

MONUMENTA
GERMANIAE

HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNUM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

A V S P I C I I S
SOCIETATIS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI

E D I D I T
GEORGIVS HEINRICVS PERTZ
SERENISSIMO BORVSSIAE REGI A CONSIL. REGIM. INT. BIBLIOTHECAE REGIAE PRAEFECTVS.

S C R I P T O R V M
T O M V S V I I .

H A N N O V E R A E
I M P E N S I S B I B L I O P O L I I A V L I C I H A N N I A N I
M D C C C X L V I .

UNVERANDERTER NEUDRUCK 1925
VERLAG KARL W. HIERSEMANN / LEIPZIG

THESE BOOKS
4 OCT. 1949
HALL 7012

TOMO SCRIPTORUM SEPTIMO CONTINENTUR

	Page.
Praefatio	VII, VIII
I. Iohannis diaconi chronicon Venetum et Gradense usque ad a. 1008. (Tab. I.)	1—47
Chronicon Venetum	4—38
Chronicon Gradense	39—47
II. Ex Rodulfi Glabri historiarum libris V usque ad a. 1044. edente G. Waitz Prof. P.	
Kilon. (Tab. I.)	48—72
III. Chronicon Novaliciense usque ad a. 1048. edente L. C. Bethmann Ph. D. (Tab. II.)	73—133
Fragmenta vitae B. Eldradi	128—130
Ex Necrologio Novaliciensi	130—133
III. Herigeri et Anselmi gesta episcoporum Tungrensium Traiectensium et Leodiensium edente	
R. Koepke Ph. D. (Tab. I.)	134—234
Herigerus usque ad a. 667.	161—189
Anselmus a. 661—1048.	189—234
V. Ex chronico S. Benigni Divionensis a. 1041—1052. edente G. Waitz	235—238
VI. Gundechari liber pontificalis Eichstetensis usque ad a. 1072. edente L. C. Bethmann	239—253
Ottonis et aliorum continuation s saec. XII—XVI.	250—253
VII. Anonymus Haserensis de episcopis Eichstetensibus a. 741—1058. edente L. C. Bethmann	253—266
VIII. M. Adami gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum usque ad a. 1072. edente Io. M.	
Lappenberg rei publ. Hamb. Tabulario (Tab. II.)	267—389
IX. Chronicon breve Bremense usque ad a. 1072. edente Io. M. Lappenberg	389—392
Ordo et nomina Sleswicensium episcoporum	392
X. Gesta episcoporum Cameracensium edente L. C. Bethmann	393—525
Liber I. II. III. usque ad a. 1051 (Tab. III.)	402—489
Continuatio. Gesta Lielberti et Gerardi a. 1051—1076—1092.	489—500
Gesta Monassis et Walcheri excerpta a. 1092—1094.	500—504
Gesta pontificum abbreviata per canonicum Cameracensem a. 1012—1191.	504—510
Gestorum versio Gallica a. 1092—1135.	510—525
Continuatio Andreana a. 1051—1179.	525
Supplementum	938
XI. Chronicon S. Andreae castri Cameracensii a. 1001—1133. edente L. C. Bethmann	526—559

	Pagg.
XII. Leonis Marsicani et Petri diaconi chronica monasterii Casinensis edente W. Wattenbach Ph. D. (Tab. III—V.)	551—844
Leonis chronica a. 529—1075. 1090. 1094.	574—727
Petri chronicon a. 1075—1139.	727—844
XIII. Chronicon episcoporum Hildesheimensium (Tab. VI.)	845—873
Pars prior usque ad a. 1079.	850—854
Continuationes complures ab a. 1079 usque ad a. 1424.	854—873
Supplementum a. 1452—1472.	873
Index rerum auctore Rogero Wilmans Ph. D.	874—933
Glossarium auctore Rogero Wilmans Ph. D.	934—937
Corrigenda et addenda	938
Tabulae: I. ad pag. 2. II. ad pag. 76. III. ad pag. 398. III. ad pag. 555. V. ad pag. 556. VI. ad pag. 846.	

Chronicis aevi Salici universalibus T. V. VI. scriptorum luci datis quum ad chronica regionum, episcopatum, monasteriorum, urbium procedendum esset, primo loco chronicon antiquissimum Venetum sub Sagornini nomine venditatum modo vero auctori suo Iohanni diacono restitutum sistimus, quod vere quidem ad scriptores Saxonicis aevi pertinet, sed cuius codex autographus nunc tandem ad manus nostras pervenit. Sequuntur excerpta Rodulfi ad res Germaniae facientia, et chronicon Novaliciense ope autographi codicis integritati restitutum, tum Herigeri et Anselmi libri de gestis episcoporum Leodiensium auxilio codicum saeculi XI. emendati. Gundechari librum pontificalem Eichstetensem et anonymum Haserensem cuius antea nonnisi laciniae habebantur integros quantum pro temporum iniuria licet proponimus. Nova Adami Bremensis editio iam diu plurimis votis expetita virorum doctorum desiderio satis

faciet. Gesta episcoporum Cameracensium, Balderico passim tributa, ope codicis autographi correcta et continuationibus atque chronico castri Cameracensis maiore sui parte antea inedito aucta prodeunt. Accedunt chronica monasterii Casinensis post doctorum Itatorum curas ope autographi Leonis Marsicani atque aliorum codicum in Germania nostra adservatorum, evolutis quoque passim libris Casinensibus, emendata et aucta. Agmen claudit chronicon episcoporum Hildesheimensium cum continuationibus suis ex libro magnam partem autographo emendatum. Reliqua Salici aevi chronica tomo sequenti reservavimus.

Dabam Berolini in Bibliotheca Regia Kalendis Decembris a. 1846.

IOHANNIS DIACONI

CHRONICON VENETUM ET GRADENSE.

Antiquissimum Venetorum quod extat chronicon exeunte saeculo decimo inchoatum atque ad annum usque 1008. perductum, a nonnullis Iohanni Sagornino, fabro ferrario, quod notitiam ab eo profectam ad calcem operis legimus, tribuitur; perperam tamen, quum notitia illa viginti quatuor post librum absolutum, annis spatio vacuo inscripta, non chronici auctorem sed codicis fortasse possessorem indicet. Auctor vero, licet nomen suum latere voluerit, non alius fuisse videtur a Iohanne diacono Veneto, Petri Urseoli ducis ministro, quem legationis ad Ottonem III. munus non semel suscepisse, imperatoremque clam Venetias adduxisse¹ infra legimus. Cuius legationis historia ita comparata est, ut aut ipsum Iohannem, aut virum ei amicissimum chronicon conscripsisse necesse sit. Fuit igitur vir summae apud suos existimationis, duci deditus ab eoque arcanis regiminis admotus, cuius rei ipsa narratio in historia sui temporis maximi facienda amplum testimonium praebet. Fontibus usus est narrationibus antiquis et legendis sanctorum fabulosis, libris annalibus, quos inter Bedam de sex aetatibus mundi et Paulli diaconi historiam Langobardorum fuisse complura inde decerpta ostendunt, catalogis ducum Venetorum et patriarcharum Gradensium, chartis etiam publicis maiori minorive fide dignis, quas quam plurimas apud Venetos adservatas fuisse ex maxima earum copia hodieque Vindobonae et Venetiis exstante conicere licet. Quibus subsidiis ita usus est, ut in antiquioribus et rectam temporis computationem et iustum iudicium nonnunquam desideres, in recentioribus plurimum laudes. Primam operi manum admovisse videtur circa annum 980², deinde codice autographo teste de-² cursu temporis narrationem produxit³, et demum anno 1008. stilum deposuit.³ Scribendi genus ut plurimum simplex et dilucidum, lingua tamen Latina dialectam

1) eum Iohanni quoque, ducis filio, Constantinopolim pro Maria uxore arcessenda comitem ivisse, Lebrecht asserit, cuius tamen asserti rationem ignoro. 2) anno 979 Petrum ducem et Warinum abbatem „domnos“ vocat, et catalogus ducum Venetorum chronico Veneto subiectus regnante Tribuno Meni annum et menses quatuor, igitur a. 980, subsistit. 3) vide infra historiam anni 1004, quam ipso tempore, certe ante annum 1007. scriptam fuisse patet.

4 Venetam⁴ prodit et compluribus contra grammaticas regulas peccatis formisque verborum Italiam linguam quasi praemonstrat⁵.

Liber non solum Venetiis inclaruit, sed cis Alpes quoque translatus esse videtur, siquidem saeculo duodecimo chronicon Gradense excerptum, eodem exeunte quaedam chronici Veneti ab Annalista Saxone decerpta videmus⁶; quo tamen tempore autographus codex damnus passus, ultima folia, alteram scilicet chronici Gradensis partem, amisit. Saeculo decimo tertio transcriptus, decimo quarto liber tam chronici Veneti quam Gradensis integer ab Andrea Dandolo, celeberrimo Venetiarum duce, historiae suae adhibitus est et auctoribus librorum de Fide patriarcharum Aquilegensium innotuit⁷. Posteris quoque saeculis opus⁸ iterum transcriptum et doctis Venetiis⁹ notum, sed non nisi anno 1765 Venetiis a Zanettio luci datum, hodie subsidio codicum optimorum iterum prodit. Quos inter primo loco nominandus eminet

1) C. bibl. Urbinatis in Vaticano numero 440. signatus, membranaceus in A. maiori, quem a Boehmero nostro evolutum precibus meis V. Cl. Giesebrecht¹⁵ Ph. D. diligentissime exscripsit. Constat quaternionibus quinque, quorum qui hodie primum locum obtinet sed saeculo certe decimo tertio ultimo loco positus fuit, chronicon Gradense, reliqui Venetum exhibent. Utrumque chronicon eadem manu scriptum est, quam in tabula adiecta exprimimus; fol. 22. inde a vocibus Imperatorum Gregorum ratio coegit scriptor littera paulo minori et magis aequali perguit; folii 27. pars prior vacat, posteriori historia anni 991. littera maiori et atramento magis pallido perguit. Scriptura inde a folio 32 Egressus vero inde leuigrade minus ampla, folio 35. verso lineis omissis iterum grandescit. et fol. 37. medio Interea Petrus dux dum sibi pro votis primarum iterum paginarum scripturam refert. Folio 38. linea sexta chronicon explicit, 25 subiecto pagina posteriori et 39. catalogo ducum Venetorum. Partes paginae vacuas posteriores saeculi XI. scribae chartis duabus et catalogis regum Langobardorum et imperatorum Occidentis a Karolo Magno usque ad Berengarium I. Orientis inde a Iulio Caesare usque ad Probum expleverunt. Codicem autographum esse ipsa scripturae varietas, rerum decursu temporis gestarum 30 seriem comitata, atque saeculi X. exeuntis et XI. characterem prae se ferens comprobatur; cuius rei et multa eadem manu eodemque tempore correctata fide faciunt; pauca posteriore tempore addita, in numeris praecipue, facile distinguuntur. Ordinem paginarum hodie turbatum complura arguunt, tum quod

4) e. g. Sersi = Sergii; circumsepti, visere, scita, dies = die, multitudine = multitudo, Mediolensem 35 rurem = Mediolanense rus, patre = pater; Gradensem castrum; formas verborum differabatur l. differebat, largiuit, expugnaturam l. expugnandam; vento imperatore, auderet l. auderent; constructiones verborum ut: Quem successit Petrus, ab aliquis, ab ipso infortunium, ut sequente indicativo ubi coniunctivus requirebatur, accusativus absolutus pro ablativis. Mitto turrim l. turrim, voces aliena significatione usitatas, e. g. interim l. donec, reciprocare l. repetere, repeterere l. redire et 45 alia eiusmodi. Adverbia saepius in -ae desinunt. 6) y. Mon. Germ. SS. T. VI. pag. 567. 7) Muratori SS. XVI. pag. 8. et alterius auctore Antonio Bellono ibid. pag. 30. 8) e. g. Flaminio Cornelio, qui anno 1749. in Ecclesia Torcellana 50 pag. 5-11, 15 sqq. fragmenta chronici Gradensis edidit.

Poft dicentū cui omī ueneticorū frequētia simul collecta quendā cuius
hoera diane ciuitatis mauriciū nomine p̄ssimū sctar studio duca³

fol. 33. uers.

lam construere fecit: quam non modo marmoreo uerū
aureo mirifice comisit ornatu:

nona petrus dux dū sibi puoris poenecuncta sub pedibus decernere plus solito sub
urbū equitatē censura pplim̄gere studebat

fol. 33. uers.

p̄xius dux & preclarus suus genitor totū sc̄a maria xelomū & actam
iampene ueustate consuptā recreare studeq; osissime fecit

Quadā die nos isidri agornus ferrar. Inimul cū am̄stimentis parentib. hūmū conuenim. ad rē
pore dōm̄i petri barbolani dū cis. & seq̄rebat nob̄ suoq; gastralio. q̄t in auro ferrū labo

W. Giffordus s. p. p. p.

2. Glaber. Rodericus C. Burg.

fol. 6.

CONTIET igitur ip̄o in tēpore ut uidem imperator subgerente ip̄o pontifice quāstul quib; q;
z dum profecul religionis domul di gerentib; quosq; in beati pauli ceda nomineret

fol. 34.

Et ipse p̄modicū n̄ ut pastor ouium sed ueluti mercennarius inuigam
uirtus delocuit; Quē om̄s dū plata fuissent romano pontifici suggestu e

f. 34. uers.

3. Hieronymus et. Infelmuo

Cod. Vat. Suppl. Lat. 812 fol. 100

sione cōpesceret. Quoz magna pars i paludib; siue rupib; firmissima
sibi receptiua cōmunerant. q̄b; si rea aliena percussū p̄dia usur
pauerant. icolas. possessione puatos intolerabili seruituti adduxerat.
in hac u' belli rēp̄tate q̄nto libius. tanto lauis i om̄em circar r̄gio
nē uastitati microne defuectant. h̄c nēpe opidula multis ante

f. 100. uers.

Cod. Guelph. fol. 81 fol. 80

atq; in illi inquit h̄c man r̄p̄man q̄ d̄to est inquit. h̄c man r̄p̄man
max̄ m̄c ad̄ inquit h̄c man r̄p̄man q̄ d̄to est inquit. h̄c man r̄p̄man
allum op̄st̄u am̄t̄ c̄t̄ p̄lato sup̄let. u' placere multa
ēpe r̄p̄t̄p̄a sup̄pedunt. Vide licet u' r̄p̄t̄p̄a n̄ l̄ta ip̄t̄e
muneri pat̄ neque ēē d̄t̄o. n̄ d̄t̄o n̄ l̄ta ip̄t̄e
inuria. r̄p̄t̄p̄a n̄ l̄ta ip̄t̄e n̄ d̄t̄o n̄ l̄ta ip̄t̄e

arutē u' r̄p̄t̄p̄a n̄ l̄ta ip̄t̄e n̄ d̄t̄o n̄ l̄ta ip̄t̄e
er̄s̄ inquit h̄c man r̄p̄man q̄ d̄to est inquit. h̄c man r̄p̄man
inquit h̄c man r̄p̄man q̄ d̄to est inquit. h̄c man r̄p̄man
inquit h̄c man r̄p̄man q̄ d̄to est inquit. h̄c man r̄p̄man
inquit h̄c man r̄p̄man q̄ d̄to est inquit. h̄c man r̄p̄man
inquit h̄c man r̄p̄man q̄ d̄to est inquit. h̄c man r̄p̄man

f. 80. uers.

Non Germ. P. P. T. III. Tab. 1. ad pag. 2.

longe potior libri pars, scilicet chronicon Venetum, primum locum occupasse iudicari potest, tum institutio codicum ex nostro descriptorum, in quibus chronicon Gradense ultimum locum occupat; nec minimum argumentum est, quod si ita autographum quoque antiquitus compactum fuisse statuas, iactura priorum et ultimarum paginarum, initii chronici Veneti et alterius partis chronici Gradensis, facilius explicatur. Nec adversatur conditio codicis; quum hodiernus quaternionum ordo ciphris prodentibus recenti tempore institutus sit, et prima ultimi quaternionis pagina, quae una numero antiquo X. signatur, ita detrita sit, ut eam primam totius chronici quondam fuisse facile conicias.

10 Ex Urbinate transscriptus est

2) codex Vaticanus numero 5269 signatus membranaceus in 8° maiori, et saeculo XIII. intra annos scilicet 1237 et 1261 exaratus. Habentur ibi fol. 1—40 chronicon Venetum, fol. 41—48 chronicon Gradense, fol. 49—96 Gesta pontificum Romanorum usque ad Gregorium II, quibus olim Lucas Holstenius usus est⁹, fol. 97—99 catalogus imperatorum Occidentis et Orientis usque ad Balduinum I. productus. Liber amissam codicis Urbinatis partem priorem servavit, qua V. Cl. Giesebrecht in textu corrigendo usus est.

3) C. olim Apostoli Zeni, postea bibliothecae Praedicatorum¹⁰, iam vero in bibliotheca Divi Marci Venetiis inter libros manuscriptos classis X. numero 141. signatus, referente Koepkio nostro membranaceus in folio, pulchra saeculi XIV. exeuntis vel XV. ineuntis manu exaratus est. Originem ex Vaticano ductam lectiones indicant. Usui fuit Zanettio, qui in editione sua textum male inde descriptum expressit, variasque nonnullas Urbinatis et Vaticani codicum lectiones margini adscripsit, quas ex utriusque

25 4) apographo in usum Marci Foscareni Venetorum ducis, dum legatus Romae morabatur, confecto se sumsisse scribit. Quod quidem apographum veram codicum lectionem minime expressit, prout ipsis iterum iterumque evolutis Giesebrechtus perspexit, quare lectionem nostram a notis Zanettii marginalibus haud raro discrepare noveris. Apographum hoc nuper in catalogo bibliothecae Foscariinae laudatum¹¹, in bibliothecam Caesaream Vindobonensem transiit¹².

4*) Editione nostra iam absoluta, beneficio Leopoldi Ranke, clarissimi historiae in universitate regia Berolinensi professoris, uti licuit apographo apparatus critici a P. Pellegrino a. 1806 in usum editionis novae congesti. Constat 35 textu Zanettiano, adnotatis in margine lectionibus codicum 3, 2, 1; praefatione, qua Zanettii incuriam exponit, et novae editionis subsidia, codicem scilicet Venetum fundamenti loco positum et Vaticani utriusque apographum curante Borgia sibi transmissum, recenset; adnotationibus criticis et historicis locos a Zanettio praetermissos complexis; chronico Gradensi ex codice Veneto usque 40 ad Primogenii patriarchae electionem producto, et indice clericorum atque laicorum qui in chronico Veneto occurrunt. Unde locos initio a Zanettio praetermissos littera minori exscribendos suscepimus.

5) C. bibliothecae principis Barberini N. 247. signatus et saeculo XII. exaratus ita inscribitur: Cronica de singulis patriarchis nove aquileie quae 45 gradensis ecclesia vocatur a tempore domini heliae eiusdem ecclesiae patri-

9) codex minor. 10) Cornelii Ecl. Torcell. p. 5. Ill. Thomam Phillipps Equitem evolvimus, ex editione Zanettiana descriptus est, ideoque in calculo venire non potest. 11) Archivio storico Italiano V. p. 283. 12) Alius de quo spem quandam conceperamus codex saeculo XI. adscriptus, Mediomontanus, quem nuper apud V.

archae. Exhibet in quatuor membranae plagulis chronici Gradensis excerpta hoc initio: Temporibus tyberii constantini augusti helias patriarcha aquileiense in gradensi castro ecclesiam sanctae eufemiae fabricari praecepit; et ultra quod in codicibus 1—4 extat catalogum archiepiscoporum Gradensium usque ad Ursam II. producit, qui a. 1012. cathedrae adnotus, eam 37 annis occupavit. Eam igitur chronici partem codicis huius beneficio restituere licet. Nam quum chronicon Venetum usque ad a. 1008. procedat, non nisi annos Vitalis qui circa a. 1012. obiit et Ursi successionem a succedente quodam scriba addita comicias. Ceterum codice nostro iam Ughellus in Gradensibus patriarchis, et apographum Philippi a Turre nactus Io. Fr. Bernardus Maria de Rubeis in Monumentis ecclesiae Aquileiense usi sunt¹³; nostrum in usum V. Cl. Roestell, publicus iuris in universitate regia Berolinensi professor, dum ante viginti annos Romae degebat, codicem iterum exscripsit, et varias

6) codicis Vaticani N. 3922. eadem excerpta exhibentis lectiones. annotavit.

Quibus subsidiis adiuti, editionem nostram ita instituimus, ut codice 1. fundamenti loco posito, lacunas eius auxilio codicis 2. expleremus, et chronici Gradensis partem alteram, qualis in codice 5. extat, aliquot locis ope chronici Andreae Danduli emendatam subiceremus. Lectiones codicum minoris momenti et editionis Zanettianae raro tantum indicandas censuimus.

CHRONICON VENETUM.

20

Siquidem Venetiae duae sunt. Prima est illa quae in antiquitatum hystoriis continetur, quae a Pannoniae terminis usque ad Adia fluvium protelatur; cuius et Aquilegia civitas extitit caput, in qua beatus Marcus euangelista divina gratia perlustratus, Christum Iesum dominum praedicavit. Secunda vero Venetia est illa quam apud insulas scimus, quae Adriatici maris collecta sinu interfluentibus undis positione mirabili, multitudine populi feliciter habitatur^a. Qui videlicet populus, quantum ex nomine datur intellegi et libris annalibus comprobatur, ex priori Venetia ducit originem. Quod autem in insulis maris inhabitat, haec causa fuit. Winulorum^b qui et Longobardorum gens de litoribus oceani partes septemtrionis egressa, cum per multorum bellorum certamina diversarumque terrarum^c circuitus tandem venisset Pannoniam, ultra iam non audens^d procedere, sedem sibi in ea perpetuae habitationis instituit. Ubi cum habitasset quadraginta duobus annis, tempore quo Iustinianus gloriosissimus augustus Romanum imperium apud Constantinopolim gubernabat, directus ab eo est Narsis patritius, vir eunuchus, ad urbem Romam, ut exercitus Totilae regis Gothorum, qui Ytaliam devastabat, Deo auxiliante contereret. Qui cum venisset, primum cum Langobardis omnimodam pacem^e instituit, atque deinde procedens ad bellum, universam Gothorum gentem ipsorumque regem Totilam usque ad internitionem delevit, et universos Italiae fines obtinuit.

Hic Narsis prius cartolarius fuit, deinde propter virtutem patriciatum honorem promeruit. Erat autem vir iustus, in religione catholicus, in pauperibus largus, in recuperandis basilicis satis studiosus, vigiliis et orationibus in tantum studiosus, ut plus supplicationibus ad Deum profusus quam armis bellicis victoriam obtineret. Sed cum de spoliis gentium quas contriverat plorimum auri et argenti diversarumque rerum immensas divitias acquisisset, magnam a Romanis, pro quibus multa contra eorum hostes laboraverat, invidiam pertulit. Qui contra eum Iustino augusto, qui Iustiniano in regnum successerat, et eius coniugi Sophiae in haec verba suggererunt dicentes, quae: Expedierat Romanis, Gothis potius servire quam Grecis, ubi Narsis eunuchus imperat, et nos servitio premit; et haec noster piissimus imperator ignorat. Nunc ergo aut libera nos de manu eius, aut certe et civitatem Romanam et nosmet ipsos gentibus trademus. Cumque hoc Narsis audisset, haec verba breviter retulit: Si male feci cum Romanis male inveniam. Tunc augustus in

a. ita ed. habitant 2. b) ita corrigo; winulorum 2. c) transitionum ed.

13) p. 241 sqq.

tantum adversum Narsetem commotus, ut statim in Ytaliam Longinum praefectum mitteret, qui Narsis locum teneret. Narsis vero his cognitis valde pertimuit, et tantum maxime ab eadem Sophia augusta territus est, ut egredi iam ultra Constantinopolim non auderet. Cui illa inter caetera pro eo quod erat eunuchus ita mandaverat, ut eum puelli in genicio lanarum faceret pensa-dividere. Ad quae verba Narsis dicitur haec responsa dedisse, talem se eidem telam ordiurum, qualem ipse dum viveret deponere non posset. Itaque odio metisque exagitatus, in Neopolim Campaniae civitatem secedens, legatos mox ad Longobardorum gentem direxit, mandans ut pauperrimam terram relinqueret et ad Ytaliam cunctis repletam divitiis possidendam veniret. Simulque multitudo pomorum genera, aliarumque rerum species quarum Ytalia ferax est misit, quatinus eorum ad veniendum animos posset illicere. Longobardi legati nuncia et quae ipsi praeprobant gratanter suscipiunt, de quo futuris commodis animos attollunt, et egressi cum Alboino rege suo, Ytali-
5
10

568.

Eodem tempore Romanam ecclesiam vir sanctissimus Benedictus papa regebat. Aquilegensis quoque civitati eius-
que populus beatus Paulus patriarcha praerat; qui Langobardorum rabiem metuens, ex Aquilegia ad Gradus insulam
confugit, secumque beatissimi martiris Hermachorae et ceterorum sanctorum corpora quae
ibi humata fuerant deportavit, et apud eundem Gradensem castrum honore dignissimo
15 condidit, ipsamque urbem Aquilegiam-novam vocavit. In quo etiam loco post paucum
tempus Helyas egregius patriarcha, qui tertius post Paulum regendam suscepit ecclesiam,
ex consensu beatissimi papae Pelagii, facta synodo 20 episcoporum, eandem Gradensem
urbem totius Venetiae metropolim esse insituit. Ad cuius roborem^a Heraclius post
haec augustus beatissimi Marci sedem, quam dudum Helena Constantini mater de Alex-
andria tulerat, sanctorum fultus amore direxit. Ubi et actenus veneratur pariter cum
20 cathedra, in qua beatus martir sederat Hermachoras.

P. D. II. 10.

At vero dum essent revoluti anni ab incarnatione Domini quingenti quadraginta¹⁴,
Langobardi Venetiam, quae prima provincia est Ytaliae, penetrarent^b; Vincentiam
Veronamque et reliquas civitates, excepto Patavi et Monte Silicis, Opitergio atque
25 Mantua Altinoque, expugnantes cepissent; populi vero eiusdem provinciae penitus recu-
santes Longobardorum ditioni subesse, proximas insulas petierunt. Sicque Venetiae
nomen, de qua exierant, eisdem insulis indiderunt. Qui et actenus illic degentes, Venetici
nuncupantur. Veneti vero, licet apud Latinos una littera addatur, graeco^c laudabiles
dicuntur. Verum postquam in his insulis futurae habitationis sedem optinere decreve-
runt, quaedam munitissima castra civitatesque aedificantes, novam sibi Venetiam et
30 egregiam provinciam recreaverunt. Nunc vero singularum nomina insularum necesse
est convenienter exprimere.

et Paull. hist. Lang. II. 14.

Prima illarum Gradus¹⁵ dicitur; quae dum constat altis moenibus ecclesiarumque
copiis decorata, sanctorumque corporibus fulta, quemadmodum antiquae Veneciae Aquilegia,
35 ita et ista totius novae Venetiae caput et metropolis fore dinoscitur.

Secunda namque¹⁶ Bibiones nominatur.

Tertia vero Caprulas¹⁷ vocitatur, ad quam Concordiensis episcopus cum suis, Longobardorum timore territus, adveniens, auctoritate Deusdedi papae¹⁸ episcopatus
sui sedem inibi imposterum manendam confirmavit et habitare disposuit.

40 Quarta quidem insula¹⁹ exstat^d, in qua dudum²⁰ ab Eraclio imperatore fuerat civitas
magnopere constructa; sed vetustate consumpta, Venetici iterum illam parvam composuerunt.
Postquam autem Opiterine²¹ civitas a Rothari rege capta est, episcopus illius civitatis
auctoritate Severiani papae hanc Eraclianam petere ibique suam sedem conficere
45 voluit.

641.

50 Quinta insula Equilus²² nuncupatur; in qua dum populi illic manentes episcopali
sede carerent, auctoritate divina novus episcopatus ibi ordinatus est.

Sexta insula Torcellus²³ subsistit; quae licet urbium maenibus minime^e clarescat,
tamen aliarum insularum munitione circumsepta, in medio tutissima pollet.

a) roborationem ed. b) penetrarunt ed. c) greci 2. d) exstat 2. e) munita ed. f) praec inserit ed.

50 14) immo 568. 15) Grado. 16) Scilicet quae postmodum Bebbe appellata est, ubi longissimo annorum spatio turris praealta perduravit, cuius vestigia et rudera usque in hunc diem aetatem tulerunt, unde Torre delle Bebbe loco nomen inditum.
55 In veteri documento apud me anni 1478. haec habentur: *Item a communi turris Bebbiarum annualim ad festum natalis gallin. XIV. et ad fest. pascae alias XIV. Documentum incipit: Exemplum. Regiae autem D. Ducis in veteri promissione incensae*

haec sunt. ZANETTI. Turrim Bebe ad meridiem Capitis Argilis sitam hic minime innui, ordo narrationis a septentrione meridiem versus procedentis probat; unde insulam inter Gradum et Caprulas olim exstitisse patet. 17) Caorle. 18) sedit c. a. 615. 19) Heracliana amplius non exstat. 20) Quo anno Heraclius imp. defunctus est, Rotharis rex Opitergium cepit; igitur ista Heraclianae civitatis historia consistere nequit. 21) Oderzo. 22) Iesulo. 23) Torcello.

24 Septima insula Morianas²⁴ vocitatur.

Octava quidem insula Rivoaltus²⁵ subsistit. Ad quam ad extremum licet populi ad habitandum confluerent, tamen ditissima et sublimata^c omnibus manet; quae non solum ecclesiarum seu domorum decoritate ostentatur, verum etiam ducatus dignitatem atque episcopati sedem habere et possidere videtur.

5 Nona insula Metamaucus²⁶ dicitur, quae non indiget aliqua urbium munitione, sed pulchro litore paene ex omni parte cingitur; ubi auctoritate apostolica episcopalem sedem populi habere consecuti sunt.

27 Decima vero insula Pupilia²⁷ manet.

Undecima Minor Clugies²⁸ dicitur; in qua monasterium sancti Michaelis situm^a est. 10

Duodecima insula Clugies²⁹ Maior nuncupatur.

30 Est etiam in extremitate Venetiae castrum quod Caput Argilis³⁰ dicitur. Sunt et enim apud eandem provinciam quam plurimae insulae habitabiles.

D III, II. Per haec tempora apud Constantinopolim, ut supra premissum est, Iustinus minor regnavit. Vir in omni avaritia deditus, contemptor pauperum, senatorum spoliator. Cui tanta fuit cupiditatis rabies, ut archas iuberet ferreas fieri, in 15 quibus ea quae rapiebat auri talentis congereret, quem etiam ferunt in heresim Pelagianam dilapsum. Hic cum a divinis mandatis aures cordis averteret, iusto Dei iudicio amisso rationis intellectu amens effectus est. Hic Tyberium^b cesarem adscivit, qui eius palacium vel singulas provincias gubernaret; hominem iustum, utilem, strenuum, sapientem, elemosarum, in iudiciis aequum, in victoriis clarum, et quod his omnibus supereminet verissimum christianum. Hic cum multos de thesauris quos Iustinus aggregaverat pauperibus erogaret, Suffia augusta frequentius eum increpa- 20 bat, quod rem publicam redigisset in paupertatem, dicens: *Quod ego multis annis congregavi, tu infra paucum tempus prodige dispergis.* Agebat^c autem ille: *Confido in Domino, quia non deerit pecunia fisco nostro, tantum ut pauperes elemosinam accipiant aut captivi redimantur.* Hic est enim magnus thesaurus, dicente Domino: *Thesaurizate vobis thesauros in caelis, ubi neque erugo neque tinea corrumpit, et ubi fures non effodiunt nec furantur^d.* Ergo de his, quae Dominus tribuit congregemus thesauros in caelo, et Dominus nobis augere dignabitur in saeculo. Igitur Iustinus cum 11 annis regnasset, amentiam, quam incurrerat, tandem cum vita finivit. Bella sane quae, per Narsetem patricium Gothia vel Franchis illata per anticipationem diximus, huius temporis gesta sunt. Denique et cum Roma temporibus Benedicti papae, vastantibus omnia per circuitum Longobardis, famis penuria laboraret, multa milia frumenti navibus ab Egipto 30 urigenis, eam suae studio misericordiae revelavit.

12 Mortuo igitur Iustino, Thiberius Constantinus, Romanorum regum quinquagesimus, sumpsit imperium. Hic cum, 30 ut superius diximus, sub Iustino adhuc caesare palacium regeret, et multas quotidie elemosinas faceret, magnam ei Domitius auri copiam subministravit. Nam deambulans per palacium, vidit in pavimento domus tabulam marmoream in qua erat crux dominica sculpta, et ait: *Crux Domini frontem nostram et pectora munire debemus, et ecce eam sub pedibus conculeamus!* Et dicto citius iussit eam tabulam auferri. De fossa quoque tabulam et erectam, invenit subter et aliam hoc signum habentem. Qui et ipsam iussit auferri. Qua amota reperit et tertiam, iussuque eius cum fuisset 35 ablata, invenit magnam thesaurum habentem supra mille auri centinaria, sublatumque aurum pauperibus adhuc habundantius quam consuereat largitur.

12 successit Probinus. Narsis quoque patricius Italiae cum in quadam civitate intra Italiam domum magnam haberet, cum multis thesauris ad supra memoratam urbem advenerat, ibique in domo sua occulte cisternam magnam fodit, in qua multa milia centenariorum auri argentique repositi. Interfectisque omnibus conscis, uni tantummodo seni haec 40 uramentum ab eo exiens commendavit. Defuncto vero Narsete supradictus senex ad Thiberium cesarem veniens dixit: *Si mihi, inquit, aliquid prodest, magnam rem tibi cesari dicam.* Cui ille dixit: *Quid vis? Proderit enim tibi, si quod nobis profuturum esse naraveris.* Thesaurum, inquit, Narsis reconditum habeo, quod in extremo vitae potius celare non possam.

Fune cesar Thiberius gavisus, mittit usque ad locum pueros suos; praecedente vero sene, hi secuntur attoniti. 45 Pervenientesque ad cisternam, deopertam ingrediuntur. In qua tantum auri vel argenti repertum est, ut per multos dies vix a deportantibus potuisset evacuari. Quae ille pene omnia secundum suum morem erogatione largiflua dispensavit egenis. Hic cum augustalem coronam accepturus esset, cumque iuxta consuetudinem ad spectaculum circi populus expectaret insidias ei preparans Sophia augusta ut Iustinianum Iustini nepotem ad dignitatem imperatorum sublimaret, ille per loca sancta prius procedens, dehinc vocato ad se pontifice urbis cum consiliis ac praefectis, palacium ingressus, indutus purpura, diademate coronatus, et trono imperiali impositus, cum immensis laudibus in regni est 50 gloria confirmatus. Quod eius adversarii audientes, nihilque ei qui in Deo spem suam posuerat officere valentes, magno sunt confusionis pudore cohopti. Transactis autem paucis diebus adveniens Iustinianus, pedibus se proiecit imperatoris, ob meritum gratiae quindecim et auri centenaria deferrens, quem ille secundum patientiae suae ritum coligens, sic in palacio assistere iussit. Sophia vero augusta, immemor promissionis quam quondam in Tyberium haberat, insidias ei temptavit ingerere. Procedente autem eo ad villam, ut iuxta ritum imperiale triginta diebus ad vindictam 55 torundaretur, vocato clam Iustiniano voluit eum sublimare in regno. Quo comperto, Tyberius cursu veloci Constantinopolim regreditur, apprehensamque angustam omnibus thesauris spoliavit, solum ei victus quotidiani alimentum relinquens, segregatisque pueris eius ab ea, alios de fidelibus suis possit qui ei parerent, mandans prorsus ut nullus de anterioribus ad eam haberet accessum; Iustinianum vero verbis solummodo obiurgatum, tantum in posterum amore dilexit, ut filio eius filiam suam promitteret, rursusque filio suo filiam eius expeteret. Sed haec res nescio quam ob 60 causam ad effectum minime pervenit. Huius exercitus ab eo directus Persas potentissime debellavit. Victorque regrediens tantam molem praedae cum 20 pariter elephantis detulit, ut humanae crederetur posse sufficere cupiditati.

a) scitum 2. b) tyberim 3. c) i. e. ciebat. d) i. e. relevavit.

24) Murano. 25) Rialto. 26) Malamocco. 27) Po- Ravenn. editis Venetiis a. 1752. pag. 29. ZANETTI. veglia. 28) Chiozza. 29) De duplici Clugia. 30) Capo d'Argine. 65 vide quae adnotavimus in observationibus ad Papyr.

Mortuo³¹ vero apud Aquilegiam patriarcha Probino, qui ecclesiam uno rexerat anno, eidem ecclesiae sacerdos P. D. III. 14
 Helyas praedicitur, qui haec quae suprascripta sunt ordinavit, domumque sibi a fundamentis in G. p. 44
 aedificavit. Etiam dicta corpora sanctorum miro modo collocavit, asserens in synodo
 supra statutum: *Karissimi fratres, interventibus malis nostris, cottidie hostile perpetimur*
5 flagellum. Iam pridem ab Atila Unorum rege Aquilegia, civitas nostra, funditus destructa
est, et postea Gothorum incessu et ceterorum barbarorum cassata, vix aspirans; sed et
nunc Langobardorum infandae gentis flagella sustinere non potest. Quapropter dignum
ducit mansuetudo nostra, si vestrae placet sanctitati, in hunc castrum Gradensem nostram
confirmare metropolim.

10 Quo dicto omnibus placuit episcopis, et facto libello statuae suae, id est de memorato
 Calcedonense synodo et de ac ipsa sede subter manibus suis conscripserunt: id est primus
 Helyas patriarcha; deinde Marcianus episcopus sanctae ecclesiae Opeterginae, Leonianus
 episcopus Tyborniensis, Petrus episcopus Altinatis, Vindemius episcopus Cessensis³², Ber- 32
 gullus episcopus Patavinae ecclesiae, Iohannes episcopus Celestinae³³, Clarissimus episco-
 15 pus Concordiensis, Patricius episcopus Emonensis³⁴, Adrianus episcopus Polensis, Maxentius
 episcopus Iulienensis³⁵, Severus episcopus Tergestinae ecclesiae, Solatius episcopus Vero-
 nensis, Iohannes episcopus Parentinae ecclesiae, Aaron episcopus Avonciensis³⁶, Ingenius
 episcopus secundae Retiae, Agnellus episcopus Tridentinae, Vigilius episcopus Scarava-
 ciensis³⁷, Fontegius episcopus Feltrensis, Martianus episcopus Petenatis, Laurentius pres- 37
 20 byter, et Marinus presbyter, atque Emeritus presbyter provinciales, et ceteri presbyteri
 tam metropolitani quamque et plebani. Omnes isti suprascripti consentierunt, et omnia
 in eodem loco confirmaverunt.

Tyberius igitur Constantinus postquam imperium septem rexerat annis, sentiens sibi diem mortis imminere, una P. D. III. 15
 cum consilio Sophie augustae Mauricium genere Capadocem, virum strenuum, ad imperium elegit, ornatamque suam
 25 filiam regalibus ornamentis, ei eam tradidit dicens: *Sit tibi imperium meum cum hac puella concessum. Utere eo felix,*
memor semper ut equitate et iusticia delecteris. Hoc postquam dixit, de hac luce ad aeternam patriam migravit, magnum
 luctum populis de sua morte relinquit. Fuit enim summae bonitatis, in elemosinis promptus, in iudiciis iustus, in
 iudicando cautissimus, nullam despiciens, sed omnes in bona voluntate complectens, omnes diligens. Ipse quoque est
 30 itaque sibi laudibus largitusque populo muneribus, primus ex Graecorum genere in imperium confirmatus est.

Hoc tempore Mauricius imperator Childeberto regi Francorum quinquaginta milia solidos per legatos suos direxit, e. 17
 ut cum exercitu super Langobardos irrueret eosque de Italia exterminaret. Legati oblati muneribus pacem cum
 Childeberto fecerunt. Qui cum ad Gallias remeasset, cognito imperator Mauricius, quia cum Langobardis foedus
 inierat, solidos quos eidem ob Langobardorum detrimentum dederat repetere cepit: sed ille suarum virium potentia
 35 fretus, pro hac re nec responsum reddere voluit.

Denique post Benedictum papam Pelagius Romanae ecclesiae pontifex absque iussione principis ordinatus est, eo e. 20
 quod Langobardi Romam per circuitum obsiderent, nec posset quisquam a Roma progredi. Hic Pelagius Helye Aquile-
 legensi episcopo, nolenti tria capitula Calcedonensis synodi suscipere, epistolam satis utilem misit, quam beatus Grego-
 rius cum caset adhuc diaconus conscripsit.

40 Circa hoc fuit, ut diluvii effusione in tantum apud urbem Romam fluvius Tyberis exerevit, ut aquae eius super e. 23
 muros urbis influerent et maximas in ea regiones occuparent. Tunc per alveum eiusdem fluminis cum multa serpen-
 tium multitudine dracon etiam aquae magnitudine per urbem transiens usque ad mare transcendit. Subsecuta est statim
 post hanc inundationem gravissima pestilentia, quam inguinarum appellat. Quae tanta strage populi devastavit urbem,
 ut de inextinguibili multitudinis vix pauci remanerent. Primamque Pelagium papam, virum venerabilem, percussit et sine
 45 mora extinxit. Deinde pastore interempto sese per populos extendit.

In hac tanta tribulatione beatissimus Gregorius, qui tunc levita erat, a cunctis generaliter papa electus est. e. 24
 Qui dum septiformem letaniam fieri ordinasset, intra unius horae spacium, dum hi Deum deprecarentur, octoginta ex
 eis subito ad terram corruentes spiritum exalarunt. Septiformis autem letania ideo dicta est, quia omnis Urbis popu-
 lus a beato Gregorio in septem partibus deprecaturus Dominum est divisus. In primo enim choro fuit omnis clerus,
 50 in secundo omnes abbates cum monachis suis, in tertio omnes abbatiae cum congregationibus suis, in quarto omnes
 infantes, in quinto omnes haec, in sexto univere viduae, in septimo omnes mulieres coniugatae. Ideo autem de
 beato Gregorio plura dicere omittimus, quia iam saepe aliquot annos eius vitam Deo auxiliante teximus³⁸. In qua 38
 quae dicenda fuerant, iuxta tenuitatis nostrae vires universa descripsimus. Hoc tempore idem beatus Gregorius Augu-
 stinum et Mellitum et Ioannem cum aliis pluribus monachis timentibus Deum in Britanniam misit, eorumque praedicatione
 55 ad Christum Anglos convertit. e. 25

His diebus cum essent anni ab incarnatione Domini 588, defuncto Helya patriarcha Aquilegensis, post- 588
 quam 15 annos sacerdotium gesserat, sepultus est apud Gradensem metropolim in ecclesia sanctae Eu- 589
 femiae³⁹. Quem Smaragdus patricius, veniens de Ravenna in Gradum, per semet ipsum ex basilica extrahens, Ravennam
 duxit cum aliis tribus ex Hystria episcopis, id est Ioanne Parentino et Severo atque Vendemio, nec non etiam Antonio iam

60 31) Haec cum chronico Gradensi ad verbum fere con- 37) Scarabantiae ad Istrum. 38) Paulus
 veniant usque: *loco confirmaverunt.* 3) in Istria, scilicet, non Iohannes. 39) Severi patriarchae
 33) Cilly in Carantania. 34) Laybach. 35) Castrum nomen excidit.
 Iulii in Carniola. 36) fortasse Atronzo prope Ca-

sene ecclesiae defensore. Quibus comminans exilia atque violentiam inferens, communicare compulsi Joanni Ravennati episcopo trium capitulorum damnatori, qui tempore papae Vigilli vel Pelagii a Romanae ecclesiae describerat^a societate. Exempto vero anno, e Ravenna ad Gradum reversi sunt, quibus nec plebs communicare voluit, nec ceteri episcopi eos receperunt. Smaragdus patricius a demonio non iniuste correptus, successorem Romanum patricium accipiens, Constantinopolym remeavit. Post haec facta est synodus decem episcoporum in Mariano. Ubi receperunt Severum patriarcham Aquilegensis aetatem libellum erroris sui, quia trium capitulorum damnatoribus communicaverat Ravennae. Nomina vero episcoporum qui se ab hoc scismate cohibuerunt, haec sunt: Petrus de Altino clarissimus, Iogenius de Sabione, Agnellus Tridentinus, Iunior Veronensis, Horoptius Vicentinus, Rusticus de Tarrasio, Fontelius Feltrinus, Agnellus de Aelio, Laurentius Bellunensis. Cum patriarcha autem communicaverunt isti episcopi: Severus Parentinus, Ioannes patricius, Vendemius et Ioannes.

Paul. D. J. V. A.

Hoc anno fuit pestis inguinaria iterum apud Ravennam Gradus et Hystriam nimium gravis, sicut et prius ante triginta annos extiterat. Igitur Mauricius augustus, postquam uno et viginti annis rexerat imperium cum filio Theodosio et Tyberio et Constantino, a Focate, qui fuit strator Prisci patricii, occiditur. Fuit autem utilis rei publicae, nam sepe contra hostes dimicans victoriam obtinuit. Hunni quoque, qui et Avars appellatur, eius virtute devicti sunt.

His diebus defuncto Severo patriarcha, ordinatur in loco eius Ioannes abbas patriarcha in Aquilegia veteri cum 15 consensu regis et Gisulphi ducis. In Gradus quoque ordinatus est a Romanis Marcianus antistes⁴⁰.

Focax igitur, ut premisum est, extinto Mauricio eiusque filio, Romanorum regnum invadens, per octo annorum curricula principatus est. Huius secundo anno indictione octava Gregorius papa migravit ad Dominum. Hic rogante papa Bonifacio statuit sedem Romanam et apostolicam ecclesiam caput esse omnium ecclesiarum, quia ecclesiam Constantinopolitanam primam se omnium ecclesiarum scribebat. Idem alio papa Bonifacio petente, iussit in 20 veteri fano, quod Pantheon vocabatur, oblati ydolatrae sordibus ecclesiam beatae semperque virginis Mariae et omnium martirum fieri, ut ubi quondam non deorum sed demoniorum cultus agebatur, ibi deinceps omnium fieret memoria sanctorum. Huius tempore prassini et veneti per Orientem et Egyptum civile bellum faciunt, ac sese mutua caede prosterant. Persae quoque adversus rem publicam gravissima bella gerentes, multas Romanorum provincias et ipsam Ierosolimam suferunt; et destruentes ecclesias sancta quoque prophanantes, inter ornamenta locorum sanctorum vel 25 equumnummum etiam vexillum dominicae crucis abducunt. Contra hunc Focatem Eraclianus, qui Africam regebat, rebellavit; atque cum exercitu veniens, eum regno vitaeque privavit, remque publicam Romanam Eraclius, eius filius, regendam suscepit.

Defuncto autem Marciano, qui ecclesiam Gradensem rexerat annos tres, dies quinque, successit Candidianus.

His diebus defuncto Heraclio, qui viginti et quinque annos gubernarat imperium, Eraclonas^b, eius filius, cum matre Martina regni iure suscepit, rexitque imperium duobus annis. Quo vita decedente, successit in loco eius Constantinus, germanus eiusdem, alius filius Heraclii, imperavitque mensibus sex.

Rorsum mense Novembris et Decembris stella cometis apparuit. Candidiano^c patriarcha quoque defuncto apud Gradus, qui ecclesiam Gradensem rexerat annos quinque, ordinatur patriarcha Epiphanius, qui fuerat primicerius notariorum, ab episcopis qui erant sub Romanis; et ex illo tempore coeperunt esse duo patriarche.

Mortuo vero iam dicto Constantino filio Heraclii, Constantinus eiusdem filius ad regni dignitatem ascendit, tenuitque regnum annis octo et viginti.

Circa haec tempora regis Persarum coniunx, nomine Cesara, de Perside exiens, cum paucis suis fidelibus privato habitu propter christiane fidei amorem Constantinopolym venit. Quae ab imperatore honorifice suscepta, post aliquos 40 dies, ut desiderabat, baptismum consecuta et ab augusta de sacro fonte levata est. Quod vir eius Persarum rex audiens, legatos Constantinopolym ad augustum^d direxit, quatenus eidem uxorem suam redderet. Qui ad imperatorem venientes, verba regis Persarum nuntiavit, qui suam requirebat reginam. Imperator haec audiens, remque omnino ignorans, eis responsum reddidit dicens: *De regina quam quaeritis fatemur nos nihil scire; praeter quod ad nos hic aliqua mulier privato habitu advenit.* Legati vero responderunt dicentes: *Si placet, nostro conspectui velimus hanc quam 45 dicitis mulierem videre.* Quae cum iussu imperatoris advenisset, mox eam legati conspiciunt, ad eius vestigia provolvuntur, eique venerabiliter, quia eam suus vir requireret, suggererunt. Quibus illa respondit: *Ite, renunciate regi vestro et domino, quia nisi, sicut ego iam credidi, ita et ipse in Christum crederit, me iam ultra consortem thori habere non poterit.* Quid multa? Reversi legati ad patriam, universa quae audierant suo regi renunciant; qui nihil moratus cum sexaginta milibus viris Constantinopolym pacifice ad imperatorem venit. A quo gratanter et satis digne susceptus 50 est. Qui cum universis Christum dominum credens, pariter cum omnibus suis sacri baptismatis unda perflatus est, et ab augusta de fonte levatus, catholica fide confirmatus est. Multisque muneribus ab augusto honoratus, accepta sua coniuge, letus et gaudens ad suam patriam repedavit.

Anno ab incarnatione Domini sexcentesimo secundo^e Epiphanius patriarcha mortuus est, qui ecclesiam Gradensem rexerat annos 5 et menses 3. Huic successit Cyprianus

P. D. V. 6.

patriarcha. His diebus Constantinus augustus, qui et Constans est appellatus, Italiam a Longobardorum manibus eripere cupiens, Constantinopolym egrensus, per littora iter habens Athenas venit, indeque mare transgressus, Tarentum applicuit; qui tamen prius ad solitarium quemdam, qui prophetae spiritum habere dicebatur, adiit, studioso ab eo sciscitans, utrum gentem Longobardorum, quae in Italia habitabat, superare et obtinere posset. Circa haec namque tempora Cyprianus patriarcha hominem exiit, qui Gradensem ecclesiam rexerat 60 annos viginti quinque, menses tres, dies viginti. Huic successit Primogenitus, Romanae sedis subdiaconus regionalis. Igitur cum servus Dei Constantino augusto spacium unius noctis expetisset, ut pro hoc ipso Dominum supplicaret, facto mane ita eidem augusto respondit: *Gens Langobardorum superari modo ab aliquo non potest; quia regina quaedam ex alia provincia veniens basilicam beati Iohannis baptistae in Langobardorum finibus construxit. Et propter hoc ipse beatus Iohannes pro Langobardorum gente continuo intercedit. Veniet autem tem-* 65

a) i. e. describerat b) raclonas 3. c) Candidianus 3. d) augustam 3. e) DCXII. PELLEGRIN.

40) Candidianus antistes Paulus.

pus quando ipsius oraculum habebitur despectus, et tunc gens ipsa peribit. Quod nos⁴¹ ita factum esse probavimus, qui ante Langobardorum perditionem eandem beati Iohannis basilicam, que utique in loco qui Modicia dicitur est constituta, per viles personas ordinari conspeximus, ita ut indignis et adulteris non pro vitæ merito, sed datione præmiorum, idem locus largiretur.

- 5 Igitur, ut diximus, Constantinus augustus cum Tarentum venisset, egressus exinde Beneventorum fines invasit, omnesque pene per quas gens venerat Langobardorum civitates cepit. Luceriam quoque, opulentam Apulie civitatem, expugnatam fortius invadens diruit et ad solum usque prostravit. Arentiam sane propter munitissimam loci positionem capere minime potuit. Deinde cum omni suo exercitu Beneventum circumdedit, et eam vehementer expugnare cepit. Ubi tunc Romald Grimoaldi filius adhuc juvenculus ducatum tenebat. Qui statim ut imperatoris adventum cognovit, 10 nutrimentum suum nomine Sensualdum ad patrem Grimaldum transportandum direxit, obsecrans ut quotociens veniret, litioque suo ac Beneventanis, quos ipse novererat, potenter succurreret. Quod Grimoald rex audiens, statim cum exercitu, filio laturus auxilium, Beneventum pergere cepit. Quem plures ex Langobardis itinere relinquentes, ad propria remearunt dicentes, quia expoliasset palatium, et iam non reversurus repeteret Beneventum. Interim imperatoris exercitus Beneventum diversis machinis vehementer expugnabat. Econtra Romald cum Langobardis fortiter resistebat. Qui quamvis cum tanta multitudine congruere manu ad manum propter paucitatem exercitus non auderet, frequenter tamen cum expeditis juvenibus hostium castra irrumpens, magnas eisdem inferebat undique elades. Cumque Grimoald eius pater iamque properaret, eundem nutrimentum eius, de quo premisimus, ad filium misit, qui ei suum adventum nunciaret. Qui cum prope Beneventum venisset, a Grecis captus, imperatori delatus est; qui ab eo unde adveniret requirens, ille se a Grimoaldo rege venire dixit, eundemque regem citius adventare nunciavit. Statimque 20 imperator exteritus, consilium cum suis inivit, quotiens cum Romaldo pacisceretur, ut Neapolim posset reverti. Accipiente obside Romaldi sorore, cui nomen Gisa fuit, cum eodem pacem fecit, eius vero nutrimentum Sensualdum ad muros duci præcepit, mortem ei minatus si aliquid Romaldo aut civibus de Grimoaldi adventu nunciaret, sed potius asseveraret, eundem venire minime posse. Quod ille ita se facturum, ut ei præcipiebat, promisit; sed cum prope muros advenisset, velle se Romaldum videre dixit. Qui, cum Romoald citius venisset, sic ad eum locutus est: 25 *Constans esto, domine Romoald, et habens fiduciam noli turbari, quia tuus genitor citius tibi auxilium præbiturus aderit. Nam scias eum hac nocte iuxta Sangrum fluvium cum valido exercitu manere; tantum obsecro ut misericordiam exhibeas cum mea uxore et filiis, quia gens ista perfida me vivere non sinebit.* Cumque hoc dixisset, iussu imperatoris caput eius abscisum atque cum belli machina quam petariam vocant in urbem proiectum est. Quod caput Romoald sibi deferri iussit et lacrimans osculatus est dignoque in loculo tumulari præcepit.
- 30 Metuens igitur imperator subitum Grimoaldi regis adventum, dimissa Beneventi obsidione, Neapolim proficiscitur. Cuius tamen exercitus Mitola Capuanus comes iuxta fluentia Caloris fluminis in loco qui usque hodie Pugna dicitur vehementer adrivit.
- Postquam vero imperator Neapolim pervenit, unus ex eius optimatibus, cui nomen Saburrus erat, ab angusto, ut fertur, viginti milia militum expetiit, seque cum Romoaldo pugnaturum viroremque spondit. Qui cum accepto exercitu, ad locum, cui Fornitus nomen est, advenisset ibique castra posuisset, Grimoald, qui iam Beneventum advenerat, hæc audiens, contra eum proficisci voluit. Cui filius Romald: *Non est opus, inquit, sed tantum partem nobis de exercitu vestro tribuite, ego Deo favente cum eo pugnabo, et cum vicero, statim utique gloria vestras potentias addebetur.* Factumque est: et accepta aliqua parte de patris exercitu, pariterque cum suis hominibus contra Saburrum proficiscitur, qui priusquam bellum cum eo iniret, a quatuor partibus tubas insonare præcepit, moxque super eos 40 audacter irrupit. Cumque utraque acies forti intentione pugnerent, tunc unus de regis exercitu nomine Amalonus, qui regium contum ferre erat solitus, quendam Greculum eodem conto utrisque manibus fortiter percussit, de sella super qua equitabat substulit, eumque inter aera super caput suum levavit. Quod cerneus Grecorum exercitus, immenso pavore perterritus in fugam convertitur, ultimaque pernicie cecus sibi fugiens, Romaldo et Langobardis victoriam peperit. Ita Saburrus, qui se imperatori suo victoriae trophæum de Langobardis promiserat patrare, ad eum cum 45 pacis remeans ignominiam deportavit. Romald vero, patrata de inimicis victoria, Beneventum triumphans reversus est, patrique gaudium et cunctis securitatem contexit.
- At vero Constans augustus, cum nihil se contra Langobardos gessisse conspiceret, omnes servicio suo minas copta suos, hoc est Romanos, retorsit: nam egressus Neapolim, Romam perexit. Cui sexto ab Urbe miliario Vitalianus papa cum sacerdotibus et Romano populo occurrit. Qui augustus cum ad beati Petri limina pervenisset, obtulit ibi palium auro textum, et manens apud Romam duodecim diebus, omnia quæ fuerant antiquitus constituta ex aere in ornamentum civitatis deposuit, in tantum ut etiam basilicam beate Mariæ, quæ aliquando Pantheon vocabatur, et conditum fuerat in honorem omnium deorum, et ibi per concessionem superiorum principum locus erat omnium martyrum, discoperiret, tegulasque aereas exinde auferet, easque simul cum aliis omnibus ornamentis Constantinopolim transmitteret. Deinde reversus imperator Neapolim itinere terreno, perexit civitatem Regium. Ingressusque Siciliam per indicationem septimanæ, habitavit in Syracusa, et tales afflictiones imposuit populo seu habitatoribus vel possessoribus Calabriae, Siciliae, Africae atque Sardiniae, quales antea nunquam auditas sunt, ita ut etiam uxores a maritis, vel filii a parentibus separarentur. Sed et alia multa et inaudita harum regionum populi perpessi sunt, ita ut alicui spes vite non remaneret. Nam et vasa sacra vel cymilia sanctarum Dei ecclesiarum imperiali iussu et Graecorum avaritia sublata sunt. Mansit autem imperator in Sicilia ab indicatione septima usque in duodecimam; aed tandem tantarum iniquitatum 60 penas luit, atque dum se in balneo lavaret, a suis extinctus est.
- Interfecto igitur apud Syracusas Constantino imperatore, Mezetius in Sicilia regnum arripuit, sed absque orientalis exercitus voluntate. Contra quam Italiae milites, alii per Hystriam, alii per partes Campaniae, alii vero a partibus Africae et Sardiniae venientes in Syracusas, eum vita privarunt, multoque ex iudicibus eius detruncati, Constantinopolim perducti sunt, cum quibus pariter et salvi imperatoris caput est deportatum.
- 65 Hæc audiens gens Sarracenorum, quæ iam Alexandriam et Egyptum pervaserat, subito cum multis navibus venientes, Siciliam invadunt, Syracusas ingrediuntur, multamque stragem faciunt populorum, vix pauci evadentibus, qui per munitissima castra et iuga confugerunt montium, auferentes quoque prædam nimiam et omne illud quod Constans augustus a Roma abstulerat ornatum in aere et diversis speciebus; sicque Alexandriam reversi sunt.
- Anno autem ab incarnatione Domini sexcentesimo quadagesimo septimo genitus patriarcha ex hac luce migravit, qui ecclesiam Gradensem gubernavit annos 20,

s) deest 2.

41) Paulus scilicet.

menses 3^a, dies 7. Huic successit Maximus; cuius tempore Maurus Altinensis episcopus non ferens Langobardorum insaniam, Severini papae auctoritate ad Torcellensem insulam venit⁴², ibique suam sedem corroborare et pro futuro manere decrevit. Qui Altinensem ecclesiam gubernavit annos 4, et mortuus est. Huic successit Iulianus episcopus.

Paul. D. V. 30.

Igitur extincto, ut diximus, pueroque qui ei successerat Mezenzio tyranno, Romanorum regnum Constantinus, Constantii augusti filius, suscepit regendum. Sarraceni Siciliam invadunt, et praeda nimia secum ablata, mox Alexandriae redeunt. Agatho papa, ex rogatu Constantini Heraclii et Tyberii, principum piissimorum, misit in regiam urbem legatos suos, in quibus erat Ioannes Romanae ecclesiae tunc diaconus, non longe post episcopus, pro adunatione facienda saecularum Dei ecclesiarum. Qui benignissime suscepti a reverendissimo fidei catholicae defensore Constantino,

M. VI. 4.

Beda de sex

stat. mundi

iussi sunt, remissis disputationibus philosophicis, pacifico colloquio de fide vera perquirere. Datis igitur eis de bibliotheca Constantinopolitana cunctis antiquorum patrum, quos petebant, libellis, affuerunt autem et episcopi 150, praesidente Gregorio patriarcha regiae urbis, et Antiochiae Machario; et convicti sunt, qui unam voluntatem et operationem astruebant in Christo, falsasse patrum catholicorum dicta per plurima. Finito autem conflictu, Gregorius correptus est, Macharius vero cum suis sequacibus simul et precessoribus Cyro, Sergio, Honorio, Pyrrho, Paulo et Petro anathematizatus, et in locum eius Theophanus de Sicilia Antiochiae episcopus factus, tantaque gratia legatos catholicae pacis comitatus est, ut Iohannes Portuensis episcopus, unus ex ipsis, dominica octavarum paschae missa publica in ecclesia sanctae Sophiae coram principe et patriarcha latine celebraret. Hec est sexta synodus universalis Constantinopolitana celebrata et Greco sermone scripta temporibus papae Agathonis, exequente ac residente piissimo principe Constantino intra paucum suum, simulque legatis apostolicae sedis et episcopis 150 residentibus. Prima enim universalis in Nicea congregata contra Arium 318 patrum temporibus Iulii papae sub Constantino principe; secunda in Constantinopolitana 150 patrum contra Macedonium et Eudoxium temporibus Damasi papae et Gratiani principis, quando Nectarius eidem urbi est ordinatus episcopus; tertia in Epheso 200 patrum contra Nestorium Augustae urbis episcopum sub Theodosio Magno principe et papa Celestino; quarta in Calcedone patrum 630 sub Leone papa temporibus Marciani principis contra Euthicem nephandissimum praesulem monachorum; quinta item in Constantinopolitana temporibus Vigilii papae sub Iustiniano principe contra Theodorum et omnes hereticos; sexta haec de qua in praesenti diximus. Sancta et perpetua virgo Christi Edithruda, filia Aene regis Anglorum, et primo alteri viro permagnifico et post Heccrido regi coniux data, postquam 12 annos thorum incorrupta servavit maritalem, post reginam, sumpto velamine sacro, virgo sanctimonialis efficitur. Nec mora, etiam virginum mater et nutrix pia saecularum, accepto in construendum monasterium loco, quem Edige vocant. Cuius merita virginitatis testatur etiam mortua caro, quae est post 16 annos sepulturae 30 cum veste qua involuta est incorrupta reperitur.

P. D. V. 17.

Mortuo quoque Maximo hac tempestate, qui ecclesiam Gradensem gubernavit annos 20, huic successit Stephanus patriarcha. Circa haec tempora Lupus dux Forulanus in Gradus insula cum equestri exercitu per strata quae antiquitus per mare facta fuerant introivit; et depredata ipsa civitate, Aquilegensis ecclesiae thesaurus exinde auferens reportavit.

VI. 12.

Inter haec Constantinus imperator apud Constantinopolim moritur, et eius filius minor Iustinianus Romanorum regnum suscepit, cuius per annos 10 gubernacula tenuit. Hic Africam a Saracenis abtulit, et cum eidem pacem terra marique fecit. Hic Sergium pontificem, quia in erroris illius synodo, quam Constantinopolitana fecerat, favere et subscribere noluit, misso Zacharia prothopatrio suo, iussit Constantinopolim deportari. Sed militia Ravennae viciniorumque partium iussa principis nephanda contemnens, eundem Zachariam cum costumellis ab urbe Roma et iniuriis 40 pepulit. Iustinianus ob culpam perfidiae regni gloria privatus exul in Pontum secedit. Anno ab incarnatione Domini sexcentesimo septuagesimo secundo Stephanus patriarcha ex hac luce migravit, qui ecclesiam Gradensem rexit annis quinque. Huic Agathon.

VI. 13.

Contra hunc superscriptum Iustinianum Leo augustalem dignitatem arripens, eum regno privavit. Regnumque Romanorum tribus annis regens, Iustinianum exulem in Ponto servavit.

Rursumque Tiberius contra hunc Leonem insurgens, regnum eius invasit, eumque toto quo ipse regnavit tempore in eadem civitate in custodia tenuit.

VI. 31.

At vero Iustinianus, qui amisso principatu in Ponto exulabat, auxilio Terbelli Vulgarum regis, regnum rursus recipiens, eos qui se expulerant patricos occidit. Leonem quoque et Tyberium, qui locum eius usurpaverant, cepit, et in medio circo coram omni populo iugulari fecit; Gallicium vero patriarcham Constantinopolitanum, erulis oculis, 50 Romam misit, Cyrumque abbatem, qui eum in Ponto exulem aluerat, episcopum in locum Galliciani constituit. Hoc Constantinum papam ad se venire iubens, honorifice suscepit ac remisit, quem prostratus in terra pro suis peccatis intercedere rogans, cuncta eius ecclesiae privilegia renovavit. Qui cum exercitum in Ponto mitteret ad comprehendendum Philippicum, quem ibi relegaverat, multum cum eisdem venerabilis papa prohibuit, ne hoc facere deberent; sed tamen 32 subdere non potuit. Conversus omnis exercitus ad partes Philippici, fecit eum ibidem imperatorem. Reversusque cum eo ad Constantinopolim, pugnavit contra Iustinianum ad duodecimum ab urbe miliarium. Evicto atque occiso Iustiniano, regnum suscepit Philippicus.

Hoc quoque tempore mortuo Agathone patriarcha, qui ecclesiam Gradensem rexerat annos 10, huic successit Christophorus. Circa haec tempora Iulianus Altinensis episcopus mortuus est, qui ecclesiam rexerat annos quadraginta octo. Huic successit Deus-dedi episcopus, qui sanctae genitricis ecclesiam devotissime componere variisque mar-moribus condecorare perfecerat.

a) III. 3. b) ita corrigo. Falsa se 3. c) vox deest in cod.

42) Ex Dandolo l. VI. c. 7. p. 11. Paulus urbis Altinensis catholicus episcopus cum catholico populo... brevem eo loci vitam illum omisit, et a Mauro eius successore (Mauritius a Dandolo, et aliis dicitur) incepit. PELLEGR.

At vero Philippicus, qui et Bardas dictus, postquam imperiali dignitate confirmatus est, Cyrum, de quo diximus, de pontificatu eiecit ad gubernandam monasterium suum Pontam redire precepit. Hic Philippicus Constantino papae litteras pravi dogmatis direxit; quas ille cum apostolice sedis concilio respuit. Et huius rei causa fecit picturas in porticu sancti Petri, quae gesta sex sanctorum synodorum universalium retinent. Nam huiusmodi picturas, cum haberentur in urbe regia, Philippicus iusserat auferri. Statuit populus Romanus, ne heretici imperatoris nomen aut cartas aut figuram solidis susciperent. Unde nec eius effigies in ecclesiis introducta est, nec nomen ad missarum solemniam prolatum.

Hic cum annum unum et sex menses regnum gessisset, contra Anastasius, qui et Artemius dictus est, insurgens, eam extra regnum expulit oculisque privavit, nec tamen occidit. Hic Anastasius litteras Constantino papae Romam per Scolasticum, patricium et exarcum Italiae, direxit, quibus se factorem catholicae fidei et sancti sexti concilii predictorem se esse declaravit.

Igitur dum apud eandem provinciam* populorum multitudine permaneret, tribunis tantummodo maluerunt subesse. Unde factum est, quo spatio centum quinquaginta annorum unoquoque anno ad huius officii fastigium sublimabant, qui illorum causas examinis censura experiri satagerent. Et quoniam omnino patrios fines dolebant a barbaris possidere, maxima inter utrasque partes iurgia versabatur, ita ut inter se vicissim molestias et depopulationes conferre decertarent. Temporibus nempe imperatoris Anastasii et Liuprandi Langobardorum regis omnes Venetici una cum patriarcha et episcopis convenientes, communi consilio determinaverunt, quod dehinc honorabilis esset sub ducibus quam sub tribunis manere. Cumque diu pertractarent, quem illorum ad hanc dignitatem proveherent, tandem invenerunt peritissimum et illustrem virum Paulitionem nomine; cui iusiurandi^b fidem dantes, eum apud Eraclianam civitatem ducem constituerunt. Qui tantae fuerat temperantiae, ut aequo moderamine suos diiudicaret. Cum Liuprando vero rege inconsvulsae pacis vinculum confirmavit; apud quem pacti statuta, quae nunc inter Veneticorum et Langobardorum populum manent, impetravit. Fines etiam Civitatis novae, quae actenus a Veneticis possidentur, iste cum eodem rege instituit, id est a Plave⁴³ maiore secundum quod designata loca discernuntur usque in Plavisellam.

Anno incarnationis Domini 717.^c Christoforus patriarcha ex hac luce migravit. Huic successit Donatus.

Circa haec tempora Deusdedi Torcellensis episcopus, qui ecclesiam rexerat annis 24, ex hac luce migravit; cui successit Honoratus episcopus.

Theodosius anno 1. Hic electus est, imperatorem Anastasium apud Niceam gravi prelio victi, datoque sibi sacramento, clericum fieri se presbiterum fecit ordinari. Ipso vero ut regnum accepit, cum esset catholicus, mox in urbe ymaginem illam venerandam, in qua sanctae sex synodus erat depicta, et a Philippico fuerat deiecta, pristino in loco erexit. Tyberis fluvius alveum suum egressus, multa Romanae fecit exitia civitati, ita ut in Via lata ad unam et semis staturam exeresceret, atque a porta sancti Petri usque ad pontem Molvium aequo descendentes coniungerent. Mansit autem diebus septem, donec agentibus letanias crebris vicibus decimum diem revertit. His temporibus multi Anglorum gentes, nobiles et ignobiles, viri et feminae, duces et privati, divini amoris instinctu, de Britannia Romam venire consueverant. Inter quos etiam reverendissimus abbas Ceolfridus annos natus 73, cum esset presbiter, quadraginta septem, abbas autem annis 35, ubi Lingonas pervenit, ibi defunctus, atque in ecclesia beatorum geminorum martyrum sepultus est. Qui inter alia donaria quae afferre disposuerat, misit ecclesiae sancti Petri pendente a beato Hieronimo in Latinum ex Hebreo vel Greco fonte translatum.

Eodem tempore mortuo Honorato episcopo, qui Altinensem ecclesiam rexerat annis 7, Vitalis ad regendam suscepit ecclesiam. Leo annis 8. Saraceni cum immenso exercitu Constantino-polym venientes triennio civitatem obsident, donec civibus multa instantia ad Deum clamantibus, plurimi eorum fame, frigore, pestilentia perirent, ac si pertaesi obsidionis abscederent. Qui in die regressi, Vulgarorum gentem, quae est supra Danubium, bello agrediantur, et ab hac quoque victi refugiant, ac naves repetunt suas; quibus, cum altum peterent, ingruente subita tempestate, plurimi etiam, mersis sive contractis per littora navibus, sunt necati. Liuprandus audiens, quod Saraceni depopulata Sardinia, etiam loca fedarent illa, ubi ossa sancti Augustini episcopi propter vastationem barbarorum olim translata et honorifice fuerant condita, misit, et dato magno precio accepit, et transtulit ea in Ticino, ibique cum debito tanto patri honore recondidit.

Anno ab incarnatione Domini 727. mortuo Paulitione duce apud Civitatem novam, 727. qui ducavit annis 20, mensibus 6, successit Marcellus dux. Eo quoque tempore Leo imperator migravit a saeculo; cui successerat Constantinus.

Circa haec tempora Donatus patriarcha ex hac luce migravit, qui ecclesiam Gradensem rexerat annis 7. Huic successit Antoninus patriarcha.

Eodem quoque tempore praelibato Marcello duce mortuo, qui apud Civitatem novam Veneciae ducatum annis 12 et diebus 20 gubernaverat; cui successit Ursus dux, qui etiam in eadem civitate saepedictum ducatum rexerat annis 11 et mensibus 5. Unde

a) Zanetti hic ad marginem notam quam Noster interpretatur, haberi scribit; sed est signum notissimum et in codicibus 1. 2. saepe occurrens: NOTA. b) cuiusiurandi 2. c) 712. ed. d) eade 2. 43) Plave.

postmodum Venetici illum acri livore interimentes, quinque annorum spatio magistris militum tantummodo subditi manere voluerunt. Primus quorum nomine Leo dicebatur, cuius potestas super eosdem fuit anno 1. Deinde secundus illorum nominabatur Felix cognomento Cornicula, qui similiter illos unius anni spatio rexerat. Exinde tercius magister militum vocitabatur Deusdedi, filius saepedicti Ursonis interfecti ducis, qui etiam unius anni spatio illius potestatis fuerat. Postmodum quartus ex is habebatur Iubianus nomine Ypatus, qui eiusdem honoris unius anni similiter spatio possessor fuerat. Cuius quoque diebus exarchus Ravennae primas Venetiam veniens, nimiumque Veneticos postulans, quatenus propriam urbem, quam Hldebrandus nepos Liubrandi regis et Paradeus Vicentinus dux captam habuerant, tueri atque defendere eorum auxiliis potuisset. Cuius Venetici faventes petitioni, navali cum exercitu praelibatam Ravennam ad urbem properantes, unus illorum, Hldebrandus^b scilicet, vivus ab eis captus est; alter vero qui dicebatur Paradeus, occisus dimicando occubuerat. Atque huiusmodi exarcho praelibato primati urbs decenter est restituta. Ob quam rem Gregorius quoque apostolicus urbis Romae tota aviditate saepedictae urbi subveniendo, propriam epistolam quae inferius legitur Antonino Gradensi patriarchae miserat, ut Veneticos amabili obsecratione illicere deberet, ad eandem defendendam urbem venirent: *Dilectissimo fratri Antonino Gregorius. Quia peccato faciente Ravenantium civitas, qui caput erat omnium, ab nec dicenda gente Longobardorum capta est, et filius noster eximius dominus exarchus apud Venecias, ut cognovimus, moratur, debeat tua fraterna sanctitas ei adaerere, et cum eo nostra vice pariter decertare, ut ad pristinum statum sanctae rei publicae et imperiali servicio dominorum filiorumque nostrorum Leonis et Constantini, magnorum imperatorum, ipsa revocetur Ravenantium civitas, ut zelo et amore sanctae fidei nostrae in statu rei publicae et imperiali servicio firmi persistere Domino quoque cooperante valeamus. Deus te incolamem custodiat, dilectissime frater*

His praelibatis post decessum praedictorum quatuor militum magistrorum quintus eiusdem praefecturae ordinatur, qui Iohannes Fabriacus vocabatur, cuius simili modo ut aliis, principatus unius anni spatio manserat, ipsiusque etiam a Veneticis oculi avulsi sunt. His quoque temporibus Antoninus Gradensis patriarcha a praesenti luce migraverat; cuius regimen annorum 22 et mensium 10, insuper et dierum 20 fuerat. Hisdem etiam 30 diebus Foriulensis ecclesia a Sereno praesule regebatur, qui nullius iustitiae expertus, sibi usurpationis causa, regia potestate, ab apostolica sede pallium primum tantummodo acquisivit, ac huiusmodi epistolam a Gregorio antistite Romano accepisse diuoscitur:

Tanto munere quis ditatur, quantum in sublimitate positus de se ex mandato domini Redemptoris humiliter sentit. Etenim pastoralis dignitas singulariter ex humilitate ornatur; spernendum quippe apostolica lectio arguit elatos; et si accepisti, quid gloriaris, quasi si non accepisti. Nam dum ad cumulum tui honoris precibus eximii filii nostri regis flexi, plurimum etiam pro rectitudine fidei quam te tuamque ecclesiam tenere et amplectere cognovimus provocati, pallium tibi direximus, interdicentes et inter cetera, ne unquam aliena iura invaderes, aut temeritatis ausu usurpares iurisdictionem cuiusquam, sed in his esse contentus quae usque actenus possedisti. Nunc vero, ut cognovimus, Gradensis praesulis niteris pervadere iura, atque ex his quae possedit nunc usque usurpare. Ne ergo in quadam existas temerator, ex apostolica auctoritate praecipimus, ne ullo modo terminos excedas ad eum possessos, sed solum sufficiat in his quae modo usque possedisti; nec amplius quam in finibus procul dubio gentis Langobardorum existentibus gressum tendere praesumas, ut non iniuste suscepisse gratiam collatam^d pallii ex praesumptione ostendas; et inde apostolici vigore concilii, si inobediens fueris, reprobatus multum et indignus iudicaris.

Eodem etiam tempore Emilianus patriarcha, qui Gradensem ecclesiam annis 8 et diebus 5 gubernaverat, in pace vitam finivit. Cui deinde Vitalianus in eadem successerat sede.

His quoque temporibus praelibatus Vitalis, qui Altinensem annis 9 et mensibus 6 ecclesiam rexerat, ab hac luce subtractus est. Severinus postmodum vitae cuius adsecutor in eadem fuerat dignitate ordinatus. Eisdem etiam diebus Venetici magistrorum militum praelibatae praefecturae dignitatem abominantes, rursus ut quondam ducem, vide-

^{a)} scil. possessor. ^{b)} deest 2. ^{c)} Hldebrandus 2. ^{d)} ita 2. quoque? ^{e)} collata 2.

licet Deusedem, saepedicti Ursonis Ypati filium, in Metamucense insula sibi creaverunt. Cuius regimen extitit spatio annorum 13. Ipse quoque post haec cum decoris et honestatis gratia castrum quod Brundulus dicitur non eo loco in quo nunc situm videtur, sed ultra praesentem ripam fluminis condere voluit, et illic a quodam infideli Galla nomine eius avulsi sunt oculi, ipsiusque ducatum auferens possessorque eius unius anni spatio fuerat. Super quem deinde Venetici irruentes, unaque conspirantes voluntate, oculos similiter illius eruerunt. Loco cuius Dominicum cognomento Monegarium, Metamaucensem, ducem sibi fecerunt. Et ut mos vulgi est, qui nunquam in praeposita voluntate persistens^a, sed quandam superstitiosa stultitia alias atque alias adventiones excogitans, primo illius ducati anno tribunos duos, qui sub ducali decreto consisterent, sibi praeposuerunt. Quod etiam per singulos annos praenominati ducis vitae facere conati sunt. Deinde praefati Venetici facta conspiratione eiusdem Domini ducis oculos evele-

runt. Fueruntque anni ducatus illius numero 8. Post^b dicessum^c cuius omnis Veneticorum frequentia simul collecta, quendam civem Haeraclianae civitatis Mauricum nomine, peritissimum saeculari studio, ducatus honore apud Metamaucensem insulam sublimavit. Qui dum sapienter et honorifice Veneticorum causam in omnibus tractaret, undecimo sui ducatus anno apud Olivolensem⁴⁵ insulam apostolica auctoritate novum episcopatum fore decrevit. In quo quendam clericum, Obelliebatum nomine, episcopum ordinavit. Dehinc cum triginta et uno anno ducatus dignitatem gubernaret, iam effectus senex, populo interpellante, Iohannem suum filium honoris sui habere consortem complacuit. Duobus postmodum annis cum sobole extitit, et sic ultimum in pace finivit diem.

Preterea cum essent anni ab incarnatione Domini octingenti viginti tres, Iohannes, Mauricii antedicti filius, honoris fastigium apud eandem insulam adorsus est gubernare, quem neque scripto neque relatione experti sumus suae patriae commoda bene tractasse. Extitit quidem sibi filius Mauricius nomine cui octavo decimo anno sui ducatus eiusdem dignitatis societatem concessit. Temporibus quorum apud Veneciam adeo excrevit mare, ut omnes insulas ultra modum cooperiret. Circa haec siquidem tempora Constantini augusti oculi a quibusdam suis militibus evulsi sunt, et Herenis augusta imperium cepit gubernare.

Mortuo vero Obeliebato episcopo, qui Olivolensem episcopatum rexerat annis 23, Christoforus extitit ei successor. Anno vero vigesimo tercio ducatus predicti Iohannis, comperta occasione suum filium Mauricum navali exercitu ad Gradensem urbem, ut dominum Iohannem sanctissimum patriarcham interficeret, destinavit. Ubi illuc pervenit, paternis iussionibus obtemperare studens^d, eundem sanctissimum virum crudeliter interfecit. Cuius mors maximum dolorem suis reliquit civibus, quoniam insons fuerat interemptus. Gubernavit autem predictus Dei vir Gradensem ecclesiam annis 36^e, sepultusque fuit in sancti Marci capella⁴⁶ post sanctorum martyrum mausolea. Quem successit Fortunatus ad regendam ecclesiam.

Eodem quoque tempore dominus Carolus Francorum rex Romam adiit, ibique ab apostolico coronatus et unctus est in imperatore. Mortua est namque Herenis augusta, quae rexerat imperium annis 8, et Nicyforus imperiale fastigium adeptus est. Quem quidam tyrannus, Turchis nomine, magna expeditione stipatus, conatus est ad praerium provocare. Sed augustus cum sui imperii pene omnia loca contra tyrannum tueretur, tantummodo solum Tarsaticum destruere potuit^f. Postmodum vero predictus tyrannus^g paenitens quod contra imperiale numen aliquod nefas peregisset, devotus et cernuus suam advenit^h gratiam.

Prelibatus siquidem Fortunatus patriarcha acriter dolens interfectionem sui decessoris et parentis, insidias adversus Mauricum et Iohannem duces composuitⁱ, et relicta sede et urbe ad Italiam perexit^j; quem etiam secutus est quidam tribunus Obellierius nomine Metamaucensis, Felix tribunus, Dimitrius, Marinianus seu Fuscarus Gregorii, et nonnulli alii Veneticorum maiores. Ex quibus solus patriarcha in Franciam ivit.

a) persistens 2. b) hinc codex 1. parjit. c) ita 1. d) vox supra lineam scripta 1. e) numerum ope chronica Gradensis supplect; deest in 1. et ed. f) suprascripta vox 1. g) ad suprascriptum 1. h) suprascript. 1.

45) Olivolo. 46) in ecclesia S. Eufemiae. Chron. Gradense.

Ceteri vero remanserunt in quadam civitate non procul a Venecia, nomine Tarvisio; ibique non diutius degentes, consilio illorum ammoniti qui in Venetia morabantur, 47 Obellierium⁴⁷ tribunum ducem elegerunt.

Quo Iohannes et Mauricius duces comperto, attriti timoratione, fuga lapsi sunt. Alter illorum Franciam, id est Mauricius, alter vero Mantuam adivit, ubi adeo commorati 5 sunt, ut neuter illorum Veneciam rediret, sed illic diem clauserunt extremum. Christoforus etiam Olivolensis episcopus, dum Obelieri ducis adventum non auderet prestolari, cum predictis ducibus fuga lapsus est. Tunc hisdem Obelieriis audacter Veneciam intravit; qui cum devote et honorifice a populo susceptus esset, suum fratrem, videlicet Beatum nomine, dignitatis fecit sibi socium. Hac etiam tempestate Civitas nova, quae vocatur 10 Eracliana, a Veneticis destructa est. Deinde predicti duces navalem exercitum ad Dalmaciarum provinciam depopulandam destinaverunt. Olyvolensis namque sedes, quae proprio pastore vacua videbatur, Iohanni diacono electo a plebe fuerat adtributa.

Post aliquod vero tempus Fortunatus patriarcha cum Christoforo episcopo de Francia repedavit. Quibus cum fas non esset Veneciam penetrare, in sancti Cipriani ecclesia, 15 plebe scilicet Altinatis episcopi⁴⁸ quae scita est apud Mistrinam⁴⁹, ospitati et aliquandiu commorati sunt. Verum postquam domus Fortunatus Christofori episcopi sedem a Iohanne diacono iniuste usurpatam didicit, prorsus doluit, et tractare studiosissime cepit, qualiter sibi faveret, ut eum ad propriam sedem restituere posset. Iohannes siquidem predictus diaconus quadam die cum incautus iret, a Fortunato patriarcha captus et diu 20 detentus est. Sed ut excogitaret quid de illo agere deberet, nocte fuga lapsus evasit, et instanter Obelierium ducem adivit. Cui cum ea quae passus a Fortunato fuerat ordine recitaret, potius ducis animum adversus eundem patriarcham in odium quam antea esset excitavit. Tamen consulente patriarcha, Christoforus sedem suam tandem⁵⁰ recepit, Iohannes vero diaconus reversus est ad propriam domum. Igitur Fortunatus patriarcha 23 cum per aliquanta temporum spacia exul a propria sede maneret, Gradensem disposuit reciprocare urbem. Et quia valde Nicetae patricii adventum prestolari formidabat, qui 30 tunc misus ab imperatore cum exercitu in partes Dalmaciarum atque Veneciarum veniebat, relicta sede et propria urbe, iterum Franciam petiit. Iohannes vero diaconus, qui electus fuerat in episcopatu Olyvolensi, ordinatus est patriarcha. Obelierius siquidem dux per Nicetam patricium spatharii⁴⁹ honorem suscepit. Beatus vero, frater eius, cum predicto Niceta Constantinopolim ivit, secumque deferens Veneticorum obsides et Christoforum episcopum et Felicem tribunum. Quos augustus exilio dampnavit. Gubernavit autem predictus Christoforus Olivolensem ecclesiam annis 12. Quem successit Christoforus presbyter, qui sancti Moysi ecclesiae estitit plebanus. Eodem quoque tempore 35 civitas Eracliana a Veneticis iterum devastata et igne combusta est.

Tunc Beatus dux, qui cum Niceta patricio Constantinopolim ivit, in Veneciam reversus, ab imperatore honore ypati⁵⁰ condecoratus est. Deinde Obelierius et Beatus duces 40 Valentinum, tertium illorum fratrem, in dignitate sui ducatus habere consortem voluerunt.

Interea foedus quod Veneticorum populus olim cum Italico rege habebat, illo tempore, Pipino agente rege, disruptum est, et hisdem rex ingentem exercitum Langobardorum ad Veneticorum provinciam capiendam promovit. Qui cum magna difficultate portus qui dividunt insularum littora pertransisset, tandem ad quendam locum qui

a) p. s. A. e. in margine addita 1. b) *suprascriptus* 1. c) *suprascripta vox* 1.

47) ab Einhardo Wilhareus, Willeri, vocatur. 48) Mestre. 49) Spatharii et protospatharii, vel ut alii scribunt spatharii et prothospatharii, idem prope erant tunc temporis quod haece nostris equites, cavalerii. Eorum insignia scaramangium (genus vestis) ensis et torques. Videsis in Ceremonial. aulae Byzantinae lib. I. cap. 59. De protospathariis insignis locus est in excerptis legum in legg. Leonis et Constantini imp. ann. circiter 870. apud Leunclav. in Basilic. p. 99. Ibi vocatus legas μεγαλοπρεπεστάτους h. e. magnificentissimos. ZAN. 50) Ypatus h. e. consul, sed consul honorarius, seu majoris con-

sularis, et ut apud Procop. lib. III. de bello Goth. 45 consul nomine τενας ἕπατος καλούμενος μόνον. Frequens de his in Graecis auctoribus, post conditam Constantinopolim, mentio. Recte tamen monuit Combellsius in notis ad Theophanem, vocem ἕπατος non semper in auctoribus Graecis significare consulem, 50 sed quandoque eximium, praecipuum, proceres et huiusmodi. De insignibus horum consulum honorariorum vide Cassiodor. lib. 6. Variar. Vide insuper celeberrimum Pagium in Dissert. Hypat. cap. 8. p. 71, unde haec hausimus. ZAN. 55

Albiola vocatur pervenit^a, nulla ratione inacta pertendere gressum valuit. Ibiq[ue] duces stipati magna Veneticorum expeditione eundem regem audacter aggressi sunt, et divinitus datum est Veneticis de inimicis triumphum; sicq[ue] predictus rex confusus recessit. Igitur anno incarnationis redemptoris nostri Pipinus rex deposuit hominem, 5 et Constantinopolitani missi, qui tunc ad eum legationis causa veniebant, mortuo ipso reversi sunt. Iohannes siquidem patriarcha, qui per 4 annorum spacia Gradensem sedem vivente pastore usurpavit, sinodali censura depositus est. Licet iniuste sedem invaderet, tamen ante sanctorum martyrum Hermachorae et Fortunati, seu Hyllarii et Taciani corpora, nec non et sancti Marci capellam, marmoreis columnis et tabulis honorifice choros 10 componere studuit. In sanctae vero Dei genitricis Mariae ecclesia supra altare ciborium peregit. Fortunatus dehinc ad propriam sedem reversus est. Et quia nulla ratione sui operis plenitudinem exarare me posse existimo, partem quam corrumdam relatione expertus sum stilo adnotare studui. Ecclesiarum namque altaria Gradensis urbis, laminis argenteis condecoravit, et supra altaria martyrum argentea templa composuit. 15 Ecclesiam vero sanctae Agathe martyris a fundamentis ipse edificare devotissime fecit. Ubi martyrum quadraginta et duo corpora in eiusdem ecclesiae cripta^b recondidit. Ceterum vero quicquid in thesauris seu in ecclesiarum ornamentis peregit, nemo nominatim exprimere potest.

Hac quidem tempestate nuntius Constantinopolitanus nomine Ebersapius Venetiam 20 adivit, et Veneticorum consilio et virtute hoc peregit, ut^c utrique duces et dignitatem et patriam amitterent. Unus, id est Obelierius, Constantinopolim, alter vero Lateram⁵¹ petiit; qui quinque annorum spacio Veneticorum ducatum gubernaverunt.

Deinde cum essent anni ab incarnatione Domini^d 8.º apud Rivoaltensem insulam 813. Venetici^f communi decreto ducatus sedem habere maluerunt, et ad hunc honorem quendam virum Agnellum^e 52 nomine, qui palatii hucusque manentis fuerat fabricator, subli- 25 marunt. Sub dignitate etiam cuius duos tribunos per singulos annos fieri constituerunt. Eodem quidem anno Michahel imperator cum ad expugnandam Bulgarorum gentem aggressus esset, in tantum inimicorum multitudinem perterritus fuit, ut proprio relicto exercitu, fugam Constantinopolim arripuit. Et quia valde sibi ignominiosum hoc fecisse 30 videbatur, non palacium sed monasterium petiit. Tunc Leo qui illius exercitus ductor et signifer erat, pugnam patrare minime timuit, et Deo favente cum triumpho urbem reversus est. Quem imperatorem omnes fieri conlaudaverunt. Postmodum vero Constantinum, suum filium, socium habere in hac dignitate voluit.

Prelibatus siquidem Agnellus dux cum duos haberet natos, unus illorum, id est 35 Iustinianus, Constantinopolim destinavit; quem imperator honorifice suscipiens, ipati honorem sibi largivit: alterum vero, id est Ioannes, duce[m] fieri promovit. Dehinc autem non post longum tempus Iustinianus imperatoris^h ipatus Constantinopoli ad propria repedavit, dolensque fratrem suum in honore fastigiatum, contempsit adire palatium, sed in sancti Severi ecclesia una cum sua coniuge hospitatus est. Pater namque eius 40 non diu filii molestationem et absentiam passus fuit, quoniam valde illum diligebat. Interdixit honorem Iohanni, et expulsoⁱ a patria, apud Lateram civitatem exilio retrusus est. Tunc satisfacere per omnia voluit Iustiniano suo filio, non solum ipsum sed etiam Agnellum suum nepotem, eiusdem Iustiniani natum, consortem sui fecit ducatus. Unde factum est, ut Iohannes qui apud Lateram exulabat, fuga lapsus primum Sclaveniam, 45 deinde ad Italiam ad Bergami civitatem pervenit. Interea pater et frater hoc audientes, miserunt nuncios imperatori Ludovico, efflagitantes ut sibi redderet filium^k fuga lapsum. Imperator vero libenter illorum precibus obtemperans, reddidit sibi fugitivum; quem absque mora Constantinopolim una cum uxore destinaverunt. Eo quoque tempore Leo 52º.

a) Supple sed, aut lege et tandem ad quendam locum — pervenisset. ZAN. b) Ita 1. 2. contra Zanetti assertionem.
50 c) suprascripta vox 1. d) c. e. a. ab i. D. suprascripta 1. e) VIIIº viii post addita in margine, et recentiore quidem manu; ante numerum in margine rasura cognoscitur. In cod. 2. in marg. adiectum est: octingenti quatuor, eadem manu, qua totus liber exaratus est. f) suprascripta 1. g) Ita 1. h) Ita scribendum erit; imperator apographum Giesebrechti manu correctum, legi comicio impr. i) ex supra im. add. 1. k) suprascriptum 1.

51) Zara. 52) Exstat documentum anni 819. Venetorum Hilariam ab eodem ance peracta. Vid. Cl. 55 rum omnium, ni fallor vetustissimum, in quo agitur Cornelium in Eccl. sancti Servul. ZAN.
de translatione monachorum Sancti Servuli ad San-

820. imperator apud Constantinopolim interfectus, qui imperii principatum annis gubernaverat septem, et Michahel imperium adeptus est. Agnellus vero predictus dux legationis causa suum nepotem et aequivocum Constantinopolim misit, ibique mortuus fuit. Fortunatus quidem patriarcha cum non sedule in sua vellet degere sede, sed contra Veneticorum voluntatem sepiissime Franciam repetebat, et quia hoc amodo ducibus displicebat, pepulerunt illum a sede, et in loco eius ordinaverunt Iohannem, Sancti Servuli abbatem. Circa haec tempora apud Olivolensem insulam sancti Petri ecclesia edificari incepta est. Antedictus quidem Fortunatus patriarcha propria sede amissa, 5
824. secundum quod diximus Franciam cum Greecorum missis repetebat. Ibi quaedam moratus, diem finivit extremum. Gubernavit autem Gradensem ecclesiam per viginti et septem annorum spacia. Eo quoque tempore quidam Veneticorum conspirationem adversum duces facere conati sunt; ex quibus duo prope sancti Gregorii ecclesiam suspensi sunt, id est Iohannes Tornarius, et Bonus Bradanisso. Iohannes autem monetarius fuga lapsus est ad Lotharium regem; tamen quicquid habuit et domus et fortuna depopulata sunt. Interea Iohannes abbas qui electus in Gradensi pontificatu fuerat, sua sponte 15
relicta sede, sancti Yllarii ecclesiam petens, una cum monachorum contubernio quod in sancti Servuli monasterio degebat, monasterium ibi deinceps ordinare decrevit et habere pro futuro^a.

Venerius deinde Gradensem adeptus est sedem, qui sancti Mauri ecclesiae, quae suburbio scita est, fabricator extitit. 20

822. Anno quidem incarnationis Domini octingentesimo vigesimo secundo, mortuo Agnello duce, qui decem et octo annis Veneticorum ducatum gubernavit, ducatus dignitas in suo filio Iustiniano remansit.

827. Hac etiam tempestate Michahel imperator mittens exercitum ad Siciliam, Veneticorum auxilium petit, cui Iustinianus dux quasdam bellicosas naves transmittere studuit. 25 Sed uterque exercitus minime aliquod triumphum consequi valuit. Eodem quoque tempore Iohannes, Agnelli antedicti ducis filius et Iustiniani frater, qui exul apud Constantinopolim extitit, ad Veneciam reversus est, et favente sibi Iustiniano fratre, dux effectus est. Iterum imperatore efflagitante, exercitum ad Siciliam preparaverunt; qui etiam reversus est absque triumpho. 30

823. Mortuo quidem Iustiniano duce, qui una cum patre gubernavit ducatum annis decem et septem, et post mortem patris unius anni spacio, dignitas in suo fratre remansit^b. Fuerat namque predictus Iustinianus^c maximus ecclesiarum cultor; sancti vero Zachariae et sancti Hyllarii monasteriorum ipse extitit devotissimus fabricator. Ultimo vero vitae suae anno sanctissimi Marci euangelistae corpus de Alexandria^d a Veneticis allatum recipere promeruit. Qui tanti thesauri munus honorifice suscipiens, in sui palatii angulo peragere fecit capellam ubi illud reconditum posset reservari, interim ecclesia esset expleta, quam hisdem dominus inchoavit, sed preventus morte, Iohannes suus videlicet frater ad finem perduxit.

83. Circa haec tempora missus Sclavorum de insula Narrentis⁵³ ad domnum Iohannem 40 ducem veniens, ab eo baptizatus est, pacem cum eo instituens, licet minime perdurasset.

Interea Obelierius dux, qui apud Constantinopolim exilio fuerat dampnatus, Veneciam reciprocavit, et in Vigilia civitate apud Curidum⁵⁴ sese retrusit. Quo audito, Iohannes dux ad eundem capiendum promovit exercitum. Sed cum diu predictam civitatem obsidione circumvallaret, tandem diviso exercitu Metamaucenses ad predictum 45 Obelierium confugium fecerunt. Exercitus vero qui suo seniori fidem servabant, Metamaucensem insulam expugnantem, prorsus incenderunt. Tunc dominus Iohannes dux iterum preparavit exercitum; cum quo ipse veniens Vigiliam civitatem expugnavit, et capto Obelierio decollare eum iussit. Cuius caput ad Metamaucensem insulam delatum, in sabbati sancti die iuxta Sancti Martini marginem suspensum est. Eo autem tempore 50 sancti Petri Olivolensis ecclesia, quae per novem annorum spacia fuerat fabricata, consecrationem recepit.

^a) et h. p. f. *suprascripta* 1. ^b) d. i. a. f. r. *addita in margine* 1. ^c) p. I. *suprascripta* 1. ^d) de A. *suprascripta* 1.

53) Norrenta, Narenta, ad quam insulae Corcyra nigra, Lesina, aliae pertinebant. 54) Curidum (aut fortasse Curiculum) est hodie Cornichia in insula Veglia prope eiusdem vocabuli oppidum. 55

Anno vero nostri redemptoris ab incarnatione Istrienses episcopi, qui consecrationis donum a Gradensi patriarcha more solito recipiebant, Aquilegensi metropolitano, Langobardorum regis virtute coacti, sese subdiderunt. Interea quidam Veneticorum, id est Carosus tribunus et Victor nonnullique alii, facta conspiratione Iohannem ducem a Venecia pepulerunt, et Carosus hanc usurpavit dignitatem. Tunc domnus Iohannes dux in Franciam ad Carolum⁵⁴ regem ivit; qui eum devote suscipiens, honorem et solatium sibi impendere procuravit.

Sequenti vero anno Basilius tribunus et Iohannes Marturius et ceteri nobiliorum numero triginta predicti Iohannis ducis fidelitate a patria exientes, in sancti Martini ecclesia quae apud Mistrinam, loco qui vocatur Strata, scita est ospitati, et tandiu commorati sunt, donec Veneticorum multitudo ad illos conveniret, ut Veneciam ad Carosi ducis periculum intrare sine aliquo obstaculo quivissent. Unde factum est, quo quadam die dum prelibatus Carosus dux securus in palacio maneret, a predictis hominibus captus, evulsis oculis exilio retrusus est. Sui quoque secutores, id est Deusdedus Grurus, Marinus patricius, Dominicus monatarius et Tritulus Gradensis, interfecti sunt. Dehinc neminem ducem constituere maluerunt, sed eo carente ab Ursono Olivolensi episcopo et Basilio et Iohanne tribuno unius anni spacio diiudicabantur. Tunc domnus Iohannes dux de Frantia in sancti Dimitrii festivitate reversus est; quem Venetici promte suscipientes, ducatum sibi restituere satagerunt. Dominicus quidem Torcellensis episcopus, relicto episcopatu, monasterium petiit, et in loco eius Iohannes est ordinatus.

Circa hoc tempore Venetici negotii causa dum de Benevento revertebantur, a Narrentanis Sclavis capti, pene omnes interfecti sunt. Isdem vero domnus Iohannes sanctissimi Marci euangeliste ecclesiam consecrare, et digne beatum corpus in eadem collocare procuravit. Praeterea quidam Veneticorum cognomento Mastallici diabolica suggestionem decepti, eundem Iohannem sancti Petri de ecclesia in eiusdem festivitate venientem comprehedentes, detonsa barba cum capillis, clericum apud Gradensem urbem consecrare fecerunt; qui ibi perstitit, interim diem ultimum vixit. Prefuit autem Veneticorum populo septem annorum spacio Cui successit quidam nobilissimus, Petrus nomine, qui Iohannem suum filium consortem in honore habere voluit. Iste namque tercio sui ducatus anno Sclaveniam bellicosam navibus expugnaturam adivit. Sed ubi ad locum qui vocatur Sancti Martini curtis perveniret, pacem cum illorum principe Muisclavo nomine firmavit. Deinde pertransiens ad Narrentanas insulas, cum Drosaiico Marianorum iudice similiter fedus instituit, licet minime valeret; et sic postmodum ad Veneciam reversus est. Ubi diu commorari eum minime licuit; sed denuo praeparavit exercitum adversum Liuditum Sclavum, ubi plus quam centum Venetici interfecti fuerunt, et absque triumpho reversus est. Tunc in mense Madii sexta hora diei sol obscuratus est, et factus est eclipsis. Hac denique tempestate Theodosius patricius Constantinopoli ad Veneciam veniens, spatharii honoris investituram Petro contulit duci, integroque anno ibi commoratus est, ex imperatoris parte eundem ducem efflagitans, ut expeditionem Saracenos ad expugnandos sibi adtribuere non recusaret; quod libenter dux facere non denegavit. Tunc praeparare sexaginta bellicosas naves omni sub festinatione studuit, et usque ad Tarantum, ubi Saba Saracenorū princeps cum maximo exercitu manebat, easdem destinavit. Sed a Saracenorū multitudine pene omnes Venetici capti et interfecti sunt. Idem nempe Sarraceni, videntes quod in christianis victoriam essent consecuti, ad Absarensem civitatem⁵⁵ usque pertingere non dubitaverunt, et in feria secunda pasce incendio eam devastantes, ad Anconam civitatem transierunt; quam similiter igne concremantem, multos captivos exinde secum detulerunt. Deinde vastum per mare huc illuc^a navigantes, Adrianensem portum⁵⁶ qui vicinus Veneciae subsistit applicuere. Ubi cum sortis industria se illic nullam predam capturos pervidissent, reddeundi iter ad propriam arripuerunt^b. Postquam vero ad exitum Adriatici culti⁵⁷ pervenerunt, naves Veneticorum quae de Sicilia seu de aliis partibus revertebantur, omnes ab eisdem comprehense sunt.

a) h. i. *suprascripta* t. b) *or suprascriptum* t.

54) Ludovicum scribit Andreas Dandolo. 55) Oshero in insula Cherso sinus Flaatici. 56) in ostio Padi. 57) i. e. sinus.

In secundo vero anno iterum predicti Sarraceni maximo cum exercitu usque ad
 58 Quarnarii cultum⁵⁸ pervenerunt. Quos Venetici navali expeditione aggredientes, acriter
 iuxta locum qui Sanſagus⁵⁹ nominatur supra eosdem irruerunt^b. Sed demum Venetici
 dantes terga, victi regressi sunt. Predicti Sarraceni etiam Romam ausi sunt adire,
 846 ecclesiamque sancti Petri depraedare. Verum ad^c sancti Pauli cum pervenissent, a Roma-
 Aug. nis civibus pene omnes occisi sunt⁶⁰.

Circa haec tempora Sclavi venientes ad Veneticorum loca expugnanda, Caprulensem
 tantummodo castrum depredaverunt.

845 Interea Ludovicus Francorum rex Beneventi principatum adivit, et capto Abomasale⁶¹
 inimico, cum suis Komam regressus est^d, sicque ab apostolico coronatus et unctus est in
 850 regem. Fertur quoque tunc Ragusiensem civitatem maris et venti impetu maxima ex
 Apr. 6. parte cecidisse. Denuo Ancona civitas^e is diebus depredata est. Venerius quidem Gra-
 densis patriarcha, qui pontificalem cathedram annis rexerat 24 et mensibus octo, mortuus
 est, et Victor patriarcha extitit sibi successor. Illud etiam non pretermittendum, quod
 antedicti duces ad sua tuenda loca eo tempore duas bellicosas naves tales perficere^f
 studuerunt, quales nunquam apud Veneciam antea fuit; quae graeca lingua^g zalandriae
 dicuntur. Is diebus^h Ursus Olivolensis ecclesiae presul, qui pontificalem sedem annis
 gubernavit 32, hominem exivit^b. Cui successit Maurus episcopus. Eo vero anno talis
 860 glacies apud Veneciam dicitur fuisse⁶², qualis nec antea nec postea visa est.

Mortuo vero Victore patriarcha, qui Gradensem ecclesiam annis gubernaverat sex et 20
 mensibus tribus et diebus quattuor, Vitalis hanc adeptus est sedem.

Anno quidem domini nostri Iesu Christi ab incarnationeⁱ Lodovicus
 861 Longobardorum rex una cum coniuge sua ad locum qui Brundulus⁶³ vocatur veniens,
 apud sancti Michaelis monasterium ab utroque duce honorifice susceptus est. Ubi cum
 traduo simul comanerent, ad dilectionis seu pacis vinculum corroborandum Iohannes dux^j
 25 suam de sacro baptismo sobolem regem promovit ut susciperet. Quo peracto rex cum
 coniuge Italiam, duces vero ad pallaticium^k reversi sunt. Eo tempore Normanorum
 gentes cum trecentis sexaginta navibus Constantinopolitanam urbem adire ausi sunt.
 Verum quia nulla ratione inexpugnabilem ledere valebant urbem, suburbanum fortiter
 patrantibus bellum quam plurimos ibi occidere non pepercerunt, et sic predicta gens 30
 triumpho ad propriam regressa est. Is etiam diebus Caroli, Francorum regis et Lotharii⁶⁴
 863 filii⁶⁴, exitus Lodovico Longobardorum regi denuntiatus est; et isdem Francis interpel-
 lantibus, illuc ire festinavit, eosque sub suo mansuros regimine adquisivit, duorumque
 deinceps regnorum imperator effectus est. Tunc vero Mauro Olivolense episcopo mortuo,
 qui pontificati honorem rexit annos decem, Dominicus episcopus sibi successor extitit. 35

Interea cum essent anni ab incarnatione nostri redemptoris Iohannes
 dux diem finivit supremum, et ducatus in suo genitore solo remansit; qui uno anno
 post filii funus dum in sancti Zacharie monasterio diem celebraret festum, a pessimis
 hominibus, exiente eo, peracto vespero, de ecclesia, insons crudeliter interemptus est.
 Cuius corpus sanctae moniales in eiusdem ecclesiae atrio sepellire studiose procuraverunt. 40
 Gubernavit autem Veneticorum populum annorum spació. Deinde ad eundem
 864 dignitatis culmen quemdam virum Ursonem nomine sublimarunt. Nomina nempe homici-
 darum qui hoc facinus peregerunt, haec sunt: Iohannes Gradonicus cum quodam suo
 nepote. Petrus Stephani Candiani filius, Stephanus de Sabulo, Dominicus Faletri filius,
 Ursus Grugnarius, duo fratres Salbiani filii, et multi alii, nomina eorum ignoramus^l. Sed 45
 divina clemencia diu noluit inultum hoc pretermittere scelus. In sancti Sixti festivitate
 Iohannes Gradonicus cum duobus natis, Stephanus de Sabulo, Iohannes Labresella occisi
 sunt. Petrus quidem Candianus, et Petrus Cletensius, Petrus Flabianicus, Dominicus
 Faletrus per Petrum Equilegensis episcopum et Iohannem Gradensem archidiaconem,

a) g. *suprascriptum* 1. b) *vox suprascripta* 1. c) *d. suprascriptum* 1. d) *vox suprascripta* 1. e) *add. in marg.* f) a lin-
 50 *vox suprascripta* 1. g) *is d. suprascripta* 1. h) *in marg. recentiori manu adiecta: Obiit à VIIIe Luj^e.* i) A. q. d. n.
 1. Ch. ab i. *post inscripta sunt in lacunam, ut pallidius atramentum demonstrat.* j) *t. e. palatium.* k) *eius supra*
scribitur. perperam. l) *n. e. i. suprascripta* 1.

58) sinus in quo insulae Cherso, Lussin, Arbe, Pago iacent. 59) Sansego insula parva ab occidente insulae
 Lussin. 60) quod et Prudentius in *Ann.* testatur. 61) Amelmassar, Massar, in *Chron. Casinensi*, ab Andrea
 Berg. et Erchemperto vocatur. SS. T. III. 62) v. Rudolphi *annales* a. 860. 63) Brondolo. 64) Provinciae regis.

et Dominicum Massonem Constantinopolin ad exulandum destinati sunt. Ceteri namque, id est Stephanus Candianus cum Iohannis Gradonici nepote, seu omnes sceleris predicti consci, repulsi a patria, exilio apud Franciam damnati, redeundi aditum numquam reperire valuerunt. Tamen unus illorum qui apud Veneciam remansit, id est Ursus Grugnari⁵, a demonio conquisatus expravit. Prelibatus quidem Ursus dux adversus Domnagoun, Sclavorum principem, cum navali expeditione properavit. Sed cernente eo Veneticorum multitudinem, prohibuit pugnam, pacem requisivit. Deinde acceptis obsidibus dux ad Venetiam repedavit. Eodem videlicet tempore Deusdedus Torcellensis episcopus a duobus suis servitoribus apud Altinum interfectus, diem finivit ultimum. Quod audiente
 10 dux, unum ex illis iusta flumen quod Silis vocatur, alterum vero in Torcellensi lacuna suspendere permisit. Prefuit autem Altinati ecclesiae antedictus episcopus annis
 Ecclesia namque sancte Dei genitricis et virginis Mariae, quae vetustate pene consumpta manebat, a Marini patricii filii consolidata est. Hac denique tempestate Michael imperator interfectus est. Basilius vero^a cum suo filio Constantino imperatores effecti^b sunt.
 15 Is diebus Ursoni Veneticorum duci nunciatum est, quod exercitus Sarracenorum iuxta Tarantum maneret. Tunc navibus bellicosis eosdem dimicatos adivit. Cumque diu inter sese^c decertantes, Sarraceni superati cecidissent, Venetici victores reversi sunt. Interea Baris civitas domni Ludovici regis Francorum et Longobardorum ab exercitu
 20 capta est; quam videlicet civitatem, Bandone eiusdem civitatis gastaldio agente, Sarraceno^d gens per annos circiter 30 tenuerunt. Trigesimo primo anno, divina favente gratia, reddita est illis impietas quam christianis civibus olim intulerat. Capta est autem quarto Nonas Februarias, qua die sancte Dei genitricis virginis Mariae purificatio celebratur. Sequenti vero anno mense Madii item Sarraceni Creta insula egredientes, quas
 25 dam Dalmaciarum urbes depopulati sunt, pariterque etiam Braciensem eiusdem provinciae^e urbem invaserunt. Quod cum domno Urso duci denunciatum foret, parvam naviculam cum 14 hominibus ad Istriam usque destinare sub festinatione studuit, quatenus Sarraceni ne forte Veneciam petere vellent vel qualis eorum fortitudo subsisteret explorare deberent. Qui cum Gradensi de civitate Istriam petitori exissent, predones^f Sclavi, qui in portu Silvodis reclusi latitabant, supra eandem naviculam velociter irruerunt. Ubi
 30 cum uterque pars fortiter dimicaret multique Sclavorum percussi deficerent, novissime vero capta Veneticorum ab eisdem Sclavis navicula, omnes Venetici qui intus erant, occisi sunt. Predicti autem Sarraceni, urbibus quas diximus devastatis, cum inestimabili preda ad propriam sunt reversi. Eodem vero tempore dum Lodovicus imperator adhuc apud Beneventum commoraretur exercitusque eius Taranti civitatem obsideret, quam
 35 Sarraceni captam detinebant, Adelchisi Longobardorum princeps imperatorem extinguere molitus est. Sed cum facile hoc nefas perficere non valeret, sacramento cum constrinxit quod ultra in regione eadem nec ipse nisi rogatus veniret, nec exercitum mitteret. Deinde ad Beneventum cum rediret, Sarracenos qui apud Terracinam Campaniae manebant aggressus, fortiter debellavit, undecimque milia ex eis occidit, et sic ad Italiam
 40 reversus est.

Hac denique tempestate mortuo Vitale patriarcha qui Gradensem ecclesiam annis rexerat⁶⁵, domnus Petrus diaconus in loco eius electus est, vir sanctitate precipuus, grammaticae artis peritus. Hic dum tanti honoris se indignum indicaret, priusquam eligeretur, ad Italiam confugit; sed tandem precibus reductus, invitatus ad pontificale
 45 culmen ascendit. Lodovicus pius imperator tunc Veronae⁶⁶ obiit. Apud Torcellum quidem mortuo Senatore episcopo, qui Altinatis ecclesiam annis gubernavit, subrogatus est in ea sede^g Dominicus abbas Altinatis monasterii, qui olim^h fuerat monachus sancti Illarii, et inde egressus, pro inposito crimine veretro sibi absiso, apud Spoletum postmodum aliquamdiu moratus est. Quem dum contra ducis decretum Petrus egregius
 50 patriarcha sub anathematis vinculo coarctaret, eiusdemⁱ ducis amissa gratia egressus, Istriensem peciit provinciam.

Circa haec tempora Sarraceni advenientes, Gradensem urbem capere conati sunt. Sed

a) vox superscripta 1. b) ita 3; interfecti ed. et codd. (?). c) se alterum superscriptum 1. d) e. p. superscripta 1. e) vox superscripta 1. f) manus recentior supplevit in codice 3. g) e. s. superscripta 1. h) e. d. a. g. superscripta 1. i) 65) annis 19, mense 1. diebus 6. Chron. Gradense. 66) immo in finibus Bresciani. teste Andrea presbytero. SS. III. 237.

civibus fortiter decertantibus, Sarracenorum impietas non prevaluit. Tamen cum duobus predictam urbem diebus obsedissent, denunciatum est domno Urso duci; qui instanter Iohannem filium suum adversus eosdem cum navali exercitu misit. Quod dum Sarra-
⁶⁷ ceni sorte investigarent, protinus recedentes ab urbe, Cumacensem⁶⁷ villam depopulati sunt. Domnus vero Petrus patriarcha, relicta Gradensi urbe Rivoaltum adveniens, apud
⁵ sancti Iuliani sui^a patrimonii ecclesiam ospitatus, ibi per integrum annum commoratus^b est. Tamen perfectam cum duce pacem propter Torcellensem electum minime habebat. Tandem patriarcha duci resistere non valens, occulte de Venecia exivit, Romamque
 adire disposuit; quem domnus papa Iohannes devote suscipiens, integro anno secum morari coegit. Eo tempore domnus Ursus dux Iohannem filium suum in dignitate sibi
¹⁰ consortem fecit. Tunc Sclavorum pessime gentes et Dalmacianorum Ystriensem provin-
 ciam depredare ceperunt. Quattuor videlicet urbes ibidem devastaverunt, id est Umacus,
⁶⁸ Civitas nova, Sipiaries, atque Ruinius⁶⁸. Deinde nunciatum est domno Urso duci, quod
 Gradensem ad urbem vellet transire; cum triginta navibus ad predictam civitatem
 venit. Inde pertransiens Istriam, audacter super eosdem Sclavos intruens, in tantum
¹³ eosdem cede prostravit, ut nemo illorum evadens patriam valuit reverti. Quoniam hisdem
 princeps celsitus victoriam consecutus, Sclavos quos in hoc certamine ceperat liberos
 dimisit, ecclesiarumque res quae sublatae in prelibata provincia fuerant restituit, sicque
 triumphali cum gloria palatium reddiit. Et propter hoc fedus quod inter Sclavos et
 Veneticos olim fuerat, disruptum est. Eo tempore Saudan Sarracenorum princeps, qui
²⁰ in Varesi^c urbe⁶⁹ iam dudum captus usque ad tempus istud carcere trusus manebat,
²⁵ ab Aldegisi Longobardorum duce dimissus, iterum post aliquantum tempus Tarantum
 reddiit, multaque postea christianis mala induxit. Dehinc mortuo Domogoi, Sclavorum
 pessimo duce, domnus Ursus dux et Iohannes suus filius cum Sclavis pacem et concor-
 diam inuit. Tamen adversus Narrentanos cum quibus iurgium habebat, exercitum misit.
 Hac tempestate Dominicus Olivolensis episcopus mortuus est, qui Olivolensem sedem
 annis gubernavit . . . ; domnus Iohannes archidiaconus, Marini patricii filius, in loco eius
 ordinatus est. Petrus siquidem patriarcha, qui Romae fuerat, una cum Iohanne papa
 Ravennam adveniens, ibique septuaginta episcoporum sinodo congregata, duos episcopos
 Venetiae, id est Petrum Equileensem et Leonem Caprulensem, et eos qui erant in eadem
³⁰ provincia electos ad eundem concilium convocavit, ut contentionis causam inter Ursonem
 ducem et patriarcham diligentissime determinaret. Sed dum episcopi cum electis tarde
 et expleta iam sinodo Ravennam venirent, communionem a papa privati, duce tamen
 interpellante soluti sunt. Circa haec tempora Carolus Francorum rex, quem dudum Iohan-
³⁵ nes papa regem Italiae junxerat, Papiam adveniens, regnum invasit, ad quem papa pro-
^{Sept.} fectus, digno honore susceptus est. Petrus vero patriarcha Boloniam veniens, aliquan-
 diu ibi commoratus, rursus Parmam adiit, ac deinde domni papae amore Papiam petiit.
 His diebus Carlemannus Baiovarorum rex, magno cum exercitu ingressus Italiam, Caro-
 lum effugavit. Qui videlicet Carolus Franciam cum petere vellet, infirmitate detentus,
⁴⁰ in via mortuus est. Domnus quidem papa Romam reversus est, Petrum vero patriar-
 cham Papiae reliquit. Qui ibi aliquantis diebus manens, dehinc Tarvisium veniens, a
 Landoni ipsius civitatis episcopo dignissima veneracione susceptus est. Ubi cum, legatis
 inter ipsum et predictum ducem euntibus, tandem pax pristina consolidata esset, isdem
 egregius pontifex Veneciam repedavit, et duce interpellante aliquantis diebus in palacio
 mansit; ea vero ratione, ut Dominicus presbyter, Torcellensis ecclesiae electus, pro quo
⁴⁵ inter eos discordia fuerat, diebus Petri patriarchae episcopali consecratione careret, in
 episcopii tamen domo manens fruendi rebus ipsius ecclesiae licenciam haberet. Qui post
 paucos dies cum gratiam apud conditum pontificem repperiret, eum in Torcellensi
 ecclesia ad convivium invitavit. Deinde ad Gradensem urbem patriarcha reversus, tres
 electos episcopos consecravit, id est Iohannem Olivolensem, et Leonem Metamaucensem,
⁵⁰ et Iohannem Civitatis nove. Petrus vero patriarcha post paucum tempus ad^d Rivoaltum
 adveniens, in sancti Iuliani basilica ospitatus est; qui non diu corporis sospitatem gerens,
 molestia preventus in eadem ecclesia, sancta eius anima migravit ad gloriam. Guber-

^a p. superscripta 1. ^b c. e. superscripta 1. ^c ita 1. 2. 3. ^d ad superscriptum 1.

67, Comachio. 68) Umago, Cittanuova, Cervere, Rovigno. 69) Bari.

navit autem Gradensem ecclesiam annis quattuor et mensibus sex. Fuit autem aetate decens et aspectu pulcher, non plus aetatis quam quadraginta annorum extitit. Cuius corpus maximo cum honore Venetici ad Gradensem urbem deportantes, ante sanctae Euphemiae ecclesiam in atrio sepelierunt.

5 Post hunc vero ad Gradensem gubernandam ecclesiam Victor, presbyter sancti Silvestri basilice, successit. His diebus Sedesclavus, Tibimiri ex progenie, imperiali fultus presidio Constantinopolim veniens, Scavorum^b ducatum arripuit, filiosque Domogoi exilio trusit. Eo videlicet tempore domnus Ursus dux ab imperialibus internunciis protospatharius effectus, donis amplissimis ditatus est, suamque filiam nomine Feliciam
10 Rodoaldo, Iohannis ducis Bononiae filio, in coniugium tradidit. Iohanna siquidem abbatisa, domni Ursi ducis filia, sancti Zachariae monasterium iam paene consumptum vetustate a fundamentis recreare studuit. Tunc Victor electus patriarcha 8. Kal. Febr. Ian. 25. consecratus est; qui etiam Dominicum Torcellensem electum contra voluntatem consecravit, quoniam in suae electionis die sacramento a principe constrictus est, ut qualem
15 ipse illi electum dirigeret, talem ille consecraret. Dixit tamen sibi patriarcha: *Ve tibi, quia temere ad hunc accedis honorem. An nescis ubi dicitur: Si quis semet ipsum abscederit, deiciatur a clero? Et ut coacte me hoc facere credas, in die iudicii pro hoc honore, nisi peniteas, rationem reddas, quia tibi ipsi verendam amputare minime pepercisti.*

Circa haec tempora mensis Maii die 22. sanguis de nubibus pluit. Tunc Iohannes Mai. 22. Olivolensis ecclesiae presul obiit, qui praedictam ecclesiam annis gubernaverat quem Laurentius presbyter ad hanc sedem regendam secutus est. His diebus quidam Sclavus nomine Brenamir, interfecto Sedescavo ipsius ducatum usurpavit. Domnus quidem Ursus dux efflagitante Basilio imperatore eo tempore 12 campanas Constantinopolim misit, quas imperator in ecclesia noviter ab eo constructa posuit, et ex tempore
25 illo Graeci campanas habere ceperunt.

Mortuo vero hac tempestate domno Urso duce, dignitas in Iohanne suo filio remansit. Fuit autem predictus Ursus multae sapientiae et pietatis vir amatorque pacis. Ipse apud Civitatem novam Eraclianam palacium construere fecit. Temporibus cuius in Rivoalto etiam paludes cultandi homines licentiam habuerunt et domos edificandi contra
30 orientem. Insula namque que Dorsumdurum vocatur, consulente illo composita fuerat. Gubernavit autem predictum honorem annis 17, et mortuus est ac sepultus in sancti Zachariae monasterio. Iohannes vero dux Cumacensem comitatum ex Romani pontificis largitate acquirere cupiens, Badovarium suum fratrem Romam direxit: qui dum Ravennam adiret, Marinus Cumacensium comes super eum viros armatos misit, et ibi vulneratus in cruce captus est. Tunc predictus comes, ne hanc iniuriam requireret, sacramento eum constrinxit atque dimisit. Sed reversus ad Veneciam, statim vitam finivit. Propter quam causam domnus Iohannes dux navali exercitu Cumacensem castrum prope
35 perans, eiusdemque populum acquisivit, et ordinatis ibi secundum suum velle iudicibus, ad palacium reddiit, et morte fratris ulciscenda Ravennates depredari iussit. Circa haec
40 tempora mense Iulio stella de oriente in modum faculae visa est pertransisse, que totum pene mundum illuminavit. Post cuius transitum visum est hominibus in coelum audisse in modum sonitum portarum cum aperiuntur et clauduntur, et propterea dicebant quod celum apertum esset et clausum. Tunc Victor patriarcha ex hac luce migravit, qui Gradensem gubernaverat ecclesiam annis 18, sepultusque est in atrio sanctae Euphemiae.
45 Quem successit Georgius, frater ipsius, qui non plus quam anno uno et mensibus 6 et diebus 21 vixit. Hunc Vitalis iunior ad regendam successit ecclesiam. Domnus siquidem Iohannes dux, corporis infirmitate detentus, Petrum minimum suum fratrem, populo adclamante, successorem sibi elegit. Quem postea cum convalesceret, habere eum consortem voluit. Ipse vero^d infirmitate correptus, non diu cum fratre manens expiravit,
50 sepultusque fuit iuxta predictum Badovarium fratrem suum, qui non plus annorum quam 25 fuerat. Domnus vero Iohannes dux sanctorum Cornelii et Cipriani ecclesiam a fundamentis in loco qui Vinea contra nominatur edificare fecit. Tunc imperator Basilius 886. migravit ab hac luce.

Prelibatus Iohannes dux alterum germanum suum, Ursum nomine, sibi consortem
55 fecit. Siquidem domnus Ursus dux dum quattuor haberet filios, id est Iohannem, Badova-

a) ad suprascriptum 1. b) lege Sclavorum. c) ad suprascriptum 1. d) vero suprascriptum 1.

rium, Ursum et Petrum, omnes ducatus dignitate praeter Badovarium claruerunt. Eodem vero tempore aquae diluvii in finibus Venetiarum fuerant, in tantum ut omnes ecclesias sive domos penetrarent. Deinde cum dominus Iohannes dux adhuc infirmitate detentus, 887. frater eius ducatum renneret, Venetici ducem sibi constituerunt Petrum videlicet, cognomento Candianum, infra domum ipsius 17. die mensis Aprilis. Quem dominus Iohannes. 5
70 dux clementer ad palatium convocans, spatam⁷⁰ fustemque ac sellam ei contradidit, eumque sibi successorem constituens ad domum suam reversus est.

Suscepto itaque ducatu Petrus dux cum domno Iohanne duce eiusque germano satis honorifice egit; et contra Narrentanos Scavos confestim exercitum misit. Qui cum sine Aug. effectu reversus esset, tunc per semet ipsum cum 12 navibus mense Augusto in mare 10 hostiliter est egressus, et ad montem Scavorum perveniens, in loco qui vocatur Mucules exivit, licet cum paucis. Sed Scavos sibi resistentes, primum in fugam vertit, multosque ex illis occidens, quinque naves illorum que ibi erant, securibus fregit. Sed Sept. demum irruentibus Scavis, ibidem interfectus est cum aliis septem mense Septembris 15 die octavo decimo, ceteri vero incolomes reversi sunt. Tenuit autem ducatum idem 18 Petrus dux menses 5. Fuit autem vir bellicosus et audax, sapiens et amodum largus; ecclesiam vero in tantum frequentans, ut nullo tempore divino careret officio. Cuius corpus Andreas tribunus latenter a Sclavis sublatum Gradensem urbem misit, ibique sepultus est in atrio ecclesiae. Fuit autem statura mediocris, annorum quadraginta quinque. Tunc dominus Iohannes dux, quamvis adhuc infirmis, deprecante populo ad 20 palatium rediit.

Sed diucius stare nolens, licentiam populo dedit ut constitueret sibi ducem quem 888. vellet. Tunc omnes pariter elegerunt sibi Petrum nobilem virum, filium Dominici tribuni; qui videlicet Petrus natus fuerat de Agnella neptia Petri superioris ducis, quem ad monasterium diximus interfectum. Mortuo itaque ipso tempore Vitale patriarcha, qui 23 ecclesiam Gradensem gubernaverat annis 3 et mensibus 3 diebusque 14, successit sibi Dominicus patriarcha. Dominus vero Iohannes dux rursus ad domum propriam reddiit, ibique usque ad vitae finem mansit.

890. Interea Ungrorum pagana et crudelissima gens Italiam veniens, incendiis et rapinis cuncta devastans, maximamque multitudinem hominum interficiens, nonnullos etiam 30 captivos reservavit. Contra quos Berengarius rex direxit exercitum 15 milia hominum. Sed pauci ex eis reversi sunt. Ungri vero pertranseuntes Tarvisium, Patavium, Brixiam, 71 ceterosque fines, Papiam et Mediolanum venerunt et usque ad montem Iob⁷¹ depopulantes cuncta. Sed ad Venecias introgressi cum equis adque pellicis^a navibus⁷², primo Civitatem novam fugiente populo, igne concremaverunt. Deinde Equilum, Finem, Cloiam, 35 Caputargelem incenderunt, litoraue maris depopulaverunt. Verum etiam temptantes Rivoaltum et Metamaucum ingredi per loca que Albiola vocantur in die passionis sanctorum apostolorum Petri et Pauli, tunc dominus Petrus dux navali exercitu, Dei protectus 100.29. auxilio, predictos Ungros in fugam vertit. Fuit namque haec persecutio in Italia et Venetia anno uno. Rex igitur Berengarius, datis obsidibus ac donis, predictos Ungros 40 de Italia recedere fecit cum omni preda quam ceperant. Hac scilicet tempestate Dominicus patriarcha migravit a saeculo, qui ecclesiam Gradensem rexerat annis 7 et mensibus 11. Cuius Laurencius successor extitit. Circa haec vero tempora dominus Petrus 73 dux una cum suis civitatem apud Rivoaltum edificare cepit⁷³ anno sui ducatus 9, sicque Leo imperator protospatharii honorem sibi iniunxit. Predictae vero civitatis murus a 45 capite rivuli de castello usque ad ecclesiam sanctae Mariae que de Iubianico dicitur extendebatur. Maximaque catena ferrea inibi composita erat, quae uno capite in fine predicti muri, alio vero in sancti Gregorii ecclesiae margine, quae trans ripam posita est, coherebat, ob hoc videlicet, ne ulla navis penetrandi facultatem nisi dissoluta catena haberet. Vixit autem iam dictus Petrus^b dux in ducatu annis 23, et mortuus est, sepul- 50 tusque in sancti Zachariae monasterio, de cuius funere non modice Venetici condoluerunt, quoniam plenus omni bonitate honorifice rexit ducatum. Quem successit ad haec 912.

a) ita l. bellicis ed. b) vox superscripta l.

70) In antiquis nostratibus nummis argenteis, vulgo hard. 72) navibus e. pellicibus confectis. 73) pri- grossi, seu matapanes dux dextera vexillum, sinistra. mordium urbis Venetiarum. ZAN. 55
fustem gerit, seu sceptrum. ZAN. 71) Iovis, S. Bern-

regendam dignitatem domnus Ursus cognomento Particiacus, qui mox ut dux effectus est, suum filium Petrum nomine Constantinopolim ad Leonem imperatorem destinavit. Quem imperator cum honore suscipiens, protospatharium^a fecit, ditatumque maximis donis ad propria redire permisit. Qui dum Chroatorum fines rediens transire vellet, a Michahela Sclavorum duce fraude deceptus, omnibusque bonis privatus, atque Vulgarico regi, Simeoni nomine, exilii pena transmissus est. Quem pater perditum acriter dolens, minime acquirere quivit, interim per suum internuncium, Dominicum videlicet Metamaucensem archidiaconem, qui postea episcopus effectus est, suis donis redimeret.

His autem diebus defuncto Leone imperatore, Constantinus eius filius imperium adeptus est. Ipso etiam tempore Laurentius patriarcha hominem exivit, qui Gradensem ecclesiam rexerat annis 12, mensibus 9, diebus 24, tumultusque est in sanctae Eufemiae atrio. Quem Marinus patriarcha successit. Prelibatus itaque Ursus dux dum ducatum annis gereret 20, iam senex effectus terrena penitus parvipendens coenobitalemque habitum in sancti Felicis monasterio devote suscipiens, ibi vitam finivit. Fuerat namque ingenio preclarus, sanctitate preditus, iustitiae amator, elemosina dapsilis, omnibusque bonis fultus. Post cuius discessum quidam nobilissimus Petrus cognomento Candianus ducatum suscipiens, nihilo minus sui decessoris exemplo subditum sibi populum tractare conatus est. Ubi dum Cumacensis insulae homines quosdam Veneticos temere comprehendissent, ipse vero tanti dedecoris iniuriam non ferens, misso illuc exercitu ipsorum castrum igne combussit, quosdamque illorum interficiens, reliquos utriusque sexus ad Veneciam duxit, ibique tandiu ipsos detinuit, donec sese suae ditioni sacramentorum fide subderent et ut proprii sibi deinceps in omnibus obtemperarent. His namque diebus quidam Olivolensis episcopus Dominicus nomine defunctus est, quem successit Petrus, Petri tribuni filius. Antedictus vero Petrus Candianus dux suum dilectum equivoconi filium Constantinopolim ad Constantinum et Romano imperatores transmisit, a quibus protospatharius effectus, cum maximis donis ad Veneciam rediit. Qui vero prelibatus dux post adventum filii non plus quam quinque annorum spacia vivens, ab hac luce subtractus est. Quem successit Petrus Ursonis^b ducis filius, is qui apud Vulgaricum regem fuerat exulatus. Sane non absurdum videtur interponere, quomodo predictus Romano imperiale fastigium usurpavit. Leo scilicet imperator quem supra memoravimus, dum solito more navalem exercitum in Sarracenos mitteret, eundem Romano, qui tunc delongarii officio fungebatur, primum eductorem ipsius exercitus constituit. Interea mortuo Leone imperatore, Constantinus eius filius omnium electione imperium est adeptus. Qui statim ad Romano suos delegavit nuntios, mandans ut una cum exercitu Constantinopolim remearet; quibus respondisse fertur, se nulla ratione Constantinopolim redditurum, neque suae ditioni obtemperaturum, nisi eum in palatio maiorem consiliarium et quasi patrem coleret: sin vero aliter, procul dubio sese totis visibus suo imperio repugnaturum promisit. Mox namque verba operibus adimplens, civitatem quae Avitus^c dicitur adiit, ibique ne aliquis alimoniam Constantinopolim deferret penitus interdixit. Unde factum est, ut cives inedia penè consumpti, imperiali consilio eundem in palatio ut exposcerat receperunt. Qui instanter suam filiam Constantino imperatori in coniugio tradidit. Tum^d sibi tribusque suis filiis, id est Christoforo, Stefano et Constantino, imperialem coronam imposuit, sicque in uno palatio quinque simul imperatores manebant. Nam Christoforus, maior Romano filius, non diu vivens, imperium cum vita perdidit. His diebus mortuo Petro duce Badavario, qui rexerat ducatum annis 3, successit Petrus Candianus, antedicti Petri ducis filius. Predicti namque quattuor imperatores inter se animos repugnantes, dum Stefanus et Constantinus fratres suum cognatum Constantinum occidere molirentur, interdientem Romano patrem violenter monachum effectum, apud insulas quae Paonariae^e nuncupantur exilio damnaverunt. Hoc denique paterno scelere patrato, iterum qualiter predictum Constantinum perdere conati sunt intimabo. Antiqua etenim consuetudo in Constantinopolitano palatio fuisse fertur, quo quisque imperator

a) illum additum est, sed signis suppositis indicatur, non esse legendum. b) *supraser. manu recentiori VIII·XXXVII.*
c) *suprascriptum manu recentiori Badavario.* d) *supraser. manu recentiori VIII·XI.*

74) Abydos. 75) Hiscum confer Liudprandi num imperatorem in insulam Proten relegatum, Zonaras lib. 16. scribit. 76) Principum insulae hodie; Roma-

milites illic haberet qui palatinas excubias sorte peragerent, quos Eolica lingua littorias⁷⁸ nominat. Cumque tres simul illo tempore imperium gubernarent, unusquisque illorum in palacio huius conditionis proprios milites habebat. Quibus omnibus quidam eunuchus Gallus nomine preerat, cum quo quadam die duo fratres, id est Stefanus et Constantinus, clam tali ordine consiliati sunt, videlicet dum simul solito^a ad mensam convenirent et duris sermonibus cognatum Constantinum exasperarent, mox ut condictum indicium magister ab illis sentiret, propriis militibus aditum exeundi panderet, qui eundem Constantinum vel exstinguerent vel de palacio turpiter eliminarent, Constantini vero militibus, ne sibi favere possent, aditum interdicere. Quod predictus Gallus libenter adimplere promisit. Sed Dei^b providencia qui illum, sicut Constantinum, imperare disposuerat, hanc malignam conspiracionem noluit sibi latere. Isdem vero Gallus, divina inspiratione, mox creditum sibi consilium Constantino prodero studuit, sponditque ut illis inuentibus, Constantini militibus quos claudere promiserat aperiret, illorumque milites quibus aperire sponderat clauderet. Quod factum est. Cumque in crastinum ad mensam convenirent et predicti fratres iniurias cognato imponerent, certus Constantinus fide Galli, illatis sibi iniuriis constanter vicem reddere caepit. Tunc illi inuentes inquit: *Numquidnam, Galle, possumus habere aliquos, qui in isto arrogante nostras querant vindicare iniurias?* At ille: *Potestis, inquit, et rapido cursu Constantini milites ad sui senioris auxilium promovit. Qui venientes, statim utrumque fratrem comprehenderunt, ac Constantini iussu clerici facti ad patrem monachum, quem ipsi exiliaverant, detulerunt. Quos cum patre venientes cerneret, insultans ait: Et unde in hac mea exili solitudine tam devoti et pulchri clerici delati sunt? Sed qui patrem exiliare non puduistis, exili penam simul non sustinebitis, ut quem contempsistis habere consortem in honore, non habeatis consolatorem in dolore.* Mox vero per nuncios Constantinum suum generum taliter affatus est: *Noli queso mecum filios in uno exilio esse permittere, qua quos unum palacium capere nequit, neque unum exilium capiat.* Tunc Constantinus impetator alterum illorum, id est Stefanum, ad insulam que Proconisum⁷⁹ nuncupatur, alterum vero, id est Constantinum, ad Sumatrap⁸⁰ insulam exiliari iussit; qui videlicet Constantinus apud eandem insulam post parvum tempus a quodam imperatoris milite capite est truncatus.

Imperatorum Grecorum ratio coegit nos a nostrae istoriae seriè aliquid discedere. Nunc necesse est illam ordine repetere. Igitur Petrus Candianus dux, quem prediximus, sexto sui ducatus anno, triginta et tres naves quas Venetici gumbarias nominant contra Narrentanos Sclavos misit, quibus Ursus Badovarius et Petrus Rosolus preferunt. Qui absque effectu reversi sunt. Iterum namque totidem contra eos mittere studuit. Quae federe firmato ad propria redierunt. Eo videlicet tempore mortuo Petro Olivolensi episcopo, qui episcopatum rexit annis . . . , Ursus sibi successit. Antedictus quidem Petrus dux tres habuit filios, quorum unum nomine Petrum, populo suggerente, consortem sibi elegit. Qui paterna monita flocti^c pendens, adversus eum insurgere temptavit, adeo ut quadam die utrarumque partium milites ad pugnam peragendam in Rivalto foro convenirent. Sed dum infirmo et vetulo patri maior pars populi obtemperaret filiumque perdere vellet, tandem pater misericordia motus, ne illum occideret, rogare caepit. Tamen volens populo satis facere, extra patriam illum exire iussit. Deinde omnes tam episcopi quam cuncto clero cum omni populo, facta conspiratione iraverunt, quo nunquam nec in vita nec post hobitum patris eum ducem haberent. Is autem Petrus, qui patria pulsus fuerat, comitante illo Georgio diacono et Gregorio quodam presbitero una cum 12 propriis servis ad Hwidonem marchionem, Berengarii regis filium, pervenit. Qui eum devote suscipiens, patri Berengario regi presentavit. A quo

a) to suprascriptum 1. b) vox suprascripta 1. c) sic in codd. Urb. et Vatic., sed emendatum est in pater in cod. Urb. manu recentiore. d) ita scribo; duistis 1. 2. in hoc emendatum corr. in timuistis. e) hinc littera paulo minor 50 et aequator, sed eiusdem manus. f) ita infra; flo. pendens 1. flo. pendens 2. g) t post add. 1.

78) fortasse a Latina voce lictor, Graeco more huius aevi passim usurpabantur. In codice tamen reponeo saeculis inflexa, veluti χαμλοδούτορας campiductor, nendum lictoras pro lictoras, quos interpretor somatophylaces, custodes corporis. ZAN. 79) Proconnesus. 80) Samothrace.

similiter cum honore susceptus, ut secum ad Spoletensem seu Camerini marchiam debellandam properaret, invitatus est. Qui rediens, accepta a rege licentia de Veneticis vendicandi, Ravennam adiit. Ubi cuiusdam relatione didicit, septem Veneticorum naves in portu qui vocatur Primarius⁸¹ fore, quae negotiis honorate, Fanensem urbem⁸² proficisci disposuerant. Tum sex Ravennatum navibus adeptis, contra easdem hostiliter irruens, eas absque obstaculo comprehendit. Sicque Ravennam reversus est. Interea mortuus est Petrus dux pater ipsius, qui decem et septem annis rexerat ducatum. Post filii quidem eiectionem non plus quam duobus mensibus et 14 diebus vixisse fertur. Anno igitur incarnationis domini nostri Iesu Christi nongentesimo quinquagesimo nono,⁸³ 10 omnis Veneticorum multitudo una cum episcopis et abbatibus convenere, et sacramenta oblivioni tradentes, cum trecentis pene navibus preparatis Ravennam, ut supradictum Petrum in ducatus honorem restituerent, properarunt. Quem suscipientes, cum tali apparatu ad palatium duxerunt, sacramentorumque fide principem iterum recrearunt. Qui non post multum tempus nacta occasione, maritale thorum Iohanniae uxori suae 15 interdicens, in sancti Zachariae coenobio monachicam vestem vi eam recipere coegit. Filium siquidem quem ex ea habuit, Vitalem nomine, clericum devovens, Gradensem patriarcham postmodum fieri promovit. Deinde Hugonis marchionis sororem⁸⁴ Hwalde- rada nomine in coniugio excepit, a qua servorum ancillarumque copiis praedictae maximis dotalicium iure acceptis, externos milites de Italico regno, cum quibus defendere et possi- 20 dere praedicta praedia possed, acquirere studuit. Nempe tantae audaciae fuisse fertur, quo et subditos virtutis rigore plus solito premeret, extraneosque sibi obsistentes ulciscendo devinceret. Ferrariensis quippe castelli populum potentissime debellavit. Opiterginum quidem castrum igne concrematum devastari iussit. Nonnullaque alia se obiurgantibus aspera intulit. Verum quia omnia gesta ab illo explicare minime possum, eius 25 exitum exarando demonstrare citemus. Octavo decimo quidem sui honoris anno, una cum filio parvulo quem de praedicta Hwalderada habuit, tali ordine interfectus est. Dum illo⁸⁵ longo tempore Venetici ob austeritatem sui exosum haberent facultatemque per- dendi sedule machinarent, quadam die facta conspiratione in illum insurgere adorsi sunt. Palatium tamen, quia bellicosis, licet paucis, militibus illum stipatum noverant, 30 nulla ratione ausi sunt penetrare. Tandem nequam consilium inventientes, propinquare domos, quae e contra palatium citra rivolum consistebant, igne mixto picino fomento accendere studuerunt, quatinus flamarum flexibilia culmina vicinum palatium attingere et concremare possent. Unde factum est, quod non modo palatium, verum etiam sancti Marci sanctique Theodori, nec non sanctae Mariae de Iubianico ecclesiae et plus quam 35 trecente mansiones eo die urentur. Is autem dux cum ignis calorem fumique suffocationem diu inter palatium ferre nequiret, per sancti Marci atrii ianuam evadere cum paucis conatus est; ubi nonnullos Veneticorum maiores una cum generis affinitate suum expectantes periculum repperit; cuos ut cernens taliter allocutus est: *Et vos, fratres, ad exicium mei cumulum venire voluistis? Si aliquid in verbis vel in rebus publicis deliqui, meae* 40 *insperate vitae spacium rogo, et omnia ad vestrum velle satisfacere promitto.* Tunc ipsi sceleratissimum et morte dignum eum affirmantes, diris vocibus clamaverunt, quod nulla evadendi in illo possibilitas foret. Et instanter mucronum ictibus undique illum crudeliter vulnerantes, diva anima corporeo relicto ergastulo, superum petit solita. Filium siquidem, quem nutrix ab incendii poena liberavit, a quodam nequissimo cuspede trans- 45 verberatus est, pariterque milites qui illi favere nitebantur, occisi sunt. Gelida namque corpora quorum, idem⁸⁴ genitoris et sobolis, ob ignominiam primitus exigua navi ad macelli forum, deinde quodam sanctissimo viro Iohanne Gradonico nomine interpellante, ad sancti Yllari monasterium detulerunt.

Patrato vero hoc^b nequissimo scelere, in sancti Petri ecclesiam convenerunt, ibique

50 a) inspirete corr. insperate 1. b) suprascr. m. rec. VIII° LXXIII. 1.

81) Porto di Primaro, in ostio meridionali Padi. Vide Guichenonium in Hist. genealog. famil. reg.

82) Ugo rex Italiae et Provinciae dux. Sabaud. p. 164, et Grandium in vita D. Petri Urseoli,

ubi plura de Waldrada seu Gualdrada Uberti marchionis filia. ZAN. 83) i. e. illum. 84) = id est.

55 Ubertus marchio Tusciae ann. 970.
Ugo Waldrada nupta Petro Caudiano
Venet. duci.

977. communi voto quendam virum, Petrum videlicet Ursoylum cognomine, preclarum generositate et moribus in ducatus honorem sublimare decreverunt. Qui puerili etate nil aliud quam Deo placere studens, ad tante dignitatis propectum scandere contempnebat, timens ne saecularis honoris ambitione propositum amitteret sanctitatis. Tandem inopportune populo interpellante, non humano favore, sed totius rei publicae commodo huiusmodi principatus apicem accipere non recusavit. Deinde sacramentorum fide ab omnibus confirmatus, in propria domo degere voluit, ut interim sancti Marci ecclesiam et palatium recreare posset. Erat siquidem sibi coniux, Felicia nomine et merito, unius nati tantummodo mater, qui patris equivocus nomine, non dissimilis extitit opere. Post cuius vero conceptionem, quam angelico inditio diva mater fertur cognovisse, maritalem forum viro sibi obtemperante, inviolatum vicissim Deo conservare deinceps devovere. Ceperat namque isdem dux Veneticorum causas bene et utiliter tractare, censuramque legis in omnibus studiosissime observare, et omnium virtutum gratia pollere. Combustum vero palatium et sancti Marci ecclesiam honorifice propriis sumptibus redintegrare studuit. Interea Vitalis Gradensis patriarcha, predicti Petri interfecti filius, quorundam Veneticorum consilio Saxoniam ad secundum Ottonem imperatorem properavit. Quem imperator devote suscipiens, dixit: *Cur ad me, pater, posita tanti itineris intercapedine meam presentiam adire voluisti?* At ille: *Proprii, inquit, parentes exicio coactus, ad tuam clementiam veni, quatinus mei infortunii meaeque inopiae consolator et fautor efficiaris.* Tunc cesar experta ordine huius sceleris ratione, patriarcham secum manere aliquamdiu rogavit, suasque querelas pie veniabiliterque condoluit. Eodem quoque tempore dominus Hwarius venerabilis abbas sancti Michaelis monasterii, quod in Equitania partibus in loco qui vocatur Cussanus⁸⁵ scitum manere decernitur, Romam ad apostolorum limina properavit. In redeundo quidem Dei fultus timore beatique Marci, Veneciam intravit, ibique aliquantis diebus orationis studio et domni Petri ducis precibus constrictus commoratus est. Quem dum dominus dux digna veneratione coleret et sedulae divina colloquia simul agerent, expertus est abbas ducem prorsus terrena parvipendere habitamque dignitatem non ambitionis studio sed subditerum solatio obtinere; iniunxit tamen sibi dicens: *Si vis perfectus esse, relinque mundum huiusque dignitatis apicem, et in monasterio Deo servire festina.* Cui dux: *Egregie, inquit, pater et meae animae lucrator, suma aviditate tuis montis obtemperare gestio. Sed aliquanti temporis spacium rogo, interim meam facultatem disponere queam. Postea vero in monasterio tuique regiminis vinculo summisus, Deo militare cupio.* His quidem determinatis, certam diem decreverunt, qua abbas Veneciam ad eundem suscipiendum reciprocaret. Tunc accepta licentia, ad suum monasterium repedavit. Antedictus vero dux ceptam patriae salutem sollerti studio procurare non desuit, licet aliquanti, quorum consilio, ut diximus, patriarcha imperatorem adiit, sue ditioni perversos repugnantes efficerentur, adeo ut suam vitam crudeli funere perdere molirentur. Tamen tante bonitatis et divinae virtutis gratia vigelat, ut quicquid ipsi de se clanculo iniqua machinatione determinarent, nemine ndagante cognosceret, nullique resistenti aliquod nephas recompensare voluit, sed equo animo Dei timore omnia tollerando sustinebat. Inter hec statuta die prelibatus abbas ad Venetiam reversus est, ea occasione quo Hierosolimam ire vellet. Quem Petrus dux libenter suscepit, et prima nocte diei Kalendarum Septembriarum ipse una cum Iohanne Gradonico necnon Iohanne Maureceni, suo videlicet genero, nesciente uxore et filio omnibusque fidelibus, occulte de Venetia exierunt. Qui non procul a sancti Ilarii monasterio equos assidentes, iam detonsis barbis velocissimo cursu viam carpere ceperunt, in tantum in tertia die Mediolanensem ruram⁸⁶ transeuntes, Vergelensem urbem⁸⁷ conspicerent. Sequenti vero die Veneticorum populi perditum pastorem conquaesti sunt; quem minime reperientes, maxime tabescebant dolore. Fuit nempe pauperum nutritor, ecclesiarum recreator, clericorum et monachorum fautor, omnibusque benivolus. De suis quidem facultatibus mille librarum numerum ad Veneticorum solatia in palatio largivit, alias mille in pauperum alimonias contulit; in sancti Marci altare tabulam miro opere ex argento* et auro Constantinopolim peragere iussit. Secum etiam maxima thesauri copiam ad predicti monasterii restorationem deportavit. Rexit itaque ducatum annis

a) argen t.

85) S. Michel de Cusan, dioeceseos Perpiniacensis.

86) = rus, terram.

87) Vercelli. 55

duobus et mense uno. Nam non plus etatis quam quinquaginta annorum fuerat, quando saecularem deposuit gloriam.

Post cuius discessum Vitalis cognomento Candianus, vir totius prudentiae et bonitatis, in ducatus honorem subrogatus est. Quod audiens Vitalis patriarcha, qui apud Veronensem marchiam morabatur, in Venetiam intravit. Qui a duce interpellatus, cum suis nuntiis ad pacem inter imperatorem et Veneticos consolidandam Teutonicam petiit regionem⁸, quoniam ducis Petri interfectione ammodum illos execrabiles exososque habebat; firmato autem federe ad propria reversus est. Praedictus namque dux corporali molestia ingruente, quattuor diebus antequam vitam presentem determinaret monachum fieri et ad sancti Illari monasterium se deferri promovit. Praefuit autem Veneticorum ducatus anno uno mensibusque duobus, tumultusque est in eodem monasterio.

Quem Tribunus cognomento Menius dignitate successit, qui licet saeculari sollertia careret, maximis tamen fortunae copiis exuberabat. Temporibus cuius aurea Venetia nonnullis ignominiorum periculis dehonesta est. Contigit autem, ut Veneticorum maiores primitus contra duce[m] insidias demolirentur, deinde inter sese invicem discidentes vicissim odiorum nequitiis inficiebantur. Interea inter Maurecenos et Coloprinos, Venetiae proceres, maximum iurgium exortum est; adeo ut Stefanus Coloprinus cum filiorum et parentum afinitate, praedicti ducis consensu et virtute, quadam die in Maurecenos abolendos insurgerent. Sed Dei virtute huius periculi flagitium providi omnes evadendi facultatem consecuti sunt. Unus tamen illorum, id est Dominicus Maureceni innocens in sancti Petri Olivolensis foro detentus et diutissime laceratus est. Cuius corpus turpiter denudatum semivivum ad sancti Zachariae monasterium parva lintre delatum est. Cumque in ecclesia positum a circumstantibus parentibus deploraretur, infra duarum orarum spacia vitalem deposuit halitum. Cuius mors suis maximum dolorem induxit; adeo ut ad hoc scelus ulciscendum opportunum expectarent tempus. Circa haec siquidem tempora secundus Otho imperator ad Italiam veniens, Veneticorum fedus ob Petri Candiani ducis funus dirumpere conatus est. Ad quem Tribunus praedictus dux suos internuntios mittens, eum placare suis muneribus studuit. Pacti etiam scriptio[n]em tunc Verona[rum] duci suoque populo renovatam perpetualiter ad habendum indulsit⁸⁸. Denique Ravennam pertransiens, Romam adire festinavit, ubi didicit Sarracenorum formidolosam gentem Calabritana invasisse loca, iamque in Apulienses partes vellere gressum: quam aggredi hostiliter conatus est. Verum dum proxima loca, quibus Sarracenorum multitudo manebat, incautus peteret, tetra cohors repente christianorum exercitum ad certamen lacessere temptavit. Imperator quidem ignarus, quod montium per anfractus omnes Sarracenorum maiores latitarent, illos quos cernere valebat facili certamine debellare autumans, pugnam audacter inchoavit, eosque audacissime Christo favente devicit. Cumque christianorum milicia cum triumphali gloria tentoria applicare propria vellent, paganorum multitudo e montibus exiliens, super eosque inopinatè irruens, illos caedere acriter cepit, in tantum ut illi quibus fugiendi aditus negabantur, crudeliter vulnerati caderent. Imperator siquidem, licet ingenti difficultate, per medias barbarorum acies vix ad litus usque pervenit; inimicorumque inopportunitate territus, fluctivagum mare intravit. Ubi duae Graecorum naves, quae lingua illorum zalandriae nuncupantur, non procul a terra anchoris herebant. A quibus ille cum duobus suis vernaculis susceptus, minime agnitus est. Fertur namque, quod per triduum illum vinctum custodirent, et quamquam ipse imperatorem se fore omnino denegaret, tamen Graeci ingenio peritisimi, nescio quibus inditiis eum agnoscere potuerunt. Agnito vero, Constantinopolim illum deferre decreverant; quod ipse expertus ait: *Et ego hoc toto mentis affectu opto, quoniam potius ad sanctorum augustorum vestigia exul degere gestio, quam omnibus bonis privatus mei infortunii ignominiam hic sustinere. Tantum promittite, quatinus meam coniugem meaeque fortunae reliquias me, priusquam recedatis, accipere liceat.* Tunc duodecim scrinea, plena thesauris copia, ad litoris marginem delata sunt. Graeci hoc cer-

a) *supraser. manu rec. VIII-XCVI.* b) *r. suprascriptum 1.* c) *suprascript. m. rec. VIII-LXXVII.*

88) Auctor rei gestae seriem invertere videtur: exacto Veronam redux, die 7. Ianii a. 983. pactum Otto primo adventu Veronam ann. 980. mense De- renovavit; v. Leg. II. pag. 35.

89) cembri Venetos commestibus prohibuit, et biennio

nentea, omni titubatione remota, eundem secum velle firmiter ire credebant. Et dum
⁸⁸ haec agerentur, Cessone⁸⁸ Metense episcopo cum nonnullis aliis⁸⁹ littori^a astantibus,
 ipse adepto gladio in mare prosiluit, et viriliter natandō desideratum littoris marginem
 inlesus petiit, et sic a duobus periculis liberatus, Romam cum uxore advenit. Deinde
 Papiam ceterasque Italiae civitates peragrans, Veronam adii. Quem predictus Stefanus
^{963.} Coloprinus una cum duobus filiis et quibusdam parentibus, expertus quod Maurecenorum
^{lun.} temeritas, ducis videlicet consultu, parentis mortem vellent ulcisci, clam de Venetia
 exiens festinanter adire procuravit. Cui imperator valedicens, cur propria amittere
 voluisse requisivit; eumque infortunis viae ventum seriae exponeret, cesari persuasit,
 quod si vellet consiliis monitisque suis acquiescere, Venetiam diu desideratam facili¹⁰
 certamine posset acquirere. Et insuper quo imperatoris animus ad hoc nequissimum
 perficiendum scelus potius exardesceret, centu libras purissimi auri se illi daturum spo-
 pondit, si devicta patria, sibi ducatus dignitatem concederet. Quod audiens imperator,
 universis suo sceptrui adiacentibus edictum et inevitabile intulit preceptum, ut nemo
 aliqua praesumptione fultus, deinceps quemlibet Veneticum in aliquam sui imperii¹⁵
 partem permetteret exire, neque aliquis suorum in Venetiam auderet intrare. Tunc unicui-
 que Veneticorum secum degenti firmiter praecepit, ut cum suis videlicet nunciis loca
 quibus alimonia confluere ad Veneticorum solacia noverant, solerti studio custodirent.
 Unde factum est, quod Stefanus Coloprinus cum filio suo Dominico Patavi commora-
 retur, Ursus Badovarius Athesim fluvium previderet, Dominicus quidem Silvo cum Petro²⁰
 tribuno Mistrinis partibus insisterent, Iohannes quidem Bennatus ceu nugigerulus inter
 omnes discurrere sedulo festinaret, Marinus Coloprinus Mistrisiensi comitatu huiuscemodi
 officium perageret, Ravennam quoque Stefano iuniori, prelibati Stefani filio, ad custo-
 diendum iniungerent. Antedictus nempe Tribunus dux repugnantium infidelium nequi-
 tiam inultam diu non ferens, domos illorum devastari permisit, uxoresque ne aufgere²⁵
 possent custodire precepit. Imperator autem in tanta severitate et duricia ad Venetico-
 rum destructionem perseverabat, quo nec precibus nec quibuslibet muneribus eum pla-
 care valerent. Sed omnibus suum iterum preceptum imposuit, ut nulli in aliqua sui
^{983.} imperii parte pervento Venetico parcere auderet. His quidem definitis Romam viscere
^{Dec. 7.} disposuit; in qua non diu incolomes manens, valida ingruente febre, mortuus est, sepul-
 tusque in sancti Petri curte non procul a sanctae Mariae ecclesia. Unde non dubium
 est, ut quidam spiritalis monachus, angelo sibi indicante, cognovit, quod ob Venetico-
 rum afflictionem inopinatam incurrisset mortem. Venecia namque per biennium tali
 perpressa infortunio divinitate propitia liberata est. Praelibatus quidem Stefanus Colo-
 prinus una cum filiis et ceteris aliis Papiensem urbem adire satagerunt, flexisque popli-³⁵
 tibus Adheleidam augustam, quae inibi morabatur, exorare incessanter ceperunt, ut in-
 lesi suo conservarentur in regno, quoniam omnibus pene Italiae principibus morte digni
 ob propriae patriae delationem diudicati sunt. Tunc repente apud Ticinum mortuo
 Stefano Coloprino, augusta, praecibus Ugonis videlicet marchionis constricta, filios cum
 quibusdam aliis suis preeuntibus nunciis ad Tribunal ducem destinavit, quatinus quic-⁴⁰
 quid sibi vel quibuslibet aliis perverse deliquissent, suo amore Venetiam^b consequi mere-
 rentur. Tribunus vero dux quamquam invitatus tamen imperatricis iussu et prece, gratiam
 simul et patriam illis concessit, et insuper ne ab aliquis inimicorum temere occideren-
 tur, quattuor iuratoribus sacramentorum fide muniti, securi in patria persisterunt. Maure-
 ceni sane taciti hoc totum considerantes, firmiter parentis mortem vindicare decreverunt.⁴⁵
 Quapropter dum quadam dies tres fratres, Stefani Coloprini nati, de palatio solito
 vellent domum parva rate redire, a quattuor Maurocenis interempti, rivoli latices proprio
 cruore infecerunt. Quorum corpora a quodam suo homine de limpha sublata, orbate
 generatrici atque coniugibus delata sunt. Altera vero die in sancti Zachariae monasterio
 tumultata sunt^c. Quorum duo laici fuerunt; tercius autem, id est Iohannes, clericatus⁵⁰
 officii sortem gessit. Licet dux ab huiuscemodi nefas se immunem redderet, nonnulli

a) littori a. i. a. g. i. m. p. et v. n. d. desunt 2. 3. b) veniam Zanetti tegere mavult; sed lectio codicum sequentibus patriam illis concessit defendi poterit. c) ita 1. Altera — sunt desunt in edd.

88) Deoderico; nisi fortasse Et dum haec agerentur Cessone, Metense etc. distinguendum sit, Cessone loco Rossani scripto. 89) Liupone et Richizone, cf. Alpertum SS. T. IV.

tamen eiusdem sceleris eum noxium affirmabant. Anno vero 13. sui ducatus isdem dux Mauricium suum filium Constantinopolim mittens, ipso eodemque infirmitate detentus, sex diebus non sua sponte sed populo cogente antequam ultimum sibi obscureretur, monachus in sancti Zachariae caenobio effectus est. Praefuit autem Veneticis annis 13 et mensibus quinque. Sepultusque est in eodem monasterio^a.

Anno vero dominicae incarnationis noningentesimo nonagesimo primo Petrum, antedicti domni Petri Ursiuli ducis sobolem, trigesimo suae aetatis anno Veneticorum populi ad paternam dignitatem promoverunt. Qui probitate et actu haud degenerans a divo parente, utriusque tamen hominis perita omnes poene antiquos excellabat duces. Iste nempe patriae comoda non modo in priscum consolidando reduxit statum, verum in tantum rem publicam auxit, ut suis temporibus Venecia prae omnibus finitimarum provinciis decore et opulentia sublimata diceretur. In sui quidem honoris exordio Constantinopolitanos imperatores, omnesque Saracenorum principes suis legationibus placatos ac devotos amicos firma stabilitate adquisivit. Nuncios etiam Saxoniam ad tertium Ottonem regem, praeclare indolis puerulum, destinavit, cum quo tanti amoris et amicitiae vinculo sese coarctavit, quatinus remota dilatione, deinceps quicquid sibi possibile competebat ad votum consequeretur⁹⁰. Hisdem namque dux a Croatorum Sclavorum oppressione suos potenter liberavit; quibus etiam solitum censum⁹¹ primus dare interdixit. Cum Italicis vero principibus amicitiae foedere copulatus semper mansisse probatur. Tamen si quis horum aliqua stipatus temeritate suis quoddam honorosum plus pacti decreto imponere voluisset, viriliter obsistendo sui compos in omnibus manebat. Quid dicam? proprios aequo moderamine aequitatisque trutina praesae satagebat, extraneis vero suae resistentibus ditioni vicissitudinem reconpensabat. Quibus tamen fortunis Venecia suis diebus claruit, serie prodere conabor. Eo namque tempore Gradensis civitas, quae totius novae Venetiae metropolis fore dignoscitur, vetustate ex maxima parte consumpta videbatur, quam praedictus princeps ab ipso fundamine ad propugnaculorum usque summitatem munitissime renovavit, domumque propriam in ea iuxta occidentalem turrinam edificare fecit, parietes etiam seu ecclesiarum laquearia recreare libentissime studuit. Apud Civitatem quidem novam, quae vocatur Eracliana, pulchrae imaginis domum una cum capella ipso eodemque tempore componere fecit.

Interea Iohannes Belonensis episcopus Veneticorum ducatus praedia in finibus Civitatis novae Tribuni ducis tempore usurpata per vim actenus retinebat, quem nec regalis iussio nec quolibet promissum ab ipso infortunium terrere potuit, quo iniuste retenta redderet pacemque cum domno Petro duce haberet. Qui dux quamquam moleste, tamen pacifice, interim Heinrichi ducis praesentiam Veronensis susciperet marchia, hoc tollerare disposuit. Pervenuto vero duce, suis internunciis eundem petere procuravit. Qui amicitiae foedere simulatus, de Iohanne episcopo seu ceteris sibi adversantibus legem facere ad suum velle spondit. Tamen quod ore promisit, citius faciendi voluntatem dicto permutavit. Petrus itaque dux tantae deceptionis providus, suum legatum Ottoni famosissimo regi ad Aquisgrani pallacium sine aliqua mora transmisit, qui huiusmodi causas ordine sibi panderet. Hoc denique expertus rex prenotati ducis Heinrichi actum omnino redarguens, omniaque obmissa praedia Petro duci praeceptali institutione ad habendum concessit: cui etiam Brunonem, nobilem suum militem, misit, qui hoc negotium legis censura regiae auctoritate inter se et episcopum definiret. Quem episcopus adeo floctipendens, ut illum nec conloquio adire nec videre voluisset. Cumque dominus Petrus dux talia cerneret, accepto a regio nuncio et a suis salubre consilium, inevitabile decretum supra suos imposuit, quo nemo illorum aliqua praesumptione fultus predictam seu Istriensem ausus foret marchiam adire, neque aliquid venale vicissim vendere vel comparare. His quidem peractis, regalis nuncius ad propriam reversus est. Ceptum vero iurgium a duce diutissime perduravit, in tantum videlicet ut non solum illius marchiae peculia salis egestate consumerentur, verum etiam homines subsidiis Veneticorum

^a) *Hic in codice Urb. lacuna exstat unius paginae, quae sequuntur inter ipsas res gestas scripta esse videntur.*

90) pactum d. 19. Iulii a. 991. renovatum Liber Blancus exhibet et Andreas Dandulus in chronico pag. 223—225. 91) cf. Andreae Danduli chron. lib. IX. part. III. p. 225. ZAN.

carentes, miserabili^a calamitate perpassi, sedule ad ducem pacem, quam consequi non valebant, humiliter efflagitent.

996. Dux itaque audiens Ottonem regem ad Italiam venturum, pacem cum praedictae marchiae populo facere diferabatur. Tunc suos nuncios denuo Teutonicam mittere dispo-
 Mart. suit, qui inter Alpium anfractus regem iam a Ausonia venientem reppererunt. A quo 5
 honorifice suscepti, quicquid nefas suis dux inimicis intulerat libenter audivit; insuper
 promisit nunquam quolibet modo illum constringere ad pacem faciendam interim ipse
 vellet. Deinde antequam Italiae planiciem peteret, eundem ducem dulci praeece rogando
 demandavit, ut suum natum adhuc christianae fidei confirmatione carentem Veronam
 sine aliqua mitteret mora; quod dux suorum fidelium consilio facere acquievit. Puerio 10
 quidem Verona pervento officiose a rege susceptus est, quem chrismatis unctione pro-
 priis amplexibus coarctatum fecit munire, et amisso paterno nomine, Otto, id est saus
 aequivocus, nuncupatus est. Iohannes quidem prememoratus episcopus, seu Rozo Tar-
 visianae sedis antistes, cum quibuslibet aliis ad pacem interpellandam ibi convenerunt.
 Quibus rex hanc acquirere interdicens, donec domni Petri ducis polliciti forent satis 15
 faciendo gratiam recuperare. Insuper Iohannem episcopum ducis terram, quam iniuste
 possidebat, reddere cum lege coegit. Hac tempestate inter Veronensium cives et Teuto-
 nicorum exercitum exortum fuerat iurgium, sed Teutonici a civibus interemti per civi-
 tatis platheas nonnulli occubuerunt. Inter quos nobilissimus unus cecidit adolescens,
 Carolus nomine, qui maximum de suo funere dolorem regi suisque compatriotis relique- 20
 rat. Quod rex graviter ulcissi in civibus decreverat. Tamen eiusdem civitatis Odberli
 episcopi interventu evaserunt. Otto vero, praedicti domni Petri ducis filius, diversis
 muneribus a rege foeneratus, ad Veneciam reppedavit. Tunc domnus dux pacem diu-
 cius imploratam inimicis indulsit, quamvis Iohannis episcopi severitas in amisso praedio
 perduraret. Eo quoque tempore apud Rivoaltum mortuo Marino Olivolensi episcopo, qui 25
 episcopatus praefuit annis . . . , successit sibi Dominicus cognomine Gradonicus. Otto deni-
 April. que rex Brisciam caeterasque Italiae urbes peragrans, Papia advenit. Hic Italici prin-
 cipes fidem supra euangeliorum sacra facientes, regem ipsum conlaudaverunt; ibique
 Iohannem apostolicae sedis antistitem defunctum audiens, Brunonem suum videlicet
 nepotem, Ottonis ducis filium, ad hanc dignitatis apicem fastigiare disposuit, quod postea 30
 complevit. Deinde per Arripdani⁹¹ fluvia navigio Ravennam adivit. Ubi aliquandiu com-
 Mai. 1. moratus⁹², Redulfi Arininensis comitis, nec non Herimundi, atque sui fratres Raimundi
 pro aecclesiarum seu pauperorum praediis quae usurpata possidebant, oculos eicere
 iussit. His definitis Romulidarum appetens urbem, in qua a predicto Brunone aposto-
 Mai. 21. lico, qui postmodum Gregorius dictus est, Romanorum multitudine interpellante, unctus 35
 et consecratus est imperator. Hinc non procul a Romana urbe discedens, ut remissius
 illius climatis aestum tollerare quivisset, inter Camerinae marchiae alpes aliquid com-
 Aug. 1. moratus est. Postmodum per Tusciae viam Papiensem repetens urbem, omnibus sibi
⁹³ obtemperantibus imposuit aedictum⁹³, quo ubicumque in suo imperio perventi Venetici
 forent, inlesi et sine aliquo imposito gravamine degere debuissent. Et tunc per Cum- 40
 manum lacum iter arripuit ultramontanum.

Circa haec namque tempora Croatorum iudex propter interdictum sibi censum a
 duce in Veneticos lesionis molestiam exercere conatus est. Unde domnus dux sex naves
 praeparatas illuc mittens, quibus Badovarius cognomento Bragadinus praefuit. Qui unam 45
⁹⁴ illorum civitatem quae Issa⁹⁴ nominabatur comprehendens, utriusque sexus captivos ad
 Veneciam deportavit. Et ex hoc maioris odii cumulum inter Veneticos et Sclavos pulu-
⁹⁵ lavit. Coeperuntque iterum censum inportune ducis exiere⁹⁵, quibus dux pro illorum
 ignominia demandans: *Non per quemlibet nunciorum hunc mittere curo; sed vita comite,*
ad hanc persolvendam dationem venire ipse non denegabo. Eo namque tempore Iohannes
 Grecus, Placentinae aecclesiae presul, Constantinopoli cum Grecorum imperatoris legato 50
 reversus, Romam adivit. Qui dum apostolicam sedem, abiecto a Iohannis Crescentii
 temeritate pastore, vacuam repperiret, invadere contra imperiale decretum minime for-

^a) m. *suprascriptum* 1. b) ipse *suprascriptum* 1.

91) i. e. Eridani. 92) d. 1. Maii Petro duci portuum trium instituendorum libertatem impertivit. 93) non extat. 94) hodie Lissa. 95) i. e. exigere.

midavit. Gregorius vero, illius aeclesiae sponsus, per Italiae urbes merens imperatoris expectando adventum versabatur. Per haec quidem tempora antedictus dux Iohannem suum filium Constantinopolim destinavit, quem imperator non solum diversis muneravit donis, verum etiam aegregiis honoribus sublimavit.

5 Imperator siquidem hoc nequissimum scelus a Iohanne Greco patratum cum audiret, Italiam festinus recipere non pigritavit. Qui ex Ticinensi urbe Ravennam descendere navigio disponens, Petro suo dilecto compatri Veneticorum duci rogando demandavit, quatinus Ottonem suum filium ultra Ferariense castrum sibi obvium mittere non recusaret. Quod dux libenter agere volens, filium cum decoratis navibus misit. Inter quas 10 una quantitate et pulchritudine^a excelebat navis. Quam imperator una cum puero ascendens, Ravennam usque pervenit. Ubi non diu manens, ducis puerum donorum^b copiosisque ditatus ad Venetiam redire permisit. Ipse vero Romam, ut inimicorum arrogantiam abolere posset, petere curavit. Qui audientes eum Romam venturum, alter illorum, id est Iohannes Crescencius, in sancti Angeli castello se cum suis retrusit. 15 Alter quidem, id est Iohannes Grecus, procul a Roma inexpugnabilem turrim intravit, in qua non diu, vento imperatore, illum manere licuit. Sed ab eius militibus captus, projectis oculis auribusque praecisis, nares etiam et linguam amisit, et capitis deturpatus decoritate Romam in quodam monasterio delatus est. Et quoniam ad tanti facinus ultionem hoc non sufficerat, postmodum a sacro concilio depositionis sententiam sustinens, sacerdotale officium perdidit, et a Romanis impositus deformis a seili terga, versa facie ad caudam^b sub praeconi voce per Romanas regiones ducebatur. Dehinc munitissimum sancti Angeli castellum omnes Romani cives una cum Teutoniquorum exercitu expugnare caeperunt. Quod magna cum difficultate comprahendentes, Iohannem Crescencium veniam miserabili voce adclamantem in sumitate ut ab omnibus videretur decollaverunt. 20 Apr. 29.

25 Et proiecto tellure, aliis quibus evadendi facultas defuit simili poena in monte Gaudio imperiali decreto suspensi sunt. His peractis, trium annorum spacio imperator regno praefuit Italico, in quibus multa peregens regnum visitavit Teutonicum.

Illis namque temporibus in Dalmacianorum confinio non plus quam lateranenses cives Veneticorum ducis ditioni obtemperabant, quos Croatorum ac Narentanorum principes crebro affligere solebant, in tantum ut Narrentani horum quadraginta comprahendentes, secum victos⁹⁵ deportaverunt. Unde Dalmacianorum populi omnes poene simul convenientes, Petro Veneticorum duci suis internunciis hoc demandaverunt, quod si ipse venire aut exercitum mittere vellet, qui eos a Scavorum severitate liberaret, ipsi et illorum civitates perpetua stabilitate suae suorumque successorum potestati subditos 35 manerent. Hoc audiens Petrus dux, nulla interposita dilacione, suorum consilio munitis navalem preparare expeditionem peregit. Septimoque sui ducatus anno ascensionis Domini festo cum suis in sancti Petri Olivolensis aeclesia ad missarum ministeria percipienda convenire voluit. Cui Dominicus, eiusdem loci episcopus, triumphale vexillum contulit, et una classem consententes illo die Equilensem portum intraverunt. Dehinc velis libratas 40 occiduoque vento flante, Gradensem applicuerunt urbem. Quos dominus Vitalis patriarcha, preeunte plebe, cum clericorum apparatu excipiens, digna suo principi obsequia exhibuit; cuius quoque dexteram victricis sancti Hermachorae signo condecoravit. Inde pellagi sulcando undas Istriensem ad provinciam transientes^d, civitatis Parentinae iuxta insulam velis depositis pernoctare disposuerunt. Quibus venerabilis Andreas episcopus 45 occurrens, famulamina Petro duci multa^e impertitus est. Quem humiliter rogans, ut sancti Mauri oraculum adire non recusaret. Cuius petitioni adquiescens, multo milite stipatus urbem⁹⁶ intravit, et expletis in sancti Mauri aeclesia ministeriis sacris, arrepto ex itinere, remigantibus nautis apud monasterii sancti Andreae insulam quae iuxta Pollensem⁹⁷ civitatem manet, grata ospicia habere voluerunt. Illuc Bertaldus Pollensis 50 eximius antistes cum clericorum et civium multitudine festinus advenit, et utroque honore eundem ducem glorificavit. Deinde vastum velificando aequor Absarensem ad urbem⁹⁸ delati sunt. Ubi non modo cives, verum omnes de finitimis tam Romanorum quam Sclavorum castellis convenientes, tanti ospitis adventum se praevenisse gaudebant. Et

a) pulchritudine *suprascriptum* 1. b) ad caudam 1. ad cauda 2. c) ad *suprascriptum* 1. d) transientes *supra-*
55 *scriptum* 1. e) multa *suprascriptum* 1.

95) i. e. victos. 96) Parenzo. 97) Pola. 98) Ossero.

998. sacramentis ab omnibus peractis, sub illius principis potestate manere decreverunt. Hoc
 1000. 5. peracto sacrum diem pentecosten solemniter celebrantes, predicto principi laudis modu-
 lamina decantaverunt. Tunc omnibus quibus aetatis plenitudo adherat secum venire
 iussit, et acceptis stipendiis dispositum transfretare iter caeperunt. Altera vero die lara-
 rensis antequam adpropinquaret urbem, eiusdem civitatis prior cum episcopo et caeteris
 suum dominum gaudimonis potiti receperunt; et ingressi urbem, ibi illius regionis
 maiores confluentes, eiusdem principis dominationi subeasse praecobabant. Inter quos
 999. Veclensis et Arbensis⁹⁹ episcopi cum earum civitatum prioribus adfuerunt, et pari voto
 supra sacra quangelistarum dicta iuraverunt, quod iuxta illorum scire et posse deinceps
 domni Petri ducis fidem observare debuissent. Insuper episcopi eisdem sacris confir-
 10 maverunt, quo feriatis diebus quibus laudis pompam in aeclesia depromere solebant,
 istius principis nomen post imperatorum laudis preconiis glorificarent. Croatorum itaque
 rex ad suae gentis depopulationem ducem advenisse prenoscens, nunciorum studio eun-
 dem placare pacificis nixus est verbis; quod dominus dux omnino parvipendens, eosdem
 nuncios redire dimisit; et sic tractare cum utriusque gentis exercitu adorsus est, quo
 15 inimicorum aditus intrare, vel quibus argumentis illorum munitissima loca indemnis
 capere posset. Tunc quorundam relatione didicit, quadraginta Narentanorum nobilium
 de Apuleis partibus, peractis negociis, ad propriam velle reverti. Decem naves homi-
 20 nibus¹⁰⁰ oneratae ad insulam quae vocatur Caza¹ sub omni festinatione destinavit. Qui
 dum irent, facili certamine eosdem comprehendentes, Traorensem² ad urbem accelerare
 25 voluerunt. Dominus namque dux utriusque et Dalmacianorum ac Venetiorum militibus
 circumseptus, sexto die predictam urbem relinquens, ad quamdam non longe a Belgra-
 dense urbe³ insulam advenit. De qua talem legationem civibus mittere placuit, ut si
 spontaneum famulicium persolvere et fidelitatem sibi iurare vellent, gratiam adipisci
 valerent: sin autem, se certamine capturos procul dubio scirent. Hoc vero audientes,
 30 domini sui, Sclavorum scilicet regis, periculum incurrere formidabant, et tanto principi
 resistere non valebant. Unde utroque discrimine positi, quid agere poenitus ignorabant.
 Tandem timoratione domni ducis atriti, adstantibus eiusdem regis militibus, et sacra-
 35 menta et obsequium persolverunt. Egressus vero inde, Levigradae insulae⁴ colones
 egregio duci occurrentes sacramenta prompte fecerunt. Cumque Traorensem urbem
 peteret, ab episcopo civibusque sacramentis corroboratus est; inibi suos, quos antea ex
 laterensi civitate misisse diximus, victores repperit. Sclavorum etiam regis frater Surigna
 nomine aderat, qui condam fraterno dolo deceptus, regni amiserat diadema. Ipse nam-
 que non modo sacramenti vinculo se eidem duci associavit, verum etiam Stefanum
 40 puerulum, karissimam sobolem suam, sibi pro obside commendavit. Hinc Spalatinam⁵
 nobilissimam et validam urbem, quae totius Dalmaciae metropolis constat, predictus
 princeps advenit; quem archiepiscopus sacro infulatus officio cum urbana tam clericorum
 quam laicorum multitudine excepit, et missarum sollempnia incelebrans, ex voto ius-
 iurandi fide eidem omnes placare satagerunt. Narentanorum quidem princeps quadra-
 45 ginta suorum in captivitatem mancipatos expertus est. Qui suis internunciis dominum
 ducem continua prece, sibi illos reddi, imploravit: hoc videlicet pacto, quo priusquam
 ipse dux de illis exiret finibus, tam ille Narentanorum princeps quam omnes sui maio-
 res sibi ad satisfaciendum pro suis votis convenirent, et nec censum predictum aliquo
 modo exiere, nec quempiam iterantem Veneticum molestare deberet. Tunc dux captivos
 reddere iubens, sex tantum illorum, ne ipse pacem violasset, retentos secum reservavit.
 50 Eis definitis, ad alios illius regionis subiugandos gressum tendere cepit. Apud sancti
 6 Maximi ecclesiam ospicium habere dum voluisset, Curzule⁶ insule habitatores sui recu-
 santes parere iussionibus, valida manu adquisivit aequae potestati subiugavit. Preterea
 dum idem dux quicquid cordi aderat, Deo fautore ad votum consequeretur, improbos
 7 Ladaestinae insulae⁷ habitatores aggredi conatus est, a quorum rabie Venetici, illa
 pernavigantes loca, propriis facultatibus privati, nudi sepissime evaserant. Erat siqui-

a) h. o. *suprascripta* 1.

99) insularum Veglia et Arbe. 1) Caza. 2) Trau, grad urbs munita, an insula Grousa, cuius in littore
 ab occidente et septentrione Spalatri. 3) olim oppidum Neligrad consistit? 5) Spalatro. 6) Cur-
 Belgrado, iam Zara vecchia. 4) utrum Novi- zola. 7) Leania.

dem eadem insula scopulosis promuntoriis circumsepta. Licet aditum intrantibus non denegaret, montium tamen sublimitate ostentabatur; e quibus unus murorum menibus turriamque hedificiis munitus, inexpugnabilis ab omnibus credebatur. Dein vero predictus princeps multitudine navium collecta, quendam illius insulae portum penetravit, 5 mandans civibus, ut relicta pertinacia ad se venirent aut pugna sese petituos scirent. Qui timore constricti, pacifica verba protulerunt. Postmodum illis iniunctum fuit nulla ratione pacem a duce consequi posse, nisi civitatem ipsi destruerent, destructam vero irreparabilem inhabitabilemque relinquerent. Quod omni nisu facere interdcentes, tanti exercitui sese obsistere adorsi sunt. Tunc isdem princeps suos ad certamen preparare 10 illosque inpugnare acriter iussit. Verum quia arduus locus difficilem dabat appropinquantibus ingressum, iaculorum ictibus hostes aliquandiu procul virtute qua poterant coarcescere satagebant. Tamen Dei omnipotentis dispensacione maior pars exercitus ex illo loco unde illius municionis ostia patebant impetum facientes, reliqua montis per devia consendendo, turres ubi aquarum vascula tuebantur comprehenderunt. In quibus consistentes, in tantum luctamine comprimebant, donec^a deieci animo, armis depositis, nichil 15 amplius quam mortis exosum periculum evadere flexis exorabant poplitibus. Dux itaque pietatis amator omnes vivos conservare^b instituens, civitatem tantum devastare precepit. Quo peracto, victor princeps sancti Maximi aecclesiam reciprocavit^c. Illic Ragusiensis archiepiscopus cum suis conveniens, eidem principi sacramenta omnes facientes, obse- 20 quia multa detulerunt. Inde predictas civitates repetendo, remeans ad Veneciam cum tali triumpho tandem regressus est.

Interea Otto imperator ad Italicum regnum terio repetere disponens, per vasti 1000. Cumani lacus gurgites aditum habere voluit; quem Longobardorum multitudo Cumana in urbe excoeperunt, inter quos Iohannes diaconus, supradicti Petri ducis nuncius, licet 25 de sui senioris triumpho ignarus advenit, suumque seniore tantum profectum ad debellandam Sclavorum duriciam imperatori nunciavit. Cumque isdem Iohannes una cum imperatore Ticinensem adiret urbem, nonnullis referentibus sui domini adventu et triumpho extitit expertus. Cui imperator ad propriam iam reddire volenti, hoc secretum iniungens suo seniori delegavit, ut si possibile foret, dilectionis gratia in aliquo suae potestatis loco clam vellet venire. et tanti viri et compatris presentia et sagacitate potiri. 30 Dux namque quamquam avide tale audiret nuntium, tamen numquam hoc fieri posse credebatur, quo tantorum regnorum princeps, suis ignorantibus, expedite aliena iura valeret intrare. Verum cum suorum nemine eodem communicare sermone volens, tacitus sibi in corde servabat. Predictus vero caesar, Ticinense relicta urbe, per Tuscie alpes 35 Romanum obtabile peciit solium. Deinde in abstinentia que pascalem antecedens solemnitatem, Ravennam descendere curavit. Cui Petrus dux eundem Iohannem diaconum destinavit; a quo benigne susceptus, inopertune id ipsum quod antea dixerat reciprocare satagebat. Unde factum est, ut inter utrasque partes saepedicto Iohanne diacono crebro discurrendo, tale ventilaretur negocium. Demum imperator salubre a duce 40 accepto consilio, sacrum diem pascalem devotissime celebrans, omnibus maioribus suis indicavit, se purgationis poculum apud sanctae Mariae monasterium in quadam insula, que Ponposia nominatur, accipere et aliquantis inibi diebus commorari velle. Manet siquidem eadem insula non procul a Venecia, ex una parte marino littore, ex alius Eripdani cingitur fluentis. His dictis, statuta est, in qua ille et sancti Marci oraculum 45 et diu desideratum compatrem adiret. Tunc, cum aliquantis quibus hoc familiariter commissum habebat, intrans navim, predictum peciit monasterium. Ubi minime pernoctans, abbate cum monachis astantibus, eiusdem monasterii quoddam ospiciolum previdens, preparari iussit. In quo sese per triduum purgationis potum custodire simulabat. Nocte itaque perventa parvam naviculam ascendens, qua predictus Iohannes diaconus ad ipsius 50 insulae marginem prestolando latitabat. Hecilinus vero comes, qui postea⁹ Baiovariorum dux effectus est, et Raimbaldus Tarysianus comes, Teuperanus belicosissimus vir, Rainardus, Tamo, camerarii, Walterus unicus capellanus, Federicus [qui^d] postmodum¹⁰ Ravennae archiepiscopus extitit, simul in predictam navim ascenderunt. Qui tota nocte

a) donec 1. b) conservare *suprascriptum* 1. c) *scilicet* dies. d) *vox deest*.

55 8) i. e. repetit. 9) a. 1004. Thotmar. l. VI. c. 3. 10) annis 1001—1003.

1001. et die nautis inquiete navigantibus, iam sequentis noctis in tempestate sancti Servuli
 aecclesiam, quae non longe a ducis palacio scita decernitur, applicuerunt; ubi Petrus
 prepotens dux tanti hominis occulte adventum prestolabatur. Et quia tetrae noctis obscuro-
 ritate minime conspici vicissim sese valebant, inter amplexus et novi ospitis dulcissima
 obscura, dux taliter illum allocutus est: *Si vis sancti Zachariae monasterium providere, 5*
instanter oportet te illuc ire, quo lucis ante crepusculum in palatii mei menis queas
dignissime ospitari. Deinde navim uterque ascendens, alter proprium palacium, alter
 quidem predictum petiit monasterium. Postquam illius monasterium ingressus ipsi pate-
 factus foret, ecclesiam intravit, haud tamen illic diucius commoratus; sed ut conductum
 fuerat, ad palacium advenit, et omni dequoritate illius perlustrata, in orientali turre se 10
 cum duobus suis retrudi et servari voluit. Erat sane vili, ne agnosceretur, habitu
 indutus. Prefatus vero Hecelinus cum ceteris ducem de matutinali officio veniente
 ante^b sancti Marci limina exceperunt. Cui salutaria verba, ne circumstantes hoc
 secretum sentirent, ex imperiali parte pertulerunt. Quibus dux, quomodo imperator
 vigeret vel ubi esset, inquiens requisivit. At illi apud Pamposiae monasterium eundem 15
 sospitem dimisisse responderunt. Et datis obsculis, hospitari illos iuxta palacium iubens,
 ipse vero imperatorem adivit. Neque fas duci fuerat cum imperatore per totum diem
 in predicta turre manere, ne quis Veneticorum huiuscemodi rei capacitate posset sentire.
 Ad prandii refectionem cum aliis palam conveniebat, sero una cum cessare^c dapibus col-
 loquiisque reficiebatur; ad perfectae namque fidei vinculum confirmandum filia ducis 20
 adhuc catieumina de sacro baptismatis lavacro cesar suscepit. Pallium quidem, quod
 11 pro pacti federe¹¹ a Veneticis supra quinquaginta libras persolvebatur, eidem suo com-
 patri duci perpetua scriptione donabat. Et omnia quomoda¹² illi firmiter dehinc imper-
 tiri pro votis promittebat. Sed nichil dux ei exigere volens, nisi ut ecclesiarum suarum
 seu omnium Veneticorum predia integre solidatis, in statu suis temporibus conservaret. 25
 Altero autem die cum iam redeundi licitum habere volebat, diversarum generum fortunis
 dux eum munerare voluit; qui nichil horum continere cupiebat, dicens: *Illud mihi cri-*
men inducere nolo, ne quis cupiditatis et non sancti Marci tueque dilectionis causa me
huc venisse asserat. Tamen importunis coartatus precibus, eburneum sedile cum suo
 subsellio, nec non argenteum siphum et urceum raro peractum opere dono, licet invitus, 30
 recepit. Datoque obsculo, lacrimantibus utrisque, separati sunt. Hecelinus siquidem et
 ceteri antedicti non illo sed altero die licentiam perceperunt. Imperator cum duobus
 tantum et Iohanne diacono navim intrans, predictum occulte in nocte regressus est ad
 monasterium. Mane vero se prestolantibus videre inopinate exhibuit, et Ravennam cum
 Mart. ex. prelibati Iohannis diaconi nave properans, de Venetia se reverti omnibus prodit. Quod 35
 April. in. difficile credere volentes, amodum mirantur. Dux itaque omnem Veneticorum populum
 post triduum in palacio convenire indixit. Cui huiuscemodi gestum patefaciens, non
 13 minus fidem imperatoris quam pericia sui senioris collaudabat¹³.

Eodem quoque tempore Beneventanos cives audiens imperator sibi rebellare, quibus
 aggressis suo imperio potenter subiugavit, multosque interfecit. His peractis Ravennam 40
 iterum adveniens, Papiensem deinde peciit urbem. Ibi Romanorum cives dominatio-
 nis iugo abiecto sibi repugnatos audivit. Contra quos patricium suum nomine Zazo-
 Nov. nem cum exercitu mittens, ipse navigio Ravennam instanter descendit. Eo tempore
 duo imperialia ornamenta auro miro opere acta cesar per Iohannem diaconum Petro
 suo compatri duci, unum ex Papiensi, aliud ex Ravennati urbe, dono transmisit. Cui 45
 dux recompensationis gratia cathedram elephantinis artificiose sculpta tabulis per eum-
 dem diaconum Ravennae direxit. Quam avide suscipiens, in eadem urbe conservandam
 reliquit. Dehinc Romanam dum vellet validam urbem repetere, civium insidias formi-
 1002. Ian. dans, in quoddam castellum Paternum nomine ascendit. Ubi infelix non diu sospes
 Ian. 24. manens, inter dulces annos corpoream dure vitam amisit. De cuius funere gentes ubi-
 50 que minime tunc questu silebant. Corpusculum vero eius Coloniensi archiepiscopo cum
 ceteris deferente, in Aquisgrani palacium fuerat delatum, ut cum decessore suo pia
 memoriae Karolo queat iudicalem sibi prestolari diem.

a) com superscriptum f. b) aut^o f. c) i. e. caesare.

11) quale inde a Karoli M. tempore per imperatores passim renovatum erat; recensum eorum vide in 55
 Annabus nostris T. III. p. 578, 579, 598 sqq. 12) = commoda. 13) scil. populus.

Post hunc Henricus^a regalis dux, prosapia de regia ortus, regnorum rite suscepit^{1002.} diadema, quamquam Ardoinus, comitis Dadonis filius, apud Ticinum quibusdam Langobardorum sibi faventibus regni coronam usurparet. Tamen illorum maior pars Henrici regis expectabat adventum.

⁵ Anno quidem incarnationis Redemptoris nostri millesimo quarto, ducatus vero domni Petri Veneticorum ac Dalmaticorum ducis decimo, Iohannes, eiusdem ducis egregia proles, genitoris effectus est consors dignitate. Quem dum tertia etas octavo decimo anno ephebum foveret, nimirum paterno ingenio et probitate vigeat; qui pii parentis adeo obtemperare studeat^{b.14} moribus, ut sub gemino regimine omnis patria uno maneret¹⁴ foedere. Eodem vero anno Sarracenorum multitudo Apuliensium fines invadens, Varesem civitatem, ubi Gregorius imperialis catapanus preerat, ex omni parte obsidione circumdabat. Quod audiens Petrus prepotens dux, preparare maximam expeditionem iussit. Sanctique Laurentii in solempni die de Venecia exiens, eosdem expugnaturus aggressus est. Qui vastum per mare velificando terrarum diversa loca dum transiret, octavo Idus Septembris predictam urbem appropinquabat. Sarracenorum nempe^{Aug. 10.} uterque exercitus cernens insperatam salutem christianis advenire, armatis manibus alii supra equos littore adstabant, alii naves ascendentes, christianos ad certamen audacter provocabant. Sed divina propiciatione dominus Petrus dux cum omnibus suis antedictae civitatis in portum indemnis ingressus est. Quem cives una cum Gregorio imperiali catapano digne suscipientes, eiusdem urbis in palacio ospitari fecerunt. Tunc dominus dux, quomodo urbem a paganorum severitate tueri quivisset, pertractare cepit. Verum prius alimontiarum solatis cives inedia perpressos sufficienter recreavit. Tum ut viriliter contra nequissimam gentem bellum agerent amonuit; et victrice vexillum se preire iubens, quosdam in suburbio ad pugnandum instituit, quosdam vero¹⁵ secum adsumens, navale adorsus est peragere bellum. Unde factum est, quatinus per triduum continuatim nunc gladiatorum, nunc igneis iaculis Sarracenos acriter insequerentur. Terciae noctis in silentio paganorum aufugit exercitus. Ceteri autem qui finitimarum loca crudeli iure mancipando possidebant, non multum post illic degentes confusi recesserunt. Cives itaque domni Petri ducis nomen deinceps celebre et honorabile¹⁶ habuerunt, qui nullo terreno sed divino constrictus timore, eos liberavit ab inimicorum persecutione.

Non puto pretermittendum fore prodigium quod cuidam Sarracenorum, die quo festiva Dei geneticis assumtio a fidelibus celebratur, divinitus ostensum est. Nam dum in sancti Benedicti monasterio haud procul ab urbe quadam munitissima turre ipse³⁵ maneret, emicantem stellam ex occiduo climate prepete cursu venire eiusque civitatis in portu cadere conspexit. Hoc ut Ieronimo, spirituali et prenominati monasterii patri, patefactum est, statim futurum sanctae Mariae auxilium, que stella maris interpretatur, civibus advenire intellexit; quod intemerata puerpera in Petri Veneticorum ducis adventu procul dubio complevit, quem de occiduis partibus venire permittens, in suae nativitatis⁴⁰ festo de oste illi concessit triumphum. Isdem namque dux de illo loco nuncios suos Constantinopolim destinavit, et a catapano imperiali multis ditatus muneribus, ad Venetiam incolomis remeavit.

Hoc quoque tempore Henricus rex Ottonem ducem¹⁵ ad Italia cum exercitu mittens, cum Ardoino usurpativo rege iusta Alpes in campo^c qui Vitalis nuncupatur¹⁶, pugnam^{1004.} peregit, et ex utraque parte multi ceciderunt. Cumque hoc Henrico regi foret expertum, in sequenti anno maxima stipatus expeditione Italiam intravit, et Ardoino a Veronensi urbe expulso, omnes Langobardos potenter suo regimini subiugavit. Cui Petrus etiam Veneticorum dux in predicta urbe suum natum, mire pulchritudinis puerulum, prece sua permotus honorifice delegavit; quem chrismatis divo liquore ex more fecit⁵⁰ linire, patri obtime muneratum remisit. Deinde ceteras Italiae civitates properare disposens, Papiae a Mediolanensi archiepiscopo estilit coronatus. Ubi cives insidias contra^{Mai.14.}

a) *infra* Henricus. b) *ita* 1. studuit *ed.* c) *ita* 1.

14) Quam noster *infra* a. 1007. obitum Iohannis et marchionem Veronensem, cf. Thietmar. V, 16. referat, haec ipso quo contigerant tempore scri- 16) in campania Veronensi.
55 psisse censendus est. 15) ducem Karantanorum

1004. suum regimen molliri cognoscens, totam pene urbem incendio et interfectione devastavit,
 1005. et tunc per Cermanum lacum ultramontanum petiit regnum.

Hoc quoque tempore Petrus famosus dux, sedula petitione a Vassylio et Constantino imperatoribus coactus, Iohannem ducem, suam dilectam prolem, ad regiam urbem causa coniugii delegavit. Quem imperatores dum benigne susciperent, cuiusdam nobilissimi 3
 1006. patricii filiam Argiropoli nomine, imperiali editam stirpe, illi desponsare decreverunt¹⁶.
 Et ut tantae femine, imperatorum videlicet neptis, copulationis dies acceleraret, prefatus dux una cum puella imperiali decreto in quadam capella convenire permisi sunt, ibique ab eiusdem urbis pastore sacre benedictionis munus, ab imperatoribus aureas diademas suis capitibus, perceperunt. Quibus dextera utroque imperatore superposita manu, aulam 10 qua convivantium cetus manere videbatur, tali decoritate pervenerunt. Predicti namque imperatores tam egregie ac iocunde hunc peragere thalamum satagebant, ut triduo convivantium gaudiis haud defuerunt ipsi familiares convive. Hoc tali, in palacio quod Yconomium nuncupatur, peracto ordine, quisque eorum muneribus receptis retrogradus recessit. Novicius vero dux cum sua venusta sponsa apud pallacium quod iure dotalicii 15 nuper acquisiverat, degere disposuit. Cui Vassilius imperator iniugens monuit, ne ab 17 urbe discederet, interim¹⁷ de Bulgarorum finibus, quos valida expugnandos manu agredi temptabat, Dei auxilio reverteretur. Cuius monitis dux acquiescens, prompte eius adventum prestolabatur. Ipso autem redeunte, patriciatus officii dignitate eundem sublimavit ducem. Ottonem suum puerulum, qui aderat, fratrem muneribus tantum hono- 20 ravit. Dehinc dux sponsali dote, id est diverse fortune copiis, simulque imperialibus donis acceptis, licitum veniendi ad propria impetravit. Nam parentum conventus, pernobilem puellam regionem ad exteram quasi exulem exeuntem plorantes, haud deerant. Dux itaque pro votis omnia consecutus, navim cum spectabili sponsa ascendens, equo- 25 reas sulcare procellas suis imperavit. Cui Grecorum seu aliarum gentium incole ubique usque ad patriam non denegabant impertiri obsequia. Cumque probabili et diu anhelanti patri duorum natorum foret nunciatum adventum, caelorum regi gratias agens, navium multitudine eosdem procul a litore fecit excipere; et tali circumscripti pompa apud pallacii tribunal genitorum amplexibus sunt restituti incolomes. Pater siquidem non solum suis verum exteris hominibus convivia crebra huiusmodi thalamus facere 30 non cessavit. Revera par gaudium nostris finibus emicuisse nemo nostrorum reminiscitur. Domna vero Maria, Greca ductrix, non post plures dies puerum Constantinopolim genitum Venetiae protulit natum, quem Petrus eximius dux de sacro baptismatis lavacro suscipiens, Vassilium ob avunculi sui imperatoris nomen imposuit. Circa haec tempora prelibatus Petrus dux pro animae suae remedio mille quinquaginta libras denariorum 35 solatio totius suae patriae Veneticis donavit, ceptique palatii opus ad unguem perduxit. Ubi inter cetera decoritatis opera dedalico instrumento capellam construere fecit, quam non modo marmoreo verum aureo mirifice comsit ornatu. Interea Petrus dux dum sibi pro votis poene cuncta subpeditare decernere, plus solito subiectum equitatis censura popululum regere studebat. Sed divina providentia moderamine equo omnia disponens, 40 illum in tante felicitatis fastigio constitutum, ad sue virtutis provectum acriter percudit. 1006.¹⁸ Eodem itaque tempore stella cometis, cuius indicium humanum semper pronunciat flagi- cium, in meridiano climate apparens, quam maxima per omnes Italiae seu Veneciae 45 fines pestilentia subsecuta est. In qua utriusque sexus humanae conditionis nonnulli inopinata morte ceciderunt. Inter quos donna Maria, Greca ductrix, nec non Iohannes, 45 egregius vir suus, sedecim dierum numero in sancti Zacharie monasterio, pro dolor! uno clauduntur mausoleo. De quorum funere non modo mesti genitores velut fraterna societas deplorabant, verum omnis patria lacrimis et dolore tabescebat. Fuerunt namque omni probitate in tantum famosi, ut Deo et hominibus ambo boni complacerent. Sex annorum spacio tantum sub patris regimine Veneciae preluit populo. Sed ut tanti me- 50 roris quoddam presidium adesset consolationis, pari consensu Venetici interpellantes, domni Petri principis alterum natum, scilicet Ottonem regalem puerum, ducatus dignitate sublimavere. Qui quamquam terrena aetate quattuordecim annorum flore vegetaret,

16) v. Cedrenum T. II. p. 452 edit. Bekker. 17) i. e. donec. 18) v. Ann. Sangall. maiores et Ann. Leodienses SS. T. I. 81. IV. 19) Ann. Sangall. maiores.

tamen adeo ingenii facundia vigeat, quoad altero fratre non probitate sed aetate dice- 1007.
retur secundus. Preterea Petrus dux omnibus suis liberis paternum munus impertiri
voluit, ita ut testamentario iure quisque suas acciperet porciones. Nomina quorum ut
rite recordor, exprimere libet. Illorum primus herile sortitus est nomen, qui forma
5 et viribus bene respondebat satis natalibus. Secundus nominatur Ursus: iste sic officium
gerens clericatus, quo haud immerito queat dici clericorum decus. Tercius est ordine
Otho, predictus puerulus, patris qui constat dignitate equivocus. Quartus nominatur
Vitalis: hic ingenii strenuitate ecclesiasticam adeptus est sortem. Quintus estat vocabulo
Heinricus, species cuius puerilis ceu iubar micat solis. Quatuor quoque filiae eidem
10 opimo manebat patri, quarum prima Hicelam nomine Stefano Sclavorum regis filio,
de quo antea predixi, in coniugio honorifice sociavit; reliquas vero tres in monasterio
Deo omnipotenti mancipavit. His itaque bene compositis, Mariae generosae suae uxoris
thorum sequestratum habere deinceps decrevit, ea videlicet ratione, quo nullum divor-
cium foret in familiaritatis conversatione. Deinde quicquid facultatis restabat, totum
15 ecclesiis et pauperibus erogans, nichil sibi preter dignitatem reservabat. Anno igitur
incarnationis Iesu Christi domini nostri millesimo octavo, Valerio Altinatis ecclesiae 1008.
presule mortuo, qui episcopalem cathedram rexit annis viginti, quindecim diebus tan-
tummodo minus, Ursus, predictus domni Petri ducis filius, clero et populo consulente
in eadem subrogatus est sede. Huius adulescentis mores nobis fame perstringere volo.
20 Erat nempe fide religiosus, specie decorus, ingenio providus, industria litterarum ita
peritus, ut tanti honoris a cunctis dignus diceretur. In cuius ordinationis exordio Petrus,
dux et preclarus suus genitor, totum sanctae Mariae domum et ecclesiam iam pene
vetustate consumptam recreare studiosissime fecit.*

Paulicus dux ducavit annos 20 et menses 6 et dies 9. Marcellus dux ducavit
25 annos 9, dies 21. Ursus dux ducavit annos 11 et menses 5. Post interfectionem
Ursi duci in annis 6 non fuerunt duces in Venetia. Sed magister militum eam iudica-
bat; id est domnus Leo magister militum sedit anno 1, Felix magister militum sedit
anno 1, Deusdedi annis 2, Iubianus ypatus anno 1, Iohannes Fabriacus anno 1.^b Deus-
dedi ypatus ducavit annos 13. Galla dux ducavit annum 1 et menses 2. Dominicus
30 dux ducavit annos 8. Mauricius dux annos 23. Iohannes dux ducavit annos 25.
Obilierius dux et Beatus sederunt 5. Agnellus dux ducavit annos 18. Iusti-
nianus dux ducavit annum 1, menses 2. Iohannes dux ducavit annos 8. Petrus
dux ducavit annos 29. Ursus dux ducavit annos 17. Iohannes dux ducavit an-
nos 5 et menses 6. Petrus dux ducavit menses 6. Petrus dux Trondominico
35 ducavit annos 23 et dies 23. Ursus dux ducavit annos 20. Petrus Candiano
ducavit 5. Petrus Badoario ducavit annos 3. Petrus Candiano ducavit annos 23.

* Hic initio paginas 38. codicis 1.^a loco vacuo charta inscripta est anno 1032: Quadam die nos Iohannes Sagor-
nimo ferrarius insimul cum cunctis meis parentibus in unum convenimus ad tempore domni Petri
Barbolani ducis, et requirebat nobis suoque gastaldo, quod in curte ferrum laborare debuissimus.
40 Sed tamen omnibus modis contradiximus, nisi tantum quod laborare debeamus per nostras man-
siones quicquid necessitatem fuisset, omnique tempore ad predictum palacium quantum nobis
deportasset carcerarius. Unde nos illo tempore ita comprobavimus cum testibus, et iudicatum
extitit nobis, ut iurare debuissimus ad sancta Dei quattuor evangelia. Sed in diebus predicti
55 nostri senioris iam dictum sacramentum minime fecimus. Nunc autem nos venimus ante presen-
tiam domni Dominici Elabiani gloriosissimi ducis, senioris nostri, cum ipse residebat in pallacio
cum suis iudicibus, et ibi adstante maxima pars eorum fidelium, et caepimus nos lamentare de
virtutem 20 quod gastaldus fabri ferrarii nobis faciebat. Denique iudicaverunt et confirmaverunt, ut
secundum quod ad tempore praefati Petri Barbolani iurare debuissimus, ita modo adimplere debe-
mus; quod ita fecimus. Sed piusimus gloriosus dux senior noster noticiam scriptionis exinde
60 nobis fecit, ut in curtis pallacii ferrum laborare minime debeamus, neque sub iugo gastaldioni
fabri permanere debeamus, nisi tantum in nostras mansiones laborare debeamus ferrum, quantum
carcerarius huius pallacii nobis deportant cum omni nostro precio et expendio, ita quod ceteri
fabri de illorum capitibus persolvunt; et liceat nobis cunctum ferrum laborare, secundum quod
ceteri fabri laborant.

55 a) ita 1. b) Quatuor linearum spatium vacant in 1. c) vox bis scripta 1. d) In margine codicis 3. legitur: Iohan-
nes Sagorninus huius libelli auctor. Quam scribae saeculi XV. conjecturam nullius momenti esse, iam Zanettius animadvertit.
e) minime fecimus *suprascripta* 1. 20) virtus = vis.

Petrus Candiano filio eius ducavit annos 18. Petrus Ursoyolo ducavit annos 2 et dies 20. Vitalis Candiano ducavit annum 1 et menses 2. Tribunus Meni^a ducavit 980. annum et menses 4.^b

1009 ^{a)} *Hic in codice 1. subicitur: Inquisicio facta est de pallie, que portabant per loca Italiae. Veni ego*
1028 *Otho dux in publico placito cum maiores iudices nostrae terrae, mediocres et minores. Testica-*
verunt Badovario Bragadino et Mauricius Maureceni et Dominicus Florencius Flabianicus²¹⁾ quod
in nullis partibus Italiae debuissent pallia portare nec venundare, nisi a Papia et a mercato sancti
Martini et Olivo.

Hic in Italia regnavit Alboin annos 3 et menses 6. Cleps regnavit annum et menses Longobardi regem non habuerunt per 10 annos. Authari regnavit annos 6. Agilulfo regnavit annos 25. Adaloald regnavit annos 10. Ariold regnavit annos 12. Rotari regnavit annos 4. Rodoald regnavit annos 5. Aripert regnavit annos 9. Grimoald regnavit annos 4. Bertari regnavit annos 17. Cunibert regnavit annos 12. Liuperto regnavit annos 8. Ansperto regnavit annos 12. Ansprando menses 3. Liutprando regnavit annos 31 et menses 7. Liutprandus regnavit menses 7. Ratchiso regnavit annos 4; menses 9. Agistulfo regnavit annos 7. Liutprandus regnavit annos 17 et menses 3.

Anno ab incarnatione Domini 774.^c Karolus rex in Italiam introivit, et quatuordecim annis regnavit annos 46. Mortuo quoque Karolus rex successit Lodoicus, qui rex regnavit annis 59, et mortuus est. Huic successit Karolus, qui regnum rexit 2. Defuncto Karolo successit Karolomannus, qui regnum rexit annos 3. Mortuo iam dicto Karolomanno successit Karolus iunior, frater 20 eius, qui regnum rexit annos 9. Successit Berengarius imperator.

1009

Alia manu saeculi XI. eximus haec adscripta sunt:

Primus in Romana sede Iulius Cesar regnavit annos quatuor et menses sex.
Octavianus Cesar regnavit annis quinquaginta sex et menses sex.
Tiberius Cesar regnavit annos viginti tres. 25
Gaius cognomento Calicula regnavit annos tres, menses decem et dies octo.
Claudius Cesar regnavit annos tredecim, menses septem et dies viginti octo.
Nero Cesar regnavit annos tredecim, menses septem et dies viginti octo.
Vespasianus cesar regnavit annos novem, menses undecim, dies viginti duo.
Titus cesar regnavit annos duo^b et menses duos. 30
Domitianus, frater Titi iunior, regnavit annos quindecim et menses quinque.
Nerva cesar regnavit anno uno, menses quatuor, dies octo.
Traianus cesar regnavit annos decem et novem, menses sex, dies quindecim.
Adrianus cesar regnavit annos undecim.
Antoninus cesar cum filiis suis Aurelio et Lucio regnavit annos viginti duos, menses duos. 35
Marcus Antonius Verus cum fratre Lucio Aurelio Commodo regnavit annos decem et novem
et mensem unum.
Lucius Antonius Commodus post mortem patris regnavit annos tredecim.
Helius Pertinax regnavit menses sex.
Severus Pertinax regnavit annos decem et septem. 40
Antonius cognomento Caracalla regnavit annos septem.
Macrinus caesar regnavit annum unum.
Marcus Aurelius Antonius, regnaverunt annos quattuor.
Aurelius Alexander regnavit annos tredecim.
Maximinus caesar regnavit annos tres. 45
Gordianus caesar regnavit annos sex.
Philippus cum Philippo filio suo regnavit annos septem.
Decius caesar regnavit annum unum et menses tres.
Gallus cum Volusiano filio suo regnavit annos duos et menses quattuor.
Valerius cum filio Gallieno regnavit annis quindecim. 50
Glaudius caesar regnavit annum unum et menses octo.
Aurelianus caesar regnavit annis quinque et medium.
Tacitus caesar regnavit dimidium annum.
Post huius interfectionem Florianus regnavit dies octuaginta octo.
Probus caesar regnavit annos sex et menses quattuor. 55

Orientalium imperatorum catalogum usque ad saeculi XI. exitum scilicet: Alexius vero regnum imperii arripuit
anno ab incarnatione Domini 1081. indictione 4. mense Aprilis die prima in qua tunc cena Domini cele-
bratum est, et regnavit annis . . . indeque alia manu usque ad medium saeculum XIII. productum exhibet codex 2,
haec sententia finem imponens: Post mortem vero Iohannis Balduini gener eius, filius supradicti Petri, impe-
ravit annis . . . Balduinus hic II. annis 1237—1261. regnavit. 60

a) ita 1. dux 2. b) Agdulfus 2. c) Gomberto—Lauperto 2. d) Idprand 2. e) ita 1. 2. f) ita 1. 2. g) ita 1. 2.
h) ita. i) pergit alia manu in 1. 21) qui postea a. 1029. Othonem ducem expulit.

CHRONICON GRADENSE.

Post multarum urbium destructionem et Aquileie desolationem, cum sevissima ^{fol. 1.}
paganorum multitudo ad Altinensium civitatem aciem direxissent, in qua cum eiusdem
civitatis indigenis fugatis neminem repperissent, omnem illam civitatem depredantes,
igne succenderunt, muros quoque ac turres funditus subverterunt. Huius vero civitatis
magna pars populi timore correpta, cum in paludibus et in insulis paganorum fugientes
insidias diu habitaret, divinitus factum est, ut quidam sanctissimus vir Geminianus
nomine, sacerdos, Spiritus sancti perlustratus gratia, egenis cupiens subvenire, cum
plurima loca diligenter perlustrasset, ad prefatum paludum perveniens locum, cum Ario
quodam et Aratore copiosam christianorum ibidem invenit multitudinem, quibus visis ac
de invencione eorum admodum illarescens ²², nunciavit eis, quod pessima illa multitudo ²²
divine nutu clemencie destructa esset et in nichilum redacta. At illi gratias agentes
glorificaverunt Deum qui non deserit sperantes in se. Tunc Arius et Arator, filius eius,
cum omnibus qui cum eo erant, vicinas quasdam insulas quae in eisdem erant paludi-
bus intuentes, ac meliores quas eligerant perscrutantes, domos et aecclesias in eisdem
edificare ceperunt. Quarum in edificatione relictam Altinensis civitatis pulchritudinem
nec non et multarum turrium subversionem recolentes, licet nimio merore turbati, tamen
supradictarum turrium nominibus illas quas habitantes insulas appellarunt. Unde factum
est, ut cuiusdam excellentissime eiusdem civitatis turris nomine Torcelli Aarii omnes
insule prefate vocarentur. Ex supradictis itaque insulam quandam Aarii cum quibusdam
suis serviciis, ut ibi habitarent, sibi vendicarunt, ubi etiam proprium nomen commutan-
tes, omnes qui ex eorum tribu erant, Aarii appellati sunt. Cum his quidem omnes illi
qui in Altinensium erant civitate, in porta illa que versus boreas respiciebat, ibidem ^{fol. 1.}
hospitati vicum Burianum Aarii a porta illa appellari constituerunt. Aarius vero tribu-
nus cum massi ²³ qui Macinii Celires appellati sunt, et cum quibusdam aliis quorum ²³
nomina ignorantur, locum qui huic insule vicinior erat ad habitandum eligerunt. Cum
his quidem permanserunt omnes illi qui fuerant in prefata civitate de eorum porta, iuxta
quam turris magna et nimis excelsa fuerat, ex qua erat eis introitus et exitus. Hunc
namque locum inhabitantes ex porta et turri illa magna Vicum Maioribus ²⁴ isdem Aarius
constituit appellari. In qua Maxum militem iudicii fecit. Idem Aarius tribunus cum
Fraudunis, qui et Faletri appellantur, et Rusticus, qui Luthoitus dicitur, et Calciamiri,
quos Gambas sericas nominarunt, cum viatoribus et quibusdam reliquis quorum nomina
ignorantur, omnes insimul quasdam vicinas eligerunt insulas, ex quibus vicum Constan-
ciacum et vicum Amianarum Aarii constituentes, nominibus portarum ex quibus fuerant
Aarius tribunus constituit appellari. Postquam vero universa huius populi multitudo con-
vicinancium insularum loca invaserat, una insimul convenientes mirabili forma ac pre-
lucida claritate basilicam fundaverunt in honore sanctae Dei genitricis et virginis Mariae,
pulcherrimo pavimento ornatam, cuius medium pulchritudine sua rota ²⁵ quedam admo-
dum decorabat. Unde omnis habitatio que ipsi aecclesiae proxima erat ab Aurio tribuno
Rota appellata fuit; quam aecclesiam videlicet episcopatum Aarius tribunus constituit,
quod episcopium prefatus Aarius ex collaudacione Metamaucensium et Rivoaltensium,
nec non ex confirmatione Obellierii ^b et ^b Beati ^b ducum, qui tunc Venetiam regebant,
ducatum in proprii domini iure vendicavit. Quibus omnibus compositis et ordina-
tis, prefatus Aarius tribunus cum universa populi multitudine qui ex predicta Altinensi
confugerant civitate, Obeliero ^c et ^c Beato ^c ducibus colla submittentibus se subiugave-
runt, eo ordine quo in prefata civitate olim subditi fuerant ducibus qui ipsius regimen ^{fol. 2.}
obtinuerant. His namque patralis, ut supra memoratum est, ex concessione iam dicto-
rum ducum et populi collaudacione quedam littora in prefati Aarii tribuni potestate con-

a) ita c. b) iam deleta, quorum loco recentiore manu tribunorum proceram et scriptum est 1. Lectionem antiquam codex 3.
50 servavit. c) iam deleta, quorum loco manu recentiore tribunis proceribus et scriptum est 1. Antiquam lectionem praebet 3.
22) i. e. hilarescens. 23) i. e. massa, armatorum globo. 24) Mazzorbo. 25) v. Legum T. II.
pag. 168. 26) v. supra pag. 14.

cessa sunt. In primo quorum quendam Maurum presbiterum, qui de Altinensium fugerat civitate, invenit; qui ei ordinatim omnia exposuit, qualiter sibi Deus revelaverat quandam heremi locum, in quo sancti martires Hermes et Herasmus in Dei honore et eorum nominis titulo aecclesiam ei edificare iusserant, cuius etiam mercedem illi impendere promiserunt. In sequenti quoque littore albissimam nubem sibi apparuisse dicebat, 5 ex qua duos claritatis velut solis radios resplendere viderat. Ad quam cum propius accederet, clarissima voce sibi dicentem audivit: *Ego sum dominus deus Salvator et totius orbis dominator. Terra autem in qua stas, cave ut in ipso loco, quem tibi monstravero, in nomine meo basilicam construas.* Tunc nubes illa cum prefatis radiis non longe ad alium transferens se locum, in quo dulcisona alia vox facta est de nube dicens: 10 *Ego sum Maria domni Iesu Christi mater; in hoc loco aecclesiam in honore mei nominis volo ut ediffices; quem etiam locum sibi denotasse aiebat.* In tercio autem cum pervenisset littore, eiusdem littoris medietatem ex gencium et populi diversa multitudine occupatam se vidisse narrabat. Cuius alia medietas boum ac bubalorum densissimas acies vegetabat. In medio autem littore nubes illa candidissima cum suis radiis stetit. 15 Ad quam cum accessisset, splendida canicie senem quendam in speciosissima sede sedentem infra ipsam nubem contemplatus est, cum quo videlicet iuvenis quidam erat, insimul confabulantes. Tunc senior ille ait eidem Mauro presbitero: *Ego sum Petrus apostolorum princeps, a christiani gregis pastore constitutus, ut ipsius pascam oves et agnos.*

fol. 2. *Nunc in peccatorum tuorum remissione tibi iniungo, quatinus ad Dei honorem et in mei 20 nominis titulo honorifice in hoc loco aecclesiam fundare studeas, ut in natalicii mei die universus Torcellanus populus in ea congregetur.* Junior vero ille, qui cum eo erat, dixit: *Ego sum servus Dei nomine Antoninus, qui pro Christi nomine passus fui. Ideoque precipio tibi, ut parvam aecclesiam iuxta magistri mei basilicam in honore Dei et sub titulo nominis mei ediffices. Nichil tamen alieni operis inter utrasque facere presumas. In 25 qua si quis iuste ac devota mente aliquid peccerit, meis precibus apud Deum obtinere non ambiget. Cave ut, sicut tibi designaverimus, ipsius aecclesias extruere facias.* In quartum autem cum pervenisset littus, visum fuit ei, quod totum littus videis esset plenum, maturissimas uvas habentibus; et ecce nubes illa, quam paulo ante diximus, apparuit ei. Ad quam cum accessisset, decora facie puellam quandam in sede preciosa sedentem aspexit. 30 Que dixit: *Ego sum Iustina virgo, que pro Christi nomine in Patavi civitate passa fui; pro eius amore te deprecor, ut parvam aecclesiam in Dei honore et mei nominis commemoratione in hoc littore construere facias.* His omnibus taliter revelatis, visum sibi fuerat in cuiusdam brevissime tumbe loco persistere, ubi et nubes illa lucida apparuit ei, supra quam solem illustrantibus radiis aspexit. In eadem autem nube vir quidam 35 mirabilis aspectu erat, dicens ei: *Ego sum Iohannes baptista precursor Domini; deprecor te per nomen eius, ut secundum hanc quam tibi in hoc loco ostendero formam aecclesiam michi edificare facias.* In qua die noctuque orationibus ac vigiliis sibi vacare iniunxit, nec non per anulum ac scripture paginam investicione tradidit. His omnibus expletis supra ecclesiae sancte Mariae tectum astitisse sibi visum fuit, ubi nimio molendinorum 40 strepitu qui iuxta prefatam aecclesiam adesse videbantur, ex huius quiete visionis sompno

fol. 3. *expergefactus, scripti volumen et anulum in suis repperit manibus. Hec autem seriatim postquam omnia exposuit, Aurius tribunus et alii nobiles qui cum eo erant, viso anulo et scripti volumine, quod ipse reppererat in manibus suis, de huius revelationis visione 45 certificati, parvam aecclesiam in honore Dei et sancti Iohannis, sicut idem sanctus baptista ipsi Mauro ostenderat, iuxta atrium episcopii mira pulchritudine edificaverunt. In ipsa quoque baptismatis fontes ponentes, mirum in modum per occultos meatus in eisdem fontibus aereas bestiarum imagines aquas evomere fecerunt. His itaque peractis, prefatus sacerdos Maurus secum duxit Aurius tribunum ad littus in quo sancta sibi apparuerat Iustina. Ibi iuxta quod in prefata visione sibi revelatum fuerat, parvam aeccle- 50 siam construere fecit. Deinde veniente in littus in quo gencium ac boum sibi apparuerat multitudo, secundum quod in prefata revelatione sibi iussum fuerat, aecclesiam in honore sancti Petri et aliam parvam ecclesiam in honore sancti Antonini martyris edificaverunt. Littus autem boum Aurius tribunus constituit hoc appellari. Deinde ad aliud littus transfretari cupientes, albissimam nubem supra id ad quod tendebant littus viderunt. 55 Ad quod cum pervenissent, evanescente nube, secundum ea que illic reppererant signa*

aeccliam in honore domni Salvatoris edificaverunt. Ex prefate quidem albe nubis visione, littus Album idem Aurius tribunus illud constituit nominari. Ad huius littoris versus dexteram gradientes partem, sicut in prefata sibi ostensum fuerat visione et a sanctis martiribus designatum, aeccliam in honore sanctorum martirum Hermetis et Herasmi edificaverunt^a, cuius mercedis promissa locum in quo altaria fodientes destinaverant, plurimum auri invenerunt, et ob hoc Aurius tribunus^b littus Mercedis constituit hoc appellari. fol. 3.

Expletis his omnibus, hec omnia que supra memoravimus littora prefatus Aurius cum ceteris eiusdem episcopii principibus in iure proprie dominationis sub eodem episcopatu susceperunt. In quibus etiam multos agricolas seu colonos constituerunt: hoc itaque modo ut nullus in eisdem littoribus vineas vel alicuius culture opus agere presumeret sine episcopi concessione vel venundatione.

Constituerunt quoque quod singulis annis ex unoquoque sulcu uniuscuiusque vineae iam dicto episcopatu duos palmites cum omnibus racemis pro censu persolverent, et pro unaquaque domo pro fisci^a precio octo nummos eidem episcopatu impenderent. Omnes vero piscarias gurgitum ac paludum prefato subiugaverunt episcopo. Preterea quedam alie eiusdem^b episcopatus partes in censu debitum ova et gallinas offerebant. Omnium autem supradictorum cunctos redditus prefato Mauro^c presbitero usque quo episcopali fungeretur honore, comiserunt.

20 Eo namque tempore Frauduni cum Willarenis^d mastalicis^e aeccliam in honore Dei et sancti Laurentii levite et martyris honorifice construxerunt. Cuius per girum fundamentis constructis, castellum quoddam illic fieri ordinaverunt. A quo vero castello pontem edificantes, usque ad Amianas fecerunt iter. Prefatis namque Fraudunis concessit Aurius tribunus et Maurus presbiter in vico Amianarum iudicii tribunatum. Maximam vero cuiusdam littoris partem ex concessione Aurius tribuni, necnon et Mauri presbiteri, ut ad eiusdem aecclie utilitatem vineas edificarent, ipsi Frauduni apprehenderunt. Piscarias quoque ac paludes, ut eidem aecclie molendinos constitueret idem Aurius tribunus^f et Maurus^g presbiter plures concessit. In eodem vero vico Amianarum supradicti Frauduni aeccliam sancti Marci construxerunt, eamque sancti Laurentii ecclesie subiugantes. 30 Non post multum temporis ipsi Frauduni cum Calciamiris aliquas reliquias sanctorum martirum Sergi et Bachi a quodam Stephano Scopacalle suscipientes, aeccliam in Dei et eorum honore in capite vici Constanciaci edificaverunt, quam prefate plebi sancti Laurentii subdiderunt. Iterum quasdam alias reliquias sanctorum martirum Marcelliani et Maximi a quibusdam castellanis acquisiverunt, in quorum honore aeccliam edificantes, iam dicte subiugaverunt plebi. Has namque tres aecclias per scripti cyrographum prefate subdiderunt plebi; eo vero ordine ut singulis annis in earum festivitibus iam dictae aecclie plebano prandium preparare^h honorifice deberent. Huius vero vicem isdem plebanus in ipsius plebis festivitate earundem aeccliarum clericis constituerunt reddere. Ex collaudacione vero Aurius tribuni, principis Torcellani, et Mauri presbiteri, qui in episcopi honore electus fuerat, per testamenti paginam censuerunt, quatinus si quis ex illorum tribu utilis inveniretur clericus, accepta investicione a Torcellano pontifice, sine alicuius contradictione, in sancti Laurentii aecclie plebanus constitueretur. Sin autem ex predicta prole nullus talis superesset clericus, eiusdem parochiae vicini in aliam quam vellent personam liberam faciendi electionem haberent potestatem. Reliquas vero ecclesias, que per diversas Torcelli partes fuerant edificate, Aurius tribunus et predictus Maurus presbiter qui fuerat electus, cum universi populi laude constituerunt et confirmaverunt, atque sub potestativo iure aecclie sanctae Mariae subdiderunt, et omnium supradictarumⁱ aeccliarum censuerunt episcopium ipsam aeccliam sanctae Mariae. Iuxta hanc quippe aeccliam non longe in honore Dei et sancti Iohannis apostoli et evangelistae prefati Frauduni edificaverunt basilicam. Ex concessione vero Obelierii et Beati^j Metamaucensium ducum et collaudacione

a) edificaverunt 1. a') prosici 1. pro aisebi 3. b) eisdem c. c) mutatum in Magno; v. not. eeg. d) sic primum scriptum erat, post u in g et n in r mutata sunt, ut nunc Magnus in codice legatur. Indicia tamen primae lectiois facile cognosci possunt. GIESEBRECHT. e) prepare c. f) Ita 3. tribunorum et procerum et in loco raro postera manu 1.

55 25) i. e. massalicis, incolis.

Aurii tribuni necnon ex confirmatione Mauri presbiteri, qui in episcopatus honore electus fuerat, ipsam aeccliam sancti Iohannis apostoli et euangelistae cenobium sanctimonialium perpetuo esse ordinauerunt.

His autem ut supradictum est constitutis, eodem tempore uniuersa Venetiae populi multitudo communicato consilii in Gradense pervenerunt castrum, ibique iuxta aeccliam 5 sancti Iohannis baptiste de Torcellis formam, in honore sanctae Mariae virginis basilicam construxerunt. Aliam quoque aeccliam in honore sancte Agathe virginis edificantes, mirabili opere in eandem ordinarunt criptam. In qua altare in honore sancti Vitalis martyris erectum est.

Ea namque tempestate cuidam Geminiano presbitero divina revelatione iniunctum 10 est, ut in Tergestina civitate destructa, inter muros ecclesiae et muros destructae civitatis, corpora sanctorum quadraginta et duo martyrum diligenter perquireret. Quibus iuventis, cum quibusdam suis comprovincialibus* ad Aquilegensium destructam perveniret civitatem, perquirentes reliquias sanctorum, invenerunt ibi corpora sanctorum martyrum Cancii et Canciani atque Cancianillae, necnon et corpora sanctarum virginum, 15 Eufimiae, Dorotheae, Teclae et Erasmae, quas omnes reliquias, ut ei revelatum fuerat, secum deferentes, cum maximo honore in castro Gradensi infra aecclias dignissime condiderunt.

Hisdem autem temporibus Beatus^b dux Metamaucensium, cum quibusdam tri-
fol. 5. bunis^c et nobilibus suis ad universalem Romane sedis pontificem nomine Benedictum²⁶ 20 adgressi sunt iter. At quem cum pervenissent, suppliciter fuis precibus quatinus Gradense castrum novam Aquileiam institueret, et tocius Venetiae et Hystriae metropolim ordinaret deprecabantur. Nomina quoque patriarcharum qui post destructionem Aquilegensium urbis sine alicuius apostolici concessionem in prefato Gradensi castello sederant, reflerebant dicentes: *Marcellinus patriarcha, ipse primus in eadem novam Aquileiam sedis^d 25 annis 19, qui prius fecerat monasterium Beligniense in destructa Aquileia, quod etiam monasterium sub proprii domini iure quamdiu vixit retinuit. Huic autem successit Marcellinus, qui annis 15 novae Aquilegae rexit ecclesiam. Post quem Stephanus in eiusdem castris aeccliam sedit annis 12 et mensibus 3 et diebus 15. Huius quippe successor extitit Maurus, qui in eadem aecclia prefuit annis 4, mensibus 5. Post quem Macedonius per 30 annos 16 et menses 5 et dies 6 ibidem extitit patriarcha, qui aeccliam sancti Iohannis apostoli et euangelistae in eodem castello fundavit.*

Hos autem in numero episcoporum, qui a tempore beati Marci usque ad Nicetam, qui tempore destructionis Aquilegensis prefuit aeccliae, commumerari credimus, necnon ab apostolice sedis pontificibus cum pallii benedictione in hanc quam petimus novam feri 35 Aquileiam destinati sunt.

Tunc idem sanctissimus Benedictus, summus Romanae sedis pontifex, benignitatis
fol. 5. clemencia motus, dignis eorum condescendit precibus, communicatoque^e 39 episcoporum concilio, Gradensem civitatem novam Aquileiam constituens, ex collaudatione supradictorum episcoporum et omnium sanctae Romanae aeccliae cardinalium, tocius Venetiae 40 et Hystriae metropolim ordinavit. Accersitoque duce et qui cum eo erant: *Per privilegii, inquit, preceptum sanctae Romanae aeccliae et^f collaudatione ac confirmatione omnium istorum fratrum, tam episcoporum, quam cardinalium, tocius Venetiae, necnon et Hystriae Gradensem aeccliam metropolim vobis ordinamus. Eiusdem vero presulis electionem clero et populo liberam faciendi tribuimus facultatem. Prefate preterea regionis duci post factam 45 electionem investitionis potestatem committimus, qua ab ipso duce accepta, eiusdem suffraganeis consecrandi licenciam concedimus. Quibus expletis, ad huius sanctae Romanae aeccliae sedem ad pallii benedictionem suscipiendam properare iniungimus. Hec omnia per privilegii paginam duci^g et cunctis eius^h successoribus concessit. Ad huius rei confirmationem, recto ut supradictum est ordine, quendam Paulum cardinalem sanctae 50 Romanae aeccliae, facta electione ab ipsis tribunis et nobilibus qui cum Beatoⁱ duce aderant, a prefato quoque duce accepta investicione, patriarcham consecravit, atque cum*

a) cum supplendum esse videtur. G. b) ita 3. proceres et in loco raso 1. c) lege: sedit. d) ita primum scriptum erat, quod post altera manu mutatum est in ex. G. e) alia manu ducibus 1. f) alia manu eorum 1. g) ita 3. prefato in loco raso 1.

26) Benedictus nullus initio saeculi nomi sedit.

pallii benedictione in novam Aquileiam cum eis remisit. Qui sanctissimus patriarcha corpora sanctorum in eisdem nove Aquileie aeclesiis honorifice condidit. In aeclesia sancti Vitalis quadraginta et duo martyrum corpora dignissime tumulavit; in aeclesia sanctae Mariae corpora sanctarum virginum Eufimiae, Dorotheae, Teclae et Erasmae diligenter collocavit; corpora autem sanctorum Cancii, Canciani et Cancianillae in aeclesia sancti Iohannis evangeliste celeberrime composuit.

Cumque idem venerabilis patriarcha ad destructam Aquileiensem civitatem cum ^{fol. 6} populi multitudine ire disponeret, divina revelatione sibi innotuit, qualiter cives Aquileiae sevisimam Longobardorum rabiem in Gradense castrum fugientes, beatissimi corpora sanctorum Quirini Illari et Taciani et ceterorum secum asportaverunt; hac itaque revelatione non parum illarescens, et translationem eorum scripsit, et natalicii diem constituit celebrari. In octavo die pentecosten natale quadraginta et duo martirum instituit; natalicia sanctorum Illari et Taciani sexto decimo Kalendas Marcii, Quirini sacerdotis quarto Kalendas Iunii, sanctorum Cancianorum pridie Kalendas Madii, natale ^{fol. 6} 55 sanctarum virginum tercio Nonas Septembris.

Rexit autem Paulus, benignissimus patriarcha primus per apostolicam concessionem, novae Aquileiae aeclesiam annis 12.

Huic successit Probinus, qui in eadem nova Aquileia metropolitanam rexit aeclesiam annis 2, mensibus 8.

²⁰ Dehinc Helias^a egregius patriarcha Gradensem regendam suscepit aeclesiam. Ipse in eadem aeclesiam sanctae Eufimiae iuxta nominis proprietatem fabricare precepit. Nam quod grece eufimia, latine bona forma^b sonat. In eadem quoque^c aeclesia congregata multitudine episcoporum a Verona usque Pannoniam, cuncteque Venetie populo convocato, generalem sinodum celebravit. Ipso namque tempore corpora sanctarum ^{fol. 6} 25 virginum secundum quod a reverendo Paulo patriarcha scriptum fuerat perquirens, omnibus revelavit. Quibus cunctis qui erant in prefato concilio visis, celeberrime ipsa corpora venerati sunt. Tunc Helias egregius patriarcha cum omni illa multitudine^d episcoporum ac cleri et populi collaudatione ordinavit sedecim episcopatus inter Forogulensium necnon et Hystriae sive Dalmatiae partes, videlicet in Vegla, in Apsaro, in Pathena. ^{fol. 7} 30 In Venetia autem sex episcopatus fieri constituit. Quorum electiones uniuscuiusque parochiae clero et populo comittens, sicut a beato Benedicto sanctae Romanae sedis antistite fuerat sancitum necnon et privilegii scripto confirmatum, duci investigationem concessit. Horum episcopatum primum constituit Torcellanum, sicut primus fuerat vetustate in Altinensium civitate; secundum Metamaucensem; tertium Olivolensem, cui ^{fol. 7} 35 ideo hoc nomen impositum est, quia ibi ante ianuam aeclesiae sancti Serzi⁴ imanis²⁷ erat olivarum arbor. Cuius parochiae convocatis populis, magnam aeclesiam in honore Dei et sancti Petri idem venerabilis patriarcha edificare precepit, ibique episcopium constituit, ubi scripti confirmatione et anathematis vinculo convenire in unoquoque sabbato se constrinxerunt, ibique plurimas mercationes faciebant. Quartum episcopium in ^{fol. 7} 40 Aequilensem civitatem fieri constituit. Quintum in civitate Eracliana adesse precepit. Eodem quoque tempore idem venerabilis patriarcha aeclesiam in honore Dei et sancti Petri edificavit, quam Opiterginam appellavit. Sextum autem episcopium in Caprulis fieri iussit, ubi castellum constituit, in quo aeclesiam in honore sancti Stephani protomartyris fundavit, iuxta quam episcopalem domum secundum loci positionem sat honorifice edificare precepit.

Metamaucensium autem episcopatus ex Patavium civitate extitit oriundus, et veluti universus populus exivit cum suo episcopo, sic in eadem insulam^e Metamaucensi habitare disposuit. ^{fol. 7}

Episcopatus vero civitatis novae, quae Eracliana appellata est, de Ovedercina civitate²⁸ advenisse testatur. Unde dux et magna pars nobilium eiusdem civitatis fugientes, ^{fol. 7} 50 in prefata Eracliana civitate prelibatum episcopatum constituerunt.

Caprulensium quidem episcopatus de Concordia a fugienti clero et populo, sicuti ibidem fuerat, hic ita constitutus est.

a) *hic incipit codex 5.* b) *lege fama.* c) *quoquoque 1.* d) *ita 1; id est Serzi. Sergii, Veneta lingua, quo e. g. 27) = immanis. 28) Oderzo.*

Idem quoque sanctissimus Helias patriarcha in littoribus quae a Gradensi civitate usque Caprulanum episcopium discurrunt, quasdam edificare fecit ecclesias. In primo littore, quod iuxta Gradensem adesse dinoscitur civitatem, basilicam in honore Dei et sanctissimi Petri apostolorum^a principis edificare precepit, ubi et cenobium puellarum adesse ordinavit.

In secundo quoque littore, cuius longitudo per sex extenditur miliaria, in quodam eiusdem littoris heremi loco, duo viri ibidem manentes inventi sunt, quorum alter vocabatur Barbanus, alter vero Tardessus dicebatur. Idem namque viri paganorum fugientes rabiem, de Tarvisio cum omni sua suppellectile illic latitabant. Quibus ecclesiam in honore sanctae Dei genetricis Mariae, ut fuerat revelatum, prenominate patriarcha facere precepit. Ad quem cum isdem patriarcha pervenisset locum, veluti ibi reppererunt signa, eiusdem ecclesiae fundamenta iniecit, ubi et monachorum cenobium adesse necnon et Barbanum abbatem fieri ordinavit. Huius namque socius ad propria remeavit.

In eadem vero synodo²⁹ quam supra memoravimus, quicquid de Calcedonensi dubitabatur concilio, pulsa ambiguitate confirmatum est. Ibiq[ue] statuit ecclesiam Gradensem caput et metropolim totius provincie Hystriensium et Venetiarum; cuius Venetiae terminus a Pannoniam usque ad Adam fluvium protelatur. Epistolamque pro his statutis acceperunt a beatissimo papa Pellagio, consentientibus universis episcopis iam dictarum provinciarum. Paulus siquidem, precessor^b eius, hostile periculum non ferens, Longobardis advenientibus cum omni thesauro ecclesiae Gradus se contulerat, afferens totum corpus sanctorum martirum Ellari^c et Taciani et reliquorum. Defuncto vero Paulo et in ecclesia Gradense umato, cuius sepulchrum usque hodie^d ibi manet, Probinus Gradensem, id est nove Aquileie, rexit ecclesiam. Cui succedens memoratus Helias patriarcha, hec que suprascripta sunt ordinavit, et iam dicta corpora sanctorum ibi miro modo locavit, domumque sibi a fundamentis fabricare precepit, asserens in synodo supra statuto: *Karissimi fratres, intervenientibus malis nostris cotidie hostile perpetimur flagellum, et iam pridem ab Atila Ungarorum^e rege Aquileia, civitas nostra, funditus destructa est, et postea Gothorum incessu et ceterorum barbarorum cassata, vix aspirat; sed nunc Longobardorum infande gentis flagella sustinere non potest. Quapropter dignum ducit mansuetudo nostra, si vestrae placet sanctitati, in hoc castro Gradense nostram confirmare metropolim.* Quod dictum omnibus placuit episcopis; et facto libello^f statutae suae, id est de memorata Calcedonensi synodo^g et de hac ipsa sede et omnium supradictorum, sup[er] manibus suis conscripserunt. Id est primus Helias patriarcha; deinde Marcellus^h episcopus sanctae ecclesiae Opitergine, Leonianus episcopus Tyborniensis, Petrus episcopus Altinatis, Vindemius episcopus Cessensis, Bergullus episcopus Patavinae ecclesiae, Iohannes episcopus Celeianae, Clarissimus episcopus Concordiensis, Patricius episcopus Emonensis, Adrianus episcopus Polensis, Maxencius episcopus Iulienensis, Severus episcopus Tergestinae ecclesiae, Solacius episcopus Veronensis, Iohannes episcopus Parentine ecclesiae, Aaron episcopus Avonciensis, Ingenus episcopus secunde Reciae, Agnellus episcopus Tridentine ecclesiae, Vigilus episcopus Scaravaciensis, Fonteus episcopus Feltrensis, Marcianus episcopus Petenatis; Laurentius presbiter, et Marinus presbiter, atque Emerius presbiter, provinciales, et ceteri presbiteri, tam metropolitani quamque et plebani. Omnes isti suprascripti consencierunt, et omnia in eodemⁱ loco confirmaverunt.

Post annos quinque hec^b omnia suprascripta peracta in ipsa sede metropolitana Gradense, defunctus^h supramemoratus Helias patriarcha, qui annis pontificatum rexit 14 et mensibus 10, diebus 21, et sepultus est in ecclesia beatae Eufimie.

Huic successit Severus patriarcha ad regendam Gradensem eandem ecclesiam, qui omnes suas res, que de parentum iure habuit, in iam dicta ecclesia sancte Eufimie reliquit, per testamentariam vocem comendans sacerdotibus ipsius metropolis Gradensis, ut ipsi superstites seu posterii eorum pro his rebus specialiter omni die sabbati pro ipso missas celebrarent, atque oblationes offerrent; mensamque pauperum instituit.

a) apostolorum 1. b) processor c. c) hylari 5. d) modo 5. e) unorum 5. et supra chron Venet. pag. 7. f) marcianus 5. et supra pag. 7. g) edem 1. h) his omnibus suprascriptis peractis corrigi 5. i) est addit 5.

29) cf. de Rubeis Monumenta ecclesiae Aquileiensis pag. 235 sqq.

Cuius et testamenti cartula apud aecclesiam Gradensem manet, et res quas sibi reliquit ipsa possidet aecclesia. Defuncto vero ipso beatissimo viro, apud Gradensem metropolim aecclesiam sepultus est in basilica beatae Eufimiae. Qui pontificatum rexit annis numero viginti et octo^a, et diebus triginta et uno.

5 Huic successit Marcianus patriarcha, qui ecclesiam Gradensem rexit annis numero tribus, mense uno, diebus quinque. Mortuo vero ipso apud Gradus, id^b est novam Aquileiam, sepultus est in aecclesia beatae Eufimiae.

Huic successit Candidianus patriarcha in ipsa suprascripta metropoli Gradensi. Sub cuius tempore per consensum Agilulfi, regis Longobardorum, Gisulfus dux per forciam 10 episcopum in Foroiulii ordinavit Iohannem abbatem. In qua tres episcopi consenserunt Deo sibi contrario, et eum consecraverunt.

Tamen^c postea per epistolam domni Bonifacii papae urbis Romae sub eandem metropolim Gradensem se subiugaverunt. Defuncto vero Candidiano patriarcha apud Gradense castrum, qui annis rexit aecclesiam numero quinque, successit Epiphanius qui 15 sanctam aecclesiam Gradensem anno uno, mensibus tribus, diebus undecim gubernavit; qui mortuus et sepultus est in aecclesia beatae Eufimiae.

Huic successit Ciprianus patriarcha ad regendam aecclesiam Gradensem, qui eam rexit annis numero quindecim, mensibus tribus, diebus viginti. Et hoc mortuo, sepultus est in eadem basilica ubi suprascripti predecessores eius humati sunt.

20 Isdem vero papa providens utilitati sanctae Dei aecclesiae, interventu supradictorum Primogenium subdiaconum, regionarium sedis apostolicae, ad eandem metropolim regendam direxit.

CHRONICI GRADENSIS SUPPLEMENTUM^d.

Fortunatus quidam hereticus pontificatum arripuit; qui quintam synodum minime 25 credens, ob sui erroris piaculum pavens, totam aecclesiam Gradensem metropolitanam denudans in auro et vestibus vel ornamento, similiter^e et ecclesias baptismales provinciae Hystriae^f et sinochagia^g quae ad eandem aecclesiam Gradensem pertinere videbantur, fugam in Longobardiam petiit, apud castrum Cormones super civitatem Aquileiam miliario 15. Contra cuius nequitiam et heresim episcopi Venetiarum et Hystriensium et 30 clerici Aquileienses, qui etiam Gradensis aecclesiae, scripta sua ad Honorium papam direxerunt. Idem^h vero papa providens utilitati sanctae Dei aecclesiae, Primogenium diaconum et regionariumⁱ sedis apostolicae ad eandem metropolim regendam direxit, 630.

dans et epistolam auctoritatis apostolicae innodantem memorati Fortunati heresim. Idem autem Primogenius per visionem ammonitus, corpora beati Hermachorae et martiris 35 atque pontificis et sancti Felicis et Fortunati, sita miliario tercio, in Gradensem civitatem adduxit, ibique diligenti cura deposuit; et usque hodie pontifex civitatis Gradensis pallei benedictionem a summa sede apostolica promeruit. At vero supramemoratus patriarcha Primogenius apocrisiarium suum dirigens in regiam urbem ad virum piissimum Iustinianum³⁰ augustum, huius rei indagandae causa, qualiter ipse baptismales 30 ecclesiae denudatae fuissent, quod et Longobardi suos episcopos a diocesi eius subtrahere voluissent, et ipsum thesaurum apud se ipsi retinuissent. Tunc demum ipse piissimus imperator aurum et argentum plus remisit quam^h perdiderant, et insuper sedem

beatissimi Marci euangeliste dirigens, quam ab Alexandria Heraclius augustus in regiam urbem adduxerat. Mortuo vero beatissimo viro Primogenio, qui annis numero 20, men-

45 sibus 3, diebus 7 rexit pontificatum, sepultus est iuxta corpus antecessoris sui beatissimi Cypriani, in basilica beatae Eufimiae. Huic successit Maximus praesul, qui annis numero 20 rexit pontificatum, et sepultus est in eadem basilica. Deinde successit ad regendam aecclesiam Stephanus praesul, qui annis numero 5 pontifex fuit. Eo vero mortuo atque sepulto in eodem castro iuxta basilicam beati Iohannis euangeliste³¹, Christoforus prae-

Primogenius
a. 20, m. 3, d. 7.
649.

Maximus a. 20.
a. 20.
Stephanus a. 5.
670.
Christoforus
a. 22.

50 a) XXXI. 5. b) i. e. n. A. decim 5. c) In margine eadem manu, qua textus exaratus est, adnotatur: In hoc loco necessaria est epistola Bonifacii pape 1. d) ex codd. 5. 6. e) simul 6. f) hystoriae 5. 6. g) f. e. xenodochia h) Idem — direxit tam supra in fms codicum 1. 2. 3. 4. habetur. i) regionarium 6. k) quoniam 6.

30) cum Dandolo lege Heraclium. 31) Agathonem hic inserit Ughellius.

635. sul suscepit ecclesiam Gradensem regendam, qui in patriarchatu vixit annis numero 32,
717. et mortuus est atque sepultus in eadem basilica. Huic successit Donatus antistes, cuius
tempore Longobardi per fortiam Sereno Foroiulensis aeccliesiae archiepiscopo a summa
sede palleum detulerunt^a apostolica primitus; cui beatissimus papa Gregorius epistolam
dixit, interdicens^b inter ceteras, ne unquam aliena iura invaderet, aut^c temeritatis
ausu^d usurparet iuris ditionem cuiusquam, set in his esset contemptus^e quae usque tunc
possedisset. Et ex auctoritate apostolica praecepit ipse beatissimus papa, nec ullo modo
terminos excederet, a Donato praesule Gradense possessos, set sibi sufficeret in his
quae possidebat, nec amplius quam in finibus procul dubio gentis Longobardorum gres-
sum tendere praesumeret. Quodsi inobediens fuisset, apostolici vigoris indignus iudi-
10 caretur. Mortuo vero Donato patriarcha, qui annis numero 7 rexit pontificatum, sepul-
tus est in basilica sanctae Eufemiae.

Donatus n. 7.

Epistola beati
Gregorii papae.

Incipit epistola beati Gregorii papae missa Sereno episcopo Foroiulensi, in his ver-
bis interdicens: Tanto munere quisque ditatur, quantum in sublimitate positus de se ex
mandato domini Redemptoris humiliter sentit. Etenim pastoralis dignitas singulariter
humilitate ornatur. Sprenendum quippe apostolica lectio arguit elatos; et si accepisti
15 quid gloriaris quasi non acceperis? Nam dum ad cumulum tui honoris praecibus eximit
filii nostri regis flexi, plurimum et pro rectitudine fidei, quam te tuamque aeccliesiam tenere
et amplecti cognovimus, provocati, palleum tibi direximus, interdicens et inter cetera^f,
ne unquam aliena iura invaderes, aut temeritatis ausu^g usurpares iuris ditionis cuiusquam;
20 sed in his esses contentus quae usque hactenus possedisti. Nunc vero, ut cognovimus, Gra-
densis praesulis miteris pervadere iura, atque ex his quibus possedit nunc usque usurpare.
Ne ergo in quoquam existas temerator, ex apostolica auctoritate praecipimus, ne ullo modo
terminos excedas ab eo possessos, sed solum suffutias in hisque te habeto, quo modo
usque possedisti, nec amplius quam in finibus procul dubio gentis Longobardorum existen-
25 tibus gressum tendere praesumas, ut non iniuste te suscepisse gratiam collati pallei ex
praesumptione ostendas. Et inde apostolici vigore concilii, si inobediens fuisses comprobatus,
indignus iudicaris. Data Kal. Decembris, indictionis 7. Idem Gregorius pro hac re
talem ad episcopos Venetiae et Hystriae direxit epistolam: Gregorius servus servorum
Dei episcopus, universis episcopis Venetiae seu Hystriae vel plebi eiusdem. Quamquam ex
30 ministerio quod miseratione superna regimus, quicquid provide deliberando peragere absque
obstaculo conveniat, attamen ne frustra iudicium egisse videamur^h, illa cupimus persequi,
quae nonⁱ ad lesionem cuiusquam, verum potius ad munitatem respiciant, et illa^j satagere,
unde non^k ex potestate divinitus concessa supplicia sed praemia sperentur. Convenit enim,
ut cum unius votis paremus, alterius iura non fraudentur. Quia ergo missa relatione, nos
35 a Deo salvata communitas^l vestra petiit, contra Foroiulensem antistitem agentes, quod
cupiat invadere ditionem^m Gradensis patriarchae et ut nunquam excedere terminum vel iura
invadere aliena, sed nec vellⁿ in ea quae hactenus possedisset esse contentum; cui etiam
in praesenti ne ea temptet ex auctoritate apostolica interdiximus, eique concessum palleum
sub hac esse conditione, dilectissimi, sciatis. Cui demum, ne praesumat excedere, praece-
40 pimus. Ne ergo incuria quadam aut discidio locum gens eorum insidiando, ut assolet,
invadat, pervigiles cavete, potius solliciti de vestra post divinum praesidium percogitate^o
salute. Quia illud non occasione agitur, sed ubi possunt Deo eius^p resistente virtute per-
petrare^q nituntur. Optantes vos de reliquo in amore domini nostri Iesu Christi pollere, et
ab omni immunes aversitate manere. Bene valete.

Interim autem hic beatus Gregorius defunctus est Romae, cui successit beatissimus
Gregorius papa tercius; qui post obitum Donati Gradensis patriarchae epistolam suam
dixit universis Venetiensis seu Histriae et cuncto populo, ut electionem in Graden-
725. sem patriarcham facerent. Qui praecepto eiusdem papae Gregorii elegerunt Antoninum
virum probatissimum in nova sancta Aquileiensi patriarcham ecclesiam. Qui a beato
Gregorio papa tercio iuxta decessorum suorum exemplar privilegium cum benedictione
pallei consecutus est. Hic Antoninus^r patriarcha ammonitus est a praedicto Gregorio

a) deest 5. b) deest 6. c) au 5. 6. d) i. e. contentus. e) prohibentes addit Dandulus in chronico
pag. 132. f) usu 5. 6. g) a. ne f. i. e. v. desunt 5. 6. rocepi ea ex Dandulo p. 133. h) deest 5. 6. i) et illa desunt 5. 6.
j) deest 5. 6. k) c. et v. 5. 6. l) invadere usque invadere exciderunt 5. o. m) rogare Dandulus p. 133. 55
n) eis non D. o) obtemperare D. p) antonius 5. 6.

papa Romam ad synodum occurrere; ad quam synodum Iohannes archiepiscopus Ravennas vocatus est, propter imagines quae in regia urbe deponere iubebant Leo atque Constantinus augusti, et illicitae coniugia quae per diversa loca fiebant. Post hanc vocationem Antoninus patriarcha cum suis suffraganeis Romam ad synodum perrexit; in qua synodo definitive divisio facta est inter Antoninum Gradensem patriarcham et Serenum Foroiulensem antistitem, iuxta edictum beati Gregorii secundi, confirmante tota synodo et sententiam anathematis in huius confirmationis violatores dictante.

- Mortuo vero ipso Antonino patriarchi, qui annos rexit pontificatum 22, menses 10, dies 20, sepultus est in eodem castro in aeclesia sanctae Aefemiae. Huic successit Aemilianus patriarcha, qui rexit pontificatum annos 8, dies 6. Mortuo vero sepultus est in eadem aeclesia. Huic successit Vitalianus, qui rexit aeclesiam metropolitanam annos 12, menses 2, dies 15, et sepultus est in eadem basilica. Huic successit Iohannes patriarcha, qui rexit aeclesiam metropolitanam annos 36, et sepultus est in eadem aeclesia beatae Eufemiae. Post hunc successit Fortunatus^a patriarcha, qui a Leone papa privilegium cum benedictione pallei iuxta suorum decessorum exemplar consecutus est. Hic tantae famositatis fuit, ut dive memoriae Karolus imperator spiritalem patrem eum habere optaret. Cuius ad augmentum aeclesiae idem reverentissimus augustus quam plurima contulit praecepta. Qui Fortunatus rexit aeclesiam annos 27. Cui successit Venerius restaurator ecclesiarum, qui rexit pontificatum annos 24, menses 8, et sepultus est in sanctae Eufemiae aeclesia. Huic successit Victor, qui rexit aeclesiam annos 6, menses 3, dies 4, et sepultus est in eadem aeclesia sanctae Eufemiae. Cui successit Vitalis patriarcha, qui rexit pontificatum annos 19, mensem 1, dies 6, et sepultus est in aeclesia beatae Agathae. Post hunc successit Petrus patriarcha, qui aeclesiam rexit annos 4, menses 6, dies 8, et sepultus est ante ecclesiam sanctae Eufemiae. Cui successit Victor iunior, qui rexit ecclesiam annos 17, menses 11, dies 13, et sepultus est ante aeclesiam sanctae Eufemiae. Huic successit Gregorius patriarcha, qui rexit pontificatum annum 1, menses 6, dies 22. Huic successit Vitalis iunior patriarcha, qui rexit aeclesiam annos 3, menses 3, dies 14 et sepultus est in aeclesia sanctae Eufemiae iuxta corpora sanctorum martyrum Hermachorae et Fortunati. Huic successit Dominicus patriarcha, qui rexit pontificatum annos 7, menses 11, dies 3. Post hunc successit Laurentius patriarcha, qui rexit aeclesiam annos 12, menses 9, dies 24. Cui successit Marinus patriarcha, qui tenuit pontificatum annos 34, menses 3, dies 7. Huic successit Bonus patriarcha, qui rexit aeclesiam annos 9, menses 6, dies 2. Post hunc successit Vitalis, qui rexit pontificatum annos^b 50 et menses 6. Huic successit Urso, qui omni virtute plenus rexit ecclesiam annos 37, dies 45.

Antoninus a. 22, m. 10, d. 20.
 Aemilianus a. 8, d. 6.
 Vitalianus a. 12, m. 2, d. 15.
 Iohannes a. 36.
 Fortunatus a. 27.
 Venerius a. 24, m. 8.
 Victor a. 6, m. 3, d. 4.
 Vitalis a. 19, d. 6.
 Petrus a. 4, m. 6, d. 8.
 Victor a. 17, m. 11, d. 13.
 Gregor. a. 1, m. 6, d. 22.
 Vitalis a. 3, m. 3, d. 14.
 Dominicus a. 7, m. 11, d. 3.
 Laurentius a. 12, m. 9, d. 24.
 Marinus a. 34, m. 3, d. 7.
 Bonus a. 9, m. 6, d. 2.
 Vitalis a. 50, m. 6.
 Urso a. 37, d. 45.
 c. 1012.

a) fortunatus c. b) reliqua a continuatore chronici addita esse patet.

EX RODULFI GLABRI HISTORIARUM LIBRIS V.

EDENTE G. WAITZ, PROF. PUBL. KILONIENSI.

Saeculis X. et XI. quibus in omnibus fere Germaniae provinciis litterae valde protractae erant et praesertim res tam ab antiquis quam a coaevis gestae saepius et diverso modo memoriae tradebantur, Gallia vix unum vel alterum protulit scriptorem, qui a caligine qua tota obruta erat provincia emergeret, historiamque sui temporis conscriberet. Post Flodoardum, Richerum et Dudonem per quinquaginta annos praeter Ademarum Aquitanicum et Odorannum Senonensem, qui brevissimos tantum nimisque icuios annales congressit, nullum inuenies, qui hoc munere functus sit. Denique saeculo XI. medio monachus quidam Cluniacensis historiam universalem scribendam suscepit, inde a Bedae et Pauli Diaconi temporibus nihil eiusmodi tentatum esse persuasus. — Rodulfus cognomine Glaber¹ in Burgundia ut videtur natus, iam duodecimo anno ab avunculo monacho disciplinae traditus est monasticae in coenobio S. Leodegarii Campellis dicto. Litteras celeriter et non sine fructu didicisse videtur; sed propter animum levem, turbidum et truculentum, ipso teste, a fratribus expulsus est². Unde ipsum per plura monasteria profectum, modo in S. Benigni³ Divionensi³, modo in Meleredensi⁴, in S. Germani Autisiodorensi⁵ et Besuensi⁶,

1) i. e. Calvus; cf. de la Carne de St. Pelaye in Mem. de l'acad. des inscriptions VIII, p. 549. Rodulfum verum eius nomen fuisse Vita Willelmi ostendit, hoc solo inscripta; v. SS. IV, p. 655. 2) V. 1: Nam dum aliquando in beati martyris Leodegarii monasterio quod Campellis cognominatur (in diocesi Lingonensi) positus degerem . . . Interea confiteri non erubescio, me non solum in peccatis parentum meorum genitum fuisse, verum etiam moribus importunum et actibus intolerabilem plus quam narrari queat exstitisse. Vi etiam cuiusdam monachi, mei scilicet avunculi, abstractus a peruersissimâ, quam prae ceteris agebam, secularis vitae vanitate, cum essem ferme duodenis, atque monachii indutus habitu, heu pro dolor! quoniam veste solummmodo, non mente mutatus. Quaecumque enim a patribus vel spiritibus fratribus modesta et sancta caritative mihi suggererentur, truculentis animi inflatione turgidum scutum cordis gerens, dictante superbia, ne salubria me contingerent, opponebam. Dehinc senio-

ribus non obediens, coaequalibus molestus, iunioribus 20 onerosus, atque ut vere fatear, universis mei praesentia gravedo erat, levamen absentia. Praeterea his et huiusmodi praedicti loci fratres instigati, expulerunt me a contubernio suae habitationis, tamen scientes non defore mihi locum quempiam commanendi tantum ob litterariam notionem. 3) Pergit l. 1.: Post hoc igitur in monasterio sancti Benigni Dicionensis martyris locatus etc. 4) l. 1.: Tertio quoque cum apud coenobium beatae semperque virginis Mariae cognomento Meleredense demorarer etc. (Moutiers in dioc. Autisiodorensi). 5) V, 1. 6) IV, 6: Cuius socii revertentes nobis quae diximus retulerunt positus tunc apud Besuae monasterium. In Maiore monasterio (Marmoutier prope Turonos) ipsum vixisse non putarim. Nam 33 verba V, 1: Erat siquidem, ut ipsi perspeximus, mos illius coenobii ad Cluniacense spectare videntur. In altero enim codice non nisi recentiori manu pro Cluniense scriptum est: Maioris monasterii.

denique Chuniaci degisse videmus. Divione Willelmi abbatis celeberrimi familiaritatem adeptus est, quippe quem c. a. 1028. in Italiani comitatus sit⁷ atque cuius vitam ipso mortuo conscripserit. Ex qua fragmenta iam supra edidimus Vol. IV, p. 655—658. — Ultimis vitae annis in Chuniacensi monasterio, quod tunc sub Odilone florebat, vixit⁸, abbati illi coniunctus, cuius iussu fratrumque precibus adductus est, ut historiam, iam Willelmi auctoritate inceptam⁹, absolveret¹⁰. Res circa et post annum millesimum in quatuor mundi partibus gestas conscribere ipsi propositum fuit, quas initio brevius, postea accuratius exposuit, ita ut usque ad a. 1044, quo narrationem finivit, multa notatu digna congereret. Sed nullo ordine, nullo certo consilio ductus, tempora valde turbavit, plerumque annos aperte falsos etiam in rebus suae aetatis proximis annotavit¹¹, multa quae nullo modo historiam illustrant recepit, praesertim miraculis et rebus prodigiosis enarrandis¹², disquisitionibus theologicis et — ut verbo abutar — philosophicis¹³ exponendis immoratus est. Quae annum millesimum antecedunt ex fama hausisse videtur. Certe rerum scriptores nullos post Paulum ipsum novisse iam dixi; vitae enim S. Germani Autisiodorensis, S. Mauri et Brendani, quas affert¹⁴, ad tempora antiquiora spectant, Maioli vero et Willelmi epistolas¹⁵ facile aliunde recipere potuit. Postea quoque res saepius ex vago rumore accepit. Quamvis litteris operam dederit, et non solum scriptores ecclesiasticos, sed etiam poetas Latinos¹⁶ legerit, in terrarum tamen situ definiendo¹⁷, in urbium populorumque nominibus explicandis¹⁸ errores ridiculos commisit. Quibus si addas superstitiosum animum¹⁹, sermonis inelegantiam, ne dicam horrorem²⁰, sane non valde auctorem commendandum putes. Verum tamen quaecumque ipse vidit aut a coaevis accepit²¹, fideliter in schedas retulit, animo satis candido et iusto²² saeculi genium descripsit, moresque depravatos coloribus vividis pinxit.

7) IV, 3: Nam et egomet cum saepius nominato abbate illic deceniens intereram. Impostorem quendam, qui reliquias fixerat, redarguit. 8) III, 3: Nam cum ego postmodum in monasterio Chuniacensi cum ceteris fratribus degerem, conenerunt illic ab Hispaniis quam plures honestae conversationis iam dudum more viventes propriae regionis monachi. 9) Vita Willelmi c. 27: quondam meorum culpis facinorum offensus (Willelmus), ut sensi illum ad horam amaricatum, secessi in aliud coenobium ipsius ditioni minime subditum; dumque illic degerem, adstitisse mihi una nocte visus est aspectu placido, ac manu iniecta caput mihi demulcens aiebat: „Rogo ne me deseras, si non te amare fingebas; quin potius exercere te cupio quae promiseras.“ Ipsius namque imperio maxima iam ex parte eventorum atque prodigiorum quae circa et infra incarnati Salvatoris annum contigere millesimo descripseram. 10) Vide praefationem. 11) Ultimis annis semper duobus annis a vero recedit, Conradi mortem in a. 1041 (V, 1), Heinrichi nuptias in a. 1045 (V, 1) collocans. Ita etiam eclipsa lunae quam a. 1046 aseribit iam 1044. accidit, ita ut non ultra hunc annum narratio procedat. Quod non satis perspicuit Rivet hist. liter. VII, p. 401. 12) Quod sibi propositum fuisse ipse dicit loco n. 9. allato. 13) Cf. quae initio de quatuor aetatibus cum quatuor elementis, virtutibus et fluvii comparatis dicit, quae III, 8. contra hereticos disputat, et alia multa eiusmodi. 14) II, 8. III, 5. II, 2. In vita Willelmi c. 15. etiam Gregorii Tur. librum de gloria martyrum et vitam S. Benigni affert. 15) I, 4. IV, 1. Cf. aliam Willelmi epistolam in vita c. 19. 16) v. g. Terentium III, 9. Et ipse versus narrationi immiscet III, 9; et cum in monasterio S. Germani degeret, „rogatus a conservis et fratribus eiusdem loci, ut altiorum titulos, qui a scolasticis viris compositi olim fuerant, sed, vetustate ut pene cancellatae fatiscerent, minime comparebant, reformaret“, hoc libenter fecit. 17) II, 3. Vesuvium in Africa collocat. IV, 8. de Germaniae situ inaudita prorsus refert. 18) I, 5 (Normanni); II, 3 (Aureliani); III, 5 (Cluniacum); IV, 8 (Retia et Lentic). 19) cf. III, 3. IV, 2 et 3 (quod cap. inscriptum est: Quod peccatis hominum exigentibus, Domino permittente, a nequam spiritibus aliquando fiant miracula), V, 1. etc. 20) Ita saepissime participio utitur pro tempore finito, saepe verborum nexum prorsus neglexisse videtur. 21) cf. praeter locos iam allatos (III, 3. IV, 3. 6. V, 1.) etiam III, 6: nam rei quam dicturi sumus tot testes extiterunt, quanti in eadem civitate eo tempore videbant homines; IV, 4: ut ipsi postmodum conspeximus; IV, 6: Odolricus Aurelianorum praesul illic peregrinus quid videris nobisque narraerit; V, 3: referente Widone Remorum archipraesule didicimus. Quae de Odilone refert, ipse optime comperta habere potuit; cf. II, 8. IV, 7. V, 1. 22) Ita falsum reliquiarum cultum perstringit (IV, 3), in

In historia Gallica multa sunt quae ex ipsius testimonio pendent; etiam de rebus in Germania et Italia gestis habet quae alibi frustra quaeras. Illaque quum Rodulfi liber neque a nostra collectione prorsus excludi neque integer recipi possit, ea potissimum quae historiam Germanicam spectant eligenda erant, primus tamen liber, qui totus fere huc referendus est et auctoris animus et narrandi rationem optime ostendit, integer exhibetur.

²³ Rodulfi historiam per medium aevum Hugo Flaviniacensis²³, Sigebertus Gemblacensis²⁴ et auctor Gestorum consulum Andegavensium²⁵ exscripserunt, postea vero vix unus alterve legerunt, antequam a Pithoeo publici iuris facta est (Hist. Franc. SS. veteres XI. Fvf. 1596. fol. p. 1 sqq.). Cuius editionem¹⁰
²⁶ Duchesne (IV, 1 sqq.) ex codice Thuaneo, Bouquet (X, 1 qq.)²⁶ ex eodem, iam regio 6190, emendatam secuti sunt.

Nobis vero ad manus fuerunt:

1) Cod. regius Parisiensis Suppl. Lat. 1014. mbr. s. XI. 4., ex bibliotheca ducissae Bituricensis ante aliquot annos emtus; qui satis accurate et eleganter scriptus et hinc inde a coeva manu correctus, textum optima praebet notae²⁷. Hic liber, quem antea Antonii Os (Ois) fuisse ex sequenti codice discimus²⁸, iam pluribus foliis excisis caret (post fol. 17. quatuor deesse videntur II, 9: abbatibus imperio perrexit usque III, 2: in tantum Heinricum humiliari ut pedes, postea III, 8: qui in civitate putabantur genere usque fecit proinde plura identidem, denique IV, 3: Denique pontifices rite peragentes usque ad finem libri), quae recentis manu (s. XVII?) suppleta sunt. Ultimum folium laceratum est, ita ut plura vocabula desiderentur, quae non nisi coniectura ope Hugonis Flaviniacensis restituere conatus sum.

2) Cod. regius Parisiensis 6190. olim Colb. 1400, antea Thuaneus, mbr. s. XIII. 4. mai. f. 1 sqq. Rodulfi librum continet, extrema libri quinti parte (inde a verbis c. 4: equum modo fraudulenter abstractum) in duobus foliis deperdita, quam recens manus e codice I. supplevit. Sed etiam ipsum codicem²⁹ ex I. fluxisse ut statuamus, lectionum ratio suadet³⁰, ita tamen ut antiquius quoddam exemplar ex I. sumtum idque in 2. descriptum sit³⁰. Certe ubi 2. a I. recedit, quod rarissime fit, lectiones nullius sunt auctoritatis. Utroque codice Pithoeus usus est³¹.

Codex S. Germani 1600. (olim Coislinianus) chart. s. XVII. ex I. transscriptus est. De Taurinensi vero, quem Montfauconius offert³², nihil comperitum habeo³³

G. WAITZ. 35

simoniam non semel invenitur (cf. praeter locos infra editos etiam II, 6. ibique praesertim verba: Nam ipsi reges, qui sacrae religionis idoneorum decretorum personarum esse debuerant, unumquemque largitione corrupti, potius ad regimen ecclesiarum vel animarum diudicant, illum videbit a quo amplius munera suscipere sperant). Notanda sunt etiam verba II, 4: Licet namque pontifex Romanae ecclesiae ob dignitatem apostolicae sedis ceteris in orbe constitutis reverentior habeatur, non tamen ei licet transgredi in aliquo canonici moderamine tenorem. Sicut enim unusquisque orthodoxae ecclesiae pontifex ac apomus propriae sedis uniformiter speciem gerit Salvatoris, ita generaliter nulli conventi quippiam in alterius procaciter potestate episcopi diocesi. 23) Quam plurima ad verbum fere exscripsit. 24) Cf. Hirsch de vita et scriptis Sigib. p. 95. 30 et SS. VI, p. 275. Mirum est, Sigebertum in libro de SS.

eccl. c. 50. Rodulfum inter scriptores saeculi VII. cum Gregorio Turonensi afferre: Rodolphus scripsit historiam Francorum a suo tempore. 25) cf. praef. ap. Dachery ed. 2. III, p. 235. et singula loca p. 250 sqq. 26) Fragmenta quaedam iam VIII, 238. ediderat. 27) Alia s. XII. n. m. III, 2. III, 9. quaedam interpolavit, quae etiam in Gestis cons. Andeg. leguntur; nescio an ex ipsis hausta aut ex hoc Rodulfi codice petita Gestisque inserta. 28) Ibi enim in fine supplementi ex hoc codice descripti legitur: Hactenus alterum exemplar Ant. O. Cf. quae Pithoeus in editione sua p. 38. annotat. 29) Ita I, 5. pro de monte nominatissimo, quod ita in I. scriptum est: de nominatissimo monte, legitur: denominatissimo monte. 30) Interpolationes enim illae ex Gestis cons. Andeg. haustae 2. non agnovit, quavis antiquiori manu quam hic codex scriptae sint. 31) p. 38. 32) Bibl. mss. II, p. 1398. 33) non occurrit in Pasini codd. Taurinensibus. P.

CLARORUM VIRORUM ILLUSTRISSIMO ODILONI CLUNIENSIS^a COENOBII PATRI
GLABER RODULFUS.

Iustissima studiosorum fratrum querimonia interdumque propria saepius permotus, cur diebus nostri temporis non quispiam existeret, qui futuris post nos multiplicia haec quae videntur fieri tam in ecclesiis Dei quam in plebibus, minime abdenda, qualicumque stili pernotatione mandaret. Praesertim^b cum Salvatore teste usque in ultimam extremi diei horam, sancto Spiritu cooperante, ipse^c facturus^d sit in mundo nova^e cum patre. Et quoniam in spatio fere ducentorum annorum nemo ista appetens exiit, id est post Bedam Britanniae presbiterum seu Italiae Paulum, qui historialiter quippiam posteris scriptum misisset. Quorum uterque historiam propriae gentis vel patriae^f condidit. Dum videlicet constet, tam in orbe Romano quam in transmarinis seu barbaris provinciis perplura devenisse, quae si memoriae commendarentur, proficua nimium hominibus forent atque ad commodandum quibusque cautelae studium potissimum iuvarent. Non secius ergo quae dicuntur, quin solito multiplicius circa millesimum humanati Christi Salvatoris contigerunt annum. Et idcirco, prout valeo, vestrae praeceptioni ac fraternae voluntati obedio, primitus dumtaxat ostensurus, quamquam series annorum a mundi origine pernotata secundum Hebraeorum istorias a^g septuaginta^g interpretum translatione discrepet, illud tamen certissime commendamus, quod annus incarnati verbi millesimus secundus ipse sit regni Heinrici Saxonum regis primus, isdem quoque annus Domini millesimus fuit regni Rotberti Francorum regis tertius decimus. Isti igitur duo in nostro citramarino orbe tunc christianissimi atque praemaximi habebantur. Quorum primus, videlicet Heinricus, Romanum postmodum sumpsit imperium. Idcirco vero illorum memoriae seriei temporum stabilivimus. Praeterea quoniam de quattuor mundani orbis partium eventibus relaturi sumus, dignum videtur, ut cordi est, quae usque religiosius loquimur, ut vim divinae et abstractae quaternitatis eiusque conformem convenientiam, Domino praeunte, suscepti^h operis inseramus.

De divina quaternitate¹. Multiplicibus figuris formisque Deus conditor universorum distinguens ea quae fecit, ut per ea quae videntur oculi vel intelligit animus sublevaret hominem eruditum ad simplicem Deitatis intuitum. In his ergo perscrutandis permoscendisque primitus claruere patres Graecorum catholici non mediocriter philosophi. Cum enim in plurimis exercitatos haberent sensus, perinde in quarundam quaternitatum speculatione, per quam praesens mundus infimus, mundusque futurus datur intelligi supernus. Quaternitates vero earumque in sese reflexus dum a nobis dispertiri immobiliter ceperint, mentes simul atque intellectus se speculantium alacriores reddent. Quattuor igitur sunt euangelia, quae constituunt in nostris mentibus supernum mundum. Tot enim constant elementa, quae perficiunt istum infimum. Quattuor quoque virtutes, quae ceterarum gerunt principatum nosque per adunationem sui ad ceteras informant. Pari etiam ratione quattuor sensus existunt corporis praeter tactum, qui subtilioribus famulatur ceteris. Quod est igitur aether igneum elementum in mundo sensibili, iddemⁱ est prudentia in intellectuali. Sursum namque sese erigens, hanelansque^h desideranter esse circa Deum. Illud quoque quod aer in mundo corporali, id ipsum fortitudo in intellectuali, qui cuncta viventia vegetans et in quemcumque actum promoventia roborat. Simili quippe modo quod gerit aqua in mundo corporali, iddem temperantia in intellectuali. Nutrix quippe est bonorum efferensque copiam virtutum ac servans fidem per divini amoris desiderium. Conformem quoque terra gerit speciem mundi infimi iustitiae speciei in intellectuali. Scilicet subsistens atque immobilis collocatio rectaeⁱ distributionis. Dinoscitur namque per omnia similis euangeliorum complexio spiritalis. Euangelium itaque Mathei terrae ac iustitiae mysticam continet figuram, quoniam Christi hominis ceteris apertius demonstrat carnis substantiam. Illud autem secundum Marcum temperantiae et aquae speciem gerit, cum ex

50 a) cluni::: ensis 1. b) pro in 1. saepissime neque tamen semper legitur. — Interpunctionem hanc ex codice retinui, quippe quae Rodulfi scribendi rationi sola conveniat, quamvis a nostra recedat et sententiarum sensum non satis exprimat. c) in loco rato 1. d) superscriptum 1. e) superscriptum 1. f) ita 1. 2. miscepto operi ed. g) ita ubique fere 1. hoc loco idem. h) i. e. anhelansque. — anhelansque 2. i) recte 1.

1) Haec non caput 1. efficiunt sed praefationi annumerentur.

Iohannis baptismate penitentiam temperanter indicit. Illud quoque iuxta Lucam^a aeris et fortitudinis praefert similitudinem, quoniam spaciatis diffusum plurimisque est historiis roboratum. Illud vero secundum Iohannem ignifici aetheris ac prudentiae, quodque ceteris constat sublimius, formam signanter exprimit, dum simplicem Dei notitiam et fidem insinuans introducit. Quibus etiam speculativis connexionibus, elementorum scilicet ac virtutum euangeliorumque, ille convenienter sociatur videlicet homo, cuius haec universa concessa sunt obsequio. Nam et illius vitae substantiam Graeci philosophi michrocosmum, id est parvum mundum, dixerunt. Visus quippe et auditus, qui intellectum et rationem ministrant, superiori conveniunt aetheri, quod constat subtilius in elementis, quodque^b, quantum ceteris sublimius, eo honestius ac lucidius. Subsequitur vero olfactus, qui aeris et fortitudinis significantiam sorte exprimit. Gustus namque satis convenienter aquae et temperantiae parem portendit significantiam. Tactus ergo, qui omnium constat infimus ceterisque solidius ac stabilis, terrae ac iustitiae congruentissime praefert indicium. Ab his igitur evidentissimis complexibus rerum patenter et pulcherrime silenterque praedicatur Deus. Quoniam, dum stabili motu in sese vicissim una portendit alteram, suum principale primordium praedicando a quo processerunt expetunt, ut in illo iterum quiescant. Constat etiam iuxta praedictae speculationis conductum, mente cauta intueri fluvium, qui manat ex Eden orientis partiturque in nominatissimos quattuor amnes. Horum igitur primus, id est Phison, qui oris apertio dicitur, prudentiam signat, quae semper est in optimis diffusa et utilis. Per inertiam quippe paradysus sublatus est homini; necesse habet, ut praeunte prudentia repetatur. Secundus Geon, qui terrae hiatus intelligitur, temperantiam signat, nutricem utique castitatis, quae scilicet frondes salubriter extirpat vitiorum. Tertius quoque Tigris, quem incolunt Assyrii^c, qui interpretantur dirigentes. Per hunc nihilominus signatur fortitudo; quae videlicet, reiectis praevicatoriis vicis, dirigens homines per Dei auxilium ad aeterni regni gaudia. Quartus vero Eufrates, cuius etiam nomen habundantiam sonat, patenter iustitiam designat, quae pascit ac reficit omnem animam illam desideranter amantem. Cum igitur significantia horum fluminum gerat in se species praedictarum virtutum, pariter et figuram quattuor euangeliorum: non minus easdem virtutes figuratiter gerunt tempora mundani huius seculi divisa per quadrum. A mundi namque initio usque ad ultionem diluvii, in his dumtaxat qui ex simplicis naturae amando suum cognoverunt Creatorem bonitate, prudentia viguit, ut in Abel, Enoch, Noe, vel in ceteris qui mentis ratione pollentes utilia quae agerent intellexerunt. Ab Abraham vero et in reliquis patriarchis, qui signis et visionibus frui sunt, ut in Isaac, Iacob, Ioseph, et in ceteris, temperantia conformata probatur, qui scilicet inter adversa et prospera proprium super omnia dilexerunt auctorem. A Moyse quoque et in reliquis prophetis, viris videlicet robustissimis, legalium praeceptorum institutionibus fultis, fortitudo sancitur, dum laboriosa siquidem legis praecepta sollicite ab eis exercitata monstrantur. Ab adventu denique incarnati verbi ac deinceps omne seculum iustitia implet, regit et circumdat^d, veluti ceterarum finis ac fundamentum, sicut dixit suo baptistae Veritas: *Decet*, inquit, nos *implere omnem iustitiam*.

1. Dicturi igitur, ab anno 900. incarnati creantis ac vivificantis omnia verbi ad nos usque qui claruere viri, in Romano videlicet orbe, insignes catholicae fidei cultores et iustitiae, prout certa relatione comperimus vel visuri superfuimus, seu etiam qui rerum eventus quaeve perplura contigerunt memoranda tam in sacris ecclesiis quam in utroque populo, primitus ad illud totius quondam orbis imperium principale, scilicet Romanum, convertimus stilum. Cum ergo omnipotentis Christi virtus ubique terrarum principes ad suum incurvasset imperium, tanto minus viguit terror cesarum, quanto iura illorum veratius comprobantur plus extitisse ex timore ferocitatis quam ex amore pie humanitatis. Sic denique paulatim tota illorum stirps a praefato imperio dispertita atque evacuata, ut maius indigeret sui dominio urbs Romana eiusque populus, quam, ut olim consueverat, promere leges et iura externis patriis ac civibus. Ceperuntque plures ex gentibus, quas prius subdiderat, crebris illam infestationibus vexare, illius nomen etiam

a) Marcum corr. Lucam 1. b) elementis. Quodque 1. 2. c) assirii 2. d) circumdat 1. hoc loco.

imperii praeripiendi usu pare nonnulli ex circumiectarum provinciarum regibus. Tunc perinde valentiores et praemaximi reges gentis Francorum christianitatis iustitia pollebant, armorumque industria ac militari robore ceteris excellabant. Quorum videlicet ditioni triumphaliter per plures annos applicatum est totum imperii culmen. Inter quos etiam excellentissime micuerunt Karolus scilicet qui dictus est Magnus, necnon et Ludovicus^a cognomento Pius. Hi denique prudenti consilio et virtute quosque in giro belliones ita proprio subiugavere dominio, ut quasi una domus famularetur suis imperatoribus orbis Romanus, potiusque res publica de paterno gratularetur propectu, quam tuta pompaticè extolleretur imperatorum metu. Sed quia horum gesta non disposuimus seu genealogiam historiali more narrare, ad quem tamen finem regnandi vel imperandi illorum genus devenerit, breviter curavimus intimare. Perduravere igitur reges ex eorum prosapia vel imperatores tam in Italia quam in Galliis usque ad ultimum regem Karolum Hebetem cognominatum. Is denique habebat unum inter regni sui primates quendam Heribertum, cuius ex sacro fonte filium susceperat, qui tamen ei calliditate sua certissime suspectus esse potuisset, si non excogitatae fraudis simultas intervenisset. Cum enim decrevisset isdem Heribertus praedictum regem decipere, fingens cuiusdam deliberandi occasionem negotii, qualiter illum, ut postmodum fecit, demulcendo in unum castrorum suorum introduceret ac vinculatum carceri manciparet. Tandem vero a quibusdam suggestum est regi, ut cautissime se ageret, ne Heriberti involveretur fraudibus. Dumque ille, ex hoc quod audierat credulus, cautelam sibi de Heriberto adhibere decrevisset, contigit una die nimis expedite eundem Heribertum cum suo filio in regis palatium devenire. Surgens itaque rex, osculum ei porrexit; ille vero toto se humilians corpore, osculum regis suscepit. Deinde cum eius filium osculatus fuisset, stansque iuvenis, quamvis conscius fraudis, novus tamen calliditatis, regi minime semet subplicaret^b, pater cernens, qui propter adstabat, valenter alapam collo iuvenis intulit: *Seniorem, inquires, et regem erecto corpore osculaturum non debere suscipere, quandoque scito.* Quod intuentis rex cunctique qui adherant, abhinc deceptionis fraudisque adversus regem Heribertum expertem crediderunt. Videns quoque regem contra se placatum, nihilominus rogabat adtentius, ut ad se veniens negotium deliberaturus, quod dudum poposcerat. Statim vero rex promisit se quo vellet iturum. Designato igitur die venit rex ubi Heribertus rogaverat, tenuem etiam ducens exercitum amicitiae grata. Qui ninium pompae die primo ab eo susceptus; in secundo autem quasi ex iussu regis praecepit isdem Heribertus, ut universi qui cum rege venerant ad propria redirent, veluti ipse cum suis obsequio regis sufficeret. Illi quoque audito Heriberto recesserunt, ignorantes quod regem in vinculis reliquissent. Tenuit enim Heribertus vinculum praedictum regem usque in diem mortis suae. Genuerat praeterea idem rex filium nomine Ludovicum^c, adhuc tamen puerum. Qui ut cognovit quod de patre factum fuerat, arripiens fugam, Renurum^d transiit², ibique usque ad annos viriles deguit.

2. *De Rodulfo rege.* Erat igitur tunc temporis Rodulfus, Richardi ducis Burgundiae filius, aptus videlicet corpore et intellectu idoneus. Qui etiam uxorem duxerat, Emmam nomine, sensu scilicet atque aspectu insignem, sororem videlicet Magni Hugonis, cuius siquidem militari industria regnum dirigebatur Francorum. Is quoque Hugo cernens regnum rege destitutum ac sciens regis instaurationem suo pendere arbitrio, misit ad sororem, consulens illam, quem potissimum ad regale eligeret culmen, se videlicet suum fratrem, an potius maritum, praedictum scilicet Rodulfum. Illa igitur prudenter, ut fuerat consulta, respondit, magis se velle regis mariti genu osculari quam fratris. Audiens autem Hugo, gratanter annuit, regnique solium Rodulfo habere concessit. Qui Rodulfus carens omni prole, solus sui generis regni culmine potitus, obiit. Fuit enim hic Hugo filius Rotberti Parisiorum comitis; qui videlicet Rotbertus brevi in tempore rex constitutus, et ab exercitu Saxonum est interfectus³. Cuius genus idcirco annotare distulimus, quia valde inante repperitur obscurum⁴.

3. *De Lothario rege.* Interea totius regni primates elegerunt Ludovicum, filium

a) ludovicus 2. b) supplicaret corr. subplicaret 1. c) ludovicum 2. d) oceanum ed.

2) Ludovicum in Angliam fugisse, notissimum est. 3) cf. Flodoardum a. 923. et eiusdem opinionis auctores Dudonem SS. IV, p. 95. et Ademarum III, 22. ibid. p. 125. 4) V. Richerum I, 5.

936. videlicet praedicti regis Caroli, ungentes eum super se regem hereditario iure regna-
 943. turum. Iam enim praedictus Heribertus morte crudeli obierat. Nam cum diutino ex-
 cruciatus languore ad vitae exitum propinquaret atque a suis tam de salute animae quam
 de suae domus dispositione interrogaretur, omnino nihil aliud respondebat nisi hoc
 solummodo verbum: *Duodecim fuimus, qui traditionem Caroli turando consensimus*; hoc
 que plurimum repetens expiravit. Praeterea Ludovicus ex Gerberga, uxore quondam
 954. Gisleberti ducis, genuit filium, nomine Lotharium; qui confirmatus in regno, ut erat
 agilis corpore et validus sensuque integer, temptavit redintegrare regnum ut olim fuerat.
 Nam partem ipsius regni superiorem, quae etiam Lotharii regnum cognominatur, Otto^a
 rex Saxonum, immo imperator Romanorum, ad suum, id est Saxonum, inclinaverat
 978. regnum. Ipsum denique Ottonem, scilicet secundum, filium primi ac maximi videlicet
 Ottonis, conatus est quondam capere positum in palatio Aquisgranis. Sed quoniam
 eidem Ottoni clam praenuntiatum a quibusdam est, noctuque cum uxore vix fugae^b
 praesidium petens, obtinuit. Tunc denique Otto, congregato exercitu sexaginta milia
 et eo amplius militum, Franciam ingressus, venit usque Parisius. Ibi triduo com-
 15 moratus, cepit redire in Saxoniam. Kursus^c quoque Lotharius, ex omni Frantia atque
 Burgundia militari manu in unum coacta, persecutus est Ottonis exercitum usque in
 4 fluvium Mosam^d, multosque ex ipsis fugientibus in eodem flumine contigit interire.
 Dehinc vero uterque cessavit, Lothario minus explente quod cupit. Hic denique genuit
 filium, nomine Ludovicum; quem iam adultura iuvenem, ut post se regnaret, regem
 20 constituit; cui etiam adduxit ab Aquitanis partibus uxorem^e. Quae cernens videlicet
 iuvenem patre minus fore industrium, ut erat ingenio callida, elegit agere divortium,
 monuitque illum ficto, ut simul de qua advenerat redirent provintiam, scilicet iure heredi-
 tario sibi subdituram. Ille quoque non intelligens mulieris astutiam, ut monitus fuerat
 ire paravit. Ad quam dum venissent, relinquens eum mulier, suis adhaesit. Cumque
 25 patri nuntiatum fuisset, prosequens filium ad se reduxit. Qui simul deinceps degentes,
 post aliquot annos absque nulla liberorum ope uterque obiit. In his igitur duobus
 996. regale seu imperiale illorum genus regnandi finem accepit.
 987.

4. *Qui postmodum Romae imperatores existerint.* Praescriptorum igitur regum genere
 exinanito, sumpserunt imperium Romanorum reges Saxonum. Quorum scilicet primus
 936. Otto, Henrici Saxonum regis filius, cuius etiam sororem nomine Haduicem duxit uxorem
 Hugo dux Francorum cognomento Magnus. Is denique Otto in gloria et vigore imperii
 non dispar illorum qui ante se imperium rexerant, necnon et in ecclesiarum atque
 elemosinarum expensis valde liberalis extitit.

Huius quoque imperii tempore egressi audacter Sarraceni ab Africanis partibus,
 occupavere tutiora Alpium montium loca, ibique aliquandiu morantes, vastando regio-
 973. nem, in gyro diverso raptu tempus expleverunt. Contigit^g ergo eodem tempore, ut
 beatus pater Maiolus ab Italia rediens in artissimis Alpium eodem Sarracenos obviam
 Qui arripientes abduxerunt illum cum suis omnibus ad remotiora montis, ipse tamen
 patre graviter in manu vulnerato, dum in ea exceperet ultro ictum iaculi super unum
 de suis venientis. Disperditis quoque inter se omnibus quae illius fuerant, interrogave-
 runt eum, si tantae ei essent in patria facultates rerum, quibus videlicet se suosque
 valerent redimere de manibus illorum. Tunc vir Dei, ut erat totius affabilitatis dignitate
 praecipuus, respondit, se in hoc mundo nil proprium possidere, nec peculiaris rei se
 fieri possessorem velle; sua tamen ditioe non negans plures teneri, qui amplorum
 45 fundorum et pecuniarum domini haberentur. Quibus auditis, ipsimet hortabantur illum,
 ut unum e suis mitteret, qui suae suorumque redemptionis pretium illis deferret. Insuper
 pecuniae pondus atque numerum ei determinantes indicerunt. Fuit enim mille librarum
 argenti, ut videlicet singulis libra una in partem proveniret. Misit quoque vir sanctus
 per unum de suis, ad monasterium scilicet cui praecerat Cluniacense, perparvam episto-
 50 lam ita se habentem: *Domini et fratribus Cluniensibus^h frater Maiolus miser et captus.*
Torrentes Belial circumdederunt me, praecipuerunt me laquei mortis. Nunc vero,
si placet, pro me et his qui mecumⁱ capti tenentur redemptionem mittite. Quae ut delata

a) Otto 1. interdem Adelb. b) fuga 1. c) Kursus quoque 2. d) etiam secunibus e corr. 2. e) add. sed del. suat 2.

4) Axonam. P. 5) Adelaidem; de qua re v. Richerum III, 92--94. 6) Cf. vitam S. Maloh III, 1 sqq. SS. IV, p. 651. 55

est, videlicet praedicti monasterii fratribus, exitit illis pro vita incomparabilis meror ac luctus, necnon et totius patriae pertristis nuntius. Distractis quoque ab eisdem fratribus quaeque in omni eiusdem monasterii ornamentorum erant suppellectili, praestitutum pii patris quantotius^a coadunavere pretium. Sed vir sanctus dum interim a Sarracenis captus teneretur, cuius meriti esset, latere non potuit. Nam cum ei hora prandii obtulissent cibos quibus vescabantur, carnes videlicet panemque admodum asperum, et dicerent: *Comede*, respondit: *Ego enim si esuriero, Domini est me pascere. Ex his tamen non comedam, quia non mihi olim in usu fuerunt.* Cernens vero unus illorum viri Dei reverentiam, pietate ductus, exuens brachia, simulque abluens et clipeum, super quem etiam in conspectu venerabilis Maioli satis mundissima panem confecit. Quem etiam citissime deoquens, ei reverentissima detulit. Ipse quoque suscipiens illum, atque ex more oratione praemissa ex eodem reficiens, Deo gratias egit. Alius quoque Sarracenorum eorundem cultro deplanans ligni astulam, posuit incunctanter pedem super viri Dei codicem, bibliothecam⁷ videlicet, quam ex more secum semper ferre consueverat.⁷

15 Dumque vir sanctus intuens ingemisset, aliqui minus feroces ex ipsis perspicientes, aum increpauerunt comparem, dicentes, non debere magnos prophetas sic pro nihilo^b duci, ut illorum dicta pedi substerneret. Siquidem Sarraceni Hebraeorum, quin potius christianorum prophetas legunt; dicentes etiam completum iam esse in quodam suorum, quem illi Mahomed nuncupant, quicquid de universorum domino Christo ascri vates praedixerunt. Sed ad errorem illorum comprobandum etiam ipsorum genealogiam penes se habent, ad similitudinem videlicet euangelii Mathei, qui scilicet ab Abraham narrat genalogiae catalogum usque ad Ihesum^c, per Isaac successionem descendens. In cuius videlicet semine universorum promissa atque praedicta est benedictio. *Illorum*, inquit, *Hismahel genuit Nabaiot*, ac deinceps usque in erroneum illorum descendens figmentum,

25 quod scilicet tantum est a veritate alienum, quantum a sacra et catholica auctoritate extraneum. Praeterea, ut beati Maioli sanctitas claresceret, is qui eius volumen pede calcaverat, eodem die pro quavis occasione, revera iudicio Dei, ceteri furiose irruentes in eum, eundem ei truncaverunt pedem. Plures vero iam ex ipsis erga eum ceperunt mitiores ac reverentiores existere. Tandem vero quidam de fratribus illac expeditius remeantes, data eisdem Sarracenis praesignata pecunia, patrem cum viris tantum qui cum eo capti fuerant in patriam reduxerunt. Ipsi denique Sarraceni paulo post in loco^d qui Fraxinetus dicitur circumacti ab exercitu Wilelmi Arelatensis ducis, omnesque in brevi perierunt, ut ne unus quidem rediret in patriam.

Ipso igitur in tempore mortuus est praedictus Otto imperator, susceptique filius⁹⁷³.

35 eius, secundus videlicet Otto, eundem imperium, quod satis strenue dum adviveret roxit. Eodem ergo imperante, venerabilis pontifex Adalbertus, ex provincia quae lingua Sclavorum vocatur Bethem, in civitate Braga regens ecclesiam sancti martiris Vitisclodi⁹, egressus ad gentem Bruscorum, ut eis verbum salutis praedicaret. Dumque apud eodem plurimam egisset praedicationem, multique ex eis converterentur ad fidem Christi,

40 praedixit suis, quoniam in eadem regione martirii coronam esset accepturus; ac ne paverent, eis pariter indicavit, quia praeter eum ibidem nemo ex eis erat perimendus. Contigit enim, ut die quadam, praecipiente eodem episcopo, quaedam profana arbor sita iuxta fluvium, cui etiam superstitiose immolabat universum vulgus, videlicet excisa convelletur. Constructoque ac sacro in eodem loco altare, missarum sollemnia per se

45 episcopus explere paravit. Qui dum in ipsis sacramentis peragendis esset constitutus, ictibus iaculorum ab impiis perfossus, tandemque sacram sollemne peractum, simulque praesentis vitae imposuit terminum. Denique discipuli eius, accepto corpore sui domini, illud secum ferentes, in propriam sunt reversi patriam. Cuius etiam meritis usque in praesens largiuntur hominibus plurima beneficia.

50 Sequenti quoque, post multa nobiliter gesta remque publicam decenter dispositam, tempore obiit Otto, relinquens filium Ottonem, videlicet tertium, adolescentem tamen⁹⁸³ fere duodecim⁹ annorum. Qui ut erat iuenculus, acer tamen viribus et ingenio, suscipit iure paterno regimen imperii. Contigit igitur imperii filius initio, ut sedes aposto-

a) quantoties 1. 2. b) nichilo 1. c) christum 2. d) deest 2.

55 7) i. e. bibl. 8) i. e. Viti. 9) via trium.

lica urbis Romae* proprio viduaretur pontifice. Ipse vero ilico imperiali usus praecepto, quendam sui consanguineum, cuiusdam ducis filium¹⁰, illo delegit atque ex more in sede apostolica sublimari mandavit. Quod utique dum sine mora peractum fuisset, pergrandis calamitatis occasio extitit. Erat enim quidam Crescentius*, Romanorum civis praeptens, qui, ut illorum mos est, quantum onerosior pecuniae, tantum pronior serviens avaritiae. Hic autem non plane, ut rei probavit eventus, parti favebat Ottonis. Nam ipsum pontificem, quem, ut diximus, ordinari Otto iusserat, isdem Crescentius omni destitutum honore a sede expulit, alterumque¹¹ procaciter in eius loco subrogavit. Sed mox ut Otto hoc factum comperit, ira accensus cum permaximo exercitu Romam properavit. Quod cum cognovisset Crescentius, illum scilicet Urbi* propinquare, conscendens cum suis turrim, quae sita est extra civitatem trans Tiberim, ob altitudinem sui inter-celos vocatam, vallavit eam, defensurus pro vita. Tandem¹² cum pervenisset imperator ad urbem, primitus iussit comprehendere illum male securum pontificem, videlicet Crescentii arrogantia constitutum. Comprehensumque, praecipit eius manus quasi sacrilegas amputari, deinde vero aures abscidi atque oculos expelli. Post haec denique¹⁵ comperiens Crescentium, ut diximus, turre vallatum, quae scilicet paulo post illum crudeli erat redditura neci, praecipit, eandem circumdari densa obsidione sui exercitus, ne videlicet Crescentio quoquo modo locus daretur confugii. Interea, iubente imperatore, construuntur in giro machinae ex lignis celsarum abietum nimium artificiose compositae. Cernens quoque Crescentius nullam posse evadendi viam reperire^d, licet tardius, 20 poenitudinis advenit consilium, non tamen ei praestitit miserendi aditum. Quadam igitur die, quibusdam de imperatoris exercitu consentientibus, egrediens latenter Crescentius, de turre scilicet, biro indutus et aperto capite, veniensque improvisus corruit ad imperatoris pedes, oransque se ab imperatoris pietate vitae servari. Quem cum respexisset imperator, conversus ad suos, ut erat amaro animo, dixit: *Cur, inquit, 25 Romanorum principem, imperatorum decretorem datoremque legum atque ordinatorem pontificem, intrare sinistis magalia Saxonum? Nunc quoque reducite eum ad thronum suae sublimitatis, donec eius honori candidam videlicet praeparemus susceptionem.* Qui suscipientes illum scilicet, ut iussum fuerat, inlesum reduxerunt ad turris introitum. Ingressusque, nuntiavit secum pariter reclusis, quoniam solummodo tantum contingeret illis 30 vivere, quandiu ipsa turris tueri valeret ab hostium captione, nec ullam prorsus salutem ultra debere sperare. At imperatoris exercitus a foris urgendo impellens machinas, paulatimque euntes, applicatae sunt turri. Sicque pugnae inito certamine, dumque alii desuper contententes intrare, alii prorupere ad ostium turris illudque concidentes evellunt, sursumque certatim gradientes, ad turris superiora pervenerunt. Respicens quoque 35 Crescentius, cernit se teneri ab his quos putabat pugnando longius arceri posse. Capto namque ipso ac graviter vulnerato, ceterisque qui cum illo inventi fuerant trucidatis, miserunt ad imperatorem, quid de eo praeciperet. Qui ait: *Per superiora, inquit, propugnacula illum deicite aperte, ne dicant Romani, suum principem vos furatos fuisse.* Quem, ut iussum fuerat, proicientes, deinde post terga boum religatum per paludes 40 viarum plurimum devolventes, ad ultimum vero in conspectu civitatis in trabe excelsa pendere dimiserunt. His* denique ita gestis, accersiens imperator Gerbertum videlicet 45 Ravennae archiepiscopum, constituit illum principalem Romanorum pontificem. Isque Gerbertus e Galliis oriundus extitit, minorum etiam gerens prosapiam virorum, sed tamen ingenio acerrimus artiumque liberalium studiis plenissime institutus. Proinde Remorum etiam primitus* a rege Francorum Hugone fuerat constitutus pontifex. Sed quoniam, ut diximus, valde erat acer ac providus, intelligens, Arnulfum, eiusdem urbis archiepiscopum, quo vivente ordinatus fuerat, ex consensu eiusdem regis niti in pristinam reformari sedem, caute iter arripiens ad praedictum devenit Ottonem. Qui satis honorifice ab eodem susceptus; quem etiam statim Ravennae, inde vero, ut diximus, 50 Romanae urbis sublimavit pontificem.

Contigit igitur ipso in tempore, ut isdem imperator, subgerente^b tam ipso pontifice,

a) roma 1. b) Iohannes corr. Crescentius hic et semper 1. c) urbem corr. (alia manu?) urbi 1. d) reperire 2. e) in 2. f) instructus 2. g) desit 2. h) suggerente 2. et infra suggestum.

10) Brunonem, Ottonis ducis filium. 11) Iohannem episcopum Placentinum. 12) cf. varia de hac re testimonia collecta ap. Wilmans Jahrbücher II, 2. p. 99 sqq.

quam aliis quibusque zelum profectus religionis domus Dei gerentibus, quosque in beati Pauli ecclesia nomine tenus monachos, ceterum prave degentes, inde expellere deberet, ac alterius instituti, quos videlicet canonicos dicimus, in eodem loco servituros, ut ei subgestum fuerat, substituturus esset. Cumque hoc appeteret implere decretum, apparuit ei noctu per visum beatissimus apostolus Paulus, atque eundem imperatorem huiusmodi monere curavit: *Si vere, inquit, zelus divinae servitutis optimi operis te adurit, vide ne huius propositi institutum praesumas in monachis immutare expellendis. Non enim omnino expedit cuiusque ecclesiastici ordinis, quamvis ex parte depravati, proprium unquam abici seu immutari propositum. In eo namque unusquisque iudicandus est ordine, in quo se primitus Deo vovit servire. Recemendari tamen licet corrupto cuique in eadem propriae vocationis sorte. Taliter quippe monitus imperator, retulit suis quae audierat ab apostolo. Curamque agens, qualiter eorundem institutum, scilicet monachorum, quivisset ad melius informare, non expellere a loco vel immutare.*

Interea minus idoneo usus consilio, praedicti Crescentii in suam uxorem adsumens; quam etiam paulo post, ut inconsulte acceperat, divortium agens dimisit¹³. Tandem quoque nitens remeare ad Saxoniam, morte superveniente in Italia obiit. Cernens quoque exercitus quem secum duxerat se suo domino desitutum, coegerunt se pariter in unam agmen, ne ab his quos in Italia presserant trucidarentur, impedito ante se in equo defuncti imperatoris corpore; sicque in patriam tuti pervenientes, in monasterio beatae semper virginis Mariae Aquisgranis decenter sepelierunt. Suscepit igitur post Ottonem, videlicet tertium, regnum Saxonum illius consanguineus Henricus, qui etiam nono¹⁴ regni sui anno imperator creatus est Romanorum.

Sed interim libet ex parte commemorare, quibus vicissim cladibus praescriptorum regum temporibus tam externis quam intestinis consequenter sit flagellatus orbis Romanus. Constat igitur, ab anterioribus illud principale totius orbis imperium fuisse divisum, scilicet ut, quemadmodum universae Latinitatis Roma gerere deberet principatum, ita Constantinopolis tam Graecorum speciale caput in transmarinis orientis partibus quam ceterorum. Sed dum semel in sese novit dispertiri, postmodum paulatim pars utraque usitatus didicit minui, videlicet donec contingeret, illud admodum coartari praesidium, ut foret brevius, et istud appeteret moderari extraneus. Et quoniam magis contingeat tyrannide imperare quam vel liberali pietate vel originali propagine, idcirco par erat, talium contumaciam cum sibi subditis crebris infestationum plagis atterere.

5. *De paganorum plagis.* Denique circa nongentesimum¹⁵ Verbi incarnati annum egressus ab Hispania rex Sarracenorum Algalif, veniensque cum exercitu maximo in Italiam, scilicet traditurus humanas res cum suis in praedam, tum gladio atque incendio demolendas. Qui dum venisset, depopulans totam regionem, usque Beneventum progressus est. Ex aliquibus tamen civitatibus Italiae primates, collecto agmine, nisi sunt adversus praedictum Algalif inire pugnam. Sed cum se cererent exercitu nimium impares, ut saepius mos est istis modernis Italicis, fugae potius quam bellum petiere praesidium. Interea reversi cum suo principe ad Africam Sarraceni, ab illo tempore non destiterunt impugnare regionem Italiae, quamvis plurimis fuissent praeliis lacessiti tam ab imperatoribus quam a patriae ducibus ac marchionibus, usque ad Almuzor illorum principem¹⁶ et praedictum Henricum¹⁷ Romanorum imperatorem.

Praescripto igitur tempore non minor clades in Galliarum populis Normannorum infestatione exitit hostium. Qui videlicet Normanni nomen inde sumpsere, quoniam raptus amore primitus egressi ex aquilonaribus partibus, audacter occidentalem petere plagam. Siquidem lingua illorum propria non aquilo dicitur, ... mint¹⁷ quoque populus appellatur. Inde vero Normanni quasi aquilonaris populus denominatur. Hi denique in primo egressu diutius circa mare oceanum degentes, brevibus contenti stipendiis, quosque in gentem coaluere non modicam. Postmodum vero telluris ampla et pelagi hostili manu pervagantes, aliquas urbes ac provincias in propriam redigere

a) regionibus corr. civitatibus 1. b) henricum 1. saepius. 2. semper. c) ita 1.

13) of. de hoc loco Wilmans l. l. p. 244. 14) duo- a. XI. cum duce Navarrae Sancto dimicasse narrat decimo. 15) Et tempus et res hic ut plerum- II, 9. 17) Quid sibi velit auctor, nescio. Nam 55 que a Glabro confuse indicata sunt. 16) Quem de vocabulo notissimo *mass* vix cogitasse videtur. (?)

sortem. In processu quoque temporis ortus est vir quidam in pago Trecassino ex infimo
 18 rusticorum genere, Astingus¹⁸ nomine, in vico videlicet qui Tranquillus¹⁹ dicitur, tribus
 a civitate distans milibus. Qui juvenis, valens robore corporis, perversae tamen indolis,
 superbiendo abitiens fortunam pauperum parentum, elegit exul fore, dominandi victus
 cupidine. Denique clam egrediens ad praedictam Normannorum gentem, illis tantum-
 5 modo primitus adhaesit, qui assiduo raptui servientes, victum ceteris ministrabant, quos
 etiam illi communiter flottam vocant. Illoque aliquandiu huic nequam mori inserviente,
 coepit pessimis commilitonibus tanto existere diligentior, quanto efficiebatur flagitiosior.
 Paulatimque robustior ceteris viribus ac rebus effectus, omnes pariter sui illum consti-
 tuere terra marique principem. Constitutus autem huiusmodi, ampliore crudelitate
 10 assumpta, parvipendens praeteritorum sevitiis, cepit suum in longinquas gladium dila-
 tare provincias. Postmodum etiam cum universa pene cui praeerat gente conscendens
 ad superiores Galliarum partes, quamvis pestifer parens, nativum male quaerens révi-
 sere solum. Qui cum venisset, gladio et igne ultra omnem hostium cladem universa
 demoliens, nemine repugante, diutius consumpsit. Tunc quoque domus ecclesiarum
 15 per Gallias universae, praeter quas municipia civitatum vel castrorum servarunt, omni-
 modis deonestatae atque igne succensae sunt. Universis siquidem peragratis Galliis,
 opimaeque diversarum rerum potitus spolia, ad propria reduxit exercitum. Sicque deinceps
 tam ab ipso Astingo quam ab eius successoribus, illius videlicet gentis principibus,
 in spatio fere centum annorum huiusmodi clades illata est longe lateque populis Gallia-
 20 rum. Haec quoque quae retulimus per intervalla defunctorum regum seu imperatorum
 tam in Italia quam in Galliis, priusquam restaurarentur, saepius contigerunt. Sed cum
 interea praedictae gentis exercitus more solito ad Gallias procedere decrevisset, occurrit
 illis iam longius a solo proprio remotis venerabilis Burgundiae dux Richardus, pater-
 25 scilicet regis Rodulfi, ut supra commemoravimus; initoque cum eis praelio, tanta caede
 eosdem prostravit, ut perpauci ex eis fuga lapsi ad propria vix remearent²⁰. Et licet
 post haec plures insulas ac provincias mari contiguas idem scilicet Normanni depopula-
 verunt, in partes tamen Francorum regum sorte regendas non deinceps, nisi ab eisdem
 regibus evocati, conscenderunt. Quin etiam paulo post vicissim scilicet Franci necnon
 et Burgundionum plerique cum praedictis Normannis, catholicae fidei iam effectis cultu-
 30 ribus, pacifice iunxere conubia, atque unius regis regnum pari consensu decreverunt
 dici et esse. Indeque orti duces excellentissimi, Willelmus videlicet, atque post ipsum
 quique denominati paterno seu avito iure Richardi. Illorum quippe ducaminis principa-
 tus fuit metropolis civitas Rotomagorum. Cum igitur praedicti duces ultra ceteros vige-
 rint militiae armis, tum perinde prae ceteris gratia communis pacis ac virtute liberali-
 35 tatis. Nam omnis provincia, quae illorum ditioni subici contingebat, acsi unius consan-
 guinitatis domus vel familia, inviolatae fidei concursus debebat. Nempe furi ac praedoni
 apud illos comparabatur, quicumque hominum in aliquo negotio plus iusto vel falsum
 quippiam venundandum mentiens subtrahebat alteri. Egenorum quoque et pauperum
 omniumque peregrinorum, tamquam patres filiorum, curam gerebant assiduam. Dona
 40 etiam amplissima sacris ecclesiis pene in toto orbe mittebant, ita ut etiam ab oriente,
 scilicet de monte nominatissimo Siná, per singulos annos monachi Rotomagum venien-
 tes, qui a praedictis principibus plurima redeuntes auri et argenti suis deferrent exenia.
 Hierosolimam vero ad sepulchrum Salvatoris centum auri libras secundum misit Richar-
 45 dus, ac quosque cupientes illuc devote peragraré donis iuvabat immensis.

Praeterea in successibus praedictorum temporum, exigentibus culpis peccantium
 21 hominum, orta est discordia duorum regum²¹, Francorum videlicet ac Saxonum; quae
 scilicet diutius exardescens, occulto Dei iudicio rursus terribile flagellum ingruit populis
 Galliarum. Denique Hungrorum princeps cum omni ipsius gentis militari exercitu, huius
 discordiae mali occasione, fines Galliarum irrumpens, semel ac bis omnem miserabiliter
 20 depopulans regionem, utrumque etiam genus hominum captans, cum rebus humanis

a) de nominatissimo monte corr. de monte n. 1. denominatissimo monte 2.

18) De quo cf. Dudonis librum I. 19) Camusa-

tus vir Trecassinus ait, Tranquillum viculam esse

20) cf. Ann. Vedastinos a. 808.

21) De Ottonis primi et Ludowici temporibus di-

cere videtur.

55

censi distantem, Gallice *Trancost* vel *Trancost* appel-

abducens, nemine obstante, diripuit. Quae denique clades tandiu deseuit, quousque, Deo propitiante, utriusque regni principes, Francorum videlicet ac Saxonum, unius fidei ac consanguinitatis vinculo necterentur²². Evacuato siquidem priorum regum genere, 22
sedatisque iurgiis, cepit orbis novorum regum pace sub amica refflorescere, Christique
5 regnum per fontem sacri baptismatis circumquaue tyrannos sibi subingare. Ipsa denique
Hungrorum gens, post tot patrata flagitia, post tot flagella gentibus illata, cum suo rege
ad catholicam fidem conversa, quae prius consueverat crudeliter rapere aliena, libens
inperitur pro Christo propria. A quibus etiam iam dudum diripiendo captivabantur,
undecumque in miserrima mancipia distrahendi, qui reperiebantur christiani, ab eisdem
10 quoque foventur nunc ceu fratres vel liberi.

Illud nihilominus nimium condecens ac perhonestum videtur atque ad pacis tute-
lam optimum decretum, scilicet ut ne quisquam audacter Romani imperii sceptrum prae-
properus gestare princeps appetat, seu imperator dici aut esse valeat, nisi quem papa
sedis Romanae morum probitate delegerit aptum rei publicae eique commiserit insigne
15 imperiale. Cum videlicet olim ubique terrarum quilibet tyranni sese procaciter impel-
lentes sepiissime sint imperatores creati, atque eo minus apti rei publicae, quo constat
eos tyrannide quam pietatis auctoritate^a processisse. Anno igitur dominicae incarnatio-
nis septingentesimo decimo²³, licet illud insigne imperiale diversis speciebus prius figu- 23
ratum fuisset, a venerabili tamen papa Benedicto sedis apostolicae fieri iussum est
admodum intellectuali specie iddem^b insigne. Praecepit fabricari quasi aureum pomum
atque circumdari per quadrum pretiosissimis quibusque gemmis ac desuper auream
crucem inseri. Erat autem instar speciei huius mundanae molis, quae videlicet in qua-
dam rotunditate consistere^c perhibetur, ut, dum siquidem illud respiceret princeps ter-
reni imperii, foret ei documentum, non aliter debere imperare vel militare in mundo,
25 quam ut dignus haberetur vivificae crucis tueri vexillo. In ipso etiam diversarum gem-
marum decoramine videlicet imperii culmen plurimarum virtutum speciebus exornari
oportere. Cumque postmodum praedictus papa imperatori videlicet Heinrico huius rei
gratia Romam venienti obviam cum maxima utriusque sacrorum ordinum multitudine 1014.
processisset ex more, eique huiusmodi insignis scilicet imperii in conspectu totius
30 Romanae plebis tradidisset: suscipiens illud hilariter, circumspectoque eo, ut erat vir
sagacissimus, dixit: *Optime, pater, inquiens ad papam, istud facere decrevisti; nostrae
portendendo innuens monarchiae, qualiter sese moderari debeat, cautius perdocuisti.*
Deinde manu gerens illud auri pomum, subianxit: *Nullis, inquit, melius hoc praesens
donum possidere ac cernere congruit, quam illis qui pompis mundi calcatis crucem expe-*
35 *ditius sequuntur Salvatoris.* Qui protinus misit illud ad Clunicense monasterium Gallia-
rum²⁴, quod etiam tunc temporis habebatur religiosissimum ceterorum; cui et alia dona 24
plurima contulerat ornamentorum.

Sed et illud nimirum etiam perpendendum, quoniam cum ista quae retulimus, vide-
licet de conversionibus perfidarum ad fidem Christi gentium, altrinsecus in aquilonaribus
40 atque occidentalibus orbis partibus persepe fieri contigerit, nusquam tamen in orientali-
bus atque meridianis eiusdem orbis plagis contigit^d audiri. Cuius denique veracissimus
praesagii index fuit constitutio illa crucis dominicae, dum in ea Salvator penderet in
loco Calvariae. Nam cum retro illius verticem suspensi tum fuisset erudus nimium
populis oriens, tunc etiam in eius oculorum conspectu lumine fidei repleturus constitit
45 occidens. Sic quoque omnipotentem ipsius dexteram ad misericordiae opus extensam
sacri verbi fide mitis suscepit septentrio, eiusque levata gentibus barbarorum tumultuo-
sus sortitur merities. Sed licet huius sacri breviter meminerimus portenti, nostrae
tamen, id est catholicae, manet inviolabile subsidium fidei, quoniam in omni loco et
gente absque exceptione, quicumque sacro regeneratus fonte, credens omnipotentem
50 Patrem eiusque filium Iesum Christum pariter et in Spiritum sanctum, unum solum et
verum Deum, si quid boni egerit ex fide, Deo acceptum fore, atque omnem qui sic
permanerit perhenni vita beate^e vivere. Hoc quippe soli Deo nosse competit, cur

a) auctoritati corr. auctoritate 1. b) corr. idem 1. c) circumscissore deleta litteris cir 2. d) contingit 2. e) beate 1.

22) cf. II, 1. 23) Quid hi sibi velint numeri, divinare nequeo. Certe de Benedicto VIII. loquitur
53 24) cf. Ademarum III, 37. et Adalberti vitam Heinrici c. 25.

humanum genus maius seu minus propriae salutis capax efficitur in diversis partibus orbis. Sed idcirco ista retulimus, quoniam usque in fines praedictarum orbis binarum partium, videlicet septemtrionalis et occidentalis, Christi domini deveniens euangelium optimum in illarum populis locavit sacrae fidei fundamentum. Cum videlicet e diverso minus reliquas duas, scilicet orientalem atque meridianam, penetraverit, ac illarum populos diutius in proprii erroris feritate irretitos siverit. Sed ne boni Conditoris providae dispensationi contumeliosa a quoquam inferatur in hac parte calumnia, cautius nihilominus prospiciendus est sacer scripturarum canon. In quo videlicet canone omnis procul dubio forma invenitur expressa mundani seculi, ut scilicet ipsius Auctoris bonitas pariter et iustitia probabiliter demonstrantur, videlicet in his qui salvi fiunt et in his qui pereunt. Nam sicut primus hominum pater, propriae salutis arbiter, a totius boni Auctore primitus fuerat constitutus, ita ab eodem Redemptore universis pro captu spontanea generaliter oblata est salus. Sed tamen occulta illius dispensatio, cui semper et simul totum quicquid esse habet praesto fuit ac cui nil defuit, ostendit spatium per incrementa temporum sese omnipotentem solum bonum atque veracem, tam per opera pietatis, quam per ultionem vindictae^a iustae retributionis. Non enim principalis Bonitas aliquando vacat a pietatis opere, quin immo semper aggregat plerosque ex massa filiorum Adae praevaricatoris in sinum filii suae deitatis. Dumque id cotidie in mundo agitur, quid aliud quam Omnipotentis bonitas, etiam immobiliter mobilis et mobiliter immobilis, operari monstratur? Atque idcirco quanto praesentis seculi terminus inminet propius, tanto ista fieri quae dicuntur contigerit frequentius. Suspiciendum etiam, quomodo paulatim ab ipso humani generis exordio ipsius Auctoris sit manifestata cognitio. Primus igitur hominum Adam etiam cum omni suo genere Deum conditorem suum praedicat, dum pro transgressionis praecepti illius culpa privatus paradisi gaudiis multatusque exilio, sese lugendo miserum clamat. Sed accepto diffusius per universum orbem terrae incremento, nisi proprii Auctoris bonitatis providentia misericordiae reduxisset ad sinum, totum penitus iddem^b genus humanum in sui erroris atque cecitatis praecipitium iam olim irrevocabiliter fuisset dimersum. Idcirco ab exordio sui divina boni Conditoris dispensatione prolata sunt ei prodigiosa rerum miracula ac portentosa elementorum signa, necnon et sagacissimorum virorum tam spem quam formidolositatem inculcatura divinitus oracula. Ac velut isdem Conditor per sex dierum intervalla cuncta mundanae rerum machinae proferendo perficiens opera, hisque editis requievit, die septima videlicet: ita per sex milia annorum spatia operatus est, pro eruditione hominum exhibendo illis frequentia signanter ostenta. Scilicet ut non praeteritis seculis quodquam dimissum est vacans ab his tempus signis miraculorum aeternum Deum praedicantibus, usquequo illud maximum rerum principium apparens homine vestitus in mundo, sexta dumtaxat aetate praesentis seculi, atque ut putatur, quod sit finis in septima huius mundanae molis diversorum laborum, ut ab illo procul dubio, unde cepit quicquid esse habuit exordium, in eodem competentissimum propriae quietis inveniat finem.

EXPLICIT LIBER I.

40

EX LIBRO II.

1. *De electiore Hugonis in regem.* Sicut quispiam igitur peragrans quamlibet vastissimam orbis mundani plagam seu spatiosum remigando aequor penetrans, saepius altitudini montium aut proceritati arborum scilicet respectans dirigit aciem oculorum, ut videlicet, illorum a longe reperta agnitione, absque errore quo disposuerat valeat pervenire: ita quoque erga nos fore contingit, qui utique, dum cupimus praeterita ostendere futuris, obtutus nostri sermonis pariter et animi frequenter in relatione porrigimus magnatorum virorum personis, quibus videlicet fiat ipsa relatio clarior et appareat certior. Igitur finito, ut diximus, tam regnandi quam imperandi apud Italiam et Gallias magnorum regum genere, videlicet Ludowici necnon et Caroli ac sui generis ceterorum regum, protinus in unius consanguinitatis viros utriusque regni contigit devenire monarchiam. Nam qualiter primus ac secundus necnon et tertius Otto sint potiti Romanorum

a) vindictae 1. b) corr. idem 1.

imperio, scilicet usque ad Heinrici imperium, superius nos iam digessisse meminimus. 1.4
Nunc quoque restat, ut quemadmodum abhinc Francorum sit regnum dispositum referamus. Mortuis igitur Lothario ac Ludowico regibus, totius Franciae regni dispositio incubuit Hugoni, Parisiensis ducis filio, videlicet illius Magni Hugonis supramemorati, 5
cuius etiam frater erat nobilissimus Burgundiae dux Henricus. Qui simul cum totius regni primatibus convenientes, praedictum Hugonem in regem ungi fecerunt. Erant ergo, ut iam commemoravimus, affinitate consanguinitatis regibus Saxonum uniti, a primo scilicet Ottone, qui²⁵ natus est ex Hugonis Magni sorore 26

10 7. *De incendiis et mortibus nobilium.* Septimo igitur de supradicto millesimo anno²⁶ Vesevus mons, qui et Vulcani olla dicitur²⁷, solito multipliciore hyatu evomens igne²⁷ permixtam sulphureo grandium saxorum multitudinem, qui usque in tertium rotabantur miliarium. Sicque suo alatu putido circa se inhabitabilem cepit facere provinciam. Sed neque hoc puti silentio praeterire, cur istud in sola Africana contingat fieri^a regione. 15
Primum denique ob telluris vacuitatem ex nimio solis ardore, et quoniam illuc incumbit^b devexum ab oriente oceanum mare, immensus undarum erigendo in sese recolligit vortices^c, quibus videlicet percussus^d reconditur aer telluris in gremio, deinde vero cum igniflua vaporazione, quo valet, eructuat ad supera. Siquidem^e aer sicut ex ordinali constitutione penetrat supera, sic ex eiusdem ambigua natura, humoris scilicet atque 20
caloris, sepius agitatus^f, exprimit in aridis ignem aut in humidis glaciem.

Contigit interea pene universas Italiae et Galliae civitates ignium incendiis devastari, ipsamque urbem Romam^g ex parte maxima igne cremari; quod dum fieret beati Petri ecclesiae tigna isdem ignis arripuit, cepitque sub aereo tabulata consumendo lambere ligna. Quod cernens universa hominum multitudo quae aderat, nullam omnino conpe- 25
scendae cladis artem repperiens, conversi unanimes voce clamantes terribili, ad ipsius apostolorum principis currere confessionem. Diu^h inprecantes, si non pervigil propriae foret ad praesens defensor ecclesiae, multos in orbe terrarum a suae fidei professione decidere. Statim vero vorax flamma abietinas deserens trabes disparuit.

Per iddem tempus obierunt in Italia et in Gallis qui praecipui erant pontifices et 30
duces necnon et comites. Primitus quoque papa Iohannes, deinde Hugo marchionum^{986.} optimus; post haec vero per Italiam quique nobiliores; in Gallis namque Odo et Heribertus, quorum prior Turonorum Carnotique, sequens vero Meldorum ac Trecorum comes^{985.} extitit. Tunc temporis etiam dux Rotomagorum Ricardus obiit, qui monasterium aedifica- 35
verat nimium locuples in loco qui dicitur Fiscampus, in quo etiam sepultus quiescit. Willhelmus quoque Pictavorum dux sub eodem tempore vitam finivit. Pontifices item in 993.
Gallis quique religiosiores a seculo excesserunt, Manasses videlicet, vir sanctitate plenus, Trecorem episcopus, et Gislebertusⁱ Parisiorum, necnon et Geboinus Catalonorum²⁸, cum aliis pluribus. Inter quos etiam bonae memoriae sanctus videlicet Maiolus apud Silviniacum coenobium vitae praesentis terminum consecutus. Cuius scilicet vitae hone- 40
statem preciosus etiam commendat transitus. Nam ad illius famam sanctitatis confluxere ex universo Romano orbe viri et mulieres utrorumque ordinum plurimi, exinde referentes diversarum infirmitatis gratiam sanitatis. Deseviebat eodem tempore clades pessima in hominibus, ignis scilicet occultus, qui quodcumque membrorum arripisset, exurendo truncabat a corpore; plerosque etiam in spatio unius noctis huius ignis consumpsit 45
exustio. Sed cum in plurimis sanctorum memoris huius tremendae pestis sunt inventa remedia, maximus tamen concursus factus est ad trium sanctorum confessorum ecclesias, Martini scilicet Turonorum atque Odolrici Baioariorum necnon et istius venerabilis patris Maioli, optataeque salutis inventa sunt beneficia.

a) deest 2. b) incombis 1. c) vertices *supersacr.* o 2. d) percussus 1. e) Siquidem — supra post *suppl.* 1.
50 f) exagitatus corr. agitatus 2. g) romanam corr. romam 2. h) Diuque corr. Diu 1. i) *et.* Engelbertus. *Bouq. in*
mary. Has lineas cum codice confersis neglexi.

25) Non Ottonem ex Hugonis, sed Hugonem iunior- 27) cf. quae de hoc vocabulo collegit Lappenberg
rem ex Ottonis sorore natum esse, ipse Rodulfus I, Archiv VI, p. 814. Sed antiquiora testimonia praeter-
4. recte restitit. 26) Id annum 1006. indicare termisit, ut Gregorii M. dial. IV, 30. 28) Quo
55 videtur; cf. Mabillon Ann. ord. S. Ben. IV, p. 150. anno hi episcopi obierint non constat.

INCIPIT LIBER TERTIUS.

Nunc igitur quoniam de priorum gestis aliqua retulimus ab illo et infra, ut spondimus, anno videlicet millesimo nati cuncta vivificantis Verbi, tertii sumamus incitamen huius operis libelli. Eo autem, ut diximus, imminente, privatus est pene orbis universus personis et religiosis et nobilibus. Claruere tamen ab eodem anno tam in Italia quam in Gallis utrorumque ordinum viri, quorum vita et operatio queunt posteris imitabilia informare exempla. Regnantibus quoque duobus christianissimis regibus, Heinricho scilicet Saxonum rege et Rotherto Francorum, etsi ab exteris nationibus illorum quieverunt patriae, creberrime tamen praeliis fatigatae sunt intestinis. Sicut enim aliquando perfidis honor exhibetur ex timore, ita bonis inferitur pro sua reverentia timor Nam cum ab omni Romanorum populo, intercedente papa Benedicto viro sanctissimo, Heinrichus adscisceretur^b in imperium, Longobardorum gens consueta fraude dissensit^{1002.} sibi que regem Arduinum quendam unguentes instituerunt. Sed licet diu multumque^{1013.} renitentes, postea tamen cum suorum caede maxima imperialibus semet subdidere praecipitis. Qui veniens Papiam, ab eisdem Longobardis miri operis palatium sibi construi fecit. Potitoque decenter imperio, accepit in regno suo coniugem, filiam scilicet Sigefredi^c Saxonum²⁹ ducis. Ex qua etiam cernens non posse suscipere liberos, non eam propter hoc dimisit; sed omne patrimonium, quod liberis debebatur, Christi ecclesiae contulit. Aedificavit quoque monasterium in Saxoniae loco qui dicitur Bavoberch, id est Bavonis mons. Lingua enim Theutonica berch mons appellatur. Quod etiam monasterium donis innumerabilibus locupletatum, a pontifice Romano, supradicto scilicet Benedicto, in honore apostolorum principis dedicari fecit, atque eiusdem pontificis usus consilio, eandem ecclesiam in episcopalem sublimavit sedem. Constitutoque in ea episcopo, amplissimorum fundorum redditibus esse fecit locupletem.

I. De Stephano rege Ungrorum et bellis Beneventanorum. Ipso igitur tempore Ungro-²⁵ rum gens, quae erat circa Danubium, cum suo rege ad fidem Christi conversa est. Quorum regi Stephano ex baptismate vocato decenterque christianissimo dedit memoratus imperator Heinrichus germanam suam³⁰ in uxorem. Tunc temporis ceperunt pene universi, qui de Italia et Gallis ad sepulchrum Domini Hierosolimis^d ire cupiebant, consuetum iter, quod erat per fretum maris, omittere, atque per huius regis patriam³⁰ transitum habere. Ille vero tutissimam omnibus constituit viam; excipiebat ut fratres quoscumque videbat, dabatque illis immensa munera. Cuius rei gratia provocata innumerabilis multitudo tam nobilium quam vulgi populi, Hierosolimam abierunt.

Tunc etiam imperator Basilius sancti imperii Constantinopolitani praecepit cuidam satrapae suo, illi qui cognominatur cataponti — eo scilicet quod iuxta mare inhabitet —, ut³⁵ a transmarinis civitatibus, quae Romano debentur imperio, veniens tributa exigeret. Qui libenter annuens, misit Grecorum classem ad res Italicas sublaturas. Hoc vero pertemptatum est per duorum annorum spatium; non parva etiam pars subiugata est a Grecis^{1016.} Beneventanae provinciae. Contigit autem ipso in tempore, ut quidam Normannorum audacissimus, nomine Rodulfus, qui etiam comiti Richardo displicuerat, cuius iram⁴⁰ metuens, cum omnibus quae secum ducere potuit Romam pergeret causamque propriam summo pontifici exponeret Benedicto. Qui cernens eum pugnae militari elegantissimum, cepit ei querelam exponere de Grecorum invasione Romani imperii, seque multum dolere, quoniam minime talis in suis existeret, qui repelleret viros exterae nationis. Quibus auditis, spondit se idem Rodulfus adversus transmarinos praeliaturum, si ali-⁴⁵ quod ei auxilium praeberent vel illi quibus maior incumberebat genuinae necessitudo patriae. Tunc vero praedictus papa misit illum cum suis ad Beneventanos primates, ut eum pacifice exciperent semperque praeliaturum prae se haberent illiusque iussioni unanimes obedirent. Egressusque ad Beneventanos, qui eum ut papa iusserat susceperunt. Ilico autem illos ex Grecorum officio, qui vectigalia in populo exigebant, invadens Rodulfus,⁵⁰ diripuit quaeque illorum ac trucidavit. His itaque auditis, illorum socii, qui iam plures

a) *Sequentia desunt 1. pluribus foetis deperditis.* b) *adscisceretur 2.* c) *siefredi 2.* d) *hierosolimis 2. et infra.*

29) Omnes Germanos dicere videtur Saxones, omnes potentiores ducis nomine ornat. 30) Giselam.

civitates et castella propriae subingaverant ditioni, coacto in unum suorum exercitu,
 inierunt praelium adversus Rodulfum et eos qui eius favebant parti. In quo scilicet
 praelio pars Grecorum occubuit maxima, insuper et castra aliqua dimisere vacua. Quae
 subsecutus Rodulfi exercitus victor obtinuit. Visa igitur Greci suorum caede, miserunt
 5 Constantinopolim, ut auxiliaretur eis quantocius ab his qui eos miserant. Statimque
 reformantes classem, multo plures quam prius praeliaturos miserunt. Interea cum audi-
 tum esset ubique, quoniam paucis Normannorum concessa fuisset de superbientibus
 Grecis victoria, innumerabilis multitudo etiam cum uxoribus et liberis prosecuta est a
 patria, de qua egressus fuerat, Rodulfum, non solum permittente sed etiam ut irent
 10 compellente Richardo illorum comite. Egredientes autem satis audacter venerunt ad
 loca Alpium, qui et mons Iovis dicitur, ubi etiam in angustissimis semitis praepotentes
 regionis illius constituerant, imperante cupiditate, seras et custodes ad pretia trans-
 meantium exigenda. At illi cum denegassent eis transitum, requisito^a primitus ex more
 pretio, indignatus Normannorum exercitus, con fractis seris caesisque custodibus, per
 15 viam transitum fecerunt. Egressisque non parvum Rodulfo contulerunt auxilium. Sicque
 pars utraque, resumptis viribus, secundo inierunt praelium, in quo utrorumque exercitus
 graviter caesus, Normannorum tamen exercitui victoria provenit. Post paululum vero
 terno commisso praelio, in sese pars utraque fessa cohibuit; perspiciensque Rodulfus
 suos defecisse virosque illius patriae minus belli aptos, cum paucis perrexit ad impera-
 20 torem Henricum, expositurus ei huius rei negotium. Qui benigne illum suscipiens,
 diversis muneribus ditavit; quoniam rumor, quem de illo audierat, cernendi contulerat
 desiderium. Protinus imperator congregans exercitum copiosum, ob tuendam rem publi-
 cam ire disposuit. Tandem vero Greci putantes a patria fugisse Rodulfum, prosilierunt
 ad castra, quae ipse victor ab eis abstulerat; sed nequicquam. Nam et veterem Troa-
 25 dem civitatem festinanter cinxere muris, replentes eam copiose viris et mulieribus.
 Interea pergens imperator ad regionem Beneventanam, expugnavit ac subdidit universas
 civitates et castra, quae Greci subripuerant eius imperio. Ad supradictam autem cum
 venisset Troadem, rebellantes qui intus erant, diu multumque ei restiterunt. Nam spe-
 rabant, ut sibi futurae aestati, sicut Greci promiserant fore, Basilium succurreret; insu-
 30 per adicientes, in tantum Henricum humiliari, ut pedes Basilii^b territus pavore susci-
 peret. At ille circumdans civitatem sui exercitus obsidione, instruxit machinas, ut eam
 per vim caperet. Illi quoque deintus noctu egressi, tulerunt secum faces pice perlitas,
 igneque succensas machinas a foris cremaverunt. Quod cernens imperator, accensus
 ira, potiores fecit reinstrui machinas crudeque circumdari corio, vigilantique custodia iussit
 35 illas^c tueri. Exacto igitur iam tercio obsidionis mense, alternisque caedibus utriusque
 nimium fessi — nam et exercitum imperatoris dissenteria clades opido vexaverat —
 tandem obsessi meliore usi consilio, invenerunt viam evadendi discriminis. Quadam
 autem die accipientes solitarium quendam, indutum monachi^d habitu, quibus etiam
 Italia plurimum habundat^e, dederunt ei crucem gestare, miseruntque post illum omnes
 40 civitatis pueros minoris aetatis; sicque exclamando *hyrrieleison*, devenit ad imperatoris
 tentorium. Quod audiens imperator, iussit interrogari quid sibi vellent; cumque respon-
 sum fuisset, quod misereri a se afflictae civitati implorarent, respondit: *Optime novit
 ipse qui agnitor est cordium*, inquit, *quoniam magis quam ego horum parvulorum patres
 illorum sunt homicidae*. Illacrimansque iussit ut salvi in civitatem redirent. Fecerunt
 45 autem ut iusserat imperator. Altera quoque die iterum primo mane processerunt a civi-
 tate ut prius clamantes *hyrrieleison*, usque dum sonoritas vocum illorum aures pulsaret
 imperatoris. Qui statim egressus a tentorio, respiciensque pupillorum turbam, pietate
 permotus, ut erat vir sapientissimus, voci dominica usus, ait: *Misereor super turbam*.
 Nam ante iam dixerat, quoniam, si ei contingeret capere civitatem, quicquid masculini
 50 sexus inveniretur in ea, suspenderetur patibulis, reliqua vero igne cremari ipsiusque
 civitatis moenia ad solum pertrahi. Praeterea mandavit imperator illis qui in civitate
 ceteris praeerant, ut, si indulgeri sibi ab eo vellent iramque eius placare, ipsi in sub-
 verterent partem murorum civitatis, quae contra suas machinas rebellis stare videbatur.
 Qui audientes, certatim impleverunt quod eis mandatum fuerat. Post haec quoque prae-

55 a) requisitus 2. b) *pergit* 1. c) illos 2. d) monachi *corr.* monachi 1. e) abundat 1.

cepit imperator eos pacifice ad se ingredi murumque civitatis ab eisdem reedificare. Acceptisque pacis obsidibus ab universis regionis illius provincialibus, reversus est Saxoniam. Normanni quippe cum suo duce Rodulfo reversi in suam patriam, gratanter recepti a proprio principe Richardo. Sequenti denique anno mense Julio obiit Henricus^a imperator apud Saxoniam, sepultusque est honorifice in monasterio Bavoerberch, quod ipse, ut dictum est, in honore apostolorum principis aedificaverat.

1024. 2. De Roberto rege Francorum. Fuit enim ei pax cum regibus in giro regni sui positis, maxime cum suprascripto^b imperatore Henrico^c. Nam cum aliquando ad invicem colloquendum super Mosam fluvium^d, qui limes est utriusque regni, convenissent, pluresque ex ambobus^e partibus masitarent, indecens esse, ut quis illorum, tantorum scilicet regum, semet humilians quasi in alterius transiret auxilium; hoc etiam fore potissimum, ut in fluminis medio navibus portarentur simul locuturi. Sed viri eruditissimi illud uterque in mente habens: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus.* Primo namque mane surgens imperator, transit cum paucis ad regem Francorum, nimioque amplexu semet deosculantes, sacramentisque missarum decenter ab episcopis in conspectu illorum celebratis, prandere simul utrisque congruit. Expleto quoque prandio, obtulit Robertus rex immensa munera auri atque argenti et preciosarum gemmarum Henrico^c, centum insuper equos honestissime faleratos, super unumquemque lorica et galea; mandans insuper tantum illorum amicitiam minuere, quantum contingeret ex omnibus illi relinquere. At Henricus^f, cernens amici liberalitatem, suscepit ex illis tantum librum euangelii, auro et lapidibus preciosis insertum, ac philaterium simile factum, continens dentem sancti Vincentii levitae et martyris; uxor vero illius pares auri tantum naves accepit. Cetera autem egrediens in gratia dimisit. Sequenti igitur die iterum rex Robertus cum episcopis transiens ad imperatoris tentoria, qui eum satis sublime suscipiens, expletoque simul prandio, centum libras ei ex auro puro obtulit. Rex quoque pares tantum naves auri ex illo sumpsit. Firmo quoque uterque pacto amicitiae, rediere ad propria

9. Henricus nempe rex paternis rebus potitus, germanum suum Robertum constituit Burgundiae ducem. Praeterea cum isdem rex rem publicam vivaci mente et agili corpore regni sui discuteret, tunc contigit, ut Letoericus Senonensis^g archipraesul obiret. Illico^h vero unum de suae gentis nobilibus consecrari mandavit atque in eius loco subrogari. Sed Odo, rerum ditissimus, licet fide pauper, alterum econtra delegerat, ne ius regium hac in parte foret integrum. Nam qui viventi patri Roberto multa tam vi quam calliditate subriperatⁱ, arte simili filiis facere cupiebat. Cum enim primitus civitates Treecorum videlicet ac Meldorum cum multiplicibus castris illi praeripisset, post mortem eius coniugi et filiis illius Senonicam subripuit urbem; quam etiam tunc adversus illos infamis possessor vallaverat. Quod cernens Henricus, acra animi ferocitate tandiu illum insecutus est debellando, quousque genua flectens ei se subderet eiusque ditioni oboediens pareret. Erat enim isdem Odo natus ex filia Chuonradi regis Austrasiorum^j, Berta nomine, licet a patris sui proavis obscurae duxisset genus lineae. Et quoniam regi Rodulfo, avunculo scilicet eius, non erat proles ulla, quae foret regni heres, praesumpsit, ipso vivente, vi potius quam amore regni abenas praeripere; conferens insuper multa donaria, ut ei assensum praeberent, primoribus patriae. Sed nequicquam. Domini enim est regnum, et cuicumque voluerit, dabit illud. Est etiam proverbium: *Secundum fidem hominis erit amicus illius.* Gens enim praecipue regni eiusdem assertionem fidei floccipendit et foedus pro nihilo ducit. Exstitit igitur post mortem Henrici imperatoris, qui fuit nepos regis Rodulfi, Chuonradus, de quo in subsequentibus narrabimus, habens in coniugio neptam^k praefati Rodulfi; ob hoc maxime valenter resistens contradicebat Odoni; quorum etiam lis acerrima regni utriusque maximam fecit depopulationem. Ad ultimum denique cum iam in conspectu Dei excederet mensura tanti mali, collecto undecumque exercitu permaximo, conscendit Odo in Tul-

a) Henricus 1. b) suprascripto 2. c) Henrico 1. d) ita 1. 2. e) Henrico 1. f) Henricus 1. saepius.
g) Senon 1. Senonum 2. h) Ille 2. i) Ita 1. 2.

31) cf. diploma Roberti, *Actum publice supra Mosam apud regale colloquium gloriosissimi regis Roberti illustrissimo anno 19.* ap. Bouq. X, p. 568. 55
32) cf. H. 2. 33) i. e. Burgundionum.

lensem pagum, quem iam sepius depopulaverat, ibique oppugnans cepit^a Barrense castrum, cum magna tamen diremptionis eversione totius provinciae. Cumque in eodem castro locatis militibus ad custodiam ferme quingentis, ut tamen ipse quantoties ad propria repedaret, ulpote qui curis agitabatur innumeris. Praestolabantur itaque illum legati
 5 ex Italia directi, deferentes ei arram principatus, ut agebant^b, totius Italiae regionis. Contempserant enim suum principem, praedictum videlicet Chounradum, Mediolanenses, coniuratione facta adversus eum, iunctis sibi quos poterant ex civitatibus in circuitu. Existimabant quoque, eundem Odonem posse percipere regnum Austrasiorum atque ad eos transire, ut illis gereret principatum. Sed, sicut ait manu fortis insignis praecentor^c
 10 bellorum Domini: *Detectisti eos*, inquit, *dum alleverentur*, ita contigit. Nam subito ^{Ps. 72. 13.} Gocilo dux totius primae Retiae regionis^d cir^e Renum cum exercitu nimio in eum iruens, omnem Odonis exercitum in fugam vertit, licet ex utraque parte plurima multitudo moriens corruerit^e. Tunc denique et ipse Odo miserime^f interiit;^g Rogerus Catalanorum^h praesul, habens secum virum venerabilem abbatem Richardum³⁵, a caede
 15 suscipiens, uxori reddiditⁱ. Quae accipiens, direxit illud Turonis, ibique sepultum est iuxta patrem suum in atrio^k sancti Martini superioris^l cenobii. Et quidem finis Odonis talis exitit. Quem idcirco huic seriei intexere volumus, qualiter in praesentiarum cognosceretur rerum Creator iustissimus potenter explere, quod olim tesmoforo suo Moysi
 20 ^{Deut. 5. 9.} promisit: *Ego*, inquit, *Dominus, qui iudico peccata patrum in filiis in tertiam et quartam generationem*. Tertius namque hic Odo, de quo a nobis sermo superior est habitus, trinepos fuit illius Tetbaldi Carnoti comitis, cui cognomen Tricator fuit. Hic nempe quondam iunctus Arnulfo Flandrensi comiti, expetens per legatos Willelmum Rothomagorum ducem velut ad familiare pacis colloquium, promittens se ex parte Francorum seu Ugonis Magni, qui fuerat filius Roberti regis, quem Otto dux Saxonum,
 25 postea vero imperator Romanorum, Suessionis^m interfecit³⁶, ei utilia esse dicturum. At ille quoque, ut erat vir innocens, licet potentissimus, ubi illi constituerant, per fluvium Sequanae evectus navigio, velociter illo affuit. Qui dum simul convenientes, irruunt in amplexus, unus simplicitate, revera ceteri dolo illecti, simulatae pacis atque amicitiae miscuere colloquia. Post finem vero insimulatorum verborum coepto recessu, iam longiuscule progrediente Willelmo, revocavit eum Tetbaldus, quasi secretiora adhuc ei loquens crediturus seu carius valedicturusⁿ; at ille remum dextra accipiens, prohibuit, ut nemo suorum exiens illum sequeretur; exilivit ad ripam. Tetbaldus quoque illum adpropinquans quasi aliquid locuturus, ilico exerta^o, quam ad hoc tulerat sub pallio, spata, uno ictu caput^p a corpore decussit. Quod cernentes qui cum Willelmo^q venerant, remigando fugam arripiunt; nuntiavere Rothomagensibus^r ut contigerat³⁷. Erat enim Willelmo filius ex concubina, Richardus nomine, tamen adhuc adolescens. Quem accipientes sui, statuerunt pro patre principem regni. Tetbaldus nempe, patrato scelere, concitus perrexit ad Heribertum Trecorum comitem, petens ab eo sororem³⁸ ipsius dari sibi in coniugium, uxorem scilicet praedicti Willelmi quem interfecerat. At ille statim promisit dari; vocans eam ad colloquium sui, quae nondum genuerat prolem, quasi consolaturus ex dampno mariti, tradidit illam Tetbaldo detestabile satis in coniugium. Ex qua genuit Odonem, patrem videlicet istius, cuius finem teterrimum supra diximus

INCIPIT LIBER QUARTUS.

Post multiplicia prodigiorum signa, quae tam ante quam post, circa tamen annum

35 Christi domini millesimum in orbe terrarum contigere, plures fuisse constat sagaci

a) coepit 1. b) ita 1. 2. i. e. siebant. c) praecentor 1. d) ita 1. 2. i. e. cis. e) corruerit 1. f) alia manu superscr. capite plexus 1. g) cuius lacerum cadaver et excipitatum alia manu superscr. 1. h) estanolorum 1. i) Narrant etiam plerique, quod corpus eius diu nullumque quaesitum inveniri non potuit, donec uxor eius veniens toti intersigis invenit; habebat enim verrucam inter genitalia et anum. Quod sic inventum alia manu in marg. add. 1. 50 quae in Gestis cons. Andegav. legitur. k) alia manu superscr. capitulo 1. l) alia manu superscr. unioris monasterii 1. m) suessionis 1. suessionis corr. suessionis 2. n) valedicturus 1 o) exertam eodem manu superscr. 1. exertam (spatham) etiam G. c. A. p) Willelmo 1. q) Rothomagensibus 1.

34) i. e. Lotharingiae superioris. 35) Verdunensem. 36) cf. supra I, 2. et ibi notam 3. 37) cf. Floard. a. 943. Richerum II, 33 et quae Dudo hac de re narravit. 38) Leutgardem.

mente viros industrios, qui non his minora propinquante eiusdem dominicae passionis anno millesimo fore praedixere. Quod utique evidentissime contigit. Mortuo quoque, ut 1024 iam diximus, Heinrico piissimo imperatore, cui scilicet nulla proles extitit, qui in regnum post illum succederet, nonnulli sese inferre temptantes de primatibus, qui tamen potius ut regni corona fulgerent quam profectum rei publicae moderamenque iustitiae exerce- 5 rent. Prae cunctis ergo quidam Chounradus, quem superius taxavimus, audax animo et viribus ingens, sed fide non multum firmus. Cum enim diu multumque de consti- tuendo regni principe, ac praecipue inter praesules, retractatum^a fuisset, visum est eis, ipsum Chounradum debere eligere, nisi quod unum intererat, propter quod Henricus 39 etiam illum valde exosum habuerat. Habebat enim coniugem³⁹, quae illi erat affinis, 10 quam etiam primitus quidam cognatus⁴⁰ ipsius duxerat. Praeterea innotuerunt ei pontifices, quid potissimum vellet, aut tale coniugium, quod manifestissime sacrae aucto- ritati nimium repugnabat, tenere, seu eo dimisso coronam imperii sumere. Qui protinus dimittendum promisit talis incesti coniugium, seque parere diligentissime illorum dictis et obedire consiliis. Deinde vero mittunt ad papam Romanum, ut eis in hoc 15 quod decreverant consentiret. Qui statim libentissime annuit, mandans insuper, ut quan- totius suscepto Germaniae sceptro Romam pergeret, suscepturus totius Italiae coronam. 1026. Interea indeptus regni infulam^b Chounradus, Italiam^c perrexit, secumque ducens uxorem, quam, ut diximus, illicito^d ceperat matrimonio. Cui protinus in descensu Alpium, quem Curiam Gallorum licet corrupte vocant, in oppido Cumis occurrit cum summo apparatu 20 papa Romanus, ut ante sponderat⁴¹. Fuere tunc quidam de marchionibus Italiae, qui minus ei assensum praebuerunt⁴². Sic enim illis facere mos est, ut iam supra taxavi- mus, in mortibus imperatorum. Nam et Papienses, ceterorum superbissimi, palatium regis, in sua civitate operoso sumptu constructum, destruxerant usque ad solum. Ille vero ut comperit, ferociter irruit, Yporeiam^e primitus civitatem capiens, deinde ceteras 25 cum castris universis propriae subiciens ditioni. Sicque^f Romam deveniens, coronam ex more sumpsit imperii. Cui dum episcopi suggererent, ut auctoritate Romani ponti- ficis, qualiter illis promiserat, repudium illiciti facere coniugii, graviter accipiens, dixit, se imperatorem creatum nullo modo debere uxore viduari; ac sicut inepte ceperat, tenuit.

I. De universalitate ecclesiae a Constantinopolitanis iniuste requisita. Circa annum 30 1024. igitur Domini millesimum vicesimum quartum Constantinopolitanus praesul cum suo principe Basilio aliique nonnulli Grecorum consilium iniere, quatinus cum consensu Romani pontificis liceret ecclesiam Constantinopolitanam in suo orbe, sicuti Roma in universo, universalem dici et haberi. Qui statim miserunt qui deferrent multa ac diversa donorum exenia Roman, tam pontifici quam ceteris quos suae parti favere conspicerent. 35 Ubi convenientes exposuerunt apud pontificem suae protectionis querelam. Sed quid non pertemptat cecus amor habendi? Estque proverbium, aureo pugillo murum frangere ferreum. Ac licet pro tempore philargiria mundi regina queat appellari, in Romanis tamen inexplebile cubile locavit. Mox namque ut videre Grecorum sibi deferri fulgidas opes, versum est cor illorum ad fraudulentiae diverticula, pertemptantes an forte clan- 40 culo concedere quiverant quod petebatur; sed nequaquam. Non enim potest falli summa Veritas, quae spondit: *Portae inferi non praevalent adversus eam*. Dum ergo adhuc leni sub murmure huiusce machinatores in conclavi sese putarent talia tractavisse, velox fama de ipsis per universam Italiam decucurrit. Sed qualis tunc tumultus, quam vehe- mens commotio per cunctos extitit qui audierunt, dici non valet. Praecipue tamen vir 45 prudentissimus, pater videlicet Willhelmus, de quo iam diximus, ad Romanum pontificem de hac re misit epistolam, corpore brevem, sed materia ingentem ac sermone pungen- tem, talia continentem: *Gratia Dei et reverentia beati apostolorum principis Petri sedium in orbe terrarum excellentissima indepto papae Iohanni Willhelmus, crucis Christi servus, 1 Tim. 5, 1. sedem iudicii cum apostolis et regni coronam. Magistri gentium dictis instrumur, senio-* 50

a) retractum corr. retractatum 1. tractatum 2. b) infula 2. c) superaci. iro 1. d) ialito 1. e) irruit yporeiam. primitus 1. f) Sique post corf. Sicque 1.

39) Giselam.

40) Herimannus dux Alamanniae. peroptabatur a multis, praecipue ab Italicis, ut sibi

41) Haec ut pleraque alia fabulis esse plena, nemi- imperaret, in imperium sublimari (Hugo, filius Rot-

42) Pertinent huc etiam verba III, 9: horti regis.

Huiusmodi enim fama ubique provinciarum percitus

rem non increpandum. Idem tamen alias dicit: „Factus sum insipiens, vos me coegistis“.³⁰ *Idcirco igitur filiationis diligentia hortamur communem vestram paternitatem, qualiter in uno imitemini cogitationes hominum providentem dominum Salvatorem, ut dicatis ad alium vobis unanimum, quemadmodum ipse Petro: „Quid dicunt homines de me?“* *Si vero respensum illius ex fide fuerit, animadvertite qualiter sonuerit. Si autem clare, custodite ne obscuratur. Si vero obscure, lux mundi oranda est, qualiter ita fulgeatis, ut universis in gremio ecclesiae constitutis ad viam mandatorum Dei gratiendam lumen praebeatis. Sed est fama rei, quae nuper erga nos accidit, de qua quis audiens non scandalizatur, noverit se longe ab amore superno disparari. Quoniam licet potestas Romani imperii, quae olim in orbe terrarum monarches viguit, nunc per diversa terrarum innumeris regatur sceptris, ligandi solvendique in terra et in caelo potestas dono inviolabili incumbit magisterio Petri. Atque ista idcirco diximus, ut animadvertatis, non aliter Grecis quam cenodoxia huiusce, quam audivimus apud vos requirere, impetravisse. De cetero quoque optamus, uti universalem decet antistitem, vos acrius in correctione ac disciplina sanctae et apostolicae ecclesiae vigere aeternaeque ac feliciter valere. Erat quippe Iohannes iste cognomento Romanus frater illius Benedicti, cui in episcopatum successerat; largitione pecuniae repente ex laicali ordine neophitus⁴³ constitutus est praesul. Sed insolentia Romanorum huiusmodi advenit palliatae subdolositate ridiculum, scilicet ut quemcumque pro suo libitu in praesentiarum ad pontificatus officium delegerint, mutato nomine quod illi prius fuerat, aliquo magnorum pontificum nomine illum appellari decernunt, revera quem si non meritum rei, saltem nomen extollat. Praeterea Constantinopolitani ad propria remeantes, confutata illorum invidique tumida praesumptio conquievit.*

2. *De heresi in Italia inventa.* Castrum igitur erat per idem tempus in gente Longobardorum, quod ut erat vocabatur, Mons videlicet fortis, plenum etiam ex nobilioribus eiusdem gentis. Hos nempe cunctos ita maculaverat heretica pravitas, ut ante erat illis crudeli morte finire quam ab illa quoquo modo possent ad saluberrimam Christi domini fidem revocari. Colebant enim idola more paganorum ac cum Iudeis inepta sacrificia litare nitebantur. Sepissime denique tunc Manfredus⁴⁴ marchionum prudentissimus quam frater eius Alricus Astensis urbis praesul, in cuius scilicet diocesi locatum habebatur praedictum castrum, ceterique marchiones ac praesules circumcirca creberrimos illis assultus intulerunt, capientes ex eis nonnullos; quos dum non quivissent revocare ab insania, igne cremavere. Contigit ergo in vicino haberi aliud castrum nostrae religionis et fidei, in quo quidam miles aliquando aegrotans ad extremum pene devenerat. Ad quem utique visitandum ex hereticorum castello illorum praecipua iuxta morem veniens mulier, revera potius ut evidentior fieret secta eiusdem nequitiae, protinus ut egrediens domum in qua aeger decubabat intraret, repente prospiciens is qui languebat vidit intrare cum eadem muliere ad se innumerabilem exercitum in nigerrimis vestibus faciebusque teterrimis. Qua vero ingressa, postquam languentis frontem ac pulsum pectoris et cetera ut usus habet manu perlustravisset, pronunciaretque illum convalitum in proximum, domo egressa est, totaque simul familia cum illa solum reliquere infirmum. Statim quoque affuit illi nigrorum quem viderat globus; cui ita qui videbatur illorum princeps inquit: *Agnoscis me, inquit, Hugo? Hoc enim erat illius aegri vocabulum. Cumque ille respondens diceret: Tu quis es? dixit ei: Potentissimus potentum ac ditissimus divitum ego qui occurro tibi. Si me tantum credideris facere posse, ut te a morte quae praesens imminet eripiam, longoque vives tempore. Et ut certissime credas quod spondeo, noveris, meo auxilio meaque industria Chounradum hoc tempore imperatorem esse creatum. Tu quippe bene nosti, quod nullus imperatorum ita velociter omnem Germaniam atque Italianam sicuti iste suae subiugavit ditioni. Novi, inquit aeger, et mirum diu mihi cum ceteris fuit. Deinde vero primae fraudis auctor adiecit: Nonne etiam in transmarinis partibus regnum Grecorum post Basilium Michaeli mihi obdienti tradidi. Idcirco crede mihi, et faciam tibi multo maiora quam sperare queas, teque ipsum sanitati restituum. Erat quippe fama tunc temporis, quod isdem Michael cubicu-*

s) palliatisa Bozq. Hoc et sequens caput, quae primo omitenda putaveram, cum codices non comparavi.

43) Idem de Leone VIII. legitur. Cf. Gerbert hist. conc. Rem. SS. III, p. 672. 44) cf. eius diploma Mon. Patriae Chart. I. p. 463. in quo etiam fratris mentio fit.

larius fuisset Basilii clamque illi venenum in potu ad necem dedisset. Cuius procul dubio imperii post mortem eius sumpsit coronam. Cuius etiam, ut par erat, reginen imperii non satis utile fuit. Interea memoratus Hugo in sese reversus, dextra signum venerabilis crucis exprimere temptans, dixit: *Ego vero Iesum, Dei filium, testor, quem adoro, credo et confiteor. Non alium te omnino credidero, nisi ut fuisti et es, fallacem diabolum.* Tunc demon continuo hanc vocem edidit: *Quieso ne brachium contra me erigas.* Sicque continuo omnis ille globus ut fumus evanuit. At ille exclamans voce qua potuit, occurrant quippe domestici; narrat illis ex ordine quae vidit, quae audivit. Quibus dictis, ipso die ante solis occasum obiit. Nulli denique dubium, quoniam ista et sibi et nobis vidit.

4. *De fame validissima quae contigit in orbe terrarum.* Imminente igitur anno incarnati Christi millesimo tricesimo tercio, qui est a passione eiusdem Salvatoris millesimus, obiire viri in orbe Romano famosissimi sacraeque religionis signiferi, Benedictus videlicet papa universalis ac rex Francorum, ut iam diximus, Rotbertus

5. . . . Nam et ipse universalis papa Romanus, nepos scilicet duorum Benedicti atque Iohannis qui ei praecesserant, puer ferme decennis, intercedente thesaurorum pecunia, electus extitit a Romanis. A quibus exinde frequenter eiectus ac inhoneste receptus, nulla potestate viguit. Et ut iam superius taxavimus, ceteros tunc temporis ecclesiarum praelatos aurum potius vel argentum exaltabat quam meritum. Pro pudor!

6. De his evidentissime scriptura ait, immo os ipsius Dei: *Principes extiterunt, et non cognovi.*

8. *De Leucicorum praelio adversus christianos in partibus aquilonis.* Germania igitur, quae a Reno flumine sursum versus ad aquilonarem orbis plagam tendens sumit exordium, gentibus incolitur quam plurimis, ferocissimis tamen atque promiscuis. Inter quas una ceteris crudelior, commanens in ultima parte secundae Retiae. Nam prima Retia, licet a Reno utraeque dicantur, in parte eiusdem Keni coniacet occidentali. Quae scilicet corrupte regnum Lotharii vulgo nuncupatur. In altera, ut diximus, gens Leucicorum barbara, omni crudelitate ferocior. Cuius vocabulum a luto derivatur. Est enim omnis illorum habitatio circa mare aquilonare, in paludibus sordentibus; et idcirco Leutici quasi lutei vocantur. Hi quoque anno a passione Domini millesimo de suis egressi latibulis, vicinas sibi provincias Saxonum ac Bajoariorum nimium crudeliter devastantes, christianorum res ad solum usque deleverunt, viros ac mulieres trucidantes exterminabant. Adversus quos imperator Choumrâdus cum exercitu permaximo egrediens, multotiens plures ex illis caede prostravit; non tamen sine dampno suorum. Ob quam rem totius ecclesiae clerus ac plebs regni sui semet affligentes, Dominum rogarunt, ut ultionis vindictam de tanta barbarorum vesania illi concederet, ut ad sui nominis honorem christianis foret ex illis victoria. Dehinc vero irruens super eos, maximam illorum partem contrivit. Ceteri fugae praesidium arripientes, ad loca suarum paludum inaccessibleia nimium perterriti evaserunt. De qua victoria isdem imperator accepta confidentia, rursum collecto exercitu Italiam pergens, ad ipsam urbem Romam progrediens, universos rebelliones, qui contra eum insurgere temptaverant, anno integro ibidem degens, proterendo compescuit. Pactum etiam securitatis et amicitiae, veluti Henricus cum patre illius egerat, cum rege Francorum Henrico, filio Rotberti, statuit; cui etiam leonem pergrandem amicitiae gratia misit. Qui postmodum uxorem nomine Mathildem, moribus egregiam, de regno eius ex Germaniae nobilioribus accepit.

9. *De signo quod in sole apparuit.* Anno igitur eodem dominicae passionis millesimo, die tercio Kalendarum Iuliarum, sexta feria, luna vicesima octava, facta est eclipsis seu deliquium solis ab hora eiusdem diei sexta usque in octavam, nimium terribilis. Nam sol ipse factus est saphirini coloris, gerens in superiori parte speciem lunae a sua reilluminatione quartae. Intuitus hominum in alterutrum velut mortuorum pallor conspiciebatur. Res vero quaecumque sub aere crocei coloris esse cernebantur. Tunc corda humani generis stupor ac pavor tenuit immensus. Quoniam illud intuentes intelligebant portendere quiddam fore superventurae cladis humano generi triste. Nam eadem

a) *Sequentia desunt* 1. *foliis quibusdam excisis.* b) *gratis* 2. c) *dis dominicae p. m. tercio e corr.* 2. d) *croci* 2.

45) cf. II, 6. 46) Absurdum sane commentum! 47) ipsius Conradi filiam sibi desponsavit, quae iam a. 1034. obiit; cf. Wippo.

die, natale videlicet apostolorum, in ecclesia beati Petri quidam de principibus Romanorum conspirantes insurrexerunt in papam Romanum, cupientes illum interimere; sed minime valentes, a sede tamen propria expulerunt. Sed, ut praemisimus, tam pro hac re quam pro aliis insolenter patris imperator illuc proficiscens, propriae sedi restituit; necnon et alia passim in orbe cum in ecclesiasticis tum etiam in rebus secularibus multa contra ius fasque patrata contigerunt. Instinctu nempe rapidae cupiditatis penè nullius tuta fides in altero, quae est fundamentum et columnen totius boni, repperiebatur. Et ut evidentius foret, quod peccata terrae caelos pulsarent, sicut propheta clamat propter creberrimas populi iniquitates: *Sanguis, inquit, sanguinem tetigit*. Nam postmodum pene in universis mortalium ordinibus insolentia pullulante ac vigore iustae severitatis tenorisque tepescente, ut illud apostolicum nostrae genti rectissime potuisset improbari elogium, quod ait: *Audatur inter vos nefas, quod nec inter gentes*. Nam impudentissima avaricia humana pectora invadente, periclitabatur fides in cunctis. Exinde procedebant rapinae et incestus, litigia cecarum cupiditatum, furta et adulteria inmanissima. Pro pudor! Horreri erat cuique referre de se quod sentiebat. Nemo tamen propter hoc a nefario malitiae usu sese corripuit. Iterum quoque post annos quatuor facta est eclipsis solis undecimo die Kalendarum Septembrium, feria quarta, hora sexta, atque, ut semper fit, luna vicesima octava. Eodem nihilominus anno Chounradus, cuius superius mentionem fecimus, apud Saxoniam Romanorum obiit imperator. Cuius filius Heinricus nomine, quem ipse vivens pro se regem constituerat, imperavit.

EX LIBRO V.

I. Anno igitur millesimo quadragesimo primo incarnationis dominicae extitit terminus paschalis duodecimo Kalendarum Aprilium, et ipse dies undecimo. Atque idcirco adnotare placuit, quoniam nec communis unquam fit temperior nec embolismus septimo Kalendarum Maiarum diem aliquando excedit. Sed inter ipsos triginta quinque dies legitime dies sacerimus paschae coartatur. Obiit quoque eodem anno Chounradus imperator; cui successit in regnum Heinricus, filius ipsius, iam ab eodem patre rex constitutus. Contigit vero ipso in tempore, inspirante divina gratia, primitus in partibus Aquitanicis, deinde paulatim per universum Galliarum territorium, firmari pactum propter timorem Dei pariter et amorem, taliter ut nemo mortalium a feriae quartae vespere usque ad secundam feriam incipiente luce ausu temerario praesumeret quippiam alicui hominum per vim auferre, neque ultionis vindictam a quocumque inimico exigere, nec etiam a fideiussore vadimonium sumere. Quod si ab aliquo fieri contigisset contra hoc decretum publicum, aut de vita componeret, aut a christianorum consortio expulsus patria pelleretur. Hoc insuper placuit universis, veluti vulgo dicitur, ut treuga Domini vocaretur. Quae videlicet non solum humanis fulta praesidiis, verum etiam multotiens divini suffragata terroribus. Nam plerique vesani audaci temeritate praescriptum pactum non timere transgredi, in quibus protinus aut divina vindex ira seu humanus gladius ultor extitit. Et hoc passim tam frequenter contigit, ut prae sui multitudinis singularum tim non queant adnotari; et hoc satis iuste. Nam sicut dies dominicus propter dominicam resurrectionem venerabilis habetur et octavus cognominatur, ita quintus, sextus et septimus ob dominicae coenae et eiusdem passionis reverentiam debent ab iniquis actionibus esse feriati. Contigit enim, ut dum pene, sicut iam diximus, per totas Gallias hoc statutum firmiter custodiretur, Neustriae gens illud suscipere recusaret. Erat enim huius rei occasio dissidium superbissimi litigii, quod exortum fuerat inter Heinricum regem, filium Rotberti, et filios supradicti Odonis, qui vicissim incendiis bellamiscentes intestina, sibimet dampna inferentes non modica, plurimas suorum strages dederunt. Deinde quoque occulto Dei iudicio cepit deservire in ipsorum plebibus divina

a) chounradus 1. b) Quo 1. c) multoties 1. d) sustulit 1. e) plurimas 1.

46) Huius rei tempus non satis constat. Hanc an- stituta retulit IV, 5. 50) V. Ducangium in gl. Quod num ex Glabri Rodulfi computatione statui; v. infra. quo tempore primam occurat, nondum satis exploratum est. Cf. legem Mon. Legg. H. p. 38. editam.

ultio. Consumpsit enim quidam mortifer ardor multos tam^a de magnalibus quam de mediocribus atque infimis populi; quosdam vero truncatis membrorum partibus reservavit ad futurorum exemplum. Tunc etiam pene gens totius orbis sustinuit penuriam pro raritate vini et tritici.

1043. Eodem vero anno, id est quinto post quadragesimum atque millesimum dominicae 5 incarnationis annum, antedictus Henricus, filius Chounradi^b, rex Saxonum iam in re, Romanorum vero imperator in spe, duxit uxorem filiam Willelmi Pictavorum ducis, nomine Agnetem, quam etiam desponsavit in civitate Crisopolitana, quae vulgo Vesuntio⁵¹ vocatur⁵¹. Illuc denique ob amoris ac benivolentiae gratiam utriusque convenit maxima nobilium multitudo, episcoporum vero numero viginti octo. Provenerat enim in dedicationem praedicti regis regnum Austrasiorum, quod illi a progenitoribus competebat. 1041. Simul etiam genti Hunorum proprio moderamine regem Abbonem nomine instituerat⁵². 1042. Unanimiter enim universi marchiones ac comites tam ex Italia quam ex Germania longe lateque eiusdem regis dominium semet super exercere gratanter expetebant; et non inmerito. Erat enim affabilitate gratissimus ac liberalitate^c perspicuus atque humilitatis 13 gratia praeditus. Nec cuiuspiam extollentiae nutu notabatur indeptus; atque idcirco universis circumcirca existebat amabilis. Ipso itidem anno praedicta gens Ungrorum eius 1043.⁵³ imperio rebellis exitit; quam ille hostiliter aggressus, potenter devicit sibi que tributariam subiugavit. Tamen, pro pudor! unum in eo erat nimium reprehensibile, quod 20 incontinentia carnis luxuriae infamabatur. Illud enim vitium plus ceteris in genere 20 humano rerum ordinem turbat.

4. *De dissensione Lugdunensis praesulatus.* Fuit igitur in supra taxatis diebus dissensio^d permaxima post mortem Burcardi archipraesulis Lugdunensis^e de praesulatu 1031. ipsius sedis, quam plures non iustis appetebant meritis; sed instinctu^f superbae elationis primus omnium praedicti Burcardi nepos, eiusdem aequivocus, supra modum superbis- 25 sinus, relicta sede propria Augustanae civitatis, procaciter Lugdunensem arripuit. Qui post multas perpetratas nequicias captus a militibus imperatoris, perpetuo est condemnatus^g exilio⁵⁴. Post ipsum vero quidam comes Geraldus^h suum filium puerulum quendam arroganter ibidem sola praesumptione auctore substituit, et ipse post modicum, non ut pastor ovium, sed veluti mercennarius, in fugam versus delituit. Quae omnia dum per- 30 lata fuissent Romano pontifici, suggestum est ei a viris fidelibus, ut sua auctoritate patrem Odilonem, Cluniensis monasterii abbatem, ibidem eligeret consecrari pontificem. Sic enim totius cleri ac plebis optans acclamabat devotio. Qui protinus mittens eidem patri palleum simul et anulum, imperavit eundem praedictae civitatis fore archiepiscopum⁵⁵. Sed vir religiosus suae humilitatis adtendens propositum, omnimodis renuit 35 fieri. Palleum tamen et anulum suscipiens, illi qui Deo dignus existeret, reservavit futuro pontifici eiusdem sedis. Habetur enim antiquitus ipsa civitas index veri luminis maximae partis Galliae, quoniam illuc primitus praecones christianae fidei a sancto Policarpo, discipulo Iohannis apostoli, missi, devenientes universam illustraverunt regionem. Contigit enim postmodum, ut superius diximus, ut Henricus rex, recepto 40 regno Austrasiorum, dum comperisset huius dissensionis cladem, condoluit, perquirens quid exinde agere deberet. Cuiⁱ, dum apud Vesoncionem devenisset; suggestum est tam ab episcopis quam ab omni plebe, ut virum aequae tali ministerio dignum, Odalricum scilicet, Lingonensis aeccliesiae archidiaconum, Lugduni constitueret pontificem. 1041. Qui protinus, ut suggestum fuerat, speciosissimis adornatum indumentis ad praefatam 45 illum destinavit sedem. Illico nempe restituta est totius provinciae requies et pax diu optata cum gaudio.

1044. Postmodum vero gens Ungrorum^l iam secundo praedicto regi rebellis existens, adversus eundem praeliari disposuit. Contra quam egressus, licet impar numero, confi-

a) iam 1. b) chounradi 1. c) libertate 1. d) dissensio 1. e) incedit 1. f) instictu 1. g) condemnatus 1. 50 h) girardum 2. i) iustraverunt 2. k) Qui 2. l) ungrorum corr. hungroorum 1.

51) cf. Ann. Altahenses (rest. Giesebrecht) p. 69. Herimannum Aug. a. 1034. 55) cf. epistolam Iohannis XIX. ap. d'Acherium Spicil. II. p. 387; quae ante Burchardi tempora scripta fuerit necesse est, quam Iohannes iam a. 1033. obiit. 55 de eclipsi solis; utraque a. 1044. accidit. 54) cf.

dens tamen in Dei auxilio, configere cum ipsis non timuit. Non enim erant in exercitu ipsius plus quam sex milia virorum, cum in Ungrorum falangibus estimarentur ducenta milia armatorum. Erant etiam cum rege quam plures episcopi cum clericis multis, qui pietatis gratia inermes cum eo in certamen introierunt. Initioque certamine, 5 tanta caligo ac tenebrae occupaverunt Ungrorum partem, ut vix iuxta se positum quis illorum posset agnoscere; exercitus quoque regis videbatur clarissimo sole circum et infra perlustratus. Qui fortiter dimicans, innumerabili cede prostravit adversarios fugavitque, cum de suis perpauci corruissent⁵⁰. Capta vero praedia hostium, ac regno, ut primitus ceperat, ordinato, triumphanter rex devenit ad propria.

10 Contigit ergo tunc temporis, ut abba cuiusdam monasterii honestae possessionis eidem imperatori equum^b valde optimum praesentaret, quatenus sibi ac loco sibi commisso illius liberalitatis amicitiam conciliaret. Fuerat denique isdem equus, ignorante^c abbate, cuidam militi clam sublatus, sibique precio venundatus. At imperator gratanter illum suscipiens, suimet evectioni mancipavit. Quodam igitur die eidem equo insidens 15 iter agebat; obviam fuit ei miles, cui praefatus equus furtim ablatas fuerat. Qui prudenter aggrediens imperatorem, in huiusmodi prorupit verba: Tu, inquit, o rex, qui censuram debes tenere totius iustitiae, equum mihi fraudulenter abstractum cerneris possidere. Cui ilico rex tale protulit responsum: Si tuus, inquit, est equus, ut ais, accipe illum cum sessore, et duc tecum quo melius optas, et habeas utrumque, quousque persolutionem furti suscipias. Miles quoque existimans sibi inludi, herebat stupens. Enimvero 20 rex compulit eum, ut manu iniecta duceret utrumque in suum dominium. Aspicientes vero qui circumstabant, ingenti admiratione stupuerunt. Quae grates, inquit rex, referendae sunt illi viro, qui me tam subdole in hanc impulit captionem? Qui dum ab universis horribiliter detestaretur, ait rex: Adducite illum, ut secundum inlusionem, quam 25 in me gessit, in eo vindictur. Dumque praefatus abba accersitus fuisset, ait ei: Depono baculum regiminis pastoralis, quem credis largitione mortalis hominis debere gestari. Quem cum a^d se proiecisset, suscipiens illum rex^e, imposuit dexterae imaginis^f Salvatoris: Vade, inquit abbati, et suscipe illum de manu omnipotentis Regis, nec sis ultra pro eo debitor alicuius mortalis; sed libere utere eo, ut decet culmen tanti nominis. At ipse gaudenter illum suscipiens, plurimis de tali facto alacritatem contulit, ac dehinc omni cum libertate viguit.

5 De extirpatione simoniaca. Dignoscens igitur isdem Henricus, per universam Galliam atque Germaniam symoniaca philargiarum crassari cupiditatem, coadunari fecit ex omni imperio suo tam archipraesules quam ceteros pontifices, et tale eis intulit colloquium: Lugens vobis incipio loqui, qui vice Christi in^g ipsius aecclesia^h constituti estis, 35 quam ipse sibi desponsavit ac precio sui sanguinis redemitⁱ. Sicut enim ipse gratuita bonitate de sinu Dei Patris per virginem ad nos venire dignatus est redimendus, ita suis praecepit, mittens eos in orbem universum, atque dixit^j: „Gratis accepistis, gratis date^k“.^{Math 10, 8} Vos enim avaricia et cupiditate corrupti, qui benedictionem^l conferre deberetis, in huiusmodi transgressionis^m dando et accipiendo secundum canonemⁿ maledicti estis. Nam et 40 pater meus, de cuius animae periculo valde pertimesco, eandem damnabilem avariciam in vita nimis exercuit. Idcirco quicumque vestrorum huiusce maculae sese norunt contaminati, oportet ut a sacro ministerio secundum dispositionem canonicam arceantur. Patet ergo manifestissime, quoniam propter hanc offensam venerunt super filios hominum 45 diversae clades, fames videlicet atque mortalitas necnon et gladius. Omnes quippe gradus aecclesiastici a maximo pontifice usque ad hostarium opprimuntur per suae damnationis precium, ac iuxta vocem dominicam in cunctis crassatur spiritale latrocinium. His denique ab imperatore acerrime^o prolatis, stupefacti pontifices, quid illi responderent non habebant. Pertimescebant enim carere ob hanc culpam propriis episcopatum sedibus;

50 a) posset 1. b) equum 1. saepius c) i. a. demit 2. d) ad corr. a 1. e) add. sed delavit et 1. f) imaginis 1. g) Folio partim exeat, circiter 9—12 litterae singulis lineis deperditae sunt. Quae ope praesertim Hugonis Floriacensis supplentur, typis indicantur. h) plures litterae supplendae sunt, nisi fortasse sententia finita lineae partem vacuum fuisse statuamus. i) apostolis ed. quod in cod. legi nequit. suis praecepit et dixit mittens eos Hugo Flav. k) ita Hugo Flav. dicitur legere mihi visus sum (fortasse bn). l) Hugo haec ita contrahit: in hac transgressionem d. 55 et a. maledicti e. m) acerrime 1.

56) cf. Ann. Altahenses 1. 1. p. 72.

et quoniam non solum in Gallicanis episcopis haec pessima pululaverat nequicia, verum etiam multo amplius totam occupaverat Italiam. Omnia quippe ministeria ecclesiastica ita eo tempore habebantur venalia, quasi in foro secularia mercimonia. Cernentes quoque episcopi gravi sese invectione irretitos, misericordiae operam implorabant. At ipse princeps misericordia motus, tale consolationis protulit verbum: *Ite, inquam, et quod illicite accepistis bene disponere satagite, ac pro anima patris mei, qui hac noxa reus vobiscum tenetur, attentius intercedere mementote; atinus ei indulgentiam huius facinoris a Deo possitis acquirere.* Tunc proposuit edictum omni imperio suo, ut nullus gradus clericorum vel ministerium aecclesiasticum precio aliquo acquireretur. At si quis dare aut accipere praesumeret, omni honore destitutus, anathemate multaretur. Spondit insuper promissum huiusmodi, dicens: *Sicut enim Dominus mihi coronam imperii sola miseratione sua gratis dedit, ita et ego id quod ad religionem ipsius pertinet gratis impendam. Volo, si placet, ut et vos similiter faciatis.*

Ipsa quoque in tempore Romana sedes, quae universalis iure habetur in orbe terrarum, praefati morbi pestifere per viginti quinque annorum spacia miserrime laboraverat. Fuerat enim eidem sedi ordinatus quidam puer circiter annorum 12 contra ius fasque; quem scilicet sola pecunia auri et argenti plus commendavit quam etas aut vitae sanctitas; et quoniam infelicem habuit introitum, infeliciorum persensit exitum. Horrondum quippe referre turpitudine illius conversationis et vitae. Hic itaque cum consensu totius Romani populi atque ex praecepto imperatoris delectus est a sede, et in loco eius subrogatus est vir religiosissimus ac sanctitate perspicuus Gregorius natione Romanus. Cuius videlicet bona fama quicquid prior sedaverat in melius reformavit.

a) mihi d. mihi i. priore mihi deleto. b) horroni est referre Hugo Fl.

CHRONICON NOVALICIENSE.

EDENTE V. CL. LUDOWICO CONRADO BETHMANN PH. D.

Novaliciense monasterium, in valle Segusina sub ipsis Montis Cenisii radicibus a. 726. sancto Petro constructum, a. 906 vel 916. a Sarracenis dirutum, circa a. 1000. restauratum sub abbatibus Bremetensibus, anno denique 1602. propriis abbatibus redditum, qui etiam nunc illud regunt, medio saeculo undecimo suum habuit chronographum. Is ex agro Vercellensi nobilibus ortus parentibus¹, sub Gezone abbate² regulam S. Benedicti professus fuit in monasterio ut videtur Bremetensi³. Post cum propinquo suo Bruningo Novalicium adiit tunc in ruinis iacens, ibique per triennium saltem habitavit⁴; sed postea inde recessit. Scripsit primo vitam S. Eldradi⁵; deinde chronicon Novaliciense,

1) V. 9. 2) a. 974—1014. 3) Hoc probare videtur sirmata cuius secutus sum V. 25. Bruningus enim tunc Bremeti vivebat, non apud S. Andream, ut apparet e sequentibus: *issum est ei, ut adiret locum ad hunc, scil. S. Andream. Bremeti in Lomellina, ubi Sesia Padum influit, paulo ante a. 925. ab Adalberto I. monasterium S. Petro constructum fuerat et Novaliciensibus concessum, qui tunc Taurini apud S. Andream morabantur; intra a. 930—952. abbas eo se transtulit, et congregationis ibi constituit caput. Ab eo inde tempore abbates promiscue dicebantur et Novalicienses et Bremetenses; hoc tamen nomen mox praevaluit. Apud S. Andream vero, Novalicii, Uleione et in reliquis praepositi erant, abbati Bremetensi subditi. 4) *mecum enim per triennium habitans II, 20. Ad hoc tempus pertinet quod narrat, horum ossa . . . saepissime visitans II, 12; in predicto sepius vidi monasterio II, 6; cuius sepulcrum ab incolis loci sepius mihi ostensum est II, 4; sepius vidimus III, 16; vidimus conlatum III, 30. 5) Hoc ipse dicit III, 31. Vitam edidit Henschen in Actis SS. Martii II, 338. nostroque vindicat, quem ob ea quae ibi in fine de expeditione crucigerorum narrantur, paulo post a. 1100. vixisse patet. Sed hoc admitti non potest, quum iam ante a. 1014. monachum fuisse ex V. 25. sciamus. Ideo Terraneus Adelaide illustr. I, 83. statuit, hanc vitam eius esse auctoris, sub abbate Willelmo compilatam ex nostri I, 12. IV, 1—17.**

venerabilis Guilielmi Bremetensis, tum ob sermonis diversitatem et versus interspersos plurimos, quales in chronico nunquam inveniuntur. Mihi attentius eam legenti illud mox occurrit, versus haece rudes octonarum syllabarum in iis tantum reperiri, quae et in chronico legebantur, scilicet vitae n. 3. 5. in chronici IV, 1; n. 4 in IV, 2; n. 7 in I, 12; n. 8 in IV, 15; n. 9 in IV, 9. 17; n. 10 in IV, 13; reliqua vita neque versus habet, neque cum chronico convenit. Hi versus autem quasi telam faciunt, cui prosa intexta est; et quum ipsi sermone conscripti sint nonnunquam sat barbaro, quali et chronicon, prosa alium plane stilum redolet, eundem quo uti solebant qui saeculo undecimo vitas sanctorum antiquiores in formam minus rudem redigebant. In iis quae et a nostro sarrata scimus, vita semper in versus istos breves recidit; in reliquis aequalis quidem sonitus reperitur a. XI et XII. usitatissimus, sed multum diversus a versibus illis longitudinis ubivis aequalis. Porro Rochex gloire de la Novalisae p. 55. 99. 103. 106. 109. 112. 120. ex Sanctoralibus Novaliciensibus eadem dedit quae in Actis SS. n. 4—5 legantur, vitam scilicet sine miraculis, sed multo ampliorem; ibi enim et alii versus interpositi sunt longiores syllabarum denarum, ea semper repetentes et vero imitantes, quae iam in prosa et in brevioribus versibus dicta fuerant, qui versus longiores si inde extracti componantur, vitam sancti efficiant integram, metro aequalem iambico quinario, sermone atque indole plane a prosa et a

⁶ in Bremetensi monasterio⁶, tempore diverso; nam secundus liber ante a. 1027.
⁷ scriptus fuit⁷, quintus longe post hunc annum ineptus⁸, et attentius legenti

brevioribus versibus diversam, encomiasticam, qualia responsoria de sanctis esse solent. Initium hoc est:

*Ex Ambelli castello Galliae
inter Alpes ortus Provinciae
prope flumen Dederasum
pompa detestans huius saeculi
sequebatur exemplum parvuli.
Nullis equos ornabat phaleris,
nec ridebat in luctu pauperis,
sed vitabat prorsus ingluetem,
imitatus Christi pauperiem etc.*

Hoc carmen certe Vita recentius est; at nec Vitam nostri esse vidimus. Credo igitur, sancti Eldradi vitam a nostro conditam fuisse ante a. 1027. versibus illis brevioribus — alium deinde sub abbate Willelmo paulo post a. 1100 Vitam inde fecisse prosaicam, ita ut multos versus et centones retineret integros, alios sermone pedestri exprimeret in vitis sanctorum tunc usitato, miracula quaedam omitteret, alia plura adderet, maxime quae recentiori tempore facta essent, ut ipse dicit 23: *ad ea tantum scribenda nos coarctavimus, quae ex novitate temporum per se manifesta*; — ex hac tertiam postmodo factam, in forma responsorii, versibus quinaris, caendam in die festo sancti; — in sanctorali denique Vitae secundae in lectiones divisae hocce responsorium insertum ad usus monachorum, unde Rochex sua dedit. Atque responsorium si quis habere desiderat integrum, ex huius libro facile construxerit; Vita prosaica in Actis SS. legitur; Vita primitiva a nostro composita iam quidem deperdita est; sed ope prosaicae ex parte restitui potuit; quam haec chronico subiecit, tam quia eiusdem auctoris videtur nondum edita, tum quia pars libri quarti deperdita ex ea poterit suppleri. 6) Hac de re quum multum disputatum sit, ex ipso libro accurate colligenda censuimus omnia quae aliquo modo huc facere videantur. Atque sanctissima mater nostra Novaliciensis ecclesia IV, 24. amissus V, 1. loca nostra V, 5. 29. 37. nobis tulit V, 19. nobis fecit app. 17. dicere potuit monachus Bremetensis congregationis, sive is Bremeti vivebat, sive apud S. Andream, sive in alio quopiam monasterio eiusdem congregationis. Haec igitur nil probant. At quum Bremetum quater nostra abbatia ind. V, 19. app. 5. 16. 17. vocatur, ita difficultus locutus fuerit, qui non ibidem versaretur. Porro V, 24 in armario nostro, Bremetensi scilicet, in alio coenobio tunc tantum scribi poterat, si eius archivum Bremetensi iunctum erat; scimus tamen, et apud S. Andream et in reliquis Bremetensis congregationis prioratibus archiva peculiariter extitisse. Denique hanc abbatiam V, 33. nostra loca V, 23. et maxime nostrum dilexit locum V, 34. sine ullo dubio Bremeti tantum potuerunt scribi, cuius praeterea historia post Novaliciensem ita principalem locum obtinet in chronico et vere unicum, ut de reliquis nunquam fere mentio fiat. Ideo iam Henschen et Muratorius auctorem Bremetensem dixerunt. Duo tamen loci obloquuntur: locum ad hunc . . . hoc

non ad favorem nostrorum locuti sumus V, 25. et V, 30. in bivio hoc secus muros civitatis, Taurini scilicet; ob quae Terraneo Ad. I, 65 sqq. auctorem S. Taurini apud S. Andream scripsisse contendit, quem secutus est Napione Piemont. illustri IV, 151: ipse nil novi afferens. Verumtamen hoc non admittunt loci de Bremeto supra allati, ut ex maiori eorum parte iam exposuit Fabricius Malaspina sulla patria e sull' città del cronografo Novaliciense. Tortona 1816. qui tamen difficultatem non solvit, hos duos locos a scriba interpolatos censens, quos revera auctoris esse codex ipse docet. Sed advertendum est, vocem huius saepissimo pro illo poni a nostro: hunc coenobium II, 3. hoc coenobio II, 4. hunc monasterium II, 4. huius monasterii II, 5. in hoc monasterio II, 7. hoc coenobium III, 8. quae omnia dicta sunt de Novalicio; huius Berengarii V, 5. in tempesta temporis huius condalens abbas Geso loci Bremeti V, 25. 20 ubi huius iungendum est cum temporis. Eodem itaque sensu in bivio hoc V, 30. esse potest illo quem nostis; et ad favorem nostrorum V, 25. non omnino necessarium est ut monachi S. Andreae intelligantur, sed possit etiam esse, quia Brumig 25 propinquus noster fuit. Semper tamen remanet locum ad hunc V, 25. quod scribi non poterat nisi apud S. Andream. Ideoque accedo opinioni Illustris Gazzerae, auctorem, monachum Bremetensem, hoc scripsisse vel suppluisse, quum forte apud S. Andream pro tempore versaretur, fortasse quum fratribus opus suum recitaret. Et revera haec omnia sed quoniam — reaedificaretur V, 25. supplementi formam habent ad marginem adiecti; et verbis V, 30. intrinsecus haec posuimus, ut illatio haec doceret etc. auctor ipse prodit, totum illud caput postea a se interiectum esse. Qui si apud S. Andream vixisset, profecto monasterii huius saepius fecisset mentionem. Novalicii nihil scripsit nisi forte vitam S. Eldradi, iuvenile opus; nam semper et ubique de illo tamquam de loco remoto loquitur. Cf. etiam mater nostra Novaliciensis ecclesia IV, 24. — Quod Terraneo Adel. I, 69. nostrum opinatus est esse Iohannem Taurinensem illum, de quo Galvaneus Flamma apud Murat. SS. XI, 565. de facto locutus anni 344, quod noster nec narravit nec narrare potuit, ubi secundum fragmentum Iohannem Taurinensem notandum est contra Vercellas: hoc sane nimum caret fundamento. — Rochexii denique opinionem p. 68. „le second auteur de la chronique de cette abbaye, de l'an 1040, marque que c'est Attebertus moyne de la Novalese, qui a écrit la premiere chronique de la même abbaye, au vivant de Frodoin, et sa vie même après son decez“ et p. 34: „l'ancienne chronique de l'an 1040. dont l'auteur nous assure de l'avoir tiré sur une autre chronique de la même abbaye, qui fut écrite par commandement de S. Frodoin, par un moyne appelé Attebertus“; erroneam esse, natam solummodo ex verbis III, 13. quis hunc condere librum. . . . Attebertus scripsit falso intellectis, iam monuit Combetus in praefat. p. 8. 7) cf. ad. II, 14. 8) index V, 40: De abbate Godefredo, qui longe post

saepissime apparebit, narrationem non aequo stilo decurrere, sed nunc obrumpi, nunc interrumpi, nunc resumí, uti fieri assolet, quum quis ad scribendum vario tempore accedit⁹. Absolutis denique quinque libris, auctor per scribam ús subúcere fecit duo diplomata in superioribus omissa, una cum nota quadam historica quam alicubi invenerat¹⁰. Postmodum in schedas coniecit continuationem chronici ab anno fere 1014. usque post a. 1050¹¹, cui vario ut videtur tempore ad supplendos libros priores quaedam subiunxit¹², prout sibi in notitiam veniebant in schedis consignans, temporum ordine plane neglecto. Haec omnia¹³ eodem quo schedis mandaverat ordine, inde in rotulum transscribi fecit;¹⁴ ipse postmodum hic illic correxit¹⁵, signaque supplementis apposuit, quo quaecumque loco forent inserenda. Hinc apparere videtur, opus non fuisse absolutum, sed appendicem et etiam librum quintum habendum esse quasi pro collectaneis, e quibus chronicon integrum curis secundis reficere fortasse proposuerat, quum mors eum avocaret.

¹⁵ Fontes adhibuit narrationes populares¹⁵, traditionem coequalium¹⁶, carmen de Walthario¹⁷, Peregrinationem atque Actus eiusdem¹⁸, diplomata¹⁹, in-

mortem suam cuidam fratri fugienti apparuit. Godofredus obiit a. 1027. 9) cf. III, 21. 27. 32 et maxime in libro V, 2. 3. 6. 8. 9. 10. 13. 14. 15. 18. 21. 25. 28. 30. 34 sqq. Libro tertio primum 20 tantummodo capita dederat; reliqua postmodum adiecit. 10) append. 1-3. 11) app. 5-10. 12) app. 11-17. 13) app. 5-17. 14) cf. app. 15. Iam hinc patet, errare Terraneum Adel. I, 65. quum hanc appendicem alius auctoris esse statuat, sub Eldrado III. in Bremetensi monasterio adiectam prioribus quinque libris apud S. Andream ante a. 1027. scriptis. Sed non est quod hoc ipsi vitio vertamus; quum enim prorsus ignoraret signa supplementis apposita, iure suo de uno scriptore dubitavit vir acutissimus, quem merito maximi faciunt Itali. — Eodem quo haec tempore, alia quoque in prioribus libris correxit auctor; et tunc etiam IV, 18. cum adiecisse crediderim ultimos duos abbates Benedictum et Adregondum, si modo haec nomina ipsius sunt, nec ab alijs interpolata. 15) „Volks-sagen“: de osse S. Petri I, 7; de S. Eldrado et antiquibus I, 12; obitus Bartae II, 4; de thesauro Mon-
³⁵ Romulei II, 5; Waltharii peregrinatio, pugna eum latronibus, sepulchrum II, 7. 10-12; de Ebraldo latrone, Karoli prandio, ioculatore, Papia capta, Desiderio caecato III, 7-14; de audacia Algisi et insidijs ei a Karolo factis III, 21-23; de diabolo pugnam Fontaneticam nuntiante III, 29; fuga Adeleidis reginae V, 10-12; de vulpe diabolica app.
⁴⁰ 13. Quodammodo etiam miracula huc pertinent, de quibus vide statim. 16) ipse citat I, 9. II, 2. 3. 5. 10. 13. 15. 20. III, 14. 30. 31. 32. V, 8. 23. 27. 29. 31. app. 7. 17) II, 8. 9. Hoc carmen, ex
⁴⁵ epica Germanorum poesi nullum antiquiore sive ab Ekkehardo apud Sanctum Gallum, sive Floriaci a Giraldo in Latino versus redactum saeculo decimo, post Fischerum et Molterum ediderunt Jacob Gríman et Schmeller Lateinische Gedichte des zehnten
⁵⁰ Jahrhunderts. Gott. 1838. 8. quem diligenter legas instar omnium, de carmine ipso et vero de nostro chronico doctissime agentem. Mirum est, quam celeriter quamque late hoc carmen ineunte saeculo

undecimo percrebuerit; codices enim habebantur in Germania nostra, necnon in Belgica, in Flandria apud S. Bertinum (cf. Annales nostros VIII. p. 413.), fortasse et in Gallia, in Helvetia apud Sanctum Gallum, apud Engelbergenses (cf. Pertz in Annalibus VII, 179.) et Fabarienses (in Libro Viventium monasterii Fabariensis, iam in archivum Sancti Galli translato, p. 3. enumeratur thesaurus ecclesiae sub hbb. Henrico a. 1155. in quo tunc inter multos alios libros erat Waltharius Omerus Fulgentius et Troiana historia in uno volumine, iam deperditus); in Italia denique apud Novalicium. Rochex p. 34 narrat: „Ce Waltharius etoit Ongre de nation remarquable d'Ongrie il eut une sainte dame pour femme, premiere dame de la reine d'Ongrie ils se resolurent d'abandonner la cour . . . ils en sortirent donc secretement, la femme habillée en habit d'homme, et se vinrent rendre à l'abbé qui étoit alors à la Novalesse il leur demanda qu'elle étoit leur profession, ils répondirent avec respect, qu'ils ne sçavoient que celle de jardinier Cette femme toujours tenue pour un homme, passa plus de cent années de vie dans cette abbaye en grande opinion de sainteté, là où elle finit ses jours . . . et il est de croire qu'elle fut reconnue étant morte, et que son mary raconta ce qu'ils étoient“ ex traditione sumpta, nam Actus Waltharii non habuit. Sed Rochex is est, cui unum verbum acceptum sufficiat, ut amplam inde historiunculam componat. 18) II, 7. tuncque illam quam olim ferunt peregrinationem habuisse, aggressus est, quam carmine Latino expressam fuisse credo ob versus in initio eiusdem capituli citatos, qui non possunt nisi inde sumpti esse. Non diversum ab hoc opus fortasse quod citatur II, 12 in Actibus eius cognoscitur, quibus exiit temporibus. cf. III, 3. ex. Ceterum Waltharius heros Aquitanus et Waltharius monachus Novaliciensis utram iam ab initio unus fuerit atque idem, an sint duo, postmodum tantum in unum coniuncti, alijs dirimendam relinquo. 19) I, 1. II, 6. III, 17. 18. 24. 26. IV, 20. V, 21. app. 1. 3.

²⁰ scriptiones²⁰, Agobardi epitaphium Karoli Magni²¹, notam chronologicam²², carmen historicum fortasse Benzonis²³, historiam Romanam²⁴, Paulum Diaconum²⁵, Gregorii dialogos²⁶. Legit etiam vel citat saltem Terentium²⁷; sed metri antiqui ne sensum quidem habuisse videtur²⁸. Sermone utitur plane barbaro, sonitu aequali gaudens ex more illius saeculi²⁹, rarius tamen. Artem historicam⁵ frustra apud eum quaesieris; componit enim res, prouti in mensem inciderant³⁰. Ob errores multum notatur a Muratorio, iusto acerbius. Erravit quidem saepissime³¹, sed nunquam sciens falsum dixit; miracula³² tunc quivis vera credebatur; narrationes vero populares tantum abest ut cum Muratorio vituperemus³² in nostro, ut in iis potius summum eius meritum videamus atque praestantissimum. Quae enim narrat historica, aut non magni momenti sunt aut aliunde etiam nota; fabellae autem populares suavissimae omnino deperditae forent, nisi nos eas conservasset. Atque ut taceamus de reliquis: Waltharius locum¹⁰ ipsi assignavit in historia poesis nostrae heroicae³³; Karoli vero visio, pugna cum Ebrardo, prandium, traditor viam monstrans, transcornati, pugna in Clusis, filia regis proditrix equorum unguis conculcata, Papija capta, Desiderii pietas et occaecatio, Adalgisi audacia, Bertae obitus ad fores ecclesiae — haec omnia, coniunctis quae apud Monachum Sangallensem et Iacobum Aquensem leguntur, cycum popularem editisse demonstrant, cui ad magnum carmen epicum nil defuit nisi quae et Witichindo, victoria. Sed ob hoc ipsum tanto²⁰ pluris faciendae mihi videntur hae reliquiae, prae ceteris vero venerandae³¹ Italae, eo quod hi poesis ipsorum romanticae hic habent incunabula³⁴.

Codex chronici unicus, a. 1693. adhuc Novalicii in capsula servatus, postea cum chartis monasterii Taurinum devenit in archivum regium, inter Novaliciensia mazzo 2. n. 20; quem ipsius auctoris esse, primus Pertz indicavit³⁵, deinde²⁵ Combettus probavit pluribus. Est rotulus, consutus ex membranis latis palmam unam, longitudine inaequalibus; quarum aliquot deperditis, supersunt 28, quae coniunctae habent paulo plus undecim metris mensurae Gallicae. Prior pagina exarata est a summa ad imam; in altera calamus substitit fere media. Scriptus fuit codex saeculo XI medio, partim a scribis, partim ab ipso auctore.³⁰ Pingonius adhuc integrum vidit, Baldessanus iam sex prioribus capitibus carentem; nec plura interciderant tempore Duchesnii; at quum Malaspina eum in usus Muratorii describendum curaret, eadem iam deerant quae nunc. Nam incipit demum a verbis I, 12. nomine Eldradus in imo folii deperditi fragmento, manu scribae, qui calamum atque atramentum aliquoties paululum immutavit. Cum³⁵ II, 9. alia manus sequitur concisior, ipsius auctoris³⁰. Hunc versus finem eiusdem capituli cum novo folio alter scriba excipit, calamo aliquoties mutato per-

20) II, 14. III, 19. 21) III, 27. 22) quam nescio ubi repertam, ad verbum descripsit amannensis eius app. 2. 23) app. 5. 24) V, 29. 25) I, 10. III, 1. 26) V, 32. 44. 27) V, 9. 28) vide quomodo versus hexametros mutilaverit III, 19. et in historia Waltharii. 29) III, 7. 10. 16. V, 10. 30) III, 26. V, 11. 23. cf. notam 9. 31) I, 1. 2. 9. II, 4. 5. 14. 18. III, 1. 7. 15. 23. 26. 27. 28. 30. 31. IV, 18. 20. V, 10. 12. 22. 28. app. 15. 16. 32) I, 7. 9. 12. II, 15. 20. III, 12. V, 27. 30—37. 41—47. app. 7. 8. 32) cf. tamen Ant. Ital. III, 963. 964. 33) Wilhelmi Grimm deutsche Heldensage p. 36. Iacob Grimm Lateinische Gedichte des zehnten Jahrhunderts p. 56. Gervinus Geschichte der deutschen Nationallitteratur I, 101. 34) Incunabula dico, nam carmina de Albuino, Aucturi, Theudelinda, Langobarda grant, Germanae itaque originis, non Itala. Multum a vero aberravit, quum tamen vero proximus esset, Napione Piemontesi 40 illustri IV, 151. et post eum abbas Valperga di Caluso ob res Waltharii narratas inventore di romansi Italiani dicentes nostrum, qui illos, in Germania ortas, ex carmine Latino ultra Alpes condito desumpsit. Recte igitur contradicit Sauti in libro elegantissimo sulla condizione degli studj nella monarchia di Savoia. 1843. 4. p. 19 sqq.; et neque hic attendit, revera a chronographo nostro servata esse poesis Italorum epicae prima initia, et non in hisce de Walthario, sed in III, 6—14. 21—23; servata — nam noster ea non effinxit. 35) in 25 Annalibus nostris V, 40. 36) ut apparet ex iis, quae eadem manu per totum codicem supplavit et

Adamus Bremensis
1. Cod. Sigiſmundenſis. Cassanensis.

ros. inde behend.
laborante
prezios.

aldemburg civitas
magna selanoy &
magri dicunt
ita & rixama
re qd' baten
bar barū diei
manere dicit
ab hāmberg.

Quorum 7017
ipam eis pari

illa uideō. que inuē habet ab ipsa hammaburgensi parrochia. 7 post
gū morientē in nris auctis spaciis. usq; beguaria. ungra. & grecia.
Epli selanoy multi. quoy p̄m̄ ab occidentē. fines insallhans wagner. lxx
civitas aldemburg. 7 astra. Demdo secant oboayra. q̄ nē reregi no
cant. 7 civitas eoy magnoply. hē uerſul nos polabing. quoy civitas rixas
p̄vrg. Vira illos s̄ inogel. 7 vvarnabi. Alor habitant chizati. 7 curci
pam. q̄ archolosani. 7 redoyſ separar. Quā panſ. 7 civitas dimmo. Ab
ē rixam hamaburgensē parrochie. Sē. 7 alci selanoy p̄p̄. q̄ inē albia. &
addora. degur. sē hēvelē. q̄ iuxta habola s̄ s̄. 7 doxani lenbuzet.
vulani. & stoderani. on multas aliis. In quos modis. 7 potentissim onium
sē redhat. civitas eoy wgarſ. na rēhre. sedes idolatrie. Templū ibi
magnū astructū ē demonib. quoy p̄nceps ē redigast. Simulacrū eis

W. Vaitlandi. etc.

2. Cod. Hapsuensis. N. 1296.

Narrauit nob̄ dñi memorandus rex danoy. qui omnes barbaroy
res gestas ac si scripte essent in memoria tenuit. aldemburg civita
tē iplosit. mā de xpianis uuentā esse. Sexaginta inq; p̄bri. occis se

Aldemburg civitas magna
selanoy ē. qui wagner dicunt
ē. lita iuxta mare qd' balt
ci ut barbarū dicit. in nra
dicit ab hammaburg.

3. Cod. Vindobonensis. Salzburg. 413

Beatisimo patri ac electo celsus
archiepiscopo hammaburgensi. hie oano.
A. ammimus scē bremensis ecclie canonicus
integre deuotionis paruū munū. Tū in mu
merū gregis nr̄i pastor euſtice a decessore nr̄o colli
geret. sedulo opam dedi. ne p̄ſertus aduena tan
ti muneris beneficio m̄grus existerē. Nox q̄ ut
oculū atq; aurib' accepit eccliam ur̄am. antiqui hono
ris p̄uilegio n̄mus extenuatā multas egere astructoy
manib'. coguabā dñi quo laboris nr̄i monimto ex

Anno dñi. q̄ ē lita ungar
ad fidei uent. p̄ gilla ferent
uogam. qui supra n̄ gē
ungar. ip̄m ege. uide. et
le. 7 s̄ uol. hapsua. fides. 7 in
hapsuo. stephan. 7 ap̄t. d.
fita. lita. lita. uerue.

J. Hapsua. etc.

Sp. G. Hapsua. etc.

Chronicon. Nevaluense.

manus auctori

Post paucoſi dieſ. aduenit legati caroli imp̄. in italia. caulis ip̄cas
hominū. & d̄lice. discutiendos. inēſt ad furi. r̄p̄ro. comes. & andreas
op̄i. atq; capellan' domi imp̄. cuſq; ad. inēſt. multo induer. & cau
niſ. cū ſcul. d̄azab. quoy n̄q̄. d̄icere. potuſſem. ſi ad alia. gressu. eoro. n̄or
darem. & eſedat. in ciuitate. in canoniſ. ſc̄. pat̄. frodon. miſſe. duoſ. exur
ad. ſalced. & ad done. monachos. cū r̄mp̄ro. ad uocax. deſelectedo

manus scriptae

pedibus cū quib' huc uenisti. eu ne quibus mi
cara. iaremeare. Amouentes. q; uge. p̄nus. ea
multū. q; ei. ſuū. plagenas. undē. usq; t̄cū. ei. pro
tendentes. ſepultura. adubamū. cū maximo. ho

in. archie. in. appendice

tuo. abut. cumensē. ep̄m. leuathenum
p̄. miſit. iure. iurando. ſpo. pondit. & opo. et
ſidelibus. & famulis. Inter. om̄s. quingenti
p̄breme. tenſi. abbatu. quare. cepta. t̄cū. uen

anodm. ſano. uelice

in prior. p̄cepto. qd' nob' de. eandē. abbatia. n
ut. nullus. rex. nec. imp̄. ultra. ſub. iugationi
maderat.

L. C. B.

gens usque ad finem folii, in medio c. 15. Posthaec folium unum intercidit; in sequenti pergit manus aut praecedentis scribae aut primi, usque ad libri secundi finem. Post hunc auctor calamum resumpsit, sed iam post paucas lineas primo scribae tradidit. Qui quum ad medium c. 18. libri tertii venisset, auctor hunc ultra quam prius proposuerat deducere statuit. Inseruit igitur post indicem capitum membranulam, in qua tredecim indiculos supplevit; dein continuo calamo, atramento uno, a medio c. 18. pergit usque ad finem libri; tunc alio calamo indicem libri quinti subiecit. Hic desinit prior pagina rotuli; altera initio deperdito iam incipit in medio indice quinti libri, manu scribae ut videtur primi, quae usque ad finem c. 12. pertingit. Ibi iterum auctor calamum sumens, continuum ducit usque ad finem c. 20; abhinc paulo post ad c. 32; tum ad finem libri, ubi calamum deposuit. Tunc sequitur manus alia, similissima primum, sed sensim habitum plane mutans, quae scripsit appendicis tria capita priora. Posthaec folium amissum; sequens incipit: Post obitum etc. manu aut praecedentis scribae aut primi, quae continua decurrit usque ad: eam traderet. Ibi desinit in media pagina; reliqua vacant. Auctor et hic quaedam correxit, singulisque capitibus signa apposuit, ubi inserenda essent quarto quintoque libro. Post eum, versus finem saeculi ut videtur, alius quispiam atramento nigro, litteris rudibus, per priores tres libros multa correxit, non res, sed verba tantum, unice ut sermonem rusticum paulo cultiorem redderet; at quum hoc parum profici videret in tanta barbarie, iam ante finem libri tertii fessus calamum deposuit. Quas correctiones, quum non sint auctoris, omnino censuimus negligendas.

Huius codicis apographa recentiora duo habentur in archivo regio, ex quibus fluxit editio Muratoriana: Malaspinæ abbatis Derthonensis alterum, alterum comitis de Robilant; utrumque factum ex codice iam ita manco ut nunc est, nullius igitur utilitatis. Sed quum adhuc integer esset, Philibertus Pingonius quaedam inde excerpsit, quae iam in eodem archivo servantur inter Novaliciensia m. 2. n. 20, brevissima quidem, duorum tantum foliorum, sed ex quibus multa supplere potuimus. Usus est his excerptis Pingonius in Augusta Taurinorum, a. 1575. edita; sed cave credas, omnia quae ibi „ex chronico Novaliciensia“ citantur, et in excerptis legi; nam et quae ex hisce excerptis coniectando concludit in libro suo, ita indicat. Itaque ad nostrum supplendum excerpta quidem Pingoniana utilissima sunt et fide digna, liber eiusdem nequaquam adhibendus. Paulo post Guilielmus Baldessanus codicem excerpsit iam quidem mutilum, sed multo minus quam nunc est; nam praeter sex priora libri primi capita atque initium libri quarti reliqua tunc adhuc aderant, quae inde ex parte suppleri possunt; nam neque Baldessanus ad verbum omnia excepit, sed multa contraxit. Autographum eius, quod sub finem adhuc saeculi praeteriti Taurini apud patres societatis Iesu inter miscell. FF. 20. servabatur, iam non habemus; sed Terraneus et De Lewis illud tanta cum diligentia exceperunt, ut ipso facile carere posse videamur.

Editum primo fuit chronicon a. 1636, 1641. ab Andrea Duchesne in scriptoribus historiae Francicae II, 223. III, 635. ex ipso codice Novalicensi, sed tunc primis tantum sex capitulis carente. At non omnia dedit Duchesnius; duos priores libros omnino reiecit, ex reliquis non pauca omisit. Vel sic tamen

correxit; quo eiusmodi sunt, ut nonnisi ab auctore plerumque carolum, et semper fere hii, mi, nll, ré. ipso possint esse profecta. Auctor in orthographia in diplomate etiam Adeleidae comitissae a. 1039. non plane sibi constat; karolum rarissime scribit, dato, originario et plane genuino. iam hii legitur.

lacuna libri quarti ex eo maxime suppleri potest, et reliqua cum satis accurate codicem expressisse docent: deinde Roche^x la gloire de la Novalesse, Chamberi 1670. 4° excerpta dedit multa et magna, sed ex quibus unum tantummodo locum lucrati sumus, a reliquis excerptoribus praetermissum. Post hunc Marcus Antonius Carretto vita di San Eldrado, Torino 1693. 4° chronicon integrum 5 edere voluit una cum codice diplomatico Novalicensi; sed hic liber, nullius pretii, quippe totus exceptus ex Roche^xio et vita S. Eldradi, in p. 114 abrupte finitur in mediis rebus, neque quod daturus erat chronicon cum chartis unquam lucem vidit. Integram editionem primus dedit Muratorius a. 1726. in scripto- 10 ribus rer. Ital. II, 2, 697. ex apographo Malaspiniano, manco et malae notae, quod a. 1740. in Antiq. med. aevi III, 963. ex Robilandiano supplevit. Inse- ruit suis locis, quae Duchesnius ex libro quarto excerpta dederat, et notulas quasdam aspersit, raras nec ab ipso magni factas, quippe qui auctorem Nova- 15 licensem nimium despiciebat. Novam editionem Terraneus paravit; descripsit textum Muratorianum, cui excerpta Baldessani apud patres S. Iesu tunc ser- vata inseruit primus, versus de Walthario ex coniectura restituit, adiecit varias lectiones editionis Duchesnianae, necnon et notas, in quibus quaedam insunt bonae frugis. At qui multa incepit, nil finivit, hanc quoque editionem imper- 20 fectam reliquit inter schedas suas iam in bibliotheca universitatis Taurinensis conservatas. Idem Eugenio de Lewis accidit. Hic quoque, nesciens quae Terraneus iam paraverat, editionem Muratorii ad verbum descripsit, Baldes- sani excerpta ex eodem quo Terraneus autographo supplevit, varias lectiones Duchesnii adiecit omnes, codicis vero autographi Novalicensis — mirabile dictu! — aliquas tantum; versus de Walthario ex Fischeri editione hic illic 25 refecit, commentarium denique confecit amplissimum, sed ex quo nil plane discas novi. Neque haec lucem viderunt, sed incognita plane iaciebant sub acervo vetustarum chartarum in archivo Oeconomatus Taurinensis, ubi Nova- licensia quaerens, in ista incidi. Nomen non praefigitur; sed Eug. de Lewis esse, Ill. Gazzerae est coniectura, quam scripturae eiusdem specimen postea con- firmavit. — Codicem autographum primus expressit Coelestinus Combettus 30 chronicon Novalicense, Taurini 1843. 8° et in Historiae Patriae Monumentis V. Editor hic illic quidem sermonem barbarum de suo emendavit, maxime sub initium, et correctoris illius de quo supra dixi interpolationes ubivis recepit; sed vel sic haec editio omnium longe praestantissima est habenda. Primus enim signa illa indicavit Combettus, e quibus naturam atque originem appendicis 35 discimus, atque singula eiusdem capita ibi inseruit, ubi signa, et si haec deerant, ubi sensus iubere videbatur. Inseruit praeterea suis locis excerpta non solum Duchesnii, sed et quae hic primo lucem viderunt Baldessani ex appogra- pho Terranei, et Pingonii ex autographo, ita ut haec editio non solum accu- 40 rator prioribus, sed et multo prodierit auctior.

Ex eodem codice nos quoque chronicon hic proponimus. Quae corrector de suo ibi mutavit, eorum non habuimus rationem; reliqua religiose notavimus omnia. In appendice codicem ad litteram exprimere maluimus, quam singula praecedentibus libris inserere; nam praeter quod in multis, immo in plurimis, signa desunt, adeo ut haec aut ad libitum distribuere oportuisset, aut vel ex 45 iis appendicem facere: ita demum apparebit, quomodo haec collecta fuerint et condita ab auctore, quae eorum origo, quae ratio, quae denique forma codicis. Eandem ob causam ordinem quoque indicum intactum reliquimus, quamvis ab ordine capitum saepius recedat. Excerpta Duchesnii ex ipsius libro dedimus,

Pingonii ex huius autographo, Baldessani ex apographis duobus Terranei atque De Lewis. In notis maxime ad chronologiam et ad errores nostri indicandos attendimus; in abbatum vero serie atque tempore quum et noster saepius fallatur, et Pingonius, Della Chiesa, Ughelli, Rochex, Carretto plurima falsa 5 proulerint, quae uno alterum exscribente, ex festium numero fidem quandam nacta erant: nos ex diplomatibus maxime Novaliciensibus ante omnia ea ponenda censuimus, quae certa sunt. Quae in unum collecta, chronico subiecimus, ita et lectorum commodis, et disquisitionis tum perspicuitati tum brevitati melius consultum credentes, quam si singula per notas distribuissenus. 10 Multum in eo adiuti sumus necrologiis duobus, ab Illustri Gazzera gratiose nobiscum communicatis; unde excerpta quae ad chronicon faciunt chronologiae abbatum tanquam fontes atque probationes praemisimus.

Augustae Taurinorum, mense Aprili 1845.

L. C. BETHMANN.

15

LIBRI PRIMI FRAGMENTA.

[1.º Abbo . . . Temporibus, quibus servabatur adhuc mos antiquus Romanorum, quo quisque solvebat census Romae, pro unoquoque capite dabat nummum; et cum ex longinquis regionibus convenirent, nonnulli in fluminibus peribant, alii a latronibus interficiebantur vel depraedabantur, alii ex lassitudine ipsa itineris moriebantur. Et cum 20 Abbo resideret in civitate Secusina¹ in terra dicta Viennensis, in ipsa valle apud Novalesium monasterium fundavit in honorem beati Petri pro anima suorum parentum, et 726 pro amissione sui filii; et voluit quod census qui deinceps e Gallia Romam portabatur, ibi portaretur². . . Et testamentum fecit, quod Valchino archiepiscopo Ebredunensi, 739. cuius nepos ipse fuerat, conscribi fecit et per Cudebertum clericum scribi³.]

[2.º Et cum Theodoricus, non rex Francorum, qui filius reginae Brunehildis, quae beatum a Luxovio expulit Columbanum, sed ille rex Gothorum, qui occidit duos senatores preclaros et exconsules, Simachum et Boetium; qui quinquagesimo octavo die postquam papa Iohannes defunctus est subito mortuus est . . . et Romae impeditus intrare Constantinopolim venit, et a Zenone imperatore honorifice susceptus, et ei statuum 30 auream equestrem fecit, et eum regem Italiae constituit; et venit et pugnavit apud Veronam contra Odoacrem, et Ravennae eum occidit, et rex factus. Et quinto anno regni sui Abbo construxit monasterium Novalici . . . Godonem abbatem constituit . . . 4.]

a) Ex excerptis Pingonii. Numeros hic non praeposuit, quos supplevimus. b) Ex excerptis Pingonii.

1) Suss. 2) pro anima — portaretur de suo auctor 35 addidit; non habentur in fundatione d. 30. Jan. 726 conscripta, quam ex ipsa charta vere genuina archivi regii Taurinensis inter Novalicienses I, 1. ediderunt Rochex gloire de la Novalaise p. 42. Datta in Memorie dell' Accademia di Torino XXX, 206; 40 Historiae Patriae Mon. Chart. I, 15. 3) a. 739. Huius testamenti exemplar primitivum interit; extat tantum copia confirmationis eiusdem per Karolum Magnum factae in chartulario Gratianopolitano, unde ediderunt Cointius ad a. 788, Mabillon R. D. 45 p. 507. et ex hoc Muratori SS. II, 2. 744. At verba cuius nepos ipse fuerat ibi non leguntur; quae falsa esse contendit Terraneo Adelaide illustrata I, 22. Nata sunt ex verbis chartae domino et in Christo 50 lecta; quod fugit Terraneum. 4) Quaecumque noster de initis monasterii Novalicenis ante a. 726. hic et in sequentibus et II, 14. habet, fabulae sunt,

at non inventae, sed natae ex verbis fundationis anno quinto regnante domino nostro Theodorico rege. Huius, Colensis, memoriam Magni Theoderici gloria facile obliteravit, eodem plane modo quo Karolo Magno nonnunquam tributa sunt quae alii Karoli fecerant. Fovit errorem atque amplius gloria ex antiquiore origine quaesita; faciliorem etiam reddiderunt vestigia paganorum, quo nomine Langobardi et Sarraceni comprehendebantur atque nonnunquam confundebantur. Haec fabulae huius capituli et II, 13. natae sunt; sed non ante saeculum undecimum. Karolomannus enim, Karolus Magnus, Belegrimus abbas, Iohannes XIII, Otto I, Benedictus VIII omnes expresse dicunt in diplomatibus, monasterium ab Abbone fuisse aedificatum atque fundatum tempore Karoli principis. Sequentibus saeculis alia adinventata: Priscillam matronam Neronis propinquam cum multis aliis christianis, inter quas Elias et Miletus, a Roma in vallem Segusianam recessisse ad vitam

[7.^a Narrat sanctimoniam quandam a Gallia Romam profectam, post multas orationes et ieiunia in templo sanctorum Petri et Pauli factas impetrasse divinitus, ut unum ex dignis beati Petri apostoli ossibus, ignorantibus cardinalibus, id est custodibus, cum multo timore acciperet, ac sibi sub maxilla, nescio qualiter, absconderet, deprecans obnixè Dominum, ut illi daretur copia ferendi tanti patroni membrum.]

[8.^a Inde vero digrediens, cum vallem Segusinam invenisset, ubi hodie Novaelucis dicitur, nocte sibi superimminente quievit, et ob nimiam lassitudinem aliquantis diebus morata, sub quodam tuguriolo tacita residebat sola.]

[9.^a Cum autem senior quidam de partibus Galliarum Romam contenderet cum multa servorum turba, misso itinere in his partibus, iussit unum ex iis in altam arborem ascendere, ut exploraret vicina loca. Qui viso fumo, eo perrexit et monialem illam in tugurio invenit. Ad quam cum dominum suum adduxisset, illaque venerandas reliquias exhibuisset, dicenti seniore, non satis sibi de illarum veritate constare, iussit illa duos scyphos afferri, alterum mero plenum alterum aqua, et hunc quidem contactu reliquiarum subito in vinum convertit. . . . Tradunt autem quidam, quod ipse senior fuerit dominus Abbo Romanorum patricius, qui fuit Novalitiae fundator.]

[10.^a Destructum deinde coenobium, primo a ducibus Langobardorum Amone,

a) Ex exc. Baldessani, quae incipiebant: Ex libro I. cap. VII. Terraneus voces narrat et id est custodibus et nescio qualiter excerptoris caso putat. De Lewis vocem narrat omisit, reliquias habet. b) facta Terr. c) doest Terr. d) obnoxie De Lewis. e) Ex exc. Baldessani. Numeros ibi non habebant hoc et sequentia captia; quos Terraneus de suo supplevit, De Lewis omisit. f) Novalicium De Lewis. g) Ex exc. Baldessani. h) advocasset et add. De Lewis. i) Sic Baldessanus notat: „Reliquias legi non possunt, nisi quod videtur innuere, dia perseverasse vinum illud, et monacham ibi humilam quierisse. Tunc pergit: Tradunt etc.“ Haec Tradunt — fundator omisit De Lewis. k) Ex exc. Baldessani. Pingonius hoc caput ita exhibet: Destructus est locus Novalicensis tribus vicibus a Saracenis prima vice a tribus ducibus Longobardorum, Amo videlicet Zabao et Rhodanus secunda vice quando Arnulphum monachum interfecerunt tertia quando monachi ipsius loci ad Taurinensem urbem ad habitandum venerunt et hoc sub abbate Bonito, qui fuit quintus a b. Benedicte, et reedificavit Petronacus quidam nomine sub Gregorio papa. Igitur septem annis p. L. Italiam et Romam vi ceperunt, et duo duces iterunt per montem Generam (?) et tercius Rodanus per Cinitium transierunt et Gallias vastarunt.

religiosam ibi agendam; ibi a S. Petro apostolo visitatos, et ab ipso primum oratorium Salvatori consecratum, quod postea gratitudo incolarum S. Petro dedicaverit. Per Vandalos in Nova Luce 300 monachos interfectos, per Attilam 500. Haec noster nondum habuit; Pingonius enim atque Baldessanus neque in excerptis ea afferunt, neque in libris suis tale quicquam narrat (Pingonius in Augusta Taurinorum, Baldessanus in historia ecclesiastica, quae manuscripta servatur in archivio regio Taurinensi), ne ibi quidem, ubi occasio illud quam maxime exigebat. Pingonius ea tantum habet, quae noster; sed quum annus fundationis 726 iis contradicere videret, ad hunc nodum solvendum ait ad a. 756: *Abbo patricius Romanus . . . Novalicium coenobium in situ vacans et iamdiu incultum novis aedificis restituit.* Ita duos Abbones statuens veluti erroris novam adiecit. Pingonius plane secutus est Augustinus Ab Ecclesia Pedemont. chronol. historia Taurini 1645. 4°, quem iterum exscripsit Ughelli IV, nil novi addentes. Fabulas illas de S. Petro et Priscilla primus in lucem protulit Ferrerius in vita S. Eusebii Vercellensis. Verc. 1609. 4. sed brevissime, haec tantum dicens p. 28: *S. Petrus, ut habemus ex chronicis Novalicensis antiquissimi monasterii, ad Alpes usque Secugiam et Novalitiam pervenit; quae chronica nequaquam nostra esse, sed saeculo XII. non antiquiora, iam vidimus.* Deinde Britio progressi della chiesa occidentale. 1648. 4. „ex archivis Novalicensibus“ fusiis narrat p. 71. Priscillae recessum, Petri iter, oratorii dedicationem; p. 73 idem S. Petro dicatum; p. 207. a Wandalis interfectos trecentos monachos; p. 237. ab

Attila quingentos. Haec sunt omnia quae Britio 30 habet. Rochex denique ex his omnibus librum conflatit La gloire de la Novalise. Chamberi 1670. 4. quem ambiges utrum ineptiorem dicas an lepidiorem. Sane hic confusionem ad summum perduxit. Rochexium ultimus exscripsit Marcantonio Carretto vita di S. Eldrado. Tor. 1693. 4. p. 47 sqq. Verum viderunt primi Henschen in Actis SS. 13. Mart. atque Mabillon Ann. Bened. II, l. 21; Muratorius assensit, Terraneo denique in Adelaide I, 8. amplissime probavit. 5) seigneur. 6) Ita et II, 6. 18. et in 40 indice II, 13. 19. Muratori hunc Abbonis patriciatum omnino fictitium dicit, natum ex pruritu origines monasterii illustriores reddendi. Terraneo Adel. I, 22. defendit, at non Romanum fuisse, sed Provinciae; id quod iam Rochex p. 63. dixerat. 45 Datta in Memorie dell' Academia di Torino, XXX, 184. ostendit, neque in ipsa fundatione a. 726. neque in testamento a. 739. neque in sequentibus chartis Abbonem unquam dici patricium — nam illa Karoli Magni apud Ughellium IV. Hist. Patr. Mon. I, 53. et altera Ludovici Pii a. 814. falsissimae sunt, saeculo XI. confectae — et quum probet, nostrum Abbonem eundem esse, qui in chartis duabus anni 780. apud Coitium VI, 183. Martene coll. I, 41. patricius vocetur, tamen ibi quoque per errorem ita 55 vocatum putat. Quod alii probandum relinquimus. Sed ut sit, noster hunc patriciatum non invenit, sed legit iam in epistola Belegrimi abbatis a. 970. infra edenda, et in hulla Benedicti VIII. Bremensibus concessa a. 1014. in Hist. Patr. Ch. I, 399. quae tamen copia tantum est saeculi XI. ex ni omnino spuria. Igitur iam saeculo X. Abbo patri-

Zaban et Rodano⁷; secundo quando quendam monachum religiosissimum nomine Arnulphum interfecerunt; tercio quando monachi ipsius loci ad Taurinensem urbem inhabitandam venerunt. Ingressi⁸ igitur Longobardi Italiam, Romam ceperunt et montem Cassinum ad solum usque deleverunt. Facta est autem hec destructio sub abbate Bonicio, qui fuit quintus a beato Benedicto. Mansit autem locus ille lucis absque alicuius hominis habitudine centum et decem⁹ annos.]

[11.^b Igitur septem annis postquam Longobardi Romam vi acceperant, egressi tres duces supradicti in Galliam ad predandum, Anno quidem et Zabam per montem Geminum ascenderunt, Rodanus vero alteram viam carpens, per montem Cinisium ad Gratianopolim cum suis ascendit. Qui cum ad Novalitiense venisset coenobium, multos ex illis monachis, qui pro Domino mori non recusaverunt, quorum milites sanctiores erant, interfecit; alii vero per fenestras et ostia per devia montium et rupium fuga evaserunt. Tunc autem direptum et incensum monasterium; duo soli vero pueri sub pallio altaris latentes divinitus salvati sunt⁹]

[12. In dicto quoque monasterio fuit olim quidam abbas⁴] nomine Elderadus [s[an]ctitate fulgens, et sapientia] plenus, miraculis clarus. Hic multum thesaurum in ipso fabricavit vel adunavit loco, quemadmodum odie cernitur in ipsis vasis aureis vel argenteis vel libris ab ipso compositis. Eodem autem tempore venerunt quidam monachi in ipsam abbatiam ad abbatem Eldaeradam, virum per omnia sanctissimum, qui habitabant in vallem Brianconensem, ubi odie dicitur Monasterium⁹. Habentur namque in dicto vico balnea calida, muro et calce olim composita, et quatuor ecclesie ab eisdem monachis edificatae, una in honore sanctae Dei genetricis, alia namque in honore beati Petri, tertia vero in honore sancti Andreae, et quarta in honore beati Martini gloriosi confessoris. Vallis ipsa venacionibus et piscacionibus apta, sed a serpentibus oppido infesta. Hii vero monachi, ut supra dixi, cum venissent ad abbatem Elderadam, insinuaerunt illi omnem molestiam illarum serpentium dicentes: *Domine, inquit, nequimus ultra manere in eundem locum, ubi actenus habitavimus, propter multitudinem serpentium inibi manentium. Qui ait illia: nolite timere, sed revertimini et terram illam more solito operamini. Ego enim otius subsequar vos.* Illis autem regredientibus, secutus est eos abbas ille venerabilis cum aliquantis fratribus. Ubi cum pervenisset ad predictum vicum, oratione facta in circuitu ipsius vici, cum ferula quam manu gestabat cepit ire, ac multitudinem serpentium congregans, adunavit eas in loco quodam modicum cavato, ibique precipiens eis in nomine Domini cunctis diebus manere, dicens: *Etiā si contigerit vobis usquam progredi, precipio vobis in nomine Domini, nemini hominum nocetis.* Quae usque in odiernum obediunt cuncte abbatem illum diem; sed cum a magno estu contigit eas calefieri, videntur aliquantulum peragrare per vicum et per domos intrare et ad ignem usque progredi, aliquando inter duos iacentes in lectum inveniri, aliquando vero in cuna cum puero os ad ore cubare absque ullo nocumento. Est autem locus ille ubi predictae manent serpentes modicus; quae manent in petrarum foraminibus, et est locus ipse situs iuxta Aguzane fluvium.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

a) ita DeLewia; Terraneus omisit centum et. b) ex ex. Baldessani. c) Hic Baldessanus addiderat: „Sequentia ad verbum legi non possunt, videtur tamen narrare mortem cuiusdam sancti monachi, quem bestium Arnulphum vocat, clarum miraculis.“ Britto p. 385. haec fusius narrat, sed proprio Marte, ita ut ex eo noster nequaquam possit suppleri. d) Hic incipit codex ipse. Verba in d. q. m. f. o. q. abbas atque nequitia f. et sapientia, in codice abscissa, supplentur a Baldessano, qui pergit: fulgens et sapientia, mir. clarus, qui monasterium instauravit. Huius tempore habitabant monachi in valle Brianconensi, ubi erant balnea calida etc.

cuis credebatur. Romanum noster de suo adiecit, num inhaereret. 8) Haec ex Paulo Dia. IV, 17 et non fraude ut Maratorius iniquus censet; sed sumpta sunt et acciderunt a. 569. secundum Sigoniam, a. 580. ex Mabillonio. Pingonius Aug. Taurin. Romanis, hunc quoque Romanum credidit. 7) vide ad a. 575. ea de Novalicio dicta putans, effecit inde Bonizonem abbatem Novalicensem quintum! Quem secuti sunt Rochex et Carretto, multa narrantes de hoc Bonizone qui nunquam extitit. 9) Le Monastier vicus prope Briançon. COMBETTI. Quae sequuntur, ex nostro transierunt in Vitam sancti Eldradi n. 7. Cf. quae in praefatione monuimus.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI II.

1. *Quod abbates ipsius coenobii olim remoti steterint ad ecclesiam Domini Salvatoris cum vetulis senioribus.*
2. *Quod ab antiquis temporibus prohibitum sit ibi accessum^a feminarum.*
3. *Quare tunc illis prohibitum sit.* 5
4. *Ubi post multos annos mulier magni Karoli ob temeritatem morti occubuit.*
5. *De monte Romuleo, a quo hoc nomen accepit.*
6. *De episcopis Maurigenatis ecclesiae.*
7. *De quodam ortulano monacho ipsius monasterii nomine Walthario.*
8. *Unde idem ipse fuerit vel uxor eius Hiltgund.* 10
9. *Qualiter ad monasterium venerit Novaliciense.*
10. *Quod rex Attila, qui vocatur Flagellum Dei, ipsum quondam Waltharium abuerit obsidem.*
11. *De plastra ipsius monasterii, quae a quibusdam viris capta sint.*
12. *De predicto Walthario, quem abbas ad iamdictos miserat predatores.* 15
13. *De monte Cynisio, quem dominus Abbo patricius cum archiepiscopo commutavit Lugdunensi.*
14. *De multis sanctorum visionibus in eodem loco apparentibus.*
15. *De obitu Waltharii, ac de sepultura eius.*
16. *De revelatione ipsius sepulturae.* 20
17. *De quadam cella ipsius Novaliciensis subiecta, ubi dicitur Plebe martyrum.*
18. *De quodam sene monachum nomine Geraldum^b.*
19. *De archa marmoreo in Sigusina civitate ab Abbone patricio conscripto atque elevato.*
20. *De monasteria quae erant per diversas provincias sub ditione Novaliciensis, qualiter postea ipsa Nova Lux ea amiserit.* 25

EXPLICIUNT CAPITULA LIBRI SECUNDI.

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

1. Antiquis vero temporibus, quibus ipsa Noya Lux totius abbatae suae dominationem strenuissime regebat, mos erat illorum abbatum, ob iura sanctitatis custodienda remoti vel separati manere cum aliquantis senis senioribus ad ecclesiam Domini Salvatoris. Aliorum autem caterva senum, quorum multitudo in unum habitare non quibat, in diversis cellulis in circuitu manebant ecclesiarum, de quibus tuguriolis, nisi cum nimia infirmitas obstitisset, oportunitis horis ad capitulum et ad mensam pariter occurrerant. Turba vero invenum fratrum regularium omnis summa cum custodia infra claustra inclusi retinebantur monasterii. Erat autem vallis ipsa valde decora, hominibus 35 copiosa, et perlustrata aecclesiis, capellis^d Deo in orationibus, ubi tantus monachorum orabat exercitus; in qua nonnulli erant aecclesiae, in quibus divisi predicti manebant monachi seni vel duodeni, qui omnes cibo et vestimento a seniore accipiebant monasterio. Coenobitae ergo ipsi, ut diximus, hi sunt, qui^e plures in commune habitant, ut beatus Hieronimus ad virginem Eustochium inter alia dicit. Prima apud eos erat con- 40 federatio obedire maioribus, et quicquid dixissent facere. Divisi erant per decurias aut per centurias, ita ut novem hominibus unus decimus preesset, et rursum decem prepositi super se centesimum haberent. Manebant ergo senes predicti separati in seiunctis cellulis usque ad horam plenam tertiam, sicut institutum illis erat; ibique psalmis, ymnis, orationibus unusquisque vacabat. Nemo pergebat ad alium, exceptis his quos decanos 45 diximus, ut si cogitationibus^f quis fluctuaret, illius consolaretur alloquiis. Post horam tertiam in commune concurrerant, psalmi resonabant, scripture ex more recitabantur; et completis orationibus cunctisque residentibus, medius quem patrem vocabant, incipiebat

a) haec in rasura; prius ibi fuit hic et praecedenti lineae intersertum: De eo quod . . . legen . . . quam ob causam illis vetitum sit. Post hunc indicem cum novo folio assuto calamus paululum mutatur. b) Hunc et sequentem indicem auctor 50 postea scripsit in rasura, idemque in medio indice 17 lineis intererunt De duobus hominibus. c) abhinc cum novo folio calamus paululum mutatur. d) litterae inter ca et lis ceruae non sunt. e) authebantur superscripti corrector. f) post hanc vocem cum novo folio calamus paululum mutatur.

disputare. Quo loquente tantum silentium inerat, ut nemo ad alium respicere auderet. Nemo audebat excreare; dicentis laus in fletu erant; audientium tacite volvuntur* per facies et ora lacrimae discurrebant, et ne in singultu quidem erumpebat dolor. Cum vero de regno Christi, de futura beatitudine, de gloria inenarrabili coepisset annuntiare ventura, videres cunctos moderato suspirio et oculos ad caelum levare et intra se dicere: *Quis dabit mihi pennas sicut columbe, et volabo et requiescam?* Posthaec consilium solve-^{Post. 61, 7.} batur, et cum tempus fuisset reficiendi, unaquaeque decuria cum suo parente pergebat ad mensam. Quibus per singulas ebdomadas vicissim ministrabant. Nullus in cibo strepitus aut sonitus; nemo comedens loquebatur. Alebantur autem secundum regulam; dehinc consurgebant pariter, et hymno dicto ad presepia senes redibant, iuvenes namque sub disciplina manebant. Ibi usque ad vesperam cum suis unusquisque sensibus^b loquebatur et dicebat: *Vidisti illum et illum, quanta sit in ipsis gratia, quantum silentium, quam moderatus incessus?* Si infirmum vidissent, consolabantur; si in Dei amore ferventem, cohortabantur ad studium. Et quia nocte extra orationem publicam in suo cubiculo unusquisque vigilabat, circumeuntes cellulas singulorum et aures appositas, quid facerent diligenter explorabant. Quem tardiorum deprehendissent, non increpabant; sed dissimulando quod nossent, eum sepius visitabant, et prius incipientes, provocabant magis orare quam cogere. Si vero quis egrotare coepisset, transferebatur ad exedram latiore, et tanto senum ministerio confovebatur, ut nec delicias urbium nec matris quaerere opus esset affectum. Dominicis diebus orationibus tantum et lectionibus vacabant; quod quidem omni tempore completis opusculis faciebant. Cotidie de scripturis aliquid disceretur. Nullus siquidem mortalium bona quae in ipso monasterio gerebantur, enarrare prevalet. In illo etenim hospitalitate vigeat, castitas redolebat, caritas relucebat, elemosinarum largitio, oratio assidua Deo exhibebatur, tam pro vivis quam etiam pro defunctis.

2. Neque hoc silencio pretereundum puto, quod sanctissimi ipsius venerabilis cenobii abbates quondam suis temporibus statuentes sancxerunt. Audivi enim, Domino teste non mencior, quodam tempore cuidam seni referre, quod antiquis temporibus ab eiusdem ecclesiae abbatibus prohibitum sit ibi accessum foeminarum. Ante vero ipsius sacri cenobii, tantum quantum potest hictus iaci sagitte, erat ecclesia in honore beatissime hac gloriosissime virginis Mariae fabricata, sub qua carpitur via qua pervenitur ad predictum cenobium. Iuxta igitur istius ecclesie fuit quaedam domus, in qua hospitabantur omnes feminae quae ad adorandum Deum ibi veniebant et merita illorum apostolorum, nobiles vel ignobiles queque. Eratque crux ibi Deo sacrata iuxta viam, muro et calce composita, que adhuc in odiernum permanet diem¹⁰, in qua, ut opinor, erant preciose reliquie collocatae; quam nulla feminarum ultra eandem audebat vel quippiam progredi, ut ad seniore aliquando perveniret monasterium; quia ut fertur ideo ibi apposita fuit. Nam si contigisset, ut aliqua hodie qualicumque temeritate vellet statutum terminum irritare, continuo aut cum ignominia aut cum infirmitate nimia revertebatur, aut mortem corporis ilico patiebatur. Tradunt autem nonnulli, qui eius antiquitatem vel actum legerunt, quod ibi olim reperta sit ista constitutio. Nam ipsi monachi hoc decretum ab ipso suae fundationis die usque ad destructionem ipsius loci ultimam, quam fecerunt ipsi Sarraceni qui de Fraxenedo exierunt, inviolabiliter et inconcusse tenuerunt. De qua nonnulli exemplum sumentes, observari dicuntur, quemadmodum ipsi nuper observabant, veluti hodie faciunt aliquantuli, et ipsi valde perpauci. Erat enim ipse locus ita in circuitu suo oppido¹¹ premunitus, ut cum modicis obstaculis possit undique protegi, aut cum stipitibus maceriarum vel peribolo. Ergo ex uno latere rupis excelsa atque saxea preminet, in cuius cacumine sunt ecclesiae a predictis patribus fabricatae; ex altera vero parte montem excelsum atque nemorosum nomine Panarium, qui in sua summitate pascua dicitur retinere uberrima.

a) aud. mentes tacito volubentur corrector. b) sita codex. c) abbatie culamum pastulatum mulat.

10) „L'an 1665 moy-même ai vu . . . le fondement de la croix élevé sur terre d'environ trois à quatre pieds, appelé par les habitans le Pilon de la Croix; et sont environ 14 années passées, que le prieur de cette abbaye . . . voulut savoir ce qu'il y avoit dans ce fondement, où il trouva quantité d'os dans un étuy de bois." Rochem p. 50.

11) i. e. valde, multum. TERR.

3. Nam cur hoc feminis illo tempore vetitum sit, ne ad hunc coenobium accessum aberent, quandoque necesse est, quantulumcumque pudore abiecto quippiam enarrare. Igitur devotissimus vir Deo Abbo patricius antequam tantum coenobium, id est Novaliciense, sua sacra ordinatione institueret, fuit in eadem civitate monasterium, scilicet Siusina¹², in loco cui vocabulum est Urbiano. In quo fuerat prepositus quidam, contra quem diabolus insidiator humani generis sua profana machinamenta seiviter iaciens, concupivit etiam, quod nefas est dicere, formam cuiusdam mulieris. De quo scelere predictus Abbo altius cum ingemisset, cepit casus humane fragilitatis, ut in priori libello dixi, cogitare, dicens: *Non potest tula fore monachorum abitacio, si circa urbes vel vicus fiat eorum assidua conversacio.* Tunc mutavit monasterium in ipsa valle Novelucis, ubi testamentum suum feliciter delegavit, precipiens abbati et monachis, ut nulla femina nobilis vel ignobilis ultra ipsum sacrum locum audeat pedibus contingere; relinquens interea in priori cella aliquantos monachos diuturna religione probatos, sub ditione ipsius loci scilicet Novaliciensis. In quo siquidem loco tam ab ipso quam etiam ab illius loci abbatibus proibitum sit semper ibi accessum feminarum, usque quo profanatum est ipsum locum ultima vice ab impia gente Sarracenorum. Ecce cunctis liquide patet, unde iste mos primum monasterii inoleverit. Hec autem sententia, que huic libro inserendo conscripsimus, non de relatione alicuius hominis vel nostro visu addidimus, sed ad quendam antistite Petro, qui librum quondam suis legit temporibus Veronam, in quo multa de eodem loco invenit. Ab ipso enim audivimus talia, qualia hic a nobis apposita sunt. Scimus ergo in veritate, nonnullas fuisse quondam vitas in illo loco conscriptas de illorum abbatum seu monachorum atque de hactenus ipsius loci, qui diutissime olim ibi sanctitatem exercentes, virtutibus coruscantes micuerunt; sicut legimus de Asinario et Waltario ac de Arnulfo¹⁴ et Frodoino, de Aldrado quoque atque de aliis pluribus, quorum nomina a nobis omnino ignota sunt. Sed sicut superius iam diximus, per mundum dispersi predicti libri inreperabile nobis est dampnum.

4. Quodam igitur tempore cum Karolus princeps Francorum, Pipini ducis filius, dum regnum Italicum divinitus a Deo optinisset et in Novalicio monasterio quodam tempore residisset, — scilicet in diebus sancte quadragesime; nam ista ei erat consuetudo, quando in Italiam veniebat, ut in supradictis diebus in antedicto manebat loco; diligebat enim ipse valde hoc coenobium, eo quod multi nobiles ex regno Francorum in eum sepius viderentur sumere abitum religionis — cumque quadam die ad matutinum ipse imperator surrexisset monachorum, videlicet in feria quinta qua celebrabatur cena Domini, erat uxor eius regina nomine Berta¹⁵ multo tempore cupiens videre hunc monasterium. Quae latenter surgens eadem nocte, nemine sciente preter unam suam fidelissimam, induit se byrro, ut a nemine agnosceretur, concitoque gradu extemplo tendit ad monasterium. Ubi ante fores oratorii beati Petri advenit, subito cecidit ac ilico exspiravit. Cum autem finitum matutinum rex ad cubiculum regrederetur, invenit eam iacentem, ubi prius corruerat. Pueri vero regis qui antecedeabant, adhibitis propius cereis contemplabantur eam, mirantes quenam esset. At ubi rex eam agnovit, ita inquit ad eam: *Cum illis ergo pedibus, cum quibus huc venisti, heu nequibus mi cara iam remeare.* Amoventesque igitur protinus eam multumque eius funus plangentes^a, in diem usque tertium eius ducentes sepulturam, ad ultimum cum maximo honore cum turba copiosa eius ducentes obsequium ad ecclesiam beate Marie, que Ad crucem dicitur, humantes sepelierunt. Cuius sepulchrum^b ab incolis loci saepius mihi ostensum est. Rex autem monasterium suis regis decorans muneribus, abiit.

5. Ad dexteram namque huius monasterii partem habetur montem Romuleum¹⁶, excelsiorem cunctis montibus sibi adherentibus. In hunc ergo montem fertur quondam habitasse estivis temporibus Romulus quidam rex elephantiosissimus, a quo et nomen accepit, propter refrigerium et amoenitatem loci vel lacus. Hic ergo mons ad dexteram ut diximus circumcingit predictum coenobium, ad cuius radicem pergit iter qua vehitur Burgundiam. In eo quippe monte asserit popularis vulgus habere nonnulla ferarum genera, sicut et in Cinisio monte, ursi, ibices, capreae et aliarum ad venacionem apta.

a) plangentes cod. b) sepulchrum cod.

12) Susa; coniunge: in eadem civitate, scilicet Siusina. 13) i. e. actu. 14) cf. I, 10. 11. 15) Fa- 55 hula popularis. 16) Roccamelone, amplius 10000 pedes alta.

De quo oritur rivulus, descendens per nimiam petrarum ipsarum profunditatem, in quo dicitur fontem salitam orire mixtimque cum eo currere. Ibices autem et capreae ac oves domestice sepius solent ad eum concurrere, scilicet per crepidinem ipsius alvei, cum in planitiem dimergitur, ob amorem salis, ubi plerumque capiuntur. Dicunt autem, quod in isto monte Romuleo inornem quondam congregasset pecuniam predictus Romulus, cum in eum maneret, ubi nullus qui sponte velit pergere, aliquando ascendere valet¹⁷. Hic autem senex, qui mihi tanta de eodem loco retulit, insinavit mihi, quod quodam tempore ipse observasset magnam coeli serenitatem, in qua summo surgens maue cum comite quodam nomine Clemente ad eundem quantocius festinant scandere montem. Qui cum iam prope essent, cepit cacumen eius nubium densitate cooperire ac teresbescere; deinde paulatim crescens, pervenit usque ad ipsa. Ipsi vero inter tenebras nubium positi manibusque se palpantes, vix per eandem obscuritatem evadere potuerunt. Visum itaque, ut dicebant, erat illis, ut desuper lapidea mitterentur. Nam et aliis nonnullis talia contigisse ferunt. In summitate vero sua ex una parte nil aliud invenitur praeter salvinam; ex altera namque parte lacum mirae magnitudinis cum prato fertur esse¹⁸. Idem autem senex solitus erat narrare de quodam cupidissimo marchione nomine Arduino¹⁹; qui cum sepius talia a rusticis audiret, videlicet de thesauro in eo congregato, accensoque animo protinus mandans clericis, ut celeriter secum prope illuc ascendere debeant. Qui acceptam crucem et aquam benedictam atque vexilla regia letaniasque canentes, ire perrexerunt; qui antequam pervenirent ad apicem montis, aequae ut primi cum ignominia sunt reversi. Ergo quia occasio narrandi se intulit, dum circumquaque narratio se extendit, amodo ad enarrandum opus ceptum vertamus stilum.

6. Itaque ab episcopis Maurigenensis ecclesie²⁰ sermonem exordiamur. Inclitus autem Abbo patricius Romanorum²¹ sic inter cetera quae instituit vel ordinavit, talia factus verba ait: *A clericis itaque istarum civitatum vicinarum, quibus Deus me rectorem et dominum constituit, praecipio, ut nullam aliquando violentiam, scilicet ab archidiacono vel primicerio predicti paciantur monachi; et ut crisma et sacro gratis ab ipsis accipiant oleo. Consecrationes quoque altarium vel benedictiones sacerdotum seu clericorum ab episcopo ecclesiae Maurigenensis sine aliquo lucro vel premio accipiant; statimque post perceptam consecrationem sine mora episcopus ad propriam redeat sedem. Si autem episcopus ibi defuerit per quicumque absentia, supradicti monachi ubi melius elegerint accipiant episcopum, qui et ipse eadem faciat similiter.* Hucusque de decretis viri religionisissimi Abbonis. In solemnitatibus vero beati Petri apostolorum principis erat talis consuetudo, ut veniens episcopus predictus Maurigenensis cum mapula, ad omne quidem obsequium abbatis paratus, digniter ut decebat valde stola indutus candida, ante ipsius sacri coenobii stabat abbatem ad tota missarum solempnia. Nam usque in presentem diem in antedictu episcopo ab ipsis tenetur beneficium, quod olim ab ipso monasterio optinuerunt prius episcopi quam ipsi. Sio fecisse refertur Mainardus, Ioseph, Wilhelmus, Benedictus episcopi. Historum ergo pithafia episcoporum in praedicto sepius vidi monasterio, ubi umati quiescunt.

7. Dicitur autem in hoc monasterio prisco habuisse tempore monachum quendam olitorem, nomine Waltharium, nobili ortum stigmatum ac regali procreatum sanguine. Famosissimus enim valde ubique fuisse adletham ac fortis viribus refertur, sicut de eo quidam sapiens versicanorus scripsit²²:

*Waltarius fortis, quem nullus terruit hostis,
Colla superba domans, victor ad astra volans.
Vicerat hic totum duplici certamine mundum,
Insignis bellis, clarior ast meritis.
Hunc Boreas rigidus, tremuit quoque torridus Indus;*

50 a) In hoc voce atramentum instatur.

17) Plerumque hoc tradunt, ubi thesauri in terra reconditi creduntur; cf. Grimm deutsche Sagen. 18) Confandit hunc cum monte Cenisis, in cuius fere cacamine lacus est amplissimus trullarum ed- 19) haud dubie Giabrio. TERR. 20) St. Jean de Maurienne. 21) cf. notam 6. 22) in carmine de peregrinatione eius, ut videtur. Sequentia A clericis — similiter leguntur in fundatione Abbonis a. 726. sed multo ampliora et lingua plane alia, rustica, quam noster de suo mutavit. cf. notam 25. sequentem et supra p. 73. n. 18.

*Ortus et occasus solis eum metuit.
Cuius fama suis titulis redimita coruscis,
Ultra caesareas scandit abhinc aquilas.*

Hic post multa prelia et bella, que viriliter in seculo gesserat, cum iam prope corpus eius senio conficeretur, recordans pondera suorum delictorum, qualiter ad rectam 5 penitentiam pervenire mereretur. Qui²³ cum in monasterio, ubi districtior norma custodiretur monachorum, explere melius animo deliberasset, continuo baculum queritans perpulcrum, in cuius summitate plurimis configi precepit anulis, qui per singulis ipsorum anorum²⁴ singulis tintinnabulis appendi fecit; sumensque habitum peregrini, atque cum ipso pene totum peragrans mundum, ut exploraret cum ipso studia vite monachorum atque regulam ipsorum, ad quorumcumque pervenisset monasteria. Tuncque illam quam²⁵ olim ferunt peregrinationem habuisse²⁵, aggressus est. Qui cum in qualicumque ingrederetur monasterium tempore quo ipsi monachi ad laudes Deo reddendas intrabant — hoc enim ipse valde observabat, — percuciebat siquidem bis vel ter cum ipso baculo pavementum ecclesiae, ut ad sonitum ipsorum tintinnabulorum discerneret illorum disciplinam. Erat enim in eo maxima calliditas et sollertis exploratio, ut sic monachorum disciplinam agnosceret. Qui cum, ut supra retulimus, prope totum peragrasset cosmum, venit utique ad Novaliciensem tunc in studio sanctitatis famosissimum monasterium. Ubi cum ingressus esset ecclesiam, percussit more solito ecclesiae solum. Ad quem sonitum quidam ex pueris retrorsum aspiciens, ut videret quid hoc esset, protinus magister scole in eum prosiens, alapa percussit puerum alumpnum. Ubi ergo Waltarius talia vidit, ingemuit ilico et ait: *En ergo hic, quod multis diebus nonnulla terrarum spacia quaeritans repperire talia adhuc non valui.* Exiens igitur statim ab ecclesia, mandavit siquidem abbati, ut secum colloquium habere dignaretur. Cui cum suam insinuasset voluntatem, in proximo habitum sumens monachorum, efficitur protinus cultor orti sponte et voluntarie ipsius monasterii. Ipse vero accipiens duas longissimas funes, extenditque eas per ortum, unam scilicet per longum, alteram namque per transversum, tempore estatis omnes noxias in illas suspendebat erbas, videlicet radicibus ipsarum desuper expandebat contra solis fervorem, ut ultra non vivificarentur.

8. Hic ergo Waltarius quis vel unde nuperrime fuerit, vel a quo patre genitus sit, non est bonum silentio abscondere²⁶. Fuit enim quidam rex in Aquitanie regnum nomine Alferus. Hic de coniuge propria habuit filium nomine Waltarium, quem supra nominavimus. Huius temporibus in Burgundie regnum alius rex extiterat nomine Cricicus, qui similiter habuit filiam valde decoram nomine Hdegundam. Hii vero reges iuramentum inter se dederant, ut quando ipsi pueri ad legitimam etatem primitus venissent, se invicem sociarent, scilicet cum tempus nubendi illis venisset. Qui ergo pueri antequam se sociarent, subiecta sunt regna patrum suorum atque ipsi obsides dati sub ditione regis Atile Flagellum Dei, qui eos secum duxerat cum Aganone obside regis Francorum nomine Gibico.

9. Hii namque pueri Attila causa obsidionis²⁷ a propriis accipiens patronibus cum maxima pecunia, ad sua cum suis repetit arva. Sic quidam metricianorus de ipsis ait:

*Tunc Avars gazis onerati denique multis,
Obsidibus sumptis Haganone, Hilgunde puella
Necnon Walkharo, redierunt pectore laeto.
Attila Pannōnias ingressus et urbe receptus,
Esulibus pueris magnam exhibuit pietatem,
Hac vpluti propriae nutrire iubebat alumpnos
Virginis et curam reginam mandat habere.
Ast adolescentes propriis conspectibus ambas
Semper inesse iubet, sed et artibus imbuat illos,
Presertimque sociis belli sub tempore habentis.*

a) in hac voce et atramentum insulatur et alia manu incipit, paulo concludit, ipseus auctoritas.

23) cf. narrationem huic similem de Ogerio in Mahillonii Annalibus II, 351. 24) i. e. anulorum. 25) Decantata igitur erat „Peregrinatio Walkharo“; mixto nostro desumpsit, de quo cf. supra pag. 75. 26) Sequentia omnia ex ipso carminis — nam carmen præcul dubio fuit — notam 17. 27) i. e. ut obsides essent.

Qui simul ingenio crescentes mentis et aevae,
Robore vincebant fortes animoque sophistas,
Donec iam cunctos superarent fortiter Hunos.
Militiae primos tunc Attila fecerat illos;

5 Sed non inmerito; quoniam si quando moveret
bella per insignes regionum illarum, isti ex pugna victoria micabant, ideoque princeps ille
quidni dilexerat illos? Virgo etiam, quae cum ipsis ducta fuerat captiva, Deo sibi prestante
reginae placavit vultum, et ipsa auxit illi amorem. Ex nobilitate ergo moribus et operum
habundans sapientiae, ad ultimum vero fit ipsa regis et reginae thesauris custodia cunctis
10 Et modicum deest quin regnet et ipsa; v. 114.

Nam quicquid voluit de rebus fecit et actis.

Gybuchus interea rex Francorum defungitur, et regno illo Cundharius eius successit filius,
statimque foedera Pannoniarum dissolvit, atque censum illi deinceps negavit. At vero Ha-
ganus exul, agnita proprii domini morte, ilico fugam parat. Ex cuius discessum rex cum
15 regina multum dolentes, Waltharium retinere nitentes, ne forte simili exitu illum ammitten-
tes, rogare illum coeperunt, ut filiam alicuius regis satrapis Pannoniarum summeret sibi
uxorem, et ipse ampliaret illi rure domosque. Quibus Waltharius talia respondit verba:
„si nuptam,“ inquit, „accipiam secundum domini preceptum,

In primis vincat curis et amore puella,

20 Aedificare domos vultumque intendere ruris. v. 151.

Nil ergo, mi senior, tam dulce mihi, quam semper tibi inesse fidelis; teque optime deprecor
pater per propriam vitam atque per invictam gentem Pannoniarum,

Ut non ulterius me cogas sumere taedas.

25 Cumque haec dixisset, sermones statim deserit omnes. v. 167.

Sicque rex deceptus, sperans Waltharium recedere nunquam. Moxque satrapue illi certis-
sima venerat fama de quandam gentem quondam ab Hunis devictam super se iterum ho-
stilitate ruentem.

Tunc ad Waltharium convertitur actio rerum;

30 Qui mox militiam percensuit ordine totam, v. 173.

Et bellatorum confortat corda suorum.

Nec mora, consurgit, sequiturque exercitus omnis.

Et ecce locum conspexerat pugnae,

Et numeratam per latos aciem campos;

35 Iamque congressus uterque infra teli iactum

Constiterat cuneus. Tunc utique clamor ad auras

Tollitur; horrenda confundit classica voce,

Continuoque hastae volitant hinc indeque densae.

Fraxinus et cornus ludam miscebat in unum,

40 Fulminis inque modum cuspis vibrata micabat.

Fulmineos promunt henses clipeosque revolvunt.

Inde concurrunt acies, et postmodum pugnam restaurant,

Ibique pectora equorum partim rumpuntur pectoribus,

Sternuntur et quasdam partes virorum duro umbone.

45 Waltharius tamen in medio furit agmine bello,

Obvia quaeque metens armis, hac limite pergens.

Hunc ubi conspiciunt hostes tantas dare strages,

Acsi presentem metuebant cernere mortem;

Et quemcumque locum seu dextram sive sinistram

50 Waltharius peteret, cuncti mox terga dederunt.

Cumque ex victoria coronati lauro Waltharius cum Hunis reverteretur, mox palatini mi-
nistri arcis

Ipsius laeti occurrerunt, equitemque tenebant,

55 Donec vir inchitus ex alta descenderent sella. v. 216.

Quique demum forte requirunt si bene res vergant.

Qui modicum illis narrans intraverat nulam.

n) Adhuc auctor singulorum versuum initia maiorebus litteris indicat.

- Erat enim oppido lassus, regisque cubile petebat.
Illicque in ingressu Hilgundem solam offendit residentem;
Cui post amabilem amplexionem atque dulcia oscula dixit:
„Ocius huc potum ferto, quia fessus anhele.“* 5
*Illam mero tallum complevit mox pretiosum,
Atque Walthario ad bibendum obtulit: Qui signans accepit,
Virgineamque manum propria constrinxit; at illa
Reticens vultum intendit in eum.
Cumque Waltharius bibisset, vacuum vas reddidit illi —* 10
*Ambo enim noverant de se sponsalia facta —
Provocat et tali caram sermone puellam:
„Exilium pariter patimur iam tempore tanto.
Non ignoramus enim, quod nostri quondam parentes
Inter se nostra de re fecere futura.“*
- Quae cum diu talia et alia huiusmodi audisset virgo verba, cogitabat hoc illi per hyroniam 15
dicere, sed paululum cum conticuisset, talia illi fatur:*
- v. 237. *„Quid lingua simulas quod ab imo pectore dampnas?
Ore mihi fingis, toto quod corde refutas,
Tamquam si sit tibi magnus pudor ducere nuptam.“
Vir sapiens contra respondit, et intulit ista: 20
„Absit, quod memoras. Dextrorsum porrige sensum.
Scis enim, nil umquam me simulata mente locutum.*
- Adest itaque hic nullus, exceptis nobis duobus. Amodo namque esto mente sollicita, quae
extrinsecus es regis reginaeque thesauris custodia.* 25
- v. 253. *In primis galeam regis tunicamque tadicem
Assero loricae fabrorum insigne ferentem.
Diripe bina, dehinc mediocria scrinia tolle.
His armillarum tantum da Pannonicarum,
Donec vix relevas unum ad pectoris honum, 30
Inde quater binum mihi fac de more coturnum.
Insuper a fabris hamos clam posce retortos.
Nostra viatica sint pisces simul atque volucres.
Ipsa ego piscator sed auceps esse cohortor.
Haec intra ebdomede caute per singula comple. 35
Audisti quod habere videnti forte necesse est.
Postquam septenos Phoebus remeaverit orbes
Convivia laeta parabo
Regi ac reginae, satrapis, ducibus, famulisque,
Atque omni ingenio potu sepehite studebo,*
- ita ut nullus supersit, qui sciat vel recognoscat, cur vel ob quam causam factum sit tale 40
convivium. Te tamen premoneo mediocriter vinum utere, ut vix sitim extinguas ad men-
sam. Reliqui vero cum surrexerint, tu ilico ad nota recurre opuscula. At ubi potus vio-
lencia superaverit cunctos,*
- v. 296. *Tunc simul occiduas properemus querere partes.“
Virgo vero dicta viri valde memor praecepta complevit. Et ecce 45
Praefinita dies epularum venit, et ipse
Waltharius qui magnis instruxit sumptibus escas.*
- Luxuria denique in media residebat mensa. Rex itaque ingreditur aulam, velis undique
septem; heros itaque solito more salutans quem magnanimus*
- v. 293. *Duxerat ad solium, quem bissus compisit et ostrum. 50
Consedit, laterique duces hinc indeque binos
Assedere iubet; reliquos locat ipse minister
Centenos simul accubitus, et diversas dapes libans convivia redundat.
His sublati alie referuntur edende,
Et pigmentatos crateres Bachus adornat. 55
Waltharius cunctos ad vinum ortatur et escam.*

Postquam depulsa fames fuerat atque sublata mensa,
 Waltharius iamdictus dominum letanter adhorsus
 Dixit: „In hoc rogitō gratia vestra ut clarescat
 In primis, atque vos reliquos laetificetis.“
 5 Qui simul in verbo nappam dedit arte peractam,
 Gestam referentem priorum ordinem sculture ipsius.
 Quam rex accipiens uno ausu vacuaverat.
 Et confestim iubet reliquos omnes tali bibitione imitari.
 Tunc citissime accurrunt pincerne atque recurrunt:
 10 Pocula plene dabant, et inania suscipiebant.
 Ebrietas fervens tota dominatur aula.
 Balbutit madido facundia fusa palato.
 Seniores fortes videres plantis titubare:
 Taliter in seram produxit bacchica noctem.
 15 Nam ire volentes Waltharius munere retraxit, donec pressi somno potuque gravati per
 porticibus sternuntur humo tenus omnes passim. Eciamsi tota civitas igne fuisse succensa,
 et ipse flammivoma super ipsos crassari videretur, scilicet imitans mortem,
 Nullus remansit, qui scire potuisset causam.
 Tandem dilectam vocat ad semet mulierem,
 20 Precipiens causas citius deferre paratas.
 Et ipse de stabulis duxit victorem aequorum,
 Quem ob virtutem leonem vocitaverat ipse.
 Stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit.
 Postquam enim hunc caballum ligamentis solito circumdederat, ecce
 25 Scrinia plena gazae, quibus utrique suspendit lateri,
 Atque itinere longo modicella ponit cibaria,
 Loraque virgineae mandat fluitantia dextrae.
 Ipseque vestit lorica more gygantis,
 Atque capiti inposuit suo rubras cum casside cristas,
 30 Ingentesque complectitur aureis ocreis
 Et levum femur ancipiti precinxerat hense,
 Atque alio dextrum pro ritu Pannoniarum.
 His tamen ex una tantum dat vulnera parte.
 Tunc hastam dextra rapiens clipeumque sinistra,
 35 Coeperat invisa terra trepidus decedere.
 Femina duxit equum, nonnulla talenta gerentem.
 Ipsa vero in manibus virgam tenet simul colurnam,
 In qua piscator hamum transponit in undam.
 Nam idem vir maximus gravatus erat undique telis;
 40 Oh hoc suspectam habuit cuncto sibi tempore pugnam.
 Sed cum prima lumina Phoebus habens terris ostendit,
 In silvis latitare student, et opaca requirunt.
 Ergo tantum timor pectora muliebria pulsabat,
 Ut cunctos susurros, curas vel ventos harreret,
 45 Formidans collisos racemos siue volucres.
 Vicis diffugiunt, speciosa novalia linguunt,
 Montibus intonsis cursus ambage recurvos.
 Ast urbis populus somno vinoque solutus.
 Sed postquam surgunt, ductorem quique requirunt,
 50 Ut grates faciant hac festa laude saludent.
 Attila nempe utraque manu caput amplectatur, egrediturque thalamo ipse rex; Waltha-
 rium dolendo advocat, ut proprium quereret forte dolorem. Cui respondent ipsi ministri,
 se non potuisse invenire virum; sed tamen princeps sperat, eundem Waltharium in somno
 quietum recubare tentum hactenus, hac occultum locum sibi delegisse sopori. Ospirin vero
 55 regina, hoc illi nomen erat, postquam cognovit Hildegunde abesse nec vestem deferre iustu
 suptum morem, tristior satrape immensis strepens clamoribus dixit:

- v. 372. „O detestandas quas heri sumpsimus escas!
O vinum, quod Pannonias destruxerat omnes!
Quod domino regi iam dudum prescia dixi,
Approbat iste dies, quem nos superare nequimus.
Hen! hodie imperii nostri cecidisse columpna
Noscitur; hen! robur procul iuit et inculta virtus,
Waltharius huc Pannoniae discesserat inde;
Hildgundem quoque mi karum deduxit alumpnam!“
Iam princeps offerus nimia succenditur ira.
Mutant priorem laetitiam merentia corda.
Sic intestinis rex fluctuatur undique curis*,
Atque ipso quippe die fastidit omnino potus et escam,
Nec placidam curam membris potuit dare quietem.
At ubi nox supervenit atra,
Decidit in lectum, ubi nec lumina clausit,
Vertiturque frequenter de latus in laterę
Tamquam si iacula transfixus esset acuta.
Indeque surgens discurrit in urbem,
Atque thorum veniens, simul attingit atque reliquit.
Taliter insomnem consumpserat Attila noctem.
At profugi comites per amica silentia euntes.
- Tunc rex votum fecerat, ut si quis Waltharium illi vincitum afferret,
Mox illum aurum vestiret saepe recoctum.
- v. 403.
v. 408. Sed nullus in tam magna regione
Fuit inventus tyrannus, dux sive comes seu miles sive minister, qui quamvis proprias ostendere cuperet vires, Waltharium aliquando iratum presumpserit armis insequi. Nota siquidem virtus eius fuerat facta prope omnibus terrae habitatoribus. Qui Waltharius, ut dixi, fugiens noctibus iuit, atque die saltus requirens et arbusta densa. Hic vero arte accersita pariter volucres arte capit, nunc fallens visca, nunc fesso denique ligno. Similiter in flumina immittens hamum, rapiebat sub gurgitibus predam.
- v. 428. Sicque famis pestem pepulit tolerando laborem.
Namque toto tempore fugae se virginis usu
Continuit vir Waltharius, laudabilis heros.
- Et ecce quadraginta dies sol per mundum circumflexerat,
Ex quo Pannonia fuerat digressus ab urbe.
Ergo eo die, quo numerum clauserat istum,
Venit ad fluvium iam vespere mediante,
Cui nomen est Renum, qua cursus tendit ad urbem
Nomine Warmatiam, regali sede nitentem.
Illic pro navio pisces dedit antea captos;
Cumque esset transpositus, graditur properanter anhelus.
Orta vero dies,
Portitor exurgens prefatam venit in urbem,
Ubi regali coquo, reliquorum certe magistro,
Detulerat pisces, quos vir ille viator dederat.
Hos vero dum pigmentis condisset et apposuisset
Regi Cundhario, miratus fatur ab alto:
„Ergo istiusmodi pisces mihi Francia nunquam ostendit.
Dic mihi quantotius, cuihas²⁸ homo detulit illos?“
At ipse respondens narrat, quod navita dedisset.
Tunc princeps hominem iussit accersire eundem;
Et cum venisset, de re quesivit eadem
Talia dicta dedit et causam ex ordine pandit:
„Vespere enim preterito residebam ego litore Rheni.

*) post hanc vocem atrementum et calamum mutat auctor.

28) i. e. enias. 55

- Conspexi, et ecce viatorem vidi festinanter venire.
 Tamquam pugne per membra paratum.
 Aere etenim poenitus fuerat, rex inclite, cinctus;
 Gerebat namque scutum gradiens, et hastam choruscam.*
- Viro certe forti similis fuit, et quamvis ingens
 Asportaret honus, gressum tamen extulerat acrem.
 Hunc incredibili forme puella decorata nitore
 Assequebatur, ipsaque caballum per lora resxit robustum,
 bina quidem scrinia non parva ferentem dorso. Quae scrinia, dum cervicem somipes ille
 10 discutiebat ad altum, voluminaque crurum superba glomerare cupiebat, dabant sonitum
 quasi quis gemmis illiserit aurum. Hic miles mihi presentes pro munere dederat pisces.
 Cumque his Hagano audisset verbis — residebat quippe ad mensam —
 Laetus in medium prompsit de pectore verbum: v. 465.
 „Congaudete mihi, queso, quia talia novi
 15 Waltharius collega meus remeavit ab Hunis.“
 Cundharius vero princeps atque superbus ex hac ratione
 Vociferatur, et omnis ei mox aula reclamat:
 „Congaudete mihi, iubeo, quia gazam, quam Gybichus rex pater meus transmisit Attili
 regi Hunnorum, hanc mihi cunctipotens huc in mea regna remisit.“ Qui cum dixisset
 20 talia, mensam pede perculit, et exiliens ducere aequum iubet et sellam componere ilico
 sculptam; atque de omni plebe elegit duodecim viros, viribus insignes et plerumque animis
 probatos, inter quos simul ire Haganone iubebat. Qui Hagano memor antiquae fidei et
 prioris sotii, nitebatur transvertere rebus. Rex tamen e contra instat et clamat:
 „Ne tardate, viri! precingite corpora ferro!“ v. 481.
 25 Instructi itaque milites telis, nam iussio regis urgebat, exiebat portis, ut Waltharium
 caperent, sed omnimodis Hagano prohibere studebat. At infelix rex coepto itinere respi-
 scere non vult. Interea vir inclitus atque magnanimus Waltharius de flumine pergens vene-
 rat in silvam Vosagum ab antiquis temporibus vocitatum; nam nemus est ingens et spa-
 tiosum, atque repleta ferarum plurima; habens ibi suptum canibus resonare tubisque. In
 30 ipsa itaque sunt bini montes in secessu ipsius atque propinqui, in quorum medium quam-
 vis angustum sit spatium, tamen specus extat amoenum.
 Mox iuvenis ut vidit, „Huc“ inquit „eamus.“ v. 499.
 Nam postquam fugiens Avarorum arvis discesserat.
 Non aliter somni requiem gustaverat idem,
 35 Quam super innizus clipeo vix clauserat oculos.
 Tum demum bellica deponens arma, dixit virgini, in cuius gremium fuerat fusus: „Circum-
 spice caute, Hildegund, et nebulam si tolli videris atram, tactu blando me surgere com-
 monitato. Etiamsi magnam conspexeris ire catervam, ne subito me excutias a somno.
 mi kara, caveto; sed instantem cunctam circa explora regionem.“ Haec ait, statim ocu-
 40 los concluserat ipse, desiderantes frui iamdiu satis optata requie.
 Ast ubi Cundharius vestigia pulvere vidit, v. 513.
 Cornipedem rapidum saevis calcaribus urguet, dicens:
 „Accelerate viri! iam nunc capietis eundem.
 Numquam hodie effugiet: furata talenta relinquet.“
 45 Illico inclitus Hagano contra mox reddidit ista: „Unum tantum verbum dico tibi, regum
 fortissime:
 Si toties tu Waltharium pugnasse videres,
 Quotiens ego nova caede furentem, v. 520.
 Numquam tam facile spoliandum forte putares.
 50 Vidi Pannonicas acies, cum bella agerent
 Contra aquilonares sive australes regiones.
 Illic Waltharius propria virgute choruscus,
 Hostibus innotis, sociis mirandus obibat.
 Quisquis ei congressus erat, mox Tartara vidit.*

55 a) egerent cad.

O rex et comites, experto credite, quantus
 In clipeum surgat, qua turbine torqueat hastam.
 Sed dum Cundharius malesana mente gravatus
 Nequaquam flecti posset, castris propiabant.
 At Hiltgund de vertice montis procul aspiciens,
 Pulvere sublato venientes sensit; ipsum
 Waltharium placido tactu vigilare monebat.
 Eminus illa refert quondam volitare phalangam.
 Ipse vero oculos tentos summi glaucomate purgans,
 Paulatim rigidos ferro vestiverat artus.

Cumque paululum properassent, mulier coruscantes ut vidit hastas, stupefacta nimis
 „Hunos hic“ inquit „habemus.“ Que ilico in terram cadens effatur talia tristis:

v. 510.

„Obsecro, mi senior, mea colla seccentur,
 Ut que non merui thalamo sociari,
 Nullus iam ulterius paciar consocia carnis.“

Cui Waltharius: „Absit quod rogitas; mentis deponere pavorem. Ipse Dominus, qui me de
 variis sepe eduxit periculis, ille valet hic hostes, credo, confundere nostros.“ Haec ait,
 oculosque ad tollens effatur ad ipsam: „Non assunt hic Avars, sed Franci nebulones, cul-
 tores regionis.“ Aspicit, et gnoscens inunxit talia ridens: „En galeam Haganonis! meus
 collega veteris atque socius.“

v. 520.

Hoc heros introitum stationis hadibat,
 Inferius stanti predicens sic mulieri:

„Coram hac porta verbum modo iacto superbum:

Hinc nullus rediens Francus, quis suae valeat nunciare uxori, qui tante presumpserit tol-
 lere gazae.“ Nec dum sermonem compleverat, et ecce humo tenus corruit, et veniam petiit, 25
 quod talia dixit. Postquam autem surrexit, contemplans cautius dixit: „Omnes horum
 quos video nullum timeo, Haganone remoto. Nam ille meos per prelia scit mores, iamque
 didicisti, tenet et hic etiam sat callidus artem. Quem si forte volente Deo intercepero solem;
 ex aliis namque formido nulla.“

v. 572.

Ast ubi Waltharius tali statione receptum
 Conspexit Hagano, satrapae mox ista superbo
 Suggestit verba: „O senior, desiste lacescere bello
 Hunc hominem! Pergant primum qui cuncta requirant,
 Et genus et patriam nomenque et locum relictum,
 Vel si forte petat pacem prebens sine sanguine.“

Qui licet invitus dicta Haganoni acquievisset, misit ilico e suis, mandans Walthario, ut
 redderet pecuniam quam deferebat. Ad quos Waltharius talia fertur dedisse verba: „Ego
 patri suo eam non tuli neque sibi. Sed si voluerit eam capere, vi defendo eam fundens
 alterius sanguinem.“ Cumque hec denunciata essent Cundhario, protinus misit, qui eum
 oppugnarent. Vir autem ille fortis ut erat, viriliter se ab ipsis medicum defendens, ilico 40
 interfecit. Rex autem ut vidit, et ipse protinus feroci animo cum reliquis super eum venit.
 Waltharius vero nichil formidans, sed magis ut supra viriliter instabat prelio. Cepit autem
 et ex illis Waltharius victoriam, occisis cunctis preter regem et Haganonem. Qui cum
 eum nullatenus superare possent, simulaverunt fugam. Sperans ergo Waltharius eos inde
 discedere, reversus in statione acceptaque omni suppellectili sua, et ipse mox cum Ilde- 45
 gunda ascensis equis cepit iter agere. Cumque Waltharius egressus esset ab antro quin-
 que vel octo stadia, tunc leti posterga ipsius recurrentes memorati viri, quasi victum eum
 iam extra rupe cogitabant. Contra quos ilico Waltharius quasi leo insurgens, armis pro-
 tectus fortiter debellabat bellantibus sibi. Qui diu multumque invicem pugnantes ac pre
 nimia lassitudine et siti deficientes, iam non valebant virorum fortissimum superare. Et 50
 ecce respicientes viderunt a sagma Waltharii vasculum vini dependere^b.

a) in hac voce cum novo folio nova manus incipit scribere. b) hic desinit folium. In sequenti eadem manus sed calamo
 alio pergit: X. Interca etc. Ierungus eorundem foliorum optendit nihil hic excidisse foliorum (cf. Append. 1. med.). Apparet
 tamen, narrationem de Walthario non ad finem perductam esse. Aut igitur revera folium excidit — sed iam tempore cu-
 ris antequam illa Karoli charta scriberetur; — aut eodem carmine quo ille usus est, in fine manus ultra non processit. 55

10. Interea in eodem monasterio pro consuetudine eisdem temporibus dicitur habuisse²⁹ plaustrum ligneum mire pulchritudinis operatum, in quo nichil aliquando fertur²⁹ portasse aliquid preter unam perticam, quae sepiissime configebatur in eo, si necessitas cogeretur; sin autem, tollebatur et alio in loco recondebatur. In cuius summitate ferunt, qui videre vel audire a videntibus potuerunt, habuisse tintinnabulum appensum, valde resonantem³⁰. Cortes vero vel vicos ipsius monasterii, quae erant proximiores monasterio per Italiae tellus, in quibus ministri monachorum oportunis temporibus congregabant granum aut vinum. Cum autem necessitas vehendi exigeret ad monasterium eundem sumptum, mittebatur plaustrum hoc cum predicta pertica in eo conficta cum skilla³¹ ad predictos vicos, in quibus scilicet vicis inveniebantur nonnulla alia plaustra congregata, plerumque centena, aliquando etiam quinquagena, quae deferebant frumenta vel vinum ad antedictum coenobium. Hoc vero plaustrum dominicale nil ob aliud mittebatur, nisi ut agnoscerent universi magnates, quod ex illo inclito essent plaustra monasterio. In quibus erat nullus dux, marchio, comes, presul, vicecomes aut villicus, qui qualicumque violentia auderet eisdem plaustris inferre. Nam per foros Italiae annuales, ut tradunt, nullus audebat negotia exercere, donec eundem plaustrum vidissent advenire mercatores cum skilla. Contigit autem quadam die, ut ministri ipsius ecclesiae cum supradictis plaustribus oneratis solito venirent more ad monasterium. Qui venientes in ipsa valle, in quodam prato invenerunt familiam regis pascentes equos regios. Qui statim ut viderunt tanta bona servis Dei ministrare, fastu superbiae inflati insurgunt ilico super eisdem hominibus, auferentes ab eis omnia quae deferebant. Qui defendere volentes se et sua, incurrerunt in maiorem ignominiam, perdentes omnia. Qui statim mittunt legatum ad monasterium, qui ista nunciaret abbati et fratribus.

II. Abbas autem mox iussit congregari fratres, quibus insinuavit omnem rei eventum. Erat autem tunc pater congregationis eiusdem monasterii nomine Asinarius, vir sanctitatis egregius, Francicus genere, multis fulgens virtutibus. Cui cum unus nomine Waltarius, cui superius memoriam fecimus, respondisset, ut diligeretur illic predictus pater sapientes fratres, ob quorum precacionem tanti sumptui dimitterent iamdicti predones invasionem: respondit protinus eidem abbas et ait: *Quem prudentiorem et sapienterem te mittere possimus, omnino ignoramus. Te autem, frater, moneo ac iubeo, ut celerius ad eos pergas, nobisque victum vi raptum quantocius reddere festinent moneto; alioquin citissime in gravi ira incurrant Dei.* At Waltarius cum sciret conscientie sue illorum contumacia ferre non posse, respondit, se denudandum ab ipsis tunicam quam gestabat. Predictus vero pater, cum esset religiosus, ait: *Si abstraxerint a te tunicam, da illis et cucullam, dicens preceptum tibi fuisse a fratribus.* Cui Waltarius: *Ergo de pellicia ac de interula quid facturus sum?* Respondit venerandus pater et ait: *Dicito, et ex illis tibi a fratribus aeque a fratribus fuisse imperatum.* Tunc Waltarius: *Obsecro, mi domine, ne irascaris, si loqui addero. De femoralia quid erit, si similiter voluerint facere ut prius fecerunt?* Et abbas: *Iam tibi predicta sufficit humilitas: nam de femoralibus tibi aliud non precipiam, cum magna nobis videatur fore humilitas priorum vestium expoliatio.* Exiens vero Waltarius, cum talia audisset a tanto patrono, coepit a familia queritare monasterii, an haberetur ibi caballum, cui fiducia inesset bellandi, si necessitas cogeretur. Cui cum famuli ipsius ecclesiae respondissent, bonos et fortes habere poene se esses, repente iussit eos sibi adsistere. Quibus visis, ascendit mox cum calcaribus causa probationis supra singulorum dorsa; cumque promovisset primos et secundos, et sibi displicissent, rennuit eos, extemplo narrans illorum vitia. Ille vero recordans secum nuper deduxisse in monasterio illo caballum valde bonum, ait illis: *Illum ergo caballum quem ego huc veniens adduxi, vivit an mortuus est?* Responderunt illi: *Vivit, domine, inquit; iam vetulus est, ceterum ad usum pistorum deputatus est, ferens quotidie annonam ad molendinum hac referens.* Quibus Waltarius: *Adducatur nobis, et videamus qualiter se habetur.* Cui cum adductus esset et ascendisset super eum ac promovisset, ait: *Iste, inquit, adhuc bene de meo tenens nutrimentum, quod in annis juvenilibus meis illum studui docere.* Accipiens ergo Waltarius ab abbate et cunctis fratribus benedictionem ac valedicens,

²⁹) spatium nomini reliquit scriba. Desiderium fuisse, ex sequentis capitis fine iam monet Terraneo.

55 29) il y a eu. 30) En primitia carrocciorum. 31) i. e. Schelle, campanula. 32) i. e. dirigeret.

summens secum duos vel tres famulos, propere venit ad iamdictos predatores. Quos cum humiliter salutasset, coepit illos monere, ne iam servis Dei ulterius talem inferrent injuriam, qualem tunc fecissent. Illi autem cum dura Walthario coepissent respondere verba, Waltharius e contra sepiissime illis duriora referebat. His vero indignati hac superbiae spiritu incitati, cogeant Waltharium exuere vestimenta, quibus indutus erat. At Waltharius humiliter ad omnia illos obaudiebat iuxta preceptum abbatis sui, dicens a fratribus hoc sibi fuisse imperatum. Cumque expoliassent eum, coeperunt etiam calciamenta et caligas abstrahere. Cum autem venissent ad femoralia, diutius institit Waltharius, dicens sibi a fratribus minime fuisse imperatum, ut foemoralia exueret³³. Illi vero respondentes, nulla sibi fore cura de precepta monachorum. Waltharius vero e contra semper assererat, nullo modo sibi convenisse ea relinquere. Cumque coepissent illi vehementissime vim facere, Waltharius clam abstrahens a sella retinaculum, in quo pes eius antea herebat, percussit uni eorum in capite, qui cadens in terram, velut mortuus factus est: arreptaque ipsius arma, percutiebat ad dexteram sive ad sinistram. Deinde aspiciens iuxta se vidit vitulum pascentem; quem arripiens, abstraxit ab eo humerum, de quo percutiebat hostes, persequens ac dibachans eos per campum. Volunt autem nonnulli, quod uni eorum, qui Waltario plus ceteris inopportuni insistebat, cum se inclinasset, ut calciamenta Waltharii ab pedibus eius extraeret, hisdem Waltharius ilico ex pugno in collum eius percutiens, ita ut os ipsius fractum in gulam eius caderet. Ex illis namque plurimis occisis, reliqui vero in fugam versi relinquerunt omnia. Waltharius autem adepta victoria accipiens cuncta et sua et aliena, repedavit continuo ad monasterium, cum maxima preda oneratum. Abbas autem talia ut ante audierat, vidit, ilico ingemuit ac se in lamentum et precibus cum reliquis pro eo dedit fratribus, increpans eum valde acrius. Waltarius vero exin penitentiam accipiens a predicto patrono, ne de tanto scelere superbiretur in corpore, unde iacturam pateretur in anima. Tradunt autem nonnulli, quod tribus vicibus cum paganis³⁴ superirruentibus pugnaverit, atque victoriam ex illis capiens, ignominiose ab arva expulerit³⁵. Nam ferunt aliquanti, quod alio tempore, cum de prato reverteretur ipsius monasterii, quod dicitur Mollis³⁶, de quo eiecerat equos regis Desiderii, quos ibi invenerat pascentes ac vastantes erbam; qui cum multos ex illis debellans vicisset ac reverteretur, invenit iusta viam columnam marmoream, in qua percussit bis ex pugione, quasi leto animo ex victoria; qui maxima ex ea incidens parte, deiecit in terram. Unde usque in hodiernum ibi dicitur diem Percussio vel Ferita Waltari.

12. Obiit interea vir magnanimus atque inclitus comes et aleta³⁶ Waltharius senex et plenus dierum. Quem asserunt nostri multos vixisse annos³⁷, quorum numerum col-³⁵ lectum non repperi; sed in actibus vitae suae³⁷ cognoscitur, quibus extiterit temporibus. Hic sicut legitur in hoc fuisse evo prudentiae corporis ac decore vultui strenuissime adornatus, ita in predicto monasterio post militiae conversionem amoris obedientiae et regularis discipline oppido fervidissimus fuisse cognoscitur. Inter alia etiam, que ipse in eodem gessit monasterio, fecit siquidem, dum vixit, in summitate cuiusdam rupis sepul-⁴⁰ crum, in eadem petra laboriosissime excisum; qui post suae carnis obitum in eodem cum quodam nepote suo, nomine Rataldo, cognoscitur fuisse sepultus. Hic filius fuit filii Waltharii, nomine RATHERII, quem peperit ei Hildegund prenominata puella. Horum ergo virorum ossa post multos annos defunctionis suae sepiissime visitans pre manibus habui. Nam huius RATHALDI capitis quedam nobilis matrona, cum illo causa orationis⁴⁵ cum aliis convenisset ex Italiae tellus, occulte in braciace supposit suo, atque ad quandam castrum suum deportavit. Quod cum quadam die igne supposito concremaretur, post multa adustionem illum recordans capite foras traxit atque contra igne tenuit; qui mox mirifice extintus est.

a) Posthaec colamus paululum mutatur, sed parvulum tantum.

b) colamus mutatur.

50

33) Haec fabula popularis, nostro auctore multo antiquior, originem forte dedit simili narratiunculae de Carlomanno apud Leonem Ostiensem I, 7. 34) i. e. Saracenis. 35) Vulgo dicitur hodie *Moltard*. MUR. Ast locus adest Pratum Molle, vulgo *Pramollo* nuncupatus, ab urbe Pinerolii non longe

dissitas, quem Adelaida comitissa donavit S. Mariae de Pinarolio in carta a. 1064. De quo autem loquutus sit auctor, sub iudice relinquimus. COMB. 36) i. e. athleta. 37) quos perditos dolemus; cf. notam 26.

55

13. Post itaque incursionem paganorum, quae ultima contigerat vice antequam hisdem locus reaedificaretur, ignorabatur omnino supradicta sepultura Waltharii ab incolis loci, sicut ceteras alias. Eratque tunc vidua nomine Petronilla in civitate Sigusina³⁸, quae ob nimiam senectutem totam ut ferunt incedebat curvam; cuius quoque oculi iam pene caligaverant. Haec vero mulier habuit filium nomine Maurinum, quem pagani de predicta valle secum vim facientes deduxerunt cum ceteris conceptivis. Cum quibus, ut dicebat, amplius quam triginta in illorum manserat arva annorum; postmodum vero licentia a proprio accepta domino, ad domum remeavit propriam; in qua inveniens matrem iam senio confectam, ut supra diximus, quae cotidie ad solis residere erat solita teporem supra quandam amplissimam petram, quae proxima erat civitati. In huius ergo femine circuitu veniebant viri cum femine civitatis, sciscitantes ab ea de antiquitate ipsius loci. Quae referebat illis multa, maxime de Novalicio monasterio. Dicebat enim illis multa et inaudita, quae viderat vel audierat a progenitoribus, et quantos abbates, quantasve destructiones ipsius loci facte a paganis fuerant. Haec igitur quadam die deduci illic se fecerat a quibusdam viris; quae ostendit illis sepulturam Waltharii quae ante ignorabatur, sicut ab antenatis audierat; quamquam enim nulla foeminarum olim appropinquare illo in loco audebat. Referebat etiam, quantos puteos nuperrime in illo habebantur loco. Nam vicini agebant³⁹ pretaxatae mulieris, ducentos prope vixisse annos.³⁹

14. Antiquis quoque temporibus erat monasterium subditum Novalicio in vallem Bardonscam⁴⁰, ubi dicitur Plebemartyrum, pro eo quia ibi quondam occisi fuerunt monachi ipsius monasterii, cum diversi generis atque sexus qui ibidem quasi confugium fecerant, a paganis Langobardi, eo tempore, quo ipsi Novaliciensem monasterium similiter depopulaverunt⁴¹. Inter quos interfectus fuit quidam monachus nomine Iustus, qui iustus erat et nomine et opere, atque alter cui nomen fuit Flavianus. Horum namque monachorum epythafia suis capitibus subposita sunt tempore interfectionis eorum. Quorum unus sic legebatur: *Hic iacet Iustus monachus frater Leonis, socius sancti Petri Veri*. Alterum vero non reminiscimus.

15. In eodem denique monasterio⁴³ multae fiunt semper sanctorum visitationes, quae sepiissime bonis monachis et simplicitioribus hominibus apparent. A quibus nonnullis audivi, Domino teste, referre, quia tanta turba beatorum hominum aliorum ibi bonis apparent in silentio noctis, quanta si videres ex civitate aliqua omnes viri et femine simul pergere, sicut faciunt christicoli tempore rogationum, quando pergunt per ecclesias sanctorum suffragia flagi.

(17.) patricio⁴⁴, qui et ipse mox tradidit eidem loco atque abbati, pro eo quia prope erat de iamdicti coenobii; et ille archiepiscopus recepit prefatam cellam puellarum vocabulo Sancti Petri in sua civitate.

18. Cum^b autem vir clarissimus atque mente et rebus Deo ditissimus iam sepe dictus patricius, cum cuncta donatione, quae ex suis opibus et ruribus sive servis et ancillis, quibus beato Petro Novaliciensi monasterio tradiderat, quem sibi, ut supra locutus sumus, heredem mente devota instituit, timens⁴⁵ ne aliquando post multa annorum curricula ipsud monasterium a qualicumque gente vastaretur, quod et ter eum factum fuisse legitur: precepit ex candidissimis marmoribus et diversis lapidum generibus mire pulchritudinis et altitudinis elevari archum in Sigusina civitate, herens muros ipsius de foris⁴⁶; sub quo olim terebatur via, qua vehebatur iuxta aqueductum ante castrum

a) hic excidit folium, in quo erat finis huius capituli, 16um et initium 17^{mi}. Sequentis folii prior linea erasa est, secunda incipit, manu aut praecedentis aut priorum foliorum scribas: patricio etc. b) in hac voce atramentum mutatur.

38) Susa. 39) i. e. aiebant. 40) Ulcio, Ouls, in valle Bardonnacia ad radices montium Tabor et Genevrae. 41) Vehementer ambigo, an ad captam antiquioris originis gloriam conficta non sit prior sub Langobardis vastatio; sicut confictus est primus Abbo patricius, Novaliciensis sub S. Benedicto fundator. HENSCHEN. cf. notam 6. 42) Anno 1027 inde translatus fuit Susam in ecclesiam principalem, ubi iam requiescit. Cf. Terraneo Ad. II. 124, qui inde concludit, haec ante a. 1027 scripta esse. 43) Ulcio. 44) ex indice capituli haec ita explicanda: patricio Abboni; qui archiepiscopus Lugdunensis et ipse mox tradidit montem Cinsium eidem loco Novalicio atque a. p. e. g. p. e. mons Cinsius de i. m. Novalicii. 45) i. e. timeret. 46) i. e. fuora le mure. En exemplam, quomodo media aetas antiqua monumenta explicabat, memoria brevi, iudicio nullo, imaginatione fecundissima. Exstat enim revera hic arcus proxime muros civitatis Segusinae; at non Abbonis est, sed Augusto positus, omnium quot-

Viennensis. In quo fecit ex ambabus scribere partibus, quae et quanta in ipsa civitate et in tota valle tradiderat herede suo beato Petro; ut si aliquando invidiante vel incitante diabolo monasterium ipsud destrueretur, ut monachi qui ibidem iterum aedificantes habitare vellent, in predicto lectitando invenirent archo, quae ad eundem locum pertinere vidèbatur arva. Propterea enim studiosissimus pater in predicto scribere voluit archo, ut quanto plures eam legerent, tanto minus honor ipsius monasterii occultaretur; videlicet ut hi qui de Italia transitori erant ad Galliam, supra se ante oculos in promptu haberent eandem scripturam; similiter vero illi qui de Gallia viam carpebant ad Italiam, ex altera archi parte haberent quae legere possent; quatenus semper scirent monachi ipsius coenobii, quid olim ibi delegisset ipse. Similiter per omnes vicos et curtes precepit fieri; quae usque in odiernum permanent diem. Ipse vero residebat in castrum Viennense, in quo aliquantas petras de eadem re iussit conscribi.

19. Erant autem sub eodem monasterio eo tempore multa monasteria, scilicet in Frantia et in Burgundia sive in Italia seu in Gallia, necnon et per diversas provincias, sicut et in Roma duo monasteria, atque in Ingolismo⁴⁷ alia duo. Cum vero persecutio¹⁵ paganorum facta fuisset in predicto Novalicio, tunc illi monachi qui erant de Frantia, ad propriam repedaverunt arvam manentes deinceps per cellulas, quae ante fuerant sub eius ditone constitutae. Similiter namque alii atque alii fecerunt, deferentes libros ex illo antiquissimo loco atque membranas. Tertia autem destructione facta, permansit locus ille sacer ac Deo dicatus^b annis absque habitatione alicuius hominis. Sicque²⁰ factum est, ut cum illi qui de Frantia fuerant sive de diversis locis, sicut supra diximus, qui ob metum paganorum exinde fugissent, ut amplius non repedarent Novalicio, neque illi ex Novalicensi suos ultra agnoscere potuerint fratres, cum omnes monachi infra supradictorum annorum solitudinis illius defuncti fuerint.

20. Narrabo etiam adhuc miracula, quae de tanto bene condecet fari loco. Erat²⁵ preterea nostri temporis in familia predicti coenobii bubulcus quidam, ortus ex viculo quodam Viennensi urbi proximo, nomine Gislardus, qui amplius quadraginta annorum fertur in ipso servisse loco. Hic cum quadam die summo surrexisset crepusculo, ut boves eiceret in pratium quod est ante ipsum sacrum monasterium ad pascendum, continuo se ubi pervenit in quodam loco conculcans obdormivit. Qui cum post somnii³⁰ quietem surrexisset, omnem comam capitis hac barbam in eodem loco, ubi obdormivit, mox cecidit ut surrexit. Erat enim valde capillatus, ut asserunt qui eum ante viderunt, hac barbam habens prolixam. Mecum enim per triennium habitans, sepissime loquelae eius et aspecti omnino ubertim frui sum^d. Alio namque tempore militum turba in eodem causa orationis convenerat loco. Ubi dum omnes quietem corporis in nocte³⁵ dissent, unus ex illis, cui aequi traditi fuerant ad custodiendum, in predictum eos eiciens pratium, ut pastu herbarum reficeret, eos ilico insecutus est. Ubi cum se inclinasset et obdormisset, omnes capilli eius a capite defluerunt. Hisdem namque vir ut surrexit, mox caput eius denudatum apparuit, lucens tamquam quis galeam ferret in capite micantem hac perlucentem. Continuo soti illius cum vidissent quae evenerat, mirati sunt⁴⁰ dicentes: *supra tumbam alicuius sancti obdormisti*. Ipse vero lacrimis totus profusus, cum maximo dolore et ignominia talia videbatur invitus sustinere. Et quid mirum, si in eodem tanta fiunt miracula loco, in quo multa quondam fuerunt martiria diversa generata celebrata?

EXPLICIT LIBER II.

45

a) abhinc calamus mutatur. b) spatium numero reliquit scriba. c) iterum calamus mutatur. d) abhinc iterum auctor ipse scripsit.

quot extant tempore primus; quem delineatum dedit Scipio Maffei, et ex eo Massazza. Inscriptio autem linearum quattuor ex utraque parte plane eadem, haec est, quam a Th. Pugno canonico Segusino accuratissime descriptam insigni eiusdem doctissimi viri deo benevolentiae: IMP. CAESARI AVGVSTO. DIVI. F. PONTIFICI MAXIMO. TRIBVNIC. POTESTATE. XV. IMP. XIII. || M. IVLIVS. REGIS. DONNI. F. COTTIVS. PRAEFECTVS. CEIVITATIVM. QVAE. SVBSCRIPTAE. SVNT. SEGOVIVORVM. SEGVSNORVM. || BELACORVM. CATVRIVM. MEDVLEORVM. TEBAVIORVM. ADANATIVM. SAVINCATIVM. EGDINORVM. VEAMINORVM || VENICAMORVM. IEMERIORVM. VESVBIA-NORVM. QVADIATIVM. ET. CEIVITATES. QVAE. SVB. EO. PRAEFECTO. FVERVNT.

47) Angoulême.

55

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI TERTII.

1. De quodam viro insignissimo atque precipuo nomine Magafredo.
2. De filio eius nomine Frodoino, quem puerum Novalicensi monastico ordini tradidit erudiendum.
3. Quod idem iuuenis crescendo obedientiae sub abbate pollebat, atque de virtute in virtutibus semper proficiebat.
4. Quod post eiusdem monasterii patris obitum memoratus Frodoinus in loco ipsius sit ordinatus.
5. Quod nemo hominum potest prudentiae eius sanctitatis pleniter enarrare.
6. Quod suis temporibus Karolo regi Francorum Dominus per visionem insinuavit, ut ad Italiam suae ditioni properaret subiugandam.
7. Quod Gemino monte ubi primum pertransiit, in Novalicio mox aliquandiu cum exercitu consedit.
8. Ubi omnem sumptum monachorum in cibum cum suis consumpsit.
9. De Desiderio rege Langobardorum, qui omnem aditum Italiae illi prohibere voluit.
10. De ioculatore qui ad eum venit, et ei viam se ostensurum sine iacturam repromisit.
11. De sancto Frodoino abbate, qui ad eum duos monachos misit, mandans illi, ut in crastinum ante professionem escam capere dignaretur.
12. De miraculis eiusdem beatissimi Frodoini, et quantam in eum rex admirationem exinde habuerit.
13. Ubi multa bona pro admiratione sanctitatis ibi facere praedixit.
14. Quod post invasionem Italiae sancto viro cortem quandam regiam nomine Gabianam tradidit.
15. De filio suo Ugone, quem beato viro in monastica professione nutrire rogavit.
16. De cruce, quam idem beatissimus vir in eodem loco fecit, et quibus pignoribus in ea locavit.
17. Quod quadraginta et tribus annis in abbacia sine crimine mansit.
18. De testamentum ipsius loci, quod fecit renovari.
19. De famulos ipsius ecclesiae, qui manebant in villa Ociatis, qualiter eos ante regis legatos devicit.
20. De exempla clementiae Karoli regis atque patricii ad abbatem Frodoinum.
21. De Atteperio monacho.
22. De Carolo imperatore et Algiso regis Desiderii filio.
23. Cur occidere eum Carolus voluit.
24. Qualiter evaserit, et ad Anzani matrem usque pervenerit.
25. De Amblulfo abbate.
26. Quod post Amblulfum Hugo in abbatiam electus sit.
27. De eo quod feliciter eam suis temporibus rexit.
28. De transitu Caroli imperatoris.
29. Quod hisdem temporibus ortum sit bellum inter quatuor fratres filios Caroli.
30. Quod eo die quo commissum est prelium, diabolus Romanis nuntiavit.
31. De sancti Medardi monasterio.
32. De transitu Hugoni abbatis.
33. De Otto imperatore, qui post multos annos Carolum invisere voluit.

EXPLICIUNT CAPITULA LIBRI TERTII.

INCIPIT LIBER TERTIUS.

1. Fuit igitur circa haec tempora apud regnum Francorum vir quidam inclitus nomine Magafredus, qui et ipse Francigena exiit, scilicet tempore Pipini ducis eiusdem

a) Hic cum novo folio redit manus primi scribae. b) Hic scriba prius indidem capitulum concludit in summo folio addens
 50 EXPLICIUNT CAP. etc. Sed postea post auctor ipse (quem praeter manum etiam diversa orthographia caroli prodit) quem in medio capitulo 18. ipse calamum resumere. Hoc nostro loco folium novum inseruit, cui inscriptis exigit qualiter eam ante regis legatos devicit. XXX De exempla clementiae etc. usque ad invisere voluit, uti supra edidimus. Simili signum
 † numero capitulo XVII apposuit, indicans ita, hoc capitulum statim ante c. 20. De exempla etc. collocandum esse. Nos huc criticem accurate ante oculos lectorum ponere volumus.

prenominate gentis. Hic vero, ut nonnulli tradunt, lineam consanguinitatis ab ipsis regibus Francorum priscis traxisse temporibus; fuit etiam dives in opibus hac terrarum fultus ruribus. His quoque diebus Liutprandus rex Langobardorum apud Italiam strenue regnabat, qui tantae longitudinis fertur pedes habuisse, ut ad cubitum humanum metirentur. Horum vero pedum mensura pro consuetudine inter Langobardos tenetur in metiendis arvis usque in presentem diem, ita ut pedes eius in pertica vel fune 12, fiat tabulam⁴⁸. Erat enim pius in pupillis et viduis, misericors in iudiciis, largus in aelemosinis pauperum, beneficus et rector Dei ecclesiarum. Huius ergo temporibus apud Forovicum erat sanctus Baodelinus, et in episcopo Astensis sanctus preerat Evasius episcopus⁴⁹. Ad hunc vero predictum regem Pipinus suum parvulum filium nomine Karolum direxit, ut ei iuxta more ex capillis totonderet et fieret ei pater spiritualis. Quod et fecit; nam remisit eum patri suo multis honoratus muneribus. Cumque Pipinus ex hoc mundo migrasset, regnante Karolo filius eius, Sarraceni super eius arvam⁵ irruentes devastabant cuncta. Qui Karolus statim per legatos Liutprando mandans, ut cum Langobardis Galliam sibi in adiutorium veniret. Nam coniuncti Franci cum Langobardis et cum excomprovincialibus, Sarraceni ab ipsa terra ignominiose eiecerunt. Non multo ergo post tempore gloriosus rex Liutprandus defungitur, et in loco eius Desiderius rex exaltatur⁵⁰. Huic ergo fuit uxor nomine Anza. Ergo de his nobis dicta sufficiant; succincte ad historiam redeamus.

2. Habuit siquidem idem prenominate vir inter caeteros filios unum nomine Frodoinum, qui magnae auctoritatis et mirae sanctitatis apud Novaliciense oppido legitur fuisse pater. Siquidem cum esset parvulus puerulus, tradidit eum iamnominatus pater abbati Novalicensi coenobio, qui et ipse illis diebus maximis fulgebat in mundo virtutibus. Putatur enim tunc pater eiusdem monasterii fuisse sanctae memoriae Asenarius abbas. Fuerat siquidem et ipse Francicus genere, hac nominatissimus inter proceribus Francorum. Dedit ergo pater multa terrarum predia eidem filio suo, quem tradidit monastico ordini erudiendum.

3. Nutritus vero idem puer hac eruditus in omni scientia litterarum, sive in cunctis in quibus doceri eum oportuerat, factusque iuvenis, coepit semetipsum in nonnullis bonorum operum exercitiis constringi, atque sapientioribus et sanctioribus senioribus ita oboedientiae et subiectione se humiliabat, ut nullus putaretur in monasterio secundus. Sicque crescens de virtute in virtutibus, cotidie pollebat nonnullis bonis operibus. Quis ergo valet lingua facta illius explicare? Ante ergo, ut opinor, tempus deficeret, lingua tabesceret, mens estuaret, etiam si totius corporis membra verterentur in linguas, nequirent fieri virtutes illius, in quibus se die noctuque exercitans, scilicet in vigiliis quibus aliis preveniebat, orationibus peculiaribus, maceratione corporis, abstinentia ciborum et potuum, caritate, humilitate, oboedientia, patientia, castitate, mansuetudine, subiectione; et ut ante dixi, dies ante deficerent, quam facta bona operum suorum lingua explicare valeret.

4. Defunctus itaque est seculo almficus pater Asenarius. Cui successit protinus in abbacia vir valde laudabilis dominus Witgarius episcopus⁵¹. Qui cum obisset, successit post eum⁵, eius sanctitatem sequens gloriosissimus pastor Frodoinus. In huius quoque abbatis electione postulatum est a Domino, quis ex ipsis omnibus dignus esset tanti honoris excipere. Quibus mox divinitus ostensum est, Frodoinum ad hoc esse dignum. Evenerat igitur illo in loco tali consuetudine antiquis temporibus, ut non aliquis ibi pastorem eligeretur, defuncto patre, donec cuncti fratres communi consilio unanimesque Dominum per biduanis et triduanis abstinentiae die noctuque supplicarent. Sicque a Deo

a) abhinc cum novo folio calamus mutatur. b) vir valde — post eum alio calamo atque atramento inter-lineas adiecit auctor ipse, curis secundis, melius edoctus, quam prius Frodoinum Asenarii successorem statuisset.

48) ancora Giovanni Villani scrive: „la misura delle terre ancora a' nostri di è chiama piè d'Eliprando“. Paulum correcturus ridicula nomina invertit, atque TERRANEO. Sequentia *Erdi* — defungitur exceptis tantum et in e. A. s. p. E. e. ad verbum noster descripsit ex Paulo Diacono VI, 57. 52. 53. Sed quum is dicat: *Karolus princeps Francorum Pipinum suum filium ad L. direxit*, noster de Karolo Magno cogitans, quum Karolum Martellum non nosset, voces *Cumque Pip. ex h. m. migrasset* de suo adiecit. 49) De quo tot apud nostros controversiae ut nec uno quidem libro contineri queant. TERR. 50) Omisit noster Hilprandum et Aistulfum. 51) Mauriennensis.

post hanc flagitationem digni ad laborem hunc inveniebantur; et ideo quia Dei cum voluntate fiebat, semper bono melior subsequebatur. Haec vero non vidi neque in lectione aliqua repperi, sed auditu didici.

5. Erat preterea in beato Frodoino abbate tanta vigilantia et studia sanctitatis, ut neminem in haec arva abbatum vel episcoporum aut aliquem in studio sanctitatis degentem eius meritis et virtute comparari audeam. Quippe cum nemo hominum eius prudentiae vel sanctitatem nullomodo pleniter possit enarrari, cum in finem huius opusculi sui mirum de eo quippiam et incredibile forsitan dicturus sum.

6. Eo igitur tempore, quo fama istius viri sanctissimi per mundi partes micans refulgebat, Dominus omnipotens per visionem Karolo regi Francorum ostendere dignatus est, ut ad Italiam quantocius properaret suae dicioni subiugandam. Qui protinus convocans vicinas gentes, fecit exercitum copiosum cum manu valida Francorum, ad Italiam disposuit ilico cum suis prope venire.

7. Movens interea idem rex ingentem exercitum suum, pervenitque in montem Geninum⁵², sive ianuam regni Italiae dici potest, in quo olim templum ad honorem cuiusdam Caco deo⁵³, scilicet Iovis, ex quadris lapidibus plumbo et ferro valde connexis, mirae pulchritudinis, quondam constructum fuerat. In eo quoque monte duae consurgunt fontes, unus ex uno latere montis, alter ex alio, sicque in convallibus suis descendentes et paulatim crescentes magna efficiuntur flumina. Una vero, cui nomen est Duria⁵⁴, pergens per Italiam semper turbida, paucos ferens pisces, non obmittens suum nomen, donec demergatur in Heridanum maximum fluviorum. Alia namque⁵⁵ discurrit per Galliam provinciam, valde pisciferam et claram, usque dum veniatur in Rhodanum fluvium. Cumque de eodem monte Karolus descenderet, invenit in descensu ipsius montis turrem quandam, sub qua carpebatur via, in qua manebat latro cum suis latronibus, nomine Ebrardo; qui multa mala ibi faciens cum suis, non permittebat aliquem inlesum transire, aut depredabantur aut vapulabantur aut interficiebantur; sicque sanguis ibi innoxius nimis effundebatur. Hunc ergo latronem obpugnans Karolus devicit coepit et interfecit, turremque ipsam destruxit. Exinde vero movens exercitum, pervenit ad Novaliciense monasterium, ubi cum suis diutissime moratus est.

8. Cumque rex cum suis totam vallem Sigusinam occupasset, pervenit ipse, ut supra diximus, ad Novaliciensem famosissimum coenobium; ubi tamdiu stetit, donec omnem sumptum et escam monachorum in cibum consumeretur. Non enim ibi sine causa morabatur. Erat vero illis diebus hoc coenobium valde opulentissimum et rebus ditissimum, et de sanctissimo patre bene fuerat comptum.

9. Ante ergo adventum Karoli audiens Desiderius rex Langobardorum, quod super se venturus esset, misit ad universos potentes et magnates regni sui; sciscitat ab eis quid facturus esset. Qui respondentes dixerunt, non sibi posse cum modico exercitu occurrere, qui cum valida manu super se veniebat. *Sed iube, aiunt, omnes valles et aditos Italiae, per quos de Gallia ad Italiam transiri potest, muro et calce de monte ad montem claudere, et sic per propugnaculis et turribus aditum ipsum prohibere.* Qui ita fecit. Nam usque in presentem diem murium fundamenta apparent⁵⁶; quemadmodum

a) cacodé cod.

52) ex sequentibus de Duria et Durancia apparet, hunc esse *Mont Genève*; sed errat noster; Karolum enim per Montem Cenisium descendisse constat. Porro quae de templo narrat, ad neutrum horum pertinent, sed ad Montem Iovis seu S. Bernardi, in quo revera nunc etiam extant fundamenta templi Romani cum columna lapidea et multis inscriptionibus; extat etiam in monte S. Bernardi minore templum Gallicum eius formae quae apud Bretones maxime reperitur magnis lapidibus in circulo compositis. Quae omnia delineavit Carolus Promis in libro splendidissimo *Antichità d'Aosta*, qui liber Taurini in Bibliotheca Augustissimi Regis Caroli Alberti servatus, multum optandum est ut mox lucem videat; tam curata enim diligentia, tam exacta

mensurarum examinatione, tanta denique cum elegantia confectus est, ut optimis rei architectonicae libris merito videatur annumerandus. — Ceterum narratiunculis popularibus ut plerumque aliquid veri inest, eius rei hic quoque in verbis *Caco deo scilicet Iovis*, exemplum habemus, quo felicius non potuit obtigere. Illustris enim Gazzera monet, apud Sabinos in cacumine montis Petra Daemonis vocati repertam esse lapidem hanc inscriptionem ferentem IOVI CACVNO. E. C., de quo egit Biondi in *Atti dell' Accademia Romana di archeologia*. Roma 1821. 4. I. 159 sqq. Inscriptiones tamen in monte Iovis hucusque repertae semper Iovis Poenini nomen habent. 53) Dura Ripera. 54) Durance. 55) Iacobus Aquensis apud Moriondi monum. Aquen-

faciunt de monte Porcariano usque ad vicum Cabrium, ubi palacium illis diebus ad hoc spectaculum factum fuerat.

10. Dum autem haec a Desiderio facta fuissent, et Franci nullum transitum alicubi reperiri potuissent, veniebat pars exercitus Francorum per dies singulos, plerumque milleni, aliquando duo milia, obpugnabant et obsidebant Langobardos, super eis propugnaculis obsistentibus. Erat enim regi Desiderio filius nomine Algisus, a iuventute sua fortis viribus. Hic baculum ferreum aequitando solitus erat ferre tempore hostili, et ab ipso fortiter inimicos percutiendo sterni. Cum autem hic iuvenis dies et noctes observaret, et Francos quiescere cerneret, subito super ipsos irruens, percutiebat cum suis a dextris et a sinistris maxima caede eos prosternebat. Cum vero haec per dies 10 singulos agerentur, contigit ioculatorem ex Langobardorum gente⁵⁶ ad Karolum venire, et cantiunculam a se compositam de eadem re rotando in conspectu suorum cantare. Erat enim sensum predictae cantiunculae huiusmodi:

*Quod dabitur viro premium,
Qui Karolum perduxerit in Italiae regnum,
Per quae quoque itinera
Nulla erit contra se hasta levata,
Neque chlypeum repperit percussum,
Nec aliquod recipietur ex suis dampnum?*

15

Cumque haec dicta ad aures Karoli pervenissent, accersivit illum a se, et cuncta quae 20 quesivit dare illi post victoriam repromisit.

11. Karolus ergo mandans suos, mox in crastinum paratissimos esse ad iterandum. Ubi sanctissimus pater Frodoinus hoc comperit, protinus illi duos monachos misit, mandans ut in crastinum ante profectionem escam capere dignaretur. Quibus Karolus respondit: *Ergo iam plurimi evoluti sunt dies, quibus ego cuncta vestra bona cum meis in 25 cibum consumpsi.* At illi perseveranter instabant, ut iussa sancti viri facere dignaretur. Et ille *Faciam* inquit, *quod iubet dominus meus.* Illis vero recedentibus, precepit suis tota nocte vigilare, et explorare fores monasterii, ne de qualicumque parte ibi cibum vel potum introduceretur. Sciebat enim, quod nihil cibi vel potus sive aliquid ad edendum in monasterio remansisset. Noverat namque per omnia virum esse sanctum. 30

12. Ea vero nocte idem pater beatissimus totam duxit pervigilem, rogavitque Dominum cum lacrimis, qui servis suis in montibus et in desertis locis semper ferculis suis ministrare dignatus est, ut sibi misereri dignaretur, prebens alimenta monachis, et qui in deserti regione quinque milia ex quinque panibus et duobus piscibus saciavit hominum, suis saciare dignaretur hospitibus. Cumque his orationibus et aliis huiusmodi 35 tota nocte perorasset, repperit summo mane tanta copia vini et panis in cellario, quanta aliquando ex labore proprio habere potuit. Erant enim omnia vascula vinaria vino optimo repleta et orreum repletum ipsum^a. Facta autem die, summens rex cibum cum suis, sciscitat qualiter vel unde illis ipsum advenisset cibum? Cui cum cuncta per ordinem relata fuissent, amirans ergo rex et clamans sanctitatem huius viri, laudans Deum 40 et glorificans abiit.

13. Promittens ergo interea rex ante suum egressum ibi multa bona facere, propter animationem predicti abbatis et veneratione eiusdem loci coetuque fratrum inibi degentium, quia multi nobiles carne et nobiliores fide scilicet ex Francorum prosapia ibi Deo 45 militabantur. Si quis vero episcopum vel abbatem suo loco desiderasset⁵⁷, de monachis ipsius loci et de discipulis beati Frodoini et de eius doctrina viri requirebantur. De quibus nonnulli mirae et perfectae sanctitatis in eodem loco exercebant.

14. Igitur tuba convocatus omnis regis exercitus, ipseque rex abbati et omnium fratrum orationibus se commendans, deinde valedicens, precedente iamdicto ioculatore

a) Posthaec septem linearum et dimidiae spatium relictum in codice, sed nil deletum. Tunc eodem calamo pergitur Facta etc. 50

sia II, 136, ubi fabulas populares de hac pugna narrat, cum nostro conferendas, dicit de his ipsis munitionibus: *Illas logias vidimus, quia in multis locis adhuc sunt ibi vestigia.* — Mons Porcarianus sive Pirebrianus est *Monte Ficare* supra San Ambrogio; in cacumine insigne ferens monasterium

San Michele della Chiusa. Vicus Cabrius est *Chiavrie*. 56) ita fabula popularis mutavit Andream presbyterum Ravennatem, qui alius dicitur Karolo dux viae factus. 57) i. e. si alicubi episcopo vel abbate egebant.

55

coepit abire. Qui ioculator relinquens omnia itinera, ducebat regem cum suis per crepidinem cuiusdam montis, in quo usque in hodiernum diem Via Francorum dicitur. Cumque de predicto descendissent monte, devenerunt in planiciem vici, cui nomen erat Gavensis⁵⁸; ibique se adunantes, struebant aciem contra Desiderium. Desiderius vero⁵⁹ sperans Karolum ante se ad bellum, Karolus autem a dorsa ipsorum de monte descensu festinabat. At ubi Desiderius talia comperit, ascenso aequo Papiam fugiit. Franci enim diffidentes se hac illucque, capiebant omnia vastantes castella scilicet et vicos. Tunc accedens iamdictus ioculator ad regem, petiit ut sibi promissum daretur, quod ante illi pollicitus fuerat. Tunc ait illi rex: *Postula quod vis.* Cui ille: *Ergo ascendam in unum ex his montium, et tubam fortiter personabo corneam, et quantum longe audiri potuerit, dabis mihi in merito et munere cum viris et feminis.* Et rex: *Fiat tibi iuxta verba tua.* Qui protinus adorans regem abiit, ascendensque in uno monticulo, fecit sicut dixerat. Descendensque ilico ibat per viculos et arvam, interrogans quos inveniebat: *Audisti, inquit, sonitum tubae?* Cui si dixisset: *Etiā audi, dabat illi mox colafum, dicens: Tu, inquit, es meus servus.* Ita ergo dedit illi Karolus, quantum sonitum tubae audiri potuit; atque ita dum vixit tenuit, sui que filii post eum; qui usque in presentem diem servi ipsi Transcornati vocantur. Karolus denique capiens Taurinensem civitatem atque cunctas urbes et castra universa. Cumque ad Papiam venisset, erat ibi eo tempore sanctus Theodorus episcopus⁶⁰, qui tunc ibi episcopabat; ob cuius meritis prohibitum est⁶¹ Karolo de coelo, ut dum predictus episcopus viveret in corpore, non esset ab eo capta ipsa civitate; nam ita divinitus Karolo revelatum fuerat. Discedente itaque Karolo ab ea, coepit abire per circuitu eiusdem civitatis, capiens urbes universas, scilicet Eporediensem⁶², Vercellis, Novariam, Placentiam, Mediolanum, Parmam, Tertonam, atque eas⁶³ quae circa mare sunt, cum suis castellis. Deinde non multo post defungitur ille beatus episcopus. Insinuatum est protinus Karolo, quod ille obisset; qui congregans statim universum exercitum, tendit Papiam, circumdat eam atque obsedit. Ibi autem Desiderius rex fugiens manebat cum Algiso filio suo et filia. Erat autem Desiderius valde humilis et bonus. Tradunt vero nonnulli, quod cum hisdem Desiderius cotidie media nocte surrexisset et veniret ad ecclesiam sancti Michaelis vel sancti Syri seu per caeteras alias, aperiebantur statim regiae⁶⁴ divinitus ante suo conspectu. Dum ergo Ticinensis civitas⁶⁵ diu obsideretur, contigit ut filia Desiderii compositam epistolam ultra Ticini fluvium per balistam Karolo transmisit, dicens, ut si se in coniugium accipere dignaretur, traderet illi continuo civitatem et cunctum thesaurum patris. Ad haec Karolus scripsit talia verba puellae, quae amorem ipsius magis in se incitaretur. Quae statim furando tulit claves portae civitatis, quae erant ad capud lectuli patris; atque mandans per balistam Karolo, ut eadem nocte paratus esset cum suis, cum signum sibi ostenderetur, intraret in civitate. Qui ita fecit. Nam cum Karolus ipsa nocte portae civitatis appropinquans⁶⁶ intraret, occurrit illi predicta puella, gaudio ex promissione sublevata; quae statim inter pedes aequorum conculcata atque interfecta est; erat enim nox. Tunc in ipso fremitu aequorum per porta intrantium expergefactus Algisus regis filius, evaginato ense percutiebat omnes Francos intrantes per portam. Cui pater statim interdixit, ne faceret, quia voluntas Dei erat. Videns autem Algisus, quia non poterat tanto exercitui sustinere, fugiens abiit. Karolus vero capiens civitatem, ascendit in palatium, ubi ad eum omnis civitas venit; receptaque sacramenta fidelitatis, abiit. Post modicum denique mandans⁶⁷ predictus rex abbati Novaliciensis, scilicet Frodoino, ut ad se veniret; quod et fecit. Nam dedit illi cortem magnam nomine Gabianam⁶⁸, ubi cum appendices suos erant manus mille, propter reverentiam abbatis, ad ipsum locum Novaliciensem. Dicunt vero nonnulli, quod Karolus rex oculos eruisset Desiderii in Ticinensi civitate, ubi eum cepit⁶⁹.

58) *Giaveno*, pari a Sancto Michaele et Aviliano distantia meridiem versus situs, non quidem in ipsa planicie Pademontana, — multo enim altior est — sed iam plane extra montes, ut facilis inde descensus sit et apertus in Italiam. Montes enim ibi non tam abrupte descendunt, quam in valle Sigusina et in opposita Alpium parte, sed radices versus planiciem altam et paulo inclinatam formant, amplam

satis ut exercitus ibi et aperto campo pugnare possit et inde bono ordine expeditus descendere. 59) cf. de vita eiusdem fortasse Ticini estante librum Robolini Notizie appartenenti alla storia della sua patria. Pavia 1823. 8. p. 222. 60) Ivrea. 61) i. e. valvae. 62) in agro Monferrateni, prope Padum. COMB. cf. c. 26. 63) Etiam Chron. Saeculit. c. 9. *Ferunt alii, ut lumine eum percussisset.*

15. Post denique invasionem Italiae a Karolo facta, pergente eo in Romaniae tellus, ubi et imperium et patriciati honorem promeruit, revertente eo, Ugonem filium suum puerulum adduci precepit, quem beato viro Frodoino commendans, rogavit ut in sancta et monastica professione illum nutret⁶⁴. Qui benigne eum suscipiens aluit et nutrit, ut filio tanti imperatoris decuit. Ob cuius amorem illo in loco multa predia terrarum 5 et thesaurum multum ibi largitus est. Nam sanctos Cosmam et Damianum martyres ibi adducens donavit; sanctum quoque Walericum⁶⁵ similiter ibi largitus est, atque aliorum sanctorum pignoribus.

16. Suo igitur tempore beatissimus Frodoinus thesaurum multum ibi faciens congregavit. Cum quo etiam thesauro fecit crucem in eodem loco, auro argentoque nec-
⁶⁶ non gemmis preciosissimis oppido operatam⁶⁶, in qua ferunt nonnulli gloriosissimis pignoribus habere, scilicet ex lacte beatissime Mariae et de capillis suis et de circumcissione Domini. Caeterum quibus patrociniis in ea contineantur, facta ipsius demonstrant; nam paralitici curati, caeci inluminati, demones fugati, infirmi sanati, incendia sedata, furta inventa, sepissime et vidimus et audivimus per merita beatorum pignorum 15 in ea quiescentium et beati Frodoini abbatis⁶⁷.

⁶⁷ 17. Eo⁶⁷ tempore beatus Frodoinus volens testamentum ipsius aeccliesiae renovari, quod quondam Abbo patricius de ipsa aeccliesia fecerat tempore Theodorici Gothorum regis, misit duos monachos, Agabertum scilicet et Gislarrannum, ad Karolum magnum imperatorem, ut sibi suo imperiali praecepto testamentum ipsud renovari concederet. 20 Qui benigne illi annuens, cuncta quae illi petiit impetrare valuit.

⁶⁸ 18. Erat denique suo tempore villa nomine Otiatis⁶⁸ de eodem coenobio, quam quidam homo nomine Dyonisius cum quondam filio suo Hunone beato Petro Novaliciensis ea dedit cum servis et ancillis, pro animae suae mercedem. Hii quoque famuli post multos dies et post mortem suorum dominorum coeperunt contra monachos et contra ministros ipsius aeccliesiae insurgere et litigare, dicentes: *Nos neque nostri pertinentes non sumus de vestro*
⁶⁹ *monasterio, pro eo quia aviones⁶⁹ nostri vobis pertinentes non fuerunt.* Post^b paucos vero dies advenerunt legati Caroli imperatoris in Italiam, causas ipsorum hominum et aliorum discutiendas; inter quos adfuerunt Raperto comes et Andreas episcopus atque capellanus domini imperatoris; cum quibus etiam interfuerunt multi iudices et scavinis cum sculdaxibus, quorum nomina dicere potuissemus, si ad alia gressu concito non tenderemus; et conederunt in civitate Ticinensi. Tunc pater Frodoinus misit duos ex suis, Adam⁷⁰
⁷¹ scilicet et Dodone monachos, cum Raimperto advocatus de Felecto⁷¹ ipsius monasterii. Inter quos etiam adfuerunt homines de villa Oziatis, videlicet famulos ipsius monasterii.

a) Hic folium desinit. In sequenti calamo continuo pergitur Eo tempore etc. Omissio plane exemplari emendatis Karoli, 75 quod index capitulorum hic collocat. Sed post finem libri quinti auctor hanc chartam supplevit, signo tamen nullo indicans, ubi inserenda sit. Quare nos quoque eam ibi dandam censuimus. b) in hac voce, in medio folio, incipit iterum manus ipsius auctoris, atramento alio, pergitque calamo continuo usque ad finem huius libri.

64) Hoc falsum esse, iam Henschenius notavit in Actis SS. 13. Martii. Hugo enim post annum 800 natus (Einhard c. 18.); a. 814 adhuc tenera aetate (Nithard I, 3), a. 825 demum in clericum tonsus fuit (Ann. Lobiens. cf. Thegan. c. 24.). Et quae infra c. 25—27. 31. de Hugone narrantur, falsa sunt et falsis nituntur. Karoli Magni donatio fictitia est; Hludovici, et ipsa spuria, Frodoino inscripta est, non Hugoni; Hugo patris funeri affuit ne ton-
 45 sas quidem, nedum abbas; obiit non infirmitate apud S. Medardum, sed in proelio occisus; neque ante a. 825. quo Eldradum Hugonis successorem iam abbatem fuisse constat, sed a. 844. Credo itaque, Hugonem Novalicensem ante a. 825 defunctum plane alium fuisse atque Hugonem Karoli Magni filium a. 844. occisum; sed sequentium saecularum memoria brevissima in unum esse confusus, quam
 50 abbatem S. Quintini fama nomen obscurum Novali-
 55 ciensis facile absorberet, et monasterium ex abbate imperatoris filio celebri Hugone maior gloria crescere videretur quam ex Hugone quopiam ignoto.

Ita omnes temporum difficultates solvuntur, simul-
 40 que origo fictiti illius diplomatis Carolini apparet. Neque exemplis talem confusionem carere in mo-
 45 nasterio Novaliciensis, iam in Theodorico rege Go-
 50 thorum vidimus; si exemplis eget id, quod sexcentis factum fuit in historiis, immo quod ipsi Hugoni
 45 alias iam accidit, quum Rothomagenses archiepiscopus sibi eum fingerent saeculo XI. 65) postea
 50 inde Taurinum ad S. Andream translatum, ubi iam
 55 requiescit; cf. Acta SS. April. I, 1, 14. 66) qui
 60 se voit encor à present. ROCHEX. 67) Hoc caput totum excepto nomine Gothorum fluxit ex con-
 50 firmatione Karoli Magni data post a. 800, de qua
 55 cf. ad I, 1. 68) sive Alciatis, ad radices montis
 60 Genebrae. Totum hoc caput hausit noster ex ipso
 65 quod in eo memoratur placito Bosonis d. 8 Maii
 70 827. quod ex copia saec. X. editum est in Hist. 55
 60 Patr. Mon. Chart. I, 34. 69) abavi, ayenis.
 65 70) Unno dicitur in placito. 71) Felecto. Hic
 70 Raimpertus advocatus de Felecto non legitur in placito.

Et facta reclamatione examinataque causa, sic diffinita est. Post nonnullos vero annos iterum ceperunt predicti homines vexari et eadem verba repetere ut prius, dicentes, contra legem omnino fuissent pignorati et servitio additi humano. Tunc etiam misit Hludowicus rex filius Caroli Boso comes cum suis iudicibus in Taurinensi civitate; inter quos adfuit Claudius episcopus Taurinensis a parte monasterii cum duobus monachis, Agleranno scilicet et Richario prepositis, cum suo advocatus. Tunc pre manibus ostenderunt de predicta villa iudicatos⁷² Dionisi atque Hunnoni pater et filius, in quibus continebatur, qualiter ipsos homines cum villa sub ditione sancti Petri Novaliciensis tradidissent. Erat enim tunc pater Eldradus pastor ipsius monasterii. Et convicti sunt homines iamdicti iterum in conspectu illorum omnium comitum iudicum cunctaque convocatio.

19. Vixit autem sanctissimus pater Frodoinus in abbatiam 43 annis sine crimine; quibus decursis, migravit ex orbe 6. Idus Maii, plenus dierum; ordinatus vero in pastoralitate 4. Idus Februarii. Nam in testum quoque euangeliorum, quod Attepertus ex precepto illius sanctissimi patris scripsit, in capite invenimus versus inter alios conscriptos ita:

*Questio si lector movet, quis hunc condere librum,
Carmina cumque illum saltem nominę nota.
Frodoinus qui pridem pastor et inclitus euex
Nam per decies quater stabuli custos oviumque est,
His super adiectis ternis, sine crimine mansit.
Verum Attepertus scripsit ob nomine Christi.*

20. Fuit enim hisdem Attepertus monachus et sacerdos in iam sepe dicto monasterio, scilicet in temporibus almi Frodoini. Hic famulus fuit predictae ecclesiae, tam in scientia litterarum valde imbutus, quamque in recta conscriptione scriptor velocissimus. Siquidem ipse multos et varios ac permaximos libros in eadem ecclesiam suis conscripsit temporibus. Ergo ubicumque sua manu antiquaria libros a se conscriptos inter alios invenimus, extemplo recognoscimus.

21. Quodam igitur tempore, cum cunctum Italiae regnum sub ditione Caroli pacifice subsisteret, ipseque in Ticinensi civitate, quae alio nomine Papia appellatur, resideret, Algisus Desiderii regis filius per semetipsum ausus est quasi explorando accedere, cupiens scire quae agebantur vel dicebantur, ut mos est invidorum. Erat enim ipse a iuventute, ut supra retulimus, fortis viribus animoque audax et bellicosissimus. Qui cum in predictam introisset civitatem^b, agnitus est omnino a nemine. Venerat itaque ibi navigio, non ut regis filius, sed ceu foet de mediocri vulgus modicaque militum turba constitutus. Cumque a nemine militum otius agnosceretur, tandem postremo agnitus est ab uno suo notissimo et patri suo quondam fidelissimo. Eratque tandiu, quo patrem et regnum amiserat. Qui cum vidisset se omnino ab illo agnoscere, et celari non posse, verba deprecatoria coepit illum rogare, ut per sacramentum fidelitatis, quod nuper patri suo et sibi fecerat, regi Carolo suam essentiam non insinuaret. Adquievit ille statim et ait: *Per fidem meam, non te prodam alicui, dum celare te potuero.* Ad quem Algisus: *Rogo ergo te o amice, ut hodie ad mensam regis, quando pransurus est, in summate unius tabularum colloques me ad sedendum, et omnia ossa quae levatura sunt a mensa, tam carne detecta quamque cum carne de conspectu seniorum vixentium⁷³ sublata, ante me quaeso ponere studeo.* Qui ait illi: *Faciam ut cupis.* Erat enim ipse, qui cibos regios solito inlaturus erat. Cumque ad expectatum iam venissent prandium, fecit ille omnia, ut dicta fuerant. Algisus vero ita confringebat omnia ossa comedens medullas, quasi leo esuriens vorans predam. Fragmenta ergo ossium iaciens subtus tabulam, fecitque non modicam pyram⁷⁴. Surgens namque inde Algisus, ante alios abiit. At rex cum surrexisset a mensa, perspexit et vidit pyram predictam subtus tabulam, et ait: *Quis, inquit, o Deus, hic tanta confregit ossa?* Cumque omnes respondissent se nescire, unus adiecit et ait: *Vidi ego hic militem residere perforatam, qui cuncta cervina ursinaque ac bubina confregebat ossa, quasi quis confringeret cannabina stipula.* Vocatusque est mox

a) Post hanc vocem, in fine lineae, eodem calamo scriptum est REQUIRE A...T; sequens linea vacua relicta; tunc sequitur eodem calamo Verum Attepertus etc. b) post haec scriptum fuerat et in palat sed ab auctore ipso statim deletum.

53 72) i. e. charitam a iudice datam, placitum. 73) i. e. vixentium. 74) pyram, acervum.

ille inlatoꝝ ciborum ante regem. Cui ait rex: *Quis vel unde fuit ille miles, qui hic sedit et tanta ossa edens confregit?* Respondit et ait: *Nescio mi domine. Et rex Per coronam, inquit, capitis mei, tu nosti.* Videns autem se deprehensum, timuit illico conticuit. Cum autem rex animo percepisset, quod Algisus fuisset ille, valde doluit, quod ita in punis omisisset illum abire, aitque suis: *Qua, inquit, parte abiit?* Ait illi unus: *Navigio ergo, domine, venit, et ita suspicor eum abire.* Dixitque regi e suis alter: *Vis, inquit, mi domine, ut persequar illum et interficiam?* dixitque illi rex: *Qualiter?* „*Da mihi ornamenta brachiorum tuorum, et in ipsa eum tibi decipiam.*“ Dedit namque illi rex dextralia aurea, et insecutus est eum, ut interficeret.

22. Cucurrit igitur vir ille post eum per terram citissime, donec invenit. Qui cum 10 vidisset procul, vocavit eum nomine suo. Nam cum respondisset, insinuavit illi, quod Karolus ei sua dextralia aurea munere transmisisset, culpansque illum, quod ita clam abscessisset; addiditque, ut navem ad ripam prope declinaret. Declinavit ille mox navem. Cum autem prope esset, vidissetque munusculum predictum in summate lanceae sibi porrigi, intellexit statim malum sibi imminere. Statimque iectam in dorso loricae 15 arripiensque lanceam ait: *Si tu cum lancea mihi ea porrigis, et ego ea cum lancea excipio. Ceterum si dominus tuus mihi in dolo misit munera, ut me interficeres, nec ego illi inferiorem debeo apparere. Mittam ergo illi mea.* Dedit ergo illi sua, ut Carolo quasi in talionem afferret; et reversus est ilico ille; fefellerat enim sibi suspicio sua. Ergo cum Carolo optulisset dextralia Algisi, induit illam sibi statim; quae ecurrerunt illi mox 20 usque ad humeros. Exclamans vero Carolus dixit: *Non est huius mirandum, si iste vir maximas abeat vires.* Timebat autem semper idem rex. Algisum, eo quod sibi et patri regno privaverat; et quod viribus laudabilis esset heros, propterea ad interficiendum illum miserat.

23. Pervenit itaque Algisus, cum evasisset permaximum periculum, ad matrem 25 suam Anzam reginam, quae tunc in partibus illis advenerat ob orationis causam, scilicet in Brixiensi civitate, ubi oratorium sanctorum Faustini et Lovittae miro opere construxerat, multaque rura largiens ditissimum fecit monasterium. Nam ipsa nuperrime 75, multo donato pretio, sanctam Iuliam virginem ibi a Corsica adduci fecit insula. Ergo quia iam longe narrando discesseramus, nunc succincte ad istoriam redeamus. 30

816. 24. Defuncto interea seculo beatus pater Frodoinus, ut supra retulimus, domnum et religiosum Amblulfum monachum in regimine ipsius surrexit ecclesiae. Venerat ipse siquidem in monasterio temporibus domni Witgarii episcopi atque abbatis. Hic ex nobi- 771. libus ortus fuit parentibus, et ab pueritiae suae traditus Deo et beato Petro apostolo 772. in Novaligiensi coenobio sub testimonio bonorum hominum, devotus pater devotissime 35 eum offerre curavi. Nam in illa quoque offerfione sic invenimus continere: *Dum legaliter sanctitum antiquitus teneatur et cautum, cum oblationibus Domino parentes suos tradere filios, in templo feliciter servituros, procul dubio hoc de nostris filiis faciendum nobis salubriter prebetur exemplum. Aequum etenim iudico, Creatori nostro de nobis reddere fructum. Idcirco ego Vidit hunc filium meum Amblulfum, cum oblatione in manu atque 40 petitione altaris pallam manu mea involuta, ad nomen sancti Petri et sancti Andreae ceterorumque sanctorum, quorum reliquiae hic continentur, et tibi Warnari presenti decano, ad vicem domini Witgarii episcopi seu et Richarii prepositi, trado coram testibus regulariter permansurum, ita ut ab hac die non liceat illi collum desub iugo regulae exscutere, sed magis eiusdem regulae fideliter se cognoscat instituta servare et domino gratanti animo 45 militare. Et ut haec nostra traditio inconvulsa permaneat, promitto cum iureiurando coram Deo et angelis eius, quia nunquam per me, nunquam per suspectam personam, nec quolibet modo per rerum mearum facultates aliquando egrediendi de monasterio tribuam occasionem. Et ut haec petitio firma permaneat, manu mea eam subter firmavi.*

25. Cum autem hic sancte et religiose vivere in presenti studuisset seculo, post 50 aliquantos annos sarcinam carnis abiiciens, feliciter. * migravit ad Deum.

a) spatium quindecim fere litterarum relicum in codice.

75) i. e. brevi ante tempore; ut et infra c. 30. bantur. Immo ipsi Desiderio narrabant ultimo reditum concessum a Karolo et habitationem in villa Malaspina. Et hic Anzae in Italia reditus ad fabulas pertinet, quae de infelici rege circumfere-

In cuius loco protinus ad regendam Novaliciensis aeccliam domnum et sanctum promoverunt fratres Hugonem, Karoli Magni filium. Ob istius quippe Hugonis amorem, sicut supra in sua oblatione descripsimus, multa et carissima sanctorum corpora cum variis vasculis aureis argenteisque ibi pater eius Karolus largitus est. Ibi quoque cortes in Italia seu in regno Francorum atque Burgundionum^a tradidit, tam pro filio quamque pro amore almi sui magistri, videlicet Frodoini, cuius certe vita et exempla imitatus est.

26. Dominavit namque abbatiam Novaliciensis suis temporibus felix ipse feliciter ac prudenter. Hic ergo tales abuit adiutores et amatores, quales fuerunt reges Italiae atque Franciae, Karolum scilicet patrem suum et Hludovicum fratrem suum atque Lotharium nepotem suum, ac alios post istos sequentes. Carolus ergo dedit in predicto coenobio, scilicet in Mauriensis episcopo, duas cortes Arva et Liana, et in Italia^b cortem Gabianam nomine; in qua corte cum appendices suos mille mansas numerantur⁷⁶. Hludovicus namque eidem cum patre Karolo^c auxit vallem Bardoniscam cum castro Bardino⁷⁷. Lotharius vero de eadem valle abbati Ioseph preceptum faciens⁷⁸, et insuper adcrevit Pagnum⁷⁹, quondam ditissimum et regalem monasterium, quod olim Aystulfus rex ambidexter condiderat. Horum ergo precepta regum ex his supradictis curtibus et aliis in hodiernum usque in eodem monasterio conservantur diem.

27. Hoc siquidem tempore Karolus rex Francorum atque imperator et patricius⁸¹⁴ Romanorum, postquam 76 annis vitae vixerat in seculo, migravit ex hoc orbe 5. Kal. Februarii; nam regna tenens ipse dum vixit 46 annis feliciter, iam ab incarnatione Domini anni evoluti octo centies et quattuordecim. Sic enim in suo epythafio legitur⁸⁰:

*Aurea coelorum postquam de Virgine Christus
Sumpserat apta sibi mundi pro crimine membra,
Iam decimus quartus post centies octo volabat
Annus, fluctuanti meruit quo fervida secl
Aetherei Carolus^d, Francorum gloria gentis,
Aequora transire et placidum comprehendere portum.
Qui deciesque quater per sex feliciter annos
Sceptra tenens regni et regno rex regna et iungens,
Febro migravit quinto arii⁸¹ ex orbe Kalendas.
Septuaginta sex vitae qui terminat annos.
Quapropter flagito, precibus si flecteris ullis,
Quique huius regis lector epygramata versus,
„Astriferam Caroli teneat“ dic „spiritus arcem“.*

Ad huius ergo Caroli funus affuisse dicunt filii eius, Hugo scilicet abba⁸² cum reliquis fratribus.

28. Circa igitur haec tempora, cum non inter se aequaliter divisissent filii Caroli⁸³ regna patris sui, ortum ilico bellum inter eos. Nam in campo quodam, ubi fontes nonnulli oriuntur, unde et nomen accepit videlicet Fontaneto, ibi quoque conglobati quat-

a) a. B. postea supplavit auctor. b) s. i. M. e. d. e. A. e. L. e. i. I. postea supplavit auctor intra lineas. c) e. p. K. et cum c. Bardino et de e. v. a. I. p. faciens eodem tempore auctor supplavit. d) a. care. carolus cod. e) arcem cod.

76) cf. c. 14. Legitur apud Ughelli IV. p. 1023. Rochex Murat. Ant. III. 31. et Hist. Patr. Mon. Chart. I. 31. p. 68. Hist. Patr. Mon. Chart. I. 53. ex charta arch. quae servatur in archivo regio Taurinensi inter Novalicienses mazzo 1. n. 9. falsa est saeculo XI. in eaute confecta, ut litterarum forma satis docet. Ceterum sub Ludovico Pio monasterium inter 14 principalia imperii censebatur, quae dona et militiam facere debent. Mon. Legg. I. 223. 78) 10. Oct. 845. editum ex orig. in Hist. Patr. Mon. Chart. I. 43. cf. infra n. 89. 79) Appasia dicitur in charta ipsa originaria d. 14. Febr. 825. Helderado abbati concessa, edita ibid. I. 33. Hodie Pagno, prope Saluzzo. 80) in Agobardi opp. II. 120. 81) iunge: quinto Kalendas Februaris. 82) at tunc nondum abba fuit. 83) Ludovici Pii potius.

841 tuor reges cum chuneis suis fortiter invicem dimicant; ubi occisa nonnulla milia
 1000.25 hominum, non modicam ibi stragem dederunt. Qui licet multi ex utraque parte occu-
 buerint, constat tamen Hludowicus cum Lothari filio, superatis fratribus, campum
 optinuisse cum victoria. Sicque victores effecti, regnum Italicum potiti sunt.

29. Eodem itaque die diabolus insidiator humani generis, qui haec inter eos per- 5
 petrari fecerat, Romanis hoc bellum nuntiavit. Ergo concessit ipse in excelsioribus fene-
 stris aeclesiae beati Petri, dum canonici pleniter offitium misse agerentur, retulit illis
 magna voce, quod Karolus iunior et Pipinus, Lotharius et Hludowicus reges in iamdicto
 campo prelia agebantur. Qui notantes diem et oram, ita invenerunt ut diabolus illis
 insinuaverat. 10

30. Erat preterea in arva Francorum monasterium quoddam ditissimum, in honore
 sancti Medardi confessoris fundatum, quod nuper Karolus ob amorem filii sui Hugonis,
 quem oppido videbat incrementu sanctae religionis et sanctitatis ubertim exrescere et
 ad exemplum beati viri Frodoini magistri sui de die in diem proficere, auxit, ut dicant,
 85 ipsud monasterium Novalicio, ubi ipse preerat pater⁸⁵. Cantantur denique antiphone 15
 de predicto confessore bene compositae per abbatiam Novaliciensis, quae per nulla alia
 monasteria cantari videntur, maxime infra regnum Italiae. Nam incomparabilem thesau-
 rum et precipuum honorem ab ipsis regibus Francorum quondam prenominate abbatiae
 audivimus et vidimus conlatum.

31. Post paucos vero annos idem vir venerabilis Hugo, cum quadam die secundum 20
 morem abbatiae suae cellas causa providentiae et amonitionis circuiret, devenit in Fran-
 tie tellus, ubi multae cellae erant sub ditione Novaliciensis coenobii erectae. Quas cum
 ex parte requisisset, concessit mox in parte prefato monasterio videlicet sancti Medardi con-
 fessoris. In quo cum aliquantisper commoratus esset diebus, infirmitate corporis tactus
 egrotare cepit; de qua aegritudine ad necem usque perductus, obiit illic Idus Iunii, per 25
 87 et ad 15 omnia felicissimus, ibique sacrum eius corpus honorifice quiescit humatus. Erat enim
 sapientia et sanctitate precipuus, elemosinis largus, pietate laudabilis, corpore castus,
 mente devotus, animo vigil, pulcritudine corporis valde decoratus, sicut prole tanti
 decebat imperatoris. Post multos itaque annos retulit nobis abbas ille de Sancto Me-
 dardo, quod prephatus Hugo abbas apud ipsos multis virtutibus et miraculis per eum 30
 Dominus illo in loco operatus sit, et quanta veneratione ab incolis loci haberetur. Hoc
 quoque defuncto, excellentissimus pater Eldradus in abbatia preficitur. Huius itaque
 patris vitam nostris temporibus, quantumcumque ex suis miraculis atque virtutibus colli-
 gere potuimus tam visis quam auditis lectisve, quibus per eum Dominus operare digna-
 86 tus est, devotissime in eius laudibus simul scribere curavimus⁸⁶. 35

1000. 32. Post multa itaque annorum curricula tertius Otto imperator veniens in regio-
 nem, ubi Caroli caro iure tumulata quiescebat, declinavit utique ad locum sepulture
 illius cum duobus episcopis et Ottone comite Laumellensi; ipse vero imperator fuit
 quartus. Narrabat autem idem comes hoc modo dicens: *Intravimus ergo ad Karolum.
 Non enim iacebat, ut mos est aliorum defunctorum corpora, sed in quaedam cathedram 40
 ceteri vivus residebat. Coronam auream erat coronatus, sceptrum cum mantionibus indutis
 tenens in manibus, a quibus iam ipse ungule perforando processerant. Erat autem supra
 se tugurium ex calce et marmoribus valde compositum. Quod ubi ad eum venimus, pro-
 tinus in eum foramen frangendo fecimus. At ubi ad eum ingressi sumus, odorem per-
 maximum sentivimus. Adoravimus ergo eum statim poplitibus flexis ac ienua; statimque 45
 Otto imperator albis eum vestimentis induit, ungulasque incidit, et omnia deficientia circa
 eum reparavit. Nil vero ex artibus suis putrescendo adhuc defecerat, sed de summate
 nasui sui parum minus erat; quam ex auro ilico fecit restitui, abstraensque ab illius hore
 dentem unum, reaedificato tuguriolo abiit.*

EXPLICIT LIBER TERTIUS. 50

a) post hanc vocem auctor ornamentum atque saluum parvillum mutat.

85) Frodoinus scilicet. Sed haec falsa; nunquam Karoli Magni, de quo cf. supra ad C. 26. 86) cf.
 enim S. Medardi coenobium Novaliciensibus subiectum praefationem nostram
 fuit. Errorem hausit noster ex spurio diplomate

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI IV.

1. De sanctissimo Eldrado abbate ipsius loci, unde oriundus extitit.
2. Quod suis temporibus rex Lotharius regalem quondam monasterium Novaticiensis tradiderit.
3. De campanile in ipso monasterio ab ipso edificato.
4. Epistola sancti Elderadi ad Florum directa.
5. Rescriptum Flori ad beatum Elderadum.
6. Item Florus ad eundem abbatem.
7. De quodam puero monacho, ab eius tumba humerum cuiusdam ferentem sancti.
8. De venatoribus quodam ab antro suo repulsis.
9. De bubis atque caballis, quos ab infirmitate liberavit vel liberat.
10. De me etiam, quem liberavit a dolore dentium.
11. De quodam aequo sibi promisso, qualiter a morte liberavit.
12. De revelatione, quomodo se cuidam homini in ipsa valle commanente insinavit.
13. De mortalitate hominum ab ipso sedata.
14. De ceco ab eo inluminato.
15. De muto, cuius vinculum lingue coram multis absolvit.
16. De quindecim paralytici, qui in suo nomine sunt curati.
17. De muliere aegra in civitate Astensi liberata.
- De successione abbatum Novaticiensis coenobii.
- De epistola ammonicionis missa fratribus in solario morantibus.
- De episcopo atque abbate Ioseph.
- De Erigario nobili viro, qui curtem suam Veseneribus cum uxore Leu beato Petro Novaticiensis tradidit.
- Quod istis temporibus maxima pars paganorum navium vehiculis mare transfretantes, Fraxenelum ad habitandum ingressi sunt.
- Quod de eodem loco per diversis provinciis discurrentes depredabant omnia.
- Quod de eorum metu nimis pavidus abbas Domniverus Taurinensis fugit cum suis.
- De thesauro multo ipsius Novaticiensis ecclesiae.
- De predictis paganis, qui post discessum monachorum in ipso statim irruere coenobio.
- Ubi multa bona in quodam puteo mittentes absconderunt.
- De duobus senibus atque monachis^b.
- Quod ab armentariis^c et vervicariis ipsius monasterii post discessum paganorum ipsi monachi duo sint interfecti.
- De thesauro predicto in civitate Taurinensi commendato, et minime postea recuperato.

EXPLICIUNT CAPITULA LIBRI IV.

INCIPIT LIBER QUARTUS^d.

- 40 [7^e Pater sanctus Eldradus exhalat animam; qui sepultus intra coenobium, infra thecam pausat dignissimam.]
- [18.º Ergo Valchinus archiepiscopus Ebredunensis primus noster adiutor et fundator fuit, avunculus Abbonis. Post Gode, post Abbo alius abbas, tum Ioseph, tum Ingelhelmus, Gislaldus, Asinarius, Vitgarius episcopus, Frodoinus, Amplulfus, Ugo, Eldradus, Bonifacius, Richarius, Heirardus, Ioseph, Combertus, Petrus, Garibertus, Georgius,

a) Hunc indicem postea abo atramegio adscripsit auctor, deus spatio decem linearum relicto, alio horum tempore scripsit calamo continuo De successione etc. usque ad INCIPIT LIBER QUARTUS, nimis non praepositis. b) haec expuncta sunt. c) ita postea correxit auctor, prius fuerat a vacaria. d) hic desinit prior pagina rotuli. Perdus primus rotuli folia, una cum chronici initio intravit etiam totus liber quartus una cum maiori parte indicis libri quinti. Pinguis adhaec citat integram, Duchesne fere integram, ex quibus quosdam suppletimus, praesente iam Combello. e) Ex Rochez qui p. 120 haec habet: Fauteur de la chronique de cette abbaye, écrite en l'an mil quarante, parlent de ce saint Eldrad il dit: Pater etc. ut supra dedimus. Numerum capitula ex conjectura tantum apponimus. f) ex exc. Pinguis.

Domniverus, Belegimus, Romaldus, Ioseph, Gezon, Gotefredus, Odilo, Eldradus, Benedictus, trigesimus Adregondus⁸⁷].

[20.^a Et tunc Ioseph episcopus Eporediensis accessit Novalisii, et monachus factus, et factus abbas sub Ludovico rege, filio Lotharii, qui castrum Bardinum cum valle dedit Iosepho⁸⁸].

[21.^b Herigario huic contulit coenobio et Lea uxor montem Vesenium . . . Tempore Heirardi abbatis erat Mainfredus comes palatii⁸⁹ . . .]

[22.^c Circa haec tempora maxima pars Sarracenorum mare navium vehiculis transfretantes, ingressi sunt Fraxinetum ad habitandum; ubi plurimos annos commorantes, inexpugnabilem reddiderunt. Erat enim circumseptus nemore perdenso, maxime silvarum plurimarum . . . Est autem locus ipse situs super ora maris, in Provincia prope Arelatem.]

[23.^d Morantibus interea eisdem Sarracenis in eadem arva, discurrebant huc illucque, depraedantes et vastantes cunctas provincias quae in circuitu suo fuerant, scilicet Burgundiam, Italiam, et caeteras quae proximiores videbantur.]

[24.^e Audiens itaque Domniverus abbas profanissimam famam eorum, qui tunc sanctae Novalicensi praerat ecclesiae, nimis pavidus de eorum metu factus, Taurinensi civitate fugere malo suo et nostro curavit cum suis. Erat autem ecclesia in prefata civitate in honore sancti Andreae et sancti Clementis dedicata; ubi hodie dicitur Sanctum Benedictum, scilicet ad portam Sigusinam, quae longe ante pertinens fuerat de ipsa Novalicensi abbacia. Ibi praefatus abbas mox ut venit, cum suis consedit. Fateor in veritate, melius illi fuisset et omnibus monachis, ut valide in loco consisterent, et colla sua ferro pro Dei amore submittere non formidarent, ut per presentem mortem omne territorium abbaciae cum cuncta suppellectili locum contaminatum reservatumque foret, quam sic evasisse et omnia perdidisse. Heu heu! tunc amisit sanctissima mater nostra Novalicensis ecclesia omnem honorem suum, insuper et dominatum suarum omnium ecclesiarum . . .]

[26.^f Ob inundationem Sarracenorum ex Fraxeneto, qui in monte silvis permaximis circumdato inextricabilibus subterraneis cuniculis inhabitabant, devastata Provincia Arelatensi, Burgundia, Cimella, totam quoque Galliam Subalpinam sanguine et incendio submerserunt, effugerunt monachi ex Novalicensi monasterio, et pretiosiora queque Taurinum asportaverunt in templum sancti Andreae. Et inter cetera delati sunt libri sex mille⁹⁰].

[26.^g Discedentibus denique monachis ab ipso coenobio, statim dirissima gens Sarracenorum occupavere locum. Qui ilico depraedantes universa quae invenire poterant, 35 concremaverunt omnes ecclesias ac domos universas. Invenerunt siquidem ibi duos

a. ex *exc. Pingoni*. b. ex *exc. Pingoni*. c. ex *exc. Duchesni III*, 635. qui quod numerum capiti praepositum XXI, et ut in duobus quoque sequentibus, inde explicatur, quod caput 17um postea demum ab auctore insertum fuerat codici, ut ex indice videmus. Punctulos retinuit ex Duchesno. d. ex Duchesno. e. ex Duchesno. f. ex *exc. Baldessani*, secundum DeLeuis apographum. Terraneus eadem ita exhibet breviora: Cum ob inundationem Sarracenorum effugerent monachi et pretiosiora quaeque Taurinum asportarent in templum sancti Andreae, inter caetera delati sunt libri sex milia videlicet sexcenti. Pingonius ita habet: Ob timorem Sarracenorum abbas et omnes monachi dereliquerunt coenobium Novalicio et confugerunt Taurinum in ecclesia sancti Andreae et sancti Clementis cum omni suppellectile per octo plaustra, et erant 6666 libri. g. ex Duchesno, apud quem numeri abhinc non notantur. Itaque nec in codice erant.

⁸⁷: ad hoc caput cf. catalogum abbatum Chronico subiiciendum. ⁸⁸: haec charta Lotharii de Bardonisca, data 10. Oct. 845, edita Murat. Ant. V, 791. Hist. P. Mon. Chart. I, 43. ex archiv. reg. Taurinensi falsa est, s. X. in. aut IX. ex. confecta, ut totus eius habitus docet. Cave ne diversam ab ipsa credas eam, quam Rochex p. 124 datam dicit 8. Oct. 843, eandemque pagina sequenti adscribit d. 8. Oct. 834. solo errore ipsius; quod non mirum in auctore adeo confuso. Sed noster quoque in verbis factus abbas sub Ludovico rege errat; iam fuit sub ipso Lothario. Voce qui enim Lotharius intelligendus, ut docet charta. ⁸⁹: cf. de his Terraneo Adel. I, 37 sqq. ubi caveas, ne omnia quae Pingonius in Augusta Taurinorum . . . ex notis Nova-
lesi⁹¹ affert, inde omnia sumpta esse credas. Multa enim, genealogica maxime, ipse inseruit de suo, fide bona quidem sed nonnunquam a vero aberrans. De Mainfredo a. 896 morte multato cf. infra Append. 13. ⁹⁰: Bucelinus in Menol. Benedict. habet 7700. Post incendium, de quo cf. V, 1, remanserunt 500, quae initia fuerunt bibliothecae S. Salvatoris Taurinensis; cuius catalogum antiquum citat Meyranesi Pedem. Sacra I, 1. 33. MALASP. Meyranesi dicit, ibi primo loco recenseri „libros Ricullii“, qui procul dubio sunt Novalicensis; promittitque in appendice integrum catalogum se daturum. Sed nunquam dedit, neque inter collectanea eius atque epistolas exstare, retulit nobis qui eas ob id perscrutatus est, illustrissimus Gazzera.

senes monachos, qui illic ob custodiam ecclesiarum domorumque relicti fuerant; quos arripientes, ad necem usque vulnerantes vapulaverunt. . . .]

[30.^a Veniente ergo abbate Domniverto cum monachis suis et cum cuncta suppellectile et thesaurum enormem in civitate Taurinensi, ibique monasterium aedificantes consederunt. Erat autem tunc in episcopo Taurinensi episcopus, nomine Wilhelmus, sub cuius dominio erat prepositus nomine Riculfus. Hic notissimus satis et amicus valde fuerat monachorum suprataxalorum. Qui venientes in iamdictam civitatem, non habebant domos, ubi tantos libros et tantum thesaurum custodire quivissent. Commendarunt ergo ipsi monachi ipsam thesaurum Riculfo preposito, et aliquid ex ipso thesauro impignoraverunt, accipientes annonam, sicuti mos est advenarum qui in loco non serunt. Perturbata vero terra propter metum Saracenorum, fugientibus monachis — alii namque . . . nonnulli mortui — defungitur et ille Riculfus, peritque impigneratum ut accommodatum. Sicque remansit pars maxima thesauri cum ecclesiasticis libris accommodati, nec postea recuperati^b. Hoc tempore in Taurinensi civitate translatio facta est sancti 906. Secundi martyris infra civitatem, qui fuit dux Thebeorum legionis, facta a domno Wilieno episcopo anno incarnationis dominicae 906. Hic composuit passionem sancti Solutoris cum tribus responsoriis; et ab apostolico Romanae sedis et cunctorum episcoporum qui in sancta synodo convenerant, tribus annis ob poenitentiae causam ab episcopatu suspensus est.]

[EXPLICIT LIBER QUARTUS.]

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI QUINTI.

- De duobus Saracenis, qui ignem iactaverunt.*
De Domniverto abbate.
De rege Hugone ac filio eius Lothario.
 25 *De Alberto marchione, patre Berengarii regis.*
De mutatione eiusdem monasterii.
De Belegriano abbate.
De quodam milite Rogerius nomine.
De Berengario rege ac filio eius Adalberto.
 30 *De genealogia auctoris huius libri.*
De Adelaide regina uxore regis Lotharii.
De Canusino castro, in quo obsessa fuit.
De Othone duce Baiuvariorum, qualiter Papiam venit et imperium sumpsit.
De Luparius regis.
 35 *De mecuriorum fratrum Arlandi et Garlandi^d, et quomodo Albertus marchio Bremetum vicum acquisivit, quomodo monasterium et caput abbatiae ibi statuit.*
De Romaldo abbate.
De quodam Saraceno nomine Aimone.
 40 *Quod alii Saraceni ab isto de Frazeneto expulsi et interfecti sunt.*
De Ardoino predicto, quomodo vallem Segusinam beato Petro sustulit.
De praecepto quod Arduinus marchio clam acquisivit de nostra abbatia a rege Lothario.
De abbate Belegrimmo, qui epistolam de eodem Ardoino transmisit ad Iohannem papam.
De sene monacho et visione eius.
 45 *De praedicto praecepto, quod ab imperatore Ottone in igne sic iactato coram omnibus interventu reginae^e Adelaide, et ab alio, abbati impetrato.*
De Sansone comite, qui sanctimonialium habitum in eodem monasterio sumpsit et cartem nomine Canobium ibi dedit.
 50 *De aliis duobus comitibus, Rogero scilicet et Oberto, qui ibi sumpserunt habitum religionis^f.*

a) ex Duchesno. b) Horum omnium loco Paganus haec tantum habet: et Riculphus prepositus libros 400 habuit ex dicta bibliotheca. c) ex exc. Ballesani. Numeri ibi praefixi non erant. d) Ita Balless., saevitia addit ex coniectura Terraneo, actionibus DeLensis; corruptela inesa videtur in voce mecuriorum, cuius loco DeLensis habere videtur alecuriorum (De necre duorum legendum esse videtur. PERTZ.) e) interveniente regina DeLensis. f) religiosum DeLensis.

De sancto *Benedicto* patre nostro, qui ibi cuidam fratri per matutinum apparuit.

De *Iohanne* abbate, atque de *Gezone* prudenti et humili viro.

De *Bruningo* monacho.

De *Uberto* praeposito.

De alio sancto viro.

91 De *Widone* episcopo *Albensis* ecclesiae⁹¹.

De *Odone* marchione, qui dedit sancto *Petro* *Pollentiam* cum aliis cortis suis.

De quodam viro circumdatus ferro, quem abbas *Gezo* absoluit.

De morte *Widonis* marchionis, quam beatus *Petrus* illi insinuavit.

De *Leone* episcopo *Vercellensi*.

De sanctis *Silvestro* atque *Frontiniano* martyribus, quos ipse *Gezo* ab *Alba* duxit civitate.

De sanctis *Aso* et *Esagiola* martyribus.

De sancto *Valerico* abbate et^a confessore.

De quodam homine impiissimo nomine *Gostranno*.

De *Gezone* abbate, dominum *Gotfredum* subitus se ordinavit.

Quod ipse valde timens Dominum fuerit.]

De^b quodam monacho, qui ei una die alapam dedit.

De alio monacho *Stabilis* nomine.

De abbate *Gotfredo*, qui longe post mortem suam cuidam fratri fugienti apparuit.

De latrone qui in vico *Novaliciensis* furtum faciebat.

De lupo qui ex eandem villam puerum deportavit et minime comedit.

De vacario eiusdem ecclesiae, qualiter eum beatus *Petrus* liberavit a serpente.

De luctu et planctu demonum.

De diabolo, qui in similitudinem ioculatoris cuidam fratri apparuit.

De quodam sancto, qui in similitudinem pastoris ferulam gestabat, qui ibi cuidam fratri apparuit.

De mansionario eiusdem ecclesiae.

EXPLICIUNT CAPITULA LIBRI QUINTI.

INCIPIT LIBER QUINTUS.

1. Tempore illo quo capti fuerant Sarraceni ex *Frasceneto* villa, duo eorum constricti tenebantur nodis in civitate *Taurini* ab *Arduino*⁹², quorum seiva rabies iam pene fedaverat orbem. Erat in eadem erectum castrum, ante cuius foras monasterium habebatur dedicatum in honorem sanctorum *Andrae* et *Clementis*. Videntes igitur Sarraceni domum Dei^d . eti referr castro cogitare qualiter 35
 se vo . . . liberarent suasionem accendunt ecclesiam s
 aedes sacrae vaporant flammis . . . haec vexatrix hominum pestis antiqua tales fecit . .
 homines ut quos dederis precipites in mundo eq feciss . . commercium.
 Consumatur ergo domus Dei, ceteri mox fugam petunt. Factum est autem dum fugerent, ilico a praesidente violenter capiuntur, crucisque post subire martyrium. Ibi vero 40
 93 opes multas amisimus⁹³, testamenta, verum etiam libros, qui moderno in tempore monstrantur semiusti.

2. De *Domnivero* abbate, qui illó erat, aliqua optamus nunc dicere, ut coeptus ordo non omittatur. Nil tamen boni dicere de eo quimus; sed tamen ubi presentem amiserit vitam quoque loco humatus sit, referre habemus. Hic vero persecutionem barbarorum fugiens, a monasterio *Novelucis* *Taurinum* veniens, in prelibato monasterio 45
 916

a) a. ei desunt Terr. b) hic desinit lacuna in codice; incipit manus scribae, fortasse primi. c) hi quinque indices De lupo etc. De vacario etc. De diabolo etc. De quodam etc. De mansionario etc. deerunt in exc. *Baldessani*. d) sequentia ita evanuerunt, ut iam fragmenta tantum legi possint.

91) Errat auctor. 92) tertio. *Glabrione*, comite idque cum *Bremetensi* tanquam unum atque idem 50
 a. 943—975. *COMB.* 93) Hinc nequaquam se haberetur (cf. infra c. 20.), bene noster, *Bremetensis*,
 quitur auctorem vixisse *Taurini* apud *S. Andreae*, dicere potuit *amisimus*. ut et infra c. 5. loca nostra
 ut quidam hunc ob locum statuerunt. Quum enim de *Novalicio* dicit.
 quae ibi perierunt, *Novaliciensis* essent monasterii.

sarcinam deposuit carnis. Ex eo quod de eo memoriae tradatur non habemus; tantum ob id reminiscitur cum culpa, quod res sanctae ecclesiae post cessatas persecutiones non exquiri, nec per se nec per alium quemquam. Vixit autem in regimine abbatiati 11 annis. Circa haec tempora Rodulfus rex regnavit apud Italos⁹⁴.

3. Non est nobis ignaviter accipiendum de Ugone callidissimo, qui iussu suo labefactat regnum Italiae. Is ortus est in finibus Viennensis, imperavitque regno Italiae. Hic denique mittens auriculares et praecones, qui lustrarent civitates et castellas, ne homines inconsulto loquerentur de eo, tantus namque pavor⁹⁵ invasit cunctos, ut minime auderent loqui palam de eo, sed more scurrarum per calamos fossos ad invicem loquentes, sic insidias parabant ei. Ipse autem rex genuit filium, vocavitque eum Lotharium⁹⁶; qui convalescens ad juvenilem pervenit aetatem. Gaudet quippe pater de semine necis; coniugem suadet accipere. Iste namque obtemperans monitis patris, coniugem accepit. Pater vero post dotem, succensus face luxuriae, nurum viciat, antequam ad filii perveniat thalamum. O nefas! libido sodomita inrepat patres, ut stuprum exerceant in nurus et etiam in filias, ut in acta legitur Apollonii. Sed divina pietas inultos habere non permittit. Illum namque fulmine percutit, ab ea celitus missum. Hic post perpe-
tracionem vicii, vorticem subivit tetri vadi; morte namque prereptus, congrue funditus
amisit vitam. Cuius filius succedens in regnum, tenuit Italiam. Putrida igitur radix
ortus ex spinis, ledens omnia, et quae laedere non valens conculcabat pedibus, per
viam nocentiae pertulit passus. Hic dum aliquando de Papia veniret Taurinum cum
uxore sua, feria 4, quae est 13. die mensis Novembris, preceptum dedit Arduino mar-
chioni abbaciae Bremensis⁹⁷. Qui non post multum tempus mortuus est transacto vix
spacio unius mensis, feria 6, quae est 10. Kalendas Decembris, et Mediolanum vectus.
ibique tumulatur in sepulchro sui genitoris.

4. Post mortem horum regum regnavit Berengarius⁹⁸ cum filio suo Adelberto. Die dominica quae est 15. die mensis, in civitate Papiae ad absidam sancti Michaelis⁹⁹ sic electi sunt reges, ut preessent Italiae. Qui inde exientes laureati¹⁰⁰ cum Willa uxore ipsius Berengarii, indicione nona.

5. Huius temporibus quidam vir extitit, clarus genere sed clarior fide, nomine Albertus marchio, pater huius Berengarii ut aiunt¹⁰¹. Hic dum videret loca nostra¹⁰² diruta a paganis, et monachos perire egestate, tribuit ecclesiam consecratam in honorem sancti Andreae cum porta commitale, secus murum civitatis¹⁰³, ubi Deo opitulante monachi divinum exercent opus.

6. In eodem loco quem supra nominavimus¹⁰⁴, erat quidam abbas, Belegrimmus nomine, humilis et bene educatus, eruditus pericia litterarum, et ut aiunt multi, auctor extitit hymni *Omnipotentis Dei, et Genitoris*, qui more congruo per universa loca habetica Bremetense oppido Dei in honorem modulatur in assumptione sanctae Mariae. Hic videns, negocium divinum nullomodo misceri posset seculari, mutat monasterium¹⁰⁵ quod constructum fuerat ante castrum, ad ecclesiam secus murum civitatis sitam ad portam commिताlem.

7. Idem igitur dominus Belegrimmus, non satis cautus his¹⁰⁶ quae secularibus sunt.

a) C. h. t. E. r. s. i. postea adiecit auctor. Cf. Append. 14. b) in hac voce cum nota folio calamus notatur
c) ita auctor correxit quod prius erat nomenque indidit lotharii. d) belegrimmus corr. berengarius cod. e) ita auctor
ipse postea superscripsit voci compiti, quae prius scripta erat. f) cf. post c. 12. g) var. incerta in cod.

94) a. 922 — 937. 95) cf. infra Append. c. 3. fundavit etiam monasterium Bremetense, et obiit
Hinc acerbum illud nostri de Lothario iudicium: a. 925; cf. infra append. 3. Loco verborum ut
Putrida igitur radix etc. 96) cf. Catal. regum et imp. Langob. ex cod. Ambrosiano Mon. Germ. aiunt apographum quo usus fuit Moratorius, scri-
SS. III. 216. 97) v. SS. III. p. 217. 98) p. h. pserat tyranni; quem pennae lapsus saepe repetie-
runt recentiores. 99) Novalicium. 1) Tauri-
50) B. u. a. postea demum curis secundis auctor lineae nensis, iam dicta Chiesa della Consolata. MAL.
superscripsit, tum quum epistolam Belegrimi infra 2) scil. in abbacia Bremetensi, quam c. 3 nominavit,
V, 20 chronico suo adderet, in qua legebat verba non apud S. Andream, ut quidam voluerant. Be-
*pater Berengarii regis qui dicebatur. Vocabulum leginum enim ab initio Bremeti habitasse oportet,
huius B. nequaquam cum Napione et Malaspina in- quum iam eius antecessor Romaldus abbas Bre-
telligendum est huius qui nunc regnat, sed nil est metensis dicatur c. 13. et in Necrol. Novaliciensis et S.
51) nisi huius de quo modo dixi. Adelbertus est mar- Andreae. Cf. ad V. 17. 3) SS. Andreae et Cle-
chio Eporediensis huius nominis primus, qui postea mentis.*

scientia litterarum sciolus, sed ignarus omnium quae huius saeculi sunt, quamvis foret nobilis secundum saeculi putredinem, tamen omnia quaeque illi apponebantur in mensa edebat, non interrogans quomodo aut qualiter ei collata essent. Unde servi dolo capti, bona non tradebant largienda, sed incocta quando sibi bona reservabant^a. Is igitur post 972 19 annos vitam amisit labentis saeculi.

8. Itaque dum reteximus acta vel gesta regum, dignum est, ut de vassis loquamur. Arduini scilicet infelicem prolem^b satagimus dicere. Antiquorum igitur sermo narrat, qua fuerunt duo fratres, Rogerius et Arduinus, et unus eorum cliens nomine Alineus^c. Hii ergo prodigi et exuti omnibus rebus, ad Italiam veniunt de sterilibus montibus. Subeunt colla nobilibus; divites in proximo existunt. Ipsi vero sibimet spondunt, si quis eorum alior insurgeret, ceteri adiutores et servitores essent illius numinis. O scelus! Dei improvisa sunt indicia, et homines ante spondunt honores quam adquirant; sed cupida mens aliquando quod optat, in consequenti tempore occupat. Dum ita sermoci- narentur, Rogerius, avidus mortali honore, eripit Aureatem comitatum^d. Tunc quidam comes erat, cui potestas concessa erat illius comitatus, Rodulfus nomine. Aliter sollers 13 Arduinus non valens tenere comitatum illum, manibus vi- nexis militem fit Rodulfi. Ipse demque Rodulfus, iam fessus longa senectute, Rogerium ad se vocat semotis cunctis: *Vides me: creber in malis curias^e regales iam lustrare non sufficio; mitto te ad eum, ut consideres quae faciendae sunt.* Ille autem non surdus auditor, mox complet dictum iu- hentis domini, et celeri cursu ad Papiam venit civitatem. Rex namque illic manebat^f. 20 Ubi autem venit ad regem, salutatur eum dulcibus verbis. Condescendente ei rege, gra- tiam spondit habere largissimam, si obsequium illius frequentaret innocue. Qui mor- ratus aliquantulum cum rege, post non multos dies ad seniore suum revertitur. Vi- densque senior, quod prudenter egisset, vicinius ad se eum clamans, inquit: *Post mor- tem quippe meam senior totius terrae eris, quam cognosco me pridem habuisse!* et iterum 25 eum ornans diversis donis, ad regem mittit. Qui acquirit comitatum illius, et rex illi donat interveniente regina; et ipse comes interim mortuus, uxorem illius Rogerius accepit, et sic arripit potestatem illius terrae. De qua genuit filios duos, vocans uni nomen suum, alteri nomen fratris, Rogerium et Arduinum^g. Hic enim Maginfredum genuit^h. 30

9. Interea reminiscens parentum meorum infra persecutionem barbarorum interim nominatis, qualiter circumventi sunt commendo stilo, et etiam memoriae nequeat latere posteris. Quidam miles fuit meus patruelis; qui exiens ex finibus Carricianaeⁱ Ver- cellis properabat ad urbem. Audierat namque adventum barbarorum, sed distulit cre- dere, quia tunc procul aberant a finibus nostris. Dum iret igitur per nemus quoddam 35 in iure ipsius civitatis, subito insiliunt in eum infinitae multitudines Sarracenorum — vene- rant iam in finibus Liguriae — qui protinus confligunt, et sautiantur ex utraque parte. Non valentes vero pauci contra tam magnam multitudinem, diluunt; quidam eorum vivi detinentur. Tunc captus est patruelis meus cum uno suo vernabulo; enimvero pessum- dantur cum tauris herum et vernulam. Dum haec agerentur, forte accidit, ut frater 40 illius, scilicet avus meus, ad curiam properaret episcopi. Videt vernulam fratris vincitum cum tauro; ilico exhorruit, cur ei evenisset causam interrogat. Respondisse vero fertur, illuc cum venisset ab exploratoribus captus est^j; maliciose celans interceptionem sui heri, ob gratiam sui liberandi. Ipse autem profecto dedit tauracem^k trilicem, qua erat 45 indutus, et servum fratris liberat a vinculis. Post ereptionem suam nequam pandit, 50 seniori esse captum, ut Terentius ait: *Omnes melius malunt sibi esse quam alteri.* Frater autem valde condolens fratre capto, stipendium non habens redimendi, ad epi-

Andr. II, 16.

^a quaeque illi — reservabant postea auctor correxit, expunctis quae prius tibi fuerunt sine ria quae atis negligere contenta sea chant . ho b) ita statim correxit scriba, quod prius scri- pserat Arduinus infelix proles. c) m. in nexis Mur. d) ita scriba correxit; edes prius. e) H. e. M. g. postea sup- pleta, incertum utrum ab auctore, an quod magis videtur a correctore. Abhinc singula capita non iam numeris notantur, sed maiori tantum littera et nova linea distinguuntur. Altamen numerus is praeposendos putavimus.

4) de eo cf. Terraneo Ad. II, 139. 5) de hoc Terran. Ad. I, 112. 7) tertium, Glabrigionem, pa- mystico comitatu cf. Terraneo Adel. I, 116 seqq. 8) cur- Durandi Piemonte Cispadano p. 99. 6) Beren- garius I. Haec acta videntur intra a. 906 et 910. 9) i. e. se 35 captum esse. 10) i. e. thoracem.

scopum properat civitatis nomine Ingo, qui erat suus compater^a 11, ut daret illi aliquid b
amiculum. Sed non habens quod proficere posset, monitis consideravit cuncta sua
penetralia, si inveniret quod sumeret. Sed non repperiens in illis facultatibus, viemos
et amicos requirit, et queque habere potuit, pro redibitione dat fratris: et sic eum libe-
rat a funere mortis.

10. At nos regnum captantes nomen, facili sermone eorum facta comprehendimus.
Mortuo quippe Lothario, uxor eius Adheleida a Berengario capitur, et in Papia civitate 959
in quodam coenaculo vi opprimitur, et diversis coangustatur calamitatibus. Sed Deus
inspector omnium, nihil constituens sine remedio, qui semper est misericors humilium,
reginam otius liberat. Nam quaedam eius tyruncula, Christi premonita dextera, domi-
nam propriis manibus liberat. Hec subter limina ostiorum terram cavat manibus, quon-
dam ratum faciens, se et dominam clam liberat. Quae inde evadentes, collocant sese
in humectis locis, ut sic fugere valerent. Factum est autem, ut quidam clericus, nomine
Warinus, aiceps illic tenderet passus; vidensque reginam, fixit¹² se capi ab eius amore, 12
et requirit scelus nefarium. At regina nobilissima stuprum abnegat; ille minacibus
verbis eam minuit, quia proderet eam regi. Dum angustatur undique, ammonet ut ab-
utatur pedisseque, ne fedaret reginam. Modestus namque clericus verba renuens ficta,
renuit inania; post non multum tempus presul efficitur Modonensis, conferente sibi eadem
regina¹³. Regina, ut supra retulimus, coangustatur diversis calamitatibus, et auxilium 13
petit ab Attone, avus qui fuit Bonifacii. Qui audiens legationem, equos producit, regi-
nam aufert in Canusino castro.

11. Sed rex Berengarius audit reginam morari in Canusino castro; hostiliter movit
a Papia, veniensque ad castrum, passim obsidit. Inter haec inimicus humani generis
Attone¹⁴ alloquitur: *Si meus efficiaris homo, multa copia tibi ministrabuntur.* Atto vero
audiens haec, respondit, se esse facturum ut oporteret; interrogat, qualiter hoc agere po-
tuisset? Diabolus respondit: *Adveniente sabbato venerit alius ad custodienda moenia. Tu
vero non abilis, sed rogato eam, ut tribuat tibi assensum morandi, quamdiu vehicula qui-
bus sustentaris venerint.* Quod ita factum est. Veniens vero coevis eius, dum audit
talia petulantia, regressus est. Mortuus est in eadem ebdomada episcopus Regensis:
Atto vi obtinet castrum: fuerat illius episcopi. Modo ad cepta redeamus. Regina vero
dum obsideretur a Berengario et ab Arduino Glabrione^c, consilium quaerit, quomodo
evadere posset. Defecerat ei iam panem et vinum; sed Deus auxiliator eius illi donat
amiculum. Arduinus namque loquitur ad regem, ut fari permetteret eum cum Attone;
qui annuit petitioni eius, iubet ut loquatur. Adgreditur Arduinus eum, interrogatque:
15 *Quot modia sunt vobis tritici?* Respondit: *Non sunt nobis amplius praeter quinque modia
sigale et tria sextaria tritici.* „*Adquiesce, monet, meis consiliis, et accipe aper, et rescere
eam tritico, emittesque eam foris, et ego illum requiram regi. Ut vero viderit, vehementer
obstupescet, et sic prevalere poteris.*“ Hoc ideo fecit Arduinus, ob id quia Atto socer
erat filii sui. Facto videlicet mane, suadela fit Arduini; exit aper a moeniis castris, Ar-
duinus illum occupat, occiditur, et exenterato eo plenus venter repperitur tritico¹⁴. Ex 14
ercitus videlicet ammirans fatetur frustra se laborare; relinquunt obsidionem. Papiam
revertuntur. Mansit quippe regina in eodem castro pene tribus annis.

12. Hoc tempore Otto dux Baioariorum venit in Italia, fungens legationem Lango- 961
bardorum, vindicat sibi regnum Italicum per interpellationem accolarum. Qui accepit
15 Adheleidam in coniugio, Deo prosperante perpetim eam habuit uxorem. Berengarius
autem rex fugit in castellum sancti Iulii, quod est circumseptus lacu, et ibi obsessus ab 962
Attone^d est et captus, et effosis eius oculis sic relictus est¹⁵. Denique Atto remuneratur 964
ab Ottone, quia fidelis et servitor esset uxoris suae, et tradidit omne ius terrae illius.

a) n. l. q. e. s. e. et sed n. h. q. p. p. inter lineas adiecit scriba ipse. b) litterae v et derivavit non plane certae sunt.
c) ita auctor postea correxit quod scriba scripserat acabrosus. d) non plane discernendam, utrum attone an otone
habeat codex, sequentis tamen capituli initio distincto legitur ab attone.

11. Ingobardus sedem Vercellensem tenuit a. 961. Frontini stratag. III. 15. 5. TERR. Similis narra-
teste Ughello. 12) i. e. finxit. 13) Warinus Mutinensem cathedram circiter a. 1002 conscendit.
14) Atqui ante annos circiter quinquaginta Adhelais re-
gina vexata erat a Berengario. MVR. 14) cf.

Nec mora, Lividus, qui et Behemoth, iterum reciprocat letiferam sententiam. En, dixit Attoni, omnia sicut promisi feci, modo imple promissionem tuam! „Faciám ut dixi, ut oportet. Precipit nobis apostolus omnia agi in nomine Domini, et in illius nomine volo agere.“ Non ita, inquit, promisit. Atto autem consignans se signo crucis, diabolus velut fumus evanuit.

13. Adhuc de abbatibus Bremensium, Deo auxiliante, loqui optamus. Seriem Romaldi et vitam, queque repperimus dicemus. Fuit autem vir timoratus et totus plenus Deo, ut clara eius fama postmodum edocuit. Fuit quippe tam corpore quam sanctitate procerus. Nam ex eius tumba odor manat suavissimus, quem Deo adiuvante proprio anheliu traxi, et inde totus repletus, velut quis saciatus cibis corporalibus. Dignum videlicet est, ut caro mortua reddat odorem, quae viva redoievit pene circulum Italiae.

14. Antequam caperetur predictus rex Berengarius ab Attone, dedit praeceptum hominibus morantibus in finibus Laumellinae in villa Folingi, ut caperent lupos, qui vehementer infestabant terram illam propter densitates opacum vel nemora silvarum. Hii vero parentes preceptum regis, occidunt plurimos et ad curias regias properant. Rex vero videns exercitium illorum, letatus est, quia ante magnum exicium, paciebantur cunctes et redeuntes ab eo.

15. Temporibus his duo magni fuerunt fratres in Bremito oppido, divites et nimium locupletati. Hii ergo dirum servitium assueti ponere cervicibus horum hominum, in lateribus et in quibuscumque honoribus. Relinquentes igitur illud servitium post precepta regalia, regique soli colla submitunt. Ipsi vero tumefacti auferunt hos, et puniunt dire: quibusdam oculos evellunt, quibusdam manus et pedes incidunt, nonnullis squaloribus carcerum dampnant. Conquestio illorum ad aulas pervenit regis; qui vehementer commotus, munitavit illis, iam ultra non essent possessuri terram illam.

16. Hos denique timor invasit immanis; et timentes minas illius, a proprio limite subtrahunt pedes. Fugientibusque illis, quidam illustris marchio nomine Albertus hos insequitur, et dedit pecunia et emit locum illum mediatim; altera vero pars Aimo sibi vindicat. His respectus divino moderamine sancto Petro contulit; eo quod non haberet heredes, sanctum sibi Petrum fecit heredem.

17. Monachi denique Novaliciensium, videntes locum aptum et amoenum et fructiferum omnibus quae mandi possunt, tam in leguminibus quam in piscibus, sibi illum expetunt in caput, et ob id quod popularis esset et undique septus aquarum copiis. Qui magnum spectaculum prestat omnibus usque in presentem diem; excellentior vero est cunctis oppidis constructi in comitatu Lomellensi, et medius cunctis civitatibus, et vicinis regalibus sedibus, et pro afflictione barbarorum. Nunc autem ad persecutionem paganorum vertamus stilum.

18. Pietas videlicet divina quae non sinit nos temptare supra id quod possumus, sed facit quoque cum temptatione proventum, ut possinus sustinere. Eodem tempore, quo fasci morabantur in castro Frascenedello, et undique diffluentes per climata mundi tollunt et predantur omnia, quidam eorum fuit nomine Aimo, coetaneus illorum. Hic cum his exit devastare terram illam, et rapiunt aurum et equas et bubulas diversaque monalia, puellasque et parvulos. Factum est, ut sortiarentur queque captaverant, et mulier quaedam pulchra nimis sortitur in portione Aimonis. Ex ea autem altercatio fit inter utrosque; venit quidam potentior illo, subtrahit illi; ipse autem tumefactus mansit

a. Ibe scriba desunt, auctor ipse calamum resumit. Qui quum interea quaedam de abbacia Bremensi dicenda invenerit, ea statim hac loco literis consignavit ita Adhuc — Italiae. signo — hic et post c. 5. positio indicans, ubi haec esse inserenda, auctoris tamen capitum VI. VII. VIII. non mutavit. Tum eodem calamo pergit Antequam caperetur etc.

16. i. e. homines illorum relinquunt. 17) Albertus, non confundendus cum Adalberto I marchione Eporediensi, fundatore Bremetensis monasterii, cf. infra append. 3. qui antea vixit, heredemque habuit Berengarium regem. MALASP. De Aimone comite cf. Terraneo Ad. I. 57. Confirmationem huius donationis ab Hugone rege d. 24. Jul. 929 concessam vide in Hist. Patr. Mon. Chart. I. 135. 18) Bremiensi. 19) intra 930—950, quum Romaldus cap. 13. iam abbas Bremensis dicitur. Belegri- mus in epistola infra append. 3. iam de Adalberto I, a. 925 defuncto, dicit: convocavit eo omnes monachos antiqui coenobii. Sed hoc falsum; nam Hugo rex in diplomate a. 929 dicit adhuc: congregatio sancte Novaliciensis ecclesie, quae et nunc habitare videtur in civitate Thaurinensi pro incursione et timore paganorum; et Domniverus, post a. 929 defunctus, est adhuc apud S. Andream, c. 2. 20) Mauri Sarrazeni, prope Nizzam, in monte Mauro, hodie Mombron vocato.

extra illos. Volens vero Deus liberare populum, fixit illi in corde, quatenus proderet locum illum et homines morantes in eo. Vadit quippe ad comitem Robaldum Provinciae²¹ finibus, et adiurat eum, ut nemini prodatur secretum quod cupiebat illi dari, nec etiam propriae uxori. Ipse autem testatur nemini prodere. Ille ait: *Ecce tradō vobis inimicos vestros perpetratores nequiciae*. Qui gavisus est valde, et spondit ei tribuere omnia, si hoc opus exercisset. Mandat idcirco omnibus Arduinoque, ut adiuvant eum in quodam negotium. Omnes denique occurrunt hostiliter²² ei. Litigantes vero inter se homines, nesci quo tenderent, at ipse hortatur illos, ut sequantur illum. Dum itaque venirent ad castrum, ortans Robaldus ait: *O fratres, pugnate pro animabus vestris, quia in terra estis Saracenorum!* Illi vero fortes adhele²³ dimicant et depopulantur locum²⁴ illum. Haec ultio dolo Aymonis facta est, cuius genus nostris adhuc manet temporibus.

19. In his ergo temporibus, cum vallis Segusina inermem et inhabitatam permaneret, Arduinus²⁴ vir potens eripit illam et nobis tulit. Tantum igitur erat plenus vicis quantum et divitiis, superbia tumidus, carnis suae voluptatibus subditus, in adquirendis rebus alienis avariciae facibus succensus.

20. Mortuo denique Belegrimmo, per biennium Iohannes prepositus prefuit abbatae. largiente sibi Arduino. Qui nequaquam consecrationem meruit, sed amminiculante Deo amoto hoc, strenuissimus et humillimus Gezo abbaciam suscepit²⁵.

21. Denique rudibus ac posteribus fratribus insinuare cupimus, quid a Lothario regulo iam praenominato actum sit, malumus patefacere quam abdere. Tanetsi in quodam capitulo²⁶ aliqua de eo carpsimus, tamen reliquimus aliqua, quae non sunt omitenda. Extitit quidam marchio illius temporibus, cuius memoriam sepiissime fecimus, nomine Arduinus Glabrio; qui recte coequari lupis potest, violenter auferens aliena, et dispersor alienarum opum. Is privata lex²⁷ sibi expetit abbatae Bremensis. Quod ubi illi obtulit regulus²⁸, dignam a Deo solvit vindictam: revolutis aliquot diebus vitam amisit mortemque invenit.

22. Post haec nutu disponente divino Otto fungebatur regnum Italiae. Tunc abbas Gezo²⁹ conquestus est vir Deo plenus regi mala passa dudum abbatae. Rex vero adquiescens eius petitionibus, preceptum illud nefandum medio duci precepit, et in conspectu omnium Quiritum eius urere; Gezonis²⁸ contulit aliud, quod usque manet in armario nostro.

23. Paulo post quidam palatinus comes nomine Samson, ut aiunt multi qui nostris temporibus supersunt, illusus a propria coniuge²⁹, nostrum petiit dogma, et ad sacra sancti Petri limina adtonsus, factus est monachus in loco Bremēdo, ubi sarcinula posuit carnis. Hic autem tantas opes beato Petro obtulit, ut egestas prisca repararetur. Nam adnuata loca nostra ad tantam inopiam devenerant, ut carerent victualibus cibis. Contulit vero aurum, argentum, equas et bubulas, et domus Dei in proprio loco reparatur. Quin vero curiam detulit unam, qua servatur mos regius, nomine Cannobius³⁰. Est

a) ita auctor ipse statim correxit quod prius scripserat burendie.

b) cf. ad app. 15.

c) hic calanum sistit auctor

inde a c. 13 continuum. Tum sex leuis vacuis relictis, alio tempore alioque calani habitu sequentio scripsit Denique etc.

d) regulus super lineam statim auctor supplevit. Idem post vindictam primo scripserat Fere, sed statim deletit.

21) „In una carta del archivo di S. Ponzio, Robaldo conte e Ingarda contessa confermano nel 1004 l'elezione di un Gioanni in abate di S. Ponzio. Costo Robaldo era dunque conte di Cimela o di Nizza. Durandi Piemonte Cispadana p. 83.

22) i. e. parati ad hostem i. e. exercitum faciendum.

23) i. e. athletae.

24) tertius, Glabrio, marchio Taurinensis.

25) De tempore cf. catalogum abbatum chronico subiunctum. Mabillon Mus. Hel. I, 1, 89. dubitat, num fuerit idem qui primus abbas S. Marciiani Tortonenis, auctor tractatus de corpore et sanguine Domini editi a Murat. Anecd. III, 250. Malaspina sulla patria del cr. Nov. p. 76. in contrarium inclinatur; sed res in incerto manet. Meyrnesi Pedemon. Sacr. I, 1, 151. eundem nostrum conicit esse, qui saec. XI ineunte episcopus Taurinensis factus est; sed huic opinioni infra c. 38

obloqui, iam Malaspina notavit p. 78. 26) c. 3. Hoc et sequens caput ad verbum fere noster excipit ex epistola Belegrimmi abbatis ad Iohannem XIII, infra in app. 3. 27) i. e. privilegium donationis; a. 950. 28) hoc falsum; totam enim hanc rem iam Belegrimmus narrat papae Iohanni XIII, unde noster eam hausit, de suo addens tantum nomen Gezonis, coniectura ut apparet falsa. Error inde natus est, quod Gezo etiam chartam ab Ottone nactus est, sed ab Ottone III, a. 998, quem noster hic cum Ottone I confundit. Ottonis I diploma Belegrimo concessum non iam extat. 29) Liutkarda vocata in diplomate apud Tiraboschi Nonantola II, 108. De Sansone cf. Liudprand. III, 10. IV, 12. Dacauge s. v. *Lancea Constantini*. MAL. 30) Cannobio, ad lacum Verbanum.

enim sita penes rupes, habilis et nimis rutilus locus, et undique septus aquarum meatibus^a, piscium fertilitas multa. Ante cuius os stagnum mire magnitudinis habetur; quadraginta namque milibus in longum extenditur et quinque in latum; fervet enim flatibus ventum aliquando, ut nemo audet ingredi; ubi quisquis obierit, visus ultra non erit. Inde Ticinus fluvius proprios trahit fluctus, ingrediens et egrediens in eo. Mox^b vero servorum illorum miratur ab omnibus; talis adhuc perseverat. Sunt omnes nuper vocati aulici^b, quorum nomen et exercitium perseverat; nam sunt qui deferunt ligna a nemoribus, aliudque negotium non vacant; sunt qui larem faciunt minimeque aliud operantur: quod si forte scintillula prodierit et aliqua stramenta incenderit, ex propriis facultatibus reparant dampnum; sunt qui faculas terunt, aliis operibus non exercent. 10
⁹⁻³
^{Dec. 7.} Hic secundus Otto defungitur, et tertius eligitur.

21. Duo magni comites fuerunt, qui hisdem temporibus vestigia sancti Benedicti arripiunt; quorum nomina ideo a nostris cordibus pulsa non sunt, ut cognoscatur, quantum dilectionem circa illos habemus. Rogerius vocatus est unus, alter dictus est Ober-²¹tus, illustres secundum sanguinem, sed illustriores secundum stigmata³¹ divina. Mox ut illud divinum sumunt negotium, dicionis sacre subeunt colla, et exercent humilitatem, quae regina est omnium virtutum, et omnis virtus egra iacet, quem humilitas non firmat; alunt demque sues, conglomerantque holera infusa residuum farinae, et ciunt eos ad esum. Prestantius illis operibus dicere quimus quae operati sunt; sed modeste ista exarati sumus, ut cognoscant reliqui in parvo omnia redigisse. Verum tempus deficiet, si²⁰
³² ea quae ad nutum³² devenere nostrum, scribere curaverimus.

25. In tempesta igitur temporis huius condolens abbas Gezo loci Bremi, quod Novelucis monasterium drutum et pene incognitum iam lateret, misit quendam monachum, qui mansit recuperator et auctor in quantum licuit. Sirmata cuius secutus sum, quem multi moverunt propinquum mihi fuisse. Qui veniens, domus Dei plene lucis³³ invenit; sed dum inciderentur, longe abibant. Moenia vero ecclesiarum minime confringebantur, quasi forent inconvulsa, ut quippiam eis indiceret, ne nocerent septis. Sed quoniam relato heremum monachorum³⁴ a nobis reserata est, ad monachum Bruningum, sacro ex stemate virum, potius conlaudanda descendit. Qui cum foret sapientissimus et vafer et sensu tantum operis divini quantum secularisque, iussum est ei abbatis iussionem, ut³⁰ adiret locum ad hunc et strueret absidam sancti Andreae, quae tunc parva habebatur. Quamquam foret extrema, aditus divino amiculo iam redintegretur, ut foret prestantior cunctis. Hoc non ad favorem nostrorum fati sumus; sed conspiciatio³⁵ hominum ostendit, minime nos falli: quae quisque nobis facile poterit investigare tenorem huius sermonis, est convenientia aspexerit. Nam septa nobilibus hominibus in capite civitatis, 35
magnum spectaculum confert omnibus. Tale opus egit Bruningus, excellentissimus vir et admodum castus sobriusque, et monasterium Novelucis sepissime considerabat, et opum instrumenta largitus, ut reaedificaretur³⁶.

26. Ad actum clarissimi viri Uberti prepositi Bremensis vertatur stilus. Memoria huius viri magna est apud Deum, et apud homines enucleatius tractanda est. Ut series 40
cana narrat, vir sanctus iste sanctus et modestus fuit, in tantum ut potestas sit ei tradita demones eliminare. Quadraginta videlicet anni existerant, quod nunquam in latus dextrum sua membra reclinavit. Post cantum pullorum in lecto nunquam dormivit, sed in absidam intrans Deo plaudebat cantica vatam. Volens autem Deus requiescere tantum virum ab opere gravi — grave dico propter sarcinam carnis, sed leve valde per 45
amorem Spiritus sancti, quia omnia possibile sunt credentibus — longe antequam moreretur, ei Dominus per visum affatur, quia meati paucis diebus³⁷ in gaudia sanctorum ab angelis susciperetur. Et adeo caro eius in tantum afflicta est, ut post mortem sic herbat cutis ossibus, ut prorsus pulpa abesse videretur; aperte demonstrans, cuius meriti fuerit. 50

^a da spe auctor correxit, quod prius scripserat copis. ^b ita auctor corr. aulicos prius. ^c vis cod.

31 i. e. stigmata. 32 i. e. notum, notitiam. 34) Rogerii atque Oberii, cap. praec. 35) conspectus. 36) Necrologium S. Andreae Taurinensis haec de eo habet: 2 Non. Ian. depositio domni Bruningi prepositi huius cenobii atque constructoris. 55
33) i. e. arboribus; quae dum inciderentur, longe a moenibus cadebant, moenia non confringentes. 37) i. e. elapsis p. d.

27. Hunc vero secutus est alter, minime impar, tam sedulus in oratione quam in lectione, memorator exempli apostolici: *Vir non refrenans linguam suam, vana eius religio est*. Ut aiunt illi, illo qui aderant, iam verbis fluentibus ab altero in alterum, quod quadam nocte, dum matutinalibus officiis necessaria peteret humanè exiret, margo togellius a catellulis duobus tenetur, qui nitentur adtrahere eum in terra tenus aut taciturnitatem corrumpere. Sed mens locata in firma petra, facilius potuit occidi quam superari. Cum sic laborarent, ventum est ad domum, in qua signum trepidandum habebatur. Fugantur demones a victrici signo, qui videbantur esse catelli, et ad punitatem³⁸ revertuntur suam, agendo: *Heu heu! superati a monacho, vincere dum optavimus, victi sumus*.

28. Eodem tempore fuit vir idoneus et sapiens, nomine Wido, clericus extemate³⁹ Oberti comitis, cuius superius memoriam fecimus. His ex prediis suis contulit sancto Petro munera, fere quod sufficere posset ad monachorum victus duodecim centum. Post haec vero concupivit videre locum Bremi; ivit ad baptistam suam Gezonem abbatem in quo tantum delectatus est; ut adiceret duo castra, Verdunum scilicet et Rodum. Consequentia quippe haec ab omnibus amplexetur.

29. Et factum est his temporibus, ut quidam marchio nomine Oddo⁴⁰, afflatus alto flamine, ex propriis stipendiis loca auxit nostra. Ipsemet igitur Oddo circumvolans sacra vestigia apostolorum, reliquit sua in terris, ut glorificaretur in coelis. Interpretare enim possumus nomen cuius auctorem, quia auctor fuit habitacula vatun: Qui, Petre⁴¹ tradidit tibi Pollentiam, locum dignum, memor esto doni clarissimi, contradere coelestia dona ipsi, qui tribuit terrea. Tibi ibi modulatur rithmica laudum; moenia cuius loci emicat clare patule, quo pareat, quantum precii fuerit; qua latices, tot repperiuntur, quot non inveniuntur loco in ullo. Praeter quos est ibi latex quidam, olim vocatus Impius, ubi inter fluctus conspiciantur caeruleas silices, veluti madefactum sanguinem: quo in loco multi referunt cesa fuisse sanctorum corpora. Tradunt multi, quia fuit civitas prisca in tempore; et ut vere credatur, exemplum hystoriae Romanae in medio proferimus. Dicit enim: *De malis apud Pollentiam gestis satagimus dicere aliquantisper*. Quidam autem rex, nomine Attila Flagellum Dei, obsedit eam⁴² multis annis; ad ultimum cepit eam et misit macerjes eius usque in terram.

30. Non ideo propagavimus sermones, ut digna facta domni Gezonis conetur obmittere, cuius temporibus haec acquisita sunt. Idcirco intrinsecus haec posuimus⁴³, ut illatio haec demonstret, quam mordaciter eius facta tenentur. Virtutis insignia ipsius tale ostentamen primas ostendit. In bivio hoc secus muros civitatis, in angulo ecclesiae sancti Andree, occurrit ei quidam circumdatus ferro in femore et in brachijs. Quem ut beatus vidit Gezo, miserans illi propensius oransque, ut erat benigno afflatu, lacrimans et orationibus instans, manus hominis in suas palmas inflectit. Sic ab eo pepulit ferri circula; eror exit passim, et membra viri solidantur in pristinum statum. Iam vero caro detexerat ferrum illud, et cutis supercrescens interius puttebat.

31. Item preclarum eius miraculum narratur. Forte accidit, ut aliquando adventaret ad vicum, cuius nomen est Supunicus⁴², causa hospitandi; erat enim de rebus ipsius ecclesiae. Ubi non post multum Wido marchio venit fremens, ut leo; quem iure possumus coequare leoni, et inpenitens thesaurizabat sibi iram in die irae. Ubi dum veniret, audivit domnum Gezonem ibi adesse; non formidavit quin a proprijs vernulis expellere fecisset. Sed vir timoratus non solum non fugit, verum eam locum dedit irae et distulit pedes statu ab illo, et in domum aliam preparat sibi refectionem, parvoque intervallo meditat in orationem, venter eius herendo in terram. Ibi dum protelaret orationem, per visum illi patefactum est, Wido non diu mansurus in hac fragili vita. Quidam sacerdos longe manens in somnis vidit, sese tendere gressum in lucum

a) ut adiceret d. e. adiceret cod.

38) i. e. potestatem inferni. 39) i. e. ex stemmate Albensis ecclesiae; sed hoc falsum. 40) primus, patruus Odelrici Manfredi. Necrolog. Novaliciense: 14. Kal. Febr. Otto marchio. Hic dedit Pollentiam. Cf. Terraneo Ad. I, 179. 41) Aquileiam, non Pollentiam. 42) i. e. supplendo interposuimus. 43) Stupinigi, duabus leucis a Taurinensi civitate distans ad occasum versus. COMB.

13 qui est iuxta Padum in loco Fadoae⁴³; et ibi in visione vidit duos demones furen es, a quorum estu videbantur rami et folia arborum urere, gestantes enses flamiferos in manibus. Qui dum graderentur, retrorsum aspiciunt sanctum Petrum Paulumque venire, cedentesque locum, ex via secedunt. Ubi veniunt ad locum, interrogant, quid rei esset ut sic trepidarent? Illi inquit: *Vos ignoratis?* Sanctus vero Petrus auferens eis pugiones, virgas eis tribuit et inquit: *Ita et Widonem punite virgis, non ensibus.* Euntes vero illi percusserunt Widonem sedentem in convivio; qui extemplo amens effectus, caruit sensibus hominum, et improbus talem luit vindictam, ut absque munimine corporis et sanguinis Domini obiret.

32. Fuit hisdem temporibus quidam monachus, nihil discrepans ab illis, quibus 10 memoriam superius fecimus. Hic observabat limina sanctarum ecclesiarum, ut post matutinalium officium ad strata numquam rediret. In tempore igitur sanctae quadragesimae consueto more ante aram sancti Walerici orabat; forte accidit, ut somno caperetur. Hoc actum est in festivitate sancti Benedicti. Factum est dum obdormiret, vidit per visionem quandam togam albam indutum desuper contextam auro, gestantem in 15 manum turribulum aureum plenum odorifero thimiate. Qui cum venisset ad aram, a quatuor partibus odoratus^a est eam. Porrigens autem illud, inquit ei: *Vade, nuntia fratribus euge nostri ex parte. Scito me esse Benedictum patrem, hodieque lustrasse cuncta coenobia; in nullo tamen sic obsecutus sum ut in isto.* Ita inquit, et evanuit ab oculis eius. Liqueat hoc a catholicis viris demonstratum; et nulli sit ambiguum, quin in suis 20 festivitatibus et in aliis diebus sancti suas visitent aedes. Sanctus quippe Gregorius in libro dialogi scribit: *Quidam nocte venit sanctus Petrus in absidam nomine suo constructam; quendam custodem alloquitur. O conliberte, cur tam ocuis surrexisti? reficiebat namque lampadas. Qui extemplo solutis omnibus membris, ad stratum devehitur. Haec quamobrem evenerit, scire quis cupit, propensius reperire potuerit, si illum librum 25 legerit^b.*

33. Referam autem, quid contigit Leoni Vercellensis episcopo⁴⁴. Quod quodam tempore, dum usurpare vellet hanc abbatiam simul cum episcopo sanctae Mariae Epporediensis ecclesiae, quadam nocte venit beatissima ac gloriosissima Dei genitrix, quasi consparsis crinibus et dissolutis atque lacrimosis oculis, ducens secum beatissimum 30 patronum nostrum Petrum. Ipsa vero precedens ut domina, venit ad lectum predicti episcopi; ad quem cum venisset ait: *Dormis, episcope?* Ad quam ille pavidus respondit: *Quis es?* et illa: *Sum Maria genitrix Dei ac Salvatoris humani generis.* Cui ille: *Quid ad me venisti, preclara domina?* et illa: *Cave, ne ultra ecclesiam meam Epporediensem atque ecclesiam Bremetensem sancti Petri apostolorum principis querere audeas, si mortem pessimam non vis ocuis incurrere. Ad hoc enim venimus, ne tale scelus fieret per te.* Quicum talia dixisset, recessit. Ipse vero non solum prefatas queritare cessavit ecclesias, sed etiam plena voce hanc visionem sibi apparuisse sepissime confessus est.

34. In illis diebus, dum Gezo abbas adveniret in Albam civitatem, quidam episcopus nomine Fulcardus contulit ei duo magna pignora, scilicet sanctorum Frontiniani et 40 Silvestri. Receptis autem pignoribus, dum ad Tanagrum fluvium advenisset, aqua divisit se in duas partes, et dominus Gezo transivit per siccum in medio eius. Ideo hec irrationabilis creatura egit, ut patefaceret, quibus meritis apud Deum obtinent sancti, ut nec vector umidam faceret reliquias vestimenti. Is Fulcardus comiter nostrum dilexit locum, quia monachus fuit⁴⁵.

35. Eodem tempore, dum sollempnitas sanctorum Philippi et Iacobi celebraretur, evenit in memoriam, ut ipsa die in honorem sanctorum Aci et Acciole sollempnia misarum celebrarentur. Ignorabatur, quando vel quo tempore sollempnitas horum sancto-

a) adoratus corr. ab auctore ipso odoratus. b) Hic sterum calamus stetit auctor inde a c. 24 continuum. Post resumpsit atramento alio, et tum continuo pergit: In illis diebus dum Gezo etc. Eodem tempore etc. Referam etc. usque ad finem 50 libri quinti. Sed postea signum † hic posuit, idemque ante Referam repetit, indicans ita, caput illud Referam etc. hic reponendum esse, quod et ob signum, et ob indicem capitulorum fecimus, Combetto iam praecedente. c) cf. ad app. 16.

43) sive Fadoa, Faule in agro Salutiensi, inter fl. diem clausit extremum. UGHELLI. Sed Gezo post Varaitam et Padum. COMB. 44) sedit a. 999 — a. demum 974 abbas factus est. Aut igitur Ughelli. e. 1021. 45) Inde ad Albanam sedem vocatus lus errat, aut noster. 55 a. 960, post sexennium fere Bremetum rediit ibique

rum celebrari debuisset. Itaque dum peracta memoria illorum esset, omnes lucerne more congruo extincte sunt; mansionarius vero putans se esse illum, extinxit iterum. Dum a mensa surgeret, ecce iterum invenit omnes accensas. Illico obstupuit. Patefactum est, ut ipsa die festivitas horum sanctorum celebrari debuisset, quod per eos Dominus tam mira fieri voluit. Unde factum est, ut per singulos annos in eodem die missa celebretur ad altare nomine illorum dedicatum. Hii vero digni Deo martyres apud prefatum locum tumbam possident.

36. Eodem quoque tempore evenit, ut quidam homo pateretur ulcus in nare per longum tempus. Quippe percussus sagitta, hastile prodiit, ebidentale ipsius intrinsecus remansit. Hic autem homo ad sacra beati Walerici venit pignora in celebritate illius. Qui dum venisset ante aram illius, pro nimio dolore obdormivit. Quod dum fieret, protectus adiutorio pii confessoris ab nare exiit sagitta, et sic liberatus est a proprio dolore. Inde gaudens, quandiu advixit nomen pii abbatis ab eius ore non defuit.

37. Guntramni furitas⁴⁶ ideo narratur, ut discant potentes, quanto magis severint, tanto magis cruciabuntur. Oderat hic infelix nostra loca, et monachos et laicos sepe turpiabat. Accidit, ut quadam die a domno Gezone vocaretur, quo veniret et pranderet ad monasterium et faveret aliquod negotium excucienda rei. Ipse vero superbia tumidus, non respuit, sed venit more ferino. Erat quoddam cenaculum ante seras ecclesiae, ibi dum esset satur, somno preceptus est. Dum igitur dormiret, ante lectum eius adstitit sacerdos quidam, in manibus habens bipennem; qui bis eum percussit ex eo clam, tercio vero dure a tergo capitis; et talem miser vindictam luit. Expergefactus aspexit et cit servos, ut eum vindicent ab illatore mortis. Qui venientes, illic atque illuc aspicientes neminem viderunt; ipse vero eger aspexit viditque illum introeuntem per rimulam hostiorum in absidam. Cognovit illico miser mala quae egerat, et quis esset qui eum interemisit. Enimvero die tercio funditus vitam amisit.

38. Ipsemet domnus Gezo, quem supra nonnavianus, plenus dierum iam convalescerat bona etate, prenimiaque senectute peciit sibi adiutorem et protectorem monachum fidelem nomine Gothefredum⁴⁷, et adeo mansuetus, ut mansuetior illo invenire non quiret. Tantum iste vir timidus fuit et mansuetus, ut diceres, quod nec prospera nec adversa eum conturbare quirent; paciencia vero gratia ita plenus fuit, ut nunquam irasci videretur.

39. Contigit hoc, quod narrare volumus, in sollempnitate clari apostoli Petri, quae maxima habetur in cunctis nostris monasteriis. Casu accidit, ut quidam monachus superbia diaboli tumidus non timuit, quin extenderet manum suam et virum per omnia dignum feriret. At ille non solum pacifice pertulit, verum etiam aliam faciem cessit, non immemor precepti Domini: *Qui te percusserit in unam maxillam, prebe ei et aliam*. Mox vero ille punitus; luit culpam in penam tumoris; exemplo vero tumefactum brachium illius liberari non potuit, quoadusque ipse domnus Gotfredus non celebravit sacrificium pro eo.

40. Post haec igitur quidam adolescens erat in finibus Pollentiae, nomine Stabilis, tante simplicitatis, ut ignoraret, quae esset forma segetum et pecudum. Attamen Deum timebat studiosius, ut mors ipsius postea edocuit. Mortuus vero ut fuit, more consueto lotus est et in feretro locatus est. Erat illo igitur tempore Albericus episcopus Cumenensis in eodem loco. In tempesta igitur noctis a cacumine coeli usque ad feretrum est descendisse columpnam ignis. Qui Albericus videns miratus est, et cum suis cleris pro obsequio illius cadaveri turribula et luminaria fert, et ipse frequenter eius pedes osculatus est, et vigiliarum cantica celebravit.

41. Ipsaque vero tempore fur erat in loco Novalicio, qui violabat et ledebat quae poterat, et sub antro quodam reponebat, et ibi ne caperetur latebat. Haec agebat die tercio ante nativitatem Christi. Is ergo exploratus est ab hominibus degentibus in illo loco, captusque est et ad monasterium deductus et in custodiam missus. Nocte igitur adveniente media nativitatis Christi, qua enixam credimus Dei genitricem, solutus

46) i. e. furia. 47) filium Roberti comitis de Volpiano, fratrem S. Willelmi Divionensis. Vita eius legitur in Galizia atti de' Santi che fiorirono ne' domini della r. casa di Savoia. IV. MAL.

est a vinculis ignorante eo. Ipsemet mox cit custodes, et prodit se esse solutum; omnes vero ammirati relinquunt illum absque ullo discrimine.

42. In eodem loco forte lupus veniens a supercilio montis, puerum captavit in preda, et ore tulit in vallem quae vocatur Frigida, non procul distans a monasterio. Dum vero ab eo duceretur, mortuus est, sed minime comestus. Egit ergo mirabile quoddam, quod tacere nolumus. Nam mutata feritate bestia fit custos illius, qui paulo ante fuerat interemptor, et demum sepultor. Detulit enim eum versa vice ad absidam sanctae Dei genitricis ad crucem, et ibi eum sepelivit sub quercu quadam. Cornices vero quae ibi corniculabantur, videntes puerum non integre coopertus, nitebantur comedere illud. Sed ille qui conclusit os rabidum, conclusit et avidum rostrum. A cornicatione harum mox citati genitores, cognoscunt illorum fuisse filius, et rem gestam pandunt. *cf.*

43. De armentario illius monasterii, qui liberatus est ab vire anguis, satagimus dicere. Hic dum cereret armenta bovum in monte Cinisio, somno captus est, anguis quidam illic latens videns apertum eius os, introivit corpus. His cum sensit dolorem propinque mortis, clamat et vociferat; habebat unde exclamare posset. Hic hic audire potes deificum opus. Dum volutaretur ante aram sancti Petri, munitus est corpore et sanguine Christi; evectus est domi; extemplo obdormivit. Morari enim non potuit serpens in corpus, ubi iam introverat munimen divinum; dissidere non valet creatura contra creatorem suum. Aperto igitur ore prodivit serpens lubricus; alius autem coevus contra visum, illum interfecit, et patefecit cunctis mira quae potestas egit divina⁴⁷.

44. Notum est cunctis, quod monasterium Novelucis dirutum est a paganis, et usque ad terram exinanita sunt eius moenia. Moderno denique tempore condolentes monachi ubi degentes dampnum illud, accersiunt episcopum Vigintimilii, ut consecraret absidas dirutas, videlicet sancti Michaelis sanctaeque Dei genitricis Mariae, et 25 sancti Salvatoris sanctique Eldradi. Nocte ergo precedente quidam ex domesticis accubabat in quadam domo; audit luctum mire magnitudinis demonum, quasi esset caterva hominum. dicentes: *Heu heu! ea loca quae usque modo possedimus, vim amittimus ea, diu possessores, nunc expertes!* Quos intellegimus esse demones absque ullo ambiguo. In die sequente edes ille sacre consecrantur. Corroboramus hoc gestum dictionibus 30 sancti papae Gregorii. Dicit enim in libris dialogorum, quia quidam episcopus Andreas consecravit ecclesiam quandam in honorem omnium sanctorum, auditeque vero ibi sunt voces multiplices demoniorum. *⊕†c*^b

45. Quadam die, cum vervecarius ipsius loci afferret victum aliis, qui tunc Campo Medii⁴⁸ erant, intravit in hinterem cepitque remigare per fluvium Duram. Diabolus 35 autem antiquus homicida perdidit hunc negando⁴⁹; suffocavit enim eum in gurgitem aquae. Nec minus probri fecit in die secundo: per negligentiam cuidam fratri abstulit memoriam, ut solummodo aquam ferret ad celebrandum missam. Insequenti nocte quidam frater ibat ad aeclesiam sanctae Dei genitricis Mariae ad radicem montis sitam; apparuit ei demon in speciem scurrae, tenens duos lituos in manibus, vestimentum 40 cuius undique scissum marginibus offatis. Ille interrogans, quis esset? respondit: *Sum ille dudum, qui perdidit vervecarium negando in aquam, et heri celebrare missam absque vino.* Ita vero inquit, et submersit se in aquam, ultraque visus non est. Factum est, dum rediret ille frater, obviam habuit tres virgines sacras, intuitus quorum nimis erat candidus, mediam vero horum tante pulcritudinis et proceritatis, ut etiam non 45 quiret ille vultum ingerere in ea. Dixerunt autem utrique ad monachum: *O monache, quo vadis?* Respondit ille: *Ab ecclesia sanctae Dei genitricis regredior.* „Recte, ait, facis, quia eius sacra limina lustras. En enim illa cotidie exorat pro peccatis omnium populorum. Sic dixerunt, et ille somno solutus est.“

a) cf. ad append. 11. b) Posthaec auctor eodem calamo pergens primum scripserat haec quattuor verba: Quadam die 50 dam vervecarius. Sed humiditas quaedam, cuius vestigia adhuc apparent, membranam eo loco ita humectasse videtur, ut iam ibi scribere nequiret. Statim igitur quattuor illas voces delens novem lineas vacuas reliquit, in decima eodem calamo statim pergens scripsit. Quadam die cum vervecarius etc. Paulo post tacti demoniorum signum ⊕†c postposuit; cf. app. 17. c) Posthaec primo auctor pergebat Fertur etc. Item contigit etc. Sed postea, signo † hic et ad Item contigit posito, duo capita transponenda esse indicavit; id quod post Combettum fecimus, et signis et indice iubentibus. 55

47) Simillimum miraculum, et quod idem cum hic relato videtur, extat in Vita S. Eldradi n. 23. Acta SS. 13. Mart. 48) Camerletto, in agro Taurinensi. COMB. 49) i. e. negando.

46. Item contigit, ut eodem loco quem supra nominavimus, erat monachus placidus et humilis, apparuitque ei quidam in similitudine pastoris, gestantem in manibus ferulam, dicendo: *Vade, nuntia fratribus, ut sepe visitent has sacras edes; quia fuerunt septem Greci, preceptor quorum ego fui, et inibi tumultantur.* Sic ait, et statim evanuit ab oculis eius.

47. Fertur, quod quadam die mansionarius illius ecclesiae, more assueto dum extinxisset certa lumina et accendisset cereum unum vespertino in tempore, in crastinum cum surrexisset, ut sonueret matulinum, illud cereum minime reperit, sed candelam aliam in ceroferaium. Cepitque mirari, et interrogans suum adseclam, si hocce egisset, respondit *Non.* Voluit quippe auferre eam hinc; sed recordatus, quod accidit cuidam custodi, ut narratur in libro miraculorum, quia dum tolleret candelam accensam positam ante altare, ex improvise mox conversa in colubrem eius momordit digitum.

EXPLICIT LIBER QUINTUS.

1.º *Carolus gratia Dei rex Francorum et Langobardorum ac patricius Romanorum, omnibus episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, domesticis, vicariis, centenariis, vel omnes missos nostros discurrerentes, praesentibus et futuris. Hoc nobis ad stabilitatem regni nostri maxime credimus pertinere, si illa beneficia, quod antecessores nostri reges ad loca sanctorum concesserunt, per nostram auctoritatem confirmamus. Ideoque vir venerabilis Frodoinus abba elementiae regni nostri suggestit, eo quod incliti anteriores reges vel domnus et genitor noster bonae memoriae Pippinus quondam rex integram emunitatem ad monasterium Novalicis in valle Sigosina, quod est in honore beatorum apostolorum Petri et Andraeae vel ceterorum sanctorum constructum, concessissent, ut nullus iudex publicus in rebus atque facultatibus eiusdem ecclesiae, ad causas audiendum vel freda exigendum nec mansiones aut paratas faciendum neque fideiussores ad homines ingenuos aut servientes tollendum nec nullas redibutiones quae partibus fisci debebantur requirendum, inibi iudicari potestas ingredi quoquo tempore non deberet. Unde et ipsas emunitates nobis in praesenti ostendit relegendas, per quas ipsum beneficium usque nunc tempore conservatum esse cognovimus; sed per firmitatis studium petiit celsitudini nostrae, ut hoc circa ipso abbate eiusque post eum succedentibus confirmare deberemus. Cuius petitionem volumus denegare, sed ita in omnibus praestitisse et confirmasse cognoscite. Praecipientes enim ut sicut constat ab antecessoribus regibus vel domni genitoris nostri fuisse indultum, inspectas ipsas emunitates de omnibus rebus et facultatibus ipsius ecclesiae infra regna Deo propicio nostrae Franciae, Italiae, in quibuslibet pagis et territoriis sub emunitatis nomine cum omnibus rebus concessis valeant possidere et dominare, et nulla requisitione nec ullum impedimentum a iudicibus publicis tam nostro tempore quam et succedentium regum exinde habere non pertimescant, sed ut diximus, sub integra emunitate absque introitu iudicium in Dei nomen resedeant. Et ut haec auctoritas firmior habeatur vel diuturnis temporibus conservetur, manu propria subter eam decrevimus roborare ac de anulo nostro iussimus sigillare. Signum Karoli gloriosissimi regis. Wigbaldus ad vicem recognovi. Et data decimo Kalendas Iunias anno 11mo et 5to.**

2. Anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi 874, inditione 6, mense Iunio, feria 6, quinta hora noctis, ostensum est signum in coelo. Apparuit enim stella comata in signum Arietis, fulgens quasi faculam, luxitque per dies 14. In ipso vero anno domnus Ludovicus serenissimus augustus obiit mense Augusto feria 6, et Karo-

43 a) sù codex, unde num conciel Combelli. b) Hic, vel potius post finem praecedentis capituli, quod in codice ultimo loco positum erat, calamus deposuit auctor. Paulo post, alio atramento, calamo iterum alio, continuo, adiectum est. EXPL. L. QUINTVS. Carolus gratia etc. sine numeris capitulum, quos adiecimus. Manus similis auctoris, sensum vero et ita ut nequeas certo dicere ubi, adeo mutatur, ut plane alia fiat, et scribae esse appareat, non auctoris. c) secundum indicem libri tertii haec charta post III, 19. ponenda fuit; sed auctor eam ibi omisit et hoc denum loco supplevit, signo neque hoc, neque illo loco addito. d) hic desinit folium; in sequenti atramentum mutatur, sed manus plane eadem, quae tamen sensum habitum plane mutat, ita vero ut non queas dicere ubi. Quum igitur hic desit, apparet, folium quod supra II, 9. excidisse videtur hoc loco, tam fuisse perditum, quam haec charta hic scriberetur. e) ipsa — pagina in raris scriptis non, deletis quae ibi antea fuerant. Manus tamen atque atramentum tam parum differunt a reliquis, ut scribam ipsam haec ita substituisse credibile videatur.

50 *) igitur d. 23. Maii 779. Die 13. Maii Haristallii fuit Karolus. Charta originaria non iam extat.

51) potius d. 12. Aug. 875, indictione 8.

lus rex Francorum ingressus est in Italiam cum multitudine magna, et obtinuit regnum
 anni 2. In secundo vero anno quam ingressus est Italiam, apparuit similiter mense
 Marcio stella comatis, parte occidentali in signum Libre, et luxit per dies 15, sed non
 tam prefulgida, quam illa quae primitus apparuit. In ipso vero anno mortuus est Karo-
 lus imperator, et Karolusmannus rex Bagioariorum ingressus in Italiam cum infinita
 populi multitudine, et obtinuit regnum. In proximo vero apparuit alium signum in coelo
 mirabile, pridie Nonos Ianuarii, cum esset coelum totum serenum, et iam aurora cre-
 bresceret, et apparuit lux immensa, ut nobis⁵² visum est quasi duodecim momenta; et
 cum fuisset intervallum quasi punctum unum, auditum est tonitruum magnum in coelo,
 quod omnes qui audierunt et viderunt tam immensum lumen, exterriti sunt et pavefacti.¹⁰

3.⁵³ *Preclui apice apostolice dignitatis decenter predito, perspicuaque prosapia lucu-
 lente ingenuitatis ineffabiliter precluenti, atque vasto dogmatę sophiæ rutilantis ac sempiternae
 solleter instituto, domno Iohanni venerabili pape insignique patrono totius ecclesiae
 christiane religionis ac vere fidei, necnon auctori rectae credulitatis, quem Dominus post
 se dignatus est sublimare in sacratissimo suggestu Petri et Pauli principum apostolorum,¹⁵
 et cui rite commisit oves sacri gregis, Belegrimus humilis abbas cunctique fratres cenobi-
 talem vitam ducentes in coenobio beatissimi Petri, prisco tempore structo fere alpes Sigustiae
 civitatis, quae est confinis Italiae, in loco qui nuncupatur Novalicium, a quodam patricio
 nomine Abbone, tempore scilicet Theoderici regis, et deinceps a Karulo imperatore cunctis-
 que Romanorum principibus, videlicet consulibus patriciis et senatoribus, quin etiam ab
 universis ordinariis Romane ecclesiae, sacris litteris precepti et privilegii corroborato atque
 beatissimo Petro claviculario caelesti dicato; insuper, pro nefas! a dyra gente Sarraceno-
 rum illo superveniente funditus dissipata, sed rursus annuente gratia superni conditoris a
 quodam marchione Adalbertus nomine, pater Berengarii regis qui dicebatur*, feliciter
 restaurato in oppido quod dicitur Bremidum, iugem aeternae famulationis et assidue vene-
 rationis constantiam. continuamque in effabilem orationum seriem. O clementissime pastor
 atque universae Europae rector, doctrina vere ecclesiasticae sapientiae, intimamus vestrae
 sanctitati ac clementiae nobilitatque ingenue, quod prescriptus marchio, qui restruxit mona-
 sterium in supradicto oppido, convocavit eo omnes monachos antiqui coenobii⁵⁴, qui a
 supervenientibus Sarracenis erant dispersi in diversis provinciis per alia monasteria, relin-
 quens ibi non erigunt partem sui praedii. Sed moderno tempore, quod ille aliqui sibi
 constimiles bonitate sancto concesserunt loco, alter insanus et inmani amentia detentus peni-
 tentis abstraxit, nimirum marchio Arduinus, rapax lupus, latens sub imagine candide ovis,
 ingensque destructor ecclesiae Christi, ferme predictum destructum habet coenobium; nisi
 quod superest, misericordia Dei tuaque clementia ac summa pietas nos famulos tuos respec-
 terit. Namque ut accipimus ab antiquis et venerabilibus eiusdem loci patribus, hoc coeno-
 bium semper fuit subditum defensionis pape Romani. Quoniam quidem constructor et
 octor⁵⁵ eiusdem reliquit ipsum ditioni aeterni regis et gubernaculo clarissimi apostolici
 basilice cunctarum basilicarum excellentissimae, inexplicabiliter deprecans illum atque sup-
 pliciter postulans, quod pro dilectione summe individuae Trinitatis, si aliquid infortunium
 casu eveniret abbati ipsius loci cum monachis, prelibatus papa, sicut pius et acer pastor
 defendit custoditque a fere gregem suam a laceratione atrocium ferarum, ita conservaret
 illos ubique et salvaret, succurreret eisdem ac subveniret ac a persecucione pravorum
 hominum eos liberaret. Quapropter, sanctissimę vates, competenter vestrae clementiae beni-
 gnitatem requirimus, suppliciterque propriam ingenuitatem vestri idalmatis⁵⁶ flagitamus, ut
 pro summa veneracione cunctitonantis genitoris, qui condolens humanam propaginem esse
 dampnatam atque neci subiectam probro corruptelaque protoplasmatis, tradidit unigenitam
 prolem morti, quatinus reduceret famulum ad pristinum immortalitatis aeternaeque beatitu-
 dinis statum, dignemini nobis consulere, necne faustę cunctis in necessitatibus subvenire*

a) primo fuit dicitur; sed postea correxit auctor ipse, cf. ad V, 5.

50

52) hinc apparet, totam hanc notulam non nostri auctoris esse, sed ab eo aliunde ad verbum ex-
 ceptam. 53) secundum indicem libri quinti haec epistola inserenda erat post V, 21, sed ibi auctor
 eam omisit, et hoc demum loco supplavit, signo 21. 22. 54) cf. ad III, 17. 55) i. e. auctor.
 56) ἰδαλμῆς facies benigna.

his 972. Hoc enim die data est bulla Iohannis XIII.
 huic epistolae respondens, quam ex originali habes
 apud Malaspinam p. 92 et in Hist. Patr. Mon. Chart.
 I, 228. Ad nostram cf. supra V, 5. 17. 19. 23. 3.
 21. 22.

nostris, quoniam aut per vos veniet salus nobis post cosmi conditorem, aut omnino dimit-
 temus locum istum. Siquidem tanta est feritas praenotati marchionis, ut nemo nostrum
 permanere potest in eodem loco; quia omnes cortes vicosque et cuncta oppida, de quibus
 victus et vestitus nobis veniebat, totamque meliorem coenobii terram cum famulis eiden.
 5 pertinentibus abstulit nobis, servis tuis. Et nisi fuisset quidam vir praeclarus virtute, et
 inlustri propagine antiquae gentis, Samson nomine, qui prope metam felicitatis vitae in pre-
 titulato coenobio sumpsit habitum sacre religionis, concedens huic loco non minima por-
 tionem suae possessionis, minima haberemus unde spacium duorum mensium vivere quivis-
 semus. Denique quod nefas est didu, dyrus marchio gestiens totum monasterium in suum
 10 redigere servitatem et in filiorum hereditatem, dicit se habere preceptum de eodem. Quod
 frivolum est et mendosum. Namque scimus, quod Lotharius regulus filius Ugonis regis,
 deceptus blandiciis fraudibusve sevi ducis ac ingenti amentia detentus, nescientibus Italis
 principibus nobisque omnibus ignorantibus, pro dolor! clam firmavit illud praeceptum, pro
 15 quo nobis sanctoque loco accidit omne malum. Post quod factum divinitus ingenti plaga
 percussus, in ipsa ebdomada obiit mortem. Quod praeceptum Otto piissimus imperator
 clementissimusque rector multarum provinciarum, veniens ad Italiam, interventu domne
 Adheleide uxoris suae gloriosissimae auguste, iamdicti Lotharii olim relictæ vidue, coram
 cunctis principibus suis, videlicet marchionibus episcopis commitibus et abbatibus, igne cre-
 20 mari fecit. Post aliud nobis rescribere iussit, quod propria manu firmavit. Insuper comi-
 natus est scelerato duci, ne amplius introuderet se de prediis, cortibus, vicibus, oppidis,
 famulisque, naeque de aliquibus rebus ipsius coenobii pertinentibus. Quid plura? Amus
 imperator ad propriam suae nativitatæ provinciam rediens, confestim supranuncupatus
 marchio diris modis coepit affligere abbatem universosque coenobitas septies, abstrahens
 25 omnes res quas imperator benignus reddere monasterio fecerat, et multa insuper quae
 antea non abstulerat, sevens quod ausi fuimus proclamare ante sanctum imperium de
 malis quae nobis inferebat. Ad ultimum reddens nobis aliquam particulam, sed perrezi-
 quam, de prediis monasterii, compulsi abbatem promittere promissionem indignissimam,
 30 quod deinceps non proclamaret se ante aliquam imperatoris presentiam de tali facto. Quod
 scelus credimus condolare Omnipotentem trinum et simplicem, clavigerumque caelestem cum
 omnibus sanctis. Quin etiam cupimus esse divulgatum presentiae vestrae maiestatis, quod
 aut per vestram benignitatem sanctus stabilis manebit locus et firmus, aut prorsus ab ipso
 Arduyno erit destructus et a nobis relictus; quod prohibeat rerum conditor! Idcirco assi-
 35 duis precibus minime desistimus fundere vota, ut vestras mittatis sanctissimas elementorum
 nobulas sanctissimo imperatori, quae resignent illi, qualiter res gestae fuerint inter prescri-
 ptum marchionem et nostrum patronum; quoniam adeo ad nihilum sumus redacti, ut nemo
 nostrum neque palam audeat inde verbum dicere neque ad cortem ire, ob metum iniqui
 40 hostis. Insuper poscimus te, illum taliter supplicare, ut si gratiam Dei cupit habere
 eternumque imperium superni regis si gestis participare cum angelis, reddet abbati ac
 monachis totam tellurem ad ipsum coenobium pertinentem cum famulis ac rebus ibidem
 45 attinentibus, ac dicet effero comiti, quod si amplius introuderit se de prediis ipsius mona-
 sterii, in perpetuum minime ipsum habebit amicum nec dominum. Deinde supplices exora-
 mus benivolam munificentiam vestrae ditionis, quatenus ex parte vestri et per vestros lega-
 tos talem illi transmittatis comiti anathemationem, quod si amplius contra voluntatem
 coenobitarum tenuerit predia ipsius loci, condemnatus et anathematus permaneat in aeterno
 50 tartari igne. Quod superest, manifestare ac promere gestimus summae maiestati vestrae,
 o prepotens presul universae sanctitatis et sacundie, quod semper expectavimus, quo mundi
 plastes Dominus tribueret talem patronum apostolicae ecclesiae, qui ritu antiquorum patrum
 sanctam regeret ecclesiam, per quem salus ac recuperatio nostrae egestati veniret caelitus.
 Quod credimus fore concessum. Quahdoquidem candida fama pervenit ad nostras aures,
 55 nuncios nobis famulis tuis, quod nec munere placatus neque timore perterritus usquam
 recesseris a veritate iudicii, quod est sanctissimum omnium rerum. — Nec te latere volumus,
 sancte pater, quod quidam senex, sanctimoniam habitum ab infantia gerens in ipso
 coenobio, dum quadam nocte solito more intraret in ecclesiam causa orationis, repente
 insolitus sopor oppressit eum. Qui, ut ipse refert, per visionem vidit quendam virum can-

55 56) i. e. litterarum. 57) imperatorem.

didis vestibus indutum, in leva manu gerentem auream pugillarem, in dextera vero argenteam crucem; de qua ter percussit caput ipsius senis a somno eum excitavit, precipiens illi, quo diceret cunctis fratribus, implorarent auxilium a Romano patrono. Agnus Dei Christus, qui pro nostris sceleribus in cruce fuit positus, vos conservet per plurima seculorum curricula, amen⁵.

4.

1027. 5. Post obitum domni Gotefredi abbatis, qui timore et amore Dei plenus fuisse
Jan. 16. refertur, cuius videlicet dominatum pacifico permansit^b temporibus illis. Nam vocante
eum Dominus de ac instabili luce, Odilo quidam juvenis Cluniacensis, nepos alterius
Apr. Odilonis abbatis, abbatiam nostram ab imperatore Chvonrado Rome illi confertur ad
38 regendum⁵⁸. Qui juvenis tunc rudis a claustralibus exiens disciplinis, conspicit se tanti
honoris sublimate cepit turbam militare sibi adherere, nonnullis prediis terrarum, unde
sumptus veniebat monachis, illis vassis in beneficium tradidit; contra monachos vero
et maxime in maioribus inpudenter insurgens, ac contra eos sedule vexans. Quid multa?
dum pueriliter cuncta agitur, ac nimium iocis praeoccupatur, curtemque domini sui
imperatoris parvi pendens, cogitans ne quis posset ei extymplo obsistere: dat⁵⁹ predictam
abbatiam in beneficia cuidam Alberico Chumano episcopo. Nam quidam sciolus necdum
60 presul ita scripsit⁶⁰:

*Nam cum Henricus moritur,
Caesar et alter oritur,
Tunc Bremetenses domino
Deviduantur proprio.*

20

Et iterum:

*At Chunnanorum pontifer
Chunrado multum serviens
Tantum aurum incanduit.
Promissio prevaluit.*

25

Itemque:

*Cucullata milicia
Orruit hanc malitiam:
Hi sunt columbe filii,
Et serpentes discipuli.
Nam ego regnum circui,
Et claustra multa fricui:
Sed nunquam vidi aliquos
Sic temperate callidos.
Ut Bremetenses monachos,
Ostili fraude amichos,
Spernentes iugum summere.
Quod regis datur munere. Z^c*

30

35

40

6. Data itaque abbatia est, sicut supra retulimus; unde abbas cum monachis non modice doluerunt. Episcopus vero callide satis agens, protinus invadit abbatiam, ac famulos iurare sibi fidelitatem compulit. Et eis qui noluerunt metu suo, ab arva exierunt, relinquentes proprias domus. Prudentiores namque monachi suo conspectui aliquando noluerunt se presentare; nam omne thesaurum auferentes secum occultaverunt. Ipse igitur Taurinum veniens, egit arte callida cum marchione Maginfredo et fratre suo
61 Adalrico presule⁶¹, datoque multo precio, ut abbatem caperet. Quod et fecit. Qui palam

^{a)} Agnus — aenea litteris uncialibus scripta sunt. Posthaec duae lineae vacant, folii ultimae. Folium quod proxime sequitur, perditum est, cf. ad II, 15. Quod iam sequitur, incipit manu vel eadem qua praecedentia, vel primi scribae: Post obitum etc. calamo usque ad finem codicis continuo. Signum quo haec inserenda sint, non additur; fuit fortasse in folio 50 deperdito. b) r. c. v. d. cuius p. permanserit eod. c) cf. infra ad c. 12.

58) Romae Conradus non fuit nisi mense Martio et Aprilis a. 1027; unde Gotefredum, qui 18. vel 17. Kal. Febr. obiit, a. 1027. obiisse apparet. Cf. etiam vitam S. Odilonis. 59) imperator Conradus. 60) Benzonem Albensem episcopum intelligendum, monet Ill. Gazzera. Attamen in editis haec non reperiuntur. 61) Astensi. UGHELLI. Muratori haec a. 1030. adscribit, at a. 1031. Terraneo Ad. II, 186. Ceterum ex hoc loco deducunt, Manfredum habuisse comitatum Taurinensem et iurisdictionem civitatis ipsius; cf. Terraneo Ad. II, 253.

omnino nequivit facere quod optabat -- timebat enim cives ipsius civitatis -- sed malum cetrinum ipsi dirigens, mandansque ut ad se veniret, et sic tradidit. In crastinum autem convenientes omnes cives in unum, voluerunt abbatem eripere vi; sed predictus marchio cum turba militare prevaluit, interdicens illis, ne quid offenderent. Episcopus vero secum abbatem sub custodia ducens, mancipavit illum mox in carcerem; ac non post multum fidelitatem illi faciens de abbacia, dimisit eum.

7. In tempore quo messis tunditur, idem ipse Cumanus episcopus Bremito venit, invasitque duos monachos, ut mitteret in custodiam, qui magni tunc apud Deum et seculum habebantur. In nocte sequenti, dum cogitaret hoc nefas, sanctus Petrus ante locum meo monachisque? Ita agens et in inguine percussit eum. Qui statim cernens suam internitionem, cum redditur lux terre, proficiscitur. Tamen optavit ibi mori et sepeliri. Sed magno timore capti, hoc ne fiat rogant; enimvero si hoc ageretur, vivi a potestatis terrae illius detinerentur. Ipsemet vero vectus in equibus semivivus abiit; mortuus denique est, antequam ad Cumanam perveniret urbem. Dum exueretur vestibus, saraballa eius stercorebus lahefacta reperta sunt. Ipsi qui viderunt, testimonium prebuerunt, et ad hoc supersunt, qui se vidisse confitentur. Nam ipse sepiissime testabatur, quod a quodam clerico barba et capite cano, qui sibi in eodem cenobio aparuerat, percussus sit; quem omnino intelligimus beatum fuisse. Dignus quippe fuit tali morte, qui servos Dei et locum sanctum multis affecit calamitatibus.

8. Post mortem huius quidam Teutonicus episcopatum⁶² suscepit, nomine Litikerius. Hic contulit abbatiam domno Eldrado, reprobato Odilone. His Eldradus vir bonus fuit, plenus dierum, crescens in senectute bona. Demoravit abbatiam suam decem annos cum omni moderatione aequa paceque condigna. Post circulum mulierum annorum mortuus est, et sepultus in pace⁶³. Temporibus huius abbatis actum est miraculum quoddam, quod tacere nolumus. In ebdomada sancte pasce, dum cantarentur vespere, quidam homo venit surdus mutusque et contractus, plenus demonibus. Qui ingrediens templum vociferabatur, nihil dicens nisi tantum vocem dans ad sydera. Post spatium unius hore concito gradu ad aram cucurrit sancti Petri, et amplexatus est eam; statimque erectus est, et vinculum linguae solutum est, et evomens caulentum sanguinem, liberatus est per intercessionem sancti Petri a tot infirmitatibus. Hoc vero nostris oculis vidimus, et testes sumus huius rei.

9. Igitur notum facimus omnibus sanctae Dei ecclesiae fidelibus presentibus scilicet atque absentibus, de malo quod passum est monasterium Bremitense ab illo qui nuber abbas visus est, Oddo nomine. Nam hic in quodam prelio percussus, magis causa timoris quam Dei veneratione ad monasterium Bremitense pervenit, ibique se Deo et sancto Petro atque domno Gezoni abbati monachum vovit. Interim volentibus annorum curriculis, erat abbas illius loci senectute flebilis; volentibus cunctis fratribus non domno imperatore Heinrico se consentiente, abbatiam alteri dedit⁶⁴. Quidam frater monasterii deprecatus est abbatem, ut huic supradicto monacho Oddoni quendam obedientiam de Pollentia subitus eum daret; qui precibus eius adquevit. Illo namque tempore magna persecutio erat inter Ardoinum et Maginfredum. Quod sciens predictus monachus Oddo scilicet, abiit Ardoinum; postulatus est eum pecuniam dante atque pollicente, ut illum abbatem faceret de cella, unde prioratum habebat. Marchio autem dixit, se non posse facere, quia pater suus dederat Bremitensi monasterio. Tunc monachus acephalus ait: *Si mihi dederis abbatiam et contra abbatem meum tenere feceris, cartas patris tibi reddam.* Tunc Ardoinus ita dixit ut fieret. Statim quippe lude pedagogus⁶⁵ furatus est cartas, reddidit Arduino. Nec mora, ipse marchio duxit secum Romam, obtulit maximam pecuniam pape, et dedit ei consecrationem. Quo audito Bremitensis abbas grave pertulit; abiit ad domnum papam, retulit per ordinem, quomodo contra

a) Nam ipse -- fuisse auctor ipse statim inter lineas supplecti.

62) Cumanum, paulo ante a. 1031. secundum Ughellum IV, 285. 63) „Nequaquam igitur confundendus est, quod fecit Terraneus, cum Eldrado III, qui a. 1060. subscripsit concilio Romano; magno laudibus extollitur a Willelmo in vita Benedicti Clusen-

sis et a Petro Damiano in epistola ad Adelaidem comitissam; a. 1069. ad sedem Carnotensem vocatus, ibi episcopus obiit a. 1075.“ Malaspina p. 79. 64) Gotefrido ante 1014; cf. supra V, 38. 65) i. e. Zügling.

1014. Deum et ordinem suum gesserat. Tunc dominus papa cognita veritate, dato anathemate iussit, ut nec abbas fieret et in iussionem sui patronis rediret; deditque licentiam, ut quicumque vellet adiuvare eum, ex suo deposito liberam haberet facultatem et benedictionem. Nec mora, abbas perrexit ad Maginfredum, petiit misericordiam de suo oberrato, ut per licentiam pape, si posset, eum quocumque ingenio caperet. Interim 5 Maginfredus^a preparat se ad capiendum Leviathan; incepit et perfecit. Insuper omnibus modis iuravit ita dicendo: *Ego Oddo monachus diebus vitae meae amplius Bremetensem abbatiam non accipiam, neque sine licentiam domni mei Gottfredi abbatis abbatiam nec prioratum habeo*. Sic callide liberatus, oblitus sacramentum et omne firmamentum, ad 1021. priorem recursit delictum. Ita se habuit, dominus imperator Heinricus donec regnum 10 venit. Cognitis omnibus eius nequiciis, cunctis videntibus episcopis qui aderant, detestabilem sarrabaitam⁶⁶ cepit, baculum fregit, atque superbum de sede deposuit; insuper ut nunquam de claustro exiret, firmiter precepit. Nec multum, cum fratribus permansens, inter eos discordiam ponens. Hoc abbas vidit, illum abscedere maluit quam totam congregationem in precipitium mitteret. Dedit ei unum prioratum, ut vel hoc 15 sufficiens quiesceret. Quo accepto nec quievit, sed quicquid in aeclesia invenit, libros, calices crucesque atque thesaurum — de vino et pane non est numerus — omnia vendidit, maximam pecuniam fecit, Alrico episcopo Astensi dedit pro una abbatia. Sic res permansit. Quievit viventibus abbatibus istis Gezone, Gottfredo, Odilone, Aldrado. Ultimo 1047. mortuo, abiit Cumensem episcopum Leuticherium; dedit, promisit, iureiurando spondit 20 episcopo et clericis^b, fidelibus et famulis inter omnes quingenti libras pro Bremetensi abbatia. Qua recepta, tulit, vendidit pro pecunia quam promisit, cruces, calices, coronas, texta euangeliorum, tabulas altaris, turribula, quicquid de thesauro invenit — de pane, vino carneque lingua dicere non sufficit. Insuper coegit, ut monachi iurarent sibi fidelitatem, quomodo et laici faciunt. Unus ex maioribus idcirco lamentatus 25 est nuncius domini imperatoris, captus et posuit in carcerem; nec inde exeundi habuit facultatem, donec ipsemet dedit sibi unum ex famulis, et fecit pro ipso sibi ipsi iurare fidelitatem. Quicquid hic scriptum est, si quis probare voluerit, in veritate comperi et quomodo plus sit; nichil deerit quemadmodum hic legitur^c.

10. Frueratur interea bona ipsius abbatiae, cum suis comedens ac distraens cui 30 cumque poterat. Nam in terrarum et diversarum opum acquisitione nullomodo studebat, interdicens nostris, ne acquirerent, ex suis autem totam replebat terram. Erat enim plenus dolo et simulatione; monachos vero sibi subiectos omnino secularibus hominibus, maxime marchionibus, male diffamabat, ceu semet exaltans uti iustum; suis vero criminibus pessimis tamquam privignus apud seculares^d criminabat. Sicque factum est, dum 35 filios velut criminosos denudat, immitatus Cham, qui verenda patris non operuit quin potius deridendo detesit⁶⁷, ut ipse magis postmodum in deterioribus et cenulentis laboretur factis. Cum vero Deus suam contemplatus esset infidelitatem, obcecavit illum ut dignus fuerat, traderetque⁶⁸ alteri clam ipsam abbatiam. Quod et fecit, ergo cum per 40 iuriis et illicitis sacramentis, sine voluntate et consensu fratrum, cupiens exinde infinitam pecuniam accipere. Unde credimus divino iudicio actum, quod tanti honoris deinceps caruisset, dataque est alteri^e multo se meliori.

11. Interea quid impiissimi tyranni Maximiani olim sit consecutum, breviter colligere placuit. Cum dispositis insidiis genero suo Constantino mortem moliretur, deprehenso dolo apud Massiliam captus est; nec multo post strangulatus, terribili supplicio 45 adfectus impiam vitam dignam mortem finivit. Circa igitur hec tempora apud Maxiliam civitatem sepulchrum eiusdem Maximiani christianorum ingens persecutor inventum est. Nam sicut nobis retulerunt qui interfuerunt, erat mirabiliter corpus eius intus et extra unctioe balsami et alia nonnulla genera odoramentorum opido perfusum; corpus quo-

a) m. monachus p. sed postea expunctum est monachus. b) ita correxi; codex habet: leuticherium dedit promisit iure 30 iurando . spondit . et episcopo . clericis etc. c) abhinc atramentum paululum mutatur; manus eadem. d) secularibus. corr. ut videtur ab auctore ipso seculares. e) post hanc vocem calamus mutatur et litterarum forma paulo fit nitidior: manus tamen eadem manet atque atramentum. f) hoc signo hic et post V, 42 posito auctor indicare voluit, hocce caput ibi inserendum esse.

66) „Sarabaitae sunt monachi irregulares, qui de monacho nil habent nisi cappam“ Terraneo Ad. II, 96. 55
67) i. e. detexit. 68) i. e. ut traderet Oddo.

que eius totus integer, tetra^a pilo, caro candida, barba permaxima; ad caput vero eius pocula erat auro aurizo, plena balsami. Ipse vero in locello plumbeo quiescebat, in quodam labro ex marmore candidissimo, cum literis aureis desuper scriptis. Nam consilio Rainaldi archiepiscopi Arelatensis et ceteris fidelibus actum est, ut in mari magno cum totis labris iactaretur. Nam diebus ac noctibus maris equora ibi videntur semper ardere, ubi iactatum est corpus eius.

12. Hoc tempore Leodegarius archiepiscopus Viensis vitam et mores, ortus et actus suorum antecessorum archiepiscoporum scribendo colligere curavit⁶⁹.

13. Hoc tempore Lambertus rex apud Italiam regnabat; suoque tempore fuit comes Maginfredus, quem interfecit⁷⁰, necnon et Ammulus episcopus Taurinensis, qui eisdem civitatis turribus et muros perversitate sua destruxit. Nam inimiciam exercens cum suis civibus, qui continuo illum a civitate exturbarunt; fuitque tribus annis absque episcopalis chathedram. Qui postmodum pace peracta reversus, et manu valida contus⁷¹ destruxit, sicut diximus. Fuerat hec siquidem civitas cum demissimis turribus bene redimita, et arcus in circuitu per totum deambulatorios, cum propugnaculis desuper atque antemuralibus. Siquidem prefatum regem idem episcopus a filio Maginfredi comitis⁷², cum in silva venationi exerceretur et in gremio adolescentis somno oppresso obdormiret⁷³, dolo interfecit. Post modicum autem apparuit illi⁷⁴ quadam die diabolus in modum vulpeculæ, cum equitaretur; quam perniciter insecutus est, sicut fatur popularis vulgus, in tantum ut ulterius non sit visus.

14. His quoque diebus Wido serenissimus imperator regnum Longobardorum paucis obtinuit annis⁷⁴. Circa hec tempora Rodulfus rex regnavit apud Italos⁷⁵.

15. Carne itaque imperator Otto maiore mortuo, illico successit protinus in regno secundus Otto filius equivocus eius. Migrato vero isto e seculo, tertius Otto in regno eligitur⁷⁶, qui in coniugium quandam sumens Grecam, filiam Constantinopolitani imperatoris; quorum paranymphus extitit archiepiscopus Arnulfus Mediolanensis. Hic cum Grecis quodam tempore bellum agens; in quo videlicet praelio captus cum ab ipsis teneretur, supra equore marino suspectus est ab ipsis, fore regem. Quam suspitionem ipse cum suis, in quantum quibat, se regem abnegabat, sed suum fidelissimum et auricularum eius se fatebatur. Dum autem ista et alia nonnulla huiusmodi litigando prosequerentur, insinuabant, ut nisi auro argentove quantum sui corpus aequae lance pensaret redimeret, non foret dimissurum. Missa protinus relatio est^b ad reginam, quae ibi tunc proxima aderat, et insinuatum est illi omne rei eventum. Que citissime plurimos ephêbes misit iuvenes, feminili habitu indutos, cum mucronibus sub tunicis absconditis, qui videbantur ceu turba puellarum, ferentes duodecim scrinia uti plena ex auro, in quibus erant tria plena ex auro et argento, omnia vero alia plena erant lapidibus, firmiter clavibus obseratis. Cumque ad litus pervenissent maris, aperta sunt illa tria scrinia in quibus erat aurum, et proferentes sermocinabantur. Tunc unus ex suis militibus ei dure collocutus est, reminiscens illi priorum bellorum victorias. Subito excutit se cum magna vi a manibus illorum de nautula, in qua tenebatur, ita ut manus illorum plene relicte essent diploide quo indutus fuerat, et misit se in aqua. In qua cum strenuissime nataretur, duo fortissimi illorum perniciter insecuti sunt illum. Unus autem illorum, qui illum insequerentur velotius^k, cum vellet regem manibus capere, rex iniecta manu suffocavit illum extimplo, atque alteri aequae faciens, evasit.

45 a) *loc. cod.* b) *signum indicat, hoc caput paulo superius post app. 5. inserendum esse.* c) *hoc signum ubi in codice non iam reperitur; fuit procul dubio in libro quarto, iam deperdito. Duchesne etiam hoc caput praeposuit his quae ex libro quarto excerpti; invenerat igitur ibi signum huic respondens.* d) *hanc vocem postea auctor supplevit.* e) *hoc signum ubi non reperitur in codice; fuit igitur in libro quarto deperdito.* f) *signum hoc caput supra post V, 18. inserendum indicat.* g) *Hic cum — marino primam hic omissa, infra post sermocinabantur tegebantur, loco plane incongruo. Postea auctor ipse ea ibi expunxit, et hoc loco intra lineas reposuit, supplens etiam lenis, quod scriba omiserat.* h) *relationem, sed postea correxit.* i) *ita correxit postea, quod primo scripserat ista.* k) *insequerentur velotius primo, sed corr.*

69) sedit inde ab a. 1026. Hae vitae non iam extant. De hoc enim sequentia omnia intelligenda sunt, exceptis quorum p. e. a. Arn. Mediol. Nam hunc Otto 70) cf. Ann. Fuld. a. 896. Liutpr. I, 10. 71) i. e. cunctos, scilicet muros. 72) Hugone, cf. III. Constantinopolim miserat a. 1001. sponsam petiturum. Sed priusquam reverteretur, Otto III. vita 73) episcopo? 74) a. 899. functus est. COMB. 75) a. 922—937; cf. supra V, 2. 76) Confundit noster Ottonem III. cum Ottone II.

16. Circa hec tempora Henricus imperator regnum excipiens Italicum, deiecto
 1014. Arduino, cum quo sui ante dimicauerunt et victi fuerunt, et quem post triduum in Spar-
 ronis castrum annum obsederat integrum, quem capere minime potuit; sed post modi-
 77 cum monachus efficitur⁷⁷. Ille vero regno privato, Henricus mox illum arripuit, tenuit-
 que eum viginti annos⁷⁸. Hic multe prudentie fuit, scientia namque litterarum strenuis-
 5 sime imbutus. Marchiones autem atque episcopos, duces et comites, necnon abbates^b,
 quorum prava erant itinera, corrigendo multum emendavit; marchiones autem Italici
 regni sua calliditate capiens et in custodia ponens. Quorum nonnulli fugam lapsi, alios
 79 vero⁷⁹ post correctionem ditatos muneribus dimisit. Hic dum vixit, multum amator
 nostre abbatiæ extitit hac custos cum coniuge sue auguste. 10
17. Defuncto quoque Henrico, Chuonradus per omnia litterarum inscius atque
 1026. idiota regnum arripuit Longobardorum. Qui nonnullas subiugavit ecclesias, episcopia
 quoque necnon abbatias. Inter quarum nostra a proprio domino orbata, ut supra retu-
 linus, sub iugo Cumani episcopi tradita est luci causa a predicti Chuonrado. Cuius
 quoque filius Benjamin, qui alio nomine appellatur Henricus imperator, bene pericia litte-
 rarum imbutus, a profano dominio quo premebatur abstrahens et in proprio statu id
 10 e. regio erigens, interdixit maledictionibus in priori praecepto quod nobis de eandem
 Apr. 9. abbatiam fecit⁸⁰, ut nullus rex nec imperator ultra subiugationi alicui eam traderet.

FRAGMENTA VITAE B. ELDRADI.

Laetare a Novalicium patris Eldradi meritis. qui parentum nobilium rebus ditatus inclitis exemplo vitae caelitis per virtutum suffragium nois ad caeli bravium nonstrabat iter subditis.	Quorum recepta sinibus, solutus aevi nexibus et flammis iuvenilibus, huius mundi naufragio	20
ex Gallicana patria, quae dicitur Provincia, non infimis parentibus ortus, Alpibus montibus, oppidum Ambolia municeps et indigena, nobilis quidem genere	nudus, Christi vestigia sequens reliquit omnia. Siquidem mentis oculis infra suae sacrarium cogitationis dignissimum circumcirca prospiciens	25
heati Petri meritis construxit et nonnulla susceptioni hospitem peregrit habitacula. Composuit pulcherrimum ibidem viridarium, ex quo cuncti venientes habere possent edolium	circumcirca prospiciens sagaciusque perquirens, locum si quem inueniat, ubi vestem suscipiat ^b , quo monachorum regula arctiorque custodia	30
Non modicam substantiam relictam a parentibus partim dedit ecclesiis et reliquam pauperibus.	vigeret, et religio merneret sollicitior. Circumiensque Galliam atque sibi domesticam peragravit Provinciam: translatum Aquitanias devenit ad Hispanias. Inde lapsus regressus est Italiam, ubi a multis didicit precipuum coenobium	35
	ex antiquo vocabulo vocatam Novalicium, quod novae lucis primordia et sanctitatis exordia	40
		45
		50

a) hoc signo indicatur, caput hocce post V, 34. inserendum. b) n. et a. sed expunctum. c) signum indicat, hoc caput post V, 44. inserendum esse. d) ex Rochez p. 112. e) ex Rochez p. 99 et Actis SS. n. 2 f) R. et A. haec ita habent: o. et ut certum dicitur, Ambolianensis (Ambolicensis Acta) oppidi Alpibus montibus undique septi m. et i. fuit nob. q. g. sed nobilior animi virtute. g) nudus nudi sequens vestigio pro quolibet r. o. Rochez. nudus evasit Acta. h) s. q. i. u. v. i. ex Rochez; desunt Actis.

77) Arduinus rex, in monasterio Fructuariensi, ubi Arnulf. Mediol. I. 18. 80) edito ex originali in obiit d. 19. Dec. 1015. 78) undecim potius Hist. Patr. Mon. Chart. I, 567. regnum Italiae, viginti tres Germaniae. 79) cf.

ibi noscantur exorta;
 quod Amblulfus pervigili
 sub cuius moderamine
 5 quingentorum . . . Domino
 monachorum *tunc* agmina
 militabant dignissima . . .
 . . .
 10 **Mente^a servus cum sedula**
 Benedicti sub regula
 Dei servivit filio
 in suo Novalicio
 Eldradus simplex, humilis
 servus Deo amabilis
 15 relictis mundi sordibus
 divinis haeret cultibus.
 . . .
 20 **Amblulfo^b vero *mortuo***
 cunctis *consentientibus*
 Hugo Caroli filius
 in sede constituitur,
 nobilitatem generis
 qui sublimavit meritis
 et verbis et operibus
 25 subiectos digne docuit . . .
 . . .
 30 **Eodem^c ergo tempore**
 Lotharius rex nomine
 ex Caroli progenie
 fines regni Italiae
 gubernabat eximie,
 in armis valde strenuus
 intentusque operibus
 35 bonis et elemosinas
 agebat frequentissimas,
 qui predictum coenobium
 sanctitate praecipuum
 honorabat attentius
 et munerabat saepius^d.
 40 Inter cuius permaxima
 est prope montes munera
 ab incolis Italiae
 Pagnus dictus ex nomine,
 quem ob insigne regium
 45 virtutis privilegium
 largitus est coenobio
 praedicto Novalicio;
 religione praeclarus^e
 50 quo monachorum numerus
 trecentorum assiduis
 Christo vacabat studiis . . .
 . . . **mortuus**
 55 **Idus Martii tercio**
 sub Lotharii filio^f
 sepultus apud Novalicium
 suum dilectum coenobium;
 ubi viget miraculis,
 60 eoruscet beneficiis,
 et praestat sanitatibus,
 presentatur virtutibus . . .

Dum vir clarus excubias
 noctu servat angelicas,
 quidam mutus advenerat
 ad eius sacra limina,
 petens oris colloquium
 et linguae solvi vinculum.
 Aat illius coenobii
 familia et pueri
 illum putantes fingere
 sicque eos decipere,
 verbis actum minacibus
 et afflictum verberibus,
 cum iam nihil proficiunt,
 extra fores proiciunt . . .
 . . .
 Eodem namque tempore
 Ubertus quidam nomine
 similiter adveniens,
 utroque pede claudicans,
 patrem pulsat gemitibus
 et exorat singulibus,
 ut sibi gressum conferat
 et sanitatem prebeat . . .
 . . .
 Eadem circa tempora
 venerat muliercula^g
 quaedam petens auxilium
 ad eiusdem coenobium.
 Nam lactis sibi copiam
 dicebat *esse* sublatam,
 peccatis exigentibus
 et plurimis criminibus.
 Quae cum diu oraculis
 persisteret assiduis
 coepit se lac effundere
 et ubero tumescere
 intantum ut iam copia
 effusi lactis . . .
 . . .
 Fertur adhuc miraculum
 inter multa praecipuum,
 Quod non solum hominibus,
 sed etiam pecudibus
 largitur beneficia
 quam saepius per plurima.
 Pagani *namque* patriae
 saepissime Italicae
 candelas habitudine
 iumentorum compagine
 at illis deprecantibus
 et vota persolventibus
 iumenta domi pristinae
 redduntur . . .
 . . .
 Solempnitas advenerat
 beati Petri maxima,
 ad quam puer ex abdita
 mutus venit provincia,
 qui nunquam oris proprium
 habuerat colloquium.

a) ex *Rochez* p. 103. b) ex *Act.* 4. c) ex *Rochez* p. 108 et *Actis* 4. d) *hic desunt excerpta apud Rochez, sequentia datus omnia ex Actis SS. 4. 5. 8. 9. 10.* e) *praecclarus Acta.* f) *m. est autem t. I. M. r. Ludovico Lotharii*
 65 *f. et s. est a. N. Acta.* g) *mulier Acta.*

Qui dum ad sancti tumulum pernoctaret precipuum, Heldradus vir sanctissimus sibi venit per somnium; qui os eius aperiens absolvit linguae vinculum. Eadem circa tempora lues quaedam pestifera vastans catervas hominum et coetus animalium, ita ut per ecclesias simulque coemeterias quinque vel octo feretra portarentur funebria. ... parentes ipsorum	conversi sunt ad Dominum, et Holdradi sanctissimum ^b deposebant suffragium, ut ab ipsis mortiferis salvarentur incommodis. Venerunt ergo unanimes ad Heldradi ecclesiam offerentes argenteam catenam illi munere huius necis humillime. Qui orantes respiciens, ab illa lue ^c deinceps sunt redditi incolumes	5 10 15
--	---	---------------

EX NECROLOGIO NOVALICIENSI⁸¹.

	NOSTRE CONGREGATIONIS.	NOSTRE SOCIETATIS.	UTRUSQUE SEXUS.
	Kal. Ian. Deposicio domni Wilelmi abbatis		
	7. Id. Ian. Deposicio domni Romaldi abbatis Brem.		
	5. Id. Ian. Deposicio Ebonis episcopi.		20
	18. Kal. Febr. Deposicio domni Goifredi abbatis Bre- metensis et domni Nicholai abbatis Brem.		
	14. Kal. Febr.	OTTO MARCHIO. Hic dedit Pol- lentiam.	
	13. Kal. Febr. Deposicio domni Benedicti abbatis Bre- mensis.		25
	6. Kal. Febr. Deposicio domni Ioseph episcopi Ypo- regie et abbatis Novaliciensis.	Remedius episcopus.	
	5. Kal. Febr. Deposicio domni B. abbatis Novaliciensis.	Domnus Carlomannus imperator.	
	12. Kal. Mart.	Guillelmus episcopus.	30
	9. Kal. Mart. Deposicio domni Burgi habatis Bremetensis.		
	5. Kal. Mart.	Obertus prior S. Andree Tauri- nensis.	
	4. Kal. Mart. Deposicio domni Bertoni abbatis Bre- metensis h. s.		35
	Kal. Mart.	Deposicio domni A. Sabaudie co- mitis sub a. D. 1383. Deposicio domni Umberti comitis.	
	4. Non. Mart.		
	3. Non. Mart. Deposicio domni Gariverti, qui et Gezo, venerabilis patris monasterii Bremetensis.		40
	Non. Mart. Deposicio domni Amedei Bre- metensis abbatis.		
	8. Id. Mart.	Ioseph episcopus.	
	3. Id. Mart.	Petrus prior de Caloz. Otto comes.	
	3. Non. Apr.	A. D. 1270 obiit Iacobus quondam ⁴⁵ abbas S. Iusti Sacusiensis et prior Novaliciensis h. s.	

a) coemeteria Acta. b) sanctissimi Acta. c) deest Actis.

81) excerptimus haec ex schedis quas Illustrissi-
mus Eques Gazzera gratiose nobis sum communi-
cavit baronis Vernazza. Hic eas a. 1788 apud No-
valicienses excerpterat ex fragmentis necrologii,
foliorum octo formae quadratae ternis in quavis
pagina columnis, quae continebant dies 1—28. Ian.,
12. Febr. — 17. Mart., 3. Apr. — 2. Iun., 20. Sept.
— 7. Oct., circa annum ut credebatur Vernazza 1200 50
ex antiquiori a primo scriba calamo continuo ex-
cepta, dein a plurimis continuata. Quas additiones
inclinata litterarum forma a prima manu distinctimus.

NOSTRE CONGREGATIONIS.

NOSTRE SOCIETATIS.

UTRUSQUE SEXUS.

7. Id. Apr.

Domnus Guiffredus miles inclitus
de Mediolano.

12. Kal. Mai. *Deposicio domni Iohannis venerabilis et
pii patris abbatis monasterii Bremetensis.*

7. Kal. Mai.

Deposicio domni Mainfredi abba-
tis Fructuariensis.

Kal. Mai. Deposicio domni Belengrimi abbatis Bre-
metensis.

10 Non. Mai. Amizo abbas.

6. Id. Mai. Deposicio illustrissimorum virorum et ve-
nerabilium patrum Asinarii et Frodoini
abbatum.

EX NECROLOGIO S. ANDREAE TAURINENSIS⁸².

83

- 15 Kal. Ian. Deposicio domni Wilielmi abbatis.
2. Non. Ian. Deposicio domni Bruningi prepositi huius cenobii atque constructoris⁸³.
5. Id. Ian. Deposicio domni Romaldi abbatis Bremetensis.
2. Id. Ian. Deposicio domni Taurini abbatis⁸⁴.
Id. Ian. Deposicio domni Ottoni abbatis.
20 18. Kal. Febr. Obiit Vbertus abbas.
17. Kal. Febr. Deposicio domni Gotefredi abbatis Bremetensis. Ardingi. Bosonis
abbatis.
14. Kal. Febr. Deposicio domni Oddoni marchionis.
13. Kal. Febr. Deposicio domni Ottonis abbatis Bremetensis. Vmille cometisse et
25 monache.
6. Kal. Febr. Deposicio domni Ioseph abbatis et domni Regnimiri episcopi.
5. Kal. Febr. Deposicio domni Karoli imperatoris.
7. Id. Febr. Deposicio domni Anastasii et domni Iohannis abbatum.
4. Id. Febr. Deposicio domni Adraldi abbatis.
30 2. Id. Febr. Deposicio domni Landulfi episcopi.
14. Kal. Mart. Deposicio domni Alberti abbatis⁸⁵.
12. Kal. Mart. Deposicio domni Wilielmi episcopi.
6. Kal. Mart. *Obiit Raenaldus abbas* *.
4. Kal. Mart. *Deposicio domni Berlonis Bremetensis abbatis* *.
35 2. Id. Mart. Deposicio domni Gezonis abbatis Bremetensis.
11. Kal. Apr. Deposicio domni Gislaldi abbatis Novaliciensis.
8. Kal. Apr. *Obiit domnus Willelmus abbas Fiscani* *.
5. Kal. Apr. Deposicio domni Heirradi Novaliciensis abbatis.
Non Apr. *Deposicio domni Amedei Bremetensis abbatis* *.
40 3. Kal. Mai. *Deposicio domni Hugonis abbatis* *.
Kal. Mai. Deposicio domni Belegriini Bremetensis abbatis.
3. Non. Mai. Deposicio domni Romani abbatis.
Non. Mai. Obiit Amizo abbas.
7. Id. Mai. Deposicio domni Aginulfi abbatis Pinarcolensis.
45 6. Id. Mai. Deposicio domni Asinarii et domni Frodoini abbatum.

85

a) manu s. XIII. b) alia manu s. XIII. c) manu s. XII. d) manu s. XIII. ut videtur. e) manu s. XII.

82) Et hoc debemus insigni quo Monumentis no-
stris favet stadio Constantii Gazzerae, Illustrissimi
Viri, qui illud in vico vendente thus et pipor re-
50 pertam ab interitu servavit. Constat undecim fo-
liis membranaceis formae quadratae, quorum ulti-
mum desinit in 13. Kal. Aug., reliqua deperdita sunt.
Descriptum fuit manu pulchra continua s. XII in.
ex antiquiore; aliae manus postea multa adiocerunt.
55 Quae inde excerpta hic damus, primae manus sunt;

quae aliarum, accurate semper indicavimus. Inte-
grum edidit Ill. Eques L. Provana in Hist. Patr.
Mon. V, 194 ex apographo manu De Lewis facto.
83) De eo cf. Chron. Nov. V, 25. 84) Necrolo-
gium S. Solutoris Taurinensis editum in Hist. Patr.
Mon. V, 215. eius mortem Iidibus Ian. ponit. Vi-
detur fuisse abbas S. Solutoris. 85) Necrol. S.
Solut.: 15. Kal. Mart. Obertus abbas.

- Non. Iun. Depositio domni Ludowici imperatoria.
 8. Id. Iun. Deposicio domni Pape Bremetensis abbatis^a.
 Id. Iun. Depositio domni Ugonis abbatis Novaliciensis.
 15. Kal. Aug. Obiit HERMENCAUDUS abbas S. Michaelis^b.

CHRONOLOGIA ABBATUM NOVALICIENSIVM.

1. Gado	a. 726. Ian. 30.	abbas dicitur in fundatione Abbonis, de qua cf. ad I, 1.	5
	739.	abbas dicitur in testamento Abboniano. Citatur I, 2. IV, 18.	
2. Abbo		citatur IV, 18.	
3. Ioseph		ib.	
4. Ingellelmus		ib.	10
5. Gislaldus	Mart. 22.	obiit secundum Necr. S. Andreae. Citatur IV, 18.	
6. Asinarius	765.	subscripsit consentui Attiniacensi. Mon. Leg. I, 30.	
	769. Octobri	a Carlomanno privilegium accepit, ex originali genuino archiepi regii Taurinensis inter Novalic. marzo I. n. 2. editum Hist. Patr. Mon. Chart. I, 20.	15
	770. Iun. 20.	Niumagi a Carlomanno confirmationem liberae abbatum electionis a Pippino concessae habuit, cuius tantum apographum superest s. XVII. inter Novalic. marzo I. n. 3, editum H. P. M. I, 56. Murat. Ant. II, 19.	
	Mai 10.	obiit ex Necr. S. Andreae et Noval. igitur a. 771. Citatur II, 11. III, 2. 4. IV, 18.	20
7. Witgarius	771. Decbr.	Carbonari primus Karolum totius Franciae regem salutavit, teste Aimoino. Citatur III, 4. IV, 18.	
8. Frodoinus	Febr. 10.	ordinatus est III, 19. procul dubio a. 773; nam si a. 772, confirmationem regiam iam eodem a. 772 quaesisset.	
	773. Mart. 25.	Carisiaci a Karolo confirmationem privilegiorum accepit, ex orig. genuino inter Novalic. m. 1. n. 5. editam H. P. M. I, 21.	
	779. Mai 23.	a Karolo privilegium habuit, quod in app. 1. legitur; orig. non iam extat.	
	783.	Karoli privilegium suppositum est, cf. ad III, 26.)	
	801.	vel post Karolum ipsi testamentum Abbonis confirmavit, cf. ad I. I. III, 17.	
	810. April	Tentarii donatio inter Noval. m. 1. n. 8. aut apographum s. XI. est, 30 aut tunc demum confecta; legitur H. P. M. I, 29.	
		a Karolo et Ludovico donationem habuit iam perditam, cf. III, 26.	
	814.	Ludovici charta inter Noval. m. 1. n. 9. falsa est, cf. ad III, 26.)	
	Mai 10.	obiit ex III, 19 et Necr. S. Andr. et Noval. vixit in abbatiam 43 annis III, 19. itaque obiit a. 816. Citatur III, 2—19. 25. IV, 18.	35
9. Amblulfus		Frodoini successor dicitur III, 24. IV, 18. et puer oblatas Wigario abbati, itaque a. 771 vel 772. Hoc igitur certum est. Et tamen in placito Boderadi comitis anno Karoli regis in Italia 2. indict. 14. mense Novembri, qui est a. 880, coram iudicibus comparuisse dicitur Amblulfus abba monasterii S. Petri et Andreae situm Novalicii; cuius placiti charta, inter Novalic. m. 1. n. 7, edita apud Murat. Ant. I, 359. H. P. M. I, 62. et excerpta apud Rochez p. 54. adeo genuina videtur, ut de eius fide ne levisima quidem possit esse suspicio. Duo igitur huius nominis abbates fuisse videntur, prior Frodoini successor alter a. 880, quem noster in catalogo IV, 18 eo facilius omisit, quo maiorem de his temporibus incertitudinem fuisse ex libri IV fragmentis videmus. — Citatur III, 24. IV, 18.	55
10. Hugo	Iun. 13.	obiit ex Necr. S. Andreae et III, 31. De tempore nil scimus, cf. III, 15. 25—27. 31. IV, 18.	
11. S. Eldradus	825. Febr. 14.	a Lothario donatur mon. Appanea, cuius orig. genuinum inter Noval. m. 1. n. 10. editum est H. P. M. I, 33.	
	827. Mai 8.	citatur in Bosonis placito, quod est inter Noval. m. 1. n. 11, at non orig. genuinum, sed s. XI in. imitatum ex genuino, si forte omnino falsatum.	
	Mart. 13.	mortuus est, regnante Ludovico Lotharii filio; vixit sub monachali disciplina a. 7, praefuit autem 30. Vita S. Eldradi n. 5. Sed hoc aperte falsum; nam Ludovicus solus regnare coepit a. 855. et iam a. 845 tertius Eldradi successor abbatiam tenuit. — Citatur I, 12. III, 31. IV, 1—18.	60
12. Bonifacius		citatur IV, 18.	
13. Richarius		ib. citatur.	
14. Ioseph II.	845. Iun. 13.	a Lothario privilegium adeptus est, quod ex or. genuino inter Noval. m. 1. n. 12. legitur in Mur. Ant. VI, 315. H. P. M. I, 42.	

a) manu s. XIII. b) manu s. XII vel XIII.

845. Oct. 10. *Lotharii diploma inter Noval. m. 1. n. 13. non genuinum est, sed s. X in. aut fabricatum aut apographum; cf. ad IV, 20.*
15. Heirardus . . . c. 890. *obit ex Necr. Noval. et S. Andreae. Citatur IV, 18. 20.*
- 5 *vixit, ex IV, 21. Falso igitur IV, 18 ante Iosephum ponitur, fortasse errore tantum Pingonii.*
16. Conibertus *obit ex Necr. S. Andreae. Citatur IV, 18. 21.*
17. Petrus *citatur IV, 18.*
18. Garibertus *ib.*
19. Georgius *ib.*
20. Domnivertus 906 aut 916. *tempore egressionis Sarracena iam abbas fuit.*
929. Febr. 28. *ab Adalberto marchione Gonsolam accepit, H. P. M. I, 130 ex or.*
- (929. Jul. 24. *Hugo rex donationem oppidi Bremetensis monasterio confirmavit, ab-*
bate non nominato H. P. M. I, 135, ex apogr. s. XVII inter Noval. m. 2. n. 4.)
- 15 21. Romaldus Jan. 9. *vixit in regimine abbatiae 41. annum V, 2. cf. IV, 18. 24. 30.*
22. Belegrimus 952 *obit ex Necr. S. Andreae, Jan. 7. ex Necr. Nov. Post Belegrimum*
collocatur IV, 18, sed hoc falsum esse docet V, 20. Citatur IV, 18. V, 13.
nondum abbas fuit, nam post 19 annos vitam amisit V, 7. et adhuc
bullam accepit a Iohanne XIII. editam H. P. M. I, 228.
- 20 972. Apr. 21. *Otto monasterio diploma concessit Romae, ex orig. genuino inter No-*
val. m. 2. n. 5 editum H. P. M. I, 230; sed ibi abbas non indicatur,
sed tantum servi Dei ex monasterio beati Petri adierunt etc. Unde
Malaspina et alii statuerunt, Belegrimum obisse intra 21. Apr. et 1.
Mai huius anni; sed
- 25 Mai 1. *obit ex Necr. Noval. et S. Andreae, quod Otto nequam eodem*
die Romae scire potuit. Igitur hoc diploma Ottonianum nil probat,
et annus obitus Belegrimi invertit remanet. Citatur IV, 18. V, 6. 7. app. 3.
23. Iohannes *praepositus, non abbas, per biennium praefuit, V, 20. Quod huius*
loco IV, 18 nominatur Iosephus error est, fortasse Pingonii.
- 30 24. Gezo 998. Apr. 26. *Romae ab Ottone III confirmationem privilegiorum nactus est, ex*
orig. genuino inter Novalic. m. 2. n. 7. editam H. P. M. I, 317.
- 5 Mart. 5. *deposicio domni Gariverti qui et Gezo, venerabilis patris monasterii*
Bremetensis Necr. Noval., sed 14. Martii secundum Necr. S. Andr.
Citatur IV, 18. V, 20. 22. 25. 30. 31. 34. 38. app. 9.
- 35 25. Goteiridus 1014 Febr. *appellatur in bulla Benedicti VIII; sed huius non extat nisi apogra-*
phum s. XII. dubiae fidei, in archieo archiepiscopali Taurinensi, ex
quo edita fuit H. P. M. I, 399.
1026. *Bremeti a Conrado diploma habuit, cuius apographum tantum extat*
s. XVIII. in archieo marchionum de Romagnano.
- 40 26. Odilo (1027 Mart. vel Apr.) *obit ex Necr. Novalicensi, Jan. 16. ex Necr. S. Andreae, anno 1027, nam*
abbatiam Romae accepit a Conrado, ex app. 5, qui Romae non fuit
nisi mense Martio et Apr. 1027.
1031. Febr. 17. *possessiones quasdam commutavit, cuius commutationis orig. genuinum*
inter Noval. m. 2. n. 12. editum est in H. P. M. I, 492. Citatur IV,
18. app. 5-7.
- 45 27. Eldradus II. *abbatiam suscepisse videtur a. 1038 vel potius iam ante; nam decem*
annos eam tenuit Append. 8. et a. 1048 ineunte iam Oddo confirma-
tionem ab imperatore accepit.
- 50 (1042. Mart. 10. *charta data per manus domni Ioseph abbatis Novalicensis, inter No-*
val. m. 2. n. 17. edita a Rochez liere III. c. 8. H. P. M. I, 549.
spuria est, s. XII confecta.)
1043. Mart. 4. *commutationem fecit, cuius charta genuina servatur inter Noval. m. 2. n. 8.*
1043. *aliam commutationem fecit, cuius charta genuina est ibi m. 2. n. 18.*
Citatur IV, 18. app. 8.
- 55 28. Oddo 1048. Apr. 19. *Ulmae confirmationem accepit ab Henrico III, cuius exemplar genui-*
num inter Novalic. m. 2. n. 19. legitur H. P. M. I, 567.
1050. Jan. 4. *donationem accepit, cuius charta genuina est inter Novalic. m. 2. n. 2.*
- Jan. 20. *obit ex Necr. S. Andr., sed ex nostro Append. 10 abbatiam prius*
amisit quam vitam. Citatur app. 9. 10.
- 60 29. Benedictus Jan. 20. *obit ex Necr. Noval. Citatur IV, 18.*
30. Adregondus *trigesimus abbas dicitur IV, 18. et ultimus est omnium quorum Chro-*
nicon mentionem facit. Obit ante 1060, nam hoc anno iam Eldra-
das III abbas subscripsit concilio Romano apud Zaccaria badia di
Leno p. 104; qui 1069 episcopus Carnotensis factus, obit 1075.

HERIGERI ET ANSELMII

GESTA EPISCOPORUM TUNGRENSIUM, TRAIECTENSII ET LEODIENSII.

EDENTE V. CL. RUDOLFO KĒPKE PH. D.

*Idem fere artem scribendae historiae quasi decurrere spatium quod regum et
populorum res gestas, atque iisdem quae illis insitae et innatae sunt legibus
obtemperare, et sciunt omnes et ipsa rerum natura probat. Itaque quum ex
omnium rerum conversione Karolorum regnum emerisset, una cum iis post cla-
ros illos Germanicarum gentium scriptores nati sunt annales regum et impera-
torum, quos seculo XI. haud contemnenda auctorum arte floruisse constat. Sed
eodem tempore quo Germanorum imperium ingruente imperatorum et Romano-
rum pontificum discidio dilabi videretur, paulatim aliud rerum scribendarum
genus incrementa capere coepit. Iam enim crebriores erant auctores in eccle-
siasticis, ut ita dicam, componendis historiis, quibus et episcoporum et abba-
tum vitas describerent; quod librorum genus eo magis invaluit apud clericos,
quo melius, communi ecclesiae vinculo coniuncti, episcopatus et monasteria suo
quasi genio frui perspiciebant. Cuius rei primum exemplar quum Gesta ipso-
rum pontificum Romanorum ob oculos hominum posita essent, eandemque viam
Paulus Diaconus in gestis episcoporum Mettensium, scriptor Fontanellensis, et
Bertarius Viridunensis praeiissent, novum scriptorum agmen una cum Fulcuino
Lobiensi, Gestorum episcoporum Tungrensium, Traiectensium et Leodiensium,
quae iam edituri sumus, narratores Herigerus et Anselmus ducunt. Vix enim
alia erat illo tempore episcopalis cathedra, quae tot tantorumque clarorum re-
ctorum nominibus et gloria qua Leodium fulgeret, ubi sanctum sanctus episco-
pus exciperet. Inter quos post S. Remachum, Amandum, Lambertum duobus
illis episcopis Notgero et Wazone, quorum admiratione ad scribendum Herigerus
et Anselmus incitati sunt, praestantiori omnium virtutum laude qui excelleret
nemo erat. Qui hanc quoque prae ceteris magnam gloriam consecuti sunt, ut
ipsi non levi litterarum gustu imbuti, in Leodiensium scholis placidissimum pa-
rarent Musis refugium. Qua in academia quum a magistris claris clariores
discipuli eruditi essent atque edocti, Leodium magni auspicii nomine quasi Athe-*

nae per totam Germaniam atque Galliam ita celebrari coepit, ut in tali disciplina praedicanda illius temporis scriptores sibi vix satisfacere possent¹.

Ex hac eadem schola seculi decimi dimidio altero primus prodit rerum Leodiensium scriptor Herigerus Lobiensis. Nam Lobienne quoque monasterium iam Richarii Leodiensis episcopi temporibus² laetissimum fructus quem litteris allaturum erat auspicium fecerat, ut nomina doctorum virorum in litterarum monumentis conservata docent et monumenta ipsa confirmant. Inter illos Fulcuinus Lobiensium abbas Scaminum habet et Theoduinum viros „in litteris ediscendis opinatissimos“³, Aletrannum suum decessorem, virum „eloquentem et undecunque doctissimum“⁴, et ante omnes quem omnium perspicacissimum fuisse praedicat Ratherium, Veronensem postea episcopum, quem multa ingenii opera condidisse scimus. Si eodem fere tempore Fulcuinum abbatem libellum de abbatum Lobiensium gestis⁵ aliosque Lobieneses et Leodienses⁶ annales scripsisse memineris, illisque viris qui medio seculo decimo inter discipulos, exeunte vero inter magistros clarebant Lobieneses, Herigerum nostrum adscripseris, Notgeri tempora qui annis 971—1008 Leodiensium res moderabatur⁷, litterarum laude sane non immerito celebrari vides. Inter quos viros haud ultimum locum tenet Herigerus, primo scholasticus, dein abbas Lobiensis⁷, quem maximo cum poste-

1) Adelmanus, adversarius ille Berengarii, et apud Leodienses post Wazonem scholasticus, in rhythmicis alphabeticis de viris illustribus sui temporis hos habet versus:

Legia magnarum quondam artium nutricula

Sub Wathone subque ipso, cunis sunt haec rythmica.

2) Vid. Mabillon Analecta vetera p. 382. Quum Herigeri et Anselmi librorum innumeris paene loca Leodii nomen occurrat, Leodiumque est quasi theatrum quod habebant episcopi illi, ab animo impetrare non possum, quin accuratam illius urbis descriptionem laudesque silentio praeteream quas plena manu fudit Anselmi aequalis Gozechinus, Leodiensis scholasticus. Scripsit vero paulo post mortem Liupoldi, Moguntini archiepiscopi a. 1060, quem munere se abiecit ad Walcherum, Leodiensem itidem scholasticum, haec: Mabillon. l. l. p. 438: Praeter omnes tamen angulus ille mihi ridet, quem mater Legia forti virtutum robore nodosa, indigenis suis tam delectabilem quam iocundum exhibet. Ipsa enim, ut nosti, ex occidua sua parte non subitis collicum cunctis clementer erecta, geminoque publici montis reflexu, qui in dorso non multum audaci, quatuor regularis viae gestat greges, ipsius inquam gemino reflexu molliter simulata, sicut gallina pullos suos, ita haec filios suos sub alas colligit, fovet et nutrit, et ad omne quod civile sit et moribus conducit, informat et instruit; nec quidquam patitur deesse, quod vel copiam regere vel inopiam possit temperare. Allubescit quoque et altit ad loci munimentum et copiae supplementum non subitis allapsibus bicornis Mosa, fluminibus nostrae Belgiae non immerito praeferenda, quae non solum civibus, sed et indigenis terrae piscium copia fuit dapibus, variis mercium comestibus habitis, omnique prorsus commoditatum genere conducibilis, excepto . . . quod si quando in convivium deorum cum nubigenis amnibus fratribus suis cumque Aeolo rege et ventis suis intra palatium lunonis adsciscitur, dum longis laboribus exhausta, solito uberius Aeolo propinante

nives vel imbres adhibens, inebriata revertitur. Mosae inundatione facete descripta, ita per l.: Habent quoque suburbana nostra undique versum suave olentes hortos olerum et dulce rubentes lucos arborum, scilicet vineis nostris brachiis aliis habilioribus sibi regionibus intendens, suprema vitium putamina et paucos inspergens thyrsos, extremam impositit manum. His et huiusmodi multis commoditatibus Legia nostra uberim ditata, adhuc habet multo potiora, hisque longe longaque praeceminantia. Denique ipsa flos Galliae tripartitae et altera Athenae nobiliter liberalium disciplinarum floret studiis, et — quod his praestantius est — egregie pollet obsecrantia divinae religionis adeo — quod pace ecclesiarum dixerim — ut, quantum ad litterarum studia, nihil de Platonis expetas Academia, quantum vero ad cultum religionis, nihil de Leonis desideres Roma. Et alio loco p. 444. idem Gozechinus scripsit: A diebus domini Notgeri, nostrae urbis episcopi, eorum pontificum qui ei contemporales in ecclesia florebant praecipui, usque ad haec quae iam in miseria defluerunt duo lustra, misericordia et veritas obviaerunt sibi, iustitia et pax osculatae sunt. Nunc autem etc. Vide quoque Nicolai vitae S. Lamberti c. 16. ap. Chapeville I, 399. 2) a. 945. II, 20—22. 3) c. 19. 3) c. 27. 4) Mon. SS. IV, 53. 5) Annales Lobieneses Mon. SS. II, 209. num Lobii scripti sint, dubitari potest, Notgeri tempore scriptos esse c. a. 982. certum est. Legdienses annales Mon. SS. IV, 9. ex parte c. a. 1000. confecti sunt conf. a. 867, 872, postero tempore Lobieneses annales qui ibidem leguntur. 6) II, 25—30. 7) Multi sunt qui sive ecclesiae sive rei litterariae historiae operam navantes de Herigeri et Anselmi vita et scriptis egerunt, alii uberius, alii brevius, prout libri/consilium poscere videretur; qui vero dent in quo acquiescere possis sunt paucissimi; ex his Mabillon in annalibus ordin. Benedict. IV, 60. 178. et auctores hist. litt. de France VII, 194—208; 472—476 et hoc loco et saepius nomi-

ritatis fructu litteris docendis navasse operam probant discipulorum quos erudit clarissima nomina. Nam ad medium usque seculum undecimum Herigeri et exemplum et praecepta sunt servata, quum felicissimum quod puerorum animis iniecerat semen in Olberto⁸ clarissimo Gemblacensi abbate et in Wazone episcopo Leodiensi⁹ exuberaret et ad lactissimas fruges perveniret.

Sed iam videamus quae vitae Herigeri apud alios scriptores relicta sint vestigia. Unum nobis traditum est testimonium non ita multo post illius tempora scriptum, quod, quum quasi firmum quaestionis praebat fundamentum, in textum recipere non ab re fore opinor, verbaque ipsa, ne testis illius sententiam minus accurate repetam, proponenda videntur. Sunt autem anonymi scriptoris qui Fulcuini librum ad posteriora tempora deduxit. Quod si non primum de Herigero testimonium, gravissimum saltem esse nemo non videt, nam quod paucis tantum verbis in libro de scriptoribus ecclesiasticis dedit Sigebertus, ni fallor ex illo altero mutuatus est¹⁰.

¹¹ Post hunc¹¹ Herigerus substitutus est, cuius virtutum dotes perscribere superfluum¹⁵ puto, cum apud externos etiam et vita et scientia clarus extitit. In tantum enim praedicto venerabili episcopo Nothgero charus et familiaris fuit, ut non solum in domesticis

nandi sunt. Reliquorum mentionem fecisse satis est: Magdeburgensium centuriarum auctores cent. X. c. 10; Possevinus in apparatu sacro I, 86, 735; V. Andreas in bibliotheca Belgica p. 149, 396; Sweertius Athenae Belgicae p. 129, 340; Miraeus bibliotheca ecclesiast. p. 151, 156; Vossius de historicis Latinis II, 41; Oudinus commentar. de scriptoribus eccles. antiquis II, 483, 610; Dupin nouvelle biblioth. des auteurs ecclesiast. VIII, 51, IX, 109; Cave scriptorum eccles. hist. lit. II, 112, 135; Pagi critica ad Baron. 1007; Spanheim historia ecclesiast. Opp. II, I, 1495; Olearius scriptores ecclesiast. p. 60, 318; Fabricius et Mansi in biblioth. script. lat. med. et inf. aetatis I, 114, III, 189; Poppens biblioth. Belgica p. 65, 471; Bertholet histoire de Luxembourg I, 301; Ceillier histoire generale des auteurs sacres XX, 54, 397; Hamberger zuverlässige Nachrichten III, 760, 821; Villenfagne mélanges pour servir à l'histoire de Liège 1783. quem librum non vidi; de Windt bibliothek der niederlandsche Geschiedschryvers I, 1, p. 19, 20. 8) Gesta abbat. Gembl. Dachery II, 763: *In coenobio Laubiensi a puero in disciplina monastica regulariter nutritus et in studiis scripturarum apprime eruditus, ex propectu suae indolis monstrabat qualem futurus esset. Hic ubi ex ore Herigeri Laubiensis abbatis viri suo tempore disertissimi aliquid de septem sapore artium bibit, sitim studii sui extinguere non potuit.* 9) II, 30, 70. Olbertus Wazonis ab ipsis pueritiae annis coaevus et collega appellatur. Gesta abb. Gembl. I. I. p. 766. De aliis Nolgeri tempore Leodiensium disciplina eruditus cfr. II, 29, inter quos Adelboldus, Lobiensis clericus, dein Traiectensium episcopus, vid. Mon. SS. IV, 680. 10) Etsi alios aliam sententiam amplexos esse video, tamen incertum Sigeberti locum in libro de scriptor. eccles. c. 137. esse fontem, ex quo Lobiensis anonymus uberiores suam narrationem duxerit, utriusque auctoris verbis examinatis, haud facile mihi persuadebo. Chapeaville in praefatione ad Gesta epp. Leodiens. illum scriptorem cui nostram Lobiensis continuationis textum debemus c. a. 1160. vixisse iure af-

firmat; cf. Dachery II, 7; primam vero Fulcuini continuationem ap. Dachery II, 743—746, quam exscripsit ille, ipsis Sigeberti temporibus, Olberto²⁰ Leodiensi episcopo et Fulcardo abbate, litteris mandatum esse, minime affirmare vel coniecere ausim. Haec sunt verba Sigeberti Gembl. c. 137. in Miraei bibl. ecl.: *Herigerus abbas Lobiensis litterali scientia clarus scripsit Gesta pontificum Leodiensium; scripsit metrico stilo laudabiliter vitam S. Ursuari; scripsit ad Hugonem epistolam de quibusdam quaestionibus; scripsit sub sua et Adelboldi episcopi persona dialogum de dissonantia ecclesiae, de adventu Domini. Congessit etiam contra Ratbertum multa catholicorum patrum scripta de corpore et sanguine Domini.* Cui alteram illud Trithemii testimonium adicere liceat ex libro de script. eccles. c. 306. in Fabricii biblioth. eccles.: *Herigerus abbas Lobiensis coenobii ordinis S. Benedicti in divinis scripturis eruditissimus ut in secularibus litteris nobiliter doctus, carmine excellens et prosa. Cuius Berno abbas Augustinus meminit in libro quodam ad Aribonem Moguntinum archiepiscopum. Scripsit dialogum insignem sub persona sui et Adelboldi clerici et monachi tunc Romae existentis, postea episcopi Traiectensis, de dissonantia ecclesiae librum 1; vitam S. Ursuari metricae lib. 1; ad Hugonem de quaestionibus lib. 1; de divinis officiis lib. 1; Gesta episcoporum Lobiensium (leg. Leodiensium) lib. 1; de corpore et sanguine Domini lib. 1, et alia plura. Claruit sub Ottone imperatore tertio a. D. 990. Eadem iisdem fere verbis repetit Trithemius in chronico Hirsaugiensi ad a. 979. his additis: *Alia quoque nonnulla scripsisse dicitur quae ad manus nostras non venerunt.* Eum ne legisse quidem quae in manus eius venerint, satis docent quae ibidem de Gestis temere scripsit: *De gestis quorundam abbatum Lobiensium qui rezerunt episcopatum Leodiensem.* 11) Fulcuinum qui obiit a. 990. ineunte, ut videtur. Non²⁵ Dacheryi textum exscripsi, sed ex codicis Bruxelensis collatione quam instituit v. cl. Waitz eum proposui.*

vel ecclesiasticis rebus, sed in palatinis quoque negotiis, quorum tunc temporis precipua erat executor¹², idem episcopus inter primos eum semper habuerit, nec in Lotharingia solum sed et in Italia, ubi Othoni II.¹³ adhuc puero regnum preparabat, eius obsequiis et consiliis usus fuerit. Postquam vero abbas ordinatus est, construxit hoc oratorium ad occidentalem ecclesiae plagam in honore sancti Benedicti, quod ab eodem Notgero episcopo dedicari fecit, et unde obsonium competens fratribus in die translationis eiusdem beati Benedicti omni in posterum tempore procuraretur, eiusdem episcopi auctoritate assignavit. Ornatum ecclesiasticum, cum adhuc monachus episcopali curiae deserviret, et cum factus esset abbas, quantum adauxit, ipse quoque annotare litteris curavit. Scripsit gesta pontificum Leodiensium, scripsit metrico stilo vitam S. Ursuari, scripsit ad Hugonem de quibusdam Leodiensibus, et alia quedam quae composuit sed non exposuit. Scripsit sub sua et Aelboni persona Leodiensis clerici, postea Ultrajectensis episcopi, dialogum de dissonantia ecclesiae de adventu Domini. Congessit etiam contra Ratbertum multa catholicorum patrum scripta de corpore et sanguine Domini. Obiit in senectute bona, anno dominicae incarnationis 1007. pridie Kal. Nov., sepultusque est ante altare sancti Thomae apostoli in ecclesia S. Ursuari, quod quidem altare, quod in die eiusdem apostoli ordinatus esset abbas, eidem apostolo construxerat. In honore etiam eius duas antiphonas: *O Thoma Didime* et *O Thoma apostole* composuisse dicitur et hymnum de sancta Maria virgine: *Ave per quam* et quaedam alia. Fuere qui dixerint frigatecos ad eius tumulum sanatos: nos sicut de vitae illius sanctitate non discredimus, ita et de sanctitatis remuneratione coram sancto sanctorum illum gaudere non ambigimus.

Adumbratam quidem Herigeri imaginem satis bene expressam auctorem ob oculos posuisse nemo neget. Virum vides et virtute et litterarum doctrina ornatum, inter Notgeri episcopi amicos receptum, non solis ecclesiasticis rebus deditum aut in monasterii umbra delitescens, sed in luce publica, in curia versantem; etiam antequam abbatis munus adeptus in ampliorem et honorum et rerum gerendarum locum escenderet. Paulo ante eum Romae commoratum esse iam alius viri docti coniecerunt¹⁴. Num vero hoc illo ipso tempore quo abbas eligeretur factum sit, vix dicere ausim; sed non minus Lobensium annalium auctoritate probari videtur Herigerum anno ante Fulcuni obitum 989 Notgero in Italiam iter facturo comitem fuisse¹⁵. In abbatis munere administrando eruditus eruditum virum excipiens, die 21. mensis Decemb. 990. consecratus usque ad diem 31. mensis Octobris a. 1007.¹⁷ Ottonis III. et Heinrichi II. imperatorum temporibus naviculae suae clavum strenua manu tenuit. Sed ipsorum Lobensium monachorum servata est ad Notgerum et Rothardum Cameracensem episcopum epistola, qua „iam dudum pastore viduali“¹⁸ Herigerum, quum illo aptiorem invenire non possent, abbatem sibi petierunt. Quum hoc ipso Monumentorum tomo chronicon Cameracensium et Atrebatensium episcoporum, in quo legitur epistola illa, ex recensione Bethmanni viri clar. prod-eat, ipsam repetere supersedeo. Sed ne litterae memoria dignissimae nostro loco penitus desiderentur, non possum quin haec verba, quae praecipuum de Herigero iudicium faciunt, proponam:

Ad quae¹⁹ utcumque affectanda nullum hoc tempore aptiorem invenire potuimus quam dominum Herigerum. Verum, Deo teste, non secundum suam, sed secundum nostram aestimationem, ante annos multos et nobiscum socialiter ut fratrem conversa-

¹² Ante oculos videtur habuisse Ottonis III. litteras ap. Chapeav. I, 211. ¹³ Immo Ottone tertio; est error librarii. ¹⁴ Histoire littéraire de France VII, 196. ¹⁵ Ann. Lobiens. Mon. SS. IV, 18. ¹⁶ ad 989: *Natherus episcopus addit Romam et H. cum eo*. Littera H. Herigeri, ut videtur, nominis loco posita non inniteret, nisi continuatoris Lobensis narratio num Herigerus Italiae fines attigerit, omnem

dubitationem eximeret. ¹⁶ Ann. Lobiens. 990 l. l. *Obiit Fulcunus, substituitur Herigerus natali Domini*. ¹⁷ Ann. Lobiens. l. l. ¹⁸ Quod interregium anni 990 terminos non transgressum esse, fidem faciant diserta verba scriptorum Lobensium; aliorum sententiae Gallia Christian. III, 84. refutatae sunt in hist. litt. Franc. l. l. ¹⁹ l. 105.

tum, multisque emolumentis nobis proficuum, pluribus vero nostrorum magistri et educatoris strenue adimplentem officium. — In cuius electionem noveritis non deesse nostram unanimitatem etc.

Quum tale munus regendi in se susciperet Herigerus, iam superasse eum mediam aetatem ex hoc apparet, quod a. 1007. cum „in bona senectute“ obiisse audimus, annoque 990 Lobienses monachi eum „ante annos multos“ cum ipsis vixisse scribunt. Unde Herigerum ante annum 950. natum esse sine ulla controversia statuere posse mihi videor. In his testimoniis de tempore quo monasterio praefuerit abbas subsistendum est, neque ex aliis qua ratione munere functus sit describere licet. Sed aliud est quod addam.

Quae hucusque attulimus summam faciunt fidem haud vulgaris societatis vinculo Notgerum episcopum cum Lobiensi abbate coniunctum fuisse, sed maiorem quandam necessitudinem inter utrumque intercessisse vel ex eo apparet, quod posteri quid unus quid alter in litteris elaborarit non discernentes, alteri alterius libros tribuerunt, et num unus an uterque communi consilio iisdem libris conscribendis operam suam navarit dubitarunt.

Cui quaestioni lucem afferri credo satis claram Notgeri episcopi litteris, quae alii cuidam Herigeri opusculo, S. Landoaldi vitae, praefixae sunt. Quum enim a. 954 apud Gandenses antiquior vita S. Landoaldi et sociorum eius, Hungaris irrumpentibus, cum aliis rebus flammis deperisset, hoc damnum quoad possent reparaturi monachi, quae de prioribus sanctorum illorum translationibus Saraberti, senis presbyteri, et aliorum memoria suppeditaret, collegerunt postero tempore. et a Notgero ut collecta in ordinem quasi redigeret et sua auctoritate confirmaret petierunt. Qui quomodo rogantibus satisfecerit, docent litterae illae 13. Kal. Jul. 950 datae quas in annotatione apposimus. Extrema sunt prae

20. Eum Merbeci natum esse, haud procul a Nino-
via, satis ambiguo illo loco quem e miraculis S.
Berlendis sibi petierunt auctores hist. litt. Franc.
VII, 194. probari nequit. Neque constat num ipsa
vita S. Berlendis ab Herigero conscripta sit; de
qua vide paulo infra. 21. Litteras quae prologi
loco vitae S. Landoaldi praefixae sunt ex codice
Gandensi, edidit Henschenius Act. SS. Mart. III, 35.
cfr. etiam quae de eadem vita Bollandus Act. SS.
Febr. I, 369. dixit et Surius Act. SS. II, 281. Not-
geri vero litterae sunt hae: Notgerus quem, etsi in-
dignum sanctae Mariae sanctique Lamberti mancipium
praedicant tamen episcopum, Womaro venerabili in
Christo patri et fratribus Gandensibus omnibusque
fidelibus quocumque locorum positus, haec oculo non
obliquo lecturis, perpetuitatem vitae caelestis. Po-
stulare imo exhortari facultatulam nostrae modici-
tatis, patres reverendissimi, non dubitatis, ut ex mi-
raculibus saeculis omnibus et gentibus praedicandis
nostrisque diebus, licet simus indigni, nobis quidem
manifestatis. vobis insuper praerogatis, in transla-
tione sciret S. Landoaldi archipresbyteri et socio-
rum eius revelatis, quia ex nostra elati dioecesi,
estro, praecordinante Deo, cesserunt iuri; debeamus,
quantum ad nos usque, fama vulgante, potuit per-
ferri, omnium imo vestrae petitioni satisfacere. Iusta
quidem petitio et digna exhortatio, quae iuxta quen-
dam sapientem, et de praesentis honestate propositi
et de futurae aetatis utilitate coniuncta est. Nisi
enim gesta eorum incuria praedecessorum nostrorum
deperissent, nobis hodieque sufficeret; sed quantu

audicimus et cognovimus, ea et patres nostri narra-
verunt nobis, ea videlicet quae adhuc nostra tenet
memoria, rogatis scripta mandanda, ne iidem et
nos damnemur a posteritate subsecutura. Positis
ad haec in ancipiti, quia praesulatum apud vos
omnium artium artem constat et esse credi, suspen-
sam mentem silentium librabat, illudque poeticum
animum offendens, in silicam ne ligna feras, parum
quid diffidentiae importabat. Sed quia in culpa est
animus qui se non effugit umquam, diffidentiae tor-
por cessit, expostulatio vestra invaluit, nisi quod
celeritas, quae iuxta Socratem beneficium gratius
facit, plus festinare quam res expostularet nos com-
pulsit. Erat namque ante nos dictum „vires quas im-
peritia denegat, caritas subministrat“, et quia incepto
tantum opus est, cetera res expedit. Igitur adorsi
sumus, ne vestram auctoritatem defugere videremur.
Praesument enim auctoritas datur, cum credit quem
postulat praestare posse quod petitur, et scienti econ-
tra parere aequalis est gloria cum imperante. Si quis
autem forte futurus obtrektor obliquo haec oculo non
timuerit limare et odio obscuro morsu praesumpse-
rit venenare, in eius satisfactionem Iesum et sanctos
angelos eius iudiciumque futurum testamur, nos pa-
rum hic aliud posuisse quam quae aut a presbytero
Saraberto id sancte iurante a vobisque — ut ipse
retulit — fortiter per Deum et horum merita san-
ctorum obtestato audicimus, aut in scripto vestro
nobis delato fideliter mandata reperimus, exceptis
dumtaxat iis quae in episcopatu nostro decreta,
huic schedulae pro temporis ratione videbantur con-

ceteris tenenda verba, quibus Notgerus se praefer Gandensium narrationes nihil aliud dedisse confirmat, „exceptis dumtaxat iis quae in episcopatu²² nostro decerpta, huic schedulae pro temporis ratione videbantur congruenter praeponenda.“ Sed in hoc uno loco subsistere non possumus, alter addendus est Gandensis enim quidam monachus anonymus, quem translationi et elevationi S. Landoaldi a. 982. interfuisse oculatum testem narratio ipsa docet, eodem fere tempore quae viderat litteris commendavit²³. Qui inter alia haec de Herigero scripsit: At vero dominus abbas — Womarus²⁴ — tantis beneficiis visis, gratias omnipotenti Deo rependit; nec multo post inspirante Domino, pro cautela futurorum, et quod verius est pro maiori gloria sanctorum, priores nostros supra designatos ad venerabilem episcopum Leodiensis ecclesiae mittere curavit, supplici precatu efflagitans, quatenus de translatorum sanctorum reliquiis quaeque digna per clericos suos inquireret, et illis veritatem de iis omnibus renuntiaret in scriptis, quod Domino donante extemplo completum est. Nam requisiti in synodo plena sacerdotes et clerici undique confluentes, quanta audierant et facta viderant de sanctis nostris miracula ore consono coram episcopo suo proferebant. Iubente itaque eodem eximio pontifice, ibidem miracula quae divulgaverant sunt collecta et per dominum Heyngerum²⁵ didascalum ac musicae artis peritum, breviter quidem, sed satis diserte ac luculento sermone descripta, necnon et ipsius episcopi sunt auctoritate roborata, insuper sigilli sui impressione munita atque domino ab-
bati ac omnibus fratribus Gandensibus fideliter missa.

Ex quibus hoc luce clarius apparet, Herigerum a. 980. scholasticum Leodiensem, musices artis peritum, S. Landoaldi vitam ex Gandensium schedis composuisse²⁶, Notgerum vero ei rerum argumenta et scribendi materiem dedisse vitae²⁷ quae ab illo vere et integre scriptae sponsorem quasi factum esse. Dein, quod summi est momenti, illo tempore luci iam data fuisse Gesta episcoporum Leodiensium, quae ante a. 980. scripta esse statuendum est; ergo ab Herigero monacho minime abbate composita sunt, quod si quis Anselmi verbi n epistola ad Annonem archiepiscopum²⁸ innitatur conicere possit. Non enim profecto video, quid sibi velint illa Notgeri verba, ex episcopatu suo decerpta quaedam in textum vitae S. Landoaldi se recepisse, nisi ea ad Herigeri episcoporum historiam referenda esse cum Bollando statuas²⁹. Quod re ipsa probatum vides, nam nonnulla ex Gestis episcoporum Tungrensium desumpta, in vita S. Landoaldi usdem fere verbis recurrunt. Ut hoc uno utar exemplo, epistolam ad Werinfridum abbatem Stabulensem, quae Gestis praemissa est, in alteram illum ad Womarum Gandensem ex parte recepit Herigerus, sed ita recepit, ut hinc inde verba omitteret et orationem quasi in angustum deduceret²⁹.

gruenter praeponenda. Valet. Datum 13. Kal. Iulii II, 188. 26) Nihilominus Iohannes de Thielrode anno dominicae inc. 980, ind. 8, imperante domno Ottone post mortem patris anno 8, episcopatus nostri anno 9. Eandem epistolam legit et in suum usum vertit Iohannes de Thielrode in chronico S. Bavonis Gandensi c. 14. edit. Gandav. 1835. 22) ex episcopatu nostro legitur in fragmento eiusdem epistolae quod ex eodem codice Gandensi dederat Bollandus Act. SS. Febr. I, 369. 23) Ex codicibus Gandensi et Corsendoncano historiam translationis S. Landoaldi una cum vita in lucem edidit Henschen in Act. SS. Mart. I. I. vide c. 15. 24) Praefuit monasterio Gandensi a. 965—982. Ann. Gand. Mon. II, 188; idem ad quem dedit Notgerus litteras supra laudatas. 25) Legendum esse Herigerum, vel sponte apparet et chronicon Gandense docet, in quo eadem verba recurrunt, ut dicit Henschen I. I. desunt autem in altero chron. Gandensi Mon. in chronico S. Bavonis c. 14. vitam S. Landoaldi Notgero adscripsit, ut haud pauci post eum rei litterariae scriptores recentiores. 27) in fronte libri Herigeri. 28) in praefatione ad vitam S. Hadelini Act. SS. Febr. I, I. I. 29) Gestorum quoque c. 41. in primum caput S. Landoaldi recepit auctor, sed ex libelli consilio omisit nonnulla. Ne speret aliquis fore ut tempori quo Gesta scripta sint nova quaedam lux Werinfridi Stabulensis abbatis nomine afferatur; nam novae exoriuntur tenebrae. Primam Werinfridi abbatis mentionemprehendimus in charta quadam Brunonis archiepiscopi Coloniensis a. 953. scripta apud Martene coll. ampl. II, 46; dein in litteris Everaci Leodiensis episcopi et in tabulis Ottonum a. 961, 966, 974. ibid. II, 47—50. Sed iam hoc ipso anno 980. quo ad Werinfridum litteras dedit Notgerus, minime

Sed ne sic quidem enodata est difficultas illa quae viros doctos satis vexavit³⁰, utrum ab Herigero ipso Gesta scripta sint, an potius Notgerum auctorem habeant. Nam in uno codice eoque satis antiquo S. Martini Leodiensis, de quo suo loco agemus, Notgeri non Herigeri Gestorum auctoris nomen legitur. Sed unde exorta est illa dubitatio de auctore, quum Anselmus, continuator Lobiensis et Sigebertus Herigero, minime Notgero, disertis verbis libellum nostrum adscriberent? Verum est, libri auctor modestius latere voluit; neque nomen neque locum quo scriberet posteris prodidit aut leviter tantum innuit, et nisi testibus supra laudatis constaret, librum a monacho Lobiensi conscriptum esse, vix erueres. Primam dubitationem attulit vita S. Remacli, quam ut apud Anselmum¹⁰ vitam Wazonis, dimidiam fere totius libelli partem complexam esse videmus³¹. Surius enim eandem vitam ex codice nescio quo peculiarem edidit³² sub Notgeri nomine. Qua in re suo ingenio, ut solet, non indulsit, nam S. Remacli vitam sine ulla ratione reliquarum vitarum scriptam esse, et ipsa libri incholes docet et auctor in epistola ad Werinfridum praefationis loco praemissa fatetur. Stabulensis enim abbas, S. Remacli, sui et Leodiensium patroni, vitam quam habemus antiquiorem³³, aridam et ieiunam esse querens, ut vitam sancto viro digniorem componeret auctorem exhortatus erat. Qui talem occasionem nactus vitas reliquorum quoque episcoporum litteris mandavit, et ex iis uberiorem illam S. Remacli seorsum edidit atque, ut ipsius verbo utar, excepit. Epistola vero illa, quae in nostris codicibus et Notgeri et Werinfridi nominibus caret, in Surii codice talem in fronte prae se fert inscriptionem: Notgerus, quem, etsi indignum sanctae Mariae sanctique Lamberti mancipium, praedicant tamen episcopum, Werinfrido, venerabili in Christo patri et consacerdoti, salutis aeternae subsidium.³⁴ Quid igitur clarius? dicat aliquis; et litteras scripsit Notgerus et librum cui praefixae sunt litterae illae. Sed non ita clarum illud; nam nisi fallor Notgerus neque Gesta episcoporum neque vitam S. Remacli, neque denique litteras scripsit. Ex ipsa libri auctoris persona scribere, quicumque litteras illas dedit, satis patet ex ipsis quibus usus est verbis³¹. Sed sibi non constans est; uno loco ex illius persona qui auctorem ad scribendum impulerit loquitur his verbis: Simulque visus es, ne dicam precari, sed potius exhortari ut eam (vitam S. Remacli) nullo modo examplari verum aliquanto lepidius mandarem polliri, tum quod gestorum illius aliunde sumptorum subpetat copia, tum quod tem-

Werinfridum sed Ravengerum monasterio praefuisse docet Ottonis II. privilegium die 4. Iun. conscriptum; Marten. II. 50. Nihilominus vero in bulla Gregorii V. papae iterum Werinfridi abbas et dein iterum Ravengeri nomen recurrit; ib. II. 52. Cuius expediendae difficultatis alii aliam viam inierunt: Mabillon duos Werinfridos duosque Ravengeros monasterio praefuisse statuit Annal. ord. Ben. III. 616; eumque secuti sunt Martene et Durand coll. ampl. II. p. V; Roderique vero in libro, disceptationes de abbatibus abbatiarum Malmundari et Stabulai Wirzib. 1728. f. Gregorii bullam suppositam esse probare atque catalogi msc. Stabulensium abbatum auctoritate efficere conatus est 24 annos monasterium rexisse Werinfridum; cfr. p. 38, 120; quod cum litteris supralaudatis vix stare posse videtur. Res Stabulensium temporibus Werinfridi fuisse turbatas satis apparet ex loco quodam tabulae Everardi episcopi a. 961. quem apponere iuvat: *Qualiter abba We-*

*rinfridus ceterique fratres Stabulensis ecclesiae nostram adeuntes mansuetudinem omnimodis expetierunt, quatenus propter diversos regni huius multiplicesque persecutionis coentus aliquod civitatis nostrae saticum, in quo e diversis partibus venientes confugium facerent, contulissetus etc. Anno vero 966 Ottonis I. privilegio Werinfrido redditum est monasterium. Vide quoque Fulcuini gesta abbat. Lobiens. c. 28. 30) Chapeavillium in praefatione ad gest. epp. Leod. Valerium Andream, Miraeum, Bollandum Act. SS. Febr. I. 869, auctores hist. lit. Franc. VII. 198, et reliquos quos supra nominavimus. 31) I. 40—56. 32) Acta SS. tom. V. 17. 33) Act. SS. Septemb. tom. I; exeunte seculo nono scripta est. 34) His loquendi formulis utitur: *Adortus sum munus, ei muneri adquirei, hic labor qui susceptus est, gesta — collegi — porrexi, munus susceptum amicitiae praesumptione, morsus timeo incidine etc.**

porum quorum diversitas nunc maxime scito opus est, ex cartulario vestro non desit noticia: *Quis quaeso mandavit? Num idem qui librum conscripsit? Minime. Alius mandavit, alius conscripsit. Notgerum episcopum ut liber scriberetur mandasse, Herigerum scholasticum vero scripsisse, et vitae S. Landoaldi quod ob oculos habemus exemplum fidem facit et laudatorum testimonium auctoritas probat. Nisi forte quis difficultatem illam ita expedire malit, ut ipsa praefationis verba tenens, Notgerum alii S. Remacli vitam scribendam reliquisse³⁵, reliquorum episcoporum vitas ipsum composuisse coniciat.*

Sed aliud est quod obstat. Si scribendi genus, quod in Gestis deprehenditur, paulo accuratius examinaueris, ab alio epistolam ad Werinfridum, ab alio vitam S. Remacli, ab alio reliqua conscripta esse haud facile tibi persuadebis. Cui ultima capita vitae S. Remacli legenti³⁶ non epistola illa in memoriam recurrat, aut quae ex reliquorum episcoporum serie desumpta est vita S. Iohannis episcopi³⁷? Non sane limatius scripsit auctor aut cultiori stilo librum suum composuit. Est potius loquendi genus horridum et durum; est translationibus audax, et quamquam liber veterum locis refertus est, haud raro ita obscurum, ut interdum nescio quae oracula te audire putes³⁸. Idem est dicendi genus in epistola, idem in vita S. Remacli, idem in reliquis vitis. Et si unus idemque est trium illorum auctor, quis scripsit alius nisi ille quem Anselmus, continuator Lobicensis, Sigebertus uno ore proferunt Herigerus? De Notgero apud illos ne verbum quidem. At unde tandem irrepsit in hunc librum Notgeri nomen? Una tantum via, ni fallor, inveniri potest, qua enodetur difficultas; est illa, quam persecutus est Chapeaville³⁹. Episcopi nomine et iussu Herigerus quasi scriba epistolam illam ad Werinfridum composuit, et ad episcoporum Gesta componenda Notgerum materiam rerum ex tabulario aliisque fontibus Herigero suppeditasse epistola ipsa docet. Neque ingenio plus iusto indulgisse mihi videor, si Herigerum eandem epistolam toti operi praefixisse coniciam, ut amicum qui sibi scribendi auctori atque adiutori fuerat eandem fere originem ac vita S. Landoaldi hic quoque liber duxit. Sed unum adhuc restat quod moneam. Gesta episcoporum usque ad Notgeri tempora esse deducta, litterae ad Werinfridum disertis verbis probant⁴⁰; quam libri partem gravissimi momenti aut temporum invidia nobis praereptam aut obli-

35) Tali sententiae repugnare videntur vitae S. Remacli codices duo, Trevirensis et Sangallensis, in quorum fronte Notgeri auctoris nomen legitur; et in altero Sangallensi Notgerus presbyter ad S. Lambertum appellatur. Cui inscriptioni si fides haberi posset, Notgerus vitam S. Remacli ante a. 972 scripsisset; sed quum eveheretur ad Leodiensium episcopatum apud ipsos Sangallenses erat praepositus, natione ipse Alemannus. Cfr. ann. Hildeshem. 1008. et infra II, 25. Obstant praeterea quae iam dicturi sumus de scribendi genere quod in Gestis deprehenditur, denique praefationis verba supra laudata mandarem polliri. 36) I, 55, 56. 37) I, 29 — 31. Eadem fere iam vidit Vossius de historicis Latinis II, 41. 38) Eleganter scribendi artom in docta quadam obscuritate positam esse, probat Herigerus in epistola ad Hugonem (de qua paulo infra) satis dilucide scripta, ap. Martene thesaur. anecdot. I, 117: *Minus de leporis urbanitate curavi, sciens eos qui ante nos de artibus scripsere ut tantum intelligerentur elaborasse, eloquentiam vero*

*omnino neglexisse. Eandem urbanitatem reliquos quoque scriptores sectatos esse, qui ex Leodiensium disciplina prodierint, ex ipsis libris Fulciani, Ratherii, Everacli in epistola ad Notgerum, Notgeri, Adelboldi, Anselmi, Gozechini satis patet. 39) in praefatione laudata. Eandem fere viam inierunt Andreas, Miraeus et post eos Foppens; paulo aliter Bollandus, Oudin, Lelong bibliotheque hist. de la France I, 554, Laguille histoire d'Alsace p. 47, auctores hist. litt. Franc., Ceillier l. l. rem explicari posse opinati sunt, verum Gestorum auctorem fuisse Notgerum, qui quae scripserit Herigero limanda, emendanda et edenda tradiderit. Idem fere quod de Herigero proposui, statuit Hirsch v. cl. de Sigeberto p. 85. 40) *Et ne hic labor, qui te adhortante susceptus est, inferacis operis fuit, non eius modo cuius meminimus sancti scilicet Remacli, verum caeterorum nostrae sedis pontificum tempora et gesta, quae undecumque potuere conradi, ad nostra usque tempora collegi.**

vione iam esse obrutam vehementer dolerem, nisi eam ne scriptam quidem unquam esse mihi persuaderem. Opinati sunt alii⁴¹ S. Remachi successorum vitas fuisse inter ea quae, ut dicit continuator Lobensis, composuerit Herigerus sed non exposuerit. Sed quid, quaeso, Anselmus episcoporum vitas ad Notgeri usque tempora sibi scribendas sumpserit, si eas ab Herigero scriptas esse compertum habuisset? quid in praefatione ab illo res episcoporum ad S. Remaclum usque litteris mandatas esse probe testatus fuerit? Nisi mavis, septuaginta annis post Herigerum librum illum penitus periisse et ex hominum memoria excidisse, haec una tantum est via qua expediri posse videtur difficultas. Librum ad sua tempora deducendi consilium tam firme in Herigeri animo insedit, ut res tanquam peracta ab eo proponeretur, sed quominus revera ad finem perduceret auctor nescio qua temporum iniquitate impeditus est.

Sed iam videamus quomodo ipso scribendi munere functus sit Herigerus, quibusque auxiliis instructus operi suo manum admoverit. Unum est quod in eo haud libenter desiderabis; quae in rebus gerendis minister aut egerit aut viderit, omnino non scripsit, quae ab aliis audierit paucissima. Qualem igitur ad historiam scribendam indolem attulerit, libro suo satis probare non potuit; alia itaque ex aliorum libris et litteris praesidia sibi paravit; inter quae sanctorum vitas, ut libelli argumentum postulabat, primum locum obtinere vides. Sunt vero auxilia eius haec: Eusebius in chronico⁴² ex versione Hieronymi, 20 historiae ecclesiasticae, quo nomine Eusebii librum a Rufino latine versum et ni fallor Sulpicii Severi historiam innuit⁴³, Jordanis⁴⁴, Geographi Ravennatis liber, ut videtur⁴⁵, Gesta Francorum⁴⁶, Einhardi vita Karoli Magni⁴⁷, Bedae liber de temporibus⁴⁸ et martyrologium⁴⁹, passio SS. Petri et Pauli apostolorum⁵⁰, vita sanctorum Eucharrii, Valerii et Materni⁵¹, S. Servatii gesta antiquis- 25

41) Bollandus Act. SS. Febr. l. 1. Hist. litt. de France tom. VII, l. 1. 42) Quem quum ipse in epistola ad Hugonem ap. Martene l. 1. testem faciat, quin eum in Gestorum capp. 3 et 4. etsi liberius secutus sit, dubitari nequit. 43) l. 3, 4, 16. 44) l. 17—19. 45) l. 26. 46) l. 26; 41, 54. 47) l. 26. 48) l. 17; laudatur ab eo in epistola ad Hugonem. 49) Ex hoc enim, non ex ipso de S. Lupo hymno duos versus illos l. 21. sibi petiisse videtur. 50) l. 3, 4. Quae sit haec Petri et Pauli apostolorum passio, ambigi potest. Ex rebus ipsis quas illi libello debet Herigerus non esse eam passionem patet, quae sancti Lini nomine circumfertur, cuius duae non bene inter se congruentes recensioni exstant in bibliotheca maxima patrum l. 67 et in Act. SS. Iun. V, 424. Desiderantur enim nonnulla quae apud Herigerum leguntur. Itaque alteram apostolorum passionem auctorem secutum esse coniciam, cuius Marcello S. Petri discipulo falso suppositae mentionem facit Sigebertus in libro de scriptor. eccles. c. 1, quamque ex codicibus Gladbacensi et Trevirensi in schedis suis habebant Bollandistae. Hunc libellum bis in lucem editum a Nausa et Florentinio non vidi. Vid. Act. SS. l. 1. p. 399. 51) l. 5—14. Hoc modo de societatis vinculo statuendum esse, quo Herigerum et auctorem vitae sanctorum triumvirorum illorum coniunctos esse omnes vident, certo mihi persuasi. At re ipsa omnes ni fallor dubitationes remouentur. Herigerum suam de tribus illis sanctis viris narrationem non conflasse ex fontibus nescio qui-

bus aut ex suo ingenio petiisse, repugnat enim ipsum quoque scribendi genus, sed vitam quandam Eucharrii, Valerii et Materni ante oculos habuisse disertis verbis ipse testis est, in epistolae ad Hugonem loco paulo infra afferendo; ubi haec legitur: *Locus quidam in Ehsatid pago nomen habens Elegia concordat cum eorum (Eucharrii, Valerii et Materni) historia.* Talemque librum in lucem iam fuisse editum, antequam Herigerus Gestis episcoporum Tungrensium manum admovisset fautorque eius Notgerus in cathedram episcopalem escendisset a. 972, luce clarius apparet ex paparum bullis quas de eadem re collegit Hontheim. Anno enim in eunte 969. talis libelli fama Romam pervenisse videtur. In litteris enim Iohannis XIII. pontificis 40 maximi d. 22. Ian. 969 ad Theodericum Trevirensis archiep. datis Honth. l. p. 305, haec exstant verba: *Sicut etiam pridem audiendo imo et legendo compertum habuimus eundem ipsam (Trevirensis ecclesiam) prae ceteris Galliarum ecclesiis christianae 45 religionis exordium catholicaeque fidei prima rudimenta percepisse per sanctissimorum virorum Eucharrii, Valerii et Materni et ceterorum euangelicam doctrinam, quos tempore suo praedictus beatissimus Petrus apostolus ordinavit et instruxit nec non illic ad praedicandum direxit.* Aliud denique gravissimi momenti accedit argumentum. Egberti Trevirensis archiepiscopi temporibus, quem a. 975—993 sedisse scimus, Remigius abbas Mediolacensis, illo iubente, de tribus illis sanctis cantum composuit dulci et 55 regulari modulatione, ut testatur Trithemius in

sima⁵², S. Lupi Trecensis vita posterior⁵³, Baudemundi vita S. Amandi⁵⁴, vitae SS.

- chronico Hirsaugiensi 122; hoc vero ipsis probatur codicibus eundem de iisdem conscripsisse homilias, de quibus apud Hillarium haec leguntur in libro quem contra Honthemium hac inscriptione edidit: *Vindiciae historiae Trecensis de tribus primis Trevarorum episcopis, Eucharino, Valerio et Materno, contra impactam recentius crisis*. Metis 1763. 4. p. 132: *Asservamus et nos in bibliotheca nostra grande homiliarium variorumque sermonum volumen in membrana. Fol. 15 et seqq. reperio homilia huius Remigii abbatis Mediolacensis in natali sancti Eucharri primi Trev. episcopi*. Remigium vero eandem sanctorum vitam exscripsisse quae in Actis SS. Ianuar. II. 922. falso sub Golscheri nomine legitur, homiliarum fragmenta quae dedit Hillarius satis probant; ex quibus unum apponere iuvat, (cod. fol. 18): *Qui (S. Eucharus) se lapidibus obruere tentantes aggredi non formidabat; sic enim Deo gratissimae ipsius vitae continet textus; quod die quadam hanc urbem simul cum sociis intraret, ut salutis munus populo praeberet, universae multitudinis coetus super eum coeperit irruere parans illum lapidum ictibus perimere. Verum autem Deo plenus cum sanctissimus sociis orationis arma praetendit et omnes ita mirabili rigore constrinxit, ut unusquisque secundum motus sui tenorem, quo se paravit ad iaciendum lapidem inflexibilis tam diu staret donec iterum precibus ad Dominum fuis perusal plus rigorem pristinum restitueret*. Verba typis insigniter expressa ad I. 8. recurrenti probabunt eandem vitam et Remigii et Herigeri decem fuisse; hunc vero illius homilias mutatum esse nemo sane mihi persuadebit. Edidit Hillarius ipsam quoque vitam l. l. p. 146—159 ex codice S. Ghisleni, aliamque San Mathianum in manibus habuit p. 56 qui Bollandum epilogi illius, in quo innitebatur Honthemius, prius tantum dimidium dedisse docent. Hanc perorationem in pluribus codicibus desiderari Bollandus ipse testatur, magna itaque exoritur suspicio eam postea additam esse, nihilque de tempore quo scripta sit vita inde elici potest. Sed una manet dubitatio: unde Herigerus sumserit illa quae I. 5, 6. de triumviris leguntur et in vita eorum desiderantur; amplior narratio illi vitae velut fundamento superstructa, in codice Herigeri fortasse legebatur. Inde a seculo XVII usque ad nostra tempora, ne hoc silentio transeam, quaestio de vita SS. Eucharri, Valerii et Materni viros doctos vexavit, vel ea causa quod illi S. Petri discipuli Gallis Christi fidem primi praedicasse traderentur. Herigerum in libro suo vitam illam exscripsisse iam recte statuerunt Bollandus l. l., Laguille histoire d'Alsace p. 47, Bertholet histoire de Luxembourg I. 113, 301, Honthem historia Trevir. III. 965, de Marne in libello quem dilucide conscripsit hoc nomine: *Sur l'epoque de la predication de S. Materne*, in appendice libri *Histoire du comté de Namur* II. 482, Perier in disquisitione de praedicationi primam in Belgica evangelii epocha n. 23. in Act. SS. Septemb. IV. 354 sqq. Contrariam sententiam amplexi sunt Oudin in commentario de scriptoribus eccles. antiq. II. 1136, Schöpllin Alsatia illustrata I. 332 et nostris diebus vir cl. de Sybel in lepidissimo libro de tunica Domini fasc. II. 67. Contraque illos qui fabellas de primis illis Trevirorum et Tungrensium episcopis tueri conati sunt, Bucherium in disputatione historica de primis Tungrorum episcopis ap. Chapevillium I. in append. p. 16, Browerum anal. Trevir. I. 143, Gelenium de magnitudine Coloniae I. 29, Fisenium histor. ecclesiae Leodiens. I. 16, Laguillium l. l., Foulionium in historia Leodiensi I. 25; Bertholetum l. l., Hillarium l. l., Hartzhemium in dissertatione critica in Ghesquieri Act. SS. Belgii I. 53, docte et acute scripserunt Launoy in dissertatione de tempore quo primum in Gallis suscepta est Christi fides in Opp. II. 1. p. 72 sqq., qui Martialis, Memmii et aliorum sanctorum vitas examinavit qui mortuos in vitam revocasse dicuntur, Calmet Histoire de Lorraine I. p. III, Longueval histoire de l'eglise Gallicaine I. 50 dissert. prélim., Tillemont memoirs pour servir à l'histoire eccles. IV. 499, Honthem, Perier, Sollier Act. SS., Marne, Schöpllin l. l., Grandidier histoire d'Alsace I. 14. Librorum messeni longe maiorem de hac quaestione scriptorum, quos non vidi, praebet Hillarius p. 139—145 et Hartzheim l. l. 52) Antiquissimae vitae S. Servatii magnam partem ad verbum, ut videtur, servavit Herigerus, quae aut perisse aut adhuc in bibliothecarum umbra delitescere videtur. Iam Henschen eam amissam esse dolebat in praefatione ad vitam S. Servatii Act. SS. Mart. tom. III. sed eodem fere tempore Ruinart in editione sua Gregorii Taronensis iacturae remedium hic verbis indicavit in annotatione ad II. 5; p. 52: *Occurrit mihi inter alios codices Corbeienses, qui in nostram S. Germani bibliothecam adiecti sunt, utus Merovingico caractere partim et partim Romano ab annis saltem 900 conscriptus, in quo tota haec Gregorii narratio et quidem paulo prior continetur, sub S. Servatii vitae titulo*. Et merito gesta illa S. Servatii appellari antiquissima et eo probatur, quod Gregorius Taronensis II. 5. et in libro de gloria confessorum c. 72. iis usus est, et ita quidem ut uno alterove loco cum Herigeri ad verbum consonet Gregorii textus. Quod iam vidit Henschen. l. l. et nostris diebus confirmavit Haupt v. cl. in libro *Zeitschrift für deutsches Alterthum* V. 75 sqq. Nam antiquissima illa vita inter eas sit quarum haud pauci codices annotantur in libro *Archiv* T. VII et VIII (vide indicem) vix dicere ausim; in uno illo codice Parisiensi sec. XIII. 5320 (*Archiv* VII. 59.) eam non servari, descriptione codicis quam Bethmanno v. cl. debemus probatur; reliquae vitae aut ex Herigeri libro manarunt (vid. *Archiv* VIII. 481.) aut cum miraculis S. Servatii quae scripsit a. 1088 locundus presbyter coniunctae sunt. De miraculis illis, in quibus fabulatoris somnia proferri dicere non dubitavit Henschen, vid. eius praefat. ad vit. S. Servat. c. 3. 4. Act. SS. P. I. Similem librum auctor Germanici carminis sec. XII ex quem ex codice Viennensi edidit v. cl. Haupt in libro laudato, videtur secutus esse. 53) I. 26; quam seculo IX. exeunte scriptam edidit Boschius Act. SS. Jul. VII. 77. Et hic haud pauca de S. Servatio leguntur. 54) I. 32—39. 42.

⁵⁵ *Bavonis*⁵⁵, *Chlodulfi*⁵⁶, *S. Trudonis auctore Donato*⁵⁷, *S. Remacli antiquior*⁵⁸, *S. Remigii auctore Hincmaro*⁵⁹, *S. Lamberti auctore Stephano*⁶⁰. *Textum prout res postulare videbatur modo servavit ad verbum, ut vitae SS. Euch. Val. Mat., Iordanis, Baudemundi, modo liberius argumentum ex illis desumptum suo stilo prosecutus est. Sed aliorum quoque librorum mentio apud Herigerum occurrit, quos non in usum suum vertit, sed laudavit tantum. Multos historiographos, qui de Hunnis referebant, praeter Iordanem habebat*⁶¹, *Hilduini passionem S. Dionysii laudat in epistola ad Werinfridum, et ibidem se quam plurimas sanctorum vitas ab aliis conscriptas legisse et scribendi rationem secum considerasse probat. Hisce libris litteras tabulasque publicas adiecit Sigeberti et Chl-*⁶²
⁶³ *derici regum, episcoporum litteras*⁶², *conciliorum canones*⁶³; *et ea quae dixerit multis scriptis in Leodiensi et Stabulensi tabulario asservatis firmari posse alio loco testatus est*⁶⁴. *Sed neque illum fontem contempsit, qui ex populi vivo ingenio redundat, vulgarem qui in hominum ore versatur rumorem, quem in vita S. Iohannis ita descripsit: auditu tantum et relatione a maioribus et aetate provecioribus accepimus*⁶⁵, *quemque alio loco ab incolis referentibus se excepisse confirmat et relationis famam vel antiquitatem vocat*⁶⁶. *Ipsas denique res quomodo se suis temporibus habuerint testes fecit*⁶⁷.

*His denique aliud accedit praesidium, quo, si accuratius examinaveris, Herigerum longe prae ceteris excelluisse non negabis; raram illis temporibus ex veterum et patrum ecclesiasticorum scriptis sibi comparavit eruditionem; multa legit et secum cogitavit. Nam non primis tantum labris veteres attigit, sed ita, ut hoc verbo utar, in succum vertit, ut scribenti veterum sententias vel sua sponte memoria suppedicaret; non sane mediū aevi chronicon sed centonem quandam*⁶⁸ *interdum legere tibi videris*⁶⁹. *Forumque excellit scriptorum notitia, quorum mentio rarius illo tempore deprehenditur. E veteribus occurrunt Cicero*⁶⁹, *Sallustius*⁷⁰, *Plinius*⁷¹, *Terentius*⁷², *Horatius*⁷³, *Virgilius*⁷⁴, *Tibullus*⁷⁵, *Persius*⁷⁶, *Martialis*⁷⁷; *quibus adde Hieronymum*⁷⁸, *Augustinum*⁷⁹ *et ex christianis poetis Aratorem*⁸⁰ *et Prudentium*⁸¹. *At alia quoque non deesse quae superstitionem illam quae in monasteriis florebat doctrinam redoleant, vix est quod mireris*⁸². *Sed nihilominus a criticis exercendae periculo in rebus ipsis scribendis minime auctor abhorruit. Miraculis fidem ipse non denegavit, tamen eos ex aequalibus suis sana sua mente refutat, qui suis ipsis temporibus miracula non fieri querebantur*⁸³. *Minime dubitat S. Servatū ex Salvatoris familia originem, quae pietate fortasse vitae eius ingesta sit, reuicere; et ingenui sane est animi illa*⁸⁴

55) I, 6. 56) I, 44. 57) I, 44, 45. 58) I, 1, 41—54, 56. 59) I, 1, 27, 41. 60) I, 53. 61) I, 17, 62) I, 3, 46, 48, 54. 63) I, 28. 64) I, 1: *Ex cartulario vestro (Stabulensi) non desit noticia. I, 41: Multa etenim scripta ex eisdem rebus per multa annorum curricula a nobis possessis in utrarumque ecclesiarum adhuc retinentur archivis. 65) I, 29, 66) I, 17, 46, et I, 48: Sicut quilibet ab incolis audire valebit referentibus. 67) I, 30: Testantur praedia ab eodem nostrae ecclesiae collata a maioribus nostris et a nobis adhuc possessa. I, 48: *Ecce usque in praesens locus orationis eius opere in rupe excisus. 68) I, 1, 55. 69) Librum de oratore et orationes in Catilinam legit, Tusculanas vero ante omnia in suum usum vertit. I, 1, 20, 55, 70) I, 22, 55. 71) Historia natural. I, 7. 72) I, 1, 55. 73) Odae, sermones, epistolas, artem poeticam legit. I, 1, 55. 74) I, 30, 55. 75) I, 55, 76) I, 29. 77) I, 1. 78) epistolas contra Vigilantium et ad Ageruchiam; I, 7, 21. 79) I, 2, 80) historiam apostolorum; I, 3. 81) librum Peristephanon I, 3. Sed ne his quidem quae propositi veterum scriptorum nominibus in reconditionis Herigeri eruditionis recessus me penetrasse bene scio, nam et in epistola ad Werinfridum et in oratione S. Remacli I, 55. nonnulli relicti sunt loci, quos ex veterum scriptis ductos esse nemo non videt, unde vero desumpti sint non aequae in aperto est. Quae indaganda me peritioribus libenter relinquo. Sed unum est quod moneam. Taciti Germaniae vestigium in Herigeri c. 7 deprehendisse sibi videbatur Bucher. ap. Chapeavillium I, app. p. 9 et nostris diebus Haupt v. cl. I, I, sed ex Aegidii errore nata est illa lectio, quae Tacitum redolere videbatur, in genuino Herigeri textu nihil tale occurrit. 82) cfr. quae I, 7; de origine nominum Mettis et Tulli urbium profert. 83) I, 26.**

quam profert confessio, melius esse ignorantiam verecunde fateri, quam irreverenter pro pietate mentiri⁸⁴. Haec de antiquissimis Tungrensium rebus in tanta rerum obscuritate nihil certi proferri posse non uno loco libero ore fatetur⁸⁵. Quae critices exercendae ratio quo magis in aperto sit, alium ex epistola eius ad Hugonem asseram locum, quo Herigerum, num primi illi Treverorum episcopi Eucharium, Valerius et Maternus revera evangelium praedicaturi a S. Petro missi sint dubitantem videmus. En verba eius⁸⁶:

De nostris Treverensibus Eucharium, Valerium, Maternum, qui dicuntur missi fuisse ab apostolo Petro, et locus quidam in Elisatio pago nomen habens Elegia concordat cum eorum historia, sed a passione beati Petri, qui est 13. annus Neronis, qui (scilicet Petrus) si forte Eucharium, Valerium et Maternum Treveribus misit, ante aliquot annos passioni suae hoc fecit, computantur anni 263 usque ad 25. annum Constantini, quando obiit sanctus Sylvester, cuius iussu Arelato facta est synodus, ubi legitur interfuisse sanctus Agrippinae episcopus cum Maurino archidiacono suo, ubi et affuit sanctus Agrippinus Treverorum episcopus.

At non in rebus tantum gestis haesit, sed indolem earum et naturam perspicere conatus, altiore se gerere spiritu gustuque quodam philosophico se imbutum esse in libro suo probat. Nam de mundo non aeterno, ab aeterno Deo creato, de libero hominis arbitrio cum providentia divina conciliando quaestiones enodare conatus est⁸⁷. Alioque loco quid intersit inter antiquitatem et recentiora tempora explicandum sibi suscepit, ita ut ex hac ipsa re historiae scribendae necessitatem deriveret⁸⁸.

Iam ad Anselmi librum transirem, nisi pauca de reliquis Herigeri opusculis addenda esse arbitrarer, ne quid tam erudito viro detraxisse videar. Vidimus iam supra Gesta episcoporum eum non post a. 979, anno sequenti vero vitam S. Landoaldi composuisse. Quid versibus pangendis posset, in alio libro tentavit de vita S. Ursuari hexametris conscripto, quem, antequam abbas minus susciperet, edidit. Ex omnibus quae habemus Herigeri opusculis, ni fallor, primum est compositum; nam in Gestis episcoporum versus quosdam ex illo transcripsit. Ipse enim auctor est „metricanus“ ille quem de S. Servatio versus haud incongruos fecisse dicit⁸⁹.

Sed Herigerum non modo rebus gestis narrandis operam navasse, sed magnam suam eruditionem in illustrandas alias quaestiones contulisse, catalogi librorum eius ostendunt et testes comprobant. Inter quos sane primum obtinet locum libellus ille qui inscribitur epistola Herigeri abbatis ad quendam Hugonem monachum⁹⁰. Quam post a. 990. et ante a. 999. conscriptam esse,

84) I, 20. 85) I, 15: Qui quorum vel imperatorum vel consulum claruerint temporibus — nec a nobis lectoris alicuius requirat exactio. I, 26: Incertum est, sicut et de nullis aliarum legitur civitatum episcopis — quanta intercapedine ecclesia Tungrensis fuerit sine pontifice. I, 43: Incomptum est deinde quanta temporis intercapedine plebs Traiectensium fuerit sine pastore etc. 86) Martene et Durand thes. anecdot. I, 117. 87) I, 2, 40. 88) I, 1. 89) I, 21. Vitam S. Ursuari totam publici iuris fecit cum aliis monumentis Lobliensibus a. 1628 Aegidius Waulde; librum ipsum non vidi. Carminis fragmentum in quo eosdem versus deprehendimus, qui leguntur I, 21. ex codice S. Vitoni Virdunensis edidit Mabillon Act. SS. saec. III, 2; cui haec inscripta esse verba testatur p. 557: In Christi nomine incipit vita S. Ursuari confessoris

atque pontificis venerabilis Herigeri abbatis industria metro hexametro honorifice composita. Quae verba postero tempore addita esse ex supradictis satis apparet. Alium eiusdem vitae codicem Gemblacensem in manibus habuit Henschenius, ex quo praeter quosdam versus huius carminis argumentum dedit, in quo Herigeri ingenium non desiderabis (Act. SS. April. II, 558.): Proponit Herigerus lapsum angelorum, creationem mundi et Adami, huius lapsum reparationemque per Christi aduentum et triumphum in cruce. Deinde progreditur ad evangelium per apostolos et viros apostolicos annuntiatum orbi universo ac potissimum vicinis regionibus. 90) Martene thes. anecd. I, 112. Quem Hugonem eundem esse voluit Mabillon ann. ord. B. IV, 317, quem a. 1033. apud Loblienses Herigeri successorem creatum esse scimus. Ann. Lob. Mon. SS. IV, 19. Hunc

⁸¹ abbatis nomen *Herigero datum et domni Gerberti mentio facta*⁸¹, summi pontificis nomine suppresso, mihi persuadent. Et iam proveciori aetate *Herigerum illo tempore fuisse haec quae ibidem occurrunt verba docent*: Haec, frater dilectissime, summam breviterque, quia per memetipsum infirmitate interpellante et oculorum acie iam caligante scribere non potui. *Proposuerat enim Hugo ille quosdam de calculo chronologico quaestiones, quaque ratione cum euangelii veritate Dionysii concilianda sit auctoritas*⁸². Quibus enodandis benignam eruditionis proferendae occasionem nactus *Herigerus, illud quod de se in Gestis episcoporum fecit iudicium satis probavit*. Nam *Eusebium, Hieronymum*⁸³, *Augustinum, Fulgentium, Bedam*, quos ipsis nominibus laudat, eruditionis suae testes fecit. *In calce demum epistolae quaestionum ab Hugone propositarum quasi remunerationem septem chronologicas quaestiones illi solvendas reddit, quae num ab illo expeditae sint valde dubito. Tertiam quaestionem supra attulimus et septimam aequae ad res Leodienses spectantem suo loco dabimus.*

*Alius liber quem dialogum Herigeri et Adelboldi Trajectensium postero tempore episcopi fuisse scribunt, de adventu Domini celebrando, temporum invidia nobis videtur esse praereptus. Quod vix mirandum, quum haud ita multo post Herigerum nondum in eam quae optanda erat lucem prodisset. Berno enim Augiensis abbas qui eidem quaestioni operam dedit in pluribus libellis, hoc de illo libro testimonium fecit in epistola ad Aribonem archiepiscopum*⁸⁴: *Moguntinum*⁸⁴: Sed et abbas Heriger, vir non parvae auctoritatis, nostris temporibus proprium super hac re libellum composuit, in quo, ut asserunt qui illum legerunt, probabilibus argumentis eos convincit contra patrum instituta agere, qui plus quam quatuor dominicos dies adventus Domini celebrare contendunt. *Nec mathematicas disciplinas Herigerus a se alienas esse voluit; regulas enim de abaco conscripsit, de quibus Albericus Trium fontium monachus haec acerbe scripsit ad a. 990*⁸⁵: *Herigerus fit abbas Lobensium septimus, scientia litterarum clarus, cuius habentur regulae numerorum super abacum Gerberti. In multis nempe studebant antiqui quae hodie habentur derisui.*⁸⁶ *Eiusdem libri codicem sec. XII.*⁸⁶ *Ratisbonae in manibus habuit Pezsius, alium Lugduni Batavorum servari scribit Oudin*⁸⁷.

*Quos enumeravimus libros revera ab Herigero conscriptos esse vel codices vel testes in dubium non vocandi probant; addamque unum, de cuius auctore aliam alii viri docti amplexi sunt sententiam. Est ille libellus, in quo, ut Lobensis continuator habet, „congressit contra Rathbertum multa catholicorum patrum scripta de corpore et sanguine Domini“, quem ab Herigero conscriptum esse cum Mabillonio persuasum habeo. Post Cellotum, qui hunc librum primus edidit*⁸⁸, in *Gemblacensi codice satis antiquo eundem deprehendit Mabillon, his*

libellum illum esse cuius codicem in monasterio S. Hieronymi, qui nisi probasset non ita transulisset. Lambertii Laetiansi servatum fuisse dicit Sanderus in thesaur. anecd. nov. IV, 2. p. 46; vide ibid. dissertationem isagogicam p. VII. 95) ed. Leibnitii p. 32. 96) Est membr. 4. et hanc in fronte habet inscriptionem: *Incipiunt regulae Herigeri in abaco*. Primos versus exscripsit Pezsius in thes. anecd. novis. I. 45 dissert. isagog. p. XXXVIII: *Si dividitur utique maior per minorem, dividendus accipit denominationes aut ex toto dividendo, aut ex partibus, aut ex neutro; sed denominantur per differentias divisoris.* 97) Codex Lugdunensis fol. inscribitur: *Ratio abaci secundum divum Herigerum*, est msc. Scaligeri n. 31. vid. Oudin. II, 486. 98) In historia Gotteschalci

91) Martene thes. I, 117. 92) Martene et Durand thesaur. anecdot. I, 117; Hugonis quoque litteras se legisse testantur quarum initium hoc est: *Domno abbati H. frater Hugo, Quod Bedo et Dionysius in opusculis suis videntur diversa sentire, quod aliquando quoque plerosque confundit, vestro petimus corrigi ezamine.* 93) Inter alia haec ibidem leguntur (Mart. I, 112.): *Secundum chronicam Eusebii vel etiam*

verbis quae omnem pellere videntur dubitationem in scriptum⁵⁹: Dicta domni⁶⁰ abbatis Herigeri de corpore et sanguine Domini; quumque paulo post Lobien-
sem bibliothecam perscrutaretur in vetusto librorum catalogo anno 1049. ad-
scripta legit haec verba: Erigeri abbatis exaggerationem de corpore et san-
guine Domini. Alium denique codicem eiusdem libri Herigeri nomine in scriptum
vidit Oudin⁶¹. Probis hisce insisto testimoniis, neque eorum auctoritas convelli
videtur a S. Geraldo abbate, qui Herigerum de illo argumento epistolam scrip-
sisse dicit⁶², neque moveor Gothwicensi codice a Pezio reperto⁶³, in quo idem
liber sub Gerberti nomine legitur. Nam etsi ex ipso libro certum de auctore
indiciam peti non potest, tamen Herigeri et eruditionis et scribendi rationis
vestigia deprehendisse mihi videor. Revera enim conguessit auctor patrum eccle-
siasticorum locos de illo argumento, Eusebii, Ambrosii, Hieronymi, Augustini,
Leonis, Hilarii, Cyrilli, Basilii, Fulgentii. Dialectica quae ipse profert argu-
menta⁶⁴ eodem sacrae scripturae loco de mensura, pondere et numero innituntur,
cui quasi fundamento primum caput Gestorum superstruxit. Hunc vero fuisse
Herigero in libris conscribendis usum, ut quae idonea viderentur ex uno in
alterum librum transcriberet, iam supra vidimus⁶⁵. Omnia denique quae in hoc
opusculo conguessit in hoc uno vertuntur, idque efficere volunt, ut Paschasii Rad-
berti decreta⁶⁶ refellantur. Maiorem dubitationem aliud opusculum afferre possit,
quod Trithemius in Herigeri librorum catalogum hac inscriptione recepit: De
divinis officiis libri 2, a continuatore Lobien-
si vero silentio praetermissum esse
viri docti mirati sunt. At aut fallor aut minime hunc librum reticuit Lobien-
sis scriptor; eundem enim vel vidit Trithemius vel in mente habuit, de quo apud
illum haec leguntur: Ornatum ecclesiasticum cum adhuc monachus episcopali
curiae deserviret et cum factus esset abbas, quantum adauxit, ipse quoque
litteris annotare curavit⁶⁷.

Alii denique libri tam dubiae sunt originis, ut de iis sententiam non feram,
alii plane falso Herigero adscripti sunt. In illis vitam S. Berlandis habeo,
quam Mabillon et post eum alii ab Herigero compositam esse coniecerunt⁶⁸.

30 Paris. 1655. fol. p. 541 sqq. ex codice mus. Sir-
mondi, in quo liber de eucharistia nominatur; et
post eum sub Gerberti nomine luci dedit Pez thes.
anecd. nov. I, 2. p. 133 sqq. 99) Act. SS.
ord. Bened. saec. VI, 2. p. 591 et p. XXI de no-
mine et aetate anonymi Cellotiani. Vid. quoque
Mabillon vetera analecta p. 496; annales ordinis
Bened. IV, 178. 1) in bibliotheca Signiacensi
ordinis Cisterciensis in archiepiscopatu Rhemensi;
vide Oudini comment. de scr. eccl. II, 486, qui
etiam S. Martini Lovaniensem codicem existare te-
statur. 2) In prologo vitae S. Adelhardi Corbei.
Mabillon. act. ord. Ben. saec. IV, 345 haec habet
de Paschasio: Hic autem qualis fuerit et quantus in
quodam epistola testatur abbas Lobien-
sis, qui eo tempore inter sapientes habebatur cele-
berrimus. Erravit sine dubio Geraldus; Herigeri
libellum commentationem minime epistolam fuisse et
codex et catalogus Gemblacensis probant. 3) Codex
est saeculi XI; vide Pezii thes. anecd. I, 2. p. LXIX.
40 Geraldus quoque verba in auxilium vocavit Pezsius,
cuius sententiam tenui sunt auctores hist. litt.
Franc. VI, 587. VII, 201, Ceillier I. I. et Mansi in
editione Fabricii III, 191; reliqui fere omnes Ma-
billoniam secuti sunt. 4) c. 7. 5) Ex Gestis
55 nonnullos locos epistolae ad Werinfridum et c. 41.

in vitam S. Landoaldi recepit, alia repetit in epi-
stola ad Hugonem, vid. supra et I, 1, 16; ex vita
S. Ursuari versus quosdam in Gesta transcripsit,
vid. I, 21. 6) Quod post Possevinum et Miraeum
repetierant alii, non contra Radbertum sed contra
Ratharium vel Berengarium hunc librum compo-
suisse Herigerum, nullo munitum est argumento
et refutatum ab Andrea bibl. Belg. I. I. et auctori-
bus hist. litt. Franc. VII, 201. 7) Oudin II, 486.
Hunc librum Herigeri sibi deprehendisse videbatur
in anonymi cuiusdam saec. X. commentatione quae
sub Alcuini nomine falso ferebatur; cuius senten-
tiam satis refutarunt auctores hist. litt. Franc. VII,
207. 8) Primus eam ex Lobien-
si, Merbecensi
et aliisque codicibus, praetermisso prologo, edidit Bol-
landus Act. SS. Febr. I, 377, qui ob mentionem
ducis Lotharingiorum factam librum circa a. 1000.
conscriptum esse statuit. Ex suo codice Mabil-
lon in Act. SS. ord. Bened. saec. III, 16. prolo-
gum repetit, qui inscribitur: Domino et amico suo
Gerardo H. Lobien-
sium monachus ultimus; ideo-
que exorta est quam apposuit Mabillon coniectura,
auctore; ut videtur, Herigero. Eadem sententia
placuit quoque auctoribus hist. litt. Franc. VII,
194. Si revera Herigeri est liber, ante a. 990. ab
eo conscriptus sit necesse est.

Sed una excepta praefatione, a Lobieni quodam monacho cuius nomen H. littera insignitur conscripta, ne verbum quidem occurrit quod nostrum indicare videatur; neque tempus quo libellus ille in lucem prodierit accuratius definiri potest. Itaque eum Herigero pro certo minime tribuam. Haud aliter se habet S. Landelini vita metrica typis nondum mandata, quam eiusdem auctoris esse hoc praesertim Mabillonio persuasit, quod eam, auctoris nomine suppresso, S. Urmari vitae in eodem codice S. Vitoni annexam legerit⁹. Quae vix absolvenda est quaestio nisi librum ipsum inspexeris. S. Hadelini denique vita quam, quum in fronte eius iterum recurrat Herigeri praefatio ad vitam S. Remacli, ab eodem scriptam esse nonnulli opinati sunt, non Herigeri est sed Notgeri episcopi¹⁰. Quod et satis probavit Bollandus, et consenserunt reliqui¹¹.

Sed unum est, quod quum ad Herigerum potissimum spectet in calce commentationis de abbate Lobieni monere liceat. Praeter illam cuius supra mentionem fecimus quaestionem de S. Materno eiusque successoribus, exorta erat alia quae post Bucherium qui in perscrutandis Tungrensium rebus antiquissimis primus viam critices praevit¹², viros doctos Leodienses saec. XVII. et XVIII. valde exercuit. Bella enim litteraria gesta sunt de serie episcoporum, de tempore quo cathedra Tungris Traiectum, Traiecto Leodium translata sit; ob summam vero Tungrensium et Traiectensium aemulationem maxima exarsit contentio de nomine episcopatus, num Tungrensis an Traiectensis appellatus sit. Episcoporum seriem ab Herigero ex vetustioribus catalogis populique memoria ductam¹³ et litteris mandatam primus merito perrupit Bucherius, qui Tungrensem episcopatum ante S. Servatium existisse negavit, postque illum usque ad Chlodovei tempora oblivione fuisse obrutum nihilque certi ante S. Amandum in rebus Tungrensibus deprehendi mira sane illis temporibus audacia statuere conatus est¹⁴. Vera omnia et recta, at Leodiensibus acerbissima; quae tamen viris doctis non adeo bilem moverunt, quam altera illa Bucherii sententia, post S. Servatium episcopos illos nusquam Traiectenses ubique Tungrenses appellari¹⁵. Quod primum Godofredum Henschenium, hagiographorum antesignanum ad arma vocavit, qui a. 1653. commentationem¹⁶ uberrima doctrina conscripsit, qua Traiectensibus nomen episcopale vindicaret. Eadem iterum edita est 1688 Antwerpiae¹⁷, eamque ab auctore recognitam post Henschenii mortem

9) Act. SS. ord. Bened. saec. III. 2. p. 557. Mabillon coniecturam suam vel hoc argumento confirmavit, quod in vita S. Landelini eadem quae in vita S. Urmari legitur origo nominis Crispianensis monasterii ab aquis crispantibus deducta recurrat, quod revera Herigeri indolem prodere videtur. At in cod. Gemblacensi vitae S. Urmari, quem vidit Henschen desideratur vita S. Landelini; vide supra. Mabillonium secuti sunt auctores hist. litt. Franc. VII. 202 et omnes fere quos nominavimus rei litterariae scriptores. 10) Notgeri nomen reticent Malmundariensis et Leodiensis codices, sed episcopum se esse auctor ipse his confirmat verbis c. 10. Act. SS. Febr. I. 368: *Hoc comperto qui tunc temporis praesul, cui nunc Deo amnente nomine, non — prok pefas! — merito famulatur, sedis auctoritate interminavit episcopali.* Leodiensem vero fuisse episcopum, villae nomen in Leodiensi dioecesi sitae c. 10 indicat. Alio loco laudatur ab auctore S. Remacli vita: *in vitae eius libro quisquis velit poterit reperire.* Omnis vero dubitatio vel eo

pellitur, quod ex Herigeri Gestis c. 40 de S. Remacli in praefationem vitae suae S. Hadelini, dein capp. 43, 49 auctor mutuatus est. 11) Cfr. Bollandi praefationem ad vitam S. Hadelini l. I., cuius sententiam probarunt Mabill. Act. SS. ord. Bened. saec. II. 1013, hist. litt. Franc. VII. 214. 12) Disputatio historica de primis Tungrorum seu Leodiensium episcopis, apud Chapeaville t. I. in appendice. 13) Ut I. 29 in vita Iohannis episcopi, quam populi memoriae se debere fatetur Herigerus et vel hoc probavit, quod I. 36 Amandi fuisse decessorem Iohannem dixerit, cuius nomen Baudemundus, auctor duo secula illo antiquior, proferre non potuit. 14) l. I. p. 38, 47, 49. Vide Albericum de episcopis Tungrensibus, cuius verba, quae ex fonte nescio quo duxit, apposuimus ad I. 27. 15) p. 48. 16) Diatriba de episcopis Tungrensibus. Antwerpiae 1653. 17) Exegesis historica de episcopatu Tungrensi ac Traiectensi, apud Michaellem Cnoharum.

eodem anno in *Acta Sanctorum Papebrochius recepit*¹⁸. Quum in *Bucherii partes praeter alios Fisen*¹⁹ et *Foullon*²⁰, rerum Leodiensium scriptores, iussent, aliqui *Henschenii sententiam tuiti essent*²¹, singulare denique *litterarium certamen inierunt liber baro de Crassier, Leodiensis tunc principis episcopi consiliarius, qui Henschenium aggressus erat a. 1738*²², et *Petrus Dolmans, e societate Iesu*²³, quibus accedit a. 1743 *Bertholet*²⁴ et a. 1754 *de Marne*²⁵; sententias denuo ad examen vocavit *Iosephus Ghesquier a. 1783*²⁶. Non uno igitur saeculo tantum bellum ad finem perducere potuit. Quae omnia saeculorum sane ab illis repetita neque hoc loco neque in annotationibus aut probare aut refellere in animo est.

Quibus enim in tenebris iacerent *Tungrensium res antiquissimae iam seculo exeunte decimo bene perspexit Herigerus neque aperte indicare dubitavit, tria esse satis obscura episcoporum intervalla, post S. Maternum, post S. Servatium et ante S. Amandum*²⁷; quae libera inscitiae confessio a nobis octo saeculis post viventibus numquam sane refutari potest, neque aliis praesidiis deficientibus *Herigeri testimonium excedere licet*²⁸. Ipsas vero doctorum virorum adeam commentationes qui argumenta eorum ad normam vocare velit. Hoc unum quod *Henschen et Dolmans iam recte observarunt hoc loco repetere iuvat, Leodienses episcopos vel eo tempore in tabulis publicis appellari Tungrensium quum per tria iam secula Leodii cathedra fixa esset*²⁹.

20 18) Acta SS. Mai. tom. VII. p. XVIII. 19) Sancta Legia Romanae ecclesiae filia sive historiarum ecclesiae Leodiensis partes duae, Leodii 1696. fol. 20) in Vindiciis ecclesiae Tungrensium, Leod. 1653 et in Historia Leodiensis per episcoporum et principum seriem digesta. fol. 2 Voll. 21) Laurentius Ludovici, Michael Seneschal, Iacobus Platel, in Duacensi academia professores theologiae de eadem sententiam tulerunt eamque suis nominibus subscriptam miserunt Henschenio. Vid. Exeges. historic. c. 26. 22) Brevis elucidatio quaestionis Iesuiticae [ita sine dubio appellata quia omnes paene decertantes ordinis erant Iesuitici] de praetense episcopatu Traiectensi ad Mosam. 23) Observationes apologeticae pro episcopatu Traiectensi ad Mosam. Antwerpiae 1741. Cui libro alium opposuit Crassier: Additamentum ad brevem elucidationem; respondit Dolmans in libello: Observationes alterae pro episcopatu Traiectensi ad Mosam. 1742. 24) Dissertation sur la prétendu évêché de Maestricht, in histoire de Luxembourg VI, 313. 25) Dissertation sur le siège episcopal de Maestricht, in histoire du comté de Namur II, 534. 26) Acta Sanctorum Belgii selecta, Bruxellis 1783. 4; qui illos libros ex parte recendendos curavit t. I, 221 sqq. Cfr. quoque Essais historiques sur le département de la Meuse inferieure p. 184. 1803. 27) I, 15, 26, 43; vide supra. 28) Paucissima erant quae tria secula post Herigerum Aegidius de episcopis quorum sola nomina ille tradidit, adderet; paene nihil habet nisi icinua elogia. Primus vero, ni fallor, posterioris aevi scriptoribus superstitionis viam praecipit Iohannes de Warnans, de quo paulo infra agemus, Herigeri et Anselmi continuator seculi XIV, cuius codicem legit Bucher, l. I. p. 19, qui hanc de eo exscripsit: *Is in Valentino nono Tungrorum pontifice ita scribit: Scire se Herigerum octo priorum episcoporum S. Materni successorum non signasse annos, quod eorum gesta omnia Hunorum persecu-*

tionibus interierint. Se tamen Iohannem aliter sentire, credereque Tungris tranquillam semper pacem regnasse, dum aliae Galliarum ecclesiae persecutionum procellis quaterentur: quia potius religionem adeo floruisse, ut ibi insurrexerint 72 congregationes, prout credimus, inquit, religionum et ordinum seu ecclesiarum. Unde nec verum esse quod omnia priorum episcoporum gesta perierint. 29) Waleandus Tungrensium episcopus appellatur in tabula Ludovici Pii a. 831 ap. Chapeville I, 154; Franco S. Lamberti ecclesiae Tungrensium vel Leodiensis episcopus in tabula Caroli Crassi a. 884. ib. I, 161; idemque in alia Zuentiboldi ib. I, 162; S. Lamberti ecclesiae in Leodio constitutae episcopus a. 898; Tungrensium ecclesiae bona a. 908 a Ludovico confirmantur, ib. I, 167; Stephanus venerabilis Tungrorum est episcopus in litteris Caroli Simplicis a. 915. ib. I, 169. Leodicensis sedes occurrit in privilegio Ottonis I. a. 949. ib. I, 175; episcopus Leodiensium Notkerus apud Ottonem II. a. 981. ib. I, 209; Notkerus Tungrensium vel Leodiensium episcopus a. 985 apud Ottonem III. ib. I, 215; itemque in alio privilegio, I, 211; Notkerus Leodiensium episcopus a. 997, ib. I, 210; Notkerus Tungrensium seu Leodiensium episcopus a. 1006, I, 212. apud Heinricum II; Baldericus Leodiensis episcopus in duabus tabulis a. 1008. I, 224. 225. Durandus Leodiensis episcopus a. 1024 apud Conradum II. ib. I, 263; Nithardus Leodiensis a. 1040 apud Heinricum III, ib. I, 279. In concilio Tullensi subscripsit Franco episcopus Tungrensis, in Ingelhemensi Farabertus Tungrensis, Stephanus Tungrorum episcopus vitam suam S. Lamberti misit ad Herimannum archiepiscopum Colonicensem. Chapeville I, 351. Everclus a. 961 S. Lamberti ecclesiae Leodiensis se appellat episcopum; Martene et Durand ampl. coll. II, 47. At hoc quoque alteri sententiae dandum est Traiectensium episcoporum nomen saeculorum occurere apud illius temporis scriptores.

Iam transeamus ad alteram Gestorum partem septuaginta annis post libro Herigeri ab Anselmo subiunctam, cui testi oculato ob res gestas ad sua usque tempora deductas haud parva videtur gratia habenda. Sed est quod in utroque auctore desideres. De Herigero, quem eruditissimum fuisse multi testes probant, merito dolebamus tantum talemque virum non maius ingenii sui monumentum in rebus scribendis condidisse; vitam Anselmi, qui historiae magnum fructum afferens opus reliquit, longe paucioribus quam optes testibus munitam esse non immerito dolemus. Pauca tantum sunt quae apud alios de eo leguntur; nonnulla de vita sua etsi haud plena manu in libro ipse posteris tradidit. Primum quod habemus testimonium est aequalis Anselmo cuiusdam auctoris in vita S. Theoderici Andaginensis. Quem si audis erat vir nobilis genere sed nobilior moribus et ecclesiastica religione³⁰; et alio loco legimus Theodericum in terram sanctam profecturum Theoduinum episcopum Leodiensem forte fortuna Romae obviam habuisse, et cum eo plures amicorum suorum inter quos Anselmum S. Lamberti canonicum pro ingenii claritudine et morum nobilitate iam a puero in amicitiam sibi familiarissimum³¹. Leodiensium Musarum se fuisse inutilem alumnum ipse testatur³², quod modestius quam verius dictum esse opus quod posteris reliquit luce clarius ostendit. Quo tempore natus sit non satis constat; extremis vero Notgeri annis aut paulo post eius obitum propriam lucem eum accepisse, vel inde coniciam, quod nonnullos viros illius episcopi temporibus exultos se vidisse Anselmus confirmat³³. Ex sacro fonte baptismatis, ut patet ex alio Gestorum³⁴ loco, ab Ida abbatisa monasterii S. Caeciliae apud Colonienses susceptus est. Dein in S. Lamberti canonicorum numerum receptus³⁵, primum in Wazonis familiaritatem et amicitiam interiorum pervenit³⁶, neque minus Theoduni successoris eius consuetudine usus est. Quem³⁷ a. 1053³⁷ Romam profectum comitatus esset, Romae Theodericum, Lobiensem tunc monachum sibi que amicissimum, a consilio avertit quod non sine summo vitae periculo exsequendum ceperat vir religiosus, itineris Hierosolyma faciendi, secumque eum in patriam abduxit. Quem virum paucis annis post 1055, quum ad decani honorem ipse evectus summa in rebus administrandis vigeret auctoritate, post Adelardi abbatis mortem S. Huberti Andaginensis monasterio praeficiendum curavit³⁸. Sequentis anni mense Martio Anno Coloniensis archiepiscopus consecratus est³⁹, ad quem eodem anno litteras illas, quibus librum de gestis episcoporum Leodiensium ei dicaret, Anselmus conscripsit. Ante a. 1052 auctorem librum illum non absolvisse, haereticorum mentio fidem facit⁴⁰ qui a. 1051 in nativitate Domini Goslariae capitis damnati sunt⁴⁰. Annorum igitur 1052 et 1056 terminis tempus quo Gesta litteris mandata sint certo circumscribi posse, nemo negabit; quod num ante iter Romanum a. 1053 an postea factum sit, argumentis ex libro ipso petitis ad liquidum perducere nequit. Sed ante a. 1053 eum scriptum esse hac ipsa re probari posse coniciat aliquid, quum in libro ipso nulla Romani itineris mentio fiat. Quo anno mortuus

30) c. 16. Mabillon Act. SS. ord. Bened. saec. VI, 52, 67, 68. 31) Romam nantiat, ut in vita S. Theoderici l. i. legimus, Hugonem Lobiensem abbatem mortuum esse, eique successisse Adelardum, quod a. 1053. factum esse testantur anal. Lobiens. Mon. SS. IV, 20. 32) Vita S. Theoderici c. 16. Historia S. Huberti Andaginensis ap. Martene et Durand. ampliss. coll. IV, 923. 33) Lamberti annales 1056. 34) II, 64. Herimanni Augiensis chron. 1051.

sit Anselmus a nemine quod sciam posteris traditum est; sed sunt quaedam argumenta quae ipso anno 1056 eum obiisse persuadere mihi videantur; quibus nunc alii quoque fidem habere velint ex infra dicendis patebit.

Testimoniis de auctoris vita propositis aperte indicasse mihi videor, Gestorum partem alteram Anselmo tribuere me non dubitare. Aliis vero dubitatione non ita libera illa quaestio visa est. Nam nescio quo fato factum est, ut huius quoque libri origo eadem fere ac prioris Gestorum partis auctor obscuritate prematur. Num illa ab Herigero an Notgero conscripta esset, erat dubitatio; utrum posterior Anselmum an Alexandrum canonicum auctorem habeat exorta est quaestio post Martenium et Durandum. Hi enim primi genuinum libri textum ex codice suo Andaginensi restituentes, neminem adhuc verum Herigerum verumque Anselmum vidisse docuerunt et Alexandrum illum ex umbra sua protraxerunt⁴¹. Sed iam videndum quomodo difficultas expediri possit. Versatur enim in uno loco prooemii libri secundi, quem ita ex suo codice dederunt editores: Deinceps quae sequuntur iussu priorum loci istius anno dom. inc. 1056. ex alterius opusculi libello, quem quidam ex canonicis S. Lamberti Alexander nomine composuit, monitu Idae venerabilis abbatissae, quae regebat monasterium sanctae Ceciliae virginis in Colonia, huic operi sunt annexa⁴². Itaque minime Anselmus, qui haec verba conscripsisse putatur; Alexander verus est libri auctor, si hoc uno codice stare velis. Quam vero sententiam non ita firmam esse ut convelli nequeat, qui nostrae editioni substructi sunt codices probant. Verum est in uno quoque ex tribus nostris codicibus, et quidem recentissimo Hagensi saec. XIII, Alexandri nomen legi, sed haud magna ei tribuenda auctoritas, et ni fallor, idem est ille codex quem Martene et Durand ipsi secuti sunt, quod suo loco probare conabor. Longe vero aliter se habent reliqui duo codices, quorum Guelferbytanus ipso saec. XI. non ita multo post Anselmum exaratus est. In neutro enim aut Anselmi aut Alexandri nomen literis expressum legitur, sed hic quoque auctor modestius nomen suum latere voluit, laudatoque loco canonicus ille sancti Lamberti sola littera A. indicatur. Neque aliter in epistola ad Annonem sui mentionem fecit auctor ac solis his verbis: Domno Annoni — presbiterorum infimus A. etc. Iam igitur summa exoritur suspicio, quum uno illo loco nitatur Alexander, ne sciolus quidam librarius, qui verum auctoris nomen ignoraret, falsum ingenio proprio indulgens in textum receperit. Hoc uno argumento remota esset difficultas, nisi alio quodam loco augeri et quasi recrudescere videretur.

Certissima enim in libro ipso vestigia deprehenduntur duos post Herigerum de gestis episcoporum Leodiensium libros scriptos esse, quorum unum Anselmo, alterum Alexandro tribuere viris doctis placuit⁴³. Ille enim A. presbyter, quem supra audivimus confitentem alteram partem libri ex Alexandri opusculo se hausisse, in epistola ad Annonem disertis verbis haec testatur: Horum quidem pars prior ab Herigero Lobiensis coenobii abbate absque capitulis est conscripta, cui nos capitula praenotantes, nostram cum capitulis suis elucubratiun-

41) Marteno et Durand ampl. coll. IV, 536: Cum tamen Leodii bibliothecam clarissimi viri domini habuerit de Crassier perlustrarem, incidit in manus nostras antiquus codex Andaginensis monasterii S. Huberti ante sexcentos annos exaratus, lucubrati-
 42) I. I. p. 543. Chapeville loco Alexandri nominis legit Anselmus. 43) Martene et Durand IV, 538. Histoire litt. Franc. VII, 472 sqq.

50) multis deprehendimus, sed multo ampliore. — An-

culam coaptare studuimus. Et cum illa superior gesta eorundem pontificum a primo usque ad vicesimum septimum, scilicet a sancto Materno usque ad sanctum Remaculum digesserit, nos quoque nostrum opus, quod precatu domnae Idae abbatissae conscripseramus, decapitantes, ne eadem replicando fastidium legenti faceremus, a beato Theodardo incepimus et ordinem episcoporum usque ad domnum Wazonem, quem quinquagesimum secundum esse constat, prosecuti sumus, nihil ponentes nisi quod aut legimus aut certa fidelium personarum relatione didicimus, aut certe ipsi praesentes vidimus et audivimus. *Haec ipse quoque A. presbyter antiquissimas Leodiensium res conscripsit, sed in Herigeri favorem primam sui libri partem suppressit. Hisce duobus scriptoribus in praefatione Gestorum libro secundo praefixa, tertius quidam accedit, si codicem Hagensem et Martenium sequeris, Alexander. Ex qua praefatione loco supra laudato haec verba addere iuvat: Et priorem quidem eiusdem opusculi sui partem ex praesentibus 27 episcoporum gestis (i. e. Herigeri, quae ibidem superius volumen gestorum appellantur) se compilasse non est confusus confiteri (scilicet auctor alterius opusculi i. e. Alexander) ita dicendo. ⁴⁴ Ex pontificum Tungrensium gestis, quae a sancto Materno usque ad sanctum Remaculum sunt porrecta, placuit quasi ex florifera prati amenitate decerptum de diversis floribus texere sertum. Cui deinceps annectere studuimus quae de posterioribus sparsim aut legimus aut certa antiquorum relatione didicimus et breviario quodam nomina singulorum cum paucis quorundam ipsorum gestis usque ad domnum Wazonem perstrinximus. *Haec una particula illa epistolae ad Idam abbatissam ex ipsius Alexandri libro temporum iniquitati crepta videri possit, reliquum opus compilator, quicumque est ille A. in usum suum vertit. Alteram enim libri partem, qua priorum 27 episcoporum gesta secundum Herigerum litteris Alexander quoque mandaverat, se recidisse compilator his verbis testatus est: Quae cum ita sint, nos quoque non inconvenienter eiusdem opusculi capite sublato, ut inoffenso pede servare possimus ordinem gestorum pontificalium, a successore sancti Remaculi, beato videlicet Theodardo, novum ingrediamur exordium. Ex quibus hoc elucere videtur, compilatorem intactum nobis servasse Alexandri librum, uno exordio ad S. Theodardum usque sublato, quod ni fallor confirmant quoque verba supra laudata: quae sequuntur ex alterius opusculi libello — huic operi sunt annexa. Sed in memoriam revocemus, quid de suis temporibus deque sua auctoritate in epistola ad Annonem A. ille testatus sit. Quae praesens audierit, quae praesens viderit posteris de Wazone tradidit. Num credendum, virum qui rebus ipsis gerendis vel testis oculatus vel minister et adiutor interfuerit easdem res scribentem de suo plane nihil dedisse, sed alius cuiusdam librum ad verbum exscripsisse? Num credendum, eum aliud pollicitum aliud revera proferentem turpiter mentitum esse? Et quid de altero illo auctore statuas? Non minus aperte Alexander in praefatione ad Idam docet se**

44) Idae nomen in hoc praefationis fragmento non occurrit, quin vero illa sit Christi sponsa ad quam scripta est epistola, nemini dubium erit, disertisque verbis in prooemii parte priore confirmatur. 45) Quomodo enodarent has trifas haud felici conatu tentarunt Martene et Durand editores, neque sane explicanda illa difficultas, si uno Hagensi codice innotantur. Primum hanc protulerunt opinionem, Alexandrum defuncto Wazone a. 1048, calamo statim manum admovisse, ut Leodiensium pontificum gesta

conscriberet, eoque paulo post vivo erepto, Anselmum Alexandri opus contractum Annoni Coloniensi archipraesuli obtulisse a. 1056. Paulo post hanc viam inire posse sibi videbantur, in codice Hagensi et in recensione Chapeavilli propositos esse et Anselmi et Alexandri libros cum Anselmi praefatione, uter textus vero Anselmi sit, uter Alexandri non satis sciri posse. Haec non stare posse videntes auctores hist. litt. Fr. VII, 475 coniecerunt, quum Alexandri libellus prioribus istius loci displi-

Wazonis episcopi faciem vidiſſe eiusque conſuetudine uſum eſſe, poſteris ſe velle imaginem eius tradere; ex illo manaſſe fonte quae de Wazone ſcripſerit, ſatis aperte indicat. Itaque duo ſunt auctores qui eodem tempore viuentes Leodiensium episcoporum res ad Wazonem uſque deduxerunt. Uterque in priore parte quae legerit aut certa antiquorum relatione didicerit, in poſteriore quae viderit ipſe ſcripſit, uterque Herigeri libro ſuum ſubiunxit, uterque nihilominus tempora quoque ab Herigero ſcripta iterum litteris mandavit, ſed poſtea haec libri pars ſuppreſſa eſt; uterque denique librum ſuum euſdem Idae abbatiffae exhortatione composuit eidemque dicavit. Alexander opus genuinum reuera ab ipſo conditum ad Idam miſit, impudenter ſane alter ſuum quoque librum in quo alterum compilaverat ei ſacrum eſſe voluit. Neque in hoc acquieuit, ſed eodem mendacio Annonem archiepiſcopum fallere conatus eſt, tantaque erat impudentiae vel ſi maſis dementiae, ut in praefatione ſecundi libri ſe ab alio mutuatum eſſe libere confiteretur, quae in epiftola ad Annonem ſua eſſe religioſe confirmarat. Nam quae tandem ſunt illa, quae poſt tam ſuperbam tamque magnificam de ſuo opere praefationem metropolitano ſuo A. ille mittere conatus eſt? Primus enim Geſtorum liber ab Herigero, ſecundus ab Alexandro compoſitus eſt, euſdemque eſt Alexandri alterum dimidium praefationis libri ſecundi. Quorum uterque ſi ſua ſibi vindicavit, nihil niſi mendax illa ad Annonem epiftola, praefationis ad librum ſecundum dimidia pars prior et capitulum inſcriptiones preſbytero A. ex factis illis divitiis propria relinquuntur, miſerae quaſi lacinae, quibus eum tam ſuperbe ſe geſſiſſe vix credat aliquis. Quae omnia ſi mecum conſidero tam contraria et vix inter ſe concilianda, ab animo impetrare non poſſum quin ſtatuum alium eſſe Alexandrum, alium preſbyterum illum A. qui litteras ad Annonem dedit: immo unus eſt idemque auctor. Quod ſi ſtatuimus, poſt ea quae ſupra de codicibus noſtris diximus, nemo facile nobis perſuadebit Alexandri nomen auctori fuiſſe. Unum Anſelmum geſta episcoporum Leodiensium ſcripſiſſe Sigebertus⁴⁶ Aegidius Aureae vallis a. 1251⁴⁷, Iohannes Stabulensis⁴⁸ c. 1450 et alii⁴⁹ diſertis verbis probant; de altero ne verbum quidem. Itaque abeat tandem infelicis ominis Alexander ille, qui tantam in rem litterariam conſuſionem iniecit.

Duplici auctore iam e medio ſublato, quomodo duplex liber de iſdem rebus geſtis Leodiensium episcoporum ab eodem conſcribi potuerit, nova exoritur quaestio. Nam duo illi poſt Herigerum de rebus Leodiensium episcoporum libri vel ſic manent, neque removeri poſſunt. Quorum unum ex integro Herigeri et ipſius Anselmi libello compoſitum, quem ante oculos habemus, Annoni archiepiſcopo miſit Anſelmus, Idae vero abbatiffae alterum libellum in cuius parte priore ex

caisset, eorum iuſſu Anſelmum idem opus aggreſſum eſſe. Martenii ſententiam amplexus eſt Ceillier l. I. Vix eſt quod moneam Chapeavillii reſenſionem, quam nihil eſſe niſi epitomen Marteniani textus recte perſepexerunt auctores hiſt. litt. Fr., ab hac quaestione penitus eſſe remouendam. 46) De ſcriptor. eccleſiaſticis c. 163. Anſelmus clericus Leodiensis, ſcripſit geſta pontificum Legionum et in eo libro vitam Guazonis episcopi veraciter ſibi notam plene deſcripſit. 47) In epiftola ad Mauricium canonicum Hagensem Chapeaville II, 1: Imitati ſtudium venerabilium patrum Herigeri Lobienſis abbatis et Anselmi viri religioſi, qui ſucceſſive, unus poſt alium uſque ad ſua tempora partes ſuperiores fideliter ſed breuiter deſcripſerunt. 48) Cod. Ham-

burg. hiſt. Germ. f., cuius notiſſimam v. cl. Waitz mecum communicavit. Haec ſunt verba Iohannis Stabulensis: Primus conſcriptor Herigerus abbas Lobienſis ſcribens ſuam partem a b. Materno primo Tungrorum episcopo ſuſcepit, et inde ordinem episcoporum uſque ad 27. proſecutus eſt, ex quibus b. Remachus fuit ultimus, et ita idem ſanctus dicitur eſſe metha libri Herigeri abbatis. Poſtea Anſelmus preſbyter ſcripſit, qui ſuam librum a b. Theodoro poſt Remachum facto episcopo incipiens, recto ordine episcopos proſequens, in vicesimo quinto episcopo qui Wazo nomine nuncupatus eſt terminatur. 49) Iohannes Ultramaſanus, Placentius, Bruſthemius, rerum Leodiensium continuatores. Vide Chapeavillii praefationem.

Herigero gravissima tantum excerpta suo stilo prosecutus est; ut ex ipsis epistolis apparet. In priore igitur parte inter se differunt libri; alteram partem ad Wazonis mortem usque deductam in utroque fuisse eandem nemo negat. Duplicem igitur libri sui textum Anselmus in lucem edidit; unam editionem integram et illibatam, rerum Leodiensium quasi corpus Annoni metropolitano dicavit, succinctam alteram, ut satisfaceret adhortationibus, Idae abbatissae misit⁵⁰. Quae duo haec ab eo petierat, ut de S. Ebergiso Tungrensi episcopo, cuius cineres inde a S. Brunonis temporibus in ipso illo monasterio servabantur, nonnulla litteris mandaret, neque minus de Wazone, clarissimo aequali, cuius magna fama ad ipsam perlata esset⁵¹. Illarum editionum utram nos habeamus in manibus, satis apertum esse videri possit; sed neutram nos habere apparet; est potius ex duabus satis inconcinne libellus noster compositus. Quid enim sibi velit particula illa praefationis ad Idam conscriptae in libro quem Annoni auctor misit, profecto non perspicio. Neque video, cur Anselmus eandem praefationem, quam in totius operis fronte edere debebat, ut verba ipsa probant, libro secundo praefixerit. Vix sane mihi persuadeam, duplici parata editione, auctorem ipsum duas illas editiones in unam tam inconsulto confudisse. Novamque movet dubitationem, quod in praefatione libri secundi auctor canonicum quendam S. Lamberti A. libellum illum composuisse scripserit, quum Anselmus neque in epistola ad Annonem neque in ipsis Gestis de se deque suis rebus suo nomine loqui dubitaverit⁵². Neque hoc denique quod ibidem legitur, alteram Gestorum partem priori esse annexam iussit priorum istius loci (i. e. Leodii), cum propriis Anselmi verbis conciliari potest. Nam Annoni sua sponte misit librum, ut bene vivendi inde exempla peteret, ut amplius ad virtutem accenderetur, alterum Idae exhortatione monitus conscripsit. Unam tantum quae, in explicanda hac difficultate iniri possit viam video. Praefationem libri secundi, excepta particula epistolae ad Idam, alius nescio quis compilator conscripsit; Anselmus vero quominus ipse Gesta omnibus numeris absolveret, partemque posteriorem cum priori idoneo aliquo transitu coniungeret, nescio quo fato iniquo impeditus est. Quod ipso illius praefationis textu, ni fallor, satis probatur, nam si paulo accuratius eam examinaveris, ex Anselmi epistola ad Annonem iisdem haud raro verbis eam excerptam esse invenies⁵³. Neque hoc intelligendum, cur hic auctor breviter repetierit, quae in fronte totius operis et planius et fusius dixerat. Primam itaque ad Idam editionem paraverat, ut litterae ad Annonem probant; in paranda altera morte fortasse praeventus suum librum alii reliquit, qui, ommissa parte priore, cum Herigeri libello in unum volumen eum conscriberet. Ideoque auctor Annoni opus suum revera misisse credi nequit. Anonymum autem, qui sua interpolatione omnia confuderit et turbarit, munere felici conatu functum esse nemo dicet.

In Anselmi libro non uberius illa, quae in Herigero erat, doctrina cernitur,

50) Similem sententiam iam proposuit Chapeville centum annos ante Alexandrum malo omnia inventum, his verbis in praefatione tom. I. p. 3: *Quamobrem verba in praefatione ad Anselmi librum superius allegata nil aliud volunt, quam quod Anselmus — haec gesta pontificum desumpserit ex libro quem ipse de omnium pontificum gestis usque ad sua tempora scripserat, truncatis viginti septem primorum episcoporum gestis et praefatione ad Idam, Herigeri quoque libro, qui gesta viginti septem episcoporum primorum iam ante scripta continebat, annexerit.* 51) Vide

praefationes ad libros I, II. 52) Vide locos quos infra afferemus. Modestiae gratia in prooemio libri secundi sub alterius nomine locatum esse Anselmum coniecit Chapeville in praef. tom. I. 53) Conferas hos locos ex praefatione libri II. desumptos, 45 Superiori — successores; Deinceps quae — sunt annexa; quae cum ita — ordinem cum loco epistolae ad Annonem; Et cum illa superior — audicimus; locum requiescit — affirmant cum quae etiam praeter — sepulchrum. 50

tamen haud contemnendis et rerum scribendarum et eruditionis praesidiis munitus, opus aggressus est. Ad antiquiora tempora scribenda sanctorum vitas in auxilium vocavit Theodardi⁵⁴, Huberti⁵⁵, Lamberti a Godescalco et Stephano⁵⁶ compositas⁵⁶, Ruotgeri vitam S. Brunonis⁵⁷, monachi anonymi S. Iacobi Leodiensis vitam Balderici episcopi⁵⁸, quibus ex amplioris argumenti libris Reginonis chronicon⁵⁹ et Fulcuini gesta abbatum Lobiensium addidit⁶⁰, et locum ex scriptore nescio quò de S. Lamberto desumptum⁶¹. Sed in comparanda rerum materia non consueto illorum temporum auctorum more in describendi servitute se dedit, sed paucissimis exceptis locis, consilium liberius secutus, res sui libri argumento accommodare conatus est. Integra tamen alia servavit testimonia magni facienda, quae ex Leodiensi tabulario illibata in textum recepit. Wazonis sunt litterae quae nativa sua indole vel hodie lectoris animum movent, ad Iohannem praepositum⁶², ad Robertum regem Franciae⁶³, et ad Rogerium episcopum Catalaunensem⁶⁴. Quibus accedunt eiusdem Rogerii litterae et Richarii episcopi Leodiensis tabula⁶⁵. Summi tamen sunt momenti quae ipse vel vidit testis oculatus, vel in curia Wazonis audiit; nam alterum paene libri dimidium quod de Wazone conscripsit hoc fundamento quasi superstructum est. A. 1041. solemniter Wazonis inaugurationi testis interfuit⁶⁶, vidit episcopum 25 praebendas uno die conferentem⁶⁷, quumque domum exstruendam aggressus esset, ministrata pecunia ab illo adiutus est⁶⁸. Haud pauca ex Wazonis colloquio sibi sunsisse testes sunt alii Leodienses. Num morienti quoque episcopo adstiterit, dicere dubito. Alios in aliis rebus secutus est; inter quos deprehendimus Popponem Stabulensem abbatem, Wazonis amicum⁷⁰, clericos qui diurna cum eodem coniuncti erant consuetudine⁷¹; immo adversariorum non respuit testimonium⁷², neque minus ea quae ob omnium oculos posita et manifeste nota sunt laudat⁷³. Quibus ex rebus tantam narrandi materiam sibi comparavit, ut nulla mentione dignissima se praeteruisse non uno loco testetur, ne breviarum quod pollicitus sit fines excedat⁷⁴. Nec in scribenda priorum temporum historia ex vivorum memoria et rumore vulgari, quae a consilio suo non aliena putaret haurire sprevit. De S. Lamberti miraculis Thietwinum episcopum et clericos qui illa se vidisse affirmabant, testes facit⁷⁵; alia ipse vidit S. Lamberti et Wolbodonis miracula⁷⁶, in cuius vita famulo cuidam aut amico episcopi narrandi copiam ex parte debet⁷⁷. Neque desunt eruditionis testes, lumina illa ex veterum scriptis petita, quibus librum suum etsi non tam larga manu quam Herigerus frequentavit: Sal-

35 54) II, 2. 55) II, 16. 56) II, 3, 5, 6, 7, 8, 20. Vido quae de diversis vitae S. Lamberti a Godescalco conscriptae recensionibus acute disseruit v. cl. Hirsch in comment. de Sigeberto p. 288. Anselmus textum ad modum Mabillonianae editionis ante oculos habuisse videtur. 57) II, 24. 58) II, 31. 59) II, 8, 19. 60) II, 19—22. 61) II, 8. Neque Mabillon neque Snykens Act. SS. Sept. V, 541. aut alii unde id haustum sit investigarunt; neque me feliciter fuisse confiteor. 62) II, 38. 63) II, 58. 64) II, 60. II, 62 quoque ex epistola Wazonis ad Henricum imperatorem videtur desumptum. 65) II, 59, 21. 66) II, 51: Nisi praesens vidissem, nullo modo crederem etc. 67) II, 67: Vidimus — ab eo — datas etc. 68) II, 68: Quod ego — sum expertus etc. 69) II, 24: Ut audiivi Wazonem referentem etc. II, 52: ut ipse fatebatur II, 68: Miserum me — dignaretur alloquio etc. 70) II, 48:

Ut attestari solebat abbas Poppo etc. 71) II, 48. 57: Per diaconum eius qui hoc idem ab ore ipsius didicerat etc. II, 71: Testati sunt presbiteri et cappellani qui ei — assitebant etc. 72) II, 56: Ipsi adhuc testari solent etc. 73) II, 25: Sicut in presentiarum est. II, 38: Apud nos fas est cernere. II, 46: Testes sunt pene quotquot Leodium noverere. II, 53: Fas est adhuc cernere vestigia. 74) II, 53: Pauca referens plura praetero, quorum aliqua brevitate studio me constat negligere. II, 61: Brevitati studens materiae succumbere timui, nulla dicenda praeterii. II, 68: Quae si enumerare velimus per singula non iam breviarum, ut polliciti sumus, sed etc. cfr. praefat. lib. II. II, 69: Praetermissis pluribus iam dictis quam factis etc. 75) II, 6—10, 13, 14. 76) II, 14: Contractum prius et post erectum vidimus. II, 35: Tum ex me tum ex aliis sum expertus. 77) II, 33.

⁷⁸ *lustii*⁷⁸, *Virgilio*⁷⁹, *Horatio*⁸⁰ sententias inseruit, *Ciceronem*, *Donatum*, *Priscianum*⁸¹ nomine laudavit: ex patribus ecclesiasticis *Sulpicii Severi*⁸² et *Gregorii M.*⁸³ libros legit et eorum verba in suum usum vertit.

Si denique quaeris, quomodo Anselmus munere rerum scribendarum functus sit, eum sana mente omnia expediisse eaque quae in veris falsisque iudicandis cernitur perspicacitate rem absolvisse vix negabis. Nam in miraculis superstitione celebranda temporum suorum ingenio minus indulsit; simplicioris sunt generis quae narrat neque a rerum natura abhorrent⁸⁴. Neque critices exercendae periculum desiderabis; in epistola ad Annonem Evergisihum et Ebergisam unum eundemque non fuisse evincere conatur; et cur *S. Lamberti scriptores* veram passionis eius causam silentio praeterierint deprehendisse sibi videtur⁸⁵.
⁸⁶ Ne pro certis incerta narret bene cavet⁸⁶, cautissimum vero se in eo praebet, quod miracula vulgo nondum probata narrare devitat⁸⁷, easque res quas minus exploratas habet ingenue indicare non dubitat⁸⁸. Illorum vero temporum indoles in ea potissimum cernitur ratione qua Wazonis imaginem depinxit, quem unum sibi neque immerito in libello suo celebrandum sumsit, eamque ob posteriorum oculos posuit. Est enim Wazo illorum episcoporum exemplar et quasi regula, quales *Gregorii VII. papae* temporibus haud pauci cathedram tenebant, qui sanctae vitae religione splendentes, ut ecclesia ex imperatorum potestate erepta uni summo pontifici regenda traderetur, omni animi fervore niterentur.⁸⁹ Talem se gerentem Wazonem celebrat Anselmus, omniumque illorum antesignano Annoni librum suum dicavit. Acerbius igitur illos quoque episcopos et clericos persirinxit, qui, monasticae disciplinae iugo abiecto, in regum curiis versantes, quae essent seculi curarent, propriisque ecclesiis spoliatis mimos aliosque capes palatinos alerent⁹⁰. Neque minus qui fuerit Anselmi animus ex iis elucet quae de contentione inter Wazonem et imperatorem scripsit⁹⁰. Dicendi denique genus quo usus est neque purum est neque emendatum; nam graviora quoque vitia occurrere non negabis. Sed nemo sane in illorum temporum auctore castitatem orationis requiret vel ad normam severiorem eam vocabit. Est vero scribendi genus si cum *Herigeri* comparaveris dilucidius magisque perspicuum,⁹¹ neque tam grave tantaque offusum est docta obscuritate, quam illum seclatum esse vidimus. At vel sic haud raro tumidum est et quaesitum, audaciusque quam verius; quibus ipsis vitis Leodiensium disciplina se eruditum esse satis probat Anselmus.

Qui ex recentioris aevi scriptoribus nostros auctores in conscribendis libris in auxilium vocaverint, non sunt ita multi. Quos magnam partem fuisse Leodienses ex ipso quod non tam late pateat libri argumento apparet. *Herigerum* exscripserunt *Notgerus* in *vita S. Hadelini*⁹¹, *Gesta Trevirorum*⁹², auctor

78) II, 61. 79) II, 24, 37, 39, 59, 61, 73. 80) II, 26, 52. 81) II, 52. 82) *Vitam S. Martini* II, 55, 64. 83) II, 50. 84) II, 11—14. 85) II, 8. 86) II, 20, 64: *Cum diligenter sciiscitaremur, non aliam — causam cognoscere potuimus.* 87) II, 35: *Quas nos huic opusculo inserere devitavimus — quia relatu miraculorum nondum perouligato diiudicari devitamus, sed posteris fideliter scribenda reliquimus.* 88) II, 53: *Alqua quae a me nesciuntur necesse est reticere.* II, 60: *Litterae unde aut a quo transmissae parum est nobis cognitum.* 89) II, 26, 34. 90) II, 57, 60. 91) Vide supra. 92) c. 16. Genuinus textus est exscriptus, non mutilatus generis codicum C. quem apud Aegidium deprehendimus. Nul-

lus dubito quin nomina quoque octo illorum episcoporum qui I, 15. S. Materno successisse et in catalogis et *gestis Trevirorum Tungrensi et Trevirensi ecclesiae praefuisse* dicuntur, ob fugam vacui, ut ita dicam, posteriori tempore in libros Trevirenses transcripta sint. Nam *Herigero* ne in mentem quidem venisse illos episcopos duarum ecclesiarum fuisse antistes ex ipsa eius narratione luce clarius apparet; quod medio saeculo decimo tertio Aegidius silentio transiri non posse putavit. Eandem fere sententiam amplexos esse video *Henschenium* in *Exegesi* n. 6. *Calmetum* hist. de Lorr. I, VII, *Honfhemium*, *Marneum* in *dissert.* p. 503, *Perierium* in *disquisit.* n. 53.

*anonymus vitae S. Servatii*⁹³, *Nicolaus in vita S. Lamberti*⁹⁴; *Anselmum Sigebertus in chronico*⁹⁵ et in *gestis abbatum Gemblacensium*⁹⁶, *Rupertus in historia S. Laurentii Leodiensis*⁹⁷, *Reinerus in vitis episcoporum Everaci*⁹⁸, *Reginardi*⁹⁹, *Wolbodonis*¹, auctor *anonymus vitae Wolbodonis*²; utrumque scriptorem in usum suum verterunt *Albericus Trium Fontium monachus in chronico*³ et *Aegidius Aureaevalis*⁴, qui *recisum Gestorum textum in suam rerum Leodiensium historiam recepit, suaque additamenta intrusit.*

Sed iam quo codicum fundamento nostra Herigeri et Anselmi editio constituta sit videndum, quorum duos in auxilium vocavimus a nemine huc usque adhibitos, tertium vero eundem, quem ni fallor Martene et Durand secuti sunt. Reliqui in talem nostram notitiam venerunt, ut qualis sint momenti, neque sane magni, in textu restituendo perspicere liceat. Qui ex ipsa codicum natura in hunc ordinem redigendi sunt. Signavimus siglo A. eos codices qui integrum et genuinum Herigeri textum, qui nunc primum in lucem prodit, et Anselmi ser-
varunt, neque recisam neque posteriorum interpolationibus fucalam narrationem exhibentes. Omnes vero codices et Herigerum continent et Anselmum ipso saeculo XI. arcte inter se coniunctos; qui vero codex uno praetermisso alterius tantum librum proferat, in nostram notitiam non venit; itaque codicem Anselmo antiquiorem non habemus.

A I. Cod. Guelferbytanus membr. sec. XI. fol. minoris, ex quo iam alio Monumentorum loco Ruotgeri vita Brunonis et Alperti opera edita sunt⁶, qui fol. 49—63 Herigeri et Anselmi libros continet. Scripti sunt duobus quaternionibus ultimo folio et antecedentis dimidio vacuo relicto. Exaratus est textus

93) De quo vide infra quae de auxiliis editionis diximus. 94) c. 16. Chapeville I, 399. 95) Rarius quam exspectes ad a. 903, 960, 972 vide Mon. SS. VI, 275. 96) Quae de morte Wazonis et Olberti leguntur Duchery II, 767. Accurata collatione instituta hoc locum Hirsch de Sigeberto p. 263, necnon iam Sigebertum et integrum Gestorum textum et recisum ante oculos habuisse. 97) In vitis Euraci I. 2. 5. Notgeri c. 7. Balderici c. 1. Wolbodonis c. 2. 3. 4. 8. Wazonis c. 14. ap. Martene et Durand simpl. coll. IV, 1033. Quin utrumque textum Gestorum, vel quod magis mihi arridet, codicem minus mutilatum generis B. legerit Rupertus, dubitari non potest. Quod probant Notgeri c. 7. et Wolbodonis c. 3. quae cum II, 26, 33. genuini textus ad verbum interdum consonant, in Euraci vero c. 2. recisi textus vestigia sunt, e. g. *Rupertus: mediante die meridie eclipsis solis subito facta est. Text. rec. Subito eclipsis solis defectus — hora viz meridiana transacta. Text. integ. Repentinum — solis perculit deliquim — cum multum diei superasset.* 98) c. 1. 45) 2. 3. 4. 6. Pez thes. anecd. nov. IV, 3. p. 155 sqq. Integram textum habuisse Reinerus videtur. 99) c. 1. 8. Pez l. I. p. 167 sqq. 1) Act. SS. April. II, 857 sqq. 2) Vide infra. 3) Vide a. 546, 577, 595, 617, 626, 647, 651, 994, 1014, 1016. Gesta integra ex-50 scripsit. 4) cfr. Hirsch p. 424. Reliquos rerum Leodiensium continuatores Ioannem Hocsemium, Ioannem Warnantium, Ioannem Ultramosanum, Ioannem Brusthemium, Ioannem Placentium in scribendis rebus Tungrensium antiquissimis non Herigerum sed Aegidium duces sibi sumsisse et lex quaedam describendi mihi persuadet, et Chapeville qui eorum codices vidit in praefatione testatur. De

Hocsemio cuius librum ex parte tantum edidit II, 272, idem hoc habet testimonium. *Et ea quidem quae sua tempora praecesserant ex libris, monumentis et chartis ecclesiae Leodiensis recolligens brevier scripsit.* In codice Iohannis Stabulensis de Ioanne Warnantio haec leguntur: *Iohannes vero inconstitutus S. Iohannis de Warnans scripsit ab Henrico Gelrensi episcopo facto post Robertum praefatum et terminavit suum scriptum in Engelbertum de Marcka. Post istum scripsit quidam monachus S. Laurentii dictus Iohannes de Stabulans et ex ordine proseguens catalogum episcoporum Leodiensium sicut hoc suo scripto claret.* Ioannes de Warnans res Tungrensium minime praeteriit, nam Bucher, ap. Chapeville app. I, 19. codicem eius a. 1378. exaratum se vidisse testatur, quo auctor Herigeri, Anselmi et Aegidii narrationes se interpolasse fateatur. Easdem itaque plane res eodem tempore scripserunt Hocsemius et Ioannes de Warnans. Cfr. Villenfagne melanges etc. 1810. p. 290 sqq., qui continuatores duos Ioannes eundem esse coniecit; sed nisi codices inspexeris, nihil certi statui potest. Nec non Ioannes Stabulensis, qui a. 1449 obiit, si epitomatori eius credi licet, res a S. Materno repetivit, vid. Andreae et Foppens bibl. Belg. p. 734, 753; idemque fecerunt Brusthemius, qui res Leodienses ad a. 1505. deduxit, vid. Sanderi bibl. Belg. msc. I, 24. et Placentius in libello Boxhornii de republica Leodiensi Amstelod. 1633. p. 209; cfr. quoque Villenfagne l. l. 5) Quid statuendum sit de Gestorum codice quem Atebati apud Vedastinos servari scribit Foppens bibl. Belg. p. 471, nescio. 6) Vide quae de eodem codice dicta sunt Mon. SS. IV. 253. 697. Archiv VI, 6. VII, 439.

binis columnis, lineae minimo intervallo stilo descriptae sunt, litterae minutissimae sed eleganter pureque expressae, primum fusco atramento, dein subfusco et paene decolori scriptae sunt. Orthographiam qualem antiquissimus hic ex nostris codicibus exhibet, tenendam esse ratus sum. Textus neque purus est neque emendatus, immo multis vitis patet, quae ex librarii negligentia aut potius inscitia fluxerunt, qui quae scriberet haud paucis locis minime intellexit. Interdum autem veram lectionem servavit, ita ut corruptionibus reliquorum codicum ex hoc medela afferri possit.

A2. Cod. Parisinus suppl. Lat. 812. membr. 4. sec. XII. inc.^o novem quaternionibus et 4 foliis f. 46—122 descriptus, cuius varias lectiones dedit¹⁰ Waitz v. cl.; litteris aequae elegantibus atque perspicuis exaratus est. Saepissime librarius et usus est loco e, e. g. equitare, ebrietas, celeriter, ecclesiae, rabie, progenie, urbe etc. scribit, aput, aliut, quit etc. frequentesque sunt corruptiones, in quibus ex parte librarii calamus lapsus est. Nonnulla menda ipse librarius, alia corrector coevus haud felici ubique manu tollere conatus est. Quin ex eodem fonte cum A1. manarit codex dubitari nequit; et haud pauca probant menda in quibus consonant, et saniores lectiones quae in A2. servatae sunt.

A3. 4. Quorum 3. est codex Hagensis A23. membr. sec. XII. ex bibliotheca G. I. Gerard⁹, alter 4. ille quem Martene et Durand in sua editione secuti sunt. A3. foliis constans 143, sola continet gesta episcoporum Leodiensium; in multis corruptionibus necnon emendationibus, quas manus coeva in A2. adscripsit, ita cum illo consentit, ut A3. ex A2. descriptum credas necesse sit. Quod vel iis vitis quae de suis addidit librarius firmatur, qui literas in A2. hinc inde minus pure scriptas falso legerit¹⁰; pauca codicis A2. vitia librarius sustulit et verborum collocationem haud raro leviter mutavit. Omnibus pene corruptionibus codicis A3. blandam offert medelam codex Andaginensis, ex quo unum Anselmum ediderunt Martene et Durand, Herigerum praetereuntes¹¹. Arcle tamen inter se cohaerent hi codices. In utroque eadem¹² recurrit verborum collocatio, eademque verba in utroque exciderunt¹². Quae sibi contraria vir alio modo expedias quam ut Andaginensem et Hagensem codicem eundem esse statuas, cuius vitia de coniectura deleverunt Martene et Durand. Sed tam feliciter delerunt ut eorum lectionem haud paucis locis in textum recipiendam esse nemo facile negabit. Hi generis A. codices brevitatis causa solis numeris signati sunt, ita ut 4. Marteni lectionem indicet. Quum hi codices si non emendatum saltem textum exhibeant, non sane

7) E. g. I. 21. loco corruptae vocis quod recte legit cod. A1. Quadus; II. 11. loco inepti latam recte latera; II. 30. pro licet recte lucis; II. 41. pro celebratione bene celebri statione, pro dedere ledere; II. 51. pro maturam, inuratum. Sed non desunt vitia: II. 2. occidi domesticorum pro acciti; II. 7. Dei miracula deest Dei; II. 10. desunt verba sed eius; II. 14. desideratur premo; II. 23. quatuor quadragesimus; II. 26. futuram; II. 11. uterque codex legit in rabiem verso, A1. 2. converso; II. 12. ignotumque, A1. 2. ignotum est; II. 15. congregavit; II. 21. struentes; II. 24. percussit; II. 26. tubet, cooperit; II. 27. 12 congregati; II. 30. in ae; II. 33. inspirante; inspectoris; II. 34. crediderat. Neque ultimum est 50 argumentum Alexandri nomen in utroque codice falso scriptum; de quo vide supra.

8) Archiv VIII, 300. 9) Archiv VIII, 569. Apographi fragmentum sec. XVII. gestorum Anselmi ex Wilthemii schedis servatur Bruxellis. Archiv VII, 36. VIII, 503. 10) A2. legit I. 17. ex Cain generatis, A3. ex ea ingeneratis; A2. I. 19. falso Alanis pro Alani, A3. Al esse M putans Mantis. 11) Ampl. coll. IV, 843: Quod vero spectat ad opus Herigeri etsi hic illic emendatus pos-

semus exhibere, res tamen tanti nobis non est visa, cum primorum antistitum Tungrensium gesta fere omnia fabulis sint conspersa etc. 12) E. g. desiderantur in A3. et 4. II. 2. verba: dicina — tantum; II. 5. in utroque codice deest coelo; II. 9. Dei miracula deest Dei; II. 10. desunt verba sed eius; II. 14. desideratur premo; II. 23. quatuor quadragesimus; II. 26. futuram; II. 11. uterque codex legit in rabiem verso, A1. 2. converso; II. 12. ignotumque, A1. 2. ignotum est; II. 15. congregavit; II. 21. struentes; II. 24. percussit; II. 26. tubet, cooperit; II. 27. 12 congregati; II. 30. in ae; II. 33. inspirante; inspectoris; II. 34. crediderat. Neque ultimum est 50 argumentum Alexandri nomen in utroque codice falso scriptum; de quo vide supra.

est quod reliquos codices nos non vidisse doleamus, in quibus et recisus et interpolatus est, ut ex descriptione et annotationibus quas dedit Chapeaville¹³ satis elucet. B. duos signavi codices, qui textum habent recisum, nondum vero interpolatum.

5 B1. Cod. Alnensis, quem membranaceum ab abbate monasterii Alnensis nactus est Chapeaville; hodie servatur in bibliotheca viri doctissimi Thomae Phillipps Equitis Mediomontani, Pertzio tamen a. 1844. praesenti, in plurima codicum pretiosissimorum copia latens, monstrari non potuit.

10 B2. Cod. S. Martini Leodiensis ecclesiae collegiatae, membr. pervetustus, quem per omnia alteri illi similem Raymundo Leodiensi canonico debuit Chapeaville¹⁴. Ambo, ut testatur, fusiorem et ornatiorem quibusdam in locis dictionem habent, reliqua omnia exemplaria quae videre licuit, iisdem in locis breviorum et magis historiae accommodatum sequuntur, servata interim per omnia in omnibus exemplaribus earundem rerum gestarum conformitate. Quibus ex verbis elucet
15 genuinum Herigeri et Anselmi textum Chapeaville omnino non attigisse. Nam in his quoque codicibus mutilatum esse Gestorum textum ex iis quas attulit vgris lectionibus luce clarius apparet. Non sunt sane magni momenti, in capitibus vero II, 15—18. se hos solos codices secutum esse his probat verbis Chapeaville¹⁵: In separando textu Anselmi ab additionibus Aegidii Aureaevalis
20 hactenus usi sumus codice Cruciferorum, qui hic est mutilatus, desunt enim illi quatuor capita 14—17. (15—18). Quae restituimus ex codicibus Alnensi et S. Martini. In utroque vero codice extrema capitis 15 aliaque nonnulla desiderantur¹⁶. Quae qui sciat minime eo movebitur, quod S. Martini unus est codex ille qui Herigeri librum sub Notgeri nomine proferat.

25 C. Tertium genus unum tantum codicem habet a continuatoribus prae ceteris lectum versumque in suum usum; est codex conventus Cruciferorum Leodiensis, qui Chapeavillio teste, Aegidiano conformem habet textum absque Aegidii additamentis. Codex est chartaceus sec. XVI., inscriptus Liber fratrum S. Crucis in Leodip, quem Leodii vidit Bethmannus v. cl.¹⁷, eiusdemque generis
30 videntur esse exemplaria quae ab ill. viro Th. Phillipps servantur¹⁸. Est longe alius multoque magis recisus textus quam in B., qui in hoc codice legitur. Desiderantur penitus capita supramemorata II, 15—18, verum textum recisum et fucatum esse et Aegidii textus ipsaeque probant quae hinc inde apud Chapeavillium exstant lectiones codicis C. Eademque menda et lacunae recurrunt magna
35 ex parte in codicibus generis quarti, quod quin ex illo numerit nemo dubitabit¹⁹

D. generis codices sunt recisi et interpolati et a posteris scriptoribus continuati.

40 D1. Herigeri et Anselmi textum recisum et ab Aegidio interpolatum exhibet codex Aureaevalis, quem Aegidii autographum esse coniecit Chapeaville. Hoc igitur codice, ex monasterio S. Huberti in Arduenna petito, quasi fundamento haud felici consilio in sua editione usus est.

D1°. Cod. conventus capucinatorum Leodiensium cum illo coniungendus est, quem verbotenus illi D1. correspondere affirmat Chapeaville.

13) In praefatione ad Gesta epp. Tungr. Trai. Leod. I. bertus et Rupertus comprobant. 19) I, 38. desideratur in C. cita, itemque deest vox in codicibus
45 14) De hoc codice vid. Sanderi bibl. Belg. msc. I, 24, 26. 15) I, 129. annot. 16) Vido notas generis D; II, 53. C. legit conculcandum pro inculcandum, eandem lectionem habet genus D; II, 53.
criticas textui subiacetas; duae in capite II, 15 lacunae deprehenduntur. 17) Archiv VII, 439, VIII, in utroque genere pro portentois nominibus occurrit nominibus daemonesis.
479. 18) n. 435, 1130. Archiv VII, 96, 97. Codices illius generis longe antiquiores existisse Sig-

D2. *Codex membranaceus, quem viro nobili debuit Theodoro de Groesbeeck, textum Herigeri et Anselmi mutilatum et ab Aegidio interpolatum exhibet una cum Ioannis Hocsemii canonici et scholastici Leodiensis continuatione, qui anno 1334. ineunte scribendi initium fecit et in Leodiensi episcopo Engelberto de Marcka a. 1348. calamum deposuit*²⁰.

D3. *Ultimo denique loco ponendus est codex Tungrensis, quem a Guillelmo Herkenroede canonicorum Tungrensi prioris accepit, in quo Aegidii et Hocsemii continuationibus suam ad annum 1389. usque adiecit Radulfus de Rivo Tungrensis ecclesiae decanus*²¹. Cui addi posse videtur

D4. *cod. Hamburgensis hist. Germ. fol. 31^b. sec. XIV. XV. XVI.*²² *Iohannis de Stabulao, qui eundem Aegidianum Herigeri et Anselmi textum recepisse coniciendus est.*

His codicibus alia quaedam accedunt auxilia quae nonnullorum episcoporum vitis haud paucas offerunt emendationes. Inter quae primum locum tenet

1) *cod. Leodiensis 260, quem contulit Bethmannus vir cl. In hoc codice S. Servatii legitur vita, quae, extremis lineis exceptis, nihil est nisi Herigeri textus c. 22—28. Valde dolendum est hunc Herigeri codicem periisse, ex quo haec S. Servatii vita manavit. Codex neque mutilatus neque interpolatus generi A. adnumerandus est, sed alius eiusdem generis eum esse familiae sanae lectiones probant iis locis quibus in A 1. 2. 3. perversa menda deprehenduntur*²³.

2) *Simili codicum generi adscribendus est ille, in quo sola legebatur S. Remacli vita cum epistola ad Werinfridum, quemque ducem habuit Surius in sua editione vitae S. Remacli. Textum neque recisum habet neque interpolatum, eique haud paucas debemus emendationes. Sed neque scio quem codicem Surius secutus sit, neque ipsos qui in meam notitiam venerunt vidi codices. Sunt vero quatuor quod sciam. Videtur antiquissimus Bernensis membr. sec. X²⁴; Stabulensem membr. perantiquum vidit Chapeaville; Trevirensis membr. sec. XI. fol. inscribitur Notkeri vita S. Remacli²⁵; Sangallensis sec. XI. membr. 4. itemque hanc prae se fert inscriptionem: Notkeri Leodiensis ad S. Landpertum presbyteri vita S. Remacli*²⁶.

3) *Eiusdem fere naturae est, ni fallor, vita Wolbodonis quae in Actis SS. edita est. Sunt Anselmi capita 30—36. de Wolbodone episcopo ex genuino textu desumpta, qui etsi codicibus A 1. 2. propinquus, melioribus tamen lectionibus non caret*²⁷.

4) *Alius notae est codex cuius fragmenta dedit Henschen in Actis SS. ad vitam S. Servatii, Herigeri capp. 20—25, secundum collationem quam instituerat Rosweyde, collega illius*²⁸. *Quae fragmenta si accuratius examinaveris, quin generis C. sit codex vix dubitabis; nam uno alterove loco excepto cum textu Chapeavillii consonat. Itaque auxilium plane nullum hinc petendum est.*

20) Chapeaville II, 272. 274. 21) Chapeav. III. nantius falso, vit. Serv. recte ingeminantium. 24) Arch. ab init. Radulphi de Rivo duos codices, Alnensem chiv V, 483. 25) Archiv VIII, 609. 26) Archiv unum, Lovaniensem alterum notavit Sanderus bibl. IV, 334. 27) II, 32. A 1. 2. 3. 4. falso vitae, Belg. msc. I, 27. 22) Archiv VI, 240. 23) Paucas eelog. Wolbod. recte vitae; II, 33. A 1. 2. 3. falso exempli gratia apponere iuvat: I, 22. perverso legitur in A 1. 2. 3. salutem, vita Serv. recte habet salutem; I, 23. A 1. 2. 3. genu incutientes, vit. Serv. incutientes; I, 24. A 1. 2. 3. falso per manus, vit. Servat. recte per manus; I, 25. A 1. 2. 3. falso irriguit, vit. Serv. bene irriguit; ib. A 1. 2. 3. incenare falso, vit. Serv. incenares; A 1. 2. 3. ingemi-

24) Ar- 40
25) Archiv VIII, 609.
26) Archiv IV, 334.
27) II, 32. A 1. 2. 3. 4. falso vitae, eelog. Wolbod. recte vitae; II, 33. A 1. 2. 3. falso prioris, eelog. Wolbod. recte peioris; II, 35. A 2. 3. 4. falso licet, eelog. Wolbod. lucis. 28) Praefat. 45 c. 3. Quae (acta Servatii) praetermissis Aegidii Aurexallensis interpolamentis, lubet hic verbatim proponere iuxta correctionem et emendationem Rosweidi nostri manu factam ad fidem veteris exemplaris.

Tertii denique generis sunt praesidia quae ad Herigeri textum sanandum ex fontibus eius vel descriptoribus petivimus, quibus aequae quaedam corruptionis remedia debentur. Ex quibus praecipue

1) *Vitam sanctorum Eucharri, Valerii et Materni in Herigeri capitibus*
 8—14. *consultimus, et hinc inde* 2) *S. Landoaldi vitam ipso Herigero auctore*
*et Notgeri vitam S. Hadelini in auxilium vocavimus*²⁹

De editionibus Herigeri et Anselmi pauca tantum dicenda sunt; primum in lucem prodierunt chronica in Joannis Chapeaville Leodiensis canonici et vicarii libro Gesta pontificum Tungrensium, Traiectensium et Leodiensium, Leodii 1612.
 10 *A. p. 1—98, 99—318; idem liber minime emendatus vel mutatus, uno qui in fronte est folio denuo typis expresso, nova tanquam editio Leodii 1618. iterum editus est*³⁰. *Ex iis quae supra de codicibus diximus satis patet, et legenti vel*
 15 *sponte occurrit, quam infelici successu criticae exercendae conatum fecerit Chapeaville, qui interpolatum codicem duce sibi sumserit. Omnia susque deque*
 20 *sunt, et in quo acquiescas nihil habes. Haec una est Herigeri editio. Anselmi genuinum textum dein in amplissimae collectionis monumentorum tomo IV. p. 843—911. ex codice Andaginensi ediderunt Martene et Durand. Singulam S. Remacli vitam edidit Surius in Actis SS. V, 17. et fragmenta eiusdem vitae habent Duchesne I, 642. et Bouquet III, 544—547. Singulae ex Herigero*
 25 *desumptae leguntur vitae S. Servatii, Amandi, Monulfi, Remacli in Actis SS. ad 13. Mai., 6. Febr. et 16. Jul. In fragmentis denique Anselmi quae in Bouqueti collectione contiguata t. XI, 9—12. exstant, Martenium editores secuti sunt*³¹.

In constituenda denique chronologia antiquissimorum temporum Bollandistas in tanta rerum obscuritate sequi certissimum esse ratus sum; in Anselmo, post imperatorum privilegia et tabulas publicas, annales Lobenses et Leodienses in Monum. SS. vol. IV. probi duces fuerunt.

Scribam Berolini mense Julio 1845.

RUDOLPHUS KOEPKE.

Domno Annoni, venerabili Coloniensium archipraesuli, presbiterorum infimus A., praedicare annum Domini acceptum, et suam Christi familiae fideliter dispensare annonam. Gloria omnipotenti Deo, qui nostris ita nomen suum dignatus est glorificare temporibus, ut

a) *deest descriptio 1. codex 2. hoc versus praemittit:*

*Hic liber est scriptus claris studioque legentis
 Gestis pontificum iam quinquaginta duorum
 Sedis Tungrensium, Traiecti, Leodicensium.*

3) *inscribitur: In hoc libro sunt indita gesta. L. duorum pontificum. Tungrensium. Traiectensium. Leodiensium. et manus saeculi XV. Cronica episcoporum huius dyocesis. Incipit prologus ad sanctum Annonem Coloniensem archiepiscopum in gestis pontificum Tungrensium Traiectensium et Leodiensium. Sic quoque D 1. 1.*

29) *de quibus vide supra.* 30) *Hist. litt. Franc. Cui ut fidem faceret impudentem sibi exrogavit*
 40 *VII, 198.* 31) *Vix est quod ea repetam quae falsarius fabulam, quam ipsis Papebrochii verbis reddam: Quomodo haec fuerint a Chapeaville inserta historiae episcoporum Tungrensium, Traiectensium et Leodiensium, ac deinde revulsa non solum*
 45 *ab impressis exemplaribus, sed etiam ab originali membranaceo codice Leodiensis ecclesiae, qua deinde via acceperim illius membranae sic revulsa et ad huc Ditione servatum egraphum, nihil attinet fusius*
 50 *illud fragmentum ex litterarum naufragio servatum, Herigero in vita S. Gundulfi, et Papebrochio scio- nescio quis obrudere conatus est. Quam enim illo tempore inter Hadrianum Iordanum aliosque exarsisset contentio de genealogia S. Arnulfi Me- tentis, fragmentum illud Herigero suppositum e tenbris suis emersit, quod totum in eo versatur, ut Bodegisilli ducis filium S. Arnulfum fuisse probet.*

SS. T. VII.

te, qualem cognovimus servum suum, sanctae Coloniae sponsum, Leodicensi ecclesiae praefecerit archiepiscopum. Quarum altera, Leodicensis videlicet ecclesia, matris suae venerabilis Coloniae oppido gaudet tam fideliter te invigilare provecibus, et toto desiderii affectu in amplexu tuae karitatis gestiens, sese^a tuae paternitatis exoptat adiuvare pariter et confoveri ammiculis. Atque ut hoc sibi propensius tua debeat^b benignitas, haec suorum per me tibi dirigit gesta pontificum, ut qui per te ipsum studioso satis ad melioris vitae arcem niteris, his profecto amplius ad^c virtutem accendaris. Horum quidem pars^d prior ab Herigero^e, Lobiensis cenobii abbate, absque capitulis est conscripta; cui nos capitula praenotantes, nostram cum capitulis suis elucubratiunculam cooptare studuimus. Et cum illa superior gesta eorundem pontificum a primo usque ad vicesimum^f septimum, scilicet a 10 sancto Materno usque ad sanctum Remaculum digesserit, nos quoque nostrum opus, quod precatu domnae Idae abbatissae^g conscripseramus, decapitantes, ne eadem repicando fastidium legenti feceremus, a beato Theodardo incepimus^h, et ordinem episcoporum usque ad domnum Wazonem, quem quinquagesimum secundum esse constat, prosecuti sumus; nihil ponentes, nisi quod aut legimus, aut certa fidelium personarum relatione didicimus, aut certe ipsi praesentes vidimus et audivimus. Enimvero matrem suam, sanctam videlicet Coloniae, latere non decet, quot et quales humilisⁱ Lethgia habuerit rectores; quorum^k si quos Deo placere^l cognoverit, unde abundantius gaudeat, sedula mater habebit^m. Matrum enim est, filiarum proventus suos existimare. Quae etiam praeter candidatorum martirum milia unius ex patronis nostris, beati videlicet Ebergisiⁿ, noverit se cineres servare, quos in 20 Trutmonia^o nostri^p episcopatus^q villa^r consepultos, ut haec eadem testantur gesta, a Brunone archiepiscopo eodemque ut aiunt duce, inde in monasterium sanctae Ceciliae tam memorabilis abbatissa quam^s indigenae^t praedictae Trutmoniae perhibent esse translatos^u, ubi hodieque vacuum eius in maximo honore habetur sepulchrum. At quod vestrates eum^v Evergisum vocant ex aliquo huius nominis episcopo, cuius mausoleum forsitan ignoratur, 25 ob nominis consonantiam huic nostro Ebergiso hoc attributum esse arbitramur, licet nonnulli hunc eundem^w et Coloniensem et nostrum uno tempore fuisse contendunt^x, eundemque cum beato Severino, antecessore ut adiciunt^y suo, vocum angelicarum in transitu^z beati Martini psallentium auditorem asserant^{aa}. Quod si ita esset, idem qui Coloniensibus quartus, nobis vicesimus quartus extitisset. Sed hoc omnino^{ab} impossibile esse, liquido ex temporum ratione colligitur. In transitu enim beati Martini secundus Archadii et Honorii annus erat, qui est a dominica incarnatione quadringentesimus^{ac} primus. A quo ducenti quinquaginta duo^{ad} usque ad Dagobertum regem computantur^{ae}, circa cuius tempora hic noster Ebergisus Traiectensi cathedrae praesidebat. Restat igitur ut dicant, suum Evergisum aut post transitum sancti Martini per eosdem 252 annos usque ad Dagobertum 35 virisse, ut sic videatur credibile, eundem vestrum et nostrum episcopum esse potuisse uno tempore, quod fidem excedit; aut nobiscum credant eos omnimodo diversos esse, tum quia a tempore diluvii nemo^{af} 200 annis virisse, tum quia inter beatum Servatium episcopum nostrum, qui contemporalis fuit beato Severino, et inter istum Ebergisum tredecim^{ag} episcopos nobis legamus praefuisse. In tuo igitur, domne archipraesul, pendeat iudicio^{ah}, 40 utrum haec quae nostra sunt, iubeas ignibus dari necne; quamquam hanc materiam utcumque dictatam, uti bene vivendi exemplum esse possit, salvam esse expedit.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI PRIMI.

1. Proemium opusculi sequentis.

2. Quod Deus omnia in numero et pondere et mensura constituit, et de mysterio crucis. 45

a) sanctae Ch. h) d. beata b. Ch. c) per 1. d) prae 3. e) herigero Ch. f) vicesimus 1. g) incepimus Ch. h) deest Ch. i) ut si quos eorum Ch. j) placere e corr. 2. placeret 1. 3. placuisse Ch. k) inueniat Ch. l) ebergisi Ch. m) trumonia Ch. n) ita 1. 2. 3. B 1. 2. o) episcopatu 1. 3. episcopii Ch. p) tam m. ab. quam deest Ch. q) omnes eiusdem trumoniae indigenae. Ch. r) cum 1. s) deest 3. t) contendunt 1. 2. 3. u) aiunt Ch. v) transitum 1. w) deest Ch. x) quadringentesimus 1. y) ducentesimus quinquagesimus secundus 1. 2. 3. z) ita 1. 3. Ch. compantur corr. computatur 2. aa) legatur Ch. deest 1. 2. 3. sed videtur supplendum. ab) arbitrio Ch.

1) S. Caeciliae Coloniensis. 2) Cfr. I, 28; II, gor. Tur. de miraculis S. Martini I, 4. et de Severino vid. de confess. marty. 45. 3) At non Ebergisi sed Ebergisili archiep. Colon. corpus transferri iussit Bruno, ut tantum si Herigerum audis. 4) Gre-

3. Quod Dominus occidentales partes apostolorum principibus Petro et Paulo^a dignatus est illustrare.
- 4.^b Quando Petrus Romam venerit.
- 5 6. Qualiter beatus Maternus defunctus, per baculum eius sit resuscitatus.
7. Quod hi tres viri Treberi, Coloniae Tungri praedicaverint, et de insigni fonte Tungrensi.
8. Qualiter sanctus Eucharius populum resistantem oratione ligaverit et absolverit.
9. Quod filium viduae resuscitaverit.
- 10 10. Quod revelatum^c sit cuidam senatori, omnes oportere baptizari^d.
11. De obitu beati Eucharii.
12. De vita et obitu beati Valerii successoris eius.
13. Quod beatus Maternus tot annis episcopus fuerit^e, quot diebus in sepulchro iacuit.
14. Qualiter eum Eucharius et Valerius de hoc mundo per visum vocaverint.
- 15 15. De octo episcopis qui beato Materno in sede Tungrensi successerunt^f.
16. Qualiter in diversis locis orthodoxi viri arrianae heresi restiterint.
17. De Hunis per totum imperium Romanum diffusis.
18. Quod ab inmundis spiritibus et ex magis mulieribus procreati^g dicantur
19. Qualiter ductu^h cervae insula egressi, primo Gothos, deinde alias gentes, novissime Galliam invaserint.
- 20 20. De sancto Servatio.
21. Quod multi sancti viri contemporales illi fuerint, et de multarum urbium eversione.
22. Quod sanctus Servatius Romam adierit, si quo modo orationibus suis valeat Galliam ab Hunis liberare.
- 23 23. Qualiter ante tomulum beati Petri per visum de eversione totius Galliae et de obitu suo sit edoctus.
24. Rediens quid viderit, commisso gregi exponit.
25. Oratio eius et lamentatio clericorum et populi, et de obitu eius.
26. Quod Huni multas Galliae urbes cum Tungri subverterunt, quos itemⁱ Franci a Galliis expulerunt.
- 30 27. De sancto Remigio et novem Tungrensibus episcopis.
28. De sancto Domitiano, item Perpetuo et Ebregho.
29. De sancto Iohanne
30. Quod ei a transmarino quodam praedictum sit, eum Traiectensem episcopum futurum.
- 35 31. Quid ad hec ille responderit, quodque baculus eius terrae fixus floruit, et de episcopatu, vita et obitu eius.
32. De sancto Amando.
33. De serpente orationibus eius fugato, et quod clericus factus Turonos, hinc Bituricos, tunc Romam, itemque inde Gallias repetierit.
- 40 34. Quod episcopus ordinatus multa bona opera fecerit.
35. Quod Gandensem^j populum converterit, Bavonem recluserit, mortuum suscitaverit.
36. Dagoberti regis filium cateizat^k, Traiectensem episcopatum post triennium dereliquit.
- 45 37. Quod contemnentes verbum Dei ex ore eius ultio divina percussit, cecus ex aqua manibus eius infusa visum recepit.
38. Insidiatores suos cecitate percussos, itemque caecam mulierem illuminat, monachum inobedientem paralisi percussum liberavit.
- Enumeratio virtutum eius et dormitio.
- 50 39. Proemium in vitam beati Remacli.
40. De regno Francorum et Aquitania, unde sanctus Remaclus originem duxit.
41. Quod idem a beato Sulpitio, dehinc sub Elegio educatus, palatii primoribus innotuerit.

a) IIII numerus inseritur errore quodam in 1. b) V 1. 2. qui deinceps numeros vno maiores habent. c) Treberi 2.
 55 d) relatum 1. e) baptizari 2. f) fuit 3. g) successerint 2. h) deest 3. i) dictu 1. 2. 3. k) iux 3. l) Gaudensem 1. m) cateizat 3.

42. Quod beato Amando in cathedra Traiectensi successerit, et qualiter ibi vixerit.
 43. Qui sancti viri sub eo coauerint.
 44. Sancto Trudoni adhuc puero quid eum oporteat facere praedicat.
 45. Quam alienus fuerit a cupiditate.
 46. Quod Sigebertus ex consilio eius coenobium primum super Sesmaria^a fluvium, & deinde in Arduenna construxit.
 47. De Malmundarii constructione.
 48.^b De Stabulaus constructione.
 49.^c Quod designato sibi successore heremiticam vitam expetierit.
 50.^d Responsio filiorum, ne hoc fieret refragantium. 10
 51.^e Item excusatio eiusdem sancti viri.
 52.^f Quod multi eius exemplis seculum reliquerunt.
 53. Quod crescente religione creverunt res ecclesiae.
 54. Exortatio sancti sacerdotis ad fratres instante die vocationis.
 55. Obitus ipsius. 15

EXPLICIUNT CAPITULA.

GESTA PONTIFICUM TUNGRENSIUM SIVE LEODICENSIIUM.

PROEMIUM OPUSCULI SEQUENTIS.

Omnis antiquitas, ut ait oratorum maximus, quo propius¹ aberat ab ortu et divina progenie, hoc melius ea fortasse quae erant vera cernebat^{2,3}; verum angelo Daniheli⁴ 20
 4. narrante novimus, quia pertransibunt plurimi, et multiplex erit sententia⁵, in antiquis utique vigente ratione, veritatis indagatrice, et perspicacia futurorum, in modernis vero fide credulitatis⁶, quam primum pollente cum plurima scientia praeteritorum. Illis diuturnitas vitae, vetustatis obducens callum⁷, cognitionem praestitit omnium rerum; nobis econtra,

quod callidus⁸ sanguis, quod⁹ rerum inscientia¹ versat⁸, 25
 utinam non avolet ob brevem vitam et curam sollicitudinum, antiquorum memorare inventa virorum.

*Vixere fortes ante Agamemnona
 Multi, sed¹ inlacrimabiles,
 Ignotique urgentur² longa
 Nocte, carent quia vate sacro³.* 30

10 Haec ut credo perpēdens, abbatum reverentissime¹⁰, et quia necesse est, quanto iuniores, tanto esse perspicaciores: obtulisti libellum de vita tam nostri quam vestri spetialis patroni, domni scilicet Remacli¹¹, conquestus propter incuriam tamen¹² praedecessorum¹³ vestrorum¹⁴ brevius quam ut res expostularet pro magnitudine gestorum eius esse editam¹⁵. Simulque visus es, ne¹⁶ dicam precari, sed potius exhortari, ut eam nullo¹⁷ modo exemplari¹⁸, verum aliquanto lepidius¹⁹ mandarem poliri²⁰; tum quod gestorum illius aliunde sumptorum subpetat copia, tum quod temporum, quorum diversitas nunc maxime scito²¹ opus est, ex cartulario vestro non desit noticia. Sed ad haec dum te²² 40 cum tuis omnium arcium praesulem esse constaret, illudque Pierium animo occurreret:

*In silvam ne ligna feras¹³ et
 In mare quid pisces, quid aquas in flumina⁴ mittis?
 Suspensam interea librare silentia⁶ mentem¹⁴* 13

a) sesmaria 2. 3. b) deest numerus 3. c) XLVIII. 3. d) XLVIII. 3. e) deest numerus 3. f) l. 3. et 45
 ita deinceps. b) P. libri. 2. i) proprius 1. 2. 3. k) cernebat Sur. Ch. cernebant. 1. 2. 3. m) scientia Sur.
 n) ita e corr. 2. qui, ut 1. 3. legunt, crudelitatis habuitae videtur. o) callidus corr. calidus 2. quos calidus Sur. Ch.
 p) quos Sur. Ch. q) inscientia corr. inscitia 2. r) Recipia lectio est venat; venat occurrit in Veneta ad principio
 Horatii. s) omisit omnes. t) Urg. ig. Hor. u) tam B 1. 2. C. v) ita B 1. 2. C. Sur. Ch. non rorren 1. 2. 3.
 w) eruditam Sur. x) ut no Sur. y) nullo corr. non 2. Sur. z) exemplari corr. exemplari 2.) aliquando 50
 corr. aliquando 2. a) lepidius 1. b) poliri corr. poliri 2. cuius correctiones ejusmodi non omnes attul. c) scitu
 Sur. d) flumio 1. 2. 3. e) silentia corr. scientia 1.

6) Cicero Tuscul. dispat. I, 12. Eadem verba re- lenis; vide praefationem. 11) Cfr. quae diximus
 currunt in Herigeri epistola ad Hugonem, cfr. prae- in praefatione. 12) Stabulensis est monachus qui
 fat. 7) Tusculan. III, 22. 8) Horat. Ep. I, 3, 33. primus S. Remacli vitam scripsit. 13) Horat. Serm. 55
 9) Horat. Od. 4, 9, 25. 10) Werinfridus Stabu- I, 10, 34. 14) Cf. Claudian. de bell. Get. 457.

coeperant, cum ecce memoriam offendebat, quia vires quas imperitia denegat, karitas ministrat, et quia incepto tantum opus est, cetera res expedit^a. Igitur adorsus sum, et ut verbis cuiusdam sapientis utar et ex illo quantum res poscit^b tollam, „*exhortatione tua, quae et praesentis honestate propositi et futurae aetatis utilitate coniuncta est, nihil antiquius existimavi*“^c. Et ne auctoritatem diffugere viderer, ei muneri^d libentius adqueivi. Praesumentem enim auctoritas datur, dum^e credit praestari posse quod petitur; et parere scire, aequalis est gloria cum imperante. Fecerant idem iam dudum aetate venerabiles Hilduinus abbas in passione sancti Dyonisii¹⁵, Hincmarus archiepiscopus in vita sancti Remigii¹⁶, et alii quam plurimi in non paucorum compilandis gestis sanctorum. Quibus auctoribus^e optinere^f possumus optimis^g, quod in omnibus causis et solet et debet valere plurimum. Nam

*Numquam ita quisquam bene subducta ratione ad vitam fuit,
Quin res, aetas, usus semper aliquid apportet novi*¹⁷.

Et ne hic labor, qui te adhortante susceptus est, inferacis operis^h fiat: non eius modo cuius meminimus, sancti scilicet Remacli, verum caeterorum nostrae sedis pontificum tempora et gesta, quae undecumque potuere conradi, ad nostra usque tempora collegi, et cuius potissimum anhelabas desiderio, vitam inde exceptam¹⁸, votis tuis porrexi; longe quidem mea sententia ab oratoris obtinereⁱ excellentia me ratus differre, qui plurima paucis absolvere, pauca plurimis protelare, vel magna extenuare, maxima e minimis efficere, lata anguste, angusta late, vulgata dicenter²⁰, dicentia^k intellectualiter, nova²⁰ usitate, usitata nove, et id^l genus valeat plurima delibare, cui et a poeta praecipitur:

*Aut famam sequere, aut sibi convenientia finge*²¹.

Nec ut scolares posito themate, quibus verbis uti potuit, qui iniuriam passus est, vel ille qui intulit, aliquid finximus frivolum, immo nec creperum²². Quod etsi eloquentissimum quandam dicentem „*quod et si haec*, inquit, *uterque non dixit, tamen in voto habuit et in actu ostendit*“, sectari contenderem, nullius utique iudicium extimescerem. Verum haec alias. Misi, inquam, karitati tuae munus, quod minus^m quidem efficitur securitate, maxime autem susceptum amicitiae praesumptione. Magnaⁿ etenim in difficillimi operis cursu^o amicitiae^p contemplatio supplet, et placere multa saepe rerum copia supeditat. Unde licet verear nedum imperato^q muneri^r par nequeam esse, deficientis culpa in adhortantis^s cedat iniuriam: tamen cum tuam specto benivolentiam, fit omne proum et facile, et ut ita dicam voluptuarium^t, quod in tuae iocunditatis impenditur praescriptum. Hoc autem munere impenso sollicitum te reddere cupio; quia si quid operum tuorum quandoque postulavero^u, iniurias mihi fueris, si negabis.

*Quisquis magna dedit, voluit sibi magna remitti*²³.

Set non arrogantur^v magna, quippe tuis meritis et nostris votis imparia, quapropter oblatrantis morsus timeo invidiae, quia in difficili re facile solet livor praeiudicium importare.

*Denique non omnes eadem mirantur amantque*²⁴.

Ergo

Non istic obliquo oculo mea famina quisquis^w

*Limat, non odio obscuro morsuque venenet*²⁵.

Set tu pater beatissime mei laboris tuaeque adhortationis assertor^x, caveas securum^y me peractum reddat officium, cum tibi pudor amici dignius possit convenire, si displicet^z.

a) expedit 3. b) p. acervo l. Sur. Ch. c) antiquus 1. d) ita e. corr. 2. qui numeri et 3. habuisse videtur. numerari 1. e) cum Sur. e') auctoritatibus B 1. f) ita corr. 2. optineri 1. 3. B 1. C. D 1. 1'. g) oportunitas C. h) ita corr. 2. inferacis semper 1. 3. inferaciter fiat Sur. Ch. i) primi Sur. k) ita 1. 2. 3. dec. — dec. Ch. l) ut praecipit post add. 2. m) ita Surius; deest in omnibus codd. non corr. 2. n) magnas Sur. o) vires addit Sur. p) amicitiae 1. q) impato 1. r) numeri 3. s) adhortantis 3. t) voluntarium 3. Sur. u) exposulavero Sur. v) arrogant 2. 3. Sur. w) quisq. 2. 3. quisquam Sur. x) asserior 2. 3. corr. asserter 2. asserior 1. y) ita Sur. insecurem 1. 2. 3. z) Vale addit Sur.; sequitur apud eundem hi versus:

Quod nec vota pati nec fingere somnia possunt,
Gaudens semper habet: gaudet proe nominis molles
Auriculae: tibi meo victus tua fecit amicum, iterum vale.

15) Hilduini epistolam ad Ludovicum Pium S. Dio- interpretatur. 20) i. e. decenter, decentia. 21) Ho-
nysii passioni praemissam ante oculos habet. Sur. rat. ars poetic. 119. 22) i. e. dubium; vox apud
V, 636. 16) Vita S. Remigii praefat. 7. Act. SS. Festam, Varroneum, Lucretium obvin. 23) Martial.
Oct. I, 132. 17) Terent. Adelphi V, 4, 1. 18) i. e. epigramm. V, 60. ad Stellam. 24) Horat. Epp.
e vitarum serie selectam, seorsim editam. 19) Ci- II, 2, 58. 25) *commoda quisquam Limat* etc. sunt
ceronis locum de Oratore III, 26. ex suo ingenio verba Horatii, Epp. I, 14, 37.

2. Quod Deus omnia in numero et pondere et mensura constituit, et de mysterio crucis.

Deus summe bonus, cuius divina ex aeterno natura regnat et in aeternum sine aliqua mutabilitate perdurat, omnia providens^a prudenterque disponens, universa in numero et mensura et pondere constituens^b, ipsum quoque universitatis mundum sponte sibi tantum conscia voluntate, cum non subsisteret, pulchrum pulcherrimum creavit, ut esset; non eum ex sua proferens substantia, ne coaeternus crederetur, quippe ex propria essentia^c solum et sibi nota ratione coaeternum, per quod omnia formarentur, ex corde eruiverat verbum. Neque ut idem crearetur mundus molitus est aliunde, ne iam vel in materia, vel in^d cooperatione altriuscuius esset quod eius omnipotentissimam voluntatem extra petitis amminiculis, nec satis ad id peragendum sufficientibus, adiuveret, ac subinde tale quiddam esset quod neque factum ab ipso esset et tamen esset; non inquam, sed verbo caelos convivificante^e spiritu volubiles perduxit, et ut pellem omnibus superextendit, terram vero circumlibraantibus undique elementis in medio omnium collocavit, ita ut caelesti habitacione caelo dignas naturas efficeret, de terra vero terrena componeret^f. Quippe omnium potentissimus, solus summe^g bonus, solus naturaliter unus, et quod huiusmodi sit solus ut nihil aliud sit nisi bonus, qui omnia de nichilo et ex non subsistentibus nempe solus subsistens creavit valde bona. Quae quoniam non sunt^h simplicia — non enim per se prodierunt, nec esse prorsus poterant, nisi ea is, qui solus naturaliter bonus estⁱ, esse voluisset — ideo quia bonum eorum a summo bono prodiit, eorum quoque esse necesse est bonum sit. Omnia inquam in numero et mensura et pondere suis quaeque temporibus proditura constituit, ipsamque universitatis mundum praediffinita dispositione quadripertitis elementis constantem, quatuor quoque plagarum climate quadravit, dispositissima dispensatione, ut credi datur, iam praesignans, quod hominem, quem creatus erat et 20 propter quem cuncta visibilia fabricabat, ipsumque quod idem pro nostra assumpturus erat salute humanum corpus, quadrifaria esset soliditate perfecturus, insigneque inde vivificae crucis, ut esset obstaculum adversus omnium insidias inimicorum, quadrilatera porrectione sancturus. Quod in karitatis omnium virtutum perfectissimae plenitudine videtur apostolus commendare. *In karitate inquit radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quae sit latitudo, longitudo, sublimitas et profundum*^j. In latitudine^k scilicet bona opera karitatis, in longitudine perseverantiam perfectionis, in altitudine praemia regni caelestis, in profundo inscrutabilia signans iudicia omnipotentis, huiusque intellectui cooptans mysterium salutiferae crucis^l. Quod in eo^m auctor redemptionis nostrae voluit sponte subire, ut passis palmis in cruce, reliquoque distentus corpore, ipsa membrorum positione omnia ad se credatur traxisse. In latitudine, quo per transversum extendantur manus, propter honorum operum secundum karitatem exhibitionem. In longitudine quoque propter locius corporis crucifixionem, voluntatem in exhibitione karitatis longanimum, borealem suae agnitioni plagam missis cultoribus addixit pariter et australem. In altitudine, quo caput voluit emicere, propter superiorumⁿ promissorum expectationem, orientalem multis accensis praedicantium luminaribus irradiari voluit partem. In profundum^o autem, quo sub pedibus pars crucis in abscondito terrae defixa latuit, propter occultam hominum ex Dei voluntate vocationem, plagam suae voluntati mancipare dignatus est occidentalem. Nec frustra illuc miserissimum^p cordissimum spetialius deflexit intuitum; non enim qui sani sunt egent medico. *Venitque vocare peccatores ad poenitentiam, non iustos*. Orientalibus etenim quibusdam^q nomen Domini timentibus sol iusticiae quodammodo videbatur exortus, cum occidentales tenebris semper obtecti ignorantiae, delegissent eatenus creaturae potius quam creatori deservire.

3. Quod Dominus occidentales partes apostolis Petro et Paulo dignatus est illustrare.

Non inquam frustra occiduis partibus pendens in cruce spetialius benignissimum dignatus est obtutum intendere, quas voluit tantis doctoribus, Petro videlicet cum Paulo apostolorum principibus, ut geminis lampadibus illustrare. Qui post plura virtutum et documentorum insignia diversis linguis et nationibus mirabiliter praebita, Paulus quidem qui plus omnibus laboravit, ab Ierusalem usque Illiricum Christi praedicans evangelium, tandem biennio ante victoriosissimae mortis triumphum Romanae arci^r contra Neronem et Symonem magum Petro intulit se^s socium. Petrus autem et ipse quibusdam aeclesiis, deinde Antiochena^t bene fundata aeclesia, pluribus iam ante annis eandem urbem, totius orbis primatum sibi defendentem, suo salutifero illustraverat adventu. Quorum qui fuerit exitus agonis^u, satis est textus eorum triumphalissimae^v passionis^w. Hoc tantum suffecerit nescientibus memorasse, per biennium ante consummationem eos in commune cum Symone mago conflictavisse, postque detectionem et 50 deiectionem magi, ab Agrippa et Nerone alterum crucis confixione, alterum gladio^x, neci simul addictos fuisse; et Petrum^y quidem in praesenti mortem^z occubuisse; Pauli vero tropaeum, occupato in aliis Nerone, a militibus quibus traditus fuerat, quosque continuo^{aa} converterat, in annum quidem, sed in eandem diem dilatatum esse, quod ipse videtur in epistola a Roma ad Timotheum scripta significare. Et

a) deest 1. 2. 3. b) provide Ch. c) substantia Ch. d) deest 3. e) cum vivificante 1. f) us 2. 3. g) corr. 2. 55 c) Ch. g) erasum 2. h) deest 1. i) deest 3. k) deest Ch. l) Latitudo 1. 2. m) ideo Ch. n) superiorum Ch. o) corr. profundo 2. p) deest Ch. q) deservione Ch. r) Numeri deunt in 3. s) se int. 3. t) Antiochena 2. u) deest Ch. v) gloriosissimae Ch. w) capitis detractione Ch. x) Quae sequuntur verba usque Sed ut ad quod etc. omnia desiderantur apud Ch. y) morte 2. 3. z) continuo corr. continuo 2.

27) Haud aliter Augustinus in libro de Genesi ed. loco ex epistola ad Paulinum de videndo Deo Opp. 60 Venet. III, 1. p. 168. 28) Augustin. l. l. p. 138. II, 486. sibi delibavit auctor. In libello de laudibus

29) Augustin. ad Honoratum ed. Venet. II, 446. crucis, quem Hrabanus Maurus argutius quam verius conscripsit, talia, quod polare possis, non occurrunt. 31) Cfr. praefatio.

IV. 1140, Serm. 53, 166. Opp. V, 317, 798, hoc

audiant inquit omnes gentes, quia liberatus sum de ore leonis, Neronem significans. Quod et satis testantur diversae multorum tam Graecorum quam orientalium episcoporum epistolae ad diversos scriptae, sicut in historiis aeclesiasticis quilibet potest invenire. Sed et Arator Romanae subdiaconus aeclesiae in libro apostolorum actuum ita confirmat:

3. *Non eadem tamen una dies annique voluit
Tempore sacrae repetitam passio lucem*³³

Et nobilissimus Hispaniarum scolasticus prodit^a Prudentius:

*Unus utrumque dies pleno tamen invocatus anno
Vidit superba morte laureatum*³⁴

- 10 Sed ut ad quod animam ut^b duximus articulum inflectamus, paulatim praetermissa ad memoriam revocemus.

4. *Quando Petrus Romam venerit.*

- Annus erat Claudii cesaris secundus, qui erat a passione dominica undecimus, cum Petrus, apud Antiochiam pro se ordinato Eudodio, venit Romam, ubi per 25 annos Christum annuntians, id est usque ad annum Neronis 13.³⁴ et a Domini passione 36, animadvertit^c suam per se praedicationem ad praecipiendam omnem occidentalem plagam, suo apostolatus spetialiter destinatum, non posse sufficere. In magna enim urbe et totius orbis principe, quia maximus undique circumfluentium gentium erat incurus, maximus idolatriae vigeat cultus, et quia tam^d Symonis magi, quam multorum philosophorum et maxime Iudeorum legem Moysi semper defendentium obviamdam sibi sciebat erroribus, delectis bonis vineae Christi coloribus^e, misit qui officium tantae legationis experient in omnibus et Italiae et Galliae finibus. Ex quibus Marcum secundo ingressione suae anno, cum evangelio a se quidem dictato, ab eodem vero conscripto, ad Aquileiam et alias quamplures Italiae urbes, novissime autem ad Alexandriam et Egyptum direxit. Aliis Galliarum partibus praedicatores idoneos et testes Christi veridicos misit, quos hic, quia alias festinare contendit, singillatim nominare nostra intentio nequaquam admittit. Ad Galliam itaque, quae comata dicitur, Mediomatricum urbi beatum Clementem direxerat episcopum, non eum autem qui quartus ab ipso Romanae sedis administravit pontificatum, quique postea cum aliis multis veritatis assertoribus^f ad Galliam brachatam Parisiorum Luteciae urbi sanctum misit Dionisium.

5. *Quod Eucharium, Valerium atque Maternum Treverim miserit.*

- Sub ipso enim tempore beatus Petrus ad metropolim Trevirorum^g scilicet civitatem ternos destinaverat Trinitatis unice aspiulatores, in unitate fidei, corde et animo pariter et virtute concordēs, Eucharium videlicet, Valerium atque Maternum^h. Et Eucharium quidem pontificatus, Valerium vero diaconatus, Maternum autem subdiaconatus donavit honore, et data eis apostolica benedictione: *Videtis*ⁱ inquit, *fratres et commilitones, quanta est messis dominicae sationis, quamque multis indigeat operariis. Quia igitur omnibus catholici a me dogmatis^k sanctionibus sufficienter edocti ac christiana admodum religione estis roborati, ite, in nomine Domini partes occiduas aggredimini, et ut boni milites Christi praeliamini bella Domini Dei nostri. Murum validissimum infidelitatis, quo totius Galliae vallatur populus ac Germaniae, dicini spiculo verbi perfodite, ariete fidei dominicae propugnate. Potestas quoque a Domino Iesu Christo nobis collata in ligandi et solvendi auctoritate vobis semper assit, comitante^l et nostra oratione cum nostri apostolatus sorte.* Tali itaque dotata benedictione hanc societatem fraternitatis absolvit abire. Qui urbe Roma egressi peregrinatione suscepta felici, circumcirca incunctanter nomen praedicabant Domini Iesu Christi; cum vix paucorum evaserant iter dierum et tanti sodalium^m perpassi sunt dispendium.

6. *Qualiter beatus Maternus defunctus per baculum eius resuscitatus fuerit.*

- Nam cum in quoddam castellum nomine Elegiaⁿ pervenissent, ibique aliquantum^o temporis commorantes, omnes ad credulitatem instantes inclarent, sanctus Maternus a febre valida interceptus, humanis subito exemptus est rebus. Hinc^p diabolus auxilium laeticiam, quod Christus providit ad gloriam. Reliqui dolore insperato percussi sed de Dei pietate non dubii, cadaver decernunt non insepultum relinqui, viamque qua venerant remensa, ad beatum Petrum quantoties reverti. Cumque^q adessent improvisi, suspensis ab imo cordis tractis anhelis:

- a) p d 1. deest 2 3. b) erasum 2. c) animadvertit e corr. ut videtur 3. d) deest 1. e) corr. delectos bonos — cultores 2. delectis b. c. 3. f) At corr. Ad 1. 2. g) assertionibus 3. h) Trevirorum 3. i) videns 3. corr. videtis 2. k) dochmalis 2. l) comitante corr. comitante 2. m) ita e corr. 2. qui ut 3 habuit soliditati. soliditatis 1. n) Verba aliquantum — inclarent desunt apud Ch o) Hinc — gloriam desunt Ch. p) Verborum loco cumque — opere leguntur apud Ch. haec inforianium quod acciderent nunciantes.

- 32) Sunt ultimi versus historiae apostolicae Biblioth. cfr. praefat. Hodie villa Ell ad rivum Ill inter Komax. patrum X, 141. 33) Liber Peristephanoa hymn. genheim et Erstein, e regione oppidi Benfeld. 34) XI, 5. 6. 34) 14. apud Eusebium. 35) Eadem fere Vide Calmet hist. de Lorr. I. p. III; Laguille hist. d'Als, p. 47. Idem occurrit locus apud Geographum Ravennatem his verbis: *Civitas quae dicitur Alata iuxta civitatem Stratisburgo. Alege appellatur in bulla Leonis IX. papae Grandidier I, p. CCLXI, et in litteris Friderici episcopi Argentoratensis a. 1387 haec leguntur verba, quae attulit Grandidier I, 14: In quo quidem loco Elley multi christiani de diversis regionibus ad beatissimum patrem nostrum S. Maternum per totum anni curriculum confluunt.*
- 36) Locus quidam in Elisatio pago nomen habens Elegia. Epist. Herigeri ad Hugonem,

Cfr. Euseb. chron. Hieron. de vita III.

Cfr. Rufin II, 16.

Vita Euch. Val. Mat. 2.

Vita E. V. III, 3.

Ecce inquit, Domine, quem collegam et cooperatorem dignatus es dare, extremo vitae per omnia functus humanae, comitatu vitae susceptas inceptas nos quoque frustratus est opere. At apostolos benigne eos consolatus. Revertimini inquit quanto magis, et vobiscum nostri tollite petalum pontificatus, nec de Dei pietate et nostra auctoritate diffisi, super defuncti ponite corpus, simul imperantes ut proximus surgat, iterum coeptum comitans, opus evangelistae faciat, mysterium inunctum expleat. En inquam baculus pontificalis patrorum efficacissimus signorum, totius virtutis solamen et alleviatio vestri laboris. Sicut fuit Dominus semper necum in omnibus, ita vobis vestris ubique assit propitius. Hac apostolica consolatione iterum animati, tandem quadragesimo postquam inde dimoverant die, sine cunctatione ad corpus regressi sunt defuncti, et egesto terra tanto thesauro, ut veritatis dominicae promissa firmarentur, qui credidit in me, opera quae ego facio ipse faciet et maiora horum faciet, et ut eorum mentes ad signa patranda corroborarentur, quorum pedes ad evangelizandum pacem dirigebantur, cuius umbra sanaverat omne genus morborum, eius baculus a morte beatum revocavit Maternum. Qua visa virtute roborati, quid putas super recepto sodali animis eorum accumulatum est gaudii? Quanta super profunditate inscrutabilium iudiciorum Dei supenae potentia divinitatis eius inenarrabili? Quaeque apud superiores viderat et si omnia lingua humana promere non licebat, conferendo et itineris convivantium laborem levabat, et ad Christi magna praedicanda mentes collegarum amplius animabat. Iscolae autem eius loci laudes immensas in caelum extulerunt, et multi paganorum baptismi gratiam indepti unitati fidei se commiserunt. Et mortis illius occisio multorum fuit ad vitam resurrectionis. In quo loco postea christiani ecclesiam construxerunt, eique ex eo quod ibi acciderat nomen Resurrectionis imposuerunt. Illi vero postquam multos ad fidem Christi imbuerunt, et iam ad alia loca tempus transmigrandi videntes, valedicentes fratribus per Galliam et quocumque transibant verbi divini spargentes sementem, tandem pervenerunt ad antiquissimam Trevirorum, trium civitatum metropoleos, urbem. Quarum medianam matremque, Mediomatricum scilicet civitatem, — quam Romani, qui pene quicquid usque gentium erat suo subdiderant imperio, ob memoriam Mettii Fofecii Albanorum regis, Mettium vocaverant, sicut et ob memoriam Tulli, Romanorum tertii regis eadem contemporaris, et primo quidem sibi foederati, sed post ob rulum foedus male multati, Leuchum Aulercorum populosam civitatem Tullum nominaverant — Metensem inquam urbem quidam divini iubaris iam irradiaverat spiculus, beatus videlicet Clemens a beato Petro eidem urbi iam ante praemissus. Qui dum primo illic adventasset et sub theatrales arenas, quia aliud non habuerat hospicium accepisset, ecclesiam sub beati Petri nomine, parvulam ibi dedicavit, in qua multos scenicis maxime ludis et lupanaribus deditos ad Christum convertit.

7. Quod illi tres viri tribus civitatibus praedicaverint, et de insigni fonte.

Quoniam igitur ut dictum est quidam veri solis eam quae Treveribus vicina est iam penetraverat radius, ea neglecta iam dicti tres viri Trevirorum civitatem ingressi, ut ubique Trinitas quae ab eis praedicabatur, sub unius veri Dei cultu innotesceret vere, sub unius ipsorum trium pontificatu alias sibi duas contiguas civitates addidere, Agrippinam cognomento Coloniae et Tangros. Cuius Plinius Secundus, qui temporibus Traiani augusti quadragesimo et eo amplius ante eius subversionem annis claruit, in naturali historia, libro scilicet de naturis aquarum, mentionem facit in haec verba: *Tungris civitas Galliae fontem habet insignem, pluribus bullis atillanem, ferruginei saporis, quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculorum vitio adest; aqua igni admota turbida est, ac postremo rubescit.* Et Octavianam eam ob honorem Octaviani Augusti vel matris eius, sororis Iulii Caesaris, qui primus Galliam Romano subegit imperio et Germaniam, ferunt fuisse nominatam. In quibus civitatibus ut boni verae vineae Christi agricolae iam dicti tres viri semina verbi serentes divini, comitante sibi omnium gratia virtutum, per eum quem semper secum beati Petri ferebant bacillum, multos ad Dei vivi cultum revocabant, abiecta idolorum cultura. Flectebatur leni Christi iugo ferocitas Gallorum, curvabatur imperio fidei cervicisitas Germanorum. Et Gallicanis teste beato Iheronimo, coturnus, qui monstra non habuit, sed visis semper fortibus et eloquentissimis piscatorum discipulis et magisterio favorabiliter corda submittit. Laetabatur a patre hereditas Christi, quia portio cotidie minorata lugebat diaboli.

8. Qualiter sanctus Eucharis populum resistentem orationibus ligaverit et absorberit.

Cumque sanctus Eucharis per singulos dies populum admoneret ut idola vana colere cessarent et ad Deum verum creatorem caeli ac terrae se converterent, illique nullo modo verbis eius adprievisent, quodam die cum sociis urbem ingressus est, eundem sermonem ad populum habiturus. Quapropter pontifices capitoli zelo contra eos accensi,

a) consolatus 1. 2. consolans e corr. 3. b) nec — diffisi desunt Ch. c) evangelistae 2. 3. et sic doinceps. d) mysterium eadem manu corr. mysterium 2. ita quoque 1. e) alleviatio 1. allevatio corr. allevatio 2. g) deest 3. h) cunctatione 3. i) quorum — dirigebantur desunt ap. Ch. l) accu: mulatum 2. l) supernos corr. superiores 1. m) habitus 1. 55 n) Et — resurrectione desunt 3. o) et iam — videntes desunt Ch. p) qui — imperio, deus eidem — multati desunt ap. Ch. q) metum 3. corr. ut videtur metum 2. r) r. t. 3. t) nomias Petri 2. 3. u) deest numerus etiam 1. 2. v) deest initium apud Ch. w) Agrippinam corr. ut videtur Agrippinam. x) octavianam 3. y) deest 3. z) ut — agricolae et comitante — bacillum desunt ap. Ch.) septem 1. a) corr. apte 2. b) ita corr. 2. innumerata 1. 3. c) Camque — Quapropter desunt apud Ch.; sequentia paulo aliter leguntur. 60

37 Eandem fabellam postea repetiverunt Otto Fri- 31, 8. 40) calculorumque vitia: eadem aqua igne siagensis in chronico III, 15, Petrus Cluniacensis in libello contra Petrobrusianos in max. biblioth. parisiensi c. 33. Act. SS. Jul. VII, 77. 42) Hieronym. contra ap. Dachery II, 224. 38) Vid. Pauli Diac. gest. epp. Mettens. Mon. SS. II, 261. 39) Plinii nat. hist. 65

maximam partem populi adversus eos concitaverunt, et expellentes eos extra civitatem lapidibus cingere volebant. Quod videns beatus Eucharis, ad arma orationis se cum solo convertit, obsecrans videlicet cum lacrimis omnipotentia Dei clementiam, ut et illis^a contra incredulos pium praeretur auxilium, et insanis infidelium turbis ad cognoscendam fidei veritatem capabilem aperiret sensum. Inter haec omnis illa sevientium turba mirum in modum ita caelitus obligata est, ut^b alii ex eis incassum iactati inantes, brachiis extensis inflexibiles starent, alii nichilominus pro colligendis lapidibus decorum inclinati, terrae prorsus cervicibus inhererent, et^c omnes secundum uniuscuiusque^d motum corporis immobiles et obstinati perdurarent. Dumque hoc fere per unius horae spatium ageretur, et cuncti per varios modos nexibus superni numinis astriculi tenerentur, coeperunt omnes iam nimio dolore fatigati obtolutionem suorum membrorum humiliter petere, neque credituros si absolventur clamare. Tunc sanctus Eucharis iterum orationem ad Dominum fundens, omnem illam rebellantium multitudinem a vinculo doloris solvit, et ad priorem statum reddidit sanitate restauravit. Hoc viso miraculo, omnes pariter se ad pedes sanctorum provolventes, rogabant ut eis viam salutis ostendero non differrent, sed quid illis pro eorum recuperatione agendum, quidve vitandum esset citius inlaurarent.

9. Quod filium Albanae viduae resuscitaverit.

15 Praedicante sancto Eucharis, conpuncti sunt corde, ac se non nunquam talia audisse vel comperisse testati sunt. Affuit etiam huic solutiferas ammonitioni divinae virtutis confirmatio, et eam mox subsequens est stupendi miraculi attestatio. Nam fuit in eodem spectaculo quaedam vidua nomine Albana, genere praeciosa, rebus opulentissima, quae a famulis illuc cum festinatione currentibus triste accepit nuncium, videlicet unicum filium suum, quem domi reliquerat instrum, redeunte ad vitalia dolore esse mortuum^e. Quod illa audiens, misit se statim cum lacrimis ad pedes sancti Eucharis dicens: *Obsecro te, renovator nostrae urbis et illuminator totius gentis, ut mei miseram tam his orbibus miseraris, et viscera pietatis super me infelicitissimam habere digneris. Nuper enim marito sum viuisita, et haec haec miserabiliter unicus filii morte sum destituta. Quodsi eum resuscitaveris, acias me certissime post haec praecipis tua libentissime obedire et cum ipso meo filio ac tota familia in Christum tuum credere^f.* His gemitibus motus beatus Eucharis ibat cum illa, et pro tanti miraculi novitate, cum eo turba copiosa. Cum vero illuc pervenisset, assumptis oecum beatus Valerius et Materio, domum introivit, populo extra fores expectante eventum rei. Et prius quidem flexit genus, in orationem se dedit, et^g ab oratione surgens, ad corpus exanime accessit, tetenque manus eius cum fiducia dicit: *Dico tibi, juvenis, ut in nomine Iesu Christi qui unicum filium viduae tuae virtute resuscitavit, tu quoque ad praesentem lucem redeas, et deinceps relicto demonum errore, creatorem tuum recta fide recognoscas.* Qui, redeunte anima, statim surrexit, et nondum fide imbutus, Deo gratias agere coepit. Quem assumens sanctus Eucharis, secum extra domum duxit, et coram omni populo virum et totius infirmitatis expertem matri reconsignavit. Tunc omnes qui aderant magis vocibus coeperunt clamare dicentes: *Vere magnus et potentissimus Deus christianorum esse probatur, quo tanta signa et mirabilia per famulos suos operatur.* Eadem die baptizato est Albana cum filio ac tota familia, ut de populo turba non modica. Domus vero eius non post multos dies a sancto Eucharis est ecclesia consecrata.

10. Quod revelatum sit cuidam senatori omnes oportere baptizari.

35 Post haec quidam nobilis eiusdem urbis senator vidit somnium ad salutem cunctorum^h civium profuturam. Quodam nocte aspexit per somnium virum quendam coram se stantem, vultu elegantem, splendidissima vestibus coruscantem, crucemque miraeⁱ estimationis in manu ferentem ac sibi dicentem: *Isti viri, qui hic venerunt, servi Dei sunt excoeli, et propter vestram salutem huc destinati. Et ideo si mortem evadere et ad vitam aeternam cultis pervenire, omnia quae vobis dixerunt facite, et praecepta illorum cum omni devotione obedite.* Et haec dicens, ab oculis eius aublatus est. Facto autem mane convocatis civibus narrauit per ordinem quae^j per somnium viderat, quaeque audierat. Qua revelatione freti, coeperunt certatim ad sanctos Dei currere et sacri baptismatis^k undam ardentem expectare. Tantaque fuit per tres dies ad illos concursio, ut in flumine quod per mediam civitatem currit eos baptizarent, nec eorum aliter obpressionem ferro sufficerent, unde et accidisse creditur, ut ex eo tempore ipse rivulus ob infusionem sancti olei derivative Olevia^l nuncupatur. Interim civitas a pollutione idolorum mandatur, error superstitiosus abicitur, destruantur demoum aerae, fabricantur per loca Christi ecclesiae, peronat per urbem late tuba salutaris, omnesque invitati ac pulsati ad gratiam credulitatis, armisque fidei contra spiritualium hostium insidias^m undique munitur, ymasque novus in ea publice canitur, et quae antea creatorem suum non cognoscendoⁿ erat adultera, ipsa se per fidem convertendo facta est Christi sacratissima sponsa. Interim per universas circumquaque regiones verbum vitae praedicabant, et tam sermone quam virtutibus longe lateque pollebant, nam cecos illuminabant, debiles restaurabant, mortuos suscitabant, demones fugabant et omnes languores curabant.

11. De obitu beati Eucharis.

Cumque beatus Eucharis per 23 annos pontificatum Trebericis orbis teneret et ecclesiasticas res bene firmatas atque fundatas haberet^o, ipseque iam provectus esset aetatis: quadam nocte astitit ei angelus^p dicens: *Eucharis, fideliter in mandatis Domini laborasti, viriliter in agone praesentis vitae certasti; veni iam in requiem tibi promissam, et accipe certaminis tui incorruptibilem coronam.* His per visionem compositis, sanctus Eucharis valde gaudebat, et tempus eius dissolutionis intrepidus expectabat. Cum vero diem exitus sui sibi instare praenosceret^q, convocatis ad se discipulis ait: *Scio, fratres karissimi, me de hoc seculo citius migraturum atque debitum humanae conditionis expleturum, et ideo vos rogo, ut fidem firmam, spem inconcussam^r, caritatem veram inter vos habeamus, et nequaquam deticeps diabolicis erroribus concutiamini. Quod de me terrenum est, terrae commendo, et quod spirituale, spiritualibus quoque exsequis procurate.* Ad eum beatus Valerius dixit: *Commendo tibi, frater karissime, sponam Christi, ecclesiam videlicet eius quam in ieta regionibus ipsius virtute adquisisti^s, ut illam caste custodias et nullis eam errorum deceptionibus in diebus tuis pollui sinas. Mensuram evangelicae familiae largiter erga, commissa tibi talenta in eis fideliter multiplica, ut cum^t iudex rationem ponere cum servis suis advenerit, non ut servus nequam et desidiosus pro infossis talentis puniaris, sed potius pro duplici thesauris ad gaudium Domini tui feliciter introducaris.* Haec dicente sancto Eucharis, subito cunctis qui aderant cernentibus lux clara velud fulgur emicuit, ac pens per unius horae spatium totam cellam eius circumfulsit. At illi

a) immo tibi ut habet vita E. V. M. b) et 3. superer. ut 1. 2. c) nexela 1. 3. corr. ex eis. 2. Ch. ita vita E. V. M. d) extensa 3. e) et — perdurarent desunt Ch. f) rei addunt 1. 2. 3. crasum 2. desunt in vita E. V. M. g) ac — sunt desunt Ch. h) subita morte defunctum Ch. i) Obsecro — credere desiderantur apud Ch. h) desunt 1. ab eadem manu superer. 2. m) multorum 3. ita vid. E. V. M. n) corr. enim 2. o) eligentem 1. 2. corr. elegantem 2. p) desunt 1. post add. 2. q) quae — expectare parum desunt, parum mutata apud Ch. r) baptismatis 2. s) desunt 3. t) usquitas Ch. u) fugiendo Ch. v) strenue administrasset Ch. w—w) paucus exceptus desunt ap. Ch. x) incussans 1. y) desunt 1. superer. 2. z) videlicet — adquisivi desunt Ch.) pabuli spiritualis Ch. a) dum vid. E. V. M.

v. l. E. V. M. c. 17. valedicens fratribus repressisque reverenter oculis, reliquit hoc triste saeculum, et cum ipsa luce s. Iesus Decembris letus migravit ad Christum. Tunc discipuli pro eius exitu sacras exequias celebraverunt, et corpus eius in ecclesia, quae est extra moenia civitatis ad meridiana[m] plagam sita, cum iunio et piis lacrimis sepulturae tradiderunt.

12. De vita et obitu beati Valerii successoris eius.

- c. 18. Post cuius venerabilem obitum beatus Valerius in ministerium sacerdotale^b successit, illudque^c per quindecim 3 annos sancte vivendo et verbum vitae praedicando probatissime rexit, in quo videlicet temporis spacio^d multos ad Dominum populos, signa magna et stupefacta prodigia exercendo convertit, et ad agnitionem catholicae fidei saluberrima investigatione perduxit^e. Qui etiam studiosissime verbo praedicationis instabat, ut iam tunc pene per Galliam ac Germaniam christiani^f paganos et numero superarent et religione. Erat namque doctrina eius singulis congrua, cuicunque audientibus dulcis et gratissima, unde et ob mellifluam^g sermonum eius facundiam undique ad eum populi confluebant, 10 et saepe aliquod^h verbum ex ore eius audire cupiebant. Quantum vero ad proprios mores pertinet, ut breviter narrem, fuit cogitatione mundissimus, verbo utilis et discretus, operatione nichilominus inreprehensibilis ac praecipua, ac sic per activam vitam singulis compassione exitit proximus, ut tamen praeceteris contemplationis esset suspensus^h. Et in hac contemplatione positus, non deserebat fraternam condescensionem vitae actualis, nec etiam in actione submissus, recedebat a sublimitateⁱ contemplationis, quique salutaria monita sui magistri recto tramite sequens, evangelium triticum dominicae familiae fideliter dispensavit, et credita sibi talenta spiritalibus augmentis multiplicavit. Cum vero perfectum^m gradibus usque ad venerabiles canos pervenisset et iam consummatio sui cursus appropinquaret, quadam nocte apparuit ei beatus Eucharisius per visionem dicenⁿ: *Tempus iam inelut, frater Valeri, resolutionis tuae, et parata sunt tibi gaudia retributionis aeternae. Palet enim tibi tenua caecitatis regni, quam post haec horam quinto die gratulabimur ingredi, et de concessis Domini tui beneficiis sine fine laetaberis; quapropter Maternus agens nostri cooperatorem^o 20 tui officii successorem constituit, utique de visitatione nostra ante diem cui exitus certissimus reddet. Et haec dicens recessit. Erigilans autem sanctus Valerius, ror visum somnium beato Materno caeterisque fratribus qui praesto erant narravit, et eis diem obitus sui laetissimo vultu iustare praedixit^p. Sequenti vero^q die venerabilem Maternum ad sacerdotalem gradum provexit, et eum de studio commissi ministerii diligenter instruit. Cumque per praedictum spacium ob famam depositionis eius advenientes fideles verbo salutiferae ammonitionis^r de exercitio^s sanctae conversationis 25 instanter instrueret, et eos ad salutem animarum suarum dulcibus exhortatione paternisque visceribus incitaret, illicecente iam quinto die oratorium ingressus, viaticum quod ipse consecraverat accepit, et post haec extensus^t inter discipulorum manus sacris membris 4. Kal. Februarii spiritum caelo reddidit. Cuius corpus colligentes discipuli, sacratissimo corpori sancti Eucharisii coaptaverunt, et in eodem sarcophago divinis laudibus condiderunt, quod^u superna dispositione actum esse credimus, ut quorum una semper mens^v in Domino erat, eorum quoque corpora nec sepulchrum ab invicem separaret. 30*
- c. 19. 314. 13. Quot beatus Maternus tot annis episcopus fuerit quot diebus in sepulchro iacuit.
- c. 20. Deinde beatus Maternus pontificalem suscipiens apicem⁴³, coepit per civitates et regiones veram fidem quae est in Christo constanter praedicare, cunctos ad viam salutis assidua ammonitione provocare, magnis virtutibus crescere, signis et miraculis longe lateque clarescere, quanto cotidianis incrementis fidelium multitudinem plus augeri conspexerat, tanto diligentius inunctum ministerium regulariter ordinare studebat. Hic^v etenim quamvis esset vir magnae auctoritatis et 35 prudentiae, nichil tamen ex proprio imperio quasi^w libera utens potestate exercuit, sed omnia humiliter atque simpliciter egit, communemque se subditis studio sanctae dilectionis exhibuit; in omnibus etiam quae probabiliter gesserat non suam sed Christi gloriam quaesivit. Quique^x inter caetera sanctorum virtutum exercitia^y mitissimus insistens^w, consolabatur afflictos, pavit ex his quae habebantur egenos, vestivit nudos, redemit captivos, suscepit peregrinos, errantibus viam salutis misericorditer ostendit, desperatis spem veniae consequendae elementer promisit, currentes viam manda- 40 torum Dei semper ad anteriora^x impulit, in^y eadem remorantes verbo exhortationis instigavit, et modo docendo, modo exhortando, modo sustinendo, modo in^z periculis se obiciendo, omnibus indesinenter pio solamine occurrit. His ergo atque aliis huiusmodi bonorum operum studiis fultus, ad sanctam et laudabilem senectutem pervenit, et sicut quadraginta dies iacuit in sepulchro, ita etiam totidem annos mansit in sacerdotali ministerio.

14. Qualiter cum Eucharisius et Valerius de hoc mundo per visum vocaverint.

- Is itaque solitus erat per nocturnam quietem locum ubi corpora sanctorum requiescunt silenter frequentare et ibidem diutius in oratione solus persistere^z. Unde dum quadam nocte iuxta morem eandem ecclesiam intraret, ibique prolixius divinus laudes celebraret, circa mediam noctem coepit somno gravari, et ab instantia precum offendente saepius lingua retardari. At^{aa} ille in subsellio quod ibi erat considens, infixis ad genua^b cubitis, inter utraque manus sanctum caput reclinavit et paululum somno cedens celeriter obdormivit, statimque apparuerunt ei per visionem sanctus Eucha- 50 rius et beatus Valerius clarissimis^c vultibus splendentes, sacerdotalibus infulis coruscantes, coronas singulas rosae et^d liliis ac^e caeteris odoriferis floribus^f mirabili arte intextas in capitibus gustantes, consimile sortum demonstrantes et dicentes: *Ecce, Materne, sicut olim tibi promissimus, ita ante diem dormitionis tuae visitandi gratia ad te venimus. Nunc ergo gaude et laetare, quia die tertia ex hoc saeculo migrabis et ad inenarrabilia Domini tui gaudia introibis. En carne^g praemii tui incorruptibilem coronam, quae a paradiso perpetuae amenitatis^h est sumpta, et tibi a Christo per nos famulos 55 destinata: cuius flos nunquam marcescet, cuius odor nunquam a suavitate deficit, cuius perseverantia finem non novit, quam post corruptibilem praesentis vitae incorruptibiliter possidebis, et in conspectu regis regum cum ea aeternaliter lauream tuam perseverabis. His dictis mox disparuerunt. Ille autem a tenuissimo somno erigilans, valde quidem laetus de ostensa*

a) 6. vit. E. V. M. b) sacerdotalem 3. corr. sacerdotale 2. c) illudque corr. illudque 2. d) corr. 1. e ap. temp. e-e) desunt Ch. f) xpi 1. 3. corr. xpiani 2. g) mellifluam corr. mellifluam 2. h) aliquot 1. i) corr. 1. e praecipius. l) intentus Ch. m) e. s. 3. longe aliter Ch. n) corr. profectum 2. n-n) desunt ap. Ch. o) cooperatorem 2. p) die vero 2. q) exercitio 1. r) ita vita E. V. M. deest 1. 2. 3. s) reliqua desunt Ch. t) semper mens corr. 1. pro m. s; mens superscr. 2. deest 3. u-u) desunt Ch. v-v) desunt Ch. w) insistens corr. existens 2. x) interioris 3. potiora Ch. y) desunt Ch. z) crasum 2. aa) Initium deest Ch., sequentia longe aliter. a-a) desunt Ch. b) infixis ad tenua corr. 1' e ad ieu. inf. c) clarissimus corr. clarissimis 2. d) ac 3. e) et 3. 65 f) gemmis Ch. g) ita Vita Euch. Val. Mat. certe 1, 2, 3. h) amenitatis corr. amen. 2.

43) Maternum quendam revera a. 314. Coloniesi Arelatensi. Mansi II, 476. Cfr. Perierii disquisitiono ecclesiae praefuisse docent Optatus Milevitanus in libro de schismate Donatistarum I, 23. et Constantinus in epist. apud Kuseb. X, 5. Interfuit concilio Sept. IV, 354 sqq.

sibi visione exiit, sed statim tamen adesse corporis molestiam sensit, acerbisque ministro cum eius adiuvamine ad cellulam rediit, et seorsum familiaribus discipulis hoc quod sibi ostensum fuerat retulit. Die autem crastina convocata ad se fratrum caetera, coepit eos studiose de fidei integritate admonere et animos eorum ad caelestis desiderium delectabilibus verbis accendere, ac per totum diem salutaria monita eis dare non cessans, usque ad octavam horam subnoctantis noctis sermonem exhortatorium protraxit, et quod reliquum noctis supererat, in psalmis et ymnis cum fratribus transegit. Post pullorum vero cantum instante iam die venit desuper clara vox, cunctis qui in illa cellula erant audientibus, dicens: *Materne, dilecte Dei, veni. Qui mox quasi assuetam vocem audiens, conversus ad circumstantes fratres ait: Valete, filii mei et viscera mea. Ego enim iam migrabo, et in praesenti seculo amplius vobiscum non ero. Et haec dicens, communionem dominici sacramenti accepit, statimque sanctam animam exalavit: Pro cuius absolutioe hi qui praesentes aderant fideles condignas exequis compleverunt et eius corpus non longe a reliquiis sanctorum Eucharisti ac Valerii honorabiliter posuerunt.*

15. *De octo¹ episcopis qui beato Materno in sede Tungrensi successerunt.*

Illoque humanis exempto, secundus ei cathedrae praesedit Navitus, tertius Marcellus, quartus Metropoulos, quintus Severinus, sextus Florentinus, septimus Martinus², octavus Maximinus, nonus Valentinus. Qui quorum vel imperatorum vel consulum claruerint temporibus, quosque vita singulorum habuerit exitus, quotque singuli annis administraverint officium pontificatus, vel ubi quorumque sit tumulus, seu quantum quisque ampliaverit ecclesiae suae reditus, quia totius Galliae ab Hunis facta non solum nostrae, sed aliarum ecclesiarum abolevit eversio, nec a nobis lectoris alicuius requiritur exactio. Hoc certum tenemus omnium ecclesiarum copias exuberasse, circa ea scilicet tempora quo³ divae memoriae Romano orbi praecerat Constantinus augustus, deinde filii ipsius Constans et Constantius.

16. *Qualiter in diversis locis orthodoxi viri Arrianae heresi restiterint.*

Quo⁴ etiam tempore inclinatis religioni christianae principibus orbis⁵, ac per hoc cessante turbine⁶ persecutionis⁷, exuberantibus facultatibus ecclesiasticis, quanto affluentia augetur divitiarum, tanto luxus⁸ fomenta subministrabat libidinum⁹, haec potissimum mala superante Arrianae perfidia hereses, quae¹⁰ pullis sui erroris totum resperserat orbem Romanorum. Cui pesti ubique serpenti resistebant potissimum a collo ecclesiae et turre veri David quae edificata est cum propugnaculis, dependentes mille clipei, omnis armatura fortium, Silvester Romanorum, Athanasius Alexandrinorum, Ambrosius Mediolanensium, Maximinus Trevirorum, Hilarius Pictavorum, Martinus Turonorum, Anianus Aurelianensium, Severinus Coloniensium, Eusebius Vercellensium et eque alii catholici ac praeclari eius temporis episcopi¹¹. Ex quibus Athanasius toto orbe fugatur, sed a Maximino Trevirorum archiepiscopo intrepide suscipitur¹². Paulinus post eum episcopus cum Rodiano¹³ et Hilario eque Galliarum episcopis in Frigia exilio damnantur, ubi et Paulinus Trevirensis exulans mortem obiit. Hac itaque fecerit sub multis deinde imperatoribus per christianum imperium usque ad tempora Valentis augusti pullulante, evidens¹⁴ altissimum quod multa malitia esset hominum et cuncta cogitatio cordis humani prona esset ad malum omni tempore, qui primum per aquarum diluvium¹⁵ omnem purgaverat terram, ne commixtione filiorum Dei, de Seth videlicet procreatorum, cum filiabus hominum ex Cain generatis, coinquinaretur progenies, de qua pro nostra salute carnem decreverat sumero: ipse his temporibus orbi Romano praeparaverat excidium, ne ecclesia non habens maculam aut rugam suo sanguine redempta et aqua baptismi supernivem dealbata Arriana diutius fuscaretur perfidia.

17. *De Hunis per totum imperium Romanorum diffusa.*

Valentis igitur imperatoris tempore qui persecutionem novissimum¹⁶ ecclesiae catholicis non timuit intentare, et ab Eudoxio heresiarche¹⁷ rebaptizatus est Arriano dogmate, excitata est de latibus suis effera gens Hunorum, quae per totum diffusa est orbem Romanum¹⁸. Cuius ante ea tempora invisae gentis exortus, ut sese fert antiquitas relationis, nos quoque absolvamus perpauca. Fertur namque at quibusdam, quod tempore famis¹⁹ quae facta est anno decimo Claudii caesaris, cuius et Lucas in actibus apostolorum meminit²⁰, cum²¹ et Petrus Romam ingressus nonam annum ageret, et Paulus omnes ecclesias ad elemosinam pauperibus sanctorum Iherosolymis mittendam moneret — modius enim annonae sex dragmis aureis apud Greciam vendebatur — cum inquam eo tempore, ut Lucas dicit²², Claudius pro inopia totum orbem profligatam non solum Iudeos expelli iussisset ab Urbe, sed et omnes imbecilliores²³ cum ipsis Iudeis, ut saltem validiores sustentarentur reliquo pane, claudi fecisset in quodam abdito terrae, coaluisse usque ad supradicta tempora in gentem magnam; Ungros denique notum est huic famae

a) ad eius 1. b) adiuamine corr. iuvamine 2. c) corr. 1. e usque 1. d) hymnis 2. 3. e—c) desunt Ch. f) filii 2. 3. g) non e. v. 3. h) expleverunt 2. 3. i) septem 1. sed idem in capitum indice octo. k) desunt Ch. l) requirit 1. 3. corr. requirit 2. m) quo corr. quibus 2. n—n) desunt Ch., sequentia aliter expressa. o) persecutionibus 1. 3. p) luxis 3. q) superer. 2. r) reliqua desunt Ch. s) corr. 1. e diluivum. t) non 2. 3. u) ex ea ingeneratis 1. 3. v) novissimis 1. w) heresiarche corr. —cha 2. x) Romanum corr. 1. e Romanorum; totum mundum diffusa est 3. y) antea 1. z) famas 1.) testis Bedae Ch. a—n) desunt Ch. b) imbecilliores corr. 1. iaber.

44) Eadem fere vide apud Sulp. Severum in hist. eccles. II, 35. 45) Confr. Sulp. Sever. II, 36. 46) Cum his confr. septima quam auctor in epistola sua Hugoni proposuit quaestio de probro Arii interitu quasi tempore Constantii, ubi Ephrata eiusdem civitatis episcopus damnatus fuit. Cf. quoque Rufini hist. eccles. X, 13, 18 sqq. 47) Tolosano. 48) Haec ex parte Bedae in libro de sex aetatibus mundi debet, qui Claudii annum fuisse nonnum scribit.

assentari velle, qui et iactant se a Indis originem ducere. De Hunis autem cum multi historiographi assint, testis verissimus praeceteris adest Iordanis episcopus, quis eorum fuerit ortus, in historia de gestis Gothorum vel Getarum luculentissime edita in haec verba:

18. *Quod ab imundi spiritibus et ex magis mulieribus procreati dicantur.*

Jordan. 21. Postea autem non longi temporis intervallum, ut refert Horosius, Hunorum gens cum omni ferocitate atrocior exarsit in Gothos. Nam hos, ut refert antiquitas, ita constitisse comperimus: Filimer rex Gothorum et Gadarici magni filius, qui post egressum Scantiae insulae iam quinto loco tenens principatum Getarum, qui et terras Scithicas cum sua gente latroisset, sicut a nobis dictum est, reperit in populo suo quasdam magas mulieres, quas patri sermone Mallionum is ipse cognominat, easque habens suspectas, de medio sui proturbat, longeque ab exercitu suo fugatas, in solitudine cogit errare. Quas spiritus imundi per heresum vagantes dum vidissent et se eorum complexibus in coitu miscuissent, genus hoc ferocissimum ediderunt. Quod fuit primum inter paludes, minutum, tetrum atque exile, quasi hominum genus, nec alia voce notum, nisi quia humani sermonis imaginem assignabant. Tali igitur Huii stirpe creati, Gothorum finibus advenerunt. Quorum natio sava, ut Priscus historicus refert, Meotida palude ulteriore ripa insidens, venationi tantum nec alio labore expta, nisi quae postquam crevissent in populis fraudibus et rapinis vicinarum gentium fines conturbans.

19. *Qualiter ductu cervae insula egressi, primo Gothos, deinde alias gentes, novissime Galliam invaserint.*

Huius ergo gentis ut assolet venostores, dum in ulteriore Meotide ripa venationem inquirunt, animadvertunt, quo modo ex improviso cervae se illis obtulit, ingressaque paludem, nunc progrediens, nunc subsistens, index se viae tribuit, quam secuti venatores paludem Meotidem, quam pervisum ut pecus existimabant pedibus transierunt. Mox quoque 20 ut Scithica terra ignotis apparuit, cervae disparuit, quod credo spiritus illi, unde progeniem trahant, ad Scithiarum invidiam id egerunt. Illi vero quia praeter Meotidem alium mundum esse penitus ignorabant, admiratione ducti terrae Scithicae, et ut sunt solertes, item illud ante hac aetate nulli notissimum per divinitus sibi ostensum rati, ad suos redeunt, rei gestum edicunt, Scithiam laudant, persuasaque gente sua, via quam cervae indice didicerunt, ad Scithiam properant, et quancumque in ingressu Scithiarum habuerunt, haerere victorine, reliquos perdomitos subtergerunt. Nam mox ingentem illam paludem transierunt, illic Alpizuros ac Hidaros, Himaros, Tuncrosos et Boiscos, qui ripae istius Scithiae insidebant, quasi quidam turbo gentium repuerunt. Alanos quoque pugna sibi pares, sed humanitate, victu formaque dissimiles, frequenti certamine fatigantes subigerunt. Nam et quos bello forsitan minime superabant, vultus sui terrore nimium pavorem ingerentes terribilitate fugebant, eo quod erat eis species pavenda nigredinis, et velud quaedam, si dici fas est, deformis offa, non facies, habentque magis puncta quam lumina; 30 quorum animi fiduciam turbidus prodis aspectus, qui etiam in pignora sua primo die nata deserunt. Nam maribus ferro secant genas, ut antequam lactis nutrimenta percipiant, vulneris cogantur subire tolerantiam. Hi in herbes senescunt et sine venustate effoebi sunt, quia facies ferro sulcata pilorum gratiam per cicatrices absumit. Exigui forma, sed acuti, motibus expediti, et ad equitandum promptissimi, scapulis latis, et ad arcus sagittasque parati, firmis cervicibus et superbia semper erecti. Hi vero sub hominum figura vivunt beluina sevitia. Novissime autem Gallica- 35 num impugnare aggressi sunt orbem.

20. *De sancto Servatio.*

Ea tempestate sanctus Servatius Tungrensi decanus praesidebat cathedrae, vir vultu angelicus, allo- quio facundissimus et omni morum honestate praeclarus. Cuius quidem ortum et prosapiam, licet quidam ferant ex domini Salvatoris cognatorum descendisse familia, quia tamen locum nativitatis eius nequaquam accepimus, nec causas eius aliunde adventus uspiam audivimus, idcirco auditu faciles esse possumus ad credendum, nec tantae opinioni, quae fortassis ex pietate ingeritur, arbitramur omni modo derogandum. Sed cui non displicet post lapidationem protomartiris Stephani ultra trecentos ferme annos inventorem sanctae crucis Iudam cognomento Quiriacum, eiusdem protomartiris ex Symone fratre fuisse nepotem, ipsi nichilominus placeat, ultra quadringentos fere post nativitatem vel passionem dominicam annos, beatum Servatium sanctae Dei genitricis ex matris matertera fuisse abnepotem. Verum utcumque res sese habeat, nec illi nimium laboraverunt ad suadendum, nec nos etiam nimii 51 simul ad derogandum, cum iuxta Tullium non debeat pudere nos futuri nescire quod nescimus, et illis conveniat ignorantiam potius verecunde fateri quam irreverenter pro pietate mentiri.

21. *Quod multi sancti viri contemporales illi fuerint, et de multarum urbium everitione*

Gesta S. Servatii. Hic sane vir, sicut in gestis eius legitur antiquioribus, ex generosa magnorum virorum stirpe est editus, nobiliter natus, nobiliter conversatus, pontificale petalum gessit, oves dominicas ab insidia-

a—) desunt Ch. b) filime 1. 3. B 1. corr. filimer 2. filimeoth B 2. c) erasum 2. d) tenens corr. tenebat 2. e) sic 1. 3. f) venationi corr. venationem 2. g) alio labore corr. alium laborem 2. h) erasum 2. i) crevissent in populis corr. crevit in populis 2. k) sic B 2. D 1. fide 1. 3. fidem C. D 1. l) gallias 3. m) ult. M. ripam 1. ultiores 55 meotidem ripam 2. 3. corr. ulteriore meotide ripa 2. n) que 1. 3. quae corr. quam 2. o) ita 1. 2. 3. pelagus Iord. p) nequam addunt B 1. 2. C. spiritus deest C. q) erasum 2. r) illo 1. s) meotidam 1. meotidem corr. meotim 2. t) erasum 2. deest Iord. u) sua deest, viam C. v) quaedam 1. 2. corr. quidam 2. w) Alanos 1. Alanos corr. Alanos 2. Mantis 3. x) humanitates corr. 1. humanitate. y) uictus 2. victi 3. z) quod 1. 3. corr. quos 2.) terribiliter 3. a) turbitus 3. b) assuescere duritiam C. D 1. c) venustate 1. 2. 3. d) gratia cicatrices assu- 60 mit 1. 2. 3. corr. gratiam per a. absumit 2. e) deest 1. 3. superser. 2. f) q. f. ex d. e corr. coeva 2. g) fuerant 1. h) decedisse 1. i) audivimus 1. satis addit ed. Serv. k—l) desunt Ch. l) cui displicet 3. m) deest 3. n) habet 2. 3. o) verecundia 3. p) sic Ch. proprietate 1. 2. 3. q) Al. 2. r) subverzione 3.

49) *Filius Emmae filii Ethud qui fuit consobrinus b. Mariae virginis, appellatur Servatius in vita S. Lupi Trecc. posteriori, s. IX. ex scripta, Act. SS. Jul. VII, 77.* 50) De hoc deque actis eius apocryphis ad- eunda Papebrochii commentatio Act. SS. Mai. I, 439. 51) Tusculan. I, 25. 25) Cfr. praefatio p. 143. 53) Sar- diceus concilio a. 347, Mansi III, 67, dein Arimi- nensi a. 359. interfuit Arianorum fortis oppugnator 65 Servatius Tungrorum episcopus, ut testatur Sulp. Sever. II, 44. Cfr. Henschenii comment. de S. Servatio Act. SS. Msi. tom. III. t. VII.

tore lupo et rugiente leone protexit, pro eisdem, etsi gladius non incubuit persequentium, paratus por-
ferre martirium. In diebus plane sui sacerdotii placens Deo, probatus inventus est, iustus in tempore
imminentis iracundiae, quaerens pro barbarica irruptione fieri reconciliatio. Eiusmodi enim multas ea
in tanto turbine tribulationis sedarent procellas. Unde quidam metricanus non incongrue de eis deque
hoc tempore sic ait:

*Talibus aeclesiae fautoribus undique firme
Obstant inbriferis vento quatiente procellis
Desuper, et petram nequeunt trepidare ruinas.*

10 Et de hoc specialiter beato viro inter alia:

*Servatius seroando fidem seruat percutam
Orando populum conservans forte Traiectum⁵⁴.*

Et beatus Lupus Tricassinæ urbis episcopus

*Dum bella cuncta perderent
Orando Trevas munit⁵⁵.*

15

Et Iheronimus ad Geruntiam⁵⁶ scribens epistolam super mundi contemptum⁵⁷, super huiusmodi
quoque cladem lacrimabile sumpsit lamentum. Cuius haec sunt verba: *Quod rari hucusque viximus, non
nostri meriti, sed Domini misericordia est. Innumerabiles et ferocissimas nationes universas Gallias occuparunt, quicquid
inter Alpes et Pyreneum est, quod oceano et Reno includitur, Quodus, Wandalus et Sarmata, quod⁵⁸ Alani, Gepedes, Heruli⁵⁹,
Saxones, Burgundiones, Alemanni et, o lugenda res publica! hostes Pannoni vastaverunt, etenim Assur venit cum illis.
Magontiacus nobilis quondam civitas capta atque subversa est, et in aeclesia multa hominum milia trucidata, Wangiones
longa obsidione deleti, Remorum urbs praepolens, Ambiani, Atrabate, extremusque hominum Morini, Tornacus, Nemele,
Argenteratus, translatae in Germaniam, Aquitaniae, novemque populorum, Lugdunensis et Narbonensis provinciae praeter
paucas urbes cuncta populata⁶⁰ sunt; quas et ipsas foris gladius, intus vastat fames. Non possum absque lacrimis Tolosae⁶¹
facere mentionem, quae ut hucusque non rueret, sancti Exuperii episcopi merita praestiterunt. Ipsae Hispaniae iam iamque
periturae contremiscunt, recordantes irruptionis Ambricae⁶² et quicquid alii semel passi sunt, illae semper timore patuntur.
Castra tacet, ne videat de Dei desperare clementia. Olim a mari Pontico usque ad Alpes Julias non erant nostra quae
nostra sunt, et per annos 30 fracto Danubii limite, in medius imperii Romani regionibus pugnabatur. Aruerunt vetustate
lacrimae, praeter paucos senes omnes in captivitate et obsidione generati, non desiderabant, quam non noverant, libertatem.*

20

Et quia non perit pius pro impio, multos sanctorum tam clericorum quam monachorum et sanctimonia-
lium sub hoc contigit occubuisse excidio. Urbes munitissimae licet longa obsidione evertentur,
aeclesiae sanctorum exurebantur, altaria iugulatorum ante ea sacerdotum sanguine profanabantur, pueri
innuptaque puellae suffocabantur, virgines Deo dicatae stuprabantur⁶³, monachi et clerici ludibrio et
spectaculis exponebantur, et omnibus in commune diversa mortium facies adhibebatur. Et quia sic por-
tio populi merita erat nequissimi, usque ad internationem gladius seviebat Altissimi. Unde contigit
sanctum Nicasium Remensis urbis episcopum, sicut et alios multos, cum Eutropia sancta virgine et
sorore, hac Hunorum incursione marmora aeclesiae imbre preciosi sanguinis cruentasse⁶⁴. Nec solum
nostri hac sunt pena multati, sed etiam Arrianae defensores hereseos Gothi, qui soli Valenti augusto
et Romanis in Gallia videbantur resistere et reniti, ab Hunis crudeliter sunt devastati, et Athanaricus
eorum rex, pro eo quod multum sanguinem innoxium catholicorum non timuit effundere, pulsus a regno
meruit exulare. Verum Huni fame compulsi per avaritiam Maximi a Valente Gallias praefecti, coacti
sunt Romanorum partibus refragari, moxque iterum Gallias occupare, et urbes et castra cum incolis
crudeli cede vastare⁶⁵.

30

22. *Quod sanctus Servatius Romam adierit, si quomodo oratione valeat Galliam ab Hunis liberare.*
Quorum adventum sanctus Servatius Tungrensium aeclesiae episcopus audiens, simulque de irruptione
et perditione suae civitatis timens, vigiliis multis et ieiuniis corpus affligebat, seque crobris lacrimis
profundens⁶⁶, misericordiam Dei postulabat, ne⁶⁷ unquam hanc gentem incredulam, seque semper
indignam Gallias intrare permitteret⁶⁸, nationemque suo cultui dicatam contaminari quodammodo
sineret⁶⁹. Sed sentiens per Spiritum sanctum peccatis populi interpellantibus⁷⁰ id sibi nullo modo concedi,
induxit animum adire limina apostolorum Petri et Pauli, ut saltem⁷¹ super salvatione suo urbis per
intercessionem eorum mereretur exaudiri. Et⁷² quia priusquam quid inchoetur consulto, at ubi consul-
tum fuerit, mature opus est factum⁷³, paratis viatico commodis, et assumptis secum comitibus necessariis,
data etiam benedictione civibus suis, indicta pariter vigiliarum et orationum, ieiuniorum et elemosi-
narum super tanto discrimine instantia, deliberavit beati etiam nomine et merito Auctoris Mettensis

40

54) Sunt versus ex ipsius auctoris S. Uramari vita
metrica desumpti Mab. I. I. p. 609. 55) Sicut in
eius hymno canitur: *Dum bella cuncta etc.* sunt verba
Bedae in martyrologio ad 4. Kal. Aug. 56) Epi-
stola 123 ad Ageruchiam, quam in quibusdam co-
dicibus Geruntiam vocari annotant editores. Hiero-
nymi opp. ed. Vallarsi I, 89. 57) De monogamia

54) a) deest 3. b) quod 2. 3. c) deest 1. post add. 2. et ita 3. d) Alani pedes herculi 1. 2. 3. e) populata corr.
populata 2. f) Dolosae corr. Tolosae 1. g) Cimbricae Hieron. h) stuprabantur 1. i) a 3. k) perfundens 1.
vit. Sere. l—j) desunt Ch. m) quomodo 1. 2. corr. quodammodo 2. quoquomodo vit. Sere. n) interpellantibus 3.
o) ita vita Sere. salutem 1. 2. 3. p—p) desunt Ch.

58) Passio SS. Nicasii et Eutropiae
Sar. VII 1011. aevi Herigero recentioris est. 59) Cfr.
infra c. 26. ubi eadem non minus falso de Francis
refert auctor. 60) Quod demum centum annos
post Servatium factum esse inter omnes constat.
61) Sallust. Catilina 1.

episcopi super hoc inire colloquia, qui^a tunc in Dei rebus habebatur praestantissimus, sed de perditione sibi commissorum et irruptione urbis nimiam sollicitus. Quique habita cum beato Servatio deliberatione, adiudicavit eius ratam esse intentionem, simul exposcens pro se quoque suaeque urbe fundi profusius eius ante apostolorum limina precem, ut quoniam per se Romam nequibat adire, eius sanctissimi viri intercessionem voti sui compos et ipso mereretur existere. Suscepta^b itaque tanta profusione, posthabita totius itineris difficultate, tum^c in vastissima Alpium progressionem, tum^d in fluminum transmeationem, tunc^e etiam ex atrocissimam infestationem, dummodo quod habebat in voto assequi possit, tandem Romam peraccessit.

23. *Qualiter ante tumulum beati Petri per visum de eversione totius Galliae et de obitu suo sit edoctus.*

Cf. Gregor.
T. II, 5.

Accedens ergo ad beati Petri tumulum, deprecabatur eius intercessionis auxilium, ut, quia^f suo apostolatu insignierat Omnipotens orbem occidentem, arceret saltem a Tungrensi et Metensi urbe infandam gentem Hunorum. In hac desidiis persistens oratione, macerabat se multa afflictione, maxima inedia corpus consumens, ita ut in tridui biduque interdum^g curriculo absque edulio potuque maneret, nec esset intersticiam quo ab oratione vacaret. Et die quidem aliorum sanctorum patrocinia frequenter^h tabat, noctu vero ad beati Petri tumulum remeabat; tandem quia sine intermissione non cessabat aures pulsare clementissimi Dei, tali meruit visione solariⁱ. Videbat, et ecce quasi ante altare beati Petri thronus positus, et super thronum sedens Altissimus, et circumcirca sanctorum^j animarum et angelorum chorus, duos autem conspicui vultus viros ante ipsum thronum genu incurvantes^k, et vicibus Domini magestatem, vicibus sanctae Dei genitricis interventionem implorantes, quos constat praecipuos apostolorum^l Petrum et Paulum fuisse, et ob conservationem Gallorum obnixius supplicasse. Et quia idem sanctus^m vir, cui haec demonstrabantur, cum sua supplicatione beati quoque Auctoris Metensium episcopi obtulerat precem, vidit in parte septentrionali altrinsecus stantem fidelem quandam virum, albis vestibus bene stolum, quem procul dubio constat protomartyremⁿ fuisse Stephanum, et ad eum sanctos apostolos responsa quaedam perferentes, et ab eo^o ad maiestatem Omnipotentis supplicationes quaedam^p referentes. Sanctum itaque Servatium hac contemplatione attonitum accreditur sanctus Petrus, quasi in gradibus ecclesiae positum: *Et qui^o, inquiens, me inquietas sanctissime vir? Ecce apud Omnipotentem aequissima deliberatum est sanctione, Hunos Galliam universam impetere, cunctaque oppida et castella Europae humi coaequare, civitatem tuam peccatis populi exigentibus penitus eversum iri. Quem vides in septentrionali parte nobis interloquentem^q, noveris^r Stephanum protomartyrem pro urbe Metensi subplii^s eius^t rogantem. Qui^u licet primus praeciosi cruoris rore ante omnes rependerit Deo, quod communiter cum omni genere humano accepit ab eo, vix pro illo valimus habere^v, ut saltem aratorium in Mediomantricium urbe, quo sanguis eius dinoscitur pullulare, flammam et excidium reliquae civitatis possit eadere; quod et Auctori coepiscopo^w in responsis habes perferre^x. Tu^y autem, sanctissima anima in sorte sanctorum iam praelecta, quia in diebus tui sacerdotii placens Deo facta es dilecta, vicens inter peccatores iam iamque es transferenda quia in te est inventa iustitia. Iam, inquam, ad patres tuos es^z colligenda, ne oculi tui videant mala, quae^z facturi sunt Humi in tota Gallia, et potissimum in civitate tua. Tungria enim sicuti nomine, ita et opere tansa et cesa permanebit usque in finem^z. Quamobrem reversionem festinato accelera, domumque tuam ordina, nitida linteamina quere^z, sepulturamque compone^z; nec habebis in urbe scelerata et ideo peritura sepulchrum, quia placuit Altissimo oppidum reservare^z. Traiectum, propter corpuscubum tuum in eo recondendum. Hoc oraculo^b venerabilis pontifex Servatius suscepto, reversionem accelerat, Galliasque quam citissime^c repedit, transitumque per urbem Metensium habens beato Auctori indicat, quae in responsis acceperat.*

24. *Rediens quid viderit commisso gregi exponit.*

Tandemque^d nimium fatigatus, tum itineris difficultate, tum remeandi acceleratione, ad urbem per^e venit Tungrensem, pastoris sui adventum suspense praestolantem. Et quaeque congrua sepulturae videbantur, assumptis super via Domini sacerdotibus et levitis, necnon in commune consulebat universis, ut parati essent in animarum suarum salutem; quibus tantum imminerebat discrimen. Ac per triduum dissimulata recessione, tandem omnes alloquitur, aggregatos in ecclesia catholica maiore beatae semper virginis Mariae^f: *Iam collegio vestrae^g fraternitatis nequeo celare, quod per triduum dissimulans, tandem^h compellor dicere. Abⁱ hodierna die faciem meam non videbitis, nec ultra me in hac urbe vobiscum morantem^j conspicietis, quia viam totius terrae sum iturus, et huc ultra non reversurus. Super vestra salute pridem beati Petri sepulchrum adii, huius urbis reservationem supplicatione praemissa petivi, et quia hoc peccato non merebar^k vestro, in responsum accepi: „Huius enim urbi aeternus instat interitus, vestra quoque perimmanis^l perditio, nisi ex toto corde morum praecedat conversio.“ Quapropter et hic pro^m 55*

a—s) desunt Ch. b) sequentia longe aliter ap. Ch. c) dum 1. 2. 3. d) dum 1. e) dum corr. tunc 1. f—j) desunt Ch., sequentia aliter. g) ita vit. Serv. interdum 1. 2. 3. h) consolari vit. Serv. i) ita vit. Serv. sanctorum 1. 2. 3. k) ita vit. Serv. inculcantes 1. 2. 3. l) desunt 3. m) martyrem corr. martyrem 2. n) iterum addit vit. Serv. o) inquit 3. vit. Serv. p) ita vita Serv. q) loquentem vita Serv. r) esso addit vita Serv. s) suppliciter vit. Serv. t—f) desunt Ch. u) opinere vit. Serv. v) episcopo 1. w) Tu 1. 2. vit. Serv. corr. Tu 2. 3. x) Verba transferenda — tuos es quae in codicibus nostris desiderantur, ex vita S. Servatii recipere non dubitavi; ipsa codicum lectio videtur inter peccatores iam iamque es colligenda, excidisse aliquid nobis persuadet, necnon probare videntur repetitas vocatas iam, es. Verba et in brevi transferenda Aegyptius servavit. y—y) desunt Ch. z) aeternum vit. Serv.) nitida — quere desunt vit. Serv. a) servare 3. b) miraculo 3. c) citius 2. 3. d—d) aut desunt aut aliter expressa ap. Ch. e) ita vit. Serv. nostrae 2. 3. f—f) desunt Ch. g) commorantem 3. h) peccatum — merebatur vit. Serv. i) ita 65 vit. Serv. per manus 1. 2. 3.

habitus eum effodere mihi nepulchrum, et ad vicum hinc iussus sum transire Traiectum, ut illuc me dies assumat extrema, priusquam me vobiscum vestra contingat vel cernere est perpeti mala. Hoc autem quantum in me est vobis promitto, quia, quodsi pro corporum vestrorum saluatione supplicans exaudiri peccatis vestris praeponderantibus nequeo, pro animarum saltem salute vestrarum a Deo mihi commissarum defunctus, et cum Christo regnans, feliciter interveniens impetrabo.

25. Oratio eius et lamentatio clericorum et populi, et de obitu ipsius.

Deinde multa exhortatione eos consolatus, oculis ad caelum surrectis cum manibus: Et has, inquit, oves, quas, Domine, precioso sanguine redemisti, hunc inquam gregem, quia tuus est, tibi hodie dedo, meque totum tibi commendo. Deprecor te, iudex aequissime, humilis et flebilis prece, ne ovile tuum lupi rapaces regi non parcentes subruant, neve carnes oculum tuarum deglutientes consumant. Tu, Domine Iesu, qui animam tuam pro eis posuisti in morte, animas eorum a luporum voracitate eripe et a rugiente leone, ut possint ad te aliquos manipulos reportare. His ergo a beato Servatio peroratis, mox univ-
 10 versus astans populus, clamore magno irruunt, luctus et ciulatio ab utroque sexu increvit. At vir Domini necessariis sepulturae secum levatis, progressus ad orientalem plagam pedester porta Tungrensi
 15 exiit, pergens viam quae ad obpidum Traiectensium mittit. Tunc universi cum vociferatione et lacrimis vestigia illius persequuntur, prodeunt a civitate dolentes, subplei hac voce subiungentes: Ne derelinquas nos, pater sancte, ne obliiscaris nostri, pastor vigilantissime, nos populus tuus et oves gregis tui, ne nos dimittas ipse servientis faucibus inimici. Monachi vero et sacrae Deo puellae, quorum illic coe-
 20 nobia erant plura, et omnis in commune clorus de monasterio exeuntes persequerentur eius iter, pectora percucientes seque post omnia humi prostrantes, haec quoque ingeminantes: Cur, pastor bone, tam cito deseris, vel quo nunc iturus proripis? Educ nos tecum, ut commorientes conspeliatur tibi, quibus solum est infortunium post te relinquere. Adventu tuo eramus gaudentes, quod ex longinqua
 25 reterus peregrinatione dignareris iam nunc nobiscum esse, cum nec tridui saltem curriculo apud nos velis manere. Dic nobis quid faciendum, quid te discedente consilii sit nobis captandum. Quid erit de nobis quibus tanti aufertur praesentia patris? Quid miseri facturi sumus, qui sine te vivere nequimus, sed morti pessimae tradendi sumus? Ve nobis qui ideo tua praesentia destitimus, quia vindictae caelesti obiciuntur, nec digni sumus commorando hac poena liberari, teque nimis indignum est perditioni nostrae nobiscum implicari. O, si nomen quod semper prae te ferebas pastoris, mallo te occumbere pro tibi
 30 commissis, quam oves tui gregis exponeres delinquentibus lupis! En non ad dilanandum potius sed exponimus ad penitus devorandum. Saltem hac fortassis occasione quod semper siliveras inventus martirium, essetque tua prae nostris oculis habita nostrae mortis utcumque solatium. Propositam quaesumus mitte intentionem aliquam faciens progressionis dilationem, ut tridui vel bidui vel unius saltem noctis pro-
 35 crastinatione dignetur nostrae fructum poenitentiae acceptare, qui Ninivitis dignatus est parcere. Quorum beatus Servatius per motus insecutione, pariter et flebili talia ingeminantium excreciatus vociferatione, paulatim progressus iterumque resistens, in lacrimis resolutus, ut putandum est pertulisse martirium,
 40 dum ex quoquebatur super aurum affectu compassionabili, torquebatur pro commissis iam iamque deserendis affectione carnali, urgebatur ad discedendum pro perditione suorum, ut dixerat, irrecuperabili. At inbecilliores et claudi, pauperes et peregrini, viduae et pupilli, a turribus et propugnaculis stantes, pulveremque in caelum spargentes, cum fletu et singultibus clamabant dicentes: Quis nobis
 45 daturus est victum? Quis tribuet alimentum? Nudi sumus et famelici; quis consolabitur nostri? Sed cum his fletibus non possent revocari, data eis pontificali benedictione, osculatus eos et confortans coegit redire. Et ad Traiectensem accedens vicum, modica pulsatus febre, fragili absolutus corpore, publico elatus funere, et a viris fidelibus iuxta aggerem publicam 3. Idus Maias sepultus.

26. Quod Huni multas Galliae urbes cum Tungris suberterunt, quos item Franci a Gallis expulerunt.

Post huius obitum Huni subversis multis Galliae urbibus, civitatem quoque diruerunt Tungrorum, pervenientesque ad urbem Mettensem in vigilia pascae, eam obsidionibus circumdederunt, fatigatique longa
 40 obsidione, cum de reditu iam cepissent tractare, muri civitatis ultro corruere, adiuturumque revertentibus patefecere. Tunc civitatem sine cunctatione ingressi, omnes sicut et apud Tungros interfecere in ore gladii, reliquam urbem tradentes igni, excepto oratorio beati Stephani, quod videbatur ipsis a quodam
 50 splendidissimo super illud stante viro defendi. Post eam igitur vindictam, quae facta est ab eis cede Galliarum, Wandalorum prosequente crudelitate, incertum est, sicut et de multis aliarum legitur

a) ita 1. vit. Serv. missus 2. 3. b) deest 3. vit. Serv. c) addit vit. Serv. d) levatis vit. Serv. e-e) desunt Ch. f) nec ve 2. 3. ve eramus 2. g) uoritate 1. 2. h) de eis addit vit. Serv. i) igitur 3. vit. Serv. k) flebiliter
 55 addit vit. Serv. l) sic vit. Serv. Ch. irriguit 1. 2. 3. m) iulatio 3. n-n) desunt Ch. o) ita 1. 2. p) persecuti vit. Serv. q) plura 1. r) ita vit. Serv. per 1. 2. 3. s) addit vit. Serv. t-t) desunt Ch. u) longinqua corr. longinqua 1. v) esset 1. w) ita vit. Serv. x) quidque vit. Serv. y) ergo vit. Serv. addit. z) uniuersa 2.) tibi addit vit. Serv. a-a) desunt Ch. b) gr. 1. 2. 3. vit. Serv. c) saltim 2. 3. d) ita vit. Serv. his 1. hic 2. 3. e) ita vit. Serv. invenire 1. 2. 3. e) qs 1. 2. 3. f-f) desunt Ch. g) ita vit. Serv. ingeminantius 1. 2. 3. h) ita 1. 60. 2. 3. vit. Serv. i) ita vit. Serv. exquoquatur 1. 2. 3. k) compassibili 3. l) ut superer. et 2. unde in 3. utque scriptum est. m) aspergentes 1. n) indumentum Ch. o) addit vit. Serv. p) elevatus vit. Serv. q) tungri 1. 2. r) in rasura 1. s) Mettense 1. t) deest 1. u) persequente vit. Serv.

62) Vita S. Lupi Treg. c. 36. 63) Paulo aliter mentione de Sigeberto p. 229. 64) Immo praepaulas diac. in Gest. opp. Mettens. Mon. II, 263. cedente, ut ex ipso Hieronymi epistolae fragmento
 65 Cfr. quae de hac fabella disserat Hirsch in com. e, 21. patet.

civitatum episcopis, paucis qui supererant christianis in abditiis montium et cavernis petrarum habentibus
 Gesta Fr. 1. latibula, quanta intercapedine aeclesia Tungrensis^a fuerit^b sine pontifice. Nam et Franci^c, qui ab An-
 65 temore ducebant originem, et Venetia^d vel ut^e alii ferunt^f in Mauritania^g excreverant in magnam gen-
 tem, et Sicambri^h vel a quodam suae gentis duce Merovingi dicebantur, quoniam propria iam eis^b non
 poterat prae multitudine sufficere patria, palantes haec et illac, praedis et rapinis intenti erantⁱ, nec sta-
 tionem adhuc certam invenerant; solum eius Toringia profugium erat. Quibus Valens imperator, ad
 quem summa imperii pertinebat, et proprium nomen, qui Francus Attica lingua vocabatur^j, dedit, et
 partem Galliarum et ad utendum et inhabitandum sine vectigalium exactione permisit. Qui et Hones
 ad Meotidas ire^k paludes vel in Pannoniam compulsi^l, ubi post multos annos a Karolo magno impe-
 ratore et filio eius Pipino penitus etiam nomine disperere^m. Franci vero propter avariciam sequen-
 10 tum imperatorum vectigalia ab eis exigentium, et Romanis conati sunt fidem non servare, et civitates
 quas adhuc tenent Galliae praecipueⁿ. Hi inquam pagani adhuc ritibus inserviebant, et ideo plures
 episcopis civitates vacabant.

27.^m De sancto Remigio et de septem Tungrensibus episcopis.

Tandem ad hoc sancto Remigio caelitus praenuntiato, et per promissionem nato, ut eam gentem ad Dei 15
 vivi cultum converteret et Galliae populus in unitate fidei catholicae conveniret — iam^o enim ablato miseri-
 cordia stillabat^p Altissimi et beatorum angelorum et hominum spiritus iamisque posebant Galliae misereri, quia
 20 inquit: *Tempus miserendi eius, quia venit tempus*^q — eo inquam tempore undecimus praesedit aeclesiae
 Tungrensi Agricola, et deinceps 12. Ursicius, 13. Designatus, 14. Resignatus, 15. Supplicius, 16.
 Quirillus, 17. Eucherus, 18. Falco^r, 19. Eucharis.

28. De sancto Domitiano itemque Perpetuo et Ebergiso.

Vicesimus sedit Domitianus^s, qui iam florente christiana ubique religione sub Hildeberti gloriosis-
 549. simi regis tempore, Aurelianensi legitur synodo interfuisse^t. Qui et civitatis iam dirutae^u fastidians
 Tungrensis, sancti Servatii apud Traiectum frequentabat sepulchrum, circa illius quippe tumulum quam-
 libet nivium copia defluxisset, ita ut interdum^v duorum aut etiam trium pedum crassitudine circumiacens 25
 terra respergeretur; tumulus tamen eius nunquam ea operiebatur. Eratque mirum montes in circuitu
 nivium videre, nec tamen sancti Servatii sepulchrum contingere^w. Operabatur etiam multa in eodem
 loco Christus miracula, ut plane daretur intelligi praeciosa in conspectu eius sancti viri iugiter esse me-
 rita. Ob hoc et devotio fidelium fratrum et frequentantis populi studium conati sunt sepe illi pro
 posse facere oratoriolum^x. Sed quia tanto viro non erat condignum, de lignis scilicet levigatis tabu-
 lisque taesalatis compactum, citius aut^y a vento rapiebantur, aut^z sponte ad terram subruebant^{aa}, donec
 74 sancto Domitiano humanis exempto et apud Hoinum^{ab} in aeclesia maiore sanctae theoticoe^{ac} Mariae
 sepulto, beatus Manulfus vicesimus primus procedente tempore in regimen aeclesiae Tungrensis suc-
 cessit, et in sancti viri honore templum honorificatum erexit, composuit, ornavit, corpusque illius in eo
 cum digna reverentia transtulit, sedemque in Traiecto pontificalem amodo^b esse constituit, ubi et corpus 35
 suum sepeliri mandavit in medio aeclesiae. Ubi etiam beatus Gundulfus, qui 22. successit in regimine,
 habet locum sepulturae^{ad}. Sanctus autem Perpetuus qui 23. praefuit apud Deonantum^{ae} quiescit. Beatus
 77 quoque Ebergisus succedens 24. in Tratsaonia eiusdem episcopatus^{af} villa fuit tumulatus^{ag}.

29. De sancto Iohanne.

His per successionem ad alia vocatis, Iohannes 25. succedit, vir totius sanctitatis, cuius vitam et 40
 gesta, ut audita tantum et relatione a maioribus et aetate provecioribus accepimus, nos quoque per-

a) tungrensis 2. b) ita vit. Serv. fuit 1. 2. 3. c) Frangi 1. d) Venetia vit. Serv. e) uelud 1. 2. f) ita
 vit. Serv. deest 1. 2. 3. g) Sicabri 1. 2. 3. h) eius 1. 2. 3. i) intenderant vit. Serv. i) ita vit. Serv. iterum 1. 2. 3.
 k) ita vit. Serv. compellere 1. 2. 3. compulere Ch. l) carebant Ch. m) XXVI. 1. 2 n) deest 1. o) desunt Ch.
 p) sic 1. stillabat 2. quod stillebat fuisse videtur; stillebat corr. stillabat 3. q) ita vit. Serv. Renatus 1. 2. 3. r) Sulpi-
 45 cius corr. vit. Serv. s) eucherius 3. t) deest 1. 2. u) diruptae 1. 2. 3. v) ita vit. Serv. interdu 1. 2. 3.
 w) a nivibus contigi Ch. x) oratorium vit. Serv. y) ut 1. z) subruebantur vit. Serv. aa) hominum 1. a) Dei
 genitricis vit. Serv. b) ita vit. Serv. eo modo 1. 2. 3. c) deonantum requiescit 3. d) episcopatu 1. 2. 3.

65) In hanc sententiam auctorem Livianae narra- translationem eius a. 1173. scriptae sunt, neque
 tionis memorem Antenoris nomen abduxisse videtur. maioris momenti altera illa S. Monulfi Act. SS. Iul. I. 50
 66) Sic infelici conatu Maurungani nomen inter- 73) Quintae a. 549. habitae cuius acta subscripsit
 pretatus est, quod apud Geograph. Ravenn. I, 11. Domitianus. Mansi IX, 135. Apud Albericum in
 in hisce verbis deprehendebat: *Patria Albis Mau- chronico ad a. 511. haec leguntur: Dicitur quod ab
 rungani antiquitus certissime dicebatur, in qua patria obitu b. Servatii usque ad synodum Aurelianensem
 Albis per multos annos Francorum linea remorata vacavit sedes Tungrensis per annos 89) et amplius. 55
 est.* 67) Festinanti calamo hoc exceptit ex Geit. 74) Huy ad Mosam. 75) Monulfi et Gundulfi
 Fr. 2; non Valentinianus imperator sed Franci hoc corpore, praesente Heinrico III. rege, a Nithardo
 nomine lingua Attica appellati sunt. 68) Haec Leodiensi et Gerardo Cameracensi levata sunt mense
 ex Einhardi vita Karoli cap. 13. hausisse videtur. Augusto an. 1039. Cfr. Chron. Camerac. III, 51. De
 69) Cfr. c. 21. 70) Cfr. Hincmari vit. S. Remigii sepulchro eorum anno 1023. aperto deque litteris 60
 c. 2. 71) Praeerat Tungrensibus S. Remigii tem- in eo repertis vide Acta elevationis Act. SS. Iul. t. I.
 pore, si litteris apud Sirmund. II, 205. a Remigio 76) Dinant. 77) Cfr. Anselmi litteras ad An-
 ad Falconem datis fidem habere licet. 72) S. Do- nonem.

paucis absolvamus. Nec debet existimari difficile^a 78, licet inusitatum quod placet, mirabiliter omnia 78
valentem operari Deum, qui mirabilis in omnibus operibus suis sanctos quoque inedicebilibiter suos^b mi-
rificat quibuslibet modis, potens^c etiam efficere mirabiliora, temporibus accommodans tempora, inportu-
nis et incredulis ingerere oportuna. *Linguae enim, ut ait apostolus, in signum sunt non fidelibus sed* 1 Cor. 14. 22.
5 *infidelibus, ut quia cottidie in mundi fabrica, in elementorum concordia, in gubernatione caelestis machinae*
et annua seminum et fragum et animalium redintegratione operantem mira non attendunt Omnipotentem,
miraculis saltem invisibilibus excitentur^d ad fidem. Audivimus sepe quosdam stulte submurmurantes, quia
non olim^e 79 mira sui dignarentur patrare martires, ignorantes profecto, quia necesse fuit tunc eos mira-
culis innoscere, cum pro humana fragilitate potuerunt hostibus in morte succumbere, et inproperantibus
10 ubi est Deus eorum visi sunt ad horam vilescere. At nunc cum debita pro nosse reverentia eorum
honori dependitur, non usus sit virtutibus eos coruscare, sed vota^e et preces fidelium intra sacrarium
suae exauditionis admittere, acceptanterque in ara summi Dei offerenda mandare. Ille igitur qui vocat
ea quae non sunt tamquam ea quae sunt, quique stulta mundi approbat, ut confundat fortia, et con-
temptibilia et ignobilia et ea quae non sunt, ut ea quae sunt destruat, piscatores elegit, non philoso-
15 phos, pauperes et ignobiles, et fecit apostolos, et qui *stultam iuxta apostolum fecit sapientiam huius* 1 Cor. 3. 19.
mundi, ipsi nichilominus placuit per simplicem apostolorum rusticitatem salvos facere credentes. Ipse
os muti^f aperuit, ipse linguas infantium disertas fecit. Et cum diceret propheta: *Ecce nescio loqui quia* Jerem. 1,
puer ego sum: Noli, inquit, dicere „quia puer sum“, quia ad omnia quae mittam te ibis et quae man- 6. 7.
davero tibi loqueris. Et ut mirabilior praedicaretur dispositio Omnipotentis etiam in gentibus discolis,
20 sulco^h terentem dentalia Quintium Seranum⁸⁰

Trepida ante boves dictatoremⁱ induit uxor,

Et tua aratra^k domum lictor tulit.

Et non modo alienigenae^l oculos adhuc apertos habenti resolvit in laudes ora prophetae, verum quod
mirificum fuit cadenti et ad maledicendum properanti, ipsius cui insidebat linguam ad loquendum rese-
25 ravit asellae^c. Ille inquam, qui tam miris et ineffabilibus signis omnibus gentibus innotescit, ipse bea-
tum Iohannem propter eius forte temporis incredulos praestantissime mirificavit, ut, qui soli omnia
scienti propter conscium sibi opus bonum erat notissimus, mirabiliter eius temporis ostenderetur hominibus.

30. *Quod ei a transmarino quodam praedictum sit, eum Traiecti^m episcopum futurum.*

Traiectensisⁿ sedes episcopo vacabat, et ad alium substituendum clerus et populus confluerat, regia
30 sublimitas quem vellent annuerat, sacerdotum et optimatum dignitas auditorium publicum condixit.
Forte

Scinditur incertum studia in contraria vulgus⁸¹,

quia mirifice^o a Domino providetur aliis⁸². Beatus Iohannes, cui tunc temporis nomen erat Agnus, 81
tanto et praesago vocabulo meritis simplicitatis et castis respondebat operibus. Insistebat enim agri cul-
35 turne, quae sola fere ars exerceri valet absque totius criminis labe. Hoc autem opus non egestatis
coactus penuria vel necessitatis alicuius constrictus inedia, sed pro eius temporis consuetudine potius
invigilando sequebatur. Non autem ipse operabatur; nobilis siquidem erat, et multis magnarum posses-
sionum^p redditibus abundabat. Quod ne cui forte videretur ambiguum, testantur etiam praedia ab eodem
nostrae ecclesiae collata, a maioribus nostris et nobis adhuc possessa, et de quibus dominicam deci-
40 mationem sanctae Cosmae retinet ecclesia, pro eiusdem sancti viri sepultura. Dum igitur talibus incum-
beret laboribus, supervenit quidam de partibus transmarinis peregrinus, qui visione angelica fuit monitus,
ut mare transiret, et civitatem bene factam, ab Antonio, augusto constructam praecederet, et virum
sanctum ex nomine designatum super magnalia Dei institueret^q. Is itaque multas circumcirca terras
lustraverat, bene factam civitatem quesierat, tandem Hoiium peraccessit, civitatem ex nomine demon-
45 strato invenit^r. Amplius progressus ad orientem, beatum repperisse se laetatur Iohannem, iuxta con-
dignum angelicum rationali opere in praedio suo Tietantia^s 83 incumbentem. Et ne ullus eius animo 82
scrupulus remaneret, temptavit an ex nomine reliquum inditium conveniret. *Salve, inquit, vir optime*
Agne. Cui cum annueret, et salutatus resalutaret, cercior iam factus vir transmarinus: *Bono, inquit,*
operi insistis, bonus et ipse a Deo cognosceris. Bonus ad te missus sum nuntius, nisi forte, quod absit,
50 *verbis meis extiteris incredulus. Opera tua et elemosinae placuerunt Altissimo, caelos quoque tua frequens*
penetravit oratio, cuique nota sunt omnia, complacita est quae in obditis tua manet intentio. Et quia
magnifice Domino famularis, magnifice ab eo honoraberis. Mirum sercitus tuae spectaculum exhibuisti
angelicis spiritibus, mirabile de te exemplum praebitur hominibus. Oppidum Traiectense proprio vidua-
tum est pastore, statuit Dominus eo officii te sublimari honore. Ad haec sanctus vir primo obstupuit,
55 arrectaeque comae vox faucibus inhesit⁸⁴, perterritusque rei novitate, tandem sic voce resumpta: *Mira* 83
quoque^u, inquit, praedicas, nec sum incredulus his omnino quae narras. Oppidum quidem Traiectense
vacuum est pontifice, sed me ad id admitti multum videtur ab re. Me enim uxorio inuezum vinculo

a) difficile CA. b) deest 3. c--e) deest CA. d) corr. 1. pro excitente. e) nota 1. 2. f) mutum 1. 2. corr. muti 2.
g) deest 1. h) fulco 3. i) ita e Persio restituendum; dictorem 1. 2. 3. k) dum aratur 1. 2. 3. l) alienigenae corr. alieni-
60 gene 2. m) traiectensi 1. 2. n--n) deest CA. o) mir. felicissime 2. mirificissime 3. p) possessionum 1. 2. q) instrueret corr.
instrueret 1. instrueret 3. r) mino monstrato invenit 2. corr. monstrato 3. s) Tutantia CA. t) at 1. u) deest 3.

78) i. q. deficere. 79) iam pridem i. e. nostris Gallico vocabulo hodierno tempore nuncupata. CHA-
temporibus. 80) Persius I, 73--75. 81) Virgil. PEAU. 83) Virgil. Aen. III, 48. IV, 280.
Aen. II, 39. 82) Villa est Huyo vicina, Tyhange

- 1 Cor. 7, 33. *necesse est iuxta apostolum cogitare „quae sunt mundi, quomodo placeam uxori.“ Sed nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, et necesse est his eum vacare, qui quam suavis est Dominus cupit videre.*
- Sapient. 12, 1. *Non enim canones antistitem statuant, non talem statuta patrum saltem ad clerum admittant. Liberos*
- 1 Tim. 3, 4. *habere mihi contigit, quorum prosperitati^b et usibus intendere lex seculi sancit, et eos quidem subditos in omni castitate apostolus praecipit, sed domum ante ordinandam canon mandavit. Et haec omnia esto^c suppedient; quod necessarium tamen est, ad id mihi officium peragendum omnino deest. Opera indolis*
- 1 Tim. 3, 2. *summa ab apostolo in episcopum deplorata desunt, sanctitatis privilegia stirpibus absunt^a, inreprehensibilem me esse non autumo^d, multis me vicis irretitum concacius mihi ipse condempno. Non astui laborantibus, non sum compassus merentibus, cum Martha pauperibus Christi^e non ministravi, cum Maria verba divina non attendi. Ideo ab actioe nullum me deservire fateor vita^f, contemplatioe vero nunquam saltem delibasse principia. Proferentem^g inquit apostolus eum qui secundum fidem est rectum sermonem. Quem proferet rectum, qui pene nunquam didicit ullum^h? Literas non didici, nunquam studui, scolis non interfui, ferulae nequaquam mecum subduxi „Non neophitum“ ait apostolus. Et quomodo ad pontificatum tam insperato debet ascendere, cui non contigit singulos gradus singulariter administrasse? Quomodo tandem poterit praeesse, qui nunquam scivit cubesse?*

60

Tantos ille suo rumpebat^h pectore questusⁱⁱ.

At senior demum subnectit talia dicens:

- Psalm. 144, 3. *„Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis eius non est finis.“ Qui omnia sicut vult potest, ei quoque id perficere impossibile non est, et quidem ex nihilo cuncta creavit, eius potentiae quis resistit? Quisque valet de lapidibus suscitare filios Abrahaeⁱ, ipse potest scientia sua os tuum replere. Tantum eius maiestati nichil difficile existimes, sed credulus linguam fidelem in creatoris aperias laudes. Licet^k enim propheta praeconeum summae veritatis dignus generare sit habitus, tamen taciturnitate est dampnatus, quia divini promissi apparuit dubius. Consideravit quippe corpus suum emortuum, uxorisque conditionem effectam; nec retractavit maiestatem Domini omnipotentissimam. Si enim Deum universa ex non subsistentibus fecisse satis adverteret, et stantibus aliqui componere minus dubitasset, etsi indignum se, quia suam per^l specit praepoculerare nequitiam, sed non aduersus Dei debuit putare clementiam. „Ecce“, inquit Dominus ad alium prophetam sua sibi crimina inculcantem, et ideo a visione Dei, et magnatibus eius annuntiandis trepide suspulentem. „Ecce, inquam, calculus quo tetigi labium tuum, et auferetur iniquitas tua.“ Ne queso dubita, sed antiquorum diligenter historias pertracta, — fortassis enim aliquas saltem auditu per^m cepisti, — quid in eis aliud antiqua sonant miracula, nisi quia ab omnipotenti Deo mirabiliter iussa innaⁿ tum sibi mutatit statum natura?*

31. *Quid ad haec ille responderit, quodque baculus eius terrae fixus floruit.*

- Ad haec beatus Iohannes respondit: *Horum quidem nihil mihi est dubium, sed comparatione eorum, per quos vel a quibus ea gesta sunt insignia, ego sum inferior multum. Pariterque baculum, quem forte tenchat, inficiens^o humo: Sicut, inquit, perdifficile est hoc amplius aridum quod cernis lignum radicibus^p terrae inherere, stirpes producere, floere pariter et fructificare, ita videtur inconstaneum verba quae dicis in me impleri posse. Mox mirum in modum lignum continuo superficiem inmutavit, stirpibus^q terrae inbesit, corticem induit, protinus viruit, floruit, et fructificavit. O mira potentia conditoris, o ineffabilis gratia creatoris, o tempus acceptabile, dies praedicanda ubique! Felices hi qui haec meruerunt videre, felices et nos si non^r dissimulemus credere, felix et rex cuius haec contigerunt tempore, felices 40 palatini quibus contigit interesse! Felix clerus tali pontifice, felices populi tanto pastore! Renovatur^s antiquum miraculum, reparantur virgae Aaron praeclearum prodigium. Illa legitimi index fuit sacerdotii, haec insperati et dubii, sed divinitus mirabiliter provisi monstratrix extitit pontifici, nisi quod illa unius dilationem noctis accepit, haec in momento fructificans procrastinationem nullam habuit. Illa infideles confutavit, haec caelitus destinatum ad opus adduxit. Vulgatum est hoc celebre apud omnium aures, 45 perlalum est ad plurimos regni totius proceres. Non latuit regem, fama haec apud Traiectum congregatam occupavit plebem. Confestim properatur, legatio Hoiuum dirigitur, beatus Iohannes cum transmarino 622. invenitur, Traiectum usque sub admiratione omnium perducuntur. Regnum Austrifraeciae Dagobertus adhuc adolescens administrabat, Lutharius magnus, pater eius, monarchiam quatuor regnorum strenue 58 solus regebat^t. Regia igitur praecepta edicuntur, res in accipiti posita solvitur, beatus Iohannes ad 625. episcopatum assumitur, consentitur a cunctis, omnes favent, universi laetantur. Sanctus vir licet adhuc vellet reniti, quia tamen a cunctis videbat se favorabiliter excipi, laetabatur se vinci a dispositione Dei tam mira et ineffabili. Igitur^u ab universis exceptus cum laudibus, electus intronizatur, adductus extollitur, acclamatus sanctificatur, sedi inpositus cum reverentia obauditur, nonneque ei Iohannes immutatur^v. Qui qualem quantumque se meritis sanctitatis ornaverit, armis fidei induerit, virtutibus optimis 55 decoraverit, et quod pius opere impleverit, quaecumque digna subiectis implenda mandarit, omnibus est et erit perspicuum, qui tam mira praemissa ab Omnipotente in eum completa non ducent ambiguum. Nam et ipsum in omni morum honestate perfectum, complures habuisse perfectos constat discipulos, ex 67 quibus unum^w accepimus beatum scilicet Mononem^x, responsis sub eo ecclesiasticis instantem per-*

a) Liberos — absunt desunt CA. b) prosperitate 1. 2. 3. posteritate e. corr. 2. c) indolis 1. 2. 3. d) inactumo 1. 60
e) spu (spiritu) 1. 2. f) deest 1. C. D. 1. 1'. 2. g) Proferentem — ulum desunt CA. h) rumpebat 1. i) Abrahae 2. 3.
k) Licet — tua desunt CA. l) infingens 1. m) stirpibus — fructificavit errore quodam exciderunt in 1. n) si 1.
o) Renovatur — adduxit desunt CA. p) Igitur — inmutatur desunt CA. q) in unum

85) Virgil. Aen. IV, 553. 86) Obiit a. 628. 87) Vita S. Mononis Sur. VII, 783. Herigero recentior est.

fectum exhibuisse martyrem. Ipse vero dominus et sanctus Iohannes curam vitae praesentis explens, in senectate bona repausationem indeptus, hominem exivit, bravium coronae perbennis accepit, sepultus in ecclesia Cosmae Holo sita in monte⁸⁸.

32. De sancto Amando.

5 Post haec sanctus Amandus 22. subrogatur, cuius quia vita plena virtutibus habetur descripta, placuit hic inde decerpta deflorare tantummodo pauca, et ipsa ante episcopatum^a gestorum eius altius repetere initia. Igitur Aquitania natiuitatis eius extitit patria, pater Serenus, mater Amandia vocitata est, non solum secundum aevi dignitatem iactis, verum etiam christiani. Dum puer adhuc caset, patriam parentesque reliquit, Orlam⁸⁹ insulam ad occidentem maris oceanis expetivit. Illic a fratribus spiritualibus eum magno recipitur gaudio, et quia sacras litteras didicerat, in Dei cottidie^c servitio maiori fervebat desiderio.

Basiliensium
vita⁸
Amandi c. 2.

33.^d Quod serpentem oratione fugaverit, loca sancta adierit, patriam revisit.

10 Primum signorum eius inditium^e fuit, quis dum per eandem insulam gratia obedientiae cuiusdam iuniorum decem- bularet, mirae magnitudinis serpentem obrivum habuit^f. Primo ut puerilis patiebatur scias extimuit, deinceps orationem prostratus fudit, surrexit, crucia signum opposuit, vi verborum ut ad latebras redeat edicit. Ille imperatis obaudit, quantum^g locius redit, et in eadem insula ulterius non comparuit. Deinde pater eius ad eandem insulam devenit, ut de monasterio debeat egredi monet, ut secularem resumat habitum suadet, addit insuper quia nisi obtemperasset, hereditate se priveret. Ille autem: *Id, inquit, territas ociose, quo semper voluntas est carere; Dominus pars hereditatis meae*. Post haec Turonos^h sancti Martini peti sepulchrum; ibi eius intercessionis oravit auxilium, ut id sibi gratiae apponi exposulet Dominum, quatinus peregrinationi locius vitae sibi concedat dependere cursum. Ab oratione surrexit, 20 capitis comam abscedit. Clericatus est adeptus honorem, omnem in clero gratiam transcendebat per ordinem. Inde e. 6. progressus Bituricos adiit, ubi a sancto Antrigisilo eius civitatis episcopo et eius archidiacono beato Sulpicio pnt honeste et humane suscipitur, quorum suavis cellam ibidem construxit, quam fere per 15 annos inhabitavit. Cilicio tectus et cinere vigiliis se macerabat assidue, ieiuniis et inedia atritus, ordeacio pane contentus, a vino abstiniit, aqua tenui corpus sustentavit potius quam oluit. Deinceps desiderio inflammatur caelesti Romam adire, limine aposto- 25 lorum ianua, orationum eorundem suffragia expetere. Quod ubi complevit, egredientibus quadam nocte custodibus in ecclesia submitit, inventus iniuriis afficitur, ab ecclesia eliminatur. Haec de causa in foribus sedentem contristatum et subito in mentis extasi raptum sanctus cum Petrus blande et comiter delinuit, ut Gallias ad praedicandum repetat admonuit. Ille hilariter redditus Gallias est reversus.

34.^h Quod episcopus factus nulla bona opera fecerit.

30 Subinde coactus a rege et sacerdotibus episcopus ad praedicandum, ut tunc moris erat, est ordinatus. Ubi Quod officium strenue implevit, circumquaque positus verbum Domini annuntiavit, monasteria plura extravit, praediis et opibus a rege et principibus acceptis iuvit, qui ea incolerent et Christo militarent locaverit. Captivos vel transmarinos, si quos inveniebat, accepto a rege vel fidelibus pretio redimebat, litterisⁱ sacris iubebat, diversis ad sustentandum ecclesiis dirigebat. Alii ex his visi postea sunt abbates, multi presbiteri, 35 aliqui insuper episcopi. Iterum^m subitit sinuum Romanum tempore, contigitque inde revertentem Centumcellis devenisse. Ubi cum in oratione pernoctaretⁿ, diabolus unum de famulis ad mare pertraherebat, ut eum demergeret. Illo iterante: *Christe adjuva me*, diabolus haec inproperante: *Qui Christus?* ait beatus Amandus: *Filius Dei vivi crucifixus*. Ad hanc vocem disparante diabolo, ereptus est homo. Per idem pelagus navigantibus eis, ceptus est placies, cuius captura gaudium cumulerat nautas. Hanc laeticiam subito orta turbavit tempesta, quae omnes in desperationem 40 adduxit, iactari quaeque necessaria in mari compulsi, ad ultimum ad Dei famulum confugere fecit. Iterato sanctus Petrus per puppim navium transiens apparuit, confidere iussit, salvandas omnium animas repromisit. Sedata est procella, tempestas fugata. Facto mane, omnes ad terram incolomes exiere.

35.º Quod Gandensam^o populam converterit.

45 Aggressus est interea Ganda oppidum Scaldi fluentis impositum, diaboli sic laqueis irretitum, ut arborea et ligna pro Deo colerent, caeterisque circumquaque positus ad fidem Christi inclinatis, ipsi vel propter efferratos mores, vel propter infecundos^q caespites, adhuc idolis inservirent, favente Aichario^r episcopo Novionense, regia superincumbente auctoritate, tantum discrimen aggredi ausus est sine cunctatione. Quocirca iniuriatus, quocirca^s flagris reus, quocirca ab inhonestis mulieribus deliratus, quam sepe in flumen praecipitatus, ad ultimum fugatis caeteris sodalibus ipse remansit praedicationi deciduus. Monasterium sancti Petri illic aedificavit, sanctum Bavonem ex Hispania prae- 50 donem convertit, et trans fluvium facta cellula paenitentem recludit. In eodem pago reus quidam comiti ad dirimendas causas sedenti a lictoribus praesentatus, graviter caesus, stipiti est addictus, sanctus vir Amandus supervenit, pro reo intercedere voluit, apud iudicem nichil optinuit, domum confestim rediit. Reus patibulo est affixus, et statim apparuit mortuus. Iudex cum caeteris discessit, beatus autem Amandus hominem mortuum invenit, ad cubiculum ubi orare solebat deferri fecit, in oratione super corpus pernoctavit, mane fratribus convocatis aqua lotum restituit vivum, ita ut vol- 55 uebant, idola sua propriis manibus destruebant, ex eis ecclesias Christi et monasteria edificabant. Sic praedicationem suam fructificatio gavissus, transiit Dnambio, gentibus illis praedicare est oras. Paucos in Christo regeneravit, et quia fructum quem putavit non est lucratus, martirium quod sperabat non est indeptus, ad propria subinde est regressus.

Vita S. Ba-
voni.
Vita S. A-
mandi c. 13.

36. Dagoberti regis filium cateizat.

60 Dagobertus interea rex filium suscepit, beatum Amandum qui eum ex sacro fonte exciperet inquiri mandavit, et quia idem pontifex dudum pro capitalibus eum criminibus arguens, non absque iniuria de regno fuerat expulsus, humi- liter ut sibi hoc remitteretur volebat orare, et ex generatione filii sibi conciliare. Beatus Amandus repertus advenit, noxam remisit, filium eius tamen de sacro fonte suscipere humiliter recusavit, fugiendo declinavit. Missis deinceps sex

a) epam 1. 2. 3. b) l. s. 2. 3. c) totidie 3. d) XXXII. 1. 2. 3. e) initium Vit. A. f) habet 1. g) ob-
teperaret 1. obtemperet 2. 3. h) turonos corr. turonis 2. i) delinuit 2. 3. k) XXXIII. 1. deest 2. 3. l) lic-
teris — episcopi desunt Ch. m) item C. n) prenotaret 1. 2. 3. o) XXXIII. 1. 2. 3. p) Gandensam 1.
q) e corr. 2. infedos 1. r) Aichario corr. Aichario 1. s) quocirca 1. t) illum 4. 2. 3.

88) Si Aegidium audis hoc erat Iohannis epitaphium: 89) Nunc insula Oyem e regione Rupellae. Cfr. Art Per stimuli florem tulit agriculor honorem. 88. Febr. 1, 816.

Vita S. Amandi c. 17. sanctis viris Eligio⁹⁰ et Andoeno⁹¹ post episcopis, vix obtinuit. Alium non plus quadraginta dies a natalitate habentem catenizavit. Circumstantibus, in alia occupatis, non respondentibus, puer clara voce amen respondit, sicque baptizatus et Sigebertus vocatus gaudium omnibus fecit. Post haec, ut supra dictum est, beatus Iohannes episcopus Traiectensium feliciter migravit ad Christum. Rex convocatis multis sacerdotibus sanctum Amandum evocavit, Traiectensibus praefecit. Per triennium vicos et castra circuit, verbum vitae annuntiavit; tunc nihil se proficere cernens, sacerdotibus insuper⁹² et levitas insultare sibi considerans, pulverem pedum in eis excussit, et ad alia deinde loca demigravit⁹³. De caetero brevitate studemus, quia aliorum scribendis gestis pontificum nos recervamus.

37. Quod contemnes verbum Dei ex ore eius ultio divina percussit.

c. 19. Canalaus⁹⁴ postea insulam super Scaldum fluvium invenit, ibi cum fratribus spiritualibus Christo militavit. Con-
tempnit. Vaceiam deinde gentem quae Wasconia dicitur adiit. Ea in montibus manebat, idola pro Deo colebat.
c. 20. Mimilogus⁹⁵ quidam servum Christi derisit, evangelium annullabat, protinus a demonio arreptus, propriis se lacerans manibus miserabiliter expiravit.

38. Insidiatores suos cecitate percussos, itemque cecam mulierem illuminat.

c. 21. Illic etiam parum proficiens, civitatem quandam in revertendo intravit. Ibi ab episcopo civitatis honorifice susceptus, dum aqua in eius funderetur⁹⁶ manibus, caute iubente episcopo conservata, caecoque cuidam porrecta, dum oculos ex ea fovit, protinus vidit.

39. Monachum inobedientem paralisi percussum liberat. Enumeratio virtutum eius.

c. 22. Franciam deinde rediit, locum ubi deinceps habitaret elegit, Hildericum regem adiit, municipium ubi monasterium construeret rogavit. Igitur impetravit, sed Mamolus Oxidinis⁹⁷ urbis episcopus hoc graviter tulit, apparitores continuo misit, qui ei spiorum locum simulate ostenderet, et ad quandam montem deductum occulte interficerent. Hoc beatum virum spiritu sancto revelante non latuit, tamen ardore martirii ire perrexit. Ad monium itaque pervenit, apparitores cecitate feruntur, sed paenitentes beato Amando orante iterum illuminantur. In redeundo apud quandam cecam in pago Belvacensi ospicium accepit; sciscitatus causam cecitatis, didicit, adorare eam arborum dicatam domiis, 25 mox ut illam incidi ab eadem fecit, protinus mulier recepto lumine vidit.

c. 23. Praeposito monasterii eiusdem ut plaustra vino fratrum subvehendo pararet mandavit; ille ad excusandas excusationes in peccatis quasi plaustra habere non posset neglexit, et ad horam inobediens exiit. Ut tamen ire coepit, mox in paralisi resolutus, quibus valuit verbis quia inobedientiae causa haec pateretur manifestavit. Nari inpositus ad virum Dei⁹⁸ Elionem deducitur, vinum et panem ab eo accipiens, in integrum sanitati restituitur, et de perversis moribus in 30 reliquum emendatur. Alia multa miranda peregit, coenobis innumera aedificavit, opibusque⁹⁹ ditavit, Deo servientibus cumulat, ad ultimum Elionem monasterium⁹⁹ inhabitavit, ubi et sanctam dormitionem accepit.

40. Proemium in vitam beati Remachi.

Omnipotens Dominus, qui dives est in misericordia, cuius natura bonitas, voluntas effluencia¹⁰⁰, opus misericordia, sustinuit vasa irae, apta in interitum, in multa patientia, tandem salvandis omnibus 35 venit, quia a reatu primae praevaricationis liberum nullum invenit. Divitias bonitatis et longanimitatis suae omnibus praerogavit, voluntatis omnipotentiam et¹⁰¹ ingratis et respectu gratiae suae indignis efficacissime exercuit, quia opus misericordiae salvatricis ut esset recuperabile misericorditer ante providit. Forti¹⁰² arma abstulit, in quibus confidebat, vasa distribuit quae possidebat, ut sicut prius fuerant peccatis interpellantibus¹⁰³ irae, ita deinceps per gratiam divinam fierent vasa misericordiae. Quia ut non est 40 credendum aliquem ad salutem venire nisi Deo invitante, sic nec invitum quidem salutem suam operari nisi Deo auxiliante, nullum voluntate Dei perire, sed permissio arbitrii pro¹⁰⁴ sua electione, ne ingenitae potestatis attributa semel homini ad servilem cogatur necessitatem referri¹⁰⁵. Initium ergo salutis nostrae Deo miserante habemus. Ut itaque adquiescamus salutiferae inspirationi, nostrae est potestatis, ut adipiscamur quod moniti adquiescendo cupimus, divini est muneris; ut labamur, nostrae est potestatis et ignaviae, ut non labamur, indepto salutis munere nostrae quidem est quodammodo sollicitudinis, omnimodo vero adiutorii caelestis. Et ei spei fortissimae inmitentes¹⁰⁶ beatus esse, re ipsa comperimus, qui dum Christum in carne tantum praelibantem salutem non viderint, credere fideliter audita non dubita-
verint. Multos namque ipsorum quae ipse fecit fecisse, et maiora iuxta promissum ipsius operatos esse, non solum fatentur proximi, sed etiam ultra Sauromatas praedicant positi, et glaciem frequentantes 50 oceanum et fortunatarum incolae insularum. Et ideo tanto delectet nos succumbere bono, tanto voluptas sit subesse Domino, qui non modo fautor et adiutor est incremento proficientium, verum remediabiliter providet ruentium casibus obviandum, dum et angelica nobis praestat suffragia non deesse, et patrocina confert sanctorum, quos pro reatibus intercessores non dubitemus efflagitare. Quos cum passim et diversis donatos provinciis in commune conveniat honorare; singulis tamen quibusque locis 55 misericorditer provisos attribuit, quos specialiter amplectendos et propensius exorandos voluit. E quibus nobis beatum Remaclum destinavit, cuius quia suffragiis plurimum innitimus, eius vita et gesta, ut captus est facultatis, narrare ordinavimus.

Iohann. 11, 12.

a) et super 1. b) Mimilogus corr. Mimilogus 1. c) percussos 3. d) fundetur 1. 2. e) XXXVIII. 1. 2. f) et dormitio additur in indice 1. g) in 1. 2. hoc loco XXXVIII. scriptum est, in 3. quaedam erasa videntur; desideratur 60 in indice. h) deest 1. i) que deest 2. 3. k) effluencia 2. l) deest 3. m) Forti — referri desunt Ch. n) interpellantibus 3. o) p. 1. 2. 3. p) Ut — inmitentes desunt Ch.

90) Noviomensis. 91) Rotomagensi. 92) Cf. Martians. Act. SS. Febr. t. I, 820. 94) iocularis in titini I. papae litteras ad S. Amandum datae a. 649. quibusdam vitae S. Amandi codicibus vocatur. Act. Mansi X, 1183. 93) Chavelaus, Chanalaus, Chavelaus, Caloto in vitis S. Amandi vocata, insula est nensi. 96) situm inter Tornacum et Valencenas. Scaldis fluvii Calloo, duas leucas ab Antwerpia di- CHAPEAV.

41. De regno Francorum et Aquitania unde sanctus Remachus oriundus fuit.

Francorum regnum a sui principio semper infatigabile, tunc prae caeteris sibi collimitaneis^a visum
est florere, cum iugo dominicae fidei colla passum inclinare, et quod prius adoret incendere, quod incenderat voluit
deinceps odorare. Maximum autem accepit incrementum et firmum sub eo sancta Dei ecclesia statum,
cum Clotharius^b rex iusta successione hanc^c quartam monarchiam singulariter trium regebat regnorum,
et cum quadragesimum agebat annum, quem Eraclius augustus sanctae crucis relator quartum decimum.
Hic sceptro^d suo nullius circumpositi sceptrum^d passus est occurrere; sed quicquid pene Gallia et Ger-
mania regum et gentium contineat, suis stadiis habentibus coercere. Hic filium suum inclitum Dagobertum
Austrasiis praefecerat, eiusque dominio Germaniae regna coniunxerat. Quorum felicissimo tempore in
tantum exuberavit christianitatis titulus ubique, ut pene rara aut nulla extra finitimos inveniantur hodieque
aecclesia, quae non alicuius eius temporis sancti nobis praetendat^e patrocinia. Sed ut silemus interim
de innumeris, tunc sancti viri Eligius et Audoenus^f palatinis inceptabant insudare curis, heatus Arnul-
fus cum Romarico regalibus iam tunc intererat consiliis. Sanctus autem Amandus et beatus Remachus
et sanctus Goar Aquitaniam nativitatis suae illustrabant auspiciis. Est autem Aquitania, quam quidam
partem fere tertiam autumant Galliarum, ab obliquis aquis Ligeris fluminis nuncupata, qui ex plurima
parte eam limitat, peneque in orbem circumdat. Haec a circio habet oceanum, qui Aquitanicus sinus
dicitur, ab occasu Hispanias, a septentrione et oriente Lugdunensem^g provinciam, ab eura et meridie
Narbonensem^h. Rivulis et fluminibus piscosa, glebis terrae pinguis, vineis neptarea, nemoribus
conspita, fructibus opulenta, pascuis pecorum sufficientissima, auri et argenti et caeterorum copiis metal-
lorum refertissima, navium et vectigalium comatibus questuosa, sed voluptatum omnium prae ceteris
provinciis luxuriae fructuosa, et viris prae reliquis efferatis mores habentibus bellicosa pariter et inquieta.
Haec, municipiis et caeterarum municipiorum castris exceptis, habet civitates opinatissimas pergrandes
pariterque populosas. Ex quibus duae sunt metropoleos urbes, una scilicet Burdegalensium titulus
semper magnorum insignita virorum, altera est Bituricum habens hac tempestate sanctum Austrigisium
archiepiscopum et beatum Sulpitium archidiaconum in brevi post eum pontificaliⁱ honore donatum.
In quorum parochia beatus isdem diebus Remachus felicissime sumpsit nativitatis exordia, pater eius Al-
bucius, mater est vocata Matrinia. Ambo secundum seculi dignitatem divitiis pollestes, utpote generis nobilitate
cluentes, velut traditio magnarum possessionum eius tam Tungrensi ecclesiae quam nostro monasterio^j facta, vel ab
ipso vel a proheredibus eius vel etiam a regia sublimitate, testatur. Multa etenim scripta ex eisdem
rebus per multa annorum curricula a nobis possessis, in utranque ecclesiarum adhuc retineantur
archivis.

42. Quod idem a beato Sulpicio dehinc sub Elegio educatus palatii primaribus innoverit.

Sed ut, unde paulo momento evagati sumus, articulum reflectamus^k, educatus est sublimiter homae indo-
lis puer Remachus, prout plurima facultatum copia eius suppetebat parentibus, sub beato Sulpicio^l, in cuius veme-
ratione constat ab eodem sancto viro plurimas in nostra dyocesi postea dicentis aecclesias. Unde cum
adultum et tocius bonitatis, ut tali competeat aetati, iam fructum ferentem tradidit beato Eligio, viro omnibus
eius temporis hominibus meritorum gratia praeferendo. Qui eum Solempniaco^m monasterio, quod ipse pio opere in
sua construebat hereditate, locavit, et sacris monasticae disciplinae institutionibus ad unguemⁿ instruxit.
In tantum autem bonus adolescens adhaesit monitis sancti viri, ut non modo haut segnis fieret verbi executor^o divini
verum gratia ita^o exuberaret superus, ut omnibus sub eadem militantiis disciplinae religiosae conversationis fieret exem-
plum et norma. In vigiliis namque continuis pernoctabat, orationes vero per noctem^p continuabat, in abstinentia praece-
ptus, in universa morum probitate^q praeclearus. Haec sanctus Eligius, cui commissus fuerat, certens, simulque
ad eius profectum animi alacritate commigrans, curam sibi gregis commissi illi committere non abnuit, onus
vices repartiri non dubitavit, seque servitio palatii sicut compellebatur reindulsit. Post haec labentibus annorum curri-
culis vulgante fama in circumpositis Galliae totius provinciis, audiam est undique de vita et actibus sancti viri. Et
aures procerum, qui tunc palatinis invigilabant curis, penetravit^r gestorum eorum opinio, quod scilicet talis ac tantus
pullulans palmeis vitis summae responderet plantario. Non potuit ordinante Altissimo lucerna divinae arcensae gratiae
speculo sub propriae considerationis contegi modio, sed ut supplementum fieret desideris in fide proposito libanus super-
ponitur candelabro^s. Igitur promulgatum est in aula regali, tantum virum non debere abesse praesentiae regis, ut illius
procederentur regi negotia, cuius tanta iam tunc audirentur meritorum insignia. Evocatus itaque honorifice
ut decebat ad palatii producitur limina, magnum eum modo omnibus solamea futurus, ut subinde perdidit rerum even-
tus. Per idem ferme tempus beatus Iohannes Tungrensi^t vel Traiectensi^u feliciter regens pontifica-
tum, hominem exivit^v. Inclitus^v rex Dagobertus, qui patri defuncto auspicialiter successerat et monar-
chiam imperii solus sollerter administrabat, beatum Amandum, qui ad praedicandum, ut tunc moris
erat^w, factus fuerat episcopus, arcesierat. Et quia dudum arguens eum pro capitalibus iniuriis fuerat et

a) collimitaneus 1. collimitans 2. 3.

b) clo e corr. 2. lotharius 1. 3.

c) tunc 2. 3.

d) ita vita Landoaldi c. 1.

e) circumpositi ceptum 1. circumposita sceptrum 2. 3.

f) ita vit. S. Landoaldi c. 1. portensat 1.

g) lugdunien-
sem 1. 2.h) sollemniaco 1. cum
sollemniaco 3.

i) honeste 3.

j) ad nos vit. B.

k) inde 2. 3.

l) flexanus 3.

m) sollemniaco 1. cum
sollemniaco 3.

n) sprime C. ad primum D 1.

o) exesutor corr. exccutor 1.

p) deest 3.

q) pernox 2. 3. Ch. vit.
Rem.

r) Post -- candelabro desunt Ch.

s) deest 1.

t) es 1.

u) exiuit corr. exuit 2.

v) re-
liqua poene omnia desunt Ch.

97) Cf. S. Audoeni vita coaeva c. 7. Act. SS. August. IV, 806. 98) Haec in Aethiici cosmographia, dein apud Orosium 1, 2. leguntur. Unde sequentia haerit auctor me ignorare libere confiteor; ipsi Herigero tribuendum esse vix ac ne vix quidem mihi persuadere possum. 99) Bituricensi. 1) Silen- tio hoc praetermittitur in S. Sulpicii vita coaeva Act. SS. Jan. II, 167. 2) Solignac in Aquitania et dioecesi Lemovicensi. Cf. vita Eligii I, 16. Sur. VI, 636. 3) Cfr. cap. 34.

Mon. vii.
S. Remigi
c. 11.
Et Gesta
Proc. c. 40
613.

622.

97.

98.

Vita S. Au-
mandi c. 1.

Vita Rem. 1.

2.

c. 2.

Vita S.
Amandi
c. 16.

Vita S. A. mand. c. 17. c. 18. expulsi, deinde per regenerationem^a filii sui Sigeberti aliquantisper reconciliatus, templavit, sicut et fecit, eum sibi arcius devincere, et in Traiectensium cathedra sublimavit. Qui per triennium vicos et castra circumivit, verbum vitae disseminavit, nihil se proficere cernens, sacerdotes insuper et levites sibi insultare dolens, pulverem pedum iuxta Domini praeceptum in testimonium supra illos excussit, eosque tali elogio in posterum denotavit, et ad alia deinde loca praedicando ut antea fecerat demigravit.

43. Quod beatus Amando in cathedra Traiectensi successerit, et qualiter ibi vixerit.

Incomptum est deinde, quanta temporis intercapedine plebs^b Traiectensium fuerit sine pastore, donec Sigebertum pater regem Austrasiis praefecit, et in Mediomatricum urbe sedem habere constituit. Cui plebs^b Traiectensium cum electione communi sacerdotum, cum frequentia et audientia magnatum, cum vociferatione etiam acclamatione omnium ordinum, obtulit tale precum suarum votum, neminem sibi debere nisi beatum praeesse Remaculum, hunc Deo et hominibus acceptum et nulli eius aetatis^d sanctitate secundum^e, hunc^f angelicis spiritibus gratum, hunc terram incolentibus reverendum, eius se multimoda expertos commoda beneficiorum, interventionum illius tam apud regem quam apud proceres sepe sensitisse suffragium, prudentiae illius advertitiae sollicitiam, cum regalibus crebro consiliis impenderet operam; non deesse ei scientiam scripturarum unde proferat nova et vetera, subesse ei omnem^g catalogum cum dotis summa ab apostolo in episcopum deflorata^h. Talibus votis rex favorabiliter assentiens, tantis studiis officiose concordans, decrevit eorum quia aequum exostularent annuere petitioni, simulque super hoc inire colloquia beati viri. Sed quis memoratu possit sufficere, quanta illum benignissimus rex ad assentiendum demulsit verborum dulcedine? Quis denique valeat enarrare, quantum vir beatus elucari et reniti visus est pro posse? Et rex sacerdotum et obtinatum fretus consilio, a proposita non desistitⁱ intentione. Sanctus vero sacerdos metuens sanctioni contraire divinae, licet nolens septimus et vicesimus Tungrensis vel Traiectensi substituitur^j ecclesiae, ut verbi semina deinceps in plures diffunderet, quae in se hactenus diu latentia occulisset. Porro cuius meriti religionisque quam integre in eodem extiterit regimine, nostrae facultatis non est evolvere, cum^k mox in ipso initio eius ordinationis tantam ei gratiam Dominus contulit praedicationis, ut omnes aures quam citissime accomodarent^l obedientiam^m, nullus esset qui non ex affectu diligereⁿ unusquisque eius inherere doctrinae pro se sedulo ageret. Nichil enim arrogantiam^o de eius moribus usurpabat, totum hunc humilitas tota possederat. Superbi hunc reverebantur^p ut sibi superiorem, humiles amplectebantur ut fratrem. In commune bonus, omnibus certe benivolus, in terra positus caelestem se habitu ostendebat et moribus, angelicus in aspectu, mundus in inessu, nitidus, sanctus in actu, integerrimus corpore, sollicitissimus mente, circumspectus in opere, optimus ingenio, magnus in consilio, catholicus fide, patientissimus spe, diffusus extitit caritate, et cuiusque meriti erat, operibus declarabat, quippe piissimus et omni suavitate facillimus. Inter divites et pauperes semper medius, ut pauperes illum quasi pauperem, divites computarent ut divitem. Non enim personas potentum, sed pensiducebat elegantiam morum; tantum quemque honorans propensius, quantum agnovisset vivere sanctius. Quod astruebat ore, nunquam destruens actione, praemonstrans opere quid esset docendum voce. Et quod ei gratia divina concessit, in posteros derivavit; non solum enim per se ipsum nobis hodieque proficiant gesta, sed discipulorum illius et qui ab eo edocti^r fideliter sunt exemplo et imitationi nobis opera^s. Coenobiorum extitit plurimorum fundator et rector, ubi eius exemplo usque in praesentem diem Christo famulantium accrescunt agmina. Discipulorum multorum fuit pater et institutor, quorum^t et Christo lucratus est animas, et quorum ab eis et ab eorum successoribus adhuc lucrantur animae; ipsius cottidie usuratu foeneratur talenti^u recompensatione, eiusque ascribitur meritis, quod eorum cumulatur augmentis^v. Ex quorum numero beatus extitit Theodardus, ab eo procul dubio disciplinis ecclesiasticis informatus, utpote ab ipso sibi successor designatus^w, et ad ultimum martirii coronam indeptus.

44. Quot sancti viri sub eo coaluerint.

Sanctus etiam Lambertus unus ex discipulis eius extitit, qui et ipse martirem probatum suo tempore exhibuit. Sic quoque beatus Badelinus^x, qui et ipse Aquilania ortus et convena dicitur fuisse peregrinationis^y illius, dum aliquando digna ubi recesserat Deo opera gereret, vidit in visione eundem patrem sibi apparuisse, vultu venustum, crine reverendum, statura reliqua praestantissimum, quique illi locum^z futurae conversationis^{aa} et perpetuae requietionis ostendit, et fontem usibus habilem hominum demonstravit. Quod cunctis adhuc liquido demonstratur, dum et^{ab} in eodem loco corpore tenus^{ac} requiescit, et spiritu praesens innumera credentibus ibidem cottidie beneficia praestare non desistit. In^{ad} sancti quoque viri Trudonis opere et electionis sorte perpendendum est, qua intentione sanctus sacerdos circa caulas et custodiam dominici gregis invigilaverit, et quod spiritu prophético plenus futurorum interdum praescius fuerit, et divinitatis amore flagrans cupidilatam omnium incentivo refrixerit.

44. Sancto Trudoni adhuc puero quid eum oporteat facere praedicit.

Pastorali solertia parrochiam beatus Remaculus circuebat^{ae} ex more, quos poterat a luporum voracitate

a) ita restituendum ex vita S. Amandi; peregrinationem 1. 2. 3. corr. per regenerationem 2. b) plebs 1. c) ita vit. S. Rem. magistrorum vit. Had. magnarum 1. 2. 3. d) act. acceptum s. 1. sed expuncta est vox acceptum. e) deest 1. f) hunc — deflorata desunt Ch. g) omne corr. omnem 2. h) destituit 1. 3. corr. destitit 2. et vita S. Remacti. i) substituitur 1. substituitur corr. substituitur 2. k) cum — obedientiam desunt Ch. l) ita vit. Remacti; desideratur 1. 2. 3. m) ita vit. Rem. arrogantiam 1. 2. 3. n) revertentur 1. o) Non — opere desunt Ch. p) educati vit. Rem. q) quorum — augmentis desunt Ch. r) ita vit. Rem. tali 1. 2. 3. s) deest 2. 3. t) LIII. 1. 2. u) Hadelinus 3. v) fuisse repetitur in 1. w) cumversationis 1. x) deest 3. y) corporeus 3. z) In — hortabatur desunt Ch. aa) numerus deest 1. 2. ab) circuebat 1. 2. corr. circuebat 2. circuebat 3. ac) scil. baptismatis. ad) nunc Celle dictum non procul a Dionanto. CHAPEAV.

eripiebat, et summo pastori lucrari satagebat, bonis ut in melius proficerent adminiculabatur, dissidiosis
 et torpentibus ut respicerent hortabatur. Inter ea sanctus Trudo pueri adhaec aetate floridus primos emittebat
 loei saporis fructus. Hic cum superbi admodum sanguinis generositate polleret, magis tamen in divini
 amoris et virtutis studiis anhelabat, et ideo sancti spiritus tactus est ardore, ut voto se aliquando obligari, ut
 5 si quandoque Christo auspice sacros epices addiceret, ecclesiam in suae proprietatis fundo edificare deberet, neque
 ibidem perhenniter famulaturum, cooperatores et Domino conservaturos quos possit aggregaturum. Tali
 estans desiderio, visione nocturna corripitur, et angelica consolatione in haec verba perdoctetur: *Vota quibus te frater,*
obligasti a puercia cuncta tuenti scias accepta, preces quas Omnipotenti humiliter obtulisti, qui praeveniendo aspirasti adiu-
vans coadimplevit, quique praehabuit affectum subpedulabit potenter effectum. Ipse sapientia sua implevit cor tuum et erudit
 10 *te mandatis suis, et monita sua exarabit in antro pectoris tui. Ad ecclesiasticas quoque dignitatis gradus promoveberis,*
multos Christo et ecclesiae filios tuo exemplo generabis; et ut ex his cercior reddaris, surgens beatum Remacum debes
adire, qui nunc hanc procul abest hinc viciniae, illi revelavit Dominus quae agere habes omnia, ipse dirigit gressus tuos
in quae desiderat anima tua. Surgit vir Dei prope, de visione angelica non dubitat, quo iussus fuerat tendere e-
 15 *gressum accelerat. Sanctus Remacius curae pascentiarum interim ovium insudabat. Beatus Trudo adveniens cominus*
propinquabat, cum ecce, ut Spiritus sanctus eius dudum auriculae revelaverat, sit domesticis suis: Surgite velociter,
viro Dei qui ad visitandum nos venit obviam conamini quanlocus, cum reverentia illum excipite, cum honore ad me intro-
ducite, ecco est in cominus, occurrere ei celerius. Illi mandata percipiunt, ad episcopum ubi domi cum suis manebat,
 20 *introducunt. Intuitus pater eum pius surrexit, et praec gaudio flens eius in ocula ruit, illum suis se vestigia advo-*
vere conantem sustinuit, et a terra protinus elevavit, hasque de intimo pectoris Deo grates libavit: Sit tibi, Jesu bone,
per Spiritum sanctum cum aeterno Patre visitator animarum, gloria, laus et tubalio; qui nobis nos in hac die consolari
per eius in quo habitus adventum famuli tui. Et tu, fili mi, sis benedictus a Deo altissimo, qui te dignatus est ad nos diri-
 25 *gere, et desiderium animi tui occulta inspiratione nobis significare. Scito ergo praenoscenti, fili mi, quia ab hac hora*
filius meo vincto caritatis eris, et ego perhenniter iura tibi patris supplebo spiritualis. Mihi enim sorvo tunc dignatus est
Dominus vinculare, quicquid super dispositione animi tui te oporteat agere, et a me perdoceberis, qualiter compos voti tui
 30 *existere possis. In puercia tua Spiritu sancto insinuante vocasse te didici, quia si Christo adminiculans sacros unquam*
litteras addiceres, ecclesiam in tua hereditate edificares, ibique ipsi vita superstitie militares. Haec omnia hoc ordine no-
vis te adimpleturum, sancto Stephano protomartiri possessiones tuas quae apud urbem Melensem habes tradere, et ab
inhabitantibus ditinis pleniter scripturas addiscere. Postea voti compos ad me remeabis, et ecclesiam quo volueris sicut
 35 *pollicitus es edificabis. Dans itaque litterarum suarum indiculum, benedictione sua manitum ad Metensis*
 40 *urbis misit episcopum, ab eo secundum quod sibi sanctus indicaverat Spiritus instraudendum. Medio-*
matricum urbi sanctus tunc praecerat Chlodulfus, beati Arnulfi sicut carnaliter filius, ita et virtutum
meritis et pontificatus infulus heres et successor dignissimus. Hic benignissime et humanitus beatum
 45 *suscipit Trudonem, non modo eius qui suscipiebatur gratulatus electione, verum mittentis eum, sancti*
scilicet Remacii, reverentissima commendatione. Causas eius adventus addidit, inbendum sacris litteris
et divina lege mandavit, traditionem possessionum eius vice sancti Stephani suscepit, et per plura anno-
 50 *rum curricula illic morantem benigne habuit, pro quibus venerat instrudendum et ad presbiterii usque cul-*
men promotum sancto patri et coepiscopo Remacio remisit. Qui percunctatus quae erga eum Dominus egerit,
et ad prosperum eum iter et reversio fuerit, et approbans ut lego divina eruditus sit, immensas Deo gratias retulit.
 55 *Laus inquit, tibi sit, Domine pater caeli ac terrae, quod adimplere dignatus es verbum, quod mihi exiguo super sanulo*
10 tu revelasti; et quia eum praecceptis tuis decenter ordinatum mihi incolomem revocasti. Et concessit illi in diocesi sua
verbum annuare divinum, missas in quas vellet ecclesias celebrare, ut in puercia sponderet, in sua potestate ora-
 15 *torium construere. Et aliquandiu illic commorans sanctissima conversatione, tandem episcopali ac paterna*
accepta benedictione, natale solum revisit. Quod mente diu acceperat effecit; oratorium in praedio suo
 20 *fundavit, Deo servientibus cumulavit, ad ultimum a beato Remacio consecrationem expostulavit, quam et*
 25 *impetravit. Post huius vitae multimodos laborum excursus ibidem est tumulatus, et per plura beneficiu-*
 30 *rum et miraculorum commoda apta monachico ordini in hodiernum usque praebet habitacula.*

45. *Quam alienus fuerit a cupiditate.*

Libet ad haec non paucis intendere, omnium, ut praediximus, in beato Remacio cupiditatum ignes
 deferbuisse, omnium nostrae aetatis sacerdotum merita excessisse, omnes nostri temporis episcopos sua
 50 comparatione dampnare. Quibus si forte eadem, ut huic viro sancto, daretur optio, aliud procul dubio
 facerent ne id facerent, scilicet ne, dum alteri ecclesiae et non suae offerenda a devotis testanda man-
 darent, ipsi potius ultroneis id facere dissuaderent, immo sibi testari facerent, et ut pace eorum dicatur,
 aliis supplantarent. Quod quanto in nobis hoc amplius inculcandum, tanto meritum beati Remacii
 55 talia proterentis magnificis laudibus offerendum. Totum ideo beati Trudonis textum inserendum puta-
 remus, ut etiam prophetiae donum et futurorum noticiam sancto sacerdoti Remacio non deesse monstra-
 remus. Qui primo eidem Christi famulo a se discedenti, cum super eius habitu domesticus illius insulterent, eo quod
 60 talem personam tam abiectis vestimentis indutum iuxta se collegisset, haec spiritu sancto revelante cognovit, et super ea
 re durissime increpavit, paenitentes recepit, et de caetero emendandos ammonuit. Verum haec alius. Quis denique au-
 ficiat enarrare, quam sancti et religiose de reliquo beatus Remacius conversatus sit, quante illi sollicitudo erga sibi
 65 commissum gregem fuerit? Monebat omnes, ut a lenocinis blandiantis mundi observarent, a secularibus curis inten-
 tionum gressus retraherent, fraternae pacis tenerent concordiam, mandatorum Dei sine offensa currerent semi-
 a) vide not. x paginae praecedentis. b) deest 3. c) conservaturos 1. d) Vota — anima tua desunt Ch. e) implevit 1.
 f) promoveberis 1. 2. 3. g) illic corr. illi 1. h) debes 3. i) quos 1. k) propinquabat 2. 3. l) Surgite — in-
 70 troducunt desunt Ch. m) manebant 1. 2. corr. manebat 2. n) bone — praenoscenti desunt Ch. o) novissae 1. 2. 3.
 75 p) addendum videtur, deest 1. 2. 3. q) indicaverit 2. 3. r) deest 3. s) Chlodulfus 1. t) beati — mandavit
 desunt Ch. u) deest 1. v) prosperatum 2. 3. w) Laus — revocasti desunt Ch. x) 3. y) oratum 3. Donat.
 vit. Trud. z) opinio 3.) conculcandum C. D. 1. 1. 2. a) Totum — provideat desunt Ch. b) eius 3.
 c) lenocinis 1. d) ita vit. Rem. blandimentis 1. 2. 3.
 80 6) Sarchinii in territorio Hasbaniensi. 7) Cfr. Donati vit. S. Trudonis c. 6. 9. 8) Cfr. Vita S. Chlodulfi.

tam, mundum et eius concupiscentias non diligenter, sed velut florem foeni in brevi praetercunctis animo non repugnante calcarent, caelestia mente et opere concupiscerent. In hoc desidiis operi maiore coepit animi intentione flagrare, quo liberius vacare et quam suavis est Dominus, possit videre, causasque quod id fieret facilius inventas sibi dari optabat attentius.

46. *Quod Sigebertus ex consilio eius cenobium primum super Sismarab dehinc in Arduenna construxit.*

Sigebertus eius temporis rex gloriosus, loca sanctorum cultibus mancipanda, in quibus non erant partibus, maxima devotione fundabat, fundata autem aut a se aut a praecedentibus regibus benignissima largitate et opibus sustentabat, et ut debitus Deo cultus non deesset, tam huius sancti patris quam caeterorum sacerdotum invigilantia providebat¹. In loco qui vocatur Casecongildunus² super Sismarum³ fluvium sito, cenobium idem rex obtinatum suorum consilio in honore apostolorum Petri et Pauli et Iohannis edificaverat, quia congrua serrorum Dei habitationi domicilia portendebat. Munere largitatis suae ditaverat, probatas Deo servientium personas aggregaverat. Quibus beatum Remacium provisorem instituit, et ut inhabitantes iuxta traditionem patrum vivere assuefaceret demandavit⁴. Exstat usque in praesens locus orationis eius opere in rupe excisus, unde infirmantibus usque nunc proveniunt beneficia; ubi et ipse se aliquandiu victimam in ara summi Dei ieiuniis et vigiliis maceratam litabat, et familiaris Deo coniunctus contemplationi se sanctae suspenderat, et fluentia suae doctrinae in subiectorum cordibus diffundebat. Tandem eius loci fastidians, licet incertum quibus de causis, tamen ut sese habet fama relationis, quia scilicet undique premeretur idem locus a circumhabitantium et potentiorum insectationibus, nec⁵ haberet rex in vicino⁶, uade illa eidem loco fieri⁷ posset dilatatio, induxit sanctus vir animum regem super hoc adendum. *Vestram*, inquit, *20* *celitudinem, inclite princeps, stat sententia pertemptare, quia cum plura ubi sint vestra munificentia Dei et sanctorum cultibus dicata cenobia, sola Arduenna⁸ in arduis montibus collocata, extra limitem seclusa raro immo nulla habere dinoscitur monasteria. Igitur iubeat vestra serenitas, illic aliqua extruere, aderit in aedificando⁹, Deo favente, facultas, et nostrae sedis illud supplebit vicinitas. Nec illa exemplare et necessarius sufficit¹⁰ impossibile, cum circumcirca quae adiacent, vestrae dilectioni constet subesse. — 25*

Tuum, inquit, *inter beatissime, tum est nobis in hoc consulere, nostram autem erit tuo quantocius consulto aures vestrae serenitatis ad assensum praebere, et mature facto opus esse. Tua inquam interest, illud dispo- re et ei operi insistere, nostra intererit loca quae his accommoda elegeris delegare cuiusque solati indigueris¹¹ sumptibus suppeditare.* Convocatis itaque rex fidelibus viris, scilicet sancto Cumberto archiepiscopo¹², Atellano¹³, Theodofrido¹⁴, Gislochardo¹⁵ aequae episcopis, optimatibus quoque suis, Grimaldo maiore¹⁶ domus Fulchoaldo, Bobone et domesticis suis, Chodulfo¹⁷, Ansigisilo et Betselino¹⁸: *Ex voluntate, inquit, Dei et vestro et caeterorum nostrorum¹⁹ fidelium consensu deliberamus, duo fieri monasteria infra forestam nostram²⁰, in saltu Arduennae sita, in quibus aggregentur viri religiosi ordini monastico inseruituri, qui pro nostra et successorum nostrorum incolomitate, et pro locis regni nostri stabilitate et quiete, et pro curia regni incigilantium observatione omnipotentem Deum debeant profusus obsecrare. Cuius rei monitorem et incitatore habentes prae manibus beatum Remacium, eundem praefecimus ei operi provisorem atque magistrum.*

47. *De Malmundarii constructione.*

Accepta igitur sanctus sacerdos regia auctoritate et comitum necessariorum sublevatione, Arduennae vastum paludibus et confragosis¹ montibus saltum aggreditur, Fania² transit, Warchinne³ rivulum praecedit. Repperit ibi inditia, loca illa idolatrae quondam mancipata, lapides Dianae et portentuosissimos effigatos, fontes hominum quidem usibus aptos, sed gentilium errore pollutos, ac per hoc demum adhuc infestatione obnoxios. Facta itaque Christi nominis aduratione et signi sanctae crucis ostensionem, locum illum a demonum incursatione piavit, et statim aqua ab ipso suo meatu guttatim lapsa disparuit. Videns ergo locum illum tum aquis piscosis, tum pascuis uberrimis habitandi commodis habilem, copiosam super fontes orationis auxit benedictionem, lapidi signum crucis insculpsit, plumbumque⁴ superinfudit. Protinus refluxerunt aquae largissimae, quae dictis fidem faciunt cernentibus hodie. Et quia eundem locum a malorum spirituum mundaverat infestatione, Malmundorium⁵ quasi a malo mundatum placuit vocitare. Oratorium illic aedificavit, habitacula ad usus⁶ servorum Dei construxit, et quaeque ad cultum Dei pertinent auctavit.

48. *De Stabulae constructione.*

Quia autem illud in Agrippinensi parochia situm erat, studuit et illud inceptare, quod tamen suae dioeceseos clauderetur limile. Procedens¹ inde quasi duobus milibus² ad occidentem, Calla rivulum, qui

a) quo 2. 3. b) Sismara 1. c) vide not. a' paginae praecedentis. d) Sexomiris tab. Sigeb. e) reliqua desunt Ch. e. ullu expunctum in 1. f) fieret 1. fieri: 2. g) possit dilatio 3. h) arduentia 1. i) ita vit. Rem. sanctificando 1. 2. 3. k) Tunc 3. l) uestrae 1. 2. 3. m) indigneris 1. 2. 3. n) chodulfo 1. 2. clodulpho 3. Fiodulfo tab. Sigeb. Chlodulfo tab. Childerici. o) vestr. 1. 2. 3. nostr. vit. Rem. p) forensen 3. q) obscruantium 3. r) ministrum 2. 3. s) confragosa 1. 2. 3. t) praecessit 3. u) daemioniosis portentis C. D 1. 1'. 2. v) cum foraminibus addit vit. Rem. w) adversus 1. x) statuit 1. alto atramento corr. studuit. y) Procedens — prospexit desunt Ch. z) militibus 1.

7) i. q. desiduo. 8) Cougnon inter Boullion et Chiny oppida. 9) Ie Semoy. 10) Haec ex ipso privilegio fundationis Sigeberti regis desumpta sunt, quod omnibus chronologiae signis carens inter a. 644 et 648 scriptum coniciunt. Vide I. Veldii comment. de S. Remacio, Act. SS. Febr. I, 234. 11) Coloniensi. 12) Laudunensi. 13) Tullensi. 14) Viridunensi. 15) Ordinem quo in Sigeberti regis tabula occurrit nomina paucis omissis servavit auctor. Vide Act. SS. I. I. 16) les hantes Fagnes, die hohe Veen. 17) Warchienne rivulus, qui in Warcham exundat. Vide descriptionem illius regionis, quam dedit Roderique pag. 93. in libro in praefatione laudato. 18) Malmedy.

parrochiarum conterminis est, transit, et ad *Amblava*¹⁹ fluvium in confinio montis cuiusdam substitit. Illic etiam aliquantisper commoratus, multa studio conversationis idonea est operatus, sicut quilibet ab incolis audire valebit referentibus. Sed quia idem locus angustia locorum erat constrictus, et ideo officinarum necessarium minus sufficiens, usibus, deinde reversus ad orientem processit, locum spatiosorem et operi futuro aptiorem prospexit. Proposito labori instare coepit assentius, et ut assolet in talibus divina cooperabatur virtus, prosperoque successu voluntatem est subsecutus effectus. Et quia ob confluentiam ferarum undique illuc, vel ad potum, vel ad pastum, velut ad stabulum concurrentium, inditum eidem loco Stabulum antiquitus erat vocabulum, non dignum duxit illud immutare, sed stabulum fidelium animarum illuc velut ad pascua vitae perhennis deinceps properaturarum semper dici et esse.

10 Nam fratribus, quos ibidem sanctus vir ad praesens aggregaverat, non parvum sepe diversarum cetera ferarum illic perstrepens incussit terrorem, ite ut ad beatum Remaclum ei operi insistentem cum horrore recurrerent, et quid muniminis, quidve defensionis caperent contra has diaboli insidias efflagiterent. Quos benigne consolatus, et in commune confortans: *Credite, inquit, in Domino filii fideliter, eius mandata amplectimini iniolabiliter. Mentem a cogitationibus, quae sunt sine intellectu, seroate innoxium, animas vestras castificantes, seruitutem Domino impendite puram. Sine intermissione orate, vespere et mane et meridie psallite, lectioni quam sepiissime vacate. Frontes vestras munite crucis signaculo, eius virtutem recondite in imo cordium antro, et confestim insidiae hostis invisibilis et molimina rediguntur in nihilum; istarumque ferarum, per quas nos impugnandi sperat se invenisse aditum, horror erit incassum. Taliter enim impugnabat vastam Aegyptiorum, Thebaidae et Nitriae heremum incolentes, quorum nos donet Deus vel tenuiter fieri imitatores. Sunt illi mille nocendi artes, sunt innumerae insidiarum fraudes. Sed non ignoramus versutiam eius, qui etiam per muscas suos aliquando inii congressus. At nos famuli Christi quoplus incursumus premsimur, eo magis assurgimus cum reluctamus. Expertus satanas pertimescit principia recte vivere incipientium, vigiliis, orationes, ieiunia, mansuetudinem, patientiam, voluntariam paupertatem, vanae gloriae contemptum, humilitatem, misericordiam et praecipue purum erga Christum amorem; et ideo sicut leo in spelunca insidiatur ex occulto, ut nos deterreat a proposito. Haec et his similia eos exhortans, eorum animos in Dei obsequio promtiores effecit et contra cuncta temptamina animequiores reddidit. Post haec praepositis operum dispositis, quaeque essent agenda delegavit, et Tungros vel Traiectum rediens, officio pastoralis invigilandum se reimplicavit. Non multum deinde tempus erat elapsum, et rex in foreste sua monasteria sua constructa audivit, immensas omnipotenti Domino gratias retulit. Et*

30 quia ecclesiae nova materia ornatae episcopali indigebant benedictione, misit, beatum Remaclum accessit, et tam eam, quae Coloniensi subiacebat parrochiae, cum consensu venerabilis Cuniberti eiusdem urbis metropolitae, quam eam, quae nostrae adiacet diocesi, a beato Remaclo mandavit sollempniter consecrari, ut cuius expositione et maximo studio fuerant aedificatae, eius etiam diligentia pontificali donarentur benedictione. Quod vir sanctus illico adimplevit, utpote qui regi et proceribus adeo erat

35 carus, ut nichil praecipuum fieret absque consulto ipsius. Unde contigit, ut quia tanti honoris et dignitatis apud eos erat habitus, missarum peractis sollempnibus, traderet utraque coenobia Grimoaldus maior domus eidem beato viro sua deinceps solertia gubernanda, et quaeque monastico ordini necessaria eius suggestionem et sollicitudine a regia sublimitate administranda.

49. Quod designato successore heremiticam vitam expecierit.

40 Igitur sanctus sacerdos, quod semper habuit in voto, remotioris scilicet vitae solitudinem, sic Deo annuente nactus est occasionem. Tandem licet difficillime impetravit tamen a rege, ut alius sibi succederet, et sibi diu desideratam heremum adire liceret, ubi remotus a curis secularibus liberum inharet caelestibus. Sancti Theodardi vitam satis probabilem regi et obtinuit ostentavit, eamque vicem suam supplere et post se cathedrae suae suffragandum ex nomine designavit. O quantus de eius abscessu exortus est luctus, o quam mestos reliquit quibus semina contulerat vitae, cum viderent se tali patre, tanto doctore orbatos remanere! Omnis aetas utriusque sexus dolorem cordis lacrimis testari, atque eum prosequendo haec validis clamoribus praefiteri. *Heu miseri quid acturi sumus, qui tantum pastorem amittimus? Unde recipimus consolationem, cum ipse esset praecipuum nostrarum erumpnarum lexamen? Quis nedebitur ultra, cum ipse fuerit solus nostrorum dolorum medicina? Qui nobis iam denique restat locus habitus, qui tanti desistimus praesentia patris? Quorum eiulatu sanctus vir permotus, sic eos est consolatus: Nolite queso, filii, propositum intentionis animi mei tantis persecutionibus insectari. Habetis Deum super omnia pastorem et patrem, in aeternum vestris incommodis benignum consolatorem. Praecedimus namque exterioribus vestris commodis filium nostrum in omnibus probatum Theodardum, sagacissimum incigilatorem, et pro captu erogandi conserris in tempore tritici fidelissimum dispensatorem. Et quia eius provisionem vobis sufficere non diffido, locum dilectae solitudinis adire delibero, et solus in superni spectatoris oculis mecum habitare contendo.*

50. Responsio filiorum ne hoc fieret refragantium.

Tunc forte qui aderant prudentiores intendunt talis prosequentes: *Vide, pater beatissime, vide quid agas, attende cui nos ignominiae produs. Gregem, ut patrum statuta decernant, quem semel regendum*

a) desit 3. b) verba qui — fluvium inserta sunt eadem mans in 1. c) licet afflueret fontibus addit vit. Rem. d) an- gustus 1. e) corr. alio atramento 1. f) vide not. ypographicas praecedentes. g) portum 1. B. corr. potum 2. h) strepitus vit. Rem. i—j) desunt Ch. k) ante nos addit vit. Rem. l) ita vit. B. sanitas 1. 2. 3. m) vos vit. R. n) exhortatur vit. R. o) expositioni 1. dispositione vit. R. p) remotis corr. 1. alio atramento remotus. q—r) desunt Ch. r) quid 1. 2. 3. s) Nolite — tollerare in cap. 51. desunt fere omnia Ch. t) commodis 1. 2. 3. in commodis corr. commo- dis 2. u) vestrum 1. 2. 3. v) numerus desit 2.

65 19) Ambleve. 20) De abdicationis tempore vide Veldii supra laudatam commentationem.

susceperis, nisi infirmitate cogente, et ultroneus renuntiare non permittis. Quamdiu enim civis episcopus, quem ab officio suo necessitas infirmitatis, non crimen abducat, alium loco eius nisi ipso recusante et scripto petitionem probante, ordinatio nulla sinit. Etiam mente capto, si intervalla egritudinis habere est solitus, nihilominus nisi petitione data annuat, non debet succedere alius. Enimvero si nullo tempore ad sanae mentis redit officium, persona fidelis ac vitae probabilis est eligenda, qui vices eius eo vivente tantum suppleat, et defuncto ordinari digne successor valeat. Hac via promulgata patrum, si secus quis egerit, et vixorem dimissam moechari facit, et ei qui dimissam duxerit, nomen moechi procul dubio importabit. Hac ratione, pater sanctissime, vide, quantum grave sit iudicium tuum, adtende quantum fama nostra subeat dispendium. Crimen tibi non intenditur, quo convictus deponaris; infirmitatis conditio non aggravat, quo repudium ostentans ab officio suspendaris. Ideo petitionem abrenunciationis tuae etiam scripto probe- tur, abdicamus; qui vices tuas suppleat, nedum qui successor te vivo exiit, omni modo improbamus. Patrem te iusta successione admisimus, filii, et non adulteri dici et esse percipimus. Advertisti iam ubi pergraveretur iudicium tuum, caudas quaerimus, ubi ignominia subsequente nostra cupit fama dispendium. Quo obtentu nos deserat, causas non habes, primo quia non sumus fornicarii, ut iure debeamus a te relinqui. In catholicae matris gremio a te sumus excepti, faciles aures nunquam praebimus perverso doc- mati, et si esset fortassis taliter erratum, debuerat certe a te esse subventum. Deinde ut te conferas alio, non hinc nostra te perturbat persecutio, quod etsi concedatur a Domino, infirmorum non satis perfe- ctorum est consultatio ista. Multi sanctorum patienter usi sunt pravitate malorum, et eorum sufferentia illis extitit disciplina. Denique exinde fugiendi, non equanimiter portandi sunt mali, ubi nulli supersunt qui aliquo modo lucentur boni. Sed te nobis, qui cum tua, quem esse constat perfectissimum, praesentia destituitur, tantae infamiae obicimur, ut non modo te super studia nostra ledere, verum nostris pravis actionibus te dicamur fugare, ubi bonum neminem superesse tanti viri recessus approbetur clamare. Nil iam, nil amplius restat, calumpnientur maliloqui, augurentur maledici, successores fortassis tuos non modo fugandos, sed morti obitendos, dum et tu nostrum regimen subterfugis, et beatus Amandus qui te praer- cessit pulcerem pedum recedens in nobis excussit. Verum Deus omnipotens ad propitiandum facilis et

lona 4, 10. clemens, prophetam super edera repente marcida increpans contristatum, approbat se super opus creatio- nis suae si pereat multo magis contristatum, et malle poenitentiam quam mortem peccatorum.

51. Item exorsatio eiusdem sancti viri.

Tandem insectatione reclamantium sanctus Remachus concussus, mentem interim moderato silentio librabat, et sic in haec verba prorupit: Nolite, mi fratres, nolite sic incusare me, patres. Utilitatem vestram apud me deplorare, non est ut deterream, iniuriam vero hanc sic expostulare, non est ut sufferam.

Non esse vos devoto fornicarios, ut sic cordi insederit relinquendos, non in commune sic censeo impro- bandos, ut omnes esse necesse sit infructuosos, ut et cum considerem hic meum laborem sine fructu esse, alias vetim cum fructu migrare. Non inquam perfectum me esse constat, perfectissimum a vero multum abhorret. Sed ut vestra utar sententia, non meo iudicio, perfectorum est et ab inceptis non declinare, et in ulteriora perfectionis sese extendere, activae vitae cum Martha insistere, ad contemplativam vero cum Maria anhelanter suspirare, et si detur conditio, ab activa potius refragari, quam contemplatione spe- culationi non inhiantissime exaequari. Gregem mihi in vobis commissum rexi, Domino cooperante, ut potui, laborem meum fructificasse vota votis accumulati. Non me tenet sacietas studiorum vestrorum, nec me offendit pravitas quae nulla est actionum vestrarum. Superest ut talentum quod votis meis in vobis gaudeo accumulatum, alias conferam accumulandum, ut vestra habundantia inopiam suppleat aliorum. Fecerunt iidem ante tempora vestra sancti, quorum nos suppare esse meriti utinam contingeret! vel extremi, quorum nonnulli maioris gratia utilitatis ad alias passi sunt aeclesias se conferri, nonnulli potioris confidentia meriti commigrare ultronei. Exinde ubi se advertebant, aut parum prodesse, aut non multum necessarios, sese subtrahere et maioribus laboribus offerebant, et ut fortissimi proelatores Dei teneri intra claustra requiescentis nolebant, sed in apertum certaminis campum sponte proslitabant, non desertoribus pugnacae spiritualis effecti, nec mercenariis ab aspectu laporum subterfugientibus comparandi, sed ubi aut minus proeliantes aspicebant, aut hostes in comminus insistentes incumbant, illic se fortiter congressuros ingerebant. Et ego, filii, non horum me ostentatione sustollo, non meritis illorum vanus coniectator aequipero. Si successoris praetensum nomen abhorret, cooperantis et comprovisoris commendatio roboret. Nec praesentia mea vos putatis constitui, quem licet ad alios instruendos, nostra non contingat excedere dioecesi. Aderit in proximo aditus, consulere, si quis vos excipit eventus, ubi et pro vestris excessibus intercessorem omniumque vestrarum necessitatum me tanto sollicitius habebitis memorem, quanto consti- terit curis me popularibus remotiorem, ad divinitatis contemplationem suspensius anhelantem. Et Moyses in monte stabat, nec armis sed precibus pugnabat, et Israel cum Amalech confugebat, tanto inter proe- liandum superior, quanto Moyses Deo in oratione propinquior, et a strepitu conflictantium hostium erat remotior. Et apud me, karissimi, fixum est, ibi divinis obtutibus praesentius herere, ubi tumultus secula- rium non debeam tollerare. Ad hanc spem beatus me Iohannes baptista animavit, qui in ipsa tencritu- dine annorum elegit, etiam in convoscendo bestiarum potius accola esse, quam inter cives leni saltem sermone vitam contaminare. Et Moyses vitam hanc approbavit, qui in vastae solitudinis deserto Dei

a) convictus 1. 2. 3. b) qn 1. 2. 3. c) corr. 1. d) multipli 3. e) propitiendum 1. f) corr. 1. alio agra- mento. g) recentiori manu approbatum 1. deest 2. h) nos 1. i) eorum 1. 2. k) nostra 1. l) satias 2. m) pugnacae 2. n) vestra 1. o) nostris 1. p) quo deest 1. q) hucusque omnia poene deum ap. Ch. r) ita 2. letu saltu saltem 1. levi saltem 3. Ch.; num legendum Ierusalem? 21) i. q. devoveo, affirmo.

colloquio maluit perfrui, quam Egyptiorum divinis enervari. Helius et Helisus caeterique prophetae dedi- 4 Reg. 2.
caverunt, qui huius theoriae contemplatione insignes ipsos reges subigaverunt, Habraham omnium creden- Genes. 12.
tium pater fide effectus, ad hos me incitavit effectus, cuius et exemplum imitatus, natali solo egressus, Rom. 4, 16.
omnium remanenti cupiscitatum proventibus. Ipsius salvatoris Domini factum me ad hoc adduxit, qui dia- Math. 4.
3 *botum rebellaturus solitarius heremum adeundum decrevit, cuius misericordia concedat, pietas annuat, ut*
et ego versutias illic antiqui hostis proculcare et de illic instruendis lucra cumulare et vestris hic commodis
mea oratione valeam inseruire. Sic a beato Remaclo peroratum, sic insectantium doloribus consultum,
sic querimonis est satisfactum, deinde quo intenderat acceleratum pariter et perventum.

52. Quod multi eius exemplis seculum reliquerunt.

10 Audientes haec vel e vicinia vel ex semotis partibus viri devoti, quorum Deus dignatus est corda
tangere, coeperunt undique ad eam velut apes ad alvearia confluere, nonnulli se^a Omnipotentis servituti
addere, et leni iugo Christi colla subnectere, aliqui vero liberos suos liberalibus in monasticis instruendos
disciplinis et illic perpetue inseruituros contrudere, multi etiam de facultatibus et redditibus suis
sanctorum necessitatibus communicare, inter quos dominus et pater Papolenus visendi eum gratia venit,
15 sed eius magisterio adherere quam redire contendit. Susceptus itaque a beato Remaclo officiosissime
et conversatus illic absque offensione, et qui instruendus venerat, plures ad imitationem sui accificabat.
Sanctus vir apud se retractans, ne forte pro hoc ipso eum Dominus direxit, non modo ne ab eo disce-
deret rogavit, verum propter disciplinam fratribus Malmunderii positam^a salva in omnibus auctoritate
praefecit. Ipse Stabulaus reversus, ad maiora se deinde virtutum opera accinxit, sui quoque exemplo plures
20 ad consecratum suorum operum animavit. Quis est apud illum tristitiam non mutavit in gaudium? Quis
iram non convertit in pacem? Quis orbitatis^b luctum non ad eius temperavit aspectum? Quis non
merore paupertatis quo premebatur^c obliato, et divitum despexit opulentiam, et in sua laetatus est pau-
peritate? Quis laborum onere pressus, eius non est hortamentis relevatus? Quis adolescens incentivis
vitiatorum succensus^d et carnis titillatione, eius saluberrima ammonitione non statim cultor exiitit pudici-
25 tiae? A diabolo vexatos curabat, nihilominus cogitationibus illicitis distractos ad petram Christum alli-
sos ab operibus cohibebat. Sciebat quo quis laboraret incommodo, et ex vitae meritis faciens discretio-
nem, pro morborum qualitate adhibebat^e correptionem. Crescebat^f ibidem divini fervoris ardor, et
monasticae disciplinae inflexibilis rigor. Et qualiter quoque in reliquis officinis septorum inhibita sit
facultas peccandi, testis est cella dormitoria eiusdem loci, testis est sanctus martyr Lambertus, qui pulsus
30 ab episcopo hunc specialiter expetendum decrevit, quia ibidem sanctae religionis tramitem rigidius obser-
vari agnovit^g, testis est crux apud quam cum ad orationem medio noctis tempore surrexit, quia lapsus^h calcei
quidemⁱ fratrum sonitu^j incussit, adiudicatus usque crepusculum stetit, psalmodiae et orationi vacavit, frigus repulsi-
vitem restrinxit, sanctus esse omnibus innotuit. Verum haec alias.

54. Quod crescente religione creverunt res ecclesiae.

35 Crescente religione, crescebat et census ecclesiae. Nam audiens inclitus rex Sigobertus huiusmodi erga Christi
cultum fervorem, misit, beatum Remaclo accersivit, et supra id quod prius dederat, quodque vir illustris-
simus Grimoaldus adquisierat^k, unde et eatenus vicitaverant, cum consensu fidelium suorum tam
opiscoporum quam et procerum supradictorum ad honorem et cultum sanctorum apostolorum Petri
et Pauli et sancti Martini, quibus ipsa loca erant dicata, concessit beato Remaclo et ad usus ser-
40 vorum Dei, quatinus quietius deinceps viverent, et absque impressione victorum liberius soli Deo vacarent,
mensurarentur in gremio utriusque monasterii duodecim leugae^l, inter^m quarum limites quicquid contineretur, ab
solis utriusque coenobii colonis excoletetur. Dicitur autem leuga Gallorum tantummodo lingua haberi
duo miliaⁿ passuum vel 16° stadia. Quod testamento confirmatum et snuli regis impressione signatum sanctus
vir suscepit libenter, tenuit reverenter. Procedente quoque tempore, anno scilicet quarto decimo regni sui, addidit
45 idem rex et testamento confirmavit^o beato Remaclo quasdam res in Aquitania^p, thelonium videlicet, quod est ad
portum Vetraria super fluvio Taunaco^q et Ila, portum quoque qui dicitur Sellis, immoque et Vogatio super fluvium
Ligeris eum omnibus illic appendentibus^r, decimas etiam dedit ex fisco circa monasteria adiacentibus. Post haec
idem rex gloriose gubernans Austrasiae regnum, diem clausit extremum. Grimoaldus maior domus
sub optentu munerandi a Clodoveo fratre eius Parisius evocatus, regredi non est permissus; filium
50 namque domini sui Sigeberti, quem in fide susceperat, ut eum substitueret^s in regno patris, clerici-
cum fecerat, filiumque suum regnare instituerat. Clodoveo^t quoque defuncto, Lotharius^u filius eius
in occidente, frater eius Hildricus^v imperabat regno Austrasiae. Quem sanctus vir adiit, quod patrus contulerat,
636.

a) corr. 1. b) est i. 1. 3. erasum 2. c) numerus LIII. recentiori manu appositus 1. deest 2. d) reliquer 2.
e) deest 3. f) iuxta institutionem S. Benedicti addit vit. Rem. g) reliqua deest Ch. h) orbatus 3. i) q. pr. desunt vit. Rem.
55 k) successus 1. l) abhibebat 1. m) interea addit vit. Noly. n) lala 1. o) quietum 1. 2. 3. o) sonitum 1. 2. 3.
p) crever 2. q) reliqua paucis exceptis deest Ch. r) mille quingentes vit. R. s) XVII 2. 3. corr. XVI. 2. duo-
decim stadia vit. R. t) ita vit. R. Taunaco 1. 2. 3. u) Seguntur in Nolgeri vita Remaclo ipsa diplomatis verba.
v) substitueret 1. 2. corr. substitueret 2. w) Clodoveo 1. x) 2. postea add. post VIII (et) X annos regni. y) lotha-
rius corr. clotharius 2. z) hildricus corr. childericus 2.

60 22) Cfr. Stephani vit. S. Lamberti c. 5. 6. 23) Ger-
miniacum villam in dioecesi Remensi; vid. Grimoaldi
tabulam ap. Miraeum I, 281. 24) Et haec ex
tabula Sigeberti regis, vid. Act. SS. Febr. I, 235.
petita sunt, ex qua haec verba afferre liceat: Con-
65 cessimus — ad evitanda consortia mulierum, ut gyrum
gyrando et in utrorumque partibus monasteriorum
mensurarentur spatia dextrorsum salibus, non plus
duodecim miliaribus, ut absque impressione populi vel
tumultuationi seculari, Deo soli vacaretur. 25) Act.
SS. I. I. 26) Loca quorum nomina sequuntur, in
Aquitania sita esse in Sigeberti litteris non legimus.

confirmari rogavit. Rex libens annuit, et iuxta petitionem. visi Dei a successore illius sancto Theodoro et Odone domestico eiusdem mensurae prociunctum regitari mandavit. Cuius medietatem suo domino reservavit, aliud medium usibus servorum Dei testamento reconfirmavit²⁷. Quod virum Dei sagaciter provideque constat fecisse, ut si successores suos minus contingeret aliquando posse, cum minori difficultate quod minus esset sine invidia et inquietate vicinorum valerent liberius retinere. Et Lotharius rex mortem obit, Hildricus²⁸ frater eius monarchiam singularis obtinuit. Post haec et ipse propter insolentiam morum interfectus mortem occubuit, fraterque illorum Theodericus cum Ebruno²⁹ occidentalibus regnatus successit. Quorum tyrannidem abdicantes Austrasii, Pipino³⁰ satis agebant principis.

55. Exortatio sancti sacerdotis ad fratres instante die vocationis.

Eo tempore et³¹ beatus Remaclus iam senior, sed moribus quam annis maturior, diem sibi³² vocationis intelligens imminere, quo recompensaret honor in caelis quod triverat labor in terris, morem gerere decrevit subiectis. Quos accessit et de abessu patris suaque desolatione mestos, his ultimis solatus est verbis: *Ecce patres sanctissimi, ecce fratres karissimi, praecordiorum meorum convicerati compage, pars animae dimidia mea³³, eam universon terrae sum ingressurus, et ad vos deinceps non reversurus. Vestra me, vestra quos desero solitudo sollicitat, non mea abicio, qui Deo solatore confortor, contristat. Non me terret proventus conditionis omni mortali communis, cum tota etiam sapientium³⁴ vita commendatio³⁵ esse debeat mortis. Non turpis mors potest accidere viro forti, non imatura consulari, non misera propicienti³⁶, vestrarum me magis, vestrarum mentium, quas³⁷ asperioribus adhuc esset necesse studiis informari, teneritudo retentat; vobis³⁸ inquam timeo, ut si typhorum adigerit rabies, ne nemo sit qui abigat. Haec monasteria Dei et sanctorum dicaei, vestris quoque ancillari³⁹ usibus delegavi. Vestra ad hoc usus⁴⁰ sum opera forti et fidei; vereor cum sepe pendere debeat animi. Quo loco nostrae sitae sunt res, in commuae⁴¹ videtis, et quia hic mundus in maligno positus sit, iuxta mecum omnes attenditis. Si ergo quicquam pensi est, videte ne ab integritate, quam in vos locavi, ullo unquam errore seducamini, sed unanimi glutino pacis in Christo, iuxta quod et patrum habet traditio, et scripturarum sanctarum lectione, sed et meae invigilantiae didicistis ammonitione. Et vestris itaque manibus⁴² sacra nunquam recedat lectio, et in ea vobis iugis sit meditatio. Ut enim ager quomodo fertilis sine cultura non potest esse fructuosus, sic sine doctrina animus⁴³, doctoque homini et erudito vivere est cogitare⁴⁴, orationi frequenter incumbendum, pro excessibus humana fragilitate contractis exorandum, et de caetero contrahendis non modo supplicandum, verum cauta solertia invigilandum. Ubi namque socordiae se⁴⁵ quis ignaviaeque tradiderit, nequaquam⁴⁶ Deum impleret⁴⁷. Vobisque*

Virtus sit vitium fugere, et sapientia prima

Stulticia caruisse⁴⁸

Pudor iusticiaeque soror

Incorrupta fides nudaque veritas⁴⁹

in vestris cordibus⁵⁰ obtineant locum, ut vestra opera spectantes, provocentur ad exemplum. Confessionem⁵¹ eorum delictorum Deo et praelatis offerre, temptationum⁵² pulsationes in ipso aditu detegite, quia stultorum incurata pudor malus ulcerat celat⁵³, et legendo, vires ministrat⁵⁴. Obedientiae bonum maioribus exhibete, eorum documentis animos inuite, quia quisque

Tum recte vivit, si curat id⁵⁵ esse quod audit⁵⁶.

Ab omnibus quae ira fieri amat temperate, quia verum est solum esse triumphum innocentiae, non peccare, ubi liceat posse. In optimis quoque et adiudicantes⁵⁷ temperantes estote, quiu

Est modus in rebus; sunt certi denique fines,

Quos ultra citraque nequit consistere⁵⁸ verum⁵⁹.

et

Metiri⁶⁰ se⁶¹ quemque suo modulo ac pedes⁶² verum est⁶³.

Nemo iniurius sit alteri, quia accipere quam facere praestat iniuriam⁶⁴. Patientiam, quae miseriarum portus est, amplectimini; quoniam

Nemo adeo ferus est, ut non miscere possit,

Si modo culturae patientem commodet aurem⁶⁵.

A nullo labore a praelatis proposito deterreamini, quia omnes clari et nobilitati labores, contentus⁶⁶ etiam

²⁷ inquietudine 2. 3. vit. R. h) ita vit. R. viciorum 1. 2. 3. c) lotharius corr. clotharius 2. qui post add. Regnavit annis quatuor. d) hildricus corr. hildericus 2. et ita 3. e) hebruno corr. hebruno 2. et ita 3. f) 2. superser. filio Anagisi. g) 2. post add. Regnavit Theodericus annis XVII. h) deest 3. i) reliqua desunt Ca. h) corr. 1. l) commentatio 2. 3. vit. Rem. m) accedere 1. n) ita vit. R. quam 1. 2. 3. o) nobis 1. p) ita vit. Rem. nemo qui 1. 2. 3. q) ancillarum 1. r) in c. deest vit. Rem. s) ita vit. R. inquam 1. 2. 3. t) et auribus itaque et manibus vit. R. u) vit. R. si 1. 2. 3. v) nequam = nequiquam 2. 3. nequaquam 1. w) vestri cordibus vestris 2. vestris c. vestris 3. x) temptatio 1. y) vit. inc. p. m. 2. 3. z) celando 3.) deest 3. a) ita videtur legendum, adiudicantis 1. 2. adiudicandis 3. adiudicatis vit. R. b) corr. 1. c) edd. Hor. rectum. d) e corr. 2. meriti 1. e) sese 1. f) pete 1. g) ita 1. 2. 3. contatendo edd. Cicer.

²⁸ Vide ipsum diploma in Act. SS. l. l. ²⁹ Horat. 6. 7. ³⁰ Horat. Epp. I, 16, 24. ³¹ Virg. Aen. Od. I, 3, 8. ³² Cic. 4. Catil. 2. ³³ Cicero XI, 71. ³⁴ Horat. Epp. I, 16, 17. ³⁵ Horat. Tusc. II, 5. ³⁶ Cicero Tusc. V, 38. ³⁷ Sunt Sermon. I, 1, 105, 106. ³⁸ Horat. Epp. I, 7, 98. ³⁹ Horat. Epp. I, 1, 1, 41. ⁴⁰ Horat. Od. I, 24, 39, 40.

funt tollerabiles⁴², et consuetudo laborum perperionem facit faciliorem dolorum⁴³. Seginitem devotale, quia tardis mentibus non facile comitatur virtus. Superbiam supra omnia calcate, ut vera donemini libertate, liber enim non est, quem superbus inflamat animus. Castitatem diligite, quia omnis sacra scriptura

Nil aut esse prius, melius nil celibe⁴⁴ vita⁴⁴.

5 *Prospera, quae sapientium animos fatigant⁴⁵, non vos delectent, quia
Quem res plus nimio delectare secundae,
Mulatque quacient⁴⁶.*

*Pacem prae omnibus et unanimis concordiam moneo tenendam, ut, sicut in duobus monasteriis estis
aggregati, ita gemina ferventis dilectione Dei et proximi, et quia ob uno pastore regimini, nunquam aliquo
scandalo vel scismate possitis distingui. Non vos quae ossa consumit rumpat invidia, quia*

Invidus alterius macerescit rebus opimis,

et

*Invidia Siculi⁴⁷ non invenerit tyranni
Maius tormentum⁴⁸.*

15 *Et de minori forte substantia non queramus,*

Pauper enim non est, cui rerum appetit usus⁴⁹,

*ipsaque vos cotidie natura ammonet, quam paucis, quam vilius, quam parvis eget rebus⁵⁰. Esto,
Non opibus mentes hominum curaeque levantur⁵¹.*

20 *Haec igitur meae sunt exhortationis monita, quae iamquam recessurum et ultimum valefacturum⁵², me
vobis communicatum oportuit, ut vestris tanto arcus imprimantur cordibus, quanto constiterit meo vos dis-
cessu gravari molestius. Quae si aliquem attulerint fructum, id mihi erit palmarium⁵³, id fieri⁵⁴ triumpho,
tude animus gaudebit impendio. Vos quoque, karissimi, morituros scitote, ideo poenitentiae tempus
indultum non paciamini queso transire incassum. Veniet, veniet dies certissima, cum frustra desideretis
unius usuram horae⁵⁵. Dum tempus est operamini bonum ad omnes, quia labuntur anni fugaces dieque
25 truditur dies⁵⁶.*

*Immortalia non speranda monet annus et album⁵⁷
Quae rapit hora diem⁵⁸.*

Mors ultima linea est⁵⁹.

Perpetuus nulli datur usus, et heres

30 *Heredem alterius velut unda supervenit undam⁶⁰.*

Pulvis et umbra sumus⁶¹,

Omnes una manet mors

Et calcanda semet via laeti⁶².

*In bono autem opere finientes, beati erimus, cum relictis corporibus cupiditatum omnium et emulationum
35 expertes fuerimus⁶³.*

56.^a *Obitus ipsius.*

Post has dulces paternae pietatis ammonitiones et extrema caritatis verba eorum super^b suo dis-
cessu merorem sedavit, et a contionando quievit. Deinde modica febre pulsatus, et sacrosancti corporis
et sanguinis viatico confirmatus, inter karissimorum filiorum manus unde animam suo reddidit^c creatori,
40 ubi Dei plurimum insudaverat servituti; verus Israelita egressus de Aegypto spoliavit vicinum conditori
suo foeneratum reportans talentum. Corpus eius honorifice curatum, cum multa melodia psalmodum et hymnorum
in oratorio beati Martini, quod ipse condiderat, est sepultum. Ubi et aliquandiu inquit, et secum Domino
vivere miraculis attestantibus indicavit. Successit illi dominus apostolicus vir Papolenus, cuius^d superius
mentionem fecimus. Deinde Sigilianus^e beati patris aequo iudicio approbatur. Subinde Goduinus annis
45 et morum maturitate grandevus^f, qui etiam sancti viri corpus transtulit, et in ecclesia beati Petri loca-
vit, lectum illius auro argentoque decoravit. Ubi per eius merita multa Dominus usque in praesens
operatur miraculorum beneficia, quorum ibidem congesta et descripta conservatur copia ad laudem et
gloriam nominis sui, quod est benedictum in secula. Amen^g.

CAPITULA LIBRI SECUNDI GESTORUM PONTIFICUM TUNGRENSIS, TRAIECTENSIS SIVE LEODIENSIS AECCLISIAE^a.

1. Proemium opusculi sequentis.

2. De sancto Theodardo.

a) celibe¹. b) e corr. 2. c) valefacturum 1. d) serio vit R. e) iam mortalia 1. 2. 3. f) alium edd. Hor.
g) deest numerus 1. 2. h) deest 1. i) reddidit 2. k) cui 1. 2. 3. l) Sigilianus vit. R. m) deest 1. Addit 2.
55 *Amc verum:* Libri sit primi finis mors sacra Remaeli. 3. Explicit liber primus. n) ecclesiae deest 1. Incipiunt capitula
sequentis libri 2. 3.

42) Ciceron. Tuscul. II, 25. 43) Ibid. II, 15. rat. Od. II, 14, 2. II, 18, 15. 54) Horat. Od. IV,
44) Horat. Epp. I, 1, 89. 45) Sallust. Catil. 11. 7, 7. 8. 55) Epp. I, 10, 79. 56) Epp. II, 2,
46) Horat. Epp. I, 10, 30. 47) Hor. Epp. I, 2, 173. 57) Od. IV, 7, 16. 58) Od. I, 28, 15, 16.
60 59—60. 48) Hor. Epp. I, 12, 4. 49) Ciceron. 59) Ciceron. Tuscul. I, 19. 60) Cui litteras dedit
Tuscul. V, 35. 50) Tibull. Eleg. III, 3, 21. 51) Terent. de monasterio Dagobertus II. rex a. 677.
Eunuch. V, 4, 8. 52) Ciceron. Catil. I, 12. 53) Ho-

3. De sancto Lamberto.
4. Quod pulsus ab episcopatu monasterium adierit.
5. Qualiter ibi probatus fuerit.
6. Qualiter denuo ad episcopatum raptus in eo^a vixerit, et Texandriae praedicaverit.
7. Qualiter a perfidis sit interemptus.
8. Item alia de eodem opinio.
9. Quod in Bawarri et^b pago Wirzeburgensi ad memoriam eius frequenter fiunt miracula.
10. Quid apud Lovinion ad memoriam eius contigerit.
11. De equo in rabiem verso et mortuo.
12. De quodam qui pedem foribus ecclesiae eius illisit et putrefactum amisit.
13. De eo qui vomitu furtum prodidit.
14. De contracto manifeste erecto.
15. Oratio ad sanctum Lambertum.
16. De sancto Huberto.
17. De sancto Floreberto.
18. De aliis septem episcopis.
19. De Francone episcopo, et quid eius tempore acciderit.
20. De Stephano et Richario episcopis.
21. Exemplar testamenti in quo testatur Richarius Stephanum condidisse responsoria 20 de sancta trinitate.
- 22.^c Item de Richario.
23. De aliis quatuor episcopis.
24. De Everhardo episcopo, et quid sub eo in Calabria contigerit.
25. De Nokero episcopo, et quantum omnia apud nos melioraverit.
26. Quam sapienter cuiusdam potentis cupiditatem eluserit.
27. De ecclesiis sancti Dionisii et sancti Iohannis euangelistae.
28. Quanta illi cura erga educandos pueros fuerit.
29. Qui et quales sub eo coaluerint.
30. Quod mitis humilibus, terribilis fuerit superbis.
31. De Baldrico episcopo.
32. De Walbodone episcopo.
33. Qualiter episcopus factus fuerit.
34. Quid placaturus imperatorem Henricum fecerit.
35. De vocatione eius.
36. De Durando episcopo.
37. De Reginardo episcopo.
38. De Nithardo episcopo.
39. De domno Wazone episcopo.
40. Qualiter in scolarem magisterio se habuerit.
41. Controversia ipsius in Iohannem praepositum.
42. Quid a rusticis sit perpessus.
43. Quod capellanus imperatoris Cuonradi sit effectus.
44. Quod Iudeum sententia veteris testamenti revicit.
45. Quod defunctis praepositis Iohanne et Lamberto praepositus efficitur.
46. Praepositus factus ut se habuerit, et quod praebendam fratrum melioraverit.
47. Qualiter exteriora administraverit.
48. Qualis interioris fuerit.
49. Quod defuncto Reginardo imperator Cuonradus illum episcopatu^d donare voluerit.
- 50.^e Qualiter in episcopatum electus fuerit.
- 51.^f Quod episcopus factus vigilanter sanctam religionem exequatur.
52. Quam largus cuiusque generis hominibus fuerit tempore sterilitatis.
- 53.^g De bello et karitate Wirdunensibus impensa.
54. Quod belli tempestatem maxima ex parte sedavit^h.

a) ita 4. invixerit 1. deest 2. 3. b) deest 1. c) XXIII. 3. et ita deinceps usque cap. 45. d) 1. 4. episcopum 2. 3. 55
e) LI. 3. f) LII. 3. g) LV. 3. et ita usque LXIII (pro LXL). h) sudavit 1. 2.

55. Quod castella praedonum everterit.
 56. De divisione gratiarum huic homini collata.
 57. Ut imperatori iniuste suspectus fuerit.
 58. Quid in causa Ravennatis episcopi senserit.
 59. Qualiter a comitissa Montis castrorum temptatus fuerit.
 60. Quod sollicitatus sit per litteras ut imperatori resisteret.
 61. Quod regem Francorum, ne Aquasgrani invaderet per litteras absterruerit.
 62.^a Episcopus Catalaunensis eum per litteras consultit, quid de hereticis censeat
 agendum.
 63.^b Responsio eius, quae sibi super hoc sedeat sententia.
 64. De hereticis nequaquam interficiendis.
 65. De apostolico eligendo quid sibi videatur per nuntium imperatori respondet.
 66. Insimilatus ab imperatore quid fecerit, quidve responderit.
 67.^c Quos vel quales praebendarios constituerit.
 68. De impendiis ab eo ad aedificia datis et vitae eius perfectione.
 69. De imminente corporis eius dissolutione.
 70. De confessione eius et unctione.
 71. Quod abbas Oibertus, ne 7 dies super eum faceret, exoravit.
 72. Quod Lethgia tanto pastore orbatur.
 73. Apostropha ad Lethgiam, ut religionem teneat sanctamque Coloniam imitetur.

EXPLICIUNT CAPITULA.

INCIPIT LIBER SECUNDUS GESTORUM PONTIFICUM TUNGRENSIS, TRAIECTENSIS
SIVE LEODICENSIS AECCLĒSIAE.1.^d PROEMIUM OPUSCULI SEQUENTIS.

Superiori volumine gesta Tungrensium pontificum sunt digesta, quae fideliter servant ordinem eorum quae relatu digna erant gestorum sive dictu, a 27 memoratae sedis episcopis, quorum primus beatus Maternus^f in cathedra Tungrensi fere 20 habuit successores. Sed beatus Munulfus, qui 21. extitit, ex auctoritate canonum a Tungri sedem episcopii^e amovit, et eandem Traiecti, ubi tunc temporis aptior locus erat, constituit; qui locus tandem episcopii sedem usque ad sanctum Hubertum servavit. Iaque propter patrocinia sancti martiris Lamberti, apud Leodium vicum publicam, ubi^b usque hodie perseverat, voluit esse caput episcopii. Deinceps quae sequuntur iussu priorum loci istius anno dominicae incarnationis 1056 ex alterius opusculi libello, quem quidam ex canonicis sancti Lamberti A.¹ nomine composuit^h monitu Idae venerabilis abbatissae, quae regebat monasterium sanctae Ceciliae virginis in Colonia, huic operi sunt annexa; cuius^l, ut ipse^m testatur, suscepti laboris causa talis fuit. Requiescit in eodem sanctae virginis monasterio corpus beatiⁿ Ebergisi, qui Tungrensi aecclēsiae praefuit 24; quod a Brunone archiepiscopo, qui dux fuisse fertur, a Trutmonia Leodicensis episcopii villa, ubi sepulchrum eius adhuc cernitur, illuc translatum esse affirmant⁶¹. De cuius vita quia^o nihil ibidem habebatur, eadem venerabilis abbatissa Ida memoratum Leodicensis aecclēsiae canonicum pudicum admodum familiaritate, quippe quae eum ex sacro fonte spiritalis mater susceperat, est aggressa, ut si quid in Leodicensi aecclēsia de eodem sancto haberetur, conscriberet et ei mittere^p non tardaret. Quae etiam sepe et multum de vita et moribus domini Wazonis, nostra^q memoria episcopi, percunctabatur, et nonnunquam inter audiendum aliqua vel extrema de eodem beato viro religiosos gemitus et pie recordationis lacrimas edere solebat. Hac nimirum splendida ancillae Christi inopportunitate sollicitatum se dicit, ut quod ultra vires fuisset, hoc opus nimis audacter arripere temptaverit. Et priorem quidem eiusdem opusculi sui partem ex praesentibus

a) LXV. 3. b) LXVII. 3. et ita usque ad LXX (pro LXVI). c) ita etiam 3. d) deest 2. 4. e) sine 1. f) marginis 1. 2. corr. ma: t. nus 2. g) ep̄ 1. et sic deinceps. h) ibi 1. 2. corr. ubi 2. i) ita 1. 2. Alexandri 3. 4. Anselmus Ch. k) deest 1. 2. 3. l) cuius — studium desunt Ch. m) ipsa 1. 2. 3. n) alio oramento in margine oppositum 1. o) emittere 4. p) vestra 1. 2. 3.

61) Vid. Anselmi litteras ad Annonem et I, 28.

27 episcoporum gestis se complasse, non est confusus confiteri, ita dicendo: „*Ex pontificum Tungrensium gestis, quae a sancto Materno usque ad beatum Remacum sunt porrecta, placuit quasi ex florifera prati amenitate descriptum de diversis floribus texere serutum. Cui deinceps annectere studuimus^a, quae de posterioribus sparsim aut legimus aut certa antiquorum relatione didicimus, et breviario quodam nomina singulorum cum paucis quorundam ipsorum gestis usque ad domnum Wazonem perstrinximus. De cuius vita et moribus extrema quaelibet dicendo, paato diutius inmorati sumus, tum ut posteris, si quis haec dignetur legere, tanti viri non negetur noticia, tum potissime quia hoc lacrimis vestrae pietatis negare non potui; quibus^b cum eiusdem venerabilis viri, numquam fatig, sed fama tantum cogniti, dulcissimam mentionem soletis amplexari. Quibus vere quod temptare ultra vires fuit, nisi cum auxilio divino voluntas optemperandi foret, a nobis extorquere potuistis. Unde contigit, ut ad pingendum pulcherrimum hominem a vobis^c coactus sim pictor ignarus, qui si in aliquo tanti viri laudes exilis ingenii seu tenuis stili vitio detrivi, ex oboedientia favorabiliter Christi sponsae impensa obsecundantis ignoretur ignorantia. Quae cum ita sint, nos quoque non inconvenienter eiusdem opusculi capite sublato^d, ut inoffenso pede servare possimus ordinem gestorum pontificalium, a successore sancti Remacii, beato videlicet Theodardo, novum ingrediamur exordium.*

2.^d De sancto Theodard.

c. 661. Beatus igitur Theodardus sub beato Remacio ecclesiasticis ad unguem disciplinis informatus, magistro ultro pontificatus honorem desiderio artioris vitae declinanti, in cathedra Tungrensi sive Traiectensi successit 28. Hic pro rebus ecclesiae sibi creditis dum regias aures pergit compellare, et contra pervasores praediorum ecclesiae auxilium postulare, in saltu quodam qui dicitur Biwalt haut longe ab urbe Nemetensi, quae usitato nomine Spira^e nunc dicitur, ab ipsis suae ecclesiae praedonibus ex improviso undique vallatur, et diffugientibus a se circumquaque comitibus, ipse innocens ibidem trucidatur. 25 Nec mora quanti meriti apud se vir iste fuerit, omnipotentis Dei clementia declaravit. Nam puella quaedam dum pia^e temeritate fila subtegmis, unde in frusta comminutum caput martiris colligaretur, dominae subtraxisset, rediens cum pecore^f ipsam dominam suam, eo quod pensum non redderet, vehementer offendit, adeo ut furore exagitata, pugnis et verberibus in ipsam insurgeret. Sed repente dum percutit, ipsa 30 graviori^g ictu, cecitate videlicet, divinitus percutitur. Perstrepat ilico lugens familia, adsunt^h accitiⁱ domesticorum plangore vicini. Exquisita diligenter tam subitae cecitatis causa, ad cadaver sacerdotis oculus cucurrit, rea illuc cum fide et precibus confluentium perducitur, in confessione criminis venia postulatur et impetratur; discitque ab eo^k misericordiam querere, cuius funeri paulo ante noluerat pietatem ab ancilla fuisse exhibitam. 35 Unde indigenarum sollicitudo certata^l de virtutibus sacerdotis tam evidenti indicio, eius ossa ibidem terrae^m mandare studentⁿ cum summa reverentia. Procedente^o vero tempore, successor eius, venerabilis patronus noster Lambertus, eadem magistri ossa inde ad nos transferre sepissime temptavit. Cumque multum reclamante rusticorum manu, et^p sui, ut aiebant, martiris ossa cum armis vindicante, hoc diu frustra esset, tandem 40 divina misericordia famulo suo in conspectu ibidem commanentium tantam^q concessit gratiam, ut inde transferendi tanti thesauri darent copiam sacerdoti. Quorum^r singulos uberrimis pecuniae muneribus cumulat relinquens^s, sacri funeris pignus ecclesiae suae sanctos advexit Lambertus. Cuius adhuc passionis diem eiusdem provinciae compatriotae singulis annis cum summa celebritate solent frequentare, et licet ossibus absentem, 45 meritis et signis, quae ibidem frequenter fiunt, se gaudent habere praesentem.

3. De sancto Lamberto.

Huic successit semper memorandus venerabilis noster patronus Lambertus in ordine 29. Is, ut perpaucis multa de vita eius perstringamus, beatus^t Lambertus ex nobilissima tunc temporis^u Traiectensium stirpe natus, a primeva aetate nobilitus in sancta 50

Quodestid
vit. Lam-
berti 1.

a) vide not. 1 paginae praecedentis. b) quibus — sublato desunt Ch. c) a vobis desunt 4. d) l. 4. et sic deinceps. e) desunt 1. 2. 3. f) peccore corr. pecoro 2. g) graviori corr. gravior 1. gravior 2. 3. graviore Ch. h) lugens familia adsunt 1. 2. 3. i) acciti 1. k) desunt 1. post add. 2. l) certificata 4. Ch. m) ter. ib. 2. 3. 4. n) student 4. o) procedenti 2. 3. p) ut 1. q) tandem 1. 2. divina — tantam desunt 3. famulo — tantam desunt 4. r) Quorum — relinquens desunt Ch. s) Passio sancti Lamberti episcopi et martyria. in margine 2. t) h. l. superscr. 2. 55 u) tunc temporis erasa 2. desunt 3. 4. leguntur 1. Ch.

religione conversatus, et ob meritum excellentis vitae ad supplendas iam dicti^a antecessoris eiusdemque^b pii praecceptoris vices raptus est potius quam electus. In quo videlicet episcopatus culmine, cum inreprehensibilis vitae gratia in ipso bonis hominibus eluceret imitanda, adeo pravis quorundam moribus erat invidiosa, qui ad tantam quandoque devoluti sunt insaniam, ut regem suum Hildricum^c nomine innocentem obruncarent, et hunc sanctum virum a sede pontificali deicere non perhorrescerent.

Stephani vii
Lamb. c. 3.

673.

Godesc. vii
Lamb. c. 2.4. *Quod pulsus ab episcopatu monasterium adiecit.*

Hac ille gratantissime contumelia accepta, quippe qui iam dudum ultro transitorios honores evasisse exortabat, ubi potissimum sanctos viros monasticae conversationis studio fervere constabat, Stabulaus monasterium a sancto Remaelo^d institutum adiit^e. Quique strenue noverat praeesse, ut abbatis⁶² imperio subesse sibi liceret expetiit et optinuit, atque ibidem per septem annos sanctam et angelicam^f conversationem in^g laboribus, in ieiuniis, in vigiliis et orationibus, in caritate, in patientia, immo^h in omni virtutum exegit observantia.

Godesc. vii
Lamb. c. 3.5. *Qualiter ibi probatus fuerit.*

Cumque nocte quadam, qua tempestas hiemalis solito asperior frigoris et nivium horrore incanduit, vir Dei ex carissimo suo illo usu fratrum vigiliis in Dei laudibus pergeret anticipare, a manu pie festinantis subito calceus est elapsus, atque aliquantus perinde sonus a patre monasterii est auditus. Isque statim eum qui taliter fratrum fregisset silentium, adiudicatusⁱ est cruci sub divo positae — nam haec erat ibidem huiusmodi corrigendis excessibus^j disciplina — nesciens tamen cui hoc imperaret, inflexibili addidit sententia. Ille velocius quam si prospera iuberentur, abbatis edicta facessit, et ut erat solo indutus cilicio, pedibus nudis coram cruce mundo crucifixus carnisque desiderii, orans et psallens perseveravit. Stat instar crucis ante positae, stat plane vivens Christi hostia, offerens caelo^k suavissimos odores oboedientiae, dum et obrigescenti prae algore corpusculo incumbentes fortiter contempnit nives, et psalmodiae^l nichilominus persolvit munus, procul dubio sic creatori suo multo acceptius. Vere eodem spiritu hunc nostrum et ex hoc iam supplicio martirem inflammatum esse crediderim, quo craticulatus ille Laurentius interius estuans exteriores flammam calcavit victor.

Godesc. vii
Lamb. c. 3.

Quorum par fides illo igne quem dominus Iesus in terras misit, vehementer ignita ad dispares poenas quasi insensibilia reddidit corpora; sicque alterum contemptus ignis caelo transmisit, alterius vitam ad maiores certaminum labores frigoris inmanitas interim parcendo servavit. Qui licet propter salutem multorum a gloria caelesti paululum sit dilatus, non tamen communi sanctis martiribus praeciosa morte nec multiplici certaminis

Stephani vii
S. Lamb. c. 6.

fructu tandem est fraudatus. Tegitur nive magis quam veste, ut dictum est^m, sacratissimum venerabilis viri corpus, eo usque ante crucem manens fixum et immobile, dum fratres expletis vigiliis ut frigentia caloribus curarent corpora, nuncⁿ in conclave^o his aptatum usibus sese conferunt, consideratisque omnibus, solum abbas deprehendit abesse beatum Lambertum, cuius absentiae causas requirens, agnovit a referentibus eum esse, qui ipsius iussu crucem intempesta^p nocte adierit, eum pene^q nudum et discalcium nive et frigore, intollerabili^r etiam vestitis, iam dudum excruciarum. Curritur ocium; sacerdos Dei vix dum agnosci valens extrahitur media illa nivium densitate, artusque^s sacri acsi in mortem rigentes prae frigore copiosis ignibus admoventur, non sine multa fratrum et abbatis maxime penitentia, se reum, se sacrilegum ingeminantis^t, qui talia in sanctum virum iudicare praesumpsisset. Nec prius abstulit sedulitas fraternae pietatis, donec cum Dei auxilio multa adhibendo fomenta afflictum corpus pristina incolomitate redintegrat.

Godesc. vii
Lamb. c. 3.6. *Qualiter denuo ad episcopatum raptus in eo vixerit et Texandriae praedicaverit.*

Non multo post devotio filiorum Traiectensis ecclesiae amissi pastoris sed vivi

Godesc. vii
Lamb. c. 4.

50 a) ita 1. et Ch. sti corr. beati Theodardi 2. b. Theod. 3. 4. b) que deest 1. c) in 2. postea corr. Hildoricum nomine filium Clodovei filium Dagoberti c. d) vocabulum erasum 2. e) adit 4. f) evangelicam 4. g) in laboribus — immo deest Ch. h) adiudicatus est 1. adiudicatus superac. et post corr. adiudicatus 2. adiudicatus est 3. 4. deest Ch. i) sic 4. et Ch. deest 1. 2. 3. h) deest 3. 4. l) psalmodiae 1. m) superac. 2. n) erasum 2. deest 4. o) clave 1. 3. corr. conclave 2. conclave 4. Ch. p) impesta corr. intempesta 2. q) pede 1. 2. 3. r) intollerabili corr. 55 intollerabili 2. s) artus 3. 4. Ch. corr. 2. arius 1. t) corr. ingeminantis 2. idem 4. Ch. ingeminans 1. 3.

62) Goddini, si quid in rebus tam incertis statuere licet.

dampnum sero^a reminiscitur^b. Tandem detrectans iugum impiissimi supplantatoris^c, qui indignissime oves dominicas per septem annos vexaverat, domnum Lambertum unanimiter sibi reposcunt^d episcopum. Quem diu multumque reclamantem, maiori violentia quam antea expulsus fuerit, de monasterio extractum ad sedem episcopii reducant, exceptumque egregio hinc Deo servientium, hinc pauperum Christi triumpho, iterum^e in cathedra pontificali sublimant. Tum vero quantam utriusque vitae, contemplativae scilicet et activae, perfectionem assecutus fuerit, a maioribus nostris conscripta evidenter ipsius declarat vita; quam his qui non legere, haec compendio scribimus, simul ne gloriosissimum patronum nostrum, cui multo ampliora debemus, silentio praeterisse videamur.

Godesc. vit.
Lamb. c. 6.
Hebr. 4. 12.

Texandriam eatenus idolatriae deditam constantior quam tunc cum sub nivibus stare^f, fortis bellator aggreditur confodere eo verbo, quod est penetrabilis omni gladio; nec mora, annuente Dei gratia, silvestris illa humanorum cordium feritas mansuescit, et vasta solitudo quae^g nichil aliud retro quam miricas^h noverat, ex Domini benedictione caedrumⁱ, abietem, pinum^k et buxum se suscipere laetatur; mediisque interiacens paludibus ager^l, diu sterilis et infecundus, alius centenos, alius sexagenos, alius trigenos, 15
Math. 13. 8. Domino fertiliter reddit fructus.

7. Qualiter a perfidis sit interemptus.

Godesc. vit.
Lamb. c. 7.

Talibus virtutum exercitiis^a ad gloriosum venit martirium, quo vitae ingressum, mortis exitum victor invenit. Violatores et pervasores^b rerum aecclesiarum duos fratres aliqui ex propinquis sancti Lamberti, ipso nesciente, interfecere; quod Dodo, proximus eorum, eodem tempore praepotens in domo regia, non alias quam in ipsum episcopum censuit esse vindicandum^c. Collectisque non paucis ad hoc facinus militum copiis, in pontificem cum rara domesticorum manu tunc forte Leodii commorantem, ut lupus in oves inlisit. Et primo diluculo domum praesulis, quam videre nonnulli tota illa nocte caelesti lumine instar dominicae crucis insigniri, audacissimus praesumptor^d 25 armatorum cinxit obsidione. At vir Dei intrinsecus somno, cui post vigilias defessa membra reclinaverat, improviso tumultuantium fragore expergiscitur; statimque nichil reniti vel contramoliri querens, cum et posset, — sciebat enim quia^e bellatores Christi exemplo magistri moriendo quam pugnando norunt vincere — totum corpus in oratione prosternens, praeciosam constantissime mortem operitur. Nec mora, adversariis ex 30 omni parte parietes domus inrumpentibus, multi ante^f pastorem trucidantium ferro ad caelum praemittuntur martyres^g, tandemque ipse pater venerandus, ut erat solo fixus, laetali vulnere est confectus; sicque cum oratione spiritum efflavit vitae. Nec est dubitandum, quin sanctam martiris animam exceperint^h laudes angelicae, cuius cadaveri non defueruntⁱ caelestes exequiae, quae eo^j loci ubi primum sepulturam habuit, videlicet 35 c. 13. Traiecti, ab idoneis testibus sunt compertae. Dodo^k autem, inmanissimi perpetrator sceleris, turpiter egestis^l intestinis, ante expletum annum vita privatus, aeterna morte est damnatus; caeteri nihilominus omnes, qui neci antistitis interfuere, alii inter se dimicantes se ipsos interemere, alii a demonibus vexati miserabile spectaculum divinae ultio- 40 nis in se hominibus praeberunt. Post aliquot autem annos sacerdotibus multisque aliis Deum timentibus revelatum est a Domino, corpus sacratissimum in locum passionis, scilicet Leodium, transferri debere. Quod fidelissime a beato Huberto successore eius est adimpletum. Nam^m effossum humo sacratissimum corpus, non corruptum et miris odoribus respersum repertum est; levatumque inde in feretro, in locum quo nunc colitur, cum omni honore est deportatumⁿ. Ubi inter eundem per illuminationem ceci et claudi 45 curationem, martiris sui virtutem Dominus confluentibus undique turbis dignatus est amplius declarare. Ex quo innumera ad tumultum eius, tum ante nos, tum nostra memoria ostensa sunt miracula, quae pro sui numerositate minime sunt conscripta. Quo^o modo vivit illic ubi vivit, qui tot miraculis vivit, ubi corpus mortuum requiescit? Non ergo pigeat sanctam Coloniam, multis martirum milibus insignitam, etiam hunc filiae suae venerari patronum, ut censeat se ei debitorem apud Deum in prece^p, qui tanti fuerit apud eam quae suae^q urbi praesidet aecclesiam.

c. 709.
Godesc. vit.
Lamb. c. 11.

c. 13.

c. 14.

a) vero 1. 2. 3. b) dampnum vero *erat* 2, ubi post corr. reminiscens; reminitur 3. c) supplantatoris 1. d) post corr. reposcit 2. e) verum 1. 3. post corr. iterum 2. f) quo — ager *desunt* Ch. g) credam 1. h) *ita legendum ex vulgat. epinam* 1. 2. 3. 4. i) *excrescit* 1. *cicis & corr.* 2. k) persuasores 1. l) iudicandum 1. 2. 3. m) quod 4. 55 n) antea 1. 2. 3. ante 4. CA. o) martires corr. martyres 2. p) exceperunt 1. q) defuerint 4. r) eum 1. 2. 3. s) Dodo 1. t) egestis 1. u) Nam — deportatum *desunt* Ch. v) *reliqua desunt* Ch. w) praesens esse 4. x) sui 4.

8. *Item alia de eodem opitio*^a

Huic beatissimo viro testimonium perhibet Regino abbas Pruniensis, ita scribens inter caetera in chronicis suis, quae a primo incarnationis dominicae anno usque in nongentesimum octavum eiusdem Domini annum extendit: „Tempore, inquit^b, Vigili^c papae habita est synodus^e Aquileiae contra hereticos, qui beatam Mariam solum^d hominem, non Deum hominem genuisse affirmabant. In qua synodo catholice institutum est, ut Maria semper virgo Theodocos diceretur, via non solum hominem, sed verum Deum et hominem genuit. Ea tempestate^f claruit Lambertus Tungrensis ecclesiae episcopus⁶³. Qui dum regiam domum zelo religionis accensus increpasset — sic habet alterius adhuc scripturae relatio nobis a prioribus relicta^g — rex Pippinus^h tunc temporis monarchiam regni tenens, sororem memorati Dodonis, legitima coniugi pelicem induxerat, et suadente diabolo licitos amores illicitis postposuerat. Pro qua re hic solus auctoritate sacerdotali principem publice adulteri arguere non reformidabat, et nunc minando terrores divini iudicii, nunc honestatem legalis thalami commendando, et contra turpitudinem adulterii detestando, hoc apud ferocem eius animum vir apostolicus effecerat, ut iam iamque minus in fornicaria insaniret. Quod ubi illa primum persentiscere potuit, furore simul et libidine estuans, qualis Hiezabel in Heliam, vel Herodias in Iohannem, fratrem gemebunda adit, fratri contumeliam a sacerdote sibi illatam memorat, ipsius instinctu aversum a se regis animum, mori sacius esse, quam tam honestis ignibus privari cum dedecore; faxit ut sacerdos intereat; nullus post hac regalis thalami fore discidium. Bibit ille transfusum a viperea sororis lingua alto pectore venenum, armat statim ex domesticis regiae domus ad necem episcopi milites auxiliarios, et miser dum in sacerdotis necem crudeliter grassatur, nescit quia sibi aeternam mortem, illi finem laborum et perpetuam pariat vitam. Hanc passionis eius causam scriptorem vitae ipsius ideo tacuisse arbitror, ne, ut fit, eorum incurreret offensamⁱ, quorum maiores tali notati essent infamia. Cuius vitae sanctitatem et gloriosae passionis dignitatem cum et rerum experimento, et auctoritate tot testamentorum approbemus, tum^j confidenter christianae religioni persuadere audeamus, hunc vere esse angelorum concivem et martyrum coheredem, quem gloriosa Dei genitrix apud nos in maiori ecclesia, inque omnibus quae ad illam videntur apenditia, suo dignatur consortio.

9.^k Quod in Bavari et pago Wirzburgensi ad memoriam eius frequenter fiunt miracula.

In diversis profecto terrarum partibus, ubi in honore et memoria venerandi martiris oratoria habentur constructa, pro eius meritis frequenter fiunt Dei^m miracula, ut liquido constet fidelibus, nichilominus eius preces vigere, ubi cineres eius cernuntur abesse, quam nobiscum ubi praesens est corpore. Est in Bavaria lacus, qui quandam infra se insulam blando stagnantis aquae allambit circuitu. In hac in honore sancti Lamberti situm est monasterium, quod ab antecessoribus domni Piligrini Coloniensis archiepiscopi ibidem cum claustro et officinis monasterio necessariis constructum, et opulentissimis praediorum redditibus ab eisdem est ditatum; ubi quod sepiissime ad memoriam sancti martiris et episcopi nostri miracula Christi fiant, frequenter audivimus. Haud longe ab urbe Wirzburg vicus cognomento Duckelinhusen⁶⁵ ecclesiam habet in honore eiusdem sancti martiris, ad quam in anniversario passionis eius undique confluere consuetudinem habent provincialium frequentia, atque huc copiosa frumenti, vini et peccorum convehere sancto martiri xenia. Dumque devote studentⁿ offerre carnalia, praeter invisibilia animarum amminicula sepiissime laesorum quacumque parte corporum etiam sese gaudent inde^o referre medicamenta. Testis est domnus Thietwinus^p episcopus⁶⁶ et quotquot ex illis partibus ad nos venire solent clerici sive laici.

a) desideratur apud Ch. hoc copul. b) quondam post add. 2. c) sub Iustiniano imperatore post add. 2. d) non solum 1. e) Et sequitur post add. 2. f) sub Iustiniano minore Leone et Tiberio post add. 2. g) pipinus corr. h) pippinus 2. i) incurrit offensam 1. 2. 3. j) cum 4. k) deest 1. 2. 3. l) longe abiter Ch. m) deest 3. 4. n) student 1. o) inde se 4. p) Thicuvinus 4.

63) Minus accurate Reginonis verba reddidisse ait Hirsch in commentatione de Sigeberto Gembl. p. 298. 65) Diakelhausen. 66) Leodiensis, successor Wazonis, natione Noricus de Bavaria, ut scribit Albericus. MARTENE, Act. SS. Sept. V, 541. 64) Cfr. quae de his do-

10.^a *Quod apud Lovinon^o ad^a memoriam eius contigerit^o.*

Nec inter haec praetereunda esse arbitror quaedam de miraculis eiusdem sancti martiris, quae me ante biennium a presbitero quodam nomine^o Wirino^o contigit audisse. Possessiuncula quaedam est^b huius aeclesiae nimis contigua oppido, quod Lovanium nomine diminutivum ex suo nomine eidem villulae indicit vocabulum; cognominatur enim⁵ Loviniol. Continetur in eadem possessione aeclesia, quae ut ea lignea antiqua patrum religione diu est servata, sed¹ eius parietes nunc minores meliorare student cimenti et lapidum structura. Referebat memoratus presbiter, se multa audisse et vidisse in eodem loco gesta Christi domini miracula. Quae cum maiori ex parte memoria exciderint, pauca quae in mente veniunt, strictim^h statimⁱ memorare. 10

11.^a *De equo in rabiem^o converso^o.*

Pullus equi indomitus aliquando ad parietem ipsius aeclesiae latera^o confricabat, statimque^g in rabiem versus, non multo post cecidit mortuus.

12. *De quodam qui pedem foribus aeclesiae eius^o illisit et putrefactum amisit.*

Adolescens temerarius puellam quandam opprimere volens, rapido cursu post illam fugientem ferebatur. Illa pernicibus plantis insequentem^o diu fatigans iuvenem^l, alium evadendi locum minime inveniens, in^o memoratam aeclesiam confugit, fores diligenter exclusit. Quam ille celeriter insecutus, ut erat amore simul et furore exestuans, cum maximo impetu pedem eiusdem sacris foribus inpegit. Ignotum est^o an fores praefregerit, sed pes pro tanta temeritate tam graviter collisus est, ut deinceps per annum 20 integrum cottidie excrescente^o affectus dolore, tandem putrefactus et miserabiliter a iunctura tibiae seiunctus ceciderit. Sicque miser ille evidens omnibus spectaculum dedit, sacra loca non revereri quantum sit periculi.

13. *De eo qui vomitu furtum prodidit.*

Pleps eiusdem parochiae, sicut et vicinarum circa regionum, solent quaecumque 25 possunt alter alteri subripere, annonam, vestem seu quamlibet aliam subpellectilem, ubi aperte nequeunt, latenter involare, pecudes sibi abigere, de caetero nec bannum sacerdotis, nec terrorem alicuius potestatis, qui eiusmodi sceleribus prohibendis ne dicam^o rarus, immo nullus est, reformidare^o. Factiosus quidam unus de talibus porcum vicino sublatum cum aliis similia secum actitare solitis coxerat et comederat. Postera die, 30 quae dominica habebatur, populo ad aeclesiam concurrente, iste licet facti conscius, propius altarii cancellos impudenter, unde omnium oculis contiguus esset, astitit. Proclamatio ad presbiterum de sublato porci dampno perferitur; statimque ab eo, si quis eius rei in facto seu conscientia reus sit, bannitur. Dissimulante illo videlicet praedone et aliis facti consciis, conclamat pleps omnis cum sacerdote, orans ut omnipotentis Dei 35 misericordia propter praesentem sanctorum memoriam talium praedonum diu non sineret homines latere nequitiam. Vix dum haec verba compleverant, cum ecce praedo ille temerarius abiuratam cum obsceno vomitu cepit praedam reicere. Namque ferunt qui^o videre, multa suillae carnis frusta cum parte pedis, quae pridie consumpta, iam digesta esse poterant, ore eius effluere. Turpius factum turpi prodentem nausea expellunt ab 40 aeclesia, nec absistunt donec evidentius fatetur ubi, quando, quicum eundem porcum abegerit. Pro huiusmodi miraculis Domini non parva eidem loco servatur reverentia, nichilque indecens, quod inultum sit, circa eandem aeclesiam sive atrium eius credunt posse contingere^o. Idem presbiter ovibus caeterisque pecudibus suis idem atrium propter 45 timorem vicinorum praedis inhiantium, ad pascua pervium fecerat, sed eorum animalium aliquod diu vivere posse, propter quod callem illicitum sepius per atrium trivissent, negabat.

14. *De contracto manifeste erecto.*

Liceat^o adhuc ad laudem et gloriam Domini martirisque eius preciosi unum enarrare, cuius nostra memoria gesti in praesenti aeclesia, ubi venerandum eius requiescit 50

a) deest 4. b) quid 1. c) Loviniol 4. Ch. d) in 2. 3. 4. ad Ch. e) caput longe brevius ap. Ch. f) sine nomine 2. g) Wirino 3. Waritio 4. h) eius 1. i) sed eius deest 3. 4. k) structura 1. 3 corr. strictum 2. l) stat 1. 2. 3. statim 4. Ch. m) IX. 4. et deinceps alioquin videri capitis numerus. n) rabiem 2. o) verso 3. 4. p) latam 2. 3. q) que deest 1. r) deest 3. 4. s) insequentem 1. 2. 3. 4. insequentem Ch. t) fatigatus iuvene 4. u) deest 4. v) Ignotumque 3. 4. w) excrescent 1. 2. 3. x) ne dicam deest 4. y) hucusque deest omnia ap. Ch. z) quod 4.) abierit 1. a) sequentia desiderantur ap. Ch. b) initium deest ap. Ch., reliqua omnino differunt. 55

corpus, tot esse possunt testes, quot qui hoc idem videre sunt superalites. Adolescentulus quidam a primis puericiae annis claudus^a aecclesiam et quocumque procederemus cum scabellis pertereptare^b, et continuis septem annis erga signa pulsanda, hostia seranda et reseranda, sedulus esse solebat; cottidie ex fraternarum stipe elemosinarum alebatur. nec aliunde vivere noverat. Unde contigit, cum inter fratres sermo incideret de gyrovagis quibusdam, signa in sese^c facta mentientibus, ut si iste erectus foret, sine dubio hoc credi debere asseveraretur, quippe qui prae nimia simplicitate nedum aliquid fingeret, longe prius falli quam fallere posset. Taliter apud nos septem paulo plus minusve conversatus annis, quadam vice, sicut erat hilaris et ad exhibenda talia agilis, sed caetera omnino claudus et debilis, ad mensam fratribus occurrere festinans, criptam in qua sancti martiris est mausoleum pergit claudere. Venitur ad sinistri lateris hostium, cui dum summis innixus articulis, pessulum obdere tenderet, sensit paulatim nervos^d laxari, tybias a coxis disiungi, adeo ut non iam articularum amminiculo subrigi, sed si^e se ita posse crederet, totus in directum ad hoc valeret assurgere. Miratur ac stupet simplicitas adolescentuli novam in se recte incedendi potentiam, nec unde sibi hoc contigerit^f intelligere valens, nescio timore an pudore, rem nulli puplicat; ita^g itaque incasum scabellis aliquamdiu, multo nunc quam ante vere debilis inpotentior. At tandem ex matriculariis quendam ad se secreto advocans, eidem quid donante Deo posset ostendit. Ille primum prae pavore rei inusitatae fugiens, sed subinde resumptis viribus rediens, tempus et ordinem curationis inquisivit, illo simpliciter narrante cognovit, nobis narravit, et ex illo scabellis in virtutis testimonio ante martiris tumulum derelictis, novos baculo sustentante didicit regere gressus. Contractum prius et post erectum vidimus, aliquantis eum postea annis vixisse vidimus, scabella in testimonium virtutis retinemus. Haec ideo non dicimus, ut cottidiana Dei in nos ob sancti martiris meritum beneficia extenuare velimus, quae tot ac tanta sunt ut humanus ea vix comprehendere valeat animus, sed ut his qui nova et inusitata mirari consuevere satis faceremus, et ut nova memorando ad disquerenda cottidiana studiosorum sollicitudo excitaretur.

15. *Oratio ad sanctum Lambertum.*

Iam ad te noster vertatur^h sermo, martir Christi inclite, servulorum preces ne adverserisⁱ obsecro. Tu fonte euangelico maiorum rigans pectora, terram simul precioso irrigasti sanguine^j. Spiritus caelum possidet, terra servat cineres, nos eosdem veneramur, qui terra et cinis sumus, ut peccata servulorum quae^k exsuperant harenas numero et pondere^l, tuo precatu deleas. Per tuum^m quo hanc aecclesiam fundasti, pastor, sanguinem, quique ipsamⁿ ex minima ferme exequasti maioribus, oramus, quod enutristi, plus tuere precibus. Non^o petimus augeri fundorum ex^p redivitibus; fuerit hoc^q maiorum moribus praedictorum, scientia pollentium, rem auxisse publicam. Nos minores sufficiat talium vel longe sequi vestigia sub te patre, te tutore teque dulci praesule. Nullam tuorum ovium peccati contagio^r sinas esse morbidam, sed et si qua mortali labe est confecta, per lamenta poenitentiae tuo ovili rursus diguam esse facito. Depelle^s primam turgidam cum livida filia superbiam. Absit ira, absint odia, nullum locum in fraternis cordibus habeat discordia. Foris pugnae, intus rixae^t, tuo interventu omnia sint pacata. Fugiat cum sodali gula turpis ebrietas, cedant et invicem pugnantia, luxus et avaritia, cedat et libido, animarum mille ferens naufragia. Obtine, quaesumus, prece tua tibi servientibus a Deo veram cum patientiae benignitate humilitatem. Karitas non ficta in nobis cum fraterna regnet concordia, pax interior exteriora bella derideat^u, cum sincera sobrietate adsit cibi temperantia, caro Dei adiutorio castitatis edometur legibus. Pro ambitu terrenorum appetitus veniat caelestium, pro amore praesentis seculi numquam dormitet horror iudicii, praedonis ferrum retunde^v visibilibus, multoque magis hostes preme^w invisibilibus. Isti enim necant animas^x, illi nisi exteriora tollant, nil agunt amplius. Neminem de grege tuo Vehement illius crudelissimi, obnixi deprecamur, sinas gutture absorberi^y; sed si quem tuorum dentibus arripuerit, eum pro tuis meritis circumplectentis

a) deest 3. 4. b) sic 4. Ca. pertereptare 1. 2. 3. c) sic 4. d) deest 3. 4. e) sic 4. f) contigeret 1. 2. g) sic 4. ut 1. 2. 3. h) sic 4. i) sic 4. B1. 2. veneratur 1. 2. 3. cipula 15—18 deficiente cod. C. ex B1. 2. se restituere affirmat Ca. h) adversaris 1. i) s. i. 4. m) quae—pondere datur B1. 2. n) sic 4. to 1. 2. 3. cum B1. 2. o) sic 4. ipsa 1. 2. 3. p) sic 4. nos 1. 2. 3. non—praesule deest B1. 2. q) a rasura 2. r) prurigne B1. 2. s) repello 4. B1. 2. t) sopiantur addunt B1. 2. u) bellare rideat 1. bella rideat B1. 2. v) reconde B1. 2. w) deest 3. 4. x) animam 4. y) absorberi 1.

armillae gratia per maxillae foramen liberet. Ora^a pro spiritibus eorum, quos tibi hac in eadem ecclesia Dominus aggregavit^b retroactis temporibus. Ora postremo pro omnibus et viam universae carnis ingressis, et modernis qui eodem tendimus, et sequentis aevi posteris, ut omnes simul ab auditione mala liberemur in adventu iudicis. Ut hoc possis, aput primogenitum suum adiuvet te Theodoche optima, namque debet tibi suis-⁵ que tecum servulis. Concedat nos idem vestris meritis nos ita sibi vivere, ut placatus nobis appareat in novissimo districti die examinis; cui sit cum aeterno patre et spiritu sancto laus et gloria per infinita secula seculorum. Amen^c. Iam dudum longius a suscepti operis intentione evagati sumus, petita venia ad propositum redeamus.

16. De sancto Hupertio.

768. Igitur successit sancto Lamberto venerabilis pater Hupertus in ordine episcopali tricesimus; cuius vitam qui plenius nosse volunt, ad vitam eius, quae virtutibus plena
 67 aput nos habetur descripta^d, recurrant. Sed ne nos eum silentio praeterisse videamur, tantum de eo dicamus, quantum scientibus non sit onerosum, nec omnino ignorantibus obscurum. Hic cum ossibus beati Lamberti^e Leodium transtulit sedem episcopii, quae 15 eatenus habebatur Traiecti. Ipse primum in humili Leodio, Deo opitulante, religionis posuit fundamentum, unam tantum ecclesiam ordinando, eandemque pro temporis oportunitate fabricis caeterisque insignibus adornando. Ius civile oppidanis tribuit, vitam et mores ipsorum disciplinae freno composuit. Libram panis, libram vini, modiumque, quae nobiscum perseverant usque hodie, sapienter constituit^f. Tandem multis virtutibus 20
 727. plenus, in senectute bona migrans ad Dominum, a semet dictatam in ecclesia, quae nunc est apostolorum principis, apud nos accepit sepulturam. In qua cum post septuaginta annos corpore iam futurae resurrectionis gloria demutato inveniretur, obtentu
 825 Ludowici, filii Karoli Magni, in pagum Arduennam est translatus^g, ibique ex^e satis amplis
 817 redivitibus fidelium devotione oblatis proprium illi conditum est monasterium^h. 25

17. De sancto Floreberto.

- Post hunc 31. episcopatum suscepit Florebertus, dictus quidem, ut vulgatum est, 71 sancti antecessoris filiusⁱ. Quem si carnalis idem pater ante sanctae religionis generavit habitum, nichil de dignitate derogari potest alterutri; sin vero spiritualis alter patri erat filius, nichil obest, immo multum prodest, spirituales filios si bonis patribus 30 contigerit succedere. Huius corpus cum Petro et Audoleco^j, qui occisi sunt cum beato
 746. Lamberto, uno compositum est sepulchro^k.

18. De aliis 7 episcopis.

769. Tricesimus secundus sedit Fulgaricus^l, 33^m Agilfridus, ad quem Karolus Magnus
 787. Desiderium Italiae regem Leodium misit in exilium^m. Cui successit 34ⁿ Gerbaldusⁿ, 35
 810. postque illum 35° suscepit episcopatum Walcaudus^o; cuius anno quarto, qui est ab domi-
 814. nica incarnatione 814, Karolus diem clausit extremum. Walcaudo^o successit Eirardus^p
 831. in sede 36°, 37° Hircarius^q.
 842.

19. De Francone episcopo.

834. Tricesimus octavus possedit Franco Leodium, a Traiecto transvectam episcopalem 40 cathedram, quam ibidem circiter 48 annos prudenter regere studuit, inter asperimas

a) in sequentibus longe differunt B 1. 2. finis desideratur. b) congregavit 3. 4. c) Passio Lamberti finitur praesulis alio in margine 2. d) instituit B 1. 2. e) deest 4. f) Andoleto B 1. 2. g) Fulcarius B 1. 2. h) Walcaudus 4. in 2. in margine adscriptum est: (Iste) Walcaudus re(st)auravit a funda(ment)is monasterium in (A)rdunna in loco qui (dicitur) Andainus. quod mo(n)asterium fundaverat . . . beregisius . . . sinchro(n)os sancti Huberti . . . quod etiam (usque ad 45 tempus eiusdem Wal(c)audi incoluerant canonici. Sed Walcaudus monachos ibi locavit . . . corpusque sancti Huberti transtulit illuc a Leodio consensu Ludowici imperatoris filii Karoli Magni . . . locumque ipsum possessionibus amplians ossa sancti Beregisi in vicino ipsius monasterii tumulata ad idem monasterium transtulit ac loculo imposuit^o. i) Pircardus B 1. 2. k) Hircarius B 1. 2. l) deest 2. m) caput plane diversum dedit Ch.

67) Vid. S. Huberti vitam ab auctore coaevo scriptam apud Surium VI, 45. 68) anno 13. praesulatus. Vit. S. Hubert. 69) Cfr. Sur. VI, 56. 70) Cfr. historiam monasterii S. Huberti Andaginensis ap. Martene et Durand in coll. ampl. IV, 918. 71) Hoc testatur auctor vitae S. Huberti, Floreberti aequalis. Sur. I. I. p. 52. 72) Vid. Act. SS. April. III, 377. 73) Ad Fulcarium episcopum Tungrensem dedit epistolam Zacharias papa. circa a. 751. 74) Cfr. annal. Laubiens. et Leodiens. 774; sed 50 maior fides habenda videtur ann. Sang. qui regem Corbeiae obiisse tradunt. 75) a quo conscriptas quasdam epistolas ediderunt Martene et Durand collect. VII, 16. 76) Cfr. historia monast. S. Huberti Andagin. c. 5. Anno 831 die 19. mens. Aprilis Walcaudum adhuc inter vivos fuisse confirmant Ludowici Pii litterae eodem die scriptae ap. Chapeau. I, 154.

fluctuantis seculi procellas. Huius enim tempore legimus⁷⁷ diram Nortmannorum gentem cum duce suo crudelissimo Godefrido a transmarinis partibus nostros fines irrupisse, et ex oceano quidem in Rheni partim in Mosae alveos subito tantum evolasse exercitum, ut relicto in fluviis navigio, incredibili pedum velocitate utrobique terras percurrerent, et vastante omnia cede et incendio illi quaeque vellent, iterum ad naves verterent. Adeo nescio quis terror divinae ultionis animos^a eorum, quibus est cordi armis libertatem tueri, invaserat, ut nullam in armis spem ponentes, servire quam rebellari^b maluerint. Sed et si qui tale aliquit temptassent, numerosam nostratum copiam paucis eorum sepius turpiter terga dedisse compertum est. Huic tantae miseriae invictissimam retro Lutharingiam principis Lotharii crimen involvit; qui dum honestos legitima uxoris amores illicitis concubinae posthabuit, ipsos, quod dictum^c est nefas, sacerdotes in perniciosissimum erroris sui miserabiliter praecipitavit consensum⁷⁸. Namque adulterinam convocantes synodum, falsis dant locum accusatoribus, ut reginam Tietbirgam arcessant adulterii. Illa dum contra querit excusare, acsi scortum repulsa, regali indigna iudicatur thalamo, mecho dissimulante et scelus iam duplicatum occultante, quod quasi tristaretur, iudicio episcoporum dulci sese privari coniuge. Nec multo post a legalibus thalamis iniusto facto divortio, non caelat mechus, quid^d maligno corde machinatus fuerit; cum Waldrada enim turpi volutatur adulterio. Auditur hoc Romae; nuncius⁷⁹ huc statim a beato papa Nicolao mittitur, qui diligenter omnem rei veritatem investiget. Venit ergo responsalis domni apostolici. Ut auditum Romae fuerat, ita verum esse reperit: archiepiscopos Guntharium Coloniensem, Tietgaudum vero Treverensam, tanti mali fautores deprehendunt simul et auctores, qui Metensem synodum turpiter regalium nuptiarum iniusto fedaverint discidio. Convocantur Romam cogente apostolica auctoritate cum Lothario rege archiepiscopus uterque. Rex de iniusto legalis matrimonii divortio^e canonicis legibus insimulatur. Rex se esse laicum, canones ignorare confitetur; sed super hoc in omnibus se episcopali paruisse iudicio. Coniuge amissa, non negat se duxisse aliam, eo quod ita iuvenilis calor aetatis poposcisset⁸⁰. Quid ultra memorem? Thietbirga legitime debere esse regina, altera Waldrada scilicet adiudicatur adultera, archiepiscopi, qui huiusmodi flagitio assensum dederant, sacerdotali dignitate privantur. Sed contempnunt infelices, rex et alter archiepiscopus Guntarius videlicet, apostolicam auctoritatem. Rex enim contempnit iusiurandum, quo fidem legitima reginae se servaturum sponderat, et volutabro potius delectatur adulterii; ille praesumptuoso fastu divinum audet celebrare officium. Ob quam rem illi ambo eisque consentientes anathemate dampnati sunt ab apostolico. Huius causa reatus adeo miseros fecit Galliae populos, ut, sicut supra memoravimus, Dei omnipotentis ira barbaram Nortmannorum gentem omnino sineret praevalere nostratibus. Tandem divina ultio regem ferit cum archiepiscopis⁸¹. Nam dum fide veniam ab apostolico querunt, atque inde humanitatem summi sacerdotis experti redeunt, intra Italiam peregrini interierunt. Ea tempestate aiunt nostrum episcopum Franconem non ferentem diutius indigenas vastari ab externis praedonibus, tandem pro defensandis aeccliesiae rebus, pro viduarum et orphanorum causis in libertatem vindicandis arma sumpsisse, in barbaros hostes sepiissime fortiter dimicasse, donec a tanta pervasorum peste cum Dei adiutorio patriam liberaverit⁸². Et quia pro hac necessitate crebro humani sanguinis effusioni interfuerit, memorant, quod ipse spon-

a) animus 1. 3. corr. animos 2. b) rebellare 4. c) dictu 4. d) quod 4. e) dissidio 4. f) archiepiscopo 1. g) liberavit 4.

77) Auctorem in sequentibus paulo liberius Regi- Franco episcopus S. Landberti vocatur. In curia nonem ducem secutum esse, non ex ipsis quidem Caroli Calvi postea versatus est; Hincm. et Begin. verbis, at ex rebus apparet. Anno 881. Leodium ann. 869. 876. 79) Romualdus Portuensis et civitatem, Traiectum castrum et Tungrensem urbem Johannes Ficodensis episcopus; dein Arsemus, Ortensis episcopus, apocrisiarius papae i. e. responsalis. 80) Haec non leguntur apud Reginonem. Ex defensione quam Romam misit Lotharius (cfr. Hincm. 864.) videntur desumpta. 81) Obiit Theetgaudus Trevirensis a. 867, Guntharius Coloniensis a. 869. mense Jul. munere episcopali se abdicavit testibus Bert. annal. Eodem anno mortuus est Lotharius.

78) inter quos Franconem abbat. Lob. c. 16. 79) inter quos Franconem abbat. Lob. c. 16. 80) Haec non leguntur apud Reginonem. Ex defensione quam Romam misit Lotharius (cfr. Hincm. 864.) videntur desumpta. 81) Obiit Theetgaudus Trevirensis a. 867, Guntharius Coloniensis a. 869. mense Jul. munere episcopali se abdicavit testibus Bert. annal. Eodem anno mortuus est Lotharius.

79) inter quos Franconem abbat. Lob. c. 16. 80) Haec non leguntur apud Reginonem. Ex defensione quam Romam misit Lotharius (cfr. Hincm. 864.) videntur desumpta. 81) Obiit Theetgaudus Trevirensis a. 867, Guntharius Coloniensis a. 869. mense Jul. munere episcopali se abdicavit testibus Bert. annal. Eodem anno mortuus est Lotharius.

80) Haec non leguntur apud Reginonem. Ex defensione quam Romam misit Lotharius (cfr. Hincm. 864.) videntur desumpta. 81) Obiit Theetgaudus Trevirensis a. 867, Guntharius Coloniensis a. 869. mense Jul. munere episcopali se abdicavit testibus Bert. annal. Eodem anno mortuus est Lotharius.

880. taneus se officio altaris abdicaverit. Ipso amenum^a huic nostrae ecclesiae contulit iustis
 82 num^b, abbaciam Lobiensem⁸² et praeposituram Fossensem adquisivit⁸³. Quem omnipoten-
 tens Dominus ut pius pater flagello suo corripere voluit, et quicquid sibi in eo displi-
 cebat ad purum^c excoquere. Nam ante finem vitae diutino corporis fatigatur languore,
 animae, ut credimus, integratur sanitate, quam multis tribulationibus attritam caelestibus 5
 901. apothecis credimus reconditam. Domus sanctae Mariae et^d sancti Lamberti terrae cre-
 ditos eius^e servat cineres⁸⁴. Circa idem tempus cathedra Coloniensis per septem annos
 85 pastoris experta⁸⁵, vastata a Nortmannorum rabię urbe et ecclesiis sanctorum cede et
 870. incendio, propiciante demum divigilate, Willebertum suscepit archiepiscopum⁸⁶. Cuius
 tempore domus sancti Petri, quae adhuc ibidem praesto est, ab ipso et ab aliis complu- 10
 ribus episcopis est dedicata, ubi pridie quam dedicaretur, ingentes demonum strepitus
 sunt auditi conquerentium, se a noto propelli habitaculo.

20. De Stephano episcopo et Richario.

901. Tricesimum nonum habuimus Stephanum, qui eo quod Metensis ecclesiae fuerit
 canonicus et protomartiris alumnus, de inventione ipsius quae cantantur responsoria edi- 15
 disse dicitur. Verum ut de incertis taceamus, idem vitam sancti Lamberti simpliciter
 antiquitus dictam⁸⁷ urbani sermonis expolivit facietis^f, et responsoria quae in sollempni-
 tate eius cantamus, composuit; scribens ad dominum Herimannum archiepiscopum, memo-
 ratum Willeberti successorem. Idem ipse responsoriorum, quae de sancta Trinitate cantantur,
 auctor fuit^g, quod nos quidem ignorabamus, credentes, quod fama habebat, nescio quem 20
 Hubaldum ipsorum fuisse compositorem. Sed infra hoc fere decennium, dum aliquae in
 armario revolverentur cartulae, insperato una ex his inventa est a successore praedicti
 venerabilis Stephani nomine Richario edita, cuius exemplar, ut fidem astruamus omnibus
 quicumque huius rei veritatem scire volunt, non ab^h re credimus huic inserere opusculo;
 quod in hunc modum continetur:

21.¹ Exemplar testamenti, in quo testatur Richarius Stephanum condidisse
 responsoria de sancta Trinitate.

Omnibus^h sanctam Trinitatem confitentibus, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, Patrem
 plenum Deum in se, Filium plenum Deum a Patre genitum, Spiritum sanctum plenum Deum.
 a Patre et Filio procedentem, non tamen tres Deos sed unum Deum, Richarius Tungrensis 30
 aecclesiae episcopus, gratia vobis et pax a Deo Patre et Filio eius domino nostro Iesu
 Christo et Spiritu sancto. Si aliquid utilitatis vel fructificationis in aecclesiasticis rebus nobis
 commissis ordinare valeamus, quantoties accelerare debemus. Idcirco noverit industria fide-
 lium, tam praesentium quamqueⁱ futurorum, quia venerabilis vir, praecessor videlicet noster
 Stephanus, in honore sanctae Trinitatis quaedam responsoria cum antiphonis nocturnalibus 35
 sive matutinalibus necnon vespertinalibus totumque ad plene officium dulcissime modulatio-
 nis stabilire curavit, credens sibi suaeque aecclesiae liquido profuturum, si illi debitas laudes
 speciatim deferret; cui nichil addi vel minui potest, quia semper est quod est, cui proprium
 88 est quodⁿ sempiternum est, cui idem estⁿ vivere et intelligere⁸⁸. Hanc quoque semitam
 vestigiū suprascripti firmiter incedentes, curavimus quoddam oratorium in aecclesia sancti 40
 Lamberti, ubi ipse quiescit, struere, atque in eo altare statuente^o, quamvis a cunctis fidelibus
 Deus et Dominus vera et sempiterna unitas in substantia ubique fideliter adoretur, quia^p
 una substantia est Pater et Filius et Spiritus sanctus, tamen in honore ipsius sanctae Trini-
 tatis dedicare maturavimus. Sequitur deinceps cuiusdam fundi ad idem altare traditio;

a) Amatum 4. b) iustinum 1. Lustinum 6. c) ita 4. apurum 1. sed a expunctum, apurum 2. 3. d) deest 1. 2. 3. 45
 e) esse 1. 2. 3. f) facetus 1. g) reliqua desunt Ch. h) ab 4. i) deest 2. 3. k) praecisum textum dedit Ch.
 l) deest 1. m) cui 1. 2. 3. n) deest 4. o) struentes 3. 4. p) quod 4.

82) a. 889. Annal. Lobiens., Folcain. gest. abbat. 884, 894, 898 datis apud Chapeav. I, 160 seqq.
 Lobiens. Privilegium donationis Arnulfi regis 15. 84) Ex libro Leodiensi commemorationum haec af-
 Nov. 889. Francofurti datum vid. ap. Miraeum I, fext Chapeaville: Quinto Idus Ianuarii commemoratio 50
 650. Ad Notgeri tempora usque Leodienses epi- frater nostrarum presbyterorum domini Franconis
 scopi Lobiensem abbatiam administrarunt, quod episcopi qui dedit nobis duos mansos in Merheia.
 quam male tulerint monachi, vide in gestis abb. 85) Anno 863. Guntharius Roman ierat. 86) Ann.
 Gemblec. Dachery II, 762. Cfr. quoque continuat. Coloniens. Mon. I, 97. 87) a Godescalco; vid.
 gest. abb. Lobiens. ib. p. 743. 88) Quae alii Act. Sanct. Septembr. t. V. Hist. litt. Franc. tom. 55
 donarunt reges, Carolus Crassus, Carolus Sim- VI, 168. 89) Cfr. Ciceron. Tuscul. V, 38.
 plex, Zuentiboldus, vide in tabulis eorum ann.

unde, ut^a ibidem continentur, luminaria et reliqua divinae servitutis iugiter adimpleantur sollempnia, quae hic interponere supervacuum extimavi⁸⁹. *Actum est hoc Leodii sub die 16. Kalendas Decembris anno Domini 932^b, indictione 5, regnante Heinricho rege gloriosissimo anno 15^c*. Sed ad propositum redeamus. Idem venerabilis vir Stephanus nonnulla sanctae aecclesiae contulit utilia⁹¹, ex quibus est libellus ille in quo unicuique temporum congruas per totum anni circulum compegit lectiones cum responsorii versiculis et orationibus quas collectas vocant, horis rite canonicis recitandas, scribens memoratum codicem Ropto Mettensium episcopo.

932.
Nov. 16.
Folcia.
c. 18.

22. *Item de Richario episcopo.*

Migrante autem illo feliciter ad Dominum⁹², paulo ante dictus Richarius ex abbate Prumiensi nobis episcopus est ordinatus⁹³. Hic aecclesiam, in qua sanctus Hupertus primum requievit, ampliavit, et in honore apostolorum principis consecravit⁹⁴, deputans illic tantum praediorum, unde usque nunc 30 fratres canonici victus et vestitus habent sufficientiam.

920.
Mai. 19.
922.

23. *De aliis episcopis quatuor.*

Hic⁹⁵ quadragesimus quadragesimum primum Hugonem^f habuit successorem. Hugoni⁹⁶ subrogatus est 42. Farabertus ex abbate Prumiensi⁹⁷. Post hunc⁹⁸ Ratherius, generere nostras, a Veronensi episcopatu primum deiectus⁹⁹, in sedem Leodicensis^g adsciscitur pontificii 43. Nec tamen usque in finem vitae suae eius honoris est potitus; nam dum in mores hominum tam scriptis quam dictis inveheretur aequo mordatus, hoc non ferente potentum insolentia, a nostra sede nichilominus deicitur¹, indultisque sibi aliquantis episcopii ad usum vitae agellis², quadragesimo quarto locum dedit Baldrico³. Cuius Ratherii nonnulla apud^h nos multo sale condita habentur opuscula; quo hodieque auditorum conscientias acerbè solet conficere⁴.

Folc. c. 21.
945.
Iul. 23.
947.
Iun. 23.
953.
Aug. 28.

954.
Dec. 25.

24. *De Everacro episcopo.*

Baldrico post paucos administrati^l episcopatus annos defuncto⁵, Everacrus⁶ cisalpinae Veronae^m praepositus, quae vulgo Bunna dicitur, 45. nobis constitutus est episcopus, annuente Brunone archiepiscopo, eodemque ut aiunt duce, cuius providentiae tunc temporis intererat⁷, universa huius regni negotia dispensare, Otone imperatore primo circa alias regni partes occupato. Hic cum eleganti morum probitate, liberali adprimè honestatis scientia, cum iam pridem apud illius temporis nostrates funditus liberale studium cum memoria absolvisset⁸, ille scolas per claustra stabilire curavit; quas ipse vicissim non indignum duxit frequentare, lectiones maiusculis tradere, si quid minus in lectione intelligerent, benignissime identidem inculcare, spondens, quae non tam facile paterent intellectu, se eis vel cencies enodare. Si quando autem eum contingeret, aut

Folcia.
c. 27.
959.
Apr. 20.

a) deest 1. 2. 3. b) nonagesimo superscriptum in 1. alio atramento. c) XV 1. undecimo 2. 3. 4. d) deest 2. differt Ch. e) deest 3. 4. f) deest 3. 4. g) Leodiensis 4. h) apud 1. apud corr. apud 2. i) Everardo 2. Everardus 3. Everaco 4. Everaco C. k) ministranti 1. 2. 3. l) Everardus 3. Everacrus 4. m) nerone 1. 2. 3.

89) i. e. aestimavi. 90) Immo 14. annus Heinrichi Kal. Sept. Aegid. 99) Liudprandi antap. III, 42, 52. 40) regis curabat. 91) Abbas erat monasterii S. Michaelis in pago Virdunensi. Chron. S. Michael. Vird. Mon. IV, 81. Quae donatione regum Ludovici Inf. et Caroli Simpl. ecclesiae consecravit a. 908. 915. vide ap. Chapeav. I, 167. *Nostri consanguinitatis* 45) *affinis* vocatur in dipl. Carol. Simpl. 92) 14. Kal. Iun. ut tradit Aegidius et confirmant necrologia Lambertiani collegii; Foullon hist. Leod. I, 162. 93) De contentione inter Richarium et Hilduinum episcopos a nostro omisa vid. Flodoardi annales 920 sqq. 50) Folcui gesta abb. Lob. c. 19. Ioannis X. papae et Caroli regis ep. Bouq. IX, 215. 297. 94) mense Maio die S. Maximini, testatur Aegidius. 95) Obiit 10. Kal. Aug. Cfr. Aegid. et libr. mort. Foullon I, 167. 96) S. Maximini abbati, testibus Flodoardo, cont. Reginon. et Folcuino, dies supremas 9. Kal. Febr. in libro mort. Leod. Chapeav. I, 174. Foullon. I, 169; 3. Id. April. ab Aegidio traditur. 97) Interfuit concilio Ingelheimensi 948. 98) Obiit 5.

ad palatium, aut in expeditionem longius ab hac urbe discedere, quos reliquisset scolarm magistros, litteris animare, ipsis crebro dulci carmine alludere solebat, adeo quibus praesens congaudere non poterat, uti erat imperialibus edictis obnoxius, sepe ab Italia, sepe a Calabria, ut caros filios ad studia incendebat. Nec ante a tam praeclaro labore destitit, donec multos ex rudibus tam spiritualibus quam saecularibus disciplinis brevi 5 perfectos reddidit. Et quia paulo ante mentio incidit Calabriae, quiddam quod ibidem contigit illo praesente, non pigeat memorare. Imperator cum exercitu longe per agros diffuso, Calabriae fines tenebat⁹, cum ecce repentinum omnes ingenti pavore solis percudit¹⁰ deliquium¹⁰. Namque ut auctori referentem domnum Wazonem episcopum, cum multum diei superasset, vident, deficiente paulatim sole, cum adhuc maturus foret, diem 10 quasi iam vesperscentem nigrescere, et ceu sub noctem greges peccorum a pascuis stabula avesque aviarum petere. Unde nostrates, qui ibidem forte tunc aderant, incredibili pavore exterriti¹¹, nichil aliud quam diem iudicii putant imminere, et valida armorum manus, quae multas urbes egregiis viribus excidisset, multosque rebellantium populos ferro perdomisset, hanc alienam rutilantibus stellis noctem in tantum expavit, 15 ut incredibili anxietate diversas quasi tutandae vitae exquireret latebras. Sic alii vasis vinariis, alii cistis, alii sub carris turpiter sese recondunt, quisque pro lucro vitae computat¹², si quod pro hac inusitata nocte sibi reperire queat latibulum. Stupet super his prudens antistes, non de eglipei solis, cuius naturaliter factae optime noverat rationem, sed de irrationabili tot virorum fortium formidine, quos minimo terrori fore suspicabatur 20 hostibus, in quorum medio consederant, si rem naturalem ita timuisse ab illis fuissent auditi. Sicque ut in suis quisque castris parvo, ceu putabant, levi discrimine latitabant, singulos ipse circuiens, ignaviae accusare, innatae virtutis ammonere studebat, arguens probrose satis, cur¹³ qui his orti fuerint maioribus, quorum nemo illis aliquando rerum asperitatibus succubuerit, quique ipsi durioribus sepe superandis assuefacti fuerint, ex 25 hoc naturali solis defectu animis tam facile labefactari poterint. *Fortissimi, inquit, bellatores, qui per mille periculorum facies tociens egregio vestro nomini insignes rapuistis victorias, surgite queso, nil timentes surgite, virile robur, quod turpiter dormitantes amisistis, resumite. Pudeat naturales elementorum vices horrere. Nil de vitae periculo agitur, nullus de inficto cum hostili dextra cruor stillat vulnere; innoxiae tantum hunc aerem involvere 30 tenebrae, quas paululum post cernitis¹⁴ illucescere redintegrato lumine; ceterum in tuto sunt omnia.* Tandem his verbis expergefacta vano terrore sopita tot heroum pectora, agnoscunt post paululum, lucidum orbem Phebeae lampadis¹⁵ sensim in proprium reformari¹ statum; vident diem terris redditum, quem paulo ante nimis trepidantibus animis spectaverant ablatum; suusque illis horror postmodum iocundo fit ludibrio. Multa idem 35 episcopus a suis sepe peressus, cum retribuere posset, cum patientia superavit, nullam pro iniuria sua volens reddere vindictam. Unde contigit, ut dum cives Leodicenses domum eius vi irrupissent, et rubeos Wormacensis vini rivos a monte, quo nunc aeclesia sancti Martini¹² sita est, usque in Mosam deduxissent, ille hoc aequanimiter ferens, nullam adversariis pro hac temeritate vicem rependere quesivit. Et quamvis innumeris 40 premeretur molestiis, et multa familiaris rei angustia, quippe qui a¹⁶ viris militaribus episcopo¹⁶ appendiciis privatus esset villis, duas tamen nobiscum¹⁶ condidit aeclesias, quarum unam in beati Pauli¹³, alteram in beati Martini honore consecravit¹⁴, singulis 363. triginta fratres canonicos deputavit, terciam in honore beati Laurentii coepit, sed non perfectit. Cuius corpus post 12 episcopatus annos terrae est redditum in aeclesia beati 45 971. Martini¹⁵.

a) deest 4. b) ab 1. 2. c) quoddam 4. d) percudit 3. 4. e) deest 1. 2. 3. f) perterriti 4. g) deest 4.
h) reputat 4. i) hi addit 4. k) cernitis 1. 2. 3. l) reformare 1. 2. 3. m) deest, 1. n) episcopo 1. 2. 3.
o) cum deest 4.

9) Boehmer regest. imperat. p. 19. 10) 963. 11) recuperatam, ut vult Aegidius, qui libellum ab ipso 50 Kal. Ianuar. luna 28, hora diei 3. habent annales Sanguillens. maior. Cfr. Liudprandi legatio 64. 11) Virgil. Georg. I, 459. Aen. IV, 6. 12) Publicus Mons, Publemont. Bouille histoire de Liège I, 65. 13) Cfr. vita Balderici II. ep. Leod. c. 18. Mon. SS. IV, 731. 14) ob sanitatem S. Martini ope Turonis 15) 6. Kal. Nov. notatur dies supremus in necrolo-

25. *De Nokero^a episcopo.*

Substitutus est Everacro^b 46. Nokerus¹⁰, genere quidem Alamannus¹¹, sed admodum 972
 omni morum elegantia insignitus, paterna dilectione erga aecclesiae filios nostras fieri
 studuit. Ut enim paucis plurima perstringam, omnia apud nos tam exterius quam inter-
 5 rius melioravit et ampliavit, domum sanctae Mariae et sancti Lamberti, sicut in prae-
 sentiarum est cum ornamentis, claustro et aedificiis episcopii renovavit, urbem muris dila-
 tavit et reparavit¹⁹. Multa auferens incommoda, plura huic nostrae aecclesiae contulit
 commoda, inter quae miseros Leodicenses liberare studuit a munitissimo et factiosis
 hominibus semper fecundo Montis Caprarum¹⁹ castello. Quod quam damnose vicinum
 10 fuerit ipsi Leodio, haut longe hinc distantes fidelibus oculis subiectae attestari possunt
 eiusdem oppidi^c ruinae. Erat enim praeter naturalem ex situ^d loci munitionem, aedificiis
 editoribus exstructum, tribus aecclesiis²⁰ ornatum. In quarum una 12 prespiteri ad
 serviendum Deo erant deputati, ad quorum usus respiciebant de adiacentibus villis non-
 nullae decimarum partes, et praeterea quorundam ex integro agrorum ususfructus. Quae
 15 omnia cum post ipsius oppidi excidium²¹ in suas^e suaeque^f aecclesiae utilitates posset
 retrorsisse^g, quippe qui et antistes eius dioeceseos foret, et in palatio Ottonis terti ad huc
 pueri inter primos consiliarius esset²², simul ut a loco suo invidiam facti transferret,
 maluit sedem regiam²³ honorare his quae prius ad memoratum oppidum erant appen-
 20 ditia. Unde et in oratorio sanctae Mariae, quod est Aquisgrani, quantum illic antea
 inerat numerus clericorum, tantundem adauxit ibidem^h Deo servientium, sibi suaeque
 credens sufficere aecclesiae, si fideles eius tantum liberos esse liceret a molestissima
 improborum hominum, qua eatenus vexabantur oppressione, cuius tota eratⁱ causa eius-
 dem oppidi refugium.

26. *Quam sapienter cuiusdem potentis cupiditatem eluserit¹.*

25 Studuit vir idem praeclarus, in providendo filiorum salutem linece habens oculos²⁴,
 ab his cautum esse, quae aliquo modo posteris noxia esse poterant. Unde in uno quod
 refero²⁵, et insidiae humanae malitiae prudenter obviavit, et magnificenciam Creatoris
 devote honoravit. Erat in huius urbis editissimo loco²⁶ spacium, quod talis videretur
 30 capax esse aedificii, unde reliqua urbs ab eiusdem arcis habitatoribus violenter posset
 inpugnari^k. Huius aedificandi copiam cum quilibet in armis praepotens expetisset, quasi
 inde totam urbem et universas episcopii facultates contra hostiles insidias defensaturus,
 intellexit prudens antistes versutam hominis nequitiam, et si quod petebatur annueret,
 rem omnem in contrarium esse vertendam, ita plane ut qui defensionem promississet
 aecclesiae, ipsi episcopo vim inferret, clerum et populum opprimeret, postremo cuncta

25 a) nohero 3. *semper; copiosior hoc loco textus Ch.* b) cuerardo 3. c) opidi *corr.* oppidi 2. d) exitu 1. 2. 3.
 e) suis 1. 2. 3. f) deest 1. g) retrorsiss 1. h) deest 3. 4. i) totum paeno caput recisum apud Ch. k) in-
 pugnari 2.

gio Stabulensi msc. sec. XI, cuius apographum in
 schedis suis asservat Pertz vir cl. Idem dies oc-
 40 currit in annalibus Lobiens. Mon. SS. II, 241, apud
 Reinerum et Aegidium; in Leodiensi necrologio
 legitur 5. Kal. Nov. 16) a Gerone archiepiscopo
 Coloniensi mense Aprili octavis paschae et 9. Kal.
 Mai. apud Bonnam. Annal. Lobiens. l. l. Rotgeri
 45 nomen in nummis eius qui exstant legitur, vid.
 Renesse-Breidbach histoire numismatique de Liège
 p. 2. 17) Praepositus fuerat apud S. Gallum.
 Ann. Hildesh. 1008. 18) Laudes Notgeri vide ap.
 Fulcwinum c. 29. quas posteri his versibus qui apud
 50 Aegidium leguntur, incluserunt:

*Legia, lege ligans cum praelatis sibi leges,
 Notgerum Christo, Notgero cetera debes.*

Cfr. quoque Gozechini epist. Mabill. anal. vet. 444.
 Histoire lit. de France VII, 208. Qualis fuerit eccle-
 55 siae Leodiensis status paulo ante Notgeri obitum
 patet ex Heinrici II. privilegio anno 1006. conscripto.
 Chapeav. I, 212. Vide ibid. alia privilegia Notgero
 data et Fisen bist. Leod. I, 168sq. 19) Chèvre-

mont. 20) S. Mariae, S. Iohanni apost. et SS.
 Cosmae et Damiano erant consecratae, ut habet
 Aegidius. 21) non ante annum 987. factum, quo
 ab exercitu Theophanu imperatricis obsidebatur ca-
 stellum. Cfr. Wilmans Otto III, 46. Quo modo castel-
 lum expugnatum sit, vid. in hist. S. Laurentii Leod.
 vit. Notgeri c. 6. 22) Donationes quaedam Not-
 gero ab Otone a. 997. factae sunt in *recompensa-
 tione videlicet servitii avo patrique meo et mihi ex-
 hibiti, et devotionis quam in eo prae omnibus prom-
 ptam ad exequendam voluntatem meam et iustitiam
 semper reperi; sunt verba Ottonis in tabula a. 997.
 Chapeav. I, 210. Fidelitatis nostrae promptissimus
 exequutor* in alio Ottonis III. diplomate vocatur
 ibid. Vide quoque Gerberti ad Notgerum epistolas
 30. 39. 42. 49. 66. 67. 23) scil. Aquisgrani.
 24) Horat. Sermon. I, 2, 90. 25) Cfr. hist. S. Lau-
 rentii Leod. vit. Notgeri c. 7. 26) in Publico
 monte, medius inter SS. Petri et Martini collegia.
 Fisen histor. Leod. I, 150.

illuc appenditia^a sibi pro libito diriperet, hac perniciose fretus munitione. Assumpta ergo euangelici serpentis astucia, vultu quidem quasi benignissimas eius precibus aures accommodaret, pro tempore simulavit, corde autem quomodo domestici hostis obviaret insidiis altiori consilio deliberabat, cum, interim differendo rem usque in quemlibet certum diem, hominem iam in spem potiundae voluntatis adductum suspendit. Nec multo⁵ post accersito archidiacono eidemque^b maioris aeccliesiae praeposito, nomine Rotperto, secreto dolos occulti pervasoris aperit. Snadet, monet, immo iubet, ut faxit ibidem pocius fundari aeccliesiam in honore victoriosissimae crucis, cuius virtute magis quam omnibus^c mortalium armis seque suaque omnia tuta esse posse certum teneret; atque ut eiusdem aeccliesiae ante praescriptum diem maturet fundamenta locari, propensius¹⁰ indicit; praebet^d insuper ad hoc maturandum larga satis impendia, spondens profecto quae ille ad haec aut nollet aut non posset impendere, se in nullo necessario illi defuturum auxilio. Ille autem boni praesulis artibus instructus, ante conductum diem aeccliesiae in honore sanctae crucis fundamenta ibidem locare studuit, beneficium quod ex dono episcopi tenebat, illuc destinavit, voto insuper addens, quicquid de suo vel haberet vel¹⁵ habiturus esset. Verum ubi impio iam dicto pervasori compertum est, eo loci fundari aeccliesiam, ubi arcem sibi vana spe futuram^e sponderat, non sine multis querelis atque conviciis recurrit ad episcopum, illum perfidiae accusat et fraudis Alemannicae, qui sententiam mutasset atque ubi ipse domum postulasset, ibi fallax promissor aeccliesiam fundari mandasset. Episcopus autem contra magis ut morem gereret armipotens^f 20 personae, quam deservire volens fatalitiae, diu manet in dissimulando eius rei conscientiam; atque ad satisfaciendum ei, cuius moribus habebat deservire, in tali temporis necessitate, ipso praesente, memoratum accersiri iussit praepositum, quid struat, qua spe, qua fiducia, cuiusve iussu hoc coeperit^g, non sine multa quasi indignatione rogitat. Ille autem cum summa humilitate, nullo temeritatis studio, pro nullius odio^h, immo hoc ob 23 Redemptoris eiusque reverendae crucis impensius optinenda suffragia, ad hoc sese esse adductum respondet. *Terram, inquit, ibidem inveni vacuam per multos annos edicinis utilitatis immunem; visum est mihi illam aeccliesiae sanctae crucis, cuius et fundamenta struere coepi, maxime esse idoneam. Quod siⁱ aliter vestrae, domne presul, sedet sententiae, sive placet domus Dei fundamenta in praedonum commutari refugium, nil mea intererit^j bonae 30 voluntatis; si qua est ex me, merces mihi a Deo non deerit. Si quis autem ne haec aeccliesia in honore Dei consummetur^k obstitit, super hoc peccati immunis esse non poterit.* Audiens hoc episcopus, iam sedato vultu, quasi iram reprimens: *Si quid aliud, inquit, ibi coepisses, pro certo id frustra esset, fidesque amico promissis inconcussa maneret. At nunc quandoquidem Saluator crucis suae vexillo hunc locum per te destinare voluit, quod 35 coepisti inconcussum conservabimus, immo quae poterimus supplementa suppeditabimus. Injuriam namque Creatori inferimus, si posthabito eo^l spem vanae salutis in armis hominum posuerimus. Ita profecto dolus eius^m qui iam rapina animi pervaserat aeccliesiastica, laudabiliter satis splendida, admodum non fraude, sed industria pontificis comperitur. Aedificium aeccliesiae cum claustro et congruis pro loco officinis consummaturⁿ, eademque 40 in honore sanctae crucis dedicata, agris et decimis donatur, unde 15 fratribus victus et vestitus solatia penderentur.*

27. *De aeccliesis sancti Dionisii et sancti Iohannis.*

Alia nichilominus ipsius amminiculo condita est aeccliesia a Nithardo custode maioris aeccliesiae in honore beati martiris Dyonisii. In qua primum quidem 20^p aggregati sunt 43 canonici, procedente vero tempore additis decem in tricenarium ipsorum numerus excrevit. Ipse vero praeterea suo nomine aeccliesiam in honore beati Iohannis euangelistae 27 construxit^q et dedicavit, 30 fratres canonicos ad serviendum Deo ordinavit, fundos a sese adquisitos, unde sufficiens illis victus et vestitus esset, deputavit, corpusque suum, quod et factum cernimus, ibidem sepeliri mandavit.

a) appenditia 1. b) que in 1. alio atramento addita; notandum 4. c) omnium 4. d) iubet 3. 4. e) deerit 3. 4. f) armipotens 1. 2. 3. g) coeperit 1. 2. h) studio eorr. odio 1. i) ab 1. 2. 3. k) deerit 1. 2. 3. l) interit 1. 2. 3. m) consummaretur 4. n) eius 1. 2. 3. post vocem dolus falso omisium. o) confirmatur 4. p) duodecim coagregati 3. 4.

27) Monasterium S. Iohannis in insula noviter ante civitatem constructum in privilegio Ottonis III. die 55 9. April. 997. dato legitur. Chapeav. I. 210.

28.^a *Quanta illi cura erga educandos pueros fuerit.*

Maxima illi circa educandos pueros erat sollicitudo, eosdemque cum aeclesiasticis disciplinis instruendos, adeo ut quocumque vel ad proxima vel ad longinqua loca²⁸ pergeret, scolares adolescentes, qui uni ex capellanis sub artissima non aliter quam in scholis²⁹ parerent disciplina, secum duceret, cumque his librorum copiam ceteraque arma scolaria circumferri faceret. Sicque fiebat ut quos plerumque rudes et illiteratos a claustris abduxisset, et ipsos quos prius magistros habuerant, in litterarum perfectione redeuntes superarent. Sed vereor, ne huiusmodi se tueantur exemplo, qui e scolariis aliis in curias regum et episcoporum querunt erumpere, et disciplinae iugum detrectantes, levitati animum dare contendunt, quos ego³⁰ felices iudicaverim, si in nullo ab istius exempli disciplina exorbitaverint. Nam si nunc temporis inter strepitus curiarum studia bonarum arcium haut secus quam in claustris³¹ quiete constiterit valere, de remissiori ad arcio rem discendi viam non negamus convolari debere. Sin autem longe est res e contrario, immo quia³² est, cesset ultra lasciva aetas falsas instabilitati suae causas praetendere, quia quod in tranquillitate claustris neglexit, verum est quod nequaquam in tumultuantis seculi turbine possit assequi, quamque³³ o si nostris temporibus tam aurea possent revocari secula, ut in capellis tam imperatoris quam episcoporum nil magis appeteretur quam cum litterarum studio morum disciplina! At nunc quia³⁴ longe res est contra, nos quoque ad nostrum Notkerum revertamur.

29. *Qui et quales sub eo coaluerint.*

Cum ad honorem aeclesiae suae tam diligenter et ingenuos et eos qui essent ex fideli familia aeclesiae, quorum nonnullos sepe a praegnantibus etiam exoptulasset matribus, tam diligenter alendos esse censeret, tum aliarum nichilominus filios aeclesiarum, qui sibi a studiosis committerentur coepiscopis sive parentibus, gratanter suscipiebat. Multique tantam apud eum Deo donante assecuti sunt perfectionem, ut idonei rectores fierent animarum. Ex illis enim multae aeclesiae se gavisae sunt pastores habere, quarum Salzburgensis aeclesia archiepiscopum habebat Gunterum, Cameracensis duos alterum alteri succedentem, Ruothardum²⁹ et Eilewinum³⁰, Wirdunensis Heimonem, Tullensis Hezelonem, Traiectensis Adebaldum, licet a multis praeterea non episcopis, qui similiter sub eo coaluissent, quam plurimae correctae sunt aeclesiae. Ex quibus Durandus postea noster episcopus Bavenbergensem¹ aeclesiam religionis et arcium liberalium disciplina illustravit, Otbertus cum aliquibus aliis secum hinc abductis vitam Aquensium clericorum, perniciosae contagio licentiae retro depravatam, ad sanctae religionis, in quantum potuit, normam reducere studuit². Quid dicam de Hupaldo, qui dum adolescentulus a scolari disciplina hinc aufugisset, Parisius venit, canonicis sanctae Genovevae virginis adhaesit, in brevi multos scolarium instruxit? Ubi cum aliquamdiu moraretur, interim videlicet cum a domno Notkero episcopo nesciretur, tandem canonica episcopalis sententiae executione compulsus est redire; digressusque inde, prosequentibus eum cum multo fletu amicis in brevi sibi conciliatis, studii³ et moralitatis nonnulla ibidem reliquit vestigia. Contigit autem non multo post Nokerum episcopum, ut conciliaret⁴ amicitias inter Ruopertum Francorum regem et imperatorem nostrum Heinricum Parisius devenire⁵, cum⁶ memorati beatae Genovevae virginis canonici ad eum devotissime concurrerunt, humillime petentes, ut in anno per unum mensem Hubaldo apud eos manendi copia daretur. Episcopus autem bonum testimonium de conversatione canonici sui grati animo accipiens, illis quidem, ut si cum eis tres menses morari vellet, ultro concessit, illum autem huc rediens gratia et donis muneratum, ad virtutem amplius accendit. Qui postea sub Baldrico Pragae Boemiae civitatem transmissus, cum nonnulla ibidem christianae religionis documenta dedisset, ad nos iterum cum maximo honore remeavit.

a) deest 2. omnino differt Ch. b) sic 4. § 1. ergo 2. 3. c) claustris 1. 2. 3. d) quod 4. e) quamquam 4.
 50 f) quod 4. g) hanc parca deest Ch. h) Heilwinum 4. i) haimbergensem 2. haimberg. 3. Bamberg. 4.
 k) deest 1. l) studii 1. m) tum 4.

28) Anno 989. e. g. Romam iter fecit. Ann. Lau- rege ad Mosam institutum anno 1006; de quo vide
 biens. Mon. IV. Cfr. vita S. Adalberti c. 22. ibid. diploma Mabillon. annal. ord. S. Benedicti IV, 185.
 29) Chron. Camerac. I, 101. 30) Leodiensem Cfr. Thangmari vita S. Bernardi c. 41. et hist. S.
 55 antea archidiaconum. Ibid. I, 110. 31) nunc dubio Laurentii Leod. vit. Notg. c. 10.
 paulo ante colloquium ab imperatore et Rotherto

Multi praeterea sub tanto patre enutriti, religione et studiis liberalibus diversa illustrare loca, cum in suo^a quidem loco quicquid avibus studii vel religionis esset, vigere adlaboraverit. Idem prudenti consilio praedia aeclesiae in tres^b aequas porciones divisit, quarum unam suis et successorum usibus, alteram Deo servientibus per aeclesias et per monasteria, tertiam his qui miliciam exercerent concessit. Multosque consilii et bonarum arcium studiis informatos vitae et moralitatis suae imitatores reliquit, qui quos^c videre, noticia discipulorum de magistri elegantia nequaquam sinit dubitare.

30. *Quod mitis fuerit humilibus, terribilis superbis.*

Erat enim pauperibus mitis, superbis, divitibus terribilis, bonis quibusque mansuetus, iniquis et factiosis hominibus metuendus, potentibus venerabilis, mediocribus amabilis, admirabilis sapientibus, indoctis eruditor clementissimus, senum atque debiliu[m] baculus, juvenum et adolescentium corrector studiosus, providus in consilio, circumspectus in facto, clarus in eloquio, discretus in silentio. Quem summi procures, antistes, dico, Romanae urbis, pariterque imperator, tanto honore dignum duxerunt^d, ut alter eorum, 22 papa videlicet, in disceptationibus praesulum cisalpinorum vice sua sequestrum^e sepe 15 esse iusserit, imperator vero in disponendu[m] regni negotiis primum habuerit. Hic tanti habitus extrinsecus, talis erat interius, qui numquam nec in se^e nec in aliis familiaris sibi adherentibus torpori locum esse voluerit, dum ipse cum clericis evolvendis atque iterandis divinae scripturae paginis iocundissime intentus, laicos nichilominus adolescentes, quibus alendis sua seorsum erat disciplina, aetati et ordini suo congruis artibus 20 implicaverit. His et talibus insistens laboribus pater venerandus, 36 inreprehensibiliter 1008. in episcopatu exegit annos³³, multosque nequaquam a nobilitate sua degeneres reliquit Apr. 10. filios. Quorum nonnullos nos vidisse meminimus, inter quos pie memoriae domnus Wazo velut lucifer inter minores stellas enituit. Qui cum in ipsius capella primo quidem minimus et fere abiectus librorum abbacique^f gerulus coaluerit, succedente paulatim valentis ingenii progressu, tandem ad regendas maioris^g aeclesiae scolas, ipso domno Notkero episcopo iubente, evolavit. Cuius exemplis inbutus et doctrinis instructus, adiectis insuper propriis ex divino munere virtutibus, nostris quoque magistrum repraesentare studuit temporibus. De quo suo in loco quantum Deus donaverit, laus dicere habemus.

31. *De Balderico episcopo.*

1008. Quadragesimus septimus episcopatum suscepit Baldricus, generis et morum nobilitate 31 insignitus³⁴. Qui cum in pluribus sepe rebus boni antecessoris inniti contenderet^h vestigiis, tum in aeclesiis honorandis Dei earumque rebus agendis magnificus fuisse habetur adeo ut nullam aeclesiam vel monasterium in episcopatu praeterierit, quod non aliquo vel agrorum vel decimarum usufructu donaverit³⁵. Et licet excrescente fratrum aliorum- 35 que propinquorum numero, in multas particulas dividendae hereditatis angustia carnaliter timeri posset consanguineae posteritati, maluit tamen ex praediis suis magna ex parte aeclesiam et pauperes Christi facere heredes. Unde contigit, ut Pannardum oppidum, alodium suum, maiori aeclesiae ad usum fratrum et aeclesiam ad sustentandos 4. victu 24ⁱ egenos condonaverit, cum praeterea comitem Arnolfum³⁶ cum uxore nobilissima Liutgardę ad hoc exortando adduxerit, ut liberis orbitali aeclesiam sibi pro anima- 40 rum remedio heredem facerent. Eius tempore Gerhardus Cameracensis aeclesiae episcopus³⁷ cum fratre suo Godefrido monasterium Florinense³⁸, in honore sancti Iohannis baptistae constructum, et commoda satis pro modulo suo praediorum parte honestatum, 1015. matri Domini sanctoque Lamberto martiri contradidit³⁹. Cui monasterio ne quit Deo 45 ibidem servientibus minus suppeteret, idem domnus Baldricus episcopus duas ex sese 4. gratantissime addidit aeclesias⁴⁰. Ipse praesente sancto Heriberto Coloniensi archiepi-

a) solo 2. 3. b) sic 4. ut res 1. 2. 3. c) quos qui 4. d) doxerint 1. 2. 3. e) uiso 1. 2. f) abeis 4. g) maiores 2. 3. h) contendere studuerit 4. i) sic 1. 4. Ch. XXXIV. 3. 4.

32) Idem quod Papiae equester vel aequester qui coll. II, 377. 35) Henrici II. imp. donationes 50 certaminibus medius intervenit, per quem utraque quasdam a. 1008. factas vide Chapeav. I, 224. 225. pars rectam fidem sectatur. 33) In die mortis 4. 36) Lossensem. 37) huius nominis primus. 38) Florennes. Cfr. Chron. Camerac. et Atreb. III, 13. et Id. April. consonant necrolog. Leod. et Aegidius. litteras Arnulfi Remensis archiepiscopi a. 1012. datas ap. Fisen I, 171. 39) Auct. Gembl. ad Sigeb. 55 Cfr. annal. Quedliub. 34) Radisponae antea viccedominus, annal. Hildesh. 1008, frater Gisleberti comitis de Los, ut ipse testatur in litteris de ecclesia S. Iacobi a. 1016. conscriptis. Mart. et Durand et S. Mariae in Rovera annotavit Aegidius.

scopo, a beato antecessore Notkero constructam domum sanctae Mariae sanctique Lam-
 heri dedicavit, cum dehinc tertia die ecclesia⁴¹, quam vir gloriosus Godescalcus maio-
 ris ecclesiae praepositus ex alodiis suis, unde 12 canonicis fratribus victus et vestitus
 sufficiens foret, dotavit. Videns autem, quia pro mediocritate loci ab antecessoribus con-
 5 structae sufficerent 8 ecclesiae canonicae religionis, dignum duxit etiam monasterium
 struere, ubi arcior vita sub beati Benedicti regula duceretur, ut eorum mens qui ibidem
 inessent, eo magis studio orationis esset intenta, quanto a secularium curarum turbine
 esset libera. Coepit ergo fideli devotione in honore beati Iacobi apostoli locare funda-
 10 menta monasterii, cuius criptam, in qua nunc ipse corpore requiescit, cum perfecisset, et
 in honore beati apostoli Andreae dedicasset, pauca ad opus Deo inibi famulantium prae-
 15 dia constituit, reliquum opus semiplenum et non altius quam usque ad fenestras die
 occupante extrema dimisit, et ipso die eademque hora qua praelium apud Flardenges⁴²
 committebatur, in quo maxima nostratum cedes facta est, vitale⁴³ flatum exhalavit. ^{1018.}
 Jul. 29.

32. De Wolpodone^b episcopo.

15 Huic 48. vir Domini Walpodo successit. Qui apud Ulterius Traiectum⁴³ sub reli-
 giosis admodum patribus in ecclesiasticis claustralis vitae adolevit disciplinis, quibus
 postea de bono discipulo optimus magister effectus, subditorum vitam exercere studuit.
 Et licet praepositus factus exteriorum curam suscepisset^c, adprime tamen regendis inte-
 rioribus constanter invigilavit, et se ipsum quidem ante omnia suavissimo Christi iugo
 20 subiciens, alios secum intra angustae illius viae^d oras, quae ad vitam ducit, tam exem-
 plis quam documentis cohibebat. Senioribus filium, iuvenibus fratrem, adolescentibus se
 patrem exhibebat, quorum lascivam^e aetatem hinc arciori disciplina reprimebat, hinc ipse
 per se sacrae scripturae lectionibus erudiebat; nullusque alicui locus evagandi, aut quo-
 quam a sanctae religionis tramite exorbitandi sub eo locus erat. ^{Math. 7, 14.}

33. Qualiter episcopus factus vixerit.

Hunc ob eximiae vitae meritum imperator Henricus miro karitatis affectu amplecte-
 batur; qui et eundem invitum ab claustrali quiete abduxit, et secum in capella aliquan-
 diu commorari voluit. Huius ergo episcopatus^f sede pastore viduata, inspirante^g ut cre-
 dimus Deo, huic beato viro nec opinanti, immo amarissime flenti, eiusdem regendi secu-
 30 rus curam committit. In cuius nimirum gradus culmine nil de prioris^h vitae statu
 remittere, immo rigore intentiori corpus instilit edomare, ne, ut ait apostolus, aliis prae-
 dicans ipse reprobis efficeretur. Nam praeter certissimam qua sub oculis superni inspec-
 torisⁱ afflicto corpori imperitabat disciplinam, ieiuniorum et vigiliarum impiger executor
 extitit. Nil illi dulcius erat, quam si cui^k itidem^l cordi esset explorare; quorum aliquos
 35 si quando^m aut in angulis aut circum altaria invenisset, hos magni pendere et donis
 honorare consueverat, nullum a quo Deum timeri sciebat negligereⁿ, a quo autem Dei
 servitus negligere, nullius momenti ducere. Eidem statura procerus, non ex carne sed
 ex ossium mole, venerabilis inerat corpulentia, cui dupla quam cuilibet exili corpore
 40 tali magnitudine vastum cybario pane atque aliis cibis communioribus longe citra sati-
 tatem^o reficiebat, et lauciora quidem et exquisita quae sibi apponerentur manibus, ac si
 ea in momento esset voraturus, contrectans, nichil de his sibi indulgere volebat, sed
 omnia pauperibus distribuebat, se gulosum, se edacem esse accusans, qui necdum multo-
 rum vel secularium parvitatem asequi posset, licet, ut dictum est, longe minus quam
 45 immenso^p corpori sufficeret victus acciperet. Enimvero cum in mensa sibi parcissimus,
 pauperibus esset humanissimus, tum alias^q nichilominus cuiuscumque modi egenis largitor
 erat tam profluus, ut quaecumque sibi ipsi posset fideli furto subtrahere, nihil pene sibi

a) vitalem 4. b) wolbone 2. 3. wolbodone 4. c) suscepisset 1. d) ita etlog. Wolbod. vitae 1. 2. 3. 4. e) lasciviam 2. 3. f) episcopatu 1. 2. 3. g) inspirante 1. 2. corr. inspirante 3. 4. h) ita 4. et etlog. Wolbod. peioris 1. 2. 3. i) in pectoris 1. 2. k) sicut 4. l) aliis addit 4. m) aliquando 4. n) negligere 2. 3. o) qui 4. p) vitar-
 50 nitatem 1. 2. 3. q) ita 4. et etlog. Wolbod. immensum 1. 2. 3. r) aliis 4.

41) S. Bartholomaei. Hist. S. Laurent. Leod. vit. positus. Hist. S. Laurentii Leod. vit. Wolbod. 1. Balderici c. 2. 42) Vlaeringen. Cfr. Alpert. de Si Reinerum sequeris in vita Wolbodonis Act. SS. divers. temp. II, 21. Thietmar. VIII, 13. 4. Kal. Aug. April. II, 857 sqq. clarae nobilitatis gente Flandriae
 55 notatur dies supremus in necrolog. Stabulensi msc. ortus erat episcopus. et apud Aegidium. 43) ecclesiae S. Martini prae-

retinens, per manus pauperum omnia Christo reddere non cessaret. Unde plerumque pallia, tapetia, vel quaelibet episcopii ornamenta contra pauperes, qui ea nocturnis horis a domino praesule accepissent, precio quo possent a camerariis redimi opus erat. Quid de vigiliis et orationibus, quibus exequendis adeo studiosus erat, ut multas hibernas noctes insomnes continuaret, sanctorum limina circueundo et pauperum manus, qui sese 5 per nota viarum diverticula divisissent, largiter replendo? Attestari solet quidam de his qui familiarius sibi adhaerebant, quod (inter lavandum pedes eius frigore et glaciali viarum asperitate adustos viderit, ut ex usu eiusmodi deambulationis sanguinem ab interioribus elicatum in utroque pede constaret occaluisse.

34. *Quid placaturus imperatorem Heinricum fecerit*^a.

Iratum contra se imperatoris Heinrici animum placaturus, consilio suorum aliquantum pecuniae contraxerat, quam ut eidem^b pro gratia eius^c offerret, Coloniae occurrere 1020 deliberaverat^d. Sed subinde retractans animo, cur non potius daretur largitori omnium, in cuius manu corda sunt regum, offenso caelorum dominatore, frustra terrenum principem placari; itemque Creatore placato, quantumlibet sublimati hominis minas contemni 15 debere; coepit ipsa qua in crastinum profecturus erat nocte quae collegerat fideliter dissipere, et inter eundem adeo expendere omnia, ut ne unam quidem ex memoratae pecuniae summa ad placandam principem sibi retineret siliquam. Itaque fama quibusdam deferentibus, ad aures imperatoris praecurrerat^e, episcopum Walpodonem ad conciliandam sibi gratiam ipsius non parvam auri argentique copiam coegisse^f; cum ecce expectans, 20 quando haec ad cameram suam afferretur, iterum audit deputatam sibi ut crederat^g pecuniam pauperibus esse distributam. Et licet in aliis sane perfectum aliqui^h contendant hunc orthodoxum virum contra avariciam minus consuluisse, in hoc tamen facto venerabilis episcopi aequitatis contra se ipsum censuram tenuit. Et qui si carnales sequeretur affectus succensereⁱ habebat, ex splendido^l illo suo contemptu unde eum amplius 25 amaret invenit, suamque vanam potentiam in hac parte a bono sacerdote derisam esse oppido gavisus est. Sicque magis celebre huius nomen episcopi nichil largiendo in aula regia est effectum, quam aliorum quorumque praesulum, qui creditas sibi spoliantes aeclesias, mimos caeterosque palatios canes ditare contendunt, ipsique scurrilibus stultiloquio et turpissimis circa reges adulationibus inservire non erubescunt. Huius veteris 30 novique morbi antistes hic noster omnino inmuvis, male blandientis seculi lenocinia fortiter calcabat, ad caelestia toto omnino inmuvis, male blandientis seculi lenocinia fortiter calcabat, ad caelestia toto corde suspirabat, et per duos semis annos quibus in 35 episcopatu vixit^m, praeter spontaneam qua corpus servituti subicere non cessabat afflictionem, continua stomachi infirmitate laboravit, eoqueⁿ magis animae vires roborans, erga subditos tam monitis quam exemplis aecclesiasticis rigorem auxit disciplinis. Multi- que a levitate, quam retro fuerant sectati, ad gravitatem morum conversi, inniti vestigiis sanctitatis eius sunt conati.

35. *De vocatione eius.*

1021. Apr. 2. Celebratis ut solebat in spirituali iocunditate paschae diebus, sentit se vocante Deo ad perhennis paschae gaudia invitari, cum ingravescente quidem morbo praemortua 40 ulterius non valens sustentare membra, spiritum caelo intentum psalmodia^l et divinae legis meditatione roborabat, vilibus stramento et superiecto nudus incumbens cilicio, fratresque, qui sibi assistebant, saluberrima exhortatione contestans, ut eam, quam sibi instare cernerent horam, praesenti exemplo reformidare discerent. Cumque idem sepius iterasset, conversus ad Iohannem archidiaconum, postea praepositum, ipsi identidem 45 inculcabat^m, neminemque a foribus domus in qua iacebat arceri volens, omnibus admissis sui morientis praebebat spectaculum, ut tanto cuique sua caro in pulverem redigenda vilesceret, quanto abiectius hanc in episcopo emori viderent. Nec defuere interim antiqui

a) f. iratum 3. 4 b) eidem post Coloniae 4. c) ei 3. 4. d) praecurrerat 3. 4. e) collegisse 3. 4. f) cre-
diderat 1. 2. g) aliquid 3. h) succendere 3. i) spendido 1. l) que deest 3. 4. m) psalmodiam 4. n) in-
culcare cepit 3. 4.

44) Wolhodonis tempore unam Heinrici II. imp. cis imperator nativitatem Domini illis temporibus celebravit, docentes. 45) Sedis episcopo ter de-
misis mensibus legitur in vita Wolhodonis brevissima, Latinis, Gallicis et Teutonicis versibus conscripta; 35
scripsit, sed repugnant annales Hildesh., quibus lo-
Latinos dedit ex codice S. Laurentii Chapeav. I, 256.

illius draconis insidiae, qui more suo explorare volens, si quid suum in egrediente^a sancta anima inveniret, propter vestigia iacentis astitit. Quem ille visum agnovit, mox orando cum aspersione aquae benedictae repulit: *Nequaquam, inquit, o sceleratissime tenebrarum accola, donante Deo tibi praeda ero; nullam partem habiturus cum sinistris, lucis^b mansione fructurum me confido cum dextris.* Orat deinde circumstantes, sine intermissione psallere pro sui exitus expectatione, ipse incipiendis psalmis antiphonas, itemque finiendis collectas imponens; et ut hoc efficacius vel potius posset, os et linguam vicina iam morte siccata aqua infusa madefieri iubebat. Tandem oblata Salvatoris crucifixi imagine, capud suum eiusdem petit admoveri vestigiis, et inter salutandum et inexplebili dulcedine adosculandum^c crucifixo Domino, cuius imaginem foris amplectebatur, reddidit spiritum^d. Ad cuius corpus in beati Laurentii martiris monasterio tumulatum^e quicumque ex fide petunt, diversi generis languorum medicinam inveniunt, eiusque meritorum apud Deum efficaciam, tum ex me ipso, tum ex aliis sum expertus, quorum nota fides et auctoritas de rei gestae veritate non sinit dubitare. Quae nos huic opusculo inserere devitavimus^f, partim quia^g ad alia festinamus, partim quia^g de relatu miraculorum nondum pervulgato diudicari devitamus, sed posteris fideliter scribenda relinquimus^g.

36. De Durando episcopo.

Quadragesimus nonus subrogatus est Durandus⁴⁸, natus quidem ex humili genere, servorum memorati Godescalci praepositi, sed admodum pollens nobilitate ingenii. De quo fertur, quod cum idem dominus suus manus sibi dare vellet, ut mos est, et sacramentum facere, cum magna reverentia de sede episcopali eidem⁴⁹ assurrexerit et hoc fieri humiliter recusaverit, asserens se potius servum domino suo debitam servitutum exhibiturum.

37. De Reginhardo episcopo.

Huic defuncto⁵⁰ et apud Sanctum Laurentium tumulato⁵¹ successit Reginhardus⁵², qui conlitteralis⁵³ archiepiscopo Heriberto, eximiae sanctitatis viro, perfectionem in ecclesiasticis assecutus fuerat disciplinis; a quo et praelatus canonicae apud Veronam, quae usitatus Bunna vocitatur, institutae, eandem strenue pluribus annis rexerat. Hic bonis bonus, perversis studio erat molestus, mitem sese pauperibus, asperrimum quoque iniquis exhibebat divitibus. Eius tempore non parva exulum copia ex occidentali⁵⁴ regione in hanc urbem conflavit, qui patriam et dulcia arva linquentes⁵⁴, ut ipsi ferebant, prae-

a) suum ingrediente 1. 2. s. egrediente 3. 4. ia egrediente Ch. b) ita 1. Ch. eleg. Wolf. licet 2. 3. 4. c) deosculandum 4. Ch. d) deputavimus corr. devitavimus 1. deputavimus 3. 4. e) quod 4. f) sic 4. ipsi Ch. eiusdem 1. 2. 3. g) orientali Ch.

46) 11. Kal. Mai. necrol. Stabulense, necrol. Leod. et Aegidius. 47) Auratis litteris hoc habetur exaratum epitaphium:

Ingens carnis honor, sed morum gratia maior

Praesulis officio te locat et solio.

48) *Sensit dives, egens, ut eras ad singula praesens,*
Istis unde satius, his fuit unde cibus;

Hic eadem cunctis adsumt nunc viscera nobis

Hicque saluiferum excolimus tumulum.

Haec apud Reinerum in libello de scriptoribus ecclesiasticis 1, 3. Pez thes. anecd. IV, 3. et apud Aegidium. Clarissimi episcopi depositionem in plus quam triginta martyrologiis se reperisse annotatam observat Molanus in Natal. sanctor. Belgii. 48) Miracula Wolbodonis praeter Reinerum et Aegidium anonymus quidam post a. 1454 scripsit. Act. SS. April. II, 862. De sepulcro Wolbodonis a. 1656. aperto vid. eod. loco. Orationem metricam ad Wolbodonem ex codice S. Laurentii edidit Chapeav. I, 257.

49) De Durando vid. histor. S. Laurent. Leod. et Reineri vitam Wolbodonis c. 17—19. Act. SS. April. II, 861. ubi malam apud posteros famam eum non effugisse legimus. Cfr. quoque Anselm. c. 29.

50) 19. Kal. Febr. obiit ex necrolog. Stabulensi, 10. Kal. Febr. habet Aegidius ex necrologio Leodiensi,

quem diem cum anno 1025, ut legitur in annalibus Leodiens., non cum a. 1024. in ann. Laub. notato coniungendum esse docet privilegium Conradi II. de bonis ecclesiae 6. Non. Oct. 1024. in civitate Legia Durando episcopo datum. Chapeav. I, 264. Epistola in Berengarium Turonensem quae ibidem sub Durandi nomine legitur, a Theotwino Wazonis successore esse conscriptam satis constat. Cfr. Mabillon vet. analect. p. 446. 51) Hos versus a Stephano, abbate S. Laurentii, sepulchro inscriptos servavit Aegidius:

Durandus iacet hic qui paulo plus tribus annis

Tuagrensem rexit nobiliter cathedram.

Pauperis in nido patrimonii natus et altus

Ingenio summos evolat ad proceres.

Quos tulerat dominos hisdem famulantibus usus,

In theatro mundi fabula quanta fuit?

Septima lux urnam fundentis in orbe fnebat,

Cum faceret rebus triste vale senior.

Alium piscio quem diem mortis satis obscure innuere videtur Stephanus. 52) simonia episcopatum adeptus, si hist. S. Laur. Leod. sequeris. 53) canonicus Coloniensis. Reineri vit. Regin. c. 1. ap. Pez IV, 3. 54) Virgil. Ecl. I, 3.

dis et incendio in solitudinem redacta, parvulos suos miserabiliter circumferentes, ab ignotis gentibus stipem mendicare cogebantur. Horum cotidie concurrentium turba cum aliquantulum gravis esset indigenis cibos manu et arte querentibus, propter coemendi panis angustiam, qui tantae plebi minus posset sufficere, hic dominus episcopus ad concives nostros paternam usus est ammonitione, ut unusquisque huiusmodi egenis studeat⁵ pro posse misericordiam impendere, qui^b autem aliquid largiri nequeat, vel nullam eis molestiam inferat; humanam mentem horum exemplo tangi debere, quod similis casus quandoque ingrueret^a vicissitudo, non aliter sibi ab eisdem forsitan panem expetitum iri. Ut^d eius misericordiae, quam populo suggesserat, prior exemplum praeberet, trecentos⁵⁵ ex eis stipe sua alendos suscepit, et ad similia pietatis opera pro posse explenda¹⁰ alios accendit. Hic in ecclesia beati Bartholomei apostoli ad duodecim canonicos, qui ibidem prius inerant, ex bonis a se acquisitis⁸ addidit; et inter alia quae fecit insignia, 1026. pontem super Mosam magno sumptu extruxit⁵⁶, monasterium sancti Laurentii renovavit⁵⁷, praediis auxit, et triginta monachos sub abbate, qui adhuc superest⁵⁸, vivere regulariter 1034. constituit, ipsumque monasterium Pilgrinum archiepiscopum consecrare fecit⁵⁹; ubi etiam 15 1037. post obitum suum⁶⁰ locum sepulturae accepit⁶¹.

38. De Nithardo episcopo.

⁶² Huius in loco successit Nithardus⁶², custos maioris ecclesiae, a clero et populo unanimiter electus. Is iuvenis aetate, moribus senior, quatuor semis in episcopatu degens 1041. annos, in tam brevi tempore magnum ornatum, quem apud nos fas est cernere, nostrae 1041. addidit basilicae⁶³, in qua defunctus postea adeptus est sepulchrum⁶⁴.

39. De domno Wazone episcopo.

Post hunc dominus Wazo secundum canonica instituta electus, licet diu multumque 63. reclamans, per vim oboedientiae sibi ab archiepiscopo⁶⁵ impositam, vix tandem ad suscipiendam episcopalem virgam est attractus, quamvis multo ante non episcopus consiliis 25 et sapientia totum episcopatum gubernaverit. Hoc qualiter fecerit, qualiter ante episcopatum vixerit, quam paucis absolvam.

40. Qualiter in scolarum magisterio se habuerit.

1068. Capellanus primum sub Nokero, postea ab eodem donatus est scolarum magisterio. In quarum studio tam morum quam litterarum vigilantissime¹ exercuit disciplinam, eos 30 qui pro his moribus essent, licet minus litteratos, longe his anteponeus, quibus, ut in

a) studeant 1. 2. b) ut 4. c) ita 4. ingruere 1. 2. 3. d) ita 4. Ch. et 1. 2. 3. e) deest hoc caput ap. Ch. f) vigilantissime 1.

55) Mille ducentos fuisse hist. S. Laurentii Leod. auctor affirmat. 56) Cfr. Dewez histoire de Liège. Brux. 1822. I, 38. Librum quem nuper edidit Polain histoire de Liège non vidi. 57) Ann. Leodienses. 58) Stephanus. Obiit 1061; cfr. hist. S. Laurentii. 59) Anno D. 1034, ind. 2, anno episcopatus Reginardi 10, Pilgrino archiepiscopo Coloniensi et Iohanne Portuensi episcopo praesentibus, monasterium consecratum esse testatur Ruperus in hist. S. Laurentii Leod. 60) Episcopum anno 1037. obiisse docet praeter annales Laubienses et Leodienses lamina plumbea, in tumulo Reginardi a. 1569. aperto inventa, in qua teste Fisen hist. Leod. I, 180. haec verba legebantur: *Ego Reginardus Leodiensis episcopus excessi de vita anno ab incarnatione Domini millesimo trigesimo octavo, indict. quinta, Nonis Decembr. et sepultus sum in basilica S. Laurentii, quam adiuvante Deo construxi.* De indictione 5. tenenda i. e. 1037. vid. infra c. 49.

61) Duplex exstat sepulchralis inscriptio, unam his versibus inclusam servavit auctor hist. S. Laurentii: *Huius domus haec index, haec eius tota supellex, Nec minor indicio cultus episcopo. Tollitur hic Nonis perfunctus forte Decembris, Par et ei introitus par erat et reditus.* Anno Domini 1036. obiit dominus Reginardus vene-

rabitis Leodiensis episcopus. Alteram Everlini abbatis praeter eundem auctorem habent Reinerus et 35 Aegidius:

*Flos, decus ecclesiae, praesul, speculumque sophiae
Hic, Reginarde, iaces, corpore iam cinis es.
Nos quia frumenti satias pinguedine dulci,
Pascui sint caeli centuplicata tibi!* 40
*Te rapit a tenebris mundi tua quinta Decembris,
Splendet in requie sol tibi iustitiae. Amen.*

62) Nizo alius vel Nitho, Reginardi nepos, in cuius diplomate fundationis haec leguntur: *Niso maioris ecclesiae thesaurarius ex prosapia mea.* Mabill. anal. 45 IV, 442. 63) *Pro assiduo et fidelis servitio quo patri nostro nobisque multum fideliter servivit* ab Henrico III. comitatum Haspinga ecclesiae Leodiensi acquisivit a. 1040. Cfr. quoque supra II, 28. Chapeau. I, 279. 64) *Anno incarnationis dominicae* 50 1042. indictione 10. 17. *Kal. Septemb. obiit Nithardus Leodiensis episcop.* Accuratius hanc inscriptionem laminae plumbeae ex sepulchro erutae a. 1568. reddidit Foullon I, 225. quam Chapeville 1. 1. Consentiant ann. Laubienses et Leodienses; 19. 55 Kal. Sept. legitur in necrolog. Stabulensi. Quatuor semis anni 1041, minime 1042 indicant, quod confirmatum vide ab ipso Anselmo c. 50. 65) Herimanno Coloniensi.

plerisque solet, scientia litterarum vanae gloriae peperisset stulticiam. Adventantibus quidem quibusque de diversis terrarum partibus implens quod scriptum est: *Probate spiritus si ex Deo sunt*, plerisque quidem difficiles sui obiciebat accessus. Si quos autem vere ob studia venisse cognovisset, gratantissime suscipiebat, quamdiu morari vellent, et nonnunquam vestitus solacia inpendebat. Discedebant alii litteris, moribus et religione instructi, accedebant alii nichilominus instruendi. Cerneret quasi ex diversis alvearibus apes ad hanc florigeram arborem convolare, ut inde suis quaeque cellis referret, unde arentibus favis nectar melliflui roris posset infundere. Haut aliter ex ignotis et notis regionibus ad virum^a bonos Christi odores spirantem undique studiosorum^b confluebant agmina, et alter^c quodammodo^d Salemon ad se videndum et desiderabiliter audiendum religiosos cuiusque generis invitabat. Et cum multi exemplo reginae Austri preciosissima Iherosolimam conferentis, ne immunes apparerent huic suo^e Salemoni spontanea offerrent xenia, ille ita manus suas studebat excutere ab omni munere, sicut e contrario solent foeneratoris exactores debita cum usuris extorquere, euangelicum illud corde tenens, ore proferens: *Gratis accepistis, gratis date*. Et illud: *Beatius est dare quam accipere*. Munificentiam in eo laudari non est necesse, quia^f ita sedulus erat erga hospites et peregrinos, ut non opes expendere, sed de pleno gurgite haustas^g fundere videretur, non sine admiratione emulorum indignantium, se^h nobiliores et diciores minus potentis virtute et gloria superari. Quid multis immorer? Cum scolasticis officii labore sub Baldrico episcopo decanatus non sponte sublimatur honoreⁱ, in quo ita modestum se exhibere studebat, ut^j in subiectos pius, contra superbos et potentes in virtutis culmine cum iustitiae armis staret erectus. Unde contigit, ut Iohannem praepositum^k antea sibi in amicitia familiarissime^l iunctum scripto non sit veritus arguere, eo quod contra elationis malum ob vanum praepositi nomen parum consuluerit, et tyrannicam potentiam a religione semper profanam in disponendis pro libito rebus ecclesiae sibi arrogaverit. Quod ad confutandam malorum praepositorum contumaciam aptissimum, huic opusculo non pigebit intexere. Verum si quis mihi id succenseat, ipse sibi quia malus est, testis erit. Scripsit itaque sic memorato Iohanni, noviter concessa sibi missione a scolasticis administratione.

41. *Controversia ad Iohannem praepositum.*

Fratri Iohanni secundum sua merita non suus¹ Wazo. In veteris amicitiae memoriam cogor te, frater, adhuc compellere, quamvis apud nos nil dignum merearis gratiae. Hactenus te venustabat aliquantulum litterarum scientia, efferebat etiam in constituendis negotiis rationis iusticia, nunc quia² bona fortuna uteris, priora praesentibus confundere mihi videris. Quicquid homini prius habueras, adiudicamus simulationi, quia fortuna bonis superveniens solet meliores operari. Enimvero divitias per se neque bonas neque malas nuncupamus, nisi a possessoribus suis hoc translativè promamus. Archidiaconatus³ enim caeteraque mundi vanitas suo contagio te non infecit; sed quam versipellis prius latebas, suis operibus exposuit. Ultionem male vivendi forsitan reformidares, nisi plurimum seculari potentiae confideres. Cumque multa⁴ punienda possim recensere, unum quod me contingit volo si queam refellere. Dicis te praepositum potenter esse constitutum, claustralia negotia domi sine consilio decani fratrumque sicut volueris dispensaturum. Cum gladio non utaris, cur potenter magis quam regulariter dicis? Si tua dignitas est a Deo, cur illam non tendis⁵ scripto? In confusionem meam praedatum et praepositum unum esse dicis; obviare veritati, gratiae deseruiens, minime revereris⁶. Quid est queso aliud veritatem scienter fraudare, quam Christum pati secundo⁷ crucifigere? „Ve qui dicunt malum bonum, et veritatem commutant in mendacium.“ Ergo cum Christus veritatem se esse dicat, quisquis veritatem ledit, Christum procul dubio sauciat. Sancti patres zelo iustitiae ferventes claustralem regulam divinitus illustrati⁸ conscripserunt, nichil superfluum addentes vel necessarium subtrahentes,

50 a) virum 4. viros 1. 2. 3. b) studiorum 1. 2. 3. c) aliter 1. 3. corr. alter 2. alter 4. Ch. d) solo 1. 2. 3. e) qua 2. 3. f) deest 4. g) ita legendum; et 1. 2. 3. 4. h) familiariter 3. 4. i) suis 1. 3. corr. suus 2. 4. k) quod 4. l) archidiaconus 1. 3. corr. archidiaconatus 2. 4. Ch. m) in te addit 4. Ch. n) dendis corr. defendis 2. commendas 3. 4. defendis Ch. o) revertaris 1. reverens 4. p) ita corr. 2. 4. seculo 1. 3. q) illustrata alicui manu corr. illustrati 1.

55 66) Virg. Aen. IX, 23. 67) Hoc anno 1017. factum esse patet ex ipsis Anselmi verbis c. 45. 68) quem honorem non ante annum 1021. adeptus est, ut patet ex c. 35.

neque ad dexteram neque ad sinistram declinaverunt. Praepositi et praelati tulerunt omnem controversiam; si tibi ambitionem^a michique lenieris invidiam. Dic, dic, queso, si regula singillatim^b titulat episcopum, praelatum^c, praepositum, cantorem, cellerarium^d, portarium, usque ad pistores et coquos, si praelatus et praepositus unum est, quare praetermittit decanum? Non debuit ille diligentius scribi, qui magis obnoxius est deservire religioni? 5 Irracionabiliter ergo videbitur esse regula composita, si non exequitur omnia claustralia secundum propositum necessaria. Sed quis sanum sapiens audebit hoc asseverare, cum spiritus sanctus auctor regulae figmentum effugiat disciplinae? Noli, frater, noli male interpretari scripturam regulae sufficientem; praelati et praepositi, velis nolis, necessarium tene distinctionem. Quia si praelati et praepositi unum esset subiectum, potius 10 unum quam duo scriberetur capitulum; ut sicut praesulis et episcopi duum nominum fit unum capitulum, sic praelati et praepositi fieret si esset unum. Quia ergo duae personae intelleguntur in praelati et praepositi significatione, merito duas sententias placuit regulae scriptoribus annectere^e. Praesertim nomen decani quod regula non posuit^f, minime te moveat, quod solum militaris disciplina^g, regula sancti Benedicti a decem militibus vel 15 69 monachis, litteris sacris taentibus, frequentant^h. Quoniam quidem cum regularis diligentia 30, 60ⁱ vel his amplius canonicos simul admittat, nomen decani, quia^j supra denarium res agitur, irrationabiliter ponere devitat. Erit ergo praelatus secundum^k spiritualis vitae administrationem prior in claustro, et consequenter praepositus propter exteriorum procuracionem ordine secundo. Spiritualia enim secularibus digne praeponuntur, quantum stolido 20 corpori rationalis anima principatur; hanc institutionem immobiliter servant occidentalia claustra et monachorum quotquot sunt ubiubi coenobia. Quippe quia pluris existimas opes religione, veneraris praepositum subpressa decani celebri statione^l, quoniamque gloriaris te praepositum esse, praesumis claustralia negotia fratribus inconsultis dispensare, non ut utiliores fratres ad haec promoveantur, sed qui^m gratia tua solummodo participantur. Hinc 25 religionis divinae, pro dolor! ruina suboritur, litteralis disciplinae studium penitus destituitur. Iesai. 37, 30. Quis plantat vineam, et de fructu eius non comedit? Quis nichil proficiens religioni disciplinaeque opera dabit? Hanc institutionem pater caelestis non plantavit, mater ecclesiae 30 scriptis suis non animavit. Necessae est ergo spirituali cultro succidere spuria vitulamina, et regularibus monitis assensum praebere per omnia. Praecipit namque regula praepositum 35 sub praelato agere, sibi iniuncta fratribus humiliter fideliterque cum bonae conversationis exemplo administrare, sed siⁿ his resultaverit, ab officio removeri, aliumque loco eius aptiorem constitui. Ad haec, frater, vide, queso, subiectionem praepositi; vide fidelitatem, humilitatem, periculum quoque^o ministerii. Etsi praesumis claustralia bona inconsultis fratribus dare, ubi est subiectio, fidelitas, humilitas oboedientiae? Unde illa dominandi tanta subli- 40 mitas, si perdendae dignitatis tam prona facultas? Non poterunt fratres consiliorum esse participes, qui institutionis depositionisque tuae possunt esse opifices? Praesertim cum domno pontifici, qui singulariter domnus vocatur, ecclesiastica non liceat sine clericorum consilio diffinire; ut quid subiectus minister audebis bona fratrum secundum libitum tuum 45 dissipare? Domnus abbas iubetur in consilium totam congregationem adducere, consilioque omnia diffinire; tu dedigneris confratres^p tuos super communibus bonis consulere? Iubetur etiam inter plures monasterii bona dividere, ne solus praepositus tenens omnia possit super- 50 bire, alioquin si id licenter feceris, iam^q non praees canonicis, sed servis et elemosinarius tuus. Quis erit, rogo, sufficiens quoquomodo vivere, qui dignetur in elemosinae tuae stipendia transire? Ut quid fratrum nomine sunt traditiones possessionum, si tu solus singulariter tibi^r super his vendicas dominium? Hactenus eramus pauperes Christi, matris ecclesiae canonici; reliquum est, tibi famulemur servi empticii. Desine, frater, queso, desine insolenter agere, officiique tui modum humiliter recognosce. Vide etiam, quid regula praecipue 55 dedicit^s praeposito, scilicet subiectos illustrare^t canonicae conversationis exemplo. Ergo si regulare mandatum est, canonicos chorum, refectorium, dormitorium frequentare, cur dum facultas est subtrahis te, quasi prohibearis ab hac societate? Cum sis sanus, validus,

a) ambitione 1 3. corr. ambitionem 2. 4. Ch. b) singillatim 2. c) alia manu in margine 1. appositum. d) cellerarium 4. e) annexere 4. f) potuit 1. 2. 3. g) et post add. 2. h) quadraginta 3. 4. i) quod 4. k) corr. 2. l) ita 1. Ch. corr. celebri appellatione 2. celebratione 3. 4. m) hi superac. 2. quia 3. n) deest 1. o) alia manu superscriptum 1. p) corr. alia manu 1. q) confratres 2. r) tam 2 3. s) deest 4. t) didicit 1. 3. didicit 2. 55 u) alia manu corr. 1.

69) Vegetius de re milit. II, 8.

plerumque etiam otiosus, ne erubescas religiosus esse, quia qui Christum erubuerit et sermones suos, penulter afficietur in die calamitatis et miseriae. A mane in vespem non pudet te secularibus negotiis desudare, et semel per ebdomadam et mensem choro confunderis interesse? „Qui non laborat, nec manducet“, scribit apostolus; tu nihil vel parum laborans, omnia colliges solus? Si ociosis etiam cibus interdicitur, naturalis, quid tu negligens praepositus operibus laborantium dominaris? Ecce per apostolum derogatur tibi vitae communitio; unde tibi tantae dominationis abusus? Si qui altari deserviunt, de altario debent vivere; consequenter qui nihil servis, nihil debet accipere. Qui parce seminat, parce et metat, et unusquisque secundum laborem propriam mercedem accipiet. Porro si gloriosissimus es, per humilitatem hanc dominationis ambitionem cavere deberes, sicut Veritas docet apostolos: „Cum feceritis omnia quae praecepta sunt vobis, dicite: Servi sumus inutiles.“ Sic David parvulus in oculis Dei sublimatur in regem, Saul arroganter agens contumeliosam incidit mortem. Omnis enim qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur. Si Paulus plus omnibus laborans proficitur se minimum et abortivum, cur tu nihil laborans e contrario singulare praeeccupas dominium? Si sententia Pauli per omnia est laudabilis, universaliter praesumptio tua fit detestabilis. Dicis te esse potentem praepositum, omnia bona claustrum sine consilio praelati et canonicorum in domo tua sicut volueris dispensaturum. Quem te ipsum facis? Quid habes quod non acceperis? Si gloriaris, in Domino glorieris. Non enim qui se commendat ille probatur, sed qui a Deo commendatur. Gloriam tuam mater iusticia pariat, humilitatis custodia non derelinquat. Non te metiaris adulantium lingua; quid sis, non quid voceris, diligenter examina. Si Deus homo venit ministrare non ministrari, cur tanto fastu queris dominari? Cum Deus esset, semetipsum exinanivit formam servi accipiens, tu, cinis et pulvis, contendis vocari praepositus potens? Enimvero nequaquam poteris eius esse discipulus, nisi prius deposito dominationis fastigio fias parvulus. Certe si nullus claustralis praepositus, nisi ex regulari canonico debet ordinari, profecto non debes esse praepositus, nisi canonicam vitam duxeris claustrum. Distat ergo inter clericum et canonicum, quod canonico, non clerico debetur claustrum. Omnis enim canonicus clericus; non consequitur, ut omnis clericus canonicus. Ex canonico enim, non clerico, regulariter constituitur praepositus, ac ideo necesse est, si praepositus es, choro, refectorio, dormitorio, nisi per licentiam, sis assiduus. Igitur qui amas maxime praeposituram, cur claustrum fastidis militiam? Quapropter aut cum praepositura habebis religionem, vel dignitas praepositi vertetur in villicationem. Non enim erit necesse constitui ex canonico praepositum, si idem ministerium aequae possit ministrari per laicum. Sis ergo consulto praepositus cum religione, saltem vel religiosos velis amare, ut sicut qui suscipit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae accipiet, sic inreligiositatem tuam saltem religiosorum amor commendat, quia nimis profanum constat utrumque, te inreligiosum esse religiososque vexare. Ad haec, frater, praepositi subiectionem, fidelitatem, humilitatem, administrationem secundum regulam, non dominationem collige; de bonis tibi commissis consilium decani fratrumque ne asperneris appetere. Per subiectionem et humilitatem querito consilium, etiam mandatum, per fidelitatem et administrationem quicquid praeter beneficium inveneris, redde totum. Ut quid beneficium accipis, si ad caetera omnia non es fidelis? Quicquid ministerio tuo iuste superlucratu fueris, in vita tua teneas; non tamen hoc fratribus palam facere, ne furti arguaris, supersedeas. Sic fructum honestatis habebis ex tua rationabilitate, si fratribus noticiam feceris elaboratae summae. Quod si silentio presseris, successori tuo, non fratribus furtum lucraris. Ego in duabus villis mihi invito commissis 400 mansorum servitium iusta ratione superlucratu fratribus annuntiavi, et statim servitium feci, quantoque me in gaudium pro fidelitate intrare sperabam, tanto tribulationibus invidiaeque magis succubui. Servus evangelicus talentum duplicans a Domino collaudatus meruit donari, ego quadruplicans multis modis impetitus et circumventus addictus sum paupertati. Cum magna bona claustrum teneas

a) desidero 2. b) nil 2. 3. 4. c) metet 3. 4. d) religiosissimus 4. Ch. e) feceris corr. feceritis 2. f) corr. alio atramento 1. g) i. in mortem. Omnis qui 3. 4. g) corr. eodem atramento 1. h) te 1. se ipsum 3. 4. i) deest 1. k) consequenter 4. l) non 1. 3. corr. nisi 2. nisi 4. Ch. m) quia maxime 1. 3. corr. qui amas m. 2. quia maxime p. amas 4. n) militiam 1. 3. corr. militiam 2. 4. o) alia manu corr. 1. p) invito 1. q) gaudium 3. 4. r) multa 3. 4.

70) villici munus.

sine questione redivitibus parvis, cur fidelitatem nostram quasi furtum persequens ulcisceris? Tuarum rerum ministros infideliter agentes dure punis, et res claustrum cur non simili diligentia prosequeris? Quomodo probaris fratres sicut te ipsum diligere, si tuas atque illorum res dispari tractas affectione? Si apud idolatras olim Romanos fraus rei publicae sacrilegii supplicis expiatur, quo tormento legibus exquisito fraus claustrum deprehensa digne nullabitur? Ergo fratres omnes in commune accingamur humilitati fidelitatisque regulariter, et res claustrum sicut oportet tractemus inreprehensibiliter. Quanto maiores sumus in seculi dignitatibus, tanto nos humiliemus in omnibus. Avariciae dominationisque altitudinem fugiamus studioso, quae religionem disciplinamque naturaliter solent propulsare. Noli praesumptionis tuae defensionem Coloniensis claustrum exemplo roborare, quia, sicut experimento didici, Deo gratias nil penitus invenitur in eo tale. Ipse dominus archiepiscopus remota dominationis suae sublimitate, claustrum sepe deambulans scolas visitat, propositis dissolutionisque questionibus, quos utiliores invenit gratia donisque magnificat. Sic omnium delectationem sibi concilians studia nutrit, in pelago divitiarum clavo sese humilitatis regit. Praepositus et praelatus in choro primi stantes, officio se praevenerit satagunt, ne quid difficultatis et negligentiae provenerit, quisque pro se curiosius agunt, disciplina claustrum specialius appenditur praelato, nec tamen deest invitatus praepositus instante scrupulo. Stipendium cotidianum cum caeteris officialibus exhibet praepositus, si quid defuerit, sine inimicis exigit praelatus. Cellerarius annonam, vinum, pulmentum suscipiens a praeposito, quaeque dispensat impune praelati seniorumque mandato. Liber est praepositus a tributis quae dedit cellario, aequae cellarius ab his quibus paruerit praelato. Sic unanimiter praelati et praepositi in claustrum aedificatione cooperatur, quia non ambitiosa karitas quae Dei sunt, non quae sua rimatur. Lugenda nobis acris esset, frater, claustrum nostri recens oborta discordia, nisi in sanitate capitis cumalescerent etiam egrotantia membra. Et ne tibi fraternae consolationis in illo munia subtraham, precor archidiaconatum tui paulisper moderare gloriam. Quia divina pietas pluribus bonis te donavit, quibus rationabiliter honoreris, in archidiaconatu decretis ecclesiasticis proscripto quid effereris? Quia diaconus es, dic unde tibi nomen archidiaconi? si non potes, ulterius desine gloriari. Corepiscopus propter insolentiam removit ecclesia; unde his caret usque in praesens metropolis Colonia et tota provincia. Canon vetat diaconum iniussu ante presbiterum sedere, et tu presbitero praesumis iudicare, atque etiam verberare? Tantam ergo habes auctoritatem in iudicando, ut nulla scriptura, nulla possit resistere ratio? Quoniam quidem voluntas tua necessario nobis est lex et regula, queso per Deum dirigas eam semper cum iusticia. Si quis qui vaccam rapit iure excommunicatur, quid fiet illi qui iusticiam vendit vel depradatur? Ergo quia iusticia melior est omni pecude bruto, necesse est deterior sit praedone omnis pecoris iusticiae praedo. Quomianque luce clarius patet pessimum esse iusticiam vezare, de omnibus bonis episcopi constituendis, cum quatuor episcopis gratiosus essem, non habui, quamvis imputes, precium unius siliquae. Cumque in nullo, exceptis peccatis, quae nimia sunt, possis me legaliter redarguere, quare in signum malivolentiae tuae me soles iracundum vocare? Si ira viri iusticiam Dei non operatur, vel iniusticias meas dic, vel veritas tua cassatur. Sed quia veritatem meam vel negotia mea, lege derelicta tuis pravis consiliis, ne confundar, nolo ledere, imputas mihi propter iracundiae magnitudinem nostrique obstinationem penitus hoc agere. Sed malo dici nec esse iracundus, quam tuorum consiliorum semper alumnus. Aequae potes me furem, sacrilegum, homicidam vocare, cum rerum gestarum veritatem nullatenus possis adstruere. Ista, frater, in pristinae familiaritatis pignus meditanda tibi liberali studio devovimus, ne quid dictum sit in gratiae detrimentum,

a) dissipari 1. 3. corr. dispari 2. ita 4. b) humilitate, fidelitate 4. c) officio se satagunt 1. 3. praevenerit post add 2. officioso satagant interesse 4. d) per 4. e) agit 4. f) cellarius 3. 4. et deinceps. g) cellario 1. h) si 1. 3. corr. sic 2. 4. i) aborta 1. 3. corr. oborta 2. ita 4. k) cum a. eraso 2. l) egrotantium 3. 4. m) archidiaconus 1. corr. archidiaconus 2. ita 4. n) gloriam alia manu corr. gloriam 1. o) e corr. 2. ita 4. Ch. corr. 50 archidiaconi 1. archidiaconi 3. p) archidiaconi 4. q) corr. corepiscopus 2. r) reliqua paene omnia desiderantur ap. Ch. s) pecuni 1. corr. pecore 2. pecudi 3. t) ira: 2. u) iniustitiam meam 3. 4. v) cassatur 1. 3. corr. cassatur 2. ita 4. w) veritas mea 1. 3. corr. veritatem meam 2. verba mea 4. x) dedere 2. 3. 4. y) uestigae 1. 3. 4. corr. nostrique 2.

71) Pilegrimus. 72) At in ipsius Wazonis episcopi inter festina nomina legitur. Fisen I, 109. 55 scopi quodam diplomate a. 1043. dato post praepositi et ante archidiaconi nomen Ioannis chorepiscopi inter festina nomina legitur. Fisen I, 109. 55 73) Notgero, Balderico, Wolbodoni, Durando; inter a. 1021 et 1025. ergo scripta est epistola.

quia ratio sic poscebat, obmize supplicamus. Si non placet, animam meam in manu mea posui, paratus in claustrum fidelitatem, dampna, verbera, mortem etiam pati. Haec ago, non ut superiorem vel parem praeposito, cum regulariter possim, decanum comparem, sed ut in claustralibus causis ordinandis praecipuum^a cum iusticia consiliarium monstrem. Quod si probabiliter constiterit, praelatum decanum esse, quod nequit refelli, queso mihi praelato cum cellario^b regulariter agere non prohiberi. Alioquin si mandatis regulae niteris contraire, consequenter^c maximam^d poenam incurris ecclesiae. Sacerdotium etiam praepositura et archidiaconatu convincitur plurius haberi, quia hoc non^e minus a sex episcopis, illa possunt a singulis abiudicari. Necessse est ergo, robustius concuti, quicquid firmiter constat ordinari. Igitur me praelatum et presbiterum quamvis indignum regulariter queso velis honorare, vel cum emulis meis nolis, quia nil infideliter egi, saltem concubare. Scolaris oboedientiae ministerium, cum nullum studium discendi, nulla facultas cohercendi, ne improbes^f, rationabiliter subterfugi, quia cum caeteris difficultatibus aequalium bis in necem meam grassatum, pro viginis furtis confessis dampnatum, sine mea conscientia^g restitutum, et a scolis liberum ferre^h nequivi. Et si mihi emerito vel veterano nulla portio secundum solitum remansit beneficii, tamen ne periculo disciplinae fama nostra tabesceret, congaudeoⁱ solutioni. Numquid fortitudo lapidum fortitudo mea ut sustineam, aut caro mea aenea ut pacienter agam? Confundat, confundat Deus Achitofel consilium, et liberet David de manibus pueri Absalon. Quique Luciferum superbientem detrusit in infernum, potentiam claustrum praevalescente regula deducat ad nichilum.

42. Quid a rusticis sit perperissus.

Haec scribens, procul omni invidia et odio, dum unum hominem a tortitudine morum ad rectitudinis tramitem revocare studuit, omnibus praepositis formam inreprehensibilis vitae, cui inprimi debeant, exhibuit; quicquid illis devitandum, quidve acitandum sit, ut in hoc quasi speculo provideant, benignissime providit, quae sua sunt non querens sed quae Iesu Christi. Quod haut secus esse, patuit paulo post in propositurae et postmodum in episcopatus amministrazione. Ille autem cui hoc scripsit Iohannes praepositus, ob hoc amplius in eum estibus invidiae exarsit, et persuasibilibus terrenae sapientiae verbis episcopi⁷⁴ caeterorumque priorum animos nichilominus in eius odium accendit, quaeque fideliter ab eo gesta potius deputans studio litigii, quam fidelitatis devotioni. Et ne quit in insontis viri insidiis intemptatum relinqueret, incolas possessionis illius, cuius curam ob augendam fratribus vini rationem susceperat, per nuntium in eius rebellionem animavit, ut praepcepta illius nichil penderent instigavit. Rustici autem et prius quidem procuratori suo infensi, eo quod pro¹ cautela eius debita fratrum defraudandi nullus esset locus, tum vero accepta confidentia ab instinctu maioris praepositi, in tantam temeritatem sunt adducti, ut domum fratrum, in qua idem dominus Wazo cum suis quiescebat, inopinato nocturnis horis undique armis cingere flammisque exurere certatim instarent. Sed qui sperantes in se non deserit omnipotens Deus iusticiae et veritatis cultorem mirabiliter a periculo incendii liberavit. Nam amissis licet vestibus et diversa rerum suppellectile, ad hoc non minima vini copia, quam in inferiores eiusdem domus⁷⁵ partes ad opus fratrum providus contraxerat, nec unus quidem ex hominibus Deo donante, crepitantibus circumquaque flammarum globis, succubuit. At vir Dei tanta adversitate nequaquam frangitur, sed potius boni propositi tenatior⁷⁶ efficitur, victorque tot ingruentium contra se temptationum tanto habundantius de caelo sperat auxilium, quanto ab omnibus hominibus sustinisset obstaculum.

43. Quod capellanus imperatoris Cunradi est effectus.

Cumque pro bene et fideliter gestis apud suos intollerabilibus agitaretur insidiis, quosdam tamen religiosos cum plerisque episcopis ob constantissimam in eo boni operis intentionem, licet longe positos, adeo karitati eius devinxit, ut et magnopere studium eius approbarent, et ne inefficax foret, auxilium oportuno tempore et loco conferre non desisterent. Qui videlicet necessarij eius⁷⁷ veriti satis, ne solus non posset sufficere ad

a) precipium 1. b) ita 1. 3. corr. celleratio 2. 4. c) consequenter 1. 3. 4. corr. consequenter 2. d) corr. 1. pro maximamque 1. e) deest 4. in 3. f) corr. c. subisset 2. g) conscia 1. h) fere 1. 3. corr. ferro 2. 4. i) beneficium 3. 4. k) congaudio 1. 2. corr. congaudeo 2. 4. l) praee 2. 3. per 4. m) e corr. 2. dominus 1. n) s. et ueriti. 3.

74) Durandi, ni fallor.

75) Cfr. Horat. Od. III, 3, 1.

resistendum diu suorum invidiae, exquisito haut incongrue consilio, quatinus auctoritas imperatoria felicibus actis contra invidos esset tutela, hoc apud imperatorem Cuonradum efficiunt, ut eum sibi a Reginhardo episcopo capellanum concedi expeteret et impetraret. Sic, sic nimirum quandoque tot adversariorum ad horam cessit invidiae, non ita ut adversitati succumberet, sed ut bonae intentioni vires interim repararet, quibuscum optime coeptis absque difficultate tandem acquireret efficaciam. Ita suffecto decanatus vicario, ex consensu fratrum et episcopi imperatoris Cuonradi servitio obstringitur, ubi per novem menses nullo acquirendi episcopatus desiderio, nulloque alio dominandi ambitu, sed potius ut^a aecclesiam cum rebus suis in libertatem vindicaret elaborare studuit. Quid pluribus immerer? Imperatori in brevi fit gratissimus, pro sanctitatis et sapientiae excellentis merito tam archiepiscopis quam episcopis fit acceptus; qui in solvendis sacrae scripturae questionibus magistrum, aliarumque causarum disceptationibus sequestrum⁷⁶ eum assumere gaudebant. Quem archiepiscopi duo moribus et genere nobilissimi Aribon^b Maguntiensis et Piligrinus Coloniensis vicissim assurgentes, alternatim in sedibus suis alterutrum stantes, sibi assedere cogebant, desiderabiliter eum audientes subinde et¹⁵ interrogantes.

44. *Quod Iudeum sententia^c veteris testamenti revicit^d.*

Ea tempestate Iudeus quidam in arte medicinae praecipuus et ob hoc imperatori Cuonrado satis acceptus, in paterna lege traditione ferebatur esse perfectus. Is aliquando questionibus ex veteri lege domnum Wazonem aggrediens, eo usque contra eum litigando progressus est, ut revadiata sibi hama vini, digitum dexterae manus abscedendum se ei praebiturum sponderet, si sententia eius scripturae testimonio comprobari non posset. Quid plura? Venitur ad veteris testamenti volumen; locus unde controversia habebatur inquiritur, atque illo evidenter Wazonis parti consentiente, ipso fatente adversario, digitus victori adjudicatur. Qui cum a devicto sponsore nequaquam abnegari potuisset, usque quo eum repetere vellet, commendatum retinere gavisus est. Sicque hic bellator Christi novum christiano nomini a praecipuo doctore gentis Iudaicae gloriose retulit trophaeum; habitumque est celebre in curte regia, Iudeum in sapientia famosum a Wazone esse devictum. Hunc idem imperator Cuonradus memorato Ariboni archiepiscopo defuncto⁷⁷ in sede Magontiacensi substituere cogitabat, sed omnipotens Dei misericordia Leodicensem aecclesiam suo fraudare noluit alumpno; qui hunc multis sepe exercitatum periculis temptamentis, ex bono filio optimum sibi patrem futurum reservavit.

45. *Quod defunctis praepositis Iohanne et Lamberto praepositus efficitur^e.*

Dum haec in curte regia aguntur, Iohannem praepositum hic obisse repente nuntiantur. Hic domnus Wazo etsi iam dudum curiales tumultus evasisse et claustrum quieti sese inclusisse exoptaverat, tamen usque dum substitutum aliquem in praepositura audiret, cum discedendi causa^f satis in promptu esset, domum repedare^g neglexit, ne non quietem repetere, sed potius suscipiendae praepositurae se videretur ingessisse. Nec multo post audito, quod Lambertus archidiaconus praepositus factus esset, circa autumnum claustrum revisit, cum paulo post idem Lambertus trium tantummodo mensium praepositus obiit, res suas disponendas per manus fidei Wazonis decani dereliquit. Alioquin natale Domini, sicut mandatum acceperat ab imperatore, Paderbrunno⁷⁸ celebraturus erat, nisi huiusmodi eum defuncti fratris causa in fide suscepta retardasset. Sed longe alia vis, ut credimus, divina videlicet^h nescientem urget dispensatio, ut qui pro fidelitate claustrum tot et tanta a praepositis perpressus fuerat, tanto vigilantius commissa sibi praepositura aecclesiae utilitatibus consuleret, quanto in antecessoribus perniosa cum fraude negligentiam praenotassetⁱ. Concurrunt undique a fidelibus filiis aecclesiae ad Reginardum episcopum, ab omnibus ut Wazo praepositura donetur obnixè postulatur, neminem digniorem huius officii posse inveniri. At contra fuere nonnulli, qui primo quidem mutantis animo episcopi, ne hoc fieret, dissuadere conarentur; virum tam fortis constan-

a) ita 4. in 1. 2. 3. b) Priho 1. c) scientia 3. 4. d) vicicit 4. e) totum poene caput recidit abbreviator ap. Ch. f) discendi alia manu corr. 1. discedendi. g) copia superser. vel causa 1. causa superser. vel copia 2. h) repetere 3. 4. i) scilicet 4. k) pernotasset 4. l) corr. alia manu 1.

76) Vide supra c. 30. 77) Cfr. annal. Hildeshem. 78) Cfr. annal. Hildesh. Anno 1030 et 1032. 55 Conradus natales Christi celebravit Paderbranni.

tiae praepositum facere, consilium non esse, qui se eidem episcopo equiparare^a aut etiam superiorem forsitan facere, ob insuperabilem consciae^b virtutis fiduciam haberet contendere, mitiorem quemlibet potius eligeret, qui in nullo voluntati ipsius reniti aude-
 ret. Rapitur medius inter diversas linguarum auras fluctuans praesulis animus, quem
 5 tandem tanta consilii soliditate roborat, ut nulli alii praeter Wazonem praeposituram concedendam esse censeat. Fertur etiam ad hoc non parum valuisse, quod idem episcopus motus incurrisset imperatoris, quibus profecto mitigandis tali honore sublimando dilectum^c eius capellanum deservierit. Cumque hoc circa episcopum elaboratum esset, non minori sudore erga Wazonem ad susceptionem praepositurae sollicitandum opus erat.
 10 Qui vehementer insistentibus amicis spiritualibus, ut ultro invitatus ad dispensandam dominicis ovibus annonam accederet, multo vehementius est reluctatus; divitiarum sibi satis superque esse, praepositura se nequaquam indigere. Praeviciens autem, se utilitatibus fratrum necessarium fore, ad hoc cernens honesta apud Deum et homines vocatione ad id officii sese invitari, post 16 decanatus annos, in quibus regiam incedendo viam,
 15 neque ad dexteram neque ad sinistram declinaverat, cum archidiaconatu diu multumque prius^d recusato onus praepositurae humiliter consensit subire.

46.º *Praepositus factus ut se habuerit, et quod praebendam fratrum melioraverit.*

Inter has nimirum graduum ascensiones ita vir Dei curabat humilitatis scalas in corde disponere, ut quanto videretur maior, tanto secum esset humilior, integrum se
 20 custodire nitens ab his vitiis, quibus eius nominis homines sese implicare solent, quaeque retro in humiliori loco positus notare non timebat in prioribus, superbia videlicet et rerum aecclesiasticarum rapina. Proque superbia humilitatem, qua omnibus erat affabilis pro indignatione^f de falsa iusticia gloriantium, cuiuscumque modo afflictis benignissimus Christi imitator compassionem exhibebat. Quo enim iste infirmo non est infirmatus?
 25 Quo scandalizato non est ustus? Sic nimirum alienae infirmitati condescensionem idem in se atque in aliis sentiebat. Iam vero quid de dispensanda familiae Domini annona dixerim? Testes sunt pene quotquot Leadium novere, quia cum ante eum unus tantum panis singulis fratribus cottidie daretur, et non amplius quam 40 carradae^g vini in potu eorum per annum expenderentur, hic ex polenta nivei coloris quam simillam⁷⁹ vocant 5
 30 marcas appendentem insuper adiecit panem, 140 carra^h vini per annum cellario fratrum iure perpetuo absque ulla sterilitatis excusatione dandaⁱ destinavit, quatinus inde et rationabiliter mensura potus augetur et ex reliquo fratribus aecclesiarum, quibus vinum non esset, consuleretur; dicens, iuste ex maioris aecclesiae habundantia minorum necessitatibus esse suppeditandum^k. Sic praebendam fratrum retro neglectam pane, vino,
 35 addito insuper largiori vestitus solatio, amplificavit et ex vili optimam reddidit.

47. *Qualiter exteriora administraverit.*

Duodecim pauperibus vel peregrinis cottidie coram fratribus reficiendis sufficientia alimenta constituit, asserens hoc etiam parum esse, cum traditio sanctorum patrum dimidiam partem vel etiam aecclesiasticarum facultatum pauperibus et peregrinis censeat
 40 deberi. Praeterea hospitale quo conferuntur nonae seu^l decimae de episcopi agris ipsius creditum erat providentiae. Quod ille tam fideliter stabilire curavit, ut 30 pauperes per annum inde commode sustentarentur, et ex aecclesia, quam dominus Baldricus episcopus 24 elemosinariis sustentandis destinaverat, 12 insuper reficiendi adicerentur, omnes peregrini supervenientes sine equis reciperentur; eos qui cum equis venissent recipere autu-
 45 mans episcopi interesse. Adeo sacrilegi reum ducebat, si commissis sibi officia suo labore non augmentaret. Interea acsi hosti infestissimo frequentes^m corpori indicuntur abstinentiae, pauperibus Christi largiores augentur impensae, recreantur cottidie utrique assidentes lateri hinc clericorum, hinc pauperum catervae. Referuntur ab eius mensa utriusque hominis cibaria ipseque hilaris conviva, parcissime refectus et fere ieiunus, esuriens
 50 semper et sitiens iusticiam, aliorum sufficienter expletos dimittebat. Divitias suas communi utilitati quam sibi deservire malebat, quas in omnia pietatis opera inlectere optabat. Sentiebant humanitatem eius egritudines decumbentium, labores exulum, senio confecti,

a) equipararet corr. equiparave 1. h) conscia corr. consciae 1. c) delictum *alia manu* corr. dilectum 1.
 d) deest 3. 4. e) deest 2. f) indignitate corr. *alia manu* indignatione 1. g) carradas 1. caratas 2. 3. h) ita 1.
 55 C et XL carradas corr. caratas 3. 4. vecturae Ch. i) dandas 4. k) corr. *alia manu* 1. l) vivo 3. 4. m) frequentes 1. 2.
 79) i. q. alius *simenellus*, panis e tritico factus.

a divitiis in paupertatem devoluti indesinenter eius suffulti sunt suffragio. Sicque vir aecclesiasticus omnibus omnia factus, oculus erat caeco et pes claudus; hunc pupilli parentem, hunc viduae invenere maritum. Haec in administratione exteriorum.

48. *Qualis interius fuerit.*

Interiorius autem regularibus subditos instituit ut karissimos fovebat filios, in^a rebelles³ ut severissimus iudex disciplinae gladio animadvertibat, in utrosque^b pietatis servans viscera, dum hos ad meliora provocaret, illos vero a pravitate compesceret. Nec timebat miles Christi, si hominem offenderet, tantum interno iudici servando aequum et rectum non displiceret^c, memorans illud apostoli: *Si hominibus placerem, Christi servus non essem*; et illud psalmistae: *Qui hominibus placent confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos*.¹⁰ Unde contigit, ut ob defensionem veritatis, pro qua ne mori quidem metuebat, nonnumquam aliquorum^d, qui in terrena potestatis culmine viderentur sublimiores esse, offensam incurreret, adeo ut illi multimode ob hoc frequenter tenderentur insidiae, sepiusque de vitae ipsius periculo a necessariis eius haut iniuria timeretur. Sed quia ex sententia Salemonis frustra iacitur rete ante oculos pennatorum, iste pennatum animal Dei per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam, probra, minas, pericula, postremo omnia virtuti obsistentia libero volatu evadebat temptamenta^e, primo quidem equanimitate ea tollerando, suo autem loco et tempore eadem rationabiliter confutando, uti semper spiculo rationis adversariorum confodere solebat pectora. Erat enim hoc in eo prae ceteris nostrae memoriae mortalibus tam laudabile quam mirabile, quod in quocumque negotio contra quemlibet sumeret controversiam, inexpugnabili^f rationis opere munitus assequeretur victoriam. Hoc autem ideo fiebat, quia circumspectum ex omni parte animal Dei ante et retro in intentionem boni direxerat, in cuius sese cum veritate et ratione ita defixerat, ut nec odio nec gratia inde moveri posset, ac

Si videas contempnere ventos, saxa Rodopes,

aut ceu procellis obstet^g Marpesia cautes.

Vitam suam Deo sibi nota ita disposuerat, ut noctes atque dies praeter horam somni atque cibi aut psallendo aut legendo aut rationalibus ex causis disputando, in Dei laudibus continuaret. Raro aut numquam^h aliquis ad eumⁱ accessit, qui non congrua aetati et naturae suae condimenta retulerit. Lacte potabat infirmos, pane cibabat validos; vino et carnibus vesciens, ut attestari solebat abbas Poppo⁸⁰, solus quorundam secretorum eius conscius, monachorum omnium sibi cognitorum vincebat abstinentiam, dum non quid sine concupiscentia, sed quantum commederet pensans, saturitatis malum cautius viperino sanguine devitaret. Vestes suas adeo moderabatur, ut nec ante alios ambiciosius sed nec plurimum abiectis indutus totius superstitionis typum a se constanter abiceret, satius ducens potentis imperio animi, quam asperitate cilicii corporis membra domari, quibus numquam lavacrum, raro molle praebebat stratum. Et quod sine lacrimis reminisci non possumus, sollempne quiddam in consuetudine habebat secretum; adest veritas Christi me nichil fingere. Cum his et multis aliis difficultatibus iamiam prae senio exangue^k premeret corpus, certis diebus durissima sibi iubeat verbera affligi, coacto tori^l suo in verbo Domini terribiliter edicens, ut non parceret et secretum vulgare non praesumeret. Quod ille suppressum diu etiam post obitum eius tenuit, sed mihi^m indignissimo sanctitatis eius servo tanti pignus thesauri revelare non refugit. In tanta virtutum efficientia studebat semper, etsi in hac parte nequaquam in se, alias tamen ubique auream tenere mediocritatem. Et vere praecipuum discretionis speculum, regiam viam inter levum dextrumque media vitae suae lucerna praemonstrabat incedendam.

49. *Quod defuncto Reginhardo imperator Conradus illum episcopatu donare voluerit.*

Huncⁿ defuncto Reginhardo episcopo maxima pars filiorum aecclesiae⁸¹ sibi episcopum fieri praeoptabant, quorum ille sententiam ut a se longissime removeret, multum redarguendo eos qui sibi, maioris aecclesiae praeposito, eligendi praesulis primatum praeripuissent, Nithardum custodem in episcopum elegit, omnem clerum et populum in sen-

^{a)} *erosum* 3. *deest* 4. ^{b)} utroque 1. 2. 3. ^{c)} *dis* :: *pliceret* 2. ^{d)} aliorum 3. 4. ^{e)} *templamina* 3. 4. ^{f)} *inexpugnabilis* 4. ^{g)} *obstat* 4. ^{h)} *neutiquam* 4. ⁱ⁾ *aliquis ad eum desunt* 4. ^{k)} *et angue* 1. ^{l)} *correctori* 4. ^{m)} *deest* 4. ⁿ⁾ *pauca tantum ex hoc capite delibavit abbreviator ap. CA.*

⁸⁰⁾ *Stabulensis.* ⁸¹⁾ *i. e. clericorum.*

tentiam suam venire coegit. Adeo primatus sui auctoritatem non in se praeferebat, sed in iuniore sibi praeposendo, fortiter vindicare studuit, usus auctoritate potestatis ad retinendum humilitatis propositum, non ad arripiendum sublimitatis locum. Nec mora, cum electo et virga episcopali imperatorem Cuonradum adiit, qui tunc forte in Italia hiemabat, repertoque Nonantulis oppido⁸², petitionem ecclesiae nostrae idem ipse auctor et legatus fideliter profert^a. Praesentato electo, hunc ad hoc onus suscipiendum idoneum esse, idque unanimiter a clero et populo postulari asseverat. Imperator autem: *Hunc quem mihi, inquit, offertis, nequaquam agnosco, sed vobis mihi haut ignoto hunc honorem libens cupio.* Ille e contrario modis omnibus, ut se posthabito episcopatus in electum retorqueretur, amittebatur, illum digniorem, illum aptiorem, utpote iuvenem agilem et promptum executionibus imperialis servitii; sibi frigidum, senis gravedine confecto, iamque silicernio deinceps potius cogitandum de tumulo. Cumque imperator nequaquam sententiam mutare vellet, eumque ad suscipiendum episcopatum vehementer urgueret^b: *Parcat, inquit, maiestas vestra huius decrepiti senis, parcat obsecro famae in id aetatis perductae Dei gratia absque perfidiae nota. Si unius cuiuslibet hominis legationem suscepissem, cui posthac foret fida nostra^c fides, si hanc ad commodum meum retorquerem? Quanto magis si matris ecclesiae unum populum petitione et electione sua fraudavero? Iuste enim fraudis et perfidiae accusabor, si contra communem nostratum consensum, hanc indignus dignitatem praesumpsero. At ne aliquo animus vester^d super electi vita et moribus moveatur scrupulo, mihi totum imputetur, in me hoc animadvertatur.* Superatus vix tandem imperator, tam splendida eluctantis se ab episcopatu Wazonis nimietate, uti petebatur, Nithardo episcopatum concedit. Wazo autem timens exterius honoribus proficere, ne interioribus moribus incipiat deficere, ei cuius magister fuerat, patienter ac benigne gavisus est subesse. Sic ea quae retro sunt oblitus, et in anteriora extensus, per 14⁸³ praepositurae annos secundum apostolum^e ad bravium supernae vocationis prosequatur^f.

50. *Qualiter in episcopatum electus fuerit.*

Hunc talem ac tantum athletam suum Dominus diutius noluit esse occultum; sed quem infra^g unius claustrum septa dederat esse perfectum, quasi in certaminis campum strenuum iussit prodire militem, ut in tempore iracundiae suae laboranti populo fieret reconciliatio, et belli famisque tempestate periclitanti patriae solus foret remedio. Oblatum iam antea sibi praesulatum recusaverat, Nithardum, ut dictum est, sibi praetulerat; quo defuncto, item a clero et populo ad episcopatum reposcitur. Ille e contra credi non potest quantas moras suae electioni innectere, quanto annis ne fieret studuerit insistere, electionem regi displicentiam parum valere, super hoc negotio magis eius expectandum esse dicens arbitrium. Taliter retinentis et excusantis sententia non auditur, invitum unanimiter a cunctis eligitur, Radisbonam mittitur, ubi forte Henricus tunc rex, postea imperator, Boemiam^h cum exercitu aggressurus aderat⁸⁴. Virga episcopalis cum ecclesiae nostrae litteris praesentatur, res agenda in crastinum differturⁱ; postera die a rege cum episcopis et reliquis palatii principibus consulitur. Nec defuere adulationum linguae, qui electionem sine regio favore factam asseverarent^k causam fore. Ex capellanus potius episcopum constituendum, Wazonem numquam in curte regia desudasse, ut talem promereretur^l honorem; quod vero nefas sit alium episcopari, nisi quem constitutione claustralis obfoedientiae, non tam praese quam prodesse didicerit. Qua sententia adulatorum facile inductus iuvenilis regis animus, nescio quem barbarum cervicibus nostris praeparabat imponere, cum ecce^m, inspirante ut credimus Deo, ex omni illo con-

a) ita 4. perfert 1. 2. 3. b) urgeret 3. 4. c) ita 4. vestra 1. 2. 3. d) ita 4. noster 1. 2. 3. e) secundum apostolum desunt 4. f) persequatur 1. 3. corr. proseq. 2. ita 4. g) infra 1. h) boemiam 1. 3. corr. boemiam 2. i) alia manu corr. 1. k) assererent 4. l) promeretur 1. 2. corr. promereretur 3. 4. m) deest 4.

⁸² Vide praecipuum Conradi II. imp. die 23. m. Cod. 1 habet XIII, fortasse legendum VIII, qui Ianuarii 1038. Nonantulis conscriptum ap. Böhmer numerus in annum 1033 cadit. ⁸⁴ Hoc anno reg. imp. p. 72. Cfr. supra c. 37. ⁸³ Mentio 1041 factum esse docent Ann. Sangall. mai. Ex eodem in numero latere videtur; quum ex capp. 44 Boemia redux Henricus S. Michaelis festum (29. et 45 constat post Aribonis archiepiscopi mortem Sept.) Radisponae celebravit; Lambert. 1041. Cfr. ⁸⁵ 1031 Wazonem ad praeposituram evectum esse, Stenzel fränk. Kaiser I, 81. et supra c. 38. nullomodo efficiuntur anni 14 usque ad a. 1042.

85 siliariorum coetu soli Herimannus archiepiscopus⁸⁵ et Bruno Wirceburgensis episcopus tam inutili sententiae saniori consilio ausi sunt obviare. Nec prius veritatis assertores Deique cooperatores abstinent, donec vix tandem regiae maiestati petitionem nostram conciliant, et procerum animos in sententiam suam traiciunt. Sed manet adhuc sapientes architectos labor longe operosior, nam ac si de immanissimo monte columnam conentur 5 excidere, haut aliter boni artifices nostri omnibus modis insistent elaborare, ut vir iste in virtutibus totus teres atque rotundus⁸⁶ consentiat sibi imponi onus ecclesiae. Perstat diu immobile pietatis illud pectus in proposito humilitatis; quod profecto, ut ait beatus Gregorius, pietatis pectus non esset, si hoc pietas non vicisset. Intellexerat enim, si episcopatium non reciperet, eiusdem potitum fore quandam aetate et moribus iuvenem, qui 10 forsitan dominici gregis^a stipem^b, quae in laudem Dei se duce fructificaverat, dissiparet, si ad pontificale culmen aspiraret. Unde configit, ut dum sublimitatis locum mente fugeret, iussu ac precatu pontificum sollicitatus, ea vero quam dixi necessitate potissimum coactus, tandem pastor ecclesiae fieri adquiesceret. Sic, sic intrat per ostium in 15 ovile, nec ascendit aliunde factus pastor ovium, quique inreprehensibiliter intravit, procul dubio inreprehensibiliter in^c regimine vixit. In sedem episcopii reducitur, honorifice ut decebat suscipitur; ubi vero ad cathedram venit, atque in ea sollempniter locatur, nisi praesens vidissem, nullo modo crederem, cum quanto gemitu eruperit in lacrimas, quas haut secus ac puer septuennis sub magistri ferula edere videbatur. Mirati sunt omnes qui aderant, quomodo ferream ut putabant eius viri pectus in tantas posset 20 scindi lacrimas, et anteactam eius vitam ignorantes, inde veraciter probant pastoris sui animum, de sublimitate huiusmodi^d non gaudere, sed salutifero dolore torqueri.

52. *Quod episcopus factus vigilanter sanctam religionem exequatur.*

1941. Aliquandiu protracta episcopalis consecratio expetitur ab archiepiscopo de expeditione⁸⁷ reverso^e; pro qua re vir Dei, comitantibus diversorum ordinum clericis, sanctam 25 adit Coloniam, sanctorum limina, quorum numerus nulli praeter Romam loco aequae est concessus, piis pulsat precibus. Post triduum^f sacro crismate in episcopum perungitur, et ex bono filio in sponsum matri suae Leodicensi ecclesiae confirmatur. Tum vero 30 explicare non possum, quam arduum sanctitatis montem euangelizaturus Syon arripere studuerit, quanta servitute corpus spiritui^g servire coegerit, immo quanto annisu totus 30 in Dei laudem excreverit. Abiectis secum in oculis Dei, inter humiles et subiectos se proponendo rationabiliter vinci quam vincere malebat, seque in hoc quasi ocium a turbine curarum conferens, gaudebat, ut ipse fatebatur, sese invenisse refrigerium. Et 35 divinae legis archana excellentis ingenii praerogativa nosset⁸⁸ rimari, de Donati vel Prisciani regulis scolares adolescentulos non dedignabatur interrogare; quos et vicissim desiderabiliter cupiebat audire, eos qui recte sensissent, praefere, laudare, utiliores gratia et donis honestare, tardiores increpare, corrigere, superiorum exemplo provocare, omnes 40 postremo se meliores Deoque acceptiores fieri obtabat, dicens cum beato Moyse: *Quis mihi det, ut omnis populus Deum prophetet?* Nec inter haec praetereundum existimo de vigiliarum, matutinorum et completorii⁸⁹ officiis, quibus celebrandis cottidie in choro cum caeteris fratribus nemo prius illo occurrebat, nemo devocius intererat, nemo serior abscedebat. Reliquas diei horas in aecclesiasticis expendebat negotiis, licet in quadragesimali tempore, vel a choro, vel ab aliquo fratrum conventu nullo modo se excusare 45 voluerit. Quo etiam tempore secretum cubiculi penitus praeter aecclesiam ignorabat, saxeo sedili pro lecto, mattula utens pro lectisternio, cum ad horam refectionis pane avenario^h fabaque modice praegustataⁱ senilem sustentaret inbecillitatem, in potu sumens cervisam, sepius aquam puram. In^k tanto abstinentiae rigore nec facies angelica macie 50 est confecta, nec gratia roseae conspersio⁹⁰ est immutata; adeo virum desideriorum,

a) grecis 1. b) ita 4. stirpem 1. 2. 3. c) in e. desunt 3. 4. d) eiusmodi 4. e) reversio 1. 2. 3. f) triduo 30 1. corr. triduo 2. g) spm 1. 2. 3. spiritui 4. Ch. h) ita 4. avenatio 1. 2. et ut videtur etiam 3. avenaceo Ch. i) sic 4. Ch. praegustata 1. 2. 3. k) sequentia Aegidii tribuit Ch.

85) Coloniensis. 86) Horat. Serm. II, 7, 85. siasticum quo complentur i. e. terminantur diurna

87) Bohemica. Mense Novembri 1041 Henricus III. officia; incante nocte administrator. 90) Num Ulmae commoratus est. Boehmer reg. imp. p. 75. color oris?

88) Excidisse videtur quum. 89) Officium eccle-

Danihelem videlicet nostrum, quem voluntas propria instar crucis Christi affligebat, divina pietas interna dulcedine satiabat.

53. *Quam largus fuerit tempore sterilitatis.*

Pauca referens plura praetereo, quorum aliqua brevitatis studio me constat negligere, aliqua quae a me nesciuntur necesse est et reticere, quia nemini concessum esse arbitror, omnes^a hominis istius nosse virtutes. Statim primo episcopatus sui anno omni peste crudelior fames incubuit⁹¹, quae sex fere continuis annis Galliae et Germaniae populum¹⁰⁴² noscitur oppressisse, cuius feda ubivis fas est adhuc cernere vestigia. Eademque tempestate prudentia nostri Ioseph undique frumenta caemere et tatis apothecis recondere curabat, non quia^b inde terrena sectari lucra quereret, sed ut gratis ad sufficientiam suo tempore esurienti familiae Domini cybos fidelis dispensator distribuere. Praeter stipendia pauperum, pro^c quibus cottidie libra denariorum expendebatur cum aliis adeo multis quae enumerare non sufficio, verecundioribus prae pudore a mendicitate abstinentibus, prout quisque erat, alii^d denos, alii^d vigenos, alii^d trigenos, alii^d sexagenos, alii^d centenos annonae modios per occultos huius rei opifices destinare curabat. Sed nec ingenuorum rem privatam hac dira necessitate extenuatam excellentis viri larga praeterit munificentia, qua annitente et summopere iuvante, pro alimentis amplae domus aurum sponsale, vestes, praedia distrahere opus non fuit. Quid dicam de congregationibus clericorum, monachorum et sanctimonialium, erga quarum necessitates tanta boni pastoris vigilabat solertia, ut quae prae anxietate famis de statuto victu deessent, de suo libentissime suppeditaret? Nichilominus pii patris industria rusticorum laboriosam respicit inopiam; ad cuius malum temperandum toto hoc famis tempore unicuique mansionario per singulas ebdomadas binos dari constituit denarios, ne prae instante angustia boves vendere aut de caetero terram inaratam^e relinquere cogentur, sicque erummosam vitam aut mendicando ducere, aut mortem omni^f gladio seviorem cum omni domo miserabiliter incurrere.

54. *De bello et karitate Viridunensibus impensa.*

Huc calamitati accessit alia pestis aequae intollerabilis, bellum videlicet quod Godefrido⁹² maxime in Viridunensem et nostram exercuit aecclesiam. Quarum Viridunensis, dum praedia et incendio vastante urbem et domum sanctae Dei genetricis cum omni suo ornatu penitus eversa fuisset⁹³, ille in longinquo positus, graviter egregiae urbis casum doluit, et licet in similis periculi metu positus^e esset^b, hilaris tamen dator, dirutae urbi non distulit esse levamini, suppresso suo nomine mandata mittens inter haec verba: *Sancta Maria Leodiensis mittit quinquaginta libras denariorum Sanctae Mariae Viridunensi, medietatem canonice fratribus, medietatem vero ad reparationem aecclesiae.* Hoc primum⁹⁴ omnibus bonis suis expoliati loci illius canonici tantae cladis ex divino munere susceperunt remedium, et ne tanto largitori essent ingrati, publicas orationes et viventis et defuncto in perpetuum devovere. Haec itaque quam diximus bellorum tempestas residuum famis consumens, et divites cum pauperibus una calamitati conficiens, communem totius patriae ruinam minabatur; et rueret procul dubio, rueret inquam tunc temporis inclita Lotharingia, aut irrecuperabili excidio, quippe quae sine defensore esset, aut quod peius est, in regem infidelitatis periurio, nisi Dominus suum Iosue ad resistendum hostibus aecclesiae confortaret, et a bonis iusticiae partes contra factiosos defendendas esse insinuaret.

55. *Quod belli tempestatem maxima ex parte sedavit.*

Iam inmanissimi praedones res aecclesiae invaserant, omnia praeterea, quae ante memor pontificis providentia^h in urbem contraxerat, vastaverant, quisque praedia aecclesiae quae sibi usurpasset, tenere ut propria disponebatⁱ; cum ecce bellator Christi impugnabilis et imperterritus lorica iusticiae induitur, gladio spirituali accingitur, praevia⁹⁵ cruce Christi in omnibus periculis pro^m lancea utitur, dicens cum beato Martino: *Ego*

50 a) omnia corr. omnes 2. b) quod 4. c) decet 3. 4. d) aliis 4. e) matrem 3. nativam 4. inculta CA. f) cum omni 1. 2. 3. g) potius s. potius 2. 3. penitus 4. h) decet 4. i) suscipere 1. k) prudentia 4. l) disponebat 2. m) ita 4. CA. per 1. 2. 3.

91) Annal. Laubiens. 1043: *Fames exorta et gehu anno Leodienses.* Ad secundam igitur Godefridi magnam a Kal. Decemb. usque Kal. Mart. 92) Lotharingiae superioris dux, Gozelonis filius; cfr. Leodio gest. episc. Viridun. Bachery II, 243. Herm. Contr. Stenzel I, 95. 93) Cfr. Lambert. et

³⁵ signo crucis non clipeo protectus aut galea, hostium cuneos penetrabo securus⁹⁵. Succen-
ditur ergo egregius iste emulatur pietatis et iusticiae eo nimirum zelo, quo Mathathias
ob emulationem paternae legis praevicantem Iudeum in ipsis aris obruncare non exhor-
ruit; et non alio modo cessantibus undique ducum et comitum armis, sola spe gratiae
caelestis^a adiutus, sibi et fidelitati aecclesiae paucos satellites sacramento confirmat.
Primi enim bellorum successus et admodum prospere provenientes multos militum
nostrorum in sibi^b adversam partem rapuerant^c, frustra arbitratos fore, si se novi
flagicii complices esse contingeret, per vim beneficii, immo totius episcopatus pro libito
potituros. Sed cum res illis in contrarium cesserit, nos quoque propugnatoris nostri
industriam prosequamur. Urbem pro tempore et loco munitam per statutos in arce
vigiles et claustra portarum iugiter serata noctu dieque ab incursu hostium tutam
reddidit, et domos tam clericorum quam laicorum armis refertas esse, cives nonnum-
quam in armis esse praecepit. Ipseque continuus assidens episcopo, nichilque de solitae
religionis negligens penso, per gnaros indices hostium machinamenta explorabat, contra
quae omnia seque suosque scuto prudentiae satagebat protegere. Ita nimirum more
Argi, si fabulae fas est credere, centum oculis insignitus, mala exteriora cohercebat, ut
bona int' iora non modo non minueret, verum insuper auferret, bona de die in diem
desiderabiliter appetens, mala vero fidelibus Christi, quibus maxime timebat, diligen-
tissime praecavens. In quo solo, ut fidenter dicam, animus divisus ad plura, non appa-
rebat minor ad singula, integer et potens omnia secundum apostolum in^d eo qui illum
confortabat. Cumque ab amicis etiam in longinquo positus moneretur per epistolas, ut
relicto Leodio in Hoiium se conferret castellum situ loci munitissimum: Absit, inquit, ut
gregem Domini fugiens deseram et locum aliquem in tanta rerum turba sine eis^e tutum
esse credam^f, ex quibus cum sanctorum apud Deum patrocinio pendet omne, si quid comoti,
si quid honoris videtur nobis adesse^g, bello aut tranquillitate; quos si reliquero, audacior
hostis^h invadere temptabit, et non sine magno dedecore nostro insultabit effugio. Hic potius
quoad licebit est vivendum, istuc moriendum, quibus cum bonis iocundati sumus, cum eis
et periculis subiacebimus. Nimirum religionis et karitatis catena erga filios devinctus,
non facile ab eorum praesentia divelli poterat.

55. Quod castella praedonum everteritⁱ.

Fregit autem laudabiliter quandoque hunc propositi rigorem pietas, miseria inopum
et gemitu^k pauperum excitata, et a quiete solita eum exurgere et in auxilium eorum
compulsi properare, suadens hoc opere nichil esse beatius, nichil Deo acceptius, si effe-
ratam praedonum rabiem ab innocentis vulgi oppressionem compesceret. Quorum magna
pars in paludibus sive rupibus firmissima sibi receptacula communierant; quibus freti,
aliena per circuitum praedia usurpaverant, incolas possessione privatos intollerabili ser-
vilitati addixerant; in hac vero belli tempestate quanto liberius, tanto latius in omnem
circa regionem vastitatis ipocrone desevebant. Haec nempe oppidula multis ante secu-
lis, sed tunc plurimum dampnosa, decernit vindex Dei humo si possit coequare, et ab
his latrocinii fatigatam diu patriam liberare. Atque eo spiritu inflammatus, quo Ama-
lechitem Agag a Samuele, ab Helia Thesbide prophetas Baal constat esse mactatos, raro
tantum contentus milite, modo hoc, modo illud castrum fortissimus heros noster cingere
pergit obsidione. At interius latrunculi vallibus et paludibus temere confisi, metum primo
dissimulare sui periculi, contempnere, nostros probris lacerare, eos amentes vocare, qui
domum ipsa natura firmatam venissent impugnare. Econtra nostri monitis tam praeclari
ducis animati, certatim instant vimineas crates texere, fascas quisque comportare, per
invia machinis novum iter facere. Sicque rem natura difficilem in brevi devicit laboris
improbis cum industria, fit solum palus ranis et piscibus notissima, parat exiciale
latrunculis machinam, quibus tutas hactenus praebuerat latebras. Quae ubi eo loci
appulsa est, unde certis ictibus illa latronum spelunca posset ferri, dies atque noctes, 50
sine intersticio aequae adversas habuere, dum succedentes sibi vicissim ad laborem nostri
creberrimis saxorum nimbis atria, domos, omnes prorsus intestinas hostium latebras
quassare non cessant. Ipse episcopus praesens vigiliarum et psalmodiae vota omnipo-

a) deest 3. 4. b) in deest 1. 2. 3. sibi deest 4. in CA. c) rapuerant 4. d) in eo deest 3. 4. e) ubi 4. eius
1. 2. 3. f) creditam 1. 2. credamus 4. g) obesse 2. 3. h) ubi 4. hoste 1. 2. 3. i) everit 1. k) ubi 4. gemitum 1. 2. 3. 55

95) Sulpicii Severi vita S. Martini c. 4.

tenti Deo cum tali opere persolvebat. Quid plura? Godefrido frustra nitente ad auxilium^a suis venire, obsessi de vita et membris paciscuntur, castellum funditus captum evertitur. Inde aliud atque aliud castellum absque retractatione^b simili strage conficitur. Sed neque hoc silendum puto, quod inter obsidendum saepe millenis, saepe pluribus, raro paucioribus, antiquo Romanorum more cottidianos sumptus praebat armatis, gregario militi interim concedens usum mactandarum passim^c pecudum, absque eis quae agrario operi essent necessariae, ipsumque dampnum ipse singulis possessorum ex integro supplebat, nullam iniusticiae locum esse paciens etiam in tanta rerum difficultate. Qua ex re liquet quam tenax aequi et recti alias fuerit, quandoquidem eo tempore quo maxime captandus erat favor populi, ut fit in tali negotio, vel summa necessitudo rigidum Catonem nostrum^d a iusticia divellere nequiverit.

56. *De divisione gratiarum huic homini collata.*

Libet in hoc homine divicias divinae bonitatis intueri, et in unius cordis latitudine divisiones gratiarum ammirari, quas adeo discreta studiorum vicissitudine nitentur administrare, ut cum uni intentus esset negotio, aliis identidem obnoxius nisi sciretur, nullo modo crederetur. Nam si episcopum respicio^e, videor mihi videre supparem Gregorio, si militaria agentem, non inparem contemplor esse Machabeo. Hunc in sapientia Salemonem, in disputando accipio Augustinum, in cordis humilitate, continentiae^f et vigiliarum assiduitate pauper spiritu quemlibet sanctorum anachoritarum referebat^g. Necessitate magis quam voluntate ita agebat ea quae sunt seculi, ut omni modo caveret displicere Creatori. Suo iudicio inutilem et dierum maliciae plenam creberrimis causebatur suspiriis canicem, sentiens cum beato Iob, nichil aliud quam temptationem esse vitam hominis super terram. Unde et familiare habebat psallere cum beato David: *Quando veniam et apparebo ante faciem Dei mei?* Et illud doctoris gentium: *Cupio disci sibi et cum Christo esse.* Nec est dubitandum, si is Néronianae^h persecutionis seu Decianae tempora nactus foret, quin ultro se persecutorum praetoris ingereret et damnandus astaret, iudicandoⁱ sublimior, iugulo^j cervicem daret, feriendo fortior. Qui dum ambiretur tot^k auxiliis armatorum catervis, solam crucem Christi manibus praefrens, medium sese armatis hostibus inferre et si Dei voluntas foret taliter morte occumbere paratus fuit, imitari desiderans eum qui dixit: *Pastor bonus animam suam ponit pro ovibus suis.* Tanta propugnatoris nostri virtute exterrita, adversariorum paulatim desevit^l insania, qui sicut ipsi adhuc testari solent, quociens efferatis animis in nos grassarentur, statim ad urbem ut possent nostram et sanctorum oratoria conspicere, mens illis divinitus mutabatur, ut non modo malum non inferre, verum etiam pro reverentia ipsi loco pias impendere lacrimas liberet. Unde contingit, ut qui cum periculo animarum alienis invadendis inhiabant, vix salva sui suorumque incolomitate, tandem contenti essent propria retinere, modo cogente, modo obsecrante venerabili patre Wazone, postremo omnibus modis ut respiscerent instante. Sic nimirum omnipotentis Dei pietas aeclesiae suae navim eiusmodi tempestatibus vexatam, per efficacem prudentis naucleri industriam misericorditer dignatus est^m ad tempus liberare, licet in tanta factione, non tamen ut prius metuenda, bellum contra imperatorem fuit, bonis virisⁿ deferentibus.

57. *Ut imperatori suspectus fuerit.*

In quo, eo quod aliquanto^o clementius^p in res^q aeclesiae nostrae insanitum fuerit, bonis viris deferentibus vir Dei apud imperatorem falsi criminis est accusatus, quod data fide Godefrido, contra imperatoriam maiestatem regniue salutem pactum fecerit, et quod de tanto viro nefas est opinari, eidem confidentiam dederit belligerandi. Haec quam fuerint a veritate aliena, clamant alia facta eius venerabilia; sed quia difficile est, ut mentis oculus, hinc gloria et divitiis, hinc variis dispensandae rei publicae curis, hinc mille adulantium linguis in diversa raptatus, aliquando a veritatis luce non cecutiatur, persuasum est imperatori a deferentibus, ut in his quae vere fideliter gesserat dominus Wazo, non communis commodi seu imperatoriae fidelitatis gratiae, sed ex contentionis

a) ita 4. auxilium 1. 2. 3. b) corr. 1. c) deest 4. d) deest 4. e) alio atramento corr. 1. f) continentia 4. g) ita 4. ne romanae 1. 2. 3. h) ita 4. iudicandum 1. 2. 3. i) deest 3. 4. k) defecit 4. l) deest 3. 4. m) deest 2. n) aliquando 1. 2. 3. 4. o) dominus 4. p) vires 3. viros 4.

55 96) imitando eius imaginem exprimebat. 97) i. e. gladio. 98) i. e. saevire desinit ut apud Lucan. Phars. V, 303. 99) scil. Deus. 1) ironice dictam.

usu, propriae inservierit arrogantiae. Accessit ad suspicionem libera sacerdotis auctoritas, quae totius duplicitatis exors, a veritatis tramite neque ad dexteram neque ad sinistram declinare noverat, quique pro veritate agendo cuiuscumque facilius incurrere non trepidavit offensam, quam tacita veritate potentis gratiae assentari voluerit. Unde unum refero, quod parvitati nostrae per diaconum eius qui hoc idem ab ore ipsius didicerat, 5 contigit innotuisse. In quo arbitrati sunt quidam imperatorem^a illi non minimum succensusse, eo quod discutiendas episcoporum super aeclesiasticis ordinibus causas nequam illi, utpote laico, sed summo pontifici assignaverit.

58.^b *Quid in causa Ravennatis episcopi senserit.*

1044. Quidam expectabilis^c genere Coloniensis canonicus Wigerus nomine archiepiscopatum 10
Ravennatem ab ipso imperatore Heinrico acceperat, isque antequam episcopus ordina-
tur, biennio presbiter tantum cum dalmatica et sandaliis missarum sollempnia celebra-
verat. Unde pro multis inconsulte ab ipso ibidem gestis et pro hac maxime quasi teme-
1046. ritate accusatus, ad palatium^d evocatur, ab imperatore, quod eiusmodi praesumptionem
1046. Mis. admisserit, graviter insimulatur. Cunque ille^e id semper eius aeclesiae presbiteris ex 15
sanctorum patrum auctoritate licuisse respondisset, super his iudicium episcoporum exqui-
ritur. Respondentibus quibusdam ad voluntatem imperatoris, quibusdam vero hesitanti-
bus, venit ad Wazonem episcopum; illo multum excusante, Italicum episcopum nequa-
quam a se cisalpino debere iudicari, imperator iterum, ut ammonitus per oboedientiam
super hoc facto iudicii sententiam^f edicat, vehementer insistit. Ita coactus, tandem quod 20
super his sentiret aperuit: *Summo, inquit, pontifici oboedientiam, vobis autem debemus
fidelitatem. Vobis de secularibus, illi rationem reddere debemus de his quae ad divinum
officium attinere videntur, ideoque mea sententia quicquid iste contra aeclesiasticum ordinem
admisserit, id discutere promittio apostolici tantummodo interesse. Si quid autem in secularibus,
quae a vobis^g illi credita sunt, negligenter sive infideliter gessit, procul dubio ad 25
vestra refert exigere.* Consentientibus huic sententiae caeteris episcopis, nullius iudicio
eo die episcopatum perdidisset, nisi ipse ultro imperatori redderet baculum cum anulo.

59. *Qualiter a comitissa Montis castrorum temptatus fuerit.*

Diu praeterea non ab re arbitror esse referenda, in quibus dissimiliter iusticia viri
Dei manifeste est probata. Nam in altero quidem quasi pro imperatore fideliter acturus, 30
contra Deum et religionem christianam ut infideliter ageret contemptus, in altero autem
licet aliquantum lesus ab ipso imperatore, se ipsum tamen pro ipsius fidelitate libenter
1047. impendere, praesto esse est probatus. Quodam tempore Hermannus Montis, qui dicitur
Castrorum locus, comes et marchio pactum cum Balduino^h Flandrensi iure iurando fir-
maverat, cum uxor illius magis ex muliebris instabilitate animi, quam iustarum parcium 35
ducta favore — varium enim estⁱ et mutabile animal^k faemina^l, uti ipsa est mille fraudium
commentatrix versutissima — ut quasi maritum sic a periurio solveret, se ipsam eiusdem
mariti sui prodicione^m polluere, Deique sacerdotis conscientiam huius sceleris consensui
implicare est machinata, mandans illi per nuntium, ut cum armatis veniat, locum et
tempus, ubi et quando maritum capiat, ut imperatori tradat, denuntiat. Ille autem ultra 40
quam credi potest, huius novitatem facinoris abhorrens: *Nec fama, inquit, nec lectione
compertum habemus, uxorem aliquando aut ex veritate aut ex simulatione maritum impune
tradidisse. Quod enim tam aperte abhorretⁿ ab humana conditione, perniciosum est quo-
modo fingere.* Ita nimirum vir Dei speciem virtutis palliatam linceis prudentiae perspi-
ciens oculis nequiciam, virus loetiferum, quod per usitatum fraudis suae vasculum hostis 45
humani generis propinare parabat, mellito affatim sapientiae condimento, ore constanter
respuit. Nimirum pugilem suum Dominus hostes mutare, et per duos certaminum
labores virile pugnatoris robur spectatoribus exponere voluit, dum multiformes antiqui
illius serpentis facies, tanto durius calcaneo eius insidiari permisit, quanto ipse impoten-
tior hactenus capud dampnabile huius bellatoris ex divino auxilio pedibus subdiderat. 50

60. *Quod sollicitatus sit per litteras imperatori resistere.*

Alio itidem tempore cum fama esset, offensum illi esse imperatorem, perlatae^o

a) imperatori 1. b) deest 2. c) spectabilis 4. d) deest 4. e) sententia 3. 4. f) nobis f. 2. 3. g) deest
1. e corr. 2. h) perdicionem 1. 2. 3. prodicione 4. Ch. i) abhorret 4. k) praetate 2. 3.

2) Aquisgrani, ubi pentecostes tempore a. 1046. episcopatu privatus est. Cfr. Herm. Contr. 3) quinto; 55
vid. Herm. Contr., Ann. Laubiens. et Leodiens. 4) Virg. Aen. IV. 569.

sunt litterae ad domnum Wazonem episcopum, unde aut a quo transmissae parum est nobis cognitum, quibus inerant verba ad sollicitandum persuasibilia, ut tria milia pugnantorum in municionibus urbium et oppidorum suorum recipiat, qui belligerando illatas sibi ab imperatore molestias facile vindicarent. Ille autem uti iocunda nonnumquam seriis rebus solebat laxare diludia, inter colloquendum cum quibusdam necessariis suis huius rei mentionem habuit, sibi que satis congrue^a facultatem belligerandi suppetere iocundissime aggarriendo ingeminabat. Cumque illi quilibet ex his quibuscum secretius confabulari solebat, ex ausu familiaritatis suggestisset, canos eius ad id aetatis a primis adolescentiae annis sine querela perductos, numquam ad hoc devolvi oportere, ut iam sub ipsum vitae terminum talibus animum applicare debeat consiliis: *Nemo mihi, inquit, aliud quam quod suades animo esse credat Domino imperatori secundum scire et posse meum, nemo me fidelem esse quomocumque ab eo tracter diffidat. Cuius etiamsi eo usque animi motus processissent, ut dextrum eius iussu oculum amissem, quicquid sinistro providere possem, ad eius tamen honorem et fidelitatem reflectere non desisterem.* Quae cum ita sint, sileat cum Iudeis Christo derogantibus improba Wazoni detrahentium lingua, mirenturque cum bonis, neminem nostri temporis episcopum in sancta religione vigilantius desudasse^b, neminem ducem, marchionem aut comitem pro imperii Romani fidelitate, pro patriae salute, studiosius decertasse. Quis enim nisi ille cum Dei adiutorio coniurationem adversus imperatorem factam prudenter dissipavit? Quis castella natura et arte^c munita stravit, Godefridum cum^d maxima militum factorum parte, hinc minus perterendo, hinc donis, inde promissis sollicitando exarmavit^e?

61.º *Quod regem Francorum ne Aquasgranum invaderet per litteras absterruerit.*

Sed ecce dum brevitati^f studens materiae succumbere timui, multa dicenda praeterii; ex quibus est unum quod multis arbitrator esse incognitum, factum illud memorabile, quod longe positus et facie forsitan ignotus^g regis Francorum^h animos iam pervasam animo Lotharingiam sibi usurpare deliberantis, more Pauli per litteras mitigavit, et penes ab ipso incepti impetu revocavit. Quod quandoⁱ vel quomodo contigerit, retro seriem rerum repetentes disseramus. Rex noster Henricus nondum imperator in Italiam profectus fuerat, Romam accessurus, a summo pontifice^k benedictionem apostolicam cum imperii perii insignibus percepturus. Rarus apud nos miles et securus agricola, nullius interim metuentes incursionis, grata terebant ocia^l, cum ecce antistiti nostro cum Maria sedenti ad pedes Domini, nec tamen Marthae sedulitatem deserenti, significantur ab occidentalis Franciae partibus eiusdem gentis maximi motus, inopportune insistentium et regi suo suggerentium, ut Aquisgrani palatium, ut aiunt olim iuri suo appendicium, cum magnis armorum copiis invadat^m; regem et principes nostros abesse, raros hic milites nil contra moliri posse, postremo nichil obstare, quin possessa principali sede, inⁿ partem regni sui caetera deinceps cedat Lotharingia. Pavet audito patriae periculo sancti patris sollicitudo, cui quia per vim resistendi copia non fuit, potentiae hominis tali temporis oportunitate abuti volentis, ingenio et ratione obviandum esse opus intellexit, quod et instanter agere omnino sollicitus fuit. Mittuntur ad regem, ut dictum est, efferatum animo, supplices ab eo litterae, veteres utrorumque regnorum et^o eorumdem rectorum commendantes amicitias; duo haec regna, si invicem, ut hactenus, fuerint pacata, cunctis terrarum nationibus timori fore, nichil praeter Deum formidantia; proinde alterutris pacem necessariam esse; concordia crescere res minimas, discordia vero dilabi maximas^p. Ille acceptas et auditas primo negligere, despiciere, regem nostrum arcessere perfidiae, iniuriarum caeterorumque criminum, quae non attinet dicere, sed velle sibi vindicare regnum et palatium ab antecessoribus hereditario iure sibi debitum^q. Diem insuper satis procaciter mandat, quo haec facere deliberaverit. Cui e contrario noster Cicero inter alia talia rescriptitat: *Novit^r, inquit, vestrae maiestatis excellentia, quam turpi pena secularis lex condemnet furti admissa, quae si in potentes cadere*

a) Egene 1. 2. 3. congrue 4. b) desudantem 3. 4. c) arie 1. ariete 2. 3. arte 4. d) deest 1. 2. 3. e) deest 2. f) brevitate 1. 2. 3. g) agnotus 1. 2. agnotus 3. ignotus 4. h) deest 4. i) senem 1. 2. 3. seriem 4. k) invadit 1. 2. 3. l) ita 4. deest 1. 2. 3. m) deest 3. 4. n) creditum in margine alia manu corr. debitum 1. o) omnino differt ab epistola apud Ch.

55 4) 1045 videtur, quo Godefridus primo in imperatoris obedientiam rediit. Cf. Herm. Aug. Lambert.

5) Henrici I. 6) Clemente II. 7) Aen. IV. 271. 8) Sallust. lug. 10.

contigerit, licet apud homines alio nomine videantur honestari, tamen in interni arbitrii conspectu eadem, immo in magnis eo magis extant dampnabilia, quo minori ut ea admitterent necessitate fuerant adducti. Pensate igitur queso, quam sit Deo execrabile et indignum vestrae regiae liberalitati, longissime absentis comparis sedem et regnum velle furari, et ab istius modi queso intentione animum revocate, quae manifeste repugnat vestrae dignitati. Quin potius, si quid fortiter, si quid potenter contra nos animo vestro^a sedet acitandum, expectetur reditus regis nostri, ut quid^b expediat tunc a vobis fiat decentius. Sed esto; sedes regni antecessoribus dolo circumventis sublata, tibi est iure hereditario repetenda; numquid per interiecta tot terrarum spacia solus es aut sine multitudine iturus? Minime. Immo vero infinita milicia^c miseris parcere nescia comitaberis, qui etiam te nolente^d et frustra prohibente mille hominum milia consumere habebunt incredibili vastitate. Unde certus esto, si manus a clade innocentum, quam mente incepisti, non continueris, tot hominidiorum reus in oculis Altissimi teneberis, quot hominum corpora vita carebunt, si hoc perfeceris. Qua sententia viri Dei audita, tyrannica rabies confestum est sedata, et subito immutatus mente rex, episcoporum iubet adesse coetum, epistolam mandat viri Dei coram^e 15 se recitari. Recitata, hunc recte dici sacerdotem, hunc vero^f protestatur esse episcopum, qui extraneus extraneo sibi prae cunctis ex debito fidelibus sanum dedisset consilium^g. Nesciens forsitan iste imitatus est Theodosium imperatorem, qui publice arguentem se et excommunicantem omnibus id temporis episcopis veridica beatum Ambrosium praetulit sententia. Cui exhibendae amplius reverentiae ex ipsa sua contumelia occasionem^h 20 invenit, regia dignitate sublimior, nobilissima cordis humilitas. Ita certe facinus, ad quod multa satellitum milia rapinis inbiantium impellebant fluctuantem regis animum, Deo inspirante dissuadere potuerunt longe positi unius hominis litterae. Quae eo usque pacis amorem in ipsius reformaverunt pectore, ut nil tale ultra concipiens animo, imperatori 1043 mox ex Italia reverso, in reliquum dextram cum sacramento dederit et receperitⁱ. 25

62.º *Episcopus Catalaunensis eum per litteras consulit, quid de hereticis censeat agendum.*

Praeterea apostolica sublimitas praesulem nostrum crebra litterarum visitatione est dignata, quas ille reverentissime excipere solebat, humiliter si qua forte per eandem interrogaretur respondebat. Diversi etiam pro^j diversis consulendis egregium sapientiae 30 symuistam episcopum^k frequentabant per epistolas; quorum nullus utilia percunctatus, super inquisitis prudenti responso^l est fraudatus. Ex quibus Catalaunensium episcopus^m 10 pro periculo animarum sibi creditarum sanctitatem eius consulere aliquando necessarium habuit, quod huiusmodi esse per litteras fatebatur. Aiebat enimⁿ in quadam parte diocesis suae quosdam rusticos esse, qui perversum^o Manicheorum dochma sectantes^p, fur- 35 tiva sibi frequentarent conventicula, nescio quae obscena et dictu turpia, quadam sua sollempnitate acitantes et per sacrilegam manuum^q inpositionem dari Spiritum sanctum mentientes, quem ad astruendam errori suo fidem non alias a Deo missum quam in heresiarche suo Mani, quasi nichil aliud sit^r Manis nisi Spiritus sanctus, falsissime docmatizarent, incidentes in illam blasphemiam, quam iuxta Veritatis vocem et hic et 40 in futuro impossibile est remitti. Hi tales, ut dicebat, cogebant quos possent in suam concedere turbam, nuptias abhominantes, esum carniū non modo devitantes, sed et quodcumque animal occidere profanum ducentes^s, tutelam errori suo assumere praesumentes, sententiam Domini in veteri lege occidere prohibentis. Si quos vero idiotas et infacundos huius erroris sectatoribus adiungi contingeret, statim eruditissimis etiam catho- 45 licis facundiores fieri asseverabat, ita ut sincera sane sapientium eloquentia pene eorum loquacitate superari posse videretur. Addidit etiam plus de cotidiana perversione aliorum sese dolere, quam de ipsorum perditione. Quid de talibus praestet agendum, anxius praesul certum sapientiae consuluit^t secretarium, an terrenae potestatis gladio in

Math.
12, 31.

a) nostro 1. b) deest 3. quod 4. c) milicia corr. alio atramento milicia 1. c') vere legendum esse videtur. 50
d) corr alio atramento 1. e) LXIII 1. 2. f) per 1. 2. 3. g) episcopi 1. 2. 3. 4. h) ita 4. responsio 1. 2. 3.
i) superscr. 2. k) ita 4. per usum 1. 2. 3. l) ita 4. Ch. munium 1. 2. 3. m) ita manu corr. 1. n) dice-
tes 3. 4. o) ita 4. consulum 1. 2. 3.

9) Apud Ivodium paulo post Wazonis obitum mense ad 1062 Catalaunensem episcopatum administravit. Octobr. 1048. Cfr. Herm. Aug. Hist. S. Huberti MARTENE. 11) De aliis hereticis itemque Ma- 55 Andag. c. 9. 10) Rogerius II. qui ab anno 1043 nichis vide Glab. Radulfum III. 8.

eos sit animadvertendum, nec ne, modico fermento nisi exterminentur totam massam^a possé corrumpi. Cui antistes noster inter⁴¹ rescribens ait.

63.^b Responsio eius quae sibi^c super hoc sedeat sententia.

De quibus scriptis eorum quidem manifestus est error, antiquitus a sanctis patribus ventilatus, et luculentissimis eorum sententiis confutatus. Nam ut omittamus insanissimas quibus de Spiritu sancto sibi mentiuntur blasphemias, accipiat dilectio vestra, quantis se inoportunitatibus^d rerum sese ipsi implicare studeant, male intellecto Domini praecepto, quo in veteri lege dicitur: „Ne occidas.“ In quo nisi solam hominis occisionem^e prohibitam esse intellexerint, simili modo usum^f eorum, quibus se licite vesci existimant, qualia sunt frumentum, legumina et vinum, sibi videant interdictum; quae ut essent, ex creditis terrae seminibus sua vivendi specie coaluerunt, et nisi iam^g viriditatis^h suae vita interfecta, humanis usibus servire nequiverunt. Praetermissis secularium scriptis, huius rei testis est psalmista dicens: „Et occidit in grandine vineas eorum.“ Itemque apostolus: „Insiapiens tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur.“ Ipsa quoque Veritas: „Nisi, inquit, granum frumenti cadens in terra mortuum fuerit, ipsum solum manet.“ Restat igitur ut necessario fateantur vixisse, quae accidentibus ex causis constat posse mortificari. Eligant ergo quod voluerint, aut more catholicorum de solo homine scriptum esse credant: „Non occides,“ et nobiscum mactandarum pecudum copia licite utantur, aut si hanc sibi negari contenderint, nos quoque ex ipsa erroris sui sententia, panis, leguminum et caeterorum huiusmodi eis usum inficiabimur, quoniam ea, nisi suo modo interficerentur, nullo modo humanis erroribus aptarentur. Haec licet christiana abhorreat religio, et cum Arrianae hereseos dampnet sacrilegio, tamen imitata Salvatorem suum, qui mitis et humilis corde non venit clamare neque contendere, sed potius obprobria, sputa, alapas, postremo crucis mortem subire, iubetur interim tales quodammodo tollerare, quia, ut ait beatus Gregorius¹², nequaquam innocentiam obtinebit^k Abel, quem Cain malicia non exercuit, nec uva nisi^l calcibus tusa in vini saporem liquatur. Ut autem in promptu sit, quid de talibus velit fieri misericors et miserator Dominus, qui peccantes non statim iudicat, sed ad poenitentiam equanimiter expectat, audiamus quid in euangelio suo exponendo parabolam tritici et zizaniorum agri discipulos, immo in illis nos dignatus est^m docere. „Homo, inquit, qui seminat bonum semen in agro suo, est filius hominis; bonum semen, hi filii sunt regni, ager autemⁿ mundus. Inimicus homo qui superseminavit zizania est diabolus; zizania autem hi filii sunt nequam; messis vero^o consummatio seculi est, messorum autem^p angeli sunt. Quid autem per servos primo apparentia zizania vellicare volentes nisi praedicatorum ordo signatur? Qui dum bonos a malis seorsum esse in sancta^q ecclesia desiderant, quasi de bona tritici segete zizania eradicare querunt? Sed sub magna discretions censura paterfamilias ille pronus eorum coerces studia. „Nolite, inquit, ne forte colligentes zizania eradicetis simul et triticum. Sinite utraque crescere usque ad messem, et in tempore messis dicam messoribus: Colligite primum zizania et alligate ea per^r fasciculos ad comburendum; triticum autem congregate in horreum meum.“ Quid his verbis nisi pacientiam suam Dominus ostendit, quam praedicatores suos erga errantes proximos exhibere desiderat, maxime cum hi qui hodie zizania sunt possibile sit cras converti et esse triticum? Ad horum profecto servorum vos pertinere numerum, ardens in pectore vestro pro animabus diabolica fraude deceptis spiritualis zeli fervor indicat, quo ne a malis^s boni corrumpantur, iudicii sarculo triticeam segetem zizaniis purgare queritis. Quod tamen ne a vobis immature, ne ante tempus fieri debeat, divinae potius est oboediendum sententiae, ne dum iusticiam in puniendis praevicatoribus nos exercere putamus, ex impietate specie severitatis velata, ei praedudicium faciamus, qui non vult mortem peccatorum, nec laetatur in perditione morientium, sed per pacientiam et longanimitatem suam novit peccatores ad poenitentiam reducere. Cesset ergo iudicium pulveris, audita sententia conditoris^t, nec eos queramus per secularis potentiae gladium huic vitae subtrahere, quibus vult idem creator et redemptor Deus sicut novit parere, ut respiciant a diaboli laqueis quibus capti^u tenentur, ad ipsius voluntatem.

a) missam 1. b) LXIII. et sic deinceps 1. deest 2. Desunt haud pauci apud Ch. c) deest 3. 4. d) inoportunitatibus 2. e) ita 4. Ch. occasionem 1. 2. 3. f) esum 4. g) tam 2. 3. 4. h) veriditatis 1. i) negare 1. 2. 3. k) obtinuit 3. 4. l) ita 4. in 1. 2. 3. m) corr. alio atramento 1. n) a. hic 3. 4. o) autem 3. 4. p) vero 55 3. 4. q) deest 3. 4. r) deest 2. s) dici post add. 2. t) animalis corr. a malis 1. u) condemnatoris 4. v) captivi 3. 4.

11) alia videtur supplendum. 12) Moral. II, 75.

Sic, sic nimirum talis ultimae illius patris familias messi a nobis convenit reservari, quodque^a messores suos de his facere iubeat, sicut et de nobismet ipsis cum timore et tremore oportet expectari, quia horum quoslibet, quos mundi huius ager zizania habet, messis illa forsitan triticum inveniet, et quos in via Domini adversarios nunc habemus, possibile omnipotenti Deo in illa caelesti patria nobis facere etiam superiores^b. Certe legimus Saulum magis omnibus severientem beati protomartyris Stephani lapidatoribus interfuisse, et quem hic habuit persecutorem, utpote martir apostolum, illic se gaudet habere priorem. Interim nichilominus meminisse debemus, quod nos qui episcopi dicimur, gladium in ordinatione quod est secularis potentiae non accipimus, ideoque non ad mortificandum sed potius ad vivificandum auctore Deo inungimur. Est tamen aliud quod sollicite de praedictis agendum est scismaticis, quod et vos nequaquam ignoratis, ut ipsi eisque communicantes catholica¹⁰ communione priventur, caeterisque omnibus publice denuntietur, ut secundum prophetica¹¹ ammonitionem exeant de medio eorum et immundissimam eorum sectam ne tetigerint, quoniam qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Haec tantopere vir Dei-exemplo beati Martini studebat inculcare, ut praecipitem Francigenarum rabiem cedens anhelare solitam a crudelitate quodammodo refrenaret. Audierat enim, eos solo pallore notare hereticos, quasi quos pallere constaret, hereticos esse certum esset; sicque per errorem simulque furorem eorum plerosque vere catholicorum fuisse aliquando interemptos.

64.^c De hereticis nequaquam interficiendis.

Cum haec ita se habeant, cumque tam apertae rationi^d evangelica sanctione subnixae nil aequè rationabiliter valeat contradici, videant quibus vacat, quomodo inreprehensibiliter actum sit, quod cum Goslarii quidam huiusmodi erroris sectatores, essent deprehensi¹³, post multam superstitionis suae discussionem iustamque pro pertinacia erroris excommunicationem, suspensio insuper sint addicti. Cuius discussionis ordinem cum diligenter sciscitaremur, non aliam condemnationis eorum causam cognoscere potuimus, quam quia cuilibet episcoporum iubenti, ut pullum occiderent, inobedientes extiterant. Vere fatebor enim nec silebo, Wazonem nostrum, si haec tempora contigisset, huic sententiae assensum nequaquam praebiturum, exemplo beati Martini, qui ut intercederet pro Priscillianistis Maximi imperatoris turpiter adulantium sacerdotum consilio depravati edicto dampnatis, maluit excellentissimae virtutis suae detrimentum incurere, quam eripiendis etiam hereticis non consulere. Haec dicimus, non quia errorem hereticorum tutare velimus, sed quia hoc in divinis legibus nusquam sancitum non^e approbare monstremus.

65.^b De apostolico elegendo quid sibi videatur, imperatori respondet.

Inter haec ad mentem redit, quod cum papa Clemens ex episcopo Bavenbergensi in apostolica sede sublimatus de hac vita discessisset, imperator de subrogando in locum illius alio consilium eius querere animum induxit. Ille autem ut erat in omnibus et in talibus maxime scrutator studiosissimus, vigilanter cum aliis quibus laboris huius partes expenderat, hinc gesta pontificum Romanorum, hinc eorumdem decreta, hinc autenticos canones, capitulare recensere sollicitus fuit. In quibus diligenter revolutis nichil aliud quam summum pontificem, cuiuscumque vitae fuerit, summo honore haberi, eum a nemine unquam iudicari oportere, immo nullius inferioris gradus accusationem adversus superiorem recipi debere, invenire potuit; et quoniam condictum erat, hanc electionem apostolici pontificis in natale dominico futuram¹⁴, audacissimus purae veritatis assertor responsalem suum illo transmisit, et ingrata imperatori inter alia confidenter deferri iussit mandamina, quae fuere huiusmodi: *Recogitet*^h, inquit, *serenitas vestra, ne forte summi pontificis sedes depositi a quibus non oportuit ipsi divinitus sit reservata, cum is quem vice eius ordinari iussistis defunctus, cessasse videatur eidem adhuc superstii*ⁱ. *Quocirca quandoquidem nostram super his flagitare placuit sententiam, desinat sublimitas vestra aliquem in eius locum qui superstes est velle substituere, quia nec divinas nec humanas leges certum est concedere hoc, astipulantibus ubique sanctorum patrum tam dictis quam*

a) quidquid 4. b) superiore 1. 2. post corr. superiores 3. 4. c) deest 2. hac caput desideratur ap. Ch. d) ratione 1. 2. 3. 4. e) ita 4. suscitaremur 1. 2. 3. f) alio afromento corr. 1. g) nos 1. 2. 3. h) deest 2. i) idit cum 4. k) differunt Wazonis ap. Ch. verba. l) vestram 1. 2. 3.

13) A Godefrido duce; cfr. Lambert. Manichaeos fuisse testatur Herm. Augiens. 14) Cfr. Lambert. 55 1048. 15) Gregorio VI.

scriptis, summum pontificem a nemine nisi a solo Deo diiudicari debere. Testor Deum^a et, quod ego indignus sacerdos vobis iuravi^b sacramentum, super hoc negotio nichil hac sententia verius, nichil praestantius a me excogitari vel inveniri posse. Adventante autem memorato responsali antistitis nostri ad curtem regiam¹⁶, Poppo^c — et Bruno — Brixionensis¹⁵ episcopus in summum pontificium iam pridem electus fuerat, qui postea a Romanis Damasus est appellatus. Incertus ille quid faceret — nam res transacta^d erat, cuius transferendae causa mandata ad imperatorem susceperat — accessit tamen, et alia quam faceret ut noverat imperatori perfert mandamina: Postque omnia adhuc, inquit, unum superest quod dominus mandat episcopus, quod quia res est exacta, vobis exponere non¹⁰ est in causa. Quo ille audito, ut est curiosus audire multa et sententias diversorum colligere, a legato multum excusante rem propensius insistit extorquere. Responsalis autem ex industria moras redimere et quasi inde diverticula querere et tacite quodammodo hominem potentem prius ambire nitebatur, ut sicut bene noverat, rerum^e anticipatione, si qua subinde in corde suboriri posset frangeret iracundiam. Quid plura?¹⁵ Spondet¹⁷ quicquid id foret se nequaquam succensurum, omnem proinde offensam¹⁷ adversus quantumlibet aspera mandantem remissurum; postremo si quid periculum gratiae mittentis episcopi fore illi obtigerit^f, eo quod reticenda prodiderit, sese omnimodis obviaturum. Tandem securus nuntius quae iussus fuerat exequitur mandamina; quae quantum vera homini voluntatem iuxta potentiam suam metiri affectanti^g fere tantum essent²⁰ odiosa, si praelibatae pactionis praeoccupatio non obstitisset.

66.^b *Insimulatus ab imperatore quid fecerit quidve responderit.*

Alio quodam tempore dum edictum fuisset, ut gens Fresonum, quae duce Theode-¹⁰⁴⁶rico¹⁸ imperatori repugnabat, navali undique bello peteretur, ille, uti erat paterno affectu, timens militiae nullum e navibus praeliandi usum assecutae, simul ne paratas²⁵ sibi ab hostibus incideret insidias, praesertim cum ad conditum¹ congregandi exercitus locum per ducenta aut eo amplius miliaria triduo eundo accepisset mandatum, concurrentibus tot rationabilium causarum difficultatibus, ne quoquam discederet, neu fideles aecclesiae frustra^h vexaret consilium habuit. Itur ergo in Fresoniam et reditur ab exercitu navalibus armis instructo, cum non multo post colloquium habetur; ad quod³⁰ pontifex noster accersitus transgressionis imperatorii edicti aliorumque aut neglegenter aut infideliter gestorum graviter arcessiturⁱ, accusantibus iniuste ipsis, qui eiusdem seponumero magnifice usi fuerant beneficiis. Cumque ad singula^m quae obiciebantur rationabiliter sese purgare paratus esset, si excusandi copia daretur, succlamante hinc regio partis adulatorum fremitu, hinc episcoporum consilia exhibentium adhortante coetu, soli³⁵ in tanto turbine deprehenso, diutius reniti imperatoris voluntati, nequaquam constantia fuit. Tandemque quia potentis animi indignatio non aliter visa est posse leniri, ad pedes eius invitus adquevit incurvari, atque quasiⁿ pro culpis redimendis, quae non erant, 300 argenti libras coactus est revadiare. Quod quidem omni reliquo vitae tempore eum poenituit fecisse, et licet imperator postea placatus omnia illi cum gratia⁴⁰ donaverit, semper tamen dolendo identidem in se redargebat, cur talis culpae suspicionem constantissime etiam usque ad sanguinem non removerit. Sed licet episcoporum consiliis obtemperans in hac parte quodammodo succubuisse videretur, tamen sacerdotali auctoritate ipso die et in eodem conventu curialium dictus^o est hoc modo contra imperatorem usus fuisse. Namque dum in tanta tamque diutina disceptatione illi tam podagrae morbo quam senio gravato nulla ad sedendum copia fuisset, quiescente vix demum⁴⁵ insano fragore obstrepentium: *Vel nunc tamen, inquit, maiestas vestra mihi decrepito et inbecilli sessum dignetur concedere. Nam etsi Wazo regis confectus et senio indignus est honorari, tamen sacerdotem et sacro chrismate inunctum dedecet inter populares tam inhoneste fatigari.* Imperator vero^p, utpote qui eiusmodi homo esset, qui sibi super

30 a) dominum 4. b) ita 4. iurari 1. 2. 3. c) [qui] addit Marl. d) translata 2. 3. e) rem 2. 3. f) contigerit 4. g) affectante corr. affectanti 4. h) LXXIII. 1. 2. i) ita 4. conditum 1. 2. 3. k) tra syllaba in variegine alia minus apposita 1. l) accersitur 3. corr. arcessitur 2. m) singulas 1. 2. n) decet 3. 4. o) dictum 1. 2. 3. p) autem 2. 3. 4.

16) Palatii natalitalem Domini a. 1047 celebravit eripuit Henricus, innuere videtur auctor, quom non
35 Henricus. 17) immo imperator. 18) Hollandiae comite. Non anni 1047 sed primam navalem ageretur eam factam esse diserte affirmet. expeditionem a. 1046, qua Theoderico Fladringam

episcopos potestatem nimis carnaliter, ne dicam ambiciose, quereret usurpare: *Ego vero, inquit, similiter sacro oleo data mihi prae caeteris imperandi potestate sum perunctus.* Quem econtra antistes zelo veritatis zelo iusticiaeque fervore vehementer accensus, talibus breviter instruendum esse censuit: *Alia, inquit, est et longe a sacerdotali differens vestra haec quam asseritis unctio, quia per eam vos ad mortificandum, nos auctore Deo ad vivificandum ornati sumus; unde quantum vita morte praestantior, tantum nostra vestra unctio sine dubio est excellentior.* Talibus fluctuantis mundi iactatus procellis, peritus nauta^a navim suam odoris virtutum pomis refertam, ad innocenti vitae et conscientiae bonae reflectit^b portum, et fortis in adversis humilisque in prosperis, sicut mundi lenocinii nequivit frangi, sic nec terroribus valuit concuti, dicens cum psalmista: *Dominus mihi adiutor est; non timebo quid faciat mihi homo.*

67. *Quos vel quales praebendarios constituerit.*

Redit igitur calcato mundi turbine ad tui ovilis, beata^d Dei genitrix, et martyr Lambertus caulas, omnibus palatiis regum gratiores, et pastor bonus ad aeterna pascua oves dominicas agere contendebat, atque in huius interim vitae via multis difficultatibus asperitatibus consita, tota animi intentione in eis quod confractum fuerat alligabat, et quod infirmum consolidabat; et quod firmum et forte custodiebat, iudicans se non sibi sed illis totum esse et vivere. Vidimus 25 praebendas ab eo in uno die datas, quarum 15 deservitores canonicos in ecclesia victoriosissimae Crucis, 10 in Bartholomei apostoli ecclesia ex bonis maiori ex parte a sese acquisitis constituit¹⁹, nichil ab eis querens nisi probos mores et utilitatem divinae servitutis, simul cum interminatione anathematis edicens, ne quis praepositus vel decanus praeter haec alterius emolumentum lucri exigere audeat. Praeterea si quando aliquis in locum fratris defuncti quereret substitui, quia nobiscum res stabilendorum stipendiorum respicit ad episcopum, offerrebantur sepe ab illis qui parentes aut filios canonicos fieri querebant, aut fertilium agrorum fundi aut multa numeratae pecuniae summa. Quibus clementissimus pater ait: *Nolite. Ecclesiae cui haec offerre nitimini, fundi et pecuniarum est abunde; fratres illi potius querimus utiles et morigeratos. Cuius qui se servicio in perpetuum dedit, necesse non habemus quod est vilis, temporale scilicet lucrum, ab eo expetere. Quid enim? Numquid dare aliquis valeat se ipso carius? Inani ergo in ea sententia erimus, si ab eo qui se ipsum dat, quod sibi est praestantius, importune abiectiora queramus. Liceat tamen prius experiri, si quibus studiis eorum exercitata fuerint negotia; quae si ut expedit valere constiterit, quae petimurⁱ gratuito dare parati sumus. Et ne difficultatem rei interposuisse videamur, literas qui ad nos accedere desiderant afferant. Hoc tantum ab eis munus, ut sit materia examinationis, exposcimus.* Haec fidelis promissor diversae aetatis et ingenii et ex familia ecclesiae progenitis exhibebat, nonnullis insuper additis praeter stipendia beneficiis, cum ne puerorum quidem minus intelligibilem aetatem, quos videret indolis esse et pro captu suo sciolos, ab hac largitatis suae ianua excluserit. Talibus pietatis eius beneficiis ad amorem studiis multorum animi accenduntur, et nonnullos qui mobilitati animum dedissent, vidimus ad studia conversos, obque improbitatem laboris cum perfectionis gratia a tanto largitore canonicam ecclesiae stipem assecutos.

68.¹ *De impendiis ab eo ad aedificia datis et vitae eius perfectione.*

Iam vero si cui ex clero aut etiam ex laicis aedificia opus struere esset, hilaris dator largissimam gravemque aere porrigendo manum ad id laboris sese volebat admitti cooperatorem. Quod ego eius bonum multis ante et post impensum, indigno mihi non merenti cum benignissime tum largissime exhibitum in simili opere sum expertus, a tam munifico accipiens largitore munus 8 librarum, cum aliis multis ad haec necessariis, cum non multo post nil speranti, quippe qui minimum promeruissem, mediocritati meae congruum satis insuper adiecit beneficium. Parum est quod dico, maiora memorabo. Miserum me, vix fateri audeo, cum me indignissimum et confusione plenum dulcissimo illo suo excellentis scientiae et elegantis ingenii sale condito dignaretur alloquio, nonnumquam a psalmodiae et orationis non repellebar secreto, licet

a) nauclis 1. b) reflexit 4. c) et 4. d) beati 2. 3. e) paucis exceptis reliqua desunt ap. Ch. f) perpetuo 4. g) deest 4. h) mea 4. i) petuntur 4. k) suae 3. l) LXIX. 1. 2. m) aed. str. animus 4. n) audio 1. 2. 3. o) deest 3. 4.

19) Vide Wazonis privilegium a. 1046 scriptum ap. Martene et Dur. coll. II, 412.

sepius quanto solitarię tanto devote nocte et mane soli Deo in orationibus vacare solitus esset. Praeterea certis in ebdomada feriis vel certe ieiuniorum tempore ex consuetudine sollempni nulla unquam hiemis tempestate retardatus, patrocinia pedes sanctorum nudus circuibat, cum inter eundem semper elemosina eius in manu secum deambulantis desudaret, donec occurreret cui ea etiam nescienti tamquam Christo committeretur. Refectionis vero hora quaecumque parata erant pulmenta ac si epulatore, nullis reservatis qui vel a se vel a simul discumbentibus eo die comedi poterant vel exquisitissimis cybis, omnia pauperum alimentis insumebantur. Sicque manus elemosinarum cum ieiunii votiva castigatione karitatis igne concremata ad caelos orationum levabat aromata. Cottidianam sane conversationem suam perseverantia et temperamento iugis abstinentiae, potentia vigiliarum ac caeterorum pro Christo laborum inreprehensibilem coram Deo et hominibus exhibere studebat, nullum nec sibi nec aliis familiaribus secreta praesentiae suae frequentantibus vacuum ab opere Dei tempus esse paciens, quo non aut psalleret, oraret aut legeret, aut de aliqua utilitate conferret, aut certe de sacrae scripturae questionibus disputaret. In quibus dissolvendis quam alacer, quam efficax, quam promptus erat et facilis! Postremo in omni confabulatione eius, si quando etiam a seriae esset rei rigore laxata, quantam dignitatem, quantamque iocunditatem incasse liquido erat perspicere, qui vix raro aut numquam cybo vel somno nisi quantum naturae necessitas cogeret indulserit. Sed quis omnia dicta eius vel facta memoratu digna vel eruditissimus stilo comprehenderit? Adeo meritis eius omnia minora sunt, quae de tanto viro elinguis parvitas nostra vix sufficit explicare. Sunt et alia quae dici possent de pontificis vita nostri insignia, quae si enumerare velimus per singula, non iam breviarium, ut polliciti sumus, sed proposito maiorem codicis incurrimus quantitatem, acsi qui stagnantes lacus parva lintre nimium securus pergit sulcare, dum nescit, vicini aequoris metuendis absorbetur estibus, et a mediis periculis post dorsum respiciens, sero reminiscitur, magna parvis temptare ammiculis, quanta fuerit temeritatis. Sed praestat interim, dum res in tranquillitate sunt, ad littoris sinus clavo fragilem lembum reflectere, ne si quod vires excedat temptaverimus, non iam cursum agere, sed fluctibus miserabiliter obrui videamur.

69.^m *De imminente corporis eius dissolutione.*

Praetermissis igitur, ut dictum est, pluribus tam dictis quam factis eiusdem venerabilis viri admodum memoratu dignis, termino cartae finem vitae eius explicare studeamus, qua morte homo hic Dei terrena linquens, caelestia penetrans, feliciter exivit, et gregem Domini insolabili merore confectum suavissima sui praesentia egregius pastor desolavit. Quam quidem omnipotentem Deum ab eo precibus exoratum esse, nemo qui vitam eius novit ambigat, cum hoc et frequentes in oratione testarentur lacrimae, et ipse communi nonnumquam sermone cum his, qui sibi familiariter adhaerebant, annos suos acsi dierum maliciae plenos sit causatus, et iam tempus esse, quo infelicem exueret hominem, sit protestatus. Sextum ab ordinatione sua in regimine episcopatus agebat annum, et ut dictum est fidelis summi patris familias dispensator, sua quibusque reddebat, servata diligentissime in omnibus disciplina, cum superveniente apostolorum Petri et Pauli sollempnitate iocundus ipsorum interfuit vigilis, missisque priorum et postera die sollempniter celebratis in singulorum aeclesiis, in illorum servitio religionis finem accipiens, per quos beata mater aeclesia religionis sumpsit exordium, ad mensam rediens inter prandendum primo tremore, deinde gravi tactus est calore. Quo caeteris sensim artubus subrepente, licet ante remota non surgeret fercula, toto corpore tanto confectus est dolore, ut praeter solitum proximae noctis abesset vigiliis. Sed iterum resumptis viribus, sicut semper ut credo ultra omnes mortalitates infirmitati corporeae solebat reluctari, sequentis diei, hoc est sabbati, vigiliis et matutinis affuit, nec ex eo amplius choro et dilecto fratrum conventui interesse valens, nihilominus intra domus suae penetralia invicissimum psalmodiae et lectionis nota dulcedine reficie-

a) ita 4. in 1. 2. 3. b) familiaribus 4. Ca. c) respicere 4. d) minorata 3. 4. e) corr. 1. f) elinguis 1. g) sed 3. 4. h) stagnans 1. i) priva 1. 2. 3. k) vicini 4. l) ita 4. litteris 1. 2. 3. m) LXX. 1. 2. per nulla desolat ap. Ca. n) ita 4. quam mortem homo hunc 1. 2. 3. o) quem 4. p) postea 2. 3. q) mortales 1.

55 20) Sexto Wazonis anno currente a. 1048, consecrationem eius in a. 1042 cadere nemo non videt. Cf. supra c. 52.

bat spiritum, quem corpusculo^a febribus fatiscenti potentissime imperitantem ad optatum diu praemuniebat exitum, nihil aliud nisi defectum sentire se in toto protestatus corpore. Ita ingravescente amplius morbo, spiritu tamen ut diximus totus robustus et integer, a sabbato ad quartam perductus^b est feriam, in qua apostolorum²¹ celebrantur⁵ octavae. Cuius diei summo mane iubet accersiri presbiterum, qui erga aecclesiastica pervigili cura solebat excubare. Cui cum sese ab invicem separandos esse praediceret, eam quam infirmis beatus Iacobus apostolus iubet fieri unctionem, se libenter velle accipere adiecit, ea quae huic operi forent^c necessaria mandat parari, abbates et presbiteros cum nonnullis ordine inferioribus clericis in capellam, quae cubiculo contigua est, iubet recipi, ut his coram de rebus aecclesiae disponderet, confessionem suam Deo illis testibus offerret, ipsisque orantibus et psallentibus sacram unctionem susciperet. Ipse cum duobus tantum huius secreti arbitris, memorato videlicet presbitero et subdiacono, item eius camerario, remota omni voluptate carnis, quippe quae ad mortem usque esset afflicta, in solam spem beatae resurrectionis lavat corpus, multis retro annis lavacro incognitum, cupitque fortissimus contemptor sui, addita^d insuper infirmitati^e poena, nunc circa se fieri, quod in sanitate devitare studuerat, ne noxae serviret voluptati. Lotus vero albisque vestibus indutus, expectantibus in praedicto oratorio, a nemine sustentatus, sese infert fratribus, sedili locatur; cui insidens psalmodiae vel lectioni vacare consueverat; missam audit, sacrosancto dominici corporis viatico felicem animam praemunit, iam dudum pulsanti Domino aperire paratam. Interim res aecclesiae per fidei manus disponuntur, quarum partem unam successori suo, alteram pauperibus et Deo servientibus fidelis testator delegavit, nulli cognato vel amico egregius^f pater caeteros omnes in Christo aequaliter diligens, dereliquit. Cumque reverenter a prioribus nostris ammoneretur, ut parentibus de his quae Deus sibi donasset largiretur, idque nusquam a sacra auctoritate vetitum esse suggessissent: *Parentes, inquit, meos quos superstites relinquo illi commendo, cui me quoque non fundos, non servos, non pecuniam ex hereditate habentem antecessores nostri reliquere. Quos utrum degere privatos necne, idem Deus et Dominus noster voluerit, ipsius melius permittimus misericordiae.* Praeterea si quit severius dictante ratione in quoslibet ab ipso incolumi iudicatum fuerat, nullo mortis metu mutare, immo inconvulsum esse post obitum suum volebat et inflexibilem propositi rigiditatem fortiter usque ad mortem retinuit, conscius utique sibi, quia bona animi intentione omnia fecerat, nihil^h de his iusto iudici, ad quem festinabat, displicere, ipso in euangelio suo hoc attestante: *Si oculus, inquit, tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit; si autem nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit; oculi nomine intentionem, corporis sequentes significans actiones, quia sicut oculo incidentis reguntur vestigia, sic nimirum praevidiam intentionemⁱ, si bona est, in bonum^l, si mala est, in malum qualiacumque agentis sequuntur opera.*

70. *De confessione eius et unctione.*

Dispositis igitur prudenter omnibus, abbas Olbertus²² ab ipsis puericiae annis^m coevus et collega necnon consecratis illi divinae legis meditator, ad agenda circa eum haec christianae religionis ministeria veste sacerdotali induitur, cupiens et ipse eunti ad Christum sese addere comitem, quem in via Dei unanimi dilectione habuit consortem. At ubi psallendo et orando eo ventum est, ubi oleum inponi infirmo praecipit ordo, totus mente et spiritu vividusⁿ, licet carne praemortuus, quantulo annisu valuit e lectulo surrexit, coram altari genua fixit, et ut scriptum est, *iustus in primis accusator est sui*, se peccatorem esse, sese non taliter vixisse uti deceret episcopum et verum christianum, est confessus. Cumque et de aliis satis et diu sese coram Deo accusaret admissis, sine quibus inreprehensibilis sanctorum vita aut vix aut nullo modo transigi potest, suggeritur ab abbate memorato ausu illius suae sanctae familiaritatis, si quid aliquando in imperitorem^o sive verbis vel etiam occultis cogitationibus deliquisset, Deo confiteri non tardaret, ut securus ab omni insidiatoris accusatione cordium scrutatori^p Deo intrepide mereretur praesentari. Ad haec ille confidenter: *Non reprehendit me, inquit, conscientia*

a) ita 4. corpusculum 1. 2. 3. b) productus 4. c) foret 1. 2. 3. d) addita 2. 3. e) infirmitate 1. 2. 3. f) ita 4. egregie 1. 2. 3. g) id est 3. h) nichil 1. i) etiam 3. 4. k) praevia intentione 4. l) corr. 1. m) annos 2. n) invidus 1. 3. corr. invidus 2. o) addit 4. Ch. deamit 1. 2. 3. p) scrutari 1. 2. 3. 55

21) scil. Petri et Pauli. 22) Gemblacensis et S. Iacobi Leodiensis.

mea in omni vita mea, me in aliquo contra imperatorem deliquisse, quā immo semper honorem eius cupivi et cupio, isque ut in dies cum Dei adiutorio augmentaretur, quantum nostra^a intererat, elaboravimus. Caeterum quod nos libentissime honestati^b eius deservientes, ipsius gratiae minus accepti fuimus, aliis profecto peccatis imputamus. Verum hoc maxime poenitentia dignum me egisse ipse reprehendo, quod immunis ab omnibus in ipsum infideliter gestis, quasi reus coram omnibus ad pedes eius sim provolutus; et huiusmodi humilitione suspicionem talis culpa, quae Deo teste nulla est, multitudini^c de me ingesserim, sicque nomen episcopi nota^d falsi criminis infecerim; sed heu pudet ac penitet succlamantibus cunctis, etiam religiosi viris, uti in me graviter commoto satisfacerem, solus diutius reluctari non potui, et victus fateor turpiter cessi. Unde quia invicte persistendo falso imputati criminis suspicionem non removi^e, plango^f et vehementer doleo. His dictis, si qua contra eos qui praesentes essent fratres deliquisset, sibi donari petiit. Contra assistentis cleri devotio a Domino Deo pontifici suo veniam petiit, ipsamque quantum sua intererat ex se libentissime non sine multis lacrimis impendit; idemque sibi ab ipso fieri suppliciter implorat. Quo facto, sollempniter cum psalmis et orationibus ad id officii pertinentibus ab abbate, quem supra memoravimus, per sacram olei unctionem in viam pacis et beatæ quietis dirigitur.

71.^g Quod abbas Olbertus ne 7 dies post eum faceret exoravit.

Singulis deinde in sua redeuntibus, vir Dei sic manet in lecto decubans, nichil sese nisi defectum pati^h asserens, expectatque ita ut numquam in sanitate hilarior, exoptatam diu horam qua vocantem migret ad Dominum. Testatique sunt presbiteri et capellani, qui ei excubantes pro expectatione gloriosi exitus assistebant, psalmodiam et orationes ipsis quibus incolumis solebat horis a praemortuo illius ore, palpitante lingua, sepius iterari. Nimirum quanto usu vivens et incolumis imperitantiⁱ servire consueverat spiritui, caro iam moriens approbabat. Quarta feria scilicet apostolicarum octavarum dies transierat, quinta deinde feria superfuerat^k, et cum iam^l vicina exitus ut putabatur hora a concurrentibus devotissime ad eum senioribus expectaretur, atque obnixè ut a lecto se^m sineret deponi, ut morientibus solet fieri christianis, efflagitaretur: *Nolite, inquit, hodie frustra fatigari, sed cras discessuro mihi in Dei nomine occurrere.* Quam eius vocem quot quot affuerunt audire. Set et abbas memoratus qui pridie eum unxerat, hoc praenunciataeⁿ ab eo mortis indicium^o pio excipit gemitu: *Si^p discedis, inquit, Omnipotentis misericordia non sinat me septem dies super te in hoc mundo facere.* Quae verba petitionis, ut probavit rei exitus, ad aures pii auditoris ascendisse credimus; nam statim ad monasterium beati Iacobi regressus, ubi ipse praeter alium quem regebat^q Gemblacensis coenobii gregem multorum pater extitit monachorum, subrepente totis artibus molestia, sentit optabilem sibi cum pontifice eodemque unanimo^r fratre dissolutionem corporis imminere, fastidians iam confragosa huius vitae dispendia, quae ulterius sibi sine tanti conviatoris solatio restarent calcanda, Christi potius manifesta contemplatione cum illo cupiens saciari, quicum visionis eius dulcedinem nondum re sed spe cognitam inter ferendum de notis sacrae scripturae misteriis suspirare solebat. Alter^s nobiscum corona clericorum, alter decus monachorum, alter licet inter fluctuantis seculi procellas practicae vitae actus propensius regendos suscepit^t, divina tamen contemplatione suspendi et vitaliter^u exterioribus noverat^v mortificari; alter vero tum professione, tum animi intentione mortuus seculo, et duplicem duorum ovilium gregem pascebat Domino, et benignissima tam aecclesiasticarum facultatum quam consiliorum largitione prudenter dispensata^w, exterioribus nequaquam deerat solatio; ambo divina et humana sapientia imbuti, ambo robustissimae in templo Dei columnae, uterque in utroque Deo servientium ordine reginae dextra divinam sponsi maiestatem astanti auro vestem texere, ipsamque iocundissima varietatum distinctione gnari circumdare, idque studiose quoad viverent decertantes actitare. Sub tantis tuta custodibus tantisque communita propugnatoribus (intra honestissima^x bonarum arcium quiescebas^y ocia, nec clandestinae latronum insidias, nec aperte impugnantium formidans incursus, tunc quidem felix Lethgia, sed nunc amissa hac felicitate

a) vestra 1. b) ita 4. honesti 1. 2. 3. c) multitudine 1. 2. 3. d) non 1. 2. 3. e) remoti 1. f) plago 2. g) LXXII. 1. deest 2. h) ita 4. postm 1. 2. corr. partim 2. i) imperitante 1. 2. 3. k) ita 4. superfuerat 1. 2. 3. l) alia manu in margine appositum 1. m) si 1. n) praenunciatae 2. 3. o) indietum 4. p) corr. 1. q) gerebat 4. r) unanimo 1. nimo fratre e corr. 2. s) aliter 1. t) suscepti 3. 4. u) intaliter 2. v) deest 3. 4. w) dispensato 1. 2. 3. x) honestissima 2. y) quiescebat 3. 4.

Jul. 8. multo infelicio. Sexta igitur feria illucescente, 8. scilicet Idus Iulii, beatam pastor
 Jul. 14. noster ut praedixerat Creatori reddidit^a animam²³. Postque illum septimo die, sicut a Deo
 poposcerat, memorati abbatis anima voti compos episcopum est secuta²⁴, ut constaret
 evidenter, hoc mystico dierum numero ob aequalis vitae meritum in unam aeternae beati-
 tudinis requiem hos tantos patres a mundi huius voragine esse conceptos. Migrant igitur, 5
 migrant ad Dominum^b factorem suum felices iustorum animae, multiplicibus pietatis
 1 Petr. 2. 5. studiis exercitatae. Vivi utique lapides ad caelestis Iherusalem aedificium colliguntur, et
 malicia remanentium exigente, hi qui tenero gregi multo adhuc tempore poterant
 prodesse, heu nimis festine subtrahuntur.

73. *Quod Lethgia tanto pastore orbatur.* 10

Relinquit itaque ex matre filiam filio beatam, ac postmodum eodem patre multo
 beatiorem^c, miseram pastor bonus cum pupillis suis Lethgiam. Quae etiam si lapides
 possent lacrimas fundere, inrecuperabile ablati Wazonis dampnum nequaquam sufficienter
 valeret plangere, quippe cui post Deum hoc noscitur debere, ut singulari^d nominis prae-
 rogativa inter maiores circumquaque urbes sola vocaretur^e fons sapientiae. Quae autem 15
 regio tam abstrusa in terris, quam pervolitante fama Wazonis Lethgiae nomen non
 penetraverit? Parum est quod trifida te celsam tanto patre novit Gallia. Te alpina gerens
 corpora, nequaquam ignorat Germania. Experimentum acceperunt gloriae tuae Pannonii
 23 et nichilominus Hiberi. Nec latet extremo diffusos^f orbe Britannos²⁵, Aquitanos cum
 Arvernus^g, tanti rectoris auctoritate quam alte caput extuleris. Tibi cedunt prae ponti-
 20 ficis virtute circumcirca urbes nobilissimae, set nec Roma olim potens indignum ducit
 se tua superari gloria, quae moderno tempore ex orthodoxis neminem huic iuo parem
 habuit superstitem. At nunc heu tanto pastore viduata, stas magni nominis umbra,
 et adhuc prioris famae tenore multos studii^h amatores ad opinatum disciplinae invitas
 27 gymnasium²⁷, sperantes se cum liberali studio victus et vestitus solatusⁱ gratuito sustentari. 25
 Ea enim spe patriae finibus se excitos autumant, credentes illis referentibus, qui talia prae-
 sentes apud nos experti forent; qui plerumque litterarum exercitio non frustra expetito, cum
 solus Wazo omnes recipere solitus esset, et omnia subpeditare, quod fateri^j rubor^k est et
 negare fallacia, nullus eorum ab omnibus nobis huius loci indigenis sustentatur. Adeo pieta-
 tis opera, quae unus indeficienter agebat, omnes simul exercere etsi volumus non possumus. 30

74. *Apostropha ad Lethgiam ut^m religionem teneat.*

Age ergo nunc, o dulcis Lethgia, si qua est tibi cordi autⁿ pietas in Deum aut hone-
 statis amor ad seculum, ardentissime, queso, saltem antiquae religionis vestigia amplecti
 contendito, quia etsi orbata es patribus, pro ipsis tamen nati sunt tibi filii, quos omni-
 potens Deus, licet adhuc teneros et rudes, exemplo honorum patrum ad sanctae religionis 35
 culmen potens est infortiare. Tibi enim, Domine, derelicti sunt pauperes, pupillis tu eris
 adiutor. Sed est quod inter haec, o dulcis nutricula, in cuius gremio ego inter tot^o
 verae philosophiae tyrones solus inutilis vernula coalui, paucis es admonenda, ne dona
 Domini tui, si qua tibi sunt, meritis tuis arrogare incipias, sed potius temet estimatione
 infirmitatis tuae omnium aeclesiarum pedibus substernas et maxime matris tuae sanctae 40
 et venerabilis Coloniae, quam Dominus post urbem Romam tum infinito diversi generis
 sanctorum numero, tum iocundissime distincta sanctae religionis corona dignatus est
 insignire. Hanc tu venerare ceu dominam, ut te non dedignetur agnoscere filiam, quati-
 nus te pro humilitatis^p, illam pro karitatis remuneratione ethereus ille claviger, praevious
 ambarum dux et patronus cum utrarumque ovibus ad gaudia Domini sui intromitat, et 45
 ad videndum Deum deorum in Syon in caelestis Iherusalem sedibus componat, praestante
 ipso Deo vivo et vero, qui unus in trinitate et trinus in unitate, solus habet immortalitatem
 et lucem habitat inaccessibilem. Cui regi saeculorum immortali, invisibili, soli Deo
 honor, laus et gloria in secula saeculorum. Amen.

¹ Timoth.
6, 16.
¹ Timoth.
1, 17.

a) reddidit 3. 4. b) deum 2. 3. c) ita 4. beatiore 1. 2. 3. d) singularis 4. e) vocaretur 1. 2. 3. f) legen- 50
 dum divinos. g) avernis 2. 3. h) studii 1. h') solitu? i) ita 4. fama 1. 2. 3. k) corr. 1. l) deest 2.
 m) ut r. t. desunt 3. 4. n) deest 4. o) deest 4. p) humilitates 2. 3. humilitate 4.

23) Consonant lib. emortuales Stabulensis et Leod. ap. 2. Id. Jul. *Obertus* in necrolog. Stabulensi notatur.
 Chapeav. I. 310. Aegidius hunc servavit versum, quem 25) Virg. Ecl. I, 67. 27) Cf. Adelmanni rythmi
 in Wazonis sepulcro suo tempore reperto, legi al-
 firmat: *Ante ruet mundus quam surgat Wazo secundus.* alphabetici de viris illustr. sui temporis. Mabillon 55
 veter. anal. 382.
 24) Cf. gesta abbatum Gomblacens. Dachery II, 767.

EX CHRONICO S. BENIGNI DIVIONENSIS.

EDENTE G. WAITZ, PROF. PUBL. KILONIENSI.

Ex amplo illo chronico monasterii S. Benigni Divionensis, quod saeculo XI. medio scriptum tum amplissimam rerum Francicarum narrationem ex fontibus notissimis haustam continet, tum quae in monasterio et circumiacente regione gesta sunt, donationes, traditiones aliaque eiusmodi laudabili sollertia tradit¹, huic scriptorum Germanicorum collectioni nonnisi brevissimum fragmentum² inserendum duximus, quo res ab Halinardo, primum abbate Divionensi, postea archiepiscopo Lugdunensi, in curia imperatoris et paparum gestae explicantur. — Chronicon iam non ultra eius mortem productum est, et quamvis in fine codicis autographi³, ad cuius fidem a. 1837 Divione hanc libri partem diligenter recognovi, folia aliquot deesse videantur, saeculo tamen XI. medio cum scriptum esse satis apparet, ita ut auctorem coevum et rerum quas narrat bene gnarum agnoscas.

Integrum chronicon a Dacherio ex apographo nimis vitioso editum est (Spicilegium I. p. 353. ed. 2. II. p. 357.), hoc vero fragmentum etiam apud Mabillonium (Act. SS. VI, 2. p. 35.) et Bouqueti continuatores (XI, p. 12.) legitur.

G. WAITZ.

20 (Halinardus) diligebatur quam plurimum a regibus Francorum Rotberto et Henrico. Sed et Chonradus imperator et eius filius Henricus caesar nimio illum venerabantur affectu. Unde factum est, ut Lugdunensi^a sedis vacante antistite, ab ipso Henrico imperatore, eo quod olim sibi cognitus et pro religiosa conversatione ac fama 1041. sanctitatis erat valde dilectus, oblatus est ei honor illius episcopatus. Ipse vero grave
25 pondus procellosi cultum per custodiam refugit humilitatis, obtendens, se monachum ad tantum honus nequaquam fore idoneum. Erat tunc in clero Lingonensi quidam clericus, nomine Odulricus, aetate pariter ac sancta conversatione proventus, litteris adprime eruditus, qui tunc in palatio regis aderat, sed tamen principi non plene cognitus. Hunc

a) lugdunense corr. lugdunensi e., rec. manus scripti lugdunensis.

30 1) cf. Hist. liter. VII. p. 455. 2) Aliam locuta gemmas ipsius calcis cum patena, studuitque facere hic exhibere iuvat: Chunigundis etiam imperatrix, vas elegantissimum, ut per hoc recolatur per accum. uxor Henrici cesaris, pro reque animae predicti 3) de quo v. Archiv VII. p. 443. principis dedit duas libras auri, insuper et omnes

domnus pater noster Halinardus suasit expetendum; quem et sapientiae ubertas et senectutis commendabat dignitas. His renunciatis regi verbis, miratus vel quod oblatum honorem sacerdotii tam vili penderet, vel quod in se denegabat pro alio tam sollicitè expetebat, assensit, et episcopatus dignitatem memorato domno Odulrico concessit. Quem ipse pater usque ad sedem deduxit, et queque in obsequio illius competeabant, 5 acsi unus ex familia ipsius, procuravit. Qui rexit Lugdunensem ecclesiam per annos 5, verbo et exemplo bonorum operum instruens animos subditorum. Postmodum a quibusdam malivolis et invidis perpeussus insidias, quem ferro non potuerunt, veneno perimere non detrectaverunt. Sicque occisus, ceteris sanctis pontificibus ibidem quiescentibus est adgregatus. 10

Tum demum vox totius cleri cum consensu populi, ut ad hoc culmen suscipiendum colla submittat, hortatur, utque pastoris curam in iis gereret, deprecatur. Ad imperatorem legationem mittunt; ut domnus Halinardus pontifex eis detur, exposcant. Imperatoris praeceptum mittitur; ut domnus Halinardus inthronizetur, praecipitur. Sed eius animus robore firmatus divino, nequaquam ad hec flectitur, quousque apostolici papae 13 conventus est litteris. Iohannes cognomento Gratianus⁴ tunc residebat in sede apostolica. His⁵ ut comperit eum⁶ nolle adquiescere deprecantium votis, misit ad eum, precipiens auctoritate pontificali, ut oboediret precibus cleri et populi. Factus⁷ igitur apostolici compos et compar honoris, duxit apostolicam factis et nomine vitam. Eadem virtus mansit humilitatis, opere multiplicato caritatis. Omnia que agebat virtutum sapore 20 condiebat; ut speculi fieri solet inspectione, ita se interius divina considerabat lectione, et ex hac mentis ornatus componebatur; deformitatis vero si quid deprehendebatur, iusticiae moderamine corripiebatur. Disertis viris quoties iungebatur et de scripturis, fieri ut assolet, aliquid proponeretur, libenter audiebat, prudenter et verecunde respondebat. Prava vero si qua proponebantur, non acriter sed ingenue pudore confutabat, 25 non callida argumentatione disputantem^c contra se superando, sed per venerabilium doctorum exempla benigne docendo. Tunc dicta orthodoxorum tradebat ad medium cum euangelicis et apostolicis tonitribus, atque in hunc modum et eruditissimus declarabatur et elationis^d [vel eruditionis] iactantiam fugere videbatur. Iurare omnino cavebat, ne forte periuraret. Unde, quid in palatio imperatoris egerit, silendum non est. 30

Henricus tercius imperator Burgundiae regnum gubernabat. Rodulfus enim Burgundiae rex sine liberis existens, Henricum secundum cesarem heredem regni fecit; post quem ad Chonradum pervenit imperium. Hic sororem predicti regis, nomine Gislam, habuit coniugem, de qua genuit tercium Henricum; cui ex successione paterna iure provenit regnum Burgundiae. In cuius regni termino sita est Lugdunum civitas, 35 quam Lotharius Francorum rex dedit in dotem sorori suae Mathildae reginae, quam despondit Chonrado Burgundiae regi, patri supradicti regis Rodulfi. Igitur propter donum episcopatus domnus Halinardus ad hoc electus, Henrici cesaris curiam adiit, et cum eo episcoporum qui erant suffraganei legati archidiaconi, atque ipsum pastorem querentes Lugdunenses clerici. Imperator, ut moris est, propter datum honorem episcopii requisivit ab eo fidei sibi debitae sacramentum. Horum verborum domnus Hugo archiepiscopus Chrisopolitanus erat sequester ac mediator. Ille, his auditis verbis, respondit: *Si regis aeterni et regulae quam iureiurando promisi praecepta postposuero, que mihi fides erit, ut imperatoris iuramentum custodire debeam? Dominus enim dicit in euangelio, non iurare omnino. Et regula patris Benedicti praecipit monacho non iurare et a saeculi 45 actibus se facere alienum.* Hec renunciata regi, miratus et amplectens animo eius constantiam, volens tamen probare perseverantiam, dixit, nequaquam se illi dare pontificatum, si non oboediret suis preceptis. At ille ait: *Melius est mihi nunquam accipere sacerdotium, quam transgredi Dei mandatum.* Ad hec episcopi illarum partium, et maxime Siegbaudus episcopus Spirae, ubi⁸ haec gerebantur, insistebant, dicentes: *Quis 50 est hic, qui presumpsit in palatio principis mandatis eius non oboedire, quod nostrum nemo unquam facere ausus fuit? Aut iuret fidem regi, aut ubiciatur.* Verum Theodericus epi-

Math. 5, 34.
Cap. 3, 103.
27 et 28.

a) superscr. c. b) i. e. Is. b⁷) Factus apostolici compos et compar honoris Duxit apostolicam factis et nomine vitam sunt versus optaphit. c) a. se d. corr. eadem manu d. c. se c. d) elationis superscr. vel eruditionis ita ut alterum pro altero ponatur c.

4) i. e. Gregorius VI. 5) Regem mense Augusto Spirae fuisse ostendit diploma ap. Boehmerum Reg. a. 1046. 55

scopus Mettensis et Bruno Leuchorum episcopus ac Richardus episcopus Viridunensium, 1046. ipsius amici existentes, suadebant principi, non debere pro hoc molestiam inferre religioso viro, cuius animum in fide et ceteris virtutibus constantem scirent. Ad haec imperator ait: *Suadete illum, si non vult sacramentum facere, vel ad hoc se proferat, ut videatur fecisse, ne mos patriae nostrae adnuletur.* Respondit ille: *Tantum est si simulavero acsi fecerim; absit hoc a me!* Imperator videns eum sic firmum, noluit amplius inquietare illum, solummodo verbo et promissis ipsius fidem assentiens, dedit ei quod petebatur. Ac in sua presentia fecit illum ordinari, dans ei queque fuerunt sacerdotali benedictioni necessaria. Et non solum ipsi vel ceteris episcopis, sed etiam levitis ac ministris altaris ita preparabat omnia, scilicet vestimenta, libros, lintheamina ac queque necessaria, acsi esset non princeps sed famulus. Erat enim isdem religiosus rex valde aecclesiasticus et circa divinum cultum devotissimus. Ordinatus est autem venerandus pater Halinardus per manus domni Hugonis archiepiscopi Chrisopolitani, in loco qui vocatur Herbrestinc^b lingua Teutonica, quod in nostra Bonas-mansiones signat, anno 15 ab incarnatione Domini 1046.

Eodem anno perrexit memoratus princeps Romam, ibique tunc suscepit coronam imperii, die^a natalis Domini, per manus Clementis papae, quem ipse imperator ordinari iussit, et fecit deponi Iohannem, qui tum cathedrae praesidebat, et Benedictum atque Silvestrum, qui in concilio tunc abito, examinata eorum culpa, inventi sunt non solum simoniaci sed etiam pervasores aecclesiae Christi. Huic concilio interfuit ipse domnus Lugdunensium archipresul atque memoratus Hugo archiepiscopus, aliique plures ex diversis partibus coadunati episcopi. Fuerat ei consuetudo Romam orationis gratia frequenter pergere, ut^c sanctorum apostolorum ac martirum, qui urbem illam protegunt, patrocinia imploraret. Erat namque eius voluntas, ut, si fieri posset, ibidem Deo animam redderet. Quapropter non est fraudatus a desiderio suo, sed ut voluit ita ei Dominus concessit. Defuncto memorato papa Clemente, Romani petierunt eum ab imperatore. Hoc namque a Romanis imperator, data pecunia non parva exegerat, ut sine eius permissu papa non eligeretur^d. Ille cognita voluntate principis ac populi, dissimulavit ire ad curiam, donec tardante eo alter eligeretur; diligebant enim eum valde Romani propter facundiam oris sui et affabilitatem sermonis; ita enim proferebat vernaculum sonum loquelaee uniuscuiusque gentis, quousque latina penetrat lingua, haec eadem patria esset progenitus. Domno igitur Leuchorum episcopo Brunone, qui appellatus est Leo papa, ordinato^e, evocatus est ab ipso Romae ad concilium domnus archiepiscopus Halinardus, simulque omnes episcopi Galliae, ad pertractandum inibi de statu et correctione sanctae aecclesiae. In ipso anno ipse domnus papa perrexit Franciam, et Remis habuit concilium episcoporum, sicut iam diximus^f; fuit cum eo predictus pater noster; tuncque fuit translatum corpus sancti Remigii ab ipso domno apostolico et episcopis qui ibi adfuerunt, et aecclesia ipsa sacrata. Item anno tercio predictus papa habuit concilium in urbe Roma, quo affuit praefatus praesul, indeque iterum Galliam properanti comes individuus extitit. Veniens vero ad civitatem Lingonas, ordinavit ibi im^g presentia papae Oct. domnum Arduinum episcopum, pro illo qui fuerat eiectus. Rursum sequenti anno Romam pergens, cum ipso domno apostolico properavit Beneventum et Capuam, Montem Casinum atque Montem Garganum ad sanctum Michaellem archangelum. Ideo namque predictus papa perrexit illas in partes, ut habitatores terrae illius, si posset, aliquo modo relevaret ab oppressione, qua nimium erant gravati a Normannis. At quia domnus presul Halinardus prepotens erat in verbis, et ad suadendum quodlibet lingua suffiebat, propter hoc, ut mediator et legatus pacis inter predictos Normannos et ipsum esset, domnus apostolicus secum duxit eum. Inde regressus, quoniam ad colloquium imperatoris, qui tum forte erat in finibus Ungariae, properabat: iussit eum^h predictus papa Romae residere, donec ipse rediret. Erat in eius comitatu iam dictus Lingonensis episcopus Hugo. His penitens eorum quae hautⁱ secus egerat, domnum expetiit papam.

a) d. n. d. eadem manu in marg. add. c. b) ita c. c) superior. c. d) aut corr. eadem manu haut c.

6) cf. Mon. SS. V. p. 41. 7) cf. quae Giesebrecht praeterit. 8) in priore chronici parte d'Achery Ann. Altah. p. 130. ex Petri Damiani operibus attulit. ed. 2. p. 390, ubi in hoc concilio Hugonem episcopum Lingonensem depositum esse narrait.

1052. ut de commissis modum penitentiae et absolutionem delictorum imploraret^a. Ipse vero apostolicus, sicut erat misericors et benignus animo, ut vidit eum vere penitentem et afflictum, condolens ei statim indulsit, dicens sufficere ad penitentiam ea^b que passus fuerat; habeentem quoque post absolutionem delictorum muneravit amplissime, dans insuper licentiam recipiendi episcopatus. 5

Venientes ergo Romam, dominus archipresul Halinardus, valefacturus ipsi et ceteris sociis, discubuit cum eis ad mensam, ubi oblatus est ei piscis a quodam falso amico, veneno infectus. Ex quo omnes qui perceperunt, tam ipse quam ceteri, vel infra octo dies mortui sunt vel post longam egritudinem consumpti obierunt. Duo monachi ex Jul. 29. hoc loco¹⁰, qui cum eo erant, hoc cibo interfecti sunt. Obiit^c 4. Kal. Augusti, anno 10 ab incarnatione Domini 1052, peractis in pontificio annis 7, in regimine huius loci annis 20. Precepit se poni ad Sanctum Gregorium ad Clivum Scauri; illum enim locum dominus papa concesserat ei ad manendum. Sed nobiles Romani, qui ad visitandum eum venerant dum viveret, ad Sanctum Paulum deferri iusserunt corpus, ibique honorifice traditus est sepulturae ad levam partem aeclesiae, et arcus super tumulum eius 15 edificatus

a) impetraret corr. imploraret c. b) superscr. c. c) Obiit — XX. in marg. post add. c. 4. Kal. Aug. etiam posterius inseritis. 10) S. Benigni.

G U N D E C H A R I

LIBER PONTIFICALIS EICHSTETENSIS.

EDENTE L. C. BETHMANN PH. D.

Gundechar sive Gunzo, patre Reginhero matre Irmingarda¹ natus die 10. Aug. 1019, Eichstadii ab infantia doctus et enutritus², post canonicus ibi et capellanus Agnetis imperatricis, die 20. Aug. 1057. episcopus designatus, die 27. Decembris Polidae consecratus, cathedram Eichstetensem decimusoctavus per totidem annos tenuit usque ad transitus diem 2. Aug. 1075. sepultus in ecclesia cathedrali. Anno autem 1309. a Philippo episcopo translatus, ob multa quae per eum fieri videbantur miracula a populo beati nomen meruit, tantamque venerationem, ut a. 1316. ipse imperator Ludovicus lumina ad eius sepulchrum institueret. Vir integerrimus, omnibus carus, subditorum „non dominus, sed pater benignissimus“³, ab omni cupiditate alienus⁴, summae modestiae,⁵ alienis negotiis nunquam se immiscens, sed ante omnia ecclesiastici muneris officii et veris gregis sibi commissi commodis adeo intentus, ut praeter cetera quae fecit per sedecim annos centum viginti sex ecclesias ipse dedicaverit; pastor denique bonus, „cuius tota semper erat intentio, omnia sua in usum suae convertere ecclesiae“⁶. Inter haec a. 1071. exeunte vel incunte 1072⁶. Ordinem conscribi fecit suis sumptibus et in choro S. Willibaldi reposuit, qui liber Pontificalis vocatus, nunc etiam in sacrario eiusdem ecclesiae religiose servatur. Liber maximae formae, foliorum 204 quaternionibus 26 comprehensorum, binis columnis, una manu splendidissime exaratus, calamo ab initio usque ad finem continuo, multis versibus et vero foliis minio scriptis, litteris initialibus auro atque coloribus distinctis, fol. 7 sqq. post titulum cum formula traditionis continet nomina episcoporum Aurealensium et ecclesias a Gundecharo consecratos; fol. 13 ordinem ecclesiasticum secundum Romanos et

1) Ita ipse in Calendario Non. Iul. et 12. Kal. Nov. illa charta. 5) iterum verba cleri in illa charta. 6) nam L-10: dedicatio ecclesiae Raderi opinio, Gundecharum ex gente Nassaviorum Haserensis, Kal. Oct. 1071. facta, eodem calamo dynastarum fuisse, fundamento caret, unico Toutine continuo atque stramento exarata est, quo totus 30 nomini innixa; unde iam Boschius in Actis SS. Aug. I, 178. eam reiecit. 2) Anonymus Haserensis c. 2. 3) Verba sunt cleri Eichstetensis in charta liber; scriba igitur post illum demum dedicationem in Actis SS. I. I. p. 182. 4) Ne unam quidem per calamum sumsit. Dedicatio autem capellae S. Michaelis, 6. Id. Iul. 1072. facta, in f. 117. post inserta est, codice iamiam absoluto. 5) nationem, tempore quo Anno atque Adalbertus in-

secundum Gallos, examinandum ei qui rituum in ecclesia Germanica historiam aliquando componet; fol. 123. kalendarium cum necrologio variisque tabulis ad computum pertinentibus; fol. 138. indicem differentiarum musicarum; fol. 143—204. benedictiones et orationes. Cui codici ut introitum daret sancto cui destinabatur loco digniorem, Gundechar praeposuit fol. 1—6, in quibus post crucem litteris compositam et post novam dedicationem priori ampliorem, imagines pingi curavit Salvatoris inter angelos sedentis, crucifixi, sanctorum duodecim dioecesis Aureatensis tutelarium, denique 17 suorum praedecessorum suamque 18^{am}. Quibus singulis singulos versus minio superponi fecit; episcopis praeterea annos sessionis atque dies emortuales adscribi ex catalogo iam fol. 7 inserto. Libro absoluto et iam in choro S. Willibaldi posito, Gundechar ipse postea manu propria nitidissima hic illic quaedam inseruit, scilicet fol. 1. 204. 204. nomina episcoporum et canonicorum suo tempore defunctorum; fol. 122 excerptum ex canonibus; fol. 127. 128. quaedam in kalendario. Ab aliis suppleri fecit fol. 11. dedicationes ecclesiarum libro iam confecto factas, fol. 121. 122. excerpta quaedam canonum.

Ita librum Gundechar moriens ecclesiae suae reliquit, ubi per saeculum intactus remansit. Primus qui aliquid adderet, fuit Otto episcopus a. 1182—1195. Hic in fol. 11. 12. vario tempore adiecit ecclesias quas ipse dedicavit, numero 107. Gundechari imagini adscripsit diem transitus, et in sequenti pagina, a Gundecharo vacua relicta, eodem plane modo quo ille inceperat sex successores eius pingi fecit, in folio 6°. assuto summo septimum et se octavum, quibus singulis et versus et annos addidit, in omnibus accuratissime Gundecharum imitatus. — Alius statim post mortem Ottonis diem eius obitualem imagini adscripsit, idemque in vacua pagina fol. 12. 13. annales brevissimos inseruit, quos infra proponemus. — Secundus continuator intra a. 1229—1234. in fol. 6° ab Ottone assuto sub huius imagine tres eius successores pinxit diverso paululum a praecedentibus modo, uno tecto turrato comprehensos, arte pictoris maiore, cura in versibus adiectis minore. Annos omisit. — Konradus de Kastel canonicus Eichstetensis, a. 1244. duernionem praefixit, cui inscribi fecit indicem codicis et acta liti de praesidio concilii Maguntini a. 1243. cui ipse interfuit⁷. His ipse a. 1256. manu propria subiunxit brevem notitiam de elemosynis in translatione sancti Willibaldi collectis; paulo post ampliorem de eadem translatione atque de miraculis narrationem⁸; eodem fere tempore atque calamo fol. 13. continuavit quae post Ottonis mortem ibi inserta fuerant; fol. 204. Gundechari catalogum defunctorum canonicorum ad sua usque tempora deduxit; fol. 122. inter lineas et in spatio vacuo scripsit „Anno D. 1015 — revixit;“ fol. 123—128. per kalendarium plurima hic illic notavit, repetens plerumque quae iam alibi scripserat; fol. 5. 6. 6°. ad imagines episcoporum annos quos Gundechar omiserat, de suo supplevit, multaque alia margini aspersit. Sed haec omnia per totum librum tam inordinate sunt coniecta tamque confusa, toties repetita, tot denique tantisque erroribus horrida, ut cautissime tantum legi debeant nec fides ipsis haberi nisi ubi alius testimonius confirmantur. — Tertius continuator paulo post a. 1279. in fol. 6°. verso sex sequentes episcopos pingi fecit versusque superscripsit, plane ut Gundecharius.

Hi tres in omnibus fere Gundechari vestigia presserunt. Sed novam pro-

7) Numeratur inter testes eiusdem chartae. Ipse manu propria subnotavit: Konradus de Kastel me fecit scribi in concilio generali anno MCCXLIII.

8) cuius priorem partem edidit Gretser in catalogo epp. Eichstet. p. 473.

sus viam et quam sequentes omnes tenuerunt, a. 1297. quartus ingressus est. Hic novum folium inseruit, quod medium Reimbotonis episcopi imaginem ornavit praecedentibus longe maiore; ad margines non iam versum, sed vitam contexit sat amplam calamo continuo. — Quintus, Thomas notarius Chunradi episcopi, a. 1305 vel post duo iterum folia inseruit, in quorum altero Chunradum, in opposito comitem Gebhardum episcopo castrum suum Hirsperg offerentem repraesentavit, margines vitis eorum destinavit. Postea in pagina sequenti Iohannem posuit, iidem cum vita breviori. Idem etiam per fol. 5. 6. 6*. additamentis Konradi nova adiecit, et miraculorum Gundechari a. 1309 factorum narrationem in quatuor foliis indici praefixit⁹. — Sextus continuator Thomam imitatus, et pictore usus eodem, Marquardi vitam et imaginem a. 1324 condidit in novo folio, cuius primam paginam vacuum reliquit. — In hac septimus a. 1355. vitam Philippi supplevit, ad imaginem sat rude pictam in qua novo genere episcopus repraesentatur non iam solus, sed populo benedicens infra prostrato. Idem auctor eodem calamo post sexti continuationem vitas Gebhardi, Friderici, Heinrichi, Alberti subiecit cum imaginibus ab eodem quo Philippi pictore factis; in quavis episcopus post cuius sedem duo vasalli conspiciuntur, iuramentum recipit capituli. — Octavus a. 1365 Bertholdi vitam atque imaginem addidit, calamo continuo, ut et sequentes omnes fecerunt; nonus Rabuonis a. 1383; decimus Friderici IV. a. 1415; undecimus Iohannis II. paulo post a. 1429; duodecimus Alberti II. a. 1445. pictore eodem quo praecedens; tertius decimus a. 1464 Iohannis de Eych, perpulchre picti. Anno 1496 Leonhardus Angermair vitam Wilhelmi episcopi, cuius capellanus et confessor fuerat, composuit iubente episcopo Gabriele, qui et imaginem Wilhelmi ante altare prostrati fieri curavit a pictore vere praestantissimo. Ab eodem pictore Gabriel intra a. 1501 et 1521. se ipsum repraesentari fecit, in ecclesia Bambergensi a. 1501 Vitum Truchsess in episcopum consecrantem, praesente Friderico duce Saxoniae multisque aliis ad vivum depictis; quae pictura et arte et colorum splendore omnium pulcherrima eadem codicis ultima est. Iubente Mauricio, post annum igitur 1539. quintus decimus continuator Gabrielis et Christophori vitas breves subiunxit, huius imagini locum relinquens; sed defuit pictor. Sextus decimus Mauritium, Eberhardum, Martinum, Casparum, Iohannem uno calamo breviter complexus est post a. 1612; septimus decimus Iohannem Christophorum a. 1637; decimus octavus Marquardum II. post 1685; decimus nonus a. 1697 Iohannem Eucherium. Reliquis membrana vacat.

Liber pontificalis iam statim post Gundechari obitum exceptus fuit ab anonymo Haserensi; dein a. 1471. vel paulo post a monacho Blankstetensi, qui ex ipso, ex anonymo Haserensi et ex Adalberto Heidenheimensi compilavit „Librum episcoporum Eystettensium“ satis ieiunum, de suo nil fere addens nisi versus aliquot nil dicentes, nullius prorsus utilitatis¹⁰; saeculo XVI. ab auctore¹⁰ chronicae Eistetensis vernaculae, quae tota inde fluxit¹¹; post a Bruschio, Häuslero, Gretsero, Leubl, Falkenstein. Edita ex eo fuerunt nonnulla a Gretsero¹², sed excerpta tantum hic illic per opus dispersa; alia quaedam a

⁹ edita in Actis SS. Aug. I. 181. Thomas ipse annotavit: Ego Thomas notarius d. episcopi haec miracula scribi ob istius incliti presulis reverentiam procuravi. ¹⁰ Exist in ultimis decem foliis codicis olim Blankstetensis postea capitali Eichstetensis n. 31. ch. qu. a. XV. ¹¹ Legitur in libro a. 1801.

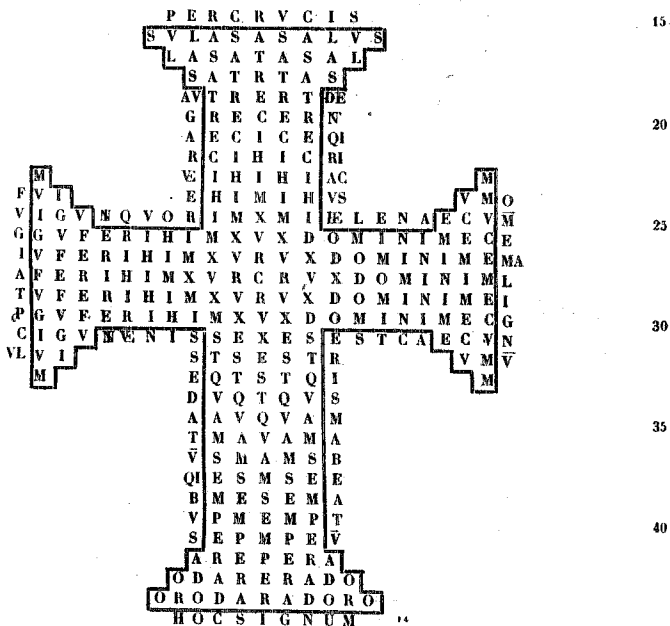
ab archivario capitali, Jung, conscripto, quem habet V. A. Rev. David Popp. ¹² in libro: Philippi Eyuellensis de eiusdem ecclesiae diocesis titularibus commentarius . . . cum catalogo episcoporum . . . ed. I. Gretser. Ingolstadt 1617. 4°.

¹³ Boschio¹³; integrum Gundechari opus nunc primum prodit ex ipso libro, quem e sacratio S. Willibaldi depromptum Vir Admodum Reverendus et ob egregium quam me prosecutus est benevolentiam grato semper animo mihi colendus, David Popp, ecclesiae cathedralis Aureatensis praepositus atque vicarius generalis, his ipsis diebus gratiose mecum communicavit. Propono inde opus, quale Gundechar³ moriens illud reliquit, omissis tamen quae ad officia ecclesiastica spectant; quae non sunt Gundechari. Additamenta imaginibus apposita in notas reieci; reliqua per librum hic illic sparsa in unum collegi, Konradi maxime, reiectis tamen quae ab hoc bis terque repetita nemini desiderium movebunt. E continuationibus tres tantummodo priores hic subiecti brevissimas adeoque Gundechari simillimas, ut nisi huic annexae, per se prodire non possint; reliquas ampliores cum saeculi quartidecimi scriptoribus edendas reservavimus.

Aureati, die 2. Ianuarii 1845.

L. C. BETHMANN.

fol. 2.

fol. 3. Gundecar peccator, sanctae Aureatensis ecclesiae non suis meritis, sed divina ordinante clementia octavusdecimus episcopus, hunc ordinem satis utiliter colligere et

13] In Actis SS. Aug. I, 175 sqq. 14] Haec crux effigies est crucis argenteae, quam Gundecar in collo gestare solitus erat, ut infra fol. 94 dicit; de qua cruce cf. Acta SS. Aug. I, 181. Eandem ipsa qua hic forma Gundecar et in prima pagina Buchardianorum canonum exarari fecit, quos canones una cum libro pontificali ecclesiae dedit, unde iam in bibliothecam seminarii Eichstetensis transierunt, n. 48. signati, formae maioris. Utebatur igitur hac cruce quasi signo vel ut ita dicam simbolo (Wappen). Litterae in codice alternatim rubrae atraeque hos dant versus:

Cruz mihi certa salus, cruz est quam semper adoro;
 Cruz Domini mecum, cruz mihi refugium.
 Per crucis hoc signum fugiat procul omne malignum;
 In quo revera gaudent Quiriacus Helena,
 Invenisse datum quibus est carisma beatum.

ex propriis impensis conscribere fecit, et conscriptum ad altare sancti Willibaldi Christi confessoris scilicet in eodem loco corporaliter quiescentis, et ad servitium sancti Salvatoris tradidit pro se ipso et pro omnium debitorum suorum remedio, maxime autem pro antecessorum suorum episcoporum refrigerio, pro quorum sacra reverentia et condigna memoria imagines eorum et nomina et tempus quod in ordine episcopali vivebant, diesque dissectionis eorundem hic annotare curavit, ut et ipsi apud Deum assiduis precibus illum adiuvere dignentur.

Laudat in excelsis te sanctum spiritus omnis;
Te Cherubin laudat, Seraphin te semper adorat:
Et prece continua *Sanctus* clamant et *Osanna*®.

fol. 3.

Mortificat Iesus mortem, quam contulit esus,
Et super astra vehit victor, quae victa redemit.
Discipulum matri Dominus dat sub vice nati,
Et matrem nato propriam dat huic sibi caro®.

Constituit vitae Deus hos exemplar utrique,
De quibus hoc mundo sonuit vox ore rotundo.
Sparsa fides verbis in eis nec mansit inermis.
Gundekar antistes vix tali nomine dignus
Me precibus sacris rogo de vicis reparetis®.

fol. 4.

Willibalde tuis fer opem per dona salutis.
Esse Bonifaci fac nos bonitate capaci.
Wunnebalde tuos rege cum cunctis Svalaveldos.
Nos Waltburga Deo conterminet anglica virgo.
Vite puer fortis, penae nos subtrahe mortis.
Tu prece condigna Gunthildis adesto benigna.
Sit de Dietkero plebi spes, gratia clero.
Fac solem vitae nobiscum, Sola, manere.
Ulcera peccati foveat medicina Kadoldi.
Nobis, Anno, datos fac annos esse beatos.
Deothardi votis veniat protectio nobis.
Crimine polluto veniam prece conferat Uto.

fol. 4.

Isti sunt viri sancti, quos elegit Dominus in caritate non ficta, et dedit illis gloriam sempiternam; quorum doctrina fulget aecclesia ut sol et luna®.

Willibalde, tuos primus regis Aureatenses.

Sedit a. 36. Anno inc. Domini 781.

Gerhoch inde pius pascebat ovile secundus.

Non. Iul. obiit.

Tercius est Aganus caelesti dogmate plenus.

Laudibus eximius Adalunc micat ordine quartus.

Altine quos pastor sequitur virtutis amator.

Post hos Otkerus succedebat vice sextus.

Isti quinque episcopi, Gerhoch, Aganus, Adalunc, Altine, Otkerus, 100 annos vivendo compleverunt¹⁵.

45 a) hi tres versus rubra exarati manu primaria, circumdant imaginem Christi inter Cherubin et Seraphin in solio sedentis, librum tenentis, dextera benedicensis. b) hi quatuor versus atramento scripti manu altera (Gundechari ut videtur), circumdant imaginem Crucifixi, ad cuius caput duo angeli lugentes, ad manus Maria et Iohannes, ad pedes duo milites conspiciuntur, quorum alter acetabulum fert, alter lancea latus Domini aperit. c) hi quinque versus manu illa circumdant imagines sex sanctorum in fundo deaurato pictas, quarum unicuique litteris rubris superscriptus est versus hexameter. Sequens pagina itidem sex continet sanctos eodem modo pictos versibusque ornatos; quos duodecim versus supra posuimus. d) haec litteris maiusculis scripta manu illa altera, circumdant paginam rectam fol. 5. in qua depicti sunt sex episcopi. Cuique superscriptus est versus hexameter, litteris maiusculis rubris. Sub hoc versu, ad caput sancti legitur Sedit annos, et sub pedibus eius annus et dies mortis, utraque litteris minusculis nigris, manu eadem. In priori tamen pagina haec una Willibaldo 50 apposuit scriptor, ex catalogo infra fol. 7. iam antea exarato; de reliquis quinque nominis summum annorum ibi notulam invenit, quam iisdem quibus ibi legebat verbis ibi compleverunt trius inferiorum episcoporum pedibus supposuit. Sarculo XIII. medio Konradus de Kastel de suo haec supplevit, adscribens Gerhocho: Sedit annos XX.; Agano: Sedit annos XVIII.; Adalungo: Sedit annos XXII.; Altino: Sedit annos XVII.; Otkero: Sedit annos XXIII. Alius denique versus finem s. XV. hisce Konradi notulis ex altero Gundechari catalogo in fol. 7. scripto apposuit dies emortuantes; 55 quos omisimus.

15) Hinc apparet, chronologiam horum quinque episcoporum iam Gundecharo incognitam fuisse; neque

fol. 5. Isti sunt triumphatores et amici Dei, qui contempnentes iussa principum, meruerunt praemia aeterna; modo coronantur et accipiunt palmam*:

Septimus aecclesiam Gotescalc procurat eandem. Sedit a. 3. 882° anno 2. Id. Nov. ob.
Est Erchaanboldus octavus in ordine magnus. Sedit a. 21. 902° anno 13. Kal. Oct. ob.
Inde potestatem capit Oudalfridus eandem. Sedit a. 31. 933° anno Kal. Ian. ob. 5
Exin Starchandus regit aecclesiam venerandus. Sedit a. 32. 965° anno 3. Id. Febr. ob. 3
Musicus inde locum Regenoldus rexit eundem. Sedit a. 24. 989° anno 2. Non. Apr. ob.
Hinc malus ipse malis Megengoz, largus egenis. Sedit a. 24. 1014° anno 4. Kal. Maii ob.

a) Haec fol. 5^a et 6. superscripta et subscripta sunt litteris maiusculis, nigris, manu illa altera. b) Konradus de Kastel addit: quem rex Ungario occidit in fluvio Lech ad latus episcopi Ulrici sancti Augustonsis; idem- 10
que in Kalendario ad diem mortualem Starchandi apposuit: quem rex Ungarorum occidit. Sed falsum. Anonymus Haezems nil ea de re tradit c. 11. ubi certe occasio erat id narrandi; Gundechar aperte contradicit, annum mortis ponens 965. Qui proter Konradum idem tradunt, omnes ex ipso hauerunt.

recentiores quotquot ea de re scripserunt, eam valuerunt illustrare. Nostris demum diebus diligentius et ex ipsis fontibus eam examinavit reverendus eiusdem ecclesiae Praepositus, David Popp, vir et doctrinae copia et humanitatis laude praestantissimus, ex cuius Regestis episcoporum Eistetensium benignissime mecum communicatis — liber antiquae eruditionis, qui utinam mox lucem videat! — haec breviter excerpta proponere iuvat: „Über den h. Willibald ist das Wahrscheinlichste dies, dass er 741 zwar Bischof wurde, aber Episcopus regionarius, ohne bestimmten Sprengel; diesen erhielt er erst 745 durch die Stiftung des Bistums Eichstädt, und starb nicht 786, wie die Bollandisten aus zwei Fuldaer Urkunden annehmen, sondern 781. Über seine vier nächsten Nachfolger wusste schon Gundechar nichts Genaueres; die älteste und einzige Quelle, woraus man ihre Todesjahre angibt, sind die Interpolationen Konrads von Kastel am Rande ihrer Bilder; hierauf, und hierauf allein, gründen sich die sämtlichen Angaben aller Nachfolgenden, des Interpolators in Gundechar's Kalendarium, des Mönchs von Blankstetten, der deutschen Bischofs-chronik s. XVI, Bruschi's, Luidl's, Häusler's, Gretser's, Falkenstein's. Konrad schrieb nach 1243; seine Angaben durch das ganze Pontificale hindurch sind voll der grübsten Fehler, besonders in der Chronologie. Woher hat er aber gerade diese Jahre der fünf Bischöfe geschöpft? Offenbar nur aus Gundechar's *centum annos vivendo compleverunt*. Er theilte diese in fünf gleiche Theile, wovon er nun dem Gerhoch einen, Agano und Adalung zusammen zwei ($18 + 22 = 40$), Altune und Otker zusammen wieder zwei ($17 + 23 = 40$) gab. So sind also seine Angaben durchaus willkürlich; aber sie sind auch nachweislich falsch. Gerhoch wäre biernach 801 gestorben, Agano 819; dieser war aber noch 822 auf der Synode zu Ergolding, vgl. Hansiz II, 125. Nagel origg. domus Boicae p. 202. Adalung's Tod 841 ist also auch nicht richtig, wenn er wirklich 22 Jahr gegessen hat. Altune soll 858 gestorben seyn; aber schon im October 847 erscheint sein Nachfolger Otker als Bischof von Eichstädt auf dem Concil zu Mainz. Hätte dieser wirklich 23 Jahr gegessen, wie Konrad angibt, so müsste er also spätestens 870 gestorben seyn; und doch setzt Gundechar seinen Tod aufs Bestimmteste in 880. Hier ist aber noch etwas zu bemerken: in einer Urkunde von Niederaltaich vom 18. Decb. 865, Mon. Boica XI, 122. heisst der dortige Abt *Olgarius abba et vocatus episcopus*. Derselbe kommt schon in Urkunden des Klosters von 857. 860. 863 vor (Mon. B. XI, 115. 117. 119. 120.), aber immer nur als *abba*; also ist er erst 865 Bischof geworden, und zwar nur in Eichstädt, weil anderswo zu dieser Zeit kein Bischof des Namens nachzuweisen ist. 20 Da nun aber schon 847 ein Otker Bischof in Eichstädt war, und der nicht eine Person mit dem Niederaltaicher seyn kann, weil dieser im J. 863 nur *abba* heisst: so müssen in Eichstädt zwei Bischöfe nach einander Otker geheissen haben, wovon der 25 erste 865 starb, und welche Gundechar irrig zu einem einzigen macht. (Sed advertendum est, diplomata illa a. 857. 860. 863. in quibus Otkerus *abba* tantum audit, a Koppio Pal. p. 431 sqq. spurria iudicari; ita ut ille *Olgarius abba et vocatus episcopus* vel sic tamen idem esse possit, qui iam a. 847 episcopus fuit, significatione vocis *vocatus* satis usitata pro *qui vocatur*, seu est.) Godescalc's Todesjahr 882 nach Gundechar mag dahin gestellt bleiben. Erchanbold aber war noch am 3. 8. Mai 906 in Holzkirchen am Hoflager K. Ludwigs, nach der unbezweifelten Urkunde Mon. R. XXVIII, 139, und 905 in Regensburg M. B. XI, 129. Ja bei Falkenstein cod. dipl. Eist. 17. giebt ihm 908 K. Ludwig grosse Privilegien, und bei 40 Büttner Franconia II, 59. bestätigt K. Konrad ihm gar noch am 8. März 912 seine Privilegien. Doch ist die Ächtheit dieser beiden Urkunden wenigstens nicht ganz verbürgt. Jedenfalls aber sind Gundechar's beide Angaben falsch, folglich auch bei 45 Udalfrid entweder das Jahr 933, oder das *sedit* a. 31. irrig. Starchand starb nach dem Annalista Saxo 966, nach Gundechar 965; die noch neuerlich nachgesprochene Angabe, er sey 955 auf dem Lechfelde erschlagen, gründet sich nur auf Konrads von Kastel Zusatz zu seinem Bilde. Megengoz wäre nach Leopoldi chron. bei Pez I. „Anno 1012. b. Colomannus . . . suspensus . . . Peracto post passionem eius triennio . . . a Megingendo Aichst. ep. est tumulatus“ noch 1015 am Le- 50 ben gewesen; doch eine andre Chronik bei Pez I. setzt dies Begräbniss in 1014. Die Angaben Gundechar's über die folgenden Bischöfe sind alle sicher.“ Haec Popp. Sperandum, fore ut ex diplomatibus saec. IX. et X. ob testium nomina diligentius inspectis aliquid certius repeririatur de hac chronologia.

- Hinc Gundcharus virtutum germine clarus. S. a. 5. 1019° a. 13. Kal. Ian. ob. fol. 6.
 Post hunc Waltherius colit aecclesiam venerandus. S. a. 2. 1021° a. 13. Kal. Ian. ob.
 Hinc Heribreht, flentem qui nullum sprevegentem. S. a. 22. 1042° a. 9. Kal. Aug. ob.
 Gezmannus paucis presul fuit inde diebus, S. menses 2. 1042° a. 16. Kal. Nov. ob.
 5 Et post^a hunc Gebehart, Romam^b quideinde regebat. S. in episc. 13, in papatu 2 a. 1057° a.
 Gundekar aecclesiam presens modo dirigit ipsam^d. 5. Kal. Aug. ob.^e

Anno dominicae incarnationis 1019° Gundekar peccator in festo sancti Laurentii fol. 1.
 martyris natus est, anno autem 1057° episcopus electus est, anno autem 1058° 16^e epi-
 scopus ordinatus est, aetate quippe 38 annorum. In designatione vero eiusdem episcopi
 10 Gundekari aderant 4 episcopi, in susceptione virgae pastoralis 14, in ordinatione vero
 14. In 13. Kal. Sept. erat designatio, 3. Non. Oct. virgae pastoralis susceptio, 16. Kal.
 Nov. intronizatio, 6. Kal. Ian. episcopalis consecratio. De sessione vero Christo notum
 esse credo^e.

Gundekar peccator sanctae Aureatensis aecclesiae 18° episcopus tradidit hunc librum fol. 7.
 15 ex propriis impensis conscriptum ad altare sancti Willibaldi Christi confessoris scilicet
 in eodem loco corporaliter quiescentis, et ad servitium sancti Salvatoris.

*Hec sunt nomina episcoporum sanctae Aureatensis aecclesiae in honore sancti Salvato-
 ris constructae.*

- Anno ab incarnatione Domini 781. sanctus Willibaldus Non. Iul. consortium con- 781.
 20 scendit angelorum, aetate quippe 77 annorum; sedit annos 36.
 Gerhoch obiit 4. Non. Febr.
 Aganus obiit 8. Idus Nov.
 Adalunc obiit 8. Kal. Aug.
 Altune obiit 8. Kal. Mart.
 25 Otker obiit 880° anno 2. Non. Iul. Isti quinque episcopi omni illorum directionis
 numero diligenter in unum collecto centum annos compleverunt.
 Goteschalch obiit 882° anno, 2. Id. Nov.; sedit annos 3.
 Erchanbold obiit 902° anno, 13. Kal. Oct.; sedit annos 20^e.
 Oudalfrid obiit 933° anno, Kal. Ian.; sedit annos 31.
 30 Starchand obiit 965° anno, 3. Id. Febr.; sedit annos 32.
 Reginold obiit 989° anno, 2. Non. Apr.; sedit annos 24.
 Megengoz obiit 1014° anno, 4. Kal. Maii; sedit annos 24.
 Gundekar obiit 1019° anno, 13. Kal. Ian.; sedit annos 5.
 Walthere obiit 1021° anno, 13. Kal. Ian.; sedit annos 2.
 35 Heribertus obiit 1042° anno, 9. Kal. Aug.; sedit annos 20^e. fol. 7
 Gezeman obiit 1042° anno, 16. Kal. Nov.; sedit 2 menses.
 Gebehardus obiit 1057° anno, 5. Kal. Aug.; sedit in episcopatu 13 annos, in papatu
 2, et Victor vocatus est.

Post istos autem eiusdem sanctae Aureatensis aecclesiae Gundekarⁱ fratrum ultimus,
 40 sed tamen tunc temporis dominae imperatricis Agnetis capellanus, in hanc eandem
 sedem 13. Kal. Sept. his subnotatis episcopis presentibus, Luitboldo Magontiacensi 1057.
 archiepiscopo, Widone Mediolanensi archiepiscopo, Guntherio Babenbergensi episcopo,
 Anshelmo Lucensi episcopo, Triburie est anulo investitus; et in 3. Non. Octobris, istis
 autem subnotatis episcopis presentibus, Luitboldo Mogontino archiepiscopo, Annone

45 a) pot. cod. b) romam rogam cod. c) manus saec. XIV. addit: Comos de Tollstain et Hirsperg matas.
 Quod falsum est, inde ortum, quod Gebhardus II. fuit comes de Hirsperg. d) Otto episcopus s. XII. ex. addit: Sedit
 annos XVIII. MLXXV. IIII. Non. Aug. obiit. e) haec litteris maiusculis scripta sunt, veribus alternatim rubris
 notatis. f) numerus in resura, atramento pallidiori, mano ut videtur Gundechari scriptus. Haecrens quoque Anonymus
 DCCCLXXX habet. g) supra in fol. 5° margini adscriptum est: annos XXI. h) supra fol. 6. ad imaginem: annos
 50 XXII. i) in summo margine scriba ipse postea haec scripsit: Anno dominice inc. 1019°. Gundekar peccator in festo
 S. Laurentii martyris natus est. Anno autem 1057° episcopus electus est. Anno autem 1058° episcopus ordinatus est,
 aetate quippe 38 annorum. Et in imo margine: In designatione Gundechari episcopi aderant 4 episcopi, in susceptione
 virgae pastoralis 14, in ordinatione vero 14. Haec ex fol. 1. huc transsumat scriba.

16) die 27. Dec. 1057. Gundekar enim annum a nativitate Domini incipit.

Coloniensi archiepiscopo, Eberhardo Trevirensi archiepiscopo, Widone Mediolanensi archiepiscopo, Gebehardo Ratisponensi episcopo, Adalberone Wirceburgensi episcopo, Arnaldo Wormaciensi episcopo, Chounrado Spirensi, Hecilone Strazburgensi, Rumaldo Constantiensi, Dietmaro Curiensi, Dieterico Wirtunensi, Ermenfrido Situnensi, Oudalrico Papiensi, exceptis abbatibus et alio multo clero, virga pastorali, sui ipsius cleri militiaeque et etiam familiae 5 communi laude et voto, Spire est honoratus, et in 16^a. Kal. Nov. in sedem episcopalem Dei Dec. 27. gratia inthronizatus. In die autem sancti Iohannis apostoli plus caeteris Deo dilecti, in loco qui dicitur Pfolede⁴⁷ ad summum gradum provectus est sacerdotis. Interfuit etiam suae consecrationi dominus eius quartus Henricus rex et eius mater dilecta Agnes imperatrix angusta, cuncta ad eius ordinationem necessaria disponens pro capellano, quasi 10 deberet pro filio. Interfuit etiam eidem consecrationi dominus Hildebrandus, sanctae Romanae et apostolicae sedis cardinalis subdiaconus, tunc temporis in has partes ad regem Henricum apostolica legatione functus^b. Insuper etiam affuere iam prefati episcopi confratres, fraternum et benignum in ordinando prebentes auxilium, Luitboldus Mogontinus archiepiscopus, Engilhardus Magadeburgensis archiepiscopus, Adalbertus Pre- 15 mensis archiepiscopus, Rumaldus Constantiensi episcopus, Chounradus Spirensis, Guntheri Babenbergensis, Hecil Hiltensheimensis, Immeto Podelbrunnensis, Sizo Verdunensis, Brun Misensis, Woffo Merseburgensis, Anshelm Lucensis, Ermenfridus Situnensis, 18 et unus de regione quae dicitur Bolani⁴⁸.

Hanc descriptionem Gundechar peccator sanctae Aureatensis ecclesiae 18° episcopus 20 fieri precepit, ut quisquis eam videat, has subnotatas ecclesias simul et altaria ab illo consecrata esse cognoscat.

fol. 8. *Inprimis super principale altare sancti Salvatoris.* Anno ab incarnatione Domini 1060, anno autem constitutionis huius episcopii 317^c. indictione 13. regnante quarto Henrico rege, constructum et consecratum est hoc altare, simul et aecclesia consecrata est 5. Kal. 25 Nov. a Gundecharo II. huius sanctae sedis 18° episcopo, ordinationis vero suae anno 3. in honore et nomine sancti Salvatoris et eius sacratissimae nativitat^d 19 His igitur omnibus in unum collectis proportionibus^{e-19} fiunt 156.

Super altare sancti Willibaldi, quod est in medio choro. Anno ab incarnatione Domini 1060, anno autem constitutionis huius episcopii 317. indictione 13. regnante quarto 30 Henrico rege, consecratum est hoc altare in medio choro a Gundecharo huius sedis fol. 8. sanctae Dei gratia venerabili 18° episcopo 11. Kal. Aug. His igitur collectis portionibus fiunt 74.²⁰

Super altare sancti Oudalrici confessoris Cristi et sanctae Gunthildis virginis. Anno ab incarnatione Domini 1060, anno autem constitutionis huius episcopii 317. indictione 13. 35 regnante quarto Henrico rege, constructum et consecratum est hoc altare. Nonis Nov. a Gundecharo II. huius sanctae sedis 18° episcopo, ordinationis vero suae anno 3. in fol. 9. honore et nomine Quibus collectis fiunt 88.

Super altare quod est in capella sanctae Mariae et sancti Iohannis evangelistae. Anno ab incarnatione Domini 1062, anno autem constitutionis huius episcopii 319. indictione 15. 40 regnante quarto Henrico rege, constructum et consecratum est hoc altare, simul et aecclesia consecrata est 16. Kal. Nov. a venerabili Gundecharo huius sanctissimae sedis 18° episcopo, ordinationis vero suae anno 5, in qua etiam die ipse primum sedem intravit episcopalem, adiuvante et cooperante domno Mantuano episcopo Heliseo, in fol. 9. honore Preter istas reliquias imposuit dominus episcopus in ipsum 45 altare crucem suam argenteam, quam solitus erat in collo suo pendentem habere ad 21 missam²¹; in qua cruce subnotatae reliquiae sunt collocatae His portionibus in unum collectis fiunt 172.

Super altare ad sanctos apostolos Petrum et Paulum et reliquos. Anno ab incarnatione Domini 1064, anno autem constitutionis huius episcopii 321. indictione 2. regnante 50

a) numerus in rasura. b) qui postea Alexandro papae successit scriba postea in margine addit. c) ita primo fuit; iam CCCXVI ex corr. d) quae sequuntur reliquiarum in singulis altaribus reconditarum enumerationes, hic et in sequentibus omisimus. Cf. Acta SS. Aug. I, 175 sqq. e) legendum vid. portionibus.

17) Pöhlde, prope Herzberg. 18) Polonia. 19) reliquiarum scilicet. 20) cf. chartam de hac consecratione in Actis SS. Aug. I, 181 sqq. 21) cf. supra.

quarto Heinrico rege, consecratum est hoc altare Kal. Aug. a venerabili Gundeharo huius sanctae sedis 18° episcopo, ordinationis suae anno 6. in nomine
 . . . His portionibus collectis fiunt 54.

Super altare ad sanctam Crucem. Anno ab incarnatione Domini 1064, anno^o autem 5 constitutionis huius episcopii 321. indictione 2. regnante quarto Heinrico rege, regni vero eius anno 8. consecratum est hoc altare 18. Kal. Oct. a Gundeharo II. huius sanctae sedis 18° episcopo, ordinationis vero suae anno 6. in honore
 His collectionibus in unum collectis fiunt 40. fol. 10.

Super altare sancti Bonifacii martyris in cripta. Anno ab incarnatione Domini 1064. in 10 dictione 2. regnante quarto Heinrico rege translatum est hoc altare de loco tenebroso ad lucidum, et consecratum est Non. Iun. a venerabili Gundeharo huius sanctae sedis 18° episcopo, in nomine His portionibus in unum collectis fiunt 26.

Super altare sancti Viti martyris in cripta. Anno ab incarnatione Domini 1064. indictione 2. regnante quarto Heinrico rege translatum est hoc altare de loco tenebroso ad lucidum, et consecratum est His portionibus in unum collectis fiunt 24.

Anno ab incarnatione Domini 1071. indictione 9, anno autem constitutionis Eichstatis episcopii 328. regnante quarto Heinrico rege, consecratum est principale altare Haserensis ecclesiae, simul et ecclesia Kal. Oct. a Gundeharo II. sanctae Eichstatis ecclesiae 18° episcopo, ordinationis vero suae anno 14, adiuvante et cooperante sanctae 20 Augustensis sedis venerabili episcopo Embrichone, in honore
 His omnibus in unum collectis portionibus fiunt 49. fol. 10.

Istas quas hic cernitis subnotatas ecclesias consecravit Gundehar sanctae Aureatensis ecclesiae 18° episcopus: Solzchirichun. Outinhoven. Geimpfingen. Idsteten. Wizenchirichen. Pemminveld. Ruite. Tegeningen. Gouliubesé. Hagenesberc. Denchendorf. Mageresheim. 25 Stéten. Wizenburc. Ellingen. Stopfenheim. Wetelesheim. Moresbach. Tanne. Trühe-
 mutingen. Suaningun. Lanteresheim. Arenburen. Eschelebach. Suinâhe. Owenhûsen. Hachburg. Eschinebach. Ezziliwangen. Mecchenhusen. Slawanishusen. Bergile. Eginhusen. Vâche. Lerenburen. Mounenheim. Wemedingun. Wattenhoven. Troumveld. Altheim. Rote. Alderesheim. In episcopatu Mogontiacensi tres. Et in 5. Kal. Nov. consecravit ipsam 30 sedem suam Eichstete, domum scilicet propriam sancti Willibaldi. Radisponc. Reite. Lôch-
 heim. Pappenheim. Puôch Weistheim. Hachelingun. Et unam in Eistete ad sanctum Nico-
 laum. Gerungesberch. Sconenberc. Otenssâzze. Meningen. Liubenstat. Capellam sanctae
 Mariae et sancti Iohannis euangelistae in Eihstete. Biricchingen. Affolterpach. Berchoven.
 Rontmundeshôven. Wachenhóven. Nenselingun. Bergen. Holenstein. Bônlanten. Rébedorf.
 35 Tollenstein. Langenrich. Puoch. Otingun. Domum sanctae Mariae Spirae. Domum sanctae
 Mariae Augustae. Abbatesberc. Steinberc. Wizenloch. Foigelstal. Solenhóven. Blûmvelt. fol. 11.
 Muntelingun. Susenhoven. Salehach. Wimirisheim. Wizenburg. Ebenruith. Ad domum
 Richardi. Stîrne. Oberendorf. Lantbirgehoven. Rochingun. Saldericheshusen. Heingi.
 Sitenbach. Bfrundorf. Domum sanctae Aefrae et sancti Oudalrici Auguste. Domum san-
 40 cti Viti Haserieth. Lellenvelt. Vinuistal. Ottingun. Schammach. Chebenhûle. Tuigingun.
 Hâgenhusen. Alefeld. Owenhusen. Antenberch. Widenewanch. Tanhusun. Hégeberch.
 Abinberch. Capellam sanctae Mariae. Capellam sancti Michahelis in turribus constitutas.
 Witeneshaim. Anesvelt. Ouzzingun. Haimenesvurt. Giseleshaim. Tetenhaim. Egiwile. Uren-
 heim. Onningun. Zennehusen. Ruteschirchen.

Super sancti Michahelis altare in turre australi. Anno ab incarnatione Domini 1072. fol. 11.
 indictione 10. constructa est haec capella a Gundekaro huius sanctae Aureatensis eccle-
 18° episcopo, consecrata vero 6. Id. Iul. a Sigehardo sanctae Aquileiensis ecclesiae
 divina dispensante providentia venerabili patriarcha, astante et cooperante prenominato
 episcopo Gundekaro, in honore

*Super altare sanctae Dei genitricis Mariae perpetuae virginis et sancti Iohannis bap-
 50 tistae et sancti Iohannis euangelistae et sanctae Mariae Magdalенаe et sanctae Mariae*

a) hic scriba in media pagina calamm sinitit hucusque continuum. Gundehar ipse postea Zennehusen. Ruteschirchen. adte-
 cit. Seculo XII. exeunte Otto episcopus statim subterit calamo continuo: Hec sunt ecclesie quas dedicavit dominus Otto
 Eistetensis ecclesie venerabilis episcopus. Tercia die post consecrationem etc. numero 62. Quibus postea, calamo toties
 55 fero resumpto, quotias singulas dedicaverat, alias adhuc 43 adiecit, ita totam paginam vacuum explens. In sequenti pagina
 fol. 11. scriba primarius iterum pergit: Super sancti Michahelis etc. atramento atque habitu eodem, calamo paulum tantum
 mutato, sed mutato tamen.

- Egyptiacae in turre.* Anno ab incarnatione Domini 1072. indictione 10. constructa est hec capella a Gundekaro huius sanctae Auretensis ecclesiae 18° episcopo, consecrata vero 6. Idus Iulii a Gebehardo, Dei ordinante clementia sanctae Salzburgensis ecclesiae archiepiscopo, astante et cooperante prenominate episcopo Gundekaro, in honore
- Super altare sancti Willibaldi in cripta.* Anno dominicae incarnationis 1074. indictione 5 12. regnante quarto Heinrico rege haec cripta et hoc altare consecratum est 17. Kal. Iul. ab Embrichone Augustensi et a Gundekaro huius sanctae sedis 18° episcopo in honore
- fol. 12. *Super altare sancti Kiliani martyris in cripta.* Anno dominicae incarnationis 1074. indictione 12. regnante quarto Heinrico rege hoc altare constructum et consecratum est 8. Idus Iul. a Gundekaro huius sanctae sedis 18° episcopo in honore^b 10

- f. 124. Kal. Ian. Oudalfridus episcopus obiit Eichstatensis*.
11. Kal. Febr. Dedicatio ecclesiae s. Nicolai.
3. Kal. Febr. Perengerus obiit.
4. Non. Febr. Gerhoch episcopus Eihstatensis obiit.
7. Id. Febr. Gepa obiit.
3. Id. Febr. Starchandus episcopus Eihstatensis obiit^d. 15
1043. 16. Kal. Mart. Gisela imperatrix obiit.
8. Kal. Mart. Altuni episcopus Eihstatensis obiit.
4. Kal. Mart. Reginoldus archidiaconus obiit.
- Non. Mart. Adalheid obiit. 20
16. Kal. Apr. Gebehardus episcopus Ratisponensis obiit.
2. Non. Apr. Reginoldus episcopus Eihstatensis obiit*.
1054. 13. Kal. Mai. Leo nonus papa sanctae memoriae in Christo obiit.
959. 10. Kal. Mai. Elevatio corporis sancti Willibaldi confessoris et episcopi^f.
4. Kal. Mai. Megingaudus episcopus Eihstatensis obiit. 25
3. Non. Mai. Meginwardus peregrinus et exul propter Deum in reditu de Ierosolimis felici et optato bonis omnibus transitu migravit ad Dominum.
4. Id. Mai. Mathild obiit.
3. Id. Mai. Gebeno de Pouloch sanctae conversationis vir migravit ad Dominum. 30
- Kal. Iul. Aaron obiit.
2. Non. Iul. Otker episcopus Eistatensis obiit.
- Non. Iul. Sancti Willibaldi confessoris et episcopi. Irmingart obiit mater episcopi G.
11. Kal. Aug. Ordinatio sancti Willibaldi.
1042. 9. Kal. Aug. Heribertus episcopus Eihstatensis obiit. 35
8. Kal. Aug. Adalunc episcopus Eihstatensis obiit.
1057. 5. Kal. Aug. Obitus Victoris papae.
15. Kal. Sept. Dedicatio basilicae sanctae Mariae.
13. Kal. Oct. Erchanbold episcopus obiit^a.
3. Kal. Oct. Volcmar iuvenis obiit^b. 40
2. Kal. Oct. Erchanbertus episcopus obiit^b.
1056. 3. Non. Oct. Heinricus imperator obiit. Gundechar episcopus virgam suscepit.

a) *hic scriba iterum calamus sistit, et reliquam fol. 11. partem cum toto fol. 12. et prima fol. 13. columna vacuum reliquit ad supplementa inserenda. Alia manus coeva fortasse Willibaldi statim subiicit: Super altare s. Willibaldi etc. Continuo calamo usque ad finem.* b) *hic desinit haec manus. Saeculo post Otto episcopus haec adiecit: Anno ab inc. D. 1167. 45 indiet. Otto Auretensis ecclesiae episcopus 6. ordinationis suae anno capellam in meridiana parte occidentaliter infra monasterium sitam de propriis expensis construens, 3. Kal. Nov. pridie videlicet ante vigiliam omnium sanctorum, die dominico, devotissimo consecravit etc. Alia manus s. XII. posthaec fol. 12. notulas quasdam apposuit: „Anno millesimo centeno cominus uno — 1162° funditus delerit“ et fol. 13: „1099 anno — succedens 1196° obiit“ quibus Konradus de Kastel subiicit: Cui eodem anno — occisus est 10. Kal. Dec.“ Quae infra edituri sumus una cum reliquis notulis quas 50 variae manus codici inseruerunt. In fol. 13. quod est secundi quateronis septimum, primaria manus rubris litteris pergit: Ordo processionalis ad ecclesiam sive ad missam secundum Romanos. Denunciata statione diebus festis etc. continuo calamo usque ad finem fol. 122. Tunc eadem inde a fol. 123. subiicit kalendarium, fol. 130. computum, fol. 138. catalogum antiphonarum, fol. 143. benedictiones et orationes. c) DCCCXXXIII° anno addit manus s. XIV. quae ex catalogo Gundechari in fol. 7. sua hausit. d) DCCCCLXV° anno addit eadem. e) DCCCCLXXXVIII° anno eadem. f) prima 55 de terra s. DCCCCLXXXVIII addit Konradus de Kastel g) DCCCCH anno manus illa s. XIV. h) haec Gundechar ipse exaravit.*

4. Id. Oct. Dedicatio capellae sancti Michaelis Eichstetensis.
 2. Id. Oct. Dedicatio aeccliesiae sanctae Walpurgae virginis. Eodem die dedicatio capellae superioris ad sanctum Laurentium.
 16. Kal. Nov. Dedicatio capellae sancti Iohannis euangelistae in qua dominus episcopus Gundechar secundus sepulturam suam preordinavit. Gezmannus episcopus obiit. Gundechar episcopus sedem episcopalem primum intravit.
 13. Kal. Nov. Dedicatio aeccliesiae sancti Quirini martiris.
 12. Kal. Nov. Reginheri obiit, pater Gundechari episcopi.
 6. Kal. Nov. Hatto laicus obiit.
 5. Kal. Nov. Dedicatio Aureatensis aeccliesiae. 1060.
 Non. Nov. Dedicatio altaris sanctae Gunthildis. 1060.
 8. Id. Nov. Aganus episcopus Eichstetensis obiit.
 4. Id. Nov. Dedicatio basilicae sancti Martini.
 2. Id. Nov. Gotescale episcopus Eichstetensis obiit.
 16. Kal. Dec. Abraham presbiter obiit.
 11. Kal. Dec. Touta soror episcopi Gundechari obiit.
 9. Kal. Dec. Dedicatio aeccliesiae iuxta ripam fluminis in Eichstete.
 2. Kal. Dec. Dedicatio capellae domini episcopi.
 13. Kal. Ian. Gundekarus et Waltherus episcopi Eichstetenses obierunt.
 6. Kal. Ian. Ordinatio Gundekari episcopi. 1057.

Haec sunt nomina episcoporum semper in Christo sanctae ac felicitatis memoriae post nostram ordinationem defunctorum. Stephanus papa. Nicolaus papa. Luitpoldus Mogontinus. Arnolt Wormaciensis. Chouno Spirensis. Hezil Starzburgensis. Heiricus Augustensis. Purchart Halberstatensis. Sizo Verdunensis. Guntheri Babenbergensis. Severus Pragensis. Peldinc Iuvavensis. Gebehart Ratisponensis. Egilbertus Pataviensis. Engilhart Magdaburgensis. Woffo Merspurgensis. Winitheri Merseburgensis. Ruotpertus Monasteriensis. Tançwarti Brandenburgensis. Brun Misenensis. Appulin Fritslariensis. Hatto Tredendiuus. Dietbolt Veronensis. Gotebolt Aquileiensis. Pernhart Paduensis. Wolfram Bellunensis. Waltolf Paduensis. Megingoz de Pola. Roitcher Tarvisiensis. Adalbero Regiensis. Adalman Prixiensis. Arnolt Retiensis. Penno Cumanus. Pernhart Fercellensis. Ambrosius Pergamensis. Penzo Adrianus. Eberhart Treverensis. Reginheri Misenensis. Huc Vesuntinus episcopus. Oudalricus Papiensis. Einhart Spirensis. Rabenger Aquileiensis. Perenger Osneburgensis. Roumalt Constantiensis. Adalbero Wormaciensis. Uto Tullensis. Wolfram Tarvisiensis. Tietmar Curiensis. Adalbero Veronensis. Petrus Asculensis. Wido Mediolanensis. Heiricus Ravennensis. Kadelhohe Parmensis. Adalbertus Premensis. Berngerus Basileensis. Bonifacius Albanensis. Petrus Damianus cardinalis tituli ad S. Rufinam. Adalbero Metensis. Oudalger Tergestensis. Perthold Abrutensis. Hademar Polensis. Ratolfus Sleswigensis. Liudegerus Vicentensis. Alexander papa. Huswart Veronensis. Oudalricus Prixtensis 66^a.

Haec sunt nomina fratrum canonicorum, qui ex congregatione Eichstetensi nostrae recordationis tempore effecti sunt episcopi. Leobardus Radburgensis. Gebehardus Ravenensis. Goteboldus Aquileiensis. Gebehardus qui et Victor papa. Burchardus Paduensis. Erchanbertus Firmensis. Richolfus Tergestensis. Helyseus Mantuanus. Woffo Merseburgensis. Perengerus Osenbruggensis. Gundechar Eichstetensis. Purchardus Basiliensis. Heribertus Tergestensis. Pero Vincentiensis.

Haec sunt nomina fratrum canonicorum nostrae recordationis tempore ex Eichstetensi congregatione defunctorum. Adalo camerarius. Penno prepositus. Tiemo prepositus. Reginolt magister scholarum. Purcman cellerarius. Egilolf archipresbyter. Eceman Firmensis episcopus. Wichart presbyter. Roitger presbyter. Oudalhart cellararius. Gundolt parro-

50 a) DCCCLXXXII anno manus illa s. XIV. b) haec Gundechar ipse exaravit. c) haec omnia Gundechar ipse paginae 1^a. a scriba vacuae reliquae colono continuo inscripsi, post annum 1073, ut Alexandri papae nomen ostendit. Nomina minusculis litteris exaravit, titulos minusculo supra posuit. e) ita c. d) ante hunc numerum tres fere totus exaravit, fortasse illi fecerunt inanimul vel tale aliquid. e) haec verum Gundechar manu propria, eodem fore quo praecedentiu colono, paginae penultima inscripsi. f) et haec Gundechar manu propria in ultima codicis pagina.

55 22) itaque intra a. 1057--1075.

chianus. Gunderam magister scoliarum. Wicpoto presbyter. Rouzo custos ecclesiae. Heripreth diaconus. Hecil subdiaconus. Babo presbyter junior. Woffo decanus. Wichart camerarius. Reginolt camerarius. Tiemo prepositus. Witelo presbyter. Sizo subdiaconus. Abel subdiaconus. Woffo subdiaconus. Eberolf. Eceman presbyter de S. Waldburga. Gotesalch presbyter. Chouno presbyter. Adalbertus presbyter. Chounradus imperator. Gisila imperatrix. Poulo inclusus. Richiza conversa. Hicela conversa. Acela conversa. Leopoldus episcopus. Gebehardus archiepiscopus. Woffo episcopus. Perengerus episcopus. Purhardus episcopus. Dietericus prepositus. Reginolt decanus. Wolfdrigi presbyter. Hesunc archidiaconus. Macelin prepositus. Meginbolt presbyter. Egilolf presbyter. Engilman presbyter. Wiso cellararius. Meginwart diaconus. Luitfridus subdiaconus. Hesunc decanus. Gunzo presbyter. Hartwic subdiaconus. Abraham archipresbyter. Marcwart diaconus. Meginwart presbyter. Babo prepositus. Goteboldus patriarcha. Luithere presbyter. Eppo subdiaconus. Marcwart subdiaconus. Mereboto archidiaconus. Reginolt medicus presbyter. Gundolt diaconus. Heribertus subdiaconus. Purcman presbyter. Lanzo presbyter. Gisebertus cellararius. Wiceman diaconus.

15

OTTONIS ET ALIORUM CONTINUATIONES.

fol. 6 ^r .	Hi sunt viri misericordie, quorum iusticie oblivionem non acceperunt; cum semine eorum permanent bona hereditas sancta nepotes eorum ¹ .		
† 1099.	Nobilis Uolicus post hos virtutis amicus.	S. a. 23. 1099 ^o 15. Kal. Dec. ob.	
† 1112.	In vicis tardus fuerat vivens Eberhardus.	S. a. 13. 1112 ^o 8. Id. Ian. ob.*	20
† 1125.	Ulrico cura fuerat disponere iura.	S. a. 13. 1125 ^o 3. Non. Sept. ob.* ¹	
† 1149.	Quando vivebat Gebehart, in iure vigeat.	S. a. 24. 1149 ^o 16. Kal. Apr. ob.	
† 1153.	Non virtutis egens Burchardus erat bene degens.	S. a. 4. 1153 ^o Burchardus episcopatum resignavit.	
† 1171.	Coumrado tota lex iuris erat bene nota.	S. a. 18. 1171 ^o Id. Ian. ob.	25
fol. 6 ^v .	Post hos dux gentis Egelolf fuit Aureatensis.	S. a. 11. 1182 ^o Egelolfus electus propter amissionem loquele episcopatum non ordinatus sponte in Kal. Oct. resignavit.	
† 1195.	Otto sue vite deducit tempora rite.	*2	30
† 1223.	Hertwicus ^c vitam duxit virtute politam.* ³		

*¹ Konradus addit: Idem Eberhardus et sua progenies dederunt bona Suinvurt cum eius attinentiis. *Necrologium S. Emmerami in Mon. Boicis XIV, 366 mortem eius notat ad 7. Id. Ian.*

*¹ Konradus: qui dedit fratribus annum gratie in prebenda post mortem, et possessiones in Mekenloh et Hebiagen.

*² *Alia manus s. XIII. addit: Sedit annos 13. Konradus addit: qui dedit Ylbingen et alias possessiones, unde annuatim 6 libre dantur, et in Noñ. . . . ad unquamque prebendam custos ministrat. Obiit anno 1195°, non 1196 ut quidam volunt; quo die, nascitur.*

*³ *Konradus addit: 1195. post hos Hertwicus, germanus comitis de Sulzpah, maior prepositus ibidem succedens, qui gloriose regnavit 30 annis minus 2. 1223 mortuus est sub imperatore Friderico et Henrico filio suo. Qui procuravit . . . 3 panes . . . cuiuslibet prebendario singulis Idibus custos ministrat. Thomas, notarius Charvadi episcopi circa a. 1324 addit in rasura: Sedit annos 28. 1223. 6. Non. Mai. obiit. Die 8. Nov. nondum fuit episcopus.*

^a hic calamus sicut Gundekar in media pagina. Medio s. XIII. Konradus de Kastel statim subiunxit: Temporibus etiam Hertwici episcopi et post tempora sua hi canonici obierunt: Otto decanus dictus Hillinc etc. calamo aliquoties misto, usque ad sua tempora, ubi desinit in Heinrich de Wunsenburg ad Aquampendentem, sepultus est ad domum predicatorum. Hic fuit liber Pontificatus. b) haec Otto episcopus saec. XII ex alteris manibus ipse scripsit in margine folii 6. et alterius folii quod assuit. In ipso folio 6. et Gundechari successoris, in summo folio assuit septimum et se octavum depergi fecit eodem plane modo, quo Gundekar accepit. Verum tunc superpositus litteris rubris; annos Otto ipse descripsit, calamo continuo. c) Sub Henrico I. hi tres episcopi una pictura comprehensi sunt in inferiori pagina folii 50 assuit, quibus manus s. XIII. hoc versus superpositus in rasura, circumscriptus, non minus, ut Gundekar atque Otto fecerant, nec littera initiali aurea decoratos, ut versus illorum. Annos etiam hic scriba omisit.

Hinc fuit electus Fridericus in ordine rectus.*
 Heinricus paucis bona fecit multa sub annis.*1

† 1220.

Vix* fuit Heinrico similis virtutis amico.*2
 Heinricus siquidem patri successit eidem.*3
 Est hunc non modicus in iure sequens Fridericus.*4
 Heinricus morum flos, labe carens viciorum.*5
 Est Engelhardus rectis celer, ad mala tardus.*6
 Cunctis Hiltbrandus gratus fuit et venerandus.*7

† 1237.

† 1246.

† 1259.

† 1261.

† 1279.

fol. 12. manus s. XII. ex. haec scripsit calamo continuo:

- 10 (1099.) Anno millesimo centesimo cominus uno
 Ierusalem Franci capiunt virtute potenti.
 1105° anno incarnationis Domini Heinricus rex, filius imperatoris Heinrici, contra patrem suam in
 regnum surrexit.
 1106. Heinricus quartus imperator obiit.
 1107. Heinricus post mortem patris regnavit 10 annis.
 1108. Heinricus rex magnam expeditionem in Italiam fecit et Pascalem papam Rome cepit.
 1116. terre motus factus est per universam terram.
 1125. Heinricus imperator obiit. Lotharius in regnum eligitur.
 1131. Lotharius rex profectus est in Italiam.
 20 1132. eclipsis solis facta est 4. Non. Aug. hora 9.
 1136. Lotharius imperator obiit.
 1138. Cuonradus rex eligitur.
 1146. Cuonradus et Ludewicus reges Ierusalem pergunt.
 1150. Cuonradus rex Ierusalem reversus est.
 25 1152. Cuonradus rex obiit, et Fridericus ei successit.
 1156. Fridericus rex imperator ordinatur.
 1158. Fridericus imperator Mediolanum subegit.
 1162. funditus deletus.
 eodem in fol. 13. pergit
- 30 1098° anno incarnationis Domini Uodalricus^a Eistotensis episcopus obiit. Cui succedens Eberhardus
 episcopus 1112° obiit. Cui succedens Uodalricus tempore Heinrici regis, qui post patrem regnavit, 1125°
 obiit. Cui succedens Gebehardus eo anno quo Heinricus imperator mortuus est, 1148° obiit^b. Cui^c
 succedens Burkardus episcopus temp. e. Conradi regis, 1153° obiit. Cui succedens Cuonradus episcopus
- 35 ^a) *Manus addit*: Fridericus de Hawenstat electus, qui successit episcopo Hertwico, 1226 obiit. Cui
 succedens eo anno Heinricus episcopus dictus de Zuppelingen, 1229° obiit anno. *Thomas addit*:
 Sedit a. 2. *Annus vero 1226 falsus est; successor enim Heinricus iam 2. Jul. 1225. episcopus fuit.*
^a) *manus s. XIII*: Idem episcopus redemit ecclesiam Rome a debitis contractis pro 1500 marcia.
 Item edificari fecit turrim in Morneshem. Item absolvit possessiones in Ehingen cum omnibus
 40 suis attentis pro 200 libris Werdensium et 200 marcia a comite de Ottingen. Et non vixit in
 episcopatu nisi 3 annis et 2 mensibus. *Thomas addit in margine*: Sedit a. 3 et 2 menses. 1229° anno
 4. Id. Ian. obiit, *idemque in margine pinxit arma episcopi, scil. duos enses erectos albos in scuto rubro.*
^a) *Thomas*: H. episcopus dictus de Tischeningen sedit a. 5 minus 3 mensibus. 1234° 2. Kal. Iul. ob.
^a) *Thomas*: H. episcopus dictus de Rabenspurch sedit annos 3. 1237° obiit 3. Kal. Iul.
 45 ^a) *Thomas*: F. episcopus dictus de Parsperch s. a. 9. qui fuit iuris peritus. 1246° 4. Kal. Iul. obiit,
idemque in margine adpinxit arma, scil. scutum trifurcatis divisione rotarum, albam, nigram.
^a) *Thomas*: H. episcopus dictus de Wirtenberch s. a. 12 minus 4 mensibus. 1259° 3. Id. Mai. ob.
et in margine adpinxit arma, scil. tria cornua cervina nigra in scuto flavo.
^a) *Alia manus s. XIII. addit*: Sedit 2 annis minus 1 mense, et obiit in concilio Mogantino; quibus
 50 *Thomas addit*: 1261. Iste episcopus posuit fundamentum in choro S. Willibaldi. *Obiit d. 4. Martii.*
^a) *Manus illa s. XIII. addit*: Sedit 18 a. minus 4 mensibus, et obiit in crastino annunciationis; quibus
Thomas iterum adscripsit: 1279. Dominus Hiltbrandus natus fuit de Meru, libere condicionis, et per-
 fecit chorum S. Willibaldi, et instituit ibi duos sacerdotes, *idemque arma subiecit, scil. anatem albam*
cum cauda nigra in scuto rubro.

a) hi sex episcopi sub Hiltbrando picti sunt uno tempore, verusque superpositi continuo calamo atque atramento eodem.
 b) hic desinit folium exaratum. Sequuntur in libro pontificali 28 fere folia variis temporibus inserta, amphora vitas conti-
 nentia, quas inter fontes saeculi XIV. et XV. dandus reseramus. c) ita codex.

23) potius a. 1149. die 17. Mart. POPP.

21 tempore Friderici regis, 1171° obiit. Cui succedens Egelolfus electus, 1183³⁴ propter amisionem loquelae et manus dextere debilitatem episcopium inutilis sponte resignavit. Cui eodem anno Otto episcopus succedens, 1196° obiit²⁵.

Konradus de Kastel statim pergit:

Cui eodem anno Hertvicus comes de Sulzpah²⁶ et maior prepositus succedens tempore Philippi 5 regis, 1224° obiit²⁷, tempore Friderici regis et imperatoris, qui imperator anno Domini 1250 obiit; natus vero eius rex Cunradus 1254 obiit. Episcopo vero Hertvicus mortuo, cui eodem anno Fridericus 1234. episcopus succedens²⁸. Cui successit eodem anno episcopus Heinricus de Zeuppelingen. Hic vero mortuo, cui successit Heinricus episcopus dictus de Tischebingen. Eo vero mortuo cui successit Heinricus episcopus dictus de Rabenspure. Hi vero quattuor episcopi post mortem Hertvici episcopi prenotati 10 vixerunt episcopi temporibus Friderici imperatoris et Heinrici eius nati 13 annis. Quibus vero episcopia 1237. successit Fridericus episcopus dictus de Parspere, tempore etiam Friderici imperatoris et Cunradi regis eius nati, qui supernotati sunt. 1246° idem Fridericus episcopus obiit. Cui successit Heinricus episcopus dictus de Wirtenberc, quem dominus papa Innocencius et Phillipus eius legatus in Alemannia tempore cismatis ecclesie Eistetensi propter discordiam que creverat inter fratres, profecit. In cuius 15 temporibus, ut supra dictum est, Fridericus imperator et Cunradus eius natus mortui sunt. Eo episcopo etiam vivente comes Willehelmus de Hollandia, post destitucionem Friderici quondam imperatoris prenotati per dominum Innocencium papam quartum, et post mortem Heinrici laneravii Thuringe, qui post latam sententiam apud Lagedanum contra prenominatam Fridericum in regem Romanorum electus erat, illo mortuo Romana ecclesia eundem Willehelmum eidem Heinrico substituit in regno, 1246° anno, 20 vivente tamen Cunrado filio Friderici, qui etiam tunc vixit, qui pro rege se iessit. Qui Willehelmus rex 29 contra Frisonos magnum habens exercitum, anno Domini 1255° occisus est, 10. Kal. Dec.²⁹

idem Konradus fol. 122. et per Kalendarium haec inseruit:

f. 122. A. D. 1015. tempore Gundekari i. episcopi Eistetensis, divisio eiusdem sedis in terminis est facta, que extenditur donec ad proximam ripam que nuncupatur Pagancia³⁰, et non ultra. Hec ordinacio et 25 divisio est facta apud Franchenvurt, presente imperatore Heinrico et multis principibus, in curia sollemni, ad instanciam Eberhardi episcopi Babenbergensis primi, et imperatore procurante, in supsidium eorum nove plantacioni Babenberc, quo termini ex alia parte fluminis spectare dinoscantur.

Anno ab inc. D. 754. sanctus Bonifacius martirium recepit. Anno ab i. D. 781. sanctus Williwaldus mortuus est. Anno ab i. D. 989. de terra in medio cripte elevatus est, ubi requieverat 208 annis, et 30 ibidem sarcophogatus erat, ubi requievit 267 annis usque ad hec tempora. Alexandro papa regnante, anno ab i. D. 1256, 4. Idus Iunii, sanctus Williwaldus de cripta translatus est. Eodem etiam anno 3. Id. Oct. beatus Williwaldus in monasterio sarcophogatus est. Eodem vero anno Dominus Deus magnam gratiam ostendit ibidem omni populo in honorem et laudem beati Willibaldi, singnis multis et magnis faciendis. Acta sunt hec post mortem sancti Williwaldi annis 400 peractis 75° anno. Anno vero 35 76° plura fecit singna. Quidam curvus effectus est sanus de Augusto. Eodem anno puer apud Rushoven submersus, per eius intercessionem ad Dominum Deum revixit.

f. 123 16. Kal. Febr. comes Gebehardus obiit, qui dedit Winpossungen.
 34 1. Non. April. anno 1170. sanctus Tomas episcopus Cantuariensis occisus est a rege Francie³¹.
 7. Id. Apr. Bruno prepositus maior obiit, qui construxit hospitale ad Scotos³². 40
 6. Kal. Iul. Leo papa septimus obiit, qui sanctum Williwaldum canonizavit tunc episcopo Megen-
 33 gozo procurante³³.
 2. Kal. Iul. Sivridus decanus obiit, qui procuravit tapeta in monasterio.
 11. Kal. Sept. Leo papa octavus obiit³⁴.
 2. Non. Oct. dedicatio ecclesie Kastellensis. 43
 10. Kal. Dec. rex Willehelmus dictus de Hollandia occisus est³⁵.
 35 1d. Dec. Fridericus imperator obiit 1251° anno³⁶.

aliae manus coevas per Kalendarium haec habent:

1279. 7. Kal. Apr. Hilthraandus de Mera episcopus Eystetensis obiit 1279. qui procuravit erigi 50 chorum novum beati Willibaldi, et constituit ibidem duos sacerdotes.
 1297. 6. Kal. Sept. Reinboto episcopus Eystetensis obiit, dictus de Meibhart, qui comparavit duo castra Werdenvels et Abenberch cum eorum attinentiis. Item instituit haberi plenum officium diebus sabbati de beata Virgine.
 1305. 4. Non. Mart. obiit Gebhardus comes. 16. Kal. Iun. obiit dominus Conradus episcopus Eystadensis, dictus de Peffenhausen. 55
 1324. 6. Id. Febr. obiit dominus Marquardus de Hagel episcopus Eystetensis.
 1349. 19. Kal. Febr. obiit dominus Hainricus dictus Malco, qui legavit 400 libras Ballensium pro constructione novi chori.

24) falsum; resignavit a. 1182. Kal. Oct. POPP. rimbergae. 31) potius Angliae. 32) Eich-
 25) falsum; obiit a. 1195. POPP. 26) hoc plus 33) Hic uno calamo duos errores scripsit 60
 quam dubiam. POPP. 27) a. 1223. potius. POPP. Konradus. Megingoz sedit a. 980--1014; Leo VII.
 uti et Konradus ipse supra scripserat. 28) sup- vero iam a. 930. obiit, naque 6. Kal. Iulii, sed die
 ple: anno 1223 obiit, quod Konradus scribere vo- 18. Iulii. 34) Et hoc falsum; Leo VIII. obiit d.
 luit (cf. supra eius interpolaciones), sed oblitus est. 17. Martii 965. 35) falsum; die 28. Ian. 1256.
 20) falsum; d. 28. Ian. 1258. 30) Pegoltz. No- 36) et hoc falsum, a. 1250. 65

1397. 8. Kal. Febr. tonitrus et choruscationes apparebant in conversione sancti Pauli, et postea in eadem ebdomada pluries apparebant. Et eodem anno circa autumpnum incepit regnare magna pestilencia in Eystett.

1406. 16. Kal. Iul. eclipsis solis in crastino sancti Viti.

5 1464. prima Ianuarii obiit dominus Iohannes de Aych episcopus Eystetensis.

1474. 8. Id. Ian. natus est pater mei Mauricii episcopi, Bernhardus de Hutten.

(1539.) 9. Kal. Mart. obiit pater meus, Bernardus de Hutten, anno 39.

(1544.) 11. Kal. Mart. obiit mater mei Mauricii episcopi a. 1544, Gertrudis de Weyers.

ANONYMUS HASERENSIS

DE EPISCOPIS EICHSTETENSIBUS

EDENTE L. C. BETHMANN PH. D.

Auctor sequentis opusculi, patria Haserensis¹, Woffoni Merseburgensi episcopo cognatus², vixit sub Gundeharo II. episcopo Eistetensi, a quo singulari habitu benignitate, immo secretis saepe consiliis est adhibitus³. Cui quum ultimum aegrotanti iugiter assedisset et a. 1075. defuncti interfuisset funeri⁴, ad familiarem suum G. Wirceburgensem scripsit opus, incertum quot libris comprehensum, e quibus unus „libellus Agnetis imperatricis“ inscribatur⁵; alius, novissimis Gundehari temporibus destinatus⁶, quasi pro introductione⁷ praecedentium quoque episcoporum complectebatur historias, haustas ex libris S. Walpurgis⁸, ex Wolfhardi vita S. Walpurgis⁹, ex gestis S. Solae¹⁰, ex Gundehari libro pontificali¹¹, e maiorum relationibus¹² et ex iis quae auctor ipse vidit et audivit¹³. Atque haec portiuncula, superadiecta tantum ab auctore, una est quae ex toto opere iam supersit; reliqua interciderunt, utrum casu temporumve iniuria, an ob acerba de Hildebrando iudicia¹⁴, nescimus. Unus etenim modo extat codex,¹⁵ olim Rebendorfensis, chartaceus formae quadratae, s. XV exeunte una manu continua ita exaratus, ut scriba, Erasmus Pintzberger, vitae sancti Wunibaldi atque Adalberti narrationi de monasterio Heidenheimensi statim Haserensis opus subiiceret, quasi pars esset Adalbertini, spatio nullo neque titulo distinctum, nova tantummodo linea incipiens; at non totum — procul dubio in codice quem

30 *excepit, totum non iam fuit — sed eam tantum partem, quam hic primi proponimus integram. Gretserus enim, qui hunc ipsum codicem habuit, ex eo*

1) c. 8. patriam nostram Haserensem abbatiam. 36. ut praemisimus in libello Agnetis imperatricis. Qui Monasterium S. Salvatoris in Hasereth, iam Herrieden dioec. Eistetensis, antiquitate neque ac divitiis fuisse videtur, non idem qui Agnetis; noster, quem 35 praecellens, ab Arnulfo rege Erchanboldo Eistetensi auctor c. 2. brevitarum vocat, tertius. 6) hoc episcopo donatum fuit et per hunc monachis electis auctor discretis verbis dicit c. 1 ex. 2 ex. Cf. c. 24. in abbatiam canonicorum S. Viti conversum. Noster aut propositum redire debeo. 7) c. 2 ex. 8) iam doperditis, c. 3. 9) c. 3. 5. 7. 9. 10) a. 7. 40 3) c. 1. 4) c. 1. 5) c. 36. Hunc Agnetis libellum huiusce de quo loquimur operis fuisse partem, non opus per se editum, apparet ex verbis c. 14) cf. c. 37. 36.

Adalberti librum integrum, nostrum excerptum tantum dedit in Catalogo episcoporum Eistetensium, Ingolstadii 1617. 4. Nos eundem codicem viri summe reverendi Davidis Popp, Praepositi Eistetensis, insigni benevolentia nacti, accurate eum expressimus, ita tamen, ut quae in orthographia scribae esse apparet, veluti e ubi pro ae, c pro t ubi vis positum, tacite mutaremus; correctiones quas alia manus coeva per totum codicem fecit ex ipso ut apparet libro vetustiori, in textum recipere; et de nostro quoque, quae praeterea emendanda videntur, emendaremus — nam scriba digilis tantum, non ingenio usus est quum scriberet; sed haec ubi vis indicavimus. Numeros etiam capitibus nos adscripsimus; in codice non extant.

Haserensi monachus Blankstetensis usus est, de quo supra p. 241. egimus; sed eius excerpta, ad verbum pleraque ex nostro descripta, eiusmodi sunt, ut hunc ipsum codicem Rebdorfensem habuisse videatur, non alium. Ita in omnibus, mendosis etiam, cum nostro conveniunt, ut nihil prorsus utilitatis scriptori inde redundet.

L. C. BETHMANN.

1. Flectendus hinc stilus est et ad alia quaedam, ut supra diximus, scribenda dirigitur. Deberes quidem, frater karissime G., communis domini nostri Gundekari episcopi exequis una mecum interfuisse, et singularem quam erga nos habuit benignitatem singularibus deplorasse querimoniis, ut memoria illius tanto apud te immortalior esset, quanto obitus ejus qualitas notior, nec posset facile animo elabi, quod propriis oculis contigisset intueri. Solent enim, ut nosti, visa auditis notiora esse cordique tenacius adhaerere. Sed quia in servicio alterius domini nostri, scilicet Wirzeburgensis episcopi constitutus, huic beatissimo interesse non potuisti obsequio, ego autem qui aegrotanti iugiter assidebam, pauca tibi de novissimis^a eius edisseram; ea videlicet intentione, ut quotiescumque hec inspexeris, animae eius aeternam in Christo requiem depreceris. Et quia non solum novissimis eius non interfuisti, verum etiam in vita ipsius rarissime cum eo conversatus es, quia vero is ego sum, quem dum adviveret, secretorum suorum magna ex parte fecerat conscius: nec ingratum nec inutile tum tibi tum etiam aliis arbitror, si de vita ejus prius aliqua premisero, tumque demum de obitu illius quae prolatu digna sunt adiecero.

2. Igitur qualiter ad pontificalem pervenerit dignitatem, ipse breviter composuit, et eisdem paene quibus infra notatum est verbis in nonnullis libris^b scriptum dereliquit. Neque enim aliud initium huic breviario volui dare, quam quod ipsum constat dictasse, in quo omnium antecessorum suorum sessiones et obitus dulcisona brevitate comprehendit, et post hoc de se suisque rebus non magis compendiose quam humillime subiicit hoc modo: *Hec sunt nomina episcoporum sanctae Aureatensis ecclesiae in honore sancti Salvatoris constructae. Anno ab i. D. 781. sanctus Willibaldus confessor Christi pretiosus Non. Julii consortium conscendit angelorum. Episcopus autem factus cum esset 41 annorum^c sedit in episcopatu 36 annos. Gerhoch obiit 4. Non. Febr. Aganus 8. Id. Nov. Adalunc 8. Kal. Aug. Altune 8. Kal. Mart. Otherus 2. Non. Julii anno ab i. D. 880. Isti quinque^d episcopi 100 annos compleverunt. Gotescalc^e s. a. 3, obiit 2. Id. Nov. Erchanbold s. a. 20, obiit 13. Kal. Oct. Udalfrit s. a. 31^f, obiit Kal. Ian. Starkandus s. a. 32, obiit 3. Id. Febr. Beginolt s. a. 24, obiit 2. Non. April. Megingoz s. a. 24, obiit 4. Kal. Maii. Gundechar s. a. 5, obiit 13. Kal. Ian. Walthere s. a. 2, obiit 13. Kal. Ian. Heribertus s. a. 20^g, obiit 9. Kal. Aug. Geoceman s. menses 2, obiit 16. Kal. Nov. Gebehardus s. a. 15, obiit 5. Kal. Aug. Post istos autem eiusdem sanctae Aureatensis*

a) abimo cod. b) devotissimo cod. cf. statim post: quia non solum novissimis. et: tumque demum de obitu illius. c) perveniret cod. d) 8. Kal. Aug. Altune deum cod. supplens ex Gund. e) ita codex; quatuor corrector. f) Gotescalc cod. g) XXXII. cod. h) XIII. Kal. cod. i) XXII. cod.

15) ex his unus tantum superest liber pontificalis. 16) verba e. a. f. c. e. 41 a. apud Gundecharum non obvia, noster computavit ex illius cons. consec. ang. aetate 77 a. sedit a. 36.

ecclesiae Gundekar secundus fratrum ultimus, ibidem ab infantia doctus et emritus¹⁷, sed tamen tunc temporis domnae imperatricis* Agnetis capellanus, in hanc eandem sedem 13. Kal. Sept. duobus archiepiscopis presentibus Triburie est anulo investitus, et in 3. Non. Oct. quatuor archiepiscopis et decem episcopis presentibus pastorali virga Spire est honoratus, et in 16. Kal. Nov. in sedem episcopalem inthronizatus; in die autem sancti Iohannis euangeliste in loco Pholede dicto, ipso domino suo Heinricho rege eiusque matre Agnete et Hiltebrando Romanae ecclesiae archiepiscopi subdiacono, preterea tribus archiepiscopis et undecim episcopis presentibus, ad summum sacerdotii gradum promotus est. Hec descriptio prima facta est a Gundekaro episcopo eisdem pene verbis, excepto quod ipse nomina et loca eorum notavit, quod a nobis compendii gratia pretermisum est. Sed libet paulo latius de his disserere, et sic usque ad tempora ipsius pervenire, tumque demum de vita et obitu eius quod vidimus et audivimus edicere.*

3. Anno ab i. D. 741^b, ut in gestis pontificum Romanorum reperimus¹⁸, Gregorio tertio^c Romanae sedis episcopo disponente, constitutae sunt una eademque die duo episcopales sedes, Wirzburk et Eistet, quarum hec quidem sancto Willibaldo, altera vero consanguineo et compatriote eius beato commendata est Burchardo. Sancto autem Bonifacio per mar yrium feliciter consummato, electus Dei confessor Willibaldus vitam eius finemque sty o ut erat vir sapiens perpulchre descripsit¹⁹. Vitam autem ipsius et fratris eius, sancti scilicet Wunebaldi, soror eorum sanctissima Walpurgis simpliciter quidem sed pleniter et veracissime composuit. Vitam vero ipsius beatissimae virginis plenam miraculis Wolfhardus presbyter, iubente Erchanboldo episcopo, stilo^d ut erat monachus edidit. Verumtamen sanctus Wunebaldus senex et plenus dierum ac meritum ad Dominum migravit^e. Transactis autem a sanctissimo transitu eius 15 annis et dimidio et 13 ebdomadibus, cum frater eius episcopus, ecclesia in qua a^f sancto Bonifacio Moguntinae sedis archiepiscopo positus erat ampliata, ipsum elevare et dignius collocare^g vellet: inventum est corpus eius sanctissimum ita integrum, ut nec capillo minutum nec colore sit mutatum. Tunc admissio ad huiusmodi spectaculum omni clero sed et populo idoneo, episcopus ipse et sancta soror eius fratrem suum simpliciter adoraverunt et nimio amore osculati sunt, et id ipsum etiam alios idoneos facere permiserunt. Dedicata est ecclesia; collocatum est corpus ejus veneratione condigna.

4. Adhuc quod mirabilis est dicam. 186° depositionis sancti Willibaldi anno²⁰, cum crisostomus noster Reginoldus episcopus, monasterio magnificentius exstructo et pulcherrimo ut nosti carmine facto, corpus ejus de medio choro, ubi usque modo sepulchrum eius cernitur, in criptam ubi iam nunc requiescit transferre cogitaret: facto triduo ieiunio archipresbyteri, quibus iussum fuerat, summo ut decuit timore et reverentia pretiosum corporis eius thesaurum effoderunt, stante procul expansis ad coelum manibus episcopo neque quousque omnia peragerentur accedere auso. Sed veridica patrum relatione percepti, omnes qui sacratissimas eius reliquias inspexere, annum integrum in hac vita non implevisse; quid autem ipsi episcopo acciderit, non est dicendum per singula.

5. Porro sanctissimae matris nostrae Walpurgis corpus cum post multa annorum²¹ curricula sub Erchanboldo episcopo elevaretur, tanta humiditate sacrosancti eius cineres referti erant, ut quasi guttatim roris stillae ab eis exprimi valerent, cum tamen nec

a) sed^o cod. a) imperatoris cod. b) ita correxi. M^oCCKVII cod. aperte corruptum ex DCCXLII; corrector in margine posuit DCCXXXII; sed anno 742 Gregorius non tam amplius inter vivos erat, et S. Willibaldus reversa a. 741. medio mensis Octobri episcopus est consecratus. c) quarto cod. emendavit corrector. d) simplici vel tale quid excidisse videtur. e) deest haec vox cod. f) deest cod. g) collocari cod.

17) verba ib. ab i. d. et e. nostro tantum debemus opusculum positum, ex ipsis saeculo demum XV. qui ea procul dubio a Gund. ipso audierat; apud interpolatum quod Stevartius p. 1--28 dedit. Gen-
50 hanc non leguntur. 18) non in gestis pontifi-
cum Romanorum, sed in vita S. Bonifacii archi-
episcopi. 19) Mon. SS. II. p. 333 seqq. Sanctae
Walpurgis opus perditum est vel saltem non-
dum editum; Wolfardi librum edidit Stevartius In-
35 golstadii 1616. 4°. ex codice Walburgensi, in quo
septem priora capita omissa erant eorumque loco
interpolatum quod Stevartius p. 1--28 dedit. Ge-
nina suppleri possunt ex codice olim Blankstetensi
post Richstetensi n. 31. de quo cf. supra p. 241,
quo et Stevartius usus est in margine. 20) i. e.
866. Sed Philippus episcopus in vita S. Willibaldi
circa a. 1340 scripta de hac translatione dicit c. 38.
Translatum est retro altare b. Viti, quod fuit in ea-
dem cripta, anno Domini 939.

21 pulviculus contrectantium manibus ullo modo adhesisset²¹. Unde hodieque ex sarchophago venerabiles eius cineres continente vivae instar aquae, ut oleum de tumba sancti Nicolai, iugiter manat, multosque languidos mira efficacia sanat. Quid in his potissimum miraris, frater amabilis? Ecce utriusque fratris corpus integerrimum manet, nullusque vel minimum ex eis membrum minuire unquam ausus est; sororis autem reliquiae 5 totam pene ecclesiam sunt distributae. Quod tamen nec illi sine humani favoris dispendio, nec huic cessit sine magno eiusdem^a impendio. Namque ubi nec nomina fratrum sciuntur, sororis et nomen et mefita scientissime recoluntur.

791. 6. Post transactum suae angelicae vitae cursum sancto Willibaldo Geroch filiolus in baptismo successit, vir clarus natalibus, multarum possessionum, quas patri karissimo 10 et patrono sanctissimo contradidit. Hic calicem illum aureum, quem nosti cuius magnitudinis sit, ex optimo auro fieri iussit, et veterem illam euangeliorum capsam ex electro et auro purissimo gemmisque pretiosis parari fecit. Altare quoque aureum liberaliter inchoavit, quod postea successorum devotio prout hodie est perpolivit.

ex Gund. 7. Gerhocho Aganus, Agano Adalhunc, Adalungo Altunus successit; sub quo corpus 15 ex Ern. sancti Solae, ut in gestis eius legitur, elevatum et honorificentius collocatum est. Secutus est Otkerus episcopus, cui sancta Walpurgis per visionem interminando mandavit, sepulchrum eius²² non satis digne tractari, et si emendare dissimularet, non impunum haberi. Qui protinus missis venerabilibus personis praecepit, ut sacrosanctas virginis reliquias diligenter ad Aureatensem toparchiam deferrent; quod factum est. 20

8. Otkero Gotschal, huic vero venerabilis Erchanboldus successit. Hic inter innumera pietatis et virtutis opera patriam nostram Haserensem abbaciam tunc Fuldensi Elenwangensi et . . ensi^b abbacis iure et divitiis aequalem sancto Willibaldo acquisivit, sed tamen non totam. Arnulfus quippe tunc temporis princeps eandem abbaciam, precibus et servitio praedicti antistitis devictus, ablatis prius regalibus circa Renum curti- 25 bus, in quibus et Thusburg²³ cum omnibus suis pertinentiis, ad Eistatensem episcopatum regali donatione tradidit et cyrographo aureis litteris inscripto stabilivit. His ita peractis, prudens episcopus eiectionis monachis ibi fecit eorumque prebendam paucis ex redditibus instituit, ceteris tamen sibi retentis, quos^c militiae distribuit. Tunc primum Aureatensis episcopatus milites habere coepit, cum antea aut nullum aut perpaucos³⁰ habuisset. Nam hodieque ex tanta Aureatensis militiae multitudine tribus tantum seu quatuor exceptis ceteri omnes beneficiati sunt ex huius abbatiae bonis.

9. Idem episcopus, ut erat vir gnarus venandi^d in talibus, petenti sanctimoniali Liubila partem ex reliquiis sanctae Walpurgae virginis ad monasterium Moenheiu donavit, ea scilicet sub conditione ut et ipsa omne patrimonium suum illuc²⁴ contraderet. 35 Quod ut perfecit, nocte proxima, cum se sopori dedisset, astitit ei per visionem quidam veneranda canicie clericus, qui eam celeriter ad ecclesiam ire praecepit, *Vade, inquit, ne moreris, quoniam sanctus Willibaldus ecclesiam cum multo agmine intravit, qualiter sanctam sororem suam reconditam habeas, videre desiderans.* Quae statim, licet podagrica esset, exiliens ecclesiam sanissima ingressa est, Deoque simul et virgini grates 40 debitas pro adepta sanitate persolvit.

10. Huius episcopi tempore et iussione Wolphardus presbyter, de quo supra diximus, Haserensium monachorum unus, passionalem librum revera utilem, utpote singulorum in anno dierum festa pleniter continentem, edidit, sed et vitam sanctae Walpurgae eodem episcopo praecipiente quattuor libris explicuit. Post hec cum graviter contra 45 eundem episcopum deliquisset et in carcerem missus veniam per neminem impetrare

a) eidem cod. b) 8 ensi cod. fortasse legendum Eurensi. P. c) ceteris cum s. r. cum in. cod. quod corrector mutavit in: ceteris tamen s. r. m. d. d) ita corrector; venerandi cod.

21) Hic noster ad verbum fere exscripsit Wolphardus hoc caput ab alio mutatum est noster: Gerhocho dum I, 7: Anno ab i. D. 893. ind. 3. . . . aper- successit ex Gundechar6; Sub quo coll. est tum est mausoleum b: W. ingenerunt ci- ex Ermenoldi Vita Solae; Secutus — factum est neres . . . quasi limpha tenui madefactis, ut quasi ex Wolphardo I, 5. 23) Duisburg. Charta illa guttatim ab eis vasis stillae extorqueri valerent. Qui Arnulfi non iam extat; sed confirmatio Ludovici licet tanta essent humiditate refecti, nec pulviculus regis de 7. Id. Febr. 900. 24) Eichstadium, ad tamen manibus contrectantium quoquo pacto evaluit S. Willibaldum. Sequantia usque ad finem capituli 55 adherere. 22) in Heidenheim. Ceterum totum ex Wolphardo I, 10: sunt excepta.

potuisset, *Egomet*, inquit, *intercessor mihi sum*. Factisque in carcere historicis de sancta Walpurga carminibus, tandem egredi permissus ut ante episcopum venit, novum illud sanctae virginis responsorium alta voce percantavit, sicque non solum veniam, verum etiam honorem et remunerationem promeruit.

11. Hic ergo sacerdos magnus eiusque successor Starchandus quales quantique episcopi fuerint in vita, quam periti et studiosi in divina scriptura, optimorum quos fieri iusserunt librorum usque hodie testatur multitudo copiosa. Unde et memoria eorum non derelinquetur in saecula. Qui Starchandus erat sancti Odalrici Augustensis episcopi contemporalis et sodalis karissimus. Quem cum defunctum idem sacer episcopus officiosissime sepelisset, iamque in revertendo ad veterem fagum in monte australi hodieque stantem venisset, conversus ad urbem inclinatoque capite *Vale*, inquit, *sancte Willibalde! karissimum mihi mortaliū iam hic sepelivi; non est mihi voluntas amplius ad te veniendi*. Solebat quippe antea multoties venire tum orationis causa ad Sanctum Willibaldum, tum etiam familiaritatis ad amicum. Cuius venerandi senioris nostri epythium, quod ipse dum adviveret sibi metipsi fecit, in libris suis inventum hic inserui, in quibus videre est sanctam eius simplicitatem doctamque rusticitatem. Huius psalteriis non sunt inventa similia, tot intimis orationibus et multiplicibus vigiliis decorata. Singulae enim feriae singulas habent vigiliis, non modo lectionibus sed etiam antiphonis et responsoriis autenticis eleganter variatas.

12. Post hos venerabiles patres Reginoldus episcopus factus est, carnali quidem nobilis prosapia, sed nobilitate scientia; litteris non solum Latinis et Grecis, sed etiam Hebraeis imbutus, et quod unicum et singulare in eo fuit, optimus huius temporis musicus. Hic in primis historiam sancti Nicolai fecit, et per hoc episcopalem dignitatem promeruit. Accepto autem episcopatu, summo studio summaque devotione historica de sancto Willibaldo carmina composuit, totamque scientiae suae vim in his decorandis atque mirabiliter variandis excitavit. Hinc est enim, quod quibusdam responsoriis longissimis in fine notulas apposuit, eisdemque notulis versiculos instar sequentiarum subiunxit. Quod quidem in tertio, sexto et nono fecit, et tertio paucos versiculos, sexto plures, nono dedit plurimos. Sed vide ordinem! Tertio minimum iter, id est initium peregrinationis attribuit, scilicet ubi de patria exivit; sexto maius, quo Ioniam venit; nono maximum, quo Ierosolimitani itineris qualitatem in versiculis noni responsorii conatus est exprimere. Nam quemadmodum sanctissimus viator noster de Italia in Greciam, de Grecia in Iudeam, iterumque de Iudea in Greciam, de Grecia in Italiam, et inde huc ad nos usque salvus pervenit: ita sollertissimus noster musicus primo Latinos, dein Grecos, mox Hebraeos, iterumque Grecos, ad ultimum Latinos fecit versiculos. Fecit etiam perpulcrum de sancto Wunbaldo historiam, et de sancto Blasio novissimam.

13. Cum autem monasterium²⁵ amplificare cogitaret, consiliumque prenominati sancti Odalrici episcopi super hac re per legatum inquireret, vir sanctus huiusmodi responsum remisit, nec opus nec bonum sibi hoc videri; satis magnam esse ecclesiam quantitate, maximam vero sanctitate; neque enim se unquam in ullam venisse, in qua melius posset orare. Hoc responso paululum revocatus ab incepto, post tamen satisfecit suo desiderio. Occidentalem namque templi partem, prius ceteris tribus aequalem, eius partis ampliavit adiectione, quae nunc versus occasum est hodierna sacri fontis statione. Ex eo tempore paulatim cessabant signa et prodigia, quae ibi prius fiebant plurima. Ut enim maiores nostros saepe audivi dicere, appropinquante quotannis festivitate sancti Willibaldi tanta multitudo caecorum, claudorum, mancorum, demoniacorum et multifarie debiliū confluit, ut porticus illa magna ad Sanctum Martinum nequaquam eos capere posset, tantusque stridor ab eis in vigilia sancti fieret, ut vesperam illam iocundissimam nonnihil impedirent; verumtamen antequam missa in die sancto finita fuisset, ferme omnes sanati Deo sanctoque Willibaldo debitas gratias referrent. Et hinc eundem episcopum antiphonam illam *Surdos coscos multos mancos* fecisse et priori praemisisse *Miraculis signorumque variis virtutibus praepotentem effecerat*.

14. Dilligebat autem idem episcopus praepotentem quandam dominam Pia vocatam, quae omnes illius temporis feminas artificiorum subtilitate incomparabiliter dicitur superasse. Haec multis et miris ornatibus ecclesiam nostram decoravit, non solum per

²⁵ templum cathedrale, das Münster.

semetipsam operando seu tradendo, verum etiam alias multas multa artificiorum genera docendo. Ad ultimum perfecte conversa ad Dominum, in proximo construxit monasterium sanctimonialium Bergen vocatum²⁶, quod regalibus, ut erat ditissima, redditibus locupletatum et omni ornamentorum genere multifariam decoratum, Romanae ecclesiae specialiter tradidit. Quam traditionem Iohannes tunc apostolicus privilegio suo, quod 5 hodieque nobiscum est, confirmavit, et omnes eidem monasterio aliquam iniustitiam facientes terribiliter anathematizavit.

969. 15. Defuncto itaque Reginoldo episcopo successit Megingaudus, antecessore suo tam moribus quam scientia dissimillimus. Ille quippe adprime, hic vero mediocriter erat literatus; ille mitis et benignus, hic severus et iracundus; in illo perfugium miseris, in 10 isto communis erat perniciosa malis. De isto episcopo tam multa tamque mira narrantur, ut melius esset omnino reticere de eo quam parum aliquid dicere; nisi scirem, quod hoc aut invidiae deputaretur aut inscitiae. Dicam ergo vel pauca, nec predictorum arguar; reticebo autem multa, ne a proposito longius impediatur.

16. Hujus episcopi mentionem etiam in superiori libello feci, cum de Vastolfo Haserensi narraui, quem in confirmatione Ezzolfum iussit nominari. Ipse libentissime manducavit, ideoque nomen a ieiunio ductum sibi displicuit. Solebat autem saepissime antecessorum suorum more^a celebrare. Qui cum venisset illuc, fratresque eum more solito suscipere vellent, cantato brevi psalmo innuit eis, ne amplius quid cantarent; sedensque ad mensam, aut aprum magnam aut tale aliquid fratribus misit dicens, *Per hoc illis Dei 20 servis, qui me nuper tam devote et optime susceperunt.*

17. Erat autem in omni divino servitio amator brevitatis, semperque malebat missam brevem quam mensam. Quodam itaque tempore cum ibidem in die sancto pasce missam publicam cantaret, tandemque ad sequentiam cantandam ventum esset, eamque praecentor solito more sollempniter elevaret: iratus episcopus vocat archidiaconum, iussitque eum quantocius legere evangelium: *Illi, inquit, insaniant et nimium diu cantando fame et siti me occidunt. Stulte! Antequam fierent sequentiae, plures Deo placitae cantatae sunt missae.* Quadragesimae tempus annuo sibi spatio longius videbatur, ideoque dato interdum pretio ieiunium redimere consuevit. Per singulas enim quadragesimales dominicas, cum prima cantaretur, husonem magnam in medio choro iussit extendere cum 30 huiusmodi legatione: *Dic dominis meis, — semper enim fratres Eistetenses^b appellare consuevit, — ut hanc caritatem habeant de me, quatenus in hac ebdomada tempestivius mihi liceat comedere.* Hoc pretio conducti quamquam solito maturius cantarent, tamen cum prima cantabatur, ille meridiem, — cum tertia, ille nonam esse dicebat, statimque ad mensam accedebat. 35

18. Consecrationem crismatis et ecclesiarum valde simpliciter, ut antiqui soliti erant, agebat; ordinationes vero clericorum sic interdum celebrare consuevit, ut presbyterum suum duntaxat missam cantare faceret, et hora consecrationis stolam solam indueret, sedensque coram altari ordines daret, sed et stipantes se in odium sancti Willibaldi, quod 40 tanti essent, ire iuberet. Crede mihi, hisce oculis vidi nonnullos venerabiles presbyteros, qui veraciter professi sunt, se ab illo in Wirzburgensi nemore consecratos. Et fortasse consecratio eius Deo acceptior tunc erat in silva, quam quorundam nunc in ecclesia. 21. Ille enim per duplicitatem nichil egit, isti vero liquant culicem, camelum autem deglutunt.

19. Solebat quoque nonnunquam facile maledicere, verum absque ulla fellis amaritudine. Denique cum Romam iturus centum maledictionum licentiam^c a fratribus accepisset, hasque omnes quantocius erogasset, remisit ut aiunt nuncio laxiorem licentiam 45 petiit; quam tamen postea ultra modum et numerum excessit. Cum autem familiam²⁷ sancti Willibaldi inprimis durius tractasset, tandemque clamor eorum ad aures clementissimi patroni pervenisset, quadam nocte bono quodam presbytero Woffo dicto sacrosanctam eius cryptam orationis eius causa intrante, sanctus Dei praesul manifeste 50 apparens sibi dixit ad eum: *Vade et dic episcopo, nisi velit familiam meam clementius tractare, quantocius debet locum meliori dare.* Qui cum diceret, nequaquam audere tam mirabili illi episcopo haec nunciare: *Profer, inquit, manum!* et factum in eo quodam signo,

a) deesse aliquid apparat, uti missam ibi, vel simile quid.

b) dominos exordium videbitur.

c) licentia cod.

26) inter Eichstädt et Neuburg, ord. S. Bened.

27) i. e. homines.

Hoc, ait, ostende sibi in testimonium. Quo audito et viso, episcopus ultra quam credi potest perterritus, utcumque tamen mitior est factus. Veruntamen quia naturam difficile est corrigere, antiquam in corripiendis quibuslibet personis austeritatem obtinuit et non facile cuiusquam delictum reticuit.

20. Cum transiret aliquando de regalibus quidam servientibus, inter suos nonnihil gloriosus, prandiumque rogaret, interrogatur ab episcopo, quare tam longinquo itinere, — erat enim longius nescio quo iturus, — viaticum proprium non portaret? Qui cum se quicquam ferre negaret, et excusationes frivolas, ut solent, opponeret: impudenter peccatum malo homine percepit obsonium. Quippe inter prandendum, cum didicisset
10 episcopus, quod cibaria non pauca secum ferret, abstractum de mensa loris aggredi iussit, et obliquo domesticatus consortio, mendacium oris dorso infligi praecepit, *Non oportere*, inquit, *regales servientes mentiri, praesertim cum ipse bona sua veracibus paratus sit largiri.* Qui cum vertisset se et irato animo vellet abire, accepta marderina crusena²⁸ talari dimissus est in pace, difficulter quidem correctus, honeste vero donatus et pleniter
15 reconciliatus.

21. Alio quoque tempore, cum iunior quidam clericus legatione Maclini Wirzeburgensis episcopi functus ad eum veniret, videns eum a longe accipitrem in manu ferentem, vocat unum ex camerariis suis et ait: *Sic et sic facito cum adveniente clerico.* At ille venienti occurrens, et descendens equum devote suscipiens, addidit: *Date mihi ad
20 servandum et²⁹ accipitrem, donec vestram peragitis legationem.* Clericus vero nihil mali³⁰ suspicatus, statim tradidit alitem. At ille apprehensum per liguras^a accipitrem, ter et quater in faciem clerici percussit, *Furcifer*, inquit, *quomodo ausus es ad episcopum venire huiusmodi alitem ferens?* Confusus et dolens clericus ingreditur ad episcopum, non iam legationis causa sed querelarum, minitans, hanc se contumeliam domino suo lacri-
25 mabiliter conquesturum. Cui episcopus *Immo ego*, inquit, *nisi patienter feratis, mandabo domino vestro, quam inurbane ad me venistis, et non solum gratiam eius, sed et bona vestra et ipsum ordinem perdam vobis. Vos equidem stulte egistis; stulte egit et meus; condonate alterutrum, quod invicem peccastis; et caveate de cetero, ne unquam ad me vel ad aliquem episcopum tam irregulariter veniatis.* Deinde donatus et ipse non vili munere,
30 abdicata iniuria recessit in pace.

22. Habebant autem hii duo episcopi³⁰ magnam inter se familiaritatem propter assiduam munerum missionem. Noster husones et serica vellera subtilesque pannos, quibus abundabat, mittere^b, ille econtra vinum optimum, cuius sibi magna copia, seniori autem non parva erat penuria, retribuere. Ille nostrum interius, noster illum exterius
35 procurabat, et sic munifica manus amicitiam mutuam confirmabat. Quodam autem autumno missis noster muneribus solitis cum speratam vini remunerationem pendulus expectaret, sodes eius sollemniter iocari volens, de em quidem carradas delicati vini misit, verum urbane^c illum prius elusit. Praemias quippe nuncius eius saccos, quibus vellera ferebantur, musto impletos coram episcopo indignanter proiecit et nulla salutatio-
40 tione premissa, *Ecce*, inquit, *dominus meus remisit vobis munuscula vestra sibi indigna, vobis necessaria.* Ad haec episcopus *Furcifer*, inquit, *tuus dominus non erat talibus donis dignus, ideoque iuste remisit, quae suae conditioni incongrua esse recognovit. Fatuus rex quid faceret ignoravit, cum tali talem episcopatum dedit.* Tunc legatus stricto cultro saccos temere discidit, et effuso musto episcopum in iram maximam provocavit. Exclamavit
45 enim voce magna et dixit: *Filius meretricis, dominus tuus itane aperte ausus est mihi illudere? Per sanctum Willibaldum oculos tuos non auferes a me.* Interea, ut erat preordinatum, intrant ordinatim plaustra ducentia vinum. Tum vero legatus reverenter accedens, *Dominus meus*, inquit, *mandat vobis, domine, servitium suum et omne bonum.* Quem terribiliter intuitus episcopus dixit: *Eho, trifurcifer! Quis autem ille dominus tuus est? totne dominos habes.* „Episcopus, inquit, *est Wirzeburgensis, et has decem carradas vini misit vobis.*“ Tunc ille alacer et laetabundus *Servione tu*, ait, *haec dicis, an iterum ludis? Credo, ut est videndi apte cochinnio, aquam misit pro vino.* Econtra legato opti-

a) i. q. ligatura. b) in itinere cod. c) urbana cod.

28) cf. Brunonem de bello Saxonico cap. 92.

29) i. e. etiam.

30) Maclinus et Megingaudus.

num vinum esse affirmante, epicurus episcopus iam plane laetissimus *Benedictus*, inquit, domino Deo sodes meus dilectissimus, benedicta munera eius! *Revera decus est Wirzbergensium presulum. Sapiens imperator nusquam melius collocare poterat hunc optimum episcopatum.* Tam cito vituperatio illa versa est in laudem, tam cito ex tam vili tam insignis factus est episcopus. Hunc legatum nequaquam credas utcumque³¹ donatum. Sic homo erat; cum nuper maxime fervebat, paulo post tam placidus ut ovis fiebat. Denique cum aliquando durius in aliquem saeviret inpransus, post mensam flebiliter se ipsum accusabat, dicens, se propter ventris sui impatientiam innocuam sancti Willibaldi lacerasse familiam. Nec mirum, si haec vel subditis vel aequalibus fecit, qui nec ipsi imperatori provocatus pepercit.

23. Beatæ in Christo memoriae Henricus imperator, Babenbergensis episcopatus institutor, cum sollempnes tam sibi quam aliis ludos exhibere vellet, mandavit huic episcopo nostro, suo vero propinquo, in parte consanguineo, ut plenum sibi in via Ratisponensi daret servitium, archiepiscopo cuilibet nonnihil formidandum. Cui cum regius legatus singulatim quae danda essent magnifice enumeraret, tandemque ad immensam vini mensuram ventum esset, *Pessime!* inquit, *dominus tuus aperte insanit. Unde debere sibi tantum servitium dare, qui nec memetipsum satis queo pascere? Ego quidem socius eius eram genere; sed ipse fecit rebus quasi pauperem parochiarum, et nunc regale poscit a me servitium? Unde sibi tot carradas vini? Ego quidem de vino nihil habeo nisi unam parvulam carradam, quam dedit mihi sodes meus diabolus Augustensis episcopus tantum ad sacrificium* — dicebat autem Brunonem, ipsius imperatoris germanum fratrem —; *per sanctum, inquit, Willibaldum, ne una quidem gutta huius vini intrabit in os domini tui.* Tandem cum defervisset ira eius, pretiosos imperatori aliquot pannos misit, et legato dixit: *Hoc voluit dominus tuus, hoc habeat; hoc est Eistetensium episcoporum potius quam plenum regibus dare servitium.*

24. Quando ad curiam venit, si via lutosâ erat, usque ad ipsam regalis cubiculi ianuam equitare solebat. Quod cum alii episcopi inconveniens esse dicerent, hiis verbis compepsit eos, dicens: *O stulti, egone debere propter inanes facietias vestras quasi vile mancipium luto aspergi? Quid mihi equus caballus, si ad curiam venire viator lutosus?* Transeunte caesare, cum alii episcopi debita reverentia surgerent illeque resideret, caeteris hoc notantibus simpliciter se absolvebat, *Ego, inquit, senior sum cognatus, et seniore honorare tam gentiles quam sacrae iubent litterae.* Multa scienter pretereo, quia et de aliis dicere et ad propositum redire debeo, ideoque de novissimis eius breviter commemorare volo.

25. Christianissimus imperator Henricus cum Babenbergensem^b episcopatum regali³² liter datatum consummare non posset, nisi a circumiacentibus diocesis parrochiae terminos redimeret, solus agonista noster, tam moribus quam genere fretus, viriliter sibi restitit, et ad vitae usque finem iniquo concambio nullatenus acquiescere voluit. Illo vero feliciter defuncto, Eistetensem episcopatum, ab initio usque tunc a nobilibus et summis viris habitum, ingeniosus imperator tunc demum servili personae addixit; et Gunzoni cuidam, Babenbergensis ecclesiae custodi, hoc ipsum³³ ut strueret, dedit. Sub hoc episcopo cum caesar propositi sui properus predictum concambium maturare vellet, et novus ille episcopus capellanorum ac militum suorum tunc praecipuorum consilio fretus constanter restitisset, iracundo admodum animo caesar fertur dixisse: *Gunzo, quid hoc audio de te? An ignoras, quia propterea episcopum te loci illius feci, ut, quia voluntatem meam cum priore, utpote socio meo, perficere non poteram, tecum, qui eiusmodi es, sine dilatione perficiam? Cave, ne unquam tale quid audiam ex te, si vel episcopatum vel gratiam meam velis retinere.* Quibus auditis, episcopus quidem obmutuit; clerus vero et militia in contradictione perstiterunt, adeo ut abhominabile concambium potenter potius quam voluntarie sit factum. Hinc est, quod unus de senioribus Babenbergensium fratrum in extremis positus hoc quasi legitimum sempiternum futuris mandasse fertur generationibus, ut Eistetense concambium nunquam destrui paterentur, Wirzbergensis vero mutationem non multum abnuerent, sed ipsa episcopalis sedes in illa diocesi sua non fuisset. Propter hoc inlaudabile concambium idem episcopus fecit et aliud eccle-

a) nulli cod. b) Babenbergensem cod. nuperrime. c) legendum videtur: si ipse e. a. in i. d. dita non f. P.

31) i. e. parce, tuliter qualiter. 32) i. e. concambium. 33) i. e. praeter.

siae nostrae non mediocre dampnum. Nam quia venationibus ultra modum deditus erat, regalem curiam in Retia sitam, Nordelingen³² dictam, Ratisponensi episcopo pro venatione quadam Sederach vocata prope Ungariam sita delegavit; de qua venatione omnes post eum episcopi ne unius quidem oboli pretium habuerunt.

26. Hic uno dumtaxat lustro peracto, Walthero eiusdem^a conditionis episcopo locum¹⁰¹⁹ dedit, qui et ipse post duos annos eadem die qua antecessor suus defunctus, Ravenna¹⁰²¹ urbe sepulturam accepit.

27. His tam cito sublati, denuo nobilitati^b cessit cura pastoralis. Heribertus namque, nobilis genere, nobilior moribus, vir eleganter literatus, sancti illius Heriberti Coloniensis archiepiscopi cognatus et aequivoqus, divina favente gratia factus est episcopus. Hic Herbipoli^c nutritus, edoctus, egregia dictandi³³ dulcedine in tantum enituit, ut tunc³³ temporis hac in arte nulli secundus fuerit. Hic Spiritu sancto afflatus, sex ymnos pulcherrimos composuit, unum de sancta cruce: *Salve crux sancta*; alterum de sancto Wilibaldo: *Mare, fons, hostium*; tertium de sancta Walpurga: *Ave flos virginum*; quartum de sancti Stephani^d inventione: *Deus deorum domine*; quintum de sancto Laurentio: *Conscendat usque sydera*; sextum de omnibus sanctis: *Omnes superni ordines*. De sancta Maria vero fecit quinque intimas orationes, quarum omnium commune initium est: *Ave Maria gratia plena*. Fecit etiam duas has initiatas^e modulationes: *Advertite omnes populi*, et: *Peccatores, peccatrices quandam*. Hic 70 caonicos Eihstetensis congregationis invenit, sed eiectis una die 20 fratribus, ad 50 redegit. Quos tamen omnes, parrochiis datis, satis devotos habuit.

28. Sub hoc episcopo Gunderammus Eihstetensium scholarum magister fuerat; qui quoniam domi, non iuxta Renum seu in^f Gallia doctus erat, tam nullius ab episcopo habitus est, ut ipsum eicere et alium substituere cogitaret. Verum ille ut granum synapis tempore tranquillitatis istuit, tempore vero contritionis quid intus saperet efficaciter ostendit. Adveniente enim^g aliquando famoso illo Wirzeburgensium magistro Pernolfo, cum episcopus tam eum utpote compatriotam honorare, quam nostrum ut invisum vellet confundere, quadam die ad scholas venit, et accepto arithmetico libro hospitem magistrum legere et nosstrum, ut inferiorem, iussit attendere. Ad hec noster intrepida voce respondit: *Me potius oportet hic legere, et illum auditoris officium habere, nec nisi rationabiliter emendandi cedere*. His dictis recepit librum, et inreprehensibiliter perlegit folium unum. Quo audito adventicius philosophus dixit ad episcopum: *Domine, per fidem quam Deo^h et vobis debeo, iste locus hoc superstitio meliore^h non indiget etⁱ doctiore magistro; et si ego conclaustralis eius essem, vellet nollet cotidie lectionem eius audirem*. Qua sententia non magis illum quam se sapientem esse monstravit. Nisi enim sapiens et bonus esset, alium aequae sapientem neque tam plane dinoscere, neque tam benigne laudare posset. Hac ergo laudatione sic episcopo scolasticam reconciliavit, ut ad vitae usque terminum non modo alium non subordinaret, vtrum etiam istum magisteriali honore perquam dignum duceret.

29. Sub hoc episcopo primitus apud nos coepit veterum aedificiorum deiectio et novorum aedificatio. Antecessores eius imis et mediocribus aedificiis contenti erant, magnamque in hiis habundantiam habere volebant. Iste vero episcopus et omnes successores eius aut novas ecclesias aut nova palatia aut etiam castella aedificabant, et hec iugiter operando, populum sibi servitutum ultima paupertate attenuabant. Nam univ⁴⁵sum paene tempus stercorationis, arationis totiusque agriculturae dum solis lapidibus componendis iugiter impenditur, et tamen debitum servitium summa severitate exigitur, prior habundantia ad inopiam, et summa laetitia quae sub prioribus episcopis erat, ad maximam redacta est tristitiam. Quod de nobis⁴ dico, satis notum tibi scio, quia Wirzeburgensibus, inter quos habitas, quodammodo naturale est destruere et aedificare, quae⁵⁰ drata rotundis mutare⁴⁴. Hoc opus, hoc studium cum his episcopis venit, quibus erat et est hereditarium. De his alias.

30. Igitur noster ille, dirutis antiquis et inveteratis veterum episcoporum aedificiis, nova subvenit, eaque in australi monasterii latere, ubi prius claustrum nostrum erat,

a) eian cod. b) nobilitate cod. c) heripolis cod. d) sancto Stephano cod. e) vox incerta in cod. f) deest 55 cod. g) nam cod. h) meliorem cod. i) dicit cod. k) utrum ille, an vobis, incertum.

32) Nordlingea civitas. 33) i. e. dichten. 34) Horat. ep. 1, 1, 100.

apposuit. Hodiernam sancti Blasii capellam pro antiqua illa sanctae Gertrudis substituit, quam postea Victor papa mirificis et quodammodo vivis picturis adornavit. Claustrum vero nostrum a monasterio, ut nosti, pene alienavit; quod tamen non sine causa fecit. Volebat quippe ipsum templum ex parte transferre, ita ut pars monasterii, quae nunc orientalis est, occidentalis fieret, sicque monasterium in editiori urbis loco consisteret. Cuius novae fabricae parietes decem pedum mensura vidimus altiores. Quod quidem monasterium si perfectum esset, tunc utique claustrum in meridiano eius latere, prout deberet, consisteret. Quod quia sancto Willibaldo non placuit, et opera et im-
 35 pensa perit. Monasterium in monte veteris urbis³⁵, ut est hodie, primus aedificavit, et monachicam vitam, quae nunc proh dolor! defecit, laudabiliter ibi instituit. Capellam 10 sancti Bartholomei in eodem monte hac de causa fecit. Cum quidam hypocrita, in vestimentis ovium conspectus, intrinsecus autem lupus rapacissimus, brachium sanctae Walpurgae et calicem illum aureum, de quo supra diximus, furtim surripisset et in monte iam dicto in quodam lapide concavo abscondisset, nullo modo inde auferre neque ipse quoquam potuit abire. Quod maximum sacrilegium quia in die sancti Bartholomei Dei 15 gratia est revelatum, devotissimus episcopus eidem apostolo capellam ibi fieri iussit, et postea in festo eius sollemniter dedicavit. Capellam sancti Martini prius parvam per cognatum nostrum domnum Woffonem, tunc camerarium, postea Merseburgensem episcopum, ampliari et ut hodie est meliorari fecit. Idem camerarius veterem illam et sanctissimam sanctae Mariae capellam, in qua supra diximus sanctissimum Willibaldum a 20 sancto Bonifacio in presbyterii gradum promotum, deiecit, et hodiernam^a fecit, maiorem quidem quantitate sed longe imparem sanctitate. Item monasterium sanctae Walpurgae per dominum Leodegarium innovavit, et monachas, cum prius essent canonicae, ibidem instituit.

31. Hic est sanctae memoriae Leodegarius ille, qui cum esset genere et moribus 25 divitiisque praepotens comes³⁶, terrenum honorem pro Christi amore dereliquit, et deposito gladio attonsaque barba canonicus sancti Willibaldi factus est, qui et ipse³⁷, cum esset regis filius, regnum mundi et omnem ornatum seculi pro Christo contempsit, et terreni imperii abdicatione coelestis regni consortium felici commercio taxavit. Quem imitatus et iste Dei famulus, hereditarias quas habuit possessiones sanctae Walpurgae 30 scilicet ea conditione contradidit, ut et congregationis numerus augetur et monachica sanctimonialium vita ibidem institueretur. Quod et factum est.

In hoc autem Dei electo specialiter hoc notandum, immo venerandum est, quod, cum esset tempore conversionis satis provectae aetatis, in accipiendis tamen ordinibus tantae discretionis extitit, ut non nisi unum una vice accipere et in eo aliquamdiu obe-
 35 denter vellet ministrare. Eo promotionis tenore ad presbyterii dignitatem pervenit, et quadraginta prope annis in eodem ordine Deo devotissime serviens, quinquennio ante obitum, instar veteris Tobiae oculis captus est. Sed et beati Iob exemplo caro eius partim computruit. Quas temptationes ita patienter itaque hilariter pertulit, ut sua sponte nullus, exceptis secretissimorum arbitris, omnino senserit. De hoc venerabili sacerdote 40 gloriosissimus imperator Henricus, pater istius aequae gloriosi, ad dominum nostrum Gebhardum episcopum ita solitus est iocari, ut irrideret Eystetenses, comitis missam se audisse aut audituros esse simpliciter dicentes, et cetera. Cum autem tempus remunerationis suae appropinquaret, ipseque ad Sanctum Magnum³⁸ inter Alpes sepulturam suam preordinatam haberet, et in ipso itinere apud monasterium suum Gemphingen, quod 45 ipse instituit, defunctus esset, corpus eius, ab ipsis inhiantium faucibus ereptum et Eichstat honorifice deportatum, in medio sanctae Walpurgae quod ipse construxit monasterio, in ipso depositionis eiusdem sacratissimae virginis die officiosissime sepultum est. Cuius anima exeunte, ut presbyterum sibi assidentem audivi veraciter dicere, flamma instar candelae de ore eius exivit, tantusque horror cunctos qui aderant invasit, ut omnibus se 50 subtrahentibus vix ipse perduraverit. Cuius vitam, conversionem et obitum breviter elouquitur hoc epitaphium:

a) *ita codex; hodie cum corrector.*

35) ubi postea castellum S. Willibaldi aedificatum Lechsmund; cf. de eo Acta SS. 21. Februarii. 37) S. Willibaldus scilicet, Richardi regis filius. 38) Fusa-
 nate, quae et ipsa iam plane evanuit. 36) de sen.

*En, Leodegari, reddis terrae sua matri;
 Coelis inde datam reddideras animam.
 Presbyter ex comite pro Christi factus amore,
 Tunc tua Walpurgae tradideras, modo te.
 Ultima praesentis vitae, sed prima perennis
 Nona Kalendarum lux tibi Martis erat.
 Oramus pro te, tu pro nobis, pater alme,
 Ut tecum pacem possideamus. Amen.*

32. His compendiosius quam rei dignitas postularet explicitis, ad episcopum³⁸ redeo, ³⁹
 et multis compendii causa praetermissis, de novissimis eius pauca subiciam. Ex quo
 cathedram episcopalem susceperat, modis omnibus solum hoc agebat totusque in hoc
 erat, ut episcopatum suum Babenbergensi concambio nimis depravatum melioraret, et
 memorabile aliquid sancto Willibaldo acquireret. Huius rei gratia multas expeditiones
 admodum difficiles peregit, et dum efficeret quod voluit, nec sibi met ipsi nec suis
 peperit. Ad ultimum victus imperator devotissima servitute eius, Nuenburgensem abba-
 15 tiam³⁹ Eystetensi episcopatu attribueri destinavit, ea scilicet lege, ut corpore sancti Wil-
 libaldi illuc translato, episcopalis sedes in eodem constitueretur loco. Quod quia san-
 ctissimo patrono nostro, hunc locum specialiter amanti, non placuit, ad effectum nequa-
 quam pervenire potuit. Sed et Nuenburgenses sanctimoniales propitiatrici suae sanctae
 20 Mariae constantissimis precibus usque adeo incubare, donec effectum petitionis obti-
 nuere. Nam dum episcopus eandem abbatiam iam sese in manibus habere putaret, et
 huius rei gratia ad curiam laetissimus veniret, repente regis animus immutatur, et tam
 diutinae praesulis expectationi penitus renunciat. Quo ille audito graviter animo con-
 sternatus, in tantum aegre tulit, ut et lacrimas non contineret, et palam sanctum Wil-
 25 libaldum rogaret, ne unquam vivus Eistat rediret. Quod et, proh dolor! factum est;
 nam in redeundo aegritudinem incidit, et antequam Eistat perveniret, inter vias defun-
 ctus, a Frisingensi episcopo Egilberto illo mirabili, quem in vita plurimum coluit, accu-
 ratissime sepultus est. In tantum vero fratres de obitu tam benignissimi patris doluisse
 feruntur, ut ad tumulum eius per vices usque ad tricesimum diem pernocantur vigila-
 30 rent, et nimio amore persuasi, pro sancto eum ferme haberent. Cuius sepulcro tale
 appositum est epitaphium ab egregio illo versificatore Willerammo abbate, consanguineo
 scilicet suo, compositum:

Ecce Dei servus praesul iaceo hic Heribertus, et reliqua.

33. Huic episcopo frater suus Gocemannus in episcopatu successit, sed nonnisi duo-
 35 bus mensibus superstes fuit. Verumtamen licet brevi tempore presuerit, nonnihil me-
 morabile in diebus suis fecit. Adiacente namque Brunone Wirzburgensi episcopo, supra-
 dictum sanctae Walpurgae monasterium in festo sancti Burchardi, ut et ipsum hic cele-
 40 brem faceret, dedicavit; et deinde post tres dies defunctus, a prefato Wirzburgensi
 episcopo iuxta fratrem suum honorifice sepultus est.

34. Secutus est Gebehardus episcopus, qui utinam aut nunquam presul fieret, aut
 factus tam cito subtractus non esset! Tolerabilis enim esset, tale bonum omnino
 nescisse quam cognitum tam cito amisisse. Hic patre Hartwigo, matre vero Beliza natus,
 Suevia oriundus extitit⁴⁰, et etiam regalem, ut ipse Henricus imperator fatebatur, pro-
 45 sapiam ex parte attigit. Quam tamen arrogantiam, ut erat facetissimus, suaviter ille
 declinabat, dicens, se quidem claris sat ortum parentibus, sed nequaquam ad hanc
 dignitatem pertinentibus. Hic vero hac occasione, immo ut verius dicam, divina hac
 ordinatione factus est episcopus. Postquam episcopatus noster ad petitionem memorati
 Brunonis episcopi duobus insimul Wirzburgensibus datus est fratribus, Gebehardus
 Ratisponensis episcopus, regis patruus, postulare coepit, ut suae cognationis gratia
 50 Chunoni archipreposito suo daretur. Cuius petitioni benignus augustus in tantum acquie-
 vit, ut idem prepositus de episcopatu tam certus esse vellet, ut etiam quorundam cleri-
 corum servitium quasi iam debitum non recusaret. Comperio autem imperator quod
 presbyteri filius esset, cum penitus sibi episcopatum dare nolisset, patruus eius in

^{a)} hanc vocem codex omittit; supplendi ex excerptive Bismakstetensi; cf. statim sequentia.

³⁸ 38) Heribertum. ³⁹ 39) Neuburg ⁴⁰ 40) comes de Calw ad fluvium Nagold.

tantum coepit indignari, ut diceret, non propter praedictam excusationem, sed magis propter sui despectionem hoc sibi denegari. Quam patris suspicionem cum caesar excludere vellet, *Ut sciatis, inquit, me nihil erga vos nisi quod bonum est moliri, offerte mihi quemcumque idoneum ex vestratibus, hoc tantum excepto, et voluntatem vestram libenter adimplebo.* Ad haec ille cum debitas egisset gratias, *Habeo, inquit, hic mecum iuniorem quendam cognatum meum, cui si praefatum episcopatum dederitis, devotissimum me semper in omnibus habebitis.* Tum ille *Facite, inquit, illum ad nos venire.* Quem adductum caesar intuitus, *Valde, inquit, minor est et ad hanc dignitatem vis idoneus satis.* Deinde consultis super hac re assidentibus episcopis, et diversis diversa respondentibus, sanctus Bardo Moguntinus archiepiscopus, subtus cucullam suam ut solebat collectus et tacitus, 19 cum et ipse ad respondendum rogaretur, postquam saepius eum intuitus est, demisso vultu tandem ad imperatorem ait: *Domine, bene potestis hanc sibi dare potestatem, quia aliquando dabitis sibi maiorem.* Quod rex admodum miratus, *Quid, inquit, pater, dixisti de futura datione maioris potestatis?* At ille subridens, *Et tam, inquit, in dicendo; verumtamen ut dixi, bene potestis hunc sibi episcopatum largiri.* Quo rex auditus secrus 15 iam tanti viri testimonio, anulum sibi mox dedit cum baculo. Quod cum pater eius Hartwigus audisset, magno ut decuit gaudio repletus, sciscitatur statim, quis esset huius episcopi^b patronus. Cui cum sanctus Willibaldus nominaretur, *Pape!* inquit, *somnium meum me fefellit.* Olim quippe sompniabat, quod iste filius suus sancti Petri pastor esse deberet. Sed nondum venit hora eius. 20

35. Post hec sublimatus pontificali infula dominus noster Gebehardus, licet iunior esset aetate, nihil tamen puerile gessit in opere, sed ita de virtute in virtutem certatim ascendit, ut inter omnes regni principes paucis inferior, multis vero, esset superior. Denique inter caeteras virtutes specialem hanc habuit, quod in exercendis tam divinis quam humanis iudiciis talis scientiae tantaque velocitatis extitit, ut iam neminem mortuum hac in re superiorem habuerit. Paucis itaque annis interpositis, adoptatus a caesare est in administrationem publici regiminis. In quo actu tam multiplici laude resplenduit, ut, quod rarissimum est, invidiam virtute superaverit. Unde factum est, ut exulante ad Ungariam Chunone duce, ipse ducatum Baioaricum ad tempus susciperet regendum. Quibus diebus inter alia gloriosae gesta Schirenses, latrocinii ut hodieque 30 sunt deditissimos, in tantum devastavit combussit ac contrivit, ut huius afflictionis tam perpes memoria quam querimonia penes eosdem sit. Eo tempore cum secundus a rege esset, rexque eum solo regni solio praecederet, caesar ipse alicui multi veraciter credere, prophetiam illam sancti Bardonis de maiore potestate iam iam impletam esse. Sed neque adhuc venit hora, qua implenda erat haec sententia. 35

1049. 36. Illis diebus sanctus papa Leo Romanam rexit ecclesiam, qui iam secundus imperatoria electione apostolicae sedi prefuit. Siquidem primus Suidegerus Babenbergensis 41 episcopus extitit; qui venerabilis pater, ut praemisimus in libello Agnetis imperatricis⁴¹, propter hanc necessitatem ad apostolicae sedis assumptus est gubernationem. Cum antiqua Romanorum avaritia inter alia etiam apostolicam sedem venalem faceret, et 40 modo hunc, modo illum, nunc alium super alium constituerent: gloriosus imperator indignitatem rei non ferens, cum magno exercitu Romam venit, et habita generali 1046. Dec. 24. synodo, duos simoniacos uno die abiecit, et tertium catholicum apostolicae sedi imposuit, praedictum scilicet Suidegerum Babenbergensem episcopum, Clementem in papatu vocatum. Qui eisdem Babenbergensibus hoc privilegium dedit, ut in summis festiva- 45 tibus tum ministri altaris, tum etiam caeteri seniores mitras habeant in capitibus.

1047. Oct. 9. 1049. Fbr. 12. 37. Hoc papa feliciter defuncto et Babenbergae in choro sancti Petri singulari fratrum devotione sepulto, successit beatus hic de quo diximus Leo. Qui tam immensae clementiae fuit, ut capitalium criminum reis nonnisi tres sextas ferias pro poenitentia iniungeret, et cetera misericorditer indulgeret. Quod cum familiares eius notarent, et 50 simpliciores quosque ad audendum perpetrandumque facinus impunitate incitari dicerent, clementissimus papa suaviter respondit, et tam vera quam simplici sententia murmurantes comescuit. Ait enim: *Non displiceat vobis, fratres, si ego peccator peccatoribus*

a) Ita codex; sed locus est corruptus. b) episcopi cod.

41) prima para fuit huius operis, iam deperdita.

condescendo; immo displiceat potius, quod peccantes gravius equidem quam ille, qui peccatum non fecit nec inventus est dolus in ore eius, punio. Nusquam enim reperietis in toto euangelio, quod dominus noster Iesus aliquem ieiunius vel verberibus affligerit. Sed poenitenti: „Vade, ait, in pace, et amplius noli peccare.“ Hic contra Nortmannos pro pace ecclesiastica bellum suscepit, et maximum suae partis detrimentum incurrit. Unde insolabiliter contristatus, cottidie missam cantavit pro interfectorum animabus. Quod cum diu fecisset, tandem angelus Domini per visionem sibi astiit, et cur cottidianas pro defunctis missas ageret interrogavit. Cui cum ille respondisset, quod iure hoc pro interfectis suis faceret, angelus ad hoc, *Noli, inquit, pro defunctis cantare, potius „Sancti tui Domine“, quia pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum in illo prelio peremptorum.* Quam missam postea cantavit pro illis ad vitae suae usque terminum. Appropinquante autem tempore vocationis eius, vidit in visione iuvenem quendam papalibus vestibus indutum accedere ad se, tres calices in manibus portare. Cuius sompni interpretationem mox expergefactus sic exposuit suis familiaribus: iuniorem quendam post se papam futurum et non nisi tres annos victurum. Aliud quoque vidit sompnum de Hilteprando, tunc temporis Romanae ecclesiae archisubdiacono; scilicet cappam suam ardere et flammam ex se usquequaque spargere. Quod propheticè solvens ait: *Si unquam, quod absit, ad sedem apostolicam ascenderis, totum mundum perturbabis.* Quae propheta quam vera fuerit, plus aequo iam pro dolor! et bono in nostris calamitatibus apparuit.

38. Leone ergo papa non simpliciter defuncto, sed vere in numero sanctorum computato, primates Romanorum Mogontiam veniunt, papam sibi ab imperatore deposcunt, et post longam deliberationem nullum nisi nostrum episcopum Gebhardum accipere voluerunt. Qui totis viribus renisus, quanto plus oblatam dignitatem recusavit, tanto Romanorum desiderium ad optinendum eum provocavit. Denique postquam legatos suos clam, ut putatur, Romam misit, qui eum ex industria flagitiis plurimis infanarent et abhominabilem Romanis quoquo modo facerent — sed frustra —, postquam etiam per doctiores quosque, in quibus et noster magister, sibi faventia quaeque canonum collegit capitula — sed et hoc frustra; *non est enim, ut scriptura dicit, sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum* —: tandem Ratisponae collectis universis regni primatibus, omni tergiversatione deposita, cunctam controversiam brevi quidem sed notabili consummavit sententia. *En, inquit ad caesarem, sancto Petro totum me, hoc est corpore et anima, contrado; et licet tantae sanctitatis sede me indignissimum sciam, vestris tamen iussionibus obtempero, ea scilicet pacifone, ut et vos sancto Petro reddatis, quae sui iuris sunt.* Hac sponsione a benignissimo imperatore suscepta, Romam hilariter venit, singulari devotione susceptus est, in consecratione Victor appellatus est, tribus annis apostolicam sedem gloriosissime rexit, tantaeque inter ceteras virtutes liberalitatis extitit, ut Romani non solum viventi verum etiam mortuo singularia laudum preconia attribuerent et memoria eius celebris habeatur. Interim non immemor pacti sui, tum consentiente tum etiam invito imperatore, multos sancto Petro episcopatus, multa etiam castella iniuste ablata iuste recepit, Romanamque ecclesiam multis honoribus ampliavit, ditavit, sublimavit; et si diutius vivere licuisset, fortasse tale aliquod verbum incepisset, quod ambae aliquorum aures tinnirent.

39 Post haec ab eodem imperatore plurimis et accuratissimis legationibus evocatus, Gosilariam venit; et inaudita quidem susceptionis gloria honoratus esset, nisi Deus, quam nulla haec sibi forent, ardentem ostenderet. In ipso susceptionis articulo, dum regius apparatus cum exquisitissimis ornatibus obviam venienti procederet, tantus tamque subitaneus imber ingruit, ut totus ille tantae ambitionis ornatus usquequaque dissipatus sit. Verumtamen ubi fugiendo potius quam procedendo in monasterium veritum est, magnifice susceptus est, ut papam quidem decuit, non tamen ut imperator voluit. Alias vero quam incomparabili apparatu tractatus sit, sicut supra modum fuit ipsa in re, ita longum est referre. Hoc tantum veritate ipsa non invidente licet dicere; nihil tam magnificum fuisse, quo devotionis suae multitudinem pro desiderio suo posset ostendere.

40. Paucis itaque interpositis diebus, autumnali venatione, gratissimo utique sibi occupatus studio in nemore Hart nuncupato, ultimam valitudinem incidit, et medicis desperantibus, ingravescente infirmitate 3. Non. Octobris rebus terrenis exemptus, ad interminabilia coelestis regni gaudia, ut vere credimus, est translatus. Et quidni cre-

damus? cum inter innumera virtutis et pietatis opera adprime catholicus fuerit, et in extremis suis ipsum apostolicum sibi utique benignissimum, totque venerabiles episcopos aliosque sacerdotes praesentes habuerit; quibus et confessionem fecit et a quibus indulgentiam accepit, quosque devotissimos pro se intercessores habuit. Quem vero ex aqua dumtaxat et Spiritu sancto renatum et in fide catholica defunctum non salvarent tot 5 tantaque orationes et elemosinae, quae diem sepulturae eius praecessisse feruntur? Deportatus itaque a Saxonia usque ad Renum, Spirae in monasterio sanctae Mariae iuxta
 Oct. 29. patrem suum et matrem sepultus est 23° obitus sui die, 5. Kalend. Novembr. quo et natus est die, disponente hoc et egregio papa et Agnete imperatrice, dudum augusta, nunc vidua, ut, quo die exivit de utero carnalis matris, eodem reconderetur in gremium 10 terrae communis, scilicet mortalium omnium matris.

41. His ita transactis, dispositisque laudabiliter regni negotiis, Romam hie! nunquam reversurus rediit, et apud Arithium Tusciae civitatem 5. Kalend. August. immatura 1057. morte vitam finivit presentem, et ad gloriam proventus est indeficientem. Huius venerabile corpus cum nostrates ad Eystetensem toparchiam perducere vellent, in via per 15 dolum a Ravennatibus inhumanissime spoliati sunt, et sepulto tam glorioso papa foras muros Ravennatis urbis in basilica sanctae Mariae, ad similitudinem Romanae Pantheon formata^a, piissimo desolati domino, summa onerati tristitia repatriare contendunt. Qui-
 Aug. 20. bus ex meridiana parte descendentibus, eadem hora septentrionalem aperte Gundechar iam designatus episcopus descendit; et illis pro amisso lugentibus domino, iste pro 20 adepto laetatus est episcopio. De cuius electione, investitura, intronizatione consecrationeque secundum descriptionem ab ipso factam supra iam diximus. Qui mox ut ordinatus est, cum domum sancti Willibaldi ab orientali parte dirutam invenisset, quod antecessor suus quorundam pravo consilio persuasus parvo ante obitum tempore iussit fieri, causa tamen meliorandi, nihil impensius maturandum credit, quam ut dirutam 25 reedificaret et reedificatam basilicam dedicaret. Inter haec primum pascha suum mirabili ambitione celebravit, vocato ad se cognato et coepiscopo suo Egilberto Pataviensi et aliis multis tam comprovincialibus quam militibus suis et cetera^b

a) formate cod. et excerptor. b) hic desinit codex versus finem paginae, in sequenti chartam Ottonis regio subiciens. Neque quae excerptor post haec de Gundecharo habet paucissima, ex nostro sumta esse possunt.

M A G. A D A M I
 GESTA HAMMENBURGENSIS ECCLESIAE
 PONTIFICUM

EDENTE V. CL. IO. M. LAPPENBERG I. U. D.
 REIPUBLICAE HAMBURGENSIS TABULARIO.

Paucissimi sane sunt inter medii aevi historicos, qui rerum traditarum gravitate, perspicuitate, iudicii ingenuitate, fontium scriptorum cognitione, sermonum ore traditorum accurata perceptione ita emineant, ut Adamus, magister scholarum Bremensis. Accedit quod archiepiscopatus Hammenburgensis et regnorum huic
 10 *dioecesi subiectorum, quorum ille historiam tradit, septentrionalium annales omnino fere desiderantur. Adamo soli id debemus, ut notitiae, quae de populorum septentrionalium rebus gestis passim apud auctores varios reperiuntur aut ex eorum poematis hauriuntur, annis certis tribui et historiae usui inservire possint. Quid quod multa alia de rebus Germanicis et Slavicis scitu dignissima, necnon de*
 15 *Britannia et Hibernia haud contemnenda meminit. Vix igitur sunt chronica huius temporis, quorum textus aequae ac indagatio fontium, quibus superstructa sunt, opera diligentissima tam digna videantur, quam Mag. Adami gesta pontificum ecclesiae Hammenburgensis.*

Ita inscribi libros, quos iam nunc curis nostris edituri sumus, tradidit nobis
 20 *Helmoldus¹. Ex ipso opere eiusque praefatione illud tantum discimus, scriptorem fuisse canonicum ecclesiae Bremensis nomenque eius incipere a litera initiali A. Eum ex Germania superiori, i. e. ex Saxonia superiori, oriundum fuisse, iam ex vestigiis dialecti eius coniecit auctor scholii 145. l. IV. c. 35. Archiepiscopus Adalbertus, ortus domo comitum de Wettin, e regione natali sua*
 25 *viros plurimos ecclesiae literisque utiles Bremam accersivit. Plurima quae Adamus noster de Magdeburgo profert, per se haud plane necessaria, coniecturam fulcire videntur, Adamum in scholis monasteriorum in hac civitate sive prope illam literis imbutum fuisse. Anno 24. archiepiscopatus Adalberti, qui incepit a 16. die m. Aprilis anni 1068, Bremam venit², ubi inter canonicos*
 30 *huius sedis cathedralis receptus est. In charta archiepiscopi iam dicti, data anno*

1) Chron. Slavic. l. I. c. 14: Testis est magister Adam, qui gesta Hammenburgensis ecclesiae pontificum disertissimo sermone conscripsit. 2) V. infra l. III. c. 4. 53.

1069. Jun. 11. eum munere magistri scholarum insignitum inter testes post decanos et ante presbyteros collocatum invenimus³. Paulo post regem Danorum Svend Estrithson adiit, in Selandia, ut videtur, morantem, qui benignissime eum excepit et circa terrarum aquilonarium situm et historiam plurima docuit⁴. Post mortem Adalberti pontificis opus suum de gestis pontificum Hammenburgensium exorsus est, quod, ut ex epologo v. 52 sqq. effici posse videtur, circa annum 1075 absolvit. Etenim illud ante annum emortualem regis Svend, scilicet 1076, factum esse docent quae leguntur verbis l. II. cap. 24: „Rex Daniae, qui hodieque superest“ et cap. 26: „qui nunc in Dania regnat Svein.“ Quam diu in officio scolastici Bremae permanserit, non constat: cum de scolasticis Bremensibus huius temporis nil inveniamus usque ad Vicelinum, postea Wagriae apostolum, qui hoc munere circa annum 1125 functus est. Nec liquet usque ad quem annum vixerit; quamvis obitus Magistri Adami in diptycho Bremensi ad 12. d. m. Octobris adscriptus sit⁵. Traditur Adamus conventui in Ramesloh silvam quandam donasse ibique sepultus esse⁶. Iterata huius conventus commemoratio certe praedilectionem quandam Adami prodere videtur⁷.

In fontes historiae Adami inquirenti⁸ mox apparet, perquam diligentissime eum quum ecclesiae suae chartis et documentis usum fuisse, tum antiquiores, rerum tradendarum auctores omni cum cura consuluisse, multosque scriptores etiam Romanos et recentiores, inveniendi quicquam spe atque studio motum, perscrutatum esse⁹. Citat chartas in scriniis vel chirographa in archivis ecclesiae suae¹⁰, privilegia Romanorum¹¹ sive Romanae sedis¹², papae¹³, necnon praecepta imperatorum et regum¹⁴. Praeter ipsa documenta laudat Adamus librum donationum sive traditionum ecclesiae Bremensis, in quo praeter diplomatum copiam alia quaedam de eius historia iuribusque extitisse videntur¹⁵. Librum quoque fraternitatis Bremensis memorat in scholio 42. Versus etiam quosdam offert ex antiquioribus ecclesiae libris¹⁶. Opera historica, quae Adamus noster tum excerpsit, tum citavit, sunt haec: Einhardi vita Karoli Magni¹⁷, eiusdemque historia vel scripta¹⁸; liber quem vocat Einhardi Gesta Saxonum¹⁹; Einhardi annales, Fuldenses vulgo dicti²⁰, qui ex Historia quam vocat Francorum²¹ usque ad annum 911 perducta ei innotuisse videntur; Annales Caesarum²²; Gregorius Turonensis²³, fortasse in epitome Fredegarii; Gesta Francorum²⁴; Gesta Anglorum; Computus a Corbeia delatus qui a nostratibus Fasti Corbeienses inscribitur²⁵; Gesta S. Bonifacii²⁶; Vita S. Willibrordi²⁷; Anskarii liber vitae et actuum S. Willehadi²⁸; Alfridi vita S. Liudgeri²⁹; Gesta, vita s. actus S. Anskarii³⁰; Gesta, vita s. liber vitae S. Rimberti³¹; Bovo, abbas Corveiensis, de actis sui temporis³²; Rhabani scriptum quoddam, quod Capitulum vocat³³. Memorat etiam acta conciliorum quorundam in Germania, videlicet Triburii, Altheimii, Moguntiae habitorum³⁴.

3) Hamburg. Urkundenbuch ed. Lappenberg, Tom. I. Nr. Cl. 4) V. l. III. c. 53; conf. l. I. c. 50. 5) Vaterl. Arch. 1835. p. 304. 6) Von Seelen apud Pratzje Bremen und Verden T. VI. p. 477. 7) lib. I. c. 25. 8) Fusius haec omnia tractavimus in Archiv für ältere Deutsche Geschichtskunde. Tom. VI. pag. 766—892. 9) Comperitum est nobis ex multa lectione veterum. L. l. c. 3. 10) l. II. c. 5. Schol. 49. 11) Praefat. l. I. c. 23. 12) l. I. c. 5. Schol. 5. 13) l. I. c. 3. 14) l. I. c. 18. 51. l. II. c. 1. 3. 21. Schol. 49; conf. etiam notata ad l. III. c. 25. Schol. 6. 15) l. I. c. 40. 16) l. I. c. 24—26. 28. 32. 36. 41. 42. 73. l. III. c. 22. l. IV. c. 21. 25. 37. 38. 17) l. I. c. 1. 18) l. I. c. 1. 19) l. I. c. 3—5. 9 sq. l. II. c. 16. l. IV. c. 10. 12. 13. 20) l. I. c. 34. Conf. Archiv l. I. pag. 772 sq. 21) l. I. c. 12. 16. 17. 30. 39. 40. 22) l. I. c. 40. 23) l. I. c. 3. Conf. ibid. c. 9. 24) l. I. c. 39. 25) l. I. c. 37. 47. 53. 56. 26) l. I. c. 11. 27) l. IV. c. 2. l. I. c. 17. 28) l. I. c. 14. 29) V. ibid. not. et Schol. 4. 30) l. I. c. 15—26. l. IV. c. 1. 26. 31) l. I. c. 37—47. 32) l. I. c. 41. 33) l. I. c. 24. 34) l. I. c. 51. 55. l. III. c. 28. 18. 29. 51. 52. Schol. 34. Vide etiam l. I. c. 47.

*Canones passim allegantur*³⁵. *Epistolis quoque nonnullis usus est, ut Anskarii, 35 Alexandri papae II, Adalberti archiepiscopi*³⁶.

Auctores classici Romani nonnulli scolastico nostro Bremensi probe noti fuerunt saepissimeque ex eorum scriptis centones in eius sermone reperiuntur. 5 Graece autem doctum fuisse Adamum non constat, quamvis saepe usurparit vocabula Graeca in linguam Latinam recepta, e. g.: proselita pro advena Prooemio; acephalus III, 14. schol. 16; cenodoxia III, 2; gigas IV, 40. giganteus II, 22; gnatho et pantomimus III, 38; trigonus I. I. c. 1; orthodoxus I, 29. IV, 41; parasitus III, 38; toparchia III, 25; ypocrita III, 35; celeuma IV, 39; zelare 15 II, 53; abyssi baratrum IV, 38; abyssus, chaos et euripus ibid. c. 39; gaza ibid. c. 40; macrobii ibid. c. 19. Poetarum opera, quorum versus citantur, sunt Virgilio Aeneis³⁷ et Georgica³⁸, Horatii Lyrica, Sermones et Epistolae³⁹, Lucani Pharsalia⁴⁰, Iuvenalis Satirae⁴¹, itemque Persii⁴². Noti ei fuisse videntur Ciceronis libri de finibus⁴³ et Somnium Scipionis⁴⁴. Nullius tamen 15 opera saepius manibus versavit quam Sallustii, ex quo noster, hac in re similis Widukindo et Lamberto Hersfeldensi, et totas sententias depromsit et saepenumero locutiones breviores in textum suum recepit⁴⁵. Laudantur Macrobbii libri in 20 Somnium Scipionis⁴⁶, Orosii Chronica⁴⁷, Solini polyhistor⁴⁸, Marciani Capellae libri de Geometria in eiusdem opere de nuptiis Philologiae⁴⁹. Citantur quoque Bedae Venerabilis libri de temporum ratione et de rerum natura⁵⁰, et sancti patres Ambrosius⁵¹, Hieronymus⁵², Gregorius⁵³; Historia ecclesiastica tripartita, quae Cassiodoro ascribi solet, laudatur⁵⁴; Pauli Diaconi quoque historia, ut videtur, Adamum non latuit⁵⁵. Minime vero Adami fontibus annumeranda sunt 25 Sigeberti Gemblacensis Chronicon et liber de pontificum Romanorum vitis Liutprando vulgo adscriptus, quippe quae opera post Adami scholastici tempora composita sunt⁵⁶. Refertur est praeterea Adami sermo locis e scriptura sancta depromtis. Ad carmina historica seu Teutonica seu populorum septentrionalium non attendebat⁵⁷.

Praeter chartas et scripta, quae evoluit, Adamus consuluit quos testes fide 30 dignos de rebus gestis et de terris et moribus populorum dioecesi Hammenburgensi subieclorum invenire potuit. Quorum nemo erat gravior quam rex Danorum iam supra laudatus Svend Estrithson. Praeterea provocat ad Adalbertum archiepiscopum⁵⁸, ad episcopum quendam Danorum⁵⁹, ad nobilem quendam de terra Nordalbingorum⁶⁰, ad comites episcopi Adalwardi iunioris, aliosque⁶¹. Plurima 35 haud dubie cognovit ex Guilielmo, episcopo Selandiae, regis Kanuti Magni quondam cancellario, et ex Adalwardo seniore, decano Bremensi, episcopo quondam Gothorum in Sueonia. Patrum relationem saepius laudat⁶². Nonnunquam 62

35) I. I. c. 26. I. III. c. 32. 56. 36) I. I. c. 35. c. 7. 19. 21. 25. 26. (34.) 35. Schol. 132. 49) I. IV. I. III. c. 16. 70. Schol. 70. (I. IV. c. 43.) 37) Praef. I. II. c. 12. 19. 34. 39. 50) I. IV. c. 35. 40. Bedae c. 1. 15. 19. 58. 60. 67. 78. I. III. c. 3. 16. 31. 62. Historia eccl. Anglorum exscribitur in scholio 20. 64. 68. I. IV. c. 38. 39. 36) I. I. c. 65. I. IV. c. 51) I. I. c. 41. 52) I. I. c. 63. 53) I. IV. c. 42. 20. et Schol. 129. 39) Prolog. I. II. c. 21. I. III. 54) I. II. c. 48. 55) I. I. c. 3. I. IV. c. 39. Schol. c. 9. 61. Schol. 118. 149. Epilog. v. 8. 40) I. I. c. 123. 139. 56) Schol. 11. 21. 22. 33. conf. Var. 2. 30. I. II. c. 25. 76. I. III. c. 13. 16. 37. I. IV. lect. ad I. I. c. 52. 57) Quae dicit Adamus I. IV. 45 c. 21. 32. 40. 42. Schol. 127. 41) I. I. c. 44. c. 16. de cantilena quam rex Svend ipsi recitavit, I. III. c. 37. 64. 42) I. III. c. 61. 43) I. III. c. 27. plane aliud sibi volant, ut et voce recitare Adamus saepe de auctoribus suis utitur. Vid. I. I. c. 44) Praefat. 45) I. I. c. 3. 59. I. II. c. 5. 55. I. III. c. 1. 25. 26. 30. 33 bis. 34. 35 bis. 36 bis. 54. I. II. c. 19. 24. 28. I. IV. c. 17. 19. 25. 39. 38. 46. 55 bis. 56. 57 ter. 61. 62. 70. (I. IV. c. 46.) Schol. 119. 58) I. III. c. 2. 15. 46. 55. I. IV. c. 30. Schol. 127. 46) I. IV. c. 40. 47) I. I. c. 3. 39. 59) I. I. c. 59. 60) I. III. c. 21. 61) I. IV. I. IV. c. 21. conf. c. 34. 48) I. II. c. 19. I. IV. c. 29. 62) I. II. c. 10. 31. 44. 46.

⁶³ se ipsum quoque testem affert, qui ea quae narrat aut viderit⁶³ aut ab aliis
⁶⁴ ipse acceperit⁶⁴.

Adami orationem vix laudibus efferendam duxerim. Sermo eius Latinus maxima difficultate laborat. Iisdem vocabulis et formis dicendi saepissime utitur non semel in capite eodem vel statim subsequente. Huius rei exempla ⁵ pauca afferamus: adsciscere ad suam familiaritatem l. III. c. 35. 37; fremens oceanus l. IV. c. 30. 34; acceptus omnibus seu populo l. I. c. 17. l. II. c. 45. 57. 73. 74; principibus l. II. c. 65. Deo et hominibus l. II. c. 34. Angustiae multiformes l. III. c. 61; emergentes l. III. c. 4; angustiarum laquei l. III. c. 48; constringere tanta (magna) virtute l. II. c. 5. 53; potestate l. III. c. 33; potentia ¹⁰ l. IV. c. 22; compertum est nobis l. I. c. 3. l. III. c. 26. 57. 68 (l. IV. c. 38.); habeo l. IV. c. 30 f.; decens honor l. I. c. 20. 64. l. II. c. 59. l. III. c. 70 (l. IV. c. 44.); forte et iustum imperium l. III. c. 21; fortissimus et iustissimus imperator ibid.; iudex iustus, fortis l. II. c. 42; funditus excidere l. III. c. 50 bis; extinguere l. II. c. 2; diruere l. III. c. 3; interficere l. III. c. 48; amovere l. II. c. 46; abii- ¹⁵ cere l. II. c. 77; pristina libertas l. I. c. 13. l. II. c. 9. l. III. c. 5. 33; ingens gloria l. II. c. 67; honor l. III. c. 14. l. IV. c. 35; amor ibid. c. 21; veneratio l. III. c. 68 (l. IV. c. 38.); luctus l. II. c. 78; exercitus l. III. c. 21; factum l. IV. c. 26; multitudo l. III. c. 36; auri pondus l. II. c. 27; lucrum l. II. c. 9; ingentes divitiae l. III. c. 27. 35; gratiae l. I. c. 18; ingentia signa l. III. ²⁰ c. 61; munera l. II. c. 56; pestifer morbus l. II. c. 67. Schol. 51; invectio l. III. c. 39; consuetudo l. IV. c. 8; mulierum vinculum Schol. 77. Insignia virtutum l. IV. c. 9; morum ibid. c. 30; in moribus ibid. c. 35; operis l. II. c. 68. Vela torquere l. IV. c. 32; pandere l. II. c. 50. l. IV. c. 36; tendere l. II. c. 19. l. IV. c. 39. Victor et victus occubuit l. I. c. 40; decessit l. II. c. 21; prosperis ²⁵ succedentibus l. II. c. 8. l. III. c. 11. 58; legatio gentium prosperis semper est aucta incrementis l. III. c. 17 f. l. IV. c. 41. Ulla vix voce saepius utitur quam verbo deridendi et substantivo derisio seu ludibrium, id quod ex moribus temporis eius explicandum videtur. Ita derideri l. I. c. 46. l. III. c. 42. 50; derisioni habere l. III. c. 47. 55; in derisionem habere l. III. c. 50; in derisione habere ³⁰ l. III. c. 48; derisui habere l. III. c. 42; deridere l. IV. c. 34; ludibrio habere l. I. c. 41. 55. l. II. c. 29. 45; ad ludibrium ducere l. III. c. 50; exponere l. II. c. 59; servare l. II. c. 41; post multa ludibria l. II. c. 60.

Saepissime inveniuntur apud Adamum errores velut pertinexerit l. I. c. 9. pro pertigerit, numerus singularis pro plurali, ut in prooemio: ecce occurrit mihi plu- ³⁵ rima. Genus masculinum pro neutro: de flumine l. I. c. 2. l. IV. c. 1. activum pro deponenti execrare l. II. c. 25; debacchare l. I. c. 41. Modus indicativus pro coniunctivo saepissime; coniunctivus pro indicativo. Neque casuum neque praepositionum vim intellexit, veluti: largitas peregrinorum, pro: in peregrinos l. III. c. 65; prudentia et fortitudine praedicandus l. III. c. 18. pro: ⁴⁰ propter prudentiam etc. Male interpretatus est vocabula nonnulla, veluti: occasus fluminis pro: ostio l. I. c. 2; vocabulum pro: nomine l. I. c. 3; conversus pro: divertens l. III. c. 10. l. IV. c. 3; discedere pro: decedere l. III. c. 33; luere periculum l. III. c. 22; corripere de rapina l. II. c. 66; considerari l. I. c. 1. Verba et dicendi formulae, quae vix apud alios auctores inveniuntur, veluti: ad- ⁴⁵ gloriare l. III. c. 38; plenarius l. I. c. 11; articulum convertere l. IV. c. 20; compaginare historiam l. III. c. 70; pugnare conatibus animi et sumptum l. III.

⁶³ l. III. c. 63. 69. ⁶⁴ l. II. c. 32. 44. 58. 60. 67. l. III. c. 57. 60.

c. 9; exaggerare parricidium l. II. c. 26; inaccessus paludibus l. IV. c. 18. Schol. 3; indeficinus l. II. c. 78; inexpugnabile consilium l. III. c. 30; litteralia studia l. II. c. 64; malepotens l. II. c. 67. l. III. c. 65; pavorabile l. III. c. 61; occasio locorum se praebet l. II. c. 15. l. IV. c. 10; putari alicui ibid. c. 40; subterrare l. II. c. 66; succedere in sceptrum l. II. c. 54; triumphare aliquem proelio l. I. c. 58; vocalitas l. III. c. 26; manens l. II. c. 8. Germanismi apud eum non desunt, velut: in animo gerere l. III. c. 17. „im Sinne führen“; colligere ad se ibid. „an sich knüpfen“; fieri extra „herausgeschafft werden“ l. III. c. 29; iuxta esse „bei einander sein“ l. IV. c. 28; malle „gerne mögen, wollen“ l. I. c. 17. l. II. c. 26. l. III. c. 8. 23. 60. 70. (l. IV. c. 46.); subsistere ante impetum, „vor dem Angriff Stand halten, still stehen“ l. I. c. 44; levare castellum „eine Burg errichten“ l. III. c. 36; opis molem l. III. c. 4.

Libri Adami Bremensis haud diu ignoti remanserunt. Quam plurimum eis usi sunt Annalista Saxo, Anonymus Roskildensis, Helmoldus, auctor vitae Meinverci episcopi Paderbornensis, Snorri Sturleson, auctores fragmenti de Haroldo Blacand et Svend Tveskiaeg, Sagae de Olavo Tryggvason, Annalium regionum Islandorum, fragmenti veteris Islandici historico-geographici; Albertus abbas Stadensis, Historia archiepiscoporum Bremensium, Historia gentis Danorum usque ad annum 1288, quae Erico regi tribuitur, Annales Esromienses, Hermannus Cornerus, Albertus Cranzius⁶⁵.

Quamvis magna operum Adami nostri iam apud historicos seculi duodecimi fragmenta excerpta reperiantur, nullus tamen exstat codex Gestorum eius seculo tertio decimo antiquior.

1) Nullus codicum Adami gravior illo, qui quondam Salisburgi, nunc asservatur in bibliotheca palatina Vindobonensi sub Nr. 413. inscriptus 83 foliis pergamenis numero distinctis. Inscribitur: Mappa terre Saxonie et Chronica Saxonum. Item diverse forme literarum. Pertzius noster, cui collationem huius codicis diligentissimam debemus, descriptionem eiusdem dedit valde accuratam⁶⁶. Nil habet tamen praeter quaedam de Arnolde et Thietmari comitis filio l. III. c. 8, versum Virgilii l. III. c. 64, et passim pauca verba veluti l. III. c. 32. 38, quae in codicibus ceteris non reperiantur, seu in textu seu in scholiis; plurima tamen ei desunt, quae ipse Adamus aut auctor aliquis fere coaevus addidit⁶⁷. Scholia huic codici desunt, quamvis eorum materia et ipsa verba saepius in textu reperiantur. Quamvis argumento hoc probari non potest codicem Vindobonensem e manuscripto emanasse antiquiori, quam manuscripta fuerunt, e quibus iam Annalista Saxo et Helmoldus scholia illa descripserunt, et quamvis codex ille vitis et defectibus quibusdam haud careat, illa tamen suspicio fulcitur bonitate textus. Accedit quod omnium codicum praestantiorum ille solus sit integer. Quare eum recensionem nostrae supponendum esse haud dubitavimus. Hunc vero codicem Adami inter eos quos superstites habemus ad autographum proxime accedere, facile probari potest ex melioribus, quas ille solus habet, lectionibus, v. c. l. II. c. 3. Harit vel Haredum; c. 5. ubi Bruno recte dicitur confrater Ottonis; c. 29. nimisque infelix; c. 48. epulis; c. 52. Guduin . . ducis; c. 55. firmius coalesceret; l. III. c. 37. pro denario; c. 42. otium terebat; l. III. c. 42. Belo; c. 51. in Gallia; c. 63. gemitibus; l. III. c. 55. nomen Dedonis. Illud tamen non ipsum auctoris autographum reputandum esse, patet ex plurimis lacunis et mendis, quae non nisi vitio scriptoris

65) Plura de historicis, qui Adamum nostrum secuti sunt, vide Archiv I. I. pag. 827—836. 66) Archiv T. III. p. 650—667. Conf. ibid. T. VI. p. 836 sq. 67) Archiv T. VI. p. 877 sq.

debeant, veluti l. I. c. 8. ter; c. 6. cum aut — rebus; c. 28. commendari; c. 29. invidiam — regnum et nuncios; c. 31. crudelem — reddidit; c. 49. visum — forte; c. 52. annus et dies Adalgarü erroneus; c. 53. dux; lib. II. c. 21. regibus Francorum et obediens; c. 43. Bennonis; c. 47 seq. Chunt; c. 52. Guduin — ducis; c. 55. nec cessavit — imperio; l. III. c. 15. Et primo — Anund. Tota sententia, quae l. III. c. 37. in codice I desideratur, in autographo deesse non potuit, ut ex sequentibus: Ita pugnans contra naturam patriae, facile intelligitur. Lib. III. c. 70. quo describitur pro de quo scribitur etc. Confer quoque l. I. c. 4—8 et 15, ubi plura ex Translatione sancti Alexandri in ceteris codicibus accuratius descripta leguntur quam in codice Vindobonensi.

1b) Codex Vaticanus Nro. 2010, scriptus 86 foliis pergamenis anno 1451, codicis Vindobonensis apographum videtur⁶⁸.

2) Codex Gudianus Nr. 83, nunc in bibliotheca Guelferbytana, anno 1706 ex bibliotheca Marquardi Gudii⁶⁹ in bibliothecam Helmstadiensem delatus, 49 foliis papyraceis in fol. a Dano quodam, ut videtur, scriptus, tum Gesta pontificum Hammenburgensium, tum maiorem partem libri de Situ Daniae amplectitur. Desunt sex folia, ut manus recentior quaedam annotavit. Capitula habuit 252 divisione in libros carentia, ut ex indice libro praefixo videri potest; quorum 207 tantum adsunt. Codex saeculo XV. oriundus, paginas habet in duas columnas dispartitas 37—43 linearum, inscriptiones, literas initiales numerosque capitulorum rubro tinctos. Ad Vindobonensem codicem hic quam proxime accedit; attamen non pauca in textu habet, quae illi desunt, praeter scholia plurima. Illa reperiuntur l. I. c. 2. 3. 15. 17. 20. 33. l. II. c. 10. 22. 23. 26. 27. 30. 34. 38. 52. 59. 74. (bis) 75. (bis) 76. 78. l. III. c. 33. 36. 41. 44. 45. 68. 70. necnon tota capitula nonnulla in fine adduntur. Rem nonnulla in l. IV. c. 16. 20. 24. et ut videtur c. 26. 35. 38, totumque caput 40.

2a) Codex chartaceus bibliothecae regiae Havniensis, in collectione regiae vetustiore Nr. 1175⁷⁰: Adami Bremensis historiae ecclesiasticae apographum saeculo XVI sive XVII scriptum, variis locis a manu fere coaeva emendatum.

3) Ex egregio quodam Adami nostri codice membranaceo a Dano quodam scripto, reperto a Mag. hvaro Bartolino in libris monasterii Soroe in Selandia Andreas Vedel (Velleus) Gesta pontificum Hamnaburgensium in quatuor libros dispartita anno 1579. typis expressit. Qui codex librum etiam de Situ Daniae amplectebatur, de quo vide infra sub Nris. 8 et 8b. Delatus est postea in bibliothecam universitatis Havniensis⁷¹, ubi in incendio anni 1728 cum aliis eiusdem cimelii interiiit. Asservabatur ibidem in capsula Ambrosii, parte prima, ordine primo, inscriptus: Gesta pontificum Bremensium est nomen istius libri. Scholia plurima in hoc codice reperiuntur, quae in codice Guelferbytano, attamen abbreviata. V. Schol. 48. 53. 55. 56. 91. Alia plane desunt, veluti 43. 45. 61. 62. 68. 77 etc.

4) Codex bibliothecae regiae Havniensis membranaceus, in collectione vetustiore Nr. 2296, elegantissime scriptus saeculo XIII. Quaternionis noni folia quaedam desunt, quare capita tantum 229 amplectitur⁷². Saeculo XVI. Hamburgi invenimus eum apud Ioachimum Mollerum, Consulem (+ 1558), eiusque filium Ever-

68) Pertz in Archiv. T. V. pag. 153—155.

69) Ca-

talogus librorum venundandorum Marquardi Gudii,

Kilon. 1706. pag. 546 sub Nr. 19.

70) Archiv. T. VI. p. 854. T. VII. p. 155 et 451.

71) A. H.

Lackmann de codice biblioth. Academiae Havniensis

membranaceo, in quo Adami Bremensis opera inscripta

fuere, dissertatio critica literaria, Kiliae 1746. 4°.

72) Archiv. T. VI. p. 843 sq. T. VII. p. 449 sq.

hardum, proconsulem (†1588), quorum nomina folio primo inscripta sunt. *Idem videtur esse manuscriptum quod Sperlingius MS. Hamburgense Scheliorum vocat*⁷³. Anno 1746 *Michael Richey, professor gymnasii Hamburgensis* (†1761), illud tenuit, nomenque suum illi folio inscripsit, cuius ex libris in manus *F. C. Sevelii, regi Danorum a consiliis, pervenit, apud quem Langebekius eo usus est*⁷⁴. Post *Sevelii mortem anno 1781 bibliotheca regia Havniensis hunc codicem acquisivit*⁷⁵.

In hoc codice et proxime sequenti textum ab eo quem codices modo dicti praebent plane discrepantem invenimus. Verborum constructio non tantum saepissime immutata est, sed ea quae Adamus ex scriptoribus antiquioribus deprompta affert, cum ipsius verbis confunduntur, totusque textus secundis nec tamen doctis curis editus videtur. Recensio haec Alberto Stadensi iam prae oculis fuit, ut ex eius excerptis elucet, qui et ipsa scholia 21, 22 et 33. transscripsit, quae ex chronico Sigeberti Gemblacensis hausta manus secunda codici nostro adiecit. Hanc autem recensionem Adamo non deberi, vel maxime inde patet, quod nec in ea nec in dedicatione nec in epilogo omnimodo ad eventus recentiores seu recensionem novam alludatur.

5) Simillimus huic codici fuit ille, quem *Erpoldus Lindenbruch in bibliotheca Henrici Ranzovii, Holsatiae producis, Breitenbergi invenit et anno 1595 edidit. In 251 capita fuit dispersitus. Qui, nisi idem fuit atque antecedens, deperditus est.*

6) *Optimae notae fuit codex saeculi XI. s. XII. ineuntis, cuius fragmenta, quondam in bibliotheca Isaaci Vossii Nr. 206, nunc in bibliotheca universitatis Lugdunensis, inscripta M. L. Lat. Voss. Q. 123. asservantur. Leguntur in his foliis, quorum octo tantum exstant 1) L.H. c. 8 usque ad capitis 13. verba: ingreditur Britanniam; 2) Descriptio insularum aquilonis. Plura ibidem reperiuntur scholia, quae codici Vindobonensi desunt*⁷⁶. *Plurima in hoc codice sunt aut abscissa aut illegibilia; quae tamen saepius coniectura suppleri possunt, ideoque literis cursivis distincta a nobis addita sunt.*

7) *Exemplar Descriptionis insularum aquilonarium, saeculo XVI. descriptum, exstat in bibliotheca Hamburgensi Fol. Nr. 22. p. 1—18. Textus nonnunquam Vindobonensi codici tantum similis; ceterum naevis quam plurimis scatelet. Collationem huius manuscripti cum editione patris sui instituit Fridericus Lindenbruch, quam Staphorst in historia sua ecclesiastica Hamburg. T. I. p. 363—370. prelo subiecit. Quum tamen collatio ista valde negligenter facta sit, manuscriptum nonnunquam numero 7a, illam vero numero 7b. distinximus*⁷⁷.

7c) *Manuscripti praedicti exemplar videtur esse illud, quod octo foliis chartaceis scriptum saec. XV., exstat in veteri collectione regali Havniensi Nr. 718.*⁷⁸, quondam in bibliotheca Gottorpiana.

8) *Numero hoc separato insignivimus codicis Sorensis sub Nr. 3. descripti partem ultimam sive Descriptionem Aquilonis, quam Velleus typis non expressit. Collationem huius libri cum editione Lindenbrogii instituerat Arnas Magnaeus, bibliothecarius Havniensis, quam Lackmannus in dissertatione supra laudata pag. 33—36 typis excussit. Proxime accedit hic codex ad Guelferbytanum.*

8b) *Collectio nova regia Havniensis Nro. 139. 12 folia chartacea ex*

⁷³) apud E. I. de Westphalen Mon. ineditor. T. II. p. 666. i Kiøbenhavn p. 220. ⁷⁶) Archiv T. VI. p. 847 sq. ⁷⁴) Scriptor. rerum Danic. T. I. p. 52. ⁷⁵) Werlauf ⁷⁷) Archiv T. VII. p. 850 sq. ⁷⁸) Archiv T. VI. p. histor. Æstretninger om det store kongel. Biblioth. 854. T. VII. p. 455.

eodem codice descripta habet: Scholia antiqua ad libellum vel descriptionem insularum aquilonarium. Ibiq̄ue additur: „Sequentia scholia mutuata sunt ex Adamo Bremensi MS. in membrana in folio in bibliotheca publica academiae Hafniensis caps. Ambros. par. I. ord. I. num. 3⁷⁹.“

9) Nova collectio regia 4° Nr. 522. Descriptio regionum septentrionalis Daniae, Sueciae et Norwegiae atque insularum adiacentium, hausta ex codicillo vetustissimo Msto. Anno 1685 in Esgr. Angl. Schleswic. 20 fol. Suhnius, cuius hic codex quondam fuit et qui eo translationis Danicae suae huius libri in opere suo: *Historie af Danmark T. IV. fundamentum usus est, ipsi adscripsit verba*: „Apographum hoc est codic. membran. Academ. Hafn.“ Non sine vitii est hic codex, cuius margini scholia addita sunt plura. Lackmann in libello supra laudato pag. 36—39 varias lectiones huius codicis transscripsit.

9b) Codex chartaceus regiae bibliothecae Hannover. Nr. 80. 20 fol. 4° eiusdem codicis, cuius antedictus, apographum vitii scatens.

10) Antiquae collectionis regiae Havnensis codex chartaceus Nr. 719. 16 pag. in fol. manu saeculi XVI. exaratus. Ad codicem Guelferbytanum hic proxime accedit⁸⁰.

Supra iam indicavimus plura in ceteris codicibus reperiri, quae in codice Vindobonensi desunt, tam in textu, quam scholia. Nec in utrisque ceteri codices consentiunt, pleraque tamen antiquissima esse ex eo demonstrari potest, quod apud Annalistam Saxonem, Helmoldum et Albertum Stadensem excerpta legantur, id quod singulis locis adnotare non omisimus. Omnia haec loca in codice Vindobonensi desiderata, quorum nonnulla, velut l. III. c. 15. scriptoris tantum negligentia omissa sunt, ea sunt, quae ab Adamo ipso secundis curis, seu certe ab homine fere coaevo, rerum ecclesiae Hammaburgensis expertissimo inserta videantur. Quare haec loca omnia in textum, uncis tamen inclusa, recipere haud dubitavimus.

Scholia multa ab ipso Adamo codici operis sui in margine addita esse, vir dubium est. Nemo nisi ipse Adamus in schol. 65. loqui potuit: sicut prius (sc. l. II. c. 52.) diximus; schol. 119. haec et supra (sc. l. III. c. 15.) diximus et ipse Adalwardus episcopus recitavit coram nobis. Idem etiam ostendere nobis videntur verba scholii 73: ut arbitror; schol. 77: audivimus Adalbertum; schol. 78 et 81: noster pontifex; schol. 131: nostro archiepiscopo (sc. Adalberto); schol. 137: apud nos defuncto; schol. 122: nostrae sedis confessores; schol. 136 et 141: Archiepiscopus sc. Adalbertus. Adde quod in scholiis 5, 6, 7, 34, 38, 48, 49 et 61 privilegiorum et documentorum ecclesiae Hamburgensis expressa fit mentio. Antiquissima esse etiam scholia 135 et 138 ex ipsis patet verbis. Scholia nonnulla scilicet 23, 27, 89, 120, 137, 140 ipsis verbis aut paululum mutatis in codicis Vindobonensis ipso textu leguntur; duo priora etiam in textu codicum Guelferbytani et Sorensis, tria ultima etiam in textu codicis Lugdunensis. — Schol. 69. in codicis Sorensis textu l. III. c. 17, scholion 61. in codicis Guelferbytani textu l. III. c. 7. leguntur.

Quamvis certissimum videatur non omnia scholia Adamo, neque uni omnino auctori deberi, cum in nullo codicum omnia eademque reperiantur, paucissima tamen sunt, de quibus pro certo constat, ab Adamo ea scripta non esse. Haec sunt scholia 21, 22 et 33, quae a Sigeberti Gemblacensis chronico deprompta esse apparet, nec non scholion 144 de ipsius Adami nostri dialecto⁸¹.

79) Archiv T. VII. p. 454. 80) Archiv T. VII. p. 453. 81) Fusius de his egi Archiv T. VI. p. 870—879.

Pauca dicenda sunt de divisione librorum Adami, cum nullus codicum praestantiorum cum altero hac parte plane conveniat. Codices 1, 2 et 4. in quatuor divisi reperiuntur libros, nempe Gesta archiepiscoporum Hammaburgensium tres amplectuntur libros, quibus Descriptio insularum aquilonis sub titulo libri quarti adiungitur. In omnibus his codicibus liber primus inscriptione caret; initium vero libri III et IV. versiculo distinguitur in omnibus quos vidimus codicibus; in codice 1. libro II. aequè versiculus talis praefigitur. Qui codex hos libros singulos in singula capita dispersit, l. I. in cap. 65, l. II. in cap. 78, l. III. in cap. 70; quae summam efficiunt 213 capitum; et librum IV. sive de Descriptione insularum in capita 42. Illorum igitur numerus est 213 capitum, omnino autem capita numerantur 255. Numerus capituli 15. in libro II bis repetitur; l. III. cap. 6 et 9. desunt. Superflua et inepta videtur distinctio cap. 10. l. I. Desunt omnino huic codici octo capita, quae in aliis codicibus leguntur, sc. quae infra dicta sunt l. IV. c. 38. 41—46. et Descript. c. 249.

In codice 2. totum opus in capita 252 numeris continuis distinctum est, quorum initium et plerumque etiam contenta in indice operi praemisso recensentur. Liber I habet capita 49; liber II horum numerum continuat usque ad 117, liber III vero usque ad 207. Minime ergo partitio singulorum capitum cum codice primo convenit. Libro secundo inscriptio prorsus deest, libri quarti hic ut in codice 4. inscriptio reperitur eo loco, ubi codex Adami antiquissimus libro tertio finem imposuerat, inter scholia ad calcem capituli 200.

In codice 4. numeri capitulorum omnino desunt. Singulorum capitum ab antea dictis multo tamen diversorum initia literis rubris indicantur.

At codex 5, in aliis codici 4. quam simillimus, quo Lindenbruchius usus est, et ex quo librum de Descriptione insularum primus edidit, totum opus in 251 capita distinxit, ita ut libro I. capita 50, libro II. capita 67, libro III. capita 41, libro IV. vero capita 49 tribuantur, numeris tamen continuis scilicet 207 capitum, quos Descriptio insularum usque ad cap. 251. continuat. Quamvis capitum summa in hoc codice cum codice 2. fere conveniat, eorum initia nunquam differunt, quod negligentiae scriptorum tribuendum videtur. Codicis Guelferbytani caput 43. hic in duo capita est distinctum, caput 51. vero in hoc codice 5. bis est adscriptum, caput 228. vero amplectitur codicis 2. capita 228 et 229.

Codex tertius, cui, sicut Velleus typis eum mandavit, liber de descriptione insularum defuit, Gesta archiepiscoporum Hammaburgensium omnium codicum solus in quatuor distribuit libros. Librorum I et II. partitio cum codicibus 1. 2 et 4. convenit; ea vero capita, quibus in his liber tertius continetur, in illo in libros III et IV. sunt dispersita. De distinctione autem capitulorum tantopere inter se differunt codices, ut ea quae codex 1. habet distincta in 213 capitibus, praeter octo quae huic omnino desunt, et quae in codicibus 2 et 5. in 207 capitibus continentur, apud Velleum in capitula 205, scil. l. I. c. 52, l. II. c. 63, l. III. c. 44 et l. IV. c. 46, distributa reperiantur, multo maiore etiam discrepantia in singulorum capitum initiis.

Constat, opinor, ex iis quae diximus, distinctionem utriusque operis in libros quatuor ipsi Adamo Bremensi deberi, quamquam dubium est, quatenam capitum distinctio ab eo profecta sit. Eam igitur, quam exhibet codex Vindobonensis cum ipsius textu in editione nostra recepimus; subiunximus ei in margine exteriori, uncis inclusam, distinctionem; quam habet editio princeps, scilicet Velleana, et quam omnes post eam editiones et versiones secutae sunt. In margine quoque adscripsimus capitum numeros continuos, qui leguntur in codice Guelf-

ferbyitano, illosque, quos primus dedit Lindenbruchius, ubi cum istis non consonant, uncis inclusimus.

⁸² Primam operis maioris Adami nostri editionem⁸² paravit M. Andreas Severinus Velleus (Vedel), Friderici II. Danorum regis historicus atque sacerdos Ripensis. Titulus, quem libro e codice Sorensi transcripto dedit, hic est: „Historia ecclesiastica, continens religionis propagatae gesta, quae a temporibus Caroli Magni usque ad imp. Henricum III. acciderunt in ecclesia, non tam Bremensi, quam vicina Septentrionali ferme universa! scripta ante annos quingentos, a M. Adamo quodam, loci istius canonico. Nunc recens mendis vindicata, et e tenebris in lucem vocata, studio et opera Andreae Severini Vellei Hafniae. MDLXXIX.“ Et in fine: „Imprimebat Andreas Gutteruitz, ... impensis Balhazari Kars, bibliopolae Hafniensis.“ Sunt schedae sine paginarum numero Rr et d in 4°. Descriptio aquilonis huic editioni deest, quam Velleus ob praematuram uxoris mortem dolore, ut ferunt, correptus omisit. Codex quem secutus est, ille fuit quem supra tertio loco enumeravimus. ¹³

Paucissima huius editionis exempla in Germaniam pervenere, quare iam anno 1595 Erpoldus Lindenbruch, Canonicus Hamburgensis, novam historiae Adami Bremensis editionem paravit, in qua codices Henrici Ranzopii, productis Cimbrici, et Ottonis a During, decani Bremensis, secutus est. Qui codices non solum lectionum varietate et diversa capitulum distinctione ab exemplari Velleano discrepabant, sed et libellum de insulis aquilonis continebant, quem Lindenbruchius tunc primum edidit. Prodiit hic liber Lugduni Batavorum ex officina Plantiniana apud Franciscum Raphelengium in 4°.

Hanc editionem repetivit ipse E. Lindenbruch in libro, quem anno 1609 edidit sub titulo: *Scriptores rerum Germanicarum septentrionalium, forma maxima*. Miror eum hic scholia antiqua omisisse. Et alia insunt huic libro vitia, ex editoris negligentia orta. Quartam editionem Adami nostri curavit Ioachim Iohannes Maderus, rector scholae Schoeningensis. Helmstadii 1670. 4°. Editionem Lindenbruchianam anni 1609 secutus est, additis tamen scholiis editionis prioris. Plurimae vero sententiae et versus in libro suo desunt, qui praeterea plurimis aliis scatet vitiiis typographicis. ³⁵

Cl. I. A. Fabricius novam repetiit editionem *Scriptorum rerum Germanicarum septentrionalium* ab E. Lindenbruchio collectorum. Hamburgi 1706. fol. Sed in textu Adami Bremensis non ipsam editionem Lindenbruchii, sed pessimam Maderi est secutus.

Libellum de insulis aquilonis separatim edidit Iohan. Messenius Holmiae 1615. 4°, qui iterum prelo est subditus in Stephani Iohannis Stephanii *Sylloge scriptorum de regno Daniae*. Lugduni Batav. Elzevir. 1629. 12°.

Adami historiam ecclesiasticam in linguam Germanicam transferre conabatur Erpoldus Lindenbruch. Quae tamen versio typis excusa non est, sicut Gallica versio, quam ante hos quadraginta seu quinquaginta annos quidam de Chastelus, ex urbe Salmurio oriundus, perfecit. Maiorem partem librorum III et IV. Gestorum, quae pontificis Adalberti historiam respicit, in sermonem Germanicum vertit F. B. de Buchholz ad calcem translationis *Historiae Lamberti Scafnaburgensis*. Translationem utriusque operis Adami, quam melius omisset, suscepit quidam C. Miesegaes et vel ipse Bremae anno 1825 typis dedit. Libellum de descriptione insularum aquilonis in linguam Suecicam versum edi-

⁸² De editionibus et translationibus vide plura in Archiv I. I. p. 855 sq.

dit Ioh. Frid. Peringskiöld. *Stockholm 1718; eundemque in linguam Danicam transtulit notisque instruxit P. F. Suhm in opere suo: Historie af Danmark T. IV. p. 490 sq.*

Plurima ad interpretationem Adami Bremensis praesertim saeculo anteedente, saepissime quoque in eius vituperationem, scripta leguntur, quae scriptorum ipsorum tantum ignorantiam circa fontes Adami Bremensis et historiam sui temporis probant⁸³. Optime vero de Adamo nostro meriti sunt: v. Seelen in *Diatribē de Adamo Bremensi*; I. Ph. Murray in *dissertationibus duabus de Descriptione terrarum septentrionalium, impressis in Novis Commentariis societatis reg. scientiar. Göttingen. T. I.*; A. Ch. Wedekind in libro: *Noten zu einigen Geschichtschreibern des Mittelalters*; Iac. Asmussen in *dissertatione de fontibus Adami Bremensis. Kiliae 1834*; Lud. Giesebrecht tum in *dissertationibus suis: „Ueber die Nordlandskunde des Adam von Bremen“ (in histor. u. literar. Abhandlungen der K. Deutschen Gesellschaft zu Königsberg. 1834. T. III.)* et „Zur Beurtheilung Adams von Bremen“ (in *Baltische Studien T. VI. p. 183 seq.*), tum in opere suo: „Wendische Geschichten aus den Jahren 780—1182“; Geyer in *historia Sueciae, et Dahlmannus noster in historia Daniae, quae Norvegiam et Islandiam simul amplectitur.*

Nova operum Adami editio vel maximis propter hoc obstructa est difficultatibus, quod plures eorum recensiones exstant, quarum quamlibet quantumvis a ceteris discrepantem ab ipso Adamo profectam esse vix est quod negemus, quamquam codicum, quos possidemus, nullum ab eo conscriptum esse apparct. Codicem Vindobonensem, qui saeculo XIII exaratus est, Adamo ipsi non deberi iam supra demonstravimus. Codicem Lugdunensem Adami ipsius fuisse haud verisimile est, cum, si res, quae in illis quae vulgo dicuntur scholiis, quibus hic codex prae omnibus aliis codicibus abundasse videtur, traduntur, ei cognitae fuissent, plurima eorum textui ipsi inserere auctor ipse haud omisisset. Minime tamen marginalia codicis Lugdunensis ab Adamo profecta esse pro certo denegari potest, si, ut supra iam monuimus, Nr. 21, 22, 33 et 144 excipias. Neque quicquam in omnibus ceteris scholiis reperitur, quod senioris aevi auctorem indiget. In omnibus omnino apparet auctor, qui in capitulo Bremensi vixit, optime cognita habuit legationis evangelicae in septentrionali Europa fata, haud dubie per Adalbertum iuniorem episcopum, et qui eadem fere litterarum suppellectili, praesertim linguae Latinae et auctorum Romanorum notitia gaudebat, qua Adamus noster. Sunt nonnulla scholia in codice Lugdunensi, veluti Nr. 16, 19, 20, quae in ceteris codicibus frustra quaeruntur. Quae codex Guelferbytanus exhibet scholia, ea omnia in codice A. iisdem fere verbis aut aequae ac scholia margini adscripta aut textui inserta sunt. Codex Sorensis autem nonnulla eorum brevius contraxit, et pauca habet, videlicet Nr. 24 et 34, quae codex A. tantum repetit. Causa vero nulla est, cur omnia scholia, annotatis illis quibus deprompta sunt codicibus, textui codicis Vindobonensis non subiungamus.

Hoc vero fundamento editionem nostram quasi superstruere minime dubitavimus. Cum illo codex Lugdunensis, quantum ex fragmentis eius conicere licet, accuratissime convenit. Hic vel ipsos locos, qui in codice Vindobonensi in ipso textu, apud ceteros vero inter scholia leguntur, et ipse in textu

83) De erroribus chronologicis Adamo imputandis 3. 31. et alibi. Quorum plurimi deprehenduntur in consuetudine quae passim adnotavimus, veluti ad l. I. c. libro IV. Plerumque orti sunt ex fide nimia tributa geographicis aliisque auctoribus Romanis, quos c. 33. 43. Errores geographicos strinximus ad l. I. c. vel ipse nonnunquam male interpretatus est.

habet. Omnium vero codicum Lugdunensem optime descriptum esse, vel probat ipsa lectio l. II. c. 14. Evraccus pro Curaceo. Plura scriptoris vitia tamen ex codicibus 2 et 3, inter se plurimum consentientibus, necnon ex Annalista Saxone emendanda sunt. Quantum hic cum codice Vindobonensi convenit, liquet apud illum ad a. 983 ex verbis: „Heueldi“ et „Wilini.“ Eadem verba: „vel Heruli“ et „vel Walani“ manu secunda superaddita sunt, ut similiter manu secunda in codicibus Vindobonensi et Lugdunensi Adami l. II. c. 18. At codex 4. similiter saepissime attendendus nobis erat, cum, nisi ubi textum pro arbitrio suo scriptor immulavit, ille cum codicibus Vindobonensi et Lugdunensi haud raro magis convenit, quam cum Guelferbytano et Sorensi.

Cavendum tamen est, ne nimium pretium codicibus his (2 et 3.) attribuat, cum iis plurima vitia scripturae et parvae omissiones cum codice 4. communia sint; v. c. l. I. c. 6. 37. 55. 62. l. II. c. 5. 9. 40. 46. 48. 67. l. III. c. 9. 32. l. IV. c. 3. Vel ipsi errores graviores in his codicibus reperiuntur, veluti l. II. c. 5. de archiepiscopo Brunone, c. 9. ubi Leo promptus dicitur, c. 40 ubi Mystiwoi appellatur Mistrowoi.

Similiter mutationes quaedam parvae textus, tum grammaticae tum styli, codicibus 2, 3 et 4. communes sunt, v. c. l. II. c. 78. „si fata concessissent“ pro „si fata concesserint“. l. III. c. 64. „cognovit“ pro „cognoscens“; c. 68. „sustentari“ pro „sustineri“; c. 70. „esset“ pro „est“. Lectiones codicum 2, 3, 4. quamvis consonantium in textum nostrum recipere, si a cod. 1. differant, non placuit, cum in hoc casu lectiones pessimae quoque, veluti l. III. c. 36. „et regionem“ et c. 38. „otium impendebat“, in textum recipiendae fuissent.

Si has tum emendationes, tum omissiones erroneas et errores codicibus 2, 3 et 4. communes respicimus, dubitare non licet, illos ab uno codice derivandos esse, qui codicis autographi copiam a scriptore, qui eius vitia leviora tamen correxit, parum accurate literis exaratam continebat.

Codex 2. vero additiones plurimas maiores in textu habet, quas supra in eius descriptione enumeravimus. Notandum videtur, eas nihil fere de archiepiscopis antiquioribus tradere, sed plurima de Adalberto, in quibus auctorem fere coaevum facile cognoscas, nonnulla quoque de rebus septentrionalibus, veluti l. II. c. 22. 34. 38. l. IV. c. 28, quae ab illis qui hic laudantur Adalwardi stipulatoribus fortasse communicata erant. Idem quoque his in locis, praesertim l. IV. c. 38 et 40, auctores citantur, quos Adamo cognitos fuisse iam vidimus. Attendendum quoque, Adamum l. III. c. 24. ea polliceri quae tradit in fine capituli 70, quamvis in codice Vindobonensi desunt. Omnes hae additiones etiam in codicibus 3 et 4. reperiuntur. Nonnullae inter eas in ipsius auctoris exemplari iam suo loco comparuisse constat, ut supra iam de l. III. c. 36. adnotavi. Pleraque vero prius margini adscriptae fuerant et ab alio scriptore textui insertae sunt, veluti in cod. 2. cum scholio 2. factum est, quod in aliorum codicum semper margine apparet.

Inserendis his marginalibus textus ipse nunquam immutatus est, ideoque lector diligens facile, quam violenter et incongrue hoc factum sit, animadvertet, veluti l. II. c. 74. l. III. c. 33. Ita etiam videbit l. III. c. 68, codicis 3. l. IV. c. 39. statim finem capituli 37. secutum esse, a quo per caput 38. hic intrusum separatum est. Sunt vel harum notarum marginalium nonnullae, quae in diversis codicibus diversis locis textus insertae sunt, velut ea quae de Ascomannis proferuntur l. II. c. 74.

Omnium additamentorum nulla fere sunt, quae tam evidenter Adami ipsius

manum prodant, quam ea quae in fine libri III. (in cod. 3. l. IV. cap. 38. 41—46.) reperiuntur. Adamus in prima librorum de gestis archiepiscoporum Hammaburgensium recensione hos scriptoris excusatione et lectoris admonitione, quae in codice 3. l. IV. c. 40. reperiuntur, finierat.

5 Capita l. IV. 41—46. solummodo agunt de legatione ecclesiae Hammaburgensis sive de ecclesiis praeter Saxonicas ei subiectis in terris, quarum situm et incolas libellus de descriptione insularum aquilonis illustrat. Quare haec capita, ut nobis videtur, rectius huic libello praeposuisse, quae libro antecedenti addidit et vel per ipsam particulam „autem“ cum capite 40. coniunxit. Hoc ita
10 per Adamum institutum esse, vix credimus. Ab alio, quam ab ipso auctore tum haec, tum repetitio magnae partis l. III. c. 23. in capite 70. (cod. 3. l. IV. c. 42.) facilius fieri potuerunt. Si vero ad dicendi genus et Sallustii imitationem attenderis, capita ultima libri tertii vix alii quam ipsi Adamo adscribere poteris.

Recte igitur egisse nobis videtur, ea, quae desunt codici Vindobonensi. sed quae
15 ceteri codices textui omnes intercalaverunt, et ipsi eidem iungentes, uncis tamen additis, ut facilius ista a textu antiquissimo distinguantur, et quam inepte nunquam facta sit insertio facile animadvertatur. Ubi intercalationes in codicibus diversis diversis locis factae sunt, codicem Guelferbytanum secuti sumus.

Pluribus vero hic agendum videtur de codice Havniensi (A.), tum quia in
20 illo reperimus textum, qui ex Lindenbrogii editione fere solus notus est, tum quia quaestio est proposita, utrum textus codicis 4. Adami ipsius secundis curis debeat et ipse iuxta textum codicis 1. prelo subiiciendus sit?

Nemini dubium est, textum codicis 2 et 3, qui cum codicibus 1 et 6. magis convenit, antiquiorem esse illo codicis 4. Illi codices omnia iam habent, quae
25 in codice 4. lectori traduntur, si excipias l. II. c. 41. diem emortualem Oddari praepositi, l. II. c. 42. fundationem monasterii Rosanveld, l. II. c. 76. de Gista regina Bremam accedente, et scholia 58, 59 et 66, quae accuratorem monasterii Bremensis cognitionem certe probant. Coniunctio haec ex codice Adami praestantissimo, qualis fuit Lugdunensis, desumpta, a ceteris, utpote scilicet parum digna, esse
30 omissa, qualiter alia scholia in codice Lugdunensi tantum recepta sunt.

In codice 4. vero non tantum desunt, quae desiderantur codicibus 2 et 3, sed totae etiam sententiae veluti l. I. c. 51. l. II. c. 11. l. III. c. 21, 45 et 63. Praesertim vero haec recensio a ceteris discrepat eo, quod narrationem abbreviat, et pro certo affirmat, ubi in codicibus antiquioribus ad traditionem se referebat, veluti l. II. c. 1. 5. 11. 34 (bis), vel ipsos fontes ab Adamo citatos tacet,
35 veluti l. I. c. 51. acta concilii, l. III. c. 21. nobilem hominem de Nordalbingia, l. II. c. 36. Adamum ipsum.

Nonnulla in codice 4. ita abbreviata sunt, ut omittantur quae auctor disertis verbis exprimere voluit, veluti l. II. c. 36. ubi mortem regis Henrici diu
40 optatam fuisse dixerat, codex 4. autem solummodo refert: „Mortuo post haec Herico.“ Adde quod sententiae et locutiones auctoribus classicis desumptae in codice 4. a scriptore ut videtur ignaro immutatae sunt. Ita l. III. c. 5 et 38, ubi auctor Sallustium imitatus erat. Quid, quod vel ipsa verba, quae ex fontibus suis Adamus depromserat, in isto codice non amplius vel aliter legantur.
45 v. c. l. I. c. 41. verba Bovonis, c. 46. verbum, quod ipse praedicat, nobile Rimberti. l. I. c. 41. quae laudantur ex gestis S. Rimberti ita immutatae sunt et adulterata, ut non ipsi auctori nostro, sed scriptoris cuiusdam ineptissimo corrigendi pruritu tribuere tantum possis.

Si quid deesse ad probandum, quod codex 4. ab Adamo ipso profectus non

sit, facillime intelligi id potest, si attendatur, quam inepte scholia marginalia textui sint inserta. Veluti l. I. c. 51, ubi reperiuntur quae de Arnulfi regis morte in scholio 10. itidem dicta sunt. Schol. 44. textui l. II. c. 60. male insertum, et schol. 52, quod ad temporis rationem multum servit, omissum est. Scholion 54 in l. II. c. 67. non post „comprehensa“ addendum, sed paulo post inter verba: 5 „diceretur verbum“ et „Nam et claustrum“ inserendum erat. Scholion 82. de destructione civitatis Sleswic in l. III. c. 50. minime ante ea, quae de destructione urbis Hammemburg ibidem dicta sunt, interponendum erat. Insignis quoque videtur ineptia, qua l. II. c. 42. codici 4. inserta sunt, quae codices meliores margini annotaverunt, ubi de oppressione Sclavorum per Bernhardum ducem fit sermo. Res gestae annorum 976—982 hic ad annum 1000 vel ad ipsum annum 1010 referuntur, et maxima inde apud historicos recentiores confusio orta est.

Error alius, Adamo minime imputandus, reperitur in codice 4. in scholio 61, quod ex ipsius narrationis textu depromsit. Craccoben, quod constat esse 15 cognomen regis Nordmannorum Olavi, Thruconis filii, pro nomine adversarii eius habetur et confunditur cum Danorum rege Suend. Tveskiaeg, qui illum in pugna vicerat. Si et ipse codicis Guelferbytani textus similem errorem habet, hoc eo fit, quod haec quoque recensio Adamo adscribenda non est.

Notandum etiam est, nullum afferri posse argumentum, quo probetur textum illum codicis 4. curis secundis politum vel saeculo duodecimo cognitum fuisse. Neque Annalista Saxo, neque Helmoldus eo usi sunt, quamvis scholia plurima ad Adamum operibus suis ipsis fere verbis vix mutatis inseruerunt. Obiiciat mihi forsitan aliquis, res gestas in codice 4. l. II. c. 42. ab Helmoldo non solum eodem falso ordine chronologico tradi, sed etiam ab eo narrari filium 25 ducis Winulorum a Saxonibus „canem“ esse appellatum. Sed scriptor codicis 4. aequae atque Helmoldus hanc lectionem in antiquis Adami codicibus invenire potuit. Nec plane incredibile nobis videtur, scriptori codicis 4. Helmoldi historiam cognitam fuisse, quum de vocabulo „canis“ fusius omnino hic agat.

INCIPIUNT CAPITULA.

30

1. Descriptio Saxoniae. <i>Hystoriam.</i>	15. Willericus, Bremensis episcopus, moritur. <i>Interea.</i>
2. De fluviis Saxoniae. <i>Nobilissimi.</i>	16. Willericus Leudericus ordine tercius succedit, et de Ansgario episcopo. <i>Leudericus.</i>
3. Qui mortales primi incoluerunt Saxoniam. <i>Querentibus.</i>	17. Dani Fresones tributo subiciunt, Hamburg exurunt, Coloniam obsident. <i>Interea.</i>
4. Item de genere Saxonum. <i>Saxonum.</i>	18. Ludwicus imperator obit, et regnum dividitur. <i>Anno.</i>
5. De legibus et moribus Saxonum. <i>Generis.</i>	19. Ansgarius cenobium exstruit, Danis ac Sueonibus predicatorum mittit, Brema pellitur. Episcopus Brema moritur. <i>At ille.</i>
6. Quomodo gens Saxonum fidem suscepit. <i>Qua-liter.</i>	20. Ansgarius Bremensem episcopatum suscepit. <i>Tunc Ludwicus.</i>
7. Martirium sancti Bonifacii in Fresia. <i>Primus.</i>	21. Ansgarius Horicum, regem Danorum, baptizat. <i>Sanctus itaque.</i>
8. Bonifacio Willehadus succedit. <i>Post passionem.</i>	22. Ansgarius Sueonibus predicare vadit. <i>Quibus.</i>
9. Divisio Saxonie in episcopatus. <i>In nomine.</i>	23. Hamburg et Brema unus episcopatus fiunt. <i>Interea.</i>
10. Obiit sanctus Willehadus. <i>Sedit igitur.</i>	24. Ansgarius regem Danorum christianos persequentem predicatione placat. <i>Post hec.</i>
11. Willehadus Willericus succedit. <i>Proximum.</i>	
12. Ansgarius Danis ac Sueonibus predicare incipit. <i>Ludwicus.</i>	
13. Ansgarius in Hamburg primus archiepiscopus ordinatur. <i>Tunc imperator.</i>	
14. Ansgarius nunc Danis nunc Transalbanis predical. Sueonibus episcopum mittit. <i>Ansgarius.</i>	

a) Hic ordo capitulorum non reperitur nisi post prologum in cod. Guelferbytano.

50

25. Ansgarius corpus sancti Willehadi transfert. *Ipsa.*
26. Mencio honorum operum Ansgarii. *Interea.*
27. Ansgarius obit. Rimburtus succedit. *Super-*
vixit.
28. Consecratio Rimburti. *Sanctus Rimburtus.*
29. Rimburtus paganis predicat. *Preterea.*
30. Legati cesaris et Danorum ad Egdoram pacem
iurant. *Quis reges.*
31. Ludwicus cesar obiit. Dani Saxoniam vastant,
Coloniam et Treveros incendunt. Aquigrani
palacium stabulum equis faciunt. Ludwicus de
eis triumphat. *Anno.*
32. Bremensis episcopus captivus redimit. *Quid*
autem.
33. Merita Rimburti episcopi. *Nec incongruum.*
34. Item merita Rimburti. *Frustra.*
35. Miraculum eius in Sleswich. *Erat igitur.*
36. Item de bonis operibus eius. *Et quia.*
37. Unde supra et de obitu eius. *Senodochium.*
38. Ansgarius Rimberto succedit. *Adalgarius.*
39. Consecratio Ansgarii. *Ferulam.*
40. Arnulfus rex Danos sternit. *De hystoria.*
41. Contencio Coloniensis episcopi ac Bremensis.
Audici.
42. Formosi pape et Arnulfi imperatoris obitus.
Erapcio Ungrorum. Persecucio ecclesiarum.
Obitus Adalgarii. *Anno secundo.*
43. Adalgario: Hogerus succedit, qui et in brevi
post moritur. *Hogerus.*
44. Hogero Reginwardus succedit, qui et ipse paulo
post obiit. *Reginwardus.*
45. Reginwardo Unni succedit. Gurin, rex Danorum,
christianos persequitur. *Unni.*
46. Henricus imperator Ungros, Boemos, Sorabos
et Sclavos gravi bello percussit, Danos cum
exercitu invadit. *At vero.*
47. Unni Danis predicat, de Dacia ad Sueones per-
git. *Tunc beatus.*
48. Unni Sueones ad fidem revocat. *In eo portu.*
49. Unni in Sueonia moritur. *Perfecto.*
50. Adaldagus Unni succedit. Otto cesar Daniam
vastat, Danos ad fidem cogit. *Adaldagus.*
51. Otto cesar Sclavorum populos suo imperio
tributo et fidei christiane subicit. *Ferunt etiam.*
52. De Adaldago episcopo. *Nempe.*
53. Otto cesar Saxoniam Hermanno cuidam com-
mittit. *Post hec.*
54. De moribus et operibus Hermanni. *Vir iste.*
55. Otto cesar Leonem papam constituit. *Igitur*
tali.
56. Otto quinquennium in Italia facit. *Eo tempore.*
57. Adaldagus ab Italia rediens Benedictum papam
secum ducit. *Reversus.*
58. Et reliquias sanctorum plurimas. *Archiepiscopus.*
59. Zenodochii, quod est Bremis, curam habuit.
Cumque.
60. Otto cesar Magdeburgh Sclavis metropolem
facit. *Ipsa tempore.*
61. De suffraganeis Magdeburgensis archiepiscopi.
Magdeburgensi.
62. De orientali limite Saxonie. *Intenimus.*
63. De natura et populis Sclavanie. *Hec ille.*
64. *Sclavania.*
65. *Inter quos media.*
66. *Ultra Leuticis.*
67. Ottoni magno morienti Otto medianus succe-
dit, cui mortuo Otto tercius succedit. *Anno*
pontificis.
68. Danorum rex fidem Christi benigne suscepit.
Haroldus.
69. Adaldagus in Dania plures episcopos ordinat.
Adaldagus.
70. Christianitas in Dania turbatur, et Adaldagus
decedit. *Norissimis.*
71. Adaldago Libencius succedit. Rex Danorum
christianos persequitur. *Libencius.*
72. Sueones opinent Daniam. *Tunc potentissimus.*
73. Sueones et Dani Saxones quosdam bello vin-
cunt. *Ferunt.*
74. Vindicta Saxonum in Sueones et Danos. *Quam*
plagam.
75. Pirate crebros excursus faciunt. *Ex illo.*
76. Sueno exul Norvegia et Anglia pellitur. *Post.*
77. De Popone et duobus miraculis que fecit.
78. *Alii dicunt.*
79. Ericus rex baptizatur. *Ericus igitur.*
80. Obitus Erici, cui Sueno succedit in regem.
Post mortem.
81. Nordmanni struantur a Danis. *Audiens.*
82. Gotebaldus quidam Sueonibus predicat et Nord-
mannis. *Quo interfecto.*
83. Sclavi christianos persequuntur. *Interea.*
84. Ma(r)tyria christianorum. *Aput Hamburg.*
85. Libencius in Daniam episcopos ordinat et post
breve moritur. *Hec facta.*
86. Libencio Unvanus succedit. *Unvanus.*
87. Unvanus Nordmannis et Sueonibus doctores
mittit. *Ad cuius.*
88. De muneribus Unvani. *Unvanus.*
89. Dani Angliam navigant. *Sueno rex.*
90. Chnut triennio Angliam oppugnat. *Triennium.*
91. Chnut regnum et uxorem Adelradi accepit.
Chnut.
92. Chnut episcopos in Daniam ducit ab Anglia.
Victor.
93. Cesar Conradus cum rege Danorum pacem
facit. *Anno pontificis.*
94. Knut et Olaf reges continue bellant. *Inter.*
95. Unvanus Hamburg renovat. *Eo tempore.*
96. Martirium Olavi regis. *Olaf.*
97. Martirium Wolfredi. *Per idem.*
98. Unvano Libencius succedit. *Libencius.*
99. Knut tria regna possedit. *Tempore illo.*
100. Trans Albiam pax fuit. *Archiepiscopus.*
101. Libencius obit. *Interea.*
102. Hermannus succedit et post breve moritur.
Hermannus.
103. Ezelinus^a succedit. *Ezelinus.*
104. *Hec dum Brema.*
105. *Trans Albiam suo.*
106. Archiepiscopus episcopos in Daniam mittit.
Archiepiscopus.
107. Imperator obit et de regibus septentrionis.
Anno pontificis.
108. Item de regibus aquilonis. *Post eius.*
109. De Suein iuniore. *Illo tempore.*
110. *Alebrandus archiepiscopus^b.*

83 a) *Leg. Beselinus.* b) *Leg. archipresul.*

111. Magnus Norvegiam et Daniā possedit. *Interea.*
 112. Pyrate cadunt. *Ipsō tempore.*
 113. Suein in Daniā redit.
 114. Archiepiscopi et Magni colloquium. *Victor.*
 115. Imma obit. *Et hec.*
 116. Domus sancti Petri ardet. *Anno archiepiscopi.*
 117. Obitus Alebrandi archiepiscopi. *Archiepiscopus.*
 118. Adalbertus succedit. *Adalbertus.*
 119. *De cuius viri.*
 120. *Erat nimirum.*
 121. *Anno ordinationis.*
 122. *Et quoniam magnus.*
 123. *Expeditioes vero.*
 124. *Henricus rex.*
 125. *Post hec imperatorem.*
 126. *Metropolitānus autem.*
 127. *Alia etiam plurima.*
 128. *Et rex, quidem.*
 129. Magnus de Dania pellitur. *Magnus eo.*
 130. Arusie ecclesia incenditur. Sleswigh depredatur. *Haroldus quidam.*
 131. Angli Danos reges pellunt. *Simul eo.*
 132. De heretico episcopo. *Cum hec ibi.*
 133. Gade regina exenia mittit archiepiscopo. *Legatos.*
 134. Amazones veneno Sueones occidunt. *Interea Sueones.*
 135. De crudelitate Haroldi. *In Nordvegia.*
 136. Reconciliatio archiepiscopi et regis Danorum. *Huius apud.*
 137. De potencia Godescalci. *Trans Albiam.*
 138. Cenobia fiunt in Slavania. *Igitur omnes.*
 139. Archiepiscopus episcopos ordinat Sclavis. *Gratulantur.*
 140. Bella Sclavorum. *Per idem.*
 141. De avaricia Saxonum. *Audivi etiam.*
 142. Islani Gronlani, Orchadum legati, archiepiscopum expetunt. *Hec dum.*
 143. Unus episcopatus in Dania distribuitur in quatuor. *In diebus.*
 144. *Tocius itaque.*
 145. *Nam et dux.*
 146. Cesar Henricus Goslariam fundat. *Eo tempore.*
 147. Concilium generale apud Magonciam. *Tunc habita.*
 148. Apud papam et cesarem Adalbertus magnus est. *De qua.*
 149. *Quid loquar.*
 150. *Metropolitānus.*
 151. *Interea condicionibus.*
 152. *Coloniensis enim.*
 153. *Noster vero.*
 154. *Tunc igitur.*
 155. *Quibus accesserunt.*
 156. *Ad gloriam.*
 157. *Ex quibus.*
 158. *Dux avaricie.*
 159. *Anno pontificis.*
 160. *Tunc comes.*
 161. *Archiepiscopus eo.*
 162. *Potuit ecclesia.*
 163. *At ille.*
 164. *Audientes autem.*
 165. *Magnus igitur.*
166. Godescalcus princeps cum aliis maritizatur. *Hec nobis.*
 167. Martirium Iohannis episcopi. *Iohannes.*
 168. Excidium Hamburg et Sleswigh. *Et illi.*
 169. Angli bellant. *Eodem.*
 170. Sueones bellant. *In Suedia.*
 171. De Suein rege Danorum. *Illo tempore.*
 172. *Interea noster.*
 173. *Quod autem.*
 174. *Germanus.*
 175. *Dicunt.*
 176. *Tercia.*
 177. *Preterea.*
 178. *Querebatur.*
 179. *Postremum.*
 180. *Quibus.*
 181. *Tunc.*
 182. *Huius.*
 183. *Cernens.*
 184. *Multo.*
 185. Colloquium cesaris cum rege Danorum. *Accessit hoc.*
 186. *Itaque.*
 187. *Signa.*
 188. *Hanc.*
 189. *In diebus.*
 190. *Quatuordecim.*
 191. *Interea.*
 192. *O fallax.*
 193. *Obit autem.*
 194. *Preter libros.*
 195. *Igitur corpus.*
 196. *Ferunt enim.*
 197. *Cuius rei.*
 198. *Nam et alia.*
 199. *O quociens.*
 200. *Ignosce queso.*
 201. *In legacione.*
 202. *Archiepiscopus.*
 203. *Quorum speciosa.*
 204. *Alexander scribit episcopo.*
 205. *Adalbertus sancte.*
 206. De episcopis quos dominus Adalbertus diversis regionibus constituit. *Ipsi vero.*
 207. *Eodemque studio.*
- Descriptio insularum aquilonis.*
 208. De Iatland et episcopatibus in ea. *Provincia Danorum.*
 209. Iatland olim duos episcopatus habuit. *Postea vero.*
 210. De tribus Daniae episcopis et de Eligland insula. *Archiepiscopus vero.*
 211. De Fiune insula. *Fiunis.*
 212. De Seland insula. *Seland.*
 213. De auro Danorum. *Aurum.*
 214. De Skania. *A Seland.*
 215. De episcopatu Scanie. *In eadem.*
 216. De Eginone postea Scanie episcopo. *Fertur.*
 217. De natura baltici maris. *Nunc autem.*
 218. De longitudine eius. *Quod autem.*
 219. De latitudine eius. *Latitudinem.*
 220. De gentibus circa mare balticum. *Hunc, inquit.*
 221. Gentes ad austram huius freti. *Itaque primi.*

a) Leg. ren. b) Leg. Ea tempestate. c) Leg. Adglorians. d) Leg. In Sueonia. e) Leg. Cerneres. Conf. var. lect. 63

222. Gentes aquilonales eius. *At vero.*
 223. Nomina insularum multarum. *Multe sunt.*
 224. De Estland insula. *Præterea.*
 225. De Fembre insula. *Ille autem.*
 226. De Rivi* et Rani insula. *Alterâ est.*
 227. De Semland insula et martirio Adalberti episcopi. *Tercia est.*
 228. De Amazonibus, Cynocaphalis, Alanis, Macrobiis et aliis monstris. *Sunt et aliæ.*
 229. Item de ballico freto et abbate Hiltino. *Hec habui.*
 Hactenus de insulis Danorum. Nunc de insulis Sueonum sive Normannorum.
 230. De Sueonia et moribus gentium. *Transeuntibus.*
 231. De multitudine Sueonum. *Populi.*
 232. De episcopis Sueonum. *Ex ipsis.*
 233. Descripcio Sueonie et monstra quedam. *Igitur ut.*
 234. De superstitionibus Sueonum. *Nobilissimam.*
 235. De sacerdotibus, festis et donis Sueonum. *Omnibus itaque.*
 236. Miraculum quoddam. *In eadem.*
 237. De Adalwardo episcopo. *Quibus miraculorum.*
 238. De Adalwardo et Eginone episcopis et rego Stenkel.
 De Norvegia.
 239. De Norvegia et moribus gentis. *Nordmannia.*
 240. De bene christianis et magis in Norvegia. *In multis.*
 241. De Trondem metropoli et Olavo martire. *Metropolis.*
 242. De primis in Norvegia episcopis. *In Nordmannia.*
 243. De Orchadibus insula. *Post Nordmanniam.*
 244. De insule Tyle et populis in ea. *Insula Tyle.*
 245. De Gronland insula. *Sunt autem.*
 246. De Halagland insula. *Tercia est.*
 247. De Winland. *Præterea.*
 248. De quibusdam navigantibus. *Item retulit.*
 249. Item de eisdem. *At iam.*
 250. *Sunt et aliæ.*
 251. *Hec sunt quæ.*
 252. *Ecce illa ferocissima.*

EXPLICIUNT CAPITULA.

M. ADAMI GESTA HAMMABURGENSIS ECCLESIAE PONTIFICUM.^b

25

Beatissimo patri et electo cælitus archiepiscopo Hammaburgensi Liemaro A., minimus^a sanctæ Bremensis ecclesiæ canonicus, integræ devotionis parvum munus.

*Cum in numerum gregis vestri^o, pastor euangelice, nuper^f a decessore^g vestro colligerer⁸⁴, sedulo operam dedi, ne prosequitur et advena tanti muneris beneficio ingratus existere rem. *Mox igitur^h ut oculis atque auribus acceperim⁸⁵ ecclesiam vestramⁱ antiqui honoris privilegio nimis extenuatam^k, multis egere constructorum manibus, cogitabam dùm, quo laboris nostri^l monumento exhaustam viribus matrem potuerim iuvare. Et ecce occurrunt^m michi plurima, interdum legenti vel audienti facta ab antecessoribus vestrisⁿ, quæ tum sui magnitudine, tum ecclesiæ huius necessitate videantur digna relatu. Sed quoniam rerum memoria latet, et pontificum loci hystoria non est tradita literis, fortasse dixerit aliquis, aut^o nichil eos dignum memoria fecisse in diebus suis, aut si fecerant^p quippiam, scriptorum qui hoc posteris traderent diligentia caruisse. Hac ego necessitate persuasus, appuli me ad scribendum de Bremensium sive Hammaburgensium serie præsulum, non alienum credens meæ devotionis officio seu negotio vestræ^q legationis, si, cum sim filius ecclesiæ, sanctissimorum patrum, per quos ecclesia exaltata et christianitas in gentibus dilatata est, gesta revolve^r. Ad quod nimirum valde arduum et viribus meis^s impar onus^t, eo maiorem flagito veniam, quoniam^u fere nullius^v qui me præcesserit^w vestigia sequens, ignotum iter, quasi palpans^x in tenebris, carpere⁸⁶ non timui, eligens in vinea Domini pondus dici ferre^y et aestus, quam extra vineam ociosus stare. Tuo igitur, sanctissime præsul, examini audacter incepta committo: te^z iudicem simulque defensorem imploro, sciens tibi pro sapientia tua nichil dignum posse deferri: qui decurso mundanæ prudentiæ studio^z, ad**

a) *Lege Iluoi.* b) *Inscriptio deest in 1.* Incipit prologus (prologumen 2^a) canonici cuiusdam bremensis in gesta pontificum bremensium 2. 2^a. Incipit Hammaburgensis hystoria 4. c) *Hammaburgensi 2. 2^a. 3. semper.* d) *Li minimus corr. Aimundus 2^a.* e) *nostris 1.* f) *nuper deest 1. nunc 2^a.* g) *predecessore 4.* h) *ergo 2^a. saepius.* i) *nostrum 3.* k) *attenuatam M.* l) *vestri 5.* m) *occurrit 1. 2. 4. occurrit corr. occurrunt 2^a.* n) *nostris 2^a. 3.* o) *ut 1.* p) *fecerint 2^a. 3.* q) *nostræ 3. dato 2^a. e corr.* r) *revolvere Lind 2^a edit.* s) *meis deest 1.* t) *opus 2^a.* u) *quo 2. 3. 4.* v) *nullus 1.* w) *precessit 4.* x) *palpans deest 1.* y) *d. pondus aliquod ferre d. 2^a. potius aliquod p. d. ferre 3.* z) *ut 1.* y) *studio 3.*

84) *sc. anno 1068.* 85) *Oculis accipere Virg. Aen. l. IV. v. 531.* 86) *Iter carpere Horat. Serm. 55 l. 1. 5. v. 95.*

studium divinae philosophiae maiore gloria nunc ascendisti^a, terrena despiciens, et sola meditans celestia^b. Cumque doctrina et veritate, hoc est verbo et exemplo pastoralis, facile^c multos excillas, praecipua est in virtutibus tuis humilitas, quae omnibus te communem faciens, michi quoque fiduciam dedit, qua baluciens audeam cum philosopho loqui, et Saul inter prophetas videri. Scio tamen aliquos, ut in novissimis^d rebus fieri consuetum est, ad^e versarios michi non defuturos, qui dicant haec ficta et falsa veluti somnia Scipionis a Tullio meditata; dicant etiam si voluit per eburneam portam Maronis egressa. Nobis propositum est non omnibus placere, sed tibi, pater, et ecclesiae tuae; difficillimum est enim invidis placere. Et quoniam^f sic emulorum cogit improbitas, fateor tibi^g, quibus ex pratis destoravi hoc sertum, ne dicar^h specie veri captasse mendacium: itaque de his quae scribo,ⁱ aliqua per scedulas^j dispersa collegi, multa vero mutuavi de hystoriis^k et privilegiis Romanorum, pleraque omnia^l seniorum, quibus res nota est, traditione didici, testem habens veritatem, nichil de meo corde prophetari^m, nichil temere definiri; sed omnia quae positurus sum certis roboraboⁿ testimoniis, ut si michi non creditur, saltem auctoritati fides^o tribuatur. In quo opere talibusque ausis sciant omnes, quod nec laudari cupio ut historicus, nec improbari metuo ut falsidicus^p; sed quod bene ego non potui, melius scribendi ceteris materiam reliqui. Ab introitu igitur^q sancti Willehadi^r, cum Saxonia tota et armis subacta Francorum et divino cultui mancipata est, ordiens, in tuo salutari ingressu pono metam libelluli, simul omnipotentis Dei misericordiae supplicans, ut, qui te populo suo diu erranti et afflicto pastorem constituit, annuat etiam tua opera tuisque diebus ea quae inter^s nos prava sunt^t corrigi et correctae perpetuo conservari. Ad haec^u quae in gentium conversione a decessoribus^v tuis strenue dudum incepta sunt, a te, qui hereditariam predicandi legationem possides in totam septentrionis latitudinem^w, mature perfici concedat Iesus Christus dominus noster, cuius regni non est finis per omnia secula seculorum. Amen^x.

[1] 1. Historiam Hammaburgensis ecclesiae scripturi^y, quoniam Hammaburg^z nobi-
 Cap. 1. lissima quondam^{aa} Saxonum civitas erat, non^{ab} indecens aut vacuum fore^{ac} putamus, si
 prius de gente Saxonum et natura eiusdem provinciae ponemus ea, quae doctissimus vir
 Schol. 1. Einhardus^{ad} aliique non obscuri auctores^{ae} reliquerunt in scriptis suis^b. Saxonia, inquit,
 pars non modica est Germaniae, et eius quae a Francis incolitur duplum in lato putatur
 habere, cum ei longitudine possit esse consimilis^{af}. Positio eius recte metientibus trigona
 videtur; ita ut primus angulus in austrum porrigatur usque ad Renum^{ag} flumen, secun-
 dus vero inchoans^{ah} a maritimis Hadeloe^{ai} regionis, longo secus Albiem limite protenditur
 in orientem usque ad Salam fluvium. Ibi est angulus tercius. Itaque ab angulo in
 angulum habes^{aj} iter octo dierum, praeter eam partem Saxoniae, quae trans Albiem
 supra incolitur a Sorabis^{ak}, infra autem a Nordalbingis. Saxonia viris, armis et frugibus
 inclita^{al}. Excepto quod raris intumescit collibus, tota fere^{am} declivis in planitiem consi-
 deratur^{an}. Sola caret vini^{ao} dulcedine; alia omnia fert usui necessaria. Ager ubique fer-
 tilis, compascuus^{ap} et silvestris; qua Thuringeam^{aq} accedit aut Salam vel Renum fluvius^{ar},
 ibi prorsus opifinus. Ceterum iuxta^{as} Friesiam^{at} palustris, et aridus propter^{au} Albiem, de
 generat aliquantum^{av}. Iocunda^{aw} ubique nec minus^{ax} oportuna provinciam rigat^{ay} annium^{az}
 copia^{ba}.

Schol. 1. Einhardus ex capellanis Karoli imperatoris, vitam eius descripsit et bella Saxonum^z. (2^a. 4.)

a) nunc asc. gloria 4. b) celestia meditata 4. c) facere 2. d) ita 1. novis reliqui. e) qui 20. f) etiam corr. tamen 24. g) dicat 1. h) cedulas 24. i) de h. mutuavi 4. mutuos 3. l) pleraque quasi omnia 24. l) propalari 5. m) roborata 3. narrabo 1. n) fides deest 5. o) falsiloquus 3. p) igitur deest 4. q) Willehadi 3. 45 r) sunt prava 4. s) haec 3. t) praedecessoribus 4. u) Amen deest 1. 2. Explicit prologus add. 2. v) scriptori 1. w) Hamburg 2. Homburg 3. x) quondam deest 3. y) añ 1. z) forte 2.) Eginhardus 3. a) octo-rea 2. b) in s. a. reliquerunt 4. c) Rhenua 2. 3. 4. semper. d) incoans 3. e) Hadeloe 4. f) ad 3. g) habet 3. habens 5. h) vero 2. 3. 4. i) vici (manu sec. vni) 1. l) Thuringiam 4. Thuringiam 3. l) fluvius 1. m) iuxta ceterum 1. n) Friesiam 3. semper. o) prope 5. p) aliquantulum 3. q) Iocunda 3. 5. r) mirum 50 2. 4. mirum quam 3. 5. s) riget 3. 5. t) animum 2. u) copiam 1. v) in 2^a hoc scholion ita legitur: Einhardus unus ex c. Caroli magni vitam c. et bella contra Saxones d.

87) Hanc legationem cum pallio Liemaro conce-
 serat papa Alexander II. 1073. Febr. 2. 88) Sa-
 zonia — consimilis sunt verba Einhardi in vita
 Karoli cap. 15. 89) Sorabis in Saxonia col-
 locari, manifestas Adami error est. V. Einhardi
 Ann. a. 782. 90) viris, armis — inclita sapit
 Sallustium in bello Jugurth. c. 53: armis virisque
 opulentum. Conf. ibidem c. 58. 85. 91) i. e. 55
 adspicitur, esse videtur. 92) Respexisse videtur
 pascua Saxonum communia.

2. Nobilissimi Saxoniae fluvii sunt Albis, Sala, Wisara^a, qui nunc Wissula⁹³ vel^b [2] Wirraha^c nuncupatur. Is in Thuringiae^d saltu fontem habet, quemadmodum et Sala: deinde mediam cursu pertransiens Saxoniam, in vicinia^e Fresonum sortitur occasum⁹⁴. Verum maximus Albis, qui nunc Albia nomen habet, etiam^f Romanorum⁹⁵ testimonio predicatur, cuius ortum ferunt trans Bohemiam^g, mox Sclavos^h dirimit a Saxonibus. Iuxta Magdeburgⁱ in se recipit Salam fluvium, nec longe ab^j Hammaburg ipse Albia mergitur^k in oceanum^l. [Quartus ex magnis Saxoniae fluminibus est Emita, qui^m Westphalosⁿ a reliquis illius provinciae dirimit populis. Isque oritur in saltu Patherburnensi^o;⁹⁶ currit autem per medios Fresonum terminos in oceanum Britannicum^p.]

10 3. Quaerentibus autem qui mortales ab initio Saxoniam coluerint^q,⁹⁷ vel a quibus haec gens primo finibus egressa sit, compertum est nobis ex multa lectione veterum, istam gentem, sicut omnes fere populos, qui in orbe sunt, occulto Dei iudicio non semel de regno ad populum alterum fuisse translatos, et ex nomine victorum provincias quoque vocabula^r sortitas. Quippe, si Romanis credendum est scriptoribus, primi circa 15 Albiam et in reliqua Germania Svevi^s habitaverunt^t, quorum confines^u erant illi^v, qui dicuntur Driade^w, Bardi^x, Sicambri, Huni, Wandali, Sarmatae, Longobardi^y, Heruli, Daciae, Marcomanni^z, Gothi^{aa}, Nordmanni^{ab} et Sclavi. Qui propter inopiam soli natalis contentionesque domesticas, aut sicut dicitur, minuendae multitudinis causa^{ac} a loco suo egressi, totam simul Europam inundaverunt et Affricam. De antiquitate vero Saxonum meminit 20 Orosius et Gregorius Turonensis^{ad} ita: *Saxones^{ae}, inquit^b, gens ferocissima, virtute et agilitate terribilis, in oceani litore habitat, inviis inaccessa paludibus, quae periculosam tunc Romanis finibus eruptionem^c meditant, a Valentiniario imperatore oppressa est^d. Deinde cum occuparent Gallias Saxones, a Syagrius, duce Romanorum, victi sunt^e, insulae eorum captae^f*. Igitur Saxones primo circa Renum sedes habebant, [et vocati sunt 25 Angli,^g quorum pars inde veniens in Britanniam^h, Romanos ab illa insula depulit. Altera pars Thuringiam oppugnans, tenuit illamⁱ regionem. Quod breviter conscribens Einhardus^j, tali modo suam ingreditur historiam^k;

4. *Saxonum gens, inquit, sicut tradit antiquitas, ab Anglis Britanniae^l incolis [4] egressa, per oceanum navigans, Germaniae littoribus studio et necessitate quaerendarum [5] sedium appulsa est in loco qui vocatur Hadoloha^m, eo tempore quo Theodericusⁿ, rex Francorum, contra Hirminfridum, ducem Thuringorum, generum suum, dimicans, terram eorum crudeliter ferro vastavit^o et igne. Et cum iam^p duobus praелиis ancipiti pugna incertaque victoria miserabilis^q caede suorum decertasset, Theodericus spe vincendi frustratus, misit legatos ad Saxones, quorum dux erat Hadugato^r. Ut^s audivit causam adventus eorum, 35 pollicitisque pro victoria cohabitandi sedibus^t, conduxit eos^u in adiutorium. Quibus secum quasi iam pro^v libertate et patria fortiter dimicantibus, superavit adversarios, vastatisque indigenis et ad internicionem pene^w deletis, terram eorum iuxta pollicitationem suam victoribus delegavit. Qui eam sorte dividentes, cum multi ex eis in bello cecidissent, et pro raritate eorum tota ab eis occupari non potuit, partem illius, eum maxime quae respicit*

40 a) Wisuris 3. Wisura 4. b) qui n. Wisura vel 3. qui et 4. c) Wirraha 2. 2^a. d) Turingie 4. e) vicinae 2. 4. f) et 3. g) Booniam 1. (ubi eodem modo Bohemiam) 3. h) scruos 1. Slavos 4. saepius. i) Magdeburgh 2. Maglaburg 4. j) ab deest 1. k) mergit 1. l) oceanum 3. 4. semper. m) que 2. 2^a. n) Westphalos 2. Westvalos 2. o) Padarb. 4. Pedarb. 3. p) Quartus — Britannicum deest 1. q) coluerunt 5. r) Suevi 2. 3. 5. s) habitaverunt 3. t) fines 1. u) illi deest 2. 3. 4. v) Driades 3. 4. w) Langobardi 5. x) mortomarg 1. y) Gotti 2. z) Normanni 3. aa) coana deest 1. ab) G. Turonis et O. 1. Turonensis deest 5. ad) Saxonum 5. b) inquinat 2. 3. 4. c) ita et Orosius; irruptionem 2. 4. d) et add. 2. 3. 4. e) unciis inclusa deest 1. f) Britanniam 3. 4. g) eam 5. h) Einardus 2. saepius. i) Britanniae 1. j) Hadoloha 2. 3. Huthaloe 4. k) Thiedricus 3. 4. Thidericus 5. m) vastasset 2. 2^a. n) iam deest 1. mala. o) mirabili 5. p) Hadugatus 4. Hadugoto Transl. q) ut deest Transl. Et ut 3. r) promissaque p. v. habitandi Transl. quo deest 3. s) eos deest 3. t) pro deest 1. mala. u) fere 1. mala.

50 93) Nomen Visulae quod Einhardus in Vita Karoli habuit, quos Lucanus (Phars. I. l. v. 449—450.) c. 15. tribuit Vistulae, noster pro nomine Visurgis habuit. V. infra I. II. c. 78. 94) occasus hic noster pro ostio. 95) V. c. Lucan. Pharsal. II, 51. 96) der Teutoburger Wald. 97) Respexit noster verba 55 Sallustii in belli Jugurth. c. 13: *Sed qui mortales in initio Africam habuerint* etc. 98) vocabula i. e. nomina. 99) Druidas fortasse Adamas pro gente habuit, quos Lucanus (Phars. I. l. v. 449—450.) cum Bardis nominat. Hos vero cum Bardorum populo circa Bardewik degente confundero videtur. 1) Sunt fere verba Orosii I. VII. cap. 32. 2) Ex Gregorii Turon. hist. Francor. I. II. c. 19. coll. cap. 27; ista noster composuit. 3) V. Translationem S. Alexandri supra T. II. p. 674—676. Conf. hic notes criticas.

orientem, colonis tradebant singulis^a, pro sua sorte sub tributo^b exercendam; caetera vero loca ipsi possederunt.

5. A meridie quidem F^o neos habentes et partem Thuringorum, quos praecedens hostilis turbo non tetigit^c, alveoque fluminis Unstrute dirimuntur; a septentrione vero Nordmannos, gentes ferocissimas; ab ortu solis Obodritos^d; et^e ab occasu Frisos, a quibus sine intermissione vel federe vel concertatione necessaria finium suorum spacia^f tuebantur. Erant enim inquieti nimis et finitimorum sedibus infesti^g, domi vero pacati et civium utilitatibus placida benignitate consulentes.

[5.]
Cap. 5. 6. Generis quoque ac nobilitatis suae providissimam curam habentes, nec facile illis aliarum gentium vel sibi inferiorum conubiis infecti, propriam et sinceram, tantumque sui^h similem gentem facere conati sunt. Unde habitus quoque ac magnitudo corporum comarumque color, sicutⁱ in tanto numero hominum, idem^k pene omnibus. Quatuor igitur differentis gens illa consistit, nobilium scilicet et liberorum, libertorum^l atque servorum. Et id legibus firmatum, ut nulla^m pars in copulandis coniugis propriae sortis terminos transferat; sed nobilis nobilem ducat uxorem et liber liberam, libertus coniungaturⁿ libertae^o et servus ancillae. Si vero quisquam horum sibi non congruentem^p et genere praestantior^q duxerit uxorem, cum vitae suae dampno componat. Legibus etiam ad vindictam malefactorum optimis abutebantur^r. Et multa utilia^s atque secundum legem naturae honesta, in morum probitate studuerunt habere; quae eis ad veram beatitudinem promerendam proficere^t potuissent, si ignorantiam creatoris sui non haberent et a veritate culturae illius non essent alieni.

[6.] 7. Coluerunt^u enim eos qui natura non erant dii, inter quos praecipue Mercurium venerabantur, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare consueverant. Deos suos neque^v templis includere, neque ulla humani oris^w specie assimilare, ex magnitudine et dignitate coelestium arbitrati sunt. Lucos ac^x nemora consecrantes, deorumque nominibus^y appellantes, secretum illud sola reverentia contemplabantur^z. Auspicia et sortes quae maxime obse vabant. Sortium consuetudo simplex erat. Virgam^{aa} frugiferae^{ab} arbori decimas, in surculos amputabant, eosque notis quibusdam discretos super candidam vestem temere^{ac} ac fortuito^{ad} spargebant; mox si publica consultatio fuit, sacerdos populi, si privata, ipse pater familias precatus Deos, celumque suspiciens ter^{ae} singulos tulit, sublatos^{af} secundum impressam ante notam interpretatus est. Si prohibuerunt, nulla de eadem re ipsa die consultatio; si permissum est, eventum adhuc fides exigebatur.

8. Avium voces et volatus interrogare proprium erat illius gentis. Equorum quoque praesagia ac motus^{ag} experiri, hinnitusque ac fremitus observare. Nec ulli auspicio maior fides, non solum apud plebem, sed etiam apud proceres habebatur. Erat et alia observatio auspicio^{ah}riorum, qua gravium bellorum eventus explorare solebant. Eius quippe gentis cum qua belandum fuit, captivum quoquo modo interceptum, cum electo^{ai} popularium suorum, patriis quemque armis committere et victoriam huius vel illius pro iudicio habere. Quomodo autem certis diebus, cum aut^{aj} inchoatur luna aut^{ak} impletur, agendis rebus^{al} auspiciatissimum^{am} initium crediderint, aliaque innumerabilia^{an} vanarum superstitionum genera, quibus implicati^{ao} sunt, observaverint, praetero. Haec vero idem commemoravi, quo prudens lector agnoscat, a quantis errorum tenebris per Dei gratiam et misericordiam sint liberati, quando eos ad cognitionem sui nominis lumine verae fidei perducere dignatus est. Erant enim, sicut omnes^{ap} fere Germaniam incolentes, et natura feroces et cultui demonum dediti, veraeque religioni contrarii, neque divina neque humana iura vel^{aq} polluere vel transgredi inhonestum^{ar} arbitrabantur. Nam et frondosis arboribus fontibusque^{as} venerationem exhibebant. Truncum quoque ligni non parvae magnitudinis in altum erectum sub divo^{at} colebant, patria eum lingua Irminsul^{au} appellantes, quod Latine dicitur universalis columpna, quasi

a) singuli Transf. b) redactis addit 2. 2a. c) detegit 2. d) Obodritos 1. e) et deest 3. f) spacia deest 4. g) infensi 3. h) sibi 2. 3. 4. i) tanquam Transf. h) est addunt 2. 3. l) libertorum 1. male; libertorumque 50 3. 5. m) ne ulla 3. n) coniugatur 1. o) congruente 1. p) horum — praestantiorum deest 3. q) utebantur 5. Transf. r) alia 3. s) sufficere 3. t) Noluissent 1. pictoria errore. u) in addit 3. v) horis 2. w) et 1. 5. male. x) contemplatur 1. male. y) virga 1. z) frugiferae 2. 3. aa) timere 1. ab) fortuito 4. ac) Idem 1. male, sub initium cap. 8. et male. ad) monitus Transf. ae) cum electo deest 1. male. af) aut deest 3. ag) vel 3. 4. ah) cum aut — rebus deest 1. ai) auspiciatissimum 2. 4. aj) innumera Transf. ak) implicati 4. al) qui 55 erant sicut Transf. quod nos mutavimus. am) vel deest 3. an) honestum 2. 2a. ao) que deest 1. ap) dio 3. ar) irmae insul 2. Irminsul 3.

sustinens omnia. Haec tulimus excerpta ex scriptis Einhardi* de adventu, motibus et superstitione Saxonum, quam adhuc Sclavi et Sueones ritu paganico servare videntur.

9. Qualiter autem gens dura Saxonum⁴ pervenerit ad cognitionem divini nominis, aut quibus praedicatoribus ad christianae religionis normam⁵ pertigerit⁶, explicare locus⁷ quaerit, si prius de bello Karoli, quod cum Saxonibus longo tempore profligatum est, mentionem facimus et belli causas simul connectimus. Thuringi vel Saxones, itemque caeterae quae circa⁸ Renum sunt nationes, ex antiquo Francis tributariae leguntur⁹. Quibus deinde a regno eorum deficientibus Pippinus, genitor Karoli, bellum intulit, quod tamen filius¹⁰ peregit maiore¹¹ felicitate; de quo idem scriptor Heinhardus¹² brevis epologo meminit dicens¹³: *Susceptum est igitur bellum adversum Saxones, quod magna utrimque animositate, tamen maiore Saxonum quam Francorum dampno, per continuos triginta tres¹⁴ annos gerebatur: poterat siquidem citius finire, si Saxonum hoc perfidia pateretur.*

10. Omnibus igitur qui resistere solebant profligatis et in suam potestatem redactis, ea conditio a rege proposita, et ab illis suscepta est, ut abiecto demonum cultu, relictisque patriis ceremoniis, christianae fidei sacramenta susciperent, et Francis adunati, unus cum eis populus efficerentur¹⁵. Tractumque per tot annos bellum, ita constat esse finitum. Nunc autem spirituales¹⁶ animarum triumphos ad scribendum succincti, praedicatoribus, de his¹⁷ qui ferocissimos Germaniae populos ad divinam religionem perduxerint¹⁸, tale sumamus exordium.

11. Primus omnium qui australes Germaniae partes, ydolorum cultui deditas, ad cognitionem divinae ac christianae religionis adduxit, Winifridus erat natione Anglus, verus Christi philosophus, cui postea cognomentum ex virtute erat Bonifacius¹⁹. Et quamvis alii scriptorum vel Gallum in Alemannia²⁰ vel Hemmerannum²¹ in Baioaria²² sive Kylianum in Francia²³ seu certe Willebrordum²⁴ in Fresia priores verbum Dei asserant praedicasse, hic tamen omnes alios, uti Paulus apostolus, studio ac praedicationis labore antevenit. Ipse enim, ut in gestis suis legitur, apostolicae sedis auctoritate fultus, legationem ad gentes suscepit, Teutonumque²⁵ populos, apud quos nunc et summa imperii Romani²⁶ et divini cultus reverentia viget ac floret, ecclesiis²⁷, doctrina virtutibusque illustravit. Quorum²⁸ etiam provincias in episcopatus distribuens, seorsum²⁹ Francos eis³⁰ Rhenum, Hessones³¹ ac Thuringos, qui Saxonum confines sunt³², primitivo quodam laboris sui fructu Christo et ecclesiae copulavit. Tandemque a Fresonibus, quos iam ante ad fidem converterat, illustri martyrio coronatus est. Gesta eius plenaria³³ manu a discipulis edita sunt, qui³⁴ eum ferunt agonizasse cum aliis quinquaginta et amplius commilitonibus suis, anno ordinationis suae 37. Ipse est annus dominicae incarnationis 755, Pippini iunioris³⁵ 14.

12. Post passionem sancti Bonifacii Willehadus, et ipse Angligena, fervens amore martyrii, propevit in Fresiam, ubi consistens ad sepulcrum beati martyris, paganos facti penitentes suscepit, et credentium multa milia baptizavit. Deinde cunctam in circuitu provinciam cum discipulis perlustrans, ydola confregisse populosque ad culturam veri Dei evangelizasse³⁶, tunc et gentium zelo fustibus percussus et gladio legitur ad iugulandum proscriptus³⁷. Licet gratia Dei maioribus eum predestinaret titulis, suae tamen voluntati³⁸ et studio nichilominus³⁹ erat ad martyrium⁴⁰. Post haec missus in Saxo-

Schol. 2. Sedente tunc Paulo papa I. (5.)

45 a) Einhardi *deest* 3. b) pertinere 1. c) locus 1. d) iuxta 3. 4. e) eius *addit* 4. f) maiori 2. 3. 4. g) Einhardus 2. 4. Eginhardus 3. h) XXX. 5. i) efficeretur 3. k) spirituales 3. l*) de his p. 2. 3. 4. l) perduxerunt 5. m) Bonifacius 3. 4. n) Alemannia 2. o) Hemmerannum 3. Hemmerannum 2. Heimerannum seu Heimerannum 4. p) Begaria 2. 3. Bavaria 4. q) Franconia 3. 4. r) Willebrodum 3. *saepius*. s) et labore praedicationis 2. 3. 4. t) Theutonumque 2. 3. 4. u) ecclesiis 3. 5. v) Quorum 3. w) seorsim 3. x) eis 1. y) Hessones 3. Saxones 1. z) quae 3. *) regnantis *add.* 2. 4. s) dicitur *add.* 2. 3. 4. h) *Auctor fortasse scribere voluit: percussus.* c) sua voluntate 4. d) nichilominus 3. e) piger *add.* 2. 4. impiger F.

4) *Saxonum pectora dura.* Poeta Saxo a. 772. v. tam S. Willehadi c. 5. 9) Einhardi Annal. a. 782. 14. *Duritia propter dicti cognomine Sclavi.* Alewin. 10) *plenarius* i. e. plenus. 11) V. additamentum de pontifice. Eborac. v. 47. 5) *religionis* anonymi ad vitam S. Bonifacii. Mon. SS. t. II. p. 353. 55 *norma* ex Vita S. Willehadi c. 3. 6) V. Gregoriam Turonens. l. I. l. IV. c. 13. Ann. Fuld. a. 737. c. 1-4. 12) *Willehadus — proscriptus.* Ex vita Willehadi 7) Ex Einhardi Vita Karoli c. 7. 8) Conf. Vi-

niam a Karolo rege, primus omnium doctorum maritimas et boreales Saxoniae partes ac Transalbianos populos ad christianam fidem provocavit. Septem annos¹³ praedicasse dicitur eandem^a regionem^b, usque ad annum rebellionis Saxonum duodecimum, cum Widichind^c persecutionem movens in christianos, Francorum terminos usque ad Renum vastabat¹⁴. In qua persecutione discipuli sancti Willehadi quidam Bremae, multi^d per Frieslandiam, ceteri trans Albiam passi leguntur. Unde confessor Dei, maius adhuc lucrum expectans de conversione plurimorum, dicitur^e secundum euangelicum praeceptum de civitate in civitatem fugisse^f,¹⁵ dispersisque sociis^g ad praedicandum, ipse Romam venisse cum Liudgero^h. Ubi sanctissimi papae Adriani consolatione relevati, Liudgerus in montem Cassinum recessitⁱ ad confessionem sancti Benedicti, Willehadus in Galliam repedavit ad sepulchrum sancti Willebrordi¹⁶. Itaque biennium^k uterque reclusi, contemplativae vitae operam dabant, adprime^l orantes pro persecutoribus et gente Saxonum, ne iactum in eis semen verbi Dei inimicus homo zizanias oppleret^m, impletumque in eisⁿ est quod scriptura dicit: *Multum valet deprecatio iusti assidua*. Haec de vita eius ad sensum excerpta protulimus. Transacto igitur biennio, quod est anno Karoli octavodecimo, Widichind^o, inceptor rebellionis¹⁷, ad fidem Karoli venit, baptizatusque^p est ipse cum aliis Saxonum magnatibus, et tunc demum Saxonia subacta¹⁸ in provinciam redacta est. Quae simul in octo episcopatus divisa, Mogontino^q et Coloniensi archiepiscopis est subiecta. Cuius exemplar divisionis, quod ex praecepto regis in Bremensi ecclesia servatur, cognosci potest his^r verbis¹⁹:

[10.]
Cap. 9. 13. *In nomine domini Dei^s et salvatoris nostri Iesu Christi, Karolus, divina ordinante providentia rex. Si domino Deo exercituum succurrente in bellis victoria potiti^t, in illo et non in nobis gloriamur, et in hoc seculo pacem et prosperitatem, et in futuro perpetuae mercedis retributionem nos promereri confidimus. Quapropter noverint omnes Christi fideles, quod^u Saxones, quos^v progenitoribus nostris ob suae pertinaciam perfidiae semper indomabiles^w, ipsique Deo et nobis tamdiu rebelles, quousque illius, non^x nostra, virtute ipsos et bellis vicimus^y et ad baptismi gratiam Deo annuente^z perduximus, pristinae libertati donatos et omni nobis debito censu solutos, pro amore illius, qui nobis victoriam contulit, ipsi tributarios et sublegales^{aa} devote addiximus^a; videlicet, ut qui nostrae potestatis iugum hactenus ferre detrectaverunt, victi iam (Deo gratias) et armis et fide, domino ac^b salvatori nostro Iesu Christo et sacerdotibus eius omnium suorum iumentorum et fructuum tociusque culturae decimas ac nutriturae, divites ac pauperes legaliter constricti persolant. Proinde omnem terram eorum antiquo Romanorum more in provinciam^c redigentes, et inter episcopos certo limite determinantes, septentrionalem illius partem, quae et^d piscium ubertate ditissima et pecoribus alendis habetur aptissima, pio Christo et apostolorum suorum principi Petro pro gratiarum actione devote optulimus: sibi que in^e Wigmodia in loco Bremon vocato, super flumen^f Wirraham^g ecclesiam et episcopalem statuimus cathedram. Huic^h parochiae decem pagos subiecimus, quos etiamⁱ abiectis eorum antiquis vocabulis et divisionibus, in duas redegimus provincias, his nominibus appellantes^j, Wigmodiam et Lorgoe. Insuper ad praefatae constructionem ecclesiae in supradictis pagis septuaginta mansos cum^k suis colonis offerentes, tocius huius parochiae incolas decimas suas ecclesiae^l suoque provisorio fideliter persolvere hoc nostrae maiestatis praecepto iubemus, donamus et confirmamus. Adhuc etiam^m summi pontificisⁿ et universalis papae Adriani praecepto, necnon et*

a) eam 3. 4. in ea 2. 2a. b) regione 2. 2a. c) Widuchind 5. Widuchrad 2. 4. Viducrad 3. d) quidam 5. e) legitur 3. 4. f) confugisse 3. g) locis 1. h) Ludgero 2. Luidgero 5. i) recessit deest 4. k) biennium 4. 45 l) apprimo 3. 5. ad primum 1. m) impleret 1. n) in eis deest 5. o) Widechindus 2. Vithechind 3. Wituchind 4. Widokind 5. p) que deest 4. q) Moguntino 5. r) hinc 2. hinc c. p. 4. s) Dei deest 5. t) sumus add. 2. 3. 4. u) que f. v) quos a 3. 4. w) domabiles 1. x) in. In cod. 1. paulo recentior manus mutavit: quousque in illius et non in. y) vincimus 1. z) annuente 4. aa) subiugato 2. 4. a) addiximus Cod. *Udalrici Babenberg.* b) et 5. c) provincias Ud. d) est 5. e) ut f. f) fluvium Ud. g) Wirraam 2. Virraam 3. saepius. h) huiusque Ud. 50 i) et Ud. k) nuncupatas Ud. l) suas sibi Ud. m) Ad hoc in Ud. n) pontificis deest 3.

13) rectius tres annos, videl. ab a. 770 usque 782 Liudgeri c. 18. 17) *perfidiae inceptor* (ex Chron. secundum vitam Willehadi c. 5; confer tamen ibid. Moissiac. a. 785). Vita S. Willehadi c. 8. 18) *ad fidem Saxonia subacta.* Enhard. Fuld. a. 785. c. 8. l. 17. 14) *Francorum — vastabat.* Enhardi Fuld. a. 778. 15) Ev. Matth. 10, 23. Ex vita Willehadi c. 6. 16) De Liudgero tacet Vita S. Willehadi cap. 7. At confer Alfridi vitam S.

Mogonciacensis^a episcopi Lullonis, omniumque qui affuere pontificum consilio^b, eandem Bremensem ecclesiam cum omnibus suis appendiciis Willehado, probabilis vitae viro, coram Deo et sanctis eius commisit. Quem etiam^c primum eiusdem ecclesiae tertio Idus Iulii^d consecrari fecimus episcopum, ut populis divini^e semina verbi secundum datam sibi sapientiam fideliter dispensando, et novellam hanc ecclesiam canonico ordine et monasteriali competentia utiliter instruendo^f, interim plantet et riget, quousque precibus sanctorum suorum exoratus, incrementum det omnipotens^g Deus. Innotuit etiam isdem^h venerabilis vir serenitati nostrae, eam quam dicimus parrochiam propter barbarorum infestantium pericula seu varios eventus, qui in ea solent contingere, ad sustentacula sive stipendia Dei servorum inibi Deo militantium minime sufficere posse. Quamobrem quia Deusⁱ omnipotens in gente Fresonum, sicut et Saxonum, ostium fidei aperuerat^k, partem praenominatae regionis, videlicet Fresiae, quae huic contigua parrochiae esse dinoscitur, eidem Bremensi ecclesiae suoque provisorio Willehado episcopo eiusque successoribus perpetuo delegavimus retinendam. Et quia casus praeteritorum cautos nos faciunt in futurum, ne quis, quod non optamus^l, aliquam sibi in eadem diocesi usurpet potestatem, certo eam limite fecimus terminari^m, eique hos terminos, mare oceanum, Albiam fluvium, Liamⁿ, Steinbach, Hasalam, Wimararcham^o, Sneidbach, Ostam^p, Mulimbach^q, Motam^r, paludem quae dicitur Sigefridismor^s, Quistinam^t, Chisenmor^u, Aschbroch^v, Wissebroch^w, Bivernam^x, Uternam^y, iterumque Ostam, ab Ostam^z vero usque quo perveniatur ad paludem quae dicitur Chaltenbach^{aa}, deinde paludem ipsam usque in Wenmam^{ab} fluvium^{ac}, a Wemma vero Bicinam^{ad}, Faristinam^{ae} usque in Wirraham fluvium, de hinc ab orientali parte eiusdem fluminis viam publicam, quae dicitur Hessewech^{af}, Sturmegoe et Lorgoe disternantem,

Schol. 3. Fresia regio est maritima, in viis inaccessa^a paludibus, habetque pagos 17, quorum tertia pars respicit Bremensem episcopatum^b, hiis distinctis^c vocabulis: Ostraga, Rustri^d, Wanga, Triesmeri^e, Herloga, Nordi^f atque Morseti^g. Et hii 7 pagi tenent ecclesiam circiter 50. Hanc Fresiae partem a Saxonia dirimit palus, quae Waplinga^h dicitur, et Wirrahæⁱ fluvii ostia. A reliqua Fresia palus Emisgoe^k terminat, et mare oceanum^l. (3. 4. 6. 8b. 9. 10.)

Schol. 4. De illis 17 pagis quinque pertinent ad Monasteriensem episcopatum quos sanctus Lutgerus, illius loci primus episcopus, a Karolo imperatore in donatione accepit. Sunt his distincti vocabulis: Hugmerchi, Hunusga, Firilga, Emisga, Federitga et insula Bant^{aa}. (6.)

a) Maguntiacensis 3. Mogunciensis 2. b) consulto Ud. c) et Ud. d) Wormatiæ consistentes add. Ud. e) divina Ud. f) instituendo Ud. utiliter deest Ud. g) indei omnipotens incrementum 1. h) idem 5. Ud. deest 3. i) Dominus 5. k) aperuit 2. 3. 4. l) optam 3. m) Wimararcham 3. n) Mulimbach 2. 3. Mulibach 4. o) Sigefridismor 5. p) Chisenmor 3. Chisenmord 2. Chisenmor 5. q) Aschbroch 5. Aschbroch 2. 3. r) Wissebroch 2. 3. 4. s) Bicinam 3. t) ab Ostam vero 4. ab Ostam vero Bicinam 3. u) Caldenbach 4. v) Vennam 2. 3. Wemnam 4. Wepnam Alb. Stad. Werpnam (die Wörpe) legit Cl. Wedekind. w) Bricinam 3. x) Faristinam 3. 4. Faricinum 2. Frastinum Alb. Stad. y) Hesseweg 4. z) inacc. inv. 4. inammeris inacc. 9. aa) Brem. r. ep. 4. ab his distincta 3. 9. b) Rustri 3. Rustri 10. Rustivi 9. Rustringe 4. Rustringe 5. c) Manga 3. Vanga 10. Vonga 9. d) In cod. 6. haec ita leguntur: (Rustri. Triesmeri. . . . Wanga. Dresmeri 8b. Diesmeri 3. 4. corr. Diermeri 9. Dietneri 9a. e) Norde 6. f) In cod. 6. . . . plinga. a S. dir. p. q. Valpinga 3. 9. Walpinga 4. 8b. g) Virrohe 3. h) Emisgoe 3. Orongoe 6. 9a. Ermgoe 9. i) oceanum 4. oceanus 5. k) In cod. 6. hoc schol. reperitur in libro de situ Daniae ad cap. 39; in cod. 9a ibidem ad cap. 11; in cod. 9b in cap. 14. l) Hoc scholion non reperimus nisi in cod. 6. Ibi legitur ad calcem scholii praecedentis. Haustum videtur a scholasta ex Vita S. Ludgeri ab Alfrido scripta (V. supra T. II. p. 410.), ex qua nos etiam illius lacunas supplevimus.

20) De hoc limite conf. Delium Ueber die Grenzen und Eintheilung des Erzbisthums Bremen. Wedekind in libro: Hermann Herzog von Sachsen p. 93—116, et Noten II, 416 seq. A. von Wersche Beschreibung der Gau zwischen Elbe, Saale und Unstrut, Weser und Werra p. 236 seq. 229 seq. necnon Hamburger Urkundenbuch T. I. et mappam archiepiscopatus Hamburgensis, quam huic libro inserui. 21) die Lühe. 22) die Oste. 23) die Mede sive Mehe. 24) die Twiste. 25) die Bever. 26) die Otter. 27) das Colbecks Moor. 28) die Wümme. 29) die Wieste. 30) der Först prope Daverden. 31) via publica, quae a villa Westen iuxta fluvium Alleram per Hamelheide ad villam Gadesbünden usque ducebat. 32) Provinciae Ostringien, Rustringien, Wanga, cuius nomen superest in eius parte, insula Wangeroe, in ducatu Oldenburg sitae sunt; Harlingerland, Norden in Ostfrisia. Morseti ibidem quaerendi, qui cum eorum vicinis Sturis iam innotuerunt Plinio Histor. Natural. l. IV. c. 29. Conf. de hisdem Annal. Corbeien. a. 1092. it. Hildesheim. eod. a. Chronicon Traiectense a. 1163. Miracula S. Liudgeri supra T. II. p. 425. Vide quoque sis mappam archiepiscopatus Hammaburgensis in Hamburger Urkundenbuch T. I. 33) die Wapel, influens in brachium sinistrum Wiserae, quod hodie dicitur die Jahde. 34) Haec hausta videntur ex Alfridi vita S. Liudgeri c. 19. De pagis Hugmerchi, Hunsingo, Emisgo et insula Bant conf. ibidem. Federitga vero inter Emden et Marienthove quaerendum esse primus docuit L. v. Ledebur die fünf Münsterischen Gauen.

Seebasam^{a,35}, *Alapam*³⁶, *Chaldhwa*^{a,37}, iterumque *Wirraham*, ex occidentali autem parte viam publicam, quae dicitur *Folwech*^c, *Derue*³⁸ et *Lorgoe* dividens, usque in *Huntam* flumen^d, dein^e ipsum flumen, et *Amrinum*^f lucum silvestrem, quem incolae loci *Windloch*^g nominant³⁹, *Finolam*^{h,40}, *Waldesmor*ⁱ, *Berebol*⁴¹, *Eddiriad*^l paludem, *Emisgoe* et *Ostergoe*^m determinantemⁿ, *Brustlacho*^o, *Biberlacho*^p, iterumque mare, firmos et intransibiles^q circumscribi iussimus^r. Et ut huius donationis ac circumscriptionis auctoritas nostris futurisque temporibus Domino protegente valeat inconvulsa manere, manu propria subscripsimus et anuli nostri impressione^s signari iussimus.

788. Signum domni Karoli imperatoris^u ac regis invictissimi. *Hildebaldus*^v archiepiscopus *Coloniensis* et sacri palatii capellanus recognovi. Data pridie Idus^w 10 Iulii, anno dominicae incarnationis septingentesimo octogesimo octavo^x, indictione duodecima, anno autem regni^y domni Karoli vicesimo primo. Actum in^z palatio *Nemetensi*^z feliciter, Amen.

[11.]
Cap. 10. 14. Sedit igitur dominus et pater noster *Willehadus* post ordinationem suam annos duos, menses 3, dies 26, praedicavitque tam *Fresos*^a quam *Saxones* post martyrium sancti *Bonifacii* omnes annos triginta quinque^b. Obiit autem senex et^c plenus dierum in *Fresia*, in villa *Pleccazze*^{c,43}, quae sita est in *Rustris*. Corpus eius *Bremam* deportatum, in basilica sancti *Petri*, quam ipse aedificavit, sepultum est^d. Transitus eius^e celebratur festivis gaudiis sexto Idus *Novembris*, ordinatio tertio Idus *Iulii*. Extat vitae actuumque eius insignis liber, quem successor eius quartus *fideli* stilo exaravit *Anscarus*^f. Ad cuius lectionem, quia nos ad alia properamus, cupientem scire transmittimus.

[12.]
Cap. 11. 15. Proximum sancto *Willehadus* ex discipulis eius *Willeharicum* in *Bremensi* ecclesia praefuisse legimus, [quem alii *Willeharium* nuncupant^g.] Seditque annos quinquaginta usque ad annum *Ludvici*^h senioris penultimumⁱ. Cum vero scriptum sit in libro donationum sive traditionum *Bremensis* ecclesiae^b a 37. *Karoli* usque ad 25. annum^l 25 *Ludvici* praesedis *Willeharicum*, 12^k anni minus reperiuntur ab eo quem praediximus numero. Et credi potest tanto tempore *Bremensem* episcopatum cessasse, quemadmodum et alios propter novellam^m gentis *Saxonum* conversionem, qui nondum se episcopali ditione regi patebanturⁿ: maxime cum, nullis fere annis a bello vacantibus, tandem *Saxones* ita profligati legantur, ut ex hiis qui incolunt utrasque ripas *Albis fluminis*^o 30 10 milia hominum cum mulieribus et^p parvulis in *Franciam* translati sint^{q,46}. Et hic est annus diuturni *Saxonum* belli tricesimus tertius, quem *Francorum* historici ponunt 804. memorabilem; scilicet *Karoli* imperatoris tricesimum septimum. Quo tempore cum *Sclavorum*^r quoque gentes *Francorum* imperio subicerentur, fertur^r *Karolus* *Hammaburg* 504. civitatem *Nordalbingorum*, extracta^s ibidem ecclesia, *Heridago* cuidam sancto viro, quem 504. loci episcopum designavit, ad regendum commendasse^t. Cui etiam propter infestacio-

Schol. 5. Scriptum est in gestis sancti *Anagarii*, et privilegiis *Romanorum* pontificum. (2. 4.)

a) Seebasam 2. Sethbasam 3. Seebasam 4. b) Caldhwa 4. c) Folweg 4. Folwech 1. 2. 3. d) fluvium 3. e) Deinde 2. 3. 5. f) Amrinum 5. g) Windloch 2. 3. 4. h) Finolam 1. 2. i) Waldesmor 3. Waldesmor 5. k) Berebol 2. 3. 4. l) Eddiriad 2. 3. Edderiad 4. m) Ostergoe 3. Ostergoe 2. n) determinantem 1. o) Brustlacho 3. Brustlago 3. Brustlago 4. p) Biberlacho 2. 3. 4. q) intransgressibiles 2. 3. 4. r) iussimus 1. s) impressione 3. 5. t) domini 5. saepius. u) imperatoris ac add. 1. v) Hildebaldus 5. Hildeboldus 2. w) Idus 5. x) septingentesimo octogesimo VIII. 1. DCCLXXXVIII. 3. 5. Legendum vero videtur anno 787, quo *Willehadum* ordinatum esse constat. V. *Chron. Moissiac. h. a. et cap. sequens*. y) in deest 3. z) in deest 1. 2. 5. aa) Metensi 2. ab) *Willehadus* deest 1. ac) apud *Fresos* quam apud *Saxones* 2. 3. *Fresis* quam *Saxonibus* 4. ad) et deest 3. senexii 2. 45 ae) *Pleccazze* 4. af) eius addunt 2. 3. 4. ag) *Anagarius* 2. 3. 4. semper. ah) *Willehadus* — *Villeharicum* — *Villeharium* 3. ai) *incis inclusa desunt* 1. aj) *Ludowici* 3. *Luthewici* 4. ak) ab anno 3. al) annum deest 1. 3. am) XIV. emendat *Velleus*. an) novelle 1. ao) quae — patebatur 5. ap) fluvii 1. male. aq) mulieribus et desunt 4. ar) sunt 3. as) *Slavorum* 3. saepius. at) fertur deest 1. 4. au) extracta 5. av) commisit 4. commississe *Helmoldus* l. I. c. 3. commendavit *conicilii Maderus*.

35) der Sächelchenbach prope Erichshagen. 36) die Wölpe. 37) die (kalte) Aue, quae *Wiseram* influit iuxta *Drakenburg*. 38) pagus *Enterigau* in dioecesi *Mindensi*. 39) *Wildeloh* in advocatia *Oldenburg*, silva in pago *Ammiri*. 40) die *Vehne*. 41) *Barpel* iuxta fluvium *Vehne*. 42) Ex tempore obitus *Bonifacii*, sc. ex anno 755. Ian. 5, usque ad mortem *Willehadi*, quae contigit anno 789. Nov. 8, anni sunt 34 et menses quinque. 43) Ex vita S. *Willehadi* c. 10. 44) Ex vita S. *Willehadi* c. 9. 10. 45) sc. ab a. 789 usque 838. 46) Ex Translatione S. *Alexandri* supra T. I. p. 676. *Enhard. Fuldens.* anno 804. aut ex ipsa *Eginhardi Vita Karoli* c. 7. *Saxones Nordalbingi* in *Francia orientali* 55 in chartis *Ottonis III. imp.* a. 998. *Sept. 15.* et *Heinrici II. imp.* a. 1018. *Mai. episcopis Wirceburgensibus* datis memorantur.

nem barbaricam, ubi interdum posset consistere, cellam Rodnach in Gallia^a donavit⁴⁷, disponens eandem Hammaburgensem ecclesiam, cunctis Sclavorum Danorumque gentibus metropolem^b statuere⁴⁸. In qua re ad perfectum ducenda, et mors Heridagi presbyteri et occupatio regni Karolum imperatorem, ne desiderata completeret, impedit. Legimus in libro donationum Bremensis ecclesiae Willericum Bremensem episcopum Transalbianos^c etiam ante Ansgarium praedicasse et ecclesiam in Milindorp^d frequenter visitasse, usque ad tempus quo Hammaburg metropolis facta est.

16. Et quoniam mentionem Danorum semel fecimus, dignum memoria videtur, [13.] quod victoriosissimus imperator Karolus, qui omnia regna Europae subiecerat, novissimum cum Danis bellum suscepisse narratur. Nam Dani et ceteri qui trans Daniam sunt populi ab historicis^e Francorum omnes Nordmanni vocantur. Quorum rex Gotafridus^f iam antea Fresis, itemque Nordalbingis, Obodritis^g et aliis Sclavorum populis tributo^h subactis, ipsi Karolo bellum minatus est⁴⁹. Haec dissensio voluntatem imperatoris vel maxime de Hammaburg retardavit. Tandem extincto celitus Gotafrido, Hemmingⁱ successit⁵⁰ patruelis eius, qui mox pacem cum imperatore faciens⁵¹, Egdom fluvium accepit regni^a terminum. Nec multo post clarissimus imperator Karolus obiit^{51a} Ludovicum filium^a heredem imperii reliquit. Cuius transitus ad superos contigit anno Willerici vicesimo quinto, die quinta ante Kalendas Februarii.

17. Ludewicus^a voluntatem patris oblitus^o provinciam transalbianam Bremensi [14.] et Ferdensi episcopis commendavit⁵². A quo tempore incipiunt gesta^p sancti Anscarii. [Cap. 12.] Et quoniam borealium gentium hystoria nostram, id est Bremensem ecclesiam in parte respicit, disposui, nec inutiliter, ut arbitror, passim occurrentia tangere Danorum acta. Per idem tempus Hemmingo Danorum rege mortuo, Sigafri^q et Anulo^r, nepotes Godafridi^s, cum inter se de prim^u regni convenire non possent, praelio sceptrum^t dividerunt, in qua congressione II milibus hominum interemptis, reges ambo ceciderunt. Pars Anulonis cruenta victoria potiti^u, Reginfridum^v et Haraldum^w in regnum posuerunt^x. Moxque Reginfridus ab Haraldus^y pulsus classe piraticam^z exercuit; Haraldus^a cum imperatore foedus inivit. Hystoria Francorum haec plenius exequitur. In diebus illis scribitur quod Ebo^b Remensis, cum de salute gentium religionis studio ferret, legationem ad gentes⁵³ cum Halitgaro^c suscepit a Pascali^d papa⁵⁴, quam postea noster Anscarius^e divina opitulante gratia feliciter peregit. Anno Willerici 33. Ludewicus imperator Novam in Saxonia Corbeiam^f exorsus, religiosissimos Franciae monachos ad illud congregavit coenobium. Inter quos praecipuus legitur sanctissimus pater noster^g ac philosophus Christi Anscarius, vitae ac^h scientiae merito clarus, et omni populo Saxonum acceptus⁵⁵. Eodemque^h tempore rex Danorum Haraldus^a a filiis Gotafridi regno spoliatus, ad Ludewicum supplex venitⁱ. Qui et mox christianae fidei cathecismo^m inbutusⁿ, apud Mogontiam^p cum uxore et^q fratre ac^r magna Danorum multitudine baptizatus est⁵⁶. Hunc^r imperator a sacro fonte suscipiens⁵⁷, cum decrevisset in regnum suum restituere, dedit ei trans Albiam beneficium⁵⁸. Fratri^s eius Horuch^t, ut^v piratis obsisteret, partem

40 a) cellam quandam in G. Rodnach 5. in Gallia deest 3. 4. b) metropolim 3. 4. c) Transalbianis 2. 3. 4. d) Milindrop 2. Milindorp 4. e) historicis 2. 3. 4. f) Gotafrida 3. Gotafrith 2. Gotafrid 4. g) Obodritis 3. 4. h) tributa 1. i) Heming 3. k) sui add. 4. l) abiens 2. m) suum addit 4. n) Ludovicus 2. Ludovicus 3. Lothewicus 5. saepius. o) ob obitus 2. p) gesta incipiunt 2. 3. 4. q) Sigafrit 1. r) Anulo 3. saepius. s) Gotafridi 2. 3. 4. t) sceptrum deest 4. u) potiti 4. v) Reginfridum 2. saepius. w) Haraldum 4. saepius. x) posuerunt deest 1. y) Dani semet ipsos eternunt 2. in margine. z) a 2. 4.) classem piraticam 3. piraticam classem 4. a) vero addit 4. b) Ebbo 2. 3. saepius. c) Halitgaro 2. 3. 4. d) Pascali 2. 3. 4. e) Anscarius 1. f) nonam i. S. Torbeam 2. 2a. g) noster deest 2. h) atque 2. 3. 5. i) Incipit de Ansgario 2. in margine. k) Eodem quoque 3. l) imperatorem addit 4. m) cathecismo 3. catochismo 5. n) inbutus 2. o) sput 2. p) Mogontiam 3. q) et deest 2. 3. 4. r) et 3. 5. s) Iute Haraldus primus Danorum regum baptizatur 2. in margine. t) Quem 4. u) et fratri 5. v) Horico 4. Heroc 3. Heric 2. Legendum videtur Horico; v. infra not. 61. w) ut cum 2. ut tum 3. 4.

47) Renaix sive Rousse in Flandria orientali. Vid. Anskarii c. 13. supra T. II. p. 699. ibique notam 30. diploma ab Hludovico imp. datum ecclesiae Hammaburgensi a. 834. Maii 15. 48) Vid. ibid. et vitam S. Anskarii c. 12. 49) Enhard. Fuld. a. 808—810. 50) Cf. eundem a. 810. 51) Ibid. a. 811. 52) Ex vita S. Anskarii c. 12. Conf. Ludowici imp. diploma a. 834. 53) Conf. Enhard. Fuld. a. 812. ubi tamen Sigifrid Godafridi, Anulo sive Ring vero Herioldi nepos fuisse refertur. 54) V. Vitam S. Anskarii c. 13. supra T. II. p. 699. ibique notam 30. 55) episcopus Cameracensis. 56) Literas Pascalis I. papae super hac legatione v. in Hammaburg. Urkundenbuch Nro. 6. Conf. etiam Annal. Xantens. a. 823, Einhardi Ann. n. a. 57) Vita S. Anskor. c. 6. 58) Enhard. Fuld. a. 826. 59) Vita S. Anskor. c. 7. p. 694. l. 15: ipse de sacro fonte suscepit. 60) Ibid. c. 8. Einhardi Ann. a. 826. Thogan. c. 33.

[16] Fresiae concessit⁶¹. [Quae adhuc Dani reposcunt^a quasi legitima iuris sui.] Cum autem nemo doctorum facile posset inveniri, qui cum illis ad Danos vellet pergere^b, propter crudelitatem barbaricam^c, qua gens illa ab omnibus fugitur, sanctus Ansgarius divino, ut credimus, spiritu accensus, et qui ad martyrium aliqua occasione mallet^d pertingere, cum socio se^e optulit ultroneum Autherto^f, non solum inter barbaros, verum etiam in carcerem et in mortem^g pro Christo ire paratus⁶². Itaque biennium^h in regno Danorum commorati, multos ex gentibus ad fidem converterunt⁶³ christianam. Inde reversi, cum denuo ab imperatore postulati essentⁱ, ultimos Sueonum^k populos euangelii gratia temptare, intrepidus athleta^l Christi Ansgarius, assumptis secum fratribus Gislemaro et Witmaro^m doctoribus, gaudens pervenit in Daniam. Ubi relinquens Gislemarum cumⁿ Haraldlo, ipse in Sueoniam^o transfretavit⁶⁴ cum Witmaro. Ibi vero^p benigne a rege Beorn^q suscepti, verbum Dei publice praedicare permisi sunt. Multos itaque per annum integrum lucrati sunt domino Iesu Christo^r. In quibus Herigarium, Bircae^s opidi praefectum, quem^t tradunt etiam miraculis et virtutibus insignem. Hac legationis suae prosperitate gavisus, Corbeiam novi apostoli cum triumpho duarum gentium regressi sunt⁶⁵, et voluisse et perfecisse miramur, dicentes cum apostolo: *Non est volentis^v neque currentis, sed est Dei miserentis*. Ergo cui vult, inquit, miseretur, et quem vult indurat.⁶⁶ 15

Rom. 9.
16. 18.

[17.]
Cap. 13.

18. Tunc imperator cum magnatibus sancto Ansgario de salute gentium congratulatus, ingentes Christo gratias persolverunt. Habito igitur generali sacerdotum consilio, pius cesar votum parentis implere cupiens, Hammaburg civitatem Transalbianorum metropolem^x statuit omnibus barbaris nationibus Danorum, Sueonum^y, itemque Sclavorum et aliis in circuitu^z coniacentibus populis, eiusque^{aa} cathedrae primum archiepiscopum ordinari fecit Ansgarium. Hoc factum est anno Domini 832⁶⁷, qui est Ludvici imperatoris 18⁶⁸, Willerici Bremensis episcopi 43. Consecratus est autem a Drogone⁶⁹ Metensi episcopo, caesaris fratre germano, astantibus atque faventibus Olgario⁷⁰ Mogontensi, Ebone Remensi, Heddi⁷¹ Treverensi et aliis: consentientibus etiam Willerico Bremensi, et Helingaudo Ferdensi episcopis, quibus antea diocesis⁷² illa commendata est⁷³: roborante id papa Gregorio quarto apostolica auctoritate et pallii⁷⁴ datione⁷⁵. 20

Habentur in ecclesia Bremensi praecepta imperatoris⁶⁹ et privilegia papae⁷⁰ sancto Ansgario data, in quibus hoc quoque una continetur, quandam illi⁷⁶ cellam in Gallia 834. Turholz⁷⁷ vocatam ad supplementum legationis⁷⁸ a caesare concessam anno Domini 834⁷⁹. acta indictione 12, qui est Ludvici⁸⁰ 21°. 25

[18.]
Cap. 14.

19. Ansgarius⁸¹ autem nunc Danos, nunc Transalbianos visitans, innumerabilem utriusque gentis multitudinem traxit ad fidem. Si quando etiam⁸² persecutione barbarorum impeditus est ab studio praedicandi, apud Turholz se cum discipulis⁸³ retinuit. In adiutorium⁸⁴ praedicationis datus est ei Ebo Remensis⁸⁵, de quo⁸⁶ antea diximus. Hic seu fatigatione itineris, sive⁸⁷ corporis debilitate impeditus, sive potius occupatione seculi⁸⁸ delectatus, vicarium pro se dedit Ansgario nepotem Gaudbertum⁸⁹. Quem ipsi ambo consecrantes episcopum, vocaverunt⁹⁰ Symonem, eunque divinae gratiae commendatum in Sueoniam miserunt⁹¹. Haec in vita sancti Ansgarii copiose descripta nobis abbre-

a) Quae — sui desunt 1. Quo a. D. q. legitimam a. i. reposcunt 4. b) ire vellet 4. c) barbarorum 1. d) optabat 4. e) ad addit 5. f) Autherto 2. Audberto 4. g) et in morte desunt 2. 2a. h) biennio 4. i) post- 45 laerentur 4. k) Suenum 1. saepius. l) athleta 3. 4. alletha 2. m) Witmaro 2. Vitmaro 3. Withmaro 4. n) cum deest 2. 3. 5. o) Suetiam 3. p) vero deest 4. q) Biorn 3. 4. r) Christo deest 1. s) Bute opidi 2. 2a. t) Herigarium Birco opidi praefectus credidit, quem 2. 3. 4. t') itemque 2. 3. 4. u) W. et Ebone aliosque 5. v) noluisse 3. w) volentis 1. x) metropolim 3. 4. y) Suenum 1. z) coniacentibus in circuitu 2. 3. 4. aa) eique 2. 3. 4. a) DCCCXXXIII. 4. b) qui e. l. i. XVIII. desunt M. F. c) Dragone 5. d) Olgario 4. e) Heddi 4. 50 f) diocesis 3. 5. g) pallii 3. 5. h) donatione 3. i) ei 2. 3. 4. k) Turholt 3. Turholt 4. semper. l) suae addit 4. m) octingentesimo quarto 2. DCCCXXXIII. 4. n) lothevici 4. saepius o) XX. 3. p) Beatus autem A. 4. q) vero 2. 3. 4. r) se e. d. suis 4. cum d. suis se 5. s) etiam addit 4. t) archiepiscopus addit 4. u) quo et 4. v) seu 2. 3. 4. w) Gaudbertum 2. x) vocaverunt 3. eum addunt 2. 3. 4.

61) Cf. Ruodolfi Fuld. Ann. a. 850. Archiv VI, 783 sq. c. 13. 62) dat. 15. Maii a. 834. 70) De hac 55 62) Vita S. Ansk. c. 7. 63) Ibid. c. 8. 64) Ibid. bulla v. Cl. Dahlmannum I. I. et Hamburg. Urkun- c. 9. 10. 65) Ibid. c. 11. 66) De Ebone v. ibid. denbuch pag. 785—802. 71) Vita S. Anskarii c. 13. et infra cap. 31. 67) Ibid. c. 12. 68) Ibid. c. 13. 14.

viandi^a locum praeberunt. Verum quod distinctio temporum ibi obscura est, pleraque ab aliis scriptis congruentia temporum mutuavimus^b. Nunc ad cetera unde incepimus regrediamur^c.

20. Interea Willericus, Bremensis epi copus, diocesim suam sollicitè^d circum-^[19.]
eundo^e, gentiles baptizando, et fideles in Christo confortando, strennui^f praedicatoris^{Cap. 15.}
officium peregit. Ecclesias ubique in locis congruis per episcopium erexit^g, tres vero
Bremæ, quarum primam, scilicet domum sancti Petri, de lignea lapideam fecit; et corpus
sancti Willehadi exinde translatum in australi, quod fecit, oratorio recondidit. Quod
etiam scriptor vitae eius noluit praeterire^h. Narrant quoqueⁱ posterius hoc factum pro
timore piratarum, qui propter virtutem miraculorum confessoris nostri corpus auferre
maluerunt. Eodem tempore fertur beatus Ansgarius corpora sanctorum, quae dono Ebonis
archiepiscopi susceperat, trans Albiam deportasse, et corpus quidem sancti Materniani^j
apud Heligonatât^k reposuit, Sixti^l vero et Sinnicii^m, cum aliisⁿ martyrum patrocinii,
collocavit in urbe Hammaburg, [beati vero Remigii cimelia cum decenti^o honore⁷⁴ ser-
vavit Bremæ]^p. Willericus igitur clerum maximum collegit, de populo vero magnam
ecclesiae Bremensi hereditatem acquisivit. In diebus illis^q Karolus elemosinam optulit
Salvatori ad Bremensem ecclesiam centum mansos. Scriptum est in libro donationum
tercio, capitulo 1, ubi etiam crebro versu hoc repetitur: *Sacrosanctae basilicae, quae
constructa est in honore sancti Petri apostoli, in loco seu villa publica nuncupato Bremæ,
ubi Willericus episcopus, servus servorum Dei, praeesse videtur. Qui obiit senex et plenus
dierum anno Domini 837, qui est annus Ludvici 26, et penultimus^r. Sepultus^s est 837.
in domo sancti Petri, in parte altaris aquilonali^t 4. Nonas Maii.*

21. Leudericus^u, ordine tercius, sedit annos octo. Eius annos cum pro certo^[20.]
scire nequimus^v, ex eodem libro traditionum didiscimus^w, et Willericus diaconem^x fuisse,^{Cap. 16.}
et sedisse usque ad annum^y Ludvici iunioris sextum^z, capitulo 58. scriptum. Hunc
etiam tradunt superbum fuisse: quod exinde conici potest, quia se aliquando custodem,
aliquando pastorem Bremensis ecclesiae gloriabatur^{aa}.

22. In diebus illis sanctus pater noster^{ab} Ansgarius legationem sibi creditam viriliter^{ac}
executus, apud Hammaburg novellae plantationi insudavit, doctrina oris et opere manuum
exercens^{ad} ecclesiam. Saepe etiam monasterium Galliae, quod dono caesaris possedit, Tur-^{Schol. 6.}
holz visitans, fratribus ibidem Deo militantibus salutaris regulae tramitem verbo exemplo-
que monstravit. In quorum nobili contubernio iam tunc^{ae} a puero sanctus effulsit Rimber-
tus^{af}, quem sanctus pater Ansgarius adoptans in filium, prophético spiritu, quo plenus
erat, longe ante praedixit, illum suae virtutis aemulum et in cathedra pontificali succe-
dere, gratiaque meritorum in caelesti regno consortem fore^{ag}. In qua re providentia omni-
potentis Dei, quae olim Heliae substituit Helyseum, in Rimberto non fefellit Ansgarium.

23. Interea Nortmanni^{ah} piraticis excursionibus usquequaque degrassati, Frisones^{ai}
tributo subiciunt^{aj}. Eodemque^{ak} tempore per Rhenum vecti Coloniam obsederunt^{al}, per^[21.]
^{Cap. 17.}

Schol. 6. Turholz^{am} monasterium est Flandriae nobilissimum, insigne monachis^{an}, pro quo recuperando
vetus querela est ecclesiae nostrae pontificibus. Adelbertus^{ao} autem archiepiscopus ad eum
finem perduxit negotium, ut dato concambio^{ap} quaestio removeretur; quod caesar et dux
Flandriae collaudabant^{aq}. (2. 2^a. 3. 4. 5.)

a) abbreviandi 1. ad brevendum 3. b) mutavimus 1. 3. c) revertamur 2. 2^a. d) sollicitè 1. e) cir-
cuenquendo 4. f) strenui 3. strenuum 5. g) per ep. congruis er. in locis 2. 3. 4. h) que 2. 3. 4. i) qui-
45 dem Materniani 3. k) Helingastad 2. Helingstad 3. Heiligastad 4. l) Sixti 2. 3. 4. m) Signini 2. Signini 3.
n) aliorum 2. 3. 4. o) ingenti 4. p) beati — Bremæ desunt 1. q) usque 2. 3. 4. r) nuncupata 2. 3. 4.
s) DCCCXXXIX. 3. t) XXV. 2. 3. 4. u) sepultusque 2. 3. 4. v) a 2. 3. 4. w) aquilonari 3. x) Ludvici 2.
y) non possumus 2. 3. 4. z) discimus 2. 3. 4. aa) diaconem 2. 3. 4. ab) annum desunt 5. b) Bremensis gregis
gloriatum 2. 3. 4. c) pater noster desunt 5. d) viriliter 3. fideliter 4. e) exercens frequentè errore scriptum pro: exer-
50 crens saepe exercens. f) tum 3. 5. g) Rembertus 5. saepius. h) Nordmanni 2. 3. 4. saepius. i) Frisones 2. 4.
k) Eodem quoque 3. l) Turol 2^a. Thustols 4. Turholtz 5. Tullitur F. m) nob. est. mon. ins. 4. n) Adelbertus
2^a. 4. o) quoniam 2. p) Adelbertus — collaudabant desunt 3.

72) Ansgarius in vita S. Willehadi c. 11. 73) Hei- lista Saxo et Chronogr. Sax. ad a. 949 annum sex-
ligensteten, villa Holstiae. 74) cum decenti ho- tum ex anno pacis Verdunensis computant. 77) V.
35 more. Ita et l. II. c. 59. 64. l. III. c. 70. l. IV. c. 44. vitam S. Rimberti c. 5. 6. 78) De tributo per
75) qui annus vero est 839. Secundum annales Nordmannos a Frisis exacto v. Prud. Trec. a. 837.
Corbeienses Willericus obiit anno 838. 76) sextum coll. 836. 847. Ruodolf. Fuld. a. 845. 79) Annus
sc. ex morte patris Ludovici Pi, h. e. 845. Anna- hic non constat. Nam ea quae annales Coloniens.

Albiam vero Hammaburg incenderunt. Inelyta civitas tota aut praeda aut incendio disperiit. Ibi ecclesia, ibi claustrum, ibi biblioteca summo collecta studio, consumpta est. Sanctus Ansgarius, ut scribitur, cum reliquiis sanctorum martyrum vix nudus evasit⁸⁰. Excidium Hammaburg hystoria Francorum non tacet⁸¹, et privilegia Romano-
rum⁸². Hoc, ut aiunt, factum est, anno Ludvici senioris novissimo⁸³.

Tunc quoque Gaudbertus episcopus zelo gentilium a Sueonia depulsus⁸⁴, et Nithardus, capellanus eius, martyrio coronatus est cum aliis⁸⁵. Et exinde Sueonia septennio caruit sacerdotali praesentia. Quo tempore Anundus⁸⁶ regno pulsus, in christianos persecutionem habuit⁸⁷. Herigarius⁸⁸, Bircæ praefectus, christianitatem ibi solus sustentavit. Qui etiam tantam gratiam fidei meruit, ut potentia miraculorum et exhortatione doctrinae multa paganorum milia salvaret⁸⁹. Scriptum est⁹⁰ in actibus beati Ansgarii⁹¹.

[22.]
Cap. 18.
840. 24. Anno Leuderici Bremensis episcopi⁹² Ludvici imperator obiit. Regnum⁹³ in contentione remansit, multa inter fratres discordia, bellum maximum, in quo, ut historici testantur⁹⁴, omnes vires Francorum consumptae sunt⁹⁵. Discordiae incentor⁹⁶ Ebo, qui et supra filios in patrem arnaverat, et nunc fratres intestina seditione concitaverat, proinde conspirationis⁹⁷ accusatus, a papa Gregorio depositus est⁹⁸. Sed aliis hoc criminantibus, aliis recte factum astruentibus⁹⁹, veritatem nos in medio relinquitur¹⁰⁰; praesertim cum a sancto patre nostro Ansgario ea dilectione, qua ab initio secum habuit, usque in finem habitus fuerit. Lege in vita eius¹⁰¹, et in capitulo Rhabani¹⁰², de fama Ebonis ambigua¹⁰³. Tandem mediante papa Sergio, pax inter fratres convenit, regnumque divisum est in tres partes, ita ut Lotharius maior natu cum Italia Romam, Lotharingiam cum Burgundia possideret, Ludvici¹⁰⁴ Rhenum cum Germania regeret, Karolus Galliam, Pippinus Aquitaniam¹⁰⁵. Hac inter fratres sortita¹⁰⁶ divisione, Turholz monasterium in partem concessit¹⁰⁷ Karoli, et sic alienatum est a iure sancti Ansgarii¹⁰⁸.

[23.]
Cap. 19. 25. At ille in paupertate sua Deum glorificans, verbum Dei, cuius legatione functus¹⁰⁹ est, tam suis, quam alienis infatigabiliter seminavit. Unde contigit, ut praedium, quod Ramsolan¹¹⁰ dicitur, a quadam venerabili matrona susceperit, nomine Ikia¹¹¹. Hic locus in episcopatu Ferdensi positus, ab Hammaburg disparatur tribus rasis¹¹². Ibi sanctus Dei cenobium constituens, reliquias sanctorum confessorum Sixti¹¹³ et Sinnicii locavit, et alia patrocinia, quae ab Hammaburg portavit fugiens. Ibi¹¹⁴ gregem profugum collegit et depulsos¹¹⁵ a gentilibus¹¹⁶ socios retinuit in eo portu. Ab eo loco Hammaburgensem ecclesiam visitans, Nordalbingos in fide reformavit¹¹⁷, quos ante¹¹⁸ persecutio turbavit. Tum¹¹⁹ quoque ne legatio gentium sua quapiam tarditate frigeret, praedicatores misit in Daniam; Hartgarium¹²⁰ vero heremitam direxit in Sueoniam¹²¹. Fertur etiam Bremam venisse, verum¹²² ab episcopo loci, qui doctrinae ac virtutibus eius invidit, depulsus¹²³ esse. Post haec Leudericus, Bremensis episcopus, obiit, et sepultus est in ecclesia

a) summa 4. b) autem addit 4. c) vix deest 2. 3. 4. d) repulsus 2. e) inde 3. f) Annd 1. Amundus 5. g) movit persecutionem 4. h) vero addit 4. i) salvavit 2. 3. h) itaque 4. l) que addit 4. m) historia testatur 2. 3. 4. n) inventor 3. o) concitaverat: conspirationis crimine 4. p) deponitur 4. q) hoc 4. r) quem 2. 3. 4. s) ipsius 4. t) Raban 2. Rhaban 3. Rabani 4. u) lothewicus 4. v) acciperet addit 4. 40 w) regni addit 2. 3. 4. x) cecidit 2. 4. y) sicque 4. z) Turholtz monasterium in Flandria situm abalienatur ab ecclesia Hammaburgensi. Nota hic apud Velleum marginalis, apud Lutendrogem scholii loco legitur; deest 2. 4. Ramsola 3. Ramsolan M. F. a) ibi coniecit Vall. b) qui 4. c) nisi t. d. r. 5. d) Xiali 5. e) ubi et 4. f) depulsosque 4. g) a gentibus 5. h) ergo addit 4. i) confirmavit 3. h) antea 2. 3. 4. l) tunc 4. m) Hartgarium 2. Herigarium 3. n) atque 2. 3. 4. o) ipsius addit 4.

brevissimi a. 836. tradunt de Nordmannis Coloniae occisis, intelligenda sunt de legatis Nordmannorum, ut patet ex Prudent. Trecent. Ann. h. a. Fortasse tamen illa expeditio Nordmannorum contra Coloniam fuit in huius caedis vindictam haud multo post suscepta. 80) Vita S. Anskar. c. 16. 81) Aetate posteriora videntur esse quae refert Ruodolfus Fuldens. a. 845. coll. Prudent. Trecent. h. a., ubi verò cavendum, ne quae de urbe Sclavorum per Saxones capta refert, de Hamburgo male intelligas. 82) Privilegia Bamesloensia mox laudanda. 83) sc. die 20. Iun. 839-840. 84) Ex Vita S. Anskar. c. 17. 85) Ibid. c. 19. 86) Sunt fere verba Regionis ad a. 841. 87) astruere h. e. asseverare. 88) Alii . . . alii . . . Nos eam rem in medio relinquitur Sallust. Catil. cap. 15. 89) Vita S. Anskar. cap. 21. 90) Rhabani fortasse epistola ad Heribaldum cap. 34. Vide Archiv T. VI. p. 796. 91) Videtur noster hic divisionem regnorum a fratribus tribus, quibus Pipinum, patruelem eorum, falso adnumerat, factam anno 842. med. Iun. indigitare. Sergius I. vero nonni anno 844. in sedem papalem sublimatus est. 92) Omnia quae de monasterio Ramesloh hic narrantur, desunt apud Rimbertum. Vide etiam diplomata Hludowici imp. c. 842. Iun. 8. Nicolai papae a. 864. I. n. 1. et quae adnotavimus in Hamburg. Urkundenbuch T. I. Nr. 10 et 16. 93) Vita sancti Anskarii c. 10.

sancti Petri ab australi parte altaria. Decessit autem nono^b Kal. Septembris⁹⁴, et ecclesia diu viduata permansit.

26. Tunc Ludvicus Pius⁹⁵, caesar inclutus, Hammaburgensis ecclesiae desolationem miseratus, venerabili Ansgario contulit Bremensem episcopatum. At ille quamvis canonum decreta non ignoraret, quibus cautum est, ut episcopus, qui a sua civitate persecutionem passus expellitur, in alia vacante recipiatur⁹⁶, tamen ne pro invidia ceteri scandalizarentur, caesari super hac re diu restitit; postremo sicut^a absque fratrum querela fieri posset, tum^c solummodo consensit^d. In vita nostri antistitis⁹⁷ haec plenissime describuntur; obscure vero notatur tempus, quod liber donationum significat apertius: anno scilicet Ludvici secundi nono domnum Ansgarium ab Aldrico^e clerico et^b comite Reginbaldo⁹⁸, legatis caesaris, ductum in episcopatum. Scripta sunt in¹ libro III°, capitulo 20. Sed et in vita eius haec: *Mulum*, inquit, *temporis fluxit, ex quo beatus Ansgarius Bremensem episcopatum suscepit, antequam hoc a papa Nicolao^h firmaretur⁹⁹*.

27. Sanctus itaque Ansgarius receptis²⁰. Bremis, annos 18 sedit. Nam antea in Hammaburgensi cathedra praefuit annis 16^m, qui fiunt simul 34. Hoc regalis munificentiae dono confessor Dei valde^a gavisus, in Daniam festinavit. Ubi regem Danorum^c Horicum inveniens, christianum reddidit. Is² statim ecclesiam in portu maritimo erexit apud^d Sliaswig³, data pariter licentia, ut quisquis^e vellet in regno suo, christianus fieret. Infinita gentium credidit multitudo. De quibus hic in libris hoc^f memoriale relictum est, plures, ut aqua baptismi⁴ loti sunt, ab omni corporis infirmitate liberatos⁴.

28. Quibus rebus ex voto completis, dum adhuc sanctus Dei pro gente Sueonum aestuare coepisset, cum Gaudberto episcopo consilium habuit, quis eorum laudabile pro Christo periculum subiret. At ille periculum sponte declinans, Ansgarium potius, ut iret, rogavit⁵. Exemplo⁶ atleta⁷ intrepidus Horici⁸ regis missum rogavit atque sigillum⁹, et a litore Danorum transfretans in Sueoniam pervenit, ubi tunc rex Oleph¹ apud Bircam generale populi sui habuit placitum. Quem, praeviente misericordia Dei, ita placatum invenit, ut ex² eius imperio et populi consensu et iactu sortis et ydoli responso ecclesia ibidem fabricata et baptismi licentia omnibus concessa sit. His etiam ex sententia finitis, ewangelista noster ecclesiam Sueonum Erimberto commendavit presbytero et reidit. Quae in vita sancti Ansgarii latissima gestorum narratio³ descripta⁴, nos brevitate nitentes amputavimus. Et nisi fallit⁵ opinio, prophetia⁶ Ezechielis de Gog et Magog convenientissime hic impleta videtur. *Et mittam⁷, inquit Dominus, ignem in Magog, et in his qui habitant in insulis confidenter*. Aliqui haec et Italia de Gothis, qui Romam ceperant, dicta⁸ arbitratur⁹. Nos vex¹⁰ considerantes Gothorum populos in Sueonia regnantes, omnemque hanc regionem passim in insulas dispersitam esse⁷, prophetiam⁸ opinamur eis posse commodari⁹, cum praesertim multa praedicta sint a prophetis, quae nondum videntur impleta¹⁰.

29. Interea quaestio magna surrexit in regno Francorum de Bremensi episcopatu, ad invidiam¹ Ansgarii conflata. Ea contentio diu per regnum² gravi et ancipiti dissensione³ profligata⁴, multis partium studiis collidebatur⁵. Tandem orthodoxus caesar

Schol. 7. Concilium adunationis^a factum est Wormatiae praesente cum episcopis caesare, sicut privilegium testatur. (2. 4.)

a) beati 4. b) VIII. 3. c) et deest 2. 3. d) si 2. 3. 4. e) tunc 4. f) concederet 4. g) Abdarico 3. h) et deest F. i) scriptum est in 2. 3. scriptum 4. k) Nicolao 4. l) confirmaretur 3. m) receptus 5. n) ante annos XVI. cui superscriptum est. XV. 1. o) valde deest 1. p) regem Ericum 3. in margine cod 2: Ericus Danorum regem (sic) baptizatur. q) etiam 3. r) apud 2. saepius. s) Siasuich 3. Slenwich 2 Sliasuig 5. t) quibus hoc in libris 2. 3. 4. u) baptismi 1. v) sanctum p. v. i. r. Ansgarium 4. w) extemplo 3. 5. x) Dei addit 2. 2a. y) Herici 3. Erici 2. z) Oleph 3. aa) ex deest 3. ab) narratio 3. 4. ac) ni fallat 4. ad) prophetiae 3. ae) mittam 2. 3. 4. af) dictum 3. ag) commensari 4. accommodari 3. ah) necdum v. completa 2. 3. 4. ai) beati addit 4. aj) invidiam—regnum deest 1. ak) disensione 3. al) confligata 2. am) collidebantur 1. an) unionis 4. ao) caes. c. ep. 4. 5.

94) Obiisse videtur anno 845. 95) quem nos audit. Quem vide apud Bouquet l. I. F. VI. p. 616. vocamus Germanicum. Ita et infra c. 40. 96) Vid. 99) Vita S. Anskarii cap. 23. fin. 1) Vita S. Anskarii Ansgarium in vita S. Willehadi cap. 6. et Gregor. c. 24. 2) Ibid. c. 25. 3) Ibi interpretatur Adamus I. canon. 42.). 97) Cap. 22. 98) Comes Ragambaldus fortease ille, qui in charta Hludowici imperatoris anno 837. monasterio Anianensi data missus. 99) Vita S. Anskarii cap. 25. pag. 711. l. 12.

Ludvicus, compositis hinc inde contradicentium voluntatibus, praecipue Guntharii, Coloniensis archiepiscopi, cuius suffraganeam prius erat Brema, super his Romam nuncios^a direxit ad sanctissimum papam Nikolauum. Ille^b quod necessitas ecclesiastica persuasit, et quod patrum conciliis rationabiliter^c fieri posse comprobatum est, facile consensit. Ergo Bremensem ac^d Hammaburgensem episcopatum auctoritate apostolica copulari, et^e deinceps^f sanxit pro uno haberi. Cuius rei privilegia diligenter adhuc^g conservantur in Bremensi^h ecclesia. Inⁱ quibus etiam additum est, quod idem papa Nykolaus tam ipsum Ansgarium, quam successores eius legatos et vicarios apostolicae sedis constituit in omnibus gentibus Sueonumⁱ, Danorum atque Sclavorum^j; quod et antea Gregorius papa concessit. Igitur Bremensis atque^k Hammaburgensis^l parochiae coadunatio facta^m est ultimo tempore sancti Ansgarii. Vita eius annum non ponit, praeceptum autem regis ponit annum regni vicesimum primum; privilegium papae notat annum Dominiⁿ 858-858, qui est ab ordinatione archiepiscopi vicesimus nonus^o.

[28.]
Cap. 24. 30. Post haec scribitur in vita beati^p antistitis^q, qualiter in Daniam veniens iunio rem Horicum^r in regno repperit. Cui tempori congruit hystoria Francorum, quae sic^s de Danis meminit: Nortmannos per Ligerim Thurones^t succendisse^u, per Sequanam Parisios obsedis^v, Karolum timore compulsu[m] terram eis dedisse ad habitandum^w. Deinde Lotharingia^x, inquit, vastata, et subacta Fresia,

in sua victrici conversos viscera dextra^y.

Contententibus namque ad invicem Gudurm^z, principe Nortmannorum, cum patruo^{aa},²⁰ scilicet rege Danorum Horico, tanta caede utriusque^{ab} mactati sunt, ut vulgus omne caderet, de styrpe autem^{ac} regia nemo omnium remaneret, praeter puerum unum, nomine Horicum^{ad}. Iste^{ae} mox ut regnum Danorum suscepit, ingenito^{af} furore super chisticolas efferatus, sacerdotes Dei expulit et ecclesias claudi praecepit^{ag}.

[29.] 31. Ad quem sanctus Dei confessor Ansgarius venire non trepidans, comitante^{ah} gratia divina, crudelem tyrannum sic placatum reddidit^{ai}, ut christianitatem ipse suscipere^{aj}, suisque omnibus, ut christiani fierent, per edictum mandaret^{ak}, insuper et^{al} in alio portu regni sui apud Ripam extrueret^{am} ecclesiam^{an}, in Dania secundam. Et^{ao} his ecclesiastico ordine compositis, beatus pastor^{ap} noster ecclesiam illam Rimberto commendavit presbytero^{aq}, et reversus est ad Hammaburg, ubi^{ar} de venditione christiano-³⁰rum Nordalbingos correxit^{as}. Inde^{at} Fresos adiens, castigavit eos pro labore dominici diei; pertinacius vero agentes igne coelesti multavit^{au}; et alia, quae antiquis miraculis non imparia leguntur in vita eius.

[30.] 32. Et quoniam totum eius studium^{av} erat pro salute animarum, si quando a praedicatione gentilium foris liber erat, domi congregationum suarum curam egit. Quarum^{aw} primam, quae ab Hammaburg olim barbarica incursione depulsa est, ipse, ut praediximus, ad Ramsolas transtulit. Secundam in Bremis habuit sanctorum virorum, qui habitu quidem usi canonico, regula vivebant monastica usque ad nostri fere temporis aetatem. Terciam sanctarum virginum congregationem in Birxinon^{ax} adunavit. Ubi devota Christi matrona Liutgard^{ay} totum patrimonium suum offerens coelesti^{az} sponso, magnum chorum castitatis suo ducatu nutrit. Ad curam autem pauperum et susceptionem peregrinorum multis locis hospitalia praeparavit. Unum autem vel^{ba}

a) nuncios deest 1. 2. 3. In originali lacuna videtur fuisse, cui auctor nomen Salomonis, Constantiae episcopi, inserere voluit. b) vero addit 4. c) rationabiliter deest 4. d) et 3. e) deinceps deest 5. f) adhuc deest 3. 45 g) Bremense 1. h) In deest 3. i) Danorum, Sueonum 3. 4. k) et 3. l) hammenburgensis 4. m) XXVIII. 4. n) sancti 3. o) antistis 4. p) Ericum 3. 5. semper. q) Turonos 3. Turonos 2. 4. r) ad inhabitandum d. 4. s) Lotharingia 4. habitendum Lotharingiam. Deinde 3. t) Gudurin 2. 3. 5. Guthorn H. u) suo addit 4. v) utriusque 2. 3. w) vocabulum bis scripsit 4. x) Horicum 3. Ericum 2. ubi in margine legitur Dani secunda vice semetipsos sternunt. y) Qui 4. z) secum addit 5. aa) crudelem — reddidit deest 4. ab) mandavit 3. Additur 50 hic in margine cod. 2: Ericus Dani eorum regem (sic) tercius baptizatur. b) et insuper 3. et deest. 2. 5. c) extruxerit 2. extruxerit 3. d) pater 3. e) Inde Hammaburg reversus, de 4. f) Undo 4. g) multavit 2. 3. h) studium eius 2. 3. 4. i) Birainon 2. Luximon 2a. Luximon 3. Britxinon 4. Britxinon 5. k) Liutgard 3. Hudgard 2. Liutgard 4. Lutgard 5. l) quod 3.

8) V. huiusmodi Nicolai papae de a. 858. et Vitam a. 850. 12) Lucan. Pharsal. l. 3. 13) Ruodolf. 55 Anskarii c. 23. Utrobique in antiquioribus saltem Fuld. a. 854. 14) Vita S. Anskar. c. 31. 15) Ibid. codicibus verba, quae Adamus dicit addita, desunt. c. 32. 16) Ibid. c. 33. 17) Ibid. c. 38. 18) Ibid. c. 32. 19) Bassum in comitatu Hoya; dictum Biresi- a. 857. At conf. Archiv T. VI. 775. 11) Ann. Fuld. nun in charta Ottonis regis l. d. 937. Iun. 30.

praecipuum habuit Bremae, ubi^a per se ipsum cotidie veniens, infirmis non erubuit ministrare. Quorum plurimos dicitur verbo vel tactu sanasse^b.

33. Ipse retranstulit^c corpus sancti Willehadi in matricem ecclesiam beati Petri apostoli, [ab illo australi oratorio, quo deportatum est a Willerico^d]. Et tunc facta sunt illa miracula, quae per merita sancti Willehadi populo ostensa sunt ab anno Domini 861, qui est^e ab ordinatione archiepiscopi^f 30. Ipse enim qui transtulit, et vitam et miracula eius singulis libris comprehendit.

34. Sique temporum seriem diligenter computemus, ipsum est tempus quo in Saxoniam translatio sancti Alexandri contigit^g. In qua illud memorabile videtur, confessorum nostrorum cum advena martyre certasse, quis eorum videretur esse maior et in gratia sanitarum populis acceptior. Einhardus^h in gestis Saxonum haec dulci calamo prosequitur.

35. Interea beatus Ansgarius captivos redimendo, tribulatos refovedo, erudiendo domesticos, barbarisⁱ euangelizando, foris apostolus, intus monachus, nunquam legitur ociosus. Nec solum erga suos, verum et^j alios^k, quomodo viverent, sollicitus. Episcopos etiam tam voce quam litteris, ut vigilarent supra^l dominicum gregem, hos arguit, illos obsecravit. At vero regibus Romanorum pro sua legatione, regibus Danorum pro christiana fide crebro mandavit. Extant epistolae eius plures huiusmodi. Unam vero, quam scribit omnibus episcopis de sua legatione, quam ab Ebone orsamasserit, ita^m claudit: *Deprecor, inquitⁿ, ut apud Deum intercedatis, quatinus^o haec legatio crescere et fructificare mereatur in Domino. Iam enim Deo propitio et apud Danos et apud Sueones fundata est ecclesia Christi, et sacerdotes absque prohibitione proprio funguntur officio. Omnipotens Deus faciat vos omnes huius operis pia benivolentia^p participes, et in coelesti gloria Christi coheredes^q.*

36. Supervixit autem^r post illam plenariam Hammaburg et Bremae copulationem annos septem. Sedit^s omnes annos 34. Cuius depositio summa veneratione colitur 3. Non. Februarii. Obiit^t anno Domini 865. indictione 13, qui est Ludvici secundi 26. sepultusque est in basilica sancti Petri ante altare sanctae Dei genitricis Mariae. Eadem die, qua ipse commendatus est, Rimburtus, diaconus^u eius, a clero simul et populo electus est. Qui etiam vitam sanctissimi^v patris veridico sermone describens, more beati Iohannis quasi de alio scribens, innuit se fidissimum^w eius discipulorum^x testimonium perhibere sanctitati, quam cognoverat in viro Dei. Hunc librum ille ad fratres coenobii direxit Novae Corbeiae^y, beatificans illos, quod talem miserint, et nobis congratulans, quod talem suscipere meruimus pastorem.

37. Sanctus Rimburtus sedit annos 23^z. Annos eius^{aa} et^{ab} obitum decessoris sui reperimus^{ac} in quodam compoto^b a Corbeia delato^{ad}. Ceterum vita eius a fratribus eiusdem coenobii ad nostros^{ae} data, quis fuerit et qualiter vixerit, breviter et dilucide comprehendit. *Mox, inquit, ut electus est, a Theoderico^d, Mindensi episcopo, et Adalgario, abbate Corbeiensi^e, iussu caesaris Mogontiam^f ductus est. Ubi a clarissimo pontifice Liutherto^g consecratus, Corbeiam venit, vestemque suscepit cum professione monastica. Cui Adalgarius abba^h germanum et aequivocum suum concessit Adalgariumⁱⁱ. Qui postea et socius praedicationis, et meruit heresⁱ esse dignitatis. Pontificale palium^k suscepit a papa Nicolao^l, ferulam pastorem a caesare Ludvico, sicut in privilegiis^m*

a) quo 4. c) plurimos v. v. t. sanavit 4. d) transtulit H. F. e) *Unctis inclusa deum!* 1. f) annus add 2. 3. 4. g) episcopi 3. h) Einardus 2. Eginhardus 3. i) barbaros 2. 3. 5. k) verum etiam 3. verum etiam erga 2. 2a. verum^l erga 4. l) alienos 2. 3. 4. m) super 3. n) et ita 1. o) inquit 2. 3. 4. p) quatenus 2. 3. 5. q) benivolentia 3. 5. r) sanctus Ansgarius addit 4. t) autem addit 4. u) ergo addit 4. v) vero addit 4. w) theconus 2. x) sancti 4. y) fidelissimum 2. 3. 4. z) XX annos 1. aa) eius deest 2. 3. 4. ab) reperimus 2. 3. 4. ac) computo 2. 3. 4. ad) nostras 1. ae) Theoderico 4. af) Corbeiensi a. 4. ag) Mogontiam 3. ah) Liutherto 3. Liutherto 4. Hyberto 2. ai) abbas 2. 3. 4. aj) heres meruit 2. 3. 4. ak) Pallium pontificale 2. 3. al) Nicolao 4. *saepius.*

18) Conf. vitam S. Willehadi in app. §. 12 et 13. 19) polius Veteris Corbeiae. Conf. vitam S. Ansk. c. 1. 6. Translat. S. Alexandri supra T. II. p. 674, ubi tamen illam translationem contigisse anno 851. ex annalibus Xantensibus h. a. est demonstratum. 20) V. Hamburg. Hamburg. Urkundenbuch Nr. 19. 21) V. Annales Corbeienses. 22) Vita S. Rimberti c. 11 et 12. 23) Privilegium Nicolai I. papae v. Urkundenbuch Nr. 17. 19) Ex vita Rimberti c. 9.

dinosci^a potest. Quae autem secuntur^b, ex libro vitae^c eius decerpimus^d capitulo^e 16.

[33.] Cap. 29. 38. Praeterea legationis suae officium, quod ad praedicandum gentibus verbum Dei primitus a decessore suo susceptum est, et postmodum sibi iure successione quasi hereditarium provenit, impigre executus est. Ipse quidem per se, quotiens^f occupationes aliae sinerent^g, eidem legationi insistens, semper autem^h constitutos habens presbyteros, per quos et verbum Dei gentes audirent et solatium captivi christiani haberent, ad ecclesias inter ipsos paganos longe constitutasⁱ, quodque gravissimum erat, marinis discriminibus adeundas. Quae discrimina ipse frequentius sustinens, cum apostolo saepe naufragium pertulit, saepe etiam^k alia pericula sustinuit, spe futurae beatitudinis omnia praesentis vitae^l aspera leniens, illudque apostolicum continua meditatione revolvens: non sunt condignae passionis huius temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.

Roman. 8, 18. Cap. 30. 39. Qui reges Danorum suo tempore fuerint, non invenitur in gestis eius. In hystoria Francorum Sigafred cum fratre Halpdani^m regnasse leguntur. Qui etiam munera Ludvico caesari miserunt, gladium videlicet capulo tenus aureum et aliaⁿ, pacem rogantes, et missis utrinque ad Egdoram fluvium mediatoribus, pacem firmam ritu gentis per arma iuraverunt^o. Erant et alii reges Danorum vel Nortmannorum, qui piraticis excursionibus eo tempore Galliam vexabant. Quorum praecipui erant Horich^p, Orwig^q, Gotafrid^r, Rudolf^s et Inguar tyranni. Crudelissimus omnium fuit Inguar, filius Lodparchi^t, qui christianos ubique per supplicia necavit^u. Scriptum est in gestis 20 Francorum^v.

[34.] Cap. 31. 876. 40. Anno domni Rimberti 12. Ludvicus pius, caesar magnus, obiit³⁰. Ipse Boemanos^w, Sorabos, Susos^x et ceteros Sclavorum populos ita perdomuit, ut tributarios efficeret³². Nortmannos autem foederibus ac bellis compressos eo modo retinuit, ut cum Franciam totam vastaverint, regnum^y eius vel^z minime nocuerint. Post mortem 25 vero imperatoris

Effera barbaries laevis^z regnabat habens.

Et quoniam Dani cum Nortmannis Hammaburgensi ecclesiae pastoralis cura subiecti sunt, praeterire nequeo, quanta mala per eos Dominus illo tempore fieri permiserit, et quam late pagani super christianos extenderint potentiam suam. Quae omnia lamentabiliter scripta sunt in hystoria Francorum et in³ aliis libris. Tunc Saxonia vastata est a Danis vel Nortmannis. Bran³¹ dux occisus cum aliis 12 comitibus, Thiadricus³² et Marwardus³³ episcopi obruncti. Tunc Fresia depopulata³⁴, Traiectum civitas excisa³⁵. Sanctus Rabbodus³⁶, urbis episcopus, cedens persecutioni, Davantriae³⁷ sedem constituit, ibique consistens anathematis gladio³⁸ paganos ultus est³⁹. Tunc piratae Colonia⁴⁰ et Treveros⁴¹ succen- 35 dunt⁴². Aquisgrani palatium stabulum equis suis fecerunt⁴³. Mogontia vero propter

Schol. 8. Aquisgrani palatium usque ad tempus Ottonis per annos 80 vastatum permansit³⁷, quod destruxerat Ordwig³⁸ princeps. (2. 3. 4.)

a) dignosci 3. 5. b) sequuntur 3. 5. c) vita 4. d) decerpimus 3. excerpta sunt 4. e) capitulum 1. f) quoties 5. g) sineret 1. 3. h) autem male deest 1. i) constitutos 5. l) et 1. 3. l) deest 4. m) Haldia 2. Haldan 3. 4. 40 n) legitur 4. o) multa addit 4. p) Herich 2. Horig 5. q) Ordwig 2. 4. Orduig 3. Ordivig 5. r) Gotafrid 2. Gotafrid. s) Rodulf 2. 4. Rodulf 3. t) Lodbrogi emendat M. u) tyranni. Scriptum... Francorum. Crudelissimus... necavit 2. 3. 4. u) Boemenos 2. Boemanos 4. v) regno 3. 5. nunquam regnum 2. w) vel deest 3. x) ruptio *Crantzii Metrop. L. II. c. 3.* y) in deest 3. z) Bruno 2. ubi in *margine legitur*: Dani Saxoniam vastant.) Thiadricus 4. Thadericus 5. Theodericus 2. a) Marwardus 2. Marquardus 3. 4. b) est add. 2. 3. 4. c) Rabbodus 2. Rabbodus 3. d) Davantriae 2. e) in 45 add. 2. f) incendunt 2. 3. 4. g) vastum 2. h) Ordwig 4.

24) Ann. Fuld. a. 873. 25) Horich Nordmannus supra cap. 26. not. 31) Vulgo Siusli dicuntur hoc tempore in annalibus non apparet, sed Herich. 32) V. Annal. Fuldens. a. 869. 874. 33) Saxonia — depopulata. Conf. Ann. Fuld. a. 880. 34) De Traiecto (Mastricht, non Utrecht, ut Adamus putavit), 50 Colonia et Aqueensi palatio v. Ann. Fuld. a. 881. 35) Rabbodus non nisi anno 899 episcopus Traiectensis factus est. V. Chronic. Region. h. a. Obiit Daventriae anno 919. 36) De Treveris v. ibid. a. 882. P. IV et V. 37) At de capella in Aquis 55 palatio agunt chartae Caroli Crassi a. 887 et Arnulfi regis a. 888. In ipso palatio datae sunt chartae Zwentiboldi regis anno 896 et Henrici regis anno 930. Wigorn. a. 870. 30) Ann. Fuld. a. 876. Conf.

metum barbarorum instaurari coepit³⁹. Quid multa? urbes cum civibus, episcopi cum toto grege simul obruti sunt; ecclesiae illustres cum fidelibus incensae sunt. Ludovicus noster cum paganis dimicans victor extitit, et mox obiit⁴⁰. Luthewicus Franciae victor et victus occubuit⁴¹. Haec tragoedico planctu scripta in annalibus cesarum⁴² nos propter mentionem Danorum perstrinximus.

41. Quid autem dicimus interim fecisse nostrum archiepiscopum? Require in Cap. 32. gestis eius capitulo 20. *Ad redemptionem, inquit, captivorum cunctis penes quae habebat expensis, cum multorum adhuc apud paganos detentorum miserias cerpere cogerefur, etiam altaris vasa impendere non dubitavit*⁴³. Dicens cum beato Ambrosio: *Melius est animas Domino, quam aurum servare*. Preciosa ergo sunt illa vasa, quae animas de morte redimunt⁴⁴.

Nec incongruum videtur, quoniam de persecutione diximus, quae tunc late in ecclesias efferebatur, grande miraculum per merita sancti Rimberti Fresonibus ostensum tangere; quod scriptor gestorum eius nescio cur praeterierit. Sed Bovo¹, Corbeiae abba², de sui temporis actis scribens³, non reticuit dicens: *Cum modernis temporibus gravis barbarorum irruptio in omni pene regno Francorum immaniter debaccharetur, contigit etiam eos divino iudicio ad quendam Frisiae pagum devolvi, qui in remotis ac mari magno vicinis locis situs, Nordwidi appellatur*⁴. *Hunc igitur subvertere aggressi sunt. Erat illic eo tempore venerabilis episcopus Rimbertus; cuius adhortacionibus et doctrinis confortati et instructi christiani, congressi sunt cum hostibus, et prostraverunt ex eis 10377, pluribus insuper dum fuga praesidium quaerunt, in transitu fluviorum necatis*⁵. Haec ille scripta reliquit⁶. Cuius rei miraculo usque hodie merita sancti Rimberti penes Fresones egregia, et nomen eius singulari quodam gentis colitur desiderio, adeo ut collis in quo sanctus oravit, dum pugna fieret, perpetua cespitis viriditate notetur. Nordmanni plagam, quam in Frisia receperunt, in totum imperium ulturi, cum regibus Sigfrido⁷ et Gotafrido per Rhenum et Mosam et Scaldam fluvios Galliam invadentes, miserabili caede christianos obruncarunt, ipsumque regem Karolum bello petentes, ludibrio nostros habuerunt⁸. In Angliam quoque miserunt unum ex sociis Halpdani⁹, qui dum ab Anglis occideretur, Dani constituerunt in locum eius Gudredum¹⁰. Is autem Nordimbriam expugnavit¹¹. Atque ex illo tempore Frisia et Anglia in ditione Danorum esse feruntur. Scriptum est in gestis Anglorum.

42. Frustra in sanctis signa et miracula quaeruntur, quae habere possunt et mali, quia secundum auctoritatem sanctorum patrum maius miraculum est, animam, quae in aeternum victura est, a peccato convertere, quam corpus, quod denuo moriturum est, suscitare a morte. Ut autem sciamus, nec sancto Rimberto hanc gratiam defuisse, ferunt antiquorum more sanctorum quaedam fecisse miracula, frequenter scilicet, dum iret in Sueoniam, tempestatem maris oratione sedasse, et cecum illuminasse per confirmationem, quam episcopali more faciebat in eo. Sed et filium regis dicitur a daemonio liberasse. Ubi multis astantibus episcopis, spiritus immundus saepe clamabat ex ore vexati, Rimbertum solum inter eos digne commissum egisse officium, ipsum ergo sibi esse cruciatui. Require in vitae eius libro, capitulo 20. Hunc filium regis Ludvici Karolum esse arbitramur, qui novissimis archiepiscopi temporibus a regno depositus,

a) imperator 4. b) paulo post 4. c) rex addit 4. d) fuisse 2. 4. e) pene deest 1. f) multos a. a. p. detentos miserabiliter carneret 4. g) redimant 1. h) lato eff. ecclesiis 4. i) Donno 3. Bono 5. k) Corbeiensis abbas 2. 3. Corbeienis a 4. l) scribens deest 1. m) debaccharet 1. n) Frisia 4. et ita deinceps. o) est; add. 2. 3. 4. Nordwidi 4. Nordwich 3. p) appellant 3. hunc appellant 2. 4. q) Quoer 4. r) enim addit 4. s) cum deest 3. t) fuga 2. 4. u) reliquit 1. v) miracula 1. w) Frisones 4. x) Sigfrido 2. y) Anglia 1. z) Haldani 2. 4. Haldan 3.) clam 3. a) ipsius 4. b) Gundredum 2. 3. 4. c) Ipse 5. d) Nordumbriam 3. Northumbriam 4. e) a morte suscitare. 2. 3. 4. f) regis a d. liberavit 4. g) que 4. h) Crassum addunt M. P.

50 38) De Moguntia restaurata v. ibid. P. III. a. 882. Ann. Fuld. P. IV. a. 884. 44) sc. Rimbertus, cuius epistola ad Liuthertum, archiepiscopum Moguntinum, super hoc proelio Frisionum cum Nordmannis laudatur in Annal. Fuld. t. I. 45) V. Ann. Vedast. a. 884. 885. Ann. Fuld. P. IV. a. 885. 886. 46) Regnavit ab anno 883 usque ad mortem suam 894. V. Simeon. Dunelm. h. a. Lappenberg, Geschichte von England T. I. p. 328.

Arnolfum^a, germani sui filium, accepit successorem. Hystoria Francorum haec veraciter aeta commemorat in Franconford^b, anno caesaria Ludvici 34⁴⁷.

Cap. 33. Numer. 12. 3. 1 Cor. 9. 22. 43. Erat igitur sanctus Rimburtus cum Moyse^c vir mitissimus, cum apostolo qui omnium infirmitatibus compateretur⁴⁸. Praecipuam vero curam habuit^d in elemosinis pauperum et in redemptione captivorum⁴⁹. Unde quadam vice, cum venisset ad partes Danorum, ubi ecclesiam novellae christianitati constructam habebat in loco qui dicitur Sliaswig^e, vidit multitudinem christianorum catena trahi captivam. Quid multa? Duplex ibi miraculum operatus est. Nam et catenam oratione dirupit, et captivos equo suo redemit. Capitulo^f gestorum eius nota^g 18.

[37.] Cap. 36. 44. Et quia vastacio Nortmannorum vel Danorum excedit omnem credulitatem^h, 10 eo plus mirum videri possit, quod sancti confessores Dei Ansgarius et Rimburtus per tanta pericula maris et terrae illas gentes intrepidi adibant velⁱ praedicabant, ante quarum impetum nec armati reges aut potentes Francorum populi subsistere poterant. Nunc autem „quoniam defecit sanctus, quoniam^k diminutae sunt veritates a filiis hominum^l“, vix possibile credimus 15

Nos genus ignavum^m, quod tecto gaudet et umbra⁵⁰, ut in tam aspero persecutionis tempore, in tam feroci, quaeⁿ vix hominem^o vivit^o, natione, in tam remotissima, inquam, ab^p nostro mundo regione, quisquam vel apostolus auderet accedere, nescientes illud cotidie et nobis dici, quod Salvator ait apostolis^q: *Itē in orbem universum, et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi*. 20

45. Sunt alia^r multa quae de nostro sancto^s copiose in libro suo exarata sunt. In quibus illud memoriae est, quod presbyteri animam defuncti, quia sic^t in visu apparens supplicavit, 40 dies in paue et aqua ieiunans, a tormento^u absolvit⁵¹. Decessor eius 4 coenobia fundavit⁵², his ille quintum addidit in solitudine Buggin^v⁵³. Ceterum omnium districtam^w sollicitudinem habens, Hammaburgensis cathedrae praeci- 25 puam curam egit, tam fratribus quam pauperibus oportuna ministrans solatia.

[38.] Cap. 37. 46. Xenodochium^x Bremae, quod a sancto Ansgario ad sustentationem pauperum institutum est, ipse nobiliter auxit, et non solum in episcopatu, sed ubicunque esset, pauperibus alimoniam cum omni diligentia ministravit, nobile verbum exhortacionis relinquens posteris, *Non est, inquit, tardandum, ut pauperibus cunctis succurramus^y, quia quis^z sit Christus, vel quando ad nos veniat, ignoramus⁵⁴*. Elemosinam⁵⁵ verbi incessanter omnibus ministravit; ad quod opus dicta sancti Gregorii curavit excerpere⁵⁶, quae et manu sua descripsit. Epistolae eius diversae ad plures, praecipua quaedam ad virgines, in qua virginitatem corporis extollens, ostendit multas in⁵⁷ mente fieri meretrices⁵⁸. Tandem⁵⁹ morbo confectus et senio, quos per se non potuit, per Adalgarium⁶⁰ adiutorem^d in Domino confortavit, quem etiam manibus regis commendavit⁵⁸. Obiit^f anno Domini^g 888, indictione 6. Cuius depositio est 3° Idus Iunii^h⁵⁷. Sepultus estⁱ extra basilicam sancti Petri ab oriente, ut ipse rogavit⁶⁰.

[39.] Cap. 38. 47. Adalgarius archiepiscopus sedit annos 20. Annos eius ex compoto^k quo^l supra tulimus^m⁵⁹, vitam exⁿ libro sancti Rimburti didiscimus^o. Capitulo 12, cum sanctus Rimburtus vestem et professionem susciperet monasticam, mox additur: *Ad quod ei solatium deputari placuit insignem conversatione virum gradu diaconem^p, nomine Adalgarium. Hic vir, inquit, venerabilis in conversationis eius imitatione simul et successionis^q dignitate, adhuc hodie superest, cum multis aliis attestans, quod sanctus pontifex Rimburtus,*

a) Arnolphum 3. Arnulfum 2. 4. b) Franconford 1. Franconfort 2. Franconford 3. Franconford 5. c) Mose 3. 45 d) habens 2. 3. 4. e) Sleswich 2. Schleswig 3. f) capitulum 2. 3. g) nota deest 4. h) Ita coraei pro: crudelitem. i) et 2. 3. 4. k) autem quomodo d. s. quomodo 5. l) ignavium 4. m) qua 3. n) vix hominum 5. vix ullus hominum 3. o) Legendam videtur: vidit. p) a 3. q) discipulis 2. 3. 4. r) et alia 4. s) de sancto viro 4. t) qui sic 3. qui sibi 5. u) tormentis 2. 3. 4. v) Buggind 3. Bukkin 4. w) distinctam 3. x) Xenodochium 2. 2a. y) subvenianus pauperibus 4. z) in quo emendat M.) Eleemosynam 3. 5. a) excerpti 3. 50 b) in deest 4. c) ergo addit 2. (2a) ubi in margine legitur: Emulator Moisi tam mansuetudinae quam virtutum operatione. d) coadiutorem 4. suum addit 2. 4. e) autem addit 4. f) Domini deest M. F. h) depositio III. I. I. celebratur 4. i) ergo add. 4. k) compoto 2. 3. 4. l) de quo 2. deest 4. m) supra retulimus 2. 3. supra dicto 4. n) discimus 2. 3. 4. o) diaconum 3. 5. p) eius addit 3.

47) Ann. Fuld. P. V. a. 887. 48) Ex Vita S. Rimburti c. 19. 49) Indidem c. 17. 50) Iuvenal. c. 15. Conf. supra c. 35. not. 19. 56) Ibid. c. 21. Sat. VII. v. 105, qui pro tecto scripsit: tecto. 51) Vita S. Rimburti c. 8. 52) V. supra c. 29. 53) Bücken in comitatu Hoya. 54) Vita S. Rimburti c. 14. 55) Ibid. c. 21. 56) Ibid. c. 21. 57) Ann. Corbeienses h. a. 58) Vita S. Rimburti c. 8. 59) Ann. Corbeienses a. 888. 909.

nihil ex occasione curae pastoralis de monachica perfectione perdidit, et reliqua. Item capitulo 21⁶⁰. Cum iam, inquit, senio gravaretur sanctus Kimbertus, etiam continuus pedum dolor ei⁶¹ accessit. Unde apud gloriosissimos reges Ludvicum et filios eius hoc optinuit, ut insignis vir Adalgarius, monachus videlicet Corbeiae, in adiutorium illi confirmaretur, quatinus ipse infirmitate detentus, in Adalgario haberet solatium circandi⁶² episcopatum, placita adeundi; et quando exigeretur, vel in expeditionem vel ad palatium cum comitatu suo proficisci. Impetravit etiam, ut ipse illi in electione successor confirmaretur et inter consiliarios regis locaretur, assentientibus fratribus et abbate monasterii eius, ac sancta synodo haec omnia roborante.

10 48. Ferulam pastorem suscepit ab Arnulfo rege, palleum⁶³ a papa Stephano⁶⁴. Consecratus est autem a Sundroldo⁶⁵, Mogontino archiepiscopo⁶⁶, seditque difficili tempore barbaricae vastationis. Nec tamen legationis suae ad gentes, ut in privilegiis videtur, studium omiserat⁶⁷, verum, sicut decessores sui, presbyteros ad hoc opus et ipse constitutos habere curavit.

15 49. De hystoria Danorum nihil amplius aut scriptum vidi, aut ab alio visum^[40.] comperi; ea forte causa⁶⁸ reor, quod Nortmanni vel Dani tunc ab Arnulfo rege gravibus^{Cap. 40.} praeliis usque ad internicionem⁶⁹ deleti sunt. Bellum celitus administratum. Siquidem^{Schol. 9.} centum milibus paganorum prostratis, vix unus de christianis cecidisse repertus est⁷⁰. Et ita restincta est⁷¹ persecutio Nortmannorum, Domino vindicante⁷² sanguinem servorum suorum, qui iam per annos 60 vel 70⁷³ effusus est⁷⁴. Narrat haec hystoria Francorum.

20 50. Audivi autem ex ore veracissimi regis Danorum Suein⁷⁵, cum nobis stipulantibus^{Cap. 41.} numeraret atavos suos. Post cladem, inquit, Nortmannicam Heilgonem⁷⁶ regnasse comperi, virum populis amabilem propter iusticiam et sanctitatem suam. Successit illi⁷⁷ Olaph, qui veniens a Sueonia, regnum optinuit Danicum vi et armis, habuitque filios multos, ex quibus⁷⁸ Chnab⁷⁹ et Gurd⁸⁰ regnum optinuerunt post obitum patris⁸¹.

25 51. Anno Adalgarii 7. Hermannus⁸², archiepiscopus Coloniensis, magnis Adalgerum⁸³ nostrum fatigabat iniuriis, Coloniae Bremam subiugare conatus. Collecta igitur^[41.] synodo apud⁸⁴ Triburiam, Haddone Mogontino praesidente, cassata sunt apostolicae⁸⁵ sedis privilegia et gloriosorum principum annullata⁸⁶ sunt praecepta, consentientibus, ut⁸⁷ aiunt⁸⁸, iniquis decretis Formoso papa⁸⁹ et rege Arnulfo⁹⁰. Deinde facta subscriptione Adalgarius archiepiscopus in cauda concilii positus est⁹¹. Fabula grandis de Adelino⁹² dgero, qui disceptantes ad spectacula⁹³ synodum traxerunt tragoedi⁹⁴ lugubris. Widgerum nostrae partis victum et postero die mortuum, et amplius sub Adalgero⁹⁵ et Hogero omni tempore dicunt Bremam⁹⁶ Coloniae suffraganeam mansisse⁹⁷. Haec quoniam⁹⁸ in eodem concilio scripta reperimus, verane sint an ficta, in medio relinquemus⁹⁹.

35 52. Anno deinde secundo Formosus papa obiit, quarto vero¹⁰⁰ Arnulfus rex¹⁰¹ decessit¹⁰². Sequitur irruptio¹⁰³ Ungrorum¹⁰⁴, persecutio ecclesiarum. Archiepiscopus¹⁰⁵ noster, valde^[42.]

Schol. 9. Gotafrit et Sigafrit reges ibi sunt occisi. (2. 2^a. in textu 3. 4.)

Schol. 10. Ambo enim et rex et papa miserabilem vitae finem invenerunt, quia papa Formosus a

40 a) monastica 2. 3. b) ei p. d. 4. c) Inde 5. d) circeneundi 3. 4. e) vel deest 4. f) pallium 2. 3. g) M. a. Lindroldo 2. Lindroldo 3. 4. F. Handroldo M. h) omisit 2. 3. 4. i) ab alio casu 1. ab a. v. c. eo f. casu M. F. j) interationem 4. internicionem 3. 5. In martyris cod. 2: Dani sternuntur. l) sit 3. m) est deest 3. n) iudicante 1. o) LX in cod. 1. cui superscriptum est: vel LXX. LXX. 2. 3. 4. p) Hic insertum est schol. 9 in codd. 2. 2a. q) Sven 3. Sveni 5. r) Heilgonem 3. s) cui successit 4. cui succedit 5. t) Ehnob 3. 4. Henob 2. 45 u) Gurd 3. Gyrd 2. v) tenuerunt 2. 3. 4. w) post patris sui obitum tenuerunt 4. x) Hermannus 4. y) Adalgerium 2. 3. 4. z) apud 2.) Triburiam 3. 5. a) annullata 2. 5. b) ut aiunt deest 4. c) Adelino 2. 3. 4. d) spensia F. e) Tragoedia 2. 3. 4. f) Adalgerio 2. Adalgerio 3. 4. g) dicunt deest 1. h) tempore Brema Coloniae facta est suffraganea 4. i) Haec — relinquemus deest 4. k) post addit 4. l) imperator 2. 3. 6. m) imperator, vivens a veribus consumptus, veneno extinctus est 4. n) eruptio 2. 3. 4. o) Ungrorum 5. p) vero 50 addit 4. q) et deest 4. r) quia deest 2.

60) Sequentia ex l. l. cap. 21. in verbis sunt paululum mutata. 61) Bullam de 891. Mai. 31. v. Hamburg. Urkundenbuch Nr. 24. 62) Sunderoldus archiepiscopus, occisus a Nordmannis anno 891. 63) Ann. Fuld. a. 891. 64) Nomen nostrates Knop dicitur. 65) Cassata etc. sunt

verba bullae Sergii III. papae a. 905. vid. Hamburg. Urkundenbuch Nr. 27. 66) Ibidem Nr. 25. 67) V. supra Legum T. I. p. 561, ubi Adalgarii nomen inter episcopos reperimus. 68) Annal. Corbeiensis a. 899. 69) V. Annal. Corbeiensis a. 906.

senex, minus poterat vel inimicis resistere vel agenda disponere. Quare fertur illum a monasterio Corbiensi Hogerum suscepisse adiutorem, cuius ope fultus ac ministerio, ipse emeritae senectutis ocio potiretur. Ita omnipotens Deus, qui aliquando iustos, ut meliores fiant, temptari permittit, fecit etiam nostro archiepiscopo cum temptatione proventum^a, ut posset sustinere. Nam Sergius papa, qui fere per totidem annos septimus erat a Formoso⁷⁰, calumpnias Adalgarii miseratus, privilegia Bremensis ecclesiae renovavit, et omnia, quae a Gregorio et Nicolao, decessoribus suis, Ansgario et Kimberto concessa sunt, roboravit⁷¹. Ad hoc quia senectutis pondere gravatus pontifex Adalgarius pastorale officium obire non poterat, circueundo, praedicando et consecrando episcopos, dati sunt ei adiutores a papa circumvicini quinque episcopi, Simundus [Halverstadensis]¹, Wigbertus [Ferdensis], Biso [Podarbrunnensis]⁴, Bernarii¹ duo, [Mindensis^m et Osnabrugensis]ⁿ, quorum ope senex fulciretur. Ad manum sunt privilegia Sergii papae utrisque^o data⁷², quibus haec ita continentur. Mirum tamen neque satis cognitum est nobis, an aliqui episcopi in gentes ordinati sint^p ab Adalgario, ut privilegium insinuat, an haec ordinatio episcoporum inacta remanserit^q usque ad dies Adaldagi^r, ut melius confidimus, praesertim quod vastacio barbarica vixdum presbyteros inter se morari consenserit^s. Nondum enim completae sunt iniquitates Amorraeorum, nec adhuc venit tempus miserendi eorum. Post haec migravit archiepiscopus anno Domini 909. 7. Idus Maii⁷³, et sepultus est in basilica sancti Mykaelis⁷⁴, quam ipse pro dilectione magistri super tumbam eius erexit.

Genesii 15, 16.

909. Maii 9.

[43.] Cap. 43.

53. Hogerus archiepiscopus sedit annos 7. Et huius annos reperimus in libro superiori⁷⁴, et quod per contentionem ordinatus est a Coloniensi archiepiscopo⁷⁵. Pallium suscepit a papa Sergio⁷⁶, ferulam a Ludvico rege. Unde fuerit, aut qualiter vixerit, Deo cognitum est. Invenimus tamen scriptum in antiquioribus ecclesiae libris uno versu [quis fuerit]⁷⁷, ita:

Sanctus et electus fuit Hoger septimus heros.

Sanctitati eius testimonium asserit veterum tradicio, quae narrat eum severissimum in ecclesiastica disciplina, pro consuetudine monasteria suae diocesis crebro circuisse. Unde etiam cum apud Hammaburg consisteret, exploraturus quid fratres agerent, nocte intempesta Ramsolan^a ad vigiliis properavit matutinas. Fidelis, inquam, dispensator et prudens,⁷⁸ qui et ipse vigilans pernoctavit, suamque^b familiam dormire prohibens, venienti sponso laetus occurrit, dicens: *Ecce ego et pueri^c, quos dedit mihi Dominus.*

Esaie 8, 18.

[44.]

54. Anno domni Hogeri secundo Ludvicus puer depositus^d, et Conradus, Francorum successore suo etiam^e mortuus degradatus et de sepulchro electus est^f. Rex vero Arnulfus et vivens a vermibus consumptus et tandem veneno extinctus est magna Dei vindicta⁷⁹. 35 (2. 3. 4.)⁷⁷

Schol. 11. Stephanus papa, qui sedit annos 6, Hermannum, Coloniensem archiepiscopum, et Adalgarium, Hammaburgensem archiepiscopum, de Bremensi contententes ecclesia, Wormaciam ad synodum venire praecepit, et Remensi archiepiscopo Falconi vice sua commissa⁸⁰, causam eorum examinari¹ mandavit⁷⁸. (4.)

a) fertur illum deest 4. ferunt illum 2. 3. b) suscepit 4. c) et 3. d) eventum 3. e) erat deest 2. 3. 4. f) Hammaburgensis M. g) haec 3. h) implere 2. 3. i) Halberstadensis 5. k) Podarbrunnensis 3. Paderbunnensis 2. Padarb. 4. l) Bernardi 3. m) M. scilicet 4. n) Osnabr. 1. Hoonbrückensis 2. Osnaburgensis 4. Tituli episcoporum, quos unciis inclusimus, in cod. 1. texta superpositi, postea in illum irrepperunt. o) utriusque 2. 3. 5. p) sunt 1. 5. q) remansit 1. r) Adalgarii 3. s) concesserit 3. t) DCCCCVII pridie 1. DCCCXCIX septimo 3. 45 u) Michaelis 2. 3. Michaelis 4. saepius. v) archiepiscopo deest 2. 3. 5. w) Sergio 1. x) quis fuerit add. 2. 3. 4. y) ita deest 3. z) Ramsolan 2. 3. 4.) et prudens deest 3. a) que deest 5. b) mei addit 3. c) d. est 4. d) et 5. e) degradatus est et d. s. electus 4. f) et deest 4. g) et deest 4. h) com. v. n. 4. i) Ann. Sax. a. 885. hic addit: nec tamen fluiti.

70) Sergius III. (904—911.) nonus fuit papa post Formosum, octavo post eum anno electus. 71) V. Sergii bullam a. 905. Febr. in Hamburg. Urkundenbuch Nr. 26. 72) utrisque i. e. Adalgario et episcopis vicinis, seu illi et Hogero. 73) Adalgarii diem emortualem fuisse d. 9. Maii testantur Necrologia Hamburg. Luneburg. Merseburg. Mollenbec. Annun vero 909 habent Annal. Corbeiensis. 74) sc. computo a Corbeia delato, v. supra cap. 37. 75) sc. ab archiepiscopo Hermanno supradicto. Haec deest in exemplari nostro Annalium Corbeiensium. 76) Notandum hic vocem „degradatum“ convenire 50 cum Sigeberto Gemblac. a. 900. aut eius fonte nobis ignoto (v. Hirsch de Sigeberto Gemblac. p. 76); de sepulchro Formosum electum esse referunt Ann. Fuld. a. 896; de Arnulfo vivente a vermibus consumpto conf. Liudprandum l. l. c. 32. Sigibert. a. 902. Verbo „extinctus“ hic quoque utitur Liudprandus l. l. c. 30. 77) V. Archiv VL 822. 78) Haec de Stephano V, qui sedit 885—891, referenda sunt ad annum 891 inter mensem Maium et Augustum, ideoque ad initium capitis 51. a scholiasta referenda fuissent. 60

dux^a, in regem levatus est^b. In isto Ludvico vetus Karoli finitur prosapia⁷⁹. Hactenus etiam^c Francorum tendit hystoria. Quae^d deinceps dicturi sumus, in aliis et^e aliis repperimus non mendacibus libris. Aliqua vero recitavit nobis clarissimus rex Danorum ita rogantibus^f: „Post Olaph^g, inquit, Sueonum principem, qui regnavit in Dania cum filiis suis, ponitur in locum eius Sigerich. Cumque parvo tempore regnasset, eum Hardegon^h, filius Sueinⁱ, veniens a Nortmannia, privavit regno^k.“ Tanti⁸⁰ autem reges, immo tyranni Danorum, utrum simul aliqui regnaverint, an alter post alterum brevi tempore vixerit, incertum est. Nobis hoc scire sufficiat, omnes adhuc paganos fuisse, ac in tanta regnorum mutatione vel excursionem barbarorum christianitatem in Dania, quae a sancto Ansgario plantata est, aliquantulum^l remansisse, non totam defecisse. In diebus illis inmanissima persecutio Saxoniam^m oppressit, cum hinc Dani et Sclavi, inde Behemiⁿ et Ungri^o.⁸¹ laniarent ecclesias. Tunc parochia Hammaburgensis a Sclavis, et Bremensis Ungrorum impetu demolita est. Interea confessor Dei Hogerus obiit, et sepultus est in ecclesia sancti Mykaelis cum decessore suo, anno Domini 915^p.⁸² Deposito^q 13. Kalend. Ianuarii habetur. Huius^r corpus episcopi, cum post annos centum et viginti^s, diruta senio capellula, quaereretur^t, praeter cruces pallii^u et cervicalis episcopi, nichil potuit inveniri. Et credimus resurrectionem eius^v inpletam esse, quod ab aliis traditur^w in David et in Iohanne euangelista contigisse veraciter^x.

55. Reginwardus vix annum unum sedit. De cuius vita praeter nomen aliud^y nichil ad manum venit. Cum autem successorem eius concilio apud^z Altheim^{aa} interfuisse didicerim^{ab}, quod habitum est anno Conradi regis quinto, quo Hogerus etiam noster^{ac} decessit^{ad}, medium his Reginwardum, non vixisse plenum annum^{ae} deprehendi, nec privilegium eius usquam reperire valui. In diebus illis grande miraculum fertur^{af} a posteris Bremae contigisse. Ungros scilicet incensis ecclesiis^{ag} sacerdotes ante altaria trucidasse, clerum vulgo mixtum aut impune occisos aut ductos in captivitatem^{ah}. Tunc etiam cruces a paganis truncatae, ludibrio habitae^{ai}; cuius signa furoris usque ad nostram aetatem duraverunt. Sed Deus zelotes, cuius passio ibi derisa est, incredulos abire non passus est inultos. Nam subita et mirabilis orta tempestas, a semicremis ecclesiarum tectis scindulas^{aj} elevavit, quas in faciem atque ora paganorum rotans, dum fugae praesidium quaerunt, aut in fluvium praecipitari compulit, aut in manus civium concludi. Nec mora, prostratum gregem boni pastoris occubitus cito^{ak} secutus est. Qui depositus in^{al} Kal. Octobris^{am} una cum praedecessoribus suis in basilica sancti Mykaelis commendatus est.

56. Unni archiepiscopus sedit annos 18. Annos eius obitumque ut supra cognovi^{an}. Memoriae traditum est a fratribus^{ao}: cum Reginwardus^{ap} transisset, Leidradum, Bremensis chori praepositum, a clero et populo electum. Qui hoc Unni pro capellano utens, ad curiam venit. Rex autem Conradus, divino, ut creditur, spiritu afflatus, contempta Leidradi^{aq} specie, parvulo Unni, quem retro stare conspexerat, virgam pastorem^{ar} optulit. Cui etiam papa Iohannes decimus, ut privilegium indicat, palleum dedit^{as}. Erat autem vir, sicut in electione ac transitu eius videri potest, sanctissimus, pro qua sanctitate Conrado et Heinrico^{at} regibus familiaris et reverendus permansit^{au}. Unde et ita versu depingitur:

Principibus notus Unni fuit, ordine nonus.

a) dux deest 1. b) deest 4. c) etiam deest 3. d) vero addit 3. e) etque 4. f) rogitantibus 5. g) Alaph 1. h) Haardebnut notat Vell. i) Sven 3. Sveui 5. k) eum regno 4. l) aliquantulum M. F. m) Saxonum 1. n) Boemi 2. 4. Bohemi 3. 5. o) Ungari 3. 5. semper. p) nongentesimo sexto 2. q) eius addunt 2. 4. r) Cuius 4. s) centum et X 5. t) pallii 4. u) r. e. 4. eius deest 5. v) esse, sicut 4. w) contigit 4. x) apud 2. saepius. y) Althei 4. Allei 2. Alheti 3. z) didiscipulum 4. aa) archiepiscopus 4. ab) plene annum unum 4. ac) narratur 3. 4. ad) ecclesie 1. ae) d) occisum a. in c. ductum 4. af) sunt addunt 2. 4. ag) schindulas 4. ah) cito deest 2. 3. ai) in deest 2. 2a. III. 3. 5. aj) traditum a f. habetur 4. ak) Reinwardus 4. al) Leidradi 3. am) pastorem deest 3. an) Henrico 2. 3. semper. ao) fuit 3.

79) prosapia i. e. progenies. Ita et infra l. III. c. 52. 80) Tanti i. e. tot. 81) De Hungariorum devastatione a. 915 v. Ann. Corbeiens. 82) Hogeri mortem ad annum 917 referunt Ann. Corbeiens., Necrol. Fuldense. 83) Conf. infra l. II. c. 66. 84) 916 Sept. 20. concilium apud Altheim in pago Rhaetiae celebratum est. V. Mon. Legum T. II. p. 555. Videtur tamen Adamum nostrum exemplar actorum huius concilii spurium, cui nomina episcoporum Saxonum, qui ibi non aderant, adscripta sunt, prae oculis habuisse. Conf. etiam quae de Reginwardo disseruimus in Hamburg. Urkundenbuch T. I. Append. II. 85) V. etiam Calend. Merseburg. Kal. Oct. 86) V. c. 37. 53. Annal. Corbeiens., a. 917. 936. 87) Hamburg. Urkundenbuch Nr. 29.

57. In diebus suis Ungri non solum nostram Saxoniam aliasque cis Rhenum provincias, verum etiam trans Rhenum^a Lotharingiam et Franciam demoliti sunt⁸⁸. Dani quoque Slavos auxilio habentes, primo Transalbianos Saxones, deinde cis Albim vastantes^b, magno Saxoniam terrore quassabant^c. Apud Danos eo tempore Hardeuudith Wrm^d regnavit, crudelissimus, inquam, vermis et christianorum populis non mediocriter infestus. Ille christianitatem, quae in Dania fuit, prorsus delere molitus, sacerdotes Dei a finibus suis depulit, plurimos quoque ille^e per tormenta necavit.

[46.]
Cap. 46. 58. At vero Henricus rex, iam tunc a pueris timens Deum et in eius misericordia^f totam suam habens fiduciam, Ungros quidem multis gravibusque praeliis triumphavit; itemque^g Behemos^h et Sorabos ab aliis regibus domitos, et ceteros Sclavorumⁱ 10 populos uno grandi praelio ita percussit, ut residui, qui fere^j pauci remanserant, et regi tributum et Deo christianitatem ultro promitterent.

59. Deinde cum exercitu ingressus Daniam, Wrm^k regem primo impetu adeo^l perterritus, ut imperata se facere^m mandaret et pacem supplex deposceretⁿ. Sic Henricus victor apud Sliaswich^o, quae nunc Heidiba^p dicitur, regni terminos ponens, ibi et marchionem statuit^q et Saxonum coloniam habitare praecepit. Haec omnia referente^r 15 quodam episcopo Danorum, prudenti viro, nos veraciter ut accepimus, sic fideliter ecclesiae nostrae^s tradimus.

[49.]
Cap. 47. 60. Tunc beatissimus archiepiscopus noster^t Unni videns ostium fidei gentibus apertum esse^u, gratias Deo egit de salute paganorum, praecipue vero quoniam legatio 20 Hammaburgensis ecclesiae, pro temporis importunitate diu neglecta, praeveniens misericordia Dei et virtute regis Henrici^v locum et tempus operandi accepit. Igitur nichil asperum et grave^w arbitrans subiri^x posse pro Christo, latitudinem suae diocesis per se ipsum elegit circuire. Secutus est^y eum grex universus, ut aiunt^z, Bremensis ecclesiae, pastoris boni absentia mesti, secumque et in carcerem et in mortem 25 ire parati.

61. Postquam vero confessor Dei pervenit ad Danos, ubi tunc crudelissimum Wrm^{aa} diximus regnasse^{ab}, illum quidem pro ingenita flectere nequivit saevitia; filium autem^{ac} regis Haroldum^{ad}, sua dicitur^{ae} praedictione lucratus. Quem ita fidelem Christo perfecit, ut christianitatem, quam pater eius semper odio habuit, ipse haberi publice permetteret^{af}, 30 quamvis nondum baptismi sacramentum perceperit^{ag}.

[50.] Ordinatis itaque^{ah} in regno Danorum per singulas ecclesias sacerdotibus, sanctus Dei multitudinem credentium commendasse fertur Haroldo^{ai}. Cuius etiam fultus adiutorio et legato, omnes Danorum insulas penetravit, euangelizans verbum Dei gentilibus et fideles, quos invenit illic^{aj} captivos^{ak}, in Christo confortans. 35

62. Deinde vestigia secutus magni praedicatoris Ansgarii, mare Balticum remigans, non sine labore pervenit^{al} ad Bircam. Quo iam post obitum sancti Ansgarii annis 70 nemo doctorum^{am} ausus est pertingere, praeter solum, ut legimus, Rimburtum. Ita persecutio nostros retinuit^{an}. Birca est oppidum Gothorum, in medio Suevoniae^{ao} positum^{ap}, non longe ab eo templo, quod celeberrimum Sueones habent in cultu deorum, Ubsola^{aq} 40

a) Saxoniam, verum circa R. aliasque t. R. provincias 5. b) devastantes 2. 4. devastarunt 3. c) quassantes 3. d) filius Hardeuudith Gorm (Gorm 2.) 2. 3. Pro Hardeuudith *Vellus conticil* Harald. filius Hardeuudith Gorm 4. filius Hardeuudith Gorm 5. fil. Hardeuudith Gorm *Albert. Stad. a. 921.* e) quoque *deest* 1. quoque ille *desunt* 3. ille *deest* 2. 4. f) misericordiam *M. F.* g) que *deest* 5. h) Bohemos 3. 4. i) fere *deest* 4. k) Gorm Wrm 2. Gorm 2a. Gorm 4. 5. Vrom. 3. Gorm *conticil Vell.* l) ita 3. m) Sleswig 3. Sleswig 2. *saepius.* n) Heidiba 4. Heidiba 2. 2a. Hedheby 3. 45 o) constituit 2. p) omnia a 3. q) nostrae *deest* 4. r) venerabilis 4. s) Henrici *deest* 2. 3. 4. t) se *arbitrans* 3. u) subire 2. 3. 4. u') etiam *add.* 4. v) ut aiunt *desunt* 4. w) Orm 3. Gorm Wrm 2. Gorm 5. x) crudelissimus Gorm regnavit 4. y) vero 3. z) Haraldum 3. aa) est 4. ab) promitteret 3. ac) perceperit 2. perceperat 3. ad) ita 3. ae) m. c. H. s. D. commendavit 4. af) illuc 1. ag) captivos 3. ah) Balticum navigans, gravi labore venit 4. ai) doctor 2. 3. 4. aj) obtinuit 4. ak) Suevoniae 2. 3. 4. *semper.* al) Upsala 3. 50

88) Ungarios Saxoniam anno 919 crudeliter vastasse testantur Ann. Corbeiens. h. a. Conf. etiam Reginon. a. 917. 926. 89) Cnuto tantum audit ille Danorum rex apud Widukind l. I. c. 40. Thietmar. Merseburg. l. I. c. 9. 90) *Imperata facere*, locutio Sallustio usitatissima. 91) De Danis per Henricam victis v. Ann. Angiens. a. 931. Ann. Corbeiens. a. 934. Thietmar. Merseb. l. I. c. 9. ibique notam. 92) sc. novum marchionem in defuncti locum substituit. V. Ann. Einhardi a. 828. Rudolf. Fald. a. 852. Dahlmann Geschichte von Dänemark T. I. p. 70. Waitz Heinrich I. 93) *Ostium fidei ad vocationem gentium patefactum esse* est locutio Rimberti in 55 Vita S. Anskarii c. 12. 94) Regem Haraldum dictum Blaaland. 95) Conf. l. IV. c. 20. Schol. 121. 122.

dicto: in quo loco sinus quidam eius freti, quod Balticum vel barbarum dicitur, ad boream vergens, portum facit barbaris gentibus, quae hoc mare diffusim habitant, optabilem; sed valde periculosum incautis et ignaris eiusmodi locorum. Bircani enim pyratum excursionibus, quorum ibi est magna copia, saepius impugnati, cum vi et armis nequeunt resistere, callida hostes aggrediuntur arte decipere. Qui sinum maris impacati per centum et amplius stadia latentium molibus saxorum obstruentes, periculosum aequae suis ac praedonibus iter meandi fecerunt. Ad quam stationem, quia tutissima est in maritimis Suevoniae regionibus, solent omnes Danorum vel Nortmannorum, itemque Sclavorum ac Semborum naves, alique Scithiae populi pro diversis commerciorum necessitatibus sollemniter convenire.

63. In eo portu confessor Domini agressus, insolita populos appellare coepit legatione. Quippe Sueones et Gothi, vel si ita melius dicuntur Nortmanni, propter barbaricae excursionis tempora, qua paucis annis multi reges cruento imperio dominati sunt, christianae religionis penitus oblitum, haut facile poterant ad fidem persuaderi. Accepimus a saepe dicto rege Danorum Suein, tunc apud Sueones imperitasse quandam Ring cum filiis Herich et Edmund, ipsumque Ring ante se habuisse Anund, Bern, Olaph, de quibus in gestis sancti Ansharii legitur, et alios, quorum non occurrit vocabulum. Et credibile est athletam Dei Unnim eosdem reges, quamvis non crediderint, adisse eorumque licentia verbum Dei per Sueoniam praedicasse. Meo autem arbitrato, sicut inutile videtur, eorum acta scrutari, qui non crediderunt, ita impium est, praeterire salutem eorum, qui primum crediderunt, et per quos crediderunt. Sueones igitur et Gothi a sancto Ansgario primum in fide plantati, iterumque ad paganismum relapsi, a sancto patre Unni sunt revocati. Sufficit hoc scire, ne, si plura dicimus, mentiri velle dicamur. *Melius enim est, ut ait beatus Ieronimus, vera dicere rustice, quam falsa diserte proferre.*

64. Perfecto autem legationis suae ministerio, cum tandem redire disponderet, euangelista Dei apud Bircam aegritudine correptus, ibidem fessi corporis tabernaculum deposuit. Anima vero, cum multo animarum triumpho stipata, coelestis patriae capitolium semper laetatura conscendit. Tunc discipuli pontificis exequias eius cum fletu et gaudio procurantes, cetera quidem membra sepelierunt in eodem oppido Birca, solum caput Bremam reportantes, quod decenti honore condiderunt in ecclesia sancti Petri coram altari. Obiit autem peracto boni certaminis cursu in Scitia, ut scribitur, anno dominicae incarnationis 936, indictione 9. circa medium Septembris. Hic est annus Ottonis Magni primi, a transitu sancti Willehadi primi Bremensis episcopi 148.

65. Eia vos episcopi, qui domi sedentes, gloriae, lucri, ventris et somni breves delicias in primo episcopalis officii loco ponitis; respicite, inquam, istum pauperem seculi et modicum, immo laudabilem magnumque sacerdotem Christi, qui nuper tam nobili fine coronatus, exemplum dedit posteris, nulla temporum vel locorum asperitate vestram pigriciam excusari posse: cum per tanta pericula maris et terrae feroces aquilonis populos ipse pertransiens, ministerium legationis suae tanto impleret studio, ut in ultimis terrae finibus exspirans animam suam poneret pro Christo.

a) in 2. 3. 4. b) diffuse 3. c) obstruentes 3. d) quae 3. e) in deest 3. f) item 1. g) atque 2. 3. solent Danorum, Nortmannorum, Sclavorum atque 4. h) haud 2. 3. 4. i) autem addit 4. k) Svea 3. l) Eric 2. Erich 4. m) Amund 3. Anund 3. n) Bira 3. Bira et 4. o) Olaf 2. p) aliosque 4. q) occurrit vocabula 4. r) Unni 2. 3. 5. s) Sicut enim inutile est, acta non credentium scrutari, ita impium arbitramur, eorum praeterire salutem 4. t) relapsi ad paganismum 2. 3. 4. u) Sufficit — dicamur deest 3. v) Sufficit — proferre deest 4. eodemque defuisse in cod. Rom. viano refert Maderus. w) eodem loco vel 3. x) caput 1. y) vicesimo sexto 2. 2a. z) autem addit 4. 7) CLXVIII. 5. a) domi deest 3. b) et deest 5. c) seculi et modicum 2. 3. 5. d) nostram 3.

96) Vita S. Ansharii c. 19. 11. 26. 30. 97) Hieronymi epistol. 2. (ed. Paris. 1684. T. I. pag. 10. F.): *Multoque melius est e duobus imperfectis rusticitatem sanctam habere quam eloquentiam peccati-* 98) peracto bona certaminis cursu. Ita Vita S. Willehadi c. 11. 99) V. Annal. Corbeiensis, Cont. Chronici Reginon. a. 936. 1) Ponere animam ex Virgili Georgic. IV, 238.

LIBER SECUNDUS.

Hic habeas libri, lector bone, gesta secundi.

[1.] **1.** Adaldagus archiepiscopus sedit annos 53.^b Iste est qui nobis, ut dicitur^c, rem publicam restituit^d. Genere illustris, aetate iuvenis, decorus specie morumque probitate speciosior, a choro sumptus est^e Hiltineshemensi, consanguineus et discipulus beati Adalwardi^f, Ferdensis episcopi, cuius tunc vita probata, fama illaesa et fides in palatio erat cognitissima^g. Quem ferunt etiam doctrina et miraculis celebrem, Sclavorum populos^h eo temporeⁱ praedicasse, quo^j noster Unni ad Scythas legatus extitit. Eius nimirum opera et testimonio commendatus^k in curia Adaldagus^l ferulam pastorem suscepit a magno Ottone; palleum episcopale^m sumpsit a papa 7° Leone, manus impositionem, sicut 10 praedecessores eius, a Magontinoⁿ praesule. Necdum autem Hammaburgensis cathedra habuit suffraganeos, quos huius Adaldagi studio recepit^o.

2. Adaldagus itaque primo ut ingressus est episcopatum, Bremam longo prius tempore potestativus^p ac iudiciaria manu^q compressam^r, praecepto^s regis absolvi^t, et instar reliquarum urbium immunitate simulque^u libertate fecit donari. Praecepta regis haec continentia 15 praesto sunt, et alia^v. Mox de legatione sua, quae pro gentium salute primo a decessoribus^w suis recepta, hoc sibi ordine provenit, ut quod alii in^x lacrimis seminarunt^y, ipse in gaudio meteret, toto, inquam, animi desiderio succensus, aestuabat, quomodo perficeret, quod religioso pietatis formabat affectu. Et quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, dedit^z ei Dominus ad voti successum, et prosperitatem temporis et gratiam regis. Cuius ita 20 usus est familiaritate, quod a latere eius raro unquam develleretur^{aa}. Nunquam tamen aut parochiae necessitati defuit, aut legationis suae curam posthabuit; quin immo victoriosi et iustissimi animum regis in omnibus quae Dei sunt paratum cernens, tum praecipue^{ab} studium eius^{ac} ad conversionem paganorum incitare non cessavit; quod etiam presententia eius^{ad} ita evenit, Deo cooperante et piissimi regis dexteram in omnibus corro- 25 borante.

[2.] **3.** Otto igitur rex divino fultus auxilio, cum^{ae} primum ab insidiis fratrum suorum ereptus est, iusticiam et iudicium^{af} populis fecit^{ag}. Deinde postquam omnia ferme regna, quae post mortem Karoli defecerant, suo imperio subiugaret^{ah}, in Danos arma corripuit, quos antea^{ai} pater eius bello compressit. Illi vero bellare^{aj} moliti^{ak}, apud Heidibam^{al} 30 legatos Ottonis cum marchione trucidarunt, omnem Saxonum coloniam funditus extinguentes. Ad quam rem ulciscendam rex cum exerbitu statim^{am} invasit Daniam; transgressusque^{an} terminos Danorum, apud Sliaswig olim positos, ferro et igne vastavit totam regionem usque ad mare novissimum, quod Nortmannos^{ao} a Danis dirimit et usque in praesentem diem a victoria regis Ottinsund^{ap} dicitur. Cui egredienti^{aq} Haroldus apud Sliaswig^{ar} occur- 35 rens bellum intulit^{as}. In quo utrisque viriliter concertantibus^{at} Saxones victoria potiti

a) *Deest hic versus* 2. 2^a. 3. 4. Hic incipit liber secundus. 5. Liber secundus. 3. *Nulla libri hic distinctio in codd.* 2. 2^a. 4. b) LIII. 4. c) ut dicitur *deest* 4. d) est *deest* 4. e) Adalwardus 1. f) cognitissima 1. g) populis 2. 3. 4. h) quos 1. i) commendatur 1. k) archiepiscopo 2. 3. 4. l) Mogontino 2. 4. Mogontino 3. m) recipit 3. accepit 5. n) oppressam 4. o) praecepta 1. p) absolvit *M. F.* q) que *deest* 1. r) praedecessoribus 4. 40 s) in *deest* 1. *mala.* t) seminarunt 2. 3. u) dedit *deest M. F.* v) develleretur 2. 4. avelleretur 3. w) tum (cum 1.) praecipue *deest* 4. x) eius *deest* 1. y) eius *deest* 2. 3. 4. z) quam 3. aa) iud. et inst. 2. 3. 5. Helmod 1. i. c. 8. ab) subiugarat 3. 4. ac) ante 4. ad) Enim vero tunc rebellare 4. ae) Heideham 4. Heidbu 2. Hedaby 3. af) statim *deest* 4. ag) que *deest* 5. ah) Danos a Nordmannis 4. ai) Ottinsund 1. Ottinsund 4. Ottesund 3. Oddeund 2. aj) regredienti 4. ak) Sliaswig 4. al) *In margine cod. 2.* Bellum Ottonis et Danorum. am) cer- 45 tantibus 2. 3. 4.

1) Respexisse videtur noster Virgillii Aeneid. l. VI. francoise. T. I. pag. XXXVI. I. Grimm Deutsche Rechtsalterthümer p. 763. 6) Valuti de 937. Iun. v. 847: *Unus qui nobis cunctando restituit rem.* 2) vel potius paulo ante; Adalwardus enim iam 30: Aug. 7. 966. Aug. 10. Hamb. Urkundenb. Nr. anno 933. Oct. 28. sapremum diem obierat. 3) Cf. 31. 32 et 43. In hoc negotiatores Bremenses iure 50 Vitam Mathildis reginae cap. 8. Thietmar. Merseb. ceterarum regalium urbium donantur. 7) Re- i. II. c. 26. 4) *potestas* i. e. advocatus, qui dicitur „konincklike wolt“ in Statutis Bremensib. a. 1303. ord. 80. 118. et alias, vel etiam apud Frisios *iu- stitiam et iudicium facere.* Genesis c. 18. v. 19. Woltbote. 5) *manus* i. e. auctoritas, nisi ma- cf. Pa. 68. v. 15. Similiter „iudicio et iusticia guber- videtur paulo postquam rex Otto Normannos, regis Haroldi Blaand socios, in urbe Rothomago fru- strata obsedit; v. Flodoard a. 945. Dudon. l. III.

sunt, Dani victi ad naves cesserunt^a. Tandemque^b condicionibus ad pacem inclinatis, Haroldus Ottoni subicitur, et ab eo regnum^c suscipiens, christianitatem in Dania recipere spondit. Nec mora, baptizatus est ipse Haroldus cum uxore^d Gunhild^e et filio parvulo, quem^f rex noster a sacro fonte susceptum Sueinotto^g vocavit^h. Eo tempore Dania cismarina, quam Iudlandⁱ incolae appellant, in tres divisa episcopatus, Hammaburgensi episcopatu^k subiecta est. Servantur in Bremensi ecclesia praecepta regis^l, quae signant^m, Ottonem regem in sua ditione regnum Danicum tenuisse, adeo ut etiam episcopatus ille donaverit. In privilegiis autem Romanae sedis videri potest, quod Agapitusⁿ papa Hammaburgensi ecclesiae de salute gentium congratulatus, omnia quae a decessoribus^o suis

Gregorio, Nicolao, Sergio et ceteris Bremensi archiepiscopatu concessa sunt, et ipse concessit Adaldago^p. Cui etiam sua vice ius ordinandi episcopos tam in Daniam, quam in ceteros^q septentrionis populos, apostolica auctoritate concessit.

4. Igitur beatissimus pater noster^r primus ordinavit episcopos in Daniam, Horit vel Haredum ad^s Sliaswig, Liafdagum ad Ripam, Reginbrondum^t ad Harusam^u. Quibus etiam commendavit illas ecclesias, quae trans mare sunt, in Fune^v, Seland^w et Scone^x, ac in Sueonia. Anno archiepiscopi factum est hoc 12°. Et haec quidem initia^y coelestis misericordiae secutum est tale incrementum, Deo cooperante, ut ab illo tempore usque in hodiernum diem ecclesiae Danorum multiplici borealium gentium fructu redundare videantur^z.

5. Fertur^{aa} etiam ipso tempore fortissimum Ottonem^{ab} regem universos populos^{ac} Scavorum imperio subiecisse^{ad}. Quos pater^{ae} eius uno grandi bello^{af} domuerat, ipse tanta virtute deinceps^{ag} constrinxit^{ah}, ut tributum et christianitatem pro vita simul et patria libenter offerrent victori, baptizatusque est totus gentium populus^{ai}. Ecclesiae^{aj} in Slavania^{ak} tunc primum constructae^{al}, de quibus rebus circa finem, ut gestae sunt, oportunius aliquid sumus dicturi^{am}.

Invenimus adhuc in scriiniis ecclesiae nostrae Coloniensem archiepiscopum, qui tunc claruit, Brunonem^{an}, postquam Hammaburg nostram vidit habere suffraganeos, veterem de Brema instaurasse querelam^{ao}, sperans se quae voluit eo facilius adepturum, quod regis erat confrater Ottonis^{ap}. Sed dum frustra laborasset omnibus modis, nec papae consilium^{aq}, nec dicitur fratris meruisse^{ar} auxilium. Ita vir nobilis idemque^{as} sapiens auctoritate pontificis Adaldagi facile superatus, in gratiam nostrae ecclesiae, ut scribitur, cum^{at} satisfactione rediit, praedicans Hammaburgensem ecclesiam, quae in tanto gentium periculo constituta sit, non debere laedi ab aliquo, verum dignam esse, quae omni consolationis amore foveatur et celebretur ab omnibus ubique ecclesiis. Adhuc posteris in memoria est, quendam Erp, diaconem^{au} pontificis Adaldagi, quia fideliter ei astiterit^{av} in praefata contentione, Ferdensi ab rege^{aw} episcopatu donatum, simul et alios fratrum,

a) potiti, Danos ad naves cedere coegerunt 4. b) quo deest 4. c) regnumque ab eo 4. d) sus addit 4. e) Gunhild 3. f) filium addit 4. g) Syenotto 2. 3. 5. *semper*. h) *In margine cod. 2: Haroldus rex baptizatur.* i) futulant 3. 4. Wudland 2. k) archiepiscopatu 4. l) Agapetus 3. 5. m) praedecessoribus 4. n) ceteros deest 2. 3. 4. o) archiepiscopus noster 2. 3. 4. omnium addit 4. p) *Ita correxi pro Horituharedum a 1. conf. infra c. 23. Haroldum ad 2. 3. 4. q) Reinbrandum 4. r) Arusiam 2. Arhusiam 3. Arhusam 4. Arhusam 5. In margine cod. 2: De tribus primis Daniae episcopis.* s) Fionia 2. 3. Finne 4. Finne 5. t) Scane 3. Seania 5. u) videntur 3. v) Fertur 2. 3. w) Quo etiam tempore fortissimus rex Otto 4. x) i. suo subiecisse 2. 3. suo subiecit i. 4. y) Quosque 2. 3. Et quos 4. z) praelis 3. aa) ipse Otto tanto deinceps Dei adiutorio 2. 2a. *Ita et 3, ubi tamen deest: Dei et similiter 4: ipso O. tanta d. D. a. potentia.* ab) sicque baptizatur g. p. universus 4. ac) Et ecclesiae 4. ad) Slavonia 3. ae) sunt constructae 4. af) dicemus 5. ag) Igitur post haec Coloniensis archiepiscopus Bruno videns iam Hammaburg nostram divina opitulante gratis suffraganeos habere, veterem de Brems, sicut in scriiniis ecclesiae nostrae invenimus, instauravit querelam 4. ah) quod filius erat Ottonis regis 2. 3. 4. ai) concilium 5. aj) nec patris meruit habere a. 4. ak) atque 4. al) ecclesiae cum digna 4. am) Erponem diaconem 2. 2a. archidiaconum 3. Erp, diaconum 5. an) adstiterit 3(?) 5.

50 10) V. privilegium Ottonis I. imp. ann. 965. 6. Kal. anno 946—972. V. infra Chronic. breve Bre- mense. 11) *signare* hic non significat: *expressis ver- bis dicere*, sed *innuere*. 12) Bullam d. 948. 13) Oredus (alii Horat), Liafdagus et Reginbrandus concilio interfuerunt Ingelhemensi 948. Jan. 7. V. supra Leg. T. II. p. 210. Flodoard h. a. Richerus h. a. Haredi episcopi diem emortualem habet Ne- crologium Merseburg. ad 11. Kal. Maii. Sedit ab anno 946—972. V. infra Chronic. breve Bre- mense. 14) *tanta virtute constrinxit*. Similiter infra I. III. c. 53. *magna virtute constringere* et I. III. c. 33. *muliebri potestate constringere*. L. IV. c. 22. *constringere potentia*. 15) Bruno, filius Heinrici I, archiepiscopus Coloniensis 953. † 965. 16) Ottone II, nempe anno 976. teste Thietmario Mersch. I. III. c. 4.

qui in praedicatione Danorum et Sclavorum cum archiepiscopo studiosi fuerunt, pro labore suo maioribus asserunt cathedris intronizatos.

Cap.52. 6. Nempe studium patris Adaldagi totum fuit in conversione gentium, in exaltatione ecclesiarum, in salute animarum, pro cuius rei magisterio meruit vir dilectus Deo et hominibus, ut omnibus in veneratione haberetur, etiam inimicis.

[4.] Cap.53. 7. Post haec cum rex victoriosissimus Otto, ad liberandum sedem apostolicam vocaretur in Italiam, consilium fertur habuisse, quem post se vicarium potestatis ad faciendam iusticiam relinqueret in his partibus, quae barbaris confines sunt terminis. Nondum enim post tempora Karoli, propter veteres illius gentis seditiones, Saxonia ducem accepit, nisi caesarem. Qua necessitate rex persuasus, Hermanno primum tutela vicem in Saxonia commisit. De quo viro et progenie viri, quoniam tam Bremensi ecclesiae, quam alius magno excidio surrexisse videntur, alius ordiri necessarium duxi.

Cap.54. 8. Vir iste pauperibus ortus natalibus, primo, ut aiunt, mansis totidemque manentibus ex hereditate parentum fuit contentus. Deinde quod erat acris ingenii decoris formae, cum pro merito fidei et humilitatis, quam dominis et paribus exhibuit, facile notus in palatio, ad familiaritatem pervenit ipsius regis. Qui comperta iuvenis industria, suscepit eum in numero ministrorum, deinde nutricium praecepit esse filiorum; mox etiam succedentibus prosperis, commisit ei vices praefectorum. In quibus officiis strenue administratis, dicitur manentes suos pro furto in iudicium latos, data sententia simul omnes dampnasse ad mortem. Cuius novitate facinoris et tunc carus in populo et clarissimus deinceps factus est in palatio. Postquam vero ducatum Saxoniae meruit, iudicio et iusticia gubernavit provinciam, et in defensione ecclesiarum sanctarum studiosus permansit usque in finem. Nam et Bremensi ecclesiae ac matri Hammaburg fidelis extitit ac devotus, multa bona faciens in fratres et in omnes Saxoniae congregationes.

[5.] Cap.55. 9. Igitur tali viro piissimus rex et archiepiscopus noster vices suas in hac regione commendantes, in Italiam discesserunt. Ubi rex habito concilio episcoporum, Iohannem papam, cui Octaviano cognomen tum erat, multis accusatum criminibus deponi fecit, quamvis absentem, nam fuga iudicium subterfugerat, et in locum eius protum Leonem ordinari. A quo ipse innox coronatus, imperator et augustus a populo Romano consalutatus est, anno regni 28, post coronatum Romae Karulum

Cap.56. 153. Eo tempore imperator cum filio quinquennium in Italia commoratus, filios Berengarii debellavit, Romamque pristinae reddidit libertati. His diebus annisque totidem noster archiepiscopus, apud quem summa consiliorum pendebat, in regno Italiae conversatus est, non sponte, inquam, sed quod a regum latere divelli non potuit. Ingens lucrum de peregrinatione sua Bremensi ecclesiae paravit. Tunc enim collegissae traditur patrocina sanctorum, quibus nunc et in aevum hoc triumphat nostrum episcopium. Fertur eius populus itaque non ferens diuturnam boni pastoris absentiam, nuntiis et litteris metum ingerentibus tandem effecisse, ut suum gregem visere dignaretur.

a) Et de studio Adaldagi ad praedicationem gentium et de origine ducum norma. *Glossen in sequentia testu codd.* 2. 4. irrepsit. b) salutem 3. c) ministerio 3. d) vt 3. e) omnibus deest 3. ab omnibus 2. f) vero addit 4. g) liberandum 4. *Helm. l. I. c. 10.* h) Ita 2. 3. *Helmold.* habuit 1 (?), 4. i) reliquerunt 1. k) videtur 2. 3. 4. 5. l) quis 4. l') quo deest 1. m) patribus 5. n) esset add. 2. 3. 4. n) curia 4. o) praefecturae 4. p) in iudicium deest 1. in iudicio *Helm. l. I.* q) clarus 5. clarus 3. r) et 3. s) viri F. t) vires 5. u) decesserunt 3. v) cui 45 Octaviano nomen erat 4. w) nullis 4. deest 5. x) declinaverat 2. 3. y) Ita 1. *Helmoldus l. I. c. 10.* promptum 2. 3. 4. *promptum Albert. Stad. a. 961.* ubi ex coniectura *Reineccii legitur*: promotum. Certe protus dictum est pro protoscriniario, cuius officium Leonem constat tenuisse. *V. Contin. Reginon. a. 963. Liudprand l. VI. c. 11.* z) ord. precepit 4.) sui addit 4. a) Karolum 4. b) in I. per quinquennium 4. c) Berengarii 2. 3. 5. d) regna 1. o) diuturnam 1. f) revisere 2. 3. 4.

17) V. *Wefekind Noten T. II. p. 353 sq.* 18) acre ingenium. *Sallust. Inq. c. 3. 24. V. infra l. III. c. 1. 2.* 19) *Wilhelm.*, ut videtur, et *Ludolf.* 20) succedentibus prosperis. Ita et *l. III. c. 11. 58.* 21) Constat Ottonem imperatorem Romae a papa Iohanne XII. coronatum esse a. 962. Febr. 2, hunc vero depositum esse et protoscriniarium Leonem in eius locum electum a. 963. m. Novembri. 22) rectius anno regni .26. 23) rectius anno 162. 24) Otto II. non nisi in tertia expeditione Italica a. 967. Octob. Italiam intravit. 25) rectius per quadriennium, scilicet ex fine anni 961 usque ad initium anni 965. 26) pristinae reddidit libertati. *Conf. l. III. c. 5. 33. l. I. c. 13.* 27) In charta imperatoris a. 962. Oct. appellat Adaldagum summum regnorum nostrorum consiliarum. In alia a. 965. Ian. 3. inter dilectissimos consiliarios recensetur. *V. Hamburg. Urkundenb. T. I. p. 46.*

Cui etiam venienti perhibent suos et extraneos itinere tridui occurrere, prae gaudio flentes, et quasi alteri Iohanni clamabant, dicentes: *Benedictus qui venit in nomine Domini.*

10. Reversus ergo in patriam archiepiscopus, sicut audivimus et cognovimus et patres nostri narraverunt nobis, duxit in comitatu suo Benedictum, papam ordinatum, sed tunc ab Ottone depositum, quem ille in Hammaburg custodiae mandari praecepit, archiepiscopus vero magno cum honore detinuit usque ad obitum eius. Nam vir sanctus litteratusque fuisse dicitur, et qui dignus apostolicae sedi videretur, a populo Romano nisi quod per tumultum electus est, expulso eo, quem ordinari iussit imperator. Igitur apud nos in sancta conversatione vivens, aliosque sancte vivere docens, cum iam Romanis poscentibus ab caesare restitui deberet, apud Hammaburg in pace quievit. Transitus eius quarto Nonas Iulii contigisse describitur. [Praepositus illius temporis Bremae claruit Eilhardus, vir spontanea paupertate clarus, et custos regulae canonicae. Tuncque scolas ecclesiae florentissimo studio rexit Tiadhelmus, qui erat ex discipulis magni Oetrici Magdeburgensis.]

11. Archiepiscopus autem reliquias sanctorum martyrum, quas ab urbe Roma deportavit, magna per parochias suas diligentia distribuit. Antecessores sui Deo servientium animarum quinque coenobia fundasse dicti sunt. His ille sextum addidit apud Heslingun, ubi nobilissima virgo Christi Wendilgart, et pater eius Haldo nomine, totum Deo et sancto Vito martyri patrimonium suum offerens, magnam virginum turmam congregavit. Septimam congregationem in Frisia Ripesholt fecit sanctorum virorum de praedictis et oblatione quarundam fidelium matronarum, Reingerd et Wendilae, ubi reliquias sancti locavit Mauriti, et alia alibi. [Hae sunt reliquiae sanctorum, quas dominus Adalagus ab Italia portavit, corpora Quiriaci et Caesarii, item Victoris et Corone, Felicis et Feliciani, Cosmae et Damiani.]

12. Cunque sanctus pontifex omnium ecclesiarum suarum paternam, ut apparet, sollicitudinem gereret, xenodochii Bremensis dicitur magnam habuisse curam. Quod ipse multo maioribus auxit rebus, quam antecessores eius: adeo ut praeter hospites, qui frequenter suscipiebantur, cotidie pascerentur in hospitali pauperes. In quo ministerio fidelissimus extitit Libentius, quem secum duxit ab Italia pontifex.

13. Ipso tempore magnus Otto, subiugatis christianaeque fidei copulatis Sclavorum gentibus, inclytam urbem Magedburg super ripas Albiae fluminis condidit, quam Sclavis metropolem statuens, Adalbertum, summae sanctitatis virum, ibidem consecrari fecit archiepiscopum. Is primus in Magedburg ordinatus, 12 annis strenue pontificatum administravit, multosque Sclavorum populos ille praedicando convertit. Cuius ordinatio facta est anno imperatoris nostri archiepiscopi 35, et sunt anni post ordinationem sancti Ansgarii 137.

a) In cod. 4. haec ita leguntur: a regum latere non poterat, unde magnum ecclesiae suae lucrum paravit. Tunc etiam sanctorum, quibus nunc et in seivum hoc triumphat episcopus, patrocinia collegisse traditur. Populus itaque boni pastoris diuturnam graviter ferens absentiam, manibus et literis metum ingerentibus, tandem ut suum reviceret gregem sollicitare curavit. Cui etiam demum in patriam venienti, totus simul populus, et extranei cum ipsis, itinere tridui occurrant, et prae gaudio flentes, quasi. b) Ihu 2. Christo 3. c) sicut — nobis desunt 4. d) tunc desunt 4. item 2. 3. e) imperatore addit 4. f) depulsum 4. g) illo desunt M. F. h) mancipari 4. i) eum addit 2. 2a. k) apostolica sede 3. l) videtur 3. m) proceperat 4. n) debuisset 5. o) Cuius transitus III. 4. p) Quo in tempore B. c. E. v. a. p. c. ecclesie prepositus 4. q) Tunc et 4. r) Tyadhelmus 2. 3. s) qui fuerat m. O. Magedburg discipulus 4. t) Uncis inclusa desunt 1. u) Roma desunt M. F. v) portavit 3. w) Nam antecessores 4. x) fundavit 4. y) Heslinge 4. Basilingan 2. Basilingim 3. z) Haldo 2. 3. Haddo 4. quod rectius videtur.) martyri desunt 2. 3. a) suum desunt 3. b) Ripesholt desunt 2. 3. 4. h') nobilium 2. 3. 4. c) Reingerd. 2. 3. d) Wendele 5. e) sanctorum locavit 2. 3. 4. f) quas ab Italia archiepiscopus deportavit 4. g) videlicet addit 4. h) item desunt 4. i) Feliciano 2. 3. k) Uncis inclusa desunt 1. l) ut apparet desunt 4. m) Bremensis m. habuit 4. n) etiam 4. o) XXIV pauperes 2. 3. in h. XXXIII paup. pasc. 4. p) pontifex desunt 4. Libentius pontifex, q. x. d. a. I. 2. 3. q) Magedburg 1. Magedburg 4. et ita infra. Medenburg 3. r) populorum 1. populo 5. s) ille desunt 3. 4. t) anni desunt 5.

27) Conf. Hamburg. Urkundenb. T. I. Nr. 42. ibique burg. V. privilegium Ottonis II. imperatoris a. 963. 55 not. 28) Archiepiscopus Magdeburgensis electus Ian. 9. Hamburg. Urkundenb. T. I. Nr. 46. 32) Rectus dixisset Adamus: regia. 33) Ordinatus est Adalbertus non anno 971, ut Adamus antamavit, sed anno 968, obiit vero post annos tredecim, sc. 981. V. Annal. Hildeshem. 60 Reepsholt in pago Ostringiae et praefectura Friede-

[8.] 14. Magedburgensi^a archiepiscopatu^b subiecta est tota Sclavonia^c usque^d Penem fluvium. Episcopatus suffraganei quinque, quorum Mersiburg^e et Ciscia^f super Salam flumen condita, Misna vero super Albiam, Brandenburg^g et Hevelberg^h interius vadunt. Sextus episcopatusⁱ Sclavoniae^k est Aldinburg^l. Eum, quod^m vicinior nobis est, imperator Hammaburgensi archiepiscopatuⁿ subiecit, ibique archiepiscopus^o noster primum^p ordinavit episcopum Euraccum^q vel^r Edwardum^s, quem latine dicimus^t Euagrium.

15. Et quoniam occasio se locorum praebuit, utile videtur exponere, quae gentes trans Albiam Hammaburgensi pertinentes sint dyocesi^u. Haec clauditur ab occidente oceano Britannico^v, a meridie Albia flumine^w, ab oriente Pene fluvio^x, qui currit in mare Barbarum, ab aquilone vero Egdore^y fluvio, qui Danos dirimit a Saxonibus^z. Trans- albianorum^{aa} Saxonum populi sunt tres: primi ad oceanum sunt^{ab} Tedmarsgoi^{ac}, et eorum ecclesia mater in^{ad} Melindorp^{ae}; secundi Holcetae^{af}, dicti a silvis quas accolunt; eos Sturia^{ag} flumen interluit^{ah}, ecclesia Scanafeld^{ai}; tercia et nobiliores Sturmarii dicuntur, eo quod seditionibus ea^{aj} gens frequens^{ak} agitur. Inter quos metropolis Hammaburg caput extollit, olim viris et armis potens^{al}, agro et frugibus felix; nunc vero peccatorum vindictae patens, in solitudinem redacta est. Et quamvis^{am} decorem urbis amiserit, vires^{an} adhuc retinet metropolis, viduitatis suae dampna consolans in propectu^{ao} filiorum, quos per totam septentrionis latitudinem suae^{ap} legationi^{aq} cotidie videt accrescere. De quibus etiam tam laeta^{ar} clamare videtur: *Annuntiavi et locuta^{as} sum, multiplicati sunt super numerum.*

[9.] 15^b. Invenimus quoque litem Saxoniae quae^o trans Albiam est, praescriptum a Karolo et imperatoribus ceteris, ita se continentem. Hoc est ab Albiae ripa orientali usque ad rivulum quem Sclavi Mescenreiza vocant, a quo sursum limes currit per silvam Delvunder^p usque in fluvium Delvundam^q; sicque pervenit in Horchenbici^r et Bileni-spring^s; inde ad Ludwinstein^t et Wispircon^u et Birznig^v progreditur. Tunc in^w Horbinstenon^x vadit usque^y in Travena^z silvam^{aa}, sursumque per ipsam in Bulilunkin^{ab}; mox in Agrimeshov^{ac}, et recto^{ad} ad vadum, quod^{ae} dicitur Agrimeswidil^{af}, ascendit.

Schol. 12. Sturmarios alluit^{ag} ab oriente Bilena^{ah} fluvius, qui mergitur in Albiam fluvium^{ai}, sicut ille superior. (2. 4. 5. 6.)

Schol. 13. Travenna flumen est, quod^{aj} per Waigros^{ak} currit in mare barbarum, iuxta quem fluvium 30 mons unicus est Alhere^{al} et^{am} civitas Liubice^{an}. (2. 3. 4. 6.)

a) autem addit 4. Magedburgensi 6. b) episcopatu 1. c) Sclavonia 3. 4. saepius. d) ad addit 2. 4. e) Mersiburg 4. f) Tyrcis 3. ubi et deest. Ciscia 5. g) Brandenburg 2. Brandenburg 3. 5. h) Hevelberg 2. Hevelberg 3. Hevelberg 4. Hevelberg 5. i) episcopatus 3. k) Sclavonia 2. l) quem quia 4. m) archiepiscopatus 6. n) ita 6. Euraccum vel 1. 3. derant 2. 4. o) Edwardum 2. 3. 4. p) Latini dicunt 3. q) Hammaburgensis ecclesie pertinentes sint parochiae 4. r) Britannico 1. Britannico 2. Britannico 3. Britannico 4. s) fluvio 2. 3. 4. t) flumine 1. 6. u) Egdore 3. v) Saxonis 3. w) atque addit 2. x) sunt deest 4. y) Thedmarskonos 2. Thistmarsgoi 4. Thiedmarsgoi 5. Thiedmars 3. y) mater in desunt 4. z) Melindorp 3. Melindrop 2. Melindorph 4. Melindorp M.) Holmine 1. 6. scette 2. Olcetae 3. Holsti 4. Holtzati 5. a) Stirih 3. b) interluit 2. 3. 4. quorum addit 4. c) Scanefeld 3. Sconevelt 2. Sconevelt 4. d) qui et 4. e) illa 4. f) frequenter 4. g) occulto Dei iudicio vastata addit 4. 40 h) tamen addit 4. i) proventus 3. profectus 2. k) sua 1. l) legatione 1. 6. m) tam laeta etiam 2. 3. tam deest 4. n) locutus 2. 3. 4. o) qui 4. p) Delander 3. Delaundes M. F. q) Delundam 3. Delvundam 2. r) Horchembici 2. Horchembeke 4. Horchembici 3. s) Hylenspring 2. Hillimpring 3. Heilmpring 4. Heilmpring 5. Heilmpring M. F. t) Ludwinstein 2. Ludwinstein 4. Ludwinstein 3. u) Wispircon 1. 6. Wispircon 4. v) Hyraing 2. 3. Hirzing 4. Husinc 5. w) ita 6. Horbinstenon 1. 2. 4. Harbinstenon 3. x) usque deest 5. y) Trauennam 2. 3. 4. 45 z) Bulilunkin 3. Bulilunkin 4.) Crimeson 2. 5. Crimeson 3. 4. a) recto 2. 3. 4. a) qui 1. 6. b) Agrimeswidil 3. Agrimeswedil 4. c) affluit 5. d) Bilena 2. e) flumen 4. f) fluvius, est qui 4. g) Waigros 4. Ungros 2. h) Alher . . . civitatis Livice 6. Legendum: Albero. De quo monte postea Segeberg nuncupato v. Helmold l. I. Albero 2. 3. 4. i) ita correxit; est 2. 3. 4. k) Lubecke 2. Liubeke 4. Liubeke 5. Liubeke M. F. In cod. 3. hoc scholion ita legitur: Travenna fluvius est, prope quem condita est Lybic civitas.

34) Oldenburg, urbs Wagriae. 35) Nomen illud Bissenitz, rivulus qui litem constituit possessionum monasterii Reinfeld. V. documenta a. 1163 et 1189. apud Hansen, Nachricht von den Holstein-Plönischen Landen p. 110. Mergitur in lacum iuxta Prohnsdorf. 45) fortasse Garbeck, qui rivulus iuxta Gnissow in Travennam mergitur. 46) Travenhorst. 47) Blunk, villa parochiae Segeberg, in ripa orientali Travennae. 48) Tensebeck. Conf. Helmold l. I. c. 57. 63. 49) hodie der Stocksee. V. Dankwerth Landesbeschreibung der Herzogthümer Schleswig und Holstein.

Ubi et Burwido^a fecit duellum contra campionem Sclavorum, interfecitque^b eum: et lapis in eodem loco positus est in memoriam^c. Ab eadem igitur aqua sursum procurrrens terminus in stagnum Colse^d vadit; sicque ad orientalem campum venit Zuentifeld^e; usque in ipsum flumen Zuentinam, per quem limes Saxoniae usque in pelagus Scythicum et in mare quod vocant^f orientale delabitur.

16. De cuius freti natura breuiter in gestis Karoli meminit Einhardus, cum de bello diceret Sclaviano^g. Sinus, ait, quidam ab occidentali oceano versus orientem^h porrigitur, longitudinis quidem incomptae, latitudinis vero, quae nusquam centum miliaⁱ passuum excedat^j, cum in multis locis contractior inueniatur. Hunc multae circumsident nationes, Dani siquidem^k ac Sueones, quos Nortmannos^l vocamus, et septentrionale litus et omnes in eo insulas^m tenent. Atⁿ litus australe Sclavi et aliae diversae incolunt nationes, inter quos vel praecipui sunt, quibus tunc a rege bellum^o inferebatur, Wilzi, quos ille una tantum et quam per se gesserat, expeditione ita contudit^p ac domuit, ut ulterius imperata facere minime rennuendum^q iudicaret.

17. Haec ille. Nos autem, quoniam mentio Sclavorum totiens^r incidit, non ab re arbjtramur, si de natura et gentibus Sclavaniae historico^s aliquid dicemus^t compendio, eo quod Sclavi eo tempore studio nostri pontificis Adaldagi^u narrantur ad christianam religionem fere omnes conversi^v.

18. Sclavania igitur, amplissima Germaniae provintia, a Winulis^w incolitur, qui olim dicti sunt Wandali. Decies maior esse fertur^x, quam nostra Saxonia, praesertim si Boeniam et eos qui trans Oddaram^y sunt Polanos^z, quia nec habitu, nec lingua discrepant, in partem adieceris Sclavaniae. Haec autem regio cum sit armis, viris et frugibus opulentissima, firmis undique saltuum vel terminis fluminum^{aa} clauditur. Eius latitudo est a meridie usque^{ab} in boream, hoc est ab Albia fluvio usque ad mare Scythicum. Longitudo autem illa videtur, quae initium habet ab nostra Hammaburgensi parrochia et porrigitur in orientem, infinitis aucta spatiis, usque in Beguariam^{ac}, Ungriam et Graeciam. Populi Sclavorum^{ad} multi, quorum primi sunt ab occidente confines Transalbanis Waigri^{ae}, eorum civitas Aldinburg^{af} maritima. Deinde secuntur Obodriti^{ag}, qui nunc^{ah} Reregi^{ai} vocantur, et civitas eorum Magnopolis^{aj}. Item versus nos Polabingi, quorum civitas Razispurg^{ak}. Ultra illos sunt Lingones^{al} et Warnabi^{am}. Mox habitant Chizzini^{an} et Cir-

Schol. 14. Zuentina^b fluvius currit a lacu, in quo Plunie^c civitas sita est. Inde per saltum vadit Isaraho^d, mergiturque in^e mare Scythicum^f. (2. 3. 4. 5. 6.)

Schol. 15. Trans Oddoram^a fluvium primi habitant Pomerani, deinde Poloni, qui a latere habent hinc Pruzzos^b, inde Behemos^c, ab oriente Ruzzos^d. (2. 3. 4. 5. 6.)

Schol. 16. Aldinborg civitas magna Sclavorum, qui Waigri dicuntur, sita est iuxta mare, quod Balticum sive Barbaram dicitur, itinere die . . . ab Hammaburg. (6.)

a) Burgwido 2. 4. Byurguido 3. b) et deest 3. c) ubi et lapis in monumentum positus est 4. d) dicitur 4. e) deest 4. f) milia deest 1. 7. 6. g) excedit 1. h) quidem 2. 3. 4. i) Nordmannos 2. 3. 4. k) insulans 1. l) Ad 3. 5. m) bellum a rege 1. n) contulit 1. 2. 6. Ita et codd. nonnulli Einhardi l. l. o) rennuendum 3. 4. p) locies 3. locius 1. q) dicamus 3. 5. r) Adaldagi ad ch. f. sint o. r. conversi 4. s) dicitur 5. t) Oddoram 2. 4. saepius. u) Polanas 2. v) et fluminum terminis 2. 3. 4. w) usque deest 2. 3. 4. x) Beguariam 2. Benguariam 3. Bulgarian M. F. y) vel 6. z) igitur Sclavorum sunt 4. aa) Vagri 3. ab) Aldenburg 5. b) Obodriti 3. c) numero 2. 3. altero nomine 4. d) Kerigi 3. e) Razispurg 2. Razispurg 3. 4. f) quos Lingones sunt 4. Vocabulo Lingones in cod. 1. superscriptum est: uel longos. Cod. 6. legit: Lingones, cui superscriptum est uel 45 Lingones. g) Warnabi 2. 3. 4. h) Lleuena 2. i) Plunie 2. Plinne 3. Plono 4. k) Isaraho 2. l) inque 5. m) non longe ab oppido Kyt addit Lindenbrogius. In cod. 3. haec ita leguntur: Zuentina fluvius oritur a lacu, in quo civitas Plinne sita est, et mergitur in mare Scythicum. n) Odderam 3. Oderam 5. o) Pruzlos 2. habent Pruzlanos 3. p) Boemos 4. q) Ruzzos 2. Verba: inde — Ruzzos deest 3.

50) lacus Plunensis, cuius nominis vestigium manet in villa Kollübbe. 51) hodie Bornhöft, v. Helmold. l. I. c. 94. 52) cap. 12. 53) Winulorum nomen (v. infra c. 19. l. IV. c. 13.) aliis scriptoribus coaevis seu antiquioribus plane incognitum. Winili vero de Scandinavia egressi, postea Langobardi dicti, teste Paulo Diacono (de rebus Langobard. l. I. c. 9.) fuerunt inimici Wandalarum; Helmoldus vero (l. I. c. 15. 19.) Winulos sive Winethos eos appellat. Venlas et Vinedas bene distinxit car-

nem Anglosaxonicum de poetae peregrinationibus. 54) ita dicti Adamo, ut videtur, de emporio eorum Reric, de quo v. Einhardi Annales ann. 808. 809. 55) Meklenburg, nunc villa, paulo infra Wismar. 56) populus quondam latus diffusus, qui vero tempore Adami, cuius verba cum Helmoldi l. I. c. 2. sunt conferenda, in terra dicta Linagga, cuius civitas erat Puttlitz, inveniatur. 57) sic dicti a fluvio Warnow. 58) quorum nomen asseruatur in villa Kessin prope Rostock.

Schol. 17. cipani⁵⁹, quos a Tholosantibus⁶⁰ et Retheris⁶¹ separat flumen⁶² Panis⁶³, et civitas Dimine.
 [11.] Ibi est terminus Hammaburgensis parochiae. Sunt et alii Sclavaniae⁶⁴ populi, qui inter
 Cap. 65. Albiam et Oddaram degunt, sicut Heveldi⁶⁵, qui iuxta Habolam⁶⁶ fluvium sunt⁶⁷ et
 Doxani⁶⁸, Leubuzzi⁶⁹, Wilini⁷⁰ et Stoderani⁷¹ cum multis aliis. Inter quos medii
 et potentissimi omnium sunt Retharii⁷², civitas eorum vulgarissima Rethre⁷³, sedes ydo-
 latrae⁷⁴. Templum ibi magnum constructum est demonibus, quorum princeps est⁷⁵ Re-
 digast⁷⁶. Simulacrum eius auro, lectus ostro paratus. Civitas ipsa novem portas⁷⁷ habet,
 undique lacu profundo inclusa, pons ligneus⁷⁸ transitum praebet, per quem tantum
 sacrificantibus aut responsa petentibus⁷⁹ via conceditur. Credo⁸⁰, ea significante causa,
 quod perditas animas eorum, qui ydolis serviunt, congrue
*novies Styx interfusa cohercet*⁸¹.

Ad quod templum ferunt a civitate Hammaburg iter esse quatuor dierum.

[12.] 19. Ultra Leuticios⁸², qui alio nomine Wilzi dicuntur, Oddara flumen occurrit,
 Cap. 66. nobilissima civitas Iumne⁸³. In cuius ostio, qua Scythicas alluit paludes⁸⁴,
 nobilissima civitas Iumne⁸⁵ celeberrimam praestat stationem barbaris et Graecis, qui
 sunt in circuitu. De cufus praeconio urbis, quia magna quaedam et vix credibilia reci-
 tantur, volupe arbitror pauca inserere digna relatu. Est sane maxima omnium quas
 Europa claudit civitatum⁸⁶, quam incolunt Sclavi cum aliis gentibus, Graecis et barbaris.
 Nam et advenae Saxones parem cohabitandi legem acceperunt, si tamen christianitatis⁸⁷
 titulum ibi morantes non publicaverint. Omnes enim adhuc paganis ritibus oberrant⁸⁸,
 ceterum⁸⁹ moribus et hospitalitate nulla gens honestior aut benignior poterit inveniri.
 Urbs illa mercibus omnium septentrionalium nationum locuples, nichil non habet iocundi
 aut rari. Ibi est Olla Vulcani⁹⁰, quod incolae Graecum ignem vocant, de quo etiam
 meminit Solinus⁹¹. Ibi cernitur Neptunus triplicis naturae: tribus enim fretis alluitur
 illa insula, quorum aiunt unum esse viridissima speciei, alterum subalbidae, tertium⁹²
 [13.] motu furibundo perpetuis saevit tempestatibus. Ab illa⁹³ civitate brevi remigio traici-
 tur, hinc ad Dyminem⁹⁴ urbem quae sita est in hostio⁹⁵ Peanis fluvii, ubi et Runi⁹⁶
 habitant⁹⁷; inde⁹⁸ ad Semland provinciam, quam possident Pruzi⁹⁹. Iter¹⁰⁰ eiusmodi est,
 ut ab Hammaburg vel ab¹⁰¹ Albia flumine septimo¹⁰² die pervenias ad Iumne¹⁰³ civitatem
 per terram; nam¹⁰⁴ per mare navim ingrederis ab Sliaswig vel Aldinburg, ut pervenias ad
 Iumne¹⁰⁵. Ab ipsa urbe vela tendens quartodecimo¹⁰⁶ die ascendes¹⁰⁷ ad Ostrogard¹⁰⁸ Ruziae¹⁰⁹.

Schol. 17. Chizzini¹¹⁰ et¹¹¹ Circipani cis Panim fluvium habitant; Tholosantes et¹¹² Retharii trans Panim
 fluvium; hos quatuor populos a fortitudine Wilzos appellant vel Leuticos¹¹³. (2. 3. 4. 6.)

a) Retheris 2. 3. Retharis 4. b) fluvius 2. 3. 4. c) parvus 2. d) Slausorum 3. 5. e) Voci Heveldi in codd. 1. 6.
 superscriptum est: vel Heruli. Ita et Ann. Saxo a. 983. e') Haliolam 2. 4. Holoam 3. Hailum suspicatur Vell. f) sunt 35
 deest 2. 3. 4. g) Doxam 4. Ita et Helmold. l. I. c. 2. h) Leubuzi 3. Liubuzzi 4. i) Voci Wilini in codd. 1. 6.
 superscriptum legitur: vel Walani. Ita et Ann. Sax. l. I. k) Retharii 3. l) idololatras 5. m) est deest 3. 4.
 n) portas 1. partes notavit M. o) ligneus 1. p) Hec eo 3. Hec ea 2. 4. q) Leuticos 2. 3. 4. r) Sclava-
 nicae 2. 3. 4. religionis 1. s) Uimne hic 1. Vinne 6. Iumne 3. 4. semper. Iumne 2. Iuhoum 5. semper sicut et Ann.
 Saxo l. I. t) maxime omnium quos ab eurpa claudit civitatum 1. u) culum vel addit 3. v) aberrant M. 40
 w) insioribus addit 3. x) deest 2. 3. tertius vero 4. y) autem addit 4. z) Diminem 2. 3. 4. Deminem 5.
 remigio ad urbem trahantur D. 2. 3. 4. a) ostio 2. 3. 5. 6. b) Rruni 2. 3. 4. c) ibi 2. 3. 4. d) Pruzi 4.
 navigatur addunt 2. 5. e) item 4. f) ab deest 5. g) VIII. M. F. h) ita hic 1. 4. Iummem 2. Iumnes 3. Iul-
 num 5. Uimne 6. i) si addunt 2. 3. 4. k) pervenias Iumnem 2. 3. 4. Iuminem 5. l) XLIII. M. F. m) Ita 3.
 4. Ann. Saxo ascendens 1. 5. 6. ascendis 2. n) Ostrogard 5. Ostrogord 3. o) Ruziae 2. 4. Ruziae 3. p) Chizzini 2. 45
 q) vel 2. 4. r) Retharii 2. 4. s) Leuticos 4. In cod. 3. haec ita leguntur: Hi quatuor populi Tholosantes et Re-
 theri, Chizzini et Circipani, dicti sunt Wilzi vel Leutici a fortitudine.

59) ad ripam fluvii Peene occidentalem usque ha-
 bitantes. 60) circa fluvium et lacum Tollense
 in confiniis ducatum Megalopotensium Schwerin et
 Strelitz. 61) in praefectura Strelitz et Stargard
 in ducatu Meklenburg-Strelitz. Vide Lisch Jahr-
 bücher des Vereins für Meklenburg. Geschichte T.
 III. p. 1 sq. 62) iuxta fluvium die Dosse. Eorum
 civitas Wittstock. 63) prope Oderam fluvium, ubi
 civitas Lebus, meridionalem partem versus mar-
 chiae Brandenburg. 64) Wilini fortasse idem qui
 Widukindo l. III. c. 9. dicuntur Vuloini. Populus,
 qui Velna dicitur, occurrit etiam in carmine Anglo-
 saxonico supra laudato. 65) Stoderani in terra
 Havelland. V. Ann. Quedlinb. 997. Thietmar. l. IV. c. 20. Helmold. l. I. c. 37. 88. 66) iuxta villem
 Prillwitz prope Neu-Strelitz. 67) De templo Re-
 digast v. Thietmar. Mersburg. l. VI. c. 17. Helmold. 50
 l. I. c. 23. 52. 68) Virg. Aen. VI. 439. 69) i. e.
 mare Balticum (v. infra l. IV. c. 20.), quod supra
 cap. 18. mare Scythicum dicebatur. 70) prope
 urbem Wollin. 71) Olla Vulcani Gregorio M.
 (Dialog. l. IV. c. 30.) dicitur Vesuvius, in quem 55
 anima regis Theoderici proiecta est. Similia vide
 Archiv. T. VI. p. 814 sq. 72) Solinus c. 5. de
 Aetna loquitur, qui est sacer Vulcano. 73) qui
 insulam Rügen inhabitabat. V. infra l. IV. c. 18.
 et Schol. 117. Ruani audinnt apud Widukind. l. III. 60
 c. 54.

Cuius metropolis civitas est Chive^{a,74}, aemula accepit Constantinopolitani, clarissimum decus Graeciae. Sicut ergo praedictum est, Oddara flumen oritur in profundissimo saltu Marahorum^{b,75}, ubi et Albia noster^c principium sortitur, nec longis ab invicem spatii, sed diverso^d currunt meatu. Alter enim, id est Oddara, vergens in boream, transit per medios Winulorum populos, donec pertranscat usque^e ad lumnem^f, ubi Pomeranos dividit a Wilzis. Alter vero, id est Albia, in occasum^g ruens, primo impetu Bechemos^h alluit cum Sorabisⁱ, medio cursu paganos dirimit a Saxonia, novissimo alveo Hammaburgensem parochiam scindens a Bremensi, victor oceanum ingreditur Britannicum.

20. Haec de Sclavis et patria eorum, quoniam virtute magni Ottonis ad christianitatem omnes tempore eo conversi sunt, dicta sufficiant. Nunc^k ad ea, quae post mortem imperatoris et reliqua tempestate nostri pontificis acta sunt, calamum dirigamus^l.

21. Anno pontificis Adaldagi 38^m Otto magnus imperator, domitor^m omnium septentrionisⁿ nationum, feliciter migravit ad Dominum, et sepultus est in civitate sua Magadburc^o. Cui^p filius^q Otto medianus succedens, per decem annos strenue gubernavit imperium. Is statim Lothario et Karolo, Francorum regibus^r, subactis, cum in Calabriam bellum transferret^s, a Sarracenis^t et Graecis victor et victus, apud Romam decessit^u. Illi^v tertius Otto, cum adhuc puer esset, in regnum substitutus, annos 18^w forti et iusto sceptrum ornavit imperio. His tribus, aequae fortissimis ac iustissimis imperatoribus, tam carus^x ac^y familiaris erat sanctus^z Adaldagus pro virtutis^{aa} merito et doctrinae magisterio, ut a latere eorum vix aut raro divelleretur^{ab}, sicut ostendunt praecepta imperatorum ad nutum archiepiscopi disposita. In quibus etiam hoc est notandum, quod tertius Otto consistens in Wildashusin^{ac} praecepta fecit^{ad}. Eodem tempore Hermannus^b, Saxonum dux, obiit^{ae}, heredem suscepit filium Bennonem^d, qui etiam vir bonus et fortis memoratur^{af}, excepto quod degenerans a patre populum rapina gravavit. Apud Magedburg^{ag} quoque defuncto pontifice^{ah} Adelbertoⁱ, Gisilarius^j successit in cathedram^{aj}, et ipse^k vir sanctus, qui novellos Winulorum^k populos doctrina et virtutibus illustravit.

22. Haroldus^l, rex Danorum, religione ac fortitudine insignis, christianitatem in

Schol. 18. Marahi^m sunt populi Sclavorum, qui sunt ab oriente Behemorumⁿ, habentque in circuitu hinc Pomeranos et Polanos^o, inde Ungros et crudelissimam gentem Pescinagos^p, qui humanis carnibus vescuntur. (2. 4. 6.)

Schol. 19. Sorabi sunt Sclavi, qui campos inter Albim et Salam interiacentes incolunt; suntque eis contermini fines Thuringorum ac Saxonum. Ultra Aram fluvium^{aa} alii Sorabi commorantur. (6.)

Schol. 20. Britannia oceani insula, cui quondam Albion nomen fuit, inter septentrionem et occidentem locata est, Germaniae, Galliae, Hispaniae, maximis Europae partibus, multo intervallo adversa. Habet a meridie Galliam Belgicam, cuius proximum litus transmeantibus apparet civitas, quae dicitur Rutubi portus. Hibernia insula omnium post Britanniam maxima est, ad occidentem quidem Britanniae sita. Sicut contra aquilonem est brevior, ita in meridiem se trans illius fines plurimum protendens usque contra Hispaniae septentrionalis portam^{ab}. (6.)

Schol. 21. Anno Domini 966. Dani ad fidem sunt per Popponem quendam conversi, qui ferrum can-

a) Chive 6. Chye 3. Chive 4. Clyve 2. b) Marachorum 2. Maracorum 3. Marahorum 4. c) nostra 3. fluvius 4. d) diversis 6. e) porveniat 4. usque deest 2. 3. 4. f) lumnem 2. Iuninem 5. Uimnem 6. g) occurru 1. h) Behemos 2. Bohemos 3. 4. i) Sotrabis 2. Scarabis 3. k) Hunc 1. l) calamum dirigatur 2. 3. 4. m) XXX^{mo} VIII^{mo} 1. n) dominator 3. o) septentrionalium 4. p) Magedburg 2. Magdaburg 4. Magdeburg 3. 5. q) Cuius 3. r) eius addit 4. s) transferet 1. t) Saracenis 3. F. u) decessit 3. 5. v) Huic 4. w) XXVIII. 2. 3. 4. x) charus 5. y) et 4. z) praesul 4. aa) virtutum 2. 3. 4. ab) Wildashusen 5. b) Hgerimannus 4. c) obediens 1. ad) B. f. suum reliquit heredem 4. ae) Madebure 1. Magdeburg 4. f) Adelberto 2. 3. 4. g) Gisilarius 3. Gisilarius 4. h) in cath. desunt 4. i) et ipse desunt 3. k) Winulorum 3. l) Haraldus 3. semper. m) Marachi 2. 4. n) Boemorum 4. o) Poldanos 5. p) Pescinagos 4. Postinagos 2. 5.

74) Kiev. 75) Mühren. 76) Karolus, regis Lotharii frater, dux fuit Lotharingorum. 77) Mirum, Adamum hic tacere de bello Haraldi regis contra Ottonem II. anno 974, mox tamen sopito. V. Thietmar. I. III. c. 4; Annales Altahenses; Lambert; W. Giesebrecht Otto II. 78) Hsdem fere verbis noster iam usus est supra c. 1. 79) sc. a. 968. Mart. 16. 80) Hermannus dux iam mortuus est anno 973. Mart. 27. v. Widukind. I. III. c. 75. Necrol. Faldense. Luneburg. 81) Fortes creantur fortibus et bonis. Horat. carm. IV. 4. 29. 82) Adelbertus archiepiscopus obiit anno 981. Mai. 20. v. Ann. Quedlinburg. h. a. Thietmar. I. III. c. 8. 83) die Ohre. 84) ex Bedae histor. eccl. Angl. I. I. c. 1.

regno suo iam dudum benignè suscepti et^a constanter retinuit usque in finem. Unde et regnum suum sanctitate et iusticia confirmans, ultra mare in Nortmannos et Anglos suam dilatavit potentiam⁸⁵. Emund filius Herici^{b,86} tunc in Suedia^c regnavit. Is Haroldo confederatus, christianis eo venientibus placabilis fuit. In Norveia^d Hacon^e princeps erat, quem dum Nortmanni superbius agentem regio depellerent, Haroldus sua virtute restituit et christicolis placatum effecit^f. [Hacon iste crudelissimus, ex genere Inguar et giganteo sanguine descendens, primus inter^g Nordmannos regnum arripuit, cum antea^h ducibus regerentur. Igitur Hacon triginta quinque annis in regno exactis, obiit⁸⁷, Hartildum relinquens sceptri heredem, qui simul Daniam possedit atque Nordmanniam⁸⁸] Angliaⁱ, ut supra⁸⁹ diximus et in gestis Anglorum scribitur, post mortem Gudredi⁹⁰ a filiis eius Analaph, Sigtrih⁹¹ et Reginold⁹², per annos fere centum permansit in ditone Danorum. Tunc vero Haroldus, Haring filium cum exercitu^m misit in Angliam. Qui subacta insula tandem proditus et occisus est a Nordumbris^{n,91}.

[16.] Cap. 69. 23. Adaldagus igitur archiepiscopus ordinavit in Daniam plures episcopos, quorum nomina quidem reperimus; ad quam vero sedem^o specialiter intronizati sint, haud^p facile potuimus invenire. Aestimo, ea faciente causa, quod in rudi^q christianitate nulli episcoporum adhuc certa sedes designata est^r, verum studio plantandae christianitatis quisque in ulteriora progressus, verbum Dei tam suis quam alienis communiter praedicare certabant. Hoc hodieque^s trans Daniam per Nordmanniam et Suediam facere videntur. Igitur episcopi^t in Daniam^u ordinati sunt hii: Hored^v, Liafdag^{v,92}, Ragin^{v,20} brond^v, et post eos Harig⁹³, Stercolf, Folgbract^{x,94}, [Adelbrect^{y,95}] Merka^{z,96} et alii. Odinkarum¹ seniore ferunt ab Adaldago in Sueoniam ordinatum strenue in gentibus legationem suam perfecisse^a. Erat enim, sicut nos fama tetigit, vir sanctissimus et doctus in his, quae ad Deum sunt, praeterea quantum^b ad seculum, nobilit et oriundus ex Danis^c. Unde et facile barbaris quaelibet^d potuit de nostra religione persuadere. 25 Ceterorum vero episcoporum vix aliquem sic clarum antiquitas prodit praeter Liafdagum Ripensem, quem dicunt et^e miraculis celebrem transmarina^f praedicasse^f [hoc est in Sueonia^g vel Norvegia^h].

[17.] 24. In Aldinburg ordinavit archiepiscopus primo, ut diximus⁸⁷, Egwardumⁱ vel Evargum^k, deinde^l Wegonem^{m,98}, postea Eziconem⁹⁹, quorum tempore Sclavi permanserunt christiani. Ita etiam Hammaburg in pace fuit. Ecclesiae in Sclavaniaⁿ ubique

dens et ignitum in modum cyrotecae formatum, coram populo sine laesione portavit, quod videns rex Haraldus^o, abjecta ydololatria, cum toto populo ad colendum verum Deum se convertit. Poppo autem in episcopum est promotus¹. (4. secunda manu.)

a) susceptam usque 4. b) Erici 2. 3. 4. c) Sveonia 2. 3. 4. semper. d) Norvegia 2. Nordvegia 4. e) Hacon 3. 35 Haquin 4. semper. f) reddidit 4. g) apud 4. h) ante a 3. i) Nordwegiam 4. Uncis inclusa desunt 1. s) autem add. 4. k) Gundredi 1. 5. l) Sigtrich 2. Sightric 3. m) filium suum m. 4. n) Northumbris 4. o) quas v. sedes 2. 4. p) haut 1. non 4. q) pro rara 2. 3. 4. r) esset 3. fuerit 4. s) que deest 4. 5. t) qui add. 2. 3. 4. u) Dania 1. 5. v) sunt in Hored 2. 4: sunt: vt Hored 3. w) Ziafdag 1. Liafdagus 2. w) Raginbrondus 2. 3. Reimbread 4. Rembrand Albert. Stad. x) Folcbreth 4. Folcbrecht 5. y) deest j. 5. Adalbrict 3. Adelbreth 4. Adelbrecht Albert. Stad. z) Merka 40 2. 3. 4. Albert. Stad. 1) Ordinkarum 1. a) adimpleto 4. b) sunt, quantum vero 4. c) et origine Danus 4. d) facile 1. e) etiam 2. 3. f) trans maria 2. In cod. 4. haec ita se habent: Ripensem, qui et miraculis celebris fuerat, et transmarinis praedicavit. g) est Sveonibus et Nordmannia 4. h) Nordvegia 3. Uncis inclusa desunt 1. i) Edwardum 4. k) vel E. desunt 4. l) deia M. F. m) Wigonem 1. n) Slavonia 3. caepius. o) Haroldus 5.

85) Ipse tamen in Anglia non regnavit. 86) Emund, cerpendo scripsisse: *Haroldum*. 89) Supra I. I. 45 filius Erici, scriptoribus Islandicis plane ignotus, qui cap. 41. 90) Vid. Simeon. Dunelm. ann. 894. post mortem Biorn, filii Erici Emondsson, circa annum 91) circa annum 951. Conf. Lappenberg Geschichte von Gressbritannien T. I. p. 392. 92) V. supra cognomine Segersäll (v. infra c. 28.), et Olavum c. 4. 93) Episcopus Harich iterum occurrit infra usque fere ad annum 990. regnasse tradant. Emund c. 46. 94) episcopus Sleswicensis a. 984—990, 50 qui occurrit etiam in charta regis Ottonis II. a. 988. Mart. 18. V. ibid. et Hamburger Urkundenbuch. 95) idem fortasse episcopus Sleswicensis a. 972—984, qui alibi dicitur Adaldag. Vid. Chronicon breve Bremense. 96) episcopus Sleswicensis 55 990—1010. Vid. ibid. 97) Vide supra cap. 14. 98) De Wegone conf. Helmoldum I. I. c. 13. 14. 99) Ezico ordinatus est a. 984—988. v. Helmold. I. I. existimo Albert. Stadens. a. 984. hunc locum ex- 1) ex Sigeherti Gemblac. Chron. h. a.

erectae sunt; monasteria etiam virorum ac mulierum Deo servientium constructa sunt Schol. 22. plurima. Testis est rex Danorum, qui hodieque superest, Suein^b; cum recitaret Sclavianam in duodeviginti pagos dispersitam esse, affirmavit nobis, absque tribus ad christianam fidem omnes fuisse conversos, adiciens etiam: *Principes eius temporis, Missizla^d, Naccon^a et Sederich⁴. Sub quibus, inquit, pax continua fuit, Sclavi sub tributo servierunt.*

25. Novissimis archiepiscopi temporibus res nostrae inter barbaros fractae, christianitas in Dania turbata est, pulcrisque divinae religionis initiis invidens inimicus homo supereminare zizania conatus est. Nam tunc Suein Otto^b, filius magni Haroldi, regis Danorum, multas in patrem molitus insidias, quomodo eum iam longaeum et minus validum regno privaret, consilium habuit et cum his, quos pater eius ad christianitatem coegit invitos. Subito igitur facta conspiratione, Dani christianitatem abdicantes Suein regem constituunt, Haroldo bellum indicunt. At ille, qui ab initio regni sui totam spem in Deo posuerat, tunc vero et maxime commendans Christo eventum rei, cum bellum execraret, armis se tueri decrevit; et quasi alter David procedens ad bellum, filium lugebat Absalon, magis dolens illius scelus, quam sua pericula. In quo miserabili et plus quam civili bello victa est pars Haroldi. Ipse autem vulneratus ex acie fugiens, ascensa navi elapsus est ad civitatem Sclavorum, quae lumne dicitur.

26. A quibus contra spem, quia pagani erant, humane receptus, post aliquot dies ex eodem vulnere deficiens, in confessione Christi migravit. Corpus eius in patriam reportatum ab exercitu, apud Roscald civitatem sepultum est in ecclesia, quam ipse primus construxit in honore sanctae Trinitatis. De cuius fine, cum istum pronepotem suum, qui nunc in Dania regnat, Suen^m interrogare maluerim, velud alter Tideus, crimen avi reticuit, me vero parricidium exaggerante, hoc est, inquit, quod nos posteri lumus et quod ipse parricida suo pavit exiit. At ille noster Haroldus, qui populo Danorum christianitatem primus indixit, qui totum septentrionem ecclesiis et praedicatoribus replevit, ille, inquam, innocens vulneratus et pro Christo expulsus, martyrii palma, ut spero, non carebit. Regnavit autem annos quinquaginta. Obitus eius in festivitate omnium sanctorum. Memoria eius et uxoris Gunhilde apud nos perpetua manebit. Haec in diebus Adaldagi pontificis comperimus facta, cum tamen eius virtutes explorare non omnes potuimus. Sunt autem qui affirmant, per eum gratias sanitarum factas, et tunc cum adhuc viveret, et post mortem ad sepulcrum eius, et alia. [Sermo fratrum est coecos frequenter illuminatos fuisse et alias contigisse virtutes.]

Schol. 22. Anno Domini 973 Wenczelus, princeps Boemiae, a fratre suo Buzelao, qui principatum sibi usurpavit, martyrizatur, pro quo Deus urbem Pragam, ubi requiescit, multis miraculis illustrat. (4. secunda manus.)

a) adhuc hodie 4. b) Sven 3. semper. c) duos de viginti 2. 4. c) christianitatem 3. 4. d) Missizla 2. 3. Missizla 4. e) Nachon 3. f) itaque addit 4. atque F. g) christianos 1. h) Suen Otto 3. Suenotto 2. 4. i) et deest 5. k) bellumque Haroldo 4. l) qui deest 3. m) posuerit 4. M. n) tum 3. o) et deest 4. p) execraretur 3. 4. q) In cod. 1. dubiam, utrum legendum sit lumne, an Uimne. V. supra cap. 19. not. a et b. lumne 2. Iulianus 3. Albert. Stadenis cod. Guelph. lumne. Ranzov. Uimne. r) humane deest 2. 3. 4. s) aliquos 1. t) decessit. Cuius corpus in 4. 5. u) Roschild 2. Roschild 3. Roskild 4. v) honorem 3. 4. w) Suein 4. Suenonem 2. x) velut a. Tydeus 2. 3. 4. y) ait 2. 3. z) et deest 5. Vt 3. a) a regno addit 4. b) gloria 2. 3. 4. c) speramus 4. d) contigit add. 2. 3. 4. e) Gunbild 2. Gunild 3. eius Gunhild 4. f) facta comp. 2. 3. 5. g) et tamen eius, per factas 2. 3. h) et alia desunt 2. 3. 4. i) eius videlicet coecos 4. k) et deest 4. frequenter et 3. l) aliasque multas addit 4. Unus inclusa desunt 1. m) DCCCLXXXIII. 5.

2) Missizlav, secundum Helmoldum l. I. c. 13—15, c. 8. 23. 60. 70. (IV. 46.) 7) Rectius dixisset noster: velut alter Tydides. 8) h. e. suggerente, quod fortasse scribere voluit Adamus, seu vituperante. 9) anno ut videtur 963 seu 986; v. Suenonem Aggonis apud Langebek Script. rer. Danic. Tom. I. 10) Nomina eorum cum diebus emortalibus libro memoriarum sive libro fraternitatis ecclesiae Hammaburgensis seu Bremensis (vid. infra Schol. 38.) inscripta fuisse videntur. 11) Ex Sigeberti Gembl. chron. h. a. Wenceslaum interfectum esse constat a. 936. Sept. 28. Anno 973. vero episcopus Pragensis est fundatus.

5) Bella — plus quam civilia. Lucani Pharsal. l. 1. 6) Verbo malte noster saepius utitur pro: libenter velle, desiderare. Conf. l. III.

Certissimum vero est, eum tam nostro populo, quam Transalbanis^a et Fresonum genti, leges et iura constituisse, quae adhuc pro^b auctoritate viri servare contendunt¹². Interea senex fidelis^c Adaldagus de legatione sua voti compos effectus, et in omni opere suo domi forisque prosperatus, in senecta uberi migravit ad Dominum anno sacerdotii nobiliter ministrati^d 54^e. Cuius excessus anno Domini 988. contigit. Et sepultus est in 5 ecclesia Bremensi, a capite Leuderici episcopi a meridiali^e plaga. Obitque indictione prima^f 3.º Kal. Maii^g.

[20.]
Cap. 71. 27. Libentius sedit annis 25. Pallium suscepit a papa 15° Iohanne¹³, virgam episcopalem meruit ab Ottone tercio. Primus omnium consecratus est a suffraganeis. Itaque^h vir litteratissimus et omniⁱ morum probitate decoratus ab Italia¹⁴ quondam pontifice secutus estⁱ Adaldagum¹⁵. Cuius^m vitam emulatus et magisterium, solus ex dispositione tanti patris dignus inventus est, cui Hammaburgensis cura parochiae crederetur. Dicunt aliqui vicedominum Ottonem¹⁶, licet avunculoⁿ gloriatum sit pontifice Adaldago, cessasse tamen huius electioni Libentionis^o, in qua nichil reprehensibile vel inimicum possit obicere. [Dicunt enim tantae^p castitatis, ut raro se mulieribus videndum praebuerit, tantae abstinentiae, ut pallida ieiunio ora portaverit, tantaeque humilitatis vel caritatis, ut in claustris sicut unus fratrum vixerit.] Multae^r virtutes eius; quippe contentus acquisitis raro curiam adiit pro acquirendis; domi sedens quietus, parochiae suae curam egit diligentissimam, totumque studium vertens ad lucrum^s animarum, districtissima, ut aiunt^t, regula custodivit omnes congregationes suas. [Archiepiscopus etiam per se curam egit hospitalis, fratribus et^u infirmis cotidiano ministrans obsequio, ipse quoque vice sua xenodochium nepoti suo^v commendavit Libentio.] Dum^w adhuc pax esset in Sclavania, Transalbanos populos frequenter visitavit et matrem¹⁷ Hammaburg paterno fovit amore, legationem suam ad gentes magno^x, ut decessores^y sui^z, studio^a executus est^b, licet obstaret dierum malicia. Quo tempore cum magnam Suein rex persecutionem christianorum exercisset^c in Dania, fertur^d archiepiscopus supplicibus legatis et crebris muneribus laborasse, ut^e ferocis animus regis christianis mansuetum redderet. Quibus ille reiectis^f, in sua^g crudelitate ac perfidia seivire cepit^h. Secuta est ultio divina inⁱ regem Deo rebellem^h. Nam cum bellum susceperet contra Sclavos, bis captusⁱ et in Sclavaniam^k ductus¹⁸, tociens a Danis ingenti pondere auri redemptus est. Nec tamen adhuc reverti voluit ad Deum, quem primo in morte patris offendit et deinde in nece fidelium irritavit, et iratus est furore Dominus, et tradidit^l eum in manus inimicorum suorum^m, ut disceret non blasphemare.

[21.] 28. Tunc potentissimus rex Sueonum Hericus, exercitu innumerabili sicut arena maris¹⁹ collecto, Daniam invadit, et occurrit ei Suein, derelictus a Deo, frustra sperans in 33

Schol. 23. Otto iste, vir nobilissimus, apud Magdeburg vicedominus fuit et canonicus^o. (2. 3. 4.)

a) Transalbanis 3. b) tanti addit 4. c) presul 4. d) administrati 2, 3. e) LIII. 3. f) meridionali 3. g) una 2. g) IV. 2. 3. 5. h) In 4. Ita haec leguntur: IV. Kal. Maii, anno sacerdotii eius nobiliter ministrati LIII. et sepultus est in ecclesia Bremensi, a capite Leuderici episcopi a meridiali plaga. i) Erat itaque 4. k) omnium 1. l) deest 4. erat 2. m) etiam addit 4. 40 n) crederetur. Erat enim vir tantae 4. n) a vinculo 1. o) Libentii 2. Libentium 3. p) Dicunt enim—vixerit desunt 1. q) se 4. r) nimirum addit 4. s) iura 2. 3. 4. t) ut aiunt desunt 4. u) et deest 3. v) suo deest 3. Uncis inclusis desunt 1. w) vero addit 4. x) magno deest 1. 4. y) praedecessores 4. z) eius 2. 3. 4. a) studioso 4. b) et deest 3. a) exercuisse 2. b) fertur deest 4. c) legatis crebrisque m. laborabat, quatinus 4. d) relictis 3. e) nimirum addit 4. 5. f) non cessavit 4. h) In margine cod. 2. legitur: Suenotto christianos persequitur. g) in deest 2. 3. 45 h) unde et ultio divina regem Deo rebellem est subsequuta 4. i) est add. 5. k) Sclaviam 4. l) iratus furore D. tradidit 4. In margine cod. 2. scriptum est: Ultio divina in perfidum regem. m) eius 4. 5. n) In 4. scholi 23. initio leguntur, quae supra in textu de Ottone omissa sunt: Dicunt aliqui quendam Ottonem vicedominum huius Libentii electioni cessasse, licet idem avunculo gloriatum sit pontifice Adaldago et in fine: In isto enim Libentio nichil reprehensibile vel inimicum poterat obicere.

12) Holsatos, Stormarios et Hadeleros iura quaedam a iure Saxonum diversa tenuisse, docet Speculum Saxonum l. III. art. 64. §. 3. Conf. Glossam ad l. II. art. 14. §. 1. et l. III. art. 44. §. 2. 13) papa XV. Iohanne reclus XV. Iohannes XV. iam obiit anno 985. 14) Eius patria secundum Thietmar. l. IV. c. 12. fuit in confinio Alpium et Suevorum. 15) Benedictum papam potius est secutus. V. ibid. et l. VI. c. 53. 16) Idem videtur fuisse Odda, presbyter Magdeburgensis, quem Libentius moribundus successorem desideravit. V. Thietmar. l. VI. c. 53. Ann. Quedlinb. a. 1013 et 1018, quo anno obiit. Conf. Hamburg. Urkundenbuch Nr. 58. ibique notam. 17) i. e. metropolim. 18) Thietmar. 55 l. VII. cap. 26. Suein regem a Northmannis captum esse tradit. 19) exercitus innumerabilis sicut arena maris. Vid. I. Machab. cap. 11, v. 1. Apocal. cap. 20, v. 8.

ydolis suis. Multa utrimque bella navalia^a — sic enim ea gens^b configere solet — copiae Danorum omnes^c obritae, Hericus rex victor optinuit Daniam. Suein^d a regno depulsa dignam factis suis a Deo zelote recepit mercedem^e. Et haec nobis iunior Suein recitavit in avo suo contigisse, iuste Dei iudicio, quoniam illum dereliquit, quem pater eius bonum defensorem habuit.

29. Ferunt eo tempore^f classem pyrataram, quos nostri Ascomannos vocant^g, [22] Saxoniae appulsam, vastasse omnia Fresiae atque Haduloae^h maritima. Cumque per Albiae fluminis ostium ascendentes irruerentⁱ provinciam, tunc^j congregati Saxonum magnates, cum parvum habuissent exercitum, egredientes a navibus, barbaros exceperunt apud Stadium, quod est oportuna Albiae portus et^k praesidium. Magnum et memoria-
bile^l nimisque infelix^m erat illud praelium, in quo viriliter utrisque certantibus, nostri tandem minores sunt reperti. Sueonesⁿ et Dani victores^o totam virtutem^p Saxonum opriverunt. Capti sunt ibi marchio^q Sigafrius, comes Thiadricus^r et alii illustres viri, quos^s, vinctis post terga manibus, barbari traxerunt ad naves, et pedes^t eorum catena strinxerunt, totam exinde provinciam impune praedantes^u. Sed cum^v de^w captivis solus marchio^x Sigafrius cuiusdam piscatoris auxilio furtim noctu sublatus evaderet, pyratae mox in furorem versi, omnes quos in vinculis tenuerunt, meliores ad ludibrium habentes, manus eis pedesque trunxerunt^y, ac nare praecisa deformantes, ad terram semianimes proiciebant^z. Ex quibus erant aliqui nobiles viri^{aa}, qui postea supervixerunt longo^{ab} tempore, obprobrium imperio et miserabile spectaculum omni^{ac} populo.

30. Quam^{ad} plagam mox cum exercitu supervenientes dux Benno et Sigafrius marchio^{ae} vindicabant^{af}; et alii quidem pyratae, quos^{ag} apud Stadium egressos fuisse diximus, ab eisdem contriti sunt^{ah}.

Altera^{ai} pars Ascomannorum, qui per Wirraham^{aj} flumen egressi Haduloae fines^{ak} usque ad Liestmonam^{al} depraediti sunt, cum maxima captivorum multitudine pervenerunt ad paludem quae dicitur Chlindesmor^{am}.²² Ubi a nostris, qui pone sequebantur, offensi, omnes usque ad anum obruncati sunt; quorum numerus erat viginti milia. [Quidam^{am} eques Saxonum captus ab eis, dum facerent eum ducem itineris sui, perduxit eos in difficiliora loca paludis, in qua diu fatigati^{an}, leviter a nostris superati sunt. Heriward^{ao} nomen habet^{ap}, perenni Saxonum laude celebratur.]^{aq}

31. Ex illo nimirum tempore pyrataram crebra et hostilis eruptio^{ar} facta est in hanc regionem^{as}. In metu erant omnes Saxoniae civitates; et ipsa Brema^{at} vallo muniri coepit^{au} firmissimo^{av}. Tunc quoque, sicut antiqui^{aw} meminerunt^{ax}, Libentius archiepiscopus thesaurum ecclesiae omniaque ecclesiastica deportari fecit ad Bugginensem^{ay} praeposituram. Tantus erat timor in omnibus finibus huius parochiae^{az}. Nam ipse Libentius, ut sermo est^{ba}, pyratas, qui episcopatum vastabant, anathematis gladio^{bb}

Schol. 24. De hoc Sigafrido grande fertur miraculum, quia cum coenobium Ramsolam invaderet praedando, maligno statim invasus spiritu, non ante meruit liberari, quam sua^{bc} ecclesiae restituit et de praedio suo fratribus opulentam villam in servicium donavit^{bd}. (3. 4.)

40 a) Sed cum utrimque bello navali 4. b) gens illa 4. c) omnes copiae essent D. 4. d) ergo addit 3. 4. e) In margine cod. 2. legitur: Suenotto a regno depellit. f) Hadulao 2. 3. Hathulo 4. g) in addit 3. h) tunc deest 4. 5. tunc 3. i) et deest 4. k) memoriale 5. l) minusque felix 2. 3. 4. m) ergo addit 4. n) victores deest 4. o) Vocat marchio in cod. 1. eadem manu superscriptum est: comes. p) Thiadricus 5. Theodericus 2. q) quibus 4. r) pedesque 4. s) depraeditantes 2. 3. 4. t) dum 3. u) ex 4. v) Vocat marchio superscriptum est: comes 1. w) meliores ludibrio h. manibus pedibusque truncaverunt 4. x) proicebant 4. y) nob. quidam v. e. q. 4. z) multo sup. f. aa) facti addit 4. ab) Quam videlicet 4. ac) vindicabant; in tantum, ut pyrate omnes, quos 4. ad) ab ipsi auxiliante Domino fuerint (fuerunt 5.) contriti 4. ae) vero addit 4. af) Wirraam 3. Wiseram 2. ag) Hathelo 2. 3. 4. Hathelo M. P. ah) Liestmonam 2. 3. ai) Chlindesmore 2. Gлиндismore 3. Gлиндesmor 4. aj) enim addit 4. ak) fugati 5. al) Heriwardus 2. Heriward 3. am) Qui H. n. habens 4. an) Uncis inclusis deest 1. ao) hostilisque 50 crebra irruptio 4. ap) hac regione 4. aq) Nam et omnes S. civ. grandi metu percussae (percussae 5.) fuerant, tunc et B. 4. ar) B. muro muniri 2. 3. 4. coepit deest 1. as) aliqui 2. 3. at) Sed et 4. au) Bugginensem 3. Pugginensem 2. av) successum 4. aw) Tantis itaque l. i. f. h. p. o. erat 4. ax) Nam et ipse pontifex pyratas 4. ay) anathemata 2. 3. 4. az) suo 4. ba) In cod. 3. hoc scholion ita se habet: De hoc marchione Sigafrido fertur, quod propter sacrilegium a maligno vexatus sit spiritu, usque dum bona ecclesiae restitueret.

55 19) quod factum a. 994. testantur Annales Hildes- Munnshaft. 22) hodie Glinstedt et Glinster Moor- heimenses, Quedlinb., Lamb. et Thietmar. Merseb. inter fluvios Oste et Hamme; v. Wedekind l. I. l. I. IV. c. 16. 20) Iniqui ex finibus aquilonis. Hel- p. 29. 23) Piratas tamen Bremam non adisse mold. l. I. c. 15. 21) civitatem i. e. viros, die testatur Thietmar. l. VI. c. 53 fine.

dampnavit. Quorum unus fertur in Norvegia defunctus, per annos septuaginta corpore integro permansisse^a, usque ad tempora domni Adalberti archiepiscopi, quando Adalwardus^b episcopus illuc^c veniens defunctum [vinculo^d excommunicationis] absolvit, et mox cadaver in cinerem solutum est.

[25.] 32. Post vindictam ergo scelerum, quae in ecclesias Dei et christianos commiserat, [Suein rex victus^e] et a suis derelictus^f, quippe quem Deus deseruit, errabundus et inops auxilii venit ad Nortmannos, ubi tunc filius Haecconis^g Thrucco^h regnavit²⁴. Is quoniam paganus erat, nulla superⁱ exulem misericordia motus est. Ita ille infelix, et a toto orbe reiectus, in Angliam transfretavit, frustra solatium quaerens ab inimicis. Quo^k tempore Britannis Adelrad filius Edgari^l imperavit²⁵. Is non immemor iniuriarum, quas Dani ex antiquo Angliis inflixerant, exulem reppulit. Quem tandem, miseratus infortunii, rex Scothorum^m benigne recepitⁿ, ibidemque Suein Lis septem annos exulavit^o, usque ad mortem Herici^p. Haec parricidae avi pericula, Suein rex nobis attonitis exposuit; deinde ad Hericum victorem reflexit narrationem.

[26.] 33. Hericus, inquit, duo regna optinuit, Danorum Sueonumque, et ipse paganus, christianis valde inimicus. Ad eum fertur legatus fuisse caesaris ac Hammaburgensis episcopi, quidam^q Poppo, vir sanctus et sapiens, et tunc ad Sliaswig ordinatus^r, de regno Danorum seu pace christianorum caesaris partes expostulans. Aiuntque eum pro^s assertione christianitatis, cum barbari suo more signum quaererent, nil moratum^t, statim ignitum ferrum gestasse manu^v, et illaesum apparuisse. Dumque hoc facile omnem^w gentilibus ambiguitatem erroris tollere videretur, iterum sanctus Dei, pro submovendo illius gentis paganismo, aliud^x dicitur ostendisse vel magnum miraculum: tunicam scilicet indutus ceratam, cum staret in medio populi circo, in nomine Domini praecepit eam^y incendi. Ipse vero, oculis ac^z manibus in coelum tensis, liquentes flammam tam patienter sustinuit, ut veste prorsus combusta^{aa} et in favillam redacta, hylari et iocundo vultu^{ab} nec^{ac} fumum^{ad} incendii se^{ae} sensisse testatus sit²⁶. Cuius novitati^{ae} miraculi et tunc multa milia crediderunt per eum; et usque hodie per populos et ecclesias Danorum celebre nomen Popponis effertur.

34. Haec aliqui apud Ripam gesta confirmant, alii apud Heidibam^{af}, quae Sliaswig dicitur^{ag}. Claruit etiam tunc in Dania felix memoria Odinkar^{ah} senior, de quo supra 30 diximus²⁷, quod^{ai} in Fune^{aj}, Seland, Scone^{ak} ac in Suedia^{al} praedicans, multos ad fidem

Schol. 25. Hericus, rex Sueonum, cum potentissimo rege Polanorum Bolizlao²⁸ foedus iniit. Bolizlaus filium vel sororem Herico dedit²⁹. Cuius gratia societatis Dani a Sclavis et Sueonibus iuxta impugnati sunt. Bolizlaus, rex christianissimus, cum Ottone tercio confederatus³⁰, omnem³¹ vi Slavaniam subiecit et Ruziam³¹ et Pruzzos³², a quibus passus est sanctus 33 Adalbertus³², cuius reliquias tunc Bolizlaus transtulit in Poloniam. (2. 4.)

a) Quorum unus in N. deficiens, p. a. s. c. i. (i. c. 3.) permansit 4. b) Alwardus 5. c) illo 1. illius 3. d) inclusa desunt 1. 2. 3. e) inclusa desunt 1. f) desertus 2. 3. 4. g) Haecconi 4. h) Thrucco 1. i) Is licet p. esset, nulla tamen super 4. k) Eo 4. l) Edgaria 1. Eggaris 4. m) Scothorum 4. n) suscepit 2. 3. 4. o) suscepit, eumque per b. s. a. quibus exulavit, secum detinuit 4. p) Erici 3. q) Ad quem missus l. c. a. H. 40 archiepiscopi P. quidam 4. r) et deest 4. s) tunc in Sleswicensem o. episcopum 4. t) expostulavit. Quem etiam aiunt pro 4. Post vocem expostulans in cod. 2. literis minus finctis descripta sunt verba: Duo miracula Popponis. u) sed addit 4. v) ferrum tractasse manu 2. 3. f. m. tulisse 4. w) aliud eque magnum ostendit 4. x) eam deest 4. 5. cum 3. y) et 3. z) ambusta 2. 3. 4. aa) nec deest. ab) quidem addit 4. ac) se deest 3. se loc. 4. ad) novitate 2. 3. 4. ae) Hecyhbri 2. Medebry 3. af) apud Sliaswig 4. ag) Odinkar 3. ah) qui 2. 3. 4. ai) Fionia 2. 3. Fione 4. Fione 5. aj) Scania 2. Scone 3. Scronia 4. ak) Sueonia 2. al) filiam suam H. d. utorem 4. am) vi deest 2. an) Ruziam et Pruzzos 2. Rutiziam et Pruzzos 4.

24) filius Olavi secundum alios et rex Upland; de quo conf. Theodericum monachum de rebus vetustis Norvegiae c. IV. apud Langebek Script. rer. Dan. T. V. et Annal. Islandorum a. 969. ibid. T. II. pag. 189. 25) Aethelred, filius Edgari, rex 978—1014. V. Chron. Saxon. et Florentium a. 994. de expeditione Olavi Thrucconis filii, Norvegiae regis, et Sueni, regis Danorum, contra Anglos. 26) Non idem sed simile Popponis clerici miraculum iam coram Haroldo, rege Danorum, peractum tradit Widukind. l. III. cap. 65. et ex eo Thietmar. l. II. c. 8. Cum Poppo, episcopus Sleswicensis, sedit ab a. 1010—1015, hac vice fortasse fides habenda Saxoni Grammatico, qui l. X. tradit Popponem illum promotum esse in episcopum Arhusiensem. Hic vero 50 Poppo, ad Ericum regem missus et sub Libentio episcopo ordinatus Sleswicensis, plane diversus est ab illo, cuius meminit Widukindus. 27) L. II. cap. 23. 28) Bolizlaw, filius Miecyslavi s. Miesconis 992—1025. 29) Sigrid Storrada, filia 55 Miesconis et soror Bolizlavi, ducum Poloniae, de qua vid. infra cap. 37. Thietmar. l. VII. cap. 28. 30) V. Röpell Geschichte von Polen l. pag. 105 sq. c. 8. 31) Debella vit Ruzzos a. 1013. 1018. 32) sc. a. 997.

christianam convertit. Eius discipulus et nepos fuit alter Odinkar junior, et ipse nobilis Schol. 26. de semine regio Danorum, dives agri^a, adeo ut ex eius^b patrimonio narrent episcopatum Ripensem fundatum³². Quem dudum Bremae scolis traditum, pontifex Adaldagus suis fertur manibus baptizasse, suoque nomine Adaldagus vocatus est^d. Is vero^e a Libentione^f archiepiscopo nunc ordinatus in gentes, apud Ripam sedem accepit. Nam et illustri vita^g sanctae conversationis Deo et hominibus acceptus erat, et christianitatem in Dania fortissime defendit. Hos viros^h comperimus illo tempore claros in ea regione, aliis [27.] qui adhuc supervixerantⁱ a diebus Adaldagi non ociosis. Qui etiam in Norvegiam^k et Suediam^l progressi populum multum Iesu Christo collegerunt. A quibus traditur Olaph^m Trucconis filiusⁿ, qui Nortmannis imperavit, baptizatus, ex ea gente primus fuisse christianus. [Olaph Thruconis filius, expulsus a Norvegia, venit in Angliam, ibique suscepit christianitatem, quam ipse^o primus in patriam revexit³³, duxitque uxorem a Dania, superbissimam Thore^p, cuius instinctu bellum^q Danis intulit.]

35. Alii dicunt olim et tunc ab Anglia quosdam episcopos vel presbyteros euange- Cap. 78. lizandi gratia egressos a domo^r, ab eisque^s Olaph baptizatum et ceteros; quorum praecipuus esset^t quidam Iohannes episcopus, et alii postea dicendi³⁴. Si hoc verum est^u, non invidet^v inquam^w mater Hammaburgensis ecclesia, si filiis suis benefecerint etiam extranei, dicens cum apostolo: *Quidam praedicant per invidiam et contentionem; quidam autem propter bonam voluntatem et karitatem. Quid enim? Dum omnimodo sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuncietur, et in hoc, inquit, gaudeo et gaudebo.*

36. Hericus igitur Suedorum^x rex in Dania conversus ad christianitatem, ibidem^y Cap. 79. baptizatus est^z. Qua occasione praedicatores in Suediam transeuntes a Dania, fiducialiter agebant in nomine Domini. Audivi ego^{aa} a prudentissimo rege^{ab} Danorum, Hericum, post susceptam christianitatem, de novo relapsum ad paganismum^{ac}. Quod vero cum Ottone tercio pugnaverit et^{ad} victus sit^{ae}, ab aliis comperi; rex tacuit^{af}.

37. Post mortem diu optatam Herici^{ag} Suein ab exilio regressus, optinuit regnum [28.] patrum suorum^{ah}, anno depulsionis vel^{ai} peregrinationis suae 14; et accepit^{aj} uxorem^{ak} Cap. 80. Herici relictam, matrem Olaph, quae peperit ei Chnut^{al}. Sed nichil illi profuit affinitas conubii, cui Deus iratus est^{am}. [Olaph^{an} rex Sueonum christianissimus erat^{ao} filiamque^{ap} Sclavorum Estred nomine de Obodritis^{aq} accepit uxorem, ex qua genitus est^{ar} filius Iacobus^{as}, et^{at} filia Ingrad³⁷, quam rex^{au} sanctus^{av} Gerzlef^{aw} de Ruzzia duxit in coniugium.]^{ax} Olaph sane, qui post obitum patris^{ay} Herici regnum super Suevos^{az} accepit, cum exercitu superveniens, infelicem^{ba} Suein^{bb} a regno expulit, et ipse^{bc} optinuit Daniam. Cognovit^{bd} autem Suein quod Dominus ipse est Deus, et reversus in semetipsum^{be}, peccata sua prae oculis habuit^{bf} poenitensque oravit ad Dominum; qui exaudivit^{bg} eum et^{bh} dedit illi gratiam in conspectu inimicorum suorum^{bi}, et restituit^{bj} eum Olaph

Schol. 26. Ille^{bk} Odinkar in Angliam ductus est a rege Knut ibique eruditus litteris^{bl}. Deinde Galliam^{bm} discendo pervagatus, sapientis et philosophi nomen accepit. Unde et Deo^{bn} carus^{bo} nomen sortiri meruit. (2. 3. 4.)

a) agris 4. b) eius deest 3. d) suis manibus (m. s. 5.) baptizavit s. q. n. A. vocavit 4. e) ergo 4. f) Libentio 2. 3. 5. g) et addit 4. h) vero 2. 3. 4. i) supervixerunt 3. k) Nordwegiani 2. Norwegiam 4. l) et Suediam deest 2. 3. 4. m) Olavus 2. n) Thruconis filius 2. 4. Thruconson 3. Truconis filius 1. o) ipse deest 3. p) Thorem 3. q) etiam addit 4. Uncis inclusa deest 1. q') Domino 2. 3. 4. r') et ab illis 4. s) erat 2. 3. 4. t) alii, de quibus postea dicemus 4. u) Sed si hoc ita est 4. v) invidet 4. invidis 2. invidis est 3. w) inquam deest 5. x) Sueonum 5. y) ibique 2. 3. ibi 4. z) Nota marginalis in cod. 2: Hericus baptizatur. ergo 1. aa) Domini. Dicebat tamen clarissimus Svein rex 4. ab) fuisse addit 4. ac) pugnaverit et deest 1. ad) est 1. 3. ae) rex tacuit, sed ab aliis audivi 4. af) Mortuo post hec Herico 4. ag) nostrorum 1. ah) et 2. 3. 4. ai) accepitque 4. aj) Chnut 1. Knut 2. 4. ak) erat 2. 4. al) autem addit 4. am) erat deest 4. an) que deest 4. ao) p) Obodritis 3. P. q) ei addit 4. ar) a 2. as) Ingrad s. Ingrad 4. at) vir 2. au) sanctus deest 4. av) Gerzleff 3. 5. aw) coniugem 3. Uncis inclusa deest 1. ax) sui addit 4. ay) Suecos 3. Suesones 4. az) infelicitate 1. ba) iterum addit 4. bb) ipse deest 4. bc) Suein autem cognoscens quia d. i. e. deus redit in 4. bd) et addit 4. be) habens 4. bf) exaudiens 4. bg) et deest 4. bh) suorum deest 3. bi) suorum restituitque 4. bj) iste 3. 4. bk) a r. K. i. A. d. l. est e. 4. bl) Galliam deest 5. bm) Unde Domino 3.

32) Hanc donationem Sax. Grammat. I. X. pag. 506 illam a marito suo depulsam esse testatur Thietmar. (ed. Mulleri) adscribit Othincaro Albo s. sentori. I. VII. c. 28. 36) Suecis dictus Anund Iacobus. Conf. infra Schol. 48. 33) Cf. Chron. Anglo-Saxon. et Florent. Wigorn. a. 994. Theodoricus I. I. Russorum. 35) Sigrid Kaer, carus. cap. 7. 8...

in regnum suum, eo quod matrem suam habuerit*. Feceruntque pactum ad invicem^b firmissimum, ut christianitatem in regno suo plantatam retinerent, et in exterarum effunderent nationes.

[29.]
Cap. 81. 38. Audiens autem rex Nortmannorum, Olaph filius Trucci^a, de coniunctione regum, iratus est contra Suein nimis^d, ratus eum^e quasi derelictum a Deo totiensque 5 depulsum, a sua etiam multitudine facile posse depelli. Collecta igitur classe innumera, bellum intulit regi Danorum. Hoc factum est^f inter Sconiam^g et Seland^h, ubi solent reges navali bello confligere. Est autem brevis traiectus Baltici maris apudⁱ Halsinburg^k, in quo loco Seland a Sconia videri possit^l, familiare latibulum pyratis. Ibi ergo congressi^m, Nortmanni a Danis sunt victi et fusi suntⁿ. Olaph^o rex, qui forte solus 10 remansit^p, in mare se praecipitans, dignum vitae finem invenit. [Uxor^q eius post mortem viri^r fame inediaque miserabiliter vitam consumpsit, ut digna erat.]^s Narrant eum^t aliqui illum christianum fuisse, quidam^u christianitatis desertorem; omnes autem affirmant peritum auguriorum, servatorem sortium, et in avium prognosticis^v omnem 15 spei suam postuisse. Quare etiam cognomen accepit, ut Olaph Cracabben^w 40 diceretur. 13 Nam et artis magicae, ut aiunt, studio deditus, omnes, quibus illa redundat patria, maleficos^x habuit domesticos, eorumque deceptus errore periiit.

Schol. 27. 39. Suein, interfecto Cracabben^y; duo regna possedit. Ipse igitur mox destructo ritu ydololatriae, christianitatem in Nortmannia^z per edictum suscipere^{aa} iussit. Tunc etiam Gotebaldum^{ab} quendam ab Anglia venientem episcopum in Sconia posuit doctorem, qui 20 aliquando in Suedia, saepe dicitur euangelizasse in Norvegia^{ac}.

1000.
[20.]
Cap. 83. 40. Interea millesimus ab incarnatione Domini annus feliciter impletus est, et hic est annus archiepiscopi 12. Sequenti^{ad} anno fortissimus Otto imperator, qui iam Danos^{ae}, Slavos^{af}, itemque Francos et Italos domuerat, cum iam tercio Romam victor intrasset^{ag}, inatura morte preventus occubuit^{ah}. Post mortem eius^{ai} regnum in con- 25 tentione remansit. Tunc vero et^{aj} Sclavi a christianis iudicibus plus iusto compressi, excusso tandem iugo servitutis, libertatem suam armis defendere coacti sunt. Principes^{ak} Winulorum erant Mystiwoi et Mizidrog^{al}, quorum ductu sedicio inflammata est. His^{am} ducibus Sclavi rebellantes, totam primo Nortalbingiam ferro et igne depopulati sunt. Deinde reliquam peragrantes Sclavoniam^{an}, omnes ecclesias incenderunt et ad solum^{ao} 30 diruerunt. Sacerdotes autem et^{ap} reliquos^{aq} ecclesiarum ministros variis suppliciis eneantes, nullum christianitatis vestigium trans Albiam reliquerunt^{ar}.

Cap. 84. 41. Apud Hammaburg eo tempore ac deinceps multi ex clero et civibus in captivitate abducti^{as} sunt, plures etiam interfecti propter odium christianitatis^{at}. Narravit

Schol. 27. Olaph Trucci^a filio interfecto Cracabben, duo regna possedit. Qui mox destructo ydo- 35 latriae^o ritu christianitatem in Nordmaania per edictum suscipi iussit. Tunc etiam Gotebaldum quendam ab Anglia venientem episcopum in Sconia posuit doctorem; qui aliquando in Suedia et in Norvegia euangelizasse narratur. (4.)

Schol. 28. Mistiwoi cum nollet^u christianitatem deserere^s, depulsus a patria confugit ad Bardos^t, ibique consenuit fidelis. (2. 3. 4.) 40

a) uxorem addit 4. b) ad inv. desunt 3. c) Thruconis 2. Trucis 3. Thrucii 4. d) nimis deest 2. 3. e) illum 4. f) H. f. e. desunt 4. g) Scania 2. 3. h) Selandiam 2. i) apud deest 2. 3. 4. k) Alsinburg 2. Halsingburg 4. Halsingburg 5. Helsingburgh 3. l) potest 3. m) sunt deest 4. In margine 2: Dani Nordmannos sternunt. n) namque addit 4. o) remanserat 4. p) autem addit 4. q) mariti 3. r) Uncis inclusa desunt 1. s) itaque 4. t) alii 4. u) prenosticia 4. v) Cracabben deest 2. 3. 4. w) Quo interfecto Suen 3. Quo interfecto Cracabben 2. x) Norvegia 3. 45 y) suscipi 2. 3. z) Gotebaldum 2. aa) dicitur evang. saepe etiam in Norvegia 3. Svein — Norvegia hic desunt 4. 5. Conf. Schol. 27, quod male ex textu nostro descriptum est. Legendum ibi: Olaph T. f. Cracabben interfecto, Suein duo . . . a) vero addit 4. b) intrasset 1. c) in Domino addit 4. d) cuius mortem 4. e) vero et desunt 4. f) autem addit 4. g) Mizidrog et Mistrowoi 2. 3. 4. h) ergo addit 4. i) Sclavoniam 2. Sclavoniam 3. Sclavoniam 4. j) usque addunt 2. 3. 4. k) et deest 3. 5. l) reliquosque 4. m) ducti 5. n) Thrucei 5. o) idololatrias 5. 50 p) deest 4. 5. q) desereret 5. r) Sic correxi ex Helmoldi l. I. c. 16. Barbaros 2. 3. 4.

30) Alium locum proelii, dictum Suolder, prope Rugiam, hic memorat Snorro in Saga Olavi Tryggvii. 44) sc. annis 996. m. Maio, 998. m. Febr. et 1000. m. Novembr. 45) Otto III. obiit Patavii a. 1002. Ian. 24. 46) Thietmar. l. III. c. 11. Mole confudisse 55 videtur Adamus quae post mortem Ottonis II. vel ultimis eius annis gesta sunt, cum iis quae post mortem Ottonis III. acciderunt. 47) V. Thietmar. l. I.

cap. 22 sq. 43) sc. annis 985 — 987. 990 sq. 997.

nobis diu⁴⁹ memorandus rex Danorum^a, qui omnes barbarorum gestas res in memoria tenuit ac si^b scriptae essent, Aldinburg civitatem populosissimam de christianis⁵⁰ inventam esse. *Sezaginta*, inquit, *presbyteri, ceteris more pecudum obtruncatis, ibi ad ludibrium servati sunt, quorum maior loci praepositus Oddar^c nomen habuit, noster consanguineus. Ille igitur cum ceteris tali martyrio consummatus est, ut cute capitis in modum crucis incisa, ferro cerebrum singulis aperiretur. Deinde ligatis post tergum^d manibus confessores^e Dei per singulas civitates Sclavorum tracti sunt, [et aut verberare aut alio modo vexati,^f] usque dum^g deficerent. Ista illi spectacula⁵⁰ facti, et angelis et hominibus in stadio mediū cursus^h exhalaverunt victorem spiritum. Multaⁱ in hunc modum per diversas*

31] Sclavorum^k provincias tunc facta memorantur, quae scriptorum^l penuria nunc^m habentur pro fabulis. De quibus cum regem amplius interrogarem: *Cessa*, inquit, *fili, tantosⁿ habemus in Dania vel Sclavania martyres, ut vix possint^o libro comprehendi.*

42. Omnes igitur Sclavi, qui inter Albiam et Oddaram habitant, per annos 70 et amplius christianitatem coluerunt, omni tempore Ottonum, talique modo se absciderunt 15 a corpore Christi et ecclesiae, cui antea^p coniuncti fuerant. O vere occulta super homines Dei iudicia, qui miseretur cui vult, et quem vult indurat. Cuius omnipotentiam ^{Rom. 9, 18} mirantes, videmus eos ad paganismum esse relapsos, qui primi crediderunt, illis autem^q conversis ad^r Christum, qui videbantur novissimi. Ille igitur iudex iustus, fortis et patiens, qui olim, deletis coram Israel septem gentibus Chanaan, solos reservavit Allo- 20 philos⁵², a quibus transgressi punirentur, ille, inquam, modicam gentilium portionem nunc indurare voluit, per quos nostra confunderetur perfidia.

43. Haec^s facta sunt ultimo tempore senioris Libentii, sub duce Bernardo, filio

Schol. 29. Aldinburg civitas magna Sclavorum est, qui Waigri^t dicuntur. Sita est^u iuxta mare, quod 31. 32. 33. Balticum vel Barbarum^v dicitur, itinere diei ab Hammaburg^w. (2. 3. 4.)

25 Schol. 30. Sermo est ducem Sclavanicum^x petisse pro^y filio suo neptem ducis Bernardi, cumque promississe⁵³. Tunc^z princeps Winulorum misit filium suum^{aa} cum duce in Yslam cum mille equitibus, qui fere omnes ibi sunt interfecti⁵⁴. Cumque filius ducis Sclavanicus pollicitam mulierem expeteret, Theodericus marchio interceptit consilium, consanguineam ducis pro- clamans non dandam esse eam⁵⁵. (2. 3.)

30 Schol. 31. Theodericus^b erat marchio Sclavorum, cuius ignavia coegit eos fieri desertores⁵⁶. (2. 3.)

Schol. 32. Theodericus marchio, depulsus ab honore⁵⁷ et ab omni hereditate sua^c, prebendarius apud Magdeburg vitam finivit mala^d morte, ut dignus fuit. (2. 3.)

Schol. 33. Anno Domini 1010. gens Ungariae ad fidem convertitur per Gislam, sororem imperatoris, quae nupta regi Ungariae ipsum regem induxit, ut se et suos baptizari faceret, et in 35 baptismo Stephanus est appellatus. Qui postea sanctus fieri meruit⁵⁸. (4. secunda manu.)

a) et addit 1. 3. b) si deest 1. c) Oddor 3. d) terga 2. 3. 4. 5. e) professores 2. 3. 4. e*) *Uncia inclusa desunt 1. Ann. Sax. a. 983. Helmold. l. I. c. 16. et deest 3. 4. f) quousque 4. g) Ita illi spectaculum 2. 3. 4. Ann. Sax. l. I. Taliter illi spectaculum Helmold. l. I. h) in stadii medio 2. 3. 4. IV. Non. Iunii add. 4. i) enim add. 3. ninirum 4. k) Nordalbingorum vel Sclavorum 2. Nordalbingorum 3. l) scribentorum 1. m) nunc deest 2. 3. 4. n) quod 40 vix possent 5. o) videlicet addit 4. p) ante 2. 3. 4. q) autem deest 2. 3. 4. r) conversis a 1. s) En cod. 4. hic in textu legitur: perfidia. Eo tempore dux Sclaviae petiit filio suo neptem ducis Bernardi dari in coniugium, quod et dux consensit. Tunc princeps Winulorum misit filium suum cum duce in Italiam, cum mille equitibus, qui fere omnes ibi sunt interfecti. Post haec cum filius ducis Sclaviae pollicitam sibi expeteret uxorem, Thiericus marchio interceptit consilium, proclamans consanguineam ducis non esse dandam eam (Ita et Helmoldus l. I. c. 16.). Iste Thiericus Sclavorum erat marchio, cuius ignavia coegit eos fieri desertores. Qui postmodum ab honore suo depulsus, et ab omni hereditate sua, apud Magdeburg prebendarius, vitam, ut dignus erat, mala morte finivit. Eodem tempore venerabilis comes Heinricus in Rosafelden⁵⁹ fecit praeposituram, annuente Libentio archiepiscopo et ecclesiam consecrante. Haec ... 4) Vagri 3. Vagri 5. u) est deest 4. 5. v) herbaricum 4. w) Vagri dicuntur, distat itinere unius diei ab Hammaburg 3. x) Slavoniae 3. y) pro deest 2. z) Itaque 3. aa) misso filio 3. a) equitibus eos omnes fere 50 amisit. Reversus ex Italia petiit sibi promissam, quam Thiericus marchio intercepto consilio, consanguineam dicens, negabat ei dandam 3. b) Thiericus 3. c) Ita et Helmoldus l. I. c. 16. Thiericus ab hon. omni et haer. deinctus 3. d) malum 2.*

49) diu i. e. saepe. 50) h. e. maxime frequentatam 55) Eadem fere iudicat Thietmar. l. III. c. 10. a christianis. 50*) *Ista spectacula* fortasse ex Virgil. 56) Thiericum marchionem perdidisse dignitatem 55 Aen. l. VI. v. 37. 51) *tantis* i. e. tot, sicut quanti pro suam refert quoque Annal. Sax. a. 983. 998 et quot. Arnold. Lubec. l. V. c. 5. V. supra l. I. c. 54. 1010. Thietmarus eius ultimo meminit l. IV. c. 2. 52) i. e. Philistaeos. Conf. Psal. l. VI. v. 1. ad a. 984. Obiit anno 985; v. Annal. Quodlib. 53) Haec de marchione Thierico ad annos 57) Ex Sigeberto Gemblac. h. a. 58) De monasterio in Rosafelden sive Herseveld in ducatu Bremensi conf. Annal. Sax. a. 1010. 60) tione imperatoris ut videtur, ann. 981 et 982.

Schol. 34. Bennonis⁵³, qui populum Sclavorum graviter afflixit. Eodemque⁵⁴ tempore contentio Ferdensis⁵⁵ episcopi Bernarii⁵⁶ de Ramsolan⁵⁷ coram papa Sergio terminata est.

1010. 44. Anno⁵⁸ archiepiscopi 22. Benno, dux Saxonum, obiit⁵⁹, et Liudgerus⁶⁰, frater eius, qui cum uxore sua venerabili Emma Bremensi ecclesiae plurima fecerunt bona⁶¹. Apud Magadburg⁶² vero Gisillario⁶³ archiepiscopo Daganus successit⁶⁴; deinde Walthardus⁶⁵ meruit cathedram⁶⁶.

Interea noster archiepiscopus de legatione sua in gentes sollicitus, plures ordinavit episcopos, quorum nomina et sedes incertae sunt⁶⁷, quia tempus persecutionis incubuit. Sicut vero⁶⁸ patrum relatione cognovimus, Esico apud Sliaswig Popponi⁶⁹ successit⁷⁰. Odinkar, de quo supra diximus⁶⁵, apud Ripam insignis fuit⁷¹. Et sermo est post obitum⁷² Adeldagi⁷³ archiepiscopi, totam regionem Iudlant⁷⁴ usque ad nostram aetatem in duos episcopatus bipartitam esse, tercio apud Arhusan⁷⁵ deficiente. In Sclavania⁷⁶ vero ordinavit archiepiscopus Folwardum⁷⁷, deinde Reginbertum⁷⁸; quorum prior a Sclavania pulsus, in Suediam⁷⁹ vel Nordveiam⁸⁰ missus est ab archiepiscopo, et ipse⁸¹ multos in Domino lucratus, cum gaudio remeavit. Posthaec omnibus bene compositis, obiit beatus⁸² 1013. archimandrita Libentius, unaque Ferdensis episcopus, anno Domini 1013, et sepultus est in medio chori ante gradus sanctuarii, quod factum est⁸³ pridie Nonas Januarii, indictione undecima.

[33] 45. Unwanus archiepiscopus sedit annis 16. Ferulam suscepit ab Heinrico⁸⁴,
Cap. 86. palleum a maiore papa Benedicto⁸⁵. De choro Podarbrunnensi⁸⁶ assumptus est, clarissimo 20
Schol. 35. genere Inmedingorum⁸⁷ oriundus, praeterea dives et largus, omnibus hominibus acceptus, clero autem adprime⁸⁸ benivolus⁸⁹; quibus etiam hortatu Libentii tunc praepositi curtem⁹⁰ Botegun⁹¹ optulit, cuius servitium esset per natales apostolorum⁹².

46. Unwanus⁹³ primus omnium congregationes ad canonicam regulam traxit, quae antea quidem mixta ex monachis vel⁹⁴ canonicis conversatione debebant. Ille omnes ritus⁹⁵ paganicos, quorum adhuc supersticio viguit in hac regione, praecepit funditus amoveri, ita ut ex lucis, quos nostri paludicolae stulta frequentabant reverentia, faceret⁹⁶ ecclesias per diocesim⁹⁷ renovari; ex quibus etiam basilicam sancti Viti extra oppidum construi⁹⁸ et capellam sancti Willehadi combustam iussit reparari.

Ipsa tempore ferunt aggerem Bremensis oppidi⁹⁹ firmatum contra insidias et impetus 30

Schol. 34. Ramsolan sita est in episcopatu Ferdensi non longe a vico Bardorum¹⁰⁰. Cuius ordinationem et ius gubernandi cum Ferdensis episcopus reposceret, apostolicae sedis decreto cessit ab inepto. Oddo legatus fuit ad papam¹⁰¹, ut habet privilegium¹⁰² (3. 4.)

Schol. 35. Sermo est hunc per simoniacam pestem intronizatum, eo quod magnam hereditatem habuit. Cuius partem ipse invitatus dimisit¹⁰³ imperatori, partem vero alteram optulit ecclesiae suae, 35 quam pie gubernavit; tertiam parentibus dimisit. Senex venerabilis et amator pauperum, maxime illorum¹⁰⁴ qui parvuli erant. Qua occasione fratres a claustris licentius egressi, mulierum consortia primum¹⁰⁵ absconso petebant¹⁰⁶. (2. 3. 4.)

a) Berharo filio Bennonis 1. Ita et Helmodus l. I. c. 16. Bernardo filio Hermanni 2. 3. B. f. Herimanni 4. b) quo deest 2. Quo etiam 4. c) Berharii 1. d) Ramsola 5. saepius. e) igitur addunt 2. 3. 5. f) Ludgerus 2. 4. 40 g) Magadburg 2. Magdeburg 3. Magdaburg 4. h) Gisillario 2. 3. Gisillario 4. i) Waldardus 2. 3. k) sunt peest 1. l) enim 2. 3. 4. m) succedit 3. n) Odinkar, qui a. R. i. f. ut a. diximus 4. o) Adaldegis 2. 3. 4. p) regionem deest 1. Iudland 2. 3. 4. Iutland 5. q) Arhus 3. Arusiam 2. r) Sclavianiam 2. 4. Sclavoniam 3. saepius. s) Folwardum 4. t) Sueoniam 2. 3. 4. u) Nordwegiam 2. Nordmanniam 3. 4. v) qui 4. w) factum deest 1. 2. q. f. est deest 4. x) imperatore addit 4. y) Paderburnensi 2. 3. Padarburnensi 4. z) Inmedingorum 3. 5. 45) apprimo 4. a) benivolus 3. 5. b) cohortem 1. c) Botegun 4. d) archiepiscopus addit 4. e) et 3. 5. f) faceret 2. 4. g) ecclesias per duodecim loca 2. ecclesias duodecim 3. 4. h) contra 1. i) aggerem Bremensem 4. k) Bardorum. Eam episcopus Ferdensis sibi regendam petiit a pontifice Romano perlegatum Oddonem, ut habet privilegium 3. l) divisit 5. m) eorum 4. n) primo 4. o) intronizatum. Nam maximam habuit hereditatem, cuius partem unam dedit imperatori, alteram obtulit ecclesiae, quam pie gubernavit, tertiam reliquit consanguineis. 50 Senex venerabilis, amator pauperum 3.

59) Si lectio haec vera est, Adamus hic indigitare natum, ex abbate Walbecensi ab Ottone III. episcopum Aldenburgensem factum esse tradit Thietmar. Merseb. l. VI. c. 30. 992. m. Oct. electus iam fuit, v. Ann. Hildesheim. h. a. 68) sc. Benedicto VIII. 55 anno 1022. m. April., v. Hamb. Urkundenb. Nr. 64. 69) Cf. Widukind. l. I. c. 31. 70) Baden, in parochia et iudicio Achim. v. Hamb. Urkundenbuch Nr. 60. 71) Bardewyk. 72) Cf. Annal. Quedlinb. a. 1013. et Thietmar. l. VI. c. 53. 54. Hamb. Urkundenbuch Nr. 58. not.

inimicorum regis^a, praecipue quoniam dux Bernardus, Heinrico imperatori ausus rebellare, terruit ac^b turbavit omnes ecclesias Saxoniae. Ex illo enim tempore, quo dux constitutus est in hac regione, nunquam discordia cessavit inter geminas domos, scilicet archiepiscopi et ducis: illis impugnantibus regem et ecclesiam, istis pro salute ecclesiae ac fidelitate regum^c certantibus⁷³. Haec aemulatio partium, dum prius occulta^d esset, ex eo tempore vires accepit et crevit in immensum. Bernardus enim dux, tam avitae humilitatis quam paternae religionis oblitus, primo quidem per avaritiam gentem Winulorum crudeliter opprimens, ad necessitatem paganismi coëgit⁷⁴; deinde per superbiam beneficiorum immemor, totam secum ad rebellandum caesari movit Saxoniam; novissime surgens in Christum^e, ecclesias huius patriae non dubitavit impugnare, praecipue vero^f nostram, quae et ditior eo tempore ceteris, et longinquior^g videbatur a manu imperatoris. Eius^h impetum viri dicitur nosterⁱ archiepiscopus Unwan^h, sua magnanimitate^l taliter refregisse, ut prae pudore sapientiae ac liberalitatis^m episcopi cogeretur ipse dux, ecclesiae, cui ante adversatus est, deinceps hylaris et benignus esse in omnibusⁿ. Igitur^o habito nostri pontificis consilio, rebellis princeps tandem flexus, apud Scalchisputg^p caesari Heinrico supplex dedit manus⁷⁵.

47. Mox quoque^q favente Unwano, Sclavos tributo subiciens^r, pacem reddidit^s Nordalbingis et matri Hammaburg. Ad cuius restorationem^t venerabilis metropolitani asseritur^u post cladem Slavonicam civitatem et ecclesiam fecisse^v novam, simul ex singulis congregationibus suis^w, quae virorum essent, tres eligens fratres, ita ut duodecim fierent, qui in Hammaburg canonica degerent conversatione, vel qui populum converterent ab errore ydolatriae^x. Ordinavitque^y in Slavoniam, mortuo Reginberto, Bennouem virum prudentem, qui de fratribus Hammaburgensis ecclesiae electus, in populo Sclavorum multum praedicando fructum attulit^z. In Dania vero^{aa} super^{ab}vixerunt adhuc^{ac} theologus^{ad} Poppo, et ille nobilis Odinkar^{ae} episcopus, quem pro fide ac^b sanctitate vitae eius^c familiarissimum habuit archiepiscopus. Hos duos episcopos solummodo in Iudant^d fuisse comperimus, antequam Chnut^e regnum intraret. Solus^f ex nostris Odinkar trans^g marinas^h aliquandoⁱ visitavit ecclesias, Esico domi sedit^j, persecutio ceteros tardavit^k. Archiepiscopus etiam alios viros doctissimos ordinar^l in Norvegiam vel^m Suediamⁿ; alios vero in Anglia ordinaros, pro amicitia regum, cum satisfacerent, ad aedificandam^o dimisit ecclesiam^p. Multos^q eorum secum retinens, omnes autem^r, cum abierant^s, donis cumulans, ad subiectionem^t Hammaburgensis ecclesiae reddidit voluntarios.

Schol. 36. Unwanus^a in plerisque paschae alliive^b festivitibus septem episcopos secum habuit, et praeterea abbates, non minus duces et aliquos huius provinciae comites, magno singulos honore^c amplectens. (2. 3. 4.)

Schol. 37. Odinkar^a filius erat Tokiv^b ducis Winlandensis, et^c sedem in Ripa habuit. Nam tertia pars terrae Winlandensis patrimonium eius fuisse narratur^d, et tamen vir tantarum divitiarum mirae fuit continentiae. Cuius unum virtutis exemplum comperit, quod omni quadragesimali tempore, semper altero die intermisso^e, iussit se verberibus a quodam suo affligi presbytero. (2. 3. 4.)

a) regis deest 2. 3. 5. b) et 5. c) ac f. regum deest 2. 3. 4. d) occulta 1. e) Novissime consurgens aduersus Dominum et aduersus christum eius 2. f) vero deest 4. g) remotior 4. h) Huius 4. i) noster deest 4. k) Unwanus 2. 3. 4. l) magnitudine 3. m) libertatis 2. 3. 4. n) benevolus i. o. existere 4. o) Ergo 4. p) Scalchisburg 3. Scalchisburgh 2. Scalchinsburg 4. q) Moxque 2. 3. 4. r) Slavis tributo subiectis 4. s) reddit 4. M. F. t) restorationem f. instaurationem 3. u) asseritur deest 4. v) fecit 4. w) conversatione, populum ab ydolatrie (idolatrie 5.) revocantes errore 4. x) Ordinavit eciam 4. y) vero deest 5. z) adhuc deest 2. 3. 4. aa) theologus 2. th. p. 4. ab) et 4. ac) eius deest 2. 3. 4. ad) Iutlandia 2. Iutland 3. 4. ae) Chnut 1. Knut 4. semper. Kanutus 2. af) autem addit 4. ag) transmarinus M. F. ah) et addit 4. ai) retardavit 2. 4. aj) Norvegiam et 4. ak) Sueoniam 2. al) aedificandum 3. am) enim add. 4. an) autem deest 1. ao) abirent 2. 3. 4. ap) subvectionem 4. ar) archiepiscopus addit 4. as) alisque 4. at) amore 5. In cod. 3. hoc scholion capiti 35. affirmum ita se habet: Unwanus in plerisque festivitibus episcopis septem et praeterea abbatibus stipatus fuit. au) Ottinkar 3. av) Tokiv 2. Tuchi 3. aw) Winlandensis 3. Windlandensis F. et deest 4. ax) describitur 4. ay) erat 4. az) alternis diebus 4.

73) pro salute . . certantibus. V. infra cap. 55. Thietmar. l. VII. c. 4. et l. VIII. c. 4. dictus Melkelinburgensis episcopus, qui obiit anno 1023.

74) De Liuticiorum, Abotritorum et Wairorum rebellione v. Thietmar. l. VIII. c. 4. ad a. 1018. teste Annal. Quedlinburg. h. a. 78) Praesens fuit Othinkarus in concilio Tremonensi a. 1005. Non. Iul. V. Thietmar. l. VI. c. 13. 79) Cf. infra c. 53.

76) sc. Brema, Bücken, Rameslo et Herseveld.

60 77) Bernhardus, episcopus antiquae civitatis a. 1014.

[35.] 48. Unwanus igitur cum esset vir nobilissimus, aequae nobilem ac sufficientem liberalitati^b suae sortitus est episcopatum, in quo et suam magnitudinem animi^c posset ostendere, et necessitati ecclesiae simul prodesse. Quare tesaurum ecclesiae diu sollicitus^d collectum, et quasi minus necessarium, si infra^e parietes clauderetur, ipse ad commodum suae legationis curavit ita expendere, ut ferocissimos reges aquilonis hilaritate suorum munerum ad omnia quae voluit benignos obedientesque haberet. In qua re non multum peccavit, ut arbitror, seminans^f carnalia, ut meteret spiritalia^g. Quin immo largitio eius in novella gentium conversione utilissima videbatur; neque adeo nocuit ecclesiae, quae praecedentium diligentia patrum erat opulentissima. Credo etiam, secutus est^h exemplum sancti Ansgarii et cuiusdam in ecclesiastica hystoria⁹⁰ Theotimi, Scytarum episcopi, quorum alter legitur incredulos reges donis placasse, alter vero barbaros natura feroces epulisⁱ muneribusque^j mansuefecisse laudatur. Haec in apologum^k praesulis dicta sufficiant^l, nunc per hystoriae ordinem redeamus ad ecclesiae legationem, quae tempore Unwanni^m prosperrime gesta cognoscitur.

[36.] 49. Suein, rex Danorum atque Nortmannorum, veteres iniurias tam occisi¹⁵ fratris⁸¹ quam suae repulsionis⁸² ulturus, classe magna transfretavit in Angliam, ducens secum filium suumⁿ Chnut⁸³ et Olaph, filium Cracaben⁸⁴, de quo supra dictum est⁸⁵. Itaque multo tempore multis^o praeliis adversum Anglos exactis, Suein veteranum regem depulit Edilredum^p, et insulam tenuit in sua ditone, verum brevi tempore. Nam tercio mense postquam victoriam adeptus est, ibidem morte praeventus occubuit⁸⁴.

50. Chnud, filius regis^q, cum exercitu reversus in patriam, denuo bellum molitur in Anglos. Olaph a Nortmannis electus in principem, separatus est a regno Danorum. Tunc vero Chnud ancipiti casu turbatus, pactum iniit^r cum fratre Olaph^s, filio Herici, qui regnavit in Suedia⁸⁵, eiusque fultus auxilio^t deliberavit primo quidem Angliam subiugare, deinde Norvegiam. Itaque mille navibus magnis^u Chnut armatus, oceanum^v transivit Britanicum; per quem, sicut^w nautae referunt, a Dania in Angliam, flantibus euris, triduo vela panduntur. Hoc^x mare magnum et valde periculosum a laeva Orca-das^y habet, dextrorsum^z attingit Frisiam⁸⁶.

[37.] 51. Triennio^{aa} ergo Chnut Britanniam oppugnavit. Adelrad⁸⁷, rex Anglorum, apud Londonam⁸⁸ obsessus obiit⁸⁹, simul cum regno amittens vitam⁹⁰. Et⁹¹ iusto iudicio Dei, qui fratre per martyrium consummato⁹² 38 annis sceptrum sanguine polluit. Is parricidium taliter expiavit, relinquens filium parvulum nomine Edwardum, quem suscepit ab Imma uxore⁹³. Frater⁹⁴ Adelradi Emund, vir bellicosus, in⁹⁵ gratiam victoris veneno sublatus⁹⁶ est⁹⁷; filii⁹⁸ eius in Ruzziam exilio⁹⁹ dampnati¹⁰⁰.

Schol. 38. Knut, filius Suein regis, abiecto nomine gentilitatis, in baptismo Lambertus⁹ nomen accepit. 33 Unde scriptum est in libro fraternitatis nostrae: *Lambrecht⁹, rex Danorum, et Imma regina et Knut, filius eorum, devote se commendarunt orationibus fratrum Bremensium.* (2. 3. 4.)

Schol. 39. Edgar⁹, potentissimus rex Anglorum, a legitima filium habuit Edwardum⁹, virum sanctissimum. Cuius noverca Afelrud⁹ fuit, quae regem privignum⁹, occidens, filium suum eundem⁹ in regem⁹ posuit. (2. 3. 4.)

a) archiepiscopus addit 4. b) liberalitatis 1. libertati 2. 3. 4. c) animi deest 2. 3. 4. d) que deest 3. e) intra 3. f) deest 4. g) quia seminavit 4. h) spiritalia 3. f. i) utilissima 2. 3. 4. k) est deest 1. Credo enim cum secutum 4. l) Ita 1. et Hist. eccl. tripart. l. 1. epistolae 2. 3. 4. m) que deest 3. n) ipotygia 3. o) sufficiant 3. 4. p) Unwani 2. 5. Unwani 3. Unwani 4. q) suum deest 2. 3. Dani Angliam invadunt 2. in margine. r) Chnut deest 4. Chnut 1. semper. Kanutum 2. semper. s) Cracaben 4. Crakehen 3. t) plurimis 4. u) Edilredum 4. 45 v) Suein regis 4. filius Sueinonis, qui et Lambertus (Lambriet 3.) nomen habuit 2. 3. w) iniit 3. x) deest 4. y) opu fultus 3. z) magna deest 2. 3. 4. aa) n. m. armatus Chnut, o. transiit 1. a) quod sicut 4. quem quod 5. b) autem addit 4. c) Archadas 4. d) a dextra 3. e) Presiam 2. 3. f) Triennio ergo 2. 4. g) Et Adrad 4. Et Adelrad M. F. Addressus 2. Edgar 3. h) Londoniam 3. h) Et deest 4. i) sus addit 4. k) vero addit 4. 5. l) ob 4. m) extinctus 4. n) que addit 4. o) sunt addit 4. p) Lambertus 3. q) Lambriet 3. Lambreth 4. Lambertus 5. r) devote deest 3. s) Adelrad 4. t) Edwardum 4. semper. u) Afilrud 4. Afilrud 3. Afilrud 5. v) suum ada. w) eundem deest 3. Anundum 4. Amundum 5. x) regnum 3. 5. regno 4.

80) in Historiae ecclesiasticae tripartitae l. IX. c. 47. Suenoni, Kanuti patri, nupserat. 86) obiit 81) sc. Hring; v. supra cap. 22. 82) V. supra cap. 32. 83) rectus Olaph, filius Haroldi. V. Theodoric. l. 1. cap. 15. Snorro Saga af Olafi hinom helga cap. 24—26. quem Adamus cum praedecessore ipsius, Olavo dicto Cracaben filio Truconis, confundit. Conf. supra cap. 35 et 38. 84) Obiit anno 1014. Febr. 2. 85) sc. Olavo dicto Skautkonung, filio Erici victoriosi, cuius relicta Sigrid Storrade 86) obiit a. 1016. April. 23. 87) Similiter Sallust. Catil. cap. 29. *libertatem cum anima simul amittit.* 55 88) sc. Eadwardo, dicto Martyre, occiso a. 978. Mart. 18. 89) postea regem, dictum Confessorem. 90) rectus filius Ethelredi Eadmund, qui obiit a. 1016. Nov. 30. 91) In Hungaria eos invenimus. V. Lappen-berg Geschichte von Grosbritannien T. I. p. 463. 60 92) rectus Aelfhythe. 93) sc. Aethelred II.

52. Chnut^a regnum Adelradi accepit, uxoremque eius Immam nomine, quae fuit ^{Cap. 91.} soror comitis Nortmannorum Rikardi. Cui rex Danorum suam dedit germanam^b Marga- ^{Schol. 40.} retam^c pro foedere⁹³. Quam deinde Chnut^d repudiatam a comite Wolf^e duci Angliae dedit, eiusque Wolf^f sororem⁹⁴ copulatam altero⁹⁵ duci^g Gudvino, callide ratus Anglos et ^{Schol. 41.} Nortmannos^h per conubia Danis fideliores; quae res eum non fefellit. Et Rikardusⁱ quidem comes declinans iram Chnut, Iherosolimam profectus, ibidem obiit⁹⁶, relinquens filium in Nortmannia nomine Rodbertum^j, cuius filius est iste Willelmus^k, quem Franci Bastardum vocant. Wolf autem ex sorore regis Chnut filios suscepit Bern⁹⁷ ducem⁹⁸ et Suein regem⁹⁷, Guduin a sorore Wolf ducis⁹⁸ Suein⁹⁹, Tostin⁹⁹ et Haroldum^l [genit⁹⁹ parricidas⁹⁹]. Quam generationis seriem, quoniam secuturae lectioni utilem iudicavimus, hic inserere dignum⁹⁹ videbatur.

53. Victor^m Chnut ab Anglia rediens in ditone sua per multos annos regnum ^[39.] Daniae possedit et Angliae. Quoⁿ tempore episcopus ab Anglia multos adduxit in ^{Cap. 92.} Daniam. De quibus Bernardum posuit in Sconiam, Gerbrandum in Seland⁹⁹, Reginbertum¹⁰⁰ in Fune⁹⁹. Zelatus est hoc noster archiepiscopus Unwan. Et dicitur Gerbrandum redeuntem ab Anglia cepisse⁹⁹, quem ab Elnodo⁹⁹, Anglorum archiepiscopo, cognovit esse ordinatum⁹⁹. Ille quod⁹⁹ necessitas persuasit, satisfaciens, fidelitatem Hammaburgensi cathedrae⁹⁹ cum subiectione debita spondens, familiarissimus deinceps archiepiscopo⁹⁹ effectus est. Per quem ille suos etiam legatos ad Chnut regem transmittens cum ²⁰ muneribus, congratulatus est ei de rebus bene gestis in Anglia, sed corripuit eum de praesumptione episcoporum, quos transtulit ex Anglia; quod rex gratanter accipiens, ita postmodum coniunctus est archiepiscopo, ut ex sententia eius omnia deinceps facere maluerit. Haec nobis de avunculo suo rex Danorum innotuit, et de captione Gerbrandi non tacuit.

54. Anno pontificis Unwani 12° Henricus imperator, iustitia et sanctitate ^[39.] insignis, cum iam Saxones, Ytalos et Burgundiones imperio subiecerat, ad coeleste ^{Cap. 93.} migravit imperium. Cui⁹⁹ successit in sceptrum⁹⁹ fortissimus caesar Conradus, qui⁹⁹ mox Polanos⁹⁹ et regem eorum Misingum⁹⁹ magna virtute perdomuit⁹⁹, et auxiliares⁹⁹ eorum Behemos⁹⁹ ceterosque Scavorum populos sub tributum misit. Cum rege⁹⁹ Danorum ³⁰ sive Anglorum, mediante archiepiscopo fecit pacem. Cuius etiam⁹⁹ filiam⁹⁹ imperator⁹⁹ filio suo deprecens uxorem, dedit [ei civitatem⁹⁹]. Sliaswig⁹⁹ cum marcha⁹⁹, quae trans Egdoram est, in foedus amicitiae; et ex eo tempore fuit regum Daniae⁹⁹.

Schol. 40. Knut sororem suam Estred filio regis de Ruzia dedit in⁹⁹ matrimonium. (2. 4.)

55. *Schol. 41.* Rikardus enim, dimissa Knut regis sorore⁹⁹, propter metum Danorum exulans a patria, Iherosolimam⁹⁹ profectus ibique defunctus est. Cuius socii quadraginta revertentes in Apulia⁹⁹ remansisse narrantur, et ex illo tempore Nortmanni possederunt Apuliam. (2. 4.)

a) ergo addit 4. b) Immam, sororem Richardi, comitis Nordmannorum, sibi coniugio copulavit, et germanam suam 4. c) m. comiti dedit pro f. 4. d) Knuth 4. rex add. 4. 5. e) Wlf 3. f) altero 3. g) copulavit duci 4. h) et N. desunt 2. 3. 4. i) Richardus 4. semper. k) Robertum 2. 3. 4. l) Willelmus 2. Willelmus 3. m) Biorn 3. 40 n) Gudvin — ducis desunt 1. Gutaind a. s. Viff 4. 3. o) genuit parricidas desunt 1. p) dignum desunt 2. 3. 4. q) ergo addit 4. r) etiam addit 4. s) Selandiam 2. 4. Selandia 3. t) Reinherum 2. 4. Reginerum 3. u) Fionia 2. 3. Finne 4. Finne 5. v) Quod zelatus noster archiepiscopus Gerbrandum red. ab A. cepisse dicitur 4. w) Enoldo 2. Elnodo 3. Elnodo M. x) Ille vero ut 4. y) ecclesie 4. z) nostro addit 4.) nec de c. G. tacuit 4. a) etiam addit 5. Cui succedens 4. b) scepro 4. c) qui desunt 4. d) Polonos 3. e) auxiliares 3. 45 f) Bohemos 3. 5. g) etiam addit 4. h) et filiam f. 4. i) imperator desunt 5. k) et civ. desunt 1. Sl. civ. 4. l) Sleswich 2. m) marchis 4. n) in foedus — Daviso desunt 2. cuius — Daniae desunt 3. ubi tamen hoc legitur scholion: Imperator filio deprecens uxorem filiam Canuti, resignavit ipse, si quid haberet iuris in terris vicinis limitibus Sliaswig una cum marcha. o) m^o 2. quod aut significat modo, aut III° sive tertio, sc. matrimonium sive rectus matrimonio. Legendum tamen videtur: in. p) Ierusalem 4. q) Apulia 4.

50 93) Margareta, rectius Estred, nupta est non Richardo, sed Roberto H. comiti Nordmannorum, mortuo primo eius marito Ulf sive Wolf, duce Anglorum, anno 1025. 94) dicta Gytha. 95) rectius Robertus, qui ab Ierusalem rediens Nicaeae obiit anno 1035. Iul. 22. pater Wilhelmi H. comitis et avus Wilhelmi dicti Conquestoris, regis Anglorum. 96) Bjoern † 1049. 97) Svend rex Danorum, dictus a matre Estrithson. 98) anno 1053. occisus in peregrinatione. 99) occisus in proelio apud Stamford-bridge anno 1066 Sept. 25. 1) rex Angliae 1066 Ian. occisus in proelio Senlaccensi, vulgo dicto apud Hastings. 2) Gerbrandum hunc anno 1022 in Anglia fuisse discimus ex charta Elliensi apud Gale Script. rer. Angl. XV. pag. 523. Aethelnothus, archiepiscopus Cantuariensis 1020—1038. 3) Mieczyslaw II. vulgo dictus Miseco. 4) sc. anno 1032. Virtus omnia domuerat. Sall. Catil. c. 3. 5) Gunhilde s. Aetheldrude, filia Kanuti regis, post eius mortem anno 1036 nupta Henrico II. imperatori.

[40.]
Cap. 94. 55. Inter Chnut et Olaph⁶, regem Nortmannorum, continuū fuit bellum, nec cessavit omnibus diebus vitae eorum; Danis pro imperio^a certantibus, Nortmannis vero pugnantis pro libertate⁷. In qua re iustior mihi visa est causa^b Olaph, cui bellum necessarium magis fuit quam voluntarium. Si quando autem tempus a bellorum motibus quietum erat, idem Olaph iudicio et iusticia regnum gubernavit⁸. Dicunt eum inter cetera^c virtutum opera magnum Dei zelum habuisse, ut^d maleficos⁹ de terra disperderet, quorum numero^e cum tota barbaries exundet, praecipue vero^f Norvegia¹⁰ monstris talibus plena est. Nam et^h divini¹¹, et augures, etⁱ magi, et incantatores, ceterique satellites antichristi habitant ibi, quorum praestigii et miraculis^j infelices animae ludibrio^k daemonibus habentur. Hōs omnes et huiusmodi beatissimus rex Olaph persequi decrevit, ut sublatis^l 10 scandalis, firmius coalesceret^m in regno suo christiana religio. Habuitque secumⁿ multos episcopos et presbyteros ab Anglia, quorum monitu et doctrina ipse^o cor suum Deo praeparavit, subiectumque populum illis^p ad regendum commisit. Quorum^q clari doctrina et virtutibus erant Sigafri¹¹, Grimkil¹², Rudolf¹³ et Bernard¹⁴. Hi etiam^r iussu regis ad Suediam et Gothiam et omnes^s insulas quae trans Nortmanniam sunt, accesserunt^t 15 euangelizantes barbaris verbum Dei et regnum Iesu Christi^u. Misit etiam^v nuntios ad archiepiscopum nostrum cum muneribus, petens^w, ut eos^x episcopos benigne reciperet, suosque ad eum mitteret^y, qui rudem Nortmannorum populum in christianitate confortarent.

[41] 56. Simili^a religionis amore alter Olaph in Suedia¹⁴ dicitur floruisse. Is subditos 20 sibi populos ad christianitatem convertere volens, magno laboravit studio, ut templum ydolorum, quod in medio Sueoniae situm est, Ubsola^a destrueretur. Cuius intentionem pagani metuentes, placitum cum rege suo tale constituisse dicuntur^b, ut si ipse vellet esse christianus, optimam Suediae regionem, quam vellet, suo iuri^c teneret, in qua ecclesiam et christianitatem constituens, nemini de populo vim recedendi a cultura^d 25 deorum inferret, nisi qui sponte cuperet^e ad Christum converti. Huiusmodi rex placito gavisus, mox in occidentali Gothia, quae Danis proxima est vel Nortmannis, ecclesiam Deo sedemque fundavit episcopalem. Haec est civitas Scarane^f maxima¹⁵, in qua, petente christianissimo rege Olaph, primus ab Unwano archiepiscopo Thurgot ordinatus est^g. Ille vir^h strenue legationem suam perfecitⁱ in gentibus; duos nobiles populos 30 Gothorum¹⁶ suo labore Christo lucratus est^{k,17}.

57. Perque illum episcopum^l rex Olaph ingentia metropolitae^m Unwano direxit munera. Praeterea duos fertur idem rex habuisse filios, quos una cum uxore sua ac populo iussitⁿ baptizari^o. Eorum^p alter, qui natus est a concubina, Emund nomen accepit^q; alter Anund, quem rex a legitima genuit^r, cognomento fidei et gratiae dictus est Iacobus, 35 iuvenis quidem aetate, verum sapientia et pietate praecessit omnes, qui fuerunt ante eum; nec quisquam^s regum fuit populo Sueonum tam acceptus sicut Anundus.

[42.]
Cap. 95. 58. Eo tempore cum esset pax firma inter Sclavos et Transalbianos, Unwanus archiepiscopus metropolem^t Hammaburg renovavit, clerumque dispersum colligens,

a) nec — imperio *desunt* 1. b) iustior erat causa regis 4. c) Inter cetera enim 4. d) habuit, ita ut 4. 40
e) quibus cum 4. f) *deset* 4. g) Norvegia 1. Norvegiae regio 3. Nordvegia 2. *semper* 4. h) et *deset* 4. i) incantationibus 4. j) *a* *addit* 4. k) *calesceret* 2. *claresceret* 3. 4. *elucesceret* 5. m) Habuit etiam secum 4.
n) ipse *deset* 4. o) illis *deset* 2. 3. 4. p) Ex quibus 4. q) Grimkil 3. r) Rudolf 3. 4. Rodulfus 2. s) etiam *deset* 4. t) ad ceteras 4. u) accedentes b. v. D. e. r. f. C. evangelizabant 4. v) et 3. rex *addit* 4. w) petens suppliciter 4. x) eius 2. 3. 4. y) transmitteret 4. z) autem *addit* 4. aa) ad christianam vel. conv. fidem 2. 3. 4. ab) Op- 45
sala 3. b) rege constituerunt 4. c) iure 3. 5. d) ad culturam 3. e) cuperet 3. ad Ch. vellet 4. f) Scarane 1. Conf. *infra* l. IV. c. 23. — Scarana 3. Scarrane 4. g) episcopus *addit* 4. h) vero 4. i) agens 4. j) est *deset* 3. k) Per illum ergo episcopum 4. l) metropolitano 4. m) ambos *add.* 2. 4. n) quos ambos una c. u. a. a. p. baptizari precepit 4. o) Quorum 4. q) habuit 2. 3. 4. r) uxore, qui *addit* 4. s) quisquam 3. t) metropolim 3. 4.

6) Olaph pinguis s. sanctus. 7) *pro imperio his, illis pro salute certantibus* Sall. Jug. c. 90. Conf. supra cap. 46. 8) *iudicio et iustitia gubernare*. Ita et supra l. II. c. 3. 7. 9) malefici v. supra c. 38. 10) i. e. divinatores. V. *infra* l. III. c. 62. 11) Sigafri^d, patruelis Grimkilli v. Theodoric. monach. Eius historia legitur apud Fant Scriptor. rer. Suecicar. T. II. Conf. *infra* l. IV. c. 34. Fortasse idem est, quem Theodoricus monach. c. 8 et 20. dicit Sigwardum fratrem Grimkeli. 12) Grimkil v. l. IV. l. i. 50 13) Rodulf, anno 1050 in Angliam redux, abbas factus est monasterii Abingdon., v. Chron. Saxon. h. a. Historia coenobii Abendon. a. 1050. 1052. 14) V. supra cap. 50. 15) Skara in Westergothia. 16) sc. Westgothos et Ostgothos in Suecia. 17) Anno 55 1013 iam affuit Magdeburgi unctioni Unwani archiepiscopi. V. Thietmar. Merseburg. l. VI. c. 54.

magnam ibidem tam civium quam fratrum adunavit multitudinem. Itaque cum duce Bernardo frequenter inhabitans locum, saepe dimidium annum vixit in Hammaburg, gloriosissimum regem Chnut invitans ad colloquium, Sclavorumque satrapas Utone¹⁶ et Sedericum¹⁷. Tali modo pontifex Unwanus domi foris que clarus, legationem suam in gentibus narratur implisse. Nunc ea¹⁸ restant dicenda, quae de martyrio regis Olaph fama volante¹⁹ cognovimus.

59. Olaph igitur, clarissimus rex Nortmannorum, contra Chnut, regem Danorum, qui regnum suum impugnaverat²⁰, perpetuo decertabat praelio. Tandemque ferunt beatissimum regem Olaph²¹ seditione principum²², quorum mulieres ipse propter maleficia sustulit, a regno depulsus Norvegiae. Et regnavit Chnut in Nortmannia simul et Dania et²³, quod nulli regum prius contingere potuit, in Anglia²⁴. Olaph vero²⁵ totam spem²⁶ suam in Deo²⁷ ponens, ad comprimendos²⁸ ydolatras denuo bellum instaurat. Itaque de rege Sueonum²⁹, cuius filiam habuit³⁰, et populis Islanorum³¹ infinitam congregans armatorum multitudinem, patrium regnum vi et armis recepit³². Rex igitur christianissimus fortitudine in hostes et iusticia in suos celebris, ad hoc se credit in regnum a Deo restitutum, ut iam tunc³³ nemini parcere debuisset³⁴, qui vel magus permanere vellet, aut christianus fieri nollet³⁵. Et iam magna ex parte votum implevit, cum pauci³⁶ qui remanserant ex magis, in ultionem eorum quos rex dampnavit, etiam ipsum obtruncare non dubitarunt. Alii³⁷ dicunt eum in bello peremptum³⁸, quidam vero³⁹ in medio populi circo ad ludibrium magis expositum. Sunt alii, qui asserunt⁴⁰, illum in gratiam regis Chnut latenter occisum, quod et magis⁴¹ verum esse non diffidimus, eo quod regnum eius invasit⁴². Igitur Olaph rex et martyr, ut credimus⁴³, tali fine consummatus est; corpus⁴⁴ eius in civitate magna regni sui Trondemmis⁴⁵ cum decenti est⁴⁶ honore tumulatum. Ubi hodieque⁴⁷ pluribus miraculis et sanitatibus⁴⁸, quae per eum fiunt, Dominus ostendere dignatur⁴⁹, quanti meriti sit in coelis, qui sic glorificatur in terris. [Regnavit autem annis 12.⁵⁰] Agitur⁵¹ festivitas eius 4. Kal. Augusti, omnibus septentrionalis oceani populis Nortmannorum⁵², Sueonum, Gothorum, [Semborum⁵³.] Danorum atque Sclavorum aeterno cultu memorabilis.

60. Per idem tempus sermo est quendam⁵⁴ ab Anglia nomine Wolfredum, divini amoris instinctu Suediam ingressum, verbum Dei paganis cum magna fiducia praedicasse. Qui dum sua praedicatione multos ad christianam fidem convertisset, ydolum gentis

Schol. 42. Olaph, sollertissimus festivitatum observator, cum propter divinam religionem a regno esset depulsus, et denno regnum bello recuperasset, in ipso procinctu fortur in papilione dormiens sompnum vidisse. Cumque supervenirent hostes, adhuc illo quiescente, dux sui exercitus, Phin nomine, accedens regem excitavit⁵⁵. Tunc ille suspirans: *O! quid fecisti? inquit; videbam me per scalam, cuius vertex sidera tangeret⁵⁶, ascendisse. Heu! iam perveneram⁵⁷ ad summum illius scalae, coelumque mihi apertum⁵⁸ est ingrediendi, nisi tu me suscitando revocasses.* Postquam visionem vidit rex, circumventus a suis, cum non repugnaret, occiditur et martyrio coronatur. (2. 3. 4.)

40 a) ibi addit 5. b) Sydericum 3. c) ea deest 2. 3. 4. d) impugnavit 4. In margine cod. 2, Martirium Olavi. e) fer. b. r. O. deest 4. f) suorum addit 4. g) quorum uxores propter m. a. r. a. Nordwegis depulsus est 4. h) et deest 4. 5. i) Dania 4. k) rex beatissimus addit 4. l) fiduciamque addit 4. m) Domino 4. n) comprimendos 1. o) Itaque ab Olaph Sueonum rege 4. Olaph auxilio habuit regem Ruslorum et Sueonum 3. p) habebat 4. q) insularum 2. 3. 4. Vocabulo Islanorum in cod. 1. nullo minoribus literis superposita est vox insularum, manus aut coepta aut non multo seriori. r) vi accepit et armis 5. vi e. a. coepit 3. s) Uade rex 4. t) extunc 4. u) deberet 3. v) detrectaret 4. w) Et cum m. e. p. votum suum impleset, pauci 4. x) vero addit 4. y) autem 4. z) Sciunt alii 2. 3. Sed et alii sciunt 4. 7) ob 4. 8) magis deest 2. 3. 4. b) invasit 4. c) ut cred. deest 4. d) que add. 4. e) Thrandem 2. Thrandemis 3. quae Trondemnis (Thrandemnis 5.) dicitur 4. f) est deest 3. g) Ubi usque hodie 4. h) sanotitatibus 3. i) dignatus est 4. k) Unctio inclusa deest 1. 3. adnot 4. in margine 2. l) Cuius p. f. agitur 4. 5. m) Nortm. deest 4. 5. n) Semborum deest 1. o) tempus quidam Wolfredus p. i. d. a. S. ingressus p. v. D. e. m. f. praedicavit 4. p) s. citavit 2. q) perveni 2. r) paratum 2. In 3. hoc skolion ita se habet: Hic Olaph superveniens hostibus, quum somnum caperet, a duce exercitus sui, nomine Find, excitatus, respondet: O quid fecisti? Videbar per scalam, cuius vertex sidera tangebant, ascendisse, coelumque mihi fuisset ingrediendi, nisi tu me suscitando revocasses. Rex a suis cecusus, martyrio coronatus est.

55 16) Uto, filius Mystiwoi; v. supra cap. 40. et infra sidera tangeret. Vix haec ex Ovidii Metamorph. cap. 64. 17) fortasse idem cuius mentio fit supra 1. VII. v. 61. et vertex sidera tangam hausta putaverim, cum alia Ovidii vestigia apud Adamam vix 139. conf. ibid. 1. III. v. 121. 1. VII. v. 392. 1. VIII. reporianur, et verba Horatii (Carm. 1. I. 1. v. 36.) v. 554. Ita et infra 1. III. c. 62. 19) Ita Theodorice sidera feriam ei cognita fuerunt. 60 doricus 1. I. cap. 19. anno sc. 1029. 20) cuius vertex

nomine Thór, stans^a in concilio^b paganorum coepit anathematizare; simulque arrepta hipenni stimulacrum in frusta concidit. Et ille quidem^c pro talibus ausis²¹ statim mille vulneribus confossus, animam laurea dignam martyrii transmisit in^d coelum. Corpus eius^e barbari laniatum post multa ludibria merse- runt in paludem. Haec veraciter com- perta memoriae tradidi; quamvis sint et alia, quae adhuc scribi digna sint^f. Verum 5 de Unwano et quae suo tempore gesta sunt dictum est sufficienter et, sicut aestimo, fideliter. Apud Magedburg^g ipso tempore Walthardo successit Gero²²; deinde Hunfrid, ambo viri sancti et episcopali nomine digni. Deinde obiit gloriosus archiepiscopus, qui transisse dicitur^h 6. Kalend. Februarii, anno Domini 1029²³, indictione 12. et sepultus est iuxta decessoremⁱ suum a latere sinistro. 10

[45.]
Cap. 98.
Schol. 43. 61. Libentius sedit annos fere quatuor. Is cum esset nepos^k alterius Libentii, et tunc maior domus praepositus, favore Gislæ imperatricis ferulam suscepit a Conrado caesare, palleum vero a papa Iohanne XIX^l; vir simplex ac^m rectus ac timens Deum. Cumque omnibus esset affabilis, singulari quodam amore clerum dilexit, etⁿ inopum necessitatibus erat valde compatiens. Ipse igitur vicum trans flumen²⁴ ab incolis terrae 15 pretio redemit, quem^o fratribus offerens, 30 ex eo [per annum]^p statuit dari convivia. At vero xenodochii talem omnino sollicitudinem curavit habere, ut qui^q in hac parte sola negligentias omnium praecessorum^r sanare videretur. Adeo redundavit episcopatus ut^s praepositura et xenodochium, ut vix egens quisquam posset inveniri. Forte^t hoc videtur incredibile his, qui huius temporis egestatem vident; nec fortasse quisquam tunc 20 crederet, ea futura, quae nunc facta videntur. Libentius itaque bonus in praepositura, multo melior in cathedra, legationem suam ad gentes ferventi animo ingressus est.

[46.]
Schol. 44. 62. Et^u primo omnium concilians^v sibi Cnut, regem Danorum, Gerbrando subrogavit in Seland Avoconem, in Aldinburg ordinavit Meinherum^w, Thorgato^x autem successorem posuit de Ramsola Goteschalcum^y epi- scopum. Illis namque diebus beatissimus 25 Thorgat^z episcopus pro labore praedicationis Bremae cum archiepiscopo diutius consistens, fertur^{aa} asperrimo leprae morbo percussus, diem vocationis suae cum magna expectasse^{ab} patientia. Tandemque bono fine consummatus, in basilica sancti Petri sepultus est. Ubi etiam^{ac} Folwardus^b et Harich et magnus Othingar^c et Poppo in pace quiescunt^d. Aderant vero tunc cum archiepiscopo praedicatores inclyti, Othingar iunior ex Danis^e, 30 Sigafriid a Suedia, Rodolf a Normannia episcopi, narrantes ei, quanta fecerit Dominus

Schol. 43. Quare hoc pastor de mulieribus, quae^f se canonicis aperto iam scelere coniunxerant, praecepit, ut nulla earum in civitate remaneret. Ita ille per villas proximas in custodiam sunt dispersae: et cessavit^h hic morbus usque ad incensionem templi et destructionem claustrum. (2. 4.)

Schol. 44. Ipso tempore migravit Poppo, celeberrimus Danorum episcopus, cui mox subrogatus Esico, cum ad Egdoram fluvium perveniret^k, ibidem aegritudine correptus obiit. (2. 3. 4.)

Schol. 45. Ferunt Thorgotum simulque Odinkarum episcopum longe ante praedixisse Hamburg et Bremensem ecclesiam propter peccata quandoque vastari debere: quae propheta nunc cernitur impleta. (2.)

Schol. 46. Soror Odinkari episcopi fuit Asa, mulier sanctissima, quae et praebendam Bremae habuit. Haec semper nudis pedibus incedens, per 20 annos fertur ieiuniis, orationibus et elemo- sinis vacasse, raro egressa ecclesiam et postea in bono fine consummata, cum nichil amplius in thesauris habuit, liberos ecclesiae dimisit^l. (2. 3.)

a) Thorstans 2. Torstans 3. Torstan 4. 5. b) consilio 3. c) Qui 4. d) ad 2. 3. 4. e) Cuius corpus 4. f) sunt 3. 45 g) Magedburg 3. Magdaburg 4. h) archiepiscopus Unwano 4. i) praedecessorem 4. k) nepos deest 1. l) XVIII. 3. m) et 2. 3. 4. n) et deest 2. 3. 4. inopumque 4. o) redimens et 4. p) per annum deest 1. q) qui deest 2. 3. 5. r) decessorum corr. 1. praedecessorum 2. 3. 4. s) et 2. 3. 4. s²¹) Sed forte 4. t) Ex 3. u) conciliationis 1. v) Mein- herium 2. 3. w) Thorgoto 2. Thurgoto 3. 4. Thrugoto 5. x) posuit Ramsolae Goteschalcum 3. y) Vid. ac not. w. z) deest 4. aa) expectavit 4. ab) et 2. 3. 4. ac) Folquardus 3. 4. ad) Odinkarus 2. 4. Odinchar 3. Odincharus 5. 50 d) roquiescunt 5. e) ex Danis deest 2. 3. 4. f) Mulieres autem quae 4. g) precepit extra civitatem fieri, et ita per 4. h) dispersae cessavitque 4. i) Nam et add. 4. Et add. 5. k) pervenisset 4. In cod. 3. ita haec in margine cap. 45. ad quod etiam in cod. 2. referri potest, scripta sunt: Post obitum Popponis successit Esico, qui ad Egdoram perveniens, aegritudine correptus, migravit o vivis. In cod. 4. haec in textu cap. 44. fin. inserta sunt. l) His iisdem temporibus virore desit Asa, soror Odinkari, qui (leg. quae) abdicatis saeculi bonis, coelestia desiderans recepit. 55 Praebendam habuit Bremae, ubi obiit 3.

21) pro talibus ausis Virgil. Aen. I. II. v. 535. Occurrit Annal. Hildesheim. a. 1030. 24) fortasse Lide- etiam in dedicatione huius operis. 22) Gero neshusen; v. Hamburg. Urkundenbuch Nro. 66. obiit anno 1022. 23) Conf. Necrol. Luneburg.;

in salute gentium, quae cotidie convertebantur. Quos^a pontifex, ut par fuit, honorifice dimissos, ad praedicationem denuo misit.

63. Tempore illo Conradus imperator filiam Chnut regis Henrico^b filio^c [47.] accepit in matrimonium. Cum quibus statim regio^c fastu Italianam ingressus est ad [47.] [48.] [49.] [50.]
5 faciendam regno iustitiam^d, comitem habens itineris^e Chnut regem²⁵, potentia trium regnorum barbaris gentibus valde terribilem^f. Ille quidem^g cum tres filios²⁶ haberet, singulos super singula regna posuit, ipse aliquando visitans Danos, aliquando vero Nortmannos, saepissime autem sedit in Anglia.

64. Archiepiscopus igitur metropolem Hammaburg crebro visitavit. Nam eo [48.] [49.] [50.]
10 tempore virtute Chnut regis et Bernardi ducis pax firma trans Albiam fuit, cum et^b caesar bello Winulos domuerit. Principesⁱ eorum Gneus et Anatrog pagani erant; [47.] [48.] [49.] [50.]
15 tertius vero^h, Utoⁱ, filius Mistiwol^m, male christianus. Unde etiamⁿ pro crudelitate sua a quodam Saxonum transfuga interfectus est, habens filium Gotescalcum^o, qui per idem tempus apud Luniburg^p, monasterium ducis, litteralibus erudiebatur studiis, Gotescalco,
15 Gothorum episcopo, eiusdem coenobii curam^q agente. Verum is comperta morte parentis, ira et furore commotus^r, reiectis cum fide litteris, arma corripuit^s, amneque transmisso, inimicis Dei se coniunxit^t Winulis. Quorum^u auxilio christianos impugnans, multa milia Saxonum prostrasse dicitur^v in patris vindictam²⁷. Hunc tandem, quasi principem latronum, Bernardus dux capiens, in custodia^w tenuit, virumque arbitrans fortissimum,
20 iniuncto^x secum foedere, dimisit eum. Qui venit^y ad Chnut regem, et cum^z eo profectus in Angliam permansit ibi^z multo tempore.

65. Interea noster^a archiepiscopus piis operibus coelo^b semper intentus, eccle- [49.] [50.]
siam suam episcopaliter exornavit et filios ecclesiae pastoraliter educavit, omnibus^c acceptus, etiam, quod difficile est, principibus. Suo^d tempore Bernardus dux et frater [47.] [48.] [49.] [50.]
25 eius Theodmarus ecclesiae nostrae multa bona fecerunt, exhortante piissima Emma²⁸, quae Bremensem ecclesiam valde dilexit^e, suumque tesaurum Deo et^f genitrici eius ac sancto^g confessori Willehado^h fere totum optulit. Haec quoqueⁱ pro dilectione pontificis omnes ecclesiae filios, ut^k sui essent, fovit. Inviderunt^l nobis fata, ne diu frueremur tali pastore, qualis erat Libentius, dilectus, inquam, Deo et hominibus. Ipse,
30 ut aiunt^m, in festivitate sancti Bartholomaei apostoli duasⁿ aegrescens missas celebravit, finitoque pro more psalterio, suis aeternum lugentibus, eadem die gaudens migravit ad Christum^o. Obitus eius contigit 9.^p Kal. Septembris. Quod est anno Domini 1032^q, 1032.
indictione 13.^r

66. Hermannus sedit annos vix tres. Cambutam^a pastoralement a caesare Conrado [50.]

35 *Schol. 47.* Conradus imperator singulis annis contra Sclavos exercitum duxit, ideoque pax magna fuit trans Albiam. (2. 3.) [50.] [51.]

Schol. 48. Inclita senatrix Emma, praedicante Libentio archiepiscopo, sanctae Bremensi ecclesiae duas cruces et tabulatam altaris et calicem, omnia ex auro et gemmis parata, in quibus erant auri^a unarcae 20, optulit, etiam vestes sacras et paramenta^b multa et stolas aureas et dorsalia et libros^c. (2. 3. 4.) [50.] [51.]

a) ad Dominum *addit* 4. a') noster *addit* 4. b) Henrico 2. 3. *semper*. b') suo *addit* 4. c) Et regio statim 4.
d) est ad f. r. i. *desunt* 4. e) sui *addit* 4. f) l. regno fecit iustitiam 4. g) autem 4. h) erat, cum etiam 4.
i) enim *addit* 4. k) vero *desunt* 3. l) Ito 1. m) Mistiwol 2. n) et 4. o) Godescalcum 2. *semper*. Guteschalehum 3.
p) Luniburg 3. Luneburg 2. q) eius *addit* 3. r) parentis, its furore commotus est, ut r. 4.
45 s) corripere 4. t) coniungeret 4. u) fretus *addit* 4. v) prostravit 4. w) custodiam 1. x) iniuncto 2. 3. 4.
y) veniens 4. z) regem, profectus est cum 4. ') et ibi mansit 4. a) noster *desunt* 4. b) celo *desunt* 4. c) educans, omnibus erat 4. d) ergo *addit* 4. e) Theodmarus exhortante piissima Emma, quae ecclesiam valde dilexit, Bremensi ecclesiae multa bona fecerunt 4. ecclesiae -- dilexit *desunt* 3. f) ac 2. g) et sancto 2. sanctoque 4.
h) eadem Emma *addit* 4. i) Quae etiam 4. k) ac si 2. tanquam 4. l) ergo *addit* 4. m) Qui in 4. n) Bar-
50 tholomaei, duas, ut aiunt 4. o) Dominum 4. p) VIII. 3. 5. octavo 2. q) MXXX. 1. millesimo tricesimo primo 2. MXXXIII. 3. r) 13. *omnes codd. male*. Cuius obitus cont. a. D. MXXXII. ind. XIII. VIII. Kal. Sept. 4. s) Cambutam 2. 4. Camburcam 3. Cambucam 5. u) auri *desunt* 5. v) paramenta 4. w) archiepiscopo multa honoraria, vestes et alia contulit ecclesiae Bremensi 3.

25) Errat hic Adamus. Kanutus rex Romam iam Anglorum, Harthacnut, rex Danorum et postea Anglorum. 27) V. Helmold. l. I. c. 19. 28) V. cum filia post eius mortem sunt celebratae. Conf. supra c. 44. et infra c. 76. 29) Dies emortualis Lappenberg Gesch. von Grossbritannien. T. I. p. 476. Aug. 25. reperitur etiam in Necrologiis Lunenburg. 26) sc. Sven, rex Norvegiae († 1036), Harold, rex et Mollenbec. Ann. Hildesh. Ann. Sax. a. 1032.

- Schol. 49. meruit, palleum a papa iunior^a Benedicto, ab Halverstatensi choro electus, eiusdem ecclesiae fuit praepositus³⁰. Vir, ut aiunt, columbinae³¹ simplicitatis, sed parum habens prudentiae serpentis³²; ideoque facile deceptus est^a a clientibus. Raro parrochiam visitavit; semel Hammaburg accessit, et tunc cum exercitu veniens, episcopatum, quasi non suum, despoliavit, abiensque velut terram salsauginis derisit^b. Rapacitatis incensor et ⁵ auctor consiliorum quidam Macco^c fuit, archiepiscopi vicedominus. Ceterum nobiles viros habuit capellanos, Thiadricum^d et Suidgerum^e, quem deinde Romana sedes appellavit Clementem³³. Subdiaconus^f eius fuit Adalbertus^g, postea archiepiscopus Bremensis^h, iam tunc minax vultu et habitu, verborumque altitudine suspectus audientibus. Pontifex igiturⁱ parvipendens omnia, quae in episcopatu invenit, primo quidem musicum ¹⁰ Guidonem³⁴ adduxit Bremam, cuius instantia^a correxit melodiam et claustralem disciplinam. Quod solum ex operibus eius prospere cessit. Deinde antiquissimum sancti Mykaelis
- Schol. 51. oratorium diruens, corpora trium decessorum^o eius, scilicet Adalgarii, Hogeni et Reginwardi^b ab eo loco sustulit, ac recondidit eos^c in maiori basilica sub ipso^d tribunali. Tunc ¹⁵ magnum opus et utile ingressurus, murum civitati^e circumdare voluit, vixque iactis fundamentis, cum opere vitam finivit. Ita ille magnus pontifex Heli, dum suos a rapina non corripuit³⁴, etiam in bonis aliquibus Deo ultionum³⁵ displicuit. Mortuus est autem in episcopatu Halverstedensi^f, dum esset in praedio^g suo Hildinrode^h. Corpusⁱ eius Bremam revecum subterratum est in medio chori. Obiit vero^j 14. Kal. Octobris.
- [51.]
Cap. 109. 67. Bescelinus^k, cognomento Alebrandus, sedit annos^l decem^m, vir omni bonorum ²⁰ genere decoratus, episcopali officio dignus, dilectus Deo et hominibus. Huncⁿ nobis ecclesia praestitit Coloniensis. Imperator Conradus optulit ei baculum^o, Benedictus papa transmisit illi^p palleum. Ordinatus est autem a suffraganeis et aliis Saxoniae septem episcopis^q, et hoc in urbe metropoli Hammaburg cum ingenti gloria^r. Ad laudem beati viri parum est omne, quod dicimus, a cuius laude necdum aliquem audivi discor- ²⁵ dantem. Ut enim brevi quodam indiculo complectamur ymaginem virtutis eius, pater patriae fuit^s, decus cleri^t et^u salus populi, terror malepotentium^v, exemplarque^w benivolentium, egregius pietate, vel qui^x omnia vellet ad perfectum^y ducere; dicta et facta eius omnia dulci memoria posteris comprehensa. Et cum omnibus esset talis, ³⁰ qualem singuli desiderabant, singularis cura eius et amor super clericis fuit, de quibus

Schol. 49. Hermannus^a ab incolis terrae paludem Eternbroch^b comparavit. Quod Conradus imperator praecepto suo firmavit ecclesiae. Cuius rei chirographum in archivo creditum^c potest videri. (2. 3. 4.)

Schol. 50. Iste Suidger^a ex Papenbergensi^b episcopatu assumptus est in sedem apostolicam, reiectis ³⁵ ex ordine tribus scismaticis. (2. 3. 4.)

Schol. 51. Dicant enim, si vitam haberet longiorem, velle omnia renovare. Unde et murum civitati ambire cepit, et oratorium destruxit, aliaque multa, in quibus voluntas eius potest videri non mala. (2.)

Schol. 52. Ipse ordinavit^a Esiconem in Hedibu^b, qui mox obiit, antequam intraret episcopatum^c. (2. 3.)

Schol. 53. Clericis^a ecclesiae suas, quos videbat auxilio indigos, largiebatur^b aliquibus abscondite ⁴⁰

a) minore 3. 5. b) mire 4. c) est deest 3. 4. d) dereliquit 4. e) Marchio 3. f) Tiedemann 1. Thiadricum 4. Theodericum 2. g) Swidgerum 2. Sindgerum 3. 5. h) autem addit 4. i) erat 4. h) Adalbertus 4. l) noster archiepiscopus 4. m) ergo 4. n) industria 2. 3. 4. o) predecessorum 4. p) Reinwardi 3. 4. q) eos deest 4. r) ipso deest 1. s) civitatis 3. t) Halverstedensi 4. Halvarstedensi 3. u) populo 1. v) Hildinrodo 3. Hildinrode 1. Hildinrothe 4. w) quo addit 4. x) enim 3. y) III° 2. 3. 4. z) Bescelinus 3. Eselinus 2. 45
*) annis 3. 4. a) Et hunc 2. 3. 4. b) et addit 4. c) deest 4. 5. d) chori 3. e) et deest 3. 4. f) potentiam 5. g) exemplar 4. h) quia M. F. i) profectum 1. l) Hermannus 4. j) Eternbroch 2. Eternbroch 4. Eternbroch 5. Etniborg 3. m) legendum fortasse: conditam. — firmavit, ut chr. in arch. testatur 3. n) Suidger 3. Suidger 5. Swidgerus 2. o) Papenbergensi 3. Papinbergensi 4. Papinbergensi 5. p) ornavit 2. q) Hedebium 3. r) introiret in episcopatum suum 3. s) Iste clericis 4. t) largiebat 4.

30) Ann. Hildesh. a. 1032. 1035. 31) Respexit Chronicon breve Bremense, ab anno 1035. Sept. 19. noster Ev. Matth. c. 10. v. 16. 32) Suidgerus, igitur usque ad annum 1045. April. 15. 37) V. episcopus Bambergensis 1043—1046. 33) fortasse: Annal. Hildesheim. a. 1035. 36) ingens gloria Sall. Catil. c. 3. Virgil. Aen. l. II. v. 325. 38) Pater patriae cognomen quondam datum Mario, Ciceroni, 55 v. Sigebert. Gemblac. a. 1028. Qui tamen Germaniam adiasse ab aliis scriptoribus non traditur. Caesar, Augusto, Heinricho I. Ottoni magno. V. W. dukind. l. I. c. 39. l. III. c. 49. 40) iuxta flavium Byter haud procul a Thedinghusa Weseram influentem. 41) V. supra cap. 44. 47. et schol. 44.

vix tolerare potuit, ut malum^a diceretur verbum. Nam et claustrum renovavit, et Schol. 54. mensam canonicis ipse primus instituit. Prius enim cum praebenda tenuis^b fere videretur, triginta convivia quae Libentius episcopus per annum dare^c statuit, adiectis ex sua parte quibusdam decimis, ita ordinare videtur^d, ut cotidie panis albus fratribus detur ultra solitam annonam, in dominicis vero diebus unicuique duplex mellitae copia. Nam et vinum dari fratribus contra naturam Saxoniae disposuit; quod etiam in diebus suis^e ferme peregit. Composita^f mensa, manum vertit ad claustrum, quod ipse^g, dum prius ligneum esset, lapideum fecit, forma, ut mos est, quadrangula^h, vario cancellorumⁱ ordine^k distinctum et visu delectabile. Deinde murum civitatis ab Herimanno decessore^l orsum in giro construens, in aliquibus eum locis usque ad propugnacula erexit; alias quinque aut septem cubitorum altitudine semiperfectum dimisit. Cui^m ab occasu contra forumⁿ porta grandis inhaesit, superque portam firmissima turris, opere Italico munita, et septem ornata cameris ad diversam oppidi necessitatem.

68. Haec dum Bremae operis insignia⁴⁴ relinqueret, mox ad ecclesiae Hammaburgensis⁵² aedificationem toto cordis amore accingitur. Ibi enim post cladem Sclavanicam, quam supra⁴⁵ contigisse retulimus, Unwanus archiepiscopus, cum eo dux Bernardus castrum⁵³ nobile de ruinis antiquae civitatis elevantes, ecclesiam et diversoria construxerunt omnia lignea⁴⁶. Alebrandus vero pontifex adversum⁵⁴ crebras hostium incursiones aliquod⁵⁵ fortius praesidium pro inopia loci necessarium arbitratus, primo⁵⁶ omnium ecclesiam, quae constructa erat in matris Dei honore, lapide quadro⁵⁷ aedificavit. Aliam deinde⁵⁸ sibi domum lapideam fecit, turribus et propugnaculis valde munitam. Cuius aemulatione operis dux provocatus, et ipse domum suis in eodem⁵⁹ castro⁶⁰ paravit. Ita prorsus civitate renovata, basilica eadem⁶¹ ex una parte habuit domum episcopi, ex alia praetorium ducis⁶². Voluit etiam nobilis archiepiscopus Hammaburg metropolem muro⁶³ circumdare ac munire turribus, nisi velocior⁶⁴ eius transitus impedisset votum eius. Schol. 55.

69. Trans Albiam⁶⁵ suo tempore ac per totum regnum pax firma erat. Principes⁶⁶ Sclavorum Anatrog et Gneus et Ratibor, pacifice ad Hammaburg venientes, duci ac praesuli militabant. Sed cum diverso modo et tunc et nunc in gente Winulorum dux⁶⁷ et episcopus laborarent, duce scilicet pro tributo, pontifice vero pro augenda christianitate laborantibus, videtur mihi iam dudum studio sacerdotum christianam religionem ibidem convaluisse⁶⁸, si conversionem gentis avaricia principum non praepediret.

quaternos aut denos solidos argenti, nullis et praebendam⁶⁹, aliis suas vestes. Plerisque etiam compatiens, quod a laicis inhoneste tractarentur, percussores eorum fecit ante se et colaphis caedi et vapulare tauris⁷⁰. (2. 3. 4.)

35 Schol. 54. Videns autem pestiferum morbum de conubiis clericorum magis in dies⁷¹ crescere, statuit pedibus ire in sententiam decessoris⁷² Libentii⁷³, si tamen ecclesiam et claustrum antea perduceret ad suum statum⁷⁴. (2. 4.)

Schol. 55. Civitatem muro circumdatam⁷⁵ disposuit tribus portis et duodecim munire⁷⁶ turribus, ita ut primam episcopus, alteram advocatus, tertiam praeposuit, quartam decanus, quintam magister scholarum, sextam fratres et canonici, alias sex cives adhibitis sortirentur custodiis⁷⁷. (2. 3. 4.)

40 Schol. 56. Ferunt archiepiscopum Coloniensem nobilissimum, Hermannum⁷⁸, veterem de Brema querimoniam renovasse⁷⁹. Sed et ipse tam auctoritate Bezeli⁸⁰, quam triennali silentio repulsus, archiepiscopo nostro satisfecit, et⁸¹ per integram mensem Coloniae in convivio secum habuit⁸². (2. 3. 4.)

45 e) quibus nec tolerare poterat, ut cuiquam malum 4. b) tenuis 1. c) dari 2. 3. 4. d) ita ordinavit 3. 4. e) suis deest 1. f) ergo addit 4. g) ille 4. h) quadrata 2. 3. 4. i) cellarium 3. cellarium 2. 4. k) a predecessore suo Herimanno (Hermanno 5.) 4. l) etiam addit 4. m) contra forum deest 2. 3. 4. n) Hammaburgensis deest 1. o) castra 1. claustrum 2. 3. 4. Leg. castrum. p) adversus 3. 4. q) aliquot 1. r) primus 4. s) quadra 1. quadrato 3. t) suis impendit in eodem pene 2. u) castro deest 3. loco 2. 4. v) metropole murum 1. w) velociter 2. 3. x) enim addit 4. y) pro christianitate augenda iam dudum sac. studio christiana religio convaluisse 4. 5. z) multis praebendas 4.) tauris vapulari 5. Hoc scholion in codice 3. ita se habet: Munificens fuit in claustrum, quem et defendit adversus iniurias laicorum. a) conubio 5. b) de die in diem 4. c) predecessoris sui 4. d) Hoc scholion cod. 2. in cod. 4. testis insertum est inter verba: „posteris comprehensit“ et „Et cum“. e) circumdari 5. f) munire deest 5. g) turribus, ita ut clerici sex turres, cives sex adhibitis servarent custodiis 3. h) Quo tempore 55 Hermannus (Hermannus 5.), nobilissimus Coloniensis archiepiscopus vet. d. B. q. renovavit 4. i) Bezeli 2. k) et deest 2. 4. l) In codice 3. haec ita se habent: Archiepiscopus Coloniensis renovavit veterem litam de Bremensi ecclesia. Sed auctoritate Bezeli et triennali silentio repulsus, destitit.

42) De hoc more conf. etiam Ducange Glossar. s. v. 47) sc. ecclesie cathedralis. 49) sc. o regione postea dicti der Schauenburger Hof. 49) V. supra schol. 60 v. Ducange sub h. v. 44) l. e. monumenta indu- 43. et infra l. III. c. 29. et schol. 77. 50) Her- striae suae. 45) Lib. II. c. 41 sq. 46) L. II. c. 58. mannus II. a. 1036-1055.

- Cap. 106. 70. Archiepiscopus igitur pro legatione sibi ad gentes credita more praedecessorum^a sollicitus, coadiutores praedicationis^b ordinavit episcopos, Rodulfum^c ex capellanis^d in Sliaswig⁴², Abhelinum^e in Sclavaniam, Wal^f a Bremensi^g choro consecravit^h in Ripam, ceterisⁱ qui supra fuerunt^k adhuc viventibus et in vinea Dei^l non ociosis.
- [54.] Cap. 107. 71. Anno pontificis sexto⁴³ manu fortis imperator Conradus^m obiit, et successit ei filius Heinricus, ille qui Ungros domuitⁿ. Eodemque^o tempore memorabiles aquilonis^p reges obierunt Chnut⁴⁴ et Olaph⁴⁵, germani fratres⁴⁶. Quorum alter, videlicet Olaph^q, rex Sueonum, successorem regni habuit filium, de quo supra diximus, Iacobum. Sub quo iunior Suein^r, filius Wolf^s, militavit in Suedia 12 annis, qui^t retulit nobis, Iacobo regnante christianitatem late in Sueonia diffusam esse. Alter^u frater^v, scilicet Chnut, in Anglia decessit^w, tenuitque regna Danorum, Anglorum ac Nortmannorum in ditone sua^x per viginti duos annos.
- [55.] Cap. 108. 72. Post cuius^y mortem, ut ipse disposuit, succedunt^z in regnum filii eius, Haroldus in Angliam, Suein in Nortmanniam, Hardechnut^{aa} autem^{ab} in Daniam. Iste cum esset filius Imme^{ac} reginae, sororem habuit eam quam caesar Heinricus in coniugium postea^{ad} recepit^{ae}: ceterum Suein et Harold a concubina geniti erant; qui, ut mos est barbaris, aequam tunc inter liberos Chnut sortiti sunt partem hereditatis. Haroldus^{af} in Anglia triennium regnavit. Contra quem frater a Dania veniens, in Flandria classem adunavit. Sed rex Anglorum morte praeventus^{ag}, bellum diremit. Hardechnut^{ah} Angliam simul possedit et Daniam.
- [56.] Cap. 109. 73. Illo tempore Suein iunior, dum in Angliam iter ageret, tempestate^{ai} maritima Hadeloeae^{aj} navibus appulit. Quem proxima quaeque locorum more pyratice vastantem, milites quidam archiepiscopi capiunt et in praesentiam eius pertrahunt. Ille vero captivum cum honore recipiens Bremam duxit, et iuncta secum amicitia post aliquot dies regie donatum permisit abire. Haec nobis de se rex ipse narravit, summa laude^{ak} praedicans illum archiepiscopum, forma corporis et liberalitate^{al} animi omnibus acceptum. Retulit etiam circumstantibus^{am} de regio pontificis apparatu et tesauris ecclesiae inaestimabili, quem se ait Bremae vidisse, et alia multa.
- [56.] Cap. 110. 74. [Alebrandus autem^{an} archipraesul omnibus acceptus, a Bernardo duce ac germano ducis^{ao} Thiadmaro pro libertate^{ap} animi valde honoratus est. Solis invisus erat 30 malefactoribus, sicut Utoni marchioni^{aq}, cuius superbiam ipse confudit sua^{ar} magnanimitate^{as}.] Interea filiorum secundus Chnut, qui regnavit in Nortmannia, Suein, obiit^{at}.
- Cap. 111. [57.] Tunc Nortmanni elegerunt Magnum, qui erat filius^{au} Olaph^{ay} martyris a concubina Magnus^{av} statim invadens Daniam, possedit duo regna, Hardechnut, rege Danorum, cum exercitu morante in Anglia. Qui mox adversus Magnum pugnaturus, consanguineum^{aw} 35 Suein classi praefecit. Suein^{ax} victus a Magno, cum in Angliam remearet, Hardechnut mortuum repperit^{ay}. [Ipsa tempore ferunt Ascomannos et pyratas^{az} per ostium Wirrahae progressos venisse usque ad Lismonam^{ba}, insperate omnia vastantes. Quibus inde redeuntibus ad naves, bellum ad Aunon^{bb} illatum est, ibique maxima pars eorum trucidata

Schol. 57. Magnus rex classe magna Danorum stipatus, opulentissimam civitatem Sclavorum Imnem^{bc} obsedit. Clades par fuit. Magnus terruit omnes Sclavos, juvenis sanctus et vitae innocentis. Ideoque victoriam dedit illi Deus in omnibus. (2. 4.)

a) suorum addit 4. b) esse add. 4. c) Rodulfus 1. Rodolfum 3. 5. d) nis add. 4. e) Abelinum 3. Awellinum 2. Abellinum 4. f) Walooem 2. Val 3. g) ab remensi 1. h) consecravit deest 4. i) vero add. 4. k) superfuert 2. 4. l) Domini 2. 3. 4. m) Romanorum addunt 2. 3. 4. n) perdoimuit 4. o) que deest 2. 3. 4. 45 p) aquilones 1. q) Olavus 2. semper. r) Sueo 2. semper. Suen 3. semper. s) Wif 2. Wif 3. t) etiam addit 4. u) vero addit 4. v) fratrum 2. 3. w) Angliam cecit 2. 3. 4. x) in ditone sua desunt 3. y) eius 3 z) ei addit 4. aa) Hardechnut 2. 4. semper. Hardechnud 1. semper. ab) autem deest 2. 3. 5. b) Imme addunt 2. 3. 4. c) accepit 4. d) ergo addit 4. e) siquos H. 2. 3. 4. f) deest 4. g) Hadeloe 4. h) libertate 3. i) circumstantibus 1. k) autem deest 2. enim 3. l) eius germano 4. m) liberalitate 4. n) superbiam sua confudit 4. 50 o) Uncis inclusa desunt 1. p) Magnum filium 4. q) ergo addit 4. r) suum addit 4. s) ergo addit 4. t) Ipso vero tempore Ascomanni et pyrate 4. u) progressi usque ad Lismonam venerunt 4. v) Imnem 2. Imminem 3.

42) Rodulfum electum esse Annales Hildesheim. eos fratres uterinos; v. supra cap. 50. 47) Haroldus rex obiit 1039. Mart. 17. 48) Stodensi. 55) Conradus imp. obiit anno 1039. Iun. 4. 44) Canutus iam obierat anno 1035. Nov. 11. 45) Olaph Iun. 8. 51) Lesum. 52) Aumunde. obiit circa annum 1024. 46) Rectius dixisset

fertur⁴¹.] In cuius locum^b Angli prius elegerunt fratrem^c eius Eduardum⁵³, quem de priori marito Imma genuit; vir sanctus^d et timens Deum. Isque suspectum habens Suein, quod sceptrum sibi Anglorum reposceret, cum tyranno pacem fecit, constituens eum proximum se mortuo^e regni Anglorum heredem, vel^f si filios susceperit^g. Tali^h pacto mitigatus Suein in Daniam remeavit. Multa praelia Suein cum Magno feruntur. Tociens Suein victusⁱ, ad regem Sueonum fugiens pervenit Anundum. [58.]
Cap. 114.

75. Victor^k Magnus Daniam et Nortweiam optinuit. Ad quem noster archiepiscopus usque ad^m Sliaswig pro colloquio venit⁶⁴, habens in comitatu suo ducem Bernardum et Thiadmarum, episcopum Hildinensem^{n, 55}, et Rodulfum, eiusdem civitatis episcopum. [Iste Thiadmarus a Dania^o oriundus, cum regina Gunhild^p advenit, cuius patrocinio ille meruit Hildinensem episcopatum. Nam barbarice Tymme^q vocabatur.] In eo^r colloquio soror Magni regis⁵⁶ Ordulfo, ducis filio, desponsatur. Qui vix peractis nuptiis, in gratiam cognati^s Haroldum^t quendam, principem Danorum, redeuntem ab urbe apostolorum, trans Albiam obtruncavit innoxium⁵⁷. Causa mortis ea^v fuit, quod de regali stirpe^w Danorum genitus, propior^x scepro videbatur quam Magnus^y. Ea res initium calamitatis peperit in familiam ducis.

Magnus aut^z rex pro iusticia et fortitudine carus fuit⁵⁹ Danis, verum Sclavis terribilis, qui post mortem Chnut Daniam infestabant. Ratibor^z, dux Sclavorum, interfectus est a Danis. [Ratibor iste christianus erat, vir magnae potestatis inter barbaros. Habuit enim filios octo, principes Sclavorum; qui omnes occisi sunt a Danis, dum patrem ulcisci quaesierunt⁵⁸.] Ad cuius mortem ulciscendam, iam tunc cum^b exercitu Winuli venientes, usque ad Ripam vastandam^c progressi sunt. Et forte Magnus rex tunc a Nordmannia rediens, Heidibam^d appulit. Qui mox Danorum copiis undique collectis, egredientes a Dania paganos in campestribus Heidibae^e excepit^f. Quindecim milia feruntur ibi occisa, et facta^g est pax et leticia christianis^h omni tempore Magni. Eodem vero tempore Godescalcusⁱ post mortem Chnut regis et filiorum eius^k rediens ab Anglia, contra Sclavianam venit infestus, omnes impugnans, magnumque paganis terrorem incutiens. De cuius fortitudine vel^l potentia, quam super barbaros habuit, postea dicemus.

76. Et haec quidem forinsecus dum varia sorte gesta sunt, in Bremis status rerum labefactari coepit: [60.]
Cap. 115.

— *summisque^m negatum*

Stare diu⁵⁸,

nostrae quoque invidit prosperitati. In diebusⁿ illis nobilissima senatrix Emma obiit, uxor quondam Liutgeri^o comitis, [et soror Meginwerki, episcopi Padarburnensis^p.] sed iam vidua per annos quadraginta⁵⁷, totum fere quem habuit ingentem tesaurum pauperibus et ecclesiis dispersit. Corpus eius^r requiescit in Bremensi ecclesia, anima eius^s gaudeat^t in celesti requie. Illa^u dum adhuc viveret, Bremensi ecclesiae cortem Stiplaga^v iuxta Rhenum dedit⁵⁸ Lismona vero, nescio pro quo filiae delicto, in partem

40 a) est 4. *Uncis inclusa desunt* 1. In codice 3. *reperiuntur in cap. 74. (56.) post verba: sua magnanimitate.* b) In locum Hardekant defuncti 2. Mortuo igitur Kardekmat (H. 5.) 4. c) Angli in locum eius elegerunt (*deest* 3.) fratrem 4. d) magnus 2. 3. 4. e) proximum sibi post mortem 4. f) etiam 4. g) auferet 3. 4. h) itaque *addit* 4. i) remeavit et multa cum Magno praelia exercuit. Qui saepius victus 4. k) ergo *addit* 4. l) Daniam obtinuit simul et Nordwegiam (Norwegiam 5.) 4. m) ad *deest* 4. n) Hildinensem 2. 3. Hildensemensem 4. Hildensemensem 5. 43 o) Dacia 4. p) Gunild 3. q) Timmo 2. 4. r) *Uncis inclusa desunt* 1. s) quo 4. t) leviri *notat Velleus in margine.* u) Haraldum 3. v) Cuius mortis causa ea 4. w) stirpe 1. x) propior *M. F. progenitus prior* 3. y) a. p. q. M. esse v. 4. z) erat 4. ⁵⁸ itaque *addit* 4. a) *Uncis inclusa desunt* 4. b) toto *add.* 2. 3. 4. c) vastando 2. 3. 4. d) Heydebiam 3. Heidbu 2. *saepius.* e) Medebj 3. f) recepit 1. g) Et quindecim milibus occisis, facta 4. h) doinceps *addit* 4. i) Godescalcus 1. Godescalcus 3. Godescalcus 4. k) eius *deest M. F.* l) et 4. m) simulque 2. n) enim 2. o) Liudgeri 3. 4. Ludgeri 2. p) Meginwerki ep. Padarburnis 2. Meginwerki ep. Padarbis 3. *Uncis inclusa desunt* 1. q) qu(a) *addit* 4. r) Cuius corpus 4. s) vero 4. t) gaudet 5. u) Qu(a) *addit* 4. v) Stiplage 3.

53) Coronatus est anno 1043. in festo paschae.

54) anno quidem ut videtur 1043. 55) Thiadmarus, episcopus Hildesheim. 1038—1044. 56) Wulfhildis.

57) filius Thurkilli Sprakaloeg. Duxerat Gunhildam, filiam sororis Canuti regis et Wirtheorn, regis Sclavorum. Occisus scilicet Nov. 13. teste Neero. og. Lunenburg. 58) Lucani Pharsal. l. l. v. 71. 72:

Incida fatorum series, summisque negatum

Stare diu, nimioque graves sub pondere lapsus.

59) Vidua fuit per 28. tantum fere annos, marito mortuo anno 1011. Febr. 26. Dies eius emortalis Decemb. 3. noscitur ex Necrologio Lunenburgensi. Obiit anno, secundum Chronicon breve Bremense, Alebrandi quarto, scilicet 1038—1039 m. Octob. 60) Stiepel in ripa dextra fluvii Ruhr in praefectura comitatus Markiae, quondam dicta Blankenstein.

cessit imperatoris Conradi; pro qua re Gisa regina eo tempore [Bremam accedens, fratribus multa bona fecit, ecclesiae et omnibus indigenis, deinde] visitavit Lismonam [cum archiepiscopo].

[61.] 77. Anno archiepiscopi penultimo⁵⁹ domus sancti-Petri Bremae conflagravit, eiusque flamma incendii claustrum cum officinis, urbem cum aedificiis totam consumpsit, veterisque habitaculi nullum remansit vestigium. Ibi sacrae thesaurus ecclesiae, ibi libri et vestes, ibi omnia ornamenta consumpta sunt. Et haec quidem rerum dampna facile possent recuperari, si maiora non pateremur in moribus detrimenta. *Multum enim distant*, ut quidam ait, *dampna morum a dampnis temporalium rerum, cum illa intra nos sint, extra nos ista*. Sane ex illo tempore fratribus, qui ante canonicè vixerant, extra claustrum vagantibus, regula sanctorum patrum, per multa prius saecula studiose conservata, primo negligentius haberi coepit, deinde funditus abiecta censuit. Et sunt anni ab ordinatione sancti Willehadi, cum Bremensis ecclesia fundata est, usque ad finem Alebrandi, quando eadem ecclesia combusta est, anni ferme 270⁶⁰.

[62.] 78. Combusta est autem intrante autumnò, quod est 3. Idus Septembris; archiepiscopus eo tempore in Fresiam iter egit. Is, conflagratione templi audita, mox a pedem retorsit, iactisque sequenti aestate fundamentis, ad formam Coloniensis ecclesiae⁶¹ disposuit huius nostrae magnitudinem perducere. Et profecto credimus, si longioretn sibi vitam fata concesserint⁶², omne opus ecclesiae finiturus erat paucis annis. Tanta erat praesentis animositas et instanciam in omni opere, praecipue vero in templi aedificatione. Porro sola aestas, quae inceperat hoc opus, fundamenta ecclesiae iacta, columnas et arcus earum lateraque in altum erecta vidit. Transacta hyeme, cum iam festivitas immineret paschalis⁶³, beatissimus pontifex Alebrandus [pridie ante dominicam coenam⁶⁴], credo non inscius vocationis suae, ab ecclesia Scirnbeki [vel Stade, ut alii affirmant], nudis pedibus accessit Bremam. Ubi multa oratione cum lacrimis effusa, Deo et sanctis

Schol. 60. eius commendavit ecclesiam. Cumque iam febribus tangeretur, navigio delatus est ad Bucinsem⁶⁵ praeposituram, ibique supervixit dies septem. Sic terrenum phase celestibus mutans azimis, anima eius gaudens transivit ad Dominum. At vero corpus antistitis cum ingenti luctu⁶⁶ sequentium et occurrentium per alveum Wissulae fluvii Bremam deportatum, in medio novae, quam ipse orsus est, basilicae tumulatum est. In quo scilicet loco primum altare maius situm fuerat iuxta mausoleum sancti patris Willehadi.

[63.] Per idem vero tempus apud Magedburg felicitis memoriae Hunfrid archiepiscopus obiit⁶⁵

Schol. 58. Archiepiscopus praeposituram Edoni tulit, pro cuius rei zelo iunior Edo, nepos eius, iratus, monasterium incendit. Pro cuius sacrilegii compositione pater Edonis suam hereditatem obtulit ecclesiae. Edo vero praepositus Hierosolimam peregrinus abiit, circa festum sancti Iacobi egressus, rediitque in proximo pascha. (4.)

Schol. 59. Aiunt enim quidam invidorum, episcopum solum naevum superbiae habuisse. Unde inter ipsum et Bran, Ferdensem episcopum, contentio erat indigna episcopis, et hoc maxime propter superbiam cuiusdam Wolfredi advocati. Qui subita et miserabili morte obiit, sicut archiepiscopus. (4.)

Schol. 60. Ipso anno quo decessit archiepiscopus, migravit etiam Odinkar, Ripensis episcopus, in die paschae missam celebrans, ordinavit rem suam certus extremorum. (2. 4.)

a) Lismonam visitavit 4. In margine cod. 4. hic legitur: Lismona et Stiplege de predio domine Emme fuerunt. b) Uncia inclusa desunt 1. 2. 3. b) Multa 1. c) anni recte deest 4. d) Qui conflagratione audita ecclesiae, mox 4. e) anno aestatis 1. f) perferre 2. 3. 4. g) credimus deest 4. h) concessissent 2. 3. 4. i) ecclesiae paucis perfecisset a. 4. h) illius 4. l) autem addit 4. 45 m) Uncia inclusa desunt 1. ante deest 2. n) non inscius, ut credo 4. o) Schirabecke 3. Schirabecke 4. Scirnbeki 2. p) Uncia inclusa desunt 1. 5. q) celatus 2. r) Buccensem 4. Bucinsem 2. Hucensem 3. s) sequentium occurrentiumque 4. t) Wissula 3. Wisero 2. Wisuro 4. u) tunc addunt 2. 3. 4. v) ortus 3. w) similiter 3. x) tulit Edoni tulit 4. y) Hierosolimam 4. z) Wolfredi 5.) Qui in die 4. Qui diem 5. a) deest 4. b) rebus suis 4.

59) h. e. 1044. Annum octavam habet Chron. breve de extremis Alebrandi diebus convenit, quam annus Bremense, ergo 1043. 60) Ab anno 788 usque ad 1045 1043, ubi pascha incidit in m. Apr. d. 3. 63) d. 8. Aprilis. 64) ingens luctus. Virgil. Aen. I. VI. v. 869. I. XI. v. 62. 231. 65) Hunfrid obiit anno 1051, teste Lamberto. 66) Bruno II, episcopus Verden- 55 sis, 1034—1049.

Illique successit Engilhard, reiecto illo, qui spreuit episcopatum, Wintbero^a. Anno Domini 1043. contigit depositio dilecti patris nostri^b Alebrandi, circa diem 17. Kal. Maii. Haec est indictio^c 11⁶⁷. Vale in Christo, pastor amabilis, et tuo^d gregi nunquam obliuiscende. Transi a pascha coelorum, ubi cum agno paschali epuleris in animis sinceritatis et veritatis. Recipere felicitem in aeterna tabernacula, ubi cum angelis indeficua laeteris^e beatitudine. Quamdiu enim temporali nobiscum fruebaris vita, pastoralis curae officia nobiliter implesti, vita et doctrina, omnia nobis dulcia. Nunc autem raptus es; ne malicia mutaret intellectum tuum; ideoque pius Dominus properavit educere te de medio iniquitatum, ut fructum laborum tuorum pleniter reciperes^f, etiamsi non feceras^g omnia bona, quae voluisti. Ergo iusticia tua manet, et memoriale tuum non derelinquetur in saeculum saeculi.

[INCIPIIT LIBER TERTIUS^h.]

Nomen Adalberti trutinat pars tertia libriⁱ.

1. Adalbertus archiepiscopus sedit annos unumdetriginta⁶⁸. Virgam pastorem suscepit ab Heinrico imperatore, filio Conradi, qui a Caesare Augusto Romanorum imperatorum nonagesimus erat in solio, exceptis illis, qui simul regnabant cum altera. Palleum^a archiepiscopale, ut decessores^b sui, per legatos^c accepit a supradicto papa Benedicto, quem in ordine Romanorum pontificum post apostolos fuisse 147⁶⁹ reperimus. Ordinatio eius facta est Aquisgrani, praesente cum principibus caesare, 12 episcopis astantibus^d et manum imponentibus^e. Cuius benedictionis copiam ipse sibi multociens maledicentibus obiecit, subridens ac dicens^f: se non posse ab aliquo maledici, qui a tantis ecclesiae patriarchis^g ab initio^h et simul tam sollempniter benedictus fuerit. De cuius viri gestis et moribus cum difficile sit aliquid dignum scribere, ad scribendum nos eaⁱ cogit necessitas, quoniam promissimus libri^j huius tenorem, o venerabilis praesul^k Liemare, usque ad diem tui pontificatus extendere. Unde licet stulte audacterque introierim hoc pelagus, nunc tamen haut imprudenter fecisse videar, si ad litus^l properabo. In cuius littoris^m accessione vix aliquem portum video inperitiae meae: ita plena sunt omnia scopulis inuidiae detractationumqueⁿ asperitatibus, ut ea, quae laudaveris, adulatione carpant^o, quae vero delicta reprehenderis, dicant fieri ex malivolentia^p. Cum tamen ille vir memorabilis omni genere laudum possit extolli, quod nobilis, quod pulcher, quod sapiens, quod eloquens, quod castus, quod sobrius^q: haec omnia continebat in se ipso, et alia item bona^r, quae extrinsecus homini solent accedere^s, ut sit dives, ut felix, ut gloriam habeat, ut potentiam, omnia sibi habunde fuerunt. Praeterea in legatione gentium, quod primum est Hammaburgensis ecclesiae officium, nemo unquam tam strenuus potuit inveniri. Item in divinis ministeriis sollempniter obeundis, in honore sedis apostolicae, in fidelitate rei publicae^t, in sollicitudine etiam^u suae parochiae, vix potuit^v habere comparem, aut qui in pastoralis cura vigilantior esset in omnibus, si ita perseveraret^w. Nam cum talis fuerit ab initio, circa finem deterior videbatur; ad quem virtutis suae defectum corrui vir non bene cautus tam sua negligentia, quam ceterorum impellente malicia. De quibus suo loco postea latius dicitur. Quoniam vero difficile est omnes viri actus aut bene aut pleniter aut in ordinem posse diffiniri^x a me, praecipua gestorum eius summam quaeque delibans^y, affectu condolentis ad eam pervenire

a) obiit, cui E. reiecto Winthero, qui ep. successit 4. b) nostri deest 3. c) Maii, indictio 4. d) amabilis tuoque 4. e) laetaris 3. f) percipere 2. 4. percipies 3. g) perfeceras 2. 4. perfeceras 3. h) Haec in scripto add. 3. 5. deest 1. 2. 4. i) Sic versus deest 3. 5, in 3. et 4. in margine scriptus. j) unumdetriginta 3. 4. k) Augusto in solio Rom. imp. XCus sedisse reperitur, exceptis hiis, qui 4. l) pallium 2. 3. m) predecessores 4. n) suos addit 4. p) est. eciam XII ep. 4. q) ac dicens deest M. F. r) sibi 3. s) patribus 4. t) et deest 3. u) ea deest 5. v) libelli 2. 3. 4. w) litus 2. 3. x) quo littoris 1. quo litore 3. quo litore 4. y) detractationumque 4. z) carpant 3.) malivolentia 3. 5. a) nobilis, p. a. e. c. et sobrius 4. b) itemque alia bona 4. c) accidere 4. s correctura. 3. 5. videlicet addit 4. d) et 4. e) d) publicae rei 1. e) et 4. f) etiam deest 3. g) poterat 4. h) perseveraret 3. 4. i) diffiniri 3. j) delibemus 3.

67) Ex antecedentibus collato cap. 67. patet Bezelinum mortuum esse anno 1045, ind. 15. Cui consentit Lambert. Herseveld. h. a. Adami nostri error originem traxit ex falso, quem codex Vindobonensis tribuit Libentio, anno emortuali, sc. 1030. 68) Adalbertus annos tantum 27 sedisse videtur. 69) Imperator fuit Aquis anno 1045. m. Iul. v. Böhmer Kaiserurkunden. 70) Sallust. Catilina praef.: Quae delicta reprehenderis, malivolentia et invidia putant.

1045. desidero^a calumpniam^b, qua nobilis et dives parochia Hammaburgensis et Bremensis, altera vastata^c est a paganis, altera discerpta est^d a pseudochristianis. Igitur narrationis initium tale faciam, ut statim ex moribus eius possint omnia cognosci⁷¹.

[3.] 2. Erat nimirum genere vir nobilissimus⁷², honore primo, Halverstatensis^e praepositus, ingenio acris⁷³ et instructo multarum artium suppellectile; in divinis et humanis^{74,5} prudentiae magnae, et ad ea, quae auditu vel studio collegit, retinenda et^f preferenda memoriae^g celebris, eloquentiae singularis. Tum praeterea, quod forma corporis erat spetiosus, castitatis amator fuit. Largitas eiusmodi, ut petere haberet indignum, tarde aut humiliter acceperit, prompte vero hylariterque saepe non petentibus largiretur. Humilitas in eo dubia videbatur, quam solis exhibuit servis Dei, pauperibus et peregrinis, adeo ut saepe, antequam cubitum itet, triginta et amplius mendicantibus ipse genu flexo^h pedes lavaret. Principibus autem saeculi et coequalibus suis humiliari nullo modo voluit. In quos etiam taliⁱ zelo exarsit aliquando, ut hos luxuriae, illos avaritiae, quosdam infidelitatis arguens, nulli demum parceret, quem notabilem cognovit. Itaque multis virtutibus in unum vas congregatis, poterat vir talis esse dicique beatus, nisi^j unum vicium obstaret, cuius deformitas omnem decorem praesulis^k obnubilaret^l, hoc erat cenodoxia, familiaris divitum vernacula. Ea^m prudenti viro talemⁿ invidiam peperit, ut multi etiam bona, quae fecit plurima, dicerent fieri pro mundana gloria. Sed videant huiusmodi^o ne temere illum iudicent, hoc scientes, quod in rebus ambiguis absolutum

Roman. 2.1. non debet esse iudicium, et^p: „in^q quo alterum iudicas^r, te ipsum condempnas^s“.

[4.] Nobis autem qui cum eo viximus cotidianamque viri conversationem^t inspeximus, notum est, aliqua illum, sicut hominem, fecisse pro honore saeculi, multa vero pro Dei timore, sicut bonum hominem. Et quamvis largitas eius in cunctos^u modum excederet, inveni tamen eam^v largiendi rationem, quod pro ditanda ecclesia sua quosdam studeat obsequiis placare, sicut reges et eorum consilio proximos; alios autem qui ecclesiae^w suae aliquo modo nocere videbantur, acerrimo persecutus est odio, sicut duces nostros et nonnullos episcopos. Audivimus eum saepenumero^x pro lucro ecclesiae suae se suosque parentes devovisse: *Adeo, inquit, nemini parcam, nec mihi, nec fratribus, nec pecuniae, nec ipsi ecclesiae, ut episcopatus meus aliquando liberetur a iugo, vel par ceteris efficiatur.* Quae omnia [melius]^y in ipso hystoriae textu^z pandentur, ut videant sapientes, 30 quam coacte et non temere, immo probabili ratione fecerit aliqua, in quibus desipuisse vel insanisse videtur^{aa} a non intelligentibus.

[5.] 3. Anno ordinationis suae primo, postquam pontifex sollempniter intronizatus^{ab} est^c, ecclesiae Bremae nuptias peregit. Videns basilicae noviter inceptae opus immensum vires quaerere maximas, nimis praecipiti usus consilio, statim murum civitatis a decem^{ac} soribus^d orsum et quasi minus necessarium destrui fecit, iussitque lapides in templo poni. Nam et turris^e speciosa, quam diximus septem cameris ornatam fuisse^{b,75}, tunc funditus est diruta. Quid loquar de claustro, quod lapide polito constructum, pulcritudine sua visus contuentium refecit? Et hoc praesul absque mora praecipit^c dissipari, quasi aliud^d pulcrius cito facturus. Cogitavit^e enim, ut ipse nobis de ea re sciscitantibus^f aperuit, refectorium^g, dormitorium, cellarium et ceteras fratrum officinas, omnia^h ex lapide facereⁱ, si locus aut ocium suppeditarent. Ad quae omnia cum sibi^j habunde ad manus fore gloriaretur, ut pace fratrum dicam⁷⁶, solam clericorum et lapidum penuriam saepe^k querebatur. Interea

Fervet opus,

45

a) desiderio 3. b) calamitatem legendum esse coniecit Vellous. c) vastata deest 5. d) est deest 4. direpta est 3. e) Haluerstadensis 3. 4. Halverstedensis 2. f) vel 5. g) memoria 1. h) flexu 4. i) tali deest M. R. j) illius 4. k) obnubilaret 2. 3. 5. l) quae 3. 5. m) talemque 1. n) eiusmodi 4. o) ut 2. 3. 4. p) in deest 3. q) iudices 4. r) condempnas 2. 3. 4. s) cum illo fuimus cotidianamque ipsius conversationem 4. t) cunctis 4. u) deest 4. v) dixisse addit 4. w) melius deest 1. x) contextu 2. y) videtur 3. z) est deest 2. 3. 4. aa) predecesso-ribus 2. 4. suis addit 4. ab) turris deest 1. b) speciosa, quae septem cameris ornata fuerat 4. c) praecipit 2. 3. d) illud 3. e) Cogitaverat 1. f) refectorium 3. g) per omnia 4. h) facere deest 3. i) omnia addunt 2. 3. cuncta 4. j) saepe deest 1.

71) Similiter Sallust. l. 1.: *De cuius . . . moribus pauca* Iust. Iugurth. c. 27. bis. Conf. infra c. 95. 65. prius explananda sunt, quam initium narrandi faciam. 75) Supra I, II. c. 67. 76) *ut pacè fratrum dicam.* 55. 72) Conf. Annal. Sax. a. 1043. 73) ingenio acris. Ita et infra cap. 56. V. supra I. II. c. 8. 74) divina et humana. Sal-

surrexit ecclesiae murus⁷⁷, cuius formam ante Alebrandus ad instar Coloniensis incepit⁷⁸, ipse vero ad exemplum Beneventanae domus cogitavit perducere⁷⁹.

4. Anno tandem septimo incepti operis moles a fronte levata est, ac principale sanctuarii altare dedicatum in honore sanctae Mariae⁸⁰. Nam secundum in occidentali absida consecrandum altare disposuit in amore^a sancti Petri, cuius sub invocatione legitur antiqua basilica extracta^b. Emergentibus itaque multis archiepiscopo angustiis, mansit opus imperfectum ad annum pontifici 24^c, cum et ego indignissimus ecclesiae Dei matricularius Bremam veni⁸¹: et tunc demum templi parietes dealbantur^d, occidentalisque cripta sancto Andreae dedicata est.

10 5. Et quoniam magnus pontifex vidit ecclesiam et episcopatum^e suum, quem decessoris^f sui Adalagii prudentia liberavit^g, iniqua ducum potentia iterum vexari, summo nisu conatus est eandem ecclesiam pristinae libertati reddere⁸², ita ut nec dux, nec comes, aut^h aliqua iudicialis persona quempiam districtumⁱ aut potestatem haberet in suo episcopatu⁸³. Quod nisi per odium fieri nequivit, dum correpti pro nequitia principes
15 ad iram magis accenderentur. Aiuntque Bernardum^k ducem, cum pro nobilitate ac sapientia suspectum habuerit^l pontificem, saepe dixisse, illum quasi exploratorem positum in has regiones, qui infirma terrae alienigenis et caesari esset proditurus; ideoque dum ipse aut aliquis filiorum eius advixerit, episcopum nunquam bonum diem habiturum in episcopatu. Quod verbum in pectus episcopi altius, quam^m quisquam ratus erat, descendit.
20 Itaque ex eo tempore ira et metu anxius, moliri, parare atque ea modo cum animoⁿ habere⁸⁴, quae duci et suis profutura non essent. Dissimulatoque animi dolore ad tempus, quod^o alia via consilium non invenit^q, totus confugit ad auxilium palatii, nec pepercit sibi ac^r suis, aut ipsi episcopatu^s, caesarem placando et aulicos, dummodo id efficeret, quod^t ecclesia esset libera⁸⁵. Proinde visus est^v tantos in curia labores tolerasse, 25 tantas^w ubique terrarum expeditiones^x sponte cum suis desudasse, ut infatigabilem eius viri^y constanciam miratus caesar, ad omnia publicae rei consilia virum habere maluerit vel primum^z.

6. Expeditiones vero, quas in Ungriam, Sclaviam⁸⁶, Italiam vel in Flandriam⁸⁶ cum caesare pontifex egit^a, multae sunt. Quae dum singulae magnis^b episcopii sumptibus multisque familiarum oppressionibus exigerentur, duarum nos tantum mentionem cogimur, hoc est Italicae, quae prima fuit, vel Ungaricae, quae postrema, eo quod insignes prae ceteris fuerint, nobisque ambae infeliciter evenerunt. At^c de Ungarica quidem dicitur in fine⁸⁷, nunc de Italica videamus.

7. Henricus^d rex, domitis vel compositis Pannonum sedicionibus⁸⁸, ecclesiastica, ut dicitur^e, necessitate Romam tractus est⁸⁹, comitem habens cum ceteris imperii magnatibus et nostrum archiepiscopum. Ubi depositis, qui pro apostolica sede certaverant, Benedicto, Gratiano^f et Silvestro scismaticis, Adalbertus pontifex in papam eligi^g debuit,
35 1046.

a) amorem 2. 3. honorem 4. b) extracta fuisse 4. c) angustiis, op. imperf. usque ad XXIII. pont. annum permansit 4. d) dealbantur 2. 3. e) ecclesiam episcopatumque 4. f) predecessoris 4. g) liberaverat 4. h) nec 3. 4. i) quempiam iurisdictionem 4. k) Bernardum 1. l) haberet 3. m) ac f. n) moliri atque in animo 4. o) coepit *add.* 2. 3. coepit *ea add.* 4. p) cum 4. q) inveniret 4. r) aut 3. s) nec sibi nec suis nec ecclesiae pepercit 4. t) quo 2. 3. 4. u) posset liberari 4. v) est *deest* 1. w) tantasque 2. 3. x) tantisque u. l. expeditionibus 4. y) viri *deest* 4. z) rei publice cons. cum hab. primum maluerit 4.) vel Franciam 3. et Flandriam 4. a) caesare fecit 4. b) magnis *deest M. F.* c) evenerint. At 4. d) itaque *add.* 3. e) v. ex-45 gente n. 4. f) Germano 3. g) Silvestro, Adalbertus archiepiscopus eligi 4.

77) Virgil. Aeneid. l. I. v. 436 sq.:

Ferret opus . . .

O fortunati, quorum iam moenia exiunt.

78) V. supra l. II. c. 78. 79) Hanc basilicam incendio parumper maculatam funditus destruxisse Liemarum archiepiscopum, testatur Albertus Stadensis ad a. 1039. De domo Beneventana edocebimur post Iohannis de Vita Thesaurum Antiq. Benevent. in opere mox prelo subiciendo V. Cl. Schultzei. 80) sc. anno 1051; v. infra cap. 29. 81) sc. anno 1068. Conf. infra cap. 53. 82) Conf. supra l. II. cap. 9. 83) Sunt fere verba privi-

legiorum Ottonis II. et successorum suorum ann. 967 sq. ecclesiae Hammaburgensi datorum. 84) Ex Sallustii Bello Iugurth. c. 7: *Quod verbum in pectus Iugurthae altius, quam quisquam ratus, descendit. Itaque ex eo tempore ira et metu anxius moliri, parare atque ea modo animo habere.* 85) sc. contra Liuticios anno 1045; v. Hermann. Aug. Ann. August. 86) anno ut videtur 1051, non vero, cum haec fuit expeditio ante Ungaricam, anno 1054. 87) Conf. infra cap. 42. 88) sc. annis 1043—1045. 89) sc. anno 1046.

Schol. 61. nisi quod pro se collegam posuit Clementem^a. A quo^b rex Henricus coronatus die natalis Domini^c, imperator et augustus vocatus est.

[9.]
Cap. 125. 8. Post haec imperatorem ab Italia revertentem archiepiscopus noster fertur Bremam vocasse^d, occasione data, quasi^e Lismonam^f visere deberet vel regem Danorum invitare ad colloquium, sed revera ut fidem exploraret ducum. Imperator autem Bremam apparatu regio, sicut dignum fuit^g, receptus, cortem quae Balga dicitur^h, fratribus optulit, ecclesiae vero comitatum Fresiaeⁱ concessit, quem ante Gotafrius^j habuit. Caesar inde Lismonam veniens, mox, ut aiunt, per^k insidias a Thiedmaro comite circumventus^l, archiepiscopi nostri studio defensus est^m. Quare idem comes a caesare vocatus in ius, cum se purgareⁿ duello mallet, a satellite suo nomine Arnolde^o est interfectus^p. Qui et ipse non post multos dies a filio Thietmari comprehensus, et per tybias suspensus inter duos canes efflavit, unde et ipse ab imperatore comprehensus et perpetuo est exilio dampnatus^q. Cuius mortem dux germanus^r et filii eius acerrime^s zelantes in archiepiscopum, ex eo tempore ipsum et ecclesiam eius et familiam ecclesiae^t letali odio persecuti sunt. Cumque pax ficta interdum ambas conciliasse partes^u videretur, nichilominus tamen illi qui ducem secuntur^v, antiqui memores odii, quod patres eorum exercuerunt^w in ecclesiam, nostros impugnare^x non cessarunt^y, affligentes omnibus modis. Exurge ergo, Domine, et iudica causam tuam, memòr esto obprobrii servorum tuorum!

Psalm.
74, 22.

[10.]
Cap. 126. 9. Metropolitanus autem econtra^a bonis studiis certans et beneficiis redimens tempus, quoniam dies mali erant, pacem cum ducibus fecit. Deinde vero sollicitudinem gerens parrochiae, aliquid^b magnum vel se dignum^c cogitavit ubique nobilitatis suae monumentum relinquere^d. Et primo quidem flocci pendens auream decessorum mediocritatem^e, vetera contempsit, nova molitus omnia perficere. Igitur magnis animi et sumptuum^f conatibus pugnans, ut Bremam similem ceteris efficeret urbibus^g, statim ex bonis, quae ipse adquisivit, duas fecit praeposituras, unam sancto Willehado, ubi corpus eius aut requiescit aut translatum est, alteram sancto Stephano, cuius se famulum multociens gloriabatur^h archiepiscopusⁱ. Has duas construxit^j a principio, verum et^k alias postea fecit, hoc est in Bremis terciam sancto Paulo, de bonis quae hospitali pertinebant; Liastimonae^l quartam de praedio^m eiusdem cortis; quintam voluit apud Staddeⁿ fieri, sextam vero trans Albiam in Solonberg^o. Septimam vero^p incepit in Aspice, qui locus in Mindensi parrochia est silvestris et montuosus^q. Octava est abbatia Gozicana^r iuxta Salam flumen^s, quae fundata est a parentibus archiepiscopi^t.

Schol. 61. Clemens papa renovavit ecclesiae nostrae Hammaburgensi omnia privilegia, quae dudum a Romana sede concessa sunt^u. (2. 4.)

a) nisi pro se c. p. nisset Clementem 3. 4. scismaticis Clemens apostolorum Petri et Pauli successor factus est 2. 29. ubi (2.) hic in textu sequitur schol. 61. b) mox addit 4. c) die n. Dom. desunt 2. 3. 4. d) archiepiscopus Bremam vocavit 4. e) qui 1. qua 3. f) Lismonem 3. g) regio, ut decuit, apparatu 4. h) concessit. Inde Lismonam veniens, per 4. i) circumventus est, sed 4. k) est deest 4. l) expurgare 4. m) nom. Arn. desunt 2. 3. 4. n) Qui — dampnatus desunt 2. 3. 4. o) germanus eius dux 4. p) germanus filique illius 4. acerrime deest 4. 40 q) ecclesiam ecclesieque familiam 4. r) interdum utrasque conc. vid. partes 4. s) sequebantur 2. 3. 4. t) exercuerunt 3. u) inquietare et impugnare 4. v) cessabant 2. 3. 4. w) contra 5. x) aliquid 4. y) magnum dignumque 4. z) ut nob. s. m. relinqueret 3.) veram 4. a) perficere — sumptuum desunt 3. b) Bremam ceteris coequaret urbibus 4. c) ipse add. 2. 3. d) archiep. deest 4. e) confinxit 2. f) etiam 4. g) Lastmone 1. Lyasmonae 3. h) praedio 1. i) Stadde 2. Stathe 4. k) Solongberg 2. Sulenberg 3. Sullenberg 4. l) quoque 2. 3. 4. m) montosus 43 3. 5. n) Grozicana 1. Gozicana 3. o) fluvium 2. 3. 4.

90) Balje, villa parrochialis in comitatu Hoya, praefectura Nienburg et advocatia Sebbenhausen. Conf. Register der Einkünfte der Propstei zu Bremen. p. XIII u. XIV. 91) Aut hic error Adami latet, aut comitatus hic Fresiae alius est. atque ille, quem Henricus IV Adalberto concessit anno 1057. Vide infra c. 45. 92) dux Lotharingiae. 93) Conf. Lambertii Annal. a. 1048. Obiit d. 3. Octobr. teste Necrolog. S. Michael. Lunenburg. 94) Huius filii nomen etiam videtur fuisse Thietmarus, idemque qui exlex Thieno in pago Leri dicitur, ut bene coniecit Wedekind Noten II, 7. ex chartis Henrici III imperatoris anno 1053. Iun. 3. et Novb. 3. datis. Confer eiusdem chartam anni 1054. Nov. 1. 95) Horat. Carm. II, 10, 5. 96) Sülberg, mons iuxta villam Blankenese in litore Albis. Conf. infra cap. 25. et literas ab Adalberto datas anno 1059. 17. Kalendas Aug. in Hamburger Urkundenbuch. 97) Fortasse Esbeck in praefectura Lauenstein terrae Calenberg, villa parrochialis sita inter Salz-Hemmendorf et Gronau. Adimplevit hanc ecclesiam, ut videtur, Adalberti successor Liemar. V. diplomata a. 1088. in Hamburg. Urkundenb. 98) Go-seck, situm in monte inter Naumburg et Weissenfels. V. chartam foundationis a. 1053. in Hamb. Urkundenb. et Librum de fundatione monasterii Gozicensis. 99) sc. anno 1047. April. 24.

10. Alia etiam plurima diversis locis inchoavit opera, quorum pleraque defecerunt (11.) ipso adhuc vivo^a et rei publicae negotiis intento^b; sicut illa domus lapidea, quae in Aspice subito casu lapsa corruit, ipso praesente. Cetera vero ex raptu vel negligentia praepositorum dissipata probantur, in quos, comperta fraude, atrociter aliquando ultus est archiepiscopus. Qua in re videri potest eorum^b nequitia, quibus ille fidem plus iusto habuit^c, voluntatem praesulis a bono incepto saepe conversam^d. Et res quidem domesticae a principio bene ac laudabiliter ab illo viro provisae sunt. Quae autem foris pro legatione gentium acta sint, consequens sermo breviter declarabit.

11. Metropolitanus^d statim ut ingressus est episcopatum, ad reges aquilonis pro amicitia legatos misit. Epistolas quoque commonitorias sparsit per omnem Daniam sive Nortmanniam ac Suediam et usque ad fines terrae, exhortans episcopos et presbyteros in illis partibus degentes, ut ecclesias domini nostri Iesu Christi fideliter custodirent atque ad conversionem paganorum accederent intrepidi.

Magnus eo tempore simul tenebat duo regna, Danorum videlicet atque Nortmannorum, Iacobus adhuc in Suedia^b sceptrum habuit^e. Cuius^b auxilio Suein et Tuph^b ducis effultus, Magnum pepulit a Dania. Qui^m denuo bellum instaurans^a, obiit in navibus^g. Suein^o duo regna possedit, classemque parasse dicitur, ut Angliam suo iuri subiceret^h. Verum sanctissimus rex^a Edwardus, cum iusticia regnum gubernaret, tunc quoque pacem eligens, victori obtulit tributum, statuens eum, [ut supra dictum est^b] post se regni heredem. Cumque^e rexⁱ iuvenis Suein tria pro libitu suo regna tenuerit^b, mox succedentibus prosperis, oblitus est celestis regis^v et consanguineam^w a Suedia duxit uxorem^o. Quod^x domno archiepiscopo valde displicuit, furentemque regem^y, missis legatis ad eum, de scelere^z terribiliter increpuit^z, postremo, nisi resipuerit^a, excommunicationis gladio feriendum esse [Linatus est^b]. Tunc ille conversus in furorem, minabatur^b omnem Hammaburgensem parochiam vastare et excindere. Ad quas minas imperterritus noster^c archiepiscopus arguens et obsecrans perstitit immobilis, donec tandem flexus Danorum tyrannus per litteras papae, libellum repudii dedit consobrinae. Nec tamen rex sacerdotum admonitionibus aurem praeavit, sed mox^d ut consobrinam a se dimisit, alias itemque^e alias uxores et^f concubinas assumpsit, et suscitavit ei Dominus inimicos in circuitu multos, sicut Salomoni^g fecit proprios servos^h.

12. Haroldusⁱ quidam^k, frater Olaph regis et martyris, vivente adhuc germano^l patriam egressus est^m. Constantinopolim exul abiitⁿ, ubi miles imperatoris effectus, multa praelia contra Sarracenos in mari et Scitas in terra gessit^o, fortitudine clarus et divitiis^p auctus vehementer^q. Is vero^r defuncto fratre, cum in patriam revocatus

Schol. 62. Suein a Magno victus, cessit fortunae et factus est homo victoris, faciens ei sacramentum fidelitatis. Sed cum denuo rebellare cepisset consilio Danorum, nichilominus a Magno superatus est. Ita^s Suein fugiens ad Iacobum venit, adprime dolens pro fide pollicita, quam violavit^t. (2. 4.)

Schol. 63. Haroldus a Graecia regressus, filiam regis Ruziae Gerzlef^u uxorem accepit. Alteram tulit Andreas, rex Ungrorum^v, de qua genitus est Salomon^w. Terciam duxit rex Francorum Henricus, quae peperit ei Philippum. (2. 3. 4.)

a) vivente 4. b) illorum 4. c) plus iusto fidem adhibuit 4. d) ergo addit 4. e) et M. F. f) in 2. 3. 4. g) atque deest 1. h) Sueonia 2. 3. 4. i) tenuit 4. k) Huius 4. l) Ita codd. omnes. m) Magnus ergo 4. n) instaurans 1. o) vero addit 4. p) classemque vi A. suo subiceret iuri, paravit 4. q) rex deest 3. r) Unctis inclusis desunt 1. s) que deest 3. t) rex deest 1. u) teneret 4. v) gregia 3. w) quia consanguineam suam 4. x) Quod dum 4. y) displicuit furentem regem 4. z) scelere tanto 4. a) increpavit 2. 3. 4. b) recipuerit 2. respiceret 4. b) miu. est desunt 1. 2. 3. b) minabatur deest 1. c) noster deest 4. d) prebens, mox 4. e) atque 4. f) atque 5. g) Salomoni 2. 3. h) sicut quondam S. proprios servos suos 4. i) Nam II. 4. k) Haroldus quidem 3. l) suo addit 4. m) est deest 2. 3. 4. n) abierat 4. o) praelia in mari c. S. et S. gessit 3. p) Vocabula in mari vocati Sarracenos et in terra vocati Scitas (Scythas 4.) superscripta sunt in codd. 1. 4. q) e. divitiisque 4. r) ergo 4. s) debellare 2. t) Itaque 4. u) Ruziae 4. de Russia 3. v) Gerzlef deest 2. Gerzleph 3. w) Ungrorum 3. 5. x) Salomon 4.

1) negotiis intentus ex Sallust. bell. Iugurth. c. 85. T. II. p. 516. Necrol. Luneburg. apud Wedekind. Praef. Catilin. conf. infra c. 33. 2) conversam i. e. 5) Lib. II. cap. 74. 6) Gunbild a. Giuthe, v. infra 55 divertentem s. reversam; v. infra I. IV. c. 2. 3) Aliter cap. 16. 7) Haraldus dictus Hardradr. 8) Conf. Chron. Saxon. Florent. a. 1048, qui tradunt Sueonem non nisi post Magni mortem Daniam recuperasse. Hardrada. 9) Vid. Chron. Saxon. Florent. a. 1047. Obiit, ut videtur, anno 1047. Oct. 25. V. Necrol. 10) Conf. supra I. II. c. 74. 11) Iaroslav 1019—Island.—Norveg. apud Langebek Script. rer. Danic. 1034. Filia eius Haroldo nupta vocabatur Elisabeth.

Schol. 64. fuerit^a, Suein consanguineum^b regnantem repperit. Cuius, ut dicitur^c, se manibus tradens, sacramentum fidelitatis exhibuit victori, et patrium regnum pro ducatu^d accepit in beneficium. Sed mox^e ut ad suos venit et Nortmannos sibi fideles esse persensit, facile ad rebellandum persuasus, omnia Danorum maritima ferro vastavit et igne. Et tunc Arhusin^f ecclesia incensa ac^g Sliaswig depraedata est. Suein^h rex terga vertit. 5

Schol. 65. Inter Haroldum et Sueinⁱ praelium fuit omnibus^h diebus vitae eorum¹².

[14.]
Cap. 131. 13. Simul eo¹ tempore separabant se Angli a regno Danorum, filiis Gudwini rebellionis auctoribus, quos amittae regis Danorum filios esse diximus¹³, et quorum sororem Eduardus^m rex duxit uxorem. Hiiⁿ namque facta conspiratione, fratres Suein regis, qui in Anglia duces erant, alterum^o Bern^o statim obruncant, alterum^p Osbern^o cum suis omnibus eiecerunt a patria¹¹. Et tenuerunt Angliam in ditione sua, Eduardo tantum^q vita et inani regis nomine¹³ contento.

[15.]
Cap. 132. 14. Cum¹ haec ibi gesta essent, christianissimus rex Sueonum Iacobus migravit^e saeculo, et successit ei frater eius Edmund [Gamul^v] pessimus. Nam iste a concubina Olaph natus erat, et cum baptizatus esset, non multum de nostra^w religione curavit, habit¹⁵ que secum quendam episcopum nomine Osmund¹⁶, acephalum, quem dudum Sigafrius, Nortmannorum episcopus, Bremae scolis docendum commendavit. Verum is postea beneficiorum oblitus, pro ordinatione Romam accessit, indeque repulsus, per multa loca circumvit^x erroneus, et sic demum ordinari meruit a quodam Polaniae archiepiscopo. Tunc¹ veniens in Suediam, iactavit se a papa consecratum in¹ illas partes archiepiscopum. Sed cum noster archiepiscopus legatos suos ad Gamulan¹ regem dirigeret^a, inveniunt ibi eundem girovagum Osmund, archiepiscopali more crucem prae^b se ferentem. Audierunt etiam, quod barbaros adhuc neophitos non sana fidei nostrae doctrina corruperit. Quorum ille praesentia territus, solitis populum regemque impulit^c dolis, ut legati repellerentur, quasi non habentes sygillum apostolici. Et illi^d quidem ibant gau-

dentis a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Erant autem legati fratres Bremensis ecclesiae, quorum potissimus^e fuit Adalwardus^f senior^g, olim nostri claustrum decanus, verum tunc^h Sueonum genti ordinatus episcopus¹⁷. De cuius viri virtutibus multa possent dici, nisi properarem ad alia. Legatos¹ igitur^a tali modo a Sueonibus repulsos¹ fertur^m quidam nepos anⁿ privignus 30 regis, ignoro, persecutus^o esse², cum lacrimis suppliciter se commendans orationibus

Schol. 64. Haroldus cum Magno pugnavit contra Suenonem^o, post cuius mortem factus est miles eius. (2. 4.)

Schol. 65. Sicut enim prius^o diximus¹⁸, Knut, rex Danorum, sororem suam, quae a Richardo comite repudiata est^r, dedit Vif^o duci suo; ex qua nati sunt Bern^o dux et^a Suein rex. Vif^o dux sororem suam Godwino^w, duci Anglorum, copulavit, ex qua nati sunt Suein^x, Tosti⁷ et Harold et ista Gude^z, quam rex Eduard in coniugio¹¹ habuit. Deinde Suein, filius Godwini^o, occidit Bern, filium avunculi sui. Harold^b autem, cum esset vir fortissimus, Griphum, Hyberniae regem, decollavit¹⁹. Suein regem Danorum propulit^c ab Anglia⁴, ipsumque cognatum et dominum suum, regem Eduardum, pro nichilo habuit. Sequitur vindicta Dei et plaga Nordmannorum et excidium^o Angliae. (2. 3. 4.) 40

Schol. 66. Illo egresso Bremense claustrum regula, disciplina fratrum et concordia defecit, acephalis omnia turbantibus. (4.)

a) esset 2. 3. 4. b) suum addit 4. c) ut dicitur desunt 4. d) pro ducatum 1. e) ut mox ut 4. ut mox 5. f) Arusie 2. Arhusiae 3. Arhusen 5. g) ac deest 1. h) Svein igitur 4. S. ergo 5. i) et Suein desunt 1. k) vertit. Et erat inter S. et H. p. o. 4. l) Eo eciam 4. m) Eduard 2. 4. Edwardus 3. n) Hi 3. 5. o) scilicet addit 4. 45 p) Bernonem 2. Biorn 3. semper. q) alium vero 4. r) Esbern 2. s) tamen 3. t) Cumque 4. u) a 2. 3. 4. v) Gamul 4. deest 1. 3. Gamular, quod interpretatur scax 2. 2a. w) christiana 4. x) circumvit 3. 5. y) Qui 4. z) ad 2. 3. 4.) G. deest 4. Gamulam 3. a) Edmundum addit 4. b) ante 4. c) pulit 1. d) Ille 3. e) potentissimus 1. f) Adelwaldus M. F. g) senior superscriptum in cod. 1. Omnino deest 2. M. F. h) tum M. F. i) Legatis 1. k) nostros addit 4. l) repulsis 1. m) fertur deest 4. n) ac 1. o) persecutus 3. p) eos 4. 50 p) Suein 4. q) sicut superius 2. r) quam a. R. c. repudiatam 4. s) Vif 3. Wolf 4. Wolff 5. t) Biorn 3. u) Bern dux et desunt 5. v) Wolf autem 4. w) Guduwino 4. x) rex—Suein desunt 5. y) Toste 3. Tosto 2. z) Gythe 3. Grande 2.) coniugio 3. a) Guduwini 4. Gudewini 5. Godwini 2. b) Harald 4. c) pepulit 3. d) Hyberniae regem propulit ab Anglia Danorum 5. e) excilium 2.

12) Theodoric. monach. c. 28. 13) l. II. c. 58; 44.) l. IV. c. 33. Schol. 141. 17) sc. Gothorum. 55 cf. Lappenberg Gesch. von Grossbrit. T. I. p. 479. V. infra l. IV. c. 23. 18) l. II. c. 52. 19) rectius Griffilt, regem Walliae, quem cum sociis suis Hibernicis superavit Haroldus rex. Decollatum eius caput a Walensibus regi Haroldo est oblatum anno 1064; v. Lappenberg Gesch. v. Grossbr. T. I. p. 519 et 523. 60 Eliensem l. II. c. 42. V. etiam infra l. III. 70. IV.

eorum. Nomen ei Stinkil^a erat: is solus misericordia motus super fratres, optulit eis munera, transmisitque eos per montana Suedorum salvos^b usque ad sanctissimam Gunhild [vel Giuthe^c] reginam, quae a rege Danorum pro consanguinitate separata, in praediis suis trans Daniam commorata est, hospitalitati elemosinisque vacans, et ceteris operibus sanctitatis insistens. Ea^d legatos cum ingenti honore²⁰ quasi a Deo missos recipiens, magna per eos xenia^e misit archiepiscopo.

15. Interea Sueones, qui episcopum suum repulerunt^f, divina ultio secuta^g est. Et primo quidem filius regis nomine Anund^h, a patre missus ad dilatandumⁱ imperium, cum in patriam feminarum pervenisset^k, quas nos arbitramur Amazonas esse²¹, veneno, quod illae^m fontibus immiscuerunt, tam ipseⁿ quam exercitus eius perierunt. Deinde cum aliis cladibus tanta siccitas et frugum sterilitas Sueones afflixit, ut missis ad archiepiscopum legatis, episcopum suum reposcerent, cum satisfactione fidem gentis pollicentes. Gavisus igitur^o pontifex, petenti gregi volentem dedit^p pastorem. Qui deinde^q perveniens in Sueoniam, tanta omnium alacritate suscipi meruit, ut gentem Wirmilanorum²² integram Christo lucratus, etiam miracula virtutum in populo fecisse dicatur. Eodem tempore mortuus est rex Sueonum Emund, post quem levatur in regnum nepos eius^r Stinkel^s, de quo supra diximus. Qui fidelis erat domino Iesu Christo, et de religione eius^t testimonium perhibebant omnes fratres nostri^u, qui eas partes adierant. Haec de Sueonibus suo tempore gesta dominus^v Adalbertus archiepiscopus amplifico^x sermone, ut solebat^y, omnia describens, etiam visionem quandam episcopi Adalwardi^z, qua monitus est, ut euangelizandi gratia pergere non tardaret, curavit adnectere.

16. In Nortmannia^a quoque res magnae gestae^b sunt illo tempore, quo rex Haraldus^c crudelitate sua omnes tyrannorum excessit furores. Multae^d ecclesiae per illum virum^e dirutae, multi christiani ab illo^f per supplicia sunt^g necati. Erat^h vir potens et clarus victoriis, qui prius in Graecia et inⁱ Scythiae regionibus multa contra barbaros praelia confecit^k. Postquam vero in patriam venit, nunquam quietus fuit a bellis, fulmen septentrionis, fatale malum^l omnibus Danorum insulis^m. Ille vir omnes Sclavorum maritimas regiones depraedavit; ille Orchadas insulas suae ditioni subiecit: ille cruentum imperium usque ad Islandⁿ extendit. Itaque multis imperans nationibus, propter avaritiam et crudelitatem suam omnibus erat invisus^o. Serviebat etiam maleficis artibus, non attendens miser, quod sanctissimus germanus eius talia monstra eradicavit a regno^p, pro amplectenda norma christianitatis certans usque ad sanguinem. Cuius egregia merita testantur haec miracula, quae cotidie fiunt ad sepulcrum regis in civitate Trondemnis^q. Videbat haec ille derelictus a Deo, nichilque compunctus, oblationes quoque ac tesauros, qui summa fidelium devotione collati sunt ad tumulum fratris, ipse Haroldus unca manu^r corradens^s, militibus dispersit. Pro quibus causis archi-

Schol. 67. Alia erat Gunhild, relicta Anundi^r, alia Gude^s, quam Thore interfecit. (2. 3. 4.)

Schol. 68. Adalwardus episcopus^a a rege Haroldo invitatus venit in Nordmanniam^b; ibique corpus cuiusdam viri, qui ante 60^a annos defunctus est, nec omnino putrescere potuit, facta absolutione reconciliationis, mox in pulverem redegit. Erat enim ille homo quondam a Libentio archiepiscopo propter piraticam excommunicatus, ut ipsi per visionem revelatum^c est Adalwardo^d. (2. 4.)

a) Steinkel 2. Steinkil 4. Stenkeil 3. b) saluosque 1. c) Gunhild vel desunt 2. 4. vel Giuthe desunt 1. Gude 2. 4. d) Quo 4. e) xenia 2. f) repulerant 4. g) subsequuta 4. h) Et primo—Anund desunt 1. Anundus 2. Anund 3. i) vi dilataret 4. k) pervenisset 1. l) A. caso dicimus 2. 3. A. dicimus 4. A. vocamus 5. m) illae desunt 1. illic 3. n) ille 1. o) ergo 4. p) g. Adalwardum prefecit 2. 3. 4. q) deinde desunt 3. 4. r) Wirmilanorum 1. Wirmil 2. Virnil 3. 4. Wirmil 5. vel Serithesannorum addit 2. et Scritifingorum 4. s) nepos eius desunt 3. t) Steinkel 2. 3. 4. u) de cuius religione 4. v) nostri desunt 4. w) dominus desunt 4. x) amplifico 1. y) ut solebat desunt 4. z) etiam—Adalwardi desunt 3. a) Nordwegia 2. 4. Noruegia 3. b) gestae desunt 1. c) Haroldus 2. 4. d) enim addit 4. e) unum 3. f) per eum 3. g) sunt desunt 1. h) autem addunt 2. 3. 4. i) in desunt 4. k) exercuit 4. l) magnum 1. m) usque in Island suum 4. n) mortem 1. cui superscripta est vox: sanguinem. o) Throndepais 4. Throndemis 3. Thrundhem 2. p) corradens 4. q) Amundi 2. 5. r) Gaude 2. 5. Giuthe 3. s) episcopus desunt 2. t) Nordwegiam 2. u) XI. 5. v) revelatus 5. w) ab Adalwardo 4.

20) cum ingenti honore. Ita et I. IV. c. 35. 21) Vide 25) innotis annibus. Sall. Catil. c. 47. 26) V. supra infra I. IV. c. 19. 22) Waermeland. 23) Vide I. II. c. 55. 27) Uncae manus saepius dictae Virgilio Georg. I. II. v. 385. Aen. I. III. v. 217. I. VI. v. 380.

„Terrarum fatale malum fulmenque, quod omnes Percuteret pariter populos . . .“

Schol. 69. episcopus zelo Dei tactus, legatos suos direxit ad eundem regem, tyrannicas praesumptiones^a eius litteris^b increpans, specialiter vero admonens de oblationibus, quas non liceret in usum cedere laicorum, et de episcopis suis^c, quos in Gallia vel in^d Anglia contra fas ordinare fecerat^e se contempto, per quem auctoritate sedis apostolicae deberent iuste ordinari^f. Ad haec mandata commotus ad^g iram tyrannus, legatos^h pontificis spretos abire praecepit, clamitansⁱ, se nescire quis sit archiepiscopus aut potens in Norvegia^j, nisi solus Haroldus. Et alia plurima deinde fecit et dixit, quae superbiae eius proximam intentabant^k ruinam^l. Nam et papa Alexander confestim missis ad eundem regem litteris, praecepit, ut tam ipse quam episcopi sui vicario sedis apostolicae

Schol. 70. dignam subiectionis exhibeant^m reverentiam. 10

Cap. 136. 17. His apud Nortmanniam gestis, magnopere studuit archiepiscopus, ut regi Danorum conciliaretur, quem prius offensum habuit in repudio consobrinae. Scivit enim, si talem virumⁿ ad se colligeret, levior sibi ad cetera, quae in animo gessit^o, introitum fore. Mox igitur mediante gratia largitatis, quam in omnes habuit, venit in^p Sliaswig, ubi facile notus et reconciliatus superbo regi, muneribus atque conviviis certavit archiepiscopalem potentiam regalibus anteferre divitiis. Denique, sicut mos est inter barbaros, ad confirmandum pactum federis opulentum^q convivium habetur^r vicissim per octo dies. De multis rebus ecclesiasticis ibi disponitur^s, de pace christianorum, de^t conversione paganorum ibi consulitur. Ita pontifex cum gaudio domum reversus, persuasit caesari^u, ut evocatus rex Danorum in Saxoniam, uterque^v alteri perpetuum iuraret amicitiam^w. Cuius federis^x beneficio multum lucri suscepit nostra ecclesia, et legatio borealium nationum, cooperante^y Suein rege^z, prosperis semper aucta est incrementis.

[21.] Cap. 137. 18. Trans Albiam vero et in Sclavania res nostrae adhuc magna gerebantur prosperitate. Godescalcus enim, de quo supra dictum est, vir prudentia et fortitudine praedicandus, accepta in uxorem filia regis Danorum, Sclavos ita perdomuit, ut eum quasi regem timerent, tributa offerentes^{aa} et pacem cum subiectione petentes^{ab}. Qua temporis occasione nostra Hammaburg pacem habuit et Sclavania sacerdotibus ecclesiisque plena fuit. Godescalcus igitur, vir religiosus ac timens Deum, archiepiscopo etiam familiaris, Hammaburg ut matrem colebat. Ad quam solvendorum causa votorum soli- 30

Schol. 69. Haroldus rex ab illo die direxit episcopos suos in Galliam, multos etiam venientes ab Anglia suscepit. Quorum unus fuit Asgoth^{ac}, quem redeuntem ab urbe apostolorum comprehendendi iussit archiepiscopus, acceptoque fidelitatis sacramento, dimisit^{ad} abire donatum. (2. 3. 4.)

Schol. 70. Alexander episcopus, servus servorum Dei, Haroldo, regi Nordmannorum, salutem et apostolicam benedictionem. Quia adhuc rudes in fide existitis^{ae}, et in ecclesiastica disciplina quodammodo claudicatis, oportet nos, cui totius ecclesiae commissum est regimen, divinis admonitionibus vos frequentius visitare. Sed^{af} quia ob longam difficultatem viarum per nos hoc^{ag} agere minime valeamus, sciatis nos Adalberto, Hammaburgensi archiepiscopo, vicario nostro, haec omnia firmiter commisisse. Praedictus itaque venerabilis archiepiscopus^{ah} et^{ai} legatus noster suis nobis conquestus est epistolis, quod episcopi vestrae^{aj} provinciae aut non sunt consecrati, aut data pecunia contra Romana privilegia, quae suae ecclesiae^{ak} sibi^{al} data sunt, in Anglia vel in Gallia pessime sunt ordinati. Unde ex auctoritate apostolorum Petri et Pauli vos^{am} admonemus, ut sicut apostolicae sedi reverentiam subiectionis debetis exhibere, ita praefato^{an} venerabili archiepiscopo, vicario nostro et vice^{ao} nostra fungenti, vos vestrique episcopi impendatis. Et reliqua. (2. 3. 4.)

a) praesumptionis 1. b) suis addit 4. c) suis deest 4. d) in deest 5. e) fecit ordinari 2. 3. 4. f) iuro consecrari deberent 4. g) in 4. h) suis add. 1. i) dicens 4. j) Nordwegia 2. 4. k) intendebant 3. l) exhiberent 4. m) in deest 4. n) opulentum deest 4. o) habebatur 4. p) dispositum 2. dispositis 4. q) et 4. r) deest 5. s) perpetuo confederaretur amicitia 4. t) confederationis 4. u) que addunt 2. 4. v) regis. 1. w) timentes tributum 50. x) peterent 4. y) Asgot 4. Angotus 2. z) diuisit 2. Hoc scholion apud Velleum legitur in fine textus cap. 20. *) Hoc scholion in cod. A. textus insertum legitur, praemissa verbis: Et ecce rescriptum litterarum, post verba: subiectionis reverentiam. a) in f. r. existit 5. b) Et 3. c) per hoc nos 2. d) ex deest 3. 4. e) nostras 3. f) nos 3. g) amonemus 4. h) praefato deest 3.

28) De Haraldi regis morte v. infra c. 51. 29) ad se colligere Germanismus: an sich knüpfen, sich verbinden. 30) gerere in animo. Germanismus: im Sinne führen. 31) sc. Heinrico III. Haec referenda videantur ad annum 1048 sive 1049. Conf. Florent. Wigorn. a. 1049: *Suanus etiam, rex Danorum, ut imperator illi mandarat, cum sua classe ibi affuit* (sc. in expeditione contra Balduinum, comitem Flandrensium), et ea vice fidelitatem imperatori iuravit.

- tus erat frequenter venire. In Sclavania ceteri nemo unquam surrexit potentior et tam fervidus christianae religionis propagator. Etenim si vita ei longior concederetur, omnes paganos ad christianitatem cogere disposuit, cum fere tertiam partem converteret eorum, qui prius sub avo eius [Mistiwoi^c] relapsi sunt ad paganitatem. Schol. 71.
19. Igitur omnes populi Sclavorum, qui ad Hammaburgensem respiciunt dyocesim, sub illo^d principe christianam fideni coluerunt^e devote^f, hoc est Waigri et Obodriti vel Reregi^h vel Polabingi, item Lingoes^k, Warnabi, Chizzini^l et Circipani, usque ad Panem^m fluviumⁿ, quem nostrae privilegia ecclesiae vocant Penem. Provinciae iam plenae erant ecclesiis, ecclesiae autem sacerdotibus; sacerdotes vero libere agebant in his, quae ad Deum pertinent^o. Quorum mediastinus^o, princeps Gotescalcus, dicitur tanto religionis arsisse studio, ut oblitus ordinis sui, frequenter in ecclesia sermonem exhortationis ad populum fecerit, ea, quae mystice ab episcopis dicebantur vel presbyteris^q, ipse^r cupiens Sclavanicis verbis reddere planiora. Infinitus erat numerus eorum, qui cotidie convertebantur, adeo ut pro sacerdotibus in totas³² mitteretur provincias. Tunc etiam^r per singulas urbes coenobia fiebant sanctorum virorum canonicè viventium, item monachorum atque sanctimonialium, sicut testantur hii, qui in Leubice^s, Aldinburg, Lontio^t, Razzispurg^u, et in aliis civitatibus singulas viderunt. In Magnopoli vero, quae est civitas inclita^v Obodritorum, tres fuisse congregationes Deo servantium referunt^y. [23].
Cap. 138.
Schol. 72.
20. Gratulabatur^z archiepiscopus de novella plantatione ecclesiarum, misitque de suis episcopis et presbyteris viros ad principem sapientes, qui rudes in christianitate populos confortarent. Ordinavit autem in Aldinburg, defuncto Abhelino^z, monachum Ezzonem^z; Iohannem Scotum constituit^z in Magnopolim^z; in Razzispurg esse disposuit Aristonem quendam ab Iherosolimis venientem³³, et alios alibi. Praeterea cum ipse veniret in Hammaburg, eundem Gotescalcum principem invitavit^z ad colloquium, magnopere illum^z exhortans, ut inceptum pro Christo laborem constanter ad finem perducatur, victoriam illi pollicens affuturam in omnibus, postremo, si quid patiatur adversitatis pro nomine Christi, beatum fore; multa^z illi de conversione paganorum in coelo reposita praemia, multas^z coronas de singulorum salute venturas. Eisdem verbis et ad idem studium hortabatur metropolitanus regem Danorum, qui ad eum iuxta Egdorem^z fluvium consistentem multociens venit, omnia quae de scripturis ab illo proferebantur, subtiliter notans memoriterque retinens, excepto quod de gula et mulieribus, quae vitia naturalia sunt illis gentibus, persuaderi non potuit; ad cetera^z omnia pontifici rex fuit obediens et moriger^z. Schol. 73.

Schol. 71. Fama est eo tempore duos monachos a Boemiae saltibus in civitatem Rethre¹ venisse, ubi dum verbum Dei publice annuntiarent^m, concilio paganorum, sicut ipsi desideraverunt, diversis primo suppliciis examinati^o, ad ultimum pro Christo decollati sunt. Quorum quidem nomina hominibus incognita, ut veraciter credimus, in coelo scripta sunt. (2. 3. 4.)

Schol. 72. In ostio Peanis^o fluvii civitas maxima est, quae Dimine vocatur; ibi est terminus Hammaburgensis parochiae. (2. 4.)

Schol. 73. Clarissimus rex Danorum sola mulierum incontinentia laboravit, non tamen sponte, ut arbitratur, sed vitio gentis. Nec tamen^z illi malo defuit ultio, quia una^r ex concubinis eius^z, Thore nomine, legitimam ipsius^r reginam Gude veneno exlinxit. Cumque rex Suein filium Thore, Magnum vocabulo, Romam transmitteret, ut ibi consecraretur ad regnum^z, infelix puer in via defunctus est, post quem mater impia non suscepit alium filium. (2. 4.)

45 a) ulteriori 2. 3. 4. b) propagator — ad desunt 1. c) Mistiwoi deest 1. In margine codicis 2. hic notatur: Godescalcus fuit gener regis Danorum. d) illo devote 4. illo devoto 5. e) coluerant 3. f) devote deest 4. g) et deest 4. h) Obodriti vel Reregi 3. i) et 4. k) Lingones M. F. l) Chizzini 1. Chizini 2. semper. m) Penem 2. semper. Peanum 3. 5. n) flet 1. o) pertinebant 4. n) industrius 5. o) Godescalcus t. r. exarsit 4. p) et 4. q) sacerdotibus 5. r) ipse deest 4. s) ad Dominum addit 4. t) enim 3. u) Liubice 5. Lybekke 2. Lybichi 3. 50 v) Leontio 3. 4. w) Razzispurg 2. 3. 5. semper. Razzispurg 4. x) inclita deest 2. 3. 4. y) referuntur 2. 3. Helmold. 4. f. c. 20. Deo s. dicuntur f. c. 4. z) ergo addit 4.) Abelino 3. 4. Abhelino 2. s) Etzonem 2. 3. Eizonem 4. b) instituit 3. c) Magnopoli 4. Magnopoli 5. d) invitavit deest M. F. e) illum deest 4. f) multaque 4. g) multas etiam 4. h) Egdoram 4. i) vero addit 4. k) pontifici erat obediens 4. l) Rete 2. m) predicaverunt 4. n) examinati 4. o) Peani 5. p) sp. ut a. sponte 4. q) tunc 5. r) una deest 5. s) eius deest 2. 55 t) ipsius deest 2. ipsis M. F. u) in regem 4.

32) totas i. e. omnes, veluti infra l. IV. c. 28. gal- Regesta Badensia p. 109. Hamburger Urkundenbuch lice tout. 33) Episcopi in Razesburg meminit Nr. 90. Conf. infra cap. 32. et c. 70. (IV. c. 45.), charta regis Heinrici IV. ann. 1062. apud Dümge ubi et vide de Iohanne Scoto.

[24.] 21. Per idem tempus in Sclavania res maximae gestae sunt, quae posteris ad
 Cap. 140. gloriam Dei non sunt reticendae, quoniam *Deus ultionum libere^a egit, reddens retribu-*
 Pa. 93, 1. *tionem superbis*. Itaque^b cum multi sint Winulorum^c populi fortitudine celebres, soli
 quatuor sunt, qui ab illis Wilzi, a nobis^d dicuntur Leutici^e, inter quos de nobilitate poten-
 tiaque contenditur. Hii sunt scilicet Chizzini et Circipani, qui habitant citra Panim flu-
 vium, Tholosantes et Retheri^f, qui^g ultra Panim degunt^h. Cumque lis perveniretⁱ ad
 bellum, Tholosantes et Retheri, quamvis auxilio Chizzinos^j haberent, nichilominus victi
 sunt a Circipanis. Iterum^k instauratum^l est praelium et contriti sunt Rederi^m: tempta-
 tum est tertio et Circipani victores abierunt. Tunc illi, qui victi suntⁿ, principem Gode-
 scalcum ducentem Bernardum et regem Danorum accitos in auxilium super hostes duxe-
 runt, ingentemque trium regum^o exercitum suis nutrierunt stipendiis per septem ebdom-
 adas, Circipanis viriliter repugnantibus. Multa^p milia paganorum hinc inde prostrati
 sunt, plures abducti in captivitatem. Tandem Circipani^q 15 milia^r talenta regibus offe-
 rentes, pacem adepti^s sunt. Nostris cum triumpho redierunt^t, de christianitate nullus
 sermo, victores tantum^u praedae intenti^v. Haec est virtus Circipanorum, qui pertinent
 ad Hammaburgensem episcopatum^w. Quidam nobilis homo de Nordalbingis narravit
 mihi haec et alia veraciter ita gesta esse^x.

[25.] 22. Audivi etiam, cum veracissimus rex Danorum sermocinando eadem replica-
 Cap. 141. ret, populos Sclavorum iam dudum procul dubio facile converti posse^y ad christianitatem,
 nisi obstitisset avaricia Saxonum: *Quibus, inquit, mens promior est ad pensionem^z vectiga-*
 Schol. 74. *lium, quam ad conversionem gentium*. Nec attendunt miseri, quam magnum^{aa} periculum
 suae cupiditatis luan^{ab}, qui christianitatem in Sclavania primo per avariciam turbabant^{ac},
 deinde per crudelitatem subiectos ad rebellandum coegerunt, et nunc salutem eorum,
 qui vellent credere, pecuniam solam exigendo contempnunt. Ergo iusto Dei iudicio
 videmus eos praevalere super nos, qui permissu Dei ad hoc indurati sunt, ut per illos^{ad}
 nostra flagelletur iniquitas. Nam revera, sicut peccantes superari videmur^{ae} ab hostibus,
 ita conversi victores hostium erimus; a quibus, si tantum fidem^{af} posceremus, et illi iam
 salvi essent et nos certe essemus in pace.

[26.] 23. Haec dum forinsecus in legatione gentium ecclesiae nostrae ministerio ge-
 Cap. 142. rerebantur, dominus metropolitanus Adalbertus, adhuc bonis intentus studiis, vigilanter et
 magnopere providit, ne sua quapian negligencia pastorale officium minus habere vide-
 2 Cor. 7, 12. retur, in ea scilicet, qua gloriatur apostolus, sollicitudine omnium ecclesiarum. Itaque
 domi forisque clarus, taliter se gessit, ut par divitum maiorque magnatum^{ag}, nichilominus
 pater orphanorum iudexque viduarum^{ah} esse certaret^{ai}, talem curam habens omnium, ut
 necessitatibus etiam minimorum^{aj} sollicitissimus provisor adesset. Cumque terrenis gra-
 vatus negotiis et^{ak} ad spiritualia^{al} mox languescere cogeretur, in sola gentium legatione per-
 mansit integer officii et sine querela, et talis, qualem et tempora et mores hominum
 mallent habere. Ita affabilis, ita largus, ita hospitalis^{am}, ita cupidus divinae pariter et^{an}
 humanae gloriae, ut parvula Brema, ex illius virtute instar Romae divulgata, ab omnibus
 terrarum partibus devote peteretur, maxime ab omnibus aquilonis^{ao} populis. Inter quos^{ap}
 extremi^{aq} venerant Islani, Gronlani et Orchardum^{ar} legati^{as}, petentes, ut praedicatores illuc^{at}
 dirigeret; quod et fecit.

Rom 9, 15. Schol. 74. Dicit enim scriptura Pharaoni: *Quia in hoc ipsum^{av} excitavi te, ut ostendam virtutem meam
 in te, et glorificetur nomen meum in gentibus. Ergo adus^{aw} vult miseretur Deus, et quem
 vult indurat.* (2. 4.)

a) ultionem liberi 3. b) igitur 4. c) Winnulorum 2. Vinulorum 3. d) vero addit 4. e) Leuticii 2. 3. 4.
 f) Retheri 5. g) quia 3. h) pervenisset 4. i) Chizzini 1. k) Iterumque 4. l) restauratum 3. m) Retheri 2. 3. 4.
 n) Tunc q. v. fuerant 4. o) principum 4. p) Multa itaque 4. q) Circipanis 1. r) milia deest 3. quinque milia 2.
 s) indepti 5. indempti 2. 4. t) Nostris ergo c. t. redeuntibus 4. u) tanto 1. v) sermo erat, victoribus t. p. inten-
 tus 4. w) episcopum 3. x) Quidam — esse deest 4. y) posse deest 3. z) pensiones 2. 3. 4. aa) quan- 50
 tum 4. ab) turbaverunt 4. ac) videmus 2. 3. 5. ad) magnatum 2. 3. 4. ae) videretur 4. af) inimicorum 3.
 ag) et deest 2. 3. 4. ah) spiritualia 3. ai) ita iocundus addit 4. aj) ac 2. 3. 4. ak) ab aquilonaribus 4. al) deest 4.
 am) Orchardum 2. an) Islani, G. et O. I. venerunt 4. ao) ut eia predic. dir. 4. ap) ipso 4. at) cui 4.

34) Scholasticus Bremensis rectius dixisset Chizzinos Helmold. l. I. c. 21. 36) Sic pro; periculum iu-
 et Circipanos habitare ultra sive trans Panim, Tho- currere. 37) iudex viduarum h. e. iustam eis
 losantes vero et Retheros cis Panim. 35) Conf. procurans iudicium. V. Deuteronom. c. 10. v. 18.

24. In diebus illis Wal^a, Danorum episcopus³⁸, migravit e seculo. Cuius diocesim^{Cap. 143.} rex Suevia in quatuor episcopatus distribuens, praebente^b suam auctoritatem metropolitano singulis suos intronizavit episcopos³⁹. Tunc etiam pontifex noster in Suigiam^d vel^e Norvegiam^f et in^g insulas maris ad messem dominicam operarios misit. De quorum ordinatione singulorum habundantius dicitur in fine⁴⁰.

25. Tocius itaque¹ parochiae suae diligentissimam adhibens provisionem metropolem Hammaburg in principio leticiae² posuit archiepiscopus, fecundissimam gentium³ matrem illam appellans, omnique devotionis officio venerandam, protestatus⁴, ei tanto maiorem offerri debere consolationem, quanto maiori plaga et propioribus insidiis et tam longiturna⁵ paganorum infestatione cribraretur⁶. Ergo accepta pace temporum, dum saepe meditatus est Hammaburgensem munire simulque ornare toparchiam⁷, quoddam utile opus inchoare⁸ contra incursus barbaricos, in quo et populus et ecclesia Nordalbingorum perhenne haberent⁹ praesidium: Igitur cum provincia Sturmatorum, in qua Hammaburg sita est, tota in planitiem campi descendat, ex ea¹⁰ parte, qua Sclavos attingit, neque mons, neque flumen est in medio, quod incolis munimentum¹¹ praestet, absque silvis passim occurrentibus, quarum latebris protecti hostes, incertis aliquando excursibus repentini superveniunt, nostrosque securos et nil minus cogitantes¹² vel perimunt, vel quod eis¹³ morte¹⁴ gravius est, captivos abducunt¹⁵. Solus mons in ea regione prominet iuxta Albiam, longo in occasum dorso protentus¹⁶, quem incolae Sollonberg¹⁷ vocant¹⁸. Eum¹⁹ pontifex opportunum arbitrans²⁰, in quo²¹ firmaretur castellum, quod genti praesidio foret, statim silvam, quae montis verticem obtexit, excindi²² muniturque²³ locum praecipit. Itaque multis impensis multoque²⁴ sudore hominum voti compos effectus, montem asperum fecit habitabilem. Ubi praeposituram constituens, disposuit congregationem facere Deo servientium, quae mox conversa est in turmam latronum. Ex illo enim castro nostri quidam populares in circuitu, quos ad tuendum²⁵ positi sunt, depraedari et²⁶ persequi coeperunt. Ideoque locus ille postea tumultu comprovincialium destructus est; populus vero Nordalbingorum excommunicatus²⁷. Compertum est nobis²⁸ in gratiam ducis factum hoc, qui more solito felicibus ecclesiae actibus invadebat.

26. Nam et dux eo tempore, relicto veteri castello Hammaburg, novum quoddam praesidium sibi suisque fundavit²⁹, infra³⁰ Albiam flumen et rivum, qui Alatra vocatur. Ita nimirum cordibus³¹ vel mansionibus ab³² invicem divisus, dux novum, archiepiscopus vetus coluit oppidum. Diligebat sane pontifex eum locum sicut omnes³³ praedecessores sui, eo quod metropolis sedes fuerit omnium septentrionalium nationum, et caput³⁴ suae parochiae. Ideoque dum adhuc pax fuit trans Albiam, omnes fere sollemnitates paschae ac pentecostes³⁵ itemque Dei matris ibi celebrare voluit, collecto ex singulis congregationibus maximo cleri numero, praecipue his, qui vocalitate sua populos mulcere poterant. Et tunc plenario gaudens ordine mivistorum, omnia divinae servitutis³⁶ officia cum magna iussit reverentia compleri et gloria etiam exteriori. Cui nimirum gloriae tantum ipse indulisit, ut iam non Latino more vellet ecclesiastica obire my-
 40 Schol. 75. Ibi que locavit caput sancti Secundini, qui unus ex legione Thebeorum ducem fuisse legitur³⁷, cuius patrocinia metropolitanus suscepit in Italia, largiente quodam³⁸ episcopo Taurinensi. (2. 4.)

Schol. 76. Difficile est³⁹, ut laudabiliter viventem laus humana non capiat. Leo papa. (2. 4.)

a) Wal deest 3. Walo 2. Wall 5. b) praesentante 2. 3. 4. c) etiam deest 3. Quo etiam tempore 4. d) Swigiam 45 S. Sweoniam 2. Suediam 3. e) et 5. f) Norwegiam 3. Nordwegiam 2. 4. g) in deest M. F. h) In codice 2. margini apposita sunt verba: Anno pontificatus sui XVIII. quae cod. 4. in textum recepit. Male: constat quippe praeposituram in Sollonberg iam prius ab Adalberto fundatam esse. Haec omnia gesta esse tempore Leonis IX. et Henrici III. ex sequentibus apparet. Scribendum fortasse fuit: Anno pontificatus sui Vito. i) itaque deest 4. k) sue addit 4. l) gentium deest 3. m) est addit 2. 3. n) et diuturniori 3. o) parochiam 3. p) inchoavit 2. 3. 4. q) populus et 50 ecclesiae 3. r) haberet 5. s) ea deest 2. 3. 4. t) munimen 5. u) nil mali suspicantes 4. v) eis deest 4. v) morte deest 3. w) adducunt 1. x) protentus 4. y) Sollonberg 2. 3. Sullenberg 4. z) Quem 4.) arbitratu 2. 4. a) ut in eo 4. b) excidi 4. c) nudarique 5. d) que deest 1. e) ad quos tuendos 4. f) ac 4. g) est addit 1. h) intra 5. i) cordibus 5. k) ad 3. l) omnes deest 3. m) caput 1. n) penthecosten 1. o) S. Secundini, Thebeorum ducis 4. p) quondam 4. q) enim addit 4.

55 38) sc. Ripensis, v. supra I. II. c. 70. 39) V. in- 42) Capti — morte graviores vitam exigunt. Sol- fra I. IV. c. 2. 40) V. infra in fine cap. 70. (I. IV. lust. Iugurth. c. 10. 43) V. supra c. 9. 44) Con- c. 44—46.) 41) Verba: fecundissimam — cri- pertum est, locutio Sallustiana v. c. Catil. c. 10. 45) cuius vestigium hodie manet in nomine plateae chiepiscopi data Hammaburgi 1165. indict. 13. Neueburg. 46) i. e. divini servitii.

steria, sed nescio qua Romanorum siye Graecorum consuetudine fultus, per tres missas, ubi astitit, duodecim modulari officia praecepit; omnia magna quaerens, omnia mirabilia, omnia gloriosa in divinis et humanis, et propterea dicitur fumo delectatus aromatum et fulguratione luminum et tonitruis alte boantium vocum. Quae omnia traxit a lectione veteris testamenti, ubi maiestas Domini apparuit in monte Synai. Et alia multa facere solebat, rara modernis et ignorantibus; cum tamen sine auctoritate scripturarum ipse nil fecerit, iam tunc scilicet meditato ecclesiam suam divitiis et honore ceteris anteferre, si papam et regem suae haberet voluntati morigeros. Eos igitur complacere propebat omnibus modis.

[30.]
Cap. 146. 27. Ea tempestate caesar Henricus⁴⁷ ingentibus regni divitiis utens, in Saxonia Goslariam fundavit, quam de parvo, ut aiunt, molendino vel tugurio formans venatorio, in tam magnam, sicut nunc videri potest, civitatem bono auspicio et celeriter perduxit. In qua etiam sibi construens palatium, duas omnipotenti Deo congregationes instituit; unam ex his nostro^a donans regendam tenendamque pontifici, eo quod illi individuis comes vel cooperatores in omnibus existeret. Tunc etiam sibi data est spes acquirendi vel accipiendi comitatus vel abbatias vel praedia, quae magno deinceps periculo ecclesiae mercati sumus; ut puta coenobia Lauressae vel Corbeiae⁴⁸, comitatus autem Bernardi⁴⁹ et Ekibrechi⁵⁰, praedia vero Sincicum⁵¹, Plisna⁵², Groningon⁵³, Dispargum⁵⁴ et Lismona⁵⁵, quibus iam dubia re possessis, arbitrabatur se metropolitanus, sicut bene dicitur de Xerse, aut per mare ambulaturum, aut per terram navigaturum⁵⁶, postremo 20 quae in animo habuit facile omnia perfecturum.

[31.]
Cap. 147.
1049. 28. Praesertim eo fultus adminiculo, quod potentissimus papa Leo pro corrigendis ecclesiae necessitatibus venit in Germaniam; quem sciret sibi pro veteri amicitia nil abnegaturum, quod iure cuipiam deberet praestari.
29. Tunc habita est illa synodus generalis apud Mogontiam, praesidente domino 25 apostolico et imperatore Henrico, cum episcopis Bardone Mogontino, Eberhardo Treverensi, Herimanno Coloniensi, Adalberto Hammaburgensi, Engilhardo Magdaburgensi, ceterisque provinciarum sacerdotibus. In eo concilio quidam Spirensis episcopus, Sibico, cui crimen adulterii intendebatur, examinatione sacrificii purgatus est. Praeterea multa ibidem sancita sunt ad utilitatem ecclesiae, prae quibus symoniaca heresis et nefanda sacerdotum coniugia olographa synodi manu perpetuo dampnata sunt. Quod 30 veniens domum noster archiepiscopus non tacuisse probatur. De mulieribus statuit eandem sententiam, quam decessor eius memorabilis Alebrandus et antea Libentius

Schol. 77. Audivimus saepenumero piissimum archiepiscopum nostrum Adalbertum cum de continentia lenenda suos hortatus est clericos: *Admonete vos, inquit, et postulans ab eo, ut pestiferis mulierum vinculis absolvamini, aut si ad hoc non potestis cogi, quod perfectorum est, saltem cum verecundia vinculum matrimonii custodite, secundum illud quod dicitur: Si non caste, tamen caute.* (2. 4.)

a) missas, quibus astitit, ubicunque esset 2. 3. 4. b) rebus addunt M.F. c) scripturas addunt 2. 3. 4. d) scripturarum deest 1. e) complacere 5. sibi addunt 2. 3. 4. f) dicitur 4. g) illis 3. h) nostro deest 4. i) ipsi 3. 40 k) et 2. 3. 4. l) Ekberti 4. m) Plisnam 3. n) Groningor 2. 3. Groninger 3. Gromingor 4. o) Dispargum 3. p) iam dubia fide 2. 4. iam spe 3. q) bene deest 2. 3. 4. Haec voci superscripta sunt verba: de Xerse in cod. 1. quae in textum recepta sunt 2. 3. 5. Xerse 3. 5. r) mare 1. s) sanctas addit 4. t) negaturum 4. u) iuro deest 5. iuri 3. v) praestare deberet 5. w) Magontiam 2. Maguntium 3. Magunciam 4. Maguntium 5. x) Magantino 4. Magontien 2. Magontinensi 3. y) Everardo 4. 5. z) Hermannus 2. 3. 4.) Engelardo 4. Engillo ardo 2. 45 a) quo 4. b) concilio 3. c) sanctitas 1. sanctitas 4. d) est 3. e) noster deest 2. 3. 4. f) episcopus 1. g) nequaquam 4. h) enim addit 4. i) dec. eius deest 4. k) Audivimus, cum saepenumero Adalbertus archiepiscopus clerum suum de cont. ten. hortaretur 4.

47) sc. Henricus III, qui Goslariam vel maxime fovit, cuius tamen negotiatores iam seculo XI. notissimi. 48) V. infra l. IV. c. 4. Charta Henrici IV. a. 1063. Sept. 6. Chronic. Lauresham. in cod. diplom. Lauresham. T. I. p. 179 sq. Lambert. Hersfeld. a. 1063. 49) sc. in Emsgau, Westfalia et Engern. V. chartam Henrici IV. dat. 1062. Oct. 24. et infra l. IV. c. 6. 50) V. infra c. 45. 51) Sinzig, ubi fluvius Ahr influit in Rhenum, in districtu Ahrweiler praefecturae Coblenz. 52) V. Hamburg. Urkundenbuch Nr. 91. 53) V. ibidem. 54) Charta Henrici regis IV. dat. 1065. Oct. 16. super Duisburg v. ibidem Nr. 96. 55) Traditionem curtis Liestuone a rege Henrico anno 1062. Iun. 27. factam v. ibidem Nr. 87. 56) Si Xerxes — maria ambulavisset terramqueavigasset. Cicero de Finib. I. II. c. 34. 57) De hoc concilio Moguntino cf. Hermannum Augiensem a. 1049. Wiherti Vitam Leonis II. c. 5. Acta apud Harzheim Concil. German. T. III. p. 112 seq. Theiner über Ivos Decret p. 89.

inchoarunt*, scilicet ut fierent⁵⁸ extra synagogam et civitatem, ne male suada pellicum^b vicina castos violaret optutus. Haec^c synodus facta est anno Domini 1051^{d,59}; ipse est annus^e 1049. archiepiscopi 7. Et tunc maius altare tribunalis dedicatum est in honore genitricis Dei⁵⁹.

30. De qua synodo mentionem ideo fecerim, quod^f dominus Adalbertus eo tēpore, quo^g tam clari homines⁶⁰ in ecclesia fuerunt, sapientiae ac virtutum merito fere omnes praecelluit. Tantus^h apud papam, talis apud caesarem habebatur, ut de publicis rebus absque eius consilio nihil ageretur. Quapropter, ubi vix locum habet clericus, nec in procinctu bellorum imperator illum virum dehabereⁱ voluit^k, cuius inexpugnabile consilium saepe ad evincendos expertus est inimicos. Sensit hoc callidissimus Itolorum dux Bonifacius^{l,61}, item Godafridus^{m,62}, Otto^{n,63}, Balduinus^{o,64}, et ceteri qui regnum tumultibus implentes, gravi aemulatione caesarem lassare^p videbantur; tandemque humiliati^q, sola se infractos Adalberti prudentia gloriati sunt.

31. Quid loquar de barbaris Ungrorum sive Danorum, item^r Sclavorum aut certe Nortmannorum gentibus, quas imperator saepius consilio domuerat quam bello^s? certe monitu et opera nostri pontificis nobile discens exemplum,
[32.]
[33.]
Cap. 149.

Parcere subiectis et debellare superbos⁶⁵.

Ad hunc nostrae felicitatis cumulum accessit hoc, quod fortissimus imperator Graecorum Monomachus⁶⁶, et Henricus Francorum⁶⁷, transmissis ad nostrum caesarem muneribus, congratulati sunt archiepiscopo pro sapientia et fide eius rebusque^t bene gestis eius^u consilio. Tunc ille^v Constantinopolitano rescribens, iactavit se inter alia descendere a Graecorum prosapia^w, Theophano^x et fortissimo Ottone sui generis auctoribus; ideoque nec mirum esse, si Graecos diligeret, quos vellet etiam habitu et moribus imitari; quod et fecit. Similia^y regi^z Franciae mandata legavit et aliis.

32. Metropolitanus igitur his rerum successibus^a elatus^b, et quod papam vel caesarem suae voluntati pronos videret, multo studio laboravit in Hammaburg patriarchatum constituere. Ad quam intentionem primo ductus est ea necessitate, quoniam^c rex Danorum, christianitate iam^d in fines terrae dilatata, desideravit in regno suo fieri archiepiscopatum. Quod tamen ut perficeretur, ex auctoritate sedis apostolicae, convenientibus canonum decretis^e, prope sancitum est^f, sola expectabatur sententia nostri pontificis. Quam rem ille^g, si patriarchatus honor sibi et ecclesiae suae Romanis privilegiis concederetur, fore ut consentiret, promisit, quamlibet^h invitus. Disposuit vero patriarchatumⁱ subicere 12 episcopatus, quos^j ex sua divideret parochia, praeter eos suffraganeos, quos in Dania ceterisque gentibus nostra tenet ecclesia, ita ut primus esset in Palmis^k iuxta Egdorem fluvium^l, secundus in Helinganstade^m, tercius in Razzispurgⁿ, quartus in Aldinburg^o, quintus in Michilburg^p, sextus in Stade^q, septimus in Lismona, octavus in Wildishusen^r, nonus in Bremis, decimus in Ferde^s, undecimus in Ramsola, duodecimus in Fresia. Nam Ferdensem^t episcopatum se facile posse adipisci, non semel gloriatus est.

33. Interea condicionibus utrimque^u protractis, sanctissimus papa Leo migravit^v. Eodem anno fortissimus imperator Henricus decessit^w. Quorum obitus contigit anno archiepiscopi 12^{x,70}. Quorum morte non solum ecclesia turbata est, verum etiam res

a) inchoaverunt 3. inchoavit 5. b) pellicum 1. 4. c) autem addit 4. d) quadragesimo primo 2. MXLIX. 3. e) annus deest 2. 3. f) fecimus, quis 4. g) quod 1. h) Tantis itaque 4. i) sibi deesse 4. k) noluit 3. 5. l) Bonifacius 2. 4. m) Godafridus 2. 4. Godafridus 3. n) Otto 3. o) Balduinus 2. Balduinus 4. p) inquietare 4. q) humiliari 4. r) seu 4. s) rex addit 4. t) eiusque rebus 1. u) illius 4. v) Qui 4. w) inter cetera i. se a G. descendisse prosapia 4. x) Theophano 2. 3. 4. y) Sed et 4. z) regis 1. et aliis similia mandata legavit 4. a) suscessibus 4. b) elevatus 3. c) qua 3. d) iam deest 3. e) esset 3. f) illo deest 1. g) quamvis 4. h) archiepiscopatum suo 4. i) quod 1. j) Verba iuxta E. Savium deest 2. 3. 4. k) Heligansted 2. Heligansted 4. Heligensted M. F. l) Razzispurg 4. m) Alchinburg 2. n) Michilburg 2. 3. o) Stadhe 2. Stadhe 4. p) Wildishusen 3. Wildishusen 5. q) Ferde 2. Verde 3. Fenda 4. r) Ferdensem 3. s) utrinque 3. 5. t) a seculo addit 4. u) discessit 1.

58) *fieri extra*, Germanismus: herausgeschafft werden. v. 854. 66) Constantinus X. Monomachus 1042—1054. 67) Henricus I. 1031—1060. 68) V. supra e. 4. 69) *clari homines*. Sallust. Jugurth. c. 21. Archiv T. VI. p. 803. 69) Palenudhen in documentis anni 1325 apud Michelsen Diplomatar. Dittmars. pag. 25. hodie Pahlen. 70) Constat Leonem IX. papam obiisse a. 1054. April. 19, Henricum III. imperatorem vero n. 1056. Oct. 5. Prior

1056. pública finem habere videbatur. Itaque ex illo tempore nostram ecclesiam omnes calamitates appresserunt⁷⁰, nostro pastore tantum curiae intento negotiis⁷¹. Ad gubernacula regni mulier cum puero successit, magno imperii detrimento⁷². Indignantes enim principes aut muliebri potestate constringi, aut infantili conditione regi, primo quidem communiter vindicarunt se in pristinam libertatem⁷³, ut non servirent⁷⁴; dein⁷⁵ contentionem moverunt inter se, quis eorum videretur esse maior; postremo armis⁷⁶ audacter sumptis, dominum et regem suum deponere moliti sunt. Et haec omnia oculis potius videri possunt, quam calamo scribi.

[36.] Tandem seditionibus ad pacem inclinatis, Adalbertus et Anno archiepiscopi⁷⁴ consules declarati sunt⁷⁵, et in⁷⁶ eorum consilio deinceps⁷⁷ summa rerum pendebat⁷⁸. Sed cum ambo essent viri prudentes et strenui in procuratione rei publicae, tamen alter alterum felicitate aut industria sua longe⁷⁹ praecurrisse videtur. [Itaque ficta sodalitas episcoporum modico duravit tempore, et quamvis lingua utriusque pacem sonare videretur, cor tamen odio mortali pugnabat in invicem. Et Bremensis quidem praesul eo iustiorum induit⁸⁰ causam, quoniam prior fuit ad misericordiam, regique domino suo⁸¹ fidem docuit servandam esse usque ad mortem. At vero Coloniensis, vir atrocis ingenii, etiam violatae fidei arguebatur in regem. Praeterea per omnes, quae suo tempore factae sunt conspirationes, medioximus semper erat⁸².]

[37.] 34. Coloniensis enim, quem avaritiae notabant, omnia quae⁸³ domi vel in curia potuit corraderere⁸⁴, in ornamentum⁸⁵ suae posuit ecclesiae. Quam, cum prius magna esset, ita maximam fecit, ut iam comparationem evaserit omnium quae in regno sunt ecclesiarum. Exaltavit etiam parentes suos et amicos et⁸⁶ capellanos, primis honorum dignitatibus omnes cumulans, ut illi alteris succurrerent infirmioribus. Quorum primores erant germanus archiepiscopus⁸⁷, Wecilo⁸⁸ Magadburgensis⁸⁹, eorumque⁹⁰ nepos Burkardus⁹¹, Halverstadensis⁹² episcopus⁹³, similiter Cuono⁹⁴, Treveris electus, sed invidia cleri martyrio coronatus antequam intronizatus⁹⁵. Item Mindensis Eilbertus⁹⁶ et Traiectensis Wilhelmus⁹⁷; praeterea in Italia Aquilegiensis⁹⁸ atque Parmensis⁹⁹; et aliorum quos enumerare longum est, studio et favore Annonis elevati sunt, qui et fautori suo in temptationibus auxilio decorique fuisse certarunt. Multa igitur ab illo viro in divinis et humanis egregie facta comperimus.

[38.] 35. Noster vero metropolitanus tamen¹⁰⁰ pro nobilitate certans et gloria¹⁰¹ terrena, indignum habuit aliquem suorum exaltare, licet multos in obsequium¹⁰² traxisset egentes, arbitrans sibi hoc esse¹⁰³ dedecus, si aut rex aut quisquam¹⁰⁴ magnatum¹⁰⁵ suis beneficeret, „quos ipse“, inquit, „tam bene aut melius possum remunerare.“ Ergo admodum pauci suorum illo annuente pervenerunt ad apicem episcopalem; multi vero si tantum apti ad verbum seu callidi essent ad servitium, ingentibus cumulati sunt divitiis.

a) enim addit 4. b) puero, magno imp. profuit detrimento 4. c) infantili 4. d) deinde 2. 3. 4. e) armis deest 1. f) ex 2. 3. g) deinceps deest F. h) longe deest 2. 3. 4. i) indidit 3. k) medioximus corr. medius 4. medius 5. Verba unci inclusa desunt 1. In margine cod. 2.: Adalbertus et Anno, Bremensis et Coloniensis archiepiscopi. l) vel add. 2. 3. 4. m) corraderere 1. n) ornamento 2. 3. 4. o) ac 4. p) germ. archiep. desunt 4. q) Wecilo 2. 40 Wecilo 4. Wecilo M. F. r) que deest 3. s) Burkardus 4. t) Halverstadensis 4. u) Cuono 2. 3. 4. v) Eilbertus 2. 3. w) Wilhelmus 2. 4. Vilhelmus 3. x) tantum 2. 3. 4. y) obsequio 2. 3. 4. z) quasi addunt 2. 3. 4.) quispiam 3. a) magnatum 2. 3. 4.

annus cum anno 12. ex computatione Adami, hic vero cum calculo nostro convenit. 70) Calamitas rempublicam oppressit. Sallust. Catilin. c. 35. 71) V. supra c. 10. not. 1. 72) vindicare se in libertatem ex Sallustii Catilina c. 16. coll. Iugurth. c. 38. pristina libertas v. supra I. II. c. 9. 73) V. Bertholdi Chron. a. 1058. Lambert. Hervs. a. 1062. 74) Anno, archiepiscopus Coloniensis 1058—1075. 75) Consules declarantur. Sallust. Catil. c. 20. 76) Conf. I. III. c. 58. summa rerum, quod est vicedominatus, et I. II. c. 9. apud quem summa consiliorum pendebat. Quam vocat I. III. c. 44. primatum curiae, c. 46. primatum rei publicae et consulatum. Adalbertus audit princeps consiliorum et magister regis lib. III. c. 42, maior domus vero ibid. c. 46. et c. 70. (IV. 46.) 77) Wernerus s. Wecilo, archiepiscopus Magdeburgensis a. 1063—1077. 78) Bucco, consobrinus Annonis, eiusque in praeposita Goslariensi quondam successor, episcopus Halverstadensis anno 1059, occisus 1088. V. Lambert. 1059. 1071. Bernoldi Chron. a. 1088. 79) Conf. Lamb. Hervs. a. 1066. 80) Eilbertus, Mindensis episcopus 1048—1060. 81) Wilhelmus de Ponte, episcopus Traiectensis 1061—75. 82) Adalberti temporibus ad patriarchatum Aquilegiensem promoti sunt Gotebald, Nemetensis praepositus, anno 1049, et Ravenger, qui obiit 1069. 83) Cadalus 1041 fuit vicedom. eccl. Veronensis, 1046. Apr. 26. episcopus Parmensis, v. Affo, Parma 2, 50; anno 1061 sub Honorio II. nomine in papam electus. 84) certare pro gloria. Sallust. Iugurth. c. 110.

Unde factum est, ut pro gloria mundi captanda homines diversi generis et multarum artium, praecipue vero adultores, ad suam ascisceret⁸⁵ familiaritatem. Quorum onerosam multitudinem traxit secum in curia^b et per episcopium, sive quacumque iter esset, affirmans se frequentium commeanantium multitudine non modo non gravari, verum etiam opipare^c delectari⁸⁶. Pecuniam autem quam recepit a suis sive ab^d amicis, porro^e seu ab his^f qui frequentabant palatium, vel qui regiae maiestati^g obnoxii fuerunt^h, illam, inquam, pecuniam, licet maxima esset, sine mora dispersit infamibus personis et ypocritis⁸⁷, medicisⁱ et histrionibus et id genus aliis, scilicet^k non sapienter aestimans, talium personarum favoribus se effecturum, ut vel solus placeret in curia vel maior domus^l fieret prae omnibus, et eo modo perfici posse, quod in animo habuit de propectu ecclesiae suae. Praeterea cum omnes, qui erant in Saxonia sive in aliis regionibus clari et magnifici viri, adoptaret in milites, multis dando quod habuit, ceteris pollicendo quod non habuit, inutile nomen vanae gloriae magno corporis et animae dampno mercatus est. Et corrupti quidem mores⁸⁸ archiepiscopi ab initio tales, in^m processuⁿ temporis et circa finem semper deteriores fuerunt.

36. Tunc igitur magnis curiae honoribus inflatus, vixque iam tolerandus inopi parochiae, venit Bremam cum ingenti, ut solebat, multitudine armatorum, novis populum et regionem^o exactionibus aggravans^p. Et tunc levata sunt illa castella, quae vel^q maxima nostros ad iram Duces^r incenderunt, deficiente illo studio, quod prius habuit in aedificatione sanctarum congregationum. Miranda nimirum voluntas hominis impatientisque^s oculi, quae domi forisque^t tantis occupata laboribus, nunquam posset fatigari. Nam cum saepe antea miser episcopatus eius tantis expeditionum sumptibus tantisque voracis curiae studiis laborasset, nunc vero in aedificationem^u praepositarum et castellorum sine misericordia profligatus est. [Nam et hortos et vineas in terra plantans arida, licet studio inefficaci multa temptasset, nichilominus tamen hiis, qui morem gererent suae voluntati, magnifice voluit omnibus compensari laborem^v.] Ita mens alta viri pugnant contra naturam patriae, quicquid usquam magnificum didicit, hoc non^w habere^x ipse noluit^y. Cuius morbi causas cum diligenter et diu perscrutaret, inveni sapientem virum ex illa, quam nimium^z dilexit, mundi gloria perductum ad hanc mollitiem animi⁸⁹, quod in prosperitate rerum temporalium elevatus in superbiam^{aa}, ad laudem comparandam ignorabat^{ab} modum, in adversitate autem plus iusto contristatus, iracundiae aut moerori frena laxabat^{ac}. Itaque tam in honore, si misertus^{ad} est, quam in malo, si iratus est, in utroque mensuram excessit.

37. Eius rei documentum hoc habeo, quod in ira furoris sui aliquos manu percussit usque ad effusionem sanguinis, sicut fecit praepositum eius aliosque^e. In misericordia vero, quae in hac parte melius dicitur largitas, erat ita profusus, ut libram argenti pro denario^f computans, aliquando mediocribus personis effundi centum libras edixerit, amplius autem maioribus. Qua de re accidit, ut quotienscumque^g iratus est,

Schol. 78. Inter quos advena Paulus ex iudaismo conversus est ad christianam fidem⁸⁵. Quique, nescio an pro avaritia vel^h pro sapientia, exulatus in Graeciam, cum inde remearet, nostro adhaesit pontifici, glorians se multarum artium callere ingenio, adeo ut ex insciis litterarum philosophos redderet per triennium, et ex capro formaret aurum obrizum. Facile persuasit ille archiepiscopo, credere omnia quae dixit, adiciens hoc omnibus mendacis suis, quod cito faceret apud Hammaburg monetam publicam ex auro fieriⁱ et pro denariis bizantios^k dari. (2. 3. 4.)

a) adscisceret 3. 5. addisceret 2. b) curiam 3. 5. c) opipari 2. d) ab deest 2. 3. 4. e) porro deest 2. 3. 5. f) illa 5. g) potestati 4. h) fuerant 5. i) Legendum fortasse: mendacia. k) et i. g. a. scilicet deest 4. l) dominus 3. m) in deest 2. 3. 4. n) autem addit 4. o) et regionem add 2. 3. 4. p) aggravari 1. q) quae maxime 2. 3. 4. r) ducis 3. s) que deest 2. 3. 4. t) aedificatione 2. 3. 4. u) Uncis inclusa deest 1. v) non deest 4. nunc 3. w) et addit 2. 3. 4. x) voluit 3. 4. y) nimirum 3. z) ut 3. aa) superbia 3. ab) ignoraret 3. ac) laxaret 3. ad) tam bona miseratus 1. ae) praeposito ano aliosque 3. 5. af) pro den. deest 2. 3. 4. ag) quotiescumque 3. 5. ah) que deest 4. ai) an 4. aj) adiciens se subito apud H. m. p. e. a. facturum 4. ak) bizantios 4.

85) Cuiuscunque generis homines adasciscere. Sallust. animi Sallust. Catil. c. 46. 91) Lucan. Pharsal. l. VII. v. 124 sq. . . frenosque furentibus ira laxat. 70. (l. IV. c. 44 f.) 87) Hypocrita i. e. histrio. 92) Paulus iste videtur esse Iudaeus, qui Adalberti 88) Corrupti mores. Sallust. Catil. c. 1.7. 89) Domi loculos habebat. De quo vide Chron. Lauresham. fortisque. Sallust. Iugurth. c. 81. 90) Mollitia in Cod. diplomat. Lauresham. T. I. p. 180.

ceus leo fugeretur ab omnibus, cum vero placatus est, palpari posset ut agnus. Citissime autem ad hylaritatem ab ira laudibus mulcetri potuit vel suis vel alienis, et tunc quasi alteratus ab illo qui fuit, arridere coepit laudatori. Hunc locum saepe vidimus captari ab adulatoribus, qui ex diversis terrarum partibus in cameram eius, velud in sentinam fluxerunt⁹³, quos et ipse ad nanciscendum honorem mundi necessarios esse⁵ principibus indicavit. Si qui tamen palatio et regi notiores erant, in suam dignitatem est ascire familiaritatem, reliquos permisit abire donatos. Ita vero et honestas personas et in ordine sacerdotali fulgentes ad hoc turpissimum adulationis officium ambitio suae familiaritatis illexit. Postremo qui adulari nesciret aut fortasse nollet, eum sicut amentem et stolidum vidimus a ianuis excludi, ac si diceretur:

— — *Exeat aula,*

Qui vult esse pius⁹⁴.

Et:

Accusator erit, qui verum dixerit⁹⁵.

Porro ita praevaluerunt apud nos mendaces, ut vera dicentibus non crederetur, etiamsi irarent. Talibus igitur personis plena fuit domus⁹⁶ episcopi.

[41.] Cap. 155. 38. Quibus accesserunt cottidie¹ alii gnathones², parasiti, somniores et rumigeruli, qui ea quae ipsi confixerunt³, nobisque placitura rebantur, iactabant sibi per angelos revelata; iam publice divinantes Hammaburgensem patriarcham⁴, sic enim vocari voluit, cito papam futurum, aemulos⁵ suos a curia depellendos, ipsum vero⁶ solum diuque rem publicam gubernaturum, atque ita⁷ fieri longaeum, ut quinquaginta annos excederet in episcopatu, postremo per illum virum⁸ quaedam aurea secula orbi ventura⁹. Et haec quidem licet fite ab adulatoribus et pro quaestu promitterentur, episcopus tamen, quasi de coelo sonuissent, vera omnia putabat, tractans¹⁰ ex scripturis quaedam praesagia rerum, quae fieri debeant, hominibus data vel in sompniis¹¹ vel in auguriis vel in communibus sermonum loquelis vel in non solitis¹² elementorum figuris. Quare dicitur eum morem insuevisse, ut, dum cubitum ibat¹³, fabulis delectaretur; cum expergisceretur, sompniis; quotiens vero iter inceptit, auspiciis. Aliquando etiam totum diem sompno¹⁴ indulgens, noctu pervigil aut¹⁵ lusit ad aleas¹⁶ aut mensae¹⁷ assedit. Cum autem recumberet ad mensam, hilariter habundanterque omnia praecepit exhiberi convivis¹⁸, ipse a convivis ieiunus¹⁹ interdum surgens, semper autem ex officio paratos habens qui advenientes reciperent hospites, magnopere curavit²⁰, ne non multum illum haberent. Adglorians hospitalitatem porro maximam²¹ esse virtutem, quae cum non careat divina mercede, saepe etiam inter homines habeat vel maximam²² laudem. Recumbens autem non tam cibus aut poculis quam faceciis²³ oblectabatur, aut²⁴ regum hystoriis aut raris philosophorum sententiis. Si vero erat privatus, quod raro accidit, ut solus et absque hospitibus maneret vel regis legatis, tunc²⁵ fabulis aut²⁶ somniis, semper autem sobriis ocium terebat²⁷ loquelis. Raro fidicines admittebat, quos tamen propter alleviandas anxietatum curas aliquando censuit esse necessarios. Ceterum pantomimos²⁸, qui obscenis corporum motibus oblectare vulgus²⁹ solent, a suo conspectu prorsus eiecit. Soli medici cum illo regnabant, difficilis aditus fuit ceteris, nisi gravior causa posceret aliquos intromitti laicos³⁰. Unde etiam accidit, ut videremus ostium thalami sui, quod primo omnibus praeiit ignotis vel³¹ peregrinis, tali postmodum custodia vallatum esse, ut magnis de rebus³² legati potentesque³³ seculi personae aliquando pro foribus inviti expectarent per ebdomadam.

a) esset, tanquam 2. 3. 4. b) esset 2. 3. 4. c) qui deest 1. d) ab deest 2. 4. e) confixerunt 4. f) esse deest 5. g) indicavit 2. 3. 4. h) eos in 3. i) ascire deest 3. k) excludum 2. 3. 4. l) cotidie 2. quotidie 3. cotidie 4. m) gnathones 1. n) confixerunt 1. confixerunt 4. o) parochiam 3. p) vero addit 4. q) autem 4. r) ea 2. s) virum deest 4. t) quidam 3. u) trahens 4. v) somnia 1. w) vel in insolitis 4. x) iret 3. y) somnio 1. z) aut deest 2. pervigilanter 3. 4.) in alea 4. a) ante mensam 2. 3. 4. b) sedit 4. c) cum-berent deest 2. 3. 4. d) conviviis 2. e) ieiunus deest 2. 3. 4. f) hospites, et magnopere procurarent 4. g) ne-haberent deest 2. 3. 4. h) magnam 2. 3. 4. i) dum 4. k) h. permaximam 2. 3. habebat maximam 5. habebat maximam 4. l) facies 2. 3. 4. m) vt 4. n) tum 3. o) et 2. 3. 4. p) impendebat 2. 3. 4. q) pantomimos 2. 3. r) oblectari vulgum 1. s) laicos deest 2. 3. 4. t) eius 3. u) et 2. 3. 4. v) magistrum rerum 4. w) potentesque 1.

93) Romam sicuti in sentinam confuxerant. Sall. Catil. c. 33. 94) Lucan. Pharsal. I. VIII. v. 493 sq. 95) Iuvenal. i. 1. v. 161. 96) Aurea saecula v. infra I. III. c. 46. 97) Ostium conterere. Sallust. Catil. praef.

39. Praeterea inter epulandum familiare habuit magnos^a viros carpere, notans in aliis stulticiam, in quibusdam avaritiam, multis autem obiciens ignobilitatem, omnibus^b vero^c inproperavit infidelitatem, eo quod ingrati essent illi^d, qui eos de stercore suscitaret^e, regi, quem solus^f ipse^g diligens imperium, pro iure non pro suo commodo tueri videretur: argumentum esse, quod illi sicut ignobiles raperent aliena, ipse vero sicut nobilis effunderet sua; hoc esse apertissimum nobilitatis indicium. Hac invectione pestifera utebatur in singulos, nullique demum pepercit, dummodo se omnibus antefereat. Itaque breviter hoc dicendum est, pro sola quam dilexit mundi gloria peioratum esse virum illum de omnibus quas ab initio habuit virtutibus. Nempe^h talia et eiusmodi plurima circa ipsum facta sunt illo tempore, quae superstitioni vel iactantiae seu potius negligentiae eius infamiam magnam pepererunt, odiumque omnium mortalium, praecipue vero magnatum.

40. Ex quibus infestissimi erant tam illi quam ecclesiae nostrae dux Bernardus et filii eius, quorum invidia, simulⁱ et odia, itemque insidiae, obprobria et calumpniae traxerunt archiepiscopum ad^l omnia quae supra diximus offencula praecipitem, et quasi vecordem fecerunt^m, dum minor ipsis et cedere videreturⁿ. Cessit tamen aliquando sponte pro officio sacerdotii, cupiens invidiam^o superare beneficiis et bona reddere pro malis. Sed cum frustra laborasset omnibus modis, ut male nexam cum ducibus resarciret amicitiam, victus tandem^p a tribulatione persequentium et dolore malorum exulceratus, non semel exclamavit cum Helya: *Domine Deus, altaria tua destruxerunt^q, prophetas tuos occiderunt, et relictus sum ego solus, et quaerunt me interficere.* Ceterum quam iniuste noster^r archiepiscopus^s talia passus sit, unum satis est exemplum hic ponere; quo potest videri amicitiam cum invidis nil valuisse conservatam.

41. Dux avaritiae stimulo motus in Frisones^t, quod debitum non inferrent tributum, venit in Fresiam, comitem habens archiepiscopum, qui ea tantum gratia profectus est, ut discordantem populum duci reconciliaret. Cumque dux mammonae cupidus, totam pro censu rationem poneret, necdum^u septingentis argenti marcis posset ullo modo placari, mox barbara gens, nimio furore succensa, *in ferrum pro libertate ruebant^v.*

Multi nostrum^w ibi perfossi, ceteri fuga defensi^x, castra^y ducis et archiepiscopi direpta, magnus ecclesiae thesaurus ibi dilapsus est. Nichil tamen profuit nobis apud ducem et suos amicitiae fides in^z periculo experta, quo minus persequi vellent ecclesiam. Aiunt ergo ducem futuri praescium saepe cum gemitu narrasse, filios suos ad excidium Bremensis ecclesiae fataliter destinatos. [Vidit^{aa} enim per somnium ex penetralibus suis egressos in ecclesiam^{ab} ursos aprosque, deinde cervos, ad ultimum lepores. *Ursi, inquit, et aprī erant parentes nostri, fortitudine sicut dentibus armati: cervi sumus ego et frater^{ac}, solis decori cornibus, lepores autem^{ad} filii nostri^{ae} modicae virtutis et timidi: de quibus metuo, ne impugnantes ecclesiam divinam incurrant ultionem^{af}.*] Quapropter sub obtestatione divini timoris praemonuit eos, ne quid impium cogitarent adversum^{ag} ecclesiam et pastorem suum, periculose laedi aut^{ah} hunc aut illam^{ai}, quod iniuria eorum redundet^{aj} in Christum. Haec surdis ille praecepta reliquit. Nunc de vindicta peccatores^{ak} statim sequente videamus^{al}.

42. Anno pontificis nostri 17° Bernardus Saxonum dux obiit, qui a tempore senioris Libentii iam per annos 40° Sclavorum res atque Nordalbingorum ac nostras strenue administravit^{am}. Post cuius obitum filii eius Ordolf^b et Hermannus^c hereditatem patris

a) magnates 2. 3. 4. b) in omnibus 4. c) autem 3. d) illi deest 2. 3. 4. e) suscitaret 3. f) solum 2. 3. 4. g) ille 5. h) Nempe deest 1. i) simulatus 2. 3. 4. k) haec addunt 2. 3. 4. l) reddiderunt 2. 3. 4. m) videbatur 3. n) suam addunt M. F. o) tamen M. F. p) deduxerunt 1. male. q) noster deest 4. r) episcopus 2. s) Frisones 2. 3. 4. t) nec 2. nec cum 3. 4. u) ruebant 3. v) multi igitur (ergo 5.) ex nostris 4. w) sunt de- fensii 4. ceteris f. defensis 3. fuga dispersi 2. x) castraque 4. y) vel 2. 3. 4. z) ecclesias 2. 3. aa) frater meus 4. ab) autem sunt 4. ac) fortitudine — nostri deest M. F. ad) Uncis inclusa deest 1. ae) adversus 2. 3. 4. af) per. laedi aut deest 3. neve ledant aut 2. neve ledant eam 4. ag) illum 3. 5. ah) quorum iniuria redundet 4. ai) peccatoris 1. aj) incipit liber quartus 3. 5. ak) Ordolph 2. Ordulfus 3. Ordolf 4. al) Hermannus 4.

98) Aeneid. l. VIII v. 648. 99) Bernardus l. a. 1011: annum 1019, tempore Unwanni archiepiscopi vix lan- obierat. Filius eius Bernardus II. igitur Libentii senio- danda fuit. Cf. supra l. II. c. 43 sq. 99) cf. Hi- ris tempore successit; administratio eius strenua ante- storiā Francorum epit. c. 12. P.

- [L. III.] acceperunt, malo omine Bremensis ecclesiae. Illi enim antiqui memores odii, quod patres eorum contra eandem licet occulte exercuerant ecclesiam¹, statuerunt aperte iam ultionem repetendam esse in episcopum totamque familiam ecclesiae. Et² primo quidem dux Ordulfus vivo³ adhuc patre, hostili⁴ stipatus multitudine, Bremensem episcopatum in Fresia devastavit ac cecavit homines ecclesiae⁴, alios etiam legatos ad se pro⁵ pace directos publice verberari iussit et decalvari; postremo omnibus modis ecclesiam et suos impugnare, spoliare, caedere ac pro nichilo habere⁴. Ad ea tametsi⁶ pontifex, ut debuit, ecclesiastico zelo exardens⁷, contemptores¹ anathematis gladio percussit, querelam tamen ad curiam deferens, nil aliud meruit quam derideri⁸. Nam et rex puer
- [2.] a nostris comitibus primo, ut aiunt¹, derisui habitus est. Quapropter archipraesul² tempori serviens³, ut coniuratos tantum fratres ab invicem divelleret, dicitur⁴ Herimannum⁵ comitem adoptasse⁶ in militem. Cuius satellicio functus, in Ungaricam tunc expeditionem quasi magister regis et princeps consiliorum profectus est, relicto super negotia regni⁷ Coloniensi archiepiscopo. Restituto autem in regnum Salemone⁸, quem Belo expulerat⁹, pontifex noster cum rege puero victor ab Ungria¹ regressus est.
- [3.] Cap. 160. 43. Tunc comes Herimannus aliquid magnum sperans et ambiens² beneficium, quod dare nollet³ episcopus⁴, statim conversus⁵ in furorem, cum exercitu copioso venit contra Bremam, ibique diripiens omnia quae ad manum venerant, soli ecclesiae pepercit⁷. Armenta boum et caballorum omnia in praedam cesserunt⁴. Similiter per totum faciens episcopatum, homines ecclesiae nudos inopesque dimisit. Tunc etiam castella omnia, 20 quae pontifex, praescius futurorum, diversa regione construxit², usque ad solum diruta sunt.
- Cap. 161. 44. Archiepiscopus eo tempore primatum curiae tenebat. Cuius audita querela, comes secundum iudicium palatii relegatus in exilium², post annum clementia regis absolutus est. Deinde vero idem comes Herimannus et frater eius, dux Ordulfus, ad satisfactionem ecclesiae venientes, pro delicto suo quinquaginta mansos optulerunt, et quiescit terra paucos dies.
- [4.] Tunc etiam rex vastacioni condolens² Bremensis ecclesiae, transmisit ei ad solatium fere centum pallia cum aliis vasis argenteis, itemque libros, candelabris et turibulis auro paratis. [Haec³ sunt munera, quae rex misit ad reaedificationem Hamburg⁴: tres calices aureos, in quibus erant librae auri decem, unum vas chrismale argenteum, scutum argenteum deauratum, psalterium aureis scriptum litteris, thuribula et candelabra argentea, dorsalia novem regalia, casulas 35, cappas 30, dalmaticas et subtiles 14⁵ et alia multa, et unum plenarium cuius tabula videbatur novem libras auri habere⁶.] Fertur etiam Corbeiam atque Laressam⁷ coenobia⁸, pro quibus diu multum⁹ laboravit¹ archiepiscopus, eo tempore² Hammaburgensi³ ecclesiae praeceptis⁴ tradita⁵. Tunc etiam 35 diu desiderata in ditionem ecclesiae Lismona venit⁶, quae curtis⁷, ut aiunt, septingentos mansos⁸ habere videtur et maritimas Hadeloeae regiones⁹ in ditione possidet¹. Pro qua firmiter ex omni parte solvenda fertur archiepiscopus reginae Agneti dedisse novem² libras auri, quoniam haec in partem suae dotis illa³ commemorabat⁴. [Quinquaginta⁵ cortes dominicales habuit archiepiscopus, ex quibus Walde⁶ maxima⁷, persolvit servitium unius mensis, ceterum Ambergon⁸ minima quatuordecim dierum. Tanta erat opulentia huius episcopi⁹.]

a) Et deest 3. b) vivente 4. c) cum hostili 1. d) hominesque eccl. cecavit 4. h. e. necavit 5. e) pro deest 1. f) coepit addunt 3. 4. g) Et licet 4. h) exardescens 2. 3. 4. i) contemptoris 1. malefactoris 4. k) deridere 1. l) ut aiunt desunt 4. m) archiepiscopus 4. n) deserviens 4. o) dicitur deest 4. p) Herimannum 2. 3. 5. 45 semper. q) adoptavit 4. r) super negri 1. s) bello expulerant 2. 3. 4. t) Ungaria 3. u) sperans ambiens-que 4. v) quod dare nollet 4. cum id dare nollet 3. w) archiepiscopus 3. x) versus 2. 3. 4. y) parvit 1. parvit 2. z) diversis construxerat locis 4.) curte 1. a) p. exilio 4. b) compatiens 5. c) enim addit 4. d) Hammaburgensis ecclesiae 4. e) XIII M. P. f) Uncis inclusa desunt 1. g) Tunc etiam Corbeia atque Laressa 4. h) multumque 2. 3. 4. i) laboraverat 4. k) eo tempore desunt 4. l) Hammaburgensis 5. m) in 50 preceptis 3. n) tradita sunt 4. o) curtis 2. 4. cors 3. p) mansus 1. q) Hadeloeae regionis 4. r) possedit 5. s) XI 3. t) illa deest 2. 3. 4. u) commemorabatur 2. 3. 4. In codice 1. sententia: Pro qua firmiter — commemorabat erronee post verba: turibulis auro paratis et ante verba Fertur etiam Corbeia etc. legitur. v) ergo addit 4. w) Waldo deest 3. x) ceterorum 3. y) Uncis inclusa desunt 1.

1) antiqui — ecclesia. hisdem verbis usus est Adamus supra I. III. c. 8. 2) sc. anno 1063. V. Lambertum et Bernoldum h. a. 3) V. Lambertum a. 1061. 4) Haec videtur indicare Bernoldus a. 1064. 5) V. supra I. III. c. 27. 6) V. ibi- dem. 7) Videtur fuisse Altenwalde in Hadeln. 8) Hambergen, villa parochialis in praefectura Osterholz.

45. Potuit ecclesia nostra dives esse; potuit archiepiscopus noster Coloniensis aut Moguntino^a in omni rerum gloria non invidere. Solus erat Wirzburgensis^b episcopus, qui dicitur in episcopatu suo neminem habere consortem, ipse cum teneat^c omnes comitatus suae parochiae, ducatum etiam provinciae gubernat episcopus^d. Cuius aemulatione permotus^e noster praesul statuit omnes comitatus, qui in sua dyocesi aliquam iurisdictionem^f habere videbantur, in potestatem ecclesiae redigere. Quapropter ab initio quidem illum maximum Fresiae comitatum a caesare indeptus^g est de Fivelgoe^h, quem prius habuit dux Gotafriusⁱ, et^j nunc Ekibertus^k. Pensionem^l librarum dicunt esse mille argenti, quarum ducentas ille solvit; atque est miles ecclesiae. Archiepiscopus autem optinuit eundem comitatum per decem annos, usque ad diem expulsionis suae. Alter^m comitatus erat Utonisⁿ, qui per omnem^o parochiam Bremensem sparsim diffunditur, maxime circa Albiam. Pro quo archiepiscopus Utoni tantum optulit in precariae^p nomen de bonis ecclesiae, quod aestimatur singulis annis reddere mille libras argenti, cum utique tanta quantitate precii maior possit^q ecclesiae fructus omni anno parari^r, nisi quod pro mundi gloria adipiscenda sufficit nobis ideo esse pauperes, ut^s divites multos in servitio habeamus^t. Tercius erat comitatus in Fresia, nostrae parochiae vicinus, qui dicitur Emisgoe^u, quem iuri ecclesiae nostrae defendens^v a Bernardo comite Gotescalcus occisus est, pro quo noster pontifex regi pactus est se mille libras argenti daturum. Cuius pecuniae summam cum facile non posset habere, prohi dolor!^w iussit cruces, altaria, coronas et cetera ornamenta ecclesiae deponi, quibus denudatis, infelicem maturavit contractum perficere. Gloriabatur^x autem pro argentea se cito auream ecclesiam facturum, omniaque ablata restituere in decuplum, sicut et prius in destructione claustris visus est egisse. [O sacrilegium! Duas cruces auro paratas cum gemmis, altare maius et calix, ambo rutilantia ex auro et lapidibus contexta preciosis, confracta sunt; in quibus erant auri pondera viginti marcae, quas optulit domina Emma Bremensi ecclesiae cum aliis donis pluribus. Narravit faber^y illa creman^z, magno se dolore coactum ad hoc sacrilegium, ut confringeret illas cruces, secreto quibusdam^{aa} asserens se ad sonitum mallei addisse quasi vocem gementis pueri]. Tunc autem et tali modo thesauri Bremensis ecclesiae, a veteribus et suo tempore summo labore magna^{ab}que fidelium devotione collecti, una et miserabili hora pro nichilo sunt pessundati. Vix tamen ex eadem pecunia media pars debiti^{ac} conflata est. Gemmas sanctarum crucum^{ad} distractas^{ae} audivimus a^{af} quibusdam meretriculis donatas.

46. Horreo, fateor, omnia sicut facta sunt propalare, eo quod initium dolorum haec erant^{ag}, gravisque secuta est vindicta. Ab illo ergo die ruentibus in occasum prosperis, omnia nobis et ecclesiae adversa fuerunt, ita ut episcopus noster et sui asseclae ab omnibus exsibilarentur sicut heretici. At ille parvi pendens omnium voces, simul etiam^{ah} relicta rei domesticae cura, totus in curiam vehemens et in gloriam praeceps ferebatur, hac causa, ut ipse retulit, capessendae rei publicae quaerens primatum, quia dominum et regem suum inter manus trahentium non posset videre captivum^{ai}. Et iam consulatum adeptus est, iam remotis aemulis solus possedit^{aj} arcem capitoli, non tamen sine invidia, quae semper gloriam sequitur^{ak}. Tunc vero metropolitanus noster quaedam aurea saecula^{al} renovaturus in consulatu suo, cogitasse fertur^{am} disperdere de civitate Dei omnes qui operantur iniquitatem, praecipue illos, qui vel in regem inanus miserunt aut ecclesias depraedasse videbantur. Cuius delicti conscientia cum fere omnes episcopi

45 a) Moguntino 3. 4. b) Wirzburg. 3. Wirzburg. 4. Wirzburg. 5. c) Ipse enim 3. 4. d) enim tenet 3. e) episcopus deest 3. 5. f) permotus deest 2. 3. 4. g) iurisdictionem 2. 3. h) indemptus 2. adeptus 3. 5. i) Fivelgoe 3. j) Gotafrius 2. l) tunc Albert. Stad. Hist. arch. Brem. m) Ekibertus 2. 3. Ebertus 4. o) annuum addunt 2. 3. 4. p) Alter vero 4. q) per omnem deest 1. r) imprecario 3. 4. inprecario 5. s) posset 5. posset esse 2. 3. 4. t) paratus 3. u) in 1. v) quem dum viri ecclesiae nostrae defendunt 3. Ita et 2, ubi tamen deest: dum. Quem — occisus est deest 4. w) Gloriosus 3. x) autem auriferus 4. y) conflatus 4. z) secreto quibusdam deest 5. a. q. ass. deest 4. aa) Verba sacro tactus deest 1. ab) debitum 1. b) crucium 2. 3. c) distractas 3. d) aut 2. ac 3. 4. e) sunt 4. f) et 3. g) possidet 2. 4. h) cogitavit 4.

9) Vide diploma Heinrici IV. a. 1057. April. 25. in eodem die datum v. ibid. Nr. 88. ibique notam 1. Hamburg. Urkundenbuch Nr. 79. At Fivelgoe mi- 12) regem — captivum. Conf. Lambert. Hersfeld. 55 nime fuit in diocesi Hammaburgensi, sed in Monasteriensi. 10) Diploma imperatoris dat. 1062. Oct. lugurth. cap. 51. 14) V. supra 1. III. c. 38. 24. v. in Hamb. Urkundenb. Nr. 89. 11) Diploma

- [L. III.] et principes regni tangerentur, unanimi odio conspirabant, ut ille [solus^a] periret, ne
1066. ceteri periclitarentur. Igitur omnes [simul^b] apud Triburiam congregati¹⁶, cum rex
desset praesens, archiepiscopum nostrum quasi magum et seductorem a curia depule-
Gen. 16, 12. runt. Adeo manus eius contra omnes, manusque omnium contra illum, ut controversiae
finis pervenerit usque ad sanguinem.
- [8.]
Cap. 164. 47. Audientes autem^c duces nostri, quod pontifex ab ordine senatorum esset eiectus^d,
magno repleti gaudio, cogitabant et ipsi tempus invenisse ultionis, ut eum penitus
alienarent a suo episcopo, dicentes: *Exinanite usque ad fundamentum in eo, et contra-*
Presl. 136, 7. *mus eum de terra viventium.* Itaque multae insidiae multaque obprobria eorum adver-
Real. 55, 8. sum archiepiscopum^e, qui eo tempore^f, cum nil^g tucius haberet, Bremae sedit^h, quasi
obsessus et custodia vallatusⁱ inimicorum^k. Cumque tota ducis familia pastorem et
ecclesiam et^l populum et sanctuarium derisioni haberent^m, Magnus tamenⁿ ante omnes
saevebat, glorians se tandem reservatum esse, qui rebellem domaret^o ecclesiam.
- [9.]
Cap. 165. 48. Magnus igitur^p, filius ducis, collecta latronum multitudine, non eo modo conatus
est ecclesiam impugnare quemadmodum parentes eius, verum ipsum pastorem ecclesiae
15 persecutus^q, ut contentionem diutinam finisse videretur, aut membris truncare aut
funditus interficere quaerebat episcopum^r. Nec tamen illi dolus ad cavendum^s defuit,
auxilium vero in militibus nullum prorsus habuit. Ipso^t tempore archiepiscopus a Magno
duce¹⁶ obsessus, clam^u noctu^v fugit^w Goslarium, ibique secure per dimidium annum
mansit in praedio suo apud Loctunam¹⁷. Castra et servitium^x eius ab hostibus direpta
20 sunt. Quibus angustiarum laqueis obstrictus, ignominiosum quidem, sed necessarium
cum tyranno fedus pepigit, ut, qui hostis erat, miles efficeretur, offerens ei de bonis
ecclesiae mille mansos^y in beneficium et amplius^z: eo nimirum tenore, ut comitatus
Fresiae, quorum a erum Bernardus, alterum Ekibertus¹⁸ invito pontifice retinebat,
[10.] Magnus absque omni dolo vendicaret iuri ecclesiae ac¹⁹ defenderet. Ita prorsus diviso
25 in tres partes Bremensi episcopatu, cum unam partem Udo¹⁵, alteram²⁰ Magnus haberet,
vix tertia remansit episcopo; quam tamen ipse postea Eberhardo¹⁸ alisque regis adu-
latoribus distribuens, fere nichil sibi retinuit. Nam et cortes²¹ episcopi et decimae eccle-
SchoL. 79. siarum, unde clerici, viduae²² et inopes sustentari deberent, omnia²³ cesserunt in usum
laicorum, ita ut meretrices cum latronibus usque hodie luxuriarentur ex bonis ecclesiae,
30 in derisum habentes episcopum omnesque ministros altaris. Tantis igitur largitionibus,
sicut hodie videri potest²⁴, nichil lucratus est archiepiscopus²⁵ erga Udonem et Magnum,
quam ne expelleretur a suo episcopatu; a ceteris vero nichil aliud servitii²⁶ meruit nisi
ut dominus vocaretur.
- [11.]
Cap. 166. 49. Haec nobis prima ruina contigit in Bremensi parrochia²⁷; verum trans Albiam
35 quoque vindictae magnitudo pervenit, quoniam princeps Godescalcus eo tempore inter-
fectus est a paganis, quos ad christianitatem nitebatur ipse convertere. Et quidem vir
omni aevo memorabilis, magnam partem Sclavaniae conversam habuit ad²⁸ divinam reli-
gionem. Sed quia nondum impletae²⁹ sunt iniquitates Amorreorum, neque adhuc venit
tempus miserendi eorum, necesse erat ut venirent scandala, ut probati fierent manifesti.
40

Schol. 79. Ex omni victu et servitio episcopali decima capellano legaliter cotidie reddebatur ad sustentationem infirmorum²⁶ et egentium peregrinorumque hospitium²⁷. Sed capellanus ad suum usum fraudulenter multa reservans, nichil pauperibus impendebat. (2. 4.)

a) solus *addit* 2. 3. 4. b) simul *addit* 2. 3. 4. c) autem *deest* 5. d) nostri, pontificem ab o. s. esse eiectum 4. e) adversus episcopum 4. f) totum 1. g) nichil 4. h) Bremae praeter sedem 2. 3. i) est *addit* 2. 3. 45 k) amicorum 3. l) et *deest* 4. m) haberet 3. n) tamen *deest* 2. 3. 4. o) domaret 1. p) ergo 4. 5. q) est *addit* 1. prosequutus 3. r) archiepiscopum 5. s) cavendam 3. t) ergo *addit* 4. u) dani 2. v) metu 2. 3. 4. w) suffragit 2. 4. x) Castra autem et servitium 4. y) mansus 1. z) et n. i. beneficium 4. y) Ekibertus 4. a) atque 4. 1) Udo 2. 3. s) partem *addit* 4. b) Eberardo 2. Eberardo 4. Bernardo 3. 5. In *marginibus* codicis 2. *hic legitur*: Dulce loqui miseris veteresque reducere quosdam. c) cortes 2. 3. 4. d) viduae *deest* 2. 3. 4. e) omnes 4. f) possit 3. 50 g) episcopus 3. h) aliud servitii *deest* 5. i) parrochie 1. k) in 3. In *marginibus* codicis 2: Godescalcus princeps martirizatur. l) complete 2. 4. m) infirmorum 5. n) peregrinorumque et hospitium 2. 2^a. p. q. hospitali M. F. o) impendit 4. In 4. hoc *scholion* supra lib. III. c. 37. in 2^a. lib. III. c. 40. *legitur*.

15) sc. 1066. m. Iannar. Conf. Annal. Weissenburg. 18) Eberhardus, comes de Nellenburg, frater Udonis, a. 1066; Lambert. Hersfeld. 16) duce h. e. filio archiepiscopi Treverensis, regi a consiliis. V. Lam- 55 ducis Ordulf. 17) Locten in praefectura Hildes- bert. Hersfeld. a. 1071 sq. heimensi Vienenburg. V. Wedekind Noten I, 166.

Passus est autem noster Machabeus in civitate Leontia¹⁹, 7. Idus Iunii, cum presbytero [l. III.] Yppone, qui super altare immolatus est, et aliis multis tam laicis quam clericis, qui 1066. diversa ubique pro Christo pertulerunt supplicia. Ansverus^a monachus et cum eo alii Schol. 80. apud Razzisburg^b lapidati sunt. Idus Iulii passio illorum occurrit^c.

50. Iohannes episcopus senex cum ceteris christianis in Magnopoli civitate captus^d servabatur ad^e triumphum. Ille igitur pro confessione Christi fustibus caesus, deinde [12.] per singulas civitates Sclavorum ductus ad ludibrium, cum a Christi nomine flecti non posset, truncatis manibus ac pedibus, in platea corpus eius proiectum est, caput vero eius^f desectum^g, quod^h pagani contoⁱ praefigentes in titulum victoriae, deo suo Redi- Cap. 167. Schol. 81. gast immolarunt^k. Haec in metropoli Sclavorum Rethre gesta sunt 4. Idus Novembris. Filia regis Danorum apud Michilenburg^l, civitatem^m Obodritorum, inventa cum mulie- ribus, diu caesa nuda dimissaⁿ est. Hanc enim, ut praediximus, Gotescalcus princeps habuit uxorem, a qua et filium suscepit Henricum. Ex alia vero Butue^o natus fuit, magno uterque Sclavis excidio genitus^p. Et illi quidem victoria potiti totam Hamma- 15 burg^q provinciam ferro et igne demoliti sunt, Sturmarii fere omnes aut occisi aut in captivitatem ducti, castrum Hammaburg^r funditus excisum, et in derisionem Salvatoris nostri etiam cruce a paganis truncatae sunt^s. Impleta^t est nobiscum propheta, quae ait: *Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam; polluerunt templum sanctum tuum et reli-* Psalm. 69, 1. qua; quae propheticè^u deplorantur in Ierosolimitanae urbis excidio. Huius^v auctor clau- dis Blusso^w fuisse dicitur, qui sororem habuit Godescalci, domumque reversus et ipse obtruncatus est. Itaque omnes Sclavi facta conspiratione generali, ad paganismum denuo 20 relapsi sunt, eis occisis qui perstiterunt in fide. Dux noster Ordulfus in vanum saepe contra Sclavos dimicans per duodecim annos, quibus patri supervixit^x, numquam potuit victoriam habere, totiensque victus a paganis, a suis etiam derisus est. Igitur expulsio archiepiscopi^y et mors Gotescalci uno fere anno contigit, qui est pontificis 22^z. Et nisi^{aa} fallor, haec mala nobis ventura signavit ille horribilis cometa, qui ipso apparuit anno circa dies paschae^{ab} 23.

Schol. 80. Fertur idem Ansverus cum ad passionem venisset, flagitasse paganos, ut prius socii, quos defecisse metuebat, lapidarentur. Quibus coronatis, ipse gaudens eum Stephano genae A. d. Ap. 7, 60. posuit. (2. 3.)

Schol. 81. Iohannes iste peregrinationis amore Scotiam egressus, venit in Saxoniam, et clementer ut omnes^b a nostro susceptus^{cc} archiepiscopo, non multo post in Sclavianiam^{dd} ab eo directus est ad principem Godescalcum. Apud quem illis diebus^{ee} commemoratus, multa paganorum milia baptizasse narratur^{ff}. (2. 3. 4.)

Schol. 82. Ipso eodemque tempore Sliaswig, civitas Saxonum Transalbianorum, quae sita est in con- finio Danici regni, opulentissima aequè ac^g populosissima, ex improvise paganorum incursum funditus excisa est. (2. 3.)

Schol. 83. Haec est Sclavorum tertia negatio, qui primo facti sunt a Karolo christiani, secundo ab Ottone, tertio nunc ab Godescalco principe^h. (2. 3.)

40 a) etiam addit 4. b) Razzisburg 4. Ranisburg 2. Rinsburg 3. c) In cod. 4, hic inseritur schol. 80. his verbis: Qui cum ad passionem veniret, flagitasse fertur paganos . . . posuit. Eadem verba quae cod. 4. habet anal. Sax. a. 1065. Helmholtz l. I. c. 22. vero eisdem utitur verbis, quibus schol. 80. d) captus deest 4. e) in 3. f) eius deest 2. 3. 4. g) dissectum 3. h) quod deest 3. i) conito 4. k) immolarunt 2. 3. 4. l) Michilenburg 4. Mich- lenburg 3. m) civitate 1. n) Ita restitit ex Albert. Stad. a. 1066. dia caesa deest 1. Ann. Sax. a. 1063. Helmholtz l. I. c. 24. dimissa deest 2. 3. 4. o) Britus 2. p) geniti 1. Verba: Filia regis D. — genitus in cod. 2. leguntur in cap. antecedenti post verba: pertulerunt supplicia. q) Hammaburgensem 4. Hamburgensem 2. 3. r) Hamaburg 4. s) Et impleta 4. t) est deest 1. u) tum Hierusalem: quae prophetae 3. 5. v) Huius vero 4. w) Plasse 2. 3. 4. x) nullam potuit unquam 3. n. u. p. 4. ullam potuit nunquam 2. y) Cod. 4. hic inserit scholam 82. z) ni 2. aa) illa 2. ab) Et nisi — paschae in cod. 3. margini adscripta sunt. b) ut omnes 2. Helmholtz deest 3. 4. c) Scla- 50 viam 4. d) deest 4. e) clementer susceptus, demum ad Godescalcum in Slaviam diversit. Apud eum aliquandiu comm. m. pag. mil. baptizavit 3. f) opul. atque 4. Helmholtz l. I. g) Cod. 4. hic testat inserit schol. 83. ut et Hel- mold. l. I. c. 24. Ann. Sax. a. 1063. vero infra post verba: derisus est. h) negatio, ab eo tempore, quo primum sub Carolo M gno christiani facti sunt 3.

19) Lenzen prope Albiam. 20) occisi — truncatae Bernoldi Chronicon, quod cum a. 22. Adalberti ex sententia Adami convenit. Sed haec ad a. 1066. refe- 55 runt. Similia verba v. supra l. I. c. 55. 21) Or- dulfus obiit anno 1071. Mart. 28. V. Annal. Saxo, necrol. Luneburg. 22) ac. e curia regis initio anni 1066. v. Lambert. Hersfeld. Annus 22. ponti- ficis vero secundum Adamum annus est 1064. April. 15. 23) Cometa iste visus est a. 1066. circa finem men- 60 usque 1065. April. 15. Annum 1064. etiam habet 23) Clementer susceptus ut omnes. Ita et infra c. 53.

[L. III. c. 14.] 51. Eodem quoque tempore clades illa memorabilis in Anglia facta est, cuius magni-
 tudine, et quod Anglia Danis ex antiquo subiecta est, summam^a nos eventuum praeterire
 non sinit. Post mortem²⁴ sanctissimi regis Anglorum^b Eduardi, contententibus pro illo
 1086. regno principibus, Haroldus^c quidam Anglorum^d dux, vir maleficus, sceptrum invasit.
 Schol. 84. Quod dum^e sibi frater eius, nomine Tosti, ereptum adiret^f, regem Nordmannorum^g
 auxilio ducit^h Haroldum²⁵, regemque Scotorum^h; et occisus est ipseⁱ Tosti, et rex
 Hiberniae et Haroldus^a cum toto exercitu eorum¹ a rege Anglorum²⁶. Vix, ut aiunt^m,
 dies octo transierunt, et ecce Willelhelmusⁿ, cui pro oblico sanguine cognomen est
 bastardus, a^o Gallia transfretans in Angliam, lasso victori^p bellum intulit. In quo Angli
 primum victores, deinde victi a Nordmannis, usque ad finem^q contriti sunt. Haroldus^r 10
 ibi cecidit, et post eum^s ex Anglis fere centena milia. Bastardus victor in ultionem Dei,
 quem ipsi offenderant Angli, omnes fere clericos et monachos absque regula viven-
 tes expulit. Deinde ablatis scandalis, Lanfrancum philosophum in ecclesia posuit docto-
 rem²⁷, cuius studio et prius in Gallia^t et postmodum in Anglia multi ad divinum
 animati sunt obsequium. 15

[15.] 52. In Sueonia^a per idem tempus christianissimus rex Stinkel^v defunctus est, post
 Cap. 170. quem certantibus de regno duobus Hericis^w, omnes Suedorum potentes feruntur occu-
 Schol. 85. buisse in bello. Nam et reges ambo ibi perierunt. Ita prorsus deficiente omni regali
 Schol. 86. prosapia²⁸, et status regni mutatus, et christianitas ibi turbata est valde. Episcopi, quos
 illuc metropolitanus ordinavit, persecutiones^x metuentes, domi sederunt. Solus episco-
 pus Sconiae^y procuravit ecclesias Gothorum. Et quidam Sueonum satrapa Gniph^z ad
 christianitatem populum confortavit.

[16.] 53. Illo tempore clarissimus inter barbaros fuit Suein, rex Danorum; qui reges
 Cap. 171. Nortmannorum Olaph et Magnum²⁹ constrinxit magna virtute. Inter Suein et Bastardum
 Schol. 87. perpetua contentio de Anglia fuit³⁰, licet noster pontifex muneribus Willelhemi persuasus,
 inter reges pacem formare voluerit. Christianitas^a ab illo Suein rege in exterarum nationes
 longe lateque diffusa est. Et cum multis virtutibus polleret, sofa aegrotavit luxuria.
 Novissimis^b archiepiscopi temporibus, cum ego Bremam venerim^{b.31}, audita eiusdem regis
 sapientia, mox ad eum venire disposui; a quo etiam^c clementissime susceptus, ut omnes,
 magnam huius libelli materiam ex eius ore collegi. Erat enim scientia litterarum eru-
 ditus et liberalissimus in extraneos, et ipse direxit praedicatorum suos^d clericos in
 omnem Suediam, Nortmanniam^e et^f in insulas, quae sunt^g in illis partibus. Cuius veraci
 et dulcissima narratione didici, suo tempore multos ex barbaris nationibus ad christia-

Schol. 84. Haroldus iste rex Nordmannorum 300 naves magnas^a habuit, quae omnes ibi remanserunt.
 Insuper massa auri, quam Haroldus a Graecia duxit, ad Bastardum tali fortuna pervenit. 35
 Erat autem pondus auri, quod vix bissemi iuvenes cervice levarent. (2. 3. 4.)

Schol. 85. Duobus Hericis^a in praelio interfectis, Halzstein^b, filius Stenkel^c regis, in regnum levatus
 est. Quo mox pulso^d, accersitus^e est Amunder^f a Ruzia^g, et illo nichilominus amoto,
 Sueones quendam elegerunt Haquinum^h. (2. 3. 4.)

Schol. 86. Iste accepit matrem Olavi^a iuvenis in matrimonio^b. Rex autem Nordmannorum duxit filiam 40
 regis Danorum uxorem, et facta est pax ad invicem. Isti erant filii Haroldi^c. (2. 4.)

a) summa 1. 4. b) Anglorum deest 5. c) Haroldus 3. 4. d) Eduardi — Anglorum deest 1. e) cum 3.
 f) Tosti ereptum irret 1. Tosti ereptum dolens bello adiret 2. g) auxilio ducit deest 2. h) Scotorum 4. i) ibi 5.
 k) Tosti (Tosto 3.), Haroldus (Harald 3.) et rex Hiberniae (Hybernie 4.) 2. 3. 4. l) eorum deest 2. 3. 4. m) Vix
 ergo 4. n) Willelmus 2. 4. Vilhelmus 3. o) ab 1. In margine cod. 2: Angli cadunt. p) victorio 1. q) unum 2. 45
 r) Haroldus 4. s) et cum eo 4. t) in Gallia deest 2. 3. 4. u) Suecia 3. v) Stenkel 2. Steinkel 3.
 w) Ericis 3. x) persecutionem 2. 3. 4. y) Scaniae 2. 3. z) Gniphus 2.) autem addit 4. a) novissimi 4.
 b) veni 2. 3. 4. c) et 3. d) suos deest 3. e) S. et N. atque 4. Sueoniam, Nordwegiam et 2. f) quas 1.
 g) Ericis 3. h) Halzstein 5. Balzsteyn 2. Halsten 3. i) regis Stenkil 4. Steinkel 5. k) depulso 3. 5. l) acci-
 tus 3. m) Amunder 3. Anunder 4. n) Ruzia 2. Russia 3. o) Olaph 4. p) matrimonium 4. q) Verba: Iste — 50
 matrimonio et: Isti — Haroldi deest 5.

24) 1066. Jan. 5. 25) Haroldus Hardrada. 26) In sertim a. 1069. Conf. Lappenberg Geschichte von
 proelio apud Stamfordbridge 1066. Septembr. 25. Grossbritannien T. II. pag. 75 et 87 sq. 31) sc.
 27) Anno 1070. archiepiscopus Cantuariensis factus anno 1068. Vide supra cap. 4. 32) Haco suc-
 est Lanfrancus. 28) Conf. supra J. I. cap. 54. cessor Stenkilli recensetur apud Snorr. Sturleson 55
 deficientibus viris regalis prosapiae. Vita sancti Wil- Magnus Barfot. c. 13. Conf. omnino Reuterdahl
 lehadi cap. 5. 29) Magnus II. († 1062.) et Olav Swenska Kyrkans Historia. T. I. pag. 207 sq.
 Kyrre († 1087.), filii Haroldi Hardrade. 30) prae-

nam fidem conversos, aliquos etiam tam in Suedia quam in Norvegia martyrio coronatos; ex quibus, ait, *Henricus*^b quidam peregrinus^c dum^d Sueones ulteriores praedicari^e martyrii palmam capitis abscissione^f meruit. Alter, quidam^g *Alfwardus* nomine, inter^h Nortmannos sanctaⁱ conversatione diu^j latenter vivens, abscondi non potuit. Ille igitur^k dum protegit inimicum, occisus est ab amicis. Ad quorum requietionis locum magno^l hodieque^m sanitatum miracula populis declarantur. Igitur etⁿ ea, quae diximus vel adhuc^o sumus dicturi de^p barbaris, omnia relatu illius viri cognovimus.

54. Interea noster archiepiscopus zelo, ut aiunt, Agrippinensis episcopi a curia perturbatus, Bremae sedit privatus, solitarius et quietus. Atque utinam tanta quiete mentis frueretur, quanta corporis fatigatione carebat. Felix, inquam, si domesticis ecclesiae bonis avitisque parentum contentus divitiis, infelicem curiam aut nunquam vidisset aut raro^q visitaasset. Et de aliis quidem viris magnis legitur, quod gloriam [mundi]^r contempnentes, aulam regiam veluti secundam^s ydolatriam refugerint, iudicantes nimirum ad hoc philosophicum solitariae vitae otium a tempestate seculi et^t tumultu palatii^u quasi ad portum et requiem beatitudinis veniendum. Noster vero pontifex contraria via currebat, sapientis viri officium aestimans, ut pro salute ecclesiae suae non solum curiae labores sustineat, verum etiam, si ita necessitas erit, pericula et^v mortem subire non dubitet. Unde nisi^w fallor primo tempore suo curiam regis frequentavit pro exaltanda ecclesia sua; circa finem vero perditis aut potius dispersis, quae habuit, pro^x liberando laboravit episcopo. In qua re, sicut illud persuasit ambitus gloriae, ita istud necessitas imperavit ecclesiae, quae invidia ducum huius patriae semper impugnata, nunc^y demum etiam ad nichilum redacta est. Quam calamitatem sui temporis ipse miserabiliter cotidie deploravit, spetiales ad hoc psalmos habens constitutos, quibus in hostes ecclesiae posset ulcisci.

55. Quod autem erga suos parochianos se tam crudelem exhibuit, quos^z potius^[18.] diligere ac sicut pastor oves suas procurare deberet, ipse magnam exposuit rationem, Cap. 173. quam de illius ore nos audivimus; alia^{aa} didicimus^{ab} ex aliis.

Germanus^{ac} archiepiscopi frater, scilicet palatinus comes, nomine Dedus^{ad}, a quo^{ae} Cap. 174. dam suae diocesis presbytero interfectus est^{af} eodem anno, quo et caesar defunctus^{ag} est, vir bonus et iustus, qui nemini unquam vel ipse nocuit vel fratrem nocere^{ah} permisit. Apparuit hoc^{ai} in fine memorabilis viri, qui circumstantes^{aj} iam moriens^{ak} obtestatus est pro salute sui^{al} occisoris, hoc^{am} mandavit et fratri. Qui defuncti complens^{an} vota, presbyterum quidem abire permisit illaesum, ex eo autem tempore odio habuit omnem familiam ecclesiae. Dicunt et alium fomitem odii, quod dum aliquando ponti-^{ao} Cap. 175. fex nescio quem de familia superbius agentem iussisset comprehendere, reliqui proinde^{ap} commoti ad insaniam, cubiculum pontificis armati petunt, etiam vim facturi, nisi redderetur comprehensus, et alia, quae furor persuasit iratis. Tercia causa erat, quod episcopus, ut^{aq} bonis suis parceret, annum^{ar} integrum aut saepe biennium a domo peregrinatus est. Post multum^{as} vero temporis in episcopatum regressus, coepit rationem^{at} ponere cum servis et villicis^{au} suis, invenitque omnia bona et redditus fructuum^{av} non minus dissipata, quam si domi esset^{aw}. Est enim hoc *genus hominum*, ut bene Salustius^{ax} describit, *mobile et infidum, neque beneficio neque metu coercetur*^{ay}. Praeterea ingurgitationem^{az} potus, quod peculiare est vitium illis gentibus, ita est^{ba} abhominatus^{ab} pontifex

Schol. 88. Multotiens etiam cum fletu asseruit, omnes decessores, suos in persecutione ducum et malitia parochianorum velut in igne recoctos et assatos. Unde non diffido, inquit, me quoque pro veritate ab eisdem martyrio coronandum esse. (2. 4.)

a) in deest 3. b) Henricus 3. c) peregrinis 1. d) apud addunt 2. 3. 4. e) abscissione 3. f) quidem 3. g) Alfwardus 3. h) iter Nortmannum facta 1. i) ac add. 2. 3. 4. k) que deest 4. l) et deest 2. 5. m) ex 1. n) caro nunquam 1. o) mundi addunt 2. 3. 4. p) secundariam 5. q) et deest 1. r) ut 2. 3. 4. s) tunc 3. t) quod 4. u) aliaque 4. v) dicimus 3. w) autem addit 4. x) Ducus 2. 3. 4. y) nocere deest 1. z) enim 4. aa) circumstantes 1. ab) moriens deest 4. iam moriens deest 5. etiam 2. iam 3. b) sui deest 4. c) quod et f. n. 4. d) inde 2. 5. e) ut deest 3. ut episcopus 2. 5. f) et annus 3. g) multum deest 1. h) ancillis 4. i) fructuum deest 5. fructus reddituum 1. k) fuisset 3. 4. l) coerceretur 1. coherceretur 2. m) deest 4. n) abhominatus 2. 3. o) predecessores 4.

55 33) Audit Dedo in charta Adalheri a. 1053. Sept. tione monasterii Gozecensis. 34) sc. anno 1056. 29. in Hamburg. Urkundenbuch Nr. 76. Conf. ibi- V. Lambert. Hersfeld. 35) bell. Ingurth. c. 87. dem Nr. 78. Conf. de huius morte libram de funda-

[L. III.] in eis, ut saepe de illis dicere solitus sit^a, *quorum venter Deus est*. Nam contentiones et pugnas, oblocutiones et blasphemias, et quaecumque maiora scelera commiserint in ebrietate, in crastinum illi pro ludo habent. Querebatur etiam usque ad sua tempora multos paganorum^b erroribus implicitos, ita ut diem sextae feriae carnis esu macularent^c, ut vigiliis sollempnitatesque sanctorum ac venerabilem quadragesimam gula fornicationeque^d polluerent^e, ut periuria pro nichilo computent, ut effusionem sanguinis in laude^f habeant; similiter adulteria, incestuositates aliaeque naturam excedentes immunditiae vix culpantur ab aliquo eorum^g. Plerique^h duas vel tres aut innumerabiles simul uxores tenent. Item morticina et sanguinem et suffocata carnesqueⁱ iumentorum licite utuntur. Postremum est, quod archiepiscopus adprime doluit super invidia, quam in advenas habent^a, et quod adhuc duci fideliores erant quam sibi aut ecclesiae suae. Haec et alia populi delicta dum saepe metropolitanus in ecclesia declamatorio sermone fieri prohiberet, illi correptionem paternam derisioni habere^l, nec; ut sacerdotibus aut ecclesiis Dei ullam reverentiam haberent, deflecti moverique potuere^m. Quibus rerum causis impellentibus, statuit eis archiepiscopus, ut populo durae cervicis, neque parcentesⁿ dum esse, neque credendum, ita dicens: *In chamo et freno maxillas eorum constringe*^o; rursumque: *Visitabo in virga iniquitates^p eorum*; et alia. Itaque inventa occasione, si quis eorum offendisset, eum mox in vincula conici^q iussit^r, aut spoliare^s omnibus bonis, asserens cum risu, afflictionem corporis animae utilem; dampna bonorum, hoc^t esse purgationem delictorum. Unde factum est^u, ut praepositi operum, quibus ipse^v vicem^w suam commisit, in rapiendo et affligendo modum excesserunt. Impletumque est vaticinium, quod ait: *Ego iratus sum parum, ipsi vero adiuverunt me in malum, dicit Dominus*.
 56. Tunc igitur Bremae commoratus pontifex, cum nil^x haberet residui, de rapinis pauperum vixit et bonis sanctorum congregationum. Praepositorum maiorem episcopi servus eius quidam Suidger^y administravit. Is cum, dispersis fratrum bonis, propter homicidium diaconi esset depositus, iterumque^z restitutus, nec haberet quod fratribus aut domino servicii^{aa} daret, conscientiae metu percussus^{ab}, aufugit^{ac} iram pontificis. Sicque praepositura in ditionem episcopi redacta, per vicarios suos quaerentes miserabiliter eo^{ad} tempore laniata est. Similiter per singulas fiebat congregationes; pontifice^{ae} in praepositos irato, illis autem in vulgus zelantibus, dissipata sunt omnia bona ecclesiae. Huius cladis solum expertus erat xenodochium, quod a sancto Aungario primitus inceptum, postea succedentium patrum diligentia usque ad novissima tempora domni^{af} Adalberti salvum permansit et integrum. Et tunc quidem vicedominus^{ag} noster, quasi fidelis dispensator et prudens, ad custodiendum^{ah} pauperum elemosinas deputabatur. Non^{ai} audeo dicere, quantum peccatum sit defraudare pauperum res, quod alii canones^{aj} sacrilegium vocant, alii homicidium^{ak}; hoc solum fas est^{al} pace omnium dici fratrum, quia toto septennio, quo supervixit archiepiscopus^{am}, ex illo famoso et opulento Bremensis ecclesiae hospitali nulla prorsus data est elemosina: Quod ex eo miserabile et inhumanum videtur, quoniam et tempus incubuit^{an} famis, et multi pauperes in plateis ubique reperti sunt mortui. Ita intento ad curiam pastore nostro, sanctissimi vicarii eius^{ao} dominicum ovile vastantes, more luporum in episcopio grassati sunt, ibi solummodo parcentes, ubi nichil invenerunt, quod posset auferri.
 57. Cerneret^{ap} eo tempore lamentabilem Bremae tragoediam in afflictionibus^{aq} civium militumque ac mangonum^{ar}, item, quod gravius erat, clericorum et sanctimonialium. Et de nocentibus quidem iuste actum videtur, ut corripentur; de aliis vero non sic.^{as}

[23.]
 Cap. 183.

a) fuerit 4. b) paganos 3. c) macularint 1. d) fornicationibusque 2. 3. 4. e) polluerint 4. f) laudem 5. g) illorum 3. h) enim addit 4. i) morticinis et sanguine et suffocatis carneque 3. k) habebant 3. l) habuere 3. habentes 4. m) nec sacerdotibus nec e. D. u. r. exhibentes, f. m. q. nequiverunt 4. o) constringam 3. p) iniquitatem 3. q) preceptum 5. r) spoliari 2. 3. 4. s) hoc deest 3. hec 2. t) est deest 3. u) ipse deest 4. v) nihil 3. w) Suidger 3. Swidgerus 2. x) que deest 3. y) servientibus 5. z) propter addit 3. aa) pontificis 50 deest M. F. a) ipso 2. 3. 4. b) ergo addit 4. c) domni deest 5. domini 3. d) vicedominus 3. 5. semper. e) custodiendas 2. 3. 4. f) enim addit 4. g) sit 2. 3. 4. h) incumbit 4. i) cernens 1. k) afflictione 2. 3. 4. l) mangonum 2. magnatum 3. 5.

35) in vincula conicere. Sallust. Catil. c. 38. Ita et 37) percussus metu. Sallust. Jugurth. cap. 36. 54. infra c. 57. 36) Suidgerum, canonicum Bremensem, inter testes in charta Adalberti a. 1053. Sept. sionem e curia, 1066. Ian. V. supra cap. 46. 29. invenimus; v. Hamburg. Urkundenbuch Nr. 70.

Primo igitur, si quis divitum putabatur innocens, ei aliqua iubebantur, ut nocens fieret⁴⁰, [L. III.]
 vix possibilis; quae dum ille praeteriret aut forte impossibilis clamaret, statim omni-
 bus bonis expoliatus est; si murmurare praesumpsit, in vincula coniectus. Erat autem
 videre alios flagris torqueri, multos in nervum mitti, quosdam pelli a domo⁴⁰, pleros-
 que deportari in exilium. Ac velut in civili Sillae⁴¹ victoria⁴² contigit⁴³, quem⁴⁴ aliquis
 potentium⁴⁵ privato odio infensum habuit, eum saepe ignorante archiepiscopo⁴⁶ dampna-
 vit, quasi ex eius praecepto. Tum⁴⁷ vero, ne⁴⁸ aliquis sexus aut ordo immunis habere-
 tur in tanto scelere, vidimus etiam⁴⁹ mulierculas auro vestibusque nudatas, et infamis
 praedae auctores cum presbyteris vel episcopis existere. Porro ex illis, quibus ablata
 10 sunt bona sua, aut qui durius⁵⁰ a quaestore gravati sunt, compertum est nobis⁵¹, ali-
 quos eorum nimio dolore pernotos⁵² in amentiam venisse; quosdam vero nuper divi-
 tes⁵³ ostiatim mendicasse. Cumque rapinarum questio in omnes caderet episcopo sub-
 iectos, non transivit⁵⁴ etiam negotiatores, qui ex omni terrarum parte Bremam solitis
 frequentabant mercibus, eos omnes execranda vicedomnorum exactio coegit saepe
 15 nudos abire. Ita civitas⁵⁵ a⁵⁶ civibus et forum mercibus usque hodie defecisse videtur,
 cum praesertim, si quid nostris intactum superfuit, hoc servi ducis radicibus absumpe-
 rint⁵⁷. Et haec omnia cum saepe antea facta sint⁵⁸ et⁵⁹ praesente archiepiscopo, intole-
 rabiliter⁶⁰ autem illo⁶¹ absente ac post diem expulsionis suae.

58. Multo igitur labore multisque largitionibus in vanum consumptis, metropolitanus [24.]
 20 tandem post triennium expulsionis suae voti compos effectus, in pristinum gradum
 curiae⁶² restitutus est⁶³, mox quoque⁶⁴ succedentibus prosperis, summam rerum, quod
 1009. est⁶⁵ vicedomnatus, iam septies consul meruit⁶⁶. Nactus vero locum dignitatis, in quo
 magnitudinem animi posset ostendere, iam tunc caute ambulandum esse deliberavit
 erga principes⁶⁷, ut non offenderet eos sicut prius. Quapropter Coloniensi episcopo⁶⁸
 25 primum reconciliari voluit, deinde ceteris, in quos ipse, vel potius qui in illum peccasse⁶⁹
 videbantur. Deinde remotis impedimentis ecclesiae suae, pro cuius exaltatione tam in
 ambitu curiae, quam in profusione pecuniae videbatur improbius, non fuit ociosus. Quo
 tempore Plisnam, Duspurg⁷⁰, Groningon⁷¹ et Sincicum⁷² acquisivit⁷³. Wildashusin⁷⁴, prae-
 posituram Bremae vicinam, prope in manibus habuit, et Roseveldon⁷⁵ Hammaburg proxi-
 30 mam. Ceterum si diutius haberet vitam, cogitavit etiam Fardensem⁷⁶ episcopatum
 nostrae metropoli subiugare. Postremo in Hammaburg iam aperte laboravit patriarcha-
 tum efficere, aliaque magna et incredibilia, de quibus supra nimis dictum est⁷⁷.

59. Accessit hoc ad gloriam praesulis, quod in anno consulatus sui famosum illud [25.]
 35 burc⁷⁸, ubi sub optentu federis contra Saxones arma laudata⁷⁹ sunt. Eodemque⁸⁰ anno
 restincta est illa conspiratio prima⁸¹ in regem⁸² facta; in qua dux Otto⁸³ et Magnus,
 devastata per annum Saxonia, tandem consilio praesulis⁸⁴ in potestatem se regis dede-
 runt. Rex ducatum Ottonis⁸⁵ Welpo dedit⁸⁶; archiepiscopus noster bona ecclesiae
 recepit, quae ante habuit Magnus⁸⁷.

40 a) innocens 4. b) fieret deest 1. c) quae — impossibilia deest 3. d) Sylla 2. 3. Romani addit 5. e) velat —
 contigit deest 2. Contigit autem 4. f) quomeunque 2. g) in addit 5. h) episcopo 4. i) Tunc 3. k) ne
 deest 2. l) solas 4. m) diutius 4. n) pernotus 1. o) divites deest 1. p) transivit 1. q) a deest 4.
 In cod. 1. a scriptore in textu omissum, postea insertum est. r) absumperunt 2. 3. s) sunt 2. 3. t) etiam 4.
 u) intolerabilis 4. v) ipso 3. w) curia 1. x) est deest 1. y) moxque 2. 3. 4. z) est deest 1.) pon-
 45 tifici 4. a) ipse peccasse, vel p. q. i. illum 1. b) Duspurg 3. 4. Duspurg 2. c) Groningim 2. Groningim 3.
 Groningim 4. Gronigin 5. d) Sincicum 2. 3. 5. e) Wildashusin 4. Wildashusen 5. f) Rosefeldon 2. 3. Rosevel-
 don 4. g) Fardensem 2. 4. Verdensem 3. h) ducis deest 2. 3. 4. i) Linniburg 4. Lymburg 2. Luneburg 3.
 Hamburg 3. k) parata 3. l) que deest 2. 3. 4. m) prima deest 3. n) archiepiscopi 4. o) Othonis 3.
 p) et add. 4. q) Magnus habuerat 4.

50 40) Interea parentes aut parvi liberi militum, ut quis- den Fürsten umgehen. 46) acquisivit i. e. in posses-
 que potentiori confinis erat, sedibus pellebantur. sionem venit; chartae enim imperatoris de Sincico et
 Sallust. Iugurth. c. 37. 41) Sulla — ante civilem Duspurg iam a. 1065. archiepiscopo datae sunt. Conf.
 victoriam. Ibid. c. 91. 42) Compertum est nobis supra l. III. c. 27. 47) V. supra c. 32. 48) Aliud
 v. supra l. III. c. 25. l. IV. c. 28. 43) restitutus est sc. videtur fuisse colloquium imperatoris cum rege Da-
 55 anno 1009. 44) septies, ut videtur ab a. 1038 — narum Bardowici habitum, quod Lambertus parum
 1065. Conf. l. III. c. 33. Fortasse meminit noster ex accurate refert ad annum 1073, cui tamen Adalber-
 Lucani Pharsal. l. II. v. 129 seu ex Orosii Histor. l. V. tus noster affuit, teste Brunone de bello Saxon.
 c. 19. Marius septies consulem fuisse. 45) caute c. 20. 49) Otto, dux Baioariorum. 50) sc. in
 ambulare erga principes, Germanismus; vorsichtig mit nativitate Domini 1070. V. Lambert. a. 1071. Anno

[I. III. c. 26.]
Cap. 186. 60. Itaque in summa rerum gloria positus, licet crebra corporis molestia pulsaretur, negotiis tamen publicis deesse noluit, a Rheno ad Danubium, indeque in Saxoniam cum rege portatus in lectica^a. Aiunt quidam laudatum esse regia sponsione, ut in proxima sollempnitate paschali convenientibus apud Traiectum Rheni principibus, ibi confirmarentur ei omnia, quae de Laressa^b vel Corbeia et ceteris desideravit anima eius. Asserunt alii^c callidis dilationibus a rege tractum^d esse pontificem^e, quo scilicet Laressam dimittens, ubicumque mallet in regno, bis tantum suae reciperet ecclesiae donandum, verum ille pertinax incepit^f, dum nil aliud velle respondit; tandem frustrato nisu decedens, una et vitam et Laressam cum ceteris^g ecclesiae bonis perdidit.

[27.]
Cap. 187. 61. Signa vel prognostica vicina^h mortis eius plurima fuerunt, tam pavorabilia et insolita, ut nos ipsumque pontificem terrefacere viderentur; tam ingentia et manifesta, ut quisquis morumⁱ suorum turbulentiā^j, valitudinis^k inconstantiam diligentius^l intueretur, procul dubio finem dixerit adventasse. Siquidem mores viri, licet semper a communi mortalium habitudine dissentirent, circa terminum vero inhumani intolerabilesque et alieni a semet ipso^m videbantur, maxime post diem expulsionis suae vel devastationis parochiae, quae simulⁿ comitata^o est. Post illum, inquam, diem pudore, ira doloreque maiori quam sapientem virum decuit permotus, quia recuperandi bona ecclesiae non invenit consilium, ex nimia sollicitudine multiformium angustiarum, non audeo dicere insanus, sed impos^p mentis effectus est. Porro quae per eum deinde gerebantur, aliqua^q errantis vel desipientis^r poterant videri, quae, ut aestimo, non sani hominis^s, non sanus iure^t Orestes^u. Sicut est illud, quod praefati sumus, quia noctem integram vigilando, diemque transegit dormiendo. Item illud, quod a veritate quidem auditum avertens, ad fabulas et somnia conversus est. Item illud, quod elemosinarum oblitus in pauperes, omnia quae habere potuit dispersit in divites, praecipue in^v adulatores. Item illud, quod, dispersis bonis ecclesiae, cum nil haberet residui, de rapinis miserorum vixit et legitimis sanctarum congregationum. Item illud, quod de praepositura villicationem faciens, et de hospitali^w praeposituram, non impar fuit illi, qui diruens^x aedificat, mutat quadrata rotundis^y. Item illud, quod facilius solito provocatus ad iracundiam, aliquos manu percussit usque ad effusionem sanguinis^z, multos etiam ignominiosis exasperans verbis, non minus se quam illos inhonoravit. Talis ille circa finem, totus a se alteratus, et a^{aa} pristina virtute^{bb} pessumdatus, quid vellet aut nollet, nec sibi nec ulli suorum poterat satis notum esse. Ceterum talis erat eloquentia eius usque in^{cc} finem, ut si eum audires contionantem, facile tibi persuaderetur, omnia per illum fieri plena ratione magnaue auctoritate.

[28.]
Cap. 188. 62. Hanc pernitosam clarissimi viri^{dd} commutationem sive digressionem et apertius deteriorationem dum per singulas orbis provincias fama volans^{ee} dispergeret, insignis germanus eius, scilicet palatinus comes Fridericus^{ff}, ad corripiendum fratrem, sicut memini, pervenit^{gg} usque^{hh} Lismonam. Sed frustra commonens eum de his, quae honori eius attinerentⁱⁱ vel saluti, molestus^{jj} abscessit^{kk}, Notobaldum^{ll} suosque pares accusans, qui suis maleficiis illustrem virum circumvenirent^{mm}, suisque dementemⁿⁿ reddiderint^{oo} consiliis. Haec ille. Nos autem vidimus ipsum pontificem ad tantam^{pp} illo tempore pervenisse infamiam, ut magicis inservisse artibus diceretur; a quo crimine, Iesum testor et angelos, eius omnesque sanctos, illum virum^{qq} prorsus immunem et liberum esse,

Schol. 89. Notobaldus^{rr} vir maleficus, adulator et mendax apertissimus^{ss}. (2. 4.)

a) lectio 1. lecto 3. b) in deest 3. c) Laressa 2. d) Alii autem asserunt episcopum 4. e) pertractum 3. 45. f) pontificem deest 5. g) incepti 3. Albert. Stad. institit 5. h) ceteris deest 1. i) vicina 1. j) meritorum 4. l) et addit 3. m) valetudinis 3. 5. n) diligentius 5. o) se ipso 1. p) simul deest 4. q) subsecuta 2. 3. 4. r) et inops 3. s) alicuius 4. t) decipientia 3. u) hominis sani 3. v) horeales 4. w) in deest 3. x) hospitalitate 1. y) diruta 2. 3. 4. z) a deest 2. 3. 4. aa) ad 2. 3. bb) eius redimdat 1. vir addit 4. cc) Fruthericus 4. dd) venit 5. ee) usque deest 2. 3. 5. ff) attingerent 2. 3. 4. gg) discessit 3. 50. hh) Notobaldum 3. 4. Notobaldum 2. ii) circumvenirent 2. 4. jj) clementem 1. 2. kk) redderint 1. ll) tanta 1. mm) virum deest 5. nn) iste Notobaldus 5. oo) erat addit 4.

1071. Iun. 13. affuit Adalbertus consecrationi ecclesiae cathedralis Halberstadensis. V. Chron Halberstad. Sallust. Catil. c. 47. 55) clarissimus vir. Ita et I. IV. c. 9. vid. Ann. Sax. 51) Persii sat. III. v. ult. 52) Horat. I. II. c. 58. 57) molestus i. c. moestus. Ita et 55 epist. I. 1. v. 100. 53) Conf. supra I. III. c. 37. I. III. c. 70. (I. IV. c. 45.) 54) pristina virtus. Sallust. Catil. c. 54. 56. Iugurth.

praesertim cum maleficos⁵⁸ et divinos⁵⁹ et eiusmodi homines saepe iudicaret morte esse [L. III.] multandos. Quoniam vero scriptum est: *Cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverseris*, arbitror, eum aut malignitate eorum, quos sibi fideles credidit, aut infestatione inimicorum, qui ecclesiam eius impugnabant, a statu solitae rectitudinis primo lapsum, 5 deinde corruisse totum. Tandem saeva perturbatione morum infractus, cum simul exterioribus fortunae quateretur^a adversis, quasi navis obruta fluctibus, etiam corpore debilitari cepit. Dumque^b medicorum auxilio studuit recuperare validitatem, propter crebra medicaminum temptamenta^c graviolem mox incidit infirmitatem, ita ut semianimis iacens, in extremis iam fuerit desperatus. [Quo etiam tempore ad curiam tendens, gravi casu Schol. 90. de equo lapsus est^d.] Tunc ille compunctus, amare flevit cum Ezechia, correctionemque 10 suae vitae Deo promittens, o^e solita Christi clementia, statim convaluit, totumque supervivens triennium, multa complevit, non tamen omnia, quae promisit^f.

63. In diebus illis supervenit quaedam mulier spiritum habens Pythonis⁶⁰; haec [30.] voce publica dixit omnibus, celerem archiepiscopo^g transitum affore infra biennium, nisi [30.] forte converteretur. Hoc idem contestati sunt medici^h. Erant autem cum pontifice alii pseudoprophetae, longe alia promittentes, quibus maiorⁱ fides habebatur. Hiiⁱ siquidem 15 vaticinabantur, illum tam diu^j victurum, donec poneret omnes inimicos suos scabellum pedum suorum, hancque debilitatem corporis magnam deinde sanitatem vel rerum prosperitatem secuturam. Familiarissimus omnium erat Notebaldus^k, qui multa pontifici 20 saepe vera praedicens, uno et novissimo decepit verbo credentem^l. Vidimus eo tempore [31.] apud Bremam cruces sudasse lacrimis; vidimus ecclesiam porcos violasse canesque, adeo ut vix possent^m ab ipsa altaris crepidine repelli. Vidimus lupos in suburbanis loci nostri gregatim ululantes, horribili iurgio certasse cum bubonibus. Cumque somnia vehementer episcopus attenderet, haec ab omnibus frustraⁿ nunciabantur in ipsum^o 25 respicere. Mortui numquam tam familiariter locuti sunt cum vivis. Omnia^p mortem episcopi portendebant. Nam et Hammaburg eodem anno, quo metropolitanus decessit^q, incensa et his vastata est. Pagani victores totam Nordalbingiam deinceps habuerunt in sua ditione, bellatoribusque occisis aut in captivitatem ductis, provincia in solitudinem redacta est, ut diceret, in boni pastoris fine etiam pacem terris ablatam. Quatuordecim^r [32.] dies ante obitum^s Goslariae positus, ex consuetudine sua nec potionibus contineri voluit nec flebotomis^t. Quare gravissimo dissintheriae^u morbo correptus, et usque ad ossa tenuatus^v, heu suae prorsus adhuc immemor salutis, rei publicae negotia tractavit usque ad extremam exitus^w horam. Aderat^x Magadburgensis^y archiepiscopus Wecil^z, et fratrum^{aa} alii, petentes, ut intrmitterentur; quos tamen ipse, nescio quibus offensas, 35 excludi praecepit a ianuis, dicens, se prae^{ab} immunditia infirmitatis indignum, qui ab aliquo^{ac} videretur. Soli^{ad} regi concedebatur aditus aegrum^{ae} visitandi, quem dilexit eo modo et^{af} usque in finem. Illum ergo suae fidei ammonens et diuturni servitii, multis gemitibus^{ag} commendavit ei ecclesiam suam et bona ecclesiae.

64. Interea feralis aderat dies Aegyptiacis^{ah} cognata^{ai} tenebris, qua magnus praesul [33.] Adalbertus amarae mortis vicino pulsabatur nuncio. Sensit et ipse solutionem corporis [33.] sui tam virium defectu quam rerum praesagio dictarum instare. Sed cum medici trepidarent indicare veritatem, solusque promitteret vitam Notebaldus, inter spem vitae

Schol. 90. Ex illo^{aj} tempore balneis, quibus fere cotidie solebat uti, sale recocis abstinuit, et reliquis multis, quae gravia esse populo persensit^{ak}. (2. 3.)

45 a) quassaretur 2. quareretur 1. b) quo deest 1. c) in addunt 3. 4. d) Unctis inclusa deest 1. e) o deest 2. 5. f) In cod. 4. hic leguntur verba scholii 90, quae infra in margine iterum exstant, ubi legitur: Ex illo enim tempore quo f. c. u. s. a. recocis et reliqua multa q. g. a. p. p. g) Pythonis 3. 5. h) archiepiscopi 4. i) Hoc et medici testati 4. k) melior 2. 3. 4. l) Illi 2. 3. 4. m) tendit 1. n) Notebaldus 2. 3. o) haecque — credentem deest 4. p) poterant 3. q) sinistra 2. 3. 4. r) nunciabantur episcopum 5. s) Omnis enim 4. t) dissenteriae 3. dissenterie 4. dysenteriae 5. y) attenuatus 2. 3. 4. z) transitus 2. 3. 4. sui add. 4. aa) horam deest M. F. a) ibi add. 4. b) Magdeb. 2. Magdeb. 4. Magdeb. 3. 5. c) Wecilo 2. Vestilo 3. Wecel 4. d) fratres 4. e) pro M. F. f) ut ab aliquo 4. ut ab ullo M. F. g) tantum add. 4. tamen addit 5. h) aegrotum M. F. i) etiam 3. Albert. k) generibus 2. 3. 4. l) Egiptiacis 4. m) cognata 3. cognita 1. n) Ex eo sinistra 4. o) quae fere 35 (saepe 3.) cotidie suavit habere 4.

58) malefici v. supra l. II. c. 38. 39) divini v. supra l. II. c. 55. 60) V. l. Reg. c. 28. v. 7. et alibi in veteri testamento.

[L. III.] mortisque metum vir sapiens iacuit incertus sui que oblitus. Eheu^a ignorans, quia dies
 Schol. 91. Domini sicut fur, ita in nocte veniet; et cum dixerint^b pax et securitas, tunc repentinus
 17. Theobaldus. superveniet interitus, et alia, quibus^c praecipitur in evangelio, ut vigilemus. Nescitis,
 2. 3. 2. inquit, diem neque horam. Qua in re memor sententiae cuiusdam sancti, non sine lacrimis
 Et. Math. huic loco possum aptare. Jam, inquit, percutitur, iam sine penitentia cogitur evadere
 24. 30 sq. peccator, ut moriens obliviscatur sui, qui, dum viveret, oblitus est Dei^d. Tali modo gloriosus ille metropolitanus, cum adhuc speraret de vita praesenti, die medio sextae feriae, suis ad epulas sedentibus, ipse in agonia solus iacens, exhalavit spiritum,
 Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras^e.⁶¹

Eheu quam vellem meliora scribere de tanto viro, qui et me dilexit, et tam clarus in
 Esais 3. 20. vita sua fuit. Verum timeo, quia scriptum est: *Vae illis qui malum bonum dicunt*^f et
 Schol. 92. pereant qui nigrum in candidum^g vertunt⁶². Videturque^h mihi periculosum esse, ut talis homo, qui dum viveret, propter adulationes perditus est, ei nos scribentes aut loquentes post mortem adulari debeamus. Asserunt tamen aliqui, cum ita solus iacuisset, paucos interfuisse arbitros, in quorumⁱ praesentia de omnibus gestorum suorum offendiculis^j amarum in novissimo gesserit penitentiam, flens et eiulans se dies suos perdidisse, tuncque demum cognoscens^k, quam parva, immo quam misera est nostri pulveris gloria; quia omnis caro foenum, et omnis gloria eius quasi^l flos foeni.

[35.] 65. O fallax humanae vitae prosperitas! O fugienda honorum ambitio! Quid tibi
 Cap. 192. nunc, o venerabilis pater Adalberte, prosunt illa quae semper dilexisti, gloria^m mundi, 20 populorum frequentia, elatioⁿ nobilitatis? Nempe solus iaces in alto palatio, derelictus ab omnibus tuis. Ubi sunt autem medici, adulescentes et ypocritae, qui te laudabant in desideriis animae tuae^o, qui te iuraverunt convaliturum esse de hac infirmitate, qui te usque ad decrepitam aetatem victurum calcularunt? Omnes, ut video, socii mensae fuerunt, et recesserunt in die temptationis. Soli remanserunt inopes et peregrini^p, viduae ac^q 25 orphani, atque omnes oppressi, qui se tua^r morte fatentur esse^s desolatos. Cum quibus et^t nos veraciter possumus^u affirmare, tibi neminem deinceps comparem fore in clementia et largitate peregrinorum^v, in defensione sanctarum ecclesiarum et reverentia omnium clericorum, sive qui male^w potentium rapinas aut praesumptiones superborum^x ita persequatur^y; postremo qui in divinis humanisque prudenter disponendis^z paratior^{aa} 30 inveniatur ad omne consilium. Si quid vero in moribus tuis^{ab} reprehensibile videbatur, hoc magis accidit ex eorum nequitia, quibus tu plus iusto credidisti, sive quos^{ac} inimicos propter veritatem sustinuisti. Illi enim tuum laudabile ingenium suis depravantes insidiis, a bono malum effecerant; ideoque oportet nos clementissimum orare Dominum, ut tibi indulgeat secundum multitudinem^{ad} misericordiae suae, teque in aeterna beatitudine collocet. 35 per merita omnium sanctorum suorum, quorum te patrocinio devote semper commendasti.

66. Obiit autem clarissimus noster metropolitanus Adalbertus 17. Kalend. Aprilis,

Schol. 91. Adamatus quidam, medicus, genere^a Salernitanus, fertur ante triduum archiepiscopo mandasse^b, proximum adesse diem obitus sui. Quod ille dissimulans, Nothelaldum solum prae oculis habuit, quia spondidit ei mutationis suae horam cito adfuturam^c. (2. 3. 4.) 40

Schol. 92. Sicut in libro Hester legitur, dum aures principum simplices et ex sua natura alios estimantes^d callida fraude decipiunt. Quae res et ex veteribus probatur hystoria et ex his quae geruntur cotidie, quomodo malorum^e quorundam suggestionibus regum studia depravantur. (2. 4.)

Schol. 93. Nam et ipso anno, quo ex hac vita decessit, novissimo exitu, post quem non est reversus, 45 Bremae capitulum habuit cum fratribus, in quo Liudgerum decanum pro homicidio, cuius arguebatur^f, deposuit, et pro ipsa occasione faciens de castitate sermonem, terribiliter ad ultimum minatus est. (2. 3. 4.)

a) Et heu 5. Et seu 3. b) dixerit 1. c) alias, ubi 2. 3. d) In margine codicis 2: Rutchra sententia. e) Vita-quo — umbras deest 2. 3. 4. f) et bonum malum addit 4. g) candida 2. 3. 4. h) quae deest 4. i) quibus 1. 50 k) cognovit 2. 3. 4. l) ut 1. m) videlicet gloria 4. n) electio 3. 5. o) suae 3. p) vini addunt M. F. q) et 3. 4. r) sua 1. s) esse deest M. F. t) et deest 4. u) possimus 3. v) malo deest 3. w) superbos 1. x) prosequatur 3. y) disponens 3. z) tuis deest 5. aa) quod 1. ab) ex 5. ac) ideoque — commendasti deest 3. e) genere deest 3. d) mandasse 3. e) Quod sperans, Nothelaldo credidit, qui mutationis diem cito affuturum spondidit 3. f) et ex — estimantes deest 4. g) hiis 4. h) malorum deest 4. i) decanum, qui pro h. arguebatur 4. 55 Hoc scholium in cod. 2. adscriptum est cap. 200, in cod. 3. vero cap. 39, ubi sic se habet: Eo ipso anno, quo decessit, quem postremum Bremae fuit, Liudgerum d. p. h. c. a. deposuit. Cetera ibi deest.

61) Virgil. Aen. I. XI. v. 831. I. XII. fin. 62) Iuvenal. III. 30. qui nigrum in candida vertunt.

63) largitate peregrinorum h. e. in peregrinos. 64) i. e. magnitudinem.

indictione 10. Hic est annus domini nostri Iesu Christi millesimus 72us, Alexandri [L. III.] papae II^{us}, Heinrici regis quarti 17us. Praeter libros atque^a sanctorum reliquias et vestimenta sacra fere nichil inventum est in tesaris eiusdem viri. Quae tamen omnia rex accipiens, una cum praeceptis ecclesiae, tulit etiam manum sancti Iacobi apostoli. Hanc manum, dum esset in Ytalia pontifex^b, accepit a quodam Veneciarum episcopo Vitale c. 65.

67. Igitur corpus archiepiscopi magno stupore totius regni a Goslaria Bremam portatum^a, decimo^c die, quod est in annuntiatione sanctae Mariae, condigna populorum frequentatione^d sepultum^e est in medio chori novae, quam ipse construxit, basilicae; cum tamen affirmant^f illum saepe antea^g rogasse, ut sepeliretur in urbe^h metropoli Hammaburg, quam sicut decessoresⁱ sui, omni semper amore censuit esse colendam. Ibi namque dum adhuc viveret, plerumque totam aestatem transigens, praecipuas sollemnitates cum magna gloria celebravit. Ibi promotiones ecclesiasticorum ordinum legitimis temporibus gravi prorsus reverentia saepe implevit^j. Ibi tempus et locum, quo a nostris ducibus seu a proximis Sclavorum gentibus sive a ceteris arctoe gentis legatis adiri posset, ex more constituit. Tantum honorem destructae urbi, tantumque amorem habens exhaustae matri, ut in illa diceret impletum scripturae vaticinium, quae dicit^k: *Laetare sterilis, quae non paris, quia multi filii desertae, magis quam eius quae habet virum.*

68. Ferunt^l eum ante obitus sui diem vix tertium decubuisse, quod a lecto surgere nequiverit. Nam tanta in viro animi fortitudo fuit, ut in gravissima corporis infirmitate numquam ab aliquo vellet sustineri^m, numquam emitteret vocem doloris. Cumque iacens in extremis, horam vocationis suae iam sentiret imminenteⁿ, crebris iteravit suspiriis: *Heu^o, inquit, infelicem et miserum, qui tantas in vanum largitiones consumpsi: potui vero esse^p beatus, si ea pauperibus dispersem^q, quae pro gloria saeculi distraxisse^r me doleo. Nunc autem illum adhibeo testem, cuius oculus profunda intuetur abyssi, quod tota intentio cordis mei fuit pro exaltatione ecclesiae meae. Quae licet mea culpa exigente, vel odio inimicorum praevalente, nimis extenuata videtur, sunt tamen amplius quam duo milia mansi, quos ex mea haereditate vel meo^s labore gratulor adiectos ecclesiae. Quo sapientis viri sermone potest cognosci, quia si peccavit in aliquibus ut homo, saepe ut bonus homo penituit de erratis. [Cuius^t rei exemplum habeo unum, quod in principio introitus sui, cum esset vir superbissimus, arrogantia sua multos sibi mortales fecit contrarios. Unde etiam^u pro nobilitatis suae gloria unum dixit verbum, quod utinam non dixisset: „omnes scilicet episcopos, qui ante eum praesederunt^v, obscuros fuisse ac ignobiles, solum se generis et divitiarum titulis excellere, porro dignum qui maiorem sortiretur cathedram vel ipsam sedem apostolicam.“ Talia non semel iactantem visio dicitur magna perterruisse^w, quam pro sui magnitudine, cum et veraciter nobis comperta esset, hic adiungere non supersedi. Vidit igitur nocte intempesta, se in conventum ecclesiae raptum, ubi missarum sollempnia deberent celebrari, astantibus quatuordecim suis ex ordine decessoribus^x, ita ut proximus qui ante ipsum fuerat^y Alebrandus, perageret illa^z quae ad missas^{aa} fieri solent mysteria. Cuique lecto euangelio sacerdos Dei ad suscipienda offerentium munera pervenisset ad dominum Adalbertum, qui stabat in ultimo chori loco, mox torvis in eum luminibus^{ab} intuens, oblationem eius reppulit, dicens: „Tu homo nobilis et clarus non potes habere partem cum humilibus,“ et abscessit in haec verba. Sane ex illa hora penitens super his quae incaute protulit verbis, omnes decessores^{ac} suos in^{ad} ingenti veneratione habuit, seque multis gemitibus testabatur indignum sanctorum consortio virorum. Unde etiam^{ae} mox statuit, per sin-*

a) atque deest 2. 3. 4. sanctorumque 4. b) cum cesere addit 2. ubi verba: Hanc — Vitale in margine legitur. Desunt haec omnia 3. c) Apostoli, quam dono Vitalis Veneciarum episcopi ab Vitalis archiepiscopus rediens quondam secum deportaverat 4. d) deportatum est 4. e) demum add. 2. 3. 4. f) frequentis 3. g) que addit 4. h) affirmavit 3. i) ante M. F. k) urbe deest M. F. l) predecessores 4. m) Ibi — implevit desunt M. F. n) dixit 3. o) enim addit 4. p) sustentari 2. 3. 4. q) sciret imminere 4. r) mo deest 1 s) Potuissem vero fuisse 4. t) disperissem 4. u) detraxisse 4. dedisse 2. v) deest 4. w) Huius 2. Totum caput 197 deest 1. x) et 3. y) qui eum praecesserant 3. z) visio magna perterruit 4. aa) predecessoribus 4. ab) eum fuit 4. ac) ea 4. ad) missam 4. ae) predecessores 4. successores 3. af) in deest 5. ag) et 3.

(68) sc. anno 1046. V. supra c. 7. Episcopus ille videtur fuisse Vitalis Ursiolo, episcopus Torcellanus, de quo vide sis Andr. Danduli Chron. l. IX. c. 2. 7. c. 4. 1. c. 6. 3. 66) Adstantes... lumine torvo Virgil. Aen. l. III. v 677.

- [L. III.] gulos antecessorum^a anniversarios dies, de corte^b Bromstede^c convivia dari fratribus
 [39.] plenissima atque pauperibus^d, quod prius a penitus nullo episcopo^e solebat exhiberi. Nam
 Cap. 198. et alia multa reliquit signa penitentiae vel^f conversionis suae; ex quibus hoc memora-
 bile est; quod post vastationem ecclesiae^g vel diem^h expulsionis suae, cum superviveret
 quinquennium, numquam est balneis usus, numquam estⁱ hylaris visus, raro processit in
 publicum vel ad convivium, nisi ad curiam isset aut diei festi necessitas poposcisset^j.
 Cap. 199. [O quotiens vidimus cum planctu faciem turbatam^k, si quando vastationis ecclesiae
 recordatus est, sive cum ipsos vastatores conspexisset? In die festo^l natalis Domini,
 cum Magnus dux adesset praesens, itemque^m magna coesetⁿ recumbentium multitudo,
 hilares conviviae pro sua consuetudine finitis epulis plausum cum voce levaverunt, quod
 tamen non parum displicuit archiepiscopo. Itaque innuens fratribus nostris, qui simul
 aderant, praecepit cantori, ut imponeret antiphonam: *Hymnum cantate nobis*. At vero
 laicis denuo perstreptentibus, inchoari fecit: *Sustinimus pacem et non venit*. Tercio
 vero cum adhuc in poculis^o ulularent, multum iratus^p, levare mensam praecepit, magna
 voce pronuncians: *Converte*, inquit^q, *Domine, captivitatem nostram*; respondente choro: *10*
sicut torrens in austro. Ita ille nobis pone sequentibus, in oratorium reclusus, flevit
 amare. *Non cessabo a fletu*, ait, *donec iustus iudex fortis et patiens liberabit^r ecclesiam*
meam, vel potius suam, quam pastore contempto videt miserabiliter a lupis^s discerpi. Im-
 pletum est enim desiderium eorum, qui dixerunt: *Haereditate possideamus sanctuarium Dei,*
 et *quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra^t, et disperdamus eos de gente, et non*
 20. *21. memoretur nomen Israel ultra*. *Ezurge: quare dormis, Domine, et ne repellas in finem.*
Quia superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. Miserere nostri, quoniam multum
repleti sumus despectione. Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, et super dolorem
vulnerum meorum addiderunt. Haec et alia nos in illo compunctionis tempore^u lamenta
 saepe contemplati sumus, adeo ut monachus multotiens fieri desideraverit^v. Aliquando
 25 etiam optabat, ut in ministerio legationis suae aut in Sclavania vel in Suedia^w sive in
 ultima Island^x obire^y mereretur^z. Saepe vero talis erat voluntas eius, qui^a pro veritate
 vel decollari malle^b non dubitaverit^c in Christi confessione. Ceterum novit ille cognitor
 omnium secretorum Deus, si melior fuit^d in conspectu suo, quam apparuit coram homi-
 30 nibus. Homo namque videt in facie, Deus autem in corde.]
 [40.] 70. Ignosce igitur^e, quaeso, lector, si tam diversi hominis diversam hystoriam
 Cap. 200. diverso themate compaginans, cum non potui breviter aut dilucide, ut ars praecipit,
 omnem^f operam dedi, ut scriberem veraciter, secundum quod scientia et opinio se habet
 in hac parte^g; quamvis multa reticens, ad ea praesertim^h festinarim, quae generaliter
 posteris ad sciendum sunt digna, vel spetialiter ad retinendum Hammaburgensi ecclesiae
 35 utilia. Postremo, si qua sunt quae auditori displiceantⁱ in male gestis et fortasse peius
 descriptis, summopere te moneo et postulo, ut dum scriptorem vituperas, tu vitiose dicta
 corrigas; dum^j illum, de quo scribitur^k, accusas, in sapientis viri casu tu cautior fias,
 considerans te ipsum, ne et tu condempneris^l. 70.

[41.] [In legatione autem Hammaburgensis ecclesiae, quae ad gentes fieri solet, quamvis
 Cap. 201. magnus pontifex Adalbertus vigilanter omnes decessores^m suos laborasse cognoverit,
 ipse tamen magnificentius quam ceteri, potentiam archiepiscopalem longe lateque in

a) suorum addit 4. b) corte deest 3. c) Bromsted 3. d) a peno episcopi 3. 4. e) et 4. f) deest 4.
 g) quod v. e. vel diem corr. quod a vastatione eocl. vel die 4. et ita 5. h) vel d. s. suae deest 3. i) est deest 4.
 h) Reliqua huius capituli deest 1. j) facie turbatum 4. m) itaque 4. n) itemque deest 4. o) magna 1. 4. 45
 magna cum adesset 3. p) Domine add. 4. q) populi 3. r) u. iratus valde 4. s) inquit deest 4. t) liberet 4.
 u) lupo 3. v) Dei a terra deest 3. w) deest 4. x) desideravit 3. y) Saeonia 2. z) Islandia 2. a) abire 4.
 2. 3. a) ut 4. b) veritate decollari velis 4. c) dubitaverunt 2. d) fuerit 4. e) Numerus cap. LXIX deest 1.
 f) igitur deest 2. 3. 4. g) tamen add. 4. h) praesertim deest 4. i) displiciant 5. k) que addit 4. l) quo
 describitur 1. m) contemptoria 1. temperis reliqui. Conf. supra l. III. c. 2. Capitula sequentia huius libri deest 1. 50
 in cod. 2. post schol. 93. (confer. supra not. i ad schol. 93.) In cod. 4. hoc loco legitur verus: Si placet hic quartum
 maneat primordis libri. In cod. 2. vero legitur: Incipit liber quartus. Confer infra librum de descriptione insularum
 aequilonis initio. n) predecessores 4.

67) Hamburg. Urkundenbuch Nr. 102. 68) Conf. episcoporum Hammaburgensium conclusit. Quae
 l. IV. c. 35. 69) i. o. quae de his rebus pro sequuntur de legatione Hammaburgensis ecclesiae
 certo cognovi aut quae facta refert. 70) His c. 201-207, aut ipse Adamus in secunda recensione
 verbis Adamus noster librum III. de gestis archi- aut clericus alius Bremensis fere coaevus addidit.

exteris protendebat nationes. Quamobrem tractavit sedulo per se ipsum ingredi lega- [L. III.]
tionem illam^a, si quam nequid conversis^b posset gentibus afferre salutem aut iam con-
versis^c addere perfectionem. Ad quod laboriosum iter peragendum, solita gloriari coepit
iactantia: *Primum fuisse Ansgarium, deinde Rimbertum, postea Unni, se vero quartum*
euangelistam postulari, quia ceteros decessores^d suos viderit per suffraganeos, non per se
tanto oneri insudasse. Itaque iam certus eundi, vitam^e suam disposuit taliter finire, ut
circuens^f latitudinem septentrionis, hoc est Daniam, Suediam et Nordmanniam^g per-
transiens, inde ad Orchadas extremamque orbis patriam^h Islandⁱ posset attingere. Illi
enim suo tempore et suo^b labore conversi sunt ad fidem christianam. A cuius profe-
10 cione itineris, quod iam publice moliebatur, de hortatu^j prudentissimi regis Danorum
commode deflexus^k est, qui dixit ei, barbaras gentes facilius posse converti per homines
suae linguae morumque similium quam per ignotas ritumque nationis abhorrentes per-
sonas; itaque nil^l illi opus esse, nisi ut sua largitate et affabilitate redderet illos beni-
volos^m et fideles, quos ad praedicandum gentibus verbum Dei paratos inveniretⁿ. In
15 qua exhortatione metropolitanus noster^o orthodoxo regi consentiens, ea largitate, quam
in omnes habuit, multo indulgentius uti coepit in episcopos gentium et legatos orienta-
lium regum^p. Quos tanta hilaritate singulos recepit, tenuit dimisitque, ut eum, post-
habito papa, quasi patrem multorum populorum ultro universi expeterent, ingentia viro
munera offerentes, eiusque benedictionem reportantes pro munere. Archiepiscopus ita-
20 que in legatione sua talis erat, qualem et tempora et mores hominem^q mallent habere,
ita affabilis, ita munificus, ita hospitalis erga omnes homines^r, ut parvula Brema ex
illius magnitudine instar Romae divulgata, ab omnibus terrarum partibus catervatim^s
peteretur, maxime a septentrionalibus populis. Inter quos extremi venerant Islani,
Gronlani^t, Gothorumque et Orchadum legati, petentes, ut illuc praedicatores dirigeret;
25 quod et statim fecit^u. Nam et in Daniam, Suediam^v et Nordwegiam^w et in insulas
maris ordinavit episcopos multos; de quibus et ipse gaudens dicere solebat: *Messis qui-*
dem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in
messem suam. Quorum speciosa multitudo tandem exhilaratus pontifex, primus omnium
30 statuit in Dania synodum celebrare, cum suffraganeis suis, quoniam et temporis opportunita-
tem habuit, et quoniam^x illud regnum sufficientibus habundaret episcopis, et quoniam multa
corrigi necesse fuerat in novella plantatione, sicut hoc^y, quod episcopi benedictionem
vendunt, et quod populi decimas dare nolunt, et quod in^z gula et mulieribus enormiter
omnes excedunt. Ad quae omnia Romani papae^a auctoritate, regisque Danorum
promptissimum sperans auxilium, magnificum prorsus, ut semper solebat, concilium
35 fieri voluit omnium aquilonalium^b episcoporum. Soli diucius expectabantur transmarini.
Ea res hactenus synodum remorata est; ad cuius rei fidem praesto sunt epistolae, quas
papa in Daniam legavit episcopis ad synodum rebellibus; et ipsius archiepiscopi litterae
aliis directae. Ex quibus duarum exemplar hic ponere duxi necessarium:

Alexander episcopus, servus servorum Dei, omnibus episcopis in regno Danorum con-
stitutis, apostolicae sedi et nostra vicario obedientibus, salutem et apostolicam benedictionem.
Adalbertus^c, Hammaburgensis archiepiscopus venerabilis, vicarius noster^d, litteris et legatis
suis conquestus est, quod quidam Edbertus^e, Fariensis^f episcopus, multis criminibus invo-
lutus, ad synodum suam per triennium vocatus, venire contempserit^g; quod quia consilio
quorundam vestrorum dicitur esse factum, mandamus et apostolica auctoritate praecipimus,
45 *ut ab huiusmodi recedatis omnino consilio, eumque ad audientiam praedicti fratris nostri*
ire admoneatis, quatinus post factam examinationem canonicè iudicetur. Et alia quibus
ibidem praecipitur, ut ei obediant et subiectionem exhibeant. Item aliarum litterarum
exemplar^h:

a) suam 3. b) conversus 3. c) posset — conversis deest M. F. c^o) praedecessores 4. d) viam 2. 4. e) cir-
cumiens 3. f) Sueoniam et Nordwegiam 2. g) partem 4. h) Islandiam 2. i) suo deest 4. j) ex hortatu 4.
k) reflexus 2. 4. l) personas, nilque 4. m) benevolos 3. 5. n) b. et devotos fidelesque ad p. g. v. D. (et add.
4.) p. invenire 4. o) noster deest 4. p) orientalium nationum regumque 4. M. in margine. q) hominum 3. 4.
r) erga c. h. deest 5. s) catervatim deest 4. t) Islanti, Gronlandi 3. u) Sueoniam 2. v) Norwegiam 2.
w) quoniam deest 4. y) sicut et in hoc 3. z) deest 4. a) pontificis 4. a) deest 4. b) aquilonarium 3.
55 c) Adalbertus deest 3. A. 4. d) noster deest 3. 5. e) Edbertus 4. f) Fariensis 3. g) contempsit 3. h) Item
alia 3. 4.

71) in legatione — fecit. Eadem fere verba legebantur supra l. III. c. 23.

[L. III.] *Adalbertus, sanctae Romanae et apostolicae sedis legatus, necnon universarum septentrionalium nationum archiepiscopus, Hammaburgensis quoque ecclesiae provisor indignus, W. 72 Roskildensi episcopo salutem. Ad synodum, quam apud Sleswiche celebrandam esse constitui, vos venisse aut nuncium vestrum misisse grato animo perciperem. Sed de hoc alias. Nunc autem fraternitatem vestram latere nolo, quid molestiae mihi Adalwardi episcopus intulit, quem vobis teste, qui ordinationi eius interfuitis, Sictogensis ecclesiae consecrari pontificem. Quem dum barbara gens sibi praeesse noluit, Scariensem ecclesiam invadere cepit. Peto igitur, ut nuncium meum, qui illuc iturus est, ad Dalhogiensem velitis episcopum dirigere.*⁷³

Haec habui de synodo quae dicerem, cum et alia multa sint, quae fastidii causa omitto.

[14.] *Isti vero, quos metropolitanus ad gentes ordinavit, plures sunt; quorum sedes et nomina didicimus ipso narrante. In Dania itaque novem constituit, Ratolfum ad Sleswiche civitatem⁷⁴, Odonem ad civitatem⁷⁵ Ripam, Christianum ad civitatem⁷⁶ Arhusin, Heribertum ad Wibergh civitatem⁷⁷, Magnum monachum⁷⁸ et Albricum⁷⁹ in Wendilam insulam⁸⁰, Eilbertum monachum⁸¹ in Farriam et Finem insulas⁸², Willelmum in insulam⁸³ Seland⁸⁴, Eginonem⁸⁵ in Scanium⁸⁶ provinciam. In Suediam consecravit sex: Adalwardum et Acilinum⁸⁷, item Adalwardum et Tadicum⁸⁸ necnon Symeonem⁸⁹ atque Iohannem monachum⁹⁰. In Norwegiam duos tantum ipse consecravit, Tholf et Sewardum⁹¹. Ceterum aliunde ordinatos, cum sibi satisfacerent, et secum misericorditer tenuit, et abeuntes dimisit hilariter; sicut Meinardum⁹², Osmundum⁹³, Bernardum⁹⁴ et 20 Asgotum⁹⁵ aliosque multos. Praeterea Thurolfum⁹⁶ quendam posuit ad Orchadas⁹⁷. Illuc etiam misit Iohannem in Scotia ordinatum⁹⁸ et alium quendam Adalbertum, cognominem suum⁹⁹. Isleph ad Island insulam¹⁰⁰. Sunt¹⁰¹ episcopi quos omnes ordinavit viginti, quorum tres abortivi et extra vineam ociosi¹⁰² remanserunt, sua quaerentes, non quae Iesu Christi¹⁰³. Quos universos gloriosus archiepiscopus¹⁰⁴ decenti honore¹⁰⁵ habens, 25 ad praedicandum barbaris verbum Dei prece et praemio¹⁰⁶ commonebat. Ita saepissime vidimus cum quatuor¹⁰⁷ aut quinque stipatum episcopis; prout ipsum audivimus dicentem,*

Schol. 94. Adalwardus seniori uterque¹⁰⁸ praefectus est Gothiae, iunior ad Sictunam¹⁰⁹ et Ubsalam¹¹⁰ directus est. Symon ad Scritingos¹¹¹, Iohannes ad insulas Baltici maris destinatus est¹¹². Vigesimus erat Ezzo¹¹³, quem ipse ordinavit in Sclevaniam. (2. 3. 4.)

a) ecclesiae deest 3. b) W. deest 2. c) Roskildensi 3. 4. d) Sleswiche 3. (lega Sleswiche). Sleswig 4. e) testibus 3. 5. f) nollet 4. uellet 2. g) Scariensem 3. h) Dalhyensem 3. i) Ipsi 3. k) Plures vero sunt, q. m. a. g. ordinavit 4. l) Rotolfum 3. m) Staswich 3. Sleswig 4. civitatem deest 3. 4. n) civitatem deest 3. 4. o) Arhus 3. Arhusium 5. p) Wiberghon 4. Viburg 3. q) monachum deest 3. 4. r) Albricum 3. In margine cod. 2. notatur: Albricus Magno successit. s) insulam deest 3. 4. t) Eilbertum 3. u) monachum deest 3. 4. v) Finem 5. 35 Eilbertum in Finem insulam et Falstriam 3. insulas deest 4. w) Selandiam 2. x) Eiginonem 4. Eiginonem 5. y) Scanium 4. z) Suetoniam 2. vero addit 4.) Acilinum 3. a) Simonem 5. b) monachum deest 3. c) Norwegiam 4. d) Siwardum 3. e) Turolfum 4. f) Illuc -- suum deest 3. cognominem suum deest 3. In cod. 2. voci cognominem superscriptum est: a. equivocum. In 4. praecedentia ita transposita leguntur -- Orchadas, [et alium q. A.] Isleph ad I. i. [Illuc e. m. l. i. 8. ordinatum]. g) insulas 4. h) Sunt enim 4. i) commendabat 3. 40 k) septem 2. 4. l) et iunior addit 2. m) utriusque deest 3. uterque 2. utique 5. n) Sictunam 4. S. et deest 3. o) Ubsalam 4. p) Scritingos 3. q) Baltici -- est deest 3. 4. Baltici deest 3. r) Eizo 4.

72) Willelmus v. infra c. 44. Occurrit illius nomen Adalberti archiepiscopi dat. 1069. Iun. 11. Chron. in charta a. 1060. Hamb. Urkundenb. Nr. 82. 86. Halberst. a. 1071. 80) V. infra l. IV. c. 33, ubi vocatur Sigwardus. 81) Meinhardus fortasse presbyter, qui occurrit in charta a. 1069. l. I. Nr. 101. 74) De Ratolfo v. Hamb. Urkundenbuch Nro. 76. Conf. Schol. 141. 82) De Osmundo v. supra l. III. c. 14. 83) De Bernardo v. l. IV. c. 33. 84) De Asgotho v. supra Schol. 69. et l. IV. c. 33. 85) V. l. IV. c. 34. 86) Iohannes in Islandia, fortasse 50 episcopus in Holm, de quo v. Aro Frodi cap. IX. 76) De Acilino prepositus in charta Adalberti archiepiscopi anno 1060 data occurrit. V. Hamb. Urkdb. Nr. 82. 77) Tadicus ille presbyter in charta a. 1059. v. Hamb. Urkdb. Conf. infra l. IV. c. 29. 78) De Symeone v. ibid. c. 24. 79) Iohannes, episcopus Bircacensis, vulgo dictus Riltuinus. V. infra l. IV. cap. 20. Abbas fuerat in monasterio Gozece ab anno 1049—1060. Conf. liberum de fundatione huius monasterii p. 211 et 213. ed. Maderi. Mon. SS. Tom. II. p. 775. et diploma borto Hersfeld. h. a.

absque multitudine esse non posse⁶⁶. Cum vero eos a se dimiserat, solito molestior⁶⁷ [L. III.]
 esse propter solitudinem videbatur. Numquam tamen carere maluit⁶⁸ vel tribus, quorum [45.]
 frequentissimi erant Tangwardus⁶⁹ Brandenburgensis⁷⁰, vir sapiens, et comes episcopi
 etiam ante episcopatum. Alter erat Iohannes, quidam Scotorum⁷¹ episcopus⁷², vir sim-
 5 plex et timens Deum, qui postea in Sclavianiam missus, ibidem cum principe Gotescalco⁷³
 interfectus est. Tercius Bovo⁷⁴ nomen habuit, incertum unde natus aut ubi ordinatus,
 qui se tamen peregrinationis amore Iherosolimam ter accessisse iactabat, indeque Babi-
 loniam deportatum a Sarracenis, tandemque solum multas per orbem transisse pro-
 vincias⁷⁵. Hos tres, cum non essent eius suffraganei, comperimus eum, quod⁷⁶ sedes
 10 proprias non haberent, maiori fovisse clementia⁷⁷. Eodemque studio benignitatis ute-
 batur erga Romanae sedis legatos. Quorum clientelam et contubernium in summo coluit
 amicitiarum loco, pariter gloriatus, se duos tantum habere dominos, hoc est papam et
 regem, quorum dominio iure subiaceant omnes seculi et ecclesiae potestates; illos nimi-
 rum sibi esse timori ac honori. Apparuit hoc in fide viri, quam ita integram servavit
 15 utrisque, ut auctoritati apostolicae nichil praeponebat⁷⁸, antiqui honoris privilegia sedi
 apostolicae contenderet integra servari debere, eiusque legatos summo recipiendos amore
 censeret. Maiestatem vero imperatoriam quanti faceret, episcopatus eius testis est, ideo
 vel maxime destructus, quod a fidelitate regis nec minis nec blandimentis principum
 rescindi potuit. Formidolosa est enim malis regia⁷⁹ potestas⁸⁰. Unde etiam frequentes
 20 in regno conspirationes fieri solent⁸¹. Quibus ipse tamen nec in⁸² verbo communicare
 umquam voluit. Pro cuius fidei merito a rege quidem ut⁸³ maior domus in palatio con-
 stitutus, dono eius multa bona lucrabatur Bremensi ecclesiae, de quibus supra plenius
 dictum est. A papa vero meruit hoc dignitatis privilegium⁸⁴, ut totum ius suum dom-
 nus apostolicus⁸⁵ in illum transfunderet successoresque eius⁸⁶; adeo ut ipse⁸⁷ per totum
 25 aquilonem in quibus locis oportunitate videbatur, sepe invitis⁸⁸ regibus, episcopatus con-
 stitueret, ordinaretque episcopos ex capella sua quos vellet electos. Quorum ordinatio-
 nes vel sedes, quoniam huc usque distulimus, non incongruum videtur, simul etiam de
 situ Daniae vel reliquarum, quae trans Daniam sunt, regionum natura scribere⁸⁹.]

DESCRIPTIO INSULARUM AQUILONIS.

30 Si placet haec quarti maneant primordia libri⁹⁰.

1. Provincia Danorum tota⁹¹ fere in insulas⁹² dispersita est, sicut etiam legitur in Cap. 20⁹³
 gestis sancti Anscarii⁹⁴. Hanc autem Daniam a nostris⁹⁵ Nordalbingis flumen Egdore⁹⁶
 dirimit, quod⁹⁷ oritur in profundissimo saltu paganorum Isarnho⁹⁸, quem dicunt extendi⁹⁹
 35 secus mare barbarum usque ad Sliam¹⁰⁰ lacum¹⁰¹. Ceterum flumen Egdore descendit
 usque in¹⁰² oceanum Fresonicum, quem Romani scribunt Britannicum. Et¹⁰³ prima qui-
 dem pars Daniae, quae Iudlant¹⁰⁴ dicitur¹⁰⁵, ab Egdore in boream longitudine protenditur,
 Schol. 95.

Schol. 95. Saltus Isarnho a stagno incipit Danorum, quod Sliam dicitur, et pertingit usque ad civitatem
 Sclavorum, quae dicitur Liubicen¹⁰⁶, et flumen Travennam. (2. 4. 6.)

- a) mestior 4. b) Tangard 3. Tanguardus 4. c) Brandenburgensis 4. de Brandenburg 3. d) Scotorum 4.
 40 e) Godescalco 2. Gotescalco 3. 5. f) Bono 5. Bonno 3. g) suffraganei, eo quod 4. h) clementia dicitur 4.
 i) proponens 3. k) regia 3. l) solebant 4. m) in deest 4. n) est 4. ut deest 5. o) dominus apost. deest 4.
 p) succ. que eius ipse transf. 4. q) deest 4. r) invitis etiam reg. 4. s) describere 2. 2a. 4. t) Descriptio
 regionum vel insularum aquilonis. Incipit de patria Danorum 2. 8. deest rubra 2a. 4. u) Hic verus legitur in cod.
 45 1. Vide supra I. III. c. 70. not. m. v) illa 7a. c. tota fere illa 7b. w) distincta et (est 7c.) addit 7. x) Anscarii
 2. 4. 6. 9. 10. sicut — Anscarii deest 7. y) deest 7c. z) Egdora 4. semper. Eydora 9. *egepius*. qui 1. 4. 6.
 qui fluvius 2. 9. a) Isarūho 8b. 9. Isarnho 2. 7. In cod. 8. Isarnho *litera r. erasa*. b) et extenditur 4. c) Sliam 9.
 d) ad stagnum (scagum 7b.) Danorum, quod Sliam dicitur 7. *Verba*: usque. — lacum in cod. 6. *supercripta sunt*.
 e) ad 9. f) At 9. g) Iudlant 1. *semper*. Iudlandia vel Lucia (Lutia 10.) 2. 9. 10. *semper*. Iudlant 4. *semper*.
 h) vocatur 9. i) Liubicen 2.
 50 95) Conf. I. III. c. 35. 96) *maluit*. Conf. supra 2) V. privilegium Leonis IX. a. 1053. Hamb. Ur-
 ad I. II. c. 26. 97) Occurrit ille in charta im-
 peratoris Heinrichi III. a. 1051. Mart. 19. episco-
 patui Brandenburgensi data. 98) De Iohanne
 Scoto, episcopo Magnopolensi, v. supra I. III. c. 20.
 55 99) Si huius nominis lectio vera est, Bono idem
 esse videtur qui supra I. III. cap. 20. Graeca voce
 Aristo dicitur est. 1) Conf. Sallust. Catil. c. 15.

habens iter tridui, si in Funem^a insulam divertis^b. Si vero^c a Sliaswig^d in Alaburg^e per directum^f viam metiris^g, quinque aut septem^h habes iter dierum. Haec est strataⁱ Ottonis caesaris usque ad mare novissimum Wendile^l, quod^m in hodiernum diem ex victoria regisⁿ appellatur Ottinsand^o. Latitudo Iudlant^p secus Egdorain diffusior est, inde vero paulatim contrahitur ad formam linguae in eum angulum, qui Wendila dicitur, ubi Iudlant finem habet. Inde^q brevissimus in Nordmanniam^r transitus est. Ager ibi sterilis; praeter loca flumini^s propinqua, omnia fere desertum^t videntur; terra^u saluginis et vastae solitudinis. Porro cum omnis tractus Germaniae profundis horreat^v saltibus, sola est Iudlant ceteris horridior, quae in^x terra fugitur propter inopiam fructuum, in mari vero propter infestationem pyratarum. Vix invenitur culta in aliquibus locis, vix humanae habitationi oportuna. Sicubi vero brachia maris occurrunt, ibi^y civitates habet^z maximas. Hanc regionem quondam^{aa} caesar^{ab} Otto^{ac} subiciens tributo^{ad}, in tres divisit episcopatus, unum constituens^{ae} apud Sliaswig^{af}, quae et Heidiba^{ag} dicitur, quam^{ah} brachium quoddam freti barbari alluit^{ai}, quod incolae^{aj} Sliam vocant, unde et civitas nomen trahit. Ex eo^{ak} portu naves emitti solent in Sclavianiam^{al} vel in Suediam^{am} vel ad Sclant^{an} usque in Graeciam. Alterum fecit episcopatum^{ao} in Ripa, quae civitas alio cingitur^{ap} alveo, qui ab oceano^{aq} influit, et per quem vela torquentur^{ar} in Fresiam, aut^{as} certe in Angliam vel in nostram Saxoniam. Tertium voluit episcopatum esse in^{at} Arhusan^{au}. Et hanc^{av} fretum quoddam a Fune^{aw} dirimit brevissimum, quod ab orientali pelago ingrediens, longis anfractibus inter Funem^{ax} et Iudlant^{ay} protenditur in boream, 20

Schol. 96.

Schol. 97.

Schol. 96. De Ripa in Flandriam ad Cincfal⁷ velificari potest duobus diebus et totidem noctibus; de Cincfal⁷ ad Prol⁷ in Angliam duobus diebus et una nocte. Illud est ultimum caput Angliae versus austrum, et est processus illic de Ripa angulosus inter austrum et occidentem. De Prol in Britanniam ad Sanctum Mathiam² uno die, inde ad Far iuxta Sanctum Iacobum⁹ tribus diebus et¹¹ tribus noctibus. Inde ad¹⁰ Leskebone¹⁰ duobus diebus et duabus noctibus, et est processus iste angularis totus¹¹ inter austrum et occidentem. De Leskebone¹⁰ ad Narvese¹¹ tribus diebus et tribus noctibus, angulariter inter orientem et austrum. De Narvese ad Arrugun¹² quatuor diebus et quatuor noctibus, angulariter inter aquilonem et orientem. De Arrugun ad Barzalun¹³ uno die similiter inter aquilonem et orientem. De Barzalun¹³ ad Marsilium uno die et una nocte, fere versus orientem, declinando tamen parum ad plagam australem. De Marsilia ad Mezcin in Sicilia quatuor diebus et quatuor noctibus, angulariter inter orientem et austrum. De Mezcin ad Accharon¹⁴ 14 diebus et totidem noctibus inter orientem et austrum, magis appropiando ad orientem. (4. 9.)

Schol. 97. Ad Angliam faventibus curis vela pandis. (6.)

35

- a) Funem 7. Finnem 4. Finnem 5. Finiam 2. 8. *semper*. Funiam 9. 10. b) divertis 5. c) autem 2. 4. 9. 10. d) Sliaswich 7. Sliaswich 10. Sleswiga 9. e) in A. *deest* 2. 5. 9. f) directam 7. 9. g) metiris 7^{b.c.} metiris 7^{a.} h) sex 7. 8. 9. 10. Foci quinque in cod. 6. *superscriptum est*: in Alaburch, voci *septem*: in Wendila. i) aut sex dierum habens tunc in Wendilam 7. k) stacio 7. satura 6. l) Vendila 9. Vendila 10. *semper*. m) usque *addit* 4. 5. ad mare novissimum *redundat* 7. n) ex vict. regis *desunt* 6. 9. o) Ita 1. 6. *Ann. Sax. a. 952*. Ottinsand^o 7^{a.} Ottinsand^o 7^{b.} vocatur Ottinsand ex victoria ipsius caesaris 7^{c.} Ottinsand 5. Ita legendum videtur. *Conf. Snorri Ynglinga Saga cap. 28*. Oddesunt 9. 10. Oddesund 2. 8. p) Iudlandie (Iudlandie 9.) sine Iudico 2. 9. Iudlandie sive Iudice 8. 10. q) Ibi 4. r) Normanniam 7. Norvegiam 9. 10. Nordwegiam 2. s) est *deest* 9. 10. t) fluminis 2. u) deserta 4. 7. deserta *corr.* desertum 7^{c.} v) *deest* 7^{c.} w) omnes t. G. p. horreat 4. 7. x) Haec 7. y) ibi *deest* 6. z) habent 7. 9. 10. aa) quond. reg. 5. ab) praedictus caesar 7. ac) Otho 10. ad) subiciens in tri- 45 buto 7. a. interdicto 7^{c.} ae) constituit 2. 8. 9. 10. af) Sliaswich 7. Sleswich 2. *semper*. Sliaswig 9^{a.} Sleswig 9^{b.} ag) Heitthebu 4. Heidbu 2. Heitthii 9. Heideby 10. ah) quod 9. ai) aliud 7. aj) incolae *deest* 2. 4. 9. 10. ak) quo 4. al) Sclavianiam 9. am) et *addit* 4. in Scloniam vel in Smelandiam (Scloniam 9.) vel 9. 10. an) fac. sp. *desunt* 4. ao) tangitur 2. 4. 8. 9. 10. ap) oceano 10. ar) torquent 2. as) vel 2. 4. 9. 10. at) Tertium vero in 4. au) Arhusam 1. *semper*. Arhusan 7^{c.} Arusia 2. 9. 10. *semper*. Arhusen 4. *semper*. av) hunc 5. 7^{c.} aw) Finne 4. Finne 5. 30 Finia 2. *caepus*. Finia 8. 9. 10. *semper*. ax) Finem 2. 4. Finne 5. *semper*. Finiam *caepus*. ay) Iudlandiam 10. az) Ita 4. *Albert. Stad. MS. Holmense apud Langebek. SS. rer. Danic. T. V. pag. 622*. Cincfal 5. 9. ba) Mathiam 5. bb) trib. 8. et *desunt* 5. 9. bc) ad *deest* 5. 9. bd) et duabus n. e. e. p. i. e. totus *desunt* 5. 9. be) Leskebone 4. bd) *Albert. MS. Holm. Arrugen corr.* Arrugun 4. Arrugnen 5. 9. bf) Barzalun 5. 9. bg) austrum 5. 9.

5) Hodie Vonsyssel, pars Iutiae borealis ultra mare Britannia minori. 9) Ferrol iuxta S. Iago di 55 Lymford. 6) Cincfal sive Sindfal quondam dicebatur ostium fluvii Mosae. V. Siccamia Commentar. ad legum Frision. in Addit. sap. tit. III. §. 58. p. 142. 7) Praule sive Prawle in comitatu Devon, haud procul a Dartmouth et Plymouth. Apud Ptolemaeum vocatur Berolium, quod minus accurate Landsend esse censetur. 8) St. Mahé in 12) Tarragona. 13) Barcellona. 14) St. Jean d'Acre. 60

usque ad eandem civitatem Arhusan, a qua navigatur in Funem aut Selant^a, sive in Sconiam^b, vel usque in Norvegiam^c.

2. Postea vero deficiente hoc episcopatu, quem tertium posuimus, Iudlant duos Cap. 203. solummodo episcopatus retinuit, Sleswicensem^e videlicet ac Ripensem, donec mortuo Schol. 98. nuper Wal^f, Ripensi episcopo¹⁵, diocesis illa discreta est in quatuor episcopatus^b, auctoritatem suam praebente archiepiscopo. Qui mox consecravit in Ripam^l Odonem^m, Schol. 99. in Arhusan^k Christianum, in Wiberch^l Heribertum^m, in Wendilam Magnum, cui, dumⁿ Sch. 103. post ordinationem^o rediret, in Albia naufrago^p subrogavit Albricum^q. Hii quatuor episcopi^r tunc Ripensem dono Sueni^s regis sortiti sunt parrochiam^t.

3. Archiepiscopus vero de suis clericis^u ordinavit in Sliaswig Ratolfum^v, in Seland^w Cap. 210. Willelmum^x, in Funem Eilbertum^y, quem tradunt conversum^z a pyratibus^{aa}, Farriam^{ab} insulam, quae in ostio fluminis Albiae longo recessu^{ac} latet in oceano, primum repperisse, constructoque ibi monasterio fecisse habitabilem^{ad}. Haec insula contra Hadeloam^{ae} Sch. 104. sita est. Cuius latitudo^{af} vix octo miliaria panditur, latitudo quatuor, homines stramine^{ag} fragmentisque navium pro igne utuntur. Sermo est, piratas, si quando praedam^{ah} inde vel^{ai} minimam tulerint^{aj}, aut mox perisse naufragio aut occisos ab aliquo, nullum domum redisse indempnem. Quapropter solent heremitis ibi viventibus decimas praedarum offerre cum magna devotione^{ak}. Est enim haec insula^{al} feracissima frugum, ditissima volucrum et pecudum nutrix^{am}, collem habet unicum, arborem nullam, scopulis includitur^{an} asperrimis^{ao}, nullo aditu praeter unum^{ap}, ubi et aqua^{aq} dulcis, locus venerabilis omnibus nautis, praecipue vero pyratibus. Unde^{ar} accepit nomen, ut Heiligland^{as} dicatur. Hanc in vita sancti Willebrordi Fosetisland^{at} appellari^{au} discimus, quae sita est in confinio Dano- Sch. 105. rum et Fresonum^{av}. Sunt et aliae insulae contra Fresiam^{aw} et Daniam, sed nulla earum tam memorabilis.

4. Funis insula est non modica, post eam, quae Wendila^{ax} dicitur, in ostio barbari Cap. 211. sinus occurrens. Haec adhaeret^{ay} regioni quae Iudland dicitur^{az}, in quam^{ba} brevissimus a

Schol. 98. Primus in Sleswich^w episcopus fuit Haroldus, secundus Poppo, tertius Rodolphus^v. (Sb. 9. 10.)
Schol. 99. Inter Arhusan et Wendilam circa medium Wiberch apud . . . ta . . . sita. (6.)

Schol. 100. Inter oceanum et Wendile mare promunctorium Skagen, quod respicit contra insulas aquilonales. (6.)

Schol. 101. Wendil . . . insula . . . tripartit . . . in osti . . . mari . . . oceano . . . ingreditur. (6.)

Schol. 102. Primus in Ripa episcopus Lyaldagus erat¹, secundus Othencarus², tertius Wal³, quartus Odo⁴. (Sb. 9.)

Schol. 103. Primus in Wendilo episcopus^o Magnus monachus erat⁴, secundus Albricus. (Sb. 9.)

Schol. 104. In hoc oceano qui antea commemorabatur insula est Fosetisland proprie nunc Patria vel Heiligland nomen habet. Hec distat ab Anglia remigatione tridui. Ceterum vicina est Fresonum terre vel nostre Wirrahe, ita quod videri possit tacere super mare. Quidem ab insula quae . . . ostio . . . a littore . . . sita . . . olmo . . . m me . . . vela pandi usque ad Farriam in Dania etiam . . . cimus. (6.)

Schol. 105. In vita Liudgeri narratur Karoli tempore quidam Landricus nomine baptizatus esse ab episcopo. (6.)

a) Selandiam 9. 10. semper. b) Scania 2. 7. 8. 9. semper. Schania 10. c) Nordyegiam 2. 4. semper. Norwegiam 5. 7c. 9. semper. e) Sleswicensem 4. Sleswicensem 10. f) Walone 8. Wallone 2. 10. Vallone 9. g) donec — episcopo desunt 7. h) scilicet Ripensem, Arhusensem, Wiberghensem, quartum in Wendila 7. ubi desunt verba sequentia. i) auctoritatem usque Albricum. j) Ripa 4. k) Arhusiam 2. Arusiam 8. l) Wiberch 1. 2. 5. Wiberghia. Wibergh 9. Viburgh 10. m) Heribatum 10. n) cum 2. 4. 9. 10. o) cui post ord. cum 2. 9. 10. p) pereunti naufragio 6. q) Albricum 5. r) desunt 7c. s) Sueni 1. 4. Suenonis 2. 8. 9. 10. In cod. 7. additur tunc temporis. t) ordinante id ipsam ap. procurante (Bremense 7c.) archiepiscopo addit 7. u) ecclesiam 9. v) Ratolphum in Sleswig 9. Rotolphum in Slesvich 10. w) Selandia 2. semper. x) Willelmum 9. Vilhelmum 10. y) Egilbertum 9. z) Archiepiscopus — 50 pirata desunt 7. aa) Varanium 9. ab recessu 2. 4. 7c. 9. recessum 10. b) archiepiscopo. Fama est Farriam — oceano, tunc primum reperitam esse (fuisse 7c.) — factam esse habitabilem 7. c) Hadeloam 7c. d) Lege: latitudo. e) praedictam 7a. praedicta 7c. praedictam insulam 7b. f) vel desunt 6. licet 7. g) abstulerint 7c. h) Haec insula — devotio desunt 2. 4. 8. 9. 10. i) haec insula desunt 2. 4. 3. 8. 9. 10. j) volucrum. pecudum multiplex (nutrix 7c.) 7. k) acerrimis 9. 10. l) aditu nisi uno 4. 5. m) aquae 7. n) et addit 8b. o) Heiligland 2. Heiligland 4. 5. 50 9. Heiligland 7. ubi in margine Heiligland, Heiliglandi 10. p) Willebrordi Fosetisland 9. Fosetisland 10. q) appellationem 7d. r) dicimus 7. didicimus 4. s) Friesland 7. t) Wendula 7. u) in ostio — dicitur desunt 7. v) qua 7. w) Slesvich 10. Slesvigh 9. x) erat 10. y) Rodolperus 9. z) Primus ep. in R. fuit Eyanda 9. aa) Othmarus 9. a) Wallo 9. b) Oddo 9. c) Ita correxi; in W. ep. desunt 9. in Arusia ep. 8b. d) desunt 9. 15) Wal. V. supra l. II. cap. 70. l. III. cap. 23. S. Liudgeri l. I. cap. 19. 16) Voluit dicere non- 60 16) i. e. divertentem, fugientem a piratis. 17) V. ster: valde propinqua, vicina est, seu quasi ad-Vitam S. Willebrordi ab Alcuino scriptam et Vitam haeret.

- Sch. 106. Iudland^o transitus ex omni parte. Civitas ibi magna Odansue^o, insulae in giro parvulae, omnes frugibus plenae. Et notandum est, si per Iudland in Funem tenderis^o, directam^o in septentrionem viam habes^o. At vero per Funem transeunti ad Seland, oriens in faciem currit^o. Duo traiectus sunt in Seland, unus a Fune, alter ab Arhusan, pari uterque^o distant^o spatio. Mare natura tempestuosum duplicique^o plenum periculo, ut etiamsi ventum habeas prosperum^o, vix effugias manus pyratarum.
- Cap. 212. Sch. 107. Sch. 109. 5. Seland insula est in interiori sinu maris Baltici sita, quantitate maxima. Haec tam fortitudine virorum quam opulencia frugum celeberrima, longitudinem habet bidui, cum latitudo fere^o sit aequalis. Civitas eius maxima Roschald^o, sedes regia Danorum. Haec insula aequali spatio distans a Fune vel Sconia, per noctem transitur^o, habetque^o 10 ab occidente Iudland, civitatem Arhusan, vel^o Alaburg^o et Wendilam^o, a borea vero^o, ubi et deserta est, fretum Nordmanniae^o, a meridie autem Funem praedictam et sinum Sclavanicum, ab ortu^o respicit promuntorium^o Sconiae, ubi est civitas Lundona^o.
- Cap. 213. 6. Aurum ibi plurimum, quod raptu congeritur pyratico. Ipsi enim^o pyratae, quos illi Wichingos^o appellant, nostri Ascomannos^o, regi Danico tributum solvunt, ut liceat^o 15 eis praedam exercere a barbaris, qui circa hoc mare plurimim^o habundant. Unde etiam contingit^o, ut licentia^o, quam in hostes acceperunt, saepe abutantur^o in suos, adeo fide nulla utrique ad invicem sunt, et sine misericordia quisque^o alterum, mox ut ceperit, in ius famulicij vel^o socio vendit vel barbaro. Et multa quidem alia tam in legibus quam moribus aequo bonoque contraria Dani habent; ex quibus nul^o utile mihi visum 20 est ut dicerem^o, nisi quod mulieres, si constupratae^o fuerint^o, statim venduntur. Viri autem, si vel regiae maiestatis rei vel^o in aliquo fuerint scelere deprehensi, decollari malunt quam verberari. Alia non est ibi species poenae^o praeter securem vel^o servitutem, et tunc^o cum dampnatus fuerit, laetum esse gloria est. Nam lacrimas et planctum ceteraque genera compunctionis, quae nos salubria censemus, ita abhominantur Dani, ut 25 nec pro peccatis suis ulli flere liceat nec pro caris defunctis.
- Cap. 214. Sch. 110. 7. A Seland in Sconiam traiectus multi, brevissimus in Halsinpurgh^o, qui et videri potest. Sconia^o est pulcherrima visu Daniae provincia, unde et dicitur, armata viris, opulenta frugibus divesque in^o mercibus, et nunc plena ecclesiis. Sconia bis tantum habet in spacio quam^o Selandia, hoc est^o trecentas ecclesias, cum Seland dicatur 30 habere dimidium, Funis terciam partem. Sconia est pars ultima Daniae, fere insula; undique enim^o cincta est^o mari, praeter unum terrae brachium, quod^o ab oriente continens Sueoniam^o disternit^o a Dania. Ubi sunt profundi^o saltus montesque asperrimi, per quos a Sconia in^o Gothiam necessario iter agitur, ut dubites, utrum levius sit marino^o 35 discrimine terrestre periculum vitare, an istud illi praefonere.

Schol. 106. Primus in Fionia episcopus Rebinherus erat, secundus Eilbertus monachus. (Sp. 9.)

Schol. 107. Inter Seland et Funem insula est parvula, quam Sprogam dicunt: ea est spelunca latronum, magnus timor omnium transeuntium^o. (6. 7.)

Schol. 108. Primus in Selandia episcopus Gerbrandus erat, secundus Avocco, tertius Willelmus. (Sp. 9.)

Schol. 109. Publica securis in foro pendet munitatis reis capitalem sententiam, qua, si ita^o contigerit^o, 40 accepta, videas^o moriturum exultantem ire ad supplicium quasi ad convivium. (6. 7.)

Schol. 110. Primus in Scania episcopus Bernardus erat, secundus Henri us, et Eginus. (Sp. 9.)

Schol. 111. Ab hac insula primum egressi sunt Longobardi vel Gothi, et vocatur ab historicis Roma-

- a) est addit 4. br. est t. a. I. 9. b) Odansue 2. ubi supra scriptum: Othonis. Odansue 4. Odense 5. magna est Odense 7. c) tendentis 2. 9. 10. tendis 7. d) directe 2. 4. 6. 9. 10. directo 5. e) occurrit 2. 4. 9. 10. f) utriusque 10. 45 g) distat 4. h) que deest 9. i) procerum 1. k) vero 9. l) Roschald 1. Roskold 2. 9. Roschild 4. 7. Roschylt 7. m) pertransit 7. n) vel deest 2. 4. 9. o) Alaborgh 2. Alaburch 7. Alaburgh 9. p) insulam addit 8. 9. q) vero deest 8. r) Norduegiae 8. Nordwegiae 2. Norvegiae 9. s) ortu quidem 4. t) promontorium 5. u) Lundona 2. 8. 9. v) vero 1. w) Winchigos 1. Winchindos 9. Withingos 5. Vichingos 10. Wichinger 8. Nin- 50 gingos 7. x) Ascomannos 6. y) plurimum 7. z) contigit 1. 5. 10.) licet 1. a) abutantur 7. 50 b) quiescit 7. c) vel deest 7. d) nichil 4. nihil 9. 10. e) dicem 2. f) constupratae 6. stupratae 10. g) haerunt 9. h) vel deest 4. 9. 10. i) mortis addit 9. k) et 4. l) tunc deest 5. m) Halsinpurgh 1. Halsin- 55 burgh 9. Halsingburg 2. 7. Halsingburg 4. Halsingburgh 8. n) itaque addit 4. o) in deest 2. 4. 7. 9. 10. p) ut 4. q) Seland. Habet 7. r) enim deest 4. s) est deest 4. t) qui 1. u) Suediam 4. Sconiam 7. v) continet 8. disternit 6. w) profundissimi 6. x) in deest 5. y) magno 9. z) Sic correct. Item a 7. In col. 6. 55 vox obmissa. **) quasi ita 7. quod ita 7. a) contigit 7. 10. b) videns 7. c) Pr. episc. Scaniaensis Werner- 9. d) Eginus 9. saepius.

19) Hinc palam fit, quod iam ex cap. 2. colligendum est, Adamum nostrum situm insulae Funis nimis versus septentrionem collocasse.

8. In eadem regione Sconia^a nemo adhuc episcopus fuit incardinatus^b, nisi quod
 ab aliis partibus quidam venientes, interdum illam^c procurabant diocesim²⁰. Deinde
 Selandensis^d episcopus Gerbrand, et post eum Avocone, simul gubernabant utrasque
 ecclesias^e. Nuper vero mortuo Avocone, rex Suein parrochiam Sconensem^f in duos
 episcopatus segregavit²¹, unum, [id est Lundensem^g,] Heinricho tribuens, alterum, [id
 est Dalboiensem^h,] Eginoni. Verum istum ordinavit archiepiscopus. Heinrichusⁱ apud
 Orchadas¹ ante fuit episcopus, isque in Anglia sacellarius Chnud² regis fuisse narratur³.
 Cuius thesauros in Daniam perferens, luxuriose vitam exegit. De quo narrant^m etiam,
 quod pestifera consuetudine delectatus inebriandi ventris, tandem suffocatus crepuit.
 Hoc et de Avocone factum esse comperimus, similiterque de aliis. Eginonⁿ vero cum
 esset vir^o sapiens in litteris, et^p castitate insignis, tunc etiam totum studium eius
 exarsit in conversione paganorum. Quapropter multos adhuc populos ydolorum cultui
 dedito ille vir Christo lucratus est, illos praesertim barbaros, qui Pleicani⁴ dicuntur²²,
 et qui in Hulmo⁵ insula²³ degunt affines Gothis⁴. Qui omnes dicuntur⁴ ad eius prae-
 dicationem conversi ad⁵ lacrimas, poenitentiam sui erroris ita monstrasse⁶, ut contractis
 statim ydolis, ultro certarent ad baptismum⁷. Mox etiam thesauros et omnia quae
 habebant sternentes ad pedes episcopi, flagitabant⁸, ut⁷ haec ille⁸ dignaretur recipere⁹,
 quod⁸ renuens episcopus, docuit eos ex eadem pecunia fabricare ecclesias, egenos alere,
 ac⁹ redimere captivos, qui multi sunt in illis partibus.

9. Fertur idem vir magnanimus, eo tempore quo in Suedia^c persecutio maxima⁴
 christianitatis incanduit, Scaranensem ecclesiam ceterosque fideles, eo quod pastore
 carebant, frequenter visitasse, consolationem ministrans huius qui in Christum credide-
 rant⁵, et⁶ incredulis verbum Dei constanter annuncians. Ibi etiam opinatissimum Fric-
 conis⁹ simulacrum in frusta concidit. Pro quibus virtutum insignibus²⁴ a rege Dano-
 rum magno deinceps vir Dei honore habitus, defuncto mox pingui Heinricho, utramque
 Sconiae parrochiam, quae est in Lundona vel Dalboia, recepit gubernandam⁵. Qui mox
 Lundonae¹ sedem suam constituit⁶, apud Dalboiam vero¹ praeposituram fratrum regula-
 riter viventium esse praecepit. Itaque duodecim annis in sacerdotio nobiliter exactis,
 clarissimus^m vir²⁵ Eginon regressus a Romana urbe, mox ut donum pervenit feliciter,
 migravit ad Christum. Cuius obitus et Funensis⁹ episcopi contigit eodem anno, quo noster
 excessit metropolitanus⁹.

norum Scania vel Gangavia²⁶ sive Scandinavia²⁷. Cuius metropolis civitas Lundona,
 quam victor Angliae Chnud² Britannicae Lundonae aemulam iussit esse⁶. (6. 7.)

Schol. 112. Suecis predicabant Liffdag, Poppo, senior Odiakar, Gotebald, q . . . n . . . et . . .
 te . . . (6.)

Schol. 113. Lundona, civitas prima Sconie, tam longe a mari sita est, ut a Dalboia. (6.)

Schol. 114. Funensis ille in capitalibus ab archiepiscopo suspensus ab officio, cum sic in . . . us
 Romam . . . Ieret, vita defunctus est. (6.)

e) Hoc caput ita ut sequens desunt 7. f) Sconia 5. Scania 2. 8. h) inordinatus F. c) aliam 9. d) Sela-
 40 densis 4. e) utramque g. ecclesiam 4. f) Scaniensem 9. g) unum, Lundonensem 9. Lundonensem 2. 8. 10.
 Uncis hic inclusa desunt 1. 6. h) autem addit 4. i) Archadas 6. k) Chnud 1. Kanuti 2. 9. 10. Kaut 4.
 l) memoratur 6. m) narratur 2. 4. 9. 10. n) Eginon 9. Egvio 6. o) vir deest 9. 10. p) et litteratus ac 4.
 q) Pleichant 2. 4. 10. Bleychani 9. r) Hulmi 4. Ulmo 6. 9. 10. In cod. 8. voci Hulmo adscriptum est: Burgundeholm,
 Burgungeholm 9. s) affines Gothi desunt 4. t) dicuntur deest 4. u) in 4. v) monstraverunt 4. w) properare
 45 addit 4. 9. 10. x) flagitarent 9. 10. y) ut deest 2. quo 1. 6. z) ille deest 1. 4.) accipere 4. a) quos 9. 10.
 b) ac deest 1. et 4. c) Sconia 2. 9. Suediam 5. d) magus 2. 4. 9. 10. e) crediderunt 10. f) et deest 1. 5.
 g) Friconis 9. h) parrochiam, scilicet Lundensem et Dalboiensem (Dalboensem 5.) gab. recepit 4. i) Lundona 2.
 8. 9. 10. Lunde 4. k) sedem episcopalem constituens 4. l) vero deest 4. 5. m) clarissimus 10. n) Funda-
 50 nis 1. o) Christum, eodem a. q. n. m. et Funensis (Finensis 5.) episcopus decesserunt 4. et Fin. ep. desunt 9.
 p) Scandinavia 7c. q) Chnud 7b-c. r) prece 6.

20) veluti Bernardus. Vide supra I. II. cap. 53. laudavi. Conf. infra c. 30. morum insignia et supra
 21) circa annum 1060, ut ex numero annorum sa-
 22) quorum nomen superest in provincia Blekin-
 23) Bornholm. 24) virtutum insignia i. e.
 25) clarissimus vir.
 26) Gangaviam de Germa-
 27) Langobardos ab insula Scandinavia adventasse,
 Paulus Warnefrid. de gestis Langobard. I. I. c. 2;
 Gothos de Scanziae insulae gremio egressos refert
 Iordanis de reb. Gethicis.

Cap. 217. Sch. 115. 10. Nunc autem quoniam locorum se praeiit occasio, ad rem videtur aliquid de natura Baltici maris dicere. Cuius freti mentionem cum supra in gestis Adaldagi pontificis ex scriptis Einhardi fecerim, explanationis more utor, ea quae ille per compendium dixit, pleniori calamo nostris scienda proponens. Sinus, inquit, quidam ab occidentali oceano orientem versus porrigitur. Sinus ille ab incolis appellatur Balticus, eo quod in modum baltei longo tractu per Scithicas regiones tendatur usque in Greciam, idemque mare Barbarum seu pelagus Scithicum vocatur a gentibus quas alluit barbaris. Occidentalis autem oceanus ille videtur, quem Romani Britannicum scribunt, cuius latitudo immensa, terribilis et periculosa, complectitur ab occasu Britanniam, quae nunc Anglia dicitur; a meridie Fresos tangit, cum ea parte Saxonum, qui nostrae dioecesi pertinent Hammaburgensi. [In hoc oceano insula est modica Heiligland, de qua supra dictum est.] A solis ortu habet Danos ostiumque Baltici maris et Nordmannos qui ultra Daniam consistunt; ab aquilone vero idem oceanus insulas praeterlabitur Orchadas, deinde infinitis orbem terrae spaciis ambit, sinistrorsum habens Hyberniam, Scotorum patriam, quae nunc Irland dicitur, dextrorsum vero scopulos Nordmanniae, ulterius autem insulas Island, Gronland; ibi terminatur oceanus, qui dicitur caligans.

Cap. 218. Sch. 116. 11. Quod autem dicitur eundem sinum longitudinis incertae, hoc nuper apparuit in sollertia fortissimorum virorum Ganuz Wolf, satrapae Danorum, sive Haroldi, regis Nordmannorum, qui magno viae labore multoque sociorum periculo, quantitatem huius maris perscrutantes, ancipiti demum iactura ventorum ac pyratum fracti victique redierunt. Affirmant autem Dani, longitudinem huius ponti saepe a pluribus experitam, secundo flatu per mensem aliquos a Dania pervenisse in Ostrogard Ruzziae. Latitudinem vero illam ponit, quae nusquam centum milia passuum excedat, cum in multis, ait, locis contractior invenitur. Quod in ostio eiusdem sinus videri potest, cuius ab oceano introitus inter Alaburch, promunctorium Daniae scopulosque Nordmanniae tam strictus invenitur, ut facili saltu per noctem carbasa traiciantur. Item egressus litem Danorum idem pontus late brachia tendit, quae denuo contrahit e regione Gothorum, qui a latere Wilzos habent. Deinde quanto interius vadit, tanto latius hinc inde diffunditur.

12. Hunc, inquit, sinum multae circumsedent nationes; Dani siquidem ac Sueones

Schol. 115. Mare orientale seu mare Barbarum sive mare Scithicum vel mare Balticum unum et idem est mare, quod Marcellianus et antiqui Romani Scithicas vel Meoticas paludes sive deserta Getarum aut Scithicum litus appellant. Hoc igitur mare ab occidentali oceano, inter Daniam et Nordvegiam ingrediens, versus orientem porrigitur longitudine incerta. (8. 9.)

Schol. 116. Ruzia vocatur a barbaris Danis Ostrogard, eo quod in oriente posita quasi hortus irriguus habundat omnibus bonis. Haec etiam Chungard appellatur, eo quod ibi sedes Hunorum primo fuit. (6. 7.)

a) Incipit hoc capitulum in codd. S. 9. hoc titulo: De mari Baltico et insulis in eo et regionibus circa illud. b) ad rem pertinere 4. c) in g. a. p. desunt 7. d) ex scripturis 7. Einhardi 9. e) utar 2. 9. 10. utens 4. f) ea 40 quae per comp. diota sunt 7. g) planiori 7. h) proponere 6. 7. proponam 5. proponam 4. i) deest 7. k) Cithicas 7. l) ad 7. m) eo quod — Graeciam desunt 2. 4. 8. 9. 10. Reperitur in codd. 1. 6 et 7. et etiam apud Helmoium l. I. c. 1. init. n) Frisos 7. o) Saxonie 4. p) nostrae deest 7. q) quae pertinet 4. 7. r) Uncis inclusa in solo cod. 7. leguntur. s) demum 7. a. b. t) ac addit 2. et 4. Islandiam et Gronlandiam 9. 10. u) terminatur 4. 5. v) dicitur idem sinus 7. w) apparuit hoc quondam 7. x) Gamir 7. a. Ganuz 7. a. Gansund 7. 2. 4. 10. Gamund 9. y) Haroldi 9. z) a pluribus desunt 7.) ac add. 9. 10. a) longitudinem 9. b) vero iam dicti ponti ponunt 7. c) deest 7. d) Alaburch 7. Alaburg vel (et 9.) Wendilam 2. 4. 9. 10. e) promunctorium 5. semper. f) strictus 1. 7. a. b. g) cursu add. 9. h) invenitur — traiciantur desunt 10. i) Graecorum 9. k) Wilzos 7. l) deest 7. m) circumsedent 7. circumsident 2. circumsident 5. 9. 10. n) mare Balticum seu Barbarum sive Scythicum 9. o) est deest 9. p) et quod 9. q) Meoticae 8. r) Getharum 8. s) Norvegiam 9. Codices 8. et 9. hic addunt scholion 3. quod vide supra. t) vero 7. a. Busis 7. semper. u) Thungard 7. a. v) Hunorum 7.

28) Supra l. II. c. 16. 29) Vita Karoli Magni 33) Quantitas pro magnitudine a latitudine, ut et c. 12. 30) Hyberniam. Rectius dixisset Scotiam supra cap. 5. 34) V. supra l. II. c. 19. 35) Einhard. l. I. 36) promunctorium Skagen a. Vandilskagen. 37) Limes Danorum hic non videtur esse marchia Danorum, sed dictus pro litoribus insularum Danicarum australibus. 38) a latere. Rectius dixisset noster: ex opposito. 39) V. infra c. 20. pag. 27. 32) ac. mare Balticum. Conf. Einhard. l.

quos Nortmannos vocamus, et^a septentrionale litus et omnes in eo insulas tenent. Ad litus^b australe Sclavi, Haisti^c aliaeque diversae incolunt nationes, inter quas praecipuae sunt Welatabi³⁹ qui et Wilzi^d dicuntur. Dani^e et Sueones ceterique trans Daniam populi ab historicis Francorum omnes vocantur Nortmanni, cum tamen Romani scriptores eiusmodi^f vocent Yperboreos, quos Martianus Capella multis laudibus extollit⁴⁰.

13. Itaque primi ad ostium praedicti sinus habitant in australi ripa versus nos Dani, Cap. 221. quos Iuddas^h appellant, usque ad Sliam lacum. Unde incipiunt fines Hammaburgensis parochiaeⁱ, qui per maritimos Sclavorum populos longo tractu porrigitur usque ad Panim^l flumen^k: ibi limes est nostrae^l diocesis. Inde Wilzi^l et Leuticii^m sedesⁿ habent^o usque ad Oddaram^o flumen^p; trans Oddaram autem^q comperimus degere Pomeranos. Deinde latissima Polanorum^r terra diffunditur, cuius terminum dicunt in Ruzziae^r regnum connecti. Haec est^s ultima vel^t maxima Winulorum^v provintia, quae et finem facit illius sinus.

14. At vero a parte aquilonari^x revertentibus ad ostium Baltici freti^y, primi^z occur- Cap. 222. runt Nortmanni⁴¹, deinde Scania prominens, regio Danorum, et supra eam tenso limite Gothi habitant usque ad Bircam^z. Postea longis terrarum spatiis regnant Sueones usque ad terram feminarum⁴². Supra illas^b Wizzi^c, Mirri^d, Lami^e, Scuti^f et Turci^g habitare feruntur usque ad Ruzziam^h; in qua denuo finem habet ille sinus. Itaque latera illius ponti ab austro Sclaviⁱ, ab aquilone Suedi possederunt.

15. Asserunt etiam periti locorum, a^b Sueonia^b terrestri via permeasse quosdam usque in^a Graeciam. Sed barbarae gentes, quae in medio sunt, hoc iter impediunt, propterea navibus temptatur^l periculum.

16. Multae sunt insulae in hoc sinu, quas omnes Dani et Sueones habent in sua Cap. 223. ditione^m, aliquas etiam Sclavi tenent. Earum prima est in capite illius fretiⁿ Wendila, secunda Morse⁴³, tertia Thud⁴⁴, modico ab invicem intervallo divisae, quarta est Samse⁴⁵, quae opposita est civitati Arhusin⁴, quinta Funis, sexta Seland, septima quae illi adhaeret⁴⁶ et quarum supra mentionem^r fecimus; octavam dicunt^s illam, quae Scaniae ac Gothiae proxima^t Holmus appellatur⁴⁷, celeberrimus Daniae portus et fida stacio navium, quae ad barbaros^u et^v in Graeciam dirigi solent⁴⁸. Ceterum insulae Funi adiacent aliae septem minores ab euro^w, quas supra diximus frugibus opulentas, hoc est Moyland⁴⁹, Imbra⁵⁰, Falstra⁵¹, Laland⁵², Langland⁵³, itemque⁵⁴ aliae omnes sibi vicinae.

a) et deest 4. b) autem add. 4. c) quos praecipui 4. praecipue 9. d) Wilzi 2. 4. 9. ubi corr. Uzi. Voltri 7. Wleri 7c. e) vero addit 4. f) eos modo 7. g) extulit 2. 4. 9. 10. h) Widdas 2. 8. 9. Viddas 10. Iuthas 4. Iudas 7a.c. h') toparchiae 6. i) Canim 2. 8. k) fluvium 2. 4. 7. 10. l) nostrae deest 7. m) Wilzi et Leutici 7. Leutici 9. n) sedem 9. 10. o) Oddoram 2. 9. 10. Ogdoram 4. Odgram 5. 7c. Oderam 7. semper. p) Bavium 2. 4. 9. 10. q) autem deest 6. 7c. ubi vox comperimus bis scriptum est 9. 10. r) Ponitranos 1. 6. Panitranos 7a. s) Polanorum 7. Palanorum 9. 10. t) Ruzisae 5. Ruzia F. u) deest 7c. v) et 4. w) Vinnulorum 9. 10. x) aquilonali 2. 4. 9. 10. y) sinus 7. z) proximi 8p.) provintia 6. a) Birkam 4. b) illos 7c. c) Wilzy 2. Wilzi 4. 9. Wirsi 7. Vilzi corr. Vilci. d) Mirrismi 1. Murtilani 7. e) Curti 7. Thurci 2. f) Rusciam 6. Ruziam 2. 9. 10. g) et add. 9. 10. h) etiam quidam s. 7. i) Suedia 7. k) ad 7c. l) temperatur 9. vitatur corr. tentatur 10. m) dominatione 9. n) in addit 6. o) Thiut 4. Thiid sive Thund 6. Thuit 5. Chud 7. Thuthia 2. 8. 9. 10. p) Sansse 7. Sampse 4. 8. 9. q) Arhusen 7. Arhusan 4. 6. Arusiae 2. r) memoriam 4. s) quinta est Finnia, Selandia sexta, quae illi adhaeret et q. (duarum add. 10.) s. m. l. Septimam dicunt 2. 8. 9. 10. Ita legendam videtur. t) proxima est quae 7. u) quae a barbaris 5. 9. v) et deest 4. 9. 10. w) coro 7. x) Moyland 4. Mayland 45. 9. Moyland 7. y) Imbra 1. Ybra 2. 8. 9. 10. Ymbra 4. Vmbra 7a.c. z) Faltra 1. Falstre 2. 4. 9. 10.) Laland 4. a) Langland deest 2. 4. 9. 10. b) que deest 2. 4. 9. 10. atque 7.

39) Einhard. l. l. 40) De nuptiis philolog. l. VI. 48) Mors, insula Iutiae in Lymfiord, dicta Morsoc in libro censuali mox laudando. 49) nunc pars Iutiae occidentalis, ubi civitas Tisted. In libro censuali Waldemari II. a. 1231. dicitur Tythacysael, hodie Thyland. V. Langebek Script. rer. Danic. T. VII. pag. 518 et 561. 50) Samsoe. 51) Sprøgoe; v. Schol. 107. 52) Vide supra c. 8. 53) Onittuntur hic vitio scriptoris duae insularum septem supradictarum sc. Alsen et Arroe. 54) Moen. 55) fortasse Fehmern. V. infra c. 18. Nomen Imbrae huic insulae datur in chartis comitum Holantiae saeculi XIV. Notandum tamen olim Himbusysel, hodie Himmer-sysel nomine appellari praefecturam Aalborghus. V. de hac terra Langebek l. l. pag. 518 et 566.

eum Laland^a interius vadat ad confinia Sclavorum⁵⁶. Hae quindecim^b insulae Darorum regnum aspicunt, omnesque iam^c christianitatis titulo decoratae^e sunt. Sunt et aliae interius^d, quae subiacent imperio Sueonum; quarum vel^e maxima est illa, quae Churland^f dicitur; iter habet octo dierum^g; gens crudelissima propter nimium ydolatriae cultum fugitur ab omnibus; aurum ibi plurimum, equi optimi. Divinis, auguribus^h atque nigromanticisⁱ omnes domus plene sunt, [qui etiam vestitu monachico induti sunt^k]. A toto orbe ibi responsa petuntur, maxime ab Hispanis^l et Grecis. Hanc insulam credimus in vita sancti Ansgarii⁵⁷ Chori^m nominatam, quam tunc Sueones tributo subiecerunt. Una ibi nunc facta estⁿ ecclesia, cuiusdam studio negotiatoris, quem rex Danorum multis ad hoc illexit muneribus. Ipse^o rex gaudens in Domino recitavit mihi hanc cantilenam^p.

- Cap. 224. 17. Praeterea recitatum est nobis, alias plures insulas in eo^q ponto^r esse^s, quarum una grandis Aestland^t dicitur, non minor illa de qua prius diximus^u. Nam^v et ipsi Deum^w christianorum prorsus ignorant, dracones adorant cum volueribus, quibus etiam litant viros homines, quos a mercatoribus emunt, diligenter omnino probatos, ne maculam^x in corpore habeant^y, pro qua refutari dicuntur^z a draconibus. Et haec quidem^{aa} insula terrae feminarum proxima narratur, cum illa superior non longe sit a Birca^{ab} Sueonum.
- Cap. 225. 18. Illae autem insulae^{ac} quae Sclavis adiacent, insigniores accepimus esse^b tres. Quarum prima Fembre vocatur⁵⁸. Haec opposita est Wagriss^c, ita ut videri possit ab
- Cap. 226. Aldinburg, sicut illa quae Laland dicitur^d. Altera est contra Wilzos^e posita, quam 20
- Sch. 117. Rani [vel Runi^f] possident, gens fortissima Sclavorum, extra quorum sententiam de publicis rebus nichil agi lex est^g, ita^h metuunturⁱ propter familiaritatem deorum vel potius daemonum, quos maiori cultu venerantur quam ceteri^k. Ambae igitur hae insulae pyratibus et cruentissimis latronibus plene sunt, et qui nemini parcant^l ex transeuntibus.
- Cap. 227. Omnes enim quos alii vendere solent, illi occidunt^m. Tertia est illa, quae Semlandⁿ dicitur^o, contigua Ruzzis^p et Polanis; hanc inhabitant Sembi vel Pruzzi^q, homines humanissimi, qui obviam tendunt his ad auxiliandum, qui periclitantur in mari, vel qui a pyratibus infestantur. Aurum et argentum^r pro minimo ducunt, pellibus abundant peregrinis, quarum^s odor letiferum^t nostro orbi propinavit superbiae venenum. Et illi quidem ut stercora haec habent ad nostram credo^u dampnationem^v, qui per fas et 30
- Sch. 118. nefas^w ad^x vestem anhelamus marturinam^y, quasi ad summam beatitudinem. Itaque pro laneis indumentis, quae nos dicimus faldones^z, illi offerunt tam^{aa} preciosos mar-

Schol. 117. Reune insula est Runorum, vicina Iumne^{ab} civitas, qui soli habent regem. (2. 4. 6. 8^b.)

Schol. 118. De quarum laude gentium Horatius^c in lyricis suis^d ita meminit: *Campestres, inquit, Scythiae melius vivunt et rigidi Getae, quorum^e plaustra vagas rite^f trahunt domus, nec cultura placent longior^g annua^h. Dos est magna parentum virtus; et peccare nefas, aut precium est*

- a) Seland 10. b) quatuordecim 2. 8. 9. 10. viginti 7. b) deest 7c. c) donatae 9. d) Sed et a. i. sunt 4. e) vel deest 4. 7. f) Curland 4. 7. Kurland 9. 10. g) iter o. d. habens 2. 4. 9. 10. h) auguribus 1. i) nigromanticis 1. nigromanticis 2. 4. necromanticis 10. k) induti sunt 9. Verba unci inclusa deest 1. 6. 7. l) his panis 1. Ispanis 2. Hispanis 4. Fortasse legendum: Cispans a. Circipans. Conf. schol. 16. Cl. Giesebrecht suspicatus est Adamum scripsisse: 40 his paganis. m) Cori 9. Kori 10. n) est deest 1. o) enim addit 4. p) Hanc insulam — cantilenam deest 7. q) eodem 4. r) ponto 1. s) Praeterea sunt et aliae p. insulae i. e. p. 7. t) Estland 2. 4. 6. 9. 10. u) dixi 5. v) Nam deest 2. 9. 10. w) ipso dominum 10. x) habeant deest 6. y) dicitur 9. z) quidem deest 9. aa) Byrcha 2. Birka 4. sit abhira 6. sit deest 7. ab) Illarum a. insularum 2. 5. 9. 10. b) deest 2. 4. c) Wagriss 6. Wardgris 7a.c. Vagriss 10. d) ita — dicitur deest 5. e) Vilzos 10. Wilzos M. F. f) vel Runi addunt 2. 4. 9. 45 g) licet, cui superscriptum vel lex est 6. h) illi addunt 2. 4. 9. 10. ista ita 7c. i) metuuntur 7b. mentiuntur 7a.c. k) cultu ceteris venerantur 4. l) parcunt 7. parcunt 4. m) omnes — occidunt deest 5. 9. n) appellari solet 2. 4. 9. 10. o) Ruzis 4. Rutis 7c. saepius. p) vel 2. 7. 8. 9. 10. q) Pruzzi 4. Pruzzi 7c. r) Aurum argentumque 2. 4. 10. s) quorum 2. 4. t) letiferum 10. lactiferum 5. lactiferum 2. 9. u) adeo 7. forte 4. v) credo perniciem et damnationem 9. w) fas nefasque 4. x) per 1. y) marturinam 2. 9. 10. z) faldones 2. paldones 5. 50 aa) tam deest 2. 9. 10. ab) Iumne 2. Iumne 5. Ianine 9. b) Oracius 2. c) itaque 4. d) quarum 4. 6. e) rite deest 2. 4. 8^b. f) longior deest 8^b. longa 4. g) annua 2.

atque de insula Imbrae s. Fehmern ibidem pag. 528 et 591. Quae de situ huius insulae Adamus asserit, neutri eorum conveniunt. Imbrorum gentem quoque laudat Scopes vidsidh. 56) In describendo situ Lalandiae errat noster, cum haec rectius de insula Fehmern dixisset. Conf. tamen c. 18. 57) Cap. 30. 58) Fembre, quam supra cap. 16. videtur Imbram appellasse. 59) Anglis dicebantur „faldynge“. V. Galfridi Grammatici Promptorium Parvulorum, ed. A. Way. h. v. Conf. Ziemann Mittelhochdeutsch. 55 Wörterbuch s. v. Valde. Valte. Alibi Paltone, Phalte de indumentis lineis. V. Schannat Tradition. Faldens. p. 418. Eiusd. Vindemiae literariae pag. 53. 60) Carm. III. 24. v. 9. 11.

tures*. Multa^b possent dici ex^c illis populis laudabilia in moribus, si haberent solam fidem Christi, cuius praedicatores immaniter^d persequuntur. Apud illos^e martyrio coronatus est illustris^f Boemiorum^g episcopus Adalbertus^h. Usque hodie profecto inter illos, cum ceteraⁱ omnia sint communia nostris, solus prohibetur accessus lucorum et fontium, quos autumant pollui christianorum^j accessu. Carnes^k iumentorum pro cibo sumunt, quorum lacte vel cruore utuntur in potu, ita ut inebriari dicantur. Homines cerulei, facie rubea, et criniti^l. Praeterea inaccessi^m paludibus, nullum inter se dominum pati volunt.

19. Sunt et aliae in hoc pontoⁿ insulae plures, ferocibus barbaris omnes^o plenae, ideoque fugiuntur a navigantibus^p. Item circa haec littora Baltici maris ferunt^q esse Amazonas, quod nunc terra feminarum dicitur^r. Eas^s aquae gustu dicunt aliqui concipere. Sunt etiam qui referant^t eas fieri praegnantas ab hiis^u qui praetereunt^v negotioribus, vel ab hiis, quos inter se habent captivos, sive ab aliis monstribus, quae ibi non rara habentur. Et hoc credimus etiam fide dignius^w. Cumque pervenerint^x ad partum, si quid^y masculini generis est, fiunt^z cynocephali^{aa}; si quid feminini, speciosissimae mulieres^{ab}. Hae simul viventes, spernunt consortia virorum; quos etiam, si advenerint, a^c se repellunt viriliter. Cynocephali sunt^d, qui in pectore caput^e habent^f; in Ruzzia videntur sepe captivi, et cum verbis latrant in voce. Ibi sunt etiam^g qui dicuntur Alani vel Albani^h, qui lingua eorum wizziⁱ dicuntur, crudelissimi ambrones^j; cum canicie nascuntur; de quibus auctor Solinus^k meminit^l. Eorum patriam canes^m defendunt. Si quando pugnandum estⁿ, canibus aciem struunt. Ibi sunt homines pallidi, virides et macrobii^o, quos appellant Husos^p; postremo illi, qui dicuntur Antropofagi, mori. Usque hodie Turci, qui prope^q Ruzzos^r sunt, ita vivunt, et reliqui Scythiae^s populi. (2. 4. 6. 8. 9.)

25. *Schol.* 119. Cum rex Sueonum Emund filium suum^t Anundum^u misisset in Scythiam ad dilatandum regnum suum^v, ille navigio in terram pervenit feminarum. Quae mox venenum fontibus immiscentes, ipsum regem et exercitum eius tali modo peremerunt. Haec et supra diximus^w, et ipse Adalwardus episcopus recitavit nobis, hoc et alia contestans esse veracissima^x. (2. 5. 6. 8b.)

30. *Schol.* 120. Qui lingua eorum Wilzi^y dicuntur, crudelissimi, ambrones, quos poeta Gelanos vocat. (2. 4. 8. 9.)

a) mardures 2. 9. 10. b) Multa ergo 4. c) de 2. 8. 9. 10. d) ineniter 1. 6. e) enim add. 4. f) illustrisimus 7. g) Boemiorum 2. 5. Bohemorum 9. 10. h) cetera deest 4. 9. i) Carnes etiam 4. j) rubea et cerulea 7. l) in accessu 7. m) porto 1. n) deest 7c. o) maris longo transitu usque oriens sunt Amazonas q. 7c. 35 p) Quas d. Et eas 9. q) referant 7c. 9. r) his 1. 2. 4. saepius. s) eas impregnari a praetereuntibus 4. t) hoc etiam creditur est 4. Et dignius deest 7c. u) pervenerunt 7c. v) quidem 1. 5. w) est deest 2. generis fuerit 4. 9. 10. x) cynocephagi 1. y) nascuntur addit 10. mulieris M. F. z) ad 1. aa) mulieres. Haec secundum opinionem. Revera enim singulis singulos habent viros, sicut in epistola ipsarum ad Alexandram Magnum continetur. Sic enim habet inter cetera: *Si vis scire conversationem nostram, talis est. Habitatio nostra est ultra fluvium, et sumus numero feminarum habitantium (habitatum 7c. hinc enim 7c.) CCLXIII (CCXIII 7c.), quae non sunt coinquinae a viris. Viri nostri nullo modo habitant inter nos, sed ultra fluvium in alia parte. Uno quoque anno celebramus festivitatem Iovis per XXX dies. Qui vult manere in laetitia cum uxore sua, tenet eam per annum unum. Quodsi mulier parturientem peperit masculum, tenet eum secum pater; et si feminam peperit, retinet eam pater secum, et post septem annos reddit eam matri. Cum autem pugnaturae cum aliquo venimus, sumus numero decies decem milia equitantes. Aliae autem custodiunt insulam nostram. Ad priora revertamur. In praedicta insula sunt Cynocephali 7. s) caput 1. b) habentes 4. 9. c) et 10. d) Albini M. F. e) Wizzi 7. f) qui — ambrones 1. 6. 7. Deest in textu 2. 4. 9. ubi in ead. 120. eliminata sunt. Omnino deest 10. g) de quibus 9. meminit. Cum canicie nascuntur 2. 9. 10. h) est deest 2. 9. i) Voci macrobii in cod. 1. superscripta sunt verba: id est longi, quae glossa in ceteris codicibus in textum irrepit. Ienti 7. k) Husos 2. 4. 7. 9. 10. l) ipse 6. proprie 2. proprio 9. m) Ruzi 8b. Ruzi 2. 9. n) Scythia deest 4. 9. vera 6. o) Wilzi 8b. Viki 9. Legendum videtur: Wizzi, v. c. 19. t) sunt add. 9.*

60*) De Adelberto episcopo occiso a Fruzzis v. Vitas Russlands ed. Krug p. 145 sq. 63) Cynocephali. Adalberti SS. T. IV. Thietmar. I. III. c. 19. Ann. Similia de Blemis in interiori Africa fabulatur Marcianus p. 218. Cf. Solinus c. 52. de Indis quibusdam: *Ad sermonem humanum nulla voce sed latratibus tantum sonantes.* 64) Polyhistor cap. 15. Albani s. Wizzi Adamo nostro incolae videntur esse terrae Witland, quam terram Esthonorum iuxta Vistulam sitam dicit Wulfstanus in itinere §. 2. apud Dahlmann I. I. p. 426. De Witland s. terra Vidivariorum conf. Voigt Geschichte von Preussen T. I. p. 210. 65) Macrobius Solinus cap. 30. gentem quandam Aethiopum vocat. 65*) L. III. c. 15.

- et humanis vescuntur carnibus. Ibi sunt alia^a monstra plurima, quae recitantur a navigantibus sepe inspecta, quavis hoc nostris vix credibile putetur^b.
- Cap. 229. 20. Haec habui quae de sinu illo Baltico^c dicerem^d, cuius nullam mentionem audivi quempiam fecisse doctorum, nisi solum, de quo supra diximus, Einhardum^e. Et fortasse mutatis nominibus arbitror illud fretum^f ab antiquis^g vocari paludes Scithicas vel Meoticas^h, sive *deserta Getarum*⁶⁶, aut *litus Scithicum*, quod Martianus⁶⁸ ait: *conferunt esse multiplici diversitate barbarorum. Illic*, inquit⁶⁹, *Gethae*¹, *Daci*, *Sarmatae*, Sch. 121. [*Neutri*^h] *Alani*, *Geloni*, *Antropofagi*^k, *Trogloditae*^l. Quorum errori condolens noster metropolitanus, statuit Bircam^m illis gentibus metropolem, quae in medio Sueoniae positaⁿ, contra civitatem Sclavorum^o respicit lumen^p, paribusque spaciis omnes¹⁰ illius ponti amplectitur horas^q. In qua civitate primum ex nostris ordinavit Hiltinum abbatem, quem ipse voluit appellari^r.⁷² Iohannem. Itaque de insulis Danorum dictum est satis. Nunc vero ad Sueonum sive Nordmannorum populos, qui^s proximi sunt, convertamus articulos^t.
- Cap. 230. 21. Transeuntibus insulas Danorum alter mundus aperitur in Sueoniam vel Nordmanniam^u, quae sunt duo latissima regna aquilonis et nostro orbi adhuc fere incognita.
- Sch. 123. De quibus narravit mihi scientissimus^v rex Danorum^w, quod Nordmannia^x vix queat transiri^y per mensem, cum Sueonia duobus mensibus non facile percurratur. *Quod ipse, inquit, probaveram, qui^z nuper sub Iacobo rege 12 annis militavi in illis regionibus, quae altissimis ambae montibus includuntur, magis autem Nordmannia, quae suis alpiibus circumdat^{aa} Sueoniam*. De Sueonia vero non tacent antiqui auctores^{ab} Solinus^{b.73} et Orosius^{c.74}, qui dicunt plurimam partem Germaniae^d Suevos^e tenere, necnon montana eius usque ad Ripheos montes extendi. Ibi est etiam Albis fluvius, de quo Lucanus meminisse videtur^{f.75}. Ille^g oritur in^h praedictis alpiibus, perqueⁱ medios Gothorum populos currit in oceanum, unde^k et Gothelba dicitur^{l.76}. Fertilissima regio est Sueonia^m, ager frugibusⁿ et melle opimus^o, extra quod pecorum fetu omnibus antefertur, oportunitas flumini-
- Schol. 121. A Sconia^a Danorum navigantibus ad Bircam quinque dierum, a Birea in Ruzziam^b similiter per mare habes iter quinque dierum. (2. 4. 6. 8b.)
- Schol. 122. Ibi in Birea est^c portus sancti Ansgarii et tumulus sancti Unni archiepiscopi, familiare inquam hospitium sanctorum nostrae sedis confessorum. (2. 4. 6. 8b.)
- Schol. 123. Paulus in gestis Longobardorum⁷⁷ de fecunditate gentium septentrionalium⁷⁸, et de septem viris, qui in litore oceani⁷⁹ iacent in provincia Scritefingorum. (2. 4. 6. 9.)
- Schol. 124. Tacitus Suevos hoc quoque Sueonum nomine appellat⁸⁰. (9.)
- Schol. 125. Dani, Sueones et^a Nordmanni et reliqui Scithiae^b populi a Romanis Yperborei vocantur, quos Marcianus⁸¹ extollit multis laudibus. (2. 4. 6. 9.)
- Schol. 126. Gothelba fluvius a Nordmannis Gothiam separat, magnitudine non impar isti Albiae^c Saxonum, unde ille nomen sortitur. (2. 4. 6. 9.)
- a) et alia 7c. alia deest 9. 10. b) putem 7. putetur 7c. videatur 2. 4. 6. 9. videtur 10. c) vel barbaro addunt 2. 4. 9. 10. d) Haec breviter de illo sinu Baltici dixerim 7. e) Einhardum 9. cuius — Einhardum desunt 7. f) deest 7c. g) Romanis addunt 2. 4. 9. 10. h) concertum 4. consitum 9. i) Gete 4. k) Neutri deest 1. 7. In cod. 6. superscriptum 40 est vocis Alani. Neutri 9. l) antropofagi deest 1. m) Troglodite 1. Troglodite vocis Antropofagi superscriptum 2. 6. 9. Troglodite 4. 7c. ubi (2. 4. 8b.) scholii instar in margine additur: Amazobii, Arimaspi, Agathirsi. n) Bircam 6. stat Birea 10. o) est 8. p) opposita addit 4. q) lumen 2. lumen 5. 9. r) oras 5. 9. s) vol. appellare 2. 9. appellavit 4. Verba Quorum — Iohannem desunt 7. t) Danis addit 4. proximi sunt Danis 2. 9. 10. u) articulum 2. 4. 6. In cod. 2. 8. 9. sequitur inscriptio sequentium: Incipit de Sueonia ac populis Sueonum et ritibus eorum (Sueonia 45 et cerimonis Sueonum 2.). v) Nordvegiam 10. Norvegiam 2. 9. Normandiam 7a.c. u) sanctissimus 5. v) de quibus narratur 7. w) Norvegiam superser. 9. Normanniam 10. x) pertransiri mense 7c. y) quoniam 2. 9. 10. quia 4. z) Quod — quo desunt 7. ubi legitur: Ambae enim altissimis etc. aa) circumdat 1. ab) actores 2. b) scilicet addit 4. c) Orosius 4. d) deest 7c. e) Sueones 7c. 9. f) de quo — videtur desunt 10. g) Qui 4. h) ex 10. i) qui per 2. 9. k) inde 5. l) Sueonia ergo r. e. fert. 4. m) fructibus 7c. 50 n) opimus 2. 6. 7. o) Sconia 2. p) interest add. 8b. q) Birea et Ruzzia 5. r) Ubi est 4. 9. s) loquitur addit 9. Cetera desunt 9. t) oceano 4. u) et deest 9. v) Scythici 9. w) Albeeg 9.
- 66) Meotidas paludes dicit eas Orosius l. i. c. 2. ad. l. III. 70. (l. IV. c. 44.) 73) Solini ut videtur verba in cap. 20. respexit, sed male intellexit: *Mons Sevo ipse ingens, nec Riphaeis minor collibus, initium Germaniae facit.* 74) Orosius l. i. c. 2: *Germania, ubi plurimam partem Suevi tenent.* 75) Pharsal. l. II. v. 51. 52: *Fundat ab extremo fluvio aquilone Suevos — Albis.* 76) Göltha Riv. 77) L. I. c. 1 — 5. V. supra l. I. c. 62. 71) Patet Adamum Iunio civitatis situm latuisse. 72) De Hiltino v. supra

num sylvarumque maxima^a ubique peregrinis mercibus omnis regio plena. Ita nullis^b egere Sueones dicas opibus, excepta quam nos diligimus sive potius adoramus, superbia^c. Omnia enim instrumenta vanae gloriae, hoc est aurum, argentum, sonipedes regio, pelles castorum^d vel^e marturum^f, quae nos admiratione^g sui dementes^h faciunt, illi pro nichilo ducunt. In sola mulierum copulaⁱ modum nesciunt. Quisque secundum facultatem suarum virium duas aut tres et^k amplius simul habet; divites et^l principes absque numero^m. Nam et filios ex tali coniunctione genitos habent legitimos. Capitali vero pena multatur, si quis uxorem alterius cognoverit, aut vi oppresseritⁿ virginem^o, sive qui alterum spoliaverit bonis suis, aut iniuriam fecerit^p. Hospitalitate quamvis omnes Yperborei sint^q insignes, praecipui sunt nostri^r Sueones; quibus est omni probro gravius hospicium negare transeuntibus, ita ut studium vel^s certamen habeant inter illos^t, quis dignus sit recipere hospitem. Cui exhibens^u omnia iura humanitatis, quot diebus illic^v commorari voluerit, ad amicos eum suos^w certatim per singulas dirigit^x mansiones. Haec illi bona in moribus habent. Praedicatores autem veritatis, si casti prudentesque ac ydonei sunt^y, ingenti amore fovent, adeo ut concilio populorum communi^z, quod ab ipsis warh^a vocatur, episcopus interesse non renuant^b. Ubi de Christo et^c christiana religione crebro^d audiunt non inviti. Et fortasse facili^e sermone ad nostram fidem illi^f persuaderentur, nisi quod mali doctores, dum sua quaerunt, non quae Iesu Christi, scandalizant eos, qui possent salvari.

20 22. Populi Sueonum multi sunt, viribus et armis egregii, praeterea tam in equis quam in navibus iuxta optimi bellatores. Unde etiam sua potentia ceteras aquilonis gentes constringere^g videntur. Reges habent ex genere antiquo^h, quorum tamen vis pendet in populi sententia; quod in communeⁱ omnes laudaverint, illum^j confirmare oportet, nisi eius decretum potius videatur, quod aliquando^k secuntur inviti^l. Itaque domi pares esse gaudent. In praelium euntes omnem praebent obedientiam regi^m, vel ei qui doctiorⁿ ceteris a rege praefertur. Si quando vero^o praeliantes in angustia positi sunt^p, ex multitudine deorum quos colunt^q, unum invocant auxilio^r: ei^s post victoriam deinceps sunt devoti, illumque ceteris anteponunt. Deum^t autem christianorum iam communi sententia fortio^u clamant omnibus esse; alios deos sepe fallere, illum porro semper astare certissimum adiutorem in oportunitatibus^v.

23. Ex ipsis populis Suediae^w proximi ad nos habitant Gothi, qui occidentales dicuntur, alii sunt orientales. Verum Westragothia^x confinis est provinciae Danorum,

Schol. 127. Quo etiam morbo Sclavi laborant et Partii et Mauri, sicut Lucanus testis est de Partii^y, et de Mauris Sallustius^z. (2. 4. 8^a.)

33 Schol. 128. Omnia quae aguntur^a inter barbaros, sorti^bendo fiunt^c in privatis rebus. In publicis autem causis et^d demonum responsa peti solent, sicut in gestis sancti Ansgarii^e potest cognosci. (2. 5. 6. 8^a. 9.)

Schol. 129. Gothi a Romanis vocantur Getae, de quibus Virgilius dicere videtur^f:
acerque Gelonus^g

40 Cum fugit in Rhodopen^h, atque in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equinoⁱ.
Hoc usque hodie Gothi et Sembi facere dicuntur, quos ex lacte iumentorum inebriari certum est^j. (2. 5. 6. 7. 8^a.)

a) magna 2. 4. 9. 10. b) Nullis itaque 4. c) superbiam 4. d) castorum 7c. F. e) et 4. f) marturum 2. 45 9. 10. g) admiratione 2. 4. h) elementes 2. i) copia 7. k) vel 4. vel tres vel 7. l) ac 9. m) violaverit 1. n) aut -- virginem desunt 6. o) aut vi interfecerit 9. p) sunt 9. q) desunt 7c. r) studium vel desunt 4. et certamen 9. s) se 4. 7. t) Cui cum exhibuerint 7. u) ibi 9. v) suos illum 2. 4. w) dirigit 7. x) prudentes et ydonei sint 4. y) consilio communi 9. 10. z) warh 2. 7. 8. varoh 10. warh 9. warph 4. 5. 6. Cod. 4. in margine post vocabulum ipsis recentiori manu addit: quod ab ipsis ibinc a nobis; inde 5: quod ab ipsis warph a nobis ibinc. *) inter se esse 7. a) Hic deficit codex 4. b) ac 5. c) crebro desunt 9. d) profecto facile 5. 9. 10. facill desunt 6. e) ad summam n^ostrae fidei 7. illi desunt 2. 9. 10. f) confringere 5. 8^a. 9. g) antiquos 1. 5. 6. 7c. h) ius 2. 8. 9. 10. i) communi 7c. k) aliqui 7c. 9. l) multi 1. m) r. suo 7c. n) doctior desunt 9. doctior 8. o) Si vero aliquando 7. Si qui vero 9. p) sint M.F. q) quos colunt desunt 9. 10. r) unum in auxilium invocant 2. 5. 9. s) cui 6. t) dominum 10. u) ferociorem 9. v) in omnibus c. 7c. w) Sueoniae 53 2. 10. Sueonum 9. x) Westragothia 5. Vstragothia 9. 10. y) Partii 4. 8^a. z) de Partii desunt 5. **) Sallustius 4. 8^a. a) aguntur 8^a. geruntur 9. b) sciunt 2. 9. faciunt 8^a. c) etiam 5. 8^a. d) dicit 7c. e) Gelonus 2. 8^a. f) Rhodopen 2. 8^a. g) Serabi F.

79) De polygamia Nortmannorum v. Dudon. de moribus 82) Sallust. bellum Jugurth. c. 76. 83) Ib. c. 18. bus et actibus Normann. l. I. init. 80) illum sc. re- 19. 27. 30. 84) Georg. l. III. v. 461 sq. 85) V. 60 gem. 81). Lucan. Pharsal. l. VIII. v. 399 seq. supra c. 18. fin.

quae Scopia dicitur. A qua etiam fertur diebus septem perveniri usque ad civitatem Gothorum magnam Scarane⁸⁴. Deinde Ostrogothia^c protenditur iuxta mare illud quod Sch. 130. Balticum vocant^d, usque ad Bircam. Primus Gothorum episcopus Thurgot^e fuit, secundus vero Godescalcus, vir sapiens et bonus, ut praedicant^f, nisi quod domi sedens ocium labori praetulit^g. Tercium ordinavit noster metropolitanus Adalwardum seniorem, vere^h laudabilem virum⁸⁵. Qui deinde perveniens ad barbaros, utⁱ docuit, ita^m vixit. Nam sancte vivendoⁿ, bene docendo magnam gentium multitudinem traxisse Sch. 131. fertur ad christianam fidem^o. Claruit etiam virtutum^p miraculis, ita ut poscentibus in necessitate barbaris, ymbrem^q faceret descendere vel denuo serenitatem venire, et alia quae hactenus quaeruntur a doctoribus. Is autem vir memorabilis in Gothia permansit^r, 10 nomen domini lesu constanter omnibus praedicans^s, ibidemque post multos agones, quos pro Christo libenter sustinuit, victicem terrae carnem tradidit, spiritus coelum petiit laureatus. Post quem archiepiscopus ordinavit in illas partes quandam Acilinum, nichil ferentem episcopali nomine dignum^t, praeter ingentem corporis staturam. Et ille quidem diligens carnis requiem, frustra^u mittentibus legationem Gothis, usque ad obitum 15 suum Coloniae mansit^v in deliciis^w.

24. Inter^x Nordmanniam et Sueoniam Wermilani^z⁸⁶ et Finnédi⁸⁷ degunt, et alii: qui nunc omnes sunt christiani, respiciuntque ad Scaranensem ecclesiam. In confinio Sch. 132. Sueonum vel Nortmannorum contra boream habitant Scritefini⁸⁸, quos aiunt cursu feras praeterire⁸⁹. Civitas^a eorum maxima Halsingland^b⁸⁹, ad quam^c primus ab archiepiscopo 20 designatus est Stenphi^d episcopus, quem ipse mutato nomine Symonem vocavit. Qui etiam multos earundem gentium sua praedicatione lucratus est. Praeterea sunt alii numero carentes^e Sueonum populi, de quibus ad christianitatem conversos accepimus solos Gothos, Wermilanos et partem Scritefinorum^f, vel qui illis vicini sunt.

Cap. 233. 25. Igitur ut brevem Sueoniae^g vel Suediae^h descriptionem faciamus: haec ab occi- 25 dente Gothos habet et civitatem Scaranamⁱ, a borea Wermilanos^k cum Scritefinis^l,

Schol. 130. Quamvis ante hos^m Danorum episcopi vel Anglorumⁿ Suediam praedicarunt^o. Thurgot vero specialiter^p in Gothiam ordinatus est ad sedem Scaranensem^q. (2. 5. 6. 8⁹.)

Schol. 131. A rege Haroldo invitatus Adalwardus quoque in Nordwegiam venit et pro sanctitate viri^r et fama virtutum eius honorifice susceptus est. Cui abeunti rex tantum pecuniae obtulit, 30 ut exinde statim 300 captivos redemit episcopus^s.

Adalwardus^t iunior eo tempore veniens in Gothiam, cognominem suum^u reperit infirmum; cuius exequias cum luctu procurans, in Sictoniam^v properavit. Sed postea cum repulsus esset a paganis, invitatus venit ad Scaranam^w civitatem, quod nostro archiepiscopo non bene placuit, quare eum sicut violatorem canonum vocavit Bremam. (2. 5. 6. 8⁹.) 35

Schol. 132. Halsingland est regio Scritefinorum, sita in Ripheis montibus; ubi nix perpetua durat^x. Homines ibi gelu recocti^y, tecta domorum non curant^z; carne ferarum pro cibo et pel- libus earum pro indumento fruuntur^{aa}. (2. 5. 6. 8⁹.)

a) etiam deest 5. b) ferunt 2. 3. 7. 9. c) Astrogothia 7a. Ostrogothia 5. Ostrogothia 8. d) vocatur 7. mare quod b. dicitur 5. e) Thurgot 8. Thurgotus 10. Thurgotus 9. f) vero deest 4. 9. g) ut praedicant deest 5. 40 h) praetulerit 9. i) tertium autem 5. k) vero deest 10. l) sicut 2. 5. 9. 10. m) ita deest 9. n) ac addunt 2. 5. 10. et 9. o) ad ch. convertit fidem 5. p) Qui e. v. claruit 5. q) ymbrem de coelo 5. r) permanens 5. s) praedicavit 5. t) dignum deest 1. u) frustratam 2. 8. 9. v) permansit 2. 5. 9. w) Primus Gothorum — 45 deliciis deest 7. x) Item 1. y) Wermilani 2. 8. 9. Wermilanos 5. Wermilani 7. Wermilani 10. y) Finwedi 5. 9. Finwedi 2. Finwedi 10. z) Scritefini 8. Scritefini 2. 8. 10. Scritefini 7. Scritefini 9. Scritefini F. **) praecire 45 5. auteire 6. a) civitasque 7c. b) Halsingland (Halsingland 9.). Et Halsingland regio est 2. 5. 9. 10. c) Ad quam — lucratus est deest 7c. d) Stenphi 9. e) cortantes 9. f) Scritefinorum 7. Scritefinorum 7c. Scritefinorum 2. 8. 9. Scritefinorum 5. saepius. 6. g) Sueonum 7. h) vel Suediae deest 2. 2a. 9. 10. i) Scarane 5. Scaraneam 7. Scharaneam 7c. k) Wermilanos 2. 2a. Wermilanos 7a. Wermilanos 9. 10. l) Scritefini 6. 7a. c. m) hoc F. n) in addit 5. apud 8a. o) praedicarunt 5. p) specialiter deest 8b. q) Scaranensem 2. r) viri 50 deest 5. s) redimeret 5. 9. redemerit 8a. t) autem add. 5. 9. u) suum deest 6. v) procurans Sictoniam 5. 9. w) Scaranen 5. x) displicuit 6. valde displicuit 5. 9. y) in altissimis m. qui Rihaei dicuntur 5. z) qui add. 5. **) qui d. n. c. tecta 5.

84) Skara in Dalsland s. Skaraborg. 85) V. supra l. III. c. 14. 86) Wärmeland in provincia Suecica Carlstad. 87) Finnheide, Finnwald, in occidentalibus partibus provinciae Smålandiae versus Hallandiam. Conf. Cl. E. G. Geijer Geschichte Schwedens T. I. p. 52. 88) Martians l. I. pag. 226 narrat. Troglodytas „feras cursu praeterire“. 89) Helsingland in Suedia iuxta sinum Bothnicum. 90) Ultra Aas (Arimaspos) et Riphacum iugum regio est assiduis obsessa nidibus. Solin. c. 15. 91) Paul. Warnefrid. l. I. c. 5: Scritefini... qui etiam aestatis tempore nidibus non carent... crudis agrestium animalium carnibus vescuntur, de quorum etiam hircis pellibus sibi indumenta coaptant. 60

quorum caput² Halsingland², ab austro longitudinem habet illius Baltici² maris, de quo ante diximus: ibi⁴ civitas magna Sictone². Ab oriente autem Ripheos montes attingit, ubi deserta ingentia², nives altissimae, ubi monstruosi hominum greges ultra prohibent accessum⁹². Ibi sunt² Amazones, ibi Cynocephali, ibi Ciclopes, qui unum in fronte habent oculum⁹³. Ibi sunt hii⁴ quos Solinus dicit Ymantopodes², uno pede salientes⁹⁴, et illi qui humanis carnibus delectantur pro cibo, ideoque sicut fugiuntur⁹⁵, ita etiam iure tacentur. Narravit¹ michi rex Danorum sepe recolendus², gentem quandam ex montanis in plana² descendere solitam, statura modicam², sed viribus et agilitate vix Suedis ferendam, hiique² incertum esse² unde veniant²; *semel aliquando per annum vel post² triennium*, inquit, *subiti² accedunt*. Quibus nisi totis resistatur viribus, omnem depopulantur² regionem, et denuo recedunt². Aliaque multa recitari solent, quae brevitati studens omisi, ab his² dicenda, qui haec² se vidisse² testantur.

26. Nunc de superstitione Sueonum pauca dicemus⁷. Nobilissimum² illa gens templum habet, quod Ubsola dicitur, non longe positum ab² Sictona² civitate². In hoc templo, quod totum ex auro paratum² est⁹⁶, statuas trium deorum veneratur populus, ita ut potentissimus eorum Thor in medio solium habeat triclinio²; hinc et inde locum possident² Wodan² et Fricco². Quorum significationes eiusmodi sunt: „Thor², inquit, praesidet in aere², qui tonitrus² et fulmina, ventos ymbresque, serena² et fruges² gubernat. Alter Wodan, id est furor², bella gerit², hominique² ministrat² virtutem contra inimicos. Tertius est Fricco⁹⁷, pacem voluptatemque largiens mortalibus.“ Cuius etiam simulacrum fingunt cum² ingenti priapo². Wodanem² vero sculpunt armatum, sicut nostri Martem² solent⁹⁸; Thor autem cum sceptro Iovem simulare² videtur⁹⁹. Colunt

Schol. 133. In Yperboreis montibus praeter alia² monstra leguntur et gryphes² nasci². (2. 5. 6.)

Schol. 134. Prope illud templum est arbor maxima late ramos extendens, semper viridis in hieme et aestate, cuius illa generis sit, nemo scit². Ibi etiam² est fons, ubi sacrificia paganorum solent exerceri et homo vivus immergi². Qui dum non invenitur² ratum erit votum populi. (5. 6. 8°. 10.)

Schol. 135. Catena aerea templum illud² circumdat pendens supra domus fastigia², lateque rutilans advenientibus, eo quod ipsum delubrum² in planitie situm² montes in circuitu habeat positos ad instar theatri. (5. 6. 7. 8°. 10.)

Schol. 136. Nuper autem rex Sueonum christianissimus Anunder², cum sacrificium gentis statutum nollet demonibus offerre, depulsus a regno, dicitur² a conspectu concilii gaudens abisse², quoniam dignus habebatur pro nomine Iesu Christi contumeliam² pati. (5. 6. 8°.)

e) caput 1. est add. 2. 8b. b) Halsingland 2. 2a. 5. 9. Halsingland 7a-b. c) illius deest 9. Hic desinit codex Guelpherbytanus; quo deinceps lectiones codicis 2a. emolare visum est. d) est addit 2a. 5. 9. 10. e) Sictone 5. Sictone 6. f) ubi addit 5. 9. 10. attingit d. i. ubi 2a. g) sunt deest 1. h) Ibi sunt — oculum desunt 7. i) illi 2a. 5. 9. 10. k) Ymantopodes 2a. 7c. 9. Himantopodes 5. Imantopodes 10. l) igitur addit 5. m) Tradunt etiam (enim 7c.) noti plagae illius 7. n) planam 9. o) modica 7c. p) statura — hiiquo desunt 2a. 5. 9. 10. inque incertum unde 2a. hii quoque 6. solitam hique incertum 9. q) esse deest 1. est 7c. r) veniunt 2a. 6. 10. est unde veniunt 7. veniat 5. 40) per 9. s) triennium subito 7. t) Quibus — recedunt desunt 9. u) ab his desunt 7. v) haec deest 9. x) qui se multa vidisse 7b. quae se multi v. 7a.c. y) Sueonum videmus 2a. 8. 9. 10. z) Nobilissima 7.) a 6. posita a 9. a) Sictana 2a. Sictone 6. Sictone 10. b) vel Birka add. 5. 9. In cod. 7. sequuntur quae in schol. 135. leguntur. c) peractum 9. totum auro ornatum 7. d) solum h. (et addit 10.) triclinium 5. 9. solum h. triclinium 2a. solum habet triclinium 8. e) in medio — possident desunt 7. f) Wodan 9. 10. semper. g) Fricco 2a. h) Thor Wodan 7c. 45) praesidet mare 9. i) tonitrus 9. 10. l) ventos, nubes imbresque serena 7. et serena 10. m) a. frugesque 2a. 9. 10. n) fortior 2a. 5. 9. 10. o) regit 2a. 5. 9. p) hominibusque 5. q) monstrat 7a. r) cum deest 2a. 5. 9. 10. s) Cuius — priapo desunt 7. t) Wodanem 9. u) sculpero add. 5. v) exprimere 5. w) In cod. 7. hic leguntur fere verba scholii 134: Prope eius . . . semperque viridis, hieme et aestate, et cuius . . . scit. x) quae ibi sunt addit 5. y) gryphes etiam leg. 9. z) generis nascitur 8°. 10.) etiam deest 8°. 10. e) sacrificia peraguntur et h. v. 50) immergitur 10. b) non inveni . . . 6. invenitur 8°. 10. immergitur 5. c) illud deest 5. 8°. 10. d) stagia 7c. faglia 7c. fagra 7b. e) templum 8°. 10. f) est addit 7. g) regno ibat 5. h) abisse deest 5. i) contumeliam deest 5. Christi deest 8°.

92) Solinus c. 30: *Ultra hos (Macrobios) deserta solitudinis . . . Deinde in ultimis Orientis monstruosae gentium facies.* 93) Solinus cap. 30. ait de Agriophagis, Aethiopum gente, eos rege praeditos esse, cuius in fronte oculus unus est. 94) Solin. c. 31. Aliter de iis Marciarius p. 218. Uterque tamen Himantopodes in Libys collocaat. 95) De Anthropophagis Scythicis similibus verbis loquitur Solinus cap. 15, quos Aethiopum dicit gentem c. 30. Anthropophagi, quibus execrantii cibi sunt humana vi- scera . . . adiacentium terrarum solitudo, quas . . . finitimae nationes metu profugae reliquerunt. 96) ex auro paratum h. e. deauratum. 97) rectius Freyr, Germanis Fro. V. Grimm Deutsche Mythologie T. I. pag. 190 sq. 98) Conf. I. Grimm l. l. pag. 160. Populus ista deus Mars est. Solin. c. 15. 99) Idem sentiebant, qui diem Iovis appellaverunt Donnerstag, Thursday. 1) In Asiatica Scythia — grypes tenent universa. Solin. c. 15. 2) Conf. supra t. III. c. 15. Schol. 83.

et deos ex hominibus factos, quos pro ingentibus factis immortalitate donant, sicut in vita sancti Anscarii^b leguntur Hericum regem^c fecisse^d.

Cap. 235. 27. Omnibus itaque^e diis suis^f attributos habent^g sacerdotes, qui sacrificia populi offerant^h. Si pestis et famis imminet, Thor ydolo lybaturⁱ, si bellum, Wodani^k, si nuptiae celebrandae sunt, Fricconi. Solet quoque post novem annos communis omnium Sueoniae provinciarum sollempnitas in Ubsola^l celebrari. Ad quam videlicet sollempnitatem nulli praestatur immunitas. Reges et populi, omnes et singuli sua dona transmittunt ad Ubsolam, et quod omni poena crudelius^m est, illi qui iam induerant christianitatem, ab illis se redimunt cerimoniis. Sacrificium itaque taleⁿ est. Ex omni animante, quod masculinum est, novem capita offeruntur, quorum sanguine deos placari^o 10 mos est. Corpora autem suspenduntur in lucum, qui proximus est templo. Is enim lucus tam sacer est gentilibus^p, ut singulae arbores eius, ex morte vel tabo^q immolatorum divinae credantur. Ibi etiam canes et equi^r pendent cum hominibus^s, quorum corpora mixtim suspensa narravit mihi aliquis^t christianorum^u 72 vidisse^v. Ceterum neniae, quae in eiusmodi ritu libationis^w fieri solent, multiplices^x et inhonestae, ideo- 13 que^y melius reticendae^z.

Cap. 236. 28. In eadem provincia nuper^a contigit res memorabilis, et pro dignitate gestorum longe divulgata; pervenit etiam ad noticiam pontificis^b. Quidam^c e sacerdotibus, qui ad Ubsolam demonibus astare^d solebat, nequicquam^e iuvantibus diis factus est^f cecus. Cumque vir sapiens infortunium^g orbitatis suae culturae ydolorum imputaret, qu^h mⁱ 20 supersticioseⁱ venerans potentissimum^j deum christianorum offendisse videretur, ecce ipsa nocte apparuit sibi virgo decora nimis, interrogans^k, si in filium eius credere maluerit, fore^l ut visum reciperet, abiectis quae ante colebat simulacris^m. Tunc ille qui nichil ardui rennueret subeundum pro hoc dono, ita seⁿ facere, letus sponpondit. Ad haec^o virgo: Scito, inquit, certissime, hunc locum, ubi nunc tantus innocentium sanguis^p effun- 25 ditur, in meo proxime dedicandum honore. In qua re ne tibi aliqua signa dubietatis remaneant, in nomine Christi, qui est filius meus, tu recipe lumen oculorum tuorum. Mox ille recepto lumine credidit, pertransiensque otas^q in circuitu regiones, facile^r paganis fidem persuasit, ut crederent in eum, qui se^s cecum illuminavit.

Cap. 237. Quibus miraculorum causis impellentibus, statim noster metropolitanus obediens 30 voci quae^a dicit: *Respicite et levate oculos vestros, quoniam regiones iam albae sunt ad messem*, ordinavit in illas partes Adalwardum iuniorem, de Bremensi choro assumptum, virum litteris et morum probitate fulgentem. Cui^b etiam per legatos clarissimi^c regis Steinkel^d sedem posuit in Sictona civitate, quae distat ab Ubsola itinere^e diei unius^f. Est vero iter eiusmodi^g, ut a Sconia Danorum per mare velificans quinto die pervenias 35 usque^h Sictonamⁱ vel Bircam, iuxta enim sunt^j. Si vero per terram eas a Sconia

Schol. 137. Novem diebus^a commensationes^b et eiusmodi^c sacrificia celebrantur^d: unaquaque die offerant hominem unum^e cum ceteris animalibus^f, ita ut^g per novem dies 72 fiant animalia^h quae offeruntur. Hoc sacrificium fit circa aequinoctium vernaleⁱ. (5. 6. 7. 8. 10.)

a) etiam 2a. b) Anscarii 2a. in — Anscarii deunt 7. c) legitur Hericum regem 1. leguntur de Herico regu 7. lo- 40 guntur Heinricum (Henricum 2a. 9.) regem 2a. 6. 9. legitur Henricum 10. legitur Hericus rex 5. d) itaque deest 7a. scilicet 5. e) suis deest 2a. 5. 7a. 9. 10. f) habent deest 5. attribuant 2a. 3. 8. 9. 10. g) populus 1. h) offerunt 7. i) immolant 5. 9. 10. idola immolant 2a. Thor immolatur 6. k) Wodani 2a. et saepius a pro o. l) in U. deest 5. Ubsola 2a. et saepius a pro o. Upsala 7a. saepius. m) gravina 2a. n) illuc 7a. o) deos tales placari 2a. 3. 5. 9. sanguine tales placari 6. placare talia 7. p) gentibus 9. q) tabe 7. cibo 2a. 3. 5. 9. r) ca- 45 nes, qui 5. s) fidelis addit 7. quidam Ch. 3. 5. t) se addit 5. u) eo vidisse 9. fuisse 2a. v) ritus libationis 9. ritibus libationis 2a. 5. w) sunt addit 5. 10. x) ideoque ret. sunt 9. y) nuper deest 7. z) pervenit — pontificis deunt 7.) enim addit 5. a) adstare 9. b) nequicquam 7a. ne quicquam offerentis periret iuvantibus 2a. c) est ille c. 2a. d) deest 7a. e) quae 5. f) superstitione 6. g) potissimum M. F. h) interroganti 2a. i) Haec et 10. m) error 5. n) facili fide paganis 2a. 5. 9. 10. o) se deest 5. p) qui 5. q) Qui 2a. r) charissimi 10. s) Stenkil 2a. 5. 10. saepius Stenkil 6. Stenkil 9. t) iter 9. u) Quibus — unius deunt 7. v) huiusmodi 7a. w) usque ad 2a. 9. 10. x) Sictonem 2a. y) dies 7. z) diebus cum commensationibus 8a. 55 huiusmodi 7a. a) sacrificia deest 7. sacrificant 10. b) vivum 9. c) animalibus 5. 8a. d) quod 7. e) a. q. o. 7. f) Hoc — vernale deunt 5. 6.

3) Cap. 26. 4) *lybore* h. e. sacrificare, litare, ut Thietmar. Mersch. l. I. c. 9. l. Grimm l. I. T. I. infra libatio pro sacrificio. 5) De hominibus sa- pag. 46. 7) *totus* i. e. omnis. V. supra l. III. crificatis v. etiam Dudonem l. I. init. 6) Conf. c. 19. 8) Conf. Schol. 121.

per Gothorum populos et civitatem Scaranem, Telgas et Bircam, completo mense pervenies Sictonam^b.

29. Adalwardus igitur magno fervore^c praedicandi euangelii Suediam^d ingressus, Cap. 238. omnes qui in Sictona erant et in circuitu, brevi spatio temporis ad christianam fidem Sch. 138. perduxit. Conspiravit etiam cum Sconiensi^e episcopo, sanctissimo^f Eginone, ut pariter adirent illud templum paganorum, quod Ubsola dicitur, si forte aliquem Christo laboris sui fructum ibi possent offerre; omnia tormentorum genera libenter suscepturi, ut destrueretur illa domus, quae caput est^g superstitionis barbaricae. Illa enim diruta vel potius cremata, fore, ut tocius^h gentis conversio sequeretur. Quam confessorum Dei voluntatem piissimus rex Steinkelⁱ in populo murmurari sentiens, callide submovit eos a tali cepto, asserens et illos statim morte dampnandos, et se depellendum a regno, qui malefactores in patriam duxerit, et facile omnes ad paganismum relapsuros^k, qui nunc credunt, sicut in Scлавania^l nuper possit^m factumⁿ videri. Talibus^o regis allegationibus^p consentientes episcopi, omnes Gothorum civitates peragrabant, ydola confringentes, et multa paganorum milia deinceps lucrantes ad christianitatem. Adalwardo postea defuncto apud nos subrogavit archiepiscopus quendam a Ramsola Radiconem^q, qui propter ventris amorem domi famelicus esse^r maluit, quam foris apostolus^s. Haec de Sueonia et ceremoniis^t eius dicta sufficiant^u.

30. Nortmannia^v sicut ultima orbis provincia est, in ultimo libri loco convenienter Cap. 239. ponetur a nobis. Haec a modernis dicitur Norguegia^w. De cuius situ vel magnitu- Sch. 139. dine, cum prius aliqua communiter cum Sueonia dixerimus, nunc vero spetialiter hoc dicendum est, quod^x longitudine sua in extremam^y septentrionis plagam extenditur haec regio, unde et dicitur. Incipit autem ex prominentibus scopulis huius freti, quod Balticum appellari solet: deinde reflexo in aquilonem dorso, postquam frementis^z oceani marginem suo circuitu ambitu, tandem in Ripheis montibus litem facit, ubi et lassus deficit orbis. Nortmannia propter asperitatem montium^{aa} sive propter frigus intemperatum^{ab} sterilissima est omnium regionum, solis apta pecoribus. Quorum armenta ritu Arabum longe^{ac} in desertis stabulant. Eoque^{ad} victu peculii transigunt^{ae} vitam, ut lacte pecudum in cibos^{af}, lana utantur in vestes^{ag}. Indequ fortissimos educat milites, qui nulla frugum luxuria molliti, sepius impugnant alios quam ipsi molestentur ab aliquo. Sine invidia cum proximis habitant Sueonibus, quanvis a Danis, aequae pauperibus, non impune temptentur^{ah} aliquando^{ai}. Itaque rei familiaris inopia coacti, totum mundum circumveant et pyratibus raptibus amplissimam terrarum facultatem reportant domum, penuriam^{aj} suae regionis tali modo sustententes^{ak}. Post susceptam vero^{al} christianitatem, melioribus^{am} imbuti scolis, didicerunt iam pacem et veritatem diligere, paupertate sua^{an} con-

Schol. 138. Relatum est autem^{ao} nobis a quibusdam stipatoribus Adalwardi episcopi, cum primum Sictonam accessisset ad unam missarum celebrationem, ad manum oblatas^{ap} sibi 70 marcas argenti^{aq}. Tanta enim^{ar} devotionis sunt omnes populi arcticae^{as} plagae. Tunc etiam occasione itineris divertit Bircam, quae nunc in solitudinem redacta est, ita ut vestigia civitatis vix appareant: quare^{at} nec tumulus sancti Unni archiepiscopi inveniri potuit^{au}, (2^a. 5. in textu. 6. 8. 9.)

Schol. 139. Ab illis^{av} Nordmannis qui trans Daniam habitant^{aw}, venerunt isti Nordmanni, qui Franciam incolunt, et ab his nuper Appulia suscepit tertios Nordmannos. (5. 6. 8^b.)

a) Rigas et Bircas 7. b) Sue . . . 6. Sictonam 5. c) favore 9. 10. d) Sueoniam 2^a. 9. 10. *semper*. e) Scandensium 2^a. 9. f) viro addit 5. g) erat 5. h) tota 2^a. 5. 9. 10. i) Steinkel 6. Steinkil 2^a. 5. k) delapsuros 1. l) Sclavia 6. m) potest 2^a. 5. 9. 10. n) factum deest 9. 10. o) allocutionibus 2^a. 5. 9. 10. p) Radiconem 6. q) fama exili esse: *conjectura Fabricii*. q') Verba Adalwardo — apostolus, quas in textu codd. 1 et 6. leguntur, deest 2^a. 9. 10; in codd. 5 et 8^b. *instat scholii, ec. nr. 95. leguntur*. In cod. 7. totum hoc caput, exceptis verbis sequentibus: Haec de 8. — sufficient, deest. r) caeremoniis 9. 10. s) sufficiunt 10. t) Nordmannia 5. 6. 10. Normannia 50 2^a. 7. 9. In cod. 2^a. *hic legitur inscriptio: Incipit de Nordvegia, in 8. vero: Incipit de regno Nordvegiae; in cod. 9: De regno Norvegiae; in 10: Nordmannia.* u) Nordvegia 10. *semper*. Norvegia 5. 7. 9. Nordvegia 2^a. *semper*. v) in add. 9. w) externam 2^a. x) ferventis 5. y) montium deest 9. z) tempestuosum 6. interpretatum 7^a. aa) deest 7^a. ab) quod 7^a. ac) transigunt 6. ad) cibis 7^a. ae) Quorum — vestes deest 2^a. 5. 9. 10. af) tentantur 5. ag) temptentur ab aliquo 6. Sive — aliquando deest 7. pauperibus deest 9. 10. ah) provinciam 10. ai) sustentantes 55 2^a. 7. 9. 10. aj) autem 6. ak) maioribus 7. al) pauperes 7. am) deest 2^a. 9. 10. an) oblatas 2^a. ao) recepit addit 2^a. ap) deest 2^a. 9. 10. ar) aquilonaris 2^a. aquilonensis 8. 9. 10. as) ubi 2^a. 9. 10. at) Hoc scholion cod. 6. in codd. 2^a. 5. 8. in textum receptum est post verba: pervenies Sictonam. Deest 7. au) istis 5. av) sunt 8^b.

9) Nomen Nordvegiae notum fuit auctori Encomii Emmae. V. Duchesne 88. rer. Normann. p. 173.
10) Similes Noricorum laudes leguntur apud Ordericum Vitalem in Histor. eccles. l. X. 767 ad a. 1068.

tenti esse, immo quae habent^a collecta spargere, non ut prius sparsa^b colligere. Cumque nefandia artibus maleficiorum^c omnes ab initio servient^d, nunc vero^e cum apostolo simpliciter^f confitentur^g Christum^h et hunc crucifixum. Sunt etiam continentissimi omnium mortalium, tam inⁱ cibis quam in^j moribus parcitatem modestiamque^k summo opere diligentes. Praeterea sacerdotum et ecclesiarum tantam habent^l venerationem, ut vix christianus habeatur, qui non cotidie^m obtuleritⁿ ad missam, quam audierit^o. Verum baptismus et confirmatio, dedicationes^p altarium et sacrorum benedictio ordinum arbitror^q, quia barbari decimas adhuc dare aut nesciunt aut nolunt, ideo^r constringuntur in ceteris, quae deberent gratis offerri^s. Nam et^t visitatio infirmorum et sepultura^u mortuorum, omnia ibi venalia. Apud illos^v tanta morum^w insignia, ut compertum habeo, sola^x sacerdotum corrumpuntur avaricia.

Cap. 240. 31. In multis Nordmanniae locis vel Suediae^y pastores pecudum sunt etiam nobilissimi^z homines, ritu patriarcharum et labore manuum viventes. Omnes vero sunt christianissimi, qui^a in Noruegia^b degunt, exceptis illis, qui trans arctoam plagam circa^c oceanum remoti sunt. Eos^d adhuc fertur^e magicis artibus sive^f incantationibus in tantum praevalere, ut se scire fateantur, quid a singulis in^g toto^h orbe geraturⁱ. Tunc etiam potenti murmure verborum grandia caetera^j maris in litora trahunt^k, et alia^l multa, quae de maleficis in scriptura^m leguntur, omniaⁿ illis ex usu facilia sunt. In asperimis^o, quae ibi sunt, alpibus, audiui mulieres esse barbata^p, viros autem silvicolas raro se^q praebere videndos. Qui^r ferarum pellibus utuntur pro vestibus, et loquentes ad invicem fremere^s magis quam verba proferre dicuntur^t, ita ut vix a proximis intelligi queant^u populis. Eadem montana Romani auctores Riphea iuga nuncupant, perpetuis horrida nivibus^v. Scritefingi^w vivere non possunt absque frigore nivium, qui etiam feras praevolant suo cursu per altissimas nives^x. In eisdem montanis agrestium ferarum tanta est^y multitudo^z, ut plurima pars regionis ex solis vivant^a silvaticis. Ibi capiuntur ursi^b,

Schol. 140. De sepultura paganorum, quoniam non credant resurrectionem carnis, hoc tamen est memoriale, quod more antiquorum Romanorum^c busta et exequias eorum omni veneratione colunt. Ceterum pecuniam hominis tumulant cum eo, armaque et cetera quae ipse vivens habuit cariora^d. Quod etiam de India^e habetur scriptum^f. Quod tradunt^g ex antiquo ritu gentium, in quorum mausoleis adhuc solent inveniri talia, cum aut in amphoris aut in aliis vasculis secum thesauros infodere^h iussissentⁱ. (5. 6. 8^a. 9.).

Schol. 141. Paulus ergo^j in historia Longobardorum^k affirmat, in ultimis partibus septentrionis inter Scritefingos in quadam spelunca oceani iacere septem viros^l quasi dormientes, de quibus est opinio diversa, et quod praedicaturi sint illis gentibus circa finem mundi^m. (5. 6. 8^a. 35) Dicunt alii ex undecim milibus virginibusⁿ illuc pervenisse aliquas^o, quarum cetus et naves monte obratae sunt: ibique fieri miracula. Ubi et ecclesiam construxit Olaph^p. Olaph itaque^q rex iustissimus, Nordmannos primus christianitati atraxit^r. Magnus, filius eius, Danos subiugavit. Haroldus^s, frater Olaph nequissimus, Orchadas suo adduxit imperio, regnumque suum^t dilatavit usque ad Ripheos montes et^u Island^v. (5. 6. 8^a.)

a) haeredita 2a. 5. 9. 10. b) conspersa 2a. 5. 9. 10. c) maleficiorum deest 9. d) servierunt 7c. e) vero deest 5. 9. 10. n. v. deest 2a. f) deest 2a. g) confitentur 7c. h) Christum deest 5. i) in deest 7. k) que deest 7c. molestiamque M. F. l) exercent 7. m) cotidie deest 9. n) offerat 5. o) audit 2a. 9. 10. p) dedicationis 9. 10. q) Verum — redimuntur deest 7. r) arbitramur 8. 9. 10. arbitrantur 2a. arbitratur 5. s) que addit 2a. 5. 9. 10. t) que gratis dari deberent 9. u) et deest 5. est 7. v) igitur addit 2a. 5. 9. 10. w) tanta morum 45 deest 1. x) solum 2a. y) Nordmannorum vel Sueonum 9. z) nobilissimi 1. a) qui deest 6. b) Noruegia 6. b) Quos 5. Eos enim 7c. c) ferunt 2a. 5. 6. 7. 9. 10. d) sicut 9. e) deest 2a. 10. f) terrarum addit 5. g) quae — gerantur 7a. h) certe 10. i) trahuntur 2a. k) aliaque 5. l) scripturis 5. m) omnia deest 5. n) etiam totiani 7. 8b. o) barbaros 2a. 7c. 10. M. F. p) Hii 7c. q) videntur 10. r) quest 7c. intelliguntur 2a. 9. 10. s) Scriu) copie 2a. 5. 6. 7. 9. 10. t) vivat 5. 7. u) ursi 7. v) De sepultura — Romanorum deest 8b. y) eorum ipsi cariora in vivis fuerunt 8b. 9. **) Iudaeis 5. 8b. 9. a) scribitur 8b. est scriptum 9. b) Qui hoc trahunt 5. f) inter deest 8b. g) septentrionis Scritefingos septem in q. sp. o. iacere 5. 9. h) sicut apud illas c. f. m. gentes 5. 9. 10. i) Dicunt enim aliqui quosdam ex XI milibus virginum cum sociis suis 5. Dicunt alii ex . virginum 8b. k) aliquas deest 5. aliquas cum sociis cum sociis 8b. l) Olavus 5. Olavus 8b. m) itaque deest 8b. n) primus N. ad christianitatem pertraxit 5. traxit ad christianitatem 8b. o) Haroldus 5. p) imperio, qui et regnum suum 8b. q) (7) a sive necno(n) 6. et 5. et sive in Island deest 8b.

11) V. infra cap. 42. 12) Conf. supra ad schol. hos septem viros dormientes esse Romanos con- 60
132. Riphaeorum montium iuga. Marcan. l. i. cap. iecit, ilisque Scritefingos esse ait vicinos. 14) V.
de Euphrate. 13) Paul. Diac. l. i. l. 4. qui tamen supra l. III. c. 16.

bubali^a et elaces¹⁴, sicut in Sueonia; ceterum bisontes¹⁵ capiuntur in Sclavonia^b et Ruzzia^c: sola vero Nortmannia vulpes habet nigros^d et lepores, martures^e albos, eiusdemque coloris ursos, qui sub aqua vivunt quemadmodum uri^f. Cumque diversa prorsus et insueta^g nostris multa ibi videantur, ab eiusdem^h patriae incolis haec et alia pleniusⁱ dicenda relinquo.

32. Metropolis civitas Nortmannorum^a est Trondemnisⁱ, quae nunc decorata eccle-
 sis, magna populorum^m frequentiaⁿ celebratur. In qua iacet^o corpus beatissimi Olaph^p
 regis et martyris. Ad cuius tumbam usque in hodiernum diem maxima Dominus ope-
 ratur^q sanitatum^r miracula^s, ita ut a longinquis illic^t regionibus conflant hii, qui se^u
 meritis sancti non desperant iuvare^v. Est vero iter eiusmodi, ut ab Alaburg^w vel Wen-
 dila Danorum ingredientibus navim per diem mare transeat^x ad Wig^y, civitatem^z Nort-
 manorum¹⁷; inde vela¹⁸ torquentur in laevam¹⁹, circa littora Norvegiae²⁰, quinta^a die
 pervenitur ad^b ipsam civitatem quae Trondempnem^c dicitur. Potest autem^d iri et alia
 via, quae^e ducit a Sconia Danorum terrestri itinere usque ad Trondempnem; sed haec^f
 tardior in montanis, et quoniam plena est periculo, declinatur a viatoribus.

33. In Nortmanniam primus ab Anglia venit quidam Iohannes episcopus¹⁹, qui
 regem^g conversum cum populo baptizavit²⁰. Illi^h successit Grimkilⁱ episcopus²¹, qui
 tunc fuit^k ad Unwanum archiepiscopum Olaph regis legatus^l. Tertio loco^m advenit illeⁿ
 Sigafrius²², [avunculus Aesmundi²³,] qui et^o Suedos et Nortmannos iuxta predicavit^p.
 Isque duravit usque^q ad nostram aetatem cum aliis aequae non obscuris^r in illa gente
 sacerdotibus. Post quorum excessum noster metropolitanus, petentibus Nordmannorum
 populis, ordinavit Thoolf^s episcopum in civitate Trondemnis, et^t Sigwardum^u in easdem
 partes. Asgotum^v vero et Bernardum^w, licet moleste ferret a papa consecratos, ac-
 cepta satisfactione dimisit a se^x donatos. Per quos hodieque^y multas verbum Dei lucra-
 tur animas, ita ut in omnibus provinciis Norvegiae beata mater ecclesia laetis floreat
 incrementis^z. Inter Nortmannos tamen et Sueones propter novellam plantationem chri-
 stianitatis adhuc nulli episcopatus certo sunt limite designati, sed unusquisque episco-
 porum a rege vel populo assumptus^{aa}, communiter edificant^{ab} ecclesiam, et circueuntes^{ac}
 regionem, quantos^{ad} possunt ad christianitatem trahunt, eosque gubernant sine invidia,
 quandiu vivunt.

Schol. 142. Licet ante illum^a ex nostris Liftag, Odinkar et Poppo^b gentem illam predicaverint.
 Possimus hoc dicere, quod nostri laboraverunt, et Angli in labores eorum^c introierunt.
 Huno^d, Meishardum^e et Albertum^f alias ordinatos, cum ad se venirent, cum mune-
 ribus archiepiscopus^g commendavit illis vicem suam tam per Nordmanniam^h, quam per
 insulas oceani. (5. 6. 8b.)

Schol. 143. . . . is plen . . . calcitr . . . ler . . . (6.)

a) bubali 9. b) Slavonia 7. Sclavonia 2a. 5. 10. c) Russia 2a. d) nigros 2a. 5. 7a. 10. e) martures 9. 10.
 martures 2a. martures habet 7c. f) quemadmodum et uri 9. aqua ut uri vivunt 5. g) inconsueta 7c. h) eis 7a.
 eiusdem 7c. i) alia pleraque 9. 10. k) Nortmannie T. 7c. l) Thrundem 8. 10. semper. Thrundem 2a. Trundem
 9. Trondemnis 7. m) populi 6. n) frequentatione 2a. 5. 9. 10. o) iscent 7c. p) Olavi 2a. 10. semper. Ola-
 phi 9. q) operatur deest 9. ostendit 10. r) sanitatem 7c. s) illuc 2a. 5. 9. 10. t) deest 7c. u) posse iuvare
 2a. 7. 9. 10. sancti martyris meritis sperant posse iuvare 5. v) Alaburgh 2a. Alaborgh in Vendila 10. w) Wig
 2a. 9. Vigh 10. x) provinciam 2a. 8. 9. 10. y) i. cum vela 2a. 9. 10. z) laevam 6. 7. aa) Norvegia 6. ab) et
 quieto 5. quinto 2a. b) ad deest 9. 10. c) Thrundem 2a. semper. Trundhem 9. Trondemnis 5. 6. Trondemnis 7.
 d) deest 2a. 9. 10. e) quae — usque ad deest 2a. f) est addunt 2a. 5. 9. 10. g) regem Olavum 7c. h) cui 5.
 i) Grimkil 7. Grimkel 2a. 8. 10. Grimkel 9. Grimkil 5. k) erat 5. l) qui — legatus deest 7. m) loco deest 9.
 n) ille deest 7. o) av. A. deest 1. 2a. 5. 6. 9. 10. p) apud addit 2a. 5. apud Suedos et apud N. 8. 9. 10.
 q) Nortmannos fideliter instruxit 7. r) usque deest 9. s) obscuris 1. t) Tholf 2a. 5. 10. Tholf 9. u) Tron-
 demni 5. v) Sigwardum 2a. w) Asgotum 2a. 5. 9. 10. x) a se deest 9. y) usque hodie 5. z) Isque duravit
 — incrementis deest 7. aa) ascriptus 2a. ab) aedificavit 7. aedificat 8b. ac) circueuntes 10. circumeantes 9.
 ad) quot 10. ae) Ante Nordmannorum in mary. Anglorum episcopos quidam 8b. af) apud addit 5. 6b. ag) praedica-
 verant 5. 8b. et add. 8b. ah) laboraverint 4. ai) in nostrorum labores 8b. aj) Huno deest 8b. ak) episcopus noster
 c. mun. 8b. al) Nordvegia 8b.

14) elaces i. e. alces. 15) Conf. Solin. c. 20. de 21) Grimkil v. l. III. c. 55. 22) V. l. II. 55. 62.
 Germania, ubi de bisontibus, uris, bubalis et alci- Sigafrius, monachus Glastoniensis, episcopus Nor-
 bus loquitur. 16) Cf. supra l. II. c. 59. 17) Wig wegiae etiam dicitur a Gail. Malmesbur. de Anti-
 civitas non fuisse videtur Nordmannorum, sed sinus quit. Glaston. ecclesiae ed. Hearne p. 95. 23) De
 maris ille, qui hodie Wigen nuncupatur, prope Aesmundo s. Osmundo v. supra l. III. c. 14. 70.
 Tönsberg, ubi terra adiacens etiam Vikin dicebatur. 24) De Bernardo v. l. II. c. 55. 25) quantos i. e. quot.
 18) Vela . . . torset et in laevum puppim dedit. Lu- 26) sc. Sigafrius s. Osmundum. 27) V. supra
 can. l. VIII. v. 193. 19) Iohannes. V. supra l. II. l. III. c. 70. (l. IV. c. 44.) 28) V. ibidem.
 c. 35. 20) regem sc. Olaph Thrucconis; v. ibid.

- Cap. 243. 34. Post Nortmanniam, quae est ultima aquilonis provintia, nichil invenies habitacionis humanae²⁹, nisi terribilem visu et infinitum oceanum, qui totum mundum amplectitur³⁰. Is^a habet ex adverso Nortmanniae insulas multas non ignobiles, quae nunc fere omnes Nortmannorum ditioni subiacent, ideoque non praetereundae sunt a nobis, quoniam Hammaburgensem^b parochiam et ipsae respiciunt^c. Quarum primae^d sunt 5
- Sch. 144. Orchades insulae, quas barbari vocant Organas; ritu Cieladum illae sunt dispersae^e per oceanum. De quibus Romani auctores Martianus et Solinus ita scripsisse videntur: *A tergo Britanniae^f, unde infinitus patet oceanus, Orchades^g sunt insulae, quarum 20 sunt^h desertae, 16ⁱ coluntur^{h.32}. Orchades insulae paene 40ⁱ iunctae. Rem vicinae sunt Electrides^m, in quibus electrum gignitur³³*. Igitur Orchades inter Nordmanniam etⁿ Britanniam 10 et^o Hiberniam positae, frementis^p oceani ludibundae minas^q derident. Ad quas a civitate Nortmannorum Trondemni per diem ferunt navigari posse. Itemque^r ab Orchadibus, aiunt, simile spatium viae^s, sive in Angliam dirigas^t, sive in Scotiam^u flectere velis. Ad easdem insulas Orchadas^v, quamvis prius ab Anglorum et Scotorum^w episcopis regerentur, noster primas^x iussu papae ordinavit Turolfum^y episcopum in civitatem Blasconam^z, qui omnium curas^z ageret^{z.34}.
- Cap. 244. 35. *Insula Thyle^b, quae per infinitum a ceteris secreta, longe in medio^c sita est oceano, via^d, inquit, nota habetur³⁵*. De qua tam a Romanis^e scriptoribus, quam a barbaris multa referuntur digna praedicari³⁶. *Ultima, inquit, omnium Thyle, in qua aestivo solsticio, sole cancri signum transeunte, nox nulla, brumali solsticio perinde^f nullus dies. Hoc quidam^g senis mensibus fieri arbitrantur³⁶*. Item Beda^h scribit, in Britannia aestateⁱ lucidas noctes haut dubie repromittere, utⁱ in solstitio continui^h dies habeanturⁱ senis mensibus, noctesque e diverso ad brumam sole remoto. Quod fieri in^m insula Thyle
- Sch. 145. Pytheasⁿ Massiliensis^o scribit sex dierum navigatione in septentrionem^p a Britannia

- Schol. 144. De oceano Britannico, qui Daniam tangit et Nordmanniam, magna recitantur^a a nautis 25 miracula, quod circa Orchadas^a mare sit concretum^a et ita spissum a sale, ut vix moveri possint^a naves, nisi tempestatis auxilio; unde etiam vulgenter^a idem salum lingua nostra^a Libersee^a vocatur^a. (5. 6. 7. 8^b.)
- Schol. 145. Hic apparet, quod scriptor huius libelli fuit ex Germania superiori, unde vocabula pleraque sive nomina propria, cum ad suam aptare voluit linguam, nobis corrupta. (5.) 30
- Schol. 146. Thyle . . . in mari . . . omnium insularum remotissima . . . cuius . . . Solinus³⁷ refert brumali tempore per solstitium vix diem et aestivam noctem nullam. Nam fr . . . (6.)
- Schol. 147. Britannia est omnium maxima insularum. A qua novem dierum navigatione pervenitur ad Thile. De qua unius diei navigatio est ad mare congelatum. Quod ideo congelatum, quia nunquam sole calefit. (6.) 35
- Schol. 148. Egredientibus a promuntorio Danorum Alaburg narrant iter esse 30 iterum usque in Island, minus autem, si ventam^z habeant secundum. (5. 6. 8^b.)

a) Is^a autem 6. Ao 7^{a.b}. b) Hammaburgensem 10. Hamburgensem 9. c) quoniam — respiciunt desunt 7. d) proxumae 9. e) sparsae 7. f) Britanniae 6. Britanias 10. g) Orchades 2^a. 5. 9. 10. h) sunt desunt 7. i) XV 9. et XV incoluntur 2^a. XX incoluntur 8. 9. 10. k) A tergo (Britanniae), unde oceanus infinito patet, Orchades 40 habet insulas, quarum XX desertae sunt, XIII (XIV) coluntur. Orosius l. I. c. 2. l) XL sibi sunt 2^a. 8. 9. 10. con-iunctae 8. 9. m) Electrides 7. Electride 2^a. n) sive 2^a. 9. seu 10. o) ac 7^{a.b}. p) frementis 7^c. q) ani-mas 2^a. r) quae desunt 5. 9. 10. iterum 2^a. s) viae desunt 2^a. 3. 7^{a.b}. 9. 10. t) dirigas 7^c. u) Scotiam 2^a. 6. Schociam 7^c. Schotiam 10. v) Orchades 2^a. 9. 10. w) Scotorum 6. Scotorum 9. x) primas 5. y) Thorulfum 2^a. 5. Thorulphum 9. 10. z) Blascona 2^a. civitate Blascona 5. z) curam 2^a. 5. 9. 10. a) Ad easdem — ageret 45 desunt 7. b) Thyle 6. semper in textu. Thyle 2^a. 9. 10. add. (Island) 9. c) medio desunt 2^a. 5. in oceano 9. 10. d) ut addit 5. e) Normennia 9. f) praedicatori 10. g) proinde 1. 5. h) quidam 10. i) Beda 6. h) in estate in Britannia 6. i) si addit 5. noctes, hanc dubie declarans, ut (si) in 7. k) centum 2^a. l) habeant 2^a. 5. 9. 10. m) desunt 7^c. n) Pytheas 2^a. Pictas 5. o) Massiliensis 1. Massiensis 7. Mersalliensis 2^a. p) septentrione 1. 2^a. 5. q) Britannico dicitur 8^b. r) Orchades 8^b. s) sit desunt 5. t) possent 8^b. u) desunt 8^b. v) nostra lingua 5. desunt 50 7. ubi hoc scholion textui insertum est post verba: flectere velis. v) Lenersee 7^c. Liserse 8^b. w) usque 8^b. x) nau-tae addit 8^b.

29) Sic Martianus de Hyperboreis: in fine habitacionis humanae. 30) Solinus c. 23: Oras extimas Oceanus amplectitur. 31) Martian. l. I. p. 215. 32) A tergo — coluntur. Haec verba ex Orosii l. I. c. 2. hausta videntur. 33) Orchades — gignitur ex Martiano p. 215. 34) Civitas Blascona in Orchadibus plane ignota. Locus Blaskoeg in Islandia memoratur ab Aro Erosi c. III. 35) Insula — habetur. Verba fere Orosii l. I. 36) Ultima — arbitran-tur. Sunt fere verba Bedae de temporum ratione cap. 29. qui priora verba: Ultima — dies ex Solini 55 cap. 22. excerpit. 37) Mare concretum v. Mar-tian. l. I. 38) Lebermeri, mare mortuum. V. Gloss. Trevir. ap. Hoffmann Althochdeutsche Glossen p. 8. Das lebirmer. Meringarto ed. Hoffmann. V. etiam Ziemann l. I. s. v. Lebermer. 39) Cap. 22. 60

*distante*³⁹. Haec itaque Thyle nunc Island appellatur, a glacie quae oceanum astringit⁴⁰. Sch. 149.
De qua etiam hoc memorabile ferunt⁴¹, quod eadem glacies ita nigra et arida videatur
propter antiquitatem, ut incensa ardeat⁴². Est autem insula permaxima, ita ut populos
infra⁴³ se multos contineat, qui solo pecorum fetu vivunt eorumque vellere teguntur:
nullae ibi fruges, minima lignorum copia, propterea in subterraneis habitant speluncis,
communi tecto⁴⁴ et strato gaudentes cum peoribus suis. Itaque in simplicitate sanctam⁴⁵
vitam peragentes, cum nichil amplius querant quam natura concedit⁴⁶, laeti possunt dicere
cum apostolo, *habentes victum et vestitum, his contenti simus*⁴⁷. Nam et montes suos⁴⁸
habent pro oppidis et fontes pro deliciis. Beata, inquam, gens, cuius paupertati nemo
invidet, et in hoc beatissima, quod nunc omnes⁴⁹ induerunt christianitatem. Multa insignia
in moribus⁵⁰ eorum, praecipua⁵¹ karitas, ex qua procedit, ut inter illos⁵² omnia communia
sint tam advenis quam indigenis⁵³. Episcopum suum⁵⁴ habent pro rege; ad illius⁵⁵
nutum respicit omnia populus, quicquid ex Deo, ex scripturis, ex consuetudine aliarum
gentium ille constituit, hoc pro lege habent. [De quibus noster metropolitanus immensas
Deo gratias retulit⁵⁶, quod suo tempore convertebantur, licet ante susceptam fidem natu-
rali quadam lege non adeo discordarent a⁵⁷ nostra religione.] Itaque petentibus illis
ordinavit⁵⁸ quendam sanctissimum virum nomine⁵⁹ Isleph. Qui ab eadem regione missus
ad pontificem, aliquandiu retentus est apud eum cum ingenti prorsus honore⁶⁰, discens
interea quibus noviter conversos ad Christum populos salubriter posset informare. Per
quem transmisit archiepiscopus suos apices populo Islandorum et Gronlandorum⁶¹, vene-
rabiliter salutans eorum ecclesias et⁶² pollicens eis propediem se venturum usque ad
illos, ut gaudio simul⁶³ pleno fruantur. In quibus verbis egregia, quam habuit in lega-
tionem suam⁶⁴, voluntas pontificis laudari potest⁶⁵, quoniam⁶⁶ et apostolum discimus⁶⁷ ad
praedicandum verbum Dei velle⁶⁸ in Hispaniam proficisci, quod implere non potuit⁶⁹.
Haec de⁷⁰ Islandis et de⁷¹ ultima Thyle veraciter comperi, fabulosa praeteriens.

36. Sunt autem plures aliae in oceano insulae, quarum non minima⁷² Gronland⁷³,
profundius in oceano sita contra montes⁷⁴ Suediae vel Riphea iuga. Ad quam ferunt⁷⁵
insulam a littore Nortmannorum vela pandi quinque aut septem⁷⁶ diebus, quemadmodum
ad Island. Homines ibi a salo cerulei; unde et regio illa nomen accepit; qui⁷⁷ similem
Islandis vitam agunt, excepto quod crudeliores sunt, raptuque pyratico remigantibus⁷⁸
infesti. Ad eos etiam sermo est nuper⁷⁹ christianitatem⁸⁰ pervolasse⁸¹.

37. Tercia est Halagland⁸² insula vicinior Nortmanniae, magnitudine ceteris⁸³ non
impar⁸⁴. Haec in estate circa solsticium per quatuordecim dies continuos solem videt
super terram, et in hieme similiter per totidem⁸⁵ dies sole caret. Stupenda res et
incognita barbaris, qui nesciunt, disparem longitudinem dierum contingere propter solis
accessum et recessum⁸⁶. Nam propter rotunditatem orbis terrarum necesse est, ut solis

Schol. 149. Iuxta Island est oceanus glaciatus et fervens et caligans⁸⁷. (5. 6. 7. 7^a. 8^a.)

Schol. 150. Apud illos non est rex, nisi⁸⁸ tantum lex: et peccare nefas, aut pretium mori⁸⁹. (2^a. 5. 6. 7. 9. 10.)

Schol. 151. Civitas ibi⁹⁰ maxima Scaldholtz. (6. 7.)

Schol. 152. Alii dicunt⁹¹ Halagland esse partem Nordmanniae postremam, quod⁹² sit proxima Scrite-
fingis⁹³, asperitate montium et frigoris inaccessibilis⁹⁴. (5. 6. 7. 8^a.)

a) adstringit 9. b) fertur 2^a. 9. 10. c) permixta 7. d) intra 5. 10. in 7^a. e) et victu addit 2^a. 5. 9. 10.
stato 7^c. f) sancta 2^a. 10. g) concedat 7^c. h) sumus 6. 7. 9. i) suos deest 1. k) invidet — omnes desunt 10.
45 l) montibus 9. m) praecipue 5. 9. n) illos deest 1. 7. 9. eos 3. o) tam indigenis, q. advenis 8. peregrinis 2^a.
In cod. 4. 7. 8. 9. 10. hic inseritur schol. 150. p) suum deest 7. q) cuius 5. r) gratias egit 9. t) discorda-
bant ab 6. discordabant vera n. r. 2^a. a Deo discordabant vel a. 9. 10. u) — Vncis inclusa desunt 1. v) ordinant 2^a.
w) nomine deest 5. ad eorum partes addit 2^a. 8. 9. 10. x) Gronlandorum 6. Gronlanorum 2^a. 10. Grönlannorum 9.
y) deest 2^a. 5. 9. 10. z) similiter 5.) legatione sua 5. a) debet 2^a. 5. 6. 9. 10. b) cum 9. c) diximas 10.
50 d) male 1. e) De quibus noster — non potuit desunt 7. ubi scholion 151. in textu legitur. f) de deest 1. pauca
de 7. g) Island 1. 5. Yeland 7. Islandia 2^a. 9. 10. saepius. h) deest 2^a. 7^c. 9. 10. i) quarum nomina 7^a. b. est
addunt 2^a. 5. 6. 7^c. 9. 10. k) Gronlandia 2^a. 9. 10. l) fines 10. m) fortem 7. n) sex 7. o) Hii 7^c.
p) navigantibus 2^a. 8. 9. 10. q) ad reduntat 1. r) de christianitate 9. s) ad eos — pervolasse desunt 7. t) Ha-
langland 9. u) verum addit 2^a. 5. 9. 10. v) ceterisque 7^c. w) In cod. 7. hic inseritur schol. 152. x) totitidem 10.
55 y) recessumque 7^a. y) caliginosus 3. 8^a. z) sed 2^a. **) est mori 2^a. 7. 8. a) eorum 7^c. b) Scaldholtz 7. c) lu-
dicant 5. 8^a. d) que 7^c. e) Scritefingis 7. 8^a. f) inaccessa 7. 8^a. In cod. 6. quaedam verba addita erant nunc re-
scissa praeter litteras ane

39) E Beda l. I. deprompta, qui ipse Plinii histor. V. supra l. III. c. 14 fin. 41) sc. Paulus. V. Epist.
natural. l. II. c. 75. ante oculos habuit. 39) Cf. ad Romanos c. 15. v. 24. 42) Horat. Carm. III.
60 Archiv T. VI. pag. 888. 40) cum ingenti honore. 24. v. 24.

circuitus accedens alibi diem exhibeat, alibi recedens noctem relinquat. Qui dum ascenderit ad aestivale solsticium, his qui in borea sunt dies prolongat noctesque abbreviat, descendens autem ad hiemale solsticium, simili ratione facit australibus. Hoc ignorantes pagani, terram illam vocant sanctam et beatam, quae tale miraculum praestet mortalibus. Itaque rex Danorum cum multis aliis contestatus est hoc ibi contingere, sicut in Suedia et in Norvegia et in ceteris quae ibi sunt insulis.

Cap. 247. 38. Praeterea unam adhuc insulam recitavit a multis in eo repertam oceano, quae dicitur Winland, eo quod ibi vites sponte nascantur, vinum optimum ferentes. Nam et fruges ibi non seminatas habundare, non fabulosa opinione, sed certa comperimus relatione Danorum. [Postquam insulam, ait, terra non invenitur habitabilis in illo oceano, sed omnia quae ultra sunt glacie intolerabili ac caligine immensa plena sunt. Cuius rei Marcianus ita meminit: *Ultra Thilen*, inquit, *navigatione unius diei mare concretum est*. Temptavit hoc nuper experientissimus Nordmannorum princeps Haraldus. Qui latitudinem septentrionalis oceani perscrutatus navibus, tandem caligantibus ante ora deficientis mundi finibus, immane abyssi baratrum retroactis vestigiis pene vix salvus evasit.]

Cap. 248. 39. Item nobis retulit beatae memoriae pontifex Adalbertus, in diebus antecessoris sui quosdam nobiles de Fresia viros causa pervagandi maris in boream vela tetendisse, eo quod ab incolis eius populi dicitur ab ostio Wirrahae fluminis directo cursu in aquilonem nullam terram occurrere praeter infinitum oceanum. Cuius rei novitate pervestiganda coniurati sodales a litore Fresonum laeto celeumate progressi sunt. Deinde relinquentes hinc Daniam, inde Britanniam, pervenerunt ad Orchadas. Quibus a laeva dimissis, cum Nordmanniam in dextris haberent, longo traiectu glaciale Island collegerunt. A quo loco maria sulcantes in ultimum septentrionis axem, postquam retro se omnes, de quibus supra dictum est, insulas viderunt, omnipotenti Deo et sancto confessori Willehado suam commendantes viam et audatiam, subito collapsi sunt in illam tenebrosam regentis oceani caliginem, quae vix oculis penetrari valeret. Et ecce instabilis oceani euripus, ad initia quaedam fontis sui archana recurrens, infelices nautas iam desperatos, immo de morte sola cogitantes, vehementissimo impetu traxit ad chaos. [Hanc dicunt esse voragine abyssis, illud profundum, in quo fama est omnes recursus maris, qui decrescere videntur, absorberi et denuo revomi, quod fluctuatio crescens dici solet. Tunc illis solam Dei misericordiam implorantibus, ut animas eorum susciperet, impetus ille recurrens pelagi quasdam sociorum naves abripuit, ceteras autem revomens excursio longe ab alteris post terga

a) recedens deest 5. b) ascendit 1. b') horrea 1. c) abbreviat 9. 10. d) autem deest 5b. 9. 10. e) his qui — solsticium 35 desunt 2a. M. F. f) praestat 2a. 5. 9. 10. g) sibi 2a. g') in deest 5. 10. h) Itaque rex — insulis desunt 7. i) regionem 1. cui vocis scriba aut corrector coaevis delatae superposuit vocem: insulam. h) Praeterea etiam sicut u. adhuc ins. 7. l) a multis deest 7. m) id est terra vini addit 2a. 8. 9. 10. n) gerentes 7. o) reperimus 2a. p) ait deest 5. 7. q) nulla 2a. 5. 9. 10. q') Martinianus 9. r) Thyle 5. Thylem 7. Tylem 9. 10. s) navigare 5. t) nuper deest 7. u) Haraldus 5. 9. 10. v) septentrionalem 7. septentrionis 2a. w) perscrutans 2a. x) inane 7b. mane 7c. mare 7a. y) pene 40 deest 5. z) Uncis inclusa desunt 1. In cod. 7a. h. c. additur: Istud etiam dixit quidam nobilis Carthusiensis praesentium scriptura (scriptam 7c. Ley. scriptori) et est verum. Sed (Etiam 7c.) iste locus in eorum idiomate Gimmendegop. Miles vero capitaneus regis dicebatur Olyden Helgesson, nauta vero Gunar (Gunac 7c.) Caswen. Avalbertus 6. Bremensis addit 7. a) antecessoris 2a. 5. 9. 10. praedecessoris 7. b) tendisse 7c. c) eodem ab 7c. tetendisse (retendisse 9.) quibus ab hostio Wesere (ostio Wiseriae 9. 10.) fl. d. c. in a. nulla terra occurrit praeter 2a. 9. 10. d) Viserae 8a. 9. e) praeter illud mare quod Liberse (Liverne 10.) dicitur 2a. 5. 9. In margine 9. additur: Quod liber est dictum infinitum oceanum. f) Cuius — progressi desunt 2a. g) Leye: pro vestiganda. h) in 7c. i) habet 9. k) tractu 2a. 5. 9. 10. l) deest 2a. m) deest 7c. n) ultimam 2a. 6. 7. 9. 10. o) sauctis ipsius 7c. Willehado 9. 10. p) quae o. p. non valet 2a. 9. 10. q) civibus 7c. r) archanaque 2a. arcanaque 9. 10. s) non 7. t) vehementissime 2a. u) chaos 9. v) Hanc — abyssi desunt 1. 6. 7. w) qua 1. quod 2a. 9. 10. quo ut 7. x) ingredi et regressi ad 50 deest 2a. 6. 8. y) decurrere 9. z) et absorberi 2a. 9. 10. ") removi 9. 10. F. a) crescens deest 2a. 5. 9. b) recurrentis 2a. 5. 9. 10. c) plagi qua solum 10. d) ceteros 1. 6. 7. e) revomens 9. F. f) ex cursu longo 2a. 5. 9. 10.

43) De terra Winland v. Are Frodi cap. VI. Snorro Sturleson Olaf Tryggvason Saga c. 107 sq. 43) l. legentur oram s. littora insulae Island, ut habet Virgil. 55 Aeneid. I. III. v. 292. Ecl. VIII. v. 7. Georg. II. v. 44. V. supra I. III. c. 16. 45) immane baratrum. Virgil. Aeneid. I. VIII. v. 245. immanissimum Charybdis baratrum Paul. Warafrid. I. l. c. 6. 46) retroactis vestigiis. Virgil. Aen. I. IX. v. 392: vestigia retro legit, ubi noster fortasse legit: egit. 47) collegerunt h. e. legerunt oram s. littora insulae Island, ut habet Virgil. 55 Aeneid. I. III. v. 292. Ecl. VIII. v. 7. Georg. II. v. 44. 48) sulcare maria Virg. Aen. I. X. v. 197. 49) chaos profundissimum ex Paulo W. I. l. 50) profundissima aquarum illa vorago est — quae bis in die fluctus absorbere et rursus ecomere dicitur. Paul. W. I. l. 60

reppulit. Ita illi ab instanti periculo, quod oculis viderant, oportuno Dei auxilio liberati, toto nisu remorum fluctus adiuvantur.

40. Et iam periculum caliginis et provintiam frigoris evadentes, insperate appulerunt ad quandam insulam altissimis in circuitu scopulis ritu oppidi munitam⁵¹. Huc visendorum gratia locorum egressi⁵², reppererunt homines in antris subterraneis meridiano tempore latitantes; pro⁵³ quorum foribus infinita iacebat copia vasorum aureorum et eiusmodi metallorum, quae rara mortalibus et preciosa putantur⁵⁴. Itaque sumpta⁵⁵ parte gazarum quam sublevare poterant, laeti remiges festine remeant⁵⁶ ad naves. Cum subito retro se venientes contemplati sunt homines mirae altitudinis, quos nostri appellant Cyclopes; eos⁵⁷ antecedeabant canes magnitudinem solitam excedentes eorum quadrupedum⁵⁸. Quorum incursu raptus⁵⁹ est unus de sociis, et in momento laniatus est coram eis⁶⁰; reliqui vero suscepti ad naves evaserunt periculum⁶¹, gygantibus, ut referebant⁶², pene⁶³ in altum vociferando sequentibus. Tali fortuna comitati Fresohés Bremam perveniunt⁶⁴, ubi Alebrando pontifici ex ordine cuncta⁶⁵ narrantes, pio Christo et confessori eius Willehado⁶⁶ reversionis et salutis suae hostias immolarunt.

[Sunt et alia quae non incongrue essent dicenda hoc loco⁶⁷ de illo aestu maris in die bis citato; quod miraculum praebet omnibus maximum; ita ut ipsi, qui archana rerum phisici perscrutantur, in dubitationem⁶⁸ cadant⁶⁹ eius rei, cuius ignorant originem. Cumque Macrobius⁷⁰ et Beda⁷¹ videantur ex illa re⁷² aliquid loqui, Lucanus autem nichil se scire fateatur⁷³, diversi auctores variis pugnant sententiis; omnes autem incertis abeunt rationibus, nobisque sufficit cum propheta clamare⁷⁴: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia tua fecisti; impleta est terra possessione tua*⁷⁵. Et iterum: *Tui sunt coeli; et tua est terra*⁷⁶, et *tu dominaris potestati⁷⁷ maris⁷⁸, et iudicia tua abyssus multa*⁷⁹, ideoque iure dicuntur *incomprehensibilia*⁸⁰.]

41. Haec sunt quae de natura septentrionalium regionum comperimus ad honorem sanctae Hammaburgensis ecclesiae ponenda⁸¹, quam tanto munere divinae pietatis praeditam videmus, ut innumerabilem populorum multitudinem, quorum metropolis haec facta est, labore suae praedicationis ex magna iam parte conversos habeat ad christianitatem, ibi solummodo ponens euangelizandi silentium, ubi mundus terminum habet. Quae salutifera gentium legatio, primum⁸² a sancto Anscario incepta, prosperis semper usque⁸³ in hodiernum diem aucta est⁸⁴ incrementis⁸⁵, usque⁸⁶ ad transitum magni Adalberti⁸⁷ per annos circiter ducentos quadraginta⁸⁸.

42. Ecce illa ferocissima Danorum sive Nordmannorum aut Sueonum natio, quae iuxta verba beati Gregorii, *nichil aliud scivit nisi barbarum frenidere, iam dudum novit in Dei laudibus alleluia resonare*⁸⁹. Ecce populus ille pyriticus⁹⁰, a quo totas olim Galliarum et Germaniae provintias legimus depopulatas, suis nunc finibus contentus est, dicens cum apostolo: *Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus*⁹¹, et credimus videre bona Domini in terra viventium⁹². Ecce patria illa horribilis, semper inaccessa propter cultum ydolorum,

40 a) At 2^a. 5. 9. b) Quam 5. c) aggressi 5. d) praes 5. e) huiusmodi 7^c. f) suscepta 9. g) remeantur 7^c. h) quos 5. i) quad. deest 2^a. eorum quad. desunt 5. 9. 10. k) captus H. F. l) eorum addit 5. unus deest 1. m) est addit 7. n) periculum 2^a. 5. 9. 10. o) ferebant 5. 7. p) pone 5. 9. 10. q) pervenerunt 2^a. Frisones repatriaverunt et a Christo domino (et auxilio divo 7^b) reversionis 7^c. r) omnis 9. s) Willehado 2^a. t) immolaverunt 2^a. 9. 10. Totum cap. 249. deest 1. u) hoc loco desunt 5. 9. v) dubietatem 7. w) cadunt 7. x) Beza 6. 45 y) ex i. r. desunt 2^a. 5. 9. 10. z) affirmat 9.) tamen 7. a) dicere 6. 7. sufficit hoc loco exclamare 9. b) tu deest 2^a. 5. 6. 9. 10. c) potestatis 8. 9. 10. d) et tu — maris desunt 9. e) sanctae deest 2^a. 6. 9. 10. f) proponenda 2^a. 5. 9. 10. g) primo 1. h) deest 2^a. i) est deest 9. k) usque deest 1. 9. 10. l) Avalberti 6. m) et q. 2^a. In cod. 7. huius capituli loco haec leguntur: Haec pauca quae de natura septentrionalium regionum a veredigis et veteribus comperimus scriptoribus. Caetera narrent, qui descendunt mare in navibus et faciunt operationem in 50 aequis multis. Ipsi enim viderunt opera Domini et mirabilia eius in profundo. n) deest 7^c. o) cepit 2^a. 8. coepit 8^a. 9. 10. p) Hebraeus addunt 2^a. 8. 8^a. q) avis 6. slelais 10. r) iste a 2^a. s) totius F. t) inquirimus etc. Ecce 1. u) et semper 7^c.

51) De oppido fabuloso, dicto Gerutho, v. Sax. 36. v. 7. 60) Ep. ad Romanos cap. 11. v. 33. Grammat. l. VIII. c. 160. 52) putantur i. e. vi- 61) legatio prosperis semper est aucta incrementis. 53) Macrobi. Somn. Scipion. l. II. cap. 9. 54) Beda de natura rerum cap. 39. 55) Ita qui- 62) Ita Gregorius I. de lingua Britanniae seu Anglosaxonum in Expositione b. Iob. l. 27. c. 8. sed de Nili aestu. 56) Psalm. 104. v. 24. 57) Ibi- 63) Ep. ad Hebraeos c. 13. v. 14. 64) Psalm. 26. dem. 89. v. 12. 58) Ibid. v. 10. 59) Ibid. v. 13.

— et Scythicae^a non mitior^b ara Dianae⁶⁴,
 deposito iam naturali furore, praedicatorēs veritatis ubique^c certatim admittit, destructis-
 que demonum aris, ecclesiae passim eriguntur et^d nomen^e Christi communi ab omnibus
 7. 78. v. 11. effertur praeconio. Nimirum haec est mutatio dexterarū Excelsi^f, et tam velociter currit^g
 sermo^h omnipotentis Dei, ut a solis ortu et occasu, ab aquilone et meridieⁱ laudabile^j
 sit nomen Domini, et omnis lingua confiteatur, quia dominus noster^k Iesus Christus in
 gloria est Dei Patris, cum Patre et^l sancto Spiritu vivens et regnans per omnia saecula
 saeculorum^m. Amen.

M. ADAMI EPILOGUS AD LIEMARUM EPISCOPUM.

Suscipe magne tui praesul munuscula servi, 10
 Quae tibi et ecclesiae fert pleno cordis amore.
 Parva quidem sunt haec, et vix, me iudice, digna
 Quae possintⁿ oculis^o relegenda placere Catonis.
 5 Nam cum rethoricis^p sermones floribus ornes,
 Cum tua lingua sacrae sit clavis bibliothecae^q, 15
 Cum divina patrum scrutere volumina cautis
 Indiculis, quid verba putem tibi balba⁶⁵ valere?
 At^r cum multa Deo placuissent dona potentum,
 10 Saepe minuta duo viduae laudata memento⁶⁶.
 Et confido^s etiam, quod^t commendatio scripti
 Carior inde tibi^u maneat^v, dum nil ibi fictum^w 20
 Extremumque^x vides, sed quaevis pagina veram^y
 Ecclesiae laudem canit hystoriamque Bremensem.
 15 Omne decus sponsi est, ubi fertur gloria sponsae.
 Cumque per innumeros librorum curreris^z agros, 25
 Scire decet quod ubique legis hoc esse aliorum:
 Iste liber tuus^{aa} est, totusque revolvitur in te,
 Tempus ad usque tuum perducens acta^{ab} priorum.
 20 Ergo fave votis, parcens^{ac} iuvenilibus ausis⁶⁷.
 Effice quaeso, tuo ne spes foret irrita servo, 30
 Qui pro laude tua non erubet esse poeta.
 Nempe tibi fateor, venerabilis et bone pastor,
 Si bene non potui, certe veracia scripsi,
 25 Testibus his utens, quibus haec notissima res est.
 Nec mihi scribendo laudem vel munera quaero, 35
 Quippe placere tibi, reor hoc satis esse labori.
 Tum^{ad} perpende^{ae} tuo non esse ignobile claustrum,
 Quod minimus fratrum perfecit maxima rerum,
 30 In quibus ecclesiae lucent primordia nostrae,
 Arctoumque^{af} salus populorum scripta tenetur, 40
 Et decessorum pinguntur facta tuorum^{ag}.
 Tempus erit quo facta tuae celeberrima^{ah} laudis
 Aut nos aut aliquis ex docta plebe tuorum
 35 Pangemus maiore lyra, si^{ai} vita superstes.

a) Scythicae 6. Scythicae 10. b) minor 7. c) u. terrarum 2a. d) ad 1. e) non 2a. f) ecclesiae 9. g) crevit 9. 43
 h) deest 7c. k) et m. 1. m. hic meridie, non mari, ut habet 5, significare, bene suspicatur Peritzius. l) laudabile
 deest 9. m) deest 2a. 5. 7. 9. 10. n) patre et deest 2a. 9. 10. o) cum — saeculorum deest 7. Cod. 2a addit: Ex-
 plicitur gesta Bremensium pontificum. Item versus. p) possent 2a. 3. 5. q) oculis 3. r) rethoricis 3. 5. s) biblio-
 thecae 1. t) et 1. u) confido 2a. v) quia 2a. 3. 5. w) tibi deest 1. 2a. x) manet 1. 2a. y) factum 2a.
 z) extremumque 1. aa) sed pagina quaevis. 1. 2a. ab) coreris 2a. currerim 3. 5. b) tuus liber 5. c) gesta 2a. 50
 d) parce et 3. paros 5. e) annis 5. f) cum 2a. g) perpendo 2a. 3. 5. perpendo F. h) actorumque 1. saeculo-
 rumque 2a. i) Totus hic versus deest 2a. 3. 5. k) factum tuo celeberrimae laudis, ubi brevis pontificum Bremensium
 catalogus etc. sequitur, verumque sine post dato iterum ab hoc versu recte scripto incipiente. l) sit 2a.

64) Verba Lucani Pharsal. l. I. v. 446. 65) verba balba. Horat. Sermon. l. II, 3. v. 274. 66) Ev.
 Marci c. 12. v. 42. Ev. Lucae c. 21. v. 2. 67) Similiter in Prologo (ex Virgilio) pro talibus ausis. 55

Quamvis nota satis pateant tua gesta per orbem,
 Quae et sine scriptore vulgavit fama perhenis:
 Quem tua^a praeterit felix electio, qua te,
 Frisco more patrum, pastoris nomine dignum
 40 Electumque Deo prodebat Spiritus index,
 Cuius tunc festum relegebat turba fidelis⁶⁸.
 O quantis lacrimis populi te vidimus emptum,
 Dum prius oppressi votis communibus omnes
 Te talem^b cuperent, immo longe^c meliorem⁶⁹,
 45 Quam^d spes ulla foret vel nostra fides meruisset.
 Tu solvis^e duram populi^f a cervice catenam,
 Fasciculosque graves ab onusta plebe repellens,
 Afflictae gentis moerorem in gaudia vertis.
 Tu clerum iniusta raptorum fraude gravatum
 50 In sua restituis, tu nos errore veterno
 Eximis, atque suo reddis sacra templa decori.
 Tu pacem terris antiqua lite fugatam
 Ecclesiis revocas. Iam tertia praecia surgunt⁷⁰,
 Et discordantes tu^g iungis ad oscula mentes⁷¹.
 20 Si quid adhuc superest, quod gaudia publica turbet^h,
 55 Per te sedari tribuatⁱ Deus, adiciatque,
 Ut Brema cum Hammaburg per te redimi mereantur,
 Quae diuturna sui fient tempora carceris ambae;
 Haec a paganis oppressa, haec clausa^k tyrannis.
 25 60 O Liemarè pater, faveat tibi gratia Christi,
 Nosque tuae pecudes tibi corde et voce favemus.

CHRONICON BREVE BREMENSE.

EDENTE V. CL. IOH. M. LAPPENBERG I. U. D.

Huius chronici apographa plura nobis cognita sunt:

- 30 1) In codice olim Abdinghofensi, supra T. II. pag. 378. descripto. Hic haud dubie omnium antiquissimus et optimus, solus etiam habet nomina episcoporum Slesvicensium. Ex quibus verisimile fit, haec tempore Ratolfi episcopi saeculo undecimo exeunte conscripta esse.
- 35 2) In manuscripto Bodecensi, quod typis dederunt Martene et Durand in Veterum scriptorum et monumentorum amplissima collectione Tom. V. pag. 504. Vitiis plurimis scatet.
- 40 3) In collectaneis Petri Olai minoritae. Quod apographum prelo subiecit Langebek Script. rer. Danic. Tom. VI. pag. 608 sq. Hic plurima leguntur interpolata, a nobis uncis inclusa, quae omnia ex Adami Bremensis Gestis excerpta esse haud ambiguum videtur.

a) nam 2a. 3. 5. b) talem te 5. c) multo 2a. d, quod 2a. e) solus 3. f) populi duram 5. g) tu decet 1. h) turbat 3. i) faciat 2a. k) sed illa 3.

68) Electus fuit, ut videtur, in dominica pentecostes. haec videntur ad partes conciliatoriae, quae egit Liemar in bello Saxonum a. 1075.
 69) sc. vidimus. 70) tertia praecia — surgit pugna.
 45 Virgil. Aen. l. XI. v. 631 et 635. 71) Referenda

Scriptor Adami Bremensis contemporaneus fuisse videtur. Simili quo ille computo de annis archiepiscoporum Hamburgensium et Bremensium usus esse videtur, quod quidem amplius descripsit, quamvis in computatione annorum nunquam graviter sit lapsus. Innotuisse ei quoque videntur Annales Corbeienses.

INCIPIT SERIES BREMENSIIUM ET HAMMABURGENSIIUM EPISCOPORUM.

[Tempore Karoli magni Brema constructa est. Et hec nomina episcoporum et archiepiscoporum Bremensium et Hammaburgensium^a.]

Sanctus Willehadus praedicavit in Fresonia^b post mortem sancti Bonifacii annos 28^c, in Saxonia septem. Tandem Bremae ordinatus episcopus, sedit annos duos, menses tres, dies 26^d. [Ex Anglia oriundus fuit^e.]

Sanctus Willericus episcopus [ex discipulis sancti Vilhadi electus^f.] sedit annos quinquaginta, menses 5, dies 26^g. Anno Willerici 25.º Karolus imperator magnus obiit^h. Anno eius 42. sanctus Ansgarius archiepiscopus ordinatus est apud Hammaburg.

Liutricus episcopus [diaconus Villerici, successit eiⁱ.] sedit annos 8, menses 3, dies 5^j. Huius anno tertio Loudowicus imperator pius obiit^k. Eodem anno Hammaburg a barbaris devastata est, et sanctus Ansgarius expulsus est, [qui pene cum sanctorum reliquiis nudus evasit^l.]

[Sanctus Ansgarius, primus Nordalbingorum archiepiscopus pallium suscepit a Gregorio IV, ferulam pastoralem a Ludovico rege^m.] Sanctus Ansgarius episcopusⁿ antequam reciperet Bremensem episcopatum, sedit in Hammaburg annos 16°; recepto Bremensi episcopatu, sedit annos 18, menses quatuor, dies decem^o. Anno post acceptam Bremam duodecimo coniunctus est Bremensis et Hammaburgensis episcopatus a papa Nicolao^p. Et post hec supervixit sanctus Ansgarius annos septem, et cum triumpho^q 5° regum pervenit ad Christum^r.

Sanctus Rimbertyus [pallium suscepit a papa Nicolao, ferulam a rege Ludovico^s.] sedit annos 23, menses quatuor, dies octo^t. Anno sancti Rimbertyi 6° Dani cum novem regibus oceani Fresiam et Saxoniam impugnantes, a Loudowico iuniore victi sunt oratione^u sancti Rimbertyi^v. Anno sancti Rimbertyi^v duodecimo Loudowicus cesar obiit^w, Romanum imperium cecidit.

Sanctus Adalgarius [pallium suscepit a papa Stephano, ferulam a rege Arnulfo^x.] sedit annos 19°, menses undecim, dies duos^y. Huius anno primo Arnulfus impera-

a) Omnia quae unctis inclusimus non repertuntur nisi in MS. Petri Olai. b) Fresia 3. c) XVIII annis 3. d) menses V, dies XXVI desunt 3. e) Huius XXV anno 3. f) Anno — obiit desunt 2. g) menses III, dies V desunt 3. h) archiepiscopus 3. i) XVII 2. j) triumpho maiori quam 2. k) menses q. d. octo desunt 3. l) precibus 3. m) anno eius 2. n) anno eiusdem Rimbertyi 3. o) XVIII 2. p) sedit XX annis 3.

1) Pessimus hic calculus. Ex morte Bonifacii († Aug. 9. Dies emortalis fuit August. 24. 9) V. 755.) usque ad mortem Willehadi († 789. Novb. 8.) Adamum l. l. c. 23. 10) Cf. ib. c. 19. 11) Obiit quidem sunt anni circiter 35, quorum septem hic ille anno 865. Febr. 3. ad quem ex anno 846. Aug. dicitur in Saxonia praedicasse. Vita Willehadi c. 8. 24. sunt anni octodecim, menses quinque et dies 24. sunt anni octodecim, menses quinque et dies tres. 12) sc. per bullam datam anno 858. Maii 31. 40
13) Respexit auctor Herioldum, Horicos seniore et iuniorem, reges Danorum, necnon Bern et Oleph, reges Sueonum, quibuscum Anskarius versatus est, quamvis non omnes ipse baptizavit. 14) Ex Adamum Bremensem l. l. c. 14. quoque fugerat, nec septem quos diximus anni vitae eius fuerint ultimi, sed ante erectionem episcopatus Bremensis anni, scilicet 780—787. 2) ex anno 787. 16) sc. anno 869. quo tempore nulla Ludovici Germanici pugna cum Danis nobis innotuit. Conf. tamen Adam. Brem. l. l. c. 41. 17) Ludovicus non caesar, sed rex obiit anno 876. 18) Ex l. l. c. 12. 4) Indidem c. 15. 5) Ex obitu Willehadi usque ad mortem Willerici († 838. Maii 4.) sunt anni 49, menses sex, dies 26. V. supra Not. 19) Adalgarius obiit anno 909. 50
75 ad Adamum Brem. l. l. c. 20. 6) l. l. c. 21. Maii 9., sedit ergo per annos 20, menses 10 et 7) sc. anno 831; v. Vitam S. Anskarii c. 40. Adam. dies 28. Annalista noster per errorem annum 889. l. l. c. 18. 8) sc. anno 840. Jun. 20. Secundum hanc computationem igitur obiit Liutricus anno 846. Jun. 9. ab anno 909. Maii 11. subtraxisse videtur.

tor Saxoniam debellavit²⁰. Anno eius 8. Ungri egressi sunt²¹. Arnulfus imperator obiit²².

Hogerus^a [pallium suscepit a papa Sergio, ferulam ab imperatore²³.] sedit annos septem, menses 7, dies duodecim^b.²⁴ Huius anno secundo Ungri, Sclavi, Dani et Nortmanni, devastato imperio [Romano], Bremam destruxerunt et totam Saxoniam consumerunt²⁵. Loudowicus rex^c obiit.

Reginwardus^d sedit menses novem, dies tredecim^e. [De isto nichil scitur praeter nomen²⁶.]

[Sanctus] Unni^f [pallium suscepit a papa Ioanne, ferulam a Conrado rege²⁷.] sedit annos 16, menses undecim, dies 17^g.²⁸ Conradus rex obiit huius [pontificis] anno primo. Heinricus rex Ungros a Saxonia depulit, et Sclavorum centum viginti milia secus Albiam occidit²⁹. Danos etiam et Nortmannos subiecit³⁰. Sanctus Unni archiepiscopus Danos et Nortmannos euangelizando apud Bircam obiit.

[Sanctus] Adaldagus archiepiscopus [pallium suscepit a papa Leone VII, ferulam ab Ottone magno;] sedit annos quinquaginta quatuor, menses septem, dies undecim³¹. Huius anno primo magnus Otto imperator regnavit, et ipse Danos triumphavit, Sclavos et Ungros et Italos tributarios reddidit. Ipse^h primus ordinavit episcopos in Daniamⁱ, anno sedis duodecimo^k, Horedum Sclawicum, Liafdagum Ripam, Reginbrondum^l Harusam^m. Anno Adaldagiⁿ 42. ^o secundus Otto 39° imperator^o obiit^o.

Liavanzo senior^p [pallium suscepit a papa Ioanne XV, ferulam ab Ottone III³⁴.] sedit annos 25, menses 10, dies 7^q.³⁵ [Hic primus a suffraganeis consecratus est³⁶.] Huius anno duodecimo^r, millesimo^s incarnationis Domini anno, tercius Otto obiit; 22° Bernhardus dux et Liudgerus, frater eius³⁷.

Unvanus [pallium suscepit a papa Benedicto, ferulam a Henrico cesare³⁸.] sedit annos 16, dies 24³⁹. Iste Olaph regem Nortmannorum et Chutun^t Danorum familiares reddidit Christo. Huius 14. anno^u Heinricus imperator obiit.

Liavanzo iunior^v [pallium suscepit a papa Ioanne, ferulam a Conrado cesare⁴⁰.] sedit annos tres, menses 7^w, dies 2^x.⁴¹

Herimannus [pallium suscepit a papa Benedicto iuniore, ferulam a Conrado⁴².] sedit annos 3, dies 24^y.⁴³

Alebrandus [pallium suscepit a papa Benedicto, ferulam a Conrado cesare⁴⁴.] sedit annos 9^z, menses 6, dies 27^{aa}. Huius anno quarto piissima senatrix Emma obiit⁴⁵. [Sexto anno Conradus imperator obiit⁴⁷.] Anno piissimi archiepiscopi^a 8. ecclesia sancti Petri Bremae concremata est, anno postquam facta est a sancto Willehado 248⁴⁸.

35 a) Legerus 1. Ogerus 2. Rogerus 3. b) menses VII d. duodecim *desunt* 3. c) imperator 3. d) Leginwardus 1. Eginwardus 2. e) duodecim 2. menses n. d. tredecim *desunt* 3. f) Virni 2. *aequus*. g) menses u. d. XVII. *desunt* 3. h) Iste Adaldagus archiepiscopus 3. i) Danis et in Sclavia et ipsorum terminos distinctit, ordinavit autem 3. k) Sedes predicti archiepiscopi XI. 2. l) Rembrandum 3. m) Adalgisi 2. n) *Legis XLIX. ec. ex anno 934.* o) XXX° VIII° 1. *scilicet aetatis anno, errore calculi quam Otto a. 955 natus est. P.* p) i. Otto obiit 1. q) Otto tricesimus nonus (XXXVIII. 3.) imperator obiit 2. r) senior *desunt* 3. s) annis XXII. 3. t) *rectus XIII v. Adam. l. II. c. 40.* u) *rectus XII.* Anno eius VII. H. i. obiit 3. v) Yawizo 2. w) iunior *desunt* 3. x) VI. 2. y) menses VII, d. II *desunt* 3. z) Herimannus sedit annum I, dies XIV. 2. aa) VIII. 2. VIII. Secundum alios XX. 3. ab) anno eiusdem 2. anno 3. ac) CCXLIV. 2. *Rectus CCLVI.*

20) Arnulfus anno 889. non Saxones, sed Obodritos ductus est errorem. Fugit eum quoque Ottonem I. debellavit. V. Ann. Fuldens. 21) rectius a. 892. nonnisi anno 936 regnum adeptum esse. 33) sc. V. Ann. Fuldens. 22) Obiit Arnulfus a. 899. 948, non vero secundum nostrum anno 946. Conf. Dec. 8. 23) Ex Adami l. I. c. 53. 24) Secundum chronicon nostrum ergo obiit Hogerus a. 916. Adam. l. II. c. 4. 24) Indidem c. 27. 35) Obiit Decemb. quod cum his, qui annum eius emortualitalem 917. referunt (v. Adam. Brem. l. I. c. 54. ibique not. 82.), fere convenit. 25) V. Adam. l. I. c. 54. 26) Indidem c. 55. Secundum annalistam nostrum igitur obiit Reginwardus a. 917. Oct. 1. 27) Ex Adami l. I. c. 56. 28) h. e. anno 934. 29) Rex Conradus obiit a. 918. Decb. 23. 30) V. Ann. Corbeiens. a. 929, ubi idem legitur occisorum numerus. 31) *Danos subiecit* v. Ann. Corb. a. 934. 32) Adaldagus obiit anno 968. Apr. 28, noster ergo per errorem in anno emortuali Unni in novum in-

ductus est errorem. Fugit eum quoque Ottonem I. nonnisi anno 936 regnum adeptum esse. 33) sc. 948, non vero secundum nostrum anno 946. Conf. Adam. l. II. c. 4. 24) Indidem c. 27. 35) Obiit Liavanzo anno 1013. Febr. 4. 36) V. Adamus l. I. 37) Conf. eundem l. II. c. 40 et 44. 38) Indidem c. 45. 39) Obiit anno 1029. Ian. 28. Similis hic error ei, quem supra strinximus, cum Ian. 4. a Ian. 28 subtraxerit. 40) Ex Adami l. II. c. 61. 41) Obiit a. 1032. Aug. 25. Similis iterum error in calculo. 42) Ex Adami l. I. cap. 66. 43) Obiit a. 1035. Sept. 19. 44) Ex Adami l. I. cap. 67. 45) Obiit igitur anno 1043. April. 15. Cf. ibidem c. 78. ibique notam 87. 46) Conf. ibidem c. 76. not. 59. 47) Ex Adami l. I. c. 71. 48) Conf. ibid. c. 77.

Adelbertus [hic pallium suscepit a papa Benedicto, in ordine pontificum Romanorum 147, virgam pastorem ab Henrico, filio Conradi cesaris, in ordine imperatorum Romanorum a cesare Augusto 90⁴⁹, anno incarnati verbi 1072, eiusdem Henrici imperatoris anno quarto⁵. Hic episcopus] sedit annos 28⁵⁰. Huius anno 22. Brema devastata est⁵¹; 24. episcopatus consumptus est; 25. praepositura mortua est; 26.⁵ praebenda sepulta est⁵².

Ordo et nomina Slesvicensium episcoporum.

Horedus episcopus 11. Kalendas Maii. Sedit annos 24⁵³.

Adaldagus episcopus 4. Nonas Maii. Sedit annos 12⁵⁴.

Folcbertus episcopus 19. Kalendas Ianuarii. Sedit annos 7⁵⁵.

Marco episcopus 3. Idus Novembris. Sedit annos 20⁵⁶.

Poppo episcopus 14. Kalendas Augusti. Sedit annos 5⁵⁷.

Esico episcopus 2. Idus Februarii. Sedit annos 11⁵⁸.

Rodulfus episcopus 2. Nonas Novembris. Sedit annos 19⁵⁹.

Ratolfus episcopus⁶⁰.

a) *Légo*: imperatoris quarti anno vicesimo obiit. b) XXIX. 2.

49) *Indidem* I. III. c. 1. 50) *Obiit* 1072. April. 1. *Adam*. I. I. 57) *Poppo* 1010—1015. *Conf. ibid.* *Sedisse ergo videtur* annos 27. 51) *Conf. Adam*. c. 33. 44. 58) *Esico* 1015—1026. *Conf. ibid.* I. III. c. 43 et 50. 52) *Cf. ibid.* c. 56. 53) *Hored* c. 44 et *Schol.* 44. *Idem videtur esse*, qui apud 948—972. *Conf. Adam*. I. II. c. 23. 54) *Adaldag* alios *Ekkehardus* audit. 59) *Rodulfus* 1028—1045. 972—984. *Idem fortasse qui ab Adamo* I. I. dicitur *Adelbrecht*. V. *Ann. Hildesh.* a. 1026. 60) *Ratolfus* vixit ad- 20 *Adelbrecht*. 55) *Folcbrecht* 984—990. V. huc anno 1071. V. *Chron. Mindense*. *Fusius de* chartam *Otonis III. regis* a. 988 in *Hamburg. Ur-* his *episcopis Slesvicenstibus agimus* in *Annalium* *kundenbuch* Nr. 50. 56) *Marco* 990—1010. *Cf. nostrorum* T. IX.

G E S T A PONTIFICUM CAMERACENSII

EDENTE V. CL. LUD. C. BETHMANN PH. D.

*Gesta pontificum Cameracensium*¹ iubente Gerardo I. episcopo² primus com-
5 posuit canonicus quidam beatae Mariae³, Cameraci si non natus, a iuventute
tamen ibi degens⁴, Gerardo familiaris⁵. Scripsit ille Cameraci⁶, in tres libros
statim ab initio opus disponens⁷, et quidem usque ad III, 34. a morbo recens⁸
sanatus⁹, continuo calamo intra a. 1041—1043⁹, capita 35—60 autem nec
10 temporum ordinem servavit, ut priora, nec bene digesta sunt, sed annotata tan-
tum et in chartam coniecta quasi ad usum futuri libri; paulo post igitur con-
scripta videntur, eodem fortasse tempore quo auctor priora correxit atque tum
in margine, tum in scedulis assutis auxit, vivente tamen Gerardo¹⁰, nec multo¹⁰

1) Hunc titulum non auctor ipse constituit — hic enim operi suo neque titulum generalem, neque nomen suum praefixit, sed singulos tantum libros inscripsit, primum: *liber primus de gestis episcoporum*; secundum: *secundus de monasteriis quae infra episcopium constant*; tertium: *liber tertius de rebus gestis Gerardi episcopi*; — sed sequentes de-
20 mum totum opus una cum continuationibus ita vocarunt, scilicet Lambertus Atrebatensis episcopus in charta anni 1097. in Baluzii Misc. V, 390. legimus in *gestis pontificum Atrebatensis Cameracensisque ecclesiae*, i. e. in nostri libro I, 30. Chronicon Marchianense in Annalibus nostris VIII, 427. indicatum: *ex . . . pontificum Cameracensium actis*, qui est nostri liber primus; Chronica S. Andreae Castri Cameracensis I, 6: *de Erluno, Gerardo, Lietberto atque Gerardo . . . qui plenius nosse cupit, in*
30 *gestis eorum reperire quibit*, hoc est in nostri libro primo et tertio, et in Gestis Lietberti et Gerardi II; Excerptor Gaugericianus infra edendus loco in Annalibus nostris VII, 440. allato: *Ea quae in hoc volumine de d. Lietberto a. C. v. e. continentur*,
35 *sumpta sunt de libro gestorum pontificum Cameracensium*, et paulo post: *Incipiunt excerpta ex libro gestorum pontificum Cameracensium*; et postea de separatione Cameracensis et Atrebatensis sedis loquens: *si quis plenius nosse voluerit, gesta pontifi-*
40 *cum requirat*; Rodulfus denique in Vita Lietberti

eam Gestorum partem quae de Lietberto agit, c. 2. citam Lietberti, at c. 28. *gesta pontificalia* vocat.
2) I, praef.: *precipiente domino nostro episcopo Gerardo*; qui sedit a. 1012—1051. 3) II, 23. *Lambros villam s. Dei genitricis duabus lineis post nostram villam vocat*; I, 85: *huius videlicet ecclesiae*, sc. beatae Mariae Cameracensis; II, 11: *in nostram ecclesiam*. 4) II, 5. *iuvenculus vidit*. 5) cf. III, 12: *domnus episcopus referre solebat*; 22: *domnus episcopus nobis narrare solebat*; ibi: *d. e. saepe narrabat*; 26: *domno episcopo narrante cognovimus*. 6) I, praef.: *nostrarum urbium, Cameraci videlicet atque Atrebat*; 4: *huic nostrae urbi*; 7: *has quoque urbes*; 21: *in hac nostra civitate*; 80: *huius ecclesiae*; 92: *ab urbe hac*; 96: *urbem hanc*; 103: *urbe hac*; 113: *huic civitati*; II, 11: *in nostram ecclesiam*; ibi: *apud nos*; 12: *ad hanc viciniam*; 29: *urbs nostra*. 7) I, 122: *de quo in tertio libro narrabitur*. 8) cf. II, 8. 9) II, 23. de monasterio in Henim: *nuper . . . Robertus . . . canonicos inibi deputavit, quod a. 1040. factum est*; III, 21: *Herbrandum videlicet qui nunc est, defunctum circa annum 1045*; III, 23: *Otonis qui nunc est, qui obiit d. 25. Maii 1045*; ibid.: *Walerano, qui . . . nunc . . . boni testimonii abbas, qui iam exeunte a. 1043. obiit*. 10) ubi vis enim et in his additionibus et per capp. 35—60 *domnus* appellatur.

post a. 1044.¹¹ *Sermone utitur minus quidem eleganti, vocibus barbaris¹² non paucis intersperso, simplici tamen et a verborum tumore multum alieno, neque similes in sententiarum fine sonos sectante. Fontes adhibuit quam plurimos: Gregorium Turonensem, Gesta regum Francorum, Flodoardi historiam Remensem, Hincmari epistolas; annales Vedastinos, Einhardi¹³, Sancti Gislani¹⁴; catalogos pontificum Cameracensium; vitas SS. Ursuari atque Ermini auctore Anzone, Auberti auctore Fulberto, Vedasti auctore Alcuino, Leodegarii, Salvi¹⁵, Gislani, Landelini, Amati¹⁶, Aichadri, Hugonis Rothomagensis, Gaugerici, Mazellendis¹⁷, Aldegundis, Gudilae; Wiboldum de alea; Gerardi I. epistolas; diplomata archivorum Cameracensis, Lobiensis, Maricollensis; narrationes Gerardi I. atque aliorum¹⁸. His fontibus ita usus est, ut nunc describeret integros, nunc exciperet, verbis pro libitu mutatis; immo diplomata etiam pro more illius temporis nequaquam accurate semper eum expressisse, chartae ipsae Cameraci adhuc servatae luculenter docent; quod annotavimus¹⁹, ne nimia in talibus auctoritas scriptoribus mediae aetatis tribuatur, ubi chartae ipsae non iam supersunt. Sed haec in nostro saeculi sunt, non levitatis neque mendacii. Ubi vis enim vera scribere volebat²⁰; et si non raro erravit, in chronologia maxime²¹, nunquam tamen sciens falsa tradidit. Nec miracula nimium sectatur, nec rerum gestarum tenuitatem commentis exornare studet; et quamvis ieiuni sit animi neque ad historiam scribendam nati, simplex tamen est, et fidei neque ira nec studio corruptae.*

Haec sunt quae certa de auctore scimus ex ipsius opere. Alia de eo testimonia non extant, nisi tres epistolae²², e quibus Colvenerius, cui lucem

11) nihil enim in his omnibus eam annum excedit. 12) ut addesterare, adrumari, alimonia amicare, amphiorare, amonari, atrium i. q. coemeterium, bachasia, canisia, campus, capitaneus, carazare, carazatura, cervicatus, clangorium, clepere, clericus i. q. discipulus, cluare, debriatus, dequeri, didragmare, diastudo, doctrinare, duricos, ememor, epacare, eulogiose, expilator, expletio, exumptuare, frigoricus, fundritas, gaudiosus, guerra, gutteria, herbicare, inconcare, inflacare, inimicare, lactare, matricularius, ocdenarius, peccarium, perdonare, pinguamen, pompare, prebendae, predictus, prepotestas, profucia fides, rapinator, regimonium, repatriare, revadiare, sacellarius, saepissimus, senior, sermentatus, sriaticus turgor, solatiari, subtolarium, tranquillare, tribus i. q. trenga, ultissimus. 13) I, 42. 14) deperditos, quos novimus tantum ex chronico Hannoniensi Jacobi de Gaisia, qui quaedam ex iis offert ad a. 937. 975. 984. 1000. 1005. 1035. Ex his noster excerpit a. 975. 984. 1000. et procul dubio plura etiam, quae annalibus ipsis deperditis agnoscere iam non licet. — Annales etiam Rothnacenses inter fontes operis referendos esse, monuit V. Cl. Wilmsa. V. Annalium nostrorum T. IX. 15) Acta SS. Iunii V, 200. 16) ib. Sept. IV, 128. 17) Acta SS. Belgii IV, 572. 18) III, 12. 22. 23. I, praef. 10. 34. II, 3. 12. 19) I, 27. 39. 64. 77. 20) I, praef. nihil dubium, nihil fictum positum est alioquin melius est tacere quam falsa proferre; ib. 2: consultius reticere censuimus, quam fabulosum quid conficere; ib. 28: melius est silere quam fabulosum quid conficere; cf. c. 4. 21) ut I, 8. 16. 42. 49. 50. 60. II, 21. 32. III, 13. 22) Sunt autem hae: Gerardus Cameracensis seu Atrebatensis ecclesiae

episcopus religioso Huberto episcopo salutem. Mito ad te Baldericum, dudum piis Lietberti a secretis, et mihi nepoti ad idem servientem, qui te super dubiis in Domino consoletur. Vir est litteratus; et his quae Morinensium sunt imbutus, ut tuae et meae gentis chronicon nuperum indicat. Quae tuae sunt sedis edocebit, et ab eo intelliges quae cupis. Gaudeo super valetudine tua meliore, et te libentius sufferre afflictionem desidero; nam qui vincitori vult, a Domino inveniet vindictam. Acquisitum enim est, omnibus parcere episcopum, qui a Deo quotidie sibi parci expetit. Disce boni pastoris proprium esse pati et ferre, ponere faciem ut petram durissimam, et non confundi. In omnibus Deo gratias age, illi soli penitus inhaerens; et ita improborum non senties offensam. Datum Cameraci in Februario, anno 1082. Hanc unde habeat, Colvenerius non docet. Altera haec est: Raynaldus Remensium archiepiscopus Balderico Morinensium cantori salutem. Meum, dilecte, de tua historia ecclesiae Cameracensis et Atrebatensis requiris iudicium; de qua quae accepi a fratre Sigeberto, tibi rescribo. Illi tanquam sedula apud per piorum devota circumaetatis loca, nullam preterisse visus es, unde non aliquid decerpseris incredibili sedulitate. Sic itaque mirabilia Dei et sanctorum non erunt in terra oblivionis, et edificasti in generatione et generationem. Ideo usque nunc satis verecundiae et modestiae tuae datum est; reliquum piorum votis et pi defuncti praesulis voluntati largire; et quod industria infatigabilis et animo vel ad minutissima quaeque attentissimo viventi consecrasti, mortuo non eripias. Excute de manibus, ut in ecclesia et monasteriis censeatur. Mihi etiamnum presagis animus, rem istam tibi gloriae, posteritati usui,

debent, primus eruit, auctorem Gestorum fuisse „Baldericum, filium Aiberti domini de Sarchinville, sacellanum primo ac secretarium Gerardi I, deinde secretarium Lietherti et Gerardi II, postea canonicum et cantorem ecclesiae Morinensis, inde archidiaconum Noviomensem, ac demum episcopum Noviomensem ac Tornacensem; obiisse Morinis a. 1112, ibidem in choro sepultum“. Sed iam Petrus Boschius²³ ostendit, Baldericum episcopum, quem ipsa ecclesia²⁴ Noviomensis vocet „pastorem non aliunde illatum, non alium, sed suum, suo profusum utero, quem gremio susceptum ipsa sibi lactavit, quem sibi ablactatum ipsamet educavit et ab ipsis cunaru exordiis per aetatum et ordinum gradus sibi penitus vendicavit, ut habere gaudeat ex filio patrem, ex alumno rectorem, ex canonico suo et archidiacono Baldrico pontificem²⁴ non posse eundem esse cum nostro, quem inde a iuventute usque ad a. saltem 1044. Cameraci vixisse ex ipsius verbis constet, quemque anno demum 1082. ad Morinos transiisse, ibique anno adhuc 1094. vixisse epistolae istae tradant. Statuamus igitur oportet, aut errasse Gerardum, ita ut chronicon Cameracense a Balderico scriptum sciens, at a quonam Balderico nesciens, eum quem optime norat Baldericum, episcopum, cogitaret — aut totam epistolam suppositam esse, id quod de reliquis etiam duabus Boschius „non uno ex capite“ suspicatur. Atque revera habent apocryphi quiddam et ut ita dicam vagi; color est recentior, non qualis illo tempore esse solebat; in prima chronicon Morinense scriptum indicatur, antequam auctor Morinos venisset; in secunda chronicon Cameracense, quod ante annum 1044. compositum fuisse scimus, anno 1094. adhuc ineditum repraesentatur, quum tamen prima epistola anni 1082. eius

et nunc utrique ecclesiae voluptati atque ornamento futuram. Datum Remis Idibus Januarii anno 1094. Neque huius originem indicat Colvenerius. Tertia, „ex archivio ecclesiae Ambianensis desumpta“, haec est: *Dilecto confratri Balderico Noviomensium episcopo Godefridus Ambianensis ecclesiae episcopus salutem in Domino. Ne indignum ad hanc pastorem curam coeazit Deus, ut quod dignum devotionis gregis est, faciam. Cum itaque in hac dioecesi perantiquae sint ecclesiarum fundationes, et iam iniuria hominum diruta pleraque claustra, ut ea obliuioni perpetuae non tradantur, sed piorum locorum recordatio subleuet fidelium animos, ad devotionem propagandi cultus divini, et ut multis intercessoribus Deus super malitia nostra fiat placabilis, et misericordiam largiatur, precor obtinere in Domino, ut te labori pio accingens, aut potius in eo labore perseverans, nostrae dioecesis et ecclesiae fas exscriptor et scriptor, sicut in ecclesiis Cameracensi et Morinensi fuisti fidelis calamus scribas velociter scribens. Non abscondas talentum in terra, et benefaciens nobis desistere. Salutat te Petrus archidiaconus, et ego tuus conseruus in oculis Christi, in quo vale. Scripsi ad Sanctum Quintinum meas delicias iuncta Peronnae villam, anno 1108. in Maio. His adiungit Colvenerius „epitaphium quod ante urbis Morinensis destructionem cernebatur in choro cathedralis ecclesiae“: *P. Baldericus, huius ecclesiae cantor et episcopus Noviomensis, anno Verbi incarnati MXXII. praetationis suae anno XV. pridie Kal. Iunii obiit, meritis plenus et chronico Cameracensi illustris. Quod unde sumpserit, nescitur; Teruanna enim a. 1551. diruta fuit. Sed iam Dom Rivet monuit: „cette inscription n'est point originale, et n'a été faite qu'après**

coup, sur la lettre de S. Godefroi évêque d'Amiens“. 23) Acta SS. Aug. II, 668. Colvenerius atque Boschius soli sunt, quos consulere iuvat; reliqui omnes repetierunt tantum, quae illi dixerant, novi nil prorsus afferentes. Atque Miraëus opp. diplom. I, 80; Cousin hist. de Tournay I, 152; Sammarthani III, 816; Vossius de hist. Lat. p. 387; Gallia Christiana IX, 999; Ceillier hist. gén. des auteurs eccl. XXI, 76; Fabricius s. v.; Bouquet VIII, praef. X, 196; Baur in Ersch et Gruber encycl.; Thierry lettres sur l'hist. de France n. 17, in omnibus Colvenerium sequuntur; — Paquet III, 633. ed. fol.; Rivet in Hist. Littéraire de Fr. VIII, 400; Bouquet XI, 122; Leglay in Biographie univ. LVII, 310. et in editione sua, cum Boschio nostram a Noviomensi episcopo diversum esse statuunt, reliqua autem quae Colvenerius ex epistolis illis concludit, admittunt omnia, scilicet auctorem Baldericum vocatum, secretarium fuisse Lietherti atque Gerardi II, librum suum tertium deduxisse usque ad mortem Lietherti, transiisse a. 1062. ad Hubertum episcopum Morinensem, ibique composito Chronico Morinensi, obiisse cantorem circa a. 1097. 24) Verba sunt epistolae a R. decano atque tota congregatione Noviomensis ecclesiae ad Lambertum Atrabatensem episcopum scriptae quam edidit Baluze Miscell. V, 309. ex codice Atrabatensi, fidei indubitatae. Atque charta Rabodi Noviomensis episcopi, data 7. Decbr. 1093. quam exhibet Simonis Chartularium S. Bertini pag. 206. ed. Guérard. inter testes habet: *Signius Baldrici archidiaconi*; unde apparet, Baldericum postea episcopum, et iam a. 1093. archidiaconum Noviomensem, non posse a. 1094. fuisse cantorem Morinensem, id quod altera Rainaldi epistola contendit.

mentionem faciat tanquam satis noti; in tertia senex, si noster esset, ad minimum 88. annorum ad historiam scribendam invitatur. Porro origo duarum prorsus est incognita; et quamquam Colvenerius, vir summae in litteris etiam religionis, profecto non is fuit, qui sciens falsa pro veris daret: ipsum tamen falli potuisse chartis iamdudum suppositis, nec incredibile est, nec et quam memoriae illius merito habemus repugnat venerationi. Quamobrem tum ipsae, tum quae iis solis innuntur — Balderici nomen, secretarii apud Lietbertum atque Gerardum I. munus, transitus ad Morinos, chronicon Morinense²⁵ — si non prorsus neganda, adeo tamen dubia manent, ut sint quasi non sint. Multo probabilior, immo per ipsius auctoris testimonium²⁶ certa fere videtur Boschii coniectura²⁷, ex qua noster praeter Gesta, et quidem prius quam ea, vitam quoque S. Gaugerici e duabus vetustioribus conscripsit.

Gesta Lietb.

Auctorem in Gerardo I. calamum sistere voluisse, supra ex ipsius verbis vidimus. At Colvenerius — et hunc reliqui secuti sunt omnes — Gesta Lietberti quoque eidem tribuit, hac una ratione inductus, quod in codice 2. tertio libro subiiciantur. Sed ipse dicit ea ibi scripta esse „alia manu eaque paulo recentiori“, unde certum fere videtur, in codice primario, huius 2. fonte, ea non fuisse²⁸. Sigebertus quidem²⁹, Rodulfus biographus Lietberti, auctor chronicae S. Andreae Castri Cameracensis, et scriba codicis Hafniensis³⁰ ea iam in „libro gestorum pontificum Cameracensium“ legebant; sed inde nequaquam sequitur, auctorem esse eundem. Hic enim patroni sui Gerardi ultimos septem annos profecto non tam alto atque abrupto silentio transisset, neque, credo, librum, a. 1044. absolutum, usque post a. 1076. reliquisset intactum — nam tunc demum gesta Lietberti conscripta sunt³¹. — Sermo etiam quamvis colore non multum differat, studium tamen sententiarum singulas partes aequali sono terminandi multo magis apparet quam in praecedenti. Rodulfus porro hanc Gestorum partem „vitam Lietberti“ vocat³², quo nomine vocare vix poterat, nisi a prioribus separatam; et Cameracensis etiam abbreviator interpretisque Gallicus, eo quod a Lietberto initium sumserunt, ibi quandam ut ita dicam caesuram in Gestis fuisse ostendunt. Separavimus igitur Gesta Lietberti a tertio libro, triginta amplius annis prius composito atque unius Gerardi rebus ab auctore destinato; damusque e codicibus 2. 2*. 7. in quibus solis leguntur.

G. Gerardi II.

Gesta Gerardi II. restitimus ex 7. 7*, ubi alii operi a. 1180. composito tam arcte inserta leguntur, ut unum unius auctoris opus videri possit. Sed diligentius inspicenti statim apparebit, ea quae de Gerardo ibi habentur, scripta esse paulo post eius mortem a. 1092³³, et quidem auctore alio quam Gesta Lietberti³⁴, reliqua anno demum 1180. addita esse, ex Gestis sequentium episcoporum excerpta. Quominus autem Gerardi II. quoque gesta excerpta tantum hic legi credamus, versio illica vetat statim indicanda, quae non ex

25) Huius nusquam mentio fit nisi in prima atque tertia epistola; quibus Colvenerius addit: *servatum fuit in archivis eiusdem ecclesiae usque ad tempora Philippi de Luxemburgo episcopi Morinensis et Cenomanensis, qui Cenomanis obiit a. 1519. Illic trans-ferri illud iussit ex Morinis ad collegium sancti Benedicti in urbe Cenomanensi.* Sed ibi iam Dom Rivet illud frustra quaesivit. Eiusdem operis codicem in bibliotheca Fouchetiana recenset Le Long bibl. histor. de France n. 3310. Sed iam doctus Cameracensis abbas Matte dubitabat, num tale chronicon omnino extitisset. 26) II, 4. 27) Acta SS. Aug.

II, 668. et Acta SS. Belgii II, 278. 28) Attende etiam ad rasuram codicis 2. in fine III, 60, procul dubio a manu illa altera recentiori profectam; quae rasura docet, ab initio ibi quaedam fuisse, quae opus ibi finem habere indicarent. 29) n. 1054. 30) Archiv VII, 440. 31) Hoc inde apparet, quod Lietbertus raro tantum *dominus* vocatur, quam vocem auctor eo vivente scribens omittere non poterat. 32) Vita Lietb. 2. 33) cf. c. 9. in fine. 34) Verba enim aequali sono desinentia in fine sententiarum adeo sectatur, ut colore sermonis inde longe alius sit a Gestis Lietberti.

codice 7, sed ex Gestis ipsis facta, in Gerardo II. ad verbum fere cum nostro convenit, in sequentibus multo amplior est. Et hic igitur, ut in Lietberto, separavimus, quae in 7. 7*. et in editione Dom Brial XIII, 476, unica hucusque, unum opus efficiunt.

⁵ *Gesta sequentium episcoporum non iam integra habemus, sed optantummodo ducrum excerptorum atque versionis Gallicae, qualia fuerint, possumus conicere. Anno siquidem 1180. monachus, ut videtur, Sancti Gaugerici³⁵, quum Gesta Lietberti, Vitam eiusdem et Gesta Gerardi II. in unum ³³ volumen³⁶ conscripsisset, „successiones pontificum ab illo tempore usque ad ¹⁰ praesens tempus per annos ferme centum, hoc est ab anno incarnationis Verbi 1090. usque ad annum 1180. summam designare intendens³⁴ Gestis Gerardi narrationem de sequentibus episcopis ex ipsorum Gestis excerptam³⁷ tam arcte subiecit, quasi unum opus esset; de suo nil addens nisi capp. 4—6. 9. de sancto Gaugerico, sed quaedam omittens, quae ex versione Gallica supplenda ¹⁵ esse suo loco indicavimus. At huius excerpti habemus tantum initium usque ad a. 1095; reliqua interciderunt, mutilis codicibus 7*, unde Dom Brial XIII, 476, et 7. autographo, unde nos illud dedimus. — Anno porro 1191. canonicus ^{Abbrev. Camerac.} Cameracensis³⁸ Gesta Lietberti et sequentium sat breviter contraxit, et inde a morte Nicolai, ut videtur³⁹, de suo continuavit ad annum usque 1191. Qui ³⁹ quamvis et verba Gestorum quamplurimum mutaverit, et iudicium de hominibus nonnunquam aliud habeat quam illa, tamen cum versione Gallica collatus summae utilitatis est ad Gesta illa restituenda. Postea continuatus fuit ab alio quopiam; sed haec interierunt. Opus ex unico codice 9. iam deperdito editum fuit in libro: Supplementum seu continuatio chronici Cameracensis ²⁵ Balderico adscripti, ab a. 1054 ad a. 1196. Cameraci apud S. Berthoud. 1786. 8*, deinde Dom Brial XIII, 534, initio quod ex Gestis Lietberti fluxit omisso. Nos ex utraque editione damus, capitum distinctione de nostro instituta. — Saeculo denique XIII. exeunte⁴⁰ Gesta Lietberti et sequentium genuina, ^{Versio Gall.} non abbreviata, nescio quis in Gallicam linguam vertit, prouti tunc vertere ³⁰ solebant verbosius paulo quam textus Latinus, omnino tamen satis accurate. In Lamberto et Gerardo II. neque omisit quicquam neque addidit; in sequentibus, ubi, Gestis ipsis deperditis, ex excerptis modo iudicare licet, omisisse perpauca tantum videtur, adiecisse nil nisi locos quinque⁴¹ ex Lambertii Waterloii chronico ad verbum desumptos. Quae si detraxeris, Gesta deperdita Manassis et ³⁵ sequentium haec versio sat bene supplet; quare dolendum, quod iam in anno 1135. desinit, sine unici codicis 10. deperdito. Ex hoc primus edidit Dom Brial XIII, 476; excerpta quaedam dedit Leglay⁴². Nos gestis Lietberti et ⁴⁰ Gerardi II, quibus nil novi inest, plane omissis, reliqua inde ab anno 1092. omnia ex ipso codice 10. iterum proponimus, capitum distinctione de nostro addita, locisque quibus excerptor Gaugericianus et abbreviator Cameracensis eadem narrant, in margine ubivis indicatis.*

Haec sunt quae de Gestis pontificum Cameracensium ad nos usque deventurunt. Continuationem quae non ex eis fluxit, habemus unam, brevissimam anno-

³⁵) conicimus ex ampla de sancto Gaugerico nar-
⁴⁵ ratione c. 4—6. 9, quam de suo-addidit, quum ea
 in Gestis non esset. ³⁶) Est ipse codex noster 7.
³⁷) c. 1. *Gesta pontificum requirit.* ³⁸) cf. c. 26.
³⁹) conicio inde, quod c. 19. ultimo huius decen-
 nia. prorsus omisso statim ad successorem transit,
 abrupte satis et quasi fontibus subito destitutus.
 Gesta Burchardi ipse allegat c. 13. ⁴⁰) du
 temps d'Enguerran de Crequi, comme on le voit
 par le catalogue des évêques qui est à la tête du
 ms. BRIAL. ⁴¹) c. 28. 31. 32. 33. 39. ⁴²) p. 544.
 551. 553. 554. 557—564. 571. 572.

rum 1051—1179, auctore monacho S. Andreae Castri Cameracesii⁴³; quam post Dom Brial XIII, 533. et Leglay p. 308. subiungimus ex eodem quo illi codice 3. unico. — Historia episcopatus Atrebatensis⁴⁴, cuius finem Brial et Leglay ediderunt, neque ad Gesta pertinet, quippe a clerico Atrebatensi composita circa a. 1172, nec res Germanicas ullo modo tangit. Neque magis nobis edenda erant Gesta quibus Atrebatensium civitas sub Urbano in anti- quam reformatur dignitate, a Baluzio edita⁴⁵, quae non sine utilitate cum Gestis conferentur, sed auctorem habent longe alium, Atrebatensem, circa a. 1102. viventem: neque quicquam ad nostram historiam conferunt.

Gesta per mediam aetatem neque lectitata multis fuerunt, nec saepe de- scripta. Usi sunt iis Lambertus episcopus Atrebatensis a. 1097⁴⁶, Sigebertus a. 1105, Rodulfus in vita Lielberti ante 1130⁴⁷, chronicon S. Andreae Castri Cameracesii a. 1133, Andreas Marchianensis a. 1194, Chronicon Marchianense a. 1200⁴⁸, Iacobus de Guisia c. 1380⁴⁹. — Codices vero hi sunt:

1) C. Sancti Gisleni, iam bibl. reg. Haagensis n. 303. ex libris a 15
Leloup collectis emtus membr. fol. min. foliorum 88, linearum in quavis pagina 28; scriptus una manu continua saeculi XI. atramento tam fusco, ut integrae hic illic voces oculos iam fugiant; quarum aliquot sub initium operis alia manus saeculi XII. conata est restituere. Numeri capitibus praefixi octo tantum pri- mis; inde a nono desinunt. Prima cuiusque capituli littera est rubra; ornatae 20 non habentur nisi pauculae sub initium operis. Tituli minio scripti, sed rubri- catores alium fuisse ac scribam, et orthographiae diversitas indicat, et quod saepius scriba non satis spatium liquit, ita ut rubricator marginem quoque adhi- 20 bere cogeretur. Per totum vero codicem⁵⁰ manus alia, nitidior paulo, sed plane coaeva, atramento plerumque nigriore additamenta adscripsit, tum in 25 rasura, tum inter lineas atque in margine, tum vero in scedulis assutis, nunc breviora, nunc ampliora; immo integra capita ita supplevit. Singulos autem in scriba primario atque in rubricatore pennae lapsus corrigere, orthographiam non raro diversam mutare vocesque ab his tum casu tum consulto omissas supplere omnino dedignata est. Hanc manum ipsius credo auctoris auto- 30

43) cf. init. in ista ecclesia. 44) „Auctores Ca- meracensis et Atrebatensis urbis ignorantur — ma- nibus est interfectus.“ in codd. 7. et 7. quo. usus fuit Brial XIII, 533. et ex eo Leglay pag. 351. 45) Miscell. V, 237. e codice Atrebatensi, iam Bo- loniensi (Archiv VIII, 406.), cuius apographum sae- culi XV. vidi in bibliotheca Atrebatensi. 46) in diplomate apud Baluzium Misc. V, 380. 47) Hunc aliqui putaverunt celebrem istum abbatem S. Tru- donis; at minus recte, ut ostendit Necrologium S. Sepulchri Cameracensis in bibl. civ. Camerac. n. 734, ubi manu s. XII. haec leguntur: 2. Non. Iulii obiit Rodulfus noster monachus et sacerdos, qui domni et patroni nostri Lielberti Cameracensis aeclesiae pontificis vitam, sudores quos pro eadem sudavit aeclesia, et finem vitae praesentis, in uno volu- mine luculento sermone descripsit. Auctor cum Liel- berto a. 1064. fuit in Graecia, atque scripsit ante a. 1133; tum enim iam Chronica S. Andreae Castri Cameracesii eum exscripsit. Opus eius, his iam editum, apud Dachery Spicil. II, 138 et Acta SS. 23. Iunii, nos iterum recedere nolimus, quippe quod maximam partem e Gestis Lielberti conflatum, inter fontes historiae vix haberi potest. Capita

onim 1—15. 28. 44. 53—57. integra excepta sunt ex Gestis pontificum I, 114. III, 1. Gest. Lieth. 1—7. 14. 8. 16—24. quae verborum tantummodo am- pullis et flosculis poeticis atque biblicis Rodulfus extenuavit. Quae propria inseruit paucissima, in 35 notis ad Gesta Lielberti omnia excerpsimus. Caput 48. ad verbum descripsit ex diplomate Lielberti apud Miraeum opp. dipl. I, 155. Capita 16—27. 29—43. 45. 47—52. 58—66. auctoris propria sunt, exceptis Virgiliti versibus quamplurimis, quibus iter 40 Lielberti exornavit; sed quae ex eis scita digna sunt, horum plurima iam Chronica S. Andreae I, 15. II, 22—29. 31. excerpsit, reliqua nos in notis ad eandem Chronicam dedimus, ita ut amplius non opus sit grana conquirere ex ista palea. 48) scri- 45 ptum petente Simone abbate, qui praefuit a. 1191—1201; cf. Annales nostros VIII, 427. 49) Hic raro tantum nec tam Gestis usus est quam epitome quadam earum Gallica, quam vocat Historiam Came- racensem; eodem tamen nomine appellat Rodulfi 50 vitam Lielberti; cf. Annales nostros T. IX. 50) his scilicet locis: I, 5. 7. 10. 12. 17. 21. 23. 27. 40. 48. 52. 58. 64. 71. 93. 104. 114. 116. II, 5. 11. 12.

fol. 16

huc super fuisse cessant. In dieb. autem dodilonis episcopi videntes canonici
normannorum bachani circa ista prouincia ubi desuere. **DEVILLASCIS** Nec procul hinc apud sanctos. id loco uoca
bulum puellarum basilica ubi seia sacrum nra quiescit. tra
ditur existisse.

constat romani ecclesie sedem tenuisse. inter ceteras has
quosq. urbes. reliquerit. cum singulas dioce

Si incanti maderitis. maturior aulii serore lue penitentiis. Illi aut
L. C. Balthazar

Leonis chronicon Casimense

1. Cod. autographis regius. Monasterium olim Bonaldoburani.

fol. 10

sephete. malacos cecm est sephete q. hulus
modi noctationes ut audite delectatione
uel legere. Exephe epla. Incipit eor. loq. us
abbaeum hulus sacroscti. Inobu ca. f. u. r. s. i. s.
Ses Baradrecus P. hmus abbas & fun
dator hulus monastete.

fol. 10
pauca de p. r. o. p. t. i. o. n. e. s. e. t. q. u. i. d. e. m. h. u. l. u. s. m. o. d. i. n. o. c. t. a. t. i. o. n. e. s. u. t. a. u. d. i. t. e. d. e. l. e. c. t. a. t. i. o. n. e. s. u. e. l. l. e. g. e. r. e. e. x. e. p. h. e. e. p. i. s. t. o. l. a. i. n. c. i. p. i. t. e. o. r. l. o. q. u. s. a. b. b. a. e. u. m. h. u. l. u. s. s. a. c. r. o. s. c. t. i. i. n. o. b. u. c. a. f. u. r. s. i. s. s. e. s. b. a. r. a. d. r. e. c. u. s. p. h. m. u. s. a. b. b. a. s. & f. u. n. d. a. t. o. r. h. u. l. u. s. m. o. n. a. s. t. e. t. e. t. e.

ter. hic fua apib; poma nou ponast. cu po
scholli & eugeni. In iul. 80 anno scilicet
sacerdoti ingressus. Anno in constructione
dnice octingentesimo & uicesimo. obier
at. v. h. decemb. & sepulchus e luxarigstad;

fol. 11

dnō opulentissimu & ceteratissimu edidit.
qd gides uocabulo ATHANCU PHA H. idē
scō scripturam nominat. dicitur;

fol. 11

uidet. ac illuac thuarat Inquimū gactj.
ut aliquando aliquas. e. h. e. m. e. a. t. e. u. o. s.
hactos dicitur. S. ubi c. u. r. t. e. c. u. r. i. n.
signe hysto dogtaphu. dicit potest. In
uente ualebim; Illuō uidet. c. i. t. a. d.

fol. 11

multi. Formosus edidit. Cur. In p. r. o. p. t. i. o. n. e. s. e. t. q. u. i. d. e. m. h. u. l. u. s. m. o. d. i. n. o. c. t. a. t. i. o. n. e. s. u. t. a. u. d. i. t. e. d. e. l. e. c. t. a. t. i. o. n. e. s. u. e. l. l. e. g. e. r. e. e. x. e. p. h. e. e. p. i. s. t. o. l. a. i. n. c. i. p. i. t. e. o. r. l. o. q. u. s. a. b. b. a. e. u. m. h. u. l. u. s. s. a. c. r. o. s. c. t. i. i. n. o. b. u. c. a. f. u. r. s. i. s. s. e. s. b. a. r. a. d. r. e. c. u. s. p. h. m. u. s. a. b. b. a. s. & f. u. n. d. a. t. o. r. h. u. l. u. s. m. o. n. a. s. t. e. t. e. t. e.

fol. 11

Imponere obsequia. Quod obsequia

Nov. Geom. P. P. T. VII. tab. III. ad pag. 318

Manuscript. Schenk. Bonn.

*grapham, curis secundis opus suum revisentis; — nam de se ipso in hisce loquitur*⁵¹; reliqui codices omnes ea tantum habent quae hic corrector, non quae primo scriba exaraverat; totusque harum correctionum additionumque habitus idem est, quem et in Thietmari, Liudprandi, Sigeberti, aliorumque codicibus autographis videmus. Alia denique manus s. XII. exeunte seu XIII. ineunte quasdam correctiones fecit in I, 20. 68. — Codex iam primum tantum atque secundum librum continet; desinit in media pagina antepenultima quaternionis foliis adhuc integri. Cui spatio paginae et dimidia, a scriba vacuo relicto, manus alia, sed coaeva, inscripsit: „Ex decretis beati Gregorii pape, quod monachi“ etc. quae ab opere nostro plane aliena sunt. At tempore Colvenerii, qui eo apud S. Gislenum usus est, tertius etiam liber aderat usque ad vocem capituli 49. medii: adhibuit, in qua voce desinebat in fine quaternionis, sequentibus foliis cum fine operis deperditis. Quae folia sub finem saeculi XII. adhuc extiterunt — tunc enim scriba codicis 2. ea adhuc exceperit — sed saec. XIV. iam deperdita erant; nam 3. tunc temporis scriptus ea non iam habuit. Ex hoc codice primario reliqui fluxerunt omnes⁵². Usus eo fuerat Colvenerius; eruit eum iterum Pertzus anno 1835; nos Hagae comitum anno 1839. V. Cl. Holtrop bibliothecae regiae praefecto benignissime favente denuo accuratissime contulimus. Cuius specimine in tabula subieciimus, ubi et scribae primariae, et auctoris manus correctrix repraesentatur.

[2] C. S. Mariae Atrebatensis, iam deperditus, sed Colvenerio adhuc adhibitus, qui eum Gislenensi recentiore dicit. Sed iam ante finem saeculi XII. descriptum fuisse ex I, inde apparet, quod I, 20. 68. ea habet, quae in I. legebantur primaria, non quae manus saec. XII. ex illis erasis super-²⁵ scripsit. Tituli minio exarati, prout in I, quem in universum satis accurate exceperit; additionem unam tantum inseruit I, 3. Post finem libri tertii legebantur Gesta Lietberti, sed „manu alia, eoque paulo recentiore scripta“, teste Colvenerio. Folium ultimum una cum alio quod continebat III, 48. et dimidium c. 49, iam tum deerat, quum 2^a. ex nostro describeretur. Novimus atque³⁰ indicavimus ex uno Colvenerio, auctore fidedignissimo, qui eum in notis suis a. vocat.

2*) C. Sancti Vedasti, iam civitatis Atrebatensis n. 666. chart. fol. anno 1482. a pluribus ex 2. descriptus, sed satis negligenter. Quae legere non poterant scribae, iis spatium reliquerunt, in margine saepius voce desunt³⁵ indicantes. Quaternion integer cum I, 46—106. iam intercidit. Ipse contuli.

3) C. regius Parisiensis n. 5533^a, olim Baluzii, membr. in quarto saec. XIV. nitidissime exaratus atque accuratissime. Caput tituli rubri; in tertio libro nulli. Hic illic spatium relictum, ubi vocem in I. legere non iam poterat; sed hoc raro factum. Desinit in medio III, 49, quibus eodem calamo⁴⁰ subiungit continuationem brevissimam Post istum—Savino, quam post Gesta daturi sumus. Ipse contuli.

4) C. Affligemensis, dein societatis Iesu Antverpiensis, iam bibl. Burgundicae Bruzcellensis n. 7675. chart. fol. s. XVI. continet Gesta, chronicon Egmondanum atque Andream Marchianensem. Caput distinctionem de suo⁴⁵ nonnunquam mutavit, plura in unum coniungens. Post finem libri secundi eodem calamo descripsit quae in I. ibi alia manus inseruit; tum statim librum

⁵¹) I, 7: ut supra tetigimus; 10. nostris diebus; 23. huic operi necessarium duci inserere: 27. reperimus.

⁵²) Id praec. ceteris probant loci I, 4. 20. 40. 64. 68. 89. 93. 104. 106. II, 7. 48.

tertium subiecit, sine titulo; cui in margine alia manus addidit: Sic habet ms. exemplar domini Preudhomme canonici Camerac. Desinit in III, 49. medio; nil deperditum. Ipse contuli.

[5] C. Rubeae Vallis, iam deperditus, sed Colvenerio adhuc visus et r. notatus, qui eum dicit „in charta descriptum, idque satis imperfecte, ab annis circiter 60 aut 70. In eo multa pro arbitrio mutata sunt, et pro veteribus nova nomina substituta. Summaria capitum habet tantum in secundo libro, nec integre“. Scriba modo quam maxime arbitrario egit; III, 18—49. in unius lineae spatium decurtavit; desinebat in III, 49. in media pagina.

6) C. S. Petri Altimontis, iam civ. Duacensis n. 800. ab Antonio monacho in Alto Monte exaratus saec. XII. ex. mbr. 8°, de quo egi in Annalibus nostris VIII, 428; inter alia continet Gestorum librum secundum inscriptione prorsus carentem. Scriba satis accurate egit, excepto quod pro libitu plura omisit. Caput tituli rubri, numeri nulli. Ipse contuli.

7) C. Hafniensis Tott. n. 520. mbr. quart. s. XII. ex. olim SS. martirum Floren. Hil. M. et P., sed scriptus, ut videtur, Cameraci apud S. Gaugericum. Continet Gesta Lietberti et Vitam eiusdem, cui scriba sine ullo titulo fol. 40^v. subiecit Gesta Gerardi atque continuationem ex Gestis sequentium episcoporum excerptam. Desinit fol. 40^v. in fine quaternionis, sequentibus deperditis. Codicem huius continuationis esse autographum, monet Waitzius noster, qui eum contulit atque descripsit in Annalibus nostris VII, 440.

[7^{*}] C. S. Sepulchri Cameracensis, iam deperditus, sed a Dom Brial visus, qui inde Gesta Gerardi atque continuationem Gaugericianam edidit XIII, 476, descriptus fuisse videtur ex 7. Desinebat iamiam cum continuationis c. 8, fine deperdito.

8) C. Gemblacensis, iam Bruxellensis n. 5468. mbr. fol. s. XI. in fine ab alia manu s. XI. ex. adscripta sine titulo continet nostri capita I, 94—98. 104. Lectiones eius notavi omnes.

[9] Chartularium saec. XII. signatum A. ex archivis ecclesiae cathedralis Cameracensis teste Dom Brial XIII, 534. sub initium continebat quam inde edidit abbreviationem Gestorum a canonico Cameracensi confectam, cum continuatione „alia manu scripta, sed adeo mutila, ut inde certi quicquam vix elicere fas sit“. Codex quo devenerit, nescimus.

10) C. ecclesiae Cameracensis catenatus, iam bibl. publ. Cam. 884. post catalogum episcoporum usque ad Enguerrandum de Crequi continet Gestorum versionem Gallicam, quam Dom Brial XIII, 476. ex ipso edidit. Finis codicis intercidit.

Editiones.

Editiones hae sunt:

Colv.) Chronicon Cameracense et Atrebatense, sive historia utriusque ecclesiae, tribus libris ab hinc 600 fere annis conscripta a Balderico Noviomensi et Tornacensi episcopo. Nunc primum in lucem edita et notis illustrata per Georgium Colvenerium. Duaci, ex off. I. Bogardi 1615. in 8°, est editio princeps. Colvenerius tres codices nostros 1. 2. 5. habuit, e quibus nitidiorum auctioremque 2. pro fundamento posuit, sed ex 1. correxit, ubi necessarium sibi videretur; reliquas codicis 1. lectiones alicuius saltem momenti indicavit in notis; ex 5. utpote recenti atque interpolato pauca tantum attulit. In praefatione fusius de auctore egit, sed ibi tribus istis litteris quas primus protulit, in errorem se induci passus est, quod tamen nequaquam ipsi vitio vertendum, quum epistola illa Noviomensis nondum per Baluzium esset edita. Commenta-

rius denique, quamvis paulo prolixior, multa tamen continet nunc quoque utilia, quibus non sine fructu usi sumus; codices porro 2. 5. et tertium librum codicis 1. iam perditos, per ipsum modo novimus; quumque Colvenerius solida eruditione atque accurata diligentia inter primos excelleret, liber eius praestantissimis auctororum quos media aetas tulit editionibus est annumerandus.

Bono.) Dom Bouquet eiusque continuatores Gestorum excerpta quaedam ex editione Colveneriana inseruerunt tomis VIII, 278. X, 196. XI, 122. Dom Brial vero XIII, 476. 533. 534. e codicibus nostris 3. 10. et ex 7°. 9. iam deperditis edidit ea quae Gesta Gerardi, Gestorum excerptum Gaugericianum, abbreviationem Cameracensem, versionem Gallicam esse supra exposuimus; et quamvis horum originem, fontes atque auctoritatem non satis perspectam haberet, eo tamen bene meruit, quod primus ea in lucem protulit.

Lxxv.) Chronique d'Arras et de Cambrai, par Balderic, chantre de Téroüane, revue sur divers manuscrits et enrichie de deux suppléments, avec commentaires, glossaire et plusieurs index, par le docteur Le Glay. Paris 1834 in 8°. Editor hoc libro illud maxime efficere voluit, ut mediae aetatis cognitionem atque studia historica, quorum amor ipsum ex medico fecit archivarium, popularibus quoque suis notam iterum redderet acceptamque, eosque ad ipsos e quibus historiam discere deberent fontes reduceret oblivione iamiam obrutos⁵³

20 Ideo in verbis auctoris edendis Colvenerium secutus est, adhibitis hic illic codicibus 2°. 6; plurimum vero studii collocavit in commentario, latiori quidem, sed vel sic libenter legimus auctorem, qui talia ita tractare novit, ut non doctum opus legere, sed virum urbanum, qualis est, grata quadam cum elegantia narrantem audire nobis videamur. Auxit praeterea libri utilitatem eo, quod primus

25 ibi edidit tertiam partem chronicae S. Andreae Castri Cameracensis, eo usque incognitae; quam quod integram infra proponere possumus, ipsius viri amabilis debemus benignitati.

Nostrae editionis ratio ea fuit, ut, quum codicem 1. ab auctore ipso correctum esse perspexissemus, Gestorum primum atque secundum librum plane

30 ex hoc daremus, correctiones eius, additiones, pennae lapsus religiosissime ubivis indicantes, e reliquis vero codicibus ea tantum notantes, quibus vel ipsi eorumque natura cognosci, vel correctiones atque lacunae in 1. temporum iniuria factae suppleri possent. Tertium quoque librum usque ad c. 49 med. ex eodem 1. dedimus, ipso quidem iam deperdito, sed Colvenerii egregia accuratione

35 eius absentiam adeo supplente, ut paucissima tantum dubia remanserint. Finem libri ex 2, id est Colvenerio, et 2°. dedimus. Gesta Lietberti nos primi a praecedentibus separavimus, proponentes ea ex 2. seu Colvenerio, 2°. et 7, qui unus finem eorum suppeditavit, hucusque ineditum. Gesta Gerardi restitimus ex 7. eiusque apographo 7°. a Dom Brial expresso. Gesta sequentium episcopo-

40 porum integra quum non iam habeantur, tria opuscula exhibuimus ex quibus

53) praef. 10: A une époque où le patriotisme provincial se réveille, il est naturel que chaque contrée s'enquière un peu d'elle-même, et sache ce qu'elle faisait, alors qu'elle avait une existence indépendante et ne formait pas une banlieue de Paris. Ibid. pag. 29: Puisqu'il est démontré aujourd'hui qu'on ne peut approfondir l'histoire qu'à l'aide des documents originaux, pourquoi l'étude de ces documents n'entrerait-elle pas dans l'enseignement classique? Chaque

50 collège royal ne pourrait-il pas avoir un cours de paléographie et de diplomatique appliquées à notre

histoire nationale? Les jeunes Allemands, en sortant de leurs classes, connaissent les Scriptores rerum Germanicarum; ils ont lu Grégoire de Tours et Egthard, deux écrivains français dont nos étudiants soupçonnent à peine l'existence. Si l'on veut qu'enfin la jeunesse ait des idées justes sur un passé qu'on lui a montré jusqu'ici sous des couleurs si fausses, il est temps de la mettre en relation directe avec ce passé lui-même. Les témoins oculaires sont là; pourquoi ne pas les faire entendre?

ea suppleri possint: Excerptum scilicet Gaugericianum, auctius iam quam apud Dom Brial, e codice autographo 7; Abbreviationem Cameracensem, cuius codex unicus 9 non iam extat, ex duabus editionibus a Berthoud et a Brial curatis, omisso tamen initio e Gestis Lietberti ad verbum descripto; Versionem Gallicam e codice 10, et huius initio omisso, cuius fons adhuc extat. Continuationem denique S. Andreae iterum ex codice 3. unico proponimus. In annotationibus ea, quae iam apud Colvenerium atque Leglay recte dicta reperiebamus, geographica maxime, ab illis mutuati sumus, nomina eorum religiose ubivis apponentes; praeterea duo potissimum exequi conati sumus: ut et chronologiam quam accuratissime explicaremus, et quae ex aliis scriptoribus excepta sunt, litteris minoribus exprimeremus ubique.

L. C. BETHMANN.

PREFATIO SEQUENTIS OPERIS.

Precipiente domino nostro episcopo Gerardo¹, in quantum vere indagari potuimus, de antiquitate nostrarum urbium, Cameraci videlicet atque Atrebatum, sed et de earum quoque pastoribus memoriae commendavimus; non quidem ingenio freti, sed monitoris dignitate compulsi, qui nostram pusillitatem apud peritissimas aures periclitari maluit, quam diutius tot temporum ordinem, tot gestorum seriem conticeri. Quae quamlibet rustico sermone edita, satis tamen apparent liquida. Nec tamen eo lector temere moveatur, quod tam antiqua modernis reddidimus; quia nihil dubium, nihil fictum positum est, nihil etiam revera preter quod aut in annalibus atque historiis patrum, seu et in gestis regum, sed et in kartis quoque, quae adhuc in archivo ipsius ecclesiae sunt, reperimus, aut a certis reatoribus et visa et audita accepimus. Alioquin melius est tacere, quam falsa proferre².

LIBER I.

1. *Causa conditarum urbium prenotatur.* Urbibus quondam aedificandis ea primum causa ab auctoribus³ extitisse dicitur, ut homines passim ritu ferarum oberrantes, quibus neque mos, neque cultus ratione magistra regebatur, nichilque divinum aut humanum sapiebant, sed propter errorem atque inscientiam caeca ac temeraria dominatrix animi cupiditas ad se explendam viribus corporis abutebatur pernicioso satellitibus; — illi inquam homines instructis urbium moenibus in unum convenirent, fidem colere et iustitiam retinere discerent, et aliis parere sua voluntate consuescerent; ac non modo labores excipiendos communis commodi causa, sed etiam vitam amittendam estimarent. Quae nimirum causa, licet non improperanda videatur extitisse — non enim vile aut absurdum fuerat, homines agris et tectis silvestribus abditos ex feris et inmanibus mites reddi ac mansuetos — in consilio tamen providentiae ordinantis⁴ longe altior rerum causa portendebatur; per quam humana prudentia, dum suis consulere usibus putabat, superventurae posteritati utiliter ministraret; videlicet ut ipsis suis moenibus nihil aliud pretendere viderentur, nisi quaedam ut ita dicam regia aedificia construere, in quibus mox futura sancta mater ecclesia principalem suae dignitatis arcem et apostolicam sedem obtineret. Habet namque pentatheucus Moysi, quia Hebreorum populo ab Aegyptia dominatione revocato Deus civitates gentium possidendas mysticis beneficiis promitteret et donaret, iuxta illud psalmistae: *Dedit illis regiones gentium, et labores populorum possederunt.* Unde et occiduae quoque regionis urbes, quas gentilitas muralibus machinis et miris nobilitaverat officinis, infusa per orbem ecclesia velut regiae maiestatis arces occupat.

2. *Conditores urbium Cameraci et Atrebatum nesciuntur; Iulius vero Caesar, superatis Alpibus et Gallis Atrebatum usque deveniens, Comeum duces subiugavit.* Sed haec de causa

1) primo, qui sedit a. 1012—1051. 2) Imite- tacere, quam falsa dicere maluisse. COLV. 3) cf. tus videtur Sulpitium Severum, cuius haec sunt ul- Cic. Tusc. V, 2. COLV. a) omnia Dei addit b. tima verba prologi in vitam S. Martini: Alioquin

aedificandarum urbium sufficient. De auctoribus vero earum dissensio plerumque invenitur, adeo ut nec urbis quidem Romae origo diligenter possit agnosci. Nam plerique a Troianis atque Aboriginibus, alii ab Euandro, alii a Romulo eam conditam fuisse asserunt. Unde nos nec historicos nec commentatores varia dicentes imperite condemnare debemus, quia antiquitas ipsa creavit errorem. Sed si tantae civitatis certa ratio non apparet, non mirum si in aliarum opinione dubitatur. Facturus igitur mentionem sanctorum patrum, quos provida Dei dispositio Atrebatensi seu Camaracensi ecclesiae preesse constituit, harum duarum conditores urbium scripto annotare debueram. Sed quia nomina aut memoriam eorum nec historiae aut annales aut etiam fama superstes servavere, de his consultius reticere censuimus, quam fabulosum quid conficere. De temporibus quoque conditarum eadem constat ratio, ut quorum auctores nesciuntur, et tempora aileantur; preter quod inter antiquiores et nobiliores urbes Atrebatum nomen optinere, si quis historias Iulii Caesaris retexuerit, non ignorabit. Hic namque postquam totius poene orientis orbem Romano subiugasset imperio, regesque gentium tributarios fecisset, videns quod ei incerta bellorum prosperavissent, occidentales quoque regiones suo imperio adiungere meditabatur. Unde superatis Alpibus, Gallisque ad deditionem coactis aut gladio trucidatis, forte Atrebatum, quae supererat in extremis Galliae finibus, septus militaribus copiis devenit. Cui cum cives, Comeo duce, viro militiae veteris stipendiis egregio et gentis suae et patriae salute ferventissimo; resisterent: indignatus, quod Romanae potentiae resistere auderent, cui extrema Indiae paterent, Assyrius atque Aegyptius parerent, Macedonia et omnis Palestina regio serviret, Scotia, quae nihil terris debebat, atque Saxonia inaccessa paludibus et inviis septa regionibus, iam tremebat, postremo omnia subiecta erat, nisi quae nimio aestu aut gelu invia sunt, et ideo extra Romanum imperium, quia eadem extra humanum usum, — super his indignatus, vehementer obsidioni incubuit. Conflictum promptissime ab utraque parte, donec memoratus Comes, Romani principis fortitudinem sustinere non valens, cum civibus ad deditionem cogereetur. Alii rebellionis ausum, et moras obsidionis in virum capiti ulciscendas acclamabant. Fit concursus, ad eius advenientis spectaculum Romanis confluentibus. Alii videre deiectum desiderabant, quem paulo ante in amplissimo honore positum summam rei preesse intuebantur; alii certabant illudere capto; alii vices rerum humanarum tam varias atque flexibiles mirabantur. Plerique consultius ingemiscebant, qui in alienis casibus sibi eadem posse accidere estimabant. Caesar pre ceteris movebatur ingenita animi mansuetudine, illum dudum bellatorem superbum, subito potestati addictum hostium, alieni nutus sortem operiri, vitae naufragum, exulem spei, incertum salutis. Tantum valere momenta in preliis, ut brevi casu dispares sui reddant, cum aut potentes deiciuntur, aut afflicti levantur. Itaque pars melior, eorum scilicet qui honore potiebantur, in quos potius Caesaris consilia reclinabant, mitiora consilia dabant. Maxima tamen apud Caesarem portio salutis viro fuit devotus patriae animus et spectata in rebus bellicis virtus. Advertens namque in eum fidei et egregii animi constantiam, inter primos militaris negotii viros et regios consiliarios promovit, per quem postmodum multa strenuae virtutis insignia peregit. Nam bello strenuus, consilio bonus, quam frequenter innumeras hostium copias parva manu fuderit, non est presentis persequi negotii. Parent autem usque in hodiernum constratis aggeribus loca apud Mariolum, ubi Romanae acies castra metaverant.

3. Quod Clodio rex missis exploratoribus cum grandi exercitu Cameracum ingressus, christianis interfectis urbem obtinuit. Denique Cameracae urbis licet auctor et aetas certa non pateat, inter antiquiores tamen nomen et famam obtinere eam, res ipsa indicat, quod in gestis antiquorum scripta saepe memoratur. Narrat item Francorum historia, quod postquam dominicae sanctionis sententia gentili gladio ferienda Gallia traderetur,

lustino imperatore Clodio rex habitabat in Disbargo castello, in finibus Turingorum, regione Germaniae. In his Gesta r. p.

a) superstes 1. b) videns — Gallisque in rursus, sed ab ipso scriba exarata. c) comes 1. 3. d) Posthaec 2. 2. addunt: Liber namque, qui iubente Iulio Cesare ex senatus consulto a prudentissimis viris de Cosmographia inscribitur, ubi quidem totius orbis Romani nominis universa loca famosa distinguit, Cameracum etiam intromittit, et quanto a Bagaco castro distet, id est 18 milibus. 55 evidenter ostendit.

4) i. e. apparent. 5) Maroilles.

Gesta r. Fr. autem partibus, id est ad meridianam plagam citra Rhenum, habitabant Romani neque Ligorem fluvium. Ultra Ligorem fluvium Gothi dominabantur. Burgundiones quoque Arrianorum sectam sequentes habitabant trans Rodanum, quod adiacet civitati Lugdunensi. Clodio autem, missis exploratoribus ad urbem Cameracum, in qua Romani habitantes iam christianae religionis culturam exhibebant, ipse postea cum grandi exercitu Rhenum transiit, et Carbonarias ingressus, Tornacensem urbem obtinuit. Exinde usque ad Cameracensem urbem veniens, paucis temporis spatio resedit, Romanosque quos ibi invenit, interfecit. Exinde usque Somnam fluvium occupavit.

4. Quod Clodoveus, rex quartus a Clodione, Ragnacharium consobrinum suum, pro eo quod eum in urbe non suscepit, congressione habita interfecit. Sed et eiusdem historiae textus indicat, quod Clodoveus rex quartus post Clodionem, in urbe Cameraco Ragnachario consobri-
no aut nepote suo custode relicto, in terris et civitatibus, quas usque Aurelianum occupavit, morabatur. Unde cum quodam tempore reverteretur, ipse Ragnacharius mundano fastu superbus, mutata fide ei urbis ingressum negavit. Hic propter obscenitatem morum et insolentiam Francos sibi adversos fecerat, maxime pro eo quod effrenis in luxuria, Venerio adeo ferrebat incendio, ut nec a civium nec propinquorum coniugibus reus comprimeret cupiditates. Quae quidem ei laetialis exitii causa extitit. Nam huiusmodi famoso ludibrio Franci efferati, causas quibus regi exitum maturetur neclunt, commentumque prodicionis Clodoveo regi significant. Qui promissis proditores corrupens, subserato fessellit suro. Pactio haec fuit, ut regem hostibus congressuri desererent. Sumpta itaque de suis manu valida, Clodoveus adversum Ragnacharium movit exercitum; qui et ipse directa acie regi occurrere parat. Missis itaque exploratoribus ad contemplantum exercitum Clodovei, non advertit dolum nuntiorum, qui factioso regi audaciam ex maioribus copiis suscitabant. Huiusmodi erant verba nuntiorum, cum quaereret ab eis, cui exercitus fortior comitabatur. Tibi, inquit, tuoque Faroni. Nescius ipse dolose scitum, propter Faronem consiliarium suum quem ille solum posthabitis palatinorum primoribus super negotiis regni constituerat, — de quo, cum muneris aut cibi aliquid allatum foret, dicere consueverat: *Sint tibi mihi meoque Faroni* — regibus igitur congressis, hii dominum suum in ipso conflictu proelii iuxta coaventum deserunt, ipsi per prona fugientes, simulato terrore, hostibus terga vertunt. Comprehensus Ragnacharius occiditur. Proditoribus autem, propter vitium aurum, adversum regem eusurrantibus, ille respondisse fertur, tali eos praecio meritis, qui dominum suum sponte ad mortem ducunt; hoc illis quod viverent debere sufficere, ne detestandae prodicionis poenas luerent in tormentis.
Legimus autem in gestis Remorum pontificum, quod rege prefato Clodoveo, ut posterius liquet, a sancto Remigio ac sancto Vedasto baptizato cum sororibus simul et cum magno Francorum exercitu, pars quidem magis Francorum, adhuc incredula necdum conversas, cum ipso Ragnachario principe in locis trans Somnam fluvium, id est in urbe Cameraco, in infidelitate aliquandiu morabatur, donec superna gratis disponente, sed Clodoveo triumphante, idem Ragnacharius, flagitiorum sectator, in iudicium, victus a Francis et a suis, ut modo diximus, traditus est et interemptus, omnisque Francorum populus ad Christi fidem per beatum Remigium convertitur et baptizatur, sicut inibi legimus. Sed potius per beatum Vedastum credimus; numquam enim sanctum Remigium in nostris partibus verbum Dei populo predicasse audivimus, sed ab illo et a rege noviter baptizato huic nostrae urbi ad convertendam gentem directum beatum Vedastum cognovimus; quare illum huius negotii auctorem credimus.

5. *Sevitia paganorum et cladēs cristianorum exprimitur.* Igitur propositi operis ratio exigit, patres utriusque sedis stilo prosequi, vel quibus qui ad pontificale solum succedere. Porro has duas fuisse matres aeclesiae sedes, certa res est, quae nunc unius pastoris moderamine reguntur; quod facile ex descriptionibus Dyonsii papae perpenditur, qui universis provinciis singulas sedes propriis terminis discrevit; sicut etiam Hincmarus episcopus in suis libris diffinit. Has duas sedes beatus Vedastus, quia post tot infestationes, quas diximus et dicturi sumus, plurimum vastatas repperit, sub uno regimine cohibuit. At vero primos earum patres quaedam vetustatis obscuritas a nostra seclusit memoria, immo ea quae peccatis exigentibus Galliarum aeclesias paganorum persecutio subvertit; quae adeo in cristianorum populum efferbuisse legitur, ut cristiani, qui ea tempestate fuerant, per latibula divina celebrarent misteria. Si qui autem a paganis repperiebantur, aut verberibus afficiebantur aut gladio trucidabantur; multi in speis aut fossis subterraneis absconsi suffocabantur. Sic obeuntibus sacerdotibus, intermissa sacrorum officia; quicquid ad secreti cultus observantiam spectabat, remissum. Incumbentibus ruinis, alii se precipitabant, alii patriae incendiis exurebantur; paucis tamen usque ad ultimum in suo munere perseverantibus, atque invicem se hortantibus, ne in posterioribus ponere sacrae religionis officium, quam salutis presidium. Recte secum agi, si pietati impenderent, quod deberetur necessitati; pulcherrimum, si in patriae sinu sepeliri liceret. Quid enim iuvaret evadere, et superstitem vivere religioni? Praclarum potius com-

a) factioso — eis omisit 3. spatio relicto; nec 4 ea legere novit exceptis fac copiis suscitabatur eiuemodi erat unde apparet, et 3. et 4. ex ipso 1. descriptos. b) Sequentia huius capituli omnia in eodenda auctore supplevit, ut videtur, scriba ipse. c) Haec auctor ipse ita in margine addidit.

6) ep. 44. ed. Sirmondi II, 719. 7) tales nunc etiam per territorium Cameracense in Villers-Plouich, in Inchy-Beaumont, in Beaumetz existere docet Le Glay.

mori pio muneri. Quod si quis, periculi metu, deserat, sacrilegium est; si quis impleat, sacrificium est piæ passionis victoria. Infulati itaque sacerdotes inter suas hostias immolabantur, et amici sacerdotalibus stolis inter corpora occisorum humi iacebant. Sed nec solum in sacris ministris tanta strages desevierat, sed et reliquum vulgus miserrime cede cruciabat. Humana itaque pariter atque divina maculabantur. Nonne et de his dixerat David: *Venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt mortalia servorum tuorum escas volatilibus caeli; effuderunt sanguinem eorum velut aquam in circuitu Hierusalem, et non erat qui sepeliret.* Simul enim tunc et gentes venerunt in hereditatem Dei, quae auferrent omnia, et templa Dei polluta sunt manibus impiorum et insepulta iacuerunt cadavera interfectorum, ad escam avium et bestiarum voracitatem. Effusus sanguis, ut stagnaret in templum, deesset qui sepeliret; quia a viventibus in mortuos, a mortuis in eos qui adhuc viverent, furor transferebatur. Solvebas Gallia antiquae feritatis mercedem. Si quis caesorum stragem recenseat, Babilonios in Hierusalem revertisse arbitretur. Huius persecutionis meminuit beatus Hieronimus in epistola de monogamia, dum barbaricae persecutionis plancum faceret ad Aggerundiam nobilem viduam, exhortans eam de perseverantia viduitatis, ita memorando inter cetera: *Innumerabiles et ferocissimae nationes universas Gallias occuparunt. Quicquid inter Alpes et Pirineum, quod oceano et Rheno includitur, Quados, Wandalus, Sarmata, Alani, Gepedes, Heructi, Sazones, Burgundiones, Alamanni, et o lugenda respública! hostes Pannonii vastaverunt. Etenim Assur venit cum illis. Maguntiacus nobilitas quondam civitas capta atque subversa, et in ecclesia multa hominum milia trucidata. Wangiones longa obsidione delicti, Remorum urbs prepotens, Ambianis, Atrabates, extremeque hominum Morini, Tornacus, Nemetes translatae in Germaniam, Aquilaniae novemque populorum Lugdunensis et Narbonensis provinciae preter paucas urbes cuncta populata sunt, quos et ipas foris gladius, intus vastat famas, et cetera.*

6. Sanctus Vedastus, divina dirigente gratia in hanc provinciam deveniens, Clodoveum regem, ob eventum belli minus prosperi ad cultum cristianae fidei coactum, ad sanctum Remigium ducit baptizandum. Itaque dum haec tyrannica rabies in Christi aecclesiam deseviret, fuit civitas Atrabates sine principe sacerdotii usque ad tempus sancti Vedasti. Aecclesia destructa, locus in solitudinem reductus, ferarum habitatio factus est. Hic sanctus Dei confessor et egregius predicator, temporibus fortissimi regis tunc temporis Francorum Clodovei, in hac divina dirigente gratia ob multorum salutem pervenit regiones. Cuius rei ordinem et causam, quantum brevitatis patitur, stilo prosequamur. Porro memoratus princeps fanaticis adhuc tenebatur erroribus involutus, sed erat ei uxor religiosa Leptismique sacramentis initiata, Erchoildis nomine, filia Chilperici regis, quem Gundebaldus rex frater eius ortis simultatibus interfecerat. Haec christianissima regina regem cotidie blandiebatur, suadens ab idolatriae cultura ad unius veri Dei cultum converti, ut per mulierem fidelem salvaretur vir infidelis. Sed rex reginae consilium minus audiebat, quia deorum suorum auxilio fieri estimabat in omnibus, quae sibi prospere accidisse videbantur. Anxia de regis potius salute quam de regni potentia regina, ubi salutis consilium regem contempsisse videt, dari ab Excelso postulat oportunitatis eventum, quo vel sic rex compulsus salutis suae sumeret occasionem. Bellum itaque rex Alemannis indicit, sed imparatos, ut voluit, non offendit. Nam hii collecta manu valida, circa ripas Rheni fluminis regi occurrere, patriamque suam bellica virtute defendere temptant. Invocatis ad auxilium regis diis suis, Franci in ipso congressionis apparatu coeperunt mente deficere, et languentibus dextris, terrore simul et formidine dissoluti, vitae potius desperatione quam victoriae dispendio agitari. Videns rex palantem exercitum, supra vim terroris virtutem animi gerens, prohibet trepidare milites, magisque in prelium accendit, ne tanti estimarent mortis periculum quam gloriae triumphum. Ipse itaque signifer revocans acies, primus equum in hostem egit, et clamore magno sequuti ceteri acriter dimicabant. Alemanni e contra viribus et numero prestantiores, quibus pro vita et patriae libertate res erat, coeperunt fortiter Francos urgere; alii sagittis, alii telis, alii balistis cedentes confodere. Rex autem ubi multorum amissione videt dilabentem non posse subsistere exercitum, nec vocatos Deos instanti periculo sibi subvenisse, rebus desperatis fortissimum Deum christianorum, quem regina colendum ei suaserat, invocavit, voto se obligans, se cum suo exercitu sacro fonte diluendum, si conversis rebus victor ab hostibus remeasset. Nec mora, recreatis viribus et reparatis agminibus, cum auxilio Trinitatis hostes invadunt, et poene ad interneccionem omnes devincunt, nisi quibus fuga aut deditio fuit ad vitam. Intelligens rex non tam sua virtute quam Dei munere hostes superatos, cui se fidei voto constrinxerat, Tullum mox oppidum adit, audito, ibi beatum Vedastum laudabili religione Deo servire. Cui cum adventus sui causam exponeret, et pugnae eventum, qui ex deorum invocatione

Ps. 78, 1-3.

Ibid. I, 6.

Nota quod Hieronimus cum aliis urbibus destructionem quoque Atrabates plangit.

V. Ved.

V. Ved.

1 Cor. 7, 14.

V. Ved.

V. Ved.

a) ita 1. 2. 3. herulei 5. b) omnibus 1.

in adversum cesserat, ad Christi nomen secundo successu provenisse notificaret: vir Domini, gratias agens Deo, qui gentibus regnum suum apperire dignatus est, coepit catholicae fidei ministerium regi adnuntiare, et evangelicis assertionibus instructum duxit ad venerabilem virum Dei Remigium, qui tunc temporis Remensis ecclesiae arcem

tenebat; vir ex sapientia virtutibusque factus, cuius spiritualium virtutum insignia testatur gena Gallica per eum ad Christum conversa; cui etiam Ormisda papa vices suas quondam in Gallia agendas commiserat. Vedastus igitur festinantem ad vitae fontem deducebat regem. Quo in itinere cuidam caeco ad se clamanti vir Dei lumen reddidit oculorum, non sine admiratione palatinorum procerum, immo etiam regis, quem presentis exhibitio miraculi christianae fidei fervore accendit. Carnitur usque in hodiernam ecclesia in testimonium virtutis huius constructa, in qua orantibus et credentibus beneficia prestantur divina.

7. *Beatus Vedastus vinum de sicco vase protulit, et a sancto Remigio ordinatus episcopus, claudo vestigium et caeco reddidit visum.* Baptizatus itaque rex cum optimatibus suis ad accepta regi regressus; sanctus vero Vedastus cum beato Remigio per aliquod temporis detinetur; ad quem nobilium et religiosorum multus ob celebrem conversationis famam sit concursus. Inter quos cum eum doctrinae celestis amore familiariter unus pro ceteris visitare consueveret, et quadam die vespere incumbente sol ad occasum rueret, noluit virum absque caritatis viatico dimittere. Rogatus igitur puer vinum deferre, cum exhaustum omne renuntiasset propter hospitium frequentiam, de fidei divitiis haud dubius, vinum de sicco vase superescrescere dedit preciosum. Advertens beatus Remigius in virum conversationis et spiritualium donorum insignia, indignum duxit sidereae lampadis lumen claudi sub tenebris, quae ad salutem et illuminationem melius luceret multorum. Favente igitur rege Clodoveo, per Dei providentiam ordinatum episcopum ad evangelizandum Cameraco et Atrebatu dirigit urbibus. Liqueat ergo, quod rex iste, quanto impensius paternas sedes am-

verat, tanto probatoris vitae pastorem eo loci delegaverat. Ibi enim praeter ceteras sedes, ut paulo superius dictum est, specialius versabatur; ideoque maiori gratia ductus, pastoralis regimine parochiam ditare conabatur; quippe nullum meliorem quam beatum Vedastum et ad ferocem populum edomandum et ad gratiam fidei excitandam arbitratus, per quem ipse fidem catholicam fuerat adeptus. Notandum vero, quod, ut supra tetigimus, hae duae parochiae antea gemina episcopali administratione gaudebant; nunc autem, quia ab hoc sancto pontifice vastatae repertae sunt, uno regimine colliguntur.

Qui in Atrebatu urbis introitu claudum unum, alterum caecum, clamantes ad se, hanc lucis adeptos, illum embandi facultate donavit. Ingressus, stupet flenda urbis deiectione. Nam antiquis ferme temporibus sacrae eo loci fidei floruisse religionem agnovit; sed propter offensam incolentium, occulto sed iusto Dei iudicio tradita est cum ceteris Galliae vel Germaniae civitatibus pagano et perfido Hunorum regi Attilae urbs quoque illa depredanda. Qui propter animi saevitiam nec sacerdotibus Dei, ut supra deflevimus, nec ecclesiae Dei reverentiam noverat impendere, sed omnia quasi tempestas immanissima ferro vastavit et igni. Persecutanti, si quod signum ecclesiae restisset, nullum veteris templi indicium parebat, quia loci situs vepribus et spinis iam inhorruerat, et ubi quondam psallentium chori, ibi iustorum ferarum videbantur. Tandem inter fragmenta murorum diligentius contemplatus, invenit aram sanctae Dei genitricis Mariae, quam, licet inter stragem murorum, tamen inlesam adhuc servari divinitus non ambigit. Qua in re intellexit vir sanctus — nobis quoque intelligere datur — ibi pontificalis cathedrae arcem extitisse, praesertim cum et Dionysius papa, quem iuxta chronicorum fidem annis 263 ante Hormisdam papam, qui tempore fuit beati Vedasti, constat Romanae ecclesiae sedem tenuisse, inter ceteras has quoque urbes, Cameracum atque Atrebatum, ascriptas et cum suis parochiis eque distinctas reliquerit, cum singulas dioceses circumscriptis finibus ordinavit, et editiores quasque metropolitanas, inferiores vero suffraganeas esse instituit.

8. *Quod in urbe Vienna habita synodo a beato Mamerto, vocatus sanctus Remigius pro se sanctum Vedastum direxit; ubi coepiscopi inter cetera quae tractarunt, ieiunium quod triduo ante ascensionem Domini agitur, observari decreverunt.* Reparatis templi aedificiis, beatus Vedastus circumvicentis provinciae populos ab idolatria cultibus divinis mancipavit, sanae deorum diruens, ecclesias ad summi decoris culmen erigens. Claruit ubique divinae cognitio legis; Christi nomen cunctorum audiebatur in ore. Signa autem et virtutes, quae per eum divina exhibit potentia, quia brevitatis stilus non capit, curiosis lectoribus liber vitae eius plenius indicat. Huius temporibus habita synodus Vienna urbe describitur, ad quam Galliarum episcopi a beato Mamerto convocati poene omnes conveniunt; ubi et ipsi beatus Remigium, utpote divinis eloquiis eruditissimum et prestantioris gratiae privilegio facundissimum, venire petierunt. At vir sanctus sensio gravis, cum corporis imbecillitate detineretur, beatus illic Vedastum vicariae sollicitudinis cooperarium direxit. In ea namque urbe, ut beatus Gregorius Turonensis urbis episcopus scribit in gestis Francorum, tunc temporibus inaudita cives prodigia terruerant. Hinc enim motu terrae maximo, multarum ecclesiarum subita eversione et truentium palatiorum concussione, gravis animae deiectione incubuerat, instantibus prodigiis, mundi terminum et extremum iudicii diem superventurum spectantibus. Porro ibi bestiae multas oberrantes, lupi, ursi ac cervi ingressi per portam civitatis, homines plurimos devorantes, hoc per totum sanam faciebant. Superventente sollemni die paschae, sanctus Mamertus eiusdem urbis episcopus cum in ipsa vigilia sacrum misterium celebraret, pale-

regiosorum multos t. b-c) Liqueat — colliguntur in scedula assuta supplevit auctor ipse. Idem verba Clodoveo p. D. providentiam supra lineam supplevit, et Favente, rege, Cameraco et Atrebatu diri in rasura scripsit. d) hanc q. urbem ascriptam reliquerit primo habebat i; sed auctor ipse ita correxit, ut nunc legitur.

8) i. e. studio, amore ut II, 5. 9) quae his insunt plus quam dubia, exposuit Henschenius Acta SS. Febr. I.

Nota quod
Dionysius
papa inter
caeteras so-
dos pontifi-
cales Came-
racum et
Atrebatum
descripsit.

tium quoque regale, quod aedificata urbis loco eminebat, divino igne succensum est. Hanc divinas indignationis animadversionem ex offensa hominum accidisse advertentes episcopi, communi consilio decreverunt servari leivium, quod triduo ante suspensionem Domini usque nunc per omnes Galliarum ecclesias agitur; vicque ipsa tribulatio atque subversio quievit.

5 **9. Beatus Vedastus de hoc saeculo migravit, cuius exitum columna lucis illustravit.** Rexit igitur egregius Dei sacerdos Vedastus predictae urbis ecclesiam annis circiter 40. Cuius mentionem beatus Remigius benigne V. Ved.
recolit in testamento suo ita scribens: *Ecclesiae Atrabateni, cui Deo auctore Vedastum fratrem meum carissimum episcopum consecravi, ex dono iam dicti principis, id est Hlodovici, quem de sacro fonte suscepit, villas duas in stipendium clericorum delegavit; Orcos videlicet et Sabucotum.* Eius exitum columna lucis V. Ved.
10 conspicuae lucis tracta peringere designavit, quam mox subsequentis obitus sacra illustraverat dies. Mirum illud, quod inter lacrimantium gemitus in terra psallentium voces audiebantur in caelo. Sepultus est autem in ecclesia beatae virginis Mariae, haud procul ab ipso altari, ad australem plagam. In quo loco per aliquot temporis quievit, quousque V. Ved.
15 Audomarus receptam corruptile lucis munus fertur reimpetrata cecitate, vitasse. Huius post obitum miracula alias diligens lector inveniet.

10. De homine per advocatiam sancti Vedasti in campum sustentato. Pauca vero, quae nostris diebus meritis huius beati confessoris a videntibus facta accepimus, nequaquam pretereunda estimavimus. In Derniensi¹⁰ namque territorio quendam ex familia sancti¹⁰

20 Vedasti hominem mali rapinatores, alienae substantioe inhiantes, pravis insimulationibus adorti sunt, et ob hoc suum advocatum in ius quaerentes, ipsum quidem hominem ad singulare certamen, quod rustice dicimus campum, provocarunt. Qui advocatum suum adfuturum pollicitus intra huius legis diffiniendae terminum, sumpta pera cum baculo, ad cenobium viri Dei pergere festinavit, causamque proclamans, abbatis advocatiam im-
25 ploravit. Abbas autem pro difficultate longi itineris detrectavit ferre suffragium, immo divinum monuit expectare^b auxilium. Omnino itaque desolatus ad sua revertitur, sola- que in Domini sisus clementia, susceptam legem refellere nequaquam estimavit. Ergo prescripta die iudicio se repraesentans, advocatiam Dei et sancti Vedasti sibi profuturam assumpsit, nullumque aliud scutum quam peram sibi opponendam fiducialiter ad diri-
30 mendam pugnam exclamavit. Factumque est divina operante clementia, quod ubi oblatator alter diligenter armatus, congressu habito illius inermis peram ingenti ictu per- cussisset, tanta et tam densa nebula inter eos de ipsa pera statim exoritur, ut neuter alterum videre potuisset.

11. De homine quoque per sanctum Vedastum liberato. In una quoque ecclesia, quae in V. Ved.
35 episcopo Leodecensi sita, in honore sancti Vedasti colitur, raptor quidam pessimus compositis fraudulenter calumniis hominem cepit, nexisque post tergum manibus et fune ascellis supposito, torquendum durius abducebat. Quem mox caelitus emancipatum respiciens, equo desiliit, illumque per se fore solum quoquo modo existimans, male verberatum iterum artius vinculavit. Equoque ascenso, repente quoque laxatum intuitus, cum furore etiam per comam arripuit, verberibusque affectum, tertio per genitalia obligavit. Nec longum vero, dissolutum respexit, sicque tandem devictus, divinae potentiae cedendum estimavit. Hoc autem meritis sancti Vedasti a Deo concessum nemo qui dubitet.

12. Post Vedastum successit Dominicus, postea Vedulfus, deinde beatus Gaugericus. Beato V. Ved.
45 Vedasto ad pontificale solium Dominicus successit, cui Vedulfus. Ab isto ceterisque successoribus eius Camaracensis ecclesia specialem principatus aulam accepit, quae sacerdotali regimine multo ante tempore, sicut et Atrabatus, vacarat, ex quo Galliarum quoque ecclesias barbaricae persecutionis caedes vastaverat. Sed non idcirco iure quis dubitabit, an huic ecclesiae aliqui ante prefuissent rectores; cum hoc ex descriptionibus V. Ved.
50 Dyonisi papae facile datur intelligi, ut superius expresse ostensum est^c; vel quod Clodio rex Romanos, quos ibi christianos invenerat, interfecerit. Huius Vedulfi episcopi licet aliqua forte memoranda gesta fuissent, incertum tamen, an desidia an raritate scriptorum, quibus saepe multa silentio consenscunt, ad nostra usque tempora superstite fama non durarunt; preter quod in gestis beati Gaugerici¹¹, qui ei successit ad pontifi-
55 catum, legimus, illum rebus humanis exemptum ad meliora transisse. Per quod datur

^a) Hoc et sequens caput in scedula assuta scriptis auctor ipse. ^b) expectaret i. ^c) ut a. e. o. e. auctor intra lineas supplevit.

¹⁰) fortasse Ergny, arrondias. Montreuil, vel Erny- *Montier en Der* servatur. P. ¹¹) antiquioribus, St. Julien, arrond. St. Omer. LE GLAY. Fortasse inter Acta SS. Augusti II, 670. Acta SS. Belgii II, 273.

⁶⁰) legendum *Dervensi*. Pagi Dervensis vocabulum in

intelligi, non eum huiusmodi meriti fuisse, cui supplicia pro culpa, verum premia red-
dantur pro innocentia, quod est ad meliora transiisse.

V. Gaug.
III, 1.

13. *De Bertholdo episcopo.* Post excessum beati Gaugerici successit in sede pontificali Bertholdus, ex Francorum nobilitate prosapia, vir apostolicus ac docto virtutum preclarus. Illo amore ac veneratione beati Gaugerici ductus, qui semper ut illius flagrabat, in cubiculum sancti viri, unde animam ad caelos emisit, lectus eum constratum locavit, non 5 presumptione lubrici animi, sed certus, quia hunc locum nullae adversae partis factusticeo insidiae vexaret, quem vir tantus sui obitus casu dicebat. In quo cum aliqua nocte pausaret, apparuit illi per visum beatus Gaugericus, blande quidem ac leniter alloquens, ut promptius emoto lectulo presumptionis culpam meminisset pite, si propinquum sibi eum habere voluisset. Mox ille summoto lectulo, quod insum fuerat explevit, et in eodem cubiculo altare Domino in memo-
ria beati Gaugerici dedicavit, pignerebusque sanctorum compositis, divinis cultibus aptavit; ubi usque in hodiernum cele-
bratio sancta peragitur, immo et Deo vota voluntur.

14. *Interfuit synodo Bertholdus episcopus cum sancto Arnulfo et multis aliis; ubi necessaria ecclesiae tractata sunt.* Repe-
rimus etiam in gestis Remorum episcoporum, quod ipse Bertholdus episcopus interfuit synodo, quam Sonna-
tius Remorum episcopus celebravit, cum Teoderico Lugdunensi, Sindulfo Viennensi, Sulpitio Bituricensi, Medegiselo Tu-
ronensi, Senoco Elosanensi, Leontio Santonensi, Modaldo Treverensi, Chuseberto Coloniensi, Richerio Senonensi, 15
Donato Vesontionensi, cum multis etiam aliis episcopis, quorum nomina brevitas neglexit. Reperitur quo-
que sanctus Arnulfus interfuisse Metanensem presul. In qua synodo multa leguntur iustitia constituta, de rebus scilicet
ecclesiae, qualiter tractandae sint. De clericis videlicet, si qui rebellionis auum sacramenta se aut scripturas coniu-
ratione contraxerint, atque invidiam episcopo suo callida allegatione conferant; ut si admoniti emendare contempserint
gradu proprio omnino priventur. Item si quis iudex cuiuslibet ordinis clericum publicis sanctionibus inclinare presum-
perit, aut pro quibuslibet causis absque conscientia et permisso episcopi distinguere, aut contumelias vel iniurias officere
presumpserit, communionis privetur. Item si quis homicidium sponte commiserit, et non violentiis resistens, sed vim
faciens impetu hoc fecerit, cum isto penitus non communicandum; sic tamen, ut si poenitentiam egerit, in exitu com-
munionis vaticum non negetur. Item si clericus proficiscens de civitate ad alias civitates voluerit aut provincias per-
gere, pontificis sui epistolis commendetur; quod si sine epistolis profectus fuerit manifeste, nullo modo recipiatur. Item 25
si quis in quolibet gradu vel circulo constitutus aut potestate suffultus, decedente episcopo, res cuiuslibet conditionis in
domus vel agros ecclesiae possitas ante resurrectionem testamenti vel audientiam ausus fuerit occupare, vel ecclesiae
reparanda effringere et suppellectilem infra domum ecclesiae positam contingere vel scrutari presumpserit, a communione
christianorum penitus abdicetur. Item ut clerici cuiuslibet ordinis neque pro propriis neque pro ecclesiasticis causis
aliter adire debeant forum, nec causas dicere audeant, nisi quas cum permisso et consilio episcopi agere eis fuerit 30
omnino permissum. Item viduas, quas se Domino consecrari petierunt, vel puellas Domino consecratas, nullus neque pro
auctoritatem regiam neque qualicunque potestate suffultus aut propria temeritate, rapere vel trahere audeat. Quodai
utrique consenserint, communionis priventur. Preter haec etiam alia multa tractata sunt, quae licet satis
utilia, tamen breviloquio gaudentes, pretereunda estimavimus.

V. Gaug.
III, 3.

15. *Ista presule fur in basilica sancti Gaugerici, sancto Gaugerico intinante, comprehenditur.* Sub huius tempore fur 35
quidam intempesta nocte basilicam sancti Gaugerici ingressus, sacrum viri sepulchrum, quod miro artificii opere auro
et gemmis renebat, spoliare cupiebat. At vir Domini innotori suo per vitium apparuit, memoriamque suam a latroni-
bus temptatam intinavit, denuntians, ut captum furem sine laesione abire permitteret. Sicque factum est.

V. Gud.

16. *Subnectitur Ablebertus sive Emebertus, ex sancta stirpe progenitus.* Post Bertholdum successit beatus
Ablebertus, qui ita in catalogo episcoporum nominatus, ab incolis vero et vicinis Emebertus 40
dicebatur. Ille ex Brachateni pago oriundus, parentibus siquidem et vitae et generis dignitate clarissimis, patre
videlicet Witgero comite, sancto viro, atque Amulberga matre editus est. Cuius etiam quatuor sanctae sorores fuerunt
haec: Reinildis, Sarahildis, Ermenildis, beatissima quoque Guodila, iunior aetate, sed non minus presantior sanctitate.
Quae profecto antequam nata, ab angelo beatissimae matris nunciata, dies suos bonis operibus vincere studuit, multaque
virtutibus et miraculis, ut ipsius vitae liber editus insinuat, coruscavit. Qui etiam liber Ablebertum 45
pontificem et mira sanctitate clarum protestatur, et morum ingenuitate conspicuum; quod nec
14 dubitandum, praesertim cum et tam sancta et tam magnificis natalibus ortum. Hic nimirum
prelatae sororis, id est Guodilae, iam triduo sepultae, tumulum a latrone pestifero violatum audiens, ingenuit, latronemque
anathematis vinculo innodavit; immo etiam exerta imprecatione, ut signis fatentibus saltem posteros non lateret,
obtinuit; hoc modo sane, ut si vir esset, elaudus vel quolibet modo debilis fieret, si femina, villo quod vulgo dicimus
gutteriam, semper non careret. Et hoc mirabile dictum; namque omnem ipsam progeniem haec ita postea habere, liber
ipse fatetur. Unde datur intelligi, virum altioris meriti extitisse.

17. *Hic ad Martinas sepultus est, sed ad Melbodium translatus.* Fuit autem huic,
ut ferunt, predium, quod Martinas¹⁶ dicitur, familiis quidem et rebus circumfluis locu-
17 pletissimum, de quo Dei genitricis ecclesiam¹⁷ haeridem fecerat, sed, nescimus qua
causa nisi infestatione paganorum, amiserat. Hic superveniente die suae vocationis, in
eodem pago, villa videlicet quam loci habitatores Ham¹⁸ dicunt, defunctus, migravit a
mundo; illucque sepultus, deinde ad Martinas deportatus, postea vero ad Melbodium
translatus, ibique nunc quiescens, resurrectionis diem expectat.

V. Aub.

18. (17). *De sancto Auberto.* Post hunc in sede pontificii beatus successit Aubertus¹⁹, vir egregius et vitae 60

a) honore 5. b) violente 1. et Flod. c) Hunc titulum auctor ipse postea inter lineas et in margine minio supplicavit.

12) a nostro composita ante Gesta; conf. Acta SS. tinent, quaecunque in hoc atque sequenti capite
Aug. II, 670. Acta SS. Belgii II, 308. 13) Multum narrantar. 14) sc. protestetur. COLV. 15) goitre.
errat noster, Ablebertum a. 640 mortuum confun- 16) videtur esse Merchten in Brabantia. LE GLAY.
dens cum Emeberto seu Hildeberto, fratre S. Gu- 17) Cameracensem. 18) Ham prope Villorde. 65
dulas, qui circa a. 705. episcopus factus est; cf. c. 19) a. 633. exponente Ghesquierio in Actis SS. Bel-
33. Ad hunc Emebertum, S. Gudilae fratrem, per- gii III, 535.

- merito conspicuus, temporibus Dagoberti regis Francorum. Qui pro familiaris amicitiae gratia, qua cum singulariter ama-
 bat, fratribus qui in ecclesia beatae Mariae famulabantur, ubi vir Dei pontificali cathedrae fungebatur officio, unam
 regalis munificentiae suam donavit, quem Oneng²⁰ ab antiquo dicebant. Huius beati viri gesta pro raritate scriptorum
 non plene poterunt, praeter quod in gestis sanctorum, qui ipsius fuere temporibus, pauca reper-
 5 rimus; in quibus celebri memoria ipse recollitur, de quibus aliqua breviter narramus. Praerum
 quendam²¹ ex sacris fontibus susceptum et sacris literis traditum, cum attentius ad sacros ordines promovere me-
 ditaretur, fallentibus verbis deceptum, diabolo ad exteriora retraxit. Qui adsumptis sibi nequissimis et reditionis
 hominibus, coepit viros infestare, irahere, spoliaré. Qui cum his studiis attentius insisteret, et vir beatus eius ruinam
 defferet, forte unus ex complicitibus suis raptus ad supplicia²², inveni cui dabatur haec vidisse, magnam incursit horrorem.
 10 Cui post horrendam visionem angelus de caelo apparet, protestatur talibus eum quoque supplicia debita, pro eo
 quod virum Dei Authertum reliquisset. Hoc terrore correptum iuvenem vir sanctus recepit, aluit, et ad sacerdotium
 usque promovit. Cuius multa in libro vitae eius miracula usque in praesens, si cui est otium, inveniat.
 19. (18.) Quod S. Gislani ecclesiam consecravit, sanctam Vincentium excolit, sanctam Waldebrudem et sanctam
 Aldegundem pelavit. Sub eodem fere tempore beatus Gislenuus ab Athenis digressus, dum ortis similitudinis apud beatum
 15 Authertum accusaretur: ille advertens simulationis causas, non solum non condemnandum estimavit, sed cum magna
 veneratione suscepit, ecclesiamque quam idem sanctus Gislenuus construxerat, adsumpto secum beato Amando, in honore
 apostolorum consecravit. Hic beatus Vincentium, qui ante Madelgarium dicitur, cum vitae saecularis actibus occupatus
 teneretur, et militaribus negotiis et regii generis coniugio esset nobilita, in tantam divini amoris fervore accendit, ut mili-
 tiae singulo postposito, laxoque coniugio, monastico habitu sumpto, sub sanctae conversationis regula se constringeret.
 20 Cuius uxor, beate scilicet Waldebrudis, adsumpta sibi germana eius, quae virginitatis propositum Domino dicebat, — haec
 ambae sumpta a beato Autherto sacris voluminibus, haec in monte qui dicitur Castrilocus²³, illa in loco qui dicitur
 25 Melbodium²⁴, divinis se cultibus usque ad finem exercuerunt. Erat vero in Melbodio monasterium a beato Aldegunde
 constructum, quod beatus pontifex in honore beatae virginis Mariae et sanctorum apostolorum consecraverat, adhibitis
 secum viris religiosis, quos vitae ipsius liber editus insinuat.
 20. (19.) Sanctum Vedastum levavit. Atrebato etiam in honore beatae Dei genitricis Mariae ecclesiae fuerat dedi-
 cata, in qua pontificali specie thronus habebatur. In hac beatus Vedastus, cuius supra²⁵ meminimus, haud procul ab
 altari, verso ad australem plagam sepulchro, quiescebat. Quem beatus Authertus, designato sibi ab angelo aedificandi
 oratorii loco, et fundata ecclesia, adhibito secum beato Audomaro Terwanensis urbis episcopo, transtulit. In qua trans-
 latione idem beatus Audomarus, cum esset caecus, receptum lumen parvipendens, amissam subito caecitatem reparavit;
 30 ubi in memoria praesentis saeculi ecclesia constat adhuc in honore beati Autherti constructa. In loco vero divinitus
 designato vir Domini monasterium construxit, et ex rebus suis ecclesiae in usum famulantium pro rerum oportunitate
 donavit. Cuius rei seriem libellus vitae eius plenius ostendit. Beatus Vindicianus, qui ei successit in
 episcopatum, existentibus causis abbatiam Theoderico regi donavit, retento sibi pastoralis privilegio regiminis. Beatus
 vero Authertus, populo suo ad cultum dominicae fidei incipiente, feliciter clausit diem, sepultusque est in ecclesia
 33 beati Petri²⁶, quae extra muros urbis Cameracae erat aedificata; nunc autem, ampliatas moenibus et monasterio
 meliorato, intra moenia urbis ipsius quiescit.
 21. (20.) S. Vindicianus episcopus successit, et de martirio S. Leodegarii. Post eius excessum beatus Vindicianus
 eiusdem ecclesiae sedem regendam suscepit temporibus Theoderici regis, filii Clodovei ex Badhilde prudentissima regina.
 Hic Theodericus post Clotharium fratrem, qui prior in regnum patris cum Badhilde matre successit, summam regni sus-
 cepit, renitentibus plurimis ex Francorum principibus, maxime propter Ebroinum, qui maior domus regiae illis permole-
 40 stus erat. Unde insurgentes adversum Theodericum et Ebroinum, utrosque tonis capitibus in Burgundia Luxo-
 vio monasterio recludunt, et Childericum tertium fratrem, qui in Austrasia partibus imperabat, super cunctum regnum
 suscipiunt; sanctum vero Leodegarium Augustidunensem pontificem super domum regis constituunt. Sed non multo post
 Franci, regem propter levitatem etc insolentias suas non ferentes, coorta seditione eum interfecerunt; sicque Theodericus
 45 in regnum, Ebroinus vero in priorem gradum restituitur. Qui nequissimis doctus consiliaris, estimans se memorati pon-
 tificis factione ab antiqua potestate delectum, crudelissimis eum tormentis affertit, et in territorio Atrabatense trans-
 ductum decollari fecit in loco qui dicitur Silva sancti Leodegarii²⁷, sepultusque est in villa quae dicitur
 Sercin²⁸, quae est in confinio Cameracensis episcopii et Morinensis.
 22. (21.) De corpore huius martiris episcopi Ansoaldo, Hermenechario, et sancto Vindiciano contententibus, sorte
 50 Ansoaldus habuit. Nec mora, miraculorum eius fama circumquaque diffusa, ad palatium regis usque celebriter innotuit.
 a) d. se. c. se. u. 1. b) ita 2. et primo etiam 1. sed in hoc manus quaedam saeculi XII. ex., non auctoris nostri, vocat
 quos v. i. l. e. i. 20. S. V. l. A. e. i. h. b. D. g. M. erant, et partim in rasura, partim in margine scriptis sequentia,
 ex Vita S. Autherti ad verbum excerpta: beato videlicet Amando, Ursmaro abbate et coepiscopo, necnon Audoeno Rotho-
 magensium urbis episcopo, sed et Humberto bone memorie episcopo et abbate, seu Etuone et Eloquio abbatibus, et Er-
 55 mino viro illustrissimo, dedicavit, et in summo sequentis paginae margine: Sanctum V. l. Atrebatu e. in h. b. D. g. Marie
 idem habent 3. 5. unde apparet, codicem 2, qui ea nondum habet, iam ante saeculi XII finem excerptum fuisse ex 1. c) ita
 2. et primo 1. sed eadem illa manus s. XII. ex. praesentis se eraso scripsit tanti miraculi, quod habent etiam 3. 4. 5.
 d) ubi 1. e) deest 1. f) C. e. et M. auctor ipse exaravit. g) Vincentiano 1.
- 20) Onaing, inter Valenciennes et Condé. COLV. Authertus episcopus migravit ad Dominum; cui suc-
 cessit Vindicianus, meritis et operibus et ipse magni-
 60 21) S. Landelinum. COLV. 22) scilicet inferni. 23) Mons.
 24) Maubeuge. 25) cap. 6 sqq. 26) nunc St.
 Géri. De tempore mortis cf. Ghesquiere Acta SS.
 Belgii III, 537. qui a. 669. statuit. Sed Annales
 65 Vedastini haec habent: Anno imperii Iustiniani 3.
 anno incarnati verbi 687. corpus s. Vedasti Deo
 disponente transfertur angelica revelatione a sede
 pontificali a duobus pontificibus, Autherto et Audomaro
 sanctis, post annos episcopatus sui 116. Qua
 70 translatione peracta, vir sanctae et dignae memoriae
 pontificali in Nobiliaco. Porro Ann. Blandienses a.
 687: Translatio s. Vedasti post annos obitus sui 126.
 27) le bois de Lûcheux. LE GLAY. 28) Sercin
 est le nom de la place qui se trouve au milieu du
 village de Sus-Saint Leger. LE GLAY.

Ubi tunc forte inter ceteros proceres Ansoaldus Pictavensium et Hermesecharius Augustinonensium episcopus, sanctus quoque Vindicianus aderant. Quorum primus sancti martiris corpus monasterii quodam et consanguinitatis privilegio vendicare cupiens, alter vero episcopatus iura preferens, tertius, id est beatus Vindicianus, locum martiri et sepulchri, quem in diocesi sua Deo volente martyr susceperat, contestatus, hanc inter se non improbandam disceptationem consecravit, donec ex sententia ceterorum pontificum tribus epistolis horum trium nominibus subscriptis et confusis sub palli altaris oblectis, factaque in communis oratione, Pictavensi episcopo ex iudicis sanctum corpus deberi declaratum est.

23. (22.) *Miraculum de sancto Amato, quod tempore sancti Vindiciani presulis contigit Cameraco.* Sub huius quoque pontificis tempore in hac nostra civitate quoddam contigit mirabile, quod huic operi necessarium duxi inserere. Ea namque tempestate, dum prefatus rex Theodoricus in sanctos Dei sevirer, diabolica agitatione stimulatione sanctum Amatum Senoniensis ecclesiae presulem exilio relegandum deputavit; longaque ab illi partibus, in municipio Viromandensi quod Perrona vocatur, sub custodia admodum reverentissimi viri Ultani abbatis mancipandum destinavit, scilicet ut quem ferro non audebat perimere, longa saltem exilii tribulatione maceraret. Sancto igitur Ultano de medio facto, timens rex impius, ne sanctus presul repatriaret, elegit quendam virum nomine Maururatum Adalaldi ducis atque sanctae Rictrudis filium, quem Perronam direxit, atque ut bestium presulem alias secum digne custodiendum duceret, imperavit. Siquidem preclarus Dei athleta huiusmodi precepto parere non distulit, sed quod iustum fuerat, quantocius properans, exulem sanctum honorifice tractando secum inde adduxit. Illis ergo ad Austrorandensem partem tendentibus, contigit, ut refocillandi gratia Cameracum diverterent ad urbem. Ubi ceteris circa ministerium satagentibus, beatissimus presul, parti quam Maria testante Domino optimam elegit, semper intendens ecclesiam sanctae Dei genitricis et virginis Mariae haud longe ab hospitis subintravit, ibique quantum Domino carus erat, evidentissimum claruit. Intravit enim, ut in umbris solis, lumen oculorum solis claritate perculsus obtunditur. Ubi ipse minus perpicax, radio solis, qui per foramen parietis infulgebat, pro sero usus est; quoniam fatigatus itinere, materiale onus, ut spirituale levius adsumeret, deponens, cappam suam atque manicas suas radio solis tanquam ibi protensa ferulae ignoreret iniecit. Quae sol ipse suscipiens, dum orationi prostratus incumberet, famulando sustinuit. Dispositis interea quae domi necessarias erant, beatus Maururatus sancti vestigia subsequens, cum ecclesiam introisset, et exuvias sancti de sole pendore deprehendisset: Deumque mirabilem glorificando predicans, tanti viri pedibus se prostravit, suamque ignorantiam accusans, si quid in eum peccasset, veniam postulavit. Non enim illi antea competenter servierat, utpote quem tanti meriti apud Deum fuisse nondum noverat. At mississimus presul clementer induluit, et non multo post viribus resumptis, iter quoque resumunt quod cooperant, laboreque suum divini sermonis dulcedine lenientes, Hamaticum²⁹ deveniunt. Quo in loco diutissime commorantes, non minimum profecerant. Relicto denique Hamaticae caenobio, sacer presul educitur, Broilancum³⁰ perductus est. Ipse vero iuxta basilicam cellulam sibi fabricari precepit, intra quam quandocumque oportunum erat sese continens, vigiliis, orationibus atque ieiuniis incessanter corpus fatigavit, usque dum tam egregium militem Dominus de terris ad celos evocavit.

690. 24. (23.) *Quod tempore huius sancti viri virgo Dei Maxelensis maritizatur percussorque execatur.* Sub hoc fero tempore quaedam virgo in territorio Cameracensi, nobilissimis orta natalibus, circumventa est a quodam iuvene non ignobilis generis, sed ignobilis animi, ut eius coniugio iure matrimonii copularetur. Quae dum nec auro aut gemmis nec ullo ornamentorum genero frangi potuisset, quominus virginitalis propositam laxaret, et more nobilium feminarum viro potenti iungeretur, nec parentes suos super huiusmodi consilium audire nollet; desperato iuvenis amore captaque opportunitate, sui patrem paternis aedibus solam posset offendere, assumpta sacra aefandorum turba sociorum domum omnem circumvallavit, et facta irruptione domum omnem percrutati sunt; tandemque loculum, in quo virgo latebat, curiosius contemplantes, inventam violenter traserunt usque ad locum, ubi nunc constructa est basilica in honore omnium sanctorum, precipue quidem sancti Vedasti, necnon et veneratione ipsius sanctae virginis. Tunc funestas carnifex, dentibus frendens, evaginato gladio percussam interfecit. Qui mox ut sanguinem virginis vidit, iusto Dei iudicio cecus factus est. Sepultusque est in basilica beatorum apostolorum Petri et Pauli sanctique Sulpicii confessoris, quae constructa est in villa quae vocatur 31 Pomeriolas³¹.

ib. 25. (24.) *Quod beatus episcopus virginis corpus ad locum interfectionis retulit, et Harduinus lumen recepit.* Triennio vero expleto post passionem eius, quaedam matrona nobilis, nomine Amaltrudis, voce divina commota est, ut beatum Vindicianum Cameracensem episcopum adire deberet, ut ipse cum clero suo ac plebe vicinis sacrum corpus ad locum interfectionis cum summa veneratione referret, quia locum illum Dominus signis et miraculis clarificare disposuerat. Quod beatus pontifex, mox ut referentis verba audivit, implere curavit. Porro Harduinus, qui eam interfecerat, licet 50 miserime et cum ignominia, adhuc in cecitate suae tenebris vivebat. Qui ut sacrum virginis corpus ad locum memoratum referri audivit, dampnans et recognoscens peccatum suum, obviam corpori se iubet duci, et ante feretrum se prostravit. Ad quem mox ut sacri corporis halitus pervenerunt, lumen recepit; currensque ad episcopum, narravit quanta sibi acciderant. Ex presentis igitur occasione miraculi episcopus verbo dato ad populum, sanctum corpus in ecclesia 673. supramemorata sepelivit.

26. (25.) *Quod super res Atrebatensis ecclesiae S. Mariae privilegium a Iohanne papa confirmari obtinuit.* Hoc autem scriptum reperimus, quod vir Dei venerabilis episcopus sanctae Dei genitricis ecclesiam Atrebatensem ex rebus propriis una etiam cum rege Theoderico augmentans, villis, aecclesiis, terris, molendinis ceterisque subsidiis ampliavit, atque in generali placito residente rege prefato, seculares ac iudiciarias potestates per pontificalem auctoritatem, presentibus quidem multis coepiscopis cum rege etiam iam dicto astipulantibus, scripto privilegio et a Iohanne papa confirmato, ab illa ecclesia 685. omnes penitus exclusit. Quod privilegium tale est: *Sancto et universalis aecclesiae provisorio beatissimo Iohanni papae Romano, episcoporum episcopo, Vindicianus servus servorum*

a) hoc caput deest totum 1. 3. 4. 5. existat in vno 2. 2. Procul dubio auctor illud in 1. suppleverat in scedula assuta, sed quae 65 postea perit. b) deest 2.

29) Hamage, propa Marechiennes. LE GLAY. 30) Brael. 31) non est Pommereul, sed St. Souplet, in cuius territorio ager quidam adhuc Pommereul vocatur. LE GLAY.

Dei minimus, in Christo Domino quicquid feliciter. Notum sit paternitati vestrae seu omnibus sanctae Dei ecclesiae proutibus, si aliquid de rebus nostris locis sanctorum vel in substantia pauperum conferimus, hoc nobis procul dubio in aeternam beatitudinem retribuere confidimus. Nos quidem de tanta misericordia et pietate Domini confidentes, in conventu venerabilium episcoporum nostrorum coram rege piissimo Theoderico in generali placito, hanc epistolam roboravimus, roboratumque in perpetuum fore optamus. Lex priscorum quoque exposcit auctoritatem, ut quicumque voluerit de rebus suis propriis vendere, cedere, condonare, suum instrumentum secundum legem Salicam licentiam habeat alligare. Quapropter noverint omnes fideles, presentes ac futuri, pontificali auctoritate hoc episcopale privilegium constructum a memorato rege Theoderico, ut inviolabiliter conservetur ab hodierno die et deinceps. Per pontificalem auctoritatem omnes seculares et iudicarias potestates excludimus omnem clamorem et omnem invasionem ab ecclesia sanctae Mariae Atrebatensis civitatis; sed ut liceat canonicis Deo inibi famulantibus ex hoc et in reliquum tempus quiete vivere, ab omni mundano strepitu sequestramus. Si autem talis extiterit causa, ut successores nostri precaria vel beneficia de rebus ad clericorum usum pertinentibus patrare maluerint, hoc interdiciamus. Interdictum etiam anathematis et pontificali auctoritate stabilimus, ut ipsum monasterium cum his villis, Belrenio³², Medonivilla³³, inter has duas villas mansos 60, culturas 11, aecclesias 2 cum omni dote et omnibus appenditiis, Aquis³⁴ in pago Atrebatense cum aecclesia et dote seu omnibus appenditiis, Friscincurte³⁵ cum omnibus appenditiis, Batsala³⁶ cum aecclesia et omnibus eius appenditiis, Berleta³⁷ cum omnibus appenditiis, Squavia³⁸ cum aecclesia et dote et omnibus eius appenditiis, Ors³⁹ cum omnibus appenditiis, Sautscido⁴⁰ cum suis appenditiis, Radonivilla⁴¹ cum molendino uno super Crientionis fluvio⁴², alio molendino in Dominicacurte⁴³, Maraculo⁴⁴ cum integritate aecclesia cum dote, decimacula^b in Rodulfi curte⁴⁵; similiter in Vinziaco^c, ex hodierno die et in reliquum tempus sit in potestate canonicorum in ipso monasterio Deo servientium. Nec aliquis presumat ex his quae diximus, quae memoratus inclitus rex de rebus propriis et de aliis per regale preceptum eidem loco delegavit ad opus clericorum, inferre aliquam molestiam, sed liceat eis quiete omnia possidere, quo valeant liberius pro pace sanctae Dei aecclesiae et vita regis et coniugis ac filiorum ac statu regni, Domini clementiam exorare. Si quis vero observator huius privilegii a nobis^d editi extiterit, accipiat mercedem a Domino, et benedictionem a vobis et ab omnibus nobis in presenti vita, et in futura vitam aeternam, amen. Qui vero nostrae auctoritati parvipenderit, et hanc pontificalem auctoritatem manu nostra roboratam infringere voluerint, inde dirigimus ad vestram clementiam, ut quod a nobis roboratum est, stabile permittatis non solum a vobis, sed ab omnibus nostris episcopis qui sunt erga vos. Deus omnipotens, qui cathedra unitatis doctrinam posuit veritatis, faciat vos memorem intellectoremque sui, placeatque vobis propter eum in orationibus vestris meminisse etiam mei. — At ille: Vindiciano cum coepiscopis degentibus Galliarum finibus fraternam visitationem et paternam benedictionem. Audite sententiam quam dico. Si quis de successoribus vestris, vel comes seu cupiditas iudicum aut ulla opposita persona, hanc donationem vel confirmationem, quam pro Dei intuitu et amore divino fieri vel firmare decrevistis, minuire aut a loco distrahere maluerit: apostolica sententia damnamus, et per pontificalem auctoritatem a liminibus sanctae Dei aecclesiae sequestramus, et a coetu supernorum segregamus, et a regno Dei excludimus; sancti Petri Christi ianitoris atque clavigeri celestis regni interdictum interdiciamus, et cum Iuda traditore domini nostri Iesu Christi sorte permittimus, ut in die iudicii cum diabolo et ministris ius, luctu quatiente, inferno perfruantur sine gaudio. Amen. Ego Iohannes papa hoc privilegium a mea parvitate editum firmavi ac roboravi. Ego Marinus vicarius sedis apostolicae firmavi

a) Aquisgrani 1. sed grani erasum est. b) decima curte. c) a. vinziaco 1. 3. 4., 5. in usziaco 2. d) vobis 1.

32) Beaurains. COLV. 33) Moyenville. C. 34) Aix-
 50 les-Fampoux. C. 35) Fresincourt. C. 36) Bas-
 senx. C. 37) Berlette (arrond. St. Pol.) sed nil ibi
 possident canonici Atrebatenses. Legendum videtur,
 quod in codice 5 recentior manus correxit Boylella,
 Bolle, cuius pagi, inter Atrebatum et Bapalmas
 55 siti, dominium habet capitulum Atrebatense. C.
 38) Ecoivres. L. 39) Ors, prope Castrum Came-
 40) aut Sauchy-Cauchy sive Sauchy-l'Étrée, aut Sus-St. Leger. L. 41) Ronville. C. 42) Le Crinchon,
 rivus Atrebatum percurrens, officinis purpurariis
 aptissimus, quibus civitas Romanorum maxime tem-
 pore excollebat. 43) Demencourt, in suburbio ci-
 44) Maroeul. d. Atrebat. 45) Roelineourt. L. 46) Onzain. C.

ac roboravi. Ego Andreas episcopus subscripsi. Ego Bombertus episcopus subscripsi. Ego Laurentius episcopus subscripsi. Ego Pedelbrandus episcopus subscripsi. Ego Nawtor episcopus subscripsi. Ego Hilarius episcopus subscripsi. Ego Constantius episcopus subscripsi. Ego Martinus episcopus subscripsi. Ego Christophorus episcopus subscripsi. Ego Thomas episcopus subscripsi. Ego Felix episcopus subscripsi. Ego Audoinus archiepiscopus subscripsi. Ego Austregisilus episcopus subscripsi. Ego Ravengarius episcopus subscripsi. Ego Sibimus episcopus subscripsi. Ego Leodegarius ab impio iudice Ebraino cathedra Augustidunense depositus scripsi et subscripsi. Data 8. Idus Maii, anno 7. regni domini nostri Theoderici regis, indictione 2. Ego Vinditianus episcopus iussu domni Theoderici regis et rogatu Iohannis summi pontificis scripsi et subscripsi.

27. (26.) Quod vir Domini Vinditianus adhibito secum S. Lantberto in villa Hunolcorth aeccliam consecravit. Preterea vero idem prefatus pontifex Vinditianus in vico, qui a sede Cameracense fere septem milibus distans, vocabulum Hunolcurth⁴⁷ ab antiquis accepit, monasterium, accersitis secum non paucis coepiscopis unaque etiam beato Lantberto Leodeceense martire preciosissimo, ad laudem Dei et venerationem sancti Petri consecravit, ibique clericos et sanctimoniales constituit. Postea vero vir Domini in villa Savia⁴⁸, suo videlicet predio, in oratorio quidem sancti Martini aliquandiu conversatus, sacris operum indicis non parum claruerat, creberrimisque colloquutionibus, exhortationibus, apostolicis predicationibus, multos inibi ad normam vitae salubris exequendam excitaverat. Veterem vero kartulam in archivo aeccliae sancti Huntberti reperimus, quam sub presentia et favore huius sancti pontificis ipse vir sanctus tunc temporis abbas de villa Maceris⁴⁹ scripsit, ita se habentem: Anno 12. regni domni nostri Chluderci gloriosi regis, 15. Kalendas Aprilis. Ego in Dei nomine Chonebertus⁵⁰, etsi indignus peccator, cogitans de Dei timore vel aeterni boni retributione seu abluendis neis peccatis; qua dicit scriptura: „Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, qui vos perducant in aeternas mansiones sanctorum;“ rursusque dicit: „Facite vobis saccos elemosinae qui non veterascunt“ — iccirco dono, quod imperpetuum donatum esse volo, ad sacrosanctum monasterium quod vocatur Maricolas, quod vir illustris Huntbertus⁵¹ quondam suo opere construxit, ubi ego ipse indignus peccator abbas preesse videor, consecratum in honore sanctae Mariae matris domini nostri Iesu Christi et sancti Petri et Pauli apostolorum vel reliquorum domitorum qui in ipsa basilica venerantur, situm in pago Fanomarcensi⁵² super fluviolum qui vocatur Helpre⁵³: hoc est⁵⁴ partem maximam de possessione nostra in villa nuncupata Macerias, sita in pago Laudunensi super fluviolum Iseram, quam de avia mea Deo sacra Audehana⁵⁵ quondam dato precio per venditionis titulum comparavi, hoc est mansos dominicos, ubi ipsa Audiliana mansit, vel postea nos edificavimus, et terrationes⁵⁶, et servos et ancillas illos et illas. Hos igitur mansos cum terris concidis et pascuis in integrum per hanc seriem epistolae nostrae donationis, quam Ulfnum notarium scribere rogavimus, ad ipsam basilicam sanctae Mariae Mariculis⁵⁷ constructam, a presenti die tradimus ad possidendum. Haec omnia supra nominata ad ipsum monasterium delegavimus, ut ipsi monachi vel successores nostri in suo iure vel dominatione a presenti die recipiant ad possidendum, tam in terris quam domibus, edificiis, mancipiis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, absque ullius iudicis interpellatione; habeantque in sua potestate tenendi, dandi, vendendi, commutandi, vel quod exinde voluerint faciendi. Propterea in ista epistola definimus, ut nulla altera⁵⁸ ratione calumnia in postmodum inter ipsos ser-

a) deest l. a) Reliquum huius capitis partem auctor ipse in scedula assula supplevit, post excitaverat signum :: ponens quod initio scedulae repetit. Reliqui novam lineam incipiunt; A. in margine scripsit: Videtur hic aliquid deesse. Cobenerius novum caput incipit, cui de suo titulum praefixit in nullo codice obtinuit. b) Sequens diploma ex MS. Marcolensi, sigillo s. Humberti munito, Henschenius edidit in Actis SS. Martii III, 560. unde quae a nostro differunt, subicitur, ut quoniam fides huic habenda sit in talibus, appareat. c) 15. Kal. A. desunt Mar. — d) Humbertus Mar. — e) r. d. f. v. s. e. q. n. v. desunt Mar. f) Radobertus Mar. quod seculum; fundator enim non fuit S. Humbertus ipse, sed Radobertus, alias Chronobertus seu Chonebertus dictus. Ex hac nominis forma Chonebertus error nostri ortus esse potest. g) u. e. i. i. p. a. p. v. desunt Mar. h) h. e. desunt Mar. i) Audiliana const. Mar. k) advocatis, vexatione addit Mar. l) deest Mar.

47) Honnecourt; cf. II, 10. 48) eadem quae supra Squavia, Ecoivros. 49) Maizière-sur-Oise. L. mineuro, prope Maroilles Sambram influens. L. 50) pagi, quem veteres . . . Fammartinae dice- runt, iuniores a nomine praesentis fluvii Haynau in Hannonia, d. Camerac.

vos Dei vel heredes nostros non ad crescat. Si quis vero post nos, quod futurum esse non credimus, si aliquis de heredibus nostris aut quaelibet opposita persona contra hanc donationem nostram, quam fieri rogavimus, venire aut infringere voluerit: primitus iram trinae maiestatis incurrat, et sit anathema, et deleatur nomen eius de libro viventium caelesti, et cum iustis non scribatur, sed sit consors Iudae Iscariotis qui Dominum tradidit; et si emendare noluerit, metet Deus sensum eius et in illo iudicio recipiat, quod Ananias et Saphira receperunt in presenti, et insuper inserat cogenti fisco auri libras decem, et decem argenti pondo coactus exsolvat. Nec si quid repetit, nihil valeat vindicare, et merces nostra inantea proficiat ad salutem. Et si aliqua strumenta, aut anterioris aut posterioris quolibet ingenio vel argumento, de nomine nostro in propinquis meis vel extraneas personas fuerit ostensus aut ullo unquam tempore apparuerit, falsarius esse cognoscatur, et inanis permaneat. Sed presens donatio a me facta omni tempore firma et inviolata permaneat, stipulatione subnixta idoneorum testium, domni videlicet Vindictiani episcopi, et Fulberti mei fratris, sed ill. Actum Maricolis. Ipse tamen Chonebertus, etsi peccator, abbas, propria manu confirmo.

28. Sepultus est in monte S. Eligii. De vita huius beatissimi pontificis atque gloriosissimi confessoris Christi pauca retulimus, quae aut pro raritate et ignavia scriptorum neglecta putamus, aut pro seditionibus procellosis, quibus sanctas Dei ecclesias semper naufragasse supra diximus, scripta desperasse credimus. Quod profecto minime est dubitandum. Fieri enim potest, ut cum tantis subversionibus ecclesiarum una etiam volumina, quibus series vitae et miraculorum huius sancti viri continebatur, auris quidem ridentibus, disperirent. Quoniam vero pro supramemoratis causis existentibus incertum est etiam, quanto videlicet tempore ecclesiam Cameracensium rexerat, et quae personae eius funebritati interfuerant: ideo ex his melius est silere, quam fabulosum quid conficere. Hoc autem pro certo audire sufficiat, quod ad remunerationem sui laboris die obita 5. Idus Martii migravit ad Christum, sepultusque est in basilica, in loco videlicet qui dicitur Mons sancti Eligii, ubi quondam ipse, cum egrotaret apud Brosellam, diocesis suae territorium, iussit se transferri, pro eo quod ibi beatus Eligius habitationis suae fecerat diversorium, cui beatus Vindictianus familiari usu dilectionis inheserat.

29. Clericus quidam tumulo sancti viri nescienter insultans, lumine privatur, et item illuminatur. Post multum temporis, cum iam Dominus sanctum suum mirificari disponeret, causa intervenit, quae signis evidentioribus iacentis merita manifestaret. Erant Atrebatii nobilium virorum filii, liberalibus disciplinis sub magistro erudiendi. Et tempore advenerat, quo ipsi pueri, ab eodem magistro rogati, ad scriptoriam artem liquorem facere debent. Locus autem, quo vir Dei sepultus quiescebat, iam vepribus et spinis plenus erat, nec habitator inibi erat, pro eo quod gentilium infestatione locus ex multo tempore desertus fuerat. Huius rei, quam narro, testes usque ad nostra tempora superfuere. Supramemorati namque clerici cum circumiacentis nemoris spineta lustrarent, ad basilicam forte divertunt. Ubi dum hi, quibus altior mens fuerat, orassent, iuniores situm interioris ecclesiae curiosius contemplabantur. Unus autem ex his ad tumulum viri Dei incautius accedens, sicut terra dehiscens a summo usque deorsum rimam fecerat, ille arrepto sarculo coepit speluncam quasi insultans fodiendo pertemptare. Qui statim caecitate percussus, coepit palpando ducem quaerere, ducem clamare. Exterriti qui aderant subita eventus immutatione, magis sibi quisque timebat, ne percussi simili sententia plecterentur. Sciscitantibus autem privati causam luminis, respondit, ex insultatione temeraria, quam tumultu intulerat, sibi misero hoc accidisse. Invento igitur salutaris remedii consilio, puerum capitis sui deditioe tantae animadversionis iram placare suadent. Sicque factum est; mox lumine recepto, puer haud mediocriter castigatus rediit.

30. Ubi Fulbertus episcopus sanctum corpus beati Vindictiani honorifice levavit. Huius itaque miraculi fama per vicinam regionem perthonuit, plebemque longe lateque super

a) sed a. c. l. i. q. d. t. desunt Mar. b) et insuper — exsolvat desunt Mar. c) desunt Mar. d) et Mar. e) ill. et ill. Mar. f) Humbertus Mar.

54) i. e. ventis tradita, aurarum ladibria facta; cf. secundum A. Vedast. 57) Bruxella esse videtur. 58) i. e. discipuli, clericonnets. 59) i. e. ut inrapuisse laetantur. 55) i. e. fuveri. 56) a. 713. nachum se futurum promitteret.

enerationem tanti viri excitavit. Qua etiam Fulbertus pontifex attonitus, qui post illum
 c. 940 15us in episcopo extitit, sanctum corpus levare disposuit, et honorifice in locello lapi-
 deo conditum reperit. Suum autem archidiaconum, ut ferunt, Honoratum iuxta quie-
 scentem intactum reliquit.

31. *Ubi meritis sancti Vinditiani caecus illuminatur.* Erat preterea in territorio Attre-
 5 hatensi mulier habens unicum filium, cui patentibus oculis, lux ipsa multo ex tempore
 negabatur. Hunc mater secum adsumptum ad sepulchrum beati Vinditiani conduxit;
 ubi perductum super altare cereum offerre fecit, ipsaque paululum oratura prosternitur.
 Manifesta Dei virtute puer lumine recepto, recto itinere coepit regredi, nihil haesitans
 et viae ducem non requirens.

32. *Item quaedam mulier caeca visum recepit.* Mulier item quaedam in territorio
 10 Pontico erat non ignobilis, sed privato lumine debilis; quae paratis viaticis, proficisci
 Romam ad limina apostolorum pro recipienda salute disposuerat. Nocte igitur ea, qua
 sequentis diei mane profectionis iter paraverat, divinitus commonetur, ut ad sepulchrum
 beati Vinditiani cum oblatione sua properaret, ibi optatae lucis commercia receptura.
 15 Facto itaque crepusculo, carpento superimposita, ut monita fuerat, explevit. Veniens
 igitur ad tumulum viri Dei, mox ut terram oculis attigit, aperti sunt oculi eius, et sic
 gaudens rediit ad propria.

33. *Multi diversis cruciatibus plexi sunt, quod templum eius violarunt.* Heinricho autem
 20 quondam imperatore, ortis simultatibus inter Balduinum⁶⁰ et Arnulfum comitem⁶¹, Bal-
 duinus collecta manu Arnulfum, quia numero inferior erat, a Valentianis expulit; quod
 quidem castrum imperio Heinrichi subiugatum fuerat. Indignatus imperator rerum inso-
 1006 lentia, castrum et ipse obsidione clausit. Ad hunc Rotbertus Francorum rex innovandae
 amicitiae gratia, sed et Richardus Rotomagensium dux, cum infinita multitudine con-
 25 venerunt. Gens ipsa ferox et iniquis⁶², et avaritiae studiis fervens, nec ecclesiae Dei
 immunes reliquerant incursionis. Porro Atrabatensem provinciam peragrantes, patriam
 c. 28 misera caede vexabant. Ex his aliqui ad montem sancti Eligii, de quo supra disserui-
 mus, devenientes, audierunt monasterium multis pecuniis et congestionibus referum.
 Facto igitur agmine, templum irrumpere nitebantur. Renitentibus clericis, unus bar-
 30 barbarico furore commotus, telo vibrato unum ex sacerdotalibus viris in ipso aditu templi
 prostravit; ceteri vero, fraternae necis dolore accensi, pertinacius rebellabant. Difficul-
 tate igitur facta, cum hostes templum effringere non possent, unus eorum vesano
 spiritu armatus, tectum templi ascensu superavit, et per laquearia sese intro summisit,
 et improvisus viros a tergo ferire coepit. Turbati qui aderant, cum hostem in medio
 sui cernerent; dum posteriora defendunt, liberum anterioribus aditum praebuerunt.
 35 Qui irruentes plerosque necaverunt, et cruentis manibus sancta contaminantes, thesau-
 ros ecclesiae, vestes etiam sacerdotales sustulerunt. Nec longum tamen laetati, mox⁶³
 inter se spolia diviserunt, plerique arrepti a daemonio torquebantur; alii linguis adusti,
 alii proprio morsu precis, plerique cruribus exustis, misero cruciatu plectebantur.
 40 Fama huiusmodi ceteris terrorem incussit, ne de spoliis ecclesiae illius attactis seva
 64 quoque pestis eos incenderet. Sed et comes⁶⁴ mox ut in patriam reversus est, quae-
 stione facta de thesauris dictis subposito sacramento, usque ad minimum quadrantem
 fecit persolvi. Unus autem ex illis qui interfuerat violatoribus ecclesiae, unam in par-
 tem sibi campanam retinuit, quam cum diu celasset, parte corporis premortua tandem
 confiteri coactus est, quod avaritia suadente negaverat. Missa igitur legatione ad matri-
 45 cularios⁶⁵, duplo restituit, sicque saluti pristinae redditus est.

34. *Hildebertus successit, post Hunoldus, tum Hadulfus.* Beato Vinditiano Hildeber-
 718 tus⁶⁶ in episcopium successit. Cui Hunoldus. Hoc defuncto⁶⁷, ad episcopale solium
 Hadulfus eligitur, quem asserunt quidam filium fuisse sancti Ragnulfi martyris; de quo
 hi, qui nostris superfuere temporibus fideles, testati sunt, multa se ad sepulchrum eius
 50 vidisse miracula.

35. *Hunc Engramus episcopus levavit, in cuius elevatione mulier a daemonio liberata*

60) Flandrensem. 61) Valentianensem, cf. c. 115. rum tenebant, les marguilliers. 66) sive Eme-
 62) i. e. inquieta. 63) i. e. mox ut. 64) Ri- bertus, de quo cf. supra c. 16. 67) anno 718.
 chardus Normannorum dux. COLV. 65) i. e. secundum Ann. Vedast. Alii obiisse dicunt 9. Jan. 55
 aedituos, qui matriculam seu registrum baptizato- 717.

est. Hic Hadulfus in ecclesia sancti Petri apostoli, quae intra muros castelli Atrebatensis est iuxta monasterium sancti Vedasti, sepultus est⁶⁸. Huius verò sanctitas procedente tempore multis mirisque portentis ostensa est. Quorum precipuus testis edituus monasterii sancti Vedasti Engrano Camaracensi episcopo visiones, quas plerumque viderat, propalavit. Qui ergo testem idoneum animadvertens, sanctum corpus levavit. In qua elevatione, ad declaranda sancti viri merita, mulier quaedam ab immundo spiritu mirifice liberata est; unde episcopus laetus, verbo facto ad populum, beati Hadulfi solemnia in numero sanctorum notificavit.

36. *De Trawardo episcopo.* Post Hadulfum Trawardus substituitur in sedem. 728.

37. (36.) *De Gonfrido episcopo.* Post quem eiusdem monasterii Gunfridus rector extitit⁶⁹. 750.

38. (36.) *De Albrico episcopo.* Post cuius excessum Albricus. 770.

39. (37.) *De Hildoardo episcopo.* Post Albricum Hildowardus, tempore Karoli Magni, successit, qui duas tabulas eburneas pulchre sculptas, anno 12. sui episcopatus, ut in eisdem tabulis liquet, fieri iussit. Hic autem usque ad tempus Ludovici Pii superfuit^a, multisque commotis ecclesiam instruere curans, ab ipso imperatore immunitatis preceptum huiusmodi obtinuit^b: *In nomine domini Dei et salvatoris nostri Iesu Christi. Hildowicus divina orinante providentia imperator augustus. Cum petitionibus servorum Dei iustis et rationabilibus divini cultus amore favemus, superna nos gratia muniri non diffidimus. Proinde noverit industria seu sagacitas omnium fidelium nostrorum, tam praesentium quam futurorum^c, quia vir venerabilis Hildoardus Camaracensis urbis episcopus obtulit obtutibus nostris immunitates, avi^d videlicet nostri, regis Pippini^e, et genitoris nostri, Caroli bonae memoriae prestantissimi imperatoris, in quibus continebatur insertum, qualiter idem genitor noster et antecessores reges praedictam sedem, quae in honore est^f sanctae Dei genitricis^g Mariae semperque virginis, ob amorem Dei tranquillitatemque consistentium fratrum^h sub plenissima tuitione et immunitatis defensioneⁱ habuissent. Pro firmitate^k tamen rei postulavit a^l nobis prefatus episcopus, ut eorundem regum auctoritatem^m, in amore Dei et reverentiaⁿ sanctae Dei genitricis Mariae, nostra confirmarem auctoritate. Cuius petitioni libenter adquevimus, et ita in omnibus concessimus, atque per hoc preceptum nostrae auctoritatis confirmavimus. Precipientes ergo iubemus, ut nullus iudex publicus vel quilibet^o ex iudiciaria potestate, in ecclesias vel^p loca vel agros seu reliquas possessiones predictae ecclesiae, quae^q moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis infra ditionem nostri imperii^r iuste et legaliter memorata tenet vel possidet ecclesia, vel ea^s quae deinceps a catholicis viris eidem ecclesiae fuerint collata^t, ad causas audiendas, aut freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fideiussores tollendos, aut homines ipsius ecclesiae tam ingenuos quam servos super terram ipsius commorantes^u nequam destringendos^v; nec ullas redditiones^w, aut illicitas occasiones requirendas, nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quae supra memorata sunt exigere^x presumat. Sed liceat memorato presuli suisque successoribus predictae^y ecclesiae, cum cellulis et rebus vel hominibus sibi legaliter subiectis, immunitatis^z nostrae defensione quieto ordine possidere, et nostro fideliter parere imperio, atque pro stabilitate nostra, vel totius imperii a Deo nobis collati, vel conservandi, una cum clero et populo sibi subiecto, libere Dei misericordiam exorare. Et quicquid exinde fiscus noster exigere poterat, in luminaribus ipsius ecclesiae concinnanda perpetualliter concessimus ad habendum. Continebatur etiam*

45 a) H. a. u. a. t. l. P. s. auctor ipse inter lineas adscripti. b) chartam originariam huius praeccepti vidi adhuc in tabulario Cameracensi extantem, imperatoris manu subscriptam, sigilloque munitam; cuius varias lectiones subijcio. c) quam et f. charta. d) auu. ch. e) pippini regis ch. f) quae est in honore ch. g) genetr. ch. const. h) t. fratrum ibidem c. semper sub ch. i) defensionem ch. k) firmitatem ch. l) deest ch. m) auctoritates ch. n) reverentiam ch. o) quilibet ch. p) aut ch. q) quas ch. r) i. n. ch. s) eas ch. t) eidem conlatae f. 50 eccl. ch. u) conmanentes ch. v) distringendos ch. w) redibit. ch. x) s. penitus e. ch. y) s. res p. ch. z) s. sub i. ch.) conlati ch.

68) Obiit ann. 728. secundum Annales Vedestinos, Petavianos, Laureshamenses. (69) Fecit translationem sancti Landelini, 15. Iun. 770. Unde apparet, Albricum non ante anni 770. finem episcopatum factum. Idem obiit 7. Ian. 790. Cameraci in bibl. publ. extat adhuc codex canonum Hibernicorum n. 619. eo iubente scriptus, uti testatur subscriptio in fine ipsa scribae manu addita: *Expl. liber canonum, quem dominus Albericus episcopus urbis Camaracensis et Adrabatinsium feri rogavit. Deo gratias amen. Cf. Annales nostros VIII, 432.*

in eodem precepto domni et genitoris nostri, quod si quis dux, comes, vicarius, seu quislibet ex iudiciaria potestate auctoritatem domni genitoris nostri vel antecessorum regum irrumpere, aut violare praesumpserit, solidos sexcentos culpabilis iudicetur; videlicet ut duae partes in archivum ipsius aeclesiae admittantur, et tertiam fiscus regalis recipiat, ut nullus tale quid audeat perpetrare. Quod ita et nos per hanc nostram auctoritatem confirmamus, ut sicut a domno et genitore nostro vel antecessoribus regibus collatum atque confirmatum est, ita deinceps inviolabiliter conservetur. Haec quippe auctoritas ut a fidelibus sanctae Dei aeclesiae et nostris verius credatur, manu propria subter eam firmavitinus et anuli nostri impressione signari iussimus. Signum Hludowici serenissimi imperatoris. Ego Durandus diaconus ad vicem Helisacharii recognovi. Amen. Data est 17. Kal. 10

816. **Maias, anno Christo propitio 3. domni Hludowici piissimi augusti, indictione 9. Actum Aquisgranii regio palatio, in Dei nomine. Amen.** Hic etiam interfuisse sinodo invenitur, quod anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi 814. Vulfarius Remensium archiepiscopus in aeclesia Noviomensi cum aliis coepiscopis habuit, ubi videlicet sententia ventilata est inter Wendilmarum et Rothardum episcopos, de terminis parrochiarum suarum.

ib. 19. 40. (39.) De Halitchario, quem Ebo archiepiscopus subiecta epistola humiliter alloquitur. Hildowardo vero Halitcharius successit, vir doctrina apostolicus et fide catholicus. Hic precibus Ebonis Remensis archiepiscopi sex libellos de remediis peccatorum et ordine vel iudiciis poenitentiae conscripsit; ad quem Ebonis talis extat epistola: Reverentissimo in Christo fratri ac filio Halitchario episcopo, Ebo indignus episcopus salutem. Non dubito, tuae id notum esse caritati, quanta nobis aeclesiasticae disciplinae, quantisque nostrorum necessitatibus subditorum, et insuper mundanarum oppressionibus, quibus cotidie agitur, cura constringat. Ideo, ut tecum contuli, ex patrum dictis, canonum quoque sententiis, ad opus consecutorum nostrorum excerpta poenitentiam minime vahui; quia animus cum dividitur per multa, fit minor ad singula. Et hoc est, quod in hac re me valde sollicitat, quoniam ita confusa sunt iudicia poenitentiarum in presbyterorum nostrorum opusculis, atque diversa et inter se discrepantia et nullius auctoritatis suffulta, ut vix propter distantiam possint discerni. Unde fit, ut concurrentibus ad remedia poenitentiae, tam pro librorum confusione quam etiam pro ingenii tarditate nullatenus valeant subvenire. Quapropter, carissime frater, non te ipsum nobis negare, qui semper in divinis ardentis animo disciplinis ac solerti cura scripturarum meditationibus perfectissimo otio forasisti. Arripe quae sine excusationis verbo huius sarcinae pondus, a me quidem tibi impositum, sed a Domino, cuius onus leve est, levandum. Noli timere, neque formides huius operis magnitudinem sed viriliter accede, qui aderi tibi qui dixit: „Aperi os tuum, et ego adimplebo illud“. Scis enim optime, parvis parva sufficere, nec ad mensam magnatorum pauperum turbam posse accedere. Noli tuae devotionis molis subtrahere scientiam, noli nocentiam in te sub medio ponere lucernam, sed preloso eam superpone candelabro, ut luceat omnibus qui in domo Dei sunt fratres tui, et profer nobis veluti scriba doctus, quod accepisti a Domino. Aderti tibi huius laboris itinere illius gratia, qui duobus discipulis cunctibus, tertium se socium addidit in via, et apperuit illis sensus, ut sanctas intellexerent scripturas. Spiritus paraclitis omni veritatis doctrina, et perfectu caritatis scientia, tua resplendat pectora, carissime frater. Vale.

ib. 41. (39.) Ad Ebonem Halitcharius epistolam rescribit. Ad quae idem talia rescribit Halitcharius: Domino et venerabili in Christo Eboni archiepiscopo, Halitcharius minimus Christi famulus salutem. Postquam, venerande pater, directas beatitudinis vestrae accepi litteras, quibus me hortari dignati estis, no mentis acumen inertis torpentisque otio summitterem, sed cognitioni ac meditationi cotidie sacras scripturas me vigilanter traderem, et insuper ex sanctorum patrum canonumque sententiis poenitentiam in uno volumine aggregarem: divina quidem mihi et valde difficile tremendumque hoc quoque fuit imperium, ut hanc suscipere sarcinam, quam a prudentibus cognosco relictam. Multumque renitens sum voluntati vestrae, non velud proccator durus, sed proprie infirmitatis tarditate admonitus. Hac etenim cura sollicitus, necessarium duxi, ut aliquandiu me a scribenda temeritate suspenderem; quia sicut perpendi inuncti operis difficultatem, ita et inungentis auctoritatis nec vohui nec debui usquequaque resistere; certus, quia imbecillitatem meam multo amplius vestra adinvipret precipientis dignitas, quam gravaret meae ignorantiae difficultas. Valete.

A. Elnh. 828. 42. (40.) De Constantinopolim plurima Sanctorum pignora attulit. Hic ab imperatore Karolo. Constantinopolim missus, et a Michahelo imperatore, sicut inde reversus ipse retulit, honorifice susceptus est. Unde ipsa multa et preciosa sanctorum pignora, sancti videlicet protomartyris Stephani, Cosmae, Antimi Nicomediensis episcopi, et Teodori martyris, quae in aeclesia beatae Mariae continentur adhuc, et Teodori martyris, quae in aeclesia beatae Mariae continentur adhuc, tempore Ludowici Pius rex per Cameracum transiens, Aquisgranii ad hibernandum reveritur. Beatus vero pontifex in pace cum patribus suis dormitionem suscipiens, sepultus est in Monte sancti Eligii.

830. 43. (41.) Successit beatus Theodericus, quem Ebo archiepiscopus sibi in sinodo iudicem elegit. Post hunc summi sacerdotii munus Theodericus a Ludowico imperatore suscepit, vir spectatae sanctitatis et prophetiae spiritu divinitus illustratus. Cuius tempore Lotharius patrem Ludowicum regem, consentientibus falsis episcopis, maxime Ebone Remo-

a) d. et g. ch. b) intrumpere ch. c) auderet ch. d) vel ab a. r. praedictae ecclesiae collatum ch. e) ita et ch. f) v. certiusque c. ch. g) Helisachar r. data XVII. Kal. Mai. a. C. p. tertio imperii d. nostri H. ch. h) p. r. ch. i) n. feliciter a. ch. k) videntur 1. cui auctor ipse viriliter superscripsit. viriliter 2. videntur superscr. viriliter 3. fidenter 5. Flod. l) quam 1. m) vel irradiet superscriptum 1. 3. unde 2. 2. in textu habent resplendat vel irradiet. 70) Noviomensem. 71) Suesionensem. 72) Obiisse. 73) Halitchario Cameracensi episcopo defuncto, Theodericus iussu domni imperatoris ordinatur. Ann. Vedast. a. 830. Sed Galliae Christianae auctores d. Miraeum II. 930. 73) editos a Canisio in Antt. 25. Iulii 831. obiisse statunt Halitgarium; cf. Ma-65 Lectt.; cf. Fabricium s. v. 74) Ludowico potius. billon Annales a. 650.

rum archiepiscopo, a regni imperio deiecerat. Principibus tamen iniuste deiectum anti-
 madvertentibus, et eisdem episcopis, qui ante consenserant, acclamantibus, in pristino
 honore restitutus est. Post haec congregata synodo in Metensi ecclesia sancti Stephani, imperator praefatus
 Ebonem accusat, quod eum falso fuerat criminatus, et eisdem falsis criminibus appetitum a regno deiecerat, armisque
 5 ablati, nec confesum nec convictum contra regulas ecclesiasticas ab ecclesia aditu eliminaverat. Qui obiecta
 orubescens, seque male fecisse recognoscens, ut in synodo omnia legaliter adimplerentur, secundum Africanos cano-
 nes sibi iudices episcopos delegit, inter quos etiam Theodericum episcopum convocavit. Iste etiam anno Do-
 mini 832. 16. Kal. Decembris ordinationem clericorum fecit in monasterio Laubiensi⁷⁶.
 Anno etiam 844. dedicavit monasterium in Vaslero⁷⁷, petente Hariberto abbate.

44. *Ubi sanctum corpus beati Vedasti quaesivit, implorantibus monachis, et invenit.* Cap. 42
 Dani vero tunc temporis per viciniam huius dioeceseos male debaccantes, ecclesiis insulta-
 bant. Quare vir Domini Theodericus, pie monentibus et implorantibus monachis, quia
 dubitabatur et incertum erat, quo in loco positum crederent preciosissimum corpus sancti
 Vedasti, quaesivit et invenit anno quidem dominicae incarnationis 852; inventum vero
 15 ita paravit, ut si forte metus Danorum cogeret, fugientes aliorum deferrent.

45. *Ubi in synodo de Ebonis depositione et Hincmari ordinatione scriptum protulit.* Huius etiam diebus hono-
 20 rabilis presul Hincmarus, post Ebonem depositum eiusdem ecclesiae episcopus, anno sui episcopatus 7. synodum habuit
 coprovincialem apud Suessoniam urbem in monasterio sancti Medardi, cum Venelone Senneosi archiepiscopo Amal-
 rico Turonensi, et hoc Theoderico Cameracensi episcopo, et multis aliis episcopis et abbatibus, residente quoque in
 medio glorioso rege Karolo. Ubi quaedam necessaria ecclesiae Dei sunt pertractata negotia. Ad quam synodum acce-
 dentes quidam Remensis ecclesiae canonici ac monachi, clamaverunt, suspensos se a praefato archiepiscopo suo ab
 administratione ordinum ecclesiasticorum, ad quos ab Ebone quondam proveci fuerant. Electi igitur iudices utriusque
 partis, id est archiepiscopi et clamatorum, auditis causis altrinsecus, iudicaverunt: quod si Ebo archiepiscopus in suo
 statu manens, canonice hos fratres ordinaverit, deberent ministrare; si autem iniuste deiectus et canonice restitutus
 25 post suam canonicam restitutionem eosdem ordinaverit, sine ulla quaestione deberent etiam ministrare. Interrogatis
 itaque ordinatoribus Hincmari de Ebonis depositione et Hincmari ordinatione, surgens Theodericus Cameracensis epi-
 scopus, porrexit in conspectu principis et synodi scriptum, continens ordinem depositionis praefati Ebonis. Tunc venti-
 latum est, qualiter exactoratus episcopus restitui debet, et quis idem Ebo restitutus canonice non fuerit, insuper et
 ab apostolica sede. Sergio papa confirmante deiectionem illius, dampnatus extiterit, ut in laica tantummodo communione
 30 maneret. Sicque decretum est, ut quicquid in ordinationibus ecclesiasticis Ebo post depositionem suam egerat secun-
 dum traditionem apostolicae sedis, praeter sacrum baptismum, quod in nomine sanctae Trinitatis perfectum est, irritum
 haberetur, et ordinati ab eo ecclesiasticis gradibus privarentur. Tunc unus ex deiectis fratribus libellum proclama-
 tionis exposuit in medio, in quo continetur, quod ideo se ab Ebone permisissent ordinari, quia viderant, suffraganea
 Remensis ecclesiae in unum cum litteris imperatoris Lotharii convenisse, et eundem Ebonem restituisse. Sed et litem
 35 tas, quasi ex nomine Theoderici episcopi et ceterorum eiusdem dioeceseos episcoporum manibus roborata, ostenderunt
 quibus recitatis falsisque comprobatis, insi sunt communione privati, pro eo quod episcopis talia obicere presumpsis-
 sent. His ita terminatis, Hincmarus archiepiscopus primatus sui locum recepit. Cuius extant scripta plurima,
 quae ipse de fide catholica et de conservando iure catholico conscripsit.

46. *Scripta Hincmari ad Theodericum et ad alios quosdam.* Inter quae etiam Hunoni Noviomagensi episcopo, Cap. 41
 40 pro consilio et auxilio dando Theoderico Cameracensi presuli super quodam inobediente, qui Deum non timebat et
 ecclesiasticum ministerium non reverebatur. Ipsi etiam Theoderico pro quodam Heltone, Lotharii regis vasallo, cui
 communi consensu poenitentiam iniunxerat, qui se absolutum a praefato Theoderico fuisse fatebatur; et pro quodam
 presbitero, quem idem Theodericus excommunicaverat, pro quo papa Romanus Hincmaro litteras miserat, quas ipse
 eidem Theoderico mittebat. Item pro praefati Heltonis absolutione. Item pro rebus Remensis ecclesiae, quas sibi per
 45 praestariam Theodericus delegari petebat. Maioni quoque illustri comiti, gratiarum referens actiones pro benignitate et
 sollicitudine, quam domno Theoderico Cameracensi presuli, viro sancto, et ecclesiae ipsius exhibere curabat. Scripsit
 etiam Lothario regi, filio imperatoris Lotharii, pro electione episcopi ecclesiae concedenda Cameracensi. Necnon
 Gontario Coloniensi, ut intercedat apud Lotharium regem, et sataget pro electione canonica Cameracensis episcopi post
 decessum Theoderici venerandi presulis. Mortuus enim erat. Item secundo vel tertio pro eadem re, asirurus.
 50 non nisi regulariter in diebus suis illic episcopus ordinandum.

47. *Domno Theoderico suis predicente, coxa frangitur.* Huius vero tale factum, Cap. 43
 quibusdam qui suis prope temporibus fuere referentibus, cognovimus, quod progrediens
 ad quendam^b diocesis suae locum pro sanctione ecclesiastica, cum adhuc tribus fere
 milibus ab urbe distaret, in spiritu casus sui periculum agnovit, quod comitantibus
 55 secum intimavit, dicens: *Noveritis, fratres, haut longe periculosam nobis instare ruinam.*
 Cui cum comitantes, ut locum declinasset, monerent: *Nequaquam, inquit, fratres mei,*
voluntatem Dei effugere debemus, qui ideo percussit, ut sanet, idcirco vulnerat, ut medea-
tur. Necdum verba compleverat, et ecce in occursum eius vir quidam mendiculus adve-
 nit. Qui cum se ad salutandum episcopum pronior inclinasset, mulus cui episcopus
 60 insederat, ex salutantis motu territus, subito in diversum resiliit, et ruentis eliso crure,
 apertum campum tenuit. At comites ruentem episcopum excipientes, propriis ulnis ad
 urbem baiularunt.

^{a)} regis. 1. ^{b)} quoddam 1.

76) cf. Folcuini g. abb. Lob. 11. 77) Waters en Faigne, in confiniis Hannoniae et Picardiae.

Cap. 46. 5. *Inauditum miraculum super quodam predone a sancto episcopo excommunicato.*
 Posita vero vir quidam negotiis militaribus deditus, sed rapacitatis studiis inten-
 tus, possessiones sanctae Mariae, quae in territorio Atrebatensi coniacebant, frequenti
 incursione depopulari consueverat. Qua de re sepe ab episcopo vocatus, cum maleficii
 sui finem dare nolisset, presul apostolicae auctoritatis virga feriendam eius rabiem
 estimavit. Semel igitur, bis, et tertio vocatum, sed renitentem, excommunicavit. Ille
 ad augmentum dampnationis suae reatus sui culpam non solum recognoscere noluit,
 verum ipsam presulis excommunicationem furiosius spernere verbisque tumentibus repro-
 bare coepit, et maiorem tyrannidis suae violentiam minari: cum repente inter furentis
 blasphemiam infelix, per secretam naturam fuis visceribus, Dei iudicio percussus inter-
 iit, sepultusque est procul ab urbe iuxta viam publicam, ubi nec mortuus partem cum
 fidelibus habere meruisset. Porro manifesto divinae animadversionis iudicio, terra quo
 sepulturae locus ambiebatur, tribus per circuitum cubitis ab imo ita exarsit, ut ab occul-
 tis meatibus incendio emisso fatisceret; et cum id cernentibus mirum et formidandum
 esset, illud magis stupebant, quod per triennium in agro illo ros aut pluvia non ceci-
 dit, nec gramen apparuit. Expleto vero triennio, cum vir Dei nocte quadam per exta-
 sim in sublime raperetur, vidit miserum miro et formidando supplicio cruciari. Cuius
 sorte miserrima compunctus, mox ut in se rediit, sumptis secum quos voluit, ad sepul-
 turam usque pervenit; expositoque consilio, licet auctoritatem non haberet, servum
 unum, qui ei habendis usibus inhaeserat, causas defuncti agere iubet, et ut impositum
 modum poenitentiae pro eo ipse expleret, data sibi ab episcopo pro hac expletione
 libertatis optione. Postea vero tellus visa est herbida.

Cap. 47. 49. *Quod tempore huius templum beati Gaugerici inceptum est, et eodem anno obiit.*
 Sub huius beati pontificis diebus, anno videlicet incarnationis Domini nostri Iesu Christi
 863. 16. Kal. Iulii, inceptum est templum sancti Gaugerici aedificari, quod postea hono-
 rifice consummatum, sed tempore quidem Rotradi, eiusdem sedis ab ipso Theoderico
 tertii episcopi, ut in sequentibus legitur, a Normannis etiam cum civitate incensum est.
 Eodem vero anno, Nonas Agusti, Theodericus episcopus ad remunerationem suorum
 laborum vocatus, diem clausit, sepultusque est in monasterio sancti Autherti. Sed tem-
 pore tertii⁷⁹ Ottonis imperatoris, sub Fulberto eiusdem sedis episcopo translatus est in
 Germaniam, sicut in sequentibus legitur.

Cap. 48. 50. *Post hunc aeclesia a pastore tribus annis vacavit, Hilduino contra canones*
instituto. Post huius excessum aeclesia Cameracensium a pastoralis regimine per tres
 circiter annos vacavit, hac scilicet contentione habita inter Hincmarum archiepiscopum
 et imperatorem⁸⁰ Lotharium. Siquidem imperator cuidam clerico Guntberto episcopi
 contulit dignitatem; sed archiepiscopus cum suis coepiscopis, hoc fieri contra sacros
 canones advertens, cum omni auctoritate refragatus est; cunctisque ipsius aeclesiae
 clericis ac militibus sub anathemate interdixit, ne quis eorum cum adultero pastore ullum
 assensum aut familiaritatem habere putasset; usumfructum vero terrae, quod impera-
 toris erat, tantummodo commodarent. Quare non diu moratus, invitatus abscessit. De-
 hinc vero imperator Tetboldum quendam clericum intromisit; sed similiter ea conten-
 tione frustratus, exivit. Tertio quoque Hilduinum, suum cognatum sed et suum capel-
 lanum, ipsi aeclesiae proficere estimavit; sed quia contra legem canonicam erat, Hinc-
 marus quoque benedictionem cum omni virtute negavit. His ergo ita contententibus,
 aeclesia pastoralis regimine destituta labefactabatur. Unde Nicolaus papa graviter motus,
 sepe Lotharium, immo quoque Hincmarum, quasi super id negotii negligentem et incuriosum,
 directis epistolis succensebat. Hunc itaque litteras huiusmodi ad Nicolaum pa-
 pam direxisse reperimus: *Domino unico singulariterque suscipiendo, patrum patri, et summa veneratione hono-*
rando, reverentissimo papae Nicolao, Hincmarus nomine non merito Remorum episcopus ac plebis Dei famulus. In epi-
stola vestrae sanctitatis, per fidem episcopum episcopus in regno Lotharii pro praesidio Cameracensis aeclesiae directus,
relegi vestram auctoritatem sciscitantem, cuius neglectu eadem aeclesia ultra decimum mensem pastore vacaret? Unde

a) P. v. t. v. e. h. auctor scripsit in rasura duarum linearum et dimidiae.

78) i. e. ut hoc expleret. 79) falsum; primus potuit successorem dare Theoderico, quem a. 863. fuit; cf. c. 79. 80) Errat noster, Lothario imperatori demum obiisse constat. Neque litteras eidem imperatori dirigere potuit Nicolaus a. demum 858. papa imperatori dirigere potuit Nicolaus a. demum 858. papa
 egit. Imperator enim iam a. 855. defunctus non creatus. Errorem iam notavit Colvenerius.

ut non negligens a vestro apostolatu succentretur, iudico, auctoritati vestrae post directum Hlothario et episcopis regni eius atque Hilduino, qui eandem ecclesiam irregulariter occupavit, ut ei ante quam ipse mitteretis epistolam, haec tunc praedictum permanere; meque Lotharium regem, et legatis et litteris, prout potui, saepe et consueque inde commoneui, donec regis auis litteris mihi responderet: „Hilduinum ad vestram auctoritatem suam legatum misisse, et nihil aliter de prefata ecclesia, nisi ut egerat, disponere debuisset, donec a vobis inde responsum acciperet“.

51. *Hilduinus expellitur, sanctus Iohannes subrogatur.* Itaque supradicta contentio inter imperatorem et archiepiscopum tamdiu processit, donec imperatore Lothario mortuo, Hilduino expulso, anno dominicae incarnationis 866, Iohannes sanctae memoriae episcopus a Lothario minore, filio Lotharii imperatoris, preordinante divina gratia substituitur. Hic autem regia in aula nutritus, cantoris officio fungebatur. Huius enim in superficie sepulturae tale scriptum constat marmori caraxatum⁸¹:

Regum magnifica fueram nutritus in aula,

In qua cantoris nomine functus eram.

Non propriis meritis, sola pietate Tonantis,

Antistes ista factus in urbe fui;

Quam prestante Deo monui contempnere semper

Illecebras mundi, gaudia vera sequi.

Nunc autem facto carnisque animaeque diremptu,

Septima post sexta sabbata⁸² perficio,

Donec in adventu Christi sua membra resumat

Spiritus, octava iam radiante die.

Qui legis hunc titulum, frater, subsiste parumper,

Et dic, aeternam promerear requiem.

52. *Quod Iohannes ordinationi Bertulfi episcopi interfuit.* Hunc in ordinatione Bertulfi Trevirensis archiepi-
scopi venerabilis Hincmarus, cuius paulo ante mentionem fecimus, ex iussione Karoli regis, cum Hincmaro
Laudunensi episcopo et Odone Belvacensi ad petitionem Adventii Mottensis^a et Arnulfi Tullensis^b episcoporum eiusdem
Trevirensis dioceseos miserat, informans eos, quomodo id rite fieri deberet canonica apostolicaque auctoritate, ut sacris
regulis nulla aut negligentia aut presumptione in aliquo discoderent.

53. *Plurima scripta Hincmari archiepiscopi ad domnum Iohannem.* Huic, id est domno Iohanni Cameracensi,
petenti commendatitias dari sibi Romam proficiscenti litteras, ex nomine domni Hincmari Adriano papae offerendas,
rescribit: quod si redditurus obsequium caesari Romam velit ite perire, ut obsequio Deo debito caesaria contrarium
non esset obsequium, canonicas libenter ei litteras tribueret; sin autem pro causa Lotharii regis, quae inter eum et
ipsius uxorem diu ventilata fuerat, quoniam commendatitias in hac re dare litteras non valebat, reprehensibiles dare
non audeat, quia nec debeat; praesertim cum nuper dominus Adrianus litteras ei suae auctoritatis per Actardum Namno-
tensem episcopum miserit, in quibus significaverit, se certamina, quae sedes apostolica per antecessores suos Benedictum
et Nicholam in hac causa certaverat, sequi; monens eum, ut quod super hoc negotio gestum est, nullatenus enervari
consentiat; intimansque, qualiter excommunicata fuerit Waldrada. Addit etiam, quod sine consilio coepiscoporum litem-
ras ei dimissorias, maxime pro re incerta, dare nequirit. Item de obitu Lotharii, hortans, ut sine dilatione ad Karo-
lum regem veniat. Item pro quodam presbitero Cameracensis parochiae, qui se ipsum castraverat, frequenti monitus id
agere visitatione, nesciens quid inde sacri decernerent canones; consiliumque admonens, ut diligenter investigetur,
quibus sit modis admissum, et interim per indulgentiam presbiter idem maneat in ordine suo, donec in provinciali
sinodo, quid exinde tenendum sit, inveniat, quod nec preceptis evangelicis contrarium, nec decretis sanctorum repre-
hensurum adversum. Item gratiarum referens actiones pro beneficiis saepe sibi ab eo impensis, petens, ut requirat sermo-
nem sancti Augustini de lapsu monachi et viduae, ac sibi ad transcribendum mittat, vel transcribi faciat et ad proxi-
mam sinodum sibi afferat; expositionem quoque Bedae in proverbis Salomonis ad eandem sinodum sibi deferri petens.
Intimat etiam, quod papa Romanus Karolo regi et episcopis ipsius regni quaedam mandata direxerit, de quibus in
sinodo sit necesse tractari; unde et rex metropolitanis regni sui litteras miserit, precipiens, ut coepiscopus suos ad
eandem convocarent sinodum. Item pro parte decimo, quam sibi significatum fuerat ab antiqua regia capella tulise,
et alteri quam noviter sacraverat addidisse; quod quis contra regulas esset, emendare, si sit actum, suadet. Item pro
quodam presbitero, qui ad sedem Remensem proclamaverat, praedictum se pati questus ab eodem presule suo, inter-
dicto sibi cum rebus suis officio quoque sacerdotali, nec sponte confesso nec regulariter convicto pro tumultu et homi-
cidio perpetrato, ubi interfuerat et inivitus arma defendendo se sampserat, hominemque vulneraverat, non tamen quam
occisus fuerat. In quibus litteris ostendit ex auctoritate sacra, quid discretionis in huiusmodi sit causa tenendum, et
quae sacrorum canonum sint adhibenda capitula. Scribit ad eundem et alia quaedam.

54. *Preceptum super possessiones, quas in pago Condrense sanctae Mariae adquisivit.* Hic Iohannes possessiones in pago Condrense⁸³ sanctae Dei matris aecclesiae
a quodam Machario adquisivit, conventionem quidem inter se facta huiusmodi et scripto
praecepto: *Bene possidet ille res in hoc saeculo, qui de terrenis atque caducis comparat
premia sempiterna. Quapropter nos in Dei nomine Macharius et coniunx mea Gondrada,
cogitantes de Dei amore vel aeterna bona retributione, pro animarum nostrarum remedio
seu pro anima domni ac senioris nostri Iohannis Cameracensium episcopi, aliquas res*

a) lineas superscriptis ipse auctor. b) eum qui flo.

81) i. e. inscriptum. 82) i. q. feria; cf. Ducange. 83) le Condros, inter Dinantam et Leodium.

nostras, quas ipse ad hoc faciendum nobis donare dignatus est, et quas illi dominus imperator Lotharius per suam misericordiam et per suum preceptum in ius proprium dedit, quae habentur in pago Cond-ostinse, donamus atque transfundimus ad partem ecclesiae sanctae Dei genitricis Mariae, ubi iamdictus venerabilis pontifex dominus Iohannes presidere videtur. Hoc est: in vico Hoiio⁸⁴, super fluvium eiusdem nominis Hoiio, aecclesiam in honore sanctae Dei genitricis Mariae, mansum dominicatum cum castiliis⁸⁵, ad quem aspi-
 ciunt de terra arabili bunuaria⁸⁶ 4, de silva bunuaria 200; sunt ibi molendini 2. In alio loco in villa Haidis, mansum dominicatum cum castiliis et arboreto super fluvium Scleum, ad quem aspi-
 ciunt de terra arabili bunuaria 33, de prato bunuaria 9, de silva bunuaria 100, mansi serviles 6, est ibi camba⁸⁷ 1. In alio loco in villa Bacilla mansum dominica-
 tum cum castiliis super Gorbis, ad quem aspi-
 ciunt de terra arabili bunuaria 47, de prato bunuaria 3, de silva bunuaria 50, mansi serviles 4, est ibi camba 1. In alio loco in villa Halogis super fluvium Pauleia mansos 3, habentes de terra arabili bunuaria 35. In alio loco, qui dicitur Falmana, in villa Grandicampo, mansum dominicatum cum casticiis, ad quem aspi-
 ciunt de terra arabili bunuaria 30, de silva bunuaria 200, mansi ibidem deser-
 vientes 8. Et in loco nuncupato Glevo est mansus 1. In alio loco in villa Harsanium, super fluvium Wenna, mansum dominicatum habentem de terra arabili bunuaria 12, de
 prato bunuaria 2, de silva bunuaria 50, quae habetur in loco Carcinio; mansos serviles
 ibidem deservientes absos⁸⁸ 4, unus ex illis est situs in loco Carcinio, alter vero in loco
 Wadingo super iam dictum fluvium. Quae colligunt in summa mansi 31, et inter terram
 arabilem et prata ad dominicatum pertinentia bunuaria 140, et de silva bunuaria 600 et
 eo amplius, exceptis communis quae habentur in loco nuncupato Carcinio, et quicquid ad
 predicta loca aspicit, cum omni integritate, et terras cultas et incultas, pervia, wadis-
 capia⁸⁹, prata, pascua, silvas, communias, aquas aquarumque decursus, et municipia utrius-
 que sexus, quorum 150 sunt. Ea videlicet ratione haec omnia superius dicta ad partem
 supradictae sanctae Dei aecclesiae Cameracensis tradimus, ut dum nos advixerimus, liceat
 nobis usu fructuario excolere et possidere; et infans nomine Acheldis, quam ipsa coniunx
 nostra Gundrada de alio viro peperit, necnon et infantes qui de eadem ipsa coniuge nobis
 nascituri sunt, si superstites nobis fuerint, similiter habeant, dum advixerint, usufructuario
 ad excolendum et possidendum; et sic post nostrum et nostrorum infantum de hac luce
 discessum haec omnia cum omni integritate et emelioratione ad prefatam sanctae Dei aeccle-
 siam Cameracensem revertantur. Similiter et in compensatione huius meriti dedit nobis
 idem senior noster Iohannes episcopus, per consensum supra fidelium clericorum Camera-
 censium et laicorum, ex rebus sanctae Mariae Cameracensis aecclesiae villam quae dicitur
 Villare, quae est sita in pago Hagnoense, super fluvium Unctium, ubi habet mansum domi-
 nicatum, et de terra arabili ibi aspiciente bunuaria 112, de prato bunuaria 4, de silva
 per estimationem inter Villare et loco nuncupato Harilegias bunuaria 100 et aecclesiam
 unam. In Gentlino cum aecclesiastico manso habente de terra arabili bunuaria 12, et
 molendina 2. In ipso Villare cum mansis 2, et cambis 2. Mansos etenim qui ad
 supradictum mansum dominicatum deserviunt vestitos⁹⁰ 12, et alios qui nuper vestiti sunt
 12, qui nec adhuc integrum possunt solvere censum absos 16. Mansuras etenim in ipso
 Villare 9, quae debent solvere solidos 6, et dicitur 8, et sunt absi . . . In loco nuncupato
 Grandovillare inter mansuram et terram arabilem bunuaria 3. In alio loco nuncupato
 Munliaco inter mansuram et terram arabilem bunuaria 3; quae colligunt in summa mansi
 44; et municipia utriusque sexus, quae ad ipsum Villare aspi-
 ciunt, seu quicquid ad pre-
 dictum locum cum omnibus appendiciis et integritatibus suis pertinet, terras cultas et incul-
 tas, pervia, wadis-
 capia, prata, pascua, silvas, aquas aquarumque decursus. Haec omnia
 nobis concessit dominus senior noster Iohannes episcopus, eo videlicet tenore, ut sicut supe-
 rius diximus, dum advixerimus, utrum, et quod dedimus et quod accepimus, potestatem
 habeamus; necnon et supradicta Acheldis, seu et ceteri infantes nostri, qui de iamdicta

a) bouū semper 1. excepto quod bis br scribit, sedicet de silva br CC et postea de terra arabili br XXXIII. b) nime-
 rus in 1. deest, spatio non relicto.

84) Huy, ubi l'Hoioul Mosam influit. 85) aedifi- clares. Adhuc in usu est in Belgio. 87) Braue-
 cijs. 86) bonnier, mensura agri, non ubivis rei. 88) incultos. 89) aquagium, aquaeductus.
 eiusdem magnitudinis, sed in universum = 1 1/2 he- 90) cultos.

coniuge mea nascituri sunt, si superstites nobis fuerint, similiter dum advixerint, potestatem habebant usu fructuario excolere et possidere. Et pro ipso usu censuimus annis singulis solidos 2, ut ipsos, dum advixerimus, exsolvere faciamus; similiter et nostri infantes, dum advixerint, exsolvere faciant ad partem supradictae aeclesiae Cameracensis, in festivitate purificationis sanctae Mariae; et si de ipso censu tardi aut negligentes apparuerimus, fidem exinde faciamus, et contra supradictam sanctam Dei aeclesiam hoc componamus. Et de ipsis rebus vel mancipiis ullo modo potestatem non habeamus dandi vel commutandi aut alienandi, nisi ad salvandum et emeliorandum, dum advixerimus; et post nostrum et nostrorum infantum de hac luce discessum haec omnia supradicta cum omni integritate et emelioratione ad sanctam Dei aeclesiam Cameracensem revertantur. Si vero, quod futurum esse non credimus, aliquis de heredibus ac proheredibus nostris contra hanc donationem nostram sive precariam venire aut eam inquietare temptaverit, iram Dei omnipotentis et sanctae Trinitatis incurrat, et a liminibus sanctae Dei aeclesiae alienus existat. Et insuper ad partem fisci auri libras 10, argenti ponda 30, coactus exsolvat. Et haec donatio pariter cum precaria firma et stabilis permaneat cum stipulatione subnixa. Actum Cameraco civitate ante altare sanctae Mariae, Idibus Aprilis anno dominicae incarnationis 885, indictione 7. et anno 35. regni domni nostri Karoli regis, et in successu Lotharii regis 5. Ego Iohannes episcopus hanc donationem relegi, et propria manu firmavi. † Signum Macharii et uxoris eius Gundradae, qui hanc donationem pariter cum precaria fieri vel firmari rogaverunt. Ego Ernaldus indignus presbiter et manualis notarius hanc donationem iubente domno Iohanne episcopo scripsi.

55. Aeclesiam Laubiensem ab inquietudine Karlensium liberavit. Excrecente denique discordia inter Karlenses et Lotharienses, aeclesia Laubiensis male labefactabatur; adeo quippe, ut everso penitus loco famulantes pulsum iri crederentur. Episcopus tamen divino consilio usus, poleticum quod adhuc in eadem aeclesia reservatur, scripsit; et hoc ab apostolica auctoritate, sed et a conprovincialibus episcopis confirmato, omnes aeclesiae ipsius pervasores a christianorum societate sequestrans, tali modo aeclesiam a tanto naufragio immunem reliquit.

56. Hunc Hincmarus Laudunensis episcopus in synodo sibi iudicem elegit. Hoc vero in scriptis Remensis episcoporum invenimus, quod Hincmarus Laudunensis episcopus pro multis culpis ac pro morum obsequio ab archiepiscopo Hincmaro, suo avunculo, districtè in conventu sinodali impetebatur. Qui itaque secundum Africanum concilium, iudices electos expetivit; inter quos etiam domnum Iohannem obtinuit.

57. Sepultus est extra monasterium sanctae Mariae in aeclesia sanctae Crucis; sed a Gerardo episcopo in monasterium translatus est. Postquam autem ipse domnus Iohannes dormitionem ac in Christo, sepultus est in basilica, quae erat in honorem sanctae Crucis constructa iuxta monasterium sanctae Mariae ad australem plagam, ibique quievit usque ad tempus Gerardi episcopi, qui ei tredecimus in sedem successit. Nimirum predicta basilica iam ex parte corruerat; ex quo vero stare videbatur, ex vetustate ruinam minabatur. Quumque ipse domnus episcopus predictum monasterium ampliorari usque ad sepulcrum Iohannis episcopi disposuerat, condigna veneratione corpus de sepulcro levavit et infra monasterium sepelivit. Ubi nonnulla postmodum patrata probantur miracula, ubi frigoritici atque diversis aegritudinibus occupati venientes, optata merentur sospitate donari.

58. Contractus homo ad sepulchrum sancti Iohannis salute donatur. Superest adhuc huc homo, Walterus nomine, cui membris adeptis langor a puero gressum, cetera quoque corporis officia negaverat. Nam marcentibus nervis talares cruribus adheserant, ut nullo conamine seiungi valerent. Hunc lectulo impositum mater ad sepulchrum viri Dei baiulari fecit, ibique per aliquot dies orationibus cum filio perstitit. Superveniente nativitate sanctae Mariae, quae 6 Idus Septembris agebatur, inter ipsa matutinalia officia, cum forte paululum obdormisset, vidit, ut ipse adhuc refert, senem quendam sibi

a) nobilit. b) W. n. auctor ipse superscripsit.

91) error inest huic numero. Annus 35us Karoli incipit 20. Iun. 874; in successu Lotharii 5us incipit 9. Sept. 873; indictio 7^a fuit anno 874. Quamobrem haec charta non potest conscripta esse nisi a. 874. aut 875. 92) explicatur loco Folcuini g. abh. Lob. 13: Quartodecimo igitur regni sui anno (Lotharius) redditus villarum nostrarum describere iussit, quod poleticum vocant. Facta est autem haec descriptio a Iohanne episcopo.

adistere, cuius tactu consolidata sunt crura eius. Hic autem per aliquot annos ex stipendiis ecclesiae alitus est.

Cap. 57. 59. *De puero contracto, sed meritis beati pontificis sospitato.* Nec dissimile illud quoque videtur, quod iterum divina clementia meritis sancti viri contulerit. Quendam namque puerum, nomine Heribertum, ex familia sancti Gaugerici vivere adhuc cognoscimus, quem post suae nativitatis triennium tanta debilitas crurum⁹³, forte contractis nervis, obrepserat, ut alio poene triennio pedum officia non haberet. Unde mater sedulo gemens, unicum vehiculo impositum per multa loca sanctorum deportavit; sed nullius medicinae profectum adepta, tandem ante sepulchrum huius beati pontificis collocavit. Hunc itaque non multo post, operante divina clementia meritisque huius sancti episcopi medelam impetrantibus, ambulantiem reduxit. Hoc ergo sancto viro reservari, Dei providentia dispensante credimus, ut quanti videlicet meriti sit, fatente quidem ipso miraculo, aperte videretur. Multi denique alii a variis langoribus curati sunt.

Cap. 58. 60. *De Rotrado episcopo.* Sancto vero Iohanni in episcopium Rotradus successit. Hic fuit temporibus Arnulfi imperatoris⁹⁴, quem australes Franci, videntes quidem imperatoris Karoli, filii Ludovici Transronensis, vires ad regendum invalidas, eo deiecto ad imperiale solium promoverunt.

Cap. 59. 61. *Hoc presule citulas Cameracum cum templo sancti Gaugerici a Normannis succenditur.* Sub huius etiam diebus procellae Nortmannorum per omnem hanc viciniam miserabiliter intonabant, qui anno dominicae incarnationis 881. 5. Kal. Ianuarii Cameracum ingressi, incendiis et occisionibus civitatem omnem devastarunt; et ad cumulum furoris sanctum et venerabile templum sancti Gaugerici incendentes, cum infinita proda ad sua castra reversi sunt. Iterum vero remanentes circa sollemnitate sancti Petri, urbem Atrabatem devenerunt; omnibus quos ibi reperere interfecit, circumta omni terra ferro et igne cuncta populantes, ad sua revertuntur. Inter huius seditionis tempestates vocatus episcopus, diem clausit: tumulatusque est in ecclesia sancti Authberti.

Cap. 60. 62. *Sequitur Dodilo episcopus.* Post Rotradum regendae ecclesiae curam Dodilo suscipiens, anno Domini 887⁹⁵ et 16. Kal. Aprilis episcopus ordinatur. Hic unam iuris sui villam, Buxerias⁹⁶ nomine, stipendiariis fratribus qui in ecclesia beatae Mariae famulabantur, delegavit.

Cap. 61. 63. *Multa scripta, quae Fulco archiepiscopus Dodiloni episcopo et aliis quibusdam miserit.* De hoc in gestis Remensium pontificum reperimus, quod Fulco eiusdem sedis archiepiscopus, scripta illi miserit pro placitis sibi ab eo data, ad quae minime attenderat, monens et rogans, ut satagat venire ad proximum placitum, ubicunque rex Odo fuerit cum episcopis, quando rem, de qua tunc agabatur, de Hildegarde et Hirmengarde terminare deberent. Accusatores quoque ipsius Hirmengardis, eosque qui presbiterum luminibus privari ac suspendi iusserunt, cum his omnibus, qui eidem infandae lussioni paruerunt vel factores huius sceleris existerunt, commoveri faciat^b et canonice convocari, ut huic conventui se studeant presentare. Item pro eadem causa gratias referens, quia devoto ipsius commotionem susceperit, et ad constitutam diem paratissimus occurrit. Illud vero succensero videtur, cur, cum de negotiis ecclesiasticis ageretur causa, non per clericum, sed per laicalis ordinis hominem sibi mandare voluisset. Ipse vero domnus Fulco, partim senioris servitio detentus, partim corporeae incommoditatis molestia propeditus, iuxta condicium venire nequiverat. Admonet etiam eum meminisse debere, qualis ipse erga eum quondam existerit, qualiter sine rege, sine ullo ipsius parti consulente modis omnibus institerit, ut ad hunc episcopalem perveniret honorem, cum adhuc perfectio notus non esset; ita tamen pro eo egerit, veluti pro fratre carissimo, quia crederet et credebat in eo simplicem prudentiam, fidem non fictam, firmam et indemutabilem stabilitatem. Speraverat etiam in omnibus sibi cooperatorem et adiutorem fore. Per illam ergo sinceram dilectionem, quam in ipso credebat, eum se dicit monere, mandans, ut posthabita omni dilatione vel occupatione, ad condicium conventum episcoporum presens adesse studeat, nulla causa excepta, nisi tantum infirmitate corporea. Personas etiam promissas, quas per alteram significaverat epistolam, commoveri canonice faciat, ut preparatae ad sollemnem coetum episcoporum die prefixa se satagant presentare. Item cum ceteris coepiscopis Didone Laudubensi, Hetilone Noviomensi, Riculfo Suessorum, Hormanando Morinensi, scribens huic presuli Dodiloni significat, hos premissos in urbem Remensem convenisse presules, ad tractandum de pervasione Balduino, de quo scripserat eidem Dodilo, admonere illum, ut respiceret a pravo temeritatis suae fastu. Sed quoniam idem presul rescripserat, occurrere eidem presulibus se nequivisse, quia summi inter Nortmannorum praecepit gladius, seu de communi compulsi exitio. Ceterum quod petierat de Balduino, in hoc acquiescit ei, ut admonendo, exhortando et increpando sedulo eum corripiat, ut a sua corrigatur pravitate, divina ei proponens sanctorum sententias patrum. Litteras etiam eidem Balduino ab ipsorum episcoporum parte dirigi significat. De quibus hortatur, ut si fuerit in praesentia, ei recitentur; si absens fuerit, per suum archidiaconum ipsi transmittat, qui etiam eas illum intelligere faciat. Quodsi et cum ille nequiverit adire, litteras ipse publice coram se legi faciat in loco, ubi Balduinus religionem pervasit, et deinceps nisi resipuerit, non ei vel monachus vel canonicus vel quilibet rite christianus adiungatur, si non anathematis vinculo implicari voluerit. Si Hetilo quoque ad civitatem Atrabatem venerit, Dodilo illi occurrat, ut de hac re quod agendum est, canonice peragere possit, et quicquid inde fecerint, litteris sibi significet. Hetiloni presuli litteris mandat, ut proficiscatur cum fidelibus regis ad Atrabatem, agens pro posse, quod in alio scripto agendum sibi reperit significatum. Item pro his, quae a Dodilone Cameracensi patiebatur episcopo, asserens, quomodo pro beneficiis ab eo sibi contumeliosa retribuatur, adsciscensque hunc sibi testem, qualiter eundem Dodilonem paterno simplici benigne affectu ad potiora provexerat; sed et quomodo Rodulfus vir devotus abbatiam quandam in huius Hetilonis parochia sitam, Remensi delegaverit ecclesiae, committens simul eidem corpus beati Calixti papae et martyris, quod impetratum a Romana detulerat urbe. Intimat ergo, qualiter precatus sit amabilius prefatum Dodilonem, ad Atrabatense castellum

a) Hic — est auctor ipse addidit. b) faciant i. c) eiusdem i.

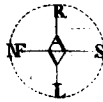
93) i. e. crurium. 94) errat paululum in tempore; Rotradus obiit a. 887. ineunte, ut apparet e Ann. Vedast. 95) a. 888. secundum cap. 62, et Arnulfus regnum adeptus est mense de- mum Novembri exeunte. 96) Boussy, inter Cambrai et Ba- paume. COLV.

venire et inde pignora prefati martyris honorifice levare atque usque ad cenobium sancti Quintini deducere. Hunc etiam Helionem expetierat, ut ad ipsum cenobium occurreret, et tandem cum sacro comitaretur corpore, donec ipse domus Fulco veniret, et decenter illud excipere usque ad Remensem valeret urbem deducere, ubi tandem servaretur, quousque pace reddita, loco proprio, ipsius Helionis parochia sito, restitui posset. At Dodilo cum debuisset agere quod petebatur, e contra, filiationis ac fraternitatis posthabita reverentia, in medio occurrens vias et de manibus gustantium sanctum pignus abripiens, apud se reposuit, dicens, non illud se cuiquam redditurum, nisi eidem Helioni, in cuius diocesebatur fuisse parochia depositum; et hoc ipsum novae fraudis argumento gessisse, quo valeret prefatum corpus sacrum cuidam Hucholdo comiti tradere. Quocirca petit hunc Helionem, ut missum suum ad eum dirigat et paterno ac fraterno amore ipsum redarguens corrigat, et in memoriam ei revocet, quomodo religionis solius et fidei, quam in eo fore credebatur, intuitu illum absque regis aut principis alicuius expectatione in sede pontificali locaverit; monestque ut a coepta temeritate pedem revocet, ne aliquid hunc eundem archiepiscopum contra se, quod idem nolit, agere compellat. Hunc quoque precatur Helionem obnixe, ne illi assensum in re tali prebeat, sed iustas parti in omnibus faveat, et thesaurum celestem Remensi aecclesiae a prememorato viro traditum, urbi ac basilicæ ipsius restitui non solum consentiat, sed etiam totis viribus adjuvet.

64. *Preceptum, quod super res Sanctae Mariae ab Arnulfo rege firmari obtinuit.* Cap. 62.

Denique aecclesiam summo labore gubernans, multis commoditatibus munire exercuit. Illo etiam petente Arnulfus rex preceptum immunitatis huiusmodi sanctae Dei genitricis aecclesiae scriptum roboravit: *In nomine Domini nostri et salvatoris Iesu Christi, Arnulfus divina gratia rex. Cum petitionibus servorum Dei iustis et rationabilibus divini cultus amore favemus, superna gratia nos muniri non diffidimus. Proinde noverit industria seu sagacitas omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam et futurorum, quia vir venerabilis Dodilo, Cameracensis urbis episcopus, obtulit obtutibus nostris immunitates beatae memoriae antecessorum nostrorum, regis videlicet Pipini ac imperatorum Karoli Magni seu Hludowici, in quibus continebatur insertum, qualiter predicti antecessores nostri reges denominatam sedem, quae est in honore sanctae Dei genitricis Mariae semperque virginis, ob amorem Dei et tranquillitatem fratrum ibidem consistentium, semper sub plenissima tuitione et immunitatis defensione habuissent. Pro firmitate tamen rei postulavit nos prefatus episcopus Dodilo, ut eorundem regum auctoritates in amore Dei et reverentia sanctae Dei genitricis Mariae nostra auctoritate confirmaremus. Quod ita per interventum venerabilis episcopi nostri Salomonis libenter adquevimus, et ita in omnibus concessimus atque per hoc preceptum nostrae auctoritatis roboravimus. Precipientes ergo iubemus, ut nullus iudex publicus vel quislibet ex iudiciaria potestate in aecclesias aut loca vel agros seu reliquas possessiones predictae aecclesiae, quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis infra ditionem imperii nostri iuste et legaliter memorata tenet vel possidet aecclesia, vel ea quae deinceps a catholicis viris eidem collata fuerint aecclesiae, ad causas exigendas aut freda vel mansiones vel paratas faciendas, aut fideiussores tollendos, aut homines ipsius aecclesiae tam ingenuos quam servos super terram ipsius commanentes nequaquam distringendos, vel ullas redibitiones aut inciticas occasiones requirendas, nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quae supra memorata sunt penitus exigere presumat. Sed liceat memorato presuli suisque successoribus res predictae aecclesiae cum cellulis et rebus vel hominibus sibi legaliter subiectis sub immunitatis nostrae defensione quieto ordine possidere, et nostro fideliter parere imperio, atque pro stabilitate nostra vel totius imperii a Deo nobis collati vel conservandi una cum clero et populo sibi subiecto libere Dei misericordiam exorare. Et quicquid exinde fiscus noster exigere poterat, in luminaribus ipsius aecclesiae concinnanda perpetualiter concessimus adhibendum. Preterea constituimus, ne quis dux vel comes atque vicarius, seu quislibet ex iudiciaria potestate nostram vel antecessorum nostrorum regum auctoritatem violare presumat. Quod si fecerit, causis regalibus sit obnoxius, et insuper solidis 600 culpabilis iudicetur; videlicet ut duae partes in archivum ipsius aecclesiae admittantur, et tertiam fiscus regalis noster recipiat, ut nullus tale quid audeat deinceps presumat. Quod ita et nos per hanc nostram auctoritatem confirmamus, ut sicut a beatae memoriae antecessoribus nostris predictae aecclesiae collatum atque firmatum est, ita et deinceps inviolabiliter conservetur. Et ut haec nostra auctoritas a fidelibus sanctae Dei aecclesiae et nostris verius certiusque credatur, manu propria subter eum firmavimus, et anulo nostro iussimus insigniri. Signum domni Arnulfi invictissimi regis. Wichingus cancellarius ad vicem Theotmari archicapellani recognovi.*

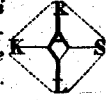
Data 8. Idus Iunii anno incarnationis Domini 894. indictione 12. anno 7. domni Arnulfi piissimi regis. Actum Wormatiae in Dei nomine feliciter. Amen.

a) deest spatium relicto 1. 3. b) e. ad habendum charta originalis quam vidit Cob. c) hanc vocem auctor ipse adscripsit; deest in charta originali teste Cob. d) videre 1. 3. e) Post hanc vocem auctor ipse signum posuit W, et in

- Cap. 63. 65. *Consecrationi Herivel Remorum archiepiscopi interfuit.* Hic ordinationi Herivel archiepiscopi cum ceteris interfuit, scilicet Riculfo Subessorum episcopo, Ougarjo Ambianensi, Mantione Catalunensi, Rodulfo Layduensi, Olfido Silvanectensi, ceterisque diocessanis consensum prebentibus et decretum huius ordinationis corroborantibus. Hic autem, exstructis muris, menia urbis in tantum ampliavit, ut monasterium sancti Auberti, quod extra erat, infra murorum ambitum cohiberet. Monasterium etiam Dei genitricis Mariae aedificatum Kalendis Augusti sollempniter consecravit, tabulamque altaris argenteam, quam nostris diebus vidimus, sciphumque argenteum, quem diebus festis subdiaconi in manibus ferunt, calicem quoque, cum aliis quoque ornamentis aeccliesiae fecit. Monasterium etiam Laubiense adhibito secum Stephano Leodecensi episcopo consecravit⁹⁷. Qui inter haec morte preventus, diem clausit, in ipsoque sanctae Mariae monasterio ad septentrionalem plagam sepultus est.
- Cap. 65. 66. *Stephanus sequitur, qui in sinodo cum Isaac comite coram archiepiscopo pacatur.* Dodiloni successit Stephanus in sedem pontificalem, vir tam aeccliesiasticis quam secularibus disciplinis sufficienter instructus, qui res eiusdem sedis aeccliesiae amplioravit et preceptis regis confirmavit. Hic interfuit sinodo, quam habuit Senlfus Remorum archiepiscopus, successor Herivel, in villa Trolegio. Cum episcopis Remensis diocessos affuere nonnulli quoque comites. In qua et Isaac comes ad satisfactionem venit, pro his quas pravo perpetraverat adversus aeccliesiam Cameracensem, quoddam castellum Stephani, presulis eiusdem urbis, dolosa comprehensum pervasione succedens. Pro quo facinore vadatus in hoc sinodo, centum libris argenti pacatur cum prefato Stephano episcopo, satagente Heriberto et aliis qui aderant Frantiae comitibus.
- Cap. 66. 67. *Huius obtentu Karolus rex super prebendas fratrum Sanctae Mariae hanc immunitatem restauravit.* Hoc etiam petente, Karolus rex super prebendas fratrum sanctae Dei genitricis aeccliesiae preceptum, quod deflagrata civitate perierat, renovavit hoc modo: *In nomine sanctae et individuae Trinitatis Karolus divina propitiante clementia rex Francorum, vir illustris. Quotiens utilitatibus aeccliesiarum et commodis Deo servantium rationabiliter providemus, hoc nobis tam ad corporis quam animae salutem, quamque ad stabilitatem regni totius nobis a Deo collati et conservandi, provenire posse per omnia confidimus. Porro autem nosse volumus omnium fidelium nostrorum strenuitatem, tam presentium, quam quoque futurorum, quod vir venerabilis Stephanus, sanctae Cameracensis aeccliesiae presul, nostram adiens magnificentiam significavit nobis, clericos tam dictae sedis suae habere quidem res eiusdem episcopii suo victui delegatas, super quibus etiam regale preceptum, olim largiente Zuentebolcho rege, habuerant; sed eadem civitate deflagrata, preceptum quoque voracibus flammis absumptum est. Huius ergo rei negotio nostrae pietati supplicavit humiliter, quo illud dampnum nostra instauraremus munificentia. Quod etiam facere pro Dei amore ac fratrum inibi Deo famulantium libenti adquevimus mente, et ex rebus, quas hactenus quoquo ordine iuste et legaliter possident, hanc eis auctoritatem innovari pro tutamento iussimus. Precipientes ergo edicimus, quatinus prefatae clerici aeccliesiae domos quidem proprias, quas habent in civitate, quibusque voluerint, in congregatione tamen eiusdem loci, hereditario duntaxat iure sive per venditionem et emptionem seu per commutationem aut plane per traditionem sibi invicem libere pro voto concedant. Porro territorium monasterii, quod fuit extra urbem; pariter et villas suis usibus deputatas, scilicet pago quidem Cameracensi Carneres⁹⁸, Lis⁹⁹, Venzenzias¹, Muntiniacum², Gualtercurt³, Gundreacias⁴; Hainoensi vero comitatu Oninium⁵, Firmandensi autem Toriniacum; porro Suessonico Carisiohum; simul cum mancipiis utriusque sexus, cum terris cultis et incultis, pratis, aquis aquarumve decursibus, molendinis, cambis, silvis, et omnibus ad res fratrum predictas pertinentibus, modo et deinceps in perpetuum tam presentes quam et futuri eius loci successores clerici teneant atque possideant, habentes potestatem, iure tan-*
- 97) cf. Folcuini gesta abb. Loh. 18. Facta est consecratio post a. 901, quo anno Stephanus Leodiosum episcopatum suscepit. Obiit igitur Dodilo inter a. 902—911. 98) Carnières. 99) aut Vieslès aut Neuvésis, ad rivum Solles, quatuor leucis a Cameraco distans. COLV. 1) Venzenzias, sive Venzelzeias quod habet charta originaria adhuc Ca-
- meraci extans, locus fuit ubi postea aedificatum est Câteau-Cambrésis. Fortasse autem significatur Venégies-sur-Ecaillon. LE GLAY. 2) Montigny. 3) postea Wahiercourt, villa diruta inter Ribécourt et Marcoing olim sita, in agro cui adhuc nomen Wiercourt remansit. LE GLAY. 4) Honnechies, prope Câteau-Cambrésis. LE GLAY.
911. Dec. 20. 20. 25. 30. 33. 40. 45. 50.

tum hereditario ex eis facere, quicquid communi decreto per unanimum consensum iuste delegerint. Sane si, quod minime arbitramur, aliquis huic nostro obvius decreto quilibet aut iniuriam agere nisus fuerit, sexcentis solidis culpabilis iudicetur, ita ut duae horum partes eiusdem loci fratribus cedant, et tertiam fiscus recipiat regis; et insuper quod inique motus est, evindicare nullatenus valeat, ut nemo iam tale quid usurpare presumat. Et ut huius edicti auctoritas ineluctabilem perenniter obtineat vigorem, manu eam roboravimus propria, et anuli nostri digna illustratione iussimus condecorari. Signum Karoli regis gloriosissimi. Hugo regiae dignitatis notarius ad vicem Herivei archiepiscopi subnotavit. Datum 13. Kal. Ianuarii, indictione 14, anno 19. regnante

911.

10 Karolo rege gloriosissimo, redintegrante 14, largiore vero hereditate indepta 1. Actum villa Cruztiaco in Dei nomine feliciter. Amen.

68. Preceptum, quod rex super abbatias, quas contulit huic episcopo, confirmavit. Cap. 67. Idem etiam Karolus rex abbatias, Marellias^b videlicet et Crispin^c, obtentu comitum quos paulo post dicturi sumus, viro huic concessit, et super huius rei negotium preceptum

921.

15 roboravit huiusmodi^d: In nomine sanctae et individuae Trinitatis Karolus divina propitiante clementia rex Francorum. Christianae conversationis religio bipertito videtur regimine subsistere, regali utique et sacerdotali. Ergo sacerdotale decet regis augmentari ac sublimari honorum munificentis, quod regalis diu dignitas resident in solio regni sub aequitatis virga, iuxta quod Deus de se in sapientia loquitur: „Per me reges regnant et iudices legum decreta

20 discernunt.“ Hac de causa noverit omnium sanctae Dei aecclesiae fidelium religiositas; quia comites venerabiles Hagano ac Rodulfus nostram advenientes serenitatem humiliter expecterunt, ut sanctae Cameracensis aecclesiae, cui preest presul Stephanus, vir quippe totius regni strenuus, ad sanctam Dei genitricem Mariam largiremur sub perpetua seculi subiectione, in pago Hainoense super fluente Helprae abbatuunculam dictam Marellias^e, ubi

25 iacet sanctus Humbertus corpore, in aecclesia quae est in honore sancti Petri dedicata. Nos itaque illorum cognoscentes congruam esse petitionem, devote eandem abbatuunculam cum suis omnibus adiacentis delegamus ad predictam sedem sanctae Mariae perpetualiter ibi habendam^f. Dehinc et venerabilis comes Sechardus expetiit ipse, ut in pago prefato Hainou super flumen Hon abbatuunculam dictam Crispin^g, ubi iacet sanctus Lundelinus in

30 aecclesia honore sancti Petri dicata, quam abbatuunculam idem dictus Sechardus beneficio habebat, concederemus sanctae Mariae ad prescriptam sedem Cameracensem, perpetualiter ibi habendam^h cum suis omnibus adiacentis. Et ita fecimus. Verum precatu predictorum comitum permittimus ob remedium animae nostrae prescripto antisitt Stephano, in locis suae concessis aecclesiaeⁱ hoc est Marellias seu Crispin, mercatum statuere et teloneum

35 inde capere. Et circum ista loca, quantum unius leugae tetenderit spatium, neque comes neque ulla iudiciaria potestas freda exercendi potestatem habeat; neque quilibet presentium vel succedentium de illis dictis abbatuunculis sanctae Mariae Cameracensis aecclesiae temptet facere abstractionem, subreptionem, divisionem, refragationem, inquietudinem, contradictionem, preiudicium, violentiam; ed cum villulis suis ac earum continentiis, videlicet aecce-

40 stis, aedificiis, silvis, pratis, pascuis, terris, aquis aquarumque decursibus, farinariis, piscationibus, perviis, vineis, mancipiis desuper commanentibus, et quicquid ibi in omnibus rebus iuste et legaliter appendit, habendum possidendum^j sanctae Mariae ad supradictam sedem tradimus; faciantque rectores eius aecclesiae^k, exinde, quodcumque sua suorunqve poposcerit utilitas. Unde hoc preceptum firmitatis industria factum, manu firmamus nostra

45 ad opus sanctae Mariae^l, et anulo nostro iussimus sigillari. Signum Karoli regis incliti, Gauzelinus notator vice Rotgeri archiepiscopi summiqve cancellarii recognovit. Datum 6. Idus Septembris, indictione 8, anno 28. regnante Karolo rege glorioso, redintegrante 23, largiore vero hereditate indepta 9. Actum in palatio Heristallo feliciter. Amen.

50 a) commisit e corr. manus s. XIII. habet 1. 4. b) charta ipsa intercidisse videtur; apographum s. XIII. vel XIV. vidi in archivo Insulensi; neque Cobenerius habere potuit nisi apographa duo in archivo Cameracensi. c) committeremus 1. ex corr. eiusdem manus saec. XIII; et 3. d) Ita omnes codices, et alterum ex apographis chartae quae vidi Cobenerius. Marcolus apographum Insulense et alterum Cobenerii. Post hanc vocem eadem illa manus s. XIII. addit tuendum; idem habet 3. e) respiciendam 1. c corr. eiusdem manus s. XIII; et 3. 5. f) Ita 1. scripserat. Sed manus illa s. XIII. erasis verbis ob — aecclesiae, in rasura scripsit ob r. s. n. duabus prescriptis ecclesiis, hoc est M. Idem habet 3. g) erasis hab. pos. manus illa scripsit conservandum, amplificandum. Idem habet 3. 5. h) erasis rectores e. s. illa manus scripsit fratres ipsarum ecclesiarum. Idem 3. 5. i) erasis s. M. manus illa scripsit fratrum. Idem 3. 5.

5) Marolles. 6) Crépin, prope Condé.

- Cap. 68. 69. *Domnus Stephanus cursu consummato migravit a saeculo.* Episcopus iste ex Alsatio pago natus, ex rebus sui iuris aeccliesiam sanctae Dei genitricis Mariae, cui ipse Deo auctore preerat, heredem fecit. A regibus multa optinuit, quae eidem aeccliesiae contradidit; familiam multam contulit; res preterea quasdam, quae in episcopio subtractae fuerant aeccliesiae, redintegrari laboravit. Hic in terra nativitatis suae morte preventus, de qua se ad sedem propriam reportari iussit, clausit diem anno dominicae incarnationis 934. 3. Idus Februarii.
- Cap. 69. 70. *Subintroducitur Fulbertus episcopus.* Domino Stephano Fulbertus succedens, faventis et suffragantis Gisleberti ducis obtentu, cathedrae pontificalis praerogativam adeptus est. Hic ex pago Brabatensi, de villa videlicet Wiluva⁹ ortus, vir quidem bonis moribus instructus, sanctae Dei aeccliesiae sedem multis commodis munire semper laboravit.
- Cap. 70. 71. *Contentio inter Isaac superbum comitem et Fulbertum episcopum; tamen victore episcopo comes expellitur.* Tunc temporis Isaac comes abbatuinculam beati Hunberti, cui, ut paulo superius diximus, episcopum Stephanum rex Karolus prefecerat, possidebat, ipsamque regiam ac locupletem abbatiam sanctissimi Gaugerici cum omnibus appendiciis sibi beneficiatam de regio iure tenebat, dimidium scilicet Cameracae urbis castellum, cum medietate quoque publicorum vectigalium simulque etiam cum altera moneta. Et quia urbs sub diversitate biremis domini agebatur, ea siquidem naufragante aliquando rectores ipsi inter se ortis simultatibus collidebantur. Semper enim inter ministros eorum pro rebus exigendis audiebatur confragosa seditio, semper excrecebat violenta atque gravis utrimque tumultuatio; quae paulatim graviore motu excitata, eo usque processit, ut in arma plerumque moverentur. Haec itaque et huiusmodi comes magnanimus impatienter accipiens, in iras furibundus pre nimia indignatione excanduit, tantique turgoris cervicem adversus dominum pontificem erexit, ut eum quadam die una cum suis sede relicta mandaret quantotius aufugere, solus videlicet postea totius urbis indiscrete negotia possessurus. Unde presul perterritus, tamen Dei elementia fisus, tam superbae iussioni obtemperatum se esse spopondit; sed ut tamen probrosus sui per fugii pudor populum lateret, vel usque in noctem indutias poposcit. Qui nec difficile ita accedit, eo sane tutior, quia nequaquam eum tanti estimabat, ut sua iussa auderet eludere. Hoc igitur impetrato, in diversas partes episcopus accipitem animum rapit; quidnam prius in tantis et tam subitis perturbationibus intenderet possit, quaerit. Nec mora, divino consilio usus, omnes amicos atque fideles infra indutiolum hanc cum omni studio iussit tacitus convocari, eorumque suffragio suae curae consuluit. Nam nox illa tanti copiam exercitus ei peperit, ut Deo volente, versa sententia hostem incautum diluculo extra civitatem compelleret, ipseque cum suis in propria sede compos animi resideret. Post haec vero aliquot diebus interpositis comes reversus, collecta valida manu, resumptis viribus urbem repetiit, multasque inquietudines ingerens, episcopum aliquandiu lacessivit. Denique etiam alternis conflictibus gravis inter se contentio adolevit.
- Cap. 71. 72. *Quod, ubi imperator Otto precibus regis Luduwici super hostes satisfecit, Caemraci Fulbertum visitavit.* Intera Gallorum princeps, Hugo videlicet qui dicebatur Magnus, Willelmus quoque Rotomagensium dux ferocissimus, regem suum Luduwicum assidua infestatione impugnabant, diuque inter se utrinque sine intermissione dimicabant. Videns autem rex non posse se absque aliena ope inimicorum superare saevitiam, imperatorem, Ottonem videlicet Heinrichi regis filium, cuius sororem Gerbergam matrimonio duxit, sibi adiutorem adstringere estimavit, missisque oratoribus ad id negotii cum precibus invitavit. Qui continuo fraternis monitibus familiariter accinctus, duces suos ac principes bello parari precepit; paratisque viaticis, absque dilatione iuxta precatum castra movit; sicque primo Parisium, deinde Rotomagum usque perveniens, omnes vicinias

a) Hinc 1. b) possidebat — tenebat in rasura auctor ipse.

7) eundem diem habet Necrol. beatae Mariae Cameracensis s. XII. Sed Flodoardus in annalibus haec habet sub a. 933: *Artoldus archiepiscopus Fulbertum urbi Cameracensi praesulem ordinat*; cf. Flod. H. Rem. IV. 24. et Flodoardus annum ut noster a nativitate Christi, non a pascha incipit. 8) infra III, 49. *Wilece* dicitur. Fortasse est parochia Woluensis, ubi situm est monasterium Rubeaevallia. COLV. Rivus quoque prope Vilverde Wolawe appellatur.

destravit, ibique satis miserandam pestem edidit. Exin vero exhaustis ultione hostibus, cum repatriare deberet, in ipso quidem reditu in urbem Cameracensium castra metari disposuit, visitaturus quippe, quomodo dominus Fulbertus episcopus in rebus ecclesiasticis se haberet.

73. Otto imperator abbatiam sancti Gaugerici episcopo confert, et inde preceptum subiectum corroborat. Ubi cum perventum est, dominus episcopus quam familiariter eum excepit, amicisque obsequiis summa cum veneratione deserviens, de incursionibus a comite prelibato sibi inrogatis cum supplici querimonia proclamavit. Qui causis auditis, molestias episcopo illatas, sicuti pius, perinde atque episcopus ipse indoluit; suorumque competenti consilio usus, secundum legis publicae iudicium privato comite, abbatiam sancti Gaugerici ex integritate supradictarum rerum, unde videlicet contentio coeperat, sed et alteram abbatiam, quam supra diximus⁹, sanctae Dei aecclisae genitricis Mariae in perpetuum habendas contradidit. Super quod scripta confirmavit huiusmodi: *In nomine sanctae et individuae Trinitatis, Otto, divina propiciante clementia rex. Noverint omnes fideles nostri, praesentes scilicet et futuri, qualiter pro Dei amore et sanctae et intemeratae semper virginis Mariae, genitricis eiusdem Dei et domini nostri Iesu Christi, necnon et animae nostrae salute, interventu quoque fidelium nostrorum, scilicet Fridurici archiepiscopi et dilecti germani nostri Brunonis et Cuonradi ducis atque Herimanni ducis et ceterorum fidelium, concedimus a die presente et hora sanctae Mariae ad sedem Cameracensis aecclisae, cui venerabilis Fulbertus episcopus Deo annuente presidere videtur, abbatiam sancti Gaugerici omnem ex integro, cum omnibus rebus et possessionibus domi extraque pertinentibus, sicuti iuris nostri hactenus iuste ac legaliter visa est fuisse; concessa pariter omni publica functione vel exactione ad iam fatum sancti monasterii locum pertinente. Ut nullus comes vel quilibet rei publicae minister illic potestatem habeat aut mallum tenendi vel bannum vel freda exigendi aut aliquam distractionem faciendi, sed per omnia ita sub potestate sint episcopi, qui Deo prestante per successionem eidem prefuert aecclisae, deinceps et in perenni tempore, sicuti usque modo iuris fuerunt potestatis nostrae. Et ut haec nostrae concessionis auctoritas per succedentium curricula temporum inrefragabiliter firmiorem in Dei nomine optineat vigorem, manu propria nostra eam firmavimus, et anuli nostri impressione corroborari precepimus. Signum domni Ottonis invictissimi regis. Brun cancellarius ad vicem Rotberti archicapellani recognovit. Data 2. Kal. Maii, anno dominicae incarnationis 947, indictione 6, regnante pio rege Ottone anno 13. Actum Aquisgrani palatii in Domino feliciter. Amen.*

74. Amulricum comitem et filiam Isaac, quam matrimonio sibi duxit, episcopus pro consanguinitate seiunxit. Alter itidem comes ex pago Hainou, Amulricus nomine, vir genere nobilissimus et iuxta secularis gloriae pompam fortunatissimus, filiam Isaac aequae comitis prefati duxit uxorem. Multis autem internoscentibus atque deferentibus conperiens Fulbertus episcopus, eos, sponsum videlicet et sponsam, proximae cognitionis consanguinitate propinquos et ideo contra legem copulatos, facto consilio canonice ab invicem seiunxit, datoque poenitentiae modo, hoc tantum scelus admissum expiari precepit. Quod parentes atque amici moleste sed et dolenter ferentes, modo minarum asperitate episcopum perterrefaciunt, modo tamen precibus et preciosis muneribus conveniunt; quin etiam uberrimas hereditates sanctae Dei aecclisae promittunt, ut sive scilicet eorum minis coactus, sive promissorum munerum affectatione in aliam sententiam flexus, disiunctos fortasse reconiungeret, inconvulsosque amodo manere permetteret. Huius rei suggestione episcopus commotior factus, quia in ipso timor Domini preponderabat, minas posthabuit, et ne a norma canonicae legis pretio emptus forte descisceret, promissa calcavit; immo et iuxta prophetiae increpationem, nolens animas quae moriuntur vivificare, precibus eorum minime adquevit, sed totius auctoritatis iudicio in perpetuo segregavit. Unde liquido apparet, quod nullus turbo minarum a proposito legis movere valebat, nulloque appetitu munerum saecularium captabatur, quomodo hi, quos hodie aut terrore vel favore potentioris personae coactos, aut lucris avaritiae inhiantes, ausim dicere, aecclisasticae institutionis disciplinam malis operibus depravare saepe conspicimus.

55 a) doest 1.

9) Maroelles, c. 68.

Cap. 74. 75. *Quod Hungari hac vicinia devastata, ad urbem usque venerunt. Quam cum*
 953. *non possent expugnare, omne suburbium cum templo sancti Gaugerici combusserunt.* Sub
 isdem diebus Hungari per regiones huius provinciae male saeviebant, christianos capti-
 vabant, profanatisque sacris cultibus, aeclesias incendebant. Quo perterritus Fulbertus
 episcopus, impigre imminentem ruinam providens, urbem attentiore cura muniri exer-
 cuit, et in monasterium sanctae Mariae beatissimum Gaugericum, thesaurum videlicet
 preciosissimum, recondidit; presaga siquidem mente suspicatus, quod mox rei probavit
 eventus. Nam aliquot post diebus interclapsis, anno videlicet ab incarnatione Domini
 953. 8. Idus Aprilis, ipsi Hungari promptiore impetu bellatoriam disciplinam preferen-
 tes, huic urbi advolarunt, triduoque immorati, totius generis pestem ediderunt. Siqui-
 dem nostris, quia adversum tot erant paucissimi, intra tuta murorum receptis, subur-
 bana nullis resistentibus adurunt aedificia, diripiunt civium patrimonia; denique prospere
 successibus laeti, studia prelii munitionibus urbis advertunt, temptantesque irruptio-
 nem, nostris tamen acriter defensantibus, minime proficiunt. Itaque fatigati, non pro-
 cul ab urbe fixis tentoriis, in prata videlicet iuxta Scalth fluvium concedebant, quiete
 ciboque curandi, posthac urbis excidio reversuri. Non usquequaque tamen nostri otiosi
 fuere, nec inulta civitatis omnino passi dispendia. Ubi enim hostibus paululum remotis,
 nepotem regium, cuius nomen excidit, virum videlicet bellicis artibus peditum, cum
 paucis novissimum incedere de muris prospiciunt: mox quidem Odo, vir acris consilii
 et mente promptior, sociorum aliquot audaciores, quibus affectus patriae ruinae con-
 temptum mortis infuderat, legit, hostemque in compendario interceptum tramite subito
 persecuntur. Qui circumfusus multitudine, dum cedere pudoris estimavit, utpote vir
 animi immodicus, refugientibus sociis in prelium ruit; moxque a latere circumventus,
 nostrorum tamen dispendio, absciso capite obruncatur. Unde victoriam adepti, caput
 astae defixum in summo muro, illis laetum, suis miserabile spectaculum, suspendunt. 25
 Audito, rex Bulgio — sic enim dicebatur — furore accensus, casum amici miserabiliter
 ingemuit; solitumque acerbius nepotis mortem ulcisci gestiens, urbem cum suis repetit.
 Tum vero satis acriter illis quidem foris furentibus, istis vero intus fortiter resistenti-
 bus, utrimque dir certatur, omnique genere telorum decernitur. Illos dolor fraterni
 capitis pertinaciter accendebat, his amor patriae et ultima spes audaciam ministrabat. 30
 Et dum id geritur, merens episcopus modo Dei genitricem precibus exagitat, coramque
 beatissimi Gaugerici feretro procumbens, dignetur esse defensor crebro ingeminat; modo
 vero per propugnacula cursitans, suos viritum confortat et instruit, viriliter dimicent,
 invincibiles pugnent; Dei enim esse contra alienigenas pugnam, illi futuram victoriam.
 Interea fessis dum ad interruptionem nihil succederet, solvere obsidionem consultus 35
 estimarunt; suamque fidem veniae et salutis obsidem offerentes, istam pactionem, incer-
 tum dolone an fide compositam pretenderunt, ut si videlicet sibi caput redderetur, ipsi
 omnem predam et omnes captivos, sed et omnia quaecumque in hac vicinia rapuerant,
 usque ad minimum restituerent, posita deinde pugna pacem composituri. Hi vero magis
 dolo suspecti, exorata refutant. Quo Hungari amplius et irrationabiliter efferati, incen- 40
 dere templum leviori negotio arbitrati sunt; murorumque expugnationem declinantes, ad
 fastigia templi tela ardentia certatim iaculantur. Ad hoc nostris tandem quaedam men-
 tionem fuit consternatio, gravisque pre timore defectio, prevalere hostes, non habere sibi
 locum defensionis. Sane illis sine intermissione iaculantibus, iam victor ignis pene
 inreperabiliter tecta teneret, nisi quidam ex clericis, Serraldus nomine, Dei credo vir- 45
 tute roboratus, sumpto secum aquae vasculo cito super templum ascenderet. Qui resti-
 culis nixus, quas desuper trabibus clangorii¹⁰ artificiose innexuit, sparso latice ignem
 10) campanile.
 extinguebat, volucrique studio super culmina cursitans, operam omnem hostium elude-
 bat. Mirabile dictu. Sane in conspectu adversariorum discurrens et vulnere patens, sed
 quos res ipsa indicat, meritis beatissimae Dei genitricis et sancti Gaugerici interventione 50
 protectus, sua opera ab excidio templum eripuit. Hinc animi nostrorum erecti, divinum
 siquidem auxilium sentientes, formidinem ponunt, ac validioribus animis ad renitendum
 incumbunt. Itaque hostes cum impossibilitatem vincendi ullo modo cernerent, cum
 pudore et dolore ab obsidione desistunt; sed quod in suburbio intactum ante reliquerant,

cum furore perurunt. Si quos autem bello habiles forte deprehendissent, continuo iugulabant; quod vero neci et igni superfuisset, captivitati reservabant. Post haec etiam, quod gravius est et magis lugendum, decoram et venerabilem basilicam sancti Gauge-rici, ut scilicet superbis aedificiis exterius insignitam, ita etiam interius multis pecuniis rati refertam, facto agmine nitebantur irrumperere: sed obstinatissime renitentibus canonicis cum multitudine vulgi, non poterant effectum habere. Unde quidam incendendum minabantur; multum vero propter plumbea tecta difficultatem videntes, potius relinquendum estimabant. Cedebant ergo tantae difficultati, et iam abscedebant, cum furiosus quidam ex clericis in clangorio sedens, in medio sagittam contorserat. Quo acriter exasperati, ampliore numero pro ulciscenda iniuria ad monasterium refluunt; factoque diu impetu, tandem irrumperentes, multos de populo, quos intus reppererant, sternunt; ex clericis quoque Ansfri- dum, Anselmum, Grinbertum, Teodericum, Gentionem exanimant. Novissime vero intra laquearia ignem ponentes, venerabile templum tamen diuturno et difficili negotio subverterunt, adeo sane, ut ambustis sublimis structurae aedificiis, lamentabile dictu, culmina cum vasta ruina devolverentur, plumbique, quo summa desuper tecta cooperiebantur, liquefacti rivus huc illuc per declivia quaeque decurrens, plateis quidem natantibus, fossas impletet in circuitu. Posthaec congregatis captivis, cum infinita preda abscesserunt.

76. *Ubi sanctum Hermetem pristino loco restituere studuit.* Danis quoque circa Cap. 75. istam provinciam non minus furentibus, et ut liquet ipsas historias legentibus, sanctas Dei casas incendentes, beatus Hermes martyr Christi, quem papa Alexander Romae baptizavit, de Ronasce¹¹ villa Brabatense, de monasterio videlicet quod beatus Anandus¹¹ construxit, ad monasterium villae Ende¹², quae iuxta Aquisgranum sita est, primo asportatur; deinde vero Coloniam usque translatus, non paucis ibidem tempore demoratur. Unde intercedentibus aliquot annorum curricula, inter utrumque clerum, id est inter Rotnascenses atque Endenses, magna exorta est disceptatio. Danis enim remotis rebusque sanctae Dei aecclesiae in prosperitate restitutis, Rotnascenses suum moliantur referre patronum; Endenses vero unanimiter refragati, retinere contendunt, utpote videlicet preciosum thesaurum. Haec igitur altercatio inter se aliquandiu processit. Rotnascenses autem consilio saniore preventi, dominum Fulbertum pontificem suppliciter adierunt; suaeque deplorationis seriem inculcantes, obnixè implorarunt, ut quia de parrochia eius translatus fuerat, ibi etiam a violentis extortum sanctum martirem reportari cum omni labore contenderet. Horum itaque causam competentem providens episcopus, omnimodo laboravit, quoadusque beati martiris glebam ad proprium locum referri coegit. Pro tanti ergo beneficii recompensatione predicti fratres villam, quae ab incolis Newehova¹³ nuncupatur, sanctae matri aecclesiae Cameracensium libenter contulerunt.

77. *Otto rex immunitates sanctae Mariae renovans, teloneum huius civitatis cum moneta episcopo contulit.* Petente ipso pontifice, Otto imperator auctoritatem immunitatis, 940. quam antecessor suus Karolus super sedem Cameracensium fixit, inrefigendam etiam confirmavit; eique insuper omne teloneum cum moneta ipsius civitatis contradens, postmodum omnes fiscalium functionum mutilationes per subiectam huiusmodi testamenti paginam sequestravit: *In nomine sanctae et individuae Trinitatis Otto divina propiciante clementia rex. Cum petitionibus servorum Dei iustis et rationabilibus, divini cultus amore favemus, superna gratia nos muniri nequaquam diffidimus. Proinde noverit industria seu sagacitas omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam et futurorum, quia vir venerabilis Fulbertus, Cameracensis urbis episcopus, obtulit obtutibus nostris immunitates beatae memoriae antecessoris nostri Karoli, in quibus continebatur insertum, qualiter predictus antecessor noster Karolus rex nominatam sedem, quae est in honore sanctae Dei genitricis Mariae semperque virginis, ob amorem Dei et tranquillitatem fratrum ibidem consistentium, semper sub plenissima tuitione et immunitatis defensione habuisset. Pro firmitate tamen rei postulavit nos prefatus episcopus Fulbertus, ut eiusdem regis auctoritatem in amore et reverentia sanctae Dei genitricis Mariae nostra auctoritate confirmarem. Quod ita per*

a) habuissent 1. 3.

11) Renaix, Flandrice Ronse; inter Oudenardo et Grammont. 12) Inda vel Cornelismunster. 13) Nieuwenhoven, prope Grammont et Ninove. COLV.

14 *interventum dilecti episcopi nostri Riharii¹⁴ libenter adquevimus, et ita concessimus atque per hoc preceptum nostrae auctoritatis roboravimus. Precipientes ergo iubemus, ut nullus iudex publicus vel quislibet ex iudiciaria potestate in aecclesias aut loca vel agros seu reliquas possessiones predictae aecclesiae, quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoris infra ditionem imperii nostri iuste et legaliter memorata tenet vel possidet aecclesia, vel ea quae deinceps a catholicis viris eidem collata fuerint aecclesiae, ad causas audiendas, aut freda vel mansiones vel paratas faciendas, aut fidelissimos tollendas, aut homines ipsius aecclesiae tam ingenuos quam servos super terram ipsius commanentes nequaquam distringendos, vel ulla retributiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quae supra memorata sunt, penitus exigere presumat. 10 Sed liceat memorato presuli suisque successoribus res predictae aecclesiae, cum cellulis et rebus vel hominibus sibi legaliter subiectis, sub immunitatis nostrae defensione quieto ordine possidere, et nostro fideliter parere imperio, atque pro stabilitate nostra vel totius imperii a Deo nobis collati vel conservandi una cum clero et populo sibi subiecto libere Dei misericordiam exorare. Et quicquid exinde fiscus noster exigere poterat, in luminaribus ipsius 15 aecclesiae concinnanda perpetualiter concessimus ad habendum. Insuper nostra largitione concedimus prefato episcopo et successoribus eius omne teloneum cum moneta civitatis suae Cameracensis, eo videlicet tenore, ut novem partes episcoporum usibus deputentur, decima vero pars ad usus fratrum eiusdem congregationis perpetualiter in elemosina nostra proficiat. Preterea constituimus, ne quis dux vel comes atque vicarius seu quislibet ex iudiciaria 20 potestate nostram vel antecessorum nostrorum regum violare presumat constitutionem. Quod si fecerit, causis regalibus sit obnoxius, et insuper solidis sexcentis culpabilis iudicetur; videlicet ut duae partes in archivum ipsius aecclesiae admittantur, et tertiam fiscus regalis noster recipiat; ut nullus tale quid audeat deinceps presumat. Quod ita et nos per hanc nostram auctoritatem confirmamus, ut sicut a beatae memoriae antecessore nostro 25 predictae aecclesiae collatum atque firmatum est, ita deinceps inviolabiliter conservetur. Et ut haec nostra auctoritas a fidelibus sanctae Dei aecclesiae et nostris verius certiusque credatur, manu propria subter eam firmavimus, et anulo nostro iussimus insignari. Signum Ottonis serenissimi regis. Bruno cancellarius ad vicem Rotberti archicapellani recognovi. Anno 5. regnante Ottone serenissimo rege. Actum est Ingeleheim in Dei nomine feliciter. Amen.*

Cap. 77. 78. *Quod petenti regi sanctum Gaugericum et sanctum Aulbertum episcopos sanctum Theodericum et alii viri corpus consulti. Otto isto gloriosus princeps eo tempore circa restorationes aecclesiarum exercebatur attentior; iamque quattuordecim pontificalis magnificentiae sedibus conditis, quandam etiam metropolim Magadaburch vocabulo struxit. Cui cum ab episcopis suis multa sanctorum pignora impetrasset, Fulbertum episcopum sanctorum Gaugerici videlicet atque Auberti corpora sibi dari postulavit; felicissimum sane arbitratu suam fore metropolim, si tantorum confessorum petrocinis fulciretur. Huius vero petitionem episcopus declinare formidans, incerto haesit; sed tamen beneficiis, quas multa iam ei prestiterat, ut diximus, ne videretur ingratus, suae petitioni effectum promisit. Qua in re presul entius, in diversa parte animam accipitem flecit; videnaque difficultatem negotii, sive donet sive negot, utramque sibi fore periculosum advertebat. Si enim neget, imperatoris benivolentiae offensum iri; si vero donet, suae provinciae futuram perniciem, utpote viduae patronis, per quos et temporalem meruit salutem et celestem operat beatitudinem. Inter haec 40 medium pontifex, tandem sibi provida ratione consulit, paucisque suorum quibus secreta credebat exhibitis, clam duorum sacerdotum corpora, sancti videlicet Teoderici episcopi, de quo supra diximus, et alterius eius nomen excudit¹⁵, detectis sepulchris accepit; feretrisque honorifice involuta, cum aliquot etiam articulis sancti Auberti, imperatori concessit. Quod si quis latius scire desiderat, librum quem Fulbertus doctor karissimus 45 de vita sancti Auberti iubente domno episcopo Gerardo inscripserit, legat. Hoc autem absque Dei pia dispositione contigisse non dicam, cum etiam beatus vir Domini Theodericus hanc remunerationem a Domino et venerationem a populo mereretur, et ne nostra provincia suis defensoribus privaretur; quos etiam si subducere vellet, fateor quidem nullo modo posset. Quem enim sensum cives habituros existimas, si advocatum suum Gaugericum eripi sibi cernerent, per quem felix civitas Cameracus feliciter illustrata, nomen suum propagavit ubique gentium? Immo ne ipsi quidem imperatori, credo, vivi cederent.*

a) deest 1. b) deest 1. 3. c) Ruodberti charis orig. d) posthaec charta originaria teste Calcanario habet: Data III Kal. Iunii, anno autem ab incarnatione Domini nongentesimo XL. indictione XIII. quas noster minus accuratus omisit. Sed in die errorem inesse oportet. Nam 4. Kal. Iun. Otto duas chartas dedit in civitate Salze, quarum die sequenti non potuit apud Ingeleheim versari. e) ingele 1. f) deest 1.

14) Leodiensis. COLV. 15) Rotradi, secundum Molanum. Natal. SS. Belgii 5. Aug.

79. *Quod in sinodo apud Haguenheim testimonio et auxilio Fulberti Artoldi restituitur, et Hugo expellitur.* Apud Cap. 78. Haguenheim sinodo congregatis coram ambobus regibus, Ottone videlicet et Ludwico, cum Marino Romanae sedis vicario unaque etiam cum multis coepiscopis Fulbertus interfuit; ubi series litis pro episcopo Remensium inter Artoldum et Hugonem ventilata est. Ubi vero cum ipse Artoldus, absente quidem Hugone aemulo, coram regibus et omnibus qui aderant suae reclamationis querelas protulisset, introgressus quidam Sigebaldus, premisi Hugonis clericus, attulit litteras, quas Roma detulerat, quasque iam in alia sinodo Mosoni proplaverat; asserens, easdem litteras sibi Romae ab ipso qui aderat Marino vicario datas. Qui domnus precepit eas coram sinodo recitari. In quarum recitatione repertum est, prout ipse litteras fatabatur, quod Wido episcopus Suevonicus, Hildegarius quoque Belvacensis, Rodulfus Landunensis, Fulbertus Cameracensis, ceterique cuncti Remensis diocessos episcopi, easdem litteras ad sedem delegaverint apostolicam pro restauratione Hugonis in sede Remensi et expulsionem Artoldi. Post quarum lectionem exurgens Fulbertus cum prefatis ceteris presulibus, qui in eisdem litteris nominabantur, eas litteras refutavit, asserens quippe, eas antea nunquam se vidisse vel audisse, neque in eorum delegatione consensum prebuisse. Cui dum idem clericus contraire non posset, licet in eos calumniis obstrepens, precepit domnus Marinus suggerens universae sinodo, ut sibi consilium et rectum iudicium proferrent super huiusmodi calumniatore et calumniarum in episcopos delatore. At illi, postquam delator publice confutatus est falsa detulisse, lectis capitulis de huiusce calumniatoribus, iudicant et unanimiter censent, eum quo fruebatur honore privari debere ac secundum capitulorum tenorem in exilium retrudi. Diaconatus igitur quo fugebatur ministerio multatus, a conspectu sinodi reprobatus abcessit. Artoldo vero presuli, qui omnibus se sinodi presentabilem fecerat, non refugiens sinodale iudicium, episcopium Remense iuxta canonum instituta et sanctorum patrum decreta omnino retinendum atque diponendum deceperunt, laudant atque corroborant.

80. *Post Fulbertum succedit Berengarius in sede pontificali.* Berengarius hunc in episcopio secutus, summam regiminis sumpsit; vir siquidem ex nobili parentela Germaniae ortus, sed et Ottonis imperatoris proxime consanguineus. Qui quoniam magis secularibus quam ecclesiasticis negotiis implicatus, per excellentis prosapiae sublimitatem animum quodam pulsu iactantiae attollebat, morum et vitae obpugnationibus sumpto officio contraibat. Hic etiam tantae feritatis exitisse dicitur, ut non modo lingua et natione, sed etiam moribus populo suo barbarus esse videretur. Quanto etenim regii generis ei aspirabat auctoritas, tanto ferocior populam saepe vexabat. Saepe itaque, partim propter eius animi immoderatam levitatem partimque propter civium repugnantium ferocitatem atque inobedientiam, inter se difficilis oriebatur seditio; aliquando vero intererat implacabilis congressio. Quod autem tantas infestationes edebat, quod tantas inquietudines irrogabat, hoc nimirum non potius episcopi, quam insolentis suorum civium possumus imputare, quos semper pro ferocitate inobedientes omnibus suis episcopis audivimus atque rebelles existere.

81. *Ubi principum terrore, quos secum adducebat, cives humiliati episcopum receperunt.* Quodam vero tempore, cum in Germaniam propter obsequium caesaris profectus aliquandiu moraretur, interim cives una eademque voluntate collecti, factaque unanimiter conspiratione, adeo sunt inter se constricti, ut pontificem reversurum negato ingressu ab urbe excluderent. Qui cum expletis rebus sedem pontificalem repeteret, in ipso quidem reditu ei innotuit civilis conspiratio. Statim ergo, quia suos tam virtute quam numero adversus tanti populi turbam inferiores videbat, cum grandis ignominiae probro iter factum remensus, Brunonem tunc temporis monarchiam regni sub fratre tenentem aggreditur; suisque causis declamando prolatis, obnixè deprecatur, ut suo videlicet iuvamine fultus, sedem clausam violenter possit irrumpere, debitamque ultionem pro accepta iniuria in populo rebellante exerere. Nec difficile copioso impetrato exercitu, Arnulfum quoque Flandrensem comitem adivit, villamque Lambras pollicitus, eum sibi consocium, immo et adiutorem adhibuit. Cives vero cum tanto auxilio reverti conperientes, sibi consulere estimarunt, longèque dissimulatis rebellionis motibus, absque suspitione veniret, nuncios ablegarunt. Cum suis itaque tantum, ceteris siquidem reversis, urbem est absque difficultate regressus.

82. *Comiti Arnulfo Lambras extorsit, et duas villas Coureng et Ferroras ab ecclesia ditulit.* Nec multo post pro levitate suae insolentiae prefato comiti Arnulfo, cuius auxilio urbem repetiit, villam Lambras, qua eum conduxit, vi reextorsit, minatus sane, quod si eam vindicare presumeret, totas Flandras ei combureret. Preterea duas villas,

a) Haec vox deest 1. qui d. e. c. s. r. iussit 3. qui d. Marinus proferens litteras, quas idem Sigebaldus Romam detulerat, p. Flodoardus. b) in 2. superscriptum est Coureng, unde Cole: villam esse putat Gundreccias supra c. 67. memoratam.

16) Flodoardi ann. s. a. 956: Fulbertus Cameracensis episcopus defungitur, et ipsum episcopium cuidam Berengario transrhenensi clerico tribuitur, nepoti Boconis Catalaunensis quondam episcopi, quique Remis ordinatur ab Artoldo archiepiscopo. Necrologium

beatæ Mariae Cameracensis, s. XII. in. habet: 16. Kal. Sept. obiit Fulbertus episcopus, qui dedit terram apud Durith, cantoris in usus. 17) prope Duacum.

- ¹⁸ Coureng et Ferroras¹⁸, ab ecclesia sanctae Dei matris divulsit et cuidam militi beneficiavit.
- Cap. 82. ^{83.} *Ubi cives invasit, et alios interfecit, alios excecavit.* Evoluto autem aliquo temporis intervallo, sibi a populo factae dehonorationis reminiscens, socia agmina evocavit, civesque incautos subita incursione invasit, palantesque feriendo usque ad monasterium sancti Gaugerici persecutus est. Novum genus spectaculi! Continuo namque armati limen sanctissimae aedis absque reverentiae modo irrupentes, alios interfecerunt, alios truncatis manibus et pedibus demembrarunt; quibusdam vero oculos fodiebant, quibusdam frontes ferro ardente notabant. Deinde autem lanceas interfectorum et aliorum captas, sicuti furiosus erat, carpento ad cumulum inponi precepit, et ad insinuandam suae ultionis atque victoriae pompam ad predium suum, in villam videlicet cui nomen Betendorth^a, suis familiaribus mittere festinavit.
- Cap. 83. ^{84.} *Quod nocte a sancto Gaugerico percussus obiit.* Nec huius pontificis factum desino demirari, qui templum beatissimi confessoris violare non timuit, quem Walterus castellanus, tiro inhumanissimus, in simili negotio nostris diebus non revereri nescivit. Quadam namque die alicunde cum suis veniens, duos fratres, Aldonem videlicet et Baldonem sibi inimicissimos forte obvios habuit; moxque caballo cui in sedebat calcariibus fosso eos involans, hastaque dorsis pene contigua iamiam imminens, iamiam mortem minitans, adusque radicem montis fugientes persequitur, distantes sane a monasterio fere novem passibus. Videns autem eos effugio sanctissimi templi propinquantes sanctumque confessorem auxilio geminantes, sequi ulterius formidavit, tandemque prorumpens in hac voce, ait: *Scitote vos hodie mihi ereptos beati Gaugerici suffragio!* Si ergo vir multae immanitatis ob amorem Dei et venerationem sui confessoris inimicis parcens habere tolerantiam didicit, quanto magis pontifex vel contemplatione sacerdotalis officii, quoungebatur, debuere? Attamen quia tanto sceleri effugium aut latebram vel per aliquem poenitentiae modum non quaesivit, dignum aequae compendium supplicii non longo post tempore solvit. Coloniam namque profectus cum quadam nocte in lectulo pausaret, apparuit ei semivigilanti beatus Gaugericus, quippe visus eum pro admissis increpare, baculoque quem manu gestabat, postmodum graviter pulsare. Qui mox expergefactus, cum gravi placentu ingemuit, vocatisque cubiculariis visionem in ordine pandens, casum sui periculi indicavit. Ex qua percussione aliquandiu elaborans — certa res est — non multo post interii¹⁹, in basilica quidem sancti Gereonis sepultus. Capellani vero, huius²⁰ videlicet ecclesiae clerici, nescio quibus insimulationibus temere suspecti, relictis quidem pontificalibus ornamentis aufugerunt.
- Cap. 84. ^{85.} *Engrannus substituitur.* Post huius excessum Engrannus, ante Corbiensis cenobii sancti Petri monachus, obtentu Brunonis prefati archipatris, cum quo pro rebus fratrum, quas trans Rhenum procurabat, notitiam et familiaritatem habebat, ad episcopale solium promovetur. Hic tam ecclesiasticis quam saecularibus disciplinis sufficienter instructus, mira erga gregem karitate pollebat; o nique mansuetudine plenus, tanto ambitu religionis episcopii dignitatem implebat, ut propositum monachi nullo modo excedere videretur. Semper namque in ecclesiasticae culturae studio insudabat, gregemque commissum exemplo vitae innocentis morumque bonorum informatione doctrinabat.
- Cap. 85. ^{86.} *Ad conventum generalem villam Perronam clamaturus perrexit, suoque clerico, quia secum preceptum non gessit, ecclesiam abstulit.* Hic etiam propriis rebus ecclesiam augebat, et si qua subtraherentur, publico iudicio evindicare et restituere satagebat. Siquidem eo tempore Bruno dux sive archiepiscopus conventum generalem cum multis principibus et episcopis apud quandam villam, cuius nomen non subvenit²¹, habuisse dicitur, in quo de pace et religione sanctae Dei ecclesiae statuque regni salubriter et competenter tractatum est. Ubi etiam Engrannus episcopus ire disposuit, clamaturus vide-

^a) Ita l. 3. Betendorth Col. quod foret Bèthencourt inter Cameracum et Câteau-Cambresis.

¹⁸) Ferrières prope Câteau-Cambresis. COLV. tantum sedit, ut noster c. 87. tradit, Berengerum obiisse oportet a. 962. vel sequenti. Diem autem Ottonis I, quod primus protulit Leglay ex archivo Cameracensi, Coloniae Id. Junii 958. concessio ecclesiae Cameracensi, ubi venerabilis episcopus Berengerius praesae cognoscitur. Engrannus si revera triennio

20) i. e. beatae Mariae Cameracensi. 21) fortasse Compendium, a. 959; conf. Flodoardi 55 annales.

licet villam sanctae Mariae Perronam²², quam Hasbanienses more beneficii tenebant; ²² precepitque Widoni suo cancellario, ut kartam eiusdem villae, quam in archivo aecclesiae reppererat, secum gereret, ut per hanc apertius certiusque clamare videretur. Quo cum perveniens et ad evolendam declamationem paratus, kartam capellano rogaret: ²³ nimirum se erile preceptum oblivioni tradidisse advertens, ingenti stupore dirigit, tandemque se oblitum fuisse respondit. Unde confusus episcopus ad sua remeavit; hocque impatienter ferens, capellano aecclesiam, quae est in villa Salliaco²³, abstulit.

87. *Clausit diem Engrannus episcopus, ab Hadulfo Noviomenstum episcopo sepultus.* ^{Cap. 86}
Denique vero, cum monasterium sanctae Mariae cum totius studii accinctu ad occidentalem plagam ampliaret, culpis quidem civium exigentibus, morte preventus opus imperfectum reliquit; triennioque aecclesiam moderatus, migravit ad Christum²⁴. Huius funebritati interfuit Hadulfus Noviomensis episcopus, qui eum in monasterio sanctae Dei genitricis ad australem partem honorifice sepelivit.

88. *Huic succedit in episcopio Ansbertus, qui in aecclesia sancti Autberti octo canonicos constituit.* ^{Cap. 87}
Sequitur Ansbertus, vir videlicet literalibus disciplinis eruditus, qui tunc Atrebatensis monasterii aequae monachus atque Cameracensis aecclesiae archidiaconus, postmodum vero pro rebus sancti Vedasti, quas in pago Baduensi praevidebat, imperatori notus, culmen episcopalis cathedrae adeptus est. Ille vero propriis pro oportunitate collatis, quater binos canonicos in aecclesia sancti Autberti deputavit. Hic autem, ut ²⁵ antecessores iam diximus et ut successores posterius dicturi sumus, graves atque multas iniurias ab ipsis suis militibus sustinuit, adversumque eorum contumacias diu contendit. Ad horum itaque insolentias sopiendas, Arnulfum quendam illustrem comitem²⁵ multis beneficiis conductum sibi adscivit, illoque adiuvante cervicatos²⁶ superans, aliquandiu ²⁶ quievit. Rexit igitur quinque annis aecclesiam, ad patresque suos appositus, in aecclesia ²⁷ praefata, sancti videlicet Autberti, honorifice sepelitur.

89. *Wiboldus subrogatur, et ludus regularis quem fecit subscribitur.* ^{Cap. 88}
Sequitur Wiboldus, Noviomensis aecclesiae archidiaconus, vir videlicet tam secularibus quam aecclesiasticis disciplinis satis inbutus. Iste siquidem clericis aleae amatoribus regularem ludum artificiose composuit, quo videlicet in scolis se exercentes, karitate vitia vincere ³⁰ assuescerent, saecularemque et iurgiosam aleam refugerent. Quem ludum hoc modo incepit²⁷:

22) prope Binche, inter Mons et Charleroi. LE-GLAY. cf. c. 112. 23) Saily. 24) Folcuinus abbas Lobienis, testis de semetipso certe fide dignissimus, in gestis abb. Laub. c. 28. haec tradit a. 965 facta: *Folcuinum . . . Coloniae in praesentia imperiali . . . ordinari fecit. Ordinatus est ergo ab Ingranno Cameracensi episcopo, in ipso Domini natalicio, quod festum Otto revera anno tantum 965 Coloniae egit. Hinc sequitur, Engrannum non ante d. 26. Dec. 965 obiisse. At nec multo post defunctus esse potest, si revera Ansbertus quinque annis sedit, Wiboldus uno, ut noster c. 88 et 91 tradit. 25) aut Arnulfum Iuniorem, Flandriae comitem inde a d. 27. Martii 965, aut eum qui infra c. 95. indicatur. 26) i. e. contumaces; cf. Ecclesiast. 16, 12. LE GLAY. 27) Sequens ludus, in codicibus ubi separatim legitur, ut in Bruxell. n. 2084, plerumque *Wiboldi alea regularis* dicitur, originem debere videtur Iudo Pythagorico seu Rhythmomachiae, de qua ³⁰ egi in Annalibus nostris VIII, 383, 488, si tamen illa Wiboldo antiquior est. Hunc Wiboldi ludum carmine Gallico tractavit Houillon, *le jeu du seigneur Wibold*. Cambrai 1832. 8. 28) Constructio haec esse videtur: *ut isto (numero) contineri nequeat, quod illa (sors) examinare nequeat; neque hac (sorte) ostendi fas sit, quod hic (numerus) invenire nequeat; et sententia: aleae quolibet modo iactatae nunquam numeros dare possunt, qui non etiam in una ex 56 sortibus inveniantur; neque quaequam ex his sortibus numeros exhibet, qui non etiam in aleis cadere aliquando possint: seu ut breviter dicamus: quot alearum combinationes, tot sortes habentur.* Boetius Epo, a Colvenerio laudatus, ita locum explicat: „Ait Wiboldus se cuique virtuti daturum numerum aliquem, qui uni soli congruat, quemque frustra alibi requiras. Id autem sic intellige, ut cuborum superficies superiores attendas, quarum singularum numeros in latere virtutum requirere cogaris. Ut si verbi gratia, iactis cubis habeas tres binarios, hos ad latus Compunctionis reperies, alibi nusquam. Alioqui si tres binarios pro senario numero accipias, eundem reperies in Iustitia et Pace.“ 29) Id est: principalis numerus, 1, currit ad senarium, primo per 1 ab 1 — 6, deinde per 2 a 2 — 6, tum per 3 a 3 — 6; et sic deinceps linea tripartita decurrens. 21 combinationes sive sortes efficit, quae continent 20 virtutes praeter matrem omnium Caritatem. 30) Id est: *Postque binarius, a Compunctione inchoans, quindecim eiusdem (sanctae matris Karitatis filius virtutes complectens), Reverentiae (fine claudetur); hinc ternarius, a principio Pietatis (inchoans), decem (virtutes complectens), Exomologeseos (fine claudetur); sicque quaternarius, a Maturitate (inchoans), sex (virtutes complectens), Fletus (fine claudetur); ab Hilaritate quoque (inchoans) quaternarius, tres complectens. Con-**

1. 1. 1.	Karitas	3.
1. 1. 2.	Fides.	4.
1. 1. 3.	Spes.	5.
1. 1. 4.	Iustitia.	6.
1. 1. 5.	Prudentia.	7.
1. 1. 6.	Temperantia.	8.
1. 2. 2.	Fortitudo.	5.
1. 2. 3.	Pax.	6.
1. 2. 4.	Castitas.	7.
1. 2. 5.	Misericordia.	8.
1. 2. 6.	Obedientia.	9.
1. 3. 3.	Timor.	7.
1. 3. 4.	Providentia.	8.
1. 3. 5.	Discretio.	9.
1. 3. 6.	Perseverantia.	10.
1. 4. 4.	Bonitas.	9.
1. 4. 5.	Modestia.	10.
1. 4. 6.	Longanimitas.	11.
1. 5. 5.	Mansuetudo.	11.
1. 5. 6.	Benignitas.	12.
1. 6. 6.	Sapientia.	13.
2. 2. 2.	Compunctio.	6.
2. 2. 3.	Gaudium.	7.
2. 2. 4.	Sobrietas.	8.
2. 2. 5.	Delectatio.	9.
2. 2. 6.	Suavitas.	10.
2. 3. 3.	Astutia.	8.
2. 3. 4.	Simplicitas.	9.
2. 3. 5.	Hospitalitas.	10.
2. 3. 6.	Parcitas.	11.
2. 4. 4.	Patientia.	10.
2. 4. 5.	Zelus.	11.
2. 4. 6.	Paupertas.	12.
2. 5. 5.	Lenitas.	12.
2. 5. 6.	Virginitas.	13.
2. 6. 6.	Reverentia.	14.
3. 3. 3.	Pietas.	9.
3. 3. 4.	Indulgentia.	10.
3. 3. 5.	Oratio.	11.
3. 3. 6.	Amor.	12.
3. 4. 4.	Iudicium.	11.
3. 4. 5.	Vigilantia.	12.
3. 4. 6.	Mortificatio.	13.
3. 5. 5.	Innocentia.	13.
3. 5. 6.	Contritio.	14.
3. 6. 6.	Confessio.	15.
4. 4. 4.	Maturitas.	12.
4. 4. 5.	Sollicitudo.	13.
4. 4. 6.	Constantia.	14.
4. 5. 5.	Intellectus.	14.
4. 5. 6.	Suspiratio.	15.
4. 6. 6.	Fletus.	16.
5. 5. 5.	Hilaritas.	15.
5. 5. 6.	Compassio.	16.
5. 6. 6.	Continentia.	17.
6. 6. 6.	Humilitas.	18.

Math. 22. 10.

Cleros colice, latialiter sors dicitur; hinc cleronomia hereditas, cleronomus heres; inde clerici nuncupantur, eo quod sint de sorte Domini. Canon grecus, latine regula; ab eo canonici regulares nominantur. Ergo quia idem canon — quoniam a perfidis et spe boni carentibus alea reperta atque prave usitata est — ut discordiam, periuria ceteraque vitia, clericos interdicit aleatores fore: opido condecet, ut relictis vitiis examissim sibi quique virtutes sortiantur. Libet itaque, ex eadem qua praefati sumus alea quendam clericalem et ut ita dixerimus regularem, non cavillandi aliquem causa, sed exercitandi gratia, comere ludum. Caritatem omnium principatum obtinere virtutum, nemo qui verba euangelii dicentis: „In his duobus universa lex pendet et prophetae,“ intelligit, nescit. Ubi ergo tanta profunditas manet, vastam uberrimamque virtutum propaginem de se profert. Itaque ponamus karitatem cum sua multimoda subole nominatam, et singularis quibusque numeros sortibus tali moderamine congruos aptemus, ut isto contineri, quod illa examinare, neque hac ostendi, quod hic fas sit nequeat invenire. A principali siquidem principium principium incians, perque binarium ac ceteros usque ad senarium currens, sumet eorumque revolutione tripartita, 20 sanctae matris contineat filias, et in Sapientia limitet. Postque binarius Compunctio inchaans, 15 eiusdem, Reverentiae; hinc ternarius, a principio Pietatis, 10, Exmologeseos; sicque quaternarius a Maturitate, 6, Fletus; ab Hilaritate quoque quaternarius, 3 complectens, Continentiae fine claudetur. Senarius vero ultimus, ut primus, simplicitate gaudens; eodem virtutum possideat Humilitatem. Quae simul iunctae 56 sunt. Et si diligentius respiciamus, intuebinur, quod haec progressio numerorum, a ternario odenarium scandens, singulae sibi virtutum, virtutes legat. Prima quidem, secunda, ultima et penultima singulas; tertia et antepenultima binas; quaeque intra ipsa sunt, similiter a principio et fine usque ad quatuor mediasque senas iunctae, ternas, quaternas vel quinas recipiunt virtutes, et vigesimum primum in sese invicem semper expriment numerum. Sunt igitur 3, 4, 17 et 18, qui singulas metiuntur, Caritatem videlicet, Fidem, Continentiam, et Humilitatem; 5 et 16, qui binas, Spem et Fortitudinem, Fletum et Compassionem; 6 et 15 ternas, Iustitiam Pacem et Compunctionem; Confessionem Suspirationem et Hilaritatem; 7 et 14, quaternas, Prudentiam Castitatem

continentiae fine claudetur. 31) i. e. in alia sorte non occurrrens: neque enim 6. 6. 6. neque 18. per to-

Timorem et Gaudium, Reverentiam Contricionem Constantiam et Intellectum; 8 et 13 quinas, Temperantiam Misericordiam Providentiam Sobrietatem et Astutiam, Sapientiam Virginitatem^a Mortificationem Innocentiam et Sollicitudinem; 9 et 10, 11 et 12 sensus discernunt, Oboedientiam Discretionem Bonitatem Delectationem Simpliciter et Pietatem, Perseverantiam Modestiam Suavitatem Hospitalitatem Patientiam scilicet et Indulgentiam; Longanimitatem Mansuetudinem Parcitem Zelum Orationem quoque et Iudicium, Benignitatem Paupertatem Lenitatem Amorem Vigilantiam utique ac Maturitatem. Et ut per singula redeamus: cuius per ternarium, nisi sanctificatricis et in eiusdem redeuntis principii unitatem vocabulum signabimus Trinitatis? Quid autem per quaternarium, nisi quatuor euangelistarum tubas^e? Hi simul collati, illam sanctissimam, plenam donis karismatum, septiformem gratiam demonstrant. Septenarius vero bis dictus, et assumpto ternario 17. quaternarioque 18, ecce qualiter 3, 7 atque 4 in sese redeunt. Possumus etiam 10, decalogi mandatum quod sub lege quondam et nunc^d sub gratia operatur, et 8, octavam quae necdum agitur aetatem, ascribere. Sed haec tria modo amplius decuit commemorare. Ergo clangorem sancti euangelii tubarum, qui aure cordis sanctam Trinitatem intimo amore diligit gratiaque septiformi finitenuis tueri cupit, caritatem, in qua universa lex impletur, fidem, sine qua^e impossibile est placere Deo, continentiam, ut abstineat se a vitis, quo virtutes continere valeat, humilitatem, qua^e sine qui virtutes congregat, quasi in vento pulverem portat, habere quaerat; habita caritative, fideliter, continenter, atque humiliter exercere satagat; ut ad 20 eorum cumulum pervenire queat. Quinario numero quinque sensus coniungere possumus; qui fluit^r ductus et unitate assumpta, in sextum decimum surgit. Si enim hos 5 per phisicam, logicam et ethicam castigamus, ut ad unitatem caritatis, quae Deus est, semper redeamus: has profecto virtutes, quae in duobus numeris insignitae videntur, naturaliter, rationabiliter moraliterque possidebimus. Senarius, cuius sexta pars, 1, in tertia medietas, 25 3^e, quia perfectus est numerus, suis bene constans partibus, perfectio operis ei deputari potest. His igitur sibi replicatis^b, ternario addito, 15 facit. Simus ergo perfecti operibus bonae actionis, et nitamur conscendere 15 psalmographi gradus, ut sanctam Trinitatem in Sion cernere mereamus, et horum procul dubio numerorum expertes virtutum non erimus³⁴. Adest iterum 7, gratia spirituali refertus, 14 depromens per binarium. Eundem itaque precemur Spiritum, ut per practicam nobis ad theoriam vitam pervenire iurgiat, quatinus virtutibus eius ascisci mereamur. Sed¹ quia supra retulimus aeternitatem³⁵, de qua titulus 35 psalmorum 6. inquit: „In finem pro octava“, octenario posse conferri, sicut 10 inferius affore rebamur: huic utique si addantur 5, 13 explicabunt. Bene etiam quinque sensus octavae vitae supponuntur, quia non solum haec, nisi voluptuosus eorum appetitus^k como et freno spiritualis modo disciplinae coerceatur^l, sed nec ea quae ab Abel singularum^m datione stolarum, donec iustitia convertatur in iudicium sanctique in terra duplicia possideant, agitur, meretur³⁶. Nunc autem 9, 10, 11 et 12 supremi remanent; quorum primus 35 novem ceticularum ordinibus, secundusⁿ decem legalibus verbis, tertius dignis poenitentiae, fructibus, quartus novi duodenis testamenti praeconibus consecrati effulgent. Quintus, quoniam, ut scriptum est: „In multis delinquimus omnes“, quisquis instituta decem praetergre-

a) virginitatis 1. b) II. omnes; correxit Colb. c) euangelicas tubas 3. euangelistas tubas 1. d) n. f. n. 5. non 2; correxit Colb. e) que 1. f) fortasse scilicet ter legendum. g) III^a habet 1. h) replicatis 1. 2. i) se 1. k) appetus 1. l) coeerceatur 1. m) singularum 1. n) sedm 1. 3.

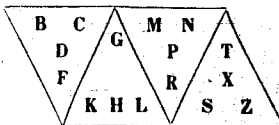
tam tabulam uspiam reperiuntur nisi in hac una earum virtutum, quae his numeris exprimentur. 45 sorte; uti quoque 1. 1. 1. et 3. semel tantum 35) i. e. octavam quae necdum agitur aetatem, ut habentur, in una sorte prima. 32) i. e. quarta supra noster eandem expressit. Non opus igitur columna, summam cuiuslibet sortis continens. est, ut cum Colvenerio scribitus octavam aetatem. 33) scil. recipiunt virtutes. Prima summa (3), 36) i. e. nisi . . . appetitus . . . coerceatur, non secunda summa (4), tertia (18), penultima (17) semel solum haec (octava vita, seu aetas, i. e. beatitudo aeterna corporis et animae) (non) meretur (wird 50 tantum quaeque in tota columna occurrunt, et singulas quaeque virtutes metiuntur; tertia (5) et antepenultima (16) bis quaeque occurrunt; 6 et 15 ter occurrunt; 7 et 14 quater; 8 et 13 quinque; 9, 10, 11, 12 sexies. Simul vero hi numeri, si bini conunguntur sibi correspondentes (primus et ultimus, secundus et penultimus, et sic deinceps), semper efficiunt 21. 34) i. e. non erimus expertes

Exod. 23, 21. *diens in undecimo offendit, splendore 12 gemmarum iubaris redimitus; ut ad reparanda 9 pristina dampna succrescant, per denarii mandata regrediens, undenis ecclesiae ciliicinis operiatur sagis, ut possit quandoque dicere cum psalmista^a: „Convertisti planctum meum in gaudium“, et reliqua.*

Igitur quia virtutes numerosque qualicumque modo ordinavimus, qualiter nunc sortiri debeant, censeamus. Tres itaque sumamus tesseras, quae singulae senas facies habeant, variis notatas numeris — quo maior, senarius; alii in ceteris uno semper minores usque ad assem; qui simul sunt 21 —; et nostris vocalibus quinque, videlicet A, E, I, O, V, singulas eodem ordine depingamus, ut quater replicatae eundem equiparent; eo tamen tenore, ut in prima A, in secunda E, tertia I, ab asse incipiens, directo semper scribatur tramine, 10 et eodem apice finiatur ita:

	a	a	e		e	e	i		a	i	o									
a	f	i		e	a	o		i	e	u										
		a	v	v		e	u	a		i	a	e								
e	e	i	a	e	i	i	i	o	e	i	o	o	o	v	i	o	u			
	i	o	v	o	v	a		o	v	a	v	a	e		v	a	e	a	e	i

His ita dispositis, volumus ut per has tres, sicut et in prefato solet ludo, numeri qui supputandi sunt, prout sors dictaverit^b, suo semper ordine requirantur. Y vero sextam Achivamque vocalem, non solum, quod modo eadem minime indigemus lingua et nostratum regulas orthographorum ad plenum non observamus, sed quia compendiose operis studemus 15 vulgariterque nostri ridiculum exercere, praetermisimus³⁷. Ceterum consonantes, — quoniam sedecim in alfabeto remanent, excepta Q, quam gramatici supervacua nominant quamque^c ideo non annumeravimus, quia ex currente sibi socia, videlicet V, sine qua vim litterae amittit, perfacile hic comprehendere potest, et septenusdecimus numerus ad peragendum quod volebamus, quasi embolismus videbatur, — igitur sicut vocales tetragonis, ita consonantes 20 uni tantummodo trigonae pyramidi, quae quatuor superficies habet, inserere oportet ita:

Quae tamen tali lege tenebitur, ut si vel una inferiorum eius consonantium in nomine virtutis, quae vocales secreverit, reperta fuerit, pro ceteris omnibus computetur; et quod tetragoni sui superficie superiori, hoc ista inferiori, id est basi sua, demonstrabit³⁸. Nec inmerito; quippe cum corpus, cuius istae quae similitudinem illis animae figurantibus reti- 25 neant³⁹, sive naturali compositione sui decenter ornatum, seu aliqua portione diminutum, sive^d monstruosa superfuitate augmentatum, spiritum aut integrum aut nullum habere videatur; et eo discedente, hoc inum, unde sumptum est, repetat elementum, ille revertatur ad Dominum qui dedit illum. Sic proiectis simul e manu cubis cum triangulo, eorumque sin- 30 gillatim litteris perspectis, mox recurrendum erit ad marginem, numeros cum virtutibus continentem. Eodemque ut praefatum est, discretionem vocali uni similiter tripartitae reperto, virtutem quam^e latere habebit, notare debemus, vocalesque illius apparentibus, si valeamus,

a) p. quatuor. dicent ps. 1

b) ditaverit 1.

c) remanet excepta q. per gramatici a. n. quique 1.

d) sis 1.

e) quae omnes; correat.

37) iunge: Y vero sextam Achivamque vocalem praetermisimus, non solum quod . . . non observamus, sed quia ridiculum (iocum, ludum) nostri operis compendiose vulgariterque (ad captum vulgarem) exercere studemus. 38) i. e. in cubis iactis valent numeri seu potius litterae superficiei superioris, in pyramide vero litterae superficiei inferioris. 39) Significat, vocales animae, consonantes corpori com-

parari. COLV. Sed locus videtur corruptus, et quae 33 mutandum, aut qi, i. e. quasi, hoc sensu: cuius istae (consonantes) similitudinem retineant, illis (vocalibus) figurantibus quasi animae; — aut, quod Pertius proponit, in eque, hoc sensu: cuius istae (consonantes) similitudinem retineant, illis (vocalibus) 40 ueque animae figurantibus (scil. similitudinem); quod multo magis placet.

componere vocalibus, et ita privatim compotes* eius esse, ut pares nobiscum ludentes nequam eandem ulterius in eodem ludo sibi valeant vindicare. Tali utique disceptatione vicissim alternando gyramdoque iocantes, virtutes omnes sortibus partiantur; et si non equa lance mutuo dividuntur, hi qui vel una ceteris amplius superabundaverint^b, item prelaturam in ceteris sibi cessisse gaudeant. Ita dumtaxat, ut karitas, quae gemina est, si oportuerit⁴⁰ pro duabus computetur virtutibus. Quae etiam ob unius tantummodo litterae eclipsin, id est A, bina^c post primam examinatur proiectione⁴¹, quod de ceteris omnimodis fieri inhibemus. Et usque ad oram illius dici sextam eminentiores, inferiores sui discipulos vocantes, suadere debent^d, ut virtutes quae eis sorte desunt, bonis moribus satagent impetrare. Inferiores quoque nati tessere cognoscentes, ac velut sibi prelati pedagogis^e, non aliter eos nuncupare audeant, quam magistros. At si contigerit, ut neuter neutrum superare queat, omnes equanimiter utrique in alterutrum possidentes virtutes, una semper sint caritate concordēs, et fraterno gratulentur nomine. — Potest idem et alio^f modo efficitur lubentiorque fortasse aliquibus fieri, quo quisque proiectis tribus tantummodo tesseres, non ad vim elementorum sed ad summam simul collatam respiciens, quotquot tali repperit ut praehibitum est, numero redimitas, gloriabitur se possidere virtutes.

Haec taliter tibi, lector, proponimus, ut si quid stidus exigit, utiliter adnectas^g, aut corrigendo detrahas; nihil tamen blasphemiae inferas; et si laudare nolueris, ne disperdas. Quod si ludus vilescit aut animo tedium gignit, saltem numerorum utilis coaptatio virtutumque diligibilis inquisitio nec otiosa exercitatio mentem ad eum convertant, ut collatione numerorum exerciteris, virtutumque cumulo gratuleris. In quibus acquirendis si vincas, non elationem, si vincaris, non habebis confusionem. Si enim minus adeptus fueris, obediens, si plus, obedientem debes esse diligens. Omnibus has in Christo virtutes sectantibus, actu et moribus recolentibus, sit gratia et pax in aeternum.

Onoma dactylicis actoris quaeritur ipsis
Si numeris? primum faciunt, apicemque secundum,
Octavumque decem bis ducti, sicque novenis
Tertius ingeritur, quartus hinc esse duobus,
Quattuor et demis quintus, mox denique sextus
Undenis legitur, bis binis septimus, atque
Limitat in numeris ter senis ultimus ordo.
Quae simul illatis theorica summa sacratur
Virginitas animae, mandataque dena refulgent,
Quae qui custodit coeli sibi gaudia sistit⁴².

Admonet hic ludus tabulatum pergere clerum,
Nomina virtutum condere quo valeant.

a) Epotest 1. 4. b) ita Colo.; superabundavit it prelaturam 1. 3. c) eclipsin. i. a. bina 1. d) debe ut virtutes 1. ita, spatio aliquot litterarum relicto, quas scriba in exemplari, quod descripsit, legere non poterat. Prorsus eodem modo 3. e) satagent impetrare. inferiores qq nati tessere c. a. v. s. prelati pedagogis 1. ita iterum spatio relicto; voces igitur post quoque et post prelati scriba ipse legere iam non poterat. Eadem prorsus habet 3. tessere decet 2. fortasse nominatum? f) alia 1. 3. g) adnectas 1. 3.

40) i. e. si ludentes parum virtutum numerum nacti sunt. COLV. 41) Karitas in suo latere habet tres unitates. Porro in aleis tres faciunt unitates in prima alea A, in secunda E, in tertia autem L. Nec potest contingere sorte Karitas, nisi aleae in superiore sua superficie has tres unitates teneant. Iam autem si exigas omnes vocales vocis Karitas, deficiet te unum A, nam constat duobus AA et uno I. Facit itaque potestatem Wiboldus iterum proiciendi, et periclitandi, si iactis aleis dabuntur in harum superficie superiori bina AA, et unum I. Vel certe unica solum alea, quae vocalem E habet in monade, iterum iacienda est, ut si det vocalem A, confeceris quod attinet ad vocales vocem Karitas; sin minus, totas iactos fuerit inanis. COLV. 42) i. e. Si onoma (nomen) actoris (auctoris) ipsis numeris dactylicis (versibus hexametris) quaeritur (supple: hic accipe:) Primum apicem (nominis litteram) et secundum et octavum faciunt decem bis ducti (numeri i. e. vicesima alphabeti littera V); sicque tertius (apex nominis) ingeritur (scribitur) novenis (nona littera I); hinc quartus esse legitur duobus (secunda littera B); et quintus quattuordenis (O), mox denique sextus undenis (L); septimus bis binis (D), atque ultimus ordo (apex nominis) limitat in numeris ter senis (S). Quae simul illatis (quibus versibus decem simul scriptis) theorica summa sacratur (efficitur sacra summa mystica, scilicet vox) Virginitas („haec vox enim decem litteris componitur.“ COLV.) animae mandataque dena refulgent („decem versus numerum decalogi referunt“ COLV.); quae qui custodit, coeli sibi gaudia sistit (procurat). Ita efficitur VVIBOLDVS.

- Cap. 89. 90. *Ubi primores Cameracensium Wiboldum sibi dari episcopum a rege petierunt.* Hunc primores Cameracensium — ex his enim originis claram propaginem trahebat — una eademque voluntate acclamant, directisque imperatori epistolis cum multo favore sibi donari episcopum expostulant. Nec difficile imperator, comperta bona opinione illius, mox precibus eorum voluntario affectu adquevit, assensumque tribuens, eorum legationem libenter implevit.
- Cap. 90. 91. *Italiam pergit ad regem pro dono episcopi; sed aestivo itinere fatigatus, postquam reversus est, non multo post obiit.* Statim ergo Wiboldus de consensu imperatoris certior factus, pulsantibus etiam prefatae urbis primatibus, ad imperatorem, qui tunc temporis in partibus Italiae morabatur⁴³, ad tantum munus suscipiendum ire festinat. Erat autem aestivum tempus, quod ei maxime ipso in itinere abitus et reditus obfuerat. Nam dum dignitatis tanto munere suscepto rediret, adeo quippe aestu torrente^a fatigatus est, ut cum ad ecclesiam usque pervenerit, vix campanam⁴⁴, cuius tintinnabulo episcopii dignitatem vindicandam sibi indicare deberet, vix inquam pre molestia aegritudinis movere potuerit. Textum vero euangelicum auro et lapidibus pulchre insignitum, sed et multos codices, quos secum attulit, ecclesiae Dei matris concessit. Qui postea in ipsa valitudine in tantum laboravit, ut vix unius anni curriculo rexerit ecclesiam; migransque a saeculo, in eadem basilica sanctae Mariae ad meridianam plagam tumulatur.
- Cap. 91. 92. *Precibus Rotberti monachi reiectis, Tetdo episcopus subrogatur.* Illo autem diem suae dormitionis cum patribus sortito, quidam Rotbertus nomine, monachus in villa Solemia, quae ab urbe hac octo millibus distat, res sancti Dyonisii procurabat. Qui depositionem episcopi audiens, honore quidem saeculari captus, primates civitatis pretio conveniendos estimavit, et ut illum communi suffragio episcopum sibi ab imperatore fieri postularent, magna largitus eis munera, multo maiora spondidit. Qui statim oberati, legationem imperatori miserunt, et ut sibi quem legerunt pontificem, ipse etiam consentiens dignetur concedere, rogaverunt. Videns vero imperator, quod quia antea Wiboldum secundum suam electionem facili assensu eorum precibus attribuit, ideo etiam admittendi episcopum facultatem suo vellent fortasse arbitrio reservari: cum omni profecto refragatione eorum legationi effectum impertire negavit. Verum quidem altiore consilio preventus, Tetdonem, sacris moribus strenuum, non modice literatum, primis atque maioribus Saxoniae progenitum, Coloniensis ecclesiae sancti Severini prepositum, licet renitentem, quia pravos mores et ferocitatem audierat Cameracensium, competenter tamen ad pastoralis regiminis sublimavit officium. Ordinatione itaque peracta, vir Dei venerabilis compositis necessariis rebus, sane gregem commissum visitaturus ad sedem sibi concessam devenit. Sed vix sermone poterit explicari, quot postea iniurias, quot contumelias, quot etiam adversitates a suis perpessus est.
- Cap. 92. 93. *De iniuriis, quas episcopus a militibus suis sustinuit.* Sub eodem namque tempore erat vir quidam Iohannes nomine, potens tam Cameracensium quam Vermandensium genere, qui maiordomatu ceteris prestabat in urbe sub pontificali auctoritate. Sed quo maior ceteris atque potentior, tanto peior pontifici atque ferocior. Porro, ut de reliquis taceam, vir Dei presul venerabilis, lapidum congestionem et calcem, omnem quoque materiam paraverat, unde ecclesiam beatae Dei genitricis Mariae amplificare dispo-
suerat. Sed inter agendum exigente rei necessitate ad imperatorem profectus est. Ubi

a) torrentem 1. b) oberati 1. c) post hanc una vox erasa in 1.

43) Ibi fuit Otto a. 962—964 et 967—972 med. Quum autem Engrannus d. 25. Dec. 965. adhuc in vivis fuerit, eiusque successor Ansbertus teste nostro quinque annis sederit, porro Wiboldus unum, huius iter non cadere potest nisi in aestatem a. 971 aut 972. Quodsi annum 972 statuimus, Wiboldi obitus caderet in medium a. 973, itaque post obitum Ottonis I. Verum ab hoc ipso Ottone illi successorem adhuc datum Tetdonem legimus capite sequenti; unde Wiboldo annus 971 med. — 972 med. tribuendus videtur. 44) Haec campana Aldegundis vocata, quando episcopus Cameraci

praesens erat, quovis vespere pulsabatur. Episcopus factus quum prima vice ecclesiam intrabat, ipse eam pulsabat, iurjurando confirmans, se illam restitutum quum forte fracta foret. Quod factum est a. 1396 et 1416; quo anno refusa hanc accepit inscriptionem:

*Sera sono, dum praesent adest, eiusque periculis
Pendo; tunc aliis pro causis obligo coetum.
Per prius Aldegundis erat, prout est mihi nomen.
Sunt refici iussa, Plonchet fabricam moderante,
M semel et C quater octo per octo redactis.*

LE GLAY.

vero dum moraretur, interim predictus castellanus ipsas materiales cumulos sibi convehi fecit, et ex his domum cum summo aedificio in eodem castro fundari. Hoc ubi factum reverso pontifici nuntiatur, altius ingemuit, divinamque clementiam diutina lamentatione ad ulciscendam tantae temeritatis audaciam excitavit. Nec multo post coacto copiosi exercitus auxilio, exterminavit eum ab urbis confinio. Qui fugiens in pagum Vermandensem, in castrum videlicet sancti Quintini, amicis quidem et cognatis suffragantibus, sub Alberto comite aliquandiu receptatur; ibique rogato auxilio, tantam satellitum copiam sibi coniunxit, ut aliquando occultis insidiis huc de improvviso erumpens, villas huius viciniae misera populatione vastaret. Unde pontifex plerumque exterritus, quoniam modo tantae immanitatis latronem reprimere possit, diversae motibus meditationis excitatur. Haec illum cogitantem, Walterus quidam Lenensis castr⁴⁵ vasallus, iuxta eminentiam secularis potentiae clarus, sed versutia^a et calliditate ingenii plenus, factionum stipamine circumvenit, pollicitus sane, quod si filio suo aequivoco quicquid Iohannes tenebat beneficiaverit, eumque vice Iohannis adsciscere voluerit, totis viribus urbem constanter adversum impetum illius tyrannidis defensaret, ipsumque frequenti expugnatione devinceret. Quare letus episcopus illum recepit, sed et quod rogabat absque difficultate ei contradidit. Qui tamen postea verbis predictae promissionis fidem derogans, non tantum episcopum non iuvavit^b, sed etiam priore molestior, plures et diversas iniurias adversum pontificem et successores eius exercuit. Iohannes vero possessiones suas alieno herede pervasas ingemiscens, asperior factus non ante compescuit, donec episcopus crebra infestatione coactus, tantundem paene beneficii ei restituit.

94. *De obitu Ottonis imperatoris et de successione filii sui Ottonis.* Eodem tempore Otto imperator sanctissimus, tutor fidissimus, norma iustitiae, cultor devotus ecclesiae, spes pacis, amator religionis, proventus aetate plenusque dierum feliciter migravit ad Christum. Post cuius excessum Otto filius suus gloriosissimus, licet primaevo flore tyrunculus, tamen consilio bonus, bello strenuus, et ut paucis concludam, patris tam et moribus quam nomine imitator simillimus, habenas imperii moderandas suscepit. Sed quia iunior erat, Henricus dux Baioariorum cum totis sed presumptis renisibus contra se cervicem erexit, dedignatus scilicet eius imperio subiugari. Unde aliquanto temporis intervallo inter se^c contentio usque ad bellum processit; sed nec longo post, ut posterius dicam, illo ad deditiois iugum reflexo, facta pace concordia intercessit.

95. *De rabie Raineri et Lantberti contra imperatorem.* Audita igitur longe lateque morte imperatoris, Rainerus atque Lantbertus, filii videlicet Raineri⁴⁶, quem vivente adhuc imperatore archiepiscopus Bruno, qui sub fratre monarchiam tenebat, pro insolentis, pro rapinis, pro aecclesiae incussionibus, pro multis etiam sceleribus saepe arguendo corripiebat, saepe beneficiis eius sevitiam placando leniebat; sed cum tamen eius feritatem siriatico turgore inflatam nullo modo premere potuerit, in exilio tandem perpetuo dampnatum fratri contradidit, terramque suam primum Richario⁴ nobili viro, sed hoc defuncto Warnero et Raynaldo, quibus etiam defunctis⁴⁷, Godefrido atque Arnulfo

40 a) versuta 1. b) iuvavit corr. iuvit 1. c) ense 1. 2. d) ante Richario signo: facta, auctor ipse eidem voci: duci Godefrido superscripsit; primum ducet Godefrido Richario 2. 3. duci Godefrido alias Richario 3.

45) Lens. 46) tertii seu Longicollis, comitis Hannoniae. Eodem loco conquerentem lege Folcuinum in gestis abb. Lob. c. 26. Codici evangeliorum ecclesiae Cameracensis n. 309. saec. X. manus quaedam s. X. ex. vel XI. in. in fine haec inscripsit: Haec sunt nomina malefactorum, qui ecclesias m...ra cum comite Rainero succenderunt: Albertus comes, Rainuvalo, Rolbertus, Teteinus, Baldricus, Hidebrandus, Ratholo, Fastradus, Fulvinus, Borgardus, Tetmarus, Sarawardus, Rotlandus, Lietselmus, Arnulfus, Iohannes, item Iohannes, Otmarus, Rotmundus, Tietelmus, Lochardus, Wiamarus, Stephanus, Ewemarus, Amobricus, Gerardus, Gonterus, Amobricus, Fulcradus, Hubaldus, Arnulfus, Fredericus, Rolbertus, Landricus, Otsetinus, ..ohuldus, Tietelmus, Gotmondus, Gonso et filius eius, Harduinus, Gontmarus, Gotselo.

47) Contraducunt Annales Leodienses, Floreffenses

Cap. 93.
973.
Mai 7.

Cap. 94.

957.

et Marchianenses, ex uno fonte deducti omnes, a. 973. Bellum fuit in Perrona inter Raginerum et Warnerum. Haec cum nostro Sigebertus ita conflavit sub a. 973: Raginerus et Lantbertus paulatim resumpta viribus a Francia redeunt, et cum Guarnero et Rainaldo, qui comitatum patris eorum occupaverant, bello apud Perronam configunt, eosque cum multis perimunt, et super Hagnam fluxum castello Buzude munito Lotharingiam infestant, in quibus nil nisi verba eosque cum multis perimunt, de suo addidit. — Hoc unicum est, quantum sciam, testimonium nostro contradicens. Quod si verum est, Godefridus atque Arnulfus non iam a Brunone comitatum Hannoniae accepisse possunt, sed ab Otone II. demum. Godefridus iste Vetulus fuit comes Viridunensis; Arnulfum Delewarde hist. de Hainaut II, 208. putat esse filium Isaaci comitis Came-

- comitibus nobilissimis contulit, filiosque eius praefatos a patriis finibus pro eisdem insolentis eliminavit; — illi, inquam, audita morte imperatoris, revocantibus quidem quibusdam scelerosis pacem odio habentibus, filiis videlicet Belial, patrios fines regressi, terram patris violenter volentes repetere, super Hagnam fluvium castrum Bussud⁴⁸ munierunt, ibique satis et super dum^a licuit severunt. Hoc autem juvenis imperator audiens, collecto exercitu castellum obsidione clausit, diruit, captosque rebelles in exilio misit.⁹⁷⁴ Ad hanc etiam obsidionem Tietdo episcopus interfuit. His ita gestis, praefatum ducem Baiuvariorum, illi ut diximus resistentem, cum suis adiens invasit, sed Domino volente citissime victum et ad deditionem paratum imperio subiugavit.
- Cap. 95. ⁹⁷⁴ 96. *Ubi idem rapinatores contra fideles imperatoris in prelio congressi terga vertunt.* Interea vero predicti fratres Rainerus et Lanbertus, coacti inopia moresque patrios imitantes, rapinis insistebant, quietemque publicam interpolantes, minus potentes utcumque vexabant. Denique in partes Karlesium concedentes, Karolum, regis Lotharii fratrem pravis moribus deditum, pariterque Ottonem, Alberti Vermandensium comitis filium, cum aliis quoque multis raptoribus suo auxilio adsciverunt; suam quippe callide deplo-¹⁵ rantes erumnam: se videlicet exheredes et exutos patrimoniis factos extorres paternae habitationis, terram in qua nati sint sibi negari, ad ulciscendam ergo iniuriam socia arma precari. His ergo fulcientibus atque comitantibus, reformatis quidem bellicis usibus, ad Montem castrum properato contendunt, ibique anno dominicae incarnationis 976⁹⁷⁶ super fideles imperatoris, comites videlicet Godefridum atque Arnulfum, facto impetu irruerunt. Illi tamen non minore spiritu excitati, suis quos presentes habebant coactis, extra munitionem emergunt; praeuptoque periculo sese offerentes, inexpectato omni nisi Dei tantum auxilio, manus conserunt, diuque utrinque certato, tamen fructu victoriae potiuntur. His ad sua receptis, nec longum, Otto⁴⁹ praedium illud Gogicum⁵⁰, quia sibi esset contiguum, Arnulfo presumpta vendicatione eripuit, ibique castello munito, urbem²⁵ hanc, quia nec longe distat, frequenti incursione concitavit.
- Cap. 96. ⁹⁷⁶ 97. *Rex Karlesium Lotharius imperatorem Ottonem incautum invadit, et ideo Otto collecto agmine regnum ipsius devastavit.* Post haec autem imperator, iam pacato regno et omnibus sibi ante resistentibus virtute sedatis, quietus et cum prosperitate quae Dei sunt tractans, apud palatium Aquisgrani circa festivitatem sancti Iohannis morabatur; ⁹⁷⁸ cum repente Lotharius rex Karlesium, nepos videlicet suus, illum volens privare imperio, occulta expeditione adeo incautum paravit invadere, ut pridie antequam preoccuparetur, posset resistere^b. Qui quoniam huius rei improvidus putabat se non habere in presens ad renitendum copiam, movens se a loco, cum omni secessit familia Coloniam; sane arbitratus se oportere quidem ad tempus cedere, ut postmodum ex industria potius³⁵ posset resistere. Cum autem rex Lotharius illuc perveniens, suis quidem dispositionibus elusis illum minime offenderet, ibique Gallis bachantibus^c atque latrocinantibus, multa populatione satis desevisset: illi nimirum revertenti Otto legationem dirigere festinavit, aperte videlicet denuntians, quod propter ultionem suae tantae perfidiae nullos ei dolos aut insidias inneceret, non fraude subriperet, sed sublatis omnibus fraudulentis, Kalen-⁴⁰ dis Octobribus ad debilitandum sui regni imperium procederet. Interea itaque imperator suae terrae duces et principes bello accinctos convocari precepit, vocatisque omnis rei causam cum gravitate proclamationis intimans^d, expeditionem super Lotharium ducere destinavit. Ad cuius exhortationem cuncti animos flectunt, indignantesque sibi factum dedecus, omnes unanimiter quasi vir unus invicem conspirationem faciunt, et pro fide-⁴⁵ litate patris, qui eos familiariter enutrivit, usque ad exitum vitae sese deservitum ire promittunt. His ergo adscitis atque coactis, tantae copiae exercitum movit, ut nemo tantam postea vel ante vidisse se meminisse potuerit. Et ne sua premissa legatio regem
- a) dum dum 1. b) resistere 2. 3. 8. recire 5. c) i. francis debachantibus 8. d) insinuans 8.
- racensis et Valentianensis. Comes Flandrensis, ut tonis, quam Gaudae in archivo 8. Bavonis descri-⁵⁰ Meierus, Lipsius, alii volunt, esse nequit iam ob psi, dat. 12. Kal. Febr. a. d. i. 974. ind. 2. anno diploma Ottonis infra c. 112 relatum anni 1001. regni d. O. 13. imp. autem 4. actum Bosgrat in D. ubi item Arnulfus comes occurrit, quem Arnulfus f. amen (apud Miraeum I. 49. falso Bosgrat legitur). lenior Flandrensis iam a. 888. obierit. 48) Bousoit. Natale Domini imperator adhuc Traiecti celebraverat. super fl. Haine, prope Binche. LE GLAY. Castrum 49) Alberti Virmandensis filius. COLV. 50) Gouy 55 d. 21. Ian. iam captum fuisse, ostendit charta Ot- en Arouaise. COLV.

Lotharium fallat, prescripta quidem die in regnum eius pervenit; prosperisque usus successibus, primo Remensium, deinde Laudunensium, sed et Sueasionensium, novissime vero partes Parisiorum diversa peste vastavit. Paternis tamen moribus instructus, ecclesias observavit, immo etiam oppulenti muneribus ditare potius estimavit. Deinde vero ad pompandam victoriae suae gloriam Hugoni, qui Parisius residebat, per legationem denunciavit, quod in tantam sublimitatem Alleluia faceret ei decantari, in quanta non audierit, accitis quam pluribus clericis *Alleluia te martirum* in loco qui dicitur Mons Martirum, in tantum elatis vocibus decantari precepit, ut attonitis auribus ipse Hugo et omnis Parisiorum plebs miraretur^a.

98. *Ubi Lotharius Ottonem insequitur, sed Axona fluvio intercurrente, pugna differtur.* Qui cum^b satis exhausta ultione congruam vicissitudinem se rependisse putaret, ad hiberna oportere se concedere ratus, inde simul revocato equitatu, circa festivitatem sancti Andreae, iam hieme subeunte, reditum disposuit; remensoque itinere, bono successu gestarum rerum gaudens, super Axonam fluvium castra metari precepit. Sed tamen quia iste fluvius, si quando imbres incumbant, in tantum excrescere solet, ut absque navigio effretari non possit: suggerente atque exhortante comite Godefrido⁵¹, ne quid videlicet impedimenti tantae copiae militum in difficili transitu contingeret, preterlegere festinavit, paucis tamen famulorum remanentibus, qui retrogradientes — nam sarcinas bellicae suppellectilis convectabant — pre fatigatione oneris, tenebris siquidem iam noctis incumbentibus, transitum in crastino differre arbitrati sunt. Sequenti vero die collectis quos potuit, Lotharius, licet inferior numero, ex pudoris tamen conscientia presumptionem colligens, occulte usque ad predictum fluvium hostes prosequitur. Cuius improviso impetu ipsi rei bellicae portatores perterriti, dum sibi natatu consulere estimarent, subito excrescentibus undis, lapsis viribus mortui dimerguntur. Ipsa etenim nocte in tantum excrevit alveolus, ut difficultate inportuosi littoris neuter alteri manum conferre poterit; hoc ita sane, credo, Dei voluntate disposito, ne strages innumerabilis ederetur utrimque. Licet enim inferior Lotharius, ut ferunt, sese certamini miscuisset, cepit tamen iumenta, comminuit vehicula, quae magis oneri quam usui in periculis habebantur. Parata vero navicula, per internuntios Otto Lothario mandat, ut si ei dimicandi sedulitas suppeteret, aut ille profecto sumptis obsidibus, ne forte videlicet aliqua suorum parte transacta, pluribus vero transigendis, dolo iter intercludendum suspicaretur, pugnatum transire festinaret; aut econtra ipse ab eo sumptis quoque obsidibus, remenso fluvio adversus illum remearet, commissaque invicem pugna, cui Deus annueret, laureatus regni imperio potiretur. Hoc audito comes quidam Goisfridus⁵² nomine prorumpens in voce ait: *Quid tot ab utraque parte caedentur? Veniant ambo reges in unum tantummodo, nobisque procul spectantibus, summam periculi soli subeuntes una conferantur, unoque fuso ceteri reservati victori subiciantur.* Ad haec Godefridus itidem comes cum indignatione: *Semper, inquit, vestrum regem vobis vilem haberi audivimus non credentes; nunc autem vobismetipsis fatentibus, credere fas est. Numquam nobis quiescentibus noster imperator pugnabit, numquam nobis sospitibus in praelio periclitabitur. Haud tamen eum fore victurum diffidimus, si vestro cum rege conferretur singulari certamine^c.*

99. *Multis seditionibus Tetho episcopus atque molestus a suis vassallis concutitur.* Hoc igitur modo regibus inter se discordantibus, iam dictu difficile est, quot procellis factionum intonantibus ab ipsis suis vassallis afficitur Tetho episcopus. Quoniam namque imperatorem, malorum scilicet tortorem, in predicti belli negotiis occupatum noverant, ideo impunitatis securitatem colligentes, episcopo, utpote simplici viro et linguae regionis ignaro, subdolis suggestionibus iniurias saepe irrogabant. Aliquando etenim Walterus, totius veritatis effoetus⁵³, praetenta per dolum fide devotionis terrorem verisimilis causae incutiens illudebat; fraudulentem sane denuntians, Lotharium regem ad urbem incendendam collecta manu venire paratum, et omnem viciniam excidio collatu-

a) admiraretur 8. b) imperator dum 8. c) sic 8. addit: Inter haec quidam in reclusionis multo tempore famulatus Deo predixit, quod nullus illorum, qui huius scandali auctores fuerunt, ultra septennium viveret. Quod et res probavit. Cf. *Apertus* (Mon. SS. IV. 697).

51) Vetulo, comite Ardennensi et Hannontensi. 52) Grisagonella; cf. Mon. SS. III. 623. 53) qui iam foetum edidit, iam nil amplius habet. COLV.

rum. Qua de re presul perterritus, Walterum multa mercede donabat, plus pollicitus, si quovis modo tantae pestis molimina epacaret⁵⁴. Qui fingens se mittere legationem ad amicos et propinquos in domo regia versantes, quasi ut regem mitigarent, interpositis aliquot diebus ad episcopum iterum veniebat, suisque precibus suoque ingenio paratam expeditionem, rege quidem mansuefacto, quievisse referens iactitabat. Hac fraude episcopi gratiam captans, maximam opulentiam donorum excipiebat, immo vero cum aliis beneficiis villam cui nomen Lambras extorserat. Id quoque Heriwardus aliquando. Hic ante pre infidelitate relicto episcopo, raptoribus quorum mentionem iam fecimus, Rainero videlicet atque Lantberto, se addidit; veruntamen sub his parum proficiens, postea ad episcopum sub specie fidelitatis remeavit. Qui etiam versutis factionibus atque adulationibus sub quadam specie familiaritatis gratiam episcopi sibi emercabatur, eique aliquando suspiciosa et verisimili commentatione dolos machinabatur, asserens videlicet, Raynerum atque Lantbertum ad bona episcopi devastanda parari. Hanc itaque false compositam suggestionem presul vere accipiens, haud mediocri sollicitatione constringebatur, illique, si quo genere ingenii eos mitigare valeret ne veniant, commutationem multae mercedis pollicebatur. Qui protinus ad falsitatis illatae suspicionem confirmandam illos quidem mitigandos adire se simulans, aliorum declinat, et paulo post remeans quasi impetrata pace, promissa sibi reposit. Huic itaque et aliis perniciose illudentibus tanta impendit, ut adhuc sedes episcopalis, sed et omnis parochia, se divulsam ingemiscere videatur. Sub hac etiam specie ipse Heriwardus advocatias aliquantarum villarum quasi pro defensione presumpsit, sed plus quam inimicus praedo assiduis exactionibus devastavit.

Cap. 99. 100. *De obitu Tetdonis episcopi, et quid in celebratione missae divina pietas ad nutum eius operatur.* Sub huius autem tempore, Arnulfo sene Flandrensium comite mortuo, mox irruens Lotharius rex⁵⁵, possessiones illius, abbatias videlicet sancti Amandi, sanctique Vedasti cum castello, Duvaicum quoque, sed et omnia usque ad fluvium Lis cum omni occupatione invasit. Quod certe maximum metum incussit episcopo, concienti videlicet, illum regem mox fortasse suam etiam urbem, quod proxima esset, esse occupaturum. His igitur et huiusmodi motibus semper affectus, moerore tabescebat, sibi quoque aliquando cum flebili querimonia impropere dicebat: *Quid tu, o miser rime Tetdo, quid tu patria relicta inter barbaros devenisti? Ecce tuis plana, sed et digna reconpensatio meritis, quod tuum patrem sanctum Severinum reliquisti.* Inter haec ergo episcopus, a tanto naufragio enatare conatus, Coloniam revertitur; et ne diutius tantis verberibus quateretur, credo, Deo miserante morbo correptus migravit a saeculo, et in basilica sancti Severini sepultus est. Nec pretereundum, quod ei a superna pietate concessum a certis relatoribus accepimus. Quadam namque die, dum in monasterio sanctae Mariae super altare sancti Salvatoris sacrum mysterium celebraret, et ubi ventum, quod corpus dominicum de more sacerdotali ad os offerre deberet: mox mirum in modum ipsa sacrosancti corporis confectio ad nutum episcopi caelitus sublevata, manibus eius, ministris mirantibus, insiluit.

Cap. 100. 101. *Karolus dux causa tuitionis Cameracum ingressus, multa mala edidit.* Quo defuncto, multo asperioris pestilentiae causa exoritur, multo tempestuosioribus procellis aecclesia Cameracensium naufragatur. Siquidem imperator a finibus sui regni procul

a) Nec insiluit auctor ipse postea in margine supplevit: sed quum codex a bibliotheca concideretur, primae cuiusque lineae litterae abscissae sunt, in prima Nec p, in secunda quod ei a, in tertia te con, in quarta relat, et sic deinceps. Damus has lacunas, prout Colvenerius eas ex 2. supplevit; 3. ita habet: Non p. quod superna p. c. a. c. maioribus a. Q. n. d. d. i. m. s. M. ante a. s. S. a. m. c. e. u. v. esset, g. c. dominicum more a. offerre d. mirum in m. de sacrosancti c. mysterio ad n. episcopi reliqua desunt, unius lineae spatium relicto.

54) i. e. omnino pacaret. COLV. 55) Hic quoad Aquisgranum versus susceptam. Porro Tetdonem dam confundit noster. Arnulfus senex obiit d. 27. meti Lotharii Coloniam secessisse ibique defunctum esse narrat. Sed mense adhuc Ianuario a. 974. i. e. Martii 965, et Lotharius Flandriam Gallicanam eodem anno invasit. Sed ut supra c. 87. certo constare vidimus, d. 25. Dec. 965. Engrannus adhuc imperatore castrum Buxudis obsedit; igitur postea Cameracensem sedem tenuit. Itaque nec mors Arnulfi, nec Lotharii incursio sub Tetdonis tempore demum Coloniam secessisse potest; quod taedio accidisse potest. Fortasse cum hac priore Lotharii incursionis a. 965. patratas anno 975 seu 978. facere, nimis foret ridiculum.

remotus, super Slavones quos adversum ierat expugnandos morabatur; relictique principes Lothariensium, quidnam de restitutione episcopi facerent, ambigebant. Iam vero Lotharium regem res Atrebatensis episcopi occupasse audierant, ideoque illum forfasse subita incursione urbem Cameracensium pervasurum esse formidabant. Quare comites, Godefridus videlicet, quo dignitate morum alter illustrior, alter non erat consilio prestantior, Arnulfus quoque, admodum solliciti, Karolum ducem regis Lotharii fratrem, quem Otto imperator multis beneficiis conductum, ut fraternis motibus secum fortior resisteret, citeriori Lotharingiae sub se prefecerat — hunc inquam collato utrimque consilio adorsi monuerunt, ut urbem suo pastore orbatam festinanter ingressus, ab incursione fratris immunem, sed a cunctis quoque pervasoribus defensaret, vasallosque eisdem loci ad fidelitatem imperatoris sacramento et obsidibus constringeret, dum imperator reversurus in patriam, episcopum rediberet. Huic consilio Karolus libenter accessit, sed male tractans, non aequae executionis actu libavit. Nam copioso agmine comitatus cum prefatis etiam comitibus in urbem venit; sed tamen, sicuti erat inepti atque tardi ingenii, detestandas usurpationes exercuit, adeo ut raptor potius quam tutor, potius temerator quam observator esse videretur. Unde indignati prefati comites et in iras moti, illo quidem eo loci relicto, ad sua reversi sunt. Porro ille deinceps oportunitatem et gratiam loci atque sufficientiam totius alimenti nactus, uxorem sibi adfuturam esse mandavit, cui in cubiculo episcopi cum tota praesumptione lectum sterni precepit; omnesque opes in usibus episcopi exhibendas in superfluis commensationibus tota effusione consumpsit. Thesaurum aeclesiae dissipabat, prebendas vendebat, immo et aeclesiastici ministerii negotia emptus pretio largiri mercantibus usurpabat; sicque totius infamiae sarcinam tamdiu gessit, donec imperator reversus ad melius restituit.

102. *Rothardus episcopalem cathedram suscepit.* Iam vero brumalis intemperiei Cap. 101. pruinis incumbentibus, imperator revocata manu a bello, ad villam Polidam, propriam videlicet sedem, in natale Domini est reversus⁵⁶. Ubi cum ei vacatio Cameracensis aeclesiae suggeritur, communi suffragio, et acclamatione Lothariensium, immo et obtentu Nocheri Leodecensium episcopi, Rothardo ex prosapia nobili orto, piis moribus adornato, infulam presulatus impertivit; quippe aestimans, illum lenitudine ingenii sevitias Cameracensium posse pressurum⁵⁷. Huius doni sublimitate adepta, circa initium quadagesimae commissum gregem visens, urbem petiit; nec multo post ab Alberone Remensium archiepiscopo summa cum veneratione ordinatus est, utpote cum quo amicitiam et familiaritatem a puero tenebat, ex quo videlicet in scolis Gorgiensis⁵⁸ monasterii pariter condiscipuli extiterant.

103. *Quod idem episcopus castellum Vinciacum diruit.* Suscipiens itaque vir venerabilis summam regiminis, contumeliarum exacerbationes multas et inexplicabiles reperit. Urbs etenim tota diverso modo non tantum exteris, sed etiam domesticis incursionibus, ut supra dictum est, laborabat; nulla pax interveniebat. Sed ut reliqua taceam, nihil gravius, quam contra Ottonem prefatum Gogicensis castrum, ferebat, qui tanta et tam crebra incursione urgebat, ut omnes agricolas villarum, sed et totius urbis homines fecisset sibi tributarios. Quin etiam ut graviori infestatione premeret, iuxta viculum, cui nomen Vinciacus⁵⁹ — distat autem ab urbe hac quattuor milibus — castrum munire festinabat; et fecisset quidem, ni episcopus tempore rescivisset. Illo namque id muniente et diversa operositate pertinaciter moliente, sinistro nuncio pontifex excitatus, nec mora, praefatis comitibus Godefrido atque Arnulfo cum aliis Lothariensibus legationem misit, ut coacto milite ad destruendum opus sibi inimicum venire festinarent. Qui caute absque comperendinatione sumptis cuneis nocte ad episcopum veniunt, eique auxilium nimis copiosum atque armis munitissimum ferunt. Mane itaque facto, episcopus tanta ope sustentatus, civibus quoque suis atque rusticis comitatus, locum munitionis invasit, castrumque turritum et iam pene perfectum Deo adiuvante, demolito aggere coaequavit arenis. Hoc ei maximam virtutis gloriam peperit. Dein vero tyrannum modo viribus terrificans, modo muneribus lactans, novissime omnimodo devictum sibi pacavit;

a) excidiisse videtur invasorem, vel tale quid; cf. c. 96. b) agere 1.

56) Otto II. in palatio Pödde bis natale Domini egit, annus 979 intelligendus est. 57) werde zwingen a. 974 et 979. Verum contra Slavos non a. 974. können. 58) Gorzia. 59) Vinchy. profectus est, sed a. 975 et 977. Igitur hoc loco

sicque pacem et quietem publicam reformans, penè omnium in se benivolentiam, preter Walterum suum castellanum, convertit. Porro iste multas molestias adversus episcopum excitavit, multas inquietudines irrogavit, quamvis ei episcopus multa donasset multisque beneficiis suas possessiones auxisset. Postea pontifex venerabilis monasterium sanctae Mariae perfecit, quod, ut diximus, Engrannus episcopus coepit, sed eisdem prenotatis seditio-
 87. nibus prepeditus ac statim morte preventus, imperfectum reliquit. Aram sanctae Dei genitricis Mariae aurea tabula ex lapidibus preciosis insignita vestivit; calicem etiam maiorem cum patena purissimo fecit ex auro. Geminas quoque campanas magnas atque satis sonoras, quae adhuc in turri quam struxit dependent, ex propriis sumptibus fabricavit. Villam vero quae dicitur Villaris⁶⁰, altari sancti Iohannis in usibus fratrum eiusdem ecclesiae sanctae Mariae deputavit.

Cap. 103. 104. *Imperator contra Sarracenos bellum intens vincitur, nec multo post obiit.* Decursus autem temporum spaciis, Otto imperator et rex Lotharius inter se federati pacantur, et utrumque regnum facta tranquillitate quievit. Interea Otto Romam profectus, Sarracenos per terras Apuliae desevire audierat; et sicuti juvenis auidax, manu
 980. validus, animo exaestuat, moras precipitat. Qui nec mora, non multis quos presentes habebat fultus, facto itinere illuc pertransiit; nec passus se expectare suos per intervalla itinerum sequuturos, mox contra hostem prelium inconsulte commisit. Armabat enim
 981. consuetudo vincendi et ignorantia cedendi. Siquidem congressu habito, licet numero longe inferior, multam cladem hostium edidit, sed tamen gloriam victoriae superatus amisit. Nam sine consilio fortitudo in temeritate convertitur. Qui transfugio sibi consulere aestimans, quia terra evadere non posset, velociter se misit in mari, visamque naviculam inimicorum, quam preter ullam suspicionem forte non procul a litore conspexerat, alacri sed et difficillimo natatu ascendit. Hunc enim iam paene lapsabundum miserati remiges, admoto navigio susceperunt, longeque dissimilem et ignotum arbi-
 982. trantes, causas infortunii rogaverunt. Ille vero tandem eorum barbara colloca-tione advertens se hostibus incaute oblatum, mox prae formidine fallere doctus, utpote inter hostes vitae naufragus, quoquo modo potuit evasionis opem quaesivit. Finxit enim se quendam fore hominem ex ipsa Bar maritima urbe multis opibus affluentem, verum errore viae incidisse naufragium. Illos tamen ditatum iri pro compendio, si illaesum perducerent. Quo remiges empti cum ad votum caesaris predictae civitati advovissent naviculam, statim laetus imperator Teoderico Mettensium episcopo caeterisque suis principibus, qui in ipsius urbis tuitione recepti, regis periculum condolentes, ipsum quidem captum putabant, totius rei seriem per internuntios tacite inculcavit, et ut quasi ad remunerandos nautas sibi praemia afferrent, callide ammonuit. Qui mox inopina man-
 983. data gaudenter amplexi, scrinia ceteramque suppellectilem regiam ad navim imperatori tulerunt, unaque etiam velocissimum caballum adduxerunt; nautis vero ad convecta munera intendentibus, imperator extra naviculam vivaciter exiit, equoque ascenso, ita delusus hostibus, preter spein, credo adjuvante Domino, illesus evasit. Unde cum pro-
 Dec. 7. bro abscedens, pudore succensus, meliori consilio militarem copiam sibi ad reparandum prelium quaerere estimavit. Verumtamen interim morte preventus, paulo post intervallo occubuit, Romae quidem in porticu sancti Petri sepultus.

Cap. 104. 105. *Lotharius rex Karlensium et Einricus dux Baioariorum quisque pro se tendunt ad imperium Lothariensium, puerque regius ab Einrico raptus, sed postea vi eripitur.* Quo passim comperto, repente gemina labes mali regno exoritur. Nam ut se habet
 45. inquietudo morum, immo aut saecularis ambitio, Lotharius rex, Henricus quoque dux Baioariorum, in prisca odia recrudescunt, pacem quidem bello mutantes, et quod patre vivo non poterant, modo superstiti libero aequivoco regni praerogativam eripere nitentes, ad usurpandi imperii potentiam intendere estimarunt. Huic enim proximitas loci, illi vero necessitudo generis aspirabat. Dux nimirum Henricus regium puerum factiose
 50. raptum tenebat in custodiam, eique ceteris principibus invidis atque dolentibus imperia-

a) Qui — illesus evasit primo non erant in 1. sed statim pergebat convertitur. Unde cum probro et cetera. Sed auctor ipse verba Unde cum — estimavit lineis transductis deletit, et signo (C) post convertitur inserta, omnia illa Qui — illesus evasit in aedula assuta supplevit, praefixo eodem signo (C). In 2. 8. verba Unde cum — estimavit desunt, sed 3. 5. habent ea. b) recrudescunt †

60) Villers — Pol. prope Quesnoi. COLV.

lem gratiam adimebat. Interea mortuo Wifrido Virdunensium episcopo, multis profecto
 episcopaliū militum resistentibus, aliquot vero consentientibus, urbem cum presumpta
 vendicatione Lotharius ingreditur. Dein quoque episcopatum Cameracensium se occupa-
 turum esse minatur. Qua in re Rothardus pontifex haud medioeri terrore commotus,
 sapientissimo tamen consilio usus, regem humiliter aggreditur, et in tantum eius gra-
 tiam molli prece mercatur, ut prius urbe Leodecensium capta priusque aliquantis prin-
 cipum Lothariensium subiugatis, ipse quoque postmodum absque difficultate subiceretur.
 Pace itaque impetrata, spe tamen suspensa, interim quievit, dum Domino adiuvante
 puerum captum imperatoris filium sui principes de manu tenentis cum virtute extorse-
 rint et in iure paterno locaverint. Hic⁶¹ postea tam virtute quam aetate proficiens adeo
 viguit, ut ei rex Lotharius urbem Virdunensium captam et Godefridum comitem red-
 diderit⁶².

106. *Epistola, quam Laubienses monachi miserunt episcopis Rothardo Cameracensium, et Nochero Leodecensium.* Nec absurdum videri putamus inserere, quod Lau-
 bienses monachi, iam dudum pastore viduati, domnum Rothardum episcopum et Noche-
 rum Leodecensium epistolariter aggressi, subrogari sibi abbatem Herigerum scripto
 huiusmodi petierunt: *Domini et patribus episcopis venerabilibus Rothardo et Nothero,*
humilis Lobensium caterva devotissima fidelium orationum munia. Iamdudum pastore
viduati, durissime vero rectoris solliciti diligentia destituti, vestram convenimus paternita-
tem submissi, quoniam quidem alterum vestrum animabus, alterum Deus voluit subintende-
re corporibus⁶³, ut eum nobis provideatis abbatem, qui hoc sit, quod dicatur; id est, ut
et corporibus paterno affectu necessariam curam impendat, et animarum salutem pastoris
vigilantia non neglegat; sitque interiorum curam in exteriorum occupatione non minuens,
et exteriorum providentiam in interiorum sollicitudine non relinquens, ne aut exterioribus
deditus ab intimis corruat, aut solis interioribus occupatus, quae foris debet, proximis non
impendat; cuius iussio vel doctrina velut fermentum divinae iustitiae in discipulorum men-
tibus conspergatur; qui et studeat plus amari quam timeri, et in imperiis suis, sive secun-
dum Deum sive secundum seculum, providus sit et consideratus, ceteraque a beato Benedic-
to deprompta pro possibilitatis humanae sollicitetur affectare convenientia. Ad quae ut-
cumque affectanda nullum hoc tempore aptiorem invenire potuimus, quam domnum Herige-
rum, virum⁶⁴, Deo teste, non secundum suam sed secundum nostram estimationem, ante
annos multos et nobiscum socialiter ut fratrem conversatum, multisque emolumentis nobis
proficuum, pluribus vero nostrorum magistri et educatoris strenue adimplentem officium.
Cui licet desit sua attestatio catalogus virtutum a beato Benedicto in abbatem deploratus,
tamen ad haec aspiranda bonae intentionis semper affuit intuitus, secundum illud euan-
gelicum: „Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit“, id est quodlibet^{Matth. 6, 22}
sit opus in publico, bona tamen intentio maneat in occulto. In cuius electionem noveritis
non deesse nostram unanimitatem, secundum nostrae regulae institutionem, quae praecepit
vel omnino concordem in hoc fieri congregationem, vel saniori consilio etiam quamvis
minimam partem. Nam etsi sit aliquis huic electioni non consentaneus, licet occultus, hic
in se tuit sententiam, non refragante etiam vestra conscientia, quod omnino inutilis velit
esse et inproficius. Ad hoc autem animarum regimen aspirasse eum pecunia vel ambitione,
quae prima est de quadripartita pastoralis curae subdivisione, Iesum testamur et tremen-
dum eius iudicium, in nostra scientia non esse. Qualiter autem doceat, id est ut sciat
unde proferat nova et vetera, certum est et vobis et nobis, ei sufficienter subesse. Sed et
qualiter vivat, quod potissimum esse persensimus quod eius conscientiam remordeat, incul-
cavimus ei quique sanioris fuimus consilii, beati Benedicti consolatoria, quae sunt in haec
verba: „Dum“ inquit „de alienis ratiociniis cavet, redditur de suis sollicitus; et dum de
monitionibus suis emendationem aliis subministrat, ipse efficitur a vitiiis emendatus. Nimis
est enim ethnicus et publicanus, qui alios reprehendens, nolit inreprehensibilis esse, cum
idem beatus Benedictus dicat: „Quaecumque discipulos docuerit esse contraria, in suis acti-

a) ita correxi; verum 1. cell.

61) Otto III. 62) Godefridum reddere paratus Lothario. 63) in spiritualibus enim Cameracensi, fuit Lotharius, sed sub quibusdam tantum condi- in temporalibus Leodiensi episcopo subiectum erat tionibus. Quas quia Godefridus subire noluit, li- monasterium Laubiense. bertatem non consecutus est nisi mortuo demum

Psal. 33, 10. *bus iudicet non agenda.* Et de minori substantia sollicitum „Nihil“ inquit „deest timen-
 Prov. 10, 3. *tibus Deum.* Et: „Non affliget Dominus fame animam iusti.“ Et: „Junior fui, etenim
 Psal. 38, 25. *seni, et non vidi iustum derelictum nec semen eius quaerens panem. Propter hoc primum
 Math. 6, 33. quaeiſite regnum Dei et iustitiam eius, et haec omnia adicientur vobis.* Ad ultimum sub
 Greg. cur. *obtestatione divini timoris obiecit illud beati papae Gregorii, de his qui prodesse possunt
 past. 3, 5. et preesse refugunt.* „Tantum“ inquit „in tremendo iudicio rei futuri sunt, quantis hic
 prodesse potuerunt.“ Ad haec praebente illo assensum, et nos sub vestro et ceterorum testi-
 monio promittimus ei nostrae secundum regulam obedientiae bonum, et salva in omnibus
 vestra auctoritate satis nos ei facturos de nostra secundum propositum nostrum subiectione.
 Non autem existimet excellentia vestrae solertiae, in hac nos electione verbis tantum fua-
 tis et coturno eloquentiae deservire voluisse, sed potius ea quae desolationi nostrae et ipsi
 electo scimus necessaria fore, ex vero et non ficto corde vestrae magnitudini deprompsisse.

Cap. 106. 107. De irregularitate Fulradi abbatis, et quod inimicabat comitem Flandrensi-
 et episcopum Rothardum. In illo vero tempore Fulradus, falso nomine monachus, abba-
 tia preerat sancti Vedasti, qui irregulariter vivens, prolationem sancti nominis exuebat
 dignitate honoris. Curis namque pastoralis solertiae male posthabitis, plus nimio saecu-
 laribus negotiis implicabatur, ac lenocinante carnis desiderio, horreo dicere, speciem
 sancti habitus omnino mentiebatur. Quod enim in usibus ecclesiae sive fratrum debe-
 ret expendere, hoc nimirum, attat! per amicarum conciliabula turpiter profligabat. Qua
 de re ab episcopo saepe clam vocatus, districte iudicatur, graviter arguitur; sed cum 20
 incorrigibili rigore duratus, ab incepto minus desisteret, publice reprehensus, virga
 apostolicae auctoritatis iure feritur. Postea tamen speciem poenitentiae induens, ad
 satisfactionem recurrens, confessus culpam, rogans veniam, absolutione donatur. Pro-
 cedente vero tempore pristinae pravitate rursus adhaerens, ut suis quidem feculentis
 61 laxior possit insistere, coepit inter episcopum et inter Arnulfum⁶⁴ Flandrensi- 25
 suosque fideles novam odiorum materiam interferre, ut presul videlicet inimicitias comi-
 tis sollicitus, eius nequitas desinat corrigere. Hoc profecto versutus inceptor ad am-
 pliandas discordias cum subdola et verisimili assertione addebat, se habere videlicet
 sancti Vinditiani eiusdem sedis episcopi privilegia, apostolica auctoritate confirmata, in
 quibus decretum esset, monachos sancti Vedasti non debere habere^a respectum ad pon-
 tificem ecclesiae Cameracensem; ex hoc sane falsam argumentationem trahens, quod
 beatus Vinditianus suo tempore omnes inquietudines a monasterio sancti Vedasti scripto
 precepto exclusit, ut quiete et secundum regulam sancti Benedicti monachi viventes
 Deo servirent; non ut inordinate^b et turpiter conversantes, veluti iste cum suis, a pro-
 posito desciscerent. Porro iste qui contendeat disciplinam et increpationem episcopi 35
 declinare, et contra euangelicae et apostolicae institutionis auctoritatem a iugo episcopi
 cervicem deditionis excutere, male intelligebat sententiam sancti Benedicti, ubi tractans
 de ordinando abbate, inter cetera dicit: *Episcopus, ad cuius diocesim ipsum monasterium
 pertinet.* Quod quid sit, si cui octium est diligenter intueri, eiusdem voluminis scripta
 discutiatur. Infelix quidem male ememor factus, quanta humilitate et quanta reverentia 40
 sui antecessores quondam dominum Theodericum eiusdem sedis episcopum adierunt, eo
 41. videlicet tempore, quo Dani per viciniam huius dioceseos miserabiliter seviebant; inplo-
 rantes sane, ut quia tantae moli impares, tam arduam causam absque auctoritate epi-
 scopi attemptare formidabant, corpus sancti Vedasti quaesitum a loco moveret, et inpo-
 situm feretro pro metu Danorum ad deferendum aliorum pararet. Qui suorum vota 45
 competenter providens, quaeque rogabant familiariter implevit; studioque suae auctori-
 tatis illo preciosissimo thesauro ad ecclesiam Belvacensem circumfusa multitudine
 plebis translato, ab eisdem fratribus laudes et gratiarum actiones maximas competenti
 iure suscepit. Post dissitudinem⁶⁵ vero longissimi temporis, terris quidem Danorum
 63 abscessu quietis, cum idem monachi sanctum corpus ad pristinam sedem referre dispo- 50
 nerent, beato pontifice Theoderico iam dudum defuncto, Dodilonem successorem eius
 quartum ad huius rei negotium invitare estinarunt; directisque ad eum precibus, aucto-

a) abere f. b) inordinante f.

64) Balduinum Barbatum potius, Arnulfum anno 988. tem Balduinum, ut supra diximus: falsas commen-
 successorem factum; hunc enim intelligendum, no- tationes discordiarum seminabat 65) distantiam. 55
 ster ipse ostendit infra c. 116. inter ipsum et comi-

ritatem suae praesentiae postularunt. Hic suorum desiderio satisfaciens, ad aecclesiam prememorata[m] Belvacensium perrexit; sanctoque thesauro summa cum veneratione ad suum locum relato, verbum inde faciens ad populum, annuam diem relationis sancti corporis perpetuae celebritati sua episcopali auctoritate commendavit. Unde beatus pontifex ab eisdem fratribus obsequiorum exhibitione donatur, munificisque laudibus honorifice cumulatur. Has autem benivolentiae et subiectionis reverentias, quas sui antecessores omnibus episcopis huius dioceseos exhibebant, iste cum suis sequacibus Fulradus oblivioni male tradebat, qui contra euangelica et apostolica decreta episcopo subiugari detrectabat. Postea tamen multa auctoritate subiectus esse convincitur; tandemque respiciens ad deditio[n]is iugum, quamvis invitus, reflectitur; quia quicumque iugum episcopi declinare contendit, etiam Christi refugere convincitur. Nemo enim absque episcopalis ministerii conditione ad unitatem aecclesiae colligitur, praesertim cum ipse legislator Dominus cum suis discipulis subiectus fuisse sacerdotibus in euangelio multifarie reperitur, ipso attestante qui ait: *Non veni legem solvere, sed adimplere.* Ad discipulos autem subiectos pravis sacerdotibus dicit: *Quod dicunt, facite, quod autem faciunt, nolite facere.*

108. *Immunitates super rebus sanctae Mariae corroborari regis preceptis obtinuit.* Predium vero quod dicunt Fontanas⁶⁸, nec procul abest, aecclesiae sanctae Dei matris adquisivit, necnon et immunitates aecclesiae ab antecedentibus imperatoribus insignitas, ab Ottone etiam tertio corroborari per testamentum huiusmodi paginae: *In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Otto divina favente clementia rex. Cum petitionibus servorum Dei iustis et rationabilibus divini cultus amore favemus, superna gratia nos muniri diffidimus nequaquam. Proinde noverit industria omnium fidelium nostrorum tam praesentium quam et futurorum, quia vir venerabilis Rothardus Cameracensis urbis episcopus obtulit obtulibus nostris immunitates beatae memoriae avi nostri Ottonis et eius aequivocei genitoris nostri imperatorum augustorum; in quibus continebatur insertum, qualiter predicti imperatores augusti nominatam sedem, quae est in honore sanctae Dei genitricis Mariae semperque virginis, ob amorem Dei et tranquillitatem fratrum ibidem consistentium semper sub plenissima tuitione et immunitatis defensione habuissent. Pro firmitate tamen rei postulavit nos predictus episcopus Rothardus, ut eiusdem regis auctoritatem amore et reverentia sanctae Dei genitricis Mariae nostra auctoritate confirmaremus. Quod ita per interventum episcopi ipsius aliorumque fidelium nostrorum, Hildebaldi Wormaciensis aecclesiae venerabilis episcopi, et Nothgeri Leodicensis aecclesiae honorandi presulis, adquevimus, et ita in omnibus concessimus atque per hoc preceptum nostrae auctoritatis roboravimus. Praecipientes ergo iubemus, ut nullus iudex publicus aut aliquis comes vel quislibet ex iudiciaria potestate, in aecclesia aut loca vel agros seu reliquas possessiones ipsius aecclesiae, quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis infra ditionem imperii nostri iuste et legaliter memorata tenet vel possidet aecclesia, vel ea quae deinceps a catholicis viris eidem collata fuerint aecclesiae, ad causas audiendas, aut freda vel mansiones vel paratas faciendas, aut fideiussores tollendos, aut homines ipsius aecclesiae tam ingenuos quam servos super terram ipsius commanentes nequaquam distringendos, vel ulla retributiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quae supra memoratu sunt penitus exigere presumat. Sed liceat memorato presuli suisque successoribus, res predictae aecclesiae cum cellulis et rebus vel hominibus sibi legaliter subiectis sub immunitatis nostrae defensione quieto ordine possidere, et nostro fideliter parere imperio, atque pro stabilitate nostra vel totius imperii a Deo nobis collati vel conservandi una cum clero et populo sibi subiecto libere Dei misericordiam exorare. Et quicquid exinde fiscus noster exigere poterat, in luminaribus ipsius aecclesiae concinendis perpetualiter concessimus ad habendum. Insuper nostra largitione concedimus prefato episcopo et successoribus eius omne teloneum cum moneta civitatis suae Cameracensis, eo videlicet tenore, ut novem partes episcoporum usibus deputentur, decima vero pars ad usum fratrum eiusdem congregationis perpetualiter in elemosinam nostram proficiat. Praeterea constituimus, ne quis dux vel comes atque vicarius seu quislibet ex iudiciaria potestate, nostram vel patrum*

a) obliani 1. b) deest 1. c) D. m. desunt. spatio sex fere litterarum relicto 1. 3. d) concinenda 1. 3. e) largitionem 1.

68) Fontaine Notre-Dame.

nostrorum regum^a violare presumat. Quod si fecerit, causis regalibus sit obnoxius, et insuper solidis sexcentis culpabilis iudicetur, videlicet ut duae partes in archivum ipsius aeclesiae admittantur, et tertiam^b fiscus regalis noster recipiat; ut nullus tale quid audere deinceps presumat. Quod ita et nos per hanc nostram auctoritatem confirmamus, ut sicut a beatae memoriae avo nostro et genitore nostro predictae aeclesiae collatum atque firmatum est, ita deinceps inviolabiliter conservetur. Et ut haec nostra auctoritas a fidelibus sanctae Dei aeclesiae et nostris verius certiusque credatur, manu propria subter eam firmavimus et anulo nostro iussimus insigniri. Signum domni Ottonis gloriosissimi regis. Hildebaldus episcopus et cancellarius vice Willigisi archiepiscopi recognovi. Data 5. Kalendas Iunii, anno dominicae incarnationis 991. indictione 4, anno autem tertii Ottonis regnantis 8. Actum Novimago. feliciter. Amen.

Cap. 108.^d
997.

In nomine sanctae et individuae Trinitatis, Otto divina favente clementia rex. Si nos piis fidelium precibus facile prebemus exorabiles, credendum est, in principatu stabiles et aeterna beatitudine mansuros fore perdurabiles. Quapropter omnium fidelium nostrorum, presentium scilicet ac futurorum, noverit industria, qualiter nos Notgeri episcopi necnon et Hildeboldi ceterorumque fidelium petitionem adimplentes, dedimus unum forastum Rothardo episcopo Cameracensis aeclesiae, ad aeclesiam sanctae Mariae, ob remedium animae nostrae nostrorumque parentum, tendens in longitudine a Saulvonir monte⁶⁷ usque in illum locum, ubi duae Elprae cadunt in Sambram; in latitudine autem a villa quae dicitur Basius⁶⁸, et loco qui vocatur Gurgunces⁶⁹, ita ut Sambra decurrit et duae Elprae, usque ad interiorum ripam ulterius Elprae. Nostroque banno firmavimus, ea videlicet ratione, ut nulla maiorum minorumque persona in bivangio predicti forasti, nisi cum licentia prefati episcopi Rothardi eiusque successorum, venari presumat; sed ipse eiusque successores ex nostro regio dono venationis potestative teneant, et quibuscumque placeat, venandi licentiam concedant. Et ut hoc nostrae donationis munus firmum consistat, hoc preceptum inde conscriptum sigilli nostri impressione signare iussimus, manuque propria, ut infra videtur, corroboravimus. Signum domni Ottonis gloriosissimi imperatoris. Hildeboldus episcopus et cancellarius vice Willigisi archiepiscopi recognovi. Actus 8. Kal. Maii, anno dominicae incarnationis indictione 8, anno autem 1. Ottonis imperantis. Actum est Granni⁷⁰ palatii feliciter. Amen.

995. 109. De obitu Rothardi episcopi. Interea Rothardus episcopus ad remunerationem sui laboris vocatus, migravit a saeculo⁷¹, sepultusque est iuxta monasterium sanctae Mariae ad australem partem. Super cuius tumulum quidam suus familiaris praepositus, cui nomen Godelinus, aedificavit oratorium apostolorum Simonis et Iudae et sancti Severini.

995. 110. Erluinus succedit et Romae ordinatur. Post hunc substituitur Erluinus, qui aeclesiae Leodecensium archidiaconus, tam et aeclesiasticis quam secularibus negotiis eruditus, qui saepe terendo limina principum, longe lateque emicuit clarus. Hunc Nocherus bonae memoriae episcopus ad Mathildem, cui ipse Erluinus familiaris erat, filiam videlicet Ottonis senis imperatoris, abbatissam aeclesiae Quitinaborch⁷², monuit ire festinanter, ut suo suffragio ad episcopii dignitatem adtingeret. Quidam quoque Azelinus nomine, de Truncinis⁷³ villa, Balduini Flandrensium comitis de concubina filius, postea tamen Parisiorum episcopus, Sophiam sororem juvenis imperatoris pecunia adorsus est, ut eius obtentu pontificii culmen sortiretur. Ab utraque igitur parte imperator pulsatur, sed tamen, Deo disponente, magis alterius rogationi inflectitur. Nam sorore 45

a) scilicet auctoritatem, cf. c. 84. b) tertia 1. c) est 1. d) Sequens diploma in 1. auctor ipse post addidit in scedula, iam deperdita, sed Colvenerio adhuc visa. Deest 5; sed legitur in 2. 3. e) numero spatium relictum in 1. 2. 3. Ex tribus huius chartae exemplaribus, Cameraci tempore Colvenerii servatis, duo habebant a. 995. tertium 993. Indictio 8. fuit anno 995; sed tunc Otto nondum fuit imperator, quippe qui coronatus fuit demum 21. Maii 996. Aique mense Maio 997. Otto revera Aquitaniae degebat; quare chartam huic anno adscriberemus, nisi noster statim traderet, Rothardi in hac charta nominati successorem Romam profectum una cum imperatore, illic etiam ad imperii culmen sublimando, et a Gregorio consecratum, qui ipse 3. Maii 996. demum papa consecratus est. Errorem igitur inesse oportet in diplomate. f) anno — amen desunt.

67) videtur esse Montplaisir, prope Câteau. LE GLAY. n. 165. saec. XIII. ex. 15. Kal. Sept. obiit Rothardus episcopus. 68) Barzy, canton de Guise. COLV. 69) Gourduus episcopus. 72) Quedlinburg. 73) Drongone, prope Barzy. COLV. 70) Aquisgrani. hene, prope Gaudavum.

71) Necrol. beate Mariae Camerac. iam bibl. Cam.

Sophia nesciente Mathildi amitae consenserat, atque Erluino in die solemnī sancti Dionisii regimē pastorale commiserat. Qui tanto munere suscepto, urbem commissam petiit; sed bona antecessoris sui Rothardi a Waltero et ab aliis, qui milites aecclēsiae esse deberent, vastata repperiens, ingemuit. Per idem vero tempus Arnulfus Remensium archiepiscopus pro multis sceleribus, et maxime pro infidelitate sui senioris⁷⁴, ab episcopali gradu depositus erat; in cuius vice Gerbertus, quo litteratior postea extitit, subrogatus sedebat. Hoc autem, ventitantibus tamen quibusdam episcopis, inventum est, quod quia absque scientia et auctoritate papae Romanae sedis erat degradatus, ad eandem sedem recursus legitime patere^a valeret. Unde quia inter eos diuturna contentio habebatur, Romam cum domino imperatore illuc etiam ad imperii culmen sublimando Erluinus profectus est a papa ordinandus. Sed paulo antequam ibi perveniret, Iohanne papa defuncto, Gregorius, qui postea Bruno appellatus est, ad sedem apostolicam, assensu Romanorum, promovetur. Ab hoc igitur consecratus imperator sumpsit diadema imperii, Erluinus vero culmen pontificalis sacerdotii.

III. Exin vero inibi habita synodo coram imperatore, papa residente cum episcopis abbatibus presbiteris, cum de necessariis^b aecclēsiae negotiis satis tractaretur: Erluinus episcopus surgens populatores suae parochiae cum gravitate querimoniae indicavit, sed et quod nuper opes sui antecessoris, ut premisimus, a Waltero et ab aliis devastatas reppererit, in medio proclamationem extulit. Unde papa confirmante, immo episcopis, cunctis quoque qui ibi residebant assentientibus, caraxaturam fieri obtinuit huiusmodi: *Gregorius episcopus servus servorum Dei, dilecto filio Herluino sanctae Cameracensis aecclēsiae antistiti suisque successoribus in perpetuum. Curae pastoralis officium, summae sedis dignitas, qua nos licet indigni utimur, compellit nos non solum nobiscum manentia, verum etiam longe posita sanctae Dei aecclēsiae misteria, Christo annuente, vigilantī sollicitudine custodire et gubernare. Quoniam vero, sicut omnibus paene notum est, interveniente hac re, quae inter Arnulfum Remensis aecclēsiae archipraesulem et Gerbertum invasorem eius excrevit, idem praedictus Herluinus praesul illorum odiū Remis canonico more consecrari nequivit, eius consecratio ad apostolicam sedem usque ad nos hauri in iuste pervenit. Quem consecrantes, lacrimabilem ab eo querimoniam audivimus: scilicet quod tempore antecessorum suorum idem episcopium multipliciter a malignis hominibus depraedatum sit. Unde et nos humillime imploravit, ut nostra apostolica auctoritate aliquod ei subsidium contra inimicos sanctae aecclēsiae daremus. Cuius precibus annuentes, per istud nostrae apostolicae auctoritatis privilegium sancimus, ut nullus dux, marchio, comes, vicecomes, seu aliqua magna vel parva persona dehinc praenominatae aecclēsiae loca invadere seu depraedare presumat. Quod si presumpserit, sciat se a nobis, Christo auctore ac beato Petro apostolo, anathemate illigatum, quousque praedictae sedis antistiti satisfecerit, vel Romam veniendo, se ibidem purificaverit. Hoc quoque nobis similiter intimatum est, quod obeunte episcopo vel ceteris sacerdotibus praedictae sanctae Cameracensis aecclēsiae, aliqui diabolo repleti spiritu, soleant res ecclesiasticas, quas vel episcopus sive etiam sacerdotēs reliquerint, diripere ac devastare⁷⁵. Quibus itidem apostolica censura, ne hoc amplius agere praesumant, interdiximus. Quod si fecerint, cuiuscumque sunt ordinis vel dignitatis, sciant se anathematis vinculo percussos, quousque hoc digna satisfactione correxerint. Illud quoque magnopere praeoptamus, ut fratres in cenobio eiusdem aecclēsiae commanentes, cunctaeque congregationes ad eam pertinentes, quicquid iuste ac legaliter possidere debent, sine aliqua diminutione firmiter teneant atque possideant, ut temporalibus praesidiis sufficienter adiuti, sine murmuratione sempiterna fiducialius appetere valeant. Insuper eidem Herluino episcopo suisque successoribus imperpetuum per hanc nostri praecepti paginam concedimus et confirmamus, ut nullus dux, marchio vel comes seu alia quaevis magna vel parva persona aliquem districtum sive iudicium vel aliquod placitum in aliquo loco saepe nominati episcopi tenere audeat, nisi ab eiusdem sedis episcopo licentiam acceperit vel invitatus fuerit.*

a) ita consicil Coln., pa 1. erasis postea quinque fere litteris l. provaleret 3. b) necessariis 1. c) post hanc vocem in 1. reliqua pars paginae vacua relicta est; sequens pagina summi incipit: Novum castellum etc. eodem prorsus calamo atque atramento. Deest igitur bulla, sed scriba eam supplere voluit. Idem plane factum est in 3. Colvenerius bullam dedit ex 2, quam hic inserimus uncinis inclusam, quippe quam auctor dandam sibi proposuerat, ut testatur verbo huiusmodi.

74) i. e. contra dominum suum Hugonem Capet. 75) cf. Lamberti Audomarensis genealogiam comitum Flandrensium.

Sed liceat sibi de suis quemcumque voluerit, ad id officium peragendum ordinare. Si quis autem, quod non optamus, huius nostri apostolici privilegii violator extiterit, sciat se cum Iuda traditore et apostaticis angelis aeterno igne concremandum. Qui vero curator et observator fuerit, benedictionem et gratiam et indulgentiam peccatorum suorum ac vitam aeternam a Christo salvatore nostro consequi mereatur. Amen. Scriptum per manus Petri-gionis notarii et scriptoris sanctae Romanae ecclesiae, in mense Maio, et indictione 9. In Christo bene valet. Anno pontificatus domini Gregorii summi pontificis et universalis ecclesiae papae, anno 1, imperii vero domini Ottonis tertii imperatoris anno 11to.]

996. 112. *Novum castellum regia auctoritate firmavit. His ita gestis ad sedem commissae ecclesiae pontifex remeavit, sedatisque militibus, quietam terram suae parochiae reperit, praeter paucas villarum circa silvam Terasciam⁷⁷, quas quidam ex Laudunensibus atque Vermandensibus perniciosissimi milites saepe occultis infestationibus inquietabant, saepe apertis invasionibus lacerabant. Unde praesul sollicitus, in Perrona villa⁷⁸ super Savum⁷⁹ fluvium, quam multo ante tempore huic ecclesiae subtractam, sed tempore⁸⁰ Dodilonis episcopi, ut ante retulimus⁸¹, a Cendeboldo rege restitutam, rursus vero nescimus quomodo redivulsam virisque potentibus beneficiatam, mutatis tamen rebus, quas⁸² Iohannes episcopus in pago Condrensi et Hasbaniensi huic ecclesiae adquisivit, Erluinus redemit; — in hac inquam villa, circa quam predicti raptores gravius grassabantur, castellum muniri imperiali praecepto obtinuit, ut hoc esset obtaaculum latronibus praesidiumque libertatis circum et circa rusticanis cultoribus. Quod praeceptum immunitatis⁸³ subnectere ratum duximus ita: *In nomine sanctae et individuae Trinitatis Otto superna favente clementia Romanorum imperator augustus. Si locis divino cultui mancipatis proprietates sublimare atque honores augere studuerimus, id non solum laude humana praedicandum, verum etiam mercede divina remunerandum scimus et vere credimus. Unde agnoscat multitudo omnium fidelium nostrorum — tam praesentium quam et futurorum, quod nos²⁵ Erluino venerabili episcopo, ob interventum Leonis episcopi et caeterorum, dedimus ius fas atque licentiam faciendi statuendi ac construendi merchatum, cum moneta, theloneo, banno et totius publicae rei ministeriis, in quadam proprietate sanctae Kameracensis ecclesiae, in loco qui vocatur Castellum sanctae Mariae, quod vocabatur antea Vendelgeias, quod²⁶ situm²⁷ est in pago Kameracensi ac comitatu Arnulfi comitis²⁸. Atque praedictum merchatum, 30 monetam, theloneum, bannum, cum tota publica functione, in proprium concedimus sanctae Kameracensis ecclesiae, tali tenore, ut nullus dux, marchio, sive comes, seu aliquis homo ullam potestatem habeat super memoratum merchatum, nisi cum licentia episcopi Erluini suorumque successorum. Unde imperiali iubemus atque statuimus potentia, ut omnes homines iam dictum merchatum visitantes, euntes, negotiantes atque commorantes, eundo et red-³⁵ eundo talem obtineant pacem, qualem iuste detinent negotiatores in merchato Kameracensis civitatis. Igitur quicumque praedictum merchatum frangere seu violare temptaverit, componat talem nostri iuris bannum, qualem prout lex exigit, qui solvere debent, qui illud Kameracense merchatum temerarie inquietaverint. Et ut haec nostrae concessionis auctoritas firmior permaneat, hanc paginam manu propria roborantes, sigillare iussimus. 40 Signum domini Ottonis caesaris invicti. Heribertus cancellarius vice Willigisi archiepiscopi recognovit. Data 11. Kal. Mai. Anno dominicae incarnationis 1001, indictione 14. Anno tertii Ottonis regni 17. imperii 5. Actum Ravennae feliciter amen.**

113. *De iniuriis militum, et quod monasterium sancti Autherti ampliavit et episcopalem domum sublimavit. Ab ipsis vero suis militibus, quos in sui castelli custodes ordinavit, 45 plerasque iniurias excepit; sed tamen eisdem devictis, interveniente concordia et interposita pace quievit. Huius praeceptione Godefridus suus quidam archidiaconus monasterium sancti Autherti, quod intra muros urbis est, amplioravit; et ipse episcopus in sti-⁵⁰ pendariis fratrum duas villas, unam Avesnas⁸² videlicet reddidit, alteram vero Tiliodium⁸³ contulit, ut servitus Dei augetur, numerus fratrum multiplicaretur. Ipse etiam pontifex 50 episcopalem domum superbis aedificiis sublimatam fundavit.*

a) que t.

76) Falsum. Imperii fuit 1. regni 13. 77) La 80) errat noster; nil ea de re retulit. 81) de eo forêt de Thiérache s'étendait des sources de la cf. supra c. 95. 82) Avesne-le-Sec, prope Bou-Sambre aux limites du comté de Namur. LE GLAY. chain. COLV. 83) Tilloi prope Cameracum. COLV. 55 78) hodie le Câteau; cf. c. 86. 79) Selle. LE GLAY.

114. *De obitu tercii Ottonis, et de succedente Einrico.* Interea vero obortis simulta-
 tibus inter comites, Balduinum⁸⁴ videlicet Flandrensem atque Arnulfum Valentianensem, et
 asperissima excrevit discordia, quae usque ad bellum procedens, quietem huius civitatis
 plerumque interpolavit. Nam quia Erluinus episcopus cum Arnulfo comite, utpote cum
 5 communis deditionis sub imperatore consocio, familiaritatem habebat, Balduinus civitati
 huic multas incommoditates irrogabat. Gravius etiam furori incubuit, ubi mortem impe-
 ratoris tercii Ottonis audierit. Siquidem^a eodem tempore imperator Romam profectus,^{1000.}
 in antiquo palacio, quod est in monte Aventino versabatur; et sicuti iuvenis, tam viribus
 audax quam genere potens, magnum quiddam, immo et impossibile cogitans, virtutem
 10 Romani imperii ad potentiam veterum regum attollere conabatur. Mores etiam aeccle-
 siasticos, quos avaricia Romanorum pravis commercationum usibus viciabant, ad normam
 prioris gratiae reformare estimabat. Ut autem efficacius hoc perfecisset, summam fami-
 liaritatis gratiam exhibebat Romanis; ipsosque, ut locorum accolae et morum ac consu-
 tudinum gnaros suis Teutonicis preferens, consiliarios sibi habebat et primos. Nimirum
 15 bene et satis caute dispositum, si effectum contingeret. Sed neutrum habitum. Quo
 enim inclinatiorem Romanis prestabat gratiam, tanto cervicatiorem prodidere superbiam.
 Plerumque etenim maxima familiaritas contemptum parit. Porro cum et legis observan-
 tiam et iusticiae normam aequo moderamine exercebat, mox oborta indignatio, mox de
 amore in odia efferati, ut se habet eorum effrenis inaequalitas morum, amicitiam sedi-
 20 tione mutarunt. Tantoque processu crevit discordia, ut facto impetu Mazelinum quen-^{1001.}
 dam preclarum iuvenem, imperatori familiarem, perimerent. Denique et ipsum^b impe-
 ratorem coacta manu valida in iam dicto palatio ita clausere per triduum, ut nec ei^{lan.}
 alimenta ferri^c, nec quis aut exire aut introire ad illum potuerit. Vixque evasisset pe-
 riculum, ni Einricus dux Baioariae, qui, ut in consequentibus liquet, post hunc infulus
 25 regni induit, Hugoque marchio Italiae tempore subvenirent. Hii nimirum, sicut in suis
 castris exterius^d erant, subita rerum conversione attoniti, quid intenderent addubitant,
 praeceptamque hostium audaciam verbis consultius mitigandam, quam armis estimant
 excitandam. Horum itaque furorem pacifice convenientes, verborum mollicie lactant,
 dicentesque se pacem interposituros^e, aditum soluta obsidione impetrarunt. Qui ad senio-
 30 rem ingressi, manum obsidentium invincibilem, nullam sibi tutam spem nisi aufugio^f
 intimarunt; ideoque ipsum clam hostibus foras callide eduxerunt. Sic itaque imperator
 cum Gerberto papa, qui cognominabatur Silvester, una^g egressus, Ravennam et alias
 provinciae urbes peragravit, et ad ulciendam irrogatam iniuriam cogit auxilium. Dum
 haec vero intendebat, morbo correptus, morte preventus, anno dominicae incarnationis
 35 1002^h diem clausit. Ipse vero anno antequam moreretur, multa prodigia in caelo visa
 sunt. Nam quadam die 19. Kal. Ianuarii, circa horam 9. quasi quaedam facula ardens
 1002.
 Jan. 21.
 fissa celo cum longo tractu instar fulguris terris delabatur, tanto sane splendore, ut non
 modo qui foras in agris, verum etiam in tectis, irruptoⁱ per quaeque patentia lumine,
 oculi^j ferirentur. Ipsa vero celi fissura dum elementis in se invicem propinquantibus^k
 40 sensim evanesceret, interim, mirabile dictu, quasi in similitudine serpentis, crescente
 quidem^l capite cum ceruleis pedibus visa est figurari. Et hoc non sine grandi admira-
 tione multis spectantibus paulo post disparuit. Ipso etiam anno cometae apparuerunt.
 Imperator contra Romanos cum multa expeditione committere bellum profectus, diem
 obiit, sed inde a principibus suis, ducibus, episcopis honorifice revectus, in aecclesia
 45 Aquisgranensi sepultus in pace quievit. Post cuius decessum principes Lothariensium Hein-
 ricum, Heinrici praemissi ducis Baioariorum filium, sibi legunt ad regni imperium, virum
 videlicet moribus pium, consilio providum, bello strenuum, defuncti imperatoris proxime
 consanguineum. — Ipse vero Balduinus interim multa manu collecta Valentianense
 castrum obsedit, atque Arnulfo, quia longe numero erat inferior, expulso vindicare pre-
 50 sumpsit. Quibus ita gestis Heinricus rex excitatus, Balduinum saepe ad iustitiam voca-

a) Sequenti Eodem — cometae apparuerunt primo non fuerunt in 1, sed inter Siquidem et imperator una tantum eos
 septem fore litterarum legobatur. Hanc autem vocem auctor ipse delevit, deletaque signum disponens, illius loco verba
 Eodem — cometae apparuerunt in eodema aemula adiecit. Hanc 2. 3. viderunt adhuc descriperuntque; 5. non tam habuit,
 neque quicquam inde nunc superet nisi foramina acu facta in membrana postillamque sit. b) deest 4. c) darent 3.
 35 d) consensibus 3. e) extrinsecus 2. f) iacturos 3. g) transfugio 2. h) Roma 2. i) numerus anni deest 3.
 spatulo relicto. k) irrumpens 3. l) oculos 2. m) remeantibus 2. n) qui 3.
 84) Barbatum, a. 988—1036.

vit; sed semper renitens vocationes eius spreuit. Rex itaque paucis post diebus, multitudi-
 1006. ne suorum principum fultus, immo etiam cum Rotherto rege Karlensium, sed et
 pariter cum Richardo duce Rotomagensium idem castellum cum indignatione aggressus,
 super Balduinum irruit; sed exigentibus peccatis populi, immo et aliquot suorum fraude
 detrectantibus, frustrata spe nihil proficiens in sua remeavit.

115. *Timens Balduinum episcopus ad regem vadit.* Postea huius obsidionis in-
 centorem Erluinum episcopum Balduinus existimat, ideoque in ipsum et in viscera totius
 urbis districtam ultionem se facturum esse minatur. Unde praesul perterritus, civitatis
 statum et rei publicae negotium archidiaconis et primis militum commendavit, et ne in-
 caute ab ipso minace tyranno opprimeretur, regem expetiit. Ubi saepe tamdiu demoratus
 1007. est, donec videlicet rex coacto multo milite castrum Gandavum ad devastandam terram
 invadit, captisque aliquot ex Balduini primis militibus, adeo Baldumum perterrefecit, ut
 mox suus effectus, ad totius generis satisfactionem veniens, castellum Valentianense ei
 reddiderit, datisque obsidibus cum sacramento quoque fidelitatem et pacem ei servatu-
 rum esse inantea sponderit. Postea tamen gravibus et multis seditionibus premitur, 15
 et ideo Balduino, ut sibi esset auxilio, castellum hoc Valentianense beneficiavit.

116. *De rabie Fulradi abbatis, et quod, deiecto illo, abbatia donatur Richardo.* Unde
 pontifex aliquandiu pacem adeptus, sed ab insolentis premissi Fulradi minime feriaba-
 tur, qui easdem turpitudines, quas Rothardus sopierat, reintegrare nullatenus cessabat;
 et quia episcopus eum saepe vocatum districte et canonicè arguebat, inter illum et co-
 85. mitem Balduinum, ut supra diximus⁸⁵, falsas commentationes discordiarum seminabat,
 sane comiti deferens, habere se supradicta privilegia. Infelix ille, qui beatum Agustinum
 non advertebat memoriae dicentem, male illos disputare contra claves aeclesiae, qui
 auctoritatem aeclesiasticam, quam in episcopis constat fateri, contendunt adnullare; alio-
 quin aeclesia quae in episcopali auctoritate habetur, potestatem ligandi atque solvendi 25
 neutiquam habere valeret. Ille autem sacros monitus episcopi parvipendens, magis
 magisque lenociniis insistebat et ab inceptis pravitatibus minime desciscibat. Unde ab
 Erluino non minus quam antea a Rothardo saepe publice reprehensus, sed constanter
 resultans et se procaci calliditate defendens, tamen vinculo anathematis obligatur. Pre-
 terea vero ad cumulum sui furoris et ad augmentum suae dampnationis, in centore qui-
 30. dem diabolo motus adversum pontificem, tanti turgoris cervicem erexit, ut multa manu
 coacta, consentiente comite Balduino, super bona eius quae in territorio Atrebatensi
 erant, incendia perpetraverit. Divina tamen clementia dispensante*, enormitas suorum
 scelerum nequaquam diu latere potuit comitem; sed plane deprehensus, calumniarum
 precium luit. Comes namque illius nequitiarum studia tandem advertens, diu se circum- 35
 scriptum fallacis conscius indoluit; illiusque delationes magis dolo congestas quam fide
 suffultas intelligens, in ipsum delatorem omnes causas iure transfudit. Namque Atrebat
 1004. in ipso claustrum monachorum statuto consilio, episcopum, utpote preceptorem et magi-
 strum aeclesiae, invitavit; ponensque rationem cum fratribus, qualiter Fulradus abbatiam
 eatenus moderatus est, episcopo audiente quaesivit. Conperto autem, quod nihil religio- 40
 nis interius doctrinaverit, exteriusque bona male dissipaverit, legaliter et canonicè repre-
 hensum in custodia episcopus misit, summanque abbatiae Heribertus boni testimonii
 monachus sumpsit. Hic perfectae et inreprehensibilis conversationis ac religiosae sim-
 plicitatis plenus, sed ad tanta reparanda et reordinanda, quae suus antecessor destruxit,
 88. minus idoneus. Quare et huic amotam abbatiam Richardo religiosissimo viro⁸⁸ comes, 45
 providente episcopo atque ordinante, moderandam commisit. Qui in tantum fratres
 norma disciplinatae religionis extruxerit et in tantum res stipendiarias multiplicare exter-
 rius laboraverit, ut in nostris viciniis, Deo annuente, nulla abbatia religione sit prae-
 stantior aut opibus locupletior. Hic etiam extincta Fulradi malicia, semper domno epi-
 scopo cum tota reverentia subiectus extitit, eique in omnibus, sicuti decet, intemerato 50
 amoris signaculo obsecundavit^b. Fulradus vero rapta secum pecunia, quam de rebus
 sancti Vedasti furto subtraxerat, aeclesiam Remensium expetit, deploratisque suarum
 erumnarum necessitudinibus, Arnulfum archipraesulem, qui tunc temporis aeclesiae pre-

a) desponsato i. b) *Sequentia usque ad finem capituli auctor ipse in margine supplens.*

85) c. 107. *inter episcopum et inter Arnulfum Flandrensium comitem.* 86) abbatii S. Vitoni Viridunensis. 55
 defuncto a. 1046.

erat, suo consilio oblati muneribus flectere estimavit. Illum namque et ministros eius oppignoravit precio, ut sibi quasi per preiudicium deposito, forte recursus ad privatam gratiam ipsius auctoritate pateret. Erat enim ipse archiepiscopus degener animi; et quamvis supradictae institutionis consultibus preiudicare nullo modo valeret, tamen donorum avidus recipiebat oblata, suae quidem avaritiae magis quam illius consulens causae. In cuius ferendo suffragio dum aliquanto temporis intentionem spei suspenderet, in ipsa urbe turpem conversationem agebat, et cum Iudeis negotia exercebat. Interim tamen miser morte praeventus, divina ultione percussus, in poenitentem nec confessum diem obiit. 1004.

117. *De obitu Walteri castellani.* Interea Walterus castellanus gravi langore correptus, facta legatione episcopum precatus est, ut filio suo Waltero terram suam beneficiaret, eique filius salvo usu paternae hereditatis militaret. Episcopus vero patre intolerabili filium procul intolerabiliorem futurum, ut postea probavit eventus, existimans, quod rogabatur abnuvit; sed tamen paululum flexus, ita facturum se esse respondit, si prius ei praevaricationes, quas contra ecclesiam et pauperes Christi fecerat, usque ad satisfactionem emendaret, inmo et villam Salliacum, quam invito episcopo tenebat, redderet. Porro istam villam suae uxori hoc pacto praestitit, ut ei femineis operibus deserviret, suique senioris malitia quiesceret. Verum quia pontifex ipse neutrius ullam commutationem habebat, id est neque uxor promissum obsequium exhibebat, neque viri eius sevitiam cessare videbat, villam reextorquere quaerebat. Ille autem quamvis morti, morbo immedicabiliter fatigante, propinquus, tamen nullo modo emendacionis respuit, suosque milites ad se vocans, ad fidelitatem sui filii sacramento constrinxit; monens quippe et cohortans, ut si forte moreretur, filium suum tota deditioe cum fide et benivolentia observarent, adversusque episcopum pertinaciter sustentarent. Denique intercedente aliquo temporis, episcopum quoque infirmitate laborantem Balduinus comes visitare advenerat, quem Walterus ferme moriens, auxilio sui filii precibus attraxerat. Qui Walterus non multo post cum tanta malicia, dato sine malorum, in ipso langore vitam finivit.

118. *De eo quod moriente episcopo, Walterus filius Walteri domum episcopalem invasit.* Pontifex quoque diutino morbo laborans, diem suae vocationis expectabat. Walterus vero tam sevitia quam natura patrisans, patrem etiam omnimodo referens, adversus episcopum insanire nequaquam cessabat. Egritudine enim episcopi crescebat Walteri ferocitas. Quare praesul saepe graviter motus, usurpatoris insolentiam virga perpetuae damnationis ferire disposuit; sed quorundam suorum precibus, ac precipue Seiheri Lenensis, huius videlicet patris, flexus, aliquamdiu distulit. Hic Seiherus, providus consultor nepotis superbiam modo prece modo minarum asperitate comprimens, iram vero episcopi iure excitatam precum lenitate humiliter lactans, eos nimirum pacavit; eo siquidem pacto, ut Walterus pro admissis viginti libras argenteorum revadiaret, ac inantea se quieturum esse promitteret. Deinde praesul blande ac leniter exhortatur, ut fidem dictis adhibeat, et si morte preventus in ipso langore hominem exiret, ecclesiam fideliter et viriliter teneat, donec alter pastor succedat. Hoc autem male oblitens, subdixit effectui. Paucis namque diebus interpositis, incalescente morbo, ad dissolutionem corporis episcopi tota domus increpuit, ita ut mortuus foris estimaretur. Audito, Walterus continuo laetus, cum multitudine suorum armatus, fractis foribus domos clericorum furibundus irrupit, quas et stabula quoque episcopi raptis caballis direptioni contulit. Ad cuius furorem episcopus, iam quidem marcentibus oculis, viribus destitutus, cum nimia difficultate aures intendens, sibi adhuc viventi insultari, alto suspirio graviter infremuit, manibusque paululum celo directis, latronem hunc in die ultionis coram summo iudice condemnandum invocans, posthac cum hac indignatione 3. Nonas Februarii spiritum exalavit.

119. *De tumulatione episcopi.* Interea suis merentibus funus exequiali cultu paratur, corpusque in monasterio sanctae Mariae cum debita veneratione defertur. In cuius depositione ceteris heulantibus, Walterus prae gaudio perstrepsens debachatur, totus

a) deest 1. b) memoriae 1.

87) i. e. eius; Walteri. 88) i. e. sibi, episcopo logium b. Mariae Cameracensis, iam bibl. Camerac. scilicet. 89) i. e. mariti. 90) i. e. patri similis. n. 219. saec. XII. in. ex antiquiori descriptum. 3. 91) Ann. Quedlinb. 1012: obiit Erwinus Camerinus Non. Febr. obiit Erwinus episcopus, qui tertiam praebendam liberam dedit in fratrum usibus.

siquidem direptioni et latrocinii deditus. Postremo vero, ne cuius nequitiae genus premitteret, Seihero fratre sibi adhibito, in monasterium ubi exequiae fiebant, cum furore armatus concessit, et nullius reverentiae intuitu revocatus, capellanos ultima obsequia reddentes stricto gladio usque ad altare sanctae Mariae miserabili spectaculo effugavit. His ita turbatis sepulturam distulit, donec Richardus praemeritoratus abbas Atrebatensis coenobii veniens, in monasterio sancti Autherti ad aquilonarem plagam tumulavit.

120. *De sevitia Walteri.* Iam vero difficile dictu est, quam gravis tempestas desolatae civitati incubuit, quanta ruina rei publicae statum involvit. Nam Walterus, totius tempestatis materia, intra urbem ingenua ferocitate seviebat, sibi que ad tantam malitiam Rotbertum Perronensem adsciscens, domum episcopalem alienus heres occupare praesumpsit. Qui magis magisque efferatus, patriis usibus temeratis, intolerabiles iniurias miseris exercuit in civibus. Qui enim pecuniam non dabat, in vinculis rapiebatur. Nec minus etiam raptores exteri, liberam sibi latrocinandi securitatem in defunctione episcopi praesumentes, circa viciniam grassabantur, labefactabant omnia. Quod quam sit iniquum, iudicio omnium relinquo estimandum: ipsum videlicet, ut dominum, iuxta libidinem cuncta rapere, nec ab aliis saltem praedonibus defensare. Nemo etiam ab iniuriis Walteri feriabatur, nisi qui cum eo quovis modo sentire videbatur. Domesticos sane exsumptuabat, locupletabat alienigenas, ut per eorum scilicet predicationem in barbaros usque bonae opinionis gloriam propagaret. Creberrime deplorantium civium conquestiones invicem conferuntur, miseros se non habere patronum, sed expilatorem publicum; nullum aliud sibi futurum remedium, nisi longius aliquo secederent, et tantae bestiae furori vel fuga exemerentur. Videri enim sibi tolerabilius quodvis exilium, quam domicilium domesticum, ubi dies in direptione, noctes vero transiguntur in formidine.

121. *Ubi Seiherus frater Walteri ab episcopi spe decidit.* Ut etiam liberiores furori auctoritatem pararet, praesumpta ad inventionem Seiherum fratrem ad imperatorem misit, pontificio sublimandum. Qui vero in ipso processu itineris audito alteri collatum, spe quidem frustratus, ad sua reversus est.

122. *Ab ambitione quoque huius episcopi legatio Azelini pellitur; Gerardo traditur.* Ad hoc quoque Azelinus ambitiosissime iam dudum anhelabat, quem post Rothardi decessum Sophia favente episcopatu inhiasse prediximus. Qui etiam paulo antequam dominus Erluwinus ex hoc seculo decederet, suae ambitioni consulere estimans, suos imperatori legatos dirigere festinavit, per quos eius benivolentiam fortasse empturus, ad episcopi prerogativam pertingeret. Huius itaque iussa exequentes, imperatoris praesentiam aggressi sunt; domnumque Erluwinum morti vicinum intimantes, promissis magnis muneribus donum episcopi Azelino expostulant, ut quod post Rothardum nequiverat, saltem post Erluwinum inpetrare posse se gaudeat. Qui cum finem episcopi expectare rogati cum aliquantula spe repatriarent, inter repatriandum siquidem depositionem Erluini audientes, iterum remenso itinere imperatorem adierunt, praesulemque defunctum nuntiantes, oblatis preciosis muneribus donum honoris Azelino obnixè poposcerunt. His autem repulsis, communi suorum usus consilio, potius Gerardum suum capellanum estimavit donandum, de quo in tertio libro narrabitur.

EXPLICIT LIBER PRIMUS DE GESTIS EPISCOPORUM.

INCIPIT SECUNDUS DE MONASTERIIS QUAE INFRA EPISCOPIUM CONSTANT.

Praefatio.

De gestis episcoporum prout memoria occurrerit dicto, et de diversis eorum actibus, quantum ariditas ingenioli patitur, usque ad postremum domni Gerardi episcopi, qui nunc est, pertractato, primus liber finem expostulat. Secundus vero ut ab ipso domino episcopo incipiat, videtur ordo exigere. Sed eo ad tempus relicto, de monasteriis quae infra ditionem episcopi sunt, facta interim ordinis interruptione decrevimus disserere, monstrantes sane qui locus, qui cultus, quaeve sanctorum corpora, vel cuius generis sunt ser-

a) occurrit 6.

92) i. e. postquam audivit. 93) i. e. usque ad postremum episcopum. COLV.

vientes. Dicturi itaque de singulis, a monasterio beatae et gloriosae Dei genitricis Mariae exordium capiamus, ut quod videlicet capitali titulo ceteris prestat, ceteris etiam iure preferatur.

1. *Primo de monasterio sanctae Mariae, et de quodam homine inibi periclitato et postea sospitato.* Nimirum iste locus^b, divinis miraculis ad laudem et honorem matris Domini plerumque audivimus illustrari; sed per negligentiam scriptorum obsoleta, memoriae subtrahi condolemus^c. Nos autem pauca de multis, quae aut a videntibus accepimus aut ipsi nuper vidimus, tacere non patimur. Nam tempore Erluini episcopi accidit, ut quidam cementarius sive carpentarius, Helfridus nomine, exigente rei necessitate campanarium monasterii huius scanderet, pede vero fallente per lubrica lapsus, semianimis in ipso choro multis spectantibus humi corrueret, tanto sane impetu devolutus, ut si quis ariolus eum victurum forte promitteret, scissura effossi^d pavimenti, ubi cecidit, presagium procul dubio posse refellere videretur. Dissolutio enim pavimenti, quae diu affuit, testabatur difficultatem periculi, mortemque vicinam desperata omnino salute potius vadabatur. Ad hunc mox derepente cum stupore et affectu humanae miserationis concurrunt, et in tam subito casu miserabiliter condoletur. Huius vero familiares maerore affecti, Dominum triste incusabant, ac maxime in sanctam Mariam eulogiose⁹⁴ fremebant, dicentes: *Quare illi obsequium exhiberi, quae servientem sibi periclitari sustinuit?* Denique apprehensus in lecto ponitur, ac non spe salutis, sed potius affectu humanitatis medicinalibus curis diligenter et inpense perungitur, paulatimque refotus, postea tamen meritis credo sanctae Mariae subvenientibus saluti restitutus, longo post tempore vixit. Multos etiam a variis cladibus liberari fama certissima constat.

2. *De campanario cadente, sed meritis sanctae Mariae in erectione reducto.* Nuper vero⁹⁵ domnus Gerardus episcopus caput monasterii cum cripta ampliari, et ut iam poene consummato labore apparet, meliorare disponens, vetusta aedificia funditus iussit everti. Cum ergo operarii iuxta dispositum uno eodemque studio ad diruendos parietes diu luctarentur: iam parte siquidem convulsa, subito crebris ictibus vetustae maceriae prae antiquitate nutantes, culmine disrupto, plus estimato⁹⁶ usque ad locum campanarii vastam cum nimio fragore traxere ruinam. Quo fragore clerici ac laici, pusilli et magni omnes attoniti, subito a domibus prosiliunt, ac imminenti ruinae periculum conspicantes, magis in casu campanarii contristantur. Huius enim moles quo editior et quo amplius campanarum pondere gravabatur, tanto promptiorem, sed et graviorem ruinam minabatur. Adeo etenim in orientem se vertit pendula gravitate, ut nemo aspiciens iacturam illius propere periculo dubitare potuerit. Populo autem clamante et Dei misericordiam postulante, mox mirum in modum, meritis ut credimus et intercessione gloriosae Dei matris, suspensio paululum casu in erectione⁹⁷ reducitur, tectumque reliquum cessante fusura⁹⁸ solidatur. Trabes vero de superioribus aedificiis divellitur, et super cornu altaris sanctae Mariae, quod episcopus intactum manere praecepit, omne cominuit. Quo fuso, pignera sanctorum, quae olim in consecratione ipsius altaris posita fuerant, divino nutu illesa repperiuntur.

3. *De fratre episcopi inibi curato.* Illic etiam modernis diebus Elbertus frater episcopi, de laico monachus factus⁹⁹, ut nos ipsi palam vidimus, de longa infirmitate sospitati redditus est. Hic nimirum gratia fraternae visitationis Cameracum venire disponens, dum iter carperet, tanto langore corripitur, ut pervenire non posset, sed in ipso itinere apud monasterium Preiecti martiris¹ exceptus a fratribus, diutinum tempus sub intolerabili dolore exigeret. Ut vero parum medicinali ope refotus vix equo insidere potuerit, ad fratrem, non facile tamen, fecit se baiulari; ubi etiam diu tam graviter elanguit, ut

a) praest. 4. b) ita 1. 2. 3. 5. et a prima manu 6. sed hic correxit istum locum. c) Sequentia usque ad c. 4. omisit 6. d) effossi 1.

50 94) i. e. elegiose. 95) Domnus Gerardus a. 1021, pontificatus vero sui 10. caput monasterii s. Dei genitricis Mariae Cameracensis. Kal. Apr. ingenti et mira apparitione construere cepit, dicit Chron. S. Andreae Castelli Cameracensis I, 8. Sed noster ipse infra III, 49: . . . seditionibus impeditus, usque ad a. d. i. 1023. . . inchoare non potuit. 96) i. e. magis quam aestimaretur. COLV. 97) i. e. statum rectum. 98) i. e. ruina, ut statim infra quo fuso pro quo ruente. COLV. 99) S. Andreae Castri Cameracensis; obiit a. 1047. secundum Chron. S. Andreae Cam. 5. Id. Mai. secundum Necrol. S. Mariae. 1) St. Prix prope St. Quentin. COLV.

nox moriendum assererent. Contigit autem, ut post longam egritudinem nocte solemniter beatorum confessorum, scilicet Vedasti atque Amandi, matutinos celebraturus, monasterium sanctae Mariae sumptis baculis ingredi estimaret. Qui mirabiliter a Deo visitatus adeo convaluit, ut dimissis paululum baculis, quibus sustentabatur, erectus, ipso die remedium morbi non sine multorum admiratione sentiret. Quod donum meritis sanctae Dei matris et prelibatorum confessorum posse adscribi, non dubium est.

4. De situ monasterii sancti Gaugerici patris gloriosissimi. Post monasterium sanctae Mariae beati etiam Gaugerici, gloriosissimi confessoris Christi et eiusdem urbis episcopi, secundo in loco non inconvenienter subnectere estimavimus^a. Multum etenim decet et bene congruum est, ut cuius patrocinio sub prelatione matris dominicae civitas Kameracensis sustentatur, cuius nominis praeconio illustrata sublimatur, eius quoque domum in hoc opusculo iuxta domum eiusdem dominae Virginis consequenter ponamus. Tempore namque huius pontificis, ut ipsius vitam² legentibus liquet, in vertice montis, ubi nunc monasterium est, habebatur veteris dementiae locus, ritibus videlicet demoniacis priscis temporibus ad subversionem animarum ab idolatris dedicatus. Unde vir Domini gaudenter memorandus, divino consilio afflatus, lucum succidere estimavit, atque idolis stirpitibus eversis, basilicam in honore beati Medardi construxit. Sicque locum spurcitiis deditum fecit orationis et sacrificii domum, sane sibi providens inibi suae dormitionis mausoleum et gratae mansionis habitaculum^b. Cum enim post trigesimum nonum sui episcopi annum cunctipotens Rex, sed et dispunctor largissimus suum militem fortissimum sudoribus suis responsurus ad remunerationem vocasset: in eadem basilica, ut ante destinaverat, honorifice tumulatus resurrectionis diem expectat. Mox igitur reges et principes ac potentissimi quique, signis et prodigiis quibus ante obitum multifarie coruscaverat excitati, ac multo amplioribus, quae per eius merita misericors et miserator Dominus post obitum indesinenter operari dignatus est, attoniti, ad sanctissimi viri sepulchrum diversis ex partibus confluerunt, tantique viri patrocinio sese iuvare implorantes, opulentissima munera obtulerunt. Statimque ex affluentia rerum cum omni sedulitate monasterium ampliatur, fratrumque numerosa cohors ad serviendum Deo et suo sanctissimo confessori imperpetuum delegatur. Haec autem domus in montis supercilio sita, aperte insinuare videtur, ipsum videlicet mansorem egregium semper terrena calcasse, caelestibus toto desiderio inhiasse. Exin vero locus ex diversi generis ope ditatur, multisque beneficiis virorum honorum adeo augmentatur, ut non modo circum et circa viciniam crassiores uberioresque villarum colonias, verum in longe remotis regionibus, ut scripta quae in archivo aeclesiae sunt attestantur, diversa et ut ita dicam totius generis emolumenta donarent. Qui locus olim tam elegantia quam tota oportunitate preeminens, universae provinciae gratiam multiplicem et maximum honorem prestabat, urbemque excellentia suae dignitatis quamplurimum insignibat. Erat enim veneranda atque regalis abbatia, ex omni sufficientia florens, cuius multiplici gratiae nihil conferre putares. Sed postquam, ut in primo libro breviter tetigimus, sub persecutionibus primo paganorum, deinde Hungarorum, cum ceteris quoque Galliarum aeclesiis, mortalium culpis exigentibus, cum omni thesauro miserabiliter populata subvertitur: non solum ad gratiam prioris status reformari non potuit, verum et quod dolendum est, magis magisque deiecta in praecipitium ruit. Quia enim rectorum imbecillitas tam varias et tam in diversis partibus possessiones longe diremptas et prope positas sua providentia simul cohibere non poterat: vicini raptores improbissimi quique vitiato iam quidem saeculo, quod boni pro salute et remediis animarum contulerant, ut se habet amor humanae ambitionis, abstulerant. Quod etiam peius est, ne ipsi quidem rectores quidam, quin raperent, cleperent³, detraherent, fraudulentiae tecnam declinaverant. Et quid dicam? Olim frequentior numerus fratrum, nunc ad quinquagenos prae inopia derivatur, qui domno Gerardo episcopo satagente, cotidianum victum in refectorio communiter sumunt. In huius autem patris nostri memoria et veneratione monasteria, sed et frequentiores basilicae, non tam in prope quam in longe positae regionibus constructae sunt, ubi beneficia petentibus divina praestantur, et ad laudem et gloriam confessoris sanctissimi multa et inenarrata

^a) estimamus 6. ^b) sequentia usque ad c. 9. desunt 6.

²) antiquiorem, in Actis SS. Augusti II; Actis SS. Belgii II, 276. Ex ea in vertice — sacrificii domum 55 ad verbum descripta sunt. ³) i. e. furarentur.

bilis virtutum prodigia divina clementia operari dignatur. Ea vero quae huc aut a certis relatoribus contigisse accepimus, aut nos contingere semper cernimus, modum prae pluralitate excedunt, nec ullo numeri termino claudi possunt. De quibus maximam partem invidiae aurae se rapuisse laetantur⁴; paucissima vero, quae non potuerunt celari, in primo c. 15. libello succincte perstrinximus; plenissime tamen in illo volumine, quod de vita ipsius inscribitur⁵, si cui libet, poterit invenire.

5. *De inergumino sanato.* Sed ut haec pagina sanctum et gaudiosum nomen se habere laetetur et rideat, pauca ex his quae vel ipse iuvenulus moderno tempore vidi, annectere ratum duxi. Praeter quamplurimos namque utriusque sexus freneticos, quos illic videram sospitatos, unum seorsum dicam, cui nullum prae nimietate furoris estimo comparandum. Iste namque ore spumans, dentibus frendens, licet manus post terga revinctus et a suis misere caesus, vix tamen teneri poterat, quin ex totis viribus omnibachaniae imperterritus, diabolo violentiam suggerente, vacaret. Semper enim illicita loquebatur, derepente insiliens, homines incautos plerumque mordebat. Ad monasterium vero beatissimi confessoris magna difficultate perductus, non minus per aliquot dies sevirere videbatur, ita ut nemo se illi obvium dare auderet. Nec longum tamen, pio intercedente patrono a superno medico misericorditer visitatus, sanae et integrae mentis opem recepit, suisque cum gaudio ad sua reversis, ipse Gerardus — hoc enim illi vocabulum — in monasterio Deo et suo sanctissimo confessori famulaturus manere estimavit. Ubi cum diu summa devotione familiariter deserviret, contigit, ut eum quadam die gratia⁶ visitandi paternam coloniam invitaret. Ad quam cum tenderet, nec longe quidem adhuc distans, sacerdotem canitie decorum, vultu habituque venustum, ut ipse referre solebat, obvium habuit, qui eum interpellans verbis huiusmodi: *Quo tendis?* inquit. Et ille: *Iam dudum est, domine mi, quod sanctissimo patri Gaugerico pro collatis beneficiis deservio, nunc autem parentes quid faciant visitaturus, ad patriam remeare exaestuo. Melius est, inquit, tibi, ut maneat, ne forte collati beneficii videaris ingratus.* Hic autem conceptis paternae gratiae affectibus, datos postponens monitus, dum paululum procederet, mox multo peius quam antea a demonio corripitur, adeo videlicet dementatus, ut occurrentes sibi quosque lapidare prorsus intenderet. A multis vero non facile captus, foris nexus ad monasterium iterum attrahitur, et quia contra fidem catholicam convitia diabolo doctore iactabat, nunc minis tunditur, nunc flagellis quatitur; nemo tamen rabidi oris falsificam garrulitatem conspescere potuit, donec inter flagella et vincula ante sancti viri sepulchrum prostratus, ex lassitudine somnus obrepserit. Qui cum vero post aliquantulum expergefactus surrexisset, mox divinitus mente recepta, cunctis admirantibus et prae gaudio illacrimantibus, cum magna confusione pudoris et poenitentiae ante sepulchrum prosternitur; confessus culpam, veniam erroris deprecatur. Denique compos animi omnino effectus, monasticis se obsequiis fideliter mancipavit, non ausus quoquam ultra secedere, donec post multum temporis a fratribus sumpta licentia, Romam obtinuit pergere. Notandum vero, beatum Gaugericum procul dubio extitisse eum scilicet sacerdotem, quem illi paulo ante diximus occurrisse.

6. *De contracto sanato.* Est adhuc homo in monasterio serviens, Hildebertus nomine, quem post longam aegritudinem meritis sancti viri sospitatum cognoscimus. Hic nimirum per totum fere anni circulum nescio cuius generis morbo adeo angebatur, ut maxima parte corporis premortua, circa humanorum usum studia nullo officio fungeretur. Huius pro restitutione salutis pater in frequentibus medicorum conductionibus portionem suae substantiolae absque ullo profectu se erogasse dolebat, nec quid intenderet reperire valebat. In hac itaque maestificationis perturbatione sollicito occurrit tandem sanum ac salubre consilium, ut beati videlicet Gaugerici expeteret medicinale suffragium; sane ubi infirmi persaepe solerent accipere sanitatem, inergumini quique sive lunatici liberarentur. Statim ergo facta deliberatione, aegrotum vehiculo inpositum ad monasterium attulit; ponensque ante sepulchrum, ipsum quidem, si saluti redderetur, obsequiis beatissimi Gaugerici inperpetuo mancipandum devovit. Cur producam sermunculum?

a) a. s. v. s. pr. inter lineas auctor ipse.

4) cf. I, 28. 5) auctore nostro, in Actis SS. Augusti II; Actis SS. Belgii II, 278. 6) i. e. studium, affectus, ut I, 7.

paululum iacuit, divinae medelae adeptus est gratiam; pro tantique beneficii compendio monasticis usibus deserviens, postea in monasterio conversatur.

7. *De incendio meritis sancti Gaugerici extincto.* Anno dominicae incarnationis 1027.^a Id. Iulii oborta est in ipsa civitate vasta pestis incendii, quae iam civitatis magna parte combusta, furentibus siquidem flammis, ventis agitantibus, invalescens ad domos etiam 5 prope sancti viri monasterium sitas usque pervenerat, ac inevitabiliter correptas edaci populatione involverat. Iam vero maioris metus causa de suspecta templi conflagratione exoritur. Non enim fortasse dubium, quin si proxima domicilia cremarentur, ipsum et monasterium igne raperetur. Flammis autem invalescentibus, metus amplior incubuit, globisque volantibus, totus tam populus quam clerus sublato in caelum clamore infre- 10 mit. Moxque duo ex clericis de sententia ceterorum, sanctum sepulchrum celeriter adeunt, presumpta quidem de timore audacia, thecam argenteam sanctissimi corporis extrahunt, cursimque tollentes, flammis furentibus obviam ferunt. Statim ergo divina clementia operante meritisque sancti viri suffragantibus, ita totus ignis submisso furore obtorpuit, ut rorulentò desuper imbre respersum estimares. Multa etiam occurrunt refe- 15 renda, sed angusta brevitatis libelli non patitur. Quid vero de multitudine diversorum languentium loquar, qui illuc cotidie confluentes sanitatem recipiunt? Quid haec dicam, cum amplius visu quam dictu semper appareant? Nuper sane et me ipsum febribus intolerabiliter laborantem sospitati, Deo gratias, restituit.

8. *Scriptor suam subinfert molestiam.* Maxima incommoditas febris, quae me diu 20 tenuit, verba modo succingere cogit. Licet enim modo pulsa molestia, Deo gratias, paulisper in corpore convalesciam, adhuc tamen ipso recenti dolore mens sauciata labascit, nec ei virtus integra ad plene scribendum sufficit. Huius ergo opusculi negotium stricto kalamo interim prosequamur.

9. *De sancto Autherto.* Sancti Autherti monasterium ad paucos canonicos situm est 25 intra menia urbis. Ubi siquidem petentibus divina praestantur beneficia, et Deo cooperante, ad sui confessoris gloriam multa fiunt prodigia, quae raritate scriptorum et ignavia memoriae certum est esse sublata.

10. *De Hunulchort.* Transeamus ad monasterium sancti Petri in villa Hunulchurt^b, ubi sanctam Pollinam requiescere, scripto repperi. Hoc nimirum illustris vir, Amalfridus 30 nomine, cum uxore Childebertana fundavit, deputatisque sanctimonialibus filiam suam Aurianam praefecit; fuitque olim religione florens et opibus, nunc autem, postquam viris militaribus beneficiatum est, ad paucos canonicos derivatur.

11. *De villa Barala.* In vico etiam, qui Barala^c ab incolis nomen accepit, monasterium canonicae congregationis extitit, a Clodoveo quidem rege ut ferunt conditum, et 35 a beato Vedasto in honore sancti Georgii consecratum. Illic enim brachium eiusdem martiris habebatur. Hoc autem locupletissimum et venerabile columnae marmoreae et antiqua pulchra aedificia, quae adhuc supersunt, fuisse testantur. in diebus autem Dodi- c. 881. lonis episcopi videntes canonici, Normannorum bachaniam circa istam provinciam ubique desevire, et ut superius memoravimus, profanatis sacris cultibus sanctas Dei casas incen- 40 dere, sacras reliquias cum suis quibusque necessariis in nostram aecclesiam attulerunt, ab ipso nimirum episcopo humane suscepti. Ubi per aliquod temporis demorati, cum iam adversariorum decessionem arbitantes, ad sua repedandi licentiam flagitassent, nolens episcopus eis adquiescere, ad tempus monuit differendum; sane hostium precavere perfidiam, eorum reditus suspectos doli; ne temere crederent vanas opinioni, certam 45 securitatem potius expectarent. Audientes ergo sic episcopum, manserunt aliquandiu. Paucis vero post diebus interpositis, iterum adeunt episcopum, asserentes hostem excedere, omnia tuta, securum etiam sibi patere recessum. Ad quos episcopus *Quaenam, inquit, vos movet temeritas? Quod asseritis, non credo, sed fortasse vos fallit opinio; manete adhuc, moneo, state, nihil apud me vestris usibus interim defuerit. Porro gens illa 50 ferox est et callida, nulli parcens; si incauti incideritis, maturior ausus serioremet luet poenitentiam.* Illis autem contra obnixè flagitantibus, et omnia tuta procul dubio astipulan-

a) Jo. XX° VII° habet 1. ubi incertum, utrum VII° ad annum pertineat, an sit dies Iduum. Idem prorsus habent reliqui.
b) Hunulchurt 1. 3. Honulchourte 6. Honulchourte 2. c) hoc caput primo septem lineis comprehensum, auctor postea in rasura aliqua scedula annexa ita ampliavit.

7) Baralle, inter Cambrai et Arras. COLV.

tibus, adiecit: *Cum haec ita sit vestra sententia, esto! in vestra manu deliberationem constituo; illud tamen pignus preciosi brachii apud me retinebo*; hoc quodam presagio ita disponens, ne, si videlicet, quod postea probavit eventus, adversarii incursarent, thesaurus tanti ponderis desperiret. Accepta itaque huiusmodi licentia, paratis viaticis, cum tanta obstinatione remeare coeperunt, dementes, qui supraposito pontificis non adquirevere consilio. Necdum enim tribus milibus iter ab urbe confecerant, cum ab improvisis hostibus intercepti, gladio ceciderunt. Monasterium quoque suum diruitur; tota vicinia circum et circa, praeter munitiones, male deripitur. Aecclesiolae vero reaedificatae unus tantum sacerdos postea prefuit, illudque sacrum brachium apud nos taliter hodie usque remansit.

12. *De villa Sanctis.* Nec procul hinc apud Sanctos⁸ — id loco vocabulum — puellarum basilica, ubi sancta Saturnica quiescit, traditur extitisse. Porro haec virgo de Germania praeclaris natalibus orta, a pueritia suam virginitatem Domino vovit. Quam cum parentes iuxta ritum saecularem maritare disponerent, integritatem pudoris caelestis sponso servare mallens, viriles thalamos procul abhorruit. Videns autem, quia aut voluntati parentum non posset resistere aut protervi sponsi appetitum evadere, a paternis aedibus latenter egressa fugam iniiit, et ad hanc viciniam usque perveniens, iuxta predictum vicum cursum vitae martirio consummavit. Nam vir ille, cui pacta a parentibus erat, palantem usque ad ipsum locum persecutus est. Quem cum post tergum virgo venerabilis eminens prospexisset, tota intremuit, et quomodo se morsibus infestantis bestiae exemeret, nescit. Quid enim faceret? Mox, uti erat animal simplex, pastoribus qui illum gregem pascebant, abscondenda se interset, taliterque quaerentem latere estimavit. Quod tamen juvenis aucupatus, ut lupus esuriens super innocentem oviculam irrui, evaginatoque gladio decollavit. Quae mox, ut antiquitas relatorum audet asserere, proprium caput manibus sumpsit, populoque spectante usque in aecclesiam, quae in ipsa villa in honore sancti Remigii aderat, deportavit. Ad cuius ergo venerationem a fidelibus christianis factum monasterio, puellaris congregatio delegatur, sed predictis causis intercipientibus, ad unius presbiteri obsequium redigitur. Est autem antiqua relatio, quod longo post tempore Saxones, incertum qua causa, ad hanc viciniam devenerunt, et per ipsum vicum transeuntes, audita quidem sacra opinione, partem corporis sacrae virginis asportarunt.

13. *De monasterio sanctae Mariae Atrebatensium.* Veniamus nunc ad Atrebatense territorium. Monasterium namque sanctae Mariae, ubi quondam pontificalis cathedrae principatus fuerat, quadraginta canonicos habet. Illud vero modernis diebus Rodulfus, ipsius aecclesiae thesaurarius, consilio domni Gerardi episcopi ampliavit; essetque locus venerabilis et minus indigens, nisi fastuosa Flandrensium comitis excellentia, quae iuxta supereminet, adversari aliquando consuevisset. Ibi vero iuxta altare Dei genitricis Mariae, quod beatus Vedastus suis diebus consecraverat, anno quidem secundo Gerardi¹⁰¹³ episcopi, multae et multum preciosae sanctorum reliquiae inventae sunt, ad quarum illustrationem diversa miracula per tres circiter annos divina clementia operata est. Leprosi enim mundati, contracti humanis usibus solidati, multique a diversis langoribus curati, sospitate donantur.

14. *De sancto Vedasto.* In castro vero Atrebatensi monasterium sancti Vedasti, quod supra diximus a sancto Auberto fuisse constructum, monachorum religione letatur, multisque virtutum prodigiis caelitus illustratur.

15. *De duabus basilicis.* Huic etiam infra idem castrum duae basilicae iuxta subiacent canonicorum, una videlicet in honore sanctae Mariae, altera vero sancti Petri apostoli.

16. *De Maraculo.* Est etiam in vico Maraculo⁹ monasterium canonicorum, ubi sancta quiescit Bertilia, quae hoc ipsum suum predium sanctae Mariae tradidit.

17. *De Albiniaco.* Rursus vero in vico Albiniaco¹⁰ monasterium est canonicorum, sancti videlicet Chilian, qui Scotus fuisse traditur.

18. *De monasterio sancti Vinditiani.* Item in Monte sancti Eligii — sic enim locus

⁸⁾ Hoc caput primo quatuor lineis comprehensum auctor ipse in rasura et in margine ita amplificavit.

⁹⁾ Seins-les-Marquion. LE GLAY ⁹⁾ Maroeul d. Atrebat. ¹⁰⁾ Aubigny, arrondiss. de St. Pol. LE GLAY.

dicitur — canonicorum quoque est monasterium sancti Vindiciani Cameracensium episcopi, quod postquam viris militaribus infiscatur, pro immunitione rerum ad raritatem fratrum redigitur.

11 19. *De Lucau et Pas.* Preterea in viculis Lucau¹¹ et Pas duae basilicae sunt canonicorum, quae postquam quoque militaribus viris in beneficiis traduntur, ad inopiam lapsae sunt.

20. *De Cella sancti Salvatoris.* Est autem vicus ex rebus sancti Vedasti, nomine Berclaus¹², in paludibus quidem situs, pecori ex sufficientia pascuae aptus, omninoque etiam monachorum usui oportunus. Illuc ergo Leduwinus abbas¹³, considerata rei oportunitate, monasterium fundare disposuit, siquidem ei episcopalis auctoritas aspiraret; 10 quippe duplici usu satis competenter provisus: quod inibi videlicet partem ex monachis, qui ad coenobium sancti Vedasti frequentiores confluerant, delegaret; et bona ecclesiae circumiacentiã tutius possiderentur. Itaque dominum Gerardum episcopum in conventu sinodali conveniendum estimavit, suaeque deliberationis effectui coram omni sinodo licentiam postulavit. Cuius auctoritate nec difficile impetrata, monasterium aedificare 15 festinavit, consummatumque ab ipso domno episcopo consecrari obtinuit. Loci autem vocabulum episcopus inmutavit, sicque Cellam sancti Salvatoris statuit nominari.

21. *De Duvacensi castro.* Preterea etiam apud castellum Duvaicum¹⁴ monasterium est canonicorum, ubi corpora sanctorum iacent Morantii¹⁵ atque videlicet Amati. Scien- dum est autem, quod ante constitutionem huius castelli usus telonei, quod nunc pro 20 inninensis Flandrensium comitis potentia in ipso castello mutato pristino ritu sumitur, apud Lambras villam sanctae Dei genitricis solvebatur. Erat enim regius fiscus, sed tempore Stephani episcopi a Karolo rege sanctae Mariae donatur habendus. Illo etiam tempore portus illuc habebatur; postquam vero incolatus huius castelli ceperat, illic navigii usus derivatur, et huic nostrae villae tantum dimidia portio telonei solvitur. In 25 hac autem villa rex Childebertus forte¹⁶ sepultus est. Cui, cum ad obsidendum fratrem suum, qui tunc temporis Tornaco morabatur, ire pararet, beatus Germanus Parisiacensis episcopus praesago spiritu praedixerat, non posse se consummatum ire illiusmodi negotium, si germanae neci eo spiritu intenderet. Hic autem verbis surdescens, exequi parat dispositum. Sed ne beati pontificis irritum haberetur presagium, in ipso itinere 30 morte preventus, in predicta villa Lambras subterratur.

22. *De Lenensi monasterio.* Apud castrum Lenense¹⁷ habetur quoque monasterium canonicorum, ubi sanctus quiescit Vulganius, qui Scotus traditur exitisse.

23. *De villa Henim.* In vico etiam, quem dicunt Henim¹⁸, est basilica in honore sancti Martini, antehac unius tantum presbiteri regimine acta. Nuper vero Rothbertus 35 1040. Atrebatensis de remedio animae tractans, consilio Gerardi episcopi, expensis propriis rebus duodecim canonicos inibi deputavit.

24. *De vico Belgico.* Item vero in territorio Atrebatensi, in vico videlicet qui Belgicus¹⁹ ab incolis nuncupatur, extat basilica canonicorum sancti Remigii, ubi divina saepius miracula caelitus fieri dicunt. Notandum vero, quod locus iste antiquitus adeo 40 preminebat, ut ab eo omnis nostra regio etiam usque in praesens Belgica diceretur.

25. *De vico Hasnum.* In vico etiam, quem dicunt Hasnum, abbatia fuerat regalis olim atque ditissima, ubi ex maxima parte requiescunt corpora sanctorum Marcellini et Petri. Nunc autem degeneris saeculi moribus viciatis, ubi tunc clerici pauci deserviunt, desolatam et inopem condolemus.

a) praesaga 1. 2. sed hic corr. 4.

11) Lucau, prope Doutsens. 12) Billi-Berclau, Douai et Lens. 13) S. Vedasti, c. 1022— ad fl. Depla. COLV. 14) Douai. 15) i. e. Maurontii, St. Douai et Lens. 16) iam incognitus. Nec Belge- ville, nec Belge ad fl. Ternoium, nec Blangiacum esse, iam Colvenerius docuit eo, quod hi loci nunquam fuerant dioecesis Atrebatensis. Idem avertit 50 Bellovacum Artesiae, et Belle prope Aubigny, et Berlette ad fontem Scarpae; sed monet, in his nulla ecclesiae collegiatae monasteriive existere vestigia. Sequens nominis Belgici etymologia hac una nostri auctoritate nititur. Isidori Orig. XIV, 4: *Belgia ci- 55 ritas est Galliae, a qua Belgica provincia dicta est.* Cf. Annales nostros T. IX. p. 305.

26. *De Marcenis.* Apud villam quoque Marcenias²⁰, virgo Dei gloriosa Rictrudis²¹ ex propriis opibus et praediis consilio sancti Amandi, qui tunc temporis insignis habebatur, monasterium struxit, ubi sanctimonialibus ad serviendum delegatis, ipsa etiam abbatissa habenas regiminis moderata est. In cuius vita plurimum, et post vitam ali-

5 quantum religio crevit, ususque ecclesiasticus regulariter adolevit. Seculo autem semper, ut diximus, in deterius viciato, ipsarum etiam puellarum ordo viciari et depravari coeperat; iamque magis ac magis depravatus mos in degeneri posteritate usque in

15 presens duraverat. Nuper vero iamdictus abbas Leduvinus, Gerardo episcopo et marchione Balduino satagentibus, feminas turpiter viventes mundato loco exturbavit, ac

20 monachos qui melius et religiosius Deo et prelibatae virgini, quae ibidem quiescit, deserviant, constituit.

27. *De Hamatgia.* Nec procul hinc, in villa Hamatgia²¹, beata quoque Christi²¹ famula Eusebia, predictae scilicet virginis filia, ex rebus hereditariis aeccliam struxit, quam sanctimonialibus constitutis, etiam ipsa abbatissa pro modo facultatis multa ope

15 dotavit; quae nunc per saecularitatem multum delapsa, vix paucos canonicos habet.

28. *De Duneng.* Rursus quoque in vico Duneng²² beata Rainfredis ex sui iuris rebus cellam fundavit, et sanctimonialibus constitutis, ipsa etiam abbatissa regimonium duxit. Hanc^c autem postea incumbente inopia inclinatum pauci canonici incolebant, donec consilio domni Gerardi episcopi et Leduwini abbatis, moderno tempore Balduinus

20 comes ad pristinum statum restituit, ibique monialibus regulariter institutis, abbatissam nomine Ermentrudem praefecit.

29. *De villa Haspro.* Quo tempore Normanni maxime quidem Rol tyranno incensore per hoc regnum, ut per alia, desevierint, et ceu supra diximus, culpis christiano-

rum exigentibus aecclias sanctorum passim combusserint: tanta formidinis tempestate

25 corpora sanctorum, Aycadri videlicet atque Hugonis, de Gemegio²³ cenobio, quod super²³ fluvium Sequanam non procul ab urbe Rotomago situm est, ad villam Hasprum, quae ab urbe nostra non plus quam decem milibus disparatur, allata sunt. Quam villam utrum abantea possessam subiacuisse praelibato monasterio, an tunc temporis aut a

30 rege aut a quolibet principe pro remedio animae receptationi sanctorum traditam fuisse dicamus, incertum est. Ex his certe beatus Aycadrius, a sancto Filiberto eiusdem cenobii abbate probatissimo abbas etiam constitutus, regimen sacrum agebat, vitaeque moribus et virtutum coruscatione fulgebat. Ad cuius piam conversationem sanctus vir

35 Domini Hugo Rotomagensis episcopus, Karlemanni regis filius, divina inspiratione succensus, relictis siquidem episcopatus habenis curisque secularibus abdicatis, disciplinam

40 monachorum et habitum ex toto desiderio appetivit; sacrisque magistri moribus informatus, omni virtutum genere perfectus emicuit. Ambo autem qui et quales extiterint, eorum vitas legentibus evidenter occurrit. His nimirum apud hanc villam posthac remanentibus, monasterio facto, monachis delegatis, ad laudem eorum pius et misericors

45 Deus multa, immo et celeberrima virtutum prodigia dignatus est operari, in tantum sane, ut nemo ex vicinis potentibus aut in expeditionem aliquando transeuntibus, ullam presumptionem antehac audeat irrogare. Sed quia monachorum abbas longe aberat, eosque rarissime pro difficultate longinquitatis visitare solebat, in libertate soluti saeculum sectabantur, irregulariterque viventes usque ad tempus Gerardi episcopi, utpote

50 abaque rectore, periclitabantur. Quod videns episcopus, abbatem ut hoc corrigeret saepe commonuit; sed quia, ut diximus, longe aberat, correctionem morabatur. Con-

a) *eratum* 1. *ezymetum* 2. Marc. gloriosa matrona Rictr. 5. cf. *infra* III, 8. et *Ducange* s. v. *Virgo*. b) *ita* 2. 6. religio-
 giosa 1. c) *hoc capit in 1. primo ita desinebat*: Hanc autem canonici. *Sed scriba ipse, non*
auctor, erasis quinque vel sex vocibus, quae inter autem et canonici fuerant, rasuras superscripsit postea i. i. inchi, reli-
 qua natam — *praefecit in margine supplens eodem prorsus atramento, quo reliqua omnia. Vocem canonici delere oblitus est.*

50 *Sequenti vero tempore quum codex a bibliothea concideretur, primas cuiusvis lineae litterae abscissae sunt, scilicet natam,*
nici, donec, mai Ge, Leduwi, moder etc. Haec 2. 6. legerunt adhuc atque exhibent, prouti supra dedimus; 4. iam manca
ita exhibet: p. i. inclinatem p. c. incolebant . . . consilio d. G. e. et abbatissae tempore
 DE VILLA etc.; 3. *habet: p. i. inopia . . . pauci c. p. cum consilio domni G. e. et L. a. m. tempore*
 55 *ad pristinum statum reduxit ibique m. r. i. a. n. E. p. Denique 5. totum locum ita exhibet mutatum: Sed postmodum*
consilio domni Gerardi episcopi et Leduwini abbatis Balduinus comes ad pristinum statum monialium reduxit, ibique
moniales sancti Benedicti, cum ante fuissent regulares, introduxit, quibus abbatissam E. p.

20) Marchiennes. 21) Hamage, prope Marchiennes. 22) Denain, inter Douai et Valenciennes.
 23) Lamièges.

ligit autem, episcopum pro ecclesiastica sollicitudine forte per hanc villam transitum facere, praefatoque abbati Leduino — comes enim erat itineris — obscenam monachorum conversationem indicare. Salubri etiam, inmo competenti consilio hortatus est illum, ut si, quas res sancti Vedasti in vicinia prelibati cenobii haberet, eas siquidem pro hoc monasterio, quod sibi esset contiguum, commutaret, huncque locum pro conspectu aeternae remunerationis meliorare satageret. Qui inter huiusmodi colloquia incerto haesit, et tamen acsi difficile recusavit. Nec multo post autem temporis intervallo abbas salubriter consultus, bene et diligenter considerata oportunitate, notum fecit episcopo, se executorem fore monitionis, si ab ipso abbate Teoderico commutationem impetrare valeret. Unde letus episcopus, continuo directa legatione abbatem Teodericum adorsus est, monstrans animae periculum, ni tempore sibi consuleret. Cum longe esset positus, locum commutare deberet; quod si nollet, adiuncto sibi Balduino marchione falsos monachos expelleret, locumque emendare cum omni auctoritate satageret. Super quod abbas competenti consilio usus, mandatis episcopi satisfacere estimavit, rebusque sancti Vedasti, quae in sua vicinia circumiacent, susceptis, villam Hasprum Leduino abbati contradidit. Haec autem commutatio coram Rotherto rege Francorum coramque conitibus, Balduino videlicet Flandrensium et Ricardo Rotomagensium, facta est, et eisdem corroborata²⁵. Abbas itaque Leduinus, ut edificator videlicet idoneus, locum cum summo studio ad laudem et venerationem sanctorum, qui ibidem quiescunt, emendavit, novisque edificiis et claustris regulari insignire exercuit.

30. *De Valentianis.* In castro Valentianensi monasterium est canonicorum, quod Arnulfus comes consilio et auctoritate Rothardi episcopi²⁶ in honore sancti Iohannis baptistae construxit, rebusque pro oportunitate collatis, duodecim canonicos deputavit.

31. *De monasterio sancti Salvii.* Nec procul hinc olim quidem sancti Martini ecclesiola, nunc autem monasterium canonicale in veneratione etiam sancti Salvii episcopi et martiris constat. Ipso namque tempore sanctus Salvius, totus supernae patriae inhians, causa peregrinationis habenas reliquit episcopi, profectusque peregre, praedicationi operam dare estimavit. Igitur de loco ad locum procedens, verbum Dei populo suggererat, et maxime celebrationibus missarum insistebat. Verum ubi ad ipsam viciniam deveniret, ac quadam die de Valentianense porto ad vicum Condatum transiret, a quodam pestifero factis insidiis captus, in custodia religatur, raptisque indumentis sacerdotalibus et ornamentis episcopalibus, quae secum portaverat, obranca-³⁰ tur. Sepultusque a viris religiosis in supradicta sancti Martini ecclesia, tunc ad praesens et postea multis preconizantibus miraculis, quanti et qualis meriti exitisset, apparuit, ut plenissima in libro suae passionis reperitur. Unde attonitus princeps regionis Karolomartellus, pro salute animae de ipso fisco Valentianense et de aliis rebus locum augmentavit, sumptumque stipendiarium deputans, canonicos constituit.

32. *De Marecolis.* Sanctus quoque vir Dei Huntbertus, sanctitate conspicuus et non modice prediatus, ex patria Laudunense decedens, in villam Mareclias²⁷ locum suae sanctae conversationis elegit; ibique de rebus propriis et praediis monasterium in veneratione sanctae Dei genitricis et sanctorum apostolorum Petri et Pauli apostolica auctoritate construxit²⁸. Illacque fratribus ad deservendum statutis, ipse etiam Domino serviens, virtutum signis et doctrinae vitaeque meritis satis clarus emicuit, ibique laborem huius vitae consummans, sepultus in pace quiescit. Hanc siquidem abbatiam primus Otto imperator, Heinrici regis filius²⁹, ut in primo libro latius digessimus, tempore Fulberti episcopi habendam tradidit sanctae Dei matris ecclesiae Cameracensium.

a) duncque 1.

²⁵ Hanc commutationem anno 1044. adscribit Miraeus ob chartam Leduini, editam in Opp. diplomat. I, 265. ubi haec leguntur: *Principi aeternitatis Ego Leduinus abbas Sed nostro tempore, dico a. i. summi et veri pontificis I. C. millesimo quadragesimo quarto, per Gerardum Cameracensem et Atrabatensem episcopum quaesitum est, quaerendo atque retractando alterutrum sic peractum est, ut nos consilio seniorum et vicinorum necnon nostrorum fratrum, cellam quae dicitur Haspra, a comite Richardo et Teoderico abbate Gemeticensis cenobii dono acciperemus, quia vicinior nobis erat; ipsi quoque Anglicurt cellulam vicinior sibi nostra donatione possiderent. Testes huius rei fuerunt: Richardus comes, qui donationem . . . Robertus archiepiscopus frater eius. Richardus filius*

Richardi. Robertus frater eius. Wairinus Belacorum presul, nostrae congregationis frater. Actum Rodonis, mense Ianuario in octava epiphaniae, indictione 6. regnante serenissimo rege Francorum Roberto, anno imperii sui 28. Verum illud quadragesimo aperte mendosum est, et mutandum in vigesimo; annus enim 28us Roberti est 1024; porro Robertus archiepiscopus obiit a. 1037. Warinus a. 1030. et Theodericus abbas iam ante annum 1030. Recte igitur Colvenerius annum huius commutationis 1024. esse statuit; et iam Iacobus de Guisia eundem a. 1024. tradit (ed. Fortia IX. 246.). ²⁶ igitur intra annos 979 — 995. ²⁷ Maroilles. ²⁸ cf. I, 27. Acta SS. Belgii IV, 117. ²⁹ errat noster; supra enim I, 68. ipse narravit, Karolum regem eam tradidisse Stephano episcopo, anno 921. ⁴⁵

33. *De villa Waslero.* In villa quoque Waslero³⁰ beatus Landelinus monasterium³⁰ ad paucos fratres condidit, cui sanctum Dodonem bonae memoriae virum prefecit. Hic nimirum sacris moribus cluens, vitae innocentiam duxit, ibique deposito onere fragilitatis, feliciter in pace quiescit.

34. *De villa Fescau.* In villa etiam Fescau³¹ monasterium est, ubi sane sanctus vir Domini, Hetto videlicet Scotus, divina providentia dirigente deveniens, aliquanto tempore conversatus est; tandemque cursum suae peregrinationis finiens, migravit ad Christum. Ad cuius meritum declarandum divina pietas multa dignata est operari documenta virtutum. Unde quidam ex religiosis viris sancto viro tantorum emolumenta¹⁰ honorum tradiderunt, ut aliquot canonicos admitterent.

35. *De monasterio, quod est in villa Alto Monte.* Nec praeteream vicum, quem Altum Montem³² dicunt, nec inmerito sic nominatum; cum beatus Vincentius, cum multis viris religiosus, qui cum eo fuerant, sua conversatione reddiderit sublimatum. Porro³² iste Vincentius comes egregius, videlicet sanctae Waldetrudis maritus, iuxta quidem saecularem eminentiam et rebus¹⁵ et genere potentissimus, eruditione tamen et crebris monitionibus beati Auberti pontificis informatus, saecularis militiae pompam procul abhorruit, Deique obsequiis mancipare se potius estimavit. Igitur dum de loco suae conversationis expetendo sollicitus curam gereret, non defuit divina pietas, sancti viri desiderium completura. Nam quadam nocte pluit Dominus nivem, et omnem regionem circum et circa niveo rore respersit, excepto paululo loci, quod in supradicto vico in²⁰ modum videlicet crucis respersum reservavit. Quod vir Dei suo desiderio celitus contigisse altiore consilio intellexit; divinoque indicio certior factus, mox eodem in loco monasterium ex proprio sumptu fundavit; quod etiam suus magister Aubertus, viris secum religiosus adhibitis, in honore apostolorum Petri et Pauli dedicavit. Ibiq; vir sanctus feliciter conversatus, laudabilis vitae sanctitatem ducere adstuduit. Ad cuius²⁵ piam conversationem multi viri religiosi confluxerant, traditisque praediis et propriis rebus cum sacro viro degentes, ad vitae regularis normam sese constrinxerant. Cum autem locus a regibus et principibus augmentari et frequentia fratrum populosus coepisset haberi: ut liberius Deo vacaret, in secretiorem locum secessit, quem etiam locum paulo posterius dicam. Huius vero forma et exemplo religio monachorum postea multo³⁰ tempore adolevit, sed per incursum gentiliū, immo et per crebras seditiones domesticorum subripiente inopia, ordo monachalis ad canonicalem redactus, sic ad tempus domni Gerardi episcopi usque remansit. Quod vero cernens episcopus, praecepto Heinrici imperatoris consilioque Herimani comitis³³, ac voluntate sui fratris Godefridi, fratris videlicet episcopi, qui ex parte Herimani comitis ipsum locum in fisco tenebat, emeliora¹⁰¹⁶ vit, et facto abbate Fulcoino, in pristinum ordinis statum reformavit. Hic autem vir bonae memoriae abbas cum summo studio et labore nominis sui officium librans, et usum regulae interius docuit, et locum omnem pro modo temporis, utpote adhuc videlicet novitium, pulchris aedificiis et usui monachorum necessariis exterius insignivit.

36. *De Melbodiense monasterio.* Dicendum est quoque in Melbodio³⁴ monasterium⁴⁰ puellarum, quod beata Christi virgo Aldeguadis ad opus suae conversationis ex propriis praediis struxit; quod etiam¹⁵ beatus Aubertus, multis viris secum adhibitis, dedicavit. Haec nimirum virgo laudabilis, soror sanctae praelibatae Waldetrudis, a beato Auberto doctrinata velamen pie religionis accepit, ibique cum plurima turba sororum purae vitae innocentiam ducens, deposita corporis gleba, celesti sponsae cum ardenti lampade obviam perrexit.

37. *De Laubiensi coenobio.* Transeundum est ad Laubiense cenobium³⁵, quod sacris⁴⁵ initiis sancti Landelini ad tanti honoris, qui nunc est, paulatim pervenerat titulum. Hunc nimirum Landelinum in primeva quidem aetate a beato Auberto pontifice litteris et moribus sacris imbutum, V. Aust. postea vero fallente diabolo sui magistri profugium, spreto clericatu manui praedatoriae in libro vitae ipsius legitimum sociatum. Hunc, inquam, postquam magister benignissimus diuturna lamentatione et iugi prece ab errore revocatum quasi pater filium suscepisset, ac saucium dulci correctione ac benivola consolatione recreasset, in praelibato loco tunc⁵⁰ temporis solitario secedere monuit, ut disciplinatus videlicet errata corrigeret et emendatius viveret. Peracto itaque habitationis aedificio et in veneratione apostolorum Petri et Pauli consecrato³⁶, — paucis siquidem viris utilitatis vitae secum receptis, — monitiones et mandata magistri aequa lance moris et operis adimplevit, et de die in diem proficiens, ad vitae sanctissimae culmen transcendit. Ubi vero locus viri sancti pia conversatione florere coepisset, et ex munificentiae regum sive potentum quorumlibet quanto rebus exterius, tanto etiam numero monachorum interius habundaret:⁵⁵ mox inde remotus, siquidem ut Deo strictius manciparetur, secretiorem locum, quem paulo post dicemus, expetere esti-

30) Wallers-St. Hilaire, sive Wallers en Faigne. prope Maubeuge. 33) Eihemensis sive Viridunensis; Secundum Fulcuinum autem cap. 4. non Landelinus cf. III, 6. 34) Maubeuge. 35) Lobbes. 36) secundum Fulcuinum in gestis abb. Lob. 4. Ursma-siaux, prope Avesnes. LE GLAY. 32) Hautmont rus demum hoc fecit, anno 697.

689. *mauit.* *Beatus* autem, eo loco profecit beatorum virum Dei Ursmarus, pils moribus praeditum, in functionis tantum
 V. Ursmari. praedicatione⁶⁷ sacrum episcopum. Hic etiam vir de villa Fleon⁶⁸, quae infra silvam Terraciam⁶⁹ sita est, oriundus,
 formam innocentis vitae fratribus exhibuit, diesque suos in bonis operibus egit. Hoc igitur doctore, et dein
 beato Ermino succedente, de quorum monasterio subsequenter narrabimus, effloruit locus, et ad Dei gloriam, ut usque in presens apparet, mos plene adolevit aecclesia-
 sticus.

38. *De monasterio sanctorum Ursmari et Ermini.* Horum itaque beatorum Dei confessorum dormitionis habitaculum subiungamus. Erat namque aecclesia parochialis subiacens prelibato cenobio, quae iuxta, scilicet in vertice montis, sita est; ubi ipsi monachi, sed et omnes collimitanei circum et circa degentes, tumulandi ferebantur. Ad hanc
 etiam beatissimi viri Ursmarus atque Erminus, cum defuncti sunt, portantur humandi; quorum meritis declarandis divina pietas multa miracula dignata est operari. Sed quia
 supra de sancto Ursmaro parum tetigimus, non incongruum, si de sancto quoque Ermino
 aliquid explicemus. Hic nimirum vir vitae laudabilis, et non parum praeditus, de pago Laudunensi oriundus
 extitit, et de die in diem in bonis operibus proficiens, omnium virtutum cluchat conueriis. Quem quia odor bonae
 opiniois illius longe lateque increbuit, beatus Ursmarus, supradictum monasterium⁴⁰ regens, sepius accessit, diemque
 suae vocationis imminere intelligens, ipsum rectorem monasterii⁴¹ officique sui post se supparem et ministrum pontif-
 cemque delegit. In functione igitur vicaria subrogatus, totum se in divinis cultibus propensius mancipavit, suique ma-
 gistri forma instructus, de creditis sibi ovibus curam sollicito gessit. Illud etiam predium suum Ercli in
 usibus fratrum expendit. Postquam vero ambo ad remunerationem vocati, primo qui-
 dem beatus Ursmarus, dein vir Dei Erminus, in iam dicta parochiali aecclesia tumulati fuissent, tot et tantis munificentis locus ille donatur, ut modernis temporibus monaste-
 rio facto, canonici mitterentur.

39. *De Monte Castriloco.* In villa Castriloco⁴¹ duo quoque monasteria habentur, unum quidem puellarum, quod sancta Waldetrudis, coniux sancti prelibati Vincentii atque soror beatae Aldo-
 gundis, edificavit. Cum enim vir suus beatus Vincentius, relicto mundi naufragio, monasterii portam expetierit, ipsa
 quoque divina clementia inspirante, calcare seculum estimavit, sanctoque doctriam spiritu, a beato Auberto confortata,
 habitum sancti velaminis sumpsit. Deinde vero ex suis dotabilibus beneficiis et propriis prediis ipsum monasterium in
 honore sanctae Mariae, ex sententia et auctoritate sancti Auberti, patroni sui, condidit. Ubi etiam adscitis non paucis
 familiaribus feminis puritatem vitae laudabilis ducens, celesti sponso obviam itura, lampadem lucernae sibi inextinguibili-
 bus preparavit. Alterum vero monasterium est canonicorum sancti Germani.

40. *De cella sancti Gislani.* Nec procul hinc, in loco videlicet quem dicunt Cellam monasterium est monachorum, sancti Gislani. Iste nimirum, angelica visione monitus, ab Athenis di-
 gressus, cursum suae peregrinationis in ipsa parte direxit, illudque monasterium auctoritate sancti quoque Auberti, sed
 et sanctae Waldetrudis, cui tunc temporis familiari dilectione inhaeserat, opitulante, fundavit. Qui quantus vel
 qualis vixerit, liber qui de vita ipsius componitur, largiter edixerit.

41. *De Crispino vico.* In vico Crispino⁴² monasterium canonicorum, ubi sanctus vir Dei Landelinus, ut iam paulo superius diximus, pro frequentia fratrum relicto Lau-
 biensi coenobio, commendato viro Dei Ursmaro regimine suisque rite ordinatis rebus, secessit, viteque nitidioris perfectione exacta migrans ad Christum, in pace sepultus
 multis virtutibus coruscavit. Haec autem abbatiola, ut in primo libro in preceptis regali-
 bus videri potest, sanctae Dei matris aecclesiae Cameracensium subiacere debere traditur; sed infestationibus gentium subripientibus, aut in mutatione regni modo divulsa,
 militaribus viris beneficio infiscatur.

42. *De villa Condato.* Apud villam quoque Condatum⁴³ olim regalis et dives in honore sanctae Mariae abbatia fuerat puellarum; nunc autem est monasterium, prae inopia,
 paucorum canonicorum. Ubi sane sanctus vir Dei Wasnulfus, genere Scotus, cursu peregrinationis consummato, sepultus cum patribus in pace obdormivit, huiusque meritis
 omnem locum illustravit miraculis.

43. *De villa Lutosa.* Est monasterium quoque canonicorum in honore apostolorum Petri et Pauli, in vico qui dicitur Lutosa⁴⁴, quod construxit beatus Amandus; et est dives abbatia, ubi vir Dei venerabilis Baidilo requiescit, qui corpus sanctae Mariae Magdalenae de Hierusalem in Burgundiam in loco Vercelliaco attulisse fertur.

44. *De vico Rotnasce.* In vico Rotnasce⁴⁵ est monasterium canonicorum, a sancto

a) monasterium i.

37) i. e. ad Dei verbum praedicandum gentibus, pin. 43) Condé, ad Scaldim. 44) Louze, in-
 non autem peculiari alicui loco adscriptum. COLV. ter Ath et Tournai. LE GLAY. 45) Renaix, inter
 38) Floyon. 39) forêt de Thiérache, in finibus Oudenarde et Grammont.
 Picardiae. 40) Laubiense. 41) Mons. 42) Cré-

quoque Amando in honore eorundem apostolorum constructum, ubi martir Dei preciosus Ermes quiescit. Hoc autem demiramur, quod hunc locum tam antiquum et tam opulentum Ludovicus Pius Eudensi coenobio⁴⁶ subiendum donavit.

45. *De villa Iham.* Est etiam locus super Scaldum fluvium, quem dicunt Iham, ubi modernis temporibus honorabilis vir comes Godefridus⁴⁷ et uxor sua Mathildis, matrona videlicet memorabilis — erat enim suum predium, suis usibus oportuna — castro quidem munito, navigium, mercatum, teloneum, ceteraque negotia statuerunt; infra castrum vero monasterium in honore sanctae Mariae, deputatis canonicis, fundaverunt. Extra autem Herimannus filius duo monasteria struxit, unum sancto Laurentio, alterum vero sancto Salvatore. Nunc igitur locus, utpote noviter instructus, ex omni sufficientia floret, et tamen esset uberius, nisi crebro hostili incursione quateretur, quod maxime ab inimicis Dei patitur pro stabilitate regni et fidelitate imperatoris.

46. *De villa Sungeias.* Repetamus etiam locum, quem relictis quidem in Altomonte fratribus, expetiisse beatum Vincentium prediximus. Hic profecto ab incolis Sungeias⁴⁸ nuncupatur. Ubi ipse vir Domini a frequentia populari remotus, fratribus sociatis, monasterium struxit, ibique exacta huius vitae cursibus feliciter, sepultus cum filio suo Landrico Meldensi episcopo in pace quiescit.

47. *Monasterium in loco Maslinas.* Apud Maslinas⁴⁹ quoque monasterium est canonicorum, ubi quiescit preciosus Dei martir Rumoldus, genere Scotus, qui vitam eremiticam ducens, inibi martirizatus est. Hoc autem monasterium ab antiquitate constructum, 20 regalibus emolumentis maxime augmentatur.

48. *Monasterium sancti Guntmari.* Nec procul hinc est monasterium⁵⁰ canonicorum, quod ex propriis praediis vir Dei Guntmarus illustris laicus struxit, ibique sepultus diem resurrectionis spectat.

LIBER III.

DE REBUS GESTIS GERARDI EPISCOPI.

25 1. Domnus imperator Henricus, ut superius diximus, suorum principum unanimi consilio usus, Gerardo suo capellano, adhuc diacono, non infimis parentibus Lothariensium atque Karlesium edito⁵¹, apud Arvitam⁵² villam Saxoniae Kalendis Februarii¹⁰¹² donum largitus est episcopi⁵³. Hunc in puericia Albero Remensium archiepiscopus, pro consanguinitate, sed et pro praediis quae ex parte matris in ipsa terra habebat hereditario iure tenendis, secum permissione parentum abduxit, et sub regula canonica degentem familiariter educavit. Sub cuius liberali eruditione et normam aeclesiasticae religionis et mundanae disciplinam satis viderat honestatis. Episcopali vero munere infulatum⁵⁴ ipso quidem die et crastino, purificationis scilicet gloriosae Dei genitricis Mariae, Febr. 2. 35 secum imperator detinuit; tertio vero die licentiam discedendi accommodans, abbatibus

a) Hic desinit l. in media pagina penultima quaternionis integri, nullo ex eius foliis deficiente, folio ultimo recto. Alia manus coepta statim subiunxit: Ex decretis beati Gregorii pape, quod monachi ubique sacerdotali officio ministrent etc. quae codicis paginam ultimam et dimidiam penultimae a scriba vacuas relictas adimplent. Eadem hoc loco in 4. leguntur, sed recentior manus deletis ascriptis. Haec sunt omittenda ut extranea. Erant enim alio caractere adscripta in ms. exemplari S. Gisleini. — Tertii libri in 1. tam ne vestigium quidem apparet; at Colvenerius adhuc quidem ediditque; cuius in edendo atque annotando fidem egregiam atque vere accuratam fuisse quum primo atque secundo libro docui simus, eum sequimur testem fidedignum in annotandis codicis 1. lectionibus per librum tertium, qui hodie superest tantum in 2. 3. 4. sed fuit etiam in 1. 2. 5. b) Ita Colo. ex 1. ut videtur: cf. l. 122. Titulo omnino caret 4. In 3. ita legitur: Dominus Gerardus in episcopum Cameracensem creatur. Iste est qui ecclesiam Cameracensem perfecit et dedicavit. Liber tercius. Cap. 45 tum inscriptiones Colvenerius per totum librum de suo adiecit quas nos eiecimus; in codicibus enim non estant.

46) In da seu Cornelismünster prope Aquisgranum. 47) filius Godefridi Ardennensis. Cf. Anctarium Afligemense Sigeberti a. 1005. 1033. 48) Soignies, inter Mons et Brüssel. 49) Mecheln. 50) Liërre, ad Nètham, prope Mecheln. LE GLAY. Cf. Acta SS. Oct. V, 678. 51) patre Arnulfo Florinensis coenobii fundatore, matre Ermentrude. COLV. 51) hodie Erwitte in Westfalia, ubi igitur imperator a. 1012, minime vero a. 1013, moratus est. PERTZ. 52) Colvenerius, et multi post eum, Gerardi successionem anno demum 1013. adscribunt, quum Kal. Febr. ab imperatore episcopo donatus dicatur. Erluinus autem 3. Non. Febr. demum obiit. Sed quae in sequenti capite narrantur, a. 1012. facta esse inter omnes constat; atque Henricus qui teste nostro l. 122. iam ante Erluini obitum per legationem Azelini episcopum morti vicinum esse dicerat, facile iam tum Gerardo potuit concedere, quod Azelius quoque vivente adhuc episcopo sibi petere non incongruum censuerat. Diplomata Gerardi edita auxilium nihil afferunt; in charta a. 1046. a Miraeo opp. dipl. I, 55. prolata legendum esse patet Henrici regis anno VIII. presulatus domni Gerardi XXXV. 53) i. e. donatum; ordinatus enim fuit Remis, cf. cap. sq. LE GLAY.

⁵⁴ videlicet Richardo⁵⁴, et Berthaldo Endensi, sed et Herimanno comiti⁵⁵, per legationem precepit, ut Gerardum comitantes ad urbem commissam usque deducerent. Hiis ergo comitantibus, cum iter faciens Valentianense castrum pene subiret, Balduinus comes⁵⁶, audito rei exitu, etiam comitatus occurrere festinavit; tantaque copia fultus in urbem pervenit, a populo videlicet et clero cum leta et officiosissima celebritate susceptus.⁵

^{1, 420.} Missi vero regii predictam Walteri sevitiam audientes, mordaciter illum et cum indignatione reprehendunt; immo et quo spiritu cum aliis malis etiam domum episcopalem occupare presumpserit, rogant. Qui mox falsam defensionem obiciens, fallaciter composuit, quod ita se facere non causa rapinae, sed tuitionis adversus Balduini comitis impetum, cui male suspectus erat, disposuit. Hoc autem longe a rei veritate seclusum,^{10.} ac magis dolo quam fide suffultum fore respondent, presertim cum suas opes intactas reliquerit, episcopales vero abnormi effusione consumpserit. Tandemque cum asperitate erroneo consulunt, monentes ut melioratus ab insolentis desisceret⁵⁷, correctisque praeteritis, fidelitatem episcopi in reliquum observaret. Id continuo quam sancte promisit, sed ut posterius multis modis videbitur, fidem sermonibus derogavit.¹⁵

^{1012.} ^{Mart.} 2. Procedente vero aliquo temporis, ipse dominus Gerardus, ordinatis suis rebus vassallisque ac clericis sibi sacramento constrictis, ad imperatorem in villam videlicet Novimagum⁵⁸ se contulit, et cum aliis imperatoris fidelibus etiam Balduinum comitem⁵⁹ pariter duxit; ubi ei imperator villam⁶⁰ Walcras beneficiavit. Hoc autem in loco ipsum dominum Gerardum in sua presentia fecit ordinari presbiterum. Denique ipsi accommodata remeandi licentia, mandat, ut in die sancti paschae sibi famulaturus, Waltero secum pariter adducto, ad aeclesiam Leodecensium adveniret. Sic reversus, multa iterum mala repperit; quippe querulis pauperum clamoribus triste pulsatus, quorum Walterus alios verberabat, alios insuetis exactionibus semper vexabat. Super haec ergo tyrannum inceperans, animae pericula monstrat. Verum ille inobedienter audiens monitus saluberrimos omnino depravat. Cum autem pascha propinquante ad praefatam aeclesiam episcopus imperatori serviturus secundum monitum ire diserneret, cum suis fidelibus etiam Walterum, ut secum pergeret, parari precepit. Quo renuente, ipse praesul cum suis aliis in urbem Leodecensium, praescripto termino⁶⁰, imperatori occurrere festinavit, debitumque obsequium exhibens, super Walteri iniuriam et inobedientiam exclamavit. Post haec vero monuit illum imperator, ut secum ad novum episcopium dedicandum, in civitatem videlicet Bavenberg, una proficisceretur, ibique in sua presentia a missis apostolicis multisque coepiscopis sive abbatibus, qui illuc ad encenia⁶¹ templi convenire deberent, ordinaretur episcopus. Qui etsi honorabilis et disciplinatus coram regia pompa et Lothariensi sollertia sciret se ordinandum: tamen loci amore, quo nutritus fuerat, captus, a nullo quidem nisi a metropolitano Remensium archiepiscopo se ordinatum iri velle respondit; quippe satis provide ac competenter causam considerans, ne forte videlicet eo etiam ipse consuetudini sedis metropolitanae contraire videretur,³⁵

^{1, 111.} quod dominus Erluinus episcopus ob supradictam contentionem, Romae ordinationem susceperat. Quo audito imperator altioris consilii illum advertens, libenter acquievit,⁴⁰ dataque redditus licentia, largitus est ei librum consecrationes clericorum et ordinationem episcopi continentem, ut per hunc videlicet consecratus, haud fortasse quidem indisciplinatis moribus Karlensium irregulariter ordinaretur. Unde mox ad sua cum honore et prosperitate concessit. Nec multo post paratis viaticis cum suorum primoribus, excepto

^{Apr. 27.} Waltero, aeclesiam Remensium petens, summa cum veneratione pontifex ordinatur⁶²,⁴⁵ Sic itaque sublimatus, oves sibi commissas revisit quantocius; sed nequaquam ab insolentis Walteri feriatur. Ceterum aures suae querimonis pauperum non vacabant, eorum scilicet quos Walterus, ut dictum est, iniuriose torquebat; quos etiam pessime affectos, direptis substantiis, in vinculis mancipabat. Unde imperator exclamante iterum epi-

54) S. Vitoni Viridunensis. 55) Eibamensi; cf. II, *Maii consecratum est.* Ann. Leod. 1012. *Heinricus* 50
35. III, 2. 4. 6. 8. 56) Flandriae, Barbatus. *rex pascha celebravit Leodii.* 61) dedicationem,
57) i. e. desisceret. 58) Nimwegen. Ibi rex a *παύς*, novus. 62) Chronicon S. Andreae Castelli
mense Martio a. 1012. commemoratus est. 59) insulam potius. 60) Ann. Hildesh. 1012. *rex* . . . habet I, 3: *episcopalem benedictionem* 5. *Kal. Maii*
pascha Laodice celebravit. Inde . . . Babenberg adeptus est.
progressus est; ibi venerabile monasterium . . . 2. Non.

scopo graviter excitatus, sed et recordatione huiusmodi controversiarum, quas in Erlin-
 num quoque dudum exercuerat, efferatus, illustres viros comites, Godefridum scilicet⁶³
 postea ducem, fratremque Herimannum, huic urbi direxit, et ut ad se tantae immanitatis
 virum facerent ire, mandavit; certe satis admirans, quod cum se castellanum advocatum-
 que civitatis aiebat, numquam aulam regiam frequentaret. Qui comites herilibus obtem-
 perantes iussibus, Walterum conveniunt, ac pristinae reconciliationis ingratum et insolentiae reum haud mollibus indignationis motibus redarguentes, plurimum dequesti sunt:
 eum videlicet non solum promissam emendationem irritam fecisse, sed ad augmentum
 suae tyrannidis iram episcopi amplius provocasse. Sibi enim totius rei prepotestatem
 10 penitus usurpare, episcopo vero solum nomen ac speciem honoris relinquere. Ad districtum ergo iudicium imperatoris contendat, monuerunt. Ad haec ille perterritus, mox
 incredibilis poenitentiae speciem induit, et quem crederes ulterius nequaquam esse lapsu-
 rum, obsidibus quidem cum sacramento oblatis, congestis etiam precibus, ad totius⁶⁴
 generis satisfactionem tota se humilitate deiecit; adeo sane, ut etiam ipse dominus epi-
 15 scopus miseratione pulsatus, iratos comites precibus mitigaret. Quo petente comites
 emolliti, suspectum omne praetergrediuntur^a, susceptisque quinque maioris pretii obsidi-
 bus, Walteri precibus accedere estimarunt; eo videlicet pacto, ut ni infra constitutum
 placitum episcopo satisfaceret, iudicandus postmodum presentiam imperatoris adiret. Hoc
 autem et ipsi obsides coram omni populo deierarunt, quod si pactum ullo modo solve-
 20 ret, mox episcopum secuturi, illum omnino desererent.

3. Hiis ita gestis, nec longo post, Walterus non solum evacuavit promissum, sed
 etiam multo peius sui furoris ampliavit incursum. Nam dum episcopus Gerardus ad
 obsidionem Mettensium civitatis aliquamdiu cum imperatore moraretur, Walterus nescio
 quid male suspectans, mox fide mutata, bona episcopi exteriora vastavit, immo et sub-
 25 urbiū civitatis igne consumpsit. Quod ubi delatum foret episcopo, cur hoc fecisset
 satis superque obstupuit, praesertim cum ipsum nichil laederet, verum inviolato fidei
 pacto conditum placitum expectaret. Walterus autem soluti federis pretendens poeni-
 tentiam, suae praesumptioni oportuna calliditate praevitit. Quo enim gravius advertit se
 offendisse episcopum, tanto altioris praesidii quaerit sibi suffugium^b. Nam Rotbertum
 30 regem et Odonem comitem⁶⁵ precatores sibi et adiutores paravit, et ut dominum episco-
 pum placaturi, suae temeritati veniam rogarent, obtinuit. Verum hii circa negotium
 aliud occupati, Harduinum Noviomensem episcopum cum aliis etiam oratoribus usu vica-
 rio ad Gerardum pontificem delegarunt. Qui tempus acceptabile poenitentibus acupati,
 circa initium quadragesimae reducto Waltero precatum venerant, ac precum delinimento^c
 35 iram episcopi mitigantes; omnes in preces descenderant. Horum itaque rogationes epi-
 scopus, quem putares obstinatissimum et inexorabilem, non vilipendere^d ratum duxit,
 sed domesticarum necessitudinibus aerumnarum altrinsecus deploratis, eorum precibus
 assensum porrexit, huiusmodi tamen conventionibus suorum amicorum sacramento collatis.

4. Tunc etiam temporis in monasterio sanctae Mariae Atrebatensium iuxta altare
 40 multorum sanctorum reliquias preciosas contigit inveniri. Ad quarum quidem merita
 propalanda divina clementia diversi generis signa et prodigia operante, non solum ex
 vicinis, sed etiam longe positis regionibus per totum fere biennium multitudo maxima
 confluebat.

5. Ipso vero in tempore, cum post Nocherum sanctae memoriae episcopum, Baldri-
 45 cus Leodicensis aecclesiae adeptus est dignitatem, Lambertum comitem⁶⁶ assumere in
 amicitiam estimavit, utpote consanguineum et ideo adiutorem patriae futurum. Huius
 autem perfidiam Gerardus episcopus plerumque compertam intimavit, et ne illum sibi
 adscisceret, exortatur; hominem esse enim subdolum, fide vacuum; timendas eius calli-
 ditates. Quod profecto postea ita probavit eventus. Episcopus enim cum in villa
 50 Huvardas⁶⁷ castellum muniret, ad firmitatem videlicet pacis, ad maleficos territandos: et
 ipse Lambertus, furoris sui obstaculum videns, mox fide mutata, congregata valida manu,

a) ita 4. 5. praetergrediuntur 1. 2. 3. b) suffragium 4. c) delimento 3. delimento 2. d) ita contacti Calv. vii pondero codd.

63) filium Godefridi Vetali, comitem Virdunensem, nieusem, de quo cf. I, 96. 67) Hougard prope
 55 postea ducem Lotharingiae inferioris. 64) i. e. Tirclemont. Cf. vitam Balderici Mon. SS. IV. 727.
 cuiusvis, feder Art. 65) Campaniae. 66) Lova-

1013. Rotberdo^a Namurcensi comite sibi adhibito, non erubuit praesulem invadere; omnibusque
 Oct. 10. fugatis, Herimannum tantummodo comitem⁶⁸, cui erat pudori fugere, ibi in ecclesia
 sancti Gorgonii, ubi quidem spē resistendi sublata, quia fugerant cuncti, secesserat, captum
 Rotberdi comitis custodiae commendavit. Quod quamvis amicis eius, multum dolentibus
 ne diu teneretur, suspectum foret: divina tamen clementia, quae vota omnium superva-
 69 dit, in melius prosperavit. Rotbodi namque comitis mater⁶⁹, sano usa consilio, Heri-
 mannum comitem suis amicis se redditum ire promisit, si pro tanta commutatione sibi
 gratiam amicorum ipsius Herimanni et imperatoris, quem offenderat, resarcirent. Quod
 cum rescirent episcopi Gerardus atque Baldricus, imperatorem in loco qui Confluentia
 dicitur sinodum celebrantem⁷⁰ et de episcopo Mettensium, qui inimicis suis inhaeserat, 10
 tractantem aggressi sunt, et ut comitissa poscebat, ei imperatoris gratiam impetrarunt.
 Sicque comes Herimannus nesciente Lantberto a captione solutus est.

6. Est autem monasterium in pago Hainou, in villa^b quae dicitur Altusmons, quod,
 71 ut posterius⁷¹ lectori occurrit, sanctus Vincentius, beati Autberti predicatione de laico
 monachus factus, ex rebus sui iuris sub monachorum religione construxit, ac sub regia 15
 manu per multos annos non mediocriter floruit. Supervenientibus autem causis diver-
 sarum tempestatum, quas legimus, comitibus in beneficium traditum est, et ad tantum
 casum paulatim devolvitur, ut monachis quidem egestate coactis, paucorum clericorum
 custodiae mandaretur. Procedente vero tempore contigit Arnulfo, patri domni episcopi,
 a comite Herimanno in beneficio compensari. Hic profecto audito de antiquitate et summa 20
 veneratione loci, sicuti vir sanus, ad pristinum gradum voluit reformare; sed subripien-
 tibus causis bellorum non potuit. Post cuius excessum, cum Arnulfi filio⁷² heredi-
 tatarie cessit, huius nimirum meliorare volentis desiderium divina clementia secundavit.

1012. Ipso enim tempore frater suus ad pontificium sublimatur; cuius tam consilio quam auxi-
 1016. lio pulsus quidem canonicis, domno abbate Ricardo⁷³, monachorum religio revocatur. 25
 Qui Ricardus postea Fulcuinum abbatem sibi substituere estimavit. Hunc ergo domnus
 episcopus Gerardus unaque abbas Ricardus imperatori presentarunt abbatia donandum.
 Nullum enim abbatias praeter imperatorem aut episcopum largiri, cuiquam fas est, quam-
 vis advocatae earum laicis commendantur. Subrogatus itaque Fulcuinus, multo labore
 monasterium, quod desertum invenerat, domno episcopo adiuvante, tam claustro et cete- 30
 ris aedificiis quam regulari fratrum servitute munivit. Quod ita innovatum, Kalendis
 Maii in honore sanctorum apostolorum Petri et Pauli, ut ante fuerat, domnus episcopus
 consecravit. Abbas autem clericorum incursum, qui eiecti fuerant, ferre non poterat,
 nisi domnus episcopus virtute compesceret.

7. Eodem vero tempore defuncti ducis⁷⁴ Ottonis, filii Karoli, Godefridus antea dictus⁷⁵, 35
 1014. intercessione Gerardi episcopi et obtentu maiorum fidelium imperatoris, adeptus est
 dignitatem. Inter quem et Lantbertum comitem iamdudum vetus fervebat discordia;
 quos Gerardus episcopus, licet Lantberti profluviam fidem et instabilem animum noverat,
 tamen ne qua calliditate Godefrido in tam novo honore officeret, interposita pace ami-
 cavit. Hic itaque ad tantum culmen promotus, cum honore et maxima virtute fidelitatem 40
 imperatoris agebat; sane adeo, ut nemo melius pacem patriae dilataret, bella sedaret.
 Illo siquidem rectore consilii, imperator superborum cervices subigebat hostesque vincebat.

78. 8. Iuxta castrum Montem fonticulus est⁷⁶, per multos annos ab incolis sanctae
 Waldetrudis veneratione servatus, ubi infirmi perfusi sospitatem meritis sanctae Virginis^d
 recuperare feruntur. Ubi cum eo tempore quaedam femina pergeret pro infirmitate 45
 lavatum, repperit quasi recenti cruore respersum, et dum lavaretur, visa est facie san-

a) ita hic et secundo loco 1. Rotberto 3. 4. Roberto 5. Rothodo 2. Rotholde 2'. In tertio loco autem Rotbodi 1. 2. 3. 4.
 Rotboldi 5. b) valle 2'. c) ita correxit Cote. Arnulfo codd. d) matronae 3. cf. II, 26.

68) Virdunensem seu Eihamensem, fratrem Godefridi ducis; cf. c. 1. 69) Ermengarda, filia Caroli ducis. 70) Ann. Quaedl. 1012: *Heinricus rex: ad festa s. Martini Confluentiae veniens, magnam synodum habuit, Thiedoricum Metensem . . . causa damnandi.* 71) i. q. retro; scilicet prout enim lector in legendo procedit, praecedentia post se relinquunt. 72) Godefrido Florinensi. cf. II, 35. 73) S. Vitoni Virdunensi. 74) Lotharingiae inferioris. Sigebertus Ottonis mortem a. 1005. ponit, falso, uti ex nostro apparet. 75) c. 2. Virdunensis, filius Godefridi Vetuli, frater Herimanni comitis Eihamensis seu Virdunensis. 76) Hic fons S. Waldetrudis etiamnum exstat in magna silva Montensi a dextris viae, qua Bruxellam itur, uno prope milliario ab urbe Montensi, iuxta antiqua murorum rudera, quae 55 muri paganorum appellantur, in pago cui nomen castrum. Neque hodie sine veneratione est. COLV.

guinolenta. Quo prodigio dominus episcopus bella imminere predixit; quod ita ipsa res postea indicavit.

9. Denique vero tempore procedente, Lantbertus iam dictus cum Rainero nepote suo, Raineri filio, inimicitiam adversum ducem Godefridum et Herimannum fratrem soluto foedere iterum excitavit, alternisque pulsibus contentio invicem eo usque processit, dum in campum Florinensem convenientes, asperam pugnam committerent; Dei tamen iusto iudicio Lantbertus cum multa quoque suorum strage caesus occumberet. Postea idem Rainerus et Henricus Lantberti filius, paternos quidem mores omnino imitati, super fideles imperatoris plerosque impetus faciebant, ac humanis operibus morumque insolentis imperatorem male offenderant. Videns autem Gerardus episcopus dominum imperatorem circa alia negotia occupatum, in quantum potuit salutem patriae sapienter previdit; sibi quoque coepiscopis Alhaldo videlicet et Haimone adhibitis, gratiam imperatoris ipsis malefactoribus pace interveniente optinuit.

10. Hiis ita gestis, Rainerus ad integrandam amicitiam filiam Herimanni comitis sibi quaesivit matrimonio copulari. Sed hoc, pro consanguinitate quae dicebatur, esse illicitum Gerardo episcopo estimanti omnino displicuit. Et tamen postea consilio coepiscoporum usus, invitus siluit, quippe proponentium beati Gregorii monitus suo discipulo Augustino collatos. Cui, cum Anglos predicatione dominici verbi erudiens ad fidem christianae religionis excoleret, si virum ac mulierem seu quartae seu quintae propagationis iunctos inveniret, iunctos etiam si nolent pateretur, ammonuit, gratia videlicet propagandae novae christianitatis. Prolem enim esse futuram, quae melius legem servarent. Hoc ergo potius consentire debere, ne forte aliquid esset dispendium antiquae christianitatis. Si enim tanti viri gener fieret, spem fore pacis; sin autem, naufragium patriae.

11. Item etiam comes quidam Gerardus, secundum secularem pompam male fastuosus, plerisque assultibus imperatorem irritabat; illique quasi capiti et domino omnium malorum, cuncti rebelles et infideles imperatoris subiecti, cuncta mala perpetrabant. Qui parata valida manu, circa viciniam ducis Godefridi, illum quidem incautum estimans, quadam die cum incendiis et depraedationibus deservire accessit. At subito dux nuntius excitatus, collectis quos presentes habebat, in fidelitate imperatoris sed et in Dei clementia fisis, adversum hostem ierat; bellumque iniens, Gerardo fugato et unico filio vulnerato capto, postmodum vero defuncto, victoriam adeptus est. Quae causa reliquis infidelibus magnum incussit timorem, ac patriae intulit pacis et quietis tranquillitatem.

12. Dehinc vero in campo Florinensi factum est bellum, ubi Lantbertus comes caesus, finem fecit suae tyrannidis, una etiam non paucis altrinsecus interfectis. De quo quia quiddam mirum ac memorabile dominus episcopus referre solebat, notare congruum estimavi. Ipsa namque nocte, cum ad Florinas tenderet bellaturus, incestus siquidem apud Nivelam cum quadam moniale dormivit, quae ei in fibula suae camisae reliquias preciosas innexuit, ut per earum merita videlicet in ipso prelio periculum evasisset. Ubi vero cum ventum est, super ceteras vestes etiam lorica induitur, et, ut moris est bellantium, capiti inpositam loricae strictum commisit, subtus quidem reliquias in fibula camisae ex industria reservatis. Quo minime fretus, impenetrabilis ferro bellum agebat, donec ex Dei voluntate sanctae reliquiae per medias vestes et per lorica subito erumpentes, procul acervo lapidum insiderent, in albo quidem panniculo involutae. Statim comes viribus destitutus, occubuit caesus. Quomodo vero reliquiae exilissent, unus ex persequentibus comitem intuitus, dum ceteri interficiunt hostem, inventas in sua ocrea festinanter abscondit. Post bellum vero rediens domum, in ipsa coxa coepit graviter infirmari, morboque crescente coactus, qualiter illud sanctum pignus invenerit, confessus est. Quod cum fama comitis Herimanni, cuius miles erat, auribus detulisset, cum omni desiderio reliquias quaesitas habuit; et tamen postea imperatori has roganti concessit. Dominus autem episcopus illud incestum superius dictum credere non potuit, donec ipse cum Baldrico episcopo in eodem monasterio causam diligentius ventilavit. Ubi quidem monialis rubore suffusa, tandem culpam est confessa.

a) ita eod. inhumanis comitit Cote.

77) seu Adelholdo Traiectensi. 78) Viridunensi. gundis imperatricis. 81) Sigifrido; cf. de hac pugna Thietmar. VII. 45. 82) galeam excidisse videtur. COLV.

1017. 13. Post bellum vero Gerardi quod iam diximus, illas seditiones, quas sorori imperatoris⁸³ contra statum regni saepius incitabant, dominus episcopus duxque Godefridus una cum aliis fidelibus imperatoris multo labore sopierant; ducique Baiuvariorum Herimanno⁸⁴, qui privatus fuerat, ducatum postea impetrarunt.
1018. Jul. 29. 14. Eodem tempore mortuo Baldrico Leodicensium episcopo, Vulpodo subrogatur,⁵ ac iubente imperatore a Gerardo episcopo ad eandem aecclesiam ductus, dono episcopii intronizatur. Iste siquidem omni religione praeditus, normam iustitiae suis exhibuit, morumque ac vitae innocentis exempla reliquit.
- 1007-1020. 15. Sub hisdem diebus Engebrandus monachus abbatiae Laubiensis aecclesiae praeerat; sed sub specie regularis habitus seculariter vivens, nomen officii impugnabat. Nichil enim religionis interius doctrinabat, et exterius bona aecclesiae turpiter dissipabat. Unde quidam agerent ambo episcopi, Gerardus videlicet et Vulpodo, invicem consulentes, iste quia in sua parrochia est aecclesia, ille quia in suo abbatia est territorio, eum eicere moluntur, et tandem effectum adepti, sed non sine magno labore, pepulerunt. Qui postea depositum se absque legali iudicio attestans, tandiu adversus episcopos clamores excitavit, dum indicto placito idem episcopi iterum cum multis abbatibus convenirent, illumque coram omni populo confessum et devictum canonice ab officio iure privassent. In cuius vice Richardum summae religionis virum⁸⁵, divina gratia praeditum, nante substituunt, qui et spiritualibus doctrinis monachos aedificaverat, et res exterius, ut videri nunc potest, multiplicare studuerat.
16. Ea etiam tempestate Richardus abbas, ut et liberius Deo servire potuisset, et pro caelesti potius quam pro humana affectatione se onus sumpsisse cunctis notificaret, a regimonia Atrebatensis aecclesiae se relaxare disposuit, consilioque Gerardi episcopi in sua vice Leduinum, ex laico piaae religionis monachum factum, substituit.
1021. 17. Defuncto autem Heriberto venerabili Colonienis aecclesiae episcopo, Peregrinus²⁵ subrogatur, in ipsaque aecclesia in natali apostolorum Petri et Pauli, coram imperatore, adstantibus quidem multis episcopis pariterque etiam domno Gerardo episcopo, ordinatur. Post quam ordinationem imperator Noviomagum petit, ibique suis, quos Graeci in partibus Apuliae, circa urbes videlicet Salernam, Beneventum, Capuam debachantes premebant, se subvectum iri disposuit. Paratis ergo viaticis iter arripiens, dominum Gerardum episcopum usque ad monasterium Sanctas⁸⁶ secum adduxit, ipsumque magnis et optimis muneribus, in auro videlicet, in palliis, in precioso etiam vase argenteo, honorifice donans, cum amore et benignivolentia ad sua remeare permisit. Exin vero emenso itinere super Grecos intruens, Troiam civitatem obsidione vallavit; illucque domni Gerardi episcopi mentionem faciens, ei munera iterum misit, sane mandans totius benevolentiae commercia.
18. Episcopi vero patre defuncto, ipse dominus episcopus apud Florinas, pro reverentia siquidem loci quo natus fuerat, immo et pro salute animae patris, et illud monasterium sancti Gengulfi, quod pater imperfectum reliquerat, ad finem perduxit, et alterum sancti Iohannis ex rebus suis et fratrum suorum non tam pulchra aedificiorum quam⁴⁰ forti operositate fundavit. Sed hoc quidem⁸⁷ clericorum, illud vero monachorum, utrumque annuente Baldrico Leodicensium episcopo, in cuius parrochia sunt, consecravit. Denique illa abbatia⁸⁸ domni abbatis Richardi regimonia commendata, sed et magni

a) *Sequentibus omnibus omissis 5. ab hac statim ad c. 49. transit ita: Omissis quidem ergo multis infestationibus ab ipso Waltero domino Gerardo illatis, ipse dominus Gerardus, postquam primum urbem commissam etc.*

83) Gerardus eiusque fratres, filii sororis imperatricis. Haec habet Thietmar. VIII, 9. sub a. 1018: *Godefridus dux et Gerhardus comes imperatoria potestate pacificati sunt.* 84) errat noster; Henricus fuit, frater imperatricis; cf. Thietm. VII, 39. 48. 85) S. Vitoni Virdunensis et S. Vedasti Atrebatensis iam abbatem. 86) Sains-les-Marquion, ci. II, 12. 87) scil. Sancti Gengulfi; apud Sanctum Iohannem enim ab initio regulam S. Benedicti viginisse satis constat. In codice Sigeberti originario Gemblacensi manus una saeculi XII medii haec notavit ad a. 1010: *In cenobio Florinensi pro clericis, qui ad hoc usque tempus deserviebant tibi, monachi sunt constituti; ad a. 1015: Baldricus episcopus Florinensem abbatiam adquisitit ei cui praeerat Leodicensi episcopatus; et ad a. 1088: Monasterium sancti Iohannis in Florinis concrematur anno 62° suae consecrationis, unde sequeretur, illud consecratum esse a. 1026. Sed hoc falsum est, quum et ex nostro, et ex vita Balderici ep. Leod. (Mon. SS. IV, 726.) sciamus, illam consecrationem factam tempore Balderici episcopi, qui obiit d. 29. Jul. 1018. 88) sancti Iohannis. Richardus est celeberrimus ille abbas S. Vitoni, S. Vedasti et S. Petri Laubiensis.*

imperatoris Heinrici auctoritate firmata, coepit florere, ac postea magis magisque, Deo gratias, tam affluentia rerum quam sanctitate monachorum effloruit.

19. Erat etiam locus quidam silvis ac paludibus inhabitabilis*, qui ab incolis Merweda⁸⁹ nomen accepit, ubi videlicet Mosa et Wal fluvius de Rheno effluens pariter cor-
 rivantur. Nullusque ibi praeter venatores ac piscatores habitare antea consueverat, eratque episcoporum Treviensis videlicet ac Coloniensis, sed et aliquot abbatum, in piscatione et venatione communis possessio. Huc nimirum Theodericus, Arnulfi Gandensis filius, — qui participium monarchiae Frisonum tenebat —, quia Frisones pro morte patris quem interfecerant, suspectos habebat, secesserat; factoque quodam municipio, alienus invasor ipsam terram praesumpserat possidere, sed et negotiatores inibi navigantes, gravissimo censu constringere. Unde imperator Henricus clamore excitatus ac maxime Albaldi episcopi⁹⁰, cui maior portio de ipsa communi possessione cedebat, monitione compulsus, duci Godefrido, sed et episcopis Coloniensium, Treiectensium, Leodiensium, ut exercitum adunarent, edixit. Qui cum iuxta decretum regum iter facerent, inter agendum accidit prodigium, quod mihi non videtur esse silendum. Baldricus enim episcopus in vico Treiectensi in monasterio sanctae Mariae condidit criptam, desuper iam altari erecto. Unde cum ipso die post orationem egressus, cum in navim intrare deberet etiam cum ipso exercitu profecturus, mirabile dictu, fuso altari totum illud opus diruitur. Hinc ergo malum, omen multi opinabantur, sive publicum sive privatum episcopi, ut paulo post probavit eventus. Ipse enim cum aliis etiam arrepto itinere, mox infirmitate preventus, in villa quae Herewardus⁹¹ dicitur remansit. Ceteri vero cum innumerabili multitudine permeantes, Teodericum cum paucis Frisonibus quos secum habebat, adorti sunt⁹², procul dubio se victuros esse putantes. Quis enim tantum ac tantae virtutis exercitum prevalere ambiget⁹³, presertim cum usu bellico et disciplina militari prestarent, et imperatori studio placendi inniterent? Cum ergo comminus conflixissent, repente incertum quis diabolico instinctu vexatus in hac voce bis horrendum erupit: *Fugite, fugite*. Quo Lotharienses exterriti, nescimus quo Dei occulto iudicio, omnes fugam inierunt. Ex quibus quam multa ac quam miserabilis caedes facta est, non est presentis negotii explicare. Nec tam tamen ab hostibus ferro quam timore vexati, inter naves dum fugerent in numero⁹³ periclitabantur, manifesto quidem quod scriptum est: *quia unus mille, et duo fugerunt decem milia*. Dux autem Godefridus, quem secunda bellorum accenderant, undique circumfusus, dum fugere pudoris estimat, fugientibus sociis solus in prelium ruit, caesisque quos adversum ierat, a latere circumventus, tamen capitur⁹⁴ vulneratus. Timens autem Teodericus tantae magnitudinis virum in captione tenere, suae temeritati consuluit, eumque, ut sibi imperatoris gratiam emergetur, abire concessit. Ipso vero die, et ut multi coniectant, eadem hora qua bellum factum est, Baldricus episcopus in predicta villa⁹⁴ hominem exivit, Letgiam tamen ad sepeliendum devectus. Ad quem tumultu domnus Gerardus episcopus per legationem vocatus, ire non distulit, sed fraterno ductus amore per totam noctem celeriter equitavit. Cum vero circa Montem castrum iter carperet, adhuc quidem prelii quod fuerat factum ignarus, tunc primum de prelio et de captione ducis acceperat. Duplici ergo merore affectus, viam metire festinat, semperque quoscumque habebat obvios, de prelio consulebat. Antequam vero Letgiam pervenisset, adrumatur ei, ducem redisse. Mox ergo repentina rerum conversione non solum episcopus, sed et multi alii, merorem quem de obitu episcopi conceperant, gaudio quod habebant de ducis incolumitate, mutarunt. Ad quem festinus episcopus in castrum videlicet Argentolum⁹⁵ permeavit; a quo quidem honorifice susceptus, omnem ordinem belli audivit. Sciendum tamen, quod ante illud prelium⁹⁶ fere per quatuor menses cometa visa est, solito tamen mirabilior, in modo videlicet quammaximae trabis.

50 a) post incolis collocant 2. 3. 4. b) ita Col. 2. fertur 3. Herewards ut fertur 4. c) ambigetur 2. et ex corr. 4.
 d) ita correxit Col. casero 1. 2. 2'. 3. tandem capite 4.

89) Merwede, inter Gorkum et Dordrecht. Ad totum caput cf. Alpertus de div. temp. II, 20. Thietmar. VIII, 13. 90) Treiectensis. 91) Herwerden. 92) ad Vlaardingem, prope Schiedam, in dextra Mosae ripa, ubi mare influit. 93) sc. magno. 94) et Thietm. VIII, 13. obiit in Tiele, eodem die. 95) Argenton, inter Gemblours et Namur. 96) con- tradicit Alpertus de div. temp. II, 20: Antequam hoc prodigium in caelo appareret, circa litus oceani bellum coortum est.

11, 40. 20. In illis diebus, monasterio sancti Gisleni in villa Cella, unde supra mentionem fecimus, preerat quidam abbas nomine Simon, qui seculariter vivens, res aeclesiae 1015. distrahebat. Post cuius excessum ad tantam paupertatem deduxit, ut vix quatuor monachi remanerent. Dominus autem episcopus hoc previdens, quaesivit abbatem; sanctumque virum Wenricum nomine imperatori obtulit dignitate donandum. Quamvis enim 5 abbatia pauper sit et exigua, pendet tamen de manu regia. Qui abbas factus, cum ad commissum monasterium pervenisset, omnia dissipata miratur; et non tantum praesentia dampna deplorat, verum etiam multas incursiones latronum, qui illuc quamplurimi con- 1015 vel 1018. versantur, postea perpressus est. Quorum unus, nomine Aldo, nominatissimus raptor, multas inrogabat iniurias, in tanta quidem presumptione sublatus, ut infra claustrum 10 cum rapinis et armis aliquando versaretur. Unde episcopus comitem Rainerum⁹⁷ frequenti clamore pulsavit, sane surdum, quia et ipse raptor, raptoribus favere consueverat. Contigit autem, dominum episcopum alio tendentem per illud monasterium transitum facere. Ubi cum pervenisset, predictum latronem invenit, captumque Albaldo Treiectensium episcopo commendavit. Post unius vero anni curriculum, dominus episcopus multo- 15 torum precibus delinitus redire permisit, promittentem videlicet et sancte deierantem, quod rapinis se subtraheret, fidelis aeclesiae cum omni devotione mansurus. Hoc vero irritum faciens, postea ab insolentis non cessavit. Sed paulo post per misericordiam Dei morte correptus, in ipso tamen cimiterio, multo suorum precatu, sed nesciente episcopo, tumulatur. Quod quam nefarium fuerit, divina clementia propalavit. Post hien- 20 nium enim, cum alii humando ipsius tumulus foderetur, de toto certe corpore nullum vestigium praeter unum subtolarium⁹⁸ reperitur. Per hoc ergo cunctis intelligere datur, quanta dampnationi in tartaro impii deputantur.

21. Post obitum vero domni abbatis Wenrici duos abbates, alterum post alterum, comes Rainerus substituit; hoc siquidem modo abbatiam vindicare presumens. Quod 25 c. 6. quia nefas esset, dominus episcopus sua auctoritate reiecit, cum, ut supra diximus, abbatiam quamlibet nullus preter imperatorem aut episcopum debeat commendare. Postea 99 vero imperator quem voluit, Herbrandum videlicet qui nunc est⁹⁹, monente domno episcopo, ut dignum est, sublimavit. Hic etiam multa mala perpressus est a comite Rainero.

22. Inter hoc etiam illud memoriae commendandum est, quod in ipsis diebus in 30 vico quodam Treiectensis dioceseos accidisse dominus episcopus nobis narrare solebat sibi certe ab episcopo Albaldo¹ relatum. Quia namque Aquaticorum Frisonum circa ipsam parrochiam moris est, aut vix paucos aut nullos eucharistiam in die sancti paschae velle gustare: ipsa siquidem die sacerdos in quodam videlicet vico eiusdem dioceseos, populum celesti alimonia refecturus, plebeculam ammonere curavit, ut ad perci- 35 piendum celestis vitae sacramentum venirent. Quibus de more cunctantibus, unus qui maior ceteris aderat, instinctu diabolico agitatus, misterium Christi blasphemare non timuit, dicens malle sibi peccarium² plenum cervisiae, quam illud celestis epulum mensae. Ut autem maiorem haesitationem intulisset ceteris, addidit, omnes ipso anno morituros, quotquot essent ipso die celestem alimoniam assumpturi. Quo nimirum omnes 40 exterriti, sicuti rudes, dominicae mensae se subtraxerunt. Ille vero blasphemus ad quandam tabernam de more profectus, cervisiam nimiam inconcavit; sicque debriatus ascenso equo, dum alio cum suo armigero tenderet, mox divina ultione percussus de caballo 45 corruens, collum siquidem fractus spiritum exalavit; in atrio³ tamen, quia maior⁴ erat villulae, subterratus. Quod quantum nefas fuerit, divina clementia non multo post mirabiliter indicavit. Sed nec pretereundum, quod armiger in ipsa hora, qua dominus suus de caballo corruit, divinitus sit excecatus, sed postea penitens, Dei miseratione lumen recepit. Tunc temporis vero Albaldus episcopus apud imperatorem Henricum in Saxonia morabatur. Ubi cum audita huiusmodi causa, ipsius blasphemi tumulationem in atrio accepisset, altius ingemuit, satisque hoc indignum iudicans, ut infidelis sit particeps 50 fidelium defunctorum, statim detumulari praecipit. Sed quia hoc nemo prae timore ipsius parentelae facere auderet, ipse episcopus ab imperatore discedens, per eundem vicum transitum faciens, blasphemum defodi fecit, defossumque per pedem fune ligato

97) Montensem. 98) calceum; inde Gallica vox *soutier*. 99) obiit c. 1045. 1) Adalboldus episcopus fuit a. 1010—1027. 2) *becher*. 3) i. e. coemeterio. COLV. 4) *meier*, *maire*. 55

longe trahi precepit. Qui cum traheretur, licet quindecim fere diebus sub tumulo iacuisset, per spatium unius miliarii, mirabile dictu, cervisiam ac si recens bibisset, evomit. Quod quia dominus episcopus saepe narrabat, scribere ratum duxi, ne posteros latuisset, ut infideles quique quaterentur terrore, fideles vero merito letarentur.

23. Item quam mirificum sub illis diebus Alberto Vermandensi comiti, fratri videlicet Ottonis, qui nunc est⁵, dignum quidem recompensante divina elementia, accidisse, domno episcopo narrante cognovimus, nolumus praeterire. Hic nimirum comes omni malitiae deditus, officium linguae in detractone, in periuriis, in scurrilitate, sed et in omni genere pravitatis exercuit. Quod cum diu fecisset, iusto Dei iudicio tandem gravi et intolerabili languore percussus, poenas luit, et ex consideratione suorum scelerum perterritus, — pie siquidem monente monacho Walerano, qui tunc sub Richardo abbate monasterii sanctae Hunegundis⁶ prepositus erat, nunc autem, Deo gratias, boni testimonii abbas — falsam poenitentiam induit, postea sub monachali habitu Domino serviturus. Tonso igitur capite, adsumpto habitu, ex illa infirmitate aliquantisper convaluit; moxque instinctu diaboli, cui totus inhaeserat, relapsus ad vomitum, consilio matris aliorumque fautorum, qui hoc eum per insaniam fecisse dicebant, militari clamide iterum sumpta mutavit cucullam. Statim vero iterum inevitabili morbo corripitur, et ut digna meritis suis recompensatio omnibus appareret, lingua eius divino igne succendens reperta est. Cui cum hora exitum maturasset, stulti canonici corpus Domini detulerunt. Quod cum gustasset, mox in his verbis ultimis spiritum exalavit: *Ferrum, inquit, quod mihi clerici^a detulerunt, me occidit.* Quem visiturus cum iamdictus monachus iterum adveniret; latentem ignem in ore volens cognoscere, moribundum os difficillime cultello recludit, et linguam usque ad palatum, miserabile visu, crematam matri ac fratri et ceteris adstantibus aperte monstravit; certe insinuans manifestum Dei iudicium, et hoc meritis suis digne compensum, qui quoad vixit, linguam omni malicia depravavit. Quod quia certus relator, ipse videlicet monachus, domno episcopo intimavit, ad honorem domini nostri Iesu Christi memoriae commendavi, ut quicumque audierint improbi terreamur, boni vero merito gratulentur.

24. Ea tempestate cum aliis multis coepiscopis interfuit etiam dominus episcopus consecrationi Beroldi Sessonensium episcopi, in ipsa videlicet ecclesia Sessonensi. Ubi siquidem Azelinus Laudunensium episcopus Harduinum Noviomensium episcopum omni calliditate et fraudulentia criminatus, procul extorrem^b et indignum fraterna conventionem coram coepiscopis qui aderant exclamavit. Ad cuius rei experientiam litteras ex nomine domni apostolici falso signatas in medio publicavit, in quibus Harduinum pro multis criminibus anathematizatum esse contendit. Ad quod roborandum aliquot coepiscoporum fraudulententer illectis, etiam domnum episcopum illicere estimavit. Dominus autem episcopus eius commenta declinans, quamvis Harduini lapsus aliquot non nesciret, longe dissensit, indicans certe, Harduinum nequaquam iudicio eius debere dampnari, cuius consilio obiecta crimina perpetrasset. A capellanis enim eorum, Harduinum hortante Azelino quaedam turpia fecisse audierat. Quorum vero contentio diu invicem ventilata, eo usque processit, ut instinctu diabolico in arma volare excandescerent. Dominus autem episcopus partim blandimento verborum lactans, partim canonicis ferulis alterutrum pungens, ad tempus difficillime tranquillavit.

25. Defuncto A.⁷ Remensium archiepiscopo, Azelinus Laudunensis quendam laicum cum Ebulonem nomine, antea suum secretarium et suae calliditatis conscium, acclamavit, et ut rex concederet, suis adulationibus impetravit; virum sane nullius disciplinae, nihil etiam litterarum preter pauca silogismorum argumenta scientem, quibus idiotas ac simplices quosque ludificari solebat. Sub specie vero litterarum ad tanti honoris fastigium multo ante tendebat, spemque suam multa pecunia cumulabat, quam usuris turpiter acervabat. Hoc quoque Azelinus multo ante quaesivit et nunc maxime insudabat, quatinus per eum suas calliditates liberius exerceret. Ad cuius ordinationem et conse-

a) canonici 2. b) extorret Colo.

5) obiit 25. Mai. 1045. 6) Humolarius, Homblières confirmavit Humolariensibus donationem praedii apud prope St. Quentin. „Walerannus abbas obiit a. Curcellas.“ Gallia Christ. IX, 1077. 7) Arnulfo, qui obiit a. 1023. vel secundum Ann. Mosomag. eodem anno 1043. quo Otto comes Virmandensis a. 1021.

1 Tim. 3, 6. crationem vocatus dominus episcopus, alius reclamavit, et hoc indignum, ut postea pro-
havit eventus, et contra divina eloquia factum iuxta illud apostoli: *Non neophitum*, viva
contradictione redarguit.

26. Postea tamen procedente tempore videns quia emendari non poterat, fraterna
siquidem coepiscoporum quibus inhaeserat ammonitione ductus, ad quandam sinodum, 5
quam in Monte sanctae Mariae⁸ celebraturi essent, convenerat. Ubi nimirum Azelinus
timens obiectiones Harduini, quem suspectum habebat, illius commenta pervertens sibi
consuluit, epistolamque, quam de Harduini culpis inscripserat, uni episcoporum porrexit
legendam. Quae cum alta voce in medio legeretur, auditum est anathema esse inter
eos, Harduinum videlicet ibi adstantem. Quo lecto sinodus perturbatur, magnaue alter-
catio facta, tamen diligentius discutienda in alteram sinodum usque differtur.

27. Ipso in tempore videntes episcopi Beroldus Suessionensium, et Walerannus
Belvacensium, prae inbecillitate regis peccatis quidem exigentibus statum regni funditus
inclinari, iura confundi, usumque patrium et omne genus iustitiae profanari: multum
rei publicae succurrere arbitrati sunt, si Burgundiae episcoporum sententiam sequerentur. 15
Hi nimirum totius auctoritatis expertes, commune decretum fecerunt, ut tam sese quam
omnes homines sub sacramento constringerent, pacem videlicet et iustitiam servaturos.
Huiusmodi igitur commento predicti episcopi excitati, superioris quidem Galliae coepi-
scopis conspirantibus, etiam dominum Gerardum episcopum, ut secum sequeret, pariter
monuerunt. Qui alius causas advertens, procul rennuere estimavit, cunctisque pernicio- 20
sum consilium ac impossibile intelligens, nullum assensum porrexit. Hoc enim non tam
impossibile quam incongruum videri respondit, si quod regalis iuris est, sibi vendicari
presumerent. Hoc etiam modo sanctae aeclesiae statum confundi, quae geminis perso-
nis, regali videlicet ac sacerdotali, administrari precipitur. Huic enim orare, illi vero
pugnare tribuitur. Igitur regum esse, seditiones virtute compescere, bella sedare, pacis 25
commercia dilatare; episcoporum vero, reges ut viriliter pro salute patriae pugnent
monere, ut vincant orare. Hoc ergo decretum periculosum esse omnibus: omnes vide-
licet aut iurare aut anathemati subiacere. Omnes enim communi peccato involvi, si
commento huiusmodi uterentur. Itaque episcopum dissentientem ceteri coepiscopi occultis
reprehensionibus improbant, dicentes eum non esse pacis amicum, qui pacem volenti- 30
bus dissentiret. Postea vero suorum crebro hortamine circumventus, sed maxime abba-
tum, Leduini⁹ videlicet et Rotrici¹⁰, precatu coactus, adquevit invitus. Sed quod ante
reclamabat, postea probavit eventus. Vix enim paucissimi crimen periurii evaserunt.

28. Sic itaque dominus episcopus divina eruditione scutatus, leges aeclesiasticas,
prout poterat, viriliter tuebatur, cunctisque adversantibus obviabat invictus. Leodicenses 35
ergo archidiaconos, qui aut amore pecuniae aut amicorum gratia ducti, excommunicatos
ab ipsis cunabulis totum vitae spatium in omni pravitate genere consummantes, inter
fideles quidem christianos concedebant pariter tumulari, iuste redarguit, et ut hoc ab-
horrerent, fraterna correctione ammonuit hoc modo: *Gerardus gratia Dei, licet inmeritus,*
episcopus, sanctae Leodicensis aeclesiae archidiaconis, illud supplere moribus inoffensis, quod 40
exigit prerogativa nominis. Quoniam quidem semper de caritatis vestrae actibus fraterna affe-
ctione sollicitior, salvo caritatis proposito vos monere cupio, ne aliquam inrationabilem novi-
tatem usurpare velitis, per quam ab aeclesiasticae et apostolicae institutionis consuetudine
discrepare videamini, in eo specialiter, quod prophetica et evangelica auctoritate necnon
apostolica et sanctorum patrum traditione firmiter et inrefragabiliter confirmatum est: vide- 45
licet ne eos, qui ab ipsis cunabulis totum vitae suae spatium in pravis actibus consumman-
tes et adversum sanctam Dei aeclesiam vesano furore intumescetes, nequaquam a suae
malitiae proposito mansuescere potuerunt, sed nec ulla rerum conversione, etiam in ipso
suae vitae exitu, ullam penitudinis correctionem praetendentes, indurati et excommunicati
cum ipsa pravae voluntatis intentione finem vitae acceperunt, et iusto iudicio a sanctae 50
matris gremio exclusi et fidelibus debito privati sunt sepulcro, eos, inquam, absolutionis
gratia donandos et inter fideles indivisa communitate sepeliendos iudicetis. Quod quidem
non temere a vobis fieri confido, si unde consecrationem honoris accipitis, inde legem totius
vestrae observantiae sumere velitis, et beati Petri apostoli sedes, quae vobis sacerdotalis

8) Mont-Notre-Dame, prope Bazoches, non procul ab urbe Suessionensi. 9) Vedastini. 10) Bertiniani. 55

mater est dignitatis, ecclesiasticae vobis sit magistra rationis. Ad quã vos promovere, pro exiguatatis meae sollicitudine presentis occasione temporis, siquidem sustinetis, moneor, premissis paucis quidem sed non vitandis sententiis. De prophetis et euangelicis decretis. Nam quid apertius contra huiusmodi aut quid efficacius occurrere poterit, quam illud quod

per Iezechielem prophetam Dominus increpando denunciavit: „Si averterit iustus“ inquit ^{E. 18, 21.} „se a iusticia sua, et fecerit iniquitatem secundum abominationes quas operari solet impius, numquid vivet? omnes iustitiae eius quas fecerat non recordabuntur; in praevaricatione sua, qua praevaricatus est, et in peccato quod peccavit, in ipsis morietur.“ Et paulo post „in iniusticia sua“ inquit „quam operatus est, morietur.“ Unde vobis estimandum propono, si illi preteritae iusticiae, quae fortasse aliquae fuerant, nihil proficiunt ad evacuandam sequentium malorum maculam, quanto minus, immo nihil, huic illae, quae nullae quidem fuerant in omni vita; cui certe nullum tempus praeteriit a malitiae studiis alienum? Sed et ipse Dominus prophetarum et mediator Dei et hominum a beato Petro interrogatus de peccante fratre, modum correctionis sub hoc fine conclusit: ut si per se ^{Math. 18, 16 sqq.} solum moneri non posset, unum aut duos adhibendos putaret; quibus minime proficientibus, continuo ecclesiae commonendum deputaret; quam si minus audiret, fore sicut ethnicum et publicanum. Cui sententiae continuo subiunxit: „Amen dico vobis, quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo;“ et „iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quaecumque petierint, fiet illis a patre meo.“ Quod ^{Ex. 13, 19.} igitur ex sententia veritatis in celo ligatum est per eos, qui auctore Deo principatum superni iudicii sortiuntur, ut vice Dei ligandi auctoritatem accipiant; quis tam precipitatae mentis atque exorbitatae intelligentiae est, ut ligationis huius censuram irritam, non dicam facere, sed confiteri praesumat? Verum quia saepe accidere solet, ut erga quemlibet proximum odio aut gratia moveatur pastor, inde recte per prophetam dicitur: „Mortificabant animas quae ^{Ex. 13, 19.} non moriuntur, et vivificabant animas quae non vivunt.“ Unde beatus Gregorius in homiliis suis „non morientem“ inquit „mortificat, qui iustum dampnat; et non victurum vivificare nititur, qui reum supplicio absolvere conatur.“ Causae ergo pensandae sunt, et tunc ligandi atque solvendi potestas exerenda. Videndum itaque, quae culpa aut quae sit poenitentia subsequenda post culpam; ut quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam visitat, ^{In ev. 26.} 30 illos pastoris sententia absolvat. Tunc enim vera est absolutio presidentis, cum interni arbitrium sequitur iudicis. Quod bene quatrividuani mortui resuscitatio illa significat, quae videlicet monstrat, quia prius mortuum Dominus vocavit et vivificavit, dicens: „Lazare, veni foras!“ et postmodum qui vivens egressus fuerat, a discipulis est solutus. Ilum porro discipuli viventem solvunt, quem magister resuscitaverat mortuum. Si enim discipuli Lazarum mortuum solverent, fetorem magis ostenderent quam virtutem. Ex qua consideratione ^{Ex. 33, 20.} 35 intuentium est, quod illos nos debemus per pastorem auctoritatem solvere, quos auctorem nostrum cognoscimus per resuscitantem gratiam vivificare. Quo contra considerandum est, nostro non posse arbitrio solvi, quos internus arbiter nullo spiritu satisfactionis animavit. Quid autem ipse dilectus Domini Iohannes de talibus dicat, audiamus, ipse inquam qui ^{1. In 3, 15. 6, 14 sqq.} ait: „Omnis qui odit fratrem suum homicida est. Haec est“ inquit „fiducia quam habemus ad Deum, quia quodcumque petierimus secundum voluntatem eius, audit nos. Scimus etiam, quia petitiones habemus, quas postulamus ab eo. Qui scit peccare fratrem suum peccatum non ad mortem, petit, et dabit ei vitam peccanti non ad mortem.“ Et continuo subiungit: „Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis;“ ac si aperte dicat, ^{Ex. 24, 14.} 45 quia orare quidem pro peccato non ad mortem, voluntatis eius est, qui non vult mortem peccatoris. Et hoc consequenter approbat, cum dicit: „quia audit nos.“ Quod autem contra intulit: „Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis.“ profecto vult intelligi, quia pro huiusmodi orare, divino est potius iudicio repugnare, sicut ait beatus Augustinus: „Pro aperte impiis orare, quid aliud est, quam Deum ad iracundiam provocare?“ Nam et ipse per prophetam Dominus dicit: „unumquemque in viis suis iudicabo.“ ^{Ex. 33, 20.} Et alibi: „Qualem te invenero, talem te iudicabo.“ Et beatus Gregorius in dialogo suo ^{Ex. 24, 14.} dicit: „Quia qualis hinc quisque egreditur, talis in iudicio presentatur;“ licet paulo post ^{Ex. 33, 20.} 50 quasdam leviores culpas, ut est ociosus sermo, immoderatus risus, posse relaxari dicat. Et scriptura dicit: „Lignum si ceciderit ad austrum aut ad aquilonem, in quocumque loco ^{Eccl. 11, 3.} 55 ceciderit, ibi erit.“ Quale igitur sit pro huiusmodi orare, psalmista per spiritum terribiter insonuit dicens: „Oratio eius fiat in peccatum.“ Et Dominus sub specie plebis Iudaicae pro ^{Ps. 106, 7.}

ter. 7, 10. talibus prophetam ab oratione conpescit, dicens: „Ne assumas laudem pro eis et orationem.“
 Ceterum quid apostolus in prima epistola ad Corinthios scribat, sane notum vobis esse
 1 Cor. 6, 9. non dubium est: „Scripti“ inquit „vobis in epistola, ne commisceamini fornicariis; non
 utique fornicariis huius mundi aut avaris aut rapacibus; alioquin debueratis de hoc mundo
 exisse.“ Deinde subinfert: „Si is qui frater nominatur, est fornicator aut rapax: cum 5
 huiusmodi nec cibum sumere.“ Qua in re pensandum est, si apostolus tam districta ani-
 madversione horum consortia devitanda moneat, quam nostri arbitrii spe illum commu-
 nioni fidelium restituendum estimemus, qui usque ad ipsum vitae exitum nullo unquam
 maliciae genere caruit, qui nunquam a seditionibus, ab effusione sanguinis, ab incendiis,
 numquam a sacrilegiis, nunquam etiam manus a rapinis continuit; quin potius in ipso
 vitae extremo, pleno ventre rapinis, spiritum vacuum iusticiae alimentis emisit; qui mani-
 festo Dei iudicio percussus, nec confessionis venialem gratiam meruit, nec vialtum salutis
 percepit; quem nos quidem, culpis exigentibus, frequenti monitione ad satisfactionem voca-
 tum, sed obstinatius repugnantem, apostolicae auctoritatis virga percusseramus; unde nec
 in extremo mortis positus, veniae mentionem aut signum ostendit? Unde ne diutius vos 15
 moremur, animadvertat caritas vestra, quid de his, id est excommunicatis, et ita defunctis
 Leo papa in decretalibus suis dicat: „Horum“ inquit „iudicio Dei causa reservanda est,
 Ep. ad Ru- sic. 92, 9. in cuius manu fuit, ut talium obitus usque ad communionis remedium differretur.“ Nos
 autem quibus viventibus nec communicavimus, mortuis communicare non possumus. — Sed
 fortasse cuilibet subripi potest, ut absolutionis mercedem et sepulturae, aut pecunia aut 20
 prediis in usibus aecclesiae contraditis quaerendam arbitretur, asserens, ex huiusmodi rebus
 palatia stare, aecclesias instaurari. Sed hanc eius sententiam qualiter Ambrosius Auber-
 tus refellat, paucis audite: „His,“ inquit, „qui talia dicunt, nos veraciter respondemus;
 quia inde magis palatia ruunt, aecclesiae subvertuntur, unde secundum vestram sententiam
 stare videntur. Inde gens super gentem venit, inde regnum in regnum consurgit, inde cla- 25
 des, inde fames, inde excidia, inde oriuntur discrimina; et unde terrenus dominus placatur,
 inde Dominus celestis ad iracundiam provocatur.“ Verum quoniam non latet noticiam
 vestram, quosdam sub obtentu aequi et recti pretendere, tale aliquid factum a modernis
 senioribus: idcirco vos, fratres mei, et inter vos domnum Iohannem carissimum nostrum
 singulariter convenio, ne hanc malae consuetudinis normam tanquam ab auctoribus sibi 30
 servandam ascribat. Non enim auctores dicendi sunt, qui non ea quae a Domino et sanctis
 patribus tradita sancta aecclesia retinet, sed libitu suo quaecumque voluntati occurrunt,
 servanda instituunt. Consideret potius, quid Dominus scribis et pharisaeis iurgantibus, quod
 Math. 15, 3. discipuli eius transgrederentur praecepta seniorum, responderit: „Quare“ inquit „et vos
 transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram?“ Et paulo post: „Sine causa“ 35
 inquit „colunt me, docentes doctrinas et praecepta hominum.“ Sed si fortasse obicitis,
 vestrum parrochianum fuisse, et ea gratia liberam absolventi potestatem vobis vendicatis:
 „De hoc in Meldensi concilio quid sancitum sit, in medium proferatur, quod est huiusmodi:
 „De his qui infra parrochiam beneficium aut hereditatem habent, et alterius episcopi parro-
 chiani sunt, et dum de loco ad locum iter faciunt, rapinas et depraedationes peragunt, 40
 placuit nobis, ut excommunicentur nec ante ex parrochia exeant, quam quae perpetrarunt
 digne emendent. Quorum excommunicatio seniori eorum et proprio episcopo significanda
 est, ne eos recipiant, antequam illuc redeant, ubi rapinam fecerunt, et omnia pleniter
 emendent.“ — Verum de hoc satis ad praesens dictum. Iam vos fraternae caritatis amore
 hortamur et petimus, ut quia huc usque a vobis et a loco isto bonus usus et cuncta quae 45
 ad generalem aecclesiasticae dignitatis observantiam pertinent, servata sunt, quod residuum
 temporis est, summa curetis vigilantia, ne antiquae religionis nobilitas aliqua adinventionis
 novitate inposturetur; sed ne seniori vestro, fratri autem et gratia Dei coepiscopo nostro,
 aliquid praeter aequum et bonum, quod fortasse ille adhuc minus providit, suaderi delectet.
 Quod nos quidem iure incusamus a vobis non adeo curatum, pro Erleboldo scilicet, quem 50
 ut ipsi nostis, nos a seniore vestro et fratre nostro commoniti excommunicavimus ob ince-
 stum, quod cum sanctimoniale commiserat, atque pro aliis malis, quae in nostro episcopio
 multa perpetraverat; quem nunc frater noster absolutum ad communionem sine nostro con-
 silio et monitu suscepit. Sed et parrochiani nostri, quos pro aecclesiis quas incenderant,

a) quid addidit Coh., deest codd.

et rapinis quas exercuerant, a communione sequestraveramus, de nostra parrochia in vestram, id est in Niellam, nobis reclamantibus sublatis, ad sepulturam admisi sunt. Vestri etiam, de quibus apud vos planctum habuimus, pro incendiis quoque et aliis culpis similiter a nobis excommunicati, tamen nec satisfactione purgati nec absolutione donati, in eodem loco adhuc iacent sepulti.

29. Dehinc vero Adalberonem Laudunensium praesulem, qui episcopium, quo fungebatur, Widoni clerico, nepoti videlicet Beroldi episcopi, vendere usurpavit et secum in sede pontificali collocare putabat, hoc scripto correxit: *Domno Adalberoni sanctae Laudunensis ecclesiae episcopo Gerardus gratia Dei coepiscopus. Etsi hucusque vario de vobis plebis rumore nihil movebamur, dum quidem et ecclesiasticae disciplinae cultibus et publicae administrationis actibus haud mediocriter sapere videbamus: nunc tamen stupor quidam mentem nostram perturbat et ut ita dicam pene exanimat, cum a vobis tam mirandum atque inusitatum nefas in sancta aecclesia esse audimus, ut videlicet unius regimen ecclesiae duobus cedat pastoribus, et vos eligendae successionei vobis arbitrium adscribatis. Quod quidem nec in omni veteris testamenti canone aut apostolica aecclesia ipsi bene scitis nulli donatum fuisse. Verum etsi aliquem ex sanctis per spiritum de successore prenumciasse audivimus, non nostrum est, in exemplum trahere, quia, ut ait beatus Gregorius, miracula Dei non sunt in exemplum trahenda, sed ammiranda. Precamur igitur caritatem vestram, ne tanto dispendium honoris mutando propositum estimetis, quanto divinae ordinationi contraire formidetis; neve scripturam vobis, sed vos scripturae submittat; ne nimis amando sententiam vestram, posteris relinquatis occasionem usurpandi sacerdotii, cui revera succedet materia seditionis. Nihil enim defuturum arbitramur, si huiusmodi usus increverit, ut non sedes aecclesiae venales existant et summa sacerdotii mercaturae compendius venundetur, sicque pecuniosus quisque ad culmen pastoralis regiminis aspiret. Quod autem caritatis fraternae affectu vobis dicimus, precamur ne indignari debeatis.*

30. Item ad archiepiscopum Ebulonem qui hoc consenserat, ita scribit: *Ebuloni archiepiscopo Gerardus nullius meriti coepiscopus. Quoniam quandam execrandae usurpationis novitatem infra diocesim vestram coalescere audivimus, videlicet ut una aecclesia duos habeat episcopos, et alter alterum ad instituendum sibi successorem liberum habeat arbitrium, quod sane nullius auctoritatis constat pondus habuisse: videmur iam intueri quoddam quasi baratrum patens, de quo fumus temerariae usurpationis erumpens, portendit quoddam scismatis incendium futurum, per quod, subeuntibus discidiis, aecclesia a suae pacis unitate solvatur. Nos vero quoniam nullum vos huic sententiae prebuisse assensum audivimus, gratias agimus Deo, de cuius hoc vobis munere venit, ne vos in hoc heresiae precipitium pertrahere quis potuerit. Quare paternitatem vestram premonemus, obtestantes per eum qui nos pastores in aecclesia sua, licet indignos, esse voluit, ne unquam vos huic adinventioni, quae quidem contra Spiritus sancti ordinationem et totius est aecclesiae catholicae institutionem, consensum praebentis. Quod autem nuper nos convenire velle vos ad colloquendum mandastis, illud vestrae voluntati reservavimus, et maturius agendum censemus, quia inde tanta sanctae Dei aecclesiae discrimina oriuntur, unde negligentius eius commodis in commune consulimus.*

31. Ad episcopum Suessionensem, unde supra: *Beroldo nomine et merito episcopo Gerardus nullius meriti coepiscopus, quicquid ab beate vivendum praestantius. Quoniam quandam execrandae consuetudinis novitatem infra sanctam aecclesiam coalescere audivimus, videlicet ut una aecclesia duos habeat episcopos, et unus alterum ad instituendum sibi successorem liberum habeat arbitrium, quod sane nullius auctoritatis constat pondus habuisse: videmur iam intueri quoddam baratrum patens, de quo fumus temerariae usurpationis erumpens portendit quoddam scismatis incendium futurum, per quod, subeuntibus discidiis, aecclesia a suae pacis unitate solvatur. Verum quoniam si in hanc rem assensum adhuc prebuitis nondum auditur a nobis, fraternitatem vestram premonemus, obtestantes per eum, qui nos aecclesiae suae ministros et pastores esse voluit, ut si hoc vestro constat esse consilio, divinae ordinationi cedendum potius estimetis, quam proprio arbitrio impendatis; ne tam vos carnalis amor in sinistrum rapiat, quam spiritualis fervor in zelum rectitudinis accendat. Sin autem, numquam in hoc heresiae precipitium quis pertrahat,*

ut huic adinventioni, quae quidem contra Spiritus sancti ordinationem et totius est aeccliesiae catholicae institutionem, consensum prestetis.

1029. 32. Gerardus nomine, non merito episcopus Leduino abbati et omni congregationi sancti patris nostri Vedasti sub eo degenti, et omnibus hanc paginam devote legentibus, et vita et pax a Deo multiplicetur, qui est vita et gloria cunctis in se credentibus. Quoniam sanctae matris aeccliesiae cognovimus vos esse filium, imitando patrem vestrum misericordem Deum, qui ad suae bonitatis similitudinem vos sibi in adoptionem procreavit filium, Deo et caritati vestrae gratulamur multum. Prae ceteris enim filiis eidem aeccliesiae matri ad presens Dei iudicio afflictas per compassionem animi honorem exhibuistis debitum. Legimus enim in libris regum, David regem et prophetam benedixisse viros Iabes Galaad, qui 10
2 Reg. 2, 5 Saul regem sepeherunt, quamvis delectum et a Deo reprobatum, dicentem: „Benedicti vos Domino, quia fecistis misericordiam cum domino vestro Saul, et sepehastis eum.“ Si enim illi benedictionem a rege et propheta David promeruerunt, qui quamvis delecto et a Deo reprobo Sauli misericordiam fecerunt: multo magis vos, qui fecistis misericordiam cum domina vestra omnium matre, sancta videlicet aeccliesia. Si enim Dei Patris caritas ostenditur in Filio, qui per mortem carnis animam suam posuit pro genere humano: eiusdem Filii imago monstratur et in illo, qui necessitatem patienti suo miseretur proximo. Si vero hoc caritatis commercium ei conceditur, qui consolatur proximum, quanto magis illi qui honoravit misericorditer aeccliesiam, generalem matrem fidelium, et insuper Mariam genitricem Dei Redemptoris omnium? Sed ne diu meae mentis vobis celetur affectus, non longis vobis patefaciam sermonibus. Subrepat namque michi plus solito timor et dolor, qui licet sit michi per usum vetus, fit tamen semper per augmentum novus. Nam si aliquando me ipsum secundum qualitatem vitae aspicio, in amaritudine versor, quia in bonis deficio, in malis perduro. Si quando vero ad ea quae in mundo sunt, perspicenda mentis oculum attollo, cuncta quia in maligno sunt posita video; quanto mundus feriatur gladio, quibus 25 populus intereat percussioibus, manifeste considero, ac per hoc adhuc maiora venire timeo, quia nostro sacerdotali peccato haec fieri confiteor; sicut scriptum est, testante beato Petro apostolo: „Quoniam tempus est, ut incipiat iudicium de domo Dei“ et in Iezechiele: „A sanctuario meo incipite.“ Verbi gratia, veluti in presenti sanctae Mariae Atrebatensium 30 festum est aeccliesia, quam 3. Kal. Augusti¹¹ ignis adveniens de caelo totam combussit videntibus cunctis. Unde timeo nimium, divinae animadversionis hoc fuisse iudicium ventis super filios hominum, ut sicut olim ante adventum Domini, ob signum misericordiae, eo in loco alba vellera duo leguntur cecidisse¹², ita ob significationem ultionis divinae, quae ventura est super diffidentiae filios, ignis veniret cum sulphure, qui terrendo moneret electos, ut possent a facie arcus fugere, et ezureret impios et peccatores, qui Christo semper detrahunt filios aeccliesiae. Solent enim de nobis dicere ministris aeccliesiae: „Hi sunt pastores populi, qui non vere pastores sunt, sed lupi. Comedunt enim peccata populi, quia fructus aeccliesiae in stipendio cotidiano percipiunt; sed nec orationis studio nec praedicationis verbo nihil penitus insudant;“ ac per hoc, quicquid adversitatis fit in saeculo, videlicet mortaliatis, pestilentiae, famis, dicunt promereri et incipere a sanctuario. Et vere a sanctuario, quia secun- 40
Thren. 4, 1 dum illud vaticinium Hieremiae dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum. Sed sive sit hereticus sive falsus christianus, qui haec opponit fidelibus, ei respondeatur, quod ait in epistola sua beatus Petrus: „Si haec primum a nobis, quis eorum finis, qui non credunt euangelio Dei? Et si iustus vix salvabitur, impius et peccator ubi paribunt?“ Et iterum, quod ait Dominus Galilaeis in euangelio, qui ei nuntiaverant, quia san- 45
Luc. 13, 29. guinem suorum miscuerat Pilatus cum sacrificiis idolorum; quibus respondens dixit: „Putatis quod hi Galilaei prae omnibus Galilaeis peccatores fuerunt, qui talia passi sunt? Non, dico vobis; sed nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.“ Et iterum, quod ait de decem et octo supra quos turris in Siloa cecidit et eos occidit: „Putatis quod ipsi debitores fuerunt praeter omnes habitantes in Hierusalem? Non, dico vobis; sed si poeni- 50

11) anno 1029. secundum chronicon S. Andree Castellii Cameracesii; anno 1030. secundum Annal. Elnonenses minores. 12) Nondum mihi alius occurrit auctor, in quo hoc legerim. Hieronymus in chron. haec habet ad a. 371. Apud Atrebatas lana e caelo pluviae mixta defluxit. Orosius VII, 32 sub

a. 387: Eodem anno apud Atrebatas cera lana de nubibus pluviae mixta defluxit. Quae lana in hodiernum usque diem in aeccliesia cathedrali religiose asservatur et solemniter veneratur dominica secunda post pascha. COLV.

15 *sentiam non egeritis, omnes similiter peribitis.* "Quid plura? haec namque, fratres carissimi, secundum euangelium Dei et apostolum Petrum eorum respondenda sunt stultitiae propter fidelitatem et honorem ecclesiae. Et tamen non possumus negare, quia vera sunt multa, quae de nobis cotidie insultando stupent diffamare. Sicut enim ait beatus Gregorius: „Mundus est plenus sacerdotibus, sed tamen in messe Dei rarus invenitur." Et iterum: „Qualis populus talis sacerdos." Unde necessarium duximus, ut quia per vitae nostrae exemplum grex Christi proruit ad interitum, per vitae nostrae meritum revocetur ad Christum, predicando illud euangelicum, ut faciant omnes poenitentiam qui ceciderunt per culpam. Vos ergo, fratres carissimi, qui iam seculo renunciastis, stantes in portu Domini, subvenite nobis laborantibus in mari, orantes Deum orationibus et ieiuniis, ne veniat super nos iudicium irae Dei.

33. Gerardus episcopus nomine non merito, G. abbati virtutum roborari incrementis. Leodienses archidiaconi nuper de Hezelino et nepte nostra, uxore eius dicta, habuerunt concilium, unde miramur, postquam ex veritate cognovimus, quod et quemadmodum inter eos fecerunt iudicium. Audivimus enim, eundem Hezelinum nunc primum dixisse, quia semel cum ea concubuit; quod factum hactenus tacuit, dum apud pleraque conventicula proinde interpellatus extiterit; a quibus etiam pro impossibilitate eiusmodi, rubore verecundiae aspersus crebro rediit. Ubi revera suum tacere nihil aliud fuit, quam contradicentibus assensum prebere. Ergo non ultra debuerat audiri in hoc apud sinodale concilium, ubi a magistris concilii attentius inquirenda est probata veritas, vel refutanda falsitas prolatorum verborum. Sed esto, semel cum ea concubuit; quid autem de reliquo? videlicet quod cum ea octo annis aut plus eo conversatur, nec ulterius eam cognovit, neque spes est ulla, ut in futurum debeat aliter expectari? In quibus discernendis audiat doctor ecclesiae Paulus apostolus, qui ad Corinthios scribens, ait: „Uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro." Et dehinc prosequitur: „Nolite fraudare in invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; et iterum revertimini in id ipsum, ne temptet vos satanas propter incontinentiam vestram." Quam sententiam de talibus iudicantes exponant nobis, quid apostolus vult intelligi dicens: „nisi forte ex consensu;" aut si debitum uxoris per octo annos semel coeundo ex consensu eius potuit exolveri. Si vero nituntur ultra aliquid quaerere, audiant, quid alias idem dicit apostolus: „An experimentum Christi capietis eius qui loquitur in nobis?" Quod vobis scribendum estimavimus, ut hanc apostolicam sententiam eis proponatis evidentiis, qui aliter quam legitime noverint iudicare de talibus. Cui aut concedant, aut eam detestantes, quid rationabilius invenerint praefendant.

34. Domino Ambianensium episcopo Fulconi Gerardus gratia Dei Cameracensium coepiscopus, et huius vitae innocentiam et coelestis cum angelis gloriam. Quod confrater noster Teruoanensium episcopus Drogo a comite Balduino tantis iniuriis impulsatur, plorandum est non solum nobis confratribus suis, verum etiam cunctis fidelibus christianis. Quod certe ut audivimus, non aliter quam ille qui patitur, fraternae intuitu caritatis aegre portamus. Quis enim tam sevens aut duricors, qui sedem ecclesiasticam vivo pastore non debeat viduatam? Ergo monemus vos in Dei nomine atque precamur, ut fratri delecto, quocumque modo potestis, succurrere satagatis. Nullus enim, Deo gratias, melius potest, et certe debetis, quia olim vester fuit clericus, ac vestro suffragio ad tantae dignitatis pervenit gratiam sublimatus. Decet enim vos meminisse, quam obnoxius sit et canonicis et apostolicis sanctionibus, quicumque episcopum quemlibet naufragantem distulerit adiuvere, si possit. Vestram itaque caritatem humiliter imploramus, ut domno archiepiscopo una cum fratribus ceteris coepiscopis convocatis, ad suffragium fratris regem fortiter excitetis; quippe hoc ei intimantes, quia si sanctam ecclesiam mutilari permittet, coelestis ira regnum suum discindet.

35. Sub hiis diebus, cum forte imperator Henricus in Aquisgrano palatio tam de aecclesiasticis quam et de secularibus pertractaret, in ipsa interim ecclesia provincialis sinodus ab episcopis celebrata est. Ubi siquidem inter archiepiscopum Coloniensem Pilegrinum et Durandum Leodiensium pontificem altercatio non parva incanduit, pro monasterio videlicet Barcoitho, quod uterque suae parochiae subicere contendebat.

55 a) celestem 3. b) deest 2. 2'.

13) Bartscheid.

Domnus autem Gerardus episcopus, ut testimonio veritatis litem compesceret, viva voce increpuit, quod episcopi Leodicenses quinque abbates illius monasterii sine ulla contradictione archiepiscopi consecraverunt; immo et ipse, imperatore rogante et Baldrico episcopo Leodicensi petente, in presentia domni imperatoris in Aquensi ecclesia sanctae Mariae prefati monasterii clericos ordinavit, ipsumque monasterium cum archiepiscopo Poppone Trevirensium et Haimone Virdunensium consecravit. Eo ergo sibi videri rectius Leodicensi quam Coloniensi regimonia subiacere. Quod ita quoque ceteris testificantibus, archiepiscopus praeter ullam sinodalem reverentiam ira commotus abscessit.

1023. ^{Jul.} 36. Sed nec oblivioni tradendum, quod per aliquot dies, dum sinodus celebraretur, tanta siccitas aeris et imperies aestus excanduit, ut multi mortalium praeter nimio ardore deficere putarentur, sed et aliquot animalia subito laberentur extincta. Econtra vero columnae marmoreae ipsius ecclesiae uberrimis et insuetis madoribus visae sunt insudare, adeo ut quorumvis manibus forte lavandis sufficere posset; pavimenta quoque marmorea veluti scatentia tanto liquore natabant, ut ex industria respergi ab ipsis ecclesiae custodibus putarentur. De quo multi sapientes attoniti, quid conicerent nesciebant, sed pro humano intuitu imminere ruinam aliquorum principum presagabant, quos ab ecclesiae fidelibus constaret esse plorandos. Et vere utique; cum paulo post primo ^{Aug.} 11 quidem dux¹⁴, deinde imperator interierunt; quorum casibus sancta ecclesia, ut posterius dicturi sumus, desolationem comparasse deplorat.

37. Hinc autem imperator egressus, ad Evosium¹⁵ villam pulcherrimam, quam beati videlicet Gaugerici nativitas illustravit, cum primoribus quidem suorum palatinorum intendit, ibi scilicet cum Rotberto rege colloquium habiturus, sed et de statu imperii, ac non tantum de mundanis verum de spiritualibus locuturus; sapienter quippe disposito, ut in eo loco, ubi beatissimum Gaugericum noverat ortum, eius gaudiosam festivitatem, quae 3. Idibus Augusti est, celebrare veniret. Qui nimirum quanto maior tanto humilior, regi Rotberto, cum ad se veniret, in villa Mosomo¹⁶ in die festo sancti Laurentii occurrere estimavit; in crastino vero sancti Gaugerici venientem ad se cum summa veneratione suscepit. Hoc autem tam speciale colloquium et tantae sollemnitatis conventum non est meae parvitas evolvere; ubi quidem diversarum nationum duces ac satrapae, ubi summorum et illustrium virorum, tam episcoporum videlicet quam et abbatum, in numero confluxere personae. Ad hoc autem plurimi convenerunt, ut dignitatem imperatoriam mirarentur, quam tantopere fama laudabat. Ibi certe pacis et iusticiae summa diffinitio mutuaeque amicitiae facta reconciliatio; ibi quoque diligentissime de pace sanctae Dei ecclesiae maxime tractatum est, et quomodo christianitati, quae tot lapsibus patet, melius subvenire deberent. Exin vero sese invicem consulentes, ^{Sept. 8.} 35 ubinam iterum conventuri dominum etiam apostolicum una cum tam citra quam ultra Alpibus episcopis secum habeant, nusquam aptius quam Papiae decernunt. His ita gestis, cum ab invicem discedere debuissent, ac vero quis tanta ac tanti ponderis munera sufficienter poterit estimare, quibus vicissim imperator regem donavit, ab archiepiscopo videlicet Coloniensium et a domno Gerardo episcopo, sed et a duce Godefrido simul ⁴⁰ oblati? Rex imperatorem donare cupiens, quaecumque potuit munera ut susciperet praesentavit. Qui omnibus cum gratiarum actione remissis, utpote ditissimus, dentem tantummodo sancti Vincentii martiris, ne immunis videretur, retinuit. Nec solum autem imperator regem putavit donandum, verum etiam omnes tam episcopos quam abbates, sed et maiores quosque preciosis muneribus accumulans, nullum poene in donatum reliquit. Quicumque ergo illuc convenerant imperatoriam magnificentiam cognituri, mirati profecto quae viderant, dicebant se plura vidisse quam rumor fuisset. Nullum enim regem aut Persarum aut Arabum huic conferre audebo, quamvis eos cunctis gentibus opibus prestare legissem.

38. Inde etiam imperator procedens, Virdunum perrexit, nativitatem sanctae Mariae celebraturus, legatis quidem regis secum deductis, qui ibi responsionem comitis Odonis audirent, quomodo se ab obiectis Rotherti regis, a quo arguebatur, defenderet. Ipsa vero in die domina imperatrix, quia eam in processionem dominus episcopus adextra-

^{a)} *deest* 3. 4.

14) Godefridus Lothariensis. 15) Ivoi. ad S. Chiers. 16) Mouzon, in Ardennis.

vit¹⁷, ei stolam auro gemmisque contulit insignitam. Ibi etiam dominus imperator motus¹⁷ aliquandiu inter Odonem et Theodericum Tullensem¹⁸ accensos, castellis dirutis, quae Odo iniuste condiderat, interposita pace sopivit. Praeterea monasteriis¹⁹ totius civitatis, primum quidem capitaneo, deinde ceteris, preciosa munera erogavit. Dein vero Mettis perveniens, per singula monasteria multas opes distribuit, nullumque bonum aut clericum aut monachum preterit indonatum, veluti quodam praesagio imminentem diem, qui nimium vicinus erat, sui obitus praevideret. Novissime vero domno Gerardo episcopo comiteatum, ut ad sua reverteretur, accommodans, aurum plurimum didragmavit¹⁹, ac postea valedicens, sanctae Mariae duo pallia, unum simplex, alterum in modo²⁰ crucis aurea superficie insignitum, transmisit per eum.

39. Reversus itaque dominus episcopus, a consuetis malis Walteri minime feriatum. Inter quae plurima, juvenem suum quendam Rotbertum nomine, tam nobilitate generis quam virtute praestantem, quia suspicabatur eum suae tyrannidi obstiturum, coepit paulatim odio insectari. Sed non quievit, donec eum, quamvis sub interpellatione domni pontificis, qui eos foederare quaerebat, in tribus²⁰ positum, etiam die dominica inter- fecit. Pro qua re et aliis huic similibus eum exterminavit ab urbe. Sed paulo post, culpae christianorum exigentibus imperatore defuncto, aliis quidem causis coactus, in Castellum recipere estimavit, sub conventionem tamen sacramento subnixam. Sed quia sepius periculum incidens, non raro culpas solitas iterabat, conventiones illas saepis- simas, quas domno episcopo, dum reconciliaretur, callide promittebat, ratum duximus subnectendas, ut lector videlicet pius patientiam episcopi compatiens admiretur, et immensam tyranni sevitiā cum admiratione deploret. Sunt autem huiusmodi:

40. *Fidelitatem sicut tibi promisi adtendam, quamdiu tuus fuero et tua bona tenuero; et postpositis Karlensibus custumis²¹, talem honorem tibi observabo, qualem Lotharienses²¹ milites suis et episcopis. Et si quid contra te peccaverō et ex parte tui de satisfactione faciēda monitus fuero, talem iustitiam tibi, nisi mihi induleris, faciam, qualem supradicti Lotharienses milites suis dominis et episcopis faciunt.*

41. *Sacramentum quod Odo, Rotbertus, Anselmus, Lantbertus, petente Waltero iuraverunt: Ab hac hora inantea non erimus tibi in damno, de vita, de membris, de Cameracensi episcopio, de terris, de castellis, neque de ceteris bonis, quae hodie tenes et per nostrum consilium inantea adquisieris, salva fidelitate dominorum nostrorum, quos hodie habemus. Et pro hoc pacto destruendo dominum non faciemus, neque militem adquiremus. Et si Walterus contra te peccaverit, et nisi infra duas quadragesimas²² emendaverit, ex parte nostri contra te adiutorium non habebit. Et si monueris, per rectam fidem te iuvabimus sine malo ingenio.*

42. *Notae sunt omnibus conventiones, quas iterum habemus cum Waltero nostro: sicut etiam dudum culpas inauditas, quas contra nos commisit, pro Dei amore amicorumque suorum dimisimus, eo videlicet pacto, ut sic permansisset deinceps in fidelitate nostra, sicut tunc ipse et sui amici iuraverunt. Quamquam hanc promissionem horribiliter et inaudite infregisset, ita iterum eo tenore ei indulgemus, et pro Dei amore et petitione regis Rotberti et episcopi Harduini²³ atque comitis Balduini et comitis Odonis, nec non et Ottonis, Rotberti, et aliorum amicorum suorum, qui hoc placitum fecerunt, qualinvis melius prioribus has alteras promissiones conservet. Nobis erit ita obsequens in omnibus, sicut in primo promisit. Clericis et laicis nostrae ecclesiae, si aliquid super illum clamaverint, aut secundum legem aut secundum concordiam in ratione et iudicio erit; et insuper de quibus iusticiam facere potuerimus illi, iusticiam quoque faciet per nos, si clamaverint, illis omnibus. De civitate nostra nullam guerram faciet, quae ad dampnum veniet nobis et episcopatu nostro, nisi licentia nostra. Si hanc promissionem infregerit et admonitus de iusticia fuerit, sicut iam dictum est, infra duas quadragesimas emendationem faciat, ubi duo vel tres sint amici, qui hoc placitum fecerunt; et si solus eos tenuerit, probetur ipsa,*

a) monasterium 3. monasterii 2'. b) ita legendum, monente iam Cobenario; iurstone codd. c) uerram 3.

17) i. e. ad eius dextram ixit. 18) ducem Lo- France. 22) i. e. quadragesimo, spatium 40 die-
theringiae superioris. LE GLAY. 19) i. e. plena ram. 23) Noviomensis. 24) sive sunnis, im-
manu divisit. 20) i. e. trevis, unde Gallica vox pedimentum; unde Gallicum sois.
55) treboes, trées i. q. trengae. 21) coutumes de

et infra aliam quadragesimam placitum expectabimus. Hanc conventionem ex utraque parte servabimus per rectam^a fidem sine malo ingenio.

43. Si iste filius Walteri, nunc obses noster, mortuus fuerit, alterum pro eo nobis dabit, talem per quem nos securos de sua fidelitate reddet; et quicquid iniuste super nos invasit, dum ammonitus a nobis fuerit, secundum iudicium fidelium nostrorum determinabitur. Si Walterus mortuus fuerit, et adhuc filius eius in potestate nostra fuerit, reddemus²⁵ illum militibus suis et bona sanctae^b huius ecclesiae, quae per rectitudinem²⁵ pater tenet, servato tamen pacto ab eo nobis promisso, et domino nostro imperatore et me de fidelitate sua redditus securis. Et si ego Gerardus vocatus episcopus, antequam reddatur filius, mortuus fuero, reddetur patri, servatis tamen conventionibus supradictis, et si regi Lothariensi¹⁰ talem securitatem fecerit, unde securus esse possit.

44. Non diu in supradictis promissis permansit, sed de malo in peius riuens, ecclesiam mihi commissam in direptionem et conculcationem habuit, et ita contra me se erexit, ut tribus diebus me in hac civitate cum suis satellitibus armatus obsideret, et ne quis meorum hinc exire auderet. Qua de causa Heihampus ad me venit, ubi comitem Herimannum¹⁵ mecum habui, et ut haec ei perdonarem petiuit. Ego eius petitioni suorumque amicorum annuens, haec omnia ei dimisi, et de hiis quae emendavit, omnes leges perdonavi, et ut restauraret pauperibus quod iniuste eis abstulit, iussi; quod annuit, sed non adimplevit. At ille iterum, ut prius, domino meo et mihi sacramento fidelitatem promisit, et quia sicut Lotharienses milites suis dominis et episcopis obediunt, mihi obediret, iuravit.²⁰

45. Walteris, malis assuetus, omnia sacramenta postposuit, et deterius quam umquam fecisset, postmodum fecit. Quam maliciam diu sustinui, et ut se emendaret semper monui. Cumque videret me diutius talia non passurum, statuto placito inter me et illum, comitem Ottonem duxit secum. Qui de tantis malis missus ad rationem, iterum evictus omnia emendavit, et quia pauperibus sua restauraret promisit, et quia mihi subiceretur, sicut Lotharienses milites suis dominis et episcopis subiciuntur, ut prius promisit. Ego vero comitis Ottonis petitione omnes leges ea conventionem ei dimisi, ut non amplius in me delinquere quid deberet; si autem deliquisset et ad iusticiam venire admonitus esset, infra tres hebdomadas mihi iustificaret. Qua de causa mihi comes Otto Godefridum et Iwonem obsides dedit, ut si Walterus haec non observasset, ex sua parte adiutorium non haberet; si autem³⁰ ipse comes hoc infregisset, ipsi obsides in potestatem meam, si essent ammoniti, venirent. Quod ipso comite Ottone iubente mihi firmavit iureiurando uterque obses. In ea conventionem, quae in me commissis ipse Walterus et sui propter eum, ab illa die dimisi, ut si amplius in me delinqueret, quod emendare nollet aut non posset, praeterita futuris iungerentur, et iudicium quod sui aequales de beneficio prius iudicaverunt, esset stabile, et sine³⁵ dilatione excommunicare. Quod autem ad poenitentiam et ad christianitatem pertinet, non dimisi, sed in conventionem habuit, ut inde ipse et sui rationem redderent.

46. Promisit Otto comes Deo sanctaeque Mariae et episcopo Gerardo in manu sua, ut si Walterus umquam ab illa hora contra episcopum ecclesiamque sibi commissam in aliquo deliquisset, quod emendare nollet, aut non posset, numquam ab illo aut de⁴⁰ suis auxilium sive consilium sive receptaculum, quod ad dampnum veniret episcopo, ecclesiaeque sibi commissae; nec suus esset, nec suum beneficium teneret sine consilio episcopi^c; et iuravit, quod hoc secundum suum scire per rectam fidem attenderet sine malo ingenio. Ivo iuravit, quod comes Otto suo consilio non dimitteret, quin sacramentum supradictum attenderet, et si exire vellet, per rectam fidem sequi faceret⁴⁵ si posset; et si in culpam caderet, quam emendare nollet aut non posset, consilium sive auxilium sive receptaculum ei non praestaret, quod esset ad dampnum episcopo Gerardo ecclesiaeque sibi commissae; et quod hoc per rectam fidem observaret sine malo ingenio, salva fidelitate domini sui.

47. Duodecim obsides Walterus dedit episcopo Gerardo, quorum haec sunt nomina⁵⁰ . . .^d qui iuraverunt, quod non dimitteret eorum consilio ipse Walterus, quin hanc fidelitatem attenderet; et si in culpam caderet, quam emendare nollet aut non posset, postquam ammoniti essent, infra octo dies ad iustitiam ducerent si possent. Quod ni faceret, infra alios octo dies ad episcopum cum beneficiis eorum, si ammoniti essent,

a) s. perfectam 3. b) deest 3. 4. c) scil. obtineret, vel reciperet. d) nomina desunt omnibus; in 2. 3. 4. ne spatium quidem his relictum.⁵⁵

per rectam fidem venirent, et nunquam ei consilium sive auxilium darent, quod ad dampnum episcopo aeclesiaeque sibi commissae esset, et episcopum iuarent contra eum per rectam fidem.

48. Haec est quoque conventio novissime apud Schelmas^a oppidum facta, quam, ut cunctis innotesceret, semilatino sermone huiusmodi dominus episcopus promulgavit: *Hic siquidem, quia eum pro culpis innumerabilibus excommunicavimus, in tanta dementia adversum nos insurrexit, ut quosdam nostrorum, quia partibus eius non favebant, quaereret interficere, militesque suos, qui secum erant excommunicati, maiorem aeclesiam sanctae Mariae, aliasque aeclesias violenter compelleret introire. Et ideo magna necessitas nobis incubuit, ut aeclesias a divino officio faceremus cessare. Multa quoque mala nobis et nostris fecit, quae longum est enarrare. Tandem non valens eius insaniam diutius ferre, nihil de suo auferentes, expulimus eum a nostra civitate. Expulsus autem cepit adversum nos amplius severe, villasque nostras cum aeclesiis quas potuit depraedari atque igni concremare. Postea iussu nostri senioris a comite Balduino et filio eius Tornacum conductus, ubi interfuert dux Gozelo episcopus Leodicensis, nullam nobis iusticiam fecit, sed fraude sua omnibus manifestata, in malicia perseveravit. Sed ut tandem cogente necessitate oportunitatem invenit, hoc placitum in presentia Hugonis episcopi²⁶, comitis quoque Balduini et filii eius, necnon Ottonis et Eustachii, nobiscum firmavit^b.*

49. Ex quo dominus episcopus Gerardus urbem commissam primum intravit, videns quidem tam angusta quam vetusta monasterii sanctae Mariae aedificia, ac annosorum parietum fissuram suspectans, mox animum ad meliorandum intendit, si forte, Deo praestante, tempus ei suppeteret oportunitatem; sed quia, ut supra retulimus, tam intestinis quam extraneis seditionibus impeditus, usque ad annum dominicae incarnationis 1023, sui vero praesulatus^c inchoare non potuit. Tunc vero divina misericordia fretus, ac multorum fidelium Dei orationibus quibus fiderat roboratus, tam antiquas moles parietum demoliri precepit. Quo facto, omni studio accinctus, utpote sapiens architectus, incepto labori sollicitus instat, et^d necessariis sumptibus prudenter expensis, ad reedificandum tantae difficultatis opus anhelat; quippe timens, ne aut morte preventus aut qualibet alia causa coactus, opus imperfectum relinquat. Ad hoc vero difficilius nihil esse, quod suum desiderium remoretur, advertit, quam lenta convectio columnarum, quae procul ab urbe fore in trigesimo miliario caedebantur. Divinam ergo clementiam deprecatus, ut sibi propius solamen aliquod praestare dignetur, quadam siquidem die ascenso equo, per nostram viciniam in multis locis abdita terrae scrutatur; tandemque Deo opitulante, qui numquam deest sperantibus in se, in vico quem dixit antiquitas Lesden²⁷, qui quarto miliario ab urbe secedit, aperta terra, iuxta votum lapides columnares invenit. Nec solum ibi, sed etiam propius, in villa videlicet Nigella²⁸ fodiens, aliud genus bonorum lapidum se reperisse laetatur. Unde Deo gratias reddens, totum se studio pii laboris accinxit; ac ne amplius demorer, operante divina misericordia, opus immensum septennio, anno videlicet dominicae incarnationis 1030²⁹ reddidit consummatum. Exin vero, quod consequens erat, prout decuit, 15. Kalendas Novembris sollemniter et ut ita dicam plus quam sollemniter dedicavit. Quis enim tantae gloriae pompam digne sufficit enarrare, aut quis dicacissimus verborum ambitu tantam dignitatem poterit cohibere? ubi videlicet sanctorum corpora nostrae dioceseos cum plebe et clero in unum congregata, ubi choros tam monachorum quam et canonicorum catervatim commixtos, ubi etiam non tantum urbem interius, verum et campos exterius passim utriusque sexus multitudinem pernatere videres. Quomodo autem sanctorum corpora circa altare dominus episcopus ordinasset, summae pietatis est memorare ac piis auditoribus salutare. Ipse namque pariterque abbas Richardus, ambo videlicet sec-

a) ita 1. 2. Schelinas 4. Chelmas 3. *Sequentia oppidum — ornamenta adhibuit deerant in 2. folio exciso. Eadem desunt 2, spatio trium litterarum relicto, et margini inscripto: desunt reliqua.* b) „Verba placiti, exciso etiam folio in exemplari Sancti Ghislent, desiderantur, et ut verisimile est, alia nonnulla de fine Walleri²⁶ dicti Cobenerius. Sed quam neque 2. nec reliqua quaequam hic exhibent eiusmodi, immo ne vestigium quidem lacunae in villo appareat, nil excidisse in 1. credimus. Nam quod Cobenerio folium excisum videbatur, hoc tam scriba ipse delevisse potest, antequam conscriberet; quod saepe factum videmus. c) numero spatium relicto in codd. d) desunt 3.

26) Tornacensis. COLV. 27) Lesdain. COLV. nica S. Andreae Castelli Cameracesii I, 21. ex analibus eiusdem monasterii, in sinistra ripa Scaldis. LE GLAY. 28) Noyelles, in sinistra ripa Scaldis. LE GLAY. 29) a. 1027. 15. Kal. Nov. consecratum dicit Chrobens.

mentati³⁰, beatissimum Gaugericum, utpote pontificem summum et sanctae dedicationis magistrum precipuum, cum summa devotione tollentes, laudibus decantatis, clero quidem ac populo prae gaudio dum haec spectarent illacrimantibus, in cathedra pontificali, sicut ante fuerat, collocarunt. Iuxta quem medium sanctos quoque pontifices Autbertum, Vindentionum, Hadulfum, qui et ipsi eiusdem altaris comministri fuerant, altrinsecus statuerunt, interposito etiam baculo sancti Vedasti cum reliquiis suis. Deinde vero ceteros, id est martires confessores ac virgines, unumquemque iuxta ordinem suum, in circuitu prout decebat composuit. Porro sic compositos quisquis spiritualiter senserat, procul dubio sanctae consecrationis studio credidit incumbentes. Sed quid de nundinis sollempniter institutis? quid etiam de ceteris sollempnibus ornamentis? Quod nimirum facilius 10 admirari possumus, quam referre. Consecrato ergo monasterio, multa ornamenta adhibuit³¹; auream tabulam ampliavit, utrisque lateribus argenteas subrogans; cruces aureas cum ventilabris³² aequae aureis renovavit; calicem aureum, pallia quoque et casulas addidit, et in aliis quibusque utensilibus curam apposuit. Ad luminare procurandum eo loci, 15 ubi sancti Iohannis constat oratorium, duos mansus in Andrelec³³ deputavit; et cum 15 necesse fuerit, inservient resarciendo operi eiusdem oratorii. Praeterea in^b Wileve³³ praedium Fulberti episcopi his adnumeravit. Restaurationi novi operis octo mansus in Lettringen³⁴ cum aecclesia sua delegavit. Medietatem de villa Ireneias³⁵ cum aecclesia ad usus pauperum dedit. Ad prehendam fratrum aecclesiam in villa Maionis, quae Fontanas dicitur³⁶, et alodium Gertrudis addidit. Villam Pescant, de parentum hereditate 20 cum familia utriusque sexus stipendiis eorundem contradidit. Cuius censum ita hiperitivit, ut in dedicatione aecclesiae medietatem eius insumerent, reliquamque in die ordinationis suae, quoad viveret, perciperent, eoque seculo subtracto, predictam ordinationis 25 diem in anniversariam transitus sui commutarent. Praedium Rolaincort³⁷, quod a Ragnelino accepit, episcopo adiunxit; itemque aliud in Brabant ad Hadonis crucem. Quartam quoque partem Perronensis fisci, quam a quattuor ingenuis hominibus adquisivit, Rotberto scilicet atque Hubaldo, Athelino, Suevo, mensae episcopi ad Castellum sanctae Mariae, cui circumiacet, destinavit. Sancti Andreae oratorium inibi a fundamento construxit³⁸, tertiamque partem quartae partis supradicti fisci contulit congregationi monachorum, quam pia sollicitudine fovit quamdiu vixit. Alodium Theoderici montis, quod 30 Hervardus miles et Fulco nepos eius hereditabant, eis³⁹ manere voluit, et Watineias⁴⁰, quam de suo iure Hervardus iamdictus possederat, et quicquid in Briasto⁴¹ Fulcuinus atque Resino habere videbantur; villamque insuper quae Fontanas dicitur; et in Petrosa tertiam partem cum aecclesia; praediumque in Solman a Fagala acceptum; aliudque in Bermerenc⁴² a Gonthonne milite; itemque in villa quam Mansum sancti Andreae nominare voluit, medietatem; aecclesiamque de Ferrerias⁴³ concambiatam⁴ a fratribus sanctae Mariae; aliamque sancti Benigni; et de Ors, et de Wasvilare⁴⁴, et de Viseto, et apud 45 Brabant alodium quoddam Ham cum aecclesia; aecclesiam de Liniaco⁴⁵; de Furnis⁵ aliam; in Cameraco aliam sancti Martini cum furno; medietatem telonei novi castrum cum ambabus aecclesiis et molendino uno. 40

1024. 50. Diebus posthaec abiisse^f datis, sors dedit ultima Henricum regem divae memoriae diem obire. Cuius a vita recessus quantum desolationis fuerit hominibus, pro nobis

1024. 50. Diebus posthaec abiisse^f datis, sors dedit ultima Henricum regem divae memoriae diem obire. Cuius a vita recessus quantum desolationis fuerit hominibus, pro nobis

a) in hac voce 1. desinebat tempore Coloveris, ut ipse dicit, ultimo quaternione deperdit. Qui quaternio exente saeculo XII. adhuc extans — tunc enim 2. 7. eum descriperunt — iam s. XIV. deperditus fuit; 3. enim non iam habuit, sed in voce adhibuit desinens, eodem calamo statim subiungit brevissimam continuationem: Post istum — Savine, quem infra 45 subicitemus. Etiam 4. 5. in voce adhibuit desinunt, in media pagina; nil deperditum. Sequentia igitur non dantur nisi ex 2. quem Coloveris, et 2. quem nos habuimus. b) deest 2. c) item 2. d) Ferreria cambiatam 2. e) Furnes 2. f) ita 2. 2. ab hisco coniecit Colo.

30) i. e. vestibis segmentatis, acu pictis, induti. Andreae Castelli Cameracensis II, 19. Ad sequentia
31) vexillis. 32) Anderlecht prope Bruxellas. cf. diplomata Gerardi atque Conradi II. apud Mi-
33) cf. I, 70. 34) fortasse Ledringhem, arrond. raecum opp. dipl. I, 55. 39) sc. monachis. 40) Wat-
de Dunkerque. LE GLAY. 35) fortasse Ivergny, tignies, arr. d'Avesnes. L. 41) Briastre, arr. de
arrond. de St. Pol. L. 36) Fontaine N. D., vel Cambrai. L. 42) Bermerain, sur l'Escaillon, arr.
Fontaine - au - Pire, vel Fontaine - en - Beauvois, de Cambrai. L. 43) Ferrière, arr. d'Avesnes, aut
vel Fontaine - l'Evêque. L. 37) Raillencourt, Ferrière, près du Câteau. L. 44) St. Bonin, Ors, 55
arr. d'Arras, aut Roellecourt, arr. de St. Pol. L. Basuel, canton du Câteau. L. 45) Ligoy, arr. de
38) 10. Kal. Oct. 1025. dedicatum dicit Chron. S. Cambrai. L.

melius loquatur mundus in suis calamitatibus. Tandem collecti principes Saxonum apud Maguntiam, prefece-^{1024.} runt sibi in regem Conradum. Quorum ordinationi dux Gothilo, princeps videlicet Lothariensium, contraire voluit; episcoposque Coloniae, Noviomagi, Vir-^{Sept. 8.} duni, Traiecti, Leodii allocutus, sacramentum a singulis accepit, non nisi eius consensu manus se ei duros neque ad eum ituros. Hoc idem dux⁴⁶ Theodericus comesque Hay-⁴⁵ nocensium Raginerius cum sibi complicitibus sacramento firmaverunt. Quod episcopi primi infregerunt, qui se primos dederunt, canticumque populi malum facti sunt⁴⁷. His omni-⁴⁸ bus pactionibus non accesserat dominus episcopus, sed conabatur eos ad pacis redigere gratiam, postquam cognovit eorum minus bene sanam sententiam. Interim suspendit¹⁰ suum a regis praesentia gradum, ne ipsis fieret scandalum offensionis; directis tamen officiose legatis, macula se exiit suspicionis. Nihilominus regem Francorum placare muneribus studuit, ne sibi primitus usurpationem inferret, quam toto regno facere ad consilium habuit. Balduinum preterea comitem repressit modeste, ne sibi munitiones construeret Cameraci, Walteri corruptus fraudulentis. Ducibus tandem post annum et¹⁵ fere medium ad pacem flexis, cum eis ad Aquas Grani palatii ivit, seque deditioni regis libens obtulit. Processu temporis Balduinus, filius Balduini, cupiens se aequare patri, ab eo dissidium fecit; adiensque imperatorem, per eum se speravit posse consequi a domno episcopo, ut sibi propugnacula liceret construere in Cameraco, adversus patrem rebella-^{1025.} turo. Qua spe privatus est, contradicente episcopo^{Decb.}.

51. Triburiae secus Maguntiam imperator Conradus de diversis partibus episcopos^{1036.} convocavit, ut quae utilitatis et religionis sunt, ad invicem conferrent. Qui post aliqua^{Mai.} dictorum suorum hoc habuerunt capitulum, ut si quando ieiunium primi mensis in ea hebdomada, qua constat caput ieiunii⁴⁹, sicut solet, eveniret, amborum ieiuniorum cele-⁴⁵ britas una officii expletione compleretur. In hoc rursus moderatissimus pastor antiquam²⁵ patrum consuetudinem servari monebat, et in altera hebdomada officium primi ieiunii celebrandum, pro consuetudine antiqua, censebat. Cuius oblata sententia visa est congrua, et ab eis decreta est tenenda.

52. Istiusmodi decretum a Francia episcopis datum est servari subiectis sibi populis. Unus eorum celitus sibi delatas dixit esse literas, quae pacem monerent renovan-³⁰ dam in terra. Quam rem mandavit ceteris, et haec tradenda dedit populis: Arma quisquam non ferret, direpta non repeteret; sui sanguinis vel⁴ cuiuslibet proximi, ultor minime existens percussoribus cogere indulgere; ieiunium in pane et aqua omni sexta feria observarent, et in sabbato a carne et pinguamine; soloque hoc contenti ieiunio in omnium peccatorum satisfactione, nullam se scirent ab eis aliam addicendam poenitentiam.³⁵ Et haec sacramento se servare firmarent; quod qui nollet, christianitate privaretur, et exeuntem de saeculo nullus visitaret nec sepulturae traderet. Alia quoque inportabilia quam plurima dederunt mandata, quae oneri visa sunt replicare. Hac novitate pulsatus mandati presul noster, infirmitatique peccantium condescendens, secundum decreta sanctorum patrum ad singula suum formavit eloquium. Genus humanum ab initio trifariam⁴⁰ divisum esse monstravit, in oratoribus⁴⁹, agricultoribus, pugnatoribus; horumque singulos alterutrum dextra laeva-⁴⁵ que foveri, evidens documentum dedit. *Oratorum a saeculi vacans negotiis dum ad Deum vadit intentio, pugnatoribus debet, quod sancto secura vacat otio; agricultoribus, quod eorum laboribus corporali pascitur cibo. Nihilominus agricultores ad Deum levantur oratorum precibus, et pugnatorum defensantur armis. Pari modo pugnato-*⁴⁵ *res, dum redditibus agrorum annonantur⁵⁰ et mercimoniis vectigalium solvantur armorum-⁵⁰ que delicta piorum quos tuentur expiat precatio sancta, foveantur ut dictum est mutuo. Quibus — dum Abraham et Iosue et David ex voce Domini in ma-⁵⁰ tulisse in prelium vetus ostendit pagina, et sacerdotes gladio accingunt reges, et in nostra matre ecclesia Dei sponsa — officium non est in culpa, si in conscientia. Hos et*

⁵⁰ a) ita conscribit Colb.; redire 2. 2'. b) ferret 2'. c) Per haec a. m. linearum s. f. h. d. 2'. margini ascriptis. Deunt. De 2. nil annotavit Cobenerus. d) licet 2'.

⁴⁶ Lotharingiae. ⁴⁷ cf. Thren. 3, 14: factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum I, 298. ⁴⁹ i. e. orantibus, seu sacerdotibus. tota die. COLV. ⁴⁸ Caput ieiunii vocantur quatuor dies a feria quarta Cinerum usque ad primam dominicam quadragesimae. COLV. Cf. Sigebertum annona nutriuntur. Haec tripartitio Noe tribuitur, filiis suis dicenti: Tu supplex ora, tu protege, tuque labora. ⁵⁰ i. e.

Rom. 13, 6. apostolus ministros Dei appellat, ita dicens: „Minister enim Dei est, vindex in iram“ sub-
 inferens: „Non enim sine causa gladium portat.“ Rapinas reddere debere, ut vetus⁵¹ sileat
 Luc. 19, 8. mandatum, Zachaei satis est exemplum, dicentis ad Dominum: „Si quid defraudavi, reddo
 Luc. 6, 30. quadruplum.“ Nec peccant qui repetunt, licet audiant: „Si quis quae tua sunt tulerit, ne
 repetas.“ Duo enim legimus: et tacuisse Dominum^b interrogatum, et non^c interrogatum,⁵
 fuisse locutum. Quis silentium ita non est otiosum, quemadmodum est saluiferum eius
 verbum. Ut enim laudavit Zachaeum de rapinarum redditione, ita siluit de earum repeti-
 tione pro inevitabili necessitate. At ubi dixit: „Ne repetas,“ permisit perfectis, quod habe-
 bant in voto, pro rescanda cupiditate; non imperavit, ut dixi, pro necessitate. Itaque illic
 non prohibuit repetere, et hic concessit non repetere. Inde reges per sanctos patres edocui,¹⁰
 statuerunt firmas leges, ut res suas iniuste sublatae ecclesiae vel quilibet iuste repeteret;
 quas legaliter cogere qui rapuerat, restituere^d. Similis stat sententia inter percussorem
 hominis et ultorem proximi. Percussor enim debet ultorem satisfactione placare et muneri-
 bus, quem laesit et offendit subtractis amici mortui consolationibus. Neque cogi debet abs-
 que placatione ad ignoscendum, cui Dominus misit ab altari reconciliatorem^e munus offe-¹⁵
 rentem, quem utinam minus perfectum, haec a poenitente oblata trahat^f benivolentia. Ieu-
 nium in sexta vel et septima feria generaliter non est omnibus imponendum^g; quibus nec
 una est sanitas corporis nec aequaliter remordet accusatio peccati; sed nec sufficiens est
 omnibus peccantibus haec satisfactio credenda. Crescentia enim^h in dies crimina purganda
 sunt secundum euangelii apostolorumque et canonum atque pontificum decreta, nec est con-²⁰
 veniens, ut alia his contraria, qui praesunt, iubeantⁱ populo; eisque concordent, qui organa
 facti Spiritus sancti, per eius flatum somnerunt sua verba, vel scripta, ne videantur destructa.
 Excommunicatione quoque non sunt feriendi, qui haec sacramento firmare^k noluerint, cum
 de servando uno mandato satis infirma sit^l fragilitas humana, nedum periurio in omnibus
 his neglectis teneatur astricta. Quando autem ab hoc saeculo ad aliud quis habet ire,²⁵
 mens eius naturaliter habens oblivisci et memorari, magnitudine seu novitate viae nimis
 extra se sparsa et propterea aliquantulum sui oblita, consolationibus piorum debet revocari,
 ut poeniteat de peccatis, etiamsi tunc usque fuit obdurata; ne dicam, ut ei postulanti haec,
 quod absit, denegetur misericordia. Mortuum etiam quemlibet peccatorem terrae tradere,
 Eccl. 5, 20. Dei dixit auctoritas, ex quo peccator omnium peccatorum, occisor, audivit: „Terra es, et 30
 in terram ibis.“^m — De dictis nostris hoc volumus repetere, ne quis improvidus nos putet
 non satis aperteⁿ verba euangelica protulisse contra episcoporum statuta; quia Dominus
 quaedam sua mandata dedit imperfectis pariter et perfectis, quaedam solis perfectis. Quod
 Luc. 15, 20. sufficit ad testimonium; quia cum dixisset iuveni cuidam „Mandata nosti?“ subinferens:
 „Non occides,“ ceteraque huiusmodi, illeque respondisset: „Haec omnia custodivi a iuven-³⁵
 tute mea,“ ait: „Si vis perfectus esse, vende quae habes et da pauperibus.“ Alio quoque
 Matt. 19, 12. in loco de eunuchis disputans, „Qui potest,“ inquit, „capere, capiat; non enim omnes ca-
 piunt.“ Nec nos fugit, posse dicere quemquam, quod regnum celorum non ingreditur nisi
 1 Cor. 13, 41. perfectus quisquam. Cui nos digito insinuamus, „quia stella a stella differt in claritate“,
 Ioh. 14, 2. et verba Domini replicamus: „In domo patris mei mansiones multae sunt.“ Quarum ut 40
 ita dicam secundum nos inaequalitas non nisi ad eius omnipotentem facta est voluntatem.
 Quibus ut una servetur in aequalitate quantitas, inviolabilis data est ad alterutrum karitas,
 quod est in singulis, communicans omnibus, cum quicquid factum est^o, sufficiens sit ad
 omnia per hoc quod habet in propria natura. Et de nobis dicimus similia, quorum imper-
 fectionem supplet, cui dicit propheta: „Melior est misericordia tua super vitas.“ Per quam 45
 fit, ut quod habebunt singuli in caelesti vita, sufficiens sit gloria, participabuntque cunctorum
 laetitia, karitatis perfectione pleni, ut fiat aequalitas.

53. Causa post haec fuit, qua Duacum petiit. Ubi conventus populi vocibus de sta-
 tuenda pace falsa, respondit pro tempore, quod perceperat ab eo qui est idem heri et

a) ira 2'. b) Deum 2'. c) deest 2'. d) restitutionem 2'. e) reconciliationem 2'. f) trahat 2'. g) igno- 50
 scendum 2'. h) ita 2'. quidem Colb. i) ita Colb. deest 2'. k) confirmare 2'. l) deest 2'. m) Sequentia huius
 capituli omnia in 2. 2'. post redierunt demum in fine c. 54. leguntur. Sed quum appareat, ea ibi sensum non habere, sed
 arctissime cum hoc nostro capite cohaerere, ea huc transposui. Error scribae 2. inde natus erit, quod in 1. haec omnia De
 — aequalitas ab auctore ipso in scedula assuta adiecta erant procul dubio. quam scedula scriba 2. loco non suo inseruit.
 n) sapere 2'. o) sit 2'.

51) i. e. Veteris Testamenti.

hodie nec immutatur crastino tempore. Suggesterat in aures omnium Walterus, qui erant foris et intus, episcopum paci nolle adquiescere; non quia erat filius pacis, sed quia liberius quaerebat studere artibus suae malignitatis. Collegerat duo superius dicta: ne quis arma ferret, nec direpta repeteret; studebatque, ut preteritae vitae rapinis et caedibus, quibus pastus fuerat, silentium daretur, et extunc licentius, nullo ferente arma, assuetis malis fruere. Quod praesciens episcopus, sedato populo calliditates illius exposuit, utque paci non esset contrarius, debita sua multiplicia illi indulsit, tantum ut in reliquum populus de eo pacem haberet. Tunc deinde turba coepit episcopum benedicere, quia iam cognoverat, eum omnium pacem in veritate quaerere, etiam cum dampno, si per hoc posset fieri, propriae substantiae, qui illi, ut dictum est, pro hoc universa relaxaverat debita.

54. His ita gestis, Balduinus tunc temporis Flandrensium comes hortari coepit episcopum, ut populo favens, pacem sacramento firmare iuberet. Ille ne tunc quidem a sensu bono deficiens, non alia quam quae lex et euangelium adnuntiat, iubere professus est. Tandem taedio victus, inter confines Cameraci et Atrebatii multis sanctorum corporibus delatis, cum maxima turba ad locum designatum venit. Sed ne hic quidem feriatur^b Walterus, nunc circumcirca, nunc foras et intra ambulans et mussitans, hunc repugnare paci, in tantum ut populum commoveret prope ad inferendam vim. Qui minime fractus, hunc publice tali modo pro confutanda eius malitia allocutus est, dicens: *Pictura insinuat imaginem diaboli ad aurem stare Simonis, suggerentem quae voce profert adversus Petrum apostolum contendens. Nec tua te refert actio, qui ad malum ad quod non sufficis, commoves ceteros.* Deinceps^d populum ad audiendum sedat, et quam inter se pacem quaerent, qui commanducare eum volebant, edocet. Factoque verbo de salute animae, quae christianitatis lex iubet sua sponte ac servare^e, promittere^f monet; et cum deviant, ad poenitentiam redirent. Alacres itaque facti, dicta eius pro vero tenentes, unanimes promiserunt, et ad propria cum pace redierunt.

55. Italiam Conradus imperator adiit, ut ad votum de regno ageret, et arma ferentes impugnaret. Cumque inibi degeret, quosdam Longobardorum episcopos partibus Odonis⁵³ faventes inreverens factus in vincula coniecit. Mediolanensium autem archiepiscopus⁵⁴, re pro alia pari modo captus, fuga sibi consuluit. Contra quem exasperatus, Marti loca quae late patebant, incendio absque homine fecit. Nam id consilii cum Longobardis habuerat, qui in commune decreverant iuramento potentes cum infimis, nulla ratione se passuros quemlibet dominum, qui aliud quam vellet, contra eos ageret. Supervenit tandem dies pentecostes, quae poscebat, inter missarum sollempnia pro consuetudine coronari regem. Igitur quaesita, nulla reperta est aeclesia, praeter unam parvulam secus ipsam civitatem. Et ecce! a mane coeperunt audiri tonitrua, coruscare fulgura tam gravia, ut plures in domibus mente excederent, aliquanti exhalarent inter missarum officia, sicut Bruno episcopus⁵⁵, qui missam cecinit, testatus est. Bertulfus etiam quidam secretarius regis sanctum se vidisse dixit Ambrosium, pro his quae rex male gerebat, indignatione comotum. Posthaec relicto hoc negotio imperfecto, iter convertit cis Alpes, nec multo post languore afflictus est⁵⁶; et vita apud Traiectum privatus, Henricum filium suum regni et laboris dimisit heredem. Ad quem saepedictus pontifex iens, manibus se illius commisit, pariterque dux Gothilo, qui aliquantulum denegare disposuerat. Cuius Conradi mortem haec precesserunt signa. Anno ante transacto, mense Aprili, data 8. Idus, visa est in celo inter orientalem et australem plagam quasi ignea trabes magnae magnitudinis, quae currens super solem iam ad occasum vergentem, visa est in terram cadere. Cuius vestigia diu potuerunt videri, sicut fit ubi nubes clauduntur post coruscationem. Hoc ipso⁵⁷ autem quo diem clausit anno eclipsis solis⁵⁸ fuit pridie Idus Maii⁵⁹; et 2. Nonas Junii, ut dixi, ipse obiit.

56. Subsequente autem mense Augusto cum ipso rege Traiectum⁵⁷ venit dominus episcopus, et rogatu episcopi Nithardi⁵⁸ levavit corpora sanctorum confessorum Gondulfi

a) per 2'. b) quid feriatur 2'. c) consueta 2'. d) deinde 2'. e) s. o. tres etiam i. m. sollempnia 2'. f) deest 2'. g) ipso et solis deest 2'.

52) i. e. servaturos. 53) Campaniensis. 54) Heribertus. 55) Mindensis. 56) errat uoster; fuit d. 22. Aug. 57) Maastricht. 58) Leodiensis.

1039. et Monulfi, acceptis sibi inde reliquiis; et consecrata est ibi aeclesia in honore sancti Servatii. Mettis postea consecrata est aeclesia sancti Stephani prothomartyris, ubi etiam interfuit precatu Theoderici, eiusdem urbis episcopi, qui ei dedit preciosas reliquias ipsius martyris Christi, quas secum detulit.

57. Aldonem de Vido, qui ecclesiam^a sancti Gaugerici in advocacionem tenebat, quam nimis affligebat, multis^b convictum nequitias a civitate expulit. Erat enim fraudulentus valde, et alienus a veritate et fidelitate ipsius. Campum⁵⁹ contra eum accepit, unde se recredidit⁶⁰, et legaliter fecit^c, dum suum adindicatus perdidit^d.

58. Dominus Gerardus^e episcopus dedicationem aeclesiae in honore sanctae Dei genitricis Mariae⁶¹ facturus, removit altare a proprio loco; et effossa terra, quae circa¹⁰ erat, multae sanctorum reliquiae ibidem repertae sunt; insuper brachium confessoris Christi Vedasti, et non modica pars de capite eius et quibusdam membris. Consecrata est igitur ipsa aeclesia sollempniter 2. Non. Ianuar., apportato sancti Vedasti corpore cum aliis sanctis a monachis eiusdem loci.^f

59. Paucis ante transactis diebus, Lietduinus, ex laico monachus et abbas monachorum post factus, a saeculo abiens laudabiliter, et ad aliud perveniens ut speramus feliciter, tristes reddidit, quos ad omne bonum instruxit. De quo ut aliquantulum dicani: per indoctam Dei sapientiam, stultam ostendit grammaticorum inflatam doctrinam, dum quicquid seculi fuit, sollicitus cavet, et quae Dei sunt, fidelis operator adimplevit. Hic abbatem Richardum, religiosum admodum virum, et Fredericum, comitis Balduini avunculum⁶² a saeculo conversum, prudentem et iustum^g, introduxit, per quem locus ille in sancta religione et mundi facultate coepit pollere, et ab eo⁶³ loco subrogatus, nobiliter, ut decuit, in omnibus bonis permansit. A fundamento monasterium restauravit et omnibus utilitatibus ampliavit, et in omnibus iustificationibus Domini sine querela vixit. Huic, postquam eum Deus tulit, abbas Iohannes successit, electus a fratribus, dorano episcopo Gerardo favente cum comite Balduino^h.

60. Domino Heinrico augustorum serenissimo, Gerardus episcoporum ultimus et servorum Dei servus, pacis et salutis perpetuae munusⁱ. Peccatis meis hoc reputo, ut solatium quaecumque, quod mihi seni iam fesso de vobis hucusque promittebam, in vitae tempore ultimo subtraxerit Deus, non vos, cui incessanter pecco. Breviter tamen hoc vestris auribus suggero, quia de fidelitate servanda ad communis regni statum apud vos in culpa non habeor. Triginta annos ducimus, quo in nostram urbem inter pagensium nostrorum gladios vivimus. Quibus quam multa data sunt ab aeclesia nostra, cotidiana distributione, quaeque ab Ottone et Heinrico divinae memoriae regibus, praedecessoribus meis episcopis collata, mihi etiam, et a patrimonio sunt reperta, non sunt suggerenda. Et sicut liberalitas vestra saccellarium⁶⁴ habet, qui causis supervenientibus cotidianas expensas faciat, ita et ego saccellarius eorum sum, ut dilatio mortis, ne dicam vitae requies eorum qui mecum sunt acquiri valeat, quod virga disciplinae vestrae habuerat⁶⁵ facere. Et haec cuius nisi regni gratia? E contra^k adgravata est manus plagae vestrae super nos, quando parvitas nostra minus idonea est habita apud vos. Hoc tamen domino dico, ut de me mala quaelibet estimet, de utilitate vero et causa quasi provisionis nostrae non quibuslibet pias aures praebeat, sed eos consulat, quibus gens et patria est cognita, plusque utilitati quam suggestioni credat. Nec tamen regiae congruit personae, impugnatores hactenus pacis familiares habere, et eos per quos viguit procul abicere. In vero mihi credite, quia suasio ista res est simulata, non vera, et idcirco vobis obedire distuli, quia nec vobis nec nobis quies ultra maneret.

a) in 2. teste Colvenerio „Huius capituli quinque priora verba erant erasa, sicuti et finis, unde magna cum difficultate eo legere potui.“ In 2. ubi iam inde a c. 49. nulla est capituli distinctio, locus ita legitur: secum, detulit quae ferobatur sancti G. spatio unius vocis relicto. b) nimis 2. c) ita 2. cui dum deest, fiet Colv. d) posthaec in 2. quaedam erasa erant. In 2. duorum vocum spatium relicto. e) posthaec duorum vocum spatium reliquit 2. f) posthaec in 2. erasae erant 14 lineae; in 2. lineae et dimidiae spatium relicto. g) et Fr. — iustum desunt 2. h) „Post finem huius cap. cum in 2. vacaret semipagella, aliquo recentiori manu adscripsit haec verba: Anno 1148. 8. Idus Septembris Cameracensis ecclesia S. Mariae, et ecclesie S. Auberti, totumque Castellum uno eodemque incendio perierunt.“ COLV. i) post usque post 2. k) nisi res in g. contra 2.

59) i. e. duellum. 60) se reddidit, victum se chardo; cf. c. 16. COLV. 64) sive saccellarium, 55 professus est. 61) Atrebatensis. 62) cf. Mab. Säckelmeister, a saccus. 65) i. e. debuere, avoit Acta SS. Bened. saec. VI, 1. p. 100. 63) sc. Ri- à faire.

Sane non adeo mirum, si ab re plus iusto mihi indignemini, sicuti^a Mauricius Gregorio, quamvis longe infra Gregorium. Verenda vero quam subit Mauricius vindicta, dum est heri et hodie, cuius potitur vicaria persona. Per eum qui formavit et adunavit aeclesiam de latere suo, vos precamur, ne scindatis^b et dissipetis eam; ne, quod absit, extra eam inventurini per purgationem ventilabri Dei. Loquaces adolescentes cum Roboam ne admittite, quin potius per silentem Chusi, David sapientissimus princeps inter tres, quasi te

Greg. ep.
17, 21.
Hob. 15, 8.

2 Reg. 23.

GESTA LIETBERTI EPISCOPI^c.

1. Huic quidem Gerardo pontifici domnus Liethbertus in episcopatum successit, qui ^{Cap. 61.} ex Brachatensi patria⁶⁶, nobili ortus prosapia, a progenitoribus⁶⁷ educandus puer commissus est sub ipsius Gerardi pontificis⁶⁸ disciplina. Puer igitur iste docibili ingenio⁶⁹ praeditus et assidua pii magistri doctrina informatus, gemina scientia affatim imbuitur. Quem videns pius pater bonis studiis crescere et per dies singulos ad meliora coniscendere, coepit eum vehementer diligere et consiliorum suorum participem facere; et ut ¹⁵ amplius in scientia eum confirmaret, regendas scholas sanctae Mariae matris aeclesiae ei commisit, qui honor propter laborem rarus^a nobilibus committitur, sed quanto rarior, tanto magis^d honorabilior comprobatur. Huius igitur ministerii exercitatione perfectioris scientiae culmen iuvenis ille cepit attingere, et inter sapientes sapienter pollere. Cognita vero episcopo scolastici industria, separavit eum a puerorum doctrina, faciens illum ²⁰ semper consistere in presentia sua, et lateri suo adhaerere, et in iudiciis suis tam publicis quam privatis auditorem in primis, et mox iudicem insistere. Sicque factum est, ut iuvenis ille parvo post tempore in divinis et in humanis efficacissime claresceret. Quem videns episcopus bonis virtutibus^e abundare et castitatem inviolatam conservare, coepit eum diligere prae omnibus, et privata et publica facere ex consilio ²⁵ ipsius. Et quia eum divina clementia et sapientia et virtutibus exaltaverat, commodum duxit eum episcopus magnificare, conferens ei archidiaconatum et praeposituram et cetera maiora ministeria aeclesiae. His^h acceptis honoribus ita utebatur, ut maioribus perfruendis dignior iudicaretur.

2. Post aliquantum vero temporis ipsi Gerardo pontifici, vergentibus annis ad occa- ^{Cap. 62.} sum, senectus obrepit, pro qua debiliior iam fiebat a priori statu, tam in divinis mysteriis quam in humanis negotiis. Sed Liethbertus quem a puero nutrieratⁱ, quem honoribus exaltaverat, in utroque valde eum iuvabat. Accidit interea, ut Gualterus Cameracensis castellanus ab inimicis suis interfectus interiret⁶⁹, unicumque filium cum uxore ^{1041.}

a) si ab re plus mihi i. mihi iusto s. 2'. b) si nudatis 2'. c) In 2. post quasi te testa Colvenerio „desunt duae circiter lineae. Quae sequuntur ad finem usque Lietherti alia manu, eaque paulo recentiori scripta sunt; phrasia tamen similitis eundem redolet auctorem.“ Scriba 2'. margini adscript: desunt paucula; tunc eodem catano pergit stas ulla distinctione: Huic quidem etc. d) hunc titulum de nostro supplevimus; in 2. 2'. non adest. Incipiunt excerpta ex libro gestorum Cameracensium pontificum. De domno Lietherto successore Gerardi episcopi 7. qui hic incipit. Ex eo capitulum distinctionem institvimus. e) varius 7. f) deest 7. g) operibus 7. h) Sic 7. i) us 7. nutriebat 2. 2'.

40 66) est terra de Alost, ubi Brakelo. COLV. 67) Necrologium beatae Mariae Cameracensis in bibl. Camerac. n. 219: saeculo XII. in. ex antiquiori descriptum, haec habet: 5. Kal. Febr. obiit Liethbertus pater Lietherti episcopi. 8. Idus Sept. obiit Ooburgis mater Lietherti episcopi. 68) carnis genere sibi propinquus, addit Rodulfus in vita Lietherti. Sed dubium efficit, quod noster nil ea de re notavit. 69) Cameraci . . . ad ostium monasterii sanctae Mariae, dum oraret, ut aiunt — nos id parum compertum habemus — a quattuor viris ad hoc ipsum conventionem, facta paratis interficitur. Chronic. S. Andreae Castri Cameracensis II, 8. Annales Elnonenses minores haec habent: 1041. Wallerus Cameracensis castellanus ad ianuam aeclesiae sanctae ⁵⁵ Mariae dum oraret, interfectus est. Tamen vero antequam morti debitum persolvisset, quod iniuste fecerat, Deo et sanctae Mariae atque episcopo aeclesiae voluit emendare. Episcopo autem rennente quod obtulit, iuxta sententiam episcopi excommunicatus obiit, et sepultus est secus Oisium in monte Erni. Quod quidem ad tantum mali pervenit, ut omnis regio Cameracensis fore igni combusta, iussu uxoris suae Ermentrudis penitus vastaretur. Huius itaque mortem comes Flandrensis Balduinus dolens, graviter tulit, quod ab atrio sanctae matris aeclesiae corpus eius iniuste ab episcopo sequestratum fuisset, et ideo iniuste, quia moriens coram astantibus se culpabilem Deo reddidit. Qua de re ab archiepiscopo et a comite Balduino episcopus coactus, eum iuste absolvit, quem iniuste ligavit; et sic corpus eius a loco superius nominato dissepultum, ad

sua superstites sibi relinqueret. Quae quidem uxor, Ermentrudis nomine, ab insania mariti sui non cessavit, sed per peiora quaeque oberrans, mariti sui nequitiis superexcellit. Et quia malitiam per se, ut volebat, exercere non potuit, — filius enim eius puer erat —, tyrannum quendam nomine Iohannem, advocatum Atrebatensem, sibi in coniugium copulavit, suique et filii sui patronum esse constituit. Filius autem ille mox mortem obiit, secundum quod scriptum est: *Generatio impiorum peribit*. Iohannes vero cui mater pueri nupserat quique per matrem beneficium pueri invaserat, ritebatur aut vi aut dolo illud sibi transducere, quod lex nulla sibi permittebat. Porro ut res faciliores haberet effectus, coepit ipsum Gerardum pontificem magnis sollicitare promissionibus, et pecunia corrumpere necessarios et familiares eius. Huius quidem consilii Lietbertum, inter fideles pontificis sapientissimum, participem esse noluit, timens ne prudentia et fidelitate eius ab incepto repelleretur. Unde ut eum a consultu pontificis longe faceret et a civitate procul expelleret, confictis causis inimicitias ei insimulabat; quibus si locus esset, mortem etiam ei collaturum plerisque revelaverat. Interea Gerardus episcopus infirmabatur, et cum aetatis decrepitae molestia acutae febris validudine agebatur, ita ut a domo sua nisi alterius manibus exportatus exire non valeret, neque dispo- nere, quid sibi vel rei publicae utile esset. Dominus vero Lietbertus cum eo assidue esse non poterat, propter similitudinem et invidiam, quam adversus eum Iohannes inferebat; ideoque apud novum castrum sanctae Mariae custodiae eius deputatum morabatur, nisi aliquando episcopum refocillationis gratia visitaret, congregato constipatus exercitu. Gaudebat igitur Iohannes de eius absentia, sed nihil tamen impetrare ab episcopo valebat, eo quod ab amicis Lietberti dissolverentur et ad nihilum traherentur omnia petitionis suae ingenia.

3. Cum haec agerentur, superveniente suae vocationis tempore praesul Gerardus defungitur⁷⁰; Iohannes tamen in civitate remanet, castellatura indonatus. Porro sepulto honorabiliter sicut decebat Gerardum pontifice, Henricum regem⁷¹ Lotha-Karlensium⁷² adeunt dominus Lietbertus praepositus et archidiaconus alique archidiaconi cum casatis⁷³ Cameracensis aeccliesiae, reportantes baculum pontificalem, et nuntiantes episcopi

a) ita 7. ariensium 2. riensium 2.

S. Amandi monasterium secus Elanem fluvium situm translatum est, et sepultum est in claustrum monachorum ante fores aeccliesiae. Epitaphium eius:

Continet haec fossa Gualteri principis ossa,
Quem Cameracensis orantem percussit ensis.

70) Diem obitus 2. Idus Mart. esse, in eo conveniunt Necrologia S. Gaugerici (in bibl. Camerac. n. 55. descriptum s. XI. ex. ex antiquiori), beatae Mariae (bibl. Camer. 219. s. XII.), Aquiciniense (bibl. Duac. n. 825. s. XII. in.) et Chron. S. Andreae Castelli Cameracensis, anno 1133. compositum. Annum plerique statuunt 1050, alii 1048. Sed Colvenerius affert diploma Lietberti episcopi monasterio S. Auberti concessum anno Domini 1057. et praesulatus ipsius anno septimo, et Miraeus opp. dipl. I. 153 et 155 duo alia anno 1064. praesulatus domni Lietberti anno 14°, unde sequitur, Lietberti primum fuisse annum 1051. Rodulfus porro in vita Lietberti, ante annum 1131. conscripta, haec habet c. 10: *Convenit in unum Cameracensis ecclesia, pari consensu electura d. Lietbertum Post haec Henricum regem adeunt novus electus, scilicet dominus Lietbertus praepositus et archidiaconus a. a. c. c. a. n. destructionis suae, casum flebilem et e. s. d. Illis quippe diebus apud Agrippinensium Coloniae excedans, super observationis quadragesimae diem resurrectionis dominicae praestolabatur dominicum, consulturus ibidem nobile suorum palatiorum suorum consilium cui quidem in hac re sollicito suggestum est a Cameracensibus, quod*

Lietbertus electus esset ab omnibus 30
Electus est in die sancto paschae dominus noster Lietbertus ab imperatore cunctisque palatinis principibus Actum est Agrippinae in palatio imperiali, confirmatum in ecclesia s. Petri principis apostolorum. Atqui imperatorem Coloniae pascha celebrasse a. 1051. scimus ex Herimanno Augiensi (a. 1048. fuit in Bavaria; a. 1049. Goslariae; a. 1050. Traiecti). Idem Rodulfus ecclesiam S. Sepulchri consecratam dicit anno 1064. indictione 2. anno quoque pontificatus domini nostri et patroni Lietberti 14°. eundemque mortuum dicit anno pontificatus sui 26°. dominicae incarnationis. 1076°, qui loci ambo dant annum consecrationis 1051. Eundem denique annum 1051. indicat Chronica S. Andreae Castri Cameracensis II, 12. ubi v. notata. Cf. etiam Acta SS. Iunii IV, 585. — Mirum itaque est, quod Simon abbas S. Bertini in chartulario S. Bertini, ed. Guérard p. 184. exhibet diploma Baldoini comitis Flandrensis, datum anno d. i. 1056. indictione 9. die sancto epiphaniae, astantibus huius rei testibus, inter quos tertius est: *Signum Gerardi Cameracensis episcopi*. Nomen Gerardi falsum esse, luce clarius apparet; sed indictio quadrat. Fortasse in charta fuit: *Signum L. Cameracensis episcopi*, quod L. pro G legens, Simon erardi e conjectura supplavit pro 55 ietberti. 71) imperatorem potius; iam enim 25. Dec. 1046. Romae coronatus fuerat. 72) attachés à la maison, domestici. A Cambrai cette dénomination s'appliquoit surtout aux 24 francs fées, in-

sui depositionem. Audiens imperator obitum tanti viri, pie ei, eo quod omnibus amabilis erat, condoluit, cepitque quaerere diligenter, quem in loco eius similem subrogare potuisset. Cui quidem hac in re sollicito, occurrit animo⁷³, quod Lietbertus eiusdem Cameracensis aeccliesiae prepositus, qui suus iam dudum capellanus⁷⁴ erat, quem fidelissimum sibi et aeccliesiae illi saepe necessarium in multis probaverat, ad regendam aeccliesiam Cameracensem idoneus enitebat⁷⁵.

*) Hoc potissimum loco addere libuit excerpta Cameracensis apud Iacobum de Guise obvia: edit. Paris. t. VIII. p. 450. Cuius (scil. Herluini) audito decessu, imperator Gerardum, capellanum suum, ad sedem ipsam destinavit. Qui multas iniurias ab hominibus suis illatas, non minus post ecclesiae collata beneficia (passus), carnis solutus ergastulo, nutritum suum, dominum Libertum, dereliquit successorem. Sed ipsius Gerardi temporibus, in ecclesia Attrebatensi iuxta maius altare reliquiae sunt inventae, quae ibidem hodie conservantur: Ad quarum inventionem multa infirmis sunt per tres annos continue collata beneficia. Dominus Libertus ecclesiam Beaurain⁷⁴ cum decima canonicis Attrebatensibus dedit et Berle⁷⁵, et ecclesiam sancti Sepulchri in civitate Cameracensi fundavit, in qua cum multo honore sepultus requiescit. Dominus Gerardus iunior Liberto successit.

p. 453. Verum quia superius in capitulo immediate praecedente digressi sumus a coordinatione vera ac successione episcoporum Cameracensium, a tempore obitus videlicet Gerardi, qui ultimus extitit episcopus tam Attrebatensis quam Cameracensis ecclesiarum, et dimisimus coordinationem episcoporum Cameracensium insequendo episcoporum Attrebatensium successiones; hic consequenter, Deo duce, prout reperire valui, ad Cameracensium episcoporum catalogum revertor. Nam in ecclesia Cameracensi primus post dictum Gerardum, cuius temporibus facta fuit episcopatum dictorum divisio, successit Gerardo Manasses, solus regnans in solo episcopatu Cameracensi. Manassi successit Walterus. Waltero successit Odo. Odoni successit Burgardus. Burgardo successit Lietardus. Lietardo successit Nicholaus. Nicholao successit Petrus. Petro successit Robertus. Roberto successit Alardus. Alardo successit Rogorius. Rogerio successit Iohannes. Iohanni successit Nicholaus electus. Nicholao successit Hugo electus. Hugoni successit Petrus de Corbolio⁷⁶ episcopus. Petro successit Iohannes de Bethunia. Iohanni successit Godefridus de Condato in Hannonia. Godefrido successit Guierdus. Guierdo successit Nicholaus de Fontanis. Nicholao successit Ingelrammus. Ingelramno successit Guillelmus de Hannonia. Guillelmo successit Guido de Collo-Medio⁷⁷. Guidoni successit Philippus de Margny. Philippo successit Petrus de Milapi⁷⁸. Petro successit Guido de Babylonia⁷⁹. Guidoni successit Guido de Venthadorio. Guidoni successit Petrus Andree. Petro successit Robertus de Gebennis⁸⁰. Roberto successit Gerardus de Dainvilla. Gerardo successit Iohannes Cherclaus, tempore schismatis ecclesiae. Iohanni Cherclaus successit Andreas de Sancto-Paulo, frater comitis Sancti-Pauli.

Tom. IX, p. 464. *Ex historia Cameracensi.* Hoc anno (1047.) fuit maxima mortalitas Cameracensis, ratione cuius episcopus Gerardus benedixit magnum cimiterium extra muros civitatis Cameracensis, et incoepit ecclesiam parvam in honorem sancti Nicholai episcopi atque sancti Sepulchri, sed eas non perfecit: et illuc sepeliebantur defuncti, quia cimiteria civitatis erant omnia repleta⁸¹.

ib. p. 466. *Ex Sigeberto.* Eodem anno (1049.) moritur Gerardus, episcopus Cameracensis. *Ex hist. Cameracensi.* Anno Domini 1049. Henricus imperator dedit dominium temporale totius civitatis Cameracensis Lieberto noviter electo in episcopum Cameracensem; et⁸² eodem anno Iohannes expulit canonicos extra ecclesiam beatae Virginis et clausit portas civitatis ante Liebertum episcopum, et tenuit contra ipsum. Sed tandem Balduinus comes Flandriae reposuit dictum episcopum in pacifica possessione totius civitatis, et exulavit dictam Iohannem. Hic episcopus Liebertus a Guidone archiepiscopo Remensi fuit consecratus una cum regina Franciae, uxore Henrici regis Francorum⁸³.

ib. p. 470. *Ex historia Cameracensi.* Hoc anno (1052.) incoepit fundare Liebertus episcopus Cameracensem abbatiam in honore sancti Andreae in Castello Cameracensi.

ib. p. 472. *Ex Sigeberto:* Eodem anno (1054.) Liebertus, episcopus Cameracensis, terram

a) *ita correxit Colv. ex Vita Lieberti,* manibus 2. 2. 7.

stitués pour connaître, sur le *conjurement* du grand bailli, des affaires féodales, civiles et criminelles, qui étaient de la juridiction de l'évêque. LE GLAY. 73) Paulo aliter Rodulfus loco supra indicato narrat, Lietbertum iam domi electam fuisse a clero atque populo, antequam Coloniam irent; hanc electionem imperatori suggestam et ab eo confirmatam. 74) Beaurain. 75) Berles. 76) Corbeil. 77) Colmieu. 78) Mirepoix. 79) Balonia. Mss. de S. Germain; Gui d'Auvergne, FORTIA. 80) Pierre de Genève? FORTIA. 81) cf. Rod. c. 46. 82) Rod. c. 13. — *donavit civitatem Cameracum cum suis appenditiis omnibus domino Lieberto imperator Romanorum Henricus secundus.* 83) cf. Gesta Lietberti infra p. 492. 84) cf. Chr. S. Andreae Cam. et Rod. c. 19. 20.

Cap. 64. 1051. 4. Vocatis^a itaque Cameracensis ecclesiae legatis, tam clericis quam laicis, suae voluntatis sententiam eis aperuit, Liethbertum videlicet prepositum se proficere velle episcopum ecclesiae Cameracensi, quem ad regendam ecclesiam illam utilem esse credebatur, suaeque commodum fidelitati. His auditis omnes assensu sunt, praeter unum archidiaconum, Guonem^b nomine, qui mox convictus est contradixisse invidia potius, quam Mart. 31. ulla alia ratione. Sicque annuente isto cum aliis omnibus, donavit episcopatum Cameracensem domino Lietherto imperator Romanorum Henricus secundus. Videres igitur omne palatium gaudium repletum esse et exultatione, et incipientem ipsum etiam imperatorem *Te Deum laudamus*, prosequi episcopum cum clero et populo usque in ecclesiam, cum huius ymi iubilatione. Magnificatus est pontifex a rege et principibus eius in magna gloria, et receptus est a suis cum gratiarum actione et letitia magna. Pontifex, facta fidelitate imperatori, et omnibus competentibus adimpletis, satagebat ad 85 civitatem suam reverti⁸⁵.

5. Sane Iohannes ille, qui ei infensus Cameraci remanserat, audivit praecurrente fama, quod factum fuerat, quia dominus Liethbertus accepto episcopatu laetus remeabat. 15 Hac pro causa valde irascitur, secumque diu reputat, quid facto opus sit. Postea satellites in unum convocat, eisque secretum animi sui insinuat, dicens, se Lietherto nuper episcopo facto nullum introitum civitatis Cameracae indulgere, nisi se castellanum prius ipsius civitatis voluerit facere. Precepit igitur omnibus illis, paratos esse semper in armis, ad repellendum episcopum illum, nisi sibi^d hoc in dono satisfecerit. Dein matrem 20 ecclesiam sanctae Mariae violenter invasit, et eiecit canonicis, thesauros ecclesiae et quodcumque intus invenit, ditioni suae mancipavit, custodesque suos armatos inibi posuit. Basilicam itaque pontificalem cum militibus suis introiit, et uxorem suam in camera pontificis introducens, stratum suum in lecto pontificali parari fecit, sibi et 88 satellitibus suis de pontificalibus sumptibus precepit ministrari⁸⁸.

Cap. 65. 6. Interea dum haec agerentur, novus civitati appropinquat episcopus. Cui Iohannes cum parato occurrens exercitu, portas clausit, et longe reppulit^e ab introitu. Episcopus itaque ad novum Castellum sanctae Mariae divertens, cum honore et laetitia recipitur a suis.

sanctam et sanctum sepulchrum visitare voluit. prout potuit, cum sumptibus magnis⁸⁹; sed 30 dum esset in Cypro coactus a Sarracenis, invittissime repatriavit.

ib. p. 476. *Ex historia Cameracensi*⁸⁶ Hoc anno (1064.) Liethbertus, episcopus Cameracensis, fundavit ecclesiam sancti Sepulchri Cameracensis, et eam dolavit et dedicavit, et monachos apposuit.

Tom. XI. p. 158. *Ex historia Cameracensi*. Modicum ante tempora ista (1080.), Hugo dominus 35 d'Oisi cepit episcopum Cameracensem Liethbertum proditorie de nocte in lecto suo, postquam fessus dedicaverat quandam ecclesiam et magnum populum confirmaverat, et interfecit camerarium episcopi et multos nobiles qui erant cum episcopo volentes eum adjuvare. Dicitur autem Hugo cepit dictum episcopum nudum^f in lecto, et incarceravit cum in castro suo d'Oisi. Richildis autem comitissa Montensis, audiens quod eius pater spiritualis sic tractatus fuerat, con- 40 gregavit aciem magnam in Hannonia, et mandavit filio suo Arnolde, tunc comiti Flandriarum, quatenus ad ipsam accederet cum decenti comitiva. Quae post paucos dies una cum Arnolde proprio filio Cameracisium per Duacum subintrantes, totam terram Hugonis devastantes, Hugone fugiente, castrum d'Oisi ceperunt, et cunctis interfectis, dominum Liethbertum episcopum vinculatum repperunt, quem cum honore permaximo ad civitatem Cameracensem reduxerunt, et 45 in propria sede reposuerunt cum magnificentia⁹⁰. Pares Cameracisii cum civitate considerantes victoriam, honorem et commodum a comitissa Montensi et eius filio Arnulpho (sic) eis impensa, tractare coeperunt comitissae de satisfactione pecuniaria et expensis persolvendis; sed comitissa respondisse fertur sola benedictione episcopi contentari; et⁹⁰ superaddidit ecclesiae beatae Virginis et episcopo terras, possessiones et localia quam plurima: tandem reversa est ad pro- 50 pria in suo castro Montensi.

a) advocatis 7. b) ita 2. 7. *Vita Liethb.* Chunonem 2'. c) ita 7. *Vita Liethb.*; opus sibi factu 2. 2'. d) deest 7.
e) ita 7. *Vita Liethb.* repellit 2. 2'. f) nondum ed.

85) Haec omnia Coloniae acta fuisse in die paschae. Reliqui annorum numeri in fontibus desiderantur. narrat Rodulfus in *Vita sancti Liethberti*. 86) idem 89) brevis in *Gesta episc. Camerac.* p. 396 inde- 55 supra I. 101. narratur de Karolo duce. 87) cf. que in Rod. c. 56. 90) cf. *Gesta ep. Camerac.* Chron. S. Andreae; Rod. c. 41. 88) cf. *Gesta ep. Camerac.* pag. 497. Rod. c. 47—49. anno 1064. p. 396 et Rod. c. 56.

7. Ibiq[ue] aliquandiu mansit, donec Flandrensium comes Balduinus a rege Franco-
rum revertens et per ipsum Castellum transitum habens, eum ibi invenit^a, et de episco-
pio eius laetus effectus, usque ad civitatem Cameracensem eum secum deduxit. Comes
vero dum ad civitatem propinquaret, mandavit Iohanni, ut ipse et sui a civitate exirent,
5 et liberam introitum episcopo venienti permitterent. Iohannes autem quia contradicere
ausus non erat, adimplevit comitis domini sui mandatum per omnia, sicut iussus fuerat.
Intravit igitur episcopus civitatem suam duce comite cum magna gloria, et expulsus
est adversarius eius Iohannes cum magna ignominia.

8. Pontifex vero electo Iohanne precavens in futurum; et timens, ne vel ille Iohan-
10 nes vel quilibet tyrannus huic similis in castellaturam illam aut vi aut ingenio intraret,
et postea iustus heres eam repetens inde turbas faceret, ultro Hugonem Gualteri castel-
lani defuncti nepotem, eo quod legitimus heres erat, ascivit, eique castellaturam illam
concessit. Et quia iste Hugo adhuc puer erat, sed propinquum quendam Ansellum⁹¹
nomine, moribus et armis egregium, habebat, huius custodiae puerum cum bono eius⁹²
15 commisit; quem Ansellus ille usque ad praefinitum tempus optime et fideliter rexit.

9. Iohannes igitur, castellatura quam iniuste usurpaverat privatus, nec quicquam
mali adversus episcopum proinde presumens facere — prohibitus enim erat a comite —
ipsum comitem Balduinum, cuius ligius⁹³ miles erat, dereliquit, et ad imperatorem⁹⁴
Romanorum Henricum se contulit, quem sciebat tunc temporis inimicum esse Flandrensi
20 comiti. Huius quidem miles effectus, sciens quia imperator secundam profectionem in
Flandriam adversus Balduinum^b pararet, promisit ei, quod exercitum suum illuc deduc-
eret, si a Lietberto, cui noviter episcopatum dederat, castellaturam Cameracensis civi-
tatis dari sibi fecisset.

10. His auditis imperator, quia in terram comitis depopulaturus venire desiderat^c,
25 laetus efficitur, estimans se facile impetraturum ab episcopo, quod a Iohanne postulaba-
tur. Denique nec multum temporis interfuit, cum imperator, parato exercitu et Iohanne
ductore constituto, ex pacto et petitione eius, ut in Flandrensem patriam^d deveniret,
itei aggrediatur. Pertransiens igitur omnia interiacentia sui regni loca, pervenit ad Maen⁹⁴,
vicum quendam super Scaldum fluvium, non longius quam duobus milibus a Valentia-
30 nis, ubi pontes volebat facere, et sic in terram Balduini, quae^e praesens transito flumine
occurrebat, intrare. Sed Balduinus comes alteram partem ripae cum suo exercitu iam
preoccupaverat, per quam imperator in terram eius transire parabat. Sedentibus itaque
imperatore et comite e diverso, neque altero alteri nocere valentibus propter altitudi-
nem intercurrentis fluvii, pars quaedam ab imperatorio exercitu clanculum segregata,
35 per Cameracum civitatem transit, volens comitem adversus imperatorem sedentem inpa-
ratum^f offendere, et sic ex improvise superare. Quod quidem factum fuisset, nisi ad
ultimum per legatum monitus comes cum suis fugeret, et custodiam littoris vacuam
derelinqueret^g.

11. Hoc viso imperator Scaldum fluvium, paratis pontibus, transit, et terram Bal-
40 duini^b hosti⁹⁵ suae devastandam distribuit; sicque depopulando eam praeda et igni,
usque ad Debullientem rivum⁹⁵ cum exercitu suo pervenit. Quo in loco praefatus Iohan-
nes, acceptis secum satellitibus suis coram imperatore veniens, rogavit eum, ut castel-
laturam Cameracensem sibi donari fecisset secundum promissum suum, si vellet amplius
a se et a suis habere conductum.

12. Igitur imperator vocavit ad se Lietbertum episcopum — praesens enim erat —,
45 et postulare cepit, ut Iohanni castellaturam donaret Cameracae civitatis. Hiis auditis,
episcopus usque ad animam conturbatur, cum iam eam iusto heredi donasset, et sevis-
simus tyrannus iniuste eam repeteret. Respondit tandem, se non posse facere quod
imperator imperabat, quia Hugoni legitimo heredi^h secundum legem patriae iam eam
50 donaverat. Imperator propter instantem necessitatem volebat petitioni Iohannis satisfacere;
episcopo autem videbatur, quod fecerat, nullo modo se posse dissolvere. Impe-
ratori quod petebat leve videbatur et modicum; episcopo quod petebatur grave et mor-

a) invenit 2. 2'. b) comitem addit 7. c) desiderabat 7. d) provinciam 7. e) quem 2. f) iniparatum 2.
g) derelinquisset 7. h) comitis 7. i) l. h. dicit 7.

91) de Ribodimonte. 92) son bien, i. q. possessiones. 93) ledigman. 94) Maing. LE GLAY.
95) i. e. exercitum. 96) Le Boulentieu, propo Evin, arrond. de Béthune. LE GLAY.

tiferum. Si enim infandum hominem contra ius aliena petentem in civitatem suam reciperet, neque intus pacem prae tyrannide eius haberet, neque foris exheredatum et parentes eius sustinere posset. Humiliatus igitur et conturbatus episcopus usquequaque vivificationem petebat a divina miseratione, volens donum suum legitime perfectum inviolabiliter permanere. Sentiens igitur imperator, se blanditiis impetrare non posse quod petebat, coepit abuti violentia, precipiens episcopum a militibus rapi, et extra potestatem⁹⁷ eius positum in custodia reservari. Tandem episcopus coepiscoporum et amicorum^a liberrimis consiliis correptus, sciensque, quod secundum apostolum regi¹⁰ debebat esse subiectus, annuit imperatori de Iohanne quod petebat, sicque in suam potestatem rediit, liberatus ab omni custodia.

Cap. 70. 1034. 13. Quo facto, accinxit se rursus Iohannes ad deducendi negotium, volens, si fieri posset aliquo pacto, per clausulam illam ducere imperatoris exercitum. Laboranti igitur homini et quaerenti id ipsum perficere, portae clausulae illius apertae sunt de media nocte; sicque clausulam illam introivit imperator, facta inimicorum suorum resistere volentium non minima caede. Pertransiens autem clausulam illam, et interfectis a dextris et a sinistris occurrentibus sibi, ad Ilesense castellum⁹⁸ pervenit, ubi Lambertus comes Lensensis cum multis ei occurrens, interfectus occubuit. Ab eo quidem castello divertit ad Tornacum civitatem, ubi in quodam municipio inclusit non parvam militum electorum fugientem multitudinem, quos obsidione et ad ultimum fame oppressos compulit ad deditonem. Illis igitur acceptis et per ergastula militum suorum in custodia reclusis, imperator cum gloria ad civitates regni sui rediit. Sed nos a proposito deviamus, dum opera imperatoris prosequentes, aliquantisper a gestis domni Lietberti pontificis siluimus. Remittamus igitur bella imperatoris et magnifica facta edituis⁹⁹ eius, et nos ad gesta pontificis quae restant redeamus.

Cap. 71. 1034. 14. Recedente imperatore in regni sui patriam, recessit quoque dominus Lietbertus episcopus Cameracum in civitatem suam. Qui Hugonem puerum, quem castellanum fecerat, non a se reppulit, sed non minori cura quam ipse Ansellus, constitutus custos eius et tutor, fovet eum et enutrit, ducens in irritum donum illud castellaturae, quod per violentiam imperatoris donare coactus est Iohanni. Hoc autem factum imperator pie pertulit, nullaque iniuria proinde episcopum affectit; quin potius donum illud, quod ab illo Iohanni factum fuerat, suis muneribus alioque beneficio restauravit, pacisque concordiam inter episcopum et ipsum reconciliavit. Sciebat enim factum fuisse nutu consilii sui, quod episcopus ipsi Hugoni primum castellaturam donaverat.

Psal. 84. 11. 15. Episcopus igitur letificatus adepta imperatoris gratia et de superata Iohannis quaestione iniusta, civitatem suam Cameracum exaltare omnimodis satagebat. Cives itaque, qui diutinae seditionis oppressione paupertati redacti fuerant, pacis dulcedine vivificati quasi de sepulchro mortis resurgebant. Prae labore enim et studio pontificis, in civitate Cameracensi et circumquaque in omnibus appenditiis misericordia et veritas sibi obviabant, iustitia et pax oscula libabant. Aperta et reserata sunt omnia, nec fur inventus neque rapax neque iniurians quisquam^b, qui alicui dampna inferat. Clerici in aecclesiis opulentia referti, laudes Deo referebant; laici cum omni pace officia sua exercebant; beatum dixerunt populum cui haec sunt, immo beatiorem episcopum, per quem tanta pacis gaudia pullularunt.

Cap. 72. 16. Interea Hugo castellatura donatus aetate proficiebat, tempusque proximum instabat, quo Ansellus regimine eius carere et ipse bonum suum^c recipere debebat. Porro Ansello videbatur, quia ad regendam castellaturam iuvenis ille nondum esset idoneus; ideoque protegere volebat custodiae suae officium, si sibi permitteret episcopus. Sed quamvis pontifex de imperfectione Hugonis id ipsum sentiret cum Ansello, nolebat tamen ipsum fraudari a prefniti temporis spatio, putans iuvenem per disciplinam suam ad veritatis viam posse revocari, si caecitatis suae ignorantia a recto deviauerit. Sic sic Ansellus nullatenus impetrare valuit prece vel precio, quin Hugo castellaturam suam non reciperet in die suo. Adepto itaque Hugo honoris sui gubernaculo, continuo palam fecit omnibus, quod clauderat in animo. Antea enim quomodo eum cognosceres, cum

a) suorum addit 7. b) quisque 7, quilibet Vita Lietb. c) regendum 7.

(97) i. e. terram suae ditionis. (98) Lille, cui originem dedit Baldwinus a. 1066. fundata ecclesia sancti Petri. (99) ostiarii. 1) non bien.

prohiberent simul aetas, metus et magister? Modo vero suae potestatis compositus, totius magisterii et disciplinae contemptor; fasque nefasque confundens, post pravitates cordis sui et illicitas voluptates graditur sine respectu aliquo. Potestne respectum iustitiae tenere, qui in civitate domini sui et in foro eius lignarium² per angariam³ colligit⁴; 2
5 cum id unquam antecessor eius non fecerit, et contradictio reclamet et prohibeat domini sui? Factum est autem hoc lignarium a Hugone castellano in civitate Cameracensi, et positum est in inclastro⁴ sancti Aurberti ad contradictionem Lietberti pontificis; et haec fuit prima causa de iniuriarum eius primitiis.

17. Secunda iniuria talis extitit, quod Ermenaldo villico et cubiculario episcopi 10 decem vaccas abstulit et in civitate sua se praesente adduxit et comedit, ipsumque Ermenaldum ad ultimum comprehensum alligavit catenis. Quod cum episcopo nuntiatum esset, valde indoluit, venitque ad domum castellani, volens scire, quare cubicularium suum teneret in vinculis. Ille vero mox ut advertit domum intrasse dominum suum, fuga 15 lapsus est per atherum domus ostium. Vociferante igitur episcopo et adiurante in sacramenti nomine, ne abiret, sed stans de Ermenaldo quem ceperat⁵ rationem redderet: stare noluit, sed ascenso equo aufugit. Hoc viso, episcopus Ermenaldum vinculis mancipatum reperiens, fecit absolvi, et secum quasi ab orco subtractum laetum reduxit.

18. Postea vero Hugo infecta pace domum rediit, et ab incepta perversitate non cessans, prioribus malis peiora superaddidit. Cives namque meliores et ditiores contumelia et iniuriis afficiebat, alios inderapnatos et iniudicatos in cippo⁶ vilissimo concludens, et inter dedecora plurima barbam aliis evellens. Evremarum namque, de ditioribus civibus unum, inhoneste traxit ad cippum publicum; Geraldum quoque, inter mercatores intus et foris satis cognitum, corpore quidem et aetate propectum, tyranniam etiam reverendum. Pro hiis et aliis huiusmodi saepe correptus ab episcopo, et emendari nolens, sed in peius corruens, excommunicatus est ab eo. At ille et hoc etiam contempsit, nullamque misericordiam quaerens vel meliorationem promittens, ad comitem Sancti Quintini abiit, ibique aliquandiu versatus, quicquid mali potuit, adversus episcopum et ecclesiam eius fecit.

19. Post paucos autem dies in Cameracensi pago non longius a civitate quam 20 decem milibus, apud quendam locum Porriuallem dictum, municipium firmavit, in quod introiens cum satellitibus suis, res vicinas devastabat episcopi, transeuntes diripiens, circumquaque manentes afficiens rapinis. Hoc autem episcopus diu ferre non potuit, sed collectos equites et pedites ad municipium illud direxit. Municipium vero illud assultu⁷ opprimitur, et coangustatum et igne succensum ad terram prosternitur; sicque 35 locus ille a satellitibus et a latronculis emundatur. Hugo igitur ille destructo municipio ad aliud divertit, cui Inceium⁸ antiquitas nomen imposuit, paredesque et mala plurima in episcopum repetivit. Quod etiam episcopus moleste accepit, copiosamque armatorum multitudinem ad locum illum deduxit; fuissetque continuo municipium illud solotenus subversum, nisi Robertus de Perrona cum suis dolo obstitisset, qui venerat in pontifi- 40 cis auxilium. His ita incassum decursis, Cameracenses infecto negotio ad civitatem suam sunt reversi.

20. Interea Hugo ille quandam iuenculam, Adam nomine, neptem videlicet Richel- 45 dis Montensis comitissae, cepit amare eamque in coniugium sibi veile cupide copulare. Sed quia excommunicatus, quomodo quaque ratione id perficeret, nesciebat. Incendio siquidem carnalis amoris devictus, ad Richeldem comitissam progreditur, obnixè obsecrans eam, ut sibi in matrimonium coniungeret Adam neptem suam. At illa precibus eius devicta, ad ultimum annuit quod petebat, si prius absolutus esset anathemate, quo ab episcopo Cameracensi vinculus erat. Quid faceret? Absolutionem non curabat magno- 50 pere; quaerit tamen eam ab episcopo per internuntios, desiderio ardens concupitae puellae. Porro episcopus fatigatus multimodis iniuriis eius, absolvere eum nolebat, nisi prius dimissionem manu propria — quod et vulgo werpire dicitur — faceret ex omni beneficio, quod infra ambitum Cameracae civitatis habebat. Hugo vero ad ultimum

a) collegit 7. b) est in clastro 7. c) accoperat 2. 2'. d) de 7. Vita Lietb. a. s. 112. 2.

2) magasin de bois. 3) i. e. violentam exactio- 5) la cep, ferrum quo captivorum pedes includuntur, de lignis quae ad comburendum in civitatem tur; tum pro carcere ipso. LE GLAY. 6) Inchi- 55 advehebantur. COLV. 4) enclos, i. q. enceinte. en Artois, canton de Marquion. LE GLAY.

ambitione iuenculae inflammatus, fecit episcopo secundum optionem eius: werpivit palam omnibus, praesente episcopo suisque militibus, praesente comitissa Richelde suisque principibus, quicquid habebat beneficii infra civitatem ipsam Cameraci; sicque absolutus, fidelitatem episcopo fecit de reliquis castellaturae bonis, et inde obsides dedit.

21. Haec autem fidelitas non diu est ab ipso Hugone observata, quia in natali^a 3 sancti Andreae iureiurando promissam, infregit eam 2. feria post palmas. In hac enim 7 feria maioris ebdomadae⁷, Atrewasiam⁸ silvam penetrat, et omnia quae ibi reperit iumenta Cameracensium, ablata iniuste abduxit secum. Qui cum saepius moneretur ab episcopo in fidelitate iurata, ut ea redderet, noluit, sed et in ipso absolutionis die, Cap. 75. qui est ante parasceuen, diffidentiam⁹ domino suo mandavit. Postea Cameracum dere- 10 linquens, divertit ad Oiseium¹⁰, malumque^b quod potuit, sicut primitus facere instituit adversum^c episcopum. Mandavit igitur episcopus ei non semel sed plus vice tertia, ut ante conspectum eius veniens, praesentibus comparibus suis in rectum^d staret de iniustitia sua. Ipse vero crebro sub nomine terrae suae et in^e fidelitate quam iuraverat commonitus, ad ultimum ante conspectum domini sui praesentibus comparibus suis venit; 15 sed de quibuscumque interpellatus est rectum facere nolens, iniustior quam venisset, recessit. Unde compares eius et alii quamplurimi nobiles, qui communi utriusque causa huic placito interfuere, Hugonem reum vocantes, terram quam de episcopo tenebat, ei abiudicaverunt.

22. Hugo autem ad municipium, quod apud Oiseium sibi paraverat, abiudicata 20 terra sua rediit, et malum adversus episcopum facere non cessavit. Episcopus tamen patienter ferens haec omnia, abiecto timore parrochiam suam circuit, aecclesias quae consecrandae erant benedicens, et cetera ministerii sui opera perficiens. Accidit autem, ut cum huius laboris exercitio ad quandam villam Buricellum nomine deveniret, aecclesiamque villae eius consecrandam benediceret, et post consecrationem in confirmandis 25 etiam hominibus^e fatigatus, ibidem pernoctaret. Prefatum vero Hugonem sermo huius rei non latuit; qui acceptis secum complicitibus suis ad domum illam pervenit, in quam lecto receptus episcopus lassata membra commendabat quieti. Fractis^f domus huius ostiis, et quibusdam resistentibus interfectis, pervenit ad cameram, in qua^g pontifex cubitabat cum Wiboldo praeposito suo et capellanis suis. Sentiens Wiboldus dolos et 30 violentiam huiusmodi, ostio camerae quasi pro obice sese opposuit; sed unus pluribus resistere non valens, fracto ostio ab ipso Hugone interemptus occubuit. Denique episcopum, sicut in lecto iacebat, cum camisia tantum ille insanus homicida non timuit accipere, et ad Oiseium municipium suum ita nudum asportare, clausumque in custodia 35 retinere.

23. Hac igitur fama Arnulfus comes Flandrensis, et mater eius Richeldis excitati, sumptis militibus suis continuo ambo ad Oiseium venere, et requirentes episcopum in sapientia et fortitudine, sine mora inventum reduxerunt eum Cameracum cum grandi gloria et honore, donantes insuper muneribus aecclesiam sanctae Mariae aliaque monasteria civitatis Cameracae. His itaque digne et laudabiliter perfectis, Flandrensi comes 40 cum matre sua in patria sua lactus rediit. Episcopus igitur perfecto odio^b in Hugonem incitatus, eum insequi non cessavit, quoadusque destructo Oisei municipio, eum procul pelleret a Cameracensium finibus. Expulsus taliter a Cameracensi patria, de omni clamore siluit adversus episcopum in omni ipsius episcopi vita; terra^h quoque requievit a facie malignitatis eius.

24. Interea episcopus superveniente senio coepit corpore languescere^b, sed de aeterna vita sollicitus, in animo convalescere; hereditatemqueⁱ preclaram, quam ab antecessoribus possidebat ad mundi huius gloriam, transferre studuit ad nanciscendam aeternae vitae letitiam. Tantum enim de hereditatibus et sui iuris relictibus ad aecclesiam sanctae Dei genitricis Mariae Cameracensis aecclesiae per cartarum instrumenta contulit, ut inde 50

a) natalo 7. b) malum 7. c) adversus 7. d) deest 7. e) populis 7. in chrismandis turbis V. *Lietb.* f) autem addit 7. g) e. ubi p. 2. 2'. h) i. toto animo 7. totis animi viribus V. *Lietb.* i) t. q. r. a. l. m. e. deest 7. terra — hereditatemque praeclearam deest 2'. k) lassocero 7. l) hereditatem 7.

7) i. c. Char - Woche. 8) La forêt d'Arouaise herausforderung. 10) Oisy, prope Arras. 11) zu commençait vers le château d'Encre, et s'étendait recte. 55 jusqu'aux sources de la Sambre. LE GLAY. 9) d'eff.

refectionem cibi et potus habeant canonici per omnes dominicas totius anni; ita tamen, ut in omnibus secundis feriis a congregatione generaliter missa celebretur pro anima eius et pro cunctis fidelibus defunctis. Et quia de caritate erga aecclesiam sanctae Mariae et canonicos eius illata disserui, non reticebo penitus, qualem se aliis civitatis 5 monasteriis exhibuerit. Monasterium sancti Sepulchri ab ipso fundo aedificavit¹², et posito inibi abbate cum monachis, locum illum possessionibus et commodis rebus decen- 10 ter, sicut praesens tempus probat, ditavit. In aecclesia vero sancti Autberti regulares canonicos cum abbate constituit¹³; altaria valde bona et possessiones preclaras super- 15 addidit; canonicis eiectis, qui ibidem negligenter deserviebant, prebendas magnifice de suo proprio restauravit; Erleboldum, qui aecclesiam sanctae Crucis aedificavit, et rebus 20 et consilio multum iuivit, et in eligendis et ponendis canonicis numerum et electionem adhibuit. Ecclesiam sancti Vedasti, quam fecit idem Erleboldus, fecit consilio et auxilio eius. Monasterium sancti patris nostri Gaygerici non pretermittam, cui dedit in Athene^e huius civitatis decimam, et cum rebus aliis valde bonis ad pedem montis eiusdem sancti 25 Gaugerici cambam unam. Clericos vero et laicos suos ita diligebat, sicut gallina, quae congregans pullos suos, fovet eos sub alas suas. Nulli igitur de civibus suis nocuit, cum omnibus prodesse studuerit. Civitatem itaque, quam episcopus factus pro verrarum 30 seditione desertam invenit, populosam et opulentam moriens dereliquit. Novum vero castrum sanctae Marie et abbatiam sancti Andreae apostoli et cenobium sancti Hum- 35 berti de Maricolis in melius semper exaltare non cessavit. Preterea congregationi sanctae Mariae Atrebatensi ecclesiam de Belreim tradidit. Et in monasterio sancti Vindiciani apud montem sancti Eligii sito canonicos regulares constituit, et eiectis inde canonicis illis, qui antea ibi negligenter deserviebant, multa de suis bonis superaddidit. Tandem 40 inter huiusmodi honorum operum exercitia decidit in infirmitatem, quam per tres fere 45 annos cum multa patientia sustinens, in vigilia sancti Iohannis baptistae plenus dierum obiit mortem¹⁴. Sepultus est autem in multa gloria, cum dolore tamen filiorum, in sancti Sepulchri aecclesia, quam ipse edificaverat et abbate et monachis decen- 50 ter ornaverat.

GESTA GERARDI II. EPISCOPI.

1. Sub tempore quo secundus¹⁵ Henricus Romanum tenebat imperium, successit 1076. 50 secundus Gerardus ad Cameracensem episcopatum post avunculum suum Lietbertum, habita cleri et populi Cameracensis omnium electione, cum assensu et dono regalis po- tentiae. Qui mox sacratus a Hugone Diensi, precepto Hildebrandi tunc apostolici, apud Augustidunum, regrediens honorifice susceptus est a commisso sibi populo Cameracen- 55 sium. Cum autem in suo introitu suscepti officii iura voluit exercere, et sibi commissis

a) Ita 7. posuit i. abbatem 2. 2°. b) Hic desit 2. ultimo folio deficiente. 2°. Ita desinit: constituit. Abbatia valde. Inter ea episcopo superveniente senio coepit corpore laescere. Vita sollicitus in animo coalescere hereditatem. Hic finitur liber Atrebatensis ecclesiae s. Mariae. 1482. Sequentia igitur unus nobis servavit 7. quocum conferenda est Vita Lietberti c. 57. c) Ita correcti; d. matheae 7. d) titulum capitulumque distinctionem supplevimus; non erat in 7. 7. e quibus haec Gesta dantur.

12) consecravit 25. Oct. 1064. Vita Lietb. c. 49. 9. Kal. Iulii, dominicae incarnationis a. 1076. Vita Cartam fundationis habet Miraeus opp. dipl. I, 155. Lietberti. Necrologium S. Mariae Cameracensis s. 13) quarta Maii MLXVI inserit Vita Lietberti. Car- XII in.: 9. Kal. Iul. obiit Lietbertus sanctae memo- tam dedit Miraeus opp. dipl. I, 157. 14) anno riae et religionis episcopus. Qui altare de Andre- 45 1076 secundum Auctarium Aquinense ad Sieber- leth cum appenditiis suis, et tertiam partem in Liet- tum; 9. Kal. Iul. 1076 secundum Ann. Laubienses scinis, et dimidiam villam Ogeii, sicut in carta sua et Necrologium S. Sepulchri Cameracensis s. XII; scribitur, ad usus nostros libera et legitime tradidit; tradidit spiritum 26° ordinationis suae anno . . . et in Cameraco decimam monetae et materiam quam 50 et . . . 10. Kal. Iulii decedente sole migravit ad iniuste perdidimus, reddidit; et in vico de Pas- Christum. . . . Ante quinquennium quam vita dece- querthrau cambam unam, et in Bolengria furnum 55 deret, effodi sepulchrum sibi fecit, quod certis diebus unum, et in foro gavatum unum nobis de proprio revisens, et primo quidem desuper incumbens, lacrimis et gemitibus fossam perfundebat; deinde pane comparavit; et legitime cum his multa alia nobis et aecclesiae nostrae, sicut bonus pastor, confirmavit, et ne quis infringeret, excommunicavit. Notula hi- 55 erogari mox faciebat. Sepultus est autem cum gloria et honore pontificatus anno pontificatus sui 26°. storica s. XII. quam dedi in Annalibus nostris VIII, 428, aperte mendosa est. 15) Imperator, rex tertius.

debitam dilectionem conferre, et pacem de inimicis acquirere, inprimis Hugonem castellanum, quem usque in finem suus predecessor Lietbertus sibi passus est inimicum, per comitem senem Robertum et per principes Flandriarum preparavit sibi hominem¹⁶ et amicum, tam per fidem quam per sacramentum. Retinuit tamen episcopus in suis manibus redditus castellani, quae continebantur infra urbem Cameraci. Ex illa vero concordia¹⁷ terrae quae incultae erant, negociantur¹⁷; rerum abundantia citius reformatur, quod inopia retrohabita tota obliviscitur.

2. In plenitudine ergo pacis et gaudii clero et populo intus et forisposito, decrevit episcopus imperatorem adire, de quo ipse honorem receperat sanctae Cameracensis ecclesiae. Sed non longe adhuc multum recesserat, cum cives Cameraci male consulti¹⁰ conpirationem multo tempore susurratam et diu desideratam iuraverunt communiam. Adeo sunt inter se sacramento coniuncti, quod nisi factam concederet coniurationem, denegarent universi introitum Cameraci reversuro pontifici. Quod et factum est. Episcopus enim adhuc per Lobias transiturus, a suis fidelibus audivit, quod fecerat iniquitatis populus; statimque revertens atque suos homines adversus tot cives videns numero¹⁵ esse impares et virtute inferiores, accepit secum amicum suum, scilicet Balduinum Montenscm comitem, ad arcendam civium superbiam et ad delendam eorum profanam communiam. Cui non sine militia comitis Cameracum intrare volenti, populus conspiratus contradixit ingredi. Veruntamen episcopus stultitiae plebis suae malens misereri quam ulcisci, optulit illis fidem facere, quod in curia sua tractaret aliquando de facta contra²⁰ eum conpiratione. Data itaque fiducia, cives domum leti reversi sunt, quasi sedata et oblita eorum iniuria. Sed suis fortasse peccatis exigentibus, inscio presule, sublato rei auctore, a militibus pecuniam civium superbiorum rapere desiderantibus in suis domibus subito invaduntur, et ut quisquis obvius fuit inimico inimicus, aut vulneratur aut interficitur. Sic casu repentino cives attoniti, in ecclesiam sancti Gaugerici confugiunt uni-²⁵ versi, sed ad ultimum devicti, ultro in captione deliberantur episcopi. Expoliatur itaque civitas, cives amittunt pecunias, ultionem patitur iniquitas, destituitur tota coniuratio, facta iterum fidelitas iuratur episcopo.

3. Post hanc exterminatam communiam, mox machinata est quedam iniquitas adversus pontificem, quae per Dei providentiam non habuit radicem nec venit ad perfectio-³⁰ nem. Quidam civis venerabilis, nomine Wibertus et mercator per multas terras cognitus, in prefata communia quendam fratrem suum Fulbertum, concivem et commerciatorem prudentissimum, inter occisos interfectum perdiderat. Unde iram continuam et mortale odium super episcopum occulte ferebat. Quapropter pactionem habuit cum inimicis episcopi, quod eis traderet civitatem Cameraci. Sed quomodo accidit de cogitata proditione,³⁵ non solum presentibus, sed etiam posteris volo significare. Idem enim Wibertus illam fieri dispositam confessus est episcopo proditionem, ab eo quippe non machinatam, sed per eum fieri ab inimicis episcopi sibi latenter quesitam. Quos quia noluit nominare pontifici, iudicatum est illum tandiu debere plecti, donec proditores illos cogatur confiteri. Ergo Wibertus ille per iudicium ad stipitem ligatur, duabus virgibus crudeliter fla-⁴⁰ gellatur, et tamen nichil amplius confitetur. Quare servientes episcopi ipsum nudum ligatis manibus post tergum per mediam civitatem sicut latronem, sicut proditorem, extra muros duxerunt, linguam absidentes oculos eruerunt; novissime interfectum sui parentes pudibundi et dolentes secus viam publicam sepelierunt. In homicidio itaque, quod fit pro virtute tenenda iusticiae, testatur Augustinus episcopum non peccasse; ait⁴⁵ enim: *occidere hominem non semper est criminisum, sed malitia et non legibus occidere est criminisum.*

4. Sedata igitur predicta civium coniuratione, brevi adhuc preterito tempore, a prelibato Hugone castellano renovata est malitia de castellania, quam infra Cameracum retinuerat episcopus in manu sua. Bona nanque episcopi apud Atrebatum tam circa⁵⁰ quam infra, et apud Mariolum et ubicunque potuit, omnia dissipavit; bona etiam aecclesiarum Cameracensium ubique depopulata combussit et consumpsit. Extensa igitur per annos plurimos castellani persecutio et terrarum continua vastatio indesinenter compellit rusticos villas dimittere, rebusque ablatiis vagos et exules per aliena mendicare. Cuius

16) vasallum. 17) *cultivoer* versio Gallica.

malum intolerabile sapiens episcopus non valens tolerare, secundo Roberto Flandriarum comiti marcas argenti ducentas tribuit, propter miseriam inopum et gemitum pauperum, ut illum Hugonem a castellaniam omnino exhereditaret, et a finibus Cameracensium, immo Flandriarum, procul expelleret. Quid dicam ultra? factum est ita; fugatum Hugonem recepit Anglia. Ibi exilium, ibi paupertatem, ibi multa sustinuit contraria. Nunquam sibi ad patriam revertendi occurrit animus, quandiu vir providus dominus Gerardus vixit episcopus.

5. Dum vero videret episcopus in futuro providentissimus, quod terrae suae de inimico Hugone pacem concesserat Deus, in tempore pacis laboravit fieri, ut si aliquando vel ille Hugo vel alii contra se exurgerent inimici, saltem in urbe tam ipse quam sui contra hostes existerent fortes et securi. Ecce bona provisio, ecce paterna sollicitudo, ecce opus optimum civibus et rusticis valde necessarium, scilicet preparare et fideliter operari, ut domus suae corpora et substantiae ab impugnatione hostili infra urbem possint defendi. Unde eisdem civibus auxiliantibus, totam in circuitu civitatem, vallo ligneo prius compositam, ipse episcopus munivit muro lapideo fortius, fossatis relevatis et plurimis inter murum coedificatis turribus. Castellum etiam infra civitatem, in quo erant et aeclesia beatae genitricis Dei et cenobium sancti Aulberti, muro excelso firmavit, fossato relevato alto et terribili.

6. Intento igitur in bonis actibus episcopo, gratia Dei facti sunt conversi milites duo in tempore illo. Walterus vero unus dicitur, et alter Sicherus, ambo ingenui, bonis ornati moribus, ambo repleti fervore divini spiritus. Ardentes ergo per spiritum sanctum, seque confitentes habere unam voluntatem et unum animum, confidenter mandaverunt ipsum episcopum venire illis apud Duacum. Volebant enim eius consilio locum eligere, ubi Deo possent servire. In suo itaque alodio qui Aquiscinctus dicitur, in loco quidem horrois et vastae solitudinis, quandam edificaverunt aeclesiam assensu et consideratione eiusdem pontificis, immo auxilio, de suis rebus propriis. Ab initio enim usque in finem fuit illis militibus in cunctis edificationibus aeclesiae coedificator episcopus. Tandem parata ecclesia, et his quae ad cultum aeclesiasticum pertinent decenter compositis, et ibidem deputatis abbate et monachis, consecravit eam presul venerabilis in die scilicet sancti Dyonisii martyris, sub nomine et honore sancti Salvatoris Dei omnipotentis. Tunc predicti milites Walterus et Sicherus tradiderunt ad usus monachorum inibi Deo famulantium alodia sua, terras suas, servos et ancillas et quicquid possidebant in terra. Tradidit quoque ibidem Ansellus de Ribodimonte villas duas, Verethum et Oberciurtem; quod quidem fecit annuente episcopo, utpote quas in feodo tenebat de illo. Fecerunt ibi alii multi multa donaria, quae idem episcopus perpetuavit fratribus per privilegia. Ipsa vero Aquicinensis aeclesia Cameracensi aeclesiae eternam promisit obedientiam et subiectionem. Promisit pariter episcopus, se ibi nunquam positurum abbatem, nisi per eorumdem monachorum electionem.

7. Post hoc opus beatum et memoriale, studuit episcopus diversis conatibus in presenti vita preparare, quod pertinere intellexit ad profectum et salutem animae suae. Quapropter pro sua et parentum suorum salvatione deputavit alodia sua de Lietacinis et de Wilreham in aeclesia beatae Mariae. Dedit etiam altaria; quorum cartae habentur¹⁸, et necesse non est ut hic nominentur.

8. Hospitale pauperum, quod est secus atrium sanctae Crucis, prostrato veteri, sicut nunc apparet, renovavit, et capellulam quae inheret hospitali; quam in sollempnitate omnium defunctorum cum venerabili expensa cibi et potus consecravit, et ut ibi cantaret parochialis presbiter dominica et quarta et sexta feria, duos modios tritici de elemosina hospitalis per singulos annos dari sibi constituit; ita ut presbiter idem et infirmos visitaret, et in Christo consultos et communicatos mortuos sepeliret.

9. Adhuc unum opus, ut sapiens architectus, fecit idem episcopus, quod laudandum est ab omnibus presentialiter aspicientibus. Venerabilem aeclesiam beatae Mariae olim combustam et dirutam a capite superiori usque ad chorum sancti Iohannis pulchre et honeste reformavit. Ipsa enim laquearia, plastrum, brevesque fenestras longiores renovavit, capita columpnarum in utroque latere turpiter fixa et corrupta decenter coronavit.

35 18) apud Miracum opp. dipl. I, 75.

Comparaverat etiam colores optimos ad agendam picturam per totam aeccliam; sed heu! inter agendum accidit, quod morte preventus reliquit inceptam. Sed quia voluntas bona apud Deum opus est perfectum, secum cum psalmista potest dicere: *Domine, dilecti decorem domus tuae et locum habitationis gloriae tuae.* Et credimus, quia eius Deus miserabitur, cum dicat divina lectio: *Ubi te invenio, ibi te iudicabo.* Rexit episcopatum 1092. per annos sedecim atque dimidium. Obiit pridie Kalendas Augusti¹⁹, sepultus in medio aeccliae matris Domini. Divina igitur miseratione anima eius requiescat in pace. Amen.

GESTA MANASSIS ET WALCHERI

EXCERPTA PER MONACHUM SANCTI GAUGERICI.

20 1. Post²⁰ mortem Gerardi episcopi multa et gravia mala intra et extra urbem Cameracensem longo tempore acciderunt, quorum scilicet malorum omnium causa et origo fuit ambitio, superbia, necnon insolentia matris aeccliae canonicorum. Qui dum se alterutrum preferre contendunt, dum sibi alium nisi ad suum libitum seu commodum preferri non patiuntur, discordia eorum actum est, ut quattuor personae eligerentur, quae postmodum eodem honore privarentur; non solum autem, sed etiam ipsa mater 15 Cameracensis aeccliae filiae suae, hoc est Atrebatensis aeccliae, subiectione et obedientia orbaretur. Quae videlicet omnia multaque alia mala si quis plenius nosse voluerit, Gesta pontificum requirat. Nos autem successiones pontificum ab illo tempore usque ad presens tempus per annos ferme centum, hoc est ab anno incarnati verbi 1090 usque ad annum 1180 summam designare intendimus. 20

1092. 2. Igitur Gerardo secundo defuncto, qui a beato Vedasto 32us Cameracensi atque Atrebatensi aeccliae prefuit, Cameracensis aeccliae clericis, ad quos nimirum specialiter eligendi episcopum cura pertinebat, diversa inter se sententibus, cives adversus illos animo concitati dixerunt, quod nemo erit episcopus, nisi quem imperator et melior pars eleri et populi elegerit. Quibus auditis, prepositus aeccliae preparavit se ad defendendum imperatori pontificalem baculum. Cui custos aeccliae occurrens ex adverso in faciem ei restitit, iuris sui id esse adserens. His ergo pro hoc ad invicem litigantibus, unius anni spacium et eo amplius transiit, ignorante imperatore, defunctum esse Gerardum episcopum. Quam ob rem cives²¹ egre ferentes, quod tamdiu civitas et patria rectoris careret patrocinio, quendam Francigenam nomine Manassen elegerunt. Super quo clerici 30 valde indignati convenerunt in unum, et prepositum nomine Mascelinum elegerunt. Civibus autem huic electioni contradicentibus, clerici sensu et virtute cordis infirmi, facillime cesserunt²². Deinde cives duo candelabra argentea 30 marcas pensantia et calicem aureum 7 marcarum ab aecclia tollentes, electo suo Manasse dederunt; quae ille accipiens, perrexit ad cesarem. A quo non inventa gratia, cum quali veste fuerat profectus, 35 cum tali etiam est reversus. Iure nanque ab augusto est repulsus, quoniam a populo canonice nequaquam fuerat electus. Propterea gravior discordia civium adversus clerum facta est, arbitrantium, quod factione illorum factum esset, ut electus suus Manasses a 23 cesare repudiatus fuisset²³.

3. Veruntamen dum sic secum rixantur, dum ita contra se disceptant, inopinatum 40 malum et onus nimis grave utrisque advenit. Atrebatenses etenim occasione huius tam diutinae dissensionis elevati, consilio inter se habito, episcopum elegerunt nomine Lambertum. Quo facto Cameracenses indignati sunt, conturbati sunt, commoti sunt; pudor

a) titulum suppletivum. In 7. 7. haec omnia procedentibus Gestis Gerardi continuo calamo subiciuntur, discrimine nullo, quasi unum esset opus. b) vel orbatu est superscriptum in 7. 45

19) 2. Id. Aug. secundum Necrologium Aquicinense s. XII. 20) hoc caput integrum deest versioni Gallicae; non igitur fuit in Gestis, sed excerptori Gaugericiano debetur. 21) cum casatis addit Abbr. Cameracens. cap. 5. procul dubio ex Gestis. 22) haec Abbr. Camerac. c. 5. ita habet: *Man. sacerdotem et prepositum, qui tamen ad declinandum populi furorem gratis cessit.* 23) Abbr. Came-

rac. c. 5. addit, ex Gestis procul dubio: *ex hoc graviter clericis longe a civitate dispulsis, nisi sacrosanctis tactis iurassent, quod nec per epistolam nec per nuncios Manassen apud imperatorem impedissent.* Posthaec in versione Gallica sequuntur quaedam, quae in Gestis fuisse, sed ab excerptore Gaugericiano omissa esse videntur, scilicet totum c. 2. 50

et dolor apprehendit eos, quia filia in matrem, discipula super matrem presumpserat erigere cervicem; nempe a multis retro temporibus, et fortassis a diebus beati Gaugerici, qui quartus a beato Vedasto utrique sedi praeest, tale quid ab eis nequaquam fuerat presumptum.

4. Beatus²⁴ siquidem Gaugericus, qui, ut praediximus a beato Vedasto quartus utri-
que sedi praest, urbem Cameracensem amplius quam Atrebatensem dilexit, frequentavit,
et habitare in illa potius sibi placuit, quia profecto et clerus honoratior et populus in
ea numerosior habebatur. Hinc est, quod sedes Cameracensis quinque habet archidia-
conos, Atrebatensis vero non nisi duos. Sed et ipsa civitas prae aliis urbibus pulchra
est et decora, sicut hi qui Ierosolimam petentes diversas urbes conspexerunt, attestan-
tur. Sunt quidem plures aliae longitudine et latitudine atque divitiis nobiliores, sed situ
et domorum compositione non ita, quamvis crebris incendiis deturpata sit. Asserunt
etiam, quia urbi Iherosolymae nulla similior existat. Nam sicut urbs Iherosolima ab
oriente habet montem Oliveti, sic etiam urbs Cameracensis ab oriente habet montem qui
vocatur mons sancti Gaugerici. Et sicut dominica in ramis palmarum rex et patriarcha
cum clero et populo procedunt ascendentes in montem Oliveti, ibique palmas accipiunt,
quibus acceptis veniunt in vallem Iosaphat, ubi legitur euangelium et sermo fit ad popu-
lum: ita profecto et in urbe Cameracensi eadem ipsa die cuncta civitatis turba in unum
collecta, cum clericis pariter et monachis procedentes, supradictum montem ascendunt,
ibique palme benedicuntur et distribuuntur. Dehinc descendentes pergunt ad sanctum
Sepulchrum, et in atrio eiusdem ecclesiae quasi in valle Iosaphat stationem faciunt; ibi
etiam legitur euangelium, et sermo fit ad populum. In latere autem praedicti montis,
quasi in Bethania, ecclesia sancti Lazari habetur, iuxta quam habitant leprosi. Porro
in ipsa urbe ecclesia est sanctae Dei genitricis, ecclesia sanctae Crucis, ecclesia sancti
Sepulchri, et aliae septem. Ultra pontes vero extra portam ecclesia est sancti Salva-
toris. Quid autem de libertate huius urbis dicam? non episcopus, non imperator taxa-
tionem in ea fecit, non tributum ab ea exigitur, non denique exercitum ex ea educit,
nisi tantummodo ob defensionem urbis, et hoc ita, ut eadem die ad domos suos valeant
reverti. Nuper quidem tempore Petri filii Theoderici comitis Flandriae, qui post Nicho-
laum fuerat electus in episcopatum istius urbis, — non quidem canonice, nam infra
aetatem, infra ordines erat — huius inquam tempore Fredericus imperator in expeditione
adversus Italiam profecturus, mandavit sibi pecuniam mitti; sed hoc neque ipse, neque
alius ante vel post illum fecisse perhibetur.

5. Notandum interea, quia beatus Gaugericus praedictum montem a quodam bur-
gario comparavit, et illic ecclesiam sub honore et nomine beati Medardi construxit,
adunatisque monachis fratrem suum nomine Landonem illis praefecit. In eadem quoque
basilica beatus Gaugericus sepultus est, et sepulchrum eius hodieque venerationi habetur.
Si autem aliquis querat, quomodo ab ordine monastico ad clericalem venerit, paucis ex-
pediam. Deus omnipotens, diligens iustitiam et odio habens iniquitatem, flagitiis et faci-
noribus christianorum offensus, ad correptionem illorum arripuit virgam furoris sui et
baculum, gentem videlicet paganorum, hoc est Hunorum, Normannorum et aliorum simi-
lium. Qui diversis temporibus a suis finibus exeuntes, terras Galliae atque Germa-
niae invaserunt, urbes et castella subvertentes, viros cum mulieribus interemerunt. Eccle-
sias quoque ac monasteria virorum pariter et mulierum incendentes, eos necaverunt.
Denique in cenobio nobis vicino, hoc est Altimontis, trecentos simul monachos trucidave-
runt, qui in uno poliandro illic sepulti requiescunt. Simili modo etiam cenobium
sancti Medardi, quod, ut praediximus, beatus Gaugericus in supradicto monte construxerat,
destructum fuisse a maioribus accepimus. Verum ne quis tunc crederet vel adhuc cre-
dat, quod sua virtute et non potius Dei voluntate atque permissione tantam urbium et
ecclesiarum destructionem tantamque stragem christianorum, non solum peccatorum,
sed etiam iustorum perpetraverint, et ut peccatoribus quidem ad purgationem, iustis
vero ad coronam talis tantaque afflictio proveniret: Huius sabbato sancto urbem Mettis
circumdede-
derunt, sed murorum firmitate diffidentes recedere disposuerunt. Cumque dis-

a) Quid — perhibetur in scheda assuta exhibet 7.

24) Hoc caput et duo sequentia non fuerunt in Gestis, sed a nostro addita sunt. Eorum loco versio Gallica habet quaedam c. 3: *archidiacone — meimes.*

cederent, statim nutu divino muri coram eis corruerunt. Ipsi autem intrantes urbem succenderunt, habitatores eius interemerunt. Veruntamen aeclesiam beati prothomartyris Stephani incendere nullatenus valuerunt. Voluerunt quidem, sed quia Christus noluit, non potuerunt. Alio quoque tempore Normanni similiter sabbato sancto urbem Namnetem invadentes, episcopum sacrum baptisma celebrantem una cum clero pariter et populo peremerunt.

6. Castigatis igitur filiis, et eis per quos castigati fuerant duplici contritione contritis, suscitavit Dominus viros sibi devotos, temporali potentia sublimes, divitiis et facultatibus locupletes, qui ea quae inimici eius sua feritate et malitia, licet Dei iustitia et permissione, destruxerant, ipsi sua devotione et divitiarum abundantia sibi a Deo benigne concessa repararent. E quibus duo potentissimi fuerunt, Gerardus scilicet comes de Roscelon et Karolus rex cognomento Calvus, qui tunc temporis Francis pariter atque Germanis imperabat. Quorum primus novem aeclesias in honore sanctae Dei genitricis aut fundasse aut reparasse narratur; quarum una est Viceliacensis, in qua corpus beatae Mariae Magdalene ab urbe Aquensi delatum et illic sepultum magna christianorum devotione frequentatur. Alter vero, hoc est rex Karolus, tredecim aeclesias in honore beati Petri apostoli similiter aut construxit aut restauravit; quarum scilicet una est supradicta basilica, quam, ut iam diximus, sanctus Gaugericus in honore sancti Medardi construxerat, sed a paganis vastata fuerat. Hanc ergo rex Karolus restaurans, nomini et honori beati Petri apostoli intulavit; centum quoque canonicos ibidem posuit, et eis 20 centum prebendas delegavit. Idcirco anniversarium eiusdem regis per annos singulos in eadem aeclesia 2. Non. Oct. sollempniter agitur. Hoc igitur modo isdem locus ab ordine monastico ad clericalem devenit, et a nomine sancti Medardi ad nomen beati Petri transiit. Quod autem nunc beati Gaugerici nomine vocatur, ideo fit utique, quia idem beatus confessor in eadem basilica sepultus fuerat; deinde miraculis clarescentibus corpus eius de sepulchro elevatum et in feretro argenteo reconditum, retro altare beati Petri in eminenti loco, sicuti in presentiarum cernitur, honorabiliter collocatum est. Altare quoque in eius honore ante feretrum ipsius consecratum est; sed et aliud altare in cripta iuxta sepulchrum illius dedicatum est. Veruntamen honor atque dignitas principalis altaris necnon etiam totius aeclesiae beato Petro apostolo remansit et permanet 30 usque in hodiernum diem. Hinc est quod in rogationibus monachi aeclesiae dominici sepulchri ad eandem basilicam procedentes in ingressu eiusdem aeclesiae antiphonam imponunt: *Tu es pastor ovium*; et ita cantando in chorum convenientes, subiungunt vigiliis et collectam de eodem apostolo.

7. His ita occasione separationis Atrebatensis aeclesiae a matre sua Cameracensi aeclesia interpositis, ad propositum revertamur. Dolens igitur Cameracensis aeclesia, Atrebatensem a se esse separatam, dominum Walcherum archidiaconum suum in episcopum elegit, sperans procul dubio, prudentia atque instantia illius predictam divisionem posse redintegrari²⁵. Electus autem iuxta morem perrexit ad cesarem; qui quoniam a clero et populo canonicè fuerat electus, ab augusto quoque est gratanter atque honorifice receptus. Donavit etiam ei episcopatum pariter et comitatum urbis Cameracensis. Verum Walchero ad imperatorem pergente, Atrebatenses quoque cum suo electo Romano pontificem adierunt, et consecrationem ipsius ab illo optinuerunt. Quibus acceptis, uterque cum gratia, Walcherus quidem cesaris Henrici, Lambertus vero pape Urbani, reversus est; et a suis, ille scilicet Cameraci, iste autem Atrebatum cum honore susceptus 43 est²⁶. Quibus gestis, Walcherus a Remensi archiepiscopo gratiam suae consecrationis humiliter requisivit. Archiepiscopus autem absque licentia summi pontificis qui Lambertum iam consecraverat, hoc facere non presumpsit. Tunc Walcherus Urbanum papam 27 petiit, et apud eum gratiam invenit²⁷. Denique litteris illius et duobus testibus, hoc est Turonorum archiepiscopo et abbate sancti Basoli, perceptis, Remorum archiepiscopo se presentavit; quibus ille acceptis, ad consecrationem Cameracensis episcopi se preparavit.

25) Hic paucula de Walchero omisit noster ex Gestis fuisse, ostendit etiam Abbreviat. Camerac. c. 7. ubi quaedam ex his leguntur. 27) iterum c. 6. *ci. disoient — riens de l'eglise. Cf. Abbrev. Camer. c. 6.* 26) iterum noster plura omisit, supplenda *Puis monstra — evesques; atque. Et si — exanne-* ex vers. Gall. c. 4. *Adont — joyusement.* Ea in *noit.* 35

In ipso autem consecrationis articulo sepedictus Manasses supervenit, et eandem consecrationem fieri contradixit. Qui a metropolitano et coepiscopis eius examinatus, excommunicatus est et ab ecclesia expulsus. Consecratione igitur sollempniter peracta, Walcherus cum pace et gaudio ad propria revertitur, et a suis cum honore et letitia recipitur, cantantibus clericis antiphonam, *Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur*²⁸.

8. Postmodum²⁹ autem Walcherus episcopus Urbanum papam adiit, et querimoniam de amissione Atrebatensis ecclesiae fecit. Cui Urbanus affectum compassionis non vere, sed sicut postea claruit, fecte demonstrans, utrisque episcopis, Walchero videlicet et Lamberto, diem et locum designavit, ubi de hoc tractare deberet. Quibus convenientibus, Romanus pontifex a Cameracensi episcopo trecentas marcas sibi dari petiit. Episcopo autem hoc recusante, indignatus papa submonuit nefandum Manassen — nam presens aderat — repetere episcopatum Cameracensem. Quod dum fecisset, Walcherus ad omnia sapienter atque rationabiliter respondit, dicens Manassen a laicis contra canones intrusum et ideo ab imperatore iuste repudiatum, a metropolitano quoque et coepiscopis eius examinatum et excommunicatum; se autem a clero et populo canonice electum, ab augusto et papa approbatum, a metropolitano et coepiscopis eius legitime consecratum, eodem papa hoc per litteras iubente, Turonorum archiepiscopo et abbate sancti Basoli testibus. Quibus dictis, summus pontifex denegat omnia. Stupentibus qui aderant, et dicentibus secundum canones agi debere, dominus papa respondens *Cessent*, inquit, *canones; meae leges erunt auctorizabiles*^{*}.

9. Hic³⁰ apparet, quia omnia papa erat, et „sic volens et sic iubens“ quando sibi placebat, „erat ei pro ratione voluntas.“ Si enim timorem illius, qui aufert spiritum principum, pre oculis tunc habuisset, utique Cameracensi episcopo rationabiliter dicere potuisset: *Frater, habes unum episcopatum, et illud certe magnum sufficere tibi debet; et quamvis ab initio usque nunc utraque sedes uni episcopo paruerit, tamen quia modo iam duo sunt episcopi consecrati, ita permanere perpetuo ratum esse decerno, quoniam episcopatum sedes mutare, coniungere, seu disiungere solius apostolicae sedis est prerogativa.* Si hoc summus pontifex dixisset, nemo eum ob hoc iuste calumpniari, quin potius laudare debuisset, si videlicet singulis sedibus singulos dedisset pontifices. At vero quia propter negatam pecuniam episcopum canonice electum et illius precepto consecratum tam abrupte et tam impudenter deiecit, et ei hominem cunctis execrabilem superposuit, omnibus patet, hoc eum irrationabiliter fecisse. Certe si Walcherus pecuniam postulatam dedisset, ipse quidem detrimentum animae suae et famae et etiam pecuniae passus fuisset, et tamen ecclesiam amissam nullatenus recuperasset, sed de die in diem diversis consiliis illius Romanus pontifex afflaxisset. Quod nimirum sepe accidisse novimus, et cotidie accidere non dubitamus. Veruntamen quid miramur hominem summae sedis et ideo potestatis excessisse, cum videamus alios longe inferioris potestatis, non solum in ecclesiis sed etiam in monasteriis, in auferendis seu largiendis honoribus vel officiis non meritum aut scientiam subiectorum attendere, sed suum aut odium aut amorem privatum adimplere? Unde et beatus Ieronimus de talibus tractans, *Illis*, inquit, *tribuunt clericatus gradum, quorum sunt obsequii deliniti*; et beatus papa Gregorius *Sepe*, inquit, *contingit, ut erga quemlibet proximum odio vel gratia moveatur pastor*; et subiunxit: *Iudicare autem digne de subditis nequeunt, qui in causis subditorum sua vel odia vel gratiam sequuntur.*

10. Igitur Walcherus Cameracensis episcopus, qui pro recuperanda Atrebatensi ecclesia sedem apostolicam supplex adierat, non solum eam minime recepit, sed etiam episcopatum Cameracensem, quem canonice acceperat et habebat, amisit, nulla omnino alia culpa interveniente, nisi quia pecuniam, cui nimirum omnia obediunt, summo pontifici dare noluit. Quam ob rem tristis et merens pro iniuria iniuste sibi illata a concilio recedens, Cameracum reverus est. Cunque civitati appropinquans processio ei pararetur, ut moris est, quociens episcopus ab apostolica sive imperiali curia revertitur:

a) *Hic Briali tempore desinebat T; sequentia uni T. debentur.*

28) omisa paucula, supplenda ex vers. Gall. c. 5: Cam. 7. 30) Hoc caput totum deest in vers. et *su nis — volentiers.* 29) Hoc caput a nostro Gall., fortasse igitur a Gangeriano nostro fuit

55) decurtatum est, in Gestis fuisse videtur tale quale in additum. versiois Gallicae c. 6. legitur. Cf. etiam Abbrev.

bene consultus renuit tunc cum processione suscipi. Mandavit tamen, ut sequenti die personae ad se convenirent, quatinus eius relatione agnoscerent, quid in concilio de predicto negotio actum fuisset. Quod dum presentibus per singula retulisset, stupore maximo repleti sunt omnes. Audientes igitur quod pro pecunia

GESTA PONTIFICVM

ABBREVIATA PER CANONICVM CAMERACENSEM^a.

- Gesta Gerardi 1.* 1. Post beatum istam Deo et hominibus commendabilem Gerardus nepos eius moribus et genere, consensu Cameracensium electione et assensu Henrici II imperatoris, mandato apostolici tunc apud Augustodunum commorantis³¹, ab Hugone Dieuni episcopo est consecratus in episcopum; et ad sedem suam reversus, interveniente Roberto Flandriarum comite, Hugonem castellanum suum a domno Lietherto prius electum, in hominem recepit et amicum; relictis tamen in manibus suis redditibus castellani, qui infra muros civitatis continebantur. Unde cives in unum conspirantes, episcopo absente, diu desideratam coniaraverunt communiam. Episcopus autem cum gravi multitudine, pace simulata, reversus, et ad iudicium curias suas coniaratores invitans, civitatem est ingressus, et ecce milites ipsius pecuniam civium desiderantes super incautos irruunt et occidunt, et direpta multorum substantia, viventes in fide-
ib. 2. litatem episcopi, abiurata communia, reducuntur. Coniuratione tamen iterum facta contra episcopum, Wibertus quidam, qui fratrem suum in praedicta seditione perdidit, eam episcopo proposuit; sed quia iuratores prodesse noluit, virga flagellatus et ligatus a tergo manibus, abscissa lingua, oculis crutis, percussus gladio in via publica est tanulatus.
ib. 3. 2. Hugone autem castellano episcopi interim episcopum et suos enormiter infestante, Robertus Flandrensis muneri- bus et beneficio gavalii³² provocatus, ipsum iuro castellanis penitus privavit, et Angliam profugum et querentem refugia tuto suscepit latibulo. Ut vero civitas interius secura quiesceret, muro lapideo et vallo a terrae visceribus ele-
ib. 4. vato, decenter episcopus eam munivit, et castellum intra civitatem, relevatis fossatis et turribus multipliciter implexis, firmavit artificio quodam commendabili.
ib. 5. 3. Sub diebus illis fundatum est Aquiscintense coenobium Dei specialiter inter homines habitaculum, per duos milites, Walterum scilicet et Sigerum. Quorum propositum diligenter promovens episcopus, de feodo suo et beneficiis suis locum concessit locupletari. Hafliginense quoque monasterium, Dei secretarium, predicti pontificis auctoritate per homines laicos et idiotas ad eum deductum est religionis cumulum, quod usque in hodiernum prerogativam obtineat monastici ordinis, et privilegium quotidianae in pauperes erogationis.
ib. 6. 4. Praeter haec omnia, providens sibi in futurum episcopus, allodia sua de L. stines et de Wolreham et altera plurima, sicut in privilegiis eius invenitur, in usibus canonicorum eorum contulit liberaliter; et hospitale pauperum
ib. 7. iuxta ecclesiam sanctae Crucis de novo reparavit; ecclesiam quoque beatae Dei genitricis olim combustam et dirutam a capite superiori usque ad chorum sancti Iohannis multis impensis et expensis reformavit in melius. Et ita regens episcopatum per sexdecim annos et dimidium, ad patres suos oppositus, sepultus est in medio ecclesiae sanctae Dei genitricis.
cf. Exc. Goug. 2. 5. Gerardo episcopo ad meliora translato, gravis dissensio nata est inter clerum et populum. Clericis enim per multum tempus ex intestina discordia eligere dissimulanti-
ib. 8. bus, cives cum casatis quemdam Manassem Francigenam elegerunt in episcopum; et clerici communi voto instituerunt dominum Maselinum sacerdotem et praepositum; qui tamen ad declinandum populi furem gratis cessit, et multi ex clericis Manasse adhaer- serunt. Quare paratis omnibus itineri suo necessariis, asportatis secum de thesauris ecclesiae aureo calice et duobus candelabris argenteis, ad imperatorem est profectus³³; sed non impetrata ipsius benevolentia, sine beneficio regalium ad suos rediit inglorius: ex hoc graviter clericis longe a civitate depulsis, nisi sacrosanctis tactis jurassent, quod nec per epistolam nec per nuncios Manassen apud imperatorem impedissent.
ib. 9. 6. Sub hoc rerum tumultu Attrebatenses, quod diu ante conceperant opere com- plentes, proprium sibi de mandato summi pontificis praefecerunt episcopum, et a sub-
ib. 10. iectione Cameracensis ecclesiae suam cervicem, occasione discordiarum quae Cameracen- ses graviter affligebant, nullis se opponentibus, excusserunt. Casati etiam ad libitum suum omnia diripientes, munitiones plures circumquaque erexerunt, praestantes homi- nium comiti Flandriarum, ut securius quae invaserant obtinerent. Talibus rerum muta-
ib. 11. tionibus quasi de gravi somno evigilantes tam cives nostri quam clerici, mutato in me- lius proposito, Remorum archiepiscopi consilio et assensu imperatoris, Walcherum eccle- siae suae archidiaconum, ob defensionem iniuriarum suarum, in pastorem elegerunt et episcopum.

^a) hic desinit 7. in fine quaternionis, sequenti deperdit; cf. Waitzium in *Annalibus nostris VII, 442.* b) titulum de nostro supplementum; datus ex *Dom Brial XIII, 534.* qui expressit codicem 9. tam deperditum, sed initium operis, de Lietherto 55 episcopo, omisit.

31) error, natus inde, quod virgulam inter verba bent tantum: *comiti marcas argenti 200 tribuit.* Gestorum Gerardi apostolici et apud ponendam 33) Manasses. neglexit noster. 32) gabelle. Gesta Gerardi ha-

7. Ipse vero confisus in Deo salutari suo, collectis amicis suis et solidariis, castrum ^{Vers. Gall. 4} de Goy in Arroasia et de Rumilly, Manasse perempto, speluncam quoque latronum Saucit diruit et terrae coaequavit. Primos suae vocationis dies istis futurae probitatis dedicavit argumentis. Postmodum vero cum litteris apostolicis Rainaldo suo metropo- ^{Ex. Gaug. 7.} litano praesentatus est, ut ei munus consecrationis impenderet; sed Manasses eius adversarius superveniens et domnum papam appellans, ne promoveretur interdixit. Walce- ^{ib. 8.} rus vero nihilominus consecratus in episcopum, quod ad securitatem patriae reliquerat imperfectum, subiiciens adversarios, suos defendens, multa complevit sagacitate. Inter- ^{ib. 8.} ea proficiscens ad generale concilium, quod domnus Urbanus papa apud Claremontem celebrabat, contra praesumptionem Atrebatensium declamaturus, Manassem adversus ^{ib. 8.} ipsam plurima proponentem incautus offendit, et non expectato iudicio a concilio recedens, sententiam excommunicationis incurrit, et Manassae confirmata est electio aucto- ^{ib. 8.} ritate concilii per contumaciam adversarii, licet minus haberet canonicae institutionis.

8. Ex hoc ergo coniurantibus cum Walcero clericis et civibus quod eum nulla ^{Vers. Gall. 7.} ratione desererent, promissam ei semper exhibendo operam, Manasses Remensium archiepiscopus, electi Manassae avunculus, interdicto totam terram subiecit, quae Wal- ^{ib. 11.} cœri cognoscebatur obedire mandatis. Unde multi qui sanum sapiebant ex clericis et laicis, ab eius fidelitate sive familiaritate recesserunt, impetrantes ab archiepiscopo ut ^{ib. 12.} consecrationis honorem Manassae nepoti suo conferre non differret. Quo facto, licet domnus Walcerus gravius sibi periculum instare cognosceret, castellum tamen Ogeyum, ^{ib. 12.} Busiginium et de Bussenis, assultibus infinitis et bellorum virtute vicit et diruit, in pace gratissima civitate sua et suis in integrum restituit. Clericis tamen quam maxime ^{ib. 14 15.} propter interdicti sententiam ab eius latere defluentibus, ad imperatorem Henricum consilii causa et auxilii divertit, et Manasses cum gloria susceptus est in sede pontificali. ^{ib. 14 15.} Non multum tamen gloriatus est in subditorum devotione; quia, revertente Walcero cum nunciis et militibus imperatoris, paucis comitantibus timore supervenientium, civitatem cui solo praeerat nomine, re spoliatus, specie tenus militans, deserens exivit, et quasi de novo cives et clerici domno Walcero per imperatoris mandatum sunt con- ^{ib. 14 15.} foederati.

9. Procedente vero tempore Roberto Flandrensium comite ex mandato archiepiscopi ^{ib. 16.} in peccatorum suorum remissionem, quia diutius erat excommunicatus, contra Cameracenses arma movente, rex Henricus in ultionem illarum iniuriarum partes istas aggressus, ^{ib. 16.} et ceciderunt ab impetu exercitus sui castella ista, Marconium, Paluels, Incenium, Esclusa, Bulcenium; sed tempore hyemandi imperatore in terram Germaniae recepto, ^{ib. 16.} Robertus Cameracensibus imminet, et iacturam suorum penitus in ipsos refundit: ea tamen ^{ib. 19.} conditione pax demum intercessit, quod nisi imperator tempore graminis superveniret, ipsum Robertum et successores eius in dominos et patronos in aeternum susci- ^{ib. 19.} perent.

10. Sic igitur sub nomine pacis bello suspenso, mandant Cameracenses archiepi- ^{ib. 20.} scopi, quatenus ad ipsos veniret beneficium collaturus absolutionis, quod et factum est, Walcero interim apud Estruem praesidium suum commorante, quod per maiores terrae ^{1103.} ab alto deiectionem adhuc ruinarum suarum servat indicia. Walterus autem suorum patro- ^{ib. 21.} cinio fortior effectus, ad civitatem denuo, pacato sibi Godefrido filio Anselmi, quem Cameracenses sibi contra episcopum praefecerant, adhuc excommunicationis portans ^{ib. 22 32.} notam penetravit, translato interim domno Manasse ad Suessionensium episcopatum, qui tunc temporis pastore carebat. Igitur pro domno Walcero supplicaturi Cameraci ^{ib. 22 32.} maiores et canonici domum Remensem adierunt; sed ipse domini papae quas de novo receperat litteris in medio publicatis, praecepit in virtute obedientiae ut statim episco- ^{ib. 22 32.} pum eligerent, quia Walcerus episcopatus dignitatem sine retractione demeruerat.

11. Electus itaque est ab omnibus domnus Odo Sancti Martini Tornacensis abbas, ^{ib. 32.} et post triduum electionis suae ab eodem archiepiscopo in episcopum consecratus; et reversus Tornacum celebravit ordines et synodum, nihil habens de regalibus, licet ^{ib. 32.} Cameraci receptus, sed solum militans fidelium suorum stipendiis quae ipsi gratis offerbantur. Walcerus autem omni spe destitutus, ad Obertum Leodiensium episcopum ^{ib. 32.} se contulit, et post apostolorum limina visitans, ab apostolico in eum statum quem ^{ib. 32.} habuerat ante episcopatum ex integro est restitutus, et ad extremum omnibus pro Christo ^{1104.} ^{ib. 31.}

- derelictis, in monasterio sancti Nicolai de Sylva sub habitu et religione monachorum
 V. Gall. 24. degens, correctis vitae prioris excessibus, actus suos fine bono conclusit. Odo autem
 episcopus per Robertum Flandrensem, qui Cameracum de manu imperatoris Henrici in
 feodo tenebat, intra urbem receptus est; sed imperatoris Henrici qui patrem suum per-
 sequebatur potentia longius eiectus, quia Flandrensium comes imperatori reconciliatus
 ib. 26. civitatem nostram ipsi libere reddiderat, apud Inciacum mansionis suae invenit diverti-
 ib. 29. culum, donec mediante summo pontifice, imperator Henricus per virgam et anulum,
 ib. 30. sicut ipsi papa concesserat, Odonem de episcopatu liberaliter investivit. Sed revocato
 privilegio talis concessionis, quod contra canones dominus papa imperatoribus indulserat,
 Odo episcopus propter formam et modum suae investiturae depositus, Aquicinctum per-
 10 veniens sub obedientiae mandato dormivit in Christo.
- ib. 33. 12. Domnus Burchardus, imperatoris familiaris et intime notus, communi electione
 1118. et dono imperatoris successit Odoni; sed propter discordiam inter papam et imperato-
 rem super investitura per virgam et anulum, per biennium consecrationem obtinere non
 potuit, multis ei suam deiectionem comminantibus. Sed tandem interveniente merito 15
 vitae, quo specialiter inter comprovinciales enitebat, et impetratis super hoc domini
 papae litteris, quod diu desideraverat, oleum consecrationis est consecutus, et quicquid
 distractum fuerat de mensa episcopali, theloneum scilicet, monetam et molendinos,
 ib. 34. multa pecunia redemit de manu creditorum, modis omnibus elaborans ut dispersa colli-
 geret, diruta aedificaret, inventa non minus fideliter reservaret. Novum etiam castel- 20
 lum quod de dono imperatoris, sicut superius dictum est, ecclesiae Cameracensi appen-
 det, de manu Balduini et Caroli comitum Flandriae liberum mira sollicitudine recepit,
 licet Robertus ultimus et Balduinus filius eius illud de manu imperatoris sibi beneficia-
 ib. 38. tum et in feodo tenuissent. Perempto etiam Carolo comite apud Brugas horrenda pro-
 ditione, Hugo castellanus castellaniam Cameracensem, quam de praedicto comite tene-
 bat, ab episcopo, sicut decebat, hominio facto et fidelitate praestita, suscepit, demolito
 prius castello quod in Crevecoeur in receptaculum praedonum fuerat ab eodem Hugone
 constructum.
- ib. 37. 13. Istius episcopi monitis et consilio Weriboldus cives quidam iter perfectionis
 arripiens, in hac civitate Cameracensi multa pecunia pedagium redemit, et demum in 30
 hospitali pauperum iuxta sanctae crucis ecclesiam pauperibus pauper pro Christo effectus
 humiliter curam exhibuit. O vere commendabilem episcopum! qui in locis valde a sua
 sede remotis genitus, et apud Cameracenses advena, plus suis per industriam contulit
 quam nobiles nostri vel pompa saeculi vel amplitudine carnalis generationis. Itaque
 post infinita beneficia suis et ecclesiae suae collata, sicut in gestis et scriptis eius legi- 35
 tur, plenus operibus bonis et elemosinis, in consortium fidelium virtutum pennis trans-
 migravit.
- ib. 40. 14. Eodem tempore papa Innocentius cum multitudine episcoporum et cardinalium
 1131. per Cameracum transiens, descendit Leodium cum Lothario rege et principibus Germa-
 Mart. niae, multa de statu ecclesiae collaturus, in qua colloctione obtentu regis Lietaudus 40
 Cameracensem episcopus efficitur. Post suam consecrationem quasi nihil amplius spe-
 rans vel timens, sibi plene deditus, minus intentus liberalitati, omnibus factus est odio-
 ib. 41. sus. Unde Gerardus cognomine Maufillastres adversus episcopum insurgens Novum-
 castrum cepit et incendit, et cum multitudine inhabitantium et sanctorum reliquiis quin-
 que ecclesiae ignis violentia deperierunt; episcopi autem bona circumiacentia sine con- 45
 ib. 42. traditione Gerardus suis distribuit, reliqua vero ad nutum suum possedit. Solus Simon
 de Oisy, filius castellani, dolens super desolatione episcopatus, adversus Gerardum wer-
 ram viriliter movit, et tandem reduxit in amicitiam episcopi Cameracensis, tali satis-
 factione praemissa, quod miles daret quinque solidos et quilibet peditum viginti dena-
 rios ad restaurationem ecclesiae beatissimi Andreae; et sic omnes praedictae iniquitatis 50
 participes sunt absoluti, sed pro contemptu episcopi nihil horum datum est executioni.
- ib. 43. 15. Prepositus etiam domus episcopalis, quem propterea, ut in ore multorum erat,
 destituere conabatur episcopus, ut infra proprium domicilium licentius suis abuteretur
 voluptatibus, cum quibusdam clericis et civibus domno Remensi manifeste suggessit,
 quod episcopus declinans palatium propter enormem suam libidinem, ad domos diverte- 55
 hatur privatorum, quod praebendas venderet, et ecclesias non nisi conducto pretio con-

secretet. Dominus ergo Remensis sub praesentia tantum quinque episcoporum paterne
 conveniens Lietardum, ex ore ipsius quae proponebantur non esse falsa intellexit, man-
 dans et consulens ut infra proximam epiphaniam, ne publice convinceretur, quasi spon-
 taneus recederet et ibidem ultra non compareret: quod se facturum sub praesentia
 5 coepiscoporum suorum Lietardus episcopus confirmavit. Sed digressus ad imperatorem,
 postulabat ut per eius interventum misericordiam apud dominum papam et archiepisco-
 pum inveniret, ibique impetravit privilegium quod praepositus praedictus et servientes
 episcopi non feudati, invito episcopo, ministeriis eius se ingerere non praesumant.
 Dissimulante autem episcopo post elapsum terminum quod promiserat, supervenerunt
 10 litterae archiepiscopi et summi pontificis auctoritas, ut festinanter ab episcopatu recede-
 ret, plangendus per omnia quod vir litteratus et venustate corporis commendabilis praedi-
 cta notabilis infamia cum vultus sui confusione et nominis opprobrio a sede episco- 1137.
 pali turpiter deiceretur.

16. Deposito Lietardo, Cameracenses Othonem quemdam Praemonstratensis ordinis
 15 canonicum elegerunt, ea conditione si imperatori placeret facta electio. Sed ipso nullo
 modo praebente in hoc assensum, missi sunt duo abbates Walterus Sancti Auberti et
 Parvinius Sancti Sepulcri, ut per gratiam imperatoris idoneum ecclesiae Cameracensis
 episcopum providerent. Electus est itaque per Dei providentiam dominus Nicolaus eius-
 dem ecclesiae praepositus, a primis ibidem annis enutritus, cunctis acclamantibus et
 20 imperatoris favore super hoc plenissime gratis impetrato. Multitudo namque principum
 qui tunc in curia constituti fuerant, ipsum electum et amicum et consanguineum suum
 recognoscebat. Susceptus igitur cum gaudio inestimabili a clero et populo, quantus
 futurus esset in prima sui vocatione monstravit. Gerardum namque Mauflastre qui
 Novum-castrum episcopi et bona episcopatus violenter occupata tenebat, cum a collo-
 25 quo Simonis de Oisy minus cautus reverteretur, episcopus eum apud Thunium villam
 suam, nulla pro libertate ecclesiae timens subire pericula, cepit, et usque intra civita-
 tem captum adduxit cum multitudine armorum copiosa. Ibi receptis obsidibus et mul-
 tis iuramentis de fidelitate sibi servanda in posterum, recepto etiam Novo-castro cum
 suis appendiciis, Gerardum dimisit, collocatis insuper hominibus suis in castro de sancto
 30 Auberto, ob maiorem terrae suae et suorum securitatem.

17. His ergo primitiis commendabilis honorem suscepit consecrationis, solum dans
 operam circa ecclesiae suae exaltationem, cui se totum tota sollicitudine impendebat.
 Cunctis itaque sub tranquillate pacis gaudentibus, praedones quidam de familia Gerardi
 Mauflastre, terram istam depopulantes, dignam maleficiis suis poenam a Cameracensibus
 35 receperunt. Quare Gerardus, rupta pace quam diu invitatus simulaverat, verram
 episcopo indixit et civibus, validis terram suam firmans munitionibus; et episcopus
 Novum-castrum vallo et turre firmissima munire non supersedit. Collecta itaque gravi
 pugnatorum copia, Gerardus castrum obsedit praedictum, sed manifesto Dei iudicio,
 dum prae caeteris ferventior instaret, nullo suorum vulnerato vel lapsa, solus corruit,
 40 et intra muros unciis ferreis protractus, multisque confossus vulneribus et lapidibus obrutus,
 prius terribilis, nunc occubuit miserandus; pro cuius nece miserabili maiores terrae gra-
 vius episcopo comminantes, multis et variis tumultibus ipsum tandem ad hoc induxerunt,
 ut illos omnes qui manus extenderant in Gerardum, a finibus terrae suae procul eliminaret.

18. Sed pace foris reformata, seditiones interius oriuntur. Cives etenim Camera-
 45 censes comitem Hannoniae intra muros suos contra episcopum receperunt, cum eo foedus
 facientes; quia castrum de sancto Auberto Simoni nepoti suo de Oisy contra consilium
 eorum et voluntatem in feodo tenendum concesserat. Unde etiam domum Simonis infra
 urbem in contemptum episcopi diruentes, sententiam excommunicationis et interdicti et
 comes et cives canonico iudicio incurrerunt. Omnibus tamen his turbationibus per Dei
 50 gratiam et auxilium comitis Flandriarum³⁴ in pace terminatis, post famosam illam stra-
 gem apud Crievequer factam, et haereditas sua filio Gerardi, facta fidelitate et hominio,
 est restituta, et competens satisfactio facta est episcopo pro excessibus supranominatis.
 Evoluto postmodum non multo temporum curriculo, comes Flandriae Simonem de Oisy
 adversus eum rebellantem multum coepit verris affligere et munitiones eius occupare;

55 34) Theoderici.

sed dominus episcopus, vir moribus praedicabilis, ipsum sicut hominem suum, sicut nepotem suum et amicum suum, coepit consilio et auxilio super omnes defendere, non timens iras maiorum ob suorum protectionem in se provocare. Tandem ipso mediatore in hanc pacis formam convenerunt, quod comes Flandrensis de manu episcopi suscepit in feodo Osyacum et castellaniam Cameracensem, quam immediate prius Simon de episcopo tenuerat, et Simonem de praedictis comes saepedictus feodavit provida circumspeditione, quod in modo pacis de iure episcopi nihil depéruit, sed potius hominum Flandrensis accrevit.

1160. 19. Exorto interim famoso schismate in Romana ecclesia inter Alexandrum et Octavianum, imperator Fredericus cum universo imperio suo partes secutus est Octaviani; 10 Francia tota cum reliquo terrarum orbe Alexandri electionem sequente, gravis exorta est in ecclesia Dei dissensio, unitatem Christi dividitibus illis qui sua sequuntur et non quae Iesu Christi. In hac autem divisionis varietate cum digna memoria recolendus Nicolaus episcopus ita se gessit medium, quod nec ab obedientia Remensium, quibus in spiritualibus obnoxius erat, Alexandro subiectus resilliret, nec imperatoris offenderet 15 partes, quibus de regalibus suis fidelis et devotus esse tenebatur. Haec sub hac rerum incertitudine operibus, magnanimitate praeclarus episcopus, in cordis contritione et confessione oris domino Deo suo satisfactionem (quia qua ingemuerit hora peccator, exauditor) apud Sanctum Quintinum aegritudine gravatus, et in monte sancti Martini circa 20 finem suae dioecesis exemptus est a terrenis. Relatus est igitur ad sedem suam suorum 20 manibus, et gloriosam in ecclesia Dei genitricis in parte occidentali, nunquam postmodum visurus occasum, consecutus est sepulturam. Sub specie etenim saecularitatis vir iste militans, inter saeculares omnibus se pro tempore conformans, licet aliquando terrenae contagionis maculas contraxerit, multitudine tamen benefactorum quae diversis in locis liberaliter contulit, delictorum suorum sarcinam in subditos suos misericors per 25 Dei misericordiam abiicisse credatur, quia nullum bonum a bonorum retributore manet irremuneratum.

20. Dominus Petrus, Philippi nobilissimi Flandriarum comitis frater couterinus, Sancti Audomari praepositus et Flandriae cancellarius, obtentu fratris sui, cuius terror per terras finitimas et fama nominis per longe positas late se diffuderat, electus est in 30 episcopum, multis electionem approbantibus, quamplurimis, licet factum displiceret, opponere se non audentibus. Imperatoris etiam factae electionis accessit assensus, quia quamplurimis internunciis comitis fractus, licet in primis pubertatis annis consisteret electus, acquievit, ratum habens quod curia Romana dispensans de aetate et ordinibus, non improbat. Dum vero moras inneceret electus in adeundo imperatorem, Camera- 35 censes sibi volentes providere in futurum, ne novae circumquaque surgerent munitiones, Thunium-Episcopi, quod dominus Nicolaus episcopus construxerat, penitus diruerunt; sed electo viriliter eos expugnante, coacti sunt demum multa pecuniae erogatione restituere, quod sicut gens indomita destruxerant contumaci praesumptione. Sed diebus electi istius civitas nostra cum finitimis suis circumquaque quievit, nullis auden- 40 tibus vel valentibus Flandrensi impetum sustinere, quorum potentia et viribus suos et sua solo electionis nomine militans dominus Petrus protegebat. In omnibus autem suis actibus, sicut iuvenis et nobilis, multis erat commendandus, nisi quod de patrimonio Christi suae satisfaciens nobilitati, nunquam ad sacros ordines et consecrationis honorem aspiravit, episcopi portans non onus, sed honorem, abhorrens officium, sed cum 45 omni integritate episcopatus quaerens emolumentum. Quare post plures electionis suae annos prorumpens ad hoc quod diu affectaverat, abiecta dignitate suae electionis et clericalis professionis libertate, habitum induit militarem, ad lasciviam saeculi et pompas mundi relapsus, ducens uxorem comitissam Nivernensem ut filios carnis procrearet, 50 repudiata sponsa Christi quae sine sui corruptione filios parit spirituales. Non multum tamen delectatus est in terrenis, quia non est flatus hominis in manu ipsius, sed in eius potestate qui terribilis est apud reges terrae, in terra uxoris sublatus de medio, 59 in multa delictorum suorum poenitentia, apud Hilsodunum³⁵ sepultus, nostrae mutabilitatis exemplum immatura morte praeventus viventibus dereliquit.

35) Issoudun, in Biturigibus.

21. Robertus Ariensis praepositus et in Atrebatensi ecclesia obtinens praerogativam 1174.
 electionis, vir mirabili fortunae prodigio de modico et humili in praeclaros dignitatum
 gradus sublimatus, utpote Turonensis thesaurarius, sancti Audomari, sanctique Amati
 Duacensis et beati Donatiani Brugensis praepositus, Flandrensium comiti Philippo singu-
 5 lariter familiaris, multis clericorum reclamantibus, in Cameracensium pastorem est electus
 ab illis qui fortunae beneficium in eo mirantes, sperabant quod ecclesiam suam singu-
 lariter exaltaret, qui singulariter exaltatus mundo stuporem incusserat. Imperator etiam
 ut investituram regalium susciperet ad preces descendens, offerendo prius ipse prae-
 venit, et regalibus nunciis multo uberius praemissis, ad sedem suam cum multa gloria
 10 suscipiendum destinavit. Constitutus ergo in sede vocationis novae, plurima praeter
 fidem et spem audientium promittebat, et auream se reddituram ecclesiam suam polli-
 cebatur, ex abundantia rerum affluentium sibi praesumens, ignorans tamen quid pararet
 sibi dies post futura. In his igitur sibi prospere succedentibus, maiorum adversum se
 odium provocavit et invidiam, in tantum quod apud Condatum dioecesis suae vicum,
 15 dum multitudine modum excedente transiret, a paucis ipsi insidiantibus percussus occu-
 buit, miserabiliter a suis derelictus, crudeliter a nefariis interfectus, subita mutatione
 manus altissimi de summis relatus ad ima: ipsa rerum experientia docens nos efficaci-
 ter, nullam rebus humanis, quantumcumque applaudant, adesse constantiam. De loco
 igitur occisionis suae Ariam relatus, ubi multa munificentiae suae monumenta relicta
 20 sunt oculis intuentium, gloriose sepultus faciem conditoris sui in extremo suscitandus
 praestolatur intuentiam.

22. Dominus Alardus Cameracensis archidiaconus et thesaurarius, vir omnium rerum 1174.
 affluentia ita divino munere superabundans, ut promptuaria eius plena eructarent ex
 hoc in illud, et beatum dicerent omnes dominum et domum cuius haec essent, quibus
 25 reclamantibus, in pastorem et episcopum et meritis suis et maiorum suorum obtentu
 fuit electus. In Italiam proficiscens, ut munus regalium de manu imperatoris susciperet
 — quod, licet de maioribus quidam reclamarent, efficaciter obtinuit —, et ad sua reversus
 vir sine dolo, sed et mitissimus in populo suo evidenter apparuit, expertus in succes-
 sorum doctrinam et exemplum, quod in potentia multitudinis et in praelationis dignitate
 30 pax hominis et abundantia rerum non existit, sed beneplacitum est Domino super timen-
 tes eum et in eis qui in mediocritate sua sperant per misericordiam eius. Sic tamen
 se exhibuit in diebus senectutis suae, in quibus et vocatus ad altiora fuit, ut se prae-
 beret diligendum omnibus, et ad exequendum quod susceperat episcopatus officium prae-
 ter vires corporis multotiens exhiberet officiosum. Consummatus autem in brevi, ne 1177.
 35 malitia cor eius immutaret, apud Valcellas se sepeliri decrevit, ut religiosorum obtineret
 precibus quod sibi de propriis meritis provenire non praesumebat.

23. Post transitum domni Alardi dominus Rogerus de Waurin, archidiaconi et the- 1178.
 saurarii obtinens dignitatem in ecclesia Cameracensi, communiter electus est, et sine
 difficultate investituram recepit de manu imperatoris, quia quondam gratiam eius pro-
 meruerat, cum ipsum et dominum Alardum episcopum pridem in pacis unitatem revo-
 40 casset. Consecratus etiam fuit solemniter Romae in monte Aventino in ecclesia sanctae
 Sabinae, a D. Willelmo Remorum archiepiscopo et ibidem cardinali creato in concilio
 Lateranensi a domino papa Alexandro, prius mitratus quam consecrationis obtineret digni-
 tatem. Suis vero postmodum cum omni iocunditate restitutus, cum summa pace rexit
 45 ecclesiam, hoc solum excepto quod comes Flandriae, episcopo moram Romae faciente,
 praeposituram Novi-castris, ipso nesciente, multa pecunia comparavit, occupaturus totum
 ius episcopi ratione suae portionis, nisi provida sollicitudine remedium episcopus tantae
 praesumptioni sedulus adhibuisset. Nulla namque timens pericula vel mortis vel exilii,
 50 maioribus Flandriae et ipso comite contra eum insurgentibus, hoc multis expensis et
 laboribus exhaustus tandem evicit, quod praepositura post mortem comitis libera ad
 ius episcopi devolveretur, et comes eam dum viveret, iure suo tantum contentus, assigna-
 tis in morte sua cui placeret septingentis libris, quiete possideret; et huiusmodi trans-
 actio confirmata est imperatoris et regis Franciae et maiorum quorumlibet, quorum in
 hoc testimonium valere potuerit, privilegiis.

24. Orta postmodum inter ipsum et cives suos discordia, quia communia civitatis
 55 minus licenter et libenter contra libertatem clericorum manus extendebat, ad caesaris

audientiam fuit appellatum: ubi maioribus curiae pontifici adniventibus, quia communiae conuratio omnibus ecclesiae libertatem diligentibus est odiosa, ab imperatore sollemniter communia Cameracensis fuit abiudicata, concessaque fuit episcopo imperatoris edicto potestas ordinandi de civitate et civibus, prout ecclesiae tranquillitas et episcopi sententia decrevisset; et super hoc privilegium fuit indultum et principum testimonio consignatum, et omnia communiae insignia fuerunt penitus exterminata. Domino autem episcopo minus discrete quoddam iugum servitutis gravissimae civibus suis se impositurum comminante, cum potius a severitate foret temperandum, cives ad imperatorem festinantius, cum multa pecunia recurrentes, eliminato communiae nomine quod semper abominabile existit sub nomine pacis, cum tamen pax non esset, contra episcopum et clericorum libertatem, sicut hodie est experiri, privilegium sua voluntate et seditione plenum reportaverunt. O primam felicitatem magno permutatam infortunio, dum privilegium libertatis in quaedam servitutis instituta commutatur.

25. Werris praeterea et multiplicibus tum familiarium suorum persecutionibus, tum amicorum suorum causis et necessitatibus, quasi in area tritici triturratus episcopus, in illa famosa peregrinatione quando a Saracenis novissime subiugata fuit Iherusalem, cum caeteris iter arripuit peregrinandi, desiderans laboribus et sudore proprii corporis diluere quod inter nos conversatus ex episcopalis negligentia regiminis contraxerat et humanae culpa contagionis. Multis autem exhaustis periculis, ad sanctae civitatis perveniens obsidionem, coepit gravius infirmari, et apud Tyrum relatus, episcopatum resignans et pauper effectus pro Christo, sub habitu canonicorum regularium migrans a saeculo cum planctu omnium familiarium suorum ei assistentium in sanctae Crucis ecclesiae monumento receptus, extrema sui abiectioe poenitendi monumentum suis deseruit, conferens in refectorem canonicorum quotidianam regeriam quatuor menaldorum farinae per hebdomadam, ut indeficiente pane, eorum orationibus in aeternum reficiatur.

26. Quot autem et quanta patres praedicti contulerunt ecclesiae nostrae beneficia, licet ex privilegiis nobis indultis pendere manifestius, quia nobis ipsorum largitione quotidiani panis abundantia confertur, ea conditione ut fideliter iura matris suae servantibus etiam coelestis retributio conferatur. Sed ecce in die Domini, infidelitatis timemus argui, quia, nobis quasi nescientibus, de integritate et dignitate episcopali quaeque pretiosa deperierunt, castra videlicet ista Paluel, Oisy, Haveraincourt, Crivecuer, Wallaincourt, Busignies, Saint-Obers, Hordain, et facta sunt nobis quasi clavus in oculis, cum deberent esse propugnacula securitatis; forastrum quoque regium quod episcopis datum est in usus venandi, et deputatum in defensionem marcae imperialis, ita penitus deperit, quod nec sylvae penitus vestigia retineat, nec aliquod praebet obstaculum incurstantibus: in quibus omnibus revocandis, prout tempus exigit, unicum restat consilium, ut evaginato gladio Petri, alius quem adhuc vagina concludit, efficaciter conseratur.

GESTORUM VERSIO GALLICA.

cf. Excerpt. 1092. I. Apres la mort l'evesque Gerard ot³⁶ dissention et grant discorde entre le clergiet de Cambray. Si³⁷ n'eslirentevesque en grant tamps. Si estoient moult hay et moult blame du peule³⁸, et quant vit li peules que li cannone ne faisoient mieevesques, si qu'il deussent, si assemblerent contre Dieu et les drois de sainte eglise, et tirent une audience, et jurerent entr'iaux³⁹ qu'il ne seroitevesques ne chilz ne chiulz autres, mais chiulz que li empereres y envoyeroit. Puis ot li peules conseil qu'il envoyeroient le croche l'evesque a l'emperereur Henry le tierch. Dont fu pres del porter un gentiulz homs qui ot nom Masselins, prevois de l'eglise; et dist que c'estoit ses droits. Mais moult tost le contredi Erlebaus, coustres de l'eglise, et dist que c'estoit li siens drois. Ainsi escrimerent longtamps pour porter le croche, et ne fu pas portee. Ainsi passa uns ans entiers, qu'il n'y otevesques; et ne sçavoit li empereres, que lievesques 50

a) l. e. forestum. b) Hic desinit 9. „quae ibi adhuc sequuntur, scripta sunt alia manu, sed adeo mutila, ut ex eis certi quidquam vis elicere fas sit.“ BRIAL.

36) gallice euf. 37) ainsi. 38) peuple. 39) eux.

Gerars fust encor mors. Après se assembla li peules et eslirent evesque contre Dieu et contre les drois de sainte eglise, qui ot nom Manasses, homs jones⁴⁰ d'ans et de meurs. Quand ce vis li clergies, si furent durement tourblé, et vinrent en capite, et eslirent par divine inspiration un noble homme, sage, religieux, prevost de l'eglise, qui ot nom Masselins. Quant ce oïrent li lay, si furent plain aussi comme de foursenerie, et contredirent terriblement à l'eslection que li capites avoit faite, et jurèrent que Manasses seroit evesques, celui qu'il avoient eslit. Apres jurèrent que se aucuns des clers leur contredisoit, que il l'ochiroient. Adont se apparilla li eslis Manasses d'aler à l'empereur, et li bourgeois par force tolirent du tresor de l'eglise 7 candelabres de pur argent, qui pesoient 30 mars et un calice de pur or de pois de 7 mars, qui estoit aourné de moult de pierres précieuses. Ainsi envoyèrent li bourgeois leur eslit à court, mais pas ne le rechupt li empereres, ains revint à confusion. Lors crut haine et discordes entre le clergiet et le peule. Car li bourgeois disoient que li clerch avoient envoyet lettres à l'empereur, qu'il ne rechupst mie leur eslit, et moult d'autres causes y ot de haine et de dissention. Ainsi fu li eglise de Cambray long tams veve, desolée, sans pasteur, et estoit en grant tribulation.

2. A cel tamps avoit un mal homme à Cambray, qui ot⁴¹ nom Foulkes; si estoit vidame de la cité. Ichiulx comme il vit que l'eglise estoit sans deffenseur, si entra el palais l'evesque, o lui moult de chevaliers, et saisi les rentes de l'evesquie⁴², et en vivoit outrageusement, et poi curoit⁴³ du domaige de l'eglise, et ne vosist pas que elle eüst un boin evesque. Quand ce virent li anemi de l'eglise, si furent moult esjo⁴⁴; si orent conseil ensamble, et fremerent⁴⁵ castiaux pour apresser la cité. Entre lesquels un chevaliers, qui ot nom Amouris, en fit un a Gouy, et Manasses un a Ruwilly. Puis alerent al comte de Flandres Robert, et releverent leur terres de lui, contre leur serment et les droitures de l'evesquie. Puis guerrierent le país à grant forche⁴⁶, si que la cité qui devant avoit guerres de langues et de tenchons⁴⁷, l'ot après d'armes, de fu⁴⁸ et d'espee; et gasterent si le país que à paines y demeura-il ahaniers⁴⁹ qui les terres cultivast.

3. En cel tamps que la cités avoit discorde dedens, et de ses anemis si grant oppression dehors, si li avint un grans mauk qui n'ot point de recouvrier. Car li clergies d'Arras, comme il virent que chil de Cambray ne faisoient mie evesque, si qu'il devisent, si orent conseil ensamble, et eslirent evesque Lambert archediacre de Theruwane — che fu fait l'an de grace 1095.⁵⁰ — et fisent ainsi chief del membre. Quand ce oïrent le clergiet de Cambray, si furent trop iriet⁵¹, et alerent à l'archevesque de Rains Regnault, et li prièrent conseil qu'il poroient faire; il leur respondi, qu'il eussent evesque preudomme, sage, qui peüst l'eglise soubstenir en si grands tribulations. Adont avoit en l'eglise uns archediacre de moult grant valour, et dist au capite, que s'il li voloient aidier, il estoit appareilliés d'aler à Rome contre Lambert l'eslieut⁵² d'Arras; mais cascuns ressongna le travel d'aler à Rome, et disent: „*Chiulx qui est eslis, y voist, et se deffenge si comme pour soi meismes.*“ Puis fu li clergies mis à grant angouesse de doleur, en tristece, en tribulation, et ne sçavoient par cui il peussent estre delaiset de leur anemis. Dont penserent et heurent conseil ensamble, qu'il ne sçavoient clerch plus ydoine, de plus grant valour pour l'eglise relever de ses possessions, que l'archediacre messire Gaucher; et disoient qu'il estoit bien dignes de plus grant honneur. Car il estoit nés de noble lignie, plains de grant clergie⁵³, bien instruis des sept ars. Aultre raison avoit aussi qu'il fust eslis; car li empereres leur avoit mandet par lettres qu'il le estlisissent. Dont fu eslis messire Gauchiers par le commun assent de tous, et sans riens de l'eglise il ala a l'empereur Henri le tierch, qui le rechupt⁵⁴ à grant honneur, et se assenti à l'eslection, et li ottria la seigneurie de Cambray; dont ot grant joie el palais le roy, et li rois meismes commencha Te Deum laudamus.

4. Endementiers que li esliux Gauchiers estoit o l'empereur, li papes Urbains li seconds sacra Lambert l'eslit d'Arras, et par son commandement fu il rechups à Arras à grant honneur. Puis revint li esliux Gauchiers à sa cité, où il fu rechups à moult

40) jeune. 41) eul. 42) évêché. 43) pau-poetica. 48) feu. 49) laboueurs. 50) potins
55 cum curabat. 44) joyeux. 45) fermerent, i. q. 1093. 51) irati. 52) élu. 53) i. q. savoir.
fortifierent. 46) forche. 47) tençons. certamina 54) recut.

50 grant lieche⁵⁵. Adont vint li visdame Fouques à l'evesque, et devint ses homs lieges par foi et par serment. Puis li jurerent feuté et clerch et lai. Ainsi comme li boins evesques Gauchiers fu de nouvel venus à s'eglise, si s'efforcha moult durement de amer ses subgis, de vivre en pais entr'eux, d'aquerre amis à s'eglise; mais li orgueilleux et li malisces des caseis del pais estoit vers lui trop grans, et croissoit forment. Car Hues, 5 Amouris, Manassés et Anseaux, desquelz nous avons deseure dit, rebellerent briefment contre lui, pour ce qu'il cremoient perdre les castiaux qu'il avoient fremés entour Cambray pour la cité destruire, tant qu'elle fust sans evesques. Il se cremoient aussi, pour ce qu'il avoient fait hommage al comte de Flandres et relevé leurs terres de lui. Dont chil quatre devant dit faisoient adont trop de grietés al pais par le force le comte de 10 Flandres Robert. Quand ce vit li evesques, si ot tre grant pitié des poures qui perdoient leurs possessions, dont ammonesta humblement par douces parolles ses anemis, et leur pria qu'il se atargaissent de faire mal à sen eglise. Mais rien n'en fissent. Après sa proye, il leur promist grans dons, si abatissent les castiaux qu'il orent fais contre lui, et euissent à lui pais; et tout ce il despiterent. Quand vit li evesques qu'il ne les 15 pooit avoir amis par dons ne par promesses, si assembla grant plenté de saudoyers, et fit tant qu'il ot 700 chevaliers, et deffendi lors son pais moult vigheusement contre ses anemis. Adont fist il assalir un castiel à Goy en Arouaise, et fu pris à grant forche par l'aide de Dieu, et y fu pris Amouris ses grans anemis, qui le castiel avoit fait, et le tint en prison par un an entier; et il se repenti des maulx qu'il ot fait à l'eglise, 20 et devint amis à l'evesque, et li jura feuté, et ainsi fu mis hors de la prison. Puis fist il assalir le castiel de Rumilli que Manassés ot fait faire, et y fissent longtamps; car li ville estoit fort fremée de haulx murs et de profons fossés, de quoi moult s'enorguillirent chil de dedens, et convoitoient moult qu'il puissent le pais destruire. Mais un poi de tamps après les gens l'evesque l'assalirent de si grant vertu, que par la 25 volenté de Dieu li castiaux fu pris, et Manassés iluec occis! Lors fist li evesques le castiel abatre et arraser, et tout mettre à fu et à flame. Puis fist assalir un aultre castiel qui ot nom Sauchis, qui estoit fosse de larrons; si le prist par l'aide de Dieu, et y heut pluisieurs des reubeurs occis et aucuns pris, et ainsi fu li pais delivrés de ces malfaiteurs. Quand li eslis vit que li pais estoit auques en pais, si donna moult 30 de biaux dons à ses saudoyers, et ainsi se partirent de lui moält joyeusement.

Abbr.
Camerac. 7.

Exc. Gauq. 7.

5. En icel tamps fut li eslis si occupés de mettre pais en sa terre, qu'il n'avoit heut espasse de lui faire ordenner, et n'estoit pas prestres. Si comme il vit avoit un poi de repos, si ala à Rains à l'archevesque Rainaut, et li pria qu'il l'ordenast à prestre, et il lui refusa jusques à tant qu'il en aroit commandement du pape. Lors ala 35 li esliux à Romme et supplia au pape Urbain le second qu'il fust ordonné a prestre, et li pape le rechupt benignement. Puis monstra li esliux Gauchiers au pape les grietés que le quens de Flandres Robers avoit fait à l'eglise de Cambray. Puis fist aussi sa complainte de l'eslection de Manassés, comment il avoit estet eslieux du peule contre droit, et comme grant tribulation li avoit fait puis se eslection: et de toutes ces 40 complaintes furent tesmoing devant le pape li archevesques de Tours et plusieurs aultres evesques. Quand li papes oï ces choses, si confrema monsieur Gauchier l'esluit, et le renvoya par ses lettres à l'archevesque de Rains, et commanda qu'il l'ordennast, et par le commandement du pape ala o lui li archevesques de Tours et li abbés de S. Basle, et si commanda aussi li papes qu'il ne souffrist pas que chilux Manassés fesist plus de 45 griefs à l'eglise de Cambray pour se eslection, car elle estoit nulle. Si commanda aussi li papes à celui Manassés qu'il rendist le tresor de l'eglise, qu'il avoit mauvairement portet, ou se chou non, il le excumenioit. Quand li archevesques vit la grant grace que li papes faisoit à l'eslit Gauchier, si fist ce que li papes mandoit. Puis assigna li archevesques jour de beiner l'eslit à Laon, o lui moult d'evesques. En l'eure 50 qu'il devoit estre sacrés, si parvint Manassés et le contredi. Con grans tenchons et con grans dissensions il fit iluec, long seroit à dire. Dont orent conseil li evesque assemblés de ces eslections, et disent par sentence definitive que li eslection monsieur Gauchier estoit bonne et loyaulx, et Manassés fu forment des evesques excumeniés, fournigies et boutés hors de l'eglise, et lors fu messire Gauchier sacres en grant reverence. Puis 55 laetitia, liesse, joie.

vint à sa cité, et fu reclus à très grant honneur, et fu mis en sa chayer de l'evesque de Laon Elynant. Puis fu commandé de par le pape que tout obeissent à lui grand et petit. Puis manda li papes et li archevesques au comte de Flandres Robert qu'il cessast dore en avant de faire griefs à l'eglise de Cambrai, et qu'il ait à lui bonne pais, et qu'il aime l'evesque Gauchier, garde honneur et soubatiegne; et s'il ne le fait, il le excumenie; et li quens le fist volentiers.

6. Quand li evesques vit qu'il fu confremés el siege, si ot très grant desirier de relever l'eglise, et pensa premiers de Lambert qui avoit ostet tel membre qu'est Arras de l'evesquie de Cambrai; lors manda au pape Urbain par solempnel message qu'il li assignast jour contre Lambert qui avoit ainsi Arras, et iluec estoit evesque; et li papes li remanda moult admiablement qu'il li aideroit, et li assigna jour pour la seconde domée de l'aveint, et en certain lieu à Clermont, et manda aussi à Lambert adversaire l'evesque qu'il fust là à tel jour. Dont ala au jour li evesques moult efforchiement, et li papes le rechupt à fause acolée, si que puis apparu. Car Lambert estoit ja venus au pape en secret et li avoit donné très grans dons, pour ce qu'il ne fust desposés, et ainsi avoit le pape atrait par ses douces parolles. Puis tempta li papes l'evesque Gauchier, s'il li volroit plus donner que Lambers, et demandoit trois cent mars d'argent; mais li evesques les denoia, et pour itant perdi il sa querelle. Car sitost que li evesques Gauchier prist à parler devant les evesques qui iluec estoient en concile, et il faisoit sa complainte de Lambert evesque d'Arras, et disoit que contre les droits de se eglise li papes l'avoit confremé evesque; li papes fu forment iriés et s'escria moult durement: „Laissies ester vos droits et vos canons; car toutes les lois que jou ay données seront auctorisables.“ Lors commanda à Manassen qui iluec estoit presens, qu'il fesit sa complainte, oians tous, de se eslection. Adont furent si esbahi li evesques et tout le clergie de ce que li papes commandoit, que ne le poroie dire. Puis se leva Manassen, et commença à dire que Messire Gauchiers n'estoit mie evesques selong droit; mais il meismes deuit estre evesque qui fu premiers eslis, et moult d'autres choses mist avant chilz Manassés. Et li papes arguoit moult l'evesque Gauchiers qu'il repondist tost à Manassen; et il moult sagement demanda un poi de respit. Après un poi fist li evesques Gauchiers sa narration, comment Manassés fu eslieux contre droit sans l'assent du clergie, et fu refusés de l'empereur, et fut excumenié à Laon en plain concile de evesques; mais il meismes fu esliux selong les droits de sainte eglise, et par le commun assent du clergie, et confremés de l'empereur qui li donna la seignorie de la cité, et confremés aussi du pape par ses lettres, et sacrés et beneis de l'archevesque de Rains; et de ce il l'appelloit en tesmoignage, car il estoit iluec presens. Lors se leva li archevesques de Rains, et dist que c'estoit verités; mais li papes nel crei. Après monstra li evesques Gauchiers les lettres de sa confremation saillées du pape meismes, et il tout denoia. Si que li papes ot oy aus deux les parties, si commanda à rendre jugement et messire Gauchiers se crémi, si s'en parti devant sentence rendue. Dont fist li papes rendre sentence par le conseil d'aucuns evesques, ne mie de tous, et restauli Manassen evesque, et excumènia monsieur Gauchier, sans ammonester si que faire ne deubit.

7. Puis revint messire Gauchiers à se eglise, et la pourcessions vint contre lui, et le voloit recevoir à grant honneur; mais pour ce qu'il estoit tristes et dolans et en grand tribulation, si leur deffendi à faire joie, et lendemain manda tous ses amis, et leur conta ce que fait estoit el concile à Clermont. Quand se oy li clergies et li peules, si furent moult tourblés, et hairent le pape durement, et consillierent à leur evesque qu'il ne obeist plus au pape, s'il ne rendoit Arras à la cité de Cambrai, et ot aussi conseil que il ne cessast mie de faire office d'evesque; mais puis li tourna à contraire.

8. Après ces choses Foukes li Visdame de cui deseure avons dit, et Amouris que li evesques mist hors de prison, et moult d'autres li plus grant de la cité prisent à haïr leur evesque et recevoient lettres et messages de Manassen; et il leur promettoit or, argent, villes et possessions, mais qu'il s'accordaissent à lui, et lui manderent par lettres qu'il fust contre yaulx à Avesnes en Haynau a parlement; et il si fu, et leur donna moult de grans dons, et il le rechuprent à seigneur et à evesque, et releverent de lui leur terres et leur fiefs. Puis consillierent à Manassen qu'il alast à l'archevesque de Rains, et meissist en ban l'eglise de Cambrai et tout le pais, et ainsi fu fait pour accroistre le confusion l'evesque Gauchier.

1096.
Jan. 21.

9. En cel tamps trespassa de cest siecle Rainaus archevesque de Rains. Si fu après archevesques Manassés, oncle de celui Manassen de cui nous disons, et pour ce qu'il trouva l'eglise et le pais en ban, si li tint aussi: dont furent moult esjoi tout li anemi monsieur Gauchier. Mais après ce fisent-il merveilles. Car il n'eslongierent pas l'evesque, ains buvoient et mangeoient o lui, et li donnoient conseil de ses besongnes, et en derrere le traissoient, et ne se targoient de faire mal à l'evesque, fors que pour le menue gent qui moult amoient l'evesque, pour ce qu'il estoit doulx et piulx, et toujours ama et quist pais; et li grant le haioient pour ce qu'il vouloient les poures fouler, et li evesques les deffensoit.

10. A icel tampa avint à l'evesque grans adversités, car il fu excumenié de Romme et de Reims; et quand li clerc virent que li grant del pais l'assaloient ensi, si s'eleverent aussi contre leur evesque, et avint adont que li archevesque de Rains leur menda par ses lettres qu'il laissassent le canter et le service de Dieu, s'il ne recevoient Manassen à evesque et li faisoient obedience; et chil tantost cesserent. Quand ce oy li evesques Gauchiers, si fu moult esmervilliés et parla moult doucement à ses canones, et dist qu'il voloit faire par leur conseil si que par ses boins fiulx et ses boins amis, mais qu'il volsissent à lui obeir et reprendre le chanter; et il repondirent en grand desdaing que rien n'en feroient. Puis furent-il si tourblé par ire, qu'il present les corps sains es eglises, et voloient les saintuaires porter hors du pais. Si comme il en aloient o toutes les reliques, si monstra dieux grant miracle, car si très grans habundance de pleue et si grans horreurs de vens chai sur eulx, que mouvoir ne se porent. Dont coururent après yaulx chevalier et sergant de l'evesque. Si que li clercs les virent, si furent moult esbahi, et li clercs s'en coururent forment, et laisserent les reliques, et li sergant les raporterent es eglises à grant honneur.

of Abbr.
Cam. B.

11. Entre ces choses se doli moult li evesques des adversaires que si canonne li faisoient, et il s'assamblèrent en l'eglise S. Gery, et furent iluec aussi que en lieu de refuge. Adont leur manda li evesques moult humblement, et les ammonesta par trois fois moult doucement, qu'ils ne creissent pas mauvais conseil, mais demoraissent en la cité, servissent Dieu et à lui, si qu'il devoient en bonne foy, et obeissent; et chil riens n'en fisent, ains prièrent à l'evesques qu'il leur ottrist qu'il peussent issir de la cité sauf leurs corps et leur avoir. Et li evesques leur repondi moult debonnairement qu'il voloit qu'il fuissent assurez où qu'il demourassent. Lors alerent li canonne à l'archevesque de Rains Manassen, dire que s'il voloit beneir Manassen et sacrer à l'evesque, il lui feroient obedience et guerpiroient l'evesque Gauchier; et ainsi fu fait.

12. Quand Manassés fut beneis evesques, si crust grant paine à l'evesque Gauchier; mais nequedent pas ne s'effraya, ains s'efforcha de lui plus exerciter en bonnes oeuvres. Car entre ces grans tribulations il fist assailir le castiel d'Oisi qui estoit très fors de murs, de tours et de fossés, et dedans manoit uns vaillans chevaliers qui ot nom Gossuins, cousins à l'evesque et lieges homs; et pour ce que li castiaux estoit au-damage de tout son pais, il n'espargua pas son cousin, ains sist tant devant le castiel, qu'il l'afama et prist par force. Puis fist tout abatre et arraser à terre, pour le desirier qu'il avoit de ses gens tenir en pais, et chiaulx qu'il trouva dedens sauva la vie pour Dieu. Puis assist un autre castiel qui ot nom Buseguies, et le prist par forche. Puis assist un autre qui ot nom Bousies, et le prist aussi. Puis prist-il par forche aultres castiaux, cases, maisons, et tout ce qu'il veoit qui gesnoit à son pais. De ces choses deseure dictes fu li evesques moult amés et durement prisies des grans et des petis, et de ce qu'il tint ses subgis si bien en pais, fu il moult commendés, meismes de chiaulx qui le haioient.

13. Après ces choses prist li evesques Gauchiers vengeance des canones qui estoient alet à Rains pour lui desposer. Car il leur toli leurs provendes et leurs possessions, et les donna as clerks qui en s'eglise demouroient. Puis les fist li evesques chanter et faire le service de Dieu moult devotement, et il meismes les visetoit souvent et les incitoit de bien faire, et multiploït leurs biens temporeulx, si que il leur donna quatre auteulx, l'auteil de Cantaing, celui de Riewe, celui de Wambais, celui de Wethie, et moult d'aultres biaux dons. Ainsi fu li evesques Gauchiers o ses clerks un poi de tamps en pais et en soulas, si que le orrent li canonne qui estoient alet à Rains, et veoient qu'il avoient laissiet leur eglise trop fole-

ment, et chil qui estoient demoret croissoient espirituellement et temporalement; si se repentirent forment que pour Manassen avoient guerpi le boin evesque Gauchier. Lors orent conseil qu'il venroient à lui et querroient misericorde — car il le sçavoient douch et piu — et qu'il leur laissast repairier à leur eglise; et il le fist moult benignement, et leur rendi leurs prouendes et leurs dignités tout entierement, si que devant avoient heu, et moult leur pria qu'il servissent Dieu devotement. Puis li jurerent-il feuté de nouviel, et il leur pardonna tous mautalens, et les ama pour Dieu qui commande en escripture qu'on doit amer ses anemis.

14. Adont obeirent li canonne à leur evesque un poi de tamps, et le servirent par amour fainte. Mais ne passa mie uns ans qu'il brisierent toute la feuté qu'il li avoient devant jurée, et par le incitement du diable fu entre yaulx grans discorde semée. Car li clergiés et tous li peules rebelerent contre lui, et viarent ainsi que d'une volenté en sa presence et li disent: *Sire Gauchier, nos sires, vous estes rebelles à l'eglise de Romme et à cele de Rains. Si ne voulons plus souffrir de vous, mais alés tost querre reconciat-ion et poir de faire office de evesque, ou se ce non, jamais ne repairiés.* Quand ce oy li evesques, si fu moult esbahis et se cremi de la mort. Dont leur pria moult humblement respit; car il desiroit à estre hors de leurs mains, et la merchi Dieu il li ottryrent. Puis ala dedens trois jours à l'empereur d'Allemagne Henri, et li racompta tout ce qui fait estoit, et moult li pria qu'il li fesist pais de si grans injures. Dont le retint li empereres o lui grant tamps.

15. Endementiers que li evesque Gauchiers estoit iluec, si s'assambla li clergiés et de tout li peules, et rechuprent Manassen à evesque contre les droits de l'evesquie et de l'empereur. Si que Manassés fu rechups dedans la cité, si se tint comme evesques, et tint senne, et fit ordenés, et demoura iluec par trois mois, et toli les benefices à ceulx qui estoient de la partie l'evesque Gauchiers, et les donna à ses amis. Ainsi que ce fu fait, si vint la nouvelle que li evesques Gauchiers repairoit de court o lui grans princes de par l'empereur. Quand ce oy Manassés, si fui hors de la cité, et li evesques Gauchiers y entra, et li prince l'empereur aussi, qui estoient venu pour sçavoir liquel estoient obeissant à l'evesque et liquel non. Dont, commanderent li prince de par l'empereur, oiant tout le peule, que tout obeissent à l'evesque Gauchier, et qui ne le feroit, il seroit anemis à l'empereur. Dont s'en partirent li aucuns des clers, li autres remeurent. Lors demanda li evesques à ceulx qui demorerent, leur foi et leur serment, et qu'il li feissent hommage, et il si fisent tout et clerch et lay sans contredit, en la presence des princes l'empereur. Mais je prise poi telle feuté, car en derrere ils font tout le contraire.

16. Par icel tamps Robers quens de Flandres, pour ce qu'il vit si grand dissention entre le clergiet et le peule, si saisi la terre de Cambresis, jasoit ce que ce fust contre les droits de l'empereur. Car li archevesques de Rains Manassés li avoit mândet par lettres qu'il destruisist Cambrai et confondist cheux de la partie l'evesque Gauchier, aussi com se il fuissent païen. Puis ces lettres veues, vint li quens Robers en Cambresis à grant ost, et pilla le país et fist grans arsis, si que la terre demora sans ahaniers et furent vuit de beufs, de vaches et d'autre bestialle, et s'enfurent homs, femmes, grant et petit, et mendoient par diverses terres. Puis fist-il framer un castiel, pour le cité plus appresser, à une ville qui ot nom Marcoing, sul la riviere de l'Escaut à deux miles près de la cité. Ainsi leur tolli leur issue, et pais, pain, char, vin, sel, buche et tous autres fruis de terre. Quand virent li bourgeois qu'il estoient en si grant tribulation, et qu'il n'avoient nul secours de par l'empereur, si vinrent à leur evesques, et disent qu'il ne poroient la cité garder, ne contrester al comte de Flandres, s'il n'avoient aide. Lors envoia li evesques à l'empereur, et fist sa complainte en grant doleur de cuer, et li prioit pour Dieu secours; et li empereres le fist volentiers. Car il y envoia le comte de Louvaing o 200 chevaliers et l'evesque de Liege o 300, et li manda qu'il meismes venroit et li feroit pais du comte Robert. Ainsi fu fait, car li quens laissa le país en pais par un poi de tamps, et li chevalier devant dit ralerent en leur país.

17. Si comme il furent repairiet en leur terre, si se cremirent moult li bourgeois. Car la cité yert poure èt poi y ot de gens d'armes et deffensables, et moult doubtoient le revenir du comte. Dont parlerent une fois ensamble et disent: *Pourquoi souffrons*

nous si longhe mort, recevons le comte à seigneur, et ainsi ayons repos. Lors disent à l'evesque Gauchier qu'il leur laissast faire commugne et conjuration ensamble pour son profit meismes; car aultrement il ne pouvoient la cité et yaux meismes defendre. Quand li evesque oy che, si se dolu trop durement, nequedent pour ce que la cité eüst plus grant aide, il le souffri. Lors jurerent ainsi: *Nous bourgeois de Cambray jurons tout ensamble par Dieu et par ses saints, et promettons par nos foy, et confreions par chartre que nous garderons monsieur Gauchier notre evesque fvement de sa vie, de se honneur, de ses membres, tant qu'il sera à la court l'empereur Henri et son fil et ses successeurs, ainsi que li evesques de l'empire jugeront. Et si jurons par nos crestienmet, que ja ne lui faurons, et ne receperons abbet, moisme, clerch, lai, qui soit contre lui, et 10 que nous li garderons ses droits selonc les lois et les costumes des evesques devant lui.* Mout d'autres choses ilz jurerent, puis aidierent leur evesque fiaulment et garderent le pays à leur pooir; car il avoient grant esperance de la venue l'empereur.

cf. Abbr.
Cam. 9.

18. Adont vint li empereres Henris en ces parties à très grant ost, et entra en la terre le comte à grand forche, si que li quens ne pot à lui contrestre et ne deub; car 15 il étoit ses homs lieges, et par fol conseil avoit-il empris sur lui et sur son empire. Ainsi comme li empereres chevauchoit o sa grant ost, si n'y remanoit castiau ne fortreche qui ne fust prise par forche ou par paour, et abatut à terre, si que cinq en y ot ainsi destruis, li premiers fu Marcoing, l'autre Paluel, le tierch Ynchi, le quart l'Escluse et le cinquieme Bouchaing. Mais le castieau de l'Escluse fu pris par forche d'as- 20 sault et par fu, et y ot occis plusieurs de la gent le comte. Adont ot li empereres grant desirier d'aler avant en la terre le comte, mais il ne pot; car il faisoit un fort hyvier de plueves, de vens, de gresil, et la terre estoit si fresque, que le grant ost n'y pooit chevauchier. Dont repaire li empereres par Cambray puis cette victoire, et conforta mout les citains. Puis r'ala en son pais, et fist jurer tous gens de Post qu'il 25 revenroient à l'estet sur la terre de Flandres. Dont prist li empereres très efforchiement soi appariller à revenir en Flandres; si fist faire mout grandes nef, car il proposoit à assalir Flandres par mer et par terre.

cf. ib.

19. Mais ce ne pooient pas attendre chil de Cambray qui estoient en grant griesté; car li empereres les avoit laissiés sans aide, et il avoit le comte trop blechiet, et pour 30 ce se doubtoient li bourgeois qu'il ne venist soudainement et destruisist la cité, et par un poi qu'il n'avint ainsi. Car li quens vint par nuit à grant gent armée, et entra en la cité acéiee et y bouta le feu, de quoi li bourgeois furent trop esbahi, si que nes ils ne se misent à deffense. Lors y fist Dieux grans miracles par les merites saint Gery; car chil de Post cachierent meismes li uns l'autre hors de la cité, ainsi s'en par- 35 tirent et laisserent les bourgeois en pais. Quand ce virent li bourgeois, si rendirent grant graces à Dieu et au saint. Après ces choses ne furent mis li bourgeois bien assure, si manderent au comte Robert qu'il eüst pitié d'iaux et leur donnast trieuves et respit d'essi à la venue de l'empereur; et s'il ne revenoit et les secouroit, si comme il ot convent, il li baillieront la cité et la seignourie, et obeiront à lui, et devenront si homme 40 féal. Tout che ottria li quens volentiers; et leur donna trieuves d'essi à la nativité notre Dame en Septembre. Et pour ce que ce fust cose estable, fu donnée fiance par leur fois d'une part et d'autre. Lors espera li quens qu'en brief tamps la cité fust soie, mais ne fu pas ainsi; car assés tost après il oy dire que li empereres repairoit vers Flandres à très grant effort. Dont se cremi mout qu'il ne fust deshoretés, et 45 demanda conseil as plus grans de Flandres qu'il poroit faire, et chil li respondirent que ainsi qu'il avoit empris sour l'empire, il avoit par ce l'empereur forment tourblé, ainsi desoremais il requesist sa grace et sa misericorde, et li fesiste amende et satisfaction. Lors crei li quens leur conseil, et vint à Liege où li empereres estoit, o lui dux, princes, comtes et evesques, et fu iluec la pais faite à grant joie; et fist li quens hommaige 50 à l'empereur, et jura feuté à lui et à son regne, et dist, oyant tous, que dorenavant il honerera l'evesque de Cambray Gauchier, et le soubstenra contre tous a son pooir, et commandera que on li donist toutes les rentes de l'evesquie. Dont furent à l'empereur rendu li prisonnier qui estoient pris de sa partie, et au comte aussi li sien, et li evesques rendi aussi chiaulx qu'il ot pris, et ainsi fu bonne pais partout, et promist li 55 quens grant aide à la cite de Cambray.

20. Ainsi comme li evesque Gauchiers estoit en grant tranquillité, et moult estoit amés de ses subgis, si en orent envie si anemi et rebellerent contre lui, et li disent par dures parolles qui n'estoit mie obediens à l'eglise de Rains, si qu'il devoit, et vo- loient recevoir des canones qui estoient alet encontre lui à Rains; et il leur deffendi tantost qu'il n'en recheussent nul; car il estoient anemi à l'evesquie et à tout l'empire. Puis celle deffense si se parti li evesques de Cambrai; car il voloit esprouver que li peules feroit: et il tantost aussi comme par conspiration manderent à l'archevesque de Rains qu'il feist revenir les canones à Cambrai, encore fust ce contre la volenté l'evesque, et manderent aussi qu'il envoiache de par lui aucun qui absoile la cité de la sentence, de quoi elle estoit en ban. Ainsi fu fait. Car li archevesques meismes vint à Cambrai o lui l'evesque de Laon et l'evesque de Theruwane, et assemblerent le clergiet et le peule à l'entrée de la ville. Che fu fait l'an de l'incarnation nostre Seigneur 1103, le vigile S. Mathieu. Puis entra en la cité, et reconcilia eglises, auteulx, et fist li clergiet et le peule par foi et par serment enconvenenchie qu'il seroit obediens à l'eglise de Rains. Puis excumenia l'evesque Gauchier, et ne le tenoit pas pour evesque, ains haoit tous ceulx qui li aidioient, et commanda que prestre, diacre, sous-diacre et tous li aultrez clergies qui estoient de la cité monsieur Gauchier, laissassent le chanter. Dont repaire li peules et li archevesques à Rains, et nequedent demorerent li canone qu'il avoit fait faire revenir à Cambrai, pour lesquels li lai estoient parjure.

20 21. Endementiers estoit li evesques Gauchiers à un castiel qu'il ot fait faire, qui ot nom Estruen; si fu ses refuges iluec par moult de tamps, et li chevalier del pais, li franc et li vilain obeissoient à lui si comme à leur propre seigneur. Quand ce virent si mal anemi qu'il estoit si honnerés de grans et de petis, si penserent par quel art il le peussent cachier hors de ce castiel. Lors present Godefroi fil Ansel deseure nommet, et 25 fisent leur seigneur, et l'esleverent si que deffenseur de la cité. Puis li ottrierent qu'il recheust les rentes de l'evesquie, et tenist chevaliers à ses saudes, et gardast le pais et contrainsist l'evesque Gauchier qu'il ne leur peust grever. Dont s'aloia à celui Godefroi par sa foi en celle male besogne messire Hue de Inchi, et li fist hommage, et li requist le castellerie, et chielx Godefrois li ottria, nequedent l'avoit-il perdue par jugement et temps l'evesque Gerard le second. De cel don fu grans ammiracion par tout le peule. Puis assemble chil Godefrois très tout le peule de la cité, et assali le castiel d'Estruen, et le prist par force et l'arasa à terre. Ainsi escachierent leur evesque de son hebergement; mais li bourgeois dou castiel en Cambresis le rechurent à grant honneur. Ainsi fu la terre de Cambresis par longtamps griefment tourblée par celui Godefroy; 35 et li evesques Gauchiers fist sa complainte à l'empereur et au comte de Flandres, qui en furent moult iriet, et manchoient forment à pugnir Godefroy; et il s'en repenty de ce qu'il avoit empris sur l'empire, et creï conseil de preudhommes, et ramena l'evesque en sa cité, et le remist à honneur en sa maison. De quoi li clergies et li peules moult s'en dolurent, mais contredire ne l'osoient. Adont s'efforcha li evesques Gauchiers moult 40 de se faire amer de ses subgis, et toute la doucheur que pars doit avoir à fil, il leur monstroit par oeuvres.

22. En icel tamps vint à Cambrai qui aporta bonnes nouvelles. Car li evesques de Soissons estoit trespasé de cest siecle, et li papes avoit fait Manassen iluec evesques, dont furent moult esjoï li ami monsieur Gauchier. Lors envoya li evesques Gauchiers à 45 Manassen archevesques de Rains un moult vaillant archidiaque qui ot nom Ansiaux, et prioit li evesques moult humblement misericorde, et qu'il eüst pitié de lui, et li pardonnast ses meffaits. Quand ce oy li archevesques Manassés, si fu trop forment iriés, et respondi cruelment à Ansel, et dist: *Pour ce que tu m'aportes telz nouvelles, je te excumenie, et pour ce que tu oses parler devant moy du fil antecrist.* Dont fu chilz 50 Ansiaux trop espoentés, et requist moult humblement absolution, et se cremit que jamais ne puisse repairier. Adont fut renouvellee la haine et la contention sur l'eglise de Cambrai, si qu'elle avoit estet au concile à Clermont. Puis commanda li archevesques qu'il esluissent autre evesque à Cambrai sur monsieur Gauchier. Pour ces choses alerent à conseil li canone de Cambrai à Rains, et disent à l'archevesque: *Biaux douz 55 peres, pour l'amour Jesu Christ, ne nous constraigniés pas à eslire aultre evesque. Car li nostres est preudons, sages et discrets; si nous aime que boins peres, soubstient, nourist,*

et par nous il vous prie merci, et se vous ne li faites pardon, il nous semble que c'est injure. Car la lois divine dist: „Qui merci prie, merci doit avoir.“ Lors ne fist riens li archevesques à la requeste des canones, ains respondi qu'il estoit moult liés de ce qu'il les tenoit en sa presence, et les ammonesta que il tantost esluissent evesque. Adont li aucun qui orent plus sain conseil pour ces oppressions, appellerent à Romme; 5
 11. li aucun qui voloient avoir le faveur l'archevesque, demorerent iluec, et esluirent l'abbet de S. Martin de Tournay qui ot nom Oedes, et fu sacrés au tierche jour, et li fisent chil canonne feuté. De cette cose fu trop li peule esmerveilles. Dont ala li eslius à Tournay, et fist ordenes iluec et tint senne. Puis vint à Inchy, et demoura iluec par deux ans, et le servioient et honneroient chil du pays entour; car fust à tort ou à droit, 10
 il estoit evesques. Et puisque li archevesques l'avoit beneit, chil du pais ne l'osoient contredire.

12. 23. Or dirons de monsieur Gauchier qui souffroit si grans adversités en très grant patience, et point ne s'en vengoit, ains atendoit la justice notre Seigneur. A le parfin quand il vit quil estoit agrevés de si grans oppressions, si laissa la terre de Cambresis, et ala à l'evesques de Liege qui ot nom Obiers, et chilz le rechupt à grand honneur, 15
 et le retint courtoisement o lui par grand tamps, et l'amoit et honneroit durement.

13. 24. En icel temps avint que li empereres Henris donna à Robert comte de Flandres la cité de Cambray, et qu'il le tenist de lui à sa vie; et chilz si fist et rechupt les pourfis quant que li empereres vesqui. Adont amena li quens Robers dedens Cambray l'evesque Oedon, et le mist el palais, mais aultre benefice n'ot de toute l'evesquié que 20
 l'ostel, et qu'il celebroit comme evesques. Après avint que li empereres Henris fu excumeniés, et ot moult de adversités par le souffrance de Dieu. Car il estoit excumeniés; et ses filz qui ot nom Henris se leva contre lui, et li toli à la couronne de l'empire, 1106. la lance, le sepre, le poir et le gloire del regne. Puis fu-il cachiés et reprouvés de tous les princes, et ainsi mourut à Liege sans honneur de roy. Après ces choses 25
 tint Henris ses fiulx l'empire paisiblement; et messire Gauchiers ala à lui et fist sa complainte du comte Robert de Flandres, comment il avoit tourblé son empire, saisi Cambray et mis ens l'eslit Oeden. Dont fu li empereres forment iriés pour les miseres l'evesques Gauchiers et pour les injures le comte et l'esluit Oeden. Lors s'apparilla li 1107. empereres moult efforchiement pour venir en Flandres, et y vint à très grant ost, et 30
 assist le castiel de Douay qui trop estoit fors de murs et de fossés. Adont furent chil de Flandres moult espoenté, et li saudoyer que li quens avoit mis pour garder Cambray, se cremirent forment; si guerpirent la cité et s'enfuirent. Dont entra li quens dedans Douay, et garni et hourda moult deffensablement toutes les fortrenches, et prioit à tous moult bonnement qu'il se deffendissent vigheusement. Au tierch jour après li empe- 35
 reres fist un très grant assaut, et li quens merveilles bien se deffendi; si qu'il y ot plusieurs des chevaliers occis de la partie l'empereur, et ainsi laisserent l'assaut. Dont orent conseil tout li grant prince de l'ost l'empereur ensamble; car il veioient que riens ne profitoient et que pas ne prendroient le castiel, et li disent qu'il rechupst à amour le comte de Flandres, et il li feroit hommage et service par sa foi. Lors rechup li empereres 40
 le comte de Flandres à homme, et furent bon amit ensamble, et li empereres li donna le castellerie de la cité et la ville du castiel en Cambresis seulement à un terme, desi à tant qu'il eüst mis propre evesque à Cambray qui fust en bonne pais.

25. Après ce vint li empereres à Cambray moult terriblement, mais devant sa venue s'enfui Oedes, et grans partie du clergiet et du peule qui se sentoient coupable. Dont 45
 s'enfuirent plusieurs femmes o leurs enfans as eglises et en tours, et les pucelles se repouvoient quand elle virent tant de chevaliers Alemans, Esclavons, Lotharyens, Saisnes. Adont rechuprent l'empereur à moult grand honneur li partie du clergiet qui pas n'estoit contraire à l'evesque Gauchier, et li evesques meismes estoit o l'empereur, et avoit moult s'amour et sa grace et de tout sa gent aussi, et estoit compains de sa table. Adont 50
 fist l'empereur cryer que tout li caseit et li bourgeois venissent en sa presence: et il y vinrent moult émus; car il se cremoient de perdre la vie ou leur membres, et nequedent contredire ne l'osoient. Lors parla li empereres moult durement à yaulx, et forment les blastenga, et dist comment ils estoient si oset qu'il avoient fait tant de choses contre les drois de l'empire, conjurations, combagnes, nouvelles loys, et que plus est 55
 qu'il avoient rechupt nouvel evesque dedens la cité contre Dieu et contre la seignorie

de l'empire. Quand il oïrent l'empereur ainsi parler, si furent trop espoenté, et ne sçavoient qu'il peussent respondre. Et pour ce qu'il se sentoient coupable, il se humilièrent durement, et prièrent à l'empereur merci. Dont prist li boins evesques Gauchiers moult benignement à pryer pour ses subgis, et chaï a piés le roy et disoit: *3 Trez douz empereur, ne destruisiés pas nos bourgeois si cruelement et en si grant severité: car bien les pots corriger en plus grant doucheur.* Dont prièrent aussi li prince de l'ost o l'evesque, et disoient qu'il eüst pitié de tant de larmes. Quand ce oy li empereres, si refranist un poi de se ire, et creï le conseil de l'evesque et des princes, et ne les pugni mie si qu'il proposoit par rigueur de justice. Nequedent ne les espargna pas du tout; car il commanda tantost qu'il apportassent en sa presence la charte del commugne qu'il orent faite, et chil si fisent; et li empereres tantost le deffist, et leur fist jurer devant tous les princes que jamais aultre ne feroient. Ainsi fu deffaitte celle commugne, et leur fist l'empereur jurer feuté à luy par foi et par serment. Et pour ce qu'il les ot trouvés poi estaules, muables et de legier corage, si dit qu'il donnaissent ostaiges, et feissent seurte que à tousjours demoureroient si fiable. Quand ce oïrent li bourgeois, si furent trop iret, mais n'oserent contrestre; ains delivrerent en ostage devers l'empereur les finlx des plus grans de la cite. Quand li rois les ot rechups, si ne les mist pas en prison; mais il les bailla à plusieurs de ses princes, et les fist bien garder par divers lieux.

26. Après ces choses repaire li empereres en son país, et messire Gauchiers ala o 1108. lui, et fu moult honnerés de lui et de ses princes. Dont revinrent a Cambray li canonne qui s'en estoient fu contre la venue l'empereur. Mais li eslius Oedes ne por entrer, car li bourgeois li véerent l'entrée. Lors ala-il à son hostel à Inchi, et demora iluec. 11.

27. En cel an li empereres ot pourpos d'aler à Rome parler à l'apostolle Pascaut, 1110. si envoya devant solemnes messages, preudhommes et discrets, qui montraissent au pape ses besognes; et messire Gauchiers y ala, et fu ainsi que chiulx d'iaux tous maistres et kefs. Si comme il vinrent en la presence du pape, si dist messire Gauchiers la parole, et monstra moult avenamment le querelle l'empereur: de quoi li papes moult l'ama, et en ot grant reverence, et le tint pour saige homme. Après le besongne l'empereur, fist messire Gauchier sa complainte au pape pour soi-meismes, et li dist les grans griefs que li clergies et li peules li avoient fait, et comment il li avoient tolut le evesquie de Cambray par tant de fois, pour ce qu'il tenoit bien justice et aidoit les petits qu'ils ne fuissent grevet des grans, les orgueilleux il rappressoit, les ravisseurs si escachoit, les robeurs condampnoit; et pour ces choses li avoient-il fait tant de persecutions, qu'il n'avoit estet en pais un jour en se evesquie pour le malice de ses anemis. 30 Quand li papes oy les grans miseres monsieur Gauchier, si l'en prist grans pitiés, et volentiers l'eüst restabli evesque, mais pour l'eslit Oedon le laissa qui encor vivoit. 11. Lors li fist li papes grans graces, et li ottria qu'il eüst en l'eglise de Cambray tous les benefices qu'il-y ot onques, et aucuns benefices li donna de nouvel, si qu'il fu canones, coustres, archediacles de Braibant, et le confrema li papes par chartres et par son séel; et pour ce qu'il ne se cremist de perdre ces dignités, il le baisa en signe d'amour, et manda à l'archevesque de Rains par ses propres lettres qu'il le remesist en ses dignités d'ariere. Che fut fait l'an 1104.

28. L'autre an après Gervaises finlx Huon, le comte de Rethest, suisi l'eglise de Rains, et volt estre archevesque contre aucuns del clergiet. Car li archevesques Manassés, de cui deseure avons dit, avoit laissiet sa croche et estoit 45 devenus canones rieuilles un l'abbie S. Denis à Rains et iluec trespasa de cest siecle. En l'an après li papes Paschaus vint à Troies, et tint iluec grant concile; et condampna Gervaise qu'il n'estoit pas dignes d'estre archevesques, et confrema un qui ot nom Raous. — Li empereres Henris par deux ans après prist à moullier le fille le roy Henri d'Engleterre qui ot nom Mehans, si n'avoit que 8 ans. — Une estoille apparut el mois de Juin, qui ot nom chomete, et getoit ses rais par devers midi. — Bauduins, fils Robert comte de Flandres, prist à moullier le fille Alain comte de 50 Bretagne. — Robers queens, finlx Robert le comte de Cassiel, morut et fu enfouis à Arras en l'eglise S. Vast. Si fu Bauduins ses finlx queens après lui.

29. En cel an li empereres Henris ala à Romme, et mena grant ost moult sage-ment par grant visuté; et encor eüst-il juré feuté au pape Paschal et as Rommains, nequedent il entra à Romme secretement, et prist le pape par sa force en l'eglise S. Pierre et les cardinaux et aucuns evesques, car il lez assali en traïson, et les trouva despourveurement. Quand ce oïrent li Rommain, si present a combattre très efforchie-ment contre l'empereur, si que d'une part et d'aultre en y ot moult de occis. A la parfin li Rommain le cachierent par leur force hors de la cité, et il nequedent mena o

lui le pape pris, et le tint en assés estroite garde par tout un quaresme. Puis la se-
 conde domée après pasques fu faite boinè pais et concorde entre le pape et l'empereur,
 et chāz li empereres as piés du pape, et pria moult humblement absolution de ses
 pechiés, et le pape l'assaut. Puis vint à l'eglise S. Pierre, et iluec le couronna li papes
 de couronne d'empereur à grant léche. Che fu fait fan de grace 1111. Après li donna
 li pape poir qu'il donnast les croches à tous les evesques esliux en son pais et en son
 empire, et pour ce que ce fust cose estable, il le confrema par privileges. Puis dist li
 papes à l'empereur qu'il voloit qu'il recheust à homme l'eslit Oedon, homme simple et
 preudomme, et qu'il l'amast et tenist cher, pour ce qu'il l'avoit confremé evesque. E
 li empereres moult s'esjoit quand il vit que le pape li prioit, et moult desiroit à accom-
 plir sa priere. Dont repaira li empereres en son pais; et assés tost après il donna à
 Oedon l'evesquie et les seigneuries de Cambray; et chilz li fist feuté, et puis l'envoia
 li empereres o ses messages solemnés à Cambray, et ainsi fut rechups à grant reverence.

30. Quand ce oïrent li evesque de l'empire, li abbet, li religieux et tous ordenes
 du clergiet, que li papes avoit ottryet à l'empereur tel don, si se dolurent moult grief-
 ment; car bien leur sembloit que c'estoit contre Dieu. Lors alerent li aucun des eves-
 que isnellement au pape, et parlerent à lui moult durement, et le reprisent aigrement
 de ce qu'il avoit fait telle pais à l'empereur et si malle convenance pour paour de son
 corps, et disoient que telle convenance ne faisoit pas à tenir. Ainsi fu deffaitte celle
 paction, et li boin evesque en la presence du pape derompirent le privilege, et l'appiel-
 loient pravittege. Puis enortèrent tant le pape que l'empereur fu excumeniés de toute
 sainte eglise. Dont convint que li papes deposast tous les evesques qui avoient rechupt
 leur croches en tel tempore de l'empereur. Ainsi fu demis li evesques Oedes de l'evesquie.

31. Après se assemblerent li canonne pour eslire evesque. Tout orent en memore
 les miserres, les paines, les travaux, les damages qu'il orent eus par les descordes de
 leur eslection. Si leur sembla que mieulx ne poroient avoir pais, que s'il rapelloient
 monsieur Gauchiers. Tos s'y assentirent; puis porterent la croche à l'empereur, et li
 empereres volentiers si assenti. En icel tamps demoroit monsieur Gauchiers en la cité
 de Tournay, et vivoit iluec moult honnorablement. Lors li manda li empereres qu'il
 venist à lui, et rechevist la seigneurie de Cambray de luy. Mais messire Gauchiers le
 refusa, pour ce qu'il sçavoit trop grant discorde entre le pape et l'empereur, et il se
 cremi de courechier le pape et de perdre sa grace, et il meismes se sentoit foibles et
 anchien, si que nulz ne le poroit inciter à ce qu'il fust mais evesques. Après ces choses
 vesqui messire Gauchiers par un poi de tamps; mais Dieux le fist venganche de ses
 anemis: car il morurent tout ains qu'il morust. Dont rendi graces à Dieu, et dist: 35
*Loés soit Dieux de ce qu'il m'a fait. Or veul-je volentiers morir, puisque Dieux m'a de
 mes anemis vengiés.* Puis ot-il bon conseil, et ala à S. Nicolas dou Bos et se rendit iluec
 moisnes, et vesqui moult saintement, et fist grant penitance, et ainsi trespassa de cest
 siecle. — En icel tamps fu occis Gaudris evesques de Laon des bourgeois de sa cité.

32. Or vous dirons comment li evesques Oedes fu esliux el tamps de la discorde
 deseure dite. A icel tamps que li papes Paschaus fist Manassés evesque de Soissons,
 qui devant avoit estet eslis de Cambray par discorde, mais en la cité ne pot entrer; et
 l'archevesque de Rains Manassés, qui ses oncles estoit, ot demis monsieur Gauchier pour
 son cousin faire evesque, mais ne pot à chief venir: dont alerent à Rains li canonne
 de Cambray, quand il sorent que Manassés estoit evesques de Soissons, et voloient mon-
 sieur Gauchier recevoir à evesque, si que leur boin eslit, et l'archevesque Manassés
 pour la haine qu'il ot à lui, le contredi, et leur commanda par obedience et sur excu-
 menement qu'il esluissent aultre; mais riens n'en fisent, ains appiellerent à Romme.
 Puis repairierent à Cambray, et aucun des canones qui demorerent, renonchierent à
 monsieur Gauchier, et esluirent Oedon, abbet de S. Martin de Tournay. Si le sacra li
 archevesques; mais ne fu pas rechups adont à Cambray, ains ala à Tournay, et demoura
 en l'eglise S. Martin par deux ans. Après vint Robers quens de Flandres à lui, et par
 le conseil d'aucuns du clergiet il l'amena à Cambray. Si vivoit du sien propre, et ne
 mie des biens de l'evesquie. Chilz Oedes fu uns homs bien lettrés, maîtres de grant
 science, patiens, deboniaires, humbles à tous, plains de saintes meurs. Il honnoura
 moult clergiet et toutes ordenes. Il antoit sainte eglise par jour et par nuit, ainsi

comme uns autres canones. Il acrut moult les possessions temporeles. Il paissoit ses subgis de saintes doctrines. En la fin li avint grans encombriers; car pour ce qu'il avoit rechupt la seignourie de Cambray de l'empereur qui estoit excumeniés, encor l'eüst-il fait par simplece et sans malice, li papes le tint à grant excès, et en fu moult iriés pour la discorde qui estoit entre lui et l'empereur, et pour itant li manda li papes par ses lettres qu'il cessast de gouverner l'evesquie, et li deffendi toutes droitures que evesques doit faire. Et li preudons gisoit moult malades et prochains de la mort, quand la sentence du pape parvint à lui, et il obeï moult douchement à Dieu et au pape, et morut en sainte obediencie, et fu enfouis en l'eglise d'Anchin. Ce fu l'an de grace 1113. Jun. 19.

10 — En cel an el mois de May li soille et aucun arbre furent ars de fu qui vint du chiel, et n'orent point de fruit, et Water, aucuns forres sechieient. — En l'an après, Baudouin roi^{de} Hierusalem, freres Godefroi de Bouillon, prist à moullier le femme, le duc de Sezille Rogier, qui mors estoit. — En cel an mourut li evesques d'Arras, Lambert.

33. Après l'evesque Oedon fu eslis evesques messire Bourchars par le commun assent du clergiet l'an de grace 1114. Si fu homs simples, discret, honnestes, et prestres 15 moult religieux. A cel tamps estoit pape à Rome Paschaus et empereres Henris le III, qui moult volentiers s'assenti à celle eslection. En icel tamps avoit grant discorde entre le pape et l'empereur, et excumenioit li papes l'empereur et toutes ses oeuvres; et s'aucuns evesques estoit eslis en l'empire et recepvait regale et sa croce de l'empereur, li papes li véoit son sacre et sa beneïchon. Pour lequel cose messire Bouchars encor 20 fust-il eslit de Cambray et recheus de l'empereur et de la terre de Cambresis, et li euissent fait feuté: nequedent il attendit deux ans, et doubta à requerre la confremation du pape, et son sacre de l'archevesques de Rains. Lors se mist-il endementiers en orisons et en veilles, et moult se exercitoit en boines oeuvres, si que par sa grant humilité il ot grace du clergiet et du peule. Ainsi fu espadue loing la fame de sa con- 25 versation, et parvint à Raoul archevesque de Rains qui moult se tint en grant chierté, et le manda qu'il venist à lui, et le rechupt moult reverement, puis li carcha ses lettres, et l'envoia au pape Pascaut en grant esperance d'empetrer che qu'il quéroit. Quand li pape oy le grand tesmoignage de l'archevesques, si rechupt monsieur Bouchard moult benignement, et li fist grans graces, et volentiers le confrema; puis le renvoia à l'ar- 30 chevesque pour benir, et il le sacra à Rains à moult grant reverence et mois de Julle. Puis revint à Cambray, et fu rechups à moult grant léeche, et li archevesques meismes le meist en la chaire d'evesque moult honnerablement. Après ce qu'il fu du tout confremés, si fist un sermon moult devotement as caones et à son clergiet, et les amonestast douchement qu'il servissent Dieu de cuer vray, et qu'il gardaissent bien l'estat de 35 sainte eglise, et sievissent les fais des preudomes qui furent devant yaulx, et moult d'aultres parolles de bonne exortation si leur dist. Apres parla et dist: *Je vous rench tous les drois que vous devès avoir en sainte eglise, et vous otri benignement toutes les boines coutumes que clergies doit avoir anchiennement, et le conferme qu'il soit gardés sur excumeniement; vous promech à traitier douchement et à amer comme boins peres,* 40 *et les biens de sainte eglise croistre à mon pooir.* Puis ala au palais comme evesques, si le trouva si wit de tous biens, qu'il n'ot dequoi vivre, ne si clerch, ne si chevalier, ne la maisnie, si qu'il affresist à evesque. Dont se mit moult efforchiement à requerre les possessions de l'evesquie et rassembler ce qui estoit espars, ressartir ce qui estoit red, racheter ce qui estoit vendut. Car li evesque devant lui par legiereté ou par neces- 45 sité avoient donné ou mis en gage villes, bos, yauwes, terres ahanables et moult d'aultres possessions, et li caseit et li chevalier de Cambresis les tenoient contre droit, et li boins evesques par l'aide de Dieu les retrait à l'evesquie, et les molins et les tonlieus.

34. Après s'efforcha moult li boins evesques de ravoit le castellerie de Cambray 50 et le castiel en Cambresis; car li empereres Henris li tiers avoit donné jadis au comte de Flandres Robert le second le castellerie de Cambray et le don du castiel en Cambresis, pour itant que li quens gardast diliganment et soubtenist loyaument les evesques, quand li empereres les envoyeroit à Cambray, et pour ce qu'il gardast fiablement le partie du royaume qui appartient à son empire. Ensi tint li quens Robers par long 55 tamps en sa main le castiel en Cambresis, et Hues d'Oisi, fuiz le castellain Huon, rechut le castellerie du comte, et l'en fist hommage, et li jura à garder feuté. Pour ces

coses deseure dites venoit li quens maintes fois à Cambray, et leur aidoit en leurs nécessités. Après un poi de tamps ala li quens à un tornoiement à Miaulx, et fu iluec estains entre la chevalerie. Après lui fu quens de Flandres Bauduins ses fiulx, et tint la terre ainsi comme ses peres l'ot tenue, et pour ce volt-il tenir le castiel en Cambresis, et Hues devant dit rechupt le castellerie de lui, et li jura feuté; et pour ce que ces choses deseure dites estoient faites contre Dieu et contre l'eglise Notre Dame de Cambray, li evesques Bouchars excumenia le comte Bauduin, et cascun jour faisoit faire grant complainte et proclamation à cloque sonnans devant corpus Domini pour l'injure du comte. Après un poi de tamps avint que li quens devant dis ala en Normendie à moult grant ost, et fu en bataille griefment navrés el chief, si que oncques n'en pot avoir garison. Mais Dieux qui est misericords, li presta espace de vie tant qu'il ot grant repentance et fist humblement sa confession. Quand li evesques Bouchars oy que nulz ne avoit esperance de la vie le comte, si envoya ses messages à lui, et li pria moult humblement qu'il rendist à s'eglise le castiel en Cambresis et le castellerie de Cambray, et pour le absolution et le remission de ses pechiés il ne souffrist mie que chil qui seroit quens après lui les tenist à tort. Quand ce oy li quens, si rechupt les messages l'evesque moult benignement, et fu moult contris et repentans de vrai cuer, et pour la paour qu'il ot de Dieu et del jugement, il clama quitte l'evesques l'une et l'autre possession, et ainsi li rendi le castiel et le castellerie. Puis le absolst li evesques moult devotement, et ainsi trespassa de cest siecle en vraie penitance et en parfaite devotion, l'an de grace 1118.

35. Après le comte Bauduin fu quens de Flandres uns siens cousins qui ot nom Charles, fiulx le roy de Dannemarche, homs puissans et très sages. Si volt tenir toute la terre ainsi comme cil devant lui l'avoient tenue, et pour chou il rappiella le don que li quens Bauduins à sa mort avoit fait à l'evesque Bouchard de le castellerie de Cambray et appella Huon d'Oisi, et li rendi le castellerie, et chils Hues le rechupt de lui en fief, et l'en fist hommage et feuté. De che se dolu moult li evesque, et vint au comte Charle en grant humilité et moult s'efforcha d'acquerre sa grace, et supplioit devotement par ses amis que li quens li volsist rendre le castellerie. Mais de ce ne volt li quens oïr. Nequedent par proiere de ses amis et pour 200 mars que li evesques li bailla, il li rendi le castiel en Cambresis, par telle condition que li quens y eust son repair aussi comme li evesques, et fust iluec ses refuges quand lui plairoit.

36. Après ces choses prist li evesques à demander conseil à ses amis qu'il poroit faire de le castellerie qui ainsi li estoit tolue. Lors ot conseil qu'il ammonestast le castelain Huon qu'il recheust et tenist le castellerie de lui, ainsi que si predecesseur avoient tenu des evesques de Cambray; mais chils le refusa, et li evesques tantost le excumenia et mist toute sa terre en ban: dont fu li castellains trop iriés et hai l'evesque de haine mortel. Lors fist li castellains fremer un castiel à Crievecoeur, car il desiroit à destruire l'evesque et sa cité. Puis entra el castiel o moult de chevaliers et plentet de ses hommes, et ainsi roboit le pais, ardoit villes, prenoit ahaniers, occioit plusieurs, et si toloit la vitaille à ceux qui le portioient en la cité, bled, vin, char, poissons, buche et aultres fruits. Ainsi fist-il à l'evesque par longtamps tout les maulx qu'il pot. Quand ce vit li evesque, si ne pot plus souffrir, si assambla isnellement chevaliers et grans gens d'armes, et ala moult efforchiement à Oisi, pour ce que li castellains iluec plus se fioit, et present la ville dehors la frimieté, et misent tout à fu. Puis arsent villes et gastent le pais entour. Lendemain alerent à Crievecoeur à grant vertu, et assalirent la ville très aigrement et la present, et fu arse dessi au castiel. Quand ce vit li castellains, si recognut sa coupe, et dist que à boin droit avoit tant à souffrir, pour ce qu'il avoit guerroié son seigneur droiturier, et avoit fait si grans maux à sainte eglise et as povres. Lors se repenti durement, et envoya messages à l'evesques et pria moult humblement, et li offri à faire hommage et jurer boine feuté, s'il le pavoit impetrer de son seigneur le comte Charle. Quand ce oy li evesques, si fu moult esjois; car il desiroit pais.

10. 12. Lors a oist le castelain par telle condition qu'il remettrait le castiel de Crievecoeur en tel fourme et en tel maniere que la ville avoit esté anchiennement, et que dès ore mais le castiel il ne referoit sans l'assent de l'evesque et des bourgeois de Cambray. 55 Puis li jura Hues feuté, et ainsi furent boin amy ensamble.

37. A icel tamps ot un bourgeois à Cambray qui ot nom Wirembauz, d'onneste ^{Abbr. Cam.} ^{13.} parage, raempris de boines meurs; si estoit moult amés de toute la cité, et prist à moullier le fille d'un prudhomme, et vesquirent ensamble par longtamps moult loyaulment en mariage, et engenerent enfans qui il nourirent en tumeur de Dieu. Si estoient ⁵ li enfant avenant et moult amable. Chilz preudons devant dis et sa femme oioient souvent la parole de Dieu. Si orent volenté de laisser le sieule pour l'amour de Dieu, et voerent chaasté en le main l'evesque Bouchard, et departirent ainsi leur mariage pour servir Dieu plus devotement. Puis rendi li peres deux de ses filz en l'abeie saint Aubert, et leur donna bieux dons, le tierch fil en l'abbie de S. Sepulcre, et y donna grans ¹⁰ possessions; sa fille rendi à Rains où il donna 12 besans d'or et plusieurs aultres dons; si que chilz Wirembauz et sa femme et ses enfans mis par abbeies, si se mist efforciement à faire oeuvres de misericorde. En icel tamps ot un passage cruel, fel et destroit, à Cambray à le porte de Selles qui est d'en costé le castiel, et le tenoit de l'evesque en fief uns chevaliers qui ot nom messire Foucars. Cilz passage estoit si grieus, ¹⁵ que nulx ne pooit iluec passer, s'il ne donnoit grans deniers. Lors veissies iluec souvent plourer les povres; car s'il n'avoient l'argent prest, li sergant du passage qui estoient trop felon, leur toloient cape ou mantiel, ou cotte, ou bresce qu'il menioient au markiet, ou aultres gages. Quant li boins Wirembaus vit les larmes, les douleurs des angoisses ²⁰ que soubstenoient iluec li povre, si donna tant de son avoir à l'evesque et au chevalier deseure dit, qu'il rachata cel passage et l'enfranki à tous jours, et le confrema li evesques Bouchard par privilege, et li bourgeois donna iluec de son heritage grant partie pour faire les pons. Puis converti Wirembaus s'entention à l'hospital des povres de saint Julien qui est d'en costé l'eglise S. Croix; car li bien de celle maison estoient alet à ²⁵ perdition par male pourveanche. Et li preudons y donna tant de ses possessions, qu'il remist la maison en boin estat, et fist faire grans édifices et pluisieurs lis pour couchier povres, et il meismes menistra iluec par longtamps as malades moult devotement, et vesqui saintement et ainsi trespasa de cest siecle.

38. En icel tamps estoit li boins evesques Bouchard en grant tranquillité, et sa terre en boine pais. Mais en brief tamps rebella contre lui un chevalier qui ot nom ³⁰ Gerars, et gasta cruelment le país de Cambresis, et arst villes et maisons jusques au castiel en Cambresis, et destruisit et arasa tout. Li chevalier aussi d'Ostrevant venoient souvent et gastoient aussi Cambresis. Dont fu li evesques et sa gent trop esbahi, et pour ce qu'il ne pooient contrestre à leur anemis, il prierent au comte de Flandres Charlon qu'il receuist la seignouire de Cambrai, et aussi les tensast contre leurs anemis: ³⁵ et il si fist, et si assenti li empereres Henris et l'en donna le don; de laquelle cose il ot moult grant joie à Cambray. Dont vint li quens à Cambray par maintes fois, et prist grant vengeance de ses anemis, et les tint en grant pais. Ce fu l'an de grace 1122. Après un poi de tamps avint à Cambray grans encombriers; car li quens Charles par cui si grans pais estoit el país, ^{Waterl.} fu occis à Bruges en l'eglise S. Donasse el tamps de queresme, le serte None de March, et deux de ses princes o lui. ⁴⁰ Si l'ochirent si horame meismes, si qu'il oroit devant l'autel et ooit messe et avoit fait offrande à le main du prestre, et fu l'an 1127. Quand certaine nouvelle vint de la ^{Abbr. Cam.} ^{13.} mort le comte, si vint le castellain Hues deseure dis à l'evesque Bouchard, et recognut qu'il estoit ses sires lieges, et rechup de lui le castellerie de Cambray, si que drois estoit, et li fist hommage et feuté, et li jura boine pais, et en donna hostaiges.

39. Après ce vesqui li evesques Bouchard par long tamps, et se exercita moult en bonnes oeuvres, et trespasa ⁴⁵ de cest siecle le tierche Nonne de Jenvier l'an de grace 1130. — En cel tamps le maladié du fu qui vient de Dieu, fu moult grieus à Chartres, à Paris, à Soissons, à Cambray, à Arras et par moult d'aultres lieux. Mais par la vertu de la glorieuse vierge Marie et sa douce priere il fu merveillement estains. — Li empereres Henris morut, puis fu eslis Lothaire dux des Saines, qui fu saiges homs. — En le ville d'Alot fu occis li quens Guillaumes, homs preux as armes, et ne mie ⁵⁰ preux de bonnes meurs. Si fu quens après lui Thieris suiz le dux d'Assai, cousins au comte Robert. — Philippe suiz le roi de France Loeis fu sacrés à Rains el jour de pasques en la presence son pere et sa mere. — La cité de Cambray fu arse le 11. Kal. d'Aoust, et la cité d'Arras fu aussi arse le 18. Kal. d'Ottembre. En cel an fu grans mortelles de biestes. — Li papes Innocens vint à Cambray, canta messe en l'eglise S. Aubert le lundi après le seconde domée de queresme. Foulkes li quens d'Ange fu rois de Iherusalem. — L'eglise de S. Richier en Pontieu fu arse, et ⁵⁵ tous li castiaux et plusieurs gens aveuc.

40. Après la mort l'evesque Bouchard vint li pape Innocens à Cambrai, o lui moult ⁶⁰ de cardinaux et moult d'evesques de France. Puis ala à l'emperereur d'Alemaigne Lothaire, qui fu moult gentiulx homs et preux en armes, et moult Dieu honnera. Lors fist assembler li pape un concile à Liège en la presence l'emperereur, et li empereres ^{1131.} ^{Mart.}

rechupt le pape à très grant reverence. Iluec fu faite pais et concorde entre sainte eglise et l'empire, et moult d'autres saintes besoignes furent iluec ordonnées. Puis noncha li empereres au pape qu'il n'avoit point d'evesque à Cambray, et li pria qu'il volist donner l'evesquié à un sien clerch qui ot nom Liethars. Quand ce oy li papes, si se cremi du faire; car pas ne sçavoit s'il estoit dignes de tel honneur. Nequedent il s'assenti à la priere l'empereur, et ainsi fu Liethars eslis de Cambray, et le sacra l'archevesque de Rains le sixte Kal. de Mai l'an de grace 1131. Si comme il fu fais evesques, si ne se maintint pas si saintement ne si honnestement qu'il afferist à evesque. Car il n'amoit pas ses subgis si qu'il deüst, ne les atraioit par douce amour; ains les cachoit en sus de lui par dures parolles. Si estoit avarisse si plantée en son cuer, qu'il ne pouvoit souffrir compagnie ne belle maisnie entour lui. Après fu si souspris d'avarice, qu'il laissa l'ostel d'evesque et ala à S. Gery, et demoura iluec en l'ostel d'un petit canonne, et ne demandoit nul service de sa maisnie. Quand ce vit li clergies et li peules, si se dolut moult que li evesques vivoit si deshonestement, et fisent ainsi que par force que li evesque revint à son propre hostel. Après un poi de tamps par sa grant ire li guerpi son palais et vint manoir à S. Aubert, et commanda que nulz de sa maisnie n'alast o lui, et pour ces choses estoit-il forment hait.

cf. Abbr.
Cam. 14.

41. A icel tamps estoit uns homs moult puissans en Cambresis qui ot nom Gerars Mauffillastres. Si fist à l'evesque moult de maulx et rebella contre lui, et prenoit ses hommes et les mettoit en prison, et toloit leur possessions. Quand ce vit li evesques, 20 s'en fu moult iriés, et requist à celui Gerard qu'il li rendist ses hommes. Mais chilz riens n'en fist, ains demanda triuwes à l'evesques tant qu'il peust parler bouche à bouche à lui. Et li evesques par mauvais conseil li refusa. Dont fu chilz Gerars trop foursenés, et isnellement assembla moult de chevaliers, grans gens d'armes et gens de piet, et assailli le castiel en Cambresis, et le prist par fu et forche, et furent iluec ars que 25 hommes que femmes plus de cent, et la ville fu arse et 5 eglises aussi, et reliques d'aucuns sains, et en une eglise fu ars un prestres. Puis prirent et roberent chil de l'ost toute la ville, d'argent, de vestures et de chou qu'il peurent. Après ce tint chieuz Gerars le castiel en sa main par longtamps, les appendises et tous les pays entour. De ces choses estoient moult tourblé chil de l'evesquie, et disoient que tout chil mal 30 estoient avenu par l'evesque, pour ce qu'il ne vault donner triuwes à Gerard.

cf. ib.

42. A icel tamps estoit uns puissans homs qui ot noms Symons, filuz Huon castelain d'Oisi. Si li prist grans pitié de chou que chilz Gerard faisoit tant de maulx à l'evesque Liethard, et que nulz n'en prenoit vengeance. Lors assembla grant ost, et prist o lui chiaulx de Cambray, et ala contre celui Gerard, et gasta sa terre, et mist 35 tout à fu et à flame, dont fu chilz Gerard si povres et si mis au desoubz, qu'il requist pais et amour à celui Symon. Adont ot conseil li castelain/Hues et la commugne de Cambrai ensamble, et li ottryerent pais. Quaud ce sot li evesques si le contredit durement, et dist que ja n'assauroit Gerard ne tous les siens de l'escumement dessi à tant qu'il restabliche les eglises qu'il ot arses, et qu'il aroit rendu dix mille mars, et 40 li aroit fait satisfaction des cent personnes et du prestre qui avoient estet peri ou fu, et viegne à mercy humblement, et rechoivent leur penitence. Quand ce oïrent li bourgeois, si le despiterent et ne vaulrent riens faire. E li evesques respondi que pourtant se lairoit-il cachier à tousjours hors de son evesquie, qu'il ne fust amendé à l'onneur de Dieu et de sainte eglise. Quand il oïrent ce, si li promissent grant pecunne par fraude 45 et par boisdie, si que puis apparut; car ains denier n'en ot. Les convenences à tener jura li quens de Haynau et tout li sien qui orent estet à ardoir le castiel. Puis absolst li evesques le comte et tous les siens par telle condition que li chevaliers donnoient 5 sols et li homme de piet 2 sols; puis leur enjoist li evesques grant penitence, mais pas ne le fisent, ne ne donnerent pecunne, ainsi furent-il tout parjuret. Puis fu li evesques 50 moult hais de ses citoyens et de chiaulx dehors. Puis fu assali de toutes pars, et orent si anemi grant volenté qu'il ne fust pas longhement evesques.

cf. ib. 15.

43. A icel tamps fu-il semons à Rains. Si ala après lui li proüvos de la court et plusieurs des canones. Si le diffamerent griefment à l'archevesque de chou qu'il vendoit les prouendes et prenoit deniers de beneir eglises. Si le accuserent aussi d'avarice et d'autres visces, et dirent tout le mal qu'il porent de lui. Quand ce oy li arche-

vesques, si traist d'une part l'evesque Liethard, et parla à lui en secret en la presence et el tesmoignage de cinq evesques, et li dit moult admiablement: *Or oès, biaux doulx peres, com grans maux et q. les deffaultes vostre adversaire dient contre vous tout en apert, et reprenent vostre vie. Pour lequel cose je vous prie pour Dieu que vous reconnissiez vostre coupe, car vous ne poés longement vivre en pais avec tel gent.* Dont recoignut li evesques sa coulpe devant l'archevesque, et convint qu'il lairoit l'evesquiet, et pria moult humblement à l'archevesque qu'il li volsist ottryer que il receust les pourfis de l'evesquiet tressi à la Tiephane, et li archevesques li ottria volentiers, par itel convent qu'il ne demourast pas en l'evesquiet puis le jour devant dit. Ceste cose fu si celée, que nulz ne le sot fors le 5 evesques. Après si repaira en son pais, et ala isnellement à l'empereur en esperance d'estre restablis en son evesquiet par lui. Lors ala après lui li prouvos et aucun bourgeois de la cité, et l'accuserent de moult de choses devant l'empereur, et qu'il voloit ses hommes deshireter; et li evesques respondi moult vigheusement et fist sa complainte à l'empereur comment chil de Cambray l'avoient villement traitiet et tolu sès rentes. Quand ce oïrent li prince de la court, si se cremirent que leur subgit ne les traitassent ainsi, et enortèrent à l'empereur qu'il confremast par privilege que nulz n'eüst service en la court son seignour contre la volenté son seignour meismes, et il le fist volentiers. Dont fu trop durement tourblés li prouvos de Cambray; car il voloit son seignour servir contre sa volenté. Puis repairierent chil de Cambray en leur pais moult triste pour ce privilege, et ce celèrent tant qu'il poroient. Or avint si qu'il chevauchioient entre Haspré et Cambray, pour leur pechiés, par aventure que chilz Gerard Maufillastres les prist et tint en grief prison, et prist d'iaux 11 vingt mars d'argent ains qu'il les laissast hors. De ce furent forment iriet chil de Cambray, et disent que cel encombrer avoient il par l'occoison leur evesque. Puis revint li evesques à Cambray moult joyeux pour son privilege de la prouvoité, qui estoit mise en son plaisir. Après ce excuménia li evesques tous ceulx qui orent pris ses bourgeois, et qui conseil y orent mis. Puis chanta messe, et maudi ceulx qui troient contre le privilege de la prouvoité en l'an ***

1135.

CONTINUATIO ANDREANA.

30 Post istum Gerardum, qui in ista ecclesia⁵⁶, ut fuerunt prius, monachos restituit, 1051. fratremque suum Eilbertum abbatem prefecit, domnus Lietbertus vir omnino sanctitate conspicuus in episcopatu successit. Post hunc alter Gerardus; post hunc Manasses, Suessionensis ecclesie clericus; post hunc Galcherus, Tornacensis ecclesie canonicus; post hunc Odo; post hunc Burgardus; post hunc Lietardus; post hunc domnus Nicholaus
35 Gosvini de Montibus frater, qui anno Domini 1167 apud Valcellas obiit, sed ad Cameracum tumulandus honorande translatus, sepultus est in vestibulo ecclesie beate Marie, ante altare sancti Iohannis baptiste. Domno Nicholao successit Petrus, filius Theodirici comitis Flandrie, et rexit ecclesiam annis 4; sed postea, ut erat juvenis, clericatum deposuit et electionem episcopi dimisit, et uxore accepta comitissa
40 Cui in episcopio Cameracensis ecclesie Robertus, qui dicebatur prepositus Arie, successit, et rexit in electione ecclesiam Cameracensem per 5 menses, et a complicibus Iacobi, ut fertur, apud Condatum inter duos pontes interfectus est, et apud Ariam tumulandus translatus. Roberto Alardus archidiaconus eiusdem ecclesie successit, et rexit ecclesiam anno et dimidio, et mortuus est plenus dierum. Huic successit Roge-
45 rus frater Hellini de Wanrigavo, vir totius bonitatis et honestatis moribus adornatus. Hic anno Domini 1179. concilio Romano ab Alexandro papa celebrato interfuit, et ibidem in episcopum consecratus est a Willermo Remensi archiepiscopo et apostolice sedis
legato, in ecclesia sancte Savine. 1179.

a) hanc continuationem codex 3. Gestorum libro III, 49. medio subtingit, calamo atque atramento continuo, novam tantum-
50 modo lineam incipiens, titulo nullo. b) dimidia linea in codice vacua relicta.

56) S. Andreae Castri Cameracensis; cf. Chronicam S. Andreae statim sequentem I, 20. II, 9.

CHRONICON S. ANDREAE

CASTRI CAMERACESII

EDENTE V. CL. LUDOWICO BETHMANN PH. D.

Auctor sequentis Chronici monachus fuit S. Andreae in Castro Cameracesii, Walcheri episcopi ad concilium Claromontanum a. 1095. comes atque consiliarius¹. Scripsit apud S. Andream a. 1133.² historiam sui monasterii atque regionis potissimum Cameracensis, tribus libris, e quibus primum atque secundum ad verbum fere desumpsit ex Gestis Lietberti, e Rodulfi vita eiusdem, atque ex Annalibus non iam notis³; de suo pauca tantum addit, sed inter haec scitu quaedam dignissima⁴. Tertius liber inde a. 1076. ea narrat, quae nostra aetate⁵ partim vidimus et audivimus⁶; in eo auctor, perpaucis exceptis, suis vestigiis incedit.

Liber magnae utilitatis ad novissima usque tempora plane incognitus remansit. Codicem unicum et procul dubio autographum, qui olim S. Andreae fuerat, a. 1787. in archivio Maricolensi repperit Dom Bevenot, tunc temporis monachus S. Andreae, post decanus Melbodiensis, qui fragmenta inde proposuit in Actis SS. Belgii V, 193. Codex ille postea evanuit, neque quo deveniret, hucusque potuit extricari. Sed Dom Bevenot eum a. 1787. accurate transcripserat, quod exemplar medico doctissimo Le Glay iterum describendum communicavit. Hic primus a. 1834. post Baldericum p. 353. sed tertium tantum librum edidit; duos priores vir aestumatissimus nobis a. 1841. ipsum Insulis visentibus, ea qua excellit humanitate, edendos concessit, immo gratiose ipse obtulit, ita ut nunc prima vice integrum prodeat opus, quod ad historiam utile fore speramus, Le Glayo vero grati semper animi nostri monumentum esse volumus.

L. C. BETHMANN.

1001. 1. *De statu ecclesiae et imperio urbis Romae.* Sanctae et apostolicae sedi Romanae ecclesiae Gregorio V, et 74° a beato Gregorio Theologo anno Dei Christi 1001. laudabiliter presidente, Otto inior Romani principatus imperiale solium militari brachio strenuissime gubernabat. Qui cum donis ac beneficiis ingluviem Romanorum quae semper insatiabilis est et fuit; saturare^a nequiret: adeo vennis eorum inferbat, ut imperator non sine morte suorum ab urbe Roma pelleretur. Ille repulsum sui graviter forens.
- a) salutare copia.
- 1) III, 19. 2) III, 42. 3) I, 5. 6. 8. 21. II, 8. 9. 15. 16. 30. 4) ut narrationem de expeditione imperatoris in Flandriam a. 1054. II, 18 sqq. 5) III, prol.

dum ad iniurias suas vindicandas imperiales militum cogit copias, defringitur, atque cum laeta et moerore suorum honore regio in ecclesia Aquigrani sepelitur. Post haec Henricus, Bavariarum ducis Henrici filius, auctus et providentia Dei ex consilio Lothariensium purpura vestitus regis, armis insignitur imperialibus. Qui quam prudenter, quam fortiter, quam pacifice, quam catholice suum rexit imperium, monstrat nominis ipsius intitutatio, per quam non modo augustus et imperator, sed insuper orthodoxus atque pacificus attulatur.

2. *De Remensi archiepiscopo et Cameracensi episcopo.* His fere diebus post Alberonem vitae venerabilis virum Arnulphus a beato Remigio 21° Remensem archiepiscopatum tenebat; Cameracensem vero ecclesiam Erluinus 29° a beato Vedasto, qui a beato Remigio Atrebatum civitatis et Cameracensis episcopus extitit. Hic itaque cum ex diversis crebro ad se clamantium querelis cognosceret, totam Cameracensem et maxime hanc finitimam regionem quorundam raptorum ex hac proxima silva; quae est Arida Gamantia, et ex vicinis castellis frequenter erumpentium gravi perturbari infestatione — nam et die ac nocte villas et domos invadentes cunctaque deripientes, ipsos quoque viros victos rapiabant — tunc virtutem egregiam virilis animi concepit industriae, aliquod scilicet parare eis obstaculum, quod incolis tutio certumque refugium et ad repellendas hostium insidias invincibile fieret munimentum.

3. *Quis, cur vel quando hoc Novum Castellum extractum.* Igitur ad id peragendum aptum diu perquirens locum, tandem in hac quae tunc temporis circa ecclesiam beati Quintini martiris villula erat et Perona nomen antiquitus habebat, et ubi fluvius⁶ subterfluens quasi limes quidam Cameracensem et Haynoensem patriam dirimit, accita non parva manu prope sive longe manentium, fortem quamvis ligneam munitionem extruxit firmoque vallo circumdedit. Inde paratis militibus, qui necessarii erant, equitum ac peditum praesidia, prout opportunum erat, inibi collocans, sopito prisco nomine, Novum Castrum vocavit. Sic et tunc et deinceps quoad vixit sedatis raptoribus, omni coloniae Cameracensi pax firma provenit.

4. *De ordinatione Erluini episcopi.* Multa et praeclara de huius episcopi gestis poterant commemorari, sed quia ad aliud propositum tendens coepta festinat oratio, in hoc diutius non vacat immorari. Hoc tamen solummodo breviter inserendum, quod tam ecclesiasticis quam saecularibus negotiis eruditus, primo Leodicensis archidiaconus extiterit; dein vero dono Cameracensis episcopi sublimatus, Romae una cum Othone imperatore a praedicto papa Gregorio episcopus ordinatus fuerit; ea scilicet de causa, quia tunc temporis Remensem ecclesiam gravis agitabat contentio. Arnulpho siquidem pro quibusdam malis infamationibus ab episcopali sede deiecto, et quodam Gerberto scolastico in loco eius iniuste substituto, sed episcopi Remensis subiectionis hoc negotium diu inter se ventilantibus: tandem ad hoc ventum est, ut quia saepe-fatus Arnulphus sine noxia et auctoritate domni papae degradatus fuerat, rursus in sede episcopali iudiciali sententia restitueretur. Quod et factum est.

5. *De successione apostolicorum.* Postquam praedictus papa Gregorius anno I, mensibus 5 ecclesiam rexit, diem clausit extremum, et Iohannes succedit. Qui etiam postquam 10 mensibus sedit vitam turpiter finivit. Inde Gerbertus, qui et Silvester, quem supra memoravimus, substituitur. Hic cum imperatore Othone Roma expulso egressus, comitando cum eo Ravennam venit; vir liberalium artium disciplinis satis superque eruditus, geometriae quoque adeo peritus, ut spatia locorum vel in terra vel in aere solo intuitu facile metiretur. Quod liquido patet ex quibusdam eius opusculis et epistolis, quarum una super commentum Macrobi ad Alcuinum magistrum extat, in qua de ratione et quantitate cuiuscumque sphaerae et de diametro eius, de cubis, de soliditate, de area, de arithmetiis argumentis, probabiliter disputavit. Rexit igitur ecclesiam annis 4, mense I, diebus 19, et mortem sibi vicinam sentiens, hoc versu se ipsum compellasse fertur: *Nil abacus mathesisque tibi, Gerberte, iuvabunt.* De hoc sat dictum.

6. *De obitu Herluini episcopi.* Anno vero Dei Christi 1002° obeunte Otthone, sicut primo capite plenius descripsimus, Henricus imperii culmen sortitur. Et post Silvestrem Iohannes Sicco ecclesiam suscepit. Qui etiam post menses 5 et dies 25 diem obiit. Item Iohannes Fanassus sedit anno 1 et vitam finivit. Monasterium sancti Gengulfi consecratur. Post Iohannem Sergius, qui vocatur Osporci, sedit annis 3. Inde Benedictus sedit annis 11, mensibus 10, diebus 21. Huius anno 6° domus Erluianus episcopus post multos labores, post et creberrimas quas a Waltero Deo odibili castellano, Walteri vipereae radice filio, perpeusus fuerat tribulationes, tandem morbo correptus lectoque decubans, instantis resolutionis suae tempus et horam migrandi attentius praetolabatur. Sed interim praedictus tyrannus a malignitatis suae rabie minime vacabat. Audiens enim episcopum ad mortem infirmari, laetus et solito effertor effectus, domos clericorum infringens irruit, et quaeque sibi placita diripuit. Quia etiam stabula irruens, equos episcopi rapiens abduxit. Addidit praeterea magis execrabile facinus; quia cum depor-

6) Savus, la Selle.

tato defuncti corpore episcopi in ecclesiam sanctae Mariae clerici et capellani ex more exequias dabit funeri exequentur, ille novo furendi genere stimulatus, nudatis gladiis eos appetens, usque ad altare fugatos insequitur. Sicque corpus inhumatum mansit, donec Richardus abbas Attrebatensis adveniens, in ecclesia sancti Aulberti ad aquilonarem plagam tumulavit. O quae lingua tam disertis cuiusvis orationis effari, cuiusve calamus scribae tam velociter scribentis enumerare possit, hic Walterus et pater eius⁷. Walterus et nepos eius Hugo quanta mala fecerint quattuor sibi succedentibus episcopis, scilicet Erluino, Gerardo, Lietherto atque Gerardo. Sed de his dicta sufficiant; qui plenius nosse cupit, in gestis eorum reperire quibit; nos brevitati studentes alia praeferre curamus.

V. Lieth. 2. 7. *De domno Gerardo episcopo.* Igitur imperator Henricus, quem Othoni successisse supra diximus, audiens obiisse Herluinum episcopum, suorum usus consilio, Gerardo suo capellano. Lothariensium sique Carlesium 10 1012. parentibus edito, se facilius libenter praebuit super electione de eo facta Cameracensis episcopi. Qui et episcopalem benedictionem 5. Kalendas Maii adeptus est. Factus itaque pontifex, quam sancte vixerit, quam canonicè ecclesiam sibi commissam rexit, testes sunt sacrae religionis homines⁸, testes instauratio et restauratio domorum sanctae matris ecclesiae. Ecce videas lucernam super candelabrum positam in domo Domini splendere et radio eius omnem episcopii plebem illustratam gaudere. Sciendum autem de eo, quod Alberto 15 Remensi archiepiscopo puerum pro consanguinitate secum permissione parentum abduxit, et sub regula canonica degentem familiariter educavit.

8. *De ecclesia sanctae Mariae.* Benedictus papa, ut supra dictum est, annis 11, mensibus 10, diebus 21 sacerdotio functus, vita excessit, et Iohannes successit. Remensem vero ecclesiam defuncto Arnulpho domnus Ebalus suscepit. Domnus vero Gerardus 20 anno 1021, pontificatus vero sui 10, ad initium bonorum omnium, caput monasterii sanctae Dei genitricis Mariae Cameraci 8. Kalendas Aprilis ingenti et mira apparatione construeri cepit⁹, et sicut hactenus et perpetuo cernitur venustissime decoratum implevit.

9. *De saevitia Walteri castelani.* Verum interim Walteri malitia, quam in diebus Erluini episcopi exercebat, nequaquam minuebatur, sed maioribus atque gravioribus flagitiis insistens, rabies eius in dies augebatur. De quo quamvis 25 vis taceat nos aliquam istorum mentionem facere, quia tot et tanta^c eius existunt scelera, ut si scribantur, proprio 30. egent codice: tamen quin de eo aliquid vel breviter dicatur, nolimus praeterire, quo scilicet domno episcopo in vexatione tanta a maligno hoste pateat animum non defuisse, et probata virtus eius patientiae aequanimiter cuncta ferens admirationi omnibus et exemplo possit haberi. Nam post civiles seditiones, post incendia, post rapinas, post incarcerationes civium et pauperum, quae vel absente vel praesente episcopo tyrannus ille patrarat, cum a domesticis et paribus, aliquando vero ab extraneis potentibus, quia etiam ab imperatoris^d legatis, quos conquerentibus petente episcopo 30. imperator ad compescendam eius vesaniam illuc direxerat frequenter pro nephanda passibus argueretur: ille subito quandam simulationem assumens, speciem fictae correctionis praetendebat; sicque gratiam episcopi exorans, obsidibus datis, 35. iuramentis factis de conservanda pace, veniam impetrabat. Sed mox ut exerecendi soliti furoris occasio oblata fuisset, omnia promissa citius adullata dissipabantur, et in deteriora facta erumpebat.

10. *De ecclesia a domno Gerardo constructa.* Sed inter haec adversa mens episcopi bene conscia a statu rectitudinis et ab intentione verae religionis nullo modo devici poterat; imo in construendis coenobiis et reparandis sanctorum ecclesiis continuo affectu insistebat. Quod quidem monstrat Cameracensis sedes ope studioque ipsius nobiliter decorata, necnon in capite sedis eiusdem pontificaliter exaltata; testatur Attrebatensis ecclesia, post conflagrationem caelestis incendii per eundem pontificem melius pulchriusque quam fuerat restaurata. Patet etiam hoc ex Florenorum illustri coenobio, quod ipse utpote claro genere inde oriendus erat in honorem Dei et memoriam sancti Iohannis baptistae sumptibus suis construxit paternisque haereditatibus ditavit. Quid de aliis coenobiis, quid de Maricolis, quid de cella sancti Gisleini, quid de Alto Monte referendum, ubi iam lapsum et ad lubricos clericorum usus devolutum monachalem ordinem in pristinae religionis normam studiose reparavit, et sectatores 45. bonorum operum abbates regulari tramite inibi instituit? Sed horum narratio suum teneat locum; nos autem sicut in prima fronte huius operis proposuimus, ad enarranda quolibet modo ecclesiae nostrae primordia deinceps verba vertamus.

11. *Quod domnus Gerardus turrin huius villae construxit.* Diximus in primis, episcopum Erluinum ad repellendas raptorum infestationes in hac, quae tunc aut nulla aut 50. parva villula erat, locum munitum, id est Novum Castrum, primo condidisse, ac per hoc incolis totius provinciae pacem et quietem non modicam acquisivisse. Postea vero domnus Gerardus successor eius considerans hoc ipsum probabili et necessaria factum esse industria, ipse quoque diligenter custodire et in maiorem statum episcopali providentia studuit augere. Nam post aliquot annos predicta lignea domo depulsa, turrin excelsam 55. lapide quadrato, usque hodie sicut cernitur permanentem, non sine maioribus expensis ibidem aedificavit. Insuper et causam intentionis suae tantique laboris in una grandi lapide muri ipsius formati litteris insculpi precepit hoc modo: *Sanctae Dei genitricis Mariae Gerardus episcopus domum hanc ad tuitionem et refugium pauperum. Quam qui ad hoc servaverit, benedictionem, qui autem aliter fecerit, aeternam accipiat maledictionem.* 60.

a) cuius cop. b) Alberto cop. c) quanta cop. d) imperatoribus cop. e) genitricis cop.

7) nostris adhuc temporibus superstites addit Vita Lietherti; unde apparet, eam a nostro descriptam esse, non ex nostro fluxisse. 8) a. 1023. secundum Gesta episc. Cam. III, 49.

12. *Quod ecclesiam hanc aedificare cogitaverit.* Post haec meditatio cordis eius a conspectu divinae pietatis ad hoc inspirata est, ut quia contra visibiles hostes domus refugii temporalis constructa esset, etiam contra invisibilium nequitiarum spirituum et principes tenebrarum altera domus spiritualis eximiis quidem lapidibus prope aedificari deberet; in qua custodes ac vigiles tales habitarent, qui utroque tempore diei et noctis Deum in saecula laudarent; et sicut illa protectio corporum et rerum periturarum, ita ista praesidium fieret animarum nunquam moriturarum. Hoc autem eo cogitante, Deus qui dives est in misericordia, quo inspirante quae recta sunt cogitantur, et quo operante eadem peraguntur^a, qui ei velle dedit, etiam et posse contulit, preparans ei opportunitatem huiusmodi optata patrandi.

13. *Quomodo hoc monasterium construxerit.* Erat tunc temporis miles quidam Heriwardus, genere nobilis, qui ob insolitae^b robur virtutis Ferreum brachium cognominabatur; a quo etiam Heriwardi Vallis nuncupatur. Cuius mansio apud Basuellum^c quam fuerit fortis, ex ipsius situ loci adhuc facile potest agnosci. Qui cum multis circa se diffusis ex paterno iure polleret alodiis, interpellatus a domno episcopo, partim pro aliqua facta commutatione, maxime autem pro anima sua et parentum suorum hecnon et filii sui Hervardi et nepotis sui Fulchonis, alodium de Theoderici monte, de Wateneis^d, quin etiam terram hanc et locum nostrae habitationis et culturas de foris contradidit. Tunc domnus episcopus voti compos effectus, sicut prius animo conceperat, oratorium in honorem sancti Andreae apostoli et amici Dei, cui se prae caeteris sanctis commendabat attentius, efficaci studio construxit, et viginti quatuor monachos ibidem sub sacra religione et regulari norma servituros delegavit, fratremque suum domnum Elbertum, vitae venerabilis virum, abbatem eis prefecit^e.

14. *De nephandis factionibus Walteri castellani.* Cogor per singulas pene huius operis sententias Walteri mentionem repetere, quia ita quodammodo narrationis ordo videtur exigere. Donec enim domnus episcopus supradictis et aliis bonorum operum exercitiis insudabat, ille vesano spiritu agitatus nec parumper a malignitatis suae debacchationibus vacabat. Quapropter saepius ab episcopo et ab imperialibus legatis admonitus imperatoris curiam adire, ille cuiusvis praetendens casum excusationis, promittendo verbis formam resumebat simulatae correctionis, sed non multo post in deteriora labens, amplius iterabat culpas consuetae pravitatis, adeo ut quemdam Robertum militem episcopi tam nobilitate generis quam virtute iuventutis strenuum, quem suae tyrannidi obliturum suspicabatur, quamvis sub interpellatione domni presulis, qui eos federare cupiebat, in travia^f positum dominica die interficeret; ipsum quoque episcopum intra domum suam tribus diebus armis ita includeret, ut nec ipse nec quisquam suorum egredi pre timore mortis auderet^g. Sed iam de hoc magis libet reticere, quam plura tam perversi hominis malefacta referre, quippe quantum de eo dicimus, acsi de torrente vas aquae haurimus tot et tantae eius existunt malitiae, quas adversus sanctum virum et civitatem non est veritus exercere.

15. *De profectioe domni episcopi ad curiam imperatoris.* Interea pro hoc et pro aliis negociis causa extitit, qua domnus episcopus assumptis secum illustribus viris, comite quoque Haynoensi, Heinricum imperatorem adiit, qui diebus illis Aquisgrani forte morabatur. Ubi archiepiscopo Coloniensi et ceteris venerabilibus sancti ordinis ministris provincialis sinodus celebrabatur, in qua ab ipso imperatore et a supradictis personis tam de ecclesiasticis quam de secularibus, de statu et pace sanctae ecclesiae legaliter ac sufficienter tractatum est. Ibi etiam domnus episcopus gravissimam litem, quae inter prefatum archiepiscopum Pilegrinum et Leodicensem praesulem Durandum diu versabatur, pro quadam scilicet villa quae est Burcii, quam uterque parochiae suae contendebat adscribere, probabili atque sinodali iudicio diremit. Iam vero imperator quanta et quam preclara dona omnibus qui innumerabiles ibi confluerant episcopis, abbatibus, clericis pauperibus et cunctis boni testimonii viris distribuerit, nec scripto nec verbis facile potest numerari; quippe cuius tanta in erogando diversa munera liberalitas extitit, ut nulla antiquorum sive exterorum regum magnificentia poterit comparari. Sed nos ista breviter praeteritendo ad alia properamus.

16. *De largitate imperatoris.* Soluta denique supradicto conventu, imperator cum primoribus suis rursus contendit villam sancti Gaugerici nativitate illustratam, instantem predicti confessoris festivitatem celebraturus, quae est 3. Idus Augusti. Inde digrediens Virdunum petiit, ibique sanctae Dei genitricis Mariae nativitatem devotissime celebravit. Ipsa die imperatrix, quia eam domnus episcopus in processione addestravit, ei fercula auro gemmisque contulit insignita. Inde vero Mettis perveniens, per singula monasteria multas opes distribuit, nullumque bonum aut clericum aut monachum praeterit non donatum, veluti quodam praesagio imminente diem qui nimium vicinus erat sui obitus praevidebat.

17. *Quod preclara ei dona imperator dederit.* Et vero domnus Gerardus pre ceteris 1023. episcopis eius obsequiis adhaerens, cum inter cetera se novam congregationem monachorum in honorem sancti Andreae construxisse amica ei colloctione suggessisset: ille

a) perabatur cop. b) insolutae cop. c) ita restitui ex Gesta ep. Cam. III, 49. Tilchonis alodium de . . . monte de Wateneis copia. d) ederet cop. e) Idem cop.

60 9) Basuel, prope le Câteau. 10) cf. Gesta ep. Cam. II, 3. Obiit 5. Id. Mai. 1047. 11) i. e. trevia, treuva, treuga.

39. velut sanctae religionis amicus benigno favore piis eius studiis adgaudens, prolate de thesauro suo duo non parvi pretii pallia sanctae virgini Mariae, tria vero pretiosa munera nostrae per eum transmisit ecclesiae, duas scilicet parvas cruces aureas, pallium quoddam rubei coloris, et quod iis pretiosius atque super aurum et topazion desiderabilius, reliquias sancti Andree, apertis capellae suae scriniis os proferens de corpore sancti ipsius apostoli, quod sibi Constantinopolitanum imperatorem protestatus est olim contulisse. Novissime plurimum auri illi tribuens, com meatum ut ad sua rediret accomodat, observans ut in hoc loco dies obitus eius, qui est 3. Nonas Iulii, in memoria aeterna haberetur.
1024. 18. *De obitu Henrici imperatoris.* His igitur regis donatus muneribus dominus episcopus ad propria cum pace et laetitia cum suis rediit. Sed non multo post gravis ei tristitia successit. Nam saepedictus imperator Henricus orthodoxus atque pacificus viginti annis imperio feliciter administrato, pontificatus domni Gerardi anno 12. diem clausit extremum. Cuius mors qualem sanctae ecclesiae desolationem non dictu facile est quantumque Romanae rei publicae plebique intulerit detrimentum. Tandem collecti principes Saxones apud Maguntiam Conradum sibi praefecerunt in regem, et eodem anno ibidem benedictus est in nativitate sanctae Mariae.
1025. 19. *De dedicatione huius ecclesiae.* Dominus interim episcopus munera, quae ut dictum est acceperat a rege, retentis duabus crucibus, quae usque hodie preferuntur ad processionem sanctae Mariae, data pro eis una aurea et pretiosis lapidibus fabrefacta, quae apud nos hactenus servatur, corpus etiam sanctae virginis et martiris Maxelendis partemque corporis sancti Sarii, magna cum veneratione et cleri et populi multitudine in ecclesiam hanc honorifice adportavit. Et multa corpora sanctorum, constituta dedicationis die, id est 10. Kalendas Octobris anno Dei Christi 1025. cum clericis et monachis convenerunt, videlicet sanctus Gaugericus, sanctus Aubertus, preciosus quoque martyr Salvius, sanctus Aycadius, sanctus Gisenus atque sanctus Wasnulfus; cum quibus etiam beata virgo Maxelendis; quos ad salutem habitantium et loci ipsius munimentum provida episcopi industria fecit convenire.
20. *De rebus huic monasterio collatis.* Igitur constituto et consecrato abbate fratre suo quem supra nominavimus Elberto, villas alodia sufficienter huic contulit monasterio, scilicet tertiam partem quartae partis fisci Peronensis quem a quatuor generosis viris adquisivit, Roberto scilicet atque Hubaldo, Anselino atque Sueno. Reliquas partes ipsius fisci mensas episcopi ad castellum sanctae Mariae cui circumiacet destinavit. Contulit etiam inter cetera allodium sibi hereditarium in villa Haynau, quae est Bussud cum appendente familia sancti Philiberti. Sane quia haec et alia eius beneficia huic ecclesiae collata in privilegiis nostris descripta habentur, de his plura loqui superfluum esse duximus, ne sint onerosa legenti. In ipso vero tempore miles quidam ingenuus, Tigerus nomine, cum multa predia circa Basuellum ubi degebat consideret, et herede careret, consilio et obtentu domni episcopi cunctis possessionibus suis et ea quae dicitur Tigeri silva, ecclesiam hanc adhereditavit, ut Deus et sanctus Andreas hereditatem eius in terra viventium restituant ei.
1026. 21. *De consecratione Cameracensis ecclesiae.* Iohannes papa, quem supra capitulo octavo Benedicto successisse retulimus, rexit ecclesiam annis 9 mensibus 9. Cui successit Benedictus Theophilactus. Monasterium Florinacense dedicatur a domno Gerardo, consentiente Rainardo episcopo Leodicensi. Anno autem sequente, qui est dominicae nativitatis 1027. dedicatur monasterium sanctae Mariae honorifice constructum a domno Gerardo, 15. Kalendas Novembris, ubi multa corpora sanctorum interfuerunt. His rite peractis, accepto salubri consilio dominus episcopus dignum duxit, secundum morem antiquitatis curiam iavidero novi imperatoris, Conradi scilicet, quem supra diximus regalis insignis sumpsisse post obitum Henrici. Nam ab eius presentia iam aliquanto tempore suum suspenderat gradum, ea videlicet de causa, ne Lothariensibus scandalum fieret offensio. Quia dux Gothilo, episcopus Coloniae, Noviomaci, Virduni, Tractici, Leodii et dux Theodoricus comesque Haynoensium Baginerus, eius, id est Conradi, ordinationi resisterant, et sacramento facto condixerant non ei manus se daturum nec ad eum ituros, quia notabant eum regnare super se. Ducibus tamen supradictis et episcopis post annum et dimidium ad pacem flexis cum eis dominus episcopus ad Aquigrani palatium ivit, sequae deditioni regis libens obtulit.
22. *De concilio Triburiae habito.* Triburiae seorsus Maguntiam imperator Conradus de diversis partibus episcopos convocavit, ut quas utilitatis et religionis sunt ad invicem conferrent. Ubi cum inter cetera dictorum suorum decreta de renovanda pace, de ieiuniis, de neganda excommunicatis communionem, de non sepeliendis quibusdam, multa et importabilia dedissent mandata, quae viderentur oneri replicare: moderatissimus pater Gerardus eorum minus sanas studuit
- a) ita correxi; antea copias et codex ipse ut apparet ex Actis SS. Belgii V, 193. b) desat et copias et codici, spatio relicto. c) desat copias, spatio relicto; suppleni ex Gestis ep. C. III, 49. d) collocata cop.
- 12) propro Binche. 13) Conradi imperatoris atque Gerardi episcopi diplomata edidit Miraeus Opp. diplom. I, 53. 14) a. 1030. consecratum dicunt G. ep. Cam. III, 49.

reprimere sententias, et oratione habita ad eos, post aliqua sic ait: *Lebanum in aesta vel septima feria generaliter non est omnibus imponendum, quibus nec una sanitas corporis nec aequaliter remordet accusatio peccati. Multa sunt praeterea quae peroravit: et finito concilio permissione accepta remeavit ad propria.*

PRIMI LIBRI FINIS.

PRINCIPIUM LIBRI FERT PROLOGUS ISTE SECUNDI.

Magnarum rerum amplam materiam succincte describere et famosos actus illustrium personarum brevi sermone comprehendere, non minoris constat esse laboris quam parvam narrationem latis extendere verbis. Utrobique enim difficile est disertum evadere, si quis aut ea quae parva sunt attollere gestiens, maiora viribus suis attentare presumat, aut ea quae larga indigent relatione, brevi dictatu nitatur constringere. Quorum quidem unum e duobus contigisse mihi perpendo, qui de multimodis regum, episcoporum, principum gestis aliqua quibusdam sententiolis decerpere presumo. Ex qua tamen mea presumptione veniam fortasse me spero promereri, qui tantummodo primordia ecclesiae nostrae et quibus largitionibus aucta ad hunc statum pervenerit, pandere curavi. Ergo ad id peragendum necesse est per scripturae campum discurrere, et hoc opusculum de diversis floribus collectum contexere curavi. Adsit igitur ille et faveat operae nostrae, qui se florem campi et lilium convallium esse proclamat, ut cuncta nostra operatio ab eo cepta et per eum finienda ipsi et amico eius sancto Andreae fideliter deserviat.

1. *De conflagratione Attrebatensis monasterii sanctae Mariae.* Anno nativitatis dominicae 1029.¹⁵, presulatus domni Gerardi 19. in civitate Attrebatum monasterium sanctae Mariae miro sed vero Dei iudicio 3. Kalendas Augusti fulmine concrematum est. Unde dominus episcopus gravi moerore affectus, Leduino abbati Sancti Vedasti admirandae sanctitatis viro epistolam transmittit, in qua tristitiam cordis sui aperit, ita inquit post aliqua: *Subrepti mihi plus solito timor et dolor, qui licet sit mihi per usum vetus, fit tamen semper novus per augmentum.*

2. *De velleribus albis Attrebatum de caelo lapsis.* Verbi gratia veluti in presenti sanctae Mariae Attrebatensium manifestum est ecclesiae, quam 3. Kalendas Augusti ignis adveniens de caelo totam combussit videntibus cuncta. Unde illeo nimium, divinae Domini adversionis hoc fuisse indicium, venientis super filios hominum; ut sicut olim ante adventum Domini ob signum misericordiae eo in loco alba velleria duo leguntur cecidisse, ita ob significationem ultionis divinae, quae ventura est super diffidentiae filios, ignis veniret cum sulphure, qui terrendo moneret electos, ut a facie arcus possint fugere, et exureret impios et peccatores, qui Christo semper detrahunt et filii ecclesiae. Solent etiam ministris ecclesiae de nobis dicere: *Hi sunt pastores populi, qui non vere pastores sunt sed lupi. Comedunt enim peccata populi qui fructus ecclesiae in stipendio percipiunt quotidiano; sed nec orationis studio nec praedicationis verbo nihil penitus insudant.* Ac per hoc quicquid adversitatis fit in saeculo, videbitur mortaliatis, pestilentiae, famis, dicunt promereri et incipere a sanctuario etc. Haec et alia verba sunt domni episcopi querimoniam agentis et super tam insolito casu praedicti incendii graviter dolentis. Sed postea quo studio, quo labore, quantisque expensis ecclesiam ipsam reaedificaverit, magis ex ipsa structura quam verbo vel scripto alicuius potest agnosci. Sed his omissis ad nostra redeamus.

3. *De chartarum instrumentis a domno episcopo hic collatis.* Eodem vero anno Conradus imperator cum exercitu magno in Hungriam ivit. Dominus autem episcopus coeptum opus cupiens ad perfectum deducere, ne quid huic nostrae ecclesiae deesset, quod utilitati nostrae religionis commodum foret; providens etiam ut contra infestationes, si quae aliquando futurae essent, regio tueretur munimine: imperatorem pro quibusdam negotiis adiit, qui tunc Triburnae concilium habuit cum episcopis; cui dominus Gerardus honorifice ab eo susceptus interfuit. Ibi cunctas res, quas huic loco contulerat, ut privilegii sui autoritate corroboraret petiit et impetravit. Quod quidem privilegium sigillo regio signatum et huc delatum, hactenus apud nos servatur. Addidit etiam ipsa beneficia suo confirmare privilegio; quod cui cura legendi inciderit, quanto affectu locum hunc dilexerit et auxerit, quantam monachis benignitatem exhibuerit, satis compertum habebit. Quin et praefatum abbatem domnum Elbertum et successorem eius concelebrantes sibi et intimos capellanos semper fore constituit.

a) ita concilio; perona copia; maiora G. ep. Cam. b) incipiente cop. c) constituerit cop.

15) a. 1030 secundum Ann. Elnonenses minores

1039. **4. De obitu Conradi imperatoris.** Postquam saepe factus imperator Conradus imperii gubernacula sedecim annis tam scientia quam armis strenuissime sustinuit, nec con-
 11, 53. *G. ep. Cam.* uerit cis Alpes. Nec multo post langore afflictus et vita apud Traiectum privatus, Henricum filium suum regni et laboris dimisit hereditem. Ad quem saepedictus pontifex iens, se manibus illius commisit, pariterque dux Gothilo, qui aliquantulum denegare dispo-
 53. *b. 59.* **5. De obitu Lietauni abbatis.** Contigit post hoc biennium, Lietaunum ex laico monachum factum et abbatem Atrebatensis cenobii postea, scilicet domni Richardi successorem, ab hoc saeculo abiisse et laudabiliter ad aliud pervenisse, ut speramus feliciter, et tristes reddidisse quos ad omne bonum instruit. Hic abbatem Richardum religiosum admodum virum introduxit, per quem locus ille in sancta religione et mundi facultate cepit pollere. Sed quum de 10 domno Richardo admirandae religionis abbate occasio se obtulit mentionem faciendi, iustum arbitramur de tam venerabilis monachi memoria aliquid altius referre.
- 6. De domno abbate Richardo.** Hic itaque Viriduno oriundus, dein vocabulo et re abbas factus in aula imperatoris Henrici, Conradi de quo supra diximus patris¹⁶, nominatissimus, ipsi
 10, 11, 1. *b. 11, 1.* quoque imperatori admodum familiaris extitit, adeo ut quando domno Gerardo episcopalia insignia supra-
 15 *c. 6.* dictus imperator apud Arntiam villam Saxoniae Kalendis Februarii contulit et secum detentum in purificationis sanctae Mariae tertia die licentiam accomodans abire permisit, duobus abbatibus, scilicet domno Richardo et Bertaldo Endensi, sed et Hermanno comiti, manderet, ut eum comitanes usque civitatem Cameracum perducerent.
- 7. De cenobio eius commissa.** Procedente vero tempore abbatiam Altimontis, quae diversis causis existentibus, quas enumerare piget, omni monachali religione destituta erat, petentibus domno Gerardo et fratre eius Arnulpho ipsius
 15 *c. 15.* loci advocato regendam suscepit. Dein vero Laubiense cenobium interpellantibus domno episcopo Gerardo et Ledicense episcopo Walpodo itidem regendum suscepit; quod scilicet Engrandus monachus, qui eidem ecclesiae praeerat, seculari-
 16 *c. 16.* ter vivens nihil interius religionis doctrinabat et exterius bona ecclesiae turpiter dissipabat. Atrebatensem quoque ecclesiam ante annos aliquot regerat. Sed postea, ut liberius Deo servire posset et pro caelesti potius quam pro humana assecutione se onus sumpsisse cunctis notificaret, a regimine Atrebatensis ecclesiae se relaxare disposuit; consilioque Ger-
 25 *c. 16.* ardi episcopi in sua vice praedictum Ledanum, Alto vero monti Fulconium venerabilem virum substituit. Hic autem abbas Richardus sanctae religionis ferventissimus, monastico ordini iam pene lapsus et ut ita dicam adnullato, velut lampas et lucerna quaedam repente emicuit; et non tantum commissa, sed etiam circumquaque provinciarum cenobia usu regulari secundum regulam sancti Benedicti illustravit. Haec breviter de tanto viro perstrinximus, de quo plura
 30 digna laude dici poterant. Sed quia id non est nostri propositi^a, ad alia transeamus.
- 8. De interfecione Walteri castellani.** Igitur Romanam ecclesiam Benedictus Theophilactus rexit annis 13, post quem Silvester Sabinensis episcopus sedit diebus 56; cui successit Gregorius, qui et Iohannes et Gratianus, annis 2 mensibus 6. Sub iisdem fere
 1041. *b. 1041.* diebus Cameraci Walterus castellanus reprobis actibus circumquaque famosus ad ostium
 35 *c. 16.* monasterii sanctae Mariae dum oraret ut aiunt — nos id parum compertum habemus — a quattuor viris ad hoc ipsum conventionem facta paratis interficitur. De cuius morte civitati et omni patriae sive episcopali curiae requies aliqua sed non diu provenit. Uxor
 1041. *Gesta* quippe eius Ermentrudis cum unico filio parrulo relicta, Hiezabel malefica non impar, ab insaniam viri sui non
 1041. *Loeb. 2.* cessavit, sed nequitas eius superexcellens tyrannum quendam Iohannem advocatum Atrebatensem maritum duxit. Ut eius
 40 *c. 16.* fulta praesidio castellaturam recipere posset. Sed mox eius filio obeunte nihil profecit.
- 9. De domno abbate Waldrico.** Post Gratianum Romanam sedem Suigerus qui vocatur Clemens tenuit mensibus 9, diebus 7; post quem Popo, qui et Damasius, sedit die-
 bus 23. Cui successit Bruno, qui et Leo nonus, annis 5, mensibus 2, diebus 7. Hic de Roma veniens, Remis habito magno concilio, monasterium sancti Remigii dedicavit, domno 45 *c. 16.* Widone archiepiscopo Ebali successore. Eodem tempore Henricus Conradi filius Romae imperatoria dignitate intronizatur. Cameraci domno episcopo Gerardo annis ad occasum vergentibus senectus
 1047. *b. 1047.* obrepit, pro qua debiliior iam fiebat a priori statu. Hic autem domnus abbas Elbertus anno Dei Christi
 1047. *Msi. 11.* 1047. cursu vitae feliciter peracto diem clausit extremum. Post quem domnus Waldricus, ex vico Brachatensi qui dicitur Lutosa oriundus, et clericus illustris factus, dein Castrici-
 50 *c. 16.* locensis comitis Raineri capellanus, postea vero Florinis monachus effectus, tandem a domno episcopo Gerardo abbas huius ecclesiae ordinatur. Qui quanta religione locum hunc rexerit, quantis commodis auxerit, quantave cura subditos fovierit, testatur usque nunc egregia fama nominis eius, testantur res adquisitae procuracione ipsius.
- 10. De villa Lutosa.** Quoniam autem de villa, quae est Lutosa vel ut quidam volunt Laudosa, mentio incidit, hoc 55 *G. ep. Cam.* sciendum, quod in ea est monasterium canonicorum in honore apostolorum Petri et Pauli, quod construxit beatus Aman-
 11, 43. *b. 11, 43.* dus, et est dives abbatia; ubi vir Dei venerabilis Baidilo requiescit, qui corpus sanctae Magdalene de Hierusalem in Burgundiam in loco Vercelliano attulisse fertur.
- 11. De quibusdam monachis huius loci.** Sed et hoc non supervacue advertendum, quod predictus abbas domnus Waldricus quosdam generis sui de patria sua, tres equidem 60 *c. 16.* nepotes suos, Deo militaturos huc miserit: Balduinum scilicet monachum, quem huius
 a) propositi cop. 16) immo praedecessoris.

ecclesiae vidimus edituum mira caritate praeditum, cuius obitus dies 7. Kal. Ianuarii; Stephanum quoque, huius loci prepositum tam litteris quam secularibus negotiis eruditum, cuius obitus dies est 15. Kal. Aprilis; et eius fratrem Wilhelmum, innocuae vitae laicum, qui omni equestri obsequio monachis in vita sua deservivit; ex cuius semine multi manent usque adhuc. Dominus item episcopus Gerardus quendam generis sui Socleramum^a, innocentis et simplicis vitae monachum, huc adduci fecit; qui inter cetera omni vilitate contentus corporisque sui curam omnino postponens, nunciandis horis operis Dei solerter vacabat. Quem iam senio curvum artusque baculo sustentantem vidimus, nec tamen a proposito sancto vel psalmodia continua cessantem. Talibus aliisque ministris, tali quoque sustentata abbate sub tanti suffragio pontificis ecclesia haec beatissima tunc predicabatur ab omnibus. Plura de his referre vitamus, ne forte leventi fastidium ingeramus.

12. *De obitu domni Gerardi episcopi.* Quinto igitur ordinationis saepefati abbatis anno, domnus episcopus Gerardus superveniente vocationis suae die, anno praesulatus sui 40, felici ut credimus morte resolutus, eius ad quam tot ac tantis laboribus exercitatus totis viribus anhelabat largiente Deo adeptus est consortia vitae. Obiit autem 2. Idus Martii anno Dei Christi 1050.¹⁷ et in media ecclesia sanctae Mariae ipsius est corpus digna veneratione sepultum. Qui quantum suis dilectus extiterit, designat eius sepulchrum diversis lapidibus aureisque litteris insignitum. Eo autem tempore Balduinus, filius comitis Flandrensis, Richildem comitissam, quae antea Hermanno nepoti ipsius comitis nupserat, uxorem duxit.

13. *De electione domni Lietheri et professione ad regem.* Igitur domno episcopo Gerardo cum reverentia et honore decente sepulto, Cameracensis cleri plebsque curia tanti patris amissione perturbata convenit, et domnum Lietherum, quem ex Brachatensi provincia nobili prosapia editum domnus Gerardus diligenter ac religiose, utpote generis sui propinquum, educaverat, quem etiam per singulos gradus ecclesiastici ordinis ad archidiaconatum et preposituram Cameracensis ecclesiae honorem proregerat, quique ei semper maximeque in diebus senectutis suae, vicis eius supportando, adiutor et cooperator extiterat, pari consensu eligunt; et facto grandi apparatu, illustres viri tam milites quam clerici electum praesentari ad imperatorem Henricum cum exultatione deducunt, qui tunc forte apud Agrippinensem Coloniam observationi sanctae quadragesimae vacans morabatur. Quo postquam perveniunt, praesentiam regis adveniens, desultionem urbis suae et totius provinciae morte tanti patroni ei notificant, huculque pastorem quem secum detulerant, lacrymando praesentantes, de electione domni Lietheri paucis ei reverenter suggesserunt. Audito imperator memorati pontificis decessu, quem in magna veneratione et delectione semper habuerat, pio condoluit. Tamen quia dies sanctae parasceves aderat, qua dominicae passioni et peccatorum recordationi vacandum erat, de hoc negotio per triduum omnino silet. Verum ne diutius verba protraham, in die sanctae resurrectionis domno Lietherto iam dudum fidei sibi notissimo, coram tanta multitudine assistentium archiepiscoporum et reliqui ordinis sancti, necnon et optimatum palatinorum procerum, domum episcopii largitus est; et ad ostendendum, quanta mentis devotione id ageret, hymnum *Te Deum laudamus* ipse incepit, et a palatio imperiali usque in ecclesiam beati Petri omnis curia prosequitur cum hymnis et iubilatione. His rite peractis et legatis nostris miro gaudio repletis, accepta missione et omnibus competenter adimpletis properabat domnus Lietherus comitatusque eius ad civitatem suam reverti.

14. *De exultatione Iohannis a Cameraco.* Post haec fama precurrens Iohanni, quem supra capite octavo diximus Ermentrudem Walteri castellanum uxorem in matrimonium duxisse, nullum tamen castellaturae domum a domno Gerardo potuisse impetrare, et ideo domno Lietherto in hac re sibi obsistenti insidias mortis saepius molitum fuisse, nunciatur quod factum fuerat. Quis de causa nimium perterritus, clam disique reputat quid facto opus sit. Consilio itaque cum suis accepto, nullum civitatis introitum venienti episcopo delibet, nisi sibi castellaturam concederet, quam anxius ambiebat. Matrem ergo ecclesiam dominae nostrae sanctae Mariae violenter invasit, et cunctis clericis thesauros ecclesiae et quodcumque intro reperit, ditiori suae mancipavit, utilitatemque apud armatos inibi posuit. Aulae pontificalem superbus intravit; uxorem suam in cameram pontificis intro-lucens, stratum suum in lecto pontificali fecit parari, sibi etque satellitibus suis de sumptibus episcopii praecepit ministrari. Dum haec agerentur, domnus Lietherus appropinquat civitati; cui Iohannes cum parato exercitu, portas clausit et longe reppulsi ab introitu. Divertens itaque ad hanc villam receptusque a suis honorifice, hic aliquandiu mansit, donec comes Flandriae Balduinus rediens a rege Francorum, inventum cum secum Cameraci deduxit. Quod cum nunciaretur Iohanni, fuga lapsus linearum introitum domino venienti concessit; et sic domnus Lietherus civitatem in pace possedit.

15. *De ordinatione domni Lietheri.* Leoni papae ut supra capite 9. retulimus post annos quinque et menses duos Giehardus succedit, qui et Victor, seditque annis 2 mensibus 3 diebus Remensi metropoli Wido antistes vitae laudabilis praesidebat. Ad quem domnus Lietherus levita, qui quidem sacerdotii gradum nondum attigerat, cum honesto suorum tam laicorum quam clericorum comitatu profectus, et grate susceptus, ab eo Catalunnum a domno Rogero episcopo ordinandus dirigitur. Inde regressus, postera die episcopali consecratione decenter insignitur. Ubi quanta laetitia quantisque congratulantis cleri plebsque concursus extiterit, cum dictu facile non est, silendum nobis esse censemus, maxime qui destinatum opus exequi contendimus.

16. *De adventu imperatoris in hanc terram.* Victoris supradicti papae successor Fredericus, qui

a) *utrum sic, an Socleramum, an Soelersmum legendum, discerni nequit in copia.*

17) a. 1051. potius; conf. quae ad Gesta Lieth. 3. nati, ut c. 9 noster dicit, est a. 1051. Porro an-
 monuimus. Error fortasse est copiae, non auctoris: *mus* 40us *praesulatus Gerardi*, Kal. Febr. 1012 ba-
 nam *annus quintus Waldrici abbatis*, a. 1047. ordi- calo donati, est Kal. Febr. 1051—1052.

et Stephanus, sedit menses 7 dies 20. Post quem Benedictus Baliternensis episcopus sedit menses 11 dies 20; cui succedens Gerardus, qui et Nicotus, sedit annos 2 menses 3 dies 25. ^{Gesta} Imperator Henricus comiti Flandrensi Balduino, quem iam olim terram eius depopulando sibi subiugaverat, iterum rebellis ^{Laob. 9.} eo tempore graviter iratus erat. Dominus Lietherus in sede sua prospere locatus, exclusum ut diximus Iohannem et ab omni spe castellaturae deiecerat, adolentulum quendam Hugonem castellanum Walteri nepotem ex investivit, et eum eadem Anselmo propinquo eius moribus et armis egregie commisit educandum. Quem tamen postea rerum experitus est et perperus inimicum. Hoc Iohannes comperto, mox ira fervens eum saucia tigris, vel ut serpens accepto ietu flexuosis orbitibus toto corpore involvit, sic effers mente concepti dolorem et diveras molimina fraudis anhelo pectore versans tandem peperit iniquitatem. Quid plura? ad imperatorem se contulit; ut super comitem Balduinum veniat audacter, hortatur. Ducem exercitus eius strenuum utpote locorum patriaeque gnarum se fore pollicetur, si donum castellaturae Cameracensis ab episcopo Liethero sibi faciat conferri. Ad haec gavisus imperator, qui iam secundam protectionem in terram comitis parabat facile fieri reputans, quod Iohannes petebat spondit. Denique multiplices secundam regiam potentiam in ea expeditione apparuit anno Dei Christi 1054^a, regni vero sui 15°, paratis exercitibus ad proficiscendum castra movit, pertransiensque interiacentia loca per regiones ad villam quae est Maen, duobus fere milibus a Valentianis distans, super Scaldam fluvium castra motatus consedit.

17. *Quod comes imperatori resistere conatus sit.* Cumque ad transcendendum pontes fieri imperasset, ecce ex alia parte fluminis comes Balduinus cum multa militia obvius adfuit. Siquae uterque hic unam, ille alteram tenuit ripam, donec clam ab imperatore missis per Cameracum exercitibus, territus comes loca cessit; et sic imperator libere transit, et dextra laevaue incendio cuncta devastans, transitio ponte de Cheri prope locum qui Bulliens Rivas dicitur, suis tentoriis resedit.

1054. 18. *De imperatoris transitu in Melentosum.* Quem locum tam clausula angustae viae quam rivis aquarum seu profunditate fossarum munitissimum cum paucis armatis Iohannes noctu adiit, et se quempiam fuga lapsum simulans atque dolosis precibus aperiri sibi inclamitans, tandem sermone blando deceptis custodibus, aperta ianua introiit; et 25 interfectis ianitoribus multisque aliis, in aurora diei dans signum in sono tubae exercitum advocavit. Et sic turmatim transeuntes, Melentosii terram ingrediuntur, ac circumiacentia loca depopulando igni tradentes, in villa quae est Falempin¹⁸ castra metantes resederunt.

19. *De quodam clerico a comite misso.* Multa et praeclara in hac expeditione imperatoris gesta describi digna forent; sed quia id non est debiti nostri nec propositi, saltem ad ostendendam eius miram clementiam pauca de multis perstringendo memoramus. Nam cum clericum quemdam Radulfum ad imperatoris castra explorandi gratia et auscultandi consilia comes ut misisset, illeque se contractum fingendo scabellis repens ad imperatoris elemosinam in tentorio inter pauperes consedisset: intuitus Iohannes agnovit eum sicuti virum sibi antea notum. Siluit tamen, sed post aliquam deambulationem coram imperatore et optimatibus eius ad iacentem accessit, dausque ei manus erexit, et in conspectu omnium iubet adsistere rectum et currere sanum. Stupor apprehendit intuentes; fit murmur admirantium quasi facto miraculo, et ultra quam credi potest admirans imperator, quid lateat percunctatur. Postquam manifestata res est, suspens⁴⁰ dii reus et mortis iudicatur. Virgas allatas ad se suspendendum ipse sibi torquere iubetur. *Sed prius, ait imperator, comedamus; postquam comederit, laetior suspendetur.* Apponuntur cibi regii; sed quis vel parum gustaret, qui sibi vicinam mortem imminere videret? Tandem vocato eo ante mensam suam, imperator multa super comite rogitans, cochlear argenteum quod tenebat ei porrigit, novisque vestibus eum indui et equo praecipit imponi, *ut qui nos, inquit, speculari venit pronus in scabellis, sublimis in equo redeat a nobis.* Ita regressus quanto gaudio ut ereptus a morte tripudiaverit, quanta laude magnificentiam imperatoris etiam apud hostes extulerit, ipse longo post tempore iam senio curvus nobis narrare solebat.

20. *De obsidione Tornaci ab imperatore.* Sed et iam ad propositum revertamur. 50 Apud Ilsenae castellum comite Balduino commorante et regionem suam coram se in igne et praeda devorari cominus aspiciente, maxima pars exercitus eius et multi nobiles ad ^{a. 13.} perturbanda castra imperatoris egressi sunt. Sed mox Lambertus comes Lensepis interfectus occubuit, ceteri vero fugae praesidio sibi consulentes, caedentibus terga hostibus villam ipsam intrare non valentes ac velut trepidae volucres ante faciem accipitris diffugientes, fugam suam versus Tornacum dirigunt, et ab insequentibus oppressi, in quodam municipio includuntur. Quo pervenientis imperator, posita apud Sanctum Brixium mansione sua eos gravi obsidione et fame constrictos ad deditionem compulit, ei acceptos per ergastula militum suorum in custodia reclusit.

a) seu copia. b) unus vocis spatium reliquit copia.

18) Phalempin, inter Lille et Douai.

Sicque victor oratorium suum ingressus, hymnum *Te Deum laudamus* concinentibus sibi sacri ordinis ministris devotissime decantans, grates Domino exsolvit

21. *Quod vas aureum nuncio cuidam dederit.* Ferunt et aliud memorabile eum ibi fecisse, quod cum quidam legatus de regno eius veniens nuntiaret, nuper natum ei filium, illum videlicet Henricum qui post quinquaginta annos in hanc terram venit et castella Bulcen, Sclusam, Incy, aliasque munitiones imperiali virtute diruit — cum hoc inquam nunciaret, auream cuppam, quam ad bibendum manu forte tenebat, ei dono porrexit. Et peractis omnibus cum gloria ad civitates regni sui remeavit. Dominus vero episcopus Lietherus accepta missione urbem suam cum aia repetivit.

22. *De profensione domni episcopi Lietheri in Ierusalem.* Sed ecce dum ex occasione Iohannis castellaturam reclamantis adventum imperatoris vias eius et aliqua gesta eius describere curavimus, a textu coeptae narrationis et a gestis domni Lietheri longius evagati sumus. De qua castellatura hoc solummodo inserendum, quod eam episcopus licet invitatus et reluctans, sed cogente imperatore Iohanni reddiderit; quam tamen ille diu non tenuit, quia Hugo, de quo supra diximus, a custode suo Anselmo iam adolescens eam recepit; et Iohannes tam domus quam militia ab imperatore coactus exinde de ea silit. His ita peractis, cum civitas et patria Cameracensis sub tali rectore abundantia pacis et prospera floreret augmentis, episcopus sanctae intentionis ardore Hierosolimam intendit adire. Cui eius devotioni cum resistere conata nequiret, paratis sumptibus, assumptis comitibus, domno scilicet Walthero archidiacono et curiae proposito, Hugone quoque capellano postea Sanctae Mariae decano, cuius sanctitatem monstrant claustra canonicorum et Aquinense coenobium, Erlebaldo iudice et civitatis procuratore, Erlebaldo etiam Rubeo ecclesiae sanctae Crucis instauratore, necnon et Fulchero archicapellano et Attrebatensis ecclesiae vicedomino, aliisque multis profectus, preterlegens civitates et oppida, itinerum discrimina, barbaram quam colunt Huni transmeat patriam. Transit itaque Danubio, ad regem Pannoniarum pervenit; et pretergressus eius patriam, vastas ingreditur solitudines, quas deserta Bulgarica vocant, quasque Istruncii Symbicae gentis inhabitant. Hi degentes morte ferarum, nullis coercentur legibus, nullis continentur urbibus; sub dio manent, quas nox coegerit sedes habent, praeterseantes obsideat, obvios interficiunt, ceteros depraedantur.

23. *Quod domnus episcopus Corynthum devenerit.* Cum igitur inter tot mortiferas feralium hostium insidias domnus episcopus sub periculo mortis scoticum eius trepido pendulo corde transiret, septima die inter condensa silvarum videntur existatis vitatisque capitibus ac seminudo corpore pallis trahentis et latis caligas; pendebant ex humeris pharaeae et laxos arcus et hastilia longa ferebant. Quibus visis torrentur ceteri; sed quia iustus ut leo confidit, episcopus se hitarem magis exhibuit. Cerneres itaque Dei autu omnem illorum furorem viso episcopo adeo nistigatum esse, ut quod dictum mirum est, loco cederent, viam transeuntibus quodammodo demonstrarent. Sic domnus episcopus sociique eius Iethiferam regionem Iatrounque domicilia pertransivit incolumis. Ingressus Dalmatiam locisque peragratis, in quibus olim Diocletianus thermas aedificando diversa mortis intulerat supplicia Christi martiribus, cursum fecit Isauriam versus. Quam preteriens, devenit Corynthum; illicque audiens Demetrii sancti inter martires preclari corpus quiescere, sepulchrum expevit.

24. *De Fulchero negotante usque ad mortem.* Inde progressus ubi ad Laoditiam Syriae pervenit, comperiens ecclesiam domini sepulchri christianis cunctis a rege Babiloniorum violenter obsertam, viamque paganorum metu per terram penitus interclusam, per tres menses in eadem civitate moratus est. Cum autem eundi per terram omnis spes ablata esset, marino itinere domnus episcopus Hierusalem disposuit adire. Ad quod peragendum magistris inquisitis, dum armamenta navalia disponuntur, dum victualia necessaria praeparantur, domnus Fulcherus segritudinem maximam incurrit, quae ipsum episcopum omnesque comites gravi morore concussit. Cumque per dies languor usque ad mortem ingravesceret, et iam aptum navigationis tempus adesset, mentem pontificis iustus cum desiderio torquebat, comitemno fidelissimum desereret in tempus navigationis differret.

25. *Quomodo iam morti proximus sanctum Andream invocaverit Fulcherus.* Cum autem de vita iacentis iam omnino desperaretur, et a navis advolantibus ad portum proficisci episcopus cogeretur: revivit tamen aegrotum et velut in mortuo corpore ultimum quodammodo trahentem spiritum. Quem modo voce modo nutibus compellans quomodocumque poterat, missionem petebat. Sed aeger quamvis iam seculo traderetur alteri, voces atque singultus recognoscens pontificis, resumpto spiritu oculos aperuit; cumque gravi difficultate verba loquentis intelligens similiter petit et ipso missionem tanquam qui recederet a saeculo. Quem venerabilis pontifex cum maximis lamentis totaque mentis affectu Deo commendans, sancto commisit Andrae apostolo atque gloriosae reginae Mariae genitricis Dei meritis et precibus. Nimirum, quod eum quem diligebat, illis familiariter deposuerit quos praeter ceteris omnibus attentius excolebat. Post haec velut ultimum valedicentes et osculum pacis dantes ad invicem, domnus episcopus abscessit.

26. *De lacrimis et proce Fulcheri.* Hinc aeger a medicis desperatus, a comitibus derelictus, sed benedictione episcopi refocillatus, quantulumcumque respiravit. Dehinc apud se recolens verba, quibus eum pontifex sancto commiserat Andrae, quibusque imploraverat sanctam Dei genitricem pro se, intima cordis trahens suspiria, lacrimis obortis ait, ut ipse postmodum testatur: *O sancte Andrae, cuius me tutelas dominus meus Lietherus episcopus commisit, cuiusque memoriam in cenobio quod est apud Novum Castellum sicut excolit: si tu vere es ille Andrae decorus, viri apostolus Christi, amicus Dei, quem Dominus dilexit in odorem suavitatis, succorre, festina, miserere, digitumque tuum intergens in oleo misericordias, genitricis Dei dominae nostrae sanctae Mariae precibus tuis animam deficientem sustentata, laborantem adiuvata, succurre, amice Dei per secretum Christi magistri tui, iam moritur. Quod non possum per me, matrem posse pietatis, quatinus mihi subsistat, non meis meritis, quibus poena mortis debetur, sed eius qui me vobis commisit lacrimis et precibus. Noctem illam pontifex duxit insomnem, se suosque Deo commendans genitibus solitis, votisque supplicibus morientis amici protelabat vitam.*

a) Chorinerum V. Lieth. b) quumque cum cop.

19) sc. civitas. 20) 1054to dominicae incarnationis nullius religionis deo cultu tenentur; tamen sicut anno Vita Lieth. c. 31. 21) gregatum vadunt, ex eorum interfectis vidimus, more Saracenorum omnia sua secum portantes cum tota suppellectile, circumcidantur; barbari, crudeles, homicidae, sine parcibus et usoribus. Nullius heresis nominata secta, affectu, sine pietate addit Vita Lieth. c. 33.

Gesta
Lieth. 37.

27. *De apparitione sanctae Mariae et sancti Andree.* Iamque propinquabat noctis quarta vigilia, cum ceteris qui in domo erant, in qua decumbebat languidus, soporalis, viuis est sibi quasi semivigilans obdormitise. Et ecce videt binos daemonum spiritus coram se stare, ferreum tridentem flammivomamque velut de forasce erutum ferentes, quam sicut idem rotalit, mortis aculeum nominabant. Dicebant enim; sibi ad hoc detulisse, ut eam cordi eius affigerent et sic animam eicerent. Quis timor ille, Deus! quis dolor, quae angustiae! laborabat aeger, laborabat et dediciebat; aspiciebat ictus ferire minantium, penitusque dissolvebatur singultiens; dissolvebatur, et inter singulos tantum sonabat: *Sancta virgo virginum, mater Iesu, sancte Andree.* In hoc tanto tamque terribili tribulationis articulo, inter valiginem et umbras mortis, celitus effulgurans irradiat locum sua sanctissima presentia stella maris, mater pietatis, cuius precatu pietas Dei parcat peccantium culpa. Adest, inquam, spes miserorum, salus debiliu, daemonum forte lamentum; ferens dextra qua Christum pennis involvens reclinavit in praesepio, vivificae crucis signum, sinistrorum acclinis super sanctum Andream apostolum. *Quis, inquit, nequissimi spiritus tantus terror vestri furoris tantaque vos generis tenuit fiducia vestri, ut eos qui nobis commisi sunt, vobis vindicare velitis? Quid vobis et aegro, quem filius meus reddidit ospitium huius sancti Andree precibus? Abite hinc quantoocius, abite!* Cuius ad imperium dicto citius evanescent illi daemonum spiritus.
28. *De sospitate per sanctam Mariam et sanctum Andream Fulcherum reddita.* Tunc mater pietatis aegrum respexit vultu serenitatis, vultu quo inter coconvivantes suggerebat deficere vinum, illo inquam vultu, quo dolentem respexit Theophilum, vultu dulcedinis et gratiae, eo inquam vultu languidum iam paene mortuum daemonum manibus erutum respexit, et ut surgeret pontificemque suum sequeretur imperando significavit; sicque recessit. Recedente visione, qui sibi dormire videbatur aeger oculos aperuit, et ita se sanum sospitemque reperit, acsi nil mali pertulisset. Mox exclamavit puero, qui sibi ad hoc remanserat, si moreretur ne inaspallus maneret, precepit ut quantoocius vestimenta sibi deferret, visaque pontificem sequenturae necessaria cuncta pararet. Illo cum amentem putante, protinus surrexit ipse, dominum domus vocavit, quantum pro impediis sibi collatis debeatur quaesivit; computatis et redditis, equos suos quam celeriter parari iubet, puerumque suppelletilis suae nihil oblivisci monet. Quem non solum paterfamilias, in cuius hospitio manserat, miratur incolumem, sed omnis vicinia gaudet ipsius sospitate. Gaudet et cuncta civitas et applaudit, quoniam quae precepto evangelico staturant morientem sero sepelire, cernebant mane velocibus equum suum passibus emittere. Ipse vero cunctis quaerentibus laetus referebat, quanta sibi per suam gloriosam genitricem sanctumque Andream apostolum fecisset Dominus. Inde gradu citissimo, suo comitatus cliente, festinat consequi pontificem, quem pietas et providentia Dei adhuc detinebat in litore.
29. *Dum per litus episcopus deambulavit, Fulcherus coespes advenit.* Sol etiam exorituris crisiolis radiis futuram signabat tempestatem; quod providi nautae eventes differebant navigationem. Inter haec hora diei tertia, dum pontifex in litore deambulans secunda deberet casum derelicti fidelis, nunciatur ei a prospicientibus, dominum Fulcherum venire. Primo stupefactus, dein mentem recolligens, inquirat, qualiter id scirent? Illis referentibus, equos quos ille equitare solebat et vestimenta eius se veraciter vidisse, suspirans ait: *Potest esse; non est Fulcherus sed fortasse puer ipse, qui sepulchro domino nos prosequitur. Nam Fulcherum nisi sola Dei clementia iam non spero videre. Attamen non diffido de Christi misericordia, quae sororibus reddidit Lazarum, viduae unicum filium.* Dum haec seipsum loquerentur, et intenti venientes illos prospicerent, adest Fulcherus. O quantum fuerit gaudium, quanta laetitia noverit mens humana. Quid qualiter contigisset, sibi non erat referre licitum; tantus erat tumultus atque tanta frequentia sese complexibus eius ingerentium. Recepto comite iussu nautarum dominus pontifex navem conscendit cum suis. Nautae remis insurgunt totis viribus,
- prosequitur surgens a poppi ventus euntes.
Lingunt Laoditiae portus pelagoque volant
crebrisque legunt freta concita terris. 40
Vela pandunt et cava trabe curritur aequor.
Postquam altum tenuit navis nec iam amplius ullae
apparent terrae, caelum undique et undique postus
illis caeruleus, supra caput adstitit imber 45
noctem hyememque ferens et inhorruit unda teaebris.
Cohinnno involvunt venti mare nigraque surgunt
aequora.
30. Periclitantes itaque tempestate valida quassata ad insulam Cypri appulerant. Ubi cum iterum Hierosolimam proficisci parant, rursus ad Laoditiam revchuntur. Sed cum iam nulla spes eundi Hierosolimam superesset consilio Laodicensis 50 episcopi redeundi iter moestus arripuit.
30. *De ecclesia sancti Sepulchri.* Post Nicolaum papam, ut supra cap. 16. retulimus, Romanam eodem Anselmus qui et Alexander rexit annis 9 menses 6. Dominus Lietherus episcopus regressus ab infecto itinere, quo Hierosolimam ut dictum est cupiebat adire, sed obstantibus diversis periculis terris isctatus et undis, compulsus est retrorsum abire, alias intendit animum, ecclesiam scilicet in honore sancti Sepulchri, sicut haecenus cernitur, 55 extra murum Cameraci edificare. Et quod egregia mente concepit, devotissime ad finem usque complevit. Nam
- 22) *Quem princeps illius insulae, quem Katapant, et regina, domno papa arbitro, sed et iudicibus episcopis et principibus regni, pro simultatibus quas hoc est, secundum dominum, vocant, timens ne in manus paganorum incideret, a pridie Non. Jul. usque contra patrem habuerat, reconciliati sunt uterque ad pridie Kal. Aug. detinuit addit Vita Lieth. c. 41. comes Balduinus, pater scilicet et filius. Cui placito interfuit dominus pontifex Lietherus, intonsus adhuc sicut a peregrinatione rediens ad suam civitatem nondum venerat; qui familiariter ipsum comitem ab exordio sui pontificatus dilexerat.* 24) Vita Lieth. c. 46 haec ita exhibet: *Illud oratorium quae de causa constructum fuerit, plenius exequemur. Tempore domni Gerardi s. memoriae episcopi, huius d. Lietheri predecessoris, exorta fames Cameraci, sed et in regionibus circumquaque adiacen-* 60

decenter constructum, scitis multorum corporibus sanctorum, ministrante sibi damno abbate Waldrico, anno Dei Christi 1064, solemniter dedicavit; et monachos sibi Deo servientes vobis, mulieres ad Christi sepulchrum excavantes instituit; necnon et sepulchrum in eadem ecclesia, in quo et conditus est, sibi parari fecit.

31. De donis Fulcheri sancto Andreæ oblati. Nec praetermittendum est, quod episcopus a via de qua supra diximus noluerit intrare Cameracum, si prius reviseret Novam Castellum, sui principatus fidele municipium, quod ob sancti Andreæ memoriam diligentius excolerat. Quo perveniens domino comitatus Fulchero cumque ceteris suae familiae comitibus, officiosissime suscipitur ab omnibus, susceptusque in templo sancti Andreæ ducitur ad orationem. Prostratus solo non quaeivit in oratione lacrimas, quas semper familiarissimas habebat. Deinde surgens dedit benedictionem. Quos in tempore potuit exosculatis, processit palam, cunctisque refert, quantos vise pertulerit casus. Tunc dominus Fulcherus eo praesente praecedit ad altare, narrans quae quantave per suam gloriosam genitricem sibi fecisset Dominus sancti Andreæ meritis et precibus. Post capitis deditione videntibus cunctis eosa sancto tradidit Andreæ offerens super sanctum eius altare duas uncias auri purissimi. Utque in eodem loco ad honorem Dei et memoriam sancti Andreæ pro se perpes servitus esset, filium suum nominatum Fulconem tradidit ibidem. Quo monacho facto, victualibus fratrum magna donaria contulit, quae privilegiorum iure pontificis auctoritate firmavit, altare scilicet de Lelycis, et in emendo allodio de Marez ipse dominus episcopus decem uncias auri dedit. Alium quoque filium Fulcherus Attrebatum monachum effecit, quem postea venerabilem Hunocurti abbatem vidimus.

32. De bello in Anglia facto. Anno autem Dei Christi 1066. ad occidentalem partem unus ex cometis admodum visu terribilis crinitos radios velut flammigeras hastas emittens, vespere solem sequens per octodecim dies apparuit. Quod genus syderis, quod erunt bella, aut famem aut pestilentiam portendere solet; hoc regni etiam mutationem ipsa sua apparitione praesignavit. Nam Wilhelmus Normannorum comes, parata non parva classe, assumpta magna militia, mare pertransiit. Qui terrae applicans, naves omnes penitus concedi fecit, scilicet ne suis superesset ulla spes refugii. Itaque rex Anglorum Heroldus, olim contra predictum comitem Wilhelmu periturus — nam filium eius se accepturum iuraverat, tunc forte regressus a nece fratris sui Tostini, qui captando partem regni eius contra eum arma commoverat — tunc inquam sinistris excitus nunciis, collecta ingenti copia Anglorum Norvicorum ad prelium paratus contra Normannos, qui iam sibi tres munitiones prope littus maris extruxerant, progreditur. Quid multa? inito certamine Normanni victores existunt, Angli terga vertunt, maxima pars utrobique interit; rex quoque Heroldus interfectus occubuit; sicque comes Wilhelmus regnum obtinens, die nativitatis Domini in Londonia ungitur in regem.

33. De prelio apud Cassellum facto. Bellum quoque in Flandria gestum apud villam quae est Cassellum, ex quo cetera bella circumquaque per terras et multa mala pullularunt, hic dignum duximus inserendum. Rotbertus namque, qui et Friso dictus, pro eo quod in Frisia est nutritus, audiens comitem Balduinum fratrem suum obiisse et duos filios Balduinum et Arnulfum heredes post se reliquisse, dolensque nimis se iam dudum omni honore Flandriae a patre suo et fratre exclusum penitus esse, quia vide-

a) filium cop.

40 tibus, adeo invaluit, ut morientium corpora capere non valeret cimiteria Cameracensis urbis. Incidit igitur ipsi domno Gerardo rationabile consilium, ut extra muros civitatis fodere faceret polyandrium, quod receptui foret tot corporibus condendorum pauperum; iuxta quem locum ecclesiam postea in honore domini sepulchri constructam consecravit, ut propter reverentiam tanti nominis sepultura ibi esset pauperibus et peregrinis. Quam temporum labente curriculo dum meliorare disponderet, diurno fessus senio defunctus est. Ipse vero dominus Lietbertus, predecessoris ac magistri tali ac tanto animatus exemplo, devotas ipsius primitias laboraturus intravit; et quoniam parva erat ecclesia, intactam reliquit, et iuxta eam ampliori et meliori scenate monasterium, sicut in presenti cernitur, aedificavit. Huic tanto operi eaequendo cooperatores et ministros constituit dominus pontifex eos, quos in peregrinatione Iherosolimitani itineris adnotavimus fuisse socios, domnum Walcherum archidiaconum videlicet et Erleboldum, iudicem civitatis et ministrum. Quae ad verbum omnia excepta sunt ex Lietberti diplomate apud Miracum

Opp. dipl. I, 155. 25) Vita Lietberti c. 49. addit: Actum et consecratum d. i. a. 1064. indictione 2, anno quoque pontificatus domini nostri et patroni Lietberti 14. Romae presidente papa Alexandro. Et ne monasterium extra civitatis ambitum remaneret, studuerunt ampliare moenia, circumdantes omne illud monasterii aedificium callo et fossa cum civitate tota. Quod duabus ex causis eos fecisse constat: ut civitas amplioribus aedificiis et plurimis habitatoribus nobilitaretur, et circumstantes ipsi loco civitatis firmitate munirentur. Ecclesiam vero, quam diximus mansisse intactam, postea multorum labente temporum cursu Walterus abbas eiusdem loci, quoniam nimia vetustate decidebat, ampliare mendo studuit, aditusque sanctorum pignorum memoriam sanctissimi Nicolai ibidem constituit. 26) Vita Lietb. c. 66: Ibi quoque ante quinquennium quam vita decederet, effodi sepulchrum sibi fecit; quod certis diebus revisens, et primo quidem desuper incumbens, lacrimis et gemitibus fossam perfundebat, deinde pane vel carne vel aliis cibariis implebat, quae pauperibus erogari mox faciebat.

licet eum non legitime conceptum fuisse suspicabatur: non tulit ulterius, sed clam Flandrenses oras ingressus, quorundam nequam hominum dolis aliquas munitiones et castella occupare cepit, et usque ad Cassellum terram sibi vindicavit. His auditis, vidua comitissa Richildis, quam defuncto Hermanno priori marito supra diximus nupsisse comiti Balduino, collectis multis exercitibus cum duobus supradictis filiis Balduino et Arnulfo, parato quoque rege Franciae in eius auxilium Philippo, eo procedit²⁷. Quid plura? commissio prelio Friso validus animo et armis seu ferocibus sociis primam aciem adversariorum audacter irrumpens contrivit, ceteros vero interfecto nepote suo Arnulfo in prima flore adolescentiae posito et necdum militiae uibus apto, multaue strage peracta, in fugam compulsi. Ipse etiam rex frena vertit et abiit. Tandem ipse Friso captus a comite Eustachio, apud Sanctum Audomarum in custodia servatur; sed non multo post a Flandrensibus vi magna liberatus, comitatum totius Flandriae potenter obtinuit.

34. *De donariis domni Lietberti ad ecclesiam sancti Andreae.* Ecce dum gesta imperatorum seu comitum productioni sermone prosequimur, a proposito coepitae narrationis longius evagati sumus. His ergo omissis, ad domni Lietberti quam erga ecclesiam hanc tenuit liberalitatem commemorandam paulisper animum intendamus. Nam ea altaria allodia et cetera beneficia quae contulit, nonne haec scripta sunt in privilegio quod ante quinque annos obitus sui in capitulo nostro veniens corroborari fecit? Altare vero de Lambris quomodo nobis provenerit, libet paucis aperire. Cum apud Hainoensem comitissam Richildem, matrem Arnulphi quem in praelio Cassellensi a patruo suo Frisone diximus interemptum, domnus abbas Waldricus non parvam gratiam et locum intimae familiaritatis obtineret: illa se ab eo saepius visitari congaudens, salubri eius consilio frequenter utebatur, et prout secularis cura permittebat, monitis eius parere nitebatur. Interea quidam Rogerus, famosae nobilitatis clericus, quippe Sancti Audomari et Sancti Amati Duacensis prepositus, ipsius comitissae obsequiis fideliter inserviebat, et cuncta eius negotia, utpote totius procurator curiae, disponebat. Qui domni abbatis paulatim et silenter considerans continentiam et per omnia religiosam perpendens eius esse vitam, maiori affectu ei adhaerere coepit, adeo ut multa donaria et tapetia, quae in presbiterio pendere solebant, quin etiam altare de Lambris, domno episcopo Lietberto gaudenter annuente ecclesiae nostrae conferret, et in capitulo veniens, socie-

a) nullis cop.

27) Vita Lieth. 58: *Sed Flandrensibus, quorum dolo Robertus ille Flandrias intraverat, dolose pugnantibus et terga vertentibus, ipse puer Arnulfus occiditur; quo mortuo, fugataque matre, totus marchionatus cessit Roberto. Hoc eventu belli nimis effertus, in tantam prorupit insatiam, ut dominatum Cameracensium civitatis imperio praeferre vellet imperiali et suae submittere ditioni. Unde collecto frequenti exercitu, villas civitati proximas depopulans, per cunctam viciniam backabatur. Quod dum non semel, sed bis annuatim faceret, totamque Cameracensem patriam penitus in solitudinem redigeret: domnus pontifex per internuntios eum saepe commonebat, et ut ab incepto desisteret, nunc prece nunc pretio saepius orabat. Sed ne quidem audire valens, fastu superbiae secularis inflatus minabatur non modo a decastatione regionis non cessare, sed ipsam quoque civitatem, nisi sibi eam redderet episcopus, ad nichilum redigere. Inter hos laboriosos vitae mortalis sudores, inter prescripta sanctorum operum operata exercitia, Deo dignus pontifex fatigatus in infirmitatem decidit, quam per tres continuos annos mira patientia devocit, sustinuit. Quem tirannus ille audiens aegrotare, tanquam de pastoris absentia gratulabundus rursus infremit, rursus in oculos dominici gregis insanit, collecto maximo exercitu velut ea improviso ad civitatem adolat, tanquam expugnaturus eam. Quod factum domnus pon-*

tifex gravissime tulit, et ultra quam dici potest indoluit. Praecipit quantocius, ut in lecto gestatorio levaretur, et per medias acies bellatorum usque ad tentorium ipsius tyranni portaretur. Tantis siquidem podagrae doloribus angebatur, ut nullo modo in pedes subsistere posset. Delatus ea sententia usque ad tentorium comitis, postquam vidit eum, gratiter infremuit, et cum magno severitate ecclesiae ausus presumptionis eius increpavit, sique de terra dominiae suae Mariae discederet, auctoritate pontificali commouit. Suis enim parochianis erat, in quantum comitatus Atrebatensis sibi cedebat, quoniam Cameracensis et Atrebatensis ecclesia tunc temporis uni pontifici parebat. Quo non curante, sed mente superba pontificis oburgationes quasi quaedam ludicra subsannante, pontifex manibus sese sustentans, re-sumptis viribus in lecto revalidatus, ut sibi virga pastoralis cum stola sacerdotali porrigeretur imperavit. Quibus acceptis impresentiarum, protinus ipsum comitem dum omni exercitu eius usque ad satisfactionem excommunicavit. Videns comes tantam in viro Dei mentis et iustitiae constantiam, reverentiam aculem et reverentiam pontificis auctoritatem, quodque verius est terrore divino percussus, cum caset hora diei nona, movit castra, et licet infrendens, licet minas ingeminans, quantum dies concessit, castra terram quae sibi contradicebatur concessit.

tatem fratrum et ut anniversarius obitus eius dies, quem agimus 13. Kal. Junii, semper celebri memoria ageretur impetravit.

35. *De villa Lambria.* Quia vero predictae villae, id est Lambria, mentio facta est, hoc sciendum quod sancta G. ep. Can. 21. regalis fuerit, sed tempore Stephani episcopi a Carolo rege Francorum sanctae Mariae donata sit. In ipsa autem villa rex Childobertus forte sepultus est. Qui cum ad obsidendam fratrem suam, qui tunc temporis Tornaci morabatur, ire pararet, beatus Germanus Parisiensis episcopus presago spiritu predixerat, non posse se consummatum ire illiusmodi negotium, si germanus neci eo spiritu intenderet. Hic autem verbis surdus, exequi parat dispositum. Sed ne beati pontificis irritum habeatur presagium, in ipso itinere morte preventus, in praedicta villa Lambria subterretur.

36. *De Hildebrando venerabili papa.* Post Alexandrum papam Hildebrandus, qui et 1073. Gregorius VII, Romanam sedem suscepit. Hic zelo domus Domini ferventissimus, multa decreta dedit. Super incontinentiam presbiterorum sententias promulgavit, ne quis scilicet missas eorum audiret; filii eorum sacros ordines nullo modo perciperent; investituras ecclesiasticarum dignitatum de manu laici nullus omnino perciperet; qui transgredi presumeret, sacris ordinibus omnino privaretur. Qua de re non solum inter eum 15 et imperatorem grandis exorta est contentio, verum etiam per orbem exinde grave scandalum sancta pertulit ecclesia. Quae controversia usque ad tempora Calixti papae post eum quarti permansit.

37. *De obitu domni Lietberti.* Remensi metropoli post Widonem Gervasius preficitur, vir sane utraque scientia preditus, qui rebus bellicis operam dans, militari manu maxime 20 patriam suaque tuebatur. Hic inter cetera ingentis corporis cervum constabilem cuprinum, qui hactenus in curia archiepiscopi stans cernitur, opere fusili fieri sua arte exco- gitavit. In pectore huius cervi hactenus hi versus leguntur:

Dum Cenomannorum saltus lustrare solebat

Gervasius, cervos tum sufficienter habebat.

Hunc, memor ut patriae sit semper, condidit aere.

25 Domnus Lietbertus post gravissimas infestationes quas ab Hugone castellano de quo multa referuntur perpessus est — Vita Lietb. 22. nam et ab eo captus interfecto Wiboldo praeposito et in custodia positus, sed per Richildem comitissam liberatus est — 22. tandem senio fessus et Dei servitio fatigatus per triennium gravi languore segroravit, sed ministerio domni Waldrici nunquam carere voluit. Itaque anno episcopatus sui 26to, 10. Kal. Julii, astantibus et orantibus clericis, 1076. 30 feliciter diem clausit extremum.

FINIS SECUNDI LIBRI.

TERTIUS HIC LIBER EST; PRAEEDENS PROLOGUS HIC EST.

Hactenus de gestis trium episcoporum, domni scilicet Erluini, Gerardi, Lietberti, aliqua perstringendo magis quam enumerando descripsimus; et ut poetarum libri ferunt, 35 aerea quodammodo quae in diebus eorum erant secula rememoravimus. In quo opere dignus mihi videor redargutione, qui tantorum virorum vitas et actus qualicumque scripto presumpsi annotare. Constat enim, quoniam qui talia agit, non solum imperitiae suae et presumptionis vitium ostentat, sed et eorum de quibus loqui nititur, verbis ineptis laudes obscurat. Nam pro eo, quod virtutem et gesta Achillis orator descripsit 40 Homerus, veniens ad tumulum eius felicem tali precone eum appellavit Alexander Magnus. Precedentibus duobus libellis de tribus episcopis pauca locuti sumus; nunc in tertio quarti, id est domni Gerardi secundi, mentio agenda est; sub quo iam ad argentea, et post eius obitum ad ferrea saecula nos devolutos esse graviter sentimus. Igitur exequendum est promissum opus, et ad ea quae nostra aetate partim vidimus et audi- 45 vimus, dirigenda est oratio.

1. *De domno Gerardo episcopo secundo.* Defuncto Lietberto episcopo et in ecclesia 1076. sancti Sepulchri, quam ipse a fundo aedificaverat, cum maxima cleri plebisque lamentatione decenter sepulto, convenit universa civitas, et domnum Gerardum, Brachbatensem archidiaconum, supradicti episcopi Lietberti genere propinquum, totius plebis assensu 50 electum, ad imperatorem dirigunt. Qui acceptis ab eo episcopalibus insigniis, glorianter rediit. Deinde Romam benedictionis gratia expetiit; quem papa Hildebrandus, cognito adventus eius negotio, nec videre voluit, protestans eum excommunicatum, quia contra apostolica sanctorumque canonum et sua decreta, de manu laici et excommunicati, utpote male diffamati imperatoris — qui etiam, quod detestabilius esse probatur, Romanae 55 ecclesiae subditus non erat — baculum pastorem et anulum accepisset. Quum ergo domnus Gerardus hac obiectione constrictus insignia episcopalia ipsi papae reddidisset,

et pro hac comites eius maximeque Alardus archidiaconus et prepositus, quem postea
 28 conversum Martianis²⁸ vidimus abbatem, nimio merore afficerentur; tandem papa misera-
 ratus precatu suorum et cardinalium, gratiam suam ei contulit, et consecrandum ad
 Hugonem de Diis²⁹, venerabilem Lugduni archiepiscopum et totius Galliae legatione
 functum, transmisit. A quo de more ecclesiastico decenter consecratus, prospere cum
 suis gaudentibus repatriavit.

2. *De vastatione Cameraci.* Nec multo post causa exitit, qua curiam imperatoris
 adire eum oportuit. A qua rediens cum ad oppidum quod est Laubias devenisset, nuncia-
 tur ei cives Cameracenses coniuratione facta statuisset, quod nullus ei intrandi civitatem
 30 Deinde accita non parva amicorum copia, comite quoque Balduino³⁰, versus Cameracum
 vias dirigunt. Quid plura? Appropinquantes portis et illis ad resistendum paratis, dolo
 simulant iurantes se cum pace venire; et sic permisi intrare, citius fidem rumpunt,
 domos invadunt, cellaria diripiunt, scrinia confringunt, et omnia direptioni tradentes,
 aurum, argentum, vasa, vestes, et quicquid delectabile erat auferentes, certatim multi-
 15 modis onerati spoliis, multisque hominibus captis, ad sua quisque repedarunt. Et sic
 dominus Gerardus in sua relocatur sede.

3. *De quodam homine Ramihredo.* Contigit post haec episcopum ad villam Lambras,
 quae tunc sui iuris erat, devenisse, et ibi aliquantulum demoratum esse. Ubi cum ei
 a narrantibus intimatum esset, hominem quendam nomine Ramihredum, apud proximam
 20 villam quae est Scherem manentem, multa preter fidem dogmatisare, et iam sub doctrina
 sua multos discipulos maximamque utriusque sexus plebem sibi consentaneam adquisi-
 visse; tunc sine mora adductum de vita et de doctrina eius sciscitans, cum eum ad
 obiecta respondere videret, ad sedem Cameracensem pertrahi eum iubet, ut ibi super
 his plenius discuteretur. Certo itaque die accitis abbatibus et clericis sapientibus, pro-
 25 ductus in medio de fide catholica exquiritur. Sed ille verae credulitatis sanctionem per
 omnia profitetur. Cumque ad hoc confirmandum dominici sacramenti particeps fieri ab
 episcopo moneretur, refugit, dicens a nullo abbatum nec sacerdotum nec etiam ab ipso
 episcopo hoc se percepturum, quod aut symoniae aut alicuius avaritiae noxa adstricti
 tenerentur. Hiis verbis omnes in ira commoti, pro heresiarcha eum indicant haberi; et
 30 ita discussum est. Quidam vero de ministris episcopi et alii multi deducentes eum in
 quoddam tugurium inducunt, et non reluctanter, sed intrepidum et ut aiunt in oratione
 prostratum, admoto igne cum tugurio combusserunt. Qui multa fecerat et docuerat,
 hic finis eius. Plurimi tamen, qui ei adhaeserant, de ossibus et pulvere eius aliquid
 sibi rapiebant. De cuius secta per quaedam oppida multi manent usque adhuc. Et eius 35
 nomine censentur textrini operis lucrum exercentes³¹.

1079. 4. *De Aquicinensi coenobio.* Sub iisdem fere temporibus duo viri genere nobiles,
 Sigerus de Lohes, Walterus filius Ursionis, cum sociis multis, relicta saeculari militia
 32 Deo militare disposuerunt; et locum quendam secretum religioni aptum super Ischarb³²
 fluvium, aqua cinctum, ad habitandum delegerunt. Inde domnum episcopum Gerardum 40
 Cameraci, quia locus ille eius erat parochiae, expetunt, et habitandi licentiam et con-
 struendi ecclesiam ab eo deposcunt. Ille autem non tantum quae petebant annuit, sed
 etiam adiutor eorum et cooperato aedificationum, quae monachis essent habiles, esse
 coepit. Hugo quoque decanus Sanctae Mariae omni cura totoque animo eo coepit inten-
 dere, pecuniam altaria ceteraque necessaria largiendo toto affectu ministrare, adeo ut 45
 in brevi locus ille a Deo sublimatus, ecclesia clericis probisque viris repleretur, et

28) Marchiennes. 29) Die en Dauphiné. Ita rigore canonicae severitatis vindicandum esse: vide-
 enim correxi, quod copia habebat: Hugonem Oedhs. tur, fraternitatem tuam sollicitè huius rei veritatem
 30) Montensi. 31) Haec de re loquitur Grego- inquirere admonemus; et si eos ad tantam crudeli-
 rius VII. in epistola 25. Mart. 1077. data ad Go- tatem impias manus extendisse agnoveris, ab introitu
 defridum Parisiensem episcopum, quam affert Le et omni communione ecclesiae auctores pariter et
 Glay ex Greg. reg. IV, 20: „Item relatum nobis est, complices huius sceleris separare non differas, et
 Cameracenses hominem quendam flammis tradidisse, nobis huius rei certitudinem, necnon quicquid de
 eo quod simoniacos et presbiteros fornicatores mis- superioribus causis effectum fuerit, per litteras tuas,
 sas non debere celebrare, et quod illorum officium quum citissime poteris, indicare stude“. 32) Scarpe. 55
 minime suscipiendum foret, dicere ausus fuerit. Quod Ampliorem huius foundationis historiam videsis in
 quia nobis valde terribile, et si verum est omni Auctario Aquicinensi ad Siebertum, Mon. SS. VI, 393.

studiose ac religiose servitus Dei ibi ageretur. Quae congregatio in tantum Dei nutu excrevit, ut etiam domnus Alardus Hassoniensis monachus abbas ibi proficeretur, et nobiles quique pagenses vel ex aliis provinciis saeculo renunciantes, ibi sub norma sanctae religionis confluerent. Hoc itaque coenobium usque hodie rebus saeculi dilatatum, omni floret religione, et circumquaque monasteria multa sanctitatis illustrat odore.

5 *5. De obitu domni Waldrici abbatis.* Rexerat domnus abbas Waldricus ecclesiam hanc³³ annis 36, seque boni operis exemplum subditis per omnia prebuerat, multasque possessiones, altaria, allodia, suo studio adquisierat. Superveniente igitur die, quo divina pietas eum ab aerumnis saeculi disponebat eripere, subita corripitur aegritudine; 10 et decidens in lectum, convocatis fratribus post salutaris monita exhortationis ultimum valedicens, plenus dierum anno Dei Christi 1083, Idibus Iunii, diem clausit extremum, et in medio ecclesiae sepelitur cum maxima lamentatione fratrum et aliorum.

6 *6. De electione abbatis Guiffredi.* Convenientes fratres ad eligendum abbatem, quatuor de suis eligunt, et eos cum baculo pastoralis ad episcopum dirigunt, ut cuicumque 15 eorum abbatiam daret, ceteri laudarent. At ille eiusmodi electionem perpendens non esse probabilem, distulit, et acceptis induciis eos redire precepit. Interim domnus Petrus abbas Belvacensis pro fratre suo domno Guiffrido, et eius petitione episcopus Laudunensis, precatorias litteras domno Gerardo episcopo transmiserunt. Hugo quoque castellanus³⁴ cum aliis multis pro hoc ipso precator accessit; et hiis animatus precibus 20 episcopus Gerardus abbatiali dignitate sublimavit. Quam ille susceptam per aliquot annos strenue rexit, sed postea continuis imminentibus guerris et maxime fame magna, ecclesia haec devoluta est paupertati.

7 *7. De bello apud villam Castenerias facto.* In illo tempore apud Cameracum inter Oilardum preclarum militem et Iohannem Ottonis filium, pro quadam villa Vinciaco³⁵, 25 gravissima exorta est contentio, adeo ut ab invicem separati, alter eorum, id est Iohannes, cum Fulchone nepote suo Cameraci manens, bella pararet; alter vero, id est Oilardus, in hanc villam³⁶ veniens, conductorum militum sibi copiam adsumeret. Quaedam autem die tempore messis, cum hinc atque illinc egressi ad villam Castenerias³⁷ venientes sibi obviassent, armati congregiuntur; et commisso gravi prelio, pauci ex parte 30 Oilardi, sed multi ex Cameracensi exercitu corruerunt. Ibertus quoque nepos episcopi, et Ado de Belen³⁸, egregii viri, interfecti sunt; Fulcho quoque cum multis famosis viris captus est. Et sic Oilardus victoriam adeptus, gaudens recessit, et spolia equos et captivos militibus suis largissime divisit. Et predictum Fulchonem, sororium suum, in captione anno uno detinuit; sed postea per episcopum et Theodericum de Avesnis 35 cordati, amici permanserunt.

8 *8. De muliere a demonio vexata.* Quod autem sub occasione predicti Oilardi hic vidimus contigisse, nemini sit onerosum vel legere vel audire. Hic siquidem cum virtute militiae circumquaque famosis viribus et armis Cameracensem tueretur patriam, contigit eum aliquando more suo in pago Viromandensi predationem multam fecisse, et 40 capta preda plurimisque captis hominibus, prospero successu citius remeare. Forte mulier quaedam, coniugis sui captionem graviter plus aequo dolens et acuti doloris impatiens, quam concito cursu poterat sola sequebatur. Sed non erat facile, ut consequeretur. Igitur inclinata iam die, imminente vespera, nox facta erat, cum illa proximam silvam deveniens, nusquam progredi valens, oppressa scilicet noctis tenebris, 45 merore et lassitudine corporis, se sub reperta arbore lassata volens requiescere membra

9 *9. De apparitione maligni spiritus.* Haec diu semivigilans iacuerat, cum repente malignus spiritus sub aliqua visibili specie coram ea adstans, et ut ipsa nobis postea retulit, quasi cappam unam in manu deferens, induit eam, et sic eam ex toto possedit. 50 Illa mox effera et sui omnino nescia prosilit, et quod reliquum erat noctis, silvam peragrans, tandem mane facto e silva progreditur. Diuque vaga per agros discurrens, ab incolis comprehensa ligatur; et magis ferinis quam humanis vocibus inclamans, ad hoc monasterium verberibus agitata perducitur.

a) *caecidit una vel altera vox.*

33) S. Andree. 34) de Oisy. 35) Vinchy, prope Cambrai. 36) le Câteau. 37) Cattenières, arr. de Cambrai. LE GLAY. 38) Bellais, arr. de Valenciennes. LE GLAY.

10. *De liberatione mulieris daemoniacae.* Quae dum liminibus ecclesiae propinquaret, velut immane precipitium precavens, retrocedere, et ne intraret toto animu relictari; sed a presentibus impulsam, immo illatam, in medio templi sparso stramine collocatur. Ibi quavis stricte ligata, miserabiliter huc illucque volutabatur. Horrida facies, flammantes oculi, horrorem quodammodo intuentibus ingerebant. Nam et ore spumans linguamque dentibus masticans sanguineam salivam in aspicientes expuebat, ut aperte daretur agnosci exterius, quo habitatore vexaretur interius. Nos vero diris eius clamoribus et strepitu vulgi concurrentis permoti, post aliquot horas accessimus; et maligni hostis in ea habitationem perpendentes, simulque eius calamitati compatientes, prolatam aquam reliquiis sancti Andreae reverenter signavimus, et sumendam ori eius obtulimus. Illa vero, ac si mortiferum quid abhorrens, quantum potuit a se indignanter repulit. Sed adstantes supinatae eique dentes stringenti iustanter ori eius infundere coeperunt, donec ipsa anhelitum retrahens, aliquantulum ex ipsa aqua perciperet in gutture ac deglutiret. Quo facto cerneres in momento sicut ignem extingui aqua, totum furorem eius omnino mitigatum deferuisse, et ipsam velut alteram effectam, et iam immutatam, leni vultu, blandis oculis nos respicientem, et lenta voce loquentem. Porro nos, cum circumstante plebe voces laudis emittente, nec a laudibus nec a lacrimis cessare poteramus, quippe qui divinam gratiam presentem ibi meritis sancti apostoli operatam esse videbamus. Protinus illa soluta a vinculis, erigit se, et quassata membra sustentans, pedetentim gressus movere coepit, admirans unde huc venerit, vel quis eam desub arbore tulerit, aut quomodo cappa, de qua supra diximus, exuta fuerit. Sed ab hiis qui aderant, quae circa se gesta erant certius agnoscens, et ad se plenissime reversa, ante altare cum lacrimis prosternitur, et se ancillam sancti in aeternum esse devovit. Ac postea refecta cibo — nam in triduo nihil victus sumpserat — recepto quoque marito, gaudens et sana remeavit ad propria.

11. *De discordia regni et sacerdotii.* Hildebrandus papa Romanae sedi cum omni religione praesidebat. Sed imperator Henricus Romanae ecclesiae et decretis apostolicis concordare nolebat; immo excommunicatus omnes subditos papae episcopos graviter insequabatur. Nam et antecessores suos talibus decretis numquam consensisse dicebat, quia et episcopalia insignia omni tempore dedissent. Preterea elatum eum faciebat victoria, qua Rodulfum quendam, quem Saxones sibi contra eum regem prefecerant, ante annos quamplures in bello interfecerat. Filius quoque eius Henricus iuvenis et marchisa Mathildis frequenter ei quamplurima bella parabant. Igitur post prefatum 1088. Hildebrandum Odo, qui et Urbanus, in Romana sede successit, vir sapientissimus, prius Remensis canonicus, postea Cluniacensis monachus, dein papa est effectus. Hic per omnia predecessoris sui in ecclesiasticis sanctionibus secutus est vestigia. Remensem vero ecclesiam post Gervasium Rainoldus, Turonensis ecclesiae custos, regebat. Dominus vero Gerardus Cameracensi bene praesidebat. Patriam autem eius miles Oilardus, quem supra memoravimus, virtute sua et prudentia pacatam undique et opulentam faciebat. Sed quomodo vel quo infortunio tantum defensorem plebs amisit, paucis intimandum.

12. *De morte Oilardi.* Hic itaque cum quadam die de curia Flandrensi revertentur, et terram Hugonis castellani, postea monachi, pertransire vellet, Symon filius ipsius Hugonis cum militari manu eum prosecutus, in ecclesiola villae quae est Chau, cum uno tantum comite — nam ceteri relicto eo dispersi fugerant — inclusit, et mira virtute gladio pugnantem, clypeo se protegentem donec ferientium ictibus concisus manibus laberetur, multis confossum vulneribus interfecit. Sicque mortuus delatus ad nos, in claustrum nostro sepultus, sub marmore clauditur uno. Hic finis eius, omni patriae dolendus. Ab ipso etiam habemus allodia multa, quae hereditarie possidebat, de Mediolanis, de Becchenis, de Buhen, de Formeis, de Fontanis.

13. *De plaga ardentium.* Anno Dei Christi 1089, celebri memoria ubique terrarum innotuit, et libris annalibus traditum describitur, cum iusto Dei et aperto iudicio, peccatis superbae plebis exigentibus, sicut ignis ira Dei exardesceret in his regionibus, maxime Brabatensi: miserabilis plaga facta est ardentium, in quibus restinguendis, in plerisque sanctae Dei genitricis ecclesiis, et maxime Tornaci, piis eius meritis et gloriosa inter-

39) Valcellis, quam abbatiam fundavit a. 1131. LE GLAY. 40) Melun. LE GLAY. 41) Bohain. 55 LE GLAY.

cessione facta sunt praeclara miracula. Tunc ex diversis terrae partibus, non solum vicinis sed et longe positis et etiam transmarinis, plebs innumerabilis utriusque sexus ad ecclesiam Tornacensem confluebat pavida. Nam quod de aliena carne videbat, hoc unusquisque in se fieri pendulo corde verebatur. Intransibus vero ipsam ecclesiam plenam utique languentibus, stupor ingens et lacrimabile fiebat spectaculum, cernere scilicet alios miserando gemitu rugientes adhuc plaga ignis graviter cruciari, aliorum vero pedum, quorumdam autem tiliarum, usque ad genua vel usque ad coxas consumptis carnibus, ossa arida pendere; quosdam autem iam extinctos velut truncos, huc illucque iacere, et nusquam nisi portatos progredi valere. Sed de his pro tempore iam satis dictum, quamvis pro hac vel alia peste semper et ubique metuendum, et divina iudicia nobis iugiter-imminere sit credendum.

14. *De quadam muliere hic sanata ab igne.* Eodem tempore mulier quaedam, predicto igne in summitate pedum accensa, ad ostium nostri monasterii curru subvecta deponitur; et lacrimosa suspiria diris permixta clamoribus emittens, suorum manibus, comitante turba multa — nam de simili poena sibi quisque timebat — prope altare sancti Andree collocatur. O cui tam saxum pectus tamque ferrea mens tunc inesse posset, quem illi fletus, illi dolores miserae mulieris sanctum apostolum ingiter invocantis, vel usque ad lacrimas non emollirent? Nam cui humana presidia nullo modo poterant subvenire, hoc solum restabat solatium, pro ea respectum divinae pietatis implorare. Tunc antiquiores seniorum nostrorum cum reverentia reliquias sancti Andree accipiunt, et locum diri vulneris ex eis signantes, ter pedibus eius modum crucis circumtulerunt. Quod ut factum est, illa paulatim a clamoribus quiescens, summatim visa est dormire; viditque virum canis crinibus decorum, hilari et reverenda facie, veste quoque candida sibi adistere, et sicut antea reliquiis, similiter eodem modo locum doloris manu sua signare, et sic omnem ardorem extinctum esse. Mox illa excitata, abeuntem sequi conata, exclamat voce magna, sanctum Andream adesse, et non fallitur integre restituta. Ad hanc concurrimus omnes, et ultra quam credi possit, gaudentem et quasi resumpto spiritu suscitatum intuemur, et quid sibi acciderit, attentius perscrutamur. At illa visionem gratanter commemorans, Deo et sancto apostolo sanctaeque Maxellendi laudes et gratias agebat. Sed plebs occurrens quantas pro gaudio lacrimas fuderit, et quanto iubilo ymnium *Te Deum laudamus* cecinerit, magis credendum quam sermone pandendum.

15. *De quadam fratre Alberto.* Huius rei spectaculo intererat et ministrabat quidam frater noster Albertus, utpote sacrorum vasorum custos et ecclesiae minister; qui quod monachali pretendebat habitu, vitae et morum probitate complebat, prout humano iudicio vel experientia potest comprobari. De cuius conversatione pauca et non cuncta quae vidimus, nemini sit onerosum si hic breviter inseramus. Hic siquidem sub domno abbate Waldrico habitum nostri ordinis suscepit. Dein psalmos aliquos addiscens, et in dies ad meliora proficiens, tandem vasa altaris tractare et huiusmodi obsequiis iussus est deservire. Hic custos oris sui et contemptor corporis sui, veste cilicina usque ad talos subtus utebatur; a vino omnino et cibis lautioribus abstinens, pane contentus servitorum, portionem suam vini et reliquiarum escarum languidis et infirmis exportabat. Certum eius lectum aut vix aut nullatenus quisquam noscere quibat; sed ante altaria, ubicumque somnus vel lassitudo corporis coegisset, prostratus humi quiescebat. Ubi etiam sanctos apostolos Petrum et Andream sibi apparuisse et quaedam sibi dixisse, de quibus non est dicendum, per singula uni ex fratribus nostris confessus est, domno scilicet Dodoni, compatriotae et familiarissimo sibi, quem postea abbatem et construendi operis huius templi procuratorem habuimus. Quid referam, praefatum Albertum saepius fasciculos lignorum noctu ostiis pauperum apposuisse, et in via lupos eum multoties comitatos fuisse? Audivimus, eum etiam fuisse confessum, quia dum quadam nocte de Waldoniscuria quendam solus in humeris crucifixum afferret, omnes arbores secus viam se ei inclinasse; nimirum quia congruum erat, creatoris imagini creaturam prosterni. Sed ne plus verba protraham, tandem impetrata a domno episcopo Gerardo et capitulo nostro licentia, Iherosolimam pia intentione et dominici sepulchri desiderio cum uno tantum socio intendit. Nobis tamen incognitum, quid de eo acciderit.

16. *De obitu domni Gerardi episcopi.* Domnus episcopus Gerardus, anno pontifica-

tus sui 16, in hac villa morbo correptus, in domo sua superveniente vocationis suae hora defungitur⁴², et Cameraci delatus, in medio ecclesiae anno 1092, tumultur. Post cuius mortem undecumque pessimi quique coeperunt emergere, et multiplicata sunt mala in terra Cameracensi, omni defensore vidusta, quae enumerare nec haec nec aliqua sufficit pagina. Multoties igitur Cameracensis cleri plebique concio ad eligendum pontificem conveniebat. Sed dum quisque pro velle suo loqui presumebat, omnes in commune nihil proficientes, discedebant. Denique post multas perturbationes clericum quendam Manassem canonicum, Suessionensis comitis⁴³ fratrem, eligunt et cum magno apparatu ad imperatorem transmittunt. Sed furtivis litteris post eum missis accusatus, inanis rediit, et a spe fraudatus remansit.

1093. 17. *De Atrebatensi ecclesia.* Interim Atrebatenses clerici, tempus opportunum sibi post maximam disceptationem Cameracensium habentes, quo de iugo Cameracensis episcopi subiectionis colla excuterent, Romam adeunt, Urbano papae causam suam suggerunt; ut Atrebatensem ecclesiam tanto tempore ancillatam iam miserando liberam efficiat, lacrimabiliter implorant. At ille crebris multorum maximeque regis Francorum precibus exoratus, predictam ecclesiam amodo et usque in saeculum cardinalem episcopum habere dato privilegio constituit; et ad hoc corroborandum, clericum quendam religiosae vitae, Lambertum Islensem, episcopum ibi ordinari praecepit; sicque ecclesiam Atrebatensem a Cameracensi divisit⁴⁴.

18. *De electione Walcheri.* Manasses itaque repulsam suam graviter ferens, ad archiepiscopum Remensem se contulit, et ut opem ei conferat, per amicos suos obnixè precatur. Ille vero recitatam secundum compertam veritatem veracium testium tam Cameracensium quam aliorum eius electionem, in conventu Remensis capituli confirmavit. Preterea Cameracenses Walcherum, Bracbatensem archidiaconum et Tornacensis seu Noviomensis ecclesiae custodem, in episcopum eligunt. Qui missus ad imperatorem, in die sancti Andreae donum episcopatus ab eo suscepit, et auctoritate Romani pontificis Urbani ab archiepiscopo Remensi consecratus, civitatis Cameracensis regimen optinuit. Hic multa preclara gessit; castella atque municipia multa Cambrisiacum et civitatem opprimentia viriliter diruit; iustitiam quaerentibus faciens, omnem provinciam subactis hostibus pacificavit.

1095. 19. *De concilio Arvernensi.* Urbanus papa a Roma in Gallias deveniens, anno Dei Christi 1095, apud Arvernensem urbem, quae est Clarusmois, concilium innumerae multitudinis aggregavit, ubi multa decreta relatu digna dedit, viam Ierusalem instituit, de statu sanctae ecclesiae satis et sufficienter tractavit. Tunc Manasses stans in medio clamorem fecit de domno Walchero, electioni suae iniuste subintroducto, episcopatum videlicet Cameracensem sibi invasione detestanda usurpante, et ut uno verbo eius utar, *intrusit se*, inquit, *in meam electionem*. Finito clamore et Walcheri dicta responsione, admirati iudices tandem simul in hoc concordantes protulere sententiam: primam scilicet electionem ratam, secundam vero, id est Walcheri, irritam esse debere. Porro Walcherus iam de concilio recesserat, quia nos qui cum eo ieramus, hac et illac auriculantes, tale ei iudicium fore predixeramus. Data sententia, Manasses in ipsa sede Walcheri ut episcopus substituitur; Walcherus si se deinceps de episcopatu intermittat, excommunicatur. Multa de ipso concilio, plura quae de ipsis postea contigerunt, et quomodo eorum Cameracensis patria omnino devastata et civitas pene fuerit desolata, quamvis sint stupenda, preterimus, qui iam amplius haec rememorari superfluum esse et inutile ducimus.

1096. 20. *De ordinatione Manassae episcopi.* Rumoldo Remensi archiepiscopo obeunte, Manasses prepositus succedit, parum quidem litteratus, sed elemosinis et curae pauperum studiose deditus; a quo supradictus Manasses in episcopum est ordinatus.

1098. 21. *De via Hierusalem.* Anno 1096, per admonitionem saepefati papae Urbani,

s) excidisse videtur discordia, vel causa, vel talo quid.

42) 2. Idus Aug. secundum Necrologia beatae Mariae et S. Sepulchri Cameracensis, et S. Salvatoris Aquiciniensis, 3. Idus Aug. secundum Necrol. Fideiense, in bibliotheca Cameracensi 730; *pridie Kal. Aug.* secundum Contia. Gaugericianum cap. 9.

43) Iohannis I. LE GLAY. 44) Gesta huius separationis cum omnibus chartis eo spectantibus ex codice Atrebatensi iam Boloniensi s. XII, de quo cf. Annales nostros VIII, 406. edidit Baluzius Miscell. V, 237.

habitantes terram viam Ierusalem aggredi coeperunt, et usque in fines orbis terrae sonus et amor eundi percerebuit. Comites, principes, nobiles, vulgusque promiscui sexus ire certabant; portenta et signa in coelo se videre multi asserebant. In qua via quanta pericula, quot corporum incommoda, quantas fames, quanta prelia, maxime in Antiochia 5 pertulerint, quo labore, quibus pressuris ad Hierusalem pervenerint, qua arte, qua industria quadragesimo obsidionis die, interfectis multis milibus Sarracenorum, eam ceperint, quanto studio sepulcrum Domini et loca sancta mundaverint, non est nostrum describere; quae magis proprii et lati codicis indigent inscriptione, praesertim cum de eis et cantica ubique diffusa et carmina quaedam descripta habeantur.

10 22. *De domno Odone episcopo.* Postquam episcopi duo, Manasses et Walcherus, diutina dissensione per longa tempora defecerunt, Odo Aurelianensis scolasticus, Tornaci monachus effectus — nam ipsum coenobium eius predicatione coepit aedificari —, postea vero abbas ipsius loci, ad episcopatum Cameracensem eligitur et consecratur. Sed quia 1105. donum ab imperatore propter excommunicationem quaerere nolebat, intrare in civitatem 15 minime licebat.

23. *Quod imperator in hanc terram venerit.* Henricus imperator, crebra et impor- 1102. tuna Cameracensium pulsatus flebili querela, quod scilicet Robertus comes Flandrensis, dominatum Cambriaci usurpare sibi volens, multas irruptiones in hanc provinciam hostili manu fecerat, ipsam demum civitatem exercitu nimio circumdans, per septem 20 dies obsederat, paratis septem ut fertur milibus armatorum, anno 1102. in hanc terram venit, multa viriliter et prospere gessit, castella Bulcen, Incy, Selusam aliasque manitiones comburens igni, solotenus precipitavit, pavorem sui hostibus circumquaque incussit; sed opprimente hieme citius repatriavit. Nec tamen comes ab infestatione Cambriaci

25 24. *De cometis.* Anno 1106. unus ex cometis regni mutationem presagentibus mense Martio per octo dies apparuit; vespere post solis occasum radios terribiles emittens, multis prudentibus terrorem ingessit. Imperator Henricus, quem filius suus sub occasione apostolicae sententiae regno eiectum usque in externos fines expulerat, apud Leodium defungitur; sed propter praedictam excommunicationem in atrio non sepelitur. 30 Filius vero eius Henricus imperium, quod sibi pater vivens concesserat et benedicti iusserat, obtinuit.

25 25. *De concilio apud Trechas habito.* Post Urbanum Romanam sedem suscepit Rai- 1099. nerus, qui et Paschalis, vir per cuncta laudabilis, antecessorum suorum firmiter decreta tenens, sed avaritiae minus intendens. Hic in Gallias veniens, apud Trechas concilium 1107. 35 magnum celebravit, et postea Romam rediit.

26. *De adventu Henrici tertii imperatoris.* Tertius⁴⁶ Henricus imperator, in hanc ter- 1107. ram veniens adversus comitem Robertum, qui sibi Cameracensem patriam vindicaverat, 40 Duacum obsedit; sed illis deintus viriliter pro se et pro patria pugnantibus et comitis presentia roboratis, nihil profecit. Tandem ergo compacta concordia — nam se alter- utrum metuebant — imperator concessit quaecunque pater suus dederat ei tenere, scilicet hanc villam⁴⁵ et alia quaedam. Dein per Cameracum iter faciens remeando, duo- Dec. 45 decim de filiis potentium civitatis, obsides videlicet ne quando cives ipsi ab eius fide- litate defluerent, abduxit secum, sicque repatriavit.

27. *Quod imperator Romam perrexit.* Qui non multo post Romam perveniens, 1111. 45 obvis sibi civibus Romanis, simulata pace sub iureiurando nulli eorum aliquam iniuriam se facturum spondit, et in introitu templi sancti Petri hoc ipsum apostolico iuravit. Febr. 12. Sed citius ingressus templum, cuncta promissa rupit. Nam ipsum apostolicum, ad eum benedicendum et divina peragenda paratum iamque procedentem, iniectis manibus nihil tale suspicantem accepit, et captum extra civitatem ad castra exercitus sui, quem ibi 50 reliquerat, transduci fecit. Quid seditionis, quid perturbationis, quae divisio regni ac sacerdotii tunc fuerit Romae, quod nemo potest, non est nostrum explicare. Tandem coactus papa, quicquid rex precepit sacramento firmavit. Et sic conficte et dolose concordatis, discessum est. Postea tamen rogabatur papa a Romanis periurum regem excommunicare; sed ille rennuvit, et nunquam eum amplius videre voluit. — Verum

55 45) le Câteau. 46) immo quartus, rex quintus.

- nos intermittentes ea, quae tunc Romae gerebantur, ad nostra redeamus. Igitur comes Robertus, ut dictum est, hanc villam adeptus, frequenter hanc invisere, venationem agere, circumiacentium locorum coepit delectari opportunitate. Denique maximam partem turris quae ceciderat, et murum in circuito, sicut hactenus cernitur, reparavit, excepta aula cum ecclesia, quam dominus Gerardus II. aedificavit. Nam et ipse amplas et honestas domos, quae hodieque manent, unam scilicet iuxta ecclesiam Atrebatensem sanctae Mariae, alteram vero in Brabant apud villam quae est Melun, lapideo opere construxit. Comes itaque, quoad vixit, sicut dictum est, hanc villam tenuit et possedit.
1106. 28. *De obitu domni Odonis episcopi.* Manasse Remensi metropolitano carne exempto, Rodolphus preclarae scientiae clericus et prepositus, in sede substituitur. Sed quidam clericus Gervasius, vi regia fretus, ipsam sedem sibi usurpans, introitum eius primo 1113. satis impedivit; sed postea morte preventus quievit. Dominus autem Odo Cameracensis episcopus, aegritudine gravi preventus, ad monasterium Aquicinense se deferri fecit; ibi 1119. quae defunctus, in medio ecclesiae sepelitur. Cuius sepulchrum inciso lapide decoratum 46 usque in hanc diem demonstratur 48.
29. *De adventu domni Burchardi.* Hoc ita finito, cum in Cameracensi ecclesia nulla pro dissensione obloquentium fieri posset rata electio, aditur imperator, qui reperto consilio, clericum unum sibi fideliter obsequentem Aquisgrani, Burchardum nomine, cum legatis suis ad episcopatum Cameracensem transmisit. Qui susceptus et electus, fere per biennium propter excommunicationem imperatoris insecratus mansit; sed tandem miserante apostolico, quia donum episcopatus de manu regis non acceperat, adeptus est benedictionem. Hic a comite Balduino iuvene, dum aegritudine diutina, quam ex vulnere insanabili contraxerat laboraret, non sine pretio magno consiliariis eius collato, hanc villam cum turri recepit, et deinceps liberam Cameracensi ditioni restituit. De hoc comite Balduino paucis dicendum, quod iuvenis optima indolis, cultor fuerit iustitiae et pacis, adeo ut pro conservanda quiete patriae iuvenem unum furti reum inaudita et miserabili morte apud Brugias in chaldaria fecerit bullire; cum admirantibus turbis et flentibus, nec ipse a lacrimis posset temperare; unde et terror eius per omnes provincias malefactores fecit omnino quiescere. Sed cum in Normanniam, quam crebris exercitiis opprimebat, profectus esset, accepto letali vulnere reversus, per annum fere 30 unum aegrotavit, et sic demum apud Sanctum Bertinum effectus monachus, et paulo post defunctus, ibi requiescit.
1117. 30. *De domno Gerlando abbate.* Interea dominus abbas Guiffridus, tum hostili furore qui totam patriam depopulabatur, tum fame quae vehementer omnem terram premebat fatigatus, velut magna tempestate quassatus amisso clavo navim vagantem 35 mediis fluctibus, ecclesiam hanc detinebat; sed tandem in se reversus portum quietis adiit, et prelacionis onus deposuit. Nos statim habito concilio, Aquicinensem monachum, magnae religionis et humilitatis virum domnum Gerlandum, eligimus, et a domno episcopo Burchardo Cameraci benedictum, anno Dei Christi 1117 abbatem suscepimus. Qui quam strenue, quam prudenter susceptam ecclesiam rexit; si ei diu vivere datum 40 fuisset, et ipsis quotidianis nostrarum rerum argumentis patuisset.
1118. 31. *De successione apostolicorum.* Paschalis Raineri, de quo supra retulimus, in sede Romana [successor^a] Iohannes Gaitanus, qui et Gelasius, sedit vix anno uno, et 1119. veniens in Gallias, apud Cluniacum defunctus sepelitur. Huic Wido, qui et Calixtus, Febr. 1. Viennensis archiepiscopus, ad sedem apostolicam provehitur, vir tam probitate morum 45 laudabilis quam etiam illustris dignitate generis; frater scilicet Clementiae Flandrensis comitissae, matris utique comitis iunioris Balduini, de quo aliqua supra diximus. Hic Oct. papa famosissimum concilium Remis anno Dei Christi 1119.^b celebravit, in quo non tantum de tota Gallia, sed etiam de Lotharingensibus, archiepiscopi episcopi abbates et clerici catervatim confluxere. Tunc quidam Fredericus, frater comitis de Namu, post 50 multas contentiones de episcopatu⁴⁷ inter eum et quendam Alexandrum, ab apostolico ibi consecratur. Ad cuius post biennium defuncti sepulchrum multa signa facta ferun-

^a) tale quid excidisse videatur. b) MCXVIII copia.

46) cum hac inscriptione:

Hic legitur presul Odo,
Qui perspectus omni modo

Fuit exul Deo fidus,
Fulget coelo quasi sidus.

47) Leodiensi. LE GLAY.

tur; quae assertores eius, viri quoque legales, vera, detractores vero falsa esse contendunt. Sed soli cognitori omnium utrum vera an falsa fuerint innotescit.

32. *De obitu Gerlandi abbatis.* Dominus abbas Gerlandus cum fere per quinquennium decenter gregem sibi commissum in hac ecclesia rexisset, aderat dies vocationis suae; et gravi febre correptus, 14. Kal. Maii, feria 3. paschae defungitur, et ante altare sanctae Mariae sepelitur. Huius tempore Gerardus Infans⁴⁸ allodium de Fontanis, pro sua et patris sui anima, ad altare sancti Andreae tradidit; cuius partem araturae Gerulfus quidam, monachus noster effectus, a canonicis sanctae Mariae nobis redemit. Sepulto itaque domno Gerlando, dominus Dodo, vir honestae vitae monachus, Flandrensis natione, in loco eius substituitur. Hic caput monasterii nostri iam aedificare ceperat.

33. *De obitu Henrici tertii imperatoris.* Imperator Henricus, post multa prelia, post plures per quas sibi rebelles multos fecerat expeditiones, tandem domno papae Calixto concordatus, diem clausit extremum, et apud Spiram cum patribus suis sepelitur. Cumque cognati eius Conradus et Fredericus hereditarie regnum sibi velent usurpare, congregati principes terrae, relictis illis, quendam ducem Saxoniae Lutharium nomine ad imperii dignitatem promovere. Hic vir tam religiosae quam virtutis militaris pollens efficacia, non minus religiosam uxorem et elemosinariam habebat.

34. *De obitu comitis Flandrensis.* Supradicti Henrici tempore contigit, Calixtum papam Romae generale concilium anno Dei Christi 1123^a, mense Martio, in Lateranis celebrasse, ipsumque et imperatorem post diutinam regni sacerdotiique, ut supra diximus, dissensionem firma pace concordasse. Tunc etiam dominus Burchardus apud papam super diremptione Atrebatensis ecclesiae a Cameracensi gravem querimoniam intulit. Cuius clamorem ille benigne suscipiens, tempus tractandi de hoc negotio illi constituit. Sed morte occupatus, quendam episcopum Offensem⁴⁹, Lambertum quem et Honorium, successorem accepit. Qui nihilominus clamorem episcopi libenter attendens, se determinaturum causam eius spondidit; sed regis Francorum multorumque intervenientibus epistolis, parum profecit. — Domno Rodulfo Remensi metropolitano carne exempto, Raimoldus Andegavensis episcopus in loco eius substituitur. — Iisdem fere temporibus comes Flandriae Carolus, cum apud Brugias in templo prostratus oraret, a quibusdam militibus suis, ad hoc ipsum antea coniuratis, multis confossus vulneribus perimitur; necnon et quidam castellanus eius, dum sese ferientibus ictibus pro liberando domino medium obiceret, similiter gladiis eorum super ipsum interemptus occubuit. Protinus fama tanti sceleris percurrente, moeror ac timor universam terram perculit. Et mox ad ulciscendam tanti principis iniustam necem, potentes quique, maximeque quidam nobilis Daniel ira frendens, unanimiter insurgunt; nec prius quievire, quam homicidas illos omnesque complices eorum diversis ac turpissimis mortibus deditos, omnino de terra delerent. Porro quis luctus, quis dolor Flandrensem populum attriverit, quae prelia, quae seditio- nes, quae incendia totam patriam devastaverint, non nobis vacat, quia impossibile est verbis vel scriptis commemorare. Super huius comitis morte multi multa carmina flebili voce finxere. De quibus monachus unus lugubre carmen, sed memoria dignum, metricis versibus composuit, quod nos ob auctoris laudem et lectoris admirationem hic etiam inserere curavimus:

45
50
Huc adeo, Calliope,
Carmen fingo lugubre
Quem produxit Dacia,
Mater fuit Athala,
Pater cuius, hostia
Mortem pro iustitia
Noster autem Carolus,
Fugit ad avunculum,
In qua proles regia
Crevit sapientia
Ubi vero inclitus

vires mihi suggere!
nobili de principe,
satum stirpe regia.
Frisionis filia.
factus in ecclesia,
pertulit in Dacia.
clam sublatus hostibus,
comitem Flandrensi-
um,
marchionis curia
atque morum gratia.
obit avunculus,

a) gravis cop. b) MCXIII copia.

55 48) de Crèvecoeur. LE GLAY. 49) Ostiensem.

<i>Balduinum patrio</i>	<i>statuunt in solio.</i>	
<i>Hic vicinis regibus</i>	<i>terror fuit omnibus,</i>	
<i>Cultor suae patriae,</i>	<i>hostis iniustitiae.</i>	
<i>Morbo insanabili</i>	<i>fracta carne fragili,</i>	5
<i>Sithu fit monachus,</i>	<i>et successit Carolus.</i>	
<i>Quo regnante, Flandria</i>	<i>viguit militia;</i>	
<i>Cuius sub imperio</i>	<i>floruit religio.</i>	
<i>Auxit patrum gloriam,</i>	<i>comitum potentiam.</i>	
<i>Plurimas Flandrensibus</i>	<i>terras iunxit finibus.</i>	
<i>Heu, heu! magne marchio,</i>	<i>digne regni solio,</i>	10
<i>Forma digna principē,</i>	<i>digna tanto nomine!</i>	
<i>Heu, pater ecclesiae,</i>	<i>nostrae decus Flandriae,</i>	
<i>Ultor iniustitiae</i>	<i>et munimen Franciae,</i>	
<i>Dux bonorum previus,</i>	<i>cleri defensor pius,</i>	15
<i>Monachorum clipeus,</i>	<i>terror malis omnibus!</i>	
<i>Te Flandrorum comite,</i>	<i>quiescebant semitae,</i>	
<i>Nec audebat quis tuam</i>	<i>conturbare patriam.</i>	
<i>Preda nunc efficimur,</i>	<i>undique diripimur;</i>	
<i>Fit pastore mortuo</i>	<i>ovium direptio.</i>	
<i>Nemo iustum sequitur,</i>	<i>paxque tecum moritur,</i>	20
<i>Et abscisso capite,</i>	<i>membra pugnant undique.</i>	
<i>Dole, plange, Flandria,</i>	<i>quasi patrem sibi.</i>	
<i>Nulla sunt solatia,</i>	<i>perit tua gloria.</i>	
<i>Ad lamentum convoca</i>	<i>quaeque regna proxima,</i>	
<i>Et ad tua funera</i>	<i>placatus pulset aethera.</i>	25
<i>Cum facit iustitiam,</i>	<i>passus est invidiam,</i>	
<i>Et pro causa pauperum</i>	<i>pertulit martirium.</i>	
<i>Ergo pro iustitia</i>	<i>coronatur gloria;</i>	
<i>Et laetandum potius,</i>	<i>sed tamen non possumus.</i>	
<i>Cogit nos continuo</i>	<i> flere desolatio,</i>	30
<i>Cuius in absentia</i>	<i>conturbantur omnia.</i>	
<i>Flent pontus et Anglia</i>	<i>totaque Normannia,</i>	
<i>Te* plus his, o Francia,</i>	<i>sed minus quam Flandria.</i>	
<i>Flandria, tu misera,</i>	<i>tua tunde pectora,</i>	
<i>Scinde genas unguibus,</i>	<i>neque parcas fletibus.</i>	35
<i>Hinc dolet Italia</i>	<i>totaque Sicilia,</i>	
<i>Duraque Germania</i>	<i>atque Lotharingia.</i>	
<i>Nostra nam miseria</i>	<i>terrae pulsat intima,</i>	
<i>Doletque cum Dacia</i>	<i>Thule remotissima.</i>	
<i>Glacialis Rhodope</i>	<i>stupet tanto scelere.</i>	40
<i>Geticusque Ismarus</i>	<i>et exclusa Bosphorus</i>	
<i>Floret, et Hispania</i>	<i>iuncta cum Galatia;</i>	
<i>Nec laetetur Graecia,</i>	<i>lacrimante Flandria.</i>	
<i>O Flandrenses miseri,</i>	<i>porta patens inferi</i>	
<i>Devoret vos penitus,</i>	<i>nec evomat amplius.</i>	45
<i>Quae vos, servi, furia</i>	<i>compulit ad talia?</i>	
<i>Sicut Iudas proprium</i>	<i>tradidistis dominum.</i>	
<i>Superatis nimium</i>	<i>facinus Lemniadum,</i>	
<i>Danaique funera</i>	<i>vestra vincunt scelera.</i>	
<i>Ergo Iudae perditū</i>	<i>facti estis socii;</i>	50
<i>Secum in supplicio</i>	<i>vos expectat mansio;</i>	
<i>Immo pene miserum</i>	<i>fecistis innoxium.</i>	
<i>Tradens enim Dominum,</i>	<i>implet vaticinium;</i>	
<i>Multis quippe profuit,</i>	<i>Dominum quod tradidit;</i>	
<i>Sed vestra traditio</i>	<i>multis est perditio.</i>	55
<i>Fecit ergo nescius</i>	<i>quod prodesset pluribus;</i>	

*) Tu lege.

Sed vestra vesania
 Quae iam vestro scelere
 Quererere non desino,
 Non est tam sacrilego
 Vos expectant omnia
 Tantalus purgatus est;
 Et nocentum agmina,
 Icium iam exilit;
 Saxumque volubile
 Stupet mundi machina;
 Horrent coeli sidera
 Et nos eshorrescimus,
 Ne sordescant saecula

multis erit noxia.
 poena possit fieri
 nec tamen invenio.
 poena digna populo;
 tormentorum genera;
 vester eius locus est.
 cedunt vobis omnia.
 rotam vobis deserit;
 vos oportet volvere.
 pavent Ditis abdita;
 tam nefanda scelera.
 unde finem facimus,
 talium memoria.

35. *De comitibus Flandriae.* Hoc ita finito, post multimodas patriae perturbationes, 15 rex Francorum Atrebatii veniens, juvenem quendam nobilissimae indolis, Willelmum Normannum, Roberti comitis Normannorum fratrisque regis Anglorum filium, comitem Flandriae constituit. Qui non multo post, cum viriliter contra resistentes ageret et castellum quoddam⁵⁰ sibi repugnans obsidione gravi opprimeret, subito lethali vulnere in manu accepto, vita privatur, et apud Sanctum Bertinum non sine magno dolore suorum, cum 20 planctu etiam hostium sepelitur. Post hunc Theodoricus quidam de Alsait, de genere Flandrensium comitum, qui iam aliquas partes Flandriae sibi vindicaverat, eo mortuo totam terram possedit, ac sic demum Flandria quievit.

36. *De obitu domni Burchardi episcopi.* Dominus episcopus Burchardus, posteaquam 25 sedecim annis Cameracensem ecclesiam rexit, anno Dei Christi 1129. pridie Nonas Ianuarii vita excedens, in monasterio sanctae Mariae sepelitur. Et post eum ecclesia ipsa mensibus quindecim episcopali caruit administratione.

37. *De adventu Gregorii in hanc terram.* Ipso quoque tempore Honorium papam, 1130. Romae noctu defunctum, pars quaedam cardinalium mox in ipso crepusculo lucis quasi Febr. 14. furtive sepelierunt, et unum ex suis, Gregorium, quem et Innocentium vocaverunt, in cathedra Romana constituunt. Quod ubi cardinales ceteri parsque civium compererunt, 30 raptim convenientes, sepulti corpus effodiunt, ac debita funeris officia complentes, apostolico more denuo sepeliunt; ac deinde unum ex suis scilicet Petrum Leonis, quem et Anacleum dicunt, papam constituunt. Et sic uterque, ille scilicet et predictus Gregorius, ausu nefario sedem sanctam sibi non est reveritus usurpare. Commota plebs Romana 35 dum duorum contentioni turpiter adulando bipertita seditione tumultuatur, multae fiunt caedes hominum, et pro pontificali sede adipiscenda in ipso templi aditu execranda perpetrantur homicidia. O dolenda ecclesiastici ordinis miseria! o miserabilis et caeca literatorum vecordia, dum periti divinae legis violenter nec sine effusione sanguinis rectoris ecclesiae affectant esse, et quod gravius est, apostolici! His ita sacrilego spiritu 40 concertantibus, alter eorum, id est Petrus, fortiori Romanorum genere prevalens, sedem obtinuit; alter vero, id est Gregorius, a Roma diffugiens in Gallias devenit, et a Remensi metropolitano maximeque abbate Claraevallis⁵¹ ut papa susceptus, in has provincias pervenit. Et per Cameracum iter habens, atque ad colloquium imperatoris Leodium tendens, sumptibus suis ecclesias, nostram quoque, admodum gravavit. In ipso conventu 45 Leodii, dominus Liettardus Traiectensis prepositus, episcopus electus, urbi Cameracensi^{1131.} dirigitur; et Remis 6. Kal. Maii a domno metropolitano honorifice consecratus, in episcopali sede locatur. Mart.

38. *De discessione domni Petri abbatis.* Sub iisdem fere diebus, dominus abbas 1131. noster Petrus episcopum Liettardum adiit, et abbatiali dignitate deposita, absolutus dis- 50 cessit. Cui post menses sex, dominus Adam, Sancti Vincentii Laudunensis monachus, anno Dei Christi 1132 successit, et 13. Kal. Iulii in ecclesia beati Aichadri, quae est Hasprae, a domno episcopo Liettardo honorifice sacratus, eodem die a nobis honore debito est susceptus septimus abbas huius loci.

39. *De vastatione huius villae, et conflagratione ecclesiarum nostrarum.* Sequenti 1133. vero anno, cum in pace et religionis quiete, omni quoque rerum opulentia nostra flore- 50) Alot. 51) S. Bernardo.

1133. ret ecclesia, ipsa quoque villa domibus amplis opibusque largis dilatata in pace habitaretur et laetitia: Gerardus Malusiliaster cognominatus, iam olim ab ipso pueritiae suae tempore hostis pessimus huius villae, et adhuc in eam spirans nequitiae suae, 5. Kal. Maii, collecta peditum militumque innumera multitudine, accersito etiam Haynoensi comite, villam invadit, tuguriisque extra positam ignem admoveri fecit. Cui etiam ad supplementum malitiae suae, divino tamen ut credimus iudicio, ventus vehemens ab austri partibus repente in adventu eius exurgens, famulando ut ita dicam voluntati eius, adeo videbatur deservire, ut arreptum ignem flando et vires ei addendo per totam villam diffunderet. Quo graviter exardescente et circumquaque solotenus debachante, celerius quam credi possit, domus omnes funditus consumptae sunt. Ecclesia autem nostra cum 10 omnibus aedificiis, sancti Martini, sancti Andreae cum domo episcopali flammis furentibus exusta, deforme sui spectaculum prebuere. Interea viri cum mulieribus, iuvenes cum pueris, pressura flammaram circumsepti, huc illucque a facie sevientis ignis diffugiunt; donec in castello tutum sibi fore refugium frustra sperantes, gregatim irrumpunt, nec tamen mortis discrimen evadunt. Nam cum ignis pervolans domum episcopi ceterasque aedes occupasset, infra ambitum castelli omnes qui confugerant, furentibus flammis angustiati, nullum effugii aditum habentes, fortiores quique utriusque sexus, alii per murum exilientes saltibus evadebant; alios vero videas de muro precipites, quassatis membris, vix posse resurgere; alii autem, id est pueri, nusquam progredi valentes, sed se mutuo complectentes — o miserabile visu! — usque ad duodecim uno in loco ita 20 sunt igne devorati, ut, cum postea requirerentur, vix tantum capita et grossiora eorum ossa reperirentur; ac in vase uno delata, in atrio nostro sepeliuntur.

40. *De eiectione prepositi Adam de Turri.* Adam itaque, quem prepositum et custodem turris prepositus socer eius, Hierusalem adiens, prefecerat, tanto discrimine presentis incendii et hostilis gentis — nam et armata manus hostium circumiens urgebat 25 — videns nihil sibi iam superesse, quo scilicet Gerardi viribus vel artibus valeret resistere, facto pacto libere egrediendi, turrim reddidit. Sicque Gerardus, quod semper male affectaverat, pessime possedit. Qui voti compos, non tantum in circumiacentem regionem malignitatis suae vires effudit, sed et ipsam Cameracensem vexando saepius urbem, viciniam omnem depopulans, villas incendit, rapinis crebris et taxationibus plebem oppressit. Et ne plura loquar, in omni patria per manum eius multiplicata fiunt 30 gravia mala et homicidia. De his iam taedet plura referre.

41. *De admirandis interdu ortis tenebris.* Post haec, mensibus tribus emensis, 4. Non. sequentis Augusti, feria 4, hora 6. diei, subito visibiliter obscurato sole, in omnem terram factae sunt tenebrae, et nobis divina agentibus, fere dimidiae horae spatio per 35 mansere. Quae res cum omnium mentes admiratione simul ac stupore concuteret, quidam quasi prudentiores eclipsim solis ex oppositate lunae dicebant accidisse. Quod nequaquam fieri posse, ratio patet⁵² — solem scilicet eclipsim a luna, nisi in Interlunio, pati posse — cum constet, ea die lunam 27^{am} fuisse. Quidam vero probabilius asserebant, hoc signum tenebrarum aliquid novi prodigii presignare. Dictum est multo post a red- 40 euntibus de Hierusalem, ipsa die, ea hora tenebrarum, quadringentos quinque minus milites de templo a Sarracenis trans flumen esse peremptos. Nec mirum, si in suorum membrorum occisione placuerit Deo tenebras mundo inducere, in cuius morte solem et totum mundum constat obtenebratum fuisse.

42. *Operis peroratio.* Fiunt itaque ab exordio mundi usque in presentem annum, 45 qui est ab incarnatione Domini 1133us annus decennovennalis cycli, Romani imperii sceptrum tenente Luthario, in sede apostolica dissidentibus Gregorio dicto Innocentio, et Petro Leonis, Francorum rege Ludovico, Rainoldo Remensi archiepiscopo, domno Liettardo Cameracensi episcopo — fiunt inquam anni 6227. Residuum seculi tempus humanae investigationi incertum est. Omnem enim de hac re inquisitionem dominus Iesus abs- 50 tulit dicens: *Non est vestrum, nosse tempora vel momenta, quae pater posuit in sua potestate.* Et alibi: *De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli coelorum, nisi solus pater.* Unusquisque ergo de suo cogitet transitu, sicut sacra scriptura dicit. *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis.* Quando enim unus- 55 quisque de saeculo migrat, tunc illi consummatio saeculi est.

a) Itego virus PERTZ.

52) Fuit eclipsis solis totalis per Europam, Africam, Asiam, 2. Aug. 1133. LE GLAY.

**LEONIS MARSICANI ET PETRI DIACONI
CHRONICA MONASTERII CASINENSIS**

EDENTE W. WATTENBACH PH. D.

Casinensis coenobii, quod nostri imperatores prae ceteris pia cum veneratione coluerunt, cuius labantibus rebus plus semel strenue succurrerunt, monumenta litteris consignata, quae in tertio huius collectionis volumine plurimis mendis purgata prodierunt, longo iam intervallo sequitur chronicon a Leone et Petro conscriptum. Iacientia enim post Saracenorum irruptionem litterarum studia non ante medium saeculum XI. in beati Benedicti plantatione ad novum vigorem sunt resuscitata: quod ne pluribus mihi sit persequendum, docta et ingeniosa de litterarum studiis apud Italos primis medii aevi saeculis dissertatione¹ cavet V. Cl. Wilh. Giesebrecht. Multa ibi invenies de exinio illo virorum coeti, qui florentissimis sub Desiderio abbate coenobii rebus litterarum quoque artiumque liberalium studiis Casinum reddiderunt celeberrimum, primamque inter eos, quae hucusque latuerat, Leonis nostri mentionem. Multa semper cum Marsorum comitibus Casinensibus fuerat coniunctio, quorum stirpe progeniti tunc inter eos conversabantur Oderisius, Theodinus, Transmundus. Leo:cm autem, cognomine ut ipse ait² Marsicanum, cum eis vel consanguinitate vel affinitate fuisse coniunctum, admodum probabilis est Giesebrechtii coniectura³. Alfanum audiamus,⁴ Salernitanorum archiepiscopum, qui Theodinum⁴ exhortatus, ut socios in paradisum, postquam ipse praemia virtutum acceperit, adducat, postremo addit:

Ut sit in hoc horto sed et ipse Leunculus opto.

Et ad Pandulfum Marsorum episcopum, patrum Theodini, postquam aliorum eius propinquorum meminisset:

25 Integra sit pueri bonitas tibi grata Leonis,
 Nec tibi displiceat, hunc ut ameris ama;
 Dilige^a quo semper te diligat, atque libenter
 Obsequium possit solvere saepe tibi.
 Mente satis miti devotus in ordine vivit,
30 In quo perficitur cunctipotentis opus.

Quibus locis nostrum designari Leonem, certum quidem non est, ut quam maxime verisimile. Certe quum superius carmen scriberetur, ad Theodinum iam

1) Berolini 1845. 4. p. 25 sqq. 2) Prol. l. l. 3) l. l. p. 50. 4) card. diaconum; carmen igitur post annum 1061 scriptum esse oportet, v. Chr. Casin. III, 24. ^a) *da Ges. Ut tibi Ughellus.*

cardinalem diaconum, fratribus Casinensibus eum adscriptum fuisse constat. Ipse autem quam amanter de Theodino, quam leniter de Transmundo loquatur videmus in Chr. Cas. III, 17. 24. 25. Fratrem habuit Iohannem monachum Casinensem, cuius Petrus diaconus meminit in sermone de Octava sancti Benedicti c. 3. Avunculum suum ipse commemoravit Iohannem Soranum episcopum⁶,⁷ monachum Casinensem⁸: fortasse non diversum a praeposito illo Casinensi, cuius inter Theodini amicos l. l. meminit Alfanus⁹. Episcopus est consecratus a Gregorio VII, primo pontificatus eius anno⁹.

Leo igitur Marsicanus vixit 14 annos egressus in Casinensi monasterio a Desiderio abbate¹⁰ est susceptus, instructus, enutritus ac proventus¹¹. Magistro in conversione usus est Aldemario, quem olim fuisse dicit¹² Capuanae civitatis prudentissimum ac nobilem clericum et Richardi principis notarium. Eo¹³ siquidem munere fungens 23. Aug. 1059. subscripsit litteris principis¹³; anno 1063 vel 1064 abbas in Sardiniam missus, post reditum ab Alexandro II. S. Laurentii abbas cardinalis est constitutus. Unde efficitur, Leonem novitum¹⁴ fuisse intra annos d. i. 1060 et 1064¹⁴. Quod si II, 16. legimus, eum quum puerulus esset, vidisse presbyterum quendam plus centum annos natum, qui excaecationem Mansonis abbatis Iohanni Sorano episcopo confiteri solitus fuerit,¹⁵ non possumus quin Iohannem tunc nondum episcopum fuisse statuamus¹⁵. Ut hoc fuit, bonae indolis puer a Desiderio inter familiares mox receptus et arcta²⁰ cum eo necessitudine coniunctus, universis fere eius usque ad obitum negotiis interfuit¹⁶; cuius erga se merita grato semper animo recolens, in summa eius memoriam habuit veneratione. Quo factum est, ut Oderisius, qui illi successit, vitae Desiderii scribendae officium ei iniungeret, quod Alfanus¹⁷ olim ut susciperet frustra rogaverat¹⁸. Sed Leo per totum illum annum otium ad scribendum minime nactus est, quum plurimis semper distineretur negotiis. Nam quum Petro teste¹⁹ sanctitate et monasticis disciplinis ad plenum esset imbutus, et in divinis scripturis appime eruditus, mature ut videtur se convertit ad rerum gestarum historiam atque vetera monumenta cognoscenda, et bibliothecarius²⁰ monasterii²⁰ factus, non solum in causis huius loci gerendis, verum etiam in³⁰ apostolicae sedis negotiis saepe fuit adhibitus. Continuas autem Casinensibus pro possessionibus monasterii lites fuisse orandas, ex ipso hoc chronico discimus, quae per quantum temporis singulae duraverint, quanta iis facessiverint negotia, ex uno aestimare licet exemplo. Leo enim ipse scripsit relationem de causa Sanctae Sophiae in Benevento²¹ quam ex Petri regesto edidit Gattula³⁵ Hist. Cas. p. 54. Eius igitur loci dominium coenobio suo vindicaturus, quum primo apud Romam in synodo venerabilis papae Gregorii²², et postmodum apud²³ Melphim (1089. Sept. 10.) et Troiam²³ (1093. Mart. 11.) et iterum Romam in

6) II, 16. 7) III, 34. 8) Sed distinguendus ab eo est alter Iohannes, cognomine Marsicanus, quem quum in Capuano monasterio praepositus esset, fuerunt qui mortuo 1055. Richerio abbatem eligere vellent. Hic, ut videtur, e praeposito Casinensi 1058. factus est abbas S. Vincentii ad Vulturum, seditque annos 22, menses 4, dies 15; v. Chr. Cas. II, 89. 97. Desid. Dial. I, 6. Chron. Vult. p. 514. 9) Reg. Greg. VII. apud Mansi, Conc. XX. p. 125. 10) 19. Apr. 1058—1087. 11) Prol. I. III. 12) III, 24. 13) Gattula, Acc. ad Hist. Casin. p. 161. 14) Certe verba l. l. aliam interpretationem admittere vix videntur, eam scilicet, ut rediret e Sardinia Alde-
marium Leonis magistrum fuisse statuamus. 15) eodem modo quod addit sanctae memoriae intelligendum est. 16) v. prol. I. III. Dedicacionem ecclesiae 1071. se praesentem vidisse ait III, 25. 17) ob. a. 1087. 18) Prol. I. I. 19) de viris ill. c. 30. 20) Chr. Cas. III, 42. Etiam presbyterum fuisse apparet e Petri Diac. de orta et obitu⁴⁵ Iustorum Casin. c. 51. Decanum dicit I. B. Maras in notis ad Petr. D. de viris ill. 30. nescio quo iure. 21) frater Leo bibliothecarius s. Cassinensis coenobii, qui hoc ipsum memoratorium scripsit, quae ibi sunt verba eius. 22) 1078. ut videtur; v. infra III, 42. 50 et Binium ap. Mansi, Conc. XX. p. 511. 23) IV, 7.

synodo rev. papae Urbani cum super diversis ac plurimis aliis²⁴ tum super²⁵ hoc praecipuo negotio sollemnem proclamationem fecisset, et nichil ex his usque ad hanc diem iustitiae recipere potuisset, contigit ut quadam die ex imperio domni abbatis Oderisii ad ipsius apostolici curiam pergeret qui tunc temporis (apud Beneventum morabatur. *Ibi exorta altercatione cum Madekno abbate Sanctae Sophiae, papa ad proximum synodum apud Barum habendam eos cum munimibilibus adesse iussit, ibi tandem ad finem causam perducturus.* Venitque tempus concilii ferme post mensem (1098. Oct. 1.); *sed ne tum quidem sententia prolata, papa Beneventum post dies aliquot reversus, iterum partes audivit, nec tamen sententiam protulit.* Post dies aliquot, *pergit Leo*, simul cum illo nobis in servitium eius pergentibus, et super hoc eodem negotio rursus iterumque apostolicam sententiam²⁶ repetentibus, scripsit Anzoni, *Beneventanorum domino*, a Ceperano epistolam, *qua cum vice sua Casinensibus iustitiam facere iuberet. Ea data est 3. Non. Novembris.* Sequenti anno papa defunctus est; Anso post biennium perdidit Beneventum; negotium eapropter remansit infectum²⁷. *Similibus eum causis gerendis occupatum fuisse existimes, quum abbatem Capua redeuntem pro officio suo comitaretur²⁸: cui de mandato sibi Desiderii vitam scribendi munere sciscitanti, se nondum opus aggressum esse respondit. Et quando, inquit, huic tuo parere imperio potui? quando toto fere hoc anno cum in servitio domni apostolici ex iussione tua per Maritimam atque Campaniam, tum quoque in tuimet ipsius negotiis occupatus, vix per octo dies continuos in monasterio constitui. Accepta excusatione Oderisius iam universam ei coenobii historiam scribendam demandavit et summa cum diligentia Leo mox totum se ad magnum et multo gravius hoc opus convertit: otio ut apparet sibi concesso, ut post annum illum 1098. scribendi initium fecisse videatur. Sed coeptum opus non absolvit, neque ultra annum 1075. produxit: quamquam ne tum quidem calamum deposuisse videtur, quum ad dignitatem episcopi Ostiensis²⁹ et S. R. E. cardinalis a Paschali II. esset evecus³⁰. Quod quo tempore factum sit, ignoramus. Anno 1101. Mart. 31. Odo decessor eius inter vivos fuit³¹; Leo autem nomen suum praeceptis papae subscripsit post Crescentium Sabinensem, Petrum Portuensem episcopum: Cononem Praenestinum praecedit; unde nescio an concludere liceat, eum post illos, sed ante Cononem fuisse ordinatum. Quorum Petrus quidem Mauricio, qui a. 1100 Hierosolyma petierat, a. 1102 iam successerat³², Cono autem mense Maio 1107. in concilio Trecenti familiaris papae effectus, mox Romam petiit: ubi episcopus ordinatus et Hierosolyma est directus. Nam a. 1107³³ Praenestinus episcopus ibi fuisse traditur, Cono a. 1111.*

24) e. g. de eocl. Cinglensi, v. infra IV, 18. 25) Cf. Chr. Cas. IV, 48. 60. 26) v. prol. I. L. 27) et Velleitrensis. Nam utrumque episcopium post Min-
 40) cii illius tempora ita fuisse coniunctam, ut episcopus ab una alterave diocesi nullo discrimine facto appellaretur, evicisse mihi videtur Al. Borgia, *Istoria di Velletri* p. 214 sqq., quicquid contra proferat
 45) F. A. Maroni, *de eocl. et ep. Ost. et Velit. Romae* 1768. 4. p. 71. 28) Certe quum in catalogo abbatum cod. 1. Oderisio, cui opus suum inscripsit (ob. 1105.), anni regiminis non adscripti sint, codd. 3 et 4. Girardo (1111—1123.) annos non adsignant.
 50) Tamen non nego, hos abbates ab eodem addi potuisse, qui Oderisium II. adscripsit. Petro teste, prologo I. IV. opus morte praeventus explere ne-
 quit. 29) Gatt. Hist. Casin. p. 54. 30) Falco Benev. initio. 31) Acta SS. Ian. I. p. 633. Ekkeh. Uraug. ad a. 1116. Baronii Ann. a. 1107. c. 18. Ceterum hic adnotare libet, quae apud antiquiores scriptores de horum temporum cardinalibus disputantur, duobus erroribus omnia esse infecta: primo quod portio quaedam actorum concilii Later. a. 1112. a Martanio primo editore (Thea. IV. p. 127.), quem ceteri secuti sunt, negligentia quadam cum actis concilii Guastallensis sit coniuncta, altero quod subscriptiones falsissimae praecepti Paschalis II. a. 1105. Dec. 27. pro genuinis sint acceptae. — De epitaphio Bernardi ep. Praenestini, quod Baronius non bene a. 1107. adsignavit, v. Giesebrecht. de lit. studiis p. 37.

Anno Domini 1111. Febr. 12. Leo Romae fuit, quum Heinricus V. rex urbem intraret, et capto cum ceteris cardinalibus papa, ipse cum Iohanne Tusculano episcopo habitu plebeio indutus evasit³², et Iohannem quin in animando ad resistendum populo adiuverit, non est quod dubitemus. Sed quum neque captus fuisset, neque conventioni isti a papa extortae subscripsisset, tamen coronationi regis, ne omnia denuo turbarentur, deesse non potuit, et quum vice Albanensis episcopi primam orationem dixisset, deinde proprio fungens officio Heinricum ad confessionem apostolorum perductum, unxit inter scapulas et in brachio dextro³³. Quod quam malo animo fecerit, aestimare licet ex eo quod 3. Non. Iul. Paschalis a Tarracina Iohanni Tusculanensi et Leoni Velletrensi³⁴ 10 episcopis et cardinalibus in unum congregatis scribendum duxit. Ubi quod Velletresem appellat Leonem, ideo factum esse arbitror, ne vel iuniori episcopo seniore, vel Ostiensi, primae post Romanam ecclesiae, Tusculanensem videretur postponere. Scribit autem: Id quod in personam nostram, imo in patrem vestrum praeter ipsius ecclesiae iudicium atque praesentiam vos egistis, etsi 15 vobis ex zelo Dei visum est, non tamen ut mihi videtur canonico tramite incepistis. Non enim charitas sed aemulatio id dictasse perspicitur. Quos deinde ita adhortatur: Vos autem pro ecclesia in ecclesia agite, ut illum ecclesiae Dei zelum, quem habetis et habere ostenditis, ipsa experiatur ecclesia. Hac igitur summi pontificis admonitione Leo noster ab amicorum consortio videtur esse 20 revocatus³⁵: qui potius operam papae praestandam esse putavit contra socios hostibus acerbiores, litterisque a Paschali acceptis Casinum venit et Brunum Signinensem episcopum ut abbatiae renuntiaret coegit³⁶. Quo negotio mense Augusto vel Septembri eiusdem anni peracto, Romam rediit, ubi in Pallariae monasterio Casinensibus subiecto hospitabatur³⁷. 1112. Ian. 24. in ecclesiae 25 sancti Laurentii in Lucina altari craticulam huius martyris sollemniter deposuit, Kalendis Febr. altare principale dedicavit³⁸. Deinde 15. Kal. Apriles in concilio Lateranensi primarias partes egit, et quod per vim et inordinate geri papa noluerat, iam consentiente eo fecit. Nam cartam illam qua extortum a papa privilegium de investituris ecclesiarum condemnatum est, a Gerardo Engolismensi, Leone Ostiensi, Gregorio Terracinensi, Galone Legionensi episcopis, Roberto tit. S. Eusebii et Gregorio tit. Apostolorum presb. cardinalibus communi aliorum consilio dictam³⁹ fuisse legimus⁴⁰; id est, ut opinor, verbis conceptam. Vides Leonem socium strenuorum ecclesiae propugnatorum, separatim tamen a Iohanne et Bruno, qui ea die ne affuerunt quidem concilio⁴¹. — Post 30 haec Leo anno 1113. Febr. 11 et 13. Beneventi praesens fuit, quum lis quaedam Casinensium cum Terrae maioris abbate diudicaretur, sed a sententia dicenda, utpote monachus Casinensis, abstinuit⁴². 1114. Febr. 25. Lateranis privilegio ecclesiae Marsicanae subscripsit⁴³, Iul. 5. ibidem alteri, quod canonici Sanctae Mariae in Portu Ravennae acceperunt⁴⁴. Obiit ante annum 1118. quo 40 Lambertum episcopum Ostiensem fuisse constat⁴⁵, die 11. Kal. Iunias⁴⁶.

Scripta Leonis opera enumerantur a Petro diacono libro de viris illustribus Casinensibus c. 30. his verbis: Fecit sermones de pascha. De nativitate.

32) Chr. Casin. IV, 38. 33) Guil. Malmesbur. V, ita coniungenda esse verba Mon. Legg. II. B. p. 182. 423; cf. infra IV, 37. n. 34) ita cod. Vat. testo equidem persuasum habeo; cf. Guil. Malmesb. V, 45 Al. Borgia p. 214. hist. Vel. 35) nisi epistolam 426. 42) Gatt. Acc. Hist. Casin. p. 714. 43) Ughell. illam in alium annum reponere mavis, quod mihi I. p. 892. 44) Bull. Lateran. p. 5. 45) Mart. 21. minus placet. 36) Chr. Casin. IV, 42. 37) IV, 81. electioni Gelasii interfuit. Pandulf. Pis. in Murat. 38) Baronii Ann. ad h. a. 39) an dictata? SS. R. It. III. p. 381. 46) Necrol. cod. 47. ap. 40) Mart. Thes. IV. p. 128. Mansi XX, 1212. 41) Nam Gattolam, Acc. Hist. Casin. p. 855. 50

Historiam peregrinorum. Historiam Casinensis archisterii divisam in libros 4. Vitam sancti Mennatis, et alia quamplurima, quae in nostram non venere notitiam. *Ex his alia perisse videntur, vita autem sancti Mennatis inedita remansit, quum prologum et epilogum cum initio translationis Gattula e cod. 413. ediderit, Hist. Cas. p. 188. 911. Scripserat eam iubente Oderisio I. abbate, rogatu Roberti comitis filii Rainulfi, qui nuper sancti ossa Caiatiam transtulerat, a. D. 1094. Sermonem quoque festo translationis die 2. Kal. Apr. habendum Io. Mabillon e cod. Cas. eruit et Leoni adscripsit, editum in Martenii et Durandi Coll. ampl. VI, 979—984, cui inserta est accurata translationis historia, simplici sed nitido stilo scripta, et qui Leoni nostro optime conveniat. — Chronico autem Casinensi prohisisse videtur narratione, quam de consecratione ecclesiarum a Desiderio et Oderisio in Monte Casino aedificatarum scripsit. Eam Leoni tribuendam esse, iam Cam. Peregrinus probavit⁴⁷, neque ut mihi quidem videtur, cuiquam dubium esse potest. Auctor enim qui post a. 1094. sub Oderisio abbate scripsit⁴⁸, sed iam maioris ecclesiae consecrationem a. 1071. praesens vidit⁴⁹, aperte profitetur se Gesta Desiderii scribenda sibi proposuisse, quum post brevem ecclesiae descriptionem dicat: Quantitatem autem ipsius ecclesiae, et qualitatem, seu ornamenta, quoniam non fuit mei propositi ex integro in hoc sermone describere, et alio loco cum reliquis operibus praedicti domni abbatis latius Deo volente, comite vita pendentur, id tantum quanta gloria quantaque frequentia sit consecrata, pro posse narrabo. Et ultima verba: Quorum omnium nomina cum reliquarum ecclesiarum pignoribus pariter suis in locis Domino iuvante scribemus — ea inquam faciunt ut credam, eum iam tum de chronico scribendo cogitavisse. Quo ad ea tempora usque perducto, multa ex hoc opusculo eisdem plerumque verbis — nam scribendi genus in utroque plane idem est — inseruit: sequentibus Petrus diaconus usus est. Extat in cod. Casinensi 47, unde descriptum edidit Ant. Caracciolus in Chronologis antiquis quatuor. Neap. 1626. 4. cum quibus iterum prodit in L. A. Muratorii SS. Rerum Ital. Vol. V. p. 76. Nos partem posteriorem Leonis chronico adiunximus.*

Restat ut de chronico Casinensis coenobii accuratius dicamus, quod quo melius fieri possit, primo loco proponenda esse videtur codicum manuscriptorum descriptio. Extant igitur praeter codices editionis Ambrosianae, de quibus mox dicendum erit⁵⁰,

1) Cod. reg. Monacensis, inter Benedictoburanos 123, mbr. in 4. Continet Cantica Canticorum, Librum Sapientiae, Ecclesiasticum, Sermones diversos, postremo foliis ut nunc numerantur 85—189. chronicon Leonis, quod cum illis recentiore tempore colligatum est per hominem imperitum, qui non pauca marginibus foliorum inscripta resecurit. Priora illa in Germania exarata sunt, chronicon autem Beneventana admodum pulchra et constanti, cuius specimina dedimus⁵¹. Quaterniones 14, quorum tamen 5. et 14. duerniones sunt, secundus folio inserto auctus est, manu non valde antiqua in ultimis foliis signati sunt. Membrana fortis, satis alba; decem priorum quaternionum rescripta, ita ut lineae cum Leonis verbis non conveniant, et antiquioris scripturae vestigia inter versus

47) Series abb. Casin. in Oderisio I. 48) ante cod. Leonis esse conicias. Nam ibi nullum invenies. — I. B. Marus ad Petr. diac. de viris ill. c. 30. commemorat exemplar Leonis, in quo Lucas Holstenius plurium mss. exemplarium variantes lectiones adnotavit. Sed hoc in biblioth. Vat. frustra quaesivit Bethmannus. 51) i gominatum duobus tantum locis lineolis insignitur, quibus praeterea caret.

45) a. 1103, ut videtur, quum dedicationis ecclesiae s. Stephani (Chr. Casin. IV, 23.) nondum meminerit. 49) nam ipse ibi ait: Haec omnia ita fuisse nemo legendum ambigat, quae utique non ab aliis tradita, sed revera propriis oculis visa descripsimus. Cf. Chron. Cas. III, 25. 50) Cave no ex loco Ludovici Tosti, Storia della badia di M. C. Napoli 1842. 4. II. 317. Vellitris

appareant. *Ea saec. XI. esse videtur, char. Romano. Ultima 4 folia eiusdem membranae sunt, lineis iam signatae, sed litterarum vestigia non apparent. In ceteris paginis, quibus paulo crassior est membrana, lineae vicinae binae stilo ductae sunt, quas in utroque margine binae de summo ad inum currentes finiunt. In imo margine folii 1. manu saec. XV. scriptum est: Benedicti peira 3 et in fine libri: Iste liber attinet huic monasterio Benedicten Peiren. Sed ad Buren-*
ses ex alio pervenit monasterio; est enim Casinensis et quidem ipsum Leonis auto-
graphum, quod ex toto eius habitu patet. Nam continet primum ut ita dicam operis
nucleum, brevem satis narrationem, diversis scriptorum manibus exaratam, quam
deinde sua manu Leo et correxit et innumeris additionibus auxit; magna saepe 10
folii parte erasa et minutioribus litteris rescripta. Primo scribae 6 priores
dedit quaterniones, qui primum librum continent, et secundi in tribus ultimi folii
partibus initium: quod Leo quum iam aliquot locis correxisset et auxisset, totum
expunxit. Nam iterum scriptum extat initio quat. 7. alterius scribae manu,
quem deinde f. 154 verbis Quae omnia (II, 43.) tertius excepit. At ultima 4 folia 15
sua Leo manu scripsit, litteris minutioribus, margine fere nullo. Folia quoque
120. 121, erasis quae ibi scripta erant omnibus, ipse denuo scripsit. Nonnum-
quam etiam quum margines foliorum ad additiones inscribendas non sufficerent,
schedulas assuisse videtur, quae postea perierunt, quum signa in textu posita
non semper habeant quae sibi respondeant, ut I, 45. II, 7. et II, 9, quo loco 20
in nullo codice quidquam insertum legitur. — Nos quae in hoc codice ab initio
scripta fuerunt 1. signavimus; quae auctoris manus addidit, etsi non eodem
omnia tempore, 1^p; interdum 1^r quae alio tempore superinduxit. Finitur nar-
ratio II, 92. electione Friderici abbatis, in media pagina, ita ut nihil peruisse
appareat. Eorum autem quae in marginibus foliorum scripta bibliopegi nobis 25
eripuit stultitia, nonnulla servata sunt in apographo, quod iam s. XII. in mon.
Burensi factum est, scil.

1*) *Cod. reg. Monac. inter Benedictobur. n. 146. in 8. mn. Codicem enim autographum iam circa a. 1137. Burum delatum esse existimo per abbatem Engelscalcum, qui Innocentium II. frequentasse et Lotharium imp. secutus 30 esse dicitur⁵²; Burenenses autem illum, quum lectu esset difficilior, descripserunt, in membrana alba, crassa, lacunis vitiosa littera, Romana cuius specimen aduicimus; satis accurate, sed eorum quae in margine scripta sunt nonnullis omis-*
sis, iis praecipue quae pallidore atramento scripta erant. Sed quae recepta
sunt ostendunt, codicem tunc adhuc integrum fuisse et illaesum. Hoc autem 35
apographum iam mature male habitum est. Is enim qui c. a. 1250 indicem
librorum Burensis ecclesiae scripsit, nostros hoc modo designavit: Liber de situ
Montis Cassini. Item XVI coternuli de Monte Cassino. (Pez Thes. III, 3. p.
622. 623.) Scil. 16. est ultimus quaternionum qui supersunt, sed in medio c. II, 4.
desinit. Praeterea autem quat. 1. 2. 15. desiderantur: quae omnia manus s. 40
XV. diligentissime supplevit, annexis et insertis foliis et foliolis chartaceis, et
laesa membranae folia ubique agglutinatis laciniis sarsit. Desumpsit haec ex
cod. 1. iam tunc ita ut nunc est truncato; quare nullius ea sunt utilitatis ad
editionem nostram.

2) *Cod. Casinensis mbr. 851. nunc 450. saec. XIII. litteris Langobar-*
dicis exaratus, continet Leonis chronicon cum continuatione Petri diaconi, et
chron. anonymi Casinensis 1128—1212: eadem omnia manu scripta. Primam
eius paginam nitide pictam historia Casinensis Ludovici Tosti lapidi inscriptam

52) Monumenta Boica T. VII. pag. 36. 97.

exhibet I, 347. Ex hoc codice diligentissime expressa est editio Angeli de Nuce⁵³, restituta tantum suis locis diphthongo pro simplici e; signavit eum A, addiditque varias lectiones codicis B, i. e.

3) Cod. Casinensis 202. mbr. saec. XII. litteris Latinis, solius Leonis, qui subsistit in fine cap. 34. l. III. post verba apostolorum principis Petri Cuius in lectionis varietate adnotanda quum Angeli fide standum esset, quem tamen nonnulla praetermisisse apparet, eas lectiones quae ex eius silentio codd. 2. et 3. communes essent, ed. signavi.

4) Cod. regius Stuttgard. chart. saec. XV Leonis chronicon ad eundem cum 3. terminum deducit, additis verbis fundata est ubi nulla rubrica facta partem c. 45. l. I. adsuit, post quam scripsit Deo gratias; deinde rubricator haec addit: Scripta est hec Cronica per me fratrem Andream ysengrin de lantsperg iuxta fluvium Ilici, dyocesis Augustensis monachum professum et presbiterum in monasterio Blawburgensi dyocesis Constantiensis non longe post annum sue professionis videlicet circa Annum domini Millesimum quadringentesimum septuagesimum septimum. plus vel minus. quam professionem fecit venerabili patri, patri Vdalrico Kündig abbati huius monasterii blawbürgensis. Nomen monasterii corruptum utroque loco eraso g purgatum est. Sed remanent alia eiusmodi menda in primis capitum litteris admissa, nec desunt in ipsis Leonis verbis, ut fr. Andreas quae scripsit intellexisse non videatur: exemplari u apparet usus litteris Langobardicis scripto, quum non semel pro t ponat at vel it, pro eius que vel qui, pro k lc. Quin integros versus omisit et dimidias diversarum vocum partes composuit e. g. I, 35. Quo fit ut consulto quidquam mutavisse minime sit credendus, et quum levioribus scribendi vitiis abundet, ceterum exemplar suum accurate expressisse videatur⁵⁴.

Quatuor igitur hi codices ita inter se sunt diversi, ut operis formam nobis exhibeant tribus vicibus plurimis in locis mutatam et plane aliam: de quo profecto quid sentiendum esset, incertum maneret, nisi cod. I. auctoris autographus optatam nobis praeberet criticae normam, et totam Leonis scribendi rationem ante oculos poneret. Siquidem primam ibi habemus et adhuc tantum inchoatam operis speciem. Quod tamen et hic diligenter scriptum est, et litteris maioribus rubricisque distinctum, sed ita ut pro absoluto nondum haberi possit. Adhuc enim pauca tantum continet eorum quae in prologo auctor se daturum esse pollicitus erat, privilegiorum et aliorum documentorum de singulis monasterii possessionibus. Itaque nactus nitidum coepta operis exemplar, primo quae scriptorum negligentia vitiosa erant correxit⁵⁵, deinde in suis ipse verbis plurima mutavit, quo melius oratio procederet, tum in rebus correxit minus vera et nova addidit: praecipue autem documentis archivi Casinensis perlustratis, ubicumque in marginibus foliorum spatium suppetebat, summas eorum adscripsit, quas

40 53) quod hic pro k ubique posuit he, mirus error est e litterae forma natus, qualem in tabula expressam invenies. 54) In primo folio codicis vacuo haec manibus conensis scripta extant: A. D. 1503. Viricus dux de Wirtemberg und dictus graf zu Mimpelgart regimen suscepit quarta feria ante festum Marie Magdalene annorum 17, cum consensu omnium provincialium suorum. A. D. 1503. sub Maximiliano Romanorum rege aparuerunt cruces in vestimentis hominum et etiam in corporibus multiplici forme et coloris in tota Germania, et etiam alia signa passionis. In fragmento folii membr. quo liber antiquitus ligatus

fuit, manus s. XVI. scripsit: Due cronice famose in hoc libro continentur Prima de sancto benedicto cita ac regimine ipsius ac successorum eius in monte cassino et aliis monasteriis Secunda de friderico magno imperatore et successione ipsius. Et in fragmento chart. agglutinato: Ludwieg hasperger maisterlin. 55) e. g. langobardiam corr. lomb., impostorem c. imp., huius cerei c. huiusq rei, atto c. Otto, sepulchro c. sepulcro, mixtis c. mistis, quiscardus c. uisc., gwacco c. wacco, edificis c. edif. et alia plurima.

56 deinde signis positis suis quasque locis assignavit⁵⁶, multa dum scriberet ipse statim corrigens, alia addens, quae si omnia adnotare voluissem, nullus variarum lectionum modus esset. Sufficere videbatur ad cognoscendam eius scribendam rationem specimen in tabula adiectum quum quaecunque alicuius momenti esse viderentur, religiose indicavisset; eorum tantum quae ipse dum scriberet statim eodem calamo correxit, leviora omittens. Sed quum ita omnia Leo addendo et corrigendo implevisset, ut novo exemplari opus esset, librum ita correctum et auctum describendum curavit, quo facto similiter in expoliendo eo et ampliando perrexit, et continuationem usque ad a. 1075. adiecit, deinceps reliqua descripturus⁵⁷. Eiusmodi codicem nactus Petrus diaconus qui continuandi operis¹⁰ curam susceperat, nonnulla de suo addidit, quum miracula aliqua e Desiderii dialogis petita, tum nonnulla de gentiliis suorum, comitum Tusculanensium, rebus, quae nos in imam paginam reiecit. Cetera autem quae ipse in verbis Leonis mutavisse arguitur ab Angelo de Nuce, in priore operis parte paucis locis exceptis iam in ipso Leonis autographo invenimus, ut etiam in sequentibus¹⁵ fidem eius in hoc criminari non liceat. Solum cap. III, 34. liberius tractavit, quippe quod ab auctore nondum satis elaboratum esset. Nonnulla vero menda scribae codicis nostri aliquantum posteriori attribuenda sunt, quamquam et hic⁵⁸ satis diligenter opera sua functus est⁵⁸. Leo vero ipse calamum nondum deposuit, sed eodem modo pergens novam chronici editionem paravit, quam cod. 3. 20 praebet, immis a Petri additionibus, sed scribae negligentia saepe vitiatas. In ea editione verba plurimis locis mutata sunt, ordo etiam capitum non semel inversus, sed in rebus pauca vel mutata vel addita; II, 56. integrum caput rescuit. Eius generis codicem in usus suos verterunt auctor chronici Casinensis quod sub Anastasii nomine fertur, editum in Cl. Murat. SS. II, 351. et auctor²⁵ chron. Vulturnensis. Etiam Petrus diac. de octava s. Bened. Leonis c. 1, 20. e cod. 3. mutuatus est.

Sed Leoni nondum satis placebant quae scripserat, et quum nova quae⁵⁹ adderet non haberet⁵⁹, in verbis denuo plurima perpulvit, itaque novissimam paravit editionem, qualem praebet cod. 4. Is enim iis quidem locis, quibus 2. 30 et 3. discrepant, fere semper cum 3. facit, at in aliis iisque plurimis orationem exhibet magna cum diligentia rursus emendatam. Qui quum admodum recens sit, dubium esse poterat, annon alius quispiam hanc Leoni operam navasset. Verum totus orationis color Leonis est, et quae mutavit eundem prorsus stilum sapiunt, quo inde a principio usus est: scilicet praecipue cavens ne idem verbum intra breve spatium bis occurrat, praeterea eleganti et numero sermone studens, adeo ut vel ipsos Karoli ad Paulum versus mutare ausus sit. Omnem autem eximit dubitationem, quod eandem hanc chronici editionem iam paucis post Leonem annis vulgatam fuisse apparet. Nimirum ipse Petrus diaconus quum multa scriberet, ea saepius usus est quam sua editione et in sermone de⁴⁰ oct. s. Bened. chronici Cas. II, 69. 75; de Iustis Cas. II, 1. 2. 30. 57. 59. 63. III, 8. ex huius generis codice mutuatus est. Accedit quod suppositae Zachariae⁶⁰ et Benedicto VIII.⁶¹ bullae, quae iam in regesto Petri extant, et integra fere Leonis capita continent, eundem cum cod. Stuttg. textum exhibent⁶². Quas ex Leone sumptas, non vero ab hoc excerptas esse, inde apparet, quod⁴⁵

56) Sed non semel accidit, ut ea loco alieno insereret, vel non bene orationis filum interrumpere, quod postea aliquot locis correxit. Evidens mendam habes I, 16. 57) III, 17; cetera deinceps plenus exequemur III, 18. 58) non raro omittendis

verbis peccavit. 59) I, 58. de S. Sophia accuratius loquitur; e. 60. addit Teanenensis; II, 1. nobil. 60) ap. Vicentinum et Breulium in App. Chronici. Margarini Bull. Cass. 1, 3. Tosti 1, 62. 61) ib. Margarini 1, 7. Tosti 1, 251. 62) v. Chr. I, 5. II, 43. 30

in codd. nostris verba diversis vicibus mutata esse videmus, quum ille in fontibus adhibendis plane contrario modo procedat, dum prima vice ipsa eorum verba ponit, deinde suae ea orationi similia efficit. At fieri potuit, ut vel ipse Petrus vel alius aliquis coaevus correctoris officium susciperet; sed tum viz poterat non occidere, ut non uno saltem ex tot qui mutati sunt locis diversam a Leonis ingenio scribendi indolem deprehenderemus, neque profecto ulla causa apparet, quae quemquam praeter auctorem inducere potuerit, ut eum sibi laborem sumeret.

Post Petrum manum operi admovit Ambrosius Traversarius celeberrimus
 10 Camaldulensium ordinis generalis, qui Florentiae obiit a. D. 1439. Oct. 21. Is
 chronicon Casinense emendandum et abbreviandum suscepit⁶³, rogatus a Ludovico
 15 Barbaro abbate S. Iustinae; cuius codicem conservatum in coenobio S. Michaelis Muriani Venetiis⁶⁴ pro genuino Leonis opere edidit Laurentius Vincentinus monachus, Venet. 1513. 4. Quam editionem repetiit Iac. du Breul,
 15 Paris. 1603. fol. cum Aimoino de Gestis Francorum.

Qui eos secutus est Matth. Lauretus Hispanus, monachus Casinensis, Neap. 1616. 4. codice quidem usus est Casinensi, sed ipse diasceustae opera functus plurima pro libitu mutavit vel amputavit, neque ulla fide dignus est. De quibus editionibus quum fuse egerit Cl. Gattula, Hist. Casin. p. 879 sqq., hic quae
 20 diximus sufficere videntur. Specimen autem utriusque editionis invenies III, 49.

Genuinum Leonis et Petri opus primus edidit Angelus de Nuce abbas Casinensis, Paris. 1668. fol. accurate et diligenter, et commentarium addidit amplissimum, sed qui non multa nobis utilia praestet, praesertim p. st insigne
 25 Erasmi Gattulae opus, Historiam dico Casinensem, Venet. 1733. fol. cui volu-
 lumen Accessionum addidit 1734. — Angeli editionem, cum additionibus ad
 huiusmodi quas Romae 1670. fol. dederat, iterum excudi iussit L. A. Muratori in
 SS. RR. It. IV. Mediol. 1723. fol.

Oderisius abbas Leoni mandaverat, ut a beato Benedicto sumpto principio
 abbatum seriem et gesta casusque monasterii enarraret, insertis privilegiis ceterisque
 30 documentis, quibus iura et possessiones monasterii niterentur; adderetque
 quae interim occurrerent de operibus seu gestis clarorum virorum harum dumtaxat partium. Quod ut perficere posset Leo libros operi necessarios conquisi-
 vit, fundamenti loco ponens chronica Iohannis abbatis, quo nomine complecti
 videtur, quae in cod. Cas. 353. scripta extant, edita in huius collectionis Vol.
 35 III, SS. Benedicti, Casinense et comitum Capuae chronicon, cum epistola Pauli
 ad Karolum⁶⁵, capitulari Ludovici Pii⁶⁶, pacto divisionis⁶⁷, et iis quae I, 32. 65
 exscribit de consuetudine monasterii. Praeterea operi adhibita scribit historiam
 Langobardorum⁶⁸, et chronica Romanorum imperatorum et pontificum: catalogos
 scilicet, quales nonnulli eorum temporum supersunt. Sed Gesta quoque ponti-
 40 ficum cognovisse videtur⁶⁹. Praeterea in prologo sola documenta domestica
 commemorat, Casinensis scil. monasterii et cellarum ei subiectarum S. Angeli

63) nactus ut apparet apographum cod. 2. 64) n. a. D. 1466. de mense Ianii. Deo gratias. Ea au-
 727. Mittarelli, codd. S. Mich. p. 42. Alius servat- tem hist. Cass. Leonis Ost. cum addit. Petri quae
 tar in bibl. Chisiana, pulcherrime scriptus, sign. J. habetur in cod. bibl. Vatic. 2961. chart. fol. s. XVI.
 45 VII. 258. mhr. fol. — Ultimo folio haec inscripta per Augustinum Patricium abbreviata est in unum
 sunt: „Expl. I. IV. et ultimus hystoriae Casinensis card. Francisci Piccolomini. Quo ille cod. usus
 mon. per fratrem Leonem Marsicanum et per Pe- sit, tacuit, sed proxime accedit ad edit. Nucei.
 50 trum Diaconum editae, expolitae vero per fr. Am- 65) I, 12. 66) I, 16. 67) I, 29. 68) Pauli, I,
 brosinum generalem Camald. quam ego Iohannes 1. 2. 4. 5. 15. II, 44. 69) etsi id in dubium vo-
 scriba revocavit in Christo patris d. Mariocci de Aretio carari potest, v. I, 8. 12. 18. 28.

de Barregia, S. Liberatoris de Maiella, alia. Quibus ea sunt adnumeranda quae de casibus monasterii, de aedificiis sub unoquoque abbate constructis, aliaque id genus solus refert, necrologiis quoque, inscriptionibus et epitaphiis usus. Etiam Vulturvensium⁷⁰, Casae aureae⁷¹ et Beneventanorum⁷² monumenta domestica inspicit. Praeter haec ad manus ei fuerunt Gregorii dialogi⁷³, Fausti⁷⁴ vita sancti Mauri ab Odone ut videtur interpolata⁷⁵, chronicon Salernitanum⁷⁶, translatio XII fratrum⁷⁷, quae Alfano tribuitur vel ea antiquior alia, cum eiusdem generis de s. Bartholomaeo⁷⁸ et s. Matthaeo⁷⁹ descriptionibus, Karoli ad Paulum versus⁸⁰, dialogi Desiderii⁸¹, annales Beneventani⁸² et Casinenses⁸³, vita s. Adalberti⁸⁴, Petri Damiani ep. ad Mainardum⁸⁵, et sermo de vigilia sancti Benedicti⁸⁶. Ex his igitur aliisque descriptionibus nunc deperditis, ex quibus etsi non multa, aliqua tamen praecipue de Capuanorum rebus⁸⁷ hausit, vulgi quoque narrationibus adhibitis⁸⁸ et quae a coaevis testibus audierat addens⁸⁹, historiam contexit, quam deinde cura nunquam intermissa emendavit et auxit. Nam non solum quaequae in privilegiis aliisque archivi documentis reperiret, sedulo addidit, verum etiam quum ex iisdem quibus antea usus fuerat libris, tum ex aliis plurima et correxit et ampliavit. Ita Erchempertum iam commemoraverat quidem⁹⁰, at nunc demum in partes vocavit⁹¹; praeterea Romualdi vitam a Petro Damiani scriptam⁹², et quorum origo nos latet, nonnulla de Caietanorum et Saracenorum rebus⁹³, de Ungaris⁹⁴, de Ademario⁹⁵; Roffridi⁹⁶ quoque usus narrationibus⁹⁷. Novam deinde elaboraturus editionem, insigne nactus est adiumentum, Amati dico historiam Normannorum, cuius auxilio quae de iis iam scripserat recognovit⁹⁸. Opus non parvae utilitatis, quod diu latuerat, nuper in lucem protulit V. D. Champollion-Figeac⁹⁹, in sermonem Gallicum versum s. XIII, quum aliter ad nos pervenisse non videatur; cuius auctorem 25 quem Leo tacet, Amatam fuisse, in prolegomenis evicit editor. Praeterea nova donationum excerpta adiecit, et alia sed pauca de temporibus pontificum¹⁰⁰, de permutatione Beneventi cum episcopatu Babenbergensi¹⁰¹. Continuationis quam adiecit, fontes non novimus, praeter ea quae et hic Amato debet, et Petri Damiani epistolae. Testem oculatum solum nominat Iaquinum³, sed plurima Desiderii et aliorum narrationibus niti, prologo l. III. prodit: postremorum ipse testis fuit. Postea novis auxiliis non usus est; tantum fabellam inseruit de Heinricho II.⁴ nescio cuius ab ore acceptam, et Nicolai II. constitutionem de eligendo pontifice, quae neminem tunc latere potuit; pauca praeterea de Marsorum comitibus III, 17. 23.

His igitur fontibus usus Leo historiam suam concinnavit; nonnunquam ipsa eorum verba mutuatus, quae deinde iterata cura mutaret et expoliret, ut unus idemque omnibus esset orationis color. Neque vero criticae artis experts

70) iisdem quibus auctor chr. S. Vincentii usus est, l. 4. 12. 71) I, 37. 72) I, 9. 20. 24. II, 24. 73) I, 1. 62. 83) II, 17. 84) II, 16. 85) II, 63. 64. 70. 2. 59. 74) I, 1. 3. 75) quod I, 20. Erchemperto tribuere videtur, cum cuius historia in cod. Vat. coniunctum est. Sed pauca tantum inde assumpsit v. I, 7. 8. 15. II, 9. n. 76) I, 9. 77) I, 24. 78) II, 5. 30. 31. 35. 36. 40-42. 47. 91) II, 17. 18. 19. 24. 79) I, 15. 80) I, 19. 27. II, 21. 22. 34 sqq. 92) I, 43. 44. 50. 52. 93) I, 55. 94) II, 15. 24. 45. 81) quamquam id dubium est, v. I, 49, n. II, 11. 66. 82) II, 9. 24. 25. Ultrique editi sunt Mon. SS. III. 62. 84. 97) L'histoire de li Normant et la chronique de Robert Viscart par Aimé, moine du Mont-Cassin; publiées pour la première fois par M. C. F. à Paris 1835. 8. 98) I, 50. 52. 99) II, 46. 50. Cf. etiam c. 77. 1) III, 15. 23. 2) II, 98. 99. III, 19. 3) III, 2. 4) II, 47.

fuit, sed diligenter auctores suos inter sese comparans, ita eos composuit, ut ex altero alterum et emendaret et suppleret, v. g. Desiderii dialogos ex Chron. Casinensi⁵, hoc ex Erchemperto⁶, Petrum Damiani ex eis quae ipse audiverat⁷. Plurima in compendium redegit, et studiose cavet ne singulae narrationes modum excederent. Sermo autem qualem summa cum diligentia expositum nunc legimus, aequaliter ubique procedit, et satis purus est⁸. Veterum dicta non affert, praeter unum Sakusti⁹, alterum Virgili¹⁰, et Ciceronis de Varrone iudicium¹¹; sed Paulini Nolani versus semel, quum altius insurgere orationem cuperet, interspersit¹², non nominato auctore, quod illius aevi hominibus superfluum esse videbatur. Nam testes quoque et auctores suos Leo tum tantum nominavit, quum maiorem inde verbis suis auctoritatem accrescere vellet, et vel quae initio posuerat nomina, postea eliminavit¹³. Nam fidem eius in hoc ne crimineris, quae omnino integra est et sincera. Melius eam nunc aestimare licet, ex toto operis habitu, nam qui rerum veritatem negligit, non tam sollicitus est in singulis elaborandis. Plurimis autem locis, quibus cum fontibus eius narrationem comparare licet, erravit quidem interdum, at pro libitu quicquam mutavisse nusquam argui potest. Immo fabellas quas primo incaute receperat, diligenter postea expunxit, ut de Barregio illas et de Adelaide imperatrice¹⁴. Unicus locus, quo fidem eius in dubium vocare possis, est c. II, 42. de electione Theobaldi abbatis, ubi initio multo maiores partes imperatori tribuerat, quam postea admisit, nescio an abbatis cedens imperio: sed ibi quoque omittendo peccavit, non addendo vel falsa substituendo¹⁵. Verum nullum apud eum vestigium invenies fabularum istarum quas de prisca coenobii magnitudine, de prodigiosis Desiderii, Tertulli et aliorum donationibus alii excogitaverunt, qui vel falsa cartarum documenta quibus haec probarent cudere ausi sunt. Ceterum ut par erat Leo in scribendo nihil magis sibi proposuit, quam ut monasterii casus et titulos possessionum ceteraque iura et privilegia explicaret¹⁶; res alias brevius tetigit, nec tamen ea omisit quae in universas Italiae vel ecclesiae res gravioris momenti essent: inferioris autem Italiae casus succincte quidem sed ita exposuit, ut neque series eorum usquam sit interrupta, et nihil quo ad Casinensium res perspicendas scitu opus sit desideres: modo ubique servato, quo optiorem vix invenias. — Parum ei curae fuit circa temporum ordinem in singulis rebus stabilendum¹⁷, quanquam in universa rerum dispositione scienter et considerate versatus est; sed quum accuratam temporis indicationem difficultatem sibi parere videret, nonnunquam vel hanc vel ipsas res omittere quam veritatem sollicite explorare satius habuit¹⁸, neque hac in re ab erroribus satis cavet, quibus e. g. I, 61. II, 9. sciant. Contra iudicium eius non facile vituperes; tranquillo enim animo scribit, et quum in universum pontificibus faveat, tamen a partium studiis se abripi minime patitur, et a civium suorum illius aevi declamationibus, quae caeco impetu feruntur, multum differt.

Sequenti tempore chronico Casinensi usi sunt Ioannes S. Vincentii mona-

5) I, 27. 6) I, 25. 35. 36. 7) II, 16. librorum dicta non moror. In scribendo saepe
8) quae a honorum scriptorum auctoritate recedunt, praepositiones cum nominibus coniungit, quod nos
haec fere sunt: Nominativi absoluti, v. g. I, 8. *ditatum* non semper retinimus. 9) I, 25. 10) III, 13.
11) I, 1. 12) III, 32. 13) Petrum Dam. II, 63.
14) I, 37. 61. Roffridum II, 45. 46; cf. c. 72. 15) etiam II, 91. 92. de electione Friderici summa
cum diligentia recognovit. 16) in his quae magna
ex parte cum ipsis documentis comparare possumus,
nunquam falsitatis, raro erroris vestigium depre-
hendimus. 17) e. g. I, 1. 2. 18) I, 3. II, 9. 15. 24.

chus, qui in conscribendo chronico Vulturensi in omnia fere vitia lapsus est, quae Leo caute vitaverat; Petrus deinde diaconus, et auctor portentosi istius chronici Casinensis, quod sub Anastasii nomine fertur, editum a Cl. Muratorio SS. II, 351. ex schedis Constantini Caietani¹⁹.

Novae igitur huius editionis consilium id fuit, ut verba daremus quae Leo⁵ postrema manu scripsisse visus est, ex auctoritate codicis A. cuius leviora et manifesta menda tacite sustulimus, graviora omnia religiose indicavimus. Ceterorum varias lectiones textui subiecimus²⁰, et si quando operae pretium esse videretur binis columnis factis secus cod. A. imprimendas curavimus. Quae in uno codice addita sunt, ab auctore postea ommissa, interdum cum iis quae a¹⁰ Petro venerunt inter textum et notas posuimus. Ipsius autem Petri manus quum plerumque facile agnosci possit, aliis locis divinari tantum potest tum praecipue, quum cod. I. auxilio destituimur. Ibi coniectura opus fuit, quum suum cuique iudicium ex apposita lectionum varietate ferre liceat. Orthographiam damus,²¹ qua ipse auctor teste codice autographo usus est²¹, necnon accentus quos ibi¹⁵ invenimus; interpunctionem quoque ubi fieri poterat retinimus²², ceteris locis secundum auctoris consuetudinem restituimus. Capitum ordinem et numeros damus e cod. A, prioribus numeris in margine additis. In cod. I. capitum divisio apposita littera K indicata est, multum a posteriore diversa. — Quae explicatione indigere videbantur, breviter enotare tentavimus, praeter Angeli com-²⁰ mentarios plurimum usi insigni Gattulae opere, et cartarum documentis ibi impressis, Tostii quoque historia Casinensi nuper edita. Temporum notas ubi fieri poterat adiecimus, multum ea in re adiuti Alexandri Di Meo Annalibus regni Neapolitani, qui Neap. 1795—1810. A. prodierunt: magnae doctrinae et acuti ingenii opus, quod summae nobis fuit utilitatis, quamvis Pratilli commentis²³ quibus auctor plurimum tribuit foedatum sit.

Petrus diaconus ac bibliothecarius Casinensis chronicon quod imperfectum Leo reliquerat usque ad a. 1138, continuavit. Hic e nobilissima comitum Tusculanensium stirpe ortus, natus est circa annum 1107²³, ex patre Egidio, natione Romano, Gregorii Romanorum patricii et consulis filio²⁴. Grego-³⁰ rius autem ille filius fuit Gregorii de Alberico Romanorum ducis et consulis²⁵. Alberici patrem novimus Gregorium, cuius mater fuisse videtur Maroza, quae post Alberici principis et omnium Romanorum senatoris²⁶ mortem (a. 954.)²⁶ omnium Romanorum senatrix appellatur²⁷ 959. Nov. 1. Sed quum hoc minus

19) de cod. bibl. Chis. v. Archiv. IV, 529. 20) ubi si quid de rebus novi inest, typorum interstitio indicavimus. 21) Eam ubicunque ipsa cod. I. verba exhibentur religiose servavimus, quamvis eum e. g. simplex e loco diphthongi positum postea correxisse sit verisimile. Sed ea ipsa festinantius scribentis negligentia ostendere videbatur, quomodo circa ea ipsa tempora acciderit, ut distinctio vocalis a diphthongo in desuetudinem veniret. 22) Uas est virgula simplici et puncto imposita, puncto minore et finali, et signo interrogandi, quod super voce cui interrogationis vis inest, collocat, deinde finita sententia repetit. Caram quem huic quoque rei adhibuit, creberrimae demonstrant signorum a scriptore positorum factae correctiones. Nos signa quidem ipsa non servavimus, at nostra eodem sem-

per loco posuimus, praeter interrogationis signe, 25 quae initio sententiae omisimus. Scribae sententias maiores duobus punctis appicta virgula claudunt; quod Leo non fecit. 23) v. infra n. 50. 24) V. Petri in cod. Cas. 257. f. 15. 16. ap. Ang. de Nuce in notis ad Prolog. I. IV. quam ab ipso Petro scriptam⁴⁰ esse et Angelus asserit et V. D. Giesebrecht quereenti mihi confirmavit: qui post verba l. I. allata eam a l. IV. c. 66. vix diversam esse ait, praeter extrema verba, quae ibi notavi. Descriptionem codicis videsis in Annalibus nostris V, 124. 25) Chr. 45 Cas. IV, 113. 26) Marii Pap. Dipl. C. p. 155. 27) in Excerptis Sablac. ap. Marat. Ant. V, 769.: senatrix, 961. Aug. 8. b. mem. 979. Mai. 28. Gregorius illustrissimus vir fil. Marozae senatrix, per apostolicam preceptionem rector monasterii S. An- 50

certum sit, genealogiam Petri subicimus inde a primo illo Gregorio, ope historiae MS. comitum Tusculanensium a Cl. Galetti contextae, cuius excerpta a Giesbrechtio accepimus.

Gregorius de Tusculana, Romanorum consul dux et senator **.				
Uxor Maria **.				
Theofilactus ** qui et Benedictus VIII. 1012—1024.	Romanus ** qui et Iohannes XIX. 1024—1032.	Albericus comes palatii consul dux et patricius Romanorum **.	Theodora ** uxor Pandulfi Salernitani filii Waimarii III.	
Uxor Ermelina.				
Theofilactus ** qui et Benedictus IX. 1032—1044.	Gregorius Lateranensis et Tusculanensis comes, Romanorum patricius consul dux et senator **.	Petrus Rom. consul et senator **.	Octavianus **.	
Iohannes infans **, natus Oct. 19. mor- tuus Oct. 28. a. 1030.	Petrus **.	Gregorius patricius et consul **.	Gregorius. Otto.	
Ptolemeus consul Romanorum et comes Tusculanae **.	Gregorius **.	Petrus **.	Egidius **.	Iadera **.
Ptolemeus II. consul Rom. ** ux. I. Bertha f. Heinrichi V. 2. filia Leonis Petri Leonis. Obiit 1153. Feb. 25.	?	Petrus 1116. praefect.	Petrus diaconus.	Guylla ux. Landulfi de S. Iohanne **.
Reginulfus **.	? Jonathan comes Tusculanus **.			

dreae apostoli et monasterii S. Luciae quod vocatur Renati, 981. Feb. 9. ib. — Benedictus VII. filius Deusediti a Petro in Catal. Pont. Tusculanensis appellatur, Chron. Cas. II, 4. propinquus Alberici maioris. Huius curtis erat iuxta basilicam S. Apostoli, Exc. Sublac. p. 773, iunioris domus iuxta SS. Apostolos, Galetti de Vestar. p. 14. Marozam igitur ex consanguinitate Alberici I. fuisse existimo, non uxorem, nam illum inter ipsa sponsalia mortuum esse, tradit Benedictus monachus S. Andreae c. 34. 29) 979. Mai. 28. consul et dux; 981. Febr. 9. *il. vir, f. Marose*, Exc. Subl., 986. *Iun. Rom. senator*, Galetti; 987. Apr. 9. consul et dux, Nerini SS. Bonif. et Alexius, p. 378; 999. Dec. 2. *excellens, vir qui vocatur de Tusculana atque praefectus novatis*, Galetti de Primicerio 230. Patricium vocat Petrus diac. in catal. pap. Commemoratur in vita S. Nili et ap. Thietmarum IV, 30. Kundem (ut Provana coniecit, Studi critici p. 176.) Silvester II. legatum ad imp. miserat, teste ep. eius in cod. Bamb. ubi Gregorius Tusculanus vocatur. Obiit, cum uxore, ante 11. Iun. 1012. teste Galetto. Sed eundem omnibus his locis virum intelligendum esse non contendo. 29) Eccard. Corp. II, 1640. Murat. SS. III, 342. IP, 559. 30) ita ipse nomen subscripsit 1014. Aug. 2. Gal. Primic. 249; Murat. SS. IP, p. 521; 1015. Dec. 4. ib. p. 526. Cf. Petr. diac. chron. Cas. II, 27. 55. Catal. pap. Reg. ap. Gattulam Hist. 236. Cod. Cencii ap. Murat. SS. III, p. 339. Vat. ib. 341. Eccardi ib. 342. Petri Dam. Opusc. 19, 3. Boniz. p. 801. Fatteschi Duc. Spolet. p. 138. Teste Galetto ante 30. Apr. 1012. papa fuit. 31) teste Galetto non diversus a pontifice. In placito a. 1015. vocatur: *D. Romanus consul et dux et omnium Romanorum senator atque germanus prae-*

nominati d. pontificis, Murat. SS. IP, 524; 1024. Apr. 20. praecipuum dedit sancti Gregorii Rom. coenobio, iam papa; Galetti. V. Petr. diac. chron. II, 55. 60. et Catal. Petr. Dam. Opusc. 19, 3. Boniz. p. 801. Murat. SS. III, 340. 341. 32) 999. *imp. palatii magister*. Gal. Primic. 230; 1013. Mai. 23. consul et dux. Galetti del Vestarario, p. 14; 1028. *Ian. illustris, vir et comes sacri Lateranensis palatii*, teste Galetto. A. 1032. mortuus fuisse videtur, quum a Bonizone p. 801. non commemoretur. 1045. *Iun. 2. bonae memoriae* ap. Borgiam, Valletr. 167. De eo Petrus diac. chron. Cas. II, 60. III, 17. IV, 113. in Catal. pap. et Reg. ap. Gatt. Hist. 232. 233. 234. 236. Desid. Dial. III prol. Borgia Vel. 181. Gal. Primic. 83. 230. Ughell. I, 98. Murat. SS. IP, 525. Petr. Dam. Ep. 8, 4. qui Ermelinam nominat. 33) 1054. Feb. vocatur *filia quondam Gregorii Rom. consulis et ducis*, mortuo Pandulfo monacha Sanctae Mariae; v. Di Meo, Ann. Neap. VII, 358. 394. IX, 85. 34) Bonizo p. 801. Puer fere decennis electus est, teste Rodulfo Glabro 4, 5. ante 13. Nov. 1032, Fatteschi Duc. Spolet. 134. Cf. Chron. Cas. II, 60. 77. Desider. III prol. Gatt. Hist. p. 232. Nerini 387. Petri Dam. Opusc. 19, 3. Murat. SS. III, 340. 341. et Petri diac. catal. pontificum. 35) a. 1030. Iohannem filium extolli, v. epitaph. ap. Gal. Primic. p. 83; 1032. *patriciatu nomen sibi vendicabat*, Bonizo p. 801; 1033. *Iun. Gr. de Tuscolana* in carta Farf. teste Galetto; 1058. Benedictum X. papam constituit, Bonizo 806. Leo Ost. II, 99; 1050. Apr. 15. pro anima Petri filii bona largitur, Borgia Vell. 181; 1064. Ian. 30. mortuus fuisse videtur, Gatt. Hist. I, 232; certo 1068. Feb. 18. ib. 233. De eo Chr. Cas. II, 99. III, 17. IV, 133. Borgia Vell. 167.

Petrus igitur a. D. 1115. sub Girardo abbate a parentibus suis beato Benedicto oblat⁵⁰, atque sub eodem abbate⁵¹ per 8 ferme annos eruditus est⁵², institutione usus Guidonis, quem moribus vitaeque praecipuum, sermone et sensu excelluisse ait⁵³. Quem equidem non diversum puto a Guidone monacho Casinensi, qui Alberici visionem descripsit, vir in humana eruditione clarissimus, religione et vita probatissimus, teste Petro nostro de viris ill. c. 41. (cf. Chr. IV, 66.), ubi eundem historiam Henrici imperatoris scripsisse refert: praeterea quae in historia Casinensi deerrant, a temporibus scilicet Oderisii I. usque ad hunc diem adiunxit. Sed nullum horum extat vestigium. Praeter eum institutorem suum appellat etiam Petrum diaconum⁵⁴, declamatorem insignem, qui e civitate Theanensi de qua oriundus erat egrediens, Casinum venit, abque Oderisio abbate monachus factus est. Sub his igitur magistris Petrus a quinto ut ait aetatis anno divinis expositionibus et priscis annalibus adhaesit, disciplinis autem liberalibus nequaquam operam dedit⁵⁵. Postea vero quum Oderisius II. abbatiam reliquisset⁵⁶, ad exilium aemulorum suorum faciente invidia directus⁵⁷ est, a. D. 1128⁵⁷, ab abbate scilicet Seniorecto⁵⁸, propter patris cum comitibus Aquinensibus, Casinensium hostibus, familiaritatem. Atinam tunc se recipisse videtur, quum in exilio positus, 21. aetatis anno passionem sancti Marci episcopi Atinensis descripsit, rogatus ab Adenulpho eiusdem urbis comite⁵⁹. Eo autem tempore epistolam accepit a Ptolemeo patruo, his verbis⁶⁰: Ptolemeus 20 Iulia stirpe progenitus Romanorumque consul excellentissimus, Petro nepoti carissimo salutem. Relatum est nostrae gloriae, quod Seniorecto emisit te a Casino. Quapropter si ad nos reverti volueris, et te et patrem tuum honeste recipiam, et tibi cunctas basilicas Casinensis ecclesiae tradam. Per Landonem vero nostrum nepotem, consobrinum tuum, has litteras tibi transmittito. Vale. 25 Data 12. Kal. Iulii, in Castro Neptuni. Aliud refugium ei Gregorius patruus eius obtulit, hanc mittens epistolam, quam per Io. Mabillon e cod. Cas. descriptam evulgaverunt Martene et Durand, Coll. ampl. vol. I. col. 703: Gregorius

Nerini 387. 36) 1032. commemoratur a Bonizone p. 801. nescio an diversus a praefecto a. 1059. in Ann. Romanis. Petrus Dam. ad eum ni fallor direxit ep. 8, 5; 1065. Dec. 26. Casinensibus bona largitur cum filiis. 37) 1064. Mai. 24. ap. Gatt. Hist. p. 234. 38) v. n. 35. 40) 1064. Ian. 30. ap. Gatt. Hist. 232; 1068. Febr. 18. ib. 233; 1077. Sept. 24. *piae memoriae*, ib. 236. De eo Chr. Cas. III, 60. IV, 61. 113. et epistolae infra impressae. 41) c. 1105. Chr. Cas. IV, 25; 1111. ib. 39; 1116. ap. Falc. Benev. a. 1116. Circa a. 1 28. epistolam scripsit quam mox dabimus. Mortuus fuit m. Iunio 1130. Obiit Kal. Aug. Neerol. Cas. cod. 47. 42) c. 1128. epistolam scripsit. 43) 1077. Sept. 24. Chr. Cas. III, 60. Gatt. Hist. 236. Fortasse non diversus a praefecto qui 2. Apr. 1116. obiit. Ann. Rom. in Mon. SS. V, 476. Etsi filii huius Petri Ptolemeus fuisse dicitur *acunculus* a Falcone a. 1116. 44) v. cod. 257. et epistolam. 45) c. 1128. viro nupsit. Ep. Gregorii. 46) 1117. Bertam duxit. Chr. Cas. IV, 61; 1130. ind. 8. mense Iunio *Ptolemeus Dei gratia Romanorum consul, filius quondam b. m. Ptolemei* Casinensibus securitatem terra marique promittit. Reg. Petri f. 252. Anno 1137. investituram ab imp. recipit. Chr. Cas. IV, 125; 1141. Mar. 14. *Tholomeus de Tusculana cum socio Leone Petri Leonis*, Nerini p. 394. Obiit 1153. Feb. 25. Chron.

Fossae Novae. 47) v. infra epistolam Landulf. 48) 1137. obses Lothario datur, Chr. Cas. IV, 125. 30 *Maino*, leg. *Raino*. Mart. Coll. I, 757. 49) 1163. Feb. 5. Nerini p. 404; 1168. Romuald. Sal. Cf. Borggia Vell. 247. 50) *quinquennis* cod. 257. De viris ill. c. 47. *primo aetatis lustro*. Chr. IV. Profl. c. 66. Sed a. 1128. annorum 21 se fuisse dicit, de 35 viris ill. 47. et cod. 257. Ann. 23. vitam S. Placidi scripsit, vel in exilio adhuc positus vel statim post reditum; a. 1133. vitas alias; ab assidua archivi coenobialis scrutatione quae ei a Seniorecto ante a. 1134. datum iniuncta fuerat per amicos avocatus. Quare c. a. 1107. eum natum esse existimo. 51) obiit 17. Ian. 1123. 52) Chron. IV, 60. Cod. 257. De viris illustr. 47. 53) De viris ill. Profl. 54) ib. c. 39. 55) Profl. I. IV. *Diocis ep. prime litteris imbutus* c. 108. cf. 113. 56) a. 1126. 45 57) De viris ill. 47. *aetatis 21. ib. et cod. 257.* 58) 12. Iul. 1127. — 4. Feb. 1137. 59) De viris ill. 47. Quem non diversum existimo ab Adenulpho com. Aquin. Chron. Cas. IV, 88. commemorato, quum Atina comitibus Aq. subdita fuerit. De rebus 30 Atinensium Petrus quaedam addidit ad Leonem II, 79. 60) Has epistolam quae e cod. 237. Angelus I. I. edidit, nos collato cod. illo emendatas sistimus, beneficio V. D. Wjl. Giesebrecht.

Gregorii Romanorum consulis filius, Petro nepoti suo salutem. Tuas accepimus litteras, quibus te eiectionem a Casino narrahas. Gaudio laetatus sum non modico; nam pater tuus me fratremque meum Ptolomeum derelinquens, comitibus mendicis⁶¹ adhaesit, unde ipse egens paene et inops effectus, et tu de Casino⁶² eiectionis es. Quapropter suadeo patri tuo, ut ad nos revertatur. Tibi autem monasterium meum quod in Villano situm est tradam. *Et ad patrem ipsius haec scripsit⁶³*: Gregorius Gregorii Romanorum consulis filius, Egidio fratri amando salutem. Romanorum invenitur in scriptis, de antiquorum via parentumque mandatis recedere nullum debere. Tu autem me fratremque tuum Ptolomeum derelinquens, comitibusque mendicis adhaerens, ad nos usque in praesens tempus reversus non es; unde et tu egens effectus, et filius tuus de Casino eiectionis est. Unde una cum eo ad nos reverti studete, quatinus ita de vobis sicut de nobis curam geramus. Iadaram vero sororem tuam scias iam viro traditam esse. *Quibus admonitionibus Egidius videtur a societate comitum illorum esse revocatus: certe Petrus noster non multo post in monasterium iterum est receptus, et in gratiam rediit cum Seniorecto, cuius ex ore se plurima audisse eorum quae scripserit refert, prologo libri IV; in chronico eum multa cum laude commemorat, et complura ei dedicavit opera, quae eo iubente scribenda susceperat.*

²⁰ *Primum autem eius opus, ut iam diximus, fuit Passio beati Marci et sociorum eius, quam ut ipse ait, scripsit ad Oderisium II. Marcus quem primum sibi fuisse episcopum, sancti Petri discipulum, Atinenses ferebant, in magna ibi cum Nicandro et Marciano martyribus sanctaque Daria habebatur veneratione, extantque ab aliis conscripta gesta illorum cum translatione atque miraculis,*
²⁵ *edita in Ughelli R. sacra Vol. VI. p. 408 sqq. ed. II., in Io. Mabillon Museo Ital. II. p. 247. et in Actis SS. Apr. III. p. 558. Jun. III. p. 268. Ea autem omnia diversa esse a Petri opere, probant verba quae ab eo in historia passionis sanctorum martyrum Marci, Nicandri et Marciani scripta commemorat Ughellus l. l. Inter omnes fere urbes quas occidentis limen includit, Atinensem civitatem antiquissimam esse perspicuum est. Hanc rex Saturnus postquam a Iove filio pulsus est, post civitatis Sipontinae constitutionem secundam in toto occidenti condidit, atque Atinam appellavit. Haec itaque ad quantum culmen evecta, et quam potentissima et doctissima extitit, et quales quantosque artifices habuit, nosse qui cupit, historiam Livii et Virgillii Aeneidem rele-*
³⁵ *gat, ibique qualis olim viguit facunde descriptum inveniet⁶⁴. Praeterea Petrus, destructionem et restorationem Atinae urbis in beati Marci adiunxit historiam⁶⁵, et inventionem corporis beati martyris Marci descripsit⁶⁶, necnon vitam sanctae Dariae uxoris sancti Nicandri. Addidit miracula sanctorum martyrum Marci, Nicandri et Marciani⁶⁷, et quum assiduus esset in eorum cultu, scripsit de festivitate beati Marci sermones 8, de vigiliis eius duos⁶⁷, sermonem de sancto Nicandro, de sancto Nicandro et Marciano sermonem de translatione; porro hymnos 6 in eorum laude composuit, et cantus beati Marci dictavit. Ex hac tanta scriptorum copia Ughellus manuscripta penes se servari professus est vitam sanctorum cum*

a) *ita correcti*; quo M. b) meus M. c) ut M.

⁴⁵ 61) quos Aquinenses fuisse, e verbis Petri supra adductis collegisse mihi videor. 62) Cod. 257. 63) Imo frustra requiret. Aliter idem in Hist. gentis Trojanae ap. Tostium 2, 118. *Capit. Ati Trojanae civitatem Atinam construens nomen etc.* 64) de viris ill. c. 47. 65) Chr. Cas. IV, 66. *translationem beati Marci in civitate Atina, de viris ill. c. 47.* 66) omnia haec l. l. enumerantur. 67) vel unum, alterum de vig. Nicandri et Marciani, testo c. 47. de viris ill.

historia translationis et miraculis, canticum quoque in festiuitate beati Marci canendum; sed nihil horum edidit neque flagitanti Danieli Papebroch concessit: qui quum num ea unquam habuerit Ughellus dubitauerit, refellitur verbis ab eo e vita per Petrum conscripta allatis, quae in ceteris non inueniuntur. Ad nos autem nihil eorum quantum scimus peruenit, praeter sermones aliquot in cod. 361. Casin. servatos⁶⁸. Petrus autem ne his quidem quae ipse edidit contentus, etiam a Petro sanctae Romanae ecclesiae subdiacono et Casinensi monacho precibus impetravit, ut passionem beati Marci versibus adornaret⁶⁹.

Eam quam in verbis supra allatis animadvertimus fingendi licentiam vereor ne pari modo attulerit ad proximum quod suscepisse videtur opusculum. Nam vicesimum tertium aetatis annum agens⁷⁰ a Gregorio episcopo, quem Terracinensem fuisse suspicor⁷¹, admonitus est ut Gesta sancti Placidi quae Gordiano tribuit, ex Graeco in Latinum sermonem transferret. Haec enim, ut ipse Petrus auctor est in alia eiusdem vitae editione⁷², Symeon quidam presbyter Constantinopolitanus Salernum attulerat, a. 1115, Graece scripta per Gordianum Placidi socium; Iohannes autem monachus Capuanus Casinum transmiserat ad Raynaldum monachum, cuius hortatu Petrus ea se transtulisse refert. Prius autem opusculum, in quo Symeonis nulla mentio fit⁷³, disponebam, inquit, ad Ptolomeum Romanorum consulem dirigere, sed prius censui eum tuo⁷⁴ renitenti cothurno elimare. Vides cum patruo in gratiam eum redusse, sed nondum, vel non multo ante, cum Seniorecto, quum propter tanti coenobii perturbationem nostrique exilii aerumnas id aggredi initio recusavisset. Haec igitur vita quae incipit: Postquam summi regis integra nondum edita est, nam quae libro de Iustis Casin. inserta est⁷⁵, cum prologo ad Gregorium scripto, eam abbreviatam esse apparet, quum ad Gordiani opus lectores identidem ablegentur. Postea autem, nondum contentus fabulis quibus vita Gordiano supposita scatet, denuo eam exaravit, multisque interpolavit figmentis, quae partim extant in vita a Surio⁷⁶, Mabillonio⁷⁷, Bueo⁷⁸ edita, partim latent in codice quem Regestum S. Placidi Casinenses vocant; quanquam omnia ista Gordiano Petrus tribuit, et num ipse ea ingesserit, non plane constat. Ita enim post finem vitae pergit⁷⁹: Hucusque Gordianus patris Benedicti discipulus, qui etc. Ea vero quae a temporibus Vitaliani papae usque ad Heinrichi et Alexii imperatorum tempora euenerunt, iussu reverendissimi Cassinensis archimandritae Raynaldi Petrus Casinensis diaconus ex cosmographia Theofani et ex corographia Romanorum pontificum excerpens, iam dictae historiae adiunxit. Incipit tempore illo quo Constans imperator etc. Ceterum difficillimas illas quaestiones de actis Graecis nem unquam scripta fuerint, de Symeone presbytero an filius sit, de Stephani Aniciensis ignoti praeterea viri paraphrasi et epistola, num et hae a Petro sint confictae, de ridiculis plane epistolis aliisque documentis, in Regesto S. Placidi quod litteris Langobardicis Petri nostri aetate exaratum esse Gattula asserit, scriptis, editis ad calcem Chronici Casinensis Venet. 1513. Parisiis 1603. cuiusnam ea foetus sint existimanda, eas inquam quaestiones, quum a nostro

68) v. I. B. Marum ad cap. 47. de viris illustribus. 69) de viris ill. 43. 70) ex prologo huius vitae, quem solum ex schedis Mabillonii ediderunt Mart. et Dur. Coll. Vol. VI. col. 798. 71) Chr. Cas. IV. 42. 72) ap. Constantium Caietanum in Vitae SS. Siculorum I, 183; quas ex sola Buei dissertatione cognovi. 73) quinimo scribit: Nam quum ab ipsis beati Benedicti temporibus in Casinensi gymnasio sapientes quam plurimi fuerint, istius passio de Graeco in Latinum a nullo translata fuisset; ut recens eo allata esse minime videatur. 74) Gregorii. 75) A. Mai, Nova Coll. VI. B. p. 247. 76) 7. 746. ed. I. 5, 637. ed. II. 77) Acta SS. O. S. B. I, 45. 78) Acta SS. Oct. III. p. 114. 79) ap. Gatt. Hist. Cas. 916.

proposito sint alienae, hic examinare non attinet, magnaue cum eruditione et doctrina discussit Iacobus Bueus in Actis SS. Octobris III, 65 sqq. Nobis animadvertere sufficit, Petrum quibusvis fabellis facillime manus dedisse, et si eas non ipse excogitavit, promptissimum fuisse ad adoptandas eas suosque in usus vertendas. Nam documenta illa aperte falsa quum a Leone ne verbo quidem commemorata essent, a Petro primum sunt in lucem prolata. Ita Iustini, Iustiniani, Theoderici erga Casinense coenobium favor et munera in Chron. IV, 113 commemorantur; regesto autem suo et portentosam Tertulli donationem inseruit⁸⁰, et Desiderii non melioris notae privilegium⁸¹, quae prae ceteris hic⁸⁰ commemoro, quia Leoni vel ignota vel fide prorsus indigna visa fuisse apparet: Benedicti VIII. autem bulla⁸² ad verbum ex ipso Leonis textu descripta est. Eorum igitur falsitas quin et ipsi perspecta fuerit, viz licet dubitare, quum praesertim post reditum a Seniorecto sit coenobii cartularius, scriniarius et bibliothecarius constitutus: quibus eum titulis vizdum mortuo illo ornatum videmus, Chr. Cas. IV, 108. Quo anno Casinum reversus fuerit, non liquet⁸³; mihi vero c. a. 1130. evenisse videtur, nam quum a. 1133. hagiologica quaedam ad Seniorectum scripserit, in prologo vitae sancti Severi ita loquitur: Hic nempe (Raynaldus) dum nostram exiguitatem in diversorio legislatoris fluctuantem reperisset, et coenobialibus negotiis me irretitum vidisset agnovissetque quod assidua praeceptorum atque tomorum inquisitio nostri pectoris animam (prohiberet) libros scrutari deiloquos etc. Vides adumbratam bibliothecarii occupationem, quin ipsam regesti Casinensis confectionem his verbis indicari existimo. Regestum enim Casinensis coenobii sive librum ut ipse ait privilegiorum, opus magnae molis⁸⁴ maximaeque utilitatis, quod integrum Casini servatur, litteris⁸⁵ scriptum Langobardicis, iussu Seniorecti abbatis disposuit describique mandavit⁸⁶, cui et prologum fecit ex rogatu Raynaldi subdiaconi Casinensis⁸⁶. Cuius operis ea est cum litteris nostris coniunctio, ut praefationem ex Cl. Gattulae libro⁸⁷ integram liceat adscribere:

Reverendissimo atque sanctissimo patri Seniorecto^a Petrus filiorum eius infimus debita³⁰ obedienciae servitutis obsequium. Iniunxerat nobis iamdudum⁸⁸ pater tua venerande sagacitas, ut privilegia nostro coenobio a Romanis pontificibus facta volumine sub uno describerem. Difficile opus nemppe, et nostris temporibus inusitatum, ob id vel maxime quia munimina quae ex^b incendio duabus vicibus erepta sunt, vetustate iam pene consumpta et ad nihilum sunt redacta. Quod igitur agerem, vel qualiter id perficerem nesciebam. Quod ubi vestra advertit prudentia, nostram exiguitatem talibus monere eat adorsa affatibus: Quanta sit his qui mundum diligunt transilurae caritas patriae, liquidius nosti; nullis etiam muneribus, nullis minis, nullis perturbationibus a dilectione patriae recedebant, Quirites quippe, qui et armis illam defendere ac edificis illustrare modis studebant omnimodis. Quodsi illi perituram ac terrenam patriam tanto diligebant amore,⁴⁰ quid nobis pro perenni ac indeficienti agendum sit adverte. Enimvero dum ad curiam nostram Robbertus excellentissimus Capuanorum princeps⁸⁹ advenisset, et de his interdum⁸⁹ locutio oriretur, hortari nos quam maxime coepit, ut ea quae de privilegiis scribendis olim praeceperas, ad effectum perducerem. Unde quia usque in hodiernum res ipsa dilata est, volo simul et iubeo, ut privilegia pontificum, praecepta imperatorum, regum, ducum ac principum, nec non oblationes quorumcumque fidelium, uno describantur volumine. Vestram igitur ubi in hoc voluntatem adverti, parui, quia non parendum impium et profanum adverti, nam teste Deiloquio quasi peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus

a) Seniorecto G. b) et G.

80) Tosti 1, 77. 81) ib. 1, 89. 82) ib. p. 251. litteris Latinis exaratus est. 86) Chr. IV, 66: de
 83) v. supra n. 50. 84) habet chartas CCXLIX. Viri ill. c. 47. 87) Acc. p. 22. 88) ergo dudum
 tus catal. rodd. Casin. in Ang. Maii Spicil. V, 221^b. ab exilio reversum fuisse oportet. 89) a. 1134.
 85) nam cod. 257. qui autographus esse dicitur, Capua pulsus est.

idololatriae nolle acquiescere. Quantum autem difficultatis opere sim expertus in isto, ex ipsis oblationibus evidentissime comprobabitur. Maximo autem adiutorio in hoc nobis venerabilis Leonis Hostiensis episcopi historia fuit, qui a beatissimo patre Benedicto sumens exordium, de Cassinensis coenobii rebus utilem nimis librum descripsit, in quo opulentiam tantam sui sensus expressit, ut pene nihil eorum omitteret quae in eodem 50 evenere coenobio⁹⁰. Tanti namque viri studium in hoc operes equens, licet adsequi nimis impari sensus facultate nequiverim, ordinem tamen oblationum prout ab eo statutum est posui. In sex porro decisiones librum statui dividere istum: in privilegiis, in praecipis, in oblationibus⁹¹, in libellis, in renunciis, in sacramentis. Quapropter vestrae paternitatis excellentiam humili devotionis obsequio flagito, ut sanctitas tua opusculum¹⁰ istud gratissima mente percipiat, et si in aliquo minus forte inveneris, veniam clementer accomodes.

Librum igitur eo tempore primo scriptum, ita instituit, ut sequentis temporis documentis spatium relinqueretur, nam multo recentiora eidem inesse probat 15
⁹² *e. g. epistola Wibaldi ex eodem impressa⁹². Ad fidem autem operis quod attinet, iam vidimus; eum a falsis documentis recipiendis minime abstinuisse; alia autem quorum exempla supersunt, satis accurate videtur transscripsisse. Phurima inde hausit Erasmus Gattula, nonnulla Lud. Tosti edidit. Eisdem autem studiis ut videtur adductus Petrus Istoriarum de eversione seu restauratione coenobii beati Mauri ex iussione abbatis Seniorecti emendavit, in qua et prologum* 20
scripsit: nonnulla enim privilegia pontificum de eius monasterii casibus agunt. Verum ne in profanis et saecularibus studiis plus temporis consumeret, amicorum prohibitus est admonitionibus: e quibus primum commemoro Albericum, eadem cum Petro Guidonis disciplina usum. Guidonis autem de mirifica illius 25
⁹³ *visione libellum quidam inquit Albericus⁹³ accipiens, quod voluit addidit, et quod* 25
voluit abstulit, et quod voluit permutavit, et circumfert tanquam ex nostro nomine, insultans et offendens ea quae ipse conscripsit. . . . Haec et alia multa in nostra
visione conficta repperi. Ob quam rem Seniorectus abbas nostram parvitatem evocans precepit, ut iterum illam emendans, superflua resecares, amputata loco suo
restituere. Accito igitur Petro diacono, ab ipsis ut ita dicam cunabulis nobis 30
in Christi amore coniuncto, triduanum laborem assumens eam ad unguem usque
correxerit, falsa resecares et dempta loco suo restituens. Petrus vero amicitiae
erga Albericum documentum dedit in Chr. IV, 66. et inter opera sua recenset,
quod eius visionem corruptam emendavit. Non minor ei fuit cum Raynaldo
subdiacono Casinensi familiaritatis consuetudo, qui nescio an Tuscus ille fuerit, 35
⁹⁴ *in abbatem postea promotus, qui Anaclei subdiaconus fuit⁹⁴. Tum certum esset,*
librum Illustrium virorum Casinensis archisterii scriptum fuisse ante
a. 1137. quo ille abbas factus est: ibi enim ita loquitur c. 44. Raynaldus Casinensis
subdiaconus, parvulus beato Benedicto oblatus, vir valde eruditus et
versificandi scientia antiquis per omnia comparandus, scripsit ad Petrum dia- 40
conum ac bibliothecarium sanctissimi Severi Casinatis episcopi in laudem ver-
sus; versus quoque de vita beati Benedicti ac beati Mauri; hymnos in laudem
sancti . . . Severi. Sed hoc nimis urgere nolim. Librum illum, quem iam
7 annis ante Guido scribendum susceperat, sed rem coeptam dimiserat, Petrus
scripsit ad Pandulfum Teanensem episcopum⁹⁵, satis ieiunum, sed nobis multa- 45
⁹⁶ *rum rerum notitia perutilem: quem primus edidit I. B. Marus⁹⁶, cum commen-*
⁹⁰ at res gravissimas omisisset, si vera essent quae
 ipse Petrus de Iustiniano, Iustino, ceteris refert.
 91) oblationes cum renuntiis permixtas esse, Gesebrechtius mihi retulit. 92) Marat. SS. IV, 622.
 93) F. Cancellieri, Osservazioni intorno alla questione promossa dal Vanozzi . . . sopra l'origina-
 lità della Divina Commedia di Dante. Roma 1814.
 8. quo in libro Alberici visio edita est, p. 134 sqq.
 94) Chr. IV, 104. Sed inde Romanae ecclesiae subdiaconum fuisse concludas. Quod fortasse propter
 50 dubia Anaclei iura retineat. 95) Chr. IV, 66. 75.
 108. 96) cum supplemento cui ipsius Petri vita

tario, cui de codicibus Casinensibus nonnulla insunt, Romae 1655. 8; recensum Parisiis 1666. 8. et in *Bibl. Patrum Lugd.* 1677. T. XXI. p. 347, in *Bibl. Eccl. I. A. Fabricii, Hamb.* 1718. f. p. 165, in *Murat. SS. VI.* p. 9, in *Burmansiano thesauro IX*, 329.

⁵ Praeter hunc igitur Raynaldum Petrus amicitia coniunctus fuit cum Raynaldo diacono, quem abbatem ipse vocat *Chr. IV*, 66, *Colementano scilicet*; ad quem: Tu vero, inquit⁹⁷, in Christo carissime frater, et nimium nimiumque ab ipsis ut ita dicam crepundiis indissolubili mihi conglutinate amore etc. Huius ut apparet auctoritate post reditum primo ad sanctorum vitas scribendas impulsus est. Nam in *Vita sancti Apollinaris*, quam inscripsit reverendissimo academicisque floribus adornato Rainaldo Casinensis coenobii condiacono, dicit: Post mei reversionem perpetuam Casini montis ad arcem, e qua per tempus tempora et dimidium temporis⁹⁸ absens fueram, otioso inertique somno sopitum evigilare . . . non desinis: ut vel ante regestum hanc videatur com-
¹⁰ posuisse. Est autem nihil fere aliud nisi cento e Leonis chronico excerptus, tantaque verborum prolixitate oneratus, ut vel ipse codicis *Vat.* scriptor subiiceret:

Ipse supervacuum scriptor dum vito laborem,

Quae non sunt ad rem plurima surripui.

A negotiis saecularibus et cartarum veterum tractatione Petrum alter ille Raynaldus, subdiaconus avocavit, sancti Severi vitam ut scriberet adhortatus, quam Seniorecto abbati dedicavit, nondum adolescentiae terminos egressus⁹⁹. Qua absoluta, Guinizonis vitam composuit, Richardi monachi Casinensis precibus cedens, in qua plurima e Leonis chronico ad verbum descripsit, miraculorum aliquot narratione adiecta². Hanc igitur vitam in *Chr. Cas. III*, 48.
²⁵ ante hoc ferme septennium se exaravisse refert, i. e. circa annum 1133. Eisdem verbis *ib. IV*, 7. librum de miraculis sc. Casinensium monachorum designat, qui perditus esse videtur; extant autem *Ortus et vitae iustorum Casinensis coenobii*, in quibus quae ex illo laudat, reperimus, ut ab eo vix diversum opus esse putaremus, nisi ipse utrumque distingueret³. Verum ea
³⁰ fuit Petri indoles, ut quae semel scripsisset saepius repeteret, suimet ipse plagiararius. Integra enim illius libri capita eisdem verbis in chronico offendimus: vitae sancti Placidi iteratam recensionem iam animadvertimus, partes chronici pro iustis libellis ab eo recenseri mox videbimus, et vitas quarum supra meminimus, *SS. Severi, Placidi, Apollinaris, Guinizonis*, cum prologis suis vel inter-
³⁵ gras vel abbreviatas libro de iustis inseruit⁴. Ceterorum plurima e Gregorii Magni, Desiderii, Leonis libris ad verbum exscripsit, aliorum fontes non novimus, multa ex ore hominum accepit. Plurima idem beati Benedicti miracula, et de inventione eius fabellas cum Leonis narratione minime consonas, congestit in sermone de octava b. Benedicti, scripto post annum 1134. cuius
⁴⁰ §. 41. meminit, edito in *Actis SS. Maii III*. 288—297.

Sed iam attigimus tempora quibus maxima Casinensibus instabant pericula, dum Petrus gratissima poteratur exhibendi facundiam, subtilitatem ingenii, peritiam legum⁵ et temporum cognitionem praeteritorum occasione. Quae

ineat, a *Chr. IV*, 66. et cod. 257. non multum diversa. 97) *Prolog. V. S. Apollinaris*, in *Ang. Maii Nova Coll. VI. B.* 257. 98) *Daniel. 7*, 25. 12. 7. 99) *Ang. Maii Nova Coll. VI. B.* 250. 1) eiusdem ni fallor, qui postea Innocentii II. capellanus factus est. *Chr. Cas. IV*, 105. 2) Edita est in *Actis SS. Maii VI*, 456, et correctae e cod. *Vat.* in *Ang. Maii Nova Coll. VI. B.* 264. 3) *Chr. IV*, 66. de viris III. c. 47. 4) In hoc nempe vitae Severi, Apollinaris et Guinizonis solo supersunt, edito ab *Ang. Maio* in *Nova Coll. VI. B.* 245. e cod. *Vat.* quo plenior et prolixior alter Casini servatur. Ex hoc etiam vita Aldemarii edita est in *Actis SS. Mar. III*, 489. 5) et fabellam illam de congesta per eum iussu Lotharii legum

verbo tetigisse sufficeret, quum ipsius chronicon de his nobis sit paene unicus et locupletissimus testis, nisi ea ipsa causa fuisset, cur Petro fidem omnino denegandam censuissent Baronius aliique; quibus amplo excursu respondit Angelus de Nucæ ad c. 108. Et primum quidem Petrum eius narrationis auctorem facile agnosco, quas tota eius stilum sapit. Exiit Casini relatio eius de altercatione coram imperatore facta, quam in ipsa imperiali aula scripserat, incipiens teste I. B. Maro ad c. 47. de viris ill. Igitur dum in conspectu imperatoris Lotharii, quae si adhuc superest, collata omnem scrupulum eximeret, verum apud Angelum altum de ea silentium est. Sed totus orationis color non diversus est a sequentibus, quas ex parte confirmantur genuino Lotharii privilegio adhuc apud Casinenses religiose conservato, partim epistolis a Petro scriptis ad Richizam imperatricem. Verane sint necne, altera quaestio est, eaque difficillima, quamque ego diffinire non ausim. Nam ipsae illae aliisque Lotharii quas in chronico commemorat epistolae e solo Casini tabulario, e codicibus Petri auspiciis scriptis, regesto scilicet eius et cod. 257. prodierunt, et num intemeratae sint, nescimus. Tamen inter se consentiunt, omnesque eminentias esse, mihi persuadere non possum. Quin ex ipsa Lotharii privilegio videmus, hunc summa erga Casinense coenobium fuisse devotione, et ex verbis quibus utitur apparet, falsa Iustiniani et Zachariae privilegia ei fuisse proposita et pro veris habita. Itaque mihi quidem tutissimum videtur statuere, vetulum et devotum imperatorem versutissimi monachi calliditate captum, delictatum fuisse eius loquacitate, eumque de antiquis temporibus narrantem et libenter audivisse, et fidem et accommodavisse. Omnem igitur quam refert altercationem habitam fuisse credo, singulis autem verbis ut multum tribuam, longe absum, et a gloriosi hominis ampullosa iactatione me accipi minime patior. Multa enim insunt quae falsitatis eum arguant. Rainaldum ipse narravit c. 104. ab imperatore hostem imperii publice fuisse pronunciatum, ipse contentiosam electionem retulit, quorum in altercatione nullum apparet vestigium. Deinde Seniorecti abbatis electioni nuntios pontificis nullos affuisse contendit, quorum adventum et verba c. 94. ipse narravit; postremo ubi Lotharius Casinum venit, ita agitur, tanquam ne verbum quidem ad Lacum Pensilem de his rebus dictum fuerit. Quibus rebus efficitur, rem ita ut narratur actam esse vix posse, verum si nihil eiusmodi factum fuisset, non video, quomodo Petrus sibi potuerit persuadere, apud quenquam se commentis suis fidem esse inventurum. Quem vero obiciunt annum huic rei falso assignatum, is parum me movet; nam homo parum accuratae memoriae et admodum festinanti calamo tempus rei assignaturus, privilegium a Lothario concessum videtur insperasse, quod quum Sept. 1137. datum esset, errore lapsus pro aestate eiusdem anni sequentem descripsit; id quod facilius accidere potuit, quum primo altercationem solam conscriberet, eamque postea ut erat chronico insereret.

Igitur quum ad Lacum Pensilem Rainaldus Tuscus imperatori occurreret, nominatim vocatus cum eo venit Petrus, cartularius, bibliothecarius ac scrutarius monasterii, quem cognitum ille habere poterat propter Tusculanensium comitum cum

Langobardarum collectione systematica dudum exposit Cl. Savigny, Gesch. d. Röm. Rechts im M. A. II, 200. 6) IV, 66. Etiam altercationem cum Constantinopolitano separatim edidit. 7) Gall. Acc. p. 250. Margarini Bell. Cas. II, 153. 8) Ep. in Chr. IV, 125. scripta non parum differt ab altero eius apographo in cod. 257. 9) eius privilegii, etiam a pontificibus Romanis confirmatum est, v. Annales nostros V, 319. 10) Petri errore c. 112. Lotharium anacum et dimidium sub pontificis episcopi ait, c. 115. annum et duos menses, quum nondum integer annus post curiam Wirzburg. lapsus fuerit. 11) Chr. IV, 108.

imperatoribus coniunctionem¹². Præterea quum abbatem privilegia imperatorum¹³ secum deferre iussisset¹⁴, cartularium quoque videri fuisse, facile credi potest. Quum dies disceptationi statuta esset, monachi Petrum nostrum apocrisarium et defensorem sibi statuerunt, qui rem ipsorum contra cardinales gereret¹⁵. Quod qua ratione fecerit, ipse narravit, sed fide admodum dubia; verum tamen esse videtur, eum et Lotharii et Innocentii favori se insinuavisse. Sed de Innocentio nihil præterea scimus, nisi quod vitam sancti Leonis IX. et dedicavit¹⁶; Lotharii autem testantur epistolae supra iam commemoratae. Si genuina est epistola in Chr. c. 125. et in eod. 257. sed non eisdem verbis scripta, logothetam italicum eum constituit, a secretis, exceptorem, auditorem, cartularium, ac capellanum Romani imperii¹⁷. Quod c. 116. factum esse refert¹⁸ post disputationem cum Græcis habitam, interventu Richizae augustae, Henrici ducis Bavariae, et Conradi de Suevia: Biguldem hospitabatur in tentorio Bertulfi¹⁹ cancellarii²⁰, cum eo in imperiali aula remanere iussus est, imperii servitia peracturus²¹, et eius se iactat discipulum²². Postea autem Lotharium dixisse narrat²³, se eum Henrici Ratisponensis episcopi et cancellarii discipulum effecisse. Quin præcepta antecessorum suorum custodienda ei credidit, et relationibus eius de antiquorum rebus gestis tantopere delectatus est, ut historiam imperatorum eum scribere iuberet²⁴. Sed etiam Casinensium negotia apud imperatorem manens tunc præcuravit²⁵. Deinde dimisso abbate a Lothario retentus, quum valetudinis causa morasterium repetisset, mox iubente imperatore ad hunc reversus est, et cum eo Casinum venit. Unde recedens Lotharius quum Petrum secum abducere cuperet, imperialia semper servitia peracturum, viz Guibaldo ut eum retineret concedens, magnifice laudatum eius amori commendavit²⁶. Tamen carere eo diu non sustinuit, et quum Tibur venisset, ut sibi transmitteretur a Guibaldo petiit²⁷. Qui describens²⁸ quum multa conquestus esset de vicinorum oppressionibus, cetera, inquit, ex verbis filii nostri Petri huius epistolae dictatoris ac Romani imperii per omnia fideles, quem in Alemanniam, Saxoniam, Daciam, Sueviam ac Lotharingiam mittere decrevimus, cognoscetis. Historiam vero occidentalium imperatorum, quam eidem Petro dictare praecepistis, noveritis adhuc non explesse. Variis enim tribulationibus et angustiis pressus, plus ei flere quam scribere licuit. Quem tamen quia id itineris longitudo et conclusio prohibuit, mutato consilio domi retinuit²⁹. Ubi quod miraris in tanta coenobii afflictione tamen libellum de locis sanctis sive itinerarium terrae sanctae Guibaldo inscripsit, ex omnibus ut ita dicam libris collectum ut ait³⁰. Eum ex cod. 361. iam mutilo edidit Tostius, Hist. Cas. II, 121. Mortuo autem Lothario epistolam direxit ad Richizam augustam³¹, quam ex MS. Cas. Io. Mabillon eruit, editam in Mart. Coll. I, 756. Ann. Bened. VI, 623. Orig. Guelf. II, 540. cum altera qua post mortem Henrici ducis eandem consolatus est³². Verum etiam Chonrado excellentissimo imperatori et Romani imperii strenuissimo pro-

12) cf. Chr. IV, 125. 13) Ep. 3. Loth. in Murat. 14) Chr. IV, 66. 15) Ep. 1. ad Richizam. 16) c. 117. 17) B. notarii 18) c. 125. 19) c. 125. Mart. Coll. II, 183. 20) c. 1137. Sept. 22. Mart. Coll. II, 102. Nonnulla Lotharii privilegia recognovit Bertholdus, scriptor imp. Lami Del. Erud. IV, 162. Bertholdus casariensis imp. Ugh. V, 756. 777. 18) c. 108. 111. 19) c. 114. 20) IV, 66. Ep. ad Richizam: Prol. I. de notis: ex parte praeceptoris nostri Rodulphi cancellarii. 21) c. 125. 22) IV, 125. Ep. Wibaldi, Mart. Coll. II, 185. 23) c. 117. 118. 24) c. 125. Ep. I. ad Richizam. 25) c. 125. 26) c. 125. Mart. Coll. II, 183. 27) c. 126. Utamque epistolam Petrus inter opera sua recenset. 28) Plurima teste Io. Mabillon a Beda accepit, v. Mart. Coll. VI, 789, ubi prologus editus est. 29) cf. Chr. IV, 124. 30) haec cum sequenti etiam ab Ang. Mai edita est, Nova Coll. I, 758.

³¹ pagatori epistola teste auctore perpulchra³¹ de recenti eius electione gratulatus, Casinensem ecclesiam eius commendavit protectioni. Eidem etiam duo opuscula inscripsit, quae cum ceteris videsis in Chron. IV, 66. nam nimis magna eorum copia est, quam ut singula hic recensere possimus, et de plerisque praeter titulos nihil compertum habemus³². Post Guibaldi igitur recessum Petrus³ Rainaldi abbatis fruebatur favore et familiaritate, cuius iussu circa a. 1140. continuationem chronico Casinensi adiunxit. Ab hoc petiit eum Landulfus affinis ipsius, his litteris³³: R. Dei gratia cardinali et abbati Landulfus Sancti Iohannis sicut suo domino salutem et commendationem. Vestram paternitatem rogando mandamus ut sicut meum amorem et servitium habere vis, ita dominum Petrum Egidii, qui est frater uxoris meae Guyllae et meus consanguineus, constituatis in ecclesia sancti Benedicti Collis insulae, quia est prudens et sapiens, et volo consiliari ab eo. Ideo te deprecor, ut sine mora mittatis eum ibi, quia nimis necessarius est mihi et pro terra mea et pro omnibus meis. Num venerit nescimus, neque ulterius quidquam de eo comperimus. Et mihi¹⁵ quidem vitam non multum postea produxisse videtur³⁴. Nam quum tantum scripserit intra breve decem annorum spatium, id sumere posse mihi iure videor, eum dum vixerit a scribendo nunquam quievisse. Iam vero etiamsi fieri potuit ut eorum quae in Chr. IV, 66. enumerat aliqua postea insererentur, tamen si diu supervivisset, vel in editis eius operibus vel in aliorum inscriptionibus aliquod²⁰ certe posterioris temporis indicium deprehenderemus³⁵, quum tot inveniamus ad priora tempora referenda. Obiit autem in Casino et ibi sepultus est³⁶.

Chronico Casinensi Petrus continuationem adiunxit anno tertio post res coram Lothario gestas³⁷, i. e. anno D. 1140. Sed etiam quae Leo scripserat, non intacta reliquit. Nam quae in cod. 2. addita sunt et mutata, a Petro profecta esse, iam Ang. de Nuce vidit. Quod quum per se verisimile sit, quia in eo tantum codice reperiuntur, qui etiam continuationem continet, eo comprobatur quod pleraque agunt de comitibus Tusculanis, Petri nostri gentilibus, quibus plane³⁸ similia inveniuntur in eius catalogo pontificum³⁹. Praeterea addita sunt quae scriniarii manum produunt I, 59. II, 2. de cella Cinglensi Casinensibus postea⁴⁰ subducta³⁹, et de aliis monasterii possessionibus II, 26. 37. 52. 69. Neque a Petri ingenio aliena sunt, quae de miraculis addita legimus II, 59. 80, ut cetera quoque, in quibus ab aliis cod. 2. differt, eius manus vindicare possimus. Quorum minuta quidem et quae eodem iure vel ipsi Leoni vel scribae codicis tribui poterant, inter varias lectiones posuimus, ceteris inter textum et notas locum³⁵ suum assignavimus. — Continuationem scripsit a renovatione ecclesiae beati⁴⁰ Martini⁴⁰, i. e. III, 34, quo in capite iam tantum mutavit et addidit, ut id in fronte operis eius repetendum duxerimus. Fontes quum iussu Raynaldi abbatis

31) IV, 66. De viris ill. 47. 32) In catal. codd. Casin. sub Paulo II, in A. Mai Spicil. V, 223. commemoratur Petri liber de dignitate Romani imperii. Incipit: Haec digni. 33) Ang. ad Chr. IV. prol. ex cod. 257. quem denuo contulit V. D. Giesebrecht. 34) Illud constat, exauctorato Egidio Venusino abbate ab Alexandro III, successum in regimen monasterii Petrum diaconum, titulo tantum procuratoris, donec de successore procederet. A. de Nuce ad Chr. IV. prol. Sed quo teste? — Ille Petrus cui 1168. papa procuratoriam reliquit, decanus fuit et sacerdos, et a. 1174. in abbatem electus est; obiit 8. Id. Jul. 1186; v. Anon. Cas. ad h. a. — A quo nostram diversum esse apparet ex constanti quod

ei adhaesit diaconi nomine et silentio eius qui c. 47. libro de viris ill. post mortem eius adiunxit. 35) Catal. imperatorum etc. subsistit in Conrado, Innocentio II, et Guibaldo. Mon. SS. III, 219. Si Falco ille cuius vitam scripsit abbas Cavensis fuit, a. 1146. mortuus, huic superfuit; sed id dubiam manet. 36) De viris ill. c. 47. 37) Prol. I. IV. 45. Verba de Gerardo et Guidone cardinalibus c. 109. 121. postea inserta esse videntur, post a. 1145. vel ab ipso Petro vel ab alio. 38) nondum edito; v. I, 61. II, 4. 27. 55. 60. 77. 99. III, 9. 17. 39) IV, 18. 70. 40) Prol. I. IV. Ex persona Leonis loquitur III, 44. et IV, 70, etsi in libro quarto se auctorem aperte profitetur.

ad scribendum se accinxisset, adhibuisse se dicit registra Romanorum pontificum, Gregorii VII. et successorum eius, necnon principum et ducum gesta, quae modo excerpserit, modo ut scripta erant inseruerit; cetera Seniorecti aliorumque⁴¹ relationibus comperuisse, plurima ipsum vidisse. Sed Gregorii VII. registro an usus sit, dubito; Victoris registrum exscripsisse videtur, quod de Paschali II constat⁴². De Urbano II post electionem eius pauca tantum habet; de Innocentio II et Anacleto fere nihil praeter causam illam coram Lothario agitatam. Praeterea exscripsit annales Casinenses⁴³, qui in Anonymi chronicon postea transcripti sunt, Amatum⁴⁴, Desiderii dialogos⁴⁵, Leonis relationem de consecratione ecclesiae⁴⁶; historiam belli sacri⁴⁷, Pauli vitam s. Gebizonis⁴⁸, Petri Dam. epistolas⁴⁹. Quae ex eis desumpsit, ita plerumque ad verbum descripsit, ut litteris minoribus ea imprimenda curaverimus, quod in Leonis opere fieri non poterat, quoniam hic e diversorum auctorum narrationibus cum eis quae aliunde compererat, novum ipse opus elaboravit. At multo etiam magis a Leone Petrus fide differt, quum non solum donationes et alia privilegia offerat, quae pro genuinis accipere vix possimus, verum etiam falsi ipse aperte reus teneatur. Nam IV, 31. Bruni Signensis epistolam inserit, quae ex Petri Dam. opusc. 19. conflata est, et si hoc ab ipso Bruno factum esse contendis, IV, 42. orationem ei tribuit, ex ipsis Bruni epistolis compositam. Quod si hoc more multos scriptoribus olim usurpato excusare velis, in defendenda coram imperatore monasterii causa et privilegia in usum vocat nunquam data, et ex aliis quae adhuc supersunt verba affert quae in eis frustra quaerimus, et ipsa canonum verba vel corrumpit, vel falsis adsignat auctoribus. Sed hoc fortasse negligentiae eius tribuere possis, qua e. g. Karlomannum non semel confundit cum Karolo Magno: illud falsarium manifesto ostendit. Vides igitur quanta in eo legendo opus sit cautione. Ceterum in continuatione quam ad a. 1138 deduxit monasterii casus satis accurate retulit; plurimis interspersis miraculorum narrationibus, nonnullis de viris eruditione et ingenio insignibus. Alias autem res gestas non ita tractavit, ut Leonis secutus exemplum gravissima quaeque quae Italiam, inferiorem praecipue, attingerent, brevi relatione complecteretur, sed tanquam caeco impetu et plane fortuito nunc ultra modum prolixè narrat, nunc silentio premit, ut e. g. maximi momenti res quae Capuae et Beneventi acciderunt ne verbo quidem attigerit⁵⁰. In singulis autem narrandis quam parum accurate egerit, specimen habes III, 70. De temporum ordine minime sollicitus fuit, quod vel numeri annorum margini appositi primo obtutu docere possunt. Oratione usus est negligenti et inaequali, neque a soloecismis aliisque mendis immuni, etsi eorum nonnulla librario potius quam Petro culpa vertas. Ubi ad altercationem illam venit, altius insurgit, flosculis ornatus Virgilianis, verum et haec ita scripta sunt, ut festinantis calami vestigia prodant, quo inchoare libellos consuevit, elaborare raro tantum sustinuit. Nam arte scribendi non penitus eum caruisse, epistolae ostendunt multo maiore cum cura neque invenuste compositae⁵¹. Chronicon igitur quum per se quidem pretii satis parvi sit, utilitatis

41) Alberti IV, 34. Carbonis IV, 55. 42) IV, 35 sq. 43) III, 36. 49. 50. 64. IV, 16. 18. 20. 45) 79. 82. 97. Ubi eodem errore Petrum lapsus esse animadvertas, quo scribae ut in Anonymo describendo anni sequentis numeros cum gestis anni praecedentis coniungerent, sunt inducti. 44) III, 45. 45) III, 38. 43. 51. 64. Complura e perditio I. IV. eum sumpsisse existimo. 46) IV, 8. 9. 47) IV, 11. 48) III, 48. 49) III, 38. 50) Cru-

designatorum expeditionem fuscè describit, donec Antiochiam veniant IV, 11; deinde tribus verbis c. 16. Hierosolymia capta esse subiungit. Ab a. 1130. ad a. 1136. quam celeri cursu perveniat, v. IV, 97. 51) Tamdiu enim sententiarum congeriem ex eius aevi more excusare debemus. In epistola ad Conradum veterum Romanorum nominibus et gestis commemorandis multum delectatur

tamen non ita exiguae est aestimandum, quum de pontificibus praesertim et de Lothario imperatore non pauca proferat aliunde non nota, quae in usum nostrum convertere possimus.

Codex ms. chronici unicus servatur Casini, de quo supra iam diximus, editus post priorum infidas editiones per Angelum de Nuce, quem nos secuti sumus, adnotationibus quibus opus esse videretur adiectis. Orthographiam codicis non mutavimus, paucis exceptis, quae a Petri more aliena videbantur; diphthongum tamen qua Petrum usum esse e cod. 257. constat, suis locis pro simplici e restitimus.

W. WATTENBACH. 10

INCIPIT EPISTOLA FRATRIS LEONIS AD DOMINUM ODERISIUM SANCTISSIMI MONASTERII CASINENSIS VENERABLEM ET REVERENTISSIMUM PATREM.

Domino et patri sanctissimo, venerabilis coenobii Casinensis abbati Oderisio^b, frater Leo cognomine Marsicanus^c, debitaе obedientiae famulatum. Iniunxerat^d michi iam dudum vestra beatitudo, pater venerandissime, ut gloriosi praedecessoris tui^e sanctae memoriae^f 15 abbatis Desiderii, singularis plane^g et unici hoc tempore sui ordinis viri, magnifica^h gestaⁱ ad posterorum memoriam scribendi^j operam daren. Nimis videlicet indignum^k iudicans, loci huius veterum te desidiā imitari, qui de tot abbatum gestis seu temporibus nichil fere litteris tradere studuerunt; et si qua forte super hoc aliqui^l descriperunt: inepta^m prorsus, et rusticanoⁿ stilo digesta, fastidium potius quam scientiam aliquam legentibus con- 20 ferunt. Quod tua^o paternitas ne Desiderio nostro contingat sollertissime providens, huic me^p operi placuit destinare; imponendo michi^q sarcinam meis profecto viribus imparem: ita ut ipsa tantum sui consideratione succumbens, iam fere per animum^r id attemptare timerim^s. Nuper itaque cum a Capua redeuntem te^t pro meo comitarer^u officio, inter ambulandum reminiscens tuae^v ipsius egregiae iussionis, percontatus es utrum desiderium^w 25 tuum super scribendis^x Desiderii gestis explessem. Ego vero subita hac sciscitatione contentus, id quod in re erat respondere coactus sum: nichil^y omnino me inde fecisse. Mosque aliquantulum resumpta constantia: „et quando^z inquam^{aa} ego huic tuo parere^{ab} imperio potui, quando toto fere hoc anno, cum in servitio domni apostolici ex iussione^{ac} tua, tum^{ad} quoque in tuimet ipsius diversis negotiis occupatus, vix per octo dies continuos in mona- 30 sterio constiti. Cum videlicet opus istud non parvo indigeat otio, neque sit occupati alicuius tantam materiam aggredi, sed potius^{ae} curis omnibus expeditis? Hac igitur patienter^{af} ratione suscepta, et neglegentiae me, modesta admodum invectione coarguens: „et nunc inquis otium quod desideras arripe, et in scribendo Desiderio, ne velis amplius moras innectere. Immo etiam volo atque praecipio, quandoquidem usque in^{ag} hanc diem res ipsa 35 procrastinata est, ut ab ipso patre Benedicto^{ah} eiusdem tuae inscriptionis initium sumens, universorum usque ad eundem^{ai} Desiderium nostri loci abbatum series, tempora, seu gesta undecumque^{aj} studiosissimus indagator exquiras: et quae vel a quibus, seu qualiter sub singulis abbatibus possessiones seu^{ak} ecclesias quas possidere videmur nostro monasterio

a) ita 1. litteris rubris. I. protagus in chronica Casinensi ed. Desunt 4. b) O. 1. c) Marsicanus 3. d) Praecepto- 40 rat 1. Quum modo pre modo pre scribat, nos pro p ubique posuimus praes. e) tuo 4. f) fere 1. g) gloriosa ac tm. 1. h) in scribendo addit 1. sed ipse deletit. i) add. 1b. k) ineptam ease 1. l) add. 1b. m) inepto ed. n) ac lacinioso addit 1. sed ipse deletit. o) t. p. add. 1b. p) h. operi me d. dignationi vestri imperii placitum fuit 1. h. me o. dest. pl. fuit 1b. q) plane m. 1. r) non sine aliqua inobedientia add. 1. s) timeriat 4. timerim. Et secundum regulam quidem, quod michi visum fuerat impossibile, iubentis imperium absque ulla contradictione, non te- 45 men aliqua reprimisio (n. t. a. r. aspecta sum) suscepti. Verum quia (Quis tamen 1b.) impossibilitatis meae causam humiliter ac patienter non tuae paternitati suggesti, neglegenter ac stulte me fecisse confiteor (n. fateor egi 1b). Nuper 1. t) deest 4. u) o. c. 1. v) ipsius t. iuss. 1. w) scribentis 4. sed huiusmodi menda in sequentibus non semper notari. x) Respondi igitur reverendo ac reverenter; m. 1. y) deest 4. z) ita 1b. q. o. j. l. aa) praec- cepto satisfacere potui 1. parere superior. 1b. ab) imperio tuo per Maritimam atque Campaniam. tm. 1. 30 b) cum 4. c) otiosi p. curiaque o. 1. d) rationabili 1. quod expusit. e) ad hunc 1. ed. f) B. 1. g) ipsum 1. h) addit 1b. i) a. e. add. 1b.

accesserint^a, imperatorum ac ducum principumque praecepta, necnon^b aliorum quorumque
 fidelium monimina scrupulose disquirens, instar chronicae historiam^c non parum nobis
 nobiscum succedentibus utilem condas^d. Super haec praeterea tam^e destructionem quam et
 restaurationem cenobii huius bis diversis temporibus factam, necnon et siqua interim^f occur-
 runt de operibus seu gestis clarorum virorum harum^g dumtaxat partium digna memoria,
 suis in locis vel breviter annectere^h non graverisⁱ. Cuius^j ego imperii pondus postquam
 coepi sollicitus in^k memet considerare, coeperunt michi hinc inde plurima cogitationum^l
 spineta succrescere, et tunc vel quomodo id perficere naviter^m possem, proⁿ paupertate
 sensus^o mei non facile pervidens, an^p suscipere, an recusare tantum opus, utrum eligerem
 ignorabam. Siquidem in suscipiendo temeritas, inobedientia me in recusando pungebat.
 Ad haec, memineram praefatum^q dominum meum Desiderium hoc ipsum opus olim^r Alfano
 archiepiscopo Salernitano, viro nostrorum temporum sapientissimo, iniunxisse; sed eum^s
 laboriosam valde materiam pervidentem, periculo se huiusmodi subduxisse. Quod si ille
 qui et scientia et eloquentia incomparabiliter tunc pollebat, huic se oneri eduxit submittere,
 quid michi esset agendum, cui nec scientia aliqua, et eloquentia nulla prorsus inesset?
 Angebat iterum conscientiam meam, cur opus istud non alicui alii confratrum^t nostrorum,
 qui longe utique me scientiores et dictandi usu peritiores existerent, a te committeretur:
 quos videlicet vel^u ex diversis partibus orbis, eiusdem sancti praedecessoris tui diligentia
 in locum^v hunc aggregaverat, vel in hoc eodem caenobio doceri studiosissime fecerat^w. His
 et huiusmodi cogitationibus fluctuans^x aestuabam, quoniam^y et res haec altior erat quam
 ut a me posset attingi, et obstrusior certe quam ut valeret a me perscrutari. Verum quo-
 niam pro devotione quam ab^z olim in tua paternitate singularem gerebam, nil^{aa} unquam
 tibi refutare iam dudum decreveram: stabilivi tandem^{ab} animum^{ac}; et qui sola prius Desi-
 derii gesta pusillanimitas attemptare timebam^{ad}, universorum postmodum praedecessorum eius;
 confidens de adiutorio Dei, et ita michi prorsus iudicans expedire, quoquomodo^{ae} scribenda
 suscepi. Mox itaque repertis^{af} illis ipsis scriptiunculis quae de hac eadem materia Iacinoso^{ag}
 licet stilo videbantur vel breviter exarata, et praecipue chronica Iohannis abbatis qui pri-
 mus in Capua Nova monasterium nostrum construxit; adhibitis nichilominus libris huic
 operi necessariis: historia videlicet Langobardorum, chronica quoque Romanorum impera-
 torum atque pontificum; necnon et diligenter indagatis privilegiis^{ah}, atque praeceptis, necnon
 et concessionibus, diversorumque nominum scriptis, tam scilicet^{ai} pontificum Romanorum,
 quamque diversorum imperatorum, regum, principum, ducum, seu comitum, ceterorumque
 virorum illustrium^{aj} ac fidelium, quae dumtaxat nobis ex duobus cenobiis huius incendii^{ak}
 residua esse videntur; quamvis nec ad eadem ipsa omnia^{al} potuerim pervenire; postremo^{am}
 etiam^{an} scrupulose interrogatis his quos modernorum temporum seu^{ao} quibdam gesta vel
 audire in proximo contigerat vel videre: prout tenuitas ingenii mei suppetit, peragere
 quod praecipisti aggredior^{ap}; magis certe de obedientia quam tibi ut patri ac domino debeo,
 quam de aliqua^{aq} praesumens scientia. Assit^{ar} Deus, et gratia Spiritus eius: ut tam effica-
 citer id possim implere, quam tu^{as} michi es diligenter dignatus iniungere. Quatinus opuscu-

40 a) accesserant 4. b) n. a. q. f. m. add. 1^b. c) historiolum 1. d) composui 1. e) tam — necnon et add. 1^b.
 f) deest 1. g) h. d. p. add. 1^b. h) connectere 4. i) Quod ego imperium priusquam curiose perpendere (p. c.
 p. delecti 1^b) quamvis gravissimum esse parvitati meae (ipso quoque audita add. 1^b) non dubitarem, sanando tamen
 suscepi. postquam vero coepi magnitudinem eiusdem praecepti soli. 1. Cuius imp. p. 4. h) in m. add. 1^b. i) da 1^b.
 curarum 1. m) da 1^b. irreprehensibiliter 1. gaviter 2. 3. n) per 4. o) ingentali 1. corr. 1^b. p) an r. as 1^b.
 45 ed. p. rursus itaque coepi eadem mecum esuanti mente tractare. Ad 1. p. tunc primam impossibilitatem incientiae
 meae apertius coepi videre. Ad 1^b. q) m. sanctae memoriae p. 1. m. olim p. 1^b. m. p. 1^c. r) add. 1^c. s) s. sc.
 prudentissimo 1. corr. 1^b. t) s. pro rei magnitudine labori se h. a. i. u) de plurimis monasterii nostri confratru-
 bus, longe utique me scientioribus et d. u. peritioribus, quos 1. v) add. 1^b. w) h. l. f. ed. x) f. committeretur.
 quae etiam nominatim hic ostendere possem; si illorum humilitatem qui favores humanos contemnant (q. f. h. c. de-
 50 cū 1^b) offendere non extimescerem 1. y) anxius et fluctuans; quid facerem non satis ridebam 1. s) da 1^a, quia
 super (et inasper profer 1^b) id quod viros meos duplicatum onus excedebat; pro devotione atque q. f.) ab o.
 add. 1^b. a) nunquam 1. corr. 1^b. b) non obedire 1. corr. 1^b. c) igitur a. 1. corr. 1^b. d) partium 1.
 corr. 1^b. e) deest 4. f) promptus ad obedientiam tuam 1. g) recensitis 1. h) m. hac illaque inobstanto
 prorsus et vilissimo stilo digesta; quaei lines quasdam et si fragiles, opusculo isti apposui. adhibitis 1. m. h. i. d.
 55 persa reppererem; et praecipue 1^b. i) i. atque perspecta donationibus, privilegiis, atque concessionibus, tam 1. i. d.
 p. a. concessionibus, ac diversorum (corr. diversorumque) n. s. quae — pervenire, tam 1^b. l. prius atque c. d. n. a. tam 1^c.
 h) add. 1^b. i) i. prout 1. i. postremo — videro. p. 1^b. i. quas etc. 1^c. m) ex integro add. 1^c. n) postrem 4. o) et 1. ed.
 p) s. a. add. 1^c. q) aggressus auxiliante Domino cum 1. ed. r) quae michi non est add. 1. del. 1^b. s) Adit 4.
 t) q. libenter in hoc tuis cupio imperiis obedire. Quatinus 1. q. tu m. es studioso (corr. et tu m. es) dign. i. 1^b.
 60 i) v. infra I, 44. 48.

lum istud et tibi gratissimum, et multis valeat esse proficuum. Haec tantisper, ne fortasse a necessitatibus tuis seu praesumptionis arguerer, michi prospiciens, velut in praefatione necesse habui praenotare, ut etsi me accuset inertia, auctoritas tamen praefatoris excuset.

In tres porro decisiones quasi pro legentium levamine statui libellum istum dividere: 5 quoniam tribus praecipue cenobii huius abbatibus concessum est post beatum Benedictum in huius loci restauratione supra ceteros studuisse; atque ideo forsitan divinitus illis praestitum est, amplius reliquis in hac praefatione vixisse. Et beato quidem patre Benedicto cum quatuor subsequentibus quasi in praefatione praemisso, a Petronace qui post centum et decem circiter annos a Langobardorum destructione locum hunc restaurare coepit, primae 10 sortis initium faciam. Quia usque ad secundam destructionem quae a Saracenis sub Berthario facta est ordine suo perducta, eique insuper illis adiunctis quae per annos septem et sexaginta destituto hoc loco a septem abbatibus apud Teanum et Capuam commorantibus gesta sunt; secunda pars ab Aligerno michi incipiet: qui non tantum in istius monasterii restauratione, verum etiam in reconciliatione totius huius terrae quae Saraceno- 15 rum infestatione destituta cultoribus fuerat studiosissime studuit. Et haec ergo ad Desiderium usque nostrum particula protelata, et gestis illorum qui per ipsius temporis spatium huic monasterio praefuerunt, consequenter annexis: ipse Desiderius initium erit et terminus totius tertiae partis; qui nec Petronace nec Aligerno inferior, immo longe meo iudicio potior, magnificum ac speciosissimum exintegro monasterium, novum atque pretiosissimum acsi alter Salomon nostris temporibus construxit Domino templum. Iam vero si iuvat tribus his portionibus addere quartam, a vobis auxiliante Domino illius erit principium.

Hoc unum praeterea simul cum paternitate vestra lectorem opusculi huius expostulo: ut non in eo dictantis inertiam, sed materiam dignetur attendere utilissimam. Sicut enim non peritus artifex si ae purissimo auro gemmisque pretiosis imperiale diadema confecerit, licet opus ipsum non recte formatum videatur ob imperitiam artificis, non tamen non carum esse potest, tam propter pretiosam materiam, quam et propter ipsius vocabuli dignitatem: sic et opusculum istud, quamvis omnino despicabile propter stili mediocritatem possit videri, propter utilia tamen multa quae continet, ingratum alicui haberi non debet. Licet enim minus eleganter, simpliciter tamen atque fideliter quantum ad me, ea quae dicenda sunt pro meae scientiae modulo exequar; quae neque doctis si invidia desit ingrata, nec minus doctis possint ad intelligendum videri profunda. Confido autem quod, et si forte non omnibus, pluribus tamen haec nostra sit hystoriuncula placitura; quoniam tempore hoc nostro, licet difficulter invenias aliquem qui velit istiusmodi aliquid scribere, multos tamen est reperire qui huiusmodi narrationes vel audire delectentur vel legere.

EXPLICIT EPISTOLA.

INCIPIIT CATALOGUS ABBATUM HUIUS SACROSANCTI COENOBII CASINENSIS.

1. Sanctus BENEDICTVS primus abbas et fundator huius coenobii.

2. Constantinus abbas.

Sedit

a) Haec — excuset add. 1b. b) necessitatibus 4. c) s. p. add. 4. d) notaret corr. arguerer 1b. e) add. 4. f) ita 1c. a. imperitia ... 1b. g) In — erit principium add. 1c. h) q. p. l. l. superar. 1c. i) c. h. a. superar. 1c. k) superar. 1c. l) bertario 1c. m) perducta 4. n) superar. 1c. o) tam apud T. quam ap. C. addit 1c. sed statim expunxit. p) q. velut alter. Petronax celiis hic ordinatus, n. 1c. q) deest 1c. r) in — studuit in cod. 1. 35 abscisa sunt. s) labore atque industria 1c. t) p. praecipueque abbatibus Richerii quasi alterius David, ad novi templi constructionem acsi pro omni impensa, quiete parata, ipse 1c. u) despoerius 4. v) terre 4. w) novum 1c. x) spationissimum 3. y) si delectat, h. 1c. si i. t. h. eodem atramento correxit. z) ita 1b. tua 1.) l. meum 1. ed. a) exortatum esse velim 1. expostulem ed. b) in eo add. 4. c) imperitiam 1. ed. d) materiam 4. e) ita 1b. gloriosam 1. f) g. p. add. 1b. g) ita 1b. vilo v. 1. h) ita 1b. inertiam 1. i) ita 1c. o. 50 contempnibile (despicabile corr. 1b. et addit videri possit, sed statim delet) p. meam insectiam sit (possit videri 1b.), propter gloriosorum tamen vitiorum gloriosissima (gloriosa 1b.) gesta q. 1. k) inertiam 1c. ed. l) ita 1c. alicui non gratiam haberi n. d. l. ing. a. n. d. h. 1b. m) addit 1b. n) versicer 1. ed. o) tamen ea 1. corr. 1b. p) suspercriptum 1. vel 1b. q) add. 1b. r) ita cod. 1. praefatio. ed. ep. modum continens praefationis 4. s) series a. monasterii Casinensis 4. Haec desunt ed. ut et ipse catalogus, qui tamen extat in cod. 3. t) numerus omisit 4. in 1. 55 colore rubro scripti sunt, ut et maiores litterae et numeri annorum praeter eos quos manus 2. addidit. u) cum litteris rubris, Desiderium uncialibus rubris, Oderisium uncialibus nigris scribit 1. v) monasterii 1. w) Constantinus 4.

3. Simplicius ^a abbas.	Sedit
4. Vitalis abbas.	Sedit
5. Bonitus abbas.	Sedit
6. Petronax abbas.	Sedit annis 32.
7. Optatus abbas.	Sedit annis 10. ^b
8. Hermeris ^c abbas.	Sedit anno 1.
9. Gratianus abbas.	Sedit annis 4. ^d
10. Tomichis abbas.	Sedit annis 6, mensibus 5. ^e
11. Poto abbas.	Sedit annis 7 ^f , mensibus 5.
10 12. Theodemar ^g abbas.	Sedit annis 19. ^h
13. Gisulfus abbas.	Sedit annis 21.
14. Apollinaris abbas.	Sedit annis 11.
15. Deusdedit abbas.	Sedit annis 6.
16. Hildericus abbas.	Sedit diebus ⁱ 17.
15 17. Authpertus ^k abbas.	Sedit annis 3. ^l
18. Bassacius abbas.	Sedit annis 19.
19. Bertharius abbas.	Sedit annis 27, mensibus 7.
20. Angelarius abbas ^m .	Sedit annis 6. ⁿ
21. Ragemprandus abbas.	Sedit annis 9, mensibus ^o 10. ^p
20 22. Leo abbas.	Sedit annis 15, mensibus ^q 7. ^r
23. Iohannes abbas.	Sedit annis 19, mensibus 7. ^s
24. Adelpertus abbas.	Sedit annis 9.
25. Baldoinus abbas.	Sedit annis ^t .
26. Maielpotus abbas.	Sedit annis 6. ^u
25 27. Aligernus abbas.	Sedit annis 37. ^v
28. Manso abbas.	Sedit annis 11.
29. Iohannes abbas.	Sedit anno 1.
30. Iohannes abbas.	Sedit annis 12 ^w , mensibus ^x 6. ^y
31. Atenulfus abbas.	Sedit annis 11.
30 32. Theobaldus abbas.	Sedit annis 13.
33. Basilius abbas.	Sedit annis 2.
34. Richerius ^z abbas.	Sedit annis 17, mensibus 6. ^{aa}
35. Petrus abbas.	Sedit anno 1, mensibus 5. ^{ab}
36. Fridericus abbas. Qui ^b et Stephanus papa.	Sedit mensibus 10. ^{ac}
35 37. DESIDERIUS abbas. Qui ^a et Victor papa.	Sedit ^a annis 29, mensibus 5. ^{ad}
38. ODERISIUS abbas.	Sedit annis ^a 19, mensibus 2. ^{ae}
39. Otto abbas.	Sedit anno 1, mensibus 10.
40. Bruno abbas.	Sedit annis 3, mensibus 11.
41. Girardus abbas.	Sedit annis ⁱ .
40 42. Oderisius abbas.	Sedit ^a [annis 3, mensibus 4, diebus 26.
43. Nicolaus abbas.	Sedit anno 1, mense 1, diebus 6.
44. Seniorectus abbas.	Sedit annis 9, mensibus 6, diebus 19.]

INCIPIUNTⁱ CAPITULA PRIMAE PARTIS OPERIS HUIUS.

1. De conversione vita vel obitu patris nostri^a Benedicti.
- 45 2. Qui abbates illi successerint^a, et qualiter monasterio destructo fratres Romam confugerint^a.

a) S. a. S. desunt 4. b) VIII 1. cum C^r. S. Ben. et indice antiquo membranaceo Camilli Tutini Neapolitani, quem contulit Cam. Peregrinus in Serie abbatum Casinensium. c) Hermerius ind. Tutini. d) m. V. add. 1^b. 3. et index Tutini. e) d. XXI. add. 3. et ind. Tutini. f) VI. 4. g) Theodorar 4. h) m. XI. add. ind. Tutini. i) annis 50 ind. Tutini. k) Authpert 1. l) XVII. 4. m) deest 4. n) VII. 4. o) m. X. add. 1^b. p) d. V. add. ind. Tutini. q) m. VII. add. 1^b. r) d. XVII. add. ind. Tutini. s) d. X. add. ind. Tutini. t) m. VI. ind. Tutini. u) vacat 1. v) d. XII. add. ind. Tutini. w) XI. 3. x) m. VI. add. 1^b. y) IV. d. XXVIII. ind. Tutini. z) Richerius 4. aa) d. X. add. ind. Tutini. ab) d. XII. add. ind. Tutini. ac) Q. et S. p. desunt 1. ad) d. VIII. add. ind. Tutini. ae) Q. et V. p. desunt 1. af) deest 4. ag) IV. d. XXII. ind. Tutini. ah) hucusque cod. 1. spatio vacuo 55 relicto. ai) d. XVII. add. ind. Tutini. aj) XI. m. II. d. XXVIII. add. ind. Tutini. ak) hucusque 3. 4. Sequentia additi ex indice Tutini, cuius ulterius Peregrinus mentionem non fecit. al) ita cod. 4. index capitulum deest in cod. 1. am) deest ed. an) successerunt 4. ao) confugerunt corr. confugerunt 4.

3. De reversione Fausti a Gallis.
4. Qualiter Petronas abbas huc venerit et locum hunc restauraverit, et qualiter illum papa Zacharias adiuverit.
5. De adventu Gisulfi ducis in hunc locum et concessione totius in circuitu terrae.
6. Qualiter factum sit monasterium sanctae Mariae in loco qui dicitur Cingla. 5
7. Qualiter Karolus rex Francorum huc venerit, et de humilitate ipsius.
8. Qualiter Ratchis rex Langobardorum huc ad conversionem venerit.
9. De principe Arichis qualiter monasterium sanctae Sophiae fecerit et monasterio isti subdidit, vel quibus sanctorum corporibus ecclesiam ipsam ditaverit.
10. De oblatione Leonis cuiusdam nobilis Beneventani. 10
11. Qualiter abbas Theodemar construxerit ecclesiam sanctae Mariae ad pedem montis istius.
12. Qualiter Karlomannus in Italiam venerit, et quid egerit, et quibusdam concessionibus eius in hoc loco.
13. De Anglo muto et surdo sanato. 15
14. De concessionibus quorundam in hoc loco.
15. Relatio de Paulo diacono.
16. De capitulis quae fecit imperator Ludovicus, et de pacto quod fecit beato Petro.
17. Quomodo Gisulfus abbas fecit ecclesiam sancti Germani.
18. Qualiter idem abbas renovavit ecclesiam huius loci, et ecclesiam sancti Angeli in Valle luci construxit, et sancti Apollinaris in Albiano; et de quorundam oblationibus.
19. De miraculo abbatis Apollinaris, et de oblationibus quorundam in hoc loco.
20. De Radechis comite Compsamo, et de translatione sancti Ianuarii in Beneventum.
21. Quo tempore Saraceni Siciliam ingressi sunt.
22. Quid Sico princeps abbati Deusdedit concesserit, et qualiter princeps Sichardus eum occiderit. 25
23. Quid Lotharius rex Authperto abbati concesserit, et quomodo Francorum regnum res idem dividerit, et de quorundam oblationibus.
24. Quo tempore corpus beati Bartholomei Beneventum advenerit, et de quorundam in hoc loco oblationibus. 30
25. Qualiter sit contra se principatus divisus.
26. Quomodo Siconolfus princeps omnem thesaurum huius coenobii abstulit.
27. Qualiter Deus a Saracenis locum istum eripuit.
28. De discursione ac vastatione Saracenorum, et generali ac maximo terrae motu.
29. De pentifaria divisione regni Francorum, et qualiter Ludovicus Saracenos devicerit, 35 et principatum aequa sorte dividerit.
30. Qualiter iterum Ludovicus Italiam venit vocatus per abbatem.
31. De Capua qualiter ad pontem Casulini mutata sit.
32. De consuetudine quam habebat tunc temporis hoc monasterium.
33. De studio abbatis Bertharii, et miraculo quod contigit in constructione arcis. 40
34. De oblationibus quorundam.
35. De nequitiis Saracenorum, et qualiter vastatum et incensum sit monasterium sancti Vincentii.
36. De tertio adventu Ludovici in Italiam, et de bellis quae gessit cum Saracenis.
37. De monasterio sancti Angeli in Barregio. 45
38. Quo tempore castellum Pontiscurvi constructum sit.
39. Qualiter nobis restituit praedictus imperator cellam sanctae Mariae in Maurinis, et de quorundam in hoc loco oblationibus.
40. De pacto Saracenorum cum nostris.
41. De divisione Capuanae ecclesiae facta a Iohanne papa. 50
42. Quomodo princeps Guisferius effectus sit monachus.

a) Gallis 4. a') deest 4. b) Socovius 4. c) gualiono 4. d) l. q. d. deest ed. e) eius ed. f) Ratchis 2. Carolus 4. g) Arichis 2. Archis 3. h) de correct. dicaverit ed. 4. i) deest 4. h) Theodomar 4. j) fecerit ed. m) ad p. m. i. deest 2. n) pedes 3. o) egerit 4. o') ut codd. p) sancto 4. q) Delatio 2. r) Ludovicus ed. 4. s) deest ed. t) oblato 4. u) in B. deest 4. y) deest ed. w) Richardus 4. x) venerit ed. y) p. c. ea ed. s) monasterii ed. z) Ludovicus ed. a) principatus 4. b) Ludovicus 2. c) v. p. a. deest 4. d) Ludovici ed. e) fecit ed. f) Morinis 2. et de q. in h. l. o. deest 4. g) pactu 2. h) factus ed. z. m. deest 4.

43. Qualiter Saraceni a Caietanis ad habitandum in Gariliano recepti sunt.
 44. Qualiter hoc monasterium a Saracenis incensum sit, et^a abbas Bartharius decollatus et monachi Teanum profecti.
 45. Memoratorium^b eiusdem abbatis de rebus sancti Benedicti per^c Marchiam.
 46. De oblationibus quorundam sub abbate Angelario, et quomodo idem abbas Teanensis episcopus^d factus est.
 47. De oblatione et studio Herchemperti monachi.
 48. Qualiter monasterium Teanense crematum est.
 49. De captione Beneventi a Grecis.
 50. De pugna nostrorum cum^e Saracenis ad Garilianum.
 51. De studio Leonis abbatis, et qualiter^f ipse coepit restaurare hunc locum.
 52. Qualiter Saraceni de Gariliano exterminati^g sunt.
 53. Qualiter Iohannes abbas ordinatus sit, et quomodo Capuam cum fratribus pergens ibi monasterium fecerit.
 54. Quomodo idem abbas in hoc etiam loco studuerit.
 55. Qualiter super Capuam Ungari venerint, et cuncta in circuitu devastantes demum apud Marsos devicti sint.
 56. De oblationibus Iohannis consulis et ducis Neapolitani, et aliorum quorundam^h.
 57. Iudicium papae Mariniⁱ de monasterio sancti Angeli ad Formas sive ad Arcum Dianae.
 58. Qualiter Balduinus abbas monasterium sanctae Sophiae de Benevento bis^j recepit.
 59. Item iudicium papae Agapiti de monasterio Capuano, et de Sancto Stephano de Terracina.
 60. De studio abbatibus Maieloti, et de oblationibus quorundam sub eo, et qualiter Aligerus abbas sit ordinatus.
 61. Qualiter regnum Italiae a Francis ad Teutonicos sit translatum.

INCIPI' CHRONICA MONASTERII CASINENSIS.

1. Egregius igitur et sanctissimus pater, huiusque Casinensis coenobii primus futu-
 dator, gratia et nomine Benedictus, sicut beatus papa Gregorius in secundo dialogo-
 rum suorum^k libro pleniter scribit, Nursia^l provincia oriundus fuit. Romae vero ad
 erudiendum liberalibus studiis a parentibus traditus, non multo post, ut praefati docto-
 ris sermonibus utar, recessit scienter nescius, et sapienter indoctus. Relictis itaque
 litterarum studiis pariterque nutrice, clam fugiens, ad locum qui Sublacus^m dicitur, a
 quadraginta ferme ab Urbe milibus disparatum devenit, ubi in spelaeo quodam per trien-
 nium excepto beato Romano qui sanctae illi conversationis habitum induerat, nulli cog-
 nitus mansit. Post haec a pastoribus repertus, et demumⁿ a pluribus^o agnitus, a Roma-
 nae quoque urbis nobilibus frequentatus, duodennem^p ab Aequitio Maurum, a Tertullo
 vero patricio Placidum adhuc puerulum monastica disciplina instituendos accepit. Ubi
 etiam duodecim monasteria Christi auxilio construens, per singula quoque eadem duo-
 decim monachos sub statutis patribus deputavit. Inde persecutione presbyteri^q Florentii
 loco cedens, paucos secum fratres assumpsit; atque duobus se angelis comitantibus, et
 tribus corvis quos solitus erat alere consequentibus, per quinquaginta circiter milia ad
 hunc locum Christo iubente pervenit. Cuius^r videlicet sedis Varronem illum tot seculis
 celebratum, et omnium Romanorum Tullio teste sapientissimum, auctorem fuisse refert
 antiquitas^s; ubi^t contrito quod ibidem^u a rusticis colebatur Apollinis idolo, subversa
 ara, lucoque succiso, monasterium sibi construxit; et circumquaque manentes populos,
 continuis praedicationibus ad Christi fidem convertit. Ubi etiam^v quantis qualibusque
 refulsit^w miraculis, quoniam non huius est operis, si quis eorum desiderat habere noti-
 tiam, in praefato beati Gregorii libro facunde scripta reperiet. Inter quae cum die

a) et — profecti deest 4. b) Remoratorium 4. c) p. m. deest ed. d) deest 4. e) sub 4. f) deest ed. g) minati
 sunt deest 4. h) deest ed. i) Martini 4. k) deest 4. l) ita cod. 1. l. liber primus historiae huius coenobii
 C. ed. m) deest ed. n) N. p. o. f. deest 4. o) add. 1b. deest 4. p) plurimis ed. q) deest 1. r) Casina
 — antiquitas deest 1. s) in quo 1. t) antiquitas add. 1. u) deest 1. v) add. 1b.

2) Subiaco. 3) Ex Vita S. Mauri c. 8. 4) vel ex Chron. S. Benod. ubi eadem verba leguntur, ap.
 Tosti Hist. Cas. I. p. 129. 5) cf. Cic. Phil. 2, 40. Varro R. R. 3. 5. Haec Leo de suq. addidit.

quadam divinitus sibi revelatum fuisset idem monasterium quod ipse fundaverat, a gentibus destruendum, atque propterea inconsolabiliter fletet: coelesti protinus oraculo consolatus, audivit eundem locum suis nichilominus meritis in potiorem et ampliorum quam tunc statum fore venturum; et in multas exinde orbis Romani partes regularis normae ac disciplinae ordinem proditurum. Ipso itaque anno quo de hac vita migraturus erat ad Christum, rogatus in Galliam ad monasterium constituendum suos mandare discipulos, quamvis finem dierum suorum non ignoraret, nichil moratus, beatum Maurum illuc cum eisdem direxit legatis; cum quo etiam beatum Faustum qui eius postmodum historiam pleniter scripsit, et tres alios mittere statuit. Hinc factum est, ut per hunc virum Dei sanctissimum Maurum eiusque discipulos, omnis ordo et regularis disciplinae norma quae per beatissimum patrem Benedictum in hoc loco fuerat constituta, per totam Galliam disseminata atque diffusa sit. Beatum etiam Placidum opinio est quod vir Domini Benedictus tunc ad Siciliam miserit, ubi pater eiusdem Placidi Tertullus patricius, decem et octo patrimonii sui curtes eidem viro Dei concesserat. Post haec idem sanctus vir expleto sui temporis cursu laudabili, ea die qua sacrosancti paschae sabbatum illucescebat, duodecimo videlicet Kalendas Aprilis, in oratorium sancti Iohannis baptistae a discipulis se ferri praecipiens, inter ipsorum manus orans migravit ad Dominum, anno quidem incarnationis eius 542. indictione quinta; sepultusque est in eodem oratorio, ante ipsum altare, quod idem Apollinis ara destructa construxerat, ubi iam antea beatam Scolasticam sororem suam posuerat. Claruit autem temporibus imperatorum Iustini senioris et Iustiniani; Romanorum vero pontificum, Iohannis primi, et quarti Felicis, quem sanctus papa Gregorius avatum suum fuisse testatur; Theoderico apud Italiam Arriano regnante.

2. Huic sanctissimo patri succedit in monasterii regimine vir reverentissimus Constantinus, eiusdem sancti patris discipulus. Tertius autem praefuit eidem congregationi Simplicius; quartus Vitalis; quintus vero Bonitus. Quo praesidente, Langobardi qui nuper sub Iustino minore Italiam invaserant, cum iam ab incarnatione Domini 568 annorum circulus volveretur, praefatum coenobium nocturno tempore quiescentibus fratribus ingressi sunt: qui universa diripientes, ne unum quidem hominem illic capere poterunt, videlicet ut sermo sancti patris Benedicti compleretur, quem Theopropo dixerat: *Vix obtinere potui, ut ex hoc loco michi animae cederentur.* Fugientes itaque ex eodem coenobio fratres, Romam profecti sunt; codicem sanctae regulae quam pater idem descripserat, et quaedam alia scripta, nec non et pondus panis, vini quoque mensuram, et quicquid suppellectilis potuerunt surripere deferentes. Atque ex concessione Romani

a) esset 1. b) construxerat 1. 2. c) ita 1b. et multis in d. reg. n. a. d. in diversis orbis partibus o. p. 1. d) profecturum 1. ed. e) est add. 4. f) constituendum 1. 2. g) s. mittere monachos 1. ed. h) l. d. 1. ed. i) Hinc — p. totas Gallias disseminari, constitui, et observari, Deus annuerit. Sub hisdem ferme diebus 1b. desunt 1. k) ita 1b. studuit beatum P. 1. l) Pl. iam ad S. 1. Pl. sanctus Benedictus iam ad S. 1b. Pl. discipulum suum vir D. B. t. ad S. 2. m) miserat 1. misit ed. n) ita 1b. p. ipsius 1. o) e. beato Benedicto c. 1. ed. p) quae ed. q) sacro add. 1b. r) in — praecipiens add. 1b. s) b. l. 1b. ed. t) in loco raro 1b. u) perrexit 1. v) anno 40 eiusdem inc. 543. ind. secunda 2. a. ei. inc. 542. ind. quinta 3. desunt 1. w) i. e. o. in loco raro ubi plura scripta fuerant 1b. x) cuius scilicet imperii anno quatuordecimo, a dominica vero passione anno quingentesimo nono iuxta diligentissimam supputationem defunctus est. add. 1. y) a beato Benedicto p. 1. ed. z) eiusdem ed.) post Iustinianum quem praediximus imperante add. 1. delevi 1b. a) diripientes ed. b) l. h. 1. ed. c) michi e. h. l. a. 1. ed. d) secum add. 1. e) q. beatus Benedictus 1. ed. f) habens per quadram libram 45 unam add. 1b. delevi 1c. g) ita corr. 1b. supp. 1. h) Cumque a beato Gregorio q. t. a. a. praeserat grateuter recepti fuissent, ex eius concessione ibidem iuxta 1.

6) 3. Non. Oct. apud Siciliam natalis sancti Placidi beatissimi martyris cum sociis suis Eutychio, Victorino, et aliis triginta. Pro quo pater eius Tertullus patricius decem et octo patrimonii sui curtes beatissimo patri Benedicto obtulit. Martyrolog. iussu Desiderii abb. conscriptum ap. Gatt. H. p. 813. 7) a. 542. ind. 5. non ex Gregorio sumpsit, sed ipse addidit; quod utrum ipse computaverit an ex fonte nobis incognito hauserit nescio. Certo annus 14. Iustiniani est a. D. 541; annus autem 509. nullo modo ferri potest, sed solus convenit cum die qualem fortasse ex interpolatione Odonis in Vita b. Mauri annotatum habemus. Si narrationi de Benedicti cum Totila congressu fides habenda est, Petrus Diaconus verum viderit, sed indicio corrigenda erit. Equidem putaverim obitum Benedicti a Fausto vigiliae primae paschalis fuisse assignatum, quem male interpretatus Odo tantas poterat paravit difficultates: nam si revera sabbato sancto obiisset, id a beato Gregorio silentio praetermissum fuisse non existimo. Petrus infra 3. 73. 55 annos a transitu beati Benedicti ab anno 509. computat. 8) Dial. 4. 16. sed tertium; quartum iam Iohannes Diac. dixit in vita beati Greg. 1. ANG. 9) cf. Chron. S. Benedicti SS. Tom. III. pag. 200. 10) haec noster addidit.

pontificis Pelagii, qui tunc sedi apostolicae praeeerat, iuxta Lateranensem patriarchium monasterium statuerunt^a; ibique per centum^b ferme^c ac decem annos^d quod Casinense^e monasterium destructum permansit, habitaverunt^f.

3. Tertio^g interea Bonifatio sedem apostolicam gubernante, supradictus Faustus^h v. n. 2. 2. 2. 2. qui ad Gallias cum beato Mauroⁱ perrexerat^j, ad praenominatum^k Lateranense coenobium reversus est, atque a beato Theodoro^l qui tunc post sanctae memoriae Valentianum^m tertius eandem congregationem regebat, compulsus atque rogatus, historiam de vita beatiⁿ Mauri veracissimam composuit; quam praedictus papa Bonifatius approbans, laude dignam duxit, suaque auctoritate roboravit.

10 4. Cum^o autem^p omnipotens Deus praefatum^q beati Benedicti coenobium iam de- crevisset miseratione^r illa sua omnipotentissima restaurare, et coenobiacam institutio- nem quae inde principium sumpserat, ex eiusdem patris loco^s per orbis circulum propa- gare, contigit^t disponente Deo, ut Petronax civis Brexianae urbis vir valde religiosus, divino afflatus amore Romam venisset. Quem reverentissimus^u tertius^v papa Gregorius^w 15 coelitus^x inspiratus admonuit, ut hoc Casinum castrum peteret, atque monasterium beati Benedicti quod iam per tot annos destructum manserat^y, suo studio reconciliare sata- geret. Quo annuente, mox^z idem venerabilis pontifex cum illo aliquantos de Latera- nensi congregatione fratres direxit^{aa}, et alia quoque^{ab} illi nonnulla adiutoria contulit. Is ergo huc ad sacrum beati Benedicti corpus perveniens, tam cum illis qui secum 20 venerant, quamque etiam cum aliquot simplicibus viris quos sibi iam dudum resedisse repperit, habitare coepit anno Domini 720.^{ac} Atque^{ad} ab eisdem fratribus in abbatem praelatus, cooperante Deo, et beati Benedicti suffragantibus meritis, constructis^{ae} decen- 25 ter habitaculis, ac multorum ibi fratrum congregatione statuta, sub regulae sanctae doctrina vivere studuit. Quem^{af} videlicet tres quidam nobiles viri Beneventani^{ag}, Paldo et Taso atque Tato, germani fratres^{ah}, qui ante quindecim circiter annos monasterium sancti martyris Christi Vincentii iuxta ortum Vulturii fluminis de propriis sumptibus

^a) centum ac triginta annos 2.

a) add. 1b. b) construxerunt 1. ed. c) desst 3. d) habitaculum 4. e) Anno igitur dom. inc. sexcente- simo quinto, secundo anno imperii Focae, defuncto h. papa Gregorio, Savinianus pontificatum Ro- manum accepit, quo post annum et menses quinque migrante, tertius Bonifatius apostolicam sedem indeptus est, sub quo videlicet suprad. 1. f) Fausto 4. g) quoniam Casinense monasterium iam destructum a Langobardis erat add. 1. h) praedictum 1. ed. i) Teodoro 3. k) primum eiusdem loci abbatem add. 1. l) desst 4. m) Aliquot interea labentibus annis, temporibus scilicet Iohannis sexti papae, Gisul- fus maior dux Beneventanus cum valida suorum manu in Campaniam veniens, Arcam, Arpinum, et 35 Sora Romanorum civitatem pariter cepit; incendia quoque et depredationes maximas faciens, captivosque nonnullos abduicens, nullo ei valente resistere, usque ad locum qui Horrea nominatur pervenit, ibique sua castra metatus est. Ad hunc praefatus papa Iohannes aliquot sacerdotes cum muneribus apostolicis dirigens, universos quos ceperat captivos redemit, cumque cum universo exercitu remeare ad propria fecit (Ea Chr. S. Bened.). Cum 1. Aliquot i. l. annis, cum iam videlicet 40 ab inc. Domini annus septingentesimus ac tertius vorteret, praesidente Romanae sedi Constantino mitissimo et angelico papa, imperantibus autem Iustiniano minore cum Tiberio filio, coeptum est construi monasterium sancti martyris Christi Vincentii iuxta ortum Vulturii fluminis, a tribus nobilibus fratribus civibus Beneventanis, Paldone scilicet, Taso, atque Tato, Gisulfi ducis Beneventani propinquis; a quibus idem Paldo primus ibidem abbas effectus est. Ea 1b. addit: mutata. 45 esse, postquam superiora illa deleti, voces plurimae erasae et delatas indicant; postremo omnia pariter deleti. n) desst 4. o) praefati 3. p) i. a. m. 4. q) i. et regula p. i. l. et p. ed. r) huiusmodi occasionis initium contulit, ut 1. s) reveren- tissimus 2. t) divinitus 1. u) a. erat destructum 1. v) ita 1b. eundem Petronax mox abbatem constituit atque cum 1. w) ita 1. dirigens a. 1b. x) etiam nonnulla illi 1. y) A. D. 720. add. 1b. z) Ac nos multo post 1. ab a. f. i. a. praefatus add. 1b. aa) reparatis undique hab. et dec. constructis, multorum 1. ab 1a. Quem vide- licet praedicti Beneventani fratres cum essent potentes ac divites, in ipso opera tam per se quam per suos usque ad 50 restorationem eius plurimum adjuverunt 1b. desst 1. ag) supradicti ducis propinqui add. 1c. ah) g. f. supraer. (fabum est).

11) 110 annos habet Paul. Diac. 6, 40; Petrus in Reg. n. 86. centum viginti; hic et infra 4, 89. re- 55 ctiore calculo usus 130. ANG. Destructionem a. 577. accidisse probare nititur Di Meo in Ann. Neap. Ceterum vides quam parum accuratam temporum com- putationem Leo caraverit, quam papae nomine cor- recto annorum numerum intactum reliquerit. Tantum 60 cap. seq. initio annum dom. inc. suavitulit, scilicet ne pugnantem inter se numeri sub oculis cadarent. Nam ipso teste restauratio monasterii Casinensis evenit a. D. 720. 12) Numerum Leo addidit. 13) immo quartus. Ceterum e cod. autographo ap- pareat Leonem quod e solo Paulo Diacono hauserat, postea ipis Vulturmensium monumentis adhi- bitis accuratius elaborasse. Sed annum rotundo ut aiunt numero expressit, qui ex ipsius Leonis calculo est 518. S. Vincentii monasterium condi- tum est a. D. 702, quum ex eius temporis more iam 703. numeraretur.

construere ceperant^a, cum essent potentes ac divites, in ipso opere tam per semet ipsos
 15 quam per suos usque ad restaurationem loci huius plurimum adiuverunt. Hic¹⁵ in
 aeclesia beati Martini, quam parvulam repperit, sedecim ferme cubitos auxit; ibidem-
 que absidam efficiens, in honore beatæ Mariæ semper virginis, et sanctorum marty-
 rum Faustini et Iovitæ in ea^b altarium stâuit, in^c quo etiam et brachium unius illorum^d 5
 quod secum de Brexia asportaverat decenter recondidit. Insequenti tempore, sanctis-
 simus papa Zacharias qui Gregorio successerat, plurima huic adiutoria contulit; libros
 scilicet aliquot^e sanctæ scripturæ, nec non et codicem sanctæ regulæ quam^f pater
 Benedictus manu propria scripserat; pondus etiam libræ panis, et mensuram vini, quæ
 olim inde sicut supra diximus, sub Langobardorum invasione^g monachi fugientes secum 10
 Romam detulerant^h. Diversa etiam ad ecclesiasticum ministerium ornamenta, nonnulla
 quoque ad diversas utilitates monasterii pertinentia, illi apostolica liberalitate largitus
 est. Ab hoc etiam sanctissimo papa prædictus abbas privilegium primus accepit, ut
 hoc monasterium cum omnibus sibi pertinentibus cellisⁱ, ubicumque terrarum constructis,
 ob^k honorem ac reverentiam sanctissimi patris Benedicti, ab omnium episcoporum ditione 15
 sit omnimodis^l liberum; ita ut nullius iuri subiaceat nisi solius Romani pontificis^m.

P. D. 6. 58.
 Chr. S. Be-
 nedicti.

5. Gisulfus præterea iunior, nepos Liutprandⁿ regis Langobardorum^o, qui post
 Gotscalcum^p Beneventanorum dux extitit, cum per eos dies^q ingenti^r coadunato exer-
 citu versus Romam pergeret^s, et in transeundo in hanc arcem Casini quæ tunc Melló
 vocabatur, cum^t plurimis ascendisset, atque iuxta corpus sanctissimi patris Benedicti^u 20
 prædictos^v fratres^w religiose^x satis in Dei servitio vivere repperisset, divino mox^y tactus^z
 instinctu, cuncta in circuitu, tam campestria quam montana eidem patri Benedicto in
 18 scriptis contulit, firmisque donariis in perpetuum eadem posteris habenda concessit. Per^{aa}
 has videlicet terminationes et fines^{ab}. Quæmadmodum incipit ab ipso fluvio qui dicitur
 Carnellus^{ac}, et ascendit per aquam quæ vocatur Bantra^{ad} usque in Rivum siccum; et 25
 sicut ascendit per ipsum Rivum usque in furcam sancti Martini; et inde ascendit per
 serras^{ae} et vadit in montem qui dicitur Cisinus; et sicut inde pergit in pesclum^{af} nomine
 Corvarum; et qualiter vadit per ipsas serras ad furcam que dicitur Poplu; et inde
 pergit ad lacum qui vocatur Vitecusus; et inde vadit ad Aquam Fundatam; et ascendit
 24 in montem qui dicitur de Sile; et vadit exinde in caput^{ag} aquæ de Rapido^{ah}; et inde 30
 ascendit in montem qui dicitur Caballus; et pergit in montem qui vocatur Rendenaria
 maior; et inde per serras montium venit ad Rendenariam minorem; et qualiter inde
 directe vadit per pedes montium qui vocantur Freselona; et pergit in aquam de Mella-
 rino; et descendit per eandem aquam cum utrisque ripis; et vadit in Parietes^{ai} de Bal- 35
 nearia; et inde vadit per locum qui dicitur Anglone; et ascendit ad furcam^{aj} de Valle-
 luci; et quomodo vadit per ipsas serras montium, et descendit ad Petram scriptam; et
 exinde ascendit ad serras montis qui dicitur Ortiosa^{ak}; et quomodo vadit per serras
 montium, et pervenit ad pesclora quæ vocantur Falconari^{al}; et qualiter vadit per duos
 montes quorum unus vocatur Spinacius, alter autem Porcacius; et qualiter inde vadit
 25 ad cristas montis qui vocatur Caria^{am}; et descendens venit ad petras super aquam^{an} Vivo- 40

a) coperunt 3. b) in ea desunt 1. c) ubi (etiam add. 1b.) et 1. d) ita 1b. b. eorundem sanctorum 1. e) desunt 1.
 f) quem 1. g) destructione 1. h) detulerunt 4. i) c. s. p. 1. ed. k) ob— Bened. desunt 1. l) add. 4.
 m) Liutprandi 3. n) n. l. r. 1. add. (b. o) Godescalcum 1. p) c. huius tempore 1. q) ingenti—transeundo
 desunt 1. 2. r) c. p. add. 4. s) tam religiose add. 1. ed. t) desunt 1. u) qui tunc ibi manebant add. 1.
 v) r. s. add. 4. w) add. 4. x) compunctus 1. y) capud 3. z) parietibus 1. ed. aa) descendit 3. ab) f. quo 45
 dicitur de 1. ed. b) Ortiosa 3. 4. c) Falconara 3. 4. priv. Zach. d) a. vocabulo V. 1. ed.

15) Hic—recondidit ex fonte nobis ignoto hausit, ut plurima eiusmodi, quæ sub unoquoque abbate refert. 16) Privilegii meminit Petrus presb. in Chron. Vultur. Spurium recentioris ævi foetum, quem iam Baronius reiecit, denuo edidit Tosti Hist. Casin. I. p. 82. Extat iam in regesto Petri diaconi. 17) Kam Leonis coniecturam esse arbitror. Chronicon S. Bened. hunc Gisulfum cum seniore confundit. 18) Haec Leo addidit, non ipso ut videtur dipl. usus, quod iam in Petri reg. desideratur; sed principum et regum confirmationibus, quæ eosdem fines enarrant. Verba autem

ex hoc loco describens fabricator privilegii Zach. editione chronici usus est qualem nos ex cod. 4. damus. 19) cf. tabulam domini Casinensis ap. Gattulam. 20) Liris qui fonti propior Carnellus, Rapido auctus Garilianus vocabatur; v. Gatt. Acc. p. 753 ss. 21) vulgo Pecia. GATT. 22) altiora montium unde Hisp. sierra. 23) rupis, saxum, locus in rupe positus, hodie pesca, teste Giustiniani in Dict. geogr. Neap. 24) qui modo Clarus dicitur, diversus ab altero Rapido qui supra Castrum S. Eliae oritur. GATT. 25) Monte Cairo. GATT.

iam; et inde ascendit ad collem^a Gimberuti; et descendit in Quercetulum^b; et inde in fossatum iuxta Sanctum Damasum^c quem^d videlicet vulgus^e Sanctum Amasum appellat; exinde^f directe pergit in Silicem^g, loco ubi dicitur Arcus Gezzuli^h; et qualiter vadit ad lacum qui vocatur Radeprandi; et quemadmodum inde pergit in Farnietum; etⁱ inde in rivum qui dicitur Marozzae^j; et qualiter descendit in ipsum fluvium Carnellum; et per eundem^k ascendit in^l aquam quae nominatur Cosa; inde^m per serras montis sancti Donati; indeⁿ super monticellos de Marri descendens^o vadit ad^p pesculos qui sunt in pede montis, qui dicitur Balva^q; inde^r per duos leones^s; et inde pergens ascendit per^t serras montis super Casale; et sicut descendit per ipsum montem usque ad^u villa de Gariliano^v; inde ad^w pesclum qui nominatur Cripta imperatoris; et^x inde pergit^y iam dictum flumen Garilianum; atque per ipsum flumen ascendit usque ad priores fines; una cum omnibus castellis, vicis, domibus, ecclesiis, molendinis et aquis, caeterisque omnibus quae intra praedictos fines tunc temporis habebantur^z. Uxor etiam eiusdem ducis Scauniperga nomine, templum idolorum quod antiquitus in Casino castro constructum fuerat, in beati Petri apostoli honorem convertens^{aa}, yconas ibi et caetera in ecclesiae officii congrua ministeria in posterorum memoriam devotissima contulit.

6. Huius^{ab} ducis temporibus quidam sculdais Beneventanus Saracenus nomine, in loco qui Cingla vocatur territorio Aliphano, ecclesiam in honore sancti Cassiani a solo^{ac} construxit; eamque ex permissione praefati ducis cum omnibus quae ibi acquirere potuit, simul etiam cum omni ex integro substantia et hereditate sua praeter servos et ancillas omnes^{ad} libertate donatos, quoniam filium non habebat, in monasterio beati Benedicti concessit^{ae}. Qui locus cum oculis venerabilis Petronacis valde utilis^{af} apparuisset^{ag}, cum consensu et maximo adiutorio eiusdem gloriosi ducis Gisulfi et Scaunipergae coniugis^{ah} eius, construxit ibidem monasterium puellarum Dei ad honorem beatae Dei^{ai} genitricis, et semper virginis Marie; concessa insuper ibi a praedicto duce ecclesia sanctae Crucis cum omnibus territoriis et pertinentiis eius, quam Giselpertus noster praeposuit a quodam abbate^{aj} Deusededit nomine cum consilio et auxilio^{ak} eiusdem ducis emerat; nec^{al} non et aliis ecclesiis et curtibus non paucis in circuitu, iuxta quod monimina eiusdem coenobii continent. Quod^{am} videlicet sanctae Dei genitricis monasterium, annuente praefato abbate idem dux Gisulfus tunc^{an} concessit^{ao} tribus ancillis Dei, id est Gausanae^{ap} abbatissae, Pancritudae, et Garipergae; quae postpositis parentibus et universis opibus suis, peregrinari pro Deo in partibus istis elegerant. Eo utique^{aq} tenore firmato^{ar}, ut quandiu qualibet^{as} earum adviveret loci ipsius regimen sine alicuius contradictione quieto^{at} altera post alteram retineret; post illarum vero excessum, et potestas et ordinatio eiusdem loci ad monasterii nostri dicionem rediret. Eodem^{au} tempore supra dictus dux de territorio Gentiane concessionem monasterio^{av} Casinensi satis liberaliter fecit. Late^{aw}

a) e. qui vocatur G. 1. ed. b) Querquitulum 1. Quertitulum 2. c) D. et exinde q. 2. d) quem — appellat deest 1. et priv. Zach. e) S. A. vulgus 2. 3. f) et d. 1. ed. et exinde d. priv. Zach. g) S. in 1. 1. ed. h) Gezzuli 3. i) deest ed. h) Marozza 2. l) e. fluvium s. 1. ed. m) C. et sicut ascendit p. 1. ed. n) D. et quemodo descendit s. 1. ed. o) M. et v. 1. ed. p) ad ipsos p. 1. ed. q) B. et qualiter directe vadit p. 1. ed. r) p. ipsos s. 1. ed. s) ad — inde deest 2. t) G. et inde vadit usque ad 1. u) ad ipsum p. 2. v) indeque p. 1. ed. w) p. usque ad 1. ed. x) una — habebantur add. 1b. Inde prima manus ita pergit: His ito praefatus dux h. petri B. legali donatione concessis atque firmatis, marchias tantum propter hostium irruptionem ad tutamen incolarum sibi retinuit; quibus tamen, tam seminum quam messium tempore in laborum suffragiis monachis obedire praecipit^{aa}. Huic etiam abbati idem Gisulfus praecipium fecit (firmatis, fecit etiam eidem abbati praecipium 1b.) de monasterio sanctae Mariae in Cingla cum omnibus pertinentiis suis; et huic Casinensi monasterio subdidit. Quibus secunda addit. Nec non et de territorio Gentiane concessionem beato B. satis liberaliter fecit. Postea totum locum expunxit. y) Huius — liberaliter fecit add. 1b. z) fundamentis 1b. ed. aa) quos o. 1. donavit 1b. ed. ab) optulit 1b. 2. ac) delectabilis 1b. ad) vicius fuisset 1b. ed. ae) maris 1b. ed. af) g. D. 4. ag) adiutorio 1b. ed. ah) Nec — continent deest 1b. ai) deest 1b. aj) confirmavit 1b. 2. ak) Gausani 1b. 2. al) deest 1b. am) deest 1b. ed. an) quolibet ed. ao) e. teneret; p. 1b. 2. ap) Eodemque ed. at) beato Benedicto 1b. ed.

26) postea Famara. Gatt. Acc. p. 121. 27) v. infra III, 12. 28) unde ipsum Casinum postea vocatum est Sanctus Petrus in monasterio. 29) Ex dipil. Gisulfi ap. Gatt. H. p. 27. datis in Alifas mense Augusti ind. 11. altero Beneventi mense October et ind. 14. 30) de Sancto Iohanne, prope Alifas. 31) Gatt. I. 1. Praeceptum datum est Beneventi mense Maio per ind. 15. 32) v. infra c. 14. Casa Gentiana sita est in finibus Liburinae, in territorio quod nunc Quarto vocant (ad Maranum pertinens). ANG. 33) Haec in cod. Erchemperti ita non leguntur; at inde se ea hausisse ipse Leo testatur; v. Gatt. H. p. 34. 34) ex Chr. S. Bened.

Rechnig. 1. Gisulfus cepit aedificare ecclesiam sanctae Sophiae in Benevento; quam cum morte praeventus expleri nequisset, Arichis qui ei successit, mirifice illam perfectit; ibique coenobium sanctimonialium^b statuens, monasterio beati^c Benedicti hic in Casino concessit, sicut^d in sequentibus ostendemus.

747. **7.** Per idem tempus, Karolus magnus^e filius Karoli regis Francorum, amore coelestis regni regno^f terreno relicto, Romam ad beatum Petrum apostolum^g devotus advenit, seseque eiusdem apostoli^h servitio maucipavit. Quem praefatus papa Zacharias clericum ordinansⁱ, post aliquot dies huc eum ad nostrum^j monasterium, Domino cum caeteris sub regulari magisterio serviturum cum^k universis^l opibus suis transmisit; ubi sub regimine praedicti abbatis cum omni humilitate et devotione Domino serviens, per aliquot deguit annos. Non autem videtur otiosum, si quantae humilitatis in monasterio, quantaque obedientiae idem rex fuerit, literis^m ad posterorum exemplum mandemus. Cernensⁿ denique praefatus abbas eiusdem Karoli fervens esse propositum, volensque iuxta tenorem regulae ipsius^o perseverantiam sufferentiamque cognoscere, sicut scriptum est: *Nolite omni spiritui credere, sed probate, spiritus si ex Deo sunt*^p, temptavit illi curam paucarum ovium quas habebat^q iniungere, ut cotidie scilicet^r ad pastum illas^s educeret, pascentes custodiret, pastasque^t reduceret. Quam ille obedientiam^u ac si ex ore Domini ferventer nimis^v amplexus, satagebat cotidie diligenter^w quae sibi fuerant imperata perficere. Quadam^x igitur die, cum aliquanto^y longiuscule pasendas oves duxisset, subito quidam^z latrunculi super^{aa} eum^{ab} irruentes, conabantur de ovibus sibi^{ac} commissis violenter^{ad} abripere. Quibus Karolus constanter^{ae} obvius factus: *De me^{af} inquit quod Dominus vobis facere permiserit, patienter sustineo; de ovibus autem auferendis quae meae curae commissae sunt, nullo pacto pro meo posse assentior.* Illi vero perversae mentis homines funditus eum expoliantes, coeperunt abire. Tum Karolus pudorem pudendorum membrorum non sufferens, femoralia tantum sua violenter eis^{ag} eripuit; caetera, nolens contendere, patienter illos auferre permisit. Cumque seminudus ad monasterium reversus fuisset^{ah}, interrogatus ab abbate vel fratribus, rem gestam ordine pandit. Abbas vero ut cognosceret si patientiam quam de foris ostendebat gereret intus, coepit eum vehementer increpare, eique tam segnitiam quam simulationem exprobrando obicere. Cum ille nichil aliud ad omnia illa, nisi solummodo se peccasse protestaretur. Iubetur^{ai} ergo vestri, et ad commissam obedientiam de consuetudine egredi. Revertente autem^{aj} eo quadam die cum praefatis oviculis, coepit una earum egerrima claudicare. Videns igitur^{ak} se propterea non posse ad constitutam sibi^{al} horam occurrere, cordis^{am} humilitate dictante eandem mox claudicantem oviculam^{an} rex quondam Karolus sed tunc vere monachus humeris suis imposuit, sicque cum omnibus ad monasterium rediit. Sed^{ao} ut^{ap} tanta eius adhuc humilitas intima atque ideo verissima probaretur ac probata coronaretur, inter redeundum oviculae illius quam gestabat in humeris, perfundi^{aq} eum lotio^{ar} contigit. Quod, ille quondam praepotens, ille regali dudum^{as} dignitate^{at} conspicuus, tanta cordis^{au} patientia pertulit, tanta animi virtute toleravit, ut nec^{av} oviculam ob hoc deposuerit, nec alicui, vel modicae^{aw} murmurationis verbum inde protulerit. Hoc^{ax} cum^{ay} abbati ab his qui cognoverant relatum fuisset, admiratus nimium tantam tanti viri humilitatem ac tolerantiam, et vere Dei spiritum in illo esse perpendens, praecipit eum de caetero ab obedientia illa quiescere; et ibi iuxta, hortulum prout sciret^{az} exco-

a) non posset 1. ed. b) i. s. c. 1^a. ed. c) sancti 1^a. ed. d) s. i. s. o. 1^a. quique Arichis praedicto abbati (corr. Theodem.) praecipit concessionis de territorio Gentiane fecit; et monasterio beati B. devotissimus obtulit 1. e) Huius tempore 1. f) manus 2. g) regnum terrenum relinquens 1. ed. h) cum aliquot suis fidelibus add. 1. i) eidem apostolo tradidit 1. e. apostolico tradidit 2. k) faciens 1. 2. l) beati Benedicti 1. ed. m) deest ed. n) omnibus suis divitis 1. o) fuit ed. p) f. scriptis breviter 1. q) Denique p. a. cernens e. K. ferrere p. ed. D. p. a. volens iuxta 1. r) eiusdem Karoli 1. s) cernens illius ferrere propositum add. 1. t) a. quae prae mentibus urant 1. u) add. 1^a. v) pastas 1. w) add. 4. x) Post paucos dies c. 1. ed. y) in eum add. 1. z) illi 1. ed. 50 *) deest 1. a) De ovibus inquit abripendis (auferendis ed.) q. m. c. c. sunt, n. p. (pro meo posse add. ed.) sua. de me vero q. D. v. p. f. non contendo. Illi autem 1. ed. b) deest 1. ab eis 1^a. ed. c) esset 1. d) igitur 1. ed. e) ergo 1. ed. f) deest 1. 2. g) occurrere, eandem ed. ov. humeris 1. ed. h) Ante vero quam portam esset ingressus, o. i. q. g. i. humeris, perfusus lotio est t. i) ut— coronaretur add. 4. k) profundi ed. l) lotio ed. m) add. 4. n) no ed. nec illam ob 1. o) quidem add. 1. ed. p) Quod 1. Hoc 1^a. q) posset 1. 55

35) ita officia monasterii appellabant, quorum praecipua erant praepositorum monasterii Casinensis et cellarum ei subiectarum.

lere. Postmodum vero ab Aistulfo Langobardorum rege pro quibusdam rei suae utilitatibus ad fratrem suum Pipinum regem in Franciam ire rogatus, vix aegre hoc regi annuente abbate profectus est; ibidemque negotio pro quo abierat impediende aliquandiu retardatus, iudicio Dei defunctus est. Cuius postmodum corpus idem frater eius rex Pipinus in locello aureo positum, cum multis aliis muneribus huc ad suum monasterium retransmisit.

8. His quoque diebus Ratchis rex Langobardorum ad capiendam Perusinam urbem cum valido exercitu pergens, eam undique fortiter expugnabat. Ad quem praedictus papa Zacharias profectus, multis precibus ac monitis magnisque illi concessis donariis, ad sua illum redire coegit. Cuius idem rex monitionum sollicitè reminiscens, non multo post divino afflatus instinctu, relinquens regalem dignitatem et gloriam, cum iam per annos quinque et sex menses regnasset, Romam una cum uxore et filia ad beati Petri limina devotus advēnit; ibique a praefato papa comam attonsus, et clericus factus, monachico etiam habitu simul cum uxore et filia est indutus. Moxque ad hoc monasterium eodem apostolico dictante perveniens, et sub regulari magisterio instituendum se tradens, post religiosam satis ac Deo placitam conversationem, ibidem vitae finem sortitus est. Extat in hodiernum diem vinea satis monasterio vicina, quae vulgò vinea Ratchisi vocatur; quam eundem Ratchis, et plantavisse et incoluisse, nonnulli nostrorum existimant. Uxor vero illius nomine Tasia, et filia Katruda, concedente et adjuvante praefato abbate, monasterium puellarum non longe a Casano, in loco qui Plumbariola vocatur, propriis sumptibus extruxerunt; multisque ditatum opibus, ibi sub magna cautela et districtione regulari vitam agentes, ultimum diem clausurunt. Fuit autem praedictus abbas sextus a beato Benedicto temporibus imperatorum, Leonis et Constantini; Romanorum vero pontificum, Gregorii et Zachariae; et Gregorii Beneventani ducis, atque praefati Gisulfi iunioris. Qui cum praefuisset huic monasterio annis triginta duobus, defunctus est, pridie Nonas Maii; et sepultus in porticu iuxta ecclesiam sancti Martini.

Optatus abbas septimo loco a beato Benedicto ordinatus, sedit annis 10. Hic fuit temporibus praedicti Constantini imperatoris, et Leonis filii eius, et praefati ducis Gisulfi, et Stephani secundi papae. Quo videlicet tempore Langobardorum rex Aistulfo et Ravennam cepit, et Romam per tres menses obsedit. Qua de causa praedictus pontifex Franciam ire compulsus est ad excellentissimam regem Pipinum; a quo cum magna gloria et honore receptus, eundem Pipinum et duos filios eius Karolum et Karlomannum unxit in reges Francorum. Fecitque idem gloriosus rex una cum praedictis filiis suis promissionem et concessionem beato Petro eiusque vicario de civitatibus ac territoriis Italiae per designatum confinium: A Lunis cum insula Corsica; inde in Surianum; inde in montem Bardonem; inde in Vercetum; inde in Parmam; inde in Regium; inde in Mantuam et

*) remittere studuit. Tunc temporis in eodem monasterio Cyprianus presb. et monachus ymaum sancti B. composuit: *Christe sanctorum decus atque virtus*. 1.

a) Aistulfo 3. b) publica add. 1. c) add. 1^b. d) rogatus ibidem def. 1. e) r. h. 1. ed. d) deest 1. e) atque geminato add. 1^b. f) c. m. a. m. add. 1^b. g) ad—post in f. addit secunda manus quae hic totum sententiarum ordinem invertit, cum haec omnia prius Optato abbati adscripserit. h) veniens 1^b. i) pergens 1^b. k) multisque 1^b. ed. l) apostolorum principis add. 1. ed. m) ab apostolicae sedis praesule f. a pr. sp. a. praesule Zacharia 1^b. ed. n) beati B. add. 1. ed. o) transmittente 2. c. a. d. deest 1. p) tradens, ibidem v. 1. q) ita 1^b. inodiernum 1. r) i. nostrorum quidam f. s) et a. deest 1. t) et Liudprandi (Liutprand 2.) regis Langobardorum add. 1. in loco raso. 2. u) deest 1. v) nepotis scil. Liudprandi regis add. 1. w) est add. 1. x) novem 1. y) eius et stephani pp secundi (corr. tertii). et p. g. ducis 1. ubi iam sequebatur narratio de Ratchis rege. Quo ad Petronacis tempora relegata 1^b. pergit: Qui completo; prius scriptum erat: Praedictus autem abbas c. z) A. r. l. ed. deest 4. a) vicarius 3.

36) Eos Chr. S. Bened. Aistulfo tribuit, quam erroris causam fuisse puto. 37) filii Chr. Salern. e Vita Zach. Noster hic Chr. S. Bened. sequitur, SS. III. p. 200, quibuscum coniunxit, quae per ora hominum tradita accepit. 38) rivulo, qui nunc Le Fontanelle dicitur. ANG. 39) Pumarola. 40) immo Liutprandi quem Chr. S. Ben. omisit, et Arechisi. 41) Haec non ex Anastasio recepit Leo, sed ex quadam schiedola quae ex Anastasio forte emanaverat, et postea a Petro diacono in suum regestum inducta fuit, numero signata 266. ANG. Scil. promissionem Pipini, reliqua utrum ex ipsis Gestis Pont. hauserit, an ex Chr. Salern. c. 2 ss. concinnaverit, non liquet. Totus locus desideratur in cod. 1; cf. c. 12. 16. 42) A. D. 756. Hoc ex Chr. S. Bened. descripsit, ubi tamen de tempore nihil annotatum est. 43) cf. Petr. D. de Viris ill. c. 7.

montem Silicis; simulque universum exarchatum Ravennae sicut antiquitus fuit, cum provinciis Venetiarum et Histrie: necnon et cunctum ducatum Spoletinum seu Beneventanum; eamque donationem propria manu sua, filiorumque suorum, multorumque iudicum, et optimatum suorum corroboravit⁴⁴. Demum vero idem rex simul cum praefato Romano pontifice Italiam veniens, et Ravennam et viginti alias civitates⁴⁵ supra dicto Aistulfo abstulit, et sub iure apostolicae sedis redegit. Propter quod tunc Romanorum etiam patricius constitutus est. Praefatus vero abbas completo sui temporis cursu, defunctus est pridie⁴⁶ Nonas Ianuarii, atque iuxta praedecessorem suum apud ecclesiam beati Martini sepultus est⁴⁷.

760
Iul. 18. Hermeris abbas octavus, sedit anno uno⁴⁸, obiit autem 15. Kal. Augusti, et sepultus est iuxta ecclesiam sancti Benedicti.

Gratianus abbas in huius loci praelatione nonus, sedit annis 4, mensibus 5⁴⁹, temporibus imperatorum quos supra diximus, et Arichis Beneventani ducis et principis⁵⁰.

De quo⁵¹ videlicet Arichis⁵² dominus Herchempertus⁵³, in historia quam de Langobardorum gente post Paulum diaconum composuit, ita refert⁵⁴. Hic⁵⁵ Arichis primus Beneventi principem se appellari iussit; cum usque ad istum, qui Benevento praefuerant duces appellarentur. Nam et ab episcopis ungi se fecit, et coronam sibi imposuit, atque in suis cartis, scriptum in sacratissimo nostro palatio⁵⁶, in finem scribi praecepit.

761
Erech. c. 3. 9. Hic intra moenia Beneventi templum Domino opulentissimum ac decentissimum⁵⁷ condidit, quod Greco vocabulo, ΑΙΘΑΝ⁵⁸ ΚΩΦΑΝ, idest Sanctam Sapientiam nominavit; ditatumque amplissimis praediis, ac variis opibus, et sanctimonialium coenobium statuens, germanamque⁵⁹ suam ibidem abbatissam efficiens, cum omnibus omnino pertinentiis et possessionibus eius, id sub iure beati Benedicti in Monte Casino tradidit in perpetuum permansurum. In⁶⁰ quo videlicet templo, sanctorum martyrum 12

774. Nov. Fratrum corpora diversis in locis per Apuliam in quibus et decollati fuerant quiescentia, honorabiliter allata, ad tutelam et honorem patriae in singulis capsis pariter sub uno altari⁶¹ recondidit. Postmodum vero corpus pretiosi martyris Mercurii⁶², nec non et aliorum tam martyrum quam confessorum numero triginta et unum sancta corpora ex diversis Italiae partibus per tempora diversa indeptus, ibidem nichilominus attulit, et per diversa altaria in circuitu maioris altaris satis reverenter locavit. Ubi dum maxima

⁶³ temporibus supradicti Constantini imperatoris et Leonis filii eius, et Stephani papae secundi addit 2.

a. s. s. f. desunt 1b. (cap. 12.) b) corroboratam ed. c) deest ed. d) ita 1b. VII. k. septembris 1. — e) deest 1. ed. f) s. s. desunt 4. g) s. s. hesto B. n. f. ed. h) m. q. add. 1b. i) et Aistulfi Langobardorum regis qui 35 Ravennam cepit, et Romam per tres menses sub Stephano papa possedit, Arichis quoque qui primus Beneventi appellatus est princeps 1. quoque Beneventani principis corr. 1b. et praedicti A. L. regis, Arichis q. B. d. et p. 2. k) De isto A. 1. l) ita refert hic add. 1. infra omittit. m) add. 1b. n) Herchembertus 3. Exchempertus 4. quidam grammaticus add. 1. q. monachus atque g. 1b. quae postea expunxit. o) p. P. d. add. 1b. p) i. e. desunt 1. q) Hic — praecepit add. 1b. r) Arichis add. 1. delevit 1b. s) A. E. desunt 4. t) et 1. ed. 40 u) ac 1. ed. v) germanamque — eius add. 1b. w) In — obtulit et confirmavit add. 1c. sed ultimus versus a voce arbitrio abscisus est, quem servavit 1c. Prus haec scripserat: Pari etiam modo in territorio Aliphano idem Deo amabilis vir, ecclesiam in honore domini Salvatoris construxit (plurimisque praediis atque colonis ditavit add. 1b.) et puellare (nichilominus add. 1b. quod prius post Adelgisam scripserat) coenobium, instituit (instituens, filiam suam Adelgisam ibi in matrem praefecit 1b.); atque dicioni sancti Vincentii martyris 45 subdidit. Quae ipso expunxit. Cf. Erch. c. 3. x) altare 1. ed.

44) Prima vice cum papa venit 754, altera solus haec quae apud Erch. non legimus, postea adiecit. 45) Calculus sibi non constat, cum mense Iulio Hermerim, Diploma Arichis e reg. Petri D. exhibet Gatt. II. Augusto Gratianum obisse tradat; et in catalogo p. 50: Actu Beneventi in felicissimo palacio, in anno septimo decimo, mense Novembri, per indicatione 13. feliciter. 50) Quae sequuntur e Translatione XII. Fratrum metricae scripta desumpsit, quae extat ap. Surium ad Sept. 1. et apud nos cod. 280. ANG. Sed adiecit aliqua ex lectionibus Officii Sanctorum. 51) Translationis historia extat auctore ipso principe Arichis, impr. ap. Borgiam, Mem. di Benev. 1. p. 221. Quo de aliis sanctis addit, facile ipse Beneventi discere potuit. Corpora sanctorum 44 ibi requiescere, dicit etiam Robertus c. Bovian. a. 1119. Nov. apud Ughellum VIII, 243. 60

devotione quoniam vicinum loco illi^a palatium erat^b frequentem consuetudinem in oratione pernoctandi haberet, fertur quadam nocte oranti illi sanctos 12 Fratres apparuisse, eumque pariter inclinatis amicabiliter vultibus salutavisse. Quos dum torvo nimis aspectu externos quoslibet esse existimans, quinam illi essent qui nocturno tempore 5 sanctimonialium claustra sic audacter ingredi praesumpissent inquireret, illi leniter arridentes: *Nos inquit sumus o princeps quos tua devotio per diversa repertos loca summo huc studio detulit, ac studiosius delatos recondidit; quod nobis quidem quam bonum et quam iocundum, tibi autem quam sit divina pietate proficuum, ultima dies ostendit.* Et his dictis, subito principi^c visio quae videbatur disparuit. In^d quo etiam 10 monasterio ecclesiam sancti Modesti quam nuper intra eandem civitatem quidam Leonianus construxerat, eique omnem suam substantiam per cartulam offerens in arbitrio praefati principis illam reliquerat, ipse per suum praeceptum postmodum cum omnibus eius pertinentiis obtulit et confirmavit. Depositus est autem praedictus abbas 11. Kal. 784. Septembris, et sepultus in porticu ecclesiae sancti Martini. Aug. 22.

Tomichis decimus abbas, sedit annis 6, mensibus 5.* Obiit 8. Kalendas Februarii. 771. Ian. 23.

10. Huius^e temporibus vir quidam nobilis atque ditissimus Beneventanae civitatis, 52 Leo nomine, se ipsum et omnia sua tam mobilia quam immobilia in hoc^f monasterio tradidit; eiusdemque oblationis cartulam propria manu scriptam super corpus sancti 20 Benedicti in praesentia praefati abbatis Tomichis et universorum fratrum testium posuit. Et servos quidem et ancillas suas omnes primitus per^h cartulam libertateⁱ donavit; postmodum^k vero eosdem omnes ita ut liberi erant, simul cum curtibus propriis, et cum omnibus pariter, quae ipsi possidere videbantur, sub praedicti monasterii potestatem^l redegit; condicione videlicet huiusmodi, ut singuli eorum, quattuor per mensem operas 25 ubi necessarium esset monasterio facerent; res suas sive substantias nulli omnino nisi inter se vendere aut donare illis liceret. Res eorum qui sine liberis defuncti fuissent in monasterii dicionem transirent. Pueros tamen^m sive puellas eorum alicui ad serviendum tradere utpote liberos, monachis fas non esset. Curtium autem et servorum illius nomina et numeros summam hic praeter caetera annotare curavimus. Curtis Gayde- 30 pertⁿ presbyteri: Adelpertus^o cum quattuor filiis et uxoribus eorum; Bonecausus^p cum quattuor filiis et uxoribus eorum ac filiis; Grimoaldus cum quattuor filiis et uxoribus ac filiis eorum; Ciminulus cum uxore et filiis; Ursus cum uxore et filiis; Fuscari cum uxore et filiis. Curtis^q Grisi: Landulfus cum Arniperto^r filio suo et filiastris duobus^s; Bonitus cum tribus filiis et uxoribus eorum. Curtis^t Cerbuli presbyteri: Leoaldus cum quattuor 35 filiis et uxoribus ac liberis eorum; Agenulfus nepos eius cum filiis suis; Desiderius cum tribus filiis; Bassacius cum tribus filiis et genere uno. Curtis Lupi: Sadipertus cum filio et genere suo; Sico cum filio suo et uxore ipsius; Stephanus cum filiis duobus^u; Formosus cum tribus filiis suis. Curtis Lupi pictari^v: Maurus cum quattuor filiis; Iohannes cum tribus filiis suis. Curtis Dulciperti: Bonerisius cum filio suo, et uxore eius ac 40 filiis; tres filii Raienolfi^w cum uxoribus ac filiis eorum. Curtis Erfemari: Bonus, Adelchis, Maio^x, Bonulus, Iohannes, Ursus; omnes isti cum uxoribus ac filiis eorum; Rozzius cum quattuor filiis suis, id est, Leone, Stephano, Sellittulo^y, ac Ciminulo, cum uxoribus et filiis suis, Adalgarius cum filio uno, et generis duobus. Preter haec autem unum casalem^z suum vocabulo^{aa} Pantanum⁵³ prope Beneventum concessit cuidam amite 45 suae in usus proprios diebus vite ipsius, cum servis de Abellino⁵⁴ et de Transmonte⁵⁵ ad eundem^a casalem^a pertinentibus; eo utique^b tenore, ut post mortem illius omnia redirent in ius monasterii huius^c sicut cetera quae supra dicta sunt.

* et dies 21 addu 2.

a) v. eius p. 1^c. b) deest 4. c) a. s. d. r. add. 4. d) duci 1^c. e) Haec 1^c. alia vice addidit. f) Huius — 50 quae supra dicta sunt add. 1^b. g) in m. beati B. contrad. 1^b. h) deest 4. i) libertati 1^b. k) ita 1^c. donavit. Curtes vero suos et omnia quae ipsi 1^b. l) potestate 1^b. m) ita 1^c. preterea 1^b. n) gayoc. parit 4. o) adelpert 1. ed. p) eorum ac filiis et u. ac f. e. Ciminulus 4. q) Curtius 2. r) perto — Sico cum f. a. absenta 1^b. s) duabus 3. t) Curtem ed. et hic et infra. cur 1^b. u) deest 4. v) pictoris 4. w) Raienolfi 2. x) Malo 4. y) Sellittulo 1^b. 3. z) casale ed. aa) s. qui dicitur P. 1^b. ed. a) ipsum 1. ed. b) deest 1. ed. c) deest 1^b. 55 52) Caria traditionis s. d. extat ap. Gatt. Acc. p. 11. Benov. III. p. 18. 54) Abellino ad fl. Sabbatum. 55) ita, i. e. patas, vocatur locus quo Sabbatus et 55) Vulgo Tramonti. Inter civitates Nuceria et Calor se coniungunt, v. Stef. Borgiam, Mem. di Cavas. ANG.

Poto abbas undecimus, sedit annis 7, mensibus 5.

Hic edificavit deorsum ecclesiam parvam in honore sancti Benedicti, in eo loco ubi nunc sita videtur ecclesia sancti Germani. Fecit etiam alteram ecclesiam in honore sancti Michaelis archangeli ad radices alterius montis, in loco satis ameno ubi nunc est olivetum monasterii huius, eamque et picturis insignibus et carminibus in circuitu decoravit honestis. Ex quibus hic aliquanta quae vix prae vetustate valimus legere describimus. Principia igitur illorum, post aliquot quae legi minime poterant, haec continebant de situ et habitudine loci eiusdem:

*Ore truces ubilare lupi sub nocte silenti
Alopicesque olidae dudum gannire solebant,
Implexisque ursi diro cum murmure villos,
Setigerique apri.* 10

Et post pauca:

*Damna fugax, pavidique simul discurrere cervi.
Optimus at postquam Poto sacra septa regenda
Suscepit vigili studio pater.* 15

Itemque post pauca:

*Quin Regi altithrono vastum qui continet orbem,
Cui cita coelicolae comportant nuntia iussi,
Addidit hoc magni Michaelis nomine templum
Sanguine rubrantem coelo qui depulit hydram.
Isdem sed celeri praeventus morte sacerdos
Indedicatam aram pariterque reliquit anylum. Et caetera.* 20

716.
Jan 29. Defunctus vero est tertio Kal. Iulii, et sepultus iuxta ecclesiam sancti Benedicti. Theodemar duodecimo loco a beato Benedicto abbatiam sortitus, 25 sedit annis 19. Fuit autem temporibus imperatorum Leonis qui et Zacharis, et Constantini et Hirenæ matris eius, atque Adriani papae; principum autem Beneventanorum, praefati Arichis, et Grimoaldi filii eius.

II. Hic iuxta praedictam ecclesiam sancti Benedicti quam praedecessor suus fecerat construxit pulchro opere templum in honore sanctae Dei genitricis et virginis Mariae, super ipsum videlicet fontem unde fluvius Lyris⁵⁶ procedit. Cuius templi quadrifida fabrica in duodecim est columnis erecta, ita ut per unam quamque faciem, quattuor columnae consistant; super quas turris altior a subiectis porticibus est levata; aliis quattuor turribus per singulos angulos eiusdem porticus, circa eandem turrim erectis. Quod videlicet templum plumbeis laterculis coopertum, et figuris pulcherrimis, et versibus optimis adornavit; quodque his satis praecipuum est, omnium fere apostolorum, et multorum martyrum confessorumque magnificis pignibus⁵⁷ compsit. De 40 ipsis autem versibus quattuor tantum qui aforis in circuitu medianae turris descripti sunt hic ponere placuit.

*Sublatis tenebris, quia per te mundus habere
Lumen promeruit virgo et sanctissima mater,
Celsa tibi idcirco consurgunt templa per orbem,
Et merito totis coleris celeberrima terris.*

Ecclesiam quoque sancti Michaelis archangeli quam indedicatam a praedecessore suo relictam praediximus, cum omni honorificentia dedicari fecit⁵⁷; ibique iuxta illam claustrum et habitacula nonnulla construxit⁵⁸.

a) n. est c. 1, 2. b) Fecit — Et caetera desunt 1; cf. c. 11. n. a. c) giro ed. d) aliquanta ed. e) non ed. f) deest ed. g) discernere 2. h) Et 4. i) quoque 4. k) cito ed. l) haec ed. m) idem abbas add. ed. n) Zacharis 3. o) addit 1^b. p) Archis 3. q) Liris fl. 1. ed. f. tyris 4. r) f. q. 1. ed. s) ubi 1^b. e. i. d. 1. 50 t) figuris 2. u) add. 4. v) altorum 1. w) pignibus ed. x) De — terris add. 1^b. y) praedictis 1^b. ed. z) itaque 1^b.) lectico 1^b. a) Fecit etiam alteram eccl. in honore s. M. a. ad radices alterius montis, (in loco amoenissimo, add. 1^b.) iuxta olivetum scilicet huius monasterii; ibique cl. 1. b) deest 4. c) deest 2.

56) Passim in monumentis nostri archivii Lyris appellatur fluvius, qui hinc delabitur ac iungitur Rapido. ANG. 57) In pervetusto breviario Casinensi celebranda praescribitur dedicatio huius ecclesiae sanctae Mariae quinque Turrium die 30. Maii. ANG. 58) Initia monasterii inferioris, quae postea in amplitudinem excreverunt. ANG.

12. Huius⁵⁹ temporibus Karolomannus^a filius Pipini^b, invitatus ab Adriano papa^c, cum valido Francorum, Alamannorum^d atque Saxonum exercitu venit^e super civitatem Papiam, propter Desiderium sevissimum^f regem Langobardorum, qui civitates sancti Petri invaserat; eamque per sex continuos menses obsidens, cepit; cunctumque sibi Langobardorum regnum victoriosissime subdens^g, Pipino^h filio suo contradidit; praedictumⁱ vero Desiderium secum in Franciam asportavit, anno^j Domini 774. Interim autem^k cum^l Papiam obsideret, amore principis apostolorum in ipso^m sancto paschali sabbato Romam cumⁿ multis episcopis abbatibus atque ducibus^o venit, et celebrata ibi paschali festi-
 15 tate a praedicto papa commonitus simul^p atque rogatus est, ut donationem illam quam genitor eius Pipinus una secum beato Petro eiusque vicario domno Stephano papae dudum fecerat, adimpleret in omnibus. Cuius postulationibus idem rex annuens, prompto^q ac libenti animo aliam donationis promissionem ad instar prioris describi praecepit per Etherium^r notarium suum, eamque propria manu rex ipse corroborans, et universos episcopos et abbates, duces etiam et graphiones ac plures qui secum venerant hono-
 20 ratos ibi subscribere faciens, super altare^s beati Petri manu propria posuit; idque^t se in perpetuum conservaturos beato Petro et eius vicariis, tam ipse rex quam et universi magnates eius sacramento terribili firmaverunt. Post^u haec idem rex una cum Pipino filio simulque magno exercitu Beneventum perrexit super Arichis^v, qui erat^w gener Desiderii regis. Cum quo idem Carolus^x diversis ac variis eventibus dimicans, demum
 25 ab^y Arichis coronam illius^z et maximam partem thesauri, necnon et geminas soboles, Grimoaldum scilicet et Adalgisam obsides gratia pacis recipiens recessit. Hinc Arichis Francorum metu perterritus civitatem^{aa} novam Benevento addidit; Salernum quoque inter Lucaniam^{ab} et Nuceriam^{ac} antiquitus conditam mirifice restauravit. Praefatus^{ad} vero rex prospere a Benevento revertens, causa orationis huc ad beatum patrem Benedictum ascendit, seque tam ipsi quam universis hic Deo^{ae} servientibus fratribus commendavit. Tunc^{af} rogatus ab abbate vel fratribus, ipse primum rex praeceptum^{ag} illi confirmationis fieri de tota hac terra praecepit. Itemque altero^{ah} praecepto^{ai} confirmavit beato Bene-
 30 dicto monasterium sanctae Mariae in Cingla, et^{aj} sanctae Mariae in Plumbariola, et sanctae Sophiae in Benevento, et caetera quae tunc temporis habere videbatur; necnon^{ak} et universas^{al} aquas^{am} cum ripis utriusque partis, ubicumque fuissent terris huius^{an} monasterii iunctae. Sed et^{ao} auctoritatem dedit^{ap}, ut monachi iuxta^{aq} tenorem sanctae regulae abbatem sibi absque alicuius praeeudicio seu violentia eligerent.

Reversus^{ar} igitur post ista in Franciam, mox ad hunc abbatem per Adelgarium^{as}

a) Karolomannus 1. b) nepos autem superioris Karoli quem supra meminimus add. 1. c) venit add. 1. d) A. a. 35 S. add. 1^b. e) deest 1. f) deest 4. g) subdidit 1. et P. f. i. c. add. 1^b. h) a. d. dcc^{mo}. lxx^{mo}. 1^b. deest 1. i) vero 1. ed. k) ante quam P. cepisset, a. 1. l) ita 1^b. ipsa p. festiuitate R. 1. m) cum—faciens, super add. 1^b. R. venit, et omnia quae rex Desiderius et caeteri sui praedecessores beato P. abstulerant, eidem per praeceptum facta donatione restituit; et super ipsius c. 1. n) indicibus 1^b. 2. o) e. quarta feria post pascha fecit scribi donationem beato P. huiusmodi: A Lunis etc. ut supra c. 8. — Beneventanum; eamque donationem p. m. 40 r. i. c. et universos qui secum 1^b. p) bono ed. q) Etherium 3. r) confessionem 1. beati P. add. 1^b. s) posuit; et ex tunc vocatus est Karolus rex Francorum et Lau... post quae verus unus cum dimidio eramus est. Tuncque ab hoc 1. p. et tam ipse r. q. et u. m. e. id se i. c. b. P. et e. v. sacramento—fratribus commendavit 1^b. ed. t) ita 1^b. c. eidem papae t. 1^b. u) Postmodum vero praefatus rex una c. P. f. Beneventum perrexit cum m. e. super 1^b. ed. v) quem supra iam memoravimus add. 1^b. ed. w) fuit 1^b. x) ita 1^b. rex 1^b. y) d. aratus Arichis, et c. suam, 45 z) degenibus ac D. 1. ed. aa) Tuncque ab hoc primum rege praefatus abbas praeceptum conf. de t. terra S. B. (t. hac terra ed.) recepit. Alio etiam p. praedictus rex sancto B. c. (c. a. B. ed.) mon. 1. ed. a) et s. M. i. P. add. 1^b. b) necnon—iunctae add. 1^b. c) deest 1^b. d) deest ed. e) m. sibi (i. t. s. r. add. 1^b) absque a. p. s. v. abbatem eligerent 1. f) Ad hunc idem Karolus per Adelgarium (del in loco raso) (ep. add. 1^b) litteras misit 1. Ad hunc 50 sabbatum idem K. per Adelgarium (Adelg. 3.) ep. lit. a Francia dest. ed. Adelgarium 4.

59) Immo Potonis, nisi haec verba ad solam expeditionem Beneventanam referenda sunt. 60) haec non suo loco inseruit; Pipinus enim tunc nondum natus erat, in regem antus est 781. 61) id iam apud Erch. non legitur. 62) c. a. B. a. non habet Erch. 63) Pesto. 64) Nocera de Pagani. 65) Eadem in Chr. Vult. p. 350. leguntur, ex relatione Petri presb. qua noster quoque usus esse videtur. 66) Gall. Acc. p. 13. a. reg. Petri D. cf. 60 p. 111. Böhmer Reg. Kar. 128. Suspectum redditur verbis in cod. subscriptis: Carolus g. D. imperator augustus. 67) ib. p. 14. 68) Tosti I. p. 98. e-Petri-reg. Data 18. Kal. Martii. Anno 30. regni nostri. Ind. 7. Actum civitate Papiæ. 69) in praecepto illo de S. M. in Cingla etc. ut quae de ripis addidit noster, alieno loco inseruisse videatur: quod plus semel fecit. 70) Ex ep. Pauli Diacon. qua regi responsum est. Eam ad hunc locum e. cod. Cas. 353. edidit Angelus de Nuce; e. cod. Pithoei lac. Du Breul in app. chronici p. 707.

episcopum litteras destinavit, rogans ut aliquot sibi de monasterio nostro^a fratres ad ostendendam seu^b constituendam in illis partibus regularis disciplinae normam transmitteret. Quod et fecit, mittens illi etiam regulam, et hymnos^c, qui tunc ex traditione regulae in hoc monasterio canebantur: pondus quoque librae panis, et mensuram vini, nec^d non et mensuram calicis quam in misto^e servitores debent accipere; et universas^f prorsus consuetudines quae in hoc loco tunc temporis^g habebantur^h in scriptis ei trans misit.

13. Hisⁱ temporibus^j vir quidam de genere^k Anglorum mutus et surdus cum quibusdam suae^l gentis sociis ad limina venit apostolorum. Inde cum sociis^m ad memoriam beati Michaelis archangeli quae in monte Gargano sita est properare conspiceret, simul cum eis iter arripiens, venit ad hoc monasterium. Cumque oratorium ingressi, ante corpus sanctissimi patris Benedicti orationis gratia se pariter prostravissent, ceteri post modicum ab oratione surgentes, eundem quoque ut surgeret secumque recederet pulsare coeperunt. Verum ille coelesti visitatione compunctus, gemitibus cordis mentisque vocibus proutⁿ poterat atque sciebat orationem protelans, beati patris^o auxilium pectore fidissimo implorabat. Cum ecce post non^p integram horam de loco se in quo^q prostratus fuerat erigens — benedictus et mirabilis Deus in^r sanctis suis! mox recepto auditu pariter^s et loquela, non solum in lingua^t patria id^u est Anglica, sed etiam in Romana coepit absolutissime loqui. Inde^v simul cum sociis, multis in Deum et sanctum, patrem gratiarum actionibus editis recesserunt, ubique omnibus referentes, quanta sibi meritis beati Benedicti fecerit Dominus.

14. Huic porro^w abbati praefatus^x princeps Arichis concessit partes maiores in territorio Gentianae^y, super id videlicet^z quod Gisulfus dux iam dudum^{aa} Petronaci abbati concesserat. Sequenti etiam tempore Grimoaldus filius eius, quem regi^{ab} Carolo obsidem datum praediximus^{ac}, eiusdem regis concessione post patris obitum Beneventum remissus et princeps effectus, per praeceptum donationis concessit beato^{ad} Benedicto^{ae} universa domnicalia sua cum servis et ancillis in eodem territorio Gentianae; et cellam sancti Agapiti; portum quoque Traiectensem^{af} et Vulturensem; nec non et totam piscariam de civitate Lesina^{ag}, una cum ipsa fauce^{ah} sua. Per^{ai} idem tempus^{aj} Hildeprandus^{ak} quoque Spoletii dux obtulit in hoc monasterio curtem quae dicitur Castrinianum cum omnibus pertinentiis eius in comitatu Pinnensi^{al}; et olivetum in Tronto, loco^{am} qui vocatur^{an} Turri. In comitatu vero Marsorum, loco qui Paternus appellatur^{ao}, curtem quingentorum simul modiorum; et familias multas cum omnibus substantiis earum; nec non et aliquot pisces in lacu Fucino cum portu eiusdem^{ap} lacus vocabulo Adrestina. Insuper^{aq} et gualdum^{ar} suum nomine Cusanum. Quidam^{as} etiam vir dives Wacco^{at} nomine Beneventanus gastaldeus in expeditione constitutus^{au} obtulit^{av} in hoc sancto coenobio^{aw} filium^{ax} suum nomine Wachipertum^{ay}, cum rebus inferius designatis. Casalem^{az} in Trane ubi dicitur Cimilianum; casalem in Trepurio; casalem in Ariano; casalem in Virgilie; casalem in Terranea; alium^{ba} in Vicario^{bb}; alium in Crosta cum oliveto; alium in Culmo; alium in Genne; alium in Monte nigro; in^{bc} Massa; ad Ripam; in Noceto^{bd}; in Corneto; in Tammaro^{be}; in Latiniano; in Marsico; in Trelicio^{bf}; in finibus Potentiae; et casalem^{bg} in Sancta Agnete. Casam vero suam intra civitatem iudicavit Tasie uxori suae, in vita

a. in. beati B. monachos ad 1. m. b. B. ad 2. h) a. e. desunt 1. ed. c) ita 1b. ymnos 1. d) v. mensuramque c. 1. e) misto 4. in sumendo a. 1. f) universam consuetudinem 1. 2. g) deest 1. h) habebatur 1. 2. i) Totum caput add. 1b. k) gente 1b. ed. l) propriae ed. sociis propriae g. 1b. m) praedictos socios suos 1b. n) ut 1b. o) p. Benedicti a. 1b. ed. p) deest 4. q) in — loquela desunt 1b. 1. in — mox desunt ed. r) et par. ed. s) lingua 45. t) loqui absque 1b. servavit 1. u) hoc ed. v) Inde — Dominus add. 4. w) add. 4. x) praedictus Arichis princeps 1. ed. y) deest 1b. 2. quem — effectus add. 1b. z) praemisimus 1b. ed. aa) sancto 1. ed. ab) ac 1. ac 1. a) face 1. 2. b) Per — Cusanum add. 1b. c) Hildebr. 1b. ed. d) dicitur 1b. ed. e) vocatur 1b. ed. f) ipse 1b. ed. g) Sed 1b. ed. h) Quidam — exacerent alio tempore add. 1b. i) Guacco corr. Wacco 1b. Vaeco 4. j) deest 1b. k) filium 3. l) Wachipertum 1b. Guasipertum 3. m) casale et aliud ed. semper. n) Vicarium 1b. ed. o) et in M. et ad 59 R. et in N. et in C. 1b. ed. p) Nocetum corr. Noceto 1b. q) Tamaro 1b. 2. r) Trelicio 3.

71) Ante hoc fere decennium ait Paulus D. in homilia quam e. cod. Casin. ed. Mabillon Ann. 1. App. pag. 621. Ubi paucis tantum verbis eius miraculi meminit. 72) cf. c. 48; dipl. Grimoaldi e Petri reg. edidit Gatt. Acc. p. 17. Actum Beneventi in sacratissimo palatio in anno primo mense Septembris. 73) Traiecto, prope ostia Gariliani. 74) in Apulia; prope ostia Frontonis. 75) ita ostia lacuum vel lacunarum maris appellabant, et ut videtur ipsas lacunas. 76) anno regni Karoli in Italia 9. ducatus Hildeprandi 9. ind. 5. Gatt. Acc. p. 18. e Petri regesto. 77) Pinna hodie vocatur Civ. di 55 Penna, in Aprutio ulteriore. 78) nomen, quod alibi foresta dicebatur. 79) huius oblationis carta non extat.

dumtaxat ipsius. Servos autem suos et ancillas omnes libertati donavit, sub ditione tamen et tutela monasterii huius; ita ut per singulos singulas operas annualiter ubicumque nostri ordinati praeciperent exercerent.

15. Huius abbatis tempore Paulus diaconus supradicti regis Desiderii notarius, post captionem eiusdem Desiderii, et Arichis Beneventani principis obitum, ad hoc monasterium venit, et sanctae sibi religionis habitum induit. Quis autem vel qualis, vel unde domo Paulus hic fuerit, non est ab re perstringere. Iste siquidem ex Langobardorum gente originem duxit; eius namque abavus Leupichis nomine, eo tempore quo primum in Italiam Langobardi ingressi sunt, cum eis venit. Cuius Pauli pater nomine Warnefrid, mater Theodelinda fuit. Qui a puero disciplinis liberalibus eruditus, maximum in curia Desiderii regis ob suam industriam familiaritatis locum obtinuit, atque Aquileiensis patriarchii diaconus extitit. Hic post captam ut supra diximus Papiam, cum regi quoque Karolo pro sua prudentia admodum carus et familiaris effectus, ac non multo post eidem regi a quibusdam invidis accusatus fuisset, quod eum propter fidelitatem Desiderii domini sui voluisset occidere, fecit eum idem rex in praesentiam suam adduci. Quem cum interrogasset utrum vera essent ea unde ipse super occisione sua accusaretur? constanter respondit se pro certo fidelissimum domini sui semper fuisse, et in eadem se fidelitatis cum vita perseverare. Ad haec rex subito ira succensus, praecipit eum manibus sine mora privari; moxque in se reversus, et reminiscens magnae nimis illius scientiae, suspirans ait: *Et si manus eius abscedimus, ubi iam tam elegantem scriptorem reperiemus?* et ait proceribus assistentibus sibi: *Dicite, quid super hoc vobis videtur? At illi: Digne inquit tanto viro compateris o rex; sed ne aliquando aliquas alicui contra vos litteras dirigat, iubete si placet ut eruantur oculi eius.* Et ubi ait rex *vel quando tam insignem hystoriographum aut poetam invenire vale-*
 25 *bimus?* Illi vero considerantes circa illum benigni regis benivolentiam, suaserunt tandem ut in Diomedis insula quae hodie a tribus montibus Tremiti nuncupatur eum exiliaret; factumque est. Ubi cum per aliquot annos exul mansisset, homunculus quidam qui ei propter Deum praebat obsequium clam illum de ipsa insula expulit, et cum eo pariter Beneventum perrexit. Quo viso Arichis qui filiam praefati Desiderii domini ipsius Adelpergam nomine habebat uxorem, valde tam ipse quam et eadem eius coniunx gavisus sunt; eumque secum honorifice retinuerunt. Quo videlicet tempore, utrumque palatium quae idem princeps unum in Benevento, alterum in Salerno nobiliter construxerat, idem Paulus versibus luculentissimis exornavit. In historia etiam Romana quam Eutropius breviter composuerat, eiusdem Adelpergae rogatu plurima hinc inde ex historiis ecclesiasticis addidit. Ad ultimum vero duos libellos a tempore Iuliani apostate in quem ipsam hystoriam Eutropius terminaverat, usque ad tempora primi Iustiniani imperatoris eidem annexuit. Necnon et universas fere annales computi lectiunculas rithmice composuit. Defuncto autem Arichis mox ad hoc monasterium ut supra diximus properavit; et factus monachus, non parvo hic tempore vixit.
 40 Rogatusque a praedicto abbate vel fratribus, expositionem super regulam sancti Benedicti valde utilissimam edidit, ubi multa de veteri huius loci consuetudine necessaria attestatur. Historiam quoque gentis suae id est Langobardorum, et nonnulla alia scripta eleganti stilo composuit. Inter quae versus quoque reciprocos, elegiaco metro

a) ubi 1^a ed. b) deest 1. ed. c) ita 1^a ed. praedicti 1. d) atque consiliarius add. 1. e) ipsius 1. ed. f) ibi 3. g) domus 2. h) Varn. 4. i) Theodelinda 3. k) carolo corr. karolo 1. l) ac 4. m) esset add. 1^a ed. n) p. accusatus e. r. fuisset a q. invidis, q. 1. ed. o) vellet 1. p) r. comprehendi et coram se a. 1. ed. q) essent quae super morte sua de eo dicerentur, r. 1. ed. e. et unde i. s. occasione s. 4. r) add. 4. s) r. s. desunt 4. t) p. sed mox 1. ed. u) r. sagacitatis eius atque prudentiae, s. 1. 2. v) e. m. 1. ed. w) illi: ut eruantur inquit eius oculi, no 1. illi: iubete inq. ut er. eius oc. no 2. x) d. Et ubi vel q. ait rex t. 1. ed. vel q. superstr. 1^a ed. y) v. videntes e. i. regis compassionem ac ben. 1. ed. z) deest 1.) dicitur 1. ed. a) religatus 1. exulatus ed. b) q. ei desunt 4. c) D. obs. faciebat, c. 1. ed. d) D. regis A. 1. ed. e) u. h. 1. ed. f) add. 4. g) coniunx corr. coniunx 1. coniuat ed. h) in palatio add. 2. in p. quandiu Arichis vixit add. 1. i) honorificentissime 1. ed. k) construxit 1. l) praefatus 1. ed. m) Eiusdem etiam A. rog. in h. R. q. E. b. c. plurima 1. ed. n) de 1. ed. o) q. sua 1. 1. corr. 1^a ed. p) Necnon — composuit add. 1^a ed. q) paucos 1. ed. p. 1. 2. r) simplicibus fratribus add. 1. s) testatur ed. t) Historiam — et desunt 1. 2. u) etiam add. 1. ed. v) rec. et hymnum 1. r. et hymnos ed.

80) nomen Leo addidit. 81) extat in cod. Casin. 353. expositio huiusmodi, quam Paulo nostro vindicare novissime studuit V. C. Tosti, Hist. Cas. I. p. 99 ss.

digestos et hymnum de singulis beati Benedicti miraculis, satis deserto sermone conscripsit.

Ad hunc praefatus Karolus^a qui eum exiliari iusserat, audito quod in hoc loco monachicum habitum assumpsisset, plurimum illi congratulans, satis affabiles et iocundas litteras metricae compositas misit⁸²; de quibus aliquot hic versus insérere libuit. Ait enim, post aliquánta cartulam^b suam álloquens, ita^c:

*Hinc^d celer egrediens facili mea carta volatu,
Per silvas, colles, valles quoque praepete^e cursu,
Alma Deo cari Benedicti tecta require.*

Est nam certa quies fessis venientibus illuc.

*Hic holus hospitibus, piscis^f, hic panis abundat,
Pax pia, mens humilis, pulchra et concordia fratrum.*

Laus, honor^g, et cultus Christi simul omnibus horis.

Dic^h patri et sociis cunctis, salvete, valete.

Colla mei Pauli gaudento amplectereⁱ dulcis,

Dicens multotiens, salve pater optime, salve. Et^a reliqua.

Cui similiter idem Paulus versífice rescribere, et gratias pro visitatione et salutacione sua cunctorumque fratrum referre maximas studuit⁸³. Iam vero aetate maturus, vitae huius cursus explevit⁸⁴, et in clauastro monasterii iuxta capitulum honorabiliter sepultus.

16. Ultimo⁸⁵ huius abbatis anno^m, Ludovicus imperator qui cognominatus est Almus velⁿ Sanctus, filius Caroli huius, quarto anno imperii sui in Aquisgrani palatio cum plurimis totius Franciae abbatibus monachisque religiosis conventum faciens, valde utilissima nostri ordinis observationi septuaginta et duo⁸⁶ generalia capitula constituit; quae ita fere omnia apud honesta^o monasteria ac si beati Benedicti regula observantur. Hic⁸⁷ Ludovicus^a ad instar parentum suorum Pipini et Karoli fecit beato Petro eiusque vicario domno Paschali pactum constitutionis et confirmationis, et propriae manus signaculo ac trium filiorum suorum illud corroborans, decem episcopos et octo abbates, et comites quindecim, bibliothecarium, mansionarium et ostiarium unum in illo subscribere fecit, et per legatum sanctae Romanae ecclesiae Theodoram nomenclatorem domno Paschali papae transmisit. Hoc⁸⁸ tempore pulchro^a satis opere constructa est ecclesia sancti Vincentii quae appellatur Major, in loco supradicto, iuxta Vulturum, a Iosue abbate eiusdem loci. Praefatus autem abbas Theodemar defunctus est⁸⁹ Nonis^v Iunii, et^o sepultus est iuxta ecclesiam sancti Martini.

Gisulfus abbas tertius decimus a beato Benedicto ordinatus, anno Domini septingentesimo nonagesimo septimo⁸⁹, sedit annis viginti et uno.

17. Qui^m ex nobili Beneventanorum ducum prosapia ducens originem, mox ut abbas effectus est, coepit satágere qualiter posset^a ad utilitatem fratrum tunc^r deorsum manentium, tam ecclesiae, quam reliquarum officinarum angustias spatiare. Incitábat etenim illum ad hoc et loci aménitas, et opum copia non parvárum; simul etiam arta et

a) rex add. 1. ed. b) cartem 1. cartulam 1°. c) deest 1. ed. d) i. a Roma suprascr. 1^b e) perpete 2. f) pisces 1. g) amor 1. ed. cod. 257. h) hic pater et 4. i) amplecto benigne, Dicitur 1. 2. cod. 257. (ubi colla — benigne recenti manu addita sunt.) k) et r. desunt 4. l) Ultimo — observantur add. 1^b. m) XVI. add. 4. n) almus vel supracr. 1°. o) s. nos ac 1^b. 2. p) Hic — papae transmitti desunt 1. Hic L. pactum c. et 45 c. fecit b. P. o. v. d. P. ad i. priorum parentum s. P. et K. et propriae ed. q) Lodeuicus 3. r) Hoc — loci add. 1^b. s) p. s. o. desunt 1^b. t) i. V. desunt 1^b. u) add. 4. v) ita 1^b. viii. K. 1. w) Hic 1. 2. x) possit 4. y) f. quorum tunc maxima deorsum pars morabatur, t. 1. 2.

82) integras habet codex noster 257. ANG. Ex quo ediderunt Tosti Hist. Cas. 1. 105. Giesebrecht de litt. studiis ap. Italos. Berol. 1845. 4°. p. 26. Sed ne in his quidem versibus a mutandis verbis Leo abstinuit. 83) Metrica Pauli responsio apud nos non extat. ANG. 84) Necrologium Casinense cod. 47. sic habet: *Idibus Aprilis venerandae memoriae domnus Paulus diaconus et monachus.* ANG. 85) immo Gisulfi, ut haec non suo loco inserta esse appareat, sed contra codicum consensum ordinem mutare nolui. Etiam ps. Anastasius hoc loco ponit. 86) 71 sunt in cod. Casin. n. 353. e quibus tria librarius in unum contraxit. 87) Haec prima huius pacti mentio est. 88) dedicata est a. D. 806. sec. Chr. Vult. 1. 2. sed praesente Ludovico imperatore! Iosue 793 — 818. sediase demonstravit Di Meo in Ann. Neap. ad a. 818. 89) ineunte, quum mense Ian. iam Wacconis donationem receperit. Vivente Theodemario sene substitutum existimo, quod plus semel factum videbimus.

ardua montis habitatio, et^a erat laboriosa plurimum, et non erat sufficiens tam numerosae multitudini fratrum. Itaque cuidam fratri^b Garioald qui eiusdem loci post eum curae totius^c fungebatur officio mandat, ut super^d hoc negotio omni studio studeat, et^e eum locum ubi dudum^f Poto abbas ecclesiam sancti Benedicti construxerat, ad edificandas novi^g monasterii officinas aptare protinus debeat. Quod ille imperium promptus arripiens, quoniam instar paludis totus ille locus carectis, aquisque stagnabat, multis terrae ruderibus saxorumque aggeribus universa replevit, atque amplam basilicam in loco prioris parvulae, in honore^h domini Salvatoris opere satis pulchro construxit⁹⁰. Quae videlicet basilica, marmoreis basibus et columnis 24ⁱ hinc inde suffulta, et amplis porticibus circumsepta, habet in longitudine cubitos 82; in latitudine quadraginta et tres; in altitudine 28. Desuper autem satisⁱ mirifice trabibus tabulisque cipressinis est^j laqueata ac tegulis cooperta, parietibus in giro^k figuris pulcherrimis insignitis^l. Iam vpro pavimenti opus, quam speciosum, quam solidum, quam variorum lapidum sit diversitate conspicuum, circuitus^m etiam chori, quam sit pulchris ac magnis marmorum tabulis septus, in promptu cernentibusⁿ est. In absida porro eiusdem^o basilicae mediána, ad quam per gradus septem ascenditur, statuit^p altarium in honore ut diximus domini Salvatoris. In dextera autem, altarium sancti Benedicti. In sinistra vero, altarium fecit ad honorem sancti Martini. Fecit^q etiam atrium ante eandem ecclesiam longitudine cubitorum 40^r, latitudine simili, et in marmoreis illud columnis numero^s 16^t undique versus erexit; atque in circuitu ipsius, lapideos canales iuxta pavementum unde semper aqua decurreret posuit. Porro a parte orientali eiusdem atrii in conspectu ecclesiae absidam fecit, et altarium ibi sancti Michahelis constituit. In^u medio vero ipsius campanarium valde pulcherrimum super octo magnas columnas erexit. Ex utraque autem parte eiusdem ecclesiae, diversorum officiorum multas et maximas atque pulchras, tam ad suas quam ad fratrum utilitates officinas efficiens, totum etiam monasterii spatium propter aquarum exundantiam magnis saxorum tabulis stravit.

18. Sursum^v etiam praefatus abbas non ségnius se exercens, aliquot ibi habitacula decenter construxit; ecclesiam quoque in qua^w beati Benedicti corpus erat recónditum, quoniam parva erat, ex toto amplioem efficiens, ac^x tectum illius uniyersum, cipressinis contignatum lignis plumbo operiens^y, diversis illam ornamentis, tam aureis quam argenteis decoravit. Super altare siquidem beati^z Benedicti argenteum cibórium statuit; illudque auro simul ac^{aa} smaltis partim exornans, caetera eiusdem ecclesiae altaria tabulis argenteis induit. In loco etiam qui Vallis Luci⁹¹ dicitur, ecclesiam in⁹² honore sancti Angeli construxit⁹³. Necnon⁹⁴ et ecclesiam sancto Christi martyri Apollinari, in loco qui tunc temporis Albianus vocabatur, nunc vero ex eiusdem martyris nomine Sanctus Apollinaris⁹⁵ dicitur, statuit⁹⁶. Fuit autem temporibus⁹⁷ supra dictorum imperatorum Constantini et Hirenáe, Beneventanorum vero principum Grimoaldi filii Arichis, et alterius Grimoaldi cognomine Thesaurárii; Romanorum autem pontificum Adriani et Leonis tertii: cui videlicet oculis et lingua a Romanis privato omnipotens Deus mirabiliter ac potenter et visum restituit et loquelam. Huic⁹⁸ abbati⁹⁹ praedictus princeps Grimoaldus praecepto suo¹⁰⁰ firmavit omnes feminas liberas que servis huius monasterii fuerant copulatae, a tempore scilicet¹⁰¹ primi Gisulfi¹⁰² usque ad eam diem, cum filiis et¹⁰³

a) h. iam (deest 1.) non erat a. 1. 2. b) deest 1. 2. Garioald 2. c) add. 4. d) super — et deest 1. e) ut add. ed. f) u. prius a Potone abbate ecclesia parva a. B. constructa erat 1. ed. g) deest 1. 2. h) honorem 1. ed. i) xxiⁱⁱ mⁱⁱ add. 1^b. k) deest 1. l) c. laqueatam a. t. coopertam; parietes i. c. f. p. insignivit 1. m) circuitu 1. ed. n) deest 4. o) consp. et c. ch. ed. et — septus deest 1. p) videtibus 1. ed. q) eius 1. ed. r) constituit 1. ed. s) Ante eandem vero basilicam fecit a. 1. 1. ed. t) XL et l. 1. u) num. xiiⁱⁱⁱ supraest 1^b undecim undecim undique 4. v) in — erexit add. 1^b. w) Rursum 3. x) q. ubi b. 1. ed. y) e. tectumque ipso 1. ed. z) coop. 1. ed. aa) sancti 1. ed. ab) et 1. ed. ac) et diversis ibi ad monachorum utilitates officinas instituit add. 1. aspansit 1^b. ad) Fecit 1. ae) deest 1. af) t. (supra 4. l. C. et H. deest 1. 2.) Ben. p. (praefati add. 1^b, ed.) G. etc. — tertii videlicet cui — mirabiliter et v. r. et l. (vid. — loquelam deest 1.) 1. ed. Inde 1. 2. pergam. imp. vero a. d. G. et Hirenáe. Qui depositus — levam ut infra. f) Huic — loco a. Martini dixerat vicibus addidit 1^b. g) add. 4.

90) quae substitit ad annum 1694. Gatt. H. p. 71. reg. Petri D. ed. Gatt. Acc. p. 18. Actum in Benevento in sacratissimo palatio nono anno, mense secundo, quinto indictione. 91) tam quae tempore domini Gisulfi quam et domini Luitprandi vel domini sanctae ac dulcis memoriae genitoris nostri, et nostro

85 filiabus et universis eorum. Alio quoque praecepto⁸⁵ concessit in hoc loco monasterium sanctae Mariae in Banza^a, quod situm est in finibus Acerentie⁸⁶, cum servis et ancillis atque colonis, et cum omnibus ex integro possessionibus ac pertinentiis ipsius^b. Eodem tempore⁸⁷ supradictus Wacco^c Beneventanus obtulit in ecclesia sancti Benedicti, quam ipsemet in iure proprio intra civitatem Beneventanam ad portam Rufini construxerat^d, omnia sua; id est casam propriam eidem ecclesiae coniunctam, cum omnibus pertinentiis suis^e; casalem in Septimo; casalem in Sancto Angelo ad Pectem; haereditatem in Salerno; casalem in Caudis; casalem in Forcle; casalem ad Sanctum Ianuarium, cum servis et ancillis; olivetum in Ariano; molendina sua in fluvio Sabbato^{f, 88}; item^g aliam casam intra Beneventum ubi ipse manebat, simul cum curte sua et coquina; et aliam casam novam iuxta plateam ubi est Sancta Arthellais^h, cum curte et pertinentiis suis; itemⁱ casalem sub Apice et Toroniano erga fluvium Arvi; casalem in Autiano et Ceppaluni; Campum nepetarum; casalem alterum^k in Crosta cum oliveto. Item^l quinque pueros clericos, cum servis quamplurimis, praeter multos alios quos liberos dimisit: eo tamen tenore ut semper sub ditione praefatae^m ecclesiae permanerent. Inⁿ ecclesia etiam sancti Benedicti quae sita est in Liburia loco Casa Gentiana, sibi pertinente, obtulit idem Wacco^o campum de Porcari, et^p pratum quod vocatur Porcile, necnon et 12 familias servorum cum omnibus ex integro illorum pertinentiis, commanentes in loco^q qui vocatur Balusanus^r; sed^s et alios servos et ancillas suas in praedicta Casa Gentiana habitantes cum universis nichilominus^t substantiis ac rebus eorum. Haec^u autem omnia ex integro simul cum praefatis^v ecclesiis idem^w Wacco ad obitum veniens obtulit et delegavit in hoc beati Benedicti cenobio; dimissa dumtaxat^x medietate eorum^y omnium usufructuario^z uxori suae Tasiae, sub^{aa} tutela monasterii huius in vita tantum^{ab} ipsius^{ac}. Sub his quoque diebus^{ad} vir quidam Colo nomine de territorio Caiatiano^{ae} obtulit in ecclesia sancti Martini, cella huius cenobii, quae iuxta^{af} Vulturum sita est^{ag} integram curtem suam in loco qui Aditianus^{ah} dicitur, cum omnibus ad eam^{ai} pertinentibus rebus tam in monte quam in plano. Similiter etiam Maximus^{aj} quidam de eodem^{ak} territorio obtulit beato Benedicto omnem ex integro substantiam suam in supradicto^{al} loco sancti Martini. Iste^{am} abbas fecit libellum quibusdam hominibus de Termule^{an}, de omnibus rebus sancti Benedicti quas ibi possidebamus, pro censu 14 solidorum, et^{ao} medietate totius pastionis. Qui^{ap} depositus nono Kalendas Ianuarii, sepultus est iuxta^{aq} ecclesiam beati Benedicti ante capitulum, introeuntibus in ecclesia ad levam^{ar}.

817. Dec. 24. Apollinaris abbas quartodecimo loco in abbatiam praelatus^{as}, sedit annis 11. Fuit^{at} autem temporibus Romanorum pontificum Paschalis et Eugénii, et Siconis principis^{au} Beneventani.

Denderit Dat. 1. 1. 91. De hoc sanctissimo viro celebris fama est, et seniorum nostrorum attestazione firmata, quia cum quadam die^{av} necessitate cogente ad monasterii possessiones visendas esset egressus, necesse illi fuit Lirim fluvium transvadare; sed cum navis deesset qua transire potuisset, vir Dei fide repletus salutiferae crucis se signaculo munivit: et ad

*) Huius temporibus factum est breviarium de cellis de Marca addit 2.

a) Banza 1^b. 2. b) eiusdem monasterii 1^b. ed. c) Guacco 1^b. 2. Varco 4. d) construxerat — Ianuarium abscisa 1^b. servati 1^b. d) eius 1^b. e) casale ed. semper. f) quinque pueros — d. praedicti monasterii manerent hic add. 1^b. 2. omittunt infra. g) iterum 1^b. ed. h) Archellais 2. i) pertinentiis sua 1^b. ed. k) add. 4. l) Arbi 1^b. 2. m) eid. not. f. n) praedicti monasterii manerent 1^b. ed. o) Obtulit etiam idem G. in e. s. B. q. s. est in L. I. C. G. campum 1^b. ed. p) Guacco 1^b. ed. q) P. pratum quoque q. dicitur P. et 1^b. ed. r) vico 1^b. ed. s) Balusanu 1^b. 2. t) B. 45 alios etiam s. 1^b. ed. u) omnino rebus illorum 1^b. ed. v) praedictis 1^b. ed. w) e. obtulit in h. 1^b. 2. idem W. deest 3. x) add. 4. y) horum 1^b. z) deest 1^b. aa) s. l. m. h. desunt 1^b. 1^b. 2. ab) dumtaxat 1^b. 1^b. ed. ac) ipsius usufructuario 1^b. ad) Caiatiano 1^b. 2. ae) supra 1^b. 2. af) Aditiano 1^b. 2. q. d. A. 1^b. ed. ag) se 1^b. ed. ah) praedicto 1^b. ed. ai) Iste — pastionis desunt 1. Hic s. ed. aj) v. supra p. 593. not. e. ak) eodem anno quo et Sico Beneventi factus est princeps add. 1. al) Fuit — Beneventani desunt 1. v. infra p. 595. not. f. am) S. qui eodem 50 anno Beneventi princeps effectus est 2. an) deest 4.

felicitissimo tempore: ubi Gisulfum iuniorem designari et in Vulturum denique influunt. ANG. 99) anno apparet. 95) ib. p. 19. ex eodem. Actum anno Grimoaldi 3. mense Sept. Gatt. Acc. p. 21. e regesto decimo. i. e. 797 vel 798. 96) Acerenza, olim Petri D. Caiatia, hodie Caiazzo, a Capua non procul abest, occidentem versus. 1) Reg. num. 85. 55 Acheruntia; cf. Horat. III, 4, 15. 97) anno Grimoaldi 9. mense Ian. ind. 5. Gatt. Acc. p. 19. 20. ANG. 2) Termoli mari supero adiacet, prope ex eodem reg. n. 179. 180. 98) Fluit prope ostia Biferni. Beneventum cum Calore item fluvio, cui adiungitur,

fluminis oram accedens, ita ut erat indutus et calciatus, in illud^a intravit; sicque ad
 ulteriorem ripam miro modo, apostoli^b Petri exemplo, sicis tam^c pedibus quam vesti-
 bus^d est transvectus, ita ut non super aquas ambulasse sed super aridam^e credere-
 tur^f. Per idem tempus Trasemundus^g quidam nobilis de Benevento obtulit in hoc^{820.}
 5 monasterio casas suas intra Beneventum; casalem quoque quem possidebat in loco Ad^{Mat. 5.}
 pantanum^h, rebus monasterii nostri coniunctum; casalemⁱ in valle de Caudis, loco^k ubi
 dicitur Laudecene; casalem in Forinum; casalem in finibus Aliphanis^l, ubi dicitur Vulca-
 num; cum omnibus pertinentiis eorundem casalium. Servos etiam suos omnes liberos
 statuens, tres per mensem operas nostris ordinatis in loco quo habitabant^m exercere
 10 constituit. Rodegarius quoque gastaldeus Beneventanus fecit hospitale iuxta Beneven-
 tum de propriis suisⁿ; in quo obtulit et casas suas intra civitatem, et ecclesiam sancti
 Salvatoris, que sita est foris Casam maiorem, et molendinum in loco Tassile, necnon
 et decimas omnium rerum suarum; et constituit illud sub hoc monasterio. Quidam^{823.Mari.}
 etiam vir nobilis Arnipertus nomine, natione Compsanus obtulit beato Benedicto curtes
 15 suas in diversis locis numero quinque; cum omnibus omnino pertinentiis earum, tam
 in^o mobilibus quam in^p immobilibus; et cum servis et ancillis quam plurimis. Necnon
 et tunicam unam cum lista^q aurea, et circellos de auro, et listam auream^r cum mar-
 20 garitis, et fibulatorium nichilominus aureum, cum medietate omnium mobilium suo-
 rum. Sed et clericus quidam nomine Danihel nobilis^s genere, natione Tarentinus,^{827.}
 ad extrema veniens, et se ipsum et omnia sua cum plurimis servis et ancillis apud
 Aquinum et apud ipsam cellam sancti Gregorii in^t illius vicinia sitam, per cartulam
 oblationis huic monasterio tradidit. Unde nonnulli nostrum^u non usquequaque impro-
 25 babiliter autumant^v de istis^w eiusdem Danihel servis, eos quos hodieque habemus famu-
 los propagatos^x. Similiter etiam Dachenaldus quidam Capuanus^y obtulit in hoc mona-^{827.}
 30 sterio universam omnino substantiam suam in loco qui dicitur Cannetus^z, et per alia
 diversa loca in^{aa} comitatu Caiazzano, cum terris, et colonis, atque animalibus diversis,
 et omnibus tam mobilibus quam immobilibus suis. Sed et Dachopertus quoque nichil-^{825.Mari.}
 35 ominus Capuanus similiter obtulit beato Benedicto casalem suam in loco qui Colimniana
 vocatur; cum casis et cortaneis, et omnibus ex integro pertinentiis eius.
 40 20. Porro^{aa} Radechis^{ab} Compsanus comes qui interfecto Grimoaldo^{ac} praedictum Sico-^{827.}
 nem principem constituerat, non multo post penitentia ductus relicto saeculo, cervicetenus
 catena ligatus, huc ad beati Benedicti se cenobium contulit. Cuius nimis austeras ac^{ad} per
 hoc fructuosae penitentiae diabolus condolens^{ae} simul^b et invidens, multis audientibus circa
 monasterii claustra saepissime clamitabat, dicens: *Heu me heu me Benedicte, cur tam^{ad}*
 35 *nequiter michi praeiudicas? cur me sic instanter persequeris? non sufficit tibi ut me ipsum*
hinc expelleres; insuper et meos fideles undecumque tibi vindicare non desinis. Heu^{ae}, heu
me! Praefatus^{af} praeterea princeps Sico cum diu Neapolim obsedisset et afflixisset,^{Chr. Sal. 57.}
 tandem sancti martyris Ianuarii corpus de^{ag} loco quo fuerat reconditus^{ah} auferens, Bene-
 ventum detulit, et cum suis^{ai} quondam sociis Festo et Desiderio sanctis apud ipsius urbis
 40 episcopium honorifice recondidit, sicut in historia domni^{aj} Erchemperti refertur^{ak}.

a) eum 1. ed. b) a. P. e. add. 1^b. c) s. pedibus est adrectus, ut 1. 2. d) v. super ripam est adrectus, ut 3.
 e) a. terram c. ed. f) Hic fuit temporibus Rom. pont. Paschalis et Eugenii add. 1. *Reliqua huius capitulo add. 1^b. sed*
alio ordine, ita: Sub huius abbatis diebus quidam v. n. nomine Arnipert (Arnipertus ed.) — immobilibus suis. Rode-
 45 garius — monasterio. Per idem t. Trasemundus — constituit. Sed et Dachopertus quidam Capuanus genere obtulit —
 eius. *Ita et ed.* g) alium c. 1^b. ed. h) add. 4. i) Alifanis 1^b. (*supra* c. 6. Aliphano) h) habitat 2.
 l) p. rebus s. ubi o. 1^b. ed. m) deest ed. n) l. unan a. 1^b. ed. o) D. nat. T. nobili g. ortus, ad 1^b. ed.
 p) G. quae in ipsius v. sita est 1^b. ed. q) nonnulli et n. abaque (*corr. usque*) quaeque putant 1^b. unan. n. nunc usqueq.
 p. 2. r) putant 1^b. ed. s) praedictis ed. de praedictorum virorum a. 1^b. in loco raro. t) praecostus 1^b. u) C.
 50 genere 1^b. ed. v) Cannetu 1^b. Cannetum 2. w) add. 4. x) totum caput add. 1^b. y) Radechis 4. z) Gri-
 moald 1^b. ed. aa) ac p. h. f. desunt 1^b. 2. ab) dolens 4. b) add. 4. c) deest 1^b. 2. d) tam a. m. p. cur
 desunt 1^b. 2. e, h. h. me desunt 1^b. 2. f) iste Sico 1^b. ed. g) de l. q. f. r. desunt 1^b. 2. h) reconditum 3.
 i) cum sanctis F. et D. in ipso episcopio honorabiliter r. 1^b. ed. k) deest 1^b. 2. a. in h. h. r. postea alio atramento
 udscripsit.

3) Donationes sequentes o Petri regesto edidit Gat-
 55 tula Acc. p. 27. 28. 30. 31. Unum Rodogarjum
 omisit, cuius cartam extare in Reg. n. 188. anno-
 tavit Ang. de Nuce. 4) v. supra c. 10. 5) i. e.
 orbis, limbis, taenia. 6) temporibus Siconis, Ind. 3.
 7) Grimoaldi anno 10. ubi *Siconis* legendum docet
 Gatt. I. l. 8) Ultima verba postea addidit, quum
 rem a Beneventanis auditam Chronico Sal. quod
 Erchemperto tribuit confirmari repperisset: ubi ta-
 men nihil de Festo et Desiderio dicitur. Transla-
 tionis historia extat in Actis SS. Sept. Tom. VI.
 p. 888.

820. 21. Anno^a tertio abbatis huius Saraceni a Babylonia et Africa venientes^b, Siciliam
 occupaverunt^c, et Panormum ceperunt, anno incarnationis dominicae 820^d. Obiit autem
 829. idem^e abbas 5. Kal. Decembris, et sepultus est prope^f ecclesiam sancti Benedicti, iuxta
 Nov. 27. gradus porticus qua tunc^g temporis pergebatur ad ecclesiam sancti Martini.

Deusdedit quintus decimus abbas, sedit annis sex, temporibus^h principum, Siconis atque Sichardi.

832. 22. Huic idemⁱ Sico princeps fecit praeceptum¹⁰ de fluvio qui dicitur Lauri, cum
 omnibus limitibus et piscariis suis, et omnibus quae iuxta ipsum fluvium hinc et inde
 832. ad ius sui palatii pertinebant. Mortuo¹¹ Sicone, Sichardus filius eius factus est princeps,
 homo¹² nequissimus et omnibus vitiis carnalibus circumsessus, ac super omnia avaris-
 11. simus¹³. Hic praefatum¹⁴ venerabilem abbatem virum omni sanctitate perspicuum¹⁵ causa
 pecuniae cepit, atque custodiae mancipavit. Qui videlicet¹⁶ sanctus vir cum depositus
 834. fuisset 7 Idus Octobris¹⁷, in¹⁸ loco quo¹⁹ reconditus est, multos febre detentos diver-
 Oct. 9. sisque languoribus oppressos, ex fide poscentes ad suos cineres precibus²⁰ ac meritis
 suis pristinae salutis restituit. 15

Hildericus²¹ abbas sextus decimus, sedit diebus 17.

Authpertus²² ordine septimo decimo abbas²³ effectus, sedit annis 3.

835. 23. Huic Lotharius²⁴ rex Francorum filius²⁵ supradicti Ludovici praeceptum²⁶ fecit,
 confirmans omnia quae huic sacro coenobio tam a regibus quam a principibus collata
 hactenus fuerant. Pratium etiam magnum vocatum²⁷ Cervarium, et servos, et haeredi-
 15. tates plurimas fisco suo pertinentes in pago Marsorum alio²⁸ praecepto²⁹ in hoc mona-
 837. sterio confirmavit. Ab³⁰ hoc Lothario³¹ regnum Francorum divisum est; et ipse qui-
 dem Aquensem et Italicum, Ludovicus³² vero frater eius Baioariam, Carlus autem ex
 837. Iun. alia matre genitus Aquitaniam obtinuit. Sichardus praeterea³³ Beneventanorum prin-
 ceptus, gualdum qui Martoranus vocatur, per suum praeceptum³⁴ sancto Benedicto con-
 cessit³⁵, per³⁶ fines et terminos suos, cum ripis et aquis, fassariis³⁷, et piscationibus,
 et omnibus intra se positis, quemadmodum ad palatii ius pertinere tunc temporis vide-
 835. Iun. batur. Tunc³⁸ etiam vir quidam Rodegarius nomine de territorio Compsano, obtulit
 huic monasterio quattuor curtes suas cum omnibus pertinentiis earum, et aliquot ser-
 vos et ancillas suas³⁹. Huius abbatis⁴⁰ nonnulla opuscula et pulchri sermones habentur.
 838. tur⁴¹ 19. Obiit⁴² autem 10. Kal. Martii.

838. Bassacius abbas a beato Benedicto octavus decimus ordinatus, anno
 Febr. 20. dominicae incarnationis octingentesimo tricesimo septimo⁴³, sedit
 annis 19.

24. Tertio⁴⁴ huius ordinationis anno superstiti adhuc praefato principe Sichardo,
 35

a) Huius tertio anno Siciliam Saraceni ingressi sunt, a. d. i. 820. 1. Huius abbatis t. a. Sar. a Bab. etc. 1^b. ed. b) ve et Panormum 4. c) S. ingressi sunt 1^b. 2. d) i. a. add. 4. e) p. o. s. B. add. 1^b. f) tunc add. 1^b. temp. add. 4. g) t. p. S. a. S. desunt 1. 2. h) supradictus 1. ed. i) Depositus vero est vno idus novemb. (corr. octobris) et sepultus apud ecclesiam sancti B. 1. quibus deletis 1^b. add. Mortuo — restituit. k) p. vir omnibus 1^b. 2. l) praedictum 1^b. ed. m) spicuum 4. conspicuum. Erch. n) add. 4. o) ita 1^c. et apud ecel. beati B. sepultus 40 m. 1^b. p) ubi 1^c. ed. q) p. ac m. s. desunt 1^b. 2. r) Authpert 1. 2. s) desst 4. t) Lutharius 3. u) f. s. L. add. 1^b. v) m. qui vocatur Cervarius 1. ed. w) a. p. add. 1^b. x) Ab — obtinuit add. 1^b. y) Lothario 3. z) Lodevicus 3.) ita 1^b. quoque 1. a) tunc add. 1. deleti 1^b. b) per — ancillas suas add. 1^b. c) fassariis 4. d) His temporibus v. 1^b. ed. e) add. 1^b. f) Obiit — Martii add. 1^b. g) Huius t. o. 1^b. ed. Huius — et alia nonnulla add. 1^b. 45

9) Saracenos (scil. Hispaniae) eo anno Siciliam ingressos esse nescio unde Leo sumpsit. Sed quod Panormi expugnationem ex Erch. huc retulit, ipsius est coniectura, quae fundamento caret. Capta est a. D. 832. 10) Non extat. Donationem quantam factam Deusdediti abbati a Romualdo duce, ind. 2. in loco qui nominatur fluvio Lauri e Petri regesto ed. Gatt. Acc. p. 32. Quam vel factam vel certo corruptam esse appareat. Lauri fl. lacum Lesinensem induit. 11) Talis apparet e Chron. Sarlatitano. 12) Martyrol. Romanum 9. Octobris: Apud Casinum sanctus Deusdediti abbas, qui a Sichardo tyranno in carcerem trusus, illic famo et aerumnis confectus reddidit spiritum; eodem die con-
 13) de eo Petrus Disc. de viris ill. c. 9. 14) quod e Petri reg. edidit Gatt. Acc. p. 32. 15) ib. p. 34. ex originali genuino, quod ind. 13. 9. Kal. Mart. datum est. 16) ib. p. 35. e regesto. Acta Be-
 50. neveto in sacro palacio 5. anno, mense Iunio, 15. indictione. 17) piscinae esse videntur. 18) ib. p. 35. e regesto: tercio anno principatus domini nostri Sicardi, mense Iunio, 12. ind. (leg. 13. ind.) 19) Extant Casini in codice signato 305. De eo Petrus diaconus de viris illustr. cap. 13. et ibi L. B. Marus. ANG. 20) Vel annum falsum esse oportet, si privilegium illud Sichardi principis genuinum est, vel vivente Authperto eum esse ordinatum.

corpus beati apostoli^a Bartholomei de Lyparitana insula ordinatione^b divina Beneventum translatum est²¹: in^c quam videlicet insulam olim de Armenia mirabiliter fuerat²¹ cum saxea tumba itinere marino sine remigo ullo transvectum. Por^d idem tempus Gontarius²² abbas monasterii sancti Modesti reddidit beato^e Benedicto res quas dudum^f Authpertus abbas per scriptum convenientie concesserat Sichardo principi, idest curtem quae dicitur Milazzanum^g cum ecclesia sanctae Mariae cum omnibus ornamentis et pertinentiis suis in finibus Canosinis; curtem que vocatur Plazanum; curtem^h in Campi; curtem in Pastena; et casam unam in Cannisⁱ cum omni^j substantia sua; et cum piscatione in mare, et cum omnibus pertinentiis eorum que supra dicta sunt. His quoque^k diebus^{849. Mai.} Agenardus²³ quidam^l gastaldeus Capuanus fecit cartam oblationis in hoc monasterio de omnibus omnino rebus substantiae suae quae possidere videbatur tam^m in territorio Capuano quamⁿ et Teanensi, atque Calinulo²⁴, cum servis et ancillis, et universis quae sibi iure haereditario competebant. Sed et Arnefrid²⁵ quidam nobilis Aliphani²⁶ obtulit beato Benedicto Arnefrid filium suum clericum cum integra curte sua de loco^o qui dicitur Patenaria, cum universis eiusdem curtis pertinentiis: necnon et integram portionem suam de ecclesia sanctorum Nazarii et Vincentii^p loco ubi dicitur Anglena, cum ornamentis et curtibus, et omnibus^q pertinentiis ac possessionibus eius. Quidam^r etiam Maio²⁷ Telesinus, ad extrema veniens, tradidit se ipsum in hoc monasterio^{836. Ian.} cum omnibus suis, idest curte una in Telesia^s, vocabulo Pulianellum^t, et altera^u in Aliphis^v in qua est constructa ecclesia sancti Petri, cum silva sua circa eandem ecclesiam, et cum omnibus pertinentiis ipsarum curtium, cum servis quoque et ancillis^w in eisdem curtibus commanentibus, et universis eorum. Theodericus²⁸ praeterea^x Caiatiae^y comes testamento suo concessit in hoc^z loco curtem unam quae dicitur Squillae, cum^{aa} universis ad ipsam curtem pertinentibus; insuper et scutellam argentam unam, scattores²⁹ tres, garales duos, bandum aureum unum, equos^{ab} tres, et alia nonnulla. ²⁹ Fuit autem hic abbas temporibus Romanorum pontificum Sergii II, Leonis IV, et tertii Benedicti, necnon et primi Nycolai, a quo etiam apostolicae auctoritatis privilegium³⁰ de huius monasterii libertate et confirmatione recepit; principum vero Radelchis³⁰ et Siconolfi, sub quibus principatus Beneventanus Capuanorum^b contra^c se factione^d divisus est. Cur autem vel qualiter divisus sit, et qua occasione primum^e Saraceni ab his invitati huc adventaverint, quoniam cladis eorum nos quoque pars maxima fuimus, necessarium huic^f historiunculae et oportunitate inserere duximus. ^{839.} Cum³¹ supramemoratus^g princeps^h Sichardus nequiter a suis fuisset occisus, ^{839.} praefatus Radelchisⁱ thesaurarius^j ipsius illi in principatu successit. Interea Capuani ³⁵ quibus^k tunc Landulfus gastaldeus^l praecerat, quique^m propter multas nequitias suas eun-

a) b. B. a. 1^b. b) o. d. desunt 1^b. 2. c) in—transvectum desunt 1^b. 2. d) Hae traditionum notitiae in cod. autographo in margine singulas ubi spatium erat adscriptae sunt, ordine diverso ab eo quem hic e cod. 4. damus. Primus erat Agenardus, sequetur Arnefrid, deinde Maio, quartus Gontarius, quintus Theodericus. e) r. huic dudum 4. integra ut videtur versu omisso. f) desunt 1^b. ed. g) Milactianum 1^b. 2. h) c. in C. om. 4. i) Canni 1^b. ed. k) Agenardus corr. Abgen. 1^b. Hagenardus 4. Aienardus, Agenardus et Achenardus in ipso dipl. l) Alifanus 1^b. ed. m) de add. 1^b. ed. n) omnino add. 1^b. ed. o) Similiter etiam quidam 1^b. ed. Similiter—eorum absque 1^b. servavit 1^b. p) Teleso 1^b. ed. q) Pulianella 1^b. 2. r) alia 1^b. ed. s) Alife 1^b. ed. t) e. vocabulo Sanctus Petrus 1^b. ed. u) omnibus add. 1^b. ed. v) desunt 4. w) desunt 1^b. 2. Calatae 4. x) cum—et desunt 1^b. ed. y) equos t. desunt 1^b. 2. z) ita 1^b. Fuit temp. principum R. 1. a) Rathelchis 3. b) ita 1. Kap. 1^b. c) c. se desunt 1. 2. d) desunt 1. 2. e) n. in- 45 serere huic historiulae duximus 1. ed. f) add. 1^b. g) S. pr. 1. ed. h) Rathelchis 3. i) ita 1^b. R. setarius palatii eius 1. k) q. t. l. cast. p. add. 1^b. l) castaldens 1^b. 2. m) add. 4.

21) A. D. 838. mense Aug. sed ecclesia perfecta ANG. 27) Gatt. ib. p. 36. Data est anno . . . dedicatum est altare 839. Oct. 25. mortuo Sichardo, princ. 3. ind. 4. Teleso sita est in Terra Laboris tertio Bassacii anno secundum Leonis calculum. inter Vulturum et Calorem flavios. 28) Reg. n. 398: anno 4. princ. Radelchis, mense Maio, ind. 50 Extant sermones in translationis anniversario habiti, alter Berthario abb. Casin. attributus in Actis SS. 6. ANG. Squilla hodieque est villa Caiatiae proxima, a Vulturum non multum distans. 29) Scattores vocant apud nostrates eas scutellas quibus anno 1076. ap. Borgiam Mem. Benevent. l. p. 333. arida venditores metiuntur, ut lupinos et similia. 30) Reg. n. 299. ANG. 31) Gatt. Acc. pag. 36. ANG. Garalis est scyphi species quaedam; bandus 35 ann. 10. Sikenolfi, ind. 12. Capuanus erat genere; voxillum, taenia. 30) Reg. n. 4. ANG. 31) haec e Chron. Cas. c. 8. 4. 17. petita postea ex Erchemperto c. 14—17. correxit et auxit.

dem^a Radelchis valde infensus habebant, dominationem^b illius quam nimium formidantes, ineuntes consilium, ad Siconolfum filium supradicti principis Siconis, qui tunc apud Tarentum exul^b manebat^c, se conferunt; eumque sibi in principem eligunt. Qui Siconolfus, tam cum eisdem Capuanis, quam et cum maxima Beneventanorum manu qui praedictum Radelchis exosum habebant Salernum ingressus, contra eundem Radelchis^d modis omnibus insurrexit; coeperuntque ad invicem totis nisibus litigare. Sed quoniam ut ait Veritas, *omne regnum in se ipsum divisum desolabitur*, et ut ait quidam auctorum^e *concordia parvae res crescut; discordia maximae dilabuntur*: vicissim ab his Saracenorum^f exercitus ex diversis partibus orbis alter adversus alterum evocatus, totum non modo principatum, verum etiam regnum Italicum sua dissensione^g, ferro et^h 841. igni per annos ferme triginta demoliti sunt. Primus itaque Radelchis in auxiliumⁱ Saracenos invitat, per^j Pandonem quendam suum fidelem qui tunc Barim regebat; quos dum idem Pando iuxta muros^k urbis et maris^l ora locasset improvidus, illi ut sunt ingenio callidi nocte intempesta urbem per loca abdita penetrant, multisque aliis interemptis, praedictum quoque^m Pandonem marinis fluctibus donant. Horum rex fuit vocabulo Calphon; quosⁿ praefatus Radelchis quia propellere urbe non poterat, cepit quasi familiares excolere, et ad sui auxilium provocare; cumque illis totam Siconolfi regionem devastans, Capuam quoque universam redégit in cinerem. Siconolfus^o autem^p econtra ex Hispania Saracenos acciscens, frequentibus praeliis omnes fere in circuitu praeter Sipontum a Radelchis iure auferens urbes, Beneventum nichilominus expugnabat^q. 20

843. 26. Septimus^r iam praedicti abbatis annorum circulus volvebatur, cum praedictus^s Siconolfus ad beati Benedicti monasterium veniens, sub^t praestationis nomine Hispani^u tribuendum Agarenis, universum fere thesaurum quem gloriosae memoriae reges, Karolus, et Pipinus frater eius, et Karlomannus, et Ludovicus filii eiusdem Pipini^v, et alii quam plures seu reges seu principes religiosi ibidem contulerant, auferens^w asportavit. Prima siquidem vice abstulit^x in calicibus et patemis, coronis, ac crucibus, fialis^y quoque et amulis, bokis^z ac fibulis, auri purissimi libras centum triginta^{aa}; saricam^{ab} insuper sericam de sylphori cum auro et gemmis: pro quibus promisit se redditurum^{ac} solidos Siculos decem milia. Unde cognatus eius Ursus^{ad}, et Grimoaldus^{ae}, scriptum redditionis monasterio isti^{af} fecerunt. Item^{ag} secundo, trecentas sexaginta quinque in argento^{ah} 30 libras, et tredecim^{ai} milia solidos aureos figuratos. Item bazias^{aj} duas de argento, pondo^{ak} librarum 30, et fundatos^{al} duplices octo. Item in anaglifis^{am} baziam unam, et scottonem unum^{an} Constantinopolitanum, utrumque argenteum et inauratum. Item^{ao} post octo circiter menses, tulit in coronis, ac bazis, atque amulis, garalibus et cocleariis, argenti libras^{ap} quingentas. Item post menses decem venit et rupit ipsum monasterii vestiarium,^{aq} 35 et abstulit inde solidos mazatos^{ar} 14 milia. Pro quibus iuraverunt Leo episcopus, et Petrus et Landenulfus gastaldei eius super euangelia, et crucem, et corpus sancti Benedicti, quod abinde ad quartum mensem, pretium illud monasterio restituerent, et non habentes unde redderent, fecerunt huic^{as} monasterio praeceptum de Sancto Nazario in Canzia^{at} cum omnibus pertinentiis^{au} suis. Rursum^{av} venerunt Lando^{aw} et Aldemarius^{ax} 40

^a praedictum 1. ed. ^b habebant. Quae de causa illum n. f. 1. ed. ^{b'} add. 1^b ^c morabatur 1. ed. ^d ita 1^b, h. Francus ac Saracenus alter adv. 1. ^e dissentione 1. ed. ^f sui add. 1. ed. ^g ita 1^b invitat. Qui apud Barim primitus transfretantes, cum illam diebus aliquot obsedissent, nocturna tandem fraude ceperunt; nec multo post Tarentum quoque adepti sunt. Horum 1. ^h murum 1^b 2. ⁱ ora maris 1^b ed. ^j p. patriae proditorem m. 1^b 2. ^k ita 1^b cum quibus R. totam S. 1. ^l S. — expugnabat add. 1^b. ^m quoque 1^b ed. ⁿ praefatus 1. ed. ^o sup 2. 43 ^p H. t. A. add. 1^b. ^q c. abstulit 1. ed. ^r tulit 1. ed. ^s phialis 4. ^t boris 3. boeis 4. ^u trig. add. 1^b. ^v Grimoald 1. ed. ^w add. 4. ^x Item — inauratum add. 1^b. ^y XIV 2. ^z pensantes libras 1^b ed. ^{aa} anaglifis 4. ^{ab} deest 4. ^{ac} Alia vice p. 1. ed. ^{ad} deest 2. argenti add. 1^b. simul q. 1. ed. ^{ae} f. hic p. 1. ed. ^{af} Canzia 1. Canzia 2. ^{ag} add. 4. ^{ah} R. alia vice v. 1. ed.

32, hoc de suo addidit; ut *Livius* dicit ps. Anastasius. 33) i. e. oppugnabat. 34) Hoc caput fere integrum e Chron. Cas. 10. accepit Leo, sed etiam alia nunc nobis incompta antiqua monumenta adhibuit. ANG. 35) non librarios sed auctorem dormitasse, cod. autographus hic ut alibi ostendit; ubi plurima convicia in immeritos librarios coniecta sunt ab Ang. de Nuce et aliis. 36) al. banca, vasis species; unde Ital. *boccale*, nostrum *Pokal*. 37) pallium-purpureum. 38) f. comes Compas-nus, v. Erch. 14. 39) paterae species esse videtur, Angl. *basia*. 40) et pallia et vasa ita designantur. 41) argentum signatum esse arbitror; *massa* enim Italis malleus est. Iidem supra vocantur figurati, infra praedulati. 42) ita dicebatur ea Campaniae pars quae ad septentrionem fl. 55 Vulturii viae Appiae utrinque adiacet, Peregrini tempore *Terra di Canso*. Camp. felice pag. 467. 43) com. Capuanus?

gastaldi ipsius, et portaverunt hinc^a solidos praedulatos duo milia. Item^b quando perrexit^c Spoletem, Maio cognatus eius abstulit alios^d nichilominus duo milia. Ad^e postremum quando Romam perrexit, venit idem Siconolfus et abstulit coronam auream^f smaragdinis gemmis mirifice decoratam, quae patris sui^g, Siconis principis fuerat, pro solidis tribus milibus. Et haec quidem^h omnia ipse praefatusⁱ sacrilegus sancto Benedicto auferens, neque sibi neque patriae aliquid inde profecit^j; neque ab eo^k tempore aliquam promereri^l victoriam potuit.

27. Triennio^m post haecⁿ, Sergio secundo in sede apostolica praesidente, a^o quo^o Ludovicus imperator est coronatus, ingens Saracenorum multitudo ab Africa^p classe^q Romam devecta, ecclesias sanctorum apostolorum Petri et Pauli ex integro depraedati sunt, multosque illic interficientes, per Appiam viam iter aggressi, ad Fundanam civitatem^r venerunt. Quam cum cepissent, et incendio cremavissent, universaque^s per circuitum vastavissent, secus Caietam applicantes castrametati sunt. Contra quos missus a Spoletio^t Francorum exercitus, turpiter superatus aufugit. Quos Saraceni instantius^u persequentes, tandem ad viciniam huius monasterii trans flumen^v quod Carnellum vocatur applicuerunt, ecclesiamque sancti Andreae apostoli^w igne cremantes, ac demum ad cellam sancti Apollinaris^x in loco qui dicitur Albianus^y pervenientes, evestigio ad hoc monasterium quod fama iam dudum^z vulgante audierant, quodque praesentialiter suis oculis ex eodem loco cernebant, totis satagebant^{aa} conaminibus properare. Sed quoniam tardior illos hora eo die cohibuit, ibidem tentoria figunt, futurum^{ab} profecto ut die huc altero properantes, coenobium totum^{ac} destruerent; quaecumque fuissent^{ad} reperta, diriperent; cunctosque ibidem^{ae} degentes, gladio trucidarent. Maxima tunc erat totius^{af} coeli serenitas, tantaque praedicti fluvii siccitas, ut pedes aliquis illum transvadere valeret^{ag}. Itaque cum ad fratrum aures huiusmodi nuntius pervenisset, ei^{ah} tam subito, tamque horrendam sibi^{ai} mortem imminere conspicerent, maximo valde^{aj} timore perterriti mox^{ak} omnes nudis pedibus et cinere asperso capite, cum letaniis ad beatum conveniunt Benedictum, orantes Dei clementiam, ut eorum animas misericorditer dignaretur recipere, quorum corpora tam repentine morti^{al} tradere suo iudicio decrevisset. Tota igitur nocte illa fratribus vigiliis, orationibusque intentis, sanctae memoriae Apollinaris^{am} abbas de quo supra locuti^{an} sumus per visum^{ao} reverentissimo abbati Bassacio apprensus, dixit: *Quid inquam frater^{ap} ita turbamini, vel quare sic mestum timidumque geritis animum?* Cui Bassacius: *Propter mortem inquit pater omnium nostrum quam ante oculos cernimus, et propter sancti huius loci desolationem, quam protinus praestolamur.* Nolite amplius ait Apollinaris timere, omnemque ab animo mestitiam ac sollicitudinem^{aq} pellite. *Benedictus etenim pater, vestram a Domino liberationem obtinuit, ipsumque pariter nobiscum in auxilium vestrum procerto venisse noveritis. Perficite tantum vota vestra et supplicationes ad Dominum, quod etiam et^{ar} nos una vobiscum ante conspectum Domini^{as} facimus; et estote certissimi quod nullam vobis neque huic loco Saracenorum ferocitas nunc possit inferre molestiam^{at}.* Cumque abbas expectatus haec omnia fratribus indicasset, universi procedentes in faciem, cum lacrimis ac singultibus magnisque clamoribus coeperunt Deo laudes et gratias reddere, eumque immensis iubilationum vocibus^{au} benedicere, cui per beati Benedicti intercessionem, taliter eos ab instanti placuit periculo liberare; atque quod erat noctis residuum, in hymnis et laudibus Dei studuerunt peragere. Fidelis Dominus in verbis suis, et sanctus in omnibus^{av} operibus suis, qui iusto polliceri^{aw} dignatus est dicens: *Invoca me in die tribulationis tuae, eripiam te et magnificabis me^{ax}.*

a) hinc deest 2. b) Alia vice q. 1. ed. c) Sp. p. 1. ed. d) abst. item solidos d. m. 1. ed. e) iterum q. 1. 2. f) s. et s. ed. g) eiusdem 1. ed. h) idem 4. i) perfecit 4. k) illo 1. ed. l) a. deinceps vict. habere promeruit 1. ed. m) Hic temporibus, 10. videlicet huius abbatis anno, S. papa 1. 2. n) a. coronatus deest 1. o) ab A. add. 1^b. p) c. cunctosque illius cives partim captioni partim gladio destinavissent, universa quoque p. 1. ed. q) ita 1^b. Siconolfo 1. r) ita 1^b. t. Lyrin s. 1. s) ita 1^b. A. et Apollinaris i. cremantes, evestigio ad 1. t) martyr Christi A. 1^b. 2. u) add. 1^b. v) t. prop. niobus satagebant 1. ed. w) futuro ed. x) omne 1. ed. y) f. hic r. 1. ed. z) ibi 1. 2. aa) si vellet add. 1. del. 1^b. ab) h. imm. s. m. aspicerent 1. ed. ac) add. 4. ad) deest 3. ae) s. retulimus p. 1. ed. af) v. interim r. 1. ed. ag) fratres ed. ff 1^b. supracr. g) add. 4. ah) deest 4. ai) sed quantocius divina prohibitione coactos, reditum ad sua maturatos add. 1. aj) v. glorificare ac b. 1. ed. ak) deest ed. al) Sanctissimus quoque pater B. quod suis vivens discipulis repromiserat; opportunissime nunc reminiscens implevit: „Praesentior inquam vobis illi deposito carnis onere, vestrique per Dei gratiam (ediuor et add. 1^b.) cooperator existam assiduus“ addit 1.

44) Tempus opo Chr. S. Benedicti computavit. 45) Fondi. 46) v. supra c. 18.

Cum ecce circa matutinas vigiliis, subito coelum quod eatenus ut diximus undique serenissimum fuerat, densis atrisque nubibus operitur, coruscant fulgura, tonitrua mugiunt, tanque valida repente pluviarum inundatio facta est, ut supradictus fluvius ultra ripas excrescens, latius undique redundaret. Mane igitur Saraceni surgentes, ad fluvii properant oram, vident eminens quem die praeterito sicut diximus pedibus possent transire, vix nunc posse se illius vel ripas attingere. Coeperuntque nimis diligenter scrutari, sicuti navem aliquam reperire valerent, qua fluvium transvadarent. Sed cum omni spe transeundi se viderent frustratos, totiusque praedae illius qua se tunc valde onustari putabant vacuos redditos: sicut sunt barbarae immitisque naturae, frementes, dentibusque stridentes, digitos sibi coeperunt manusque prae furore corrödere. Cellas itaque huius coenobii, sanctorum martyrum Georgii ac Stephani vocabulis insignitas, igne succedentes, per duos leones ad sua castra Caietam reversi sunt. Post dies aliquot cum in propria reverti disposuissent, debilitatos ac subnervatos equos suos universos dimittunt, et consensis navibus, versus Africam iter aggrediuntur. Cumque iam ita proximi patriae essent ut montes vicinos aspicerent, et nautico more plausus inter se et gratulationes efficerent, repente conspiciunt unam inter suas huc illicque naviculam discurrentem, in qua duo tantum homines visebantur, quorum unus pulchra canitie clerici speciem praetendebat, alter vero habitu erat indutus monastico. A quibus diligenter interrogati, unde tam hylares remearent, quidve in partibus illis ubi perfecti fuerant operati essent: ab Italia se, et ab ipsa Roma reverti, ibique se maximas cedas, rapinas, atque incendia perpetrasse fatentur. Et Petri quidem inquit ac Pauli ecclesias devastavimus; ad Benedicti vero coenobium depraedandum, quoniam fluvium transire nequivimus, cellas eius trans ipsum positas igne succendimus. Cumque demum et ipsi ab eis requirerent quinam essent, huiusmodi ab eis responsum recipiunt: Nos quidem illi sumus quorum vos domos et diripuisse et cremavisse tantopere gloriamini. Veruntamen qui nos simus, quantocius nosse habebitis; et his dictis, subito pariter cum verbo disparuerunt. Repente igitur valida surgente procella, tam ingens tempestas exorta est, ut universas illorum naves partim inter se collisas, partim in montes et scopulos impulsas, naufragare compulerit; ita ut vix aliquanti evaserint, per quos haec ad aliorum notitiam pervenirent. Hoc modo Petrus apostolus suas iniurias vindicavit. Hoc modo Benedictus pater suum monasterium liberavit. Sequenti tempore sanctissimus Leo quartus papa effectus, ne forte aliquando amplius hoc contingeret eventre, muris firmissimis, castellum non modici ambitus circa beati Petri ecclesiam fecit, quod videlicet usque hodie ab auctoris nomine, Leoniana civitas appellatur.

C. Casin. 12.

28. Tunc etiam temporis, Massar Saracenorum dux in auxilium praedicti Radelchis Beneventano vilipendens, quocumque modo posset affligeret, monasterium quoque sanctae Mariae in Cingla devastavit; castellum sancti Viti cepit, Telesinam civitatem antiquam siti ad deditionem coegit, et universa in circuitu depopulata est. Qui dum quadam die secus hoc beati Benedicti monasterium iter ageret, adeo mens eius barbara coelitus immutata est, ut dum canis illius unam in pratis monasterii aucam cepisset, per semet ipsum cum flagello cucurrerit, eandemque de ore illius extraxerit. Veniens autem ante ianuas monasterii, mox claudi illas praecipit, ne scilicet aliquis illuc suorum ingrediens, violentiam ibi aliquam inferret. Sicque Aquinum pertransiens, et Arcem, caeteraque in circuitu devastans, Beneventum reversus est. Eo tempore, cum annus ab incarnatione Domini 847. volveretur, tam ingens terraemotus per universam Beneventi factus est regionem, ut

a) c. post paululum s. 1. 2 b) haecenus 1. ed. c) d. a. add. 4. d) ita 1b. ut fl. Lyrin. u. 1. e) Facto ig. in. S. 1. ed. f) t. v. add. 1b. g) videntes se suos equos portare non posse add. 1. del. 1b. h) e. s. add. 1b. i) ita 1b. Siciliam 1. k) et g. i. se vicisim e. 1. l) diligentissime percontati, u. 1. ed. m) ita corr. 1b. hil. 1. n) in illis a quibus sic onusti revertentibus p. o. 1. in i. p. unde redibant o. ed. o) fuissent 1. ed. p) fatentur 50 post reverti collocat 1. q) deest ed. Et praecipue, P. 1. r) Lyrin 1. L. fluvium 1b. s) Lyrin 1. t) vicissim add. 1. u) huiusmodi 1. ed. v) inter 3. w) evadere potuerint 1. ed. x) Has sententias inverso ordine habet 1. y) add. 4. z) aliquando post contingeret collocat 1.) in. optimis ac f. 1. ed. a) c. ecclesiam b. P. apostoli 1. c. b. P. sp. eccl. ed. b) eodemque — affligeret add 1b. c) ipso B. 1b. ed. c) p. vehementer a. 1b. ed. d) add. 4. e) deest 1. 2. f) deest 1. 2. g) m. pertransiret 1. ed. h) eius 1. ed. i) Veniensque ante 1. ed. k) i. ali- quam illic v. i. 1. ed. l) Eo — movit 1b. ex seq. cap. huc transiit. m) cum — volveretur add. 1b. n) fuit r. 1. ed. 48) v. infra III, 12. 49) anser, nunc Ital. oca. 50) Arce. 51) Temporis notam quae in C. Cas. deest, ex Vita Leonis IV. hausserit. ubi indicationi 10. terraemotus adscribitur.

Isernia fere tota a fundamentis corrueret, multusque inibi^a populus, et ipse cum eis eorum pontifex interiret. Apud monasterium quoque sancti Vincentii terraemotus idem, plurimas domos evertit; in hoc vero^b monte similiter^c nichilominus agitato^d meritis beatissimi^e Benedicti, ne una^f quidem petra de loco suo commota est.

29. Per^g idem tempus defuncto iam dicto Lothario, pontifariam^h regnum Franco-^{855.}
rum divisum est; nam ut supra diximus, Ludovicus et Carlus germani ipsius Baioariam^{855.}
et Aquitaniam^{855.} regebant. Primogenitus vero filius eius Ludovicus nomine est sortitus
Italiam. Secundus Lotharius potitus est Aquis. Tertius autem Carlittusⁱ, Saxoniam
optinuit. Huic⁸⁵² igitur Ludowico admodum adolescenti, ab afflictis varia peste Lan-^{c. Cas. 18.}
gobardis suppliciter suggestum est per^l venerabilem abbatem Bassacium, ut ad has
partes venire, eosque a^m nefandorum Saracenorum devastatione eripere, tantisque eorumⁿ
calamitatibus^o finem dignaretur imponere. Quod^p et obtentum est. Veniens itaque^{848.}
Ludovicus Beneventum, a^q Radelchis Beneventanisque honorifice^r nimis receptus est,
eisque omnes Saraceni contraditi, quos omnes ipso die vigiliarum sancti pentecostes
15 extra civitatem duci et protinus^s iugulari praecepit; inter quos etiam dux eorum Mas-
sar pariter^t capite plexsus est^u. Moxque imperator^v, convocatis omnibus Langobardis,
totam Beneventanam provinciam inter Radelchis ac Siconolfum aequo discrimine est parti-
tus, anno^w Domini 851.⁸⁵³ Sicque post dies non^x plurimos prospere est ad sua reversus. 853

Porro^y demum praedicti principes Radelchis et Siconolfus pactum divisionis⁸⁴ princi-
patus unanimiter^z inter se confirmantes^{aa}, hoc monasterium^{ab} et monasterium sancti Vincentii
20 extra sortem esse decreverunt, dicentes: *Haec monasteria ad nos minime pertinent, quo-
niam sub tutela et immunitate dominorum imperatorum Lotharii ac Ludowici constituta sunt.*

30. Iterum^{ac} igitur Saracenis^{ad} qui Bari degebant, Apuliam^{ae} atque Calabriam uni-^{854.20}
versamque Beneventanam provinciam affligere ac devastare nitentibus, rogatus a prin-
25 cipibus^{af} patriae Bassacius abbas, unacum Iacobo abbate sancti Vincentii Franciam adiit,
praefatumque Ludovicum rursus ad has partes venire coegit. Qui veniens, Barim pro-^{852.33}
tinus adiit, cumque Saracenis per dies aliquot variis^{ag} eventibus dimicavit; sed Capua-
norum calliditate ac fallacia cernens se nil proficere, Siconolfi filio de Salerno exiliato,
et Ademario principatu concessio^{ah} reversus est.

31. His quoque temporibus, cum ob facinora commorantium Capua quae⁸⁶ et⁸⁷ c. Cas. 16.
Siopolis ab igne saepius cremaretur, quae⁸⁷ videlicet in monte qui^{ai} Triflicus vocatur
paulo ante quindecim annos aedificata fuerat, consilio habito Lando comes et Landolfus 856.
episcopus cum caeteris propinquis suis, multo^{aj} aptius et honorificentius apud pontem
illam Casulini sicut hodieque cernitur construxerunt, anno^{ak} Domini 856. Non^{al} multo
35 post praedictus abbas Bassacius obiit^{am}; 16.^{an} videlicet Kalendas Aprilis, atque iuxta eccle-^{Mart. 17.}

a) ibi 1. ed. b) autem 1. ed. c) a. n. a. desunt 1. 2. d) cogitato 3. e) beati 1. ed. f) ne unam quidem
petram de l. s. movit 1. ed. (a. non movit 1. corr. 1b.) g) ita 1b. Circa haec tempora Bassacius abbas rogatus a pri-
matibus patriae Franciam adiit, et Ludovicum gloriosum imperatorem ut ad Italiam venire, eosque a nef. S. d. e. t. o. f. d.
imponere obsecravit. Quod et obtulit. Veniens igitur imperator Barim, cum per dies aliquot totis viribus cum Sara-
40 cenis sine effectu aliquo dimicasset adiit Ben. Ibi itaque miserante Deo post non multos dies, ipso d. v. a. pente-
costes, a nostris intra Ben. Saracenis peremptis, dux eorum Massar capitur, atque imperatori exhibitus, eius praeccepto
cap. plectitur. Sicque p. d. p. idem imperator ad sua revertitur. Eo tempore — movit (p. cap. 28.) Hic quoque etc.
(cap. 31.) 1. h) pentiferie 1b. ed. i) Aquitaniam 3. k) Carlettus 3. 4. l) p. v. a. B. postea addidit.
m) deest ed. n) add. 4. o) Q. et o. est desunt 4. p) igitur 1. ed. q) B. eamque undique obsidens,
45 tandem a R. 1b. r) h. n. desunt 1b. 2. s) c. plectitur 1. ed. t) imp. idem 1b. idem imp. 1. ed. u) a. d. o.
L. p. postea addidit. v) d. Lucas pr. 1. ed. w) Porro — sunt prius in fine cap. 31. post sexto scripto erant 1.
x) firmantes 1. 2. y) m. sancti B. et 1. ed. z) et i. deest 1. aa) atque 1. ed. a. filii eius L. 1. 2. ab) totum
caput add. 1b. ac) Saraceni Barim tenentes 1b. Bari degentes 2. ad) Calabriam totam omnemque Ap. u. p. B.
affligere ac d. 1b. ed. ae) primatibus 1b. 2. principatibus 4. af) a sine effectu aliquo d. 1b. 2. ag) sine mora
50 add. 1b. sed postea expunxit. ah) q. in monte Triflisco (Triflisco, alio nomine Siopolis vocitata 1b.), paulo a. q. s.
tunc a. f. ab igne s. c. consilio 1. q. et S. quae in m. Triflisco paulo a. q. a. a. f. ab i. s. c. c. ed. h) deest 4.
aj) m. a. et h. desunt 1. 2. ak) Non — est hic desunt 2. cf. c. 32. in fine. al) B. defunctus est; (cum praesedisset
annis decem et novem delevit 1b.). Huius max. 1. obiit etc. ut 2. infra, 3. m) sexto 4.

52) Hic rursus quae initio e solo C. Cas. exscripse- est, post Peregrinum. 55) Ann. Bertin. Ademarius
55 rat Erchemperto inspecto mutavit et ampliavit; ut annos princ. a Dec. 853. computavit; post Siconem
nulla ei prae illis auctoritas sit tribuenda. Ita Bas- Petrus pater Ademarii principatum obtinuit. 56) ex
sacii legationem ipsius tantum errore geminam Erch. c. 24. 57) e Chr. S. Ben. SS. III. p. 205.
esse existimo. 53) Siconolfum 849. mortuum Scil. 841. cremata Capua veteri comites Siopolin
esse, probavit Di Meo Ann. Neap. ad h. a. 54) quod se contulerunt, quae sub Sicone principe aedificata
60 e cod. Casin. 353. in Ann. Al. Di Meo ad a. 879. editum fuerat. 58) annum ipse computavisse videtur.

siam sancti Benedicti in ipso capitulo fratrum digna satis sepultura reconditus est^a.
 c. Cas. 19. Huius valde^b maximum fuit tam sursum quam et deorsum in rebus^c ecclesiasticis
⁵⁹ studium, et ipse⁵⁹ renovavit omnia altaria^d de ecclesia domini Salvatoris^e.

32. Non^f autem otiosum videtur hoc in loco litteris tradere, quae consuetudo tunc
 temporis in hoc monasterio diebus paschalibus habebatur^g. Tertia⁶⁰ feria post pascha
 summo^h mane universi fratres tam de monasterioⁱ quod deorsum erat, quam et de
 eo^h quod sursum, vestibus sacris induti, assumentes cruces aureas ad procedendum, et
 turbula, atque ceraptata⁶¹, nec non et textus euangeliorum, et capsas, diversosque
⁶² dentibus illis, coniungebant se pariter ad civitatem sancti Petri, prope ipsam ecclesiam⁶², 10
 Tunc incipientibus illis qui de deorsumⁿ venerant responsorium: *Benedictus qui venit in
 nomine Domini*, illi quoque de sursum id ipsum subsequiebantur. Quo finito, dabat
 sacerdos orationem. Dehinc singillatim^o per ordinem omnes qui de deorsumⁿ venerant
 accedentes, salutabant et osculabantur tam domnum abbatem quam et reliquos seniores
 de sursumⁿ. Post haec incipientes letanias, omnes pariter ingrediebantur^r ecclesiam¹³
 sancti Petri, et iterum data oratione, cantabant tertiam, et deinde missam: *Venite*
benedicti patris mei, cum cantu promiscuo, Greco videlicet atque Latino, usque ad com-
 pletum euangelium. Presbytero igitur^s cum ministris ad percomplendam missam relicto,
 ceteri omnes simul egredientes cantando atque psallendo deorsum pergebant, ac prope
 iam monasterium ab ipso negotiantum foro letanias incipientes, in ecclesiam domini
 Salvatoris intrabant. Ea vero^t finita, lotis manibus, atque vestimentis induti sollempni-
 bus, procedebant omnes ordinate in atrium ad^u altare beati archangeli Michaelis, ibi-
 que subsistentes expectabant abbatem. Quo cum pervenisset, stipatus^v diversis ac
 multiplicibus officiis ministrorum, mox universis reboantibus signis, procedebant sollempni-
 ter cum omnibus supradictis ornatibus^w, et ingressi ecclesiam, incipiebant canere mis-
 sam^x ipsius diei: qua completa, et^y dicta sexta, ibant in refectorium cantando *Te Deum*
laudamus, gratias utique^z agentes Deo, qui eos⁷ ab omnibus⁸ adversis eripuit, et coeno-
 bium cum inhabitantibus incolu^m custodivit. Et data oratione, exeuntes, expoliabant
 se⁶³ indumenta sollempnia, et sic revertebantur ad comedendum. Eo nimirum⁹ die
⁶⁴ maior praepositus⁶⁴ prandium omnibus faciebat. Expleta vero refectio, fratres qui
 de sursum venerant^b valedicentes abbati ac caeteris fratribus, cum benedictione rever-
 tebantur. His item temporibus mos erat, ut pridie Kal. Septembris conventus ad
 hunc locum fieret una cum praepositis suis universorum huius coenobii in circuitu mona-
 chorum; docendi ab abbate quid facere, quid cavere, quidve corrigere, seu qualiter sub
 Dei praesentia et timore cum regulari observatione vivere debent. Sequenti vero die
 35 ordinabantur et describebantur, atque destinabantur in obedientias per singulas prout
 opportunum erat provincias⁶.

Bertharius nonus decimus abbas, praefuit⁴ annis viginti et septem
 et mensibus septem. Fuit⁵ autem temporibus Romanorum pontificum
 supradicti Nykolai, Adriani quoque⁶, atque octavi Iohannis, a quo
 40 etiam privilegium⁶⁵ de omnimoda huius monasterii libertate recepit.

882.
 Mai 22.
 C. Cas. 19.

33. Hic praedecessoris sui Bassacii⁶ fuit discipulus; cuius etiam in omnibus, et
 praecipue in ecclesiasticis studiis industriam est imitatus. Codicem namque euangelio-
 rum auro et gemmis optimis adornavit, et aureum calicem non parvae quantitatis effecit,

a) deest 4. b) abbas ed. c) in ecclesia st. 1. ed. d) deorsum add. 1. e) depositus est autem 16. Kal. 45
 April. et sepultus est iuxta ecclesiam s. B. in capitulo fratrum add. 1. f) Huiusmodi praeterea consuetudo 1.
 g) erat 1. ed. h) valde 1. ed. i) monasterio — eo quod desunt 4. k) hoc 1. 2. l) eccl. th. ed. m) et h. d.
 illis c. 2. sique illis ascendentibus 3. n) q. deorsum 3. 4. o) sigill. 4. p) sen. deorsum 3. q) i. in c. 1. ed.
 r) vero 1. ed. s) add. 4. t) ad a. deest 1. u) p. d. s. m. stipatur o. 1. ed. v) ordinatibus 2. w) missa ed.
 x) deest 1. ed. y) illos 1. ed. z) deest 1. 7) incolu 1. 8) siquidem 1. ed. b) venerant. Item mos 50
 erat 4. c) Non multo post praedictus abbas Bassacius defunctus est 16. videl. Kal. April. et iuxta eccl. s. Bened. in
 ipso capitulo fratrum digna veneratione reconditus add. 2. d) sedit 1. ed. e) Fuit — recepit in medio cap. seq.
 collocant 1b. 2. in cap. 38. 1. f) add. 4. g) abbas add. 1.

59) cf. Chr. S. Ben. p. 199. 60) ex cod. 353, v. vocata est. ANG. 63) Ital. spogliansi. 64) i. e. mo-
 nasterii inferioris sancti Salvatoris. ANG. 65) quod 55
 Gatt. H. p. 62. 61) quae et cerofera, quibus
 impositi cerei portantur. 62) cuius consecratio-
 e reg. edidit Gatt. Hist. p. 63.
 nom supra c. 5. retulit; civitas ea olim Casinum

aliaque perplura ornamenta ecclesiastica tam sursum quam et deorsum patravit. Qui etiam apprimè litteratus, nonnullos tractatus atque sermones, necnon et versus in sanctorum laude composuit. Cuius et Anticimenon de plurimis tam veteris quam novi Testamenti questionibus hic habetur⁶⁵; aliquot etiam de arte grammatica libri, necnon⁶⁶ et duo codices medicinales, eius utique industria de innumeris remedium utilitatibus hinc inde collecti; versus quoque perplures ad Angelbergam augustam aliosque amicos suos, mira conscripti facundia. Hic itaque reminiscens periculi quod nuper a Saracenis sub suo praedecessore nisi Deus misericorditer avertisset eidem loco acciderat, totum undique monasterium quod sursum erat, muris turribusque⁶⁷ firmissimis in modum castelli munivit. Civitatem quoque ad radicem huius montis circa monasterium domini Salvatoris construere inchoavit⁶⁸. Quo videlicet tempore, dum supradicta⁶⁹ mœnia Eulogimenópolis, idest Benedicti civitatis construerentur, vir quidam qui per septem iam annos praevalida infirmitate, linguae prorsus carebat officio, ita ut nullum penitus posset edere verbum, in eiusdem operis ministerio inter caeteros serviebat. Dum⁷⁰ igitur quadam nocte in ecclesia⁷¹ consueta Domino fratres redderent laudes, idem mutus circa basim cuiusdam columnae ipsius ecclesiae residens, obdormivit. Cui mox beatus Benedictus in ipso sopore apparens, eumque baculo quem gestabat in caput blande percutiens: *Hucine ait venisti dormire? Surge profinus, et tribus in terram vicibus⁷² expue.* Quod cum evigilans ille fecisset, statim clara voce coepit gratias agere Deo, et beatissimo patri Benedicto per quem pristinum linguae meruisset recuperare officium. Quo viso universi, et cognito qualiter illi hoc evenisset, benedixerunt Dominum necnon⁷³ et Benedictum famulum eius.

His diebus defuncto Lupoald⁷⁴ Teanensis ecclesiae praesule, Hylarius diaconus et⁷⁵ monachus huius coenobii⁷⁶ in eadem civitate episcopus ordinatur.

34. Per⁷⁷ idem tempus Maurus quidam⁷⁸ de partibus Liburie⁷⁹ vir dives obtulit⁸⁰ se ipsum in hoc monasterio in manibus Angelarii praepositi⁸¹, cum duabus sortibus⁸² omnium rerum suarum tam mobilium quam immobilium, in loco ubi dicitur Ad filicem⁸³; nam tertiam partem donaverat unice filiae suae. Agelmundus quoque Telesinus civis semet ipsum nichilominus⁸⁴ obtulit Deo⁸⁵ in hoc loco cum omnibus ex integro rebus substantiae suae, tam in ipsa Telesia quam et in diversis locis, praeter duas casales quos dedit filiae suae sanctimoniali, et alia quaedam⁸⁶ cum aliquantis servis quae concessit in ecclesia sancti Domnini apud eandem Telesiam, quae erat⁸⁷ cella huius cenobii. Quidam⁸⁸ etiam vir nomine Maio de comitatu Teatino⁸⁹ obtulit in⁹⁰ hoc monasterio curtem suam quae dicitur Fara⁹¹ Maionis, cum omnibus pertinentiis suis, quae insimul⁹² continet quinque milia octingenta⁹³ modia de terra, et aliam⁹⁴ curtem quae vocatur Malie, cum ecclesia sancti Petri, et cum omnibus pariter⁹⁵ pertinentiis suis. Similiter quoque Stephanus quidam genere Capuanus obtulit in hoc sancto⁹⁶ loco per diversa territoria⁹⁷ curtes octo, cum servis et ancillis atque colonis ad easdem curtes pertinentibus, et cum omnibus omnino pertinentiis ipsarum. Quarum⁹⁸ prima vocatur Iuncianum; secunda Clabazanum⁹⁹; tertia Decazanum¹⁰⁰; quarta Aldurum¹⁰¹, in monte Marsico, cum integro territorio suo prope curtem quae vocatur Campumutuli; quinta dicitur Adcasale, ibidem in monte Marsico; sexta Addiripatum in finibus Cantie; septima Adpatricanum¹⁰²; octava vero vocatur Adroselle, similiter in Cantia. Sed¹⁰³ et Theodericus quidam Capuanus

a) p. Fuit autem — receipt ut supra 1b. 2. Fuit — Hic itaque add. 1b. b) Hic appr. ed. cf. infra c. 38. n. e. c) deest 4. d) m ac turribus 1b. ed. e) Civitatem — inchoavit add. 1b. f) q. iam p. s. s. 1. ed. g) ad e. o. ministerium 1. h) erat 1. servierat 2. i) Cum ed. k) beati B. add. 1. l) deest 4. m) e. v. 1. n) add. 4. o) Lupo 2 p) monasterii 1. ed. q) Totum caput addidit 1b. r) deest 4. s) Silicem ed. t) add. 4. u) et beato B add. 1b. v) nonnulla 1b. ed. w) est 1b. x) cenobii. Hic abbas — edificia sua. Huius temporibus quidam vir nomine Maio — Cantia 1b. 2. Theodericus — Spigianus add. 2. 3. His diebus Leo — pertinentiis perijt 3. y) o. beato 50 Benedicto c. 1b. 2. z) octingenti 1b. ed.] s. nichilominus c. 1b. ed. a) similiter 1b. ed. b) h. i. s. ed. c) loca 1b. ed. d) Prima eorum v. 1b. e) Clabazanum 1b. 2. f) Decazanum 1b. 2. g) Aldurum 3. h) Adpatricanum 1b. 2. Ad Patricanum 3. i) Sed — Spigianus deest 1b. Theodericus q. ed.

66) quod in nostra bibliotheca codice 187. cum aliis nondum edita sunt; oblationes in reg. num. 260: eius operibus codd. 160. 110. 139. servamus. ANG. reperiri sit ANG. 70) qui postea abbas factus est. 71) di Chieti. 72) fara Langob. est generatio, inde curtis certae generationi addicta. 67) nunc San Germano. 68) ea exigua pars est Terrae quae nunc dicitur Laboris, dicta Quarto, circa Marraurum et lacum Patriensem. 69) Haec diplomata DUCANG. v. infra c. 45.

fecit oblationem suam de prato Patenariae* in hoc monasterio, loco qui dicitur Spigianus^b. Hic abbas fecit libellum Guidoni comiti de Sancto Angelo de Varriano⁷³, et de Sancto Potito cum omnibus pertinentiis earundem ecclesiarum, cum terra videlicet modiorum nungentorum quinquaginta; pro quibus inpraesentiarum recepit solidos quingentos; annualiter vero recipiebat pro censu mancosos septem. Concessit etiam Suabilo Marsorum^c gastaldeo usufruendi^d diebus tantum vitae ipsius ecclesiam sancti Cosme de Civitella, cum colonis et servis et ancillis, et omnibus omnino rebus et pertinentiis suis, et cum duabus aliis ecclesiis predictae ecclesiae pertinentibus, idest Sancta Maria in Ellereto^e, et Sancto Leucio in Moscosi, cum servis nichilominus, et ancillis, et universis^f pertinentiis earum; necnon et ecclesiam sancti Benedicti de^g Auritino et sancti Victorini de^h Celano, et sancti Abundii deⁱ Arcu, prope lacum Fucinum, cum omnibus similiter rebus et pertinentiis earum: recipiens ab eo pro omnibus his in praesenti libras triginta, annualiter autem pro censu libras quattuor in mense Septembrio. Huius Suabili filius Rodepertus civis Beneventanus obtulit de substantia sua in hoc monasterio curtes numero 16, cum omnibus earum pertinentiis, et unam domum novam intra civitatem Beneventanam cum curte et edificiis suis. His diebus Leo quidam cum Guilerona uxore sua, obtulerunt beato Benedicto de rebus suis curtem unam in Canose, et aliam in Sancto Valentino, et cartam de lacu Romani⁷⁴ cum piscatione sua, et cum omnibus earundem curtiis pertinentiis.

35. Interea⁷⁵ nequissimus Saracenorum rex nomine Seodan Barim egressus^l, venit Capuam; quam totam circumcirca devastans, Cantiam^k quoque et Liburiam nullo sibi valente resistere peragrans, in campo Neapolitano tentoria fixit, plurimos cotidie interficiens, ac diversas iniquitates exercens. Quo^l tempore Maielpotus Telesinus et Wandelpertus^m Bovianensis⁷⁶ gastaldeiⁿ conducto Lamberto duce Spoletino et Gerardo Marsorum comite, exierunt adversus eum cum de Capuae populatione rediret; irruentesque super illum Marte aliquandiu accipiti certaverunt. Ad ultimum vero^o Saraceni potiti victoria sunt, Gerardo et Maielpoto atque Wandelperto^p in acie ipsa peremptis, multis aliis captis, aliisque necatis. Propter quod maximam Seodan sumens audaciam, cuncta in circuitu castella praeter praecipuas civitates cepit, funditusque delevit. Moris tunc erat monachorum utriusque coenobii, sancti videlicet Benedicti et sancti Vincentii, caritatis gratia, diebus sanctae quadragesimae se invicem visitare: nam⁷⁷ tanta tunc temporis dilectionis copula nectebantur, ut cum quosdam de servis sancti Vincentii pars nostri monasterii possideret, itemque illi quosdam de nostris, placuit utriusque monasterii patribus Berthario scilicet atque Maioni, ut nequaquam discambiarentur, sed ita ut tunc erat eorum^q possessio, sic semper interemerata maneret. Cum igitur^r die quadam ad^s sanctum Vincentium de more quidam a Casinensi hoc^t monasterio fratres abissent^u, et de suo ad invicem ordine loquerentur, repente illuc Seodan saevissimus^v cum suis satellitibus supervenit. Cuius monachi rumore comperto^w, mox ad castellum suum monasterio^x proximum maturato cursu, multum licet pavidi, incolumes tamen fugerunt. Saraceni vero monasterium ingressi, cuncta quae invenerant vastaverunt, plurima contulerunt, frumenta vero et legumina in fluvium qui secus affluit^y proiecerunt, fodientesque hic atque illic, universum ecclesiae thesaurum quem illorum pavore monachi iam pridem^z absconderant reppererunt; bibebatque ille nefandissimus Seodan in sacris calicibus, et cum^{aa} turibulis aureis sibi turificari iubebat^{ab}. Ita⁷⁸ pro dolor, incensum a

a) p. de Patenaria, loco q. ed. b) Spigiano 2. c) S. g. M. 1b. ed. d) *supra* 1b. e) to — Victorini abacta 45
 1b. servavit 1c. f) omnibus 1c. ed. g) in 1c. ed. h) in 1b. ed. i) Barim stolam c. 4. k) Cantiam 1.
 l) Quo — delevit add. 1b. m) Guand. 3. 4. n) castaldei 3. 4. o) deest 1b. p) nam — maneret add. 1b.
 q) deest 4. r) Cumque d. 1. ed. s) apud 1. ed. t) add. 4. u) venissent 1. ed. v) nequissimus i. 2.
 w) reperto 4. x) s. quod m. erat p. (q. m. e. p. add. 1b.) maturato — tamen confugiunt 1. ed. y) effluit 1. ed.
 z) add. 1b. aa) i. Verum tamen non minori tunc pietate omnipotens Deus hoc beato Vincentio, quam olim beato B. 50
 concessit: quis etai res gentibus tradidit, tamen animas custodivit. Post d. 1. quibus deletis 1b. pergit: Incensum igitur
 penitus a fulmine sedis — Seodan post. ab) iubebat. Post hec undique igne summisso. ita 4. ubi aliqua excidisse videntur.
 73) Vairano, inter Capuam et Venafrum. 74) in Focatum. 75) Notat Leonem Al. Di Meo tanquam
 fra II, 26: de S. Focato in Barano cum ipsa piscatione de lacu Romani, ut videatur esse Lago di Vairano; cf. I, 59. piscariam de Lawri et aliam piscariam ibidem et privil. ap. Gatt. Acc. p. 66. quo datur aqua fluvii Lauri cum ipsa foc. et piscaria ad S. sequentia omnia eodem anno accidisse putaverit, quod tamen nusquam dicit. 76) Boiano, prope fontes Biferri. 77) hoc ex veteri rei documento haustum adiecit videtur. 78) Ita — permansit incaute postea addidit, nam incensum est demum

fulminandis illis praefatum sancti Vincentii monasterium est^a, monachis partim occisis, partim in diversa dispersis, atque^b usque ad triginta tres annos^c ita desolatum ac destitutum permansit. Pessimus vero Seodán post diem tertium usque ad portas Capuanae civitatis accedens, plaustra onusta et animalia diversa cum multis hominibus cepit, veniensque iuxta Teanum, ibidem^d castrametatus est. Quo venerabilis abbas Bertharius agnito, verens nimium tam loco quam populo nequam illius adventum, per Ragenaldum diaconem^e suum tria^f milia^g illi aureos misit; sicque illius^h ferociam mitigavit. Inde Seodán Venafrumⁱ contendens, eamque post paululum captiens, ac viciniam cunctam devastans, per aliquot ibi^j dies moratus est. Erat tunc initium quadragesimalium dierum, timentesque monachi perfidi^k illius propinquitatem, sursum^l omnes ad beati Benedicti se praesidium contulerunt. Post paucos dies venit prope monasterium quod deorsum erat^m, nequam illius exercitus, quasi stadia duo; quod tamen ductoris evenit errore. Nanque dum vellent per montana ad Atinam descendere, vetulus quidam qui eorum ductor erat, descendit cum eis in vallem Rotundam, dehinc in Rápidum. Cumque in plana evenissentⁿ, ingressi ecclesiam sancti Heliae, tulerunt quod invenerunt. Inde per Circlarias in hortum^o dominicum^p, perque pascuarium in fontanam Lúcii; venientesque Peolam^q, senem illum qui eorum viam fefellerat^r interfecerunt. Demum cesam^s Constantii, olivetum, ac^t Matrónulam^u sollicitè perscrutantes, vaccasque monasterii et equas^v quotquot invenerunt diripientes, Venafrum^w ad suos reversi sunt, ac^x non multo post Barim ingressi.

36. Langobardi igitur videntes sese coelitus pro suis iniquitatibus flagellatos, afflicti, ac magna demum necessitate artati, tertio^y iam legatos in Franciam ad praefatum Ludovicum^z trans mittunt; exorantes ac flagitantes, ut ad^{aa} Italiam iterum venire, eosque ac patriam, a nefandissima Saracenorum gente dignaretur eripere. Tunc rex^{ab} Ludovicus^{ac} motus his nunciis generale edictum in universas regni^{ad} sui partes direxit^{ae}, ut nullus omnino esset qui se ab hac expeditione subtraheret; sicque^{af} immenso valde congregato exercitu^{ag}, simulque cum domna Angelberga augusta coniuge sua iter arripiens, anno^{ah} Domini 866. Beneventi^{ai} fines per Soram^{aj} Campaniae^{ak} urbem ingreditur; ac mense Iunio pervenit ad monasterium huius sanctissimi patris, quod^{al} deorsum est; ubi a venerabili abbate Berthario, universis illi^{am} monachis sollempniter^{an} procedentibus, maximo cum honore susceptus est. Die altera, montem adoraturus ascendit, ibidemque magna nichilominus honorificentia a fratribus est^{ao} receptus. Cumque universum coenobium circumiens^{ap} perlustrasset, et optime aedificatum^{aq} laudasset, praeceptum^{ar} confirmationis^{as} totius abbatae iuxta quod sui praedecessores^{at} imperatores iam fecerant beato Benedicto^{au} faciens, et regalia^{av} inibi cónferens munera, fratribusque plurimum^{aw} se commendans, descendit. Post haec inde digressus Capuam^{ax} adit; quam^{ay} tribus obsessam mensibus cepit, eamque maxima ex parte delevit. Inde perrexit Salernum, ac^{az} navigavit Amalfim. Puteolim quoque pergens, eiusdem útitur lavacris; perque^{ba} Neapolim revertens ac^{bb} Sesulam, atque apud vallem Caudinam^{bc} castrametatus, non multo post ingressus est Bene-

40 a) add. 4. b) d. ad t. usque et t. a. i. desolatum p. 1^a ed. c) diaconum ed. d) s. non parvam illi pecuniam mittens e. f. s. aureos i. t. m. misit, s. e. 1^a ed. e) eius 1. ed. f) Venafrum 3. g) a. d. 4. 1. ed. h) m. nefandissimi ac pessimi i. 1. ed. i) p. omnes s. ad b. Benedictum ac c. f. ed. k) est 1. l) venissent 1. ed. m) ortum ed. n) dominicum 1. 2. o) ante cancellos add. 1. p) necnon et 1. ed. q) so — ingressi demum 1. regressi ed. r) t. i. 1^a denuo 1. s) imperatorem add. 1. del. 1^a. t) ed. 1^a add. 4. u) imperator 1. corr. 1^a. 45 Lud. rex generale e. 1^a ed. v) imperii 1. corr. 1^a. w) dirigens 1. ed. x) subtraheret, anno D. 866. (s. D. 866. deest 1. 867 1^a) immensum v. congregavit exercitum; simulque 1. ed. y) s. D. 866. hic om. 1. ed. z) B. f. p. 8. i. ac add. 1^a. C. u. deest 1. 2. aa) q. d. est demum 1. ab) illis 4. u. mon. illi 1. ed. ac) deest 1. 2. ad) f. universis r. est 1. ae) circumiens 4. af) o. sajis aed. 1. ed. ag) depraecessores 2. processores 4. ah) imperialis 1. corr. 1^a. ai) f. se multum c. 1. ed. aj) d. obtinuit Capuam; in qua remoratus mensibus 9, inde 1. corr. 1^a. ak) de- 50 hinc 1. ed. al) per quae 3. am) r. S. adit. demum ap. 1. ed.

a. 881. quo d. 10. Oct. feria 3. notatur caedes sepe munitam. 83) inter pagos dirutos S. Gerbeatorum monachorum in Chr. Vult. Ceteris rebus mani nominatur. 84) Hoc non bene noster ad hic narratis certa tempora constitui non posse existimo: tantum ante Ludovici adventum accidisse torem, cum expeditis copiis praegressum. 85) ex constat. 79) Ita etiam Chr. Vult. 80) pecuniae Erch. c. 32. 86) Diploma e reg. dedit Galt. Acc. summam ex Erch. c. 29. didicit. 81) Pagus erat p. 38. sed datum Beneventi Feb. 21. notis chronoprope olivetum sancti Michaelis, ut ex ruderibus logicis aut corruptis aut falsis. 87) ubi nunc adhuc extantibus apparet. ANG. 82) sepes, rus Forchia sita est, prope Arienzio.

867. ventum. Apud Luceriam⁸⁸ porro^a Apuliae civitatem universo suo congregato exercitu, consequenter cum Saiacenis congregitur; a^b quibus primo certamine superatus⁸⁹, demum ex his opitulante Deo victoriam est^c triumphalem adeptus, atque^d universis eorum castris⁹⁰ potitus⁴. Inde Barim contendens, quattuor⁹¹ illam annis obsedit^e. Materam⁹¹ interim^f munitissimam illorum civitatem capiens, igne illam ferroque consumpsit. Post^g haec⁵ venit Venusiam⁹², et tam in ea quam et in Canusio pugnatorum praesidio posito, Barim Aug. hinc inde praecepit^h graviter expugnari; sicque rediit Beneventum. Ibi itaque cum in eius obsequio abbas Bertharius moraretur, oratorium parvum quod intra monasterium sanctae Sophiae praedecessor suus abbas Bassacius inchoaveratⁱ, omni diligentia studioque complevit, et in honore^k sancti patris Benedicti a Stephano Teanensis ecclesiae¹⁰ praesule consecrari fecit. Tunc^l temporis idem^m imperator⁹² beato Benedicto praeceptum⁹³ fecit de una curte sua nomine Laianumⁿ.⁹⁴ in loco qui dicitur Turturitus^o, et de Erch. 33 Sancto Georgio, cum omnibus rebus et pertinentiis eorum. Cum autem Saraceni Bari^p Feb. 3. degentes undique angustati ad extremitatem ultimam pervenissent, misso illuc^q imperator^r exercitu, et civitatem, et Seodan^s cum suis omnibus cepit, eosque^t universos gladiis trucidari mandavit^u. Deinde Tarentum obsideri evestigio iussit; nam^v et ipsam C. Cas. 22. olim idem nequissimi ceperant. Interea^w duo quidam comites nisi sunt in imperatorem insurgere: quod cum cognovisset imperator, persecutus est eos usque Marsiam. Ubi illi non audentes consistere, fugerunt^x Beneventum. Imperator autem dum illos persequitur, venit Hierniam; quam temptantem resistere, expugnavit et cepit. Inde Aliphis^y 20. pertransiens, per Telésiam venit ad civitatem quae nominatur Sancta Agatha^z.⁹⁷; quam cum^{aa} per dies plurimos, quoniam capere non poterat obsideret^{ab}, tandem Bertharius abbas quoniam Hisembardus gastaldeus^{ac} qui ipsam civitatem obtinebat, eius consanguineus erat, apud imperatorem pro illo interveniens, et ipsi^{ad} gratiam, et civitati veniam impetravit. Adelchis^{ae} etiam Beneventanus^{af} princeps, pedibus^{ag} eiusdem imperatoris prostratus, tam praefatis qui fugerant, quam etiam sibi qui eos recipere praesumpserat, ipsius gratiam^{ah} adquisivit.

Erch. 34. Ludowico^{ai} itaque^{aj} apud Beneventum remorante^{ak}, praefatus^{al} Adelchis suggestione^{am} diabolica stimulatus, inventa occasione quod Franci multa in civitate insolenter agerent, adversus eum secure degentem protinus insurrexit, eumque capiens custodiae mancipavit, 30. cunctosque milites illius despolians^{an} ex civitate proiecit. Sed non in longum passus^{ao} est Deus innocentem hominem frustra affligi. Intra^{ap} quadraginta namque dies innumerablem Saracenorum exercitu ab Africa^{aq} adventante, Ludowico et custodia extemplo dimissus est; et sacramentis^{ar} obstrictus, a^{as} Benevento recedens intra tres dies abiit Berolam^{at}; ibique per menses circiter undecim remoratus, interim per quosdam suos^{au} 35. comites^{av}, primo tria milia, dehinc novem milia ferme Saracenorum apud Capuam^{aw} inter-872. emit. Post hec illo^{ax} adventante Capuam, Saraceni cognito eius adventu relinquentes principatum, Calabriam adierunt^{ay}, eamque quaquaversum^{az} depopulantes, conscensis navibus, ac^{ba} maximam tempestatem perpessi^{ab}, ad sua quotquot evadere potuerunt, reversi sunt.

a) itaque 1. corr. 1^b. b) ita 1^b. de q. op. Deo 1. c) add. 4. d) potitur 1. ed. e) cepitque inea Seodan regem 40 Saracenorum cum omnibus suis add. 1. del. 1^b. f) ita 1^b. quoque 1. g) c. Dehinc imperator reversus est Benev. 1. corr. 1^b. h) cepit g. expugnare 1^b. ed. i) inch. o. d. st. c. et om. 4. k) honorem 1. ed. l) Tunc — evestigio iussit add. 1^b. m) l. praedictus imperator eidem abbati 1^b. idem Ludowicus beato B. 1^c. praedictus rex b. B. 2. n) Laianu 1^b. 2. Laianu 3. o) Turturitom 4. p) Barim 1^b. ed. q) add. 4. r) deest 1^b. s) Saracenorum regem add. 1^b. t) e. u. g. t. m. desunt 1^b. u) iussit ed. v) iussit. Praeterea duo 1. w) fugerunt — resistere 45 desunt 4. x) Agathe 1. Agathe ed. y) obsidebat 1. ed. z) gastaldio 1. 2. aa) illi 1. ed. ab) Athelchia 3. b) B. p. deest 4. c) ad pedes 1. ed. d) i. imperatoris g. 1. ed. e) Interea Augusto (corr. Ludowico) apud usque ad finem capitis add. 1^b. f) posito 1^b. ed. g) A. princeps ipsius civitatis 1^b. ed. diabolii invidia ductus 1^b. 2. a. d. ductus 3. h) despolians fugere compulsi 1^b. 2. i) D. p. est 1^b. ed. k) a. moxque i. q. d. 1^b. ed. l) Africa 3. m) rec. a. B. 1^b. ed. n) c. caeteris fugientibus int. anno Domini 871. 1^b. o) eo 1^b. ed. p) adeunt 1^b. ed. 50 q) q. — reversi sunt absque 1^b. funditus 1^b. ed. r) n. ad sus m. t. p. q. evaserunt r. s. 1^b. ed. s) passi 1^b.

88) Lucera; ex edicto Lud. in Chr. Cas. 6. 89) ex 871.) demonstravit Di Meo Ann. Neap. 97) S. Erch. c. 33. 90) ex Chr. S. Bened. SS. III. p. 205. Agata de' Goti paulum distat a Caserta, ad occidentem versus. 98) ex Chron. S. Bened. l. I. appellat: quod cur supra noluerit, ignoro. 93) Reg. 99) Veroli, urbs Latii. Eo tamen tempore Ludowicus 55 n. 113. ANG. 94) prope S. Agatham. 95) hoc et Romae et Ravennae fuit. 1) iterum diversas relationes consariendo erravit noster; prior enim victoria est Adelgisi et Lambertorum. altera cum-860.) hic confusum esse cum fuga Lambertorum (a. tum imperatoris.

37. Per² idem tempus cum praedictus³ imperator secus insulam Piscariae quae est in⁴ confinio Pennensis comitatus transitum habuisset, eiusque oculis locus ipse quondam Casa aurea nuncupatus valde complacuisse, et servorum Dei usibus⁵ vir⁶ religiosus aptissimum iudicasset, ab episcopis Balvensi atque Pennensi ecclesiam inibi ad honorem sanctae Trinitatis construi iussit, et religiosos in⁷ eodem loco viros ad Dei servitium congregari. Quo facto, plurimis eandem ecclesiam diversisque beneficiis quemadmodum⁸ ipsius munimina continent, imperiali largitate per diversa loca donavit⁹, suamque ibi¹⁰ memoriam semper habendam¹¹ satis devotus indixit. Postmodum vero ab eiusdem loci abbatibus ipsa¹² ecclesia ampliata, et sancti Clementis vocabulo est prout¹³ placuit appellata.

10 Hic idem christianissimus imperator circa¹⁴ hoc tempus¹⁵ monasterium sancti Angeli¹⁶ quod¹⁷ Barregium¹⁸ appellatur¹⁹, iuxta²⁰ tenorem praeceptorum antecessorum suorum Karoli²¹ atque Lotharii, suo quoque praecepto roboravit; confirmans ibi omnia quae tam in circuitu suo, quam et in pago Marsorum atque Balva²², Teate quoque et Penne atque Aprutio²³ necnon²⁴ et Asculo²⁵ multipliciter possedisse antiquitus videbatur. Videlicet in²⁶ Marsia cellam sanctae Mariae in Fundo magno cum omnibus sibi subiectis ecclesiis vel rebus; Sanctum Euticum in Arestina²⁷; Sanctum²⁸ Paulum supra ipsam civitatem Marsicanam²⁹; Sanctam Mariam in Oretino; Sanctum Gregorium in Paterno³⁰; Sanctam Mariam in Montorone; ecclesiam sancti Salvatoris in Avezzano³¹; sancti Antimi ad Formas; sancti Angeli in Alba³²; sancti Cosmae in Ellereto³³; sancti Angeli in Carseolis³⁴ cum³⁵ duabus cellis suis. In Balva³⁶ ecclesiam sancti Petri in Barbarano³⁷; sancti Salvatoris supra flumen; sancti Angeli ad Aquam vivam; sancti Angeli ad Floretum; et cellam quae est inter aquas posita; sanctae Felicitatis in Furcona³⁸. In Penne ecclesiam sanctae Mariae in Cerqueto; et Petitionum. In³⁹ Aprutio⁴⁰ monasterium sancti Angeli de Marano cum omnibus cellis vel rebus suis. In Asculo ecclesiam domini Salvatoris quae dicitur Caput aquis⁴¹ cum omnibus pertinentiis suis; sancti Angeli de Stabulo; sancti Angeli de Feltriano; sancti Petri in Pectiniano⁴², curtem de Casa Perende; necnon⁴³ et servos et ancillas multas diversis in locis, et alia plurima quae suis muniminibus continentur.

38. Eodem⁴⁴ tempore Radoald gastaldeus in Aquinensi villa secus Pontem curvum⁴⁵ castellum construxit; quod videlicet ab eiusdem pontis situ et nuncupatione; Pons curvus⁴⁶ nomen retinuit. Praefatus⁴⁷ autem imperator cum per annum fere Capuae remoratus fuisset, sublato⁴⁸ corpore beati Germani eiusdem civitatis episcopi⁴⁹, demum Franciam est reversus; moratus per diversa loca in partibus istis per annos circiter sex.

a) Per — appellata desunt 1. b) e. idem religiosus i. ed. c) intra confinia 2. d) recessibus 2. e) v. r. add. 4. f) r. viros i. e. l. ad ed. g) h. per dir. l. q. i. m. e. i. l. donavit ed. h) add. 4. i) s. ibi h. ed. k) e. i. ed. l) sicut ed. m) c. h. t. add. 1^b. i. Ludovicus c. 1. ed. n) construxit add. 1. del. 1^c. o) satis (amplum atque add. 1^b) mirificum add. 1. del. 1^c. p) A. iuxta fluvium Sangrum q. 1. 2. q) dicitur 1. ed. r) d. idque tam in circuitu ipsius q. 1. mutat 1^c. s) caroli 1^c. t) ita 1^c. Apr. possessionibus variis multiplicibusque ditavit. Relatum michi a quibusdam senibus est, quod eiusdem imperatoris filius Barro nomine hisdem temporibus ibidem mortuus fuerit; eoque ibi sepulto, ob eius memoriam praedictum monasterium fecerit; et ideo scilicet Barregis, quasi Barro regis, pro eiusdem regis filio nuncupatum sit. Eo etiam (c. 38.) 1. u) cellam s. Pauli s. l. e. M. s. Mariae in O. s. Gregorii in P. s. Mariae in M. s. Salvatoris 1^c. 2. v) Ellereto 1^c. ed. w) Carzolo 1^c. ed. x) balva 1^c. y) Barrano 3. z) in — omnibus desunt 4. A) Apruzio 1^c. a) Capudisquis 2. b) Pectiniano 1^c. 2. c) P. vicendas duas magnas. n. 1^c. 2. d) Eo etiam t. 1. ed. e) Postmodum vero idem 45 imp. rediens Capuam, cum p. a. ibi r. l. 1. hinc 1^b. pergit in margine erasis his quae prius scripta fuerant demum Franciam est reversus. Fuit autem praedictus abbas temporibus Romanorum pontificum Nycolai, Adriani, atque octavi Iohannis; a quo etiam privilegium de omnimoda huius monasterii libertate recepit. Huius temporibus erat Monachus monachus huius monasterii, praepositus in ecclesia sancti Iacobi de Tremitti, quae erat cella huius cuenobii; sub cuius videlicet praepositi nomine multae apud nos eiusdem loci cartae habentur. Hic abbas aptissime litteratus, non nullos tractatus etc. — veteris quam (cap. 33). Sequentia autem folia duo raso sunt et manu ipsius ni fallor Leonis minutioribus litteris conscripta. f) de basilica s. protomartyris Stephani add. 1^b.

2) Haec inspectis monasterii eius privilegiis scriptis videtur, quae videsis in Chron. Casaur. ap. Murat. SS. II, 2. 3) Privilegium fundationis datum est 55 Capuae 28. Mai. 873. 4) Quod olim fuerat monasterium, in castrum evasit, Vallis regia dictum, hinc Varreja, Berreja, in saxea rupe collocatum, cuius dorsum Sangrum fluvius alluit. ANG. 5) comitatus in Pelicinis. 6) et pagus est, et civitas, iam 60 Teramo, ad Truntinum fluvium, olim Interamna. 7) Ascoli, ad Truentum fl. 8) supra c. 14. Adrestinae, portus lacus Facini. 9) quae interiit. 10) Paderno lacu Facino a septentrione adiacet. 11) prope lacum Facinum, versus occidentem. 12) Alba Fucentia. 13) Carzoli. 14) iam diruta. Episcopatus Aquilam translatus est. 15) Pontecorvo. 16) Cuius capite ditavit novam Sancti Germani civitatem, inde sic appellatam; ut fert traditio. ANG.

974. ^{Mar.} 39. Cumque¹⁷ in reversione sua apud sanctum Apollinarem Ravennae remoraretur, adiit eum Angelarius tunc monasterii huius^a praepositus, proclamationem faciens de cella sanctae Mariae in Maurinis sita in comitatu Pennensi; quam videlicet Hildebrandus dux tempore Karoli regis ante centum circiter annos interveniente Benjamin monacho in hoc cenobio praecepto suo firmaverat: modo vero essent aliqui qui quasi ex parte ipsius imperatoris res ipsas se tenere astruerent. Mox imperator rei eiusdem cognita veritate, et praedicti Angelarii precibus inclinatus, scripsit, et imperiali auctoritate praecepit, ut nullus deinceps ex eadem cella aliquid retinere vel auferre^b, neque ex sua neque ex alicuius alterius parte praesumeret; sed quieta et omnimodis libera in pristinum dominium cenobii nostri rediret, cum¹⁸ portu scilicet suo, et foce de Gomanio, et cum omnibus omnino pertinentiis et finibus suis; idest ab Atria usque Gomanum; et usque in fluvium qui dicitur Plomba; et usque in mare; cum ipso littore ad piscandum; et cum gualdo de Boleiano: modia videlicet terre insimul undecim circiter milia. Insuper etiam¹⁹ praecepit Celso cuidam praeposito¹⁹, et Grimoaldo²⁰ episcopo, ut simul cum eodem Angelario mox venirent, eunque ad honorem^d et utilitatem loci huius ex parte sua de his omnibus investirent; praecepto et sigillo suo super hoc illi concesso ne quis aliquando^e ista aliquomodo removere praesumeret. Circa hos dies Pergolfus praepositus noster^f de Sancta Sophia proclamavit in placito Heroici iudicis Beneventani super quandam Lioprandum de curte nostra^g quae est in loco qui dicitur Pantanum, ad vicum de Atriano: quam idem Lioprandus dudum invaserat; et ostensa ratione qualiter quidam Ursus una cum uxore sua Venera nomine obtulerat eam cum omnibus suis^h in ecclesia⁴⁵ sancti Benedicti quae sita erat in eodem loco⁴⁴, cella huiusⁱ cenobii, iudicante praedicto iudice^j, recollegit eam. Per hos etiam^k dies Adelchis⁴⁶ princeps, rogatus^l a Crisco praeposito Sanctae Sophiae per praeceptum concessit huic monasterio totam^m substantiam Potonis cuiusdam nobilis, cum omnibus omninoⁿ rebus ac pertinentiis suis. Idem⁴⁷ quoque praepositus alio praecepto²² adquisivit ab Aione principe cuncta quae Poto galsteus filius supradicti^o Potonis possidere videbatur, in pertinentiis Alifanis et Telesinis, ad opus videlicet et utilitatem monasterii huius. De terris^p nichilominus praefatae^q cellae nostrae quae sunt in valle de Caudis idem praepositus in praesentia principis Adelchis super Rodelgrimo^r quodam qui eas fraudulenter receperat proclamans, 30 protinus illas recollegit^s; data ab eodem principe publica^t iussione, ne quis esset deinceps^u qui absque nostri abbatis licentia aliquas terras nostri monasterii aliquomodo^v reciperet: propterea videlicet^w, quia praedictus Rodelgrimus decepto Amelfrid monacho nostro, nescio abbate, quasi sub libello easdem terras receperat. In praesentia quoque Ludovici^x iudicis proclamavit super Guandelmario^y quodam infantulo de una curte monasterii sanctae Sophie in loco qui dicitur Faffone prope Beneventum, quam idem infantulus retinebat; eiusque illam iudicio recollegit. His etiam diebus Benedictus et Sichardus germani fratres de Salerno obtulerunt in hoc monasterio omnem hereditatem suam quam habebant apud Teanum in loco qui dicitur Scatunianus et Purpuranus, cum omnibus ex integro pertinentiis eius. 40

Arch. c. 39. 40. Non^z multo post igitur receptis viribus Saraceni, Tarentum obtinentes, exinde Barim caeteraque confinia acrius infestare coeperunt. Interea Salernitani, Amalphantani, Neapolites et Caietani foedus cum Saracenis componentes, Romam navalibus depraeda-

a) deest 4. b) attemptare 1^b. 2. c) Grimaldo ed. d) h. et desunt 1^b. 2. e) q. unquam ista r. 1^b. ed. f) p. S. Sophiae 1^b. Reliquam capituli partem omisit 1^c. g) add. 4. h) o. rebus substantiae suae in e. s. B. q. constructa est Beneventi (iuxta Beneventum 2. deest 3.) in praedicto loco Pantano c. 1^b. ed. i) huius — eam obiecta 1^b k) Heroico 1^b. ed. l) deest 1^b. m) Radelchis 1^b. n) p. Beneventanus, rog. 1^b. ed. o) totam — huius absque 1^b. t. omnino s. ed. p) deest ed. q) praedicti ed. r) de caeteris 3. s) praefati S. Benedicti de Benevento q. 1^b. ed. t) Rodelgrimo 3. u) recepit 1^b. ed. v) deest 1^b. w) reciperet — receperat obiecta 1^b. nisi ab initio defuerunt. x) add. 4. y) Ludovici 1^b. 2. Ludovici 4. z) Guandelmario 3. ¹) Capita 40. 41. 43. 44. 45. in foliis duobus manu ut videtur ipsius Leonis scripto sunt, quae tamen et ipsa postea aliquot locis mutavit et ampliora.

17) Ex dipl. Ludovici, quod e Petri regesto ed. 21) cf. supra c. 10. 19. 22) quod ex orig. edidit Gatt. Acc. p. 41. Confirmationem Karoli Magni, sed Gatt. l. 1. Ibi Poto consilio interficendi Adelchis suspectam, ex eodem reg. ed. Tosti l. 93. 18) cum interfuisse eamque ob causam re familiari privatus esse dicitur. Pro spurio habet Di Meo Ann. Neap. esse dicitur. Atri in Aprutio ult. sita est, inter fluvios Piomba et Vomano. T. V. p. 10. 19) S. Trinitatis de Casa aurea. 20) Pinnensi.

tionibus angustabant. Propter quod Karolus tunc imperator Iulittae scilicet filius a Iohanne octavo papa multis epistolis interpellatus, Lambertum ducem et fratrem eius 876. Guidonem illi in auxilium destinavit; cum quibus idem apostolicus Neapolim Salernumque profectus est. Sed Guaiferius Salernitanus princeps in omnibus papae obtemperans, 5 et foedus Saracenorum dirupit, et ex eis plurimos trucidavit. Sergius vero dux Neapolitanus nolens se ab eis alienare, mox ab apostolico excommunicatus est; ac non multo 877. post vindice Deo a fratre proprio Athanasio episcopo captus atque caecatus, Romam transmissus est. Idem vero Athanasius dux in loco illius effectus, pace cum Saracenis 878. firmata, eos iuxta Neapolim collocavit, et tam Beneventum quam Capuam atque Salernum, Romam quoque necnon Spoletium devastare cum eis acriter coepit; multaque tunc temporis monasteria et ecclesiae cum villis et urbibus incensa ac desolata ab eis sunt.

41. His diebus Capuani expulso Landulfo canonice in episcopatum electo, Landenulfum quendam de suis nobilibus coniugatum atque neophitum sibi episcopum elegerunt; multisque precibus praefato papae coeperunt insistere ut ipsum deberet eis in episcopum consecrare. Quapropter venerabilis abbas Bertharius et Leo episcopus Teanensis Romam profecti, coeperunt obsecrare summum pontificem, ut hac in re nullo modo flecteretur, unde gravis in populo Capuano ruina, et multa sanguinis effusio fieri deberet. Et expressius inquit abbas: *O vir apostolice noveris, quia si hoc consenseris, 20 maximum procul dubio ignem; et usque ad te etiam pertinentem accendes*. Et primo quidem apostolicus tanti viri constantia territus est; postremo tamen praevaluit iniquitas, et praedictus neophitus est in episcopum consecratus. Hac civili discordia Saraceni oportunam occasionem nacti, rursus universa diripiunt, iterum cuncta devastant, propter quod praedictus apostolicus bis Capuam est venire coactus. Videns igitur palam 25 sibi contigisse quae noster illi abbas praedixerat, valde penituit; ac demum habito consilio, Landulfum quem supra expulsum retulimus, in basilica beati Petri apostoli in Capua veteri episcopum consecravit; Landenulfum vero Capuae novae praeesse constituit; cunctumque episcopatum inter utrumque dividi aequa lance mandavit.

42. Per hos dies supradictus princeps Guaiferius languore correptus, monachus factus est, rogans se ad hoc monasterium devotissime transportari; sed quoniam propter Saracenorum incursionem huc deferri sicut optabat, minime potuit, cum fuisset defunctus, in monasterio nostro quod est apud Teanum corpus ipsius delatum atque humatum est.

43. Eo tempore Pandenulfus quidam Capuae praeerat; qui dum in papae fidelitate consisteret, rogabat eum ut subderet dominatum suo Caietam. Nam Caietani tunc temporis Romano tantum pontifici serviebant. Quod dum praedictus papa concessisset, coepit idem Pandenulfus ita acriter Caietanos incursare, ut vel usque ad Molas illis egredi non daretur. Docibilis quidam tunc illis in ducem praeerat; qui tantum dedecus sibi suisque illatum minime ferendum ducens, misit Agropolim; et Saracenos ibi de gentes asciscens, conduxit eos marino itinere ad lacum Fundanum, in locum ubi Sancta Anastasia vocatur; et inde per fluvium usque Fundis ascendentes, ibi quasi de vagina gladius scaphis egressi, et cuncta in circuitu depopulantes, tandem Caietam perveniunt,

a) v. frater eius A. 1^a ed. b) eosque i. N. collocans tem 1^a ed. c) Spoletum 4. d) ab eis add. 4. e) l. quodam c. 1^a ed. f) Landenulfum 1^a ed. g) praefatum papam decipiunt ut 1^a 2. h) ut illis episcopus sacra- 43 retur. Q. 1^a ed. i) profecto i. 1^a ed. k) add. 4. l) accendis 1^a ed. m) oportunitatem n. 1^a ed. n) pacti 4. o) deest ed. p) idem 1^a ed. q) ecclesia 1^a 2. r) quom in C. v. Constantianus imperator construxerat, 1^a ed. s) vetero 1^a ed. t) Landenulf 3. u) v. ecclesiae Capuae p. 1^a 2. v) hoc cap. in marg. adscr. 1^a ed. w) m. deferri; s. 1^a ed. x) d. non potuit 1^a ed. y) p. defunctus 1^a 2. z) eius 1^a ed. del. a. desunt 1^a 2. 50 Circa haec tempora defuncto Constantinopoli imperatore Basilio, Leo et Alexander filii eius in imperium subrogati sunt. Alter vero frater eorum nomine Stephanus eiusdem urbis est patriarchatum adeptus; eiecit Photio, qui a Nyeolao papa nuper fuerat anathematizatus; pro eo videlicet quod adhuc superstitie episcopo eiusdem urbis Ignatio, sedem illius ambitiosus invaserat. add. 1^a in fine c. 43. unde huc transfuit 1^a (ex Erck. c. 52.). a) Post haec P. qui tunc C. p. in p. f. consistens, rogavit e. 1^a ed. b) Pandenulfus 1^a ed. c) C. eo tempore 1^a ed. d) Q. p. p. d. c. 1^a ed. e) i. C. a. 1^a ed. f) a. primo c. 55 1^a ed. g) f. a. u. F. 1^a ed. h) q. d. v. g. suprascr. 1^a.

23) quae et Berelsis, Amphitheatrum, Arena, Colossus dicebatur, sita ubi nunc est Santamaria Maggiore.
24) ad sinum Paestanum.

25 et in Formianis collibus²⁶ sua castra componunt. His papa auditis, ilico penitentia ductus, blandis alloquiis et epistolis, necnon et^a pollicitationibus multis coepit convenire Caietanos, quatinus et^b sibi reconciliarentur, et a Saracenis sequestrarentur. Cuius demum monitis Docibilis obsecundans, rupto foedere cum Saracenis bellum iniit. In quo videlicet^c bello plurimi Caietanorum et ceteri et capti sunt. Rursus tamen Saraceni^d foedus a Docibile postulantibus accipiunt, redditisque captivis, iuxta^e Garilianum de Formianis collibus ab eodem Docibile ad habitandum directi sunt^f; ubi permittente^g Deo pro innumeris iniquitatibus nostris per quadraginta ferme annos degentes, innumerabilia^h circumquaque mala gesserunt, multumque christiolarum sanguinem effuderunt. Inⁱ quo videlicet loco frequenter a diversis magnatibus^j oppugnati, sed iudicio Dei usque ad 19 praefinitum^k ab eo tempus invicti et expugnati manserunt.

883. Sept. 4. 44. Per idem tempus monasterium beati patris Benedicti ubi sacratissimum eius corpus humatum est, a praefatis^l Saracenis invasum, destructum atque incensum est, et^m quaequae ibi reperta sunt, universa direpta, pridie Nonas Septembris, anno incarnationis dominicae octingentesimo octogesimo quartoⁿ, indictione secunda. Nec multo post, 15 Oct. 22. undecimo videlicet Kal. Novembris^o, monasterium maius quod deorsum erat^p, similiter occupaverunt^q, devastaverunt et incenderunt, multosque inibi perimentes, ipsum etiam sanctum ac venerabilem abbatem Bertharium iuxta altarium beati Martini gladio trucidaverunt. Cumque eandem domini Salvatoris ecclesiam diversis in locis igne summis exurere molirentur, Dei omnipotentis^r misericordia id perficere nequiverunt; sicque ipsa^s 20 tantum de toto hoc monasterio Saracenorum flammis erepta, illi monasterii spoliis onustati, laetantes triumphantesque Garilianum reversi sunt. Monachi vero quicquid supellectilis, vel thesauri, seu et muniminum huius monasterii quoquomodo^t surripere poterant^u assumentes, unacum domno Angelario tunc temporis eorum praeposito, Teanum habituri proficiscuntur; eundemque Angelarium sibi constituentes abbatem, in cella quae 25 ad beati patris Benedicti honorem dudum ibi constructa fuerat, manere coeperunt, anno et indictione supra scripta. Completis a Petronace abbate usque ad istum, annis centum sexaginta et sex^v.

27 45. Non^w autem videri superfluum debet^x, si hoc^y in loco memoratorium^z quod praedicti abbatis Bertharii studio gestum reperimus de rebus et cellis huius monasterii 30 apud Marchiam, in Teate dumtaxat et Penne constitutis, quae beato patri Benedicto^a sanctae memoriae regibus Carolo Pipino Lothario atque Ludowico^b, seu a ceteris quibusque^c fidelibus hactenus concessa noscuntur, annectimus; quandoquidem quae^d specialiter a singulis quibusque collata sunt, incensis plerisque eorum oblationibus ignoramus.

Primum^e itaque^f est monasterium sancti Liberatoris quod situm est in comitatu Teatino 35 supra^g fluvium Laentum^h, ad radicem montis qui dicitur Maiella, cumⁱ ecclesia sancti Angeli quae est in latere Montis plani, cum integro eodem monte, et cum castello sancti Angeli, cum universis pertinentiis^j suis, et curte quae dicitur Casale Prandi, et curte de Garifuli^k, et castello sancti Petri, et curte sancti Ianuarii, et Valle plana, et Luciano, cum omnibus omnino pertinentiis^l ac rebus suis intra hos videlicet^m fines. Ab uno 40

ⁿ) Sepultus vero est supradictus sanctus martyr Christi Bertharius sursum iuxta ecclesiam sancti Benedicti in capitulo fratrum *add. 2.*

a) *deest 1^b.* b) *deest ed.* c) q. bello C. pl. et 1^b. ed. d) c. in Gariliano ab 1^b. 2. e) anno huius abbatis vicesimo *add. 1^c.* f) p. D. p. i. i. n. *add. 4.* g) innumera 1^b. ed. h) In — manserunt *desunt 1^b.* i) d. nostris principibus (magnatibus 3.) requisiti et oppugnati *ed.* k) praedictum t. in expugnati m. *ed.* l) praedictis 43 1^b. ed. m) et q. i. r. s. u. d. *add. 4.* n) Septembris 4. o) est 3. p) occupavere *ed. ubi et in sequentibus eadem terminatio saepe recurrit.* q) D. iudicio id 1^b. ed. r) es 1^b. ed. s) *add. 4.* t) poterunt 4. u) hoc caput minutissimis litteris, nullo margine, scripsit 1^b. omisit 1^c. v) est 1^b. ed. w) Ludowico 1^b. 2. x) c. religiosiis viris h. 1^b. y) quae — Orni in *cod. 4. istorum scripta sunt in fine operis, cum variis lectionibus quae 4^c signant.* z) Primo 1^b. ^a) scilicet 1^b. ed. 4^c. est *deest 1^b.* ^b) iuxta 1^b. ^c) cum — Luciano et De — inde in *desunt 1^b.* 50 *sed olim scripta fuisse signa appicta demonstrant.* ^d) u. s. p. ed. c. integris s. p. 4^c. ^e) Garifoli 3. ^f) r. ac p. 4^c. ^g) *deest 1^b.* 4^c.

25) Videlicet in collibus inter Formias, Itrum, et 26) ab indictionis initio computato. 27) quod ex Caietam, in quibus extant etiamnum frequentes ca- hoc loco et reg. Petri *ed. Gatt. Hist. p. 78,* ubi sulca, seu tuguria diruta, quae constanti traditione- plura de insigni S. Liberatoris mon. affert. 28) In 55 a Saracenis tunc extracta et habitata fuisse asse- antiquioribus tabulis appellatur Laentus, in recen- runtur, et sane nihil praeterea referunt. ANG. tioribus non raro Alentus. ANG. nunc *Lenta.*

latere finis torrens ubi dicitur Cripta latronis, qui est sub ipso monticello nomine^a Saracenico, qui^b nunc vocatur Praetorium²⁹; et quomodo ascendit inde ad ipsum staphilum³⁰ de Maiella, qui^a dividit inter causam sancti Benedicti et regalia; de alio latere quomodo descendit inde^a in aquam Frassingam^c, et sicut mittit in rivum qui dicitur Bacinnium; hinc vero ab ipso fossato in puteum de Capetano^d; inde in fossatum sancti Ianuarii et in Rosentem^e. De^e alio latere finis Bisara, inde in viam quae vadit in lacunam supra Sanctum^f Donatum, hinc in Ficarium, inde in fossatum de sancta Lucia, et ascendit per Aquam frigidam in litem^g de Monte plano, et sicut vadit sub ipsis limitibus in fossatum Garifuli, et ita mittit in Alento. Inter quos^h utique fines nullam omnino sibi reservationem praedicti reges fecerunt, quia tota^h haec pertinentia regalis fuit, excepta ecclesia sancti Vitalis cum pertinentia decem duntaxatⁱ modiorum quae pertinet ad episcopatum^m. Deinde ecclesia sancte Marie in Bacinnioⁿ cum pertinentia sua. Dehinc ecclesia sancti Felicis in Pastoricio, cum finibus et pertinentiis suis^o; qui^p habet fines hos^q: ab uno latere flumen Piscariae, ab^r altero Lavinum, ab^s alio ripas de Turri, cum ipsa curte ubi^t est ecclesia^u sancti Benedicti; ab^v alio vero fontem de Troia, quomodo descendit in Lavinum. Ecclesia sancti Viti supra flumen Lavinum. Ecclesia sancti Helie in Sclangario, cum pertinentia sua quae est viginti milium^w modiorum. Curtis de Carmanico. Monasterium sancti Comitii iuxta rivum Arullum^x, cum multis possessionibus. Ecclesia^y sancti Felicis in Pulverio, cum medietate ipsius curtis per fines suos^z, idest ab uno capite monumentum, ab altero praedicta Piscaria, ab altero terra sancti Thomae, ab altero Rosentem, qualiter^{aa} mittit in Piscariam; quae omnia Hyselgarda^{ab} comitissa obtulit beato Benedicto. Ecclesia^{ac} sancti Calixti; sancti Mammetis, cum tota curte de Iliano; sancti Marci; sancte Marie in Pontiano, cum^{ad} terrae modis sexcentis. Insula quae est intra Pomarium et castrum quod^{ae} dicitur^{af} Calcaria, cum^{ag} terra modiorum circiter 400. Ecclesia sancti Eleutherii et sancti Pauli in pertinentia de Boclanico, locc qui dicitur Rupi, cum terra septingentorum octoginta modiorum. Ecclesia sancti Herasmi in Cerretu plano, cum pertinentiis et finibus suis, ac molendinis omnibus quae intra ipsos^{ah} constructa sunt fines, cum ecclesia sancti Salvatoris et sancti Martini. Ecclesia sancti Benedicti et sancte Marie et sancti Comitii et sancti Silvestri in loco qui dicitur^{ai} Orni, cum omnibus finibus ac pertinentiis earum. Hanc^{aj} ecclesiam sancti Silvestri construxit quidam Rainerius, et obtulit eam beato Benedicto cum omnibus pertinentiis suis, intra hos fines: ab uno latere^{ak}, ipsa benna^{al}; ab altero, Septem viae; ab altero, alia benna, quae se simul coniungunt. Fara Maionis, et fara quae dicitur Biana^{am} cum finibus et pertinentiis earum^{an}. Hic^{ao} Maio fuit consanguineus Poterici praepositi sancti Libera^{ap} toris sub praedicto abbate, et obtulit in hoc monasterio eandem faram; quae continens est insimul quinque milium octingentorum modiorum terrae. Curtis^{aq} sancti Calixti cum omnibus suis. Ecclesia sancti Petri in loco qui dicitur Mallianellum^{ar}, cum omnibus pertinentiis ac^{as} finibus suis, idest^{at} a capite fossatum de Lavite^{au}, a pede viam de ipso puteo, ab uno latere bennam, ab altero fluvium de Argelli; quam etiam praedictus Maio hic obtulit. Intra quos^{av} fines est ecclesia in honore sancti Mauri, et monasterium sancti Renati quod situm est inter Antonianum et Pizzum Corvarium cum omnibus pertinentiis suis. Ecclesia sancti Calixti supra ipsum Laentum in loco qui dicitur Vallis, cum^{aw} terra modiorum sex milium sexaginta. Ecclesia sanctae Mariae supra faram de Laento, cum^{ax} pertinentia et^{ay} finibus suis, a capite videlicet via, a pede Laentum, ab

45 a) vocabulo 1^b. ed. 4'. b) qui modo nominatur P. ed. desunt 1^b. q. nom. P. 4'. c) qui—s. B. desunt 1^b. q. d. i. reg. et c. s. B. ed. 4'. d) deest 4'. e) Frassingam 3. f) Capuano 3. g) Rosente 1^b. Rosentem 4'. g') vide p. 610. n. 45. h) deest 4'. i) limites 1^b. limite 4'. k) quae videlicet f. 1^b. l) deest 1^b. m) episcopium 1^b. 4'. episcopum ed. n) uscinio et S. Felicis 1^b. Bacinnio c. p. s. Eccl. ed. o) earum 1^b. p) qui — in Lavinum desunt 1^b. q) deest ed. 4'. r) de ed. 4'. s) de altero r. ed. 4'. t) ibi 2. u) e. ipsius curtis per fines suos. sancti Calixti etc. 4'. 50 v) de altero v. ed. w) milia 1^b. ed. x) Arulum 2. y) ecclesiam ed. z) suas. S. Calixti 1^b.) quomodo ed. a) Yselg. ed. b) ecclesiam ed. c) c. t. m. s. desunt 1^b. 4'. d) qui 1^b. e) vocatur 4'. f) c. t. m. c. q. desunt 1^b. 4'. g) ipsas 1^b. i. f. c. s. 1^b. ed. 4'. h) d. in O. ed. h') Haec — coniungunt desunt 1^b. i) l. finis i. ed. k) uiana 1^b. l) suis 1^b. m) Hic — terrae desunt 1^b. n) Curto (corr. Curtis) 1^b. Curte ed. o) Mallianellum 3. p) et 1^b. q) idest — obtulit desunt 1^b. r) della vite ed. s) quar 1^b. t) c. t. m. 6060 desunt 1^b. 55 u) cum — Ecclesia desunt 1^b. v) p. sua, s. ed.

29) Nunc Pretora. ANG. 30) i. e. cippum terminalem; v. editores Annalium Al. Di Meo in praef. tom. III. 31) i. e. piscina.

utroque latere fossatum. Ecclesia sancti Savini in Trevanico^a; sancti Clementis in Plombata. Ecclesia sancti Salvii ibidem. Qui videlicet Salvius ex Campania ortus^b huius monasterii extitit monachus, et tenuit praedictam ecclesiam sancti Clementis in obedientia^c, ubi cum defunctus fuisset, multa ad^d sepulchrum illius mirabilia Deus est operatus.

32 Ecclesia sancte Marie in fluvio Foro^{e,32}, loco qui dicitur Cannetum, cum^f terra modiorum^g quattuor milium sexaginta. In ipsa aqua eiusdem^h Fori molendina quattuor. Ecclesiaⁱ sancti Petri in Iolliano^j, cum^k mille quadringentis modis terrae. Monasterium sancti Severini. Ecclesia sancti Menne in pertinentia de^l Ripe; sancti Andreae in colle de Albe^m; sancti Petri in loco, qui dicitur Ari. Curtis quae vocatur Fenestre. Ecclesia sancti Angeli ante civitatem Ortonam, cumⁿ modis terrae octingentis. Castellum de^o Ungo cum tota pertinentia sua, et intra ipsam pertinentiam, Grosse, et medietas de civitate Tazze, cum tota pertinentia de Rapini et^p Comino. Ecclesia sanctae Crucis in pertinentia de^q Roma, cum mille quingentis terrae modis, et medietate ipsius castris de Casale^r cum pertinentiis suis. Monasterium^s sancti Pancratii cum tota pertinentia sua. Castellum de Prata, et Gessi^t, et Civitella, et vallis sancti Martini, cum omnibus pertinentiis eorum. Ecclesia sancti Petri in civitate Teatina veteri^u, et ibidem iuxta ecclesiam sancti Pauli. Ecclesia sanctae Teclae intra eandem civitatem novam, cum ipsa porta quae respicit ad orientem, quae hactenus porta monastica^v vulgo vocatur. Ecclesia sancti Theodori, et ecclesia sancti Salvatoris intra civitatem Aternum^w, cum medietate de ipso portu, quem supradicta Hyselgarda^x comitissa obtulit beato^y Benedicto. In^z comitatu vero Pennense est^{aa} ecclesia sancti Felicis in Stabulo; campus de Gale; monasterium sancti Benedicti in Lauriano, et sanctae Scolasticae iuxta fluvium qui dicitur

34 Tabe^{ab}, cum integra curte de Moscufo^{ac}, et curte de Gemberuti; et ecclesia sancti Angeli in Galbanico^{ad}, cum integra ipsa curte, et cum medietate de castro Laureto, ab ipsa videlicet pila quae in eisdem castelli medio sita est, quomodo descendit in fossatum^{ae} de Rosiccle^b, cum ecclesia quae ibi constructa est in honore sancti Felicis, et usque trivium quod est super Sanctum Felicem, et sicut pergit per ipsam vallem in fossatum de Doreniano, et sicut ipsum fossatum descendit in flumen Tabe, et qualiter per ipsum flumen ascendit usque ad Paternum, ubi est ecclesia in honore sanctae Mariae, et sicut recte ascendit in ipso fonte de Laureto, et sic venit ad praedictam pilam: intra quos^{af} fines nulli omnino aliquid pertinet, nisi tantum monasterio Casinensi. In Colle alto-sex

35 petiae de terra^{ag} permaximae. Medietas villae de Laverano. Medietas de Podio^{ah} Pollecanti. Curtis^{ai} de Colle alto. Tertia pars de castello^{aj} Cese. Medietas castris de colle Maio. Ecclesia sancti Martini in Genestrula cum tota curte. Ecclesia in Salaiano^{ak}, cum mille septingentis modis terrae. Quarta pars de civitate Quana. Medietas curtis de^{al} Viculo. Curtis de Carpeneto, cum montanis et planitiis magnis. In pertinentia de Civitella^{am}, tria milia modiorum terrae. Monasterium sancti Petri in Castroniano, cum ecclesia sanctae Ceciliae et cum omnibus pertinentiis suis; et plurima alia quae hic scribere supersedimus. Quae videlicet omnia usque ad id tempus abbates huius loci sive ad ius proprium retinebant, sive ad^{an} censum aliis libellario nomine nonnullis concesserant.

40 Angelarius^{ao} abbas a beato Benedicto vicesimus, sedit annis 6. Hic^{ap} ut^{aq} supra iam diximus, de praep^{ar} situra huius monasterii apud Teanum abbas effectus, post^{as} biennium^{at} coepit paulatim restaurare monasterium domini Salvatoris, quod a Saracenis incensum superius diximus^{au}.

a) T. S. Salvii et S. Clementis in Plombata. S. Marie 1^a. Tr. et ed. b) natus ed. c) obedientiam ed. d) m. 45 mir. D. ad s. i. e. o. ed. e) Fauro 1^b. f) cum — ecclesia desunt 1^b. g) s. de eodem Foro ed. h) Ecclesiam ed. i) Iolliano 1^b. 2. k) c. m. q. m. t. desunt 1^b. l) S. 1^b. sanctae ed. m) deest 4. n) Aldo 1^b. Alve ed. o) c. m. t. o. desunt 1^b. p) et de cominu 1^b. q) de ipsa R. 1^b. ed. r) Casule 1^b. s) M. s. P. c. t. p. s. desunt 4. t) reliqua huius cap. desunt 1, ut et pars sequentia, quam tamen et signo et primo sententiae verbo postis quaerere tubetur, ut excidisse folium vel cartulam appareat. u) vetera ed. v) monastica 4. w) Hyselgarda ed. 50 x) sancto ed. y) add. 4. z) Moscufo 2. aa) Galvanico 2. ab) fossato ed. ac) Rosale 3. Rosiccle 4. ad) terre ed. ae) Curte ed. af) cartello Cesa ed. ag) Saiano 3. ah) Civitate 3. ai) s. lib. n. ad c. nonnullis conc. ed. aj) hinc 1. pergit. ak) ut — effectus desunt 1. al) p. b. add. 1^b. am) Hinc 1. pergebat: Sed oculo Dei iudicio monasterium quo in Teano fratres degere coeperant non multo post igne exustum est; ubi videlicet quibus deletis sequentia ad cap. 48. amandavit, cetera de hoc abbate in marg non uno tempore addidit.

32) a monte Maiella defluit. 33) Pescara. 34) Tavo, Salinum influit. 35) podium est collis, Ital. poggio, Gall. puy. 36) Ex Erch. c. 61.

Fuit autem temporibus Aionis principis Beneventani, et Stephani quinti papae, et successoris eius Formosi. Quem³⁷ videlicet Formosum, Stephanus papa qui ei successerat de sepulcro suo extrahi abique mandavit; cunctasque ipsius ordinationes irritas esse statuit, pro³⁸ eo scilicet quod cum Ostiensis episcopus esset, contra canonum sanctorum³⁹ decreta apostolicam sedem usurpaverat.

46. Sub hoc abbate oblata est in hoc monasterio terra illa quae nuncupatur Brezzo⁴⁰ prope Capuam, quod est pratium magnum et silva, a quodam Castulo, eiusdem loci habitatore. Hermefrid⁴¹ quoque civis Asulanus vir dives, subdiaconus officio, obtulit se ipsum per capillos capitis sui praeposito nostro⁴² nomine Walmelfrid⁴³, cum omnibus omnino mobilibus et immobilibus suis de partibus illis. Quidam etiam Ingius nomine de Benevento expeditionem Rome facturus, obtulit huic sancto cenobio de⁴⁴ rebus suis curtes tres, unam in⁴⁵ loco qui dicitur Turri, aliam in⁴⁶ loco qui dicitur Murece, aliam vero in loco qui⁴⁷ vocatur Mattici, cum universis finibus ac pertinentiis illarum. Sed et⁴⁸ Walamir quidam eiusdem civitatis indigena se ipsum in hoc loco ad monachatum tradens, obtulit in ecclesia sancti Benedicti de Benevento quae⁴⁹ dicitur Ad xenodochium, cella huius cenobii, curtem unam magnam in finibus de Ariano⁵⁰, loco qui dicitur Tricium, cum omnibus ex integro pertinentiis⁵¹ curtis ipsius. Eodem⁵² tempore Athanasius⁵³ Neapolitanus episcopus manifestavit se monasterio huic de obedientia nostra in Casa Gentiana, ut nullam ibi potestatem neque ipse neque successoris sui ulterius habeant, vel licentiam in ea aliquam ordinandi, vel conditionem ponendi; sed sicut antiquitus nobis pertiuit, ita deinceps in nostram⁵⁴ ex integro potestatem et ordinationem rediret. Huic abbati Adelmarius quidam Capuanus vendidit integram curtem suam in loco Anglena prope ecclesiam sancti Vincentii nobis pertinentem, cum campis et silvis et pratis et terris omnibus ad ipsam curtem pertinentibus. Per idem tempus Laurentius diaconus et monachus noster, praepositus monasterii sanctae Mariae de Cingla⁵⁵, fecit concambium cum quodam Landoario Capuano de quibusdam terris in Calvo⁵⁶ et Calinulo, cum licentia scilicet⁵⁷ et consensu praefati abbatis Angelarii⁵⁸ et Kadelchisae⁵⁹ abbatissae. Idem quoque fecit et Iohannes sacerdos et monachus, ac praepositus praefati monasterii Cinglensis⁶⁰ de quibusdam aliis terris eidem Landoario; per licentiam nichilominus et consensum abbatis⁶¹ eiusdem, et abbatissae Gairudae.

Defuncto⁶² interea Teanensi episcopo, praedictus abbas in eadem civitate a clero et populo electus et ordinatus est; ubi etiam et defunctus est et sepultus, die⁶³ Nonarum Decembrium⁶⁴.

35 Ragemprandus primo et vicesimo loco in⁶⁵ praefato Teanensi monasterio abbas electus, sedit annis 9, mensibus⁶⁶ 10. Qui videlicet⁶⁷ Iohannem papam nonum, ut sibi more praedecessorum suorum privilegium faceret petiit et accepit⁶⁸.

47. Hoc⁶⁹ praesidente Adelgarius quidam nobilis de⁷⁰ Teano obtulit beato Benedicto⁷¹ cum oblationibus Herchempertum filium suum, docilis utique⁷² ingenii puerum.

a) Fuit etc. add. 1^a, sed in fine huius abbatis. b) t. supradicti Stephani papae, et 1^a. c) c. sanctorum can. 1^a. c. sacrorum can. ed. d) invaserat 1^a, ed. cuius videlicet corpus dum huc illucque crebrius isclaretur, etiam sanguis de eo fluxit. — Ragemprandus add. 1^a. e) Sub — monaste abacta 1^a. Totum fere caput omisit 1^a. f) Brizzo 1^a. (?) Preze 4. g) Hermefrid 3. h) suo 4. i) Walmelfrid 2. Gualmelfrid 3. Guamelfrid 4. h) c. res suas, idest curtem u. 1^a. ed. l) de 1^a. ed. m) de 1^a. ed. a. vero in 4. n) q. v. add. 4. o) et — Gairudae deumt 1. c. supra p. 612. n. t. p) ubi ed. q) deest 4. r) i. c. i. p. ed. s) p. Huic — pertinentibus. Eodem — rediret. ed. in verso ordine. t) Ansthasius 3. u) add. 4. v) nostra e. i. potestate et ordinatione ed. w) Cingula 3. x) e. et deumt ed. y) Kadelgias 3. z) m. de Cingla ed.) c. eiusd. a. Angelarii et ed. a) Praedictus autem abbas non multo post defuncto T. e. ibidem episcopus factus est. ubi 1^a. P. a. a. n. m. d. his diebus ep. ecclesiae Teanensis, in eadem ed. h) s. Nonis Decembris 1^a. ed. c) l. abbas et. in eodem m. T. 1. ed. d) m. 10. add. 1^a. e) Q. tamen l. i. Q. v. abbas l. ed. f) Sub his diebus A. etc. usque ad finem cap. add. 1^a. omisit 1^a. g) de T. deest 1^a. 2. h) B. apud Teanum c. 1^a. ed. i) add. 4.

37) E Chron. S. Bened. SS. III. p. 204. Sed ante Formosi pontificatum Ragemprandus ei successit. 38) hoc de suo noster inseruit, minus recte quum Portuensis episcopus fuerit. 39) non multum distat a Benevento, versus orientem. 40) Calvi. 41) Non. Dec. ob. Angelarius sacerdos et abbas huius loci. Cod. Cas. 47. 42) Extat in reg. Petri Dinc. n. 5. Scriptum per manus Leonis scribarii s. R. e. in mense Martii indict. 2. ANG. 43) Imo Berthario. Et sub Angelario abbate, cui dum praepositus esset, oblatus esse videtur, haec noster primo scripsit. Sed quum incendium quoque monasterii sub Angelario retulisset, hoc corrigens Herchempertum simul loco suo movit.

886. Quo tempore Grecis ac Neapolitanis Capuam obsidentibus, idem Herchempertus cum aliis septem fratribus a Teano Capuam tendens, iuxta Anglenam omnes a Grecis exequitati pariter atque expoliati sunt, et eorum famuli capti; et famulis quidem argento redemptis, et equis quinque solummodo recollectis: ipse solus sicut idem de se refert cum magistro suo pedes remansit, sicque civitatem intravit. Post haec cum Atenulfus gastaldatum adeptus omnia que iuris nostri monasterii in terra Capuana erant fratribus abstulisset, praefatus Herchempertus Romam hac de re ad Stephanum papam transmissus est; a quo videlicet et apostolicam benedictionem fratribus detulit, et privilegium coenobio obtinuit, et praedicti Atenulfo commonitorias litteras ut universa quae abstulerat protinus redderet, nisi excommunicationis vellet subire sententiam attulit. Quas ille suscipiens paruit, et omnia quae nobis abstulerat ex integro restitui iussit. Hic etiam Atenulfus eidem pape Stephano iam dudum suggererat ut si ei contra Saracenos Gariliani degentes ferret auxilium, ipse et Caietanus omnes quos nuper ceperat redderet, et fidelitatem ei firmissimam faceret; sed quia papa nequivit implere quod ille petiverat, neque ipse quoque fecit quod papae mandaverat. Theophilactus etiam stratigó hisdem diebus a Bari Teanum cum exercitu veniens, eosdem Saracenos nisus est aggredi: sed nil praesumens ad propria repedavit.

Hic abbas concessit Ageltrudae augustae quae fuit mater Lamberti regis, libellario more diebus tantum vitae ipsius duas cellas huius monasterii cum omnibus rebus suis in finibus Lambardiae; unam in loco qui dicitur Laude⁴⁴, et alteram in Persiceta⁴⁵: unde per singulos annos mittebat illi eadem augusta census gratia tres libras argenti. Fecit etiam libellum Gotfrido cuidam Marsicano de ecclesia sancti Gregorii in Serviliano cum servis et ancillis: et omnibus pertinentiis eius in eodem comitatu Marsorum; pro quo annualiter recipiebat censum tritici modios 15 totidemque de vino, et pisces centum in mense Octobri. Per hos dies Sichelfrid quidam Capuanus reddidit huic monasterio inclitam⁴⁶ curtem de Patenaria, quam avus ipsius a Bassacio abbate per conventientiae scriptum receperat.

896. 48. Iam septimus abbas huius annorum circulusolvebatur, cum incomprehensibili Dei iudicio monasterium quo in Teano fratres degere coeperant, ab igne crematum est; ubi etiam et regula quam beatus Benedictus manu sua scripserat, nec non et sacci in quibus eidem patri sanctissimo coelitus escae delatae sunt: insuper et plurima coenobii munimina atque praecepta, a singulis imperatoribus, ducibus, atque principibus eidem monasterio collata, pariter incensa sunt. Inter quae etiam praecepta de Casa Gentiana simul sunt ab igne consumpta⁴⁷. Namque temporibus Iohannis abbatis, qui tertius ab isto fuit, cum die quadam ante eundem venerabilem patrem ortum fuisset inter fratres colloquium, a quibus principibus praedicta Casa Gentiana huic monasterio concessa fuisset, quidam Maio presbyter atque grammaticus, homo senex et verax, hoc exinde se nosse certo certius affirmabat. Aiebat namque: Sicut recolo inquit me legisse in tribus praeceptis donationum quae fuerunt in scrinio domni Angelarii abbatis: in primis Gisulfus dux concessit in monasterio sancti Benedicti territorium Gentianae; postea vero Arichis princeps concessit in hoc eodem monasterio partes maiores ibidem in Gentiana.

*) per Maionem abbatem sancti Vincentii add. 2.

a) cum 1^b. b) deest 4. c) e. et exp. p. s. 1^b. ed. d) et f. e. c. 1^b. ed. e) et q. e. rec. 1^b. 2. f) Atenulfus 1^b. 2. g) m. erant in t. C. 1^b. ed. h) ab Angelario abbate add. 1^b. i) ad venerabilem p. S. t. et ap. 1^b. ed. k) p. sancto c. 1^b. ed. l) et supradicto gastaldeo c. 1^b. 2. m) stulerat p. r. n. e. abscta 1^b. n) paruit — iussit 45 abscta 1^b. o) Gariliano residentes 1^b. ed. p) Caiet. ed. q) et ei f. 1^b. ed. r) sed — mandaverat abscta 1^b. s) petierat ed. t) quoque 1^b. ed. u) hisdem — repedavit abscta 1^b. v) haec in marg. addit 1^b. et post remansit p. 615. t. 8. collocat. w) de Sancto Gregorio 1^b. ed. x) reliqua abscta sunt 1^b. sed tot verba ibi scripta fuisse non possunt. y) o. omnino rebus ac p. ed. z) modis 15 et 15 modis de 2. *) c. in loco Patenara 2. a) a. eius a B. a. p. scr. e. retinebat ed. b) ita correxi. Nam 4. Huius (autem add. ed.) abbatis septimo anno, ind. 14. (i. q. deest 3.) 50 m. quo in T. f. d. c. occulto Dei iudicio ab i. 1^b. ed. Huius — insuper et add. 1^b. cf. p. 612. n. m'. e) est cum omnibus opibus suis; ubi 1^b. 2. d) conscripserat 1^b. ed. e) q. inasu Dei coelitus eidem p. Benedicto e. d. s. 1^b. ed. f) plurima etc. usque ad finem cap. ab Angelario abb. huc transtulit 1^b. p. huius c. m. plurima quoque pr. donationum a s. 1. ed. g) add. 1^b. h) add. 4. i) p. quae de C. G. facta fuerant, pariter sunt 1. ed. k) q. postmodum quartus ab hoc Angelario f. 1. q. t. ab hoc Ragemprando f. 1^b. ed. l) v. abbatem exortum 1. ed. m) veracissimus 1. ed. 55 n) n. praefato domno abbati: Sicut legi inquit in t. p. d. quae hic f. 1. ed. o) c. domno Petronaci abbati in 1. 2. p) p. similiter c. Theodemario abbati p. 1. 2.

44) Lodi. 45) v. cap. 54. et IV, 18. 46) i. e. integram. 47) Grimoaldi tamen donationis apographum saltem servatum esse videtur; cf. supra c. 14.

Iterumque Grimoaldus^a filius eius^b concessit sancto Benedicto omnia domusalia sua^c cum servis et ancillis, in eodem loco Casae Gentianae; et cellam sancti Agapiti, et multa^d alia quae nunc non recordor. Simul etiam in eisdem praeceptis continebatur donatio eorundem^e principum de portu Traiectensi, et Fulturnensi: necnon et de piscaria Lesinensi. Haec inquit omnia ego legi, et in aliis cartis^f renovavi ex iussione eiusdem abbatis Angelarii. De supradicto itaque incendio Teanensis monasterii, quicquid a fratribus de thesauro ecclesiae potuit quomodolibet eripi, in episcopio eiusdem civitatis repositum est. Unde postmodum non parva eiusdem thesauri pars fertur in ipsa ecclesia remansisse. Obiit^g autem supradictus abbas 8. Idus Novembris.

10 49. Circa^h haec tempora Symbaticiusⁱ patricius veniens a Constantinopoli obsedit Beneventum per tres^j circiter menses, cepitque illam 15. Kal. Novembris, anno Domini 891. Completis a^k Zottone primo duce Beneventi trecentis et triginta annis; per cuius videlicet temporis spatium Langobardorum tam duces quam principes eandem civitatem tenebant. Hic^l Symbaticius cum esset imperialis protospatharius et stratigo Macedo-
15 niae^m, Traciae, Cephaloniae atque Langobardiae, entilma fecit praedicto abbati de monasterio sanctae Sophiae de Benevento, et sancte Marie de Cingla, et sancte Marie de Plumbariolaⁿ, terribiliter ex parte imperatorum praecipiens, ne quis esset qui in causis ac possessionibus predictorum cenobiorum Casinensi cenobio pertinentium^o aliquam aliquomodo molestiam seu violentiam inferre presumeret. Quod si aliquis in eis delinqueret, iram imperatoriam procerto se experturum sciret. Post hunc^p Symbaticium,
20 dominatus est Beneventi Georgius patricius^q. Qui cum annis tribus et novem mensibus eam^r tenuisset^s, veniens Guido^t dux^u et marchio, expulit inde Grecos, et praefuit ibi^v annis ferme^w duobus; post hunc Radelchis^x. Deinde praefatus^y Atenulfus ex Capuano castaldatu iam comes, cum filio Landulfo, et caeteri deinceps per generationes suas, in^z
25 ea principatum tenuerunt per annos circiter centum septuaginta et septem.

50. Interea^a praefatus Atenulfus unacum Neapolitanis^b et Amalphantis non parvo exercitu aggregato, Garilianum supra Saracenos venit, et constructo de navibus ponte iuxta Traiectum in loco qui Setra vocatur transiens expugnabat eos. Ibidem^c igitur illis consistentibus, quadam nocte dum minus caute suas custodias agunt, repente Saraceni
30 cum Caietanis^d super eos irruunt, deque illis plurimos sternunt: reliquos usque ad praedictum^e pontem acriter insequuntur. Sed ibi tandem nostris viriliter^f resistentibus, Saraceni terga vertere, et suis se castris tueri coguntur^g.

Leo vicesimus et secundus abbas, similiter apud Teanum sedit annis
35 15, mensibus^h 7ⁱ: temporibus^j papae Christofori, qui de papatu expul-
sus, et monachus factus est, nec non et Sergii tertii papae, a quo idem abbas privilegium de more recepit^k.

^l) annis duobus add. 2.

a) Grimoald 1. ed. b) e. per praeceptum donationis c. 1. ed. — c) add. 1^b. d) plurima a. q. modo n. r. Similiter e. 1. ed. e) d. ipsorum p. de p. Traiecti, et de portu V) sed et de p. L. 1. ed. f) membran. 1. 2. m. ego r. ex
40 i. domni Ang. abbatis 1. ed. g) Ubi eodem tempore praefatus abbas Angelarius episcopus ordinatus, in eadem quoque civitate non longe post defunctus^r atque sepultus, Nona Decembris: qua videlicet occasione n. p. e. t. p. in e. Teanensi remansit. Hic abbas etc. ex cap. 47. Obiit a. s. a. o. Id. Nov. 1. Unde p. n. p. e. t. p. in ecclesia ipsa remansit 1^b. ed. h) O. s. a. a. o. Id. N. post cap. 50. post ed. i) His temporibus S. 1. ed. k) Sabbaticius 1. corr. 1^b. Ymbat. 3. l) C. cepit B. anno 1. corr. 1^b. m) p. m. c. t. 1^b. ed. n) C. videlicet 330 annis a Z. p. d. B.
45 p. c. t. 1. ed. o) Hic — sciret add. 1^b. denat 1^b. p) M. T. C. a. L. abscessa 1^b. q) Plumbariola 3. r) subiecto- rum aliquom. aliquam iniustitiam e. v. 1^b. ed. s) Ita 1^b. P. quem Sabbat. d. est ibi G. 1. t) m. in ea sedisset, v. 1. 2. u) Guidego 3. v) d. et add. 1^b. w) add. 1^b. x) Adelchis 1. Rachelchis 3. y) Deinde At. cum f. L. 1. z) in — 177 desunt 1.) sex 3. Per idem tempus rex Gallorum Arnulfus ingressus Italiam venit usque Ticinum, capiens attingere Romam, sed fame et peste pariter ingruente reverti compulsus est
50 add. 1^b. (ex Chr. S. Bened. p. 202.) Inde 1. pergit: Hoc etiam tempore venerunt Ungri (Ungari 1^b) in Italiam, anno Domini 899. (ex Ann. Benev.) a) Interea — coguntur add. 1^b. b) u. Gregorio duce (d. desat ed.) Neapolitano, nec non et cum A. 1^b. ed. c) Ibi 1^b. ed. d) Galt. ed. e) add. 4. f) fortiter 1^b. ed. g) Obiit autem supradictus abbas 8. Id. Nov. add. ed. v. c. 48. h) m. s. add. 1^b. hinc 1. pergit: et hic quoque privilegium a Sergio tertio papa recepit; nec non et a princ. At. etc. i) t. Leonis imperatoris et p. 2.
55 49) Ex Chr. S. Bened. SS. III. p. 201. quibus addidit quod e praecepto Symbaticii hausit, servato in Reg. n. 136. unde edidit Galt. H. p. 51. Datum est mense Junio, 10. indictione. 49) m. Aug. ind. 10. entilma dedit Maioni abb. S. Vincentii. 50) non
60 Georgius, sed Graeci ut recte dicit Chr. S. Bened. 51) Erravit noster dum tempus accuratius indicare vellet, nam in 15 annis quos Leoni attributos invenit, ultimus pro integro computatus fuit. Sedit an. 14, m. 7. ut ex cartarum documentis constat. 52) In Regest. num. 7. extat Sergii privilegium Leoni abbati de ordinandis clericis a quocunque

902. ^{Ma.} 51. Adquirit etiam et a praefato Atenulfo iam principe praeceptum⁴³ confirma-
tionis omnium oblationum seu concessionum ac possessionum huius monasterii, propter
id vel maxime, quod et prius in hoc loco a Saracenis, denique vero apud Teanum moni-
903. ^{1a.} mina huius cenobii igne consumpta essent. Huius porro⁴⁴ abbatis interventu concessus
est ab eodem principe⁴⁵ mons sancti Eleutherii in monasterio sanctae Mariae de Cingla⁴⁶,
pro pascuis videlicet animalium ipsius loci, nec non et pro lignis faciendis ad diversas
utilitates. Fluvius etiam qui dicitur Ete, ab ipso ortu suo usque ad fluviam Vulturnum,
et deinceps ipse⁴⁷ Vulturnum usque in pedem praedicti montis sancti Eleutherii, quemad-
modum ad ius palatii pertinuit, ad faciendum in ipsis aquis quicquid eidem monasterio
904. necessarium fuerit. Iste⁴⁸ abbas quinto anno ordinationis suae cepit reedificare hoc
monasterium, quod videlicet per septem et viginti annos⁴⁹ penitus fuerat destitutum.
900. ^{Aug.} Huius⁵⁰ Guaimarius⁵¹ Salernitanus princeps per praeceptum⁵² concessit curtem unam ma-
gnam in loco qui dicitur Rota, cum casis et silvis et arbustis, vineis et castanetis⁵³;
servis quoque et ancillis, et cum omnibus eidem⁵⁴ curti ex integro pertinentibus. Idem⁵⁵
item Guaimarius⁵⁶ alio praecepto concessit in hoc monasterio medietatem curtis in fini-
15 bus Sarni, loco vocabulo Lentiaria⁵⁷, quae fuit cuiusdam⁵⁸ Agenardi: cuius videlicet medie-
tatem idem Agenardus iam beato Benedicto obtulerat; cum omnibus ad eandem curtem
pertinentibus. Hic⁵⁹ fecit libellum cuidam Adelario civi Romano de ecclesia sancti
Benedicti, quae ibidem nobis antiquitus pertinuit; ea condicione ut quotiens vel abbas
vel monachi nostri Romam pro aliqua utilitate perficienda perrexissent, honorabiliter
20 eos⁶⁰ in eadem ecclesia reciperet, quandiu ibi remorari necessarium esset, et omni anno
pro censu 60 denarios monasterio nostro transmitteret. Defunctus vero est praedictus⁶¹
914. ^{Aug. 17.} abbas 16. Kal. Septembris. Uterque autem hic, Ragemprandus videlicet atque Leo, in
ipso Teanensi coenobio ubi praefuerunt⁶², ibi et defuncti sunt et sepulti.
52. Per⁶³ idem tempus cernens praefatus princeps non sine manu valida et brachio
25 extento Saracenos posse de Gariliano expelli, Landulfum filium suum ad Leonem impe-
ratorem Constantinopolim⁶⁴ destinavit: suggerens omnia quae per tot annos ab Agarenis
perpassi fuerant mala, orans et supplicans ut dignaretur quantocius afflictas ac desolatae
ab eisdem Saracenis patriae subvenire; atque ut⁶⁵ illos de Gariliano valeat⁶⁶ extirpare,
auxilium exercitus sui non dedignetur illi transmittere. Quem imperator et⁶⁷ honorifice
30 satis recepit, et cuncta quae suggererat benigne se impleturum spondit. Cum interim
910. praedicto Atenulfo defuncto apud Capuam, Landulfus impetrata ab augusto licentia rever-
titur, atque a fratre Atenulfo multo cum honore recipitur. Imperator autem suae spon-
sionis non immemor, Nycolaum patricium cui Picingli cognomen erat⁶⁸, consequenter ad has
partes cum valida Grecorum manu transmisit, eique ut Saracenos Gariliani⁶⁹ degentes,⁷⁰
funditus deleret⁷¹, mandatis augustalibus imperavit. Veniens igitur praedictus patricius,
et fortitudine valida et multa⁷² prudentia praeditus, eos primum quos familiares sibi ac
foederatos Saraceni habebant, idest Gregorium⁷³ duces Neapolitanorum⁷⁴, et duces Caie-
tae Iohannem, patriciatus illis honorem ab augusto deferens, ab eis disiungere studuit;
deinde coniunctus praedictis fratribus Landulfo et Atenulfo principibus⁷⁵, advocato etiam
40 Guaimario principe Salernitano; Apulis quoque et Calabria omnibus transmarino exer-
916. citu additis, castra super Saracenos iuxta Garilianum ex ista parte metatus est. Quo
914. cognito papa Iohannes decimus⁷⁶ qui triennio⁷⁷ ante ex episcopatu Ravennate Romanam
1a. sedem invaserat, et⁷⁸ ipse unacum Alberico⁷⁹ marchione⁸⁰, cum valida pugnatorum manu

a) p. princ. At. ed. b) propter — essent add. 1^b. c) Huius — fuerit desunt 1. At. 1^c. inserit: Huic Guaimarius — 45
curtem pertinentibus. d) add. 4. e) Cingula 3. f) ipsum Vulturnum ed. g) Hic 1^b. ed. Hic — destitutum
add. 1^b. h) v. supra not. c. i) Guaim. 1^b. 2. k) castaneis ed. l) eiusdem ed. m) Hic idem G. 1^b. ed.
n) Guaimarius 3. o) Lentiaria 3. p) add. 4. q) Hic — transmitteret desunt 1. r) p. a. desunt 1. s) u.
commorati sunt 1. ed. t) totum caput add. 1^b. u) Constantinopoli 1^b. ed. v) s. utque i. 1^b. s. atque i. ed.
w) valeant 1^b. 2. x) add. 4. y) desunt 4. consequenter asiaticens, cum v. hunc G. m. ad h. p. t. ed. et 1^a, nam in 50
1. abscessa sunt. z) S. praecipuus Gariliano 1^a. ed.) delere satageret 1^b. ed. a) et p. maxima cumulatus, e. 1^b. ed.
b) Neapolitanum 1^b. 2. c) p. Capuanis a. 1^b. 2. d) desunt 1^b. e) q. tunc ex 1^b. q. ex ep. R. tr. ante R. ed.
f) de corrazi; et ipsa 4. desunt 1^b. ed. g) Adelberico 3.
mallet episcopo. ANG. 53) ap. Gatt. Acc. p. 44. delchisae, uxoris Adelferii Rofrid, curtem propter
e Regesto. 54) ib. ex originali. 55) Ita Leo coniurationem contra principem amiserat. Rota in 55
in cod. autographo manu sua scripsit, ut culpam vicinia S. Severini sita fuit. Sarni fl. et oppidum
erroris in libris retorquere non liceat. 56) quod in radicibus Vesuvii montis invenies. 57) Game-
e Reg. edidit Gatt. Acc. p. 45. Roderis nepos Ro- rinorum et dace Spolet. v. Di Meo Ann. Neap. ad a. 899.

adveniens, ex altera nichilominus parte conssedit; et ita illos^a hinc inde per tres menses continuos obidentes^b ad extremitatem ultimam perduxerunt. Cumque iam Saraceni fame nimia laborarent; neque ullo modo^c, ullo unquam ingenio se evasuros nostrorum manus sperarent, ipsamque iam mortem prae oculis cernerent, consilio tandem supradictorum^d ducum Gregorii atque Iohannis, omnes domos suas incendunt; sicque facto unanimiter impetu fugientes, per montes silvasque proximas disperguntur. Quos nostri instantius persequentes, vix paucissimis aliquot^e de tanta multitudine evadentibus, omnes interemerunt, atque hoc modo auxilio et misericordia Dei funditus de partibus istis eliminati^f sunt, anno incarnationis dominicae nungentesimo quintodecimo, indictione tertia^g, mense Augusto. Per^h omnia benedictus Deus.

Iohannes abbas vicesimus tertius a beato Benedicto, sedit annis 19ⁱ, mensibus 7.

53. Hic nobilium Capuanorum ortus familia, eo tempore quo praefatus abbas Leo^{914. Aug.} decessit, archidiaconatus^a officio in Capuana ecclesia fungebatur, religiosus plane^b et valde honestis moribus praeditus. Sed cum aliquanto tempore congregatio fratrum^c quae Teani consistebat, pastore esset proprio destituta, nec inveniretur inter eos aliquis huiusmodi qui tantae praelationi videretur^d idoneus, tunc^e Landulfus et Athenulfus principes, cum monachis ineunte consilium, praefatum archidiaconum adierunt, eumque tam monitis quam precibus, ut praedictae^f congregationis regimen reciperet compulerunt. Quo tandem annuente, monachus^g factus, non multo post a fratribus universis iuxta morem electus est^h, atque a supradicto papa Iohanne honorifice consecratus. Ordinatusⁱ itaque abbas, coepit monere fratres, ut relicta^j Teano, Capuam habitaturi secum pariter pergerent: quae^k civitas, et^l circumpositarum civitatum primaria esset, et in ipsa domini eiusdem patriae principes habitarent. At^m illi obsecundantes eius imperio, Capuam omnes simul adⁿ habitandum profecti sunt. Verum in eadem civitate monasterium adhuc non erat aedificatum; sed in eo loco ubi nunc constructum esse^o conspicitur, iuxta portam scilicet sancti Angeli, perparva nimum^p erat ecclesia^q, ac secus eam altera^r nichilominus^s parva vilisque domuncula stabat^t contexta viminibus, ubi tres tantum aut quattuor fratres vetuli morabantur. Huic^u siquidem locum Maio⁵⁹ abbas sancti Vincentii^v ad monasterium construendum olim a principibus adquisierat, et eandem quam diximus ecclesiolam^w atque domunculam ibi construxerat; sed cum post eum Godelpertus abbas factus fuisset, locutus cum praedicto abbate nostro^x, permissione seu licentia praefatorum principum concambiavit cum eo ipsum locum, recipiens scilicet pro eo locum alium tantumdem ambitus^y, ubi prius idem Iohannes abbas monasterium nostrum^z aedificare statuerat^{aa}, et^{ab} consequenter idem^{ac} Godelpertus ad principes iam dictos accedens, adquisivit^{ad} alium locum^{ae}, super ipsum fluvium Vulturum^{af}: et coepit ibi aedificare monasterium^{ag} in honore sancti Vincentii, et monachos qui per diversa fuerant^{ah} dispersi, inibi congregare, et res atque possessiones ipsius monasterii iam dudum perditas recolligere. Noster^{ai} autem Iohannes tam propinquorum quam et^{aj} amicorum non^{ak} parvis adiutus solaciis,

40 a) superveniens 1^a ed. b) eos 1^a ed. c) o. et ad 4. d) u. ingenio. u. u. modo 1^a ed. e) s. imperatorum ducumque 3. f) add. 4. g) eliminati — Augusto obacta 1^a servavit 1^a. h) P. o. h. D. add. 4. i) XVIII et m. 1^a ed. k) archidiaconi ed. l) r. valde et h. 1. ed. m) monachorum 1. 2. n) esset 1. 2. o) bonae memoriae add. 1. del. 1^a. p) A. Capuani p. una cum monachorum consensu c. 1. A. Cap. p. in. cons. 1^a. 2. q) eiusdem 1. ed. r) s. mox m. f. nec m. 1. ed. s) et. atque a domno Ioh. decimo p. h. c. est 1. et. s. a. sup. domno Ioh. papa h. c. est ed. t) Factus 1. 2. u) Q. videlicet c. 1. ed. v) ipas add. 1. w) Qui obs. 1. ed. x) s. habitaturi 1. ed. y) est. i. 1. ed. z) n. et exilis e. 1. ed. aa) in honore S. B. add. 1. del. 1^a. ab) deest 1. alia 1^a ed. ac) similiter 1. ed. ad) m. 1^a ed. 2. in quo verba monasterium — diximus exciderunt. ae) ecclesiam ed. af) Iohanne 1^a ed. ag) iuxta ecclesiam sanctae Mariae quae nuncupatur Landi magistri add. 1^a. ah) suum 1^a ed. ai) et — principi absentia 1^a. aj) ipse ed. ak) a. ab eis a. 1^a ed. al) iuxta ipsam civitatem et s. ed. civitatem. — recolligere absentia 1^a. am) d. disp. f. congr. ed. an) ita 1^a. Supradictorum itaque principum ope atque auxilio fretus, ac non minimis tam p. i. q) add. 4. r) n. p. add. 1^a.

55) A. D. 916, Berengario iam imperatore factum SS. II, 2. p. 408. 60) V. instrumentum ea de re esse, certum videtur, atque is est Iohannis X. annus factum anno 7. imp. Constantini, 5. patritius Landulfus, 5. Athenulfus principis, mense Nov. ind. 3. quod Maionis I. habuit, sed postea sententiam mutavisse extat in Chr. Vult. p. 415. 61) 16. Kal. Dec. anno videtur. Vulturenses Maioni suo aequae ac Berthario martyrium attribuerunt: quod falsum esse, e 5. patritius domni Landulfus et d. Athenulfus excellentissimorum principum, ind. 3. ib. 60 cartis monasterii probavit Cl. Muratori ad Chr. Vult.

coepit nichilominus^a in eodem quo diximus loco monasterium in^b honore beati patris Benedicti a fundamentis construere, atque intra non multum tempus magnam pulchramque ecclesiam, nec non et officinas diversis monasterii officiis congruas decenter effecit^c, ibique quinquaginta et eo amplius^d victuros regulariter aggregavit. Cuius etiam studio et cura, Dei praecedente gratia factum est, ut monasterium^e ipsum velociter^f allevatum, atque diversis intus et exterius opibus ditatum sit. Fecit siquidem ibi inter caetera idem abbas, codicem missalem^g cum tabulis argenteis deauratis^h. Euangelium quoque opereⁱ simili. Altarium vero in^k circuitu totum argento sculpto^l vestivit. Crucem etiam pulcherrimam cum gemmis^m ac smaltis ad procedendum fecit. Ceroferraria argentea duo.⁶² Urceolum quoque cum aquamanili⁶³ suo similiter argenteum. Vascula aereaⁿ ad diversos usus, appendentia libras sexcentas. Codices ecclesiasticos totius anni diversos et multos. Planetas, pluviales, et albas, nec non dalmaticas, universamque tam in ecclesiasticis quamque et in familiaribus usibus suppellectilem, sufficientissime praeparavit. Eo^o tempore satis mirabile signum in eodem monasterio contigit. Nam altare maius ipsius ecclesiae ab hora diei tertia usque ad mediam fere noctem tantam aquarum abundantiam guttatim instar sudoris effudit ut omnia eiusdem^p altaris madeferent indumenta.

54. Apud Casinum vero post^q renovationem totius maioris ecclesiae, cum aliquot ibi^r ornamenta ecclesiastica idem abbas^s fecisset, altarium quoque maius in quo^t sancti patris Benedicti corpus erat^u humatum, marmoreis tabulis circumdedit^v. A praefatis^w etiam principibus Landulfo et Atenulfo praeceptum confirmationis totius abbatiae⁶⁵ recepit^x. Nec non et aliud⁶⁴ de curte^y Petrae Mellariae cum integro^z gualdo et castaneto⁶⁶, omnibusque pertinentiis suis, et^{aa} cum 4 aldionibus cum filiis ac filiabus, et universis eorum. Sciendum^b autem quoniam praedictam curtem de Petra Mellaria⁶⁵ pro cambio nobis dederunt praefati principes, et receperunt^c curtem sancti Benedicti^d de Pantano prope Beneventum, et obtulerunt eam in Sancta Sophia, cella^e videlicet monasterii huius. Hic^f fecit libellum Adelberto filio Rainerii de Rastello, de aliquot curtibus monasterii^g huius in comitatu Mutinensi, fundo qui dicitur Persiceta⁶⁶, ad iugera octingenta; reddentibus per annos singulos census solidorum^h septem. Alium etiam libellum fecit eidem Adelberto de quibusdⁱ in possessionibus huius loci in fundo Adili: quique Adelbertus postmodum obtulit scripto^j suo⁶⁷ in hoc monasterio aliquot alias curtes suas, quae in eodem fundo Adili⁶⁸ tunc ei^k pertinere videbantur. Obiit autem praefatus^l abbas pridie Kal. Aprilis, et apud Capuanum monasterium decenti est sepultura reconditus. Circa^m hos dies depositusⁿ est a Romanis supradictus papa Iohannes invasor apostolicae sedis, et Leo sextus in^o ea est ordinatus.

Adelpertus vicesimus quartus abbas^p, sexto die post^q sui praedecessoris obitum ab universis fratribus ordinatus, sedit annis 9, ibique apud Capuam et commoratus est et defunctus. Fuit^r autem temporibus Ste-

^o) anno Domini 934. add. 2.

a) add. 1^b. b) in honorem b. p. B. add. 1^b. c) fecit ed. ibique — aggregavit add. 1^b. d) a. monachos v. 1^b. ed. e) ut i. m. 1. ed. quod usque ad id temporis fere nichil fuerat add. 1. del. 1^b. Hic in 1^a. quat. excidit, usque ad est 40 Franciscus c. 61. f) subito 1. ed. g) m. unum c. f. ed. h) d. et gemmis 1. 2. i) q. s. o. decoravit 1. ed. k) r. andique in c. a. 1. ed. l) deest 1. 2. m) s. ac g. legi 1^b signis positus tussit. n) v. de auricalco vel auro 1. 2. o) Hoc 1^b. ed. Hoc — madeferent add. 1^b. p) o. ind. e. a. m. 1^b. ed. q) p. r. t. m. a. add. 1^b. r) a. eect. orn. 1. ed. s) i. a. add. 1^b. t) m. ubi 1. ed. u) c. h. est 1. ed. v) l. albidimis induit 1. ed. w) praedictis 1. ed. x) suscepit 1. ed. y) de petra mellara 1. z) add. 1^b. castaneto 1. castaneo 2. a) et 4 aldionibus et u. e. add. 1^b. et 4 a. c. f. ac f. suis eorum 2. et 4 a. c. f. ac f. et u. e. 3. b) Sciendum — huius deest 1. c) r. a nobis c. ed. d) sancti Benedicti deest 2. e) q. vid. obedientia erat m. h. 2. f) Hic — videbatur add. 1^b. g) h. m. 1^b. ed. h) c. septem sol. 1^b. ed. i) o. per scriptum in 1^b. ed. k) l. possidere videbatur 1^b. 2. l) p. a. add. 4. m) Circa — ordinatus deest 1. n) expulsus 2. o) in ea est add. 4. p) p. depositionem s. p. ab 1. ed. q) Fuit — Sergii papae add. 1^b.

62) Aquamanile dicitur vas, super quod cadit aqua, qua abluuntur digiti sacerdotum post assumptionem corporis Christi. Io. de Ianua. 63) duo ex orig. edidit Gatt. prius brevius Hist. p. 105, alterum amplum Acc. p. 45. 64) ib. Acc. p. 47. datum eodem die quo confirmatio abbatiae. 65) Piedra Molara est vicus prope Teanum. 66) San Giovanni in Persiceta, territ. Bononiensi. 67) quod ex orig. dedit Gatt. H. p. 107. Vir ille longaevis profectus est lege vivere Romana et habitare in comitatu Regense. Sed nescio an veram viderit Cl. Tiraboschi Hist. Nonant. I. p. 447. quum libellum illum a Iohanne III. non I. factum fuisse conticeret. 68) in fundo quod vocatur Casale, comitatu Mutinense in Adile. 69) ita etiam Ann. Casin. Mon. SS. III. p. 172.

phanus septimi papae, et Iohannis papae undecimi, qui fuit filius Sergii papae⁷⁰.

55. Quarto^b abbas huius anno^c, venientes innumerabiles Ungari super Capuam, omnia in circuitu ipsius vastaverunt^d ac depraedati sunt. Similiter etiam Beneventi^e facientes^f, et Sarnum ac Nolam, cunctamque Liburiam discurrerunt et devastantes, cum nullus inveniretur qui tantae multitudinis resistere posset, iterum Capuam reversi per 12 dies in campo Galliano commorati sunt. Quo^g videlicet tempore cum^h multos de nostris hominibus captivassent, non pauca in eis redimendis expendimus, quorum haec summa est. Coronamⁱ de^j argento magnam cum catenis argenteis. Turibulum^k argenteum deauratum. Pocula argentea 4. Coclearia de^l argento tria^m pondoⁿ libre unius. Tarecos⁷² 20. Planetam diarodinam⁷³ de bizanteis 15; aliam^o cum listis argenteis de bizanteis 16, et aliam cum leonibus. Urnas⁷⁴ de pallio 4°, longitudinem^p passuum 4, latitudinem^q palmorum trium. Pannum de altari^r diarodinum de bizanteis 16^s. Tapeta optima 16 pro bizanteis 67. Pannum admasurum⁷⁵ pro bizanteis 8. Hostiales⁷⁶ 3 pro bizanteis 13. Casta⁷⁵ duas pro bizanteis 8. Pulvinaria serica tria pro bizanteis 10. Dehinc victoria tanta elati, et praeda tam magna enusti, Marsorum regionem ingressi coeperunt^v similia facere, incendentes ac depopulantes universa. Omnipotentis itaque nutu et^w auxilio Marsi ac Peligni simul convenientes, positis insidiis in^x locis artissimis, irruerunt viriliter^y super eos, et universos fere interficientes, ingentem nimis praedam in auro et argento ac^z palliis⁷⁷, nec non et diversi generis animalibus, de illorum manibus extorsērunt. Quotquot autem illorum evadere Marsorum gladios potuerunt, fuga dilapsi in sua reversi sunt.

56. Huic^a abbati Iohannes consul et dux Neapolitanorum suo praecepto confirmavit atque concessit ecclesiam sanctae Ceciliae intra Neapolim sitam in platea quae cognominatur Palmarum⁷⁷, antiquitus^b huic nostro monasterio pertinentem, cum universis omnino^c pertinentiis eius. Neonon^c et cellam sancti Severi in Surrento, cum omni pariter substantia ac pertinentia ipsius; sed et cellam nostram de Casa Gentiana, cum gualdo, et terris, et silvis, et omnibus omnino nobis in eodem territorio pertinentibus; et ut in tota civitate Neapoli nullum plateaticum sive portaticum nostri monachi aliquando darent. Eodem^d tempore Agelmundus quidam nobilis de Vicalbo⁷⁸, obtulit huic monasterio curtem suam quae dicitur de Pranduli, cum omnibus pertinentiis eius; aliamque curtem in Patenara cum vineis, et pratis, omnibusque pertinentiis suis. Nec non et omnia quae illi iure haereditario pertinebant, tam in civitate Sorana quam et in castello quod^e dicitur Sclavi⁷⁹. Sub hoc abbate Iohannes praepositus sancti Liberatoris fecit^e libellum de rebus huius monasterii apud Marchiam in Manupello⁸⁰, et Oliveto, et Turri, et in diversis^f aliis locis; pro quibus recepit solidos ducentos, et centum modios^h terrae in villa Gauleiani⁸¹. Similiter etiam et Garipertus praepositus diversarum per Marchiam cellarum ab hoc abbate ordinatus, fecit libellum de quibusdam casis nobis pertinentibus in Larino⁸¹. Hic^a idem¹ abbas fecit libellum cuidam Grimoaldo de Camerino de cunctis^m rebus huius monasterii quae sunt in pertinentia Termulensi, intra Bifernum videlicet et Asinaricum fluvios, et villa de Guilliolisi, et mare; receptis ad praesens pro pretio solidis centum, pro censu vero annuali solidis octo.

a) St. VII. p. et desunt 1^b. b) totum caput add. 1^b. c) indictione decima add. 1^b. 2. d) v. ac add. 4. e) fecerunt, usque Sarnum ac Nolam discurrerunt, et devastantes omnia, cunctamque L. peragrantes 1^b. ed. f) cum — posset desunt 1^b. 2. g) Quo — bizanteis 10. add. 1^c. h) t. m. de n. h. captivos duxerunt; in quibus recolligendis multa e. 1^c. ed. i) C. magnam cat. arg. 4. k) Pocula a. q. Turib. a. d. C. 1^c. ed. l) C. argentea ed. m) tres 1^c. n) penso 1^c. 2. o) a. planetam c. l. a. de b. s. Aliam planetam c. 1^c. ed. p) deest ed. 4. q) longitudine 1^c. ed. r) latitudine 1^c. ed. s) P. altaris 1^c. de altare ed. t) b. 67. Pannum a. 4. u) astaneas 2. v) i. s. f. c. 1^b. ed. w) et a. add. 4. x) in l. a. desunt 1^b. 2. y) add. 4. z) deest 1^b. 2. Reliqua post palliis adacta sunt 1^b. 7) p. ac tapetis n. 2. a) Et hoc caput add. 1^c, ita ut primo loco ponat: Sub hoc — Larino; sequantur: Huic — darent. 50 b) tiqitius — monasterio abacta 1^c. c) Sed 4. d) Eodem — Sclavi desunt 1. e) qui ed. f) Manupello 3. g) a. d. l. 1^c. ed. h) modia de terra 1^c. ed. i) Gauleiani 3. k) Hic — octo desunt 1. l) ipse ed. m) omnibus ed.

70) cf. Liutpr. II, 48. Stephanus VII. a. D. 930. hostiaria, ad ostia aedium sacrarum appendenda mortuus est. 71) sc. cereis sustinendis aptam. DUC. 77) ubi nunc est ecclesia sanctae Mariae Palmarum. ANG. 78) v. infra II, 6. 79) Schiavi putat Ducangia. 73) i. e. coloris rosei. 74) pro orla seu orula, limbus. DUCANG. 75) haec Oedipum suum expectant. 76) quae infra II, 102. fl. non multum distat.

942. Baldoinus^a abbas^b quintus^c et vicesimus a beato Benedicto. Fuit^d temporibus praedictorum principum Landulfi et Atenulfi, et fratris eius Landulfi. Iste recepit privilegium a domno Marino papa secundo⁹⁴³ de consuetudine monasterii huius^e.

57. Huius^f papae temporibus Sico episcopus Capuanus homo^g utique et saecularis^h et inlitteratus, contra divina humanaque statuta agere non formidans, ecclesiam sancti Angeli inⁱ loco qui antiquitus Ad arcum Dianae⁸³ appellabaturⁱ, nunc vero nuncupatur^k Ad formam⁸⁴, quam videlicet^l praedecessor ipsius monacho nostro ad monasterium ibi construendum iam dudum concesserat, violenter auferens, cuidam diacono suo in beneficium tradidit^m. Quod cum auribus praedicti venerabilis papae Marini per eundem monachum relatumⁿ fuisset, apostolicae mox auctoritatis litteras episcopo praefato trans misit⁸⁵; quibus acriter in illum invecus, et de canonum ignorantia, et de inscitia litterarum, et de familiaritate saecularium, quin^o etiam et de temeraria^p transgressione^q constitutorum praedecessoris sui eum districte redarguit. Mandat etiam, ut absque^r aliqua mora, praefatam ecclesiam monacho illi restituat, ut in ea sicut ab antecessore suo sub anathematis etiam obligatione dispositum fuerat, monasterium fiat; quod videlicet monasterium, tam ab ipsius episcopi, quam et ab omnium^s sibi succedentium ex tunc et^t deinceps inquietudine ac molestia liberum, sub custodia et potestate monasterii sancti Benedicti, quod tunc in Capua erat perpetuo permansurum constituit; diaconum vero illum cui praedictus episcopus eandem ecclesiam concesserat, praeter in servitio altaris, 20 ab omni prorsus^u eiusdem episcopi consortio privatum esse percensuit. Quod si omnibus his aliquatenus inobediens esse^v praesumeret, sacerdotali se honore privatum ex^w tunc, et excommunicationis vinculo innodatum sciret^x.

58. Per^y 86 idem tempus cum monasterium sanctae Sophiae de Benevento principum violentia^z ab hoc coenobio subtractum esset, hic idem abbas ostensis Romanorum 25 pontificum regumque praeceptis, qui praedictum monasterium in hoc loco firmaverant, recollegit protinus^{aa} illud, et sub monasterii^{ab} huius ditione redegit. Sed^c cum non multo post a supradicto papa Romae evocatus fuisset, eique quoniam magnae erat^d prudentiae, abbatiam sancti Pauli idem pontifex commisisset⁸⁷, rursus a principibus monasterium sanctae Sophiae pervasum, et a nostra potestate^e subductum est. Sub his 30 ferme diebus, cum defuncto Marino^f Agapitus in sede apostolica successisset, eique super hoc idem abbas conquestus fuisset, scripsit protinus praefatis^g principibus idem apostolicus increpans eos acriter cur talia agere praesumpsissent: monens pariter et obsecrans, ut idem monasterium nostro^h abbati sine aliqua mora ex integro restituerent

a) hinc pergit 1. b) genere Francus add. 1. 2. c) vic. quintus 1^a ed. d) Fuit—eius Landulfi add. 1^b. e) deest 1. 35 f) His 1. 1. 2. g) h. u. et s. et i. desunt 1. 2. h) A. quod tunc ad 1. 2. A. quod ant. ad 3. i) e. quia templum ipsius (t. eiusdem Dianae 1^b. 2.) inibi fuit, n. 1. 2. k) v. ad f. dicitur 1. ed. l) q. p. suus, ex longo iam tempore (e. l. i. t. add. 1^b.) m. n. ad c. ibi m. concesserat (tradiderat 1. corr. 1^b.) t. ed. m) concessit 1. dedit 1^b. ed. n) intimatum f. mox ap. a. 1. ed. o) q. e. add. 4. p) praesumptiva 1. ed. q) deest 4. t. p. s. c. 1. ed. r) sine 1. ed. s) ab universorum successorum suorum ex 1. ed. t) deest ed. u) o. cons. ei. ep. priv. 1. ed. 40 v) esset, et s. 1. ed. w) e. t. add. 4. x) sciret. Aliud etiam priv. — monstraverat 1. sciret. Hugonis quoque etc. 2. v. cap. 59. y) totum caput tribus versibus continebatur in cod. 1. Ita: Atenulfus etiam praeceptum suum (?) in hoc coenobio imperpetuum confirmavit; quibus partim erasis haec 1^b. scripsit. z) v. per annos aliquot ab 1^b. ed.) fuisset 1^b. ed. a) add. 4. b) s. d. m. h. r. 1^b. ed. c) Post haec cum (idem abbas add. 1^b.) a. s. domno Marino p. 1^b. ed. d) m. prud. ac potentiae videbatur 1^b. 2. m. prad. vid. 3. e) ditione 1^b. ed. f) M. 45 praefatus A. 1^b. g) praedictis 1^b. ed. h) praefato 1^b. ed.

82) quod e Petri reg. edidit Gatt. H. p. 94. 83) Dianae Tifatinae (a Tifata monte proximo) templum ibi fuisse, et si auctores silerent omnes, ex solis lapideis literatis monumentis, ibidem abhuc extantibus, habere potuit. ANG. cf. Vell. Pat. II, 25. 84) In nostro tabulario servatur codex membranaceus, titulo Regesti Sancti Angeli ad Formas, in quo coloribus expressae principum, comitum, abbatum imagines, antiquarum rerum studiosis non inuicunda praebent argumenta vetustatis. ANG. 85) quas edidit Tosti Hist. Cas. I. p. 217. s. d. Ibi vocat S. Angelum de monte. 86) In hoc cap. ordo rerum et temporum magnopere turbatus est. Nam Atenulfum principem A. D. 943. obiisse constat, ut nomen eius in epistolam Agapiti errore scribae irrepsisse videatur. Ex his litteris quas e Petri reg. ed. Gatt. H. p. 53. initium capitis desumptum est. Cf. Leonis relationem de cella S. Sophiae ap. Gatt. H. p. 54. Utramque epistolam suspectam habet Di Meo. Stef. Borgia edidit sententiam latam a iudicibus Beneventanis sub Landulfo II. a. 945. qua mon. S. Sophiae eximitur a ditione Magelpoti abbatibus et 55 monasterii Casinensis, Mem. di Benev. III. p. 23. 87) Id in epistola non legitur; cf. infra II, 1. Eum iam 940. S. Pauli abbatem fuisse, e vita S. Odonis II, 22 probavit Cl. Mabillon in Ann. O. S. B. III. p. 470.

Quod si aliter agerent^a, scirent se continuo^b vinculo anathematis illigandos^c. Cuius^d imperio parens confestim^e Atenulfus princeps, et ipsum monasterium abbati nostro re-consignavit^f, et per proprium^g praeceptum^h quemadmodum a domno Arichis primitus^{943.} hic oblatum fueratⁱ, in hoc coenobio imperpetuum confirmavit, cum universis profecto^{943.} quae ibi postmodum concessa sunt, sive a singulis principibus sive a ceteris quibusque^{Jan. 30.} fidelibus⁹⁰. Quo etiam tempore octo familias¹ hominum in cella sancti Benedicti de Caudis ab eodem abbate rogatus concessit^{94.}. Necnon et aliud praeceptum illi de totius^{943.} abbatae pertinentiis fecit^{92.} ^{Jan. 30.}

59. Circa⁹³ hos dies cum monasterium quoque nostrum quod tunc apud⁹³ Capuam⁹³ erat sub sua iam ditione cupiditatis seu¹ lucri gratia principes rede-gissent, et hac occa-sione fratres ibi degentes quodammodo^m seculariter viverent: cognito hoc supradictusⁿ papa Agapitus per suggestionem nostri^o abbatis, mandat confestim^p praefatis principibus apostolicae auctoritatis acres nimium litteras; redarguens vehementer et increpans eorum nequitiam cur tantum nefas committere ausi fuissent; praeci-piens insuper, ut nullam¹⁵ ulterius in eodem monasterio dominationem exercere praesumerent. Monachi vero uni-versi ad pristinum^q cenobium Casinense^r cum universis monasterii rebus protinus re-verterentur: ibidem sub abbate proprio regulariter Domino servituri; duobus dumtaxat vel tribus senibus fratribus in Capuae monasterio relictis. Quod si vel principes vel certe monachi aliter agere praesumerent, aut aliquis aliquid de rebus eiusdem monasterii pervadere^s, vel aliquam inde ordinationem^t praeter abbatem facere temptarent, scirent se nisi resipiscerent auctoritate apostolica excommunicandos. Ab^u eodem quoque^{955.} sancto pontifice adquisivit praefatus abbas privilegium de monasterio sancti Stephani iuxta Terracinam^{94.}, quod beatus Benedictus sicut in vita ipsius legitur, per visionem^{955.} mirabiliter apparens, aedificari monstraverat. ^{Oct. 16.} ^{Greg. Dial. II. 22.}

25 Hugonis^v etiam^w et Lotharii regum, de universis huius loci possessionibus ad hunc^{943.} abbatem praeceptum confirmationis habetur^{95.}; quique reges, eo tempore monasterium¹ sancti Angeli de Barregio ab Agarenis destructum ad pristinum statum rev. care deside-rantes, universa inibi quae priores reges eidem regia donatione contulerant, praeepto proprio firmaverunt^x. ^{Mar. 15.}

30 *) His porro temporibus, cum Cingensis ecclesia a Saracenis divastata fuisset, Iohannes eiusdem cellae praepositus, quicquid subpellectilis vel thesauri quoquo modo subripere potuit assumens, cum consensu abbatis nostri Capuas pergit, atque ibi monasterium construere coepit. Quo etiam tempore venerabilis papa Marinus eandem ecclesiam sanctae Mariae de Capua, cum omnibus possessionibus suis Casinensi coenobio per privilegium ex integro confirmavit^y. Quod id ipsum similiter confirmaverunt, Iohannes quintus decimus, Benedictus octavus, Benedictus

35 a) faceret 1^b. ed. b) add. 4. c) innodandos 1^b. ed. d) Huius ed. e) protinus 1^b. ed. f) restituit 1^b. ed. g) suum 1^b. ed. h) f. cum omnibus quae ibi postmodum a singulis pr. concessa sunt, in h. c. i. c. Quo 1^b. ed. i) f. liberorum h. 1^b. 2. k) Circa — excommunicandos add. 1^b. l) deest ed. m) omaino 1^b. 2. n) h. idem sanctissimus pontifex per 1^b. o) s. venerabilis abbatis Balduini, m. 1^b p) m. nichilominus supradictis p. 1^b. 40 q) proprium 1^b. ed. r) C. relictis ibi duobus tantum aut tribus (a. certe t. 1^b) senibus fr. cum omnibus m. — ser-vituri. Quod 1^b. ed. s) invadere 1^b. ed. t) o. p. a. f. l. a. se desunt 2. u) Aliud etiam priv. adq. p. a. ab Agapito nichilominus papa secundo de 1. non hic sed in fine cap. 57. Aliud e. p. a. p. a. ab eodem a. p. de ed. v) Hugonis — firmaverunt in cap. 57. collocat 2. w) quoque 1. ed. x) t. praeceptum proprium monasterio s. A. de B. facientes (idque ab Agarenis desolatam a. p. s. r. volentes add. 1^b. ed.); universa inibi (ibi 1.) q. p. r. e. r. d. c. 45 firmaverunt. 1. ed.

89) quod ex orig. dedit Gatt. H. p. 52. 90) Eo-rum ibi nulla mentio fit. 91) Verba ipsius prae-cepti in reg. num. 208. sunt haec: Per rogum Bal-duini venerabilis abbatis carissimo patri nostro con-cessimus in ecclesia sancti Benedicti quae est cella in loco Caudi, hos homines libertos, Leonem, Bernar-dum, Lupum etc. ANG. 92) Gatt. Acc. p. 52. ex orig. 93) ex epistola Agapiti papae s. d. ad Landulfum principem, quam e reg. edidit Gatt. H. p. 90. 94) e reg. edidit Tosti Hist. Cas. p. 219. Mirum videtur, a Romanis pontificibus Baldoinum pro abbate Casi-nensi haberi, dum Casini Maielpotus et Aligerus et nomine et munere fungerentur; quem tamen co-abbatem appellat Hugo Farfensis, loco quem a Cl. 60 Muratorii Diss. 73. integrum apponimus: Casinense quoque monasterium sub illius (Oddonis abb. Clun.) magisterio ad normam regularis ordinis redactum est, quod in vastatione supradictorum Agarenorum destructum fuerat, sicut plerumque ut praefati sumus monasteria regni Italici. Ibi denique praeposuit discipulum suum, venerabilem abbatem Balduinum no-mine; cui successit in regimine eius condiscipulus atque coabbas Aligerus almificus pater, quem ipse a primaevo erudierat regulari tramite in supra no-minato Aentino (S. Mariae) monasterio: per quem ad culmen iam dictum recuperatum est monasterium, quem plures viventes recolunt. 95) tria eodem die data edidit Gatt. Acc. p. 48 sqq. 96) in eo-dem privilegio cuius supra Leo meminit.

Per^a eos dies cum Basilius imperialis protospatharius esset apud Salernum, ex praecepto abbatis adeuntibus illum monachis nostris, cartam^o restitutionis atque^o confirmationis fecit⁹⁷ de omnibus pertinentiis monasterii huius per totam Apuliam, quas videlicet⁴ eo tempore perditas habebamus: hoc^o est ecclesiam¹ sancti Benedicti de Lesina²² cum omnibus pertinentiis suis, et casas aliquot² intra eandem civitatem; piscariam de Lauri, et aliam piscariam ibidem; in Asculo⁹⁸ casam solaratam, et curtes, et puteos; ad Melessanam^h curtes, et puteos; ad Sanctum Iohannem in Ruliana¹ curtes; ad Sanctum Decorentium terras; in Canusio^h veteri ecclesiam sancti Benedicti, et molendinum, et curtes; in Minervio¹⁹⁹ speluncam ubi est ecclesia sancti Salvatoris, et terras; in Andre¹ vineas et olivas; in rivo qui dicitur De monacho, curtem. Haec omnia praefatus Basilius reconsignari fecit fratribus nostris, confirmans eadem nobis⁹⁹ per cartam proprio sigillo bullatam, et^a interdicens ne quis amplius invaderet illa praesumeret.

² Maielipotus abbas vicesimus sextus, sedit^o annis sex^{2.99}.

943. 60. Hic de praepositura monasterii huius abbas effectus, recepit a praedicto principe Landulfo praeceptum de omnibus generaliter rebus ac^o possessionibus huius monasterii, Necnon de terris et fundis in Liburia, loco qui dicitur Ad Trefone³, tam nostro monasterio, quam et eius palatio in loco ipso pertinentibus³. Aliud etiam praeceptum⁴ fecit idem⁵ princeps huic abbati specialiter de aqua Saonis⁷ fluvii⁵ et ceterarum aquarum cum ripis et limitibus suis, et de feminis liberis quae essent servis monasterii copulatae: necnon et de pertinentia seu^a confirmatione abbatiae totius. Sub hoc abbate, Leo quidam presbyter civitatis Larinensis qui postea episcopus factus est⁶, obtulit huic monasterio ecclesiam sancti Benedicti quae sita est intra eandem civitatem cum omnibus rebus ac^o pertinentiis suis; quam etiam postmodum tempore Aligerni abbatis praefatus princeps¹ in hoc monasterio praecepto^a suo firmavit⁷. Item⁸ Iohannes quidam monachus⁹ natione Capuanus obtulit in hoc loco ecclesiam sancti Viti quae constructa est in monte sancte²⁵ Agathe supra Capuam⁹, prope locum qui dicitur Ferruzanum¹⁰, cum aqua¹¹, et molendinis, et cum omnibus omnino² eiusdem ecclesiae⁷ pertinentiis, necnon et universis mobilibus et immobilibus suis. Hic abbas¹ fecit libellum cuidam Aregisi Teanensi de ecclesia sancti Adiutoris in Alifa cum omnibus pertinentiis eius, et de^a silva quae appellatur^b Catulisca, et de^a aliis possessionibus^c nonnullis quas in eiusdem civitatis³⁰ territorio tenere videbamus: receptis ab eo preter annualem censum bizanteis⁴ quatuor. Cuidam^a etiam Urso iudici¹ fecit libellum in annis quindecim, de omnibus aquis, et piscariis, seu terris de tota pertinentia Lesinensi: pro tribus bizanteis, et quadringentis angulis bonis per annos² singulos mense Novembrio³. Post transitum igitur eiusdem¹ abbatis, cum convenissent in capitulo monasterii Capuani dominus Adelbertus³⁵

nonus, Leo, ac Stephanus nonus: abbatibus nostris Balduino, Aligerno, Mansoni, Atenulfo, Theobaldo, ac Friderico¹¹ add. 2.

12 **) Fuit temporibus imperatorum Romanorum, et Nycephori¹² add. 2.

a) hic in cod. 1. sequatur cap. 61. quo signis positis ablegato 1^b in marg. adnotavit. Maielipotus abbas hic scribatur. Sequentia desunt 1; in cod. 2. scribuntur in medio cap. 60; cap. 58. 3 (7). Basilius quoque i. p. cum esset a. S. adeuntibus 2. b) cartulam ed. c) et ed. d) deest ed. e) id ed. f) ecclesiam 4. g) a. dirutas i. ed. h) Melessanam 4. i) Rulliana 4. k) in Andre. vineas et olivas. C. 4. l) Monorbio 4. m) deest ed. n) et i. ne q. a. i. i. p. desunt ed. o) sedit — praeditus (in fine c. 60.) diversis vicibus addita sunt, crasis quae 6 versibus prius scripta fuerant 1. o) et 1^b. ed. p) ad Trefone 3. Atrafone 4. q) f. idem abbas princeps huic a. 4. f. praedictus p. eidem a. 1^b. ed. r) Saonis 4. s) s. c. add. 4. t) p. Landulfus in 1^b. 2. u) s. p. 1^b. ed. v) Similiter etiam quidam f. m. 1^b. ed. w) c. ipsa aqua 1^b. ed. x) deest 4. y) loci 3. z) add. 4.) de Alife 1^b. ed. a) cum 1^b. ed. b) dicitur 1^b. ed. c) n. p. 1^b. ed. d) bizanteis 1^b. vis. ed. e) Cuidam — Novembrio desunt 1. f) deest 3. g) p. s. a. ed. h) N. Basilius quoque imp. protospatharius etc. 2. v. cap. 59. i) eius cum 1^b. supradicti a. c. ed. k) Adelbertus 3.

97) Reg. num. 112. Cuius tamen tempora vel interpretis Latini vel imperitia librarii nullo modo consistunt. ANG. 98) sc. Appulo. 99) Minervino. 1) Andria. 2) electus vivente Balduino cui subiectus mansisse videtur. 3) Regest. num. 210. ANG. 4) quod ex orig. ed. Gatt. Acc. p. 53. 5) qui olim Savo vocabatur, v. Statium Silv. IV, 96. Plin. III, 5. ANG. 6) Termulensis et Triventi; pseudoeppiscopus vocatur in privilegiis principum. Cartam Leonis e reg. edidit Gatt. H. p. 130. 7) Gatt. Acc. p. 55. ex orig. 8) Regest. num. 211. ANG. 9) Primitus appellabatur mons Tifata, nunc dicitur mons sancti Nicolai ab aedifica in eius cacumine extracta; ubi olim munitissima fuit arx. ANG. 10) Adhuc dicitur Ferrasano, sed non adiacet monti sanctae Agathae, a quo intermeante Vulturno fluvio 55 dirimitur. ANG. 11) Horum aliorumque pontificum privilegia collegit in suo regesto Petrus Diaconus n. 12. 14. 15. 16. 18. 20. et 21. videndus etiam n. 39. et 41. ANG. 12) imperavit ab a. D. 963.

egregius praesul ecclesiae Capuanae, et dominus Ardericus^a Teanensis episcopus, Leo quoque venerabilis abbas sancti martyris Christi Vincentii, necnon et nobilissimi iudices praedictae civitatis Arechia et Sadelfrid, et Adulfus^b castaldeus¹³ vir strenuissimus, 8. Kal. Novembris, omnibus unanimiter annuentibus atque laudantibus electus est ab 949. Oct. 25.
universis fratribus cum ingenti voto^c atque letitia in abbatem, dominus Aligernus praepositus tunc monasterii huius, vir plane venerabilis et valde honestus, et tam divina scientia^d quam seculari prudentia praeditus.

61. Operae¹⁴ pretium sane videtur hoc in loco, quoniam ad id temporis decur-¹⁴rens pertinuit historia, qualiter regnum Italiae a Francis ad Teutonicos sit translatum, 875. compendiōse perstringere. Denique^e post mortem Ludowici filii Lotharii de quo super- Aug. 12.
ius plura iam diximus, qui videlicet cum fratribus^f Lothario et Carlito Francorum regno partito, Italiam^g per tempora^h aliquot retinerat, Berengariusⁱ Foroiulensis¹⁵, filius 888.
Everardi^j marchionis Raliae regnum invasit: sed mox in ipsis suis primordiis, a Guidōne filio Guidonis comitis duobus^k praeliis superatus, Veronam tandem^l aufugit.
15 Guido autem cum per annos^m circiter sex regnum obtinisset, vomituⁿ cruoris extin- 894.
ctus¹⁶, reliquit^o illud filio suo Lamberto^p. Quo etiam similiter^q post sex annos¹⁷ de- 899.
functo, Ludowicus filius Bosonis regis Provinciae regnavit per annos tres. Contra quem 900.
rursus filius Burgundiae Rodulfus nomine Italiam venit^r. Interea^s Iohannes papa 922.
undecimus¹⁸ iunctus^t magnatibus Italiae, depulit ex ea Rodulfum; et mittens invitavit
20 Hugōnem^u Aquitaniae ducem, qui tunc et prudentia maxima et virtute multa pollebat. Qui rex protinus ordinatus, unacum filio Lothario strenue satis ac viriliter Italiae regnum 926.
per aliquot annos obtinuit. Cum hoc Hugōne^v venit Italiam Azzo^w comes Burgundiae^x, avunculus Berardi illius^y qui cognominatus est Franciscus^z, a quo videlicet Marsorum comites procreati sunt. Non multo post^{aa} idem^{ab} Hugo coronato filio, et nobilissima illi 931.
25 coniuge Adelaide^{ac} ex^{ad} proceribus Tusciae coniuncta, cum iam^{ae} ab eo utpote senex vili pendi coepisset, et molestias quasdam atque ingratitude pati, relicto ei regno, ipse in Burgundiam cum omni thesauro suo^{af} recessit; ibique monasterium de propriis sum- 946.
ptibus exstruens^{ag}, quod Sanctus Petrus de Arle nuncupatur, illudque sufficientissime ditans, in eodem monachus est effectus. Lotharius deinde post quattuor ferme annos
30 in subitam frēnesim incidens, ultimam diem explevit: et ita ipse Francorum regibus^{ah} 950.
deinceps in Italia regnandi terminum dedit. Quo^{ai} defuncto, uxor eius Adelais^{aj} ad At- Nov. 22.
tonem^{ak} propinquum suum^{al} in Canussam arcem munitissimam^{am} confugit. Cum interea

^a) Tunc temporis defuncto supradicto Agapito papa secundo, Ioannes XI. 13. uatione Romanus, 955. Alberici Romanorum consulis filius, illi in pontificatum succedit add. 2.

35 ^{aa}) Post haec supradictus Joh. 2.

a) Hard. 4. Ard. ep. 1^b. ed. b) Atulfus 3. 4. c) v. s. add. 4. d) S. K. N. desunt 4. e) maximo 1^b. ed. f) gaudio 1^b. 2. g) add. 4. h) deest 1^b. 2. i) Hoc loco qualiter r. (Italiae add. 1^b. ed.) a F. ad T. a. t. non videtur otiosum c. p. 1. ed. Hoc caput noster ante Maiopotum scripserat, unde signis appictis huc transtulit. k) deest 1. 2. l) ita 1^b. c. fratre Lothario F. 1. m) I. felici sorte p. 1. 2. n) tempus 1. ed. o) r. iuvavit r. I. Ber. 40 F. f. E. m. sed 1. ed. p) add. 1^b. Foroiulensis ed. q) Eberardi 2. Evardi 3. r) d. p. add. 1^b. s) add. 1^b. t) ita 1^b. p. non longum tempus r. 1. u) v. c. e. add. 1^b. v) tradidit 1. 2. w) lamperto 3. x) ita 1^b. e. non multo post d. iterum Berengarius regnum invasit. Contra 1. y) v. cum interea Berengarius interemptus a suis est 1. expandit 1^b. z) Post haec I. 1. aa) p. tertius decimus 1. ab) i. cum m. 1. ed. b) ugonem 1. corr. 1^b. c) Ugone 1. ed. d) A. c. a. add. 1^b. e) deest 1. 2. f) add. 1^b. g) F. propinquus 45 eiusdem regis, a 1. T. hic incipit quat. XVI. cod. 1. h) raulto add. 1^b. i) praefatus 1. ed. k) Adhel. 1. corr. 1^b. l) e. p. T. add. 1^b. m) e. ab eodem u. s. aliquas iam coepisset molestias a. i. p. 1. ed. n) s. et universis divitiis r. 1. ed. o) s. ditissimum construens q. S. P. de A. n. in eodem 1. ed. p) regum 1. q) ita 1^b. dedit Berengarii deinceps filius Albertus strenuissimus valde vir paterno exemplo regnum invadens (corr. Berengarius d. cum filio Alberto strenuissimo v. viro), captam reginam Adhelsidem in domum suam iuduxit, facile 50 se per eam universum regnum plenius adepturam se retenturam existimans. Propter quod universi Italiae principes valde commoti, mandant Alberto, ut dominam suam reginam nisi forte velit infernas et iras omnium experiri, nullo amplius pacto retineat; sed quocumque velit ire, honorifice illam dimittat. Dimissa igitur regina, ultra montes ad suos affines revertitur, atque ad Ottōnem Saxoniae ducem legatos protinus dirigens, coniugium illius sortitur. Qui mox exercitu valido aggregato, 55 Italiam venit, et ex p. so atque fugato Alberto, teli regnum occasione arripit, Teutonicis 1. r) Adhelchis ad Ottonem 3. s) A. quendam 1^b. t) deest 4. u) a. valde m. 1^b. ed.

13) Aquinensium; v. infra II, 1. 14) hoc caput e 16) sc. postquam imperator factus est, a. D. 892. regum catalogis et vulgi narrationibus consarcinatum erroribus scotero apparet; singula notare suto Petri XIII. Mon. SS. III. 219. Hic alterum cum al- 60 perlinum duximus. 15) cf. Mon. SS. III. p. 202. tero confudit.

praedictus Berengarius cum filio Alberto strenuissimo viro rursus regnum invadere cupiens, ac per hoc praedictam reginam capere modis omnibus satagens, per triennium ferme praefatam arcem obsedit. Atto vero interim cum regina consilio habito, nuntium ad Ottonem Saxoniae ducem, Ungarorum tunc victoria gloriosum transmittunt, qui ei omnia quae circa illos gerebantur referens, oraret quatinus ad Italiam confestim transire, eosque de Berengarii obsidione liberare, reginamque ipsam in coniugium simul cum regno deberet recipere. Iam fere praedicta arx ad deditionem hostium cogebatur: cum ecce dispositione Dei nuntius a regina transmissus subito rediit, et quoniam propter diligentissimam obsidionem nullus illi in arcem patebat ingressus, litteras et anulum quem a duce detulerat callidus arciger clam sagittae inseruit, ac nemine id suspicante in arcem illa traiecit. Quarum videlicet litterarum tenor huiusmodi erat quod idem dux iam transitis Alpibus Veronam venisset, eiusque filius Litulfus Mediolanum se praecessisset; in proximo illis venturo auxilio viriliter agerent; se tam de coniugio quam et de aliis regni utilitatibus pro illorum voto auxiliante Deo facturum. Quid pluribus? Evestigio duce veniente et fugato Berengario atque Alberto soluta obsidio est, captis duabus Berengarii filiabus, atque in Teutonicam terram transmissis exilio; moxque Adelaidis coniugium Otto sortitus, Teutonicis regibus ex tunc et deinceps in Italia regnandi initium extitit, ac non multo post Romam ingressus, coronam imperii de manu Iohannis duodecimi papae recepit, anno scilicet incarnationis dominicae nongentesimo sexagesimo secundo.

Nos itaque iam sicut in praefatione huius operis dixisse reminiscimur, tempus est ut primo huic libello terminum demus; non ignorantes quod ita certe libri termino lectoris refocilatur intentio, quemadmodum viatoris labor hospitio. Simul etiam dignum censemus, ut restauratio immo ut sic dicamus reinchoatio tanti monasterii, una cum novo abbate, sui libri exordium habeat, et sequentia tempora, sequentis quoque libri narrationibus annuente Domino prosequantur.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI SECUNDI.

1. De ordinatione et studio, seu captione Aligerni abbatis.
2. De vindicatione eius et de renuntiis terrae istius, seu praeceptis sibi a principibus factis.
3. De reconciliatione terrae huius, seu restauratione monasterii.
4. Item de praeceptis imperatorum, tam de hoc loco quam et Sancto Angelo in Barregio.
5. Quo tempore corpus Mathei apostoli Salernum venerit.
6. De oblationibus quorundam in hoc loco, nec non commutationibus aliquot ab abbate factis.
7. De pertinentiis sanctae Mariae in Luco.
8. De libellis quos faciebat idem abbas, qua intentione faceret, et de censu eorum.
9. Qualiter primo factus sit Capuanus archiepiscopus.
10. Qualiter princeps Landemulfus occisus sit, et qualiter vindicatus.
11. De terraemotu mirabili, et qualiter lignum sanctae crucis in hoc monasterio delatum sit.

a) deest 1^b. b) s. valde v. 1^b. ed. c) Quam cum ad deditionem fere iam coegisset, nuntius qui interim ab Attona atque regina ad O. S. d. (U. t. v. g. add. 1^c) transmissus fuerat, ut ad Italiam venire, eosque de B. o. l. r. i. c. deberet recipere, subito rediit 1^b. d) add. 4. e) illum g. referret, eumque oraret ed. f) D. t. a. r. n. ed. g) dabatur 1^b. ed. h) callide satis s. 1^b. ed. i) et arrepto arcu n. 1^b. ed. k) illum ed. l) Tenor itaque l. h. 1^b. ed. 45 m) d. cum exercitu i. 1^b. 2. n) Mediolani 4. o) add. 4. p) Q. p. add. 4. Ev. igitur d. 1^b. ed. q) Alperto 3. r) eius 1^b. ed. s) Adhelaidis 1^b. 2. t) ac — recepit add. 1^b. u) manibus 1^b. ed. v) m. pontificis Romani r. 1^b. m. loh. XII. pont. R. r. ed. w) videlicet 1. ed. x) nungentesimo 2. y) Hic 1. ita pergebat: Huic praeterea abbati, quoniam magnae prudentiae ac potentiae erat, abbas sancti Pauli de Roma concessa est; v. c. 58. Quibus eratis 1^b: Quo etiam anno defuncto Romano imperatore Constantinopolitano, Nicephorus ordinatus est. 50. Nos itaque — habeat. z) sicuti 1^b. ed.) praefatuncula 1^b. ed. a) d. nam ita 1^b. ed. b) sicut 1^b. ed. c) etiam novis Graeciae atque Italiae imperatoribus, novum abbatem nostrum associantes, sequentia illorum tempora liberius libri sequentis narrationibus prosequemur. Dignum praesertim existimantes, ut 1^b. d) existimamus ed. e) n. c. n. s. deest 1^b. f) inchoationem seu exordium annuente D. h. 1^b. ed. g) et — prosequantur deest 1^b. h) a. D. deest ed. prosequantur ed. 4. an prosequamur? i) ita ed. k) Inscriptiones ego addidi. Index ctp. deest in cod. 1. 55 ubi nulla est librorum distinctio. l) renuntius 2. m) deest ed. n) venit ed.

12. De introitu Mansonis abbatis.
13. De quorundam oblationibus seu libellis.
14. Qualiter Laidulfus princeps eidem abbati iraverit, et quid illi concesserit.
15. Quomodo Landulfus de Sancta Agatha princeps factus huic abbati iraverit, et quales et concessionem fecerit.
16. Qualiter sit a Capuanis deceptus atque caecatus.
17. De adventu sancti Adelberti ad hoc monasterium.
18. Item de adventu sancti Romualdi et sancti Bonifacii ad hunc locum.
19. Qualiter huc comes Olibanus venerit.
20. Qualiter vel qua de re Iohannes abbas ultro abbatiam dimiserit, et de libellis ipsius.
21. Qualis visio in eius obitu visa sit.
22. Qualiter abbas Iohannes huc venerit, et cur Ierusalem ierit, et quomodo per visionem de reditu monitus abbatiam receperit.
23. De Sancta Maria in Cellis.
24. Ut Otto imperator Beneventum perrexerit, et quae in his partibus egerit, et qualiter vel ubi decesserit.
25. De operibus ipsius abbatis Iohannis.
26. De commutationibus et oblationibus, seu libellis sub eo factis.
27. De Sancto Benedicto apud Suessam.
28. De secessu praedicti abbatis ad Capuam, et de abbate Docibili.
29. De exclusione Rotunduli, et substitutione Atenulfi.
30. Qualiter sit Albanetae monasterium factum.
31. De concessionibus imperatoris Henrici, et de operibus abbatis Atenulfi.
32. De quorundam in hoc loco oblationibus.
33. Qualiter delata sit in hoc monasterio pars de hnteo Salvatoris.
34. De restauratione monasterii Barregensis, et de obitu eius qui illud restauravit.
35. Placitum seu renuntium ducum Caietanorum de confiniis monasterii huius.
36. De oblatione insulae quae Limata vocatur.
37. Qualiter Normanni primum in partes has venerint, et qualiter cum Grecis Melo duce conflixerint.
38. De Normannis apud Piniatarium constitutis, et quomodo captus sit Dattus.
39. Quomodo imperator Henricus super Troiam cum exercitu venerit, et qualiter abbas eum fugiens in mare mortuus sit.
40. Qualiter princeps Pandulfus sponte se Belgrimo tradiderit, et qualiter per eum idem princeps a morte ereptus sit.
41. Qualiter idem imperator Capuanum principatum Pandulfo Teanensi comiti tradidit.
42. De ordinatione abbatis Theobaldi.
43. Qualiter eundem imperatorem beatus Benedictus sanaverit, et quae dona huic loco idem imperator contulerit.
44. Quomodo scripta translationis sancti Benedicti fallacissima probans exusserit.
45. Qualiter olim per beatum Benedictum idem imperator infirmatus sit.
46. Qualiter episcopatus Babenberg concambiatum cum Benevento sit.
47. Visio quae in obitu praedicti imperatoris cuidam servo Dei ostensa est.
48. Delationes de corpore sancti Benedicti.
49. De apparitione sanctorum Proti et Iacincti.
50. De Sancto Benedicto in Chia et Sancto Nazario.
51. Qualiter facta sit Capitinata.
52. De primordiis abbatis Theobaldi, et operibus eius in Sancto Liberatore.
53. Item de operibus ipsius in hoc loco.
54. Qualiter dominus Odilo Cluniacensis abbas huc venerit, et reversus brachium sancti Mauri ad hunc locum transmisit.
55. De oblationibus quorundam, seu libellis.
56. De reversione principis Pandulfi.

a) ei ed. b) Agathe ed. c) recepit ed. d) Caget. ed. e) oblationibus 4. f) Einricus ed. g) Troilam ed.
 55 h) Velgrimo ed. i) et quae etc. desunt ed. k) Abhinc in ed. inscriptiones capitulum ita discrepant a cod. 4. ut eas ad
 calcem integras dare praestet. l) ita correct. fallacissima p. exrissert. 4.

57. *De persecutionibus eiusdem et Todini in hunc locum*
58. *Qualiter abbas in marchias sit reversus.*
59. *Qualiter Pandulfus thesaurum huius atque Capuani monasterii auferri praeceperit.*
60. *Quale miraculum factum sit in constructione ecclesiae sanctae Scolasticae de Caieta.*
61. *De obitu abbatis Theobaldi, et reprobanda electione Basilii.*
62. *De vilitate eiusdem, et de quorundam oblationibus.*
63. *Qualiter imperator Chuonradus huc venerit, et qualiter abbas Richerius sit electus.*
64. *Qualiter Deus ab incendio locum istum eripuit.*
65. *De initiis abbatis Richeri, et de quorundam in loco isto oblationibus.*
66. *
67. *Qualiter sit a praefato abbate rocca de Vantra^b recepta.*
68. *Qualiter idem abbas sit ab Aquinensibus^c comitibus captus, et qualiter recollectus*
69. *Quomodo sit ultra montes profectus, et de pestilentia ac penitentia Aquinensium^d.*
70. *Qualiter Normanni iuraverint, et cur oppidum sancti Angeli everterit.*
71. *Qualiter apud Sanctum Germanum Normanni occisi sint, et omnia nostra quae retinebant, cum rocca sancti Andreae recepta.*
72. *Quae visiones super his gestis a rusticis visae sunt.*
73. *De munitionibus castellorum, et ponte sancti Angeli.*
74. *Qualiter Pandulfus in hanc terram hostiliter intraverit, et ut ab Adenulfo turpiter fugatus sit.*
75. *Qualiter Rodulfus expulsorum comes terram hanc praedari statuens, die sequenti extinctus repertus sit.*
76. *Quomodo nepos ipsius abbatis in rocca rebellavit, et qualiter receptus sit.*
77. *De adventu imperatoris Heinrici Romam, et qualiter tribus depositis illum Clementem in Romana sede constituit.*
78. *De donis ipsius in hoc loco, et qualiter Capuam Pandulfo reddiderit, cunctasque Beneventi pertinentias Normannis firmaverit.*
79. *Qualiter Leo papa ordinatus ad hoc monasterium venit, et Romam revertens ecclesiam sanctae Ierusalem abbati nostro concessit.*
80. *De errore Capuanorum qui pro castro Conca praedatum huc venire voluerunt.*
81. *Qualiter iterum praedictus papa huc venit, et ut Beneventum in sua fidelitate recepit.*
82. *Quomodo princeps Guaimarius occisus sit, et quomodo vindicatus.*
83. *De oblatione fratrum Capuanorum.*
84. *Qualiter nobis praefatus papa monasterium Terracinense restituit, et qualiter cum Normannis in Apulia dimicavit, et Romam reversus obiit.*
85. *Quid apocrisarii eius apud Constantinopolim gesserint.*
86. *De electione papae Victoris, et quomodo Fridericus ad hoc monasterium venerit.*
87. *De confirmatione castri Sarracenisci.*
88. *De oblationibus comitis Trasmundi, et qualiter vel ubi praedictus abbas defunctus sit atque sepultus.*
89. *De quibusdam operibus ipsius abbatis, et de electione abbatis Petri.*
90. *De moribus eiusdem abbatis, et de oblatione monasterii Lucensis, et de miraculis domni Iohannis Apuli eiusdem loci praepositi.*
91. *Qualiter praefatus apostolicus electionem nostri abbatis indigne tulerit, et qualiter nunciis ipsius priores nostri regulariter illam esse factam ostenderint.*
92. *Qualiter idem abbas eandem abbatiam refutaverit, et qualiter Fridericus electus sit.*
93. *De primordiis eiusdem Friderici, et consecratione illius, seu de privilegiis huic monasterio ab eo receptis et factis.*
94. *Qualiter eum Romani papam elegerint, et quod ipse postmodum reversus huc egerit.*
95. *De oblationibus episcopi Maritimi et aliorum.*
96. *Qualiter idem papa infirmatus Desiderium post se fieri abbatem constituit.*
97. *Qualiter omnem thesaurum loci huius Romam ad se asportari mandaverit, et qualis visio exinde visa sit.*
98. *De obitu ac sepulcro ipsius.*

a) deest inscriptio capitis de expugnata a Normannis Apulia.

b) uanaria c.

c) aquensibus c.

d) aquensium c. 55

e) sancti c.

99. *Qualiter sit Mincius papa symoniacus ordinatus.*
 100. *De muneribus Friderici.*

EXPLICIUNT CAPITULA.

- a) *Etiam in cod. 3. centum capita numerantur, quorum illud vitium est. — In cod. 2. post 44 abramentum mutatur, 46 et iterum 68 manus; 48 ad finem inscripta sunt fobo postea astuto, nec ante finem saec. XIII. Inscriptiones capitum, ex Angeli editione, haec sunt:*
44. *Qualiter idem imperator tussit comburi falsa scripta translationis eiusdem patris.*
 45. *Qualiter idem imperator divina vindicta percussus fuit, idem quod equos non simul ponere in capitulo cuiusdam monasterii sancti Benedicti.*
 10 16. *Qualiter idem imperator construxit ecclesiam sancti Georgii, et uxorem suam tanquam castre videns in mortis episcopis et abbatibus praesentibus virginem resignavit.*
 47. *Qualiter fuit quaesitum ab Adam monacho per abbatem sancti Pauli de Urbe, utrum corpus sancti Benedicti hinc quiesceret.*
 48. *Qualiter idem Adam vidit sanctos Protum et Iacintum in habitu monachali.*
 13 49. *Qualiter idem dompnus Adam construxit cellam sancti Benedicti de Chia, et sancti Nazarii iuxta fluvium Metaphiae.*
 50. *Quomodo provincia Capitata vocatur Capitinata.*
 51. *De ortu et infantia abbatis Theobaldi, et de renovatione Sancti Liberatoris de Maiella.*
 52. *Qualiter idem abbas multa bona eidem monasterio acquisivit.*
 53. *Qualiter per abbatem Chuniacensem fuit bractium sancti Mauri ad istud monasterium deportatum.*
 20 54. *Qualiter medietas castrum Surgii huic monasterio fuit collata, et alias donationes quamplurimas.*
 55. *Qualiter Aldermodus Saxonicus effectus monachus fecit fieri crucem argenteam 70 ferme librarum.*
 56. *Qualiter Paulus monachus missus ad Sanctum Benedictum de Capua sanctam vitam gessit; in cuius obitu lux magna apparuit.*
 57. *Qualiter comes Teanensis construxit monasterium sancti Iohannis in Capua, et de obitu Benedicti papae.*
 25 58. *Qualiter mortuo Henrico imperatore, et Corrado assumpto in regem, et espulsionem abbatis Theobaldi.*
 59. *Qualiter Pandulfus princeps Capuanus istud monasterium ad tantam paupertatem deduxit, quod non habebatur unum pro sacrificio offerendo.*
 60. *Qualiter Theobaldus abbas expulsus fuit de monasterio.*
 61. *Qualiter idem princeps mandavit vasa astanti sacra de monasterio, necnon de morte sancti Dominici monachi.*
 30 62. *Qualiter Sancta Scolastica de Gaeta fuit constructa, et de miraculo mallegi tibi facto.*
 63. *Qualiter post mortem abbatis Theobaldi fuit de Basilio electio celebrata.*
 64. *Qualiter idem Basilius in ordinis gubernatione male se gerens, principis procuratoris officio fungebatur.*
 65. *Qualiter Corradus imperator Capuam adiit revocaturus mala monasterii illata.*
 66. *De ordinatione et studio abbatis Richerti, et quomodo factae fuerant multae donationes monasterio.*
 35 67. *Qualiter corpus sanctae Luciae ex Sicilia in Constantinopoli fuit translatum, et de adventu Roberti Guiscardi.*
 68. *De discessu Corradi imperatoris, et qualiter castrum Alini ad monasterium pervenit.*
 69. *Qualiter comites Aquini ceperunt abbatem, et habuerunt oppidum sancti Angeli, quod monachi renuntiaverunt.*
 70. *Qualiter abbas Richerius muros Sancti Angeli fecit dirui.*
 71. *Qualiter Normanni coeperunt castrum sancti Andreas, et reliquerunt ipsum virtutibus beati Benedicti.*
 40 72. *Qualiter beatus Benedictus dixit cuidam de Cervoario quod propter ingratitude fratrurn discessit a monasterio.*
 73. *De quorundam oblationibus, ecclesiis, seu libellis.*
 74. *De munitionibus castellorum, et ponte sancti Angeli in Theodici.*
 75. *Qualiter Gaielani Adenulfum Aquini comitem evocarunt, sibi in ducem praeficiunt.*
 76. *De morte comitis Rodulphi, qui primo die ante mortem proposuerat mala facere in terra monasterii.*
 45 77. *De ammissione roccae Bantrae, et qualiter monasterium recuperavit eandem.*
 78. *Qualiter ad petitionem regis Ungariae abbas ad partes illas monachos destinavit.*
 79. *Qualiter imperator Henricus coepit tractare de bono statu Romanae ecclesiae.*
 80. *Qualiter imperator praedictus planetam purpuream auro ac gemmis ornata cum aliis rebus huic monasterio obtulit.*
 81. *De morte Clementis papae, et de sancto Leone qui ei in papatum successit.*
 50 82. *Qualiter quidam nobiles Capuani conabantur castrum Conchae a monasterio subtrahere potestate.*
 83. *De morte Pandulphi Capuani principis.*
 84. *De adventu sancti Leonis papae ad hoc monasterium.*
 85. *Quomodo Guaimarius princeps Salernitanus occisus sit, et quomodo vindicatus.*
 86. *De oblatione duorum fratrum Capuanorum.*
 55 87. *Qualiter dictus sanctus pontifex beato fine quiescit.*
 88. *Quid apocryphi eius apud Constantinopolim gesserint.*
 89. *De quibusdam in comitatu Teatino huic monasterio concessis.*
 90. *Qualiter castrum Sarracinis fuit confirmatum huic monasterio.*
 91. *Qualiter Richerius abbas obit.*
 92. *De electione abbatis Petri.*
 93. *Qualiter monasterium sancti Georgii fuit constructum in civitate Lucensi.*
 94. *Qualiter praefatus apostolicus electionem nostri abbatis inalgne tulit.*
 95. *Qualiter abbas Petrus abbatem renuntiaverit, et Fredericus electus sit.*
 96. *De primordiis eiusdem Friderici.*
 65 97. *Qualiter dictus abbas electus sit in papam.*
 98. *De oblationibus episcopi Maritani et aliorum.*
 99. *Qualiter idem papa mandavit ut omnem ecclesiam huius thesaurum ad ipsum deferret.*
 100. *De obitu Stephani papae qui et Fredericus abbas dictus fuit.*
 101. *Qualiter Petrus Damianus et alii cardinales coacti sunt latibula fugere.*
 70 102. *De abbate Frederico qui et Stephanus papa dictus fuit, ac de muneribus ipsius in hoc monasterio concessis.*

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

949. Aligeranus^b abbas, septimo ac vicesimo loco a beato Benedicto in hoc
 Oct. 25. monasterio feliciter ordinatus^c, sedijt annis 37. Fuit autem temporibus
 primi et magni Ottonis imperatoris, de quo supra diximus, et filii eius
 Ottonis secundi; principum vero^d Landulfi et Pandulfi, filii eius cui cog-
 nomen Caput ferreum fuit^e, et fratris eius Landulfi, et item filii^f Lan-
 dulfi; Romanorum quoque pontificum, a^g Iohanne duodecimo usque ad
 Iohannem quintum decimum; a quibus fere^h omnibus diversis tempori-
 bus nichil négligens, tam privilegia quam praecepta recepit. Interⁱ
 19 loci hoc in suo privilegio¹⁹ super ceteros addidit¹⁹: interdicens videli-
 cet¹ omnibus episcopis ut nulli liceret ab universis populis huic mona-
 sterio subiectis, vel ab omnibus ubique terrarum sibi pertinentibus
 ecclesiis, decimas vivorum, aut defunctorum oblationes per quamlibet
 occasionem auferre.

1. Hic^m itaque Neapolitanorum^m nobilium^a genere ortus^a, in monasterio sancti Pauli
 apud Romam sub supradicto^a abbate Balduino monachus factus, postmodum^p autem ab
 eodem abbate huc translatus, atque post transitum Maielpoti ut iam dictum est de prae-
 posito loci huius abbas effectus, super id quod Leo atque Iohannes monasterii huius
 abbates olim inceperant, restaurare coepit hunc locum; qui nimirum^q a tempore abbatis 20
 883. Bertharii quando^r a Saracenis incensus est, per septem et sexaginta circiter annos usque^r
 ad se, neglectus ac destitutus, et quasi desolatus penitus fuerat. Iam tamen paulo ante,
 sub Balduino scilicet abbate, monachi nostri^t qui éatenus primo apud Teánum, postmo-
 dum vero apud Capuam commorati necessario^u fuerant, praecepto^v Agapiti papae ex
 1. 59. parte reversi fuerant, sicut iam supra relatum est. Non tantum autem monasterium, 25
 sed et cuncta in^w circuitu ipsius planities ita tunc^x erat Saracenorum incursionibus^x de-
 stituta^y, ut rarus, immo^z fere^z nullus^z inveniretur, qui servis Dei ibidem^z degentibus
 aliquod obsequium exhibere deberet. Super^c haec praeterea Teanenses comites usque
 20 ad monticulum monasterio proximum quem^d Trococlum dicunt²⁰, res eiusdem mona-
 sterii invadendo pervenerant; Aquinenses etiam^e quibus^f Adenulfus quidam cognomento 30
 Megalí^g in castaldeum praeerat, ab ipso fere Casino qui non integris duobus milibus a
 21 civitate sancti Germani abest, totam ut vulgò loquar Flumeticam²¹ cum universis adia-
 centiis retinebant. Coepit igitur prudens abbas monasterii possessiones quas antiquitus
 posséderat ubique terrarum, et maxime contiguas quasque^h et in vicinia positas sollerter
 exquirere, et ab his qui bellicis eas temporibus diripuerant, inventis atque ostensis con-
 cessionibus ac praeceptis eorum qui hic illas dudum tradiderant, conamine toto repétere.

a) *ita 3. a. ystorie huius cenobii Casinensis 2.* b) *In cod. 1. Aligerus abbas bis scriptus est; prioris recensiois ab altera via diversae pagina et dimidia supersunt usque ad iam tamen, ubi motus quaternio incipit, alia manu scriptus, quae manet usque ad li. 43.* c) *anno D. 950. add. 1b. deleti 1c.* d) *v. Capuanorum, l. 1. 2.* e) *quique sexto aetatis suae anno volente atque consentiente patre principari coeperat add. 1.* f) *f. eius l. 3.* g) *ita 40 1b. Iohannis quintidecimi, et Iohannis sextidecimi, ac septimi Benedicti 1.* h) *videlicet 1. corr. 1b.* i) *Inter-aufferre add. 1b. k) e. auctoritate apostolica a. 1b. 2.* l) *add. 4.* m) *caput 5. hic interponit 1.* n) *Neapolitanus 1. 2.* o) *add. 4.* p) *praedicto 1. ed.* q) *f. est. Post non longum tempus annuente Deo meritis beati B. in hoc monasterio abbas effectus 1. f. est; qui videlicet ab eodem abbate praepositus in hoc monasterio primum est ordinatus; dehinc post transitum M. ut supra d. e. abbas e. 1b. f. est, postmodum etc. ut supra dictum est, de praepositura h. l. a. e. ed.* r) *videlicet 45 1. corr. 1b.* s) *quo 1. ed.* t) *u. ad eo 1b. paucissimis hic admodum fratribus commorantibus 1. (ed. prior).* u) *add. 1b.* v) *deest 1. 2.* w) *ex p. papae . . . reversi erant. Non 1. p. A. p. secundi e. p. r. erant sicuti i. s. r. e. 1b. ed.* x) *ipsius i. c. 1.* y) *infestatione 1. ed.* z) *deserta 1.* aa) *ac 1.* ab) *deest 3.* ac) *in ea add. 1.* ad) *ibi 1. ed.* ae) *Ad 1.* ad) *qui Trococlum dicitur 1. ed.* ae) *vero comites q. 1. vero q. ed.* af) *quidam 4.* ag) *Megalii 3. et hic et infra.* ah) *add. 1b.*

19) Dato pontificatus anno quinto, 3. Id. Novemb. usque aetatem habitatus, nunc penitus destitutus, indict. 3. (869. Nov. 11.) Regest. Petri num. 13. paucis eius colonis ad proximum castrum Cervarium demigrantibus. ANG. 21) Castra scilicet et villas circa flumen Lirim, quae Casinensis agri pars nunc quoque appellatur *La Firmara*. ANG. 55 Tosti edidit, Hist. Cas. l. p. 233. 20) Vulgo (Fiumara?) Trocchio, in cuius latere ad ortum vicus ad nostram

Sed cum videret se nullis rationibus^a nullisque precibus eorum posse ad illa restituenda animos inclinare, Landolfo^b demum principi super ista conqueritur. Quo cognito adversarii, et eius studio ac diligentia vehementer offensi, cernentes porro^c se cum illius vigilantia^d seu instantia minime quieturos, meditabantur in dies qualiter vel^e eum caperent vel certe illi molestias quas possent inferrent. Cum^f igitur quadam die in construenda rocca quae Ianula dicitur²², operam daret, subito praefatus Adenulfus qui et Megaló cum militibus^h aliquot superveniens, eundem abbatem vi cepit, atque Aquinum veluti praedam quandamⁱ maximam asportavit. Ibi vero in^k publico civium spectaculo ursino illum térgore vestiens, canes ei undique sicuti revera urso^l ad circumlatrandum immisit^m, et plurimisⁿ iniuriis virum honorabilem vir nequissimus deonestavit. His praefatus^o princeps auditis, et nimium^p super tanti viri tanto^q dedécore indignatus, mandat protinus Adenulfo ut Capuam vadat, corámque se legali iudicio abbati iustitiam faciat. Ille autem^r prospiciens se legaliter ob commissum^s facinus morti debere succumbere, rebellare magis elegit, et de Aquinensi satis^t munitione confidens, ad principis curiam ire contempsit.

2. Princeps²³ itaque tam suam quam et abbatis, ultum ire iniuriam statuens, Aquinum venit, eiusque praetorium in quo praefatus rebellio se muniverat, obsidione ac machinis circumdedit^u. Videns^v igitur Adenulfus se non posse principis manus evadere, funem in collum suum misit, et per manus coniugis suae ad principis pedes se trahi praecepit. Quo facto, protinus^w eum princeps ita ut erat ligatum, cum^x omnibus suis abbati deliberavit, ut quicquid vellet tam de ipso quam et de ipsius omnibus faceret. Ita^y Adenulfus cernens se in^z captivitatem captivi sui iusto iudicio Dei venisse, mox cartulam renuntiationis de universis quas eatenus^{aa} retinuerat monasterii possessionibus sponte satis ac libentissime faciens, in manibus abbatis suppliciter^{ab} reddidit, sicque post haec cum indulgentia^{ac} criminis, libertati quoque propriae cum omnibus suis ab eodem abbate est restitutus. Atque tali occasione res suas iam dudam invasas, pater Benedictus paulatim^{ad} recuperare ac recipere coepit. Namque non multo post Teanenses quoque comites divinitus acti, similia de his quae ipsi retinebant refutationis^{ae} scripta eidem abbati fecerunt.

Nichil itaque moratus idem abbas, et tempus acceptabile minime neglegendum ducens, statim a praedicto principe Landolfo et^{af} Pandulfo filio eius, praeceptum libertatis ac confirmationis totius ex integro abbatiae expetiit, et accepit^{ag}; secundum terminos^{ah} scilicet superius scriptos, quos Gisulfus dux tempore Petronacis primo statuerat, et postmodum Karolus imperator tempore Theodemar imperiali praecepto firmaverat. Aliud^{ai} etiam specialius praeceptum de^{aj} castello^{ak} sancti Angeli, et de turre^{al} sancti Georgii, nec non et de omnibus castellis sive arcibus^{am} quae in pertinentiis monasterii deinceps construi deberent, ab^{an} eisdem principibus sibi fieri postulavit^{ao}. Itemque aliud de gualdo^{ap} Aug. 30. casae Gentianae^{aq}, et aliud insuper de tota piscaria Lesinensi cum ipsa foce^{ar} sua, et

a) u. precibus nullis r. irrationabilium latronum p. ad ea r. 1. ed. b) i. Capuano p. L. s. 1. 2. i. princ. L. s. 3. c) add. 4. d) i. sollicitudine non posse quiescere, m. 1. ed. e) q. illum c. eique m. 1. corr. 1^b. f) inferrent. 40 Agebantur autem haec omnia ante ac dispositione Dei, qui eius captivum ac dedecorationem, ad loci huius providebat fieri restorationem. Cum 1. 2. g) nuncupatur 1. ed. n. et ecclesiae b. Germani desuper imminet, o. 1. 2. h) c. a. latronibus 1. i) add. 4. k) i. s. p. ed. deest 1. l) publice add. 1. m) immittit. His p. 1. n) et i. p. ed. o) praedictus 1. ed. p) plurimum 1. ed. q) add. 1^b. r) vero 1. ed. s) ob hoc m. 1. ed. t) c. Interea cum ista geruntur, Paschalis stratigó missus ab imperatore Constantinopolitano veniens ad eundem principem Landulfum, ibi super Aquini obsidionem constituit eum antipatum patricium, quem admodum sibi a suo domino fuerat imperatum 1. delevit 1^b. u) Ad postremum igitur videns A. 1. v) statim 1. ed. w) l. abbati c. o. s. d. ut tam de i. q. et de o. rebus ipsius q. v. efficeret 1. ed. x) Mox igitur praedictus A. cartulam r. 1. y) se captivum in potestatem e. ed. z) add. 4. aa) s. remisit, sicque 1. ed. ab) c. omnibus suis lib. p. ab e. a. gratuito r. est 1. ed. ac) deest 1. ad) renuntiationis 1. 2. ae) L. necnon et 1. ed. 50 e) Super quod e. a. p. 1. ed. f) p. ab eisdem principibus de 1. ed. g) c. Ianula recens constructo, et de c. S. A. nec non et de t. S. G. singillatim s. f. 1. corr. 1^b. h) curte 4. i) turribus 1^b. ed. k) d. singillatim s. 1^b. ed. l) roce 4.

22) Sic dicta videtur, quod antiquitus Iano templum inter quae tamen haec non inveni. Nam quod 952. ibi erectum fuerit, ut in actis sanctorum Demetrii Mai 6. accepit (Acc. p. 55.), ab illo diversum est. 55 et sociorum, Petrus Diaconus in Regesto Sancti Placidi pag. 121. ANG. 23) cf. Chr. Sal. 162. 24) Praecepta principum Aligerno concessa exemplavit Petrus Diac. in suo regesto a num. 212. et turribus confirmaverunt 967. Iun. 7. Gatt. Acc. et deinceps. ANG. Multa edidit Gattula ex orig. p. 63. 26) Gatt. Acc. p. 56.

cum ecclesia sancti Focatis quae ibi est, nec non et de aliquot intra eandem Lesinam casis²⁷. Postmodum vero tam a praedicto Pandulfo²⁸, quam et a Landulfo²⁹ filio eius³⁰, aliud rursus praeceptum recepit de universis finibus ac pertinentiis monasterii huius. Non tamen super omnia haec quiescere valebant veritatis adversarii, quotiens quaelibet occurbat occasio; sed nunc quidam de Aquino, nunc quidam de Pontecurvo, nec non et de Teano, de finibus huius monasterii nobiscum contendere nitebantur. Verum quotienscumque cum nostris in placito se coniunxerunt, totiens summis rationibus victi, quod fallaciter contendebant, refutare veraciter cogebantur³¹. Unde etiam contigit, ut huiusmodi occasione plurima apud nos salium conflictorum seu renuntiorum monimina habeantur.³²

956. Dec. Per idem tempus a Mariano quoque imperiali anthipato patricio et stratigo Calabriae atque Langobardiae praedictus abbas sigillum recepit, ut secure et absque ullius contradictione seu impedimento liceret ei perquirere omnes hereditates seu possessiones monasterii huius ubique locorum, et recolligere eas, iusta dumtaxat et competenti ratione ostensa³³.

3. Demum prudens abbas a vicinis terris quae ab Agarenis vastatae non fuerant, agricolis undique mox evocatis, in possessiones illos monasterii quotquot cultoribus indigebant, cum universis eorum familiis habituros induxit: placito tam cum eis quos ibidem invenerat, quam cum eis quos ipse conduxerat libellari statuto; ut de tribus totius eiusdem terrae redditibus, hoc est tritici et ordeï ac milii, partem septimam, de vino autem tertiam annualiter monasterio darent. Caetera in suis suorumque usibus possiderent; quod usque hodie stabiliter observatur³⁴. Tali igitur modo habitatoribus diversarum partium, terra hac ex magna parte repleta atque locata, ad reparandas sive meliorandas monasterii officinas quemadmodum a praedecessoribus suis Leone atque Iohanne iam dudum inchoatum fuerat animum posuit. Ecclesiam itaque totam quam praedictus Iohannes construxerat, novis trabibus cipressinis contignans, tegulis cooperuit; parietes coloribus variis decoravit; pavimentum etiam diversorum lapidum varietate constravit. Ipsum quoque beati Benedicti altarium argenteis tabulis undique circumxit, necnon et anteriorem faciem altaris sancti Iohannis argenteam fecit. Fecit etiam crucem de argento non modicam, et textum euangelii undique contextum argento inaurato et smaltis ac gemmis; coronas argenteas tres; calices quoque et turibula et varia ecclesiastica ornamenta; necnon et codices plurimos. Interea et habita-

961. Jul. 10. *) Eo quoque tempore idem abbas ad principem iam dictos accedens rogavit, ut darent cellae nostrae Cinglensi locum foris portas Sancti Angeli, ad monasterium construendum ancillis Dei, quia monasterium quod intus erat nimium strictam et incompositum habebatur ancillis Dei ibi manentibus. Illi vero concedentes, statuerunt locum foris murum civitatis ubi castrum et monasterium construerentur, culque concesserunt foris murum. qualiter vadit usque in flumen³⁵. add. 2.

33 a) a. casis i. o. L. I. ed. b) o rursus p. r. de f. e. r. aliud p. r. interveniente supradicto Adenulfo gastaldeo, de f. e. interv. s. A. g. rursus a. p. r. de 2. c) Non — ostensa add. f. d) h. quotiens debatur o, quiescere v. v. s. sed f. ed. e) n. q. de A. desunt 4. f) n. n. et d. T. desunt f. g) add. 4. h) hac ed. h. o. desunt f. i) huiusmodi f. ed. k) s. r. desunt f. l) praedictum s. r. 4. m) sicutius f. ed. n) ei quocumque vellet ire, et p. f. o) sive f. ed. p) u. l. desunt f. ed. q) A vicinis deinde t. i. Parro d. p. s. a. v. t. f. ed. r) ab A. desunt 1. 2. s) ibi f. ed. t) q. e. e. q. e. desunt 4. u) ut. ac perenniter o. f. ed. v) ergo f. ed. w) p. huius monasterii t. ex maxima p. f. ed. x) disposita 1. 2. y) Ecclesiamque primitus totam f. ed. z) t. ac lignis c. f. ed. *) p. vero illius undique satis pulchro depinxit, p. f. ed. a) ante altare beati Benedicti add. 1. 2. b) multimoda f. ed. c) b. B. add. 4. d) t. in circuitu decoravit n. f. ed. e) beati f. ed. f) e. et c. argenteam desuratam n. f. ed. g) cum lapidibus pretiosis add. f. h) e. a. t. desunt f. i) p. ac diversos f. ed.

27) Confirmaverunt Paldolfus et Land. IV. 960. Ian. 27. l. l. p. 66. 28) ib. p. 58. 29) p. 52. Nulla in eis Adenulfi mentio est. 30) Exempla dedit Gatt. l. l. p. 67. 31) In Regesto num. 153. Sigillum factum a Mariano anthipato. Verba sic concepta sunt: Sigillum factum a Mariano anthipato patricio et stratigo Calabriae et Langobardiae, et datum vobis Aigerno venerabili abbati sancti Benedicti. Liceat te ambulare in tota thensa Langobardiae, et perquirere omnem haereditatem praedicti monasterii, et nullam contrarietatem patiaris a quo-

libet iudice de ipsa thensa, etc. in calce vero: Cum plumbea bulla nostra istam praesentem sigillabimus sigillum nostrum, et concessimus praedicto abbati, in mense Decembrio, indictione quinta decima. ANG. 32) Similia iura possidet etiamnum Casinense coenobium in agro Pedemontis, et villae sanctae Luciae, et in castro Fellae apud Calabros. alibique. ANG. 33) Eiusmodi privilegium extat ap. Gatt. l. l. p. 59. etiam nihil ibi de cella Cinglensi et monasterio exstruendo dicitur. Cf. Ottonis II. privil. d. 981. Oct. 13. ib. p. 99.

cula nonnulla huius loci restaurans, ac si alter Petronax cepit iuxta tenorem regulae⁵ et priscam monasterii consuetudinem cum fratribus conversari. Apud Capuanum vero monasterium cum ornamenta ecclesiastica nonnulla, et campanas atque codices aliquot effecisset, in ecclesia etiam titulum³⁴ cum confessione sua a parte occidentali satis decorum adiunxit⁴, atque depinxit.

4. Eodem tempore Otto primus, tertio imperii sui anno per interventum supradictae coniugis suae Adhelaidis imperatricis^{964. Feb. 19.}, generale praeceptum huic monasterio fecit³⁵; confirmans omnia quae hactenus per diversa loca a quibuslibet hic fuerant contributa. Item post quattuor circiter annos, Paulus abbas sancti Vincentii eum adiens, illumque^{968. Jul. 1.} ex parte praedicti nostri abbatis efflagitans, aliud ab eo praeceptum plenus de confirmatione totius abbatiae³⁶ de more priorum imperatorum obtinuit. Hic idem imperator concessit eidem abbati nostro monasterium sancti Angeli de Barregio cum omnibus omnino cellis ac pertinentiis eius³⁷; quod videlicet monasterium, eo tempore Albericus Marsorum episcopus in tempus vitae suae per scriptum ab eodem retinebat^{970. Mai. 25.} imperator. Quique imperator eidem sancti Angeli monasterio praeceptum confirmationis omnium rerum ipsius³⁸ iam ante quinquennium fecerat. A secundo etiam Ottone cum praecepto confirmationis totius abbatiae praefatum^{964. Feb. 12. 981. Aug. 6.} quoque sancti Angeli monasterium eidem abbati reconfirmatum est³⁹. Sed et Albericus supradictus episcopus in praesentia eiusdem imperatoris qui tunc apud Marsiam in monte vocabulo Cedici^{964. Feb. 12. 981. Aug. 6.} morabatur, cartulam refutationis illi de eodem Barregensi monasterio faciens, quietum de caetero sub hoc monasterio manere constituit: cum idem episcopus ante sex circiter annos sua sponte ipsum⁴⁰ sancti Angeli monasterium per oblationis suae cartulam beato Benedicto contulerit. De quo etiam monasterio cum post aliquot annos Guinisius Marsorum episcopus filius eiusdem Alberici questionem movere voluisset, quod quasi ecclesia sua praeceptum imperatoris inde haberet, a monachis nostris in placito Marsorum comitum conventus atque convictus, tacere coactus est. Atque huiuscemodi occasione tria imperatorum praecepta quae de eodem monasterio pater eius adquisierat, nobis reddita sunt.

5. Quinto huius abbatis anno, qui est a nativitate Domini nungentesimus^{954.} quagesimus quartus, corpus beati Mathei apostoli quod primo apud Ethiopiam ubi et passus fuerat, postmodum autem apud Britanniam^{954.}, demum vero apud Lucaniam per tempora diversa quieverat, tandem eiusdem sancti euangelistae revelatione repertum, atque in Salernum translatum est⁴⁰. Triennio^{954.} autem post, duo soles in coelo pariter visi sunt, et per^{954.} duos dies mensis Iulii mare dulce factum est a Neapoli usque Cumas.

6. Tunc^{977. Jan. 10.} temporis Benedictus papa^{977.} quasdam curtes suas in comitatu Aprutii eidem abbati per privilegium⁴¹ concessit. Per hos etiam dies praedictus princeps Pandulfus

^{*)} Eo tempore Benedicto papa sexto vita decedente, Benedictus papa septimus^{974.} supradicti Alberici Romanorum consulis in apostolicam sedem inthronizatur⁴². *add. 2.*
^{**)} cuius supra meminimus *add. 2.*

40) eiusdem 1. ed. b) t. sanctae r. 1. c) Apud — depinxit *add. 1^b*. d) advenit 1^b. ed. e) Per idem tempus primus ac magnus Otto, t. etc. 1^b. ed. A primo itaque eo magno Ottone concessum est illi monasterium S. A. de Barregio, quod superius a Ludowico imperatore constructum ostendimus, cum omnibus cellis ac possessionibus suis; quod v. 1. f) *add. 4.* g) post im desinit manus antiquior cod. 1^c. h) eumque 1^b. ed. i) Nec multo post (N. m. p. desunt 3.) per aliud praeceptum i. i. abbati n. m. S. A. de B. c. omnibus c. ac p. suis concessit; q. 1^b. ed. h) m. p. A. p. de confirmatione o. 1. ed. l) praedictum 1. ed. m) est. Albericus quoque (pocron 1. corr. 1^b.) praefatus Marsorum ep. 1. ed. n) in — morabatur *add. 1^b*. o) Cediti 3. p) renantitionis 1. ed. q) Barregensi 3. Barregensi 4. r) Cum — reddita sunt 1^b. delctis quae prius in duobus lineis scripta fuerant. s) praedictum 1^b. ed. t) praedicti 1^b. ed. u) pro hac 1^b. ed. v) hoc caput in 1. primum est. w) nungentesimus 3. x) q. beatissimi sp. et euangelistae Mathei corpus q. 1. ed. y) Britanniam 4. (corr. 1^b.) 3. z) d. v. s. L. 1. editione priori, et 3. 50) desunt 1^b. 2.) Triennio — Cumis *add. 1^b*. a) p. d. d. m. I. *add. 1^c*. b) Benedictus quoque papa 1. c) desit 1. d) e. anno ordinationis suae tricesimo 1. Hinc 1^b. adscripsit sequentia huius capituli, ita ut Per hoc — modiorum 1623. collocet post libra ups per annum. e) desit 1^b.

34) i. q. presbyterium, pars ecclesiae in qua altare consistit. Confessio est locus sub altari maiori in quo reliquiae reconditae sunt. DUC. 35) Gatt. 55) quo reliquiae reconditae sunt. DUC. 35) Gatt. privilegia, praecepta, oblationes, quae hoc capite recensentur. Supervacuum propterea esset singula conferre. ANG. 42) Tusculanensis Catal. Petri. 36) ib. p. 72. 37) ib. p. 73. 38) p. 75. 39) p. 77. 40) Ex translationis historia fabulis referta aliqua inventes in Actis 88. 43) pulso Bonifacio VII. Sept. 21. et in Borgiae Mem. Benev. I. pag. 352.

968. per praeceptum suum^a concessit in hoc monasterio totam substantiam Arechis^b filii Iani-
 Oct. 7. perti^c quam habuerat in Teano^d tam intus quam et foris, una cum ecclesia sancti Sil-
 vestri quae intra eandem civitatem constructa est, cum omnibus omnino pertinentiis
 964. eius⁴⁴. Aliud etiam praeceptum fecit ei de aqua fluvii Saonis cum ripis ex utraque
 Mai. parte positis⁴⁵. Huic^e Pandulfo proclamavit praedictus^f abbas super Bernardum comi-
 tem de Aliphis, eo quod minabatur incendere et destruere unum castellum huius mona-
 sterii de loco ubi Curvara dicitur, et homines eiusdem castelli praedari et caedere.
 Quapropter idem princeps flexus clamoribus eius, sigillato praecepto constituit, ut sive
 praedictus Bernardus sive quicumque homo sub sua ditione positus, aliquam molesta-
 tionem vel rapinam^g aut eidem castro aut habitatoribus ipsius^h inferre praesumeret,
 10 componeret aureos bizanteos mille, super illam dumtaxat compositionem quam legibus
 est statutum componere. Gisulfus quoque Salernitanus princeps filius Guaimarii ma-
 972. Sept. ioris⁴⁶ fecitⁱ in^m hoc monasterio cartam de quarta parte omnium quae Lambertusⁿ dux
 et marchio⁴⁷ possedisse visus est in comitatu Marsicano, et Balva, et^o Forcone, et Ami-
 terno, necnon et marchia Firmiana et ducatu Spoletino, exceptis servis quos omnes liber-
 13 tate^p donavit; quae videlicet omnia ex parte Itiae principissae aviae coniugis^q eius Gem-
 mae sibi in hereditatem obvenierant. Sed et Borrellus comes de Petra abundanti^r⁴⁸ fecit
 huic^e monasterio cartulam oblationis de monasterio sancti Eustasii in finibus eiusdem
 19 castri loco qui dicitur Ad arcum⁴⁹, cum omnibus omnino rebus ac pertinentiis ipsius,
 et cum pertinentia terrae modiorum 1623^s. Praeterea^t quidam presbyter^v Ioseph de
 20 civitate Larinensi obtulit in hoc monasterio ecclesiam sancti Laurentii, quam ipse con-
 struxerat in hereditate sua iuxta eandem civitatem, cum omnibus rebus et pertinentiis
 suis. Quidam etiam Aquinenses viri nobiles filii Rodiperti gastaldi obtulerunt omnes
 res suas beato Benedicto in territorio Aquinensi, loco qui Publica vocatur, plana utique^w
 et montana perplurima. Hildebrandus quoque comes de Sora, simul cum fratribus
 25 suis, fecit^x cartam in^y hoc loco de medietate lacuum Taurini et Iuliani⁵⁰, qui procedunt
 a Posta, cum omnibus pertinentiis medietatis eorum. Quos videlicet lacus totos ex in-
 tegro, una cum rivo de Carpello^z Pandulfus^{aa} et Landulfus principes in hoc monasterio
 postmodum cum omnibus eorum pertinentiis firmaverunt. Sed et Rachis gastaldeus de
 Vicalbo⁵¹ donavit beato Benedicto curtem suam cum ecclesia sancti Victorini, prope
 30 praedictos lacus, ubi modo Posta vocatur; nec non et duo gualda in finibus Vicalbi;
 unum in loco qui dicitur Silva plana, alterum in monte Albeto, cum omnibus finibus ac
 pertinentiis ipsorum. Per idem tempus homines de Vicalbo adquisierunt a praedicto
 32 abbate podium illud^{bb} ubi nunc est civitas sancti Urbani⁵², quod nobis^{cc} antiquitus perti-
 nebat, ut facerent in eo castellum, et^{dd} reddiderunt ei^{ee} in Vicalbo duplo tantum terrae
 35 quam acceperant. Reservavit autem sibi abbas ipsam ecclesiam sancti Urbani, cum per-
 tinentia^{ff} proprietatis ipsius, et cum tota curte intra eandem^{gg} civitatem, in omni dum-
 taxat^{hh} parte pedes centum. Hic idem abbas dedit in concambium Aimeradoⁱⁱ cuidam
 de territorio Marsicano ecclesias quasdam^{kk} et terras huic monasterio pertinentes ibidem;
 idest ecclesiam sancti^{ll} Salvatoris in Avezzano, sanctae Mariae in Oretino^{mm}, sancti Abun-
 40 dii in Arcu, sanctae Mariae in Montorone, et sancti Antimi in Vicoⁿⁿ; et recepit ab eo

a) deest 4. b) Arechis 1^b. c) Ianniperti 1^b. d) in civitate Teanensi 1^b. in Teanensi ed. e) Huic — componere
 desunt 1. f) praefatus ed. g) minimam ed. h) eius ed. i) una cum Gemma uxore sua f. 1^b. 2. m) f. car-
 tam in h. m. de 1^b. ed. n) Lampertus 3. o) B. F. A. 1^b. ed. p) libertati 1^b. ed. q) a. ipsius G. 1^b. 2.
 r) habundanti 1^b. s) in hoc m. cartam 1^b. ed. t) m. septingentorum atque v. trium 4. u) Tunc temporis q. 1^b. 45
 v) q. l. p. 1^b. ed. w) add. 4. x) fecerunt 1^b. ed. y) c. sancto B. de 1^b. ed. z) Carnello 2. aa) C. in h. m.
 P. et l. p. cum 1^b. ed. bb) q. huic monasterio s. 1^b. ed. cc) et — centum. Hic idem abbas 1^b. c) pertinon-
 tiis ed. d) videlicet ed. e) Aimerado 3. Almerado 4. ff) s. Marige in M. s. Abundii in A. s. M. in O. s. Salv.
 in A. et 1^b. ed. gg) Oretino 3. 4. hh) Vico 1^b. 2.

44) Gatt. Acc. p. 65. ex orig. 45) ib. p. 66. v. commemoratur. 48) in Abrutio cit. territ. Tri-
 infra c. 83. 46) minoris. Donationem datam vnti. 49) in comitatu Molisae in confirmatione
 anno Gisulfi 30. (l. 39.) ind. 15. e Petri reg. edidit donationis per Paldolfum et Landolfum principes,
 Gatt. Acc. p. 80. Quam Leo male interpretatus est: data 977. Mart. 12. quam solam edidit Gatt. Acc.
 totam enim haereditatem offerunt, cuius partem p. 81. Ibi numerus modiorum non legitur. 50) qui
 quartam Gisulfus Itiae nepos Gemmae uxori per nunc unum lacum Postanum efficiunt. 51) Vicalvi 55
 scriptum morgincap^h antea assignavisse se profitetur. in ducatu Alvitensi. 52) cuius simul et Comini
 47) imperatorem dicere videtur. In dipl. illo non in locum successit Alvito.

in comitatu Teatino ecclesiam sancti Heliae et sancti Viti, cum quinque milibus modis de terra. Item dedit ecclesiam sancti Comitii, et sancti Helie, et sancti Viti, in eadem Teate, et recepit ibidem ecclesiam sancti Tenestri cum tribus milibus modis terrae; et in Comino⁵³ quinque milia, inter Atinam scilicet et Vicalbum, et furcam sancti Leutherii. Item^d de ecclesia sancti Felicis in Pulverio^e, quod est modia^f terrae mille centum, recepit^g solidos centum; pro censu vero annuali solidos 5. Per hos dies in placito Marsorum comitum proclamanti^h, refutata est ripa Fucini cum piscaria sua, ab ipsa videlicet ecclesia sancte Marie de Montorone, usque in Sanctam Mariam de Palude; qui locus tuncⁱ Altoranum nuncupabatur. Necnon et duas servorum familiae cum omnibus suis. Proclamavit^k etiam^l in placito Andreae marchionis missi imperatoris^m Ottonis, apudⁿ Sulmonem^o super Oderisio comite Balvensi, qui retinebat duas ecclesias nostras in^p valle de Pectorano, idest sancti Stephani et sancti Eleutherii, et facta inde manifestatione, recollegit^q protinus^r eas. Hic convocatis aliquot hominibus de civitate^s Termulensi, fecit cum eis convenientiam ut edificarent ibi in pertinentiis^t nostris in loco^u qui Ripa^v Orsa vocatur iuxta fluvium Trinium^w unum castellum, ubi ipsi cum^x suis omnibus habitarent, et laborarent ipsas terras nobis illic^y pertinentes: ita ut tertiam^z partem huic monasterio tam^{aa} de ipso castello quam et de omnibus quae ibi operarentur tribuerent, duas vero sibi haberent. Ipso^{ab} tempore Sadelfrit diaconus civitatis Lesinensis obtulit in hoc monasterio unam ecclesiam iuris sui vocabulo Sanctus Martinus; constructam^{ac} iuxta eandem civitatem, in loco qui dicitur Alchisi, cum universis^{ad} ornatus et pertinentiis eius. Id^{ae} ipsum quoque fecerunt Guarnerius et Laidulfus et Basso Larinenses^{af}, de ecclesia sancti Germani in loco qui vocatur^{ag} Aquarola apud Larinum. Similiter^{ah} fecerunt Iohannes^{ai} et Bonucius cives Termulenses de ecclesia sanctae Trinitatis quam ipsi construxerant super mare, in ripa que nominatur Petra Hermerissi. Eodem modo oblatae sunt huic monasterio tres ecclesiae in Lumisano, idest Sancta Maria, Sanctus Petrus, et Sanctus Benedictus in loco Maccla bona, cum omnibus rebus et pertinentiis earundem ecclesiarum. Guido etiam Asculanus obtulit curtem suam de Casali, loco qui dicitur Forcae, quae est terra modiorum circiter mille quingentorum^{aj}: obtulit autem illam in ecclesia sancti Salvatoris de praedicto Asculo, ad opus monasterii huius. 1, 37. Emmo^{ak} etiam quidam Marsicanus obtulit huic monasterio^{al} hereditatem suam de Comino, quod est centum modia de terra, in loco qui dicitur Ferrara, ad Vicalbum. Circa hos dies Giseptus praepositus sanctae Sophiae de Benevento, ordinatus super causas huius monasterii in Lesina et Thermule^{am}, recollegit ab Adelchiso Lucerino episcopo libellum quem ei^{an} dudum Angelarius^{ao} abbas fecerat de omnibus quae in praedicta Lesina huic monasterio pertinebant, dimissa iterum^{ap} ei^{aq} per libellum medietate ipsius faucis, et fluvio Lauri usque in quindecim annos; censu libra^{ar} auri per annum. Hic^{as} idem Giseptus proclamavit in placito Termulensi coram multis qui ibi aderant nobilibus atque iudicibus, super quodam Castelgardo^{at} qui ei contendebat quandam curtem nostram in eadem Termula, loco qui vocatur Casale Mari ad Sanctum Georgium, quae curtis appellatur De Theodosio; quam videlicet curtem Deusdedit abbas noster olim emerat ab Adelperto avo eiusdem Castelgardii, quingentis solidis aureis, cum casis, terris, vineis, silvis, pratis, et aquis, simul cum ipso pascuo eius quod habebat in Termuleto^{au}, per designatos fines: ab uno capite rivus qui decurrit a Sancto Georgio in vivarium^{av}, et usque Bifernum; ab altero capite mare; a latere Bifernum; ab alio latere rivus vivus qui decurrit in mare; et ita ostensa ratione sua iudicantibus illis, manifestavit se inde praedictus Castelgardus^{aw} per scriptum, apposita compositione mille solidorum si hoc aliquando

a) Vit. et a. H. 1^b. ed. b) deest 1^b. 2. c) r. in eodem comitatu e. 1^b. 2. d) Item — solidos quinque deest 1. e) Polv. ed. f) modiorum ed. g) tulit ed. h) proclamante illo r. est r. 1^b. ed. i) deest 3. k) Proclamavit — eas deest 1. l) m. domni O. imp. ed. m) O. et Oderisii comitis de Balua, s. 2. n) Sulmonem s. praedicto c. Od. qui ed. o) n. de Balua in 2. p) addit 4. q) h. partis illius de pertinentiis scilicet T. 1^b. r) in pertinentiis huius monasterii 1^b. 2. s) Rigo ed. t) c. s. o. add. 4. u) add. 4. v) t. tentum p. 1^b. ed. w) m. de omnibus q. ibi (deest ed.) op. et de i. c. t. 1^b. ed. x) Per idem tempus S. 1^b. ed. y) constructa 1^b. ed. z) omnibus 1^b. ed. aa) Id — Larinum deest 1. ab) Larinenses 2. ac) dicitur ed. ad) Similiter — Hermerissi deest 2. ae) I. filius Radebrit et 1^b. af) quingenti 1^b. ed. ag) Emmo — Vicalbum deest 1. ah) loco ed. ai) Thermole 1^b. 2. aj) illum 4. ak) abbas A. 1^b. al) d. ei it. 1^b. ed. am) s. libra una 1^b. ed. an) Hic etc. usque ad finem cap. deest 1. ao) Castelgardo 4. ap) Termoleto 2. aqu) Vicarium ed. ar) Castelgardus 3.

53) quod tunc civitatis et pagi nomen erat. 53*) a. 29. Paldolfi, 4. Landolfi, ind. 15. — Reg. n. 233. 54) Trigno.

removere voluisset. Constantius quoque praepositus sancti Benedicti de Larino^a, proclamavit in placito Madelfrid^b comitis super Azonem episcopum ipsius civitatis, de ecclesia sancti Benedicti in Pettinari^c quam idem episcopus cum omnibus possessionibus eius sibi vendicaverat, et ostensa ratione ac iustitia nostra, iudicante comite et episcopo renuntiante, recollegit eam: et quoniam destructa erat, a fundamentis illam^d restaurans, 5 in ea monasterium quod hactenus intra^e civitatem fuerat, esse constituit, ibique cum fratribus^f religiose vivere coepit.

55 7. Hic abbas fecit libellum de monasterio^g sanctae Mariae in Luco^h, Raynaldo comiti Marsorum, secundum illas scilicet pertinentias atqueⁱ fines, quibus Gualterius sacerdos et monachus eandem ecclesiam a^k Doda comitissa sibi concessam^l in hoc monasterio ante^m annos ferme viginti tradiderat, quodⁿ est terra modiorum circiter sexcentorum. Quod^o videlicet sanctae Mariae monasterium diversis postmodum ac multiplicibus longe lateque ecclesiis seu possessionibus a^p nonnullis fidelibus est ditatum, de quibus hic^q ea^r quae investigare potuimus, congruum scribere duximus. Ecclesia^s sanctae Mariae in Passarano, et sancti Sebastiani ibidem. Monasterium^t sancti Martini^u in Trans aquas. Ecclesia^v sanctae Mariae de Colle longo; sanctae^w Restitutae in Morrei; sancti Stephani, et sancti Nykolai, et sancti Donati in valle Sorana; sanctae Crucis in valle Ortucle^x; sancti Laurentii in Vico; sancti Iohannis in Besenge^y; sancti Cypriani in civitate Marsicana; sancti Salvatoris in agro^z eiusdem civitatis; sanctae Barbarae ibidem; sancti Ambrosii in Secunzano. Monasterium^{aa} sanctae Mariae in Cesis; sancti^{ab} Leucii^{ac} in Marano; sancti Blasii in Muscosi^{ad}; sancti Herasmi in Pomperano; sancti Silvestri in Pireto; sancti Salvatoris in Camerata^{ae}; sancti Germani in Petrella Romani. Omnes istae ecclesiae, cum universis possessionibus et pertinentiis earum mobilibus et immobilibus praedicto monasterio antiquitus pertinuerunt. Insuper et hereditas Petri Maimonis in Auritino^{af} magna et bona, et hereditas Apici in Paterno, necnon^{ag} et here- 25 ditas Bettonis Rattrude in Avezano.

8. Praeterea ubicumque aliquid^{ah} de possessionibus huius^{ai} monasterii quae prioribus temporibus amissae seu^{aj} perditae fuerant praefatus^{ak} abbas^{al} investigare certius poterat^{am}, maximum^{an} recolligendi et conquirendi, seu^{ao} etiam redimendi, nec non libellos faciendi, studium habebat^{ap}. Libellos^{aq} autem seu^{ar} de rebus huius monasterii, sive sancti Angeli^{as} 30 de Barreio sicut^{at} in eisdem libellis habetur ideo studiosissime faciebat, ut et hoc monasterium dudum a Saracenis destructum de huiusmodi^{au} pecuniis reconciliaret, et ut per hoc indicium ad huius coenobii dicionem universa illa pertinere in futurum tempus ostenderet. Nam filiis cuiusdam Gisonis de Aprutio libellum faciens de curte de Bigano^{av}, 35 quadringentorum circiter modiorum, recepit inde in^{aw} praesenti solidos sexcentos: annua^{ax} liter vero pro censu, solidos 20. Item in Aprutio^{ay} de curte Tulliana, solidos trecentos; pro censu^{az} 23. Item ibidem de curte quae dicitur Bassanum solidos centum, pro censu^{ba} 15. Item ibidem loco Arole de quadringentis modis terrae, solidos sexcentos^{bb}; pro censu^{bc} 4; de^{bd} curte Mariana solidos 168^{bd}; pro censu^{be} 7. Item de^{bf} curte Tuliana^{bf} et alii rebus libras 16; pro censu solidos 20. Item de eadem solidos trecentos: pro censu^{bg} 40 16. In comitatu vero Pennensi de curte sancti Silvestri de Doliola^{bh}, solidos quadringentos: pro censu^{bi} 15. De curte sancti Georgii de Colline, solidos ducentos: pro censu^{bj} 10. De terris in loco qui dicitur Ciccle, solidos quingentos; pro censu^{bk} 10. De terris in Paterno et Casa Puntii^{bl} solidos 160: pro censu^{bm} 4. In Marsa de Sancto Victorino in Celanu^{bn}, et Sancto Benedicto in Tilia, libras 6: pro censu tremisses 8. In^{bo} Balva 45

a) Larino 2. b) Madelfrit 3. c) Pettinari 2. d) eam r. ibi m. ed. e) infra ed. f) monachis 2. g) ecclesia 1. corr. 1^b. h) L. et S. Herasmi 1. i) a. f. add. 1^b. k) s. D. c. s. o. add. 1^b. l) oblatam 1^b. ed. m) m. dudum t. 1. corr. 1^b. n) q. e. modiorum terrae sexcenti 1^b. ed. desunt 1. o) Quod — Avezano desunt 1, sed signum positum excidisse aliquid prodit. p) et 2. q) h. aliquanta scribamus quae i. p. ed. r) S. Maria in Colle 1. etc. alio ordine ed. s) Sanctus Martinus ed. t) S. Restituta etc. ed. u) Artucle 3. v) Besenge 3. 4. 50 an Besenie? w) giro ed. x) S. Maria etc. ed. y) Eleuticius 3. z) Musensi 3. aa) Camarata 3. ab) Auretino 2. ac) add. 4. ad) deest ed. ae) deest 1. nostri 1^b. ed. af) s. p. add. 4. ag) add. 1^b. ah) m. prae omnibus r. 1. ed. ai) seu — faciendi add. 1^b. aj) habuit 1. ed. ak) Libellos etc. usque ad finem cap. add. 1^b. al) s. quamplurimos sive 1^b. ed. am) ut 1^b. ed. an) ipsorum 1^b. ed. ao) Vigano 1^b. 2. ap) q) in p. desunt 4. ar) Prucio de curte q. d. Bass. 4. as) solidos hoc loco ubique addunt 1^b. ed. omitit 4. at) ducentos 3. 55 au) 4. Item ibidem de 1^b. ed. av) solidos 168; pro censu desunt 2. aw) i. ibidem de 1^b. ed. ax) Tulliana ed. ay) Doliola ed. az) Puntii 2. ba) Celano 3. bb) In — parvulo desunt 1. bc) ad lacum Fucinum.

de Sancto Mercurio et Sancto Cesidio*, libras 4: pro censu tremisses 10. Item ibi de ecclesia sancti Benedicti in Praetorio libras duas: pro censu solidos duos. Fecit etiam libellum cuidam Iohanni presbytero et Maraldo gastaldeo civitatis Cannensis de piscaria eiusdem civitatis, in loco qui dicitur Zappineta, usque in 10 annos; pro censu^b 14 ligaturas sepiarum, 40 bonas sepias per singulas ligaturas habentibus; nec non et de ecclesia sancti Benedicti sita in eadem Canni, pro censu solidorum^c duorum. De^d piscaria quoque Lesinensi et fluvio Lauri libellum fecit pro censu triginta bizanteorum. Fecit et libellum Landulfo comiti Hiserniensi de tota pertinentia terrarum ubi dicitur Capriata. Quas idem comes non multo post ex integro reddidit in hoc monasterio, tradito hic ad conversionem cum^e aliis oblationibus filio suo parvulo. De^f ecclesia quoque sancti Andreae et omnibus pertinentiis eius in valle de Caudis, loco Paulisi libellum fecit cuidam Leoni presbytero et Iohanni Genco^g, pro multis^h dumtaxat xeniis et serviitiis eorum. Similiter fecit et de innumeris aliis perⁱ diversa loca seu provincias; quae profecto^k hic recensere vel scribere superfluum duximus^l.

15 9. Huius^m abbatis nonoⁿ decimo anno Iohannes^o papa de Roma exiliatus venit⁹⁶⁶ Capuam, et rogatus a praefato principe Pandulfo, tunc primum in eadem civitate archiepiscopatum^o constituit, Iohanne^p eiusdem principis fratre inibi consecrato. Post^q quem dominus Leo huius cenobii monachus in eadem civitate quattuor annis et dimidio archiepiscopatu functus, Gerberto^r nichilominus loci^s istius monacho sui^t successionem honoris reliquit^u. Sequenti^v autem anno defuncto primo Ottone, Otto secundus imperator filius^w eius cognomento Rufus venit Capuam, et abiit Tarentum, ac^x Metapontum, et deinde^y Calábriam. Unde^z prospere ad sua reversus, anno Domini 963. iterum magno exercitu congregato, cum Saracenis in Calábriam dimicaturus descendit: sed divina permissione superatus ab illis, vix ipse cum non multis evadere potuit. Veniens^{aa} igitur⁹⁶² 25 Capuam, firmavit principatum relictæ Pandulfi principis Aloorae, et filio eius Landenulfo. Nam Landenulfus et Atenulfus eiusdem Aloorae filii in praedicto bello perierant. Ipse vero imperator pro recolligendo milite ac certamine restaurando Rómam^{ab} profectus^{ac}, eodem tempore defunctus est; atque^d in atrio ecclesiae beati Petri apostoli in labro porphyretico^{ae} sepultus^{af}; et filius ipsius, Otto tertius regnum^{ag} accepit.

30 10. Aloora^d igitur cum vixisset in honore suo annis circiter octo, reliquit in principatu filium Landenulfum: qui post quattuor menses cum^e de more principali eiusdem

* Ipso anno sol obscuratus est hora tertia 11. Kal. Ian. ita ut multae stellae apparerent⁹⁶ add. 1^c.
 **) introeuntibus in paradysum eiusdem ecclesiae ad levam add. 1^b. 2.

a) C. et aliis rebus in Flaterno 2. b) c. super singulos annos q. ed. c) c. duarum pellium confectarium 2. d) Fecit et libellum - parvulo. De - bizanteorum ed. e) c. a. o. desunt ed. f) In valle quoque de C. I. P. (I. P. desunt 1^b) de eccl. S. A. etc. 1^b. ed. g) G. p. abscessa 1^b. h) m. d. desunt 1^b. ed. i) a. quae 1^b. 2. k) q. hic superfl. scribere d. 1^b. ed. l) depositus autem nono Kl. Dec. sepultus est iuxta ecclesiam sancti Benedicti add. 1. m) octavo 1. corr. 1^b. n) tertius decimus add. 1. expunxit 1^b. o) archiepiscopum 3. p) c. consecrato ibi I. fratre e. p. archiepiscopo 1. ed. q) Post - reliquit add. 1^b. r) Gilberto ed. s) huius l. m. 1^b. ed. t) m. succ. archiepiscopus r. 1^b. 2. u) Et a. anno 1. Signum ibi in marg. appichum quid sibi velit nescio; v. tab. lithogr. Seq. anno ed. v) f. e. c. r. add. 1^b. w) ac M. add. 1^b. x) deest 4. y) ita 1^c. Biennio autem post haec Pandulfus princeps pugnans cum Grecis apud (castrum Apuliae add. 1^b) Bibinum, captus ab eis est; et Constantiopolim deportatus; sed post decem menses evadens reversus est (ad Ottonem imperatorem apud eandem Bibinum ubi captus fuerat add. 1^b) filiumque suum Landenulfum ducem in Caieta constituens, quarto postmodum est anno defunctus⁹⁶. Anno autem D. 963. praefatus Otto imperator secundus m. e. 50 c. iterum c. S. 1. z) In quo etiam praefato Landulfo princeps filius principis Pandulfi cum fratre suo Atenulfo et aliis pluribus mortuus (occisus 1. corr. 1^b) est. Imperator autem Capuam reversus f. p. r. P. p. A. et f. e. L. Ipse vero pro 1. ed. *) Veronam 1. corr. 1^b. a) rediens 1. ed. b) atque - levam add. 1^b. c) factus est imperator 1. corr. 1^b. d) Praedicta vero A. cum 1. ed. e) m. a quibusdam i. e. C. c. o. est apud ecclesiam a. M. ad

50 56) Multum de hoc loco disputatum est. Ut paucis dicam quod sentio, Leonem in ecclesiae Capuanae membranis adnotatum invenisse existimo, Iohannem consecratum esse a. 966, quo 18mo Ali-gerni annus incipiebat; natali Domini 968 Ottonem II. imperatorem factum: qua re adductus est ut patrem 967. defunctum crederet. Sed quum postea in Ann. Casin. inveniret, Ottonem 969 Calábriam adisse, patremque inter vivos fuisse (nam illum pro secundo habuit), annum superius scriptum 60 mutandum esse putavit et solis eclipsin ei addidit. Aligeram annum 18. exhibet etiam Chr. Atinense ap. Murat. SS. VII. p. 909. quod hic eodem cum Leone fonte usum esse videtur. 57) potius in concha marmorea lapide porphyretico tecta: eodem ut fertur qui Hadriani sepulcro impositus fuerat; cuius arca postea recepit Innocentium II. Lapis ille Fontana dirigente excavatus in ecclesia S. Petri aquam baptismalem continet. Fusius de his omnibus disserentem adi Bonannium de templo Vaticano cap. 22. 58) Accidit A. D. 968. Dec. 22. cf. Liutprandi Leg. 64. 59) cf. Chr. Salern. c. 171 sqq.

993. civitatis ad ecclesiam sancti Marcelli ipsa quinta feria sancti paschae sollempniter pro-
 Apr. 20. cessisset, a quibusdam infidelibus suis Capuanis crudeliter occisus est⁶⁰. Quo cognito
 61 Trasmundus^a Teatinus comes et^b marchio⁶¹ propinquus eiusdem principis, ad ulciscen-
 dam ipsius interfectionem, congregato non^c parvo exercitu simul cum Rainaldo et Ode-
 risio Marsorum^d comitibus, venit super Capuam post duos ferme menses, et obsedit 5
 eam ac vastavit per quindecim dies. Postmodum vero pro hac eadem principis ultione,
 venit Capuam unacum praedictis comitibus Hugo marchio missus ab imperatore, et
 obsedit eam undique per multos dies, quousque illi^e traditi sunt ii qui praefatum^f
 principem interfecerant. Quos accipiens, sex de illis in furca suspendit; caeteros vero
 diversis ac variis poenis multavit. 10

990. 11. Ante hoc ferme biennium ingens terraemotus factus est tam in Capua quam
 Oct. 23. in^g Benevento: ita ut in Capua plurimas domos everteret, et campanas eiusdem civita-
 62 tis per sé sonari faceret. In Benevento autem Viperam⁶² deiecit, et subvertit quindecim
 turres; in quibus videlicet^h centumⁱ quinquaginta homines mortui sunt. De Ariano
 et Frecento⁶³ magnam partem destruxit. Compsanam civitatem prope mediam everit, 15
 eiusque episcopum cum aliis^j multis occidit. Ronsam⁶⁴ vero cum universis fere in ea
 manentibus summersit. Eisdem^k ferme diebus frater huius Aligerni abbatis, Leo
 nomine, monachus professione, revertens^l a Ierusalima portionem ligni dominicae cru-
 cis non parvam, auro gemmisque pretiosis ac margaritis circumdatam^m, secum detulit,
 et huic sancto coenobio devotissimus obtulit, ipsaⁿ die^o Nonarum Novembrium. De- 20
 985. positus^p est autem praedictus abbas 9. Kal. Decembris⁶⁵, et honorifice^q sepultus iuxta
 Nov. 23. ecclesiam sancti Benedicti.

Manso abbas^r vicesimus octavus, sedit annis undecim.

12. Iste fuit consobrinus Pandulfi principis⁶⁶; qui cum eo tempore quo Aligernus^s
 67 abbas defunctus est, monasterio sancti Magni iuxta Fundanam civitatem⁶⁷ pósito prae- 25
 esset, propinquorum principum solacio^t fretus, non autem^u monachorum consensu,
 coenobii huius abbatiam indeptus est. Unde factum est, ut nonnulli de prioribus ac^v
 melioribus huius monasterii fratribus potius hinc egredi quam manere sub illo elige-
 rent. E quibus dominus^w Iohannes Beneventanus qui postmodum abbas extitit, unus

quam de m. p. e. c. ipsa q. f. s. p. processerat i. m. a. q. i. s. C. c. o. est a. s. s. M. ipsa q. f. s. p. ad quam d. m. 30
 p. e. c. eadem die (soll. add. 3.) processerat 1^b. ed. a) Trasmundus ed. b) et m. add. 1^b. c) n. p. desunt 4.
 d) O. c. M. 1. ed. e) ii t. a. illi ed. f) praedictum 1. 2. g) deest ed. h) add. 4. i) multi 1. 150 1^b.
 k) Fregento ed. l) c. plurimis aliis o. 1. ed. m) Idem 1. n) p. portionem etc. revertens a I. detulit 1. ed.
 o) et in argenteo loculo venerabiliter collocatam 1. del. 1^b. p) d. N. N. add. 1^b. q) haec in fine c. 8.
 habet 1. r) M. 28. a. 1. ed. s) Aligernus 3. t) f. s. 1. ed. u) a. omnium huius loci m. c. 1. 2. v) et m. 35
 1. desunt 2. w) deest 1. 2.

60] cf. Chr. S. Bened. SS. III. p. 206. 207. sed no-
 ster aliqua addidit. Cf. etiam Petri Dam. Opusc. 57.
 61] id non recte addidisse videtur. 62] cf. Ann.
 Benev. ad a. 990. Vipera castellum fuit in agro
 Beneventano; noster tamen de simulacro aliquo
 cogitavisse videtur. Beneventi quoque vicum fuisse
 Viperam, postea dictum *Vico de Serpi*, De Vita
 refert in Antl. Beneventanis. 63] *Frigeno*.
 64] Terra erat non longe a Compsa. ANG. 65] In
 cod. 47. *Nono Kal. Decembris Aligernus sacerdos
 et abbas huius loci*. In codice 353. habetur epita-
 phium Aligerni, manu s. XI. scriptum, quod per Beth-
 mannum V. D. denuo collatum hic subnectimus:

*Hic pater egregius Aligernus pausat humatus
 Pignere vicifico resititurus item.
 Natus bonitate cives, et inclitus orbi,
 Urbe Neapolos satus et altus erat.
 Ast Domini praecepta librans, patriam quoque
 linquens,*

Quo caput orbis habet, pervolabat ovens:

Aecclesiae doctoris enim delegit asilum,

Sub patre Balihwino subdere colla Deo.

Dogmate normali virtutum culmina postquam

Attigit, hoc sacrum regere gymnasium

a) summus addit c. b) tam c.

Promeruit, quo cuncta micant spiramina lucis,

Per mare, per terras, per iuga, perque chaos.

Quod quia frustratum fuerat tum⁶⁸ temporis, ille

Nisibus omnigenis enceniarat hians. 40

Tigna nocens tegulasque locans dissepia restarit,

Picturamque — rudem — fecit habere domum.

Quid valeat, quid non, quo virtus, quo ferat error,

Noverat ipse sagax propositisque tenax.

Non persona potens fuerat, quae tempneret illum, 45

Quae placeantque rogat, qua dare cuncta queat.

Gravis erat moribus, monachorum specula extans,

Cuncta gerens placido ingenioque pio.

Iam meritis pater ille pius talibusque refertus,

Lactus ab aetheris sumitur ecce chorus. 50

Condatur his septis ter ternis rito Kalendis

Romulei mensis, ipse December adest.

Hoc pie coenobium ter decas rezerat annos,

Septenosque simul, sic adiitque potum.

Nunc monachis decus titulum cum legeris istum, 55

Die, et in aeternum nunc habeat requiem. Amen.

Ind. 14. obiisse produnt Ann. Cas. ut annum 37.

minime compleverit. 66] Laidolfus etiam prin-

ceps consanguineum suum appellat in suo prae-

cepto, in regesto Petri num. 235. ANG. 67] Fondi. 60

c) adique end.

fuit: alter vero, domnus^a Theobaldus, nichilominus postmodum abbas effectus; domnus etiam Luitius, de religiosioribus^b ac prioribus loci huius monachis unus; nec non et quinque alii quorum nomina non recoluntur. Et^c tres quidem primi Ierusalimam profecti sunt; ceteri vero quinque in Lombardiam: quos cum ob maximam huius loci devotionem Hugo marchio nimis honorifice^d suscepisset, ex eius largitione quinque^e in illis partibus coenobia construxerunt, atque iuxta huius monasterii traditionem omnem ibi ordinem posuerunt. Ex^f huius marchionis dono duo hic argenteae coronae habentur.

13. Per^g idem tempus supradictus Otto tertius interventu matris^h augustae Theophanⁱ praeceptum huic monasterio fecit, confirmans de more omnes pertinentias eius^{989. Jul. 23.} 10 Gisulfus praeterea Teanensis comes⁶⁹ fecit oblationem in hoc monasterio de loco sive castello quod dicitur Casale Caspuli, cum universisⁱ finibus ac pertinentiis eius. Berteramus⁷⁰ etiam nobilis vir de comitatu Pennensi obtulit res suas beato^m Benedicto in loco qui vocaturⁿ Fonte tecta⁷¹, cum ecclesia sancti Flaviani, et medietate castelli de colle^o Carello, et castello de monte Petitto, et cum aliis curtibus suis, quod est terra 15 modiorum septingentorum. Sed et Petrus quidam presbyter⁷² de Campomaurani⁷³, obtulit in hoc loco ecclesiam sancte Marie, quam ipsemet^p in hereditate sua construxerat super ipsos lacus eiusdem civitatis, cum multis terris et omnibus pertinentiis eius. Temmarius quoque vir quidam illustris de Aprutio fecit sancto Benedicto cartam de omni pertinentia sua in Penne et Aprutio, cum ecclesia sancti Pauli, et sancti Iohannis de Busseta^r, et curtibus per diversa loca, quod^q est terra modiorum mille et centum⁷⁴. Similiter fecit et Trasmundus^s clericus de curte sua in Aprutio quae dicitur Celli, cum omnibus pertinentiis et adiacentiis suis, quod est terra modiorum trecentorum. Id ipsum fecit et Grimoaldus iudex Aquinensis de ecclesia sancti Angeli in monte qui vocatur^t Aspranus, cum terris non paucis et ceteris pertinentiis suis.

25 Hic^u abbas fecit libellum quibusdam nostratibus, iuxta tenorem abbatis Aligerni, et posuit eos circa Sanctum Heliam, ut et ipsam ecclesiam a barbaris destructam restaurarent, et terras in circuitu eius iuxta terminos statutos excolerent. Landenulfo^v quoque Lucerinae sedis episcopo fecit libellum de piscaria Lesinensi; unde idem episcopus per singulos annos reddebat in^w censum in natale Domini^x praeposito sanctae Sophiae de 30 Benevento ad opus monasterii huius bizanteos 26. Fecit etiam libellum Rainaldo comiti Marsorum de ecclesia sancti Pauli quae sita est in territorio Cominensi, in pertinentia castelli Septem fratrum, cum rebus et adiacentiis^y suis, trecentis videlicet terrarum modis, recipiens ab eo ad^z praesens quidem solidos 50: annualiter vero, tincas quingentas. De^{aa} ecclesia quoque sancti Felicis in Pulverio, et sancti Maximi in comitatu 35 Teatino libellum faciens, recepit solidos trecentos: pro censu autem solidos 8. In^{ab} comitatu Pennensi: de Sancto Angelo de Galiano solidos 100: pro censu 7. Item ibidem de Sancto Bonito solidos 50: pro censu solidos 3. Item ibidem de terris ad Coronulas, et ad fontem Ermonis, solidos 100: pro censu solidum unum. Item ibidem de terris in Pastina et in valle Albina solidos 100: pro censu solidos 8. Item^{ac} in Aprutio cui- 40 dam Odemundo⁷⁵ de ipsa curte de Mariano ad ipsam cisternam, et in colle de Morta terram modiorum 100, pro^{ad} solidis nichilominus 100, et pro censu solidos 5^{ae}. Eo-

a) *deest* 1. 2. b) religiosus huius l. m. ac prioribus u. 1. ed. c) E (*deest* ed.) quibus omnibus tres priores l. p. a. Quinque v. alii in L. 1. ed. d) reverenter 1. ed. e) l. atque concessione q. monasteria in i. p. e. ibique i. t. h. m. v. o. p. 1. ed. f) Ex — habentur *deest* 1. Ex cuius etiam m. ed. g) *totum* cap. add. 1^a. h) m. suae s. 1^a. 45 i) Theophanii ed. k) et 1^a. 2. l) *addit* 4. m) sancto 1^a. ed. n) dicitur 1^a. ed. o) loco ed. p) de civitate C. 1^a. 2. q) ipse 1^a. ed. r) Bosseta 1^a. 2. s) l. terram 1^a. ed. t) *Hic tribus fere versibus* (Similiter et Teuto etc. v. c. 26.) *expunctis pergit*: Hic fecit 1^a. u) Trasmundus ed. v) dicitur ed. w) Hic — excolerent *deest* 1^a. ed. v. *infra* not. g. x) Hic fecit l. L. L. a. e. de 1^a. ed. y) *add.* 4. z) natali p. ed. nat. d. p. 1^a. 50 r. s. 300: p. c. vero s. 1^a. ed. c) De S. A. de G. in P. c. 1^a. ed. d) Item — quinque *deest* 1. e) Ademund 3. f) p. s. n. c. *deest* 2. g) 3. Iste fecit libellum iuxta t. a. A. quibusdam n. et p. etc. ut *supra* l. 25. ed.

68) Reg. n. 126. Actum est Ingelheim. 69) *filius d. m.* 71) *Fontecchia*, in Aprutio Ultra. GATT. 72) Reg. 73) *Civita Campomaurano* extat in com. Molise prope Guardam Alferram. donni *Paldolfi* principi. Datum est 4. anno Landolfi, n. 237. Temmarius n. 238. ubi vocatur *Tetmari*: (l. Laydolfi) mense Aug. ind. 9. Edidit Gattula Acc. Trasmundus, et Grimoaldus ibidem. ANG. 73) *Civita Campomaurano* extat in com. Molise prope Guardam Alferram. 55 p. 84. e reg. Petri. Verum non ipsum castellum dari, sed terram et adiacentem, observavit Di Meo in Ann. Neap. 996. 70) Gatt. ib. p. 84. e reg.

994. dem^a tempore Terracinenses cives commoniti a Iohanne episcopo suo propter cladem
 Apr. 15. quandam^b quam tunc patiebantur, ipso die sancti pasche⁷⁴ omnes^c unanimiter devove-
 runt ac promiserunt duros se per singulos annos in hoc monasterio sex milia anguil-
 las; et scriptum inde fieri, terribili anathemate supposito ad posterorum memoriam
 76 praeceperunt⁷⁵.
989. 14. Hic idem^d abbas cum a Iohanne papa quintodecimo^e privilegium⁷⁶ iuxta soli-
 Nov. 11. tum recepisset^f, a Landenulfo etiam principe, qui ut iam diximus a Capuanis^g crude-
 991. liter interemptus est, praeceptum confirmationis abbatiae^h totius accepit⁷⁷, secundum
 tenorem scilicet praecepti patris ipsius. Laydulfus quoque eiusdem Landenulfi frater
 qui illi in principatu successit; 15 eiⁱ familias in Aquinensi civitate de maioribus quae
 993. ibi erant concessit. Cui^j etiam nono⁷⁸ abbatiae ipsius anno iuravit omnem securitatem,
 994. et ut de tota omnino abbacia se vivente illum fideliter adjuvaret; praeceptum quoque
 Dec. 10. de Castro Coelji, cum toto monte qui vocatur Aspranus per suas pertinentias fecit. In
 eius^k itaque montis summitatem idem^l abbas ascendens, cum nonnulla inibi veterum
 79 aedificia repperisset, voluit ibi castrum construere; sed propter aquae penuriam id facere
 79 dissuasus, descendit; et in latere eiusdem montis, roccam quae Sicca nuncupatur⁷⁹
 aedificavit⁸⁰.
999. 15. Supradictus^m itaque imperator Otto, deposito deⁿ principatu Laidulfo⁸⁰ et ultra
 montes exiliato, eo quod in nece fratris sui consensisse dicebatur, Ademario cuidam
 Capuano filio Balsami clerici, quem secum a puero educatum unice diligebat, Capua-
 num^o tradidit principatum. Non multo post idest^p post menses 4, idem Ademarius a
 81 Capuanis principatu depellitur, et Landulfus⁸¹ de Sancta Agatha⁸¹, filius scilicet Landulfi
 Beneventani principis in principem subrogatur. Hic praefato^q abbati iureiurando⁸² firma-
 vit, et iurando firmare fecit duodecim de^r nobilibus Capuanis totam ex integro abbatiam,
 cum omnibus omnino intra Capuanum principatum pertinentiis eius, sicut eam tenuit
 25 sub supradicta^v principissa Aloara et Landenulfo filio eius, a quibus ei dudum fuerat
 confirmata. Comitatum etiam Aquinensem totum ex integro, simul cum episcopatu eius,
 et castellum^s Teramense⁸³ necnon^t et castellum Arcis, cum omnibus pertinentiis eorum,
 84 sicut eo tempore tenebat et dominabatur. Insuper et castellum de Bantra⁸⁴ quod fuit
 Landonis comitis, cum universis pertinentiis ipsius, tenore simili^u confirmavit, cum
 30 diversis videlicet aliis condicionibus quas a praedicto principe abbati eidem requirere
 visum fuit, quemadmodum in ipsius sacramenti serie continetur.

a) Eodem — praeceperunt in c. 26. legantur 1b. b) deest 4. c) u. o. 1b. ed. d) Hic itaque c. 1. ed. e) vice-
 simo 1. corr. 1b. f) tertio anno abbatiae suae recepit praeceptum ab Otone imperatore tertio (O. tertio adhuc ro-
 guante corr. 1b.) per rogum (corr. prece) Theophanu imperatricis (matris supracr.) illius add. 1. quae postea expungit. 35
 g) C. apud ecclesiam s. Marcelli c. 1. ed. h) t. a. 1. ed. i) s. t. s. p. p. i. add. 1b. k) illi 1. ed. l) A quo
 etiam n. a. suse a. praeceptum adquisivit de C. C. cum t. m. q. dicitur S. Angeli in Asprano. In 1. Cui e. n. a. i. a.
 praeceptum de C. C. cum t. m. qui dicitur S. Angeli in Asprano (d. Aspranus 3.) per s. p. faciens, iuravit illi omnem
 — adjuvaret. In 1b. ed. m) cuius m. 1. praefati i. m. 1b. ed. n) i. s. add. 1b. o) qui videlicet locus
 Laurianum primitus a multitudine laicorum quae ibi erant appellabatur (ea delevit 1b.) ecclesiamque
 in honore sanctae Crucis ibidem construxit add. 1. p) totum caput deest 1. sed signum appictum est; cf. cap. 24.
 q) dep. L. quem supra diximus et ed. r) d. quemque ante paululum marchionem fecerat, C. 2. s) i. p.
 m. q. desunt 2. t) Agathe f. L. ed. u) H. princeps supradicto a. ed. v) 12 nobiles Capuanos ed. w) s. praef-
 ata A. p. ed. x) c. T. n. et desunt 2. y) deest 3. z) t. quo supra dictum est c. ed.

74) 15. die intrante mense Aprilis: quae fuit resur-
 rectione domini nostri I. C. die secundum dominicum
 i. e. dominica altera post pascha, ut temporum
 supputatione constat. 75) quod e Petri reg. edi-
 dit Tosti Hist. Cas. I. p. 243. 76) Tosti I. p. 233.
 et reg. 77) Gatt. Acc. p. 87 ex or. Datum est
 Landenulfi anno 9. ind. 4. s. d. 78) nonus an-
 nus ad solum praeceptum pertinet, cum quo eum
 noster primo recte coniunxit: siquidem post Ali-
 gerni obitum sedem aliquot diebus vacasse statu-
 imus; iuramentum Laydulfus in ipsis principatus
 initis anno Mansonis 8. praestitit. Utramque dedit
 Gatt. Acc. p. 89. 90. 79) Roccastecca. Ibi Tho-
 mas Aquinas natus est. ANG. 80) cf. Chr. 9.
 Bened. SS. III. p. 207. 81) eum inde a Ian. 1000.
 principem cartae ipsius demonstrant. 82) quod 45
 e Petri reg. edidit Gatt. Acc. p. 90. Temporis notae
 desunt. Verum aut fictitium est, aut Mansonis no-
 men scribae errore insertum, ut iam Gattula vidit.
 Nisi forte Landulfus Mansonem quamvis caecatum
 pro vero abbate habuit. Noster difficultates chro-
 nologicas quibus se impeditum cerneret, subter-
 fugere quam solvere maluit; v. infra de Adenulfo
 et cap. 24. de Ademario. 83) olim interamna,
 ubi conflunt Garilanus et rivus delle Sogne.
 84) quae postea Vandra, nunc deserta, sita ubi 55
 Bantra, hodie Peccia, Gariliano miscetur. Ex ad-
 verso trans Bantram sita est Rocca de Vandro s.
 Evandri.

16. Praeter multa igitur illius strenue et ut^a suppressius de tanti loci patre loquar saeculariter quodam modo gesta, cum et equites sibi plurimos, et non paucos sericis indumentis ornatos^b famulos paravisset, et^c ultramontani imperatoris curiam nichilo segniter frequentaret, praecipue^d ob supradictae arcis constructionem, maximum sibi invidiae atque odii fomitem in universo principatu succendit^e: quod quasi videretur non solum abbatiam, sed etiam principatum sibi cupere vendicare. Unde factum est, ut non multo post, fraude invitatus a Capuanis, captus atque cecatus sit. Accessit ad hanc invidentiam, etiam Alberici Marsorum episcopi nequitia; qui⁸⁵ videlicet dum filio suo quem de quadam meretrice susceperat tradidisset episcopatum, ad huius loci abbatiam adipiscendam si quomodo posset totum^f miser dederat animum. Comperiens⁸⁶ itaque praedictum abbatem ob ea quae supra diximus valde Capuanis infensum^g, locutus primo cum quibusdam nequissimis monachis, postmodum vero cum aliquibus pessimis^h civibus Capuanis⁸⁷, pactus estⁱ centum se libras Papiensium denariorum illis daturum, si cecato prius abbate, Casinense sibi^k monasterium traderent^l; quod deinceps eorum fultus auxilio, sine alicuius contradictionis obstaculo possideret. Ita videlicet, ut medietatem ipsius pretii ad praesens illis per suos necessarios mitteret: medietatem vero alteram tunc destinaret, cum abbatibus in manus^m suas reciperet. Quod cum ita inter eos firmatum fuisset, coeperunt utriusque hic de pecunia, illi de nequitia pro posse studere. Congesta igitur pseudo episcopus ille undecumque pecunia, misit⁸⁸ quemadmodum pollicitus fuerat. Quam nequam illi suscipientes, illos quidem qui detulerant in quibusdam latibulisⁿ absconderunt; ad⁸⁹ abbatem vero venientes, dolose pedibus⁹⁰ eius prostrati precantur ut Capuam adeat; et si quam adversus aliquem^o illorum querelam haberet, legalem inde iustitiam sumeret^p. Abbas autem quoniam illorum invidiam iam dudum compertam et malitiam suspectam habebat, negat illuc posse se aliquatenus ire. Tunc illi Deum negare parum quid estimantes, et eum qui universorum inspector est fallere se posse credentes, mox adhibitis euangelis iurant quod salvum illum et incolumem Capuam ducant, salvumque nichilominus et incolumem ad sanctum Benedictum reducant. Hoc autem^q illi iurantes, fraudulentem in mente sua statuerant, ut postea quam Capuam illum duxissent, ad ecclesiam quoque^r sancti Benedicti quae in eadem civitate sita^s est eum perducerent^t, ut quasi huius^u doli ingenio periurium devitarent. Deceptus itaque huiusmodi^v fraudibus abbas, credit; et Capuam una cum illis nichil suspicans mali, perrexit. At illi qui iam dudum^w diabolo^x suggerente conciperant^y dolorem, pepererunt tandem iniquitatem: moxque ut in Capuanum monasterium illum introduxerunt, quemadmodum disposuerant capiunt, eiusque oculos sine mora evellunt, 996. ac^z diligenter linteolo involutos, clam ut domino suo ferent, episcopi nuntiis mittunt. Nov. 14. Quos illi suscipientes, et^a valde effecti^b hylares, festinanter ad dominum suum reverti coeperunt. Sed o nunquam dormitans divini iudicii oculus^c. Iam illi prope Marsiam in campo qui^d Mezius vocatur pervenerant, ibique iam securi subsistentes, cibos ab itinere fatigati percipiebant. Cum ecce^e peregrinus quidam a^f Marsia veniens, ac perquisitus ab eis iuxta quod viantibus consuetudo est aliquid novi: *Episcopus ait huius terrae defunctus est*. Qua illi voce vehementer attoniti, eumque fallacem atque impostorem, cum aspersione nimia esse dicentes, prorsus credere dubitabant. Sed cum ille rem certo certius atque instantius affirmaret^g, et diem horamque illius obitus diligenter notatam eis referret, confestim illi in eodem loco defossis oculis quos iam frustra ferebant, ad domum infelicis^h episcopiⁱ conscensis equis perneciter advolant, atque

a) et quodam modo ut s. d. t. l. p. l. s. g. l. ed. b) indutos l. ed. c) et — freq. add. 1^b. d) huius praecipue mentionis constructione m. l. e) accendit: ideo ut non — sit; quod quasi non s. a. s. e. p. s. vendicare satgeret l. ed. f) p. animum appulit l. p. a. dederat ed. g) infestum ed. h) Deum ignorantibus l. ed. i) p. tandem est c. se l. Papiensis monetario i. d. si illi c. p. l. ed. k) m. s. l. l) contradereat l. ed. m) manu sua conspiceret l. ed. n) abditis l. ed. o) p. e. p. add. 4. p) i. a. l. ed. q) sumat l. ed. r) add. 4. s) deducerent l. ed. t) hoc fraudis i. l. ed. u) huiusmodi l. ed. v) add. 1^b. w) d. s. add. 4. x) ceperant 2. y) atque l. ed. z) deest l. 1. h. e. l. ed. a) oculos 2. b) c. Mesio l. 2. c) e. subito p. l. ed. d) q. superveniens l. 2. e) affirmavit 4. f) e. quae non longius aberat c. l. ed.

85) Sequentia paene ad verbum desumpta sunt e dit Leo. 87) Deum nescientibus laicis. Petr. Dam. 88) ad bentis Germani oppidum. Petr. Dam. 89) ad Petri Damiani ep. IV, 8. Longe aliter haec narratur in Vita S. Nili c. 12. Annum 996. habent — quemadmodum disposerant, apud Petr. D. non leguntur. 86) Comperiens — infensum addi-

reperiunt eadem hora vita privatum episcopum, qua praedictus abbas lumine privatus fuerat oculorum⁹⁰: quae videlicet dies 18. Kal. Decembris extitit. Ne^a cui autem hoc dubium forte aut incredibile videatur: ex illis nuntiis quos in tantum scelus iam dictus pseudo episcopus destinaverat, unum Andream nomine, presbyterum officio^b, ego ipse cum adhuc essem puerulus vix sese in lecto movere valentem récolo me vidisse; qui ultra centenariam iam vivens aetatem, haec omnia seriatim avunculo meo sanctae memoriae Iohanni Sorano episcopo quotiens interrogabatur cum lacrimis confiteri solebat.

Præerat eo tempore in Aquinensi gastaldatu Adenulfus cognomento Summúcula, ab-
 1000^c avus^d scilicet eorum qui nunc dicuntur Aquinensium comitum; qui mox ut abbatem caeca-
 tum agnovit, hylaris effectus, praedictam^e Roccam Siccam quam idem abbas^f pauló ante
 construxerat, a fundamentis^g evertit^h. Huicⁱ porro abbati successor eius Iohannes,
 ecclesiam sancti Martini iuxta Vulturnum, et ecclesiam sancti Secundini^k, ex^l toto concessit,
 cum omnibus omnino pertinentiis ac possessionibus earum, ut ibidem suo arbitrio
 quandiu adviveret, honorifice conservari valeret. Defunctus^m est autem praedictus
 abbas 8. Idus Martii.

990. 17. Eodemⁿ tempore beatus Adelpertus Sclavorum episcopus relicto episcopatu
 suo ex^o licentia Romani pontificis ad hoc monasterium venit, cupiens Ierusalimam per-
 gere^p; sed cum^q a praedicto abbate et a nonnullis huius loci prioribus dehortatus inde
 fuisset, quasi divinitus datum sibi consilium sumens, statuit tota vita sua hic dēgere,
 et nusquam amplius omnino procedere. Cum^r autem quadam die quidam de prioribus
 huius monasterii affectuose cum ipso loquentes dixissent: *Bonum est pater ut hic nobis-
 cum maneat, hic habitum monasticum induas; hic Deo placitum vivere ducas; quoniam
 cum sis episcopus, et ecclesias nostras dedicare, et^s nostras clericos ad gradus ecclesiasticos
 poteris^t promovere*; hoc ille verbum nimis^u moleste accipiens, mox descendit,
 993 atque^v ad virum sanctissimum Nilum, quem tunc apud^w Vallem luci cum aliquot Gre-
 cis fratribus religiosissime conversari perceperat, devotē^x profectus est. A quo dum
 opportuna^y humiliter consilia quaereret, seque ab illo non posse recipi cognovisset: pro
 eo enim quod ita de monasterio nostro recesserat, asserbat praedictus pater non audere
 se illum retinere, ne forte ob hoc et ipse cum suis inde expeheretur; consilio tandem
 ipsius Romam reversus, in monasterio sancti Bonifatii martyris aliquandiu conversatus
 994 est; nec multo post, iterum ad episcopatum suum a pontifice^z Romano directus^{aa}. Rur-
 996 sus itaque Romam^{ab} reversus, iterumque Sclavoniam remissus, cum praedicare ibi coepisset,
 997 capite^{ac} a barbaris pro Christo truncatus, martyrium sumpsit.

His quoque diebus imperialem coronam de manu Romani pontificis tertius Otto
 998 suscepit. Non multo post autem Crescentium^{ad} Romanum senatorem qui se in castello
 999 sancti Angeli^{ae} contra eum rebellans munierat, sacramento deceptum cepit, et mox quasi
 1000 reum maiestatis capite obruncavit.

995 18. Eo^b etiam tempore vir Dei Romualdus una cum beato Bonifacio imperato-
 ris consanguineo qui paulópost apud Russiam Christi^c martyr effectus est, et cum aliis

^a) Hic abbas in territorio Capuano construxit ecclesiam in honore sancti Apollinaris, et in Libu-
 40 ria ad Casam Gentianam ecclesiam sancti Iohannis, et in Casale ecclesiam sancti confessoris
 Christi Mauri *add.* 2.

a) Ex his autem nuntiis q. f. ed. b) *add.* 4. c) s. ne quis forte existimet fabulosum i. ed. d) *ita* 1^a. avus eorum i.
 e) e. roccam vocabulo S. i. ed. f) *add.* 1^a. g) e. funditus e. i. ed. h) *xxx* indictione, primo anno prin-
 cipatus domni Landulfi de S. Agatha 1^a. in *mar.* i) Huic — valeret *add.* 1^a. k) S. quae in Casazano ter-
 45 ritorio sitae sunt 1^a. 2. l) cum o. e. p. ac p. e. diebus vitae ipsius (d. v. i. *desunt* 3.) ex toto contradidit, ut 1^a. ed.
 m) Ipse autem abbas non longo post tempore defunctus est (8. Id. Mart. in *mar.*) et in claustris huius monasterii iuxta
 ecclesiam conditus est i. Depositus est autem 8. Id. M. et in claustris huius m. i. e. reverenter reconditus 1^a. 3. *desunt*
 2. v. c. 18. in *fine*. n) Huius temporibus b. f. Per idem tempus b. ed. o) e. l. R. p. *add.* 1^a. p) *iro* 1. ed.
 q) Sed cum q. f. ed. r) *prom.* decentissime poteris i. ed. s) *stis* i. ed. t) atque (paulópost *add.* 1^a. b.) Romanus
 50 r. in i. u) p. satis d. ed. v) d. eius genibus humiliter provolutus o. c. q. ed. w) *ita* 1^a. a *xxx* papa Iohanne 1.
 x) est *add.* 1. y) i. videns se nichil ibi proficere, Romam reversus, et in praefato s. Bonifatii mona-
 sterio remoratur; iterumque ab archiepiscopo suo Maguntino ad Scl. remittitur. Ubi cum p. c. i. 2.
 z) c. ab infidelibus o. p. i. ed. ^{aa}) *Hic finis capituli est* i. 2. v. *cep.* 18. in *fine*. a) A. de ponte s. Petri c. 1^a. ed.
 b) *totum caput add.* 1^a. etiam vir post *lacunam* 4. c) *add.* 4.

99) Hucusque Petr. D. exscripsit. 91) E vita non leguntur. 93) *apud Vallem luci* addidit no-
 sancti Adelberti, de cuius cod. Casinate v. Pertrium *ster.* 94) E Petri Dam. Vita S. Romualdi c. 25.
 Mon. SS. IV. p. 577. 92) *et — promovere* in Vita 95) *ib.* c. 26. 27.

pluribus Teutonicis de praedicti imperatoris exercitu, ad hoc beati Benedicti monasterium orationis gratia venit. Ubi graviter infirmatus, sed quantocius divina misericordia convalescens, ad sua reversus est.

19. Circa ⁹⁶ haec tempora Olibanus quidam Galliarum comes ditissimus a praefato ⁹⁶ viro Dei Romualdo cui peccata sua confessus fuerat commonitus est, ut relicto seculo ad beati Benedicti monasterium sub obtentu orationis veniret, ibique se¹ divino servitio irrevocabiliter manciparet, quoniam² quidem aliter nequaquam salvari valeret³. Nil ergo moratus, sua relinquens filio, cum multa divitiarum copia, quindecim scilicet onustis thesauro sagmariis, ad hoc se monasterium contulit; et his qui secum venerant ¹⁰ valedicens, nil tale de ipso hactenus suspicantes, ipse nusquam de cetero progressurus, flentes ad propria remeare coegit⁴.

Iohannes⁹⁷ nonus⁸ et vicesimus abbas, sedit anno uno⁹.

20. Qui¹⁰ videlicet venerabilis vir¹¹, cum iam senectute pariter et infirmitate gravatus, tanti regiminis pondus se nequaquam¹² ferre posse perspiceret, sponte¹³ sua fratrumque¹⁴ consensu ac voluntate, abbatem sibi substituit: ipse vero abbatia relicta, in proximam heremum, in loco qui hodie¹⁵ Pirétum appellatur, cum¹⁶ quinque fratribus secessit; ibique in honore¹⁷ sanctorum Cosmae et Damiani parvula constructa ecclesia solitarius quodammodo¹⁸ degens, in spiritualibus operibus reliquum vitae¹⁹ suae tempus exegit. Audivi a quodam sene, quod dum quadam die super municipium huius monasterii vocabulo Piniatarium⁹⁸ ²⁰ cuius habitatores olim²⁰ rebellare temptaverant, hostiliter perrexisset, ecclesia quaedam iuxta idem municipium posita, cum²¹ aliquot eorundem rusticorum mapaliis, ab illis qui secum irerant igne succensa sit, et ob hanc causam in²² multis se maximisque lamentis dedens²³, abbatiam huiusmodi occasione inventa dimiserit. Iste²⁴ fecit libellum Trasmundo cuidam clerico²⁵, de quibusdam curtibus in²⁶ Aprutio²⁷ huic monasterio pertinentibus, per diversa loca modiorum quasi quadringentorum, pro solidis ducentis, et censu solidorum octo; de illis²⁸ quoque terris in loco Ciccle pretii²⁹ ac census tantundem recepit. Idem etiam de tertia parte curtis de Moscufe³⁰ et de³¹ aliis terris, libellari nomine datis³², recepit solidos quadringentos; pro censu vero per annum solidos 24.

21. Hic cum tempore iam Theobaldi abbatis defunctus fuisset, ipsa³³ nocte religio- ^{Desid. Dial. II, 11.} sus quidam frater Iohannes nomine in monasterio sancti Laurentii quod Capuae situm est³⁴, vigiliis fratrum de more praeveniens, subito³⁵ dum oraret respexit, viditque quasi super hunc montem maximam lucem in aere, atque intra eandem lucem, cernit Iohannis ipsius animam coelum descendere. Cumque facto mane cuperet reddi certus de visione, perrexit ad Andream qui tunc Capuano³⁶ monasterio praeerat, eique visionem ³⁵ quam perspexerat pandens, obnixè rogat, ut hominem suum ad hoc monasterium protinus mittat, qui omnem rei veritatem diligenter addiscere, eisque revertens debeat intimare. Pergens itaque nuntius, cum pars illi adhuc itineris aliqua superesset, quendam obvium habuit, qui ab hoc monasterio Capuam se proficisci diceret, ut praefati viri³⁷ obitum fratribus ibi degentibus nuntiaret. Quem cum de hora obitus eiusdem sol-

40 ³⁸) Quo videlicet tempore luna conversa est media in sanguinem et media in nigredinem *add. 1^b*.

a) ad s. *add. 4.* b) est; eo scilicet tempore quo idem imperator Crescentium — obruscavit *ut supra 1^b. 2.* c) *et hoc caput add. 1^b.* d) praedicti *1^c. ed. besto R. 1^b.* e) praetextu *1^b. ed.* f) *deest 4.* g) quando 3. q. q. a. n. s. 3. *desunt 1^b. 2.* h) possat 3. i) Depositus est autem praedictus abbas 8. Idus Martii, et in claustro huius monasterii reverenter reconditus *add. 2.* k) I. abbas 29. 1. *ed.* l) Hic ven. 1. m) abbas 1. *ed.* n) se f. non p. 1. *ed.* 45 o) s. s. *deest 1. 2.* p) consensu atque electione cunctorum fratrum, a. 1. *ed.* q) hodieque 1. r) e. q. f. *add. 1^b.* s) honorem 1. *ed.* t) *addit 1^b.* u) h. in morte praedecessoris sui r. 1. v) p. ab his qui a. i. cum a. e. r. m. ignis 1. *ea.* w) c. abbatiam dimiserit *1. mutavit 1^b.* x) sedens 3. y) Iste — 24. *add. 1^b.* z) c. de Aprutio, de 1^b. 2. ³) c. nostris in *ed.* a) in eodem A. 1^b. *ed.* b) aliis 1^b. *ed.* c) C. libellum faciens p. t. r. 1^b. *ed.* d) Moscufe *ed.* e) *add. 4.* f) *deest 1^b. 2.* g) i. n. r. *add. 1^b.* h) est. longe supra socios religiosam vitam 50 ducebat. Ea igitur nocte qua Iohannes quem diximus obiit, cum frater ille vig. 1. est, cum v. 1^b. *ed.* i) p. orationibus esset intentus, a. respiciens vidit q. s. montem 1. *ed.* k) t. m. nostro quod intra Capuam est praesidebat 1. 2. l) p. venerabilis v. Iohannis o. 1. *ed.*

96) *ib. c. 11. 15.* Haec multo ante evenerant: et prius a nostro in marg. adscripta sunt quam illa de beato 12 anni 6 menses tribuantur: quibus etiamsi 7 Decembris menses addideris, tamen annum 1011. vix attinges. 98) Piniatarium parvus nunc est vicus, signis factis interposuit. 97) *Iohannes abbas de Cappelle.* Ann. Casia. *cf. infra c. 42.* Ante annum quarto vel quinto lapide distans a Sancto Germano in austrum. ANG. 997. constitutum esse non puto, quum Iohanni III.

licite perquisisset, ea illum hora ex hoc seculo migrasse accepit, qua Capuanus ille Iohannes, eius animam coelum conscendere se vidisse asseruit. Tunc ad illos a quibus legati fuerant uterque reversus, alter Capuae Iohannis depositionem, alter vero Casini retulit quae super eius obitu visa fuerat visionem. Obiit autem pridie Idus Martii⁹⁹.

Iohannes tricesimus a beato Benedicto abbas effectus, sedit annis 3 duodecim, mensibus sex^o.

Desid. Dial.
H. 1.

22. Hic ex illustri Beneventanorum civium prosapia genus nobile ducens, sed nobiliores ab infantia possidens⁴ mores, cum in ecclesia civitatis eiusdem archidiaconatus honorem gereret, divino tactus amore, temporibus Aligerni abbatis¹ ad hoc sanctum coenobium venit; et universae saeculi vanitati renuntians, vestem monasticam induit. Qui cum aliquantos sub sanctae conversationis studio peregisset annos, atque post Aligerni transitum Manso in abbatiam, ordine quo iam diximus successisset, egressus hinc¹.
c. 2. Ierusalimam orationis causa profectus est, atque in monte Syná per sex continuos⁴ annos commoratus. Inde vero in Grecia in monte qui Agionóros vocatur², per aliquot temporis spatia conversatus est. In quo loco sanctus pater Benedictus illi quadam nocte¹⁵ per visionem apparens, pastorem virgam quam manu gestare videbatur, ei contrádidit, atque ut ad monasterium Casinense quantocius¹ reverteretur indixit. Quam visionem cum mane facti patri monasterii retulisset, monere illum atque hortari idem abbas curavit, ut quoniam voluptatis hoc videretur esse divinae, minime neglegendum duceret: sed mox ad suum¹ monasterium coelesti gratia comitatus réditum maturaret. Visioni²⁰ igitur et commonitioni Iohannes obtemperans, ad hunc locum Christo duce reversus est; quem¹ praedecessor ipsius Iohannes abbas alacriter¹ valde recipiens, mox praepositum ordinavit, ac non multo post quia ipse ut supra relatum est et infirmitate simul et aetate impediatur, eundem sibi substituit; et illo in heremum secedente, hic in monasterii curam universorum fratrum electione successit²⁵. Fuit¹ autem temporibus Sil-
999. vestri papae secundi, et octavi decimi Iohannis. Hic primo ordinationis^o suae anno
Mai. 25. recepit praeceptum confirmationis totius abbatiae, aureo sigillo bullatum³ a supradicto
3 Ottone imperatore³. Qui¹ etiam imperator in¹ hoc monasterio per dies aliquot remoratus, duas coronas argenteas beato Benedicto obtulit.

1000. 23. Per idem tempus Rainaldus comes Marsorum⁴ fecit monasterium de ecclesia 30
Febr. 1. sanctae Mariae quae dicitur In Cellis, territorio Carseolano⁵, idque in circuitu non parvis possessionibus ditans, castellum etiam quod nunc Celle vocatur, tunc autem appellabatur¹ castellum sancti Angeli, cum omnibus eius pertinentiis in eodem monasterio confirmavit. Petrus quoque presbyter quidam de civitate Tiburtina, de¹ ecclesia sancti Pastoris quae iuxta eandem civitatem sita est, cum universis ipsius pertinentiis cartulam 35 oblationis in eodem monasterio cum omnibus suis parentibus fecit.

999. 24. Anno^o tertio abbatis huius, qui est millesimus ab incarnatione Domini⁶, praefatus¹ imperator Beneventum venit¹, et causa penitentie quam illi beatus Romualdus iniunxerat abiit ad montem Garganum. Reversusque consequenter Beneventum, petiit a¹ civibus corpus sancti Bartholomei apostoli; qui nichil tunc ei² negare audentes, 40 habito¹ cum archiepiscopo qui tunc eidem urbi praesidebat¹ consilio, corpus¹ beati Paulini Nolani episcopi quod satis decenter apud episcopium eiusdem¹ civitatis erat recon-

Petr. Dam.
v. S. Rom.

a) add. 1^b. b) illius 1. ed. c) quattuor 1. corr. 1^b. d) m. p. 1. ed. e) sacrosanctum 1. ed. f) paucis post tempore add. 1. del. 1^b. g) a. c. 1. h) sub omni festinatione 1. ed. i) ad beati Benedicti m. 1. 2. k) q. mox p. 1. ed. l) abbas praepositum ordinans, non multo post quis ipse et inf. et senio gravabatur, sicut supra diximus, 45 eundem 1. ed. m) succedit 1. ed. n) fuit — Iohannis add. 1^b. o) p. anno o. s. r. p. c. t. a. ab Ottone tertio imp. a. s. b. 1. ed. p) bullatum. Huius (c. 24.) 1. q) Qui etc. et cap. 23. desunt 1. Quo etiam tempore idem i. 2. Idem i. 3. r) imp. hic p. ed. s) autem e. s. A. nuncupabatur ed. t) T. in eodem m. de e. s. P. cum omnibus eius p. iuxta e. c. sic, cert. obl. cum ed. u) Huius abbatis a. t. 1. ed. v) idem 1. supradictus ed. w) reliquam capituli partem add. 1^b. venit. Sequenti vero anno mortuus est apud Sutrium 1. deus tres versus erant sunt. x) ab eis 1^b. 2. 50 x) illi 1^b. ed. y) habito — consilio desunt 1^b. 2. z) praeserat 3.) callide i. p. e. a. corpus 1^b. ed. s) ipsius 1^b. ed. 99) Ita necrol. ap. Gatt. Acc. p. 853. 1) Tem- Talleacotium. ANG. 6) Adventum Ottonis eius- que mortem Ann. Casinales secutus uno anno anticipavit: quibus quum coniectura usus insereret quae a Petro Damiano et Beneventanorum ut vi- detur narrationibus acceperat, in graviores errores incidit; nam Garganum Otto a. 999. adiit, v. Wil- mans Jahrbh. Otto III. p. 106.

ditum callide illi pro corpore apostoli obtulerunt; et eo sublato recessit, huiusmodi fraude deceptus. Quod postquam rescivit, nimium indignatus, corpus quidem confessoris quod detulerat, honorifice satis apud Insulam Romae recondidit; uestigio autem Beneventum regressus, obsedit eam undique per tempus aliquod, sed nichil adversus eam praevalens, Romam reversus est. Unde cum ad sua reverti disponderet, mortuus est apud oppidum quod nuncupatur Paternum, non longe a civitate que dicitur Castellana; ab uxore ut fertur Crescentii senatoris quem superius ab illo retulimus decollatum, qua impudice abutebatur pottonatus. Sed antequam mors eius a circumstantibus dinosci valeret, corpus ipsius aromatibus conditum a suis ultra montes delatum est, et Henricus dux consobrinus ipsius constitutus est rex.

25. Hic abbas fecit capsam magnam argenteam inauratam, cum smaltis et gemmis. Fecit et cerofera duo magna, librarum argenti quindecim, necnon et duo turbula argentea, librarum sex: codices quoque ecclesiasticos nonnullos fecit magnos et pulchros; totius etiam monasterii ambitum in circuitu muris turribusque munivit. Construxit preterea et ecclesiam in honore sancti Nycolai in monticulo qui secus pratium dominicum est, prope civitatem sancti Germani. Quem videlicet emulatus Theobaldus praepositus ipsius, et ipse nichilominus eidem beato confessori basilicam aptavit apud castrum sancti Petri, quod est positum ad radicem huius montis, in cripta antiqua, quae ingentibus saxis pulchro gentilium opere in demonum suorum honore constructa iuxta ecclesiam eiusdem beati Petri sita videtur. Quo tempore, octavo scilicet ipsius abbatis anno, terrae motus ingens per quindecim et eo amplius dies hunc montem exagitavit, ita ut in aliquot locis ecclesiam scinderet.

26. Rainaldus praeterea supradictus Marsorum comes dedit huic abbati causa cambii curtem unam in Alifis quae dicitur sancti Stephani, cum terra modiorum quadringentorum, et in Teano alteram modiorum quingentorum, in loco qui dicitur Campus; et recepit ab eo scriptum de Sancta Maria in Luco et de Sancto Herasmo et Sancto Sebastiano et Sancto Angelo. Oderisius quoque comes eiusdem Rainaldi filius, oppidum quod dicitur Casa Fortini cum omnibus pertinentiis eius, mille videlicet modio-

- a) r. ostenderunt; et 1^a ed. b) tali 1^a ed. c) Quo etiam tempore deposito Laidulfo quem supra diximus et ultra montes exiliato quod in necesse fratris sui consenserat, Ademario cuidam Capuano filio Balsami clerici quem secum a puero educatum unico diligebat, quemque ante paululum marchionem fecerat, Capuanum tradidit principatum. Sequenti vero anno venit super B. et obsedit e. 1^a. d) Sequenti vero tempore perrexit iterum super B. et o. ed. e) p. dies multos 1^a ed. f) r. mortuus est a. 1^a. g) U. vii ad s. r. incipiens m. ed. h) Castellina 3. C. ubi ab 1^a. i) ut f. desunt 1^a. k) eo 1^a. l) quam 4. m) deest 1^a. n) posset 1^a ed. o) a. c. desunt 1^a. p) d. sique sepultum est, 1^a. q) et H. cons. i. st. rex 1. r) Hic 1^a. inseruit integrum caput, quod postea inducit: K. Praefatus vero Ademarius potentia multa elatus, cum Aquinum ordinaturus venisset, Adenulfus Summucula cuius supra meminimus in Aquinensi se praetorio muniens, nausquam recipere illum decernit. Contigit autem ut quadam die dum Ademarius castris egressus secus civitatem videndi causa deambularet, et Adeulfus campi explorandi gratia clam cum aliquot suis exisset, subito sibi ex improviso alter alteri obvius fieret. Cumque perterritus Adenulfus de tam inopinato concursu fugam solus arripisset, Ademarius cum suis illum insequi cepit. Qui vero cum Adenulfo fuerant hoc videntes, post eos a tergo pariter irruunt; et quibusdam eorum occisis, quibusdam fugatis, Ademarium capiunt, eumque in civitatem inducunt. Mox igitur Adenulfus ultra omnem spem curali illum sella impositum, nichil timere hortatur; et consequenter adhibitis euangelis eius de more fidelis efficitur. Tantam itaque Adenulfi circa se considerans Ademarius quod nunquam captivus sperare poterat bonitatem, confestim illi praecipit de universo Aquinensi dominio fecit, eumque de cetero non gastaldeum sed comitem ab omnibus appellari praecipit. Hic igitur primus comes et hoc primum praecipit Aquinensium fuit. Non autem multipost, id est post menses quattuor Ademarius a Capuanis principatu depellitur, et Landulfus de S. . . reliquis sunt absentia. s) g. diversorum colorum 1. ed. t) d. l. q. 1. 2. u) e. renovavit m. 1. 2. v) a. confessoris Christi N. 1. ed. w) p. est ubi cimiterium defunctorum antiquitas fuerat, quem 1. corr. 1^a. x) dominicum 1^a ed. y) Nycolao 1. ed. z) q. e. p. a. r. h. m. add. 1^a.) quae iuxta eiusdem 1. ampliat 1^a. a) g. o. p. 1^a ed. b) deest 1. 2. c) ei. h. P. eccl. 1. ed. d) est 1. 2. e) Hic abbas fecit concambium cum praedicto Rainaldo c. M. de S. Maria in Luco et S. H. et S. S. et S. A. pro quibus recepit in terra de Alifis curtem q. d. a. St. c. t. m. q. et in T. modios D in l. q. d. Campanis ed. desunt 1. f) Ab hoc abbate facta est commutatio cum Oderisio comite Marsorum de castello S. U. et aliis ecclesiis et curtibus in Comino (no. in pertinentibus quasi modis ungenta add. 1^a) cum oppido quod dicitur add. 1^a) Casa Fortini (et o. p. e. add. 1^a) quam (quod 1^a) praedictus comes (a parte e. s. G. tunc retineus add. 1^a) cum ungentorum (mille 1^a) modiorum terra eidem a. contradidit. Hic 1. g) qui ed. h) Casofortini ed.
- 7) cf. Rob. de Monte ad a. 1156. Corpus apostoli citur, quod Leo nescio an ex Vita S. Rom. cor-
Beneventanis non adeptum esse probavit Di Meo rexit. 10) cf. supra 1, 3. 11) ad Garilianum,
Ann. Neap. ad a. 1001. 8) *Casa di Castello*. prope Bantram.
9) cf. Ann. Casin. ad a. 1001. ubi Sutri obiisse di-

rum terra, quod idem comes a parte Gervisae^a coniugis suae receperat^b, eidem abbati contradidit, et recepit ab eo sub nomine concambii castellum sancti Urbani et alias ecclesias seu curtes in Comino loco huic pertinentes, terram utique quasi modiorum^c nungentorum. Hic^d idem Oderisius ultimo abbatis huius anno una cum Gibbarga coniuge^e obtulerunt huic monasterio ecclesiam sancti Felicis in Comino^f; pertinentia^g Sancti Urbani, cum centum modis terrae in circuitu ipsius, et aliis centum apud Atinam^h in loco Vallis bonae, et cum omnibus eiusdem ecclesiae pertinentiisⁱ. Eodem tempore abierunt tres de monachis nostris ad Gualterium comitem de Lesina, et in eius praesentia contenderunt cum quibusdam^j nobilibus terrae^k illius de piscariis eiusdem Lesinae, et de molendinis^l de Lauri, et de ecclesia sancti Petri ibidem, et de caeteris^m rebus sancti Benedicti, sicut in eorum libello continebatur; et cognita praefatusⁿ comes iustitia nostra, iussit scripto suo universa illa ex integro^o monachis nostris restitui, apposita insuper pena compositionis 2000 bizanteorum, qui exinde amplius contra nos contendere voluisset. Per hos etiam dies Hubertus Firmanae civitatis episcopus obtulit beato Benedicto de causa iuris sui in fundo Oppiano terras et vineas, silvas, prata et^p oliveta, possessionem non parvam: et in fundo Paterno similiter. Sed et Gaiderisius^q quidam de eadem civitate Firmana fecit cartam in hoc monasterio de una ecclesia iuris sui vocabulo Sanctus Benedictus, in loco qui dicitur Sambucetum, cum rebus et pertinentiis^r suis^s. Landulfus quoque Salernitanus princeps sub hoc abbate monachus factus, obtulit in^t hoc monasterio omnes res sibi^u iure hereditario pertinentes in comitatu Sanctae Agathae; domus^v scilicet et curtes nonnullas, cum olivetis vineis et molendinis, et omnibus earum pertinentiis^w. Trasmundus^x etiam clericus dives ac nobilis de Aprutio^y, cuius iam supra meminimus, ecclesiam sancti Nicolai, que constructa est iuxta fluvium Tratinum^z, loco Sumusiano vocabulo, rebus suis ditam, monasterium esse constituit; idque per suae oblationis cartulam, sub huius cenobii iure contradidit. Similiter autem et Teuto filius Teutonis de eodem Aprutio obtulit huic monasterio ecclesiam sancti Iohannis in loco, qui dicitur Scorzone^{aa}; quam videlicet ipse propriis rebus ditam, sanctimonialium monasterium fecerat. Eodem modo^{ab} et Rainerius filius Ioseppi obtulit beato Benedicto unam ecclesiam iuris sui vocabulo sancti Nicolai in comitatu Pennensi, loco qui dicitur Sambuceta, cum omnibus ornamentis et pertinentiis^{ac} eius. Quique Rainerius ante annos circiter sex fecerat cartam^{ad} in hoc monasterio de omnibus^{ae} omnino rebus ac pertinentiis proprietatis suae quae possidere videbatur in comitatu Pennensi, Teatino^{af}, Asculano, atque Aprutiensi^{ag}. De castello videlicet Ambleto, et de Pharaone, et Murro^{ah} et Cantalupu, et Aterno, et Arche, et de plurimis curtibus suis, quod est terrarum octo milia circiter^{ai} modiorum. Per^{aj} idem tempus^{ak} cives Terracinen-^{al} ses admoniti a Iohanne pontifice suo, obtulerunt in monasterio sancti Stephani de Terracina unam piscariam quae est ab ipso fluvio eiusdem^{am} civitatis, loco qui dicitur Gambahara, usque in mare, apposita poena trium librarum auri obrizi eis^{an} qui id remove-^{ao} aliquatenus temptavissent. Similiter etiam Roffridus^{ap} patricius obtulit ibidem unam piscariam suam in^{aq} praedicto fluvio de Terracina, in pantano Trasectu. Circa hos 40

^a) quae videlicet sancto Angelo de Barregio olim pertinuit addit 2.

s) c. a G. ed. b) tunc retinebat 2. c) deest 4. d) Hic etc. usque ad finem cap. add. 1^b. e) deest 4. f) Atinum 1^b. 2. g) pertinentia. Per hos etiam d. Hubertus 1^b. h) i. t. ed. i) molendino 2. k) praedictus ed. l) m. n. e. ed. m) Gald ed; in 1. superior huius versus pars abscisa est. n) o. huic m. 1^b. ed. o) ibi ed. p) domus 1^b. ed. q) Sed et T. c. 1^b. ed. Trasmundus ed. et Reg. Petri D. r) E. etiam m. B. 1^b. 2. E. tempore et eodem modo R. 3. s) cartulam 1^b. 2. t) deest ed. u) A. T. 1^b. ed. v) et de M. et de C. et de A. et de A. 1^b. ed. w) add. 4. x) m. Eodem tempore Terrac. etc. ut supra c. 13. — praeeceperunt. Circa h. d. Franco 1^b. y) supradictae ed. z) e. q. id r. a. t. deest ed. aa) Roffridus 3. ab) in pant. T. in pr. f. de T. ed.

12) filia Trasmundi marchionis, ut ipse ait in carta ap. Gatt. H. p. 327. Hanc oblationem in Petri reg. scriptam esse testatur A. de Nuce, datam in Comino ab inc. d. n. I. C. 1010. anno, mense Madius et per ind. 8. 13) Reg. n. 248. ANG. 14) In n. d. n. I. C. 6. anno p. d. Landolfi gl. p. mense Decembri, 3. ind. Ideoque ego Landolfus princeps de civ. Salerno et modo sum monachus in monasterio S. B. de castro Casino — offero etc. poenam 100 libras auri bisant. pollicitus, si contra egerit. Reg. n. 243. 15) fil. Gisoni. Cartam quam cum Armelda coniuge, f. Ugonis comitis, scribi iussit, edidit Gatt. H. p. 196. 50 e reg. 16) hodie Trantino. 17) in monte solitario territorii Aprutiensis. Gatt. H. pag. 203. ubi cartam edidit. 18) Gatt. Acc. p. 102. 19) anno Deo propicio pontificatus d. Iohannis summo pontifice et universali papae in ss. sede b. P. ap. . . iad. 14. 55 mense Ian. die 3. (dominico) imperante anno 1. Iohanne Crescensione filio Romanorum patricio. Gatt. H. p. 115. e reg. Petri

dies Franco quidam presbyter et monachus fecit cartam in hoc monasterio de una ecclesia proprietatis suae vocabulo Sanctus Benedictus in finibus Monticelli, loco Salabuca iuxta Biferum cum universis rebus ac pertinentiis eius. Huic abbati Lupus filius Azzonis de Aprutio fecit oblationem omnium rerum suarum cum quinque ecclesiis, idest Sancta Victoria in Murro, Sanctus Calistus in Colle, Sanctus Antimus in Comneiano, Sanctus Archangelus in Fauniano, Sanctus Andreas in Cesule, cum terra quingentorum circiter modiorum, et cum omnibus omnino sibi pertinentibus rebus in toto Aprutio. Adam quoque cognomento Salichus obtulit in hoc monasterio ecclesiam sancti Martini in territorio Teatino, loco qui dicitur Corneclanum, cum centum terrae modis in circuitu eiusdem ecclesiae, et cum reliquis pertinentiis ipsius. Hic abbas fecit libellum de Sancto Bonito, Sancto Angelo de Galiano, Sancto Salvatore de Seriole, Sancto Petro de Castriniano, Sancto Felice de Montaniano, Sancto Felice inter flumina, Sancto Valentino, et Sancta Maria in Aufiano, pro solidis quadringentis, et censu solidorum 20. Idem fecit et Otteramo castaldeo Marsorum de Sancto Clemente in Avezano pro solidis centum, et censu staminearum 5. Item de Sancto Gregorio de Serviliano pro solidis 30, et censu pisces 100. Item de eodem, censum piscium quadringentorum. Fecit et libellum cuidam monacho nomine Trasari, de Sancto Benedicto in Canusio, de Sancto Salvatore in Monorbino, de Sancto Benedicto in Iuvenaze, de Sancto Focate in Barano, cum ipsa piscatione de lacu Romani, de Sancto Cassiano in Filone, simul et de omnibus pertinentiis huius loci in civitate Tranensi, cum omnibus pariter earundem ecclesiarum pertinentiis. Idem fecit et filiis Adelberti de Papiniano de quadringentis modis terrae in Aprutio pro solidis 200, et censu solidorum 8. Fecit et commutationem cum Tresidio quodam Teatino, a quo recipiens ecclesiam sanctae Luciae in Castellone, loco qui dicitur Insula, cum omnibus rebus eiusdem ecclesie et terra modiorum centum, dedit ei per diversa loca apud Teatem terrae modios septuaginta.

27.* Per idem tempus edificatum est monasterium sancti Benedicti apud Suessam, foris portam quae dicitur Ermemari, a domno Iohanne huius loci monacho, ubi praefatus abbas concessit omnes curtes et terras huius monasterii, quae sunt intra comitatum praedictae civitatis loco Oronica, et curtes de Lota Alfani, nes non et curtes de Gariliano ad ipsos currentes, et terras atque curtem de Lauriana. Ita dumtaxat, ut per singulos annos ex eadem curte Lauriana persolveretur nobis census, modii fabricum centum.

28. Abbas autem ipse, cum plurimas a vicinis comitibus pateretur angustias, Capuam ad tempus remoraturus recessit. Et quoniam plus quam satis austerus in monachos fuerat, studueratque contra Benedicti decretum timeri magis a fratribus quam amari, illi estimantes immo optantes huc eum ulterius non reversurum, Docibilem quandam natione Caietanum vitae simplicis virum de congregatione sibi in abbatem substituunt. Qui cum de more abbatum possessiones monasterii revisurus Marchiam perrexisset, et nonnullis ibi donatus equis aliisque muneribus iam rediret, Benzonis filii quidam de eiusdem partis magnatibus subito illum apud Pennas invadunt, et violenter universa quae ferebat diripiunt. Quo cognito Bernardus comes, mox ad eum

*) Hoc praeterea tempore Sergio IV papa defuncto, Benedictus VIII, natione Tusculanus, ex 1012. patre Gregorio, Romanus pontifex ordinatur. add. 2.

a) hinc pauca abbas duntaxat pergit: cum Tresidio (v. infra). b) deest ed. c) deest 1^a. d) Comiano 1^a. 4. Comelano ed. e) Faunario 2. f) etiam 1^a. ed. g) m. unam e. iuris sui vocabulo S. Martinus in 1^a. ed. h) ipius. Similiter obtulit omnes res suas 1^a. reliquis abbas sunt, sed pauca. Hic abbas — censu sol. 8. defuisse videntur. i) et pertinentiis eius add. ed. k) Ausano 2. Canusiano 3. l) Item ed. m) gast. ed. n) Menorbino loco Straiuniano, de 2. o) de 3. p) Iuvenaze loco Orosano, de 2. q) Focate ed. r) p. in Lauromari 3. s) simul ed. t) add. 4. u) Adelp. 3. v) Papiniano ed. w) et 2. x) modis ed. y) add. 4. z) recepti 1^a. ed. 50 *) ipius 1^a. ed. a) datus 1^a. ed. b) modis ed. c) LXX^a. Huic Lupus etc. v. supra, 1^a. d) Per — cestum a Ioh. I. abbate ubi in marg. scripta sunt signis huc accessit 1^a. e) Hermemari 4. f) I. sacerdote et m. 1^a. 2. g) de — curtem deest 2. h) curtes corr. terras atque curiam 1^a. l. a. curtes 3. 4. i) de loco L. 1^a. 2. k) Ipse autem a. 1. Praedictus autem a. ed. l) abbas multes diversis temporibus a v. c. perpressus angustias, cum iam longaevo esset, defunctus est 15. Kal. etc. 1. mutavit et amplavit 1^a. m) abcessit 1^a. ed. n) i. potius o. 1^a. 50 o) add. 4. p) multis 1^a. ed. q) donatis ed. r) a. non parvis m. 1^a. ed.

20) Erat enim de gente Francorum, ut perhibet bantur. DUCANG. 22) Varano? cf. supra I, 34. eius chartula num. 300. ANG. 21) lanae interula 23) ita etiam catalogus Petri. seu camisia qua monachi quidam vice cilicii ute-

accessit: seque super hac re valde dolentem ostendens, totidem illi equos quot fuerant sublatis, vir liberalis restituit. Veniens autem idem abbas in locum qui Furca Pennensis vocatur, conversus universos Benzoni filios maledixit: Bernardum vero cum omnibus suis benedicens, ut domui eius domus Benzoni semper subdita esset, et ut nunquam de domo eiusdem vindicta divina recederet, terribiliter imprecatus est. Quod videlicet fieri, nos hodieque videmus. Sed cum post septem non integros menses pacatis atque compositis rebus Iohannes abbas huc fuisset regressus, Docibilis Caietam se contulit, ac non multo post languore detentus, ad hoc se referri monasterium postulans, quieto fine defunctus est. Abbas quoque Iohannes cum iam longaevus esset, et ipse nichilominus obiit 15. Kal. Aprilis, atque iuxta ecclesiam est beati Benedicti sepultus.

1011.
Mart. 18.

29. Eo autem quo defunctus est anno, quendam nepotem suum Iohannem cognomento Rotundulum monachum fecerat, cui videlicet ad mortem veniens, abbatiam contradidit, paucis admodum super hoc sibi consentientibus, vel potius coacte id sufficientibus monachis. Quorum autem pars potior ac sanior erat, nimis haec indigne ferentes, et neophitum tantae congregationi praeesse minime congruum iudicantes, post menses aliquot mandaverunt Pandulfo principi Beneventano, ut veniret, filiumque suum Atenulfum illis in abbatem ordinandum adduceret: nulli quippe magis quam ipsi, honor huius loci competeret. Quem videlicet Atenulfum cum Otto imperator puerum a patre obsidem accepisset, ultra montes in quodam monasterio nutriri ac custodiri mandaverat. Post tempus vero aliquantum monitus a papate suo, monastica veste indutus fugam arripuit, atque inter redeundum graviter infirmatus, cucullam quam fugae occasione simulanter induerat sponte se deinceps gestaturum devovit. Sicque ad patrem rediens, cum ab eo in palatio retineri non adquiesceret, in monasterio sancti Modesti quod intra Beneventanam urbem situm est, usque ad id temporis mansit. Laetus igitur princeps superiori nuncio redditus, Casinum protinus venit, et consensu atque amminiculo monachorum excluso Rotundulo filium in abbatiam substituendum laetantibus universis contradidit. Rotundulus itaque tali ordine pulsus, Beneventum rediit; atque patrocinio propinquorum, et consensu ac concessione praefati principis, praedicti monasterii sancti Modesti abbatiam recepit.

30. Circa haec tempora reversus dominus Liutius, quem superius hinc egressum Ierusalimam perrexisse retulimus: primo apud Salernum in quadam heremo, ubi nunc monasterium sanctae Trinitatis constructum est quod nuncupatur Ad cavam, aliquandiu mansit; ubi a Guaimario principe agnitus, atque in maxima est reverentia habitus: postmodum vero in monte hoc, loco Albaneta vocabulo, usque ad suum est obitum religiosissime conversatus. In hoc videlicet loco ante non multum tempus cum quidam servus Dei mansionem sibi remotiorem elegisset, atque in cisterna vetere quam ibi dirutam reppererat oratorium fabricare disposuisset, cogitante illo in cuius potissimum nomine ecclesiam ipsam construeret, fertur quendam puerulum scolarem ibi tunc casu venisse. Qui cum a praedicto viro Dei perquisitus fuisset utrum peritiam cantandi haberet, et ille habere se promptule respondisset, iussus ab eo cantare est quicquid sibi primum in mentem venisset; statuens scilicet in corde suo, ut in cuius-

*) Hoc anno fames valida fuit; et sal defecit. add. 1^b.

a) deest 4. b) praefatus 1^b. ed. c) s. o. 1^b. ed. d) gladius irae Dei f. 1^b. ed. e) deest 3. f) reversus 1^b. ed. g) m. r. 1^b. ed. h) defunctus est 1. ed. i) add. 4. k) R. ante dies non plurimos m. f. quem vid. ad m. 1. R. 45 quem s. d. n. p. m. f. ad m. 1^b. 2. R. quem m. f. ad m. 3. l) v. in a. substituit 1. ed. m) savior 2. n) ita 1^b. non p. multos dies 1. o) A. abbatem constitueret. nulli 1. p) enim 1. ed. q) ita 1^b. Qui v. Atenulfus cum obses ultra montes fuisset, in redeundo valde infirmatus, factus fuerat monachus. Quod et factum est. Rotundulus 1. r) ut sine suspitione alicuius fugere posset add. 1^b. ed. s) in redeundo 1^b. ed. t) i. eandem B. civitatem 1^b. ed. u) prope episcopium s. 1^b. 2. v) s. n. r. add. 4. w) chorum—contradidit obscura 1^b. x) igitur 1. ed. 50 y) et—sancti add. 1^b. z) superscripti 1^b. ed. *) M. quod intra eandem Beneventanam civitatem situm est a. add. 1. del. 1^b. a) cap. add. 1^b. orationes quas prius in 7 versibus scriptas erant. b) s. tempore Mansonis abbatis h. 1^b. ed. c) monstravimus 1^b. ed. d) p. quidem a. 1^b. ed. e) Salernitanum principatum in 1^b. 2. f) ubi—dinoscitur add. 1^c. g) T. ad C. cognomento constructum esse dinoscitur 1^c. ed. h) renouatus est 1^b. ed. i) quo 1^b. ed. k) vir 1^b. ed. l) cogitanti ei 1^b. ed. m) t. supervenisse 1^b. ed. n) add. 4. o) statutum s. habens in 1^b. ed. 55 p) sol Anon. Cas.

24) a. 1011. quem carta Oderisii c. 26. allata et c. 31. initium verum esse probant. 25) ita Anon. Cas. ad a. 1011. Chr. Fossae Novae ad a. 1013. Atenulfi libellum datum 1011. m. Aug. v. ap. Gatt. Acc. p. 122.

cumque sancti honore puer ille cantasset, in eius protinus^a nomine ecclesiam eandem edificaret^b. Mox puer responsorium imposuit: *Veni electa mea*, totumque illud suavi satis modulamine cecinit. Valde itaque Dei^c servus exhilaratus, et intellegens quodammodo^d per hoc beatissimas genitrici Dei^e placere^f, suum in loco eodem honorari vocabulum, confestim iuxta possibilitatem suam parvulam ibi ecclesiam in honore eiusdem genitricis Dei construxit^g, ibique usque ad exitum suum satis devotus in eius servitio perduravit. Cum autem post aliquantum tempus praefatus Liutius^h illoⁱ venisset, et plurimum sibi locus ipse complacuisse, elegit ibi usque ad mortem consistere, et in servitio sanctae^k Dei genitricis perseverare. Regressus igitur ad principem Guaimarium, cui^l dudum et pater spiritualis et familiaris super omnes extiterat, multa ab eo et diversa ornamenta ecclesiastica, et codices nonnullos^m, necnon et aliam ad fratrum usum non modicam suppellectilem adquisivit; libentissime illo ac liberaliter cuncta quae vellet accipere concedente. Confestimⁿ itaque praedictam Dei genitricis ecclesiam multo satis quam fuerat^o amplioem efficiens, atque depingens, habitacula quoque in circuitu^p ad diversos commanentium usus^q non modice quantitatis aedificavit, ibique cum triginta circiter fratribus conversari^r religiosissime coepit. Ipse autem prae ceteris omni vilitate et extremitate contentus, tam humili se officio mancipaverat, ut farinam in pistrino ad panem faciendum famulorum more discerneret^s, cum interim de ore illius Davitica cantica^t numquam cessarent. In cuius vitae humilitate ac^u nimia abstinentiae austeritate usque ad extrema vitae indefesse perdurans, Richerii abbatis tempore in monasterio isto defunctus atque sepultus est.

Atenulfus abbas tricesimus primus, sedit annis undecim, vir quanto nobilior, tanto humilior et humanior.

31. Cuius^v anno ordinationis tertio, anno videlicet Domini 1014, quo tempore^w paschalis festivitas ipso die sancti Marci iuxta calculi ordinem extitit, Henricus rex de^x quo supra diximus venit Romam; et coronam imperii^y de manibus Benedicti octavi papae recepit; a quo etiam abbas idem abbas privilegium sumpsit^z. Tunc^{aa} quoque ipse imperator Henricus ab eodem abbate et universa huius loci congregatione rogatus^{ab}, per praeceptum aureo sigillo bullatum universas pertinentias huius monasterii hic confirmavit^{ac}. Specialiter^{ad} autem ac nominatim res de comitatu Thermulensi^{ae}, quarum^{af} videlicet fines sunt: a capite Rivus planus, a pede mare, ab uno latere flumen Trinium cum aqua et portu suo, ab altero rivus qui dicitur Tickle^{ag}; cum castellis Petra fracidia, Ripa mala, et cum monasterio sancti Benedicti ibidem constructo. Item Fara, Ripa ursula, Mons bellus, Pescioli, cum universis omnino finibus ac pertinentiis eorum. Item alibi in eodem comitatu iuxta Bifernum, habens fines: a capite pertinentia sancti Gregorii, a pede mare, ab uno latere Bifernum, cum aqua, et medietate portus, ab altero rivus qui dicitur Vivus, cum omnibus adiacentiis sibi pertinentibus; necnon et ecclesiam sanctae Trinitatis et sancti Georgii in eadem civitate Thermulensi, cum universis possessionibus ac pertinentiis earum. Duo^{ah} etiam castella Cominensis territorii, idest Viculum^{ai} et Sanctum Urbanum alio suo praecepto^{aj}, postquam^{ak} ultra montes reversus^{al} est, per^{am} rogationem Belgrimi Coloniensis archiepiscopi in hoc monasterio confirmavit. De quibus iam^{an} pridem post patris mortem Pandulfus Capuanus princeps praedictus^{ao} abbati fratri suo praeceptum^{ap} fecerat^{aq}, nec non et de monasterio sancti Valentini in^{ar}

a) add. 4. b) construeret 1^b. ed. c) i. vir Dei e. 1^b. ed. d) add. 4. e) D. g. 1^b. ed. f) placere 2. g) edificavit 1^b. ed. h) dominus L. 1^b. ed. i) ibi 1^b. ed. k) serv. D. et g. ipsius p. 1^b. serv. D. g. ipsius p. ed. l) G. praedicti Guaimarii filium, c. 1^b. 2. m) quamplures 1^b. ed. n) Mox 1^b. ed. o) q. erat in omnibus a. 1^b. ed. p) usque 2. q) r. c. 1^b. ed. r) discuteret 1^b. ed. s) modulatio n. cessaret 1^b. ed. t) atque 1^b. ed. u) Huius etc. 1^b. ed. Huius secundo (corr. primo) ordinationis anno fames valida fuit, et sal deficit (v. cap. 29. in fine). Triennio autem post Henricus 1. corr. 1^b. v) c. Romani imp. ed. w) Nec non et 1. ed. x) et interveniente imperatrice 50 Cunigunda, add. 1^b. y) Specialiter — pertinentiis earum desunt 1. z) Tiele 3. aa) q. d. add. 4. ab) Insuper et per rogationem Peregrini (corr. Piligrini) archiepiscopi sui, duo c. 1. Insuper etiam d. c. ed. ac) Vicum alium 2. ad) p. u. m. r. c. add. 1^b. ae) regressus 1^b. ed. af) p. r. B. C. a. desunt 1. 2. ag) q. videlicet i. 1. ed. ah) primum frater suus eidem a. p. 1. ed. ai) effecerat 1.

26) ap. Tosti I, p. 246. 27) Cartam Romae 1014. Reg. 131. ap. Gatt. Acc. p. 120. Hic autem privilegium prius concessa quaerenda esse videntur. 29) Gatt. s. d. datam edidit Tosti p. 249. sed neque interveniunt imperatricis obtentam neque bulla aurea muniam. 30) in privil. Reg. 135. quod actum est in Teate, 1022, ind. 4. Kal. Februarii. Cf. etiam sancti Valentini quod Hist. p. 205 se daturum promiserat, frustra quaesivi.

eodem territorio Cominensi cum^a universis rebus ac pertinentiis ipsius. Quod videlicet monasterium olim^a a^o Saracenis destructum, non multo ante restauraverat Pontius^a quidam filius Allonis de comitatu Marsorum; cui^o cum suggestum fuisset illud huic monasterio antiquitus pertinuisse, ita ut erat restauratum pro Dei amore in ius et potestatem huius loci ex integro remisit^a. Hic etiam Pontius una cum Berardo^a filio mani⁵ festaverunt, et renuntiaverunt nobis in placito Marsorum comitum, totam pertinentiam de Opi et Peracelle in territorio Marsicano, quae olim videlicet^a Barregensi monasterio pertinuerat.

32. Hic^a abbas fecit in ecclesia sancti Benedicti coronam argenteam 24 librarum. Fecit etiam^a in fronte eiusdem ecclesiae campanarium altum et optimum, in cuius medio altarium in honore sanctae Crucis constituit^a. Praeterea iuxta ostium maioris ecclesiae dextra levaque supra marmoreas columnas, cameras duas erexit; in quarum una, altarium in honore sanctae Trinitatis; in altera vero altarium statuit in vocabulo sancti Bartholomei apostoli. Absidam vero maiorem auro diversisque coloribus depingi pulcherrime fecit. Ecclesiam^a porro sancti Stephani quae iuxta portam monasterii deforis 15 sita^a fuerat, iam fere ruentem renovavit et ampliavit, atque altarium^a in ea sancti
c. 17. Adelberti^a quem superius factum martyrem diximus, ab occidentali parte adiunxit^a. Civitatem deorsum circa ecclesiam domini Salvatoris quam supra diximus ab^a abbate
1. 33. Berthario inchoatam, ex magna parte construxit^a. Ecclesiam sancti Angeli quam olim^a
1. 18. Gisulfus abbas in Valle luci construxerat, iam^a vetustam restaurans, et^a titulo^a addito 20 amplians atque depingens, possessionibus non parvis adauxit^a, et diversas ibi ad monachorum utilitates officinas instituens, nostratium^a monasterium esse constituit, quod^a eatenus Grecorum³¹ extiterat.

1015. Apr. 18. Sub^a hoc abbate oblata est in monasterio isto ecclesia sancti Petri quae nuncupatur Ad Iscleta, in Campania territorio Ciccianense, cum maximis circa se possessioni- 25 bus, ab Huberto et Amato comitibus Cicciani et Segniae³². Ecclesia quoque sancti Angeli in territorio de Ceperano, loco qui dicitur Cannuzu^a, a Landuino et Raterio^a consulibus Campanie³³. Sed et Saphirus quidam^a presbyter obtulit huic monasterio ecclesiam sancti^a Benedicti apud Capitinatam civitate Murrone, cum omnibus^a suis. Necnon et Petrus et^a Martinus presbyteri similiter obtulerunt beato Benedicto ecclesiam 30 sancte^a Marie et sancti Apollinaris in eodem Murrone^a, loco vocabulo Casale planum^a. Id^a ipsum fecit et^a Odemundus^a quidam Firmanus de ecclesia sancti Michaelis de Torpelliano^a. Eodem etiam^a tempore simili tenore oblata est in hoc monasterio ecclesia sancte Iuste apud Baranellum^a; iuxta Bifernum; et alia nichilominus^a ecclesia sancte Iuste apud Castrum Eudolini^a, et ecclesia sancti Andreae de Cantalupo, territorio Bovia- 35

34. *) Restauravit praeterea in territorio civitatis Atinae monasterium sancti Nazarii martyris³⁴ quod antiquitus huic nostro coenobio pertinuerat. add. 2.

a) cum — remisit add. 1^b. b) m. ex plurimo iam tempore 1^b. ed. c) a. S. deest 1^b. d) Ponce 1^b. e) qui c. agnovisset i. 1^b. ed. f) hinc 1^b. pergit: Hoc tempore oblata (c. 32.) g) Bernardo 2. h) o. s. Angelo de Barreggio p. ed. i) haec in fine capituli ponit. k) F. et camp. 1. 2. l) construxit ed. m) In ecclesia 1. 40 n) m. sita erat, altarium s. A. 1. o) in ea alt. ed. p) Adelberti 1. 2. q) a. eandemque pingere inchoavit. Librum sancti Ambrosii super Lucam describi praecipit. Civit. 1. r) ab s. B. i. add. 1^b. a sancto martyre Christi s. B. ed. diximus quae nunc Sanctus Germanus vocatur, ipse primum facere coepit, et ex 1. i. p. f. c. et del. 1^b. s) add. 1^b. t) ita 1^b. c. multis ditata possessionibus monasterium 1. u) deest ed. v) et ampli. 1^b. w) ditavit 1^b. x) deest 1^b. y) q. s. G. e. desunt 1. z) Hoc tempore o. est 1^b. 2. hinc coepit incipit 1^b. sequentia 45 diverso tempore in margine scripta sunt. *) in hoc m. e. 1^b. ed. a) Canuzum 2. Cannuzo 3. Cannuzum 4. cum omnibus pertinentiis et finibus suis add. 1^b. ed. c) Raterio 2. Raterio 3. d) add. 4. e) s. iuris sui vocabulo S. Benedictus 1^b. ed. f) o. rebus et pertinentiis s. 1^b. ed. g) P. presb. et monachus, et M. presb. et mon. 1^b. 2. P. presb. et M. presb. 3. h) S. A. et S. M. ibidem in M. 1^b. ed. i) Murrone 1^b. k) p. cum omnibus ad se pertinentibus 1^b. ed. l) Id — Torpelliano desunt 1^b. m) deest ed. n) Odemundus 2. 50 o) Torpelliano 3. T. cum universis pertinentiis eius ed. Deinde sequuntur traditiones, Faidolf 1^b. Faidolf (Leontis), Tommasius et Odericus in ed. p) quoque 1^b. ed. q) B. castrum, i. fluvium B. 1^b. r) similiter 1^b. ed. s) E. de petra S. Angeli et 1^b.

31) Nili videlicet et sociorum, qui ad Cryptam fer- in carta ap. Gatt. H. p. 416 data Benedicti VIII. ratam demigraverant. ANG. 32) nunc Cicciano anno 3. ind. 9 (137). 33) De civitate Berulana 55 et Segni. — Me. Uberto comes f. de domno Leo inquit cartula eorum num. 273. ANG. 34) teste comes et de domna Sergia illustrissima femina qd. Pandulfo principe in carta ap. Gatt. H. p. 205, cf. iug. et domna Constanca coniugem meam, in simul infra c. 51. cum domno Amato comes et domno Maria iugibus

nensi^a; necnon et monasterium sancti Benedicti³⁵ et ecclesia sanctae Luciae apud^b 1020. Jan. castrum Baniolum, loco qui dicitur Molinum vetulum, et ecclesia sanctae Mariae de cruce, ecclesia^c etiam sancti Benedicti apud Aprutium cum omnibus et maximis earum rebus ac pertinentiis. Stephanus quoque^d et Silvester presbyteri Larinenses^e obtulerunt^f in hoc loco ecclesiam suam, vocabulo Sancta Maria, loco ubi dicitur Monumentum^g. Quidam etiam nobilis vir de Marsorum provincia, Faidolfus scilicet^h filius Gueltonis tradidit in hoc loco omnem substantiam iuris sui quam in eadem provincia possidere videbatur, et duas ecclesias sibimet pertinentes, idest ecclesiam sancti Thome in Betugeⁱ, et sancti Magni in Castuli, cum omnibus earum pertinentiis atque rebus^j. Similiter^k 10 et^l Temmo filius Teudelausi^m obtulit ecclesiam sancti Felicis in Carrufe inⁿ hoc monasterio, cum omnibus pertinentiis eius. Tunc^o temporis praefatus³⁸ Oderisius Marsorum³⁸ comes, cum Gibborga uxore sua reddidit^p beato Benedicto ecclesiam sancti Pauli sitam 1012. Jan. in Comino, quam videlicet pater ipsius a Mansone abbate per libellum receperat. Per^q e. 13. idem tempus Rainerius gastaldeus Soranae civitatis obtulit beato Benedicto de rebus 25 haereditatis suae in finibus Arpini, locum qui vocatur Collis^r de insula, cum omnibus adiacentiis ac pertinentiis eiusdem loci. Sed et Albo³⁷ quidam Aprutiensis obtulit in 1020. Nov. hoc monasterio integram medietatem de castello Saline iure^s sibi hereditario pertinentem, unacum ecclesiis et omnibus^t pertinentiis earundem ecclesiarum^u; quod sunt terrae modii^v circiter septingenti^v Adelpertus³⁸ etiam cuiusdam Azzonis filius id ipsum fecit³⁸ 20 de curtibus et de portionibus suis apud^w Aprutium, de duobus scilicet castellis et ecclesiis aliquot, cum terra modiorum quadringentorum. Hoc^x ipsum fecit et Lupus quidam de Aprutio de partibus quas habebat in quattuor ecclesiis, idest Sancta Victoria, Sancto Antimo, Sancto Archangelo et^y Sancto Andrea, cum^z littore, et piscatione propria in mare, et quinque milibus modiiis terrae.

33. Eodem^a tempore monachi quidam ab Ierusalimis venientes, particulam lintei, cum quo pedes discipulorum Salvator extersit, secum detulerunt; et ob reverentiam sancti huius loci devotissime hic obtulerunt^b, sexto^c scilicet Idus Decembris. Sed cum a plurimis nulla^d super hoc fides adhiberetur, illi fide^e fidentes, protinus praedictam particulam in accensi turibuli igne desuper posuerunt: quae mox quidem^f in ignis colorem conversa, post paululum vero^g amotis carbonibus ad pristinam speciem mirabiliter est reversa. Cumque excogitarent nostri^h qualiter, vel quam in parte pignera tanta locarent, contigit dispositione divina, ut eodem ipso die aⁱ quodam nobili Anglo transmissus sit in hunc^j locum locus ille mirificus, ubi nunc recondita est ipsa lintei sancti particula, argento et auro ac^k gemmis Anglico opere subtiliter ac pulcherrime decoratus; ibi ergo christallo superposito, et^l visibiliter celata, et venerabiliter satis est collocata. Morisque^m est singulis annis ipso die coenae dominicae ad mandatum³⁹ fratrum³⁹ eam a mansionariis deferri et in medium poni, duoque candelabra ante illam accendi, et indesinenter per totum mandati spatium ab acolyto incensari; demum vero iuxta finem mandati a singulis per ordinem fratribus flexis genibus devotissime adorari, et adorataⁿ reverenter exosculari.

^o) Leo quoque presbyter et monachus de territorio Bovianensi, simul cum aliis fratribus suis optulerunt in hoc loco ecclesiam sancti Salvatoris, et sancti Christofori de castello Petroso, cum nonnullis possessionibus suis. *add. 2.*

a) Bovianensi 1^a ed. b) apud — beato *abscisa* 1^a ed. c) C. cum maximis e. r. ac p. Apud Ap. quoque loco Tribio 45 (Trivio 3.) eccl. s. B. similiter cum omnibus rebus suis ed. *Sequuntur Rainerius, Albo (Adelpertus, Lupus), Stephanus* 1^a ed. d) v. not. r. e) Larinensis civitatis ed. f) cum omnibus pertinentiis suis *add. ed.* g) *add. 4.* h) Petuae 1^a ed. i) Similiter — receperat *desunt* 1^a ed. k) etiam ed. l) Teudelausi 2. m) in h. m. *desunt* ed. n) Per idem tempus praedictus ed. o) reddiderunt ed. p) Sub hoc abbate R. ed. q) Colles 1^a ed. 2. r) s. i. 1^a ed. s) et universis omnino rebus ac p. 1^a ed. t) e. et praedictae medietatis quod 1^a ed. 2. u) modii e. septingenta 1^a ed. 50 v) s. Stephanus quoque RR post III car X 1^a ed. *Sed nihil timent, nisi quae c. 26. leguntur de Lupo filio Azzonis. Inde 1. pergit: Hic abbas c. vnt. cap.* w) s. de d. cast. sp. A. et ed. x) Lupus necnon (filius cuiusdam Azzonis *add. 2.*) de A. similiter fecit de portionibus suis in q. e. i. s. Victoriae etc. ed. y) *desunt* ed. z) et cum ed. ^o) His diebus 1. ed. a) opt. 1. ed. b) s. s. I. D. *add. 1^a ed.* c) s. h. n. f. ed. d) *add. 1^a ed.* e) *add. 4.* f) a q. n. *desunt* 1. 2. Anglo *add. 4.* g) hoc loco 1. *corr. 1^a ed.* h) auro gemmisque 1. ed. i) et v. e. et *add. 4.* k) Morisque — exosculari *desunt* 1. l) *add. 4.*

35) Postea dictum *de timento albo*. Extat in territorio Civitatis Novae dioec. Trivestinae. Gatt. H. 38) ib. pag. 109. A. D. 1021. mens. Nov. ind. 3. p. 207. 36) c. 26. Carta extat ap. Gatt. H. p. 327. 39) ablutio pedum. ubi Oderisius dicitur *ex natione Francorum, habitator in castellum Victualbum*. 37) Gatt. Acc. p. 108.

34. De monasterio preterea Barregensi cum a praedicto fratre suo Pandulfo principe idem abbas praeceptum⁴⁰ cum omnibus suis pertinentiis^a recepisset, quendam ibi fratrem huius congregationis valde religiosum qui Azzo dicebatur, ut eius restorationi ac reconciliationi studeret^b trans mittere protinus studuit. Nam ex eo tempore, quo Saraceni a Marsis Pelignisque superati⁴¹ atque fugati, ibidem se contulerunt, sequae ali-
⁴² quādiu^c quoniam locus idem^d excelsis valde aedificiis munitus erat tutati sunt, sed ab his^e qui eos insequabantur^f unacum monasterio et ipsi pariter conflagrati sunt, per diversa exinde fugientibus monachis, ita succrescentibus undique silvis horridum^g fuerat et inhabitabile redditum, ut vix pauci fratres^h iuxta parvam ecclesiolam antiquamⁱ quae ignem evaserat pro venerabilis loci amore commanere aliquatenus^j paterentur. Erat tunc
⁴³ praedictus Azzo, praepositus^k monasterii sancti Benedicti in pago Marsorum⁴², quod^l videlicet monasterium eo tempore tam cellis quam fundis ac praediis atque colonis diversis per Marsiam locis copiose^m ditatus erat. De quibus hic quoniamⁿ ad id loci venimus aliquanta peratringimus. Cella sancti Benedicti in Auretino^o cum modis terrae quingentis. Sanctus Gregorius in Pentoma cum modis mille. Sancta Maria in Illiara^p cum modis trecentis. 15 Vicenda in Avezzano modiorum centum. In castello Veneris loco qui dicitur Casale, ab ipso monte usque in aquam; ex alio latere aquae^q ad casalem Adelardi^r modii 20. In loco qui dicitur Calabretum modii mille. Hereditas Gueltonis ibidem, similiter modii mille. In valle que dicitur Aquirana modii^s similiter^t mille, et cetera multa et maxima quae longum scribere iudicavimus. Huius itaque monasterii^u universam omnino sub-
⁴⁴ stantiam tam in codicibus, quam et in animalibus, quamque et universis utensilibus ex aequo praefatus^v Azzo divisit, partemque alteram ad praedicti loci^w restorationem assumpsit; et conductis^x artificibus, ecclesiam primitus cuius fundamenta tantum remanserant, dehinc officinas caeteras restaurare protinus coepit. Reversusque consequenter ad abbatem, hominibus quos in possessiones^y eiusdem monasterii necessarium erat inducere; libellos ab eo adquisivit, moxque castellum quod eidem loco^z proximum est Baiae^{aa} vocabulo condidit. Tertio demum anno consummata ecclesia, praefatus abbas eiusdem Azzonis oratu, Angelum episcopum huius tunc monasterii monachum cum aliquot fratribus, et duodecim aliis sancti Germani clericis, ad eam dedicandam^{ab} trans misit. Quo facto, non^{ac} multo post idem Azzo quendam ibi fratrem Dominicum nomine quem ipse
⁴⁵ monachum fecerat sua vice praeficiens, senex iam atque infirmus, ad hoc monasterium reversus est. Qui cum in domo infirmorum per dies aliquot recubans, extremum iam vitae spiritum traheret, quidam frater^{ad} Petrus^{ae} nomine, eo quidem tempore iuvenis: nostra vero etate qua illum in hoc loco adhuc viventem repperimus, annis simul moribusque grandevus, dum in dormitorio fratrum cum caeteris ea nocte quiesceret, vidisse
⁴⁶ sibi visus est Michaelem archangelum, illa nimirum specie qua depingi^{af} a pictoribus consuevit, per idem dormitorium altero se angelo comitante transire. Quem cum idem frater speciali^{ag} quadam fiducia utrumnam^{ah} ipse Michaelem archangelus esset, et quo tenderet perquisisset, et ipsam^{ai} se beatus archangelus esse, et ad animam fratris Azzonis se^{aj} properare respondit. Moxque^{ak} ille frater^{al} vigilans, surrexit; et ad domum in-
⁴⁷ firmorum perniciter advolans, iam eundem fratrem recessisse de saeculo repperit^{am}. Praefatus vero Dominicus eiusdem magistri sui sollemnitatem imitatus, roccam^{an} quae Inter

a) s. finibus, possessionibus, ac p. 1. ed. b) r. pro posse ut. 1. ed. c) s. ibi a. 1. ed. d) add. 4. e) iis 1. ed. f) h. omnino f. 1. g) p. admodum f. 1. ed. h) add. 1^b. i) add. 4. k) p. cellae eiusdem Barregensis mon. in 1. corr. 1^b. l) ita 1^b. quae primitus Sancta Maria Asprandana vocabatur; nunc vero a nomine 45 maioris ecclesiae quae in eodem loco constructa est, Sanctus Benedictus de Marsia nuncupatur. Huius 1. m) copiosius ed. n) q. ad 1^a l. v. add. 4. o) Oretino 1^b. 2. p) Hyllara 1^b. 2. q) a. Veneris 1^b. 2. r) Adelardi 3. s) A. a. S. Quintiano usque in Aquirana m. 1^b. 2. t) m. m. plus minus et c. 1^b. ed. u) cellae 1. deest 2. v) p. A. deest 1. 2. w) monasterii 1. ed. x) convocatus 1. ed. y) possessionem ed. z) monasterio 1. ed. aa) Bale ed. ab) s. sollemnitatem d. mandavit 1. ed. ac) f. quendam i. f. vico suo nomine (n. 50 s. 2.) D. q. i. m. f. ordinans, non m. p. i. Azzo iam s. atque 1. 2. ad) Maisardus 1. corr. 1^b. d) q. in imaginibus d. c. 1. ed. ae) q. s. 1. ed. af) utrum 1. ed. ag) et se plane b. 1. 2. ah) A. suscipiendam p. 1. ed. ai) Mox f. i. 1. ed. aj) i. non multo post r. 1. ed.

40) Gall. H. p. 125. 41) an potius Ungari? v. lacum Fucinum. Gall. H. p. 211. 43) f. qui adhuc supra l. 55. Saracenos vocat Desiderius Dial. II, 6. 44) dictam etiam in iuvenis, nunc autem etate moribusque grandaevis 55 Veneri, de civitate Marsorum, et Marronis, prope Desid. 44) huc usque e Desiderio.

montes vocatur^a non longe ab ipso monasterio construxit, atque colónos qui prius in loco^b Civitella vocabulo⁴⁵ habitaverant, in eiusdem^c mansionem constituit.

35. Per^{a, 46} idem tempus contentio Caietanorum ducum et comitum Traiectensium orta est contra hoc monasterium, eo quod coepissemus repetere terras quasdam et silvas in confiniis Aquini huic monasterio antiquitus pertinentes; quas ipsi⁴⁷ ante non multos annos a papa Iohanne octavo, et a Iohanne papa decimo per privilegium⁴⁸ receperant, pro eo scilicet quod super destructione Saracenorum Gariliano degentium potentissime se intromiserint. Sed cum apud Argenteum castrum⁴⁹ ad placitum res^e perducta fuisset, in quo cum principe Capuano⁴⁹ et^f eiusdem civitatis archiepiscopo⁵⁰, necnon et cum duce Neapolitano⁵¹ et Caietano episcopo⁵² domnus^g abbas, et plurimi de diversis partibus nobiles iudicesque convenerant, relecta sunt primitus in omnium audientia^b praefata privilegia illorum; demum vero relecta sunt a parte nostra praecepta regum⁵³, Karoli⁴, Hugonis atque Lotharii: qui easdem terras huic monasterio concesserant et confirmaverant^h. Quo facto ostensumⁱ protinus a iudicibus est tam ex Romanis legibus quam ex^m Langobardis⁵⁴, nequaquam posse Caietanosⁿ terras illas primitus monasterio delegatas sibi aliquomodo vendicare, sed nos eas omnino legaliter ac firmiter optinere debere. Cumque^o iudicum sententia et a principe et ab universis assidentibus laudata^p simul et confirmata fuisset^q, praefati duces et^r comites videntes se legum auctoritati contraire^s non posse, cartulam protinus manifestationis seu renuntiationis de universis rebus illis fecerunt, et apud nos remiserunt: pena centum auri librarum apposita, si umquam hec^t vel ipsi, vel sui heredes^u aliquatenus dirumpere seu removere quaesissent.

36. Eodem quoque tempore Pandulfus et Gisulfus Teanenses comites, proclamante eodem abbate in iudicio Capuani iudicis et archiepiscopi, manifestaverunt se et renuntiaverunt nobis totam pertinentiam de Cesima, apposita nichilominus centum^v librarum auri pena, si eandem renuntiationem removere aliquomodo temptavissent. Id ipsum etiam fecerunt filii Unzonis^x de castro Conca⁵⁵ et de omnibus pertinentiis ipsius, et de Pilano, et Sancto Felice, et Cesima, proclamante Andrea praeposito nostro in placito Antonii capellani et Benzoni missi Heinrici imperatoris, apposita pena si removerent quinque milium bizanteorum. Tunc^y temporis quidam Aquinensis vir, nomine Magipertus obtulit beato Benedicto se^z ipsum, cum omnibus ex integro rebus substantiae suae, tam mobilibus quam et immobilibus. Insuper etiam et insulam quae Limata vocatur⁵⁶, Carnello et Melpha⁵⁷ fluviis circumdatam, centum aestimatione mediorum; quam videlicet insulam^{aa} ipse ab hominibus de Pontecurvo ante^{ab} non multum temporis emerat, ab uno latere habens passus 417, ab altero 323, ab^{ac} alio 200, ab alio vero 300.

37. Septimo^{ad} huius^{ae} abbatis anno coeperunt Normanni, Melo duce expugnare Apuliam. Qualiter^{ae} autem vel qua occasione Normanni ad istas^{af} partes primo devenierint, et quis vel unde Melus hic^{ag} fuerit, quave^{ah} de causa eidem^{ai} Normannis adhaeserit, opportune^{aj} referendum videtur^{ak}. Ante hos circiter 16 annos^{al}, quadraginta numero

^{*)} Huius abbatis anno sexto, luna tota conversa est in sanguinem; et sequenti^{am} coeperant N. 1. 60

40 a) dicitur 1. ed. b) vicino add. 1. qui C. vocabatur 1. ed. c) in ea c. 1. ed. d) hoc caput add. 1^b. e) r. hec p. 1^b. ed. f) et cum e. 1^b. g) d. Atenulfus a. 1^b. ed. h) praesentia 1^b. ed. i) Caroli 1^b. k) firmaverant 1^b. ed. l) f. decretum a. 1^b. 2. m) et i. n) Caietanus t. i. (p. m. d. add. 3) aliquatiter pertinere 1^b. ed. o) C. hec i. 1^b. ed. p) collaudata 1^b. ed. q) fuisset etc. ad finem cap. abscisa 1^b. r) ac ed. s) contradicere ed. t) add. 4. u) h. hec a. ed. v) totum caput deest 1. cf. infra c. 66. w) poena c. 1. s. ed. x) Unzonis 3. y) Per idem tempus ed. z) B. hereditatem quae L. v. 2. ^{*)} add. 4. aa) a. n. m. t. add. 4. ab alio 200 desunt ed. ac) H. a. a. s. c. ed. ad) Quis sane vel unde M. 1. ae) has ed. af) add. 1^b. ag) et qua 1. ed. ah) deest 1. ai) a. comp. ^{*)} hanc narrationem dicendum est. Berensium c. (v. infra) 1.

45) Adhuc habitatur. ANG. 46) Instrumentum Traiecto. ANG. 49) Paldolfo II. 50) Paldolfo. hac de re factum iussu Daufferii comitis Traiectensis, edidit Gatt. Acc. p. 109. Pro spurio habet Di Meo Ann. Neap. ad a. 917 et 1014. 47) Docivills et Iohannes duces et ipsi Caietanorum. 48) bulla Ioh. VIII. data esse dicitur ind. 5. i. e. 872, quod verum esse non potest. Iohannis X. capitularium continebat iuramentum iussu papae illis praestitum a nobilibus Romanis, inter quos Theoflactus senator et Adrianus genitor d. Stephani papae. 49) Visuntur eius rudera in monticulo prope Minturnas, sub

51) Sergio. 52) Bernardo. 53) v. supra I. 12. 59. 54) quarum verba ibi afferuntur, legis Liutpr. IV. 1. Iuliani Nov. 110. 4. 55) in territ. Teanensi. 56) Regest. a. 275. ANG. 57) Melpha deinde non longe a Ponte curvo influit in Carnellum. ANG. 58) Ab hinc noster Amati historia Normannorum plurimum usus est, ad ea quae aliunde accepta prius scripserat et supplenda et corrigenda. 59) Acan mille puis que Christ etc. Aimé. 60) ita Anon. Casin. ad a. 1016. 1017.

⁶¹ Normanni in habitu peregrino ab^a Ierusalimis revertentes, Salernum applicuerunt, viri⁶¹ equidem et statura proceri, et specie pulchri, et armorum experientia summi. Quam a Saracenis obsessam reperientes, accensis nutu Dei animis, a Guaimario maiore qui tunc Salerni principabatur equis armisque expostulatis, inopinate super illos irruunt^b, et pluribus eorum peremptis, ceterisque fugatis, mirabilem victoriam Deo praestante adepti sunt. Attolluntur ab omnibus in triumphum, donis a principe amplissimis honorantur, utque secum manere debeant multis precibus invitantur. Illi vero^c amore tantum Dei et christianae fidei hoc se fecisse asseverantes, et dona recusant, et ibi manere posse se denegant. Princeps^d itaque habito cum suis^e consilio simul cum eisdem Normannis legatos suos in Normanniam dirigit, et veluti alter Narsis poma per eos cedrina, amig⁶² dalas^f quoque, et deauratas nuces⁶², ac pallia imperialia, nec non et equorum instrumenta auro purissimo insignita illuc transmittens, ad terram talia gignentem illos transire non tam invitabat quam et trahebat. Per eos dies duo magnates partis illius, Giselbertus scilicet qui et Buttericus, et Guilielmus cognomento Repostellus acriter inter se dissidentes, ad id tandem flagitii^g devenerunt ut Giselbertus Guilielmum occideret. Quod cum Robbertus^h comes terrae ipsius comperisset, vehementer iratus mortem Giselberto interminatus est. Giselbertus igitur iram domini sui praecavens, assumptis quatuor fratribus suis, Rainulfo, Asclittino, Osmundo, atque Rodulfo, et aliquot aliis, cum equis tantum et armis iuncti nostrorum legatis aufugiunt, et Capuam tandem perveniunt, ubi eo tempore praedictus Melus⁶³ cum Pandulfo principe morabatur. Hic itaque Melus, ut retro aliquantulum redeam, Barensium civium immo totius Apuliae primus acⁱ clarior erat, strenuissimus plane^h ac prudentissimus vir; sed cum superbiam insolentiamqueⁱ Grecorum qui non multo ante, a tempore scilicet primi Ottónis Apuliam sibi Calabriamque sociatis in auxilium suum Danis, Russis, et Guálanis vendicaverant, Apuli ferre non possent, cum eodem Melo et cum Datto quodam aequae nobilissimo, 25 ipsiusque Meli cognato, tandem rebellant⁶⁴. Verum cum exercitui quem imperator illo⁶⁴ transmisserat, idem Barenses resistere non valerent, post non longum tempus turpiter se suaque dedentes⁶⁴, eundem quoque Melum Grecis tradere⁶⁴ conabantur. Quod prudentissimus vir advertens, una cum Datto clam fugit, et Asculum introivit; atque post paucos dies, timens ne etiam ipsi, Grecis qui eum requirebant⁶⁴ contradiderent, noctu 30 egressus, cum Datto pariter Beneventum perrexit⁶⁴; inde Salernum, ac deinde Capuam; nullo interim otio indulgens, quin modis omnibus satágeret, qualiter Grecorum dominationem abicere, atque ab eorum tyrannide suam posset patriam liberare. Interea⁶⁴ Barenses captam uxorem ipsius Maraldam, et filium Argiró, Constantinopolim ad imperatorem transmittunt. Dattus itaque ad nostrum⁶⁴ abbatem confugiens, cum apud eum⁶⁴ 35 diebus aliquantis⁶⁴ mansisset⁶⁴, demum⁶⁴ a Benedicto papa in turre de Gariliano⁶⁴ quam idem papa⁶⁴ tunc retinebat, una⁶⁴ cum suis ad habitandum receptus est; quam⁶⁴ videlicet turrem Iohannes imperialis patricius Caietanus, filius Docibilis hypati pro Agarenorum 65 repugnatione⁶⁴ temporibus Iohannis octavi papae construxerat⁶⁵. Melus igitur⁶⁴ inter ista

a) p. utpote a I. ubi causa orationis perrexerunt r. ed. b) deest 4. c) v. se a. ed. d) Tandem itaque 40 praedictus p. consilio h. simul cum ed. e) ita correxi; suo 4. f) amigdalas 2. g) exitii 2. h) Robbertus vel Robbertus constant⁶⁴ 3. Robertus 4. i) p. hic et clarissimus erat, a. 1. k) valde 1. ed. l) i. ac nequitiam G. 1. 2. m) imp. hoc audito Barim 1. 1. n) t. nequiter c. 1. ed. o) obsidebant 1. 2. p) venit 1. ed. q) Int.—transmittunt add. 1^b. r) i. cum apud praefatum a. una cum uxore et filiis d. a. 1. 1. ad praef. q. Atenuulfum veniens cum 1^b. ed. s) e. una cum uxore et filiis d. 1. 2. t) aliquot 1. ed. u) commansisset 1. commansisset ed. 45 v) d. ob Heurici imperatoris fidelitatem a 1. 2. w) G. flumine 1^b. ed. x) deest 1. y) r. positus est 1. ed. z) quam—construxerat add. 1^b.) dissipatione 1^b. 2. a) M. interea C. cum principe morabatur. His primum diebus venerunt Capuam Normanni aliquot, quadraginta fere numero, qui domini sui comitis Normanniae iram fugientes, tam ipsi quam plures eorum socii quaquaversum dispersi, sicubi reperirent qui eos ad se recipere requirebant; viri equidem et statura proceri, et habitu pulchri, et armis experientissimi, quorum⁶⁴ praecipui erant vocabulo, Gislebertus 50 Botericus, Rodulfus Todinensis, Gosmannus, Rufinus, atque Stigandus. Hoc cognito Melus, mox illos accersit, eorumque 1.

61) viri—summi apud Amatam non invenio. 62) nois confites Aimé. 63) Sequentia Amatus non habet. 64) 1011. 1013. Ann. Barenses, l. e. 1010. 1012. quum annum a Martio praeced. inchoare videantur. 65) Si de turri loquitur quae ad ostium Gariliani adhuc extat, illa non a Ioanne duce Caietae tempore Ioannis VIII, sed a Pandulfo (forte primo Ca-

putferreo vocato) post expulsionem Saracenorum constructa asseritur ab inscriptione lapidea eidem turri affixa:

Hanc quondam terram vastavit gens Agarena,
Scandens hunc fluvium. Fieri ne postea possit,
Princeps hanc turrim Pandulfus condidit heros,
Ut sit structori decus et memorabile nomen. ANG.

Capuae commorans, cognito praedictorum Normannorum adventu, mox illos accersit, 1017.
 eorumque causa diligentius perquisita et agnita, illis de more militiae protinus foede-
 ratur; et evestigio Salernum ac Beneventum répedans, multos sibi tam Grecorum odio,
 quam sui gratia ductus associat, cum^a quibus pariterque cum ipsis Normannis^b statim
 5 Grecorum terram ingressus, expugnare repugnantes viriliter coepit. Tribus itaque vici-
 bus cum Grecis, primo apud Arenolam⁶⁶, secundo apud Civitatem⁶⁷, tertio apud Vacca-
 riciam⁶⁸ campestri certamine dimicans, tribus eos vicibus superavit^c; multosque ex his
 interficiens, et usque Tranum eos constringens, omnes ex hac parte quas invaserant
 Apuliae civitates et oppida recepit. Quarta demum pugna apud Cannas, Romanorum 1018.Oct.
 10 olim clade famosas, Boianó^d catapani^e insidiis atque ingeniis superatus, universa quae
 facile receperat facilius perdidit^f. Feruntur⁶⁹ in ea pugna Normannorum ex ducentis quin-
 quaginta numero, decem tantummodo remansisse, de Grecis autem innumerabilem turbam
 occubuisse. Melus vero cernens se militum auxiliis destitutum, Normannos⁷⁰ superstities
 partim apud Guaimarium, partim apud Pandulfum constituens, ipse ultra montes ad^g
 15 imperatorem profectus est, ut ad expellendos ex^h Apulia Grecos, vel ipsum per se ad
 has partes venire suaderet si posset, vel militum ab eo auxilia acciperet si non posset^h.

38. Interea cum praefatus abbas immoⁱ hoc monasterium magnis Aquinensium
 comitum infestationibus urgeretur, et neque servorum Dei hic commorantium, neque
 ipsius sancti patris Benedicti reverentia, aliquatenus illorum nequitia sedaretur, magna
 20 demum abbas necessitate coactus, fortissimos aliquot sibi ex praedictis^k Normannis ascí-
 vit, eosque in^l oppido quod Piniatarium nuncupatur ad monasterii bona tutanda con-
 stituit; quod quidem illi quandiu abbas ipse superfuit, strenue satis et fideliter executi
 sunt. Per^m hos dies praedictus catapanus Boianoⁿ concessit in hoc monasterio totam
 ex integro hereditatem vel substantiam Maraldi cuiusdam Tranensis, tam intra eandem
 25 civitatem, quam et deforis, ubicumque ipse aliquid visus^o est possedisse. Itaque cum
 Capuanus princeps latenter faveret Constantinopolitano imperatori Basilio, fecit interim
 fieri claves aureas, et misit ad illum; tam se quam civitatem Capuanam, immo univer-
 sum principatum eius per haec imperio tradens^p. Praedictus interea^q Boianó non par-
 vam pecuniae summam eidem principi mittens^r, rogat ut si re vera fidelis imperatori
 30 Basilio esset, ad^s capiendum Dattum se transire permitteret. Permissum est: et mox^t
 idem catapanus armato milite^u, ad Garilianum venit; turremque in qua Dattus nichil tale
 suspicans residebat, per biduum oppugnans, vi tandem illam^v cum omnibus ibidem^w
 manentibus comprehendit. Et Normannos quidem qui^x inibi^y fuerant ab eodem Boianó
 abbas^z noster multis precibus adquisivit; Dattum vero nullo unquam modo ab eius ma-
 35 nibus eripere potuit; qui videlicet vinculus Barim reductus, post paucos dies ipsius
 catapani praecepto insutus culleo more parricidarum in mari praecipitatus est⁷².

^{*)} Tunc temporis Benefrani comites in possessione huius monasterii quae Vitucisum⁷³ dicitur
 ingredientes, castrum ibidem, et in loco qui dicitur Aqua fundata aedificare coeperunt. Quod
 40 dum abbati Atenulfo nuntiatum fuisset, missis militibus illos iniuriis affectos, verberibus hono-
 stos, de huius monasterii finibus expulit, et quae aedificaverant a fundamentis evertit. *add. 2.*
^{**)} Eo tempore mense Maio mare Neapolitanum dulce factum est a media nocte usque in me-
 diam diem. *add. 1^b.*

a) a. statimque G. 1. 2. b) ornamentis 3. c) vicit 1. ed. d) Bobano 2. Baiano 4. e) captapani 1. (corr. 1^b) ed.
 f) p. Constitutus autem iam in Benevento atque Salerno, quamque etiam apud Capuanum principem, nec non
 45 et Dattum Normannis, qui ad octogenerium iam pervenerant numerum, ipse ultra 1. g) ad praedictum
 i. abijt 1. ed. h) ex A. desunt 1. 2. i) i. potius hoc 1. ed. k) praefatis 1. ed. l) e. iuxta se ad m. 1. e.
 iuxta se in o. q. P. n. non longe a civitate sancti Germani ad m. 1^b. ed. m) Per — videretur desunt 1. n) Boiano
 4. ubiqus. o) a. possidere videretur ed. p) contradens 1. ed. q) praeterea 1. ed. r) trans mittens 1. ed.
 s) e. perm. se ad c. D. t. 1. ed. t) m. i. c. deest 1. 2. u) a. non parvo exercitu 1. ed. v) add. 4. w) o. qui
 50 secum tnerant c. 1. ed. x) qui deest 2. y) ibi 1. z) B. praedictus a. m. 1. ed.) quem v. vinculum B. re-
 duens p. p. d. (i. c. p. deest 1. 2.) insutum c. m. p. in medio m. praecipitari mandavit 1. ed.
 66) iuxta fluminis undam Nomine Fertoris Guil. Ap. in Terra di Bari. 69) Haec Amatus refert de
 67) in Capitanata, olim episcoporum sedes, quae praefato sexto. 70) Normannos — constituens noster
 inde ad S. Severum translata est. 68) Vaccarice, addidisse videtur, et quae sequuntur Amatus pan-
 55 cissimis verbis refert. 71) ita Anon. Casin. Barim intravit Jun. 15. Lup. Prot. 72) cf. Amat.
 I, 22. cui clades Normannorum ibi facta esse di- citur, post sex ipsorum victorias. Lupo teste ter-
 tium praelium fuit in Trane. Corté Vaccarizza extat dentem non multum distant; v. infra IV, 6.

39. His omnibus augustae memoriae imperator Henricus auditis, Grecorum scilicet invasione^a, principis tergiversatione, Datti denique crudelissima nece reputans, amissa Apulia ac Principatu, Romam quoque ni maturaret, ac per hoc Italiam totam, consequenter sibi et in proximo amittendam; cum iam bis^b ad eum Melus hac de causa profectus ultra montes defunctus fuisset, minime amplius remorandum ratus, anno incarnationis dominicae 1022⁷⁴, immenso valde totius regni congregato exercitu, Italiam venit. Et ipse quidem cum maxima eiusdem exercitus parte, per marchias transiit; archiepiscopum vero Poppum⁷⁵ cum undecim milibus ut^c perhibent armatorum per Marsorum regionem direxit. Belgrimum^d autem Coloniensem archiepiscopum, cum viginti milibus ad principem et abbatem capiendos^e per Romam praemisit. Et ipse enim vero^f abbas simul^g cum fratre principe insimulatus apud imperatorem super captione ac morte Datti plurimum fuerat. Quod cum abbas amicis nuntiantibus persensisset, nusquam se tutum posse consistere a facie tantae potestatis existimans, cum Marsorum quoque comites et^h filii Borrelli libentissime se illum recepturosⁱ pollicerentur, deliberrato tandem et^j communicato cum fratre consilio, irae locum dare decernit^k, cupiens^l que Constantinopolim ad imperatorem confugere, Ydrontum mare ingressurus perrexit⁷⁶. Eiusdem interea civitatis episcopo beatus Benedictus in visione apparens: *Vade ait et dic abbati ut nullatenus ingredi^m mare hac vice pertemptet, quoniam si fecerit sine dubio peribit*. Et ille quidem huiusmodi visioni minime fidem accommodans, audacter mare ingressus est; sed ut verax prohibentis auctoritas probaretur, occulta Dei dispositione⁷⁷ atque iudicio, cum omnibus sociis in mare naufragium passus, atque demersus est⁷⁸. Quod cum fuisset imperatori relatum, fertur dixisse: *Lacum aperuit et effodit eum, et incidit in foveam quam fecit*. Inter^o caetera autem^p quae hinc^q asportavit praefatus abbas, sive in libris sive in ornamentis, novem quoque praecepta tam imperatorum quam principum secum detulit, et cartam de loco qui dicitur Publica in pertinentia Pontiscurvi, et concambium de Calinulo, et praeceptum de monte Asprano ubi est castrum Celi^r, et duas cartulas oblationis de Sancto Erasmo de Capua.

40. Belgrimus^s igitur^t quoniam abbatem non reperit, verens ne forte et princeps fratris exemplo fuga simili laberetur, Capuam festinanter adiit, eamque^u mox undique armato milite cinxit. Princeps vero^v metuens civium prodicionem, quam pro certo facturos eos sciebat, quasi^w desperans sed praesumens, sponte ad Belgrimum^x exiit^y; seque non ita ut dicebatur imperatori monstrans esse culpabilem, iustitiam se coram illo de^z his unde insimulabatur fiducialiter^{aa} facturum spondit. Laetus Belgrimus^{ab}, accepto sub custodia principe, ad imperatorem profectus^{ac} est, ubi iam super Troiam Grecorum civitatem quam nuper^{ad} idem Greci facere coeperant^{ae}, castra posuerat. Exhilaratus itaque super^{af} captione principis augustus^{ag}, aggregatis^{ah} magnatibus suis, tam Italicis, quam transmontanis^{ai}, in eorum iudicium illum inducit; accusatoribus innumeris praesentibus, et eius nequitas in faciem ipsius obicientibus; decernitur omnium parique iudicio, mortis illum debere subire sententiam. Verum^{aj} Belgrimus cuius fidei se^{ak} idem princeps commiserat, dictam sententiam nimis graviter ferens, supplex ad imperatorem accessit, et multorum adminiculo fretus^{al}, tum rationibus^{am}, tum orationibus vitam ipsius obtinuit. Quem^{an} tamen imperator ferreo camo vincendum, secumque in Germaniam asportandum mandavit.

a) ita correptio invasionem, p. tergiversationem, D. d. crudelissimam necem 1. ed. crudelissima nece 4. b) M. b. ad e. 1. ed. c) ut p. deest 1. d) Peregrinum 1. Piligrinum 1^b. e) capiendum 1. ed. f) Enimvero ipse a. ed. 45 g) enim 1. vero add. 1^b. h) add. 4. i) et f. B. desunt 1. h) recepturos 1. recepturi 1^b. l) et c. c. f. desunt 1. 2. m) d. atque per Sangrum ad Termulas transiens, sup. C. a. i. c. mare ingressus est, sed occulta D. 1. n) n. hac v. mare p. ed. o) Inter—Capua desunt 1. p) deest ed. q) q. idem abbas h. egrediens asp. sive 3. q. idem abbas hinc egrediens secum auferens asportavit, novem praecepta imperatorum aures bulla bullata, nec non et praeceptum de casa Gentiana, et de piscaria Lesinensi secum auferens asportavit, quas omnia cum eo in maris profunda demersa sunt 2. r) Celi 3. s) Peregrinus 1. Piligrinus 1^b. t) interea 1. ed. u) eam 4. v) autem 1. ed. w) q. d. s. p. add. 4. x) Peregrinum 1. Piligrinum ed. y) accessit 1. corr. 1^b. z) de his add. 1^b. aa) add. 4. ab) Peregrinus 1. Piligrinus 1^b. ed. b) i. abijt 1. ed. c) eodem anno 1. ed. d) de 1. ed. e) imperator 1. ed. f) et a. universis suis m. t. 1. 2. g) ultramontanis 1. ed. h) Quod cum Peregrino fuisset relatum, festinus ad imp. accedens, precibus suis v. i. opt. ferro t. eum imp. 1. Verum—sententiam desunt 4. i) deest 2. k) fletus 2. 55 l) t. o. t. r. ed. m) ferreo t. c. i. v. ed.

74) ita Anon. Casin. Intravit Italiam sub finem anni 77) 3. Kal. Apr. Necrol. Cas. cod. 47. 78) cf. 1021. 75) patriarcham Aquileg. 76) Apres Amat. I, 24. 79) anno 1018. v. Di Meo ad h. a. ces choses faites sc. Pandolfo capto, Aimé I, 25.

41. Post paucos dies sponte Troianis deditioem sui facientibus, et ad augusti vestigia universis suppliciter procumbentibus, imperiali clementia veniam tribuit. Et quoniam propter estivum tempus gens continuis assueta frigoribus diu in partibus ista remorari non poterat, reditum in dies singulos maturabat. Veniens igitur Capuam, Pandulfo Teanensi comiti tradidit principatum⁸⁰. Stephano autem, Melo, et Petro nepotibus praefati Meli, quoniam propria illis ad praesens restituere non potuit, comitatum Cominensis⁸¹ terrae concessit; quibus etiam in auxilium Normannos⁸², Gisbertum, Gosmannum⁸³, Stigandum, Torstainum balbum, Gualterium de Canosa, et Ugonem Falluccam⁸⁴, cum aliis decem et octo⁸⁵ reliquit.

42. Imperator⁸⁶ autem post haec ordinatis suis negotiis omnibus, venit ad hoc monasterium una cum Romano pontifice Benedicto. Inter ea fratres in unum omnes collecti ceperunt ad invicem iuxta tenorem regule de eligendo sibi abbate tractare, ipso apostolico et imperatore praesentibus. (1^a *rell.*)

Vivebat adhuc et eidem concilio intererat Iohannes abbas, ille videlicet quem superius reliquisse abbatiam et in heremum secessisse monstravimus.

43. Exstiterunt ergo aliquot, qui eundem sibi in abbatem restitui consulebant. Quem imperator in ultima iam etate conspiciens, ut erat optime litteratus, humiliter ita eum alloquitur: *Serve inquit Dei: vade ora pro te et pro nobis; quoniam non est aetatis tuae huiusmodi obedientia competens.* Aderat tunc dominus Theobaldus; vir utique et genere et moribus clarus: qui eo tempore Marchiae praeposituram naviter administrabat. Exstiterunt igitur aliquot qui praedictum abbatem Iohannem in abbatiam restituendum consulerent. Sed quoniam decrepite iam erat etatis, tam praesentis imperatoris quam et sapientiorum fratrum consilio inutilis tanto oneri iudicatus; post nonnullas ut in talibus fieri solet ac diversas diversorum sententias, tandem communi omnium voluntate dominus Theobaldus dignus decretus a fratribus abbas eligitur; ipso etiam augusto una cum apostolico eandem electionem valde laudantibus; sicque die altera, festo apostolorum Petri et Pauli ab eodem apostolico solemniter consecratur. (1^a *rell.*)

sensu et consilio uti; satisque rectius est meo iudicio, iuniores seniorum, quam

a) imperatoris 1. ed. b) a. a minimo usque ad maximum s. procurrentibus 1. ed. c) i. p. i. diu 1. ed. d) deest ed. 45 e) S. autem et Petro n. praedicti M. Cominense c. concessit. cum quibus remanserunt Normanni Gisbertus et Go. Sci. T. b. G. de C. et Ugo Fallucca, cum aliis aliquot add. 1^b. f) praedicti ed. g) i. recuperare n. ed. h) C. t. deest 2. i) deest 3. k) et G. ed. l) Fallucca 2. de F. 3. de Fallucca 4. m) F. Normannos c. 3. n) principatum. atque post paucos dies o. 1. corr. 1^b. o) p. dies paucos 1^b. ed. p) e. papa reverentissimo B. 1. q) add. 4. r) deest 4. s) i. a. et i. p. add. 3. 4. t) praesens erat 1. ed. u) add. 4. v) Surrexerunt corr. Ext. 1. w) et corr. qui 1. 50 x) precabantur corr. cons. 1. y) postea add. 1. z) e. tunc et 1^b. ed.) p. unde et ortus fuerat n. 1^b. 2. a) a. quique praefato imp. etc. ut 1. usque deserierat 1^b. cf. infra c. 52. b) restitui consulebant 1^b. ed. c) t. p. i. q. et add. 3. 4. d) deest ed. e) ad iudicatus corr. decr. 1^b. f) imperatore quem tunc praesentem esse contigerat 1^b. ed. g) Romano pontifice 1^b. praedicti papa ed. h) nat. a. P. et P. *esperar.* 1^b. nativitas ed. i) beatissimo papa honorabiliter c. 1^b. ed.

80) quem ei filioque eius Iohanni 5. Ian. 1023. confirmavit, ut *acus eius Pandulfus tenuit*, teste Petro D. in Reg. ap. Gatt. Acc. p. 122. 81) Numerum ab Amato didicit, 1. 29. 82) Brevisime relata haec habes ap. Amatium I, 17. 83) *Et fu proie de tout le college de li moine, conferma en abbe Theobalde home noble de lignage et plus de costume, et lui donna la croce.* Aimé.

1022. *seniores iuvenum cedere voluntati. Tandem igitur communi omnium voto dignus*
 lun. 29. *adiudicatus, abbas eligitur; et gaudente satius imperatore quod id impetrasset,*
altera die a praefato Benedicto papa honorabiliter consecratur. (1.)

81 43. Patiebatur⁸⁴ eo tempore imperator illi dolorem permaximum, atque ut ipse postmodum referebat, quamvis maximam^a circa hunc locum devotionem gereret, et nusquam terribilius ac venerabilius oratorium se vidisse assereret, saepius tamen dubitatis scrupulo movebatur, utrumnam^b beatus^c Benedictus corporaliter hoc in loco quiesceret. Prae dolore igitur iam dicto, nec plene dormienti ei^d nec ex integro vigilant, idem^e sanctissimus pater apparuit; et quasi causa visitandi ad eum accedens, ubi pateret inquit. Cui languorem protinus confitenti: *Scio inquit pater^f Benedictus quoniam tu me hactenus hic dubitasti quiescere; sed ne super hoc amplius dubites^g, meumque^h in loco isto certissime quiescere corpusculum credasⁱ, hoc tibi signum erit. Cum^k primum hodie surrexeris, in egestione urinae tuae tres lapillos non parvos mingere habebis; et ex tunc dolore isto amplius non laborabis. Et^l scias quia ego sum frater Benedictus; et his dictis presto disparuit. Experrectus^m imperator confestim surrexit, acⁿ iuxta visionis ordinem sanitati pristinae redditus, Deo et patri Benedicto gratias maximas^o retulit. Mane autem facto veniens in conventum fratrum, post capituli verba sollemnia: *Quidnam^p inquit domini mei me consulitis donare^q medico qui me curavit?* Cumque responsum illi fuisset, ut quicquid de^r monasterio sibi placeret, se libentissime offerentibus^s tolleret ac medico daret: *Non ita inquit^t oportet: sed quoniam Benedictus pater hac me^u evidenter nocte curavit, ratio est et quidem iustissima, ut de^v meamet camera illius debeam remunerare medelam.* Et haec dicens, cum lacrimis gaudio mistis retulit omnibus quae vidisset atque audisset, adiciens: *Nunc^w plane^x pro certo cognovi quoniam^y vere locus iste sanctus est, et nulli mortakum est ulterius ambigendum^z quin hic Benedictus pater pariter cum sancta sorore sua quiescat.* Ad fidem autem verborum suorum, 25 tres illos lapillos quos secundum tenorem visionis ante paululum minxerat, palam^{aa} omnibus ostendebat. Universis itaque super tanta visione tamque purifica^{ab} sospitate imperatoris obstupescens^{ac}, ac Deo laudes et gratias referentibus, obtulit ipsa^{ad} die imperiali munificentia beato patri Benedicto^{ae} munera haec^{af}: Textum euangelii, de foris quidem ex uno latere adpertum auro purissimo, ac gemmis valde^{ag} pretiosis: abintus^{ah} vero, uncialibus ut aiunt litteris atque figuris aureis mirifice decoratum. Calicem aureum cum patena sua, gemmis et margaritis ac smaltis optimis laboratum^{ai}; planetam diapistin^{aj} listis^{ak} aureis^{al} adornatam; stolam quoque et manipulum^{am}, atque cingulum, singula^{an} intexta auro. Pluvialem^{ao} etiam diasprum^{ap} cum listis^{aq} auro textis, necnon et tunicam eiusdem subtegminis aureis operibus exornatam. Sed^{ar} et mappulam diapistin auro^{as} nichilominus decoratam; situlam quoque et coppam^{at} argenteam quantitatis non modicae, cum qua videlicet fratres in praecipuis festivitibus biberent. Recollegit praeterea a Iudaeis vestem unam de altario sancti Benedicti quae^{au} fuerat Caroli regis; quam idem Iudaei retinebant in pignore pro quingentis aureis; necnon et calicem argenteum Saxonicum maiorem cum patena sua, quem Theodericus Saxonum rex^{av} beato Benedicto^{aw}*

a) nimiam 1. ed. b) utrum 1. nam add. 1b. c) pater 1. ed. d) add. 4. e) beatus Benedictus a. 1. ed. f) add. 4. g) a. aliquatenus d. 1. ed. h) meumque—credas desunt 1. i) credas corp. ed. k) e. Mox ut surr. 1. l) Ego autem sum 1. ed. m) Evigilans 1. ed. n) et 1. ed. o) ineffabiles 1. ed. p) Quid 1. ed. q) dare 1. ed. r) q. s. p. de m. 1. ed. s) dantibus 1. ed. t) ita est ait ut vos opinamini sed 1. u) h. nocte mei curam egit, oportet me de mea c. i. r. m. 1. ed. v) Scitote quia v. 1. w) add. 4. x) quia venerabilis est 1. i. et 1. ed. 45 y) dubitandum q. cum sorore par. sua hic B. p. q. 1. ed. z) add. 1b. aa) mirabili ac celeri 1. ed. ab) o. pariter et gratulantibus, ac 1. ac 1. b) ipso 1. ed. ac) B. praesente Romano pontifice quem diximus m. 1. d) g. pretiosissimis 1. ed. e) adornatum 1. 2. simulque mappulam diapistin auro intextam cum qua idem calix offeratur add. 1. f) a. optimis a. 1. g) mappulam 3. h) c. totum intextum a. 1. singulas intextam a. ed. singulam intexta a. 4. i) Pluviale ed. k) listris 4. constanter. l) simul cum et mappula d. a. n. decorata ed. 50 desunt 1. m) q. quondam f. 1. ed.

84) Eadem sed non eodem modo referunt Amatus nam pontificis scriptio mature periisse videtur. 1, 28. et Adalbertus V. Heinr. 23. 24. Nostram 86) *diapisti color subviridis* Hugo Falcandus, Praef. Hist. Sic. 87) versicolore, ut videtur; v. Cangiunum s. v. 88) i. e. poculum. 89) quum Th. rex Berniciae, Idae filius, paganus fuerit, neque ullum huius nominis praeter eum regem Saxonum compertum habeam, nescio an hic fuerit nobilis ille Saxo, domini castri Hohenburg, quem Karlomannus bis cepit.

olim transmiserat. Quae omnia pariter in fratrum praesentia super altare beati Benedicti ponens obtulit, praedictumque papam suae auctoritatis scriptionem de ipsis omnibus in hoc loco facere rogavit, apostolici anathematis innodatione eidem scriptioni apposita, ne quis unquam vel haec quae diximus, vel alia quae idem imperator huic monasterio concesserit subtrahere praesumat. Idem quoque apostolicus imperatoris salutem valde congratulans, obtulit et ipse beato Benedicto eadem die planetam optimam veneti coloris, listis nichilominus aureis decenter ornatam, et stolam unam optimam auro brustam, cum manipulo suo. Sed et Belgrimus archiepiscopus ob gratiam imperatoriae sanitatis similiter obtulit beato Benedicto planetam purpuream optimam, aureis listis mensium duodecim signa habentibus in circuitu adornatam, et stolam cum auro, et pluviale unum. Post haec idem christianissimus imperator adhuc parum quid existimans se prae nimia huius loci dilectione fecisse, admonitus ab eodem Belgrimo, et a Theoderico cancellario suo, altera die fecit praeceptum concessionis in hoc loco de rocca quae dicitur Vantra, cuius possessores ac si latrunculi quidam monasterium hoc frequentissime infestabant; ac propterea illam de manibus eorum ereptam, ad usus servorum Dei huius loci in perpetuum habendam et retinendam contradidit. Fecit et aliud praeceptum de universis ubique terrarum huius loci possessionibus, iuxta tenorem videlicet imperatorum antecessorum suorum; per quod etiam praeceptum, monasterium sanctae Mariae in Canneto, in finibus Termulensis, imperiali auctoritate in hoc monasterio confirmavit; sicque commendans se plurimum patri Benedicto et omnibus fratribus, cum illorum benedictione reversus ad propria est. Et ne tanti benefactoris sui beneficium oblivisci aliquatenus videretur, mox ut domum rediit, planetam optimam diarodinam aureis listis ornatam, una cum alba et cingulo, stola atque manipulo, qualia imperatorem mittere deceret, huc ad beatum Benedictum cum maximis gratiarum actionibus transmittere studuit, tantaque de cetero circa hunc sanctum locum devotionis exstitit, ut si aliquanto diutius viveret, relicto imperii fastigio, Deo se sub sanctae professionis habitu hic servituum sponderet.

44. Sane quoniam de corpore beati Benedicti, quod in hoc loco veraciter requiesceret, tum revelatione quam viderat, tum sospitate quam senserat, fuerat certissimus reditus; ubicumque postmodum scripturam translationis eiusdem beati patris reperire potuit, flammis exussit; narrans omnibus quae sibi Dominus hoc in loco ostenderit, quaeve praestiterit; ex ipsius falsae translationis serie rationabiliter ostendens, haec frivola esse et fictitia, dum sicut ibi refertur, unus idemque angelus, et illos hortabatur ad surripiendum, et Romanum pontificem instigabat ad persequendum, rursumque illis insistebat ad fugiendum. Ceterum qui Pauli diaconi veracis utique et insignis hystoriographi testimonio super hoc se fulciri existimant, noverint consuetudinem hanc esse rerum gestarum scriptoribus, ut in narrationibus suis vulgi opinionem sequantur. Nam et apud Lucam beata Maria Ioseph patrem Domini appellat dicens: *Ego et pater tuus dolentes quaerebamus te*, et apud Marcum Herodes pro eo quod puella caput Iohannis baptiste quaesierit, dicitur contristatus; quod utrumque nequaquam verum fuisse nemo qui nesciat.

45. Verum et hoc ipse religiosissimus imperator multis referre solitus erat;

*) Pandolfo Beneventano principi qui postmodum ultima iam etate a Desiderio Casinensi abbate monachus factus est referre solitus erat, ex cuius etiam ore dominus Roffridus qui adhuc superest, audisse se asseverat.

a) hic manus et atramentum mutatur in qual. 10. versu 5. a) o. ac reverentissimum papam Benedictum s. 1. b) in-
 antea i. i. 1^b. ed. antea 1. c) *Primo Pilgrimum papae anteposuit, quod postea mutavit* 1. Praedictus 1. corr. 1^b. d) q.
 venerabilis a. illorum (corr. imperatoris) emulatus liberalitatem, obtulit 1. e) e. d. desunt 1. f) Super haec etiam
 et Peregrinus (corr. Pilgrimus) a. obtulit ea die beato 1. g) l. a. 1. h) add. 1^b. i) a praefato archiepiscopo
 50 Peregrino (corr. Pilgrimo) 1. k) Pilgrino ed. l) i. h. l. desunt 1. m) h. m. 1. ed. n) per — confirmavit add. 1^b.
 o) pulcherrime decoratam 1. ed. p) tantaque — sponderet desunt 1. q) ac 1. ed. r) Qui vero P. 1^b. ed. Qui
 — nesciat add. 1^b. s) r. g. desit 1^b. t) narratione sua o. v. 1^b. ed. u) add. 4. v) Hoc etiam i. 1. w) desit 1.

89) acu pictam, unde Gall. *broder*. DDC. 90) Brunnon. Edidit Gatt. Acc. p. 120. 92) ex Arnato
 dra dicitur in dipl. quod ex orig. 1022. s. d. 1, 28. 93) Edita est in Actis SS. ad Mart. 21.
 55 dedit Gatt. Acc. p. 119. Cf. supra c. 15. 91) Ex- ubi Adalberto cuidam attribuitur.
 tat. privil. illaesum, sed datum 4. Jan. 1023. Poder-

quod ipsum languorem unde nunc^a per beatum Benedictum convalescere meruerat, per eundem nichilominus dolori ipsi iam pridem addictus extiterat, occasione videlicet huiusmodi. Cum ducatus^b adhuc sui tempore iter agens, in monasterium quoddam^c Benedicti patris nomini dicatum^d hospitatus^e fuisset, quoniam multitudini equorum ipsius stabula sola nequaquam sufficerent, in ipso fratrum capitulo quod iuxta ecclesiam erat, eius stabularii audacter^f ac pertinaciter ut est illud hominum genus, equos aliquot locare minime veriti sunt. Nocte igitur eadem pater^h Benedictus eidemⁱ duci torvo nimis^k ac terribili apparens intuitu, eique multa quod^l ita domum suam tractaret comminans, virga etiam^m quam manu gestabat, illius latus percussit; et ex tunc dolore illi torqueri vehementissime coepit.

1007. 46. Hicⁿ idem augustus ex proprii patrimonii sumptibus construxit ecclesiam ad honorem sancti Georgii in Babenberg^o, et advocans Benedictum papam, ab ipso illam consecrari fecit; atque episcopalem in ea sedem constituens, beato Petro ex integro obtulit; statuto censu per singulos annos equo uno optimo albo cum omnibus ornamentis et faleris suis, et centum marcis argenti. Postmodum vero Leo nonus papa vicariatio-
1052. nis⁹⁴ gratia Beneventum ab Heinrico Chuonradi^p filio recipiens, praedictum episcopium Babenbergense sub eius ditione remisit, equo tantum quem praediximus sibi retento⁹⁵.

Super^q ceteras autem bonitates seu virtutes quas idem^r imperator habuisse narratur, adeo fertur vixisse castissimus, ut ad mortis articulum veniens, coram praesentibus episcopis atque^s abbatibus, vocatis^t Cunigunde^u coniugis suae propinquis, eaque illis^v tradita^w feratur^x dixisse: *Recipite quam michi tradidistis virginem vestram*⁹⁶.

47. Libet⁹⁷ hoc in loco dignam plane memoria et multis aedificationi futuram inserere visionem, a religiosis certe et prorsus veracibus michi relatoribus traditam, quam in obitu eiusdem imperatoris cuidam servo Dei voluit Dominus demonstrare. Hic itaque
1024. cum nocte illa qua praedictus imperator moriebatur, fenestras cellulae suae incumbens⁹⁸
101. 13. de more Dominum precaretur, subito audivit immanem quorundam festinanter transeuntium strepitum, cachinnantium simul et gratulantium. Quod cum arrectis auribus quidnam illud esset curiose vellet addiscere, et oculis undique circumspiceret, videt confestim quam hominum autumaverat, innumerabilium turbam demonum esse. Territus primo, dehinc resumpta constantia salutiferae crucis signo se muniens innuit uni ex illis ad se⁹⁹ venire. Paruit protinus nequam spiritus, et accessit. Ad quem vir Dei: *Adiuro te inquit per eum qui iudicaturus est vivos et mortuos et seculum per ignem, ut non abscondas a me veritatem, et dicas michi: quid est hoc, vel quo sic festinanter tenditis, cum tantis plausibus et tripudio? Henricus ait noster amicissimus moritur, et properamus ad suscipiendam animam illius, quoniam nisi forte iniusticiam inde seu violentiam nobis inferre¹⁰⁰ voluerit Deus, quod certe minime credimus, noster debet esse individuus socius. Ad haec vir Dei graviter ingemiscens: Non hoc permittat inquit¹⁰¹ misericordissimus Dominus¹⁰², ut tantus vir in vestrae potestatis iura deveniat; et confido plane et certus sum de magnitudine pietatis ipsius, quod nullam prorsus in eo vobis est daturus potentiam; quin potius inanes ac vacuos cum digna vos confusione remittet. Veruntamen impero tibi per ipsum¹⁰³ Redemptorem mundi dominum nostrum, ut nullomodo dimittas quin ad me huc cum redieris redeas, ac michi quicquid ex hoc fieri contigerit veracissime referas. Ad hanc vocem evanuit spiritus nequissimus et abscessit; servus autem Domini instantius quam solebat orationi incubuit. Cum ecce post biduum malignus ille spiritus deiecta facie, moerens et lugubris, quemadmodum adiuratus fuerat ad hominem Dei reversus est. A quo cum¹⁰⁴ tantae expeditionis suae ac sociorum ipsius requisisset eventum: Ne inquit me super hoc¹⁰⁵ interroges, cum ex habitudine mea patenter id possis advertere. Nec certe hodie huc redis-*

a) tunc 3. b) ita 1^b. C. quodam t. 1. c) ultra montes addunt 1^b. 2. d) dedicatum. 1. ed. e) hospitatum ed. f) imperialium t. corr. 1^b. g) st. equos 1. st. a. ac p. equos 1^b. st. aud. eq. 2. h) B. p. 1. ed. i) p. imperatori t. 1. corr. 1^b. k) t. ac t. valde i. a. 1. ed. l) q. i. d. s. t. add. 1^b. m) add. 4. n) Hic — retento desunt 1. 50 c) Babenbergense ed. p) Corradi 2. q) Super — vestram add. 1^b. r) hic i. religiosissimus b. 1^b. s) a. a. desunt 1^b. t) deest ed. u) Cunigunde 2. v) reddita 1^b. w) fertur: R. ed. x) hoc caput soli 3. 4. addunt; editio Any. de Nuce in notis exhibet. y) ait 3. z) Deus 3.

94) i. e. permutationis, v. Di Meo Appar. Chronol. 96) Cf. ib. c. 32. 97) Eadem sed brevius narrat p. 280. Ann. VII. p. 304. Borgia Mem. Benev. II. 16. Adelbertus I. I. 33.

95) Eius tantum meminit Adelbertus, V. Heinr. 25.

sem ob verecundiam, nisi adiuratione tua quam minime violare praesumpsi tenerer astrictus. Etenim quod et nos timebamus et tu pessime praesagisti, hoc totum contigit nobis. Nam cum praedictum Heinricum sicut nostrae iustitiae pertinebat parati starem recipere, et post multas angelorum contentiones illum adiuvare et nobis auferre nitentium, decretum tandem utrimque fuisset, ut positus in trutina operibus ipsius tam bonis quam malis, praestolaremur quatenus opera haberent praeponderare, coepit pars nostra paulatim increscere et non parum ut tibi fatear declivior esse. Nobis itaque plaudentibus et iam iamque illum rapere properantibus, ecce ex improvise semiarsus ille Laurentius anhelus accurrit, et calicem aureum quantitatis non modicae baiulans, quem idem Henricus in basilica illius olim obtulerat, nil moratus nichilque interrogans, super adversam no is trutinam tanto illum impetu et furore coniecit, ut usque ad imum illam ponderare coegerit. Tali occasione victoribus angelis cum laetanter excipientibus, nos omni spe frustrati quemadmodum cernis cum verecundia et confusione ingenti recessimus. Ne autem existimes me aliquatenus super ista mentitum, mitte ad ecclesiam ustulati illius, et fac perquirere calicem illum quem dixi; et nisi inveneris unam ex ansis calicis eiusdem contritam — namque tam praecipiter in trutina positus est ut cadens ex ea contractus sit — ne adhibeas fidem universis quae retuli: si autem ita inveneris, crede procul dubio verum esse, quod utinam non fuisset, omne quod dixi. Et haec cum dixisset confestim velut umbra disparuit. His servus Dei auditus, cadens in faciem gratias egit Deo, et volens certius addiscere utrum verum esset quod sibi mendax dixerat spiritus, misit protinus ad praefatam basilicam pretiosus martyr Christi Laurentii; et ita prorsus invenit actum de calice sicut fuerat ille confessus. Valde igitur et nimium super his omnibus admiratus, rursus et iterum multas gratiarum actiones retulit Domino, et quod praedictum virum taliter illi placuit de manibus demonum liberare, et quod sibi licet per mendacissimum spiritum tam efficacissime veritatem sit dignatus ostendere.

48. Quoniam^b autem de corpore beati^c patris Benedicti^d paulo ante necessario fecimus mentionem, gratum hic commemorare videtur etiam illud quod Adam religiosissimo^e viro ecclesiae suae custodi, idem beatissimus pater ostendere dignatus est. Hic itaque Adam cum quodam tempore Romam de more, ad emenda queque huius ecclesiae necessaria^f perrexisset, apud monasterium beati Pauli apostoli cui dominus^g Leo abbas tunc praerat, iuxta^h quod dudum consuéverat hospitatus est. Cum autem die quadam idem reverentissimi viri, Leo scilicet atque Adam, spiritualia quaedam ad invicem verba consérerent, coepit abbas sciscitari, utrum vera essentⁱ ea quae fama tunc per multorum oraolvebat: scilicet quod corpus beati Benedicti nequaquam^j apud nos quiesceret, sed ultra montes furtim sublatum, delatumque fuisset; addensque^k, *Ut rei inquit huic fidem addant qui ista disseminant, ideo aiunt nullum apud vos signum, nullum miraculum fieri; illic^l vero ubi illum translátum^m astruunt, innumera per dies singulos eius méritis affirmantⁿ signa patrari.* Ad haec Adam vehementer suspirans, apprehensa manu eiusdem abbatis, ad altare illum beati Pauli apostoli duxit; ibique solis^o astantibus, manum suam super altare idem Adam ponens^p: *Per corpus hoc inquit doctoris gentium beatissimi Pauli quod hic absque ulla hesitatione quiescere^q christiana universitas credit, quoniam hoc quod tibi modo dicturus sum, veracissimum et sine omni mendacio est. Enimvero et ego aliquando de corpore beati Benedicti multoties tália audiens^r, non modo in haesitationem, sed etiam in desperationem ac tristitiam inductus ádeo fueram, ut iam fere nullam circa ipsius altare devotionem^s, nullam possem dignam gerere reverentiam^t. Taliter me per aliquantum^u temporis fluctuante, et tristi^v ac trepido^w animo incedente, cum die^x quadam post completorium devotiori solito apud eius sepulcrum fusa oratione, cubitum me^y collocassem, idem sanctissimus pater michi per visionem apparere dignatus est dicens: „Quare frater Adam tam demissus ac tristis incedis? et quare de me tam male sentire sedúceris, quasi ego hic corporaliter^z minime iaceam? verum quoniam servi-*

a) dixi 3. b) Cum 4. c) sanctissimi 1. ed. d) B. decurrens historia mentionem attulit, digoum hic 1. e) r. valde ac sanctissimo v. 1. f) sit 1. g) e. utilitatibus n. 1. ed. h) c. sanctae memoriae Leo 1. i) p. sicuti et e. 1. ed. k) v. an falsa essent q. 1. ed. l) B. hic n. q. 1. ed. m) et addens. 1. n) illic 1. ed. o) delatum 1. ed. p) dicunt 1. ed. q) posuit dicens 1. ed. r) requiescere 1. ed. s) a. cum caeteris n. 1. t) reverentiam 1. u) devotionem 1. v) p. dies aliquot f. 1. w) tristitia tepido a. 4. x) turbido 1. y) c. nocte quadam, prolixiori solito ap. e. sep. post compl. cum lacrimis f. 1. z) me iuxta ecclesiam in stratu proprio c. 1. h. una cum sorore mea non iaceam? Quon. igitur s. 1.

tium et devotio tua valde michi^a est placita, amodo esto certissimus me hic pariter cum Scolastica sorore mea quiescere, meque simul cum ipsa in die examinis ultimo, in hoc loco debere resurgere; vobiscum etiam tam die quam nocte quotiens devote psallitis, attentiusque oratis ac decenter proceditis, me pariter esse. Ut autem te super his omnibus indubium reddam, cum matutinali hora primus ut es solitus ingressus ecclesiam fueris, si videris de tumultu^b meo quasi virgulam fumi aromatis procedentem, atque petentem, crede universa quae dixi esse^c verissima; et hoc dicto disparuit. Evigilans itaque protinus, mecumque mysterium tantae visionis pertractans, gaudio simul lacrimisque perfusus, coepi benedicere Dominum, patremque sanctissimum Benedictum; moxque licet tremens ac pavidus ecclesiam ingressus, aspexi; et vidi; et credidi; iuxta id quod michi indignissimo fuerat revelatum. Porro quod dicunt apud nos nullum ab eo miraculum ostendi, omnino scias esse falsissimum. Si enim cuncta possem tibi referre, vel quae a prioribus nostris percepi, vel certe quae nostris temporibus ad eius tumulum signa patrata sunt, liquido pervideres hoc non nisi aut de invidia, aut potius^d de ignorantia dictum. Unum tamen tibi de multis, non ab aliquo michi relatum, sed oculis istis perspectum, pro omnibus miraculum referam. Demoniacus^e quidam Andreas nomine de Barensi civitate die qualam ad monasterium venit, atque ut est consuetudinis, a propinquis qui eum adduxerant, ante altare eiusdem patris iactatus est. Cumque fratribus in choro psallentibus, ineptas quasdam et horrendas nequam esse spiritus per os miseri illius vociferationes emitteret, in parte michi stanti atque oranti, subito sanctissimus pater Benedictus, ante ipsum altare astare^f visus est, qui alapa non modica, maxillam vexati illius percutiens, malignum ab eo spiritum protinus expulit; et ita sanatus ille, cum affinis Deo et patri Benedicto gratias agens, ad propria recessit. Haec omnia praedictus Adam Leoni^g abbati ante ipsum corpus beati apostoli Pauli magna quodammodo necessitate confessus, humilitatis gratia caeteris adeo dum vixit occuluit, ut nemo fratrum huius loci de his aliquid nosse potuerit, quo usque idem abbas venerabilis^h Leo, quibusdam fratribus nostrisⁱ iam illo defuncto retulerit.

Cap. 48.
Desid. Hist.
II. m. 66c.

49. Aliud^j etiam quiddam mirificum hic idem Leo referebat^k, ex ipsius nostri^l Adam veridico sibi ore relatum. Aiebat enim, quod cum die natalicio sanctorum martyrum Proti et Iacinthi idem Adam ad^m nescio quid utilitatis obedientiae suae portas monasterii fuisset egressus, ecce mox duo pulcherrimi iuvenes in habitu monastico sibi obviam fiunt. Quos cum de more monasterii humiliter salutasset, et quoniam ipsi essent reverenter interrogasset, audivit ab eis, seⁿ quidem Protum et Iacinthum nuncupari; venisse autem se ad visitandos fratres qui eorum sollempnia ipso die honorifice^o celebrassent. Huiusmodi Adam responsis attonitus, paululum substitit; moxque in semet reversus, post eos properanter currere coepit, et quosque obvios percontari, quoniam monachi^p qui se paulo praecesserant devenissent. Respondentibusque neminem se^q vidisse, nequaquam adhibens fidem, coepit huc illucque discurrere, et item^r itemque per^s singulos obviantes de illis^t investigare: sed minime^u illi ulterius eos videndi seu colloquendi^v est concessa licentia.

Cap. 49.

50. Hic^w ipse^x domnus Adam in monte proximo qui Cariae adiacet, Chia^y vocabulo cellam in honore sancti Benedicti construxit^z; necnon et in Cominensi territorio iuxta Melfam fluvium ecclesiam sancti Nazarii, presbytero^{aa} quodam cui iure hereditario pertinebat sibi libentissime^{ab} concedente, ad^{ac} usus et necessitates obedientiae suae adquisivit^{ad}, easque nonnullis terrarum possessionibus emptis, diversisque ecclesiasticis ornamentis atque codicibus sufficienter ditavit.

^a) e quibus supradictus Roffridus unus fuit a quo ego percepi *add.* 1^b. 2.

a) v. e. p. coram me 1. ed. b) sepulcro 1. ed. c) e. v. desunt 3. d) *add.* 1^b. e) A. n. d. B. c. *add.* 1^b. f) *add.* 1^b. g) A. reverentissimo abbati l. 1. *deest* ed. h) Hic (Sic ed.) ipse Leo (reverentissimus abbas *add.* 1.) retulit etiam aliud quiddam magnum ex 1. ed. i) *add.* 1^b. j) nescio ad q. 1. *corr.* 1^b. k) eis, P. et l. 50 n. 1. ed. l) d. satis devote in psalmis et canticis honorassent. Quibus dictis, cepto itinere coenobium ingressi sunt. Huiusm. 1. ed. m) n. visum eo die ante se monasterii portas ingressum, n. 1. p) i. i. *desunt* 1. q) *deest* 1. ed. r) de illorum visione diligentissimo i. 1. 2. s) nequaquam 1. min. nequaquam ed. t) alloquendi ed. all. eos 1. u) H. Adam quod domus Leo magister suus una secum inchoaverat, in m. 1. v) idem ed. w) *add.* 1^b. x) presbytero — concedente *add.* 1^b. et in mg. d. ciconia. y) *add.* 4. z) ad u. et n. o. s. a. *desunt* 4. aa) construxit 1. *corr.* 1^b.

98) a quo et a Firmo, Adae nepote, Desiderius hoc accepit. 99) Vulgus usque adhuc eundem montem appellat Chia, inter Belmontem et Sanctum Elyam ad boream et ortum Cairi. ANG.

51. Ea^a tempestate supradictus Boianò^a catapanus^a, cum iam dudum Troiam in Cap. 30. capite Apulie construxisset, Draconariam^a quoque et Florentinum^a ac Civitatem et reliqua municipia quae vulgo Capitinata dicuntur edificavit^a, et ex circumpositis terris habitatores convocans deinceps habitari constituit. Sane sciendum quoniam corrupta vulgaritate Capitinata vocatur, cum pro certo ab officio catapani qui eam fecit Catapanata debebat appellari.

Theobaldus secundus ac tricesimus huius coenobii abbas, sedit annis tredecim. 1022
1035.

52. Hic apud Teatinam marchiam, nobili ortus prosapia, quartodecimo^a aetatis Cap. 51. suae anno, relicta domo, parentibus, omnique substantia, tempore Aligerni abbatis ad hoc monasterium venit; atque ab eo cum^a honore susceptus, et habitu est sanctae religionis indutus. Sed^a cum post Aligerni transitum Manso ut iam dictum est abbas effectus fuisset, egressus hinc^a Ierusalimam abiit; indeque^a reversus, a Iohanne abbate obedientiam praepositurae monasterii huius suscepit. Quam cum per annos aliquot satis strenue administrasset, ab eodem abbate in monasterio sancti Liberatoris quod in comitatu Teatino iuxta Laentum fluvium situm est praepositus est ordinatus. Ubi^a cum parvam admodum ecclesiam et valde obscuram reperisset^a, ceteras vero officinas et ligneas et vetustas: intra breve^a tempus^a ab ipsis fundamentis omne illud monasterium petrinis parietibus aedificavit. In ecclesia^a cum ab introitu ipsius duodecim ferme cubitos^a adiunxisset^a, titulum quoque ab orientali parte non parvi ambitus cum sua^a confessione construxit, universamque ecclesiam picturis ac specularibus^a decoravit. Ante maius vero altarium tabulam de^a argento^a a propinquis accepto confecit, quam et ex parte non modica deauravit. Fecit etiam in eadem ecclesia duo magna turibula ex argento librarum decem: opere pulchro^a, et ex parte inaurato; et aliud^a turibulum argenteum^a quod fuerat patris ipsius ibidem contulit. Fecit et calicem de argento^a librarum sex^a; et alium librarum duarum et dimidia^a; cum duobus aliis minoribus; et uno turibulo. Fecit et crucem de auro purissimo, in^a qua etiam particulam de ligno sanctae crucis, cum aliis quoque sanctorum reliquiis reverenter locavit. Fecit ibi et campanas non parvas numero quinque^a, et alia diversarum specierum ecclesiastica ornamenta per plurima; 11 quae hic inserere supersedi. Inter quae etiam et codices diversos describi iussit numero sexaginta^a, e quibus quattuor pallio investitos^a, argenteis quoque^a operibus decoravit.

Hic^a eo tempore quo imperator Henricus in Apuliam descendit ut iam supra retulimus^a, eidem^a per Marchiam transeunti obvius exiit, atque ad honorem et commendationem huius loci strenuissime deservivit. Quo^a etiam in loco qui dicitur Sanctus Petrus in Planaci^a residente cum universis magnatibus suis, in eorum omnium praesentia proclamavit super Attonem^a et Pandulfum comites de rebus sancti Benedicti in comitatu Termulensi, quae^a ipsi tunc temporis retinebant; quae sunt nominatim castella quinque, idest: Petra fracidia, Pescloli, Guardia^a, Ripa ursa, et Montebellu^a, cum monasterio 1022.

a) Hac 1^a. Totum caput in mg. adscripsit 1^b. b) Baiano 4. c) Greci imperatoris add. 1^b. 2. de quo supra iam diximus 40 t. 1^b. del. 1^c. e) eo benigne s. 1. ed. et ipse Theobaldus. f) add. 1^b. g) add. 4. h) ibi est. i) repp. corr. rep. 1. k) parvum 1. ed. l) e. vero cum 1. ed. m) e. in-longitudine, et in latitudine tres et 1. 2. et in l. t. desunt 3. n) add. 4. o) optimis add. 1. del. 1^b. p) t. argenteam satis pulchram de a. 1. q) alium 1. Theob. r) a. pulcherrimum q. 1. ed. s) a. cum patena sua 1. 1. ed. t) media 4. libre et dimid. Theob. u) ubi posita est particula de l. s. c. e. s. r. 1. ed. v) i. bullis aliisque a. 1. 2. w) addit 4. x) Hic — modo invade 45 dere add. 1^b. y) retulimus, apud Teatinum comitatum in loco qui dicitur S. Petrus in Planaci; residente eodem imperatore cum 1^b. z) palatio 3.) Attonem 3. a) ex longo iam tempore perditas suprascr. 1^c. b) Ripa mala quae nunc dicitur G. 1^c. suprascr. c) et Ipsasae add. 1^c.

1) Dragonara. 2) quae et Ferentino et Firenzina. 3) i. e. auxit. 4) Sequentia desumpta sunt e commemoratorio ab ipso Theobaldo a. 1019. de sua S. Liberatoris administratione condito, quod ex orig. edidit Gatt. Hist. p. 78: ibi legitur: XIII. non XI. ut apud Gattulam. 5) Sed — administrasset ad- 55 didit Leo. 6) Ubi cum paucis diebus moratus essem, inspirante Deo etc. Theob. 7) ad regiam passus plus minus tres, et in altitudinem cubitos tres Theob. 8) fenestris Theob. 9) mirae pulchritudinis Theob. 10) cum duobus pateris Theob. 11) Tres emit, duas fundi iussit. 12) Theob. singulos enumerat; inter ceteros Prosperum unum. Storia Anglorum. Storia Pauli Orosii et Medii. 13) c. 42. retulerat, sed postea eiecit. 14) Instrumenta e quibus haec nostro innotuerunt, periisse videntur: alia tamen in Petri regesto superest noticia iudicati, quo Theobaldus sententia missorum imperatoris curtem S. Mariae in Morino ab Hdeprando f. qd. Trasmundi ducis recuperasse dicitur. Edidit Cl. Gattula Hist. p. 77.

sancti Benedicti et sancti Nycolai, et cum aliis ecclesiis intra eorundem castellorum pertinentias positis, intra hos^a videlicet^b fines. A capite Rivus planus; a pede^c vero, mare cum ipso litore suo et portibus atque piscationibus; ab uno latere flumen Trinium, ab altero autem^d rivus qui dicitur Tecele. Quae omnia in praesentia praedicti imperatoris et magnatum ipsius praefati comites refutaverunt ad^e partem huius nostri monasterii, et ipse imperator manu sua investivit supradictum domnum Theobaldum de omnibus ipsis, obligans tam illos quam et omnes qui deinceps ista aliquomodo invadere praesumpserint, poena duum milium librarum auri in monasterio^f isto. Sequenti etiam tempore proclamavit in placito Trasmundi^g comitis super quodam Tresidio, qui retinebat de terra sancti Liberatoris multas possessiones, et manifestante se illo, ac^h refutante, omnia recollegitⁱ.

53. Sed^k cum idem domnus^l Theobaldus in iam dicta praepositura annos ferme^m quindecim peregrinasset, atqueⁿ ad abbatiam monasterii huius ordine^o supra relato translatus fuisset, a praefato papa Benedicto qui eum sacraerat consuetudinarium privilegium^p sumpsit^q, ac per biennium quo supervixit imperator Henricus, in omni prosperitate de^r gens^s, plurima hic ornamenta ecclesiastica^t fecit^u. Crucem namque^v argenteam ad procedendum diebus dominicis, et duas campanas magnas^w valde ac pulchras iussit^x fieri. Altare sancti Gregorii argentea tabula decoravit^y. Fecit et capsulam argenteam, ubi portionem ligni dominicae crucis quam superius a Leone monacho huc allatam ostendimus reverenter locavit. Virgam quoque pastorem cum titulo, argento^z vestivit. Ecclesiam parvulam in honore sancti Nycolai iuxta abbatis cameram ecclesiae beati Benedicti a septentrionali parte adiunxit, necnon et aliam nichilominus parvulam ecclesiolam in honore sancti Severi Casinatis^{aa} episcopi, in loco qui vulgò Ad voltam sancti Severi antiquitus vocabatur aedificavit^{ab}. Muros etiam altos ac turres duas, hinc inde ante atrium ecclesiae in modum claustrum construxit. Codices quoque nonnullos quorum hic maxima paupertas usque ad id temporis erat, describi praecepit; quorum nomina indicamus^{ac}. Augustini de civitate Dei partem secundam. Eiusdem^{ad} de Trinitate. Item eiusdem super psalmos, divisum in 2 volumina. Gregorii omelias 40. Primam partem moralium. Claudium super epistolas Pauli. Rabanum ethimologiarum. Historiam Romanorum. Historiam Langobardorum. Itinerarium totius orbis cum chronica Ieronimi. 30. Martyrologium Ieronimi plenarium. Pontificale Romanum. Hisidorum officiorum. Edictum legis Langobardorum. Concordiam canonum. Alium librum canonum. Decreta pontificum. Super Marcum Bedae. Duo etiam hymnaria in choro habenda.

54. Per idem tempus domnus Odilo vir venerabilis vitae ac famae, Cluniacensis coenobii abbas^{ae} ad hoc monasterium nimis devotus advenit; et ob maximam quam in beato patre Benedicto, atque per eum in loco isto reverentiam gerebat, pedes montem totum ascendit. Qui^{af} cum de monasterii more in capitulum^{ag} honorifice ductus fuisset,

1032. Apr. 12. *) Eodem vero tempore Pandulfus princeps ad hoc monasterium veniens, praeceptum fecit sancto Benedicto de monasterio sancti Nazarii quod situm est in territorio civitatis Atinae^{ah}, cui etiam loco praeceptum confirmationis de omnibus pertinentiis eius ad opus huius nostri coenobii fecit, locumque ad molendinum faciendum concessit. *add. 2.*

a) has 1b. b) *add. 4.* c) *deest 4.* d) *add. 4.* rivum Teclum 2. r. q. d. *supra* 3. e) r. in manus eiusdem imperatoris ad 1b. 2. f) m. cum universis omnino rebus ac pertinentiis eorum intra ipsos quos diximus terminos, et 1b. ed. g) *sequentia abscissa sunt 1b.* h) in hoc m. ed. i) Trasmundi 2. k) Cumque et in hac p. 1, quae *expunxit 1b.* l) *deest 4.* m) plus minus 1. ed. n) *add. 4.* o) o. quo supra monstravimus Deo favente 45 translatus est. Hic itaque a p. 1. ed. *Novum caput a voce Hic incipiunt 1. 2.* p) sumens p. 1. ed. q) p. sui honoris d. 1. ed. r) *add. 1b.* s) adquisivit 1. ed. t) *add. 4.* u) c. mirae magnitudinis ac pulchritudinis f. 1. v) f. i. 1. ed. w) t. valde pulchri operis d. 1. ed. x) t. nichilominus argenti, opere pulchro v. 1. ed. y) Casinatis — Severi *desunt 2.* z) s. Greg. o. 40. p. p. m. Augustinum s. p. d. in d. v. Claud. s. e. P. R. o. Augustinum de T. Itiner. t. o. c. c. I. H. R. H. L. Edictum regum (E. legis Lang. 3.). Mart. I. p. (M. I. p. *add. 1b.*) P. R. H. 50 (s. ed. Ysid. 4.) o. Conc. c. I. h. c. Decreta (Decretale 1.) p. Bedae s. M. Duo etc. 1. ed. *) abbas — curavit. Ad cuius *add. 1b.* eratis quae in septem lineis scripta fuerant. a) Qui — possibile fuit in mg. 1c. b) c. ab abbate vel (et? 1c.) fratribus h. 1c. 2.

15) Regest. numer. 18. ANG. 16) Aodicula ducente. ANG. 17) conf. Tosti Histor. Casin. haec saepius renovata, extat adhuc ibidem. Loc. I, 287. 18) E regesto edidit Gatt. Hist. p. 205; 50 ibi etiam molinum in fluvio Melfo faciendum conceditur. Alterum privil. in reg. n. 279. extat teste versus, relicta ampliori ad Sanctum Germanum Ang. de Nuce.

post sollempnem^a in adventu hospitiū lectionem¹⁹: *Sicut audivimus inquit vir reverentissimus, ita et vidimus; in civitate domini virtutum, in civitate Dei nostri, et in monte sancto eius. Moxque nimis humiliter ad abbatem conversus: Donum ait a te pater amabilis^b maximum expeto, michique ut sine contradictione aliqua concedatur, suppliciter oro.*
⁵ *Volo inquam^d atque desidero omnium fratrum vestigia devotissimus osculari.* Annuit Theobaldus licet invitus, nec reniti devotioni tam maximae aliquatenus potuit^e. Postero^f die festivitatis beati^g Benedicti, multis ab eodem abbate nostro precibus invitatus miserarum sollempnia celebrare, nullomodo cogi potuit, eo praesente missas publicas agere. Dehinc^h cum iam paratis ad procedendum fratribus, pastorem baculum idem noster
¹⁰ abbas reverenter eius manui obtulisset, longe humiliter ille refugit, dicens, nequaquam dignum esse se in magnitudinis eius praesentia huiusmodi virgam gestare: nimis profecto indecens, et contra omne ius esse percensens, velⁱ se vel quempiam abbatum manu pastorem virgam praeferre, ubicumque Benedicti vicariam cunctorum scilicet
¹⁵ abbatis praesentem adesse contingeret. Eo igitur reverti parante, cum multis illum fratribus Theobaldus usque ad portam^k monasterii prosequens, tandem suppliciter exoravit, ut si^l quomodo posset, de beati Mauri pigneribus aliquam benedictionem^m Benedicto magistro ipsius transmitteret. Quam postulationem vir venerabilis benigne recipiens, et posse se confidenter respondit, et libenter facturum vita comite repromisit. Sicque valedicto recessit. Post septem porro annorum vertigines, os integrum brachii
²⁰ beatissimi Mauri, capsella decenter inclusum argentea, opere pulchro turrium instar aptata, per sex sui monasterii fratres huc mandareⁿ curavit. Ad cuius adventum maximus valde^o totius terrae istius populi coetus devote^p nimis occurrit. Excitus enim fuerat ad^q hoc rumore huiusmodi, ut quoniam beatus Maurus ex longo iam tempore ultra montes transmissus in obedientiam fuerat, modo cum esset reversus^r debere se illi dignissime obviare. Iam^s autem praedictus abbas noster Capuani principis persecutionem aufugiens in Marchiam^t secesserat, sicut in sequentibus ordine^u suo monstrabimus. Verum universus sancti huius loci conventus, inestimabili super hoc iocunditate repletus, omnes^v indumentis sollempnibus induti, cum^w cereis ac thimiamatibus plurimis, usque
²⁵ ad portam veterem^x aliquanto extra monasterii ambitum procedentes, obviam cum devotione maxima exierunt; statimque ac si viventem illum in carne conspiceret meruissent, omnes pariter in terram procidentem adoraverunt; surgentesque, sanctum illum loculum cum^y lacrimis gaudio mistis^z reverenter exosculati sunt, et cum hymnis ac laudibus nimis honorifice prosequentes, in monasterium induxerunt, eumque super magistri eius Benedicti venerabili altario^{aa} posuerunt. Quam dissimilis autem, quamque^{ab} diversa haec
³⁰ processio receptionis beatissimi Mauri fuerit ab illa qua pater Benedictus cum omni eum congregatione usque ad^{ac} ianuas^{ad} monasterii prosecutus ultra montes olim transmiserat, quamvis utraque piis plena lacrimis fuerit, devoto considerandum lectori relinquimus. Fuere interea aliqui fratrum non quidem ex toto dubitantes, verum certissimi super hoc reddi volentes, qui clanculo praedictum loculum ab inferioribus unde argentea clavicula^{ae}
³⁵ reserabatur ac clauderetur aperientes, visis sacrosanctis reliquiis, tam sibi qui viderant, quam caeteris qui non viderant causa certissimae fidei extitere. Quod cum prioribus^{af} relatum fuisset, valde illorum praesumptionem redarguerunt, verentesque ne illorum deinceps exemplo dum a pluribus conspici desiderarentur sanctae reliquiae aliquatenus

a) p. susceptionum tanti hospitis verba sollempnia 1^a. 2. b) add. 4. c) c. votis omnibus flagito 1^a. ed. d) itaque 4. e) a. illi possibile fuit 1^a. f) Post haec autem ipso die f. 1^b. 2. g) f. eiusdem beatissimi patris nostri, ab e. a. Theobaldo, gratia praecipuae religionis, multis precibus i. 1^b. ed. h) Cumque i. p. sollempniter ad 1^b. ed. i) p. quem p. 2. k) ianuas 1^b. ed. l) siquid unquam p. 1^b. ed. m) b. monasterio isti t. 1^b. 2. n) v. valde laetus accipiens 1^b. ed. o) delegare 1^b. ed. p) deest 1. a. innumerabilis tot. ed. q) devotissime f. r) ab ed. s) r. ad videndum illum debere se ardentissime properare 1. t) Iam — super hoc 1^b. in loco raso. u) marchiam 1^b. ed. v) a. pleniter ostendemus 1^b. ed. w) r. cum universis fratribus i. sollempnibus indutis, cumque c. a. t. etc. procedens — exiit 1. corr. 1^b. x) c. c. desunt 4. y) l. devotissime ac reverenter c. l. g. m. omnes e. s. 1. ed. z) mixtis 1. corr. 1^b. aa) add. 1^b. ab et quam 1. b) deest ed. c) ianuam 1. ed. d) c. quotiens esset necessarium r. 1. e) abbati — redarguit, verens 1. corr. 1^b.

19) Lectiones istae coram hospitibus in capitulo sanctissimi patris nostri Benedicti, ut aedificentur. 55 legi solitae, extant apud nos in codice 47. cum hac ANG. 20) Illam intellige, quae prope aediculam epigraphae: *Haec capitula divinae auctoritatis, edita sanctae Agathae aditum pandit in arcam ante coenobium.* Infra lib. IV. cap. 73. ANG. sunt coram hospitibus in capitulo, iuxta praeceptum

aliquando mutilarentur, diligentissime praedictum claudentes^a locellum, protinus clavim in frusta comminuerunt, sicque ex tunc et deinceps usque hodie sacer ille locus clausus irreferatusque permansit.

- Cap. 54. 55. Circa^b hos dies²¹ Hugo vir^c nobilis natione Caietanus ad extrema veniens, fecit cartam in hoc monasterio de medietate castri quod Suium²² vocatur, nec non et de omnibus omnino^d rebus tam^e quae in Caieta, quam quae^f in praedicto Suio a parte parentum sibi^g competere videbantur^h. Hoc eodem tempore quidam Aprutii comitatus nobiles Lupus et Albertus obtuleruntⁱ beato Benedicto unam ecclesiam iuris sui, vocabulo Sanctus Laurentius, loco qui Collenori²³ vocatur, propè fluvium Salinum, cum omnibus pertinentiis et rebus eiusdem ecclesiae. Sequenti etiam anno Benedictus¹⁰ quidam^k de castello Monte Metulo fecit oblationem suam in hoc monasterio de ecclesia sancti Iohannis quae sita est in finibus eiusdem^l castri, iuxta^m fluvium Trinium, cum terra modiorum 270, ubi ipsa ecclesia aedificata est, et cum ceteris omnibus rebus ipsius. Similiter quoque presbyter quidam de territorio Bovianensi, Leo nomine, obtulit inⁿ hoc loco ecclesiam sancti Christofori de castello Petroso, quam^o ipse a fundamentis construxerat in^p proprio suo, cum universis rebus et pertinentiis eius. Alius etiam presbyter Franco nomine, genere Arpinas, id^q ipsum fecit de ecclesia sanctae Luciae sibi pertinente in territorio eiusdem civitatis, cum plurimis circa eam terris, et ceteris rebus ipsius per^r loca diversa; ecclesia^s quoque sancti Angeli de civitate Morrone^t quae sita est super Rivum cavum, loco^u qui dicitur Iohannis Scutari, similiter^v hoc in loco oblata²⁰ est cum omnibus suis. Sed^w et Rappotus^x quidam nobilis Termulensis obtulit in hoc monasterio omnes res suas et curtes quas in Larino habebat, cum ipsa ecclesia sanctae Mariae de Plano, et cum ecclesia sancti Petri, atque ecclesia sancti Terentiani intra eandem^y Larinum, cum casis et terris, et ornamentis ac^z pertinentiis omnibus earundem²⁵ ecclesiarum. His¹ temporibus Adelmodus presbyter natione Saxonicus, ad² hoc monasterium veniens, habitumque monasticum³ devotissimus induens, de causa proprietatis suae fecit in⁴ hoc loco crucem argenteam⁵ septuaginta ferme librarum, eiusque partem non modicam deauravit⁶.

- Cap. 56. ⁷) Eisdem⁸ quoque diebus, Paulus quidam sanctae postmodum conversationis vir, ad istud coenobium venit, atque de manibus praedicti abbatis monasticae religionis vestem adeptus, ad monasterium beati Benedicti intra Capuanam urbem siti, ab eo ad commanendum transmissus est. Ubi sub sanctae professionis disciplina ita ferventissime conversatus est, ut eius vita prioribus et religiosis quibusque viris esse posset exemplo. Namque vitae ipsius exitus docuit, quam omnipotenti Deo eiusdem conversationis vita placuerit. Cum enim languore correptus ad extrema venisset, nocte ipsa qua transiturus erat, quidam reverendae vitae episcopus⁹ Galliarum partibus ad memoriam beati Michaelis archangeli in monte Gargano positam peregens, in eadem Capuana civitate iuxta ecclesiam sancti martyris Laurentii¹⁰ fuerat hospitatus. Qui cum in tempesta nocte surgens devote ante praedictam ecclesiam orationi incumbere, subito ad dexteram orientis plagam convertens obtutus, vidit de praefato nostro monasterio lucem maximam instar solis egressam coelestia penetrare. Cumque ad visionem ipsam attentus stuperet pariter et exultaret, mox campanae monasterii sonitum quae fratris obitum de more significaret audivit; agnovitque profecto talem ibi aliquem fuisse defunctum, cuius anima digna fuisset in luce quam viderat petere coelum. Statim igitur idem sanctus antistes id quod viderat sociis referens, evestigio legatum trans misit ad monasterium, ut agnosceret quis ibi en

a) claudens locellum, mano sua p. c. i. f. comminuit f. corr. 1^b. b) Circa — omnibus suis add. 1^b. c) Hugo filius 45 Docibilis, nat. 1^b. sed ipse mutavit. d) q. (tam suprascr. 1^b) sibi in 1. t. q. s. in ed. e) add. 4. f) videbatur 1^b. 2. g) similiter o. 1^b. ed. h) q. cum uxore sua Marenada de 1^b. 2. i) ipsius 1^b. ed. k) iuxta — genere abscisa 1^b. l) o. beato B. e. ed. m) quae sibi, quam ed. n) in p. s. add. 4. o) A. cartulam oblationis huic monasterio f. de upa e. sibi p. in t. praedictae c. vocabulo S. Lucia, c. p. c. se t. et c. r. ac pertinentiis eius 1^b. ed. p) p. d. l. 3. desunt 1^b. 2. q) Sed et e. s. A. 1^b. 2. r) Murrone 4. s) supra r. in l. ed. 50 t) simili modo 1^b. ed. u) Sed — ecclesiarum desunt f. R. quoque n. q. T. ed. v) Reptus 2. w) praedictam ed. x) o. omnibus ac p. e. ed. y) His ipsis t. t. His — deauravit caput constitutum in 1. ed. z) ob amorem ac devotionem beati Benedicti ad 1. ed. 1) monasticae professionis d. 1. a) in h. l. add. 4. b) a. maiorem s. 1. ed. c) Hisdem 2.

21) imo postea, temporibus Richerii abbatis; v. cartam ap. Gatt. Acc. p. 128. 22) Suio, ad dextram Salino seu Salinello, sita erat in territorio Terami, Gariliani ripam. 23) Colle neri in documento hodie podii Morelli. GATT. 24) Ex Desid. Dial. quod ex trans. edidit Gatt. Hist. p. 316. Erant l. II. 25) Stephani Desid. germani, filii qd. Tedaldi et Acrotini filiorum qd.

Eodem^a tempore supradictus^b princeps Pandulfus qui fuerat Teanensis comes construxit oratorium beati Iohannis baptistae iuxta ecclesiam praefati^c monasterii Capuani^d, supra corpus videlicet domni Landolfi^e principis, quem supra interfectum a Capuanis retulimus; et obtulit in eodem oratorio ad eiusdem monasterii utilitatem, integram medietatem de curte quae nominatur Anglum, cum pertinentiis^f eius. Porro alteram eiusdem curtis medietatem longe post, tempore scilicet Desiderii abbatis, emit^g Benedictus^h praepositus a Pandulfo comite Presenzaniⁱ, cui videlicet^j iure haereditario pertinebat.

Tunc^k temporis abbatis quaedam Rainburga nomine de civitate Firmana obtulit in hoc monasterio monasterium suum vocabulo Sancta Maria, loco Leveriano^l, et ecclesiam sancti Iohannis de Garzania, et castellum de Barbulano cum ecclesia sanctae Mariae et sancti Blassii^m, cum omnibus omnino rebus ac pertinentiis eorundem locorum.

Petrus quoque filius Rainerii de civitate Sorana oblationemⁿ fecit huic monasterio de ecclesia sancti Silvestri in^o territorio Arpinensi, loco ubi dicitur Valle de Frassu, cum universis pertinentiis et rebus ipsis. Fecit^p praeterea per hos dies praedictus^q abbas libellum de Sancto Gregorio de Paterno in comitatu Marsicano^r Rocconi^s cuidam, cum omnibus pertinentiis ipsius, pro solidis 60, et censu annuali piscibus octingentis. Idem fecit et de monte qui dicitur Sabucus^t supra Anium, pro quo recepit solidos 40, et censum pisces ducentos^u. Id^v ipsum fecit et filiis Guanengi de terris in Calabretto^w, pro solidis 60, censu denariis 12. Item ibidem filiis Guilielmi pro solidis 40, censu solidis 2, et piscibus^x trecentis. Similiter et in territorio Pennensi fecit de curte quae dicitur Bocetula pro solidis 140, et pro censu solidorum 6. Necnon et de ecclesia sancti Benedicti in Lambardia, in fundo Pasturini, pro censu solidorum 10.^y

56. Defuncto igitur augustae memoriae imperatore Heinricho anno^z Domini 1025^{aa}, et Chuonrado^{ab} duce qui et Cono dictus est, eiusdem Heinrichi electione in regem levato, precatu^{ac} Guaimarii^{ad} tandem solutus a condignis sibi perpetuo vinculis princeps Pandulfus^{ae} revertitur, atque totius mansuetudinis et humilitatis se virum ostendens, ad hoc monasterium venit; omnemque amicitiam et fidelitatem iure iurando repromittens abbati, quasi patrem et dominum se illum habiturum decaestero pollicetur. Mox itaque pristinos illos suos fautores de Apulia unacum Boiano^{af} Grecos asciscens, Guaimario quoque^{ag} cognato^{ah} suo cum Normannis^{ai}, comitibusque Marsorum omni conamine annitentibus, Capuam per annum integrum atque dimidium obsessam et expugnatam, tandem ingreditur^{aj}. Pandulfus autem Teanensis quem principem Capuae factum ab imperatore praediximus^{ak}, receptus in fide a praefato^{al} Boiano^{am}, unacum omnibus suis Neapolim est perductus: aed anno sequenti et ipsa quoque Neapolis a Capuano principe capta, et^{an} Sergio magistro militum exinde pulso, rursus Teanensis Pandulfus a facie ipsius Romam aufugiens, ibidem exul defunctus est; tenuitque Neapolim Capuanus princeps per^{ao} annos ferme tres^{ap}. Dehinc Sergius recuperata Neapoli, Rainulfum strenuum virum affinitate

nocte defunctus fuisset, sibi quoque ex nomine nuntiaret. Quo^{aq} facto, decrevit venerabilis episcopus, Pauli ipsius nomen sibi quandiu viveret intra beatorum nomina mererandum. *add. 1. 2.*
 40 *) His diebus Romae Benedictus VIII. papa defunctus, Iohannes frater eius nationis Tusculanae ex patre Gregorio illi in pontificatu succedit^{ar}. *add. 2.*

a) Hoc t. 1^b. ed. Hoc etc. usque ad finem cap. add. 1^b. Novum capit. hinc incipit ed. b) praefatus 1^b. ed. c) praedicti 1^b. ed. d) Landolfi 1^b. 2. l. gloriosi p. 1^b. e) c. omnibus omnino p. 1^b. ed. f) sequentia abscessa sunt 1^b. g) domus B. 1^b. ed. h) c. qui cognominatur a Presenzano 2. i) c. pertinere i. h. videbatur ed. 45 k) Tunc — et rebus ipsis add. 1^b. aed in medio cap. 59. l) Leveriano 2. m) Basilii 4. n) oblationis cartulam f. 1^b. 2. o) S. quae constructa est in 1^b. ed. p) Fecit — solidorum decem add. 1^b. q) idem 1^b. ed. r) deest 4. s) Rocconi 3. Rocconi 4. t) Sabucus 1^b. 2. u) d. abscitum 1^b. Id — trecentis ibi desunt. v) Idem f. ed. w) Calabritto 4. omissio versus integro. x) pisces CC. ed. y) Heinricho, eiusdem iudicio tandem a. 1. h. anno D. m^o. xlv. vo. magnatum eius iudicio t. s. 1^b. z) Cuour. 4. aa) Pandulfus — rursus Teanensis desunt 4. ab) B. catapano 1^b. 50 2. u. B. c. add. 1^b. quae melius post Grecos collocet. b) q. Satrianico principe comitibusque 1. c) c. ipsius c. N. Rainulfo et Arnolino et ceteris a Comino, add. 1^b. d) Rainulfo et Arnolino add. 2. e) p. Neapolim unacum Iohanne filio fugit. Sed 1. corr. 1^b. f) a catapano B. u. Iohanne filio et o. s. 2. g) Baiano 3. h) et — pulso desunt 1. i) princ. anno uno et mensibus quinque 1. p. per a. f. Quamobrem Sergius Neapolitanus dux praedictum Rain. aff. a. coniungens, Aversa i. c. f. c. a. N. ob odium principia m. c. 1^b.

55 26) cuius mentionem fecerat in narratione illa de Paulo monacho, quam postea expunxit. 27) facta 32) Quae prius Anonymum Cas. secutus scripserat, postea mutavit et auxit; cf. Amat. I, 40, ubi de p. 129. 28) Calabritto, in territ. Conzano. 29) ita tempore nunc nihil certi legitur. 33) Hoc Leo Anon. Casin. 30) Aimé I, 33. 31) 1026 mense addidit. 34) Eadem in catalogo Petri.

sibi coniunxit, et Aversae illum comitem faciens, cum sociis Normannis ob odium et
 1030. infestationem^a principis ibidem^b manere constituit; tuncque^c primum Aversa quæpta est
 habitari. Pandulfus præterea a prioribus suis nequitiis nequaquam deficiens, ac^d de
 monasterii huius devastatione quasi pro imperatoris odio suae satis facere munitiae am-
 35 biens^e, Theobaldum³⁵ abbatem simulata benivolentia secum apud Capuam quasi pro
 utriusque securitate remorari rogavit, immo^f coegit: ita ut iam illum minime huc redire
 1032. permitteret; præceptum^g tamen ei de confirmatione totius abbacie de more priorum^h
 Apr. 12. principum fecit³⁶. Erat tunc praepositus inⁱ Capuano monasterio quidam Basilius, genere
 Calaber, seculari ingenio vehemens, qui olim apud episcopium sancti Stephani minister-
 10 rialis officium gerens, pro eo quod erat familiaris^k principi, adventu Heinrici imperato-
 ris territus, ad hoc monasterium fugerat. Postmodum vero a^l praedicto abbate mona-
 chus factus, et in non^m parvo apud eum honore fuerat habitus. Sed cum princeps idemⁿ
 reversus, Capuam ut diximus recepisset, eundem^o ad se Basilium évocans, praepositu-
 ram^p ei tradi Capuani monasterii fecit. Qui nequaquam officiorum^q quae sibi abbas
 praestiterat memorans, quicquid illi molestiae poterat inferebat, et principis amicitia ela-
 15 tus^r, ita super chorum fratrum quasi alter abbas ad officium stabat.

Cap. 59. 57. Itaque^s Pandulfus universos monasterii homines in suam fidelitatem iurare
 faciens, et^t cuncta^u castella seu villas eiusdem^v monasterii, praeter Sanctum Germanum
 et Sanctum Petrum, Sanctum Angelum et Sanctum Georgium, Normannis qui sibi tunc
 adhaerebant distribuens, Tordinum quendam de monasterii famulis nequitiæ suae com-
 20 plicem eisdem^w ipsis, quae monasterio supresse videbantur praefecit; eumque apud
 Sanctum Germanum in ipsa abbatis mansionem manere constituit^x, insuper et roccam
 quae Vantra dicitur illi contrádens, ad suam fidelitatem cunctos illi tam Normanos quam
 ceteros quosque parere praecipit. Iam vero quam pessimus, quamque^y impius idem
 Tordinus^z in Dei servos extiterit, in quantam eos sanctumque hunc locum penuriam de-
 25 dedecus^{aa} redegerit, nos ex toto referre etiamsi adesset facundia non valemus. Adeo
 scilicet ut ex his pauca perstringam, ut in ipsa sanctae Dei genitricis assumptione etiam
 ad ministerium altaris vinum eis defuerit. Praeterea si, quem de monachis ex monaste-
 rio proferre^{ab} vellet, quasi dedignans illi hoc dicere, iubebat^{ac} tolli de loco mensae iusti-
 tiam ipsius et poni^{ad} in pavimento, ut ex hoc liquido ille valeret causam expulsionis 30
 agnoscere, et ex tunc non audebat amplius in monasterio remorari. Vilissimos^{ae} etiam^{af}
 quosque de monasterii familia laicos in refectorium fratrum in quod tunc usque nemo
 laicorum ausus fuerat ingredi, ad panem vinumque mensis imponendum induxerat. Adeo
 35 nihil reliqui tunc monachis erat, quam cum Ieremia in lamentum prorumpere: *Servi
 Thren. dominati sunt nostri, nec fuit qui eriperet nos de manibus eorum.* Supérrat adhuc dom- 35
 nus Leo ille maior ecclesiae custos, qui die quâdam refectorium ingressus, cum servos
 quos diximus ad exequendum id ministerium repperisset, zelo confestim^{ag} religioso suc-
 census, illos quidem foras cum magno dedécore expulit, ad confratres vero conversus:
*Quousque tandem ait sub tanto nostri ordinis opprobrio, sub tam iniquo et impio servorum
 nostrorum dominio remoramur? Sequimini me, et omnes simul^{ah} hinc exeuntes, ad impe- 40
 ratorem ultra montes pergamus, etque nostrae calamitatis lamentabilem historiam lamen-
 tabiliter^{ai} referamus.* Mox itaque ad hanc exhortationem animos^{aj} arrigentes, universi
 pariter illum^{ak} sequi^{al} coeperunt. Quod Tordinus^{am} isdem per nuntium audiens, festinanter

a) insectationem ed. b) deest 2. c) tuncque — habitari add. 1^b; hinc 1. pergit: Intra hoc ferme (itaque 1^b)
 triennium defuncto prius Basilio ac postmodum Constantino Constantinopolitânis imperatoribus, 45
 Romanos (Romanò gener illius 1^b) sumit imperium. Chuonradus etiam dux post Heinricum, eiusdem Heinrici
 electione regnum suscipit Romanorum. K. Interea Pandulfus a prioribus s. n. non solum non d. verum potius in
 dies singulos crescens, deque h. m. d. d) d. deque h. m. d. ed. e) stâgens 1. f) i. magis c. 1. g) praepre-
 ceptum — fecit add. 1^b. h) deest 1^b. 2. i) in eodem C. 1. k) familiarissimus 1. ed. l) add. 1^b. m) in ma-
 ximo aliquandiu a. 1. ed. n) add. 4. o) r. ad se praefatum B. 1. p) praepositum in Capuano monasterio fecit 1. 50
 q) beneficiorum 1. ed. r) fidens, elata mente ita 1. s) Cum interim Pandulfus 1. P. i. u. ed. t) faciens, caeteris
 eiusdem monasterii castellis seu villis in Normannorum qui s. t. a. aliorumque satellitum ius delegatis, Tordinum 1.
 u) universa ed. v) add. 4. w) c. super totius mon. bona quae s. 1. x) constituens, atque roccam superius nomi-
 natam quae Vantra dicitur illi c. 1. y) quem iniquus, quam impius i. 1. z) placere per hoc principi stâgens add.
 1. 2. aa) dedecus ed. p. femem, ac sitim dedecusque 1. ab) v. p. 1. ac) tollebat tantum de 1. ed. c) ponebat 55
 1. ed. d) Praeter caetera autem v. 1. ed. e) deest 1. f) add. 4. g) unanimiter 1. ed. h) add. 4. i) o.
 omnes pariter a. 2. simul omnes i. 1. ed. k) extra monasterium add. 1. l) ita 1^b. consecuti sunt 1. m) Q. p.
 n. a. Theodinus (Tordinus 3.), fest. 1. ed.

35) cf. Amat. I, 34. 36) Dedit Gattula Acc. p. 131.

nimis ascendit, et longiuscule iam illos a monasterii porta reperiens, protinus equo desiliit, et ad eorum vestigia precipit: orans, et multis satis factionibus expostulans, ut dignarentur reverti; ad eorum libitum se decetero cuncta pollicens correcturum. At illi tantam eius humilitatem ac pollicitationem conspicientes, et vera illum spondere credentes, ut erant benigno ac compatiendi pectore, sine mora reversi sunt. Parum tamen levaminis ac consolationis hoc facto adepti sunt. Unde accidit disponente Deo, ut non post longum tempus sub Richerio scilicet abbate a quibusdam nostris idem Todinus captus et tonsoratus, necnon sacco indutus, et ad cernendam farinam more famulorum in pistrino positus sit³⁷.

10 58. Abbas interea noster in Capuano monasterio, quasi abbas quidem manebat; re autem vera quasi captivus aliquis extra urbem absque custodia progredi nusquam audebat. Quod cum per annos ferme 4^a sustinisset, clam mandavit Sergio duci Neapolitano, ut constituto die cum militibus ad locum designatum veniret, seque reciperet; quod et factum est. Nanque condicto die egressus Capuam quasi spatiandi gratia, per-
15 rexit usque ad ecclesiam sancti Marci quae est ad radicem montis sanctae Agathae; atque inde paulatim se, ac pedetemptim militibus praefatis coniungens, Neapolim abiit, indeque post dies aliquot in Marchiam est profectus: ubi in praedicto monasterio sancti Liberatoris in quo prius praepositus fuerat, per quinque circiter annos usque ad obitum est honestissime conversatus.

20 59. Post dies aliquot iubet nequissimus princeps cuidam fidei suo nomine Adalgisio, ut quantocius ad hoc monasterium veniat, eique planetam et calicem imperatoris, et nonnulla alia ecclesiae praecipua ornamenta, Aquini et Sexti comitibus impignoranda perniciter deferat. Cumque ille veniens, rem propter quam transmissus fuerat indicasset aliquanti quidem fratrum nequaquam ea mittenda, aliquanti vero nequaquam retinenda, ne iram principis experirentur censebant. Sed cum nuncius prorsus instaret, Adam supradictus qui tunc ecclesiae curam gerebat: *Ego inquit haec quae vis bene requiris, neque tibi neque alicui alii daturus aliquando sum, sed ea super ipsum cuius sunt beati Benedicti altarium ponam; inde illa qui praesumpserit auferat.* Quod cum fecisset, mox ille audacter accedens, cum iam iamque ad altare manus nefandas
25 extenderet, in parte stantibus monachis atque moerentibus: mirabile dictum! protinus in faciem corruit, et vehementissima subito paralisi correptus, universis astantibus mirum ac potius miserum de se spectaculum praebuit. Et de infirmitate quidem ipsa altera die utcumque convaluit, atque sine effectu reversus tunc ad principem eat; distorto tamen ore atque oculo usque ad obitum remanens, cunctis se interrogantibus qualiter
30 hoc illi contigerit, non sine admiratione audientium maxima referebat. Princeps vero hoc facto, aliquantulum quidem reveritus est: sed non in longum tempus in mala mente potuit voluntas bona durare. Post non multum etenim tempus, iterum praefatum Basilium misit, omnemque huius loci thesaurum per illum ad se asportari praecepit. De Capuano quoque monasterio, abstulit tres coronas de argento, et codicem unum gemis ornatum, et plauetam diocetrinam³⁸ optimam, et tres pannos de altari, unum cum
40 albis, alium cum cruce ex friso³⁹ et albis, alterum vero cum aquilis; atque in arce quam in monte sanctae Agathae qui Capuae imminet paulo ante construxerat, omnia simul condens reposuit. In qua etiam arce, innumera diversarum aliarum ecclesiarum,

a) l. i. l. 1. ed. b) illorum 1. ed. c) corruit 1. ed. d) m. magisque a. 1. ed. e) Et ed. f) viri 1. corr. 1^b.
45 g) satis factionem 1. ed. h) et v. i. a. c. add. 4. i) Parum — sunt exciderunt 4. k) Sed (Et 1^b), quoniam praedictus Todinus in sua nequitia perduravit (ea desunt 3.) non p. l. i. a. R. scilicet (deset 1^b) a. vindice Deo a. q. n. captus etc. positus est. 1^b. ed. desunt 1. l) add. 4. m) quidam 1. n) tres 3. valde (corr. omnino) in vitis add. 1. sed postea expunxit. o) N. corr. Sergio 1. p) e. atque condicto d. 1. ed. q) ita 1. et ed. r) Praeterea princeps p. d. a. c. fidelissimo a. n. A. iubet, ut 1. ed. s) a. quae non recolo e. 1. 2. t) in pigrore ponenda 1. ed.
50 u) a. q. f. a. e. m. desunt 2. v) deset 1. w) ne peiora irato principe e. 1. ed. x) ille 1. ed. y) deset 1. 2. z) v. b. add. 4.) hominum 1. ed. a) deset 1. b) e. a. add. 4. c) q. voluerit aut p. 1. ed. d) i. ut erat ad quolibet audenda promissimus, a. 1. i. praesumptor a. ed. e) accessit et c. 1. ed. f) add. 4. g) in p. s. m. a. m. desunt 1. 2. h) epilepsia pariterque p. 1. 2. i) deset 1. aliquo modo ed. k) permanens 1. ed. l) B. Capuani monasterii praepositum m. 1. B. praep. m. ed. m) i. auferens asportavit 1. n) De — squilla add. 1^b.
55 o) vero 1. ed. p) cetrinam 1^b. 2. q) et ed. r) o. a. add. 1^b.

37) cf. Amat. II, 13. 38) coloris citrini intensioris. 39) i. e. margaritis. 40) opere Phrygio, acu picto.

neq non viduarum, pupillarumque spolia tum dolo, tum violentia rapta coacerbaverat¹⁰.
 His diebus, anno scilicet Domini millesimo tricesimo¹¹ primo beatus Dominicus mirabilium patratum magnorum¹², et multorum coenobiorum fundator, apud Soram Campaniae civitatem iam ferme octogenarius migravit ad Dominum¹³, et sepultus est in monasterio Sorae vicino, quod nunc eiusdem vocabulo nuncupatur¹⁴.

f. ap. 62.
 Desid. Dial.
 II, 13.

ib. I, 13

1047.

1630.
 Feb. 20.

1033.
 Iun. 29.

60. Tunc¹⁵ temporis constructa est a fratribus huius monasterii intra Caietanam
 *) Sed qualiter a iusto iudice Deo pro iam dicto calice post mortem idem princeps dampnatus sit referam. Quodam¹⁶ itaque tempore Sergius magister militum qui Neapolitanæ praerati urbi, venatum in ipso sancto paschali sabbato pergens, silvam suis cum pueris ut apros¹⁷ caperet est ingressus, tēnsisque retibus, ad insequendos eos sese cum canibus huc illucque¹⁸ unanimiter omnes per silvam diffundunt: sed antequam spes a retibus laqueo fugiens involveretur, occupatus a venatoribus confossus captusque est. Cū autem hora iam tardior esset, et sol ad occasum vergens atram umbram iam pepe induceret terris, praedictus magister militum, ne noctis tenebris occuparetur, sumpta quam ceperat venatione, omni cū clientela domum quantocius repedare coepit, uni tantummodo puero Pythagorae nomine, ut retia colligeret, et se¹⁹ perniter sequebatur imperavit. Igitur cum puer qui relictus fuerat, collectis retibus recto calle suum dominum sequeretur, subito duo monachi reverendi admodum vultus ei se in itinere contulerunt. Cumque timore exterritus quinam essent inquireret, illi: *Ne times inquit, tantummodo sequere nos*. Cum itaque aliquantulum simul per eandem silvam graderentur, venerunt ad quendam lacum coenosum valde atque horribilem aspectu, ibique Pandulfum Ca-²⁰ puanum principem cuius superius memoriam feci, qui non longo ante tempore defunctus fuerat, forreis nexum vinculis, atque in illius coeno lacu ad gulam usque demersum ei miserabiliter ostendunt. Interea duo nigerrimi spiritus retortas ex agrestibus vitibus facientes per gulam eum ligaverunt, ac in ipsam lacus profunditatem miserunt, iterumque sursum extraxerunt. Cumque haec saepius facerent, praedictus puer Pythagoras tremula licet voce, eum allo-²¹ quitur, ut sibi qua de causa talia pateretur ediceret. Ille vero flens et eiulans ad verba interrogantis pueri mox tale responsum protulit, dicens: *Quamvis o puer ex innumeris meis sceleribus mihi plurima et infinita poena praeparata sit, tamen ob nullam aliam causam hanc quam cernis patior poenam, nisi propter aureum calicem, quem de monasterio beati Benedicti sacrilega ductus cupiditate abstraxi, ei que etiam moriens reddere neglexi. Sed obnixè deprecor²² ac per Iesum Christum dominum salvatorem omnium, cuius ego miser praecepta contempnens in hanc sum voraginem mortis demersus, te obtestor ut Capuam ad uxorem meam, vel ipse pergas vel nuntium dirigas, qui ei et tormenta quae patior, et ut calicem monasterio sancti Benedicti reddat insinuet. Et ille: Quid prodest inquit si ei nuntiavero? non enim quod te vidissem, vel quod talia patiaris, mihi creditura est. Cui ille respondit: Hoc sibi signum ex mei parte²³ denuntia, quod Pandulfus Gualae filius calicem ipsum pro pignore habeat, et ut datis solidis quos ei debemus reddere, illum recipiat, atque sancti Benedicti monasterio omni postposita mora restituat, sibi celeriter rogo insinuare ne differas. Quibus dictis visio illa ab oculis eius ablata est. Puer vero statim ut domum regressus est infirmitate detentus, intra paucos dies defunctus est. Ea vero quae viderat, quaeve sibi dicta fuerant, omnibus ad se venientibus²⁴ patefecit. Pandulfus etiam ipse qui causa pignoris calicem apud se habebat, hoc ipso tempore nescio qua de causa Neapolim pergens, haec omnia ex ore ipsius Pythagorae se audivisse mihi²⁵ retulit, per quem quoque idem Pythagoras uxori illius omnia quae de viro eius viderat, vel quae ipse ei mandaverat, Capuae nuntiavit. Illa autem sibi potius quam marito consulens, pretium quod vir eius accommodaverat reddere nolens, nec calicem recipere, nec mona-²⁶ sterio reddere curavit. Haec scire huic operi inseri curavimus, ut videlicet quicumque haec audierit pertimescat, et a rapinis huius coenobii mentem manusque compescat, ne et ante mortem sese poenitere non liceat, et post mortem parentibus propinquisve ea pro quibus ipse a supplicia liberetur operari non libeat: sicque fiat ut pro eis supplicia aeterna possideat, quae Dei timore postposito, in vita positus nullatenus perpetrare formidat, et iam veniam non²⁷ mereatur in vita illa, quam bonis sanctisque operibus neglexit promereri in ista. add. 2.*

***) tricesimo, luna cum esset plenissima idest quintadecima omnino obscurata est²⁸ 1. Anno vero sequenti beatus etc. add. 1²⁹.

****) Quadriennio autem post³⁰, in ipsa die festivitatis sancti Petri apostoli solis pars maxima ofuscata est [corr. ap. sol obscuratus est ab hora quinta usque in horam nonam], add. 1. 55

a) crepta f. b) Hic 1° inserit: Tunc temporis — et rebus ipsius, quae tam in cap. 51. leguntur. c) innumeram et c. f. m. 1° ed. d) Sequenti tempore, ultimo videlicet huius abbatis anno, restaurata est [corr. constructa est noviter] a f. 1.

41) Martyrol. Rom. 22. Ianuar. Sorae sancti Dominici abbatis, miraculis clari. Vitam scripsit Alhericus diaconus Casinensis, quae extat in cod. nostrae bibliothecae n. 101. ANG. v. infra III, 35. 42) Quodam — curavit ad verbum desumpta sunt e Desid. Dial. I, 13. Extrema paulum mutavit. 43) aprum Desid. 44) sc. Desiderio. 45) Ex Anon. Ca- sinensi. Accidit Feb. 20. 46) sc. post defectum lunae. Ex eodem.

civitatem ecclesiam in honore sanctae Scolasticae^a, iuxta^b veterem^c quae inibi fuerat nominis eiusdem ecclesiam, quae^d videlicet largitione Stephani^e ipsius civitatis episcopi, hospitalitatis^f gratia illis fuerat olim concessa^g. Ubi quale quantumque miraculum per merita beati Benedicti Deus effecerit, non^h dignum duximus reticendum. Cum enimⁱ die quadam quidam^j ex operariis de monte proximo qui mari imminet, petras quibus ecclesiae ipsius parietes fabricarentur, excinderet, subito ferrum illud quo operabatur de manubrio exiens, praeceps in maris voragine decidit. Quo fratres per eundem cui contigerat agnito, alium^k pro illo malleum quo instanter coeptum^l opus perficeretur, fieri mox decernunt. Cum repente unus eorum fide ferventior: *Nequaquam ita^m inquit sed simulⁿ omnes fiducialiter ad locum quo ferrum decidit accedamus; manubrium in aquam mittamus, miraculumque quod in Gothi falcastro pater Benedictus exhibuit, in nostro^o etiam malleo per eundem patrem mox fieri indubie praestolemur.* Inspiratione^p divina placet consilium omnibus, et festim^q descendentes ad mare, naviculam subeunt^r, sinumque girantes, ad locum quo ferrum deciderat veniunt. In quo videlicet^s quamvis nimiam profunditatem aquarum inesse conspicerent; nichil tamen impossibile Deo esse credentes, et de meritis sanctissimi^t patris nostri eiusque beatissimae sororis nichilominus praesumentes, manubrium in mare fideliter mittunt, moxque divino imperio^u ferrum idem ad manubrium suum reversum, non sine maxima multorum^v admiratione recipiunt^w.

61. Prefatus autem abbas senex iam et plenus dierum apud supradictum^x sancti^y Liberatoris monasterium defunctus^z est, 3. Nonas Iunii^{aa}, ibidemque honorabili sepultura locatus. Quo defuncto, monachi quidem nullam electionem absque principis nutu^{ab} facere praesumebant. Princeps vero iam dudum praedicto Basilio dare abbatiam decreverat, non^{ac} tamen absque fratrum consensu, licet iniquus et impius agere id volebat. Erat etiam alter in hoc monasterio quidam frater, Antonius nomine, genere Capuanus, litteris utcumque^{ad} imbutus. Hunc itaque princeps Capuam evocat^{ae}. Nam et ipsi quoque eandem olim repromiserat abbatiam. Cumque per dies plurimos spe huiusmodi utrumque suspenderet, et iam fere annus evolveretur, tandem aliquando Antonium praeficere dissuasus, quoniam^{af} iurare sibi nullatenus adquiescebat, Basilium eligere complaceat. Mandat igitur ille summus archimandrita, ut aliquot de huius loci prioribus ad eum Capuam pergant, quatinus eorum^{ag} consilio abbatem^{ah} illis constituat. Itum est, et in palatio eius praedictus abbas electus, indeque ad monasterium eiusdem civitatis est cum laude qualicumque^{ai} transmissus, praebito prius suis manibus satis^{aj} turpiter principi sacramento, ut ultra viginti solidos per annum de rebus monasterii omnibus ei traditis nil retineret. Basilium abbas tricesimus tertius, sedit annis duobus.

62. Hic indigne quidem ac seculariter ut^{ak} praedictum est ordinatus, sed^{al} longe indignius ac turpius quandiu praefuit conversatus. Non enim quasi tanti monasterii abbas, verum^{am} quasi quidam procurator causarum principis existerat; ita ut ab ordinatione sua usque ad quinque circiter menses^{an}, Capuae remoratus, in servitio potius principis quam in cura studuerit monachorum. Iam^{ao} vero quotiens illum huc venire con-

40 ^a) Per idem tempus defuncto Romae supranominato Iohanne, Benedictus nepos illius, natione 1033. Tusculanus ex patre Alberico patricio^{ap}, in apostolicam sedem pontifex ordinatur. *add. 2.*

a) s. virginis Christi S. 1. ed. b) iuxta — ecclesiam *add. 1b.* c) *deest 4.* d) qui (*corr. quae*) vid. locus (*del. 1b.*) larg. (b. m. d. St. *in loco raso*) eiusd. civ. (episcopi *add. 1b.*) illis *f. olim add. 1b.* concessus (*corr. concessa* cum universis pertinentiis eius) ut *etc. 1.* e) bonae memoriae domni S. *quidem c. 1b. ed.* f) e. ideo illis *f. o. c. ut si* 45 quando gratia emendi aliquid inibi eos proficisci contingeret, proprium *ibi* hospitarentur locum haberent. Ubi *1. ed.* g) ad eius gloriam enarrare decrevimus *1. ed.* h) C. igitur quidam *1.* i) aliud *1. ed.* k) n. ait *sed 1. 2. n. inq. s. 4.* l) o. s. 1. 2. m) in m. e. p. 1. *ed.* n) p. Quid pluribus? *1. 1. ed.* o) *add. 4.* p) n. omnes accedunt *1. ed.* q) loco *1. ed.* r) beati p. Benedicti *1. ed. a. b. s. deunt 1. 2.* s) i. de ipso profundo aquarum *f. 1.* t) *deest 1.* u) iam dictum *1. ed.* v) m. III. N. I. d. est *1. ed.* w) n. et imperio *f. 1.* x) non — volebat *deunt 1.* y) *ap-* 50 *primo 1.* z) ire iubet *1. ed.* aa) q. i. s. n. s. *add. 1b.* ab) e. c. *deest 1.* ac) i. s. 1. c) *deest 1. 2.* ad) s. t. *deunt 1.* ae) ut p. est *add. 4.* af) ord. digno vero ac turpiter ut decuit est expulsus. Non e. 1. g) *sed 1. ed.* ah) c. continuo m. 1. *ed.* ai) Nam *ed.*

47) quam postea Bernardus ep. qui eam invaserat, nunquam presso pede secutum esse, iam supra animadvertimus. 48) a. D. 1036, siquidem Pennae donatio facta est Theobaldo abbate a. D. 1036 (nobis 1035). *ind. 3. m. Iulio 1. l. p. 135.* Basilium autem iam prius abbatem nomen sumpsit, v. *infra not. 50. receptaculum habere possent.* Nostrum auctores suos 49) ita etiam in catal. Petri.

tingeret*, quoniam Todinus abbas deorsum curiam ut^b supra diximus obtinebat, nequaquam sibi illic commorari^c dabatur, sed ac^d si quidam alter extraneus huc ascendens, et hic etiam in nulla a fratribus reverentia, in nulla abbatibus^e solita honorificentia habebatur, nisi quantum ipse ab invitis atque nolentibus extorquebat^f. Sub^g hoc abbate 1034 Aug. Alferius et Stephanus presbyteri⁵⁰ de oppido Minianensi⁵¹ obtulerunt huic monasterio⁵ unam ecclesiam iuris sui vocabulo Sanctus Bartholomeus, prope ipsum^h oppidum, cum una domo sua, et cum omnibus eiusdem ecclesie pertinentiisⁱ. Hic fecit libellum de castello quod dicitur Petra fracidia¹ quibusdam Termulensibus; pro quo recepit solidos mille ducentos: pro censu vero eiusdem^k solidos 40.

Cap. 65. 63. Cum⁵² autem iam Deus omnipotens tantis iniquitatibus tantisque huius sancti¹⁰ loci direptionibus decerneret finem^l imponere, et orationes ac gemitus servorum Dei, orphanorumque ac viduarum et pauperum lacrimae^m a maxilla in coelum intra ipsum exauditionis sacrarium essent admissaeⁿ, anno divinae incarnationis 1038 Chuonradus¹⁰³⁶ imperator cum valido nimis exercitu transitis Alpibus Italiam introivit, venitque Medio-¹⁰³⁷ lanum: namque^o eiusdem civitatis archiepiscopo vehementer erat infensus^p. Ibi de¹⁵ nostri monasterii prioribus aliquot qui ad eum ultra montes proclamationis gratia iam dudum perrexerant illum adeuntes, universa quae per tot annos a Pandulfo mala pertulerant, flebilibus ei querimoniis denuo retulerunt: orantes ac supplicantes, ut tandem dignaretur ad^q has partes venire, ac^r beati Benedicti coenobium, quod eatenus sui antecessores sub tutela^s sua reverenter nimis habuerant, de tanti tyranni manibus poten-²⁰ ter^t erueret. Quorum imperator postulationibus^v ut erat valde piissimus inclinatus, Romam concitus venit, ubi etiam innumerabilium aliorum tam videlicet ecclesiasticorum quam reliqui ordinis virorum innumeras super Pandulfo querelas accepit. Habito itaque cum magnatibus suis consilio, Deumque timentium virorum adhortatione communitus, strenuos aliquot a latere suo principi^w Capuam destinatos, mandans^x, ut nisi indi-²⁵ gnationem suam vellet protinus experiri, ante omnia monasterio Casinensi universa quae sibi^y abstulit confestim^z restituat, captivos cuiuscumque ordinis seu generis viros statim dimittat, bonaque unicuique sua sine diminutione aliqua celeriter reddat. Legati igitur imperatoris Capuam adeunt, Pandulfum^{aa} conveniunt, multisque cum eo frustra sermonibus habitis, ad dominum suum sine effectu aliquo revertuntur. Induraverat enim cor eius Domi-³⁰ nus, ut quondam induraverat Pharaonis, ut quod spontaneus contempserat, invitus facere cogeretur. Cernens^{ab} autem imperator se a Pandulfo contemni^{ac}, ira succensus, sumpto exer-¹⁰³⁸ citu, venit Casinum. Cuius ministri qui praemissi de more fuerant ad apparatus regium exigendum, cum monasterii curiam introissent, praefatus^{ad} Todinus valde perterritus clanculo inter hominum^{ae} frequentiam exiit, et festinanter roccam⁵³ properans, fugit^{af}. Quod³⁵ cum fratribus sursum fuisset relatum, in medium se proripiens unus ex prioribus Azzo nomine: *Tempus inquit fratres tacendi pertransiit, et loquendi tempus advenit. Ecce illuxit dies redemptionis nostrae. Descendamus igitur, et regis ministris quaeque sunt necessaria*

1037. *) *pergit* 1: Eodem itaque quo ordinatus est anno, sexto videlicet Kal. Feb. mons Vesuvius eructavit incendium, adeo maximum et insolitum, ut usque ad mare discurreret⁵⁴. *Hinc* 1^b. *addit*: 40 Quo tempore Guaimarius maior Salernitanus princeps defunctus, Guaimario filio principatus successionem reliquit⁵⁵

a) v. aliqua necessitas cogeret 1. ed. b) u. s. d. desunt 1. c) remorari 1. ed. d) quasi a. q. e. 1. ed. e) s. a. 1. ed. f) Sub — 40. add. 1^b. g) praedictam 1^b. ed. h) rebus et p. 1^b. ed. i) f. cum pertinentiis eius q. 1^b. ed. k) add. 4. l) modum 1. ed. m) singultus ac l. 1. ed. n) admissae, iuxta quod Sapiencia continet: 45 Cor regis in manu Dei, et quocumque voluerit convertet illud, Chuonr. 1. a. d. i. 1038. *adscript* 1^b. o) Chuonr. 4. p) namque — infensus *desunt* 1. q) invisus 2. r) ad h. p. add. 4. s) tamque famosum ut beati B. meritis celebris ubique cenobium, q. 1. t) s. a. t. 1. ed. u) m. dignaretur eripere 1. ed. p. erueret Petr. *Diac. in vita S. Guaimarii, ubi haec exscripsit.* v) querimoniis ac precibus 1. ed. w) principes 4. x) *desert* 1. y) add. 4. z) bona ed. bona conf. r. 1. aa) s. atque cum Pandulfo multis f. s. h. ad imperatorem sine 1. ed. ab) l. a. c. 1. ed. ac) ita 50 1^b. contemni 1. ad) introissent, in ipsa quidem curia Todinum praefatum offendunt; verum ille dum minime ab eis agnoscitur, ex improvise visis illis valde perterritus, clanculo 1. ae) homines e. 1. ed. af) p. illorum manus evasit 1. p. *asfugit* ed.

50) pater et filius. Reg. 297. a. 19. *principatus d. Pandulfi et 16. a. princ. d. Pandulfi filii eius glor. princ. mense Aug. ind. 2. i. e. a. 1034. Basillii abbatis ibi mentio fit. Actum S. Germanu.* 51) *Mi-* 52) Magna capitis pars ex Desiderii Dial. I. desumpta est. Cf. Ann. Altahenses a. 1038. 53) *Van-* 54) ex Anon. Cassin. a. 1037. 55) Guaimarium III. ultra a. 1031. non vixisse constat; v. Di Meo Ann. Neap. h. a.

coaptentus. Quo facto, honorifice satis quantum ad illos, imperator receptus et hospita-
 tus, altero die cum uxore pariter ac^a nuru sua ad^b monasterium beato Benedicto et^c
 fratribus se commendaturus ascendit. Quem cum fratres multa^d honorificentia gratulan-
 tissime recepissent^e, post orationem illos allocuturus capitulum est ingressus: Quo resi-
 dente, omnes simul monachi consurgentes, ante eius se faciem prostraverunt, et erecti:
 5 *Ha vos inquit omnes pariter expectavimus, ita faciem vestram contemplari desideravi-
 mus, ita denique^f vestrum praestolati adventum sumus, ac si iustorum animae in inferno
 Redemptoris adventum expectasse^g noscuntur.* Ad haec lacrimis imperatore suffuso, omnes
 iterum in faciem corruunt, ac demum surgentes, quae et quanta a Pandulfi reversione
 10 per duodecim circiter annos mala perpessi fuerint^h, ordine referunt, utque tantis cala-
 mitatibus finem dignetur imponere, per Deum et per beatum Benedictum obtestantes
 exposcunt. Tunc imperator obⁱ eam solummodo causam se ad partes istas transisse
 iure iurando affirmans, seque locum hunc ex toto corde suo honoraturum ac protectu-
 rum quandiu viveret, devotissime pollicens: iubet demum ut duodecim ex eis ad se Capuam
 15 pergant, ubi licentius^j quicquid super hoc negotio agendum sit, illorum consilio peragat.
 Posuit deinde super altarium beati Benedicti coopertorium purpureum, aureo friso ad mensu-
 ram ulnae unius in circuitu adornatum. Postremo autem suppliciter valde fratrum se orationi
 commendans, ita benedictione petita Capuam est profectus. Interea Pandulfus Capuae
 augustum praestolari nequaquam^k praesumens, una cum abbate suo magis^l quam nostro
 20 in praefatam^m roccam sanctae Agatheⁿ, arrepta^o fuga se contulit. Imperator vero Ca-
 puam in ipsis vigiliis sancti pentecostes ingressus^p, altera die apud^q veterem tentoria posuit. Mai. 14.
 Assunt evestigio monachi rogantes promissa compleri et abbatem sibi ante omnia postu-
 lantes. Ad quos imperator ex^r consilio: *Non est meum hoc inquit; vos eligite unum ex
 vestris.* Respondentibus non se habere idoneum, neque esse congruum in tantis pertur-
 25 bationibus in tanta domo aliquem sine magno vigore et potentia ordinari; et iccirco de
 suis magnum aliquem illis oportere^s praeficere, imperator in priori sententia manens^t:
*Nequaquam ait sed de congregatione vestra sicut beati^u Benedicti regula praecipit idoneum
 vobis abbatem eligite^v.* Illi vero nichilominus in petitione pristina perdurantes^w, augustae
 etiam suffragiis et^x consiliis fulti, Richerium tandem qui tunc Leonensem abbatiam^y
 30 regebat^z in abbatem sibi dari expostulant. Super quo imperator valde mestificatus:
 erat enim sibi nimium et^{aa} carus et utilissimus, quamvis primo negare satis institerit,
 victus demum monachorum^{ab} vel ratione vel precibus, annuit^{ac}; eumque advocatum licet
 plurimum renitentem^{ad}, in abbatem ordinandum^{ae} fratribus tradidit^{af}. Pandulfus interea^{ag}
 mandat^{ah} imperatori^{ai}, trecentas^{aj} auri libras pollicens se daturum, si eius veniam cum
 35 gratia mereretur; cuius quidem auri medietatem ad praesens dare, pro medietate vero
 altera, filiam et nepotem obsides transmittere spondet. Annuit imperator. Ille pecu-
 niam^{ak} delegat et obsides. Quo facto, Pandulfum facti protinus penitet, et estimans se
 civitatem Augusto^{al} recedente facile posse recipere, reliquum auri mittere denegat. Im-
 perator itaque, tam^{am} cum suis quam cum nostratibus consilio habito, Guaimario^{an} Saler-

40 *) iuniori add. 1b.

a) et 1. ed. b) B. eiusque congregationi se 1. c) ad m. post ascendit collocant 1. ed. d) omni qui poterant 1.
 e) suscep. 1. ed. f) p. erectisque data loquendi fiducia: 1. p. surgentesque: ed. g) deest 1. h) praestolasse 1. ed.
 i) fuerunt ed. k) i. iure iur. aff. se ob e. s. c. ad has p. venisse, ut beati B. coenobium de servitute nequissimi
 principis erens, pristinae illud restitueret libertati: ac devotissimo se illorum orationi commendans, posuit super alt. b.
 45 B. c. p. valde pretiosum, aureo friso ad m. palmi in c. pulcherrime adornatum. Insuper deinde ut d. ex eis ad se C. p. ubi
 q. s. h. n. s. sit, illorum c. p. siquis petita b. C. e. p. 1. imp. i. i. a. se ob s. s. c. ad has p. transisse, seque etc. ut
 supra usque ad peragat; siquis petita bened. C. e. p. ut beati B. coen. d. s. n. p. liberaret, ac devotissimo se etc. ut 1.
 usque ad adornatum. Interea P. ed. l) deest 1. ed. m) minimis ausus, v. c. praedicto a. 1. ed. n) m. q. n.
 deest 1. 2. o) add. 4. p) quam summo studio undique communiere add. 1. 2. q) Ag. fugiens contulit 4.
 50 r) introivit; 1. ed. s) d. civitatem egressus, apud Capuam v. t. figit. assunt et m. r. ut opere compleat quae promisit,
 abb. s. a. o. constitui p. 1. ed. t) imperator: Eligite inquit u. 1. u) oporteret ed. v) perdurans 1. ed. w) a.
 vestra r. 1. x) non enim ad praesens habeo quem vobis debeam dare add. 1. sed expuncta sunt. y) per-
 manentes 1. ed. z) et c. add. 4. aa) ecclesiam 3. ab) n. c. et in omnibus suis negotiis u. 1. ed. b) add. 1b.
 c) adquisivit 1. ed. d) mentem ac repugnantem 1. ed. e) eligendum 1. 2. f) His diebus gestum est miraculum
 55 illud subito et superno imbre extincti ignis spud hoc monasterium. quod venerandae memoriae Petrus Ostiensis episco-
 pus in sermone illo quem de vigiliis beati B. conscripsit, lucu . . . reliquis abscisit add. 1b. g) praesterea 4. h) m.
 per necessarios i. 1. 2. i) veniam postulans add. 1. ed. k) ducentas (corr. trec.) auri optimi l. 1. l) centent-
 rium 1. corr. 1b. m) r. a. 1. ed. n) i. consilio t. c. s. q. c. Capuanis magnatibus (c. nostratibus 3.) h. 1. ed.

56) Lemo, in territ. Brixiano. Erat monachus Alahensis, testibus annalibus Alahensibus a. 1038.

57 nitano principi, Capuani tradidit principatus honorem. Rainulfum⁵⁷ quoque ipsius Guaimarii suggestione, de comitatu Aversano investivit⁵⁸. Adenulfum etiam Capuanum archiepiscopum quem pessimus Pandulfus carceri mancipaverat, sedi suae restituit. Quibus^b et abbatem nostrum, et universam nostri monasterii causam plurimum^c commendans, ut sua illam vice tueri in omnibus ac procurare deberent^d, Pandulfi secum obsides^e ferens, Beneventum perrexit^f; indeque ultra montes^g per^h marchias repedavit, atque post non integrum^h annum defunctus, Heinrico filio reliquit imperium. Eodemⁱ tempore Guaimarius⁵⁹ Normannis faventibus Surrentum cepit, et fratri suo Guidoni concessit^h. Amalfim etiam^l suo dominatui subdidit. Interea Pandulfus⁶⁰ relicto in praefata rocca ad expugnandam quoquomodo^m posset Capuam filio, ipse cum Basilio suo adⁿ 10 imperatorem Constantiopolim abiit, causa adiutorii sive exercitus^o sive pecuniae. Cui^p videlicet^q imperator non solum nichil^r contulit, verum etiam a nuntiis Guaimarii praemonitus, eum in exilium misit, ubi miser per duos et eo^s amplius annos, usque^t ad mortem^u imperatoris remoratus, tandem relaxatus, ac sine effectu aliquo reversus est.

64. His^v diebus⁶¹, cum a principio fere Maii mensis usque ad quintum diem ante^w 15 Kalendas Augusti vix vel tenuiter pluvialis imber arva rigasset, die qua^x diximus rusticus quidam in vicinia monasterii commanens, postquam segetes agelli sui quem iuxta radicem montis habuerat messuit, mox stipulis quae remanserant ignem supposuit. Repente igitur flamma paulatim succrescens, non iam contenta tantummodo paleis, sed obviantia quaeque, et ipsam quoque silvam devorare perniciousiter coepit. Iamque contiguus^y 20 monasterio ignis, non dubium illi imminenti incendii ostendebat exitium: cum ecce superna Omnipotentis misericordia Benedicti patris precibus inclinata de supernis coelorum super^z hunc locum respexit, et exilem prorsus nubeculam in immensa aeris vastitate repente creatam cum largissima imbrium inundatione super totius monasterii ambitum insperate perduxit, cuius quidem fluentis non modo voracis incendii flammam restin-^{aa} 25 xit, sed et universum sancti huius loci circuitum abundanter ac copiose rigavit. Mira omnipotentia Creatoris ut patenter ostenderet nubem illam ad solam loci huius venerabilis creasse liberationem, cum tota undique coeli orbita serenitate continua rutilaret, ita se ad monasterii mensuram eadem nubes cohibuit, ut quaeque adiacentia hubertim^{ab} 30 perfunderet: finitima vero penitus non attingeret. Rusticus⁶² itaque qui tanti mali licet^{ac} 30 ignarus auctor extiterat, ut monasterio ignem propinquare conspexit, amarissime lamentans et penitens, mox^{ad} descendit, et sola conscientia torquente ac pertrahente, sponte se carcere publico condemnavit. Quod nostri^{ae} altius et religiosius perpendentes, et illum quidem illaesum abire siverunt, et misericordi Deo pro tanti loci liberatione gratias in-^{ae} 35 numeras reddiderunt^{af}.

Desid. Dial.
I, 11.

^{ag}) Eodem^{ag} quoque tempore dum piscatores huius monasterii retia in mare, quo pisces ad refectio-
nem fratrum caperent misissent, Normannus quidam mente tumidus ac inflatus superbia,
furibundo spiritu supervenit; et ut sunt ad rapinam avidi, ad invadenda aliena bona inexple-
biliter anxii, comprehensum unum e piscatoribus, vestimentum ei quo erat indutus abstraxit,
sibi que mox induit; dein naviculam ingressus, piscatorem cogere coepit, ut retia ex alto edu-
ceret, quatinus pisces qui in ea inventi essent, secum abstrahens deportaret. Cumque piscator
renueret, et se pisces ad monachorum, non ad Normannorum refectioem, capere velle se
diceret, valde caesus ab eodem Normanno in mare proiectus est. Cum vero isdem Norman-
nus piscium praeda^{ag} avidus retia ex alto per semetipsum trahere, et pisces legere^{ah} coepisset,
subito in mare ex navicula cecidit, atque interclusus ab aequore^{ai} spiritum exalavit. Sed mi-
rabile dictu! ante illum unda mortuum proiecit in litore, quam piscator qui ab eo proiectus
in aquas fuerat, vivus natando venire^{aj} potuisset. *add. 2.*

a) honorem. eique Richerium s. 1. b) eis que *ed.* Richerium abb. universamque c. m. n. multum c. ut s. hanc v. t.
et p. 1. *ed.* c) multum plurimum 4. d) deberet 1. e) concessit 1. *ed.* ubi pariter eum exercitu suo turpiter
satis a cyibus et indigno tractatus *add.* 1^b. indeque in inde *mutato.* f) post dies non plurimos *add.* 1. 2. g) p. m. 50
add. 1^b. ⁶² h) non longum tempus, integrum annum scilicet 3. i) Eodem — subdidit *desunt* 1. k) contulit *ed.*
l) nichilominus *ed.* m) q. *add.* 1^b. posset *desst* 4. n) s. C. s. *ed.* i. 1. *ed.* o) e. s. *desunt* 2. p) p. sed
cum per duos et 1. q) *add.* 4. r) nil adiutorii c. *ed.* s) *desst* 4. t) a. frustra remoratus ibi fuisset; sine
effectu a. r. est. 1. u) m. videlicet i. *ed.* v) totum caput *desst* 1. v. *supra* p. 671. *not. f.* w) d. quadam r. 4. x) *add.* 4.
y) statim *ed.* z) Q. abbas et fratres s. *ed.* ') praedae *Desid.* s) eggere c. b) equo c. c) pervenire *Desid.* 55

57) Rainulfum — restituit ex Amato II, 6. addidit. ex eodem II, 7. 60) cf. Amat. II, 12. 61) E
58) o une lance publica et o un gonfanon dont estoit Petri Dam. sermone in vig. S. Benedicti legendo.
larne imperial. Aimé. 59) Guaimarius — subdidit 62) hoc Leo addidit. 63) Ex *Desid.* Dial. I. ad verbum.

Richerius natione Baugarius^a tricesimo quarto ordine abbatiam huius loci sortitus; sedit annis 17, mensibus sex.

65. Huic Chuonradus^b imperator eodem quo ordinatus est anno per^c preces Gislæ coniugis^d et Heinrici filii, nec non et Cadeloi episcopi atque cancellarii sui, apud Beneventum praeceptum aureo sigillo bullatum iuxta morem priorum augustorum de universis monasterii pertinentiis fecit^e. Sed et Benedictus papa nonus privilegium illi secundum Romanorum pontificum consuetudinem scripsit^f. Eodem tempore Guaimarius princeps fecit praeceptum^g cum aurea bulla de universis monasterii pertinentiis: specialiter autem de Sancto Urbano et Vicalbo, et de^h decima parte totius civitatis Atinae, de alveo quoque Carnello qui fluit secusⁱ insulam cognomento^j Limatam, centum videlicet passos super eandem insulam, et centum inferius, cum ripis et limitibus utriusque partis. Alio etiam praecepto^k concessit in hoc monasterio ecclesiam^l sancti Nycolai apud Amalphim cum universis possessionibus suis; nec non et alii eiusdem civitatis nobiles ecclesiam sancte Crucis cum omnibus rebus suis huic monasterio obtulerunt^m. Perⁿ idem tempus^o Nantarus quidam sacerdos et monachus de Venafro, obtulit in hoc monasterio ecclesiam sancti Nazarii, quam idem nuper a fundamentis construxerat in ipso colliculo de Peperozzu, super rivum de Centesimo, cum^p codicibus aliquot et nonnullis ecclesiasticis ornamentis, et cum non parvis terrarum possessionibus sibi adquisitis. Idem^q fecit et Ieroinus civis Draconariensis, et Iohannes presbyter^r de ecclesia sancti Nycolai sita iuxta eandem civitatem. Iohannes etiam comes qui cognominatus est Scintus obtulit^s beato Benedicto monasterium sancti Nycolai quod situm est prope^t castellum Pica; necnon et ecclesiam^u sanctae Mariae non longe ab eodem monasterio sitam, cum omnibus ex integro rebus et possessionibus ac pertinentiis earundem ecclesiarum^v. Fecit et^w commutationem cum praedicto abbate, confirmans in hoc loco ecclesiam sancti Sabini, quae adiacet monti sancti Leucii, cum omnibus pertinentiis eius, et recipiens^x unam curtem in finibus^y Capuae, loco qui vocatur Baniolum. Quam videlicet curtem ipsemet Iohannes antea in monasterio^z isto donaverat. Hic abbas libellum^{aa} fecit Berardo comiti Marsorum de Sancto Salvatore in Avezano^{ab} pro censu 300 piscium. Eodem tempore Adelferius comes de Beneventano principatu obtulit in hoc loco monasterium sancti Eustasii quod nuncupatur de Pantasia, constructum prope castellum sancti Iuliani^{ac}, cum aliis^{ad} quattuor sibi subjectis ecclesiis,

^a) Sequenti anno luna cum esset tertia decima, 5. Idus Ian. per 5 horas obscurata est: cum nulla prorsus nubes appareret in caelo^{ae}. *add.* 1.

a) Teutonicus 1. b) Cuonr. 4. c) i. anno Domini mill. tricesimo octavo quo abbas ordinatus est 1. 2. d) per rogum (corr. preces) — Beneventum *add.* 1^b. e) c. suae *ed.* f) nichilominus illi 1. *ed.* g) Quae sequuntur post c. 67. collocat 1, insertis quae a fine c. 70. accessit 1^b: K. Per idem tempus quidam Aquinensis vir nomine Magipertus optulit beato Benedicto hereditatem suam. insulam videlicet quae Limata vocatur, Carnello et Melpha circumdatam, centum estimatione modiorum. in qua praedictus abbas ecclesiam S. Mauricii construxit, eamque post modum a Leone papa consecrari fecit. v. *supra* c. 36. h) *deest ed.* i) p. t. *desunt* 4. k) circa 1. *ed.* l) c. i. quae Limata vocatur 1. c. praefatam i. Limatam 1^b. c. i. cognominatam, c. 2. m) *deest* 4. n) Hoc tempore 1^b. *ed.* Hoc etc. usque ad finem cap. *add.* 1^b. o) in qua videlicet ecclesia cum nonnullis fratribus ad Dei servitium aggregasset, et codices aliquot, necnon et ornamenta ecclesiastica, cum non parvis t. p. i. adquisisset, eorum omnium consensu eandem ecclesiam cum omnibus omnino pertinentiis eius huic coenobio contulit 1^b. *ed.* p) Ieroinus quoque c. D. et l. p. obtulerunt in hoc monasterio ecclesiam s. N. sitam i. e. c. cum omnibus mobilibus sibi pertinentibus *ed. desunt* 1. q) per cartam oblationis contulit b. 1^b. *ed.* r) in pertinentia Pontiscarrii, in pede montis qui dicitur sancti Leucii, p. 1. 2. s) et aliam e. s. M. quae n. I. a praedicto m. sita est, c. 1^b. *ed.* t) F. etiam cum supra dicto a. e. c. in h. l. monasterium s. S. quod a. rupi praefati montis s. L. c. universis p. ac rebus ipsius rec. vero u. 1^b. *ed.* u) sequentia abscisa sunt 1. v) pertinentis 2. w) in hoc m. d. *ed.* x) f. l. *ed.* y) Avezzano 2. z) Adelf. quoque c. de B. p. fecit beato B. cartam oblationis de monasterio s. E. 1^b. *ed. hinc* 1^b. *pergit.*) c. q. e. s. s. 1^b. *ed.*

50 64) Ex orig. dedit Gatt. Acc. p. 137. 65) Reg. Gatt. Acc. p. 140. 67) quod dubiae fidei videtur num. 20. *Carissimo nobis in domino Iesu Christo filio Richerio venerabili et religioso abbati a nobis consecrato, etc.* Infra vero: *Cuius abbatis consecrationem nuper ex dono piissimorum Henrici et Conradi imperatorum Romanorum suscepimus. Scriptum indicit. 6. Kal. Iulii. ANG.* 66) Num. 363. 70) Gatt. H. p. 213. fil. Landolfi comitis, v. ib. p. 215. Acc. p. 169. 71) nostrum in dipl. l. l. p. 215. Situm est in Capitanata. 72) Ita Anon. Cas. ad a. 1042.

60 Amalfis, et primo anno Surrenti. Ex orig. dedit

- et cum universis rebus ac pertinentiis ipsius. Id^a ipsum fecerunt Iohannes et Adema-
rius comites de civitate quae^b vocatur Morrone^c de ecclesia sancti Angeli sita intra ean-
dem civitatem super ipsam portant maiorem^d. Sed et Petrus quidam abbas de eadem
civitate similiter^e fecit de ecclesia sancti Iohannis quae est constructa in^f loco qui dici-
tur Serra maior, cum alia ecclesia sancti Bartholomei, et cum omnibus^g earundem eccle-
siarum possessionibus. Raienaldus^h quoque et Leo presbyteri Aquinensis civitatis
similiⁱ modo obtulerunt beato Benedicto ecclesiam sanctae Barbarae, et duas casas
suas cum omnibus rebus^j ipsius ecclesiae, quae sita est iuxta^k eandem civitatem, in
loco ubi dicitur Caput de ripa. Similiter et Stephanus presbyter eiusdem civitatis fecit
de Sancta Maria de Gualdo, loco qui dicitur Ursitruide. Lando^l etiam ipsius nichilomi-
nus^m civitatis presbyterⁿ, id ipsum fecit de ecclesia sancti Stephani, quam ipsemet in
proprio iure suo construxerat^o intra eandem civitatem, iuxta portam videlicet^p quae est
prope ipsam fistulam. Idem fecit et Bonifatius iudex eiusdem civitatis de ecclesia sancti
Nicolai de Insula, cum omnibus sibi pertinentibus in toto comitatu Aquinensi. Pari
etiam modo oblata est in hoc monasterio ecclesia domini Salvatoris apud castrum Vical-
bum^q. Nec non et ecclesia sancti Blassii in territorio Marsicano, in monte qui dicitur
Sabucu cum terris et pertinentiis suis^r. Hoc^s tempore quidam viri nobiles de Asculo^t
idest Rolandus et Atto et Tedericus et alter Rolandus obtulerunt beato Benedicto de
causa iuris sui duo castella, quorum unum^u dicitur Decinianum, aliud^v Tribilianum, cum
ecclesiis et^w cum omnibus^x pertinentiis ac possessionibus praedictorum castellorum; nec
non et totam portionem suam de castello quod^y dicitur Cabine^z, et^{aa} alias per diversa
loca possessiones nonnullas, quod^{ab} est terra modiorum circiter duum^{ac} milium. Hic^{ad}
abbas fecit libellum Daferio comiti de Larino de omnibus ecclesiis et rebus huius mo-
nasterii quae erant in eodem comitatu et in pertinentia Thermulensi, pro censu annuo
centum bizanteorum. Eodem^{ae} tempore^{af} Corbo quidam Aprutiensis obtulit in^{ag} monaste-
rio sancti^{ah} Benedicti quod situm est in eodem comitatu iuxta fluvium Trontum^{ai}, et huic
monasterio^{aj} subiacet, totam portionem suam de castello quod dicitur Fanum, et de
Monte Domnelli^{ak}, cum omnibus pertinentiis^{al} earundem portionum suarum, quod sunt
modi^{am} terrarum tria milia^{an}. Similiter etiam fecit quidam Tedericus Asculanus^{ao} de
integra portione iuris sui de duobus castellis, idest Pomonte et Octavo, terra videlicet
modiorum quattuor milium^{ap}.
- Cap. 78. Circa^{aq} hoc tempus sanctae memoriae Stephanus Ungariae rex qui gente sua ad
Christi fidem conversa multis post mortem virtutibus claruit, auream crucem valde pul-
chram sancto patri Benedicto direxit, multis abbatem efflagitans precibus, ut de fratri-
bus loci huius aliquot sibi ad monasterium in illis partibus ordinandum, mittere digna-
retur^{ar}. Ad quem cum abbas nequaquam negligens, duos de prioribus huius monasterii
fratribus transmisisset, iam eo defuncto Salomon filius eius^{as} qui in regno illi successer-
at honorifice nimis eos recepit, et quinque pluvialibus optimis cum aliis non paucis
donis illos remunerans, ad abbatem remisit.

a) Id — maiorem *desunt* 1^b, *fort. absque, nam signum appictum est.* b) q. v. *add.* 4. c) Morrone 4. d) c. Mor-
rone f. in hoc monasterio cartam de 1^b. e) o in finibus praedictae civitatis, loco 1^b. f) o. p. e. p. *absque sunt* 1^b.
g) Per hos dies Raienaldus et 1^b. h) pari *ed.* p. m. *desunt* 1^b. i) r. et pertinentiis ipsius eccle. 1^b. r. e. i. *ed.*
k) prope praedictam c. 1^b. *ed.* l) Lando — Aquinensi *desunt* 1. m) *add.* 4. n) a fundamentis c. *ed.* o) c.
quod vocatur V. cum omnibus pertinentibus sibi 1^b. *ed.* p) hic 1^b. *pergit* A Normannis *etc.* v. c. 67. in 2. *sequitur*
cap. 67, nobis 66. q) hic in 2. *incipit* cap. 73. *Eodem loco scripta sunt* in 1. *addita in marg.* Quo videlicet t. 1^b. 45
r) unus 1^b. s) alius 1^b. t) et ornamentis ac rebus earum, et c. 1^b. u) c. universa omnino p. 1^b. *ed.* v) qui
vocatur C. 1^b. *ed.* w) similiter cum pertinentiis eius; et 1^b. x) quae 1^b. *ed.* y) duo milia 1^b. *ed.* z) Hic —
bizanteorum *desunt* 1. c) Eodem — 4 milium *capituli* 79. *adscripti* 1^b. d) anno 1^b. e) *deset* 1^b. *ed.* f) hesti
1^b. *ed.* g) Trontu *ed.* h) cenobio 1^b. *ed.* i) o. omnino rebus ac p. 1^b. *ed.* k) modis 1^b. *ed.* l) *Sequitur*
in eodem cap. 73. Gusimarius post haec *etc.* 1. 2. v. *cap.* 72. m) Circa — remisit in *cod.* 2. *est* cap. 78: *eodemque* 50
loco post *caput* *edil. nostras* 76. *adscripti* 1^b. n) m. non d. *ferret* 1^b. *ed.*

73) Num 382. ANG. Eodem teste sequentes do-
nationes extant in Reg. n. 344. 386. 390. 392. 77) Gatt. Acc. p. 146. 76) filius qd. Mainardi,
339. 74) Num. 342. ab Adamo filio Petri et aliis idem ut videtur quem supra habuimus. Cartam
simul donantibus. ANG. 75) Piceno. 76) Ea edidit Gatt. Acc. p. 146. d. m. Jan. 1045. ind. 14. 53
potius excepta esse videtur in documento sp. Gatt. 79) immo Petrus sororis filius.
Acc. p. 145. quo Richerius ea nunquam a parte

66. Per^a idem tempus Maniakis^b dux ab imperatore Constantinopolitano cum exercitu ad debellandos Saracenos in Siciliam transmissus, cum Apuliae atque Calabriae milites in auxilium ascivisset, ad Gusimarium quoque legatos direxit, exorans ut Normannorum illi suffragium mitteret. Qui eius precatibus annuens, Guilelmum^c, Drogonem^d, et Humfridum^e Tancredi filios, qui noviter a Normannia venerant, cum trecentis aliis Normannis illi in auxilium misit. Cumque maxima iam pars Siciliae recepta esset, et Siracusana civitas capta, a sene quodam praefato duci mausoleum sanctae virginis Luciae proditum, eiusque sacrum corpus inde sublatum et in argentea theca cum omni reverentia positum Constantinopolim est transmissum. Sed post paululum in sua tentibus Grecis atque Normannis, mox Saraceni cuncta quae amiserant receperunt. Praefato itaque Maniako, eo quod ad imperium aspirasset pessime trucidato⁸⁰, alius in Apuliam catapanus nomine Ducliano⁸¹ ab imperatore transmittitur. Huic Arduinus quidam Lambardus, de famulis scilicet sancti Ambrosii, aurum non modicum offerens, candidatus ab illo honore donatus et nonnullis Apuliae civitatibus praelatus est. Hic in superiori expeditione apud Siciliam cum Saracenum quendam stravisset, eiusque insignem equum victor cepisset, a^o supradicto Maniako idem equus expetitus, et ab Arduino constanter illi negatus, cum vi tandem atque dedecore illi sublatus est. Huius tantae iniuriae Arduinus dolosa¹ patientia ex tunc aptum retributionis tempus expectans, et tandem invenisse se putans, omni conamine Grecis molitur insidias. Orationis igitur gratia Romanam ire se simulans, Aversam venit, et Rainulfo comiti causam suam aperiens, ad universam Apuliam se duce facile acquirendam animum illius accendit: effeminatos prorsus atque remissos asserens Grecos, terram opulentissimam; se iam et numero multos et armis insignes angusti tamen huius oppiduli penurii usque ad id tempus non sine iniuria sui contentos⁸⁴. Placet consilium, adhortatio comprobatur, et id protinus aggrediendum consilio unanimi definitur. Mox idem comes duodecim de suis capitaneos eligit, et ut aequaliter inter se acquirenda omnia dividant praecipit. Arduino de omnibus medietatem concedendam disponit; idque ad invicem sacramento firmato, trecentos numero milites eis adhibuit. His ita dispositis anno⁸⁵ dominicae nativitatibus 1041, quo videlicet anno dies paschalis sabbati ipso die festivitatis sancti Benedicti evenit, Arduino duce Melphiam primitus quae caput et ianua totius videtur Apuliae adeunt, eoque interveniente ac mediante sine aliqua illam controversia capiunt. Inde Venusiam, inde Asculum, inde Labellum⁸⁶ viriliter occupant. Mittitur interea Constantinopolim de praesenti calamitate relatio; remittitur Ducliano ad Normannorum exterminationem maximus Graecorum exercitus. Tandem condito die ac loco, iuxta fluvium scilicet Oliventum⁸⁷ convenitur in pugnam; mandatum autem fuerat Grecis ut Normannorum partem occiderent, partem imperatori legandam vinculis manciparent. Sed o superbia Deo semper invisae, ex omnibus qui semel et bis ad eos missi sunt, nemo fere remansit. Dux ipse cum paucis aufugiens, eventum belli imperatori rescribit. Perturbatus imperator, iterum Ducliano potiore delegat exercitum. Normanni interea ut incolarum ad se animos inclinent, Atenulfum Beneventani principis fratrem sibi ducem constituunt, rursusque convenientes in proelium, Grecos eventu mirabili sternunt. Fluvium namque qui Aufidus dicitur, cum in ipso belli procinctu pene siccum Greci transissent, ita Dei iudicio

a) Normanni interea qui cum Rainulfo comite apud Aversam manebant, idest Guilelmus, et Drogo filii Tancredi, et filii Amici Gualterius et Petrones consilio habito, relicta Aversa, filium Beneventani principis Atenulfum seniore super se facientes, ad Apuliam acquirendam, animum intendunt. pergentesque applicuerunt Melphim. coniunctisque sibi Lambardis quos illic reppererant, ceperunt pugnare cum Grecis. anno scilicet nativitatibus dominicae m^o xl primo. E quibus (p. quo videlicet anno dies paschalis sabbati ipso die festivitatis S. Benedicti evenit. Ex his itaque 1°) frequentati potiti victoria, demum recedente ab eis Atenulfo, Guilelmum filium Tancredi comitem sibi fecerunt. Quo mortuo, frater ipsius Drogo 1. b) Maniacus 2. Maniacus 3. c) Guilelmum 2. Guilelmum 3. Guilelmum 4. d) Umfridum ed. e) cumque a ed. f) n. fuisse ed. g) equus illi ed. h) autem 2. Hic t. 4. i) A. ex t. a. r. t. pat. dol. e. ed. k) unius ed. l) cuncta dividerent ed. m) a. utique d. ed. n) deest ed. o) rursus 4.

80) non tunc, sed postquam a. 1042. iterum catapanus factus fuerat, ad imperium aspiravit. 81) Ducliano Aimé. Dulchiano Lupus. Δουκλων Cedrenus. 82) fu en hauteur de honor fait Aimé. 83) de moult de ciles loco non addito, Aimé. 84) vous Aimé. 85) anno — coem^o addidit Leo, f. ex Ann. Benev. ad a. 1042, more Pisano; cf. Lupum a. 1041. Sed sunt quae suadeant ut Melphiam a. 1040. captam esse ponamus. 86) iam Lavello; la belle Pouille esse ponamus. 87) Dalibentia, Ann. Bar. a. 1041. q. v. Aimé nomen omisit.

1041. redundantem ripasque transgredientem fugientes reperiunt, ut plures fuerint aquis absorti quam gladiis interempti. Normanni castris et spoliis maximis Grecorum potiti discescant.
- Amat. II, 23. Dehinc imperator his auditis ira succensus, pulso Ducliano Exaugustum⁸⁸ nomine quendam vice illius cum Normannis dirigit congressurum, Guaratorum illi et aliorum bar-
- c. 26. harorum copiam maximam^a socians. Cur pluribus? Iterum in pugnam circa montem
- Sept. 3. cui Piloso nomen est⁸⁹, utrimque concurrunt. Tandem ruentibus Guaranis, cadentibus Calabris, fugientibus qui evaserant Grecis, Exaugustus capitur; Normanni victores et alacres revertuntur. Deinde^b consilio habito, Grecorum ducem duci suo contradunt. Quo ille accepto, sperans se multis ab eo divitiis locupletandum, relictis Normannis Beneventum reversus est, eumque non parva pecunia vendidit. Normanni autem
- c. 27. Argiro Meli supradicti filium sibi praeficientes, brevi^c tempore caeteras Apuliae civitates
1042. partim vi capiunt, partim sibi tributarias faciunt. Post haec⁹⁰ Guilelmo^d Tancredi filio
- Febr. comitatus honorem tradentes, ad Guaimarium omnes conveniunt; eumque pariter cum
- c. 28. Rainulfo Aversano comite ad divisionem terrae vel adquisitae vel acquirendae venire
- Sept. Melphim invitant. Primo^e igitur eidem Rainulfo domino suo Sipontinam civitatem cum
- c. 29. adiacente Gargano nec non pertinentibus sibi oppidis omnibus, honoris causa concedunt.
- c. 30. Inde^f caetera ad illorum placitum inter se dividunt. Statuunt itaque Guilelmo Asculum, Drogoni Venusiam, Arnolino Labellum^g, Ugoni Tutabovi^h Monopolim, Petro Trinumⁱ, Gualterio^j Civitatem, Rodulfo Cannim, Tristaino Montem pilosum, Herveo Grigentum^k, Asclittino Acerentiam, Rodulfo^l Sanctum Archangelum, Raimfrido Monorbium. Arduino autem iuxta quod sibi iuraverant parte sua concessa^m, Melphim primam illorum sedem communiter possidere decernunt. Hoc itaque modo a Normannis adquisita Apuliaⁿ, mortuo^o comite illorum Guilelmo, frater ipsius Drogo illi successit; et
1046. isto quoque defuncto^p, Humfridus^q eorum^r frater comes effectus est; atque post eum
1051. Robbertus qui et Viscardus^s, ipsorum nihilominus frater, qui non sola contentus Apulia, 25
- sed Calabriam quoque totam, et universam sibi subiugavit Siciliam, sicut in sequentibus ostendemus. Apud^t Aversam autem defuncto Rainulfo, successit ei Asclittinus^u qui cognominatus est Comes iuvenis. Dehinc Rodulfus^v cognomento Cappellus^w. Quo ab Aversanis expulso, Raidulfus Trinclinocete comes effectus est; et eo^x quoque mortuo,
- Amat. III, 12. Richardum^y filium Asclittini, qui tunc apud Apuliam in Drogonis militia consistebat, cui 30 etiam idem Drogo^z sororem^{aa} suam coniunxerat, Aversani sibi comitem stauerunt. Et hic etiam qualiter Capuanum principatum indeptus sit, congruenti loco monstrabitur^{ab}. Iam nunc ad nostri abbatis seriem redeamus.
- Cap. 68. 67. Chuonrado igitur ab Italia recedente, non multo post Guaimarium principem 1038. abbas cum exercitu advocat, et ad oppugnandam seu recolligendam roccam superius 35 dictam^{ac} qua potest instantia properat. Cum itaque per trium hanc mensium spatium iam^{ad} obaedissent, et^{ae} ut est inexpugnabilis, adversus eam nil penitus praevalerent, Guaimarius^{af} quoque tam privatim quam publice machinaretur illam^{ag} Teanensibus comitibus reddere; quidam de primoribus eiusdem arcis fideles nostri monasterii hoc per-

a) deest ed. b) Dehinc h. c. ed. c) h. t. desunt 2. d) Guilelmo 2. Guilelmo 3. 4. constanter. Ego cod. 1. 40 secutus sum. e) Dehinc ed. f) Libellum 3. g) Tutabovi 2. Tutabovim 4. h) Tranim ed. i) Griantum 3. Trigentum 2. k) contraditis ed. l) A. est. Mortuo igitur c. ed. m) occiso 1. 2. n) humfrida corr. humfridus 1. o) defunctorum ed. fr. illorum c. 1. p) Guiscardus (corr. Visc.). Apud Av. autem mortuo comite R. 1. V. qui 2. q) Aschettinus Rodolgeri. dehinc 1. r) R. filius Oddonis c. C. quem post paucum tempus Aversani de honore proicientes, Rodulfum Trinclinocete praefecerunt. Post quem Guilelmum Bellabocca de cognatione Tancredi. 45 Deinde Aversani expulso illo, Richardum filium Aschettini ab Apulia evocantes, comitem sibi instituerunt. K. Chuonrado 1. a) Capellus 3. 4. t) isto ed. u) eum s. ed. v) add. 4. w) et — praevalerent desunt 1. 2. x) et G. t. 1. ed. y) eandem roccam 1. ed.

88) ou vicair de auguste Aimé. Bugiano vocant tione interposuit Guilelmum comitem, siquidem extat carta d. comitante d. Guilelmo et d. Herimanno 50 Ann. Barenses, filium, sc. illius quem c. 38. vidimus. 89) Montepeloso, in Basilicata. 90) quum in castro Aversae . . . anno 1, die 21. m. Martii, ind. 1. i. e. 1048. Et a. 1050. Richardus eiusdem Argiro Constantino Monomacho se subdividisset. 91) filio Amici, cuius in prima editione meminit. 92) f. Herimanni pueruli collega fuit; v. Di Meo Ann. Neap. VII, 283, qui Herimannum, Rodulfi et Gaitelgrimae filium, Rainulfi nepotem fuisse, cum Peregrino existimat. 97) Raidulfus c. Avers. teste Amat. II, 44. 98) infra III, 16. 99) Vantram, v. c. 57.

sentiscentes, per Teutonem tunc praepositum mandant^a abbati, ut si se uná cum praefato Todino in sua vellet fide recipere, et sua tantum sibi^b quae ante imperatoris adventum, vel^c idem Todinus in castello sancti Heliae, vel^d ipsi in oppido Piniatario^e hereditatis iure possederant reddere, eandem^f illi roccam sine mora aliqua restituerent.

5 Annuit^g abbas, et hōc modo in ipsis vigiliis assumptionis beatae Mariae eadem rocca a nostris recepta cum ingenti gaudio est^h.

68. Intereaⁱ cum et Aquinenses comites, et^j comites de Sexto^k Pandulfi parti^l Cap. 69. faverent^m, Laidulfusⁿ Teanensis comes, Adenulfum qui postmodum^o dux Caietae fuit, et^p cum^q aliis non paucis apud Teanum captum^r in Guaimarii^s captivum tradiderat. Unde Aquinenses comites vehementer irati, congregato^t non^u parvo exercitu, super Teanum pergere disponebant: sed obsistente illis abbate, fluvium transire non poterant^v. Cumque in Casini campo per 15 ferme dies hac de causa hostiliter resedissent, in auxilium quoque abbas nonnulli milites apud Sanctum Germanum commorarentur^w, ipso die Kalendarum Maiarum Cervarium^x oppidum expugnatum ire aggressi, secum pariter abbatem ire^y precati sunt. Sed cum nil ibi^z agere potuissent, abinde revertentes eos^{aa} subito adversarii^{ab} praedicti conspiciunt, et vado fluminis quod per tot dies invenire nequiverant extemplo reperto, a loco qui nunc Pons ligneus appellatur praecipiter trans-euntes, abbatem protinus capiunt; eiusque sociis partim captis, partim fugatis, nonnullos interimunt. Landulfus^{ac} vero Teanensis comes qui hora eadem in abbatis servitium venerat^{ad} eventum rei conspiciens, valde^{ae} perterritus, ita ut armatus erat, mox ad monasterium ascendit^{af}, et ut se in fide sua reciperent, et Aquinensibus^{ag} non traderent, precari et obstetari monachos coepit. Cum^{ah} nil timere vix illi suasum fuisset a fratribus, mandant evestigio Aquinenses ad monasterium, ut si eundem Landulfum eis contradere^{ai} vellent, ipsi protinus abbatem ad^{aj} eos cum omni honore remitterent. Fratres autem ab^{ak} abbate communiti, nullo umquam pacto id se facturos renuntiant; potius se omnem monasterii substantiam daturus, potius vitam propriam amissuros, quam ut homo in fide susceptus ab eis proderetur, remandant. Ita demum abbas Aquinum perductus est, et die sequenti oppidum sancti Angeli sponte ad Aquinenses defecit. Post paucos dies^{al}, universi fratres qui pedites incedere poterant^{am} Aquinum pariter properantes, abbatem 30 sibi restitui lacrimantes expostulant: sed frustra precibus fuis, et neque videndi illum neque alloquendi permissa facultate^{an}, sine aliquo effectu ad propria repedant. Non autem multo post, Guaimarius quia non aliter potuit, Adenulfo praedicto cum^{ao} sacramento fidelitatis suae fratribus reddito, abbatem monachis recollegit.

69. Ad^{ap} se post haec illum evestigio convocans, monet ut ultra montes impiger 35 vadat^{aq}, reique^{ar} veritate imperatori exposita, vel ad^{as} has partes illum ad sui monasterii liberationem perducatur, vel militum ab eo auxilia poscat^{at}. Alioquin et monasterium in proximo destruendum, et principatum sibi pariter amittendum ostendat. Praebitis igitur a principe abundanter universis quae illi erant in itinere necessaria^{au}, duobus tantum fratribus, et aliquot servientibus abbas acceptis, marino itinere ad Romanum portum 40 devenit; ubi fracta navi, et universis praeter solos homines quae ferebat amissis, a qui-

a) p. cum abbate paciscuntur, ut 1. 2. b) deest 1. c) et T. 1. ed. d) et 1. ed. e) o. quod Piniatarium nuncupatur 1. ed. f) r. roccam i. a. a. m. contradere 1. ed. g) Libentissimo id ab utrisque factum est, et in i. v. a. sanctae Dei genitricis M. ipsa r. a. n. r. est 1. ed. h) hic 1. pergit. Eodem tempore etc. t. e. c. 65 — suis. A Normannis interea universa in circuitu monasterii castella retinebantur. Exceptis Sancto Germano, Sancto Petro, Sancto Angelo et Sancto Georgio; quae sola tantummodo illis Pandulfus non concesserat. K. Per idem tempus cum etc. i) et c. deunt 4. k) pro posse f. 1. ed. l) ita omnes. m) postea 1. ed. n) fratrem Landonis comitis Aquinensis c. 1. 2. o) T. cepit (?) eumque in 1. T. a. Landulfo captum in 1^b. p) G. principis c. 1. ed. q) aggregato 1. ed. r) tam Normannorum quam nostratum n. 1. 2. s) t. nequibant 1. ed. t) coadunati manerent 1. u) consilio habito C. 1. ed. v) deest 4. w) ibi, viriliter Normannis obsistentibus a. f. x) add. 4. y) p. a. 1. ed. z) Praefatus 1. corr. 1^b. aa) que ed. ab) properabat 1. ac) c. et usque ad mortem p. et minime sibi tutum deorsum remorari ratus, ita 1. ad) ascendens confugit, et 1. d) A. comitibus 1. 2. e) Cumque n. t. illi 1. ed. f) contradere, ipsi 1. g) illis c. 1. ed. h) Post d. aliquot 1. i) ita add. 1. k) facultas 4. a. eis concessa licentia 1. ed. l) c. s. f. a. add. 1^b. m) Quem ad se Salernum evect. 1. Post h. i. ad se ev. ed. eodem cap. continuato. n) i. imperatorem adeat omnique illi rei 55 v. e. 1. o) omnique rei v. ed. p) v. illum ad h. p. si potest, ad 1. ed. q) a. instanter exposcit 1. ed. r) necessarius 1. ed.

1) cf. Amat. II, 40. Adenulfo et Landoni Aquinensibus comitibus Pandulfi filiae nupserant. 2) a dextra Vulturini ripa non multum distat, infra Venafrum.

busdam Romanorum nobilibus honorifice Romam deductus, ibique aliquandiu remoratus est. Post haec praefati nobiles equos illi et quaeque itineris oportuna^a satis liberaliter concedentes, eumque proficiscentem honorabiliter deducentes, arreptum iter peragere non segniter adhortati sunt. Illo itaque ultra montes profecto, gravis eodem anno Aquinenses vexare pestilentia cepit; et uno de comitibus Siconolfo nomine interempto, ad duo milia quingentos numero promiscui vulgi consumpsit. Supradicti^b igitur Adenulfus et Lando defuncti comitis fratres, divinitus se percipi ob iniuriam^c abbatis pervidentes, moxque ad monasterium ligatis collo restibus properantes, magnis se vocibus in tantum virum graviter deliquisse, et tam venerabilem locum nequiter vilipendisse^d confessi, praefatum sancti Angeli oppidum monachis refutarunt. Confestim^e ergo fratres nuntium^f super hoc abbati transmittunt, utque reverti ad monasterium debeat adhortantur. Qui cum reversus quingentis^g se comitantibus ex Lombardia militibus esset, apud Patenariam cum Guaimario locutus, evestigio eius est consilio gratia potioris exercitus ultra montes regressus. Per^h hos dies Basilius Pandulfi abbas a Constantinopoli cum eo reversus, iterum ad hoc monasterium venit, et Aquinensium comitum fiduciaⁱ fultus, 15 per dies^k aliquot abbatiae incubuit. Sed cum Normannorum exercitus a Guaimario contra comites eodem^l venisset, Basilius noctu^m per montana Aquinum transfugit, ibique satisⁿ indigne aliquantisper est remoratus. Interea defuncto^o apud Salernum abbate^p monasterii sancti Benedicti, Guaimarius eundem Basilium accersiri fecit, ipsamque illi abbatiam^q regendam commisit.

70. Post duos ferme annos quod^r fuerat ultra montes profectus Richerius, iterum maiori satis congregato^s exercitu rediit. Sed nec^t cum eis Normannos aggredi Guaimario visum est. Tandem itaque universos Normannos qui terras monasterii retinebant, abbati fidelitatem^u iurare faciens, exercitum omnem ad aua remisit; abbas vero ad monasterium rediit. Inter haec cum supradicti oppidani sancti Angeli adhuc^v in 25 quieti considerent, et Aquinenses ad se recipiendos rursus^w sollicitarent, abbas reminiscens qualiter olim suae captivitate tempore a se defecissent, congregatis Normannis, idem oppidum adiit; captisque ac depraedatis cunctis eius primoribus, muros in circuitu a fundamentis evertit. Sicque demum hactenus infidos et inquietos, quietos^x deinceps manere coegit.

71. Normannis^y porro nostris arcem sancti^z Andreae in suum praesidium edificare ac munire aggressis, mandat abbas ab incepto desistere; sed nullam prorsus^{aa} obedientiam, nullam inde^{ab} reverentiam eidem voluerunt habere. Cernens itaque abbas et Normannorum cotidie vires accrescere, et se quoniam non erat qui adiuveret, nullo modo proficere, dolens ac merens, et quo se verteret nesciens, decernit tandem ultra 35 montes, ulterius^{ac} huc non regressurus abire. Sed cum hoc^{ad} illi a suis omnino dissuasum fuisset^{ae}, potiusque sumendum consilium qualiter se de tam manifestis periuriis suis cum auxilio patris Benedicti defenderet: ecce nutu Dei non post multos dies comes illorum Rodulfus nomine non paucis se militibus comitantibus ad abbatis curiam venit, eundem^{af} ut tunc putatum est abbatem seu capturus seu occisurus: sed dolor immo 40 dolus eius, conversus est in caput eius. Cum enim foris ecclesiam iuxta consuetudinem armis depositis, eandem ecclesiam cum omnibus pariter oraturus intrasset^{ag}, repente monasterii servientes insimul omnes conveniunt, equos et arma illorum capiunt^{ah}, ianuas

^a) proposito monasterii s. B. huic Casinensi cenobio subditi G. 2.

^{aa}) cellam nostram 2.

a) est. Intra quos dies, unus de his qui cum eo venerant fratribus infelix extinctus est. Post 1. b) necessaria 1. ed. c) Praedicti 1. ed. d) a. i. 1. ed. e) parvi p. 1. ed. f) Protinus 1. ed. g) r. ad quingentos ex L. milites esset 4. h) Per — commisit add. 1^b. i) adminiculo 1^b. ed. k) menses 1^b. l) praedictos 1^b. ed. m) ingenti pavore perterritus n. 1^b. ed. n) a. i. add. 4. o) a. S. d. 1^b. ed. p) q. f. u. m. p. R. add. 1^b. q) e. c. 1. ed. r) n. sic c. 1. s) G. placuit 1. ed. t) i. f. 1. ed. u) deest 1. 50 v) add. 1^b. rursus ed. w) d. m. q. 1. ed. x) Porro demum N. a. 1. 2. y) quae nunc s. A. dicitur, in s. refugium e. aggressis 1. ed. z) inde 1. ed. aa) n. illi r. v. 1. ed. ab) a. nullo se modo proficere, et N. c. v. a. decernit u. 1. ed. ac) ultra iam h. 4. b) c. illi a suis hoc consiliariis omnino dissuasum fuisset, et ut potius qualiter de periuriis se suis defenderet consilium sumeret, tandem omnino necessarium super hac re deliberatum consilium est. Cum ecco non 1. c) dissuaderetur ed. d) venit, et foris ecclesiam armis d. 1. e) intravit. Mox igitur homines monasterii equos 1. 55 f) surripientes 1.

3) Brevius haec narrat Desid. Dial. II, 22, nec in omnibus concinit.

ecclesiae claudunt, et campanas omnes simul pulsare ceperunt*. Quod subito reliqui¹⁰⁴⁵. civitatis homines audientes, et⁴ quidam illud rei esset penitus ignorantes, valde perterriti diversis undique armati telis accurrunt, et rumore^o capiendi abbatibus vulgi more turbati, mox reseratis basilicae portis praecipites¹ irruunt, ac Normannos solis spatibus armatos invadunt: resistentibus² ac sese defensare nitentibus, postremo fidem Dei quam ipsi dudum parvi pendentes infregerant, inaniter postulantibus, tandem fugientibus caeteris, quindecim obruncant³; solum comitem salva manu supervenientes⁴ monachi capiunt⁵, eumque vix a manu tumultuaria eruentes, sursum apud monasterium trudentum in custodiam mandant. Quo facto, universam evestigio⁶ terram circumeuntes⁷, ac⁸ subita formidine captos homines aggredientes⁹, praeter castellum sancti Victoris, et praedictam¹ arcem sancti Andree^o, totam² fere ipso³ die Deo auxiliante recipiunt. Dehinc⁴ nequaquam morati, comites Marsorum et filios Borrelli ceterosque monasterii fideles in auxilium advocant, et praedicto sancti Victoris oppido post paucos dies recepto, ad rocam sancti Andree in qua et uxor praedicti comitis, et Normanni ceteri⁵ se contulerant, obsidendam expugnandamque⁶ proficiscuntur. Cumque per dies ibi ferme 15 resedissent, et tam loci munitione quam commanentium repugnantia praevalere minime possent, stomachati tandem fratres qui aderant adversus obsidentes, iam quasi⁷ nona hora diei⁸: *Quid inquit moras in dies teritis? et nil omnino agentes frustra tempus consumitis? Insurgite tandem, et omnes unanimiter arcem aggredimini, nichilque trepidetis. Contra inimicos siquidem Dei, contra perfuros nostros⁹, contra latrunculos denique pessimos¹⁰ vobis pugna est. Aderit Deus, et pater sanctissimus Benedictus¹¹, qui et adversarius nostris¹², fidei ac periculi reis dignam confusionem, et victoriam nobis de iustitia praesumentibus afferat.* Hac adhortatione¹³ vehementer accensi, omnes mox arma corripunt, omnique conamine abintus adversariis resistentibus, lapidibus, telis, atque missilibus arcem adoriuntur. Mira¹⁴ dicturus sum: sed absque ulla prorsus cunctatione¹⁵ verissima. Denique cum ex utraque parte viritim lapides ac iacula mitterentur, Normannorum tela, seu quelibet missilia deintus venientia, nostris permixta, veluti a vento quodam valido introrsus reducta, in eos qui sese mittebant retorqueri, et plurimos sauciare ceperunt. Quod Normanni cernentes, stupore¹⁶ maximo capiuntur, et voluntati Dei contra ire ulterius non valentes¹⁷, arcem protinus reddunt, seseque monachorum manibus tradunt; a quibus vix defensati, inermes ac seminudi Aversam reversi sunt. Equi eorum, arma atque pecunia, hostibus universa permissa: sicque¹⁸ beati Benedicti ope et meritis suo iuri terra haec ex integro restituta, ex tunc et deinceps a Normannorum infestatione Dei¹⁹ manet miseratione quieta.

72. Denique ut haec omnia Benedicti patris voluntate et auxilio gesta credantur, nocte ipsa quae diem istam praecesserat, cum quidam rusticus de castello Cervario, nomine Ieronimus in domo sua quiesceret, videbat insomnis se per viam quae a castro²⁰ Mortula ducit redire: cum subito²¹ quidam monachus reverendi admodum vultus²² quasi longo²³ fessus itinere, virgam manu gerens illi in via coniunctus est²⁴. Cumque pariter²⁵ incedendo ad bivium pervenissent unde ad villam sancti Andree divertitur²⁶, rogat

²⁷) apparuit quidam vir honestae pulchritudinis, adhortans eos, dixit: Quid? 2. in margine, manu fere eadem. ANG.

a) incipiunt 1. ed. b) Quo audito terrae homines v. perterriti, cum huiusmodi rei essent ignari, et estimantes Normannos qui venerant, ad capiendum abbatem seu occidentum venisse, universi pariter diversis a. l. 1. c) aud. r. c. h. ed. 45 d) et q. i. r. e. p. i. add. 4. e) r. c. a. v. m. t. m. desunt 1. 2. f) portis ingressi N. 1. ed. g) eosque ad altare confugientes, seseque defensare nitentes et frustra f. D. q. i. parvi p. infregerant implorantes vix (del. 1^a) f. 1. eosque nunc sese defensare nitentes, nunc f. D. q. i. d. p. p. i. frustra fusis precibus implorantes, fug. ed. h) q. ex illis o. 1. ed. i) desunt 1. k) capientes, e. v. s. t. m. eripientes, max. illum s. 1. ed. l) protinus 1. ed. m) in circuitu peragrantes 1. ed. n) aggrediuntur, eosque fidelitatem abbati iurare cogentes, praeter 1. o) A. quam super 50 supra naturalem loci asperitatem Normanni diligenter muniverant, eo die universa D. s. in sua recipiunt 1. p) universa ed. q) eo ed. r) Deinde nihil morandum rati, c. 1. ed. s) c. cum non parvo thesauro se 1. t) e. qua possunt militum manu p. 1. u) a. periculi et latr. vobis 1. v) non plurimos ed. w) a. verecundis pariter et ira cunctis a. arma corripunt, lapidibus, t. a. m. omni conamine a. a. r. arcem adoriuntur 1. x) Mirabilis Deus et miserationes eius super omnia opera eius. Denique 1. corr. 1^a. y) a. m. c. desunt 1. 2. z) v. esse monachorum 55 manibus tradunt, arcem p. r. ipsi vix a monachis d. 1.) i. ad socios A. aufugiant 1. 2. s) Statuentibus deinde Aversanis sociorum iniurias vindicare Guaimarius obstitit. sicque 1. 2. b) i. sub valido eiusdem patris tutamine quieta permanet et secunda 1. Dei mis. quiescit. Acta sunt autem haec de Normannorum expulsionem anno Domini m^o xl^o quinto 1^a. 2. D. mis. quiescit. 3. c) add. 1^a. d) e. ecce s. 1. ed. e) habitus 1. 2. f) add. 4. g) desunt 4. h) vertitur 3.

1045. socium monachus, ut parum^a quid pro labore^b itineris quiescant. Quod^c cum rusticus annisset, undenam tam lassus tamque fatigatus veniret? eundem monachum percontatur. Ego inquit^d ille^e iam diu est quod in monte illo, simulque^f montem hunc digito designabat; monasterium construens^g, ibidem^h cum fratribus habitavi: sed cum postⁱ aliquantum tempus valde michi esse^j ingrati cepissent, non valens iam illorum ferre molestias, recessi ab eis, et Ierusalimam abii; ibique iam per quadraginta et amplius annos cum beato sum Stephano remoratus. Nunc autem frequentibus eorum nuntiis ac precibus evocatus, redii; et si quidem deinceps mores suos correxerint, ibidem cum illis habeo commanere^k. Sin autem, confestim via qua veni regrediar. Perquisitus de nomine^l, Benedictum se appellari respondit, et iterum surgentes iter^m incipiunt. Cumque viamⁿ illam qua ad Sanctum Andream pergitur monachus fuisset ingressus, et quo tenderet fuisset a rustico percontatus: Hac inquit vado; quoniam in arce hac proxima michi aliquid est agendum. Experrectus rusticus, retulit domino suo Mainardo archiepiscopo^o, quod viderat somnium; et ipsa^p die arx eadem ordine suprascripto recepta est. Hodieque supersunt aliqui eiusdem arcis incolae, qui asserunt in ipso gravi^q utriusque partis conflictu vidisse se quendam monachum viriliter contra Normannos pugnantem, suosque enixius confortantem; cum nemo qui tunc^r aderant monachorum se illi pugnae miscuerit. Item ante non multos dies cuidam alii rustico visum pervisum est, quod pater Benedictus virga quam manu gestabat, universos Normannos huius dumtaxat terrae insequendo ante se ageret; eosque severissime verberans, cum^s maxima ignominia de hac terra procul eliminaret; nullo sibi vel ad modicum^t resistente. Acta^u autem sunt haec de Normannorum expulsionem anno Domini 1045^v, mense Maio, ind. 13. Statuentibus^w deinde Aversanis sociorum iniurias vindicare, Guaimarius et dissuasit et obstitit. Dehinc^x cum iam ferme annus elaberetur^y una cum Drogone Normannorum comite, et^z cum multis aliis capitaneis ad hoc^{aa} monasterium venit, eorum^{ab} que^{ac} supplici valde rogatu ut praedictus Rodulfus^{ad} absolveretur ac^{ae} parentibus redderetur, vix^{af} tandem optentum^{ag} est; sacramento ab eodem prius exacto^{ah}, ne unquam ulterius de aliqua huius monasterii pertinentia conquirenda se intromitteret; neve abbati vel alicui nostrorum^{ai} talionem pro huiusmodi facto seu meritum aliquando retribuere: sicque tandem libertati pristinae^{aj} redditus^{ak}, et mille tarenis qui ea die a praedictis capitaneis oblatis fuerant, ab abbate donatus, ita demum^{al} ad socerum est Aversam reversus.
- Cap. 74. 73. Abbas^{am} autem iam dudum suspectam habens Normannorum nequitiam, singula monasterii castella muris in giro munivit, ibique rusticos qui hactenus in villis habitaverant manere constituit. Tunc etiam et oppidum sancti Angeli, quod ipsemet^{an} dudum destruxerat, muris amplioribus cinxit. Iuxtaque ipsum pontem optimum super Lirim^{ao} fluvium fecit^{ap}.
- Cap. 75. 74. Preterea^{aq} Caietani ob invidiam Guaimarii Adenulfum supradictum Aquini comitem evocant, sibi illum in ducem praeficiunt. Quo audito Guaimarius, mox illum exercitum destinat. Sed his impiger obvians Adenulfus, cum primo impetu aliquantos illorum fudisset, ipse protinus captus est, atque Guaimario deportatus. Pandulfus in^{ar} terea in^{as} nequitia adhuc pristina, et in loci istius priori odio permanens, expulsos hinc Normannos accersit, eisque universam huius monasterii terram de qua proiecti fuerant facile se restitutum promittit, si ei contra Guaimarium ferre vellent auxilium. Quibus id libentissime pollicentibus, mox adunato tam illorum quam et^{at} sociorum non

* cuius hoc ego relatione cognovi addit 1.

45

a) ut pro l. i. p. quiescant 1. ed. b) deest 4. c) Quibus residentibus, unde t. l. v. m. rusticus p. 1. ed. d) ita 1^b. inquit 1. ed. e) add. 4. f) illo illo s. 3. i. Casini monast. 1. 2. g) instruens 4. h) p. a. t. add. 4. i) m. inobedientes et (i. et desunt ed.) i. existerent, iam i. m. f. n. v. recessi 1. ed. k) commorari 1. ed. l) n. quod frater B. appellaretur r. 1. ed. m) viam 1. ed. n) et d. sequenti a. 1. ed. o) add. 1^b. p) modum 3. q) Acta sunt autem haec anno ab incarnatione Domini m^o. xl^o. v^o. 1. del. 1^b. ita ut post resistente ibi et in 2 caput finitur: sequente c. 73. 50 Hoc — milium quae in c. 65. habes. r) Statuentibus — obstitit hic desunt 1. 2. v. supra pag. 679. not. a*. s) Guaimarius post haec c. 1. 2. ubi haec est pars altera capituli 73. t) celebraretur 4. u) et c. m. a. c. desunt 1. u) add. 1^b. v) et eorum ed. et eiusdem Drogonis s. 1. w) comes 1. ed. x) ac p. r. desunt 1. 2. y) abs. ab abbate obtinuit 1. s. a. impetratum est 1^b. z) impetratum 1. ed. aa) extorto 1. corr. 1^b. ab. ex parte huius coenobii t. 1. ed. b) add. 4. c) r. ad socerum 1. d) hoc caput cum sequenti primo post c. 75. scripserat, unde signis appictis huc 35 amandavit. e) ipse 1. ed. f) caput addidit 1^b. g) P. demum expulsos 1^b. 2. h) add. 4.

4) 1045. Richerius abbas eiecit Normannos de terra sancti Benedicti. Anon. Cas. 5) cf. infra III, 25.

parvo exercitu terram istam ingressus, ad primum oppidum sancti Petri in Flea⁶ ten-
 toria figit, futurum ut nisi Deus impediret, cunctam ex integro terram pervaderet.
 Iterum igitur fuga, iterum tribulatio et pavor ingens adeo totam terram invadit, ut
 aliquantorum militum⁸ domus sursum circa⁹ monasterium ad eius defensionem tunc
 5 fuerint ordinatae. Et quia iam nullum ab homine sperabant auxilium, mandat fratribus
 abbas ut opem super hoc divinam expeterent, et discalciatis pedibus cum letaniis per
 omnes montis ecclesias pergerent. Cognitis his Adenulfus, mandat Guaimario, ut si
 se dimittere vellet, ipse protinus Pandulfi incepta destrueret, sibi que fidelitatem perpetuam,
 et monasterio beati Benedicti omnimodam defensionem iurare inviolabiliter spondet.
 10 Nam quia sororem Teanensium comitum quam idem Pandulfus in captione habebat pro
 absolutione ipsius⁸ Adenulfi reddere noluerat, propterea contra eundem^d Pandulfum
 valde et merito commotus erat, se videlicet^c pro una^c femina recollectum non esse
 nimium conquerens^c. Factum est, et dimissus Adenulfus pacto quo idem statuerat,
 ad abbatem protinus venit, rem omnem aperuit. Mane cum maxima cunctorum^f laeti-
 15 tia ad monasterium ascendit, ac super altare beati Benedicti aureum calicem imperato-
 ris, et pluviale diasprum, quae a praedicto Pandulfo iam dudum in⁸ pignus acceperat,
 devotus reposuit. Ibi eum abbas et equo optimo et armis praecipuis cum insigne pul-
 cherrimo donans, monasterii defensorem illum constituit. Mandat protinus Pandulfo se
 esse reversum, defensorem se monasterio datum: quam citius potest de monasterii
 20 finibus exeat, nisi forte velit ut ipse turpiter illum expellat. Nullatenus ista^h credente
 Pandulfo, intra biduum Adenulfus tam ex propinquis quam ex amicis exercitum non
 modicum aggregat, et congressurus die altera cum Pandulfo, in campo qui Ad
 perticellas vocatur⁷ tentoria locat. Quo viso Pandulfus, et^h tandem eorum quae sibi man-
 25 data fuerant credulus, statim confusus recessit: Adenulfus vero cum pace ad Caietanum
 ducatum quem Guaimarius illi firmaverat rediit.

75. Supradictus¹ post haec expulsorum comes Rodulfus, obli-^o immo parvi penso^{Cap. 76.}
 quod fecerat iuramento, sicut est genus infidum et avaritiae inexplebilis, cum quibus-
 dam suae nequitiae sociis statuerat^m in^a terram istam praedatum^o venire. Cumque hoc
 apud illos firmiter decretum fuisset, deque ipso^p consilio certus ad⁹ abbatem nuntius
 30 transmissus fuisset, die illo quo id se facturum paraverat^t, terribili Dei iudicio mane
 subita morte necatus repertus est. Quo facto tam ingens terror reliquos Normannos
 pervasit, ut ulterius neque invasionis, neque praedationis gratia venire⁸ in hanc terram
 apponerent¹. Denique ad manifestam huius sancti loci vindictam, centum et quinquaginta
 eiusdem comitis Normanni milites intra ipsum ferme biennium diversis in locis
 35 diversa morte consumpti sunt⁴.

76. Cuidam post^v ista propinquo suo nomine Ardemanno quem in rocca quae Van-^{Cap. 77.}
 tra dicitur abbas^w ad custodiendum posuerat, Teanenses comites et munera maxima,
 et sororem suam daturos se in coniugium, si roccam eandem illis traderet instantius
 polliceri. Calidus ille cuncta promittere; nocte conducta venientes eos clam intromit-
 40 tere spondet. Sed^x cum ad locum et horam dispositam ventum fuisset, Laidulfum
 unum ex eisdem comitibus cum aliquot militibus intromittens, portas subito claudit,
 universosque illos pariter in vincula conicit⁷, caeteri vero repulsi⁴, ad sua sunt cum
 digna confusione reversi. Postmodum vero rogatus a Guaimario abbas per Guidonem
 fratrem suum, et comitem Rainulfum⁸, et Leonem de Manso illustrem virum⁸, ut
 45 comitem fratribus redderet, nequaquam^c congruum ducens tantorum virorum spernen-
 das preces, accepto a^d praedicti Laidulfi^o fratribus sacramento ac refutatione cum obli-

a) fidelium 1^b. 2. b) iuxta 1^b. 2. c) add. 4. d) e. illum v. 1^b. 2. e) deest 4. f) 1. c. ed. g) in—velit
 ut abscesso 1^b. h) id 1^b. ed. i) c. maximum a. 1^b. k) et t. e. q. s. m. f. c. desunt 1^b. 2. l) Sed sicut est g.
 i. et a. i. obli- miser immo p. p. sacramento q. f. cum 1. statim post cap. 72. Post h. s. o. c. R. sicut est g. i. et a.
 50 i. obli- i. p. p. s. q. f. c. 1^b. ed. m) statuit 1. ed. n) iterum 1. corr. 1^b. o) ita 1^b. invadere et in suam di-
 cionem redigere 1. p) hoc 1. ed. q) c. nuntius ut caveret ad a. venisset 1. ed. r) statuerat, mane 1. ed.
 s) g. i. h. t. v. 1. ed. t) praesumerent 1. 2. u) Sequatur olim c. 73. quem ordinem manus 1^b. mutavit. v) C. in-
 terora pr. 1. statim post c. 73. C. post haec p. 1^b. ed. w) add. 1^b. x) Cumque ad 1. ed. y) Coniecit ed. c.
 Postmodum 1. z) expulsi 4.) per—miserat add. 1^b. o) Rainulfum, et per Rogerium et Rodulfum ne-
 55 potes suos, et L. 1. b) v. quos pariter ad eum miserat, ut 1. 2. c) nequaquam—preces desunt 1. d) ab
 eis a. 1. e) comitis 1. 2. Landulfi 4.

6) nunc S. Petri in fine. ANG. 7) appellatione nunc desita. ANG.

gatione centum librarum auri, fecit quod fuerat postulatus. Qua rem idem^a Ardemannus indignissime ferens, sese^b in eadem rocca protinus rebellavit, eamque Normannis tradere minabatur. Super^c quo verbo abbas valde turbatus, confestim militibus aliquot aggregatis ad roccam accessit, eundemque Ardemannum ad colloquium suum descendere multis precibus ac pollicitationibus vix aliquando tandem obtinuit. Sed cum magnis^d rationibus maximisque blanditiis illi^e satis faceret, eumque placare nullatenus posset, cernentes hoc qui cum abbate erant milites, eum protinus capiunt, et nisi roccam illis quantocius reddat, mortem illi praesentem invito^f etiam abbate minantur. Cumque vir^g pessimus nec sic adquiesceret, seque malle necari quam roccam reddere testaretur, eundem mox super crates ligneas^h alligantes, ad expugnandam roccam unanimiter armisⁱ instructi, illum^j praefidentes accedunt; cum interim^k nequam ille diabolo plenus suis vociferando clamaret, ut prius ipsum opprimerent, quam roccam alicui redderent. Verum^l illi qui in arce erant, viso^m domino suo abbate, simulque ab eo commoniti pariter et exterriti, mox portas aperiunt, eiusqueⁿ prostrati pedibus, indulgentiam postulantes, roccam illi sine mora restituunt.

Cap. 79.
Desid. Dial.
III. Prot.

77. Romae^o praeterea cum^p papa Benedictus per^q annos 12^r sedem^s apostolicam obsedisset potius quam sedisset, a Romanis expulsus est, et Iohannes Savinensis episcopus, qui^t Silvester vocatus est, non tamen gratis in Romanum pontificium subrogatus. Qui cum trium ibi mensium spatio^u praefuisset^v; expulsus Benedictus, propinquis suis, Tusculanis proceribus^w annitentibus Silvestro^x repulso, Romanam sedem iterum occupavit. Nec multo post invisum se et^y exosum cunctis esse^z conspiciens, cuidam archipresbytero Iohanni nomine qui quasi religiosior habebatur, pecunia^{aa} ab eo accepta permaxima papatum pro^b dolor vendidit; ipse libere deinceps cupiditates suas exerciturus in paternos^c lares recessit. Iam duobus annis et mensibus octo praedictus archipresbyter cui Gregorii nomen in papatu est inditum apostolicae sedi praesederat, cum Henricus imperator Chuonradi filius tot de Romana et apostolica sede nefandis^d auditis, caelitus inspiratus, anno^e Domini 1047.¹⁰ Italiam ingrediens Romam accelerat. Qui de tanta heresi sedem apostolicam desiderans expurgare, Sutri restitit, et super tanto^f negotio deliberaturus, universale ibi episcoporum concilium fieri statuit. Misit ergo, et magna inibi episcoporum seu abbatum ac religiosorum virorum multitudine congregata, Romanum quoque pontificem qui eidem concilio praesideret decenter invitavit. Quid multa? Concilio habito, et synodice canonicisque sententiis convictus Gregorius symoniacus, sponte sua sede desiliens, pontificalibus se infulis exiit, ac^g terrae prostratus, invasi emptique^h honoris indulgentiam sibi concedi humiliter petiit. Quo facto imperator valde letificatus, cum omnibus eiusdem concilii episcopis Romam venit, etⁱ in ecclesia beati Petri apostoli congregato clero populoque Romano^j, postquam^k quid Sutri egisset^l exposuit, tractare^m demum de ordinatione ipsius Romanae ecclesiae coepit. Facta itaque discussione quisnam in eadem ecclesia dignus tantoⁿ sacerdotio haberetur; cum nullus^o heu pro dolor reperiri^p valeret, omnes^q enim^r exemplo miseri capitis, praeter caetera vitia, tum praecipue fornicationis ac symoniae peste languebant: demum^s electione necessaria^t potius quam canonica^u Babenbergensis^v episcopus papa Romanus

^o) Romanam cathedram sedisset, a 2.

^{aa}) habebatur, papatum tradidit 2.

a) praedictus 1. ed. b) seque... rebellans, N. eam t. 1. ed. c) Abbas vero nequaquam moratus, congregatis al. m. ad 1. ed. d) h. s. facere i. non posset 1. e) facere, et eum p. ed. f) i. e. s. desunt 1. 2. g) v. p. 45 desunt 1. h) igneus 4. i) i. p. add. 4. j) add. 4. k) Illi autem q. 1. ed. l) erant, ab abbate commoniti 1. 2. m) et abbas 1. ed. n) P. R. 3. Apud Romam p. 1. 2. o) c. praefatus p. B. homo prodolor nequitiarum omnium reus per 1. p) aliquot 1. xii 1^b. q) Romanam cathedram 1. ed. r) cui positum est nomen Silvester 1^b. ed. desunt 1. s) spatium 4. t) fuisset 3. u) Iohanne 1. v) et e. add. 4. x) cunctis aspiciens 1. ed. y) p. d. add. 4. z) paternam iura 1. paternam domum 1^b. ed. aa) a. D. 1047. add. 1^b. a) et 1. ed. 50 b) deest 1. 2. c) R. et facta discussione quis de ipsa eccl. 1. d) primo ed. e) actum fuisset ed. f) dehinc tractare coepit de o. i. R. e. ed. g) d. inveniretur t. a. fungi 1.-2. fungi deest 3. d. in t. s. h. 4. h) cum non reperiretur, electione 1. i) reperiretur 1. ed. k) omnes — languebant desunt 1. 2. l) n. p. q. c. desunt 1. 2. m) ep. Pavimbergensis 1. e. Pavimbergensis de gente Saxonum 1^b. e. Bambergensis de g. S. 2. Bambergensem episcopum papam Romanum constituunt. Ob huiusm. 3.

8) aliquanta per tempora Desid. 9) consulis 11) hoc luitio l. III. Desiderius dixerat. 12) haec terrae Desid. 10) sc. 1047. Capuam venit, inquit Leonis sententia est. Anon. Casin. a quo annum Leo sumpsisse videtur.

levatur, eique Clemens nomen imponitur¹². Ob^a huiusmodi igitur^b res tam utiliter^c, Dec. 25. tamque canonicè gestas, Romani^d tunc temporis eidem Heinrico patriciatus honorem contribuant, eumque praeter imperialem coronam aureo circulo uti decernunt.

78. Post haec sumpto exercitu imperator, ad hoc monasterium venit, et cum orni^e Cap. 80. honore receptus a fratribus, planetam purpuream optimam auro ac gemmis ornata^m 1017. super altare beati^e Benedicti, cum altero pallio quantitatis^f non modicæ posuit; in capitulo vero auri libras aliquot fratribus obtulit, seque illis devotissime commendans, Capuam abiit. Ibi itaque^g Guaimario refutante^h Capuam, quam per novem iam annos tenuerat, Pandulfo illam saepeⁱ dicto simul cum filio multo ab eis^k auro suscepto restituit: Drogoni^l Apuliae, et Rainulfo Aversae comitibus^m ad se convenientibus, et equosⁿ 11 illi plurimos et pecuniam maximam offerentibus, universam quam tunc tenebant terram imperiali^o investitura firmavit. Ibi etiam^p praeceptum aurea bulla signatum abbati nostro^q iuxta imperialem consuetudinem fecit^r. Inde Beneventum contendens, cum Feb. 3. noluissent eum cives recipere^s, a^t Romano pontifice qui cum illo tunc erat, civitatem 15 eandem excommunicari fecit^t; cunctamque Beneventanam terram Normannis auctoritate sua confirmans, ultra montes reversus^u est, Gregorium ex pontificem^v secum asportans.

79. Clemente vero post novem menses ultra^w montes^x defuncto, praedictus^y 18 Cap. 81. Benedictus iterum in pontificatum reversus, per octo circiter menses illum violenter^z Oct. 9. retinuit, donec ab imperatore transmissus ex^{aa} Germania Damasus Brexenorum^{ab} 19 episcopus 1048. papatum^{ac} recepit. Quo etiam post viginti et tres dies apud^{ad} Praeneste vita decedente^{ae} 20, Brunonem Tullensem episcopum, Teutonicum^{af} natione, et stirpe regali proge- 20 nitum, Romani ab^{ag} ultramontanibus partibus expetentes in suum pontificem eligunt, eumque Leonem papam vocari decernunt^{ah}. Qui sanctus pontifex eodem anno quo ordinatus est^{ai} orationis gratia montem Garganum adiit^{aj} 22. Indeque revertens, in ipsa festi- 25 tate palmarum ad^{ak} hoc monasterium venit^{al}; et reverentissime susceptus a fratribus, 25 missam^{am} sollempniter celebravit, et in refectorio cum ipsis comedit; post prandium vero^{an} in capitulum veniens, et^{ao} gratias pro tam honorifica sua receptione fratribus agens, valde humiliter se commendavit, seque pro suo posse idem monasterium honoraturum^{ap} et exaltaturum promittens, descendit; et die^{aq} altero ecclesiam sancti Mauricii apud insulam 30 quae Limata vocatur a^{ar} predicto abbate constructam sollempniter^{as} dedicans; demum rediit Romam. Ad quem profectus Richerius^{at} privilegium^{au} ab eo iuxta morem praede- 30 cessorum suorum honorabiliter adeptus est^{av} 23, in^{aw} quo idem apostolicus^{ax} usum sandaliorum atque dalmaticae, nec non et chirothecarum in principalibus festis ad missarum sollempnia, tam illi quam et universis ei in hoc coenobio regulariter promovendis, ob

35 *) et sancti Salvatoris in territorio sollempniter Atinensi dedicans 2.

a) Tunc temporis eidem Heinr. 1. Tunc t. ob h. 2. b) addit 4. c) prospere ed. d) eidem H. p. h. Rom. cont. 1. ed. e) h. B. add. 4. f) optimo p. 1^b. 2. c. a. p. o. desunt 1. g) add. 4. h) renuntians 1. ed. i) i. priori principi simul 1. ed. k) illis 1. ed. l) r. Normannis etiam ad se c. 1. m) i. i. deest 1. n) add. 4. o) Richerio 1. ed. p) tam ob suam quam et ob patris iniuriam add. 1. 2. q) totam civitatem a. R. p. q. c. i. 40 t. e. excom. 1. ed. r) m. exinde est reversus 1. ed. s) deest 1^b. ed. G. s. a. add. 1^b. t) Romae d. 1. u) praefatus 1^b. ed. d. Damasus illi ex G. in papatu successit 1. corr. 1^b. v) deest 1^b. 2. w) t. Dam illi ex G. in p. 1^b. x) illi in papatu successit 1^b. ed. y) a. P. deest 1. z) T. n. et add. 1^b. aa) a. u. p. e. add. 1^b. ab) est. (Capuam venit. Ibi iam seniore Pandolfo defuncto, iunioris Pandulfi fratrem Hildebrandum nomine archiepiscopum consecrans, or. g. m. G. a. l. r. add. 1^b.) in i. 1. b) valde devotus ad 1. ed. 45 c) ascendit ed. d) eo die m. 1. ed. e) add. 4. f) v. maximas fratribus p. t. h. s. r. gratias egit, seque p. 1. ed. g) m. ubique exalt. 1. ed. h) et postridie (manum Friderici diaconi et cancellarii [sic] expuncta) recedens, Capuam abiit. Ibi iam seniore Pandolfo defuncto, iunioris Pandulfi fratrem Hildebrandum nomine a Capuanis electum diligenter examinans, Salernum perrexit, eumque inibi consecratum remittens Capuam, (corr. nomine archiepiscopum consecrans,) orationis gratia montem Garganum adiit; et demum Romam reversus est (corr. d. rediit 50 Romam) 1. et die a. e. S. M. ap. Limatam ab eodem a. constructam ut supra dictum est dedicans, d. r. R. 1^b. i) ab eodem a. 1^b. ed. k) q. abbas profectus priv. etc. 1^b. ed. l) a. profectus, et consecrationem ab illo et priv. honorabiliter adeptus est. Nam usque ad illud tempus suam sacrationem distulerat. Sequenti etc. (c. 82.) t. m) in—concessit desunt 1^b. hic postea inseruit: Eodem anno Corbo—quattuormilium. v. cap. 65. n) sanctus pontifex ed.

55 13) hucusque e Desiderio. 14) Nomina ab Amato Amato l. l. 20) Aug. 9. Necrol. Casin. 21) hucusque Desiderium secutus est. 22) m. Aprili ser. Ann. Benev. h. a. 17) ex Amato III, 14; sed hoc Ann. Benevent. cod. Vat., ut alterutrum erravisse falsum est. 18) praedictus—retinuit Desid. non oporteat. 23) Regest. num. 21. ANG. habet. 19) Brexenorum ep. et ap. Praeneste ex

honorificentiam sancti loci huius apostolica auctoritate concessit. Super^a hoc etiam et monasterium sanctae Ierusalem²⁴ quod Suxorianum appellatur intra Romanam urbem situm, cum^b omnibus pertinentiis suis eidem abbati gratia hospitandi contradidit, et 1049. privilegium exinde illi faciens²⁵, sacrationem tantummodo sibi abbatis eiusdem loci, quem tamen Casinensis abbas eligeret, reservavit

Cap. 82. 80. Interea^c cum quidam Capuanorum nobiles pro castro quodam huius monasterii, quod Conca vocatur, multas cum abbate contentiones fecissent^d, sed Benedicto patre iuvante praevalere illi nil valuissent, quadam die consilio habito statuerunt praedatum in terram istam venire. Decernunt igitur ut advesperascente die iter incipiant, et apud quandam curtem suam circa^e Teanum parumper quiescant; inde se tali noctis hora promoveant, ut summo mane monasterii fines ingressi, ex insperato protinus irruant, et quantum magis exinde^f praedam potuerint agant. Fecerunt^g itaque ut statuerant, et circa mediam^h noctem ascensis equis, aggrediuntur ire quo disponebant. Resⁱ mira! sed omnino certissima, quippe quae ab uno eorum qui tanto equitatu interfuit michi relata est. Ab illa itaque hora usque ad crepusculum iter conficientes, 15 cum iam se^k in finitima huius terrae venisse putarent, atque ad discurrendum ut praedantium moris est se instantius praepararent, subito circumspicientes^l, in eo loco quo equos ascenderant se reperiunt. Obstupefacti nimiumque attoniti, ac sese invicem aspectantes, intellegunt tandem patris Benedicti meritis se noctis errore cecatos; dum tanto temporis spatio recto se itinere gradi putantes, praedictam curtem girando ac 20 regirando, mane se sibi unde^m surrexerant repperissent. Ita demum confusione simul et admiratione repleti, Capuam sunt reversi, ipsimetⁿ palam omnibus referentes queque sibi contigerant^o.

Cap. 84. 1050. 81. Sequenti^p anno praedictus apostolicus^q iterum ad hoc^r monasterium venit in vigiliis sancti Petri, et die sequenti et altero apostolorum Petri et Pauli missas sollempni- 25 ter celebravit: cunquē die illo sabbatum esset, ad fratrum mandatum ingressus, duodecim monachis pedes lavit, et^s ipse etiam ab eis lotus, in refectorium quoque cum illis ad bibendum de^t monasterii more perrexit^u. Beneventum deinde profectus ab 1051. excommunicatione illam^v praedecessoris sui Clementis tandem absolvit. Anno iterum^w 27 altero Capuam veniens^x, rursus Beneventum^y, et inde Salernum perrexit; dehinc expel- 1052. lendorum Normannorum gratia milites^z undecumque ardens contrahere, ultra montes ad imperatorem profectus^{aa} est. Gebeardus^{ab} tunc episcopus Aistettensis gente Noricus, vir prudentissimus et rerum saecularium peritissimus, regis consiliarius erat. Sed cum 1053. imperatoris imperio magnus valde apostolico traditus fuisset exercitus, iamque itineris

Cap. 83. Petr. Dash. Ep. 1. 9. *) Eo etiam tempore quidam servus Dei Neapolitanae regionis, in praerupta rupe iuxta viam 35 publicam solitarius habitabat. Qui nimirum dum nocturno tempore psalleret, et fenestram cellulae horarum explorator aperiret, ecce videt multos nigros homines tamquam Ethiope iter capere, et longo tractu onustos feno saumarios comminare. Cumque eos curiosus inquireret, qui essent, cuiusve rei gratia haec iumentorum pabula pararent, demones dixerant, nequaquam esse pecoribus alendis, sed fomenta potius ignium hominibus comburendis. Prae- 40 stolamur enim in proximo principem Capuae Pandulfum, quia iam decumbit. His auditis vir Dei, nuntium protinus ad moenia Capuana difexit, qui veniens Pandulfum iam mortuum reperit. Quo mortuo, mons Vesuvius in flammam erupit, tantaque sulfureae resinae congeries ex ipso Vesuvio protinus fluxit, ut torrentem faceret, atque decurrente inopetu in mare descenderet. add. 2.

a) Quo etiam tempore idem apostolicus (sanctus pontifex 1^b) m. 1^b ed. b) praefato abbati (gratia h. add. 3.) c. o. p. s. concessit (contradidit ed.) 1^b ed. c) Per hos dies q. Capuani n. 1. ed. hoc caput prius post c. 82. scriptum erat, sed ipse postea transposuit. d) effecerant, conantes utique illud a monasterii ditione subtrahere, et ad sui iuris usum redigere. Sed cum abbati nil praevalere valerent, q. 1. ed. e) in Tannensi comitatu p. 1. 2. f) ex ea 1. ed. g) Venientes vero ad conductum locum, cum quantum illis visum fuerat quiescissent, c. 1. ed. h) add. 1^b. i) ita 1^b. 50 Mira dicturus sum, sine ulla tamen hesitatione verissima, utpote qui hoc ex unius illorum ore percepit. Ab 1. h) cum se iam venisse in f. h. t. p. 1. ed. l) respicientes 1. ed. m) i. reperissent. sicque c. pariter et 1. ed. n) ipsimet — contigerant add. 1^b. o) haec primo scripta erant statim post c. 79. p) pontifex 1. ed. q) deest ed. r) et — perrexit add. 1^b. s) b. nimis devotus p. 1. 2. t) ibat 3. u) hic in cod. 1. incipit quat. ultimus, qui ipseus Leonis manu scriptus esse videtur. v) item 1. w) venit, ac (corr. veniens, rursus) B. perrexit; et (corr. dehinc) 55 exp. 1. x) m. u. a. c. desunt 1. 2. y) abiit, milites ab inde conducturus 1. ed. z) Gebeardus — comitantibus add. 1^b.

24) quod etiam S. Crucis dicitur. Leo IX. palatii Susurriani. Victor II. 25) Gatt. Hist. p. 252. 26) cf. Desid. Diel. I, 10. 27) Jul. 5. unde Aug. 8. Salernum profectus est test. Ann. Benev.

partem non modicam confecissent, idem episcopus ad imperatorem accedens, vehementerque super hoc illum redarguens, ut totus exercitus eius^a reverteretur dolosus effecit; de propinquis tantum et^b amicis apostolici quingentis circiter illum in partes has comitantibus^c.

5 82. Hoc anno²⁸ Guaimarius princeps coniuratione Amalphitanorum quos nimis indigne Cap. 85. tractabat^d, nec non et cognatorum^{4, 29} ac Salernitanorum quorundam, iuxta oram^e maris^{1052.} Salernitani^f occisus est, triginta^g et sex plagis perfossus³⁰, et valde turpiter ac cum³⁰ magno ludibrio^h per litus maris aliquandiu tractus, et civitas simul cum arce ab eis pervasa³¹. Sed post quintum diem³², Normannis auxiliantibus, a Guidone fratre ipsius 10 principis eademⁱ recepta civitas, et Gisulfo filio eius reddita est, trucidatis³³ auctoribus³³ tanti facinoris, quattuor scilicet cognatis eiusdem Guaimarii, et triginta sex aliis.

83. Hoc^a etiam tempore Landenulfus et Adenulfus germani fratres nobiles Capua- Cap. 86. nae civitatis unacum Petro nepote suo simul ad hoc monasterium gratia conversionis venerunt, cunctasque facultates et hereditates seu possessiones suas quas in toto prin- cipatu Capuano habebant beato Benedicto exintegro obtulerunt³⁴. Ecclesiam videlicet³⁴ sancti Nycolai intra Capuam cum omnibus pertinentiis eius; nec non et integras portiones suas quas habebant in ecclesia sancti Salvatoris et sancti Rufi similiter intra Capuam. Viridiarium³⁵ etiam quod est ad pontem Casulini. Curtem quae dicitur Cala- 35 brinae, cum ecclesia sancti Nicandri quae ibidem constructa est. Terras et molas³⁵ in fluvio Saone. Curtem in Sala³⁶, Adipsi Porcari. Curtem quae dicitur Rapedella cum 20 silvis et paludibus sibi pertinentibus. Terras et silvas et prata ad ipsam³⁶ Auciam. Curtem in Calinulo circa praedictum Saonem. Curtem in loco qui dicitur Cervianum; et portionem de ecclesia sancti Iacobi, et de curte in loco Bucinu, cum ecclesia sanctae Anastasiae. Terras et silvas et paludes³⁶ in loco qui dicitur Rustinitu. Curtem in Cilicia 25 cum sorte de ecclesia sancti Iohannis. Curtes et terras in finibus Liburiae, loco Porano³⁶ prope lacum Patriae. Fundum in vico Cupuli. Item fundos in casa Pesenna. Fundos in loco Felice. Terras in gualdo de Mataloni, et in Marcenisi, et in Mandrelle. Curtem iuxta Grecinianum, in loco qui dicitur Senosa³⁶. Curtem in Laneo³⁶ ad pontem ruptum. 30 Terras in massa Valentiana; et universas casas³⁶ sibi intra Capuam pertinentes.

84. Reversus itaque abultra monte Romanus pontifex, ascendensque³⁷ iterum ad Cap. 87. hoc monasterium, valde suppliciter se fratribus³⁷ commendavit. Cumque³⁷ apud Sanctum^{1053.} Germanum honorifice hospitatus fuisset, rogatus a fratribus ut monasterium sancti 1052. Stephani quod supra Terracinam est illis restitueret, interrogavit utrum ad eos aliquando pertinisset. Respondentibus, etiam, ostendi sibi expostulat. Mox itaque dialogo sancti 35 Gregorii in medium exhibito, et ex vita beati Benedicti qualiter in visione illud idem pater construxerat demonstrato — aut³⁷ enim ignorabant, aut minime ad manum habe- 1, 50. bant privilegium quod Agapitus papa exinde Baldoino abbati fecerat — Vere ait sanctus pontifex *iustissimum est quod requiritis*; moxque privilegium inde fieri Friderico cancel- Mai. 20. lario iussit, et ipsum monasterium cum omnibus suis nobis assignari constituit. Fecit³⁷ 40 etiam eodem tempore huic monasterio et aliud praeceptum³⁸ de libertate navis huius 1053. monasterii in portu Romano, ut omni tempore cum nauclero et universis nauticis suis Mai. 20. maneat libera ab omnimoda condicione et debito pensionis. Post haec adiunctis sibi fere cunctis partium istarum militibus³⁸, Apuliam cum Normannis dimicaturus perrexit,

*) Tunc temporis facta est commutatio inter eundem apostolicum et imperatorem de Benevento et episcopo Bambergense, sicut iam supra retulimus. add. 2. c. 16.

a) deest 4. b) deest ed. c) tractabant 4. d) c. ac deest 1. e) ora 1. ed. f) deest 1. 3. g) 36 p. p. deest 1. h) l. corpus illius p. l. m. a. tractum. Sed N. adiuvantibus, a G. 1. i) p. recepta civitas. et Gisulfo filio eius reddita est. Per hos d. (c. 80.) 1. k) hoc caput in marg. add. 1^b. l) deest 4. m) salam ed. n) ipsa ocia 1^b. o) padules 1^b. p) Paurano 1^b. q) Fenosa 2. r) Laneo 3. s) deest 3. t) ita 1^b. p. plus quin- gentos secum Lotharingos, bellicosos valde viros adduxit. veniensque i. 1. u) deest 4. v) aut — fe- cerat deest 1. w) Fecit — pensionis add. 1^b. x) nostratibus 1. corr. 1^b.

28) Jun. 2. sec. Ann. Benev. 29) ex Amato III, 25. ANG. 36) Lanius fluvius, Latinis Clanius, vulgo 30) ex eodem. 31) III, 26. 32) 5. Id. Jun. Logno. ANG. 37) Ex privil. papae quod edidit Amat. III, 25. quod vereor ne noster minus recte Gatt. Hist. pag. 117; dato ante iter in Germaniam 55 interpretatus sit. 33) Am. III, 31. 34) Regest. susceptum. 35) ib. p. 144. num. 336. ANG. 35) In chartula est *Versario*.

1053. anno Domini millesimo quinquagesimo tertio³⁹; et ex parte quidem apostolici Rodulfus in Beneventanum principem iam electus, et Guarnerius Suevus signa sustollunt: Normanni⁴⁰ vero tres de suis statuunt turmas, quarum unam comes Humfridus, aliam
- Jun. 18. comes Richardus, tertiam Robbertus agebat Viscardus. Inito autem certamine in planitie maxima^b quae iuxta Civitatem est, paulatim se subtrahentibus fugientibusque nostratis⁵ bus, et solis qui ultra montes venerant remanentibus, cum diu ab his fortiterque pugnatum fuisset, omnibus tandem in ipso certamine trucidatis, Normanni^c Dei iudicio extiteré victores^d. Dehinc Humfridus ad papam venit, et in sua illum fide suscipiens, cum omnibus suis Beneventum perduxit; promittens ut quandocumque Romam ire disponderet, ipse illum Capuam usque perduceret. Intravit autem idem papa Beneventum in vigilia¹⁰ 1054. Mart. 12. sancti Iohannis Baptistae, et stetit ibi usque ad festivitatem sancti Gregorii papae; ibique infirmatus, vocato praedicto comite, Capuam ab illo deductus est; ubi per dies 12 remoratus, accersito^e tandem nostro abbate sui itineris comite, Romam rediit; ac post
- Apr. 19. non multos dies^f sancto fine quievit. Ad cuius tumulum plurima tunc temporis signa¹⁵ 41 Christus effecit⁴¹. Hic^g sanctus pontifex inter innumera bonitatum suarum insignia, 15 quandiu Romae moratus est, omni tempore tribus per ebdomadam diebus a Lateranis usque ad Sanctum Petrum privato habitu, nudis pedibus, cum duobus aut tribus clericis noctu psallendo et orando pergebat.
- Cap. 88. Jan. 85. Eodem anno⁴² gratia concordandi ecclesias Romanam et Constantinopolitanam, prudentissimos valde viros ad imperatorem Constantinum cognomento Monomachum 20 apocrisarios transmiserat^h: Fridericumⁱ scilicet cancellarium suum, et Humbertum episcopum Silvae candidae, et Petrum archiepiscopum Amalfitanum. Qui^k ad hoc monasterium primitus venientes, seque fratribus devotissime commendantes, ita demum viam suam profecti sunt. Quos imperator nimis honorabiliter suscepit^l, et in palatio per aliquot dies retinuit. Intra quod spatium nonnullas Grecorum hereses corrigere decer- 25 tantes^m, tandem patriarcham Michaelemⁿ, et Leonem Acridanum episcopum⁴³ cum universis eorum sequacibus auctoritate apostolica anathematizaverunt. Sed cum iam intra^o 16. hos dies defuncto papa redire disponderent^p, imperialibus illos donis Monomachus^q honorifice munerans, beato quoque Petro per eosdem dona non parva transmisit; insuper etiam ut omni anno binas auri libras de palatio eius hoc monasterium reciperet, illorum 30 rogatu concessit. Quos prospere revertentes, Trasmundus^r Teatinus comes per terram suam transeuntes^s cepit, et universa quae ferebant cum magna iniuria auferens, tandem dimisit. Atque^t ita Fridericus Romam reversus est.
- Cap. 89. 86. Defuncto praeterea sanctae memoriae papa Leone, Hildebrandus tunc Romane ecclesiae subdiaconus, ad imperatorem a Romanis transmissus est; ut quoniam in Romana³⁵ ecclesia persona ad tantum officium idonea reperiri non poterat, de partibus illis quem ipse tamen vice cleri populique Romani in Romanum^v pontificem elegisset adduceret. Quod cum imperator assensus fuisset, et Gebeardum Aistettensem episcopum cuius supra 40. 81. meminimus Hildebrandus ex industria et consilio Romanorum expetivisset, tristis super hoc valde imperator effectus est; nimis enim illum carum habebat. Et cum eundem 40 sibi omnimodis necessarium imperator assereret, et alium atque alium huic officio magis idoneum iudicaret, Hildebrando tamen ut alterum reciperet, persuaderi nullatenus potuit. Erat enim idem episcopus super id quod prudentia multa callebat, post^v imperatorem

a) s. D. 1053. add. 1^b. et ex — Viscardus desunt 1. b) deest 1. c) Humfrido duce, illorum tunc comite, add. 1. d) victores. Papa cum paucis ad Civitatem confugit. Dehinc Humfridus poenitentia ductus ad p. 1. 45 e) s. t. n. s. i. c. add. 1^b. f) deest 4. g) Hic — pergebat desunt 1. h) ita corr. 1^b. transmisit 1. i) Fred. 4. semper. k) Qui — sunt add. 1^b. l) ita 1^b. suscipiens et imper..... donans, beato quoque Petro necnon et papae dona non parva per eosdem remisit. Cum iam ibidem per dies aliquot remorantes, et non nullas 1. m) sed non (corr. minime) praevalentes add. 1. del. 1^b. n) Michaelem 4. o) i. h. d. add. 1^b. p) ita 1^b. redire et post vocem iam orasam Teatinus c. etc. 1. q) Constantinus M. ed. r) ita hic omnes; infra ed. et 4. Transm. 50 s) illos add. 1. del. 1^b. t) Atque — est. et maiorem capitis seq. partem supplevit 1^b. orasit quo in 4. Versibus scripta fuerant. u) p. R. ed. v) secus 1^b.

39) ita Anon. Casin. et Ann. Benev. 40) ex quam Leo vidisse potuit; nonnulla tamen aliunde Amato III, 37. ubi alterius partis duces vocantur ascivit. Cf. Petrum diacon. de viris ill. cap. 17. Raynolfe et Raynier. 41) ita Desider. Dial. III, 3. 43) Acrida vel Achris urbs est Macedoniae, metro- 42) m. Jan. ind. 7. data est Leonis epistola ad politana olim Serviae et Bulgariae. ANG. Michaelem patriarcham. Extat relatio legatorum.

potentior ac ditior cunctis in regno. Hunc ergo Hildebrandus invito licet imperatore, invito etiam eodem ipso episcopo, propter quod utique postmodum dictus est monachos non amasse, Romam secum adduxit, eique Victoris nomen imponens, Romanum papam cunctorum assensu constituit; cum iam ferme a transitu pape Leonis annus elaberetur. Qui quoniam eidem praedecessori suo ut supra diximus impedimento maximo fuerat, quotiens a circumpositis molestiam aliquam patiebatur dicere solitus erat: *Merito haec patior quia peccavi in dominum meum*. Comperiens itaque imperator Fridericum a Constantinopoli reversum magnam valde pecuniam detulisse, cepit eum vehementer suspectum habere. Nam eo tempore fratri eius duci Gotfrido inimicissimus erat. Quapropter scripserat apostolico ut illum caperet, sibi que festinanter studeret transmittere. Quo per necessarios cognito Fridericus, abbatem nostrum qui per eos dies a Lucca ubi ad eundem imperatorem profectus fuerat, revertebatur, latenter apud Romam alloquitur, et ut se Casinum perducere, ibique se monachum facere studeat, instantissime deprecatur. Quod cum abbas gratantissime annuisset, praemissus cum omnibus suis ad monasterium est. Abbas vero post dies aliquot cum nuntiis imperatoris qui ad principes mittebantur advenit. Mox igitur Fridericus in eorundem nuntiorum praesentia, pretiosa valde quibus tunc utebatur indumenta proiciens, religionis habitum induit; et ut hoc de se per eosdem missos imperatori nuntiaretur efficiens, fratribus de cetero sociavit. Nec multo post, ut ad insulam transmitteretur Tremintensem rogavit abbatem; quod et fecit. Dehinc cum pro quibusdam reprehensibilibus que inibi repererat, abbati eiusdem loci coepisset ingratus existere: nequaquam ibi remorandum ratus, egrediens inde, ad monasterium sancti Iohannis quod Veneris cognominatur perrexit; ibique diebus aliquot commoratus est.

Per idem tempus praefatus abbas proclamavit in placito Cadeloi cancellarii Heinrichi imperatoris, ubi erat cum multis episcopis et comitibus illarum partium, super quodam Dodone qui retinebat de causa monasterii huius 700 modia de terra in comitatu Teatino, loco Ad casa Hildebrandi; et recollegit omnia. Eodem tempore supradictus Trasmundus et Bernardus comites firmaverunt per sacramentum eundem abbatem de omnibus rebus sancti Benedicti in comitatu Teatino et Pennensi, quod neque ipsi illas invaderent, et contra omnes homines eas monasterio nostro defenderent, apud monasterium sanctae Scolastice in Penne.

87. Hoc etiam anno princeps Pandulfus iunior fecit praeceptum concessionis in hoc monasterio de castello quod Saracenicum vocatur, in confinio Cominensi, cum omnibus adiacentis et pertinentiis eius, quamvis idem castellum intra antiquos nostri monasterii terminos videatur esse constructum. Quem videlicet locum non multo ante Marsoruth comites Oderisius et Rainaldus qui tunc Comino praeerant per cartulam oblationis cum finibus ac terminis eius beato Benedicto firmaverant. Unde cum quidam Aquinenses contra abbatem super hoc murmurarent, pro eo videlicet quod ipsi prius eundem locum centum bizanteis comparaverant a quodam Berardo Marsicano, in hanc tandem convenientiam cum eo venerunt, ut sponte sua in quorundam iudicum praesentia omnem querelam et calumniam domno abbati de hoc refutarent, et quieti de caetero essent; proposita poena librarum argenti centum, si aliquando amplius de hoc contendere vellent, nisi quantum ipse illis per libellum concederet. Saracenicum autem ea de causa ipsum castellum nuncupari fama est, quod cum idem Saraceni a

45 a) Et 1^b. b) et item „Dignum est, inquit, ut quod fecit Saulus patiat Paulus; quod egit lupus sustineat agnus“ add. 1^b. 2. c) ingentem 1^b. d) festinantiorque sibi 1^b. e) gnito etc. abscissa 1^b. f) per illos dies reversus fuerat, latenter a. R. etc. 1^b. g) hinc 4 pergit: C. velle venire ibique monachum fieri constituitur. Praemissus ergo c. etc. corr. 1^b. h) deprecatur. Praemissus igitur cum 1^b. i) regis 1. corr. 1^b. k) clericus 1. corr. 1^b. l) se regi n. 1. corr. 1^b. m) f. de c. nunciavit 4. n) sociavit. Hisdem ipsis diebus Victor genere Teutonicus Romanus pontifex ordinatus est. et hoc anno princeps Pandulfus iunior praeceptum concessionis fecit abbati de castello quod Saracenicum vocatur. 1. Quibus expunctis pergit 1^b: Qui tamen nequaquam adhuc de imperatoris ira securus, ad tutiorem se locum conferre meditabatur. Nec — commoratus est. o) T. t. 1^b. ed. p) reprehensibilibus 2. q) Per — omnia desunt 1. r) procl. p. a. ed. s) Eodem — Penne add. 1^b. t) e. sancto Benedicto d. 1^b. ed. u) hoc caput add. 1^b. cf. supra not. n. v) Saraceni. 1^b. Saraceni. 4. w) pertinentia 1^b. x) sivo 1^b. ed. y) quomodo 55 vis — constructum desunt 1^b. z) contulerant 1^b. y) sequentia abscissa sunt 1^b.

44) Situm est in agro Lancianensi. ANG. 45) ep. in Ingelenheim accepit. 46) Gatt. Acc. p. 151. Numburgensis ut videtur, qui cancellarius Romani Situm est in valle altis montibus obsita; modo S. palatii appellatur in dipl. imp. quod 1443. Nov. 20. Blasii etiam castellum appellatur; ib. p. 752.

facie nostrorum tempore illo quo de Gariliano eliminati sunt, fuga dilapsi fuissent, caeteris interemptis, aliquanti ex eis ad ipsum tandem locum pervenerant, ibique aliquandiu latitantes, praedas nonnullas a vicinis habitatoribus clanculo ac si latrunculi abigebant. Quod cum a quodam captivo illorum transfuga Soranis innotuisset, eodem transfuga duce ad eorum latebras mane summo perveniunt, illosque licet somnolentos adhuc conantes resistere, universos gladiis trucidarunt.

Cap. 91. 88. Per^a idem tempus, praefatus comes Trasmundus graviter infirmatus, et monachus effici cupiens, Richerium ad se venire rogavit. Cui^s sese suppliciter tradens, multamque illi pecuniam offerens, tria sui iuris castella sancto Benedicto in territorio^d Teatino concessit⁴⁷, quorum vocabula sunt: Mons Alberici, Frisa, et Muccla⁴⁸, cum 1055. Oct. 1000 portu et piscatione sua, et cum ecclesiis sanctae^e Mariae, et sanctae Luciae, et sancti Blasii, et omnibus omnino rebus ac pertinentiis eorundem castellorum et^e ecclesiarum; quod sunt quinque milia quingenti modii^e de terra; ecclesiam quoque sanctae Iustae, cum omni pertinentia sua, quod sunt modii^e quingenti; simul etiam concessit huic monasterio in territorio Pinense in^b castello quod vocatur Lastemianum unam ecclesiam¹⁵ 49 sancti Nycolai, cum omnibus similiter pertinentiis eius, idest modii^e terrae tria milia⁴⁹. Sed cum praedictus papa transisset Anconam, abbas ad illum eiusdem Trasmundi causa profectus est. Cumque ad monasterium sancti Liberatoris⁵⁰ illum venisse Fridericus agnovisset, perrexit ad eum, et penitentia maxima ductus rogavit, ut Casinum illi reverti liceret. Quo mox impetrato Fridericus, huc extemplo regressus est; abbas vero 20 iter quod inceperat peragere festinabat. Qui cum iam dudum febribus non modicis estuaret, ac metu mortis reditum in dies acceleraret, Aeternum veniens, tertio¹ Idus Decembris, nimia vi febris extinctus est. Fratres vero qui cum illo erant, nichil morati, tollentes illum eadem hora, cum media nox esset, iter arripiunt; et ad monasterium sancti Liberatoris summo mane pervenientes, eiusque^h honorabiliter exequias facientes, 25 in sepulcro quo abbas Theobaldus praedecessor suus humatus fuerat eum recondunt, anno¹ Domini 1055.

Cap. 92. 89. Hic abbas inter cetera, ecclesiam sancti Benedicti plumbis tabulis cooperuit, palatium ab orientali parte monasterii 68 cubitorum incepit, et usque ad solarium perduxit. Ante ecclesiam vero in circuitu atrii, deambulatorios arcus cum columnellis 30 lapideis^m fecit. Et licet ipse propter innumeras circummanentium oppressiones sicut ex parte ostendimus laborare in monasterio non potuerit, initium tamen et materia omnis laborum praesentium ipse fuit, quando suo studio et industria, meritis tamen beati Benedicti adjuvante se Deo terram istamⁿ de manibus Normannorum eripuit. Fratribus igitur qui cum illo fuerant mox eo sepulto ad monasterium reversis, habito ad invicem 35 universi consilio, elegerunt de congregatione domnum Petrum religiosum valde et honestissimi habitus virum; eumque licet invitum et renitentem, ac senectutem niveam tanto officio minus idoneam obiectantem, libentiusque^o se decaniam resumere quam abbatiam suscipere asserentem, abbatem sibi constituunt; paucissimis^o admodum in hoc dissentientibus, et domnum Iohannem cognomine Marsicanum⁵¹ qui tunc Capuae praepositus^p 40 erat, digniorem huic ministerio^q iudicantibus; quamvis ipse praecavens ac timens hoc onus sibi imponi, obstinate super^r altare iuraverit, nunquam se ipsam abbatiam suscipere aliquatenus consenturum.

a) pervenerint ed. b) Post non multos dies praefatus Tr. 1. Apostolicus interea mox ut papatum adeptus est ultra montes evestigio rediit; ibi iam imperatorem languentem reperiens, usque ad obitum eius cum ipso permansit; filioque 45 parvulo quem in manus eius pater reliquerat regni solius optimates iurare faciens, eumque in regno confirmans, reversus in Tusciam est. Per hos dies supra dictus Tr. 1^b. quae pariter postea delevit. In hoc capite multa diversis temporibus et addita sunt et mutata, quae singula annotare superfluum duxi. c) Qui 2. d) torio Teatino abacta 1^b. e) sanctae — Blasii desunt 1. f) et e. desunt 1. g) modia 1. h) P. in castello (corr. P. castellum) q. v. L. cum 1. i) III 4. t. l. D. desunt 3. III Necrol. Casin. k) eique ed. l) a. D. 1055. add. 1^b. m) marmoreis 1. n) libentiusque — asserentem add. 1^b. o) paucissimis 1. paucis 1^b. p) e. p. 1. ed. q) monasterio ed. r) per corpus beati B. i. 1. corr. 1^b.

47) Actum in Teate. Gatt. Acc. p. 154. Filium se dicit Attonis (cf. Hist. p. 84.) comitis et Gislæ. Eccl. Dec. Actum in Teate. Gatt. Hist. p. 84. 51) eadem patria fuit Iohanni illi, qui a. 1058. abbas S. 55 Quirici cum portu 10 natus Victor II. ap. Gatt. Vincentii factus est, quare ab hoc eum non diversum fuisse existimo; v. infra c. 97.

Petrus quintus^a et tricesimus huius monasterii abbas, sedit anno uno et^b mensibus 5.

90. Hic a pueritia monachus, et^c ecclesiasticis usibus non mediocriter eruditus, Cap. 93. adeo religiosus et honestis moribus crevit, et tam angelici vultus et reverendi habitus extitit, ut imperator Henricus eo tempore quo ad hoc monasterium venit, transeunti illi ante se, satis humiliter assurrexerit; testatusque sit nunquam se in toto regno monachum honestiorem eo^d vidisse. Comperta^e igitur ex abbas noster Basilius apud Salernum Petri ordinatione, mox Capuam venit, et magnam valde principi pecuniam offerens, ut hanc sibi abbatiam redderet grare obnixius cepit. Sed princeps quoniam in Petri electione consenserat, hoc se nequaquam posse facere asseverans, apud monasterium nostrum Capue illum manere constituit. Ita prudens, immo^f fatuus vir et Salernitanam abbatiam amisit, et hanc acquirere nequaquam promeruit. Post aliquot vero dies a fratribus nostris princeps conventus cur abbatem in nostra cella constituisset, invitum se hoc fecisse et quodammodo coactum respondit. Si ipsi^g tamen eum in suo monasterio recipere vellent^h, sibi gratissimum fore. Ita demum praedictus Basilius ad hoc monasterium veniens, et virgam abbatiae quam eatenus retinuerat humiliter reddens, post paucos dies ad Vallem luci transmissus praepositus est.

Per hos dies Henricusⁱ et Rolandus germani fratres Lucensis civitatis viri nobiles⁵², 1036. Sept. 21. obtulerunt in hoc monasterio ecclesiam sancti Georgii, quae intra eandem civitatem in eorum patrimonio sita est, prope posterulam quae dicitur Guirigala, ad monasterium inibi constituendum, cum^k horto, et puteo, et casis, et cum universis tam intus quam extra non minimis ipsius ecclesiae rebus ac pertinentiis⁵³. Ad quod videlicet monasterium construendum sive ordinandum, transmissus est dominus Iohannes, genere atque cognomine Apulus, qui in nostro hoc monasterio decanatus officio tempore non modico⁵⁴ functus est. Vir supra caetera bonitatum suarum insignia, compunctionis et lacrimarum gratia munere divino ditatus: qui cuius apud Deum meriti fuerit, non debet videri superfluum si vel breviter ex his quae pro certo nobis comperta sunt ostendamus. Denique cum fama sanctitatis eius longe lateque crebresceret, mulier quaedam diro possessa demonio ad illum perducta est, rogatusque idem vir Dei a perductoribus magnis precibus, ut pro ea Dominum exoraret. Qui ut erat benivolus nimisque compatiens, mox congregatis fratribus, oratorium est ingressus; et cum aliquantisper fuisset oratum, lacrimis eius et singultibus miseratio divina placata, mulierem fugato demone sanam redire concessit ad propria. Praeterea cuiusdam illustris viri Lucensis uxor, valida per aliquot dies infirmitate detenta, ad id tandem nimia vi languoris devenerat ut per tri-
duum iam sine voce ac^l sensu recubans, nichil minus quam mortua putaretur. Quoniam igitur humana omnis fiducia omnino defecerat, ad divina subsidia propinqui mulieris se conferunt, atque ad praefatum virum Dei, ut pro ea Domino supplicare dignaretur, supplices mittunt. Benignus itaque vir nequaquam moratus, mox vestibus sacris indutus salutarem hostiam pro illa Domino oblaturus accessit. Cumque ad eum locum canonis pervenisset quo vivorum solent nomina recenseri, eamque multa cum devotione nominatim ac specialiter Domino commendaret, illa procul a monasterio in domo propria velut exanimis decubans, sacerdotis vocem se memorantis audivit, statimque illi quasi iuxta lectulum stanti, veluti e gravi somno experrecta festinanter respondit. Obstupefacti qui aderant sollicitate coeperunt ab ea requirere, quidnam diceret, vel cui tam ipsolite respondisset. Illa vero: *Numquidnam inquit dominum Iohannem venerabilem praepositum hic non stare vidistis? numquid non etiam vocem illius me inclamantis audistis?* Ad huiusmodi mulieris verba attoniti simul et gaudentes qui aderant, mox ad monasterium mittunt, et quid pro ea Dei famulus ageret diligenter inquiri praecipiunt. Qui venientes, inveniunt praefatum virum Dei sanctis altaribus assistentem, proque illa missarum Domino sollemnia celebrantem; certumque constitit, eadem hora illam ad se

a) q. et t. h. m. add. 1^b. b) add. 4. c) et—eruditus add. 1^b. d) deest 1. e) Ita 1^b vidisse. Qui quidem imperator sequenti anno defunctus, Henricum filium adhuc puerulum regni accessorem reliquit. Post cuius mortem Victor papa praedictum Fridericum de monasterio ad se accersiens, et universa quae illi Transmundus fecerat diligenter addidit, eundem etc. (c. 91.) f. g) i. f. deest 1^b. h) Si ipso Casinum venire, et eum recipere vellet, a. 1^b.
55 b) vellet 2. i) sequentia obscurae sunt 1^b, sed quae de Iohanne narrat, nunquam tibi scripta fuisse apparet. k) e. h. et p. et c. deveni 3. l) et ed.

52) filii Sisemundi et Bertae. Cf. infra III, 61. 53) Gatt. Acc. p. 200.

reversam, locutamque fuisse, qua Dei famulus eam in loco canonis solito memorasset, et gratias omnipotenti Domino maximas referentes, reversi ad eos qui se miserant, rem pro certo sicut contigerat palam-omnibus retulerunt. Mulier⁵⁴ vero eadem incolumitati mox pristinae restituta, una cum iugali suo mira semper hominem Dei devotione percoluit. Ferebatur etiam idem vir Dei huiusmodi gratia praepollere, ut si ex aqua qua post missarum sollemnia manus ablueret, aliquis in potum febricitus fideliter sumeret, nullum deinceps in eo febris ius exercere potestatis valeret. Anselmus tunc eidem civitati episcopus praeerat, vir tantae auctoritatis atque prudentiae, ut Romanam postmodum feliciter rexerit sedem. Hic cum quodam tempore ardore febris vehementissimo estuaret, repente memoratus est hoc quod iam dudum de praedicto viro Dei fama multorum vulgante perceperat. Misitque continuo qui ex aqua eadem clanculo sibi deferret. Quam mox ut in potum accepit, nulla interposita mora, omnis ab eo validudo illa febris aufugit, idque praefatus antistes ad gloriam Dei et commendationem tanti viri saepe referre solitus erat. Multa etiam alia de virtutibus praedicti Dei famuli referuntur, sed non sunt neque temporis neque codicis huius.

Cap. 1056. 91. Audiens^a praeterea apostolicus et insperatum obitum Richerii et Petri praeproperam^b electionem, valde graviter tulit, moxque litteras huc blanditiis primum, demum vero redargutionibus plenas direxit; nequaquam nos absque illius consilio ac voluntate imperatoris electionem ipsam^c debuisse facere asserentes. Quamobrem duo fratres ad eum qui omnem illi rei huius veritatem seu necessitatem exponerent, ex parte abbatis 20 et fratrum directi sunt. Ad imperatorem etiam de eadem re protinus sunt legati transmissi. Interea^d apostolicus ultra montes profectus, ibique iam imperatorem languentem Oct. 3. reperiens, usque ad eius obitum cum illo est remoratus, filioque parvulo quinque^e circiter annorum quem in manu^f eius pater reliquerat regni totius optimates iurare faciens, 1057. eumque in regno confirmans, reversus tandem in Tusciam est. Fridericus dehinc comperito imperatoris obitu iam fiducialiter ad papam accessit, et universa quae illi Trasmundus fecerat pleniter referens, eundem Trasmundum excommunicari fecit. Demum vero idem^g Trasmundus absolutionis suae causa Romam pergens, et fere omnia quae Friderico abstulerat referens: cum^h post magnam satisfactionem se absolvi obtinisset, Apr. 27. suggerente eodem Friderico atque Humberto, conventus a papa atque admonitus, castelum nomine Frisa quod uxor eius sancto Benedicto concesserat, isque post eius mortem invadendo abstulerat, in manuⁱ eiusdem papae sponte refutavit, et^j in ius monasterii huius restituit⁵⁵. Et quoniam ut supra iam dictum est idem apostolicus nimis 50 indigne tulerat quod absque sua scientia praedicti abbatis electio esset effecta⁵⁶, super haec etiam relatum illi a quibusdam invidis fuerat in eandem electionem non omnes 35 monachos consensisse, eumque seditiose et nequaquam canonice ad id officium promotum fuisse; occasionem nactus, mandat eidem abbati ut Romam quantocius cum 12 ad se monachis vadat, et ita de sua ordinatione rationem sibi opportunissimam reddat. Cumque sicut mandatum fuerat profectus ad illum abbas fuisset, vix iam post biduum in eius camera cum duobus tantum fratribus intro ire permissus est. Honorifice^k tamen 40 receptus, cum inter loquendum nonnumquam mentis suae commotionem apostolicus demonstraret, reverti tandem ad monasterium iussus est; ut ibi in praesentia totius conventus sive per se ipsum idem pontifex, sive per nuntios suos causam illius pleniter exquisitam addiscens, demum quod esset canonicum diffiniret. Igitur abbate regresso,

a) Audiens — excommunicari fecit *add.* 1^b. b) repentiam 1^b. *deest* 2. c) *deest* 1^b. d) Post haec a. 1^b. 45
e) q. c. a. *deest* 1^b. f) manus 1^b. g) *add.* 1^b. h) et universa q. 1. *corr.* 1^b. i) cum — obtinisset *add.* 1^b.
k) manus 1. l) refutavit. Post haec cum papae a quibusdam invidis relatum fuisset in abbatis electionem non omnes
fratres consensisse, eumque seditiose et nequaquam canonice promotum fuisse, mandatur ei ut ad proximam synodum veniat (*corr.* ut Romam vadat), deque sua electione his quae sibi obiciuntur, oportuno respondeat. Rogatus
itaque dux Adenulfus, unacum illo Romam abiit, idque demum ab apostolico impetravit, ut non in
Romana synodo, sed in Casinensi capitulo, missis a latere suo viris prudentibus abbatis causam
discuteret; exacta ab illo promissione, ut si verum posset probari unde apud illum insinulabatur,
sponte cederet abbatiae. Celebrata igitur synodo, et abbate regresso, missi sunt ex parte papae Humbertus
et Fridericus ad monasterium. Qui ipso die sancti pentecostes capitulo fratrum ingressi — pronuntiant — eis —
referunt l. refutavit. Et quoniam *etc.* ut *ed.* 1^b. m) Honeste 1^b. 55

54) *Mulier — percoluit* desunt ap. Desid. 55) v. privil. Victoris II. Gall. Hist. p. 146. 56) aliam causam
produnt Chr. Vult. p. 154. *quia nimis simplicissimus*, et Amatus III, 46. *non fu trop expert de choses seculeres*.

non multo post missus est ex parte papae Humbertus episcopus^a ad monasterium, dato 1057. illi praecepto ut diligentissime causa ipsius ordinationis investigata, si quam forte inibi occasionem reperire^b valeret, mox abbatem huiusque ulla procrastinatione deponeret: quod si contra dicere aliquomodo praesumeret, tam ipsum quam et omnes suos fautores apostolica excommunicatione feriret. Ita ad subiugandam sibi violenter abbatiam animum papa intenderat; cum numquam aliquis ante illum Romanorum pontificum hoc attemptaverit^c: sed libera ab initio permanente, abbas quidem electio monachis, papae vero sacratio tantummodo pertinuerit. Ipso itaque die sancti^d pentecostes praedictus^e Mai. 18. Humbertus capitulum fratrum ingressus, apostolicam illis benedictionem si obedientiae filii esse vellent pronuntiat. Ea die nichil ab eo quaesitum, sed pascha^f sollempniter Mai. 19. celebrato, secunda feria propter quid^g venisset aperuit; et quid olim^h apostolico de illis deque illorum abbate relatum fuerit ordine retulit; voluntatemⁱ illorum agnoscere et responsum recipere quaerens. Responsum itaque^k a prioribus est, Casinensis^l abbatis electionem et^m regulae auctoritate et concessione apostolica nulli omnino mortalium nisi propriis monachis pertinere; liberam auctore Deo hanc domum, nulli conditioni obnoxiam aliquatenus esse; electionem quam concorditer fecerant ratam omnimodis atque canonicam, et qualiter monastica regula praecipit, et qualiter universorum fere antecessorum suorum apostolicorum auctoritas constituit, se fecisse. Nulliⁿ ambitioni locum aliquem in ea ordinatione fuisse. Neminem porro^o de suis neque honestiorem, neque religiosiorem, neque meliorem denique in abbatem eligendum invenire se^p potuisse. Invito^q illi et omnimodis renitenti officium istud impositum esse; omnesque unanimiter in eius praelatione concordare existere. Seditionis^r vero consuetudinem Dei gratia in hoc monasterio nunquam fuisse. Nullius demum imperio^s alterum super^t sese consensuros recipere. Huiusmodi ratione percepta episcopus siluit, nil quod contradiceret aliquatenus pervidens; et eo etiam die ita^u discessum a capitulo est.

92. Interea quattuor tantum quidam de fratribus nimis^v haec indigne ferentes, et^w Cap. 93. ob hoc solum ut abbatem deponeret^x apostolicum nuntium venisse putantes, tam abbatem quam ceteris ignorantibus, ineptissimo inter se consilio habito, mandant protinus; et omnes fere huius terrae incolas ad arma excitos die altero quasi in abbatis auxilium advocant. Cum^y ecce die sequenti cum omni pace a capitulo surgentibus, subito diver- Mai. 20. sis armata telis advenit innumera multitudo fremensium, et qui essent qui abbatem illorum vellent deponere inquentium, eosque perdere cupientium. Quod fortasse fecissent, nisi abbas ad illos egressus, vix tandem multis rationibus ostensis, eorum saevitiam repressisset; adiciens: *Nunc usque nemo michi abbatiam tollere potuit; sed vos hodie vestra stultitia, michi illam eripuistis.* Quod^z pro certo verissimum fuit. Nam praedictus^{aa} episcopus iam iamque recedere, nulla contradictione super eius ordinatione inventa parabat. Hac igitur sola tandem occasione reperta^{ab}, omnes pariter fratres in abbatis cameram convocat^{ac}, deque tanta sibi^{ad}, Romanis videlicet^{ae} nuntiis ante^{af} ipsas Romanorum ianuas facta iniuria, proclamando^{ag} conqueritur. Huic etiam monachi iuncti, et sibi quoque nichilominus eandem factam iniuriam contestantur; nolle se abbatem amplius^{ah} qui non per illos sed per terrae homines haberetur, asseverantes^{ai}. Inde^{aj} simul omnes in capitulum redeuntes^{ak}, coepit idem Humbertus^{al} sub districtissima anathematis indictione perquirere quoniam^{am} fuissent tantae seditionis auctores. Cumque tam abbas quam caeteri fratres huiuscumque rei se prorsus ignaros constantissime faterentur, et ille^{an} super hoc negotio nimis instaret: surgentes tandem illi quattuor fratres, seque de more monasterii terrae humiliter prosternentes, se tantum, ceteris ignorantibus huius^{ao} facinoris auctores

a) H. et Fridericus 1^b. quod postea correxit et pluralem numerum in sing. ubique mutavit; scriptor tamen cod. 2. valent, deponeret, ferirent scripsit. b) reperiret 3. c) attemptato praesumpserit 1^b. d) deest 4. e) praedicti legati apostolici 1. corr. 1^b. f) pentecosten 3. g) quod ed. h) add. 1^b. i) voluntatem — quaerens add. 1^b. k) Casinensis — fecisse add. 1^b. l) et. conc. apostolica 1^b. m) Nulli — fuisse desunt 1^b. f. abscisa. n) invito — esse add. 1^b. o) S. v. c. add. 1^b. reliquis abscisis. existere. Et eo etiam die ita discessum est 1. p) imperium 4. q) add. 4. r) deest 4. s) f. non bene sibi fidentes, et ob 1. t) deponeret apostolicos missos 1. corr. 1^b. u) ita 1^b. Surgentibus autem cum o. p. a cap. die s. ecce multitudo inn. fr. 1. v) ita 1^b. Quo missi apostolici una cum omnibus (?) fratribus in c. s. conveniunt 1. w) praedicti legati corr. praedictus episcopus 1^b. x) r. convocatis 55 fratribus omnes pariter in camera abbatis conveniunt 1^b. y) vocat ed. z) deest 1. aa) s. i. R. l. add. 1^b. ab) i. magna valde proclamationibus conqueruntur. His e. 1. b) add. 1^b. ampl. abb. 1^b. ed. c) add. 1^b. d) ita 1^b. Post haec o. pariter in 1. e) reversi, coeperunt 1. abeuntes c. i. H. 1^b. f) ac Fridericus add. 1^b. sed ipso expunxit. g) ita 1^b. qui essent 1. h) apostolicae sedis nuntii — instaret 1. corr. 1^b. i) hoc facinus instigasse c. s. 1.

1057. fuisse^a confessi sunt. Commoti fratres, de claustro^b monasterii protinus illos exturbant, atque apud hospitem^c domum in gravioribus eos culpis constitui^d mandant. Abbas interea Humbertum^e latenter alloquitur, libenter se abbatiam dimittere pollicetur, dari Mai. 22. sibi locum ubi decenter possit consistere flagitans. Tertia post haec die coram cunctis fratribus in ecclesiam veniens, et virgam super altare ponens, abbatiam tali^f ordine Mai. 23. refutavit. Altera^g vero die, idest sexta feria post pentecostén, in capitulum universi fratres convenientes, praesidente^h praedicto Humberto apostolicae sedis legato, coeperunt de eligendo sibi abbate tractare. Uno igitur tandem consensu et unamini voluntate, Fridericum omnibus eligere complacet; qui cum et nobilitate ac sapientia magnaⁱ polleret, quod his quoque^k praecipuum esset, monachus eiusdem congregationis existeret. 10 Quod cum Humberto quoque episcopo satis laudabile videretur, mox ab eo fratribus traditus, ingenti gaudio et exultatione cunctorum, de more monasterii abbas electus est, anno^l Domini 1057.

Fridericus natione Lotheringus, tricesimus sextus abbas coenobii huius, sedit mensibus decem. 15

Cap. 96. 93. Qui ex regali progenie ducens originem, a puero liberalibus litterarum studiis 15 eruditus, atque apud ecclesiam sancti Lamberti^m canonicus conversatus est. Dehinc a Leone papa cancellarius sedis apostolicae ordinatus, post eius obitum ad hoc monasterium venit; ac demum ordine quo supra relatum est, loci huiusⁿ abbatiam recepit. Post decem igitur dies paratis omnibus itineris necessariis, assumptis octo fratribus, una cum episcopo Humberto gratia consecrationis suae ad papam profectus in Tusciam est. Super quo postquam apostolicus nimis exhilaratus est, universa ei per ordinem quae vel qualiter gesta fuerant, retulerunt; religionem et conversationem nostrorum, ac loci 10 un. 14. istius dignitatem Humberto plurimum collaudante. Sabbato itaque in ieiunio^o Iunii mensis cardinalis presbyter de titulo sancti Chrisogoni ordinatus, in nativitate vero 25 un. 24. sancti Iohannis abbatiae est consecrationem adeptus, atque usque ad festivitatem sancti Jul. 23. Apollinaris cum eodem est apostolico remoratus. Quo etiam tempore privilegium ab eo per manus praefati Humberti recepit, in quo translata ad se a Petro seniori fratrum 30 consilio abbatiam idem apostolicus valde collaudans^p, apostolica illi^q hanc auctoritate iuxta consuetudinem antecessorum suorum firmavit. Usum quoque illi sandaliorum caeterorumque insignium, iuxta quod sanctus papa Leo dudum concesserat abbati Richerio, eadem auctoritate concessit. In omni praeterea conventu episcoporum ac principum superiorem universis abbatibus sedem, et in consiliis eorum atque iudiciis priorem nichilominus sui ordinis hominibus sententiam, et illi pariter et successoribus eius aucto- 35 ritate simili roboravit. Quod et ipse postmodum similiter tempore pontificatus sui coenobio huic, et per ipsum omnibus deinceps coenobii huius abbatibus coenobialiter promovendis cum sollemni privilegio^r in perpetuum delegando firmavit. In quo etiam praeter caetera seditiones quas dicunt levas, seu depraedationes quas hic in abbatibus dormitione fieri solere expertus fuerat, ne aliquomodo deinceps fierent severissime interdixit. 40

Cap. 97. 94. Cumque petita remeandi licentia Romam venisset, dominica sequenti apud 45 Jul. 27. Sanctum Petrum missam sollemniter celebrans, ingenti Romanorum multitudine comitatus ad titulum suum de more cardinalium cum laude perductus est; dehinc ad Palladium^s ubi hospitabatur non^t dissimili prosecutione profectus. Ubi cum usque ad quin- 50 Jul. 31. tam feriam ornamentorum acquirendorum gratia substitisset, et omnibus iam ad recedendum paratis Urbem protinus exire pararet, subito Bonifatius Albanensis episcopus Jul. 28. festinus a Tuscia rediens, obitum Urbi Romani pontificis nuntiavit. Tali mox nuntio

a) se fuisse ed. b) de monasterio 1. corr. 1^b. c) poretum 1. h. d. 1^b. d) allegant 1. c. m. 1^b. e) Fridericum ac socium 1. corr. 1^b. f) a. apostolicis nuntius r. 1. a. t. o. r. 1^b. g) Quinta vero feria pentecostes 1. corr. 1^b. h) praesidentibus H. et F. a. s. legatis 1. corr. 1^b. i) a. nec non religione p. f. s. m. p. 1^b. k) deest 1. l) a. D. 50 1037. add. 1^b. lbi in media pagina desinit cod. 1. m) add. 4. n) ieiunium m. f. ed. o) illa h. consuetudinem auctoritate a. s. f. 3. p) cum 4.

57) Leodii. 58) electionem ad regimen coenobii laudantes confirmamus. Victor II. in privil. ap. Gatt. Hist. p. 145. s. d. 59) Reg. n. 27. ANG. 60) v. infra III, 36. 55

consternatus restitit, et ita demum paulatim ac pedetemptim frequentari a Romanis tam clericis quam civibus coepit. Residuum itaque diei illius, et nox integra cum die sequenti ab his in consiliis huiusce rei peracta: consultus tandem ab eis quid facto opus esset, vel quem eligere ad tantum pontificatum deberent, quinque illis personas quae digniores in istis partibus essent, ad quem vellent eligendum proposuit. Humerum scilicet episcopum sanctae Rufinae, episcopum Veliternensem⁶¹, episcopum Perosinum⁶², episcopum Tusculanensem⁶³, et Hildebrandum⁶⁴ Romanae ecclesiae subdiaconum. Sed cum Romani neminem sibi de his idoneum ad hoc videri censerent, eique demum tantum se honorem largiri velle assererent: *De me inquit ille nil poteritis agere nisi quod permiserit Deus, et absque illius nutu neque concedere neque tollere michi officium istud potestis.* Fuere tamen qui Hildebrandum⁶⁵ adhuc apud Tusciam ubi cum apostolico fuerat remorantem, oportune dicerent expectandum. Caeteri⁶⁶ vero moras aliquas nequam esse congruas iudicantes, uno omnes consilio ac voluntate concordi summo mane abbati simul conveniunt, eundemque Fridericum⁶⁷ violenter a Pallaria extrahentes, ad electionem faciendam ad beati Petri quae Ad vincula nuncupatur basilicam illum perducunt. Ubi⁶⁸ eius vocationem de consuetudine facientes, Stephanum eum quoniam festum sancti Stephani papae eo die celebrabatur, appellari decernunt; sicque universa Urbe cum laudibus prosequente, ad Lateranense patriarchium illum deducunt. Die vero altera illucescente, cardinalibus universis simul cum clero populoque Romano ad eum convenientibus, apud beati Petri basilicam ingenti cunctorum laetitia summus et universalis pontifex consecratur. Post haec remissis ad monasterium fratribus, et duobus tantum ad serviendum sibi retentis, mandat praeposito nostro ut cum I^o monachis quos litteris ipse significabat, ad se protinus pergat; ut tam de se quam de illis commune consilium habeat. Profecti itaque omnes ut iusserat sunt, atque post dies ferme decem reversi. Per quatuor igitur continuos menses Romae moratus, ac frequentibus synodis clerum Urbis populumque conveniens, maximeque pro coniugiis clericorum ac sacerdotum, nec non et consanguinearum⁶⁹ copulationibus destruendis nimio zelo decertans, ad hoc tandem monasterium in festivitate sancti Andreae cum non parva Romanorum manu reversus est, et usque ad festivitatem sanctae Scolasticae commoratus. Et quoniam vitium proprietatis paulatim in hoc loco a prioribus annis irrepserat, coepit omnimodis insistere oportune importune, arguendo, obsecrando, increpando, nec non et districtissime interminando, ut praedictum vitium hinc iuxta mandatum regulae radicitus amputaret; et hoc quidem ex parte maxima fecit. Tunc etiam et⁷⁰ Ambrosianum cantum in ecclesia ista cantari penitus interdixit.

95. Per hos dies Pandulfus Marsorum episcopus vir nobilis et ecclesiasticus ad hoc monasterium venit, atque ab eo nimis honorifice amanterque receptus est. Cui⁷¹ etiam et privilegium episcopale fecit⁷², et in hoc monasterio⁷³ locum illi primum post se in omni conventu concessit. Qui videlicet episcopus obtulit in hoc loco planetam scaramanginam⁷⁴; pluviale diasprum cum lista aurea; faciem altaris purpuream cum listis et gemmis; turibula argentea duo; calicem aureum cum patena sua; aquaemanilia argentea duo; incensorium de argento unum; crucem argenteam parvulam cum ligno Domini; situlam argenteam unam; pallium⁷⁵ magnum unum cum leonibus ad appendendum, et unum tapetum optimum, et alia nonnulla quae scribere superflua duximus. Et sic societate ac benedictione fratrum percepta reversus est, semper ex eo tempore familiarissimus et devotissimus circa locum istum existens. Marinus etiam Traiectensis comes eisdem diebus obtulit in hoc monasterio totam et integram portionem suam, idest quartam partem totius comitatus Traiectensis, et medietatem castri Spini⁷⁶, et quartam partem de castro Fracte⁷⁷, nec non et monasterium sancti Marini⁷⁸ quod⁷⁹ in pertinentia eiusdem Fractensis oppidi situm est, cum universis omnino substantiis ac

30 a) huiuscemodi ed. b) Perusinum 2. c) Hildebr. 2. d) doct 2. e) Hyldepr. 2. f) Ceteras 4. g) Fred. 2. h) Ibi 4. i) consanguineorum 3. k) etiam Ambrosii c. 4. l) Qui 2. m) monasterium 2. n) unam cum leonibus. P. m. u. ad a. 2. o) huic m. ed. p) Fratte 2. q) qui 4. r) Fratusia 2.

61) Iohannem. 62) Petrum. 63) Edidit Ughel- Acc. p. 137. Desiderio abbate donatio eisdem fere
lus in Epp. Mars. 64) Scaramanga olim fuit ve-
verbis repetita est, v. infra III, 59. 66) Sancti
53 stis militaris, inde panni speciem aliquam designa-
Martini in chartula dicitur: ubi nunc est terra Ca-
bat. 65) nunc Spigno et Le Fratte. Edidit Gatt. strifortis. ANG. Cf. infra III, 60.

pertinentiis eius. Gezzo^a quoque et Petrus germani fratres de Pontecurvo his diebus tradiderunt in hoc loco ecclesiam sancti Nicolai et sancti Blasii quae est in castello sancti Iohannis de Carica, cum omnibus rebus ipsi^b ecclesiae pertinentibus⁶⁷.

1057. Doc. 96. Sed cum praedictus apostolicus Romana febre iam dudum langueret, circa ipsam natalis Domini festivitatem adeo graviter infirmatus est, ut pro certo se mori 5 putaret. Electo itaque Desiderio cum priorum consilio^c in abbatem, quemadmodum 1058. loco congruo iuvante Domino ostendemus, et apostolicae legationis ad Constantinopolitanum imperatorem illi commisso viatico, ipse Romam reversus Alfanum olim Desiderii socium, Salernitanæ tunc sedis electum secum duxit, eumque in ieiuniis Martii primo Mart. 8. presbyterum, dehinc sequenti dominica archiepiscopum consecrans, cum honore Salernum remisit. 10

Cap. 99. 97. Post⁶⁸ paucos dies mandavit praeposito nostro⁶⁹, ut omnem ecclesiae huius loci thesaurum, in auro dumtaxat atque argento, festinanter sibi et quam posset latenter per se ipsum deferret; multo potiora his in brevi se huc retransmissurum promittens. Disponebat autem fratri suo duci Gotfrido apud Tusciam in colloquium iungi, 15 eique ut ferebatur imperialem coronam largiri; demum vero ad Normannos Italia expellendos, qui maximo illi odio erant, una cum eo reverti. Cumque licet tristes nimiumque dolentes, quod papa mandaverat fratres matutinali tempore perficere maturarent, quidam novicius bonae conversationis frater, Leo nomine, civis Amalfitanus, post nocturnam synaxim caeteris ecclesiam exeuntibus orandi gratia substitit, et post orationem 20 parumper residens obdormivit. Cernebatque insomnis quendam reverenda canitie monachum cum alia sanctimoniali ab ipsis absidæ aditis procedentes usque ad ecclesiae medium pervenisse, eandemque sanctimoniam suffusam lacrimis, quasi pro eo quod deprædaretur elata voce non mediocriter conqueri. Quam ita vociferantem monachus ille a latere comitans taliter consolabatur: *Noli inquam soror, noli flere, nam universa 25 haec ad nos procul dubio in proximo revertentur.* Experrectus frater coepit esse de visione attonitus; pergensque fortuito ad secretarium, et videns quae agebantur, cum illius mandati prorsus esset ignarus, accepta mox a priore loquendi licentia, visionem quam viderat per ordinem retulit; coeperuntque omnes qui aderant flere. Sed quoniam quod mandatum fuerat praetermittere non audebant, assumptis omnibus Romam illa ad 30 apostolicum detulerunt. Quibus ille visis, totus intremuit; demum vero recitata illi praefata visione, cognita quoque super hoc immensa nostrorum tristitia, penitentia ductus lacrimari coepit, ac protinus unam tantummodo iconam ex his quae ipsomet a Constantinopoli detulerat inde assumens, caetera omnia perniciousiter huc referri mandavit. Cum itaque mox receptis omnibus, praedictus noster praepositus maturaret reverti, et 35 magnam iam partem itineris confecisset, nuntium repente a papa recepit, ut remisso ad monasterium thesauro per socios ipse quantocius ad eum rediret. Quem reversum de abbatis sancti Vincentii, quemadmodum a filiis Borrelli exoratus fuerat investivit, 70 eumque protinus ad eam recipiendam transmisit⁷⁰.

Cap. 100. 98. Post⁷¹ haec congregatis intra ecclesiam episcopis et clero populoque Romano, 40 sub districta nimis interdictione constituit: ut si ante quam Hildebrandus Romanae tunc ecclesiae subdiaconus, ab imperatrice ad quam pro quibusdam rei publicae negotiis communi consilio mittebatur rediret, se obire contingeret, nullus omnino eligere papam praesumeret, sed usque ad illius reditum apostolica sedes intacta vacaret, eius demum consilio ordinanda. Dehinc ipse in Tusciam properans, non multo post subito languore 45 depressus Dei iudicio apud urbem Florentiam obiit 4. Kal. Aprilis, ibique digno satis est honore sepultus⁷². Fratres igitur huius^d coenobii qui cum eo perrexerant, capellam eius quam hinc detulerat fidelibus viris apud Florentiam commendantes, quoniam per

^a) Ad ⁷² calius sacratissimum corpus, meritis eius interventibus, plurima Christus signa ostendit. *add. 2.* 50

a) . exo 4. b) ipsius ecclesie p . . . 4. c) deest 4. d) nostri qui ed.

67) Num. 393. ANG. 68) Brevius haec refert *prudentem d. Iohannem qui fuerat genere Marsicanus et nutritus in hoc monasterio.* Sedit ann. 22. I. 6. 69) Iohanni, v. Desid. Dial. m. 4. d. 15. 70) Paulo aliter haec narratur in Chr. m. 4. d. 15. 71) Post — vacaret. Ex Petri Dam. Vult. p. 314: *Fratres inquit ceperunt sibi querere.* op. III, 4. 72) Idem Petrus refert in lib. de ortu 55 abbatis. et querentes invenerunt cirrus itoneum et et obitu Iust. Cas. 58. de Viris ill. c. 17.

Romam regredi formidabant, annitentibus ac deducantibus se Florentinorum nobilibus 1038
per marchias iter arripiunt; atque ad nos qua possunt instantia prosperante Domino
revertuntur.

99. Interea Gregorius de Alberico⁷³ Tusculanensis comes comperto Romani pon- Cap. 101.
tificis obitu, sociato sibi Girardo de Galera^a et Romanorum potentium aliquot, nocturno
tempore cum armatorum turbis undique^b tumultuantibus atque furentibus ecclesiae iura
pervadunt, et Iohannem Veliternensem episcopum, Mincium⁷⁴ postea cognominatum,⁷⁴
invitum licet ut ferunt^c in Romana sede papam constituunt, Benedicti nomine illi im-
posito⁷⁵. Quod cum Petrus Damiani vir valde religiosus et^d in saecularibus ac divinis
10 litteris a pueritia studiosissimus, quem eo tempore Stephanus papa distractum ab heremo⁷⁶
in Ostiensi ecclesia episcopum fecerat, auditu^e comperisset, una cum ceteris^f cardinali-
bus qui^g ad praesens aderant coepit quoquomodo^h poterat obsistere, reclamare, ac ter-
ribiliterⁱ anathematizare; sed omnes hii tandem fautorum eius terrore compulsi, per
diversa coacti sunt latibula fugere. Ita a satellitibus Satanae Ostiensis ecclesiae archi-
13 presbyter⁷⁷ non^j tam canonum quam etiam litterarum ignarus, ut praedictum Mincium⁷⁷
ad apostolatus culmen proveheret, raptus ac violenter attractus est. Humbertus interea
episcopus tunc a Florentia revertens una cum Petro Tusculanensi episcopo, nequaquam
Romae remorandum sub^k tanto turbine ratus, clam post^l paucos dies iter aggressus,
apud Beneventum pascha celebraturus accelerabat. Qui cum feria 4. ante coenam Do- Apr. 15.
20 mini ad Sanctum Germanum applicuisset, simul cum socio invitatus a fratribus atque
retentus festivitatis gratia est.

100. Haec praeterea sunt quae de Friderici muneribus hoc monasterium tempore Cap. 102.
diverso recepit. Crucem auream super^m altare, gemmis ac margaritis speciosissimeⁿ
comptam librarum paulominus duarum, cum tripode suo^o argenteo deaurato, et astili
25 onichino, argento et auro decenter^p ornato, quinque librarum inter utrumque. Yconas
argenteas deauratas 4. Auream unam cum gemmis ac smaltis valde pulcherrimam,
cum non parva ligni dominici portione. Ceraptata cristallina, parium unum; argenteum
parium alterum. Codicellum evangelii auro gemmisque decoratum. Pluvialia 6. Later-
nam argenteam magnam librarum 5, cum nigello⁷⁸. Urceolum argenteum ad ministe- 78
30 rium altaris. Situlam argenteam deauratam cum smaltis. Pallia quoque et hostiaria
aliquot. Tapetia 7, et unum maius quolibet pallio pretiosius. Antiphonarium unum.
Secundo tandem operis huius ab Aligerno in Desiderium usque^q Domino favente
deducto libello, oportunum ac decens esse putamus, si vitam moresque illius ac gesta
exintegro quantum^r fas suppetit descripturi et^s ab ipsis eius incunabulis incepturi, tertium
35 historiunculae huius primordium eius auspiciis dedicemus, ac sic per^t ordinem^u reliqua
illius opera comitante^v Christi^w gratia^x contexamus.

EXPLICIT LIBER SECUNDUS.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI TERTII.

1. De infantia^y seu intentione Desiderii.
- 40 2. Qualiter patre mortuo clam matrem fugerit, et habitum religionis induerit.

^{*)} Lateranensis et Tusculanensis 2.

a) Florentinensibus p. 2. b) m. ad nos revertuntur ed. c) Gaiera 4. d) u. t. a. f. add. 4. e) i. l. ut f. in
R. s. desunt 2. f) fertur 3. g) et in s. ad d. l. s. p. st. desunt 2. h) auditu 3. deest 2. i) deest ed.
k) q. ad p. s. add. 4. l) q. p. add. 4. m) add. 4. n) non — ignarus desunt 2. o) s. t. i. add. 4. p) p. p.
45 d. add. 4. q) s. a. add. 4. r) m. ornata in l. d. ed. s) deest 2. t) add. 4. u) add. 4. v) q. f. s. add. 4.
w) et ab i. e. i. i. add. 4. x) add. 4. y) ita 3. historio cenobii Casinensis 2. desunt 4. z) ita 3. Incipit pro-
logus de vita et actibus reverendissimi abbatis Desiderii qui et Victoris III. pope. 2. ubi index capitulum post prologum
scriptus est, hac inscriptione: Explicit prologus inc. e. l. tercii. In cod. 3. prologus cum capitulis numeratur. *) ori-
gine et inf. et adolescentie D. 2. De susceptione monastici habitus eiusdem. 3. De vi sibi illata propter habitum
50 susceptum. 4. De fuga Desiderii ad monasterium Cavac. 5. De reditu eiusdem ad mon. S. Sophiae de Bene-

73) Albericum ipsum habent Ann. Rom. in Mon. 76) apud Fontem Avellani. Ex eius epist. III, 4.
SS. V. p. 470. 74) balordo, donde nacque la pa- magna huius cap. pars petita est, sc. nocturno —
rola mischione. Di Meo Ann. Nap. VII, 388. Min- furentibus et una — attractus est. 77) presbyter
tionem v. cat Petrus Dam. Opusc. XX, 3. 75) Tu- P. Dam. 78) Ital. niello.
55 sculanensem vocat Petrus in pontificum catalogo.

3. *Quomodo inventus a propinquo sit, et ad matrem reductus.*
4. *Qualiter iterum fugerit et apud Salernum in monasterio de Cava sit commoratus.*
5. *Qualiter per Landulfum principem rursus sit Beneventum reductus, et apud Sanctam Sofiam manere permixsus, et quare Desiderius appellatus.*
6. *Qualiter sit ad Tremitense monasterium primo, dehinc ad Maiellam profectus, itemque s Beneventum reversus.*
7. *Qualiter Leoni papae sit familiaris effectus; et qualiter Alphano Salernitano coniunctus, primo in curiam papae Victoris, deinde ad hoc monasterium pariter venerit.*
8. *De visione Desiderii et quomodo Alphanus ad abbatiam Salernitanam, ipse vero ad Capuanam praeposituram transmissi sunt.* 10
9. *Qualiter sit Desiderius electus et ordinatus.*
10. *De studio et constructione officinarum monasterii.*
11. *Qua de causa Castellum novum construxit.*
12. *De ordinatione papae Nicolai, et qualiter ab eo cardinalis et abbas est consecratus.*
13. *Qualiter idem apostolicus apud Melphiam Apuliae concilium fecerit, et qualiter Sancta Maria de Calena sancto Benedicto concessa, et Sanctus Benedictus de Salerno restitutus sit; et de concambio Sancti Laurentii.* 15
14. *Qualiter a praedicto papa domnus Oderisius diaconus sit ordinatus, et in Aquino domnus Martinus, in Venafro vero domnus Petrus episcopi constituti.*
15. *Qualiter Richardo principatum, Viscardo vero ducatum idem apostolicus confirmavit; et qualiter uterque illorum id adquisierit.*
16. *Qualiter idem princeps aliquantulum finitima nobis castella partim concesserit, partim commutaverit; et de concambio de Pede montis.*
17. *De quorundam in hoc loco oblationibus.*
18. *Quot vel quaha ornamenta Desiderius tunc vel adquisierit vel fecerit.* 25
19. *De ordinatione papae Alexandri, et controversia Cadaloy.*
20. *De flagello fulminum, et visione abbatis super hoc.*
21. *Qualiter per rogam regis Sardiniae 12 illuc monachos direzerit, et qualiter a Pisanis disturbati fuerint.*
22. *Item de oblationibus ipsius et alterius regis in Sardinia, et de satisfactione Pisanorum.* 30
23. *De adventu ducis Gotfridi ad Aquinum et de ingressu Normannorum in Marchiam.*
24. *Quot huius monasterii fratres a praedicto patre ad honores promoti sint; et de privilegio nobis contra Hildebrandum archiepiscopum facto.*
25. *De monasterio Tremitensi a praedicto abbate recepto et ordinato.*
26. *Qualiter ab eo vetus ecclesia eversa sit, et nova constructa.* 35
27. *Qualiter a Constantinopoli artificibus accersitis, musivis et lapidibus eandem basilicam decoravit.*
28. *De diversis in eadem ecclesia laboribus.*
29. *Quanta gloria ipsam ecclesiam dedicaverit, et quibus eam sanctorum reliquiis adornaverit.* 40
30. *De frequentia populorum propter absolutionem huc incurrentium.*
31. *De regina Agne, et oblationibus eius.*
32. *De variis ipsius ecclesiae ornamentis.*
33. *Qualiter ad ampliandum monasterii claustrum, destructis prioribus officinis iterum eas multo potiores ac meliores effecit.* 45

vento. 6. De protectione Desiderii ad mon. Tremitense, et mon. Maiellae, et reditu ad S. Sophiam. 7. De Alphano et Desiderii adventu ad hoc monasterium. 8. De v. D. et praepositura eiusdem, et archiepiscopatu Stephani. 9. De electione et confirmatione Desiderii a papa. 10. De susceptione Desiderii in abbatiam. 11. Qualiter incepit renovare monasterium et aedificia (monasterii aed. 3.). 12. Qua de causa (quassa 3.) Castellum novum construxerit Desiderius. 13. De consecratione, et qualiter — Calena sit S. B. concessa. 14. De restitutione S. Benedicti de S. et de c. S. L. et qualiter cartae S. Ben. de Salerno nobis pertinentes repertae, absconditae, adque incissae pro nostra invidentia fuerint. 15 = 14. *codicis 4. etc. ed. sed codd. 2 et 3. saepius discrepant, et divisio capitulum in 3. eadem est quae in 4.* a) Africa de C. sancti Benedicti 4. b) et in Venafro d. ed. c) et Roberto Guisquardo d. ed. d) confirmaverit ed. e) 17. Qualiter idem princeps fecerit praecipuum de platea publica monasterio nostro Capuae sito. 18. Q. a. finitima commutaverit ed. f) q. ablati ecclesiis et aliis o. ed. g) f. et de portis ecclesiae brevibus ed. h) A. p. ed. 55 i) Baresonum ed. k) Roffridi ed. l) mar 4. m) deest ed. In 2. capitula abhinc manu saec. XIV. scripta sunt. n) accersitis 4. o) d. et vitro et picturis. 30. Quanta gl. etc. ed. p) deest ed. q) conc. ed. r) Agusta ed. s) 33. De v. i. e. o. et q. ad a. cl. d. p. o. i. eas fecerit ed.

34. *Qualiter cartae monasterii sancti Benedicti de Salerno nobis pertinentes, dudum reperi-
tae, absconditae, atque incisae pro nostra incidentia fuerint*^{b)}.
34. *De renovatione ecclesiae sancti Martini, et constructione mansuetulae Desiderii, et
qualiter dedicaverit ecclesias sancti Bartholomei et turrium paradisi.*
35. *De Alberico^{c)}, et qualiter vocatus interfuerit synodo. De Alfano. De Amato, et Con-
stantino Africano.*
36. *De demoniaco et clauda quadam curatis ab Alexandro papa, et de cambio de Sancta
Maria de Palladio, et concessione Terracinensis civitatis^{d)}.*
37. *De restitutione sive oblatione ac constructione monasterii sancti Angeli de Formas.*
38. *De septem miraculis meritis beati Benedicti patris^{e)}.*
39. *De quibusdam refutationibus et oblationibus.*
40. *De quibusdam miraculis beati Benedicti meritis in Galliis et hic patris.*
41. *De quorundam oblationibus.*
42. *De mota quaestione coram apostolico super ecclesiam sanctae Sophiae et ecclesiam
sancti Angeli de Formas.*
43. *De miraculis quorundam huius monasterii monachorum.*
44. *De quorundam oblationibus.*
45. *Qualiter Robertus Guiscardus Siciliam ceperit, Salernum, et ecclesiam sancti Matthei
apostoli construxit, brachium sibi reservans, et quamplurima loca.*
46. *De pecunia violenter abstracta et interdicto.*
47. *De quibusdam oblationibus et confirmationibus.*
48. *De quorundam monachorum miraculis, et renovatione Sancti Liberatoris.*
49. *De causa dissensionis inter Henricum imperatorem et Gregorium papam, et qualiter
Robertus Guiscardus Romaniam ingressus est.*
50. *De archiepiscopo Ravennate invasore apostolicae sedis, et qualiter Desiderius iverit ad
imperatorem, manserit, et redierit.*
51. *De obitu duorum monachorum huius monasterii.*
52. *De castello Saracenisco, et Suio.*
53. *Qualiter Robertus Guiscardus adduxit apostolicum ad hunc locum.*
54. *De visione nocturna cuiusdam Iohannis, et cum missam apostolicam celebravit.*
55. *De quadam parte salutiferae crucis huc apportata, et renovatione Sancti Benedicti in
Capua, et pluvia postulata.*
56. *De quorundam oblationibus, et Aldemario huius coenobii monacho.*
57. *De obitu Roberti Guiscardi, et brachio sancti Matthei apostoli.*
58. *De oblationibus eiusdem Roberti in hoc coenobio.*
59. *De quibusdam oblationibus et commutationibus.*
60. *De quibusdam concessionibus a Desiderio factis, et quorundam oblationibus.*
61. *De quorundam oblationibus.*
62. *De Guaiferio Salernitano.*
63. *De libris quos Desiderius fieri fecit.*
64. *De latronibus.*
65. *De obitu Gregorii papae, et de electione tractanda.*
66. *De electione de Desiderio facta.*
67. *De reditu electi ad Casinum.*
68. *De consecratione electi papae Victoris. De corpore sancti Nicolai.*
69. *De ecclesia sancti Petri, et visione eiusdem apostoli.*
70. *De Guberto aeresiarcha, et persecutione ecclesiarum.*
71. *Qualiter papa Victor misit exercitum in Africa contra Saracenos, et de victoria eius-
dem exercitus.*
72. *De concilio generali et constitutionibus.*
73. *De obitu papae Victoris, et constitutione abbatis Oderisii.*
74. *Quot et qualia ornamenta ecclesiastica reliquit in hoc monasterio in suo obitu papa
Victor, qui et Desiderius abbas.*

a) deest 2. b) fuerint. Incipit Desid. 4. f. Expliciunt capitula. 3. c) Alberico c. d) civitas c. e) pater c.

INCIPIT LIBER TERTIUS.

Desiderius abbas huius monasterii tricesimus septimus, et quartus huius loci restaurator ac renovator, sedit annis viginti novem, mensibus quinque.

Primus siquidem monasterii huius fundator atque constructor fuit pater sanctissimus Benedictus, Petronax secundus, Aligerus^a tertius: Desiderius hic noster extitit quartus. Quem^b videlicet omnipotens Deus^c adeo carissimum habuit, ut illud quod suo fideli famulo Benedicto olim promiserat, locum utique^d istum quem tunc gentibus destruendum diripiendumque tradere censuerat^e, in maiorem longe quam tunc erat statum, famamque^f et gloriam fore venturum, per ipsum nostro hoc tempore dignatus sit ut cernitur ad effectum perducere^g. Huius plane admirabilis et singularis vere sui ordinis viri, tam dives, tam^h multiplex, tam denique copiosa est gestorum materia, ut velⁱ ipsi Ieronimo vel^j Sulpicio certe si adessent, non posset videri ad scribendum indigna. Ego tamen quamvis imperitus^k et iners, et tanto sim operi nequaquam sufficiens, tum pro imperio reverendissimi^l patris Oderisii minime contemnendo, tum pro maxima quam idem pater Desiderius in me ab ipsa fere infantia habere dignatus est dilectione; cum me, vix dum quattuor et decem annos egressum in hoc sancto loco susceptum^m, instruxit, enutrit, ac provexit: consideransⁿ insuper cum tanti utilitate operis memoriam quoque tanti viri scriptorum neglegentia paulatim in oblivionem, ac per hoc in contemptum fore venturam; licet non decenter, licet non elegantér, licet denique non sufficienter id^o valeam, aggrediar tamen confisus de auxilio Dei vitam illius ac gesta quolibet modo perstringere, et ad gloriam Dei tantique viri dulcem^p memoriam, nec non et^q ad solacium filiorum eius fratrum nostrorum, litteris utcumque mandare. Aequius utique iudicans cum obedientia et devotione inscitiae notam subire, quam de tam excellenti^r materia ex toto silere: et indignum prorsus esse decernens, ut etsi omnia nequeo, vel ali-^squanta non studeam de tot tantisque operibus eius referre; prudentissimo utique more venantium insectantium feras, qui etsi omnes attingere^t nequeunt, nequaquam tamen quotquot possunt capere neglegunt. Et quoniam plurima prorsus et fere innumera huius^u viri sunt gesta^v, multa ex^w ipsis etiam quae scio me praetermissurum confiteor; quoniam si^x universa scribere voluissem, prolixam certe et enormem historiam condidisset: quamvis ob hoc a multis nostrorum qui mecum illa^y pariter recolunt, me redarguendum fore non dubitem. Sed ego lectorum fastidio utiliter consulens, si ea tantum quae relatu essent dignissima scriberentur, sufficere iudicavi. Nam si qua minus in^z nostris litteris reperiuntur, in eius profecto^{aa} operibus luce clarius pervidentur^{ab}. Huius sane viri primordia, quoniam opitulante Christo hinc exordium sumere gestio, ab his qui^{ac} ei^{ad} ab incunabulis extitere sodales didici^{ae}. Multa praeterea laudabilium^{af} actuum eius a prioribus quibusdam audiui. Nonnulla etiam ex eiusdem ore veridico, cum frequenter me sibi nimia bonitate faceret adhaerere percepi. Caetera postremo illius et oculis propriis plurima vidi, et universis fere usque ad obitum eius interfui. Unde lectorem meum reddere certissimum volo, nulla me in hoc opusculo extrinsecus additamenta facturum, 40 nulla prorsus de illo nisi veraciter comperta scripturum: utpote qui me simplici intellectu legisse meminerim: *Perdes Domine omnes qui loquuntur mendacium*; salvo utique intellectu alio, quo dictum id de hereticis affirmatur. Quod si forte aliquis invidentia seu malitia ductus, fidem his accommodare noluerit, et favoris potius gratia huic rei me operam dedisse putaverit. huc si placuerit properans, aperiat visus et videat, ac per ea 45

a) t. A. ed. b) In quo videlicet omnipotens Deus nostro hoc tempore etiam corporaliter euangelicam illam pollicitationem visus est adimplere, qua dicitur: Amen dico vobis, quod omnis qui reliquit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam aeternam possidebit. Huius etc. 2. c) deest 4. d) add. 4. e) consueverat 4. f) famam 4. g) quam 4. h) add. 4. i) si adesset, vel S. not. p. v. ed. j) q. omnium imprimitissimus, et t. s. ed. l) sanctissimi 2. m) quam libenter s. ed. n) cernens. i. et dolens c. ed. o) s. v. eius opera ex toto complecti; agr. t. c. de s. D. quoquomodo illa perstringere ed. p) sanctam ed. q) add. 4. r) pretiosa ed. s) capere ed. t) tanti ed. u) opera ed. v) me ex i. e. q. s. p. ed. w) scribere si omnia v. ed. x) p. i. ed. y) deest ed. z) add. 4. aa) conspicuuntur ed. ab) eius ed. ac) addidici ed. ad) p. ex eiusdem o. v. c. me f. s. n. h. f. a. p. Nonnulla etiam a pr. q. audiui ed. 55

79) Idem dixerat in narratione de consecr. eccl. Casin.

quae videntur illa quoque quae videri non possunt actuum^a eius, semoto livore considerans, admiretur et credat, credensque honorum omnium largitori laudes super hoc et gratias referat. Sicque tandem me de multis illius pauca, deque maximis minima prorsus scripsisse cognoscat.

5 1. Is^b ex nobilissima Beneventanorum principum origine sanguinis lineam ducens⁸⁰, spiritu potius quam carne nobilis esse ab ipsis rudimentis infantiae coepit, et Dei magis servitio quam saeculi vanitatibus operam dare ab ipsis ut ita dicam huberibus matris elegit. Studebat namque puerulus adhuc frequentare ecclesiam, divinas lectiones et audire libenter et legere; cum quibusdam etiam religiosis saepe de his sermones innectere, 10 et quaeque ab eis de bonis moribus addiscere poterat, in semetipso exprimere^c. At pater^d illius saecularibus eum negotiis cupiens implicare, et utpote unicum unice dili- 15 gens per posteritatis illius lineam suae nobilitatis nomen disponderet propagare, puellam ei adaeque nobilem cum iam inciperet adolescere studuit desponsare, utque parentela eadem ad invicem firmaretur, modis omnibus maturare. Sed quoniam Dei spiritus suo 20 igne cor Desiderii ad mundi contemptum accenderat, econtrario longe aliter quam pater disposuerat agere puer egregius destinabat, seque potius heremum quam nuptias appetere, secretis quibus poterat gestibus indicabat. Et fecisset certe^e suis desideriis satis; nisi quod diligens parentum custodia et singularis amor, ac sollicitudo ingens impedi- 25 ebat.

2. Non post multos dies Dei iudicio patre a Normannis perempto, Desiderius ali- 20 quomodo nactus occasionem quam dudum optaverat, omnibus coepit modis clam licet satagere, ut desiderium quod cogitatu conceperat, opere parturiret. Cuidam igitur monacho bene sibi noto prudenti satis in saecularibus viro, nomine Iaquinto, cuius videlicet^f hoc ego relatione percepi, consilium totum communicat, pandit votum, voluntatem ostendit, et ut ei super hoc fideliter^g auxiliaretur instanti^h nimis prece deposcit. Erat tunc 25 circiter annorum viginti. *Nosti inquit mi pater qualiter me saeculo huic misero propinqui innoxerint. Sed quoniam ut vere tibi fatear iam dudum Deo vacare decrevi, per ipsum te obtestor et obsecro, ut iuxta quod scis et potes, his me vinculis exsolutum Deo liberius servitutum clam omnibus ad aliquam remotissimam solitudinem transferas.* Quid multa? pollicetur in omnibus Iaquintus auxilium; sed cavere admonetⁱ, ne forte sit 30 haec suggestio demonum. Verum cum eius per omnia firmum in Christo pectus agnovit, et rursus^j iterumque pertemptans^k idem semper quod pridem invenit: quadam die iam circa vesperam pariter ascensis equis quasi spatiandi gratia civitatem egressi, consequentibus aliquot famulis ad^l ecclesiam beati Petri cognomento Maioris quae iuxta eandem civitatem est sita perveniunt, ibique quasi^m ausa orationis ingressi, equos et gladium 35 quo idem Desiderius tunc erat accinctusⁿ, praedictis famulis pro foribus veluti servanda relinquunt. Inde iam sero per quandam illius ecclesiae posterulam videntes, pede^o iter adoriuntur^p; et cum non plus octo miliaris abinde locus ille distaret ad quem pergere disposuerant, noctis errore simul ac pavore confusi vix illuc alterius diei mane perveniunt. Quos cum vir Dei servus^q qui solitariam inibi vitam ducebat, Santari nomine 40 conspexisset, valde miratus atque laetatus est. Moxque inducens illos in cellam suam, ac Desiderium frequenter exosculans, coepit sollerter exquirere cur ita venissent. Cognita itaque Desiderii voluntate vehementer obstupuit, quod puer tam nobilis, tam delicatus, tam dives, et praecipue parentum^r singularis, tam ferventer universis saeculi pompis ac vanitatibus spretis, sub tam districto proposito servitutus Domino accessisset. Sed quo- 45 niam nil Deo difficile aut impossibile esse sciebat, laudes illi et gratias maximas referens, veterem hominem cum actibus eius Desiderium, ipso vel maxime insistente protinus exiit, et novum qui renovatur in Dei cognitionem, illum consequenter vestivit. Et Iaquinto in sua maturius redeunte, solus Desiderius^s cum Santari solo remansit.

3. Famuli igitur eius ut supra dictum est cum equis et armis ipsius frustra illum 50 pro foribus ecclesiae praestolantes, cum discessum illius tandem aliquando cognovissent,

a) a. e. add. 4. b) Desiderius 3. D. igitur 2. s. 4. quod rubricator in manus pinxit. c) satagebat exp. ed. d) add. 4. e) add. 4. f) fidenter ed. g) fideli p. ed. h) imperat ed. i) iterum ed. k) illum p. 3. illum frequentando p. 2. l) deest ed. m) c. q. 4. n) cinctus 3. o) deest 2. p) aggredi ntur ed. q) add. 4. r) parentibus ed. s) D. proprium nomen 4.

55 80) natus a. 1027, quum sexagenarius a. 1087 obierit; v. epitaph. eius ap. Baron. ad h. a. 81) comitem Beneventi dicit Amatus III, 49.

vicina iam nocte ad civitatem quam^a citius revertuntur, matrique ac propinquis quid accidisset, pavitantibus animis referunt^b. Noctem illam mater continuavit in lacrimis; propinqui vero et affines ipsius mane facti equis ascensis, per diversam^c viciniam requirendi illum gratia disperguntur, ac tandem quod erat in re suspicantes, prohibitum eius indicio ad Santari cellam deveniunt. Quam statim violenter ingressi, veste illum^d monastica vestitum reperiunt, ac vehementer irati praefatum Dei servum contumeliis magnis et conviciis multis adoriuntur, et inhoneste satis sacram vestem Desiderium exuentes, manibus eam propriis scindunt; eumque invitum^e licet et repugnantem priori veste vestiunt. Ac postremo^f illum equo impositum ipsis lora tenentibus quasi maximam ante se praedam agentes, ad urbem more triumphantium revertuntur. Hic^g iam^h matris lacrimas et querelas simul ac suadelas frustra inⁱ Desiderium iactas, propinquorum immo totius urbis tripudium, quis referre contendat^j? Annum fere integrum sub ingenti custodia in domo matris, habitu tantummodo saecularis, caeterum mente coelebs exegit, nullusque illi neque de nuptiis neque de actu^k aliquo mundiali persuadere aliquatenus potuit. Ita quem fidelem ac strenuum domui suae dispensatorem constituere^l Dominus disponebat, ab omni eum carnalis contagii macula purum immunemque servavit; unde non immerito a cunctis civibus admirabilis^m ac desiderabilis habebatur.

4. Sed cum iam fere nulla fugae ipsius suspicio matrem teneret, eumque quoniamⁿ coniugatum non poterat, retinere secum vel clericum niteretur, ad episcopium quod domui suae satis erat contiguum primo quidem non sine custodia, dehinc securitate crescente solum saepius ire sinebat. Erat tunc in monasterio sanctae Sophiae praepositus nomine Siconolfus, qui Desiderii desiderium pleniter noscens, quoniam per diem ne suspicio revivisceret non praesumebat, nocte cum eo apud episcopium saepissime loquebatur. Post non multos dies, noctu sicuti consueverat ad eum cum equis veniens, cuculla indutum clam Salerno perduxit, ac Beneventum perneciter rediit. Mox itaque^o Desiderius ad principem Guaimarium consanguinitate sibi propinquum accedit, adventus causam ostendit, orat ut quoniam in patria vivere monachus parentum pertinacia non auderet, quiete apud illum Deo sibi servire liceret. Si hoc mereretur impetrare, nusquam inde procederet. Si vero aliquando illum reddere propinquis deberet, modo potius sibi licentiam alio^p proferendi concederet. Eius igitur adventu nimium^q exhilaratus Guaimarius, et vehementer admiratus tantum in tantillo^r adolescente fervorem, annuit postulatis, eumque secum per dies aliquot retinens, nullique se contra votum reddendum fidissime pollicens, demum ad monasterium sanctae Trinitatis quod ad cavam nuncupatur^s non longe a Salerno situm, eodem petente transmisit^t. Quod propinqui persentientes^u, magnis ac frequentibus precibus Desiderium sibi reddi Guaimarium interpellant: sed principe in promissione quam Desiderio fecerat permanente, per semetipsum Landulfus Beneventanus princeps, matris ac propinquorum orationibus fatigatus Salerno venit, et Desiderium affinibus reddi deposcit.

5. Tali igitur tandem aliquando conditione ut^v Beneventum redeat impetratur, ut sine alicuius impedimento vel contradictione apud monasterium sanctae Sophiae sub^w monastica professione sibi manere liceret. Postquam ventum est Beneventum, universis affinibus sibi obviam simul cum civitate ruentibus, cum omni pariter comitatu princeps illum ad monasterium est prosecutus. Gregorius tunc vir valde prudens et strenuus eidem monasterio praecerat in abbatem, qui Desiderium multa hylaritate recipiens, pro eo quod universis desiderabilis erat, tunc primum mutato eius nomine, Desiderium appellari praecipit. Nam usque ad id tempus Daufarius vocabatur.

6. Ibi^x ergo illo per annos aliquot sub vita religiosissima commorante, et secum^y saepissime reputante monachum in sua patria perfectum esse non posse, pervenit interrim ad notitiam illius fama monasterii Tremitensis, quod videlicet in Adriatico mari apud insulam Diomedis nomine^z nuncupatam^{aa} triginta circiter milibus a terra distans 50

a) matrius r. ed. b) referuntur 2. c) diversas vicinias ed. d) e. priori v. vestiunt, i. l. ac r. ed. e) postremum 4. f) Sic 2. g) iam in ed. h) al. saeculari ed. i) mirabilis ed. k) deest 4. l) add. 4. m) l. daret a. p. Huius ed. n) nimis ed. o) tanto 2. p) persequentem 2. q) ad ed. r) Ab igitur illo 4. s) saepe secum r. ed. t) quondam n. 2. u) vocatam ed.

82) sub abbate Alferio, qui a. 1050. obiit; v. Ann. Cav. in Mon. SS. III. p. 189. ad a. 1050. 1058. et V. 55 Alferii ap. Murat. SS. VI. p. 208.

situm esse dinoscitur. Et quoniam iam dudum apud Beneventum familiaritatem abbatis praedicti loci adeptus fuerat, vix licet impetrata licentia illuc perrexit; ibique satis austerae conversationi se tradens, non parvum tempus exegit. Sed cum ab eodem abbate adeo diligeretur, ut eandem ei abbatiam se quoque vivente contradere cuperet, ille vero subiectioni potius quam praelationi mentem accommodaret, ac propterea cedendum loco illi decerneret: quodam tempore idem abbas ad res monasterii disquirendas egrediens, eundem Desiderium secum ire rogavit; quam ille egressionis oportunitatem libenter amplexus, minime differendam putavit. Cumque pariter ad Trasmundi^a comitis⁸³ quoniam res ita posebat curiam perrexisset, uxor eiusdem comitis super adventu Desiderii propter quod eius^b affinis esset valde exhilarata, a viro suo ut secum illum aliquandiu retineret etiam invito abbate obtinuit; cuius videlicet retentionis auctor ipsemet, ut dicitur^c extitit. Audiens autem celebre tunc nomen heremitarum Maiellae degentium, illuc properare ac Deo secretius servire desiderans, praedictum comitem ut ibidem transmitteretur oravit; quod et factum est. Ubi cum tribus circiter mensibus, a principio videlicet Februarii usque in tertiam post pascha ebdomadam^d sub ingenti continentia remoratus fuisset, transmissus est illuc supranominatus Iaquinus cum litteris ex parte apostolici ad heremi ipsius priorem; quarum tenor et priori sub interminatione iubebat ne illum amplius retinere praesumeret, et illi nichilominus mandat ne vel minimas^e inibi moras inneceret. Ita regressus ad sanctae Sophiae monasterium est.

7. Non post multos dies dominus Leo papa sanctissimus a partibus ultramontanis regressus Beneventum intravit, et quoniam Desiderius iam dudum Humberto Silvae candidae episcopo cognitus et valde^f carus extiterat, tam per illum quam et per Fridericum tunc cancellarium eidem papae notus et valde familiaris efficitur; adeo^g ut illi frequenter in altaris officio adhaereret, et evangelium ad eius missas saepius legeret. Per idem tempus praefatus pontifex descendit in Apuliam cum Normannis dimicaturus; sed Dei iudicio ab his superatus, ac Beneventum regressus, ordinato Huodelfrico^h archiepiscopo⁸⁵ quem secum adduxerat, post novem circiter menses Romam reversus, atque defunctus est. Interea Desiderius ob nimiam abstinentiam multasque vigiliis in languorem non modicum decidens, medendi gratia Salernum perrexit. Ibi itaque illo aliquandiu remorante, Alfano qui postmodum eiusdem civitatis archiepiscopatum adeptus est, prudentissimus et nobilissimus clericus, maxima illi est familiaritate coniunctus. Cuius animi frequentibus monitis ad mundi contemptum exhortans, sic tandem ab illo exegit ut monachus fieret, si prius ut iam dudum mente conceperat Ierusalimam ire permissus fuisset. Hac inter illos sponsione firmata Beneventum reversus Desiderius est, atque post non multos dies mandat eidem Alfano ut ad se veniat. Renuente illo ac potius pavitante Salernum egredi, iterum Desiderius ad illum abiit, eumque propter quorundam inimicantium illi timorem cuculla sua indutum noctu de civitate educens, secum Beneventum adduxit. Cum vero coepissent Alfano nobiles quique viri ac clerici frequentare, eumque ob maximam eius prudentiam decenter excolere, propositum autem Ierusalimitaniⁱ itineris paulatim coepisset in^j eius corde^k tepescere, seque a Desiderii latere nullo unquam modo, nullo unquam tempore assereret velle dividere, tempus ab eis^l aliquantum apud monasterium sanctae Sophiae exactum est: cum ecce fama percrebruit, papam^m Victorem ab ultramontanis partibus Romam venisse, eumque ad partes istas in proximo venturum fore. Territus Alfano huiusmodi nuntio, quod fratres suos super Guaimarii principis occisione insimulandos arbitrareturⁿ, adire^o ac praecoccupare statuit apostolicum, secumque ire orat suppliciter Desiderium. Et quoniam miram cantandi peritiam, et medicinae artis scientiam non parvam habebat, eiusdemque artis codices nonnullos secum a domo detulerat, magni aliquid se habendum in summi pontificis curia omnimodis confidebat. Confectis igitur atque aptatis quotquot potuit medicaminibus, una cum civitatis ipsius archiepiscopo ad Romanum pontificem in Tusciam proficiscuntur, eumque apud Florentiam remorantem reperiunt. In brevi itaque maximam apud illum familiaritatem adepti, et satis honorifice habiti sunt. Sed cum iam ibi per tem-

a) Trasmundi 3. b) affines eius 4. c) dicit ed. d) dominicam 2. e) v. aliquantas i. m. innecere auferet. ed. f) nimis ed. g) Huodelfrico 3. Uodelfrico 2. h) Ierusalimitanae viae ed. i) et in ed. k) mente ed. l) his ed. m) V. p. ed. n) i. procul dubio nosset 2. i. p. d. arbitraretur 3. o) a. ac desunt 2. a. et 3. 83) Teatini. 84) adeo — legeret ex Desid. Dial. III. Prolog. 85) Bulla d. 12. Iul. 1053. extat.

1055. pus aliquantum remorati, pro certo Desiderius comperisset papam minime ad partes istas venturum, insuper etiam ultra montes proxime profecturum; simulque valde inutilem proposito suo considerans in eiusdem pontificis curia conversationem: coepit omnimodis instare Alfano, ut iam iamque peteret ab eo licentiam reverendi. Petrus ante non multos dies huic monasterio electus fuerat a fratribus in abbatem, qui pro ipsa sua ordinatione insinuanda duos huius loci ad papam tunc fratres transmiserat. Igitur Desiderius optata iam dudum oportunitate reperta, accedit pariter cum Alfano ad Romanum pontificem; simulque pedibus illius se prosternentes, orant recedendi licentiam. Adduntque petentes, ut gratia religiosius vivendi per monachos qui ad eum a Casinensi monasterio venerant, illic eos transmittere suisque litteris illos abbati dignaretur ac fratribus commendare. Annuit apostolicus, atque ita sicut poposcerant cum fratribus illis ad hoc coenobium transmissi sunt. Receptique decenter ab abbate, et fratribus sociati, honeste satis^a atque humiliter inter illos aliquandiu conversati sunt, et ab universis in dilectione plurima habiti, nec non et monasticam ab eodem abbate consecrationem adepti, Ederico super eorum adventu plus quam satis est gratulante.

8. Viderat per hos dies Desiderius visionem non contemnendam, quam satis proxime rei commendavit effectus. Cernebat siquidem se una cum Alfano in quadam excelsa ac valde pulcherrima turre quae iuxta capitulum fratrum sita esset consistere, in qua nimirum pater Benedictus videbatur sede decentissima residere. Cumque ad illius visionem pavefacti^c stupeverent, et accedere propius nequaquam praesumerent, beatus pater^d Benedictus Desiderio hilariter innuebat, eumque iuxta se sedere^e manu porrecta iubebat; Alfano vero quoniam vocatus ab eo non fuerat, quasi indigne ferens de domo illa exibat. Quae nimirum visio manifestissime portendere visa est, et Alfano in loco hoc non diu remoraturum, et Desiderium Benedicti patris vicem in hoc monasterio suscepturum. Non multo post igitur a Gisulfo principe Alfano expostulatus, primo apud Salernum in monasterio sancti Benedicti abbas effectus; demum^f vero eiusdem civitatis archiepiscopatum indeptus est; Desiderius autem^g ad Capuanum monasterium est transmissus praepositus. Richardus tunc Aversanus comes Capuam expugnabat: sed cum Pandulfus ipsius civitatis princeps indigna quaedam et superflua iuxta priorum temporum consuetudinem Desiderio vellet iniungere, ille vero^h constanti ut erat pectore nequaquam in his ei congruum duceret assentiri, Capuam egressus ad Richardum accessit, et omnium quae extra civitatemⁱ erant monasterio pertinentium ab eo securitate percepta^j, et maxima insuper illi extunc foederatus amicitia, in obedientiis eiusdem monasterii aliquandiu remoratus est, paucissimis in monasterio relictis fratribus, et caeteris ad se accersitis.

1057. 9. Dehinc cum praedictus Fridericus in abbatem loci^k huius electus, demum vero in Romanum pontificem ut suo in loco iam supra taxavimus ordinatus fuisset, Romam Aug. ad illum mense Augusto cum duodecim aliis loci huius fratribus nominatim ab eo^l vocatus catus perrexit; ibique Romana febre percussus, post paucos dies huc rediit. Cum autem Nov. 30. idem apostolicus ad monasterium hoc post quattuor circiter menses venisset, non multo post gravi languore detentus atque ad extrema fere perductus est. Accersitis itaque coenobii huius prioribus, dat optionem illis in abbatem eligendi quem vellent. Qui cum habito adinvicem consilio nunc illum nunc alium ut in talibus consuetudo est eligendum censerent, communis tandem universorum consensus in Desiderium expetendum aspirat; et ut ipse illis in patrem concederetur, communibus votis papam exorant. Cumque valde^m sibi placere eandem electionem apostolicus asseruisset — nam et olim a tempore Leonis papae optimo illi apud Beneventum notus extiterat, et ex quo Petrus abbas eundem Desiderium ante non plenum biennium receperat, multa se illi familiaritate devinxerat — ita quidem ut in caetera curia fratrum electionem confirmavit, dicens quod quamvis plures ex tempore religiosos ac spirituales viros, multaque honestate et prudentia praeditos isteⁿ locus habeat, non tamen magis idoneum eligere ad id officium de suo collegio potuissent. Sed^o quoniam dum ipse adviveret, nulli se mortali eandem abbatiam tradere^p decreverat, Desiderium vero ad Constantinopolitanum impe-

a) l. esse ed. b) nimis ed. c) stupefacti pavorent ed. d) add. 4. e) sedem 4. f) dehinc v. ed. g) vere ed. h) add. 4. i) accepta ed. j) h. l. ed. k) ipso ed. l) satis ed. m) monasterium hoc ed. n) Et ed. 50 p) tradiderunt ed.

ratorum iam dudum Romanae sedis apocrisarium facere disposuerat: constituit ut si idem Desiderius se superstiti reverteretur, ipse illi vellet honorifice abbatiam contradere; si vero ante illius reversionem se mori contingeret, redeuntem illum absque aliqua contradictione in abbatem congregatio universa reciperet. Stephanum itaque cardinalem, et Mainardum postmodum Silvae candidae episcopum illi socios itineris donans, et in epistolis quas imperatori mandabat, Casinensis abbatiae illum electum commemorans, emisit a se, praecipiens ut expleta legatione reverti quantocius festinaret. Post haec Romam reversus, ac demum profectus in Tusciam, post paucos dies apud Florentiam ut iam supra retulimus obiit. Desiderius igitur cum iniunctum sibi cuperet maturare negotium, sumptis quaeque essent tanto itineri necessariis, simul cum sociis iter aggressus, ad monasterium sancti Iohannis quod in Veneris nuncupatur ut ibi mare ingrederetur profectus est. Cum autem per dies aliquot frustra illic remoratus fuisset, et propter aeris inclementiam mare ingredi nequaquam praesumeret, Sipontum inde contendit; ubi navem qua Barim navigaret ingressus, per quendam episcopum qui orationis gratia montem Garganum adierat, fratribus se commendari, seque tunc tantum mare ingressum illis significari rogavit. Sed cum apud Barim quoque causa nichilominus tempestatis aliquandiu restitisset, alium item nuntium huc dirigere studuit, per quem videlicet notificando mandabat, ob temporis intemperiem usque ad eam diem apud Barim morari. Contigit autem dispositione divina quae illum ad loci huius recipiendum honorem hactenus retardaverat, ut eo die quo idem eius nuntius huc applicuit, eo quoque die fratres nostri qui cum papa profecti fuerant, illo apud Florentiam defuncto atque sepulto redissent. Mox itaque nostri consilio habito, duos fratres qui Desiderium revocare nuntiata apostolici morte deberent, festinanter transmittunt.

Iam tandem Desiderius necessaria quaeque itineri coepto sufficienter paraverat, iam iamque simul cum Argiro Barensum magistro navigare disponebat, cum ecce ipso palmarum dominico circa vesperam nuntios praedictos accepit, defunctum apostolicum, et se ad revocandum illum sub festinatione directos ab universis fratribus asserentes, rediret ergo quantocius, et regimen monasterii prout Dominus ordinaverat cunctis desiderabiliter praestolantibus sumeret. Obrigit Desiderius tam subita apostolici morte percussus, moxque sociis advocatis aperuit quid nuntii detulissent; coeperuntque pariter cum Argiro satagere, qualiter ante quam mors papae divulgaretur reverti valerent. Non enim dubitabant se cognito eius obitu, a Normannis vel capiendos vel disturbandos. Redeimptis igitur protinus seu acquisitis pro se ac sociis aliquot quibus veherentur iumentis, altera die iter aggredientes venerunt ad Robbertum Viscardum, tunc quidem partis Apuliae comitem, postmodum vero totius Apuliae et Calabriae atque Siciliae ducem, rogantes ut secure illis per terram ipsius transire liceret. Qui ut fuit vir maximae bonitatis, licet iam papae transitum compertum haberet, et securitatem eis concessit, et tres Desiderio equos quibus adhuc indigebat largitus est. Ita Deo in omnibus prosperante sine aliquo impedimento regressi, ipso paschali sabbato iam tardiuscule ad civitatem sancti Germani applicuerunt. Dominica vero sancti paschae summo die, ad monasterium hoc ascendentes, capitulum fratrum de more ingressi sunt, praesidentibus Humberto sanctae Rufinae, et Petro Tusculanensi episcopis, et Stephano cardinali ac Mainardo Desiderii sociis. Nam praedicti episcopi Humbertus et Petrus longe iam supra retulimus, post apostolici transitum symoniaci tunc Mincii ordinationem fugientes, Beneventum pascha celebraturi pergebant; sed Deo ordinante gratia tantae festivitatis a nostris prioribus invitati fuerant atque retenti. Post sollempnem itaque sollempnitatis tantae sermonem, mox Humbertus totius illius ordinationis optime conscius Desiderium advocat, eique quemadmodum olim fuerat a papa dispositum, obedientiam abbatiae recipere ex parte fratrum omnium imperat. Nulla post imperium mora,

retulimus, a Roma tunc Mincii 2.

a. add. 4. b. conversionem 4. r. defunctus fuisset ed. c. quam posset citus f. ed. d. Post. olim desunt: 2. e. ig. ini. s. officium perficere satagens, assumptis q. ed. f. e. sibi traditis v. ed. g. v. spectator i. v. ed. h. ibi frustra r. ed. i. ibi ed. k. t. t. add. 4. l. add. 4. m. significando ed. n. illum ed. o. Cod. 2. hic claudii cap. 9. p. suff. n. q. i. e. par. ed. q. eodem n. a nostris directos a. ed. r. i. festinanter transmittunt ab ed. s. secunda feria post paschas i. 2. t. q. Normannorum tantum A. 2. u. illis ed. v. reversi ed. w. valde ed. x. d. huc a. de more monasterii c. f. i. a. ed. y. i. a. r. f. ed. z. diei 2. (anti 2. doct. 3. a) N. in medium m. 2.

1058. nulla expectatio responsionis: protinus universi surgentes eundem Desiderium acceperunt, atque cum maximis laudibus ad ecclesiam deportantes, in sede illum abbatis honorifice locaverunt, universis tum pro sollemnitate paschali, tum pro ipsius ordinatione immensa laetitia et iocunditate repletis; anno^s Domini 1058.
- Apr. 19.
- Cap. 11. 10. Igitur abbatia suscepta Desiderius, coepit modis omnibus studere atque satagere ut quod dicebatur dici veraciter posset. Cernens itaque totius monasterii officinas et angustas ambitu et forma deformes, et cum vetustate tum inertia ruinosas, adeo ut et contiguo viderentur omnes domate coopertae, et egressus unius ingressui connexus esset alterius: incitabatur quidem animo illas aggredi ad renovandum, sed angebatur iterum, quia ut tam arduum inciperet opus, nihil fere pensi habebat. Primo tamen^s quasi ex-¹⁰periri cupiens si quid valeret, palatium quod dudum Richerius abbas ab orientali parte monasterii inchoatum ad solarium usque perduxerat, opere satis decenti^c perfecit; iuxtaque ipsum versus ecclesiam, parvulam quidem, sed competentem plane in qua libri reconderentur aedeculam fabricavit. Quod cum sibi prospero eventu cerneret evenisse, domum etiam in qua abbates manere consueverant, a^d fundamentis renovare instituit: 15 quae videlicet a septentrionali parte adhaerens ecclesiae, et vilissimis lignorum^e furculis ab inferioribus^f sustentata, et viminibus ex parte maxima videbatur intexta^g; adiuncto illi palatio cum absida, quod veteres todericum appellare solebant. Dehinc inspirante ac prosperante Deo, mansionem etiam illam quae quiescentes^h fratres diversis prae sui exiguitate solaris continebat, nichilo segnius renovare aggressus est; in latere 20 scilicet prioris a meridiano, quam funditus evertere ob claustrum spatium disposuerat. Namque propter ipsius montis verticem, cui nulla fere planities^h inerat, vix in hoc loco parvissimi claustrum speciem iuxta absidam ecclesiae priores effecerant. Perfecta est igitur eadem domus in longitudine cubitorum sexaginta et centum, in latitudine vero cubitorum viginti quattuor: in^m altitudine autem, propter ipsius montis inaequalitatem quan- 25 titatis diversae, maximae tamen. Quam^a cum abietinis trabibus pulcherrime contignasset, lateribus cooperuit, diversisque coloribus decoravit. Super^o haec nichil moratus, pari tenore vetus capitulum funditus diruens, novum^p construxit: illudque gypsea urna in giro, vitreisque fenestris, ac pulchro satis^q variorum marmorum pavimento decorans, tegulis nichilominus cooperuit, et nimis venusta^r diversorum^s colorum varietate depinxit. 30
- Cap. 12. 11. Interea Frattenses oppidani, inquietorum ac^s perfidorum hominum usque^t ad id temporis genus, ac si quidam latrunculi, iunctis sibi Minturnensibus aliisque vicinis, nunc furtim nunc palam oppida sibi contigua nobis pertinentia infestare non desistebant. Terminum siquidem qui inter nos et illos antiquitus dividebat, idest duo leones^u lapidei, cum non procul ab eorum castro consisteret, olim malitiose clam confringentes in 35 proximum demerserant puteum; qua nimirum fraude fidentes, si quando nos^v terminum nostrum inter duos leones, sicut praecepta imperatorum^w continent computabamus, illi de leonibus qui secus portas Sancti Georgii positi sunt illud dici, derisorie^x immo pertinaciter affirmabant. Eorum^y igitur frequentissimas molestiones Desiderius egergime ferens, simulque illius sententiae reminiscens: *Observatio ordinis nostri sammam depo-* 40 *scit quietem et securitatem; cum neque beneficiis eos, neque rationibus aliquatenus sedare valeret, ad eorum tandem violenter frenandam nequitiam totus intendit, et Adenulfus* 45 *Caietani ducis cui gratiam principis conciliaverat⁸⁶ adminiculo fultus, mox castellum cui Novum proprie nomen inditum^z est, in monte qui Peranus dicitur omni instantia contra illos erexit. Sicque sua deinceps eos tutare, non autem amplius aliena pervadere* 50 *compulit.*
- Cap. 13. 12. Sed ut^z retro paululum redeam, cum post obitum pie memoriae Stephani papae supradictus Hildebrandus reversus ab imperatrice, contra eiusdem apostolice interdictum invasam a pessimis hominibus ecclesiam comperisset, Florentiae substitit: suisque litteris super hoc Romanorum meliores conveniens, eorumque ad omnia quae^z vellet 50

a) a. scilicet dominicae incarnationis 1058. 2. a. D. mill. octavo 3. b) itaque ed. c) decente ed. d) a. f. r. i. desunt ed. e) ligni ed. f) inferiori parte s. ed. g) constructa, a fundamentis aedificare instituit, adi. ed. h) f. q. d. i) disponebat. Nam p. ed. k) f. constabat p. ed. l) et q. ed. m) deest 4. n) eamque a. t. satis pulchre contignans, l. ed. o) Nichilque m. ed. p) d. renovavit, i. ed. q) add. 4. r) vetusta 4. s) scilicet ac ed. t) u. ad id i. desunt 2. u) lap. l. ed. v) deest 2. w) d. i. desunt 2. x) Horum ed. y) Sed 53 cum post ed. z) q. v. add. 4. 86) v. Amat. IV. 12-14.

consensum recipiens, mox annitente Gotfrido duce Girardum Florentinum episcopum in Romanum papam elegit, simulque cum ipso et duce Romam mense iam Ianuario venit; 1039. Jan. ubi praefatus electus a Romano clero et populo in apostolica sede inthronizatus, et Nycolai nomen indeptus est. Qui mox supradictum invasorem cum omnibus suis fautoribus excommunicans, tandem quorundam suorum interventu illum in communionem recepit, atque apud ecclesiam sanctae Mariae quae a Romanis Maior vocatur, sacerdotali privatum officio manere constituit⁸⁷. Mandat deinde ad hoc monasterium, quatinus dominus abbas sibi in Marchiam proficiscenti quam citius potest occurrat, videlicet ut proximo Martii mensis ieiunio et presbyterii^b gradum et cardinalatus pariter dignitatem cum abbatae consecratione recipere debeat. Dominica igitur prima quadragesimae paratibus omnibus necessariis iter arripiens, apud Farfense monasterium apostolico se coniunxit; ubi nimis ab eo amicaliter honorificeque receptus, Auximum⁸⁸ simul cum ipso profectus est. Ibidem itaque secundo quadragesimae sabbato, quod tunc pridie Nonas Martii eventit, cardinalis presbyter ab eodem apostolico ordinatus, et sequenti dominica abbatae consecrationem adeptus, privilegium⁸⁹ ab eo satis honorificum iuxta consuetudinem praedecessorum suorum recepit: quo insuper ad cardinalatus dignitatem^d et honorificentiam patris sanctissimi Benedicti, per totam Campaniam et Principatum, Apuliam quoque atque Calabriam, ab ipso fluvio Piscaria sicut influit^e in mare vicem suam idem apostolicus illi concessit⁹⁰. Post haec accepta remeandi^f licentia Romam veniens, proxima dominica mediantis quadragesimae apud ecclesiam beati Petri missam sollemniter celebravit, atque turba Romanorum innumera comitatus, ad titulum sanctae Ceciliae trans Tiberim maxima cum laude deductus est; sicque ad hoc monasterium in festivitate beati Benedicti reversus. Sed^g quoniam invitatus fuerat pascha cum apostolico celebrare, evestigio Romam regressus est^h, ibique usque ad peractam de more synodumⁱ remoratus. In qua videlicet synodo idem apostolicus inter caetera quae sollemniter statuit, decretum de ordinatione Romani pontificis⁹¹, qualiter scilicet, vel a quibus personis seu pacis seu belli tempore debeat ordinari, antiquas praedecessorum suorum secutus sententias discretissime scripsit; idque sub districto anathemate tam sua quam omnium qui eidem synodo interfuerant sacerdotum auctoritate roboravit.

13. Eodem tempore idem papa ad hoc monasterium in ipsa beati Iohannis natalitate adveniens, sociato sibi Desiderio in Apuliam descendit; ubi cum apud Melphiam concilium celebrasset, Richardus princeps cuius iam supra meminimus per admonitionem seu^m iussionem eiusdem apostolici praeceptum fecit huic loco de monasterio sanctae Mariae in Calena^a, sito in finibus Apuliae iuxta civitatem quae dicitur Besti^b, cum omnibus exintegro castellis, villis, cellis, et universis omnino possessionibus eius. Gisulfus etiam Salernitanus princeps^c monasterium sancti Benedicti de Salerno, quod nobis iam dudum parentum ipsius violentia subtraxerat, tactus^d timore Dei in manus domini abbatis exintegro restituit, et ut ab eo religiosius ordinaretur oravit. Sed cum inde subducto abbate, praepositum ibi iuxta morem cellarum nostrarum ordinavisset^e, indigne nimis hoc Salernitani simul et invidiose accipientes, eundem principem id disturbare tum precibus tum instantiis nimis compulerunt. Demum idem princeps consilio habito, monasterium sancti martyris Laurentii intra Salernum^f in latere montis aedificatum, quod sibi iure haereditario pertinebat, extoto^g cum omnibus pertinentiis suis non qui-

a) *add. 4.* b) *presbyteri ed.* c) *p. officium recipere d. 2.* d) *e. videlicet eius d. ed.* e) *Null ed.* f) *l. r. ed.* g) *R. t. ed.* h) *in beati B. est l. r. ed.* i) *Et q. ab eodem pontifice paschalis festivitatis gratia inv. fuerat, R. reversus ed.* k) *reversus post festum Urbem egrediens, Melphiam Apuliae urbem perrexit, ubi tunc idem apostolicus concilium celebrare disposuerat, in qua etiam synodo dum Richardus Capuanus princeps cum aliis quatuordecim interfuisset, a supradicto papa Nycolao ammonitus, praeceptum fecit B. Benedicto de monasterio sanctae Mariae in Calena, cum pertinentiis suis. 14. Tunc temporis Gisulfus S. p. 2. ^l *deest 4.* m) *et 3.* n) *Calene 4.* o) *p. Desiderio super hoc conquerenti, reddidit huic sancto loco u. (cellam 2) a. B. ed.* p) *quam a iure nostri cornobii Salernitanorum tenens s. a. 2. q) subtraxerat. Sed c. ed.* r) *exinde ed.* s) *constituisse 2.* t) *Salernitani nimis haec indigne ferentes, eidem principi inlatere coeperunt, ut monasterium illud ordinatum sicut antea fuerat esse permitteret. Coactus itaque princeps illorum rogatu, mon. s. Laur. ed.* u) *i. civitatem Salernitanam constructam q. 2. v) in hoc mon. exintegro optulit; nec tamen restitutionem quam iam antea de supradicta cella fecerat, irritam fecit. ed.* 55 *Sed in cod. 3. violavit scriptum est, et computra tibi ut in 4. legi persuasum habeo.**

87) *cf. Ann. Rom. Mon. SS. V, 471.* 88) *Osimo.* 89) *nunc Viesti; in finibus Apuliae inter montem Garganum et mare Adriaticum.* Edidit Gatt. Acc. 90) *scil. ad correctionem omnium monasteriorum et p. 161; suspectum III. Di Meo, sed ut mihi videtur monachorum.* 91) *editum in Mon. Leg. II°. p. 177. immerito. Datum est aliquanto post finitam synodum.*

dem parvis praediato nostro abbati concessit, et per praeceptum in hoc monasterio confirmavit; nec tamen refutationem illam quam de priori monasterio fecerat violavit*.

Cap. 15. 14. Sequenti tempore praefatus^a pontifex iterum ad has partes deveniens, dominum Oderisium Oderisii Marsorum comitis filium, et loci huius a puero monachum diaconum^b in Lateranensi ecclesia, apud Acerras⁹³ positus^c ordinavit. Tunc^e etiam in Aquinensi civitate deposito episcopo nomine Angelo, eo quod neophitus et rerum ecclesiasticarum male prodigus erat, necnon et pro^d quibusdam nequitis suis a sanctae memoriae papa Leone iam dudum excommunicatus extiterat, dominum Martinum Florentinum genere, religiosum plane atque prudentem de huius loci prioribus monachum episcopum consecravit. Petrus quoque^e Venafranae^f et Hiserniensis sedis episcopus, Ravennas natione, 10 monasterii^g huius monachus, tempore nichilominus ipso sacratus est.

Cap. 16. 15. Eisdem^h quoque diebus et Richardo principatum Capuanumⁱ, et Roberto^k ducatum Apuliae et Calabriae atque Siciliae confirmavit, sacramento^l et fidelitate Romanae ecclesiae ab eis primo recepta, necnon et^m investitione census totiusⁿ terrae ipso-

* De^o eodem vero monasterio sancti Benedicti de Salerno, ne forte vel memoria cum multis intendimus excidat, vel ne forte non opportunior referendi locus nobis occurrat, licet praepostero ordin. , necessarium videtur malitiam et invidentiam quorundam fratrum praedicti monasterii hoc in loco inserere; nam sicut Aeneam apud Virgilium⁹⁴ dixisse sociis legimus, forsitan olim haec meminisse iuvabit. Causidicus quidam praedictae civitatis Salernitanae Romualdus nomine fuit, qui pro eo quod etiam ipsius monasterii advocatus erat, maximam ibi familiaritatem habebat; tunc proinde universa eiusdem loci munimina seu qualibet cartis saepissime perquirendi fidissimam ab abbate licentiam acceperat. Tandem igitur inter caeteras quattuor numero magna oblationis edicta invenit, quae videlicet clare satis ac plenius continebant, qualiter idem monasterium a principio huic nostro coenobio traditum a principibus ac subditum fuerit. Has ille maxima ductus invidia, protinus rapuit, abscondit, et nemine prorsus sciente ad domum propriam detulit, atque usque ad mortis diem ne filiis quidem ostendit. In mortis igitur articulo positus, vocavit maiorem filium suum Iohannem nomine, eique clam universum ipsius rei prodens negotium, et praedictas cartas manibus retinens: *Ego inquit ut cernis, o fili, procul dubio morior; cartas istas filii tuae committo, ut sicut memi ris benedictionem habere, usque ad diem ultimam tuam nulli prorsus mortalium eas ostendas, sed sicut egomet feri, secretas illas apud te et ignotas omnibus habeas; quoniam si quomodolibet in notitiam seniorum Casinensium venerint, nullatenus quiescent quin sub iure monasterii sui monasterium istud reducant, quod iam dudum studio et solertia nostrorum parentum ab illorum ditione subductum est. Suscipit simul cum cartis patris imperium filius, et ac si divinum quid in pectoris archano reverens, usque ad suae mortis diem similiter habuit et ipse celatas. Ad mortem autem veniens, accessit fratrem suum tunc ipsius loci abbatem, easque illi simili tenore, quo sibi pater reliquerat, tradidit. Non multo post idem abbas infamatus de quibusdam criminibus apud ducem Roggerium, tentus est, et in suamet ipsius camera custodiae mancipatus. Qui videlicet abbas iam dudum propalaverat praedictarum tenorem cartarum cuidam pseudo monacho propinquo suo. Verum hic quoque priorum nequitiae nequam inferior, reminiscens nefandi negotii huius, et verens ne cartae ipsae apud abbatem invenirentur, et nobis aliquando proderentur, festinus ad custodes abbatis accessit, et lugubri voce indicans, se quattuor cartulas propriae haereditatis eidem utpote propinquo commendatas habuisse, orat suppliciter ut eas sibi et perquirere, et auferre permetterent, ne forte rebus aliis intermistae perirent. Illi nullum in monachi verbis dolum existimantes, dant ei protinus et perquirendi et asportandi licentiam. Quas ille repertas, inscio quod dicant abbate, die altera in conventu omnium fratrum attulit, ostendit, et legit, remque totam per ordinem pandit, mirantibus cunctis et indignantibus, et diversis ut in talibus assolet diversa promentibus. Tandem haec pluribus sententia placuit, ut antequam res divulgaretur, cartae ipsae protinus minutatim inciderentur, idque mox invidia simul et ira dictantibus actum est, atque uni ex fratribus imperatum, ut easdem ipsas incisionum minutias diligenter colligens, in accessus fratrum proferret. Haec omnia taliter gesta fuisse, idem ipse frater, qui hoc de minutis ipsis facere iussus est, divino timore compunctus non multo post abbati suo domino Iaquinto nostro confratri per ordinem propalavit. Ego⁹⁵ quoque ex eiusdem abbatis ore haec universa percepi, ne quis forte autemet mendose hoc vel fabulose confictum, addit 2.*

a, supradictus ed. b) prepositus 4. c) Postmodum autem in ed. d) deest ed. e) etiam ed. f) Benevento 2. g) noster monachus, t. i. s. est. ed. h) Hisdem ed. i) deest 3. k) Rothberto 2. Rotperto 3. l) cum sacer. fid. ed. m) deest ed. n) t. i. i. deest 2. o) haec teste indiculo capitum olim in fine operis Leo collocaverat, quae postea loco congruo insereret. Nunc in solo cod. 2. servata sunt.

93) inter Capuam et Nolam. 94) Aen. I, 203. 95) i. e. Leo.

rum, singulis^a videlicet annis per singula boum paria denarios duodecim⁹⁵. Sed quoniam duorum^b horum magnatum, Robberti scilicet atque Richardi decurrens^c historia attulit mentionem, qui prae caeteris sui temporis mortalibus, locum hunc et^d dilexerunt, et ditaverunt, et protexerunt, quique huic nostro Desiderio nimium devoti, fideles, et amicissimi in omni vita extiterunt: dignum videtur, qualiter sit uterque ad suae dignitatis honorem proventus^e, vel breviter opusculo isti inserere; nam et superius nos ipsum promississe meminimus. Robberto igitur primum frater eius Drogo qui tunc comes erat Apuliae, roccam sancti Marci concessit, quam videlicet in confinio Calabriae ipse non multo ante construxerat, deque tota illum Calabria pariter investivit. Sed cum Robbertus^f idem pauper admodum esset, nec sine multae summae pecuniae ad milites conquirendos eandem se posse acquirere pervideret, tandem vicinae civitatis dominum quae Bisinianum^g vocatur, Petrum videlicet Tyrae, divitem valde virum vocatum ad colloquium cepit; a quo utique viginti milia aureos pro eius absolute receptione recepit. Huic fratrem pergenti Girardus de bono alipergo occurrens, primus omnium illum quasi per iocum Viscardum appellavit, eiusque demum miles effectus, Alveradam amitam suam illi in matrimonium iunxit; sicque simul ingressi Calabriam, brevi tempore universas fere illius urbes ceperunt. Post mortem autem fratris Humfridi honore ipsius recepto, Regium urbem obsidens capit, et^h extunc coepit dux appellari. Dehinc reversus Apuliam cepit etiam Troiam; et ita paulatim, diversis licet temporibus totam terram universosque partium illarum Normannos praeter Richardum, suo subdidit dominatum. Congnito praeterea quod praedicta Alverada sibi affinis esset, parat divortium; acⁱ sororem Salernitani principis coepit expetere in coniugium. Quod et factum est. Et Alveradae quidem^j dona conferens plurima, Calabriam cum Sikelgaita^k perrexit. Post haec ad Saracenorum expugnationem et acquisitionem Siciliae ingens Robberti animus vertitur; ad quam videlicet cum valido exercitu transiens, Messanam primo quae in portu sita erat ex improvise occupat; inde Rimetum^l; ad urbem deinde quae Castrum Iohannis vocatur^m, ex quatuor partibus castellaⁿ communit, bella ibi et^o plurima et prosperrima peragit; a Panormitano admirato dona ingentia recipit; castrum sancti Marci nomine in valle Demenae construit; Messana militibus communita, ingenti tandem auro onustus Calabriam repetit. Ydrontum^p deinde tandiu obsidens afflixit, quousque illi se tradidit. Inde Barim^q terra marique circumdat, eamque post quatuor circiter annos Argirizzi factione ingreditur^r. Rursus igitur ad Siciliae Panormique expugnationem cum navali profectus exercitu^s, intra quinque mensium spatium Catherinam primo, inde vero Panormum^t, deinde Mazarium^u capit; sicque fratrem Roggerium de tota investiens insula, et medietatem Panormi, et Demenae, ac Messanae sibi retinens, acceptis Saracenorum obsidibus, thesauro ingenti ditatus Calabriam redit. Haec interim de Robberto iam nunc aliquanta de Richardi principatu scribamus.

Hic itaque Aversanum ut supra iam tetigimus comitatum indeptus, ad principatus dignitatem toto nisu ambire, et ad Capuanae urbis expugnationem animum coepit intendere^v. Supra quam cum tria castella firmasset, eamque acriter debellans affligeret, septem milibus tandem aureis a Pandulfo iuniore susceptis obsidionem solvit; sed ad tempus. Nam cum post mortem Pandulfi Landulfus filius successisset, mox et Richardus accedens obsidionem firmavit. Proferunt multam Capuani pecuniam, Richardus nil appetit nisi terram. Artati demum famis penuria cives, cedente Landulfo recipiunt hominem, sacrant in principem, portas sibi dumtaxat cum turrium fortitudine retinentes.

* Robberto breviter tetigisse sufficiat, quia qualiter hanc insulam ceperit latius loco suo scribemus. Nunc iam aliqua de 2.

a) per singulos annos p. ed. b) h. d. magnatum ed. c) d. h. a. m. post extiterunt collocat ed. d) h. d. d. ac p. ed. e) profectus 4. f) c. pauper admodum esset, vicine urbis d. 2. g) Bestinianum 4. h) V. (Guiscardum 50 2.) q. p. i. a. ed. i) amicam 4. illi a. s. in ed. k) deest 4. l) add. 4. m) sororemque ed. n) add. 4. o) Sikelgaita 4. p) vocabatur 4. q) castra 4. r) et p. et desunt 2. s) t. i. ed. t) Orantium 2. u) Varum 2. v) add. 4. w) Nazarium 2. Mazarium 3. Masarim 4. x) ad C. u. e. a. c. i. et ad p. d. t. n. a. ed.

95) Utrumque iuramentum quod Robertus Dei-gratia et sancti Petri dux Apuliae et Calabriae et utroque subveniente futurus Siciliae praestitit, e libro censuum edidit Baronius ad a. 1059. n. 70. 96) Ra-

Dissimulat hoc interim novus princeps, et aptius id expetendi tempus expectat. Non multo post venit ad hoc monasterium, recipitur honorifice nimis cum processione solemniter: erat enim admodum gloriae appetens. Placent omnia valde; rogatus a senioribus de loci tutela, devotissime promittit se totius monasterii contra omnes quos possidet fidelissimum de caetero defensorem. Campaniam deinde profectus, totam ferme intra tres menses adquirit. Inde Capuam rediens, congregatis nobilibus dignum iam asserit esse, turres civitatis et portas sibi contradi. Timentibus hoc et omnino refutantibus agere Capuanis, iratus princeps urbem exit, eamque rursus artissima obsidione undique cingit. Iterum cives fame valida pressi, ultra montes ad imperatoris suffragium exorandum archiepiscopum suum transmittunt; sed qui verba detulit, verba recepit sine aliqua utilitate regressus. Tunc Capuani spe undique decedentes, iamque resistere, nullo penitus eis ferente auxilium non valentes, tandem et turres, et portas, et seipsum omnes cum suis omnibus potestati principis tradiderunt, anno dominicae incarnationis millesimo sexagesimo secundo, cum iam per decem circiter annorum curricula Normannus viriliter ac strenue repugnasset. Post paucum tempus divino iudicio nocte conflata Teano, mane princeps cum exercitu supervenit; fugientibusque comitibus, civitatem ultro tradentibus civibus recipit. Ita sibi Deo in omnibus pro incolarum nequitiis prosperante, universas Capuani principatus attinentias cum civitatibus et castellis brevi sibi tempore subdidit. In omnibus autem his prosperitatibus Deo et patri Benedicto semper gratias referebat; eius se meritis adiuvari, eius orationibus attoniti constantissime profitens. Iam vero domnum abbatem licet dudum apud Capuam praesidentem ut supra diximus sibi amicissimum fecerit, ex eo tamen illum ac si patrem modis omnibus venerari, eius se consiliis omnino committere, ipsi quasi domino libenter obtemperare. Primo igitur anno quo princeps simul cum Iordane filio factus est, iuxta morem priorum principum generale praeceptum fecit huic monasterio de omnibus omnino pertinentiis ac finibus suis. Sequenti vero tempore fecit praeceptum monasterio nostro quod Capuae situm est, de platea publica quae erat inter murum civitatis et claustrum eiusdem coenobii, unde magnam inquietudinem fratres tam a quibuslibet transeuntibus, quam et a vicinis mulierum garrulitatibus cotidie patiebantur.

16. Tanta igitur potestatis Desiderius Dei nutu amicitia fretus, nequaquam tam acceptabile tempus neglegendum existimans, eidem principi tum precibus, tum muneribus non exiguis instare coepit, ut huic monasterio quod tantopere se diligere fatebatur, quietem dignaretur et securitatem largiri, et castella nobis finitima quibus undique frequenter infestabamur, quae videlicet ipse iam in suam dicionem redegerat, eidem monasterio in perpetuum possidenda firmaret. Eius itaque votis princeps gratantissime annuens, primo quidem castrum quod Mortula dicitur, simul cum Casa Fortini; dehinc oppidum Frattarum cuius iam supra meminimus; sequenti vero anno roccam cognomine Cucuruzzum; turrem quoque quae iuxta mare sita est, in eo videlicet loco quo Liris fluvius mari miscetur; necnon et castellum Teramense; haec inquam omnia, cum omnibus simul eorum pertinentiis, principalibus singillatim praeceptis huic loco

a) etis 4. b) e. e. a. g. a. desunt 2. c) deest 3. d) u. p. e. f. a. desunt 2. e) et turres t. ed. f) virtuti ed. g) ac a. deest 2. h) fugientibus ed. i) certissime ed. k) e. c. so. c. ed. l) feminarum ed. m) ducens ed. n) decet 4. o) Cucuruzzum 2. C. cum omnibus pertinentiis eius ed. p) mari Liris f. admiscetur ed. q) e. o. s. s. p. add. 4. r) s. e. simul p. 4.

3) hoc Leo addidit. 4) Hildericum. 5) Car en stram animam cogitaverunt, et consiliaerunt, ac 45 la cort de l'empereor de Alemagne est costumance que qui done parole parole rechoit. Aimé. 6) anno inimicos nostros intus nostram provinciam incitaverunt atque introduxerunt, propter quod secundum legem Langobardorum omnes res eorum in nostro publico devolutae sunt ad faciendum ezinde omnia quae voluerimus, etc. 11) diei eiusd. Gatt. Acc. p. 165. ex 50 orig. 12) 1066. quum reliquae notae a. 1065. potius conveniant, 4. Non. Iul. monast. S. Salvatoris in monte Cucuruzzu, comitatu Tean. Casinatibus dedit, confiscatum ob prodilionem comitum Calatiae et Petri com. Vulturvensis. Gatt. Hist. p. 312. ex orig. 55 13) Gatt. Acc. p. 166. 14) comitibus ob eandem causam adeptum; ibidem.

ex integro concessit et confirmavit. Data sunt autem in commutationem eidem principi, pro Frattis castellum quod dicitur Capriata cum omnibus pertinentiis suis, additis insuper trecentis bizanteis. Pro Teramensi vero castro datum est illi castrum^a quod vocatur Conca, quod ipse nobis dudum reddiderat, una cum curte sancti Felicis de Miniano. Oppidum praeterea vicinius monasterio quod Pesmontis vocatur, quodque nobis erat infestius ac molestius caeteris, eodem tempore a comitibus Aquinensibus Desiderius commutavit; pro quo videlicet roccam quidem vocabulo Cellarolam^b, et Postam illi extoto concessit; retento sibi lacu eiusdem loci cum ecclesiola quae iuxta est. Partem vero de municipio sancti Urbani nobis tunc pertinentem, idest 120 familias, singillatim dedit comiti Adenulfo in vita tantum sua tenendam, retentis sibi familiis 12 cum ecclesia sancti Urbani, et cum terra quae sufficeret ad duo paria boum: ea videlicet condicione ut si vellet nobis praedictus comes in vita sua easdem hominum familias reddere, nos daremus illi 50 libras denariorum; sin autem, post mortem illius in nostram^c omnes illi homines dicionem redirent.

15 17. Per¹⁵ idem tempus oblatae^e sunt in hoc loco ecclesiae per diversa loca, quas suo ordine compendiose subter annectimus, ab anno videlicet primo ordinationis Desiderii^f usque ad dedicationem maioris ecclesiae, deinceps reliqua descripturi. Ecclesia sanctae Mariae in Aurola, territorio Larinensi¹⁶. Ecclesia sancti Benedicti intra civitatem Albanensem. Monasterium sanctae Mariae de Cellis, territorio Carseolano¹⁷. Monasterium sancti Benedicti de Orbeto, loco Pascusano¹⁸. Ecclesia sancti Valentini intra Ferentinum Campaniae¹⁹. Ecclesia sancti Marci de Carpenone, loco Aquasonula²⁰. Ecclesia sancti Dimitrii intra civitatem Neapolim, in regione Albinense. Ecclesia sancti Petri in Orbeto, loco Morino. Ecclesia²¹ sanctae Luciae iuxta castellum Rendenariae. Monasterium sanctae Eufemiae²² in Marchia²³, territorio Teatino²⁴. Ecclesia sancti Angeli et sanctae Mariae in Comino, loco Pesco²⁵ Masculino²⁶. Ecclesia sancti Iohannis de Conca, loco Pilano²⁷. Ecclesia sancti Nycolai intra Aquinum, iuxta plateam. Ecclesia sancti Blassii de Sancto Iohanne in Baniarola²⁸. Ecclesia sancti Benedicti in territorio Aretino, loco Ficarola. Ecclesia²⁹ sancti Angeli de Algido³⁰. Monasterium sanctae Agathae sub civitate Tusculana³¹. Ecclesia sancti Salvatoris in eadem civitate Tusculana. Ecclesia sanctae Mariae cognomento Ad vineas³², territorio Tusculano³³. Ecclesia sanctae Mariae de Uppa, territorio Carseolano. Ecclesia sancti Nycolai et sancti Moyses apud Campaniam, loco Turrici. Ecclesia sancti Angeli in Bettorrito, pago Marsorum. Ecclesia sancti Herasmi, et sancti Angeli, et sancti Donati³⁴ de Pomperano, similiter in Marsia. Ecclesia sancti Christophori, et sancti Constantii, territorio Aquinensi. Ecclesia sancti Martini de Arpino. Monasterium³⁵ sancti Petri de Burgano³⁶, in finibus Luceriae.

^a) Ecclesia sanctae Trinitatis, et sancti Felicis in Sancto Urbano. *add. 2.*

^b) territorio Tusculano. Ecclesia sancti Petri in Plegi, sanctae Felicitatis, sanctae Luciae³⁷, sancti Antonini in monte Porculo, territorio Tusculano. *add. 2.*

^c) Monasterium, quod dicitur Sancta Ierusalem, territorio Tusculano³⁸. Monasterium sancti Angeli in Pesclu, territorio Veliternensi. Has omnes Gregorius consul Romanorum beato Benedicto obtulit iuxta tenorem, quae in oblationis cartula continetur. Item *add. 2.*

^d) Monasterium sancti Petri de Lacu, territorio Balvensi³⁹. Monasterium quoque sancti Petri de 20

^e) castellum q. dicitur C. *ed.* ^b) et inf. *ac ed.* ^c) Cellarellum 2. ^d) nostra o. i. b. diciores 4. ^e) oblatae in h. l. monasteria et ecclesiae p. d. l. quae 2. ^f) ipsius *ed.* ^g) in t. *ed.* ^h) F. Monasterium s. 2. ⁱ) Monasterium 2. ^k) et eccl. a. L. prope e. qui dicitur Rendenaria *ed.* ^l) Eufimie *ed.* ^m) T. cum 300 modis terrae 2. ⁿ) Pesclu *ed.* ^o) Masculino 2. ^p) Pisano *ed.* ^q) Monasterium 2. ^r) Tusculanensi *ed.* ^s) *deest* 4. ^t) D. cum 300 modis terrae, de 2. ^u) Purgano 4.

15) Requiritur, si iuvat, in Regesto Petri cuncta hic notata. ANG. 16) Gatt. Hist. p. 131. 17) v. supra II, 23. Dedit Siginolfus comes, f. Berardi, habitator in castello S. Angeli. Gatt. ib. p. 222. 18) *in calle de Orbeto, in provincia Marsorum.* Gatt. Hist. p. 226. 19) quam obtulit Bernardus Laidulfus f. comes Aeserniae; ib. p. 228. 20) *super fucio Fawro;* ib. p. 230. (s. 1063. ind. 15.). 21) *in ipsa Limata, subtus ipso castello, sc. S. Ioh. in actu Pontiscurvi;* ib. p. 206. 22) utriusque tres partes offerente Gregorio f. Gregorii consulis, quartam d. 24. Maii Octaviano Alberici filio; ib. 232. 234. e reg. Petri. 23) ib. p. 233. Gregorius f. Gregorii de Alberico dimidiam eius partem offert 1068. Feb. 15. 24) Eae in reg. dicuntur ecclesiae de S. Angelo in Algido, sed S. Antoninum Petrus f. Gregorii dedit 1077. Sept. 24; v. ib. p. 236. et infra c. 60. 25) id in reg. a Bened. VIII. et Alberico com. pal. fratribus oblatum dicit, ib. p. 236. 26) Gatt. Acc. p. 179. Offerunt comites Balb. a. D. 1067. ind. 7. m. Aprili.

Omnes istae ecclesiae cum universis omnino possessionibus ac pertinentiis earum tam mobilibus quam immobilibus huic monasterio intra praescriptum spatium oblatae, et a Desiderio receptae sunt.

Tunc temporis Baldoinus comes de valle Sorana obtulit, seu refutavit beato Benedicto tres curtes de Comino, quas videlicet^a per cartulam commutationis a parte huius monasterii retinebat; idest ecclesiam sancti Urbani cum pertinentia^b sua, et ecclesiam sancti Victorini cum ipso lacu de Vicalbo, et ecclesiam sancti Angeli quae dicitur in Pratora, cum omnibus omnino pertinentiis ac rebus earum^c, quemadmodum a nobis receperat. Eodem quoque tempore Paldus^d Venafranus comes obtulit beato Benedicto quartam partem de castello quod dicitur Sextum, et medietatem totius partis suae de valle Venafrati, et de Teano, et de Calinulo, et de Calvo, et de Caiatia^e, nec non, et de omnibus quae possidere videbatur in toto principatu Capuano. Alio etiam praeepto obtulit in hoc loco quartam partem de Cerreto^f plano, et Torcino, et medietatem de rocca sancti Georgii, et de Vitecuso, et de Cerasolo^g, nec non et integrum castellum quod dicitur Cerulanum, cum omnibus ex integro^h pertinentiis eius. Sed et Landulfus comesⁱ ad obitum veniens, de quinquaginta passibus ad^j piscandum in mare, in loco qui vocatur Ad Rigora, oblationem in hoc monasterio fecit^k. Per eos dies Berardus Marsorum comes de^l monasterio sanctae Mariae in valle Marculana in hoc loco oblationem faciens, simul eam huc cum filio suo Todino egregiae indolis adolescente iam pridem apud monasterium Reatinum converso transmisit. Idem quoque postmodum ad hoc monasterium veniens, reddidit beato Benedicto monasterium sanctae Mariae de Luco^m, simul cum rocca quae super ipsam ecclesiamⁿ constructa erat^o, et cum omnibus villanis qui ibi residebant, et cum universis omnino per totam Marsiam pertinentiis eius. Huic^p Desiderius sub libelli nomine terram mille modiorum mensura de rebus huius monasterii^q per diversa loca quae sub sua duntaxat erant^r ditione, assignari praecipit, censu quinquaginta solidorum per annos singulos constituto.

18. Aestuabat interea ingenti desiderio Desiderius, ecclesiastica etiam ornamenta de quibus usque ad id temporis pauperes admodum videbamur, undecumque conquirere; sed bonum desiderium non est passus Deus in tanto homine inefficax esse, sicut in 40 sequentibus pervidebitur. Partim itaque de propriis deferens, partim vero a Romanis amicissimis mutuans, centum et octoginta librarum pretio congesto omnia fere ornamenta papae Victoris, quae hac illacque per Urbem fuerant pignorata redemit; quae Burgano, in finibus Luceriae. Monasterium sancti Petri de Avellana, apud Sangrum^s, cum universis omnino pertinentiis et possessionibus ipsarum omnium. Tunc 2.

a) add. 4. b) c omni p. ed. c) Pandulfus ed. d) Cal. 4. e) Cerreto 2. f) o. omnino sibi pertinentibus ac possessionibus ed. g) c. Minianensis 2. h) S. videlicet M. ed. i) deest 4. k) dicitur ed. l) appellatur ed. m) q. terre iuiera n. p. 2. n) eccl. curtiumque possessionibus ed. o) q. filii Landolfi ed. p) Murula 2. q) a parte p. in e. castello pertinere videbantur ed. r) I. etiam f. et de altera integram partem suam frater e. L. i. i. e. Per eos dies Berardus ed. s) Tunc — fecit in fine cap. collocat ed. t) q. Sipontinus ad 2. u) p. in mari in l. q. v. 50 Rigora ad p. o. ed. v) e. ad hoc monasterium veniens per cartam reddidit b. B. 2. w) Luco ed. x) ipsum monasterium ed. y) Huic — constituto desunt 2. z) deest 3.) d. donante Deo non potuit in t. ed.

27) de castro Cerasoli inclite 3 porciones med. ap. 29) Gatt. Acc. p. 169. 30) utrumque ib. p. 170. Gatt. Acc. p. 168. ubi utrumque docum. ei. d. invenies. 31) ib. p. 171. ubi videmus, sub Graecis imperatoribus Siponti leges valuisse Langobardorum. 32) ib. 55. dicitur a Ricardo 1066. Sept. ap. Gatt. Hist. p. 158.

videlicet ista^a sunt. Pluviale diarodanum^b, totum undique auro contextum, cum fimbriis nichilominus aureis. Planeta^c diacetrina^d, aureis listis undique decenter ornata; alia vero^e exameta³⁴, ~~falsa~~ nichilominus in giro circumdata. Dalmatica similiter exameta,³⁴ auro et albis a capite, manibus^f, ac pedibus insignita. Tunica diapistin cum urna amplissima a pedibus et manibus ac scapulis aurea. Stolae auro textae cum manipulis et semicinctis suis, numero novem. Pannum diarodanum pro^g faldistorio³⁵, cum aureis in circuitu listis. Libet nunc^h super haec inserere singula, quae ex eo quo ordinatus est tempore usque ad renovationem basilicae maioris, in ecclesiae utensilibus fecerit: nam caetera deinceps plenius exequemur. Pastoralem virgam argento vestivit, et deauravit. Fecit ante faciem altaris tabulam auream cum gemmis, librarum circiter decem; nec non et turibulum de auro cum gemmis ac^h smaltis, librarum duarum. Librum quoque epistolarum ad missam describi faciens, tabulis aurea una, altera vero argentea decoravit. Codicemⁱ etiam regulae beati Benedicti pulchro nimis opere deintus comptam, deforis^m argento vestivit. Similiter fecit et de sacramentariis³⁶ altaris uno et³⁶ altero, et duobus nichilominus euangeliis, et epistolario uno. Nam usque ad illud tempus in plenario missali tam euangelia quam epistolae legebantur; quod quam esset tunc inhonestum, modo satis advertitur. Id ipsum fecit et de alio libello, in quo sunt orationes processionales. Fecit et libellum ad cantandum inⁿ gradu sive ante altare, eumque tabulis eburneis mirifice sculptis et argento ornatis annexuit. Codicem quoque de vita^o sancti Benedicti, et sancti Mauri, et sanctae Scolasticae describi studiosissime fecit. Fecit et portellas argenteas ad ingressum chori, librarum circiter triginta. Fecit et sedilia lignea in circuitu chori cum dossalibus eorum, sculptura^p simul et pictura decora^q. Sed et gradum nichilominus ligneum eiusdem operis extra chorum in ambonis^r modum satis pulchrum constituit, in quo videlicet tam lectiones in nocte, quam etiam^s epistolae et euangelia ad missas praecipuarum festivitatum legi deberent^t. Per eos etiam dies cum rumor increbuisset^u, ad Italiam regem venturum, nequaquam segnis^v perrexit¹⁰⁶⁷. Amalfim; ibique viginti pannos sericos quos triblattos^w appellant^x emit, ut si forte necessarium esset, haberet quod^y regi donaret, pro tutela videlicet et honore monasterii huius. Hydriam quoque argenteam librarum septem, ibidem tunc adquisivit, quam^y profecto ad ministerium aquae sanctificatae in processione dierum dominicorum cum alia eiusdem metalli et quantitatis hydria postmodum illi donata deputavit^z. De triblatis vero omnibus, quoniam rex de via reversus fuerat, pluviales protinus fieri iussit. Videns autem tunc portas aereas episcopi Amalfitani, cum valde^a placuissent oculis eius, mox mensuram portarum veteris ecclesiae Constantinopolim misit, ibique illas ut^a sunt fieri fecit^b. Nam nondum disposuerat ecclesiam renovare, et ob hanc causam portae¹⁰⁶⁶ ipsae sic breves effectae sunt, sicut haecenus permanent³⁸.

19. Interea ut superius revertamur^c, defuncto apud Florentiam apostolico post duos^{Cap. 21.} et^d dimidium quibus ecclesiae praefuit annos, cum maxima inter^e Romanos seditio coe-^{1061.} pisset de ordinando pontifice exoriri: Hildebrandus archidiaconus cum cardinalibus nobilibusque Romanis consilio habito^f, ne dissentio convalesceret Anselmum tandem Lucensem episcopum post tres circiter menses in Romanum pontificem eligunt, eumque Ale-^{Oct. 1.} xandrum vocari decernunt; nostro Desiderio simul cum principe Romam proficiscente, eique in omnibus suffragante. Quod cum ad aures regis^g eiusque matris venisset^h, indignatione nimia ducti quod haec sine illorum consilioⁱ et auctoritate gesta fuissent, et⁴⁵ ipsi nichilominus Cadaloum Parmensem episcopum ultra montes a Placentino duntaxat

a) v. sunt haec ed. b) d. magnum, t. 2. c) Planetam diacetrinam etc. casu quarto ed. d) magnam add. 2. e) quoque ed. f) c. et p. ac m. i. ed. g) d. cum listis aureis p. f. 2. faldistorio 4. h) L. praeterea hoc in loco designare s. ed. i) sive f. sive adquisierit 2. k) et smaltis ed. l) Calicem 4. m) a foris ed. n) c. ante altare sive in gradu ed. o) fecit 4. (factis?). p) sculptura 4. q) praestantes ed. r) ammonis 2. s) etiam et ed. t) f. legentur ed. u) increbuisset r. ad l. v. ed. v) senis ed. w) vocant coemit ed. x) h. certo q. ed. y) ut q. ad m. ed. z) esse constituit ed. a) i. valde pulchras f. 2. b) iussit 3. c) redeam ed. d) d. annos et d. q. e. p. ed. e) s. i. R. c. ed. f) habitu 2. g) imperatricis eiusque filii 2. h) pervenisset ed. i) consensu ed.

34) i. e. sex licis seu filis texta, unde nostrum eas Mauro filius Pantaleonis de comite Maurone, 35) sella plicatilis, fauteuil. 36) quae gentis Melfigene, inscriptas nominibus possessionum missae ordinem continent. 37) i. e. trium colorum secundum Petr. Dam. ep. IV, 7. 38) fecit Casin.

1061. et Vercellino episcopis⁴⁰, ipsa die festivitatis apostolorum Symonis et Iudae in papam
 Oct. 28. eligi faciunt; eumque Romam evestigio ad impugnandam sive exordinandam ecclesiam
 cum valida manu militum, et pecunia multa transmittunt. Sed favente Deo, licet plu-
 1062. rimi Romanorum nec non et plurimi^a capitaneorum eidem^b Cadaloo gratia regis adhae-
 serint, licet etiam castellum sancti Angeli ad urbis oppugnationem illi tradiderint; cum
 semel et bis magnis instructis copiis adventasset, et immensam valde pecuniam profli-
 gasset, multamque stragem non minus suorum quam caeterorum fecisset: ad ultimum
 clam de praefato castello egressus, turpiter cum paucis aufugit; nec ultra venire ad has
 Oct. 27. partes apposit. Quippe qui eodem anno, idest in praedictorum apostolorum vigiliis^c
 ab omnibus Teutonicis et Italicis episcopis qui cum rege tunc aderant^d, iusto Dei iudi-
 cio dampnatus est ac depositus.
- Cap. 22. 20. Iam^e fere quintum ordinationis suae complebat Desiderius annum, cum terribi-
 1063. lius solito permissione divina fulmine monasterium istud attackum est. Cum enim fra-
 tres in ecclesia die quadam^f de more primae horae sollempnia agerent, subito coelitus
 fulmen elapsum, ipsum ebdomadarium sacerdotem cui Manno erat vocabulum, honestae
 15 fae virum in choro stantem feriens extinxit, caeteros vero circumstantes velut exani-
 mes ad terram prostravit. Novicium etiam quendam extra chorum stantem ante ipsam
 42 maiorem crucem pereutiens occidit. In capitulo tabulas officiales^g excidit, ipsumque
 tabularium ac si mortuum^h reddidit. Vultum imaginis abbatis Richerit in eodem capi-
 tulo in tabella depictum scidit, acⁱ porro deiecit, et in plerisque monasterii locis per-
 20 cussit^b. Fuit autem dies haec 15. Kal. Februarii. Quamobrem consilio cum fratribus
 pater venerabilis habito, ad iram Dei placandam statuit tunc per omnes menses primam
 sextam feriam communiter ab omnibus in abstinentia peragi, ac discalciatis pedibus pro-
 cedendo, missam proinde specialiter celebrari; necnon et omnibus per annum cotidianis
 diebus orationem pro fulgure ad missam publicam et ad psalmos speciales coniungi^l.
 23 Porro autem dominus Petrus Damiani cuius iam supra meminimus ad hoc monasterium
 11, 99. veniens^m, cum verbo pariter et exemplo ad Dei servitium ferventi zelo quoscumque
 posset accenderet, tandem consensuⁿ ac permissione domni abbatis a cuncta congrega-
 tione voluntaria oblatione in remissionem omnium peccatorum obtinuit, ut per totius
 anni sextas ferias quae^o tamen festivae non essent, pane tantum et aqua essent^p con-
 30 tenti, ac per singulas singuli disciplinas data confessione reciperent^q; insuper et tridua-
 num ieiunium in caput quadragesimae per annos singulos agerent. Multotiens vero De-
 siderio cogitanti, et revelari sibi oranti quidnam esse vellet, quod sic frequenter hunc
 locum praedictum flagellum attereret, quadam nocte per visum Benedictus pater apparuit,
 eique inter alia de hoc sollicite percontanti, nichil aliud quam diabolicas insidias et
 35 antiquam pro loco invidiam esse perdocuit. Egomet ipse cum adhuc in scola monasterii
 degerem, reminiscor una nocte ad secundum dumtaxat nocturnum sexies in ecclesia et
 campanario fulmen percussisse. Alia quoque vice cum Anglo quodam aurifice duos
 alios longe distantes uno ictu ad portam maiorem occidisse, et quod est mirabilis,
 puerulum quendam praedicto Anglo innitentem^r nil nocuisse. Altera^s etiam propter
 40 paradisi turrim transeuntem quendam vetulum extinxisse. Altera cuidam ex cementariis
 corrigiam de tergo a capite usque ad pedes incidisse, nec tamen exanimasse.
- Cap. 23. 21. Per idem tempus legati ex parte Baresonis regis Sardiniae^t ad hoc venerunt^u
 coenobium, per quos beato Benedicto duo magna et optima pallia rex idem transmit-

a) pluria 4. b) illi g. ed. c) Symonis et Iudae v. ed. d) Q. i. f. o. ed. e) quodam ed. f) inortem 4. 45
 g) pariter ac ed. h) huius 4. i) edici 2. adiungi 3. k) c. ac add. 4. l) q. t. f. n. e. desunt 2. m) c. e. ed.
 n) imminentem 4. o) Altera — extinxisse desunt 4. p) venere ed.

40) Eos Petrus Dam. ep. I. 21. commemoravit; huic Gregorio, illi Dionysio nomen fuit. Diem et finem capituli Quippe — depositus ex eiusdem opusc. 18. petiit. 41) Augustae Vindel. 42) Consuetudo vetus fuit, seriem ministrorum et officialium, qui per hebdomadam publicis functionibus deputabantur, in tabula notatam in exedra seu capitulo ad communem notitiam exponere, idque munus tui ex monachis demandabatur; haec sunt tabulae officiales, hic tabularius, de quibus in hoc capite. ANG. qui eorum exemplum e monumentis Casin. apponit. Vicarius ordo postulat, ut in hac futura hebdomada canat nonnus Amicus missam, epistolam frater Desiderius legat, evangelium, responsorium, et verum frater Vincentius canat, lucernam frater Andreas procuret. Coquinage secretum, etc. 43) cf. Ioh. V. S. Petri Dam. 19. 20. Petri D. Opusc. 36, 16. 44) cuius ipse testis est, opusc. 43. initio. 45) in 55 renno quo dicitur Circa ut ait in privil. infra citato.

tens, orat sibi aliquot ex nostra congregatione fratres ad monasterium constituendum mandari^a; spondens et pollicens maximum in regno suo nostris utilitatibus honorem et commodum proventurum^b, si monasticae religionis studium hactenus partibus illis incognitum, qualiter apud nos tunc vigere perceperat, apud eos extunc nobis studentibus assuesceret. Mox igitur venerabilis pater tantis^c petitionibus simul^d ac pollicitationibus motus, deliberato consilio duodecim de melioribus huius coenobii fratribus elegit, eisque tam^e divinarum scripturarum codices, cum diversis ecclesiastici ministerii^f apparatus ac sanctorum patrocinii plurimis, quam et diversarum rerum suppellectilem abundanter praebens, nec non et abbatem^g qui illis praeesse deberet instituens, nimis eos honorifice illuc cum Caietanorum navi direxit. Verumtamen Satana^h impediens ex Dei permissione, res eadem eodem tempore ad effectum pervenire non potuit. Pisani siquidem maxima Sardorum invidia ducti, cum iam nostri ad insulam quae Liliu[m] vocaturⁱ, prospero satis eventu transissent, et scaphis egressi opportunum navigationis tempus attenderent, eximproviso super illos cum armatis navigiis veniunt, et tam nostros quam caeteros omnes indistincte simul et nimis iniuriose tractantes, universa diripiunt; insuper etiam praedictae legationis principem patibulo iam parabant crudeles affigere, nisi monasticum habitum quodam ex nostris illi porrigente protinus induisset. Post haec incensa navi, et vestimenta solummodo nostris restituentes, caeteris omnibus onusti, hylares ad propria remearunt. Nostros autem per diversa ab eis loca dispersos, fratres nostri de monasterio Lucensi pio studio disquirentes reperiunt^k, omnesque praeter quatuor qui iam ad Christum migraverant, ad monasterium suum conductis vehiculis revehant; quique postmodum licet diversis temporibus, eodem tamen anno ad nos universi fere reversi sunt. Viderat praeterea quidam de nostris triduo ante quam ista contingerent visionem; naviculam videlicet unam contra se perniter proferantem, quam iuvenis quidam valde decorus, et senex supra solis radium splendens, sceptrum gerens in manu ducebat. Cumque iam illis^l esset contigua, mox sceptriger ille in prora se subrigens, navis nostrae nauclerium^m nominatim vocavit. Cuiⁿ respondenti senex quasi valde commotus: *Putatis ait vos cum causa nostra tuto Sardiniam pergere? Nequaquam plane id erit.* Et haec dicens navem illius valido impulsu feriens vertit, et vela omnia in mare disiecit, moxque disparuit. Mane somnio recitato diversi diversa conicere, et quidam quidem vehementissime trepidare; quidam vero nequaquam somniorum illusionibus asseverabant intendendum esse. Piratae igitur illi caetera omnia inter se dividentes, scripnum reliquiarum cuidam suorum^o qui maior facinoris illius extiterat, apud se custodiendum contradunt; sacramento se invicem obstringentes, nullo unquam tempore, nullo modo, nulli hominum, nisi aliter forte non possent se id reddituros. Sed cum, infelix ille^p ad domum suam easdem sanctorum reliquias detulisset, et utpote secularis inhoneste ac sine reverentia illas haberet: terribilis Deus in consiliis super filios hominum! quadam die cubiculum illud causa alicuius utilitatis ingressus, subito corruit, et expiravit. Quod ubi innotuit, magnus protinus^q horror universos invasit: et die altera discalciatis pedibus venientes, cum ingenti reverentia et honore praefatas reliquias exinde abstulerunt, atque ad episcopium civitatis^r cum magnis laudibus^s transferentes, ibidem illas debita tractandas honorificentia posuerunt^t.

22. Sardorum interea rex digna pro tantis iniuriis satisfactione a Pisanis recepta, cum rursus ad hoc monasterium mandasset, se quidem multo ardentius in priori devotione persistere, nos vero propter id quod evenerat nequaquam debere negligere; duos tandem illuc fratres iam post biennium fere transmissos, rex idem alacriter nimis recepit, eisque ecclesiam beatae Mariae in loco qui dicitur Bubalis, nec non et Sanctum Heliam de monte sancto, cum integro ipso monte, ad monasterium constituendum per praeeceptum concessit^u, cum colonis et servis quamplurimis et cum substantiis ac pos-

50 a) transmitti ed. b) p[er]vent. ed. c) doinceps ed. d) add. 4. e) t. p. s. se p. m. detulit 2. f) deest 4. g) misterii 4. h) V. Deo permittente et S. i. res e. 2. i) et h. ed. k) ceperunt 4. l) sibi ed. m) nauclerium 4. n) Qui ed. o) eorum ed. p) inde 2. q) h. p. ed. r) deest 2. s) Dei l. ed. t) posuere ed.

46) Aldemarium, v. c. 24. 47) in mari Tyrrheno in illa ora fuit tenebro, et paucu lumine abt tinnitu apud montem Argentarium; Latinis Egilium vel Igi- ora, et grande presserat mihi etc. Ea causa fugrif. lum. ANG. 48) ap. Gall. Acc. p. 174. ex orig. propter quam diem adnotare omisit.

Nicita lebita iscribus in palatio regis iscrisi, quod

1066. sessionibus magnis. Hunc aemulatus ad hunc alter rex eiusdem Sardiniae nomine
 Mai. 5. Torchytorius², fecit et ipse cartulam oblationis suae⁴⁹, et transmisit ad hoc monasterium,
 de Sancto videlicet⁵ Vincentio de Taberna, cum servis multis et substantiis plurimis, nec
 non et de Sancta Maria ad Flumen tepidum, et de Sancta Martha, et de Sancto Panta-
 leone ad Olivarum⁶, et de Sancto Georgio de Tulvi, atque de Sancta Maria de Palma;
 omnes inquam ecclesias has cum universis eorum pertinentiis, ad monasterium ex eis
 constituendum rex praedictus per cartam beato Benedicto contribuit. Ad Pisanos praeter-
 tera legatus ab Alexandro papa simul cum monacho nostro directus est, ut nisi aposto-
 licum⁴ anathema vellent protinus experiri, causam beati Benedicti quam nequiter⁴ abri-
 puerant⁷ ex integro redderent; et debita se satisfactione purgantes⁸, numquam amplius¹⁰
 illos⁹ aliquatenus disturbare praesumerent. Qui mox eius obsecundantes imperiis, et
 impie circa nos egisse se profitentes, veniam supplices postulant, et quaeque tunc super-
 esse de¹ his ac reperiri potuerunt, magna² nimis devotione restituunt; exceptis dun-
 taxat sanctorum reliquiis, pro quibus se ut superius dictum est iuramento constrinxerant.
 Non autem multo post cum Gotfridus dux Pisam venisset, atque ad eum Desiderius qua
 de causa nescio profectus fuisset, ipso¹ duce interveniente atque studente post multipli-
 cem satisfactionem tandem¹ Pisani in eius gratiam redeunt, et tam eidem patri quam
 et loco huic se fidelissimos fore de caetero pollicentur.

Cap. 25. 1066. 23. Interea cum supradictus princeps Richardus victoriis ac prosperitatibus multis
 elatus, subiugata Campania², ad Romae iam se viciniam porrexisset, ipsiusque iam³ Urbis
 patriciatum omnibus modis ambiret, Teutonici regis pertinax⁴ ad aures. Qui ut et bona
 Amat. VI. 9. sancti⁵ Petri de manibus Normannorum eriperet⁶, et imperii coronam de apostolici manu
 1067. reciperet, magna cum expeditione pervenit Augustam⁵⁰; ibi praestolans Gotfridum Tus-
 ciae ducem⁷ ac marchionem, qui regem quotiens Italiam intrare⁸ deberet cum sua soli-
 tus erat praecire⁹ militia. Sed quoniam Gotfridus idem longe praecesserat, rex hoc
 25. nimis indigne ferens, eandem mox expeditionem remittens¹⁰ in sua reversus est. Dux
 autem copioso nimis¹¹ vallatus exercitu Romam accessit⁵¹. Cuius¹² Normanni adventu
 comperto, maximo correpti tremore universam protinus Campaniam deserentes aufugiunt;
 52. et lordane tantum ac Guilelmo⁵² qui Mostarolus¹³ dictus est cum suis in Aquino se illi
 contraire parantibus, caeteri cum principe apud Patenariam rei eventum praestolantur¹⁴; 30
 futurum ut fertur ut si dux idem Garilianum transisset¹⁵, ita ut in armis erant cuncti
 versus Apuliam fugam arripere. Eisdem¹⁶ diebus ecclesia nostra eversa iacebat. Got-
 30. fridus itaque apostolico simul¹⁷ et cardinalibus comitatus, mediante iam Maio Aquinum
 cum universo exercitu venit, ibique per octo et decem dies cum pro¹⁸ vita obsistentibus
 Normannis pari ferme eventu conflixens, tandem satagente strenuissimo internuntio Gui-
 35. lelmo cui Testardita fuit cognomen, ad id ventum est ut ad pontem sancti Angeli qui
 dicitur Todici, dux et princeps altrinsecus, nam interruptus erat, se ad colloquium iun-
 gerent; sicque non parva ut dicitur donatus¹⁹ pecunia dux ad propria repedaret. Per
 eos dies stella quam cometem vocant, ingentem retro se faciem gerens spatio viginti et
 40. amplius²⁰ diem apparuit⁵³; quae eiusdem ut putatur²¹ ducis, non enim multo post defe-
 53. cit⁵⁴, praenuntia²² mortis fuit. Eodem²³ quoque tempore⁵⁵ cum Marsorum comites ferali
 inter se discordia dissiderent, ab altero eorum contra alterum princeps quem diximus
 est evocatus. Qui desiderium iam dudum conceptum Marsiae acquirendae²⁴ tali occa-
 sione se invenisse gavisus, licet magno vallatus exercitu, et filios Borrelli habens itine-
 ris praeduces, non tamen illuc sine trepidatione aliqua est profectus. Ubi cum per dies 45
 aliquot remoratus, Albam civitatem undique obsidisset, pugnasque ibi nonnullas et fecit-

a) Torchytorius 2. Torckitorius 3. b) scilicet ed. c) ita ed. et valvae eccl. Casin. Olivanum Reg. Petri. Olivanum 4.
 d) n. an. v. ap. p. ed. e) inquit 4. f) arrip. 4. g) purgante 4. h) eos ed. i) s. ac r. de h. p. ed.
 k) supplicis satis d. ed. l) add. 4. m) C. ex parte ad 2. n) i. tam p. 4. o) portavit 4. p) sibi 4.
 q) crueret ed. r) T. videlicet m. 2. s) d. i. ed. t) m. p. ed. u) remanere praecipit. Dux 2. v) valde ed. 53
 w) Huius ed. x) Mostarola 2. y) cum suis omnibus p. 2. z) transiret ed. Per idem tempus e. n. ed.
 a) add. 4. b) p. v. add. 4. c) a Normannis d. 2. d) fertur 2. e) m. p. ed. f) Eodem — repedavit desunt 2.
 g) acquirendi 3.

49) ib. Hist. p. 154. de loco Call. Dat. in vico Uta. 52) genero Richardi. 53) a. 1067. adsignat Anon.
 prope Carales. 50) ibi fuit ante Purificationem Casin. 1066 alii. 54) a. D. 1070. 55) 1067. 55
 a. 1067. sec. Ann. Aug. 51) hucusque ex Amato. teste Anon. Casin. Cf. Amat. VI, 8.

set et recepisset, nihil tandem ex his quae speraverat facere praevalens, relictis cum eo qui se conduxerat Normannis aliquot, ad propria repedavit.

24. Sed cum praedictus apostolicus magnae admodum circa hoc monasterium devo-
tionis existeret, suggerente pariter et instigante Hildebrando archidiacono, si quos ex
hac domo fratres a domno abbate acquirere poterat, vel suo lateri ad ecclesiasticum
ministerium sociabat, vel certe in episcopos sive abbates honorifice promovebat. Todi-
num igitur Berardi Marsorum comitis filium⁶⁰ Romam ad se accersitum, in Lateranensi⁵⁶
patriarchio levitam constituit. Aldemarium quoque felices memoriae Capuanae civitatis
prudentissimum ac nobilem clericum et Richardi principis olim notarium⁵⁷, qui meus in
conversione magister extiterat, quique in abbatem fratribus in Sardiniam missis dudum
fuerat ordinatus, postquam reversus ad monasterium est, in ecclesia sancti Laurentii
quae appellatur Foris muros, cardinalem simul et abbatem sacrauit. Sed et Ambrosium
Mediolanensem prudentem nichilominus et eruditum non mediocriter hominem, in Ter-
racinensi ecclesia episcopum ordinavit⁵⁸. Geraldum etiam doctissimum per omnia cleri-
cum Teutonicum genere, in archiepiscopum ecclesiae Sipontinae praefecit⁵⁹. Per idem
quoque tempus et Milo Capuani monasterii praepositus in Suessanam ecclesiam episco-
pus factus est; et Petrus qui dicebatur Atenulfi^a patris cognomine^b de Capuanis^c
nobilibus, qui postmodum Romae factus est^d cardinalis, ad abbatiam sancti Benedicti de
Salerno cuius iam supra fecimus mentionem, rogatu Salernitani principis est transmissus.
20 Eodem tempore sollemne Desiderio privilegium⁶⁰ idem apostolicus praeter caetera
super omni moda huius coenobii libertate concessit: ne videlicet aliquis alicuius ecclesiae
episcopum praeter Romanum pontificem, non solum in nostra hac principali ecclesia,
verum etiam in omnibus ubique terrarum^e nobis pertinentibus cellis, quamlibet ditionem
usurpare quolibet modo praesumeret, auctoritate apostolica interdicens. Quo etiam tem-
pore cum Hildebrandus Capuanus archiepiscopus elatione quadam turgidus contra hanc
auctoritatem fuisset summurmurare conatus, publice in Romana synodo nobis super hoc
proclamantibus, privilegiis apostolicae sedis convictus se peccasse confessus est. Unde
tam sibi quam suis successoribus universis sub districto tunc anathemate interdictum est,
ut nullam ulterius inde auderent assumere quaestionem, nullam prorsus contra hunc
30 venerabilem locum promovere aliquando litem.

25. Praeterea cum de rectoribus Tremensis coenobii, quod nobis antiquitus perti-
nisse Romanorum quoque pontificum privilegia pleraque testantur, multa eo tempore
inhonesta et nefanda diffamarentur^f, eidem Desiderio ad disquirendum et disponendum
illud prout sibi optimam videretur ab^g apostolico auctoritas data est. Qui cum abbatem
eiusdem loci Adam multorum facinorum reum convictum exinde removisset^h, Roberto
de Laurotello⁶¹ et Petrone de Lesina comitibus, et episcopis Troiano⁶², Draconariensi⁶³,
ac Civitateni⁶⁴, necnon et abbate Terrae maioris⁶⁵ se comitantibus insulam praefatam
ingressus, Trasmundumⁱ inibi Oderisii^k Marsorum comitis filium⁶⁶ nimis honorifice ordi-
nat in abbatem; egregiae sane tunc indolis adolescentem, et^l prudentia litterisque non
40 parum valentem, honestis quoque moribus hoc in loco a puero institutum; nisi demum
pessimorum loci ipsius fratrum consiliis fuisset^m assensus: sed illorum plane quos illi
etiam noster abbas iniunxerat auscultandos. Nam redeuntibus nostris paucos post dies
tribus de prioribus eiusdem loci monachis oculos eruit, uni vero linguam abscidit; fue-
rant enim apud eum de rebellionem insulae a sociis insimulati. Quod ubi Desiderio
45 nostro relatum est, graviterⁿ nimis et indigne accepit, et maximo est super ista moe-
rore confectus: tum pro passorum miseria, tum pro iubentis saevitia, tum denique quod

a) Atenulfus 4. b) agnomine ed. c) n. C. ed. d) deest 4. e) locorum ed. f) divulgarentur ed. g) data ab a. a. est ed. h) subduxisset ed. i) Trasmundum ed. k) f. O. M. c. ed. l) a. p. et litteris ca. m) a. f. ed. n) ind. n. et g. excepit ed.

50 5b) c. 17. De eo v. Giesebrecht de stud. lit. p. 44. 61) filio Gaufredi comitis Capitinatae, nepote Rob. Viscardi; cf. infra IV, 48. 62) Stephano. 63) Campano. 64) Rogerio. 65) nunc Torre magiore, ad occidentem S. Severi. 66) fratrem Oderisii abbat. Casin., de quo v. Alfani carmina ap. Ughell. X. p. 47. 76. cf. Giesebrecht de stud. lit. p. 32. 45.

erat praecipuum, et quod magis cor eius angebat, pro loci huius infamia. Et quoniam eodem anno dedicationis ecclesiae nostrae fieri praestolabatur sollemnitatis, ad eam sustinetur venturus, ac iuxta culpaem modum sententiam excepturus. Quem cum venisset in totius monasterii conventu aspera nimis et digna castigatione correptum, graviore penitentiae subdidit, eumque illuc remeare ulterius non permisit. Hildebrandus autem archidiaconus ea quae Trasmundus^a egerat^b omnimodis approbans, et nequaquam illum hoc crudeliter sed strenue ac digne in malignos homines fecisse confirmans, nondum anno completo eum a domno abbate aliquanto^c difficulter^d extorsit; atque abbatiam sancti Clementis de Insula Pennensis^e comitatus primo illi committens, paulo post etiam^f Balvatus^g Trasmundus monasterium commiserat, ad se venire mandavit. Qui cum ad illum accedere detrectaret, Desiderius vero ad illas partes pergere pro his quae contigerant quodammodo erubesceret, post annum integrum et octo circiter menses duci a Sicilia revertenti super istis conquestus est; qui protinus illum transmittens eum exire compulit, et in potestatem Desiderii delegavit. Comitatus itaque^h episcopis et abbatibus ac monachis simulque Petrone iamⁱ dicto comite Lesinensi, duabus galeis armatis insulam^j ingressus est, et a monachis loci honorifica satis processione receptus. Die vero^k altera ab universis eiusdem coenobii fratribus de eadem abbatia sollemniter est^l investitus. Rogatus autem ut illos firmaret, ne aliquando idem monasterium monasterio Casinensi^m se vivente subiceret, sed in ditione illud propria retineret, annuit. Rogatus etiam ut ab omni deinceps Casinensium monachorumⁿ calumnia vel querimonia in perpetuum illud esse quietum statueret, abnuit; et hoc se quia non^o esset iustum, nequaquam facturum esse respondit. Ita ergo iuxta quod placuit omnibus ordinatis, tribusque de fratribus nostris ad loci^p custodiam derelictis reversus est. Sed cum postmodum revocatis praedictis fratribus, cuidam alii de nostris eiusdem loci regimen commisisset, ille maligno usus consilio, fastu quodam superbiae inflatus assumpta tyrannide rebellare disposuit; ita ut semel et bis evocatus, ad Desiderium venire contempserit. Quem cum excommunicasset, non multos post dies studio fidelium Desiderii simul cum suis fautoribus turpiter captus, atque ad eum perductus est. Et illum quidem non multo post ab excommunicatione solutum, rursus Ascujensi cellae praefecit. In Tremitensi^q vero coenobio suam vicem abbati Terrae maioris comisit. Quo post non multum tempus defuncto, rursus quasi iam nauseans supradicto Ferro eiusdem loci curam restituit; ita dumtaxat ut se vivente sibi exinde responderet; post mortem vero suam in manus^r illud pontificis Romani remitteret. Sed de his hactenus; ad^s superiora nunc redeamus, et quemadmodum novam beati Benedicti basilicam vel aedificaverit, vel^t dedicaverit, vel adoraverit, prout ipsi praesentes inspeximus describere properemus.

Cap. 28.

26. In omni igitur abbas venerabilis prosperitate atque quiete meritis beatissimi patris^u Benedicti divinitus constitutus, et in tanta ab universis in circuitu honorificentia habitus, ut^v non modo mediocres quique verum etiam ipsi eorum principes ac duces libenter ei obedire, eiusque voluntati non aliter quam sui patris ac domini in omnibus morigerari^w studerent, ad veterem diruendam ecclesiam, et novam pulchrius atque augustius aedificandam non sine divino instinctu animum appulit; quamvis plerisque tunc de nostris prioribus grave nimium id et intemptabile videretur, plurimumque ab hac intentione mentem illius avertere, tum precibus, tum rationibus modisque omnibus sint conati, quippe a quibus omni vitae suae tempore tantum opus non posse perfici aestimatur: cum ille Deo fidens, ad omnia quae pro Deo fiunt Dei sibi solius polliceretur ac praestolaretur auxilium. Anno itaque ordinationis suae nono^x, divinae autem incarna-

1066 Mart.

a) Trasmundus 2. b) gesserat ed. c) aliquando ed. d) Balvenis 2. e) eidem 2. f) i. dux e. 2. g) i. d. add. 4. h) deest 4. i) add. 4. k) Casinensi — deinceps desunt 4. l) fratrum 2. m) q. injustum e. n. facere debere r. ed. n) elegit ed. o) praedicto 2. p) manibus ed. q) n. ad s. ed. r) v. d. desunt 3. s) p. nostri B. ed. t) parere ed. et cod. 47. u) anno 4.

67) a. D. 1073. teste chron. Casaur. ap. Murat. SS. tione de consecratione ecclesiae Casinensis, quam e cod. Cas. 47. post Ant. Caraccioli edidit Cl. Muratori SS. V. pag. 76. scriptam ut apparet ab ipso Leone nostro; v. praef. p. 555. 35

— studerent eodem modo dicta invenies in narra-

tionis millesimo sexagesimo sexto, mense Martio, indictione quarta, constructa prius iuxta 1066
 infirmantium domum non satis magna beati Petri basilica, in qua videlicet fratres ad Mart.
 divina interim^a officia convenirent, supradictam beati Benedicti ecclesiam tam⁶⁹ parvitate⁶⁹
 quam deformitate thesauro tanto tantaeque fratrum congregationi prorsus^b incongruam,
 5 evertere a fundamentis aggressus est. Et quoniam in ipso montis vertice constructa, et
 ventorum vehementibus flabris quaquaversum patuerat, et igneis frequenter fuerat atta-
 cta fulminibus, statuit^c eiusdem montis saxeam cristam igne^d ferroque excindere, et
 quantum spatium^e fundandae basilicae posset sufficere, locum in imo defossum quo fun-
 10 damenta iaceret complanare. Ordinatis igitur qui haec toto nisu et instantia summa
 perficerent, ipse interea Romam profectus est, et quosque^f amicissimos alloquens, simul-
 que larga manu pecunias oportune dispensans, columnas, bases, ac lilia⁷⁰, nec non et
 15 diversorum colorum marmora abundanter coemit; illaque omnia ab Urbe ad portum, a
 portu autem Romano per mare usque ad turrem de^g Gariliano, indeque ad Sulium,
 navigiis conductis ingenti fiducia detulit. Abinde vero usque in hunc locum plaustrorum
 20 vehiculis non sine labore maximo comportavit. Et ut magis fervorem fidelium obse-
 quentium admireris, primam hic columnam ab ipso montis exordio^h sola civium nume-
 rositas colli brachiique propriiⁱ virtute imposuit; namque ad augmentum fatigii montis
 huius ascensus nimis tunc erat clivus, artus et horridus: nec dum enim in cor eius
 25 ascenderat eandem viam complanare ac spatiare, quemadmodum postea fecit. Tandem
 igitur totius basilicae praeter aditum⁷¹ cum difficultate non parva spatio complanato, et
 necessariis omnibus abundantissime apparatus, conductis protinus peritissimis artificibus^k,
 et iactis in Christi nomine fundamentis, coepit eiusdem basilicae fabricam in longitudine
 cubitorum 105, in latitudine vero cubitorum 43, in altitudine autem cubitorum 28; ba-
 30 sisibusque subpositis columnas desuper 10 a latere uno, totidemque ex altero, in cubitis
 25^l erexit. Fenestras quoque in superioribus satis amplas, in navi quidem viginti et unam,
 in titulo vero sex longas, ac^m rotundas quattuor, duasque in absida mediana instituit.
 Porticus etiam utriusque parietes in altitudine cubitorum 15 subrigens, fenestris hinc 10,
 totidemque inde distinxit. Aditum interea cum planitiei basilicae quae cubitorum ferme
 sex putabatur, consequenter disponderet coequare, tres non integras ulnas fodiens subito
 35 venerabilemⁿ patris Benedicti tumulum repperit. Inde^o cum religiosis fratribus et altio-
 ris consilii viris^p communicato consilio, ne illum aliquatenus mutare praesumeret, con-
 festim ne quis aliquid de tanto posset thesauro surripere, eundem tumulum eodem quo
 situs fuerat loco pretiosis lapidibus reoperuit, ac super^q ipsum arcam de Pario marmore
 40 per^r transversum basilicae idest a septentrione in meridiem, quinque per longum cubi-
 tis opere nimis pulchro construxit. Hoc itaque modo aditus ipse^s in eminentia priori
 permansit, ita ut a pavimento ipsius usque ad pavimentum basilicae octo gradibus de-
 scendatur, sub fornice scilicet maximo qui eidem adito imminet^t. Porro in absida
 45 maiori ad orientalem plagam statuit altarium beati Iohannis^u baptistae, in eo videlicet
 loco ubi eiusdem olim oratorium Benedictus pater extruxerat; a parte vero meridiana,
 40 altarium beatae Dei genitricis Mariae^v; a septentrionali autem, altarium beati papae
 Gregorii^w iuxta cuius absidam, bicameratam domum ad thesaurum ecclesiastici mini-
 sterii recondendum extruxit, quae videlicet domus secretarium consuetudinaliter appella-
 tur^x; eique eiusdem nichilominus operis alteram, in qua ministri altaris preparari debeant
 copulavit. Sane quoniam spatiandae ecclesiae gratia partem non modicam camerae
 45 suae^y subtraxerat, consequenter etiam praedicto secretario coniunctam eandem cameram
 ampliorem priori potius ac^z pulchriorem effecit. Secus ipsam vero, iuxta porticum sci-
 licet principalis ecclesiae, beati Nycolai curvato pariete brevem quidem, sed pulchram
 admodum fundavit aedeculam; ab ipsa autem usque ad extimam basilicae frontem, vene-

^a) praeter illum utique gradum, quo undique ad altare subitur. *add.* 2.

50 a) o. i. ed. b) *deest* 2. c) *st. do. sol.* Dei auxilio fidens 2. d) *igni ed.* e) *spatio ed.* f) a. q. conveniens
 s. ed. g) t. Gariliani 2. h) *initio ed.* i) *add.* 4. k) a. tam Amalfitanis quam et Lombardis 2. l) et r. q.
 ac duas ed. m) B. p. v. t. ed. n) *maxque ed.* m. cum religiosis viris c. c. 2. o) *deest* 4. p) *desuper a. ed.*
 y) *in ed.* r) *add.* 4. s) h. b. l. ed. t) *add.* 4. u) *appellabatur* 3. v) *deest* 4. w) ac potius p. 4.

69) quae revera et crescenti in dies fratrum numero parva et pretiosissima. b. patris B. corporis the-
 55 sauro inderens erat. ib. 70) i. e. epistylia. 71) i. e. adytum.

rabile satis beati Bartholomei apostoli oratorium opere pari porrexit. In eius etiam fronte prope balvas maioris ecclesiae, de quadratis et maximis saxis mirificam arcem quae vulgo campanarium nuncupatur erexit. Fecit^a et atrium ante ecclesiam, quod nos Romana consuetudine paradysum vocitamus, longitudine cubitorum septuaginta septem ac semis, latitudine quinquaginta septem et semis, altitudine vero quindecim et semis, quattuor et totidem in geminis frontibus; octo autem et octo per latera singula super quadrifidas bases habens^b columnas. In cuius etiam meridiano latere cisternam maximam, tandundem longitudinis habens^c, arcuato opere sub eiusdem pavimento atrii fabricavit. Ante ingressum vero basilicae, nec non et ante introitum atrii, quinque desuper^d fornices quos spiculos dicimus^e volvit. In occidentali porro atrii parte in singulis cor-^f nibus singulas basilicas, modo turrium valde pulchras erexit; in dextro quidem sancti archangeli Michaelis, in laevo autem beati apostolorum principis Petri, ad quas videlicet interius ab atrio quinque gradibus est ascensus. Iam vero extra atrii vestibulum easdemque basilicas, quoniam clivus valde ad^g ecclesiam et^h nimis arduus erat ascensus, montem ipsum 66 per longum, totidemque per latum, 7 vero inⁱ altum cubitis^j excavavit, adeo ut ab imo usque ad ipsum vestibulum atrii 24 marmoreis gradibus quos ibi constituit ascendatur, habentibus in spatio latitudinis cubitos 36.

Cap. 29. 27. Legatos interea Constantinopolim ad locandos^k artifices destinavit, peritos utique in arte musiarum et quadratarum, ex quibus videlicet alii absidam et arcum atque vestibulum maioris basilicae musivo comerent, alii vero totius ecclesiae pavementum diversorum lapidum varietate consternerent. Quarum artium tunc ei destinati magistri cuius perfectionis extiterint, in eorum est operibus estimari, cum et in musivo animatas fere autemet se quisque figuras et quaeque virentia cernere, et in marmoribus omnigenum^l colorum flores pulchra putet diversitate vernare^m. Et quoniam artium istarum ingenium a quingentis et ultra iam annis magistra Latinitas intermiserat, et studio huius inspi-ⁿ rante et cooperante Deo^o, nostro hoc tempore recuperare promeruit, ne sane id ultra Italiae deperiret studuit vir totius prudentiae plerosque de monasterii pueris diligenter eisdem artibus erudiri. Non tamen^p de his tantum, sed et de omnibus artificiiis quae- cumque ex auro vel argento, aere, ferro, vitro, ebore, ligno, gipso, vel lapide patari possunt, studiosissimos prorsus artifices de suis sibi paravit. Sed haec alias. Nunc^q vero constructam basilicam qualiter decoraverit^r, demumque sacraverit, designemus^s.

28. Plumbeis igitur domatibus illam totam cum titulo et utraque^t porticu, simul- que^u vestibulo decenter operiens, absidam et arcum maiorem musivo vestivit. In cuius videlicet circuitus amplitudine, aureis litteris magnis^v hos versus describi praecepit:

Ut duce te patria iustis potiatur adeptis,

Hinc Desiderius pater hanc tibi condidit aulam^w.

71 In absida vero hinc inde sub pedibus sanctorum baptistae et evangelistae Iohannis versus istos^x:

Haec domus est similis Synai sacra iura ferentis,

Ut lex demonstrat hic quae fuit edita quondam.

Lex hinc exivit mentes quae ducit ab imis,

Et vulgata dedit lumen per climata^y secli.

Fenestras omnes tam navis quam tituli, plumbo simul ac vitro compactis tabulis ferroque connexis^z inclusit; eas^{aa} vero quae in lateribus utriusque porticus sitae sunt, gipseas quidem sed similis fere decoris extruxit. Dehinc supposito trabibus laqueari^{ab} coloribus figurisque diversis mirabiliter insignito, parietes^{ac} quoque omnes pulchra satis

a) Fecit — est ascensus desunt 4. b) habens gerens c. 2. c) ita 2. 3. d) ad e. desunt 4. e) et n. a. desunt 2. f) c. in a. e. ed. g) deest 4. h) autem ed. i) ex parte d. 2. k) prout possumus d. 2. l) utroque 4. m) ac ed. n) deest 2. o) ferentes ed. p) climata ed. q) convexa 2. r) has ed.

71) sc. acuminatos. 72) i. e. conducendos. Manda basilicae Vaticanae musivo opere inscribi iussit: 50
en Costantinoble et en Alixandre pour homes grez Quod duce te mundus surrexit in astra triumphans,
et sarrusins. Aimé III, 49. ex diversis orbis parti- Hanc Constantinus victor tibi condidit aulam. ANG.
bus et ab ipsa quoque regia urbe Constantinopoli. 75) Hos et praecedentes versus reperio inter car-
Cod. 47. 73) ut non lapidibus sed floribus solum mina Alfani codice 290 Casinensis bibliothecae
vernare putes. Cod. 47. 74) Ad imitationem ver- ANG. 76) cf. narrat. cod. 47. l. 1. p. 76. 55
sum, quos Constantinus Magnus in arcu maiori

colorum omnium varietate depinxit. Pavimentum etiam universum totius ecclesiae cum adherentibus oratoris beati Bartholomei et beati Nycolai, simul etiam et cameræ suae, mira prorsus et hactenus partibus istis incognita caesorum lapidum multiplicitate constravit^a; gradibus illis quibus ad altare^b ascenditur, crustis pretiosorum marmorum decenti diversitate distinctis. Frontem quoque chori quem in^c medio basilicæ statuit, quattuor magnis marmorum tabulis sepsit; de^d quibus porfiretica una, viridis altera, reliquæ duæ ac caeteræ omnes in chori circuitu candidæ^e. Vestibulum autem ecclesiae desuper quidem fecit^f musivo pulcherrimo cum superlimineis arcibus decorari; abinde vero usque ad imum pavimenti, totam basilicæ faciem gipso vestiri. Arcus etiam eiusdem vestibuli deforis musivo nichilominus vestiens, versus inibi^g Marci poetæ aureis litteris scripsit. Reliquas vero tres atrii partes, diversis tam veteris quam novi testamenti historiis abintus ac deforis depingi præcipiens, marmorea totum in^h giro pavimento constravit; desuper autem laquearibus ac tegulis adoperuit; vestibulo quoque eiusdem atrii cum geminis turribus pari modo depicto, operto, ac marmorato.

13 29. Omnibusⁱ igitur his intra quinquennii^j spatium Deo prosperante et auxiliante Cap. 30. peractis, dedicare basilicam sollemnitate maxima et ingenti tripudio ad sempiternam 1071. memoriam Desiderius statuit; adiensque^k summæ sedis pontificem Alexandrum, ad eandem illum dedicationem venire devotissimus^l invitavit. Quo libentius annuente Hildebrandum quoque archidiaconum eius, caeterosque cardinales ac Romanos episcopos, deque Urbanis clericis ac nobilibus plurimos affectu familiarissimo convocavit; die tantæ sollemnitatis ex consultu apostolici et^m cardinalium in ipsis Kalendis Octobris constituta, ac litteris invitatoriis eiusdem apostolici ad universos episcopos Campaniæ, Principatus, Apuliæ, atque Calabriæ datis. Fama itaque huius rei longe lateque vulgata, tanta totius fere Italiæ episcoporum, abbatum, monachorum, clericorum, magnatium, nobilium, mediocrium, diversaeque condicionis virorum pariter ac mulierum ad diem conductam multitudo confluit, ut stellarum fere coeli quam illorum omnium numerositatem cuilibet fuerit aestimare facilius. Ita universæ monasterii officinae, et ipsa quoqueⁿ officinarum omnium tecta, ita totius ab imo usque ad summum montis itinera, et quid dicam domus civitatis omnes, omnesque plateae, omnia etiam longe lateque camporum adiacentium spatia congregatorum ad tanta sollemnia cuneis stipata erant atque conferta. Apparatus interea per tres illos continuos dies præcedentes ac subsequentes eandem sollemnitate, in pane videlicet ac vino, carniisque diversarum ac piscium multiplicitate adeo est copiosus expositus, ut nullus fere^o in tam innumera multitudo, qui non se sufficienter haec accepisse dixerit, potuerit reperiri. Ipsa^p igitur die Kal. Octobris cum annus ab incarnatione dominica millesimus et primus ac Oct. 1. septuagesimus volveretur, summa omnium qui convenerant devotione ac ingenti laetitia, maximo tripudio, honore ac gloria dedicata est a domno Alexandro reverentissimo et angelico papa eadem beati Benedicti basilica cum quinque altaribus suis, die sabbati, indictione nona^q. Cui videlicet tantæ tunc celebritati interfuerunt archiepiscopi decem: 75 40 Capuanus^r,⁷⁶ Salernitanus^s,⁸⁰ Neapolitanus^t,⁸¹ Sorrentinus^u,⁸² Amalfitanus^v,⁸³ Sipontinus^w,⁸⁴ Tranensis^x,⁸⁵ Acerentinus^y,⁸⁶ Ydrontinus^z,⁸⁷ Oiretanus^{aa}. Episcopi autem quadraginta et quattuor^{ab}, idest Portuensis^{ac},⁸⁸ Tusculanensis^{ad},⁹⁰ Savinensis^{ae},⁹¹ Segninus^{af},⁹² Anagninus^{ag}, Berulanus^{ah},⁹³ Terracinensis^{ai},⁹⁴ Caietanus^{aj},⁹⁵ Aquinensis^{ak},⁹⁶ Soranus^{al},⁹⁷ Marsicanus^{am},⁹⁸ Balven-

^a) sed illud præcipue, quod secus altarium est, et in choro add. 2.

45 a) ad idem a. concenditur ed. b) fero in 2. c) e ed. d) simplices 2. e) m. f. ed. f) M. p. l. ed. g) in g. deest 2. h) His i. o. ed. i) quinquennii 4. k) devotissime ed. l) et — apostolici deest 4. m) deest 4. n) f. aliquis 2. o) reperiri. Interfero itaque tantas t. c. a. ed. p) idest C. 2. q) 3. et 4. nomina ita disponunt, ut appareat ea bis collata scripta fuisse, quae illi non recte legerunt, nam melius in cod. 2. cardinales episcopi connumerantur. Cap. Neap. Am. Tran. etc. 3. 4. in cod. 4. præterea Sal. Surr. Sip. Ac. Oir. inter medios episcopos occurrunt, post finem scilicet primae columnae. r) tres 2. s) Port. Savin. An. etc. 4, et 3 ut videtur.

77) ib. p. 77. 78) ita etiam cod. 47. ut Leonem in Terra d'Otranto, deest ibi. 89) Ioannes. indicit. a Kal. Ian. inchoavisse appareat. 90) Ioannes. 91) Ubaldo. 92) Erasmus. Hildebrandus. Nomina subiungimus e Cod. 47. 80) Al- 93) Petrus. 94) Honestus. 95) Ambrosius. phanus. 81) Ioannes. 82) Ioannes. 83) deest 96) Leo. 97) Martinus. 98) Palumbus. 99) Pandus. 84) Girardus. 85) Bisantius. 86) Arnaldulphus. 87) Ugo ep. 88) Orias.

sis¹, Pennensis¹, Teanensis², Calenus³, Rosellanus⁴, Aversanus⁵, Nolanus⁶, Avellaniensis⁷, Pestanus⁸, Trojanus⁹, Florentinensis¹⁰, Melfitanus¹¹, Lucerinus¹², Draconariensis¹³, Civitatis¹⁴, Termulensis¹⁵, Guardiensis¹⁶, Larinensis¹⁷, Arianensis¹⁸, Yserniensis¹⁹, Bovianensis²⁰, Salpitanus²¹, Cannensis²², Rubessanus²³, Venusinus²⁴, Monorbiniensis²⁵, Vigiliensis²⁶, Melfittensis²⁷, Iuvenazensis²⁸, Monopolitanus²⁹, Stunensis³⁰, Tarentinus³¹, Perusinus³², et Castellanus electus³³, qui videlicet in episcopum altero post dedicationem die sacratus est. De magnatibus autem: Richardus princeps Capuanus cum Iordane filio et fratre Rainulfo, Gisulfus princeps Salernitanus cum fratribus suis; Landulfus³⁴ quoque princeps Beneventanus, et Sergius dux Neapolitanus; Sergiusque dux Surrentinus³⁵; Marsorum³⁶ etiam ac Balvensium comitum, filiorumque Borrelli non³⁷ parva frequentia. Caeterorum vero potentium seu nobilium, tam nostratium quam Normannorum omnium circumquaque terrarum, vel nomina vel numerum innumerum³⁸, nulla prorsus fuit possibilitas vel consilium recensendi. Robbertus³⁹ autem dux Panormum eo tempore oppugnabat, propter quod tantis tunc sollempniis interesse non potuit⁴⁰. Et altaria quidem praecipua⁴¹, beati videlicet Benedicti ac⁴² beati Iohannis vocabulis insignita, manu propria praedictus apostolicus consecravit⁴³; altare vero quod in australi parte ad honorem sanctae Dei genetricis Mariae⁴⁴ situm est, Iohannes episcopus Tusculanensis. Quod autem in parte aquilonari ad nomen beati Gregorii, Hubaldus episcopus Savinensis; sancti vero Nycolai, Herasmus episcopus Segninus sollempniter dedicaverunt⁴⁵.

Quorum sane sanctorum patrocinia⁴⁶ tunc in singulis altaribus sint recondita, oportu-
num hoc in loco inserere duximus. In altare itaque beati Benedicti habentur reliquiae sanctorum apostolorum Philippi et Iacobi; martyrum autem, Alexandri papae, Sebastiani, Ciriaci, Chrisanti, et Dariae⁴⁷, Abdon et Sennen⁴⁸, atque Ceciliae virginis. Praeter has etiam duo argentea scrinia plurima diversorum sanctorum pignera continentia, intra ipsum altare honorifice sunt in marmore superiori suspensa⁴⁹. In altare sancti Iohannis⁵⁰ habetur⁵¹ ex oleo de candela sancti sepulchri, quae videlicet per singulos annos modo valde mirabili coelitus die sabbati⁵² sancti paschalis videntibus cunctis accenditur; de aqua⁵³ Iordanis, ex eo loco ubi Dominus baptizatus est; de manna sepulchri sancti

³⁹) Os scilicet cruris, brachii, capitis, et ancap add. 2.

⁴⁰) quae reverendissimus Benedictus papa ob amorem et reverentiam sanctissimi patris nostri Benedicti de arce Lateranensis palatii abstrahens, in hac ecclesia Casinensi direxit primo anno abbatis nostri Theobaldi, anno dominicae incarnationis 1023, et hoc omnino interdixit idem sanctissimus papa, ut nullus praesumat hinc aliquid auferre. Reliquiae autem istae sunt de ligno Domini, de sanguine Domini, de vestimentis Domini, de spinea corona, de lapide sancti sepulchri, de velo sanctae Dei genetricis Mariae, apostolorum Petri et Pauli, Andreae, Iohannis, Iacobi et Thomae, Bartholomei et Mathei, Simonis, Iudae et Mathiae. Spongiam cum sanguine sancti protomartyris Stephani, Laurentii, Stephani papae, Pelgii papae, Martini episcopi, Prudentii, Iuliani, Augustini, Christofori, Aemiliani, Nicandri et Marciani, Alexii, Anastasiae, Eugeniae, Iohannis et Pauli, quadraginta martyrum, et aliorum multorum locatae sunt. add. 2.

⁴¹) de spongia quae fuit imposita Christo cum aceto; de lapide sancti sepulchri sanctae Dei genetricis Mariae. add. 2.

a) P. Mel. Troi. Flor. Luc. Lar. Drac. Civ. Guard. Therm. Ar. legit 4, si primum ordinem restitimus; et infra Rub. Mon. Ven. Vig. Melf. b) Serniense ed. c) Clig. 4. d) Melfitanus 4. e) S. Nam dux R. P. eo t. o. ideoque tante sollempnitati i. n. p. 2. f) Sod et Mars. com. ac Balvensium f. ed. g) ingens f. 2. h) vel i. 4. 45 i) Robbertus — potuit hic om. 2. k) Horum igitur omnium summa dev. et ing. l. m. honore ac praecipua gloria (m. t. h. ac g. ut supra 3.) d. est eadem (est a d. etc. ut supra 3.) b. B. b. cum 5 alt. suis, ipsa die K. O. a. i. divinae 1071. ind. 9. die sabbati, et a. ed. l) mediana 2. m) B et sancti I. ed. n) benedixit ed. o) g. est situm, I. ed. p) dedicaverunt ed. q) reliquiae — reconditae ed. r) Sennes 4. s) sancti s. ed. t) de manna s. s. I. e. de aqua — est, et ed.

1) deest. 2) Guilelmus. 3) Iohannes. 4) qui postea Grossetanus; deest in cod. 47. Is, Dodo nominae, iam a. 1061. Beneventi vicarium Nicolai H. egerat, v. Mansi XIX, 935. 5) Goffridus. 6) nescio an idem qui Iohannes Picens, qui in cod. 47. superest. 7) deest. 8) Maraldus. 9) Stephanus. 10) i. e. Ferentini, Robertus. 11) Campo. 12) Rogerius. 13) Nicolaus. 14) de Guardia Alfiora, Petrus. 15) Guilelmus. 16) Maynardus. 17) Petrus Venafranus, vid. supra cap. 14. 18) Albertus. 19) Iohannes. 20) Ruborum, Guilelmus s. Guibertus. 21) Constans. 22) Innacius. 23) Biscegliae, Iohannes. 24) Molfettae, Balduinus. 25) Iohannes. 26) Petrus. 27) Datto Ostunensis. 28) Drogo, inter archiepiscopos. 29) Goffridus. 30) Theobaldus. 31) Pandolphus, cod. 47. sc. filius Landolfi.

Iohannis evangelistae, et de reliquijs^a sancti^a Sebastiani et aliorum multorum, quae^b in priori altare ipsius reconditae fuerant. In altare sanctae Mariae habetur de lapide sepulchri eiusdem, et de reliquijs martyrum, Dionisii episcopi, Stephani papae, Caesarii diaconi, Primi et Feliciani. In altare sancti Gregorii habetur de lapide sancti sepulchri, de vestimento sanctae Mariae, de vestibus apostolorum Petri et Pauli, et de reliquijs sanctorum quadraginta martyrum, nec non Pancratii, Valentini et Hylarii, Martini episcopi, et de dalmatica sancti Ambrosii^{**}. In^a altare sancti Nycolai habentur reliquiae sanctorum Cornelii^a et Cipriani martyrum, Sebastiani, Nicandri et Marciani, Cirini et Maximi, Focae episcopi, Euticii, et^a sanctorum quadraginta, et de capillis¹⁰ sancti Remigii episcopi. Super omnia vero haec, quod tacendum non duximus, in singularum columnarum eiusdem basilicae capitellis, tempore constructionis in^a aereis pixidulis reliquiae^{***} martyrum^b sanctorum Iohannis et Pauli, Nicandri et Marciani, et aliorum quorundam reverenter^b satis^b locatae sunt†.

30. Peracta itaque¹ sollempniter celebritate missarum, et apostolicae potestatis aucto-
15 ritate tam his^b quos tunc praesentes esse contigerat, quam omnibus¹ qui per octo contin-
tuos dies ob devotionem tantae sollempnitatis ibidem occurrere possent, confessorum
peccatorum absolute concessa, cum maxima et ingenti laetitia singuli redierunt in
sua. Verum praefatae absolute gratia tanta undique huc diversi sexus atque aetatis
per eosdem octo dies hominum se continuavit frequentia, ut neminem fere illorum qui
20 ad primum diem confluerant, domum remeasse putares.

Nec³² modus est populis coeuntibus agmine denso,
Nec requies, properant in lucem a nocte, diemque

Paul. v. 60.

Expectare piget.

Campani^a coeunt populi, coit Apula pubes,

v. 56.

Et^a Calabri, et cuncti quos alluit aestus uterque,

25

Qui laeva et dextra Latium^o circumstrepit^o omne:

Ipsaque coelestium^a sacris procerum monumentis

v. 66.

Roma, Petro Pauloque potens rarescere gaudet,

Milia profundens ad moenia^a celsa Casini.

v. 68.

Vincit iter durum pietas amor et^a Benedicti,

v. 80.

Vincit et alma fides: praesens³³ Deus^a omnibus istic^a

33

Creditur, et summi Benedictus gloria Christi.

Alma^a dies^a magnis celebratur coetibus, omnes

v. 45.

Vota dicant sacris rata postibus, omnia gaudent

35

Terrarum et coeli.

Nos quoque felices quibus istum cernere Christus^a,

v. 104.

Et celebrare diem tribuit, tantoque patrono

Gratari, et laetos^a inter gaudere tumultus.

^a) sancti Laurentii *add.* 2.

40 ^{**}) In turre argentea quae est in arcu maiori, haec reliquiae positae sunt, de capite sancti Iohannis baptistae, de vestimentis sancti Iohannis evangelistae, Andreae apostoli, Sebastiani, quadraginta martyrum, de velo sanctae Agathae, de vestimentis sanctae Susannae. In absida sancti Iohannis, in corona Salvatoris, lignum Domini, lapidem sancti sepulchri. *add.* 2.

45 ^{***}) reliquiae sanctorum Philippi et Iacobi, Iohannis et Pauli, Nicandri et Marciani, Cornelii et Cypriani, Cyrini et Maximi, Sebastiani, Focae, Euticii, quadraginta martyrum, de capillis sancti Remigii episcopi et aliorum multorum locatae sunt. 2.

†) In quattuor angulis campanarii hae reliquiae sunt, lignum Domini, de lapide sancti sepulchri, de vestimentis sanctae Mariae, lapide de sepulchro eius, sanctorum apostolorum Iacobi, Philippi, Bartholomei, Martini episcopi. In cruce campanarii lignum Domini, de capite sancti Iohannis baptistae, Bartholomei apostoli, Cyriaci diaconi. In frontispitio ecclesiae, in cruce aerea, lignum Domini, de lapide sancti sepulchri, Mauri abbatis, et sanctorum martyrum Iohannis et Pauli. *add.* 2.

a) *deest ed.* b) quae — fuerant *desunt* 2. c) C. d. S. p. *ed.* d) Super — sunt. In altare — episcopi *ed.* e) s. m. C. et C. *ed.* f) E. q. martyrum, et *ed.* g) c. reverenter satis in *ed.* h) *deest* 3. i) igitur *ed.* k) iis *ed.* 55 l) omnium 2. m) Lucani 2. *Paul.* n) *Ac ed. Paul.* o) *deest* 3. p) circumsonat unda *Paul.* q) caelestium 3. *Paulin.* r) amicae m. *Nolae Paul.* s) omnia Christi *Paul.* t) de 2. u) isti 3. v) Alma — tumultus *desunt* 2. w) coram, Et c. d. datur et spectare patroni Praemia praestantique suis tam granda Christo Grat. *Paul.* x) laetos 4. 32) *hos versus e Paulini Nolani Natali S. Felicis III. mutuatus est, quod iam Ang. de Nuce adnotavit.* 33) *praesens — Christi apud Paulinum non inveni.*

SS. T. VII.

Praeterea^a infidelem certe quisque se credere, miserum penitus aestimare, si tantae sollemnitatis vel fini tandem non satageret interesse. Ex eo iam per totum fere^b christianum orbem coepit celebritatis tantae gloria divulgari, ex tunc iste locus licet ab olim Benedicti patris meritis famosus ac nobilis fuerit, nobilior multo ac gloriosior coepit haberi, patrisque Desiderii nomen apud plerosque iam dudum magnum et celebre, celebrius deinceps ac nobiliter per occidentem totum^c diffundi, prudentiae simul ac religionis maximae ab omnibus praedicari, omnibusque ipsius temporis abbatibus ubique locorum atque^e terrarum ab omnibus censebatur iure praeferri. Partim igitur desiderio Desiderium visendi, partim vero templi tam vulgati tamque^d celebris contuendi^g, partim denique in hoc sacrosancto coenobio conversandi, et Deo quoad viverent serviendi, multi ex multis et extimis terrarum partibus huc coeperunt^f confluere, et hilariter Desiderio recipiente, factum est ut intra ipsum ferme biennium ad secundum circiter centenarium congregationis loci huius se numerus porrexisset. Iam vero diversorum regum atque potentium tam^h Italicorum quam ultramontanorum, quamque etiamⁱ transmarinorum, quantus^j circa eundem venerabilem patrem coeperit haberi amor^k pariter ac devotio, supplices ad eum litterae et munera decencia testabantur, quibus se suosque omnes tam suis quam fratrum sub eo degentium precibus attentius commendabant.

Cap. 32. 31. Nec imperatricis quoque Agnetis dignum videtur religiosam tacere devotionem, quae velut altera regina Saba, Salomonis alterius et alterius templi magno visendi desiderio ducta, ex ultimis huc Germaniae finibus adventavit, ac per medium ferme istio 20 anni spatium commorans, multo maiora de^l his quae super hoc loco auditu perceperat, tam secundum Deum quam secundum seculum se^m videre gaudebat et asserebat; merito censens et locum, et patrem, et fratres per totum orbem sui ordinis hominibus celebriores habendos. Obtulit autem beato Benedicto prout augustalem dignitatem decebat dona magnifica, idest planetam diaspramⁿ, totam undique auro contextam; albam^o a scapulis²⁵ et capite, ac manibus friso decenter^p ornatam, a pedibus vero frisea nichilominus lista, mensuram ferme cubiti in latitudine habens circumdatam; simulque et amictum cum brusto; pluviales duos purpureos, pretiosis aureis listis ornatos^q; nec non et pallium magnum cum elephantis, quod dorsale^r cognominant. Euangelium cum tabula fusili de argento, opere anaglifo pulcherrime^s deaurato. Duo quoque candelabra argentea aequae³⁰ fusilia, pondo librarum 12.

Cap. 33. 32. Libet nunc post ecclesiae dedicationem residua exornationis ipsius describere, ut licentius deinceps valeamus Desiderii gestis, tam in aedificiis quam et in aliis quibuslibet eius^t magnificentis operam dare. Ad supradictam igitur regiam urbem quandam de fratribus cum litteris ad imperatorem, et auro triginta et sex librarum pondo 35 transmittens, auream ibi in altaris facie tabulam cum gemmis ac smaltis valde speciosis patrari mandavit; quibus videlicet smaltis nonnullas quidem ex euangelio, fere autem omnes beati Benedicti miraculorum insigniri fecit historias. Quem profecto^u nostrum confratrem imperator Romano^v nimis honorifice suscepit, et quandiu ibi mansit honeste cum suis omnibus reverenterque tractavit, et quicquid operum^w inibi vellet efficere, 40 imperialem ei licentiam facultatemque^x concessit. Fecit itaque et cancellos quattuor fusiles ex aere, ante altare scilicet hinc inde inter chorum et aditum statuendos, trabem quoque nichilominus fusilem^y ex aere, cum candelabris numero 50, in quibus utique totidem cerei per festivitates praecipuas ponerentur, lampadibus subter in aereis unciis ex eadem trabe 36 dependentibus. Quae videlicet aerea trabes aereae aequae bra- 45 chiis ac manibus sustentata, trabi lignae quam pulcherrime sculpi, et auro colorumque fucis interim fecerat Desiderius exornari, commissa est, et supra sex columnas argenteas^z, quattuor et semis in altitudine cubitos habentes et octo libras per singulas, in ipsa chori fronte constituit. Sub qua nimirum trabe 5 numero teretes iconas suspendit, 13 vero quadratas paris mensurae ac ponderis desuper statuit. E quibus videlicet 10 50

^{*)} pannum diarodanum frisatum cum auro ante faciem maioris altaris *add.* 2.

a) *add.* 4. b) *t. fere* 3. c) *l. non solum in occidentalibus et orientalibus partibus, sed et per orbem t. ab ed.*
d) *et tam c. ed.* e) *contuendi* 4. f) *coepero ed.* g) *p. utriusque sexus q. c. 2.* h) *add.* 4. i) *quanta ed.*
k) *a. p. ac add.* 4. l) *se de ed.* m) *deest ed.* n) *diaspram* 2. o) *s. quoque a ed.* p) *decentissimo adora. ed.*
q) *dorsale* 2. r) *et p. ed.* s) *add.* 4. t) *certe ed.* u) *Romanorum* 4. v) *ornamentorum* 2. 35
w) *l. tribuit ed.* x) *deest* 4. y) *deest* 3.

ex quadratis praedictis frater apud Constantinopolim crasso³⁴ argento sculpit, ac deauravit, habentes per singulas aliae 14^a libras, aliae 12. Rotundas autem³⁵ omnes argentea solum urna³⁶ circumdans, caetera coloribus ac figuris depingi Graeca peritia fecit. Tres vero alias de quadratis eiusdem metalli atque mensurae patriari suorum artificum opere nequaquam dissimili Desiderius iussit. Alteram quoque iconam rotundam, ex utraque parte caelato³⁷ argento ac deaurato vestitam, argenteis etiam bullis extrinsecus in giro circumdatam quidam nobilis tunc beato Benedicto a regia urbe transmisit; cui postmodum similis fieri³⁸ iussa altera, utraque est in ciburio altaris hinc inde suspensa³⁹. Fecit praeterea Desiderius et aliam trabem de argento librarum circiter 60, sculptam nichilominus ac deauratam, quam in fornice maiori ante altare super quattuor argenteas columnas ex parte inauratas locavit⁴⁰: quarum unaquaeque et argenti libras 10, et 5 cubitos altitudinis habet. Fecit et duas cruces magnas argenteas librarum 30⁴¹ per singulas, quarum imagines caelatura mirifica⁴² prominere; easque sub praedicta trabe inter easdem columnas hinc inde super marmoreos stipites statuit. Tres porro residuas maioris altaris facies argento librarum 86, sculpto⁴³ ac deaurato vestivit. Nam reliquorum trium altarum facies veteribus tabulis a tribus partibus adornatae sunt. Fecit⁴⁴ etiam 4 trabes propter ciburium altaris, quas simili modo caelato ac deaurato argento extrinsecus induens, abintus petalis⁴⁵ et coloribus decoravit; quarum⁴⁶ duae habent in longitudine cubitos 6, libras 20, et totidem, duae vero aliae cubitos 4 ac semis, libras 12⁴⁷ et totidem, suppositae interim columnis veteribus. Fecit⁴⁸ et candelabra magna 6, tres cubitos altitudinis habentia de productis ac sculptis argento lamminis⁴⁹, ana⁵⁰ 6 vel 5 librarum; quae videlicet in festis praecipuis ante altare in directa linea posita accendi cum maximis faculis debeant. Fecit⁵¹ quoque et pulpitem ligneum ad legendum sive cantandum, longe priori praestantius et eminentius, in ascensu scilicet graduum 6; idque diversis colorum fucis et auri petalis de pulchro pulcherrimum reddidit⁵². Ante quod columnam argenteam 25 librarum partim deauratam, ad modum magni candelabri sex cubitorum in altitudine habentem⁵³ supra basem porphireticam statuit; super⁵⁴ quam videlicet cereus magnus qui sabbato paschali benedicendus est, sollemniter debeat exaltari. Fecit et pharum, idest coronam maximam de argento librarum circiter centum, 30 habens in giro⁵⁵ cubitos 20 cum 12 turribus extrinsecus prominentibus, 36 ex ea lampadibus dependentibus; eamque extra chorum ante crucem maiorem satis firma ferrea catena septem deauratis malis distincta suspendit.

33. His tantisper de constructione, consecratione, partimque decoratione novae basilicae quomodolibet⁵⁶ exaratis, ad caetera monasterii aedificia percomplenda simul cum nostro Desiderio reditum faciamus. Post transactam igitur sollemnem basilicae dedicationem cernens idem⁵⁷ venerabilis abbas divina cooperante potentia, simulque Benedicti⁵⁸ patris meritis omnia quae cooperat ad perfectionem⁵⁹ prout optaverat pervenisse, audentior iam immo valentior factus, totius coenobii ambitum decrevit ingenti animo spatium, et ut iam de aliquibus fecerat reliquas officinas, cum his etiam quae ipsemet ante ecclesiae constructionem construxerat renovare. Et primo quidem claustrum quod tantae congregationi permodicum⁶⁰ adhuc esse constabat⁶¹ ampliare desiderans, everso mox vetere refectorio quod satis enormiter a latere templo, a fronte vero capitulo inhaerebat, quodque⁶² ipse⁶³ etiam dudum bis tempore diverso adauxerat, in ulteriori illud parte futuri claustrum, iuxta meridianum scilicet atrii ecclesiae latus decorum valde satisque magnum extruxit, diversisque totum coloribus pictorum artificio compisit, et laqueari appposito trabibus, tegulis desuper cooperuit⁶⁴. Legivum quoque

³⁴) quattuor librarum add. 2.

³⁵) Ceraptata etiam aerea fasilia valde pulchra, duo magna et parva septem supradictis frater secum a Constantinopoli detulit. add. 2.

50 a) l. q. ed. b) vero ed. c) p. a. mirifice sculpto ac d. ed. d) a. f. i. ed. e) i. 10 libras (i. argenti l. 10 3.) et 5 c. a. habentes locavit. Fecit ed. f) l. p. a. t. ed. g) satis m. ed. h) bene a. ed. i) Quattuor et. l. p. c. a. sim. m. sculpto ac d. a. e. induit, a. vero p. ed. k) o quibus d. h. cubitos in l. a. l. v. et viginti ed. l) 20 et 20. Sex etiam c. 2. m) Sex etiam c. m. t. ed. n) l. fecit ed. o) P. q. i. etc. fecit in ascensu g. a. ed. p) reddit ed. q) habens 4. r) supra 4. s) circuitu ed. t) quoquomodo 2. u) c. Desiderius d. ed. 55 v) p. B. ed. w) perfectum ed. perfectum 4. x) a. p. ed. y) constat 2. z) quoque 2.) s. l. ed. a) operuit ed. 34) i. e. grosso a. crasso. 35) i. e. bracteis, lamminis. 36) i. e. singula quaeque, e Graeco dicitur.

perpulchrum et eminens in eo constituit, quod valde decenter gipso vestitum cunctis spectabile reddidit. Cuius videlicet domus longitudo^a in cubitis 95 extenditur, latitudo in 23 porrigitur, in 15 vero altitudo sustollitur; ab orientali parte habens ingressum, ab occidentali vero absidam, ante quam profecto ampla satis^b abbatis mensa ex transverso cernitur constituta. Habet autem a latere meridiano fenestras 14^c, a septemtrionali vero duas tantum, duas quoque rotundas in frontibus singulis, et circa pulpitum tres, omnes vitro, gipso^d, ac plumbo insigniter laboratas. Iuxta eandem quoque domum ab australi parte, coquinam fratrum^e in duobus invicem connexis fornicibus, quos una tantum columna sustentat^f erexit; interque ipsam et refectorium, gradus et ianuam unde quaeque necessaria in idem refectorium sive conferantur sive referantur constituit. Ex altera vero ipsius coquinae parte cellarium statuit, ex quo videlicet tam refectorio quam coquinae quaelibet debeant necessaria tribui. Post haec cum necdum sufficiens sibi ad tantam fratrum multitudinem claustrum spatium videretur, vir certe magnanimis et multae^g fiduciae dormitorium atque capitulum, quae dudum ipsemet magno valde sumptu ac studio fabricaverat, nec non et veterem infirmantium domum ex integro est aggressus^h evertere; et claustrum ampliandi occasione easdem quoque domos ampliores efficere. Quoniam igitur exteriorem dormitorii murum porro longe ab altero in magno montis praecipitio stangebatur erigere, quinque crossam cubitis maceriam in fundamento maximae firmitatisⁱ gratia iaciens, eam in ducentorum spatium cubitorum per longum extendit; in altitudine autem cubitorum 30 erexit, 24 cubitis in latitudine a muro interiori distantem. Quae^j videlicet domus longe priore amplior, firmitior, ac pulchrior studiose nimis est et fabricum peritia lateribus tecta, et artificio^k pictorum coloribus decorata; habens a meridiano tantum fenestras amplas 20, e quibus tres maximae tribus columnellis marmoreis fulciuntur. Iuxta quam etiam in ulteriori capite ipsius vestiarium fratrum^l, parvum quidem sed satis competens pulchrumque construxit. His omnibus^m triennio circiter consummatis, montem evestigio qui interiacebatⁿ suffodere aggressus est, per longum scilicet cubitis 105, per latum autem 49, per altum vero circiter 10°. Sicque capituli aedem^o ab orientali parte per transversum constituit, ut interior eius frontispicii angulus angulo exteriori^p basilicae sit connexus, absida vero ipsius appropriare^q dormitorio videatur. Cuius videlicet longitudo^r aedis cubitorum 53, latitudo 20, altitudo autem 30 18 habetur; habet autem a latere uno fenestras vitreas speciosissimas novem, ab altero totidem, a frontispicio aquilonali tres rotundas, ab australi vero duas aequae rotundas; laqueari, et pavimento, seu picturis pulcherrimis^s sufficientissime decorata. Tantam autem tunc cum ista suffoderentur terraemotuum sumus experti frequentiam, ut uno quidem die vicibus 17, per alios vero aliquot dies nunc quattuor, nunc duobus^t, modo 35 etiam sex vel quinque vicibus id per dies singulos sentiremus. Quod certe propter plurimas^u eiusdem loci sepulturas tunc necessario violatas, quae sanctorum forte hominum fuerant, non ab re contigisse multi putavimus. Alias sane satis raro hoc in loco solet fieri terraemotus. Verum quoniam ingens praecipitium ab interiori dormitorii parte remanserat, erectis secus domum eandem cameris, et terra saxisque caetera replens^v 40 iniectis, itemque ante refectorium in fronte videlicet claustrum curva nichilominus camera cisternam maximam fabricans^w, ita demum totius claustrum superficiem coaequavit. Mox itaque arcus per girum deambulatorios super 110 marmoreas^x columnellas instituens, claustrum omne in longitudinem cubitis^y octoginta^z et quinque, in latitudinem^{aa} vero quinque et sexaginta^{ab} porrexit^{ac}. Cuius quia ea pars quae basilicae erat contigua si caeteris coaequaretur, non aptus in eandem basilicam esset ingressus, subtus item et super deambulatorios fornices fecit, et in eius utrisque^{ad} angulis marmoreos gradus, quibus in caetera descenderetur instituit: a^b capitulo quidem 15, a refectorio vero 13;

^a) amplam satis et pulchram add. 2.

^{aa}) centum 2. ^{ab}) septuaginta 2.

a) longitudinis ed. b) valde ed. c) circa p. 1. hic ponit ed. d) v. tam gipso quam p. ed. e) sustentet ed. f) et nimis magnae f. ed. g) infirmitatis 3. h) Habens — fulciuntur. Quae — decorata ed. i) p. a. ed. k) construxit hic ponit ed. l) add. 4. m) intra icebat ed. n) septem-2. o) idem 4. p) e. tituli h. 2. q) appropriata 2. r) domus l. c. ed. s) pretiosissimas 2. t) duo 3. 4. u) innumerata ed. v) fabricans ed. w) marmoreos 2. columnas marmoreas 3. x) cubitorum ed. y) altitud. 4. z) diffudit ed. aa) q. maioris b. 2. 55 a) utrisque angularis 2. b) ad capitulum q. 2.

totumque in circuitu et lapideis pavementis bizantei artificii^a stravit, et picturis pulcherrimis composuit. Nichil hoc moratus expleto, solarium^b palatii illius quod a Richerio coeptum ipse perfecerat, ab eminentia priori ad planitiem^c claustrum deposuit, atque inibi cum^d balneo et ceteris oportunitatibus infirmorum fratrum quietem constituit. Porro ab occidentali parte claustrum, iuxta refectorium^e videlicet fratrum cellam noviciorum satis^f competenter aptavit; in qua profecto^g iuxta regulare institutum^h et meditari, et quiescere, etⁱ comedere novicii ipsi deberent. Sicque iam tandem fratres qui eatenus super tot operibus inquietati ac molestati plus quam satis extiterant, oportuna simul et amoena quietis statione locatos ordini decetero regulari, quanto ordinatius tanto districtius operam dare^k perducit. His omnibus^l Deo favente ex voto perfectis, et interioribus fratrum officinis decentissime ut optaverat^m consummatis, ad exterioraⁿ nichilominus aedificia monasterii reficienda^o, impiger se ac fortis accingit. Ab occidentali^p igitur parte primum maceriam firmissimam erigens, portam 30° circiter cubitis extra veterem de quadratis ac sectis^q lapidibus statuit; supra quam turrim^r fortissimam—in 15 quattuor magnis columnis erectam ingenti camera confirmavit. Verum cum de foris praecipitium pateret immensum, tumultus vero abiatus^s magnus existeret, eo defosso praecipitium illud saxis eius et terra, clivoso licet tramite pervium fecit; sicque^t demum hinc inde muro contiguo, ac propugnaculis^u civitatum more munito universum monasterium circumsepsit. Dehinc^v extra praedictam portam, iuxta clivum scilicet quo^w ad 20 eandem portam ascenditur, xenodochium maximum ad susceptionem peregrinorum cum universis suis oportunitatibus fabricavit. Domum^x vero illam quae non competenti loco prope basilicam a parte aquilonali ad xenodochium olim constructa fuerat, amplio-rem ac pulchriorem reficiens, ad hospitem nichilominus receptionem aptavit, ac in utrisque ipsis receptionum domibus et lectos et quaeque necessaria abundantissime apparavit. Pistrinum^y quoque ex eadem parte haud longe a gradibus atrii, adeo amplum pulchrumque construxit ut plerique^z adventantium id ignorantes, quasi ad ecclesiam aliquam oraturi saepissime sint profecti^{aa}.

Hinc^{ab} ad ecclesiam beati Martini quae sola fere iam intra monasterii ambitum de veteribus aedificiis remanserat renovandam, totum cor Desiderius vertit. Diruta namque priori eiusdem beati Martini basilica, coepit eiusdem ecclesiae fabricam, in longitudine cubitorum^{ac} latitudo altitudo Fenestras vero ab uno latere, ab altero totidem; columnas vero numero 16. Cancellos vero lapideos^{ad} ante altarium, mirificos patrari fecit. Fenestras vero plumbo simul et vitro compactis^{ae}, ferro ligatis inclusit. Illas autem quae in porticibus sitae sunt, gypseas quidem, sed similis fere decoris extruxit. Absidam vero musivo decenter vestivit; in qua etiam aureis litteris hos versus describi praecepit:

Cultibus extiterat quondam locus iste dicatus

Demonicis, inque hoc templo veneratus Apollo.

Quod pater huc properans Benedictus in omnipotentis

Vertit honore Dei Martini et nomine sancti.

Hoc Desiderius post centum lustra vetustum

Parvumque evertit, renovavit, composuit et hausit^{af}.

^a) i. cisternam v. quam praediximus c. 2.

^{aa}) Non cessabat, dum ista agerentur, Desiderius conquirendis ecclesiae ornaminibus insudare, et undecumque posset, quibuscumque posset ingenis, quae eius apta essent pulchritudini, comparare. *add.* 2.

a) artificum 2. b) solarium 4. c) e. p. ed. d) e. h. et c. o. desunt 2. e) ordine s. a. ed. f) q. videlicet idem i. ed. g) atque ed. h) de cetero d. 4. i) H. igitur o. e. ed. k) aptaverat 2. l) se hic ponit ed. m) perficienda 2. n) hucusque manus 1. cod. 3. in quo folii ultimi pars inferior abacta est, membranas eius loco 50 assutas manus alia sed coaeva sequentia usque ad Pistrinum inscripsit. o) p. cubitos pene trig. 2. p) sepius 2. q) turrem ed. r) exterius ed. s) interius ed. t) f. ibique iuxta, extra portam scilicet xenodochium maximum fabricavit, itaque demum h. i. 2. u) desunt 2. v) Dehinc—fabricavit desunt 2. w) quod 3. x) Dehinc aquilonali parte palatium quantitatis non modice ad hospitem quorumque receptionem aedificavit. Pistrinum q. tanto decore const. ut 2. y) *Nic in folio ultimo verso pergit manus primaria in cod. 3.* z) ut multi peregrinorum huc venientium ign. q. ad e. sepius illuc or. convenirent. 2. ^{af}) *Petri verba in quibus nulla mutata et addita sunt infra deditimus.* a) c. 43. latitudine 28. altitudine 24. F. 3. b) ito 3. 4. c) t. e. auxit. hausit 3.

Iam vero pavementum quam speciosum sit, in promptu cernentibus est. Fecit et portas aereas in ingressu eiusdem ecclesiae; fecit tabulam altaris argenteam librarum^a circiter. Iuxta eandem vero ecclesiam mansiunculas, in quibus^b ipse quando vellet maneret, decenter construi fecit. Circa eandem vero ecclesiam bicameratam domum ad ornamenta^c eiusdem ecclesiae recondenda construxit.

1075. Transactis³⁸ vero a dedicatione maioris ecclesiae tribus annis, totidemque mensibus, anno videlicet a Salvatoris nativitate 1075. incipiente, 3. Nonarum Ian. ecclesia beati Bartholomei apostoli quae ad occidentalem partem maioris ecclesiae satis decenter sita est, cum grandi iterum laetitia et exultatione cunctorum fratrum, honorifice dedicata^d est, a Iohanne Sorano episcopo³⁹. Ubi etiam non minima particula^e sancti brachii eiusdem beati apostoli in argentea capsella venerabiliter condita est.

Sept. 10. Eodem etiam anno post octo circiter menses, reliquae duae basilicae, pulcherrime^f in extremis exterioris atrii turrium modo hinc inde locatae, pari studio et honore sacrae sunt, 4. Idus Septembris. Quarum alteram quae a dextra parte ad honorem beati archangeli Michaelis constructa est, praedictus Iohannes Soranus episcopus consecravit^g. In quo^h etiam recondidit reliquias has: sanctorumⁱ Nicandri et Marciani, sancti Viti, sanctorum Iohannis et Pauli, sancti Mercurii, et sanctae Katerinae^j, et vocabula sanctorum Appollinaris episcopi, Proti et Iacincti. Alteram vero quae a leva, ad honorem beati^k apostolorum principis Petri fundata est^l, [Leo^m episcopus Aquinensis divino numini, ipso domno abbate omniumque fratrum praesente conventu, cum magna laetitia et devotione sacravit.

1090. Porro⁴⁰ cum ab hac dedicatione annus iam quartus⁴¹ decimus, et ab incarnatione dominica millesimus et nonagesimus voveretur, tribus iam annis, et tribus ac sexaginta diebus aⁿ transitu reverendae ac semper honorifice memorandae memoriae Desiderii abbatis elapsis, praesidente atque iubente domno Oderisio reverentissimo atque dignissimo successore ipsius, dedicata est ecclesia sancti confessoris Christi Martini, quam praedictus venerabilis abbas Desiderius in loco ipso ubi olim a beatissimo abbate Benedicto constructa fuerat, circa portam scilicet monasterii mirifice ac pulcherrime in sexdecim marmoreis columnis erexerat, quamque tam musivo quam etiam diversis picturarum coloribus optime decoraverat. Dedicata est autem 14. Kal. Dec. ipsa videlicet³⁸ die octavarum eiusdem beatissimi confessoris Christi Martini, feria secunda, cum tribus altaris suis, ingenti frequentia ordinis diversi virorum et maxima universorum laetitia; quorum primum atque praecipuum in honore ipsius beati Martini dedicavit vir venerabilis domnus Iohannes episcopus Tusculanensis, illud autem quod ad dexteram ipsius basilicae situm est, in honore sancti Erasmi martyris consecravit domnus Raynaldus³⁸ episcopus Caietanus, qui ipso anno ex hoc nostro monasterio eidem ecclesiae datus fuerat episcopus; tertium vero quod a parte sinistra statutum est, in honore gloriosi confessoris Christi Ambrosii benedixit domnus Honestus reverentissimus episcopus Verulanus. Fuere autem cum eis in hac dedicatione episcopi etiam alii tres, idest Lambertus Alatinensis, Roffridus Soranus, nec non et Leo episcopus Venafranus. Quod autem⁴⁰ tandiu post patris Desiderii transitum consecratio basilicae huius dilata est, hoc fuit in causa, quia et picturae partem aliquam et pavementi non modicam ad complendum morte praeventus idem abbas reliquerat. Quae omnia successor illius studiosissime percomplere et addere quae necessaria curavit, et sic eam dedicari quatenus praemissum est, honorificentissime fecit.

1094. Annis item post ista tribus et tribus insuper ac septuaginta diebus exactis, anno scilicet incarnationis dominicae 1094, indictione 2, mensis Ianuarii die 30, 2. feria, dedicata est ecclesia beati Andreae apostoli, praesidente atque iubente iam dicto abbate

a) l. c. desunt 3. ubi post iux pergat manus illa altera, v. supra p. 725. not. n. b) qua 4. c) hornamenta 4. ornamentum 3. d) S. Barth. p. 3. e) vel b. pulcherrimae; basilicae, p. 4. f) desat 4. g) ita 3. 4. h) sancti Viti septennis pueri, 50 s. N. et M. n. l. 3. i) Ecaterina 4. j) beatorum 4. k) est, quae specialiter a singulis etc. 4. v. supra I, 45. hic desunt cod. 3. litteris maioribus, quae indicant, nihil post ea scriptum fuisse, nisi folium sequens excisum est. m) quae sequuntur supplementum e narratione cod. 47, Muratorii editionem secuti. n) desat c.

38) hinc narrationem cod. 47. l. l. p. 77. presso v. Reg. eius ap. Mans. Conc. XX. p. 125. 40) cf. sequitur. 39) hic et Leo Aquinensis a Gregorio infra IV, 8. 41) immo sextus. 55 VII. primo pontificatus eius anno consecrati sunt.

domno Oderisio qui eandem basilicam a fundamentis extruxerat ab orientali parte maioris ecclesiae, inter absidam videlicet ipsius et domum infirmorum, habens cimiterium fratrum a latere dextro, a sinistro vero claustrum, licet parvulum tamen pulcherrimum. Dedicata est autem a domno Raynaldo Caietano episcopo iam superius memorato cum ingenti devotione et exultatione fratrum universorum, ea vixim die qua castrum quod Frattae dicitur, ultra omnem spem meritis beatissimi patris Benedicti miseratione divina recepimus, quod videlicet triennio ante a vicinis Nortmannis furatum nobis fuerat atque pervasum, sed die 13.º Domino auxiliante receptum, atque ob sempiternam illius triumphum memoriam in eadem die consecrationis hoc sollemne statutum. Est autem
 10 praedicta basilica instituta ad utilitatem infirmorum fratrum, lignis quidem ac tegulis firmissime contignata, fenestris vitreis optime decorata, diversis sanctorum historiis pulchra colorum varietate depicta, pavimento quoque multimoda incisione marmorum artificiose constructa: quodque omnibus his est longe praecipuum, multis ac praeclaris tam apostolorum quam martyrum necnon et confessorum Dei reliquiis studiosissime con-
 15 secrata. Quorum omnium nomina cum reliquiarum ecclesiarum pignoribus, pariter suis in locis Domino iuvante scribemus.]

INCIPIT CONTINUATIO LIBRI III. AUCTORE PETRO DIACONO.

34. Christo igitur duce, omnia sibi, prout optaverat, evenisse cognoscens, hinc ad ecclesiam beati Martini, quae sola fere iam intra monasterii ambitum de veteribus aedificiis remanserat, renovandam, totum cor Desiderius vertit. Diruta namque priori eiusdem beati Martini basilica, iactisque in Christi nomine fundamentis, coepit eiusdem ecclesiae fabricam, in longitudine cubitorum 43, latitudine 28, altitudine 24; fenestras vero ab uno latere 9, ab altero totidem. Porticus etiam utriusque parietes in 16 cubitorum altitudine erigens, fenestris 4, et 4, totidemque ab altero distinxit, et illas quidem quae in navi sunt, plumbo simul et vitro compactis tabulis ferro ligatis inclusit.
 25 In frontispicio porro eiusdem ecclesiae fenestras tres, ac unam in absida distinguens, similis decoris patrari mandavit. Illas autem quae in porticibus sunt, gipseas quidem, pari vero decore construxit. Columnas vero 9 ab uno latere, totidemque ab altero erexit. Secus ipsam quoque ecclesiam, curvato pariete brevem quidem sed perpulchram
 30 domum, ad eiusdem ecclesiae ministerium construxit. Cancellos vero lapideos, ante beati Martini altarium mirificos patrari fecit. Absidam autem musivo decenter vestivit, in qua etiam aureis litteris hos versus describi praecepit:

*Cultibus extiterat quondam locus iste dicatus
 Demonicis, inque hoc templo veneratus Apollo,
 Quod pater huc properans Benedictus in omnipotentis
 35 Vertit honore Dei, Martini et nomine sancti.
 Hoc Desiderius post centum lustra vetustum
 Parvumque evertit, renovavit, compsit et auxit.*

Iam vero ipsius ecclesiae pavementum quam sit conspicuum, quam speciosum, ac
 40 diversorum marmorum multiplicitate constratum, oculis omnium patet. Legivum quoque pulcherrimum auro atque coloribus pictorum ingenio decoratum, ibidem extrui iussit. Ante ipsius namque beati Martini altarium, tabulam argenteam ac deauratam, et pulcherrime scultam, 44 libras habentem, Desiderius patrari mandavit, in qua omnes fere beati evangelistae Mathei, et sancti confessoris Christi Martini desculpserunt historias.
 45 Fecit et portas aereas in ingressu eiusdem ecclesiae. Iuxta eandem vero basilicam mansiunculam^b in qua ipse maneret construens, trabibus apposis, tegulis desuper operuit. Haec ubi cooperante Domino, prout optaverat consummavit, beati Bartholomei apostoli basilicam, cum fratrum universo conventu 3. Nonas Ianuarias a Iohanne huius ante
 50 apostolici corporis partem non exiguam in argentea recondidit capsam, in qua etiam has
 1075. 100.3.
 reliquias posuit: de lapide sancti sepulchri, et sanctorum Iohannis et Pauli, Viti, Ianuarii,

a) lacunam quam hic Caracciolus indicavit, Anon. Cas. ita sarci: et a nostris 12. die magna Dei virtute r. b) mansiunculae c.

1075. Hermetis, et quadraginta martyrum. Enimvero tantae apud Romanum pontificem Desiderius auctoritatis habebatur et gratiae, ut in quibuscumque vellet proprio pastore viduatibus ecclesiis vel coenobiis, iuris ei esset suis ex fratribus episcopos substituere vel abbatibus. Non multo post haec temporis evolutu, aedeculas quoque illas quas instar turrim in atrii diximus angulis constitutas, alteram ab eodem Iohanne, alteram a Leone fecit Aquinensi episcopo magna cum laetitia dedicari 4. Idus Septembris. Sane in altari beati archangeli Michahelis reliquias condidit sanctorum Nicandri et Marciani, Iohannis et Pauli, Viti, Mercurii, et Caterinae, et vocabula sanctorum Apollinaris episcopi, Proti et facinthe. Altare vero principis apostolorum Leo Aquinensis episcopus divino nomini, ipso domno abbate omniumque fratrum praesente conventu, cum magna laetitia et devotione sacravit. In eodem vero altario reconditae sunt reliquiae istae: de quinque panibus ordeaceis, et sanctorum apostolorum Petri, Matthei, Iacobi, Nazarii et Celsi, Ianuarii, Felicissimi et Agapiti, Sergii et Bacchi, Nicandri et Marciani, Aurelii, Protasii, Fortunati et sociorum eius, et de vestimentis trium puerorum.

12 35. Per⁴² idem tempus Albericus diaconus vir disertissimus ac eruditissimus ad 15 hunc locum habiturus advenit. Hic in hoc monasterio positus composuit librum de virginitate sanctae Mariae; librum dictaminum et salutationum. In Musica dialogum. Contra Heinrichum imperatorem de electione Romani pontificis. Vitam sanctae virginis Christi Scolasticae⁴³. Omeliam eius. Vitam sancti Dominici⁴⁴. Passiones sancti^b Modesti et sancti Caesarii. Librum de dialectica. Temporibus vero eius facta est synodus in 20 urbe Roma adversus Berengarium diaconem ecclesiae Andecavensis, qui inter multa quae astruere nitebatur, dicebat sacrificium corporis et sanguinis Domini figuram esse. Cumque nullus ei resistere valeret, idem Albericus evocatur ad synodum; quo dum venisset, post varia conflictationum genera, cum pars parti non cederet, idem Albericus ebdomadae unius accepta licentia librum adversus eundem diaconem de corpore Domini 25 edidit, sanctorum patrum testimoniis roboratum, in quo omnes assertiones eius destruxit, aeternaeque oblivioni tradidit. Fecit et versus in vitam sanctae Scolasticae; rithmos in pascha, de die iudicii, de penis inferni. Epistolas quoque quamplurimas ad Petrum Hostiensem episcopum⁴⁵. Rithmos de gaudio paradisi, de die mortis, de monacho penitente. Composuit et alia nonnulla, quae in nostram notitiam non venerunt. Eo 30 etiam tempore Alfano Salernitanus archiepiscopus⁴⁶ et huius coenobii monachus, cuius supra meminimus, vir in scripturis sanctis eruditissimus et notitia ecclesiasticorum dogmatum ad plenum instructus, composuit nitido et lucidissimo sermone passionem sanctae Christinae, et librum ymnorum et versuum. Amatus quoque episcopus⁴⁷ et huius monasterii monachus, his diebus scripsit versus de gestis apostolorum Petri et Pauli, 35 et hos in quattuor libros divisit⁴⁸. Ystoriā quoque Normannorum componens, nomini eiusdem abbatis dicavit. Istius porro abbatis tempore Constantinus Africanus⁴⁹ ad hunc locum perveniens, sanctaeque habitum religionis induens, ecclesiam sanctae Agathae in Aversa a Richardo principe sibi concessam in hoc sancto loco devotissimus optulit. Necessarium plane videtur ad posterorum memoriam, quantus hic vel qualis fuerit literis tradere. Hic igitur e Cartagine de qua oriundus erat egrediens, Babiloniam petiit, in qua gramatica, dialectica, geometria, arithmetica, mathematica, astronomia, nec non et phisica, Chaldeorum, Arabum, Persarum, Saracenorum, Egiptiorum, ac Indorum plenissime eruditus est: completis autem in ediscendis istiusmodi studiis triginta et novem annorum curriculum, ad Africam reversus est. Quem cum vidissent Afri ita ad plenum 45 omnium gentium studiis eruditum, cogitaverunt occidere eum. Quod Constantinus agnoscens, clam navem ingressus Salernum advenit, ibique sub specie inopis aliquandiu

a) l. numini. b) sanctorum c.

42) cf. P. D. de viris ill. c. 21 et 45. ubi philosophus appellatur et Gelasium II. dicitur edocuisse. Ughellus It. S. X. p. 47sq. 47) Nuscanus; v. 50 Mabill. Ann. O. S. B. V. p. 179. 43) Cuius Prologum cum homilia edidit A. Mai in Spicil. Rom. V. p. 129. 44) sc. Sorani, editam in Actis SS. Ina. II. p. 442. 45) Petri ad Albericum epistolae 2 extant in Opusc. 37. 46) 1058 — 1087. Cf. de viris ill. c. 19. Giesobr. de stud. litt. ap. Italos, qui inedita eius carmina dedit, alia correctius quam Ughellus It. S. X. p. 47sq. 47) Nuscanus; v. 50 Champollion-Figeac in Prolegg. Hist. Norm. cuius antiquam versionem Gallicam edidit Parisiis 1835. 8. 48) quos Gregorio VII. dedicavit. Apographum codicis Bononiensis Casini servatur, v. Tosti Hist. C. I. p. 417. 49) De quo v. Petr. de viris ill. 55 c. 23. Fabric. bibl. Graec. XIII. p. 123.

latuit. Deinde a fratre regis Babiloniorum qui tunc eo advenerat agnitus, ac in magna honorificentia apud Robbertum ducem habitus est. Exinde vero Constantinus egrediens, ad hunc locum pervenit, et ordine quo supra retulimus monachus factus est. In hoc vero coenobio positus, transtulit de diversorum gentium linguis libros quamplurimos, in quibus sunt hi praeceptae. Pantegnum⁵⁰, quem divisit in libros duodecim, in quo exposuit quid medicum scire oporteat. Practicam, in qua posuit qualiter medicus custodiat sanitatem, et curet infirmitatem. Librum graduum. Dietam ciborum. Librum febrium, quem de Arabica lingua transtulit. Librum de urina. De interioribus membris. Viaticum, quem in septem partes divisit, videlicet de morbis in capite nascentibus, dehinc de morbo faciei, de instrumentis, de stomachi et intestinorum infirmitatibus, de languore epatis, renum, vesicae, splenis, et fellis; de his, quae in exteriori cute nascuntur. Expositionem Aforismi. Librum Tegni, Megategni, Microtegni. Antidotarium. Disputationem Platonis et Ypocratis in sententiis. De simplici medicamine. De generia. De pulsibus. De experimentis. Closas herbarum et specierum. De oculis.

36. Sequenti tempore supradictus papa Alexander Urbem egrediens, venit ad hoc monasterium. Qui a Desiderio honorifice susceptus, dum abbatis cameram quae iuxta ecclesiam sancti Nycolai constructa est ingressus fuisset, demoniacus quidam qui tunc illo advenerat, ei factus est obvius, quem sanctus pontifex ut vidit, orationem fundens ad Dominum dixit ad demonem: *Praecipio tibi immunde spiritus in virtute Domini, ut exeat ab hoc homine, et vadas in illum locum ubi nec avis volat nec vox hominum resonat, et sis ibi usque ad diem iudicii.* Mirabilis Deus in sanctis suis, qui invocantes se et de sua misericordia praesumentes velociter exaudire dignatur. Nam demon ad eisdem pontificis praeceptum hominem relinquens, cuncti qui aderant laudare coeperunt et benedicere Deum. Nec hoc tacendum videtur, quod omnipotens Deus per eundem suum famulum operare dignatus est. Nam cum civitatem Aquinum pertransiret, claudam quandam^a in itinere iacentem invenit, cuius infirmitati idem compatiens pontifex, aquam de qua post missarum sollemnia suas manus abluerat, ei ad bibendum tradidit, quam mox ut in potum accepit, sanitati reddita gratias Deo referre permaximas coepit. Fecit praeterea idem sanctissimus pontifex patri Desiderio privilegium de monasterio sanctae Mariae in Palladio⁵¹, cum attinentiis suis, recipiens ab eo ecclesiam sanctae Ierusalem, quam Leo papa reverendissimus, sicut supra taxavimus, Richerio abbati nostro tradiderat. Concessit etiam praedictus papa Alexander personaliter nostro Desiderio civitatem Terracinensem, cum pertinentiis suis. Defuncto autem eodem pontifice, clerus et populusque Romanus in unum conveniunt, Hildebrandumque sedis apostolicae archidiaconum eligentes, Gregorium appellari decernunt, qui eodem ordinationis suae anno ad hoc monasterium veniens, sociato sibi Desiderio Beneventum perrexit, indeque regrediens Romam reversus est. Quo tempore⁵², dum in nativitate dominicae sollemnitate in ecclesia sanctae Mariae cognomento Maioris praedictus papa missarum sollemnia ageret, captus est supra sanctum altare a quibusdam Romanis infidelibus, sed vi ac constantia omnium Romanorum eadem die receptus est.

37. Per idem tempus Richardus princeps per praeceptum⁵³ obtulit beato Benedicto ecclesiam sancti Angeli, quae nuncupatur Ad forinas, de qua superius, tempore scilicet Baldoini abbatis, qualiter nobis a Marino papa concessa sit plenius scripsimus.

a) quendam c.

50) Hic liber, teste V. C. C. L. Grotefend, in cod. biblioth. civ. Hannover. ms. saec. XII. hanc habet inscriptionem: *Domino suo Montis Casinensis abbati, Desiderio, reverentissimo patrum patri, immo totius ordinis ecclesiastici gemme premitenti, Constantinus Africanus indignus, suus tamen monachus, oculatissimus intus et exterius, celi ascribi animabus.* Librum de stomachi affectionibus Alfano reverentissimo Salernitanas ecclesiae archiepiscopo e stomacho laboranti inscripsit. 51) Supra II, 94. 52) et infra IV, 81. Exemplum huius privilegii legitur in Regesto num. 31. (s. d. teste V. D. Giesebrecht): *Alexander etc. Quapropter carissime fra-*

ter et consacerdos, quia prudentiam tuam maxime lateri nostro optamus adhaerere sereno vultu, tam tibi quam tuis successoribus Casini montis abbatibus, recepta investitura sanctae Hierusalem coenobii, quam felicitis memoriae Leo episcopus hospitandi gratia Richerio antecessori tuo contulit, tradimus et concedimus abbatiam sanctorum martyrum Sebastiani et Zosimi, quam vulgares usitato nomine Palarium solent nuncupare etc. ANG. 52) duobus annis post; verba petiit ab Anon. Casin. ad saec. 1073. 53) quod ex orig. edidit Gatt. Acc. p. 176. Id pro spurio habet Di Meo Ann. Neap. VIII. 116; sed Bethmanno teste genuinum est.

Sed quia Capuanus archiepiscopus illam eo tempore retinebat, praefatus princeps cupiens
 1065. Dec. ibidem facere monasterium, ante septem circiter annos cum eo concambiavit, data pro
 54 ipsa alia ecclesia vocabulo sancti Iohannis de Landepaldi⁵⁴, quae tunc temporis palatio
 pertinebat, cum ornamentis et libris non paucis, et universis rebus ac pertinentiis eius.
 Recepit autem ab eodem archiepiscopo praedictam ecclesiam sancti Angeli cum tribus
 aliis ecclesiis iam vetustate consumptis, idest sancti Salvatoris, sancti Iohannis, et sancti
 Hylarii, et cum omnibus ubicumque ad easdem ecclesias pertinentibus, 60 auri librarum
 1065. vullisset. Quo facto concessit in eodem loco ecclesiam sancti Angeli de Olaldisi⁵⁵ intra
 Capuam cum omnibus pertinentiis suis, nec non et quicquid palatio pertinebat in toto
 56 Sarzano⁵⁶ cum universis ibi habitantibus villanis, et omnia, quae ibi pertinerunt Gre-
 gorio comiti palatii et Petro filio Doferi in loco Sancto Herasmo. Cum omnibus itaque
 his, et cum universis pertinentiis suis, simul et cum cartula commutationis, quam a
 praedicto archiepiscopo exinde receperat, in hoc Casinensi coenobio praedictam eccle-
 siam optulit. Et quoniam locus idem valde amoenus, et satis aptus monasterio erat, 15
 rogavit humiliter Desiderium ut pro amore suo specialiter inde studeret; quod et fecit,
 de monasterio Albanetae integram omnium mobilitum medietatem accipiens, et cum me-
 dietate etiam eiusdem loci monachorum illuc transmittens, coepitque Desiderius illud
 aedificare ex integro tam speciose, tam spatiose, quemadmodum hodie cernitur; ubi etiam
 intra breve tempus quadraginta et eo amplius monachos regulariter victuos aggregavit. 20

35. Eodem praeterea tempore quidam rusticus in partibus degens Apuliae, dum siti
 aestuaret ad bibendam perrexit. In quem mox diabolus ingrediens, eum vexare crude-
 lissime coepit. Ductus autem a propinquis ad hoc monasterium, atque ante patris Benedi-
 dicti corpus iactatus, eius intervenientibus meritis confestim sanatus est. His porro
 diebus cum in hoc Casinensi coenobio de vino ob totius monasterii stipendium non plus 25
 quam palmi unius et dimidii mensura esset in vase, frater qui domum vinariam custo-
 diebat, pergens ad patrem Desiderium ei referre curavit. Abbas autem ad haec: *Ante-
 quam ad Robberti ducis curiam pergam, veni ad me, et unde id emere debeas dabo.* Alio
 autem die, ea quae Desiderius praeceperat monachus oblivioni tradens, ad eum minime
 venit. Desiderius autem iter arripiens, Robberti ducis curiam adiit. Sed qui in deserti 30
 regione per quadraginta annos manna populum pavit, ipse per tres menses et dimidium
 vinum unde omnes bibebant crescere fecit. Quidam vero puer ex monasterii famulis,
 coelestium mysteriorum ignarus, vehementer admirans vinum tantum durasse in vase,
 57 cervinariam⁵⁷ adit, vinum mensus est, stetitque eadem hora, et ultra crescere desiit;
 tunc ad monachum gratulabundus accedens ait: *Ego nunc vinum mensus sum, sed tantum 35
 est, quantum fuit ante tres menses.* Monachus autem haec audiens, eum gravissime ver-
 beravit. Puer vero ante eum aufugiens, claustrum est fratrum ingressus, et quid sibi
 monachus fecerat per ordinem pandit. Quem venerandae memoriae Stephanus, qui eo
 tempore decanatus officii curam gerebat evocans, dixit: *Cur tam crudeliter hunc puerum 40
 verberasti? Tum frater: Hoc quod nunc in vino per merita beatissimi patris Benedicti
 Deus operari dignatus est, multis iam vicibus egit. Hic vero ad vasculum pergens, vinum
 mensus est, et ulterius in vase non crevit.* Illi autem haec audientes benedixerunt Deum,
 qui suis temporibus in hoc loco antiquum dignatus est renovare miraculum. Nocte
 quadam cum frater Georgius mansionarius in stratu suo quiescens vigilaret, audivit duos
 pueros in ecclesia mira suavitate ac dulci modulamine laudes Deo referre. Sciens ita- 45
 que pro certo, neminem monachorum esse in monasterio qui puerilem vocem haberet,
 confestim surgens ecclesiam ingreditur, nullumque ibi reperiens, et quod in re erat ad-
 vertens, facto mane quod audierat fratribus per ordinem pandit; hinc angelorum fre-
 58 quentiam apud beati patris exuvias hoc fuisse dixerunt. Tempore alio praefatus Georgius lam-
 padem ante imaginem Salvatoris quae supra fores ecclesiae picta est dependentem, advenerat refecturus, et ecce videt 50
 eam tensis uncinulis deponere in aere, nulla proreus eam praeter ipsum aerea materia sustentante. Convocatis Geor-

Desid. Dial.
 n. 21.

a) monasterium c. b) leg. aera ut infra 733, 14.

54) in civ. Capuana. Instrumentum tunc factum e carta quam ex orig. dedit Gatt. Acc. p. 175. 56) prope
 Reg. S. Angeli edidit Gatt. Hist. p. 253. et cum ta- Vulturum, ad septentrionem montis Tifatae, v. Pe-
 bula picta ipsam traditionem exhibente Tosti Hist. regrini Camp. Fel. p. 373. ANG. 57) i. e. cellam 55
 Cas. I. p. 400. 55) iuxta plateam de Auloaldiski in vinariam.

gius fratribus qui eminus aberant, quod miratur ostendit, ipsique postmodum cum eo pariter huius testes extitere miraculi. Nocte qua praecedebatur dies de transitu sancti patris nostri Benedicti festinus, dum ad vigiliis unus e custodibus lampadem autem imaginem eiusdem beati patris dependentem retinebat, lapsa subito lampas in pavimentum ruit, illaesaque permansit, quae iterum elevata, iterum cecidit, erecta tertio, tertio lapsa est, et nullo horum casu, vel effractionis lampas, vel effusionis oleum, vel ignis extinctionis pertulit detrimentum. Cum die quadam de custodibus unus ante altare accensam lampadem usque ad ipsa fora laquearia elevarat, repente lampas lapsa in pavimentum cecidit. Mirabilia in factis suis Deus! non solum non est fracta quae deciderat lampas, sed nec effusum oleum, nec ignis extinctus. Tunc ^{Petr. Dam. Ep. VI. 22.} temporis in monasterio beati patris Benedicti quod intra Salernitanæ urbis moenia constructum est, et hinc Casinensi coenobio ab ipso suae constructionis exordio subditum, satis insigne miraculum contigit. Ex ipsius namque monasterii familia vorax hominum lupus parvulum puerulum clandestino impetuit, rapuit, et abiit, post quem transfixa dolore mater inclamans ait: *Adiuro te beata per beatum Benedictum, cuius servus est, ne filium meum ulterius feras, sed eum sub omni celeritate dimittas*; quo lupus subito, hunc quidem quem ferebat, aperto protinus ore deposuit; in alium vero puerum repentinus insiluit, eumque subito desecans, truncum cadaveris sprevit, praecisumque caput mordicus confixum in suas latebras conceitus asportavit.

15 39. Circa hos dies Michahel Constantinopolitanus imperator patri Desiderio per nuntios quos ad eum direxit, dona quamplura transmisit, poscens ut pro se ac liberis et pro statu imperii sui Dei omnipotentis clementiam assidue supplicarent. Insuper etiam ob patris Benedicti reverentiam, pro salute animae suae per praeceptum aurea bulla bullatum⁵⁸ constituit, ut per unumquemque annum hoc monasterium accipiat de ⁵⁵ palatio Constantinopolitani imperii auri libras viginti quattuor, et pallia quattuor ad nostrae congregationis sustentationem. Borrellus autem comes Borrelli maioris filius, ^{1069. Mart.} cum ob nonnulla sua in hoc loco servitia Desiderii familiaritatem fuisset non immerito adeptus, monasterium sancti Petri quod vocatur de Avellana⁵⁹, quod videlicet pater ipsius beato Dominico ante quattuor et quadraginta annos ad construendum tradiderat, quod ²⁰ que idem Borrellus satis ampla terrarum concessione ditaverat, cum ecclesiis et colonis et cum omnibus omnino pertinentiis ac possessionibus suis, quod est terra quinque milium circiter modiorum, beato Benedicto devotissimus optulit. Cuius monasterii cum longe post Gualterius nepos ipsius duodecim casales de rivo Franculi nequiter retineret, veniens ad hoc monasterium sua sponte nobis ipsos refutavit ac reddidit⁶⁰. Theodinus quoque et Oderisius atque Bernardus Balvenses comites, non multo post⁶¹ et ipsi ³⁰ quoque monasterium sancti Petri quod situm est in valle de Lacu, et aliud monasterium heremitarum in loco qui dicitur Pratum Cardosum, quae nimirum et ipsa nichilominus a beato Dominico ante non plures annos fundata extiterant⁶², pari modo in hoc monasterio obtulerunt, cum quinque scilicet adiacentibus lacubus, cum ecclesiis et colonis et ³⁵ cum omnibus omnino pertinentiis ac possessionibus eorum, tam in eodem comitatu Balvensi, quam in Marsicano et Teatino. Eodem anno oblatum est beato Benedicto a quibusdam nobilibus Marsicanis⁶³ castellum quod nominatur Meta, in valle de Orbeto, cum omnibus finibus ac pertinentiis suis, necnon et ecclesia sancti Patris, in loco ubi Formae vocantur, et ecclesia sancti Donati supra ipsas Formas, cum omnibus quae ad easdem ⁴⁰ ecclesias pertinent, insuper et universis quae ad praefatos nobiles iure haereditario pertinebant, tam in ipsis Formis quam et in Valle frigida. Eodem etiam anno⁶⁴ Leo et ^{1072. Sept.} Girardus Fundani consules optulerunt beato patri Benedicto monasterium sancti Magni cum omnibus sibi pertinentibus, et cum quarta parte de ipsa piscaria Fundani lacus, et cum ecclesia sanctae Mariae iuxta amphitheatrum Fundanae civitatis, sancti Mauri et ⁴⁵ sancti Martini ad Tirille, et sancti Andreae in Terracina, et sancti Nycolai in urbe Romana, loco qui dicitur Ad fossa, cum omnibus pertinentiis ac rebus illarum. Pari modo autem una cum Richardo cognomento de Aquila idem consules optulerunt huic loco ecclesiam sancti Onufrii cum pertinentiis suis. Et quoniam locus idem habilis ad ⁵⁰ construendum monasterium erat, Desiderius cupiens ibidem facere monasterium, per Girardum praepositum sancti Nycolai in Pica, qui quintus post eum huius coenobii abbas effectus est, in statum quo nunc cernitur erexit. His quoque diebus⁶⁵ Littefridus Fundanus consul cartam fecit huic monasterio de omnibus quae sibi pertinebant de civitate

58) Reg. num. 145, cuius titulus: *Praeceptum Michahel Constantinopolitani imperatoris*, idest filii Constantino Cl. Di Meo suspecta est, utpote a Leone omissa. 62) Alberici V. S. Dominici c. 2. Sed tini. ANG. *minio subscripti mense Aprilii ind. 4. i. e.* iam a. 1031. obierat, v. supra II, 59. 63) ab Az- 1081: at a. 1078 regno depulsus est. 59) in zone f. Azzonis, eed a. D. 1072. m. Dec. ind. 10. territorio Sangretano, dipl. ap. Gatt. Acc. p. 179. e ib. p. 180. Sed unum Metae cast. ibi nominatur. Reg. Petri unde et sequentia edidit. 60) Notala 64) 1072. m. Sept. ind. 10. ap. Gatt. H. p. 259. de hac re extat in Reg. Petri, edita ap. Gatt. ib. 65) anno 10. Littefredae ducis m. Oct. ind. 11. ap. 60 61) 1067. (l. 1069.) ind. 7. m. Apr. ib. Utraque de- Gatt. Acc. p. 180.

Fundana, et valle de Cursa, et Aquaviva, et Ambrife, et Pastina, et Ynola, Campu de mele, Vetera, et de tertia parte piscariae ad Sanctam Anastasiam, et de monasterio sancti Archangeli, et de omnibus quae ei pertinebant a paterno vel materno iure. Per idem quoque tempus Iohannes Hiserniensis vir nobilis similiter optulit huic Casinensi coenobio monasterium sancti Benedicti in loco Baniarola⁶⁶ cum duabus aliis cellis ipsius, idest sanctae Mariae et sanctae Luciae, cum universis earum pertinentiis. Idem fecit et Morinus comes Benafranus de quattuor aliis ecclesiis, idest sancti Nazarii de Pipozza, sancti Petri de Sexto, sancti Barbatii de Ravenola, et sancti Martini de ipsa Furca.

40. Operae pretium reor ea quae isto in anno Dominus per beatum Benedictum in Gallis operari dignatus est, ad posterorum memoriam et aedificationem annectere. Quidam namque vir potentissimus Gallorum gente progenitus tantis se ab ipsa infantia exercerat flagitiis, ut nulla pars eius corporis proprio vacaret a vitio. Hic ad mortem veniens, convocatis cuiusdam coenobii fratribus, monachicum habitum sibi tribui flagitabat; mox autem ut sacris indutus est vestibus, spiritum reddidit. Cuidam vero Dei servo iuxta manenti Dominus ea quae circa defuncti animam agebantur, ostendere dignatus est. Nam statim ut de corpore exiit, terribilis turba demonum cum igneis illam ligantes catenis ad tartarea conarentur ferre incendia; beatissimus pater Benedictus pastorallem manu deferens virgam in medium astitit. At vero hostes praedam se perdere cognoscentes dixerunt: *Quot a nostris iam diutissime manibus Benedicte abstuleris animas nosti; hunc vero qui nunquam aliquid boni gessit, iniuste agis si a nostris manibus auferre conaris.* Et sanctus: *Ne vobis iniustitiam forte facere videar, eius facta examine, et si vestrorum operum, postquam meum accepit habitum, aliquatenus fuit conscius, vester permaneat.* Tunc alignorum illud collegium victum se rationabiliter sentiens, tenues per auras evanuit. Hoc Dei servus ut vidit, coepit collaudare Christi clementiam, qui tam mirabiliter eandem animam de demonum manibus liberare dignatus est. In eisdem vero partibus monasterium est quoddam in honore eiusdem patris sacratum, in quo fratres dum die qua idem sanctus coelos ascendit, festivitatem illius sollempniter celebrassent, ad coenam venientes, dum pisces se non habere perspicerent, hac de re conquiri contra abbatem coeperunt. Subsequenti vero nocte, sanctissimus pater Benedictus abbati in somnis apprensus, dixit ad eum: *Cur fratres tristantur? Et ille: Propter pisces quos non habuerunt in praeterito die.* Cui sanctus: *Ego quidem in monasterio meo Casinensi cellarium de mundo recedentem expectavi; qui quoniam peccatorum erat ponderibus aggravatus, eum meis orationibus adiuvimus, atque illum omnipotens Deus in aeternae vitae quietem constituit. Nunc vero pisces mitte ad proximum monasterio lacum, ibique abundanter inuenies unde murmurationem sedare valeas fratrum.* Abbas autem evigilans pisces ad lacum sub omni celeritate transmisit; quod dum fratres cernerent, inirari coeperunt, quia lacus ad quem pisces pergebant, non nisi serpentes et ranas ferebat. Piscatores autem lacum in quo nunquam ante vel postea piscatum fuerat ingredientibus, piscium multitudinem tantam ceperunt, ut per octo continuos dies fratribus ad comedendum sufficerent. Quidam Iohannes cognomine Benafranus, vicecomes Iordani I. principis, fuit vir scelestissimus et omni vitiorum labe repletus. Qui dum ad mortem venisset, ad hunc se locum duci et sanctae sibi religionis habitum tribui rogavit. Cuius petitioni amici eius faventes, ad hoc monasterium eum duxerunt, adque ante corpus sanctissimi patris Benedicti monastica vestimenta suscipiens, statim e mundo recessit. Illo autem sepulto, rusticus quidam de monasterio egrediens, ad campestris loca tendebat. Cumque sub ecclesia sancti Severi olim Casinensis episcopi quae in hoc monte sita est advenisset, diabolum in via stantem repperit, statura procerum, digitos ac ungulas habentem valde longissimos, virgamque in manu tenentem, et rusticum torvo vultu aspicientem. Cumque ad eum rusticus pervenisset, diabolus ait: *Unde venis?* Ille autem hominem eum

a) Baniarola c. (?)

66) non procul a castro Ribomatri, in pertinentia Ponticurve. Carta quam e Reg. edidit Gatt. Hist. p. 264. scripta est Ponticuro, iubente Goffrido Riddello consule et duce civ. Caietae et dominatore Ponticurve, a quo Iohannes Iseryise fidelis eius

cast. de Ribomatrice et monasterium feudi loco acciperat. Eodem tempore etiam alius Iohannes abbas idem monasterium cum cellis illis, consentientibus monachis, Casinensibus per cartam tradidit.

esse existimans, dixit: *A Casinensi coenobio. Et diabolus: Quid actum est de Iohanne vicecomite? Tum rusticus: Postquam monachus factus est, statim e mundo recessit. Diabolus autem haec audiens coepit conqueri, dicens: Hei⁶⁷ Benedicte michi! Hei Benedicte michi! cur meos cotidie ad te servos convertis? Cur me tam immaniter, tam crudeliter persequi non desistis? Haec cum dixisset, furibundo ac flammanti rusticum vultu respiciens ait: Scito certissime, quia nisi hodie in monasterio Benedicti cibum potumque sumpsissem, et panem de eodem loco allatum nunc in sinum tuum teneres, nulla interposita mora te confestim occiderem. Statimque per montis latus se praecipitem dedit, lapides et arbores in modum turbinis trahens. Rusticus autem hoc viso, tremebundus de monte descendit, et cuncta quae viderat vel audierat per ordinem pandit. Cumque ad aquam quae Casinus vocatur advenisset, iterato diabolus eidem apparens, dixit: *Adhuc per terram istam ambulas? Frendensque ea quae prius locutus fuerat protulit, et Casini aquam cum virga quam tenebat validissime percussit, atque disparuit. Ad cuius sonitum rustico visum est quod tota tremuisset; aqua vero fluminis more tempestatis sursum in aera ferebatur. Reversusque in Rivo Matricis ad domum suam, languore corripitur, atque post diem tertium vitam finivit.**

41. Eodem tempore cum Landenuflus qui fuerat comes Caleni⁶⁸, contendisset nobiscum de alveo fluminis Gariliani, quod non deberet aliquo modo pertinere castro nostro de Mortula, et quod ipsi homines de Criptis eiusdem loci nichil nobis deberent^a, in iudicio iudicum Suessanorum causa ipsa diutius ventilata, victus rationibus cessit, et de his omnibus per cartam se manifestavit nullam prorsus habere iustitiam. Sed et Ioffridus^b qui cognominatus est Monius, per idem tempus ex imperio Richardi principis veniens ad hunc monasterium, in praesentia Desiderii sponte sua per scriptum se manifestavit, ac refutavit in manus eius ipsas piscarias, quae sunt in flumine Gariliano ad ipsos currentes, qualiter incipit a rivo qui dicitur Vivus, qui descendit ab ipsis Criptis, et vadit usque in rivum qui descendit a Sancta Cruce, et mittit in praedictum fluvium Garilianum, quae videlicet piscariae antiquitus pertinuerunt partim huic monasterio partim sancto Salvatore de Cucuruzzo; quas etiam usque ad illud tempus Suessani comites violenter et malo ordine retinuerant. Sequenti tempore Ioffridus^c cognomento Ridellus, dux Caietanorum, 1076. Feb. obtulit in hoc loco monasterium sancti Herasmi de civitate Furmiana⁶⁹, et monasterium sancti Petri de Foresta in pertinentia Pontiscurvi, cum universis possessionibus ipsorum. Tunc etiam et Lando dominus Arpinensis civitatis, ad mortem veniens iudicium fecit⁷⁰ Aug. in hoc monasterio de omnibus quae sibi iure haereditario pertinebant, idest de medietate Arpini, et Montis nigri, et Saucti Urbani, et Vici albi, et Casa Silverii, pena appo- 35 sita iudicii huius violatoribus centum librarum auri omnibus id removere quaerentibus.

42. Per idem tempus supradicto papa Gregorio Romae synodum celebrante, Leo⁷⁰⁷⁸ huius loci bibliothecarius, qui post Ostiensis episcopus factus est, ex iussione patris Desiderii proclamationem fecit de cella sanctae Sophiae in Benevento⁷¹, quam nuper Beneventani a ditione huius coenobii violenter abstraxerant; cumque ad placitum res per- 40 ducta fuisset, relecta sunt in omnium audientia nostra munimina, qualiter Arichis princeps eiusdem ecclesiae constructor illam per praeceptum huic coenobio Casinensi traderat; demum vero qualiter omnes Romani pontifices, imperatores, reges, duces, ac principes praedictam cellam in hoc loco confirmaverant. Quo audito, papa Gregorius ait, quod nequaquam possent Beneventani ecclesiam monasterio Casinensi primitus dele- 45 gatam ab eius potestate subtrahere: sed Casinensem ecclesiam omnino canonice ac legitime eandem cellam in perpetuum optinere debere. In eadem etiam synodo⁷² constituit, 72 ut si quis a laico ecclesiae investituram acciperet, dans et accipiens anathemate plecterentur. Eodem tempore cum⁷³ praedictus papa Gregorius apud Capuam moraretur, clerici eiusdem civitatis invidis apud eum questibus usi sunt, dicentes ecclesiam sancti 50 Angeli quae olim fuerat iuris Capuanae ecclesiae, iniquo concambio in ius monasterii e-

a) an terra? b) deberet c. c) ita correct. Ioffridus c. (?)

67) cf. supra I, 20. 68) olim Cales, in cuius locum Calvi successit. 69) in pertinentia civ. Caietanae in loco qui dicitur Ad molas. Gatt. Hist. p. 267. 70) ipse dicit: offerui et tradidi, ap. Gatt. Acc. p. 181. 71) cf. brevem eius de hoc negotio relationem ap. Gatt. Hist. p. 54, ubi dicit se nihil iustitiae recipere potuisse. Cf. Praef. p. 552. 72) a. 1075. si primum de ea re decretum intelligit. Sed repetitum est a. 1078. 73) Ex praecepto papae d. Romae 1078. Dec. 7. ap. Gatt. Hist. p. 254.

1075. nostri transisse. Quam nimirum querimoniam idem apostolicus oratu Desiderii indicus-
sam manere non patiens, per idoneos ac veraces viros diligenter inquirere studuit,
utrum concambium quod pro eadem ecclesia datum fuerat, conveniens esse videretur.
Qui videlicet hoc studiosissime disquirentes, invenerunt et probaverunt quod ecclesia
sancti Iohannis de Landepaldi, quae pro eodem concambio data fuerat, satis plus pos-
sessionis et ornamentorum tempore concambii habuisset. Quod etiam Erveus tunc eius-
dem civitatis archiepiscopus se veraciter cognovisse asseverabat. Quo competenti testi-
monio praemotae litis omni dubietate sublata, censuit praephatas apostolicus tam archi-
episcopum quam et Capuanos clericos in perpetuum ab hac quaestione quiescere, nul-
lamque ulterius de ipso concambio litem movere. Qui mox privilegio firmum hoc et
in perpetuum stabile iudicans, atque decernens ut idem monasterium sub cura et regi-
mine Casinensis abbatis manere perpetuo debeat, eodem quoque privilegio cuncta, quae
vel ibi tunc concessa, vel in futurum essent concedenda confirmans, temeratoribus qui-
dem huius decreti nisi forte resipuissent, excommunicationis sententiam intulit; observa-
toribus vero benedictionem apostolicam et pacem perpetuam provenire optavit.
- Desid. Dial. 1. 5. 43. His quoque diebus quidam frater in hoc coenobio Angelus nomine fuit, vir reverendus et omni bonitate redi-
mitus. Qui dum in hoc monasterio ultimum clauderet diem, demoniacus quidam adveniens clamare coepit: *Quid hac
hora michi Benedicte fecisti? Angeli monachi animum ob exigua gestaturam cuculli de potestate mea auferens, tuo in coele-
stibus gregi sociasti.* Cumque haec lugubriter diceret, repente signum quo fratrum obitus significari solet insonuit, eun-
tesque praefatum Angelum iam vita privatum reperiunt. Alius in hoc coenobio monachus Iohannes nomine⁷⁴ fuit, qui
dum in hoc loco defunctus et sepultus fuisset, frater quidam ramis incommodum ita patiens, ut membrano intercutaneo
passo disruptionem viscera inter carnem laberentur et corium, eius sepulchrum adiit; ibique toto prostratus corpore, omni-
potentis Dei coepit rogare clementiam, ut per intercessionem servi sui Iohannis, disruptionem illam in soliditatem pristina-
nam revocare dignaretur. Sed quantum apud Deum eiusdem Iohannis valerit oratio claruit, nam statim disruptio illa
solidata est. Quidam frater eo tempore in hoc sancto loco Stephanus⁷⁵ nomine fuit, qui dum in hoc coenobio carnis
universae viam ingrederetur, anus quaedam Agundia nomine ante ecclesiam sanctae Dei genitricis, quae ad radicem
huius montis sita est, in oratione pernoctans, dum ad hunc montem oculos deflexisset, vidit de infirmorum domo igneam
columnam egredientem coelorum arduo penetrare. Quo viso, nuntium statim ad hoc monasterium dirigens, ea hora
Stephanum invenit animam exhalasse, qua ipsa columnam igneam coelum conscendere vidit.
1079. Mai. 44. Praeterea Iohannes filius Hugonis comitis, patris exemplum⁷⁶ secutus, obtulit
atque firmavit beato Benedicto integram partem suam de castello Suio, quod est medie-
tas ipsius, cum universis ad eandem medietatem pertinentibus tam intus quam foris,
nec non et integram partem suam de supradicto monasterio sancti Herasmi in Furnia.
Item Sanso filius Alberti de comitatu Pinnensi, cartam fecit huic monasterio de
integra sorte haereditatis suae, idest de medietate castelli quod dicitur Planellu⁷⁷ cum
ecclesia sancti Stephani ibidem et de medietate Pasiniani, cum terra mille modiorum
mensura. Dux quoque Robbertus capta Tarento nobilissima civitate Apuliae, optulit
beato Benedicto monasterium eiusdem civitatis quod vocatur Sanctus Petrus Imperialis
cum omnibus pertinentiis suis, nec non quattuor et centum familias hominum eidem
loco pertinentes; insuper etiam totam decimam suam frumenti et ordei, vini et olei, et
omnium piscium pisciarum suarum⁷⁸, pena apposita quingentarum librarum auri qui-
cumque id removere quaesisset. Hisdem porro temporibus Panormitana civitas ab eo-
dem strenuissimo duce capta est. Qualiter autem vel qua occasione idem dux Siciliam
ceperit, licet superius ex parte tetigerim⁷⁹, opportunum videtur ad posterorum memoriam
huic loco inserere.
- Amat. V. 8. 45. Cum igitur Panormitanae civitatis regimen Vulthuminus admirarius retineret,
quidam ex servis eius Belchus nomine contra eum insurgens, honore eum patriaque
privavit. Pulsus vero ille Sicilia, ad supradicti Robberti ducis confugit auxilium. Tunc
navali dux collecto exercitu, Siciliam Christo duce expugnaturus ingreditur⁸⁰. Contra
quem Saraceni cum valido exercitu congregantes, iuxta civitatem Messanam sine mora
Christo favente superati sunt; reliqui fugae praesidium sumunt. Messana vero capta,
eiusque admirario interfecto, Rimetum dux pervenit ad urbem, quam sibi tributariam
faciens, cum mille equitibus totidemque peditibus ad Castrum Iohannis pervenit. Adver-
sus quem Balcaoth Saracenorum admirarius cum quindecim milibus equitum et centum
74) Veneticus Desid. 75) St. Veneticus Desid. *galiter omnes res eorum nostro fisco deductae sunt*; 55
76) v. supra II, 55. Hanc donationem edidit Gatt. v. Gatt. Acc. p. 187. 77) in *fluvio Tabe*. D. 1080.
Hist. p. 267. Sed iam d. 23. Sept. 1078. Iordanus m. Nov. ind. 1. ap. Gatt. Acc. p. 182. 78) *quas
nunc illic habemus vel habituri sumus*. Gatt. Acc. p. 183. 79) Leo, c. 15. 80) non ipse, sed Gof-
fridus Ridellus.

milibus peditum properans, bellum inquit mirum et omnibus retro temporibus inauditum: cum ex christianis non equitum vel peditum aliquis vulneraretur vel moreretur, ex paganorum multitudine interfectorum numerus vix colligi potuit. Inde autem dux victor recedens, venit in vallem Demenae, in qua roccam beati Marci construens, Calabriam rediit, et super Barum quae totius Apuliae primatum optinet cum exercitu veniens, obsidionem locavit. Quam cum diu obsessam in deditionem accepisset, cum militari agmine Siciliam rediit, ac civitatem Catheniensium capiens, Panormum obsidere praecipit. Quam cum quinque⁸¹ mensibus obsedisset, tandem illam prout volebat obtinuit. Talia igitur ad votum sibi dux evenisse advertens, immenso valde congregato exercitu super Salernum castra locare disponit. Quod supradictus papa Gregorius dum comperisset, per patrem Desiderium Gisulfo principi ducis pacem expetere monuit, ad quod ille nec responsum quidem reddere voluit. Dux vero suum exercitum congregans circa Salernum tentoria fixit. Ex alia autem parte Richardus princeps rogatu ducis occurrens, cum diversis bellorum machinis illam obpugnare vehementissime coepit. Hoc Desiderius audiens, Richardum⁸² principem adiit, eumque una secum ad Gisulfum venire rogavit. Quo dum venissent, post multa verba in vacuum habita, eorum Gisulfus spernit consilium, et cum duce nullo pacto se confoederaturum iureiurando affirmat. Deficientibus tandem in civitate eis quae ad victum sunt necessaria, equorum, canum, asinorum, ac muricipum⁸³ carnes coeperunt comedere. Vendebatur autem canis iecur tarenis decem, gallinae novem, ovum vero unum, nec non et septem ficus, duobus denariis, modius vero tritici quadraginta quattuor bizanteis. Illorum vero egestatem dux dum comperisset, intempestae noctis silentio stipatus militum cuneis ad muros urbis veniens, et portam clausam lapidibus diruens, Salernum optinuit. Civitate⁸⁴ autem potita Robbertus ecclesiam sancti apostoli et evangelistae Mathei inibi construi iussit⁸⁵, in qua etiam sacrum eiusdem apostoli corpus summa cum veneratione locavit; os integrum brachii eius argentea theca reconditum ad suam filiorumque tutelam reservans. Inde autem dux cum exercitu, sociato sibi principe, ad hoc monasterium venit, atque a Desiderio et fratribus honorifice susceptus, illorumque se orationibus commendans, attentius Campaniam expugnaturus ingreditur. Talia⁸⁶ papae Gregorii dum pervenissent ad aures, ducem et principem a liminibus separavit, collectoque exercitu, super eos ire disponit. Quod ubi duci nuntiatum est, concite una cum principe Capuam remeans, dux supra Beneventum, princeps vero supra Neapolim obsidionem firmavit⁸⁷. Neapolitani autem principis terrore percussi, omnipotentem Deum rogabant attentius quatinus de supradicti principis potestate miseratione sua clementissima eos eripere dignaretur. Cumque eadem civitas acerrime expugnaretur, sanctus Christi martyr Ianuarius cum aliis dealbatis saepius videbantur a principe et eius exercitu per castra armati discurrere. Qui aestimans eum esse archiepiscopum, mandat cur contra ordinem suum cum lancea scutatus ad pugnam procederet; cui respondens archiepiscopus: *Ego ut tu vir illustrissime perspicias, a multis diebus aegrotus in lectulo iaceo. Ille armatus quis sit ipse videat, nam pro certo scias, quia sanctus Ianuarius protegit ac defendit hanc civitatem.* Princeps vero eius dictis derogans fidem, civitatem oppugnare non desinebat. In qua obsessione ab excommunicatione solutus defunctus est⁸⁸; cui successit Iordanus filius eius. Exinde vero inter ducem et principem dissensionis et odii scandala orta sunt. Princeps enim favens papae Gregorio, acceptis a Beneventanis quattuor milibus quingentis bizantiis, castra quae dux ad expugnationem Beneventi firmaverat destruens, cum universis comitibus Apuliae contra eum conspirat. Quod ubi duci qui eo tempore in Calabria remorabatur, nuntiatum est, cum quadrigentis sexaginta militibus Apuliam rediit, et Asculum, Montem de Vico, et Arianum expugnans cepit, et contra principem super fluvium Sarnum ire disponit. Desiderius interea pater haec audiens, ducem adiit, eumque ad pacem redire rogabat. Cuius monitis Robbertus obtemperans, pacem cum principe facit. Exinde autem dux

81) *g. m.* apud Amatum non legitur. 82) eius Ann. VIII, 191. Dedicata est a. D. 1084. Ann. Benev. Amatus non meminit. 83) i. e. felium. 84) Ci- 86) Amat. VIII, 32. 31. nam rerum ordinem Petrus vitate — ingreditur non ex Amato sumpsit. 85) cui invertisse videtur. 87) lucusque Amatus. 88) Amat. hanc posuit inscriptionem: *Matthaeo apostolo et VIII, 34. 89) iratis propter dona in nuptiis filiae 90) Vico max. triumphator de aerario peculiari. Di Meo della Baronìa s. Trivico.*

91 movens exercitum, supra castrum quod Monticulus⁹¹ dicitur obsidionem fecit; quod cum cepisset, Carbonaram, Petram Palumbi, Montem viridem, Gentianam, una cum Spinaculo similiter acquisivit. Desiderius praeterea aegre ferens, ducem a matris ecclesiae gremio diu extorrem manere, Romam adiit, et papam Gregorium rogare coepit, ut ducem ab anathematis vinculo quo eum ligaverat solveret. Quo impetrato pacis amator et conservator Desiderius cum cardinalibus ad ducem profectus, eum ab excommunicationis vinculo solvit⁹².

94 46. Eodem⁹³ quoque tempore Rosellanensis ecclesiae pontifex⁹⁴ ad hoc coenobium veniens, non parvae pecuniae summam in hoc loco deposuit. Quod ubi Iordano principi relatum est, missis militibus eandem pecuniam de ecclesiae secretario abtractam ad se deferri mandavit. Fratres autem ad haec: *Pecuniam* quae patri Benedicto credita est, nos alicui viventium minime damus, sed illam in secretario ponentes, exinde qui praesumpserit auferat.* Milites vero haec audientes, et diabolico stimulo debriati, pecuniam de secretario ecclesiae abstrahentes, ad principem deferunt. Tantum vero et tam immane et inauditum flagitium Gregorii papae dum pervenisset ad aures, huius temeritatis¹⁵ noxam inultam esse non ferens, et verens ne exemplo huius facinoris iterum nostra ecclesia violaretur, divinum officium in patris Benedicti ecclesia interdixit, altariaque omnia denudari fecit, asserens quod in tanto scelere nimiae negligentiae et acriter ulciscendae timiditatis, et Desiderium ac fratres arguere posset, et gravius adversus congregationem nostram commoveri debere, nisi ea qua locum istum semper dilexerat caritate detineretur. Siquidem tolerabilius sibi videretur villas et castella nobis pertinentia in praedam et direptionem dari, quam ut sanctus locus et per totam christianitatem²⁰ famosus et venerabilis tantae ignominiae periculo subiaceret. Sed non in longum postquam officium de ecclesia nostra interdictum est, vindictam distulit dextera Dei. Nam²⁵ princeps tanti auctor sceleris, postquam pecuniam accepit, lumen amisit⁹⁵. Idem vero papa Gregorius in concilio residens, cogitavit, ut si quis Normannorum, vel quorumlibet hominum, praedia, monasteria, villas, seu possessiones huius coenobii Casinensis invaserit, et bis vel ter admonitus non emendaverit, excommunicationi subiaceat, donec resipiscat et ecclesiae satisfaciat⁹⁶.

1080. Spt. 19. 47. Eodem anno Iordanus princeps cuius supra meminimus, more priorum principum generale praeceptum huic monasterio fecit de omnibus finibus ac pertinentiis eius⁹⁷. Quo etiam praecepto specialius confirmavit eidem monasterio universa, quae tam pater quam ipse huic monasterio concesserant, seu concambiaverant, vel reddiderant. Id est castellum quod dicitur Fractae, et Terame, et Pedem de monte, et Mortulam, et Cucuruzzum, et Turrem ad mare, sed et omnia quae antiquitus huic monasterio pertinuerunt³⁵ in tota Liburia, cum ecclesiis ac finibus et pertinentiis earum. Haec inquam omnia, cum universis ut diximus eorum attinentiis, in hoc loco specialiter confirmavit, sub pena quattuor millium librarum auri, qui huic concessionem aliquatenus inferre violentiam praesumpsissent. Biennio post haec oblata est ab eodem principe in hoc monasterio ecclesia⁴⁰ sancti Rufi intra civitatem Capuanam⁹⁸, quae dudum sibi concessa et per sacramentum firmata fuerat ab his, quibus iure haereditario iuxta morem patriae pertinuerat, cum servis et ancillis atque colonis nec non et libris et ornamentis, et omnibus omnino tam foris quam intus pertinentiis ipsius, mille librarum auri pena proposita id violare conantibus. Per eos etiam dies⁹⁹ comes Adcnulfus simul et fratres fecerunt oblationem suam

a) ita Reg. Petri. pecunia c.

45

91) Monticchio in Capitinata, Carbonaro et Monteverde in Princ. ulteriori, Gensano et Spinassola in Basil. sita sunt. Petram Palumbi frustra quaesivi. 92) a. 1080. Iun. 29. Ceperani Robertus a Greg. VII. pace facta investituram recepit. 93) Brevem de hac re relationem cum epistolis papae s. d. c Reg. Petri edidit Gatt. Hist. p. 149. Cf. ep. Greg. ad Iordanum VI, 37. *Episcopum ad apostolorum limina venientem nuper ausus es et impedire et quod ferrebat more praedonum auferre. Novissime ecclesiam b. B. sacrilego ausu intrare depraedari et violare non timuisti etc.*—D. Romae 2. Kal. Mai. ind. 2. (1075.). 94) Dodo. 95) Id nullo alio teste confirmatum inveni. 96) Legitur in conc. Rom. 1078. Nov. 29. v. tamen Di Meo Ann. VIII, 172. 97) Ex orig. dedit Gatt. Acc. p. 184. 98) ib. p. 50. 188. e Reg. S. Angeli. Tenuerat eam Herluinus capellanus principis. 99) a. D. 1082. sed Iordani 25. ind. 6. Res eorum (filiorum Iohanni Landonis comitis Aquini) fisco addictae erant quia *contra animam nostram cogitaverunt et consiliati sunt.* Utrumque priv. ex orig. edidit Gatt. Acc. p. 187. 188.

in hoc loco de lacu maiori, qui est iuxta civitatem Aquinensem, cum omnibus eiusdem loci pertinentiis; super eam oblationem, quam ante annum princeps Iordanus fecerat.

48. His namque temporibus Guinizo confessor almificus et huius coenobii monachus vita decessit. De cuius virtutibus, quia ad id loci decurrens pervenit historia, aequum plane videtur aliquanta opusculo isti annectere. Hic dum Basili perversi temporibus pro huius coenobii causis ad Theodinum servum tunc in arce quae Bantra dicitur residentem directus fuisset, rogatus ut ea nocte in supradicta arce remoraretur, extra cellam Guinizo nullatenus se manere posse respondit. Tunc Theodinus diabolico debriatus veneno, dum servum Dei orationis gratia ecclesiam intrasse conspiceret, cum summa diligentia claudi ecclesiam fecit. Virgam vero quam in manu servus Dei adduxerat, uxori suae tradens in arcam claudi praecepit. Sed humani generis Conditor atque Redemptor qui in se sperantes non deserit, misit angelum suum, qui salvo ianuarum signaculo eum de ecclesia abstrahens, ad radices montis deposuit. Rustici vero sole iam ad occasum vergente redeuntes a ruribus, percontati a castris habitatoribus si quid novum in illis partibus nuperrime foret gestum, responderunt se omnino nichil aliud vidisse nisi quendam hominem solivagum, discalciatiis pedibus, cambuttam in manu portantem. Theodinus vero nequissimus servus hoc audiens, evocat confestim presbyterum, et quid de Dei homine actum fuisset sollicito coepit inquirere. Qui cum in ecclesia eum requisissent, et non invenissent, stupore simul et admiratione ingenti repleti sunt. Qualiter autem omnipotens Deus de eadem ecclesia ianuis clausis servum suum abstraxit, usque hodie cunctis mortalibus manet incognitum. Huius autem viri gesta magnifica, discipulique eius Ianuarii miracula si quis plenius nosse desiderat, testum vitae eius a nobis ante hoc ferme septennium exaratum relegat². Circa hoc fere tempus sanctae memoriae Gebizo e Colonia de qua oriundus erat³ egrediens, ad hunc locum pervenit, atque a Desiderio monachus factus est, vir humilitate summus, honestatis nitore conspicuus, qui cuius apud Omnipotentem meriti fuerit, non debet videri lacinosum, si ex his quae de eo apicibus tradita sunt, ex parte hic aliqua perstringamus. Habuerat namque ante conversionem quendam familiarissimum, Adonem nomine, praedivitem⁴. In vigiliis autem natalis Domini oranti ei diabolus innumera demonum caterva stipatus affuit. Quem vir Dei sciscitatus est, dicens: Unde tocundaris miserime? Et diabolus: Quoniam ex anima Adonis modo triumphavi, nunc enim inter nostros eam suscepi. Et his dictis ostendit praedictam animam iumentorum more ligatam ad supplicia trahi⁵. Tunc vir Dei onus penitentiae divitis sibi imponens, coepit omnipotentem Deum rogare, ut eandem animam de antiqui hostis potestate eripere dignaretur. Nocte vero adveniente, diabolus affuit, eumque flagellis ita cecidit ut seminecem eum relinqueret, dicens: Cur pro eo ausus fuisti Deum rogare, qui suis sceleribus innumeris exigentibus in nostra iura devenit? Non tamen pro hoc vir Dei ab oratione cessavit, usquequo angelus Domini apprensus dixit: Actenus ego meique sodales pro Adone laboravimus, sed age gratias Deo, quia modo liberatus et nostris est concitibus aggregatus. Nocte quadam, dum in stratu suo, quod est ante secretarii ianam in ipso aditu basilicae resideret, visi sunt in choro stare fratres, et quasi viritum turificaretur, a singulis subselliis videbatur exire fumus, cuius virgulae supra beati Benedicti colligerentur altarium. Cumque ad hoc cerneret, angelus Domini apprensus dixit: Quod vides orationes sunt fratrum, quae propterea in altari congeruntur, ut sanctus Benedictus repraesentet eas ante sedem Maiestatis. Extant⁶ praeterea de hoc egregio viro plura miracula: quae si quis nosse desiderat, eius vitae historiam a Paulo grammatico et huius coenobii monacho⁷ perscriptam⁷ legat. Hoc nobis monacho⁸ descriptam⁷ relegat. Hoc

(Editio Veneta.) (Editio Neapolitana.)

¹) Non multis abhinc annis, utique post editionem Neapolitanam. deest hic in codice membranaceo integrum folium, quo continebatur caput 49, cum paucis lineis praecedentibus, et non multo pluribus subsequentibus. Cuius fraude id factum fuerit, si lentio iuvat involtere. Moneo propterea Casinales meos non omnibus fidere. Venimus ad nos interdum quidam in vestimentis orium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. ANG. Ipse ex ed. Neap. a Laureto interpolata haec suppleverat. Quibus nos textum edit. Venetae addidimus, in verbis quidem magis quam illa mutatae, ceterum melioris fidei.

1) Marotta vocatur in vita Guinizzonis. 2) Editio G. Henschenius in Actis SS. Maii VI. 451. e cod. Casin. Cf. infra IV, 66. 3) Erat enim Teutonicus, de provincia quae Francia Teutonica dicitur. 4) Paulus. Casinum ab Agnete imperatrice directus est. 5) inatitorem. 6) ratus hominem Dei vindicta gaudere. Ad extremum enim quibusdam iniuriis ab eo affectus erat. 7) de quo v. Petrum de viris ill. c. 36. 8) iussu Oderisii. editam ap. Gatt. Hist. p. 174. et excerptam a Petro nostro in libro de ortu et ob. Iust. Cas. 51. ubi Ebizo appellatur. In qua haec verba inveni mores nostratum illustrantia: domum satis amplam reperit (sc. in visione positus), in qua rogam citati grandibus lignis constructum, sicut fieri moris est in frigidis et praesertim yperboreis regionibus. Integras etenim inibi dominorum suorum focis adoleunt ruricolae trabes, ut non secturis set trabibus magnis pyram videantur

etiam tempore iubente Desiderio pulchro satis opere in comitatu Teatino innovata est sancti Liberatoris ecclesia ab Adenulfo eius loci praeposito et nostri monasterii monacho.

1077. 49. Anno autem inc. Dom. 1079.⁸ Matilda comitissa Henrici imperatoris exercitum timens, Liguriam et Tusciam provincias Gregorio papae et sanctae Romanae ecclesiae devotissime obtulit. Unde in primis causa seminandi inter pontificem et imperatorem odii initium fuit. Quapropter pontifex opportunitatem nactus, eundem imperatorem quod sibi iura usurparet ecclesiae, communi-
1076. Fehr. 23. 1077. 1. n.

nione privavit. Caesar autem cum optimatibus imperii consilio habito, transmissis Alpibus ut cum pontifice pacisceretur intravit Italiam. Triduo autem ante pontificis curiam, qui tunc in unam Matildae munitissimam arcem se contulerat, idem augustus discalciatus persistens, pacem exposcebat, et hoc per se, hoc per imperii principes, hoc per apostolici familiares postulabat. Pacis autem iste tenor erat, ut si quid utrinque fuisset admissum, solveretur; demumque caesar Romano pontifici fidelitatem iuraret. Cumque negotium effectui mandatum esset, pontifex Matildae consilii adiutus, quendam ex suis ultra montes dirigens, et Rodulfo duci coronam imperii mittens, adversus augustum rebellare suasit. Quod ubi caesari in Italia renuntiatum est, e vestigio Gallias transiens, anno dom. incarnat.

1080. 1081. contra ducem ipsum inivit bellum. In
Jan. 27. quo primo conflictu superatus, deinde victor
Oct. 15. evadens, ducem ipsum cum exercitu ipsius
trucidavit. Caesar igitur iniuriae ulciscendae non immemor, congregato exercitu Romanam¹⁰ advenit, sed obsistentibus cum pontifice ipso Romanis, sine effectu reversus est.

Anon. Cas. Hoc etiam anno Robertus dux cum 15 milibus armatorum transito mari Thraciam debellaturus ingreditur. Adversus hunc Alexius imperator cum 170 milibus pugnatorum ad praelium exiens superatus est.
Oct. 19.

50. Henricus¹¹ interea sequenti anno componere. Sic tamen eas in quadrum alterum alteri superponunt, ut inter lignum et lignum aperta quaedam efficiantur, per quas linguae ignis egrediantur, et omnia domus spatia caloribus replentur. 8) anno 1077. etiam Dominico hoc assignavit. 9) Haec ex Domnizone 1, 2. Laurentus

etiam tempore, iussu Desiderii pulchro satis opere in comitatu Teatino renovata est ecclesia sancti Liberatoris ab Adenulfo iam dicti loci praeposito et huius coenobij monacho.

49. Anno autem dominicae incarnationis 1077. Matilda comitissa Liguriae et Tusciae, iram imperatoris Henrici sibi infesti metuens, Liguriam et Tusciam provincias Gregorio papae et sanctae Romanae ecclesiae devotissime obtulit. Haec ergo causa 10 inter pontificem et Romanum imperium dissensionis et odii fomitem ministravit. Quapropter pontifex opportunitate reperta eundem imperatorem ob investituram ecclesiarum a liminibus ecclesiae separavit. Caesar 15 autem cum optimatibus imperii consilio habito, transcens Alpibus ut cum pontifice pacisceretur intravit Italiam. Triduo namque ante pontificis curiam, qui eo tempore in unam munitissimam Matildae arcem se 20 contulerat, idem augustus discalciatus permanens, pacem exposcebat, et hoc per se, hoc per principes imperii, hoc per familiares apostolici postulabat. Pacis autem tenor istiusmodi fuit, ut si quid commissi ab utraque parte factum esset, solveretur; demum vero caesar more antecessorum suorum Romano pontifici fidelitatem faceret. Postmodum vero cum imperator papam et Matildam dolo capere vellet⁹, detecta fraude 30 pontifex a Matilda monitus et adiutus Romanam reversus est. Cumque Henricus in pristina relapsus esset, a Gregorio rursus excommunicatus fuit, coronaque imperii Rodolphum ducem insignire curavit. Quod ubi caesari in Italia nuntiatum est, e vestigio in Gallias transiens, anno dominicae incarnationis 1081. contra eundem ducem bellum iniens, in quo primo publico Marte superatus, deinde victor effectus, eundem ducem 40 gladio trucidavit. Victor igitur imperator effectus, suae iniuriae ulciscendae memor, congregato exercitu Romanam¹⁰ advenit, sed obsistentibus Romanis cum eodem pontifice, sine effectu reversus est.

Hoc etiam anno Robertus dux cum 15 milibus armatorum transito mari, Romaniam debellaturus ingreditur. Contra quem Alexius imperator cum 170 millibus¹¹ pugnaturus adveniens, bellum inivit; a quo idem imperator devictus est¹².
50

50. Henricus¹³ interea imperator alio anno interpolasse videtur. 10) haec eisdem fere verbis habet Anon. Cas. ad a. 1081. 11) 70 milibus Lupus. 12) apud Dyrrhachium. 13) H. — constituit ex An. Cas. ad a. 1083. Sequentia autem 55 ad tempora spectant anteriora. Farfae Henricus fuit a. 1082.

exercitum congregans Romanam advenit, et porticum
sancti Petri per vim cepit, magnoque ex parte destruxit.
archiepiscopumque Ravennatem apostolicae sedis invasorem
absque consilio et voluntate Romanae eccle-
siae instituit. Hoc audito omnes fere istarum
partium homines adversus Normannos uno
animo unaque voluntate conspirant, ut cum
imperator Romam transiret, omnes in illos
unanimitur insurgerent. Hoc illi explorato
perterriti consilium invicem ineunt, ut cum
imperatore foedus quoquo pacto componant:
ne si Roma ille potiretur, adiunctis illi Ro-
manis et omnibus per circuitum gentibus,
ipsi sedibus suis pellerentur.

15

exercitum congregans Romanam advenit, et porticum 1083.
sancti Petri¹⁴ per vim cepit et ex magna parte destruxit,
atque archiepiscopum Ravennatem invasorem apostolicae
sedis absque consilio et voluntate totius Ro-
manae ecclesiae constituit. Hoc audito omnes
fere istarum partium homines uno
animo unaque voluntate contra Normannos conspi-
raverunt, ut cum imperator Romam transi-
sset, omnes in illos unanimitur insurgerent.
Quod illi cognoscentes, et malum timentes,
acceperunt consilium intra se, ut si quo-
modo possent foedus cum Henrico impera-
tore componerent¹⁵; dicentes quia *postquam* 15
imperator Romam habuerit, nullam^a ulterius
ab eo finem habebimus, sed iunctus Romanis
et caeteris circa manentibus, omnes nos de
partibus istis expellet.

Quod postquam tractatum inter eos et positum est, et nuntii eorum ad imperato-
rem ob hoc ierant et redierant, demum vocaverunt patrem Desiderium; et quoniam
neminem alium in his partibus invenire poterant, in quo confidere potuissent; et de
eo satis fideliter praesumebant, omnia ei quae consiliati fuerant crediderunt, secum-
que eum ad imperatorem ire hortati sunt; et licet propter securitatem suam finem
cum imperatore componerent, eo tamen animo veniebant, ut causa fidelitatis Roma-
nae ecclesiae de pace inter pontificem et imperatorem satagerent. Hoc ubi Gregorio
papae nuntiatum est, supradictum imperatorem cum omnibus suis sequacibus a limi-
nibus ecclesiae separavit. Hoc ubi Normanni persenserunt, omnes qui praedictum
pontificem antea sinceriter ac fideliter diligebant, ex tunc ab eo corpore et animo re-
cesserunt. Imperator interea per comites Marsorum misit epistolam ad patrem Desi-
derium, ut iret ad eum; ad quam epistolam nullum omnino responsum dedit, quia
nesciebat cuiusmodi salutationem ei scriberet. Idem misit illi aliam satis minando, quod
nec ad eum irit, nec ad scripta sua responderit, mandavitque ei ut Farvae sibi occur-
rere non moraretur, nisi forte vellet graviter penitere. Ad haec Desiderius rescripsit ei
pro salutatione *debitae fidelitatis obsequium*, ideo quia nullam ei fidelitatem se debere
putabat, et cum multas illi rationes in ipsis litteris posuisset, se propter Normannos non
posse illum adire, sed si forte cum Romano pontifice vellet pacem facere, inveniret ali-
quam occasionem illum adire; et ad ultimum ut illum ad pacem animaret, scripsit neque
regnum neque sacerdotium in tanto dissidio incolume posse consistere. Ad haec impe-
rator iratus, et multa contra Desiderium indignatione commotus, nuntiis suis quos ad
principem mittebat, omnino interdixit ne Desiderio aliquid loquerentur, et principi man-
davit ut Desiderium quantum valeret laederet, nisi sua sponte ad imperatorem veniret.
Hoc ubi Desiderius pater agnovit, Romano pontifici haec omnia litteris intimavit, et quid
sibi inde esset agendum consulit; sed nullum ab eo super hoc responsum accepit. Rur-
sus igitur imperator misit Desiderio litteras, ut nullo modo dimitteret quin ad eum in
pascha iret, et cum eo ipsam festivitatem celebraret; et aliam misit monachis de eadem
re; sed adhuc differens, ire ad illum distulit. Postquam vero princeps et omnes Nor-
manni ad imperatorem pergebant, et princeps Desiderium secum ire hortabatur, idem
abbas fratres convocans, dixit ad eos: *Angustiae michi sunt undique; si enim ad impera-*
torem non iero, imminet periculum et eversio monasterii; si autem iero, et voluntatem eius
implevero, incurram periculum animae; si vero iero, et voluntatem eius non fecero, imminet
periculum corporis mei, simulque timeo ne iratus imperator, ita Normannis monasterium
istud quod sub tutela et defensione eius est, sicut et totum Principatum concedat. Pergam
tamen ad eum, tradens me morti et periculo; neque enim faciam animam meam pretiosio-

a) abhinc rursus cod. Casinensem sequimur.

14) i. e. civitatem Leonianam; v. Bonizonem ap.
Ang. Mai. Spicil. Rom. VI, 278. Stenzel Fränk. Kais.
I, 480. 15) de solo hoc Principatu intelligendum

esse ostendit Di Meo in Ann. ad a. 1081. quo Iordanus cum Henrico se coniunxit. Verum ne ipsum quidem Petrum de ceteris cogitavisse, e sequentibus apparet.

rem quam patrem sanctissimum Benedictum: nam et pro vestra communi salute animarum et corporum, locique istius incolumitate, si aliter fieri non potest, opto a Christo anathema esse. Si enim milies occidar, nullus me separabit a dilectione loci istius; nam non dico imperatori, qui christianus est, sed etiam alicui pagano sive tyranno occurrere non recuso, dummodo res monasterii valeam ab eius barbarie liberare. Nam et Leo papa, ut civitatem Romanam a devastatione et incendio liberaret, Genserico regi Arriano occurrit, et Savinus Canosinus Attilam¹⁶ aequè Arrianum ad-convivium invitavit, et de manu eius calicem accepit, et bibit, et pater Benedictus Zallam similiter perfidiae Arrianae hominem etiam in oratione suscepit, ut eum afflictione rustici mitigaret. Haec cum dixisset, patri Benedicto se commendans, iter arripuit. Ita tamen Deo se protegente cavit, ut in toto illo itinere, et in tota illa mora quam ibi habuit, cum multi sibi episcopi et honorati viri, amici etiam sui quamplurimi, et imperatoris cancellarius¹⁷ occurrissent, neminem osculatus est, cum nullo eorum simul oraverit, comederit, aut biberit. Postquam vero Albanum pervenit, neque ipse ad imperatorem ivit, neque ad illum aliquem misit, sed per totam illam ebdomadam minae sibi ab imperatore tantummodo mittebantur. Nam mandabat ei, ut sibi fidelitatem faceret, et homo ipsius per manus deveniret, et abbatiam de sua manu reciperet. Quae videlicet omnia Desiderius forti animo contempnebat, dicens se non modo pro abbatia, sed nec pro honore totius mundi id minime esse facturum. Cumque tam rigidum et inflexibilem eum imperator esse cerneret, iratus est valde, praecepitque principi, quatinus nuntios suos acciperet, et cum eis ad monasterium veniret, illisque ipsum assignaret; sed cum princeps multa illi bona de Desiderio frequenter locutus fuisset, et eum ad illum duxisset, ita flexit se ut ipse coram principe amicitiam sibi promitteret, et de corona imperiali acquirenda^a illum pro suo posse adjuvaret¹⁸, salvo tamen ordine suo. Quae quoniam ad comparationem superiorum Desiderio levia visa sunt, quia aliter nequivit, consensus, et coram principe hoc ei promisit. Cumque adhuc exigeret, ut virgam abbatiae ab ipso reciperet, respondit quia cum Romani imperii coronam eum habere vidisset, tunc si sibi videretur, abbatiam ab ipso reciperet; si vero nollet, dimitteret. Post haec imperator accepto a principe magno^b quantitatis pretio, per praeceptum aurea bulla bullatum confirmavit totius Capuani principatus attinentias, retento sibi et imperio monasterio Casinense, cum universis rebus ac pertinentiis suis. Super haec interim quandiu ibi permansit Desiderius, cotidie ac saepe cum episcopis qui cum imperatore erant, de honore apostolicae sedis contendit, et praecipue etiam cum episcopo Ostiensi¹⁹, qui etiam papae Gregorio favere videbatur; cum ille ei privilegium Nycolai papae quod cum Hildebrando archidiacono et centum viginti quinque episcopis fecerat, ostendisset, ut numquam papa in Romana ecclesia absque consensu imperatoris fieret: quod si fieret, sciret se non pro papa habendum esse, atque anathemizandum. Unde Desiderius tam illum quam omnes qui eum adjuvabant, palam convicit. Dixit enim neque papam, neque episcopum aliquem, neque archidiaconum, neque cardinalem, sed nec ullum hominem hoc iuste facere potuisse. Apostolica enim sedes domina nostra est, non ancilla nec alicui subdita, sed omnibus est praelata; et ideo nulla ratione posse constare, ut eam aliquis quasi famulam vendat. Quod si hoc a Nycolao papa factum est, iniuste procul dubio et stultissime factum est, nec pro humana stultitia potest aut debet amittere suam dignitatem ecclesia, nec unquam debet a nobis hoc aliquatenus consentiri; nec Deo volente amplius fiet ut rex Alemannorum papam constituat Romanorum. Cum ad haec iratus episcopus dixit: *Quod si haec ultramontani audirent, omnes simul adunati unum ferent*, Desiderius respondit: *Certe si non solum hi, sed etiam totus mundus contra hoc in unum congregaretur, numquam nos ab hac sententia excludere posset. Potest quidem imperator ad tempus, si tamen permiserit Deus praevalere, et vim ecclesiasticae iustitiae inferre; nostrum tamen consensum ad hoc numquam poterit inclinare.* His et huiuscemodi pluribus cotidie cum eis et saepissime contendebat, et iustus eos rationibus vincebat. Cum archiepiscopo etiam Ravennate super eadem re satis contendit, et de praedicto privilegio iustus eum rationibus vicit;

a) ita ed. Veneta. no req. Ang. b) an magnoe?

16) Totilam. 17) Burchardus ep. Lausanensis per hos annos diplomata recognovit. 18) quod ei in opprobrium versum v. in ep. Hugonis Lugd. ap. Mansi Conc. XX, 632. 19) Odone.

cur etiam de papatu se intromisisset, non leviter reprehendit: sed cum multis rationibus satisfacere voluisset, nec valuisset, invitum se fecisse respondit; nam si hoc non fecisset, honorem suum imperator procul dubio perdidisset. Desiderius autem ab eodem imperatore praeceptum aurea bulla bullatum de huius loci possessionibus accipiens, et licentia redeundi ab imperatore impetrata, ad hoc monasterium est reversus.

51. Circa haec tempora Ugo venerabilis abbas Cluniacensis, vir celeberrimae vitae ac famae, ad patris Benedicti limina valde devotus advenit; quem venerabilis Desiderius honorifice ut tantum decebat virum suscipiens, et societatem Cluniacensium fratrum nostrae congregationi adiungens, memoriam illorum apud nos nostraeque congregationis apud illos in morte et in vita iidem viri venerabiles in perpetuum habendam san-

serunt²⁰. Tunc temporis in hoc Casinensi coenobio, cum quidam frater Gregorius nomine ex hoc mundo migrasset, tanta odoris fragrantia de loco in quo iacebat emanavit, ut omne subito hoc monasterium odoris suavitas resperserit. Cumque omnes mirarentur, nuntius ab inferiorum domo venit, qui Gregorium monachum obisse nuntiavit. Quidam frater in hoc Casinensi coenobio Randiscius^a nomine fuit, cuius quanta qualisque vita extiterit, in ipso mortis articulo Dominus ostendere dignatus est. Nam cum expleto vivendi tempore, mortis persolveret debitum, coeperunt fratres sicut mos est eius animam omnipotenti Domino commendare. Cumque iam extremum alitum traheret, voces psallentium virtute qua poterat compescere coepit, dicens: *Tacete, tacete, numquid non auditis, quatae resonant^b laudes in caelo? Numquid pueros qui laudes decantant non videtis? Nam vestimenta vultusque eorum sunt ut nix. Unde per Deum obnixae vos postulo ut sileatis, michique tam suavissimum cantum audire sinatis.* Haec dum diceret, extremum alitum fudit.

52. Sequenti tempore Iannellus et Scifridus pro parte sua et parentum suorum renuntiaverunt se huic monasterio de castello Saracenisco cum pertinentiis suis, recipientes praesentialiter a Desiderio monetae Papiensis solidos ducentos, centum librarum auri pena praeposita. His porro diebus Desiderius ante praesentiam Iordani principis concessit Goffrido cognomento Monio, diebus vitae suae castrum Suiense, in eo tenore ut ipsum castrum non regnosceret neque a principe neque ab ullo homine, nisi a praedicto abbate et successoribus suis, et serviret inde huic monasterio et eius abbatibus per rectitudinem; ad mortem vero, praedictum castrum in loci huius potestate rediret²¹.

53. Alio praeterea anno Eynricus imperator Romam cum exercitu venit, et supra dictum papam Gregorium, qui in arce sancti Angeli se contra eum munierat, cum diversis bellorum machinis oppugnare modis omnibus coepit. Hoc ubi Robberto duci qui ea tempestate Constantinopolitanum imperatorem expugnabat relatum est, Boamundum filium suum in ipsa expeditione relinquit²², Italiam citissime rediit, ac immensum valde exercitum congregans, ob papae liberationem contra imperatorem ire disponit. Quod ubi Desiderio nuntiatum est, nuntium Romae ilico destinavit, qui et papae liberationem et imperatori adventum ducis nuntiaret. Tunc imperator Urbe egrediens, ob id scilicet quia sine militum praesidio erat, civitatem Castellanam ingressus est. Robbertus autem dux Romae cum exercitu ad ecclesiam sanctorum Quattuor coronatorum in tempestae noctis silentio dum advenisset, ex consilio^c Cencii Romanorum consulis ignem in Urbem immisit. Romani igitur re inopinata perculsi, hac in igne extinguendo dum essent intenti, dux confestim cum exercitu ad arcem sancti Angeli properans, pontificemque inde abstrahens, Romam sine mora egressus, papam Gregorium ad hoc monasterium usque deduxit; quem apostolicum noster abbas usque ad ipsius exitum, cum episcopis et cardinalibus qui eum secuti fuerant sustentavit.

54. Factum est autem dum idem papa Gregorius missam celebraret, vir quidam Iohannes nomine, iuxta altaris crepidinem^d in remoto astitit. Cumque ad altare oculos devertisset, subito in estasin raptus nivei coloris columbam, cuius guttur videbatur esse aureum, super eandem aram stare conspexit. Quae mox inde advolans, atque super destrum humerum papae Gregorii recubans, alis protinus expansis utrosque protexit, et tandem sic perstitit quousque commistio corporis et sanguinis Christi in calice facta

^a Randiscius vocatur in libro de ortu et ob. Iust. Cas. 60. et in martyrol. s. XI. ad 2. Non. Sept. ^b resonant Petr. l. l. ^c consilii e. ^d e. p. idem e. quae glossa esse videtur.

²⁰ in neerol. cod. 47. 3. Kal. Maii. Ugo Cluniacensis abbas et commemoratio Cluniacensium fratrum. ²¹ cf. infra IV, 7. ²² id iam a. 1082. fecerat.

fuit; iterumque sicut prius in humero se colligens, inde ad altare descendit, caput blande super hostiam flectens, viro illo nec quid hoc esset sentiente, cum celeri volatu pleno rostro remeavit ad coelam. Post haec rursus homo ille ad cor et ad memoriam rediit, adeo ut penitus in eius animo nulla visionis huius manerent vestigia. Nocte vero subsecuta cum se sopori dedisset, vir ut sol irradians minaci vultu in medio suae domus 5 hostio eidem apparuit, quo viso quo iacebat de stratu prosiliens, terrore cogente nimio fugam temptavit arripere; quem vir supereminens estensa manu compescuit, brachium eius tenens suaviter. Fugax autem ille, cernens quod nullo modo manus eius evadere posset, ac si ligatus invitatus stetit; cuius ad auxilium quidam nivea canitie aspersus, stola candida indutus, subito advenit; illius moerorem manu consolationis abstergens, 10 de captione qua tenebatur eum eripuit. Quem libera voce, quis hic tantae potestatis vel claritatis esset intrepidus inquisivit. Cui: *Hic est sol iustitiae*, respondit; et ille: *Nomen tuum simili modo quaerenti michi ediscere. Nequaquam te inquit meum scire nomen oportet, sed ad interrogata sapienter michi responde. Reminisceris forsitan, quod hesternae die in ecclesia dum astares vidisti?* Ille forsitan cui oblivio animum impedierat, coepit 15 infra se volvere et cogitare, quid ab eo senior quaereret; et subito memor sui factus, per ordinem sibi retulit rei eventus. *Vade inquit, quantocius auribus papae hoc ipsum intimato, ut constanter vigore sancti Spiritus coeptum opus peragat.* Et confestim ab oculis eius ablatus est.

55. His porro temporibus quidam Amalfitanae civitatis nobilis, mundo mundanisque 20 omnibus abrenuntians ad hunc locum pervenit, et a Desiderio gratanter susceptus, et monachus factus, partem non exiguam ligni salutiferae et vivificae crucis, auro et lapidibus pretiosis ornatam, et in aurea ycona locatam, quam ipse de palatio Constantino-politano abstulerat, in coniuratione quae contra Michaellem imperatorem facta est, beato Benedicto devotissimus optulit. Desiderius autem post ista Capuam pergens, et officinas 25 monasterii Capuani in ruinis iam positas cernens, ad renovationem illius animum dedit. Dirupta namque priori ecclesia, iussit conduci artifices alios ad capitella columnarum miro opere facienda. Evocansque ad se Benedictum eiusdem loci praepositum, praecipit ut in eiusdem ecclesiae renovatione, omnibus rebus postpositis, specialiter invigilare studeret. Cuius ille imperio parens, patris Benedicti basilicam, sicut nunc cer- 30 nitur pulcherrimam satis construxit. Quae quidem ecclesia habet in longitudine cubitos 98, in latitudine 52, in altitudine 40; columnas ab uno latere 9, ab altero totidem. Tunc temporis cum omnis tellus aresceret, fratribus omnipotentem Deum et patrem Benedictum per aliquot dies ex hoc rogantibus, pluviam Dominus abundantissime tribuit. Et ut meritis beatissimi patris Benedicti id evenisse crederetur, solummodo intra terras 35 monasterii diffusa est, a foris vero ne una quidem pluviae gutta cecidit.

1064. Apr. 56. Sequenti vero tempore Theodinus filius Maynerii de Trivento obtulit huic loco monasterium sancti Salvatoris quod situm est prope fluvium Tresta, simul cum castello quod eidem monasterio pertinet vocabulo Pesclatura, et duabus aliis ecclesiis idest 23 Sancta Maria de Colle rotundo, et Sanctus Paulus de Petra corvina²³, cum universis 40 Oct. earundem ecclesiarum mobilibus et immobilibus. Transmundus²⁴ quoque Teatinus comes similiter obtulit in hoc monasterio tria sui iuris castella in comitatu Pinnense, quorum unum vocatur Arseta, alterum dicitur Bacuccu, tertium nominatur Bisenti, cum terra nichilominus decem millium et eo amplius modiorum. Circa haec fere tempora vir Domini Aldemarius, huius coenobii monachus et miraculorum patrator egregius, apud 45 Bocclanicum vita decessit. De cuius miraculis, quia id ratio exigit, aliquanta opusculo isti ad succedentium memoriam perstringenda sunt. Hic dum quodam tempore Bovianum pertransiret, unus e supra dicti loci habitatoribus, eum interficere cupiens, vibrato telo ita lacertus eius obriguit, ut brachium flectere nullo modo posset. Tunc ubi se tali correptum pena perspexit, eundem Aldemarium rogare coepit, ut sui misereri digna- 50 retur; vir autem Domini orationem pro ipso fundens, persequentem se confestim sanum restituit. Nec hoc silendum videtur, quod si quis languidus aquam viri Dei manibus benedictam in potum accepisset, saluti pristinae citissime restituebatur. Per hos dies

a) inquam c.

23) *ambae in territorio de Castellone.* Ed. Gatt. Acc. p. 191. 24) f. Attonis; ib. p. 192.

oblata est in hoc monasterio a supradicto principe Iordano ecclesia sanctae Agathae iusta Aversam, quam dudum Constantinus Africanus, sicut iam supra taxavimus, beato Benedicto obtulerat, cum curtibus et villanis et universis pertinentiis suis, qualiter eam Richardus princeps pater eius dotaverat, et sicut Gualterius²⁵ cappellanus ipsius qui eam²⁶ restauraverat, ad diem obitus sui tenuerat, violatoribus eiusdem suae oblationis centum auri librarum pena proposita.

57. Hoc interea anno Robertus dux, qui cum Constantinopolitano imperatore eiusque exercitibus multa iamdudum praelia prospere gesserat, multasque eius urbes occupaverat, cum esset in eadem expeditione obiit, corpusque eius Italiae relatum, et in Venusia civitate Apuliae conditum est. Hic interea ad diem obitus sui brachium sancti apostoli et euangelistae Matthei cappellani suis filio suo Salerni reportandum²⁷ atque reddendum reliquit. Sed illi substantia pauperes ac fide pauperiores, thecam argenteam in qua sanctum brachium erat reconditum inter se dividunt, indeque Ierusalimam pergentes, sanctas reliquias usque ad diem obitus sui apud se retinere celatas. Ad mortem autem venientes, supradictas reliquias insciis sociis, pueris suis contradunt, qui qualiter sanctum brachium temporibus Girardi abbatis ad hunc locum detulerint, loco suo scribemus. Non autem videtur indignum hic ex parte aliqua summam oblationum istius ducis eiusque coniugis Sicelgaitae ad scientiam posterorum annectere, qui supra omnes fere sui temporis mortales locum istum, patrem Desiderium, et nostram congregationem diligere, exaltare, et honorare studuerunt.

58. Prima igitur vice, quando idem abbas Regium perrexit ad eos, donavit ei dux 600 bizantios, et 5 pallia, et unam naviculam auream²⁷. Alia vice pallium unum magnum, et gemmas atque margaritas quamplures pro skifatis²⁸ 700. Item alia vice ad Castrum villari²⁹ donavit ei 600 bizantios, et duo millia tarenos Africanos, et 13 mulos cum 13 Saracenis, et unum tappetum magnum. Item quando aegrotavit, mandavit huic^b mille skifatos. Item a Gallipoli mandavit 300 bizanteos, et duo millia tarenos. Quando prima vice venit huc, et ivit in Campaniam, posuit in capitulo 12 libras auri, et 100 bizanteos, et super altare sancti Benedicti 300 skifatos, et 3 pallia, et 100 skifatos pro fabrica dormitorii, et 100 in refectorio, et 40 in ospitali, et 12 libras denariorum in infirmario, et 100 michalatos³⁰ pro pictura capituli. Quando venit super Aquinum, misit huc 500 bizanteos. Quando recepit Barim, donavit Desiderio 12 libras auri. Item secunda vice, quando perrexit super civitatem Tiburtinam, posuit in capitulo 12 libras auri, super altare vero 100 skifatos, et unum pallium magnum. Tertia vice, quando reversus est a Roma cum papa Gregorio, posuit in capitulo mille solidos Amalfitanos, et centum bizanteos super altare, et abiens hinc, misit 190 farganas³¹ fratribus in dormitorio. Alia vice misit huc mille tarenos pro piscibus. Item mille tarenos, et unum navigium valens solidos mille. Item 400 solidos Amalfitanos. Item a Romania misit huc mille michalatos. Uxor praeterea ipsius, quando aegrotavit, misit beato Benedicto 45 libras argenti, et pallium 1. Item quando venit huc post mortem ducis, posuit in capitulo 300 skifatos, et cooperuit omnes mensas refectorii manteliis. Alia vice obtulerunt beato Benedicto altarium aurum, cum gemmis, margaritis et smaltis ornatum. Coopertorium altaris sericum cum urna purpurea, ornatum margaritis ac smaltis. Calicem aureum parvum. Planetam purpuream cum friso, et cum aquila de margaritis. Tunicam unam de panno persae³² inaurato. Pluviales 4. Albas sericas 4. Albas de matassa³³ bambacii 8. Candelabra de crystallo et honichino atque argento, parium 1. Alia candelabra argentea cum malis cristallinis, parium 1. Bazili³⁴ de argento, parium 3.

a) Guilelmus c. b) leg. huc.

25) ita in privileg. quod ex orig. ib. editum est
 26) Rogerius tunc Cephaloniam oppugnabat. Robertus solus in Italia tunc fuisse potuit. 27) qua incensum in thuribulis ponitur; vid. Ducang. s. v.
 28) i. e. nummis cavis, qui scyphi speciem referunt; cuius generis tunc multi Byzantii cadebantur. 29) Castrovillare, in Calabria d. Cassan. 30) nummos austro-villare, in Calabria d. Cassan. 31) farganas quid reos sub Michaelo Duca cunos. 32) Color ad caeruleum vel ad persicacae mali colorem accedens, Gallis *pers*, Italis *perso*. Duc. s. v. 33) quae et metaxa, panni species. 34) i. e. pelves s. lanceae.
 ctore scriptum, et a librario corruptum) Suidae et Hesycho sportae sunt viminae, crates ex iuncis, quae usui monachorum aptae. ANG. Piscium speciem esse rectius ut videtur conicitur in nova Ducangii editione. 32) Color ad caeruleum vel ad persicacae mali colorem accedens, Gallis *pers*, Italis *perso*. Duc. s. v. 33) quae et metaxa, panni species. 34) i. e. pelves s. lanceae.

1 librarum 7. Laternam argenteam librarum 8. Scrinium argenteum super altare cum nigello, librarum 8. Scrinium eburneum magnum. Coppas duas argenteas deauratas cum nigello, librarum 15, cum quibus fratres in praecipuis festivitibus biberent. Concavam argenteam cum aquiminili suo, librarum 24. Urceum de cristallo maiorem. Scutellam argenteam cum nigello, librarum 14. Scutellam aliam librarum 16. Alias duas 35 librarum 10. Pannum sericum magnum cum uno roto³⁵, et alios aequae magnos 3, et 4 minores. Circitoria de altare sancti Benedicti 4. Duas cortinas Arabicas, quae pendent supra chorum. Alias duas cortinas, quae appenduntur in circuitu chori per quadragessimam. Item quando venit huc post mortem ducis, posuit in capitulo 5 libras auri, et duas dedit in infirmario, unam pro expensia, alteram pro balneo construendo. 10 Super haec omnia, et multa alia quae nec recoli nec numerari possunt, optulerunt

41. beato Benedicto monasterium sancti Petri Imperialis in Tarento, cum decima de piscaria, et cum decima manualium³⁶ suorum. Monasterium sancti Angeli in Troia, sancti Nycandri³⁷, sanctae Anastasiae in Calabria, sancti Nycolai in Sellaetano³⁸, et fundicum³⁹ 1086. in Amalfi, cum pertinentiis suis. Anno sequenti eadem ducissa Sicelgaita per consensum filii sui ducis Roggerii, optulit beato Benedicto per cartam aurea bulla signatam 15 locum qui Cetrarius dicitur, in Calabria, cum toto portu suo, et omnibus pertinentiis suis, atque universis colonis ibidem habitantibus: quod videlicet in dotem a praedicto coniuge suo duce Roberto dudum receperat; ea tamen condicione, ut quoad ipsa viveret, idem locus in eius dominio permaneret, post obitum vero eius absque ulla haereditate seu successorum suorum calumnia ad huius monasterii ius remearet; apposita pena centum librarum auri, quicumque huius oblationis suae violator existere temptavisset. Super haec autem transmisit beato Benedicto per Desiderium altare pretiosissimum, auro ac smaltis, margaritis et gemmis, quodque his omnibus multo pretiosius est, beatissimi apostoli et euangelistae Mathei sacrosanctis reliquiis mirifice decoratum. 25

1086. 59. Hoc eodem anno Iohannes comes, filius Landulfi de Venafro, ad extrema veniens, ad hoc monasterium cum rebus suis ferri se iussit, et concambium de castello suo, quod Cardetum vocatur⁴¹, ideo nobis valde congruum quia contiguum, diu iam optanti Desiderio fecit. Datae sunt autem pro eiusdem castelli commutatione quattuor ecclesiae 41 quas in Venafro habebamus, cum omnibus possessionibus ac pertinentiis earum, idest 30 Sanctus Benedictus qui vocatur Pizzulu, Sancta Maria in Sala, Sanctus Nazarius in Piperozzu, et Sanctus Benedictus intra eandem civitatem; apposita pena mille bizantiorum omnibus idem concambium removere volentibus. Per hos dies⁴² Marinus comes 1059. Oct. Traiectensis una cum Oddulana uxore sua obtulit beato Benedicto totam partem suam de comitatu Traiectano et castro Spinii ac Fractae, pena apposita centum librarum auri 35 id removere quaerentibus. His quoque diebus Gualterius comes Lesinensis⁴³ reddidit beato Benedicto fluvium Lauri cum tota piscaria sua, et ipsam focem sancti Benedicti cum tota piscaria et calatoribus suis tam intus quam foris, cum introitu et exitu suo, nec non ecclesiam sancti Focati, et ecclesiam sancti Petri, cum pertinentiis suis, quae malo ordine retinuerant homines de civitate Lesinensi: pena apposita duum milium 40 bizantiorum, qui hoc removere temptasset. Tunc temporis Leo filius Symeonis ad mortem veniens, per manus Desiderii obtulit in hoc loco omnia sua mobilia et immobilia tam intus quam foris in civitate Barënsi, pena mille solidorum proposita.

60. Hic abbas concessit Landoni comiti Traiectensi quartam partem de eodem comitatu Traiectano, quam videlicet Marinus comes sicut supra diximus sancto Benedicto 45 cum Oddulana⁴⁴ uxore sua tradiderat, et quartam partem de castro Fractae, et medietatem de castro Spinii, et quartam partem de monasterio sancti Martini ad Aquamun-

35) forte *rocho*. Ducang. s. v. 36) i. e. pecorum. 37) in territ. Troiano, in loco qui Pesmontis maioris dicitur; utrumque dedit uno priv. quod ex orig. ed. Gatt. Hist. p. 275. d. 1080. m. Oct. Cet. cf. infra IV, 10. 38) in territ. Bisiniansi, v. Gatt. Acc. p. 230. 39) quod Itali etiamnum *fondaco* appellant, nos *basaar*. 40) quam ex orig. edidit Gatt. Acc. p. 192. Usque ad a. 1805. oppidum Casinensibus subditum fuit. Mari adiacet, a Bisiniano versus occidentem. 41) Regest. num. 492. Castrum nunc dirutum, sub iure tamen monasterii, cum ampla silva. ANG. Edidit Gatt. Acc. p. 194. 42) i. e. ante 28 annos, sed annus dom. 50 inc. in carta non adscriptus est, nec Petrus eum computare potuit, ut videtur. Data est 54. anno comitatus d. Marini et 17. a. c. d. Dauserii et d. Landoni D. g. thio et nepotibus, atque comitibus, m. Oct. ind. 13. Traiectu; ap. Gatt. Acc. p. 193. cf. 55 supra II, 95. 43) Num. 503. ANG. 44) ipse notarius in scribendo eius nomine sibi non constat.

dula, excepto monasterio sancti Marini cum pertinentiis suis; in eo tenore ut inde, ubi-
cumque vocatus fuisset, supradicto abbati ac eius successoribus fideliter serviret, post
mortem vero suam omnia haec in ius monasterii nostri absque omni contradictione
redirent. Fecit et libellum Transmundo comiti Teatino usque in tertiam generatio-
nem⁴⁵ de castello Monte, et castello Muccla, et castello Frisa, cum pertinentiis suis⁴⁶; eo
videlicet ordine, ut in tertia generatione supradicta castra in monasterii huius dicionem
redirent. Eodem vero tempore Petrus filius Gregorii Romanorum consulis praeceptum
fecit huic monasterio de ecclesia sancti Antonini in monte Porculo cum omnibus atten-
titiis suis⁴⁷, quam superius Gregorius consul Romanorum una cum filio suo Ptolomeo
beato Benedicto optulerat.

61. Idem quoque Gregorius illustris ob maximam devotionem quam in patre Bene-
dicto, et per eum in loco isto habebat, cum supradicto filio suo Ptolomeo constituit,
ut omni tempore navis nostra cum nauclero et nauticis suis libera maneat ab omni con-
dicione et debito pensionis, et ut nullum plateaticum vel portaticum monachi nostri
aliquando darent in omni iure et dicione potestatis suae mari terraque; obtulit etiam
tunc beato Benedicto ecclesiam quae dicitur Sancta Ierusalem, cum universis pertinentiis
suis, sitam territorio Tusculano, iuxta tenorem scilicet quo antea monasterium sanctae
Agathae, et sancti Angeli, sanctae Luciae, sanctae Felicitatis, sancti Petri in Plegi,
sancti Salvatoris in Tusculana, et sanctae Mariae in Vineis, huic Casinensi coenobio
concesserat et confirmaverat⁴⁸. Sequenti tempore Iordanis princeps⁴⁹ praeceptum fecit
Desiderio de terris, quas homines nostri de castro Teramensi et Plumbariola et Pede-
montis emerant ab hominibus de Aquino. De castro autem Sarracenisco⁵⁰, et Sugensi⁵¹,
et de Turre ad mare⁵², cum pertinentiis suis, nec non de lacu Aquinensi⁵³, et de eccle-
sia sancti Rufi in Capua⁵⁴, et monasterium sanctae Agathae in Aversa⁵⁵: haec inquam
omnia, cum omnibus pertinentiis suis, singillatim principalibus praeceptis in hoc mona-
sterio confirmavit. Berardus etiam comes filius Berardi Marsorum comitis, eo tem-
pore obtulit beato Benedicto monasterium sanctae Mariae in valle Porclaneci, et castel-
lum Roscolu, cum pertinentiis suis⁵⁶. Id ipsum fecit et Iohannes diaconus^a cum paren-
tibus suis, de ecclesia sancti Bartholomei in Arci cum pertinentiis suis. Per eos etiam
dies Romualdus presbyter fecit cartam huic monasterio de Sancto Iohanne in Conca cum
attinentiis suis. Praeterea et Nubilo comes de castro Vipera obtulit huic loco mona-
sterium sancti Eustasii infra eundem castrum, et ecclesiam sancti Barbati, et sancti
Eleutherii, et sancti Hylarii, atque monasterium sancti Eustasii in castello Ribza, cum
omnibus pertinentiis eorum⁵⁷. Sed et Andreas sacerdos et monachus cum parentibus
suis oblationem fecit huic loco de ecclesia sancti Blasii in Limata, subtus castrum quod
vocatur in Carica⁵⁸. Hoc tempore⁵⁹ Rolandus vir nobilis de civitate Lucensi obtulit
beato Benedicto partem suam de monasterio sancti Georgii infra eandem civitatem, et
partem suam de ecclesia sanctae Mariae in palatio, et castello Alflexo, et de ecclesia
sancti Mathei, et sanctae Mariae in Curte vecchia, et sancti Nazarii in burcho sancti
Martini, et sancti Martini in eodem burcho, et quicquid sibi pertinere videbatur in comi-
tatu Lucense, Lunense, Pinsense, Pistoriensi, Florentinensi, Voloterrensi, Populoniensi
et Roselensi. Matilda praeterea ductrix Liguriae et Tusciae cuius superius memoriam
feci, ob reverentiam huius loci constituit, ut nullum plateaticum vel theloneum in civi-
tate Pisana, et Lucensi, et in omni dicionis suae terra monachi nostri aliquando da-
rent⁶⁰. Racterius quoque filius Petri de territorio Marsicano his diebus cartam fecit
huic loco de tota parte sua de ecclesia sancti Benedicti in Civitella loco Pascusano.
Idem fecit et Rainaldus filius Obberti de civitate Antena cum parentibus suis, de Sancto

a) diaconum c.

45) usi retento ad nos usque. ANG. 46) cf. su- 53) 1081. Sept. 16. supra c. 47. 54) 1092. Sept.
50) pra II, 88. 47) Extat in Reg. Petri, ap. Gatt. 24. ib. 55) 1086. Febr. 22. c. 56. 56) Extat
Hist. 236; sed Gregorii oblatio perit, si unquam in Petri reg. donatio castelli ad mon. S. Mariae a
facta est. Cf. supra c. 17. 48) v. supra c. 17. Berardo facta a. 1048. m. Jul. ind. 15. Gatt. Acc.
49) solus, vivente patre, cuius privilegium perit. p. 195. 57) Gatt. Hist. p. 282. 58) ib. p. 266.
Edidit Gatt. Acc. p. 188; cf. p. 189. 50) s. d. Gatt. 59) a. 1064. (more Florent.) m. Feb. ind. XIII. (I.
55) Acc. p. 189. 51) 1078. Sept. 23. ib. p. 187. cf. XVIII.) ap. Gatt. Acc. p. 195. c Reg. Petri. Cf.
supra c. 44. 52) 1085. Nov. 18. ib. pag. 192. supra II, 90. 60) s. d. ib. p. 201. Murat. Ant. I, 957.

Petro in Morini, et Sancta Lucia in Kedenaria, cum omnibus pertinentiis illarum. Balduinus quoque comes filius Oderisii Marsorum comitis, fecit huic loco oblationem de ecclesia sancti Urbani in Cominio, et sancti Victorini in Vicu albo, una cum ipso lacu, nec non de ecclesia sancti Angeli in Pratora, cum pertinentiis suis. Similiter fecit et Robertus de Belloprato de ecclesia sancti Iohannis in Poto⁶¹, cum pertinentiis suis.⁵

^{1077.} ^{Apr.} Petrus etiam et Iohannes filii Atenulfi de Ceperano tunc temporis similiter fecerunt oblationis cartulam de ecclesia sancti Petri in Fabratera, cum montibus, planis, silvis, ac pertinentiis suis. Per eos etiam dies Maio iudex de civitate Berulana cum parentibus suis, per manus Desiderii obtulerunt huic monasterio ecclesiam sancti Stephani intra eandem civitatem.¹⁰

^{1080.} ^{Nov. 3.} Oderisius praeterea Landonis filius de Babuco⁶² ad hunc locum veniens, ecclesiam sanctae Mariae sitam sub ipso castro, et aliam ecclesiam sanctae Mariae in iam dicto castro, et sancti Pauli et sancti Archangeli in Mozzani, et sancti Quinziani, in hoc coenobio devotissimus obtulit⁶³. Sed et Iohannes filius Liudini de civitate Aquinensi oblationem fecit in hoc monasterio de ecclesia sancti Martini intra eandem civitatem. Raul quoque Novellus eodem tempore cartam fecit in hoc sancto¹⁵ coenobio de ecclesia sancti Iohannis in Pantano, et sancti Laurentii in Casa Palumbi, et sanctae Marinae in ipso colle, et sancti Blasii in Farneto, cum omnibus rebus ac pertinentiis illarum.²⁰

^{1097.} ^{Dec. 1.} Heynricus etiam filius Heynrici comitis de castro Cremonensi⁶⁴, obtulit et ipse monasterium sancti Benedicti situm in pertinentiis eiusdem castri, et ecclesiam sancti Ambrosii in castro Aire⁶⁵, cum omnibus pertinentiis suis. Id ipsum²⁰ fecit et Punzo filius Benedicti de duabus ecclesiis, idest sancti Felicis et sanctae Trinitatis, in civitate sancti Urbani. Pandulfus quoque Aquinensis⁶⁵ comes eo tempore similiter obtulit in hoc loco monasterium sancti Martini in colle Arcizzi cum pertinentiis suis. Tunc temporis Bernardus quidam nobilis de civitate Aquinensi cartam fecit huic monasterio de silva quae dicitur Matrelle, loco qui appellatur Ad rivum tortum, territorio Aquinensi.

62. His quoque diebus Guaiferius⁶⁶ vir sapientissimus et facundissimus, e civitate Salernitana de qua oriundus erat egrediens, ad hunc locum pervenit, atque a Desiderio susceptus, monachus factus est. In hoc igitur coenobio positus, scripsit vitam sancti Secundini⁶⁷. Versus in laudem psalterii. De miraculo illius, qui se ipsum occidit, et 30 per beatum Iacobum vitae redditus est⁶⁸. Omelia de adventu. In nativitate Domini; de pyphania, et alia quamplurima, quae hic scribere superfluum duximus.

⁶⁰ 63. Non solum autem in aedificiis, verum etiam in libris describendis⁶⁹ operam Desiderius dare permixtam studuit. Codices namque nonnullos in hoc loco describi praecepit, quorum nomina haec sunt. Augustinum contra Faustum. De opere monacho-³⁵rum. De sermone Domini in monte. Omelias 50. Super epistolam ad Romanos. Sermones. Epistolas Pauli. De Genesi ad litteram. Epistolas eius. Pastorale eius. De baptismo parvulorum. Ambrosium de rebus gestis in ecclesia Mediolanensi. De patriarchis. De fide ad Gratianum imperatorem. Sermones eius. Registrum Leonis papae. Registrum Felicis papae. Regulam Basilii. Ieronimum super Ezechielem. Super epistolas Pauli.⁴⁰ Super duodecim prophetas. Eugepium. Sermones Severiani. Historiam Anastasii. Historiam Langobardorum, Gothorum, et Wandalorum. Historiam Iordanis episcopi de Romanis, et Gothis. Historiam Gregorii Turonensis. Iosephum de bello Iudaico. Historiam⁷⁰ Cornelii cum Omero⁷⁰. Historiam Erchemperti. Bedam super Tobiam. De locis sanctis. Evangelium maiorem auro et lapidibus pretiosis ornatum, in quo has reliquias⁴⁵ posuit: de ligno Domini, et de vestimentis sancti Iohannis evangelistae. Sermones Leonis papae. Sermones Gregorii Nazianzeni. Doctrinam patrum. Sacramentorum cum

a) Tiro c. b) sancte c.

61) in finibus Pontiscurvi in pede montis de Poto. Gatt. Hist. 313. ex orig. 62) in campania Romana. 63) ib. p. 816. 64) Crema: v. cartam ap. Gatt. Hist. 284. 65) Cominio potius, ut ipse ait, v. Gatt. Hist. p. 289. 66) cf. de Iustis Cas. c. 49. de Viris ill. c. 29. Amatam p. 135—138. 67) editam in Actis SS. Febr. II. p. 531. V. S. Lucii ib. Mart. I. p. 304. 68) Fragmentum carminis

edidit Cl. Tostius in Hist. Cas. I. 414. q. v. de ceteris eius operibus in cod. Cas. 280. conservatis. 69) quorum plurimi supersunt, non tamen omnes: expilata non semel nostra bibliotheca. ANG. Cf. Giesebr. I. I. p. 34. Federici, Duchi di Gaeta p. 124. 70) Miro modo concinit priscus catal. codd. Corbei ap. Ang. Mai in Spicil. Rom. V. p. XIII. Cornelii 55 liber de bello Troiano.

martirologio. Sacramentorum aliud. Ordo episcopalis. Gualfridum de officiis. Super regulam. Passionaria totius anni, libros quattuor. Antiphonaria de die duo in choro semper habenda. Antiphonarium de nocte. Vitas patrum. Instituta patrum. Actus apostolorum cum epistolis canonicis, et apocalipsin. Epistolas Pauli. Paralipomenon. 5 Super cantica canticorum Origenis, Gregorii, et Berengarii. Iohannem Crisostomum de reparatione lapsi. Dialogum, quem ipse cum Alberico diacono⁷¹ edidit de miraculis monachorum loci istius. Dialogum aliud. Dialogum de vita sancti Benedicti. Hilarius mysteriorum, et ymnorum. Sedulium de euangeliis. Iuvenicum de euangeliis. Medicinalis. Psalterium. Cresconium de bellis Libicis⁷² Versus Arichis, Pauli, et Caroli. 10 Versus Paulini. Ciceronem de natura Deorum. Instituta Iustiniani. Novellam eius. Terentium. Oratium cum Geometria. Ovidium Pastorum. Senecam. Virgilium cum egloga^a Theodori^b. Donatum.

64. Hoc praeterea tempore Istrones noctu huius nostri monasterii ingressi cellarium, carnes, caseum, 15 lardumque inde surripientes, suis his mercibus sacculos impleverunt, foras autem egressi, sacculos quos impleverant levare conati, minime potuerunt. Dein relicta sarcinis temptantes fugam, per totius excursu noctis monasterii claustra circumuectes, nullam egrediendi facultatem penitus consequi valuerunt. His quoque diebus in ecclesia quae est ad honorem patris Benedicti in partibus Liburiae constructa, satis insigne miraculum factum est. Nam cum quidam frater ad terraticum a rusticis accipiendum directus fuisset, rusticus quidam a quo triticum exigebatur, in tempestae 20 noctis silentio saccum frumento implens et super humeros ponens, fugam arripuit. Sed ho verax per coelestem lata sententia Regem: *Qui ambulat in tenebris, nescit quo eat*, 10b. 12. 33 *quia tenebrae obcoecaverunt oculos eius*. Nam qui iussa principis tenebrarum omni conamine omni instantia implere nisus est, per viam rectam se incedere putans, per totam noctem in circuitu curtis illius deambulavit; ubi autem dies est reddita terris, in 25 se rusticus rediens, et quod in re erat advertens, volebat cum tritico egredi, et nequibat; volebat triticum de collo suo deponere, et minime poterat. Monachus vero completis ymnis matutinalibus ecclesiam egrediens, eumque divinitus ligatum aspiciens, postquam ab ipso totius rei seriem didicit, orationem Deo Benedictoque patri sanctissimo fundens, rusticum a nexu quo detinebatur ocus solvit. Hoc praeterea tempore 30 fames maxima per totam fere Italiam facta est⁷³. Tunc Desiderius cum fratribus communicato consilio, cibos indigentibus abundanter conferebat.

65. Anno autem dominicae incarnationis 1085, indictione 8, cum venerabilis ac 1085. semper recolendae memoriae dominus Gregorius septimus papa apud Salernum infirmitate magna detineretur, interrogatus ante diem tertium obitus sui ab episcopis et cardinalibus, 35 qui tunc una cum Desiderio praesentes erant, quid post suum obitum de Romanae sedis ordinatione iuberet; respondit, ut si unquam aliquo modo possent, eundem Desiderium ad hoc officium promoverent. Is enim praeter id quod primum presbyter cardinalis Romanae tunc ecclesiae esset, et prudentia maxima, et religione singulari, et principum circummanentium amicitia multa polleret. Si vero hunc nullatenus 40 flectere ad ista valerent, aut archiepiscopum Lugdunensem Ugonem, aut Ottonem Hostiensem, aut Lucensem episcopum⁷⁴, quem prius ex is habere possent, in papam eligere post suum obitum quantocius festinarent. Hoc statuto, defunctus est, octavo scilicet Kal. Iunii, die dominica, et honorabiliter intra ecclesiam beati Matthei apostoli 45 et euangelistae sepultus, cum sedisset in pontificatu annis 12, mense 1, diebus 3. Et quoniam Romana ecclesia pastore destituta remanserat, et haeretici atque schismatici more luporum illam nitebantur invadere, Desiderius una cum episcopis et cardinalibus, nec non et laicis religiosis, qui actenus in catholica unitate et obedientia papae Gregorii fideliter perstitierant, coepit unanimiter agere qualiter eam posset decentissime ordinare. Miserunt ergo, et convenire fecerunt undique aptas huic officio personas, quatinus ex 50 eis unanimi consensu eam personam cum gratia et auxilio Dei eligerent, quae idonea et apta tanto ordini esset. Convenientes post haec ad praedictum abbatem episcopi et

a) egloga c. b) Theoduli emendat Giesebr.

71) Theophilus vocatur in editione quam e cod. Mediol. 1820. 4. et suis atque C. Lachmanni curis emendatum I. Bekker in Coll. SS. Histor. Byzant. 58. repetita a Bollandianis et a Mabillon. 72) quem 73) 1085. Anon. Casin. 74) Anselmum. e cod. Trivulziano s. XIV. edidit P. Mazzucchelli,

1083. cardinales, coeperunt eum super praefati pontificis iudicio appellare, utque in tanta temporis necessitate periclitanti subveniret ecclesiae, papatum suscipiendo, instantissime flagitare. Ad haec ille, papatum quidem se suscipere obstinatissima responsione recusavit, aliis vero quibus sciret et posset modis, ad Romanae ecclesiae servitium se paratum esse spopondit. Die pentecostes Savinensi episcopo⁷⁵ et Gratiano Roma venientibus⁵ occurrit, eisque verba quae cum papa Gregorio de ecclesiae ordinatione habuerat retulit, 75 pariterque cum eis Iordanum principem et Raynulfum comitem⁷⁶ adiit, atque ad servitium et adiutorium Romanae ecclesiae adhortatus, libentissime ad omnia paratos invenit. Coepit deinde cardinalibus vehementer insistere, ut de pontificis eligendi persona quantocius deliberarent, et ut ad comitissam Mattildam litteras mitterent, quatinus studeret 10 ut et ii quos praediximus episcopi, et quotquot idoneae tanto officio personae iudicaretur, Roman sine tarditate venirent. Quod illi facere negligentes, cum Iordano principe clam machinabantur eidem abbati pastorem curam iniungere, et suasionibus multis utebantur eum quoquo modo Romam perducere, putantes violenter se id ei posse imponere. Quod ipse persentiens, omnino renuere et contradicere coepit, sicque ad 15 hoc monasterium reversus, iterum Normannos et Langobardos et omnes quotquot potuit, ortari ad Romanae ecclesiae servitium coepit, et multos ex eis promptos et paratos ad rem ipsam invenit. Sed quia fervor aetatis nimius erat, propterea tunc Romam ire distulerunt, quousque se et calor aetatis immineret, et tempora infirma transirent. Postquam vero princeps conducto exercitu huius rei gratia Romam eundi Campaniam 20 venit, comitantibus etiam se una cum Desiderio nonnullis partium istarum episcopis, ipse suspectus praedictorum consiliorum amplius procedere noluit, dicens quod nisi Iordanus princeps et comes Raynulfus et episcopi Romani fidem suam sibi praesentirent, nullam super hac re vim illi illaturos, neque alios inferre passuros, ipse cum eis nullatenus pergeret. Renuentibus facere, hac de causa res tunc infecta remansit. 25

1086. 66. Iam fere annus in tali fluctuatione transierat, quo in apostolica sede nullus pastor erat, nullus dominici gregis curam gerebat, et Guibertus aeresiarcha oves Christi sanguine redemptas suis cum sequacibus laniabat, cum circa paschalem festivitatem episcopi et cardinales Romanae ecclesiae de diversis partibus Romam convenientes, mandaverunt praedicto abbati, ut una cum episcopis et cardinalibus Romanis qui secum 30 tunc morabantur, et cum Gisulfo Salernitano principe qui tunc a cysalpinis partibus venerat⁷⁷, ad eos quantocius pergerent, quatinus de Romanae ecclesiae ordinatione simul tractarent. Ille nichil suspicans de se iam illos aliquid cogitare, cum iam nulla de eommentio ab aliquo fieret, assumptis praephatibus omnibus Romanam pervenit ad urbem. Eo die quo applicuit, in vigiliis pentecostes, instante Desiderio ut pontificatus apex personarum earum iniungeretur alicui, quae vel ipsis vel ei videbantur idoneae, renuerunt prorsus omnis Romanus et clerus et populus consentire. Per totam autem ipsam diem multa frequentia quotquot catholicae parti favebant tam clerici quam laici ad eum convenientes, iam circa vesperam congregati sunt pariter omnes tam episcopi et cardinales quam et caeteri Romani, qui in fidelitate beati Petri apostolorum principis perseverabant, in diaconiam sanctae Luciae quae est iusta Septesolis; coeperuntque omnes unanimiter Desiderium multis precibus obsecrare ut Romanum pontificatum suscipere non recusaret, eumque obtestare per divina, per humana omnia, ut subveniret periclitanti ecclesiae in naufragio constitutae, multotiens ad genua eius, nonnullis lacrimantibus, omnes pariter ruentes. Desiderius vero qui iam dudum decreverat vitam suam in quiete 45 transigere, et qui magis optabat in divina peregrinatione⁷⁸ suum tempus finire, coepit omnimodis refutare, et hoc se numquam consensurum firmiter repromittere. Instare illi vehementer, perseveranter insistere, ipse vehementius reniti, resistere perseverantius, dicens: *Pro certo eciam, quia si aliquam michi violentiam super hoc intuleritis, ego quidem prout citius potero, Casinum redibo, et nullo modo unquam inde me intromitto; vos autem propter hoc ridiculum magnum et vobis et Romanae ecclesiae facitis.* Et quia tardior iam ora processerat, imminente iam nocte ad sua quique reversi sunt. Summo

a) Ita correcti: Rome c.

75) Ubaldo. 76) fratrem Richardi I. principis. 77) immo a transalpinis, quo a Gregor. VII. missus fuerat, v. huius ep. VII, 23. 78) i. e. monastica conversatione. ANG.

mane dominica pentecostes omnes unanimiter ad eum iterum convenientes, eadem coepe-
 runt repetere, et ipse nichilominus in semel fixa sententia perdurare. Videntes se
 omnino iam nichil proficere, dixerunt Desiderio presbyteri et cardinales episcopi, quoniam
 quemcumque ipse illis consulisset, ipsum illi parati essent eligere. Unde cum
 Cencio Romanorum consule consilio habito, tandem ut Hostiensis episcopus papa elige-
 retur decrevit. Post haec quaesierunt ab eo, ut ipsum pontificem quem eligerent, in
 Casinensi monasterio reciperet, eumque donec ecclesia tranquillaretur, cum suis omni-
 bus sustentaret, sicut et de supradicto papa Gregorio fecerat; quod Desiderius libentis-
 sime facere repromisit, et per ferulam quam manu gestabat, eos in fide sua de hoc
 investivit. Cum autem iam iamque de Hostiensi episcopo decernerent, repente iterum
 quidam de cardinalibus contra canones esse hanc electionem affirmans⁷⁹, nequaquam
 se censurum clamavit. Illi pro tempore, pro necessitate hoc ferre oportere astruen-
 tibus, nequaquam eum ad suam sententiam flectere valuerunt. Verum ut sapientum
 Salomon sapiens attestatur; non est prudentia, non est consilium contra Deum. Mox
 enim episcopi et cardinales, una cum clero et populo, in Desiderii duritiam stomachan-
 tes, et videntes se nil posse cum eo precibus agere, statuerunt violenter causam per-
 ficere. Tandem itaque universi pariter uno consensu et animo illum capientes, invitum
 et renitentem attrahunt, et ad ecclesiam praedictam Christi martyris Luciae perducunt,
 ibique eum iuxta morem ecclesiae eligentes, Victoris ei nomen imponunt. Sed quoniam
 haec omnia ut diximus contra eius animum et voluntatem fecerunt, cappam qui-
 dem rubeam induerat, albam vero numquam ei potuerunt induere.

67. Eo igitur tempore praefectus imperatoris a duce⁸⁰ et eius matre dimissus, pro-
 pter illud videlicet odium quod episcopi et cardinales, faciente tamen Salernitano
 principe, Salernitanum archiepiscopum⁸¹ sacrare noluerunt, die noctueque cum aliquantis
 aere iniquo conductis in capitolium contra eundem electum conveniens, persecutiones
 ei maximas intulit. Post quattuor dies idem electus Romam egressus, venit Ardeam,
 ibique per triduum remoratus, abiit Terracinam; abinde crucem et clamidem et caetera
 pontificatus insignia ita dimisit, ut eis ulterius uti nullo unquam modo persuaderi potue-
 rit: decernens potius omni vitae suae tempore in divina peregrinatione vitam finire,
 quam tanti ordinis fascibus gravissimis colla submittere. Insistebatur ei cotidie precibus
 lacrimisque creberrimis, obiciebantur ecclesiarum magna discrimina, ingerebatur pluri-
 marum perditio animarum, quibus ei manifestissime divina indignatio intendebatur; sic-
 que Casinum reversus est. Caeterum per anni totius curriculum adeo mentis eius pro-
 positum immobilis perstitit, ut nullis omnino argumentis ad eorum potuerit hortamenta
 precationesque deflecti. Non tamen ob hoc cardinales et episcopi qui cum eo erant
 aliquatenus quiescentes, Iordano principi instare coeperunt ut quantocius properaret, et
 propter consecrationem eiusdem electi Romam cum eis pergeret. Qui cum magno exer-
 citu ad hoc monasterium veniens, parum deortatione ipsius electi, partim timore-aesta-
 tis ulterius progredi nolens, reversus est.

68. Sequenti anno mediante quadragesima apud Capuam episcoporum concilio con-
 gregato⁸², cum praedictus electus una cum episcopis et cardinalibus Romanis eidem
 concilio praefuisset, Cencius etiam Romanorum consul cum aliis nobilibus Romanis, et
 Iordanus princeps, et Rogerius dux cum omnibus fere suis optimatibus interfuisset, post
 finem concilii rursus insperate, et nichil eo de his suspicante, cum multis precibus
 lacrimisque a clericis et laicis perurgeretur, biduo immobilis perstitit. Tandem cum
 dux et princeps, una cum episcopis caeterisque catholicis viris, flentes eius pedibus ad-
 iacerent, multis rationibus et orationibus coactus, vix tandem succubuit, et praeteritam
 electionem crucis et purpurae resumptione firmavit; duodecimo scilicet Kalend. Aprilis,
 dominica in ramis palmarum. Inde Casinum reversus, ibidem pascha celebravit. Per-
 acta festivitate, cum Capuano ac Salernitano principe Romam perrexit, ac iuxta civita-
 tem Hostiensem Tiberim cum omnibus transiens, cum gravi infirmitate detineretur,
 extra porticum sancti Petri tentoria fixit; et quoniam Ravennas aeresiarcha, qui vivente
 papa Gregorio papatum invaserat, ecclesiam sancti Petri armata manu tenebat, non
 quod videlicet alterius sedis episcopus ad Ro- nis Lugdun. epist. apud Mansi Conc. XX. p. 633.
 manam traduceretur. ANG. 80) Rogerio. 81) A1- 92) cf. Hugonis Lugdun. epist. ad Mathildam I. l.
 fanum II. Alfani I. obiit 1095. Oct. 9. Cf. Hugo-

1687. integro die a militibus principis Dei auxilio expugnata et recepta est. Dominico vero
 die post dominicam ascensionem, multis Romanis et omnibus fere Transtiberinis sol-
 lemniter cum maxima frequentia occurrentibus, praefatus electus a Romanis episcopis,
 83 Hostiensi videlicet, Tusculanensi⁸³, Portuensi⁸⁴, atque Albanensi⁸⁵, cardinalibus quoque
 et episcopis atque abbatibus quamplurimis assistentibus, more ecclesiastico consecratus
 et in apostolicam sedem locatus est, septimo Idus Magi⁸⁶; quo etiam die corpus sancti
 confessoris Christi Nicolai a civitate Mirensi, in qua per annos 775 quieverat, Barim
 delatum est⁸⁷. Praedictus autem pontifex per octo circiter dies Romae remoratus, una
 cum praedictis principibus ad hoc monasterium rediit.

69. Post exiguum vero temporis spatium comitissa Matildis Urbem adiens, magnis
 eundem pontificem supplicationibus per legatos interpellavit, quatinus eius frui aspecti-
 bus, eius potiri colloquiis mereretur. Eam quippe causam sibi Romam veniendi fuisse
 permaximam suggererat. Cogebat corporis languor loco non abscedere; sed quia pro
 sanctae utilitate ecclesiae omnibus se disposuerat vel extremis periculis obiectare, iter
 per mare aggressus est. Cumque ad Urbem pervenisset, a comitissa et eius exercitu,
 10 ac caetera beati Petri fidelibus devotissime officiosissimeque susceptus est, atque apud
 11. basilicam beati Petri octo diebus permansit. Deinde in festivitate sancti Barnabae super
 altare sancti Petri missam sollemniter celebrans, eadem die auxilio et ope praefatae
 comitissae per Transtiberim Romam intravit. Transtiberim tunc totam, Romanorumque
 petmaximam partem et nobilium^{a)}, pene omnem populum, castellum quoque sancti Angeli,
 20 basilicam beati Petri, civitatem Hostiensem ac Portuensem, in sui iuris ditione tenebat;
 28. morabatur vero apud insulam Romae⁸⁸, quae et ipsa sui iuris extabat. Die igitur qui
 apostolorum natalitia praecedebat, nuntius quidam quasi ex imperatoris parte adveni-
 ens, omnes consules, senatores, ac populum Romanum de corona summovit imperii, cum
 subito Romani supervenientes, praeter beati Petri ecclesiam universa ceperunt. Eccle-
 23 siam vero ipsam, quam supradicti pontificis homines desuper tuebantur, ingredi nullo
 modo potuerunt. Sed quia Guiberti aeresiarchae multitudo permaxima erat, hi qui ex
 parte papae Victoris erant, contra tantam hostium manum obsistere non valentes, in
 29. Transtiberim, sive in castellum sancti Angeli discesserunt. Iam die mediante, in eccle-
 sia sanctae Mariae in turribus Ravennas aeresiarcha missam cantavit, nam utrumque
 30 campanile⁸⁹ igne et fumo supposito ceperat; sole autem iam ad occasum vergente,
 hii qui in ecclesia steterant, palam cum armis suis descendentes reversi sunt. Ita eu
 pro dolor! apostolica, et universalis beati Petri ecclesia eo die quo eius praecipue festi-
 vitas extitit, omni tam nocturno quam diurno officio caruit. Sic Guiberti aeresiarchae
 spes frustrata est, qui in apostolorum solemnitate missas illic celebrare affectabat.
 30. Altera die ab haereticis apostolicum altare lotum, et missa est ibi peracta. Die vero
 31. sequenti omnes ad propria sunt reversi, et eadem ecclesia in ditionem papae Victoris
 rediit. Eo itidem tempore, dum quidam peregrini orationis gratia ad beatum Bene-
 dictum venient, obvius illis quidam vir canonicus factus est, quem quis esset interio-
 gantes, Petrum apostolum se esse respondit. Et illi: *Quo tendis? Et sanctus apostolus:*
Vado ad fratrem Benedictum, ut cum illo passionis meae diem celebrem; nam Romae
consistere non valeo: variis enim procellis ecclesia meae deprimitur. Quod dum fratribus
 viri illi postmodum reserasset, ad succedentium memoriam constituerunt ita tanti apo-
 stoli festivitatem, sicut et patris Benedicti, cum maxima devotione sollemniter celebrare.

70. Guibertus interea aeresiarcha, qui post praestita domino suo beatae memoriae
 45 Gregorio septimo papae fidelitatis sacramenta, et obedientiam novem annis exhibitam,
 1080. apostolicum thronum invaserat, cernens Victorem papam ab omnibus in maxima vene-
 ratione haberi, Heynricum imperatorem solvens ab observatione iuramenti, quod apud
 Canusiam Tusciae oppidum olim papae Gregorio fecerat, Romam attraxit, et cum eo
 expugnare catholicam ecclesiam coepit. Hi vero qui ex parte papae Victoris in ultra-
 50 montanis partibus erant, imperatorem Romae remorare cognoscentes, contra eum rebel-

a) et nobilium et?

83) Iohanne. 84) Iohanne. 85) Petro igneo. concil. Nicaenum diebus mortuus dicitur, summa
 86) Ita etiam Anon. Casin. 87) Historiam trans- annorum nimia est. 88) cf. Bernold. ad h. a.
 lat. scripsit Ioh. preab. Barensis, editam in Mo- 89) sc. basilicae b. Petri. inter cuius turres b. Ma-
 sandri app. ad Sur. p. 397. Ubi quum paucis post riae erat sacellum.

lare disponunt. Contra quos Heynricus imperator adveniens, facto ut assolet vario bel-
landi eventu, diutissime plurimis depraedationibus et incendiis ac caedibus utrimque de-
certatum est. Tandem praephatu imperator relictis ad resistendum in Germania copiis,
assumpto partim suo, partim conductio sive gregario exercitu, Romam et suburbana
eius depraedationibus et incendiis ac caedibus quibus valuit quadriennio devastavit, et
tandem suo Simone magis pretio quam vi inthronizato, ab eodem imperialem coronam
accepit⁹⁰, et tam non faventibus quam non communicantibus sibi suisque complicitibus,
et Romae et in omni Romano imperio saevissimam et diuturnam intulit persecutionem.
Huius rei causa et ecclesiae pene totius Romani imperii desolatae, et christiana religio
propemodum dissipata, et viginti milia hominum et eo amplius in diversis regionibus,
katopapa Guiberto cooperante caesa sunt. Qui etiam pulsus catholicis episcopis et abba-
tibus et aliis ecclesiarum praepositis, scientia pariter et religione pollentibus, sceleratos
et idiotas singulis civitatibus et coenobiis vel ecclesiis singulos, interdum autem binos
vel annuos praelatos dampnabili prioris magistri sui Simonis magi mercimonio substi-
tuens, in depraedationibus sanctorum locorum et christianorum sibi non faventium,
immo et faventium, dum non esset qui armato resisteret, longe lateque, voluntate qui-
dem Neronis et Decii, sed minus possibilitate crassatus est. Idem vero Guibertus, qui
multo rectius papa Demens quam papa Clemens dici debuit, in oppidulo suo, quod
Argenteum dicitur⁹¹, quasi ad sui munitionem excelsa turri fabricata, praestolabatur
simoniacos angelos, cum quibus volando in putidissimas stigas paludes rueret, scilicet
cruribus suis, Deo per omnia papae Victori propitio, contractis et ad nichilum redactis⁹².

Cui nemo apostolicam reverentiam sive obedientiam exhibebat, praeter imperatorem et
complices eius, vel qui se illi propter avaritiam quae est idolorum servitus, vel per-
petuo vel ad tempus pacto iusiurando vendiderunt; quorum plurimi quibus eius perfidia
claruerat, dum execranda sacrificia celebraret non intererant, scientes eundem nulli
Romanorum pontificum successisse, sed praescripto modo periturum et invasorem ac
simoniacum papae Gregorio fuisse superiniectum. Nam catholici qui fidem et religio-
nem zelo Dei tuebantur, papae Victori scientia et religione praestantissimo adhaerebant.
71. Aestuabat interea ingenti desiderio idem Victor apostolicus, qualiter Saraceno-
rum in Africa commorantium confunderet, conculcaret, atque contereret infidelitatem.
Unde cum episcopis et cardinalibus consilio habito, de omnibus fere Italiae populis
christianorum exercitum congregans, atque vexillum beati Petri apostoli illis contra-
dens, sub remissione omnium peccatorum contra Saracenos in Africa commorantes
dixit. Christo igitur duce, Africanam devoluti dum essent ad urbem⁹³, omni nisu
illam expugnantes, Deo adiuvante ceperunt, interfectis de Saracenorum exercitu centum
millibus pugnatorum. Quod — ne quis ambigat hoc absque voluntate accidisse divina —
illo die quo christiani de Saracenis victoriam adepti sunt; eo etiam Italiae divinitus
patefactum est.

72. Praephatu autem Victor papa tertius Urbem egrediens venit ad hoc monaste-
rium, sociatisque sibi episcopis et cardinalibus ecclesiam sancti Nycolai in Pica sol-
lempniter dedicavit; mense autem Augusto sinodum celebrare cum episcopis Apuliae et
Calabriae nec non Principatuum statuens, Beneventum perrexit. In qua videlicet idem
apostolicus praesidens ait: *Novit dilectio vestra, carissimi fratres et coepiscopi, omni etiam
orbi non latuit, sancta Romana et apostolica sedes cui Deo auctore deservio, quot adversa
pertulerit, quot denique per simoniaca haereseos trapezitas malleis crebrisque fussionibus
subiacuerit, adeo ut columpna Dei viventis videretur iam pene concussa nutare, et sagena
summi piscatoris procellis intumescens, cogere in naufragii profunda submergi. Gui-
bertus enim aeresiarcha, qui vivente sanctae memoriae praedecessore meo papa Gregorio
Romanam invasit ecclesiam, praecursor Antichristi ac signifer Satanae effectus, non cessat
oves Christi conculcare, occidere, et dilaniare. Irritator enim, persecutor, exaggerator,
et accensor iniuriarum papae Gregorii factus, quantas calamitates, quantas tribulationes,
et quantas persecutiones ei intulerit, referre quis valeat? conspirationes et coniurationes
adversus eum excitavit, Urbe fugavit, sacerdotio periurus ac simoniacus, quantum ad se
fuit privavit, atque contra eum Romanum imperium, gentes et regna commovit, et quod a*

90) Coronatus est a. 1084. Mart. 31. His annis Italiam non intravit. 91) vide Bernold. ad a. 1084.
92) vid. Clem. Constit. Ap. VI, 9. Arnob. II, 12. ceteros. 93) Mahadis; cf. Anon. Casin. 1087.

1087. ^{Aug.} saeculo non est auditum, ipse excommunicatus et dampnatus, eundem sanctum pontificem excommunicare praesumpsit, et Romanam urbem actenus sacrilegis, omicidiis, periuriis, conspirationibus, flagitiis, et omnibus vitiorum et criminum ludibriis deturpare non desistit, et Simonis magi munitus perfidia ipsiusque officina factus, nequitarum suarum complices ad tam impiissimum et execrabile facinus evocans, imperatorisque exercitum congregans, apostolicae sedis invasor est factus; contra praecepta euangelica, contra prophetarum et apostolorum decreta, contra canonum et Romanorum pontificum iura, nullo cardinalium episcoporum praecedente iudicio, nullo Romani cleri approbante suffragio, nullo devoti populi fervore adhibito, in sancta Romana ecclesia omnis malitiae, nequitiiae, et perditionis caput est factus. Sed omnipotentis Dei clementia praedictum pontificem Gregorium post labores et certamina ad aeternam requiem evocante, cum iam unanimi concordia episcoporum et cardinalium et comprovincialium episcoporum, et cleri ac populi Romani, nostram parvitatem omnibus modis contradicentem et renitentem apostolicae sedi praefecissent, non timens aeterni imperatoris iudicium, usque nunc Christum et oves pro quibus suum sanguinem fudit, persequi non omisit. Idcirco auctoritate Dei et beatorum apostolorum Petri et Pauli et omnium sanctorum, omni sacerdotali officio, honore privamus, et a liminibus illum ecclesiae separantes, anathematis vinculo innodamus. Nostis praeterea, et bene nostis, quantos dolos, quantasque persecutiones michi intulerint Ugo Lucdunensis archiepiscopus, et Richardus Massiliensis abbas, qui pro fastu et ambitione sedis apostolicae, quam actenus latenter habuerant, postquam se non posse adipisci perviderunt, in sancta ecclesia scismatici facti sunt: et Richardus quidem electionem nostram Romae cum episcopis et cardinalibus fecerat, Ugo autem post modicum ad nos veniens, pedum effusus vestigiis, dum obsequium nobis summi pontificis invitis ac retractantibus exhiberet, legationem a nobis in partibus Galliarum postulaverat, et acceperat. Quoad itaque parvitatis nostrae infirmitatem factae et collaudatae a se ipsis electioni conspexerant repugnare, omnibus ipsi nobis modis insistebant ne onus abicerem, pro ecclesiae necessitate impositum. Sed ubi nos ad id deflexos contemplati sunt, conceptam diu ambitionis flammam clibanus exturatus evomit. Quapropter omnium sibi fratrum videntem unanimiorem pertinacius in eo scandalorum scelere reluctari, ab eorum et nostra continuo sunt communionem seiuncti. Unde vobis apostolica auctoritate praecipimus, ut ab eis abstinere curetis, nec illis omnino communicetis, quia Romanae ecclesiae communionem sua sponte seiuncti sunt; quoniam ut beatus scribit Ambrosius, qui se a Romana ecclesia segregat, vere est haereticus aestimandus. Constituimus etiam, ut si quis deinceps episcopatum vel abbatiam de manu alicuius laicae personae susceperit, nullatenus inter episcopos vel abbates habeatur, nec nulla ei episcopo seu abbati audientia concedatur. Insuper ei gratiam beati Petri et introitum ecclesiae interdicens, quousque locum quem sub crimine tam ambitionis quam inobedentiae, quod est scelus idolatriae, cepit, respiscendo non deserit. Similiter etiam de inferioribus ecclesiasticis dignitatibus constituimus. Item, si quis imperatorum, regum, ducum, marchionum, comitum, vel quilibet saecularium potestatum aut personarum, investituram episcopatum, vel alicuius ecclesiasticae dignitatis dare praesumpserit, eiusdem sententiae vinculo se astrictum esse sciat. Nec mirum, cum omnes vendentes et ementes trecenti decem et octo patres in Nicaeno concilio congregati excommunicaverunt, dicentes: „Qui dat et qui recipit, anathema sit.“ Quando ergo tales episcopos vel abbates vel reliquos clericos non devitatis, si eorum missas auditis, vel cum eis oratis, cum illis excommunicationem subitis. Quos quidem sacerdotes esse saltem credere, omnino errare est. Penitentia vero et communio, a nullo nisi a catholico suscipiatis: si vero nullus sacerdos catholicus affuerit, rectius est sine communione manere visibili, et invisibiliter a Domino communicari, quam ab haeretico communicari, et a Deo separari; nulla etenim conventio Christi ad Belial, aut apostolus, neque pars fidei cum infidei: omnis enim haereticus infidelis est. Simoniacus vero, quia haereticus, ideo infidelis. Sacram enim communionem Christi, quamvis visibiliter et corporaliter catholici propter imminentes haereticos habere non possint, tamen dum mente et corpore Christo coniuncti sunt, sacram Christi communionem invisibiliter habent. Haec igitur dum cuncto-

a) an suscipiatur?

94) Romana Ambr. non habet. 95) huc inter canones conc. Nic. non inveni. Nescio an concilii Chalced. can. 2. eius animo sit observatus.

rum episcoporum in eodem concilio residentium auctoritate confirmata fuissent, facientes exemplaria per Orientem et Occidentem disseminaverunt.

73. In eodem vero concilio idem pontifex graviter infirmatus, post actum per tres dies concilium festinanter Casinum rediit, atque cum episcopis et cardinalibus ad hoc monasterium ascendens, in capitulum fratrum se ferri praecepit, et sub districtissimo anathemate interdixit, ne quis successorum suorum auderet vendere vel alienare terraticum, ecclesias, villas, vel quascunque possessiones huic Casinensi coenobio pertinentes. Simili modo interdixit, ne quis monachorum auderet facere cartam vel libellum absque scientia abbatis sui; quod si fecisset, irritum esset. Constituit etiam tunc, ut omnia monasteria quae sub ditione huius nostri Casinensis coenobii sunt, prandium per unumquemque annum huic nostrae congregationi faciant⁹⁶. Hoc statuto, omnium monachorum unanimo consensu, praefatis episcopis in eodem capitulo residentibus atque confirmantibus, dominum Oderisium religiosum valde virum et Romanum diaconum, qui tunc in hoc monasterio praepositurae fungebatur officio, abbatem constituit. Post haec convocatis eisdem episcopis atque cardinalibus, monuit atque praecepit, ut iuxta quod praecessor suus papa Gregorius iam dudum decreverat, Ottonem Ostiensem episcopum in papam eligere quanto possent citius perstuderent, eumque quia praesens erat manu apprehendens, caeteris episcopis tradidit, dicens: *Accipite eum, et in Romanam ecclesiam ordinate, meamque vicem in omnibus, quousque id facere possitis habete.* His ita dispositis atque decretis, sepulchrum sibi construi in absida ipsius capituli iussit, atque post diem tertium feliciter migravit ad Dominum 16. Kalendas Octobris, anno dominicae incarnationis 1087, a patris autem Benedicti transitu anno 579, cum praefuisset in huius monasterii regimine annis 29, mensibus 4, dies 16; in sede vero apostolica ab ipso suae electionis exordio anno 1; sacrationis, mensibus 4, diebus 7.

74. Ista praeterea ornamenta idem papa Victor ad mortem suam in hoc monasterio dereliquit; quae omnia fere post dedicationem ecclesiae, partim ipse cum fratribus huius coenobii acquisivit, partim ab aliis in pignore posita recollegit. Planetae diasprae deauratae 5, et 3 sine auro. Diarodanae 3 deauratae, diapisti 2, et alia cetrina. Purpureae deauratae 7, et aliae 5 purpureae, et 2 exametae. Planeta Iohannis medici. Planetae cotidianae 6, quadragesimales 4. Dalmaticae paratae⁹⁷ 8, et aliae 11. Tunicae paratae 5, et aliae 19. Propter incensum 5. Pluviales auro ornatos 38, et alios 87. Albas lineas 193, de serico 10. Stolae deauratae cum manipulis suis 19, de argento cum manipulis suis 3. Stolae aliae 18. Semicintia 7. Fanones⁹⁸ aurei pro subdiaconibus 3, et alii 14. Camisi magni deaurati cum amictis suis 2, et alii de serico 7. Panni de altare sancti Benedicti: facies una cum margaritis, et altera facies deaurata; coopertoria cum auro 3, et 2 alia sine auro; circitoria magna et optima 11. Panni de altare sancti Iohannis: circitoria 5, et coopertoria 5. Panni de altare sanctae Mariae: facies una purpurea cum auro; coopertorium cum smaltis; circitoria 4; opertoria 4. Panni de altare sancti Gregorii: circitorium aureum, et alios 4 sine auro; opertoria 4. Dossales⁹⁹ magni 19. Dossales minores 30. Ostiaria 7. Calices aurei 12, cum patenis suis, 7 maiores, et 5 minores. Fistula¹ aurea cum angulo. Calices argentei Saxonici 2, et alii argentei 7. Fistulas argenteas 2. Turibula de auro 2, de argento deaurata 2, alia argentea maxima 2, et alia argentea 8. Candelabra de crystallo parium unum, et aliud parium argenteum cum onichino, et aliud parium argenteum cum malis cristallinis, et alia candelabra 5. Duae laternae argenteae magnae, et una cotidiana. Euangelium ipsius. Euangelium imperatoris. Euangelium papae Stephani. Euangelium imperatricis. Duo euangelia fratris Firmi². Euangelium abbatis Aligerni. Duo sacramentoria cum argento. Epistolaria duo, unum cum tabula aurea, aliud cum tabulis argenteis. Regulam sancti Benedicti cum tabulis argenteis. Capsa magna argentea cum gemmis et smaltis. Scrinia argentea 2. Duas cruces aureas magnas cum gemmis, et 2 aliae aureae minores, et 3 argenteae ad processionem. Candelabrum urceum cum aquamanili suo; fumigatorium Graecum aliud cum nigello; urceum cum smaltis, omnia haec argentea. Pixis aurea cum smaltis

⁹⁶ In regesto Bernardi abbatis folio 130. a tergo ornatae. ⁹⁷ indumentorum genus. ⁹⁸ aulaea refertur statutum Desiderii abbatis factum per conventum monasterii Casinensis super prandio, solvendo a praepositis Casinensibus. ANG. ⁹⁹ i. e. stud. p. 49. quae parietibus appenduntur. ¹ ad hauriendum vinum in communione. ² v. Giesebr. de lit.

pro corpore Domini, et alia maior argentea cum nigello. Coppetellae de pernis tres. Calices onichino duos. Bacilia argentea paria duo. Centum libras auri non laborati. Stola aurea duae. Fanoiem imperialem totum aureum. Scaramangae imperatorum 12. Coronam de argento super altare sancti Iohannis cum cruceibus 5, et aliam crucem Grecam. Coronam argenteam deauratam et lapidibus pretiosis ornatam, ferens 6 cruces. Aliam coronam super altare sancti Benedicti, ferens 3 cruces lapidibus pretiosis ornatas. In Sancto Nycolao coronam argenteam, et crucem argenteam fusam. Coronae argenteae quas in veteri ecclesia invenit, undecim. Haec de reverendissimi Victoris tertii papae vita et moribus, ac loci istius renovatione seu adornatione breviter dicta sufficiant. Certum quandiu mundi istius orbita volvitur, eius laudabile meritum semper accipit incrementum, propter Iesum Christum dominum nostrum, qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto in saecula saeculorum. Amen.

INCIPIT PROLOGUS PETRI DIACONI

IN LIBRO QUARTO HISTORIAE COENOBII CASINENSIS AD REVERENDISSIMUM
RAINALDUM SEDIS APOSTOLICAE CARDINALEM ET SACRATISSIMI COENOBII
CASINENSIS VENERABILEM ET PIUM ABBATEM.

Patri in Christo venerabili et semper recolendae memoriae Raynaldo sanctae Romanae ecclesiae cardinali et sacri Casini Montis venerabili abbati Petrus diaconus debitae obedientiae famulatum. Priscorum quondam veterum rerum doctores ob sapientiae ingenium demonstrandum assidue retexere non desinebant, quae forte, quanta, vel qualia prospere ac secus, in Romano imperio evenissent. De quibus, vel in quibus stilum ingenii sui exacuere et limare modis omnibus cupiebant, et renitentes sui magisterii flores per historias diu desideratas imperatoribus ostendebant, summumque apud eos studium erat, animique ingens sagacitas, ut minime lateret in toto, quod in parte contingeret gestum. Sed illi favorali et inani gloria cupidi, et fastu vano caecati, perituram suae elationis gloriam longe lateque satagebant per orbis circulum propagare. At pater patrum in Christo miles beatissime, venerabilitas vestri studii, huius sacri coenobii residuum istoriae partem texere cupiens, nostrae exiguitati hoc praecipere dignati estis; simili quidem fervoris studio, sed dispari tamen amore. Illi namque descriperunt, ut perituram, transitoriam, momentaneam ac labentem laudem acquirere: vestra vero a Deo protegenda beatitudo id exigit, ut pretiosi, praeclari, fulgidi, atque laudabiles apud omnipotentem Deum simus in futurae quietis gloria, illud saepe saepiusque in nostrae mentis archano replicantes: *In Domino laudabitur anima nostra; audiant mansueti, et laetentur.* Ego nempe vestrae iussionis imperio cervicem submitteus, quartam nostrae chronicae decisionem, quam vir facundissimus Leo Hostiensis² episcopus, morte praeventus explorare nequivit, sicut disposuerat scribere ordiar; sed dum tot ac tantos viros in hoc sacratissimo coenobio liberalibus disciplinis plenos aspicio, oneris fasce devictus succumbo. Hi enim sal terrae sunt, quorum verbis hominum mentes, ne taedii torpore deficiant condiuntur. Hisperulae³ sunt et lilia in septiformi candelabro positi, qui densas peccatorum sordes abluunt, et ad aeterni luminis claritatem reducunt. Inter tales igitur positus, cum opus a vobis antea nobis iniunctum dimissem, utpote iners, indoctus et impar, vestra beatitudo antiquorum viam in omnibus tenens, talibus affatis nos instruere coepit: *Ad ea quae tibi iniunguntur accingi ne cuncter s; verte oculos tuos ad*

s) deest c.

2) De tempore quo Leo episcopus factus est, supra p. 553. egimus. Sed monente viro amicissimo Guil. Giesbrecht quaedam addenda sunt. Nam Leo Vitervensis ep. iam a. 1109. testis fuit, in carta quam Albinus servavit in Cod. Vat. Ottobon. 3057. f. 139. Anno 1113. Leo vir dignus honore, Hostia quem patrem cita meritisque probavit, Romae altare ecclesiae S. Salvatoris de Primitivo dedicavit, teste inscriptione ap. Galett. del Primicero p. 364. In alia autem inscriptione ap. Martinellum, Roma sacra

p. 258. de dedicatione ecclesiae S. Matthaei in Merulana d. 8. Apr. a. 1110. et Raynerius de Ostia et ceteri episcopi ibi nominati cum reliquis eius temporis monumentis nullo modo conciliari possunt. — Secundum narrationem ap. Borgiam, Velletri p. 215. de corpore S. Marci Leo iam c. a. 1100. ep. Velletrensis fuisse videtur, ideoque ut cum Borgia existimo, etiam Ostiensis. 3) Nescio an ita Petrus scripserit; de sphaerulis quas intelligit v. Exod. 37. 17.

montes⁴, idest ad praecepta legis et gratiae, et inde tibi auxilium veniet. Illius enim est perficere, quod nobis velle adiacet; hominum namque est plantare, Dei autem incrementum dare; ipse nempe ad se festinantes separat ab amicitia carnis et sanguinis, et trahit ad gratiam suam, suscitans de terra, et de lacu miseriae, et locans cum principibus populi sui. Ergo de illius fidens auxilio, aggredere illud quod tibi a nobis obedientiae merito imperatur; simul etiam et quicquid a patris Desiderii felici ad coelestia transitu in hoc evenere^a coenobio, seu in aliis terrarum partibus, studiosius inquirens exarare sollicite studeas: illa nichilominus suis in locis adiciens, quae nostro videlicet tempore in orientali climate per peregrinos milites operatus est Christus, simulque tempora, loca, personas, et praecipua duntaxat gesta ac bella annectens, ex eo videlicet tempore quo idem peregrini ipsi iter auxiliante Deo aggressi sunt, quousque sanctam civitatem Ierusalem receperunt, et sanctum ac venerabile Christi sepulchrum, propter quae utique specialiter profecti sunt, de prophetarum manibus eruerunt. Hoc ubi pectore ausi, conatus sum pro viribus quod iniunxeratis, fidens in illo cui omnia possibilis sunt; quique ea quae abscondita sunt philosophis et vanae gloriae turgidis, sua largiflua pietate saepius revelat parvulis; et insipientibus causam etiam reddens, quod excusabit nostrae inscitiae culpas tanti patris praecipientis auctoritas. Et quia abbatum series a patris Benedicti temporibus usque ad renovationem ecclesiae beati Martini, a praedicto Leone fuerat exarata: nos ab eiusdem ecclesiae renovatione scribendi sumentes initium, ea quae de sanctissimi Desiderii vita descripta non erant, eidem historiae adiungere curavimus, ne ex maxima parte tertius liber detruncatus videretur; deinceps reverendissimum et religiosissimum Oderisium cum reliquis abbatibus sibi succedentibus, litteris utcumque mandaturi. Notandum sane, quia ea quae conscribenda sunt, ex registris Romanorum pontificum, Gregorii septimi et successorum eius, necnon principum et ducum gestis decerpsimus, aliquando sensum tantum, nonnumquam vero illorum verba et acta ut descripta erant interserens. A Girardi porro abbatis tempore, qui me in hoc scolastico Casinensi coenobio primo aetatis meae lustro suscepit, usque ad hunc diem, partim ex ore venerabilis abbatis Seniorecti sui temporis singularis nostri ordinis viri audivi, partim oculis propriis vidi, partim priorum nostrorum aliorumque fidelium relatione comperi. Ea praeterea, quae nuper ante hoc fere triennium sub imperatore Lothario nostro evenere coenobio, dum in eius expeditione versarer, ac pro huius sacri Casinensis coenobii causis imperiali curiae apocrisarius ad-aererem, ipsemet conspexi, et universis fere rebus et verbis interfui. Quod si vestrae sanctissimae paternitati non displicere perspexero, aliis me placitum confido. Enim vero ut nosti disciplinis liberalibus nequaquam operam dedi, sed a quinto aetatis meae anno, quo ad hunc locum sicut supra retuli, Christo largiente perveni, divinis expositionibus et priscis annalibus, prout Dominus dedit secundum nostrum scire et posse adaesi. Quod si aliquis contra nos propter hoc locutus fuerit, et me insulsum atque indoctum diiudicans, tantum opus nequaquam aggredi debuisse clamaverit, liquido noscat quia tunc Redemptoris nostri magnalia pene annihilantur, si humanae rationis astutia investigantur. Ille enim qui brutum animal olim resolvit in verba loquentum, ipse in cordibus servorum suorum prout vult, et quantum vult, et quando vult, dat verbum. Unde et per psalmographum vatem clamat: *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud*, et in alio loco: *Omnis sapientia a Domino Deo est: et cum illo fuit semper, et est ante aevum, et Iacobus: Si quis indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non im-* Et. 29, 21. Eccl. 1, 1. 1, 5.
perat; et dabitur ei, et rursum: Omne datum optimum, et omne donum perfectum desur- ib. v. 17. 1 Cor. 12, 8.
sus est, descendens a patre luminum. Et amantissimus Domini Paulus, thalamus Trinitatis, vas electionis, et singularis ecclesiae magister clamat: *Unicuique datur per Spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae, alii gratia sanctorum, alii genera linguarum alii interpretatio sermonum. Haec autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens* 1 Cor. 12, 8.
singulis prout vult. Unde si quid scientiae, si quid ingenii, si quid in nobis boni conspicitur, ad cunctorum bonorum auctorem ex toto necesse est ut referatur. Ipse namque dixit: *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis*, per quem, et in quo, Matt. 10, 20.
et a quo omnis sapientiae, omnis scientiae, et omnis bonitatis norma et principium constat. Et quia sunt aliqua forsitan, in quibus a sapientibus possim merito reprehendi, hoc nostrae inscitiae imputent; si qua vero inreprehensibilia, Deo, non michi ascribant, quia nos dis-

^a an evenerit? sed cf. p. 750. l. 17.

⁴ v. Ps. 120. 1.

tracti necessitate et perturbatione temporis a doctissimis viris hunc locum incolentibus hoc opusculum, non quo debui stilo digessi. Nam teste beato Gregorio, dum mens dividitur ad multa, efficitur in singulis parva. Sicut enim formas hominum per colores quosdam pictores in tabulis tetras depingunt, dum tinturas non proprias et non congruas immittunt, ita historia a venusti decoris altitudine ruet, si mens cogitationibus obumbrata, et pressurarum mundialium tenebris offuscata fuerit. Aliud namque operatur eloquium, aliud auditus, aliud intelligentia, quam in hominis mente infundit intrinsecus Deus. Et beatus pater et egregius doctor Augustinus, ecclesiae organum, veri sponsi amicus, et templum Spiritus sancti in scriptis suis reliquit dicens: *Cum videmur aliquid addiscere, nichil addiscimus, sed potius praeteritorum, quae ante peccatum in natura fuerant, recordamur*⁵. In aliis siquidem scientia naturalis per vitium naturae deleta est, in aliis vero parumper fucata permansit. Mens vero historiographi elucescere minime valet, quandiu terrenis curis et lucris insudat, quia cum homo mundi turbinibus quatitur, movetur pariter et mens; et cum quiescit, similiter et ipsa quiescit, quemadmodum circa ignem fieri naturale est, ut cum paleis circum circa tegitur, et nulla aura suscitatur, nec circumtecta depascit, nec penitus extinguitur. Quod si paululum commotus fuerit, ilico excitatur in flammam. Similiter et mens diversis curis oblecta, nec ad sermonis ornatum poterit elucere, nec splendidum ornatumque proferre. Ego namque, quem non grammaticorum scientia ornât, non eloquentiae gloria, non sapientium peritia, sed sola naturalis intelligentia, quam Iesus Christus deus et dominus meus nostro animo ac menti sua solita pietate restituendo infudit, iuxta vestrae sanctitatis imperium, et illud viduae duo minuta in templo offerentis exemplum, offerre studeam vestrae sanctissimae religiositati quod possum. Et licet non pure, non nitide, non ornate, non speciose, exiguum tamen, turbulentum, et parvum libare studeam. Quapropter Rainalde pater in Christo beatissime patrum, unicum in orbe leviticae sapientiae et monastici stematis decus, qui nos indignos ad tantum opus eligere censuistis, vestro id si placet elimato splendidoque sermone corrigite, nec simplicis verbi inerciam, sed historiam nostro coenobio attendatis utilissimam. Est namque historia testis temporum, indiculum veritatis, vita memoriae, magistra vitae, priscorum temporum nuntia, honorum omnium norma. Vobis enim concedet hanc eliminare, quam superni Regis clementia constituit curram et aurigam spiritualis Iherusalem, Benedicti vicarium atque abbatum abbatem. Enixius autem flagito, ut in hoc opere non verborum sillogismos requiratis, non rethoricorum faleras, sed potius pio cordis oculo sollicitè perlustrantes, emendare, corrigere, et superflua resicare studete. Iam vero sermonis nostri principium ac finis sit Christus dominus, qui est Patris verbum, lux, decus, splendor, sapientia, virtus.

EXPLICIT PROLOGUS.

INCIPIUNT CAPITULA IN LIB. III. HISTORIAE COENOBII CASINENSIS.

1. De habitu Oderisii, et electione eius.
2. De electione Urbani papae.
3. De infirmario reconstructo.
4. De sene a diabolo decepto et interfecto.
5. De Urbano papa per sanctum Benedictum sanato.
6. De oblatione Sanctae Mariae in Luco, Sancti Nicolai de Valle Sorana, et castri Aquae fundatae et Sancti Stephani in Rivo vivo.
7. De castro Suiu.
8. De dedicatione ecclesiae sancti Martini, et obitu Sichelgaytae ducissae.
9. De captione castri Fractarum, et resignatione, et dedicatione ecclesiae sancti Andreae.
10. De Iordano principe, et filio eius, et duce Roggerio, et oblationibus eius.
11. De cruce signatis.
12. De oblatione septem ecclesiarum et trium castrorum et aliorum multorum.
13. De Citro, et Arnulfo, et oblationibus eorum.

⁴) ita correxi; levitici c.

⁵) His similia Augustinus scripsit ad Nebridium, ep. I, 7; de animae quant. 20. cf. Retract. I, 8. sed ipsa verba nusquam inveni, nec scio utrum sequentia Augustini sint an Petri. ⁶) v. Cic. de orat. II, 9, 36.

14. De Adenulfo comite Aquinensi.
15. De Paldo comite Venetiano, et Teuto, et oblationibus eorundem.
16. De quorundam oblationibus in hoc loco concessis, in comitatu Thelesino.
17. Qualiter Oderisius abbas obtinuit privilegium ab Urbano papa de libertate huius monasterii.
18. Qualiter idem papa monasterium sancti Mauri de Glanofoko a potestate monachorum abstulit, et sub regimine Casinensis monasterii perpetuo subiugavit.
19. Qualiter concessa fuit huic monasterio ecclesia sancti Nicolai de Turre pagana in Beneventana civitate.
20. Qualiter Rogerius comes Siciliae et Calabriae confirmavit huic monasterio omnia quae Rocca neptis sua dederat.
21. Qualiter Paschalis papa privilegium S. Nicolai de Turre pagana huic monasterio concessit.
22. Qualiter quidam Capuani huic monasterio Turrem de mari obtulerunt in Suessana civitate.
23. Qualiter dedicata est ecclesia sancti Stephani a Benedicto Terracinensi episcopo.
24. Qualiter Guilielmus comes montis Gargani huic monasterio fecit privilegium de coenobio monialium posito in eadem civitate.
25. Qualiter Robertus comes obtulit huic monasterio castrum Pontiscurrei. De oblatione Viterusi, et de obitu Oderisi abbatis.
26. De ordinatione abbatis Octonis, et de obitu Henrici imperatoris.
27. Qualiter Alexius imperator Constantinopolitanus misit b. Benedicto unum optimum pallium.
28. Qualiter dedicata est ecclesia sancti Angeli in Formis a s. Brunone Syngnensi episcopo.
29. Qualiter monachi conabantur abbatem Octonem deponere, et qualiter miraculum fuit in Francia meritis beati Benedicti.
30. De obitu Octonis abbatis huius loci, ac de miraculo in hoc monasterio viso.
31. De adventu sancti Bruni ad hunc locum, et de bonis operibus suis.
32. Qualiter comites Aquinenses castrum Terami rusticorum proditione depradati sunt.
33. De dedicatione ecclesiae sancti Benedicti de Capua a Paschali papa.
34. De renuntiatione Pandulfi comitis Presenzani de castris Mortula, Cucuratio et Rocca de Bantra.
35. De adventu Henrici imperatoris.
36. Qualiter Paschalis papa mandavit imperatori praedicto, ut exhiberet ei obedientiam.
37. Qualiter idem imperator intravit Romam.
38. De captione Paschalis papae, cardinalium, clericorum, ac laicorum.
39. De pugna Romanorum cum Teutonicis.
40. De coronatione dicti imperatoris ab eodem papa recepta.
41. De dedicatione ecclesiae sancti Thomae, sitae extra castrum Vallis frigidae, et de miraculo ibi facto.
42. De obitu sancti Bruni episcopi Signensis, et quomodo abbatiam dimiserit.
43. De origine et de infantia ac de ordinatione Girardi abbatis huius loci.
44. Qualiter b. Benedictus sanavit Ugonem de Alaspina, et postmodum effectus fuit monachus.
45. Qualiter Girardus abbas post confirmationem a Paschale papa obtinuit privilegium de libertate huius monasterii.
46. Qualiter Alexius imperator Constantinopolitanus delegavit praedicto pontifici, ut imperatorem Romanum eum coronaret.
47. De quibusdam oblationibus et ecclesiis in partibus Beneventanae civitatis et in pertinentiis eius.
48. De adventu Rogerii^a ducis ad hunc locum, et de libertate ab eodem concepta^b hominibus Castellioni, ac de concessione Sancti Petri in Tarento.
49. Qualiter idem papa investivit Guilielmum ducem ducatus Apuliae et Calabriae.
50. Qualiter Azo decanus et socii missi in Sardiniam, cum ipso capti sunt a Sarracenis, et per Rogerium ducem Siciliae liberati sunt.
51. Qualiter dictus decanus defunctus fuit, et lampadem plenam aquae in morem olei semper ardentem visa sit.
52. Qualiter concessa fuit huic monasterio Sanctae Agathae in Aversana civitate.
53. De renovatione Sanctae Mariae in Cingla.
54. Qualiter Rangardu uxor Riccardi de Aquila subtraxit a potestate huius monasterii ecclesiam sancti Benedicti de Suessa, et aliis possessionibus.

a) leg. Guilielmi. b) leg. concessa.

55. Qualiter dedicata est ecclesia sancti Vincentii de Vulturno, et de miraculo in obitu Alamanni monachi istius monasterii facto.
56. Qualiter homines de Sancto Germano saepe rebelles extiterunt, ac de constructione roccae Ianulae.
57. Qualiter comites Presentani renuerunt omne ius competens in castro Camini huic monasterio.
58. De quodam milite, qui in Apulia in foveam demersus, catenisque devinctus, per beatum Benedictum estitit liberatus.
59. De quibusdam renunciationibus et oblationibus huic monasterio factis, ac de electione et confirmatione abbatissae sancti Iohannis in Capua.
60. Qualiter abbas huius monasterii abbas abbatum vocetur. 10
61. Qualiter imperator Henricus Romam ingressus est.
62. De terraemotu mirabili fere per totum Ytaliam facto.
63. Qualiter Robertus rex Anglorum legatos ad hoc monasterium direxit, et de quibusdam oblationibus in Sicilia.
64. De morte Paschalis papae, et de Iohanne huius monasterii monacho, qui ei in papatum successit, ac dedicatione ecclesiae sancti Mauri in Francia.
65. Qualiter idem terraemotus meritis beati Benedicti quieuit.
66. Qualiter Petrus diaconus receptus fuit in monachum ab abbate Girardo, et quot libros et omelias fecit.
67. De quibusdam oblationibus, ecclesiis atque servis in Sardinia huic monasterio concessis. 20
68. Qualiter papa Calixtus ad hoc monasterium venit.
69. Qualiter archiepiscopus Capuanus conabatur tres ecclesias subtrahere huius monasterii a potestate, et per summum pontificem contra eum sententia lata fuit.
70. Qualiter idem papa restitui fecit huic monasterio Sancta Maria de Cingla.
71. Qualiter Sparanus abbas obtulit huic monasterio ecclesiam sancti Martini in Arche. 25
72. Qualiter civitas Capuana igni tradita est, et monasterium sancti Benedicti in eadem civitate mansit illaesum.
73. Qualiter brachium sancti Mathei apostoli ad hoc monasterium fuit deportatum.
74. De quodam claudio per beatum Benedictum sanato.
75. Quomodo Pandulfus de Sexto renuntiavit per iuramentum castrum Vitescosi, et de adventu Pontii abbatis Cluniacensis ad hunc locum.
76. Quomodo idem abbas concessit vestiario monachorum ecclesiam S. Mariae de Casaleplano.
77. De obitu Girardi abbatis huius loci.
78. De ordinatione abbatis Oderisii II.
79. Qualiter homines castri sancti Angeli in Teodici rebelles fuerunt, et idem abbas ad 35 fidelitatem coegit eosdem.
80. Qualiter oblata fuit huic monasterio Sancta Maria de Rabiata in Sclavonia.
81. De Lamberto episcopo Hostiensi, qui et Honorius papa fuit.
82. Qualiter castrum Picum huic monasterio datum fuit.
83. De obitu Calixti papae, et quomodo cardinales divisi fuerunt in electione supradicti Honorii. 40
84. Qualiter restitutum est huic monasterio monasterium sancti Manni de Fundis cum pertinentiis suis.
85. Qualiter monasterium sancti Nycolai de Pica fuit depraedatum a comitibus Aquinatis.
86. De adventu Honorii papae ad hunc locum.
87. De obitu Henrici V. imperatoris. 45
88. Qualiter depositus fuit Oderisius II. abbas huius loci.
89. De electione et confirmatione abbatis Nicolai huius loci.
90. Qualiter praedictus abbas Robertum principem Capuanum suum auxilium evocavit pro castro Sugii, quod Goffridus de Aquila tenebat; aquiminilia argentea et crucem auream ad se deferri praecepit, dictum castrum non recollegit; odium monachorum adversum se suscitavit.
91. Qualiter idem abbas Castrum novum recollegit, et castrum Picanum Normannorum ditioni subiugavit.
92. Qualiter duo fratres Ispani Philippus et Philibertus obtulerunt beato Benedicto ecclesiam constructam in Ispania, ac de renunciatione abbatis Oderisii II. huius abbatiae 50 in manu papae. 55

93. Qualiter idem abbas ab Honorio papa depositus fuit.
94. De electione Seniorecti abbatis.
95. Qualiter Honorius praedictus ad hunc locum venit, et consecravit praedictum abbatem.
96. De obitu Guiberti ducis, et de quibusdam oblationibus huic monasterio factis.
97. Qualiter Anacletus coronavit Rogerium comitem in regem Siciliae.
98. Qualiter Guarinus cancellarius praedicti regis intendebat capere praedictum abbatem, set non potuit.
99. De miraculo in obitu Iohannis, et visione eius.
100. Qualiter dictus cancellarius morte subitanea defunctus est.
101. Qualiter sanctus Benedictus apparuit cuidam monacho Bono nomine.
102. Qualiter quidam monachus vidit animam Guarini dicti cancellarii.
103. De obitu Seniorecti abbatis huius loci.
104. De electione Raynaldi abbatis.
105. Qualiter Henricus dux Baioariae misso^b ab imperatore Lothario intravit regnum cum Innocentio papa.
106. Qualiter Lotharius imperator restituit omnia monasterio sancti Liberatoris de Magella, quaequid sancto Benedicto in partibus illis oblata^c fuerant.
107. Qualiter dictus imperator cum Richiza imperatrice, direxerunt epistolam huic monasterio, ut universali ecclesiae Dominus concederet pacem.
108. Qualiter praedictus imperator iussit ad se vocari Raynaldum huius monasterii electum.
109. Qualiter Petrus diaconus cum quibusdam de cardinalibus Romanae ecclesiae caudicus fuit pro monasterio Casinensi in consistorio imperatoris.
110. Qualiter dicti cardinales petebant et conabantur, ut monachi sacramentum et fidelitatem facerent Romanae ecclesiae.
111. Qualiter Petrus diaconus genuflexit ante imperatorem praedictum pro iuribus et libertate huius monasterii.
112. Qualiter dictus imperator conabatur ut monasterium istud manuteneretur, defenderetur et veneraretur.
113. Qualiter obieciatur a Girardo cardinali, cur sine consensu Romani pontificis subdilectionem in abbatem eligerent.
114. Qualiter praedictus Petrus remansit in curia pro servitiis imperatoris.
115. Qualiter praedictus Raynaldus exhibuit obedientiam domino papae Innocentio II.
116. Qualiter dictus Petrus disputavit cum quodam philosopho Greco.
117. Qualiter per Lotharium imperatorem restituae fuerunt multae ecclesiae huic monasterio.
118. Qualiter praedictus Raynaldus licentiam habuit redeundi ad monasterium.
119. Qualiter dictus imperator cum imperatrice venit ad hoc monasterium.
120. Qualiter Raynaldus praedictus incusatus fuit imperatori praedicto.
121. Qualiter papa Innocentius misit duos cardinales ad electionem examinandam supra dicti Raynaldi electi.
122. Qualiter praedictus Raynaldus depositus fuit ab Innocentio papa secundo.
123. Qualiter Gerardus cardinalis conabatur devertere electionem huius monasterii ad manus papae Innocentii.
124. Qualiter Guibaldus abbas effectus fuit, et consecratus a papa Innocentio II.
125. Qualiter Lotharius imperator praeceptum fecit et confirmavit huic monasterio omnes possessiones eius.
126. Qualiter rex Rogerius audito saepedictum imperatorem de Campania recessisse, Apuliam devenit, ac de obitu imperatoris.
127. Qualiter Guibaldus abbas ex timore Rogerii regis Siciliae perterritus recessit.
128. Qualiter Raynaldus II. electus fuit in abbatem.
129. Qualiter sanctus Maurus et sanctus Placidus apparuerunt in visione cuidam monacho Alberto nomine, ac de aliis duobus miraculis.
130. De obitu Petri qui et Anacletus dictus fuit, et quomodo fautores eius papae Innocentii vestigiis advolvuntur.

EXPLICIUNT CAPITULA LIBRI QUARTI.

53 a) ubi capitula manu alia, indicia priore eraso, scripta sunt. b) leg. missus. c) leg. ablata.

INCIPIT LIBER QUARTUS.

Oderisius huius monasterii abbas tricesimus octavus, sedit annis decem et octo, mensibus duobus, diebus decem et octo.

1. Hic ex Marsorum comitum origine sanguinis lineam ducens, in ipso suae pueritiae tempore, dum in hoc Casinensi coenobio a reverendae memoriae Richerio abbate susceptus, et habitu sanctae conversationis indutus fuisset, cernens eum supradictus abbas luxus saeculi spernere, divinis lectionibus intentum esse, contemplativam vitam inianter appetere, et regularis vitae egregium sectatorem, et Casinensem abbatem illum futurum esse praedixit. Qui a praedecessore suo sanctae ac semper venerandae memoriae Desiderio, qui et Victore papa, praepositus huius loci ordinatus, dum idem pontifex sicut supra retulimus graviter infirmatus ad hunc locum venisset, in capitulo fratrum se deferri in lecto praecepit, ibique in praesentia episcoporum et cardinalium qui cum eo erant, admonuit fratres ut iuxta quod beati Benedicti regula praecipit, abbatem sibi de ipsa congregatione eligerent. Fratres vero habito consilio, omnes pari consensu Oderisium ad tantum ordinem recipiendum dignum proclamantes, elegere; quod cum supradicto papae Victori retulissent, ipse voluntatem eorum et electionem valde laudabat, eundemque protinus vocari faciens, omnino invitum et renitentem, et virtute, qua poterat obstantem, seque infirmum et nescium tantum ordinem regere voce qua poterat proclamantem, et per ipsum Deum ne hoc faceret obstantem, per virgam et regulam de abbacia cum investivit.

2. Post mortem autem supradicti pontificis tristitia ingens et desperatio cunctos nostrae partis invasit; et iam fere quid agerent, vel qualiter se de ecclesia intrmitterent ignorabant. Praedictis igitur episcopis circumquaque dispersis, rursus frequentes nuntii crebrique legati tam Romanorum, quam ultramontanorum, et comitissae Mattildae ad eosdem episcopos transmissi, hortabantur pariter atque rogabant, ut de Romanae ecclesiae ordinatione studerent, ut in unum convenientes caput facere christianitatis satagerent; membra Dei auxilio capiti non defutura, facile et in proximo casuram et confundendam ecclesiam nisi pastorem haberet. Tandem itaque rursus undique coadunati, una cum nostro abbate Oderisio, miserunt litteras Romanis clericis et laicis, sancti Petri fidelibus, ut quotquot ex eis possent, prima ebdomada quadragesimae Terracinam venissent; quotquot vero non possent, assensum suum in persona quam ipsi concordj voto eligerent, propriis litteris repraesentarent. Similiter etiam miserunt litteras universis circumquaque per Campaniam, Principatum, atque Apuliam manentibus episcopis atque abbatibus, ut quicumque possent absque canonica excusatione, per se ipsos ad praedictum locum et tempus occurrerent: non autem valentes, aut per idoneas personas, aut certe per litteras, consensum suum transmittere perstuderent. Factum est, et quarta feria primae ebdomadis quadragesimae, octavo scilicet Idus Martii, congregati sunt apud Terracinam Campaniae civitatem, cum episcopis et cardinalibus Romanis superius nominatis, atque cum nostro abbate Oderisio, archiepiscopi, episcopi, atque abbates ex diversis partibus numero quadraginta; ab urbe autem Roma, Iohannes Portuensis episcopus omnium cardinalium et clericorum catholicae dumtaxat parti faventium, Benedictus vero praefectus universorum laicorum fidelium legationem et consensum unanimum per litteras attulerunt. Legatorum autem ultramontanorum et Mattildae comitissae nonnulli interfuerunt, orantes instanter, ut eidem propter quam convenerant rei, cum auxilio et gratia Spiritus sancti ita studerent, ut laeta illis a quibus legati fuerant nuntia referre valerent. Altera igitur die convenerunt omnes pariter ad episcopium praedictae civitatis in ecclesia beati apostolorum principis et sancti Christi levitae Caesarii; et cum resedissent, surgens in medium Tusculanensis episcopus, retulit per ordinem omnia quae de ordinatione ecclesiae vel papa Gregorius antea, vel postmodum papa Victor stauerant; simul etiam quam ob causam ipsimet universi tunc in eodem loco convenerant. Deinc surgens episcopus Portuensis, et Benedictus praefectus, retulerunt et ipsi tam clericorum quam laicorum fidelium a Roma super hoc negotio legationem pariter atque consensum, videlicet ut quemcumque ipsi tunc unanimi voto ad hoc officium promoverent, eundem omnes pari et simili consensu in apostolica sede statuendum reciperent.

a) ita correxi momente V. D. C. L. Grotefend; obstantem e.

6) c. 64. 7) Iohannes. 55

Cumque huius monasterii abbas, et archiepiscopus Capuanus, et ad postremum cuncti ^{1058.} qui convenerant, bene factum rectaque dictum laudassent, atque omnipotentem Deum ut miseriam et afflictionem ecclesiae quandoque respicere ac relevare dignaretur, multis precibus implorassent: statuerunt demum communi consilio, ut per tres illos dies, idest ⁵ quintam et sextam feriam ac sabbato, triduanum specialiter ieiunium celebrarent in abstinentia, et orationibus ac elemosinis divinitus ostendi sibi personam tantae dignitati condignam continuis precibus impetrarent. Dominica itaque die, valde mane, omnes ^{Mar. 12.} iterum in eadem ecclesia congregati, cum inter se pariter nonnulla de re huiusmodi tractavissent, exurgentes tres cardinales episcopi qui caput eiusdem concilii erant, Portuensis scilicet, Tusculanensis, et Albanensis ⁸, ambonem ascenderunt, factoque silentio, ¹⁰ uno simul ore pronuntiant, Ottonem episcopum placere sibi in Romanum pontificem eligendum. Cumque utrum omnibus idem quoque placeret sicut est consuetudo requirerent, repente mirabili ac summa concordia omnes magna voce, hoc sibi placere, dignumque illum universi conclamant apostolicae sedis papam existere. Tunc Albanensi episcopo ¹⁵ pronuntiante, Urbanum illum placere vocari, mox cuncti surgentes capiunt, eumque capam laneam exuentes, purpuream induunt, et cum acclamatione atque invocatione sancti Spiritus ad altare beati Petri apostoli illum pertrahentes, in pontificali solio ponunt, quarto Idus Martii; sicque ab eodem pontifice missa sollemniter celebrata, universi gaudentes, Deoque gratias referentes, redierunt ad sua. Sed de his actenus, nunc qualiter ²⁰ noster abbas veteres officinas diruens, novas extruxerit describamus.

3. Cernens igitur Oderisius renovationem coenobii Desiderio ad votum cessisse, ad officinas quae ex veteribus supererant renovandas non segnis accingitur; domum namque infirmorum, quam dudum praedecessor suus Desiderius magno sumptu ac studio una cum balneo aedificaverat, a fundamentis est orsus evertere; et monasterii ampliandi ²⁵ occasione, ipsam infirmorum domum ampliorem et meliorem efficere. In declivo igitur montis latere donum illam construens, in spatio cubitorum extendit, in latitudine in altitudine erexit. Quae videlicet longe priore speciosior ac firmitior, mirifice satis est lateribus tecta, et pictorum studio decorata, habens ab oriente fenestras. In cuius capite perpulchram abbatis cameram constituit, iuxta quam ³⁰ etiam ecclesiam sancti Andreae apostoli ⁹ in longitudine cubitorum latitudine altitudine construxit. Desuper autem trabibus tabulisque est mirifice laqueata, ac lateribus cooperta, parietibus in giro figuris pulcherrimis decoratis: pavimenti vero opus quam speciosum, quam solidum, quam multigena marmorum sit diversitate contratum, obtutibus omnium patet. Circuitus etiam chori magnis duorum ³⁵ marmorum tabulis sepsit. Fenestras praeterea in absida duas, in frontispicio ab uno latere ab altero totidem instituit. Quae videlicet ecclesia ab uno capite absidiae sanctissimi patris Benedicti, ab altero haeret domui infirmorum. Iuxta eusdem vero ecclesiae frontem, cisternam arcuato opere fabricavit; a septentrionali porro eiusdem ecclesiae parte cimiterium in longitudine cubitorum latitudine altitudine ⁴⁰ construens, lateribus cooperuit; iuxta infirmorum vero domum ab interiori parte coquinam, ac balneum, atque cisternam opere perpulchro extruxit. Claustum quoque infirmorum inibi super marmoreas columnellas erigens, et picturis decoravit, et tegulis textit. Nichil hoc vir strenuissimus expleto moratus, circa atrium maioris ecclesiae palatium, in quo nobiles quique hospitarentur, in longitudine cubitorum latitudine ⁴⁵ altitudine fabricavit, et idem trabibus contignans, tegulis cooperuit; iuxta quod etiam cisternam arcuato opere patrari mandavit.

4. Hoc praeterea tempore quidam frater in hoc coenobio Maio dictus est, qui qualiter a diabolo interfectus, qualiterque per sanctissimum patrem Benedictum ereptus sit, praesens textus declarat. Hic igitur dum in domo infirmorum senio fessus maneret, in ⁵⁰ nativitate Domini ob sui corporis necessitatem ad secessus pergebat; cui diabolus in humaga effigie apparens, dixit ad eum: *Scio quo pergis; sed quia decrepito iam senio fessus absque amminiculo tendere illuc inter noctis tenebras minime vales, sequere me; ego ero dux itineris tui.* Haec dum supradictus frater audisset, putans eum hominem, non diabolum esse; post eum pergere coepit, cumque ad fenestram magnam quae in medio ⁵⁵ palatii est pervenissent, antiquus hostis senem in eandem fenestram imponens, eumque

a) an diversorum?

8) Petrus. 9) Cf. supra p. 726.

exinde praecipitans, interfecit. Fratres vero eum per totam noctem inquirentes non invenerunt. Igitur cum eum ubique quaererent, et non invenirent, monachus quidam ad eandem fenestram accedens, eumque mortuum aspiciens, fratribus ubi iaceret ostendit. Alio vero die idem abbas aeternae iustitiae reseratore[m] precibus pulsare fratres admonuit, ut qualiter vel quo ordine praedictus frater ex hoc mundo recessisset, pandere dignaretur. Tunc is qui defunctus fuerat, cuidam fratri per visionem apparens, quid circa se actum fuerat narravit; adiungens, quia postquam defunctus est, cum eum diabolus per viam carbonibus plenam duceret, et illum saepissime in eodem igne volutaret, pater illico Benedictus adveniens, eumque de potestate demonum auferens; suo coetui aggregavit. Tunc praedictus abbas una cum fratribus ob eiusdem animae liberationem Deo gratias referens, constituit ut quotquot fratres obirent, tot etiam pauperes usque ad tricesimum diem ad mandatum ospitum addi deberent; adiuncto insuper uno paupere pro anima Desiderii sui praedecessoris; et omni tempore cum a capitulo fratres surgunt, cantent pro defunctis psalmos quattuor, et quotquot fratres defuncti fuerint, tot etiam psalmi de canticis graduum super praefatos quattuor usque ad diem tricesimum addantur; insuper sexta feria per totum annum, mox ut missa defunctorum expleta fuerit, psalmos decantantes ad cimiterium pergant, ibique dantes orationem, postea de more capitulum solvant.

5. His porro diebus¹⁰, dum supradictus papa Urbanus ad hunc locum venisset, consuetudinario sibi lateris dolore gravissime tactus est. In vigiliis igitur patris Benedicti, dum eodem languore cruciaretur, et de praesentia corporis eius dubitaret, visibiliter ei sanctus apparens, dixit ad eum: *Cur de mei corporis praesentia dubitas? Ad quem pontifex: Tu quis es? et sanctus: Ego sum frater Benedictus. Quia autem tu me in hoc loco dubitasti quiescere, id ne amplius dubites, et me certissime in hoc Casinensi coenobio quiescere credas, hoc tibi signum erit. Cum primum ad nocturnalem synaxim pulsatum fuerit, statim sanus eris.* Et his dictis disparuit. Adveniente autem hora, pontifex sanus effectus Oderisium abbatem vocavit, dicens: *Quia usque nunc de corpore beati Benedicti dubitari, fateor; sed quia in hac nocte me visibiliter sanavit, et suum suaeque sororis corpus hic certissime quiescere docuit, surgamus, et Deo laudes permazimas reddamus.* Et his dictis, quae sibi pater Benedictus reseraverat, per ordinem pandit. Quanta autem tunc laetitia, et quanta mentis exultatio de tanti pontificis sanitate omnibus fuerit, quia adlucere omnes qui videre supersunt, omitto referre.

6. Tunc temporis Gentilis¹¹ filius Balduini comitis, una cum Transmundo nepote suo, obtulere beato Benedicto monasterium sanctae Mariae in Luco, cum omnibus suis mobilibus et immobilibus, et ecclesiam sancti Nycolai in valle Sorana, sancti Stephani in Rivo vivo, sanctae Restitutae et sanctae Mariae in Morrei, et sanctae Mariae in Colle longu, cum omnibus pertinentiis illarum. Propterea^a et Morinus¹² Benafraus comes, obtulit beato Benedicto castrum Aquaefundatae, quod¹³ videlicet antiquitus sicut praeccepta imperatorum continent, intra huius monasterii fines situm esse dinoscitur, cum omnibus pertinentiis suis, pena apposita mille bizanteorum; pro quo videlicet castro 40 idem abbas 115 libras ei contradidit.

7. Sequenti tempore¹⁴ supradictus papa Urbanus iterum ad has partes deveniens, Iohannem Caietanum, loci huius a pueritia monachum, diaconum in Lateranensi patriarchio ordinavit. Quo etiam tempore, dum apud Troiam Apuliae civitatem sinodum celebraret, abbas noster Oderisius proclamationem fecit de cella sanctae Sophiae in Benevento¹⁵, sed causis bellorum ingruentibus nil iustitiae habere exinde potuit. His porro diebus defuncto in Caietana ecclesia Leone episcopo, Raynaldus huius coenobii monachus in eadem ecclesia episcopus ordinatur; similiter in Sardiniae insula Benedictus huius

a) Praeterea?

10) a. 1091. si genuina esset bulla Urbani II. qua haec refert, d. 1091. Apr. 1. Capuae. Novissime eam edidit Tosti Hist. Cas. II, 83. 11) de comitibus Marsorum. Edidit Gatt. Hist. p. 248. Cf. supra III, 17. 12) Ugo qui et Morinus comes vocor. Gatt. Acc. p. 201; v. supra II, 37. 13) quod — dinoscitur sunt ipsa Morini verba. 14) Hic tem-

pore maxime turbata esse oportet. Omnes enim Urbani II. epistolae et praeccepta inde ab Id. Oct. a. 1088. data sunt per manum Iohannis s. R. e. diaconi. De Raynaldo v. cap. sequens. 15) per Leonem, v. eius relationem ap. Gatt. Hist. p. 54. Is causam, cur nihil effecerit, non indicat.

monasterii monachus episcopus substituitur. Huius autem Benedicti miracula nosse qui cupit, librum qui *De miraculis* praenotatur, a nobis ante hoc fere septennium exaratum relegat¹⁶. Tunc temporis Richardus cui cognomen de Aquila inditum est, ad hoc monasterium veniens, abbati nostro iureiurando firmavit quod castrum Suium non recognosceret ab ulla persona, nisi tantum ab hoc monasterio Casinensi, et ex praedicto castro serviret inde sancto Benedicto, secundum tenorem quem Goffridus^a Monius Desiderio abbati fecerat¹⁷; ad mortem vero suam absque alicuius contradictione in huius coenobii dicionem rediret.

8. Porro¹⁸ cum a¹⁹ dedicatione maioris ecclesiae annus iam quartus decimus, et ab incarnatione dominica 1090. millesimus et nouagesimus voveretur, tribus iam annis et tribus ac sexaginta diebus a transitu reverendae ac semper honorifico memorandae memoriae papae Victoris III. elapsis, praesidente atque iubente supradicto patre Oderisio, dedicata est ecclesia sancti confessoris Christi Martini, quam praedictus venerabilis abbas Desiderius sicut supra retulimus, in loco ipso ubi olim a beatissimo patre Benedicto constructa fuerat, circa portam scilicet monasterii, mirifice ac pulcherrime in 18 marmoris columnis exararat, quamque tam musivo quam et diversis picturarum coloribus optime decoraverat. Dedicata est autem 14. Kalendas Decembris, ipsa videlicet die octavarum eiusdem beati confessoris Martini, feria secunda, cum tribus altariis suis, ingenti frequentia ordinis diversi virorum et maxima universorum laetitia. Quorum primum atque praecipuum in honore ipsius beati Martini dedicavit vir venerabilis domnus Iohannes episcopus Tusculanensis. Illud autem quod ad dextram ipsius basilicae situm est, in honore sancti Herasmi martyris consecravit domnus Raynaldus episcopus Caietanus, qui ipso anno ex hoc nostro monasterio sicut supra retulimus, eidem ecclesiae fuerat datus episcopus. Tertium vero, quod a parte sinistra statutum est, in honore gloriosi confessoris Christi Ambrosii benedixit domnus Honestus, reverendissimus episcopus Berulanus. In altare vero sancti Martini hae reliquiae reconditae sunt: Matthei apostoli et euangelistae, Marci euangelistae, Martini episcopi, Cornelii et Cypriani, Cirini et Maximi, Stephani papae et martyris, Sebastiani, Focae episcopi et martyris, Quadraginta martyrum, et brachidum sanctorum Faustini et Iovitae. In altare sancti Herasmi habentur reliquiae eius, Casti, Secundini et Yppoliti martyrum. In altare sancti Ambrosii sunt reliquiae eius, Augustini episcopi, Pancratii martyris, et vocabulum sancti Ieronymi presbyteri. Fuerunt autem cum eis in hac dedicatione episcopi etiam alii tres, idest Lambertus Alatrinensis, Goffridus Soranus, necnon et Leo episcopus Beaufortanus. Quod autem tandem post patris Desiderii transitum consecratio basilicae huius dilata est, hoc fuit in causa. quoniam et picturae partem aliquam et pavimenti non modicam ad complendum, morte praeventus idem abbas reliquerat. Bis enim illam construxit: primo namque postquam columnas et epistilia locavit, Desiderio Caquam adeunte, ecclesia ipsa funditus corruit; quod ubi agnovit, in haec verba prorupit: *Sacerdos Dei Martine, pastor egregie, ora pro nobis Deum*. Moxque vir strenuissimus ad hunc locum remeans, ecclesiam sicut hodie cernitur, a novo construere fundamine coepit; sed ut diximus morte praeventus hanc explorare nequivit; quam successor illius studiosissime complere, et addere quaequae necessaria videbantur curavit, et sic cum dedicari, quatinus praemisum est, honorificentissimo fecit. Quo tempore Sikelgaita ducissa, coniux bonae memoriae ducis Roberti cuius supra meminimus, vita decedens²⁰, propter summam spem quam in patre Benedicto habebat, ad hoc se monasterium duci fecit, et in paradiso huius ecclesiae ante basilicam beati Petri apostoli tumulari rogavit.

9. Eodem praeterea tempore quidam miles Richardus nomine, in castro degens quod Spinium nuncupatur, orreis alimenta negantibus ad eundem abbatem quantocius properavit, ac preces pro pretio offerens, aliquantulum tritici quo suam consolaretur inopiam, magnopere postulavit. At ipse postulantis necessitati compatiens, bis quinque tritici modios se ei indubitanter datum, alacriter spondidit; et dictis fidem facturus ut certiorum illum redderet, praedixit quando vel unde esset accepturus. Ille vero substantia pauper, sed mente pauperior, vice contraria persecutionem pro benignitate, pro misericordia impietatem beato patri Benedicto rependere deliberavit, maiora potius eligens cum execratione possidere, quam paucis contentus cum benedictione manere. Nam diabolo suggerente unius consolationi, alterius compassionem graviter invidente, quid apud abbatem invenerat, idem Richardus Raynaldo Ridello suo domino, in oppido quod Traiectum dicitur, tunc manenti festinavit referre: non tamen ut charitatis exemplo informaretur, sed quod sub recipiendi occasione tritici, castrum quod Fractae vocatur, in quo erat positum, locus sibi tradendi congruus haberetur. Tunc ille aurem accommodans consilio traditoris, eundem Richardum sacramento securum reddidit, quod dimidiam partem su-

a) Goffridus c.

16) narrantur etiam a Petro in libro De ortu et seccratione eccl. Casin. cod. 47; v. supra pag. 726 obitu Iust. Casin. c. 45. 17) v. supra III. 52. 18) ab hac dedicatione Leo, sc. basilicarum b. Pe- 18) Haec desumpta sunt e Leonis relatione de con- tri et b. Michaelis. 20) Apr. 16. Necrol. Cas.

1091. praedicti castrum sibi esset daturus. Adveniente ergo festivitate sanctae Priscae, dux nefandi
 18. sceleris sub amici specie praedictum castrum ingressus est. Quem nonnulli juvenes bini
 ac bini demissis vultibus sequentes, ab inhabitantibus castrum communi hospito recipiun-
 tur; recepti autem, non virtutis merito sed fraudis magisterio, de hospitalitate ad domi-
 nationem subito transeunt. Quod ubi Oderisio abbati nuntiatum est, eundem Raynaldum
 rogando mandavit, ut accepto centum solidorum pretio castrum monasterio redderet.
 Hoc dum ille etiam audire contempneret, per integram ebdomadam ab eodem abbate
 commonitus, iustitiam huic loco facere contempnens, ante patris Benedicti corpus communi-
 catus est. Quarta autem die Adenulfus Aquinensis comes ab eodem abbate illuc
 cum exercitu directus, ab oppidanis in castro receptus, arcem obpugnare modis omnibus
 21. coepit. Mira²¹ dicturus sum, verissima tamen. Nam, cum hi qui in arce erant, super
 obsidentes virum lapides et iacula mitterent, nullus quispiam in aliquo laesus est; sic-
 20. que auxilio Dei et meritis beati patris Benedicti interventibus, eandem vi arcem cepe-
 runt, captis omnibus eiusdem Raynaldi fidelibus qui ibidem reperti sunt, cum universis
 15. eorum. Nam ut ista beati Benedicti auxilio ac voluntate gesta credantur, in exercitu
 deambulans quidam monachus apparuit, cum nullus monachorum tunc se illi pugnae
 miscuerit. Septimo vero die, dum praephatas abbas cum papa Urbano Capuae esset,
 astantibus multis clericis atque nobilibus Capuanis praedictus Raynaldus cum omnibus
 qui secum erant veniens discalcatis pedibus, publice satisfecit, sicque ab excommunica-
 1094. tione solutus est. Eo²² etiam die quo supradictum castrum recepimus, anno dominicae incarnationis mille-
 20. simo nonagesimo quarto²³, indictione secunda, mensis Ianuarii die tricesima, dedicata est ecclesia sancti Andreae apostoli,
 3. quam idem abbas a fundamentis sicut supra retulimus aedificaverat, a domno Raynaldo Gaietano episcopo et huius
 coenobii monacho: in qua videlicet sunt reconditae sanctorum reliquiae quae subter ascriptae
 sunt: De catena sancti Petri apostoli, Andreae apostoli, Iacobi apostoli, Philippi apostoli,
 Matthei apostoli, Matthiae apostoli, sanctorum Innocentium, Stephani protomartyris, Ur-
 25. bani papae, Felicis papae, Gregorii papae, Marcelliani et Marci, Cyriaci diaconi, Cosmae
 et Damiani, Viti martyris, Saviini Canosini episcopi, Antonii Constantinopolitani, et san-
 ctae Lucinae. Tunc temporis Oderisius filius Oderisii Sangrorum comitis, ad mortem
 veniens optulit beato Benedicto duo sui iuris castella, Fracturam scilicet et collem An-
 geli, et quicquid sibi a paterno vel materno iure pertinere videbatur in toto comitatu
 30. Sangretano.
 1090. 10. Per idem tempus Iordanus princeps cuius supra meminimus, cum universam
 fere Campaniam a iure sedis apostolicae subductam in deditionem accepisset, apud Piper-
 20. num²⁴ vita decedit; corpusque eius ad hoc monasterium delatum, et iuxta ecclesiam beati
 Petri apostoli reconditum est. Capuani autem ubi mortem principis agnovere, contra
 35. Richardum supradicti Iordani principis filium, eiusque matrem conspirantes, Capuanae
 civitatis munitiones capiunt, Normannosque omnes urbe depellunt. Richardus autem
 1091. Aversam una cum matre secedens, ducem Roggerium in suum auxilium evocat²⁵; qui
 1098. aestivo adveniens tempore, cuncta Capuanae civitati adiacentia flamma ferroque con-
 30. sumpsit, et tandiu eos expugnavit, usquequo Capuani necessitate coacti praedicto Ri-
 chardo munitiones redderent, eumque recipientes, sibi in principem consecrarent.
 1099. Idem praeterea Roggerius dux eo tempore fecit praeceptum beato Benedicto, de omnibus
 35. quae Robbertus dux pater eius, una cum uxore sua loco isti concesserant; et²⁶ de mona-
 sterio sanctae Anastasiae cum pertinentiis suis in territorio Follocastri. Insuper et decem
 homines in eodem castro, quorum nomina haec sunt: Petrus Macri cum familia sua,
 45. Niciforus cum familia sua, Theodolus Dimini cum familia sua, Andreas Sceloxelli cum
 familia sua, Theodolus cum familia sua, Marinus, Leo Doreari²⁷, Condomiti Calazuri,
 Perechita, Leo Fargadari. Hos omnes cum familiis et rebus suis in hoc sancto coenobio
 per praeceptum aurea bulla bullatum concessit; nec non et monasterium sancti Nicolai
 50. in Bisiniano²⁸, sancti Angeli in Troia, sancti Nycandri, Castellionem²⁹, fundicum in
 Analfi: pena apposita id removere quaerentibus auri purissimi libras quingentas. Sed

a) tertio cod. b) ita orig. et reg. Eodereari c.

21) fabulae quas ad verbum repetit e Leonis libro Malat. IV, 26—28. 25) scilicet in dipl. ap. Gatt.
 II, 71. 72. 22) e relatione cod. 47. 23) olim Acc. 205. 26) in territ. Bisiniani; supra III, 58.
 Privernum. 24) v. Anon. Casin. a. 1098. Gaufr. in Selectano. 27) in eodem territ. Troiano. 55

et Boamundus²⁸ frater eius eo anno similiter per praeceptum aureo sigillo bullatum con-^{1090.}
firmavit omnia quae pater eius in hoc loco tradiderat, cum monasterio sancti Petri Impe-^{Aug. 19.}
rialis in Tarento cum omnibus omnino pertinentiis suis, et decimam suam de frumento,
vino, ordeo, animalium, piscium, quas tunc habebat vel deinceps habiturus erat.

11. Anno²⁹ autem dominicae incarnationis 1095, indictione 3, pridie Nonas Aprilis,^{1095.}
quarta feria post octavas paschae, a quarta ferme vigilia noctis usque in crepusculum,^{Apr. 4.}
stellae innumerabiles de coelo versus occidentalem plagam ubique terrarum cadere visae
sunt³⁰. Eodem tempore innumerabilis et inestimabilis multitudinis occidentalium gen-
tium facta est motio, omnibus certe retroactis saeculis inaudita et admirabilis, cum pro-
fecto tot simul gentes, tot principes, tam subito, tam unanimiter, tamque constanter,
absque hominis ullius imperio conspiravisse, nemo qui legerit, nemo qui vel audierit
aliquando, vel viderit alicubi, valeat reperiri. Unde non sine coelesti nutu ac disposi-
tione divina id geri, vel etiam incipi potuisse, nemo qui possit ambigere. De quorum
omnium magnis et multiplicibus gestis summa duntaxat et excellentia quaeque breviter
et compendiose opusculo isti decrevi inserere; quoniam quidem nec mei propositi est
per ordinem universa litteris tradere, et certe tot sunt et talia, quae prudentis cuius-
libet non parva exigant otia, et prolixi ac specialis voluminis opera. Fertur autem com-
motionem hanc apud Gallias occasione quorundam penitentium principum accepisse. Qui
videlicet propterea quod de innumeris sceleribus digne apud suos penitere nequibant, et
quod sine armis utpote saeculares, inter nolos conversari vehementer erubescabant, au-
ctoritate atque consilio sanctae memoriae papae Urbani, prudentis plane et vere aposto-^{Nov.}
lici viri, qui tunc temporis pro negotiis ecclesiae partes illas adierat, ultramarinum iter
ad sepulcrum Domini a Saracenis eripiendum, in penitentiam et remissionem peccatorum
suorum illis iniunctum, fide promptissima se arripere sponderunt; certi et indubii red-
diti quod quicquid adversi, quicquid periculi, quicquid denique incommodi illis continge-
ret, loco penitentiae a Domino recipiendum: ut tamen se a praeteritis nequitiis contine-
rent. Paulatim³¹ igitur ab uno ad alterum, et a provinciis ad provincias verbo huius-³¹
modi volitante, incredibile est ad quantam multitudinem brevi tempore conspiratio ipsa
pervenerit. Ad inditium autem evidens ac speciale huius expeditionis, communi consilio
in vestibus suis a dextera scapula³² signum sanctae crucis undecumque fecere assuere,
et simul altis vocibus *Deus lovolt, Deus lovolt, Deus lovolt* per totum iter decrevere fre-
quentius inclamare³³. Et re vera divinae iam voluntatis erat, et hoc ipsum clementis-³³
sima simul et omnipotentissima iam illa sua miseratione disposuerat, ut et christianos
illarum partium ex tanto iam tempore sub iugo et ludibriis Saracenorum degentes a
dominio illorum erueret, et sancta illa loca salutiferae nativitati, passioni, ac sepulturae
eius dicata, quae ab impiis per tot annorum curricula propter iniquitates nostras et pa-
trum nostrorum occulto suo iudicio invadi ac profanari permiserat; ipsamque sanctam
civitatem Ierusalem a nostris recuperari sua pietate concederet, atque ad ea visitanda et
adoranda universos per orbem fideles sine periculo aliquo properantes, misericorditer
exaudiret. Factis³⁴ igitur tribus turmis ex omni illa quae ad id iam consenserat multitudine, una pars eorum cum
duce Gotfrido et eius fratre Balduino, et cum comite Balduino de Monte, simul et cum quodam Petro heremita, quem
sequebatur ingens turba Alemannorum, Ungariam ingressi, per viam quam olim rex Carolus statuerat, abire Constanti-^{1090.}
nopolim; ubi iam illos Lombardorum ac Langobardorum maxima multitudo praevenerat. Pars³⁵ vero alia cum Rai-^{Aug.}
mundo comite Sancti Egidii et cum episcopo Podiensi³⁵ per Slavoniam perrexit. Tertia autem pars per antiquam
stratam Romanam venit, cum Roberto scilicet comite Flandrensi, et Roberto comite Normanniae, et Hugone qui vocatus
est Magus, et Guilielmo Marchisii³⁶ filio, cum aliis pluribus: qui³⁷ videlicet omnes per nostrum Casi-
nense monasterium transeuntes, et Benedicto patri ac fratribus se plurimum commen-
dantes, Barium profecti sunt. Interea Boamundus filius bonae memoriae ducis Roberti
cognomento Viscardi, qui primo cum patre, dehinc per se multa cum Constantinopolitano

50 a) scapulae c.

28) Marcus qui et Abboamont ap. Gatt. Arc. p. 205.
29) De cod. Casin. unde haec Petrus hausit, edito
in Mabil. Mus. Ital. p. 131. v. Sybel, Gesch. d.
ersten Kreuzzuges. Dusseld. 1841. 8. p. 39. Sed
initio aliunde hausta non pauca admiscuit. 30) me-
minit eius prodigii Hist. belli sacri p. 138. et Anon.
Casin. cuius verba noster retinuit. Sed neuter diem

indicavit. 31) cf. l. l. p. 139. 32) p. 140. 33) Ab-
hinc auctorem suum pressius sequitur, quem tamen
et in compendium redegit, nec verba ubique reti-
nuit. Quae licentius mutavit, typorum diversitate
distingimus. 34) l. l. p. 142. 35) Ademario.
36) Marchisi l. l. 37) qui — sunt addidit noster.

1096. imperatore eiusque exercitibus praelia iam dudum prospere gesserat, cum esset in expeditione una cum patruo suo comite Roggerio in partes Campaniae³⁸, et haec omnia per ordinem ad aures pervenissent ipsius, mox ad eiusmodi servitium subeundum coelitus animatus, pannum sericum sibi protinus afferri praecipiens, totum in frusta divisit, et tam sibi quam et omnibus suis et pluribus aliis ob id negotium ad se confluentibus, sicut alios fecisse audierat, cruces inde in vestibus fecit, et simul omnes *Deus loquitur* inclamare magnis vocibus iussit. Qua fama exciti omnes Rogerii milites, tam multi ad huiuscemodi confoederationem subito confluerunt, ut paucis sibi relictis praedictus comes moestus ad Siciliam remeaverit. Mox Boamundus ad sua regressus, ad praefatum iter aggrediendum se praeparavit. Perregerunt autem cum eo capitanei hi: Tancredus Marchisii³⁹ filius, Robertus filius Girardi, Richardus 10 de Principatu, et Rainulfus frater eius, Robertus⁴⁰ de Aosa, Hermannus⁴⁰ de Canis, Robertus de Surda valle, Robertus filius Trosteni, Unfridus filius Rao, Richardus filius comitis Rainulf, Goffridus comes de Buccillone, et episcopus, et Girardus frater eius, episcopus de Ariano, Boellus Carnotensis, Alberedus de Caniano, et Ioffridus de Monte scioso⁴¹, et plures alii quorum ad praesens non meminimus. Cum vero transfretasset, venerunt ad Velonam⁴², ibi-
 Nov. 1. que sociati sunt eis: Flandrensis comes, et comes de Normannia, et alii plures qui cum illis transierant. Inde progressi venerunt 15
 Dec. 25. in parte Vulgariae, dehinc in vallem Andronopolis⁴³, inde Castoriam⁴⁴, inde Pallagoniam⁴⁵, deum ad flumen Bardarum⁴⁶.
 1097. Cumque audisset imperator venire Boamundum, misit choropalsium⁴⁷ quendam, qui illum cum omnibus suis securo et bono-
 Feb. ritice conduceret usque Constantinopolim; venientes autem ad Rusan civitatem⁴⁸, Boamundus relicto ibi universo exercitu, cum paucis abiit Constantinopolim cum imperatore locutus, ibique invenit ducem Goffridum cum fratre eius. Comes⁴⁹ interea
 Mar. 31. S. Egidii cum Podlensi episcopo, post multa pericula vix de Selavorum terra egressus, venit Dirrachium, indeque progressus post 20 dies aliquot introivit Constantinopolim. Hucusque tamen omnes hi quos praediximus, et maxime primi, non ita facile, verum cum magna difficultate multisque angustiis et periculis pervenisse credendi sunt: quae videlicet tam a Turcis et Pizincis aliisque barbaris, quam etiam et ab ipsius imperatoris exercitibus per diversa loca perpessi sunt; pluresque ex eis alii fame, alii gladio, quidam vero diversis infirmitatum mortisque generibus perire: multoties tamen ex praedictis barbaris victoriam Christus suis peregrinis concessit. Coepit praeterea providus et callidus imperator cum duce et comite 25 atque Boamundo caeterisque eorum sociis agere, quod si vellont ei ex sacramento securitatem et fidelitatem facere, ipse quoque omnibus illis fidem nichilominus et securitatem daret, iraret etiam quod simul cum eis et ipse cum exercitu suo in viam sancti sepulcri per terram et per mare pergeret, et mercatum illis concederet, et quaeque perdis liberaliter restitueret; insuper et Boamundo quindecim dierum terram in longitudine, octo autem in latitudine, ex ista parte Antiochiae⁵⁰ daret. Sed dum hoc facere diu ex consilio detrectarent, ita tandem multa et inevitabili necessitate coacti 30 iurare assensu sunt, ut si imperator iuramentum quod se facere pollicebatur illis fideliter observaret, isti quoque suum nullatenus praeterirent. Quo facto, mox omnis supra-dictorum exercitus transmeato brachio profecti sunt civitatem Nicomiam⁵¹. Videns itaque dux Goffridus, quod tanto exercitui ardu nimium esset via, per quam transire ad Nyceam debebant, utpote per valde ardua et excelsa montana, praemisit tria milia hominum cum securibus et aliis ferramentis, qui eandem viam viriliter incidere et spatiant, cruesque ferreas ac ligneas fieri, ac⁵² supra altipites pro signo viae 35 iussit affigi. Ventum tandem est ad Nyceam, quae videlicet civitas nobilissima et valde munita totius Romaniae caput esse dinoscitur; ibique castra metati sunt, sexto die incipiente mense Maio⁵³, obsideruntque illam per continuis hebdomadas septem⁵⁴. Ipso⁵⁴ autem primo biduo tam veriter nostri civitatem ipsam aggressi sunt, ut quaedam muri partem perfoderent. Tertia vero die, cum Soliman⁵⁵ rex Unnorum quos nunc Turcos vocamus, cum ducentis milibus equibus⁵⁶ a meridiana porta, quae nondum custodiebatur, ad auxiliandum sociis vellet intrare, repente irruit 40 super eos comes Sancti Egidii, et tanta eos virtute contrivit, ut vix paucis evadentibus caeteros obtruncaret; itemque alios cum tanta superbia accedentes, ut etiam funes secum quibus nostri vincerentur offerrent. Dei auxilio devicerunt, vorantque capita ad reliquorum terrorem cum fundis et aliis instrumentis intra civitatis muros iecerunt. Tunc ad omnem penitus civitatis aditum disturbandum, fecerunt in circuitu eius uniusquisque de praedictis magnis unum castellum ligneum, et coeperunt cum diversis machinis civitatis turres confringere. Post haec consilio habito, elegerunt de suis tres 45 prudentissimos viros, et miserunt Babiloniam⁵⁷ ad ammirarium cum literis huiuscemodi: videlicet, ut sciret quod universi Francorum principes Ierosolimam unanimiter pergerant, et iter ad sepulchrum Domini sperio disponerent, deque prophanorum paganorum dominio christianorum terram eripere, eosque inde turpiter eicere cum Christi auxilio vellent; videret nunc quid sibi agendum esset, et eligeret utrum vellet, aut fide Christi recepta illorum de caetero amicum manere, aut amicitia paganorum praelata obviam illis in bellum exire. Erat igitur iusta civitatem lacus quantitas non 50 modicae, per quem Turci cum navibus exeuntibus nonnulla civibus subdita deferebant. Accepto itaque consilio, miserunt ad imperatorem, orantes ut mandaret illis aliquot naves usque ad portum civitatis, ac deinde faceret eas cum bobus deferre per montana usque ad praedictum lacum; factumque est. Cumque naves applicuissent, nocte miserunt eas in lacum plenas armatis Turcopolis, quos cum eisdem navibus imperator transmiserat; et facto mane, coeperunt preparare contra civitatem. Quod Turci videntes, coepere valde mirari, ignorantes utrum de suis essent, an de imperatore; cum autem 55 cognovissent, naves illas imperatorem mandasse, eumque nostris favere, de suis vero neminem illis posse succurrere, confusi atque perterriti, et penitus desperantes miserunt imperatori, quod si eis cum uxoribus et filiis et armis suis

a ac affigi l. l. desunt, sed in *Gestis Dei leguntur*: quae casu in Babiloniam ed. excedisse arbitror.

38) in *obsessione Amalfi* l. l. p. 144. cum Ann. Cav. olim episcopalis. 45) *Palagoniam* l. l. p. 145.
 et Gaufredo IV. 24. Totum hunc locum liberius olim Pelagonia. 46) prius Axium. 47) l. e. 60
 tractavit. 39) *Marrhusi* ib. Matrem Ennam alii curopalatem. 48) *Rhusion*, ad Nestum fluv.
 sororem alii filiam Roberti Viscardi, fuisse. volunt. 49) Hist. p. 147. 50) *ab Antiochia retro* l. l. p. 149.
 40) desunt ibi; sed postea commemorantur. 41) l. e. 51) i. e. Nicomediam. 52) *d. ascensionis* l. l.
 caveoso, *Montescaglioso* in Basilicata. 42) Latinis 53) p. 153. 54) p. 150. 55) l. l. p. 156. *Sol-*
 Aulon, Italis *La Vallona*. Urbs maritima portuosa, 56) Numerum Hist. belli sacri 65
 in ora occidentali Macedoniae. ANG. 43) Hadria- non habet. 57) Cairo.

extre impune liceret, ipsi sponte civitatem protinus redderent. Tunc imperator mandavit illis, ut reddita civitate ad se 1097
 sine aliqua trepidatione fiducialiter properarent. Quoniam autem imperator iam dudum promiserat, se omnem aurum et
 argentum et equos, omnemque suppellectilem civitatis nostris contrahere, sed et monasterium ibi Latinum, ac xenodochium
 constituere: sperantes in verbis eius veritatem esse, deditionem ipsam et laudavere et misero⁵⁸. Sed imperator Iul. 28.
 civitate recepta dactilosis redditus, nihil eorum quae fuerat pollicitus fecit. Post haec moventes inde tentoria, cum
 iam tertia die ante lucem iter arripissent, noctis errore confusi in duos seorsum cuneos per duos ferme dies divisi sunt.
 Interea ingens multitudo Turcorum atque Persarum Arabumque quoadunata, versus cuneum in quo Boamundus erat,
 summo diluculo tendere coepit, immensis vocibus more suo garrientes, stridentes, atque frendentes. Quod Boamundus Jul. 1.
 magnanimitas vir prospiciens, coepit hortari socios, dicens: *O fortissimi Christi milites, nolite terreri, scientes quod*
 10 *Dominus cuius bella bellamus nobiscum est. Equites igitur abeant contra illos; pedites vero festinanter extendant*
tentoria. Quod vult Deus de nobis, hoc faciat. Erant tunc cum illo comes de Normannia et Tancredus; misit
 interea nuntios ad caeteros principes, ut quantocius festinarent accurrere illis: cinxerant enim illos undique Tur-
 cae et Arabes, quorum non esset numerus, et nequaquam tanti praelii pondus ferre soli valerent.
 Quod illi audientes, quamvis id minime crederent, et haec sub ludo mandata esse putarent, profecti tamen protinus sunt,
 15 et cerentes tantam hostium multitudinem, valde mirati sunt. Tunc accepta a Deo fiducia ordinaverunt acies, stete-
 runtque in sinistro cornu Boamundus, et comes de Normannia, et Tancredus, et Richardus de Principatu; Robbertus
 filius Girardi eorum signifer. In cornu vero dextro, comes Sancti Egidii, dux Gotfridus, Hugo Magnus, et comes Flan-
 drensium; episcopus autem Podiensis per montana cingebat eos. Statimque ut a nostris omnibus pauciter inelama-
 tum ex more est *Deus lovoti*, tanto mox terrore barbari omnes arrepti sunt, ut quanto citius fugam inirent; quos
 20 nostri instantissime persequentes, multitudinem ex eis maximam occiderunt, per diverticula quaeque vix caeteris
 evadentibus. Fertur relatione fidelium, et ipsorum quoque Turcorum qui evaserant testimonio comprobatur, quod tres
 egregii milites super albos equos sedentes, et alba nihilominus vexilla crucibus insignita gerentes, exercitum nostrorum
 praecedere, et adversarios quosque insequi ac perimere videbantur: Georgium scilicet, et Demitrium, atque Theodo-
 rum, insignes Christi milites fuisse conicientes. Nec mirum plano istud, nec incredibile debet videri: quo-
 25 modo enim persequeretur unus mille, et duo transmoverent dens milia, nisi quia Dominus subdidit
 eos, et Deus tradidit illos? Nam itinere trium dierum postea inveniebant nostri Turcos occisos et equos illorum,
 cum noaudum aliquis illud de nostris transisset. Fertur autem ad illam expeditionem Turcorum atque Persarum qua-
 dringenta sexaginta⁵⁹ milia convenisse, praeter Arabes quorum numerus ignoratur. Praeda omnis in auro et ar-
 gento, vestibus atque animalibus, satis magna, inter omnes divisa. Duravit autem pugna haec ab hora ferme tertia
 30 usque in vespem, acta ipsa die Kalendarum Iuliarum, cecideruntque in eo praelio de nostris duo nobiles ac felicissimi
 milites, cum maximo certe dolore cunctorum, Ioffredus scilicet de Montescalio, et Guilielmus frater Tancredi, et quin-
 genti sexaginta sex equites, et undecim milia pedites; Saracenorum vero plus quam centum milia⁶⁰. Accidit
 post haec, ut Solima dux Nicese ab inde fugiens, obvius fieret exercitui Arabum circiter decem milium, venienti in
 auxilium suorum; qui percunctatus ab eis, curram sic fugeret, respondit: *Si michi credere vobisque consuleret rullis,*
 35 *verito cursum; alioquin si vel parum tertius moras, nemo vestram evadet manus Francorum: Deus enim eorum pro*
certo cum illis est. Nam cum nudius tertius, ita eos undique cinctos et superatos iam fero in manibus haberemus,
respicientes subito vidimus tam innumeram gentem, quantum nemo unquam hominum vidit. Siquidem tam montana quam
plana omnia replata erant armatis, moxque vociferantibus cunctis, tanta nos repente formido, tantus tremor arripuit,
 40 *ut nihil aliud quam fugam meditari possemus. Mirum valde, si quisquam de tanta illa multitudine nostra vivus evasit.* His
 Arabes et huiusmodi verbis auditis, protinus terga verterunt; et dum fugerent ante nostros, ubicumque applicabant glo-
 riabantur, dicientes: *Nos sumus qui superavimus Francos;* et devastabant ecclesias et domos et villas et filios christiano-
 rum ducebant captivos, et incendebant omnia quae nostris fore necessaria viderentur. Nostrorum itaque exercitus dum
 illos indelicenter insequeretur, per inaequos et deserta loca, maximam equorum multitudinem amisit; ipsi quoque per
 dies aliquot nil nisi solas agrorum spicas reperiebant ad comendendum. Tandem per Iconium devenerunt Heracleam⁶¹;
 45 ibi quoque cum non parva Turcorum manu congressi, superatos fugere compulsi. Hinc Tancredus et Balduinus frater
 duci Gotfridi se ab exercitu dividentes, ingressi sunt vollem de Botentrot⁶². Inde Tancredus cum suis tantum progres-
 sus venit Tharsum, ibique cum Turcis qui illi haud procul a civitate occurrerant conflixit, intra eandem illos se tutari
 coegit; moxque ante ipsius urbis portas tentoria fixit. Balduinus etiam superveniens, similiter ferit, quod Turci videntes,
 50 exterriti omnes nocte illa fugere. Facto mane, exeuntes civitatis maiores Tancredo illam spontanea tradidere, quem
 videlicet tam strenuus viderant cum Turcis pridie dimicasse. Quam Tancredus Balduino relinquens, et in anteriora con-
 tendens, Adenam et Mamistam similiter adquisivit, nec non et universa castella usque Antiochiam. Caeteri vero ab
 Heraclea digressi, Armeniam ingressi sunt, castella seu civitates ipsius partim vi partim deditione recipientes, et versus
 Antiochiam quanto citius properantes. Cum autem prope iam essent praecursores exercitus nostri, non parvam Turcorum
 manum, qui Antiochiam ad suffragia ferenda veniebant, offendunt; quos in Christi nomine unanimiter aggressos, plures
 55 eorum interfecerunt, caeteros vero in fugam verterunt, praedamque maximam equorum, mulorum, et camelorum, quos
 diversis victualibus oneratos duxerant, acceperunt; atque iuxta ripam fluminis Farfar eo die castra metati sunt.

Oct. 20.

1091. Apr.

12. His diebus Richardus de Aquila cuius supra meminimus, obtulit beato Benedi-
 cto ecclesiam sancti Heliae in Ambrife, sancti Mauricii in monte supra castellum sancti
 Iohannis de Carica, sanctae Mariae ad fontem de monte Cervario, et sancti Iohannis de
 60 Fabrateria loco Campusani, cum terris, vineis, casis, molendinis, et omnibus tam mobi-
 libus quam immobilibus illorum⁶³. Quo tempore idem abbas dedit ei libras 25. Similiter
 Pandulfus de Presenzano⁶⁴ obtulit beato Benedicto partem suam de castro Mirtula⁶⁵,
 et Bantra comitale, et sancti Salvatoris in Cucuruczo, cum universis pertinentiis illorum
 mille libras auri pena apposita; pro qua etiam re abbas Oderisius 96 libras ei contra-

1091.

Sept.

63 a) Presenzano

58) i. e. admiserunt. 59) tricenti quadraginta m. l. l. rici degli antichi duchi di Gaeta. Neap. 1791. 4. p. 440.
 p. 154. 60) numeros addidit. 61) Erle. 62) Po- 64) comes, filius d. Pandulfi qui fuit comes Tiano, ap-
 dandus, ubi aditus in Ciliciam est. 63) v. I. B. Fedc- Gatt. Acc. p. 206. 65) alias Mirtula ANI.

1092. didit. Rodulfus⁶⁵ etiam de Molisio Bovianensis comes cartam fecit huic loco de mona-
 1093. Mart. sterio sanctae Crucis in Ysernia, necnon de castello qui vocatur Balneus, cum casis,
 terris, vineis, aquis, molendinis, silvis, ecclesiis, et univ ersis pertinentiis suis, tam intus
 quam foris, apposita pena 150 librarum auri; accipiens ab eodem abbate libras 100.
 Petrus quoque filius Atenulfi, cum Iohanne cognomento Revere fratre suo, idem fecit 5
 de Sancto Iohanne in Campo Samni cum pertinentiis suis, territorio Cyperano. Id ipsum
 1093. Mart. fecit et Raynaldus comes Pontiscurvi⁶⁶ de monasterio sancti Pauli in Foreata cum perti-
 1093. Dec. 10. nentiis suis. Sed et Lando dux olim Caetanorum eodem tempore⁶⁷ fecit et ipse cartam
 beato Benedicto, de omnibus quae sibi a paterno, vel materno iure pertinebant in toto
 ducatu Caetano, ac Principatu, de civitatibus, castellis, villis, ecclesiis, silvis, omnia et 10
 in omnibus, pena centum librarum auri apposita.
- 68
 13. His porro diebus Cidrus vicecomes Richardi principis⁶⁸ ad hunc locum veniens,
 sanctaeque conversationis habitum accipiens, monachus factus est. Opportunum vero
 videtur tam ad praesentium quam ad posterorum notitiam scribere, quid iste diversis
 temporibus huic loco obtulit. Prima igitur vice dedit domno Desiderio abbati, quando 15
 coepit renovare ecclesiam sancti Benedicti, solidos Amalfitanos 800. Item alia vice dedit
 ei solidos 400. Post haec dedit ei 6 libras denariorum. Item dedit ei solidos 300, de
 quibus emit circitorium optimum ad altare sancti Benedicti. Item alia vice dedit ei 100
 libras argenti. Item alia vice pro tabula altaris beati Martini libras 24, pro renovandis
 libris ipsius solidos 45. Post patris autem Desiderii transitum, obtulit beato Benedicto 20.
 crucem auream pretiosam cum gemmis et margaritis, et scrinium aureum mirificum, et
 calamarium aureum margaritis et gemmis pretiosissimis undique adornatum, vestem
 etiam imperialem totam deauratam, gemmis, smaltis ac margaritis decenter ornatam.
 Pallium purpureum, et listam auream pro pluviale. Item pro corona argentea libras 25
 40, pro constructione cimiterii libras 20, item libras argenteas 50. Pro tabula altaris
 sancti Andreae libras 20, nec non et plura alia in utilitatibus fratrum in diversis tem-
 1093. Mart. poribus. Arnulfus⁶⁹ interea vir nobilis cum omnibus parentibus suis, eo tempore fece-
 runt huic sancto loco cartam oblationis de rocca quae vocatur Civitella in ducatu Spo-
 letino, nec non et de monasterio sancti Salvatoris ibidem constructo, et ecclesiam sancti
 Petri de Montescopulo, ac medietatem de ecclesia sanctae Mariae, et de ecclesia sancti 30
 Agnelli in Cese, et curtem in Petracle, et in Alanu, in Paganica, et in Porcaria in co-
 mitatu Narniensi, cum omnibus pertinentiis illarum tam mobilibus quam immobilibus,
 quingentarum librarum argenti pena apposita.
14. Eodem quoque tempore, cum Aquinenses comites ferali adversus Soranos odio
 desaevirent, ab eisdem Soranis contra eos Ionathas filius Iordani principis est evocatus; 35
 qui desiderium acquirendae Campaniae per hoc se invenisse laetatus, Normannos ad se
 evocans, urbem Soranam ingressus est. Ubi cum per aliquot annos remoratus pugnas
 ibi nonnullas fecisset et recepisset, ab eodem Ionatha Adenulfus comes captus, atque in
 carceris est vincula coniectus. Tunc capti comitis fratres Landulfus, Pandulfus et Lando,
 Oderisium abbatem adeunt, utque sibi in tantis necessitatibus subveniret, modis omnibus 40
 poscunt. Abbas vero Oderisius sociatis sibi aliquot fratribus, Ionathan apud Soram remo-
 rantem adiit, ibique cum eo colloquens, praedictum comitem a vinculis solvit: sub hoc
 videlicet tenore, ut quousque mille libras Ionathae persolveret, filios suos obsides illi
 contraderet; quod et factum est. Post haec autem idem comes ad monasterium veniens,
 idem abbas dedit ei libras centum, et alias centum accommodavit, et comes Adenulfus 45
 dedit in civitate illius de Sancto Urbano omnes illos, quos beatae memoriae dominus
 70 Desiderius abbas cum eo concambiaverat⁷⁰, cum omnibus eorum pertinentiis in integro,
 sicut octo diebus antea domnus Desiderius abbas commutationem tenuerat; tali tenore,
 ut a proxima paschali festivitate veniente usque ad aliam resurrectionem, vel antea si
 potuerit fieri, si comes Adenulfus reddiderit centum libras, sive de alia tali merce quae 50
 abbati vel monachis complacuerit, reddantur ex integro ipsi supradicti homines: si vero
 ad praedictum terminum easdem libras non reddiderit, per cartam legaliter scriptam
- 65) Gatt. Acc. p. 207. 66) f. Goffridi Ridelli; Gatt. Hist. p. 294. 67) Gatt. Acc. 207. e Reg. Petri; cf. Federici, Duchii di Gaeta p. 442. 68) Iordanus eum viceprin-
 69) Arnulfus ipse iam defunctus erat. Cartam edi-
 dit Gatt. Acc. p. 208. Data est regnante Henrico
 rege in anno regni sui 39. 70) v. supra III, 16. 55
 cipem suum dilectum appellat, ap. Gatt. Acc. 187.

testibusque roboratam amittat omnes homines iam dictos, cum omnibus illorum pertinentiis, quae supradicti sub abbate Desiderio tenuerunt; ita tamen, ut usque ad praedictum terminum sic possideant et habeant ipsos homines, ut hodie habere videntur. Excipitur Mons de Alberto cum vineis et terris, si tamen ibi castrum aedificaverit. Excipitur et Miluczu cum rebus soceri sui, et presbyteri Landonis avunculi sui. Et refutavit terram huic monasterio pertinentem, quae est ad Petram scriptam, quam post mortem patris sui idem comes ab huius loci ditione subduxerat. Adveniente vero reddendi pretii termino, ab Oderisio abbate Adenulfus comes conventus, ut supradictas libras Casinensi coenobio redderet, se non habere professus est, unde has nobis restituere

10 posset.

15 15. His quoque diebus Paldus comes, filius Iohannis Venafrani comitis, reddidit beato Benedicto ecclesiam sancti Benedicti in Venafro, et sancti Benedicti Pizzuli, cum omnibus pertinentiis suis, pena mille bizanteorum apposita; quas videlicet Desiderius abbas in concambium dederat Iohanni patri ipsius⁷¹. Sed et Teudus vir nobilis⁷² obtulit
15 huic sancto coenobio ecclesiam sancti Petri subtus castrum Muroolum, sancti Angeli et sancti Martini supra castrum eundem, nec non 8 familias hominum, quorum nomina haec sunt: Aspranus cum familia sua, Mampo cum familia sua, Iohannes de Silva de Muli cum familia sua, Benedictus de Merco cum familia sua, Iohannes de Adammo, et Leo de Raynerio⁷³ cum omnibus suis. Hos omnes cum universis substantiis suis in
20 hoc loco devotissimus obtulit, centum librarum auri pena proposita.

16. Sub huius abbatis temporibus Balduinus, dominus castelli quod vocatur Pons sanctae Anastasiae in comitatu Telesino, optulit beato Benedicto ecclesiam^b sancti Dionisii de praedicto castello sanctae Anastasiae — quam ipse valde parvulam repperiens ac vetustam, a fundamentis renovavit et ampliavit; eamque nonnullis possessionibus
25 atque colonis dotans, et mansiones in circuitu construens, dompnum Roffridum Beneventanum archiepiscopum illam dedicare sollempniter fecit, commonitus a supradicto papa Urbano — cum terris, vineis superpositis et silvis, cum arboribus, cultis et incul-
30 tis, et ecclesiis antiquis constructis intra easdem pertinentias numero quinque, videlicet ecclesia sanctae Dei genitricis et virginis Mariae, quae Ad Arvente vocatur, cum omnibus pertinentiis suis, ecclesia sancti Angeli quae dicitur Ad gruttam, cum omnibus pertinentiis suis, ecclesia sancti Barbatii cum omnibus pertinentiis suis, ecclesia sancti Iuliani quae constructa est in territorio castelli Limate, quae dicitur Ad pugnam, cum omnibus pertinentiis suis; insuper et ecclesia sancti Herasmi intra fines ipsius castelli Pontis sanctae Anastasiae, in loco ubi dicitur Ferrarisi, cum molendinis sex in fluvio
35 Alento, qui vadit iuxta praedictum castellum Pontis sanctae Anastasiae, et piscaria in fluvio Calore, in loco ubi dicitur Decembri, et vinea, et silva quae ad Cerra dompnica sita est. Robertus etiam filius Rainulfi comitis⁷⁴ restituit huic sancto loco ecclesiam sanctae Mariae de Cinglis cum pertinentiis suis; nec multo post Nycolaus presbyter de Venafro iudicavit et tradidit huic coenobio ecclesiam sancti Nycolai in civitate Venafri, cum omnibus pertinentiis suis. Adelgrima⁷⁵ quoque comitissa filia Pandulfi principis
40 Capuani, habitatrix in territorio Carseolano, in castello quod vocatur Auricula, relicta Raynaldi comitis filii Berardi comitis, iudicavit et tradidit quattuor castella in dicto territorio Carseolano anno dominicae incarnationis 1096; primum quidem castellum quod nominatur Auricula, secundum quod vocatur Fossaceca, tertium quod dicitur Camerata, quartum quod nominatur Piretus; nec non tria monasteria, videlicet monasterium sancti Iohannis cum ipso hospitali, sancti Iohannis de valle Calvula, et sancti Petri de Pireto; castella et monasteria supradicta cum omnibus omnino pertinentiis suis. Eodem⁷⁶
anno stella cometes apparuit, et urbs Antiochena a christianis capta est. Sequenti⁷⁷ vero tempore, Idibus
50 Iulii christicola civitatem Ierusalem cooperunt, et in coelo ignes via per totam noctem visa est quinto Kalendas Octobris.

a) Hic alia manus eiusdem temporis pergit, initio capituli quod iam scriptum erat eraso. c. 25. manus eadem in 4 foliis postea insertis scripsit.

b) Sequentia usque ad finem

71) III, 59. 72) Teudo cognomne castrorum Scul- nomina accurate expressit. 74) fratris Richardi I. culae (in Campania) et Muroli quam et arcis Vito- principis; 1094. ind. 2. Gatt. Acc. 713. 75) Gatt. 55 hui, ap. Gatt. Acc. p. 209. e Reg. 73) Omissit Acc. 212. 76) Anon. Casin. ad a. 1097. 77) idem Amatum de Dato et Ioannem Silbji, neque cetera ad a. 1098.

1088. Jun. 17. Alexius imperator Constantinopolitanus per Iohannem choropalasium suum trans-
 78 misit beato Benedicto vestem de dorso suo oxideauratam⁷⁸; quem profecto legatum prae-
 dictus abbas honorifice satis suscepit, eundemque imperatorem participem honorum quae
 in Casino operantur, imperpetuum manere constituit; legatumque suum cum litteris ad
 eum direxit, per quas christianos qui ad expugnandam paganorum perfidiam Ierosoli-
 mam perrexerant, illi commendare curavit, ac praelationem et curam domus peregrino-
 rum, quae in Casino est, ad remissionem omnium peccatorum ei gerendam iniunxit.
 Pari etiam modo litteras Goffrido regi Ierosolimitano, ac Boamundo principi Antiocheno,
 ne imperatorem debellarent, transmitters studuit. Alia⁷⁹ vice libras 8 solidorum micha-
 latorum misit idem imperator, causa memoriae, et pallium triacontasimum⁸⁰ pro altari
 1097. Mar. 27. nostrae ecclesiae. Tunc temporis abbas noster Oderisius a praefato Urbano papa pri-
 82 vilegium generale⁸¹ accepit de libertate huius coenobii, tam in capite quam in membris
 ecclesiarum atque castrorum, et dignitate et usu compagorum⁸² et cirothecae, dalmaticae
 ac mitrae, et multis aliis quae longum est enarrare.

18. Idem praeterea pontifex apostolicae sedis Urbanus pro negotiis ecclesiasticis ut 15
 1096. supra diximus⁸³ Galliam ingressus, in plenario Turonensi ubi ipse praesidebat concilio
 Mart. monasterium sancti Mauri in Glannafolio⁸⁴ a tyrannide Fossatensium monachorum⁸⁵
 abstrahens, pristinae libertati restituit, sub magisterio tantum et tutela monasterii Casi-
 nensis perpetuo mansurum⁸⁶. Per hos dies idem abbas Oderisius per Georgium mon-
 asterii sui monachum Henrico IV. imperatori litteras destinavit, per quas se Desiderio 20
 in monasterii regimine et in imperatoris fidelitate et servitiis successisse monstravit. Quo
 etiam tempore iam dictus frater Georgius in praesentia praedicti imperatoris Henrici,
 et Henrici V. filii eius, et Mathildae comitissae⁸⁷ proclamationem fecit de possessioni-
 87 bus coenobii Casinensis apud Liguriam constitutis, quae patri Benedicto Aystulfus et
 Desiderius reges Langobardorum, nec non Karolus, Pipinus, et Lotharius imperatores, 25
 ac caeteri Deum timentes concesserant. De monasterio sancti Benedicti in Persiceta,
 territorio Mutinensi, intra fines fluvii Fusculi et limitis Malmeniaci, quod videlicet
 Petrus dux civitatis Ravennae beato Benedicto sub abbate Angelario optulerat, cum tota
 curte Persiceta, et curte de Greniano, et curte de Monterione, cum molendinis duorum
 fluviorum, idest Fusculi et Gallici. Deinde monasterium sanctae Mariae in Laurentiatico 30
 ultra fluvium Gallicum; inde non longe est monasterium sancti Dompini in curte Argel-
 lae, una cum silva alta, et silva maiore, et tota piscaria quae dicitur Caucenna, usque
 in fluvium Gambacane, et usque in Rosalese, et usque in curtem Ragogusola. Deinde
 subtus viam publicam monasterium sancti Vitalis cum tota curte Calderaria prope castrum
 Sala. Monasterium sancti Iohannis in Frassenetula cum tota curte ipsa, usque ad stra- 35
 88 tam Petrosam sitam prope castrum Cedula⁸⁸. Monasterium sancti Martini iuxta stratum
 Petrosam in casali Marciano cum tota ipsa curte prope castrum Unciola⁸⁹, et omnia
 dompnicalia. Monasterium sancti Salvatoris in Pontefongu cum tota eadem curte per
 comitatum Mutinensem, mansos terrae 30 et iugera 61. In pertinentia de Montirone
 ex superiori et inferiori parte ipsius castrum, quamplurimae pefiae de terra, et molendi- 40
 num in loco qui dicitur Campaldus, in fluvio Fusculo, et curtes quae sunt in Benselio,
 90 quae Berta filia compalati⁹⁰ Ticinensis obtulit beato Benedicto intra hos fines: Ab oriente
 limes Bisentulae; a meridie via quae appellatur maior, et limites de Maleandroni; ab
 occidente flumen Riolum subtus Castellione. In Postumiano 6, in Laino iugera 2. Haec
 inquam omnia, cum universis pertinentiis et appendiciis suis in circuitu, cum casalibus, 45
 fundis, et cum dompnicalibus, cum villis, rusticis, colonis utriusque sexus, cultum,
 incultum, divisum, indivisum, subter et super, ad ius pertinuerant antiquitus monasterii
 78) ὀξυκροσόν, auro splendente inauratam. DUC. Hist. p. 298. 87) separatim certe. Sed de im-
 Epiloricum vocat ipse in epistola ap. Gatt. Hist. peratore omnino dubito; de Mathilde v. c. 25. Ce-
 p. 923. Murat. Ant. V, 387. Tosti II, 93. 79) In- teram de his possessionibus v. Tiraboschi, Nonan-
 dicare videtur ep. tertiam ib. p. 924; sed v. infra tula I p. 445. Desiderii regis privilegium in quo
 c. 46. 80) τριακοντασίμων, 30 clavis aureis or- primum commemorantur (ap. Tostium I, 89), quin
 natam. DUCANG. 81) Gatt. Histor. pag. 149. spurium sit non dubito. 88) Cellula legi iubet
 82) s. compagorum i. e. calcamentorum pontificalium. Tiraboschi I, l. Nunc Zola vocatur. 89) Anzola.
 83) c. 11. 84) Glanfeuil d. Andegav. 85) S. Maur 90) i. e. comitis palatii, quod fortasse Petro resti-
 des Fossés d. Paris. 86) haec ipse fusius refert 55
 in bulla d. ap. Tarracinam 1097. Mart. 21. ap. Gatt.

Casinensis. De his omnibus imperator veritate cognita Mathildae comitissae praecepit, ut cuncta iam dicta eidem fratri reconsignaret pro parte et vice monasterii Casinensis, centum librarum auri pena apposita. Per⁹¹ idem tempus monasterium sanctae Mariae de Cinglis, de quo etiam tempore abbatis Desiderii et huius abbatis diu proclamatum fuerat contra abbatissam sanctae Mariae in Capua, quae ibidem violenter ingressa fuerat, visis utriusque partis iuribus, praedictus pontifex nobis restituit, et per privilegium sub dominio huius coenobii et ordinatione manere constituit. Anno⁹² dominicae incarnationis 1098. luna 12. in ortu suo defectum, passa, paulatim redintegrata est Nonis Iunij. Eodem anno bonae memoriae Urbanus apostolicae sedis praesul obiit, cui Raynerius abbas sanctorum Laurentii et Stephani⁹³ in apostolicam sedem pontifex subrogatur, Paschali nomine illi imposito.

19. Per idem tempus Anso rector Beneventani principatus ad fidelitatem Romanae ecclesiae, et nobiles viri fratres sui Daufertius et Atenulfus, Iohannes et Berardus, Petrus et Alfanus et Liuprandus, filii domini Dacomari Beneventani praesidis, optulerunt sancto Benedicto ecclesiam sancti Nicolai constructam sursum in turri nova Beneventanae civitatis, quae vocatur Pagana, quam ipse genitor eorum ampliaverat, cum casis, terris, molendinis ad fluvium Sabbatum, et cum omnibus pertinentiis suis⁹⁴. Ipsi enim fratres ante hoc tempus fecerant privilegium dictae ecclesiae de omnibus rebus suis. Berardus⁹⁵ etiam Marsorum comes illis diebus optulit huic coenobio ecclesiam sancti Martini in territorio Marsicano, iuxta lacum Fucinum, loco qui Filimini appellatur, cum omnibus pertinentiis suis, terris, vineis, et uno servitio piscatorum et rebus suis.

20. Interea Rocca filia Drogonis comitis optulit 46 homines in vico Sellectano, et in Castellione 7 homines, cum omnibus rebus eorum stabilibus vel mobilibus, et filiis eorum, et alios cum reversi fuerint, qui exiverant de ipsis terris⁹⁶. Set comes Roggerius Siciliae et Calabriae, confirmavit omnia⁹⁷ quae Rocca neptis sua huic coenobio dedit, videlicet omnia illa quae in vico Sellectano possederat. Pari⁹⁸ etiam modo Berardus comes filius Oderisii Sangretani comitis obtulit beato Benedicto totam et integram pertinentiam, quae sibi pertinebat intra fines montis Aze pro pascuis, exceptis silvis, et cultis terris, pratis defensis; nec non optulit cunctum et integrum locum qui dicitur de Lacuvivo, et cunctum et integrum locum qui dicitur Godi, et quantum sibi pertinuit de Pantana, totamque et integram Claranam, et Muricentum, et Altareofaniam, et quantum sibi pertinuit de loco qui dicitur Saphinum, et campum de Armonia. Simili modo nobilis vir Maxarus habitator civitatis Albae in territorio Marsicano obtulit huic sancto loco ecclesiam suam sancti Martini in dicto territorio ubi dicitur Sclavi, cum modis de terra, et omnibus pertinentiis suis. His etiam diebus abbas noster Oderisius commutationem fecit cum Benedicto Terracinensi episcopo de ecclesia beati Andreae apostoli, quae posita est in civitate ipsa prope episcopium, cum cimiterio et domibus et plateis, pro qua recepit ecclesiam beati Nicolai sitam extra civitatem ipsam iuxta portam Albinam, cum cimiterio et orto et domo, centum solidorum pena apposita, si id removere quaesisset. Porro cum a papae Gregorii VII. sextus decimus, et Victoris III. quartus decimus, et secundi Urbani transitu, ac subrogatione Paschalis II. secundus iam annus esset elapsus, et ab incarnatione dominica nonus nonagesimus et millesimus volveretur, Guibertus⁹⁹ haeresiarcha, invasor Romanae ecclesiae vita privatus est. Post non multum temporis spatium Landenulfus^a comes, filius Laydolfi comitis, optulit beato Benedicto totam et integram roccam de Camino¹, cum suo castro et suis pertinentiis.

Sequenti autem anno² Rocca, quam supra nominavimus, fecit privilegium de hominibus undecim, quos habebat in vico Sellectano, cum familiis^b, terris, et vineis eorum, et cum omnibus quae ad ipsos pertinebant. Optulit etiam³ per privilegium eccle-

a) Landulfus c. b) famulis c.

50 91) ex privil. Urbani ap. Gatt. Acc. p. 710. Mabill. *duce ind. 5.* ap. Gatt. Acc. p. 215. 97) a. D. 1098. Ann. Bened. V, 629. 92) ex Anon. Casin. ad ib. p. 216. 98) Gatt. Acc. p. 218. 99) Anon. a. 1099. 93) *s. Lorenzo fuori le mura.* 94) ap. Casin. ad a. 1100. 1) oppido Gallucio conterminam, in dioec. Teanensi, teste Gattula, Acc. p. Gatt. Hist. p. 409. 95) diploma ap. Gattulum minam, in dioec. Teanensi, teste Gattula, Acc. p. extare ait Di Meo Ann. Neap. IX. p. 25. Quod 219. ubi donationem e Reg. edidit. 2) a. D. 1102. 55 frustra ibi quaesivi. 96) *anno ab inc. d. n. J. C.* ind. 2. dominante Rogerio comite Gatt. Acc. p. 217. 1105. *apud Romanos autem 98. regn. d. n. Rogerio* v. supra n. 98. 3) a. D. 1104. Rogerii dncis 20.

siam⁴ sancti Petri quae est ad Ferulitum, et medietatem ecclesiae sancti Dimitrii, quae est oblata praedictae ecclesiae sancti Petri, et medietatem de omnibus terris cultis vel incultis, montibus, planis, aquis, molendinis, pascuis atque paludibus, et portus ipsius maris, auri librarum 50 pena apposita.

1101. 21. Demum abbas noster Oderisius a supradicto papa Paschali privilegium concessionis de Sancto Nicolao in Benevento et libertate eius, cum omnibus quae tunc possidebat, idest molendina duo sub uno tegmine, centimolum⁵, ortos cum diversis arboribus, curtes decem cum terris et silvis suis et domibus. Addidit etiam idem pontifex ecclesias has, videlicet ecclesiam sancti Nicolai in Urbiliano, prope Petram pedicinam⁶ cum pertinentiis suis; ecclesiam sancti Nicolai quae vocatur Rodenandi, cum pertinentiis suis; ecclesiam sanctae Mariae quae vocatur Rotunda, cum pertinentiis suis; et balneum, iuxta ecclesiam sancti Potiti.

22. Tunc temporis Laydolfus filius Petri Laydolfi, vir nobilis de civitate Capuana, optulit beato Benedicto integram turrem, quae vocatur De masi⁷, quae est infra fines Suessanae civitatis, iuxta fauces Gariliani fluminis, et aquam et alveum praedicti fluminis, cum ripis eius, et terra, et silva quae nominatur Pineta, cum aliis terris ibi coniunctis. Per idem tempus⁸ Gualterius comes donavit casas et casalina infra civitatem Teramnensem⁹, et vineam, terram, molendina, et alvea in castalduo Teramnensi, et silvam infra ducatum Spoletinum, in locis ubi dicuntur Cifalanum et Praclepetanum, et quartam portionem castelli Iohannis et Pauli, cum pertinentiis suis. Dedit etiam idem Gualterius¹⁰ omnes res quae fuerunt Ascari, in valle quae dicitur Praracle, et Interampnes, excepta ecclesia sancti Paterniani cum sua pertinentia, et dedit medietatem Cifelani, cum pertinentiis suis, et omne quod fuit Unaldi, in Gruttule, et in Cirqualio, et in Sallano, et in Plano episcopale, et in Ioniano, et in Producte, et in Mandulano, et terram in Cinqualio, et terram iuxta frontem Gruttule.

1103. 23. Hoc praesidente abbate, anno Domini 1103, septimo decimo anno promotionis suae, dedicata est ecclesia sancti Stephani a Benedicto Terracinensi episcopo, Nonis Novembris; in qua sunt reconditae sanctorum reliquiae quae subter adscriptae sunt. De panno ubi involutus fuit Christus, quando natus est. De lapide qui fuit ad ostium monumenti Domini. De palma quam tenuit Dominus in manu, quando ei via constrata est. Sancti Mathei apostoli, Bartholomei apostoli, Stephani protomartyris, Laurentii, Vincentii, Sebastiani, Ciriaci, duodecim fratrum, Cosmae et Damiani, Luciae et Geminiani, Marii et Marthae, Tyburtii et Valeriani, Georgii, Ypoliti, Martini Turonensis, Stephani papae, Calixti papae, Cornelli papae, Cypriani, Priscae, et Adelberti. In hac ecclesia cum inventa fuissent corpora sanctorum monachorum Paulini et Augustini, beatissimi Benedicti discipulorum, cum aliis duobus sepulta, demoniacus quidam ibidem veniens clamare coepit, dicens: *Paulinus et Augustinus discipuli Benedicti cum duobus sociis suis me eiciunt*. Haec dum crebro per os illius diabolus diceret, cum sanguine immundus spiritus egressus est. Oderisius autem abbas sanctorum inde corpora elevans, in muro ecclesiae sancti Andreae apostoli reverenter locavit.

1100. 24. Inter haec Guilielmus comes civitatis montis sancti Michahelis archangeli¹² fecit privilegium beato Benedicto de xenodochio extra dictam civitatem cum pertinentiis suis, et concessit eidem xenodochio terras et ecclesias. Henricus vero frater eius concesserat prius cuidam ziano¹³ suo terras pro construendo ipsum xenodochium; demum¹⁴ concessit xenodochio ipsi ecclesiam sancti Nicolai in Tiliata cum pertinentiis suis, centum unciarum auri pena apposita. Iohannes quoque Comitellus optulit partem suam, idest integram medietatem de ecclesia sancti Benedicti xenodochio memorato. Ursus etiam

ind. 7. quibus mendum inesse oportet. Gatt. Acc. p. 217. 4) medietatem eius, ib. offert in eccl. S. Benedicti Citrarii, cui haec vicina esse videntur. Residebat ipse in Castro Ullano. 5) molam domesticam, iumento actam. ANG. 6) pelicinam in privil. ap. Gatt. Hist. p. 411. 7) Duae turres distinguendas esse, monet L. B. Federici, Degli antichi duchi di Gaeta. Neap. 1791. 4. p. 162. Alteram quam supra II, 37. 38. habuimus, aedificavit Iohannes patr. Caietanus, sed tempore Iohannis X. non VIII; alteram in sinistra Gariliani ripa, ad mare, sitam Pandulfus. 8) a. D. 1102. Henrici regis 46. indict. 9. (leg. 10.) Gatt. Acc. p. 219. 50 9) Terni. 10) a. D. 1103. Henrici regis 47. ind. 2. (l. 12.) ib. p. 220. 11) Eadem de Justis Casin. 20. 21. 12) vel potius Henricus praesente fratre, teste Io. Mabillon. Ann. V, 399. 13) i. e. avunculo, Iohanni abbati de Curte, filio Guaimarii principis Salernitani. Henricus erat f. Roberti comitis. Gatt. Hist. p. 412. 14) ib. p. 413.

cognomento Spina partem suam optulit de dicta ecclesia sancti Benedicti in ipso xenodochio. Sed et Sico presbiter, et Manus, Ursus et Leo, nobiles viri de dicta civitate, optulerunt ecclesiam sancti Altissimi dicto xenodochio, constructam in silva ad Marruta, quam habebant a paterna vel materna substantia. Huius abbatis anno ultimo Roge-^{1104.}
rius dux fecit privilegium huic coenobio de terris in pertinentiis Troianae civitatis^{15.} Dec.

25. Ryccardus quoque II. princeps, interventu Robberti comitis dedit huic loco oppi-^{1105.}
dum Pontiscurvi¹⁶ cum pertinentiis suis, exceptis castellis deforis, cum illorum pertinen-^{Jan. 25.}
tiis, et excepto feudo Ryccardi de Aquila, quod ibi habebat in vita Gualguani. Quod
videlicet oppidum idem Gualguanus nomine dotis uxori suae dedit, et moriens dereli-
quit; set illa debitam securitatem dicto principi facere contempsit, et contra voluntatem
suum hostibus ipsius se iunxit, et guerram sibi fecit, et negotium cum eis commisit,
et annonam eis tribuit: ob quam culpam praedictum oppidum in principis iurisdictionem
et potestatem evenit, et praephato Robberto comiti, fratri dictae uxoris Gualguani
praedicti dedit, per quem videlicet comitem, et a quo praefatum oppidum in nostro
15 coenobio datum fuit. Sed et Robbertus Caiatianorum atque aliorum multorum comes,^{160. 13.}
filius Raynulfii comitis superius nominati¹⁷, partim dono partim pretio, concessit et con-¹⁷
firmavit huic coenobio oppidum de Pontecurvo cum suis pertinentiis, ex concessione
Ryccardi II. principis, qualiter a praedicto principe sibi concessum fuit: quod videlicet
Gualguanus triduo antequam moreretur possidere visus est. Nobilis etiam mulier
20 Berta filia Unaldi, dedit, et optulit huic coenobio ecclesiam sancti Martini constructam
in Spoletina civitate, in loco qui dicitur Porta sancti Laurentii, cum omnibus pertinen-
tiis suis. Demum Tobaldus et Petrus Caldina viri nobiles, et alii quattuor, optulerunt
huic loco Gissum¹⁸ in monte de Trequanzano in castro Argenti. Robbertus quoque de¹⁸
Buthone vir nobilis cum uxore sua Sica, optulerunt et tradiderunt sancto Benedicto
25 medietatem de ecclesia sancti Petri constructa ad Ferulitum, cum omnibus dotibus quae
eidem ecclesiae pertinent, et cum ecclesia sancti Dimitrii, cum terris, silvis, planis,
montibus, pascuis, aquis, molendinis, atque paludibus. Circa hos dies Matilda comi-^{Jun. 22.}
tissa concessit¹⁹ huic loco tertiam partem de curte sancti Benedicti, quae dicitur in¹⁹
Pastorini²⁰. Ugo comes de Molisio, filius comitis Raulis²¹, optulit beato Benedicto Sept.
30 integrum castellum nomine Viticosum, cum pertinentiis suis. Praeterea praefatus^{Sept. 17.}
abbas recepit a supradicto papa Paschali privilegium generale²², prout receperat ab²²
Urbano II. superius nominato. Huic quoque abbati et successoribus eius, Ptolomeus
consul et comes Tusculanae affidavit unum navigium in quocumque navigio sint huius
coenobii monachi, ut in mari et terra securi sint a se suisque hominibus, et omnia
35 mercimonia eorum, et omnes homines qui fuerint inventi navigio ipso, eundo Sardiniam,
et redeundo Gaietam, pena apposita ut omnia sua perdant hoc removere temptan-
tes²³. Obiit autem praefatus noster abbas Oderisius quarto Nonas Decembris.^{Dec. 2.}

Otto^a abbas huius monasterii tricesimus nonus, sedit anno uno, men-
sibus decem.

40 26. Hic^b nobilissima Fundensium consulum prosapia ortus, in ipsis infantiae annis
omnipotenti Deo oblatas, atque a venerandae memoriae patre Desiderio sanctae conver-
sationis habitum indutus est. Qui cum aliquantos annos in sanctae religionis studio
peregisset, in monasterio sancti Nicolai in Pica praepositus ordinatus est. Defuncto
autem pia memoriae abbate Oderisio, cum fratres ut in talibus rebus consuetudo est,
45 ad huius coenobii abbatiam regendam unusquisque suum abbatem eligere vellent, pri-
ores quorum pars sanior et religiosior erat, nimis haec indigne ferentes, de eodem viro
fratribus suum velle notificantes, eum in huius loci regimine abbatem elegerunt. Prin-

a) Initium capituli hic esse, ex eius inscriptione apparet. b) Hinc manus primaria pergit.

15) Gatt. Hist. p. 158. Suspectum videtur Al. di Meo
Ann. Neap. IX, 121. 16) Gatt. Acc. p. 223. Extat ib.
iuramentum principis et notitia abbatis de pecunia
in hoc negotio expensa. 17) fratris Richardi I.
Privil. v. ib. pag. 222. 18) an gypsi fodinas?
19) immo restituit, proclamante in iudicio Georgio
55 monacho supradicto (c. 18.), ut et ecclesiam S.
Benedicti. Edidit Cl. Murat. Ant. It. V, 611. 20) in
pago Persiceta. 21) eiusdem qui c. 12. Rodulfus
vocabatur. Gatt. Acc. p. 224. 22) Gatt. Hist.
p. 331. 23) Ad res navales horum comitum,
praeter ea quae supra p. 563. atulimus, spectat
bellum quod de navi quadam cum Caietanis gesserunt
Gregorius et Ptolomeus I, pace florum 1105.
Feb. 9; v. I. B. Federici de' duchi di Gaeta p. 463.
— De Ptol. I. agit etiam carta Oddonis de Colum-
na in Murat. Ant. Ital. III. 777.

ceps autem Ricchardus eo tempore infirmitate gravissima laborabat, et cum non posset in servitio eiusdem abbatis venire Casinum, ex latere suo strenuos destinavit viros, qui eidem abbati servitia sua fideliter offerrent. His ita peractis, ingravescente infirmitate 1106
 Cap. 26. vita decessit²⁴, et Robbertus frater eius illi in principatum succedit. Per idem tempus
 Aug. 7. defuncto augustae memoriae quarto imperatore Heinrico, qui cum Gregorio septimo papa 5 de ecclesiarum investitura plurimum disceptaverat, Henricus V filius eius Romani imperii gubernacula regenda suscepit. Hic abbas concessit Girardo filio Girardi de Corvazzano libellario more terras pertinentes ecclesiae sancti Benedicti de Pastorino^a, usque in tertiam generationem, recipiens in praesenti Lucensis monetae solidos 120: annualiter vero pro censu solidos 3 de omnibus frugibus, quae ibidem annualiter fuerint. Similiter fecit Alberto Raynaldo, et Sicefrit de Falsabrina, et Albertino filio Bonifatii de aliis terris ibidem, recipiens ab eo tantundem pretii. Huic abbati Robbertus princeps 25 sacramentum fecit, confirmans de more omnes pertinentias monasterii huius²⁵.

27. Hoc interea anno Alexius Constantinopolitanus imperator per apocrisarios imperii sui transmisit beato Benedicto pallium purpureum optimum, de quo praedictus 15 abbas pluviale aureis listis ornavit, et tunicam eiusdem subtegminis fieri iussit. Direxit praeterea cum eisdem legatis ad imperatorem nuntium suum cum litteris, per quas Oderisium abbatem de hac luce migrasse, et se in monasterii regimine, et in amore 1106
 Mart. ac servitiis eiusdem imperatoris successisse notificavit. Eodem vero anno Carbonellus vir nobilis optulit beato Benedicto ecclesiam sancti Gregorii, et sancti Nicolai, et sanctae 20 Agathae in Tarsia²⁶ ad locum Pectianum, cum omnibus rebus ac pertinentiis suis, centum librarum auri pena apposita.

28. Sequenti tempore idem abbas Capuam pergens, cappellam sancti Angeli ad fornas, quae in honore sancti Nycolai noviter constructa erat, fecit a Brunone Signensi episcopo et huius coenobii monacho dedicari, convocato etiam ad hoc Senne Capuano 25 archiepiscopo. Facta itaque dedicatione, alia die idem archiepiscopus coadunata multitudine Capuanorum vel aliorum virorum, armata manu misit illos ad eandem ecclesiam violandam, altareque destruendum, et reliquias inde diripiendas sibi asportandas. Quo facto conquerebatur contra nostrum abbatem et iam dictum episcopum, quod contra canones erga se egissent in eadem dedicatione, non cedentes sibi metropolitano, in his 30 quae archiepiscopum agere decet. Nostri autem et iam dictus episcopus dicebant, quia simul concorditer fecissent omnia quae ibidem acta sunt. Hac de re proclamantibus nostris Romae in synodo, idem archiepiscopus et irruptionem ecclesiae et destructionem altaris, ac reliquiarum violentiam una cum clero et populo civitatis honorifice se emendare humiliter spondit; quod et fecit. Hic abbas rogatu fratrum nostrorum, concessit et confirmavit eis castrum Citrariae cum pertinentiis suis. 35

29. Eo igitur tempore, cum fratres necessitates multimodas sustinerent, abbati 27 nostro Ottoni^b exinde conquerentes, rogabant ut iusta regulae praeceptum²⁷ eis necessitatem corporum tribuat: reminisci illum debere, quod patris Oderisii tempore idem ipse iam dicto Oderisio exinde saepius conquestus fuerat. Abbas autem nimis haec 40 indigne et aegerrime ferens, fatetur se deliquisse, fatetur male egisse, quod abbati Oderisio multotiens obstiterit, quod contradixerit; fratres et in Deum et in patris Benedicti regula delinquere, quod necessitates corporis animarum saluti praeponerent: reminisci illos debere, primum esse quaerendum regnum Dei et iustitiam eius, et haec 45 omnia adiciuntur illis. Quid multis? Videntes fratres eundem abbatem contra patris 27 Benedicti praeceptum²⁷ studere plus timeri quam amari, iam dicto papae Paschali nonnulli ex ipsis, caeteris ignorantibus, abscondite litteras dirigunt, quod non fratrum unanimi consensu electus esset, quod seditiose et nequaquam canonice ad Casinensis abbatiae officium promotus fuisset. Haec ergo causa Romanum pontificem contra eundem abbatem commotum omnimodo reddidit. Quod cum abbas certo certius agnovisset hoc 50 a fratribus actitatum, occasione contra eos accepta, illos de monasterio expulit. At fratres e Casino expulsi Romam adeunt, acta et dicta pontifici per ordinem pandunt. Pontifex autem eosdem fratres ad remorandum ad beati Pauli apostoli monasterium diri-

a) Pastorino c. b) Ottoni c. c) tribuant c.

24) Anon. Casin. ad a. 1106. 25) s. d. Gatt. Acc. p. 225. 26) in Calabria cit. Gatt. Hist. p. 934. 55.

27) Regulae c. 64.

gens, nonnullos ex ipsis in suamet curia secum manere constituit, Urbemque egrediens, 1106.
 pro causis ecclesiasticis Galliam ingressus, venit ad Floriacense monasterium Benedicti 1107.
 patris nomine consecratum. Agebatur porro ab illis tunc falsissimae translationis beati 111.
 Benedicti celebritas: at pontifex eandem translationem falsam esse affirmans, non festivitatis
 sed diei officium celebrare cum cardinalibus Italicis coepit. Monachi autem supradicti
 loci cum nonnullis episcopis et cardinalibus Gallicanis translationem celebrare incipien-
 tibus, papa orationem fudit ad Dominum, obnixè exostulans, ut de eadem re veritatis
 indicium sibi ostendere dignaretur. Celebrantibus autem illis nocturnalem synaxim,
 tantus stupor et ebetudo mentis eos invasit, ut omnino quid dicerent ignorarent. Atto-
 10 niti autem tanto miraculo, regulare officium decantare inoffense coeperunt; mox enim
 ut translationis cantum celebrare disponebant, horrore simul et stupore replebantur.
 Quod reverendissimus pontifex advertens, glorificare coepit et benedicere Deum et Bene-
 dictum famulum eius. Factum autem mane, abbatem ad se et monasterii priores con-
 vocans, praecepit ut altare de loco tolleretur, quatinus omnes patenter agnoscerent,
 15 utrumnam vera esset nec ne translatio illa; nolle ulterius aliquos de corpore beati Bene-
 dicti illorum ambagibus decipi, quem ipse temporibus papae Alexandri in monasterio
 Casinensi inventum esse certissime noverat. Illi autem prostrati pedibus eius, rogare
 coeperunt ne altare effodere praeciperet, ne monasterium destrueret; se nichil certi de
 corpore beati Benedicti, nisi famam tantum a maioribus suis accepisse; si reliquiae non
 20 invenirentur, scirent certissime monasterium destruendum, et possessiones a quibusque
 diripiendas. Tunc papa illorum precibus inclinatus conticuit, interdicens omnino, et ex
 parte sedis apostolicae praeciens, ut ulterius eandem falsissimam translationem cele-
 brare nequaquam praesumerent²⁸. Idem praeterea apostolicis ordinatis in Gallia nego- 28
 tiis suis, Romam reversus est. Et quoniam ut supra taxavimus, facientibus nostris de 1107.
 25 Casinensis abbatis electione praedictus pontifex ultra modum commotus erat, fratres qui
 a nostro abbate ad eum directi fuerant, monuit ut de abbatis electione patris Benedicti
 instituta servarent. Cumque illi abbatis electionem unanimi fratrum consensu factam
 esse astruerent, et nequaquam seditiose sed canonice ad id officium promotum dicerent,
 papa respondit: *Quomodo canonice vester abbas electus est, qui sibi devotis et fidei con-*
 30 *cessit obedientias, repugnantes de monasterio expulsi? Sed nunc ad monasterium redite; ibi*
per me sive per nuntios meos electione illius pleniter examinata, quod erit canonicum sta-
tuam. Egressis igitur illis, cum hi qui supradictum abbatem exosum habebant, com-
 motum apostolicum adversus eum agnovissent, molestias quas poterant illi inferre non
 35 desinebant. Comites interea Aquinenses cum ab huius loci infestatione nequaquam ces-
 sarent, ad illorum nequitiam refrenandam idem abbas animum dedit; singula namque
 monasterii castra vallo in giro munivit, ibique ruricolos qui eatenus in villis deguerant,
 manere constituit; sicque contra eosdem comites se praeparare modis omnibus coepit.
 Dignum sane videtur ad posteriorum memoriam ystoriae praesenti annectere miraculum,
 quod in hoc monasterio omnipotens Deus ad laudem et gloriam sui nominis ostendere
 40 dignatus est.

30. Tempore siquidem ipso dum Iohannes cognomento Affidatus, in mansiuncula,
 quae turri patris Benedicti²⁹ conlateralis est, nocturno tempore sopori membra dedisset, 29
 evigilans audivit dulcisonum officium ante nocturnalem synaxim in beati patris aedecula
 ab angelis celebrari. Ad quod stupefactus, Sebastianum qui iuxta eum quiescebat, inter-
 45 rogat si iam fratres ad nocturnale officium surrexissent; qui cum adhuc primam noctis
 vigiliam manere dixisset, iam dictus Iohannes exurgens ad turrem accessit, quam im-
 mensi splendoris et inauditi odoris replebat fragrantia. Stupefactus autem, et id quod
 in re erat advertens, Ottonem abbatem adiit: quae visa et audita fuerant, seriatim
 enuntiat. Qui Deo omnipotenti gratias agens, iuxta quod venerandae memoriae Victori III.
 50 papae, et Theodemario servo Domini revelatum fuerat³⁰, iam dictam turrem cum largo 30
 habitaculo in oraculum domini Salvatoris et eius genitricis virginis Mariae dedicari con-
 stituit, convocatisque artificibus, cellarium inter dormitorium et titulum sancti proto-
 martyris Stephani construxit; sed morte praeventus explere nequivit. Iam dictae vero

28) Non vi è obbligo di credere cosa alcuna di tutto Dial. II, 35. et Ang. de Nuce ibi. Gatt. Hist. p. 15.
 29) Quid hoc sit frustra eruere studui.
 Rhodanum fuit. Mansi XX, 1025. 29) v Greg.

cantilenae suavitas et odoris fragrantia ac lucis immensitas, ab antiquis viris in iam dicta turri in praecipuis festivitibus visa et audita narrantur, sed quam maxime unoquoque anno depositionis die beati patris Benedicti adveniente, audiri et videri solitum est. Obiit autem praefatus abbas die Kalendarum Octobrium, et sepultus est iuxta ecclesiam sancti Andreae apostoli in cimiterio fratrum, introeuntibus iam dictum cymiterium ad levam.

Beatissimus Bruno abbas huius monasterii quadragesimus, sedit annis tribus, mensibus decem.

31. Hic³¹ Liguria provincia ortus ex illustri Astensium civium prosapia, sed illustres^a ab infantia possidens mores, liberalibusque studiis a pueritia sufficienter instructus, Astensis³² episcopi canonicus extitit. Qui desiderio regni coelestis patriam parentesque relinquens, ad hunc locum ut Deo liberius sub monachali habitu deservire valeret, Romanam properans venit ad urbem. His porro diebus Urbanus³³ papa secundus universalis praesidebat ecclesiae. Factum est autem, ut eo tempore quo idem vir ad hunc locum tendebat, Signensis episcopus vita decederet; quem idem reverendissimus pontifex in divina servitute fervere aspiciens, dixit ad eum: *Sicut tranquillitas maris multotiens infert periculum navitis, ita et monachis a saeculi turbine remotis quies et securitas ipsa perniciosissimum solet inferre naufragium. Unde nostris monitis te obedire convenit, et Signensis ecclesiae curam, quae tibi a nobis iniungitur, tanto diligentius ac religiosius quanto scientia ac sapientia polles, regere stude.* Cuius cum ille sermonibus minime praeberet assensum, praecipit ei ut ad civitatem praedictam pergeret, ibique vice Romani pontificis episcopum ordinans, iret quo vellet. Tunc supradictus vir illuc adveniens, cum sibi iniuncta implere satageret, idem papa clam Signensibus apices destinans, eum episcopum ordinari praecipit. Talia dum ad eius notitiam pervenissent, in tempestae noctis silentio beatae Mariae ecclesiam egrediens, fugam arripuit. Itaque dum meditata implere satageret, in quodam trivio virgo quaedam imperiali trabea adornata, cuius facies splendebat sicut sol, illi eminens astitit. Quam unde, qualis, quaeve esset, et quomodo tenderet, dum requisisset, illa respondit: *Sponsam quam non bene fugis, me noveris esse. Quapropter ut ad ecclesiam redeas, ex Dei omnipotentis parte praecipio; et cave ne Dei ulterius velis resistere voluntati;* et his dictis disparuit. Perculsus ad haec Bruno tanto virginis fame, Deique in sua ordinatione voluntatem advertens, succubuit, ac pontifici cathedram laetantibus cunctis suscepit. Ordinatus autem, in ea qua fuerat mentis intentione permansit. Unde adinventam opportunitate sub supradicto abbate Oderisio ad hunc locum perveniens, flentibus qui cum eo venerant, et nichil tale de ipso suspicantibus, monachus factus est. Signenses autem graviter illius ferentes absentiam, Paschalem papam secundum adeunt, rogant ut illum potius episcopatus sui curam gerere cogeret, quam sibi tantum consulens, in Casinensi coenobio quietum et remotum a saeculi turbine velle quiescere. Pontifex autem illorum ad verba commotus, strenuos a suo latere destinavit viros, per quos eidem Brunoni ex parte sedis apostolicae mandat, ut in cura ovium suarum studeat, et Romano pontifici pro causis ecclesiasticis semper adaereat; arguens insuper illum et increpans, cur absque apostolicae sedis licentia ausus fuisset monasterium petere, quo illum omnino esse non permetteret ipse. Ad haec praephatus Bruno rescripsit³⁴: *Cuncti proculdubio qui in Romana sunt ecclesia, noscunt quia nisi contra ecclesiam scismaticorum saeviret insania, hoc quod nunc egi a multis iam annis opere implevissem: nunc vero quia in Romana ecclesia Petro clavum regente, tota per orbem Christi Dei nostri gratulatur ecclesia, ventorum iam turbines silent, maria pacata quiescunt. Idcirco quod Deo semel devoveram, reddere cogor. Melius est enim non vovere, quam vovere et non reddere. Quod si quis fortasse michi obiciat, quod semel acceptum episcopatum relinquere non debeam, licenter respondeo, quod multi sunt qui pontificatus iura non deserunt, et de sinistris sunt, dicente Domino: „Principes fuerunt, et non cognovi; iudices extiterunt, et non per spiritum meum.“ Hii autem qui recta intentione episcopa-*

a) leg. illustiores.

31) Maiorem quam Petro fidem deberi. Anonymi puto Petrus hic a Petro Damiani, Opusc. 19, de vitae S. Brunonis, demonstravit I. B. Solerius in abdicatione episcopatus, et sensum et verba mutatus est.

32) Senensis potius. 33) Gregorius VII. 34) vel Bruno, vel quod magis

tum dimiserunt, certum est eos de aeterna felicitate perenniter cum Christo gaudere. Michi porro exempla sanctorum non desunt, quorum vestigia secutus sum, qui relicto tumultu saeculi quietam vitam adepti sunt. Unde per vos summum pontificem obnixe deprecor, ut de reliquo amplius michi molestus non sit, et quietum portum in quem Christo gubernante perveni, ne me relinquere cogat, suppliciter posco. Cumque nulla ratione eundem apostolicum nec Signinum populum flectere valeret, supradictus abbas Oderisius rogavit eundem pontificem, ut praephatum virum sub monachali habitu in hoc monasterio Deo militare permetteret, atque pro obsequio, eiusdem pontificis fultus auxilio, quadraginta diebus in Romanae ecclesiae servitio esset, et Signensem Idem papa aurem accommodans quievit. Post haec autem ab eodem pontifice atque abbate nostro³⁵, una cum Boamundo³⁶ sicut supra retulimus, in Gallias directus³⁷, vice Romani pontificis in eisdem partibus³⁸ synodum secundum traditionem ecclesiasticam tenuit. Inde quoque Romam reversus, 44. die ab Ottonis abbatis depositione extante ad hoc monasterium rediit, atque a fratribus est in huius coenobii regimine ac cura praelatus. Hidem vero apostolicus ad hunc locum postea veniens, non solum dignum illum esse abbatem in conventu fratrum peroratus est, verum etiam in apostolicam sedem dignum sibi successorem fore testificatus est. Non autem idem vir otiose hic vixisse credendus est, qui tales ac tantos nobis scripturarum exposuerit libros, de quibus summam, illorum scilicet qui in nostris manibus venerunt, pandere curamus³⁹: super Psalterium; super Genesim, super Exodum, super Leviticum, super Numerum, super Deuteronomium, super Ysayam, super Cantica Canticorum, super Iudicum, super Apocalypsin. De totius autem anni festivitibus atque diebus dominicis composuit sermones 69, omelias 155.

32. Hoc⁴⁰ praeterea tempore Adenulfus, Lando, et Adenulfus Aquinenses comites diabolica debriati vesania castrum Terame rusticorum proditione ingredienti, et eiusdem castrum habitatores in suam fidelitatem iurare facientes, oppida monasterio pertinentia depraedare coeperunt. Hoc ubi praedicto abbati nuntiatum est, ad eosdem comites dirigens, ut castrum monasterio redderent, et a tantis iniquitatibus et direptionibus cessarent monere coepit. Illi autem eius dicta non solum facere, sed etiam audire spernentes, deteriora in dies agere mirabantur. Tunc abbas cum fratribus communicato consilio, eosdem sacrilegos a liminibus ecclesiae separavit, ac e vestigio Robbertum principem evocans, ad eiusdem castrum recuperationem invitat. Qui copioso valde congregato exercitu, super eundem castrum adveniens, illum oppugnare modis omnibus coepit; cumque hostiliter ibi per dies ferme quindecim resedisset, idem comites miserunt ad eundem abbatem, quod si illos cum armis suis exinde exire permetteret, idem castrum absque omni controversia protinus monasterio redderent. Quod dum abbas annuisset, supradictum castrum in monasterii huius potestate recepit, die Iduum Augustarum anno dominicae incarnationis 1108. Pro quo videlicet castro idem abbas Capuano principi libras ducentas contradidit.

33. Mense itaque Octobrio adveniente, idem apostolicus ad hunc locum adveniens, sociato sibi nostro abbate synodum celebraturus Beneventum perrexit. In qua videlicet vestigia praedecessorum suorum secutus constituit, ut quicumque investituram ecclesiae vel ecclesiasticam dignitatem de manu laici acceperit, et dans et accipiens communione privetur. Vestimenta vero saecularia et pretiosa clericis reprehendit, et talibus uti interdixit. Cum autem Capuam devenisset, rogatus ab eodem abbate ecclesiam sancti Benedicti, quam Desiderius abbas intra eandem civitatem renovaverat, sollemniter dedicavit; in qua etiam de vestimentis sanctissimi patris Benedicti recondidit; sicque ad hoc monasterium veniens, Romam reversus est.

34. His porro diebus Roggerius dux praeceptum⁴¹ fecit beato Benedicto de ovibus loci istius, ut nullam dationem vel censum ulterius inde exigeret tam ipse quam successores sui, in omni pertinentia montis Gargani, et licentiam hospitandi semper habeant cum eisdem ovibus, ab ecclesia quae dicitur Passari, usque ad Salpitanum pontem qui

a) habitu in desunt c. b) minabantur?

35) cum sui abbatis licentia. V. S. Brun. 36) princ. c. 34. et ibi Marum. 40) cf. Anon. Casin. cod. Antiochia. 37) Nihil de hac legatione habuimus. 47. ad a. 1108. 41) ap. Tostium II, 97.

38) Pictavi. Mansi XX, 1205. 39) cf. de viris ill.

Lambardorum dicitur, usque in mare, et usque in Vadum de fico, decem librarum auri
 1108. Sept. pena apposita. Tunc temporis Laydulfus filius Pandulfi comitis de Presenzano⁴² in
 praesentia eiusdem abbatis manifestavit et renuntiavit se de inclita parte sua de castello
 Mortula, et Casa Fortini, et Cucuruczu, et rocca de Bantra, pena apposita centum
 1109. Jan. librarum auri, si hoc remove quaeisset. Sed et Iohannes Triventinae sedis episco-
 pus, una cum Roberto filio Tristayni⁴³ Limessani castri domino, optulit huic loco eccle-
 siam sanctae Illuminatae infra fines praedicti castri Limessani, loco ubi dicitur Petra
 maiore, cum omnibus ecclesiis et pertinentiis suis, pena indicta centum librarum auri
 id remove quaeerentibus. Notandum plane videtur, nequitiam et fraudulentiam Alferii
 Triventinensis episcopi⁴⁴ hoc in loco inserere. Hic enim dum praepositus in eadem
 beatae Illuminatae ecclesia esset, sciens supradictam ecclesiam monasterio sancti Eustasii
 ab ipso suae constructionis exordio subditam, et a Beneventanis principibus in eodem
 loco concessam, simulque cupiens eam a ditione eiusdem monasterii subducere, accessit
 ad praepositum qui tunc monasterio praeerat, eumque rogare suppliciter coepit, ut sibi
 cartas eiusdem loci ostenderet, dicens suae haereditatis cartas ibidem esse repositas:
 orare ut sibi illas exinde auferre permitteret, ne forte temporis vetustate perirent.
 Praepositus autem nullum in verbis eius dolum existimans, dat ei et perquirendi et
 asportandi licentiam. Tandem igitur inter reliquas praeceptum a Beneventanis principi-
 bus de ecclesia sanctae Illuminatae monasterio sancti Eustasii factum invenit; quod
 videlicet lucide satis et aperte continebat, qualiter ecclesia illa a suae constructionis
 principio monasterio beati Eustasii a Beneventanis principibus tradita fuerat. Huius ille
 ductus invidia, et iniqua debriatus vesania, rapuit, abscondit, et ad domum propriam
 reversus illud minutatim incidit. Haec ita acta fuisse ego ex ore Alberti huius nostri
 coenobii monachi ultimam fere iam aetatem agentis audivi, ne quis hoc existimet men-
 dose descriptum.

1110. Jan. 35. Anno autem dominicae incarnationis 1110, indictione 3, mense Iunio, sexto eius-
 dem, stella cometes apparuit. Eo etiam tempore iam dictus Paschalis papa secundus Urbem
 egrediens, ad has partes devenit, et ducem ac principem, omnesque comites Apuliae,
 Calabriae, ac Principatus advocans, accepit securitatem ab eis, quatinus illum adjuvarent
 contra Heinricum imperatorem, si necessitas sibi incumberet, et ad hoc provocati fuis-
 sent. His ita peractis, Romam rediit, et omnes proceres Romanorum simili sacramento
 constrinxit. Heinricus interea imperator immensum valde exercitum congregans, intra-
 Dec. vit Italiam, praedecessorum suorum antiquorum videlicet imperatorum dignitates et iura,
 et imperii coronam ab eodem pontifice Romae accipere cupiens, sicque cursum suum
 1111. cotidie accelerabat. Erat iam hyemis tempus; cumque⁴⁵ in Tusciam devenisset, missis Romam in por-
 Feb. ticu sancti Petri nuntiis, cum Petro Leonis et aliis pontificis nuntiis, hoc pactum inter eos deliberatum est: ut imperator scripto
 refutaret omnem investituram omnium ecclesiarum in manu pontificis, in conspectu cleri et populi, in die coronationis suae, et
 postquam papa fecerit de regalibus, sicut in alia carta scriptum est, sacramento firmabit, et dimittet ecclesias liberas, cum obla-
 tionibus et possessionibus, quae ad regnum manifeste non pertinebant, et absolvet populos a iuramentis, quae contra episcopos
 facta sunt. Patrimonia et possessiones beati Petri restituet et concedet, sicut a Carolo, Ludovico, Heinrico, et aliis impera-
 toribus factum est, et tenere adiuvabit, secundum suum posse, et non erit in facto aut in consilio, ut idem papa perdat
 papatum Romanum, aut vitam, vel membra, vel capiat mala captione, aut per se, aut per summam personam, nec
 ipse, nec fideles ipsius, qui pro ipso securitatem ei fecerint, idest Petrus^b Leonis cum filiis suis, quorum bona dampnum
 studiose non patiantur, vel alii^c, quos imperatori significaverit, et si quis eis malum fecerit, rex eos fideliter adiuvabit.
 Pro huius securitatis observatione, mediatores dabit eidem pontifici Fridericum⁴⁶ filium sororis suae, Engilbertum⁴⁷ et
 Theobaldum⁴⁸ marchiones, Hermannum et Gotfridum comites, Fridericum palatinum comitem de Saxonis, Beringarium
 de Baioaria, Fridericum Saxonem, Albertum cancellarium, Cononem fratrem Henrici, Sigeboldo de Baioaria, Heinricum
 ducem Carinthiae, Bertulfum filium ducis Bertulfi, qui iurabunt papae securitatem de vita, de membris, de papatu, de
 captione; et si imperator haec omnia suprascripta non observasset, ipsi cum honoribus suis ad Romanam ecclesiam
 in potestate papae, Fridericum ducem nepotem suum, Brunonem episcopum Spireensem, Chonradum nepotem comitis
 Herimanni, et filium eius, et Heinricum fratremcomitis Friderici. Obsides si recepisset, redderet in die coronationis suae
 transito ponte; et si forte coronatus non fuisset, aut non transisset, similiter redderet apud castellum sancti Angeli.
 Legatos autem quos papa ad eum misisset, in cundo et redeundo securos faceret tam a se quam a suis, et si eis nocentier
 iniuria illata fuisset, ad emendandum fideliter adiuvaret. Et postquam rex hoc adimpleverit, papa praeciperet episcopis
 55

a) adiuvavit c. b) Petrum c. c) alios c.

42) v. c. 12. Gatt. Acc. 228. 43) Trostayni in gistro Paschalis II. v. Mon. Leg. II. 66 sqq. SS. V.
 carta ap. Gatt. Hist. p. 421. Limosani situm est in 472 sqq. 46) ducem Alemanniae. 47) Istriae.
 com. Molise, ad Bifernum. 44) iam anno 1084. 48) de Vohburg.
 episcopus fuit, v. Di Meo Ann. ad h. a. 45) e re-

presentibus in die coronationis eius, et dimittant regalis imperatori et regno, quae ad regnum pertinebant tempore 1111. Feb.
 Caroli, Ludoyi, Henrici, et aliorum praedecessorum eius: scripto firmabit sub anathemate auctoritate sua et iustitia, ne
 quis eorum vel presentium vel absentium, vel successores eorum, intromittant se vel invadant regalia, id est civitates,
 ducatus, marchias, comitatus, monetas, teloneum, mercatum, advocatias imperii, iura centurionum, et curtes, quae mani-
 5 feste imperii erant, cum pertinentiis suis, militias et castra imperii, nec ipsa imperatorum, nec Romanum
 imperium super his ulterius inquietaret, et privilegio sub anathemate confirmaret, nec a posteriori sui inquietare praesu-
 merent. Imperatorem benigne et honorifice susciperet, et more praedecessorum ipsius catholicorum imperatorum
 scienter et non subtrahendo coronabit, et ad tenendum imperium officii sui auxilio adiuvabit. Si papa hoc non adim-
 10 plexerit, Petrus Leonis cum omnibus suis teneret se ad imperatorem. Obsides autem, nisi effugerent, redderet altero
 die post coronationem; si per papam remanserit ut non coronetur, similiter reddet. Cumque hoc inter eos con-
 stitutum fuisset, iureiurando firmavit hoc imperator, Albertus cancellarius^b, Hermannus, Fridericus et Gottfridus Feb. 9.
 comites, Fridericus Saxo, et Cuono frater Berengarii, Sigebold de Bavaria, Henricus dux Carinthiae, Bertulfus filius
 ducis Bertolfi, atque Albertus cancellarius^b. Hi omnes post imperatorem eo ordine iuraverunt, ut si imperator
 hoc implere nollet, ipsi cum omnibus suis tenerent se ad Romanam ecclesiam.

15 36. Postquam autem haec ita firmata sunt, idem apostolicus direxit ad eum litteras⁴⁸,
 per quas ei mandavit, quod Illuminatori omnium gratias ageret, qui cordis ipsius oculos
 illuminare dignatus est, ut patris eius nequitiam toto iam saeculo diffamatam, et interius
 cognosceret et gravius abhorreret. Apostolica namque sedes eum ad aeterni Patris vi-
 scera confugientem paterna benignitate susciperet, et inter matris ecclesiae filios fami-
 20 liarius confovere optaret. Si enim sicut suarum apostolicae sedi litterarum allegatione
 promittebat, plena mentis devotione sibi suisque legitimis successoribus obedientiam
 exhibere curasset, quam sive reges sive imperatores catholici suis praedecessoribus ex-
 hibuerunt, ipse profecto eum ut catholicum imperatorem haberet, et honorem eius per
 Dei gratiam servaret, atque augere curaret. Nam si^c in coepta vellet probitate persistere,
 25 magna^d Romano imperio salus per apostolicae sedis obedientiam proveniret; quam ob
 causam non solum in partes illas venire, sed extremis quoque periculis personam suam
 exponere paratus esset. Caeterum quia ad praesens ad ipsum venire temporis qualitas
 rerumque non pateretur, per suos nuntios voluntatem suam aperire, et imperator suam
 insinuare valeret. Postulat interea imperator, ut patris sui cadaver in ecclesia sepeliri
 30 permitteret. Ad quod papa respondit, quod sanctarum scripturarum exinde sibi obstaret
 auctoritas, et miraculorum prohiberet reverentia divinorum. Ipsos enim Dei martyres
 iam in coelestibus positos id terribiliter exigisse sciret, ut sceleratorum cadavera de suis
 basilicis pellerentur; ut quibus viventibus non communicamus, nec mortuis communicare
 possimus. Mense autem Februario caesar concite castra sua movens ad Urbem tendebat.
 35 Pontifex autem exortarios ubique dirigens apices, non cessabat Normannos et Langobardos
 ad Romanae ecclesiae servitium invitare; sed qui verba ferebat, verba recepit. Post haec
 idem imperator Romam accessit tertio Idus Februarii, in sabbato videlicet ante quinquagesimam. Romanis vero Feb. 11.
 instantibus, ut honorem et libertatem Urbis sacramento firmaret, callide illos caesar
 circumvenire cupiens Teutonica lingua iusta suum velle iuravit; nonnulli autem ex Ro-
 40 manis hoc agnoscentes, et fraudem esse in negotio proclamantes, in Urbem se rece-
 perunt.

37. Igitur ubi pontifex imperatorem venisse cognovit, directis nuntiis securitatem
 ab eo et obsides expetebat. Cui caesar obsides tradens, et ab eo obsides recipiens,
 iureiurando firmavit de ipsius apostolici vita, de honore, de membris, de mala captione,
 45 de regalibus etiam et patrimoniis beati Petri, et nominatim de Apulia, Calabria, Sicilia,
 ac Capuano principatu; factis etiam sacramentis, quod omnes investituras^e ecclesiarum
 et earum res omnino quietas dimitteret. Altero die obviam ei pontifex misit in montem Gaudii, qui et Feb. 12
 Marii dicitur, baiulos, cereostatarios, stauroteros, aquiliferos, leoniferos, lupiferos, dracona-
 rios, candidatos, defensores, stratores, et maximam^f populi multitudinem cum floribus et palma. Duo
 50 iusta priorum imperatorum consuetudinem iuramenta, unum iusta ponticulum, alterum ante portam porticum, Roma-
 norum populo fecit. Ante portam a Iudeis, in porta a Graecis cantando exceptus est. Illic omnis Romanae urbis clerus
 ex pontificis praecepto convenerat, et eum ex equo descendentem usque ad sancti Petri gradus cum laudibus deduxerunt.
 Cum vero ad superiora graduum ascendisset, illic dominus papa cum episcopis pluribus, cum cardinalibus presbyteris et
 diaconibus, cum subdiaconibus, et caeteris scholae cantorum ministris affuit. Quem imperator ut vidit, de equo
 55 descendens procidit ad pedes eius, demumque exurgens, in nomine Trinitatis in ore et fronte et
 oculis ei pacem dedit, ac stratoris officium exhibuit; maxque dexteram pontificis tenens, cum magno populo-
 rum gaudio et clamore ad portam pervenit argenteam. Ibi ex libro professionem imperatoriam fecit, et a pontifice im-
 perator designatus est, et iterum a pontifice osculatus; mox super eum orationem primam, sicut in ordine continetur,

a) de l. l. b) aut Petri aut scribae hic negligentiam reprehendas. c) ita corr. Laurentus. N. in certa v. c. d) ita
 60 Laurentus. magnam R. i. salutem c. e) investituras c. f) maxima p. multitudo ei cum ramis occurrit. Reg. Pasch.

48) eas non habemus.

1111. Feb. Lavicanus episcopus dedit⁴⁹. Post ingressum basilicæ, cum in rotam portaticam venisset, positus utriusque sedibus con-
sederet. Pontifex reformationem investituræ et cætera quæ in conventionis carta scripta fuerant requirit, paratus
et ipse, quæ in alia conventionis carta fuerant adimplere. Ille cum episcopis suis et principibus accessit in parte iusta
secretarium; ibi diutius quod eis placuit tractaverunt. In quo tractatu interfuere Langobardici episcopi tres, Bernardus
Pernensis, Bonus senior Regilianus, Aldo Placentinus. Cum autem hora longior se protraheret, missis nuntiis pontifex
conventionis supradictæ tenorem petiit adimpleri. Tunc episcopi transalpini ad pontificis vestigia curruerunt, et ad oscula
conducitum fuerat, non posse firmari superioritate et iustitia. Quibus dum evangelica et apostolica obiceretur auctoritas,
Mat 22, 21. quia reddenda caesari, quæ sunt caesaris, et nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, et iusta beatus Am-
2 Tim. 2, 4. brosius, ab episcopali officio alienus sit talia agens: cum hæc et alia illis apostolica et canonice capitula obiceretur, illi tamen in dolositate sup- et pertinacia permanebant.

38. Imperator interea cupiens suis assertionibus pontificem decipere ait: *Discordiam
quæ inter te et Stephanum cognomento Normannum usque nunc fuit, volo ut iam finem ac-
cipiat. Is enim Stephanus ob fidelitatem eius multa pericula sustinuerat. Ad hæc papa:
Dies maxima ex parte præterit, et officium prolixum erit hodie; ideoque primitus si placet,
quod vestrum est impleatur. Unus autem ex his qui cum imperatore venerant, confestim
surgens in medium ait: Quid verbis opus est tantis? Indubie noveris dominum nostrum
imperatorem ita velle accipere coronam, sicut illam Carolus, Pipinus, ac Ludovicus sumpsere.*
Quod cum papa se id non posse implere dixisset, caesar iratus, et seductus consilio
50 Alberti archiepiscopi Maguntini⁵⁰, et Bruchardi episcopi Saxonum⁵¹, non veritus est cum
suis armatis militibus circumdare. Sed cum iam dies declinaret in vespem, consilium a fratribus est, ut
imperator eodem die coronaretur, cæterorum tractatus in sequentem ebdomadam differretur. Illi etiam hoc averati
sunt. Inter hæc tam pontifex quam omnes qui cum eo erant, a militibus armatis custodiebantur. Vix tandem ad altare
beati Petri pro audiendis missæ officia conscenderunt, vix ad sacramenta divina conficienda panem, vinum, aquam in-
venire potuerunt. Post missam ex cathedra descendere compulsus pontifex, deorsum ante confessionem beati Petri cum
55 fratribus sedit; ibi usque ad noctis tenebras ab armatis militibus custoditus, inde ad hospitium extra ecclesie atrium
cum fratribus deductus est. Capta est cum eo et clericorum et laycorum numerosior multitudo. Pueros etiam ac
diversæ ætatis homines, et clericos, qui obviam ei cum floribus et palmis processerant,
alios detruncavit, alios expoliavit, alios verberavit, alios in captione detinuit. Iohannes
interea Tuscolanensis episcopus et Leo Ostiensis, papam in vinculis tentum ut perspe-
30 xerunt, habitu plebeio induti in Urbem se receperunt.

39. Igitur⁵² Romani papam captum ut audire, repentinus illos tumultus, dolor et
gemitus invasit; e vestigio Alemannos qui causa orationis seu negotii aut visendi in Ur-
bem ingressi fuerant, interficiunt. Altera autem die ab Urbe egredientes pugnam conserunt,
Feb. 13. multosque de exercitu imperatoris interficientes, et eorum spolia capientes, adversus Teuto-
nicos acris pugnauerunt, adeo ut eos ex porticu pacis propellerent, ipsum etiam imperatorem equo dei-
cerent et in faciem vulnerarent. Hoc ubi Otto comes Mediolanensis⁵³ perspexit, pro
55 imperatore se ad mortem obiciens, equum suum contradidit; nec mora, a Romanis captus,
et in Urbem inductus, minutatim concisus est, eiusque carnes in platea canibus devo-
randæ relictæ. Tunc imperator ubi Romanorum victoriam et suorum perditionem aspexit,
clamavit et dixit: *Videtsne o milites mei, me interfici a Romanis, et non me defenditis?*
Ad hanc vocem videres Alemannorum et Romanorum micare enses, alios discindi a
capite usque ad pectus, nullaque erat requies morientum. Quam perniciosissima dies
tunc Romanis et hostibus eorum fuit, cum hinc et inde tot millia hominum caesa iace-
bant! Fluvius etiam ipse Tyberis occisorum cruore rubeus et infectus videbatur. Iam
45 ad occasum dies vergebat, cum Teotonici bello resoluti a pugna se subducere coeperunt;
virtus namque eorum, ut ait Eutropius⁵⁴, sicut primo impetu maior est quam aliorum,
ita sequens minor est quam feminarum. Habent namque aliquid simile cum nivibus
suis; nam statim ut tacti calore fuerint, in sudorem conversi deficiunt, et quasi a sole
solvantur. Igitur Romani ut Cymbros bello cecidisse viderunt, ad spolia et prædas devo-
50 versi; spoliisque peremptorum onusti, in Urbem redire coeperunt. Hoc ubi caesar ad-
vertit, imperat suis ut Romanos qui spoliis onusti in Urbem redibant, unanimiter inva-
derent. Quod cum factum fuisset, plures oppressione et suffocatione quam gladio morti-

49) David Scottus ap. Will. Malmesb. V, 423 de tunc in Gallia erat. 50) tunc cancellarii. 51) Mo-
nasteriënsis. 52) Igitur — auferunt l. l. paucis
actis Apr. 13: et coepta oratione quæ in ordine
continetur ab Ostiensis episcopo, quoniam Albanus
deerat a quo debuisset dici si adesset. Lavicanus
episcopatus tunc iam cum Albanensi coniunctus
fuisse videtur. Ordo Rom. quem Io. Mabillon edi-
dit, hoc loco habet Albanensem. Ricardus ep. Alban.
I. V.

sunt. In tanta igitur perturbatione varia fortuna, variique erant eventus. At Teutonici cum ad castrum Crescentii pervenissent, Romani pilis de castro emissis illos in fugam convertunt. Quibus omnibus rebus Alemanni permoti, cum multitudine Romanorum castra sua compleri, et suum exercitum premi vidissent, in castris se receperunt, tantusque terror eos invasit, ut per totum sequens biduum die ac nocte in armis essent. Nocte autem adveniente, episcopus Tuscolanensis, omnem Romanum populum advocans, dixit ad eos: *Licet verba karissimi filii nobis virtutem non addant, neque strenuus ex imbecille, neque robustus reddatur ex timido: omnis tamen vobis causa est pro vita, pro gloria, pro libertate, pro defensione sedis apostolicae. Omnia namque haec in vestris dextris portatis; nam qui desiderat pacem, praeparet bellum. Filii vestri contra ius, contra fas in compedi- bus detinentur, et apostoli Petri basilica toto orbe veneranda, armis, cadaveribus atque cruore est repleta. Quid autem aliud exinde nisi malum! dicere possumus? Ecclesia namque penitus attrita et desolata est; unde rogamus et obsecramus, ut ei subveniatis, et ad tantam iniuriam ulciscendam totis viribus insurgatis: nam ubi viri sunt qui eis obstant, velocius sunt ad fugiendum quam ad resistendum. De Dei et nostri, et beatorum apostolorum Petri et Pauli misericordia confidentes, ab omnibus vos peccatis absolvimus.* Hac igitur Romani oratione animati, omnes insimul contra imperatorem sacramento se constrinxerunt, et omnes qui eos adiuverant, in loco fratrum habendos statuerunt. Hoc ubi imperatori nuntiatum est, eadem nocte eundem apostolicum exinde abstrahens, tanto metu ex porticu profugit cum suo exercitu, ut non solum sarcinas, sed multos etiam socios in ospitiis reliquerit. Post duos autem dies milites advocans, praecepit pontificem expoliari vestimentis suis. Quod dum factum fuisset, vinculis alligatum secum duxerunt. Dehinc usque ad pedem Soractis progredientes, iusta beati Andreae monasterium Tyberis alveum transierunt, et per Sabinos ad Lucanum pontem iter agentes, posteriores Romanae urbis partes aggressi sunt. Trahebantur iater haec clericorum et laycorum nonnulli funibus alligati; pontifex autem cum duobus episcopis, Sabinensi videlicet et Portuensi, et cardinalibus quatuor, apud castellum Trebicum, caeteri vero cardinales apud Corcodilum in custodia tenebantur. Latinorum vero nullus cum eodem pontifice audebat colloqui. Custodiebatur autem a magnatibus imperatoris, ab ipsis etiam et obsequabatur, ad ultimum vero tam causa suspicionis, quam et concordiae gratia reductus est in castra. Fuit autem idem apostolicus in eodem carceris ergastulo diebus 61. Iohannes interea Tuscolanensis episcopus per epistolas non cessabat confortare, sollicitare, ac roborare animos fidelium ad succurrendum et auxilium ferendum sedi apostolicae afflictatae ac destitutatae. Tunc princeps in Patenariam cum suis adveniens, elegit milites ferme trecentos, et misit in adiutorium Romanis; qui venientes Ferentinum, invenerunt Ptolemeum et omnes proceres illarum partium faventes imperatori. Imperator autem cum omni suo exercitu iam transmeaverat Tyberim, qua de re cum non possent Urbem intrare, Capuam repedarunt.

40. His porro perturbationibus instantibus dux Roggerius cum Boamundo fratre suo vita decedit. Horum itaque mors Normannis magnum timorem, imperatori autem et exercitui eius, ac omnibus Langobardis, audaciam maximam tribuit: re enim vera vehementer conturbati fuerant de adventu imperatoris, ne videlicet pellerentur de Principatibus, Apulia, seu Calabria, et munitissima loca eligebant omnes, et aedificabant ibi munitiones contra adventum imperatoris. Princeps autem habito cum suis consilio, ad imperatorem legatos direxit, pacem ab eo et securitatem expetens. Itaque cum et agros Romanorum imperator cotidie depopularet, et eorum animos dolis ac pecunia pertemptaret, tantam Deus populo constantiam tribuit, ut nichil cum eis pacis sine papae et cardinalium liberatione inire potuerit. Diversis inter haec consiliis distrahebatur; sed perpetrati sceleris conscius, nichil sibi ulterius tutum fore apud papam arbitrabatur. Videns itaque sibi evenisse quod non putabat, coepit iureiurando firmare, quod nisi pontifex voluntatem suam implere morigeraret, et ipsum et omnes quos habebat in vinculis, alios interficeret alios membris detruncaret. Sed cum flectere in hoc pontificem minime posset, in hoc tandem plena deliberatione convenit, ut omnes quos ceperat liberos faceret, dummodo securitatem sibi opus papam futuri temporis provideret. Hoc profecto per principes suos, hoc per clericos, hoc per laicos, hoc per cives Romanos sollicitus satagebat. Caeterum dominus papa facilius vitam exponere, quam investituris episcopatum et abbatiarum consentire malebat, quamvis ille per investituras illas non ecclesias, non officia quaelibet, sed sola regalia se dare assereret. Proponebatur gravissimum scismatis periculum, quod paene universae Latinorum ecclesiae immineret. Victus lamen miseris filiorum, laborans gravibus suspiriis atque gemitibus, et in lacrimis totus effusus: *Cogor aut pro ecclesiae liberatione ac a) etiam legendum videtur.*

55) verba — timido e Salustii Cat. 58. desumpta 59) Anon. Cas. ad a. 1111. Necrol. Cas. ad 9 Kal. esse, monuit V. Cl. Stenzel. 56) quo Anio trans- Mart. et Non. Mart. itur, infra Tibur. 57) Crescentio. 58) Petro.

1111. *pax hoc pati, hoc permittere, quod pro vita mea nullatenus consentirem.* Ad hanc enim securitatem confirmandum episcopi et cardinales qui capti fuerant expetebantur, nec omnino aliter aut captivorum dimissio, aut ecclesiae pax, quantum in ipsa eral, poterat provenire. Cum itaque comes Albertus de Blanderada et caeteri imperatoris laterales iuramentis condiciones praescribi non sinerent, pontifex ait: *Quandoquidem conditionem praescribi non patimini, verbis opponam.* Tunc totus ad imperatorem conversus, dixit: *Iuramenta haec ideo facimus tibi, ut vos illa quas pacti estis faciatis et obser-* 5
 Apr. 11. *vetis.* Quod imperator cum suis omnibus laetissime ac libentissime annuit. Ex verbo igitur papae ab eis iuratum est in agro iuxta pontem Mammoneum⁶⁰, qui Romanos a Teutonicis dirimebat, in hoc videlicet modo, quod ulterius non inquietaret imperatorem neque eius imperium de investitura episcopatum et abbatiarum, et de iniuria sibi illata et suis in persona et bonis; imperatoris^a aliquid malum sibi vel alicui personae non redderet pro hac causa, et penitus in persona imperatoris nunquam anathemata ponit; et concederet eidem imperatori et eius imperio, et privilegio suo sub anathemate confirmaret^b episcopos et abbates, libere electos, assensu imperatoris, sine symonia, quos idem imperator annulo et virga investiat, et episcopus investitus libere consecrationem accipiat ab archiepiscopo, ad quem pertinuerit. Si quis vero a populo et a clero eligatur, nisi ab imperatore investiat, a nemine consecratur, et archiepiscopi et episcopi libertatem habeant consecrandi investitis ab imperatore. Et regnum et imperium, et patriciatum officii sui auxilio tenere adiuvabit. Cumque hoc sacramento firmasset, demum imperator iuravit, quod dimitteret eundem 15 pontificem cum episcopis et cardinalibus, et omnes captivos qui cum eo vel pro eo capti sunt, et obsides, et securos perduceret intra portas Transyberinae civitatis, nec ulterius caperet, aut capi permitteret. His qui in fidelitate sedis apostolicae manerent, et populo Romanae civitatis pacem et securitatem servaret tam per se quam per suos, et in personis et rebus, qui pacem sibi servassent; eundem papam fideliter adiuveret ut^c papatum secure et quiete teneret, patrimonium et possessiones Romanae ecclesiae, quae abstulit, restitueret, caetera quae iure habere debet, more antecessorum 20 recuperare et tenere adiuveret bona fide, et eidem pontifici fideliter obediret, salvo honore regni et imperii, sicut catholici imperatores catholicis pontificibus Romanis. Post haec Coloniensis archiepiscopus Fridericus, Gebardus Tridentinensis, Bruchardus Monasteriensis, Bruchardus^d Spirensis, Albertus cancellarius, Fridericus^e, Herimannus, Albertus^f, Fridericus^g, Berengarius^g, Fridericus^g, Gotfridus^g, et Guarnerius comes, ac Bonifatius marchio^g in hunc modum iuraverunt. Restabat illa exactionis et extorsionis portio, ut de investiturae permissione privilegium imperatori personam 25 nalter scriberetur. Nec ipse igitur nec ipsius laterales passi sunt, ut intra Urbem scriptura ipsa differretur, ubi sigillum pontificis dimissum fuerat. Altero itaque die in eodem campo, qui Septem Fratrum dicitur, dum castra moverent, illud dietari oportuit, et transitu iuxta pontem Salarium Tyberis fluvio, dum apud Oclavum castra sita essent, accitus ab Urbe scribarius scriptam illud inter nocturnas tenebras exaravit; cui nimirum scripto ibidem quamvis invitatus pontifex subscripsit. Porro eum ibidem cartam ipsam imperator accepisset, postmodum tamen cum ad beati Petri ecclesiam 30 venissent, post coronae acceptionem, eam ad manum pontificis retulit, nec solum contra eius voluntatem, sed etiam contra omnem consuetudinem de eius manu accepit. Coronatus est autem idem imperator, portis omnibus Romanae urbis, ne quis civium ad eum accederet, obseratis. Cumque ad hostiae confectionem venisset, partem ipse accipiens, partem imperatori contradens, dixit: *Sicut pars ista vivifici corporis divisa est, ita divisa sit a regno Christi et Dei, quicumque pactum istud dirumpere temptaverit.* Post coronationem, finis missarum sollempnis, imperator statim ad castra in campum egreditur; pontifex autem Urbem ingressus est. Abhinc igitur in Romana ecclesia scandala dissensionum et scismatum oriri coeperunt.

41. His quoque diebus, dum abbas noster Bruno, ecclesiam sancti Thomae apostoli extra castrum Vallis frigidae sitam solempniter dedicasset, mulier quaedam quam immundus acriter vexabat spiritus, ad eum delata est; cuius calamitati compatiens, oratione 40 praemissa aquam de qua manus laverat, patienti feminae in potum tribuit, moxque ab ea diabolus effugavit. Eo etiam tempore quidam presbyter in Alemanniae partibus, dum quendam puerulum psalmum 113. edoceret, et eo relicto alio perrexisset, puer somno fessus deprimitur; moxque rediens presbyter excitavit illum, imperans illi legere psalmum. Puer autem perterritus, coepit alios corde tenus dicere versus: increpatus 45 autem a magistro, ut psalmum potius quam versus diceret, ille magis ac magis coepit illos repetere. Intellegens autem presbyter puerum per spiritum loqui, coepit illos ex ore illius describere. Versus autem hi sunt: *Rex morietur, et ursus interficietur, et erit terror in diversorio. Sol et luna emittent venenum suum, et stellae pluent sanguinem. Regina destruetur, et non stabit regnum eius, et erit superstes. Rex christianorum processit 50 ex alvo matris; quem genuit, interfecit. Oculi eius ut faces ardentes, et unguis eius sicut grise.* Alia autem die puer interrogatus, nichil se ex hoc scire professus est.

42. Praephatus namque abbas, sociatis sibi Guala Legionensi¹ episcopo, et Roberto Parisiensi⁶³, et aliis cardinalibus, coepit omnimodis instare pontifici, ut privilegium 60 quod imperatori fecerat dirumperet, eumque anathematis vinculo innodaret. Hi⁶⁹ autem 55 qui cum papa in vinculis fuerant, dicebant: *Quod antea praedicavimus, praedicamus una et consona voce, et quod dampnavimus, damnamus.* Alii autem non solum non^h dampna-

a) an imperatori? b) confirmat c. c) et c. d) I. Bruno. e) an gravis? f) Regionensi c. g) Pasiensi c. h) non deest cod.

60) Ponte Mammolo, quo via Tiburtina Anienem Maletum, Saluzzo I, 412. 68) cf. Order. Vit. 60 transmittit. 61) palatinus. 62) de Blanderada. I. X. p. 762. 69) Hi — conabantur e verbis quae 63) Saxo. 64) de Baioaria. 65) Frisingensis. ipse Brunus subscripsit epistolae ad Petrum Port. 66) de Suavia. 67) Savonae et Salutarum, sec. ap. Baron. 1111. n. 31. paulum mutatis.

bant ea quae contra apostolicam et universalem ecclesiam facta fuerant, verum etiam 1111.
 satis impudenter defendere conabantur. Igitur dum istiusmodi dissensionibus apostolica
 ecclesia quateretur, relatum est eidem pontifici, quod supradictus vir illius dissidii et
 acandali dux et signifer esset. Quod ubi praedictus abbas audivit, temporis opportunitate
 5 reperta dixit ad eum: ⁷⁰ *Inimici mei dicunt tibi, quia te non diligo, et quis de te male loquitur; sed mentiuntur. Ego
 enim sic te diligo, sicut patrem et dominum diligere debeo, et nullum alium te vivente volo habere pontificem, sicut ego cum
 multis alibi tibi promisi. Audio tamen Salvatore meum michi dicentem: „Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non
 est me dignus“. Unde et apostolus dicit: „Si quis non diligit dominum Iesum, sit anathema maranatha“. Debeo igitur di-
 ligere te: sed plus debeo diligere illum, qui et te fecit, et me. Huic enim tanto amori nihil unquam praeferendum est.* Mat. 10, 37.
1 Cor. 16, 22.

10 *Foedus autem illud tam foedum, tam violentum, cum tanta prodicione factum, tam omni pietati et religioni contrarium, ego
 non laudo: quis enim illud laudare potest, in quo fides violatur, ecclesia libertatem amittit, sacerdotium tollitur, unicuique et
 singulare hostium ecclesiae clauditur, multa hostia aperiuntur, per quae quicumque intrat, fur est et latro? Habemus cano-
 nes, habemus sanctorum patrum constitutiones a temporibus apostolorum usque ad te: via regia incendendum est, neque ab
 ea in aliquam partem declinandum. Apostoli omnes illos damnant, et a fidelium communiione segregant, quicumque per saecu-
 15 *larem potestatem ecclesiam obtinerent; laici enim, quamvis religiosi sint, nullam tamen disponendi ecclesiam habent faculta-
 tem. Haec namque constitutio apostolorum sancta est: cui quicumque contradicit, catholicus non est: omnis autem qui haeresim
 defendit, haereticus est; nemo autem hanc non esse haeresim dicere potest, quam sancta et apostolica ecclesia in multis
 conciliis haeresim nominavit, et simul cum suis auctoribus, dampnavit et excommunicavit. Talis allocutio inter pon-
 tificem et abbatem invidiae et odii fomitem ministravit. Inter reliqua autem, quae tunc
 20 contra eundem abbatem locutus est, ait: Si non acceleravero tollere ei abbatiam, futurum
 est, ut ipse suis argumentationibus Romanum michi tollat pontificatum. Quapropter eidem
 abbati ab Urbe direxit epistolam ⁷¹, per quam mandat, quod non deberet episcopus simul
 esse et abbas, nec ulterius ferre sedem apostolicam, aliquem episcopum tam famosissi-
 mae abbatiae praeesse. Fratribus etiam per Leonem Ostiensem episcopum et huius
 25 coenobii monachum litteras misit, in quibus praecepit, ut ulterius eidem viro obedientiam
 non exhiberent, sed secundum Deum regulariter sibi abbatem eligerent; quod si aliter
 agerent, in omnibus cellis huic coenobio subditis abbates proprios ordinaret. Hoc ubi
 abbas audivit, fratres convocans coepit ostendere illis dissensionem, quae inter se et
 pontificem pro causis ecclesiasticis erat, simulque etiam monuit illos, ut si vellent ab-
 30 batem quem ipse eligeret, et illos et hunc locum pro suo posse protegeret atque defen-
 deret. Erat tunc in hoc monasterio frater quidam Peregrinus nomine, natione Ligur.
 saeculari astutia callidus, cui eandem abbatiam dare decreverat. Quod cum fratres prae-
 scissent, dixerunt abbati, quia quoad ipse vellet abbatis iure praeesse, omnes illi ut
 patri et domino obedirent: sin autem abbatiam vellet relinquere, electionem quae illis
 35 praecepto regulae debebatur, nulli omnino contradere, sed ipsi antiquo more abbatem
 sibi eligerent. Hoc ubi ille audivit, putans se id violenter implere, armatos milites ad
 monasterium custodiendum in suum auxilium evocat. Die vero altero fratribus cum pace
 ad missam celebrandam ecclesiam intrantibus, subito advenit diversis armata telis mul-
 tudo furentium, et qui essent; qui voluntatem abbatis nolent implere, quaerentium.
 40 Fratres autem nimis haec indigne ferentes, ac unanimiter super illos irruentes, de mo-
 nasterio eiecerunt. Quod cum abbati nuntiatum fuisset, ad hoc monasterium ascendit,
 et ad se fratres advocans: *Nolo, inquit, ut propter me inter vos et Romanam ecclesiam
 scandalum oriatur, ideoque virgam pastorem quam michi tradidistis recipite*, et mox eam
 super altare ponens, fratribusque absolutionem faciens, ad episcopatum suum reversus
 45 est, ubi sancta conversatione feliciter usque ad Oderisii II. abbatis tempora vivens, e
 mundo recessit pridie Kal. Septembris ⁷²; sepultus vero est in civitate Signina in eccle-
 sia sanctae Dei genitricis et virginis Mariae: ad cuius memoriam miracula Dominus
 patrare non desinit usque in hodiernum diem. His diebus defuncto in Terraciniensi
 ecclesia Benedicto episcopo, Gregorius huius coenobii a pueritia monachus et in scripturis
 50 sanctis eruditissimus, a Romano pontifice in eadem ecclesia episcopus substituitur ⁷³. Si-
 militer etiam in coenobio sancti martyris Christi Vincentii, Amicus huius Casinensis mo-
 nasterii decanus abbas praeficitur ⁷⁴, et in Romana ecclesia Oderisius ⁷⁵ et Roscemannus ⁷⁶
 diaconi cardinales ordinantur.**

70) non dixit, sed scripsit. Verba enim *Inimici* — S. Bruni, Acta SS. Inl. IV, 483. ubi sequentia etiam
 55 *non est sumpta sunt ex ep. ad papam, reliqua ex aliter narrantur. 72) immo 15. Kal. Aug. quo ut
 ep. ad Petrum ep. Port. Ultramque edidit Baronius sanctus colitur, a. D. 1123. 73) cf. de Viris ill.
 ad a. 1111. n. 30. 31; alteram ad Petrum Martene c. 32. 74) cf. Murat. SS. I. p. 517. 75) sa-
 e god. Casin. Coll. I. 627. 71) conspiratione mo- cristianus S. Agathae vocatur a Pand. Pisano. 76) S.
 nachorum haec omnia facta esse dicuntur in vita Georgii, postea rector Beneventi, Falco a. 1120.*

Gyrdardus huius monasterii abbas quadragesimus primus, sedit annis undecim, mensibus tribus.

43. Hic nobilissima Marsorum comitum progenie originem ducens, in primis pueritiae suae annis omnipotenti Deo in hoc monasterio oblatas, atque a Desiderio abbate susceptus, et in monasterio sancti Nicolai in Pica praepositus constitutus, demum vero ab Oderisio qui Desiderio in monasterii successit regimine, huius loci decanus ordinatus c. 31. est. Sed cum post Ottonis transitum, Bruno ordine quo supra retulimus abbas effectus fuisset, Romanus pontifex graviter ut antea iam diximus eius ferens electionem, scripsit ei ut abbatiam dimitteret, ac episcopatum suum peteret. Ille scismatis et discordiae periculum metuens, abbatiam reliquit. Post haec fratres in capitulum convenientes, omnium unanimitate abbas ordinatus est. His quoque diebus Roggerius dux Apuliae vita Feb. 21. decessit, et in loco eius Guilielmus filius eius substituitur.

44. Tunc temporis Ugo quidem transalpinus miles, cui de Albaspina* cognomen inditum fuerat, istis in partibus apud plerosque comites suis armis deserviens, ditiaque stipendia lucrans, rebus satis prosperis dulcissimae iuventutis voluptatibus utebatur. Erat enim cum manu promptus, tum etiam sermone facundus. Is cum Raone Kahelis filio, Teanensis civitatis comite, ipsa coenae dominicae sollempnitate sanctum pascha celebraturus ad hoc monasterium devotione non modica veniens, declivi montis scabrosa via equitatura concidens, horribilem nimis crurium fracturam passus est, et non aliter quam in lectulo huc asportari praevalet; moxque se ante beati Benedicti corpus poni, instantissima prece deposcit, ibique magnis clamoribus vociferans, totum diem flendo consumsit. Cumque iam sequentis noctis tenebrae diei finem imponent, mansionarius ecclesiae foras illum deferre famulis quibusdam mandavit. Ille autem magnis sacramentis contestari coepit, se nullo modo inde nisi convalesceret exiturum, et aiebat: *Hic hic ante illius corpus, cuius cum ardenti desiderio curiam visitarem, tanto mei corporis usus sum infortunio, hic inquam ad illius iniuriam iacens, continuo naturae satisfaciam; nisi consuetam sibi protinus michi tulerit opem.* Quibus dictis, recedentibus cunctis ipse quoque semisopitus paulisper obticuit. Cum ecce videt sacrosanctum altarium, in quo Benedicti patris est corpus reconditum, quasi divinitus aperiri; indeque venerandae caritiei virum egredi, illo scilicet habitu quo in festivis processionibus abbates uti consuerunt. Qui propius accedens, et fracturae locum benigna manu contingens, dixit: *Ecce sanus factus es, minitari iam desine.* Aeger autem continuo sanus surgens et incolumis, noctem illam in Omnipotentis laudibus expendit. Mane autem facto, rem gestam innouit, gratiarumque actiones Deo et patri Benedicto permagnificas reddidit. Post festum itaque non minori quam decuit mentis laetitia celebratum, Teanum Ugo rediit, coelestisque ignis ardore calecens, mundo mundanisque omnibus vale dicens, se ipsum quoque secundum divinum praeceptum sibi abnegans, nudus et expeditus secutus est Christum; moxque ad fontem de Corrigia⁷⁷ xenodochium construens, tam religioso vitae tramite ad supernam patriam currere coepit, ut calciamentis quidem nullis, vestimentis vero tantum laneis usus sit. Idem etiam post 15 annos rursus huc veniens, quasi adeptae salutis rependio beato Benedicto perpetuo se tradidit servum, veridicoque ore superius dicta multotiens fatebatur. Eo etiam die Rao filius Raelis remisit super altare beati Benedicti cunctam pertinentiam cellae nostrae de Tiano et iuravit⁷⁸ quod quietam nobis dimitteret, quem admōdum temporibus Iordani principis fuerat; reservans sibi hoc tantummodo, quod homines nostri duobus diebus per ebdomadam suo servitio deputentur usque in 4 annos, et ipse ob hoc dimitteret de solito censu, quem accipit de Casa Flamma vel aliis, annuatim tarenos 100; completo ergo termino, caetera omnia quietam dimittat^b in perpetuum.

45. Mittit dehinc pontifex nostro abbati, quatinus praeparatis omnibus ad Urbem pergat, videlicet ut proximo mense Martio abbatiae consecrationem accipere debeat. Praeparatis igitur necessariis iter arripiens, Romam advenit, ibique consecrationem in-
1112. Feb. 4. deptus, privilegium ab eo de omnimoda monasterii huius libertate recepit⁷⁹. Mense

a) Albaspina c. b) dimittat c.

77) In agro Teanensi, durat nomen. ANG. 78) extat iuramentum eius a. d. ap. Gatt. Acc. p. 229. 79) Gatt. Hist. p. 333. Datum est *Girardo nostris per Dei gratiam manibus in abbatem Cassinensis monasterii* 55

itaque Martio adveniente, facta est ibi synodus, in qua cum omnibus episcopis de negotio sedis apostolicae et Romani imperii tractaretur. Papa⁸⁰ professus est, se non tam sua quam aliorum conceptivorum liberatione, cum imperatore fecisse quod fecit, seque omnino catholicum esse, firma ac vera ratione ostendit. Privilegium etiam quod fecit contra omne ius et fas, necessitate fecisse confessus est. Quicquid vero sui praedecessores statuerunt et damnaverunt, omnia similiter confirmavit et damnavit. Hoc episcopi audientes, illud scriptum privilegium, si privilegium vocandum, audierunt, et omnino in perpetuum condemnaverunt.

46. Eodem vero anno Alexius imperator cuius supra memoravimus, strenuissimos de suo imperio viros cum litteris Romam direxit, per quas significabat se idem imperator primum de iniuria et captivitate summi pontificis, a Romanorum imperatore sibi illata, nimium dolere⁸¹; deinde gratias agens collaudabat illos, quod viriliter contra eum stetissent nec illi ad votum cesserunt, atque ob id, si animos illorum promptissimos ac paratissimos inveniret, prout sibi ab istis partibus iam dudum mandatum fuerat, vellet ipse, vel Iohannes filius eius, secundum morem antiquorum fidelium videlicet imperatorum a summo pontifice Romae coronam accipere. Romani autem se omnino paratissimos fore secundum voluntatem illius, per eosdem nuntios mandaverunt. Mense autem Magio elegerunt de suis ferme sexcentos, et direxerunt imperatori ad conducendum eum. Qui venientes Casinum, honorabiliter a nostro abbate recepti sunt, atque cum illis legatos ad imperatorem direxit, per quos servitium et orationem ei spondit. Igitur cum Constantinopolim reversi fuissent, et una cum Romanis eidem imperatori narrassent quod illis noster abbas fecisset, censuit imperator eum in loco amicorum habendum, ac per huius coenobii fratres 8 libras solidorum michaelatorum et pallium triacontasimum beato Benedicto direxit⁸². Insuper etiam eidem abbati mandavit, ut cum ipse Romam coronandus veniret, obviam ei usque Dirachium exiret, atque cum eo usque ad Urbem in eius servitio permaneret.

47. His diebus Ugo filius Ugonis infantis de castro Fenuculi, una cum Landulfo Beneventano archiepiscopo, reddidit beato Benedicto ecclesiam sancti Petri in Russano, et sancti Iohannis in pertinentiis de castro Helicuso, et sancti Georgii in castro Fenuculi, et sancti Martini in pertinentiis de castello qui dicitur Turrepalatium, et sancti Ianuarii in pertinentiis civitatis Beneventanae, cum pertinentiis illarum, quas videlicet pater eius ad diem obitus sancto Benedicto tradiderat.

48. Alio vero anno praepatus papa Paschalis iterum ad has partes deveniens, cum nostro abbate synodum celebraturus Beneventum perrexit; in qua videlicet per Sennem Capuanum archiepiscopum proclamationem fecit de ecclesia sanctae Sophiae in Beneventu, quae violenter a dicione huius loci subducta fuerat, sed nichil exinde habere iustitiae potuit. Proclamavit etiam super Benedictum Terrae maioris abbatem, quod ecclesiam sanctae Mariae in Casali plano, quae iuris huius loci extiterat, invasisset. Tunc pontifex, licet ab abbate Oderisio olim exinde pulsatus fuisset, missis iterum atque iterum litteris, apposita etiam interdictione vel loci vel ordinis, eundem abbatem ad se venire coegit. Data est igitur per biduum iurisperitis licentia disputandi. Novissime auctores monasterii Terrae maioris probationem possessionis quadragenariae intenderunt. Caeterum eorum testes non ex visu et auditu, sed ex fama testimonium profitentes, nec legibus nec canonibus suscipi potuerunt. At contra nostri quadragenariae vel tricenariae possessionis interruptionem modis talibus astruebant: testes duos notae religionis monachos, unum episcopum, alterum diaconum proculere, qui se praesentibus supradictam ecclesiam sanctae Mariae de Casali plano per Desiderium memoriae felicitatis abbatem locatam Rodulfo presbytero asserebant, sicut in locationis descriptione ostendebatur, sub censu 6 bizanteorum⁸⁴ Tres etiam ab eis laici testes prolati sunt, qui se vidisse profiterentur per annos 40,

50 a) nescio an praesentibus hic exciderit, ut sequentia apodosim efficiant. b) deest c. c) ita corr. e dipl. profiterentur c.

consecrato, 4. Febr. anno d. i. 1113. ind. 4. pont. 13, Laterania. Quod si hoc anno datum est, ante m. Martium consecratus est. 80) Ex actis concilii v. Mon. Leg. II B. 181. 81) huiusmodi ep. ad abb. Cas. e reg. II B. 181. 82) in qua tamen coronationis nulla mentio fit. 83) Huc referenda esse videtur ep. ib. p. 924 edita, missa mense Iunio, ind. 5. 83) e privil. papae ap. Gatt. Acc. p. 714. Sita erat in episcopatu Larinensi ad fl. Saccionem. Cf. supra II, 32. 84) a. D. 1071.

1113. Feb. priusquam ecclesiam illam Terrae maioris monasterium invasisset, huius coenobii monachos ibidem fuisse praepositos⁸⁵. Legum igitur pontifex auctoritate perspecta, monasterio Terrae maioris super hoc negotio perpetuum silentium indixit, et deum ecclesiam
- Feb. 13. de Casali plano cum possessionibus suis apud nostrum monasterium per privilegium Apr. quietam in perpetuum manere constituit. Tunc⁸⁶ temporis et Robbertus comes de Lauretello quadragesimali tempore causa orationis ad hoc monasterium veniens, una cum Oldiberto milite suo obtulit beato Benedicto quicquid sibi⁸⁷ pertinebat in territorio sancti Martini in Pisile. Sequenti vero anno Guillelmus dux, filius Roggerii ducis, ad hunc locum
1114. Oct. deveniens, per praeceptum⁸⁸ confirmavit in hoc loco quicquid Robbertus et Roggerius duces sancto Benedicto tradiderunt, confirmans insuper terram, quam olim in Troiano apud Sanctam Iustam in hoc loco concesserat; adiciens insuper, ut animalia nostra quae annualiter in suam terram devenerint, pasqua in solitis locis habeant, et absque sua hominumque suorum vel alicuius personae contrarietate vel infestatione seu reditione, maneant et redeant, 1126. mille librarum auri pena indicta. Recit et aliud praeceptum de Castellione de Baruncello⁸⁹, cum pertinentiis suis, ut homines qui in eo manent, solidi⁹⁰, quieti, et liberi sint 15
1114. a se et a suis, ab omni datione vel censu. Sed et Constantia filia regis Francorum, Apr. cum Boamundo filio suo, eodem anno obtulit in ecclesia sancti Petri Imperialis in civitate Tarento 86 familias hominum cum rebus suis, et quicquid eidem loco concessum est per praecepta et oblationes.
- Oct. 49. Eodem vero anno papa Paschalis cum apud Ceperanum sinodum celebraret, 20 archiepiscopus Consentinus proclamationem fecit super Roggerium comitem Siciliae, qui eum de archiepiscopatu deiciens, invitum et renitentem monachum fieri iusserat. Ad haec papa: *Hoc ad me non attinet; abbatis enim Casinensis est iudicare et discernere de talibus, cui hanc praerogativam praedecessores nostri contulerunt. Dona namque et vocatio Dei, sicut apostolus, sine penitentia sunt. Illud ergo donum, quod omnipotens Deus beato concessit Benedicto, ac per eum Casinensi coenobio, nulla potest ratione convelli: idemque abbas Casinensis super re tali respondeat.* Tunc abbas: *Non vult Deus coacta servitia; unde si contra vestram voluntatem monasticum institutum arripuisti, vestrum erit vel relinquere vel tenere. Quapropter sanctae religionis habitum quod inviti sumpstisti, ut ad pedes domini nostri apostolici deponatis praecipimus; demum ut ante iam dixi, vestrum erit vel recipere vel dimittere.* Ille autem continuo ad pedes summi pontificis vestimenta deponit monastica, sed nullo modo ei ab aliquo persuaderi potuit ulterius resumere. In eodem etiam concilio idem apostolicus investivit Guillelmum ducem de ducatu Apuliae et Calabriae. Ibi etiam cum Landulfus Beneventanus archiepiscopus accusatus fuisset, et se purificare de obiectis non valeret, ad hunc locum fugit, papae sententiam audire declinans; sed qualiter rogatu nostrae congregationis et pontificii ordinem et papae gratiam 35 rursus habuerit, loco suo scribemus⁹⁰.
50. Hoc etiam anno, cum fratres nostri coenobii a Sardinia remearent, pyraeae Sarracenorum super eos irruentes, in Africam victos duxere. Quod ubi noster abbas agnovit, pretium pro redemptione eorum illuc transmittere studuit; sed hi qui deferebant 40 ventorum vi in Sycliam impulsus sunt. Igitur dum haec ad notitiam Roggerii magnifici comitis pervenissent, amore sanctissimi patris Benedicti ductus nuntios suos ad regem 91 civitatis Calamensis⁹¹, quod a Sarracenis Alchila dicitur, destinavit, quatinus illos ad hoc monasterium redire permitteret, si eius frui amore, si eius pace uti desideraret. Annuit protinus Calamensis rex tantis postulationibus, eosdemque fratres legatis ipsius 45 comitis tradidit; iam enim Azzo huius sancti loci decanus in eadem captione vita decesserat. Qui per Africam Sycliam venientes, honorabiliter ab eodem comite suscepti, atque ad hunc nostrum monasterium retransmissi.
51. Operae pretium reor, ea quae omnipotens Deus ad iam dicti decani declaranda

a) ita in orig. b) an s. sunt?

85) et Radulfum . . . pensionem Casinensi monasterio Acc. p. 230. Casinum se venisse, ibi non dicit. persobenem. l. l. 86) e privil. Robberti ap. Gatt. 89) territ. Troiano. Gatt. ib. 231. 90) c. 61. Hist. 344. Actum in palacio Termulano. Vocatur Ceterum cf. Falconem Ben. ad h. a. et Romualdum comitum comes de Lauretello, fil. Robberti. 87) sc. Salerni. 91) quae inter Cirtam et Hipponem regium sita Oldeberto eiusdem monasterii offerro. 88) Gatt. est, et nunc Guelma vocatur; cf. Pagium ad a. 1114. n. 3. 55

ostendit merita, opusculo praesenti annectere. Hic⁹² igitur dum in eadem provincia defunctus fuisset, corpus eius in ecclesia beatae Mariae ante altarium sepultum est. Factum est autem in tempestae noctis silentio, Sarraceni inde transeuntes, dum luna radios suos emitteret, viderunt eum foris iusta hostium basilicae sedentem, librumque in manu tenentem. Tunc illi obstupefacti, alios Sarracenos clamare coeperunt, dicentes: *Currite citius, currite, huc properare studeat nam presbyterum christianorum, qui in isto mense mortuus est, ante hostium ecclesiae sedentem conspicimus.* Hoc igitur reliqui audientes, portas civitatis egressi illuc tendere festinaverunt. Cumque ad eum appropinquassent, vir Domini inter limen hostiumque basilicae ingressus, nusquam comparuit. Quadam vero die mansionarius ingressus ecclesiam, repperit lampadam quae super sepulchrum eius pendebat, ardentem. Tunc iratus, puerum qui ei iugiter in ecclesia serviebat vocavit, eique dixit: *Cur lampadem accensam reliquisti?* Ad quem puer respondit: *Ego quando ecclesiam clausi, lucernas omnes extinxi; hanc autem quis accenderit, ignoro.* Animadvertens autem vir ille quod in re erat, lampadem extinxit, ecclesiam clausit, alioque die ingressus ecclesiam, eam ardentem repperit. Hoc igitur dum saepius fieret, nuntiatum est regi Sarracenorum; qui in re insolita admiratus, et putans a christianis ista confingi, destinat Sarracenos qui lampadem extinguerent oleumque inde traherent. Quod dum factum fuisset, alio die ecclesiam ingressi, lampadem lucentem, atque aquam in morem olei ardentem invenere. Qui praepete cursu inde egredientes, ad regem venerunt, et cuncta quae evenerant per ordinem pandunt. Tunc rex lampadem extingui, et Sarracenos die ac nocte ecclesiam custodire praecepit, ne quis christianorum ibidem intraret; qui praeceptis eius parentes, ecclesiam custodire coepere. Nocte autem adveniente, Sarraceni qui ecclesiam observabant, oculos in coelum levantes, stellam de coelo super lampadem ecclesiae radiantem aspiciunt. Tunc obstupefacti fores ecclesiae reserant, lampademque lucentem aspiciunt, cursuque celeri ad regis tendentes palatium, seriatim quae viderant narrare coeperunt. Rex vero suorum talia dum audisset ab ore, dictis derogans fidem, lampadem extingui, et ecclesiam sicut prius custodire praecepit; exurgensque ad domum callifae, qui ecclesiam luminabat⁹³ perrexit. Cumque iam nox advenisset, elevatis in coetum oculis vidit stellam super lampadem ecclesiae radiantem, eandemque radio suo accendentem; statimque Sarracenos ad ecclesiam mittens, lampadem ardentem reversi nuntiarunt. Tunc rex proponit edictum, ut christiani libram in ecclesiam ingrediendi facultatem haberent.

52. Eodem quoque tempore Robbertus Aversanus episcopus praesente Romano pontifice promovit litigium contra hoc monasterium de ecclesia sanctae Agathae in Aversa. Cumque diu inter nos et illos in Romana curia haec causa saepius ventilata fuisset, ex praecepto Romani pontificis et cardinalium, quibus grave videbatur totiens eandem causam in iudicio audire, una cum clericis Aversanae ecclesiae idem episcopus eandem ecclesiam in perpetuum huic nostro Casinensi coenobio habendam concessit⁹⁴, pena 50 1113. librarum auri apposita. Hic abbas fecit libellum hominibus habitantibus in castro sancti Angeli de terris et silvis huic monasterio pertinentibus in loco qui dicitur Tabulenta, iusta tenorem antecessorum suorum, unde recepit libras denariorum decem.

Huic abbati Robbertus princeps iureiurando firmavit totam ex integro abbatiam, et omnem terram, castra, et monasteria, sicut illa tenuit Otto abbas octo dies antequam mortuus esset, et omnia quae hoc monasterium retinebat infra principatum Capuanum. Id ipsum fecit Andreas consul et dux Caetanorum⁹⁵ de terra sancti Benedicti, et nominatim de castro Pontiscurvi cum pertinentiis suis.

53. Tunc temporis Benedictus Fundanae ecclesiae episcopus et huius coenobii monachus, contendere coepit adversus hoc monasterium pro pecunia, quam Contardus praedecessor suus in hoc loco deposuit; cuius pecuniae partem idem episcopatu redditam fatebatur, partem vero nostram. Noster vero abbas causam se ignorare dicebat; et

a) ita in libro illo, presbyter c. b) ita ibi, qui c. c) leg. non ANG.

92) Haec eisdem fere verbis leguntur in libro de Iustis Cas. c. 62. 93) num. i. q. prospiciebat? presbyterum christianorum. 94) a. 1113. indictione quae e. luminabat correxit Laoretus; ipse de Iustis 7. Gatt. Hist. p. 281. 95) f. Richardi de Aquila. 50 l. l. dicit: quae ecclesiae imminabat. Callifam Pa-

cum huius rei negotium diu multumque ventilatum fuisset, quoniam et de quantitate pecuniae dubitabat^{a)}, et utrum minus esset redditum quam in deposito fuisset acceptum: tandem ad hanc venimus conventionem, quod huius rei gratia noster abbas concessit eidem episcopo usque ad obitum suum monasterium sancti Nycolai in Pica, ut haberet inde omnem redditum quem hoc monasterium esset habiturum, praeter consuetas salutes temporibus suis. Hic abbas cum adhuc praepositurae officio fungeretur in ecclesia sancti Nycolai in Pica, tempore patris Desiderii, acquisivit a Girardo, Richardo, et Leone Fundanis consulibus ecclesiam sancti Onufrii cum pertinentiis suis; et quoniam supradictus locus in devexo montis latere constructus latronum direptionibus semper patebat, illam Gyrardus diruens, in monticulo iusta posito construxit monasterium in honorem sancti confessoris Christi Onufrii; atque de monasterio sancti Nycolai in Pica omnium mobilium medietatem auferens, partem etiam monachorum eiusdem loci ibi transmittens, sedecim fratres illic Christo servituros aggregavit. Pari etiam modo in Aliphano territorio ecclesiam sanctae Mariae in Cingla a fundamentis diruens, magnificam et speciosissimam ad similitudinem huius ecclesiae sancti Martini in priori loco renovavit. Hic¹⁵ abbas concambiavit cum Grimaldo filio Maionis de Aquino terram in Ulmitu; recipiens aliam petiam terrae in Aspranu cum pertinentiis suis, 50 bizzanteorum pena apposita.

^{1115.} ^{Feb. 19.} 54. Sub isdem fere diebus, cum iam ab incarnatione Domini annus millesimus centesimus ac quintus decimus elaberetur, II. Kal. Martii, castrum huius nostri monasterii quod Suium⁹⁶ dicitur, quodque a patris Desiderii tempore ab hoc monasterio subtractum²⁰ fuerat, post decessum Richardi de Aquila, qui eundem castrum tenuerat⁹⁷, captoque Alexandro qui uxorem eiusdem Richardi acceperat, Suienses non ferentes insolentiam exactorum eiusdem Alexandri, eundem castrum in manus praephati abbatis reddiderunt⁹⁸. Rangarda igitur uxor praephati Richardi hoc agnito, turrem quae Ad mare dicitur proditione custodum in sua accipiens, villam Laurianam⁹⁹, Casam maiorem, Sanctum Bene-²⁵ dictum in Suessa, et omnia quae in sua ditione ad Casinense coenobium pertinebant, ab huius loci potestate subtraxit; et ex tunc et deinceps, quicquid adversi, quicquid incommodi Casinensi coenobio excogitare poterat, inferre non desinebat. Abbas autem non segnis ad haec, aggregato exercitu Suessanam terram igne ferroque devastare omnimodis coepit. Rychardus etiam tunc Bartholomei de Caleno filius, propter pugnam quam³⁰ cum eadem Rangarda pro ducatu Caetano habebat, eidem abbati per sacramentum firmavit totam ex integro abbatiam, et quam antea recuperare posset in terra Fundana, vel in terra Guidonis de Castro, vel comitum de Cyccano, et intra Capuanum principatum, in comitatu Aquinensi, Benafrano, Aliphano, ac Teanensi, et nominatim castellum de Suio cum pertinentiis suis, et specialiter viam per flumen Garilianum eundi et red-³⁵ eundi cum navigiis, et mercata ad portum de Suio, et specialiter terras, quae ab eadem Rangarda sublatae fuerant, idest curtem sancti Iohannis ad Currenti, curtem de Lando de mari, Casam maiorem, Laurianam, Sanctum Benedictum de Suessa, et terras quas retinebat Gezzolinus. Id ipsum fecit et Robbertus princeps, iureiurando confirmans beato Benedicto supradictum castrum de Suio cum pertinentiis suis⁴.

^{Mai.} ^{55.} ^{Aug.} ^{Sept.} 55. Sequenti² anno, mense Madio, iam dictus papa Paschalis Romam egrediens venit ad hoc monasterium, nostrumque abbatem secum ducens, synodum celebraturus Troiam perrexit, indeque regrediens ecclesiam sancti Vincentii, quam Gyrardus huius coenobii monachus iusta ortum Vulturini fluminis a fundamentis construxerat, sollempniter dedicavit³; in qua etiam noster abbas duo pallia optulit. Huius abbatis tempore⁴⁵ Almannus in hoc sancto coenobio monachus defunctus est, cuius vita quantum Deo com-

a) an dubitatur?

96) Eius partem dimidiam Hugo Casianus donaverat Theobaldo abbati m. Ian. 1023, diplomate quod Gattulam fugit, commemorato ab I. B. Federici, De' duchi di Gaeta p. 326. Postea a. 1040 quartam partem filio reservavit, qui 1079. monasterio rursus instrumentum de parte dimidia castri tradidit; v. supra II, 55. III, 44. 97) v. supra c. 7. 98) 1115. G. abbas oppidum Suium adquisivit. Anon. Cas. 99) Quae nunc Sancti Crestensis appellatur. Antiquae vero villae Laurianae vix ecclesiae rudera supersunt, prope Sanctum Crestensem in via Caietana. ANG. 1) Praecepto suo possessionem Suii Casinensibus confirmavit 1117. Feb. ap. Gatt. Acc. p. 232. 2) eodem. Negligentiam Petri in temporibus computandis saepe iam vidimus; anni autem initium ne more Pisanorum a Martio anni praecedentis computavisse credatur, vetat e. g. cap. 55. 32. 33. 61. 3) cf. Falconem Benev. ad h. a.

placuit, exitus illius patefecit. Hic¹ itaque e Melfia civitate, de qua oriundus erat, ad hunc locum perveniens, districtissime satis et continentissime vixit; omnibus enim noctibus iusta ecclesiam sancti Andreae apostoli in cimiterio fratrum nudus permanens et psalmos canens, duris scoparum ictibus carnem suam affligere non desinebat. Sub istius autem abbatis tempore cum idem vir in tempestae noctis silentio esset defunctus, Nicolaus cellarius extra monasterium manens, elevatis oculis vidit tectum desuper aperiri, et ex eo maximum globum ignis egredi. atque in coeli alta deferri. Statim vero ad monasterium nuntium mittens, invenit ea hora fuisse Almanni obitum, qua globum ignis de monasterio egredi coelique alta petere vidit. Hanc autem visionem sicut cellarius aforis, ita et Carbo, unus ex huius loci prioribus qui adhuc superest, in monasterio positus vidit. Hic vero quandiu vixit, tribus diebus in epdomada panem et aquam comedit, et numquam nisi certa solvit festivitate ieiunium.

56. Interea cum homines de civitate sancti Germani nostro abbati saepe inquieti et rebelles existerent, ad horum nequitiam refrenandam Gerardi animus ingens erigitur. Unde cum Oderisio praeposito et Seniorecto decano, qui post abbates huius coenobii extiterunt, aliisque prudentibus viris communicato consilio, quosque huius loci fideles in suum auxilium evocans, 17. Kal. Februarias nocturno tempore monticulum lanulae qui eidem civitati imminet cepit, atque a civibus obsides accipiens, eandem lanulae arcem, quae a temporibus Aligerni abbatis destituta ac desolata fuerat, restituere vir strenuissimus coepit. Primo itaque in montis summitate turrem speciosissimam ac valde maximam extruxit, iusta quam duas veteres turres dirutas reparavit. Iam vero abbatis cameram cum cappella et reliquis officinis pulcherrime satis construens, ipsius arcis ambitum muro firmissimo sepsit, et sic demum rebelles et infidos quietos manere coegit. Pari etiam modo castrum Pontiscurvi, Cardetum, Vitecusum ac Suium muris turribusque munivit.

57. His diebus defuncto in Cagetana ecclesia Alberto^a episcopo, Richardus huius coenobii a pueritia monachus eidem ecclesiae episcopus datur. Romanus interea pontifex cum ad paganorum saevitiam edomandam sollicitus esset, Romanos, Pysanos, aliosque de diversis partibus evocans, sub remissione omnium peccatorum illos ad insulas Baleares direxit. Quo dum venissent, diu multumque illas expugnantes, tandem in de-¹¹¹⁴ ditionem acceperunt, centum^b milibus Sarracenorum gladio interemptis. Hoc praeterea tempore Hector, Pandulfus, et Gisulfus filii^c Pandulfi de Presenzano, antiqui hostis malitia debriati castrum huius monasterii quod Caminum dicitur furtive subripientes, terras huius coenobii sibi contiguas modis omnibus infestare coeperunt. Abbas autem ut erat magnanimis exercitum aggregans, terram illorum igne ferroque consumpsit. Eodem vero anno praedictus papa Urbem egrediens, venit ad hoc monasterium, ubi honorifice nimis receptus, cum ei relatum fuisset de supradictis sacrilegis, qui ante iam fatum castrum Camini invaserant, inter ipsa missarum sollempnia tanti mali auctores nisi respiscerent a liminibus ecclesiae separavit. Quid tantis? Videntes sibi Deum in omnibus resistere, eundem castrum in manus nostri abbatis reddiderunt, atque ad hoc monasterium venientes, cuncta congregatione astante supradictum castrum supra beati Benedicti altarium refutavere. Lando interea filius Landonis comitis, more parentum suorum ab huius loci infestatione nequaquam quiescens, in silva huic monasterio contigua quae Tirille dicitur, castrum construere coepit. Erat tum in hoc sancto coenobio Iohannes Romanae ecclesiae cancellarius et huius monasterii monachus, cuius superius memoriam feci; qui tantam insolentiam nequaquam ferendam censens, Seniorectum decanum aliasque ex fratribus secum assumens, eundem comitem adiit, atque illum ex parte Romani pontificis obtestare coepit, ut in possessione beati Benedicti castrum non aedificaret, nisi anathema apostolicum experiri vellet. Tum ille et pontificis ira et beati Benedicti iustitia agnita, de eodem loco confestim recessit.

58. Tunc temporis quidam miles in Apulia in quodam conflictu a quodam iniquissimo captus, atque boia catenisque devinctus in foveam demersus est. Cumque per dies plurimos eodem nervo detineretur astrictus, et die noctuque sanctissimi patris Benedicti auxilium anxie flagitaret, quadam nocte ei apparuit dicens: *Dormis, an vigilas?* Et ille:

55 a) *da Gall. Abberts Ang.* b) filius c.

4) *Hic — ieiunium de Iustis Casin. c. 53.* 5) 50 secundum Chr. Pis. ap. Murat. SS. VI. 169.

Ut cernis domine, plus in meae mentis archano de morte, quam de sompni quiete pertracto. Sed tu quis es, qui ad me venire dignatus es? notum ut facias, prona mente depono. Et sanctus: Ego sum frater Benedictus, quem in tuo adiutorio venire rogasti. Nunc vero surge celerius; catenas vero cum quibus ligatus es, quoniam propter itineris longitudinem ad corpus meum in Casino ferre minime vales, ad sepulchrum fratris Ottonis inclausi, qui meam regulam optime conservavit, suspende; et ob tuam liberationem laudes Deo reddendas ire ne tardes Casinum. Haec cum dixisset, continuo miles surgens, invocato Redemptoris nostri ac beati Benedicti nomine, confestim catenae quae in pedibus eius erant solutae sunt, et continuo surgens, quae sibi iniuncta fuerant omni instantia implere curavit. Demum vero Casinum veniens, Deo patrique Benedicto laudes quam maximas retulit. Arderadus huius loci hostiarius, dum noctis medio per plana quae Casinensi monti subiacent iter ageret, oculos ad sanctissimi patris Benedicti coenobium vertens, vidit super eundem locum ad instar solaris splendoris descendisse maximam lucem: quae prius ecclesiam, postmodum vero totum monasterium operiens, usque ad dimidium fere horae spatium mansit; ac sic^a demum lux, quae ante oculos eius apparuerat, subtracta¹⁵ est. Eo⁶ etiam tempore Sergius huius coenobii monachus, natione Amalfitanus, dum vita decederet, Gregorium huius loci presbyterum rogavit, ut eum non dimitteret; qui postulationi eius obtemperans cum eo permansit. Cum vero vitae eius appropinquasset iam ultima hora, respiciens vidit beatissimam Dei genitricem Mariam ad se venientem, ilicoque manus sursum erigens, clamare coepit: *Domina mea, domina mea.* Quem inter-²⁰ rogantes quid videret, ait: *Numquid nam non beatissimam virginem Mariam videtis? Hic nempe est.* Haec dum dixisset, animam exalavit.

59. Per hos dies Petrus filius Petri Mayni de civitate Aquinensi, optulit beato Benedicto quicquid sibi pertinere videbatur infra fines suprascriptae civitatis in valle Opplosa, et Surgili, et Cysternola, et omne quod sibi pertinebat apud Suium, loco qui vocatur Casa maiore, pena centum bizanteorum statuta. Adenulfus filius quoque Bernardi de Aquino, et ipse ad hoc monasterium veniens obtulit huic sancto loco quicquid sibi a paterno vel materno iure pertinebat in Sancto Urbano. Hoc etiam tempore abbas¹¹¹⁵ Gyrardus concessit⁷ in vestiario huius sacri coenobii ob fratrum utilitate, quicquid sancto Benedicto pertinebat in comitatu Termulensi, nec non et terras quae fuerunt Oldi-³⁰ berti militis, quas comes Robbertus sicut supra retulimus huic loco obtulit, anathematis innodatione^b apposita, si aliquis successorum suorum hoc a vestiario fratrum subtrahere vellet. Concessit etiam in monasterio sancti Iohannis de Capua Petram mellariam cum pertinentiis suis. Sciendum sane quoniam in monasterio puellarum sancti Iohannis abbatissa quidem debet eligi, cum necesse est, a sanctimonialibus, sicut ego³⁵ ipse recolo me legisse in privilegio abbatis Aligerni, quod apud Capuanum beati Benedicti monasterium habetur, sed approbari et confirmari debetur iudicio Casinensis abbatis, cuius etiam auctoritate consecrationem ipsa abbatissa accipere debet⁸.

¹¹¹⁶ Mart. 60. Supradictus autem pontifex sociato sibi nostro abbate Romam rediens, mediante quadragesima synodum celebrare disponit, in qua etiam noster abbas proclamationem⁴⁰ fecit de cella sanctae Sophiae in Benevento; sed nullam exinde habere iustitiam valuit. Quo etiam tempore, dum Pontius Cluniacensis coenobii abbas ad synodum veniens, se abbatem abbatum esse iactaret, interrogatus a Iohanne cancellario, si Casinenses accepissent regulam a Cluniacensibus, an Cluniacenses a Casinensibus, Pontius respondit, quod non solum Cluniacenses, verum etiam omnes monachi in orbe Romano degentes⁴⁵ regulam patris Benedicti a Casinensi coenobio acceperunt. Tum cancellarius: *Ergo si ex Casinensi coenobio tamquam a vivo fonte monasticae religionis norma manavit, iure ac merito Casinensi abbati haec praerogativa a Romanis pontificibus concessa est, ut ipse solus qui Benedicti legislatoris est vicarius, abbas abbatum vocetur.* Per idem tempus Romani⁵⁰ adversus iam dictum pontificem ferali inter se odio dissidebant. Nam pars maxima illorum, qui filium nuper defuncti praefecti⁹ contra^c voluntatem elegerant, omnibus nisi-⁵⁵ bus contra Petrum Leonis agebant, adeo ut nonnullas eius turres destruerent, quia pro

a) si c. b) inondatione c. c) pontificis excidisse videtur.

6) cf. de Iustis Casin. 61. 7) ap. Gatt. Hist. p. 134. et Acc. p. 233. cf. infra c. 76. 8) v. Gatt. Hist. p. 126. 9) Petrum f. Petri.

ipso et cum ipso non consenserat pontifex voluntati eorum. His auditis Henricus imperator, qui defuncta Matilda tunc apud Liguriam debebat gratia disponendarum rerum illius, laetus effectus quia non bene cum papa conveniebat, xenia imperialia Urbis praefecto et Romanis transmisit, adventum suum illis praenuntians affuturum. Pontifex interim loco cesserat, et Petro Leonis in munitionibus degenti, quoquomodo poterat subsidia ministrabat.

61. Anno autem dominicae incarnationis 1117. idem imperator congregato exercitu Romam advenit. Quod dum papa Paschalis comperisset, Urbem egrediens venit ad hoc monasterium, atque ab universa huius loci congregatione rogatus, Landulphum archiepiscopum Beneventanum, quem supra depositum retulimus, in gradu suo restituit¹⁰, sicque per Capuam Beneventum ingressus est. Imperator interea urbem Romam ingrediens, et pontifex exinde discessisse praenosceus, consules, senatores ac proceres partim donis partim promissis ad se attrahens, Ptolemeo illustrissimo, Octavia stirpe progenito, Ptolemei magnificentissimi consulis Romanorum filio, Bertam filiam suam¹¹ in coniugio tradidit; eique dona per plurima conferens, quicquid avus eius Gregorius alique parentes habuerant vel retinuerant, praedicto Ptolemeo et haeredibus eius imperiali auctoritate in perpetuum confirmavit¹². Agit interim papa cum principe aliisque Normannis, quatinus contra imperatorem conglutinentur, illique obsistant, vel certe contra iam dictum Ptolemeum Romanorum consulem generum eius hominibus supradicti pontificis armorum auxilium subministrant. Henricus praeterea imperator in urbe Roma persistens, paschalis diei solemnitatem cum ingenti gaudio senatus populique Romani celebrare studuit, et quia pontifex ibidem non invenit, et rationes suas cum rationibus eius internuntiis mediantibus minime convenire videbat, coactus fervore aestatis secessit cum suis in hyperboreis regionibus, spondens se temperato aere agiler Romam redire. Normanni vero imperatorem ab Urbe egressum dum agnovissent, elegerunt de suis, ferme trecentos, ac diebus pentecostes contra Ptolemeum de quo supra retulimus direxerunt. Qui Campaniam ingressi, iusta Pylum eiusdem provinciae oppidum castra metati sunt, praedam inde hominum ac iumentorum facientes. Hoc ubi Ptolemeo consuli nuntiatum est, evestigio milites quos imperator in adiutorium suum reliquerat evocans, per noctem eos ex adverso contra castra illorum dirigere studuit. Normanni interim cognito illorum adventu, praepete cursu ad castrum Acutum fugientes pervenere, quos Teutonici insequentes, quotquot invenire poterant neci tradebant, magnamque stragem de eis fecissent, nisi castrum Normannos recepisset. Victoria itaque Alemanni potiti, Normannos exequitatos et depraedatos per vicus et oppida persequabantur, talique ordine Normanni iniuriis affecti unus post unum ad propria remeant.

62. Hoc praeterea tempore terraemotus¹³ magni per universam fere Italiam facti sunt, ita quod muri multarum civitatum ruerent, ecclesiae a fundamentis subverterentur, et excelsae turres demergerentur, et multorum hominum strages fierent; fontes etiam fere omnes turbidati sunt, et lampades ecclesiarum nullo impellente turbine per aerem movebantur. Tunc quoque in civitate Veronensi maxima pars aedificiorum corruit, yatus etiam in eisdem partibus magni facti sunt, et innumerae arbores virentibus foliis radicibus evulsae, foras eiectae sunt, fumoque loca illa oblecta; infans etiam contra aetatem locutus, quaedam portentosa vaticinatus est, quae postea evenerunt. His perturbationibus insistentibus, Symon filius Ugonis de Molisi apud Yserniam vita decessit, corpusque eius ad hoc monasterium delatum atque in atrio ecclesiae beati Benedicti reconditum est.

63. His porro diebus Robbertus rex Anglorum¹⁴ legatos ad hoc monasterium direxit, petens ut pro se atque pro statu regni sui Domini clementiam exorarent, calicemque aureum quantitatis non modicae beato Benedicto per eos dirigere studuit. Eo etiam

10) 11. Aug. 1116. Falco Ben. calculo Pisano usus. 9. Iulii 1155. papae fidelitatem iravit (Mattei, Memorie di Tusculo p. 162.), sed a. 1170. Tusculum Alexandro III. resignavit (Romuald. Sal. p. 210.), simul cum Rainone, de quo v. Annales nostros VII, 22. Filius eius fuerunt Raino, Iordanis de Gabiniano (Borgia Ist. di Velletri p. 247.), et 13) meminere eorum Anon. Cas. ad h. a. multique alii. 14) sed cui frater sceptrum praeripuisset, captivumque detineret. Tamen ut nomen mutemus, ad 14. Kal. Dec. sed Tusculanus in placito Ottonis com. palatini a. 1159. in Murat. SS. II°, 678. Die necesse non est.

1118. Jan. tempore Roggerius¹⁵ filius Landonis Calvensis comitis ad hunc locum deveniens, obtulit beato Benedicto in Syclia, in loco ubi dicitur Melazzeti, casalem sancti Andreae, iusta flumen Platiplatanion¹⁶, intra hos fines: a prima parte coniungit in monte qui dicitur de Marge, qui est a parte orientis, a secunda parte coniungit cum praedicto flumine, et cum torone¹⁷, qui est iusta flumen de Sancta Venera, a tertia parte casalem sancti Nycolai de Melito, cum hominibus in eodem loco sibi pertinentibus, quingentorum bizanteorum pena apposita.
- Aug. 15. 64. Per hos etiam dies Alexius imperator novae Romae Constantinopoleos, qui multa bona huic sancto Casinensi coenobio contulerat, et super omnia Latini nominis monasteria dilexerat, quadragesimo quarto¹⁸ anno imperii sui huius vitae metas exolvit, et Iohanni Porfirogenito filio suo orientalium Romanorum summam reliquit. Similiter et iam dictus papa Paschalis a Benevento Romam regressus, 12. Kal. Febr. vita decedit, et Iohannes cancellarius, huius Casinensis coenobii a pueritia monachus, a clero, senatu, populoque Romano in Gelasium papam eligitur. Talia dum Heinrici imperatoris venissent ad aures, festinus Romam advenit, nuntiosque ad eundem electum transmittere studuit, per quos ei direxit, quod si fidem quam papa Paschalis cum imperatore fecerat observaret, et conventiones quae inter Romanum imperium et sedem apostolicam statutae fuerant firmaret, imperator confestim fidelitatem eidem electo et Romanae ecclesiae faceret; sin alias, alium pontificem in Romana ecclesia inthronizaret. Videns igitur idem electus rationes suas cum rationibus imperii convenire non posse, per fluvium Tiberim mare ingressus, una cum episcopis et cardinalibus aliisque clericis Romanae ecclesiae, nec non et praefecto Romanae urbis, multisque aliis nobilibus Romanis, advenit Caetam. Hoc ubi imperatori nuntiatum est, evestigio Mauricium Bracariensem archiepiscopum a papa Paschali depositum invasorem Romanae ecclesiae constituit. Supradictus autem electus Caetae remorans, in quadragesima presbyter ordinatus, et ab eisdem episcopis et cardinalibus in papam Gelasium consecratus est. Tunc temporis Capuanus princeps Robbertus et Guilielmus dux ad eum pontificem in eadem civitate venientes, fidelitatem Apr. 7. fecere. Deinde Capuam veniens, una cum episcopis et cardinalibus excommunicavit eundem imperatorem una cum praedicto invasore eorumque complicitibus¹⁹. In festivitate Apr. 14. autem paschali, imposito sibi Romani orbis diademate, cum magna laude et gloria ad patris Benedicti monasterium Capuae situm venit, celebrataque missa sollempniter ad episcopium civitatis rediit, ornatis plateis et arcibus Romano more. Post haec idem pontifex ad hoc monasterium veniens, cum immenso honore ac gaudio ab universa congregatione susceptus est, atque per plurimos dies in hac terra moratus est. Robbertus interea princeps exercitum congregans ad hoc monasterium venit, Romam sicut promiserat pontifici cum eo iturus; audiens autem quod imperator oppidum quod Turricula²⁰ dicitur obsideret, Casini substitit; ubi etiam nuntios imperatoris suscipiens, Capuam repedavit. Imperator interea cum oppidanis foedus iniens, Romam rediit, ibique die sancti Jan. 2. pentecostes ab eodem haeresiarcha coronatus, Liguriam rediit. Hoc ubi pontifex supradictus agnovit, Romam reversus est, indeque egressus civitatem Pisanam adiit, ecclesiamque inibi sanctae Mariae quae Ad domum nuncupatur dedicans, primus in eadem urbe archiepiscopatum instituit²¹. In eadem vero civitate supradicto pontifice persistente, Sept. 29. auctoritate eius ac Petri archiepiscopi civitatis illius oblata est beato Benedicto ecclesia sancti Silvestri in eadem civitate Pisana ab Odemundo et filiis eius, cum pertinentiis suis²². Huic concessioni Lambertus Hostiensis episcopus, post autem papa Honorius, cum aliis cardinalibus interfuit. Exinde vero supradictus pontifex discedens cum episcopis et cardinalibus, Cluniacense coenobium petiit, atque a supradicti loci abbate honorifice nimis receptus, et ibi aliquandiu remoratus, post paucos dies vita decessit, atque in eodem monasterio decenti est sepultura reconditus. Cardinales igitur videntes se tanto destitutos esse pastore, consilio habito, ne diutius Romana ecclesia morsibus scismaticorum ruin pateret, Guydonem Byennensem archiepiscopum, regali stirpe progenitum, in rebus

15) dictus Scannacabalu. Edidit Gatt. Acc. p. 237.

16) Plotiplatamon ib. 17) i. e. collic. 18) immo

38. 19) in dom. palmarum, ut ipse scribit ad Cononem Praenest. Cod. Udalr. 293. Inde Casinum

eum venisse, etiam Pandulfus Pis. retulit. 20) Tor-

ricella, ut videtur, quod lacu Trasimeno adiacet

21) v. Chr. Pis. ap. Murat. SS. VI. p. 105. 169. Pa-

gium ad a. 1118. n. 10. 11. 22) v. cartam ap.

Gatt. Hist. p. 422.

saecularibus et ecclesiasticis apprime eruditum, ibidem sibi in papam Calixtum praefi- 1110
ciunt. Idem praeterea pontifex per aliquantum temporis ibidem remorans, Rosceman-
nunque cardinalem et huius coenobii monachum^a ex parte Itatorum, catholicae dun-
taxat parti faventium, de sua ordinatione consensum unanimum per litteras excipiens,
una cum episcopis et cardinalibus ad monasterium beati Mauri in Glannafolio situm, et
huic Casinensi coenobio subditum pervenit, rogatusque a monachis Casinensibus, qui
secum venerant, nec non a Gyrardo, iam dicti loci²³ abbate, eiusdem confessoris Christi²⁴
Mauri ecclesiam sollempniter dedicavit, in qua etiam corpora sanctorum Antonii et Co-
stantiniani, qui de hoc Casinensi coenobio ad Gallias cum beato Mauro perrexerant, cum
maxima reverentia posuit. Sicque Romam veniens, a clero, senatu, populoque Romano
10 honorifice satis exceptus est. (loc. 3.)

65. Eo igitur tempore, cum iam ab incarnatione Domini annus vicesimus centesi- 1120
mus atque millesimus volveretur²⁴, tam magni terrae motus in hac terra facti sunt, ut
in Camino palatium dirueret, in Cucuruzzo ecclesiam cum curia subverteret, apud Ban-
15 tram ecclesiam, domos, et campanaria ad terram deiceret, multique sub ipsa ruina in-
terirent, et nunc quidem novem, nunc decem et septem, nunc viginti et eo amplius^b id
per dies singulos sentiremus²⁵. Quo tempore pater Benedictus cuidam Hispano apud²⁵
Termulas tribus vicibus visibiliter in quodam trivio apparens, dixit: *Fade, dic abbati, ut*
omnes qui in dicionis suae terra habitant, discalciantis pedibus ad monasterium meum in
20 *Casino constructum, omnipotentem Deum rogaturi, convenire faciat, et ipse una cum fra-*
tribus per omnes monasterii ecclesias letanias faciant discalciantis pedibus. Increverunt enim
peccata hominum, et delicta eorum multiplicata sunt valde; forsitan ignoscet Deus delictis
illorum, perficiat vota et supplicationes ad eum. Percontatus quisnam esset, fratrem Bene-
dictum se esse respondit. Ille autem exurgens, venit ad abbatem, et quid viderit vel
25 audierit seriatim pandit. Igitur cum iusta patris Benedicti praeceptum sursum ad mona-
sterium omnes Deum rogaturi convenirent, diabolus claudi specie assumpta in devexo
montis latere illis factus est obviam, dicens gloriosae virginis Mariae ecclesiam, maxi-
mamque civitatis partem terrae motu diruta esse. Illi autem falsitati eius aurem accom-
modantes, et id quod coeperant ocios dimittentes, ad civitatem reversi sunt; quo dum
30 venissent, videntes illusionem diabolicam, alio die letaniam quam stulte dimiserant dis-
caltiantis pedibus implere studuerunt. Igitur prima noctis vigilia magno ultra modum
terraemotu facto, fratres e stratis suis surgentes, discalciantis pedibus flentes et eiulantes
ad patrem confugiunt Benedictum, atque ante eius sacratissimum corpus preces ad eum
fundentes, per omnia monasterii altaria letanias decantare coeperunt. Fidelis Dominus
35 in verbis suis, qui invocantes se et de sua misericordia praesumentes exaudire promisit;
nam supplicatio letaniae a fratribus explicita, ne unus quidem lapis ulterius de hoc loco
motus est. Haec dum ad notitiam vicinorum circummanentium pervenissent, omnes fere
qui in prin ipatu manebant, nudis vestigiis huc ad beatum Benedictum venerunt, omni-
potentis Dei clementiam suppliciter postulantes, ut tanti patris interveatu illis misereri
40 dignaretur. Nec sua frustrati sunt aestimatione, nam confestim tremor terrae quievit.

Hoc interea anno Robbertus Capuanorum princeps cuius supra meminimus vita de- 1125
cedit, et Richardus filius eius a Capuanis in principatum substituitur; quo paulo post
mortuo, Robbertus²⁶ patruus eius illi in principatum succedit.

66. Huius abbatis tempore, in Campania provincia insigne miraculum et antiquis
45 per omnia simile factum est. In Comino namque, in castro quod in honore sanctorum
Septem fratrum constructum est, nobilis cuiusdam militis filius fuit nomine Albericus,
qui puer decimo anno nativitatis suae inchoante languore correptus ad extrema perdu-
ctus est; quo tempore novem diebus totidemque noctibus immobilis ac sine sensu, et
velut mortuus iacuit. In quo spatio a beato Petro apostolo et duobus angelis, quorum
50 unus Emmanuhel, alter Eloy dicebatur, per loca poenarum deportatus, ductus est ad os
infernalis baratri, demum vero ductus ad paradysum, vidit mansiones sanctorum, atque
in coelum aereum sublevatus, et a beato Petro apostolo sufficienter instructus de veteri
testamento, de poenis peccatorum, et de perhenni gloria sanctorum, vidit archana quae-

a) excidisse aliquid patet, fortasse Romam dirigeas et per eum. b) vicibus excidisse videtur.

23) S. Mauri. 24) Consentit Anon. Casin. 25) Imitari videtur Leonem III, 33. 26) imo forlanus
frater post mortem Richardi filii.

dam, quae prohibitus est alicui loqui, sicque per 72 provincias ab eodem apostolo deportatus, et vitae redditus est. Huius igitur visionem nosse qui cupit, rei seriem a Guidone²⁷ huius Casinensis coenobii monacho compositam²⁷ relegat; quae quia per omnium fere ora volvitur, referre omisimus. Exinde vero idem Albericus relictis et spretis saeculi pompis, hoc Casinense coenobium petiit, atque a patre Gyardo gratanter nimis susceptus, et sanctae conversationis habitu indutus, Christo vero regi militaturus cum caeteris fratribus est aggregatus. Tanta enim usque in hodiernum abstinentia, tanta morum gravitate pollet, ut poenas peccatorum perspexisse et pertimuisse, et gloriam sanctorum illum vidisse nemo quis dubitet. Non enim carnes, non adipem, non vinum ab illo tempore usque nunc Deo annuente sumpsit; calciamenta nullo penitus tempore utitur, et sic in tanta cordis ac corporis contritione et humilitate usque in hodiernum in hoc Casinensi coenobio perseverat, ut multa illum quae alios laterent vel metuenda vel desideranda vidisse, etiamsi lingua taceret, vita loqueretur. His²⁸ porro temporibus, Petrus diaconus anno dominicae incarnationis quintodecimo centesimo atque millesimo, primo aetatis suae lustro a parentibus suis beato Benedicto oblatus, et a iam dicto Gyardo abbate susceptus, et habitu sanctae conversationis indutus, atque sub eodem abbate per annos his quattuor eruditus, 21. anno aetatis suae scripsit ad Oderisium II. supradicti Gyardi successorem²⁹, passionem beatissimi martyris Marci et sociorum eius³⁰, vitam egregii confessoris Fulconis³¹, passionem sanctissimi martyris Placidi discipuli beati patris Benedicti³², et vitam sancti Apollinaris abbatis ad reverendissimum Raynaldum abbatem³³, vitam sanctorum Guinizonis et Ianuarii ad Richardum monachum Casinensem, vitam sancti Constantii episcopi et confessoris ad Guarinum episcopum Aquinensem, vitam sancti Severi episcopi Casinensis ad Seniorectum abbatem. Rythmum de novissimis diebus³⁴, in quo iusta litteram videtur secutum fuisse apostolum Iohannem, cum idem Petrus sciret finitum pro infinito, iusta quod ibidem scriptum est. Destructionem etiam et restaurationem civitatis Atinae, et inventionem corporis beati martyris Marci descripsit. Vitam sanctae Dariae uxoris sancti Nycandri. Scripsit etiam sermones hos: de festivitate beati Marci sermones 8, de vigiliis eius sermones 2, de sancto martyre Placido omelias 2³⁵; et sermones 12: de coena Domini sermones 2, in parasceuen, in sabbato sancto, omeliam in festivitate sancti Benedicti, sermonem in pascha, in octava sancti Benedicti, in ascensione Domini, in pentecoste, de festivitate sancti Iohannis baptistae, de sancto Petro et Paulo, de sancto Laurentio, de vigilia sanctae Mariae; librum illustrium virorum coenobii Casinensis ad Pandulfum Teanensem episcopum³⁶. Miracula Casinensium monachorum quae scripta adhuc minime erant descripsit. Istoriam de eversione seu restauratione coenobii beati Mauri ex iussione abbatis Seniorecti emendavit, in qua et prologum scripsit. Fecit et prologum in libro privilegiorum, sermonem de translatione corporis sancti protomartyris Stephani a civitate Constantinopolitana ad urbem Romanam, ortus et vitas iustorum coenobii Casinensis³⁶, sermonem de festivit te omnium

a) *ita Gathula*. Guidono Ang. b) ac 2. c) *ita cod. F.* vitam a. Placidi 2. d) ad r. R. a. *denunt* 2. e) ad R. m. C. *denunt* 2. f) ep. et confessoris 2. g) sermonem in octava sanctorum Marci, Nycandri et Marcyani, et 2. 27) iussu Girardi abbatis, v. praef. visionis in Francisci Cancelliere observationibus *Sopra l'originalità della Divina Commedia di Dante*, Romae 1814. 8. a. d. i. 1115, atque sub eodem abbate per 8 fere annorum curricula eruditus est. Anno vero i. d. 1128, etatis autem eius 21, cum abbas Od. II. Girardi abbatis successor abbatiam reliquisset, ad eorum emulorum suorum faciente invidia directus est. In ipso autem constitutus dum esset *edno*, descripsit ad supradictum Od. abb. passionem etc. 29) sed tunc dimissa abbatia cardinalem, ut beac Ang. de Nace. 30) v. p. 565. 31) p. 566. 32) Extat in Reg. S. Placidi, cod. Cas. 515. f. 126; v. S. Guinizonis f. 141; v. S. Severi f. 150. Easdem recepit in librum de Ortu et ob. iust. Casinensium. Cf. p. 569. 33) Extat in cod. autogr. Cas. 361. ex quo principium edidit L. Tosti II, 120. 34) Eae cum 12 sermonibus extant in cod. 515. f. 64; sermones 55 etiam in cod. autogr. 361. 35) v. p. 568. Autographus extat in cod. 361. 36) Extant in cod. 361. autographo.

sanctorum, de nativitate Domini sermones duo³⁷, de sancto Stephano. Chronicam coenobii Casinensis a renovatione ecclesiae beati Martini a Desiderio facta, usque ad hunc diem. Astronomiam ex veteribus libris collegit. Demum vero pro responsis Casinensis coenobii apocrisarius ad Lotharium III. Romanorum imperatorem directus, postquam³⁸ ei sessionem ad pedes suos concessit, postquam inter cappellanos Romani imperii locavit, postquam discipulum Bertulfi cancellarii constituit, postquam a secretis effecit, logothetam, exceptorem, et auditorem Romani imperii illum constituit, in aula porro Romani imperii idem. Petrus dum versaretur, altercationem quae facta est ante eundem imperatorem inter eum et adversarium Casinensis ecclesiae composuit³⁹. Solinum de miraculis brevavit⁴⁰. De generibus lapidum pretiosorum ad Chonradum imperatorem librum exaravit. Expositionem super regula sancti Benedicti componens, in 4 libros divisit⁴¹. Scolias in veteri testamento⁴². Epistolas duas ad Lotharium imperatorem, ex iussione abbatis Guybaldi⁴³. Ad Richizam imperatricem de obitu Lotharii imperatoris. Ad eandem de obitu Heinrici ducis Baioariorum. De electione Chonradi II. Romanorum imperatoris epistolam perpulchram composuit. Librum notarum ex parvo ampliorem effecit, et Chonrado imperatori dedicavit⁴⁴. Vitrubium de architectura mundi emendans brevavit⁴⁵. Librum Hevae regis Arabiae de pretiosis lapidibus ad Neronem imperatorem, quem Constantinus imperator ante annos fere octingentos ab urbe Roma Constantinopolim asportaverat, de Greco in Romanam linguam transtulit. Ymnos duos in laudem sanctae Iustae virginis et martyris dictavit. Visionem Alberici monachi Casinensis corruptam emendavit⁴⁶. Chronicam regum gentis Troianae, et consulum, dictorum, et imperatorum composuit⁴⁷. Miracula sanctorum martyrum Marci, Nycandri, et Marciani exaravit. Ymnos sex^a in eorum laude composuit. Cantus beati martyris Marci dictavit. Scolias in diversis sententiis⁴⁸. Exhortatorium ad monachos⁴⁹, in quo ostendit, quid custodire, quid cavere debeant, de septem vitiis et virtutibus, de 7 petitionibus, de Rebecca et Isaac, de rege Ozia et sacerdotibus, de Moyse, et via trium dierum, ac tribus temporibus, de visione Ysaias. Librum salutationum, exhortationum^b, et opprobriorum. De terra repositionis itinerarium ex omnibus veteribus libris collegit, et Guybaldo Casensi abbati dicavit⁵⁰. Vitam sancti papae Leonis exaravit^c. Ystoriam^d gentis Troianae a principio mundi usque ad sua tempora, nec non et librum prodigiorum et portentorum describens, illustrissime Ptolemaeo II, Romanorum consuli dedicavit. De temptatione Christi in deserto omeliam perpulchram exaravit. nec non et altercationem, quam habuit cum quodam Constantinopolitano pro Romana ecclesia. Composuit alia multa, quae hic scribere supersedimus⁵¹.

67. Sub iam dicto abbate Gyardo Gunnario Sardonum nobilissimus⁵², parentum suorum Baresonis et Torkitorii regum vestigia sequens, cum licentia archiepiscopi sui⁵³ obtulit beato Benedicto ecclesiam sancti Petri in Nurki, et sancti Nycolai, ac sancti Io-

a) numero locus vacat 2. b) exortationum 2. c) ad Innoc. papam II. ex. 1. 2. d) Haec in cod. 257. ita legitur, eadem manu sed non eodem tempore scripta: Y. g. T. a Noe u. ad s. t. describens, Pt. II. R. e. dicavit. Scripta omeliam in quadagesimo, necnon et altercationem q. h. e. q. C. p. R. ecclesie. *Ibi fuit est.*

37) Hi tres sermones extant ibidem. 38) Cf. ep. Col. Allobr. 1602. 4. et in coll. auctorum linguae ad Richizam, Mart. Coll. I, 757: *Postquam enim nostram parvitatem discipulum B. c. effecerat, postquam logothetae, exceptoris et auditoris officio remuneraverat, postquam sessionem ad pedes suos induxerat, postquam a secretis effecerat* etc. v. infra c. 125. 39) Ea Casini non extat, sed servata est cum altera altercatione in apogr. manu Constantini Caietani a. 1602. confecto, in bibl. Brancacciana II. C. 22. Cf. infra c. 97 et 115. 40) Eiusmodi opus continetur cod. Casin. 391, saec. XII. 41) Cod. 257. f. 57. scripta iussu Seniorecti et Rinaldi Colementani. Tosti II, 118. Partem eius Ang. de Nuce edidit, sq. append. chronici. 42) Ib. f. 346. 43) Incip. *Mos est sanctae scripturae* etc. I. B. MARUS. 44) Ib. f. 52. Epistolae ad Richizam. f. 37 et 368; ad Conradum f. 37. Cf. p. 571. 44) Prodit cum Valerio Probo Venetiis 1525. 4. Lugd. Bat. 1599. 8. 45) v. Polonii Exercitatt. Vitruv. II, 171. 46) Cod. 257. f. 356. 47) Cod. 257. Fragmenta edita sunt in Mon. SS. III, 219. et in L. Tosti hist. Cas. II, 116. 48) Cod. 257. f. 18. 49) Ib. f. 41. 50) v. Praef. p. 571. 51) Librum de dignitate Romani imperii, inc. *Haec digni* etc. habet catal. codd. Cas. in A. Mai Spicil. V, 229. Cod. 257. praeterea continet catalogos pontificum Romanorum et abb. Casinensium, Explanacionem brevem regulae, et Eplithosum super regula S. Benedicti ad Lotharium imperatorem, inc. *Admirabili* etc. Quod ad historiam faciat, nihil ibi invenies. In cod. 515. est Vita Aldemari (Ortus et ob. c. 69.); in fine cod. 361. perit opus inscriptum: *Synonyma M. T. Ciceronis*. 52) de Laccon, in regno Ardar. Gatt. Hist. p. 424; cf. confirmationem Gonnarii regis Turritanorum Acc. p. 255. 53) Athu s. Azzu.

hamnis et sancti Petri in Nugulbi, et sancti Heliae ac sancti Iohannis⁵⁴ in Setin, cum omnibus pertinentiis earundem ecclesiarum, ad utilitatem vestimentorum nostrorum. Id ipsum fecit et Furatus de Gyl⁵⁵ cum voluntate eiusdem archiepiscopi, et episcopi sui Boni, de ecclesia sancti Nycolai in Solio, et sanctae Mariae⁵⁶ cum pertinentiis suis. Sed et Comita Sardonum nobilissimus tunc temporis ad hoc monasterium veniens, cartam⁵⁷ fecit huic loco de ecclesia sancti Michaelis in Ferrucesi cum attinentiis suis. Pari etiam modo Marianus de Zori optulit in hoc loco ecclesiam sancti Georgii in Banarcatu, cum omnibus quae tunc temporis habere videbatur. Huius exemplo ducta Musconionia, cartam fecit de domo sua in Solio, cum servis et ancillis, et omnibus rebus suis. Susanna etiam illam ad bonum aemulata optulit beato Benedicto domum suam in Yecano,¹⁰ et in Mulana, et in Cortina, et in Myrra, et in Coquina, et in Amendula, cum servis et ancillis, et omnibus suis. Vera quoque filia Gunnarii de Thori concessit similiter in hoc loco domum suam in Coquina, cum servis, et omnibus quae habere videbatur. Id ipsum fecit et Constantinus de Carvia, fecit oblationis cartulam de ecclesia sancti¹⁵ Petri in Symbrano, cum omnibus pertinentiis suis⁵⁸.

1120. Jul. 68. Tunc temporis praephatus papa Calixtus Urbem egressus venit ad hoc monasterium, et a praedicto nostro abbate cum ingenti honore susceptus, die illo missam sollempniter celebravit, atque in hac terra per duos fere menses⁵⁹ est remoratus. Quem videlicet pontificem noster abbas honorifice nimis sustentavit, et in omnibus necessitatibus eius strenue satis deservire curavit. Inde vero Beneventum veniens, in Apuliam²⁰ usque descendit, ac morè antecessorum suorum a duce Guilielmo fidelitate recepta⁶⁰, Romam reversus est. Dehinc vero exercitum congregans, Mauricium aeresiarcham in Apr. civitate Sutrina obsidens cepit, et in arce huius monasterii⁶¹, quam idem abbas a fundamentis construxerat, exilio relegavit. Hic autem reverendissimus pontifex dum Beneventi resideret, rogatus ab eodem abbate nostro vel fratribus, ecclesias sancti Petri et²⁵ sancti Nycolai de Nugulbi, sancti Heliae in Setin, et sancti Petri in Nurci, quas vir illustrissimus Gunnarius de quo supra retulimus, beato Petro optulerat, et postmodum eiusdem pontificis iussu beato Benedicto concesserat⁶², per apostolicae sedis privilegium⁶³ congregationi nostrae in perpetuum confirmavit, ut de ipsarum ecclesiarum redditibus prout facultas ministraverit indumenta semper huic nostro conventui praepararentur. Salvo nimirum censu quattuor solidorum Papiensis monetae singulis annis Lateranensi sacro palatio persolvendo. Adiciens insuper, ut possessiones et dona omnia, quae supradictus Gunnarius beato Benedicto contulit, vel collaturus est, omnia similiter in necessitate vestimentorum in perpetuum conserventur, et si quis eiusdem Gunnarii oblationes auferre, vel minuere, aut a constituta vestimentorum praeparatione huius sancti Casinensis conventus subtrahere vel mutare praesumpsisset, anathemate plecteretur. Idem praeterea illustri viro Gunnario uxorique eius Helenae litteras direxit⁶⁴, gratias agens simul et monens, ac in remissione peccatorum illis iniungens, ut in eo quod coepissent constantius permanerent. Romana enim sedes et ecclesias et donum quod nostro coenobio fecerant, sua auctoritate firmaverat, prohibens ne quis illa subtrahere, diminuere,⁴⁰ aut in futurum sine Casinensium fratrum consensu audeat commutare; sed ob fratrum indumenta quietam semper et illibata permaneant. Pari etiam modo litteras Vulterano⁶⁵ episcopo destinavit⁶⁵, mandans quam specialiter, quam praecipue hoc Casinense coenobium ad protectionem Romanae spectaret ecclesiae; praeciens insuper, ut donum quod beato Benedicto ab illustri viro Gunnario et uxore eius factum fuerat, pro beati Benedicti reverentia quietum et ab omnium infestatione liberum faceret permanere, quia apostolica sedes donum illud scripti sui auctoritate firmasset, et ecclesias quasdam, quas Gunnarius cum uxore sua Helena beato Petro obtulerat, huic nostro coenobio ex apo-

54) ea in privil. non commemoratur. 55) s. d. etiam Pandulfus in vita eius testatur. 60) mense Gatt. Acc. p. 237. 56) in altera carta, cuius fragm. Oct. Beneventi, secundum Rom. Salern. 61) sc. 50 dedit Gatt. Hist. p. 344. 57) fragmentum eius Ianulae, v. c. 86. Sed tunc in Cavense monasterium eum relegatum esse constat. 62) v. epist. Tosti Hist. Cas. I, 421. 59) id pugnat cum epistola Eginonis ap. Udalscalcum, ubi papam Kal. Jul. ad (Rogerium) ep. Vultur. 63) ap. Gatt. Hist. p. 425. ex orig. 64) ib. p. 426. 65) ibidem, utraque e Petri regesto. 55 Aug. Beneventum intrasse narrat. Casini cum fuisset,

stolicae sedis liberalitate concessisset. Nollet ergo, ut per quorumlibet violentiam subtraherentur vel infestarentur; sed omnia quiete ac libere ad Casinensium fratrum indumenta conservarentur.

69. Factum⁶⁶ est autem, dum idem venerabilis papa apud Beneventum maneret, Oct. Otto Capuanus archiepiscopus conquestus est Capuanam ecclesiam spoliatam tribus ecclesiis quae essent iuris sancti Stephani, quas haec Casinensis ecclesia possideret, scilicet sancti Benedicti Pyzzuli, sancti Angeli ad Odaldiscos, sancti Ruphi, quarum sibi possessionem restitui per Romanam curiam postulabat. Ad haec noster abbas respondit, Casinensem ecclesiam eiusque ministros Capuanam ecclesiam non expoliasset, asserens se de praenominatis rebus, pro quibus impetebatur, multiplici ratione munitum, tam instrumentorum quam legitima et inconcussa temporis detentione; ostendens insuper quod appellatio quae a parte archiepiscopi facta fuerat, neque canonica esset neque legitima, idque pluribus et evidentibus rationibus assereret. Cumque inter utramque partem diu super hoc decertatum fuisset, apostolicus praecepit, ut rationes quas noster abbas habebat ostenderet. Tridui igitur dilatione concessa, iterum nostra illiusque pars curiam adeuntes, de eisdem quaestionibus causa denuo ventilata est. Verum ubi a parte archiepiscopi nulla ratio neque canonica neque legitima posset ostendi, quod Casinense monasterium praedictarum ecclesiarum possessionem ei restitueret, cum constaret Capuanam ecclesiam a Casinensi non fuisse expoliatam, atque in hoc prolixius immoratum esset, iussit tandem praedictus papa sibi rationes nostri coenobii ostendi. Quibus exhibitis, et diligenter a cardinalibus clericisque Romanis studiose relectis et⁶⁷ perspectis, qualiter illas Ricardus princeps et Iordanus filius eius in hoc coenobio concesserant, et praecepto suo firmaverant: pontifex accepto consilio, tum pro multimodis rationibus, instrumentorum scilicet et temporum, tum pro privilegiis Romanorum pontificum huic nostro coenobio concessis, praecepit praedictarum ecclesiarum possessiones apud hoc monasterium prout tunc fuerat remanere.

70. Hoc praeterea tempore in eiusdem apostolici praesentia praedictus noster abbas proclamationem fecit de ecclesia sanctae Mariae in Cyngla, quam a iure huius coenobii Raynulfus comes⁶⁸ violenter abstulerat, et ecclesiae sanctae Mariae de Capua subiugaverat. Tunc pontifex abbatissae sanctae Mariae de Capua litteras dirigere studuit⁶⁹, praecipiens ut quinta feria post octavas pentecosten se sedi apostolicae praesentaret, et ius ecclesiae suae praesentibus episcopis et cardinalibus Romano pontifici ostenderet. Illa autem muliebri furore exaestuans, ad pontificis curiam nequaquam ire, eiusque praeceptis nullo pacto se obedire respondit. Quod dum supradicto papae iunctatum fuisset, litteras ad eam direxit, mandans quod in nostri abbatis querimonia super Cynglensi ecclesia subterfugium quaerere iam videretur, nam secundis transactis terminis ad iudicium minime venisset, neque personas pro se rationabiles direxisset; in his tamen omnibus Romana ecclesia actenus sibi et monasterio suo pepercisset, sed diutius causae huius discussionem protendere non valeret. Omni ergo occasione seposita pontificis conspectui se repraesentaret, vel tales pro se personas dirigeret, quae vice sua negotium illud sufficienter valerent pertractare. Alioquin Romana ecclesia Casinensi coenobio de Cynglensi ecclesia restitutionem cooperante Domino faceret. Tali igitur abbatissa conventionem perterrita, accedit ad comitem Raynulfum, rogat, obsecrat ut pro se Romano pontifici litteras mittat. Annuit illius voluntati remuneratus pecunia comes, et ut ab abbatissa rogatus fuerat peragens, supradicto papae litteras mittit. Relectis igitur supradicti comitis litteris pontifex, eius petitioni assensum praebuit, et terminum ei dedit, mandans eidem comiti, ut nullum super hoc impedimentum faceret, quin negotium illud suo tempore decideretur. Nisi enim abbatissa termino constituto sedi se apostolicae repraesentaret, vel personas pro se idoneas mitteret, ipse Casinensi coenobio restitutionem de Cynglensi cooperante Domino faceret, quoniam Casinensis abbatis querimoniam diutius ferre non posset. Adveniente autem termino, abbas noster Romam perrexit, iustitiam nostri coenobii recipere cupiens, simul etiam et munimina nostra secum deferens. Abbatissa vero

66) cf. notitiam hac de re scriptam in Reg. Petri, ap. epistolae ad Alpheradam abbatissam et tres ad R. Gatt. Acc. p. 715. 67) et—firmaverant hic addidit comitem extant in Reg. Petri f. 31. teste Gatt. Hist. Petrus; v. supra III, 37. 68) f. Roberti comitis pag. 49. Caiat. quem supra habuimus. 69) Quatuor eius

nuntium destinare vel per se ire omnino negavit. Tum papa cum episcopis et cardinalibus consilio habito, eidem abbatissae litteras misit, admirans quia pro controversia, quae de supradicta Cynglensi ecclesia inter sanctimoniales et Casinense coenobium longo tempore agitata fuerat, apostolicas ad eam frequenter litteras miserat, et tres illi iam terminos constituerat: sed neque ad se ipsa venisset, neque iusta eius praeceptum sufficientes pro se personas ad decisionem causae direxisset. In quo profecto non iustitiam expectare, sed dissimulationibus quibusdam et occasionibus tempus infinitum velle protrahere. Sibi quoque et cardinalibus rationabile visum esse, ut deinceps dilatione vel occasione absentiae eius Casinensis ecclesia non deberet manere de possessione Cynglensis cellae diutius spoliata. Non enim qui possessa re spoliatus est, iusta legum instituta et sanctorum canonum sanctionem ad iuri cogeret actionem accedere. Praeciperet ergo suo cardinaliumque iudicio, ut infra viginti dies postquam apostolicas litteras accepisset, Casinensem ecclesiam de Cynglensi cella, salva monasterii sui iustitia, in integrum reinvestiret. Res vero ecclesiae, quas spoliationis tempore habuit, a se vel a suis hominibus minime tollerentur. Ad haec abbatissa, ignorans ea quae ventura erant super eam, missis hominibus contra papae praeceptum libros et quicquid in Cinglensi cella repperit asportavit. Hoc ubi papa agnovit, ad eam per litteras direxit, quia dum illam paterna benignitate et mansuetudine toleraret, ipsa in derisu papae patientiam exhabens, nichil eorum quae illi praeciperet satageret adimplere: insuper etiam ad apostolicae sedis iniuriam et contemptum Cinglensem ecclesiam expoliasset. Praeciperet ergo, nisi iram vellet experiri apostolicam, ut nichil deinceps de Cinglensis ecclesiae rebus auferret, sed omni occasione vel dissimulatione postposita, ecclesiae ipsi quae per eam de eadem ecclesia ablata sunt redderet, eandemque ecclesiam cum omnibus rebus suis Casinensi monasterio restitueret. Si autem ulterius contemptrix existeret, et mandatum apostolicum infra viginti dies post litteras acceptas non satageret adimplere, apostolica sedes ex tunc in Cinglensi ecclesia divina officia interdiceret; abbatissae vero omnem monasterii praelationem potestate apostolicae auctoritatis prohiberet, quoadusque praeferatam restitutionem cum integritate adimpleret, et Romanae ecclesiae de contemptu plenarie satisfaceret. Abbatissa vero ubi papae voluntatem agnovit, ad consueta arma recurrit, pecuniam oportune importune distribuit, et se nulla ratione, nullo pacto, papae voluntatem impleturam fatetur. Hoc igitur ubi pontifici nuntiatum est, rursus ad eam direxit, quia quanto illam maiori patientia sustineret, tanto habundantiori superbia et extollentia contra Romanam ecclesiam elevaretur. Quater enim et eo amplius sibi karitative ac paterne iusta sanctorum canonum sanctionem scripsisset, et mandata eius penitus contempsisset, et Romanam ecclesiam sprevisset, quae omnium ecclesiarum mater et domina est, non ab alio sed a Christo domino constituta: unde non immerito fideles omnes eam debent honorare. Ipsa vero e contra sua eam vellet potestate et dignitate privare. Totiens quippe a Romana ecclesia communita, non solum inobediens extitisset, verum etiam inobedientiam addidisset. Pro tanta igitur insolentia eius, idem pontifex in eodem beatae Mariae monasterio divina omnia officia interdiceret; abbatissam ab ipsius monasterii regimine sequestraret, et tam eam quam fautores eius in hac causa excommunicationis vinculo innodaret. Cumque nec sic valeret Romanus pontifex abbatissae proterviam humiliare, mandat comiti Raynulfio, ut infra viginti dies postquam apostolicas litteras accepisset, Casinense monasterium de Cinglensi ecclesia in integrum reinvestiret, neque interim eiusdem ecclesiae bona diripi a quibuslibet vel auferri permitteret. Quod si et ipse quoque apostolici mandati contemptrix existeret, qui spoliationis huius causa et principium extitisset, papa ecclesiasticae iustitiae vigorem pro eo dimittere non valens, in personam et in totam terram ipsius excommunicationis sententiam auxiliante Domino proferret. Suscipiens igitur apostolicas litteras comes, abbatissam evocat, quid sibi a papa mandatum sit per ordinem pandit. Illa vero facibus succensa femineis, principem et comitem universosque illorum satellites ingenti haere remunerat, rogat, poscit, obsecrat, uti comitem flagitent, ut contra papae sententiam tueri abbatissam studeat, utque in tanto articulo temporis subveniat, modis ac nisibus quibus valet exorat. Remuneratus itaque abbatissae pecunia comes, illam contra papae sententiam pro suo posse tueri promittit. Quod dum supradicto pontifici relatum fuisset, mandat comiti, quia cum ipse beati Petri et papae fidelis esset, Romana ecclesia vera eum dilectione

diligeret, et inter alios strenuos et illustres viros personam ipsius praecipuae dilectionis
 brachiis amplexaretur, et nisi per eum remaneret, id ipsum deinceps facere praeciparet;
 propter quod tunc usque ecclesia nichil egisset, in quo gravari a sede apostolica videretur.
 Praeciperet ergo, ut omni penitus dilatione et occasione postposita, Casinensem abbatem
 5 de Cinglensi ecclesia et de possessionibus eius faceret revestiri. Quod si contra hoc ire
 praesumpsisset, ipse eidem comiti divina officia et omnium ecclesiarum introitum inter-
 diceret, et ad viginti dierum terminum constitutum personam ipsius excommunicaret,
 donec Casinensem abbatem de Cinglensi cella plenarie revestiret, quia Casinensium fra-
 10 Capuano direxit⁷⁰, praecipiens ut Alferadam abbatissam pro deposita et excommunicata
 tamquam haberet, et in eodem beatae Mariae monasterio nullum divinum officium cele-
 brare permitteret; datam a Romano pontifice interdictionis et excommunicationis senten-
 tiam per suam parochiam nuntiari et teneri faceret. Clericis vero et laicis omnimodo
 prohibuit, ne contra suum interdictum ecclesiam ipsam ingredi aut cum excommunicatis
 15 participare nullatenus praesumerent. Comes interea Raynulfus aegre ferens se pro femi-
 nea superbia excommunicatum et ab omnibus divinis mysteriis separatum, apostolici
 voluntatem se impleturum spondit, si Casinensium fratrum munimina perspicere pos-
 set. Relectis igitur in praesentia supradicti papae Callisti et omnium episcoporum et
 cardinalium antiquis et autenticis nostri coenobii cartulis, qualiter Sarracenus sculdahis
 20 Beneventanus, cui locus idem iure haereditario pertinebat, ecclesiam ibi sicut in huius
 libri principio commemoravimus beati Cassiani a fundamentis construxerat, eidem eccle-
 siae, quoniam filium non habebat, omnem omnino substantiam et possessionem suam
 per consensum Gisulfi ducis Langobardorum concesserat, et qualiter postmodum per
 auctoritatem ipsius ducis eandem ecclesiam cum omnibus possessionibus suis huic Casi-
 25 nensi coenobio subdiderat, seu et qualiter et sanctus Petronax abbas cum adiutorio eius-
 dem ducis ecclesiam ibi in honore sanctae Dei genitricis Mariae construens, monasterium
 puellarum Dei effecerat, et qualiter illam ab hoc monasterio subtractam Oderisius abbas
 temporibus papae Urbani recollegerat, et qualiter Capuani monasterii abbatissam idem
 30 papa ob hanc rem apostolicis litteris et sui oris invitatione^a vocaverat, et qualiter ab-
 batissa ad pontificem venire contempnens, nec eius monita suscepit et iudicium penitus
 subterfugit: simul etiam in omnium praesentia relecto exinde papae Paschalis iudicio⁷¹,
 continuo idem comes coram Iohanne cardinali tituli sancti Eusebii, et Bermanno^b Roma-
 nae ecclesiae subdiacono, reddidit beato Benedicto totum ex integro praedictum sanctae
 35 Mariae monasterium, cum omnibus pertinentiis suis quae tempore patris sui tenuit, car-
 roborans, super altare beati Benedicti posuit, violatoribus illius decisionis mille librarum
 auri penam indicens⁷².

71. Hoc interea anno Sparanus abbas de monasterio sancti Martini in Arci ad hunc
 locum veniens, obtulit beato Benedicto eandem ecclesiam sancti Martini cum pertinentiis
 40 suis⁷³. Id ipsum fecit et Rao de Banterone cum Auristella uxore sua de ecclesia
 sancti Petri sita in finibus Consentiae, in loco qui vocatur Gaurano, et ecclesia sancti
 Martini, loco qui dicitur Cupplatu, cum omnibus pertinentiis illarum, centum librarum
 auri pena apposita. Similiter etiam Milo et Litulfus filii Bernardi de Aquino, et Milo
 filius Milonis, ad hoc monasterium venientes optulere beato Benedicto novem familia
 45 hominum sibi pertinentium in oppido quod Pesmontis dicitur, et in villa sanctae Luciae,
 quorum nomina haec sunt: Iohannes, cum familia sua; Conterius, cum familia sua; Desi-
 derius, cum familia sua; Trostaynus, cum familia sua; Petrus, cum familia sua; Bricius, cum
 familia sua; Litolfus, cum familia sua; Ugo, cum familia sua; Iohannes, cum familia sua.

72. Tunc temporis cum⁷⁴ fratres monasterii Capuani cuidam^c aegrotto iam fere
 50 morti proximo monasticum habitum tradidissent, clerici Capuanae ecclesiae cum armata
 manu illuc convenientes, eum iam defunctum repperiunt, et stimulis nequitiae debriati,
 monachico habitu illum spoliantes, eadem indumenta quibusque ambulantiis conculcanda
 in platea proiecerunt. Quod ubi papa Calixtus agnovit, Capuano archiepiscopo praece-

a) invitationem e. b) Ermanno in carta Rainulf. c) quemdam.

55 70) quas edidit Gatt. l. l. s. d. 71) d. 1101. Mart. 31. ap. Gatt. Hist. p. 48. 72) Eam edidit Gatt.
 Acc. p. 716. 73) Gatt. Hist. p. 414. 74) ex ep. Calixti s. d. in Petri regesto f. 32.

pit, ut inauditam et novam tentae temeritatis praesumptionem sic per Dei gratiam corrigeret, ne aliquatenus talia agere praesumerent, neque idem archiepiscopus in hoc Deum et Romanam ecclesiam offenderet, et quia Casinense monasterium Romanae ecclesiae iuris esse sciret, loca ei pertinentia nec per se nec per suos ullatenus inquietaret. Ab hoc etiam venerabili papa praedictus abbas privilegium de omnimoda loci istius libertate recepit⁷⁵; adiciens insuper, ut si quis huius nostri monasterii vel cellarum eius possessiones aut res violenter auferrent, postquam episcopi ipsorum a nostro abbate commoniti, iustitiam de eis facere omnino noluerint, abbas super eosdem raptores secundo tertiove commonitos canonicam excommunicationem proferat. Quo etiam anno, peccatis exigentibus Capuana civitas igni tradita est. Ex toto fere itaque civitate con- sumpta, sancti Benedicti monasterio ignis undique minabatur; fratres autem humanis rebus diffidentes, et in solo Dei adiutorio sperantes, corporale calicis sumentes, extra monasterium in medio ignis posuerunt. Mirum immodum: reversus ignis ultra propius accedere non audebat. Civibus etiam omnibus quaedam manus a monasterio ignem propellens visa est; corporale vero prorsus ab ignis iniuria illaesum mansit, praeter quod 15 causa testimonii eius in medio foramen parvum factum est.

1122. 73. Hic interea abbas cum apud Beneventum in apostolici servitio permaneret⁷⁶, et certo certius brachium sancti apostoli et euangelistae Mathei in eadem civitate reconditum esse didicisset⁷⁷, ad se iam dicti brachii custodes convocans, qualiter vel quo ordine eiusdem sancti apostoli brachium habuissent percontari studiosissime coepit. Qui dum 20 retulissent, qualiter illud secum Kobbertus dux detulisset in expeditione, quam contra Alexium imperatorem habuerat, ac demum cappellanis suis ad mortem reliquerat, ipsique postmodum in die obitus sui sibi dimiserant: abbas monere illos attentius coepit, ut tanta pignora Casinensi coenobio conferrent. Illi autem ocus se haec adimplere fatebantur, si abbas illos quacumque hora ad conversionem venire vellent, absque aliquo pretio 25 illos in hoc monasterio reciperet. Quod cum abbas libentissime se impleturum spondidisset, illi confestim sanctas reliquias ad hunc locum ferendas eidem abbati contradunt. Suscipiens igitur idem abbas sanctas reliquias, diuque deosculans, per huius nostrae congregationis fratres ad hoc monasterium transmittere studuit. Ad cuius adventum omnes qui hanc terram inhabitabant, cum ingenti devotione et gaudio obviam processerunt. 30 Sane cum haec ad huius nostrae congregationis notitiam pervenissent, inaeestimabili exultatione repleti, ac solempnibus vestimentis induti, cum lampadibus et thimiamatibus usque ad portam veterem exierunt, ac terrae prostrati sanctum euangelistam adoraverunt, surgentesque cum maxima reverentia deosculaverunt, et cum ymnis et laudibus illud in monasterium introducentes, atque in argentea capsula turrium instar aptata sanctum brachium recludentes, in argentea trabe ante beati Benedicti altarium suspende- runt, anno dominicae incarnationis 1122.

74. Eodem quoque anno quidam claudus de territorio Turonensi orationis gratia montem statuerat adire Garganum. Cumque Aquinatem devenisset ad urbem, in tempestae noctis silentio quiescenti ei beatissimus pater Benedictus apparuit, dicens: *Surge 40 velociter, et castrum pete Casinum, ibique ante corporis mei praesentiam vestem donaveris, et sanitatem sine dubio percipies.* Tum claudus: *Quis es tu, qui tanta nobis taliique promittis?* Et legislator ad haec: *Omni dubitatione seposita noveris me esse fratrem Benedictum, Casinensis coenobii fundatorem.* Et his dictis disparuit. Claudus vero confestim exurgens, rem gestam sociis per ordinem pandit. Illi vero visioni fidem derogantes, ut 45 diversi diversa sensere. Alii namque dicebant fallacibus sompniis credere nullum debere, nam multos errare fecerunt sompna. Nonnulli autem, quorum fides sanior ac devotior erat, censebant nequaquam id esse agendum; sed a Benedicto patre sanctissimo promissum beneficium expetendum. Tunc claudus exurgens, ad montem celeri gradu ac nisu quo poterat ascendit Casinum. Cumque in ecclesiam Benedicti patris corpore et nomine 50 consecratam ingressus fuisset, et ante columnam argenteam in qua cereus magnus ponitur pervenisset, Benedicti confestim suffragantibus meritis, coepit in pristinum claudus restitui gradum. Tunc Andreas mansionarius, qui eo die ecclesiae curam gerebat, claudum vociferantem audiens, ad eum celeri cursu pervenit, vidensque callos qui in mem-

75) Gatt. Hist. p. 335. Datum Berulic.

76) Calixtus II. a Nov. 1121. ad Feb. 1122. Beneventi fuit. 55

77) v. supra III, 57.

brorum contractione exorti fuerant disruptos, et sanguinem ex coniunctione profluentem, ad fratres ut rei gestae ordinem promeret concito gradu perrexit. Claudus vero ecclesiam egrediens insciis fratribus, concito gradu ad socios qui eum apud civitatem sancti Germani expectabant laetissimus rediit. Illi autem tanta perspicientes mirabilia, Gerardum abbatem adeunt, et rem gestam per ordinem pandunt. Venerabilis autem abbas ob eius sanitatem laetissimus redditus, omnipotenti Deo gratias reddidit, eumque confestim Casinum ad patris Benedicti corpus remisit. Quanta autem mentis laetitia, quantaeque tunc exultatio fuerit, quia adhuc omnes qui viderant supersunt, omitto referre. Post haec quidam senatorum ab urbe Roma egredientes, ad montem pervenere Casinum, videntesque eundem claudum, quem prius ante Lateranense palatium iacere cognoverant, inquirebant qualiter quoque modo sanatus fuisset. Qui dum seriatim suam erectionem retulisset, eius dictis senatores nequaquam assensum praebentes, interula eius artus nudantes, et callos in frusta divisos videntes, omnipotenti Deo et patri Benedicto laudes retulere quam maximas. Ad huius vero perpetuae rei indicium, eiusdem claudi cambuttas ante fores ecclesiae iam dicti patris Benedicti suspenderunt. Operae pretium reor annectere celebre totoque orbi famosum miraculum, quod tunc Dominus ad eiusdem patris sanctissimi artus ostendit. Ipsa namque resurrectionis dominicae die, dum quidam Etruriensis cum sociis suis, mutus coecus et surdus ad patris Benedicti sanctas exuvias pervenisset, salutem recepit in omnibus membris.

75. His porro diebus Pandulfus cui cognomen de Sexto inditum est, antiqui serpentis nequitia debriatus, sociato sibi Odaldo quodam sui sceleris complice, terras nostri monasterii sibi contiguas infestare non desinebant; contra quem noster abbas exercitum congregans, omnem illorum terram igni ferroque consumpsit. Pandulfus autem sera penititudine ductus ad hoc monasterium venit, et iureiurando refutavit sancto Benedicto et eidem abbati per cartam castrum Vitecusum cum pertinentiis suis, unde pugna illa exhorta fuerat. Idipsum etiam fecit et Odaldus de Casale⁷⁸ de castro quod dicitur Aquafundata, obligando se una cum Pandulfo et haeredes suos huic monasterio, ut si ipsi vel haeredes sui amodo vel aliquo tempore litem aut calumpniam per se vel per aliquam submissam personam exinde sancto Benedicto facere temptaverint, componerent auri optimi libras centum. His quoque diebus Rao filius Raelis⁷⁹ collecta latrocinantium manu castra beati Benedicti Suium et Mortulam depraedatus est. Quod dum papa Calixtus audisset, Pandulfo Teanensi episcopo, qui de hoc nostro coenobio sub papa Paschali eidem ecclesiae episcopus datus fuerat, praecipit ut supradictum Raonem exinde conveniret, quatenus totam terram restitueret et tale quid in terra beati Benedicti quae sub protectione Romanae consistebat ecclesiae, ulterius facere non praesumeret. Si vero super hoc eidem episcopo, imo Romanae ecclesiae obtemperare nollet, idem episcopus canonicam de eo iustitiam faceret, quia quicquid inde dictante iustitia fecisset, papa auctore Domino et ratum haberet et confirmaret. Tunc etiam dominus Pontius Cluniacensis coenobii abbas, ob maximae devotionis reverentiam quam patri Benedicto habebat, cum duodecim suae ecclesiae fratribus hoc Casinense coenobium petiit⁸⁰, abbatisque nostri Gerardi vestigiis provolutus, officinas monasterii dum perlustrasset dixit: *Mallem prius esse decanus Casinensis, quam abbas Cluniacensis.* Demum vero fratrum vestigiis provolutus, illorumque se orationibus commendans, Ierusalimam petiit, beato Benedicto spondens, post suum regressum pastorem curam relinquere, et Deo attentius in hoc sancto Casinensi coenobio deservire.

76. Per idem tempus, cum possessiones monasterii beati Mauri quod in Glannafolio situm est a quibusdam diriperentur, Gyrdardus eiusdem coenobii abbas Gyrdardo abbati nostro litteras misit, rogans ut papam Calixtum hac de re exorare studeret; quod et fecit. Cuius postulationibus pontifex flexus, Glannafoliensi et fratribus apostolicam benedictionem, et episcopis Germaniae^b direxit, ut possessiones monasterii beati Mauri, quod ad ius pertinebat coenobii Casinensis, quae praereptione iniusta a comite Andegabensi⁸¹, et ab aliis quibusque invasae fuerant, ex integro restituerentur. Eo etiam

a) deest c. b) an Galliae?

78) Casale feudum est distinctum a castro Aquae a. D. 1122. m. Apr. Romam venit, m. Maio 1123. fundatae, sacro coenobio Casinensi pleno iure pugnatae apud Ascalonem interfuit. 81) Fulcone rens. ANG. 79) dominus Teani. 80) Pontius iuniore.

tempore Gyrardus abbas noster concessit in vestiario fratrum ecclesiam sanctae Mariae de Casali plano, et monasterium sancti Benedicti in Pectinari, et ecclesiam sancti Nyco-
 82 lai in castro sancti Martini, cum omnibus pertinentiis earundem ecclesiarum⁸².

1122. 77. Idem vero abbas cum ad gradaevam iam dierum suorum pervenisset aetatem, Dec. 2. anniversario Oderisii abbatis die, dum pro eo in cappella sancti Sebastiani defunctorum 5 officium decantaret, post finitam primam vigiliam, cum imposuisset antiphonam *Anima mea Deo vivit*, supradictus abbas Oderisius eidem abbati Gyrardo post altare eiusdem ecclesiae visibiliter apparuit, eumque ut ad se veniret manu inivit. Hoc Gyrardus abbas ut vidit, in faciem prouens flere inconsolabiliter coepit, completoque officio ad cameram suam flens et eiulans rediit. Percontatus autem a fratribus cur fleret, causam aperuit, 10 seque in proximo moriturum esse praedixit, nec multo post idem abbas languore tactus, 1123. 16. Kal. Februarii mortem perdidit, et vitam invenit. Sepultus vero est in capitulo fra-
 1123. Jan. 17. trum ad caput abbatis Desiderii.

Oderisius abbas a beato Benedicto quadragesimus secundus, sedit 15 annis 3, mensibus 4, diebus 15.

78. Hic ex Sangrorum comitum prosapia suae originis lineam ducens, sub sanctae memoriae Oderisio in hunc locum susceptus, et habitu monastico indutus, et liberalibus disciplinis aprime eruditus est. Qui a praedecessore suo Gyrardo huius monasterii praepositus ordinatus, cum prudentia et sapientia multa polleret, a ve-
 20 nerabili papa Paschali diaconus in Lateranensi ecclesia est constitutus. Gyrardo autem abbate viam universae carnis ingresso, fratres ut in talibus consuetudo est in unum conveniunt, et quoniam nostra congregatio plurimis erat tunc dissensionibus scissa, et unusquisque abbatem ad suam voluntatem eligere proponebat, novissime tandem una sententia eundem Oderisium abbatem eligentes, supradicto papae Calixto ocus litteras dirigunt, Gyrardi decessum et Oderisii electionem notificantes. Pontifex autem 25 eius electione agnita, apostolicas litteras fratribus huius coenobii dirigens, eiusque electionem confirmans, mandat^a, ut illi in omnibus parere studerent. Mense itaque Martio adveniente, praeparatis his quae itineri necessaria erant, prout a pontifice ei directum fuerat, Romam consecrandus advenit. Ibi ab eodem papa, qui tunc forte synodum celebra-
 30 brabat, honorifice satis consecratus, et a cardinalibus nobilibusque Romanis in magna est gloria habitus. In qua etiam synodo episcopi et archiepiscopi adversus monachos proclamationem fecerunt, dicentes nil aliud superesse, nisi ut sublatis virgibus et anulis deservirent monachis: *illi enim ecclesias, villas, castra, decimationes, vivorum et mortuorum oblationes retinent; et rursus haec saepius ante pontificem conquerentes: Decidit pudor canonicorum, honestas abliterata est, clericorum religio cecidit, dum monachi contempto 35 coelesti desiderio iura episcoporum insatiabiliter concupiscunt, et omnes quae sua sunt quaerunt, et qui mundum cum suis concupiscentiis reliquerunt, his quae in mundo sunt inhiare non desinunt: et quibus per beatum Benedictum a curis mundialibus ultro quiescendi locus 83 offertur, ad tollenda ea quae episcoporum sunt, opportune importune fatigantur⁸³*. Cumque super huius rei negotium diversi diversa sentirent, tandem ex summissione nostri abbatis 40 surgens in medium quidam ex nostris dixit: *Congregati sunt inimici nostri, et gloriantur in virtute sua: sed tu, domine noster, contere virtutem illorum, ut agnoscant, quia non est alius qui pugnet pro nobis, nisi tu dominus noster. Nam quid acturi sunt fratres Casini degentes, qui die ac nocte omnipotentis Dei clementiam pro totius orbis salute supplicare non cessant? quid acturi sunt, si concessionem Romanorum pontificum violantur? Non enim 45 ita Casinenses abbates Romanae ecclesiae obsecuti sunt, ut ea quae sancto Benedicto imperatores, reges, duces ac principes, atque Romani pontifices obtulerunt, nos vestri apostolatus tempore perdere et exaereditari mereamur. Cumque haec et alia multa proferret, quidam episcopus Liguria dicit: Licet coepiscoporum religiositas conquestum contra monachos fecerint, non tamen sine causa praedecessores nostri monasteria ditaverunt. A principio 50 namque nascentis ecclesiae dno ordines fuisse, notissimum est; unum qui laboraret in verbo et doctrina, alium qui orationi vacaret; unum qui active, alium qui contemplative deserviret. Unde non immerito monachos nos potius diligere quam insequi convenit. Ad haec papa*

a) mandans c.

82) Haec omnia iam enumerata sunt in carta cuius supra c. 69. meminit. 83) cf. huius concilii ca- 55 nones 17-19. ap. Mans. Conc. XXI. p. 285.

Calixtus imperato silentio dixit: *Casinensis ecclesia non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum fundata est, cuius imperio pater Benedictus ad eundem locum deveniens, illumque ab idolorum sordibus emundans, sanctae regulae descriptione, et miraculorum prodigijs, et sui corporis sepultura, toto orbi spectabilem reddidit, et totius monastici ordinis caput effecit. Accedit ad hoc, quod idem venerabilis locus a Romanis pontificibus restauratus, et Romanae ecclesiae filiorum unicum in adversis solacium, et in prosperis infatigata requies perseverat. Et nos ergo sanctorum praedecessorum nostrorum Romanorum pontificum vestigijs insistentes, Casinense coenobium cum omnibus attinentijs suis ab omnium mortalium iugo quietum semper et liberum manere, et sub solius sanctae Romanae ecclesiae iure defensioneque perpetua manere decernimus. Caetera vero monasterio in eo ordine, quo antiquitus fuerunt, manere iubemus.* In eo etiam concilio idem venerabilis papa et praephati Gywardi abbatis animam et omnes nostri coenobii possessiones episcopis et archiepiscopis commendare curavit. Supradictus autem abbas explicitis Romae suis negotijs omnibus, ad hoc monasterium rediit, atque ab universis fratribus honorifica est et sollemni processione receptus.

79. Interea homines de Sancto Angelo in Todici, qui omnium tribulationum et persecutionum in hoc loco venientium semper caput et auctores fuerunt, sociatis sibi his qui castrum sancti Victoris incolebant, contra eundem abbatem conspirant, et iurisiurandi nexibus se mutuo alligant, ut nequaquam huic Casinensi coenobio abbatique fidelitatem faciant; nisi ad suum velle relaxationes illis et placita tribuat. Quod dum abbati nuntiatum fuisset, evestigio exercitum congregans, illorum adiacentia quaeque devastare modis omnibus coepit. Illi autem videntes evenisse quod non sperabant, sera penitendine ducti, et solotenus abbatis vestigijs prostrati, se deliquisse, se impie egisse testantur; utque sibi abbas veniam de perpetrato scelere tribuat, instantissime rogant. Annuit illorum postulationibus abbas, commissa dimittit, sicque non parva quantitate pecuniae ab eis extorta et fidelitate recepta, invidos et perversos quietos et fideles manere coegit.

Hoc interea tempore, anno dominicae incarnationis eius 1122⁸⁴, pridie Nonas Aprilis, quarta vigilia noctis, cum fratres nocturnalem synaxim decantarent, stellae de coelo innumerabiles cadere et quasi pluere visae sunt ubique per totum orbem terrarum.

Tunc temporis Pandulfus comes de Sexto cuius supra meminimus, ad hoc monasterium veniens, iureiurando firmavit eidem abbati totam ex integro abbatiam, et nominatim castrum Vitescum cum pertinentijs suis, unde ut supra retulimus litigium cum Gywardo abbate habuerat.

80. His quoque diebus Savinus vir nobilissimus, Dalmatino genere ortus, direxit in hoc monasterium duos sciphos argenteos librarum circiter novem, rogans et multa prece deposcens, ut de nostris fratribus idem abbas ad monasticum ordinem demonstrandum in Dalmatiam mitteret, pollicens non minimum proficuum per hoc loco isti venturum. Abbas autem nihil moratus, tres de hoc monasterio ibidem fratres direxit, divinarum scripturarum codices et ecclesiasticum apparatus illis habundantissime tribuens. Susceptis namque Savinus eisdem fratribus, permittente supradicto papa Calixto, ac concedente Raguseorum archiepiscopo, optulit beato Benedicto ecclesiam sanctae Mariae in loco qui dicitur Rabiata prope civitatem Ragusam, cum portu et piscatione sua, cum servis et ancillis, et cum omnibus omnino pertinentijs et finibus suis. Sequenti tempore papa Calixtus ad hoc monasterium veniens, Gotfridum comitem Cyccanensem, qui monasterium sancti Petri in Yscleta ab huius loci dicione subduxerat, usque ad dignam satisfactionem a liminibus ecclesiae separavit; sicque patri Benedicto et fratribus se commendans attentius, Beneventum perrexit. His porro diebus in Sardinia Homodei et Albertus episcopi, in Dalmatia vero Petronius et Adenulfus abbates ab hoc monasterio dati sunt. Eo etiam tempore iam dictus abbas Oderisius portas haereas pulcerrimas in ingressu huius nostrae ecclesiae fieri iussit.

81. Lambertus praeterea Hostiensis episcopus, post autem papa Honorius, tunc temporis ad hoc monasterium veniens eundem abbatem rogare coepit, ut hospitium sibi et suis in monasterio sanctae Mariae in Pallaria concederet, quemadmodum Leo praedecessor suus a parte nostri monasterii habuerat. Abbas autem perspicuus illum hoc ex iure sui praedecessoris quaerere, simulque praecavens ne hac occasione locum illum

84) imo 1123; quod habet Anon. Casin.

1123. ecclesia nostra amitteret, id se agere posse negavit. Episcopus autem indignatione simul et ira repletus recessit, laesionis et contrarietatis contra eundem abbatem tempus expectans.
85. 82. Per idem tempus Richardus cognomento Pynardus⁸⁵, Picani castri dominus, Richardi de Caleno promissionibus illectus, evocans ad se Leonem Fundanum consulem, et Petrum filium eius, post datum ei prandium in domo sua, dum esset cum eo in securitate per sacramentum; compater quoque eius et amicus, ritu proditoris Iudae hostiliter eum cum suis omnibus capiens, Richardo de Caleno, quemadmodum inter se occulte coniaraverant tradidit. Hoc dum ad notitiam papae Calixti pervenisset, et de tam nefaria ac flagitiosa prodicione plurimum commotus^a, eidem abbati mandavit, quatinus supradictum Richardum modis ac nisibus quibus valeret impugnare studeret. Accidit forte ut nunc^b quidam ex nostris, quia res ita exigebat, Fundanam civitatem peteret; qui in ipso itinere ab eisdem Richardi hominibus captus ac de equo deiectus et deonestationibus quin^c plurimis affectus, negotio pro quo abierat infecto ad abbatem rediret. Tali igitur abbas occasione accepta, cum Octaviano praedicti Leonis fratre confoederatur, et vallatus militum turmis, Pycani castri attinentias devastare modis omnibus coepit. Sed cum per integrum fere annum eundem castrum devastasset et afflixisset, Richardus certocertius agnoscens papam Calixtum cum exercitu super se esse venturum, ignorantibus cunctis cum fratribus suis occulte de castro recessit. Quod dum abbati relatum fuisset, ingenti coadunato exercitu ad eundem castrum accedit, et recipientibus eum eiusdem castri incolis, arcem diu multumque expugnans, eandem in deditionem accepit, anno dominicae incarnationis 1123⁸⁶. Oppido vero Oderisius abbas ut optabat solito, papae Calixto per litteras haec notificare curavit, qui Deo omnipotenti super hoc gratias referens, per anulum quod manu gestabat beatum Benedictum absque ullo consorte vel participante de eodem castro investivit. Richardus praeterea Caleni dominus, agnito quod noster abbas supradictum castrum optineret, tactus dolore cordis Capuam properat, et principis provolutus vestigiis rogat, supplicat, obsecrat, ut sibi opem ferendo subveniat, quatinus castrum recipere valeat. Annuit propinqui sui postulationibus princeps, exercitum congregans, et ad expugnandam et depraedandam hanc terram erigitur. Abbas autem ipse militum vallatus agminibus ad castrum Bantrense deveniens, terram beati Benedicti illum ingredi non sinebat. Ob id itaque princeps papae Calixti litteris commonitus, et per sacramentum quod Romanae ecclesiae fecerat adiuratus, ut terram beati Benedicti non divastaret, sin alius^d, excommunicationi subiaceat, abbatem ad se evocat, et trecentas ab eo libras accipiens, principale de supradicto castro praeceptum huic nostro coenobio fecit⁸⁷; sicque Capuanam est regressus ad urbem. Per idem tempus comitissa Adelasia una cum Ildebrando comite⁸⁸, ex iussione supradicti papae Calixti⁸⁹ reddidit beato Benedicto ecclesiam sancti Martini in Armino⁹⁰, et sancti Columbani, cum pertinentiis suis, centum librarum auri pena apposita⁹¹.
1124. Dec. 81. 83. His diebus⁹² defuncto Romae iam dicto papa Calixto, cardinales dividuntur, et alii Lambertum Hostiensem episcopum de quo superius mentionem fecimus, in papam Honorium, alii Theobaldum cardinalem tituli sanctae Anastasiae sibi in Celestinum papam praeficiunt; verum quia fortior et potior pars cum Honorio erat, hi qui iam dicto Theobaldo favebant, rerum eventum videntes, sera penititudine ducti ad eundem Honorium reversi sunt. Mandat dehinc idem papa nostro abbati, navem Petri periclitari in fluctibus, monet uti subveniat, ut pecuniae subsidium mittat, protestans illos qui se in tanto articulo adiuverant, habituros^e ut filios, qui non, ut privignos. Commotus ad talia abbas, fatetur quod ipse qui tunc de adiutorii ope ferenda pulsabatur, interesse debuisset^f electioni, ut qui particeps erat tribulationum, consors esse deberet et consiliorum. Interrogantibus fratribus de praedicto pontifice, cuius filius esset, quis, qualis, et quantus: abbas respondit, ignorare se cuius filius esset; unum tamen pro certo scire, quia

a) verbum deest vel et abundat. b) leg. tunc. c) quam? d) lego aliter. e) leg. habiturum. f) debuisse c. 50

85) filius Raonis Pignardi vocatur in priv. Iordani. in carta non legitur. 90) iuxta fluvium Armini.
86) 1124. castrum Pica ab O. abbate acquiritur, et 91) Actum Grosseto s. d. Sitae tamen erant in dioc. a Calixto p. et Iordano pr. S. B. confirmatur. Anon. Castrensi, postea Aquaependentis; v. Gatt. Hist. Casin. 87) quod ex orig. edidit Gatt. Acc. 240. p. 416 sq. 92) 14. Dec. sec. Necrol. Casin. Castrum ibi Lupica audit. 88) Tusciae. 89) id

plenus esset litteris a capite usque ad pedes⁹³. Haec ergo causa inter eundem pontificem et abbatem perpetuum discordiae malum et perenne odium suscitavit.

84. Tunc temporis Leo Fundanus consul una cum Petro filio suo a captione qua a Richardo Caleni domino detinebatur solutus, venit ad hoc monasterium. Susceptus itaque honorifice ab eodem abbate, post celebratum resurrectionis dominicae festum, rogatus a supradicto Leone et a iam dicto filio eius, 50 libras eis donavit, et 50 accommodavit, ea ratione ut easdem 50 libras usque ad unum annum Casinensi coenobio redderent, in auro et argento, sive in pannis sericis et in aliis rebus, quae monachis apta essent ad recipiendum. Et pro suprascripta pecunia, quam eis idem abbas donavit et accommodavit, ante iam dictus Leo cum Petro filio suo quietas dimisit beato Benedicto et Casinensi coenobio omnes obedientias, quae a quibusque hominibus in terra sua huic monasterio oblata sunt, scilicet ecclesiam sancti Magni cum pertinentiis suis, et partem de piscaria Fundani lacus, monasterium sancti Onufrii, sancti Heliae in Ambrife, sancti Martini de Ynola⁹⁴, sancti Martini in Tyrille, et quicquid in terra sua a quibusque hominibus beato Benedicto oblata sunt, ut secure et quiete Casinensis ecclesia eiusque abbas teneant et possideant, et liberam habeant facultatem in eisdem ecclesiis ordinandi praepositos, et faciendi prout nostris abbatibus placuerit, sine omni illorum contradictione vel molestatione. Insuper etiam promisit, per unumquemque annum prandium fratribus se facturum.

85. Interea cum Aquinenses comites ferali adversus Landulfum de Sancto Iohanne odio desaevirent, contra eundem abbatem conquiri coeperunt, quod Landulfum illis praeferret, illi pecuniam, terras et domos tribueret, se vero contempni et pro nichilo haberi. Sed, cum ad ista abbas non praeberet auditum, iuncti quibusdam ex nostris eum papae Honorio accusare coeperunt, illum apostolicae sedis inimicum, prodigum et dilapidatorem rerum monasterii astruentes. Rychardus porro Caleni dominus a nostri monasterii infestatione nequaquam quiescens, congregato exercitu insperate terram istam ingressus, castra huic monasterio pertinentia, Sanctum Apollinarium videlicet, Sanctum Ambrosium, et Sanctum Stephanum, et partem de castello sancti Georgii, igni ferroque consumsit⁹⁵, indeque digrediens, monasterium sancti Nicolai in Pica ex toto depravedavit; sicque ad sua rediit.

86. Eodem vero anno papa Honorius Urbem egrediens, ascendit ad hoc monasterium, atque a supradicto abbate et fratribus honorifica satis processione receptus, super altare beati Benedicti missam sollempniter celebrans, sero iam ad civitatem rediit. Demum vero Mauricium haeresiarcam de Ianula, in qua eum papa Calixtus exiliaverat, abstrahens, apud Fumonem exilio relegavit⁹⁶. Ibi itaque in plenario laicorum conventu eundem abbatem papa Honorius evocans, et enormi adversus eum odio desaeviens, ingenti eum increpatione redarguit, militem illum, non abbatem, lapidatorem et prodigum substantiae monasterii esse inclamans, confestimque civitatem egrediens, Beneventum perrexit⁹⁷.

87. Hoc praeterea tempore Heinrico quinto imperatore defuncto, consules, praefecti, dictatores, duces et principes in unum convenientes, de imperatoris electione tractare coeperunt. Visum demum omnibus est, ut electionem ipsam in arbitrio archiepiscopi Maguntini et Lotharii ducis Saxoniae ponerent, ut quem illi utilem Romano imperio esse astruerent, hunc procul dubio eligerent universi. Archiepiscopus autem ferali zelo adversus cognationem Einrici imperatoris desaeviens, et de imperiali culmine Fredericum et Conradum nepotes eius propellere cupiens, ob illorum odium supradictum Lotharium, armis experientissimum, religione et prudentia multa pollentem, qui per plura annorum curricula Lenticos expugnans sub Romano imperio redegerat, utilem atque idoneum ad imperiale fastigium accipiendum iudicavit, sicque huius calliditate Romanum imperium a Teutonicis ad Saxones translatum est. His quoque diebus Rodulfus Quosentinorum archiepiscopus obtulit beato Benedicto ecclesiam sancti Petri in Buda, cum pertinentiis suis. Id ipsum fecit et Augustinus Narniensis episcopus una

93) Similiter Pand. Pisanus ait: *de medioerti plebe* longe ab Alatro, fastigium obtinet montis. ANG. *comitatus Bononiensis genitus, bene tamen litteratus.* Cf. Anon. Cas. ad h. a. 97) ibi fuit mensis Oct.

94) nunc Lenola. ANG. 95) v. Anon. Cas. ad a. 1125. 96) Castrum Fumonis in Hernicis, non

1125. cum Oderisio comite de ecclesia sancti Nicolai in Guaytanello, et de ecclesia sanctae
 88 Luciae⁹⁸ cum portu suo, et cum omnibus in integrum pertinentiis suis.

88. Honorio interea papa a Benevento ad Urbem regresso, Adonulfus comes letali
 odio eundem abbatem insequens, eidem pontifici litteras misit, aemulum pontifici et
 honoris Casinensem abbatem inclamans. At papa eius dictis fidem accommodans, decer-
 nit eum a Casinensi abbacia removere, et evestigio Gregorium Terracinensem episco-
 pum et huius coenobii monachum, qui sub papa Paschali⁹ ex hac nostra ecclesia eidem
 civitati episcopus datus fuerat, ad eum direxit, mandans abbati, ut Romam veniret, et
 de his quae sibi obieciabant iusta canonum sanctionem satisfacere studeret. Renuente
 igitur illo Urbem adire, nisi pontifex suam gratiam ei reddidisset, ter eum papa occa-
 1126. sione accepta vocavit. Sed cum ille ob hoc quia papam adversum se commotum scie-
 bat, ire distulisset, in epdomada quinta quadragesimalis ieiunii idem pontifex senten-
 tiam depositionis in eum vibravit; uno tantum repertus in crimine, quod vocatus ad
 curiam ire distulisset, dicente pontifice: *Et si in nullo alio culpandus est, eius tamen*
superbia crimen est dampnationi sufficiens, quia omnia peccata remittuntur hominibus;
 Apr. 4. *superbis autem Deus resistit.* Sacro autem palmarum die adveniente, idem Oderisius
 consiliatorum suorum verbis deceptus et in abbatis cathedra resedit, et pastorale bacu-
 lum manu gestavit, et universa abbatis officia sicut et antequam deponeretur exercuit.
 Apr. 11. Haec ergo causa papam magis iratum reddidit, atque in resurrectionis dominicae sol-
 lemmitate eundem Oderisium et omnes fautores eius a liminibus ecclesiae separavit: 20
 obediens vero a communione ecclesiastica extorres esse praecepit. Hinc ergo seditio
 et dissensio inter monachos et populum civitatis gravissima exorta est. Accidit autem
 tunc, ut quosdam pedites supradictus Oderisius cum armis suis ad castrum Ianulae
 custodiendum transmitteret. Cives vero propter excidium Sancti Germani inclamantes,
 eosdem pedites capiunt, armisque sublatis illos de civitate proiciunt. Oderisius autem 25
 eventum rei agnoscens, civitatem aggressus, ad Pontemcurvum exercitum congregaturus
 perrexit, inuitans eandem civitatem cum suis habitatoribus perdere. Illi autem consilio
 inuito, montem ascendunt, decanum et reliquos fratres conveniunt, rogant ut eidem
 Oderisio litteras destinant, ut ad civitatem redeat, et si quam adversus illos querelam
 haberet, legalem inde iustitiam sumeret. Haec quidem dictis, factis vero aliter, quippe 30
 qui disposerant in ipso itineris bivio interficere eum. Decanus vero habito consilio
 statuit, ut ad civitatem redeant, atque de suis duodecim sapientiores et meliores eli-
 gant, et cum eis die altera ad hoc monasterium veniant, ut una cum illis fratres
 exinde salubre consilium sumant. Recedentibus interea illis, decanus nocturno silentio
 Oderisio nuntium destinat, acta et dicta seriatim enuntiat, utque ad eos redeat instan- 35
 ter exorat. Ille autem civium noscens versutiam, ad eos se tunc redire posse denega-
 vit. Illucescente autem die, cives uti statutum fuerat montem subeunt unus post unum,
 monasterium intrant, et ad capitulum convenientes, quod⁴ alio die inter monachos et
 laycos de pacis conventionem statutum fuerat, replicare coeperunt. Cumque inter eos de
 eadem re se longius sermo protraheret, unus e civibus surgens in medium ait: *Cur*
frustra sermonem longius trahitis? Certissime scitote nos monasterium non egressuros, nisi
deposito Oderisio alium nostro consilio substituat abbatem. Quod cum fratres nulla
 ratione, nullo pacto se hoc facturos dixissent, illi evestigio monasterii munitiones fraude 40
 occupaverunt, sicque in unum summi archimandritae convenientes, per archipresbyte-
 rum suum in eundem Oderisium sententiam depositionis et excommunicationis promul- 45
 gant; confestimque ad Ianulae arcem pergentes, et illos qui in ea residebant pecunia
 corruptentes, ad suam voluntatem inflectunt, eandemque munitionem ab his qui illam
 custodiebant accipientes diruunt, monachosque contradicentes ante portas ecclesiae beati
 Benedicti gladiis percusserunt, et per divina et humana omnia iurare coeperunt, quod
 nisi confestim abbatem ad suam voluntatem eligerent, alios gladio trucidarent, alios de 50
 monasterio pellerent, alios ad papam victos transmitterent. Quid tantis? Fratres in
 discriminis articulo se constitutos videntes, ad Oderisium nuntios dirigunt, mandant ut
 ad monasterium redeat, et aut laicis satisfaciatur, aut ad voluntatem illorum abbatiam
 dimittatur. Quod cum Oderisius minime se facturum dixisset, fratres necessitate coacti
 laycorum voluntatem se facturos promittunt. Taliter Oderisius ab aemulis suis est pro- 55

a) quoque c.

98) cum insula S. Viti. Privif. Alex. III.

lectus, et a propria sede depulsus, vir certe magnanimis, scientia clarus, eloquentiae 1:26.
 decore ornatus. Nam inter tantas persecutiones constitutus, sermones de praecipuis
 festiuitatibus lucidos satis, et disertos composuit. Ab illo autem tempore non desierunt
 huic Casinensi coenobio variae ac ingentes aerumpnae. Iam vero qualiter Nycolai electio
 5. et electio facta sit describamus.

Nycolaus natione Tusculanus, sedit anno I, mense I, diebus 16.

89. Hic a sanctae memoriae Oderisio I. in hoc Casinensi coenobio receptus et
 monachus factus, atque a Gyardo abbate rector apud Suium ordinatus, post ab Ode-
 risio II. decanus huius loci est constitutus; quam cum per mensem fere administrasset,
 10 a fratribus huius coenobii est in abbate electus. Quidam vero ex prioribus nimis 1126.
 haec indigne ferentes, caeteris ignorantibus clanculo ad papam Honorium litteras diri-
 gunt, seditiose illum et nequaquam canonice electum esse affirmantes. Pontifex autem
 cum Nycolaum adhuc electum esse nesciret, Gregorium cardinalem tituli Apostolorum
 ad hoc monasterium dirigens, mandat quatinus eiusdem Gregorii consilio Seniorectum
 15 Capuani monasterii praepositum in pastorem et abbatem Casinenses fratres unanimiter
 eligerent, de quo et Deus honoraretur, et religionis statu in famoso Casinensi mona-
 sterio per eius industriam roborato, bona ecclesiae tam spiritalia quam temporalia in
 melius auerentur. Ipse namque si opportunum esset, monasterium manutenere, defen-
 dere, et adiuuare paratus esset. Veniens autem praedictus cardinalis ad monasterium,
 20 fratres convocat, et quod papa praeceperat seriatim enuntiat. Quod dum fratres audia-
 sent, murmur inter eos ingens repente exoritur, dicentes, non debere Casinensis abba-
 tis electionem in alterius potestate transire, et nimis indignum et inconueniens esse, ut
 Casinensis ecclesia, quae sub antecessoribus suis libera semper extiterat, ad suae con-
 fusionis obprobrium cardinalibus subiceretur. Tunc Gregorius imperato silentio fratri-
 25 bus dixit: *Indubie noveritis, me non pro papae Honorii huc lucro, et honore Romanae*
ecclesiae venisse, set pro salute animarum uestrarum cum Christi auxilio si permittitis pro-
uidenda. Romana enim ecclesia vestro auxilio et laude non indiget, quae laudis praeco-
num in Petro ex ipsius ore meruit Redemptoris. Quae autem ecclesia vel abbatia a
Romanae sedis iugo extranea repperitur, cuius arbitrio ipsum coelum ligatur et soluitur?
 30 *omnes namque ecclesiae a pontificibus, imperatoribus, et regibus, vel quibusque fidelibus*
fundatae sunt, Romanam vero sedem solus Filius Dei fundauit, et super Petri apostoli
fidem erexit, cui etiam terreni simul et coelestis imperii iura commisit, et illud Verbum,
quod condidit coelum et terram, Romanam fundauit ecclesiam. Et ut caeteris omissis ad
ea de quibus nunc sermo agitur veniamus, sicut apostolorum principes Petrus et Paulus
 35 *Romanam ecclesiam suo sanguine consecrarunt, ita Casinense coenobium per beatum Bene-*
dictum, qui Romae edoctus fuerat, et per cives Romanos Maurum et Placidum habuit
fundamentum. Illud quoque vobis notissimum esse non ambigimus, qualiter eo destructo
a Longobardis, Casinensis coenobii fratres iusta Lateranense palatium per centum triginta
 40 *annorum curricula habitauerint, et demum Casinensem ecclesiam Romani pontifices Grego-*
rius et Zacharias restruxerunt; quae rursus a Sarracenis cremata, iterum a sancto papa
Agapito in monastico est ordine reformata. Cum ergo huius coenobii fundatores ex Roma-
nae ecclesiae prodierint disciplina, eiusque restauratores Romani pontifices fuerint, conue-
niens est iusta sanctorum patrum statuta, ut ecclesia Romana mater et domina, Casinen-
 45 *eiusdem libros perscrutate, et id unde nunc sermo agitur poteritis inuenire: si vero non*
potestis, mendacii arguite; sin autem potestis, nolite veritati resistere, nolite Romanae
ecclesiae repugnare, nolite eius iussionibus contraire: sed ex cuius uberibus fidei salutem
suzistis, eius iussionibus studete in omnibus obtemperare. Tunc fratres necessitatem tem-
 50 *poris ostendentes, apostolici voluntatem se impleturos fatentur, si parendi lautiora tem-*
pora evenirent; sicque discessum a capitulo est. Oderisius vero cognita Nycolai inspe-
rata electione, agiler ad roccam quae Bantra dicitur pervenit, pecuniam opportune im-
portune dispensat, et milites undecumque aggregans, igni ferroque castra quae eidem
Nycolao favebant demolire solotenus coepit.

90. Hoc interea anno Goffridus filius Richardi de Aquila, una cum Richardo Caleni
 55 domino et Raone Rahelis filio castrum Suium diu multumque expugnans, incolarum
 fraude et consuetudinaria prodicione illum obtinuit. Nycolaus vero hoc cognito, Rober-

1126. tum filium Iordani principis in suum auxilium evocat, uestigioque ad hoc monasterium
dirigens, ad se deferri praecepit aquimilia argentea librarum 9 et unciarum totidem,
c. 80. quae Sayimus sicut supra retulimus beato Benedicto direxerat, aquimilia argentea
Stephani papae, altore aureum cum geminis speciosis, calicem aureum librarum 4; cali-
cem magnum Saxonum quem Theodericus Saxonum rex beato Benedicto olim trans-
miserat, epistolarium aureum Desiderii abbatis, textum euangelii Heinrichi imperatoris
cum geminis pretiosis, alium textum euangelii, turibula argentea 9, coronas argenteas
totidem, pensantes singulae aliae 9, aliae 12 libras, quas Otto imperator ac Ugo mar-
chion alique fideles sancto Benedicto optulerunt, calicem librarum 9, alios calices 5,
concam librarum 7, candelaborum paria 3, coronas 4, habentes per unamquamque 18
10 libras, concas 2 librarum 8, cucumellum⁹⁹ librarum 6, textum euangelii, scutellam
magnam, urceum ducis cum aquimili suo, omnia haec argentea, et crucem auream.
Haec inquam omnia de ista ecclesia abstrahens, castrum non recollegit, et indissolubile
odium monachorum adversus se suscitavit:

1127. 91. Statuentibus interea civibus iterum monasterium capere, quendam ex prioribus 15
adeunt, decaniam et non parvam pecuniae summam illi promittunt, si eorum in tam
nefando negotio cooperatores pro suo posse existeret. Quod dum ille fratribus reseras-
set, uestigio fideles quosque in monasterii munitiones immittunt. Cives autem rem
gestam ignorantes, nocte adveniente insidias iusta monasterium locant; sed cum agno-
vissent sua patefacta consilia, confusione et mestitia repleti ad sua reversi sunt. Tunc 20
temporis Adenulfus quidam, castri Spinii dominus, anxians et exaestuans qualiter hoc
monasterium infestare quoquomodo posset, locutus primo cum Richardo Caleni domino
et Goffrido Suessano, cordis sui intima pandit, et ut eorum amminiculo et iuvamine
conceptam parturire et ad effectum malitiam posset perducere, instanter exorat. Illi
autem proditores parergio laetissimi redditi, rogant uti meditata opere expleat, auxilium 25
suum ei non defuturum. Hoc enim sibi salutiferum, hoc delectabile, hoc iocundum esse
fatentur. Evocat interea idem Adenulfus illos qui arcem Castri novi custodiebant, pecu-
niam spondet, egregios illos et felices facturus promittit, si supradicti Castri novi
arcem sibi traderent. Ast proditores cruentis promissionibus illecti, in tempestae noctia
silentio cum quibusdam latrunculis cum evocantes, monacho et caeteris oppidanis igno- 30
rantibus supradictam arcem contradunt¹. Quod dum Nyeolao nuntiatum fuisset, hoc
ageret vel quid diceret nesciebat. Tandem cum quibusdam dextro genu claudicantibus²
communicato consilio, ut supradictum castrum recolligere posset, Ficanum oppidum,
c. 82. quod Oderisius praedecessor suus acquisierat, et papa Calixtus per anulum confirma-
verat, et Iordanus princeps sacramento et praecepto concesserat, in Normannorum 35
dicatione remisit, talique ordine iam dictum Castrum novum recollegit³. Reddidit etiam
tunc supranominatus Goffridus turrem quae dicitur Ad mare, monasterium sancti Benedi-
dicti in Suessa, curtem de Lauriana, Casam maiorem, curtem de Lando de mari, et
Sanctum Iohannem ad Currentes, cum universis quae ad iam dictas curtes et obedi-
entias pertinebant.

92. His quoque diebus duo fratres ex Hispania Philippus et Philipbertus, coelesti 40
desiderio tacti ad patris Benedicti limina valde devoti venerunt, atque ecclesiam quam
dudum ipsi in Hispania in solo proprio iusta civitatem Locronium⁴, loco qui Coadgra-
nium appellatur construxerant, in hoc sancto loco optulere. Oderisius interea cernens
Romanum pontificem sibi in omnibus adversari, sera penitentia ductus Romam adiit, et 45
papae prostratus vestigiis, Casinensem abbatiam in manu eiusdem apostolici refutavit⁵,
arcem vero Rantensem in huius coenobii iura remisit. Tunc temporis Rao filius
Rahelia ad hoc monasterium veniens, per scriptum renuntiavit beato Benedicto omnes
lites, querimonias, et calumpnias, quas adversus hoc monasterium habuerat, de homini- 50
bus qui fuere de civitate Teano, et eo tempore in hac terra residebant, 400 bizanteo-
rum pena apposita. Per idem tempus Iordanus II. princeps ad hunc locum deveniens,
iureiurando firmavit eidem abbati totam ex integro abbatiam, secundum morem ante-
cessorum suorum⁶.

99) vas lato ventre, in quo aqua calefit. DUCANG. 3) Anon. Cas. 4) Logroño. 5) Anon. Cas. ad a. 1127.
1) a. 1127. sec. Anon. Casin. 2) proverbiali 6) Extat tantum iuramentum quod Oderisio prae-
figura, qua indicantur qui dabis erant fide. ANG. stitit, m. Iunio 1123. ap. Gatt. Acc. p. 239.

93. Per idem tempus Pandulfus filius Landonis Aquinensis comitis in silva huius 1127.
 monasterii quae Tyrilla dicitur, castrum construere coepit. Quod ubi papae Honorio
 nuntiatum est, per apostolicas litteras ei interdicens direxit, ne in possessione beati
 Benedicti castrum aedificaret: sed Deum in eodem contempnens pontifice, intentione
 sacrilega eundem castrum ob huius loci obpugnationem sicut hodie cernitur a novo
 construxit. Nycolaus autem coepit eius praepedire cupiens, in montem qui Timmari
 appellatur, castrum contra eum erexit. Tantas porro Casinensis coenobii perturbaciones
 tantaque infortunia papae Honorii dum pervenissent ad aures, eundem Nycolaum Casi-
 nensis abbatiae a regimine sequestravit, omnesque ei faventes vel adhaerentes a limi-
 naribus ecclesiae separavit, litterasque ad hoc monasterium direxit, mandans, quia ut
 in nobili et famoso beati Benedicti monasterio antiqua posset refoverari religio, instanti
 animo et diligenti studio laborasset. Proinde si in manu et consilio suo monasterii
 Casinensis dispositionem et ordinationem libere et absque contradictione aliqua posuis-
 sent, quantocius ad Casinense monasterium venire festinaret, et ob honorem, salutem,
 et reformationem coenobii tam in spiritualibus quam in temporalibus praestante Domino
 studeret laborare. Fratres vero, qui eundem Nycolaum pro thesauri ecclesiastici dila-
 pidatione et terrae amissione valde exosum habebant, Nycolao ad hoc monasterium
 venienti portas claudunt, illicoque nuntios ad papam Honorium destinantes, quae ges-
 serant per ordinem pandunt; se et monasterium in eius potestate ex toto tradeant.
 Ille vero super huius rei negotio laetissimus redditus, Matheum episcopum Albanensem ad
 hoc monasterium direxit, fratribus mandans, ut quem utilem ille et idoneum tanto officio
 ex Romanae sedis auctoritate astrueret, tunc ipsi absque aliqua procrastinatione eligerent.
 Hoc ubi supradictus Pandulfus agnovit, insperate super castrum quod idem Nycolaus con-
 struxerat veniens, illud ad solum usque prostravit, et Nycolai quidem talis rerum exitus extitit.

Seniorectus huius coenobii abbas a beato Benedicto quadragesi-
 mus quartus, sedit annis 9, mensibus 6, diebus 19.

94. Hic ab ipsis infantiae annis beato Benedicto oblati, atque a sanctae memoriae
 Oderisio monachus factus, et in disciplinis regularibus studiosissime in omnibus educa-
 tum, primo ad monasterium sanctae Mariae in Luco, deinde ad monaste-
 rium sancti Nycolai in Pica regendum praepositus est transmissus. Qui ad huius coeno-
 bii abbatiam taliter est electus. Igitur cum satis strenue per tria annorum curricula
 huius sancti coenobii decaniam administrasset, ac deinde Capuani monasterii praeposi-
 turam satis provide gubernasset, eiectione iussu papae Honorii Nycolao, de eadem Capuani
 monasterii praepositura ad huius loci abbatiam eligitur. Enim vero dum ex parte supra-
 dicti pontificis Chonradus cardinalis sanctae Praxedis hac de causa ad hunc locum
 venisset, nunc singillatim nunc communiter cum illis pertractaret, demum congrega-
 tionis voluntatem apostolici pandit. Tunc ex consulto mandatur illi, ut quanta potest
 instantia ad hoc monasterium venire studeat, quatinus de Casinensis abbatis electione
 in commune simul ab omnibus tractaretur. Qui cum imperata implere satageret, a
 Goffrido de Aquila qui partibus Nycolai favebat capitur, et apud suum custodiae man-
 cipatur. Quod dum fratribus relato fuisse, aestuare coeperunt quid agerent, et sicut
 est consuetudinis diversi diversa sentiebant, et alii Oderisium reducere, alii pro suo
 velle abbatem eligere disponebant. Tunc praepositus Albanensis episcopus Matheus in
 capitulum veniens, coepit de ipsa abbatis electione tractare, et si praeceptis apostolici
 parere vellent interrogare. Fratres autem cum hoc in eius posuissent deliberatione,
 seque per omnia Romano pontifici obedire velle dixissent, et quem cum fratrum con-
 silio nominaret, ipsi abbatem eligere promisissent, tum proprio illum nomine vocans,
 interrogat senes, deinde iuvenes, utrum illis talis electio placeat. Cumque omnes tum
 voce tum capite inflexione hunc se velle respondissent, mox omnium unanimitate
 cum absens esset, ex praecepto ut ante iam diximus apostolici, quarto Idus Iulias ele-
 gerunt eum in abbatem. Quamvis nonnulli, et ex maxima parte timore ducti, hoc aegre
 ferrent, ob hanc scilicet causam quia tempore decanatus sui nimium austerus et rigidus
 in huius monasterii ordine extitisset, adque etiam a Romana ecclesia abbas effectus est.

7) Quod adhuc extat: sed sub iure Sorani ducis. seniores voce, iuniores vero capitis inflexione ap-
 55 ANG. Castrum Terelle edificatur. Anon. Casin. ad probent. quod proponitur in conventu. ANG.
 a. 1127. 8) Custoditur adhuc apud nos ritus, ut

1127. Denique ab ipso fere tempore quo decaniam dimisit, et praecipue a morte venerabilis abbatis Gerardi, cum omnes fere priores qui a Desiderio monachi facti fuerant ex hoc mundo recessissent, nunc ipsius abbatis ambitione, nunc per fratrum clandestinas seditiones, nunc per abbatum expulsionem, cum fratres ad tantam inopiam devenissent ut omnium rerum necessitatem permaximam sustinerent, ordinis religio de hoc coepit labefactari. Nec immerito, cum quamplurimi necessitate coacti arduae vitae tramitem ob paupertatem retinere non possent. Cum haec et alia per multorum ora volitarent, dolens apostolicus Casinensem ecclesiam tantis dehonestari obprobriis, et his malis finem imponere cupiens, nec non et illam regulae sententiam⁹ suo saepius versans in pectore, ut si vitiosam quod absit personam congregatio elegerit, et in notitia episcopi ad cuius dioecesim pertinet locus, vel abbatibus, aut christianis vicinis claruerit, prohibeant pravorum praevalere consensum, et caetera: deposito ut superius dictum est Oderisio, et de eius successore Nycolao similia facere volens, penitus congregationem a liminibus ecclesiae separavit, si ulterius eidem Nycolao obediens existere praesumpsisset. Fratres igitur, qui iam dictum Nycolaum pro thesauri ecclesiastici dilapidatione valde exosum¹⁵ habebant, consilio habito eum ab ingressu monasterii repulerunt, oculosque qui haec Romano pontifici nuntiarent miserunt, postulantes ut de suis aliquem mitteret, per quem papa suam voluntatem congregationi aperiret, quatinus suo consilio et adiutorio sibi abbatem eligerent. Tunc apostolicus eundem episcopum ad hoc monasterium direxit, mandans ut eundem virum huic congregationi praeficeret. Dimissus itaque Seniorectus²⁰ a Goffrido, ad hoc monasterium venit, atque eius electio a fratribus confirmata, illum in patris Benedicti cathedra honorifice locavere. Suscepta igitur abbatia Seniorectus coepit omnibus perinde modis studere, quatinus naviter adimpleret id, ad quod abbas a Romano pontifice factus fuerat. Angebatur itaque nimium nimiumque interdum eius animus, tum scilicet pro nostri ordinis emendatione, tum vel maxime et fratrum sustentatione et terrae recuperatione. Interea oppidani occasione accepta ad suum velle relaxationes ac placita exquirebant, et licet vi recipiebant. Exabbas igitur noster Nycolaus, favente et iuvante se Goffrido de Aquila, quandam huius terrae partem, videlicet Myrtulam, Sanctum Andream, Vallem frigidam, atque Castellum novum retinens, terram quae huic loco residua erat infestare non desinebat. Ob quam rem Iordanus princeps ab eodem abbate evocatus, extemplo cum non parva militum manu venit, atque super Castrum novum quo nepos supradicti Nycolai residebat tendens, adiacentia quaeque igni ferroque demoliri praecepit. Ille autem perspicuus oppidanos diffluere a se, et ad abbatem clam nuntios destinasse, protinus eidem abbati dirigere studuit, quod si eum cum omnibus suis secure exire permitteret, sine dilatione castrum illi continuo³⁵ redderet. Quo impetrato, in abbatis manibus confestim eundem reddidit castrum.

95. Interea apostolicus Urbem egrediens venit ad hoc monasterium, a quo idem abbas primus in hac ecclesia abbatiae consecrationem suscepit. Postea vero coepit ab eo sacramentum vehementer exquirere, atque ut Romanae ecclesiae fidelitatem faceret, omnino insistere: et fratres modis omnibus reniti et contradicere, et hoc Casinenses⁴⁰ abbates numquam fecisse dicebant. Quibus pontifex e diverso respondebat, quia quod omnes fere episcopi, archiepiscopi et abbates faciunt, Casinens. abbas agere debet. Qui¹⁰ e diverso nostri dicebant, ideo ab illis Romana ecclesia fidelitatem extorsisse, pro eo quod saepius in haeresim lapsi contra Romanam ecclesiam sensissent: Casinensis vero ecclesia numquam in haeresim decidit, numquam contra sedem apostolicam sensit.⁴⁵ Qua ratione papa accepta conticuit. Exinde vero pontifex ex hoc loco discendens Beneventum ingressus est. Sed de his actenus.

1128. 96. Dux igitur Guilielmus cum iam fere sedecim ducatum rexisset annos, mortuus est, atque in ipso omnis Robberti Guiscardii familia, quae ex ipso descenderat, finita est. Defuncto itaque duce, Roggerius¹¹ haeres et filius quondam Roggerii Siciliae comitis,⁵⁰ fratris praedicti Robberti Guiscardii ducis, ducatum occupat; contra quem apostolicus cum expeditione properat, demum facta concordia eidem confirmavit ducatum¹². Huius porro diebus Iordano principe¹¹²⁷ obeunte, Robbertus eius filius eidem successit in principatu. Qui huic monasterio pri-

a) hic incipit ultimus quaternio, quem manus illa altera sed vice diversa scripsit; v. supra p. 769.

9) c. 64. 10) i. e. Ctd. ANG. 11) v. Anon. Cas. ad a. 1128. 12) Aug. 22.

vilegium fecit¹³ de data remissa hominibus Casae Gentianae, de scadentiis¹⁴, de modis¹¹²⁸ terrae 20 in territorio sancti Mauri ad Casale, de piscatione in mari et flumine in omni territorio Castellii ad mare, de his quae dederunt Iordanus II. pater eius, Ryccardus II. et Robbertus patris, Iordanus avus, et Ryccardus proavus sui; et de venientibus ad habitandum in terra sancti Benedicti, vel aliquid monasterio largiendum, pena librarum auri centum apposita. Robbertus etiam comes de Molisio fecit privilegium huic loco de medietate castri Serrae¹⁵, quod est sub iure Larinensis episcopatus, pena librarum auri centum apposita. Praeterea Roggerius dux¹⁶ fecit privilegium sancto Benedicto, de his quae obtulerunt Robbertus dux et Sikelgayta uxor eius, Roggerius et Guilielmus filii, in Apulia, Calabria, Principatu, Salerno, et Amalfia, de concessionibus principum, baronum et aliorum fidelium, pena librarum auri trecentarum apposita, anno Domini 1130, per manum Guarnerii Mazariensis decani¹⁷.

97. Interea papa Honorio vita decedente, electi sunt Gregorius diaconus cardinalis sancti Angeli in papam Innocentium II, et Petrus presbyter cardinalis sancti Calixti in Anacletum. Innocentius vero per aliquantum temporis spatium in Urbe permanens, cum episcopis et cardinalibus qui suae parti favebant, ad civitatem Pisanam perrexit, Conradum Savinensem episcopum vicarium in Urbe relinquens. Petrus praeterea cardinalis Roggerio duci Apuliae coronam tribuens, et per privilegium¹⁸ Capuanum principatum, et ducatum Neapolitanum cum Apulia, Calabria et Sicilia illi confirmans, regemque constituens, ad suam partem attraxit; praecipiens ut episcopi et abbates, qui in suae dicionis terra manebant, ei hominum facerent¹⁹. Per idem tempus Robbertus princeps, cuius supra meminimus, fecit privilegium huic loco sicut antea fecerat, et de relaxatione 50 tarenorum de gualdo²⁰, et de portu molendini, quod est in fluvio Vulturum loco Cazoli cum portu ex utraque parte fluminis. Post²¹ haec praedictus princeps abiit Pisas, et rex Roggerius venit super principatum. Ob quam rem hic princeps a Pisis stipatus navali exercitu Neapolim venit. Aversini se eius imperio subdunt, contra quem rex Roggerius veniens fugavit, Aversam in cinerem redegit, Alfuso filio Capuanum tradidit principatum. Tunc temporis Hubertus Pisanus archiepiscopus, apostolicae sedis legatus, fecit privilegium huic monasterio de Sancto Georgio de Baray, et Sancta Maria de Gennor. Innocentius igitur Alemmannorum et Lotharingorum terram ingressus, iuxta Leodium a Lothario rege excipitur, virgam et anulum ei iuxta morem antiquum confirmans²², nec non et terram comitissae Matildae ei contradens. Deinde Lotharius²³ rex venit Romam, et accipiens coronam ab Innocentio reversus est. Et dum in conspectu eius totus ut ita dicam Romanus orbis pacatus quiesceret, et sub eius dicione calcati iacerent²⁴, a papa Innocentio Pisis remorante frequentibus litteris monitus ut Romani imperii coronam ab hostium iugo defenderet, et ecclesiam scissam ad pacem, concordiam et unitatem caesar strenuissimus et clementissimus liberaret: anno dominicae incarnationis 1135. immensum valde nimis totius Romani imperii exercitum congregans, una cum Richiza augusta uxore sua intravit Italiam. Ingens interea pavor et ebitudo mentis corruptit²⁵ Ausoniam, et quid dicerent vel facerent, unus ab alio inquirebat²⁶.

98. Inter²⁴ haec regis cancellarius Guarinus nomine, Canzolino qui tunc Capuae

a) Hic incipit: Allocatio Petri Diaconi pro cognobio Casinensi. „Igitur dum in conspectu imperatoris Lotharii totus etc. b) vox deesse videtur. c) corripuit emendavit Laurentus. d) Allocatio pergit: Ast abbas et in 9 verbis breviter narratis, quae hic c. 103 — 106 fustius persequitur, ad c. 107: transit.

13) ap. Ang. de Nuce in notis ad h. c. et ap. Gatt. ad a. 1130. n. 52. 19) Hoc in privil. illo non legitur: scriptum fuisse in altero cuius prima tantum verba supersunt in Reg. Anacleti Casini servato, existimat Baronius l. I. n. 53. 20) sc. 500 tarenos quos accipere soliti sumus in omni tertio anno ab hominibus qui tenent terras de gualdo pro calcatis i. e. ad vias reficiendas, in dipl. orig. ap. Gatt. Acc. p. 245. 21) ex Anon. Cas. ad h. a. 22) hoc poscenti regi non concessit, terram Matildis autem tunc nescio an promiserit; contradidit a. 1133. Ian. 8. Romae, ut bene Ang. de Nuce adnotavit. 23) ex Anon. Casin. 24) Haec et sequentia conferenda sunt cum Wibaldi epistola in Mart. Coll. II, 188.

1136. praerat mandat, quatinus Casinensi abbati ut ad se veniat destinaret, venientem protinus capiat. Abbas autem talia dum persensisset abnuvit, ac se minime tunc illo posse ire remittit. Cancellarius vero magis ac magis in suspicionem veniens, mandat abbati ut sibi Capuam venienti cum festinatione occurrat, quatinus de regni negotiis cum ipsius terrae baronibus insimul tractent. Casu itaque tunc accidente, abbas graviter infirmatus est, et ob hanc rem ire ad eum distulit. Sanitati autem redditus duos fratres auctivitatem Domini cancellario apud Beneventum constituto direxit, infirmitatis magnitudinem pandens. Cui cancellarius remisit, ut post celebratam festivitatem ad eum

Dec. 27. Capuam pergeret, alias autem ipse ad eum veniret. In festo autem evangelistae Iohannis praedicti fratres reversi, rumorem quem auxerant²⁵ pandunt. Nam inter eundem¹⁰ et redeundum per amicos et fideles monasterii de hac re interrogantes, nil aliud quam ut illum capere vellet audierunt. Abbas autem quid in tali re faceret ignorans, simulat infirmitatem. Cancellarius vero iuncto sibi Capuano electo²⁶ et Cansolino, Casinum ut disposuerat venit. Aquinensis interea electus, invidiae stimulis incitatus, et veneno nequitiae debriatus, regis cancellario per quendam scutiferum mandat, quod Casinensis¹⁵ abbas non pro ipsis, set contra ipsos, ad suscipiendum imperatorem Lotharium et papam Innocentium se praepararet. Quod si illum veritatem dicere minime crederent, Casinense monasterium ab eo expeterent; si daret, scirent illum esse mentitum: si non, veritatem illum dicere certissime crederent. Epistolam vero portitor sciens quid in ipsis contineretur epistolis, ad monasterium venit, et id quod in re erat abbati per²⁰ ordinem pandit. Abbas autem a scutifero epistolam accipiens et relegens, omnia prout idem retulerat invenit. Cancellario itaque cum Capuano electo et Cansolino apud Sanctum Germanum adveniente, Guarinus electus Aquinensis pro eadem re ad illos advenit. Cumque abbati in dolo mandarent, ut omni seposita occasione ob regni negotia ordinanda ad illos descenderet, remittit se ad eos ob infirmitatem ire non posse; misit²⁵ tamen monasterii priores ad cancellarium, qui in eius praesentia Aquinensem electum de praedicta causa reproberent, atque illum falsissimum omnino ostenderent. Cumque electus hoc se fecisse negaret, ostendunt epistolam, pandunt per ordinem omnia. Tunc ille confusus nesciebat, quid evidenti rationi responderet. Coeperunt autem hii qui ex parte regis erant coepta omittere, ac simulato animo et ira Casinensibus faceta verba³⁰ proferre, utpote qui electo Aquinensi favebant, atque se ob hanc rem neque viderent, neque credere, iureiurando affirmare. Set post paululum qui dolorem conceperant, peperere iniquitatem, cum protinus earundem litterarum portitorem apprehenderent, et diversis suppliciiis excruciantes, oculis privaverunt. Electus vero timore ductus, ac minantium civium furore perterritus, Cansolino illum de civitate educente, Aquinum³⁵ rediit. Altera autem die in ipsis epyphaniorum vigiliis ad monasterium ascendentes, post salutationem ex more factam ac nonnulla inter se colloquia, caeteris exeuntibus coeperunt abbatem super mandatum regis de datione monasterii requirere, atque ut sibi statim in praesentiarum, quod est a saeculis inauditum, traderetur omnino praecipere. Ipse vero cum viginti, aut quantis ex fratribus vellet, cum omni thesauro ecclesiastico⁴⁰ et cuncta suppellectili monasterii, ad arcem quae Bantra dicitur demigraret; reliqui vero per obedientias dividerentur, in monasterio quattuor sacerdotes cum tribus aut quattuor fratribus dimitteret, qui divinum officium ad patris Benedicti corpus peragerent; asserentes se hoc pro nulla alia causa facere velle, nisi quod Casinensis ecclesia magnam per totum orbem Romanum haberet famam, esse in omnibus locupletem, atque prae⁴⁵ omnibus Italiae ecclesiis in auro et argento aliisque pluribus opibus pollere. Quodsi omnia haec Lotarius imperator vel alii inimici regis optinere valerent, multa detrimenta et dampna per hoc in regno eius evenirent. Dicebant autem haec mentientes, quia ut post in propatulo claruit, illum inter eundem comprehendere et supradicta omnia subripere disposuerant: sicque iam monasterium et cuncta secure detinerent. Post hanc⁵⁰ ergo tam inauditam tamque nefandam iussionem, absque communi Casinensium fratrum consilio abbas hoc se agere posse negavit. Accepta itaque consiliandi licentia, hii qui ex parte regis erant egressi sunt foras. Dehinc abbas monasterii priores convocans, quam ob causam cancellarius venerat pandit: quid cuique super hoc videretur interro-

25) i. e. hauserant. ANG. 26) Guillelmo.

gat, atque quid in tali negotio opus sit, consilio cum eis communi pertractat. Omnium 1137.
tamen unum animi votum, una sententia fuit, quatinus Casinense monasterium nullo
pacto, nulla ratione in laycorum potestate traderetur; promittentes se usque ad mor-
tem pro tanti loci defensione certare paratos esse ex toto, ante se canum, muricipum,
5 et equorum carnes comedere, quam Casinense coenobium in aliorum potestatem atque
dominium venire permetterent. Quoniam quidem si caput incolume permanere consta-
ret, reliqua membra, si quid incommodi, si quid adversi eveniret, salutem sperarent:
si autem caput periret, caetera etiam membra, licet sana viderentur, cum capite pari-
ter in interitum irent. Hoc communi consilio deliberato, cancellario advenienti cum Can-
10 zolino abbas taliter orsus est loqui: *Super Casinensis coenobii negotiis, unde nos requi-
rere voluistis, tam pro rei magnitudine quam etiam et pro ipsius temporis brevitate, neque
consilium neque quid vobis respondere possemus invenimus. Unde rogamus, quatinus nobis
terminum detis, quousque cunctos nostrae congregationis fratres qui per obedientias positi
sunt convocemus, sicque eum eis consilio habito, quid nobis agendum sit, communi consi-
15 silio pertractemus.* Tunc cancellarius amaritudinis felle succensus respondit, dicens:
*Quod consilium hic est? aut quod consilium vultis habere? hic non est consilium, non erit
dilatio aliqua, nisi ut iussionem regis impleatis. Nam ego vobis consiliandi terminum non
do: sed omnino ex parte illius impero atque praecipio, quatinus extemplo quid de hac re
statuistis, respondere curetis.* Cui abbas respondit: *Hoc profecto quod dicitis implere
20 minime possumus, et maxime quia si hoc rex praecipit, vel qua ex causa haec fieri man-
davit, ignoramus.* Ad quem cancellarius tale confestim dedit responsum: *Ego sum os
et lingua regis, per me loquitur et sua iura disponit. Qua vero ex causa fieri mandavit,
haec est. Lotharius cum suo papa Innocentio veniet, et in hoc volumus vos probando
25 contra Lotharium decertare.* Ad quem abbas: *Parati sumus inquit hoc cum necesse fuerit
adimplere, et sacramento inde vos in praesenti per nostros fideles firmare. Insuper pro-
mittimus nos contra inimicos regis strenue praeparare, et pro posse Casinense coenobium
contra imperatorem defendere et manutene.* Cui cum cancellarius dixisset, cum quibus
Casinense coenobium contra imperatorem defensurus esset, abbas respondit: *Cum oppor-
30 tunum fuerit, de civitate sancti Germani et omni terra sancti Benedicti fortiores et robu-
stiores quosque eligentes, hic habere studebimus, sicque cum vestro consilio, et vestris
militibus in adiutorium si res ita exigeret venientibus, Casinensem ecclesiam contra impe-
ratorem et contra milites eius defendere et manutene curabimus, ita ut per Casinense
coenobium nulla rex detrimenta vel dampna patiatur.* Exclamans protinus cancellarius
35 inquit cum magna indignatione: *Ecce regis fideles videte, ecce perspicite, ecce considerate,
ecce advertite, cum quibus putat se Casinensis abbas imperatori resistere, cum effeminatis
videhiet infidis et periuris, et qui nunquam beato Benedicto fidei servaverunt: qui Bru-
nonem, Oderisium et Nicolaum de abbacia expulerunt, qui Casinense coenobium contra fas
40 Benedicti altarium gladius percusserunt.* Coepit autem et multa cum suis contra abba-
tem dicere, et monachos et laycos deturpando iniuriare, multis et variis opprobriis
dehonestare, fallaces et callidos declamare; cumque ad haec omnium ora in silentio
essent, recessit tandem cum magna indignatione et ira, praecipiens ac dicens, ut per
totum ipsum diem de eadem re responsum sibi reddere morigerarent. Recedente itaque
45 eo, omnes priores in unum cum abbate conveniunt, causam inter se conferunt, trahunt
longa suspiria, et quid agere debeant nesciunt. Angustiae illis erant undique, et quid
eligerent nesciebant, dicentes: *Si monasterium in manibus laycorum damus, incurrimus
in mortem animae et corporis; si autem non damus, non effugiemus manus illorum: set
melius est nobis incidere in manus hominum, quam derelinquere legem Dei nostri, et videre
50 mala gentis nostrae et sanctorum.* Quae dum ad cunctorum notitiam pervenissent, con-
tristum est extemplo cor eorum, et contenebrati sunt oculi eorum. Et vere tunc dies
festi conversi sunt in luctum, et canticum in lamentationem. Hoc unum omnes a mini-
mo usque ad maximum dicebant, in hoc omnium definita sententia erat, ut quandiu
possent, numquam Casinense coenobium pro vita amittenda in laycorum traderent pote-
55 statem. Visum demum omnibus est, ut ad eundem cancellarium et socios eius nuntios

a) detraxerunt c.

1137. destinarent, qui eos suppliciter exorarent, quatinus illis spatium darent, quousque de tanta re sicut deceret consilium eisque respondere valeret. Cancellarius autem dum monasterium cum satellitibus suis deambulans circumiret, ad dormitorium veniens, iussit metiri altitudinem muri, quatinus illius exemplo scalas ad coenobii captionem aptare valeret. Quod videns unus ex fratribus, nuntiavit abbati. 5

99. Eo etiam tempore quidam frater Iohannes nomine, dum naturae debitum solveret, et iam sine motu et voce iaceret, subito in se rediens, retulit se vidisse patrem Benedictum cum multitudine monachorum defunctorum in ecclesia stantem, et regem Rogerium eandem ecclesiam ingredientem, omnemque Casinensis ecclesiae thesaurum asportantem. Qui cum ad gradus maioris ecclesiae pervenisset, mortui qui in ecclesia 10 eminus erant irruentes interficiebant eum. Haec cum dixisset, adiunxit: *Ut certius sciat, me vera proferre, noveritis me statim e mundo recessurum. Quod si post haec ulterius visero, in dubitanter quae protuli falsa fuisse noscatis.* His dictis obdormivit. Haec quidem frater. Nos vero praefatam visionem pertractantes, atque in memoriam retinentes, iam paene totam impletam esse videmus, quando fere omnem huius loci thesaurum 15
 100. Rogerii regis factione sublatum esse videmus. Acta sunt autem haec omnia vigiliarum epyfaniarum die.

100. Post haec ab abbate et fratribus statutum est, ut duodecim ex monasterii senioribus discalciatis pedibus ad civitatem pergerent, ubi iam dictus cancellarius et Capuanus electus morabantur, suppliciter flagitantes, ut spatium darent in quo fratres 20 qui in obedientiis erant congregarentur, quatinus cum eis in unum communicato consilio, congruum responsum de re suprascripta proferre valeret. Quod dum factum fuisset, cum luctu et gemitu usque ad ianuam monasterii illos est omnis congregatio subsecuta; illis autem recedentibus, fratres ad ecclesiam beati Benedicti reversi sunt, ubi quantae lacrimae effusae sint, referre quis valeat? Omnes enim in terram se pro- 25 sternentes, et capita in pavimento ecclesiae percutientes, Domini misericordiam cum luctu et voce cordis implorabant, ut locum istum respiceret. Demum vero ad beatum Benedictum conversi, ac si praesentem eum viderent dicebant: *Pater honestissime et sanctissime, tu praesentem te discipulis tuis post carnis recessum quam si viveres, pollicitus es te esse futurum, unde per Patrem et Filium et Spiritum sanctum te adiuramus, 30 ut quemadmodum pollicitus es, et nos et locum istum protegas, et ab omnibus malis defendas.* Post haec vivificae crucis lignum, et brachium sancti apostoli et euangelistae Mathei et sancti confessoris Christi Mauri fratres sumentes, cum letaniis per ecclesias intra monasterium sitas pergere statuere. Cumque in ecclesia beati Martini vota Domino supplicationis et laudis persolverent, post finita suffragia exeuntes inde ad ecclesiam 35 beati protomartyris Stephani deverterunt; ubi dum unus e fratribus ad portas basilicae aperiendas praecessisset, invenit eas obscuratas. Frater enim qui eandem tenebat ecclesiam, unus erat ex duodecim illis qui ad cancellarium ierant, et clavem ecclesiae oblitus dimittere secum detulerat. Regresso autem illo qui ad ecclesiam aperiendam praecesserat, quod in re erat denuntiat, et ut reverterentur qui primi incedebant dicebat. 40 Iterum alii atque alii currentes, similiter clausas ianuas invenerunt, et fratribus nuntiare curarunt. Frater autem qui crucem ferebat, nesciens quid ageret, se sequentes hortatus ad ianuas pervenit ecclesiae, et mox tactis seris divi itus sunt apertae, unde aliquantulum laetificati gratias Deo peregerunt, atque cum omni devotione et cordis contritione ibi letaniarum suffragiis peractis, ad patris Benedicti ecclesiam sunt reversi, sicut 45 missas ipsius diei cum luctu et tristitia peregerunt. Et tunc adimpletum est in illis quod per prophetam dicitur: *Dies festi vestri convertentur in luctum.* At fratres qui missi fuerant ad cancellarium, cum ad locum in quo pater Benedictus semel per annum cum sorore sua locutus fuerat pervenissent, decanus et qui cum eo ob eandem rem ante descenderant, cognito illorum adventu ad monasterium remiserunt dicentes, quod 50 pro tali facto cancellarius magis provocaretur ad iram, quam flecteretur ad misericordiam. Cancellarius autem postquam audivit, quod fratres cum beati Mauri brachio per sanctorum ecclesiarum Dei omnipotentis clementiam supplicarent, in superbiam elevatus coepit multa contra monachos munitare, dicens se incisuros illis et labrum et nares, et vestes illorum medias usque ad nates, et sicut alter Nicanor, verba blasphemiae in 55 Deum et sanctos eius proferre, dicens quod spes quam monachi in Benedicto et in

Mauro habebant, cassa esset, illisque magis perniciem quam salubritatem conferret. 1137. Vehementique post haec indignatione permotus, litteras habitantibus in Campania, Sampnio, Apulia, Lucania et Calabria direxit, mandans ut quam citissime possent cum diversis bellorum machinis ad Casinense monasterium obsidendum et capiendum venirent. Abbas autem agnoscens, quod cancellarius de sua morte et coenobii captione cogitaret, cum paucis communicato consilio, legatos ad Landulfum de Sancto Iohanne, qui tunc imperatori favebat, direxit, mandans ut veniret, et Casinense monasterium sub cura sua susciperet, et contra eos qui illud capere quaerebant defenderet. Verum quia hoc per diem agi non poterat, per noctem impletum est, atque ex utraque parte factis sacramentis tertia die post festivitatem epyphaniae, feria sexta, milites Landulfi iam 10 dicti in monasterium inducti, et munitiones contraditae sunt. Landulfus vero post haec Casinum deveniens, abbati et fratribus constantiam et inimicis perturbationem maximam contulit. Cancellarius autem agnoscens Landulfum Casinum venisse, civitatem Aquinum quo commorabatur relinquens, atque per Sanctum Angelum in Maiolisi²⁷ Lirim fluvium 15 transiens, Minianum perrexit, ubi infirmitate gravissima tactus, notario praecepit ut litteras scriberet, quatinus omnes qui in regno regis Rogerii morabantur, ad Casinense monasterium capiendum venirent. Quod dum ille implere satageret, subitanea morte defunctus est²⁸. Post haec abbas cum fratribus statuit, ut per triduum Dei omnipotentis clementium supplicarent, quatinus pacem et quietem Casinensi coenobio largiflua 20 pietate concederet, et quia silentium illis diebus propter tumultum et perturbationem tenere non poterant, decreverunt ut tribus diebus post completorium unum per noctem psalterium in ecclesia cantaretur: set antequam eandem triduanam inchoarent, abbas in capitulo surgens, iuxta monasterii consuetudinem veniam petit, et confessionem de suis excessibus fecit. Similiter, et omnes fratres post illum se in patris Benedicti regula 25 deliquisse confessi sunt, sicque abbas indulgentiam illis conferens, de omnibus excommunicationibus in Casinensi coenobio factis, in quibus aliquando offenderant, eos absolvit.

101. Hiis porro diebus quidam frater Bonus nomine, dum in ecclesia beati protomartyris Stephani post matutinalem synaxim fatigatus obdormisset, beatus Benedictus in visione ei apparens dixit: *Multa incommoda et perturbationes, et rerum maximum detrimentum pro hoc facto habebitis: sed confidite in Domino et in potentia virtutis eius, quia adhuc domus mea reintegrabitur, et in suum statum reducetur. Beatissimum vero Maurum ut omni instantia precum supplicetis praecipio, quia ipsius sine dubio interventu ab instanti periculo et perturbatione liberabimini.* Et hiis dictis disparuit; evigilans autem frater, abbati et fratribus quae viderat et audierat per ordinem pandit. Unde in communi fratrum capitulo statutum est, ut omnibus dominicis diebus ad introitum ecclesiae post antiphonam beati Benedicti adderetur et antiphona beati Mauri; similiter et in omnibus festis in quibus collecta facienda est, sicut in cotidianis diebus, antiphona et oratio eius diceretur. Interea tota terra a fidelitate abbatis et fratrum praeter castrum Casinum recessit; de quo facto homines de castro sancti Angeli causa et initium extiterunt. Ipsi 40 enim primitus inimicos monasterii infra castrum suscipientes, Casinense coenobium obpugnare coeperunt. Post haec Bertulfus mansionarius, natione Cymbris, et Adenulfus cognomento Marsicanus, huius rei gratia ad imperatorem Lotharium diriguntur. Dehinc omnes obedientiae per Campaniam, Picenum, Sampnium, Lucaniam, atque Calabriam, captae atque a iure coenobii Casinensis subductae sunt. Cancellarius vero qui tanti mali 45 caput et actor fuit, septimodecimo die postquam huc in vigiliis epyphaniae pervenit, apud Salernum ad extrema perveniens, clamabat: *Benedicte et Maure, cur me interficitis?* Cumque haec crebro repeteret, vita decessit. 121.

102. Eo etiam tempore quidam frater Crescentius nomine, natione Romanus, vidit in visione quendam lacum nimiae magnitudinis et ignei coloris, cuius undae ad coelum ferri videbantur; in quibus undis vidit eiusdem cancellarii animam in aeris alta elevari, et rursus ad yma demergi. Iuxta quem lacum cum duos monachos stare vidisset, interrogatus ab eis, cuius esset anima quam tantis tormentis affici videbat, se frater nescire respondit. Ad quem qui videbatur senex: *Haec est inquit anima Guarini cancellarii, quae idcirco talia patitur, propter perturbationem et tribulationem quam Casinensi mona-*

27) qui etiam in *Todici* dicebatur. ANG. 28) notarius.

1137. *sterio excitavit.* Quem frater cum, quis esset qui talia promeret, interrogasset, fratrem Benedictum se esse respondit. Frater autem a somno exurgens, ita se vidisse et audisse, Deum et sanctos eius testem invocans affirmabat. Inter haec quidam ex nostris contra voluntatem abbatis de pace et concordia tractare coeperunt cum hiis qui ex parte Feb. 2. regis erant, mediante Rycardo episcopo Gagetano. Demum vero ad id ventum est, ut ex parte fratrum factum ab obedientialibus sacramento, et a cuncta congregatione promissione de pacta conventionem, atque ex illa parte factis sacramentis, pax fieret; sicque commotio illa et perturbatio subito quievit, set ad tempus.

103. Tertia vero die postquam haec facta sunt, supradictus abbas languore depressus vitam finivit, quinta feria, Idus Februarii²⁹. Per totam vero noctem qua vita decessit, decanus cum fratribus tractare coepit, qualiter antequam mors eius divulgaretur, homines Landulfi superius nominati, qui monasterium tenebant, foras expellerentur. Remuneratis igitur illis qui in capite eorum erant, et a regis balivis securitate accepta, ut securi inde cum suis omnibus exirent, mediante iam die omnes de monasterio cum armis recedentes ad sua reversi sunt; qua ex re factum est, ut usque ad illam horam mors abbatis palam nesciretur. Hora autem nona iam propinquante, celebrato officio ipsius, sepulturae traditus est ad dexteram partem introeuntium in cimiterium, iuxta gradus, ubi quattuor discipuli beati Benedicti requiescunt.

104. Sed ut ad id redeam unde digressus sum, cum adhuc abbatis feretrum in ecclesia esset, destinati sunt a Canzolino Capuani principatus camerario milites, ut nullus eo absente de abbatis electione tractare praesumeret. Dilatum itaque est, et contradicentibus ac moerentibus monachis usque ad ipsius adventum protelatum. Cumque illuc advenisset, cum ei ostenderentur de electione abbatis patris Benedicti iussio et privilegiorum constitutio, respondit quod nil ad praesens istiusmodi valeret ostensio: *Set differte usque ad domini mei Rogerii regis notitiam; sin autem, tradite arcem Bantrensem, et eligite quem vultis; ita tamen, ut prius fidelitatem regi faciat.* Quod cum fratres se non implere dixissent, ipse exercitum congregans, universa Casinensis coenobii castra ab eius ditione subduxit. Iam fere sex dies in tali fluctuatione transierant, cum

Feb. 10. ad festum virginis Christi Scolasticae fratres undique ad monasterium convenientes, et de electione abbatis inter se tractarent, dividuntur in partes, et una quidem Raynaldum Colemantanum³⁰, qui post abbas extitit, alia Raynaldum Hetruriensem eligere disponebant. Set cum inter se plurima conferrent, visum demum prioribus est, ut electio differretur usquequo ad regem Rogerium Romanumque pontificem tunc Pisis remorantem nuntios destinarent, per quos Casinensis coenobii fortunam notificare, et super tali negotio illorum consilium praestolari valerent. Set cum ad hoc alteram partem flectere nullo modo valerent, contradicentibus et reuenticibus aliis qui supradictum Raynaldum Colemantanum eligere disposuerant, eundem Raynaldum³¹ apprehendentes, in patris Benedicti cathedra illum locantes, sibi in abbatem constituunt. Reliqui vero nimis haec indigne ferentes, clam ad Bertulfum mansionarium et ad Adenulfum, Casinensis coenobii fratres, quos abbas Seniorectus legatos direxerat ad imperatorem Lotharium, nuntium cum litteris destinant, per quas et Seniorectum de hoc mundo migrasse, et eundem Raynaldum contra voluntatem suam seditiose et non canonice electum esse notificabant; postulantes, ut imperatorem atque pontificem ex parte totius congregationis rogarent, ut ex suis aliquem in Casinensi coenobio abbatem constituerent, et in Raynaldi electione nullatenus praeberent assensum: prius se monasterium destruere, prius inde egredi, quam illum sibi abbatem constitui proclamantes. Quod dum Raynaldus certo certius agnovisset, clam cum Canzolino aliisque fidelibus regis paciscitur, eique fidelitatem faciens, abbatiam illi confirmant; sicque sacramentum a colonis monasterii accipiens, a filio Petri Leonis, cuius subdiaconus erat, in Casinensi abbatia firmatur. Cumque nuntius qui litteras ferebat, Ravennam ubi tunc imperator morabatur pervenisset, a supradictis fratribus imperatori Lothario cum litteris praesentatur. Pandunt quae Casinensi ecclesiae, camerae scilicet Romani imperii, accidissent, qualiter Seniorectus defunctus, et Raynaldus qui fidelitatem regi Rogerio fecerat abbas contra voluntatem multorum electus fuis-

²⁹) imo pridie Nonas, cui diei adscribitur in Necrol. mezzo, prope Furconem, e stirpe comitum Marsocod. 47. Ea tunc incidit in 5. feriam, et ipse Perum. Peregrin. ap. Murat. SS. VII. p. 232. ³¹) sc. trus in seq. cap. ab ea computat. ³⁰) de Colle-Hetruriensem.

set, et quia nonnulli ex fratribus de monasterio egredientes, inimicorum manus vitas- 1137.
sent, et plurimas perpassi essent calamitates. Post vero deflebant periclitari suos fami-
liares, confundi Casinense coenobium, et quemadmodum ipsi omnia dimisissent pro
Romani imperii fidelitate, in quo solo spem suam post Deum et patrem Benedictum
Casinensis ecclesia posuisset. Lotharius autem imperator, misericordia motus, necnon
et memor qualiter sub antecessorum suorum tuitione Casinensis ecclesia fuisset, multo
magis tamen propter odium regis Rogerii, quem Romano imperio inimicissimum esse
iudicaverat, propensior erat apud praedictos fratres, et iuxta tenorem edicti quod Pipi-
nus et Karolus Magnus statuerant³⁴, illos inter cappellanos Romani imperii iuxta morem³⁴
antiquum constituit. Cumque duces, principes, ac marchiones imperii congregasset,
beneficia praedecessorum suorum in Casinensi coenobio concessa intimabat, et supradic-
tum Raynaldum accusans, manifestum hostem Romani imperii pronuncians^a, quoniam
abbatiam ab inimico Romani imperii sibi confirmatam acceperat, neglecto et contempto
imperatore, a quo Casinensis ecclesia civitates et castra et omnes possessiones acceperat.
15 Eo siquidem tempore Henricus dux Baioariae gener imperatoris ab eodem
imperatore transmissus, una cum papa Innocentio, intravit Campaniam. Igitur cum in
plantie quae Casini contigua est castra posuissent, Ryhardum supradicti pontificis cap-
pellanum et Casinensis coenobii monachum ad monasterium destinant, mandantes quod
si illos vellent recipere, et papae Innocentio obedientiam exhibere, ipsi pro sua posse
20 illos ut filios, ut fratres, ut socios diligerent, et Casinense monasterium sub imperatoris
tutela et defensione semper haberent. Set cum huic rei Raynaldus aurem non accom-
modaret, et fratres illum de monasterio exturbare si facultas daretur per omnia vellent:
idem Raynaldus fratres in capitulum convocans suadebat ut in regis Rogerii fidelitate
manerent, ut filio Petri Leonis obedientiam conservarent; adiutorium illis non defuturum.
25 Postremo fatetur, se ab illis abbatiam accepisse, non ab alio. Ad illorum libitum, si
vellent, abbatiam dimitteret; si non, retineret. Et haec quidem ore, non corde profere-
bat; iam enim occulte miserat ad Gregorium filium Adenulfi de Sancto Iohanne, ut
cum suo exercitu per Tyrillanam silvam Casinum veniret, quatinus eius ope et auxilio
fultus, monasterium contra papam, ducem, et monachos retinere valeret. Quo dum ve-
30 nisset, cum eodem electo sacramento confederatur, et monasterii munitionem ab ipso
accipiens, et assaultum cum suis militibus in pontificis nuntiis illos invadit^b; quos cum
in fugam vertisset, suis audaciam permaximam tribuit. Apocrisarii autem pontificis,
dum ad civitatem quae monti adiacet pervenissent, cives sub imperatoris fidelitate sacra-
mento constringunt, et sic ad castra redeunt. Raynaldus autem cum Gregorio intra
35 monasterium conclusus, sata extra monasterium incidebat, et omnia destruebat, ne quid
ad alimentum hominum vel iumentorum relinqueretur. Iam fere undecim dies transie-
rant, cum dux videns monasterii Casinensis bona dilapidari simul et pugnae tempus
transire, consilio habito Raynaldum evocat, et calicem aureum nec non et obsides pro
quadringentis libris accipiens, abbatiam ex parte imperatoris, si in eius fidelitate per-
40 maneret, illi confirmat, et eum a se suisque securum reddens; imperatoris vexillum in
beati Benedicti ecclesiam induci, ac demum in arcem quae ecclesiae imminet cum in-
genti laude imponi praecepit. Alia vero die castra movens, cum ingenti exercitu supra
civitatem Capuanam devenit; ibi itaque Rao Rahelis filius et Goffridus de Aquila venien-
tes, et se ac suos pontificis ac principis Robberti et Henrici ducis imperio subdunt. Ca-
45 puani autem cernentes barones catervatim ad papam et ducem confluere, solo prostrati
veniam poscunt; qua impetrata, et se suaque una cum civitate illorum dominio sub-
dunt. Quo facto totus ut ita dicam Capuanus principatus, Rogerii iussa linquentes,
papae vestigiis advolvuntur, omnia imperata se facturos spondentes; multi nanque pro-
pter amicitiam quam cum Robberto principe habuerant, confluebant ad eos; nonnulli
50 propter illorum gloriam et remunerationem beneficiorum, quam se ab ipsis accepturos
sperabant: plures vero propter spem, quam in eis tanquam in propriis dominis habebant.
Henricus interea gener imperatoris una cum papa Innocentio Robberto principi
Capuanum principatum restituens, cum ingenti exercitu ad pontem sancti Valentini,

a) f. pronuntiavit. b) locum corruptum esse apparet.

55 32) eiusmodi decretum quod Karolo tribuit, commemorat Pseudo-Anastasius iste, Murat. SS. II, 363.

1137. iuxta Beneventum, castra locavit. Mandat post haec dux in civitatem cum apostolico
 nuntios, ut nisi anathema apostolicum et imperialem vellent incurrere iram, Beneventum
 in eorum manu remitterent, et nudinas foris urbem pararent. Contradictentibus autem
 illis^a in urbe ex parte filii Petri Leonis erant, nuntii papae Innocentii, cum nichil egis-
 sent, infecto negotio de civitate exclusi sunt, nam Rogeriani milites qui tunc in civitate
 erant, minime pactis consenserunt; moxque quingentorum militum et triginta milia peditum
 congregantes exercitum, foris civitatem contra illos pugnaturi conveniunt: ob quam rem
 pontifex in iracundiam versus, Beneventanos a liminibus ecclesiae separavit, ducentumque
 cum exercitu contra eos congregari praecepit. Sed cum scutiferi ducis in prima acie terga
 vertissent, dux eventum fortunae alteratum perpendens, praecepit militibus, ut fluvium
 transvadentes montem in quo civitas sita erat ascenderent, et ab Aurea porta civitatem
 invaderent. Seditio tamen in urbe de rebus praesentibus erat, quibusdam dicentibus,
 papae Innocentio reddendam civitatem, debere iuxta patrium morem beato Petro et eius
 vicario deservire: alii vero nequaquam, sed repugnare persuadebant. Milites interea flu-
 vium transvadentes, ad civitatem tendebant. Beneventani autem, hostes contra se venire
 dum perspexissent, a pugna se subducentes, fugae praesidium sumunt. Hii autem qui
 ex parte ducis erant, illos instantius insequentes, civitatem cum eis ingressi sunt, atque
 hoc modo Beneventum in deditionem acceperunt³³. Urbe vero potita, Troiam Apuliae
 urbem applicuere; quam absque pugna a civibus accipientes, oppida quaeque adiacentia
 cum Gargano atque Siponto³⁴ in suum dominium vertunt.

106. Lotharius interea imperator eo tempore Ravennam egrediens, Umbriam, Emi-
 liam, Flaminiam, Picenumque provincias sub suo iure redegit, civitates obediens sub
 Romani imperii iura redegit, contradicentes ad solum usque prostravit. Cumque ad mo-
 nasterium sancti Martini in Salinis³⁵ pervenisset, Transmundus praepositus Sancti Libe-
 ratoris illum adiens, eumque ex parte Casinensis congregationis efflagitans, quicquid
 beato Benedicto in partibus illis ablatum fuerat, reddi praecepit. Inde vero castra mo-
 vens, supra Barutn, quae totius Apuliae caput est tentoria figit, et a civibus urbis sus-
 ceptus, arceam quam rex Rogerius magnifice construxerat oppugnare modis omnibus coe-
 pit. Diu itaque illam vallo diversisque bellorum machinis oppugnans, plurimis ex utra-
 que parte interemptis, tandem cum magno labore illam optinens, ad solum usque de-
 duxit, universasque Apuliae urbes sub Romani imperii iura redegit; sicque peractis
 omnibus, ducem ordinaturus apud Melfiam Apuliae urbem perrexit, quo dum venisset,
 exercitum dirigens Salernum obsidere praecepit. His porro diebus Bertulfus et Iohan-
 nes Casinensis coenobii fratres proclamationem fecerunt supra Sipontinos ante eundem
 imperatorem, qui silvam monasterii, quae sub ditione hospitalis sita erat, in suum domi-
 nium retorserant. Horum itaque imperator precibus inclinatus sigillum suum illis con-
 cessit; ex parte sua praecipiens, nisi imperialem vellent incurrere iram, extunc et dein-
 ceptis silvam illam sub Casinensi monasterio quietam manere permitterent, mille bizan-
 teorum pena apposita, si hoc removere temptassent.

107. Sed ut ad id redeam unde digressus sum, tempore quo idem imperator tran-
 scensis Alpibus intravit Ytaliam, epistolam ad Casinensem abbatem direxit³⁶, mandans
 quod^b ex antiquo Casinensis ecclesia nomen religionis habuit, et semper sanctae con-
 versationis exemplum et formam aliis praebuit; unde etiam confideret fratrum orationi-
 bus apud Deum hoc posse optineri, ut quietem universali reddat ecclesiae, et pacem
 suis concedat temporibus. Cum ergo ex privilegio antiquae religionis Casinensis ecclesia
 specialiter et singulariter ad Romanam dignitatem respicere deberet, commonere illos
 mandando, ut si timore alicuius coacti ab unitate ecclesiae exorbitassent, ad eum quem
 tota ecclesia patrem recognovit redirent. Ipse enim in omnibus debitam tuitionem Casi-
 nensi coenobio exhibere cupiens, quam cognoverat imperialibus dotatam oblationibus,
 mandaret ut cum partibus illis appropriasset, abbas ad³⁷ officium cappellaniae faciendum
 cum sapientioribus ex congregatione occurreret, ut de his quae ad tuendas res mona-

^a) qui excedisse videtur. b) scilicet quod *Altercatio, quae dehinc ad verbum cum chron. composuit.*

³³) Accuratus et paulo aliter haec Falco retulit. ³⁶) eam in calce chronici e Petri regesto edidit

³⁴) haec imperator ipse S. Mai. expugnauerat. Angelus, repetitam in Cl. Murat. SS. IV. pag. 621.

³⁵) quae erat cella S. Liberatoris, in com. Pinnensi, ³⁷) ad o. c. f. desunt in epistola.

iuxta mare, in territ. S. Angeli; v. Gatt. Hist. p. 314.

sterii expedirent plenarie convenirent. Aliam autem direxit fratribus³⁸, per quam mandavit, quod si in ipsis non remansisset, in proposito suo esset, ut de honore Casinensis ecclesiae secundum munificentiam imperialem cogitaret: attendentes dignitatem tantae ecclesiae, et religionem quae prae ceteris actenus floruit, in eandem respicere, et man-
 5 tenere ecclesiam sicut specialem et singularem camerae suae domum disposuisset; multum enim intentus esset, ut ad insigne honoris imperialis si Deus concessisset memoriale suum apud patrem Benedictum in perpetuum relinqueret. Rychiza quoque impe-
 10 ratrix litteras eo tempore fratribus direxit³⁹, per quas significavit, quod magnam fuisse ex antiquo ecclesiae Casinensis religionem audisset, unde memoriam sui haberi apud
 15 Casinensem ecclesiam rogaret, quatinus fratrum optentu Deus pacem ecclesiae suae in suis daret temporibus. Ipsa enim in quantum posset auxiliante Deo, pro salvandis rebus Casinensis ecclesiae cogitaret: tantum abbas tempestive sibi cum sapientioribus fratribus
 20 occurreret, ut de his et de aliis plenarie convenire possent.

108. Seniorecto itaque vita decedente, Raynaldo qui ei successit imperator litteras
 15 destinavit⁴⁰, mandans quod semper moris sui fuit manutene et amplecti eos, qui ad Romanum spectarent imperium, nec eos umquam deserere, qui fiduciam in se posuis-
 sent. Unde procul dubio sciret, quod ecclesiae Casinensis ius, quousque viveret, tuere-
 tur, nec alienae potestati summitteret quod sui iuris esset, et quod ad imperialem spe-
 20 ctabat dignitatem. Quia vero in festo apostolorum Petri et Pauli curiam pro statuendo
 25 duce apud Melphiam condixisset, omnesque terrae barones eo convocasset, mandaret ut assumptis secum sapientioribus fratribus, omnibus postpositis ad eum veniret, omniaque
 privilegia secum deferret, ius ecclesiae suae ostensurus: volens beneficiis suis hoc opti-
 nere, ut apud Casinensem ecclesiam memoriale suum semper remaneret. Si ad festum
 praephatum venire posset, veniret; sin autem, quam citius posset veniret. Aliam quoque
 30 sacram Ottoni^a decano et fratribus direxit³⁹, notificans quia nollet quantum Deus permit-
 teret, in aliquo terminum antecessorum suorum imperatorum excedere, et ius ecclesiae
 Casinensis ad exemplum illorum in nullo minui pateretur; semper enim Casinensis eccle-
 sia in vigore sanctae religionis permansit, omnique forma bonae conversationis fuit.
 35 Unde nosse illos vellet, quia abbatem suum ad se venire fecisset, et pro consilio prin-
 cipum ita Casinensi ecclesiae causam diffinire, ut nichil libertatis suae tempore suo
 amitteret. Sed cum abbas ad eum adhuc ire distulisset, iterum aliam direxit epistolam⁴⁰,
 per quam mandavit, quod praesentiam ipsius cum duce expectasset; cum quo quia non
 venisset, mandaret ut ad se veniret; audisse autem quod homines beati Benedicti in
 40 illius Syculi fidelitate manerent, et in castris adhuc monasterii essent; placeret ut illos
 caute removeret, ne impedimentum ecclesiae Casinensi per eos possit conferri. Electus
 vero imperiali sacra compulsus, praeparatis omnibus quae itineri erant necessaria, sum-
 ptis de congregatione aliquantis ex fratribus, Petro quoque Casinensi diacono, cartulario,
 bibliothecario ac scriniario, quem Lotharius imperator nominatim vocaverat, non tamen
 absque titubatione, dum amici et inimici, non impune ei provenire amicitias quas cum
 45 inimicis imperatoris habuisset^b, ob quam rem amici quidem desperabant: inimici vero
 licet in prospectu contristarentur, in abscondito laetabantur, sperantes meliora sibi rerum
 mutatione ventura; quod postea rei probavit eventus. Set cum in suspitione quosdam
 fratres haberet, monasterium et castra eius amicis et propinquis suis commendavit. At
 ubi legati imperatoris legationis suae causam in conspectu omnium protulerunt, pars
 50 trepidare, quod in regno et sub potestate regis Rogerii positi, nequaquam cum inimico
 illius pacem facere, vel ad eum ire debere censebant; alia vero quae et sanior videba-
 tur, ad imperatorem ire, eius in omnibus praecceptis obedire dicebant. Tandem abbas
 coactus, in nativitate sancti Iohannis baptistae iter arripuit, ducens secum ex Casinensi
 congregatione hos; quorum nomina vel numerum ne oblivioni traderentur supposuimus:
 55

50 a) Ottoni c. b) verbum excidisse videtur.

38) Hae epistolae cum priore l. c. editae sunt; v. n. 36.

39) Nomen addidit; epistolam v. l. l. 40) quam e
 Petri reg. a Perzio exscriptam hic apponimus: Lotharius Dei gratia Romanorum imperator augustus. abbati
 55 R. de Monte Casino gratiam suam et bonam voluntatem. Presentiam tuam cum duce expectabamus. cum quo
 quia non venisti mandamus. ut ad nos venias. Au-
 dicimus autem quosdam homines beati Benedicti in
 illius Syculi adhuc fidelitate permanentes in castris
 tuis manere. quos placet ut caute removeatis ne
 quod impedimentum ecclesiae Casinensi per eos pos-
 sit oriri.

1137. Pandulfum Teanensem episcopum et Casinensis coenobii monachum, Maurum quoque
 curpalem palatii imperatoris Constantinopolitani, Iohannem camerarium, et iam dictum
 Petrum bibliothecarium, Anfredum vestarium, Petrum Machabeum, Petrum et Hecto-
 rem Casinensis coenobii monachos, nec non Iohannem civitatis sancti Germani archi-
 presbyterum, aliosque nonnullos nobiles sapientesque laicos de terra sancti Benedicti.
 Eo itaque die quo civitatem sancti Germani egressus est, Teanensem devenerunt ad ur-
 bem, ibique 4 diebus aliquid novi de imperatore praestolantes mansere. Indeque pro-
 gressi Capuam devenerunt, benignum utpote in propria domo in monasterio sancti Bene-
 dicti quod in eadem situm est civitate, hospitium se habituros fore arbitantes. Verum
 uti postea rei probavit eventus, omnino eos sua fefellit spes; nam Innocentius papa
 secundus litteras per omnia Casinensis ecclesiae adiacentia monasteria, ne supradicto
 electo vel fratribus obedirent mandaverat. Ad quod cum pervenissent, pulsantibus illis
 monasterii ianuam, fratres egressi talia illis responsa dederunt: *Nequaquam, domini, ausi
 sumus vobis aliquid contradicere, cum luce clarius constet, hoc monasterium Casinensis
 ecclesiae et vobis subditum semper fuisse: set quia iureiurando apostolicis nuntiis ne vobis
 hospitium daremus coacti promisimus, nobis egressis quaeque vobis sunt de rebus monaste-
 rii necessaria tollite.* His electus auditis, ad sancti Vincentii ecclesiam quae in eadem
 civitate constructa est suis abire praecepit; quo dum pervenissent, tametsi et ipsis ne
 illos reciperent esset interdictum: tamen quia prae verecundia illos iam ingressos mi-
 nime eicere poterant, affluenter de quibus abundabant eis serviere. Reliqua vero
 omnia quae erant necessaria abundanter abbatissa monasterii sancti Iohannis transmisit.
 Altera autem die coeptum iter arripientes, per furcas Caudinas⁴¹ Beneventum applicue-
 runt, indeque moti, per Afrigentum⁴², perque roccam Gysoaldi, ad castrum cui Guardia
 Lombardorum nomen est applicuerunt, ubi quondam Leo papa sanctissimus cum Nor-
 mannis praeliaturus sanguinem minuerat, et per aliquot dies ibi requieverat. Nolentes
 igitur prae parvitate et deformitate castellum ingredi, foris in monasterio sancti papae
 Leonis diverterunt, ibique satis benigne honorabiliterque, in quantum videri poterat,
 sunt recepti. Set quia humana fragilitas ad malum magis quam ad bonum semper ex-
 tenditur, illius loci homines supradictum electum cum suis fratribus, Giliberto de Bal-
 bana et Robberto de Murra qui exercitui Rogerii regis praeerant tradere conati sunt;
 tamen omnipotentis Dei dispositio, quae multo aliter fieri disposuerat, consilium confudit
 eorum. Quaedam namque sanctimonialis in eadem ecclesia commanens, cum consilii
 illius esset conscia, Petrum Casinensem bibliothecarium ad se venire fecit, eique quaeque
 ab illis erant consilio inventa aperuit. Quo Petrus audito, electo ceterisque quae illi
 erant revelata aperuit, castellumque quod valde erat proximum petendum admonuit.
 Quod electus et quidam ex fratribus despexere, seque nullo modo eo die monasterium
 egressuros affirmaverunt. At praephatu Petrus periculosum sibi esse si ibi nocte mane-
 ret perpendens, Anfredum vestarium allocutus, ad castellum cum suis rebus festinare
 coepit; nonnulli vero ex monachis quae illi fecerant advertentes, et ipsi relicto electo
 recessere. At ubi electus omnes paene suos recessisse perspexit, ipse quoque ascensis
 equis cum reliquis ad castellum perrexit. Illucescente vero castellum egressi, coeptum
 summo studio peragebant iter: cum vix tribus diei elapsis horis, militum multitudinem
 contra se per latus descendere montis conspiciunt, subitoque metu turbati, et in fugam
 conversi sunt. At postquam milites omnem eos capiendi spem illis fugientibus perdi-
 dere, ad locum proprium, eos persequi desistentes, protinus sunt reversi. Monachi
 autem magis fugam quam iter pacificum accelerantes, per Cisternam Montemque viri-
 dem, Aufidum transfretantes, primo ad civitatem Melphiam, deinde ad lacum Pensilem⁴³,
 ubi omnis imperatoris exercitus cum papa Innocentio residebat, advenerunt. Set cum
 nuntii papae Innocentii extra castra ei obviantes dixissent, pontificem iussisse, ut ante-
 quam castra intraret, discalciatis pedibus cum fratribus qui secum erant papae satisfa-
 cere, et pro obedientia quam filio Petri Leonis exhibuerant penitentiam recipere, et
 iureiurando firmare, ut quicquid pontifex praeciperet, implere morigeraret, et filium
 Petri Leonis cum suis refutans anathematizaret: Raynaldus timore ductus, caesarem ap-

a) tam c. b) deberet excidisse videtur.

41) nunc Lo stretto d'Arpaja. ANG. 42) nunc Frigento. 43) Lago Pesole, unde Brandanus oritur. 55

pellare, et de hac re cum imperatore consiliaturum respondit, et sic castra ingressus 1137
 est. Post haec coepit in omnibus liberalitatem ostendere, et quosque venientes mune-¹⁰¹
 ribus alligare, moxque antequam tentoria figerentur, missis nuntiis suum imperatori
 adventum notificare curavit. Tunc imperator in ipso ac fratribus pro beati Benedicti
 amore munificentiam ostendit, moxque misso a latere suo Henrico duce Baioariae genero
 suo, et Rodulfo⁴⁴ et Ottone palatinis comitibus, ut tentorium quod iuxta papilionem
 pontificis ipsius iussu fixum fuerat removerent, illudque iuxta suum tentorium figerent
 mandavit, asserens cum Casinensis ecclesia per Carlomannum⁴⁵ et Pipinum specialis⁴⁵
 camera sit Romani imperii constituta, nequaquam iustum esse, cappellanos imperatoris,
 10 monachos scilicet Casinensis ecclesiae, ab imperatore separari, set iuxta eum suum ten-
 torium figi debere; quod et factum est. Caeterum ubi Romanus pontifex Casinensem
 electum ab imperatore susceptum esse cognovit, directis cardinalibus coepit vehementer
 imperatori instare, ut iureiurando filium Petri Leonis anathematizari a Casinensibus mo-
 nachis faceret, et per sacramentum fidelitatem et obedientiam papae Innocentio et eius
 15 successoribus promitti faceret; conquerens cur excommunicati et a liminibus ecclesiae
 separati ab imperatoria essent maiestate recepti; renuentibus monachis, atque dicentibus,
 Dominum in euangelio, et patrem Benedictum in regula⁴⁶, praecepisse ne iurarent, et^{Math. 5, 31}
 se ac priores suos nunquam iurandi consuetudinem habuisse, fidelitatem vero neque papae
 neque alicui se esse facturos, quippe cum sibimet ipsi fideles esse non possent, faciendo
 20 illa quae Deus per beatum Benedictum vetiit, et dimittendo quae observare praecepit;
 sicque eo die ab imperatore discessum est. Alio vero die pontifex per Aymericum can-¹⁰¹
 cellarium, et Gerardum ac Guidonem cardinales direxit, ut aut a monachis Casinensibus
 filium Petri Leonis anathematizari faceret, aut ab illis sicut ab excommunicatis abstine-
 ret. Clementissimus autem imperator et religiosissimus, cum nec antistitem irasci, nec
 25 Casinensem ecclesiam deici vellet, blande eos allocutus ad apostolicum remisit, dicens
 uti apostolicus directis disceptatoribus ante imperatoriam maiestatem, utrum excommu-
 nicati essent quos receperat nec ne diffiniretur; diem statuendum esse dicens, quo utra-
 que pars in consistorio convenirent. Duodecimus^a ad talia peragenda dies statuitur, sic-
 que infectis negotiis ad papam reversi sunt. Illis autem egressis, ad se imperator omnes
 30 qui cum electo venerant monachos praecepit introduci; qui dum ab eunucho palatii
 repraesentati imperatori assisterent, requirere iussit, quod eis genus, quae patria, qui
 honores, quaeve nomina essent. Confessi igitur genus, patriam, honores, nomina, utrum
 praecepta imperatorum, pontificumque Romanorum privilegia, ut ipse praeceperat detu-
 lissent inquiritur; respondentibusque eis, se omnia ut praeceperat detulisse, modo quae
 35 animo versaret ediceret, precabantur. Ad haec caesar: *Quam amabilis, quam desiderabilis*
Casinensis ecclesia nostris praedecessoribus invictissimis imperatoribus fuerit, et magnifica
in auro et argento data munera et praecepta liquidissime ostendunt. Constat etiam Car-
lomanni sanctissimi et invictissimi imperatoris et Romani patricii, cuius vicem tametsi in-
digni accepimus, apud eandem ecclesiam tumultatas esse reliquias; ob cuius venerationem
 40 *non solum nos qui eius vicem tenemus, verum totis orbis Romanus, nobiles et ignobiles,*
divites et pauperes eundem locum honorare, exaltare, colere, et aliis omnino huius religionis
locis praeponere debent. Hos et nos in quantum possibile esset sequi cupientes, hunc magni-
ficus decreveramus domis honorare locum. Sed quia beatissimus papa Innocentius hoc fieri
prohibet, dicens vos ab ecclesia separatos, ut quosdam ex vobis contra caudicos apostolici
 45 *disceptatores eligatis praecipimus; nullo enim modo pati possumus, ut tantae famae locus*
tantaque religionis et tantae dignitatis nostris temporibus annichiletur aut pereat. Electum
autem vestrum nolumus huic interesse conventui, quia non minus de eo quam de monasterio
agitur. Dixerat. Tunc imperatore iubente, ad hospitia est regressum. At ubi quae
 50 *imperator retulerat monachi suo electo repraesentavere, consilio habito Petrum Casinen-*
sem diaconum, bibliothecarium, cartularium, scriniarium, disceptatorem defensoremque
suae partis eligunt. Postquam vero dies est reddita terris, assunt nuntii imperatoris, tal. 8.
 qui praephato electo ut suos monachos ad imperatorem dirigeret dixerunt. Advenientes

a) an tertius? v. Jaffé, *Gesch. des Deutschen Reichs unter Lothar* p. 211.

44) quis hic fuerit nescio. Otto pal. Rheni et Otto pal. Baioariae imperatorem in Italiam comitabantur.
 55 45) Carolum magnum intelligit, vel potius utrumque confundit, quod mox clarius apparebit. 46) c. 4.

1137. itaque fratres, ut mos est prae foribus astitere, statimque nuntiantur imperatori, moxque
 Jul. 8. sunt ingredi iussi. Ingressis igitur illis, iubet imperator nomina, genus, ac patriam
 eorum qui disceptaturi erant requiri. Offeritur Petrus diaconus, natione Romanus, genere
 nobilis, divinis apprime literis imbutus, dehinc Amfredus genere Anglus, vir eloquentis-
 simus. Post generis, nominis, patriae praesentationem, officia requiruntur singulorum. 5
 Expletis his, quem pro Casinensi ecclesia responsurum elegerant requiritur. Offeritur
 itaque iam dictus Petrus Casinensis diaconus, et cum omnes testimonium ei perhiberent,
 imperato inquit silentio caesar: *Fratre vestro cui testimonium perhibetis dimisso, ad hospi-*
tia vestra redite, et cum dies factus fuerit, parati estote, ut nostris visis nuntiis disceptaturi
veniat. Illis autem recedentibus, Petrum diaconum Bertulfo cancellario tradidit, quati-
 nus cum nocte caesar pro tribunali resedisset, ei posset offerri. Noctem illam imperator
 fere totam duxit insomnem, iussitque ante se relegi omnia^a gesta antecessorum suorum
 Jul. 9. imperatorum. Manè itaque facto, expletaque matutinali synaxi, vivificisque celebratis
 mysteriis, imperator tribunal sibi in tentorio parari iussit, missisque nuntiis Casinenses
 vocari fecit; qui cum venissent, imperatori praesentantur. Assunt et cardinales ab Inno-
 centio papa directi, causidici quoque quamplurimi.

109. In nomine domini et salvatoris nostri Iesu Christi, anno incarnationis eius
 47 millesimo centesimo tricesimo octavo⁴⁷, indictione prima, septimo Idus Iulii, anno autem
 imperii domini Lotharii caesaris invictissimi imperatoris augusti sexto, residente eodem
 48 invictissimo imperatore ad aquas Pensiles, consedente etiam Peregrino patriarcha Aqi-
 legensi, cum archiepiscopis et episcopis abbatibusque quampluribus, causidicus pro
 Romana ecclesia directus est Gerardus cardinalis tituli sanctae Crucis, nec non et Guido
 cardinalis, qui ambo postea Romanam rexerunt ecclesiam⁴⁸, Aymericus cancellarius et
 49 diaconus cardinalis, Balduinus presbyter cardinalis, qui post⁴⁹ Pisanorum archiepiscopus
 factus est, et Norbertus^b Clarevallensis abbas, ac alii quamplures civitatis Romanae 25
 nobiles. Ex parte Casinensis ecclesiae auditores extiterunt Henricus dux Baioariae gener
 imperatoris, Conradus dux Sueviae, qui postea Romani imperii sceptrum suscepit, Otto^c
 de Burchisin consobrinius imperatoris, Fredericus marchio Anconitanus, Malaspina mar-
 chio Liguria, Henricus episcopus Ratisponensis, Anno^d episcopus Basiliensis, Anno
 abbas Luneburgensis, Gualfridus palatinus iudex Romani imperii. His itaque praesen- 30
 tibus, factus est conventus in praedicto loco, et facto silentio imperator dixit: *Non*
solum praesentium et temporalium, verum etiam futurarum et aeternarum in hoc conventu
erit diffinitio rerum. Constat enim sanctos patres, qui diversa diversis locis egere concilia^e,
et dum in unum ex una re tractaturi convenissent, diversa occasione unius diluci-
dasse^f. Sic et in hoc Romanae Casinensisque ecclesiae causa specialiter agatur, diversae
 tamen Deo auxiliante hic diffiniuntur quaestiones, sicque fit ut causa unius sit salus omnium 35
 facta ecclesiarum per totum orbem terrarum constitutarum. Nos quoque vestigia praede-
 cessorum nostrorum sequi cupientes, dignum duximus huic interesse concilio, iudiciumque sta-
 teram nostro sensu ponderari: defensores autem utriusque disceptantium partis magnificos
 a nostro latere dedimus viros, qui violentiam alterutrae partis prohibeant. Invocantes igitur 40
 summi Tonantis virtutem, sedeant quibus Romanae non displicent leges, taciteque rerum
 expectent exitum, ne dum omnes confuse vel dicunt vel loquuntur, veritas annubiletur. His
 et aliis quampluribus augustus prophatis, Conradus dux Sueviae ab imperatore defensor
 datus inquit: *Copia imperialium dictorum me inopem dicendi factum fore cognosco, cum*
 tam profunde, tam habundanter, tamque rationabiliter imperialis sit prophata magestas, 45
 ut non humano set ex divino processisse ore videantur. Ducibus tamen, marchionibus,
 comitibusque defensoribus mecum datis, visum est primo apparatu hodiernae sessionis, quae
 sint pro utraque parte disceptaturae personae pronuntiari, vel si alicui permittitur discep-
 tandi licentia, nisi his quibus fuerit concessa potestas. Omnis enim maximeque divini con-
 ventus causae ordinate et rationabiliter fieri debent, quippe cum nil perfecte diffiniri possit, 50
 ubi ordo loquendi non observatur. Placet omnibus quod dux dixerat, et, quis pro utra-
 que parte responderet inquiritur, quive interpretes, quis etiam disputantibus locus con-
 cederetur. Eligitur Gerardus cardinalis tituli sanctae Crucis, qui pro Romana respon-

a) omni c. b) leg. Bernardus. c) Gebeardus in princ. Loth. d) Adelbero ib. e) consilia c. f) locum cor-
 ruptum et mancum esse apparet.

47) v. praef. p. 570. 48) hic Celestinus II, ille Lucius II. vocatus. Cf. praef. p. 572. n. 37. 49) a. 1138.

deret ecclesia; eligitur et Petrus diaconus suorum probatus testimonio fratrum. Inter-¹¹³⁷
 pretes autem dati sunt Bertulfus imperatoris cancellarius, Amfredus vestararius, et Ber-^{101.9}
 tulfus mansionarius; traditur autem Gerardo cardinali locus ante faciem imperatoris, ad
 pedes vero ipsius Petrus diaconus constituitur. Renuit Gerardus cardinalis ad suos
 monachum sedere pedes, incongruum esse dicens et omnino illicitum, excommunicatos
 cum filiis sedere ecclesiae. Ast imperator litigio finem imponere cupiens, ad pedes sua
 Petrum diaconum extunc et deinceps sedere praecepit. Tum taliter initium loquendi
 Gerardus cardinalis arripuit: *Sancta et universalis ecclesia, invictissime imperator, quae
 et ante vos vestros praedecessores, et post illos vos in dominatores totius orbis Romani
 10 consecravit, mirari non sufficit, cur excommunicatos et a liminibus ecclesiae separatos rece-
 peritis. Ad haec imperator: Imperii nostri nos ab apostolica ecclesia suscepisse gaudemus
 coronam, excommunicatos nos nullo modo suscepisse putamus; attamen si ut dicitis sunt
 excommunicati, conflictus iste invenit*. Pandulfus episcopus Teanensis et Casinensis mona-
 chus dixit: *Quomodo Romanae ecclesiae cardinalis Casinenses monachos excommunicatos
 15 asserat, nullo modo videre possumus.* Gerardus cardinalis dixit: *Quid michi et tibi bone
 vir? alienus a nobis es. O mirum, o novum et inauditum prodygiū, ut truncus ramis
 praecisis et a radicibus evulsus, novas contra ecclesiam erigat machinas.* Ad haec impe-
 rator: *Cesset inquit omnis violentia procul. Conciliis enim ut quisque potest non contume-
 lias ingerit proximo, immo patienter omnia suffert. Qua de re constituimus, ut neutra
 20 pars violentiam sibi contrariae parti faciat, ne quod ad laudem Dei et posteriorum profi-
 cium agitur, in litigium rixamque vertatur.* Tunc Gerardus cardinalis resumpta sermone
 ait: *Hoc insuper sancta et universalis ecclesia censuit, ut monachi Casinensis coenobii
 voluntatem domini nostri Innocentii pii et universalis papae se in omnibus adimplere sacra-
 mento confirmet.* Iam enim Innocentius papa omnes Casinenses monachos dispergere
 25 diversis in locis statuerat; verum Lotharius clementissimus imperator, cum nollet Casi-
 nensem destrui ecclesiam, contra papae voluntatem pro eadem ecclesia se opponere non
 dubitavit. Cum igitur Gerardus cardinalis et Romanae ecclesiae defensor de sacramento
 monachorum sermonem fecisset, Petrus diaconus respondit: *Non minimum miramur, cur
 dominus cardinalis monachos sub sacramento dixerit constringendos, cum Dominus in euan-
 30 gelio nec per coelum, nec per terram, nec per capillum cypitis iurandum docuerit.* Gerar-
 dus cardinalis dixit: *Quod monachus retulit annuimus: sed Romana ecclesia censuit, nullo
 modo Casinenses monachos sine sacramento fore recipiendos.* Petrus diaconus respondit:
*In regula sanctissimi patris Benedicti, ne monachi iurent omnino interdicitur, ne forte quod
 absit periurii crimen incurrant*⁵⁰. *Hoc quoque, monachorum scilicet sacramentum, non
 35 solum divinae verum etiam humanae prohibent leges. In praeceptis enim magnorum imp-
 ratorum Caroli, Lodoyci, Pipini, Carlomanni, Lodoyci, Ugonis, Lotharii, Berengarii,
 Alberti, trium Ottonum, quinque Henricorum, ac Conradi sic invenitur: „Statuimus, ut
 monachi ad sacramentum non compellantur*⁵¹.“ Et haec dicens, praecepta supradictorum
 40 imperatorum, cera, plumbo, aureisque sigillis signata, quae Casinensi monasterio fecerant,
 imperatori caeterisque omnibus demonstravit. Quo viso imperator iam dicta prae-
 cepta in imperiali purpura accipiens deosculatus est, moxque in haec verba prorupit:
*Magnorum, sanctorum invictissimorumque imperatorum ac nostrorum praedecessorum ista
 esse praecepta, demonstrantibus sigillis cognovimus. Nostrae igitur attinet maiestati, cuncta
 nostrorum praedecessorum inviolabiliter observare praecepta. Quare suppliciter domnum
 45 apostolicum vos qui eius vice venistis, ex nostra parte rogare curetis, ut sanctissimorum
 imperatorum praedecessorum nostrorum praecepta nobiscum protegat, sua etiam auctori-
 tate, ut ipsius fecere praedecessores, confirmare dignetur. Quis enim ultra catholicorum
 imperatoria observabit praecepta, si haec ab apostolico contempnentur? Omnia membra
 caput secuntur, nec a capite nisi magnum detrimentum patiuntur, possunt membra sepa-
 50 rari. Certet itaque pro membris caput, pro natis pater, pro ovibus pastor, quia nullo
 modo adversus oves praevalebit mordacitas lupi, si sollerti cura custodiantur pastoris. Sit
 igitur hodierni diei finita sessio, repetantque quique hospitia propria; cardinales quidem
 ad dominum papam nostra repraesentent rogata, et ut necum Casinensem foveat ecclesiam,
 nostra vice precentur. Monachi autem ad suum electum quae dicta sunt referant, et quid*

55 a) an inveniet?

50) c. 4. 51) hoc in nullo ante Lotharium III. privilegio inveni.

1137. crās respondere contra quaeque obiecta debeant meditentur. Ast ubi dies fuerit redditus
 101.9. terris; tribus transactis horis, ut omnes ad consilium redeant censemus. Quicquid etiam
 hodierni diei inveniit conflictus, praetitulatis personis adhibitis notarius conscribantur, ne
 quae nos magis posteris profutura tractamus, oblivioni tradantur. His dictis disceptato-
 res cessere curiae, imperator ad publica quae sibi imminuebant negotia tractanda resedit. 5

110. Postera vero die utraque disceptaturae partes convenerunt; at ubi introgressi,
 52 et coram⁵² est data copia fandi, Gerardus cardinalis dixit: Mandata pietatis vestrae,
 sanctissime et invictissime imperator, ad summae sedis retulimus episcopum; set nullo modo
 se hoc facere posse respondit, asserens facilius posse fieri, ut ipsemet sacerdotalia deponeret
 et conculcasset indumenta, quam quae imperator rogaverat efficeret. Paululum itaque 10
 imperator conticuit; dehinc ut disceptarentur, quae hesterni diei residua fuerant iussit.
 Gerardus cardinalis dixit: Memini me hesterno die de sacramento et fidelitate monachorum
 Casinensium tractavisse, nichilque ad perfectum adduxisse: de eadem igitur re ante imperatoris
 praesentiam tractaturi, non arbitror videri superfluum, si voluntatem domini nostri
 papae Innocentii post relationem primam hesterni diei, nunc iterum referre in medium^a. 15
 Sciat invictissima vestri imperii maiestas, haec dominum papam a Casinensibus monachis
 requirere, ut sacramento ipsius voluntatem in omnibus se impleturos confirment, seque omni
 tempore sibi suisque successoribus fideles et obediens existere; aliter enim nullo modo
 patietur eos divinis misteriis uti, ac dominici corporis et sanguinis participes existere.
 Petrus diaconus respondit: Constat dominum cardinalem hesterni diei renovasse conflictum, 20
 nostrosque animos ad rediviva praeparasse certamina: nobis autem satis superque videtur
 huic sententiae contraxisse dominico praecepto, cum Dominus nullum nec per capillum capi-
 tis iurare permiserit. De fidelitate autem, de qua dominus cardinalis agit, superfluum
 nobis videtur, hoc a nobis sacramento repeti, quod usque modo fecimus non inviti. Gerardus
 cardinalis dixit: Ante praesentiam domini nostri Lotharii invictissimi caesaris constitu- 25
 tus, non est reveritus monachus falsiloquium proferrē, dicens Casinenses monachos fidelitatem
 Romanae semper ecclesiae tenuisse, cum sit omnibus recta cernentibus in propatulo,
 eos scismaticos extitisse usquemodo, tuncamque Christi scidisse, abbatemque sibi a scisma-
 tisticis ordinatum elegisse. Petrus diaconus respondit: Proborum est, non prius aliquem
 mendacū arguere, nisi ipsum omnibus patefecerit mendacium, ut cum nil contra possit 30
 opponi, non eum ipse, set conscientia propria mendacem fuisse reprehendat. Dominus ergo
 cardinalis, cum me mendacem esse firmavit, non rectum fecisse ostenditur, cum nullam
 mei causam mendacū protulerit. Praeponatur causa, obiciantur si qua sunt obicienda, et
 tunc mendacem arguat, vaniloquum me esse affirmet. Gerardus cardinalis dixit: Ut bre-
 viter dicam, cum relicto domino papa Innocentio scismatico adhaesistis, quid aliud quam 35
 infideles fuistis? Petrus diaconus respondit: Dic rogo, nos eum, an ipse nos dimisit?
 Gerardus cardinalis dixit: Ecclesia a scismaticis capta, a lupis etiam lanfantibus piissimus
 de sede est expulsus episcopus, sicque relicta Italia ad Gallias properavit. Petrus diaconus
 respondit: Nonne bonus pastor Iesus Christus, cum diversitatem immo unitatem in se pasto-
 104 10 12 rem pastorum unitam describeret, inquit: „Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus
 suis?“ Gerardus cardinalis dixit: Haec non solum verbis, verum etiam factis ostendit.
 Petrus diaconus respondit: Iterum ipse Dominus, descriptis optimi pastoris factis merce-
 narii mores scribens, dixit: „Mercenarius et qui non est pastor, cuius non sunt oves pro-
 priae, videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit.“ Credis haec verba euangelica
 esse, an non? Gerardus cardinalis dixit: Quam maxime equidem. Petrus diaconus respon- 45
 dit: Debet hoc a Romano pontifice actitari? Gerardus cardinalis dixit: Tanto magis ab
 apostolicae sedis praesule sunt observanda, quanto peculiaris suscepit alius praedicanda.
 Petrus diaconus respondit: Quid igitur? deputabitur a iusto iudice ovibus, si quid pastor
 commisit? Gerardus cardinalis dixit: Minime. Petrus diaconus respondit: Ergo non de-
 pulsetis monachis, si pastore destituti, morsibus patuerunt inimici. Debit enim apostolicus, 50
 ut Dominus ait, non solum non dimittere oves, verum etiam pro eis mortem libenter am-
 plecti. Ad haec imperator dixit: Quantum patet, ostendit monachus, si aliquid deliquerunt,
 non esse culpa ovium, set pastoris. Unde roganda est adhuc domini apostolici pie-
 tas, ut nobiscum quae contra nos gessere dimittat. Quare censemus hodierni diei iam
 finiri litigium. Occupati enim rei publicae negotiis, huius diu interesse non possumus. Quisque 55

a) verbum excidisse videtur.

igitur ad propria revertatur, cras iterum ad eundem rediturus certamen. Hoc dicto, omnibus faventibus discessum est.

III. Altera vero die, cum piissimus imperator, cum suprascriptis magnatibus suis, ^{fol. 11.} quae residua fuerant audituri residerent, hac voce convenit exercitum: *Omnibus qui intra Romanum orbem constituti sunt, natum esse non ambigimus, in quali quantaque reverentia nostri praedecessores, Romanam scilicet imperatores, Casinensem scilicet ecclesiam suam singularem et specialem cameram habuerunt, et super omnia Romani imperii monasteria exaltantes praeposuerunt, suisque praeceptis et privilegiis ab initio honoraverunt. Deceret etiam dominum apostolicum mecum eandem fovere ecclesiam, quod Deo auxiliante postquam his ista finem habuerit fiet. Haec autem non his aliquo modo vel accipienda vel dicenda est ab aliquo, cum constet membra secum litigare non posse, nec caput dicere manui, necessariam te non habeo, nec oculus pedi, vel alicui aliquid membrum: viliora enim saepe utiliora sunt nostra. Nulli igitur videatur incongruum quod facere censemus, nec aliquo modo aliquis nos incusare velit, quod quasi tueri Casinense monasterium vide-*

mur^a. Evenit namque, cum vel mater filiam vel vir coniugem vel genitor natum iracundia concitatus ceciderit, ut aliquis bonis ornatus moribus medium se inter iratum patrem timentemque natum ponat, natumque ab immoderata quamquam paterna caede eripiat. Numquid ubi pater ad mentem redierit, paternaque ira in mansuetudinem versa fuerit, conquiretur se ab homine illo iniuriam aliquam pertulisse? Immo gratias agat innumeras, quod filium e suis abstraxerit manibus. Sic et universalis mater ecclesia Romana, cum deposita ira requieverit, gratias agat nostro imperio, quod filiam in ira liberaverimus. Disceptetur itaque, quae disceptanda sunt, quia nullo modo ab istis desistam, quousque compleatur desiderium meum. His atque aliis imperator profatis, Gerardus cardinalis dixit: *Vestrae magnitudinis verba simulque rogata, sacratissime imperator et semper auguste, ad dominum Innocentium papam ut praecepisti retulimus; set nullo modo se unquam posse pati asserit, ut sine sacramento et fidelitate monachos recipiat. Petrus diaconus respondit: Satis nos fecisse de his ante domini imperatoris praesentiam, et ex praecepto Domini et ex imperialibus edictis putamus. Caeterum si quid super his habes, edicito. Gerardus cardinalis dixit: Ignoras, invictissime imperator, hos quos vestra magnitudo defendit, cum Rogerio Siculorum comite adversus Romanam ecclesiam et vestrum invictissimum coniu-rasse imperium, et non solum coniu-rasse, verum etiam anathematizasse et deposuisse. O inaudita res, quod ligati et ligent solutos et solvant ligatos. Ad haec piissimus imperator facto silentio dixit: Quod in me Casinenses monachi commiserunt, et libenter patior et gratanter dimitto; verum quod in Romanam ecclesiam et in dominum papam commiserunt, ut nos quae in nos peccaverunt, sic et ipse quae in se peccaverunt dimittat. Gerardus cardinalis dixit: Tametsi domini nostri Innocentii pii et universalis papae vicem agamus, has tamen tales et tantas res sine eo diffinire non possumus. His dictis, favente imperatore discessum est. Nocte itaque insecuta, cum imperator iuxta consuetudinem pervigilem duceret, Petrus diaconus genu flexo ante imperatorem talem pro Casinensi ecclesia protulit orationem: Cum omnes mortales qui in orbe Romano sunt, vobis militent, imperatoribus rerum atque principibus, vos ipsi imperatori coelesti, pietati, paci atque iustitiae militatis. Aliter enim utriusque vitae salus tuta esse non poterit, nisi talibus amministratoribus gubernetur: nemo enim imperatorem omnium rerum fallit, cui cordis abdita manifesta sunt. Ergo cum vestram sublimitatem, imperator invicte, tutelam omnibus per orbem conveniat conferre ecclesiis, specialius tamen vos Casinensij coenobio hoc convenit conferre et exhibere, et contra illorum insidias eandem munire ecclesiam, qui loqueri usum nobis denegarunt, et privilegia ab imperatoribus Casinensi collata coenobio pro nichilo ducunt. Et quidem Romano pontifici obtemperandum et obsequendum et ego suadeo, set Deum omnipotentem certum est omnibus praefendum: Nullus namque iniuria est, cum propter divini cultus pietatem ecclesiae mortalibus praeponuntur. Totus in Casinensis ecclesiae deiectione^b monasticus ordo vacillat, fluctuat, quotitur et iniuriis diversis afficitur. Te ergo imperatore monachi de officiis suis deponentur? Te imperatore hoc petitur et postulatur, ut monachi sacramentum faciant. Unde vestram flagitamus clementiam, triumphator praecelso, ne id decernas, ne statuas, vel in eius decreta subscribas. Dignumne est vestris temporibus, ut dignitas Casinensi ecclesiae abrogetur, quo cardinalibus pravae*

^a) videremus c. ^b) deiectione c.

1137. *deferatur voluntatis effectus? Nichil maius est religione, nichil in monastico ordine sanctius et sublimius patre Benedicto. Quid respondebit Carlomannus pius imperator augustus? Nonne tibi dicit: „Imperium me deposuisse non credidi, quia Lotharium iustum et sanctum imperatorem habebam. Imperium me dimisisse non dolui, quia imperia mea, praesertim de religione monastica, inconcussa in perpetuum manere credebam. Titulos ego pietatis et iustitiae ac mansuetudinis in Casino erezeram, has de mundi pressuris manibus offerrebam. Quid michi plus potuit meus hostis auferre? Modo inquam, modo abrogantur decreta mea, nunc gravius telum corpore recipio, cum a Romano pontifice mea instituta dampnantur. Nunc michi abrogatur imperium, et quod est gravius, a Romanis pontificibus, et hoc praesente fratre meo imperatore Lothario.“ Cui enim magis quam sibi Romanorum imperator favet aut commodat, quod instituta praedecessorum suorum, quod Casinensis coenobii iura defendit? Nulli ergo honerosum videatur, si religionis monasticae statum defendimus. Certe numerentur centum tredecim Romani pontifices a beato Benedicto usque ad dominum papam Innocentium: omnes Casinensem religionem coluerunt, tenuerunt, dilexerunt, nullus removit. Iam vero si venerandae canitiæ obsequendum putamus, patrem Benedictum introducamus loquentem: „Optime imperator, pater patriae, caesar auguste, reveremini canos meos, in quibus me canities longa adduxit, utantur filii mei legibus a me sibi collatis; neque enim indecens est, ut vivant meo more. Per hos sub iura mea orbem redegi, per hos Anglia multaeque nationes ad Christum conversae sunt, mea est istorum salus, tutela, iuvamen.“ Cunque haec et alia multa Petrus diaconus retexuisset, ad Bertulfi cancellarii tentorium nocte eadem ex iussu imperatoris divertit.*

112. *Cum igitur cardinales evocati ante imperatorem convenissent, Gerardus cardinalis dixit: Quae hesterno die vestra sublimitas nobis praecipere dignata est, ad dominum papam retulimus. Benigne vestra rogata suscepit, verum dixit, nimium ei vos imposuisse molestam causam, quam dixi sufferre posse; ius enim episcopale, quod sui habere praedecessores anteactis temporibus, se nullo modo, nullo pacto, nulla ratione dimittere posse. Lotharius imperator dixit: Nos Casinensem ecclesiam, ut iam saepe docuimus, tanto defendere, exaltare et venerari debemus, quanto amplius a nostris praedecessoribus honoratam et ditatam esse cognovimus. Sciat igitur dominus apostolicus, castra, villas, et praedia, omnesque monasterii possessiones nostro pertinere imperio: episcopale autem ius, in quantum ei debetur, ut suum sit concedimus. Bertulfus cancellarius dixit: Nil apostolicus iuris in Casinensi ecclesia, quae Romani imperii singularis et specialis camera esse decernitur, habere debet, nisi abbatis consecrationem, quam etiam Henrico imperatore concedente habuisse dinoscitur. Gerardus cardinalis dixit: Placeat ergo consilium meum vestro invictissimo imperio, o caesar. Vobis quidem mundanarum, apostolico vero securitatem divinarum sacramento firment rerum. Lotharius imperator dixit: Nostro valde inhonestum ridetur imperio, nostrorum praedecessorum non observare mandata, eorum sanctissimis non obedire praeceptis. Si enim nos nostrorum praedecessorum praecepta fregerimus, quis observabit? et quemadmodum alios haec observare compellemus? si nos ea convellimus? lex enim et dantis et dati causas diiudicat. Quorumcumque igitur causas diiudicat, sub sua utique regula coartat: lex ergo imperatorum non plus aliis quam imperatoribus constituitur, immo magis hanc illis conservare condecet, qui eorum originem possident generositatis. Gerardus cardinalis dixit: Non parum quoque dominus papa miratur, cur cum ecclesia te in caesarem totiusque orbis dominatorem et elegerit et consecraverit, contra eam niti pro Casinensi ecclesia coneris, quam non vobis ut vos asseritis, set sibi pertinere ut caeterae ecclesiae dicit. Tunc imperator iratus dixit: Immo nos valde miramur, cur nostro nil facere rogatu voluerit, cum nos pro eius amore iam per annum et dimidium in pationibus commorati cum Romano exercitu, pecuniam quam ad publicos usus exequendos accepimus, in ipsius obsequium converterimus: ipsumque apostolicae cathedrae festiverimus, omnesque ultramontanos populos ei favere fecerimus. Quid itaque mirandum, si Casinensem pro posse tuemur ecclesiam, cum constet hoc a praedecessoribus nostris gloriosissime actitatum? Et illi quidem non aliter quam propriam habuere cameram, adeo ut nonnulli ab his exuti aerumpnis carnalibusque impedimentis, ibi magis quam in propriis domibus voluerunt tumulari. Quid de sanctissimo et omni memoria digno invictissimo augusto Carolo reteram, qui relictis imperialibus sceptris augustique dignitatibus, coenobialem inibi vitam exegit? Quid etiam de ipsius Caroli fratre Pipino referam, qui in Germania positus,*

cum frater ipsius Carolus qui ad eum monachus terat obisset, nolens cum alibi sepeliri, ^{1137.} ad Casinense monasterium retransmisit? Rachus quoque Langobardorum rex, relicto regno ^{Jul. 12.} ad idem venerabile monasterium venit, monachicamque ibi usque ad extremum vitam exegit. Quid etiam de imperatoribus Iustiniano, Iustino, Theoderico, Pipino, Carolo, Pipino, Carolomagno, binis Ludoycis, Ugone, duobus Lothariis, Alberto, tribus Ottonibus^a, et quinque Henricis? Quid de Michaele Romano et Alexio referam, qui omnes Casinensem ecclesiam dilexerunt, et magnis muneribus ornaverunt. Adeo itaque Casinensis ecclesia imperialis exhibuit camera, ut ipsi imperatores ad eius liberationem cum omni Romani exercitus potentatu venerint. Henricus enim pius invictissimus et christianissimus imperator ad eandem ¹⁰ defendendam ecclesiam cum centum octoginta milibus armorum Italiam ingressus est, eamque a Capuani principis manu auferens, pristinae restituit libertati. Conradus etiam imperator augustus, et Henricus filius eius cum centum sexaginta milibus pugnatorum, eandem defensurus venit ecclesiam, cum Pandulfi iniquissimi, non dico principis, set tyranni servitutis iugo subiceretur. Omittamus nova, modernisque peracta temporibus; antiquorum ¹⁵ gesta deducantur in medium, situsque loci cui proprie attinuerit videamus. Legimus namque in antecessorum nostrorum gestis, quod Varro Romanorum consul hunc sibi ex omnibus Romani imperii locis elegisset, extruxisset, multisque illustrem monumentis reddidisset. Post cuius decessum supradictum castrum Casinum cum suis pertinentiis caesar Antonio tradidit, prout Marcus Tullius in Philippica sua describit. Set forsitan nobis obicitur, ²⁰ quod pater Benedictus, qui constructor, non tamen auctor huius exhibit loci, ecclesiae Romanae auditor fuerit. Ad quod eundem locum non solum, sed cum Romanorum nobilibus construxisse respondemus: beatissimo namque papa Gregorio referente cognovimus, quod beatus Benedictus cum Mauro Equitii senatoris⁵³, et Placido Tertulli patricii filio, ad Casinense monasterium construendum a Deo directus sit. Quid tantis? Aut igitur Romana eccle- ²⁵ sia cameram Romani imperii, Casinensem scilicet ecclesiam, ut iustum est recipiet, aut Romanum imperium irrevocabiler separabitur. Gerardus cardinalis respondit: Nequaquam invictissime imperator vestra indignetur mansuetudo super domini apostolici mandatis, nec domini Innocentii pii et universalis papae videantur mandata iniusta. Verum si in his vobis aliquid displicet, ad eum referatur. Hiis dictis, quarti diei est solutus conventus. ³⁰ 113. Facto itaque mane, cum omnes utriusque partis magnates ante imperatoris praesentiam convenissent, Gerardus cardinalis, qui vicem gerebat Romanae ecclesiae dixit: Noverit vestra celsitudo, imperator invicte, haec dominum apostolicum hesternis vestris respondisse mandatis, quod vestri causa fidelitatem ab eis non exigeret, sacramentum tamen et obedientiam non dimitteret. Interim quoque de electione abbatis nobis fore ³⁵ censuit disputandum, qua ratione excommunicati excommunicatum et quod gravius est scismaticum, Christi ecclesiae praetulerint. Tunc Petrus diaconus principium disceptandi incipiens, dixit: Quid super nostri abbatis electionem dominus cardinalis dicere velit audiamus. Gerardus cardinalis dixit: Sancta et universalis ecclesia pernimum miratur, cur vos excommunicati et a liminibus existentes ecclesiae separati, excommunicatum et scisma- ⁴⁰ ticum in ecclesia, absque domini nostri papae consensu et voluntate, et praepone et abbatem vocitare non dubitastis. Petrus diaconus respondit: Diversas ut doctiloquus praepone- nis quaestiones, ex magna nobis habundantia inopiam generasti, adeo ut tuarum diversitas quaestionum obstaculum nobis responsionis non parvum efficiat. Unde si sancto imperio caeterisque magnatibus non videtur esse contrarium, proponatur ex hiis pluribus ali- ⁴⁵ qua quaestio, quae usque ad perfectum ventiletur. Quo facto, si quid in aliis deest, quod quaerendum sit, requiratur. Gerardus cardinalis dixit: Quod monachus proposuit, iam nos fecisse arbitramur: de electione enim abbatis me egisse confiteor. Petrus diaconus respondit: Si de abbatis electione agitur, quid opponere de eadem causa velitis audiamus. Gerardus cardinalis dixit: Prima est oppositio, cur sine consensu et voluntate Romani ponti- ⁵⁰ ficis abbatem vobis elegeritis. Petrus diaconus respondit: Meminimus in istius concilii principio nos non persuasibilibus verbis, set antiquorum comprobare testimoniis quaesitas res vel exemplis debere. Qua ex re, si exemplum aliquod vel testimonium proferre volueritis, proferatis. Gerardus cardinalis dixit: Copia vel testimoniorum vel exempli adeo nobis abundat, ut sui magnitudine nobis indigentiam generet: verum enim sufficiant nobis pauca

⁵⁵ a) Oetonibus c.⁵³) senatorem nec Gregorius nec Leo vocat.

1137. e pluribus proferre exempla, inter quae illud primo nobis occurrit, quod de Frederico Casinensi primo abbate, post vero Stephano papa factum esse dinoscitur. Ergo antequam res prout gesta est referam, confiteatur monachus, quis Fredericum electo Petro elegerit, eundemque Petrum quis deposuerit? quis Desiderium, Oderisium, Gerardum, ad postremum quis elegerit Seniorectum? qui cum negare non potuerit, ab apostolicis et illum depositum, et hos ordinatos, apostolici esse iuris Casinensis abbatis electionem, profecto liquebit. Petrus diaconus respondit: De quo primo proposuistis, hoc sufficiat me respondisse, quod tametsi et Petri depositioni et Electioni Frederici Romani interfuerint cardinales, non tamen a cardinalibus, set a monachis Casinensibus et ille depositus et iste est ordinatus. Oderisius quoque primus, qui ut vos asseritis ab apostolico est ordinatus, nequaquam nobis est improprianus, cum licuerit renovatori monasterii, non propter ius apostolicum, set propter quod monasterium renovavit, ordinationem in monasterio facere. Attamen quamvis praesidente Victore pontifice monachi Oderisium elegerunt, nec eis potestas ablata est a pontifice, set attributum adiutorium. Caeterum quid memoriale fuit, quod renovator monasterii abbatem non sine fratrum consensu ordinavit? Gerardus quoque abbas, Paschali apostolico annuente, a monachis est electus. Seniorectum etiam quem ultimo proposuistis, quo ordine eum a papa Honorio electum fore dicatis ignoro, cum praesens eius affuerim electioni, nec pontificem, nec pontificis etiam nuntium viderim⁵⁴. Caeterum ut de veteribus rectoribus et abbatibus Casinensis monasterii loquar, dic quis elegerit in Casinensi coenobio beatissimum patrem Benedictum? Ad haec cardinalis conticuit. Iterum Petrus diaconus dixit: Constat sanctissimum patrem Benedictum ab eo esse in Casino electum, qui regem Deumque Pharaonis constituit Moysen. Unde dicendum nobis est, Casinense monasterium nec ab homine nec per hominem coepisse: set sui principium ab omnipotente Deo, qui principium et finis est, habuisse. Gerardus cardinalis dixit: Novum adinvenit monachus loquendi genus, ut dicat Casinensem ecclesiam non per hominem, set per Deum coepisse. Lotharius imperator dixit: Si quid boni malive me iubente me fecerit famulus, cur nisi michi reputabitur? Si igitur meo famulo, cum aliquid me praecipiente fecerit, non ei set michi deputabitur: multo magis credendum est et dicendum, quod beati Benedicti factum, quod Deo praecipiente peregit, non ei set Domino est deputandum. Unde constat monachum esse veridicum, inanemque reprehensorem. Set qualiter, vel quo ordine beatus Benedictus Casinum advenerit, adolescens ante nostrum positus consistorium pandat. Tunc Petrus in imperatoris et omnium audientia relegit ita: Divina⁵⁵ admonitus revelatione beatus Benedictus, ut loco cederet, castrumque quod Casinum dicitur properaret, mox vir sanctus duobus angelis et tribus corvis se comitantibus, per quinquaginta passuum millia Casinum advenit, et in templo quidem Apollinis oraculum beati Martini, ubi vero ara Apollinis fuit, ecclesiam construxit Iohannis, et circumquaque manentes populos ad Christi fidem convertit. Lotharius imperator dixit: De his quidem nobis iam satisfactum est. Nunc ad abbatis electionem vestram iterum vertatur eloquium, quatinus per vos veritatis nobis elucescat certitudo. Petrus diaconus respondit: Modernorum abbatum ordinationem ab apostolico minime factam esse docuimus, restat quoque nunc veterum abbatum exponere ordinationem. Legimus in vita beati Mauri sancti patris Benedicti discipuli, quod Casinensis congregatio, adhuc vivente beato Benedicto, sanctum Maurum abbatem sibi post magistri obitum eligere statuerant. Quod profecto perfectum esset, nisi favente Deo ad Gallias directus fuisset. Set rogo, dic quis post beat Benedicti obitum elegerit Constantinum, Simplacium, Vitalem, Bonitum, Valentianum, Gregorium⁵⁶, Theodorum, Iohannem, Leonem, Ursum, Agapitum, Leonem, Iohannem, Theophilum, Adrianum, Romanum, Petronacem, Optatum, Hermerisium, Gratianum, Tomichis, Potonem, Theodemarium, Gisulfum, Apollinarium, Deusdedit, Hildericum, Authpertum, Bassacium, Bertharium, Angelarium, Ragemprardum, Leonem, Iohannem, Adelpertum, Balduinum, Maielpotum, Aligerum, Mansonem, Iohannem, Attenulfum, Theobaldum, Richerium, Petrum, Ottonem, Brunonem, Oderisium, et Nycolaum quos omnes nullo modo affirmare poteris ab aliquo nisi a monachis ordinatos. Gerardus cardinalis dixit: Non parum miramur, quomodo monachus inreverta fronte ausus sit talia

a) Iohannem III. vel Petrus vel scriba omisit.

54) at ipso teste duo aderant, c. 94. 55) Haec praeter Petrum solus Pseudo-An tasius habet, verba nasquam repperi. 56) Gregorius — Roma — Murat. SS. II. 354. ubi Romanus Theophilum praecedit.

de Cusinensium fratrum electione tractare, cum sanctissimus et luculentissimus monasticae regulae conscriptor Benedictus in sua regula praecepit, ut si congregatio erraverit in eligendo abbate, aut aliter quam debuerit elegerit, episcopus ad cuius dioecesim locus pertinet, facere minime permittat. Hanc etiam potestatem non modo episcopo, verum etiam et laicis circumstantibus legislator concessit. Quid plura de abbatis opus ordinatione? cum sanctus Benedictus presbyterum quoque, qui in monasterio est, nullo modo eici sine episcopi consensu et voluntate praecipiat. Petrus diaconus respondit: Assentio sanctissimum patrem Benedictum ab episcopo congregationi malam electionem interdicendam fore dixisse. Verum qui regulariter et unanimiter electionem faciunt, quid ad eos attinet huiusmodi mandatum?

10 Gerardus cardinalis dixit: Consecratio Casinensis abbatis cui attinet? Petrus diaconus dixit: Romano pontifici. Gerardus cardinalis dixit: Ergo si consecratio Romano pontifici pertinet, electio quoque similiter pertinere debet; iniuriam enim Romanae sedi inrogastis, quando absque eius conscientia abbatem elegistis. Petrus diaconus respondit: Electionem factam non negamus, quia nec debemus: Romanae vero sedis iniuriam modis omnibus propulsamus.

15 Gerardus cardinalis dixit: Hoc interim negare non vales, Seniorectum abbatem iussu Honorii papae electum fuisse. Petrus diaconus respondit: Ego, ego electioni interfui; set nulum penitus nec episcopum nec cardinalem vidi⁵⁶. Gerardus cardinalis dixit: Perge quo vis, argumentare quod libet, quia subdiaconum nullo unquam pacto abbatem eligere potuistis, et hoc absque papae consensu. Eugenius namque papa in decretis suis ita scribit, dicens: „Abbatem per monasteria tales eligantur, qui levitico vel sacerdotali honore sint praediti⁵⁷.“ Petrus diaconus respondit: Miraris si multoties Romanorum pontificum iura mutantur, cum ipse qui coelum et terram creavit, saepe pro merito quae promittit immutat? Centum namque et viginti annos propter agendam penitentiam his qui ante cataclismum fuerant constituit: set quia sensus illorum versus fuerat ad malum, viginti annis subtractis diluivium mundo induxit. Iudae quoque patriarchae, et Salomon regi nonne Deus regnum promisit in aeternum? Nivitas quoque subversuros, Deus per Ionam prophetam praedixit, et tamen penitentiam agentibus perditionem indictam removit. Gerardus cardinalis dixit: Quod pro parte vestra intulisti, domino papae nil obest; liquido enim patet, patrem Benedictum vitia congregationis ab episcopo loci emendanda dixisse. Petrus diaconus respondit: Canonica decernit auctoritas, ut vel humilis cuiuscumque ecclesiae clero liceat, liberum de illo qui sibi praeferendus est habere iudicium. Similiter autem et Casinensi coenobio Romani pontifices, Gregorius doctor⁵⁸, et alii centum duodecim, tale decretum constituerunt⁵⁹: „Defuncto abbate ex se ipsa congregatio sibi abbatem eligat, secundum timorem Dei et beati Benedicti regulam.“ Gerardus cardinalis dixit: Qualem ergo debet eligere abbatem, catholicum, an a membris ecclesiae praecisum? Petrus diaconus respondit: Catholicum. Gerardus cardinalis dixit: Subdiaconum eligere debent, an diaconum vel presbyterum? Petrus diaconus respondit: Diaconum vel presbyterum eligere, canonum sanxit auctoritas. Gerardus cardinalis dixit: Et si levitico vel sacerdotali honore non funguntur hi qui eligendi sunt, quomodo iuxta praeceptum regulae lecturi sunt lectionem euangelii? et missam cantare quomodo possunt? quomodo aliquem possunt solvere vel ligare? qualiter ad subdiaconi pedes presbyteri vel diaconi ruent? qualiter incensum ponent, et presbyteris vel diaconibus benedicent? Nam lectores, exorcistae, hostiarii, acoliti et subdiaconi subiacent officiis levitarum et sacerdotum, et si subiacent, quomodo praeficiuntur? Non enim, ut ait sanctus Silvester⁶⁰, lector, exorcista, hostiarius, acolitus, subdiaconus, super diaconum vel presbyterum praeponatur. Hinc pater Benedictus abbatem in Gallia dirigere cupiens, non subdiaconum vel alium quemque, set Maurum ibi levitam direxit sanctissimum. Quomodo ergo electio de subdiacono excommunicato vel scismatico rata dici poterit? Ad haec imperator respondit: Ea quae vel iniuste vel iuste usque modo Casinenses fecere monachi, eis per omnia dimittere dignum duximus, et haec est petitionis meae summa, quam a domino apostolice rogo, quatinus quae usque ad praesens egerunt, eis remittatur. Sit igitur finis hodierni conflictus. Nostra rogata ite-

56) vide supra pag. 828, not. 54. 57) sacerdotes quoque honorem sint adepti. Mansi XIV, 1007. 58) Fictitium eius privil. v. in append. chron. Cas. ap. Vincentinum et Breulium. 59) In privilegio ap. Gattulam impressis Io. VIII et Ben. II. nihil habent de electione, Victor II. et Nicol. II. addunt: et apostolicae sedis pontifici firmandum et consecrandum exhibeant; quod omiserunt Urb. II. et Pasch. II. Leo IX. et Calixtus II. consecrandum retineat. 60) Haec verba ita in decretis ei suppeditis non inveni.

1137. *rum ad dominum papam referantur: quid iubeat, post quartum audituri diem, has quoque
 Jul. 13. consilii datus indutias, ut definite quid facturus sit audiamus.* His dictis, quique recessere ad sua; Petrus vero diaconus in curia remansit imperatoris. Cardinales itaque ad apostolicum redeunt, quaeque dicta sunt retulere ei, dicentes quendam diaconum ex parte Casinensis ecclesiae esse, qui solus pro ecclesia sua contra Romanam ecclesiam disceptaret. Aderat tunc quidam ex Casinensibus monachis, qui apostolico contra suam suaeque ecclesiae salutem favebat. Hic prorumpens in medium dixit: *Diaconus iste, de quo vestro relatum est apostolico, monachum ab ipsa fere infantia fuisse sciatis: tanto in eodem monasterio crescens, uti ingenio, ut divinae plerosque scripturae libros, quod vix alii magistris docentibus capere possunt, ad perfectum intellexerit. Hunc cum aliquo 10 constrinxeris vinculo, alios omnes qui assunt pro nichilo computabitis.* His Innocentius papa auditis, cuius generis vel patriae esset inquisivit. At qui supra: *Pater ipse inquit filius fuit Gregorii, filii Gregorii de Alberico Romanorum ducis et consulis.* Tunc papa: *Auxiliante Deo et illum et alios tali constringam compede, ut nec mei nec successorum meorum apostolicorum multire audeant, vehementique ira permotus, talia post quartum 15 diem referri imperatori verba praecepit: non illi ecclesiae Casinensis dominium, set sibi pertinere, ut et reliquarum ecclesiarum.* *Deceveramus inquit, pro vestro amore et rogatu, fidelitatem dimittere monachis, verum quia in nostrum nisi sunt apostolatum, et haec alia insuper ab eis requirenda fore, dignum duximus.* Mandat dehinc pontifex per Benedictum cappellanum suum Petro diacono, praecipiens ut a famulatu imperatoris recedens, a 20 Casinensium fratrum societate cessaret, dicens satis superque se mirari, cur ipse Romano genere ortus, amorem exterorum praetulisset contribulibus suis, Romanam deserendo ecclesiam. Proinde si Casinenses tunc dicitere, et modis quibus sciret et posset illos impugnare vellet, se illum inter cappellanos suos habiturum, et res necessarias praebiturum pollicens. Ad quem Petrus talia responsa remisit, videlicet gratias agens, quod 25 illum tantum ac talem existimans, ad suum servitium invitasset: caeterum non posse se socios in tali articulo constitutos dimittere; post peractum vero litigium se in servitio sedis apostolicae et Romani pontificis fidelitate cum vita permansurum promittens. Post haec decrevit papa per omnia loca Casinensis monasterii adiacentia epistolas dirigere, ut Casinensi abbati et monachis non obedirent, omniaque coenobia, quae sub praepositis 30 fuerant, abbates sibi eligerent. Set omnipotens Deus, qui Petro mergenti manum porrexit, consilium et voluntatem pontificis praepedivit. Itaque ut retro redeam, dum cardinales a facie imperatoris exissent, quidam monachus Cystellensis eminus astans, coepit subannare monachos Casinenses, pro eo quod filio Petri Leonis adhaesissent, et abbatem sibi absque papae consilio elegissent; dicens, quod talis electio irrita esset, et omnia 35 facta electi pro nichilo haberi debere, utpote qui alienam sedem invasit. Ad quem Petrus diaconus conversus dixit: *Dic, quomodo alienam sedem invasit.* Cystellensis respondit: *Quia cum alienus esset ab ecclesia, huic qui recte iuxta patris Benedicti praeceptum ordinandus erat, Casinensem cathedram abstulit; ideoque ipsius facta et electio eius irrita 40 esset.* Petrus diaconus dixit: *Electio eius, iuxta antiquam monasterii consuetudinem factam fuisse liquidius patet.* Cystellensis respondit: *Raynaldus vester abbas non fuit, ideoque eius facta pro nichilo sunt ducenda.* Petrus diaconus dixit: *Non solum qui Casini habitabant, verum et circumquaque manentes eum ut abbatem tenuerunt.* Cystellensis respondit: *Assentio, quia eum ut abbatem tenuerunt: set electio ipsa facta et reproba fuit.* His et aliis multis peroratis, Lotharius imperator dixit: *De omnibus quae contra nostram ca- 45 meram, Casinensem scilicet ecclesiam, Cystellensis obiecerat monachus, Petrus diaconus lucide satis diserteque respondit. Set iam huius altercationis ista sit finis, quisque igitur ad hospitium redeat, mane ad conflictum iterum reversuri.*

114. Altera autem die, ubi⁶¹ lux est reddita terris, imperator accersitis magnatibus suis in consistorio resedit, et utrasque partes ante se venire ad disceptandum praecepit; 50 et dum venissent, Cystellensis monachus huiusmodi altercandi auspiciam habuit: *Pastor et princeps monastici ordinis Benedictus regulam monasterialem describens, qualiter vivere deberent instituit: vos e contrario immemores praeceptorum eius multa adiunxistis, nonnulla*

^{a)} his c.

^{b)} In Altercatione contentio Petri cum Cistellensi per 4 paginas et dimidiam producitur.

61) cf. Virg. Aen. VIII, 170.

subtrahentes, aliter quam ipse praecepit agere non veretis. Petrus diaconus dixit: Quid
 contra regulam agamus, in praesentia domini nostri invictissimi imperatoris edicto. Cistel-^{1137.}
 lensis respondit: Contra regulam agitis de cibo, de potu, de indumentis, et aliis quamplu-^{Jul. 14.}
 ribus rebus. Petrus diaconus dixit: Falsus testis non erit impunitus; nam Casinenses mo-
 nachii cum regula, non contra regulam agunt. Vestimenta namque habemus, quae corpus
 contegant, verecundiam nuditatis prohibeant, et frigoris retundant iniuriam. Cystellensis
 respondit: Vestimenta cur semper nigra amicumini? Petrus diaconus dixit: Quia pater
 Benedictus talibus usus est, ut mundo etiam in habitu renuntiassse videretur. Haec et alia
 multa^a cum dicerent, Lotharius imperator dixit ad Cystellensem: Quamquam varie ser-
 monum diversitates contra Casinensem ecclesiam protulissetis, tamen quia ad vestra fama
 luculenter satis Petrus diaconus ac Romani imperii fidelis respondit, omnesque de nostris
 mentibus fugavit ambiguitates, quisque ad suum hospitium redeat, mane iterum ad confi-
 ctum reversuri. Petrus autem in imperiali aula cum Bertulfo nostro cancellario remaneat,
 imperii servitia peracturus. Haec⁶² ubi dicta dedit, quisque ad tentoria sua recessit
 15 Nocte vero adveniente, imperator pro tribunali residens, gesta imperatorum, regum,
 ducum ac principum Romanorum, Grecorum, Hismahelitarum, et diversarum gentium
 de annalibus imperatorum recitare praecepit, et illorum sententias singillatim annotare.
 Ubi autem Tytaneum iubar resplenduit arvis, caesar matutinum⁶³ se agens, accitis im-^{Jul. 15.}
 perii alicui, utraque partes ante se venire praecepit, et dum venissent, caesar in con-
 sistorio residens, dixit: Ea quae conferenda sunt, praecipimus ut scripturarum testimoniis
 20 vestras sententias munitis^b, ut remotis omnibus dubietatis ambagibus, tenaciter iustitiae et
 aequitati ac veritati inhaerere queamus. Cystellensis respondit: Iure cum adolescente isto,
 pro Casinensi ecclesia disputanti, esset congregiendum, nisi de scismate et haeresi ipse et
 Casinensis congregatio denota fuisset. Petrus diaconus dixit erubescens: Conticescat lingua
 25 frenetica, quae prius in latratum quam in aequa verba prorupit. Ad haec Lotharius im-
 perator, eius verba anticipans, dixit: Quoniam pro Casinensi ecclesia solus contra omnes
 congregi coepisti, civiliter et non furiose te respondere convenit; indecens namque est, ut in
 imperiali aula versantes, et protodomestici imperatoris effecti, inhonestum vel insulsum in
 sermone, incensu et habitu proferatis. Petrus diaconus dixit: Si aliquid, clementissime im-
 30 perator et semper auguste, vester servus in locutione excessit, Cystellensis me coegit, qui ab
 ipso disputationis principio ab iniuriis coepit, et in iniuriis perseverat. Cystellensis respon-
 dit: Dic, ubi iniurias irrogavi? Petrus diaconus dixit: Cum nobis excommunicationis et
 scismatis tyulum infixistis, tunc iniurias Casinensi ecclesiae intulistis. Cystellensis respon-
 dit: Si placet, edicto quae sit iniuria. Petrus diaconus dixit: Iniuria est, quae verbis fal-
 35 lentibus irrogatur; vos autem falsissime loqui ante dominum imperatorem veriti non estis,
 cum nos de aeresi infamastis. Cumque plurimum disputassent, Peregrinus^c patriarcha
 respondit: Iusta et competenti ratione constat Cystellensem a Petro diacono victum, ideoque
 huius litigii ista fit finis.

115. Alia autem die Gerardus cardinalis ex parte sedis apostolicae veniens, impe-^{Jul. 16.}
 ratore residente pro tribunali, dixit: Romana ecclesia, sacratissime imperator et semper
 auguste, non ab hominibus, neque per hominem, set per Iesum Christum fundata est, qui
 Petrum principem apostolorum illuc direxit: cui etiam claves regni coelorum commisit; et
 idcirco non alicuius amore Romanae ecclesiae iura violari debere. Petro autem diacono
 respondente, nunquam aliquando papam Romanum sacramentum a monachis Casinensibus.
 45 accepisse: Gerardus cardinalis dixit, ideo illos hoc non quaesisse, quia usque ad tempora
 illa in unitate ecclesiae permansissent; set postquam recedentes ab ecclesia extorres
 facti fuissent, postquam scisma in ecclesia commisissent, absque sacramento recipiendos
 non esse; protulitque ex iussu papae Innocentii in medio capitulum Nyceni concilii⁶⁴, in
 quo continebatur, ut revertentes a schismate absque sacramento non reciperentur. Lo-
 50 tharius imperator dixit: Non hac de causa vos congregavi, ut canonum iura scrutetis: set
 ut benigne et civiliter contra Casinensem ecclesiam ageretis. Reminisci illos debere benec-
 ficiorum suorum in Romana ecclesia collatorum; reminisci, quae et quanta pericula idem

^a) Haec „aha“ in Altercatione 3 paginas occupant. ^b) munitis c. ^c) Piligrinus Altercatio, ubi „plurima“ illa pa-
 nam et dimidiam replent.

62) Virg. Aen. II, 790. 63) cf. Virg. Aen. VIII, 465. 64) Non Nicaeni concilii, sed aliorum cano-
 55 num statutum est. ANG.

1137. imperator cum suo exercitu pro illis sustinisset, qualiter per annum et duos menses in
 tentoriis commoratus fuisset, quot propinquos et amicissimos in expeditione amisisset:
 non enim Casinenses fratres ad quemlibet inimicum pontificis, set ad Romanum impera-
 torem et defensorem ecclesiae confugium fecisse dicebat. Postremo fatetur, quod si in
 hoc eum contristarent, scirent certissime Romanum imperium ab illo die et deinceps a
 papa scissum et separatum, ac non pro amico set pro inimico imperatori habendum ex
 toto scirent. Cumque ad hanc rem omnis exercitus imperatoris diutissime acclamasset,
 recteque illa quae ab imperatore dicta fuerant collaudassent, primo per omnes episcopos,
 secundo per archiepiscopos, tertio per patriarcham Aquilegensem, quarto per abbates,
 sexto per comites, septimo per marchiones et principes, octavo per Richizam imperatricem,
 nono per semetipsum imperator pontificem de eadem causa rogavit. Mandat dehinc pontifex
 imperatori, se de Casinensi ecclesia consilium eius accepturum, et voluntatem impleturum.
 De qua re imperator laetissimus effectus, iterum ad papam per semetipsum imperator accedere
 studuit. Quem dum pro Casinensi ecclesia supplicaret, papa respondit, mirari se non
 sufficere, cur pro illis rogaret, qui pontificem et imperatorem anathematizassent et de-
 posuissent, qui filium Petri Leonis pro papa recepissent, qui aliam coronam supra coro-
 nam Romani imperii recepissent, et usque ad tempora illa in priori nequitia perduras-
 sent. Tunc clementissimus imperator totus in lacrimis resolutus, imperato silentio dixit:
Non ignoro, hoc ideo illos egisse, ut ad nos Casinensis coenobii status incolumis deveniret;
nam si non egissent, ecclesia illa a nostris inimicis nunc subversa iaceret. Unde rogo, ut
29 censuram qua illi plectendi sunt in me retorqueatis; si verberandi sunt, ego pro eis dorsum
submitto; si deponendi, deponi volo. Tunc papa: *Pro vestro amore canonicae sanctionis*
temperamus rigorem: nam iure deponendi essent, qui excommunicatis participaverunt, qui
pontificem suum anathematizaverunt. Set nos lenitate et clementia usi, pro vobis cuncta
30 quae deliquerunt dimittimus: ita tamen, ut filium Petri Leonis cum suis sequacibus anathe-
matizent, et michi et successoribus meis obedientiam promittant. Haec dum imperatori
 complacuisse, beatae martyris Simphorosae festivitate adveniente, direxit imperator
 cum electo et fratribus Heinricum ducem Baioariae generum suum, Conradum ducem
 Sueviae nepotem Heinrici V. imperatoris, Ottonem de Burchisin consobrinum suum,
 simul etiam et omnes episcopos, archiepiscopos, comites, marchiones, principes, et duces
 Romani imperii. Cumque ad papae tentorium propinquassent, cardinales occurrentes
 interrogabant, si filium Petri Leonis cum suis sequacibus refutare vellet. Qui dum se
 id implere dixisset, protinus eundem electum in haec verba iurare fecerunt; litterarum
 autem tenor istiusmodi fuit: *Ego Raynaldus refuto et anathematizo omne scisma, et*
omnem haeresim extollentem se adversus sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam.
35 Refuto etiam et abrenuntio filium Petri Leonis, et Rogerium Siciliae, et omnes sequaces
illorum, et obediens ero domino papae Innocentio, et eius successoribus canonice intrantibus.
 Cumque Raynaldus in haec verba iurasset, reliquos similiter iurare cogebant. Illi autem
 patri Benedicto et eius successoribus se iuravisse, et idcirco se sacramentum facere non
 posse dicebant. Tunc Raynaldus ex parte patris Benedicti et sua illis praecepit, ut obe-
 dientiam quam eatenus beato Benedicto et successoribus suis sibi exhibuerant, in
 manu papae promitterent; sicque fratres constricti, quod electus ad euangelia, hoc illi
 iuxta tenorem cartulae in manu episcopi Hostiensis⁶⁵ iuraverunt. Adjuungentes insuper
 hoc, quod: *si ecclesia Casinensis a Romana sede divisa fuerit, ego in monasterio Casi-*
nensi non remanebo, nec abbati obediens ero, salva Romani imperii fidelitate. Haec ubi
 ad papae libitum completa sunt, ab excommunicationis nexu soluti, discalcatis pedibus
 papa ad se evocans, dixit ad eum: *Praecipio et convenio te in virtute Spiritus sancti, et*
per sacramentum quod hodierna die michi et successoribus meis fecisti te adiuro, ut qua-
45 cumque hora litteras vel nuntium meum successorumque meorum acceperis, non habeas
potestatem amplius remorandi vel persistendi: set quam citius poteris vestigiis sedis apo-
stolicae et pontificis qui pro tempore fuerit, te repraesentare studeto. Nolo enim ut per te
Romana ecclesia inquietetur, vel aliquid litigium patiatur. Raynaldus autem post haec ad
 imperatorem deductus, et ab eo cum ingenti honore susceptus, et cum fratribus inter

a) Ottonem c. b) quintum ordinem vel Petrus vel scriba omisit.

cappellanos imperii constitutus est. Nam usque ad diem illum imperatoris obtutibus re-
 praesentatus non fuerat⁶⁵. His porro diebus legati Iohannis Constantinopolitani impe-
 ratoris ad augustum Lotharium pervenerunt, congratulantes, et munera magna deferentes,
 propter victoriam contra Rogerium a Deo sibi collatam⁶⁶. Inter quos quidam philoso-
 phus veniens, et ante imperatorem eminus astans, canino latratu sanctam Romanam et
 apostolicam sedem totamque occidentalem ecclesiam corrodere coepit, dicens Romanum
 pontificem imperatorem, non episcopum esse, clericosque Romanos excommunicatos et
 azimitas vocare. Contra quem Petrus diaconus conversus, opportune importune contra
 eum altercare modis omnibus coepit. Sed cum nox supradictae disputationi finem daret,
 10 Lotharius imperator praecepit, ut summo mane ante imperiale consistorium convenirent,
 et si quid Grecus contra Romanam haberet ecclesiam, in medium proferre morigeraret.
 116. Quod dum factum fuisset, Grecus in hanc vocem prorupit: *Viri cordati et
 sensu vigentes, advertite, et in vestrae mentis solio aequa libratione decernite, si excommu-
 nicatus cum catholico debet conferre sermonem.* Petrus autem diaconus, reputans Grecum
 15 contra se iaculum excommunicationis protulisse, dixit ad eum: *Contra quem anathematis
 iaculum intulisti, si placet edicito; contra me, an contra omnem occidentalem ecclesiam?*
 Grecus respondit: *Et contra te, et contra omnem occidentalem ecclesiam.* Petrus diaconus
 dixit: *Cur?* Grecus respondit: *Quia decreta Nyceni concilii transgressi estis.* Petrus dia-
 conus dixit: *In quo transgressi sumus statuta Nyceni concilii?* Grecus respondit: *In eo
 20 quod adiunxistis, quia Spiritus sanctus procedit a Patre et Filio; nam in eodem concilio
 scriptum est, quia Spiritus procedit a Patre.* Petrus diaconus dixit: *Si nos excommunica-
 tos appellatis pro eo, quod adiunximus, quia Spiritus procedit a Patre et Filio; ergo et
 vos excommunicati estis, qui udiunxistis, quod procedit a Patre solo.* Ad hanc vocem Gre-
 cus conticuit, atque post paululum eundem diaconum taliter alloquitur: *In occidentali
 25 climate nunc impletum videmus, quod Dominus per prophetam dicit: „Erit ut populus, sic
 sacerdos,“ cum pontifices ad bella ruunt, sicut papa vester Innocentius facit, pecunias dis-
 tribuunt, milites congregant, purpurea vestimenta amiciuntur.* His et aliis multis peroratis,
 cum nox diei finem imponeret, idem Grecus dicta sua et Petri diaconi responsa in Gre-
 cum sermonem transtulit⁶⁷, patriarchae Constantinopolitano et imperatori Iohanni defe-
 30 renda; auctoritates etiam, per quas Greci uxores defendebant, Petro diacono tunc in
 scriptis tradidit. Imperator etiam de litigio, quod Petrus diaconus cum Greco habuerat,
 ultra modum gavisus, eundem diaconum interventu Richizae piissimae augustae, et Hen-
 ricus ducis Baioariorum, et Conradi ducis Suevorum, logothetam, a secretis, exceptorem,
 auditorem, cartularium, ac cappellanum Romani imperii constituit.

117. Idem vero imperator Lotharius exercitum congregans, navalemque^b expeditio-
 nem, super quam Stabulensis abbas Guibaldus ordinatus erat, supra Salernum direxit.
 Pugna itaque maxima facta, multisque ab utraque parte cadentibus, Salernitani dum civi-
 tatis suae statum alteratum perspicere, habito consilio et se ac civitatem imperiali
 clementiae subdunt. Quae res inter pontificem et caesarem dissensionem maximam mi-
 40 nistravit, papa dicente, Salernitanam civitatem Romanae ecclesiae attinere; imperatore
 econtra, non pontifici, sed imperatori pertinere debere dicente. His porro diebus
 Petrus Casinensis diaconus in praesentia praephati imperatoris et optimatum proclama-
 tionem fecit de monasterio sancti Benedicti in Bari, quod cives Barenses a ditione Casi-
 nensis coenobii subduxerant, ab obitu scilicet patris Desiderii, qui et Victoris papae tertii.
 45 Tunc imperator Barenses ante se evocans, praecepit ut rationem quam de praepata eccle-
 sia habebant ostenderent; quam dum se non habere dixissent, ex iussu imperatoris
 Petrus diaconus in omnium audientia legit, qualiter eam Pipinus et Carolus Magnus filius
 eius, et omnes succedentes imperatores beato Benedicto et eius Casinensi coenobio con-
 cesserant⁶⁸. Ratione itaque imperator Casinensis coenobii agnita, Barensibus praecepit
 50 ut beato Benedicto eandem ecclesiam redderent, centum marcarum auri pena proposita
 si hoc removere temptassent. Tunc etiam idem Petrus conquestus est supra Robbertum

a) *Hi desinit „Altercatio“ illa, sed incipit altera Altercatio pro Romana ecclesia contra Grecum quendam. „Eodem pre-
 terea die nuntius Iohannis etc. quae in cod. Casiani 14 paginas replet; extrema iam tunc perdis erant. Lotharii verba
 praeter ea quae hic habemus, nulla tibi leguntur.* b) *aut navalem legendum est, aut cerbum excidit.*

55 66) cf. Ann. Hild. 1137. 67) Petrus eadem Latino edidit, v. supra c. 66. 68) Primam eius mentio-
 nem inveni in privil. Nicolai II. d. 1059.

1137. comitem de Laurotello, qui ecclesiam sanctae Scolasticae sitam in territorio Pinnensi cum multis aliis possessionibus et ecclesiis cuidam militi suo in feudum tradiderat, et iudicante praephato imperatore per Gualfridum iudicem Bononiensem, et praedicto comite renuntiante, recollegit protinus illas. Idem praeterea imperator, ob maximam devotionem et singulare spei remedium, quod post Deum in patre Benedicto habebat, sub vadimonio constrinxit omnes proceres Sampniae, Liguria, Piceni, Peligni, Apuliae, Liburiae, ac Principatus, ut nisi Romani imperii iram vellent experiri, statim ut ad domum propriam remeassent, cunctas beati Benedicti possessiones Casinensi coenobio redderent, quas usque ad diem illum a temporibus Iustiniani Magni nequiter retinuerant, mille librarum auri pena apposita, si in hoc contemptores existere voluissent.

118. Raynaldus autem accepta a pontifice et imperatore redeundi licentia, Casinum reversus est. Petrum vero diaconum et Bertulfum mansionarium Lotharius imperator in eadem expeditione secum retinuit. Sed quoniam idem Petrus languore erat depressus, accepta ab imperatore licentia, Casinum per quindecim dies remoraturus secessit. Direxit autem pontifex cum iam dicto Raynaldo Balduynum presbyterum cardinalem, qui post Pisanorum archiepiscopus factus est, praecipiens ut filium Petri Leonis cum suis sequacibus a monachis Casinensibus refutari et anathematizari faceret, sicut idem Raynaldus fecerat, et papae et eius successoribus obedientiam promitterent. Quae omnia, prout papa praeceperat, fratres implere curarunt. Per idem tempus supradictus Raynaldus a quibusdam aemulis suis imperatori accusatus est, eo quod regi Rogerio faveret, nuntios eius suscipiens. Forte tunc Raynaldus in languorem gravissimum inciderat. Imperator autem super his quae de eo dicebantur commotus, nec non aestimans illum hostem imperii esse, sacram imperialem ei direxit, mandans ut absque aliqua mora ire non differret ad eum. Petrum vero diaconum, et qui cum ipso in eadem expeditione fuerat, una cum Casinensi decano ad se confestim remitteret. Ille autem cum gravi languore detineretur, Petrum diaconum, prout ab imperatore in mandatis acceperat, ad eum remisit, ipse vero Casini remansit. His quoque diebus supradictus electus nuntios direxit ad Gregorium filium Adenulfi de Sancto Iohanne, cuius supra meminimus, mandans ut veniret, et Casinense coenobium sicut et prius contra imperatorem muniret. Quod dum fratres certo certius agnovissent, imperatori notificare curarunt, qui confestim cohortem destinans militum, monasterium ad suam fidelitatem custodire praecipit. Raynaldus autem praescius quae contra eum meditabantur, secessit ad cameram quae domui infirmorum contigua est. Adveniente autem Brunone campidoctore imperatoris, cum exercitu ingressus est monasterium, confestimque eundem electum a militibus custodiri praecipit. Eo etiam tempore dum imperator Capuae moraretur, fratres de monasterio sancti martyris Christi Vincentii ad eum venerunt, proclamationem facientes contra Casinensem ecclesiam, quod illos expoliasset de castro Cardeto, Vitecuso, Valle rotunda, Saracenis, et aliis possessionibus, quae iuris sancti Vincentii fuisse constarent. Intererat huic rei Petrus diaconus, cuius superius memoriam feci, qui hanc ystoriā scripsit, qui talem proclamationem nequaquam ferendam ducens, ante imperatorem illos interrogare coepit, sub quo imperatore supradicta castra monasterio sancti Vincentii collata fuissent. Qui cum Lodoyci II tempora in medium protulissent, Petrus diaconus iniuste illos calumpniam contra Casinense coenobium protulisse respondit, cum praecipuum de possessionibus beati Benedicti a temporibus Iustini senioris et Iustiniani ante annos fere trecentos antequam Lodoycus regnaret, exaratum fuisse constaret. Lotharius autem imperator aequitatis ratione perspecta, sententiam protulit, dicens iustum non esse, et omni rationi videretur esse contrarium, ut Casinensis ecclesia, quae singularis et specialis Romani imperii camera erat, aliquam possessionem vel castrum suo tempore amitteret, quae ante annos fere sexcentos habuisse constaret⁶⁹. Ideoque absque aliquo litigio ea quae beato Benedicto concessa fuerant, perhenniter retinere debere, contemptoribus huius decreti mille librarum auri penam indicens; sicque ordinatis suis negotiis, cum Spt. 13. omni suo exercitu ad civitatem sancti Germani, papa se Innocentio comutante pervenit, ibique a praephato Raynaldo, tunc sub custodia degenti, honorifica est processione rece-

69) Lotharius igitur privilegia illa pro genuinis Iustiniani privilegium quoddam etiam in regesto accepit, si vera sunt quae hic narrantur: nam in- suum Petrus recepit. 55
strumentum ea de re factum frustra quaeras. Iu-

ptus, et eo quidem die idem electus in secretario basilicae domini Salvatoris est custo- 1137.
ditus, post vero ad monasterium, ubi examinandus erat, sub custodia est non parva Sept. 13.
remissus.

119. Alia vero die imperator direxit Annonem abbatem coenobii Luneburgensis et Sept. 14.
5 Petrum Casinensem diaconum ad monasterium, per eos fratribus mandans, ne quid in-
compositum vel indisciplinatum in habitu, locutione, vel in incessu profferret; ipse autem
venturus esset ad monasterium cum cardinalibus, archiepiscopis, abbatibus, principibus,
ducibus, marchionibus, comitibus, ac religiosioribus et prudentioribus Romani imperii, et
10 si quidem invenisset Raynaldum tantae abbatiae indignum, confestim eum removeret, et
in beati Benedicti cathedra personam ydoneam constitueret. Ipse vero in civitate coro-
nam circuli patricialis accepturus remansit: nam tunc exaltationis sanctae Crucis agebatur
celebritas. Illucescente vero diluculo Rychiza imperatrix pedibus totum montem ascen-
dit, papa in civitate remanente. Lotharius autem imperator innumera exercitus sui
15 multitudinē comitatus Casinum pervenit, atque a fratribus prout imperialem decebat
dignitatem, cum maximo est honore receptus. Optulit autem eo die beato Benedicto
pluviale optimum aureis listis ornatum, et planetam eiusdem subtegminis, candelabra de
argento parium unum librarum circiter 14, marcam auri unam, et 19 marcas argenti.
Richiza autem augusta posuit super altare stolam frigiam cum manipulo suo, et mitram
20 auro decenter ornatam. Eo etiam die, dum idem christianissimus imperator in ecclesia
consisteret, Raynaldus fratres in capitulo convocans coepit ostendere, se ab illis fuisse
electum; non opus esse, illos de hac causa fastidium sumere: si vellent, abbatiam con-
festim ad illorum voluntatem dimitteret. Cumque haec et alia multa repeteret, quidam
ex laycis in capitulum convenientes, coeperunt fratres arguere, et quampluribus obpro-
25 briis dehonestare, qui abbatem suum in tanto articulo discriminis relinquere vellent.
Fratres autem indignatione simul et ira commoti, illos de capitulo verberibus affectos
exturbant, clamantes se ulterius nolle illum habere abbatem, qui non per monachos, set
per laycos abbatiam retinere vellet. Dehinc circa solis occasum papa Innocentius nun-
tium suum ad monasterium dirigens, fratribus mandat, praecipiens et per fidem et obe-
30 dientiam quam sibi et beato Petro promiserant illos obstans, ut ulterius eidem electo
obedientiam non exhiberent, ac de Casinensi abbatia quam citius possent illum exturbare
studerent; observatoribus talium mandatorum suam gratiam, contemptoribus perpetuum
indicis exilium. Illucescente vero diluculo, Aymericus diaconus cardinalis et cancella-
rius Romanae ecclesiae, et Gerardus cardinalis sanctae Crucis, et abbas Clarevallensis
Sept. 15.
ab eodem papa transmissi sunt, qui praedictum Raynaldum examinarent, et iuxta cano-
35 num sanctionem ab abbatiae regimine sequestrarent. Residente itaque imperatore in capi-
tulo Casinensi cum universis imperii magnatibus, consedente quoque ibidem Peregrino
patriarcha Aquilegensi cum archiepiscopis, episcopis, abbatibus, et cardinalibus, iusserunt
electum ingredi, proferentes adversus eum multa, rebellem et adversarium imperii pro-
clamantes, et a scismaticis ordinatum dicentes. Tunc quidam in medium surgens ante
40 imperatorem coepit dicere, quia postquam cum Henrico duce Baioariorum concordiam
fecit, hostis pontificis et imperatoris apparuit. Contradicente vero Raynaldo et sociis
eius, imperator praecepit utramque partem de capitulo egredi, quatinus cum patriarcha
et cardinalibus exinde consilium sumeret. Quibus residentibus, Peregrinus patriarcha et
Aymericus cancellarius dixerunt, illum tanto loco praeesse nequaquam posse: ob multas
45 scilicet causas, quia a filio Petri Leonis subdiaconus factus fuisset, et sacramentum regi
Rogerio praeberisset, tum vero quod contra canonum praeceptum excommunicati electio-
nem facere non potuissent. Postremo, quod contra ecclesiastica instituta de subdiacono
electum fecissent, proferentes capitulum Eugenii papae⁷⁰ ita scribentis: *Abbatem per mo-*
50 *nasteria tales eligantur et ordinentur, qui levitico vel sacerdotali honore sint praediti*, et
caetera. Set cum iam sol ad occasum vergens noctem intentaret, imperatore iubente
est solutus conventus.

120. Alia vero die, imperatore in capitulo residente cum praelatis et magnatibus, Sept. 16.
electus surgens in medio, de rebus sibi in contrarium versis vellet conferre sermonem:
nonnulli ex fratribus, antequam verba finiret, surgentes in medio, eundem sicut et prius

1137. coeperunt accusare, dicentes quod eius electio seditiose et non canonice facta fuisset. ^{Sept. 16.} Hii autem qui ex parte supradicti electi erant, eos mendacii et falsitatis redarguere coeperunt, sicque coram imperatore disceptabant, diversisque iniuriis semetipsos affliciebant. Imperator autem his sermonibus motus surrexit, et manu silentium indicens, dixit satis superque se mirari, quod talis et tanta congregatio tam confuse et inordinate loqueretur, et cum tanta confusione sua negotia demonstrarent. Praeciperet ergo, nisi iram Romani vellent experiri imperii, ut rationabiliter et non cum dissensione negotia sua exprimerent. Haec dum perorasset, resedit, et cum reliquos consedere iussisset, congregationem taliter affatus est, dicens abbatis electionem, unde tanta discordia orta fuerat, se ad plenum examinare non posse, nisi utraque pars separatim audiretur. Unde ¹⁰ factum est, ut omnes archiepiscopi, episcopi et abbates ex praecepto imperatoris cum parte, quae electo abbati favebat^a, ianuis obseratis convenirent; quod dum factum fuisset, residentibus qui ad discutiendam electionem convenerant, Anno^b episcopus Basiliensis dixit: *Si quid contra electum abbatem habetis, rationabiliter et non tumultuose proferte.* Nonnulli vero ex fratribus surgentes in medio, eundem electum accusare coeperunt, ¹⁵ dicentes quod pro sua electione munus a lingua, munus a manu, munus ab obsequio promississet, et convenientia testimonia non erant. His ita altercantibus, Pandulfus vestarius exurgens in medio dixit: *Cum multa sint, quae in electo proferre possemus, unum tamen est quod in eo intolerandum esse videtur, scilicet quod a Petro filio Petri Leonis ordinatus, et valde indignum est, ut in tanta ecclesia, quae caput et mater est omnium ²⁰ monasteriorum, abbas subdiaconus habeatur, qui nec missarum sollempnia celebrare, nec veniam possit conferre delictorum.* Ad quae Anselmus⁷¹ episcopus verba respondit: *Cum multa sint, quae isti fratres in suum electum verba dixerint unde deponi debuissent, hoc unum tamen ad eius electionem^c sufficiens esse videtur, quia Domino teste fundamentum, quod super arenam est, stare non potest. Unde his quae ad haec discutienda convenistis ²⁵ si placet, caeterorum verba seponentes, hoc unum solum teneamus.* Quod dum reliquis placuisset, iusserunt foras fratres secedere, Raynaldumque cum his qui sibi favebant, de his quae sibi obiecta fuerant ad se excusandum intrare. Cumque in hoc diu moratum fuisset, imperator prospiciens finem in his minime fieri, mandavit his qui ad audiendum et discutiendum convenerant, quatinus iam dicto electo suaderent, ut in potestate papae ³⁰ Innocentii et ipsius imperatoris atque omnium optimatum Romani imperii se poneret, ut quicquid de hoc iudicaret, ipse sine aliqua contradictione perficeret; contradicente et modis omnibus renitente electo, tandem consensit, et se in iudicio ac potestate illorum sicut volebant posuit. Post haec omnes ad imperatorem reversi, Basiliensis episcopus imperatori et caeteris residentibus gesta dictaque per ordinem pandunt. Demum vero ³⁵ imperatore interrogante, si hi qui Raynaldo contradicebant, se in potestate imperii ac sacerdotii ponere vellent, libentissime illos ad talia paratos invenit; sicque secundi diei solutus conventus est. Acta sunt autem haec quarta et quinta feria tertiae ebdomadis Septembrii mensis, secundo die post exaltationem sanctae Crucis.

121. Post haec vero ex parte imperatoris et congregationis directi sunt, qui rei ⁴⁰ seriem papae Innocentio tunc apud sanctum Germanum remoranti notificarent, qui venientes eundem pontificem iratum valde invenerunt, prohibitiveque sunt ad eum ingredi; ob id scilicet quod praesente Romano pontifice, imperator cum suis optimatibus de Casinensis abbatis electione examinationem facere praesumpsisset. Ob quam rem archiepiscopos, episcopos et abbates, qui in tali examinatione praesentes fuerant, officio privare ⁴⁵ minatus est. Hii autem qui ab imperatore directi fuerant, sine effectu redeunte quae apud papam invenerant imperatori renuntiare curarunt. Imperator autem ex consulto talia ad pontificem responsa direxit, quia quod factum erat, non studiose set simpliciter, neque ad eius iniuriam set ad honorem ipsius factum fuisset: nam facta et dicta in eius potestate constarent, ut quod ipse exinde decerneret, hoc omnes pro rato haberent, ⁵⁰ et ideo aliquos e suo latere pontifex dirigere maturaret, qui supradictam electionem iterum retractantes viderent, et quod exinde iustum esset deliberarent. Innocentius autem ^{Sept. 17.} talibus verbis placatus, sexta feria quattuor temporum Aymericum cancellarium et Gerar-

a) immo quae non favebat, ut ex sequentibus patet. b) rectius Adelhero. c) electionem e.

71) A. Havelbergensis est inter testes privilegii Lotharii III.

dum cardinalem tytuli sanctae Crucis, qui post Romanam rexerat ecclesiam, et alios cardinales ad eandem examinandam electionem direxit; qui ad monasterium dum devenissent, et de supradicta re sermonem in longius protraxissent, convenientes in refectorium, omnes loci priores convocantes, dixerunt, quod supradictus Raynaldus remanere in abbacia nullatenus posset, eo quod ab excommunicatis ordinatus fuisset. Post haec singillatim unumquemque de persona eligendi abbatis interrogare coeperunt. Ubi cum nonnulli quosdam ex congregatione pro suo velle praeserrent, a loco in quo residebant exeuntes, eundem electum convocantes infra claustrum monasterii, ex parte sedis apostolicae praeceperunt ut iam ab ipsa abbacia quiesceret, quia ultra iam abbas esse non posset; sicque ad papam redeuntes, acta et dicta referre curarunt.

122. Sequenti autem die iterum ad monasterium ascendentes in capitulo resederunt, in quo post peractum ab abbate Clarevallensi sermonem, cardinales auctoritate apostolica eidem Raynaldo Casinensem abbatiam interdixerunt; sicque una cum imperatore et archiepiscopis, episcopis, abbatibus, ducibus, principibus ac marchionibus surgentes, beati Benedicti sunt ingressi ecclesiam, eundemque Raynaldum Aymericus cancellarius ac Peregrinus patriarcha Aquilegensis et Gerardus cardinalis evocantes, depositionis sententiam in eum protulerunt, et sic iussu illorum, praesente imperatore et universis imperii magnatibus, virgam et anulum nec non et regulam supra corpus sanctissimi Benedicti deposuit, et Raynaldi quidem talis rerum exitus fuit.

123. Post haec in capitulum venientes, Gerardus cardinalis surgens in medium huiusmodi auspiciis orsus est: *fratres: Nostis, amandissimi fratres, quia iuxta regulam praeceptam abbas iubetur a fratribus eligi: set quia vos in arbitrio domini nostri Innocentii papae ponere voluistis ac potestate, modo in eligendo abbate privati estis ex toto, nisi quantum ipse vobis permiserit, et non ad vos set ad Romanam ecclesiam talis electio pertinet. Verum nos pro conservatione pacis et concordiae unitate nolumus per omnia hac uti potestate, set ex praecepto sedis apostolicae praecipimus, ut duodecim ex vestra congregatione fratres eligatis, qui una nobiscum dignum tanto loco abbatem eligere valeant.* Cui cum fratres respondissent, quia iuxta antiquam consuetudinem electionem liberam vellent habere, et cardinales ad eorum dicta minime assensum praebere, maxima dissensio inter utramque partem exorta est. Pars enim quae cum iam dicto Raynaldo fuerat, dicebat se nullo modo assensum praebere, ut de Casinensi congregatione abbas eligeretur. Cardinales autem nulla ratione se consensuros dicebant, ut de alio monasterio in capite et matre omnium monasteriorum abbas eligeretur. Set cum pars parti non cederet, et aere verberantes pro sua voluntate in vanum verba proferrent, tandem cancellarius iratus, ex parte Romanae ecclesiae interdixit, ne ullam omnino electionem facere praesumerent; ac demum ad papam regressi, gesta et dicta per ordinem pandunt. Post haec imperator e suo latere strenuos viros ad papam Innocentium dirigens, rogare coepit ut pro suo amore monachos a praedicta obligatione solveret, et licentiam illis eligendi abbatem conferret. Cuius postulationibus papa flexus, quae rogata a caesare fuerant pro eius amore concessit, eo tamen tenore ut sibi privilegia et praecepta imperatorum ad legendum a monasterio mitterentur; factumque est. Relectis itaque ante imperatorem et pontificem de eligendo abbate Caroli regis praecepto⁷², et Benedicti VII⁷³ et Leonis IX privilegiis, in quibus aperte continebatur qualiter Henricus Pius Romano pontifici septimo⁷⁴ Benedicto consecrationem Theobaldi abbatis Casinensis, quem ipse imperator ordinaverat concessit, et unum prandium⁷⁵ in eundo et in redeundo ad Beneventum: reliqua vero Romano imperio reservavit; quod idipsum confirmaverunt Conradus et Henricus filius eius⁷⁶, similiter et ex praecepto Caroli⁷⁷ lectum est, ut in Casinensi coenobio abbatem eligant, quem meliorem et digniorem Romanoque imperio fideliorem invenissent. Tantis itaque rationibus pontifex victus, Casinensis abbatis electionem fratribus, ordinationem Lothario imperatori et successoribus eius concessit et confirmavit; consecrationem vero abbatis, et prandium in eundo et redeundo a Benevento sibi et successoribus suis retinuit⁷⁸.

a) verbum ut videtur excidit. b) imo octavo.

72) v. I, 12. 73) de prandio ne in falso quidem 75) ap. Gatt. Acc. p. 14; cf. supra I, 12. 76) Ea-
55 Ben. VIII. privil. quidquam legitur. 74) In editis dem in privil. Lotharii III legitur.
eorum privilegiis nihil de electione abbatis legitur.

1137
Sept. 124. Iam vero Christo auspice qualiter Guibaldus effectus sit, et qualia quantave fuerit describamus. Hic igitur natione Lotheringus, et a pueritia in monasterio Stabulensi monachus factus, gramaticam, dialecticam, rhetoricam, arithmeticam, geometricam, et astronomiam ad plenum eruditus, atque a quinto Henrico imperatore eiusdem coenobii Stabulensis abbatiam regendam suscepit. Eo vero tempore quo imperator Lotharius cum papa Innocentio intravit Italiam, idem Guibaldus super navalem expeditionem ab imperatore constitutus, et Neapolim est transmissus. Qui in eundo dum ad patris Benedicti limina Casinum venisset, atque ob supradicti Raynaldi electionem turbatam, Casinensem ecclesiam comperisset, in capitulum veniens coepit monere fratres, ut pacifice et concorditer secundum beati Benedicti regulam viverent; reminisci illos debere, qualiter per totum fere orbem sanctae praedicationis fluenti et monachicae vitae rudimenta ab eodem loco manassent, quanta et qualia pater Benedictus divina fretus potentia ibidem patrasset, qualiter sua corporali requie regulaeque descriptione Casinense coenobium caput omnium monasteriorum perpetuo constituisset, postremo propter filium Petri Leonis ab ecclesia disiuncti et separati essent: oportere illos dare operam ut reformaretur, ut tanti loci fluentia ad antiquum claritatis statum redirent, et ad papam Innocentium quem totus mundus sequebatur converterentur. Haec dum perorasset, patri Benedicto se commendans et fratribus, Neapolim abiit. Set cum ordine quo supra retulimus Raynaldus abbatiam dimisisset, et fratres pro his quae Casinensi coenobio ob Raynaldi electionem acciderant divisi fuissent, cum pars parti non cederet, novissime omnibus haec sententia placuit, ut in Casinensi coenobio abbas de imperatoris latere eligeretur. Quod dum papae Innocentio retulissent, omnino reniti et contradicere coepit, asserens nullo modo se pati, ut in Casinensi coenobio exter aliquis eligeretur, vel alicui extraneo illa ecclesia submitteretur, quae Romanae sedi Stephanum VII^a, Victorem III, ac secundum Gelasium apostolicos dedisset, et multis aliis ecclesiis catholicis idoneosque pastores tribuisset. Set dum supra huius rei negotium papa nullo pacto ad concordiam reducere posset, et Nycolaum quem papa Honorius de abbacia eiecerat, in monasterii regimine restituere vellet, imperatori tunc in Casino degenti rei seriem pandunt, orant et supplicant, poscunt, efflagitant, ut sicut Magnus Henricus Theobaldum, et Conradus cum filio Henrico Richerium, ita ipse abbatem ex suo latere ordinaret. Ad quorum verba imperator in lacrimis resolutus, dixit⁷⁷ prius se sinere omnia privilegia ecclesiarum et concessionem convelli, quam aliquid de dignitatibus Casinensis ecclesiae minui, et prius permitteret electiones omnium episcoporum, archiepiscoporum et abbatum qui sunt in toto orbe Romano tollere, quam solummodo Casinensis abbatis. Nam si abbas ex consensu monachorum electus non fuerit, abbas non erit, et quicumque electionem monachis tollit, omnia monasterii iura convellit. Iam vero quis tanti imperatoris gravitatem non miretur? Nam cum ad sedandas dissensiones fratrum, quae pro electione abbatis exortae fuerant, ad capitulum venisset, ab hora prima diei usque in vesperum, non cibo, non potu indulgens, exinde egressus non est, et sub imperiali clamide alterius miitiae tyrocinium ostendebat. Nam in omni expeditione, in qua simul cum ipso fui, in lucis crepusculo missam pro defunctis audiebat, dehinc pro exercitu, postremo missam diei, demum viduis et orphanis una⁷⁸ cum Richiza clementissima augusta pedes lavans et capillis tergens atque deosculans, ac cibum et potum large distribuens, quaestiones et oppressiones ecclesiarum relevabat, et in ultimo in cura imperii insudabat. Quandiu enim in Casinensi coenobio remoratus est, ita⁷⁹ claustrum et omnes officinas monasterii, ac si abbas vel quilibet decanus circuibat, scire cupiens qualiter unusquisque sub beati Benedicti magisterio viveret, factoque mane per omnes monasterii ecclesias discalcatis pedibus incedebat. Licet autem haec ageret, numquam a consortio episcoporum, archiepiscoporum et abbatum sequestrabatur, ut impleretur in eo quod legitur: *Et cum sapientibus^b sermocinatio eius*, et cum haec ageret, erat tamen coecorum baculus, esurientibus cibus, spes miserorum, solamen lugentium, et ita singulis eminebat virtutibus, ac si caeteras non haberet. Sacerdotes namque honorabat ut patres, clericos ut dominos,

a) anno VIII. b) simplicibus l. t.

77) dixit — hominibus offerebat eisdem fere verbis etsi inverso ordine leguntur in Petri epistola ad Richizam in Mart. et Dur. Coll. I, 759. 78) una — ac in ep. omisit. 79) omnibus noctibus addit ib. 55

pauperes ut filios, viduas ut matres; creber in orationibus, pervigil in vigiliis, lacrimas Deo, non hominibus offerebat. Haec de tanto imperatore breviter dicta sufficiant, nunc ad Guibaldi electionem complendam veniamus. Igitur dum ad papae notitiam voluntas fratrum de eligendo abbate pervenisset, Aymericum cancellarium suum Casini direxit, 5 fratribus mandans ut de sua congregatione abbatem eligerent; sin alias, eligendi licentiam non haberent. Haec dum imperatori relata fuissent, graviter hoc et nimis moleste accipiens, papam per suos nuntios rogat, ut monachorum voluntati condescendat; sin autem, imperium ab illo die et deinceps scissum a pontificio esse omnimodis sciret. Innocentius autem dum Lotharium imperatorem fratribus concordare in electione vidisset, dat monachis potestatem eligendi quem vellent. Guibaldus itaque, ut ante iam diximus, cum et sapientia multa et morum honestate ac probitate polleret, praescius futurorum loco cesserat. Mittit post haec imperator ad Guibaldum nuntios, ut ad se ad monasterium veniret; nam tunc forte in eadem expeditione remanserat. Quo dum venisset, ubi fratrum voluntatem advertit, omnino renuere et contradicere coepit. Conveniunt post haec in camera in qua imperator morabatur, fratres cum Richiza augusta et cum Peregrino patriarcha Aquilegensi, episcopis, archiepiscopis, abbatibus, et universis imperii optimatibus, coeperuntque eum opportune importune monere de tali tantoque negotio: set ille constanter renuens, numquam se tam gravem tamque immensam sarcinam susceptrum affirmabat. Cernens itaque imperator Guibaldum modis omnibus reluctantare, fratribus illum tradidit; quem suscipientes in Casinensi monasterio abbatem ordinauerunt, et ab imperatore per Romani imperii sceptrum, quod manu gestabat, de Casinensi abbatia cum omnibus possessionibus suis, sicut a temporibus Iustiniani usque ad illum diem monasterio concessa fuerant, est investitus; dicens ad eum: *Fidelitatem a vobis de Casinensi abbatia ideo non accipimus, quia dudum nobis de Stabulensi coenobio 25 fidelitatem dedisti. Nolo ut successores tui te trahant in exemplum, et dicant se successoribus meis de Casinensi coenobio ideo non facturos fidelitatem, quia a te nostri imperii maiestas non exegit; set consuetudinariam fidelitatem, quam a temporibus Caroli et deinceps abbates de abbatia Casinensi fecerunt, facere studeant.* Imperator itaque ordinata una cum monachis Casinensi ecclesia, octavo die postquam ibidem advenerat, beato 30 Benedicto se commendans ac fratribus, cum iam ad grandaeavam, centenariam scilicet dierum suorum pervenisset aetatem, et finem dierum suorum non ignoraret, una cum Guibaldo ad civitatem sancti Germani descendit, supradictumque abbatem papae commendans, iuxta civitatem veterem Aquinensem tentoria fixit. Guibaldus vero assumpto Ottone Casinensi decano, et Raynaldo qui post eum abbas extitit, Petro quoque diacono, 35 Bertulfo mansionario, Amphredo vestarario, aliisque ex congregatione quampluribus ad imperatorem pervenit. Tunc quoque ex iussu imperatoris Raginulfus dux Apuliae⁸⁰, qui ab eodem imperatore ordinatus fuerat, et Robbertus princeps Capuanus, et omnes comites de principatu Capuano, et comites Aquinenses, et Normanni circummaentes, praedicto abbati Guibaldo fidelitatem fecerunt, iureiurando firmantes super euangelia et lignum Domini et sanctorum reliquias Casinensi coenobio cum omnibus omnino possessionibus suis. Eo vero die quo Guibaldus abbas ordinatus est, per eundem abbatem suggestum est imperatori, qualiter Pandulfus filius Landonis Aquinensis comitis nequiter ac violenter in silva monasterii Casinensis Tirilla vocabulo castrum aedificaverat, et residua monasterii praedia circumadiacentia depraedaverat. Imperator autem ad haec 45 verba commotus, Brunonem campidoctorem cum cohorte destinans, militum iam dictum castrum direptioni et incendio tradidit. Raynaldus itaque cernens Guibaldum contra suam spem ordinatum, callide illum circumvenire et praepedire satagens, et verens ne in exilium in Alam niam mitteretur, humilitatem corpore non corde praefereus, obedientiam et fidelitatem illi promisit; sicque ab eo praepositura sancti Magni iuxta Fundanam urbem positi accepta, de monasterio est egressus, atque in arcem quae Castrum Coeli dicitur, quamque Manso Casinensis abbas olim construxerat, et eius propinqui a 50 potestate monasterii subtraxerant, se contulit, omni nisu et omni instantia satagens, qualiter recedente imperatore Casinensem abbatiam recuperare et de suis aemulis ultionem sumere posset.

55 a) Octone c.

80) f. Roberti comitis Caiatae.

1137. Spt. 22. 125. Imperator itaque et apostolicus festum sancti Christi martyris Mauricii in ecclesia beati Petri apostoli celebrans, Guibaldum abbatem ad prandium cum fratribus Casinensis coenobii invitavit, dicens: *Puto ni fallor, quia comedendi et bibendi vobiscum haec erit michi ultima dies*, quod postea rei probavit eventus. Post comestionem vero expletam, Lotharius imperator Petrum diaconum ad suum consistorium evocans, praecipit ut una secum cum praeceptis a sua magestate sibi traditis Galliam peteret, imperialia semper servitia peracturus. Haec dum Guibaldus audisset, graviter hoc et moleste accipiens, rogare coepit ne Petri diaconi frustraretur servitio, ne eius privaretur solacio. Imperator autem Lotharius Guibaldi postulationibus annuens, praesente Peregrino patriarcha Aquilegensi, cum archiepiscopis, episcopis, abbatibus et aliis magnatibus Romani imperii, manum⁸¹ Petri diaconi apprehendens et Guibaldo contradens, dixit: *Nostri a Deo conservandi imperii magestas hunc quem videtis discipulum Henrici Ratisponensis episcopi et cancellarii effecit, logothetae, exceptoris, et auditoris officio remuneravit, sessionem ad dextrum pedem indulsit. Hic solus in gente Romana inventus est, qui contra Constantinopolitanos pro imperio se et pontificio Romano opponeret. Quamobrem, quia* 15 *dicis te sine illo non velle manere, hunc tuae fidelitati summo studio, summo mentis amore commendo, eo tenere, ut si qua meae dilectionis, si qua amoris in tuo corde vestigia sunt, in isto ostendas, eumque pro nostro amore loco carissimi et unici filii habe.* Eo etiam die idem piissimus et clementissimus imperator per interventum Richizae augustae praedicto abbati Guibaldo praeceptum fecit, confirmans Casinensi coenobio omnes pos- 20 sessiones eius⁸². Praephatu autem imperator Guibaldo abbati valedicens, et fratribus ac patri Benedicto se commendans, comitante se iam dicto papa Innocentio, iuxta auream Urbem pervenit, acceptoque a Tolomeo duce et consule Romano et dictatore⁸³ Tusculanensium fidelitatis sacramento, et Reginulfo filio eius obside⁸³, per anulum quod manu gestabat confirmavit ei et haeredibus eius in perpetuum totam terram, quam a 25 patre parentum suorum iure haereditario pertinebat. Idem vero imperator tempore illo direxit Casini ad Guibaldum abbatem epistolam continentem ita: *Lotharius⁸⁴ Dei gratia Romanorum imperator augustus dilectissimo^a fideli suo Guibaldo Casinensi gerarchae, et Romani imperii cancellario^b et magistro capellano ac principi pacis, gratiam suam et bonam voluntatem. Tuae fidelitati per imperialia scripta mandamus, ut nostrae a Deo^c conservandae magestati Petrum Casinensem diaconum qui a nostra^e imperiali serenitate logotheta Italicus^d, exceptor, cartularius, et capellanus Romani imperii constitutus est, trans-* 30 *mittere studeas; recepturus pro suae fidelitatis servitio, dignae retributionis praemium. Indubitanter^e enim: noveritis nostram magestatem et collaterales imperii propter antiquitates et rerum gestarum relationes eius minime frui absentia velle. Mitte etiam per eum^f 35 omnia praecepta antecessorum nostrorum, quae ei ad Aquas Pensiles^g olim nos custodienda dedisse meminimus. Data apud suburbium Tyburinum, pridie Kal. Octubris.* Hii autem qui imperiales apices ferebant, dum Casinum venissent, invenerunt Guibaldum ad belli procintum, quod imminere per totum. Raynaldus enim qui ab imperatore et pontifice de abbacia eiectus fuerat, ubi imperatorem recessisse pro certo addidit, de his qui 40 Rogerio favebant regi cohortem congregans militum, aggregatis etiam terrae circummanentis magnatibus, qui ei consanguinitatis linea iungebantur, recipientibus se colonis qui castrum sancti Angeli incolebant, totam circumpositam terram flamma ferroque tradebat. Verum ubi Guibaldus augusti scripta religit, animatus et corroboratus de his quae imperator per apocrisarios direxerat, post quartum diem per milites suos direxit 45 ad imperatorem epistolam⁸⁵, suas ac monasterii et totius provinciae turbationes, et angustias quas a Rogerio et a gente eius perferebant, continentem, praesidium ab eo efflagitans et tutamen.

a) d. f. s. desunt in cod. 257. b) archicancellario ib. c) ab imp. ib. d) logotheta. a secretis. exceptor. auditor et cartularius ac c. ib. e) Indubitanter — velle desunt ib. f) pensyles ib. g) sput ib. 50

81) in ep. ad Richizam Petrus post verba c. 66. *eumque — habe.* 82) quod illaesum extat, aurea bulla munitum. Edidit E. Gattula, Acc. pag. 250.

83) cf. Petri ep. ad Richizam in Mart. Coll. I, 757.

84) Eadem scripta est in cod. Casin. 257. f. 38.

85) manu coeva. Cf. Ps. Anastasium, Murat. SS. II, 55 365. 85) a Petro conscriptam, editam in Martenii Coll. ampli. II, 183.

126. Roggerius itaque rex ubi Lotharium imperatorem de Campania recessisse 1137. cognovit, aggregato exercitu, praeter Barum, Troiam atque Neapolim, omnem terram quam facile amiserat, facilius coepit recuperare. Econtra Reginulfus dux imperatoris cum Teutonici et Apulis ei fortiter obsistebat. Guibaldus autem praescius eorum quae 5 futura erant, iterum ad eundem imperatorem iam in Tuscia commorantem litteras destinavit, inter alia continentes⁸⁶: *In variis tribulationibus constitutus, vestrum sperabam de die in diem venturum praesidium; set, ut video, me fefellit spes mea. Quantum enim relationibus vestrae piissimae tranquillitatis ad nos in Casino commorantem litteras destina-* 10 *vite Aquilegae propinquasse, etiam ipso auditu noster nimis contristatus est animus, et tanto iaculo moeroris infixit^a, ut linguae humanae nequeant enarrare. De venerandis vero sermonibus vestris, quos nobis per nuntios vestros misistis, de sacramento Normannorum et Langobardorum, utinam non eis imputetur; melius enim fuerat illis non iurare, quam iurare et periurium committere. Omnes namque qui in istis partibus habitant, apostatantes ad Satan conversi sunt, et nichil dicunt vel faciunt, nisi quod diabolus in corde eorum* 15 *scribit. Quantas autem calamitates, quantas tribulationes, vel quantas persecutiones ab ipsis sustineam, per dilectissimum filium meum Petrum vobis notificare decreveram; set quia id itineris longitudo et conclusio prohibuit, paucis aperiam. Post vestrum namque discessum Saraceni, Normanni, ac Langobardi invenientes quietam terram quaquaversum tendunt, devastando depopulantur^b, incendio atque homicidiis totum exterminantes, set nec* 20 *arbustis fructiferis omnino parcunt: ne forte, quos antra montium, vel praerupta terrarum, vel seclusa quaeque occultant, illis pabulis nutriantur. Et sic eadem crudelitate furentes, ab eorum contagione nullus laetus remansit, et nullus locus ab eorum infestatione est relictus immunis, praesertim in possessionibus monasterii Casinensis, nec non et in aliis ecclesiis basilicisque sanctorum monasteriisque sceleratius desaeviunt, ut maioribus* 25 *incendiis domus orationis, quam urbes cunctaque oppida comburantur. Impletum est nunc in ecclesiis, quod vir sanctus declamat ad Dominum, dicens: „Ubi laudaverunt te patres* 30 *nostri, facta est ezustio ignis.“ Nunc iam venit hora, ut omnes qui nostram terram depraedantur^c, incendunt, devastant, et ruricolos et monachos in nervo vinciunt, compedi-* 35 *bus ac manicis gravant, occidunt, vendunt, cruciant et persequuntur, arbitrentur se obsequium praestare Deo. Ubi autem venerabilis aulae clausas inveniunt portas, certatim ictibus dextrarum aditus reserant, ut recte dicatur: „Quasi in silva lignorum securibus exci-* 40 *derunt ianuas eius, in id ipsum in securi et ascia deiecerunt eas, incenderunt igni sanctuarium tuum, in terra polluerunt tabernaculum nominis tui.“ Quanti nunc ab eis pontifices, presbiteri, diaconi, monachi, nobiles, ignobiles diversi sexus et aetatis interficiuntur,* 45 *quanti cruciantur, ut tradant si quid auri vel argenti proprium vel ecclesiasticum habeant, et dum quae habent urgentibus penis facilius dant, iterum crudelibus tormentis oblatores urgent, autumantes quantam^d partem non totum datum, et quanto plus dant, tanto amplius quempiam habere credunt. Non infirmior sexus, non consideratio nobilitatis, non reverentia sacerdotalis, non monastici habitus stemma crudelissimas mentes eorum miti-* 50 *gant. Quin immo ibi exagerantur ira furoris, ubi honorem conspiciunt dignitatis; senilis maturitas atque veneranda canities, quae caesariem capitis ut lanam candidam dealbarat^e, nullam sibi ab hostibus misericordiam vendicant. Parvulos etiam ab uberibus maternis rapiens barbarus furor, insontem infantiam elidit ad terram. Impletum est nunc, quod olim Iudaei caneant: „Dixit inimicus incendere fines meos, et parvulos meos elisurum ad* 55 *terras.“ In aedificiis autem magnarum ecclesiarum, domorum, civitatum, ubi incendium destructionis per ignem facere non possunt, parietes solo aequantur, ut nunc antiqua illa speciositas aedificiorum, nec quia fuerit prorsus appareat. Quod si quis nostris dictis derogaverit fidem, testis est civitas Puteolana, Aliphana ac Telesina, quae nichil aliud nisi quia olim fuere demonstrant. Set et aliae urbes quamplurimae aut raris aut nullis habitatoribus incoluntur, nam et hodie si qua supersunt, subinde desolantur, sicut et de civitate Capuana, quae olim post urbem Romanam totius Campaniae et caput et gloria extitit, fecerunt. Nam postquam eam hominibus deleverunt, auro et argento spoliaverunt, ne*

a) cor nostrum infixit. Mart. b) ita Mart. depopulant c. c) ita Mart. depraedant r. d) quandam Mart. e) dealbat M.

55 86) Integras e cod. Casin. per Io. Mabillon exscriptas ediderunt Mart. et Dur. Coll. II, 186. 87) ib. 186.

1137. *vel ad horam locus impietati cederet illam incendio cremaverunt, et antiquam illam ingenuam et nobilem libertatem in servitum redegerunt, et praecipuos quosque in captivitate duxerunt, aurum, argentum, gemmas ac vestes, et quicquid pretiosum, quicquid carum invenerunt, asportaverunt. Quanta autem et qualia ipsi et dux illorum Casinensi intulere coenobio, et post vestrum et ante vestrum adventum, referre quis valeat? Ob quam rem rogamus, imperator invicte, ut vestrae camerae afflictas, destitutas ac desolatae subvenias, nequando dicant Saraceni, Normanni, ac Langobardi: „Ubi est imperator illius?“* Is autem qui apices ferebat, Liguriam dum devenisset, cartam quidem clementissimo imperatori Lothario detulit, set nullum emolumentum auxilium accipere potuit: nam idem imperator morbo simul et senio fessus, videns sibi iam iam finem vitae imminere, 10

ss apud Clusam Liguria⁸⁸ se contulerat, ibique Henricum ducem Baioariae generum suum de ducatu Saxoniae sibi haeredem instituens⁸⁹, gemmae coeli palatia cum Christo sine Dec. 4. fine regnatus intravit, corpusque eius Maguntiae relatum et honorifice reconditum est. 1138.

127. Post haec duces, principes, marchiones, et omnes proceres imperii convenientes in unum, Conradum ducem Sueviae nepotem Henrici V. imperatoris in seniori 15

1139. Roma monocratorem constituunt. Eo etiam tempore Henricus Baioariae gener Lotharii iam dicti imperatoris vita decessit. Set ut ad id redeam unde digressus sum, et abbas Oct. 20. 1137.

Raynaldus cum regem Roggerium Farum transisse pro certo didicisset, consanguineorum et amicorum exercitum congregans, suscipientibus se civibus civitatem sancti Germani ingressus est, disponens alio die ad monasterium capiendum et ad abbatiam recuperandam montem ascendere. Contra quem Landulfus de Sancto Iohanne, a Guibaldo abbate a monasterio missus adveniens, civitatem optinuit, Raynaldumque cum suis vertens in fugam, ignem in civitatem immisit; plurimis captis ac pluribus debellatis, ad Guibaldum sursum ad monasterium rediit. Roggerius itaque rex sui exercitus falanga stipatus, supra civitatem Capuanam devenit; quam incendio tradens, suo iuri parere 25 coegit. Guibaldus autem cum fratribus communicato consilio, legatos ad Roggerium destinavit, tunc Capuae remorantem, pacem ab eo exquirens, et amicitiam spondens, cuius verba Roggerius pro nichilo ducens, inefficaces nuntios eius remisit, mandans se nulla ratione, nullo pacto ferre posse, ut abbas ab imperatore constitutus in Casinensi coenobio remaneret; quin immo si aliquo modo idem Guibaldus in ipsius manibus 30 veniret, absque dubio laqueo suspensum necaret. Tantis itaque ac talibus minis Guibaldus perterritus, Casinense coenobium Landulfo de Sancto Iohanne ad custodiendum Nov. 2. relinquens, quarto Nonas Novembris, insciis fratribus, eodem Landulfo sibi ducatum praebente, nocturno tempore recessit, dans potestatem fratribus eligendi quem vellent⁹⁰.

128. Iam duodecim dies a Guibaldi recessu transierant, cum fratres convenientes 35 in unum, et Spiritus sancti gratia invocata, elegerunt Raynaldum⁹¹, eiusdem coenobii monachum, virum utique habitu, incessu et moribus honestissimum, et divina humanaque scientia clarum. Hic itaque nobilissimo Marsorum comitum genere, in Valeria scilicet provincia, sanguinis sui lineam ducens, tertio aetatis suae lustro sub Oderisio II beato Benedicto oblatum, tanta morum scientia, tanta honestate ac constantia super 40 omnes coevos sui temporis splenduit, ut iure illud dominicum ei possit ascribi: *Ego ostendam ei, quanta illum oporteat pati pro nomine meo.* Contra hunc namque coniuraverunt gentes et regna, et ut ita dicam orbis terrarum contra eum surrexit; set galea salutis et lorica fidei indutus, et patris Benedicti protectione munitus, adversantium et aemulantium insidias pro nichilo duxit. Eo etiam tempore, cum rex Roggerius civitates 45 et castra usque ad confinia Casinensis coenobii recepisset, fortissimoque atque durissimo imperio suo iuri subditas retineret, eique nullo modo, nullo pacto idem abbas prout Roggerius volebat consentiret, se civitates et castra omniaque monasterio pertinentia demolitum minari coepit, missisque nuntiis hoc abbati fratribus cunctoque populo nuntiari mandavit. Verum ut in talibus assolet, primum saevire vulgus ignobile, deinde 50 saevitia in timorem mutata, suis cum omnibus, uxoribus quoque et filiis, Casinense ad monasterium confugerunt. Non post multum praefatus rex paciscens cum Casinen-

88) Minus accurate haec narrari apparet ex testibus a V. D. Iaffé allatis l. l. p. 223. 89) hoc epistolam, quam e Petri regesto post chron. edidit Ang. de Nuce, repetitam in Murat. SS. IV. 622. quidem verum esse asseritur ib. p. 230. 90) per 91) Colemantanum, teste Anonymo Casinensi. 55

sibus, trenguam interim, ut omnes qui ob timorem illius aufugerant, ut cum suis ad propria revertentur concessit.

129. His porro diebus erat quidam frater in Casinensi coenobio Albertus nomine, natione Pelignus, aetate senex, religiosam agens vitam, adeo ut caeteris fratribus admirationis et compunctionis saepe causa existeret. Is cum senio fessus in domo infirmorum maneret, et populi sua reportare cupientis tumultum auribus ausisset, quosdam ex circumstantibus, quid sibi vellet tam confusus populorum tumultus interrogavit. Ad quem unus: *Num tibi inquit incognitum esse potest, quis vel cur sit populorum iste tumultus, cum constet omnibus has plagas incolentibus esse notissimum?* Cui cum ille nil horum se nosse respondisset, ait: *Rex Roggerius nuper nobis minatus est, se et Casinense monasterium et omnem terram adiacentem destructurum: set omnipotentis Dei misericordia placatus trenguam nobis concessit, et inde est tumultus iste quem audis, cum ea quae ob timorem illius in Casinensi monasterio flendo delata fuerant a populo, gaudente reportantur.* His saepe dictus frater auditis, ingemuit, atque ex intimo longa trahens suspiria, hunc psalmum decantare coepit cum lacrimis: *Iudica me Deus, et discerne causam meam* Ps. 42. *de gente non sancta; cumque versum illum qui dicitur: Emitte lucem tuam, canere coepisset, subito, mirabile dictu! immensa coruscatio super eum descendit, adeo ut ipse qui iam per aliquod tempus lumine privatus fuerat, lumen reciperet oculorum, atque illius immensae lucis munere minime fraudaretur. Nec mora, conspicit ianuas ecclesiae ipsius qua residebat patefactas, venerabiles vultu habituque viros duos ad se intrantes; quos cum vidisset deifico lumine circumdatos, expavit, nec ultra oculos levare ausus resedit. Tum illi propius accedentes, dixerunt: Surge, age, frater Alberte, abbatique et fratribus ut penitentiam commissorum delictorum agere satagent edicito, discalciatisque pedibus antiphonam beatae Mariae decantantes egressi, letanias ante sacrosanctum beati patris Benedicti corpus peragant, si forte Deus vestrorum delictorum lamentis penitentiaeque immemor factus, ab his locis tantas calamitates repellat.* Tum frater, quis esset et quibus vocarentur nominibus inquisivit. Ad haec ille: *Ego inquit sum Maurus, sanctissimi patris Benedicti discipulus: hic vero eiusdem patris et ipse discipulus Placidus est, adiecitque: Haec quae nunc a te vel audita vel visa sunt, cave ne pigritia dicere quibus tibi iussum est praetermittas; sin alias, contemptus pigritiaeque penam incurres. Scias quoque, te ideo divino iustoque iudicio corporali lumine fuisse privatum, quia quae aliquando in capitulo ob penitentiam agendam divina est tibi dignata ostendere maiestas, tui cordis celasti abscondito, nulli quae videras revelans.* Namque idem frater, dum adhuc sub districtione coenobitalis institutionis in claustro cum reliquis fratribus commoraretur, seque vigiliis, ieiuniis, orationibus et scoparum verberibus in conspectu Divinitatis mactaret, quadam nocte dum capitulum ingressus fuisset, raptus in spiritu, iudiciarias Domino una cum matre considente sedes in absida ipsius capituli, ut attenus* in pictura cernitur, ordinatas esse conspexit, tantoque liberius divinis coepit intendere, quanto se ab humanis rebus fecerat alienum. Cum itaque hac visione stupefactus astaret, vidit subito sanctissimum patrem Benedictum, a dextris quidem Maurum, a sinistris vero habens Placidum, in medio concilii advenisse, ingentibusque clamoribus Cunctipotentis maiestatem talibus questibus interpellasse: *Rex regum, creator, redemptor mortalium, sine cuius nutu humana fragilitas subsistere nullatenus potest, has mei questus voces exaudias, meumque quem te donante fabricandum perpetuoque regendum monasterium suscepi respicias; tu enim Domine, qui cogitationes de longe consideras, et vocas ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt, hunc locum adhuc michi mortali carne posito destruendum esse monstraveras, gentibusque barbaris res quae fratribus praeparaveram, te traditurum esse, occulto iudicio dixeras: in melius restaurandum fore post modicum, promisisti. Quod et factum hodie cernitur; insurrexerunt namque contra hunc locum iniquissimi quidam et Deo odibiles, conantes praedictum destruere locum. Rectores quoque istius loci nequaquam boni pastoris set voracis lupi vestigia sequentes, oves sibi commissas mordacibus dentibus ut thranni laniant, res et opes ad tui servitium et honorem congregatas^{b)} in turpissimos usus convertunt, populum sibi commissum ut lascivientes vaccas vagari sinunt, pupillorum quoque viduarumque causas contempentes, ad sola munera convertuntur. Quem das finem rex magne polorum? His dictis sanctus conticuit, factoque ibi fine quievit. Cum ecce*

a) i. e. haecenus. b) congregatae c.

innumerabilis multitudo demonum, furcis igneisque uncinis armata, ante se Crescentium Marsorum comitem habentes advenit, turibulaque argentea magna, quae ex Casinensi monasterio quidam in pignore acceperat, et quae contra voluntatem Seniorecti abbatis recollerat, in naribus veluti de fornace exirent habentem. Quem idem frater cum interrogasset, cur tantis tormentis afficeretur; ob maiorum turibulorum detentione se cruciari respondit, coepitque monachum rogare, ut haec quae de se vidisset, filio suo Berardo diceret, et ut suprascripta turibula Casinensi coenobio redderentur, ex sui parte rogare, addens, hoc illis signum sit, quod eadem turibula, insuper et aureum calicem, ab aliis rebus dum adviveret segregasse, hocque nullum exceptis Fuscone et Transmundo suis consiliariis scire. Quod ubi ad se rediit dicere dubitavit. Exhinc iusto Dei iudicio actum est, ut frater ille lumine privaretur, et qui lumen aeternum quod viderat, talentumque quod erogandum acceperat, caeteris erogare conservis noluit, set in terram ut piger servus abscondit, iuste proprium lumen talentumque amisit. Et ut ad ea quae reliquimus revertamur, sancti viri Mauri auditis monitis, illisque recedentibus, lux quoque quae eius illustraverat oculos cum eisdem recessit, adeo ut coecus velut antea fuerat remaneret. Verum ne pro deliratore et mendoso haberetur, haec quae viderat vel audierat dicere noluit. Tricesimo itaque die postquam haec viderat illucescente, eodem fratre in loco ubi praedictam visionem viderat residente, in ecclesia scilicet sancti Andreae apostoli, isdem qui supra sanctissimus Maurus apparuit, et cur quae viderat vel audierat dicere renuisset increpans, talia verba profudit: *Ego quidem, frater, praeecepi, ut secreta Dei quae per me tibi revelata sunt, hominibus revelares: set tu despectu pigritiaeque tradidisti. Unde velut maiestatis reus tradendus esses penis inextinguibilibus; set quia cunctipotens Dei misericordia, quae melior est super vitas, hoc tibi commissum indulget, praecipio ut quae a me tibi revelata sunt, dicere ne pigriteris. Quod si quod absit non feceris, aeternis traderis incendiis.* Haec fatus in²⁹ tenues subito sanctus evanuit auras, frater autem continuo surgens, abbatem ad se evocat, et cuncta quae viderat vel audierat seriatim enuntiat. Abbas autem fratres convocans, seriatim quae supradictus frater viderat retexens, discalciatis pedibus capitulum quo resederant egressi, letanias cum lacrimis et fletu ante patris Benedicti corpus peregerunt. Caeterum cum quidam fratres haec deliramenta putarent, nullumque vellent assensum praebere, quadam die praedictus monachus Albertus me ad se vocari fecit, reque ut viderat intimata, me praesente sacramento firmavit. Nullum ergo de hoc aliquo modo dubitare admoneo, ne forte suas incredulitatis penam recipiant, ut cum me falsiloqui reprehenderent, falsi testes mentientesque apud districtum Iesu Christi examen habeantur.

1138. 130. Eo etiam tempore Petrus filius Petri Leonis humanis rebus exemptus, diem clausit extremum, et in loco illius fautores eius Gregorium cardinalem tituli Apostolorum sibi praeficientes, Victorem appellari decernunt. Innocentius autem immensa in filios Petri Leonis et in his qui eis adhaerebant pecunia profligata, illos ad suam partem attraxit, sicque cardinales qui iam dicto filio Petri Leonis communicaverant, omni auxilio destituti, Innocentii vestigiis advolvuntur; sacramento a parte illius prius accepto, ne illos officio privaret, ne bonis diminueret: sed ad tempus.

^{a)} Hic cod. desinit in media columna. Sed accuratorem codicum Casinensium descriptionem quam per Belmannum nostrum, dum haec imprimebantur, accepi, hic subiungere liceat. — Cod. 450. mbr. fol. saec. XIII. in duabus columnis eleganter scriptus est; litterae initiales calamo pulcherrime pictae, sed tantum usque ad II, 42; ea quam L. Tosti dedit, post ind. cap. sequitur. In indiculis capitulum aliqua manu recentiore suppleta sunt, quae ibi adnotavimus. Cap. IV, 16. cum sequentibus manus alia sed coeva scripsit, 4 foliis insertis quae continent S. Dionisii — (c. 25.) 4. Non Dec. Eadem etiam ultimum quaternionem (c. 96—130.) scripsit, et in media pagina desinit. Reliqua manus primaria omnia scripsit, quae etiam annales in fine addidit. Nihil quicquam additum est vel mutatum. Aliena quaedam de redditibus et ritu mon. vacuis foliis inscripta sunt, ultimo manu s. XIII. epistola Roffridi abbatis, quam A. de Nuce edidit ad Vitam S. Ben. c. 18. — Alter cod. 202. fol. manu continua s. XII. scriptus est; folii ultimi pars inferior absorta est, sed assuta membrana; v. p. 725 not. n. 50 92) cf. Virg. Aen. IV, 278. IX, 658.

CHRONICON HILDESHEIMENSE.

Ecclesia Hildesheimensis Annalibus ad annum 1040 usque deductis, tum Thancmari libro et utroque Wolfheri opere gaudebat, quum vergente saeculo undecimo chronicon conscribi coeptum est, quod ab initio episcopatus usque ad obitum
⁵ *Ettilonis episcopi anno 1079 defuncti productum, paucas paginas explevit. Auctoris nomen latet; si tamen inter scolasticos ecclesiae Hildesheimensis quaerendus est, Godefridum fortasse vocaveris, quem sub Udone obuisse legimus. Quisquis sit, in rebus quae tempus suum praecesserunt annotandis annales Hildesheimenses, vitam Bernwardi et vitam Godehardi exscripsit, et libris chartis*
¹⁰ *que in thesauro ecclesiae adservatis uti potuit; genuina tamen libelli pars vitam Ettilonis complectitur, statimque eo mortuo absoluta esse videtur. Iam prima haec libri editio, quam Annalista Saxo saeculo duodecimo exeunte exscripsit¹, pars fuisse videtur libri pontificalis ab Udone episcopo ecclesiae suae in usum conditi, in quo kalendarium, martyrologium, ordo canonicus, aliaque ad*
¹⁵ *res ecclesiae facientia legebantur, et cuius hodie non nisi apographum saeculo XII. confectum extat. Codex membranaceus formae quam dicunt in 4° maiori, hodie bibliothecae serenissimi ducis Brunsvicensis et Luneburgensis Welferbytanae, olim Hildesheimensis, saeculo XII. exeunte conscriptus, post octo folia priora, saeculo XIV. scriptura antiquiori erasa iam ordinem „Did is de wyse des*
²⁰ *reuntere“ exhibentia, fol. 9 servitia coquinae per annum de prepositura maiori enumerat, foll. 10—15. kalendarium ecclesiae Hildesheimensis, foll. 16—24. sententias patrum quibus clericalis ordo ad bene vivendum instituitur, foll. 34. 35. nomina fratrum nostrorum archiepiscoporum et episcoporum, tum foliis 35. 35'. 36. erasis, foll. 36'—128 martyrologium et necrologium sistit. Foll. 129. 130.*
²⁵ *nomina aecclesiarum quae nobis fratres et sorores in Christo, nostras orationes in cotidianis sacrificiis a nobis expectant et suas debent nobis etc., nomina episcoporum Hildesheimensis aecclesiae tum presbyterorum, diaconorum, subdiaconorum, accolitarum et scolarium inde ab a. 1078 sub Udone episcopo defunctorum; fol. 131. nomina regum et imperatorum inde a Pippino Anschisi filio*
³⁰ *usque ad obitum Heinrici IV. a. 1106, fol. 131—162. chronicon Hildesheimense, fol. 164—173. manu saeculi XIV. fundationes et chartas, fol. 179—188. fundationes et obedientias saeculis XII et XIII scriptas exhibet, quas fol. 162. 189—204. notitiae chartaeque saec. XIII. XIV. XV. libro illatae subsequuntur; quare librum non modo ecclesiae in usum conscriptum, sed per tria saecula*
³⁵ *constanter adhibitum auctumque patet. Ita et Udonis librum, nostri fontem, et Udone superstite et eo defuncto auctum fuisse statuere licet, quemadmodum in*

1) usque ad a. 1079, vide notas in margine editionis nostrae T. 88. VI.

ecclesia Romana codices diversos libri censualis qui sub Cencii camerarii nomine laudatur, adhibitos, auctosque comprobavimus².

Chronicon in ipso Udonis codice vitis episcoporum Ettiloni inde ab anno 1079 succedentium, Udonis Bruningi et Bertholdi, fortasse et Bernhaldi et Brunonis annis 1153 et 1162 defunctorum a diversis scribis auctum, saeculo XII. exeunte codici nostro illatum, eademque manu addita Hermanni vita usque ad initium Adelogi a. 1171 productum est. Scriptor quisquis sit Bernhaldi Brunonis Hermanni et Adelogi nomina episcoporum catalogo rubra littera inseruit, ideoque sub eis floruisse censendus est, fortasse non alius a Bernone scolastico eius temporis celebri, quem post Adelogum cathedram Hildesheimensem occupasse novimus. Vita Adelogi manu saeculi XIII. ineuntis scripta, una cum vitis Bernonis, Conradi, Herberti et Sifridi usque ad a. 1227 successorum, saeculo XIV. erasa eodemque loco iterum scripta est, ita ut hodie nonnisi principium eius manu auctoris exaratum extet, reliqua manum saeculi XIV. prae se ferant. Quod quare factum sit ignoratur. Contra successoris Sifridi, Conradi episcopi a. 1249 defuncti, vita intacta mansit et litteram saeculi XIII. medii ostendit. Vita Heinrici a. 1257 mortui, alia eiusdem temporis manu exarata fol. 146, et manu saeculi XIV. scripta fol. 147. 147' et 148 altera vice habetur. Iohannis et Ottonis, a. 1261 et 1279 defunctorum, vitas ipsa saeculi XIV. manus scripsit, quae fortasse et vitas Sifridi et Heinrici a. 1310 et 1318 mortuorum postea subiecit; ultimae Heinrici lineae alii saeculi XIV. scriptori debentur. Reliquum operis, vitae Ottonis, Henrici, Iohannis, Gherardi, Iohannis et Magni, plus centum annis complexum uni saeculo XV. scriptori debetur, qui anno 1433 libro finem imposuit. Opus igitur ab exeunte saeculo undecimo usque ad saeculum XV. a canonicis Hildesheimensibus per tempora sibi succedentibus compositum et quasi ecclesiae nomine scriptum³, in rebus ecclesiae fidem non exiguam sibi conciliat, et historiae Saxoniae illustrandae conducit. Fulgavit librum Leibnätius in SS. Brunsv. T. I, 742—772 sub titulis: „Chronicon episcoporum Hildeshemensium“ „Excerpta ex Necrologio Hildeshemensis ecclesiae veteri“ „Indiculi confraternitatum et episcoporum Hildeshemensis ecclesiae“ „Nomina archiepiscoporum et episcoporum qui primum in Hildeshemensi ecclesia canonici fuerunt“ „Excerpta paucula ex libro donationum ecclesiae Hildeshemensis factarum“, et „Fragmentum de reliquiis quibusdam ecclesiae cathedralis Hildeshemensis“ — ordine praepostero, eodem tamen usus codice Welferbytano, quem et ego numero

1) signatum editionis nostrae fundamentum posui. Scripturae specimina adieci, librum ad litteram expressi, saeculo tamen duodecimo usque ad Bernonem episcopum primarium scribendi modum quantum ad diphthongum ae et litteram t iis locis quibus antiquior textus a scriba posterioris aevi repetitur, restituendum duxi. Necrologium prolixius aliaque a ratione huius tomi magis aliena alii loco reservavi. Eandem in rem evolendi erant praeterea codices duo in bibliotheca Welferbytana adservati, scilicet inter Extravagantes:

2) Cod. Nro. 115 in folio et

3) Cod. Nro. 227 in 4°, uterque chartaceus, quorum hic quidem ex illo transcriptus nullius momenti est, ille autem post Engelhusii chronicon excerpta nonnulla historica, ex Iordane de rebus Geticis, aliaque, et ultimo loco foll. 188—196 Cronicam episcoporum diocesis Hildensemensis necnon abbatum monasterii sancti Michaelis exhibet, quae aequae ac codex 1. vel ex ipso Udonis

2. Archiv T. V. 3) vitas in anniversariis defunctorum legi solitas, initia earum p. 859, 860, 863 ostendunt.

*Cal. 10/10/11
Aug. in fol. 21.
fol. 20*

tatis libuli sagacitate distribuens puellas. curtel fa-
miliis & decimas terciam partem ad pbendam frum in
statuere decreuit. sed obitu puenitus eandē mēptionē
sucessori suo complendā reliquit. hic etiam anno dcc.
lxxxiii. incarn. dñi. i. huj. ordinationis anno. uiii. con-

fol. 40
de logus prepositus Goslarieus post decessu
hermanni epi ab omib; electus est. Qui plib; ut m
in privilegij suis continet. frum modis pie prospici-
ens in prestangne castri honburg quo ipse aliena
xxviii epi

fol. 45
Annuntius venerabilis tati. comati. xxviii. ecclie nre epi. qui post
quam paritit diuina pagina laudabiliter vixit. et tunc contra abiculis p
dicant assumpsit ab regim ecclie nre. uti cu vir venerabilis qm dei regē
tur circa spūtuatia magnam curam habuit. et tati istaro dispositionē rē
pauū nō neglexit. Tempe enim suo recepū sunt fructus predicatorē i mmo
urbani pape

fol. 46
Post obitū venerabilis patris ac dñi epi Conradi. Dñs Henricus hyllegundus eadē p
in qm nre eligetur sed postulat de dñi Henrici for Cynac in Burgundia. p
interfuit p mbaur. ade ut a rege magne ab archiepo. confirmat postestione quida
m m

fol. 47
frum in vsu ecclie debeant puenire. Consue-
tudines preterit quasdam. et quedam iura ecclie.
que ante tempora sua. scripta specialiter sphen-
sa non habuimus. ne i posterū aliqua possit
malignantū iniquitate conuelli. scripto

fol. 48
Generalis gratia dno Henrico de Bolderbaughe Epō nostro dñi
venerabilis felicitatis de quo sufficientis ptestata superius rece-
pitur successit e paritit eius dñs Otto de Bolderbaughe p p
mon. sancti apultrici in Epōi nri concordia dicitur hie in
pncipio ingressus sui habuit conflictū in quibus dñs dñs
teore nre videlicet de Engelshofstet. & dñs dñs p p

*2. Cal. 10/10/11
Aug. 10/11
fol. 49*
affiduo magno et affide i er
della sua q qm mchoant con-
fidentia dicitur i sepulcro qui
cunt i bñi qd hodie in m dñu
loz rorturib; p plana san

functi pcorē eiq xopriā in
fuit ibidem
hic maultor; septimus
dñs successit qui postu-
ravit et pbendam frum ut au-

fol. 50
nos dampnabilis infectos et
certa alia que causa honestat
suscipio et abbate hmerum
alloquit qui nitroba sibi in ma
lingua rōdere Tand; iustus

Cooperantib; sicut rōt; h. 67
nesto epi; eghard; d; mendi
iposita Anno dñi 1077 et an
fuit dñs dñs dñs m dñs
et sicut sicut 2 vult;

fol. 51
dñs dñs dñs dñs dñs dñs
dñs dñs dñs dñs dñs dñs
dñs dñs dñs dñs dñs dñs
dñs dñs dñs dñs dñs dñs
dñs dñs dñs dñs dñs dñs

et dñs dñs dñs dñs dñs
dñs dñs dñs dñs dñs dñs
dñs dñs dñs dñs dñs dñs
dñs dñs dñs dñs dñs dñs
dñs dñs dñs dñs dñs dñs
dñs dñs dñs dñs dñs dñs

Non. Janu. 1177 fol. 71 ad pag. 546

libro vel ex apographo eius altero fluxit, eamque ob causam meliorem nonnullis locis lectionem exhibet, quam in textu recipiendam haud dubitavi. Cumque et nonnulla de tumulis episcoporum aliaque scriptori saeculo XV. medio viventi comperta exhiberet, ea Wattenbachio nostro operam praestante annotanda atque nonnulla de episcopis saeculi illius subiicienda curavi; at abbatum S. Michaelis chronicon inter scriptores posteriores referendum erit. Maior libri pars medio saeculo XV. scripta est, reliqua circa annum 1458, aliisque plane manibus annis 1471, 1472 et sequentibus addita sunt. Libro nostro Leibniti in edenda Chronica episcoporum Hildensheimensium necnon abbatum monasterii S. Michaelis T. II. p. 784 sqq. usus est.

Antiquior chronici pars Annalistarum Saxoni, totum opus Conrado Bothoni et Heinrico Bodoni innotuit, qui complura inde in chronicon picturatum et syntagma Gandersheimense receperunt.

In adnotationibus multa debemus eximio rerum Hildesheimensium doctori V. Cl. Hermanno Adolfo Lüntzel, a cuius humanitate, ut rerum patriarum tempus locumve ex locuplete doctrinae penu illustraret, facile obtinui.

Catalogum episcoporum Hildesheimensium quem Leibniti ex chronicis Egghardi Uragiensis abbatis ad Egbertum Corbeicensem abbatem desumptum dicit et tomo II. p. 772 collectionis suae inseruit, ut nullius pretii excerptum omitti placuit.

20 NOMINA FRATRUM NOSTRORUM ARCHIEPISCOPORUM.

fol. 34.

Frithericus archiepiscopus.	Moguntinus obiit a. 954. 9. Kal. Nov.
Reinwardus archiepiscopus.	Bremensis obiit a. 916.
Volemarus archiepiscopus.	Coloniensis obiit a. 967.
Bruno archiepiscopus.	Coloniensis obiit a. 965.
25 Wilfelimus archiepiscopus.	Moguntinus obiit a. 968.
Rothbertus archiepiscopus.	Moguntinus obiit a. 975. Id. Januar.
Ghero archiepiscopus.	Coloniensis obiit a. 976.
Etheldagus archiepiscopus.	Bremensis obiit a. 988.
Luidolfus* archiepiscopus.	Trevirensis obiit a. 1008.
30 Willigehisus archiepiscopus.	Moguntinus obiit a. 1011. 7. Kal. Mart.
Unewanus archiepiscopus.	Bremensis obiit a. 1029. 6. Kal. Febr.
Anno Coloniensis archiepiscopus.	obiit a. 1075. 2. Non. Dec.
Anno incarnationis Domini 1107 Henricus frater noster a puero in nostra ecclesia nutritus Magdeburgiensis archiepiscopus sub papa Paschali II. catholice ordinatus.	obiit a. 1107. 17. Kal. Mai.
35 Conradus Salzbουργiensis archiepiscopus.	obiit a. 1147.
Reinaldus Coloniensis archiepiscopus.	obiit a. 1167. 19. Kal. Sept.

NOMINA FRATRUM NOSTRORUM EPISCOPORUM.

40 Dudo episcopus.	Osnaburgensis obiit circa a. 949.
Londwardus episcopus.	Mindensis obiit a. 969.
Bernhardus episcopus.	Halberstadensis obiit a. 968.
Eevuriscus episcopus.	Mindensis obiit a. 950.
Thieodericus episcopus.	Mettensis obiit a. 984.
45 Esicus episcopus.	fortasse Augustensis obiit a. 988.
Dodo episcopus.	Monasteriensis obiit a. 993.
Erpo episcopus.	Verdensis obiit a. 994.
Bernharius episcopus.	Verdensis obiit a. 1013.
Bernhardus episcopus.	Aldenburgensis obiit a. 1023.

50 a) Luidolfus codex.

3) Leiba. SS. Brunav. III. p. 277. 4) ib. II. p. 332.

Ekkehardus episcopus.	Sliaswicensis obiit a. 1026. 4. Non. Aug.	
Bruno episcopus.	Augustensis obiit a. 1029.	
Sigifridus episcopus.	Monasteriensis obiit a. 1032. 5. Kal. Dec.	
Bruno episcopus.	Merseburgensis obiit a. 1036. Aug. 13.	
Ezelinus episcopus.	Merseburgensis obiit c. a. 1056.	5
Volcwardus praepositus noster, episcopus.	Brandenburgensis? obiit ante a. 1068. 14. Kal. Iun.	
Bernhardus episcopus.	Osnaburgensis? obiit a. 1068.	
Bruno magister scholarum Hildeneshem, postea Veronensis episcopus, a capellano suo occiditur.	obiit a. 1083 vel 1084. 15. Kal. Mart.	10
Poppo Patherburnensis episcopus.	obiit a. 1084. 4. Kal. Dec.	
Cono Brissinensis episcopus.	Brixiensis obiit c. a. 1087.	
Benno Osenbrucgensis ^a episcopus et praepositus noster.	obiit a. 1088. 6. Kal. Aug.	
Volcmarus Mindensis episcopus in scismate.	obiit a. 1097.	15
Erpo Monasteriensis episcopus in scismate.	obiit a. 1097. 4. Id. Nov.	
Conradus Traiectensis episcopus occisus.	obiit a. 1099. Id. April.	
Eppo praepositus sancti Petri Goslariae, frater noster, Wormaciensi episcopo Adalberto ^a superponitur in scismate, quod fuit inter Romanam aecclesiam et Heinricum quartum regem huius nominis.	obiit c. a. 1101.	20
Albwinus primum magister scholarum Hildeneshem, postea Merseburgensis ^b episcopus.	obiit 11. . . 10. Kal. Nov.	
Siwardus Mindensis episcopus.	obiit a. 1140. 4. Kal. Mai.	25
Udo ^c Osenbrucgensis episcopus, primum ^d praepositus sancti Mauricii.	obiit a. 1141. 4. Kal. Iul.	
Bernhardus Palburnensis episcopus ^e .	obiit a. 1160.	

fol. 129. **NOMINA AECCLSIARUM QUI NOBIS FRATRES ET SORORES IN CHRISTO**

nostras orationes in cotidianis sacrificiis a nobis expectant, et suas debent nobis vivis 30 et defunctis, sicut a maioribus nostris accepimus.

Remensis aecclesia, quae mater fuit Hildeneshemensis aecclesiae in canonica institutione. Parisiensis in Francia. Sancti Gereonis in Colonia. Babenbergensis. Monasteriensis. Paterbrunnensis. Halverstadensis. Vuldensis. Heresfeldensis. Corbeiensis. Helwardeshusensis. Heresa. Ganderhommensis. Goslariensis. Ringelhem. Bruneswic. Pragensis. 35 Montecassino. Turonis. Quidilingburgensis. Magetheburgiensis. Osenbrucgensis. Altahensis. Tegrinsenses, qui missale cum euangeliario et lectionario in signum fraternitatis huc dederunt. Hi omnes nomina et obitus defunctorum suorum per litteras et per nuncios nobis annunciare debent, et nos illis nostrorum fratrum, ut fiant communes orationes 40 et in autumno per tres dies recordationis fratrum, nomina praedictarum aecclesiarum in conventu publico recitari debent, et in publicis missis, tam pro vivis quam pro defunctis, memoria fratrum nostrorum et sororum per hos tres dies cum oblationibus celebrari debet et elemosinis.

HAEC SUNT NOMINA EPISCOPORUM HILDENESHEMENSIS AECCLISIAE 45
a tempore Karoli Magni, qui fundavit hanc aecclesiam.

Guntharius primus episcopus.	Marcwardus quintus episcopus.	
Reinbertus secundus episcopus.	Wigbertus sextus episcopus.	
Ebo tertius, qui prius Remensis archiepiscopus.	Walbertus septimus episcopus.	
Altfridus quartus episcopus.	Sehardus octavus episcopus.	50
	Thiethardus nonus episcopus.	

a) Osenbrucgensis c. a) abalberto c. b) Merseburgis c. c) de c. d) primus c. e) in pagina eadem et proxime sequentibus multa erasa sunt.

Otwinus decimus episcopus.	Ettilo 17. episcopus.
Osdagus undecimus episcopus.	Udo 18. episcopus.
Gerdagus duodecimus episcopus.	Bertoldus 19. episcopus ^b .
Bernwardus terciusdecimus episcopus.	Bernhardus 20. episcopus.
Godehardus quartus decimus episcopus.	Bruno 21. episcopus.
Thietmarus quintus decimus episcopus.	Hermannus 22. episcopus.
Ezelinus 16. episcopus.	Adelogus 23. episcopus.

Nomina presbyterorum Hildeneshemensis aeclesiae canonicorum, qui ab anno incarnationis dominicae 1078. post obitum Etylonis 17ⁱ episcopi obierunt in Christo sub Udone 18° episcopo, de maiori monasterio sanctae Mariae.

Reteldus presbyter.	Tiethmarus presbyter Hildeneshemensis canonicus postea monachus in monte Casino.	Bertoldus presbyter.
Sigemannus presbyter.		Bruningus presbyter.
Hartnidus presbyter.		Rodolfus presbyter.
Ezelinus presbyter.		Benico decanus presbyter.
15 Heinricus presbyter.	Everhardus presbyter.	Iohannes presbyter.
Edwardus presbyter.	Wideroldus presbyter.	Alfwinus magister scoliarum presbyter.
Sibertus presbyter.	Odelricus presbyter decanus nostrae aeclesiae thesaurarius.	Burchardus presbyter.
Gozbertus praepositus et presbyter.		Hermannus presbyter.
20 Bodo praepositus et presbyter.	Betto presbyter.	Iohannes presbyter.
	Heico presbyter.	Sifridus presbyter.
Scazo presbyter.	Ghiselbertus presbyter.	Bernhardus presbyter.
Dudo presbyter.	Albinus nostrae aeclesiae decanus et presbyter.	Ekkehardus praepositus presbyter.
Bernhardus presbyter.		Ricbertus decanus et presbyter.
25 Aldomnus presbyter.	Hoico presbyter.	Lambertus presbyter.
Gumbertus presbyter.	Walhardus presbyter.	Werno presbyter.
Ludolfus presbyter.	Franco presbyter.	Conradus presbyter.
Gerdagus presbyter.	Conradus presbyter.	Lambertus presbyter.
Sibertus presbyter.	Hartbertus presbyter.	Bertoldus presbyter.
30 Ezelo presbyter.	Bruningus presbyter.	Heribordus presbyter.
Adeloldus presbyter.	Bevo presbyter.	Wigandus presbyter.
Abico presbyter.	Volhardus presbyter.	
Hezelo ^c presbyter.	Azzo presbyter.	

Nomina diaconorum Hildeneshemensis aeclesiae canonicorum, qui ab anno incarnationis dominicae 1079 post obitum Ettilonis 17ⁱ episcopi obierunt in Christo sub Udone octavo decimo episcopo de maiori monasterio sanctae Mariae matris Domini.

Amelungus diaconus.	Bertholdus praepositus et diaconus.	Otto diaconus.
Dudo diaconus.		Gozmarus diaconus.
Benno diaconus.	Odelricus diaconus.	Bruningus diaconus.
40 Hilderadus diaconus.	Eilbertus diaconus.	Harderadus diaconus.
Thodericus diaconus.	Bruno diaconus.	Burchardus diaconus.
Reinoldus diaconus.	Bruno diaconus.	Bruno diaconus.
Heinricus diaconus.	Esicus diaconus.	Otto praepositus et diaconus.
Hyrimfridus diaconus.	Ekehardus diaconus.	Haoldus diaconus.
45 Tiodericus diaconus.	Thodelo diaconus.	Beringerus diaconus.
Albero diaconus.	Gherlagus diaconus.	Thietmarus diaconus.
Thiodericus diaconus et praepositus.	Hermannus diaconus.	Widekindus diaconus.
Volcoldus diaconus.	Theodericus diaconus.	Heinricus diaconus.
50 Liudegherus diaconus.	Eilhardus diaconus.	
	Bertoldus diaconus.	

a) versus minio scriptus. b) reliqua quatuor nomina minio scripta indicare videntur episcopos istos scriptoris tempore praefuisse ecclesiae. c) Hezelo codex.

Nomina subdiaconorum et acolitorum et scolarium Hildenesheimensis ecclesiae canonicorum, qui ab anno incarnationis dominicae 1079. post obitum Ettilonis 17ⁱ episcopi obierunt in Christo sub Udono octavo decimo episcopo de maiori monasterio sanctae Mariae matris Domini.

Hezzelo subdiaconus.	Sigewinus subdiaconus.	Widego subdiaconus.	5
Rodolfus subdiaconus et praepositus.	Thiodericus subdiaconus.	Everhardus subdiaconus.	
Thietbertus subdiaconus.	Meinhardus subdiaconus.	Hugo subdiaconus.	
Wernherus subdiaconus.	Bodo subdiaconus.	Poppo subdiaconus.	
Huboldus subdiaconus.	Thiodericus subdiaconus.	Werno subdiaconus.	10
Volcherus acolitus.	Beneko subdiaconus.		
Alfardus acolitus.	Heinricus acolitus.	Sigebodo acolitus.	
Godefridus scolaris.	Hermannus acolitus.	Heinricus acolitus.	6
Thiethardus scolaris.	Iohannes scolaris.	Burchardus scolaris.	
	Odelricus scolaris.		

Pyppinus filius Angysi annis 25 regnavit. 15

Karolus filius eius annis 25 regnavit.

Pyppinus annis 27 regnavit.

Karolus Magnus annis 47 regnavit. Cui Leo tercius, qui dicitur excecatus, imposuit coronam imperii Romae et laudes „Christus vincit“ pro papa et regibus et principibus dicendas instituit in die ordinationis suae. 20

Lodewicus filius eius annis 26 regnavit.

Lodewicus annis 35 regnavit.

Lodewicus annis 5 regnavit.

Lodewicus annis 6 regnavit.

Karolus annis 13 regnavit. 25

Arnulfus annis 12 regnavit.

Lodewicus annis 7 regnavit.

Conradus annis 20 regnavit.

Heynricus annis 36 regnavit.

Otto annis 11 regnavit. Qui Magdeburgensem episcopatum cum suis suffraganeis 30 quinque instituit.

Otto annis 18 regnavit.

Otto annis 23 regnavit.

Heynricus annis 14 regnavit. Qui Bavenbergensem episcopatum instituit.

Conradus annis 17 et menses 6. 35

Heynricus^a annis 17 et menses 4. Qui Goslariensem congregationem de suo construxit.

Heynricus, Heynrici filius, quartus rex huius nominis dictus, excommunicatus a quatuor Romanis pontificibus Gregorio VII. et Victore III. Urbano II. et Paschali II. anno incarnationis dominicae 1107, ordinationis suae anno 53^b obiit^c. Regnavit autem post obitum patris beatae memoriae Heynrici imperatoris 51. In vigilia epyphaniae Domini 40 in Inghelhem regali curia in praesentia filii sui regis Heynrici huius nominis quinti, in audientia multorum principum regni, qui ab eo discesserant propter excommunicationem, et filium suum regem elegerunt, absolutionem quesivit a Romanis legatis Richardo Albanensi et Ghebehardo Constantiensi, et non accepit, et ibi coronam et cetera regalia principibus reddidit. Eodem anno 7. Ydus Augusti obiit Leodii non absolutus^d. 45

1. Karolus imperator magnus, qui supremo vitae suae tempore Saxones diversis variisque conflictibus duodecimo demum bello ad fidem Christi compulit, et Dei auxilio

a) Heynricus a. 17 et m. 4. desunt in codice, sed supplenda esse videbantur. b) ita emendo; III. codex. c) vox deest in c. d) hic incipit 2.

episcoporumque consilio christianam religionem super eos corroboravit, aeclesia scilicet per loca Patherburne, Corbeiae, Mynden, Hyldeleshem, Herstelle, et ceteras aedificari fecit, et episcopatus ibidem futuros praedestinavit, anno incarnationis Domini 814. ⁸¹⁴ ad Christum migravit, anno aetatis suae 72, regni autem eius 43, imperii vero 14; cui filius eius Lothewicus successit. Qui et eisdem episcopatus iuxta decretum patris instituit, et ipse GUNTARIUM primum episcopum in Hildeneshem ordinari fecit. Qui episcopus primo suae ordinationis tempore in cimiterio capellam aedificavit, in qua postmodum sepultus cum suis successoribus quievit.

2. Huic successit REINBERTUS secundus episcopus, quo defuncto anno dehinc praedictae incarnationis Domini 835⁺

3. EBO archiepiscopus Remis deponitur, et in Hildeneshem imperatoris clementia relegatur. Qui 12⁺ annis aeclesiae praefuit, et episcopalem ordinem, ut sibi videbatur, exercuit. ^{835. Febr. 12.}

4. Anno deinde 847^b incarnationis Domini ALFRIDUS quartus episcopus ordinatur. Qui aeclesiam regulariter regendo, quicquid antecessor suus de sacris ordinibus temere usurpavit, decreto canonum rationabiliter annullavit. Idem praesul monasterium nostrum in timore Domini inchoavit, et sub ipso inchoationis exordio criptam orientalem in honore sanctae Mariae virginis consecravit. Qui et duas curtes suae proprietatis Saleghenstad^c et Asnede^d nostrae aeclesiae condonavit. In quibus abbatias, Salegenstad monachorum, et Asnede virginum coadunavit. Ipse episcopus 852, praedictae incarnationis Domini anno cum Liudolfo Gandeshemense cenobium primo in Brunestehusen, et quarto post haec anno in Gandesheim^e, ut praenotatum est, inchoavit. Qui et aeclesiam ibidem aedificare coepit, et Hathamodam eius ducis filiam primam abbatissam ibidem ordinavit, decimas etiam ex proprietate suae aeclesiae ibidem pro exhibendo sibi servimine et censu in beneficium praestitit, et cetera ibi Christo famulantibus profutura ex suo paterna pietate providit. Qui 18. post anno Hathamoda defuncta Gerbergam sororem eius abbatissam ordinavit. Ipse etiam anno incarnationis Domini 872, suae vero ordinationis 26. inchoatum Hildeneshem monasterium Deo gratias consummavit, et divinae maiestati in honore sanctae Mariae sub titulo sanctorum Cosmae et Damiani, Tyburtii et Valeriani, et sanctae virginis Ceciliae devotissime dedicavit Kal. Novembris. Qui et tercio post anno, suae ordinationis 29, plenus dierum et vere plenus bonorum operum 18. Kalendas^f Septembris, scilicet in assumptione sanctae Mariae, in consortium sanctorum veraciter assumptus migravit, et Asnede in sua aeclesia, quam ipse inchoavit, consummavit, dedicavit, sepultus quievit, ibi usque hodie in miraculorum virtutibus per plurima sanitarum insignia, ut eo loci commanentes veraciter affirmant, omnibus innotescit. Eodem etiam anno, id est incarnationis Domini 875, Lodewicus imperator obiit, filius Lodewici.

Post Alfridum Liudolfus quidam monachus Corbeius designatur, sed subita morte praeventus aufertur. ^{Ann. Rod.}

5. MARCQUARDUS dehinc quintus episcopus successit, qui etiam in Gandesheim trabes aeclesiae posuit, qui 4. ordinationis suae anno occisus est a Sclavis. Ipse iuxta relationem veterum praedictas abbatias Salegenstat et Asnede negligenter amisit. ^{Ann. Rod. Febr. 2.}

6. Anno deinde incarnationis Domini 880, WICBERTUS episcopus electus est, qui in suo tempore medicinae artis peritissimus fuit, et bibliothecam^g, quae adhuc in monasterio servatur, propria manu elaboravit, et pluralem utilitatem suae aeclesiae praevit. Ipse etiam utilitati fratrum consulens, omnem substantiam aeclesiasticae proprietatis subtili sagacitate distribuens per villas, curtes, familias et decimas, terciam partem ad praebendam fratrum instituere decrevit, sed obitu praeventus eandem inscriptionem successori suo complendam reliquit. Hic etiam anno 883, incarnationis Domini et suae ordinationis anno 4. consummatam aeclesiam in Gandesheim dedicavit, et Gherberga abbatissa defuncta sororem eius Christianam^h instituit ibidem. ^{Vita Gerbergae. Febr. 1.}

7. Huic WALBERTUS septimus episcopus successit, qui praeposituram et praebendam fratrum, ut antecessor suus praetitulavit, fideliter instituit, et amobus aeternae retri-

a) q. ipse p. 2. b) DCCCXLVIII. 2. c) halegenstad et asnede 2. d) gandeschem 2. e) deest 1. f) et in 55 Ebbekestorff sepultus 2. g) deest 2. h) Christianam e.
 5) Osterwick? 6) Essen. 7) l. e. biblia.

Vita Godeh. +919.
Nov. 3. butionis praeium coram Deo acquisivit. Ipse etiam Christina^a defuncta Roswidam abbatisam ordinavit.

Ann. Hild. 8. Post Walbertum SEHARDUS octavus episcopus praepositus, qui anno 926.^b incarnationis Domini turrim occidentalem in Gandesheim dedicavit, et Roswida defuncta Wendelghardam abbatisam ordinavit. Ipse etiam in nostro monasterio altare sanctae Crucis et parietes et pulpitae euangelium argento honeste redimivit.

+928.
Oct. 10. 9. Anno dehinc 928. Sehardo defuncto, THIETHARDUS abbas Herveldiae nonus episcopus nobis ordinatur, qui inter plurima suae pietatis indicia tabulam principalis altaris auro purissimo geminis et lapidibus preciosis ut hodie apparet decenter adornavit, qui et in Gandesheim novam aecclesiam ad monachos anno 939.^d incarnationis Domini in honore sanctae Mariae consecravit.

+954.
Sept. 13. 10. Quo ordinationis suae anno 27. defuncto, OTHWINUS Parthenopolitanae sedis abbas decimus episcopus ordinatur. Qui pluralem utilitatem suae aecclesiae per 30 annos praevit, specialiter tamen curtem Gysenheim^e in utilitatem fratrum^f acquisivit, vinum etiam in summis festivitibus per 16 dies fratribus instituit. Ipse etiam preciosum aurum et gemmas et lapides et margaritas in constructionem calicis et patinae collegit; sed infirmitate praeventus, sub sigillo et fide Christi successori suo reservavit. Qui 30 ordinationis suae anno ad Christum feliciter migravit. Ipse etiam Wendelgharda defuncta, Gerbergam^g abbatisam in Gandesheim ordinavit.

Vita Godeh. 984.
Dec. 1. 11. Otwino pontifici^h OSDAGHUS undecimus episcopus successit: qui ex sua hereditate et acquisitione curtem maioris Aleghrimesheimⁱ cum 30 mansis in utilitatem fratrum instituit.

+989.
Nov. 8. 12. Quo quarto ordinationis suae anno defuncto GERDAGUS duodecimus episcopus successit; qui etiam ex sua proprietate et acquisitione curtem minoris Alegrimesheim et Sighebretheshusen^j fratribus ad 40 mansos donavit. Qui tertio suae ordinationis anno Romam adiit, et inde rediens 7. Idus Decembris ad Christum migravit.

Ann. Hild. 992.
Dec. 7. 13. Deinde incarnationis Domini 993° BERNWARDUS regius capellanus decimus tertius episcopus aecclesiae nostrae constituitur. Qui ab exordio promotionis suae quicquid acquirere potuit utilitati suae aecclesiae^k fidelis dispensator prudenter impertivit; aurum namque et lapides, quos beatae memoriae Othwinus, ut praedictum est, reservavit, iste in calicem et patinam magnae pulchritudinis et pulchrae magnitudinis, ut modo videtur, fabricavit, et plurima utensilia, ut inter vitae suae opera inscribitur, suae aecclesiae contulit. Monasterium^m quoque sancti Michahelis construxit et ex parte dedicavit, in quo et abbatiam et congregationem monachorum instituit. Quorum utilitati praedia et curtes et familias ad trecentos mansos condonavit, fratrum etiam utilitatem in praebenda et vestitura clementer ampliavit, quibus curtemⁿ Hemethesdoron^o cum sua possessione in familiis et decimis^p ad haec implenda delegavit. Ipse etiam in Gandesheim, ut praenotatum est, a Willighiso archiepiscopo et etiam ab Aribone varia vexatione fatigatus, tandem iusticia dominante victoriam obtinuit, et novum monasterium ibidem in conspectu regis Heinrichi et Willighisi archiepiscopi anno incarnationis Domini 1007. et suae ordinationis 15. digne consecravit.

+1022.
Nov. 20. 14. Anno incarnationis Domini 1022, suae vero ordinationis 30, beatus Bernwardus episcopus ad Christum migravit, cui venerabilis GODEHARDUS Altahensis abbas successit. Qui omnibus exemplar iusticiae et humilitatis in finem perseveravit in omni religione sanctitatis. Qui sub initio promotionis suae ab Aribone Mogontiae archiepiscopo super Gandeshemensi aecclesia impetitur, et per aliquot annos varia vexatione irritatur; donec tandem anno dominicae incarnationis 1027, regni vero Cunradi^r regis quarto, imperii autem primo, synodo generali Franconovordi coadunata, ipso imperatore cum episcopis 22 praesidente, diocesim et potestatem super Gandeshemense territorium synodali decreto testimonio septem episcoporum canonice retinuit. Ipse etiam fratrum utilitatem in praebenda et vestitura clementer ampliavit. Ipse etiam in curte

a) christiana c. b) DCCCCXXIII. 2. c) novus f. 2. d) DCCCCXXXVIII. 2. e) o. prius ante abbatem diginitatem Augustini monachus 2. manu 2. f) deest 1. g) gbergam 1. h) p. mortuo O. 2. i) sighebretheshusen 1. k) e. ut f. 2. l) ut 2. m) Monasterium - condonavit desunt et infra multo ampliora leguntur 2. n) c. maioris hemethesdora 2. o) Hemelesdoren glossa 1. p) decima 2. q) donec exorta 1. r) regno 1. s) nra exorta 1. 55. 8) Geisenheim, vini ferax. 9) Algermissen. 10) Sievershausen? Sibbasse? 11) Himmelsthür.

sua Hildeneshem, veteri aeclesia quam Othwinus episcopus ibidem aedificavit dilapsa, pulchrum monasterium in honore ascensionis Christi construxit. In quo clericos plures in diverso studio scripturae et picturae rationabiliter utiles congregavit. Quibus de acquisitione sua victus et vestitus necessaria^a providit sufficienter. Set pro peccatorum culpa idem monasterium igne consumitur, congregatio dilabitur, utilitas ibidem collata in diversa distrahitur.

15. Quo 16. ordinationis suae anno defuncto^b, THIETMARUS^c regius capellanus successit, qui utilitatem aeclesiae suae fratrum benigna dilectione i pluribus ampliari decrevit, set peccatis nostris impediendis non implevit. Cotidianam tamen praebendam fratrum ampliavit, et praedium in villa quae appellatur Wengarde^d, a Walberto presbytero acquisitum, fratribus condonavit. Idem episcopus primo suae ordinationis anno Sophia Gandeshemensi abbatissa defuncta, et Adelhaida sorore sua ei subrogata, quando eam iussu regis in eandem aeclesiam introduxit ante altare, et obedientiam et subiectionem sibi promittenti in aeternam curam commendavit, et decimas quas antecessores^e sui ibidem beneficii gratia praestiterant, banni sui auctoritate^f repetivit, et easdem Christiano comite eiusdem aeclesiae advocato reddente recepit et sibi suaeque aeclesiae in proprietate, banni sui auctoritate communit, astante Hermanno Coloniensi archiepiscopo cum innumera multitudine cleri et populi; easdem tamen decimas ibidem ad preces archiepiscopi cum consilio sui cleri et populi eidem altari et abbatissae repraestitit, pro eodem scilicet^g servimine et censu sicut beatus Bernwardus episcopus, antecessor suus, ibidem instituit^h.

16. Quo subita morte praevento, AZELINUS regius capellanus ei successit; qui pluralem utilitatem suae aeclesiae diversa acquisitione contulit, veruntamen, ut veremur, ante Deum reus extitit, quod monasterium nostrumⁱ igne consumptum inconsulte deiecit. Ipse etiam fratrum commoda sepius ampliari decrevit, set varia occupatione praepeditus, tandem subitaneo obitu occupatus non implevit. Dedit tamen anulum pontificalem et dorsale bonum suo nomine inscriptum, cum campana Cantabona vocata. Dedit etiam coronam^j auro et argento radiantem et coram principali altari pendentem^k.

17. Defuncto eo ETHYLO^l Goslariensis praepositus nostrae aeclesiae delegatur, qui vir tam litterali scientia quam matre virtutum discretionem conspicuus, opus quod antecessor suus in occidentali parte nostrae civitatis inchoaverat, quippe cuius magnitudo tenuitatem rerum nostrarum excessit, antiquo capiti aeclesiae, quam dominus Alfridus in eodem loco divina revelatione fundaverat, novum corpus moderatae compositionis mira arte coniunxit; quod postea procedente tempore praediis de sua acquisitione ditatum, pallii, calicibus, corona ymaginem caelestis Ierusalem praesentante, ceterisque aeclesiasticis ornatibus, insuper auro et gemmis preciosiore librorum thesauro decoravit. Ipse etiam praebendas fratrum, determinato non comprehensas numero, sapienti consilio ad certum numerum, 50 scilicet, redegit, et ut secundum regularem institutionem aequa omnibus portio daretur, quod usque ad id temporis consuetudo nostra non habuit, banni sui auctoritate firmavit. Fuit quoque studiosus in honorando nomine clericali, diligentissimus in promovendis ad spiritalia arma clericalis militiae pueris et juvenibus, quibus, quod verbo docuit, se ipsum qualiter fieri oporteret, exemplum propo-

a) necessaria c. b) 2. ibid. sepultus in cripta maioris nostre ecclesie. c) thietmarus 1. d) sere crassa 1. e) te-excrasa 1. f) videlicet 2. g) 2. haec habet: iste Thietmarus rexit 6 annis aut circa, et molestus fuit monasterio sancti Michaelis, aliqua bona scilicet decimas in Lafferde, Eggensem, Nettlinge, Sawynge et Beddingen¹² ac bona in Wentbusen sufferendo ex inductione quorundam perversorum simili modo sicut Hildewinus, qui 15 beatum Godehardum ad similia induxit set non prevaluit. Vir enim sanctus considerans suam maliciam (c. m. eius m. 2.) et certorum aliorum invidiam eis non concessit. Post obitum tamen sancti Godehardi non cessavit set calliditate vulpina devotum virum Deithmarum episcopum tandem induxerunt, ut eadem bona que sanctus Bernwardus de thesauro Ottonis tertiis emit et monasterio prefato contulit, ipse auferret¹³ monasterio, set tamen post miserabilem obitum quorundam invidorum penitentia ductus totum monasterio restituit. Et tamen postea necio per quos eadem bona cum quibusdam aliis scilicet decima in Berberch¹⁴ monasterio ablata (ita corr. m. 2. accepta m. 1.) sunt et aliis ecclesiis 16 collata, non verentes maledictionem sancti presulis Bernwardi prout in eius legenda clarius continetur. Quo subita morte praevento (et sepulto apud murum versus sacrarium addit m. 2.) anno M^oXLIII^o Azelinus 2. h) m. maioris ecclesiae 2. manu secunda. i) 2. haec habet: Anno Domini 1054. Azelinus migravit ad Christum, sepultus in principali ecclesia iuxta columpnam omnium sanctorum in parte australi. et loco eius constituitur Ethilo etc.

12) Wennerde, olim apud Sarstedt sita. 13) *lütike crone* glossa s. XV. 14) Hexilonem vocat Henricus IV. rex in dipl. a. 1057. 15) Lafferde, Hobeneggelsen, Nettlingen, Sauningen, Beddingen. 16) Bierbergen.

suit. Quam largus autem fuerit in elemosinis, ipsi adhuc pauperes testantur, quorum tamen hac discretione supplebat inopiam, ut prorsus ab hiis, qui utcumque parum operari poterant, viciorum matrem extirparet desidiam. Habet tamen in eo divina sententia, ut veremur, quid feriat, quia institutionem nostri ordinis in abbreviatione divini officii, in superfluitate vestium, in relaxando regularis vitae restrictionem, non dico mutavit, set mutantibus non contradixit. Pari enim reatu tenēris, et errori consentire, et, ubi possis, illicita non prohibere. Deinde crescentibus rebus aecclēsię numerum Deo servientium studens augete, in honore sancti Mauriti, in monasterio quod beatę memorię Godehardus^a episcopus aedificaverat, sanctimoniales instituit; scilicet considerato hoc sexu tum oportunitate loci tum natura ad peccandum proniore, ipsis eiectis 20 canonicos novo in monasterio reposuit, quibus victus et vestitus necessaria procurans, Cononem consanguinitate sibi proximum, post Brissinensem episcopum, ipsis praeposuit. Iam autem instante aetatis suę vespere vespertinum oblaturus sacrificium, in orientali nostrae civitatis parte prius domum belli, in domum pacis, adiuncto etiam novo opere commutavit, et 15 canonicis institutis habundeque illis necessariis provis, 15 Adeloldo praeposito, viro sanctę memorię, regendos commisit. Set quia idem monasterium infirmitate praeventus consecrare non potuit, Burchardo Halverstadensi episcopo, fortissimo in bello aecclēsię militi, sub titulo sanctę Crucis et beatorum apostolorum Petri et Pauli consecrandum commisit. Quo ad purum infirmitatis ignē excocto, praedicti praesulis ammonitu, fratribus nostris ex corde poenitens quicquid abstulerat, decimas scilicet et curias Wangarde, Eymbrike¹⁵, Poppenburg¹⁶ reddidit, et quae longo tempore congregaverat, ipse ut prudens animal per manus pauperum Domino offerenda praemisit. Considerans enim impossibile esse multorum non exaudiri orationes, nullam in tota Saxonia congregationem praetermisit, quam non quantolocumque karitatis munere honoraverit. Ipse quoque de immutatione nostri ordinis facta confessione poenitentiam 25 accepit, et fratres nostros astantes sub attestatione divini timoris ut in pristinum restitueretur, consulendo praecipiendo ammonuit. Ad cuius virtutis cumulum hoc quoque laudibus eius placuit inserendum, quia pene omnibus Ytalicis et Teutonicis episcopis inauditam et in omni canonum serie non lectam domni Gregorii papae huius nominis septimi dampnationem subscribentibus, ipse quoque timore mortis subscripsit, set quod 30 scripserat, ut homo sagacissimi ingenii, obelo supposito dampnavit. Cuius quia subscriptionis poenam et excommunicationem, scilicet hac pro inobedientia subsecutam, 17 maxime nostro in tempore luimus¹⁷, visum est socordiae, tantam tanti viri sagacitatem, qua se ab hac coram Deo absolvit, silentio praeterire. Hic cum Henricus rex huius nominis quartus totam pene Saxoniam rapina vastaret et incendio, data infinita pecunia, 35 ut ne una domus in omni nostro episcopatu combureretur, effecit. Si quis autem obiciat, pro eo non orandum quem excommunicationis poena diximus innodatam, certissime sciat, Adalberonem Werzeburgensem episcopum cum Eilberto Mindensi episcopo auctoritate apostolica Corbeiae absolvisse, nec postea eum corpore, numquam autem animo excommunicatis communicasse. Obiit autem beatę memorię domnus Heftylo 40 episcopus anno dominicę incarnationis 1079, ordinationis vero suę 26^b, et in monasterio sancti Mauriti, in loco quem ipse sibi praefoderat, requiescit. Cuius quia adhuc in nostra congregatione plurima vivunt beneficia, eius quoque apud nos nova semper et celebris vivit memoria.

1079. 18. Huic octavus decimus episcopus UDO successit, qui aecclēsię nostrae 33 annis 45 praefuit. Hic, ut omnium pace dicatur, cum oblectamentis temporalis vitae nimis indulgeret, iusto Dei iudicio condignas levitatis suę poenas exolvit. Ecberto namque marchione episcopatum nostrum incendiis ac rapinis atrociter invadente, et muros urbis gravissima obsidione coartante, idem episcopus ob^c tutelam sui et defensionem aecclēsię decimas, quae omnes fere illi vacabant, aliasque aecclēsię possessiones coactus 50 est militibus impertiri, et quod magis perniciosum est multas, poenās videlicet pecuniarias pro criminalibus culpis institutas, hominibus suę ditionis relaxare. Extremo tamen vitae suę tempore moribus sincere correctis, praedia quaedam suę proprietatis

a) G. 1. b) XVII. t. XXVI. 2. c) ad 2.

15) Emmerke. 16) Poppenburg ad Leinam. 17) e. g. anno 1080. Saxonia vastata.

cum ministris ad ius episcopale contulit; quae vero in Bochotha¹⁶ titulo hereditariae et
 successione possederat, et quod in Witisleve¹⁷ a quodam Godeschalco emptionis nomine
 adquisiverat, ad opus fratrum delegavit. Insuper quod^a filiae fratris sui Erika et Athel-
 heidis^b venerabiles^c abbatissae, praedium suum in Hevenhusen^d cum omnibus suis atti-
 5 nentis aecclēsiae nostrae largirentur, effecit. 1114.
Oct. 19.

Post hunc Bruniggus Goslariensis decanus, aetate maturus et industria conspicuus,
 aecclēsiae nostrae delegatur. Qui episcopatum quidem nostrum quatuor annis gubernavit,
 set cum a Moguntino Adelberto consecrationem nollet suscipere, episcopatum resignavit;
 et ad aecclēsiam sancti Bartholomei, cui quaedam de bonis episcopalibus, quaedam de
 10 rebus proprietatis contulerat, sese transtulit, ibique diem exitus sui Deo devotus expectavit. + 1120.
Mar. 3.

19. Dehinc BERTOLDUS, venerabilis noster praepositus, cleri plebisque consensu
 aecclēsiae nostrae praeficitur. Qui et officio aecclēsastico excellenter eruditus, et reli-
 giosae conversationis studio praecclarus, religiosas quasque personas omnibus modis suae
 aggregare et nitebatur aecclēsiae. Ipse sacras virgines in episcopatu nostro primus inclu-
 15 sit, et clericos quos regulares vocant introduxit, eiusdemque ordinis praepositorum
 in Banchenrothe¹⁸, et de suis et episcopalibus bonis instituit. In capite etiam sanctuarii
 principalis aecclēsiae opus elegantis structurae aedificavit. 1119.
inter
Iun. 3.
et Oct.
31.

20. Huic BERNHARDUS episcopus successit. Qui primum magister scholarum, deinde
 maioris aecclēsiae praepositus, pari desiderio cleri et populi supra modum renitens in
 20 episcopum eligitur. Electus autem sicut vir litteratura ac discretione omnique virtutum
 decore conspicuus, dispersa congregare, et congregata conservare, et habita modis com-
 petentibus augmentare curavit. Abbatiam siquidem Ringelemensem¹⁹ prius regalem,
 nunc vero episcopalem, Conrado regē consensu principum donante, in perpetuum sibi
 et successoribus suis obtinuit, ac praepositorum in Alsburg²⁰, cum ante non totam pos-
 25 sideret, Heinrico duce partem suam conferente, integraliter bonis proprietariis aecclē-
 siae nostrae coadunavit. In honore quoque beati Godehardi episcopi nostri et confes-
 soris, vere sanctorum catalogo fieri inconveniēter ascripti, cuius ipse translationem
 auctoritate Innocentii papae et conventia Remensis concilii sollempniter celebrarat, mo-
 30 nasterium in australi parte nostrae civitatis construens dedicavit et dotavit, ac fratres
 monasticae professionis inibi Deo servituros constituit, et eis Fridericum primum abba-
 tem praefecit. Ipse fratrum utilitati pie prospiciens, partem praedii quod in Waleshu-
 sen²¹ habebat, in augmentum praebendarum contulit. Praedia vero quae venerabiles
 35 abbatissae Adelheidis et Erika aecclēsiae contulerant, hac moderatione fratribus imper-
 titavit, ut curtes et litones usui fratrum cederent, ministeriales vero curiae episcopi
 curialium more deservirent, sic tamen ut ministerialium absque herede decedentium
 bona seu beneficia fratrum bonis semper accedant. Nec hoc silentio praetereundum
 est, quod curtem nostram in Embreke, qua longo caruimus tempore, sagaciter requisi-
 vit et fratribus reddidit, et inde quatuor servitia fratrum consilio dari ordinavit, duo
 40 fratribus sancti Mauriti et sanctae Crucis, in ascensione et in pentecosten nobiscum in
 refectorio, unum in apostolorum Petri et Pauli festo, quartum in ipsius boni comitis
 Thietmari, qui eadem bona nobis contulit, anniversario. Et ut fratribus affectum fra-
 ternae dilectionis in omnibus declararet, medietatem oblationum altaris beatae Mariae,
 et terciam partem eorum quae ad beatum Godehardum offeruntur, itemque oblationes
 45 sepulchri cum omni integritate, domno Hermanno Thuringo venerabili presbytero inter-
 veniente, fratribus erogavit, et ne rerum necessariorum defectum sentire cogentur,
 instituit, ut per licentiam absentibus per 15 dies plenaria praebendarum portio praeter
 vinum ministraretur; quando autem vinum deest, 10 nummos pro vino dari, cum ante
 septem darentur, ordinavit. Castrum etiam Winzenburg funditus dirutum, ut sibi ad
 tutamen aecclēsiae reaedificare liceret, ab imperatore Lotario impetravit, quod et reae-
 50 ficavit, et ut aecclēsiae et sibi et successoribus suis, et absque alicuius invasione, libe-

a) ita 2. vox deest 1. b) eilika et selheydis 2. athelheidis 1. c) venerabilis 1. d) hevenhusen 2. e) e. ubi et sepultus est 2. f) sequentium loco haec habet 2: Monasterium etiam dictum Veiingerode quod hodie Marienrade vocatur in-
 vavit, et ibidem fratres ordinis Cisterciensis collocavit et moniales sibi quondam habitantes locavit in Iserehsagen.

16) Buchholz a septentrione Hannoverae, aut Bok- 19) hodie Marienrode. 20) Ringelheim ad In-
 55 holt praefecturae Bodenteich. 17) Wetzleben apud dristam. 21) Oelsburg. 22) Wallhausen.
 Wolfenbüttel. 18) Hevensen propē Hardegsen.

1135. rum permaneret, duorum Romanorum pontificum Innocentii et Eugenii, magnorum in
 Nov. 23. Christo virorum, banno firmari rogavit. Ipse etiam ligneam turrim vetustate dirutam
 1149. amovit, et novam non modico sumptu reposuit, deditque vas crisatum argenteum et
 Mai. 27. dorsale valde bonum, quando Imbrike fratribus resignavit, in testimonium. Indumenta
 quoque episcopalia aurifrigiis decenter ornata de suo aeclesiae comparavit, anulo quoque
 duos pontificales suo nomine inscriptos, unum topazio aliisque gemmis cum margaritis
 circumpositum, alterum quadrangulum iacincto optimo radiantem beatae Mariae obtulit.
 Qualiter etiam monasterium nostrum campanis et picturis adornaverit, coram omnibus
 elucescit. Praerogativam denique episcopalis officii, quam in Gandeshemensi aeclesia sui
 antecessores, episcopi videlicet Hildeneshemenses, habuerunt, toto vitae suae tempore
 quiete possedit. Nam domnam Liuthghardam, domnae Berthae abbatissae subrogatam, Gos-
 lariae in curia imperatoris Lotharii in aeclesia beatorum apostolorum Symonis et Iudae,
 promissa sibi debita obedientia manu propria consecravit. Qua defuncta domnam Adel-
 heidam illi rite substitutam oculorum cecitate praepeditus per manum domni Bernhadi
 Palburnensis episcopi, in Gandeshemensi monasterio praesentialiter sibi obedientiam
 1153. promittente, fecit consecrari. Obiit autem anno dominicae incarnationis 1153, suae
 Jul. 20. vero ordinationis anno 23, et in monasterio beati Godehardi requiescit.

21. Post obitum domni Bernhadi BRUNO decanus, vir bonus et providus, aecle-
 siae nostrae praeficitur. Qui rebus aeclesiae conservandis ac meliorandis annis 10
 totum se impendit, quibus ipse praefuit. Tectum et pavementum principalis aeclesiae
 erogatis fere 50 marcis meliorari fecit. Officinas domus et curiae episcopalis dilapsas
 reparavit. Castrum quoque Winzenburg non modico sumptu turri firmissima commu-
 nivit. Contulit autem ad ipsum armarium totum testamentum novum et vetus utrum-
 que glosatum, expositores et hystoriographos ac divinorum librorum tractatores, nec
 non libros phisicae, aliosque quam plures suo nomine insignitos. Ornatum vero adauxit
 25 aeclesiae, casulam de examito ornatam aurifrigio, dorsale de pallio, infulam, cyrothe-
 cas, sandalia nova, et alia usitata, capsam cum reliquiis et pedem crucis conferendo.
 Obtulit praeterea ad praebendam fratrum tres mansos et dimidium et duas areas in
 Eilstringhe²³. Tres mansos et tres areas in Solesze²⁴ cum octo mancipiis, ac cyphum
 1162. argenteum septem marcis comparatum.
 Oct. 18.

22. Episcopo Brunone defuncto, HERMANNUS praepositus Sanctae Crucis commu-
 1162. niter ab omnibus electus, a fidelibus aeclesiae, consulto tamen prius imperatore, qui
 eo tempore in Ytalia morabatur, sacramentum fidelitatis suscepit, cunctisque negotiis
 suis et comodis circa redditus episcopales libera potestate dispositis, cum milicia
 domnum imperatorem in Ytaliam secutus, regalium investituram apud Papyam adeptus
 35 est²⁵. In episcopatu denique constitutus, sociam semper habens humilitatem cum timore
 Dei et omni mansuetudine, subditos sibi gubernabat, erga fratres tanta usus benivo-
 lentia, ut terciam partem sacrificii in choro sancti Godehardi circa initium suae promo-
 tionis ipsis largiretur. In memoriam quoque omnium fidelium animarum, quam ipse
 26 primus in aeclesia nostra celebrem fecit, tres mansos in Sutherem²⁶, et molendinum
 40 de patrimonio suo fratribus assignavit; Ganderhemensem aeclesiam incendio deprava-
 tam, sed studio Atheleidis abbatissae reparatam, Hartwico venerabili Bremensis aecle-
 siae archiepiscopo multisque aliis episcopis cooperantibus, sollempniter dedicavit. Nec
 unquam in aeclesia Goslariensi aliquam contradictionis molestiam sustinuit, adeo ut in
 quadam sollempni curia Goslariae celebrata, cum ipse adhuc diaconus esset, et plerique
 45 episcoporum, utpote Moguntinus Conradus et Reinaldus Coloniensis, similiter in diaco-
 natu constituti et simplici electionis honore pollentes, suscipiendi domnum imperatorem
 in processione et sermonem faciendi ad populum ex officio suae dignitatis, Hildeneshe-
 mensis electus, onus et laborem ibidem subire cogeretur. Post aliquot annos suae promo-
 tionis quidam sui fideles, quia eorum usque quaque voluntatibus nolebat esse obno-
 50 xius, tantis rapinis et incendiis demoliti sunt episcopatum, ut ab hac calamitate tercia
 pars episcopatus vix immunis remaneret. Consilio tamen domni imperatoris et princi-

a) hucusque primum scriptor exaravit. b) numerus deest. c) Brunonis obitus in codice 2. circa annos Domini
 MCLXIII vel MCLXIII aut circa contigisse scribitur.

23) Eilstringe desolatum prope Rosenthal. 24) Solschen. 25) Cl. Lüntzel Hermannum post d. 21. 53
 Dec. 1164. consecratum scribit 26) Sottrum.

pum eius hac itumque sedata commotione, dominus Hermannus episcopus per consensum fratrum ad sepulchrum Domini profectus est; in qua profectione praeter alios labores naufragium passus, ad tantam devenit inopiam, ut tantus princeps, genere et dignitate praeclarus, publicae mendicitati subiceretur. A patriarcha tamen Iherosolimitano et ab aliis terrae illius religiosis pie susceptus, benigne habitus et honorifice dimissus, reditum in patriam suam acceleravit; veniensque bene sospes in Ytaliam, ibi egrotare cepit, et apud Secusium²⁷, fide plenus, defunctus est et ibidem sepultus.^{† 1170. Jul. 10.}

23.^b ADELOGUS^c praepositus Goslariensis post decessum Hermanni episcopi ab omnibus electus est. Qui pluribus, ut in privilegiis suis continetur, fratrum commodis pie prospiciens, in praestatione castri Honburg²⁸, quod^a ipse alienatum ab ecclesia per Heinrichum ducem, domino Friderico imperatore cooperante, datis pecuniis requisivit, duos mansos in Waltrinkehusen²⁹ et Westenheim, 10 solidos solventes, a duobus fratribus Ludolpho videlicet et Adolpho, qui partem eiusdem castri in beneficio susceperunt, et ab aliis duobus fratribus Bodone et Bertoldo, qui suam nichilominus partem ab episcopo feodaliter perceperunt, 10 marcas ad emendum praedium in opus fratrum dari ordinavit. Praedium quoque comitis Ottonis de Asle³⁰, a vidua ipsius comitis domina Salome, quod ad ipsam legitima successione devolutum erat, sua filia consensiente aliisque suis hereditibus legitime consensientibus, multis laboribus et magnis impensis comparatum cum omnibus suis atinenciis, mediante domino Friderico imperatore et factum episcopi modis omnibus corroborante, ecclesiae nostrae acquisivit. Mansos autem 7 et 8 iugera in Stenem ad idem praedium pertinentes et tunc temporis sibi vacantes ad usum fratrum sub ea determinatione deputavit, ut redemptis bonis ac pignoribus ecclesiae, in emptionem eorundem praediorum obligatis, tunc demum liberam utendi eis habeant facultatem. Praestitit insuper mutuo duobus fratribus Ludolfo et Wilbrando sexaginta marcas argenti, quando Iherosolimam proficiscebantur cum domino imperatore, castro ecclesiae Halremunt³¹, quod ipsi de manu episcopi beneficiario munere^d tenuerunt, loco pignoris recepto, et aliquot ministerialibus suis, ac interposita pactione, ut eadem praedictae marcae redemptis pignoribus ab heredibus praedictorum fratrum in usum ecclesiae debeant provenire. Consuetudines praeterea quasdam, et quasdam iura ecclesiae, quae ante tempora sua, scripta specialiter comprehensa non habuimus, ne in posterum aliqua possent malignantium iniquitate convelli, scripto comprehendit, et alia quaedam ante non habita clementi bonitate superaddidit, quod videlicet ne ipse ne aliquis successorum suorum episcoporum sine consilio discretorum fratrum, vel magna negocia diffinire, vel beneficia maiora locare, sive redditus mensae suae, si forte necessarium fuerit, pignori obligare vel ullo modo alienare praesumat. Item ut ex depravatione monetae congregationes in praebendis suis detrimenta nulla sustineant, statuit; et banno firmavit, ut 24 solidi marcae examinati argenti semper aequaliter respondeant. Firmavit etiam archidiaconis synodalia^e de ecclesiis sive capellis suis quae in eorum potestate consistunt, post obitum sacerdotum qui de manu episcopi ecclesias easdem sive capellas tenuerunt. Testamenta quoque fratrum quae ipsi fecerint, vel quae ex aliorum testamentis legata fuerint, imperpetuum donavit et banni sui auctoritate munivit. Instituit quoque, quod nec ipse nec aliquis successorum suorum episcoporum bannum vel ecclesiam aliquam alicui ecclesiae in episcopatu nostro constitutae sine consensu et consilio fratrum perpetuo possidendam debeat conferre vel donare: et cum fratres a bantecessoribus suis episcopis nostris id gratiae percepissent, ut ad bona obedientiarum suarum tuenda advocatum, qui sibi videretur idoneus, eligerent, qui tamen ad praedicta bona pro litibus decidendis non nisi vocatus debeat accedere, praedictus pater et episcopus noster amplioris benivolentiae nobis munus impertiens, super memorata fratrum bona, domino Frithero imperatore consensiente ab advocatis penitus absolvit, et omne ius decidendarum causarum, sive per se sive per amicos suos, in obedientiarum^f transtulit; et villicationes praepositurae nostrae, Hisnem³² videlicet Hasen et Lusbike, ab intollerabili iugo advocatorum imperpetuum absolvens, praeposito regendas

a) *Hucusque prima manus; incipit altera saeculi XIII.* a) quo c. b) *numerus deest.* c) *delogus c.* d) *in pheidom tenuerunt 2.* e) *alia manus saeculi XIV. incipit.* f) *s. quae de c.* g) *ita corrigo; obedientiarum c.*

27) Susa. 28) Homburg. 29) Waltringhausen, principatus Schaumburg. 30) Asle, Asselburg prope Burgdorf haud procul ab Iudistra situm fuit. 31) prope Springe. 32) Itzum, Hasede, Losebeck.

33 commendavit. Contulit etiam ecclesiae campanam³³ valde bonam et duo candelabra longa, et ad sartatecta principalis ecclesiae fere 20 marcas impendit. In Gandershemensi ecclesia toto vitae suae tempore officium episcopale libere in omnibus exercuit. Nam domina Luidgarda defuncta, dominam Adelheydam illi canonice substitutam in eodem monasterio consecravit, synodum et crismatis consecrationem ibidem quocienscumque voluit celebravit*. Obiit autem anno dominicae incarnationis 1190, et sepultus est in medio criptae principalis ecclesiae.

1190.
Sept. 20.

BERNO.

1190. 24. Huic successit Berno episcopus, qui primo magister scholarum, exinde ecclesie nostre decanus, unanimi cleri electione et totius populi consensu ecclesie nostre prefectus est. Electus autem sicut vir prudens et providus et litterali scientia preditus, ita episcopatum temporibus suis administrare curavit, ut et honeste rerum acquisitioni et earundem conservationi decenti omnimodis intenderet. Ipse enim preter multas servicii^b imperialis expensas, parvo tempore, quo ecclesie nostre prefuit, in reddituum mense episcopalis absolutione, et in bonorum que ab episcopatu nomine feodi tenebantur, et patene maioris calicis redemptione 600 et eo amplius marcas impendit^c; fratrum etiam utilitatibus non minus studens et comodis 4 mansos in Olem³⁴, a manu layca non modicis suis expensis expeditos, prebendis fratrum consensu episcopi assignavit, et de hiis tribus septimanis panem in refectorio, sicut consuetum est, dari instituit. Dedit etiam in redemptione decime in Hoctenem³⁵ terciam partem pecunie; de ea annuatim tria talenta dari disponens, de quibus in aniversarii sui die cuilibet prebende 9 denarios assignavit: et eodem die ad sepulchrum suum honestum cereum et 20 solidos ad elemosinam maiorem ordinavit. Castrum insuper Halremunt sibi vacans, dum propter plurima, que ipse sicut vir prudens advertit, infeodandum decerneret, multa consilii sui maturitate promovit, ut et episcopatu plurima que non habebat accederent, et prebendis^d fratrum 30 solidorum redditus accresceretur. Contulit etiam ecclesie veteris ac novi testamenti libros glosatos et magno scolastice diligencie studio elaboratos. Hoc etiam laudibus eius placuit adiacere, quod omnes^e prepositure montis sancti Petri in Goslaria, diu a laycis ex negligencia prepositorum miserabiliter^e occupatos, multis laboribus et innumeris expensis, sicut vir prudens et strenuus, integraliter absolvit, et ne deinceps obligetur, auctoritate apostolica communiri fecit. Quam beneficus autem in fratres eiusdem loci fuerit, laudabilia eius facta testantur, apud quos celebri et digne laudanda vivit memoria.

1194.
Oct. 28.

CONRADUS.

1194. 25. Conradus cancellarius frater noster, qui primum nostre ecclesie episcopus, deinde ad Erbpolensem episcopatum translatus, in ipsa civitate propter iusticiam occisus est. Ipse ecclesie nostre ornatum decenter ampliavit; dedit enim tres casulas, unam de examinato rubeo, aliam de candido, terciam de purpura violatia, omnes ornatas aurifrigio; duas dalmaticas, unam^f examito rubeo, alteram de candido, aliam bonam examito candido; tres pallas altaris, duas de purpura rubea, unam de auro circulatam, aliam stellatam, terciam cotidianam in altari; cortinam bonam, que suspendi solet in aquilonari parte sanctuarii, purpuram unam villosam; sex cappas, tres de examito rubeo, tres de albo; duo scrinia pulchra ex auro et gemmis, duas porciones reliquiarum sancti Stephani et sancti Laurentii, modicum balsami; preterea advocaciam civitatis nostre pecunia non parva expedit; partem advocacie super villicacionem³⁶ fratribus contulit.

1198.

HARBERTUS 26us.

1199. Anno^g incarnationis dominice 1216⁸ obiit Harbertus bone memorie nostre ecclesie

a) Hic turrim construxit monasterii sancti Godehardi 2. b) *deest* 1. c) Sub isto sanctus Bernwardus canonisatus fuit a tercio papa Celestino, elaborante hoc prefato Bernone presule et Theoderico abbate nostri monasterii (*corr. a. m. S. Michaelis*) qui fuit vir per omnia providus et laudabiliter rexit. Spiritualia tamen partim ceperunt tepescere propter nimias divicias. Ipse multa elendia in casulis et cappis monasterio nostro (*corr. suo*) contulit pro ampliacione divini cultus et obtinuit infulam, sandalia cum ceteris libertatibus anno Domini 1193. Post hec episcopus in Domino defunctus, quiescit in medio ecclesie maioris circa ascensum baptismi. *inserit* 2. d) prebendi 1. d') *omissum est* redditus aut simile quid. *LEIBN.* e) miserabiliter c. e') *excidit* de. f) Dehinc Harbertus 26us unanimi cleri dilectione floruit episcopus. Is quiescit ante altare sancte Katherine ad aquilonem. Viguit anno domini MCCIII. 2. g) MCC 1. *manu saeculi* nunc civitas nova Hildes. 33) *Zadtt klokke in marg.* electus imperialis aule cancellarius occurrit in 55 *manu saec. XVII.* 34) Ohlum. 35) Hotteltem. charta Henrici VI. ecclesiae Ultraiectinae data. a. 1196. d. Mart. 6. Conradus Hildensemensis 36) Lede, villa desolata prope Gronau.

26^a episcopus, qui primum cantor, deinde maior ecclesie nostre prepositus, prebendas fratrum toto sue administrationis tempore utiliter et fideliter dispensans, magnum et sincerum, quem semper erga ecclesiam nostram gesserat, affectum ipsa operum exhibitione comprobavit. Domino igitur Conrado imperialis aule cancellario, nostre autem ecclesie 25° episcopo in illa gravissima imperii dissensione temporibus dive memorie Philippi et Ottonis ad Herbipolensem episcopatum transeunte, et ut ecclesia derelicta in legitimo sibi pastore prospiceret domno Innocencio papa huius nominis tercio districte et sepius iniungente, communi et canonico tocius capituli et cleri consensu, omnibus laicis^a omnino contradicentibus, in episcopum electus est, propter quod ecclesia nostra 10 multos^b et graves labores, expensas, pericula, tam communium quam privatarum rerum dispendia et episcopaliu[m] possessionu[m] alienationes perpessa est. Tandem, misericordia Dei evigilante pro nobis, eo iam in episcopum consecrato et ad episcopium^c nostrum, unde per annum et amplius eiectus fuerat, revertente, rebus pro tempore satis bene compositis, dispersa recolligere, incensa et destructa reedificare, alienata^d revocare, et 15 ecclesiam diutina tribulationum tempestate quassatam tam in interioribus quam exterioribus omni diligentia studuit reformare. Sex quippe villicationes Orsleve, Wackensleve³⁶, Stockem³⁷, Otfredesem³⁸, Upum, Rengelem, pro quingentis marcis et amplius comitis Sifridi de Blankenburch a predicto domno cancellario obligatas, datis nichilominus eidem comiti ducentis marcis argenti et quibusdam aliis redditibus sibi vacantibus 20 beneficiis assignatis, ab omni eius inpetitione penitus expedivit. Eorundem etiam bonorum partem a quibusdam militibus et servientibus datis 30 marcis, et villicationem in Mallerten³⁹ datis 16 marcis, et item villicationem Stockem, quam postmodum fratres de Wulflebuthe violenter detinebant, solutis nonaginta marcis liberavit; allodium episcopale in Aldendorp⁴⁰ et molendinum in civitate pro octoginta marcis cuidam Gerardo, et villi- 25 cationem Vorstede⁴¹ Theoderico de Alten pro sexaginta marcis tempore cancellarii obligata, 140 marcarum solutione recepit: ecclesie Gandersehem 300 marcas, et in causa abbacie de Ringelem 60 marcas expendit; in recompensatione eciam dampni quod in molendino, et aliorum honorum ecclesie, quod per Lippoldum de Escherde accidit, expensis nonaginta marcis de suo, fratribus dedit villicationem et advocatiam^e de Mone- 30 stede⁴², de manu Heinrici et filiorum eius, qui eam detinebant, 16 marcis redemit. Reditus 16 solidorum in eadem villa a quodam Exzo de Eilstringe acquirens pro 4 marcis, eos ad panem scholarium in refectorio annuatim ordinavit. Advocaciam insuper obediencie in Wittenburch, et aliam advocaciam super 12 areis argento fratrum redemptas, similiter et advocaciam honorum prepositure maioris in Idagesem⁴³, et decimam eius^f 35 dem ville ad agendam ipsius memoriam fratrum deputavit utilitati, et ne quis successorum suorum ea alienaret, banni sui firmavit auctoritate; curam^g insuper Vorstede a Brunone de custode 107 marcis comparatam ecclesie nostre condonavit, predio eciam in Repenarde⁴⁴, quod fratres ab ecclesia beati Martini in Minda sibi comparavit^h, de rebus suis 500 marce impense sunt: decimas eciam duas in Dunhusen⁴⁵ ecclesie condonavit. 40 Quantis eciam tectis ecclesie principalis, et officinis curie episcopalis, expensas impenderit, quas dirutas tam^a a vetustate quam ex negligenciaⁱ invenit, coram omnibus elucescit^k.

SIFRIDUS 27us.^l

† 1216.
Mart. 21.

Anniversarius Sifridi 27ⁱ episcopi ecclesie nostre et viri mansuetissimi, qui advoca- 1216. ciam^m in Hemedesdore super omnia bona eiusdem villicationis, ubicumque sita sunt, 100, 45 marcis a fratribus Hugone et Iustacio comparatam ecclesie contulit, ita videlicet, ut si quid bonum pro tempore fuerit et commodumⁿ, capitulo sit inde liberum ordinare, advocaciam in Wittenburch super allodium et 12 areas ab Arnolde laico emptam, suo tempore et decimam unius mansi et 12 arearum in eadem villa rationabiliter comparatam

XVII. ad marginem haec scripta sunt: Hic iniuria scribentis erratum est in numero. Viget enim adhuc Harbertus anno 50 1206. ubi tria altaria in cripta consecravit, ut in hoc ipso libro sequitur. 1. Annum 1216 indicavi sic ductus quae D. Zeppenfeldt in Beiträge zur Hildesheimischen Geschichte T. I. p. 73, notavit. a) o. l. omnibus o. c. c. b) multas c. c) ep̄m c. d) alienata c. e) aduociam c. f) an curiam? g) leg. comparaverunt. h) tamen c. i) negligencia c. k) elucescit c. l) quiescit ante altare sancti Petri 2. m) aduociam c. n) comodum c.

36) Oschersleben, Wackersleben in principatu Hal- prope Hildesheim. 41) Fürste. 42) Münstedt. 55 berstad. 37) Stöckheim. 38) Otfresen, Uppen, 43) Itzum? 44) Reppener. 45) Dunsen praefect. Ringelheim. 39) Malerten. 40) Das alte Dorf Lauenstein?

ecclesie nostre dedit; preterea quandam aream suam iuxta valvam sancti Petri, que prius tenebatur iure feudali, claustralem fecit et curie cantoris adiecit. Duas etiam areas in nova civitate prepositi maiori prepositura vacante ad usum quorundam luminarium assignavit, et locum piscine qui minus utilis fuit, prope nostrum dormitorium nobis dedit. Parvam etiam aream et advocaciam eius, a Henrico camerario et filiis suis emptam, contulit ad stabiles vicarias; volens etiam ecclesie pia benivolentia providere, consensu et consilio capituli statuit, ut advocacias prepositure maioris, quas prepositus nunc tenet, et que postmodum poterunt a laicis expediri, nullus successorum suorum vel alter aliquis alienet. Obiit autem post cessionem suam anno incarnationis dominice 1221. 1227. pridie Ydus Novembris. Cuius anima per misericordiam Dei requiescat in pace. 10
 †1227. Amen *

CONRADUS^b 28°.

1221. Anniversarius venerabilis domini Conradi 28ⁱ ecclesie nostre episcopi, qui postquam
 47 Parisius in divina pagina laudabiliter rexerat, et crucem contra Avienenses⁴⁷ praedicarat, assumptus fuit ad regimen ecclesie nostre; ubi cum vir venerabilis spiritu Dei regere-
 tur, circa spiritualia magnam curam habuit, et tamen idcirco dispositionem temporalium non neglexit. Tempore enim suo recepti sunt fratres Predicatores et Minores, et sorores sancte Marie Magdalene penitentes, quibus in ecclesiis suis et officinis edificandis liberaliter subvenit, et fundos eorum fere sumptibus propriis comparavit. Claustra etiam
 49 Vulvinghusen⁴⁸ et Frankenberg⁴⁹ suo tempore sunt constructa, et Winhusen⁵⁰, cui con-
 ventui ecclesiam eiusdem ville parrochiam attribuit, et religionis quibuslibet aliis multa commoda prebuit et impendit, providens nichilominus ne in conventualibus et parrochia-
 libus ecclesiis aliquod vicium emergeret, ex quo minueretur decor ecclesiastice dignitatis. Ecclesiam quoque nostram et episcopatum sicut pastor providus et provisor diligens in
 emptione bonorum et redemptione advocatarum ditavit. Advocacias enim villicationum 25
 Barem⁵¹, Beddigen, Eckelsem, Bultem, Addenem, a capitulo magna summa pecunie redemptas fratribus ad prebendam contulit liberaliter et absolute. Similiter advocaciam a
 domno Bertoldo de Veteri Foro redemptam ab ecclesia montis sancti Mauritii, eidem ecclesie contulit propter Deum. Insuper advocaciam in urbe et in areis quibusdam retro
 urbem sitis et quedam officia braxatorum a camerario, et advocaciam in Malerxen a 30
 comite Bernardo de Spiegelberg data pecunia liberavit. Advocaciam etiam in Honhame-
 len a domno Theoderico libero centum septuaginta marcis examinati argenti redemit, a
 quo etiam sexaginta marcis ponderatorum denariorum proprietatem castri Depenewe⁵²
 comparavit. Advocaciam etiam villicationis in Hardeshem⁵³ auxilio litonum a domno Con-
 rado de Piscina quingentis et quinquaginta libris denariorum Hildensemensium acquisivit. 35
 Preterea medietatem advocaciae in Aulica⁵⁴ a domno Lippoldo de Escherte emit sexaginta
 quinque libris, de quibus dedit quadraginta libras, et pro 35 libris obligavit ei unum
 55 vorwercum in Rodem⁵⁵ et vorwercum in Anderten, et cedens obligatos reliquit. Dapiferatum
 quoque ab Ernesto dapifero centum septuaginta marcis emit, presertim cum multa incommoda
 in victualibus ab ipso sustineret; et molendinum pincerne preposito et capitulo nostro et ab- 40
 hate sancti Godéhardi cooperantibus emit centum octoginta libras, et censum molendino suo
 de tali emptione accrescentem, videlicet unam plaustratam tritici, et unam plaustratam
 siliginis, et unam plaustratam ordei, ad consolationem pauperum scolarium coro
 beate Marie virginis deservientium assignavit perpetuo et donavit. Conversionem etiam
 beati Pauli agi solempniter instituit, et eodem die karitatem cum farina de decima in 45
 Giftene⁵⁶ dari fratribus ordinavit. In temporalibus ita prudenter agebat, quod nociva
 removit, alienata recollectit, utilia construxit. Turrim quoque in superiori castro Win-
 cenburg a domno Theoderico de Stockem recuperavit, et eandem ad unam domum ex-
 altavit, et mansionem episcopi emendavit, pulcris edificiis sicut liquet. Montem etiam
 Bawarorum in eodem castro, et advocaciam Hildensem, et villicationem in Clowen⁵⁷ ab 50

a) Post haec sequitur fol. 145^a manus saeculi XIII. b) vox deest c. c) XXVIII^{us} episcopus 1. fuit excellens doctor in theologia 2.

47) i. e. Albigenes. 48) Wülvinghusen a me- tum, Addelum. 52) Depenau parrochiae Stenwede.
 ridie Hannoverae. 49) Goslariae. 50) prope 53) Harsum. 54) Elze. 55) Kirchrode prope
 Cellam. 51) Barum, Beddingen, Eggelsen, Bül- Anderten. 56) Giften. 57) Clauen. 55

illis de Escherte iniuste occupantibus expedit. Castrum et civitatem Rosendal⁵⁵ con-
 struxit et munivit, ad cuius emptionem edificationem et obsidionis liberationem nec non
 ad Payne⁵⁶ civitatis obsidionem expendit monete Hildensemensis octo milia talentorum
 Turrim quandam Scherstede⁵⁷ in area sua iniuste constructam diruit penitus et destru-
 xit. Emnam⁵⁸ civitatem obsidens cepit et captam destruxit. Similiter Insulam⁵⁹ castrum
 apud nostram civitatem situm, in quo violatores pacis se receperant, expugnavit et de-
 struxit. Videns etiam angarias et oppressiones liberorum minoris comicie iuxta Nort-
 wolt, emit eandem a comite Conrado de Lewenrod⁶⁰ trescentis octoginta libris monete
 Hildensemensis. Tandem ultimis diebus suis considerans periculum et gravamen trans-
 euntium Popenburg, emit partem eiusdem castri ducentis viginti libris, et minorem tur-
 rim decem libris, et edificavit ibi mansionem cum officinis suis constantem fere centum
 libras, nec sinebat nova telonia institui, unde viatores solent indebite molestari. Cete-
 rum^a medietatem advocatie in Scherstede⁶¹ emit sexcentis quinquaginta libris, et edifica-
 vit ibi castrum onerosis sumptibus et expensis, pro quibus quedam bona ad episcopalem
 mensam pertinentia obligavit, et obligata reliquit. In causa quoque Goslariensis ecclesie
 expendit examinati argenti ducentas marcas, et in figura iudicii per legitimas probationes
 obtinuit, quod eadem ecclesia subiecta erit in spiritualibus episcopo Hildensemensi. Pre-
 ter hec omnia diocesim nostram a iurisdictione ducatus, quam iurisdictionem dominus Otto
 dux Brunescvicensis sibi usurpare coram domno imperatore et principibus in curia solemni
 apud Magunciam intendebat, prudenter liberavit, ibidem voce publica protestans coram
 omnibus, Hildensemensem episcopatum nullius dominio, nullius ducatus, preterquam solius
 episcopi subiacere; et hoc fuit a universis principibus approbatum. Quatuor etiam vici-
 bus existens episcopus in negotio crucis et ecclesie Romane et proprie Alpes transivit
 magnis laboribus et expensis. Ex promotione etiam sua monasterium nostrum est novis
 trabibus et tignis et tegulis instauratum, et cooperantibus fidelium elemosinis cupro
 tectum. Domum etiam episcopalem Hildensemensem, que per stillicidium depravata
 fuerat, bonis asseribus tegi fecit. Hiis omnibus feliciter peractis, cum se insufficientem
 ad regimen ecclesie reputaret, tum propter scisma quod fuit inter
 sedem apostolicam et imperium, ab electo Ferrariense tunc^b apostolice sedis legato ces-
 sionem petivit et obtinuit, cedens loco non dignitati. Moratusque apud fratres Predica-
 tores aliquamdiu, propter discordiam tempore electionis in ecclesia nostra motam civita-
 tem nostram relinquens, profectus est Schonowiam, ubi ad Dominum migrans feliciter
 requiescit. Rexit autem ecclesiam nostram 27 annis, et post cessionem suam in tercio
 anno 15. Kalendas Ianuarii obiit anno Domini 1249.^c

35 HEINRICUS^d 29.

Post cessionem venerabilis patris ac domini episcopi Conradi, dominus Henricus
 Hyllegunstadensis ecclesie prepositus in episcopum nostrum eligitur, sed postulatio facta
 de domno Hermanno sancti Cyriaci in Brunswihc preposito electionem ipsius multipliciter
 perturbavit, adeo ut a rege investitus, ab archiepiscopo confirmatus, possessionem quie-
 tam nostre civitatis habere non posset, et omnibus castris ecclesie et oppidis ab adver-
 sario suo occupatis, excepto Vincenburg, ad reprimendas suas ac suorum iniurias ad
 domnum papam Innocentium quartum, qui tunc Lugduni morabatur, accessit; pro cuius
 mature persone reverentia nec non Sifridi Maguntini archiepiscopi precum instantia licet
 in principio sui introitus dominus papa et tota curia circa eum benigne moverentur,
 tamen variis suggestionibus multorum nobilium amicorum dicti postulati, negotium iam
 dicti episcopi mansit per annum et amplius in suspensio. Tandem venerabili patre ac
 domino Argentenensis ecclesie episcopo exsecutore obtento, cum multis gratis a sede apo-
 stolica sibi collatis, a domno papa honorifice est dimissus. Dominus vero Argentenensis,
 quemadmodum in mandatis receperat, prenominato episcopo cum iuris iusticia univ-
 ersa ac singula reintegrari precepit, suarum sententiarum banno contradictores ac rebelles
 compescendo. A cuius sententiis adversarii appellantes, procuraverunt partes ad pre-
 sentiam domni pape scitari; ubi postulato personaliter comparente, procuratoribus sepe

a) Haec iam supra leguntur. b) ita legitur; minime, nunc ut Leibnitz scribit. c) MCCXLVIII. 2. Sequitur ste-
 rum alia manus, saeculi XIII. medii. d) Henricus in scripto saeculi XIV.

55) Rosenthal. 56) Peina. 57) Sarstedt. 58) hodie Gronau; v. infra in episcopo Sifrido. 59) Wer-
 der, ubi 1660 claustrum Carthus. 60) Lauenrode castrum, Hannoverae obiectum. 61) Sarstedt.

dicti episcopi etiam astantibus, prefatus postulatus de ore domni pape, cum silentio sibi inposito, super ecclesia Hyldensemense sententiam contrariam reportavit. Licet dictus episcopus multis discordiis suo tempore fuerit occupatus, pro quibus multa bona ad mensam episcopalem pertinentia obligata reliquisset, tamen utilitatibus ecclesie in quibus potuit providere curavit: advocatiam enim villicationis in Hardseschem, quam dominus Conradus ecclesie nostre episcopus a Conrado de Piscina ministeriali ecclesie absolverat, ipse postmodum a comite Meinhardo de Sladen, a quo iam dictus de Piscina eam in feodo tenuit, diu impeditam expedit. Medietatem etiam castri in Honburg, quam nobiles fratres Ludolfus et Adolfus de Dasle in feodo ab ecclesia tenuerunt, pro trecentis libris ab eisdem absolvit, et ecclesie nostre condonavit. Idem etiam medietatem proprietatis in Empna a domno Conrado quondam preposito Montis, vero herede, obtinuit ministerialibus ecclesie infeodari; qui postmodum de consensu dicti prepositi idem feodum pro mille libris nostre ecclesie obligarunt; residuum vero medietatem sepe dictus episcopus a comite Hermanno de Waldenberge⁶⁰ pro sexaginta quinque marcis et 5 solidis nomine ecclesie impignoratam recepit, et ecclesie pro pignore pecunie reliquit. Idem etiam comeciam sitam iuxta Laenam⁶¹ ab illis de Lutberge⁶², per mortem Bertoldi advocati ipsis vacantem, ecclesie comparavit, et a relicta eiusdem advocati et filia sua obtinuit sibi et suis successoribus 5 librarum redditus in Damnone ab annuo censu arearum, pro eo videlicet, ut eam a suis molestatoribus defensaret. Idem etiam ad prebendam fratrum contulit decimam novalis in Vorholt⁶³, advocatiam etiam in Damnone⁶⁴, quam 20 comites de Waldenberge in feodo tenuerunt, ab omnibus absolvit, et ecclesie per omnia expeditam reliquit. Obiit autem anno Domini 1257, 8. Kalendas Junii, ordinationis sue anno 11^b.

IOHANNES 30us episcopus.

1257. Post decessum venerabilis patris nostri ac domini Heinrichi, pari voto et unanimi consensu Iohannes, prepositus Sancti Mauriti, in ecclesie nostre episcopum eligitur, qui quantum ad exteriorem hominem se gerebat, ut tam maiorum quam minorum in se provocaret affectum; qui etiam paci et utilitati ecclesie intendens, lapsa et alienata pro viribus suis, quantum potuit, revocare studebat. Primum videlicet a Lippoldo et Basilio fratribus de Escherde, advocatiam villicationis in Cherstede^c pro centum libris Hildensemensium denariorum ecclesie nostre comparavit. Item a Lippoldo de Antiquo Foro³⁰ advocatiam eiusdem loci pro 34 talentis. Item a Lippoldo de Escherde partem castri Depenowe pro 70 Bremensis argenti. Item ab Ecberto castrum Luttere⁶⁵ pro quingentis marcis examinati argenti, 20 marcis minus, et 25 mansos. Item in eadem villa a Iohanne camerario 2 mansos pro 13 talentis. Item in eadem villa a comite Henrico de Waldenberge 35 17 mansos expeditos et 7 mansos infeodatos pro 7 marcis examinati argenti. Item a comite^d Burchardo et comite Heinricho fratribus de Waldenberge emit villam et ministeriales et quedam bona attinentia pro quadringentis marcis examinati argenti. Item acquisitione castri quod Peyna vocatur, et solutione debitorum Gunzilini filii Burchardi de Wulflebuthe, expendit mille et 10 talenta Hildensemensium denariorum. Item bona episcopalia ab antecessore suo obligata, pro nongentis et quadraginta talentis Hildensemensium denariorum redemit; pro istis reliquit quedam bona episcopalia obligata. Item emit quatuor mansos ab illis de Kingelem, de quibus instituit dari in anniversarii sui die ad quamlibet prebendam 8 denarios; camerariis et campanariis^e unum solidum, scolariis 5 solidos, ad altare domine nostre candelam de una libra cere. Item contulit 45 capitulo nostro 7 mansos in Ochtersen sibi vacantes de morte Heinrichi filii Lippoldi Craz, ad agendum festum Iohannis ante portam Latinam sollempniter; et de eisdem bonis ordinavit dari cuilibet dominorum unum solidum, ministris altaris et illis qui preerunt choro duplicem portionem, duobus pueris qui cantabunt alleluia unum solidum, pauperibus scolariis decem solidos, camerariis et campanariis^e unum solidum, ad accendendas candelas circa chorum duas libras cere, et eodem die dabitur caritas de duobus ferculis pullorum cum pane et vino. Hic prefuit ecclesie nostre annis tribus et dimi-

a) de Dasle alia manu addita. b) rursus incipit manus saeculi XIV. c) = Scherstede. d) Hemite c. e) campanariis c. bis.

60) i. e. Woldenberg. 61) Leina fluvius. 62) comitibus de Lutterberg? 63) Das Vorholz prope Heersum. 64) Die Dammatadt inter Hildesh. et villam montis. 65) Lutter am Barenberge.

die; obiit autem anno dominice incarnationis 1261^a, 18. Kalendas Octobris, ordinationis 1261.
sue anno 4. Sept. 14.

OTTO 31us.

Anniversarius domni Ottonis ecclesie nostre episcopi 31. Hic illo quondam nobili
6 Ottone duce de Brunswich patre⁶³ natus, Alberto et Iohanne fratribus suis in paterna⁶³
hereditate succedentibus, primum in canonicum ecclesie nostre eligitur, deinde vacante
ecclesia nostra per mortem venerabilis patris episcopi Iohannis pie recordacionis, eo
agente quartum decimum annum, in ecclesie nostre episcopum postulatur; postulacione¹²⁶¹
vero de se facta usque in quintum annum pendente, a papa Urbano quarto confirmatur,
10 et sic per eum in ordine subdiaconatus ecclesia nostra per plures annos tam in spiri-
tualibus quam in temporalibus gubernatur. Indicto vero concilio apud Lugdunum a papa
Gregorio X, tunc primum eo in diaconatus et presbiteratus ordines promotus, cum aliis
coepiscopis ad concilium proficiscitur, ibique propter noticiam sui generis a papa benigne
suscipitur, et de mandato pape a reverendo patre Wernero archiepiscopo Moguntino ibi-
15 dem in episcopum consecratur; quo reverso prospere, pontificale officium est prout me-
lius potuit pre diversis occupationibus executus. Hic nimirum ab eo tempore quo
nostram ecclesiam suscepit regendam usque in finem vite sue zelum Dei ad ecclesiam
optinens, eam pro viribus extollere studuit, bona quedam episcopalia a suis predecesso-
ribus obligata deobligavit, et quedam bona sibi suisque successoribus comparavit; ista
20 videlicet: ante castrum Poppenborch 10 mansos pro centum quinquaginta talentis, tres
partes advocacie in Chyerstede ab illis de Escherde, duas partes pro octoginta talentis,
quandam comiciam iuxta Cherstede de hiis villis: Hottenem, Luppenstede⁶⁴, parvo Lo-
beke⁶⁵ et de aliis quibusdam villis circumiacentibus, a Brunone de Gustede pro quinqu-
aginta talentis; advocaciam in Clowen⁶ a Sifrido de Rutenberge pro quinquaginta talentis;
25 advocaciam in Borchdorpe versus Miricam⁶⁶ a Lippoldo de Escherde pro 40 talentis;
piscaturam in Layna iuxta Ruthe a domno Iohanne de Adenoys pro 14 talentis; castrum
Hudhe cum quinque mansis, prato cum molendino et duabus piscaturis a Hillemaro de
Oberge pro ducentis marcis, et quasi funditus de novo magnis sumptibus construxit.
Comeciam Nowen⁶⁷ a comite Henrico de Woldenberge pro 120 marcis; advocacias in⁶⁷
30 Ringelem, in Uppem, in Solide⁶⁸, et comecias ad Soltga et ad Ris⁶⁸, nec non ad proprie-
tatem castri Werdere⁶⁹ et molendini et⁴ piscature, et 9 mansorum adiacencium a comite
Ludolfo de Woldenberge pro quadringentis quinquaginta marcis, et idem castrum pro
libero⁶ castro ecclesie obtinuit, ita quod dictus comes et sui heredes ipsum castrum eo
iure obtinebunt, quo de Halremunt, de Sladen comites, et dominus de Honburg, sua
35 castra tenere ab ecclesia dinoscuntur, eo adiecto, quod castrum iam dictum sub quo-
cumque etiam pallio⁷⁰ per dictum comitem sive per suos heredes alienari non debet,
sed pro loco et tempore castrum cum molendino, piscatura et 9 mansis predictis, pro
certo et constituto precio, videlicet pro trecentis quinquaginta marcis, manebit ecclesie;
de quibus quinquaginta marce iam per episcopum sunt solute. Item allodium Veteris
40 ville ante Hildensem alienatum pro octoginta talentis recuperavit. Castrum Woldenberge
cum indagine castri tantum⁷ a comitibus de Woldenberghe pro mille quingentis marcis,
quod in parte australi magnis etiam sumptibus pro parte muravit. Allodium ad Rod
iuxta Woldenberge et pratum castro adiacens pro 70 marcis; villicationem Holle, quam
obligatam invenit, pro centum quinquaginta marcis absolvit. Advocaciam in Holle et
45 comiciam ibidem, nec non gograviam de 15 villis a comite Ludolfo de Woldenberge pro
144 marcis, et advocaciam in Bادهkenstede⁷¹ ab eodem pro 26 talentis, item maiorem
comiciam, que incipit a Scirbeke iuxta Harlessem et protenditur per Hever usque ad
fontem Sebbettessen ab illa parte Gandersem, et usque ad pontem Olkessen⁷², et quartam
partem comicie super Amberga⁷³, a comite Hermanno de Woldenberge pro quadringen-
50 tis marcis; advocaciam in Sibbethessen de bonis custodie a Hugone de Holthusen pro

a) sepultus in aedeu baptisterii ad austrum 2. b) dowen 1. c) Rowen ed. d) I. c. e) libro c. f) in c.
63) Ottone a. 1252. defuncto, Alberto primo solus Hildesheim p. 165. 68) Schilde. 68) Dereler Ris.
regnavit, tum a. 1267 terras Brunvicenses accepit, 69) Werder an der Notte. 70) i. e. praelectu. 71) Bad-
Iohanni Lunenburgenses relinquens. 64) locus de- 72) Schirbeck et Harlessem, villa desol.,
sertus. 65) Kleinen Lopke. 66) mirica, merica, prope Hildesheim; der Hever prope Bilderlah; Sehexen;
55 erica, idem quod Heide, in Marchia nostra sylvam Gandersheim; Olkheim. Cf. Lüntzel 155. 73) in
significans. 67) cf. H. A. Lüntzel die ältere Diöcese quo e. g. Bokenem.

20 marcis; stagnum iuxta Eddessem et mofendinum Berge cum piscatura; silvam quamdam in Harto⁷¹ quae dicitur Wrochterewolt, a multis echtwardis pro magna summa pecunie expedit, et ecclesie obtinuit. In Tyderingeröd quinquaginta echtwardos a Lypoldo de Vreden pro 24 marcis; decimam in Hemmendorpe vacantem sibi suisque successoribus retinuit; domum episcopalem in Hildensem, quasi dirutam, muro, trabibus, tecto lapideo refecit, et aliis edificiis instauravit. Cenaculum in Poppenborch et turrem parvam adjacentem lapidibus textit. Castrum Winzenburg a Beyerberg usque ad valvam muravit; valvam lapideam ante castrum Payne construxit et lapidibus textit; testimonium in castro similiter lapidibus textit, et alia edificia in eodem castro fere omnia innovavit; feodum etiam castri civitatis et comicie Payne a comite Widekindo de Poppenborch expedit, qui illud in manus suas libere resignavit; advocaciam in Lapidibus a Iohanne et Conrado Acken expedit. Item a domno Heinrico de Honborch in placitis obtinuit, quod liberum erit ecclesie redimere castrum Honburg quocumque anno semper infra festum pasche et Walburgis pro trecentis libris Hildensemensium denariorum. Item camerarius, marscalcus, pincerna, officii episcopi, de suppellectili quorundam predecessorum suorum episcoporum de facto se ingesserant, quod episcopus penitus abolevit. Quid plura? Ecclesia siquidem per ipsum incrementum longe amplius recepisset, si et domestica et fratrum persecutio non fuisset; unde iniquo consilio actum est, quod dux Iohannes armata manu contra episcopum et ecclesiam processit, et non tantum laycorum quantum ecclesiarum possessionibus dampna gravia irrogavit. Pace tandem inter episcopum et ipsum ducem intercedente, eis in amicitia firmatis ad invicem, ecce dux Albertus senior, set aliis inmanior, stimulo invidie contra fratrem suum episcopum agitato, ipsum et ecclesiam humiliare disposuit, quod opere imposuit; quia non contentus, quod ecclesiam circumvenit in multis, sicut etiam in illis quinque villis ad comeciam Soltga antiquo iure spectantibus, quas marchio Otto de Brandeborch eidem duci contra iusticiam adiudicavit, episcopo tamen contradicente et reclamante, etiam suscitavit ecclesie adversarios, quibus ad ledendum eam rapinis et incendiis per terram ducis liber patebat transitus et securus ad munitiones suas recursus. Igitur ab episcopo gracia consilii ad ducem Iohannem recurritur, qui cum diversis placitis hinc inde servatis, frater fratri apud fratrem optinere non posset, miser us fratris promittit auxilium, et nichilominus eo procurante cum archiepiscopo Bremensi et dominiis inferioribus nec non cum Ottone et Alberto marchionibus de Brandeborch in favorem episcopi contra ducem valide inspiratur. Sed ecce iniqua sorte dux Iohannes praemoritur, et dux Albertus tutor admittitur; unde et ex morte huius et metu alterius pene moritur auxilium ecclesie repromissum. Verumptamen episcopus et Magdeburgensis ecclesie et marchionum confisus auxilio, se contra fratrem pro ecclesia invitum opposuit, eoque in principio viriliter contra fratrem agente, predictis vero in ferendo auxilio torpentibus, Cherstede et Empne munitiones ecclesie per ignis iacula capiuntur, et potiores ministeriales ecclesie inibi captivantur. Ex hac magna ruina ecclesie fit ingens dolor ab omnibus; sed episcopus, quem plus dolor angebat, plus doluit, et in tantum in eo dolor invaluit, quod sibi, ut creditur, prestitit causam mortis. Ipse enim tactus vehementi dolore intrinsecus, tamquam sue mortis prescius, sexta feria ante, sicut^a anno Domini 1279 in die beati Otrici, qui feria tertia tunc occurrit, carnis persolvit debitum^b, fratribus in capitulo convocatis, de novali in Emberke, quod ex concessione omnium quorum intererat extirpari fecerat, suum coram fratribus testamentum condidit, et illud cum proprietate et decima nec non cum omni iure, sicut ipse tenuit, super reliquias beate Virginis obtulit, liberum relinquens capitulo, quatinus de eisdem bonis post mortem suam ordinarent, prout secundum Deum anime sue saluti expedire viderent: unde ex ordinatione capituli de eodem novali in anniversario ipsius dabitur communis karitas, de pullis pane et vino, fratribus et vicariis universis: cuilibet fratrum 20 denarii, cuilibet vicariorum 10, tribus campanariis solidus, tribus camerariis solidus, qui coadiuvabunt campanarios ad pulsandum, pauperibus scolariis 12 solidi. Episcopus etiam quasdam proprietates bonorum pauperum scolarium contulit, pro quibus in nocte anniversarii eius legent psalterium, et in die anniversarii eius de illis 12 solidis procurabuntur; duo cerei de tribus libris cere ponentur, unus ad

a) ita c.; lege quam. b) sepultus ante altare sancte Crucis 2.

altare beate Virginis in choro, alter ad sepulchrum episcopi, qui arde^hunt de una vespera ad aliam. Memoratus etiam episcopus et personarum et ecclesie utilitati prospiciens, ipsa hora^a qua testamentum suum condidit, ad devotam supplicationem capituli, annum gratie de beneficiis que de manu episcopi tenentur, capitulo indulgit; et prepositus 5 Iohannes de suis beneficiis, et capitulum de obedientiis similiter indulserunt; hoc modo videlicet, quod quicumque fratrum ante diem beati Iacobi moritur, nova sequentis anni percipiet, prout in ipsius episcopi et capituli litteris plenarie continetur. Episcopo in die beati Olrici, qui tunc feria tertia occurrit, ut dictum est, premortuo, ecce dictu mirabile sed Deo non impossibile subsequitur: infra 6 ebdomades, eodem die quo episcopus, 10 dux Albertus post moritur, tamquam Dei iudicio evocatus. Rexit autem episcopus Otto nostram ecclesiam, tempore postulationis sue connumerato, 19^a annis et perfecte mensibus 7.

1279.
Aug. 13SIFFRIDUS 32^a.^b

Defuncto venerabili patre domino Ottone episcopo, Siffridus Magdeburgensis 1279. 15 ecclesie decanus, de domo nobilium de Querenvorde trahens originem, vir per omnia magnanimus, litterarum scientia, morum honestate, multisque pollens virtutibus, in nostrum episcopum consulentibus et ammiculum ad hoc prestantibus venerabili Bernardo sancte Magdeburgensis ecclesie electo, et illustri Alberto de Brandeborch marchione, qui eodem tempore ecclesiam nostram viduatam contra Albertum ducem de Brunswich 20 ipsam inpugnantem viriliter defendentes, in civitate Hildeneshem cum copioso exercitu moram trahebant, canonicus est electus. Qui cum confirmationis et consecrationis munus ab archiepiscopo Moguntino et regalium investituram a serenissimo Romanorum rege Rodolfo esset adeptus, ecclesiam nostram, quam ex eo quod munitiones Tzerstede et Empna per ducem predictum penitus destructe et non pauci ibidem ministerialium et 25 vasallorum ecclesie erant capti, graviter perturbatam invenit, pro viribus suis studuit reformare. Ipso namque duce post paucos dies defuncto, captivos data non modica pecunia liberavit, et procedente tempore munitioes destructas Empnam^b videlicet et Tzerstede restauravit. Empnam tamen in loco tutiori locatam, mutato nomine Gronowe appellavit. Set ecce Alberto duce, ut premititur, sublato de medio, filii eius Hepri- 30 cus⁷², Albertus⁷³ et Wilhelmus⁷⁴ duces, paternis vestigiis inherentes, contra episcopum⁷² et ecclesiam ferociter eriguntur. Quibus cum episcopus fortiter repugnaret, factum est sinistro eventu, ut de precipuis ministerialibus et vasallis ecclesie in castro Campe⁷⁵, ad quod gratia presidii se receperant, ipso castro per duces aliquamdiu arcta obsidione vallato ac demum expugnato, septuaginta vel circiter caperentur. Ex quo tantum peri- 35 citata et deiecta fuit ecclesia, quod vix recuperandi aut resurgendi spes aliqua habebatur. Episcopo tamen in Domino confidens et murum defensionis pro ecclesia se opponens, minime desperavit. Orta namque inter fratres seu duces ipsos discordia, ipse duobus eorum Wilhelmo videlicet et Alberto confederatur, a quibus et castrum Stouphemborch⁷⁶ sibi optinuit pro certa pecunie quantitate stipendorum nomine obligari, 40 contra tertium se et ecclesiam defensurus. Factis itaque diversis insultibus et conflictibus hinc et inde, episcopus nonnullos de parte adversa milites ac famulos captivavit, per quos plures suorum a captivitate absolvit, et rursus ad defensionem ecclesie se munivit. Hiis ita gestis Albertus et Wilhelmus duces opidum fratris eorum ducis Henrici, Helmenstat nomine, cooperante sibi episcopo obsederunt; civesque obsidione artati, datis 45 treugis hinc et inde, potiores milites non paucos tam de parte episcopi quam ducum ad se in opidum mitti petierunt, tamquam de pace et concordia tractaturi. Quibus introgressis et ad hospitia iam receptis nichilque mali suspicantibus, infideles cives verba pacis in ore gerentes et in pectore non habentes, portas opidi concluderunt, et eos intra crudeliter occiderunt^c. Quod factum lugubre toti patrie causam prestitit lamentandi. 50 Deinde ex mandato Romanorum regis predicti pace iurata inter principes et nobiles Saxonie, dux Henricus de castro Harlingeberch⁷⁷ omnibus circumvicinis dampna varia irrogavit; unde dicti principes, in quorum etiam numero episcopus existerat, ac nobiles

a) ita correxi; bona c. a) ita c. at XVIII tantum sedisse videtur. b) inscriptio deest. b) emnam c. c) ubi tres nobiles milites diocesis nostre videlicet Stenberch et Saldar et cet. dolo interfecti fuerant refert 2.

55 72) dux in Grubenhagen. 73) dux in Gottinga. 74) dux Welferbytanus. 75) hunc procul a Brunswich. 76) Staufenburg prope Osterode. 77) Herlingsberg prope Goslarium stetit.

Saxonia contra ipsum ducem, tamquam generalis pacis violatorem, dictante ipsius regis sententia insurrexerunt et castrum Harlingeberch obsederunt. Cumque idem dux ad liberationem ipsius castri festinaret, inito maximo cum principibus et nobilibus conflictu subcubuit, castrumque Harlingeberch captum fuit. Per cuius captionem ipse episcopus iudicium ad Bocla⁷⁶, quod dux Albertus et filius eius Henricus dudum contra iustitiam detinuerant, occupatum recuperavit, et ipsum castrum coram se tamquam loci illius iudice seculari proscribi et data sententia fecit funditus demoliri. Et procedente tempore in loco haut longe posito castrum Levenborch⁷⁸ magnis sumptibus construxit, per quod plura bona ac iura ecclesie abstracta et distracta ad ecclesiam revocavit. Henricus vero et Albertus duces tam de castri constructione, quam etiam idrium ac bonorum ecclesie revocatione dolentes, ipsum castrum Levenborch, cum adhuc esset novella plantatio, grandi exercitu obsederunt; set cum episcopus ad repellendum eos se fortiter prepararet, magnanimitatem eius videntes et constantiam in sancto proposito, recesserunt, machinis in campo et aliis instrumentis bellicis, quae ad expugnandum castrum apportaverant, derelictis. Eodem tamen anno hiidem duces magno congregato exercitu, super Fusenam fluvium⁷⁹ prope Olesborch castrum multum preiudiciale ecclesie erexerunt, et nomen inponentes Lowendal occuparunt. Episcopus vero ne liber ac frequens ipsis de castro predicto ad invadendum ecclesiam pateret introitus, aliud castrum, cui nomen impositum est Papenborch, in loco non multo plus quam ad iactum sagitte remoto erexit, et multis munivit armatis, per quod castrum Lovendal manutinentes fuerunt artati ac religati in tantum, ut qui antea obsederant, obsiderentur, factique ex obsessores sint obsessi. Demum vero ipsis in castro Lowendal deficiantibus, et in castro Papenborch profitentibus, castrum Lowendal capitur, et tam hoc quam illud penitus demolitur. Quid plura? illustris Otto, dux Luneborch, castrum Calenborch⁸⁰ super Laynam fluvium construxit; quod quia vergebat in maximum ecclesie detrimentum, episcopus sustinere non valens nec volens, contra ipsum ducem insurrexit, et modis quibus potuit impugnavit. Ipse vero Otto dux cum Henrico et Alberto ducibus de Brunswich conspiratione facta contra ecclesiam, assistentibus eis Otone et Hermanno de Brandeborch marchionibus et nonnullis aliis principibus ac nobilibus, magno collecto exercitu terras ecclesie invaserunt, duasque turres lapideas Stederdorp videlicet et Oberge, quorundam militum fidelium ecclesie mansiones ceperunt, easque incastellantes firmiter munierunt, de illis et aliis suis munitionibus terram et ecclesiam gravissime impugnantes. Episcopus vero magnanimus in adversis desperare aut deprimi non consuetus, set in domino Deo suo confisus, conductis armigeris et stipendiariis innumeris viam vi tum cum moderamine tum sine moderamine repellebat. Nam eadem durante guerra, quasdam munitiones ducum, videlicet Uslere, Everborch, Geveldehusen et Echte⁸⁰ cepit et destruxit, ac in pluribus conflictibus concedente domino Deo, a quo est omnis victoria, triumphavit, sibi in hac eadem guerra tantum supercrevit, quod plura debita persolvit, in quibus antea tenebatur. Demum vero inter episcopum ex una, Ottonem de Luneborch et Albertum de Brunswich duces parte ex altera, Henrico duce excluso, castris etiam Oberge et Stedem dorp primitus dirutis, compositio ordinatur. Et cum dux Otto castrum Calenberch sonae⁸¹ includeret, pontem ante castrum super Laynam a sona eadem episcopus excluderat. Dux autem Henricus ecclesiam adhuc impugnans, castrum quoddam Mosborch nuncupatum in terminis cometiae Bocla construxit, quod statim episcopus et alii, quibus constructio huiusmodi videbatur incongrua, circumdantes, penitus everterunt. Ipso nichilominus duce in persecutione ecclesie perdurante, ac nobilibus viris de Werdere, et de Sladen comitibus sibi assistentibus, per ipsum episcopum castrum Werdere⁸² aliquanto tempore obsessum capitur et destruitur. Castrum Walmoden ad reprimendos ducis Henrici predicti insultus, qui de castro Luttere irrogabantur, nongentis et quinquaginta puri argenti marcis ecclesie comparatur. Castrum vero Sladem graviter obsidetur. Tandem compositione inter ducem et episcopum ordinata, episcopus graves impugnationes et guerras postea non sustinuit; set pace aliquanti ante finem vite sue, modico tamen tempore, fruebatur. Inter hec autem que superius dicta sunt, castrum Rutam⁸³ in loco ubi

⁷⁶ fco c.

76) Buchloden. 78) Liebenburg. 79) Fuse. 80) Calenberg. 80*) Uslar, Geveldehusen, Echte; 83) Everburg ignoratur. 81) i. e. reconciliationi. 82) in pago Ambergau. 83) Ruthe.

Layna et Industria confluunt sumptuose construxit, propter quod ab Ottone duce Lunenburgensi graves impugnationes et guerras longo tempore est perpessus. Pace tamen inter eos facta, episcopus in placitis obtinuit donari sibi et ecclesie a duce predicto proprietatem castri Lowenrode et opidi Honovere; quod tamen idem dux ab episcopo recepit in feudum, datis tantummodo centum marcis. Hoc autem factum est episcopo et ecclesie in recompensam castri Hudeh, quod dux destruxerat antedictus. Quandam etiam partem castri Popenborch ab impetitione Gherardi comitis de Scowenborch data pecunia expedit. Castrum Herste⁸⁴ prope Gotinge comparavit, quod postea per traditionem captum destruit. Castrum quoque Westerhove⁸⁵ ecclesie nostre perutile cum suo comitatu mille et viginti marcis puri argenti sibi et suis successoribus comparavit. Advocaciam in urbe a Ludolfo camerario absolvit. Advocatiam in Hasikenhusen⁸⁶ a Lippoldo de Dalem milite acquisivit. Palatium episcopale in multis ediffitiis emendavit, cappellamque ibidem de novo construxit, ubi et quatuor canonicos instituit, quibus ad victum quadraginta libras Hildensemensium denariorum de oblationibus et obventionibus ecclesie sancti Andree necnon preposito eiusdem ecclesie sive archidiacono civitatis 12 libras dari annis singulis ordinavit. Tres etiam mansos in Reden sibi vacantes adiecit canonicis antedictis. Novissimis autem diebus suis cum aliquali pace, ut dictum est superius, frueretur, castrum Hundesruge et opidum Dasle⁸⁷ cum adiacente comitatu mille et nonagenticis marcis emptionis titulo comparavit, relinquens ea pro maiori parte suis successoribus exsolvenda. Licet itaque dictus episcopus cunctis pene temporibus quibus nostram rexit ecclesiam potentum principum et aliorum duris persecutionibus circumclusus, graviumque guerrarum tumultibus fuerit occupatus et a tribulatione malorum et dolore vexatus: utilitatem tamen ecclesie nostre tam in spiritualibus quam in temporalibus prospicere non neglexit, immo eam utrobique, ut ita dicamus, et inter pressuras exaltavit et inter angustias dilatavit. Et ut de temporalibus superius dicta sufficiant, in spiritualibus sicut infra scribitur se habebat. Quamvis enim temporalibus intentus, adversariorum ac principum non timuerit principatum; totis tamen visceribus diligebat Christum regem. Nam divinum officium libenter audiebat, fatiens omni die missam coram se per notam decantari, nisi magna eum in hoc necessitas impediret. Et quandocumque novem lectionum festum aliquod agebatur, non solum missam set et matutinum ac vespertinum officium tonatim cum pausa et intentione multa cum suis clericis decantavit. In maioribus etiam festivitibus et ordinationibus clericorum ac velatione sacrarum virginum aliisque pontificalibus officiis cum per se sacra missarum sollempnia celebraret, tanta sibi virtus et devotio a Domino est concessa, ut in lacrimas prorumperet et imbre lacrimarum suam fatiem irrigaret, devotionique adeo deditus existeret, ut ea que cantanda aut dicenda erant, vix posset dicere aut proferre, set verba singulis interrumpere oportebat. Sacre etiam visitationis officium multis annis a suis predecessoribus intermissum cum magna sedulitate exercuit, evellendo et dissipando noxia, edificando et plantando proficua, corrigendo ac reformando tam in capite quam in membris, que correctionis ac reformationis novit studio indigere, non querendo que sua essent, set que domini Iesu Christi, et in persona sui ante omnia ostendendo vita et conversatione, verbo pariter et exemplo, qualiter subditos in domo Domini oporteret laudabiliter conversari. Multa quidem et alia que contemplationis et actualitatis existunt, gessit hic pontifex gloriosus, que non sunt scripta in libro hoc, ne legentibus vel audientibus tedium generarent; hec autem scripta sunt, ut sciatur per omnia valuisse et multis virtutibus claruisse. Rexit autem ecclesiam nostram annis 30 et mensibus 10. Anno enim dominice incarnationis 1310, pontificatus sui 31, quinto Kal. Maii debitum carnis exsolvens, migravit ad Dominum, relinquens ecclesiam honore et potentia emendatam, set multis, ut verum fateamur, debitorum honoribus aggravatam.

HENRICUS 33us.

Huic successit vir utique venerabilis Henricus, ecclesie nostre decanus, de illustri comitum de Woldenberge prosapia oriundus. Qui castrum Hundesruge ac opidum Dasle cum comitatu adiacente a serenissimo Henrico de Lutcelenborch tunc Romanorum

a) prorumpere corr. interrumpere c. b) additum. c) additum. d) sepultus in media ecclesie sub corona. 2.
 55 e) *inscriptio deest, ut et in omnibus qui sequuntur.* f) Iste quia vir manusus fuit, a quibusdam vocabatur Aleke 2.
 84) Harste. 85) Westerhof. 86) cf. Lüntzel l. c. p. 240. 87) Hannesrück et Dassel in Sollinga silva.

1310. rege, postea autem imperatore, ecclesie nostre perpetuo uniri, seque et successores
 Sept. 6. suos de eisdem inter cetera regalia, que nostra ab imperio tenet ecclesia, obtinuit infeudari. Et procedente tempore, castrum opidum ac comitatum huiusmodi persolvit, quia a predecessore suo, qui ea comparaverat, nondum fuerant persoluta. In principio promotionis sue burgenses ac cives civitatis nostre in magna ac tanta rebellione et pertinacia positos, quod fidelitatis sibi prestare homagium noluerunt, bona sibi in civitate Hildensemensi per resignationem vasallorum suorum vacantia occupaverunt, et in multis aliis se opposuerunt que nostre respiciebant ecclesie libertatem, competenti moderatione conpescuit. Collecto namque magno exercitu, civitatem obsidens, castrum Sturewold⁸⁸ construxit, eosque subtractis molendinorum et pascuorum solatiis in tantum artavit, quod infra paucos dies cum ipso composuerunt, deditionem sibi et fidelitatis homagium facientes, ac salvas relinquentes ab ipsis invasas ecclesie libertates. Inter articulos compositionis huiusmodi specialiter est expressum, quod porta retro urbem, per quam itur ad Sanctum Paulum, multis annis continue clausa, manebit ammodo reserata. Et ut omnis inter clerum ex una, et burgenses parte ex altera, dissensionis amputetur materia in futurum, et litigiorum dispendiis via, quantum est possibile, precludatur, statuto et privilegio perpetuo est firmatum, quod si inter clerum et burgenses super libertatibus aut emunitatibus ecclesie aut re aliqua questio orietur, quidquid canonici nostre ecclesie iustum esse suis affirmare voluerint iuramentis, absque ullius contradictione salvum eis in perpetuum permanebit. Omni etiam anno, quando novi consules sunt statuti, hiidem consules ab episcopo aut capitulo requisiti, venient ad presentiam eorundem, et tactis sanctorum reliquiis iurabunt, quod omnes portas civitatis fideliter tenebunt et custodient, et quod specialiter Sancti Pantaleonis et retro urbem portas episcopo aut capitulo sive die sive nocte in omnibus eorum necessitatibus reserabunt. Item omni anno feria secunda in capite adventus in generali capitulo iurabunt dicti consules, se omnes libertates et emunitates ecclesie, in quantum possunt, fideliter defensuros. Hiis vero ita compositis, castrum Hoinboke⁸⁹ una cum domino de Hornborch, auxiliantibus ad hoc utcumque quibusdam aliis principibus, potenter obsedit, obsessum cepit, captumque fecit funditus demoliri. Opidum Bokenem mille et centum marcis ecclesie comparavit. Cum illustri Ottone duce de Luneborch, qui opidum Honovere et castrum Lowenrode cum quibusdam comitatibus et bonis aliis ab ecclesia in feudum tenuerat et ab ipso recipere non curavit, graves guerras habuit, plures conflictus inivit, in aliquibus succumbens et in pluribus triumphans. Tandem compositione facta, idem dux iam dicta bona ab episcopo recepit in feudum, et se vasallum ecclesie recognovit. Idem episcopus usurarum voraginem, que animas devorat et facultates exhaurit, que apud cives Hildensemenses multum inoleverat, valde restrinxit. Castam vitam duxit, et pontificale officium devote et cum magna sedulitate exercuit, sicut vir bonus, simplex et rectus, et recedens a malo, Dei et proximi habens zelum. Novissime vero diebus suis mandatum apostolicum, sibi grave, subditis intollerabile, non ex amore iustitie, set odii fomite et livore vindicte, emulis sibi dirigi procuratur. Unde ipse presentiens tantum malum, surrexit sicut pastor bonus, qui posuit animam suam pro ovibus suis, sedemque apostolicam adiit, pro fraude et dolo huiusmodi summo pontifici exponendis. Ubi in prosecutione iuris sui febre tactus, pro grege suo mortuus est, et in monasterio sancte Clare Avinione honorifice tumulatus anno Domini 1318.

1318. Jul. 13. 3. Idus Iulii, pontificatus sui anno 9. In eius anniversario dabuntur de decima in Soleda cuilibet dominorum presenti 7 denarii et dimidia stopa vini, vicario 4 denarii et quarta vini, magistro maiori, subcustodi et succentori similiter, candela de libra cere, scolariis 5 solidi, camerariis et campanariis 3 solidi.

OTTO 34us.

Venerabili patre domno Henrico de Woldenberghe episcopo nostro Avinione feliciter defuncto, de quo sufficiens scriptura superius reperitur, successit ei patruus eius dominus Otto de Woldenberghe, prepositus Montis sancti Mauriti, in episcopum nostrum concorditer electus. Hic in principio ingressus sui habuit conflictum cum quibusdam oppres-

a) quod et Alekenburo vocavit 2. b) ieiunii manu posteriori. c) addita vox manu recentiori. d) Hic manus alia seculi XIV. incipit. e) Herum alia manus seculi XV. incipit.

88) Steuerwald. 89) Hohenbüchen.

soribus terre nostre, videlicet de Engelingborstel et de Monikhusen⁹⁰ prope villam⁹⁰ Osleyeshen⁹¹, et Deo victoriam nostris concedente, hostes aut capti aut interfecti aut fugati succubuerunt; de quorum captivitate dominus noster episcopus magnam extorsit pecunie quantitatem, unde ipse et sui locupletati fuerunt. Ipse vero tanquam fidelis et bonus dispensator, pecunias sibi taliter provenientes in utilitatem ecclesie nostre convertens, castra et bona episcopalia per predecessores suos inignorata seu alienata recuperavit et redemit. Castrum vero Lüttere et officium in Barke et advocaciam in Calevelde⁹² a ducibus Brunswicensibus pro tribus millibus et 60 marcis emit, et pecunias pro quibus predecessor suus dominus Syffrydus episcopus castrum Lindowe⁹³ a nobilibus⁹⁴ de Plesse comparavit, nondum solutas persolvit, et in eodem castro palacium inexpugnabile cum alto muro construxit. Castrum Sturwolde quasi ex toto solempnibus et inexpugnabilibus edificiis, prout liquet, preter palacium antiquum, quod patruus suus immediatus predecessor dominus Hinricus episcopus edificavit, magnis sumptibus construxit. Et quamplura edificia in aliis nostre ecclesie castris diruta, que omnia describere difficile esset, ipse reedificari procuravit. Ipse etiam adhuc prepositus Montis existens, ad laudem et honorem omnipotentis Dei et gloriose matris eiusdem virginis Marie quandam missam, vulgariter auream dictam, singulis annis sabbatho proximo post communes⁹⁵ ab omni clero tam religioso quam seculari solempniter in ecclesia nostra instituit decantari, deputans ad hoc de decima in Zolde largam et bonam consolationem in eadem missa presentibus ministrandam. Item ordinavit duas faculas annis singulis per totum adventum ob reverentiam ympni⁹⁶ *Veni Redemptor* in choro nostro ante pulpitum ad completorium incendendas et arendas, et cuilibet scolari in eodem completorio presenti etiam undecumque venienti unam simillam per prepositum nostrum tribuendam. Insuper festum beate Elizabeth cum cantu et consolacione solempnibus in ecclesia nostra pro duplici festo peragendum instituit atque redditibus dotavit. Anniversarios domnorum Syffrydi et Henrici episcoporum nostrorum, predecessorum suorum, et suum proprium in ecclesia nostra solempniter singulis annis peragendos cum bona administratione ordinavit. Rexit autem ecclesiam nostram in summa et tranquilla pace sic, quod cum suis omnibus subditis multum fuerat locupletatus, et taliter, quod villane in pluribus villis sue terre cum bonis vestibus et mantellis de vario federatis incedere videbantur, disponente Domino et cooperantibus sibi favore et amicitia nobilium principum Ottonis de Luneborch et Ottonis de Brunswich ducum, pacis et iusticie filiorum. Omnibus itaque per dictum domnum Ottonem episcopum pro utilitate et commodo ecclesie nostre tanquam per bonum et fidelem pastorem laudabiliter et feliciter consumatis, anno ordinationis sue 16° debitum humane condicionis exsolvit⁹⁵, et in ecclesia nostra ante altare omnium sanctorum requiescit^a. Cuius memoria et^b benedictione sit eterna. Amen. 1315.
Febr. 5.
Aug. 22.

HENRICUS 35us

Huic successit⁹⁶ venerabilis pater dominus Henricus, illustris^c ducis⁹⁷ de Brunswich Aug. 26. filius, in cuius electione detestabile scisma surrexit. Nam quidam de dominis nostris adherebant electioni sue, alii vero domno Erico de Schowinborch per apostolicam sedem proviso, cui etiam cives Hildensemenses adhererunt, tum propter ipsius domni Henrici potenciam, tum propter depravacionem monete nostre per illos forte factam; quidam vero de consulis Hildensemensibus dicto domno Hinrico faventes fuerant de civitate expulsi. Remanentes autem et dicto domno Erico auxilium prestantes, ferociter cum magnis gwerris diocesin nostram invaserunt. Nam opidum Dam domno Hinrico adherens ceperunt et funditus destruxerunt, ut apparet cooperantibus eis ad hoc quibusdam ecclesie nostre vasallis^d. Volens autem dictus dominus Henricus abducere^e aque fluxum Industrie a molendino episcopali, conflictum habuit cum incolis civitatis prope civitatem,

a) obiit s. D. MCCCXXXI. ordinationis sue XV. 2. numeris correctis. b) *ita c.* c) i. ac elegans 2. d) anno 50 Domini MCCCXXXII. in nocte natalis Domini 2.

90) Engelbostel et Münchhausen. 91) Oesselse, 1797. p. 142. 143. 94) i. e. hymni. 95) De anno districtus Ruthæ. 92) Berka et Calefeld princip. obitus cf. Beiträge T. I. p. 90—94; et chartas ap. Göttingens. et Grubenhag. dioeceseos Moguntinae. Lüntzel dioec. Hild. p. 423. 424. 96) Excerptum 93) Lindau. 93*) communes *die heilige gemein-* iuramenti episcopi legitur in Deductione iurisdictionis meyerdingicae ecclesiae cathedralis Hildesheim. in ebdomada post diem S. Michaelis celebrati; v. praeposito et capitulo competentis. Hildesh. 1758. Haltaus Jahrbuch der Deutschen des Mittelalters fol. pag. 70. 97) Alberti Göttingensis.

qui prevaluerunt; quidam vero de suis in fugam conversi occubuerunt, quorum aliqui interempti, nonnulli captivati fuerunt. Dicitur vero dominus Ericus volens cum viris armatis civitatem ingredi, multis de civitate sibi obviantibus prope villam Haze⁹⁸ et eum introducere volentibus, dictus dominus Henricus cum suis illos invasit et debellavit triumpho potitus. Post hec facte sunt treuge ad decem annos; quibus finitis, maior est exorta guerra quam fuit antea, que quasi ad tres annos duravit, in quibus plura ecclesie nostre castra et bona episcopalia ac quorundam monasteriorum et collegiorum impignorata fuerunt et eorum aliqua penitus alienata. Domino vero Henrico in huiusmodi guerra deficiente et quasi desperante, Deus omnipotens meritis gloriose virginis Marie sue matris, in quam plenam et firmam habuit confidentiam, victoriam sibi contulit de inimicis suis in prato infra Sturwoldis et civitatem, quorum multi fuerunt submersi et quam plures abducti captivi. De qua victoria in tantum fuit ditatus et adversarii sui taliter suppeditati, etiam dicto domino Erico tunc interim defuncto, quod ex tunc in singulis factis suis prosperabatur, civitatenses etiam videntes se deficere, gratie dicti domni Henrici se submiserunt, sic quod invicem amicablem pacificam et concordatam fuerunt. Sed in emenda huiusmodi controversie dicti civitatenses singulis septimanis apposuerunt 12 talenta Hildensemium denariorum ad satisfaciendum lapicidis, carpentariis et aliis laborantibus in edificacione castri Marienborch, quod ipse dominus Henricus tunc edificavit et construxit, quoadusque dictum castrum perficeretur. Deinde domino Deo prestante, dictus dominus Henricus ad gremium matris ecclesie regressus, a sententiis excommunicationis, quibus per dominos apostolicos Clementem et Innocencium, eo quod provisioni, dicto domino Erico per sedem apostolicam facte, se opposuit, innodatus extiterat, per eundem Innocencium absolutus sibi que de ecclesia nostra de novo provisum fuerat. Igitur sic reconciliatus et premissis guerris et tribulationibus cessantibus ac tranquilla pace succedente, castra ecclesie impignorata et bona mensalia pro toto suo posse recuperavit. Castra vero Woldenstein, Sladum et Wydenla⁹⁹ pro magna pecunie summa ecclesie nostre comparavit; castrum Marienborch de novo construxit, Woldensteyn a nobili Siffrydo de Homborch, Sladum a Meynekone ibidem comite, Wydenla ab illis de Gowisch emit, et eadem castra ubicumque diruta fuerant reparari ordinavit. Festum gloriosi corporis Christi in ecclesia nostra et aliis ecclesiis collegiatis solemniter instituit cum anniversario suo singulis annis peragendum. Reliquit etiam suis successoribus decem castra non impignorata, set libera et soluta, videlicet Sturwolde, Marienborch, Rute, Payne, Levenborch, Sladum, Wydenla, Lutiere, Woldensteyn et Wynzenborch, cum pluribus bonis mense episcopalis. Destruxit etiam castra Grensleve et Hilwerdeshusen in comitatu Dasle. Rexit autem ecclesiam nostram 32 annis cum dimidio. Sepultus est ante altare beate Katherine virginis. Cuius anima in pace perpetua requiescat Amen.

IOHANNES SCHADELANT 36us.

Post obitum domni Henrici de Brunsvich dominus papa providit de episcopatu Hildensemensi cuidam venerabili et bono viro de ordine Predicatorum, sacrae theoloye doctori, quem vulgariter vocabant episcopum Iohannem Schadelant. Qui in principio introitus sui requisivit de libris divinis et legalibus predecessorum suorum. Tunc officii curie ostendebant ei loricas, clipeos et galeas, dicentes quod tales fuissent libri predecessorum suorum. Et quia mores patrie non congruebant sibi, idcirco ipsum episcopatum ad manus domni papae, a quo ipsum tenuit, resignavit, et forte per duos annos in episcopatu permansit.

GHERARDUS 37us.

Post hunc per dominum Urbanum papam quintum ad ecclesiam Hildensemensem translatus est venerabilis pater dominus Gherardus de genere baronum de Monte prope Mindam, tunc episcopus Verdensis, et quondam cantor et postmodum decanus ecclesie

a) Et de singulis domibus adhuc hodie datur vronetyaß ad idem castrum spectans demptis aliquibus bonis feudilibus que habent domini episcopi et monasterium sancti Michaelis et pauci vasalli. Ocasio autem compulsionis ad edificandum castrum supradictum fuit ista, quia episcopus vicit eos prope molendinum „de Lamolen“ in prato civitatis, ubi multi captivati et submersi fuerunt *addit 2.* b) a. D. 1347. *addit 2.* c) wytzenborch e. d) Obiit autem a. D. 1362. 2.

e) Sepultus in Maguncia apud Predicatore. 2.

98) Hasede. 99) Wiedelah.

nostris; vir facundus providus et magnanimus. Hic primo anno sui ingressus quosdam raptores videlicet 60 armatos de Westfalia opidum Eltze invadentes cepit, set attendens quod salvo honore eos forte retinere non posset, liberos et quitos dimisit eosdem. Deinde anno suo tercio^a circa festum nativitatis Marie invadentibus hostiliter episcopatum nostrum duce Magno de Brunswig et episcopo Halberstadensi cum adiutorio episcopi Magdeburgensis bischop Kogelwyt dicti nec non de Anhalt, de Hademersleve cum pluribus aliis bravonibus^b et maxima armigerorum multitudine, occurrit eis propter villam Vormersen^c dominus Gherardus episcopus, et prelio diutissimo commisso, auxiliante Deo et sua genitrice, victoriam gloriosam nostri reportaverunt, interfectis quamplurimis^d adversariorum, et captis duce predicto nec non episcopo Halberstadensi Alberto cum magna suorum multitudine, a quibus maximam pecunie summam ipse dominus noster episcopus extorquere potuisset, sed veritus tyrannidem archiepiscopi Magdeburgensis, qui tunc apud Karolum quartum imperatorem magne auctoritatis habebatur, et etiam potentiam ducis Magni junioris, qui tunc ad ducatus Brunswicensem et Luneburgensem fuerat exaltatus, a predictis captivis summam tridecim millium marcarum argenti in amicitia dumtaxat recepit^e. Post hoc orta est discordia inter dominum nostrum episcopum et ex alia parte duces Ottonem² et Albertum³ de Brunswig; quidam de vasallis et ministerialibus ecclesie Hildensemensis episcopo nostro rebellantes, ad dictos duces se contulerunt; quos ipse dominus episcopus in castro Walmoden potenter obsedit, et miro modo per industriam ipsum castrum cum aque fluxu comportato aggere submergi fecit et ex toto destrui, prout intuitus hodiernus manifestat. Sinistro tamen eventu factum est, quod durantibus huiusmodi controversiis predicti duces opidum ecclesie nostre Alvelde ceperunt, spoliaverunt, et castrum novum ibidem exerunt. Sed dominus Deus et pia mater eius non oblii misericordie sue nec ecclesiam nostram omnino derelinquentes, ex post aliqualem consolationem refuderunt, disponendo quod officii domini nostri episcopi prope castrum Woldensteyn habito insultu cum adversariis, 24 armatos pociore de dictorum ducum clientela ceperunt ipsomet duce Ottone per fugam vix evadente. Ex tunc intervenientibus placitis treuge facte sunt, et tandem opidum Alvelde cum castro novo restitutum est nobis et captivi ducum sunt liberi dimissi. Idem dominus noster episcopus toto suo tempore multas et diversas adversitates in spoliis incendiis et rebellionibus suorum, ab omnibus circumiacentibus ducibus, nobilibus, et oppressoribus suis impugnantibus gravissime perpessus est; sed tamen Dei et genitricis sue Marie adiutorio, in qua plene confidebat, in singulis laudabiliter prevaluit. Castrum Calenberch obsedit, et fluvium Leynam abduxit, magnis tamen laboribus et expensis, prout liquet. Castrum Coldingen⁴ ecclesie nostre acquisivit, per multa dispendia gwerrarum et laborum retinuit. Castrum Vynenborch a comite Conrado de Werningerode pro magna summa pecunie emit. Castrum Blanckenborch cepit adiuvante comite Tyderico de Werningerode, quod tamen in placitis recepta aliquanta pecunie summa comite Borchardo de Regensteyn restituit. Castrum Steynbrugge construere incepit. In salina Gyter⁵ quosdam redditus dictos bokpennige ab illis de Knystede emit. Villam Muddesdeborch⁶ et silvam attinentem ab illis de Roden pro certa pecunie summa videlicet 700^d markis comparavit. Domum lapideam seu palacium in Poppenborch edificari procuravit. Organa nostra nova ad ornatum ecclesie nostre sumptibus 100 marcarum et ultra donavit. Villam Payne prope Kerkverde pro 100 marcis comparavit. Insuper calicem de auro puro gemmis pretiosis adornatum ecclesie nostre dedit. Anniversarium suum instituit solempniter in ecclesia nostra peragendum. Aulam episcopalem quasi dirutam et vetustate consumptam reedificari procuravit. Clastrum Carthusiensium fundavit adiutorio bonorum virorum et redditibus dotavit. Ipse rexit ecclesiam nostram annis triginta tribus, et erat suis subditis presertim clericis multum affabilis et benignus; fuit sufficienter litteratus, et ideo clericorum fautor. Etiam multas orationes et dictaturas tam prosaycas quam metricas per se ipsum edidit et dictavit. Ipso autem in etate decrepita constituto, subditi sui et maxime ecclesie vasalli tumultus et gwerras inter se graves

a) scilicet 1367. addit 2. a) et addit c. b) de qua pecunia construxit et dotavit ac fundavit Carthusiam prope Hilden.
c) ita c. d) VII c.

35 *) i. e. baronibus. 1) arnsen ab oriente civitatem. 4) a Magno duce oppignoratum.
tis; Chronicon Sancti Aegidii et Botho Gheimmesem et 5) Salzgitter. 6) Misburg prope Hannover.
Dinklar scribunt. 2) Salzerheldensem. 3) Got-

concitaverunt. In quibus ecclesia nostra maxime periclitata, graves oppressiones et iniurias sustinebat. Episcopo vero propter senium deficiente et rebellionem ipsorum comescere non valente, talis modus intervenit, quod dominus Iohannes filius comitis de Hoya, tunc episcopus seu electus Padeburnensis, in coadiutorem domni episcopi Hildensemensis assumptus est, qui insolentias ante habitas refrenavit, prout aequaliter fecit; quo translato ad episcopatum Hildensemensem, dominus Gherardus modico tempore supervixit, et defunctus apud Carthusienses Hildensemenses sepultus, feliciter in Christo requiescat, Amen etc.

1398.
Nov. 13.

IOHANNES 38°.

1398. Ante dictus autem Iohannes ad episcopatum Hildensemensem promotus, in suo itin-
troitu aliqua satis strenue gessit. Nam ducem Fredericum de Brunswig terram Hil-
7 densemensem opprimere in ipse comescuit et repressit. Etiam castrum Vreden⁷ eccle-
sie Hildensemensi multum prejudicialiter expugnavit, cooperante duce Hinrico, et funditus
evertit, et sic in statu competenti et satis pacifico ecclesiam Hildensemensem circiter
20 annos iuxta modum suum rexit. Interea tamen factum est, quod venerabilis dominus
Eghardus de Hanensee prepositus ecclesie Hildensemensis, vir magne litterature et
industrie, sinistro eventu ab emunitate urbis Hildensemensis violenter extractus et ab-
ductus, quasi fuisset violator pacis terre, que tunc vulgariter lantfreda dicebatur, in
turri Sturwalde incarceratus et per duos fere annos inibi detentus diem suum ibidem
clausit extremum; de quo dum rumor exiret, quasi fuerit in eadem turri occisus, pre-
20 fatus dominus episcopus coram multitudine congregationis cleri et populi civitatis Hil-
1405 densemensis et suorum vasallorum protestacionem publicam fecit, quod de interfectione
seu morte ipsius domni prepositi ipse foret innocens et immunis, et ad expurgandum
se ad hoc coram omnibus paratum se offerebat; set habito colloquio inter illos qui
tunc presentes aderant, iuramentum ipsi domino episcopo erat remissum. Ut tamen
25 omni pace dicatur, idem dominus episcopus in prodigalitate et feminarum contubernio
ultra mensuram et plus quam decuit, laxabat habenas; quapropter factum est, ut omnia
castra et possessiones ecclesie, nec non bona ad mensam episcopalem spectantia, et
impignorata vel alienata ab ipso sunt relicta, et quia, ut apparuit, nimium laycaliter
se gessit, plurime exorbitantie et inconveniencia sunt secuta, propter que et etiam
30 plura alia, prout versimiliter formidandus est omnipotens Deus, multiplicibus flagellis⁸
nos et totam terram nostram et gentem gravissime attrivit, et presertim ex eo, quod
extremo tempore vite sue, videlicet ad quinque annos ante obitum ipsius domni epi-
scopi, intollerabilis tempestas gwerrarum et bellorum contra nos insurrexit. Nam con-
federati archiepiscopus Coloniensis, archiepiscopus Magdurgensis, episcopus Halbersta-
35 densis, omnes duces Brunswicenses et Luneburgenses et Sleswicenses⁶, et multarum
terrarum quam plures comites et barones cum omnibus ipsorum civitatibus et vasallis
contra solum Hildensemensem episcopatum ferociter quasi eundem totaliter devastaturi
convenerunt, ac ipsum circumquaque rapinis, incendiis, interfectionibus, captivationibus,
depactionibus et ecclesiarum concremationibus hostilissime pervagarunt; que quidem
40 gwerre et inimicie citra tres annos continuos protraxerunt; in quibus nostrates etiam
in duobus conflictibus dampnosissime succubuerunt, quorum unus fuit prope Osterwik
1421. et alter prope Grone⁸, in quo dominus filius ducis Saxonie, noster concanonicus et
ecclesie Montis sancti Mauritii prepositus, heu fuerat interfectus. Qualia et quanta
dampna ecclesia et tota terra nostra ex hoc pertulerit, non facile est describere, set
45 hodierna debitorum onera et alia certa indicia manifeste declarant; unde factum est,
quod predictus dominus episcopus tam senio quam penuria⁴ oppressus, in coadiutorem
suum recepit dominum Magnum illustris ducis⁵ Saxonie filium, tunc episcopum Caminen-
sem, et ipsum accedente consensu et concordie electione capituli Hildensemensis nec non
conniventia cleri atque vasallorum et quorum interfuit, in episcopum Hildensemensem
50 sibi substitui a domno papa Martino quinto impetravit. Domno autem Magno in episco-
pum nostrum promotum, factum est tripudium totius cleri et populi, et post brevi inter-
vallo temporis dominus episcopus Iohannes mortuus est et in medio ecclesie nostre

a) obiit ergo a. D. 1398. 2. b) flagellis c. c) swewicem d. d) penuria plus quam senio 2. e) vox omisa in c.

7) ad Leinam, haud procul a Gandersheim. 8) 1421. Chron. S. Aegidii; 1422. Botho.

sepultus^a. Ipse rexit ecclesiam nostram 25 annis citra vel ultra, et maximis debitorum oneribus gravatam et omnium rerum distraxionibus reliquit eandem, successori quoque suo nullum penitus locum liberum nullove reddito aut paucissimos post se dereliquit, super quibus omnibus parcat sibi omnipotens Deus.

MAGNUS 39^m

Idem autem dominus Magnus episcopatum Hildensemensem tam extreme depauperatum inveniens, quantum de suis pecuniis potuit, apportavit, mediantibus quibus huc usque vivit et perseverat. Idem dominus Magnus castrum Grene⁹ cum suis attinenciis a domna ducissa de Brunswigk in possessionem recepit. Ipse etiam fortalicium Dachtmissen¹⁰ a Ludolfo de Esscharte comparavit, quod statim ex post duci Ottoni de Luneborch sub certis pactis restituit pro adquisicione et empicione plurium castrorum in dominio Homburgensi, pro quibus etiam grandem pecunie summam eidem duci Ottoni persolvit, videlicet ultra 10 milia florenorum auri de Reno in prompta pecunia.

SUPPLEMENTUM EX CODICE 2.

15 Dominus Magnus satis laudabiliter rexit in temporalibus, multa castra emit sub contractu redempcionis. Obijt a. D. 1452, sepultus in medio ecclesie.

1452.
Sept. 21.

Factum^b est preterea, quod dominus Magnus senio gravatus in filium eligeret illustrem principem dominum BERNARDUM ducem de Brunswik, qui tanquam provisor rexit ad 7 annos.

20 Ex^c post ERNESTUS comes de Scomborch¹¹ electus fuit a. 1458, qui confirmatus rexit 13 annis, vir benignus et affabilis, set heu ad spiritualia non deditus. Periculose etiam satis obiit sine sacramentis ut dicebatur^d. Aliunde bene rexit. Obijt a. D. 1471. Sepultus prope armarium ecclesie nostre.

1458.
Jul. 22.

Anno Domini 1468. fuit bellum inter ducem Wilhelmum ac filios Fredericum et Wilhelmum ex una, ac civitates vulgariter dicti de Hensestede ex altera partibus, et plura dampna ambe partes intulerunt sibi invicem. Set a. D. 1471. fuit forte bellum inter prefatos duces Brunswicenses et Ernestum episcopum Hildensemensem, et famabatur quod idem episcopus ex nimia tristitia obiit eodem tempore. Anno vero sequenti scilicet 72, orta est gravis discordia inter civitatem Hildensemensem et episcopum Henningum ex una, et vasallos dyocesis et quosdam canonicos ac opida terre partibus ex altera, qui eundem dominum Henningum episcopum recipere recusarunt. Quis velit esse finis, Deus novit, set iam plures ville desolate sunt heu!^e Eodem anno cometa visus est. Et Erfordia pro maxima parte ab ignibus consumpta est, pons scilicet mercatorum et omnes domus fere presbiterorum cum ecclesiis principalibus, beate scilicet Marie virginis et sancti Severi cum 12 aliis ecclesiis.

a) anno Domini 1424. 2. b) alia manus incipit. c) alia manus. d) et verum est in marg. atramento alio. e) alia manus. f) aliud atramentum.

9) haud procul a Gandersheim. 10) prope Burgdorf. 11) Schaumburg.

INDEX RERUM

AUCTORE V. CL. ROGERO WILMANS PH. D.

Maiores numerus paginarum, minor lineam cum quatuor sequentibus lineis significat.

A.

- Aaron ep. Aronciensis 7. 15. (*Aronzo prope Cadore*) 44. 35.
 Aaron 248. 30.
 Abbatibero dioc. Eichst. 247. 35.
 Abbertus 774. 10.
 Abbo abp. Noval. 107. 40. 132. 5.
 Abbo Hunorum rex 70. 10.
 Abbo patricius, fund. Novalicii 79. 80. 15. 82. 84. 85. 95. 35. 102. 15. 107. 40. 122. 15.
 Abel 52. 30. 435. 35.
 Abel subdiac. Eichst. 250. 1.
 Abellinum, *Avellino* 587. 45; ep. 720. 1.
 Abenberch castr. Eichst. 252. 50.
 Abbellius episc. in Slavania 332. 1. 343. 20.
 Abico presb. Hild. 849. 30.
 Abinberch dioc. Eichst. 247. 40.
 Abisbertus s. Emebertus, Cam. et Atreb. ep. 408. 35, parentes Wigerus com. et Amulberga, sorores: Reinildis, Saraschildis, Ermentindis, Guodis.
 Abomassal 18. 5. sive Amelmassar.
 Aborigines 403. 1.
 Abraham patriarcha 52. 30. 55. 20. 485. 45.
 Abraham archipresb. Eichst. 250. 10.
 Abraham presbyter 249. 15.
 Abrutensis ep. 249. 35. v. Perthold.
 Absalon 315. 15.
 Absarenis civit., *Ossero* in insula Cherso sinus Fianatici 17. 45. 31. 50.
 S. Abundii eccl. de Arcu prope lacum Fucinum 604. 10. 632. 40.
 Accaron, *Accom?* 368. 30.
 S. Acciola 118. 45; Esagiola 110. 10.
 Accia conversa 250. 5.
 Accrentia, *Accrenza* 676. 20; arch. Arnaldus (1071).
 Aceras, prope Capuam 706. 5.
 Achilles, filius Gundersae 420. 25.
 Achilles 539. 35.
 Acilius 366. 15; Gothor. ep. 378. 10.
 Acilo, episcopus de- 8. 5; v. Agnellus.
 Actridenus episcopus Leo.
 Actardus ep. Namnetensis 419. 30.
 SS. Acus et Acciola 118. 45; Asus et Esagiola 110. 10.
 Acutum castr. Campaniae 791. 30.
 Ada, neptis comitissae Richeldis 495. 40.
 Adal- Adel- Adhel- Al-
 Adalhadus dux 410. 10. ux. Rictrudis; fil. S. Mauruntus.
 Albero arch. Rem. 443. 30. 465. 25. 527. 5. 528. 5.
 Adelbero (Anno) ep. Basil. 822. 25. 836.
 Adalbero ep. Laudun. 477. 5.
 Adalbero ep. Metensis 249. 35.
 Adalbero ep. Regiensis 249. 35.
 Adalbero ep. Wirzeb. 246. 1. 854. 35.
 Adalbero episcopus Veronensis 249. 30.
 Adalbero s. Adalbertus ep. Wormsien- sis 249. 30. 848. 15.
 Albero diac. Hild. 849. 45.
 Adalbertus arch. Brem. 246. 15. 249. 35. 282. 5. 283. 40. 318. 1. 330. 5. 335. 10. 336-354. 356. 25. 357-366. 369. 5. 371. 30. 376. 5. 378. 5. 380. 15. 383. 20. 385. 10. 388. 15. 387. 30. 392. 1. fr. Dedus 357. 25.
 Adalbertus arch. Magdeburg. 309. 30. 313. 25.
 Albertus cancellarius arch. Mogunt. (f.) 778. 45. 779. 10. 780. 15. 782. 20. 805. 40. 855. 5.
 (Albertus) episcopus Bovian. 720. 1.
 Albertus ep. Caletanus 789. 35.
 Adelbertus ep. Capuanus 622. 35.
 Adelbrecht ep. Dan. Sleswic. 314. 20. v. Adaldegus.
 Albertus ep. Halberst. 871. 5.
 Adalbertus ep. ina. Orchad. Grönlän- dise? 366. 20. 363. 30.
 S. Adalbertus ep. Prag. martyr 55. 35. 318. 25. 375. 1. 625. 5. 640. altare Casini 648. 15. reliquiae in Polon. translatae 318. 35.
 Albertus mon. Casinensis, ep. Sardiniae 803. 40.
 Adalpertus abbas Casinensis 577. 20. 618. 35. 619. 828. 45.
 Albertus abbas 131. 30.
 Albertus mon. S. Andreae Camerac. 843. 30.
 Albertus Pelignus, mon. Casin. 759. 50. 843. 844.
 Albertus mon. Casinensis 778. 20.
 Adalbertus presb. Eichst. 250. 5.
 Adalbertus, Albertus rex Italiae, f. Berengarii 109. 25. 111. 25. 823. 50. 824. 823. 35. 827. 5.
 Albertus Gottingensis dux de Brunsw. 865. 30. 866. 10. 869. 35. 871. 15. fil. Henricus ep. Hild.
 Albertus f. Ottonis ducis Brunsw. dux Brunswic. 863. 5. 864. 20. 865. 10. (filii Henricus, Albertus, Wilhelmus) 866. 5.
 Albertus marchio de Brandenborch 864. 30. 865. 15.
 Albertus marchio (Eporod.) 109. 25. 111. 30. Adalbertus 123. 20. f. Berengar- rius rex.
 Albertus marchio 109. 35. 114. 25.
 Albertus com. Vermand. 439. 5. 440. 10. 473. 5.
 Adelpertus Aprut. f. Anzonis 649. 15. 664. 5.
 Albertus com. de Blanderada 782.
 Adelpertus avus Castalgardi 633. 40.
 Adelberti de Papiciano filii 645. 20.
 Albertus Pinnensis 734. 30; f. Sanso.
 Adalbertus f. Rainerii de Rastello 618. 25.
 Adelpertus servus 587. 30.
 Abbertus 774. 10.
 Adalholdus, Aelbo, Albaldu clericus, episcopus Ultra. 136. 137. 10. 205. 25. 469. 10. 471. 10. 472. 10. 485. 1. 530. 45.
 Adalchis, Adalgisus.
 Adalchis ep. Lucerinus 633. 30.
 Adalchis princ. Benev. 19. 35. 20. 20. 606. 25. 608.
 Adalgisus fidelis Pandulfi IV. 667. 20.
 Adalchis servus 587. 40.
 Adalgis f. Arechisi pr. 586. 45. 589. 20.
 Adaldegus arch. Ham. 281. 40. 302. 15. 306. 1. 307. 10. 308. 1. 309. 20. 311. 15. 313. 10. 314. 10. 315. 30. 316. 1. 319. 1. 322. 10. (Adaldegus) 337. 10. 372. 1. 391. 10.
 Adaldegus ep. Stew. 392. 5. v. Adel- brecht.
 Adaldegus v. Odinkar iun.
 S. Adalgarius, Adalgerus archiepiscopus Bremensis 261. 20. 297. 40. 300. 35. 301. 1. 302. 5. 330. 10. 390. 30. fr. Adalgarius Corb.
 Adalgarius episcopus 589. 30.
 Adalgarius abb. Corbeiensis 297. 35. ger- manus Adalgarii archiep. Brem.
 Adalgarius Tesenensis 613. 35; f. Her- champertus.
 Adalgarius servus 587. 40.
 Adalgisus v. Adalchis.
 Adalgrima comitissa 769. 40.
 Adaltheid, Adalheida, Adelaia, Adelasia.
 Adalheida abb. Gandersh. 853. 10. 856. 10. 40. 858. 1.

- Atholhedis abbat. neptis Udonis episc. 855. t. 30.
 Adhelesida imp. ux. Otton. I. 28. 35. 109. 111. 10. 113. 123. 15. Adalais. 623. 624. 631. 5.
 Adalais, Ludow. V. uxor. 54. 20. v. n. Adalais comitissa (Tuscis) 604. 35.
 Adalheid 248. 20.
 Adalman ep. Prizienensis 249. 30.
 Ademaricus Capuanus 613. 20. v. Ademaricus, Aldemaricus.
 Adelmodus presb. Saxonicus 664. 26.
 Adalo camer. Eichst. 249. 16.
 Adalold rex Langobard. 38. 10.
 Adologus praep. Goslar., ep. Hildesh. 849. 5. 857. 5. 858. 1.
 Adololdus presb. Hildesh. 849. 30.
 Adololdus praep. Hild. 854. 15.
 Adolperga ux. Arichisi pr. 591. 30.
 Adolrad f. Edgaris, Britannorum rex 318. 10. cf. 324. 35. cf. Edilredus.
 Adalricus f. Ardoini, ep. Ast. 124. 45. Atricus 126. 15.
 Adalane, -huno, -lungus ep. Eichstet. 243. 35. 245. 20. 248. 35. 254. 40. 256. 15.
 Adalwardus, Adalalwardus ep. Ferdens. 306. 5.
 Adalwardus senior ep. Suonum 340. 25. 341. 20. 366. 15. 25. 378. 5.
 Adalwardus iun. ep. Sued. Sicioniensis 283. 366. 5. 15. 375. 25. 378. 30. 380. 30. 381. 1. 15.
 Adalwardus ep. s. XI. med. 318. 1.
 Adamus, Bremensis cano. et magist. scol. 267. 20. 283. 20. 356. 25. 368. 5.
 Adam mon. S. Vincent. Laudun., abb. S. Andree Cam. 549. 50.
 Adam mon. Noval. 102. 30.
 Adam custos S. Benedicti 627. 10. 659. 660. 667. 25.
 Adam cogn. Salichus 645. 5.
 Adam de Turri, cust. cast. Camerac. 550. 20.
 Adamatus, Salern., medicus 362. 35.
 Adassale curis 603. 40.
 Adla fl. 4. 15.
 Addehem, Addehem dioec. Hild. 860. 25.
 Adidripatum curis 603. 40.
 Adel- v. Adal-
 Adelardi casalis 650. 16.
 Adelarius civis Romanus 616. 15.
 Adelasia, Adalais v. Adalheidis.
 Adelericus comes 673. 25.
 Adelinus 301. 30.
 (Ademarus) ep. Podiensis 765. 40. 766. 20. 767. 15.
 Ademarius princ. Capuae f. Balsami 613. 20. 638. 15. 40. 643. n.
 Ademarius princ. Salerni 601. 25.
 Ademarius com. de Morrone 674. 1.
 Adena civ. Cilicis 767. 45.
 Adenoy 863. 25. vide Iob. de A.
 Adenulfus, Atenulfus.
 Atenulf, Petrus cardinalis
 Adenulfus archiep. Capuanus 672. 1.
 Atenulfus abb. Casinensis f. Pandulf II. 577. 25. 622. 35. 625. 20. 646-654. 828. 50.
 Adenulfus praep. S. Liberatoris 738. 1.
 Adenulfus mon. Casinensis, abb. Dalmatiae 803. 45.
 Adenulfus Mariscanus, mon. Casin. 815. 40. 816. 35.
 Atenulfus dux Normannorum, f. Landulf V. Benev. 675. 40. 676. 5.
 Atenulfus I. gast. Capuae, princ. Beneventi 614. 615. 616. f. Landulfus I, Atenulfus II.
 Atenulfus II. princ. Benev. f. Atenulf I. 616. 617. 618. 20.
 Atenulfus III. princ. Benev. f. Landulf I. 620. 621. 1.
 Adenulfus com. Aquinensis, dux Caietae 626. 15. 677. 678. 5. 690. 35. 681. 690. 50. 704. 40.
 Adenulf com. Aquinensis 564. 15. 709. 10. 736. 40. 757. 1. 764. 5. 768. 35. 769. 777. 20. 806. 1.
 Adenulfus (Megal) 628. 30. 629. 5.) castaldus Aquinensis 623. 1. 628. 30. 629. 630. 35.
 Adenulfus nobilis Capuanus 685. 10. 768. 5.
 Atenulfus de Ceperano 746. 5.
 Adenulfus de S. Iohanne 817. 25. 834. 25. St. Gregorius.
 Adenulfus dom. Spinii 808. 20.
 Adenulfus f. Bernardi de Aquino 790. 25.
 Atenulfus f. Draconari 771. 10.
 Atenulfus f. Pandulf I. 635. 25.
 Adenulfus Summuclia e gastald. comes Aquin. 640. 5. 643. 35.
 Aditianus locus 594. 25.
 Adile locus 618. 25.
 Adipa Porcari curis 635. 20.
 S. Adiatoris eccl. in Alifa 622. 25.
 Ado de Beien miles Cam. 541. 30.
 Ado insitor 737. 25.
 Adolphus de Dasle fr. Ludolphi 857. 10. 862. 5.
 Adpatricanum curis 603. 40.
 Adraldus abbas 131. 25.
 Adregondus abb. Bremet. 108. 2. 133. 60.
 Adrestina portus I. Fucini 590. 30. Arrestina 607. 15.
 Adrianiensis portus in ostio Padi 17. 45.
 Adrianus I. papa 288. 5. 588. 23. 589. 1. 593. 35.
 Adriannus II. papa 419. 30. 602. 40.
 Adrianus ep. Polensis 7. 15. 44. 35.
 Adrianus ep. 249. 30. v. Penzo.
 Adrianus abb. congreg. Lateran. 828. 45.
 Adrianus imp. 38. 30.
 Adrianus pater Stefani V. 651. 55.
 Adriaticus cult. 17. 50. mare 4. 20. 700. 45.
 Adroselle curis 603. 40.
 Adventus ep. Mettenis 419. 25.
 Aegyptia 402. 40.
 Aegyptiacae tenebrae 361. 35.
 Aegyptius 403. 20.
 Aenes 708. 15.
 Aequitius 579. 35. senator Romanus 827. 20. f. Maurus.
 Aemundus 383. 15. v. Oemundus.
 Aestland ins. 374. 10. Estland 283. 1.
 Aelrud ux. Edgari, Adelradi II. mater 324. 35.
 Aeltherpach dioec. Eichst. 247. 30.
 S. Afrae domus Augustae 247. 35.
 Africa, Affri 9. 55. 10. 35. 285. 15. 598. 1. 599. 5. 600. 10. 606. 30. 697. 45. 728. 45. 751. 30. 786. 35.
 Africani canones 417. 5. concil. 421. 30. partes 54. 35. regio 61. 10. tarenii 743. 20.
 Africana urbs, Mahadia 751. 30.
 Afrigentum, Frigento 820. 20.
 Agabertus mon. Noval. 102. 15.
 Agano v. Hagano.
 Aganus ep. Eichstet. 243. 35. 245. 20. 249. 10. 254. 40. 255. 15.
 S. Agapiti cells 590. 25. 615. 1.
 Agapitus II. papa 307. 5. 579. 25. 620. 30. 621. 623. 30. 628. 20. 665. 35. 607. 40.
 Agapitus abb. congreg. Lateran. 828. 45.
 Agarani 598. 30. 618. 25. 621. 630. 15. 652. 35. cf. Barroeni.
 S. Agathae eccl. Avernae 728. 35. 743. 1. 745. 20. 757. 50. 787. 30. Gradensis 42. 5. 47. 20. in Tarnia 774. 20. sub civ. Tusculana 769. 25. 745. 15. in Venetia 15. 15.
 S. Agathae mons supra Capuam 622. 25. 666. 671. 20. diac. card. Odericus 783. 55. comitatus 644. 20.
 S. Agatha, S. Agata de Gott 606. 20. gast. Hisebardus.
 de S. Agatha Landulfus princeps Cap. Agatho papa 10. 5.
 Agathon patriarcha Grad. 19. 40.
 Agelmundus Telesinus 603. 25.
 Agelmundus de Vicalbo 619. 25.
 Agoltruda augusta 614. 15.
 Agenardus Capuanus gastaldus 597. 10.
 Agenardus 616. 15.
 Agenulfus servus 587. 35.
 Aggerondia vidus 405. 15.
 Agilfridus ep. Leod. 198. 30.
 Agilulfus rex Langob. 38. 10. 45. 5.
 Aginulfus abbas Pinarcolensis 131. 40.
 Agionoros, mons Athos 642. 10.
 Agistulfo v. Aistulfus.
 Aglerannus praep. Noval. 103. 5.
 Agnelle mater Petri III. duc. neptis Petri II. ducis 22. 20.
 S. Agnelli eccl. in Cese 768. 30.
 Agnellus ep. de Acilio 8. 5.
 Agnellus ep. Trident. 7. 15. 8. 5. 44. 40.
 Agnellus I. dux Venet. 15. 25.
 Agnellus II. dux Venet. Agnelli ducis nepos et Justiniani fil. 15. 40. 16. 1.
 S. Agnes, locus 590. 40.
 Agnes imp. ux. Henrici III. 70. 5. 245. 35. 246. 5. 255. 1. 264. 35. 268. 5. 348. 1. 352. 35. 536. 55. 694. 40. 696. 40. 711. 40. 723. 15. 753. 45.
 Agricius archiep. Trev. 145. 15.
 Agriolus episcopus Tungr. 176. 15.
 Agrimeahov, Temebeck 310. 25.
 Agrimeswidil vadum, der Stocksee 310. 2.
 Agrippinus 490. 30. Agrippinensis Colonia 490. 55. v. Colonia.
 Agropolis 609. 35.
 Agundia snus 734. 25.
 h. Agustinus 452. 20. v. August.
 Aguzene fluvius 81. 40.
 S. Aycedrus, Aycedrius 461. 25. 30. 530. 20. reliquiae 461. 25. eccl. Hasprae 549. 50.
 Aicherius ep. Noviom. 179. 45.
 Aimerad Mariscanus 632. 35.
 Aymericus diac. card., cano. Innoc. II. 821. 20. 822. 20. 835. 636. 50. 837. 839. 1.
 Aimo (comes) 114. 25.
 Aimo Saracenus 109. 35. 114. 40. 115. 10.
 Aio princ. Benev. 608. 25. 613. 1.
 Aire castrum 746. 20.
 Aistattensis episc. Gebardus (Victor II.) v. Eichstettenses episc.
 Aistulfus, Agistulfo rex Langobardorum 33. 10. 585. 586. 770. 20. ambidexter 105. 15.
 Alsburg Daniae promontorium 368. 1. 370. 10. 372. 25. 383. 10. 384. 35.
 Alaia v. Elegia.

- Alamanni, Alamanni, Schreben 173. 20.
203. 1. 408. 15. 35. 589. 1. Alamanni
287. 20. dux Herimannus. cf. Suevi.
Alamanni, *Deutsche* 253. 10. 746. 40.
765. 40. 780. 781. 1. 782. 40. 791.
30. 811. 25. 839. 40. Alamanni 518. 45.
Alamanni 515. 15. 523. 45.
Alamannica frons 204. 15.
Alani 172. 25. 173. 15. 283. 6. 375. 15.
405. 15. vid. Albuli.
Alani locus 765. 30.
Alanus comes Britanniae 519. 45.
Alapa fluvius, *Wolpe* 290. 1.
Alardus archid. postea episc. Camerac.
491. 25. 509. 20. 525. 40.
Alardus mon. Hasnoniens. abt. Aquie-
cineus. 541. 1.
Alardus archid. et praep. Camer. 540. 1.
Alatriensis ep. Lambertus 1090.
Alba (Fucinia) 607. 17. 714. 45. 771. 30.
Alba civ., Alba Pompeia 110. 10. 115.
35. ep. (Wido) Fulcardus.
Albaldus v. Adalboldus.
Albana vidua 169.
Albanetae monast. S. Mariae 625. 20.
646. 35. 730. 15.
Albani vel Alani i. e. Wizzi 375. 15.
Albanum, *Albano* 709. 15. 740. 10.
Albanenses ep. Bonifatius, Petrus, Ri-
chardus, Matheus.
de Albaspinia, Ugo.
de Albe, collis 612. 5.
Albero nuns in Waigrorum agro 310. 30.
Alberodus de Caniano 766. 10.
Albricus ep. Camerac. et Atreb. 415. 10.
Albericus ep. Camensis 119. 40. 124. 125.
Albericus ep. Marsorum 631. 639. f.
Guinzius.
Albricus ep. in insula Wendila 366. 10.
Albericus mon. Casin. eiusque visio
568. 20. 793. 45. 794. 795. 20.
Albericus diac. Casin. 697. 5. 728. 15.
747. 5.
Albericus march. Camer. 616. 40.
Albericus patricius Romanorum, f. su-
perioris 562. 30. 563. 30. 623. 30.
631. 35. f. Iohannes XII.
Albericus com. palatii, patricius Rom.
f. Gregorii 562. 30. 563. 5. 669. 40.
695. 1. 709. 50. 830. 10. ut. Erme-
tina; f. Bened. IX, Gregorius, Petrus,
Octavianus.
Alberici dictaminum liber 728. 15.
Albero v. Adalbero.
Albertus v. Adelbertus.
Albertinus f. Bonifatii 774. 10.
Albetus mons 632. 30.
Albia fl. 284. 30. 288. 5. 289. 15. 291.
35. 293. 10. 294. 1. 309. 30. 310. 1.
311. 20. 312. 1. 313. 1. 317. 5. 320.
30. 321. 10. 329. 5. 331. 25. 333. 10.
338. 30. 342. 20. 345. 15. 353. 10.
354. 35. 369. 5. 376. 35. 391. 10. Albis
285. 1. 290. 30. 304. 1. 313. 10.
Albiansus, S. *Apolinare* 578. 20. 593.
35. 599. 15.
Albina vallis 637. 25.
Albinensis regio Neapoli 709. 20.
Albo Aprutiensis 649. 15.
Albiola locus Ven. terr. 15. 1. 22. 35.
Albion 313. 35. cf. Anglia.
Albis patria 476. 50.
Albis v. Albia.
Albis, *Gotha* 376. 20.
Alboin rex Langob. 5. 5. 38. 5.
Albucius pater S. Remacii 181. 25.
Albuinus decanus et presb. Hild. 849.
20. v. Alwinus et Alfwinus.
Alfwinus mag. scol. Hild. ep. Merseb.
848. 20. cf. Alwinus et Alfwinus.
Albitia, *Gutha* 786. 40.
Alchisi iuxta Lesinam 633. 20.
Alcinius magist. Gerbertocoenae 527. 45.
Aldegisi v. Adelcliffi.
S. Aldegundis, soror S. Waldetrudis
469. 5. 463. 40. 464. 25.
Aldegundis campana Camer. 439. 10.
Aldemarius mon. Casin. 742. 45. 795. 50.
Aldemarius cleric. Capuanus, not. Ri-
chardi I. abb. card. S. Laurentii 852.
10. 697. 30. 713. 5. 715. 5.
Aldemarius gastaldus Sicconelli 598. 40.
v. Adelnarius.
Aldendorp, *das alte Dorf* prope Hild-
desheim 859. 20.
Aldersheim dioec. Eichst. 247. 25.
Aldinburg, Aldinburg, Aldinburg, urbs
et episcopatus Svariae 310. 1. 311.
25. 312. 25. 321. 1. 328. 20. 343. 15.
347. 35. 374. 20. ep. Erracius, Wego,
Lzico, Folwardus, Regibertus, Bern-
bardus, Meinberus (Abbelinus, Ezzo).
Aldo ep. Piacentinus 780. 5.
Aldo de Vido, advocat. Camer. 488. 5.
Aldo civis Camerac. 432. 15.
Aldo raptor 472. 5.
Aldomnus presb. Hildesh. 849. 25.
Aldradus v. Eldradus.
Aldricus clericus 295. 10.
Alea regularis Wiboldi 433. 25.
Alebrandus archiepisc. Brem. 281. 60.
282. 5. 332. 25. 391. 30. cf. Beze-
linus.
Alefeld eccl. dioec. Eichst. 247. 40.
Alegrimessheim, *Algernissea*, dioec.
Hildesh. 852. 21. 24.
Aletus fluvius 611. 5. v. Laentus.
Aletus fl. (in com. Telesino) 769. 35.
S. Alexandri translatio 285. 55. 297. 5.
Alexander I. papa 428. 20.
Alexander II. papa 249. 35. 284. 30.
342. 5. 363. 1. 365. 35. 536. 50. 537.
40. 539. 5. 696. 25. 697. 5. 711. 40.
714. 715. 719. 720. 15. 721. 10. 729.
775. 15. v. Anselmus.
Alexander III. 508. 10. 509. 40. 525. 45.
Alexander IV. 252. 30.
Alexander ep. Alexandr. 171. 65.
Alexander invas. sedis Leodiensis 546.
50.
Alexander Magnus 539. 40.
Alexander imp. f. Basilii 609. 45.
Alexander dom. Sui 788. 20. ux. Rau-
garda.
Alexandria 9. 65. 10. 5. 16. 35. 45. 40.
167. 20. ep. Alexander.
Alexius imp. 38. 35. 736. 45. 741. 30.
743. 5. 757. 766. 770. 774. 10. 785.
792. 5. 800. 20. 827. 5. f. Iohannes.
Alfanus, Alphanus I. ex abb. S. Benedi-
cti archiep. Salern. 574. 10. 894.
5. 696. 5. 697. 5. 701. 702. 719. 40.
728. 30. 729. 50. 735. 35.
(Alfanus II.) archiep. Salern. 749. 20.
Alfanus f. Draconari 771. 10.
Alferdus scol. Hildesh. 850. 10.
Alferada abb. S. Mariae de Capua 797.
—799. v. Alverada.
Alferus rex Aquitaniae 86. 30. f. Wal-
tarius.
Alferus episcopus Triventinus 778. 5.
Alferus abb. Cavensis 700. 55.
Alferus presb. Minianensis 670. 5.
Alflexum castellum 745. 35.
Alfwus princ. Capuae, f. Roggerii regis
811. 25.

- Alfwardus apost. Norweg. 357. 1.
Alfwinus mag. scol. presb. Hild. 849.
15. v. Alwinus et Alfwinus.
Algalif rex Sarac. Hisp. 57. 30.
Algildus aeneus 709. 25.
Algius f. Deiderii 97. 30. 100. 101.
103. 104.
Alifa, Alifae, Alifae, *Alife*, civit. et
territ. 583. 40. 595. 5. 597. 606. 30.
608. 25. 622. 25. 643. 20. 738. 841.
45. com. Bernardus c. 964.
Aligerus abb. Casinensis 576. 10. 577.
25. 579. 20. 621. 50. 622. 623. 5. 634.
25. 628. —636. 637. 25. 642. 5. 661.
10. 695. 30. 698. 5. 753. 45. 789. 15.
790. 35. 828. 45; fr. Leo.
Aligneus 1. 2. 5.
Aliphae v. Alifa.
Allemagne v. Alemannia.
Allo Maricanus 648. 1; f. Pontius.
Allophilii i. e. Philistini 321. 15.
Almannus mon. Casinensis 758. 1. 768.
45. 789.
Almozor Sarac. Hispan. princ. 57. 40.
Alora ux. Pandulfi I. 635. 25. 638. 26.
Alot castell. Flandr. 523. 45. 549. 15.
Alpes 54. 35. 173. 15. 174. 5. 262. 40.
402. 45. 403. 15. 405. 15. 487. 40.
532. 1. 624. 10. 670. 10. 738. 15. 818.
40. 861. 20. Alpium anfractus 30. 5.
Alpes Cameracae marchiae 30. 5.
Alpes Iuliae 173. 25. Alpes Tusciae
33. 30. Alpini montes 128. 30.
Alphanus v. Alfanus.
Alpidauri 172. 25.
Alricus ep. Astensis 67. 35.
Alsatia, Elsatia, Alsait, Ausai, pagus
142. 30. 145. 5. 523. 45. 549. 20. com.
Gerardus I.
Alsburg, *Olzburg* dioec. Hild. 855. 25.
Alstra rivus 345. 30.
Albanensis abbas 852. 40. v. Godehardus
episc. Hild.
Albanensis eccl. 648. 35.
Albarefania locus 771. 30.
Alten v. Theodericus de Altun.
Altepertus mon. Novalic. 97. 30. 103.
Altridus episc. Hild. 848. 50. 851. 10.
853. 30.
Altheim dioec. Eichst. 247. 25.
Altheim, concil. ep. — 303. 20.
Altine, Altune, Altuni, episc. Eichstet.
243. 35. 245. 20. 248. 20. 254. 40.
256. 15.
Altium, *Altino* 5. 20. 19. 5. 39. 1.
eccl. 19. 10. 45. episcopatum 14. 15.
Altinates Altinenses ep. Petrus, Pau-
lus, Maurus, Valerius, Ursus v. Tor-
cellenses ep.
S. Altissimi ecclesia 773. 1.
Altoranum locus Mars. 633. 5.
Altus Mons, *Hautmont* dioec. Cam. 463.
10. 465. 10. 468. 10.
Alvelde, *Alfeld* oppid. Hild. 871. 20.
Alverada ux. Roberti Viscardi 707. 15.
v. Alferada.
Amalfia, Amalfis, Amalphis 605. 35.
608. 40. 615. 25. 672. 5. 673. 10. 685.
5. 694. 45. 711. 25. 742. 20. 744. 10.
764. 50. 790. 15. 811. 10. eccles. S.
Nicolai, S. Crucis; archiep. 719. 40.
Petrus; dux Guaimarius circa 1039.
artifices 717. 50. solidi 743. 30. 768. 15.
Amalfridus ill. vir. 458. 30. ux. Chit-
debertana; fil. Auriana.
Amalonus Langob. 9. 40.
Amalricus arch. Turonensis. 417. 15.
Amaltrudis matrona 410. 45.

- S. Amandus ep. Trai. 163. 35. 164. 1. 179—181. 185. 20. 409. 15. 429. 20. 456. 1. 461. 1. 464. 20. 465. 1. 532. 55. mater Amandis; abbas 442. 25. 490. 30.
- Amanzia mater S. Amandi 179. 5.
- S. Amasus locus 583. 1.
- S. Amatus ep. Daecensis 460. 15. 509. 1. 536. 25.
- Amatus episc. (Nuscenus), mon. Casin. 560. 897. 5. 728. 30.
- S. Amatus ep. Senonensis. 410. 5.
- Amatus com. Ciccant 648. 25.
- Amazones, Amazones 282. 25. 283. 5. 341. 5. 378. 1.
- Amberge, comicia Hild. super—863. 45.
- Ambergo, *Hambergen*, cortis domini-calis 352. 40.
- Ambiani, *Ambiens* 173. 20. 405. 20. eccl. 395. 25. episcopi: Olgarius, Fulco, Godefridus.
- Amblava fl. *Ambles* 183. 1.
- Ambletum castellum 644. 30.
- Ambulfus f. Wulfonis abb. Noral. 97. 25. 104. 30. 107. 40. 129. 132. 35.
- Ambolia oppidum 128. 30.
- Ambri 173. 25.
- Ambrosii 732. 1. 767. 55.
- Ambrosius archiep. Mediolan. 171. 25. 299. 5. 487. 35. famul. 675. 10. opera 746. 25. super Lucam 648. 45. cita-tur 780. 5. cantus 693. 30. dalmatica 721. 5. eccl. in castro Airo 746. 20. in Secunzano 634. 20. altare Casini 726. 35. 763.
- Ambrosius Anthebertus 476. 20. v. Anthebertus.
- Ambrosius ep. Pergamensis 249. 30.
- Ambrosius e mon. Casinensi ep. Terracinae 715. 10. 719. 40.
- Amanus Auri vicus Grad. 39. 30.
- Amedeus abh. Bremet. 130. 40. 131. 35.
- Amedeus VI. com. Sabaudiae 130. 35.
- Ameffrid mon. Casinensis 597. 10. 608. 30.
- Ameulga diac. Hild. 849. 35.
- Ameulda locus Sardiniae 796. 10.
- Amianse, vicus Ven. 41. 20.
- Anicius e decano Casin. abb. S. Vincentii 783. 50.
- Anicetus Normannus 675. 40. f. Gualte-rius, Petronas.
- Amitemum 602. 10.
- Amizo abbas 131.
- Amulius ep. Taurin. 127. 10.
- Amo dux Langob. 80. 15. 81. 5.
- Amolricus (Hainoens. comes?) 439. 20.
- Amolricus 439. 50.
- Amouris miles Camer. 511. 20. 512. 5. 513. 45.
- Amulricus comes Hainoens. 427. 30.
- Amorraei 302. 15. Amorraei 354. 35.
- Amrinus locus Sax. 290. 1. v. Windloch.
- Amulberga mater Ableberti ep. Cam. 408. 40.
- Amunder rex Sueon. 356. 35. v. Annuder.
- Azacletus antip. 549. 30. 759. v. Petrus Leonis.
- Anagniae ep. Petrus.
- Analph. Gudredi, rex Dan. in Angl. 314. 10.
- Ananias 413. 5.
- S. Anastasia ad lacum Fund. 609. 20. 732. 1. eccl. in Bucinis 635. 20. coen. in Calabria 744. 10. 764. 40. card. Theobaldus.
- Anastasi historia 746. 40.
- Anastasi abbas 131. 25.
- Anastasius qui et Artemius 11. 5. imp. 11. 30.
- Anastros princ. Wicul. 329. 5. 331. 25.
- Ancona 17. 45. 18. 10. 686. 15. mar-chio Fredericus.
- Andecavensis, *Angers*, diac. Berengarius 728. 20. com. Fulco 1122.
- Anderten dioc. Hild. 860. 35.
- Andro, *Andria* 622. 10.
- S. Andreas ep. 535. 40. 536. 1. 537. 1. 543. 45. cassile in Sicilia 792. 1. cri-pta Brem. 337. 5. ecclesia in colle de Albe 612. 5. in valle Briancon. 81. 20. Cameraci 497. 15. 506. 60. Casini Cameracensi airo Novi Castri 491. 50. 525. 30. 529. 20. 535. 55. 538. 15. 540. 5. 541. 50. 542. 1. 543. 10. 546. 5. 550. 10. (abb. Adam, Dodo, Eilbertus, Gerlandus, Guifridus, Pe-trus, Waldricus, Walterus) de Can-talupo 648. 25. in Monte Casini 726. 45. 756. 45. 761. 30. 764. 768. 25. 772. 40. 776. 5. 789. 1. 844. 15. sub Monte Casini 599. 15. rocca 628. 15. 627. 35. 678. 30. 879. 820. 810. 25. in Caudis 635. 10. in Ceulo 645. 5. 649. 20. in Hil-desheim 867. 15. iuxta Polam 31. 45. ad Soractem 791. 20. Taurini 108. 15. 110. 30. 111. 30. 35. 116. 30. 117. 30. Terracinae 731. 45. 771. 35. festiuitas 441. 10. reliquiae 530. 50. 542. 10. 543. 20.
- Andreas ep. capell. Karoli M. 102. 25.
- Andreas de S. Paulo ep. Camer. 491. 35.
- Andreas ep. Parentin. 31. 40.
- Andreas ep. 412. 1.
- Andreas presep. Casinensis 641. 30. 651. 25.
- Andreas presbyter 640. 1.
- Andreas sacerdos 745. 30.
- Andreas rex Ungorum 339. 40.
- Andreas consul et dux Cagetanorum 787. 45.
- Andreas marchio (p. 972.) 633. 10.
- Andreas Barensis 660. 15.
- Andreas mansionarius Casin. 800. 50.
- Andreas Sceloxelli 764. 45.
- Andreas trib. Ven. (887.) 22. 15.
- Andrelec, Andreleth, *Anderecht* 484. 15. 497. 40.
- Andronopolis, *Drinopok* 766. 15.
- Anhalt, comites de — 871. 5.
- Anesvold dioc. Eichst. 247. 40.
- Angelarius abb. Casinensis, ep. Tean. 577. 15. 579. 5. 603. 25. 608. 610. 612—615. 633. 30. 770. 25. 829. 45.
- Angelberga aug. ux. Ludow. II. 603. 5. 605. 25.
- S. Angeli castellum, postea Celle 642. 30. castellum Romae 31. 10. 640. 35. 712. 5. 741. 30. 750. 778. 50. ecclesia in Albe 607. 15. in Algido 709. 25. ad Aquam vivam 607. 20. in Asprano 637. 20. in Barregio 578. 45. 607. 10. 621. 25. 624. 30. 628. 25. 631. 634. 30. 644. 40. 648. 5. 650. in Bettor-rito 709. 30. in Canuscu 648. 25. in Carseolis 607. 15. de Feltriano 607. 25. ad Floretum 607. 20. ad Formas a. ad Arcum Dianae 579. 15. 620. 697. 10. 729. 40. 730. 757. 20. 774. 20. in Galbanico 612. 20. Ga-liano 637. 35. 648. 10. ad grutum 769. 30. in Marano 607. 20. in Me-rulano 710. 15. in Monte piano 610. 35. de Morone 664. 15. 674. 1. de Murolo 769. 45. de Olaldini, Capuae 730. 5. 733. 50. ad Odaldinos 757. 5. ante Ortosum 612. 10. ad Pecta 594. 5. Pescio masculino 709. 20. de Pom-perano 643. 25. 709. 30. in Pratora 710. 5. 746. 1. in Troia 744. 10. 764. 50. sub civ. Tusculana 709. 25. 745. 15. de Stabulo 607. 25. in Velletri 378. 25. 593. 30. 640. 25. 648. 15. 689. 15. de Yerrino 604. 1. oppi-dum iuxta Lirin 626. 15. 627. 30. 629. 30. 660. 15. 677. 678. 680. 30. 733. 25. 787. 40. 803. (in Todici 15.) 815. 10. (in Melissai) 815. 35. 840. 40. pons 626. 15. 680. 20. 714. 30. (Todici). porta Capuae 617. 25. 630. 30. diac. card. Gregorius.
- Angelus ep. Aquinensis 706. 5.
- Angelus ep. et monachus Casin. 650. 25. 734. 15.
- Anglona locus 597. 15. 613. 20. 614. 1.
- Angli 7. 35. 11. 35. 282. 5. 285. 25. 289. 25. 314. 1. 318. 10. 324. 15. 325. 1. 332. 10. 333. 5. 340. 5. 356. 1. 378. 25. 383. 30. 384. 10. 469. 15. 549. 15. 557. 25. Angli Norwici 537. 25.
- Anglorum lingua 590. 15. storia 661. 50. gesta 289. 30. Anglice opus 649. 30. aurifex 712. 35. v. Anglia.
- Anglia 281. 20. 314. 5. 318. 5. 15. 319. 10. 320. 20. 323. 30. 324. 15. 325. 1. 326. 10. 327. 10. 329. 5. 332. 10. 333. 25. 339. 15. 340. 35. 342. 1. 356. 1. 365. 15. 369. 35. 371. 5. 372. 10. 363. 15. 384. 10. 499. 1. 504. 13. 537. 15. 548. 30. 578. 15. 590. 5. 649. 30. 822. 1. 826. 15. reges Anas, Hec-frid, Adelrad, Steio Otto, Chout, Har-rod, Hardechunt, Edwardus, Haral-dus, Wilhelmus (Robbertus), Henricus I; duces Gudrinas, Bern, Osbern, Haraldus.
- Anglicuri cellula 462. 35.
- Anglone 592. 35.
- Anglum curis 665. 5.
- Angyus pater Pippini 850. 15.
- Anianus ep. Aurei. 171. 25.
- Anius 8. 865. 15.
- Anna rex Anglorum 10. 25.
- (Anna Bl.) Gerolf Ranziae regis, Hein-rici I. reg. Francorum uxor 339. 40. 491. 45.
- S. Anno archiep. Col. 151. 30. 152. 40. 161. 25. 243. 25. 245. 40. 348. 357. 5. 359. 20. 847. 30. fr. Weclio 352. 5.
- Anno abb. Lüneburg. 822. 25. 835. 1. de Aasa, Robbertus.
- Ansbertus ep. Camer. 433. 10.
- Anseaux v. Ansellus.
- Ansellus de Ribodimonte, Anseaux 493. 10. 494. 25. 499. 30. 512. 5. 534. 5. 535. 10.
- Anselmus ep. Havelberg. 636. 20.
- Anselmus I. ep. Lucensis 245. 10. 246. 15. 536. 50. 689. 5. 711. 40. v. Alex. II.
- Anselmus II. ep. Luc. 747. 40.
- Anselmus S. Lamberti canonicus 150. 15. 153. 191. 30. Alexander 151. 15. 152. 40.
- Anselmus miles Camerac. 481. 25.
- Anselmus, Ansiel, civis Camerac. 505. 40. 517. 20.
- Anstridus cleric. Camerac. 429. 10.
- Anstredus vealararius Casinensis 820.
- Angius 822. 1. 823. 1. 839. 35.
- S. Ansgarius 280. 45. 281. 1. 290—298. 300. 10. 302—305. 324. 10. 363. 1. 367. 30. 374. 5. 377. 35. 380. 1. 387. 30. 390. 10. S. Ansgarii portus Bir-cas 376. 25. vita a. Rimberto 297. 30. xenodochium Bremense 358. 30.
- Anstaut, Anstet advoc. Cam. 517. 45.
- Ansigisilus domesticus 184. 30.
- Anso rector Beneventi, f. Dracomari, et fratres eius 771. 10. Anso 553. 10.
- Ansoaldus episc. Pictavenis 409. 45. 410. 1.

- Ansprando rex Lsugob. 38. 10.
 Anaverus monachus 356. 1.
 Antena civitas 745. 45.
 Antenberch eccl. dioec. Eichst. 247. 40.
 Anticimemon Berthari 603. 1.
 S. Antimi eccl. in Cominiano 645. 5.
 649. 20. ad Formas 607. 15. in vico
 632. 40. reliquie 416. 45.
 Antiochia 545. 1. 766. 30. 767. 50. 769.
 45. prince. Bosmundus, Tancrodus,
 Bosm. II; patriarchae Macharius, Theo-
 phasius.
 Antiquum forum 862. 30. v. Vet. For.
 Antonianum 611. 35.
 S. Antonianus in monte Porculo 709.
 35. 745. a.
 S. Antonii martyr eccl. Venet. 40.
 20. 50.
 Antonius patriarcha Grad. 11. 65. 12.
 15. 25. 46. 45. 47. 4.
 Antonius imp. 38. 35.
 S. Antonii Casin. corpus 793. 5.
 Antonius defensor eccl. Gradensis 7. 55.
 Antonius capell. Heinrici II. 651. 25.
 Antonius Capuanus mon. Cas. 669. 20.
 Antonius Caracalla imp. 38. 40.
 Antonius (triumvir) 827. 15.
 Antropofagi 375. 20. 376. 5.
 Anulo (Ring) rex Danorum 291. 20. v. n.
 Anund. Amunder, Anundus rex Sueo-
 norum 294. 5. 305. 15. 326. 30. 333. 5.
 341. 5. 375. 25. 379. 30. v. Amunder,
 Iacobus.
 Anza ux. Desiderii 97. 35. 98. 15. 104.
 25.
 Anzo dom. Beneventi 553. 10. v. Anso.
 sub Apice 594. 10.
 Apici haereditas 634. 25.
 S. Apollinaris mari. eccl. in Albisno
 575. 20. 593. 35. 599. 15. in terr.
 Capuanus 640. 40. in Casali plano 645.
 30. Ravennae 608. 1. casirum 593.
 35. 805. 25.
 Apollinaris abbas Casinensis 577. 10.
 578. 20. 594-596. 599. 828. 45. vita
 569. 10. 794. 20.
 Apollinis idolum Casini 579. 40. 580.
 15. 628. 35.
 Apollonii acta 111. 15.
 SS. Apostolorum limina 414. 10.
 SS. Apostolorum Romae presb. card.
 Gregorius.
 Appia via 599. 10.
 Appulin abbas Fritulariensis 249. 25.
 Aprutium, comitatus et civ. Teramo 607.
 634. 35. 637. 641. 20. 644. 645. 649.
 664. 5. 674. 25.
 Apsaro, episcopus Istriae 43. 25.
 Apulia, Apulia, Apuli, Apulienses,
 Apuleise partes, Apulienses partes,
 Apulianum fines 27. 30. 32. 15. 35.
 10. 325. 35. 381. 40. 444. 15. 470. 25.
 596. 25. 601. 20. 618. 40. 622. 1. 626.
 35. 635. 40. 652. 20. 653. 654. 1. 661.
 665. 25. 675. 676. 685. 40. 689. 20.
 701. 25. 703. 35. 705. 707. 714. 30.
 719. 20. 721. 20. 730. 20. 734. 35.
 735. 743. 10. 751. 40. 758. 760. 30.
 762. 40. 775. 25. 779. 45. 781. 40.
 788. 50. 796. 30. 811. duo. Hobbar-
 tus, Rogerius, Guilielmus, Raginul-
 fus 815. 1. 818. 834. 5. 841. 1.
 Aquae, *Aix-les-Fampous* in pag. Atrab.
 411. 15.
 Aquae panalis 822. 20. 840. 35. v.
 Lecus p.
 Aqua frigida 611. 5.
 Aqua fundata, *Aqua fundata* 582. 25.
 583. 35. 756. 40. 762. 35. 801. 25.
 Aquamundula 744. 45.
 Aquaspedens 260. 50.
 Aquarola, epud Larinum 633. 20.
 Aquasonula 709. 20.
 Aquaviva 697. 20. 732. 1.
 Aquensis i. e. regnum Lotharii 596. 20.
 Aquensis urbs, *Aix en Provence* 502. 15.
 Aquincinetus, Aquincinetus, Aquincenses
 monaster. *Jacobs* 499. 20. 506. 10.
 521. 40. 535. 15. 540. 35. 546. 10.
 abbas Alardus.
 de Aquila, Richardus, Goffridus.
 Aquileis, Aquilegia, Aquilega, Aquile-
 gienses, Aquilegenses 4. 20. 5.
 10. 17. 1. 39. 1. 167. 20. 348. 25.
 591. 10. 841. 5. Aquilei patriarch.
 Marcus suang, Nicetas, Peregrinus,
 Severus, Ioannes, Gottholt, Habben-
 ger, Sigehardus, Poppus. v. Graden-
 ses patriarchae.
 Aquilegia nova 5. 10. 7. 1. v. Gre-
 densis urbs.
 Aquiliferi, Romae 779. 45.
 Aquilonales ep. 365. 35.
 Aquinum, *Aquino* 595. 20. 600. 40. 607.
 25. 629. 630. 5. 632. 20. 638. 640. 5.
 643. 35. 651. 674. 5. 687. 35. 686.
 709. 30. 714. 25. 729. 25. 737. 1.
 743. 30. 745. 20. 746. 788. 790. 799.
 40. 800. 35. 812. 815. 10. 839. 30.
 Aquinenses ep. Angelus, Martinus 1071.
 Leo 1075. Guarinus c. 1130. gast.
 Adenulfus Megalu (950); comites 564.
 15. 565. 626. 10. 627. 30. 640. 5.
 653. 15. 667. 20. 677. 678. 709. 5.
 757. 25. 768. 30. 775. 30. 805. 20.
 839. 35. Adenulfus Summuellus, Ade-
 nulphus dux Caietae, Siconolfus, Lan-
 dulfus, et Adenulf, Landones, Pan-
 dulf plures; indices Grimoldi, Bon-
 nifatus.
 Aquirana vallis 650. 15.
 Aquis 601. 5. (partio Lotharii II).
 Aquiscinetus v. Aquincinetus.
 Aquisgranum, Aquisgrani, Aquisgranum
 palatium, Aquisgrani palatii (indecl.)
 29. 40. 34. 50. 54. 10. 203. 15. 224.
 10. 225. 20. 281. 10. 298. 35. 335. 15.
 418. 10. 427. 30. 429. 20. 440. 30.
 451. 45. 479. 30. 485. 15. 529. 40.
 530. 50. 546. 15.
 Aquitania, Aquitani; Aquitanus, Aquit-
 aniae partes 54. 20. 69. 25. 128. 40.
 173. 179. 181. 182. 187. 234. 16.
 294. 20. 405. 20. sinus 181. 15. ve-
 ges Alferus, Carus (Calvus) 596. 20.
 601. 5. dux Hugo rex Italiae 623. 20.
 Ara fl. Obre 313. 30.
 Arabes 381. 25. 480. 45. 767. 5. rex
 Heva; lingua 729. 5. cortinae 744. 5.
 Arator subdiaz. 167. 1.
 Arator filius Arri 39. 10.
 Arbensis episcopus, *Arbe insul. Dalm.*
 32. 5.
 Arce opp. Campaniae 581. 30. 600. 40.
 638. 25. 745. 25. 758. 25. 799. 35.
 S. Archangeli coen. in Campania 732.
 1. eccl. in Mozzani 746. 10. S. A.
 in Basilicata 676. 20. in Fauniano
 645. 5. 649. 20.
 Arche locus 644. 30.
 Arcisani collis 746. 20.
 de Arca eccl. S. Abundii 604. 10.
 ad Arcem Dianae coen. S. Angeli.
 ad Arcem coen. S. Eustasii.
 Arcus Gessuli 683. 1.
 Ardea 749. 25.
 Ardeamantus custos Ventræ 681. 35.
 682.
 Ardentium plaga 642. 50.
 Arderadus ostiar. Casinensis 790. 10.
 Ardericus ep. Teanenensis 623. 1.
 Ardingus 131. 20.
 Arduenna mons 164. 5. 184.
 Arduenna pagus 198. 20.
 Ardoinus, Ardoinus v. Harduinus.
 Arechis, Arichis, Aregis.
 Arichis princip. Benev. 578. 5. 584. 1.
 586. 587. 589. 590. 20. 581. 593.
 614. 40. 621. 1. 733. 40. ux. Adel-
 perga; f. Grimoldus, Adelgis. Ver-
 sus 747. 5.
 Arechis index Capuanus 623. 1.
 Arechia f. Laniperti 832. 1.
 Aregis Teanenensis 622. 25.
 Arslatum 108. 10. 145. 10. *Arles*; archiep.
 Rainaldus; dux Wilcianaus.
 Arenhuren dioec. Eichstet. 247. 25.
 Aronols 653. 5.
 Arestis 9. 5.
 Arestina v. Adrestina.
 Aretinum territorium 709. 25.
 Argellae curia 770. 30.
 de Argelli fl. 611. 35.
 Argentenensis eccl. 861. 45. v. Strassburg.
 Argentum castrum com. Traiectensis
 651. 5.
 Argentum opp. *Argentia* ad Padum
 751. 15.
 Argenti castrum 773. 20.
 Argentolom castrum, *Argenton* 471. 45.
 Argenteratus 173. 20. v. Strassburg.
 Argirizus 707. 30.
 Argiro f. Meli, com. Norm. deinde mag.
 Barenium 652. 30. 676. 10. 703. 25.
 Argiropolis, patricius Const. 36. 5.
 Arbusa, Arbusan, Arbusin, Arbusa, Har-
 busa, *Arbusen* 282. 20. 307. 10. 322.
 10. 340. 5. 366. 10. 368. 15. 369. 1.
 370. 1. 391. 5. epp. Reginbrandus,
 Christianus (Albrius), Magnus, cf. ep.
 id insula Wendia.
 Ari locus 612. 5.
 Aria monast. *Aire* 509. 15. 525. 40
 Arianum, *Ariano* 590. 35. 594. 5. 613.
 35. 636. 10. 735. 45. ep. 766. 10.
 Maynardus (1071).
 Aribo archiep. Mogunt. 136. 35. 216.
 852. 35.
 Aridagamentia silva d. Camer. 527. 10.
 Arichis v. Arechis.
 Arimaniensis comes v. Redulfus.
 Ariold rex Lang. 38. 10.
 Arripert I. rex Lang. 38. 10.
 Arripert II. rex Lang. 38. 10.
 Aristo ep. in Raxisburg 343. 20. (cf.
 Bovo 367. 5).
 arithmeticus liber 261. 25.
 Arrium, *Arezzo* 266. 10.
 Arius 10. 20. 39. 5. 171. 60.
 Ariona heresis 163. 15. 171. 173. 35.
 227. 20.
 Arriani 404. 1. 740. 5.
 Arlandus et Gerlandus 109. 35. (114).
 de Arle, coen. S. Petri 623. 25.
 Armenia 597. 1. 767. 50.
 armillae Pannonicae 58. 25. Karoli M.
 et Algii 104.
 Arnulfi fl. in Tuscia 804. 35.
 Armonia locus 771. 30
 Arnoldus v. Arnulfus.
 Arnulfus Aliphanus 597. 10. f. Amel-
 frid.
 Arnipert f. Landulf 587. 30.
 Arnipertus Compensus 593. 10.

- Arntia villa Bazon 532. 15. v. Arntia.
 Arnulfus, Arnulphus, Arnaldus, Arnoldus, Arnolt, Arnolinus. (Arnaldus) archiep. Acerentinus 719. 40.
 Arnulfus II. archiep. Mediolan. 35. 50. 127. 25.
 Arnulfus archiepisc. Remorum 56. 48. 449. 5. 452. 40. 527. 5. 528. 20.
 S. Arnulfus ep. Mettens. 181. 10. 183. 30. 408. 15.
 Arnolt ep. Reliensi 249. 30.
 Arnulfus ep. Tullensis 419. 25.
 Arnoldus ep. Wormaciens. 246. 1. 249. 20.
 Arnulphus monachus 81. 1. 84. 20.
 Arnulfus, Arnolfus, rex Germaniae, imperator 256. 20. 281. 20. 300. 1. 301. 40. 302. 30. 390. 30. 391. 1. 422. 15. 433. 15. 850. 25. Gallorum rex 615. 45.
 Arnulfus I. vetulus, comes Flandrens. 55. 20. 431. 45. 442. 20.
 Arnulfus II. iunior com. Flandr. 433. 20. 446. 25. 462. 20.
 Arnulfus III. comes Flandrens. Bald. Mont. fil. 492. 10. 496. 35. 537. 35. 538. 5.
 Arnulfus comes Gandensis Trisonum monach. 471. 5.
 Arnolfus com. Lössensis 206. 40.
 Arnulfus (fil. Isaci Camerac.?) comes Hispan. s. Valentian. 414. 20. 439. 40. 440. 20. 443. 5. 450. 30.
 Arnulfus pater Gezardi ep. Camerac. adroc. abb. Alti-Montis. 468. 10. 470. 35. 532. 15.
 Arnulfus nobilis Spoletinus 756. 50. 768. 25.
 Arnoldus laicus 859. 45.
 Arnoldus astelles 338. 5.
 Arnolinus Normannus 665. 50. 676. 15.
 Arnulfus 281. 20. 439. 50.
 Arolo locus Aprutii 634. 35.
 Arrpinum 591. 30. 649. 15. 664. 15. 665. 10. 709. 35. 733. 30. dom. Lando.
 Arras v. Atrebatas.
 Arripidanus 30. 30. v. Eridanus.
 Arrosia, *Arouaise* 505. 1. v. Atrowasia. 512. 15.
 Arrugun, *Tarayona* 368. 25.
 Arsenius ep. Oriens. 199. 45.
 Arseta castellum 742. 40.
 Artemius 11. 5. v. Anastasius.
 S. Arthelais, Benov. 594. 10.
 Artoldus archiep. Rem. 431. 1.
 Artullus rivus 611. 15.
 Arusia cf. Arhusa.
 Arva cordis 105. 10.
 ad Arvente, eccl. S. Mariae.
 Arverni 234. 15.
 Arvi fl. 594. 10.
 Arvita, *Erville*, villa Saxoniae 465. 25. vide Arntia.
 Asa soror Odinkæti senioris 328. 40.
 Asbroch fl. 289. 15.
 Ascelinus v. Athelinus.
 Aschettianus 676. 40. v. Asclittianus.
 Asclittianus fr. Gisoberti 652. 15. 676. 20. filii Richardus, Rainulfus, et:
 Asclittianus com. Aversa, dictus comes juvenis 676. 20.
 Ascomanni piratae 317. 5. 332. 35. 370. 15. v. Wichingi.
 Asculum (Apulum) 613. 3. 623. 5. 652. 25. 675. 30. 676. 15. 735. 45. -Iensis cella S. Benedicti 716. 30.
 Asculum (Picenum), pagus, comitatus 607. 633. 25. 644. 30. 674. 15. ep. Petrus.
 Asguth, Asgotus ep. Norweg. 342. 30. 368. 20. 383. 20.
 Asionarius, Asenarius abb. Novalic. 84. 20. 93. 25. 95. 107. 40. 131. 152. 10.
 Asinarius fl. 619. 40.
 Asio 857. 15.
 Asnede, Essen dioc. Hild. 651. 15.
 Aspice (*Kebek?*) dioc. Mindens. 339. 30. 339. 1.
 Asprandus, S. Maria 650. 45.
 Aspranus, homo 769. 15.
 Aspranus mon. 637. 20. 638. 10. 654. 25. 788. 15.
 Assyrius 52. 20. 403. 20. Assur. 405. 15.
 Astenses, Asti 107. 15. 776. 5. ep. Alricus, Bonzo, Evanius.
 Astingus, princ. Norm. 58. 1.
 SS. Asa et Esagiola 110. 10. Acus et Acciola 118. 45.
 Atdurum curtis 603. 40.
 Athellanus episc. Laudunens. 134. 23.
 Atenulfus v. Adonulfus.
 Aternum locus 644. 30.
 Atcrum civ. *Pescara* 612. 15. 688. 20. eccl. S. Theodori, S. Salvatoria.
 Athala f. Rob. Frisonis 547. 45. v. Adalheid.
 Athanarius rex Gothorum 173. 30.
 Athanasius episc. Alexandr. 171.
 Athanasius episc. et dux Neap. 609. 5. 613. 15.
 Athelinus, Ascelinus ingenuus Camerac. 494. 25. 530. 30.
 Athenae 8. 55. 409. 10. 464. 30. 497. 10.
 Athensis fl. 28. 20.
 Atholhedis v. Adalheidis.
 (Atho) archiepisc. Sardiniae 795. 35. 796. 1.
 Atina, Atinum 564. 15. 565. 605. 10. 627. 30. 633. 1. 644. 5. 648. 35. 662. 35. 673. 10. 683. 35. 794. 25.
 Atrebatas 393—502. Atrebatas 528—549. Atrebatas 405. 20. etc. Atrebas 422. 55. Atrebatæ 173. 20. Atrebatas 406. 25. Atrebatensium civitas 398. 5. Adrabatinium urbs 415. 45. Atrebatum civitas 527. 5. Atrebatensis urbs 501. 5. Atrebatensis ecclesia 407. 5. 491. 10. 500. 15. 592. 35. 593. 5. 509. 1. 544. 10. 547. 20. territorium 409. 45. 414. 5. 452. 30. 459. 30. 460. 35. provincia 414. 25. advocatus Iohannes; clerici 544. 10. episcopatus 398. 1. 443. 1. 505. 5. castrum 422. 60. 459. 20. pagus 411. 15. Arras 511. 30. 513. 5. 519. 10. 523.
 Atrowasia silva, *la forêt d'Arouaise* 496. 5. v. Arrosia.
 Ätria, *Atri* 608. 10.
 de Atriano vicus 608. 20.
 Attila (Flagellum Dei) 82. 10. 86. 35. 117. 25. 7. c. 44. 35. 88. 87. 89. 89. 90. 91. 15. 117. 25. ur. Osprina.
 Attila rex Arrianus (f. e. Totila) 740. 5.
 Atto et Pandulfus comites 661. 35.
 Atto Abulianus 674. 15.
 Atto comes Molin. 113. 114. 623. 30. 624. 1. avus Bonifacii.
 Atto comes Testinus c. 1030. f. Trasmundi 688. 50. 742. 55. f. Trasmundus.
 S. Aubert v. Aubertus.
 Ancia locus 685. 20.
 Auctor episc. Mettens. 173. 50. 174.
 Audeliana avia Choneberti abb. 413. 30.
 S. Andoensis episc. Rothomag. 409. 30.
 Andoentius 180. 1. 181.
 Audoinus archiep. 412. 5.
 Audolecus S. Lamberti socius 198. 30.
 S. Andomarus ep. Terwanensis 407. 10. 409. 25. 509. 1. 538. 10.
 Aufanum 645. 10.
 Audius fl. *Ofonto* 675. 40. 620. 45.
 Augusta, *Augustury* 714. 25. Augustanes ep. Oudalricus, Raico, Bruno, Burcardus, Hairicus, Embricho.
 Augustidunum, *Aufan* 497. 40. 504. 5. epp. Leodegarius, Hermenscharius.
 S. Augustinus episc. Hippon. 419. 40. 475. 45. 756. 5. opera 662. 25. 746. 35. reliquiae 11. 60.
 S. Augustinus discipulus S. Benedicti 772. 35.
 S. Augustinus ep. Anglorum 7. 50. 469. 15.
 Augustinus episc. Narniensis 805. 50.
 Augustus caesar 392. 1.
 Augustus 252. 35.
 Aunon, *Aumande* 332. 35.
 Auretensis eccles. 245. 10. 246. 20. militia 256. 30. toparchia 256. 20. v. Eichtet.
 Aureates comitatus 112. 10. com. Rodulfus, Rogerius.
 Aurelianum 404. 10. Aurelianensis ep. Odolricus.
 Aurelianus imp. 38. 50.
 Aurelius Alexander imp. 38. 40.
 Aurelius fil. Antonini imp. Rom. 38. 35.
 Aurelium, Aurilianum, Orelinum, in Marsia 604. 10. 607. 15. 634. 25. 650. 10.
 Auriana fl. Amalfidi 458. 30.
 Auricula castellum 769. 40.
 Auri sive Arii Venetiarum incolae 39. 20.
 Auristella uxor Raonis de Banteroo 799. 40.
 Aurius tribunus et princeps Tercellanus 39. 20. 35. 40. 41. 35.
 Aurola, *Ururi* terr. Larinensi 709. 15.
 Ausonia 30. 5. 811. 35.
 Austrasia, Austrasi 64. 40. 65. 5. 70. 181. 5. 182. 5. 187. 45. 409. 40.
 Austrevondensis pagus 410. 15.
 S. Austrigisilus archiep. Bituric. 179. 20. 181. 45.
 Austregisilus episc. 412. 5.
 B. Aubertus ep. Camerac. et Atrebat. 407. 10. 408. 60. 409. 10. 430. 30. 459. 40. 483. 15. 484. 25. 488. 10. 484. 1. 495. 5. 530. 20. reliq. 430. 35. vitam scr. ep. Fulbertus 430. 40. eccl. Camer. 422. 20. 424. 450. 40. 499. 15. eccl. 433. 10. 497. 5. abie 523. 5. castrum 507. 30. monasterium 409. 5. 418. 30. 458. 25. 507. 15.
 S. Aubert villa 523. 15.
 Aubertus soc. Ansgarii 292. 5.
 Authari rex 38. 10.
 Authartus abbas Casinensis 577. 15. 578. 25. 596. 597. 6. 628. 45.
 Autianus locus 594. 10.
 Auximum, *Ostmo* 705. 10.
 Aversa 86. 40. 91. 30. 92. 15.
 de Avellans coen. S. Petri.
 Avellinensis ep. 720. 1. cf. Abell.
 Aventinum coenobium sanctae Mariae 621. 65.
 Aventinus mons 451. 5. 509. 40.
 Aversa 666. 1. 675. 20. 679. 30. 680. 707. 25. 764. 35. 811. 25. eccl. S. Agathae; episcopi Gotfridus (1071), Robertus (1113); comites Rainulfus, Asclittianus, Rodulfus, Rauldulfus, Guilhelmus, Herimannus, Richardus pr. Capuae.
 Avesnes en Haynau 513. 50. 541. 30.

- Avesnae, Avesne-le-Sec* villa Cam. 450. 45.
Avesznum in *Marsia* 607. 15. 632. 40. 634. 25. 645. 15. 650. 15. 673. 25.
Avionese (Albigenses) 860. 10.
Avinio 688. 40.
Avitus civitas, Atydos 23. 35.
Avoco episc. in *Seland* 328. 20.
Avoncienses episc., Avronza? Aaron.
Axonis fluv. 444. 10.
Aymericus v. Aimericus.
Aze mons 771. 25.
Azelinus ep. Laudun. 473. 30. 474. 5. cf. *Adalbero*.
Azelinus, Esclinus reg. cap. ep. *Hild.* 849. 5. 853. 20.
Azelinus de Truncinis, Balduini Flaud. comitis fil. spiritus postes *Parisior.* episc. 448. 40. 454. 25.
Azo episc. Lirinensis 534. 1.
Azo praepos. S. Benedicti Marsorum, deinde *Barregiae* 650.
Azo decanus Casinensis. 757. 45. 786. 45. 787.
Azo monast. Casinensis 670. 35.
Azo presbyter Hillesheim. 849. 30.
Azo comes Burgundiae 623. 20.
Azo de Aprutio 645. 1. f. *Lupus*.
Azzonis f. Adelpertus 649. 15.
- B.**
- Babenberc, Babenberg, Babenberge, Babenberg, Bavenberg, Bavoberch, Bamberg* 62. 20. 64. 5. 252. 25. 260. 10. 264. 45. 330. 30. 466. 30. 625. 40. 668. 10. 685. 45. 848. 30. 850. 35. eccles. S. Georgii; ep. *Eberhardus, Suidgerus, Guntheri*; concambium 260. 40. 263. 10.
Babilonia, Babylonis, Cairo 367. 5. 596. 1. 728. 40. 729. 1. 765. 45. *Babilonii* 405. 10. 535. 25.
Babo praepos. Eichst. 250. 10.
Bahucum 746. 10.
S. Bachus mart. 41. 30.
Bacilla villa dioec. *Camerac.* 420. 10.
Bacinnium rivus 611. 1.
Bacuccum castellum 742. 40.
Badekenstede, Badekenstedt dioec. *Hild.* 863. 45.
S. Badelinus 182. 45.
Badhildis regina Franc., uxor Clodovei 409. 35.
Badovarius frat. loh. IV. ducis Venet. 21. 30. 65.
Badovarius Bragadinus, praef. class. Vep. 30. 40.
Badovario Bragadino 38. 5.
Badovarius v. Ureus.
Baduensis pagus 433. 15.
Baducum castrum 493. 50.
Baiao castoll. prope Barregium 650. 25.
S. Baidilo 464. 50. 532. 65.
Baiosarii, Bagiosarii, Bavari, Bawari, Bawarri, Baugarii, Baioaria, Bavarie 68. 30. 190. 5. 195. 287. 20. 444. 40. 451. 20. 596. 20. 601. 5. reges *Carlemannus, Ludovicus*; duces *Heinricus ritonus, Heinricus sanctus, Helcelinus, Chuno, Otto, Welfo*; com. *Beringarius, Sigebold*; *Bawarorum* mons dioec. *Hild.* 860. 50. v. *Beyerberg*.
baiali Romae 779. 45.
de Balbana, Gilibortus 820. 25.
Balcoth admirarius Sarac. 734. 50.
Baldaricus, Baldricus.
Baldricus I. episc. Leod. 201.
Baldricus II. episc. Leodiens. 190. 30. 205. 45. 206. 207. 211. 15. 214. 35. 217. 40. 467. 40. 469. 5. 469. 50. 470. 5. 471. 15. 480. 1.
Baldricus, Lieth, ep. a secretis, cantor Morin., ep. Noviom. 384. 65. 393. 25.
Baldricus 439. 45.
Balegres insulae 789. 30.
Balduinus, Baldoinus, Bauduinus.
Balduinus presb. card. et archiep. Pisanus 822. 20. 834. 15.
(Balduinus) ep. Melitensis 720. 5.
Baldoinus abb. Casinensis et S. Pauli 577. 20. 579. 20. 620. 621. 622. 35. 628. 15. 636. 55. 655. 35. 729. 40. 828. 45.
Balduinus monach. S. Andr. Cam. 532. 60.
Balduinus I. rex Ierus., Bauduins rois de *Iherusalem* 38. 55. 521. 10. 763. 40. 768. 15. 767. 45. uxor vidua *Rogeri Siculi*.
Balduinus comes Casalensis sive Atrebatens. 579. 60. fil. *Robertus II.*
Balduinus I. Flandrensis marchio, comes, cognom. *Barbatus, Belle-Barbe* 414. 20. 446. 50. 448. 40. 451. 1. 452. 1. 453. 20. 461. 5. 462. 10. 466. 1. 479. 35. 481. 40. 483. 10. 485. 10. 487. 10. 488. 20. avunculus *Fredericus*.
Balduinus II. fil. Balduini B., cogn. Inoulani, comes Flandr. 485. 15. 489. 45. 491. 45. 493. 1. 533. 20. 534. 536. 60.
Balduinus III. com. Flandr. I. Hannon., Bald. ins. fil., Richildis alter maritus 533. 15. 536. 60. 537. 35. 538. 1.
Balduinus IV. comes Flandriae, Roberti II. fil. 506. 20. 519. 45. 523. 1. 546. 20. 548. 1. mater *Clementia* soror *Calisti II.*
Balduinus (V?) comes Flandriae 224. 30. 347. 19.
Balduinus com. Mariorum de valle Soranus, fil. Oderisii 710. 1. 740. 1. 762. 30. f. *Gentilis*.
Balduinus II. comes de Monte 765. 40.
Balduinus III. comes Montensis s. Hainonensis, filius Richildis 498. 15. 537. 35. 538. 5. 540. 10.
Balduinus IV. comes Montensis 507. 45. nepos *Simoni d'Oisy* 524. 45.
Balduinus dom. Pontis S. Anastasiae 789. 20.
Balduinus civis Camerac. 432. 15.
Balduinus 422. 45.
Balga cortis, Balje 338. 5.
balnea calida in valle Briancon. 81. 20.
Balneus castellum 768. 1.
Balsamus cleric. Cap. 638. 20. f. *Ade-merius*.
Balticum mare 304. 35. 305. 1. 320. 5. 321. 20. 366. 25. 370. 5. 373. 10. 375. 10. 376. 1. 379. 1. 381. 20. ad *Graeciam* usque extensum 372. 1. cf. *Barbarum fretum, Scithicum pelagus, orientale mare*.
Balsanus locus 594. 15.
Balva, Balvensis comitatus 607. 632. 10. 709. 40. 731. 35. episc. 607. 1. 719. 40. *Trasniundus*; comites 720. 10. *Oderisius, Theodinus, Oderisius, Bernardus*.
Balva mons, Famara 583. 5.
Banarcatus in Sardinia 796. 5.
Banchenrothe praepositura Hild. Marientrode 855. 15. cf. *Vessingerade et Marientrode*.
- Bando gastaldus civ. Barenis* 19. 15. cf. *Pando*.
Banirola pert. Pautiscurvi 709. 25. 732. 5.
Baniolum, curtis in An. Capuae 673. 25. 710. 20.
Baniolum, Bagnuolo com. *Molis* 849. 1.
Bani insula, dioec. Monast. 289. 20. de *Banterone; Rao*.
Bantra s. Vantra cast. Vandra et Rocadevandra 626. 10. 638. 25. 657. 40. 666. 20. 670. 35. 676. 35. 691. 35. 737. 5. 757. 25. 767. 60 (comitate) 778. 1. 793. 10. 804. 25. 807. 50. 808. 45. 812. 40. 816. 25.
Bantra aqua 583. 25.
Banza s. Banze opp. Apuliae 594. 1.
S. Baodolinus 98. 5.
Bar v. Bari.
Barala vicus Cam. Baralle 458. 30.
Baranellum iuxta Biferum 648. 40.
Baranum 645. 15. ecci. S. *Focatus*.
de Baray, S. Georgius 811. 25.
Barbanus abbas 44. 5.
Barbaranus, in Balva 607. 20.
Barbarum fretum s. mare, Ostiae 305. 1. 310. 60. 321. 20. 367. 30. 372. 5. cf. *Balticum mare*.
S. Barbarae ecci. iuxta *Aquium* 674. 5. in agro civ. *Marsicanse* 634. 15. de *Ravenola* 732. 5.
S. Barbati ecci. de *Vipers* 745. 30. de *S. Anastasia* 769. 30.
de Barulano castellum 665. 10.
Bardanus II. i. v. Philippicus.
Bardar fluv. 766. 15.
Bardi 285. 15. *Bardorum vicus, Bardocrypt* 322. 60.
Bardinum castrum 105. 15. 108. 4.
Bardo archiep. Mogont. 264. 10. 346. 25.
Bardo mons 585. 35.
Bardonica vallis, Bardonaccia 95. 20. 108. 10.
Barem, Barum dioec. *Hildesh.* 860. 25.
Bareso rex Sardiniae 696. 25. 712. 40. 713. 795. 35.
Bari, Bar, Baris, Barum 19. 15. 444. 25. 588. 10. 601. 604. 20. 605. 20. 606. 608. 40. 614. 15. 652. 653. 35. 660. 15. 703. 707. 30. 725. 5. 743. 30. 744. 40. 760. 5. 765. 45. 818. 25. 833. 40. 841. 1. magister *Argiro*; gast. *Pando s. Bando*; syn. (a. 1098.) 553. 5.
Barke, Berka, loc. princ. Gotting. 869.
de Baroncello, Castello 786. 10.
Barregium, Barregium, Varroja 607. 10. v. *S. Angeli*.
Barrense castr. Bar sur Aube 65. 1.
Barro f. Ludowici II. imp. 607. 35.
S. Bartholomaeus 329. 25. *S. Bartholomaei* ecci. in *Arce* 745. 25. oratorium *Casinens.* 648. 10. 697. 1. 718. 1. 719. 1. 721. 5. 727. 45. capella *Hererensis* 262. 10. mon. *Hildesh.* 855. 5. ecci. *Leodiensis* 210. 10. 236. 15. prope *Minianum* 670. 5. prope *Morrone* 674. 5. translatio 578. 25. 597. 1. 642. 40.
Bartholomaeus de Caleno 788. 30. f. *Richardus*.
Barzalun, Barcellona 368. 25.
Basilienses episc. Berengerus, Purchardus, Adelbero.
Basitii regula 746. 40.
Basilius Calaber s. praep. Capuano abb. Casinensis, demum S. Bened. Salerni 577. 30. 626. 5. 666. 5. 667. 35. 669. —671. 678. 10. 689. 5. 737. 5.
Basilius I. imp. 19. 10. 21. 20. 50. 609. 45.

- Basilius II. imperat.** 36. 1. 62. 30. 63. 25. 66. 30. 67. 69. 652. 653. 25. 666. 45. cf. *Vasylus*.
- Basiliius protopriarius** 622. 1. cf. *Adenda*.
- Basilius de Escherde** 862. 25. fr. *Lipoldus*.
- Basiliius tribunus Venet.** 17. 15.
- Basius villa Camer.** *Barz* 448. 15.
- S. Basoli abb.** 502. 50. 503. 15. 512. 40.
- Basaciensis abb. Casinensis** 577. 15. 596. —599. 601. 602. 606. 5. 614. 25. 828. 45.
- Basaciensis servus** 567. 35.
- Bassanum, curtis in Aprutio** 674. 35.
- Basso Larinensis** 633. 20.
- Bastardus** 358. 10. 20. v. *Willehelm. Bast.*
- Basulium, Basul mansio dioec. Cam.** 529. 10. 530. 35.
- Batsala, Basseux d. Atrab.** 411. 20.
- Bavari, Bawari v. Batoarii.**
- S. Bavo** 62. 20. 163. 40. 179.
- Beatus dux Venet.** 39. 40.
- Beatus fr. Obeliteri dux Venet.** 14. 10. 30. 37. 30.
- Beaurim eccl. d. Cam. Beaurain** 491. 10. cf. *Belreim*.
- Bebbiarum Turris Venet.** 5. 60. vid. *Bibiones?*
- Bebinum castrum Apuliae** 635. 40.
- Bechemi v. Boemi.**
- Beda Britanniae presb.** 51. 5. 146. 45. 394. 30. 419. 45. opera 746. 40. nuper *Marcum* 662. 30.
- Beddigen, Beddungen, Beddingen vill.** *Hildesh.* 853. 45. 860. 25.
- Beguaris i. e. Bulgaria** 311. 25.
- Behemi v. Boemi.**
- Behelus** 734. 45.
- Belen i. d. Camer. Belain** 541. 30.
- Belgia** 135. *Belgia regio* 460. 40.
- Belgicus vicus** 460. 35.
- Belgradensis urbs, Zara vecchia** 32. 20.
- Belgrimus v. Pilgrimus.**
- Belial** 54. 50. 440. 1.
- Beligienses monast. veteris Aquil.** 42. 25.
- Beliterenses episc. vid. Veliernenses episc.**
- Beliza, mater Gebeh. I. episc. Eich.** postea *Vict.* II. 263. 40.
- Bellabocca, Guillemus** 676. 15.
- de Belloprato, Robertus.**
- Bellunenses, Belonenses ep. Laurentius, Iohannes, Wolfram.**
- Belo rex Ungar.** 352. 10.
- Bilrentium, Belreim vil. d. Atrab. Beaurain** 411. 15. 497. 20.
- Belvacenses, Berlaci, Beauvais** 447. 1. 466. 45. ep. *Odo, Hildegaris, Walteranus, Wairicus; pagus* 180. 20.
- Benafrum v. Venafrum.**
- S. Benedictus** 288. 10. 445. 25. 446. 30. 574. 35. 576. 577. 40. 579. 580. 582. 5. 595. 30. 663. 35. 658. 5. 725. 35. 726. 25. 727. 35. 740. 5. 807. 35. 814. 827. 828. corpus 581. 45. 582. 20. 587. 45. 590. 10. 593. 25. 598. 35. 610. 10. 618. 15. 625. 40. 656. 659. 660. 717. 732. 40. 762. 20. 764. 5. 784. 790. 5. 793. 30. 800. 801. 803. 1. 812. 40. 837. 15. 838. 10. 843. 25. 844. 25. translatio 628. 40. 657. 30. 775. apparitio 110. 1. 118. 15. m. rancia 590. 592. 1. 599. 35. 600. 30. 601. 1. 603. 15. 621. 20. 625. 35. 626. 627. 642. 45. 654. 15. 656. 659—660. 667. 80. 668. 669. 672. 679. 680. 684. 45. 694. 697. 702. 713. 722. 35. 730. 731. 732. 734. 747. 756—759. 761. 45. 762. 764. 10. 775. 764. 790. 793. 800. 801. 814. 815. 843. sacci 614. 30. vicarius, abbas abbatum 663. 10. 756. 30. 758. 5. 790. 45. vita 685. 35. 711. 20. 747. 5. regula 207. 5. 212. 45. 236. 45. regulae codex autogr. 580. 30. 582. 5. 614. 25. expositio *Pauli* 591. 40. terra 582. 589. 25. 679. 30. 680. 681. 787. 40. 801. 20. 804. 30. 809. 810. 25. 811. 5. 813. 30. 815. 35. 820. 5.
- S. Benedicti coenobia (v. Casinum): in** *Banarola* 732. 5. ap. *Banolum* 649. 1. *Bari* 35. 30. 833. 40. abbas *Ieronimus; de castro Cremonensi* 746. 15. *Capuae* 575. 25. 579. 20. 617. 618. 620. 16. 621. 622. 35. 626. 1. 627. 15. 628. 20. 631. 1. 639. 25. 641. 30. 664. 30. 665. 1. 666. 667. 696. 10. 697. 30. 702. 708. 25. 742. 25. 737. 25. 758. 25. 777. 40. 790. 35. 792. 30. 799. 45. 800. 807. 15. 809. 30. 820. 5. praepos. *Andreas* circa 1025. *Epistilius* 1032. *Iohannes* 1035. *Desiderius, Milo* c. 1080. *Benedictus* c. 1080. *Seniorectus* — 1127. *Floriacense* 775. de *Marsia* a. in *Venero* 650. 10. praepos. *Azzo; in Pascusano* 709. 20. 743. 45. *Salerni* 678. 15. 696. 697. 1. 702. 25. 705. 35. 706. 731. 5. abb. *Basilios, Alfonsus, Petrus Ateulth, Isquintus; com. Termulensi* 647. 30. 662. 1. iuxta *Trontum* 670. 25.
- S. Benedicti ecclesiae: in civ. Albanensi** 709. 15. in terr. *Aretino* 709. 25. de *Auritano* 804. 10. 650. 10. S. *Beneventi ad portam Rufini* 594. 5. 608. 25. *bid ad monodichium* 613. 15. *Bergen. dioec. Eichst.* 247. 30. 258. 1. in *Canni* 635. 5. *Canusiae* 622. 5. 645. 15. in *Monte Casino* 578. 20. 586. 10. 588. 20. 593. 25. 594. 30. 596. 602. 1. 610. 40. 618. 15. 630. 25. 636. 20. 646. 10. 648. 5. 659. 662. 698. 25. 696. 35. 709. 15. 711. 5. 714. 30. 716—725. 736. 15. 768. 15. 800. 801. 15. 803. 50. 806. 45. 814. 817. 40. 835. 45. 837. 15. alt. S. *Benedicti, S. Iohannis B., S. Crucis, S. Trinitatis, S. Gregorii, S. Mariae; sedecula Nicolai, Bartholomaei; sit. in eccl. Casinensi* 593. 30. 618. 15. 630. 25. 663. 30. 667. 25. 681. 45. 683. 5. 717. 30. 720. 737. 35. 743. 744. 5. 753. 35. 754. 5. 761. 35. 768. 15. 784. 30. 789. 40. 799. 35. 800. 35. 805. 30. 813. 40. 835. 10. turris 775. 40. eccl. sub *Monte Casini* 588. 1. 30. 593. 1. altare in *ecclesia Casinensi Salvatoris* 593. 45. in *Casa Gentiana* 594. 15. 747. 45(?). de *Caudis* 621. 5. *Collis Insulae* 572. 10. *Larini* 622. 20. praepos. *Constantius; in Lauriano* 612. 20. de *Lesina* 622. 1. in *Murone* 648. 25. in *Orni* 611. 25. in *fundo Pasturini* 666. 20. 770. 25. 773. 25. 774. 5. in *Fettinari* 634. 1. 802. 1. in *Practorio* 635. 1. *Romae* 616. 15. *Taurini* 108. 15. in *Tribio, ap. Aprutium* 649. 1. de *Turri* 611. 15.
- S. Benedicti oratorium Lobiens.** 137. 5. orator. in S. *Sophia* 606. 10. *cella Teani* 579. 5. 609. 30. 610. 25. 613. 35. 614. 25. 615—617. 628. 20. 784. 40. S. *Benedictus in Chia* 625. 45. 660. 40. in *Iuvenaze* 645. 15. *Macclae honsae, in Lumisano* 633. 25. *Pizzulu* 744. 30. 769. 10. 797. 5. in *Salabuca* 645. 1. in *Sambuceto* 644. 15. apud *Suessam* 625. 15. 645. 25. 757. 25. 788. 808. 35. in *Tilia* 634. 45. in *Venstro* 744. 30. 769. 10.
- Benedictus I. papa.** 5. 5. 6. 25. 42. 15. 43. 30.
- Benedictus II. papa.** 419. 35.
- Benedictus III. papa.** 597. 25.
- Benedictus V. papa.** 281. 50. 309. 5.
- Benedictus VI. papa.** 631. 35.
- Benedictus VII. papa.** 563. 25. 628. 40. 631. 35. 837. 40.
- Benedictus VIII. antea Theodactus fil. Gregorii.** 59. 15. 62. 10. 48. 67. 15. 68. 10. 126. 1. 322. 20. 391. 20. 527. 50. 528. 15. 530. 15. 563. 4. 621. 35. 627. 15. 645. 40. 647. 25. 652. 35. 655—658. 662. 10. 709. 50. 720. 30. 837. 40.
- Benedictus IX. iun. antea Theodactus fil. Alberici.** 237. 15. 330. 1. 335. 15. 337. 35. 391. 25. 330. 40. 532. 30. 563. 10. 621. 35. 669. 40. 673. 5. 682. 15. 683. 15.
- Benedictus X. papa.** 534. 1. 695. cf. *Iohannes ep. Veliernensis, et Minicus.*
- Benedictus ep. Fundanus** 787. 45.
- Benedictus ep. Maurigenensis** 85. 35.
- Benedictus mon. Casinensis, ep. Sardiniae** 762. 45.
- Benedictus ep. Terracin.** 757. 10. 771. 35. 772. 25. 783. 45.
- Benedictus abb. Bremet.** 108. 2. 130. 25. 133. 60.
- Benedictus abb. Terrae maioris** 785. 35.
- Benedictus praepos. S. Bened. Capuae** 665. 4. 742. 25.
- Benedictus capell. Innoc. II.** 830. 15.
- Benedictus praefectus urbis Romae** 760.
- Benedictus de Merco** 769. 15.
- Benedictus de Monte Metulo** 664. 10.
- Benedictus de Salerno** 608. 35. fr. *Sichardus.*
- Beneko subdiac. Hildesh.** 850. 10.
- Beneventum, Beneventani, Beneventi** 9. 5. 17. 20. 57. 35. 62. 25. 237. 40. 470. 25. 553. 578. 579. 5. 581. 20. 587. 589—591. 594. 595. 597. 598. 600. 601. 10. 604—606. 608. 609. 5. 613. 615. 618. 25. 619. 1. 625. 626. 25. 636. 642. 643. 1. 646. 652. 30. 653. 1. 658. 15. 672. 5. 673. 676. 10. 683—686. 695. 45. 696. 1. 699—703. 729. 35. 733. 35. 735. 757. 771. 15. 785. 794. 10. 792. 10. 796. 20. 797. 800. 15. 803. 45. 805. 35. 806. 1. 810. 45. 812. 5. 818. 820. 20. 837. 45. syn. (1087.) 751. 40. (1108.) 777. 40. (1133.) 785. 30. *civ. nova* 589. 20. *porta Rufini* 594. 6. *aurea* 818. 10. *Vipera* 636. 10. *turris pagana* 771. 15. *eccl. S. Arbellaidis, S. Benedicti, S. Modesti, S. Nicolai, S. Sophiae; domus Beneventana (Dom)* 337. 1. *episcopium* 700. 15. *archiep. Huedericus, Hoffridus, Landulfus; archidia. Iohannes.*
- Beneventanus ducatus** 586. 1. *principatus* 18. 5. 597. 30. 601. cf. *Principatus. Beneventani cives* 34. 35.
- Beneventani duces:** *Zotto, Gisulfus Gregorius, Gotscaleus, Gisulfus II., Luprand, Romald; princ. Arichis, Grimold I, II, Sico, Sichardus, Radelchis, Adelchis, Radelchis II, Aio, Symbaticus, Georgius, Guido, Atenulfus I, Landulfus I, Atenulfus II, III, Landulfus II, Pandulfus I, Landulfus III, IV, Pandulfus II, III, Landulfus VI, Rodulfus; rectores: Draconarius, Anso; sculdahis Saracenus; gssl. Wacco, Rodegarius; iudices: Hericus, Ludowicus.*
- Beniamin mon. Casin.** 608. 1.
- Benico decanus presb. Hild.** 849. 10.
- S. Benigui eccl. Cam., S. Benin** 444. 35. *monast. Divionense* 48. 15. 25.
- Benno v. Bernhardus.**
- Benselium** 770. 40.
- Benzo episcopus Alb.** 124. 5.
- Benzo missus Heinrichi II.** 651. 25.
- Benzonis filii** 645. 35. 646. 1.

- Beorn, Bern, Biorn, rex Sueonum 292. 10. 305. 5.
- Berardus com. Sangreanus f. Oderini 771. 25.
- Berardus I. cognom. Franciscus, com. Marsorum 623. 20. 642. 55. f. Rainaldus.
- Berardus II. com. Marsor. (1038—1055) 673. 25. 745. 25. f. Odoarius, Rainaldus, Berardus, Pandulfus episcopus.
- Berardus III. com. Mars. f. Berardi II. (1070.) 710. 25. 714. 40. 715. 5. fil. Todicus, Berardus.
- Berardus IV. c. Mars. fil. Berardi III. 771. 15.
- Berardus V. com. Marsorum fil. Crescentii 844. 5.
- Berardus fil. Dracomari 771. 10.
- Berardus Marsicanus 657. 35.
- Berardus filius Pontii 648. 5.
- Berberch dioc. Hild. Bierbergen 853. 50.
- Berebol, *Barpel* 290. 1.
- Berchoven eccl. dioc. Eichst. 247. 30.
- Berclaus vicus Cam. *Bilk-Berclaus* 460. 5. S. Berclusus 198. 45.
- Bergami civ. 15. 41. ep. Ambrosius v. Pergam. episc.
- Berge molend. Hildesh. 864. 1.
- Bergen monast. S. Benedicti dioc. Eichst. 247. 30. 258. 1.
- Bergle eccl. dioc. Eichst. 247. 25.
- Bergullus ep. Patavinae civ. 7. 10. 4^a 35.
- Berle eccl. d. Camer. *Berles* 491. 10.
- Berleta, *Berlette? Bolle?* dioc. Atrab. 411. 20.
- Berlo abb. Bremet. 130. 30. 131. 30.
- Bermannus s. Ermannus card. subdiac. Rom. 799. 30.
- Bermerene praed. dioc. Cam. *Bermrain* 484. 35.
- Berengerius, Berengerus, Beringerius, Beringerus.
- Berengerus ep. Basileensis 249. 35.
- Berengerius episc. Camer. et Atrabat. Otonis I. imp. consanguis. 431. 20. 432. 1.
- Berengerius diac. Andecavensis 728. 20.
- Berengerii super caustica canticorum 747. 5.
- Berengerus diac. Hildesh. 849. 45.
- Berengerius I. imp. f. Everardi 38. 20. 112. 20. 623. 624. (ubi cum Berengario II. confunditur.)
- Berengerius II. rex Italiae 22. 30. 24. 45. 109. 25. 111. 25. 113. 114. 40. 122. 20. ux. Willa; f. Adalbertus 308. 30. cum I. coonatus 623. 45. 624. 1. 623. 25.
- Berengerius com. de Baiocria (1114) 775. 45. 782. 20. fr. Cono.
- Berengerus 248. 15.
- Bernhardus, Bernardus, Bernarius, Bernwardus, Benno.
- Bernardus archiep. elect. Magdeburg. (1279) 865. 15.
- Bernhardus ep. Aldinburg. 847. 45.
- Bernardus ep. Caietanus 651. 10.
- Penno ep. Cuman. 249. 30.
- Bernhart ep. Fercellensis 248. 30.
- Bernhardus ep. Halberst. 847. 40.
- Berawardus regis capellen. ep. Hild. 849. 1. 852. 25. (ib. eius vita); 853. 20. 855. 45.
- Bernhardus mag. scholar. praep. ep. Hildesh. 849. 1. 855. 15.
- Bernarius ep. Mindens. 302. 10.
- Bernarius I. ep. Onabrugensis 302. 10.
- Bernhardus II. ep. Onabr. 249. 30. 848. 5.
- Bernhart ep. Paduensis 249. 25.
- Benno III. praep. Hildesh. ep. Onabrugensis. 845. 10.
- Bernardus ep. Norweg. 366. 20. 383. 20.
- Bernhardus episc. Palburnens. 848. 25. 856. 10.
- Bernardus ep. Parmensis (1111.) 780. 5.
- Bernardus ep. Praenest. (1061.) 553. 50.
- Benno ep. Sclavaniae s. Aldinburgensis 323. 20.
- Bernard, ep. Sued. et Norvegiae 328. 10. (325. 10. ep. Scaniae)
- Bernarius ep. Verdens. 322. 1. 847. 45.
- Bernardus (Norbertus) abb. Clarevall. 549. 40. 822. 25. 855. 30. 837. 10.
- Penno praep. Eichst. 249. 45.
- Bernhardus I. presb. Hildesh. 849. 20.
- Bernhardus II. presb. Hildesh. 849. 20.
- Benno diac. Hildesh. 849. 35.
- Benno I. dux Saxon. 313. 20. 317. 30. 322. 1.
- Bernardus II. fil. Bennois dux Saxonum 321. 20. 323. 1. 327. 1. 329. 5. 331. 15. 332. 25. 333. 5. 337. 15. 338. 10. 344. 10. 345. 25. 351. 10. (alii ibid.) 383. 15. 391. 20. frat. Theodorus, Liudgerus; fil. Ordolf, Hermannus; comitatus (in Emegau) 346. 15. 354. 20.
- Bernardus dux de Brunswik, provisor eccl. Hildesh. 873. 15.
- Bernardus com. de Aliphis 632. 5.
- Bernardus nobil. Aquinasis 746. 20. 790. 25. f. Adenulfus.
- Bernardus com. Balv. 731. 30.
- Bernardus com. Pennensis 645. 40. 646. 1. 687. 25. (junior?)
- Bernardus com. de Spegelberg 860. 20.
- Bernardus de Aquino 799. 40; f. Milo. Litulfus.
- Bernhardus de Hutten, pater Mauricii ep. Eichst. 253. 5.
- Bern dux Anglorum, filius Wolf 325. 340. 10.
- Berno abbas Angiensis 136. 35.
- Berno mag. scol., decanus, ep. Hildesh. 858. 5.
- Berola, *Veroli* 806. 30. v. Verulae.
- Beroldus ep. Suesonensium 473. 30. 474. 10. 477. 5.
- Bertha abbatissa Gandesh. 856. 10.
- Berta uxor Karoli Magni 82. 5. 84. 30.
- Berta Chuouradi Burg. regis fil. 64. 40.
- Berta f. Heinrici V. 791. 10.
- Berta f. com. pol. Ticinensis 770. 40.
- Berta f. Unaldi 773. 20.
- Bertari rex Langobard. 38. 10.
- Berthaldus v. Bertoldus.
- Bertharius abb. Cam.ensis 576. 10. 577. 15. 578. 40. 579. 1. 602—606. 609—611. 628. 20. 648. 15. 828. 45.
- Berteranus Pennensis 637. 10.
- S. Bertilia 459. 50.
- S. Bertini monast. 546. 30. 549. 15.
- Bertoldus, Bertoldus, Bertaldus.
- Berthold ep. Abrutiens. 249. 35.
- Bertoldus ep. Cam. et Atrabat. 408. 1.
- Bertoldus praep., ep. Hildesh. 849. 1. 855. 10.
- Bertaldus ep. Pollensis, Pofa 31. 45.
- Berthaldus abb. Eadensis 466. 1. 532. 1.
- Bertholdus praepos. et diac. Hildesh. 849. 35.
- Bertoldus presb. Hildesh. 849. 10.
- Bertoldus presb. Hildesh. 849. 30.
- Bertoldus diac. Hildesh. 849. 50.
- Bertoldus de Veteri Foro 860. 25.
- Bertoldus advoc. Hildesh. 862. 15.
- Bertoldus frater Rodonis 857. 10.
- Bertulfus archiep. Trevir. 419. 20.
- Bertulfus dux (de Cerigen) 778. 45. 779. 10.
- Bertulfus fil. eius 775. 45. 779. 10.
- Bertulfus came. Lotharii III. 571. 10. 795. 5. 822. 40. 823. 1. 826. 831. 10.
- Bertulfus secretarius Comr. II. 487. 35.
- Bertulfus mansion. Cassia. 813. 40. 816. 35. 818. 30. 823. 1. 834. 10. 839. 35.
- Besenge 634. 15.
- Besti civ. *Vicini* 705. 30.
- Besucense monaster. 48. 15.
- Betendorth, *Betencourt?* villa Camera. 432. 10.
- Bethania 501. 20.
- Bethem v. Boemia.
- Betalinus domesticus 184. 30.
- Betto presb. Hildesh. 849. 20.
- Betto Ratrude 634. 25.
- Bettorrium, in Marsis 709. 30.
- Betago 649. 5.
- Bevo presb. Hildesh. 849. 30.
- Bevlaci v. Belvacenses.
- Beverberg dioc. Hildesh. 864. 5. vid. Bawarorum monas.
- Bezelius sive Exalinus cogn. Alebrandus, archiep. Brem. 231. 55. 330. 20. 331. 40. 332. 1. 333. 5. 334. 1. 335. 1. 336. 1. 346. 30. 363. 40. 386. 15. 387. 10.
- Bfrundorf eccl. dioc. Eichst. 247. 35.
- Biana fara 611. 30.
- Biberlacho 290. 5.
- Bibiones ins. Venet. *Bebbe* 5. 35. cf. Bahbium turris.
- Bicina fluv. d. *Wiesse* 289. 20.
- Bifernus fluv. 619. 40. 633. 40. 645. 1. 647. 35. 648. 30.
- de *Bignio*, curtis 634. 30.
- Bilena, *die Bille* 310. 25.
- Bilenspring 310. 20.
- Bircs metropolis Sueonicae 292. 40. 294. 5. 295. 25. 304. 35. 305. 25. 373. 15. 374. 15. 375. 5. 376. 25. 380. 35. 381. 1. 391. 10. Bircani 305. 1. ep. Hiltinus cogn. Iohannes.
- Biriccingen eccl. dioc. Eichst. 247. 30.
- Birxinton, *Bassum in comitatu Hoyu* 296. 35.
- Birzoig rivulus, *Bissenitz* 310. 25.
- (Bisantius) archiep. Transensis 719. 40.
- Bisera 611. 5.
- Bisenti castellum 742. 40.
- Bisentalae limes 770. 40.
- Bisintinum civ. Calabriae 707. 40. 764. 50.
- Biso ep. Podarbrunnensis 302. 10.
- Biturici, *Bourges* 163. 35. 179. 15. 181. 15. ep. Sulpitius.
- Biverna fl. *Rever* 289. 15.
- Biwalt saltus 192. 20.
- Bizanti (nummi) 619. 10. 622. 30. 632. 10. 637. 30. 644. 10. 651. 25. 674. 25. 687. 35. 709. 1. 735. 743. 744. 762. 40. 789. 10. 795. 45. 798. 15. 790. 25. 792. 5. 808. 45. 818. 35. bizantium arduicium 725. 1.
- Blanchenburg castr. dit. Brunswic. 859. 15. 871. 35. com. Sifrid.
- de Blanderada, com. Albertus.
- Blascon civitas Ortheadum 384. 15.
- S. Blasii eccl. de Barbulano 865. 10. in Fargeto 745. 15. capelle Haerensensis 262. 1. eccl. in Limata 694. 1. 709. 25. 745. 35. de Muccla 688. 10. coenob. in Muscosi 634. 20. ecclesia de Pica 710. 20. in monte Saburu 674. 15.

- S. Blasii historia 257. 35.
 Blinnvelt eccl. dioec. Eichst. 247. 35.
 Bluso princ. Slav. 355. 20.
 Boamundus f. Roberti. Wisp. 741. 35.
 765, 766, 767; princ. Antiochie 770.
 s. 777. 10. 781. 35. ux. Constantia;
 f. Boamundus.
 Boamundus (H. princ. Ant.) 786. 15.
 Bobo 184. 20.
 Bobota curia 665. 20.
 Bocholte, *Buchholtz* dioec. Hild. 655. 1.
 Boela, *Buchladen* dioec. Hild. 666. s.
 cometa Hildesh. 666. 40.
 Boelanicum, *Buchianico* 611. 23. 742. 23.
 Bodo praep. et presb. Hild. 849. 20.
 Bodo subdiae. Hildesh. 850. 5.
 Bodo frater Bertoldi 837. 10.
 Boellus Carnotensis 766. 10.
 Boemia, Bohemia, Bethem, Boemani,
 Boemi, Boemii, Behemi 55. 35. 205.
 45. 219. 35. 281. 35. 285. 5. 298. 20.
 303. 10. 304. 10. 311. 20. 313. 5.
 315. 30. 325. 25. 375. 1. princeps
 Wenczelus; salus 343. 30.
 Boetius 79. 25.
 Boianus catapanus 633. 661. 1. 665. 25.
 Boisci 172. 25.
 Bokenem oppid. Hild. 868. 25.
 Bolani regio i. e. Polonia 246. 15.
 de Boleiano, gualdus 608. 10.
 Bolengria vill. Camerac. 497. 50.
 Bolialus rex Polonorum 318. 30.
 Bolonia, *Bologna* 20. 35. dux Iohannes;
 v. Bononiensis.
 Bone-mansiones locus v. Herbrestinac
 237. 10.
 Bonecacus servus 587. 30.
 Bonerius servus 587. 35.
 Bonibertus ep. 412. 1.
 Bonicus abb. Casinensis 81. 1.
 S. Bonifacius, Bonifacius archiepisc.
 Magunt. 243. 20. 252. 25. 255. 15.
 262. 20. 280. 40. 287. 20. 290. 15.
 390. 5. 640. 35. (ep. gentium 625. 5.)
 altare Eichst. 247. 5. coenob. Romae
 640. 30.
 Bonifacius III. papa 8. 15. 581. 1.
 Bonifacius IV. 8. 20. 45. 10.
 Bonifacius episc. Albanensis 249. 35.
 692. 45.
 Bonifacius abbas Novaliciensis 107. 45.
 130. 25. 132. 65.
 Bonifacius dux Itolorum, marchio Tus-
 ciae 113. 20. 347. 10. pater Math.
 Bonifatius marchio (Savonensis) 782. 20.
 Bonifatius index Aquinensis 674. 10.
 S. Bonitus in Penne 637. 35. 645. 10(?)
 Bonitus abbas Casinensis 577. 1. 680.
 25. 828. 45.
 Bonitus servus 587. 30.
 Bonlanten eccles. d. Eichstet. 247. 30.
 de bono oligergo, Girardus.
 Bononiensis index Gualfridus 834. 1.
 v. Bolonia.
 Bonolius civ. Termulensis 633. 20.
 Bonulus servus 587. 40.
 Bonus senior episc. Regitanus (1111.)
 780. 5.
 Bonus episc. Sardiniae 786. 1.
 Bonus mon. Casin. 759. 10. 81. 25.
 Bonus Bradanico 16. 10.
 Bonus servus 587. 40.
 Borchdorpe dioec. Hildesh. 863. 25.
 borealium nationum legatio Brem. eccl.
 comitatus 342. 20. v. Brema.
 Borrellus com. de Petra abundanti 632.
 16. (c. 970).
 Borrelli pater et filius 731. 20.
 Borrelli filii 654. 10. 679. 10. 694. 35.
 714. 40. 720. 10.
 Bosgut 440. 50. v. Bussud et Buxidis.
 Boso abbas 131. 20.
 Boso rex Provinciae 623. 15. f. Ludo-
 wicus imp.
 Boso comes 103. 1.
 Bosphorus 548. 40.
 Botegun curia 322. 20.
 Botenrot, *Podandus* 767. 45.
 Boustien castr. Camer. 505. 20. cf. Bu-
 signianum.
 Bovianum, *Bojano* 648. 35. 649. 40.
 664. 10. 742. 45. ep. Albertus; gastald.
 Wandelpertus; comes Rodulfus.
 Bovio episc. cf. Aristo 343. 20. 367. 5.
 Bovo abbas novae Corbeiae 299. 10.
 Bracariensis archiepiscopus Mauricius.
 Brachatus patria, *Brakele* 489. 10.
 Brachant, Bragbant, Brabant, Bracha-
 tensis provincia, regio, pagus 408. 10.
 426. 50. 484. 25. 519. 35. 533. 20.
 542. 50. 546. 5.
 Bracensis urbs in Dalmatia 19. 20.
 Braga civitas, *Prag* 55. 35.
 Bragadius v. Badovarius.
 Brandenburg, Brandeborch 310. 1. 864.
 25. episc. Tancwart, Volowardus; mar-
 chiones: Albertus, Hermannus, Otto.
 Brema 288. 5 — 392. 1. (parvula Brema
 344. 35. 365. 20.) Brenae 284. 10.
 333. 30. 338. 25. 347—25. oppidum
 322. 20. Bremam negotiaberet ex
 omni terrarum parte frequentat) 359.
 10. eccl. 288 — 351. episcopus
 289. 20. 295. 15. etc. in tres par-
 tes divisus 354. 25. in Fria 352. 5.
 Bremensis et Hammaburgensis epi-
 scopatum plenaria copulatio 286. 5.
 297. 25. 390. 20. dyocesis comitatus
 353. 5. parochia 313. 5. 336. 1.
 354. 35. etc. chorus 303. 10. 332. 1.
 380. 30. praepos. chori Eilhardus,
 Leidradus; basilica S. Petri 336. 30.
 337. 1. (ad instar Beneventanae do-
 mus) 363. 5. nova bas. 334. 90; ho-
 spitalis s. xenodochium S. Ansgarii
 281. 55. 300. 25. 308. 25. 358. 30.
 ep. Willehadus, Willericus, Leuder-
 icus; archiepisc. Ansgarius, Rimbar-
 tus, Adalgerius, Hoyerus, Reginwar-
 dus, Uoni, Adalagus, Libentius I,
 Uuwanus, Libentius II, Hermannus
 Heselous, Adalbertus, Liemaros,
 Hartwicus; archiepiscoporum legatio
 297. 15. 298. 1. 342. 20. vicedomini
 316. 10. 35. 358. 30. 359. 10. vice-
 dominatus 359. 20. hystoria 388. 20.
 Bremetum, Bremidum, Bremetum, Bre-
 mitum, Bremensis abh. S. Petri, d.
 Taurin. 109. 25. 111. 114—118. 122.
 25. 123—126; abbates v. p. 130—
 133. prepos. Ubertus.
 Bremon locus 288. 35.
 Brenamir dux Sclavorum 21. 20.
 Brendanus 49. 15.
 Brexeni, Brexiana v. Brixia.
 Brezze terra 613. 5.
 Brianconensis vallis 81. 20.
 Briniam, *Briastre* loc. dioec. Camerac.
 484. 30.
 Bricius 799. 45.
 Brixia v. Brixia.
 Britannia i. e. Anglia, Britanni 234. 15.
 285. 25. 313. 35. 318. 10. 372. 5.
 384. 5. 386. 20. oceanus 285. 5. 310.
 5. 313. 5. 324. 25. 367. 35. 372. 5.
 384. 25. v. Presonicus oceanus et
 Liberiae.
 Britannia, *Brelagne* 631. 30. comes
 Alardus.
 Brixia, Brixia, Brexiana urbs, Brexeni,
 Brixinenses, Prixinenses, *Brescia* 22.
 30. 30. 25. 581. 10. 592. 5. 683. 15.
 848. 10. episc. Adalman, Oualricus,
 Cans, Damassus; civis Peironax; coen.
 SS. Faustinae et Lovitiae.
 S. Brixius 534. 50.
 Broilum, *Bruct* 410. 30.
 Bromstede curia 364. 1.
 Brosella, *Brüssel?* 413. 25.
 Bruchardus ep. Monast. 780. 15. 782.
 20.
 Brugas, Brugiae, *Brügge* 506. 20. 523.
 35. 546. 25. 547. 25.
 Brundulus castr. Ven., *Brondolo* 13. 1.
 18. 20.
 Brunehildis regina 79. 25.
 Brunesthusen dioec. Hildesh. 851. 20.
 Brunswic, Brunawik, Brunwik 849.
 35. 861. 15. 35. 869. 35. 871. 5. 872.
 30. 873. 10. duces: Albertus d. Brunsw.,
 Iohannes d. Lüneburg, Heinrichus d.
 in Gottinga, Albertus I. d. in
 Gottinga, Wilhelmus d. Welferbyta-
 nus, Otto I. d. Lüneburg, Otto dux
 Salzderheldensis, Albertus II. d. Got-
 tingensis, Magnus d. Brunsw., Ere-
 dericus I. d. Brunswic, Heinrichus d.
 Brunswicensis, Otto II. d. Lüneburg,
 Bernardus d. Brunswic, Wilhelmus I.
 d. Brunswicensis, Fridericus II. dux
 Brunswic, Wilhelmus II. d. Brun-
 wic; ducissa de B. 873. 5.
 Bruningus, Bruniggus, Bru-
 ningus.
 Bruningus praepos. S. Andreae Taurin.
 110. 3. 116. 131. 15.
 Bruniggus decanus Goslar, episc. elect.
 Hild. 655. 5.
 Bruningus presb. Hild. 849. 10.
 Bruningus presb. Hild. 849. 30.
 Bruningus diac. Hild. 849. 35.
 Bruno, Brun.
 Bruno, Ottonis ductus fil., papa Gregor.
 V. 30. 25. 36. 56. 1.
 Bruno archiepisc. Colon. 162. 20. 191.
 35. 201. 25. 307. 25. 427. 15. 431. 40.
 432. 35. (dux) 439. 30. 847. 20.
 Bruno episc. Augustensis, Heiner. II.
 frat. germanus 260. 30. 848. 1.
 Brun ep. Ferdensis 334. 35.
 Bruno decanus, episc. Hildesh. 849. 5.
 856. 15.
 Bruno episc. Merseburg. 848. 1.
 Bruno episc. Mindensis 487. 35.
 Brun episc. Misensis 246. 15. 249.
 25.
 Bruno episc. Signensis abh. Casinensis
 554. 577. 35. 757. 774. 20. 776—778.
 782—784. 813. 35. 828. 50.
 Bruno episcopus Spirensis 778. 50.
 782. 20.
 Bruno episc. Tullensis a. Leuchorum
 237. 1. 532. 1. 683. 20. v. Leo IX.
 Bruno magist. scol. Hildesh., ep. Ye-
 ron. 848. 5.
 Bruno episc. Wirzburg. 220. 1.
 Bruno praep. Eichst. 252. 40.
 Bruno diac. Hild. 849. 40.
 Bruno diac. Hild. 849. 40.
 Bruno diac. Hild. 849. 40.
 Brun dux Saxoniae 288. 30.
 Bruno campidoctor Loth. III. 834. 30.
 839. 45.
 Bruno nobilis miles Ottonis III. 29. 40.
 Bruno de Gustede 863. 20.
 Bruno 859. 35.
 Bruscorum gens i. e. Borsari 55. 35.
 Brustlescho 390. 5.
 Bubalis locus Sardiniae 713. 15.

Buciensis praepositura d. Brem. 334. 25.
 Bucinae locus 688. 20.
 Buda in Calabria 805. 50.
 Bugezlaus fr. Wenczelai Doem. pr. 315.
 Bugin coenob. dioec. Brem. *Bücken* in comitatu Hoya. 300. 20. 317. 30.
 Buhon, alodium de — *Buhain* dioec. Camerac. 542. 45.
 Bulcen capell. Camer. 535. s. 545. 20.
 Bulcenium, *Bouchaing* cast. Flandr. 505. 30. 516. 20.
 Bulgaria, Bulgari, Vulgari 10. 45. 11. 45. 15. 25. 23. 5. 25. 36. 15. reges: Terebellus, Simeon; Bulgariae deserta 535. 20. cf. Beguaris.
 Bulgio rex Hungar. 428. 25.
 Bullinckin, *Blunk* villa 310. 25.
 bullianus Rivas l. d. Camerac. *le Bouslerieu* prope Bathuns 534. 20. vide debullianus Rivas.
 Bulmen, *Bulm* vill. Hildesh. 860. 25.
 Bunas, Verona cisalpina, *Bonn* 201. 25. 209. 25.
 Burcardus, Burchardus, Bucco, Borganardus, Bourcharz, Bouchard.
 S. Burchardi festum 263. 35.
 Burcardus, archiep. Lugdun. 70. 20.
 Burcardus episc. Augustanae civitatis Burc. Lugdun. archiep. nepos 70. 20.
 Purchardus ep. Basiliens. 249. 40. 250. 5.
 Burgardus, Burchardus, Bourcharz, Bouchard, Henrici V. imp. familiaris Aquigran. clericus, Camerac. episc. 491. 25. 506. 10. 521. 10. 522. 5. 523. 5. 525. 25. 546. 15. 547. 20. 549. 20.
 Burchardus, Burkardus ep. Eichst. 250. 20. 251. 30.
 Burkardus, Bucco, Purohart ep. Halverstad. 249. 20. 348. 20. 854. 15.
 Burchardus episc. Paduensis 249. 40.
 Burchardus primus episc. Wirceburg. 255. 15.
 Burchardus presb. Hildesh. 849. 15.
 Burchardus diac. Hildesh. 849. 40.
 Burchardus scolar. Hild. 850. 10.
 Borchardus comes de Regensteyn 871. 35.
 Burchardus comes de Waldenberge 862. 35. fr. Heinrichus.
 Burchardus de Wuffebuthe 862. 35. fil. Gunlinus.
 Borganardus 439. 50.
 de Burchisio, Otto.
 Burchibum, Bureiom monast. *Burtscheid* 479. 50. 529. 40.
 Burdegala, Burdegalsium urbs, *Bordone* 181. 15.
 Burgundia, Burgundiae regnum (v. Austrasiarum regnum 65. 5.) Burgundiones 53. 35. 54. 45. 58. 20. 61. 5. 64. 25. 84. 50. 86. 30. 86. 10. 108. 173. 20. 236. 30. 294. 20. 325. 25. 404. 1. 405. 30. 464. 50. 474. 15. 532. 55. 623. 15. reges: Criticus, Chilpericus, Gundebaldus, Chononardus, Rodulfus I, II; duces: Richardus, Rodulfus, Heinrichus, Robertus; comes Azzo.
 Burgus abb. Bremet. 130. 30.
 Burianus Auri vicus Ven. 39. 20.
 Buricellum villa Camerac. 496. 20.
 Burwido 311. 1.
 Busignolum, Busignies, Bussenii, Bousies cast. Camerac. 505. 20. 510. 30. 514. 40.
 Bussata 637. 20.
 Bussud alodium Camerac. prope Bische 530. 30.
 Bussud, *Boussud* castell. Hainoens. 440. 1. v. Bosgut et Busudis.

de Buthone, Robbertus.
 Buttericus cogn. Giselberti 652. 10.
 Butus fil. pr. Selavor. 355. 10.
 Buxerise, *Bousy* villa dioec. Camerac. 422. 25.
 Buxudis castell. 439. 50. v. Bosgut et Bussud.
 Byennensis v. Vienna.

C. cf. K.

Caallus mons 582. 30.
 Cabine castellum 674. 20.
 Cabrins vicus, *Chaurie* 100. 1.
 Cacus deus 99. 15.
 Cadalous, Cadelous, Kadelhohe episc. Parmensis 249. 35. 348. 25. 687. 20. (cancell.) antipapa 696. 25. 711. 45. 712.
 Cadelous episc. (Citis.) et cano. 673. 1.
 Caesar Augustus Romanorum imperator 335. 15.
 S. Caesarii corpus 309. 20. passio 728. 15.
 Caiatia 710. 10. Caiatiarum territorium 594. 20. comitatus 595. 25. com. Theodericus, Rainulfus, Robbertus, Reinulfus.
 Caieta, Gaeta, Caeta, *Goeta* 579. 1. 539. 10. 600. 10. 608. 30. 639. 35. 610. 1. 614. 40. 615. 30. 645. 35. 651. 664. 5. 680. 35. 713. 10. 773. 35. 788. 30. 792. 20. eccl. S. Scolasticae; episc. Stephanus, Bernardus, Leo, Reynaldus, Albertus, Richardus; duces 625. 25. 651. 1. Docibilis, Iohannes, Landenulfus, Adenulfus, Lando, Goffridus, Andreas.
 Calabretum, *Calabrito* 650. 15. 665. 15.
 Calabris, Calabri, Calabritani 9. 55. 27. 30. 190. 20. 202. 313. 15. 601. 20. 606. 35. 616. 40. 635. 20. 652. 20. 666. 5. 675. 1. 676. 703. 35. 705. 15. 707. 719. 20. 721. 25. 735. 744. 751. 40. 778. 25. 779. 45. 781. 40. 811. 815. stratico Marius; duces Robbertus, Guilielmus; com. Roggerius.
 Calabrinus curtis 685. 15.
 Calama, *Guelma* 786. 40.
 Calcaria castrum 611. 20.
 Calcedonensis synodus 7. 10. 44. 10. 30.
 Calciaimiri qui et Gambae sericeae incolae litior. Venet. 39. 30. 41. 30.
 Calderaria curtis 770. 30.
 de Calena, coenob. S. Mariae 696. 15. 705. 30.
 Calenborch, Calenberch, *Calenberg* 866. 20. 40. 871. 30.
 Calenus episc. Iohannes; comes Landenulfus; de Caleno, Bartholomeus, Richardus.
 Calevelde, Calefeld locus princ. Grubenhag. 869. 5.
 caligans oceanus l. e. glaciale mare 372. 15.
 Calinulum, *Carinola* 597. 10. 613. 25. 654. 25. 685. 20. 710. 10.
 Calixtus, Calixtus.
 S. Calisti I. papae et mart. corp. 422. 60. S. Calisti ecclen. supra Laentum 611. 40. in com. Teat. 611. 20. S. Calisti curtis 611. 35. S. Calixtus in Colle 645. 5.
 S. Calisti presb. card. Petrus.
 Calixtus II. pap. 539. 15. 546. 40. 547. 10. 758. 20. 793. 796 — 800. 801. 802. 803. 804. 808. 30. conf. Wido archiepisc. Viennensis; soror Clementia Flandr. comitissa; ex qua nepos Balduinus Flandr. comes.
 Calls rivulus 184. 50.
 Calliope 547. 40.
 Calor flum. prope Capnam 9. 30. 769. 35.

de Caloz, prior Petrus.
 Calphon rex Saracena. 598. 15.
 Calvra vallis 769. 45.
 Calvum, *Calvi* 613. 25. 710. 10. com. Lando.
 Cambresis, la terre de —, l. e. Camerac. territor. 515. 35. 517. 30. 518. 10. 521. 20. 523. 30. 524. 15. v. Camerac.
 Cambresiacum, *le Cambresis* 544. 25. 545. 15.
 casera Rom. imperii, abb. Casticensis 816. 50. etc. v. Rom. imp.
 Cameracensis 393—546. Gembray 510—525. Cameracensis civitas 492. 45. (Kameracensis 456. 10.) etc. Cameracena urbs 538. 35. Cameracensis urbs 494. 5. etc. (Cameracensium urbs 415. 30.) Cameraca urbs 409. 45. 426. 15. civitas 495. 60. territorium 410. 30. regio 489. 45. 527. 10. patria 496. 40. 527. 20. etc. terra 547. 1. pagus 424. 40. 450. 30. 490. 25. cf. Cambresis et Cambresiacum; Cameracensis ecclesia 395—547. pontifices 393. 20. 396. 15. Cameracensium episcopi. 445. 1. etc.; episcopium 409. 45. 481. 30. 528. 10. parrochia 419. 35. aedes 412. 10. etc.; canonici 415. 10. 515. 1. 517. 1. 526. 40. domus episcopalis 453. 25. urbis comitatus 502. 40. civitatis temporale 491. 40. episc. regalia 505. 60. regalium investitura 509. 5. la seigneurie de Cambray 511. 50. 520. 10. 521. 1. chevaliers et sergents de l'evêque 514. 20. civitatis castellatura 490. 25. 495. 20. 494. 25. (castellanis 494. 1.) 522. 45. 534. 10. le castellerie 521. 30. 522. 15. Cameracenses comites, advocati, castellani s. maioredomus: Isaac, Godefridus comes Hainocensis a Valentian., Iohannes I, Walterus I. Leuensis, Walterus II, Herwardus, Iohannes II, Hugo 4 d'Oisy, Hugo II, Simon d'Oisy, Robertus II comes Flandr., Theodericus comes Flandr.; vicedomus Foulkes.
 Cameracenses 490. 55. (cives 494. 35. bourgeois de Cambray 519. 1.) 495. 40. 496. 5. 498. 10. 500. 20. 504. 5. 505. 20. 507. 30. 508. 35. 544. 10. 545. 15. Cameracensium primores 438. 1. primates 438. 20. maiores 505. 45. ditiores 495. 20. plebis curia 533. 20. concio 544. 5. populus 497. 30. majordomatus 438. 35. exercitus 341. 30. castellum infra civitatem 499. 15. Cameracenses castri 480. 25. 500. 45. 504. 35. II castra del pais 512. 5. II castris et II bourgeois 518. 50. Cameracensii pares 492. 45. Cameracensium ferocitas 431. 35. 438. 30. gens indomita 508. 35. sevitiae 443. 25. Cameracensium civium conspiratio 431. 35. 498. 10. coniuratio 540. 5. communis 504. 10. 509. 55. communiae nomen eliminatur 510. 1. (ei. insignis); la charte del commugne defaite 519. 10. la commugne 510. 1. 524. 35. communis iusturandum episcopo datum 516. 5. Camerac. civium praefectus 505. 40. defensor de la cite 517. 20. Camerac. civitatis procurator et iudex 535. 15.
 Cameracenses et Atrebatenses episcopi: Vedastus, Dominicus, Vedulfus, Gungericus, Bertoaldus, Althebertus a. Emebertus, Authbertus, Vindicianus, Hildebertus, Hunoldus, Hadulfus, Trarwardus, Guntrifridus, Albricus, Hildowardus a. Hildowardus, Helticharius, Theodericus (invasores) Gunthbertus, Teoboldus, Hilduinus, Iohannes, Rotradus, Dodilo, Stephanus, Falbertus, Berengardus, Engrennus, Anshartus, Wiboldus, Teldo, Rothardus, Erluinus, Gerardus 1, Lieber-

- tus, Gerardus II. Cameracensis
 episcopi: Manasses (Mascelinus in-
 vasor), Walterus, Odo, Burgardus,
 Lietaudus, Otto, Nicolaus, Petrus,
 Robertus, Alerdus, Rogerius de Wau-
 rin (reliquos vide 491. 25.). Camera-
 censis dioc. monasteria v. p. 421—
 465.
- Cameracensis transhenenes lingua
 et natione barbari m. z. X. 431. 25.
- Cameracium, S. Mariae castel. *Cîteaux*
in Cambrésis 451. 15. 484. 25. 491.
 50. 492. 40. 517. 20. 521. 50. 522. 10.
 524. 25. 530. 30. v. Castellum S. Ma-
 riae, Norum Castellum et Vendelgeian.
- Camerata in Marsia 634. 20. 769. 40.
- Camerini marchia 30. 35. v. Spolet.
 marchia.
- de Camerino, Grimoaldus.
- Camitensis episc. Magnus 872. 45.
- Caminum castel. 758. 5. 771. 45. 769.
 793. 10.
- Campaldus locus 770. 40.
- campanae ex quo temp. ap. Grecos 21.
 25.
- Campaniae, Champagne, comes Odo.
- Campania 9. 60. 19. 35. 574. 52. 581.
 30. 605. 25. 612. 1. 645. 25. 705. 15.
 798. 5. 709. 714. 719. 20. 721. 20.
 735. 23. 743. 25. 749. 20. 759. 45.
 780. 30. 764. 30. 766. 1. 768. 35.
 791. 25. 793. 40. 817. 15. 841. con-
 sulus (de civ. Berulana) Landuinus et
 Materius.
- Campo castrum dioc. Hildesh. 865. 30.
- Campellis b. Leodegarii monasterium
 dioc. Lingon. 45. 25.
- Campi locus 597. 5.
- (Campo) ep. Draconar. 715. 35. 720. 1.
- Campu de mele 732. 1.
- Campus Merliti, *Camerletto* 120. 30.
- Campamutuli curtis 603. 40.
- Campus territ. Tosnensi 643. 25.
- Campus nepetarum locus 594. 10.
- Campusani locus 767. 60. 768. 5.
- Campumaurant, *Campomariano* 637. 15.
- Canalaus, *Calico* insula 180. 10.
88. Cancii, Canciani et Cancianilla
 corpora 42. 10. 43. 5. 15.
- candidati Romae 779. 45.
- C. andianus patriarcha Gradens. 8. 30.
 45. 5.
- de Caniano, Alberedus.
- Cannae, Cannis, Cannensis civitas.
Canna 597. 5. 635. 1. 653. 5. 676.
 15. ep. Ioannes 1071. gast. Maraldus.
- Cannetum, in com. Termul. 612. 5.
 657. 15.
- Cannetus locus com. Caiat. 595. 25.
- de Cannis, Hermannus.
- Caonobius, curia regalis, ad I. Verba-
 num 109. 45. 115. 35.
- Cannuzza territ. de Ceperano 649. 25.
- canonum libri 652. 30.
- Canose, Canusium, *Canosa* in Apulia
 597. 5. 604. 15. 606. 5. 622. 5. 645.
 15. episc. Savinus.
- de Canose, Gualterius.
- Cantabona campans Hild. 853. 25.
- Cantauig (autel de —) dioc. Camer.
 514. 60.
- Cantalupus locus Aprutii 644. 30.
- Cantalupus territ. Bovian. 648. 35.
- Cantia, Canzia pars Campaniae 598. 40.
 603. 40. 604. 20.
- Canturienis episc. i. e. Cantuariensis
 252. 35.
- Canusia Tusciae i. e. in Lombardia 750. 45.
- Canusium castrum, Canussa (arx Lon-
 hard.). *Comosa* 109. 30. 113. 623. 30.
 738. 20.
- (S. Canutus) Danice rex 547. 45.
- Canolinus camerarius princ. Capuani
 811. 40. 812. 813. 10. 816.
- de Capetano puteus 611. 5.
- capilli miraculo decidui 96.
- Capitinata 625. 45. 648. 25. 661. 4.
- Capitulum 353. 40.
- Cappellus cogn. Rodulfi 676. 25.
- Capriata cast. 635. 5. 709. 1.
- Caprus, *Caorle* ins. Venet. 5. 35. v.
 Ven. — lense castr. 19. 5. episcopus
 in Caprulis 43. 40. ep. Leo; v. Con-
 cordianenses ep.
- capsas euangeliorum 256. 10.
- Capua 9. 30. 237. 40. 470. 25. 574. 25.
 578. 35. 579. 595. 20. 597. 598. 601.
 604. 20. 605. 606. 35. 607. 30. 609.
 613. 614. 616. 30. 617. 619. 1. 622.
 20. 625—627. 629. 10. 635. 636. 639.
 640. 40. 645. 30. 652—655. 665—
 673. 683—686. 689. 10. 707. 40. 708.
 715. 733. 45. 735. 30. 749. 40. 757.
 768. 763. 30. 764. 772. 774. 777. 40.
 781. 35. 791. 10. 792. 35. 809. 504.
 811. 40. 812. 817. 40. 820. 824. 35.
 841. 50. 842. 25. 843. 1087. 749. 40.
 eccl. S. Angeli de Oldisii, S. Be-
 nedicti, S. Erasmi, S. Iohannis, S.
 Ioh. de Landepaldi, S. Laurentii, S.
 Marcelli, S. Mariae, S. Nycolai, S.
 Rufi, S. Salvatoris, S. Stephani, S.
 Vincentii; porta S. Angeli; Capua
 quae et Sicopolis 601. 30; vetus 609.
 25. 671. 20. eccl. S. Petri; ep. Lan-
 deulfus (a. 880); Cap. nova 575. 25.
 576. 10. 601. 30. 609. 25. ep. Lan-
 dulfus (a. 880); ecclesiae divisio 578.
 50. ep. S. Germanus, Landolfus (a.
 856.), Sico (944.), Adelbertus (949.);
 archiepiscopus 624. 35. 635. 45. ar-
 chiep. Iohannes (966.), Leo, Gerber-
 tus, Pandulfus 1014, Adenulfus 1038,
 Hildebrandus 1049, Erveus 1078, a.
 1088. 761. 1., Senes 1100, Otto
 1120, Guillelmus 1136; archidac.
 Iohannes 914.
- Capuanus principatus 787. 40. 788. 30.
 793. 511. 817. 45. 839. 35. saepius
 principatus testium vocatur; gast.
 Landulfus; com. Miloia, Lando, Lan-
 dulfus II, Pandenulfus; princ. Ate-
 nulfus I, Landulfus I, II, Pandulfus I,
 Landulfus III, IV, Landenulfus, Lai-
 dulfus, Ademarius, Landulfus V,
 Pandulfus II—VI, Guaimarius, Ri-
 chardus, Iordanis I, Richardus II,
 Robertus I, Richardus III, Iordanis
 II, Robertus II, Alfusus; camerarius
 Canolinus; iudices Arechis, Sadel-
 frid.
- Caput aquis, eccles. S. Salvatoris in
 Asculo 607. 25.
- Caputargelia, — argilla, *Capo d'Argine*
 castrum Venet. 6. 10. 22. 35.
- Caput de rips locus 674. 5.
- Caputferreum, Pandulfus, 628. 5.
- de Caramanico, curtis 611. 15.
- Carbonara, *Carbonaro* in Princ. ult.
 736. 1.
- Carbonariae 404. 5.
- Carbonellus vir nobilis 774. 15.
- Carcinium loc. dioc. Camer. 420. 15.
- Cardatum castellum 744. 25. 789. 20.
 834. 35.
- Caris mons, *Carro* 582. 40. 660. 40.
- de Carica cast. S. Iohannis.
- Carinthiae, Karantanorum duces Otto,
 Heitaricus.
- Caffiolium in Suessonic. com. 424. 10.
- Carnellus fl. *Liri* 582. 25. 583. 5. 593.
 651. 30. 672. 40.
- Carosens, *Carosina* villa Can. 424. 40.
- Carnotensis episc. Eldradus (+1075.);
 comites Teibaldus, Odo I, II.
- Carnotensis, Boellus.
- Carolus v. Karolus.
- Carosus trib. et dux Ven. 17. 1.
- Carpellus rivus 632. 25.
- de Carpeneto curtis 612. 35.
- de Carpenone eccl. S. Marci 709. 20.
- Carriciana curtis 112. 30.
- Carrute locus 649. 10.
- Carseoli, *Carsoh* 607. 15. 642. 30. 709.
 709. 45.
- Cartago 728. 40.
- Carthusianum claustr. Hild. 871. 45.
 872. 5.
- de Carvis, Constantinus.
- Casa aurea 607. 1. v. S. Clementis, S.
 Trinitatis.
- Casa Flamma 784. 45.
- Casa Fortini 643. 25. 709. 35. 778. 1.
- Casa Gentians 583. 35. 590. 20. 594.
 15. 613. 20. 614. 30. 615. 1. 619. 25.
 629. 35. 640. 40. 654. 60. 811. 1.
 eccl. S. Benedicti, S. Iohannis.
- ad Casa Hildebrandi locus 687. 25.
- Casa maior 595. 10. 788. 790. 25. 808.
 35.
- Casa Palumbi 746. 15.
- Casa Peronde 607. 25.
- Casa Perenna 685. 25.
- Casa Ponti 634. 40.
- Casa Silverii 733. 30.
- Casale, prope Casinum 583. 5. 640. 40.
- de Casale castrum 612. 10.
- Casale locus pertin. cast. Veneris 650.
 15.
- Casale de Aquafudato 801. 25.
- Casale Caspuli castellum 637. 10.
- Casale Mari ad S. Georgium 633. 35.
- Casale planum territ. Morrone 649. 30.
 eccl. S. Apollinaris, S. Mariae.
- Casale Prandi 610. 35.
- de Casali, curtis loco Forcae 633. 20.
- Casecondignus, *Cougnon* 164.
- Casinense coen. S. Benedicti, Mons
 Casini 81. 1. 237. 40. 289. 10. 551—
 844. 849. 35. abbas v. p. 376. 377.
 828. Docibilis, Ioh. Rotundulus, Rai-
 naldus I, Guibaldus, Rainaldus II,
 praepositi Giselpertus, Angelarius,
 Wamelfrid, Matelpotus, Aligerius,
 Iohannes, Theobaldus, Andreas, Teuto,
 Iohannes, Oderisius I, II; decani
 Azzo, Otto; eccl. S. Andreas, Bene-
 dicti, Mariae, Martini, Michaelis, Pe-
 tri, Salvatoris.
- Casinum castrum, postea S. Petrus in
 monasterio 581. 15. 583. 10. 615. 35.
 eccl. S. Petri; arx Melto; v. S. Be-
 nedicti eccl. Cas.
- Casinus fl., *Le Fontanelle* 553. 20. 628.
 30. 677. 10. 733. 10.
- Castellum, Cassel, *Cassel* villa Fran-
 diae 319. 50. 537. 30. praef. Iulianus ep.
 C.), 538. 1. comites Robertus I, II,
 Bauduins.
- S. Cassiani eccl. Cinglae 583. 15. 799. 20.
- S. Cassianus in Filone 645. 15.
- Castelgardus 633. 35.
- Castello de Baroncehlo 757. 45. 789. 10.
- Castellanus ep. (*Castellaneta*) Theodal-
 dus 1071.
- Castello in Calabria 771. 20.
- Castello in Lombardia 770. 40.
- Castello terr. Troiano 764. 60.
- in Castellone 645. 20.
- Castellum ad mare 811. 1; v. Turris
 ad mare.

- Castellum S. Mariae, *le Cileau* 450.
25. cf. Cameracium, Nov. cast. et
Vendelgeias.
- Castnerias villa dioc. Camer., *Cast-
nerias* 541. 2.
- Castoria urbs Macedoniae 766. 15.
- Castriolus, *Mons* 409. 20. 464. 20. vide
Hannonicus comites.
- Castriuanum, com. Pinn. 590. 25. 645.
10.
- de Castro, Guido.
- Castroianum 612. 35.
- Castrum Coeli 638. 10. 654. 25. 839. 50.
- Castrum Cremonense, *Crema* 746. 151.
com. Heynicus.
- Castrum Eudolini 648. 35.
- Castrum Iohannis in Sicilia 707. 25.
734. 30.
- Castrum Neptuni 564. 25.
- Castrum novum, v. Novum.
- Castrum villari, *Castrovillare* 743. 20.
- Castuli eccl. S. Magni 649. 5.
- Castulus, homo 613. 5.
- Casulini pons 578. 35. 601. 30. 685. 15.
- Catalaunus, *Châlons s. M.* 533. 55. ep.
Mantio, Bovo, Gebonius, Rogerus I, II,
catapontus I. e. catapontus, Italise satrapa
62. 35.
- Cathena, *Catania* 707. 30. 735. 5.
- Cato 389. 10.
- Catulisca silva 622. 30.
- Gaucenna, piscaria 770. 30.
- Caudina, de Caudis vallis 594. 5. 595.
5. 605. 25. 608. 25. 621. 5. 635. 10.
- Caudinae furcae 820. 20.
- ad Cavam coen. S. Trinitatis.
- Caza, *Cazza insula Dalmatiae* 32. 15.
- Cazoli locus 811. 20.
- S. Cecilia virgo 851. 25. eccl. de Cas-
troniano 612. 35. monast. Colonienis.
191. 30. ecclesia Neap. 619. 20. trans
Tiberim titulus 705. 20. card. Desi-
derius.
- Cedici mons 631. 15.
- Cedula cast. *Zola* 770. 35.
- Celano in Marsis 604. 10; eccl. S. Vic-
torini.
- Celeiana, *Cilly* in Carantonia. 7. 10.
44. 5. ep. Iohannes.
- Celestinus I. papa 10. 20.
- Celestinus II. v. Guido card.
- Celestinus III. 858. 45.
- Celestinus papa 804. 40. cf. Theobaldus
card.
- Cellarola roca 709. 5.
- Celle prope Dionantum 182. 45.
- Celle castellum 642. 30.
- Celli curtis in Aprutio 637. 20.
in Cellis, eccl. S. Mariae.
- Celsus praepos. Casae aureae 608. 10.
749.
- Cencius consul Romanorum 741. 40.
749.
- Cendeboldus v. Zuendeboldus.
- Cenomannorum saltus 539. 20.
- cenus Apuliae etc. Romanse eccl. de-
bitus 706. 10. census Venet. v. Croati.
de Centesimo rivus 673. 15.
- Centumcellae 179. 20.
- Ceolfridus abb. 11. 40.
- Ceperanum, Cyperanum, *Ceprano* 648.
25. 746. 5. 768. 5.
- Ceperanum, *Ceprano*, syn. 1114. Oct.
786. 20.
- Cephalonia 615. 15.
- Cephaluni locus 594. 10.
- Cerasolum 710. 10.
- Cerbulus presbyter 587. 30.
- cereostarii Romae 779. 45.
- Cerquetum in Penns 607. 20.
- cerza v. Gisclbertus cerza 250. 10.
- Cerra dompnica 769. 35.
- Cerretium planum 611. 25. 710. 10.
- Cervarium, *Cervaro* oppidum 677. 10.
679. 35.
- Cervarius mons 767. 55.
- Cervarius pratum 596. 20.
- Cervianum locus 685. 20.
- Cesara Persarum regina 8. 35.
- Cesa castellum com. Pinn. 612. 30.
Cese 768. 20.
- S. Cesidius in Marsis 635. 1.
- Cesima 651. 20.
- in Cesie coen. S. Mariae 634. 20.
- Cusénis op. (Istria) Vindemius.
- Cesso ep. Mett., Theodericus? 28. 1.
v. n.
- in Cesule eccl. S. Andreae 645. 5. 649.
20.
- Cetrarius, Citraris, *Cetraro* 744. 15.
- Chaldowa fl., *die kalte Aue* 290. 1.
- Chaltenbach palus, *Colbeck's Moor* 289. 15.
- Chanana 321. 15.
- chaos 386. 30.
- Chartres 523. 45. v. Carnotenses ep.
- Chebenhale eccl. dioc. Eichst. 247. 40.
- Cheri (pons de —) 534. 20.
- Childeberta uxor Amalfridi 458. 30.
- Childebertus rex Franc. 7. 30. 460. 25.
539. 5.
- Childericus rex Austras. 409. 40. 412. 20.
- Chilianus v. Kylianus.
- Chilpericus rex Burgund. 405. 30.
- Chisamenor pal. 289. 45.
- Chive, *Kiew* civit. 313. 1.
- Chizini pop. Slavor. 311. 30. 312. 30.
343. 5. 344. 5.
- Chlindesmor, *Glinstermoor* 317. 25.
- S. Chlodulfus ep. Mett. 183. 30. 184. 25.
- Chlodulfus domesticus 184. 30.
- Chnab fl. Olaph, rex Dan. 301. 20.
- Chnod, Chnut, Chnut, Knut, cognom.
Lambertus s. Lambrecht fl. Svein
Ottonis, rex Danorum et Anglorum,
281. 35. 319. 25. 328. 25. — 329. 1.
332. 5. 333. 15. 340. 30. 371. 5. 391.
25. filii Haroldus, Swein, Hardeknut.
- Chonebertus v. Chonebertus.
- Chonradus v. Conradus.
- Chori ins. 374. 5. v. Churland.
- Chouno v. Cono.
- S. Chriogoni tit. Romae 692; eard.
Fridericus.
- Christianus episc. in Arbusin 366. 10.
- Christianus comes, advocatus eccl.
Gandeshem. 853. 15.
- S. Christianae passio 728. 30.
- Christina, Luidolfi ducis fil. abh. Gan-
dersh. 851. 50.
- S. Cristofori eccl. terr. Aquin. 709.
30. de cast. Petroso 649. 40. 664. 15.
- Christoforus papa 615. 30.
- Christoforus patriarch. Grad. 10. 65.
11. 25. 45. 45.
- Christoforus I. ep. Olivol. 43. 30. 14.
5. 10.
- Christoforus II. presb. (S. Moysi eccl.
siae plebanus) ep. Olivol. 14. 35.
- Christoforus episc. 412. 1.
- Christoforus, Romani fil. imp. 23. 40.
- Chroati v. Croati.
- Chunibertus, Chonebertus, Cu-
niberd, Cunibertus.
- S. Cunibertus archiep. Colon. 184. 25.
185. 30. 408. 15.
- S. Chonebertus abbas Maricot. 412. 20.
aria Audeliana 413. 10.
- Cunibertus abb. Novalic. 107. 35. 133. 5.
- Cuniberd rex Langob. 38. 10.
- Chungard quae et Ruzzia 372. 35.
- Chungundis v. Cungundis.
- Chunradus v. Conradus.
- Churland ins. 374. 1. v. Chori.
- Chusi 489. 5.
- Chutun rex Danorum v. Chud.
- Ciccianum, Cyceanum, *Ceccano*, comites
788. 30. Amatus, Hobbertus, Gotfri-
dus.
- Ciccle locus com. Penn. 634. 40. 641.
25.
- Cicero de natura Deorum 747. 10. Ci-
ceronis synonyma 795. 55.
- Cielades 384. 5.
- Ciclopes v. Cyclopes.
- Cidrus viscomes Richardi pr. 756. 50.
768. 10.
- Cifalanum, Cifelanum 772.
- Cificia princ. Capusano 685. 20.
- Cimella 108. 30.
- Cimilianum 590. 35.
- Cimulus, nomen servorum 587.
- Cincla, ostium *Mosae* 368. 20.
- Cingla 583. 15; eccl. S. Cassiani, coen.
S. Mariae.
- Ciniscus mons, *Mont Cenis* 81. 5. (Cy-
niscus 82. 10.) 84. 50. 95. 35. 120. 10.
- Cinqualium 772. 20.
- S. Ciprianus v. Cyprianus.
- Circipant, Cerei paniceis, Slavorum s.
Wiltorum pop. 311. 30. 312. 30. 343.
5. 344. 5.
- Circulariae 606. 15.
- circulus aureus patricii 683. 1.
- Ciscia, *Zeix* 310. 1.
- Cisnus mons 582. 25.
- Cistellensis monachus 830. 831.
- Cistercienses fratres 855. 50.
- Cisterna in Princip. ult. 820. 45.
- Citruaria castrum 774. 35. v. Cetr.
- Civitas in Capitinata 653. 5. 661. 1.
676. 29. 686. 5. ep. Rogerius 1071.
- Civitas Castellana, *Citta di Castello* 643. 5.
- Civitas Castellana, *Civita Castellana* 741.
35.
- Civitas nova quae et Eracliana, *Citta-
nuova* 11. 25. 14. 10. 35. 20. 10. 22.
25. 29. 30. ep. Iohannes; episcopatus
43. 40. v. Eracliana et Opitergina.
- Civitella prope Barrégium 635. 1.
- Civitella in Marsia 604. 5. 745. 45.
- Civitella in duc. Spoletino 768. 25.
- Civitella in com. Teatino 612.
- Clabazzanum curtis 603. 40.
- S. Clarae mon. Avignon. 868. 40.
- Claras locus 771. 30.
- Claravallis, Clarevallis, *Clarvaux* 549.
40. abb. Bernardus.
- Clarissimus ep. Concordiensis 5. 35. 7.
15. 44. 35.
- Clarusmons, Claremons, Clermont, *Cler-
mont en Auvergne* 505. 5. 513. 10.
517. 50. 544. 30.
- Claudius ep. Taurin. 103. 5.
- Claudius imperator 38. 25.
- Claudius super ep. Pauli 662. 25.
- S. Clemens in Avezano 645. 15. eccl.
et coen. in Casa aurea 607. de In-

- stila 716. s. abb. Trasmundus; in Plombata 612. 1.
- Clemens II. papa 225. 25. 228. 25. 237. 264. 25. 330. s. 338. 1. 532. 40. 628. 20. 683. 684. 25. cf. Snidger.
- Clemens III. papa 751. 15. v. Guibertus.
- Clemens VI. papa 870. 30.
- S. Clemens ep. Mett. 187. 20. 168.
- Clemens 86. 5.
- Clementia Flandr. comitissa, uxor Roberti II. soror Calixti II. papae. 546. 45.
- Cleps rex Langobard. 38. 5.
- Clermont v. Clarus mons.
- Cla mons, *Chia* 660. 40.
- Clivus Scauri 239. 10.
- Clodoveus Franc. 403. 45. 404. 1. 407. 50.
- Clodoveus I. rex Francorum, quartus a Clodione 404. 5. 405. 20. 406. 10. (407. s. Hludowicus) 458. 35. uxor Crothildis.
- Clodoveus II. f. Dagoberti I. rex Franc. 187. 409. 25. uxor Badhildis.
- Cloia insul. urb. Ven. *Chiozza* 22. 35.
- Clotharius II. f. Chilperici, rex Franc. Lutharius 178. 45. 181. 5.
- Clotharius III. rex Franc. 409. 35.
- Clowen, *Clawen* vill. Hildesh. 860. 50. 863. 20.
- Clugies maior, insul. Venet. 6. 10. vid. Venetia.
- Clugies minor, *Chiozza* insul. Venet. 6. 10. v. Venet.
- Cluniacum, Cluniacense, Clugiese, Clunicense mon. 49. 1. 59. 35. 61. 35. 70. 30. 546. 40. 792. 45. abb. Oddo, Odilo, Ugo, Pontius.
- Clna Liguriae 842. 10.
- Coadgratum 808. 40.
- Coldigen castr. 871. 35.
- Colemantanus, Rainaldus abb. 816.
- Colimiana locus 595. 25.
- in Colle, eccl. S. Calisti 645. 5.
- de Colle Carello, castellum 637. 10.
- de Colle longo, eccl. S. Mariae.
- Collenori, Aprut. 664. 5.
- de Colliae, S. Georgius.
- Collis altus, com. Pinn. 612. 30.
- Collis Insulae 572. 10. 649. 15.
- de Colle Maio, castrum 612. 30.
- Collis rotundus 742. 40.
- Colo, Caiatianus 594. 20.
- Colonia, Agrippina, Colonia Agrippinensis, *Cöln* 145. 10. 162. 1. 165. 5. 168. 191. 20. 194. 45. 208. 10. 220. 25. 234. 40. 280. 35. 281. 10. 288. 15. 293. 35. 298. 25. 301. 25. 330. 20. 331. 40. 334. 15. 336. 1. 343. 15. 378. 15. 429. 20. 432. 15. 440. 30. 442. 30. 471. 5. 485. 1. 530. 45. 533. 25. 737. 20. 843. 30. archiepiscopi: Maternus, Ephraim, S. Severinus, Evergastus, Chunebertus, Hildibaldus, Hermanus I. Guntherius, Willebertus, Bruno, Volmarus, Gero, Heribert, Pilegrinus, Herimannus II. Anno, Fridricus I.; Coloniensis provincia 214. 25.
- Coloniensis metropolis 214. 25. Agrippinensis parochia 184. 50. 185. 30. Coloniensis cathedra 200. 5. Coloniensis archiepisc. ops 353. 1.
- Colopini procer. Ven. 27. 15.
- Cobis atagnum, locus *Phoenis* 311. 1.
- S. Columbanus 79. 25. eccl. in Tuscia 804. 35.
- Comes iuvencis, Aclitius 676. 25.
- comes a. 874. 121. 40. a. 877. 122. 3. a. 1008. 36. 40. a. 1068. 537. 15. a. 1106. 545. 25.
- Comes dux Atrebat. temp. Jul. Caea. 402. 45. 403. 15.
- Constantianus (s. legendum videtur, nisi dubium manet utrum cod. 1. f. habeat an f. *Comignano*, haud procul a Teramo 645. 5.
- Comio in com. Teatino (?) 612. 10.
- Cominus, Cominum, civ. et pagus, *Alvita* 632. 55. 633. 637. 30. 644. 1. 647. 35. 648. 1. 649. 10. 635. 5. 660. 40. 665. 20. 687. 30. 709. 25. 710. 5. 746. 1. 793. 45. com. Stephanus, Melius, Petrus 1022.
- Comitis nobilis Sardus 796. 5.
- S. Comiti coen. iuxta Arullum 611. 15. eccl. in Orni 611. 25. in com. Teatino 633. 1.
- communitas porta Taurini 111.
- Compa. Cozza 595. 10. 596. 20. 636. 15. c. Radechis.
- Conca castrum 626. 30. 651. 25. 684. 5. 709. 745. 30.
- Concordiensis ep. Clarissimus, v. Caprulensis episcopus.
- Concordia canonum 662. 30.
- a concubina genti equum apud Scandinavos sortiantur partem 332. 15.
- Condatum vicus, *Conde* 462. 25. 464. 35. 491. 25. 509. 10. 525. 40.
- Condomiti Calazuri 764. 45.
- Condrens, Condrostinsis pagus, *Le Condros* 419. 55. 420. 1. 450. 10.
- Confluentia, *Coblentz* 468. 5.
- Coniberius v. Chunebertus.
- Cono, Cuono, Chouno, Chuno; v. Conradus.
- Cono archiep. Trever. electus 348. 25.
- Cono praep. Hildesh., ep. Brissinensis 843. 10. 854. 10.
- Cono ep. Praenestinus 553. 30.
- Chouno archiep. Ratispon. 263. 50.
- Chouno presb. Eichst. 250. 5.
- Chouno dux Baiar. 264. 25.
- Cono, Cuono, fr. Berengarii de Baiaria 778. 45. 779. 10.
- Chounradus, Chounradus, Chou-radus, Couradus; cf. Cono.
- Chou radus presbit. cardin. S. Praxedis 809. 35.
- Conradus archiep. Moguntinus 856. 45.
- Conradus archiep. Salzburg. 847. 35.
- Conradus I. ep. Eichst. 250. 25. 251. 3.
- Conradus II. de Peffenhausen - episc. Eichst. 252. 50.
- Conradus I. imperialis saulæ cancellar. ep. Hild., post Erhipolensis 858. 30. 859. 1.
- Conradus II. ep. Hildesh. 860. 10. 861. 30. 862. 5.
- Chou radus ep. Savinensis 811. 15.
- Chou radus, Chouno ep. Spirens. 246. 1. 249. 20.
- Conradus ep. Traiect. 848. 15.
- Conradus praepos. Montis S. Mauri. Hildesh. 862. 10.
- Conradus presb. Hildesh. 849. 25.
- Conradus presb. Hildesh. 849. 25.
- Conradus I. rex Germ. 391. 5. 850. 25.
- Chou radus, Chounradus, Cono II. dux Francor., rex Germaniae, caesar, imperator 64. 45. 65. 5. 66. 5. 67. 45. 68. 30. 69. 15. 70. 5. 124. 1. 128. 10. 190. 215. 216. 218. 45. 219. 1. 235. 20. 236. 30. 250. 5. 281. 40. 302. 30. 303. 20. 325. 25. 328. 10. 329. 1. 330. 20. 332. 5. 334. 1. 335. 15. 391. 25. 392. 1. 485. 1. 20. 487. 25. 530. 10. 531. 40. 532. 1. 626. 5. 658. 15. 665. 20. 666. 670—673. 676. 30. 675. 35. 677. 10. 677. 45. 852. 25. 850. 35. 852. 45. uxor Glia; f. Heinrich III; cancell. Cadolou.
- Conradus, Chounradus III. dux Savaiae. (rex) imp. 251. 20. 547. 10. 795. 805. 45. 822. 832. 25. 833. 30. 842. 15. 855. 20.
- Conradus IV. rex Germ. 252. 5.
- Chounradus rex Austrasiarum f. e. Burgundionum 64. 35. 236. 35.
- Conradus dux Franc. 427. 15.
- Conradus comes de Werningrode 871. 35.
- Chou radus nepos comitis Herimanni 778. 50.
- Conradus comes de Lowenrod 861. 5.
- Kou radus de Kastei 240. 45. 248. 50.
- Conradus de Piscina 860. 35. 863. 5.
- Conradus Acken 864. 10.
- Consentia, *Cozenza* 786. 20. 799. 40. archiep. Rodulfus.
- Constantiacus vicus Ven. 39. 30. 41. 30.
- (Constans) ep. Vercensis 720. 1.
- Constantis ux. Bosmundi I. 786. 15.
- Constantinenses ep. Salomon, Roumaldus, Ghebehardus.
- Constantii cesa 605. 10.
- S. Constantiniani Casin. corpus 793. 5.
- Constantinopolis 4. 30. 6. 10. 30. 50. 57. 25. 63. 5. 79. 25. 339. 30. 347. 20. 418. 45. 608. 45. 615. 10. 616. 25. 626. 35. 627. 635. 40. 652. 30. 654. 15. 672. 10. 675. 678. 10. 687. 5. 694. 35. 702. 50. 722. 30. 723. 731. 15. 742. 20. 765. 40. 766. 785. 20. 794. 35. 795. 840. 15. patr. Nectarius, Nestorius, Gregorius, Gallianus, Cyrus, Ignatius, Photius, Stephanus, Michael; ecclesie 8. 20. 686. 15. ecclesiae universalis 66. 30. artifices 598. 30. 718. 15. imperatores Iustinianus I. — Alexius Comn., Iohannes, Balduinus I. Petri; imperatrices Helena, Sophia, Heresia. Constantinopolitani imper. filia 137. 25. desponsata Ottoni III. confusa cum Theophano. Constantinopolitanus sceptrum 313. 1.
- Constantinus papa 10. 50. 11. 1. 5. 581. 40.
- Constantinus abbas Casinensis 576. 40. 580. 20. 628. 40.
- Constantinus Africanus monach. Casin. 697. 5. 728. 35. 729. 743. 1.
- Constantinus I. imp. 126. 40. 609. 45. 795. 15.
- Constantinus II. fil. Heraclii, imperat. 8. 30.
- Constantinus III. fil. Constantii 10. 5.
- Constantinus IV. imp. cog. Copronym. 11. 25. 12. 20. 47. 1.
- Constantinus V. imp. 585. 586. 20.
- Constantinus VI. imp. 13. 30. 598. 25. 593. 35.
- Constantinus ipatus fil. Leonis Arm. imp. 15. 25.
- Constantinus fil. imp. Basil, imp. 19. 10.
- Constantinus fil. imp. Leonis, imp. 23. 5. 25. 24. 5.
- Constantinus fil. Romani, imp. 23. 40. 24. 5. 25.
- Constantinus imp. 36. 1.
- Constantinus (IX.) Monomachus imper. 347. 15. 666. 45. 686.
- Constantinus de Carris 796. 10.
- Constantinus fil. Mauricii imp. 8. 10.
- S. Constantii ep. vita 794. 20. eccles. terr. Aquin. 709. 30.
- Constantius episcopus 412. 1.
- Constantius praepos. S. Benedicti de Latino 634. 1.
- Constantius, Constantinus, Constantius imp. 8. 35. 9. 40. 10. 5.

- consulatus in Germ. 359. 30. v. vicem dominatus.
- Contardus ep. Fundanus 787. 45.
- Conferius 799. 45.
- Coquina locus Sardiniae 796. 10.
- Corbeia nova, Corbeisens, Corbeisens, Corbeii 291. 29. 292. 15. 302. 1. 346. 15. 352. 30. 360. 5. 432. 35. 848. 30. 851. 1. 35. 854. 35. abbas Adalgarus, Bovo.
- Corbeisensis computus i. e. annales 297. 35. 300. 35. 302. 20. cf. 303. 35.
- Corbo prior Lasinensis 789. 10.
- Corbo Aprutinis 674. 25.
- Corcodillum 781. 25.
- Corinthii 476. 1. 479. 20.
- Corymbus 535. 25.
- Cormones castrum super Aquileiam 45. 25.
- Corneclanum, com. Testino 645. 5.
- SS. Cornelii et Cipriani eccl. Venet. 21. 50.
- Cornelii historia (Tusci codex) 746. 40.
- Cornetum 590. 35.
- S. Coronae corpus 309. 20.
- ad Coronillas 637. 35.
- de Corrigie, fons 784. 35.
- Corvica 104. 25. 585. 35.
- Cortina in Sardinia 796. 10.
- Corvarum pescatum 582. 25.
- de Corvazzano, Girardus.
- Cosa aqua 583. 5.
- SS. Cosmas et Damiani 851. 25. eorum corpora 102. 5. 309. 25. 416. 45. eccl. de Civitella 604. 5. in Elireto 607. 15. Leod. 177. 40. 203. 10. in Pireto 641. 15.
- Cosmographia 403. 50.
- Couring villa Camerac. 431. 50. 432. 1. vid. Gundecium.
- Cracabden 320. 15. v. Olaph Crac.
- Crescentius ep. Sabin. (1101.) 553. 30. 781. 25.
- Crescentius Romanus, monach. Casin. 815. 45.
- Crescentius Rom. senator, civis praepotens (praefat. et patric.) 56. 1. eius uxor 57. 10. 640. 35. 643. 5. 644. 55.
- Crescentii castrum Romae 781. 1.
- Crescentius com. Marsorum 844. 1. fil. Berardus.
- Cresconius de bellis Libyis 747. 5.
- Creta insula 19. 20.
- Crevecoeur, Crevecoeur castell. Camer. 506. 25. 507. 30. 510. 30. 522. 35.
- Crithildis fil. Chilperici regis, Clodovei uxor 405. 30.
- Crientio fluvio, *Le Crinckon* d. Atreb. 411. 20.
- criptae de Gariliano 733. 15. imperatoris 583. 10. Latronis 611. 1.
- Criticus rex Burg. 86. 20. f. Hilligund.
- Criscius praepos. S. Sophiae 608. 20.
- Crisopolitana civitas, vulgo Vesuntio 70. 5.
- Crispin, S. Petri abbatia *Cyepin* 425. 10. 464. 35.
- Crevecoeur castr. Camerac. v. Crevecoeur.
- Croati, Croati Sclavi 23. 1. 29. 15. 31. 25. rex 32. 10. iudex 30. 40. dux Michael 23. 5. census Croatia a Venetis datus 29. 13. 30. 40. v. Sclavi.
- Crosta 590. 35. 594. 10.
- crucesignati 756. 45.
- S. Crucis lignum 624. 40. 636. 15. 661. 25. 662. 15. 693. 40. 695. 25. 697. 30. 720. 30. 721. 742. 20. 746. 45.
- S. Crucis eccl. Amalfi 673. 10. Cam. 421. 35. 497. 10. 501. 20. 510. 20. 523. 20. 539. 15. atrium Camerac. (Kirchhof) 499. 40. 504. 30. alt. in eccl. Casin. 648. 10. eccl. in pectore de Cingla 583. 25. altare Eichstetana. 247. 1. S. Crucis et BB. Petri et Pauli mon. Hild. 854. 15. 855. 40. eccl. Leodiensis 230. 15. de Cruce, eccl. S. Mariae 649. 1. in Ortucce 634. 15. in pertinentia de Roma 612. 10. in Ysernia 768. 1.
- S. Crucis card. Gerardus.
- S. Crux locus 733. 25.
- Crustiacum villa 425. 10.
- Cucuruzum rocca 708. 35. 736. 30. 757. 25. 778. 1. 793. 10. cf. S. Salvatoris.
- Cudebertus clericus 79. 20.
- in Calmo 590. 35.
- Comacianense castrum 21. 35. comitatus 21. 30. insula 23. 15. villa 20. 1. Comacchio; comes Marinus.
- Comae, Cumana urbs, Como 33. 20. 66. 20. 125. 15.
- Cumani, Cumenses ep. Albericus (Chumanus 124.), Litiherius, Penno.
- Comanus lacus 30. 40. 36. 1. gurgites 33. 20.
- Comae (prope Neapolim) 631. 30.
- Cundharius rex Franc. 87. 10. 90. 45. 91. 92.
- Cunibert v. Chunibertus.
- Chunigundis imp. ux. Heinrici II. imp. 128. 10. 235. 30. 450. 50. 529. 50. 627. 5. 638. 20.
- (Cunigundis) filia Chaut, Heinrici III. ux. 329. 1. 332. 15.
- Cupuli vicus 685. 25.
- Cupplatu locus 799. 40.
- Curia Gallorum, *Chur* 66. 20. ep. Dietmarus.
- Curidum (Curiculum?) *Corntchia* 16. 40. ad Currentes curtis 645. 30. cf. S. Iohannis.
- de Cursa, vallis 732. 1.
- Curtis vecchia, Lucau 745. 35.
- Curvata locus 632. 5.
- Curzula ins. *Curzola Dalm.* 32. 45.
- Cusanum gaudium 590. 30.
- Cossanus monast. in dioec. Perpinisac. 26. 20.
- Cyocannum v. Ciccasium.
- Cyclopes, Ciclopes 379. 1. 387. 10.
- Cymbri 780. 45.
- Cymbris, Bertulfus 815. 40.
- Cynocephali 283. 5. 375. 15. 379. 1.
- S. Cypriani eccl. in civ. Maritima 634. 15. apud Mistrinam 14. 15.
- Cyprianus Grad. patr. 8. 55. 45. 15.
- Cyprianus monachus 585. 35.
- Cyprus 536. 45.
- S. Cyriaci in Brunswike mon. 861. 35. praep. Hermannus.
- Cyrus ep. 10. 15.
- Cyrus abbas in Ponto, deinde patriarch. Constantinopol. 10. 50. 11. 1.
- Cysternola 790. 25.

D. cf. T.

- Dacae, Daci v. Dani.
- Dachensaldus Capuanus 595. 20.
- Dachtmissen fortalicium Hild. 873.

- Dado comes, pater Ardoini regis 35. 1.
- daemones sub specie catellorum 117. 5.
- daemoum luctus 120. 25.
- Daganus archiep. Magdeburg. 322. 5.
- Dagobertus, Daghobertus.
- Dagobertus I, filius Chlotharii II, rex Francorum 168. 178. 45. 179. 181. 409. 1.
- Daghobertus Capuanus 585. 25.
- Dalhoia, *Dalhy* in Scomia 371. 25. Dalhogiensis episcopus 366. 5. 371. 5. ep. Egino.
- Dalmo 867. 10. cf. Lippoldus de Dalem.
- Dalmatia 43. 25. 535. 30. Dalmaciae 14. 10. Dalmaciarum urbes 19. 20. Dalmaciani 31. 25. abb. Petronius, Adeulfus.
- Dam oppidum Hildesb. 869. 45.
- Damasus I. papa 10. 20.
- Damasus II, Damassus (Poppe, Bruno. ep. Brix.) papa 229. 1. 237. 55. 532. 40. 683. 15.
- S. Damasus locus 583. 1.
- Damiani, Petrus.
- S. Damiani corpus 309. 25.
- Dammone opp. Hildesb. 862. 20.
- Dani 280. 45. 281. 5. 291. 1. 292. 1. 295. 15. — 301. 10. 303. 1. 305. 5. — 308. 1. 310. 10. 311. 10. 314. 10. 316. 30. 317. 10. — 320. 20. 325. 1. — 327. 5. 329. 5. 332. 10. 333. 10. 338. 1. 339. 25. — 342. 10. 345. 1. 347. 10. 353. 10. 356. 1. 20. 363. 40. 367. 30. 370. 5. 373. — 374. 1. 376. 10. — 381. 30. 383. 10. 386. 5. 390. 25. 391. 1. 417. 10. 429. 15. 446. 40. 652. 20. Dacae 285. 15. 25. Daci 376. 5. Danis 281. 40. 291. 10. 292. 10. 294. 30. — 296. 10. 303. 1. 304. 5. 314. 10. — 319. 5. 321. 10. 323. 20. — 325. 10. 327. 10. 332. 10. 333. 5. 339. 10. 341. 1. 365. 5. — 367. 30. 369. 35. — 373. 1. 384. 20. 386. 20. 387. 30. 391. 15. Dacia 347. 45. 548. 35. Danicum regnum 307. 5. 325. 30. 355. 35. Danorum regnum 404. 30. Danorum insulae 341. 25. 404. 30. Danis cismarina i. q. Iudland 307. 5. Dancemarcho 525. 20. Danicus rex 370. 15. Danorum regalis stirps 333. 15. reges: Gotafred (800.), Hemming (810.), Sigafred, Anulo (Ring), Reginfridus, Haraldus, Horicus I, II, III, Sigafred cum fratre Halpdani, Heiligo, Olaph I, Chnob, Gurd, Sigerich, Hardegon, Hardegnuth, Haroldus, Svein I, Otto, Hericus, Olaph, Chnut, Hardechnut, Magus, Svein II. a Caput; Danorum in Anglia consistentium reges: Gundredus, Anaslaph, Sigtrich, Reginold, Svein Otto, Chnut, Harold, Hardechnut, v. Angli; Danorum princeps, optimus Haroldus 333. 1. utraque 372. 15. Daniae ep. Hored (v. Sleswic. ep.), Liuffig, Reginfrond, Harig, Stercolf, Folgbract, Adelbract (v. Sleswic. ep.), Merka (v. Sleswic. ep.), Odinkar senior, cf. episcopus Arbusienses, in Fano et Faria, Orchadum insularum, Ripenses, Scomiae, in Seland, Sleswicenses, in Wendite, in Wibergh.
- Daniel, Danihel.
- Danibel cler. Terentius 595. 15.
- Daniel miles Flandr. 547. 30.
- Danubius fluv. 11. 45. 62. 25. 179. 60. 360. 1. 535. 20. linea 173. 35.
- S. Dariae passio 565. 794. 25. rel. 720. 20.
- Dassle opid. Hild. *Dassel* 867. 15. comitatus 802. 5. 870. 35. v. Ludolf et Adolf de D.
- Datto, Dattus.
- (Datto) episcopus Stanensis 720. 5.

- Dattus cognatus Meli 625. 30. 652. 653. 20. 654.
- Daufertius 700. 45. v. Desiderius.
- Daufertius com. de Larino 674. 20.
- Daufertius f. Draconari 771. 10.
- Davantria 298. 30.
- David rex. Ind. 303. 18. 315. 18. 405. 6. 473. 10. 485. 15. 489. 6.
- Debelliens Rivus, *le Boutevriens* prope *Belhème* 493. 40. v. Balliens rivus.
- Decanatum curtis 603. 40.
- Decanabri locus 769. 35.
- Decianum castellum 674. 45.
- Decius imp. 38. 45. 751. 15.
- S. Decroentius locus 622. 5.
- Dedus palatinus comes, Adalberti archiepiscopi Brem. fr. 357. 25.
- defensores Romae 779. 45.
- Delruode flav. *Dalouan* 310. 20.
- Delruode silva 310. 20.
- Demena vallis Siciliae 707. 735. 1.
- Demetrius, Dimitrius.
- Dimitrius mai. Ven. 13. 50.
- S. Demetrii miraculum 767. 20.
- S. Dimitrii eccles. in Calabria 722. 1. 773. 25. eccl. Neapoli 709. 20. festivitas 17. 15.
- Denckendorf eccl. dioc. Eichst. 247. 20.
- Deonatum, *Dasant* 176. 35.
- Depenowe cast. Hild. *Depenau* 860. 30. 862. 20.
- Derniese territorium, *Ergny*? d. Cam. 407. 15.
- Derus pagus, *Esterigau* dioc. Muidens. 290. 1.
- Desiderius (Daufertius 700. 45.) ex praepos. Capuano abb. Casinensis, card. S. Ceciliae 550. 574. 575. 578. 45. 577. 25. 628. 60. 657. 40. 665. 5. 694. 5. 695—755. 760. 5. 761. 20. 762. 10. 763. 768—770. 20. 771. 1. 773. 40. 777. 45. 784. 1. 785. 45. 788. 795. 1. 802. 10. 808. 5. 810. 1. 828. 833. 40. dialogi 747. 5. v. Victor III.
- Desiderius rex Langob. 38. 15. 93. 15. 94. 25. 97—101. 198. 30. 589. 591. 770. 20. ux. Ansa; fil. Algisius; filia 101. f. Adelperga; notar. Paulus disc.
- Desiderius servus 587. 35.
- Desiderius 799. 45.
- S. Desiderii corpus 595. 35.
- Designatus ep. Tugr. 176. 15.
- Deusdedii, Deusdedi, Deusdedus.
- Deusdedi papa 5. 33.
- Deusdedi I. episc. Altinensis s. Torcellensis 10. 60.
- Deusdedus II. episcopus Torcell. 19. 5.
- Deusdedi abb. Casinensis 577. 10. 578. 25. 596. 633. 40. 828. 45.
- Deusdedi abb. (de S. Iohanne) 583. 25.
- Deusdedi f. Ursonis ducts, mag. milit. Ven. 12. 5. 37. 25. dux 13. 1. 37. 25.
- Deusdedus Grurus Venet. 17. 10.
- diabolus pugnam Fontanet. Romanis mittit 108. 5. vexat monachos 110. 25. 120. 35. pascitur cum Attone 113. 114. Lambertum necat 127. 15.
- Diana Seydica 388. 1. Dianae Tifatiniae templum 620. 35.
- Dido ep. Leudunens. 422. 15.
- Diet—vide Thiet.
- de Dia, Diensis (*Die en Dauphine*) episc. Hugo 497. 30. 546. 5.
- Diocletianus imperator 535. 30.
- Diomedis insula 591. 25. 700. 50. vid. Tremiti.
- Dionysius, Dyonisius.
- Dyonisius pupa 494. 40. 406. 39. 407. 30.
- (Dionysius) ep. Placent. 711. 45.
- Dionysius abb. 146. 45.
- Dyonisius pater Hunonis 102. 20. 103. 5.
- S. Dyonisia 432. 20.
- S. Dionysii abbatia Remensis 519. 45. eccl. de S. Anastasia 769. 20. eccl. Leod. 190. 25. 204.
- Dirachium 725. 25. Dirrachium 756. 20.
- Disburgum castellum 403. 50.
- Dispargum praed. 346. 15.
- discordia regni et sacerdotii 542. 25.
- Divionenses abbates Willelmus, Haitardus.
- Docibilia Caietanus, abb. Casinensis 626. 20. 645. 35. 646. 5.
- Docibilia I. dux Caietas 609. 35. 610. 651. 30. 652. 25. f. Iohannes.
- Doctrina paruum, liber 746. 35.
- Doda comitissa 634. 10.
- Dodilo ep. Camer. et Atreb. 422. 20. 423. 1. 424. 1. 446. 30. 447. 1. 450. 15. 458. 35.
- Dodo episc. Monast. 847. 45.
- (Dodo) ep. Rosellanus 720. 1. 736. 5.
- Dodo Flandrensis, abbas S. Andr. Camerac. 547. 5.
- Dodo abbas monast. in villa Wastero 463. 1.
- Dodo mon. Novalis. 102. 30.
- Dodo, vir praepotens 194. 195. 10.
- Dodo 687. 25.
- de Doliola, S. Silvester.
- Domini circumcisio 102. 10.
- Dominica curtis, *Demencourt* d. Atreb. 411. 20.
- Dominicus patriarcha Grad. 22. 25. 40. 47. 30.
- Dominicus ep. Camerac. et Atreb. 407. 40.
- Dominicus I. ep. Olivol. 18. 30. 20. 25.
- Dominicus II. episc. Olivolens. 23. 20.
- Dominicus III. Gradonicus, ep. Olivol. 30. 25. 31. 35.
- Dominicus I. episc. Torcellensis 17. 13.
- Dominicus II. ep. elect. Torc. 19. 45. 20. 2. 45. episc. 21. 10.
- S. Dominicus abb. Soranus 627. 25. 668. 1. 731. vita 728. 15.
- Dominicus archidiac. Metanauc. 23. 5.
- Dominicus praepos. Barreg. 650.
- Dominicus I. Monegaricus dux Venet. 13. 5. 37. 25.
- Dominicus Flavianus dux Ven. 37. 45. qui et: Dominicus Florencius Flavianus 38. 5.
- Dominicus Faletti fil. Ven. 18. 40. 45.
- Dominicus Maso 19. 1.
- Dominicus Maureceni 27. 20.
- Dominicus monetarius 17. 15.
- Dominicus Silvio, Venet. 28. 20.
- Dominicus, Stefani Colop. fil. 28. 15.
- S. Domiaci cogn. ep. Soran 668. 5.
- S. Domitianus episc. Tugr. 163. 30. 176.
- Domitianus imp. Rom. 38. 20.
- Domusgous, Domogoi, princ. Sclavorum 19. 5. —21. 5.
- Dompinus, Dompninus.
- S. Dompnini coen. in Argelle 770. 30.
- S. Domnini eccl. prope Telesiam 603. 20.
- Domniverus, abb. Noval. 107. 25. 108. —110. 40. 133. 10.
- S. Donatianus 609. 1.
- S. Donatiani eccles. Brugens. 523. 35.
- Donatus patriarch. Gradens. 11. 30. 55. 46. 1.
- Donatus episc. Vescentionensis 405. 15.
- Donatus 747. 10. (codex)
- S. Donati eccl. supra Formas 731. 35.
- de Pomperano 709. 30. in valle Sorana 634. 15.
- S. Donati mons 583. 5.
- S. Donatus, locus in com. Teat. 611. 5.
- de Doreniano fossatum 612. 25.
- S. Dorothea virg. 42. 15. 43. 1.
- Dorandurum insula Venet. 21. 80.
- Douay v. Ducum.
- Doxani pop. Sclav. 312. 1.
- Draconarius praeses Benevent. 771. 10. f. Anso etc.
- Draconaria, *Dragonara* 661. 1. 673. 20. ep. Campo 1071.
- draconarii Romae 779. 45.
- Driade, Driades (populus) 285. 15.
- (Drogo) episcopus Hostiensis 832. 40.
- Drogo episcopus Metensis 292. 25.
- (Drogo) episcopus Tarentinus 720. 5.
- Drogo episc. Terwanens. 479. 35.
- Drogo f. Tancredi com. Norman. 675. 876. 680. 20. 707. 5. 771. 20. 61. Rocca.
- Drossicus Marianorum iudex 17. 30.
- Ducum, Duwaicum castellum, Duwacense castrum, Douay 442. 25. 460. 15. 486. 45. 499. 20. 515. 30. 545. 35.
- Duckelinhusen vicus, *Dunkelhausen* 193. 40.
- Duciano catapanus 675. 676. 1.
- Dudo episcopus Onabr. 847. 35.
- Dudo presb. Hildesh. 849. 20.
- Dudo diac. Hildesh. 849. 35.
- Dulcipert 597. 35.
- Duneng vicus et monast. Camerac. *Denant* 461. 15.
- Dunhusen, dioc. Hild. *Dunzen*? 859. 35.
- (Durancia) fluvius 99. 50.
- Durandus ep. Leod. 149. 45. 190. 35. 205. 30. 209. 214. 35. 215. 25. 479. 50. 483. 15. 485. 1. 529. 40. 530. 45.
- Durandus diac. Ludov. Pii 416. 10.
- Duria fluv. *Dura Ripera* 99. 20. Dura 120. 35.
- Durith praedium 431. 55.
- Duspure praed. 359. 25.
- Dymine urbs Sclavorum, *Demina*? 312. 25.

E. cf. He.

- Ebalus archiep. Rem. 528. 20. 532. 43. v. Ebulu.
- Ebenruth eccl. d. Eichst. 247. 35.
- Eber-, Ever-, Ebr-, Etr—.
- Evergilus archiep. Celon. 162.
- Ebergius ep. Teat. 162. 163. 30. 176. 191. 35.
- Eberhardus archiepisc. Trevir. 246. 1. 240. 30. 346. 25.
- Eberhardus ep. Babenberg. 252. 25.
- Eberhardus ep. Eichst. 250. 20. 251. 30.
- Everacius, Everacrus, Everhardus ep. Leod. 190. 20. 201—203.
- Everacrus, Euagrius, Evracrus, Euracrus, Ewargus, Ewardus ep. Aldinburg. 310. 5. 314. 25.
- Everhardus presb. Hildesh. 849. 15.
- Everhardus subdiac. Hildesh. 850. 5.

- Eberardus marchio Foroiul. 623. 10. f. Berengarius.
 Eberhardus com. de Nellenburg 354. 25.
 Ebrardus latro 99. 25.
 Evremarus civis Camerac. 495. 20.
 Eremarus 439. 50.
 Eberolf 250. 1.
 Eberspiss nuntius Constantin. 15. 15.
 Ebo archiep. Remensis 291. 25. 292. 293. 10. 294. 10. 416. 15. 417. 1. ep. Hild. 848. 45. 851. 10.
 Ebo episcopus 130. 20.
 Ebo 297. 15.
 Eppo praep. S. Petri Goslar., ep. Wormaciensis in scism. 843. 15.
 Eppo subdiac. Eichst. 250. 10.
 Ebredunum, *Embrun*; archiepisc. Valchinus.
 Ebroinus, Ebruinus, mai. dom. Franc. 188. 5. 409. 40. iudex 412. 5.
 Ebulo laicus, Remensis sedis invasor, archiep. Remens. 473. 45. 477. 25. v. Ebalus.
 Ecbertus v. Ekk—
 ecclesiae universalitas 66. 30. ecclesiastica imperator. necessitas 337. 35.
 Eocman ep. Firmensis 249. 45.
 Eocman presb. Eichst. 250. 1.
 Echte nunt. dit. Brunsw. *Echte* 866. 35.
 Eckelsem, *Eggelsen* dioec. Hild. 860. 25.
 Edbertus episc. Farriensis (*Helgoland*) et Funensis 365. 40. 366. 15. 369. 10. 371. 30. cf. Eilbertus.
 Eddessem dioec. Hildesh. 864. 1.
 Eden 52. 15.
 Edgar rex Britann. 318. 10. 324. 35.
 Edilruda ux. Hecfridi reg. Anglorum 10. 25.
 Edilredus II. fil. Edgaris, rex Anglorum 281. 35. 324. 15. v. Adalradus.
 Edmund v. Emund.
 Edo senior, praepos. Brem. 334. 30.
 Edo junior, senioris Ed. pr. Br. nepos 334. 30.
 Edwardus presb. Hildesh. 849. 15.
 S. Edwardus, Eduardus fil. Edilredi II. rex Angliae, Confessor 324. 30. 333. 1. 339. 15. 340. 5. 356. 1. ux. Gude.
 Edwardus martyr, f. Edgaris regis Anglorum 324. 35.
 Evvrius episcopus Mindens. 847. 40.
 Egdora fl. *Eider* 281. 5. 298. 15. 325. 30. 328. 35. 368. 1. Egdore 310. 50. 343. 25. 347. 35. 367. 30. regni Danorum terminus 291. 15.
 Eggensem, *Hoheneggelsen* dioec. Hild. 853. 45.
 S. Egidii com. Raimundus.
 Egidius fil. Gregorii patricii 562. 25. 563. 15. 565. 794. 55. 830. 10. f. Petrus diaconus, Guylla.
 Egiibertus ep. Frising. 263. 25.
 Egiibertus episc. Pataviensis 249. 25. 266. 25.
 Egelolfus ep. Eichst. 250. 25. 252. 1.
 Egilolf archipresbit. Eichstet. 249. 45. 250. 5.
 Eginhusen eccl. dioec. Eichst. 247. 25.
 Egino episc. Scaniae 282. 45. 366. 15. 381. 5. ep. Dalbotensis 371. 5.
 Egiwilo eccl. dioec. Eichst. 247. 40.
 Egiwardus v. Evracrus.
 Egingen 251. 35.
 Eichstete, Eihstet, Eistet, Eystet, *Eichstätt*, v. Aurotensis eccl. 247. 30. 255. 15. 260. 35. 261. 15. episcopi: Willibaldus, Gerhoch, Aganus, Adalunc, Altine, Starchand, Reginald, Megenor, Gundekar I. Wallbere, Heribrecht, Gezoman, Gebehard I. Gundekar II, Uolricus I., Eberhardus, Ulrichus II, Gebehart II, Burchardus, Conradus, Egiolf, Otto, Heritwicus, Fridorius I, Heinrichus I, Heinrichus II, Heinrichus III, Fridericus II, Heinrichus IV, Engelhardus, Hillradus, Reinbold, Conradus II. de Pellenhausen, Marquardus, Hilaricus Helgo (7), Johannes de Aych, Mauricius; praepos. Bruno, Dietericus; camerar. Adalo; toparchia 266. 45.
 Eilbertus ep. Mindensis 348. 25. 854. 35.
 Eilbertus mon., ep. in insulis Farris et Fune 366. 15. v. Edbertus.
 Eilbertus, Eilbertus S. Andreae Cameracii monachus, post abbas; frater Gerardi I. ep. Cam. 455. 40. 525. 30. 529. 20. 530. 25. 531. 50. 532. 45.
 Eilbertus diac. Hildesh. 849. 40.
 Eilge monast. in Anglia 10. 30.
 Eilhardus praepos. Brem. 309. 10.
 Eilhardus diac. Hildesh. 849. 45.
 Eilstringe, *Eilstringe* dioec. Hildesh. 856. 25. 859. 30. v. Exxo de E.
 Eilewinius episcopus Camerac. 205. 25. v. Erluinus.
 Eymbrike, *Emmerke*. curia Hild. 854. 20. Embreke 855. 35. Imbrike 856. 1. Emberke 864. 40.
 Einhart episc. Spirensis 249. 30.
 Einhardus auctor 284. 25. 285. 25. 287. 1. 311. 5. Heinrichus, Einhardus 287. 5. 372. 1. 376. 1. *gesta Saxonum* 297. 10.
 Einricus v. Heinrichus.
 Eirardus episcopus Leod. 198. 35.
 Ekk—, Ek—, Ec—, Eg—
 Ekibrecti comitatus (*Fresiae*) 346. 15. 353. 5. 354. 20.
 Ecbertus marchio 854. 45. (1079.)
 Ecbertus (de Luttre) 862. 30.
 Ekkehardus episcopus Siaswic. 843. 1. v. Esico.
 Ekkehardus presb. Hild. 849. 20.
 Ekkehardus diac. Hildesh. 849. 40.
 Eghardus de Hanonsee, praepos. Hild. 872. 10.
 Eibertus v. Eilbertus.
 S. Eldradus, Aldradus, Elderadus, Helradus (120. 25. 130.) abb. Noval. 81. 54. 20. 103. 5. 106. 30. 107. 128. 130. 132. 50. Vita 73. 106. 30. 128. abis Novalicii 120. 25. 130. 5.
 Eldradus II. abb. Bremet. 108. 1. 125. 20. 133. 45. Aldradus 126. 15.
 Eldradus III. abb. Bremet. ep. Carnot. 133. 60.
 Electrides 384. 5.
 Elegia, Alais, Alege, Elley vicus Alstiae, *El* 142. 30. 145. 5. 167.
 Elenwagensis abbatia 256. 20.
 S. Eleutherii eccl. in valle de Pectorano 633. 10. in Rupi 611. 25. de Vipera 745. 30. mons 616. 5.
 S. Eligius ep. Noviomag. 163. 50. 180. 1. 181. 413. 25. S. Eligii Mons 413. 15. 414. 25. 416. 50. 437. 20.
 Etigland v. Heiligland et Farris.
 Elike, nepis Udonis episc. Hild. abbatissa 855. 1.
 b. Elizabeth festum 869. 20.
 (Elizabeth) f. Gerzlef, regis Ruzziae, uxor Haroldi 339. 35.
 Elheretum 604. 5. 607. 15.
 Ellingen eccl. dioec. Eichst. 247. 25.
 Elodius, Aethelnoth, archiep. Anglorum i. e. Cantuariensis 325. 15.
 Elnon monast. *St. Amond* 180.
 Elnona Ravius 490. 30.
 Eloquius abbas 409. 50.
 Eloasensis (*Lausanne*?) ep. Senocus 408. 15.
 Eloy angelus 793. 50.
 Elprae dux 448. 15.
 Eltze dioec. Hildesh. 871. 1.
 Elyant cresq. da Leon 513. 1. vid. Helin.
 Emberke, Embreke dioec. Hildesh. 864. 40. v. Eymbrike.
 Embricho episcopus August. 247. 20. 248. 5.
 Emebertus v. Abliebertus.
 Emeritus, Emerius presb. prov. 7. 20. 44. 40.
 Emilia provincia 818. 20.
 Emilianus patriarch. Grad. 12. 45. 47. 10.
 Emisa fluvius, *Eme* 285. 5.
 Emisgoe pagus Saxon. 289. 30. 290. 1. comitatus 353. 15. palus 289. 25.
 Emmanuel angelus 793. 50.
 Emmo Mariscanus 633. 25.
 Emma, soror Magni Hagonis, ux. Rodulfi 53. 40.
 Emma senatrix, ux. Liutgeri, soror Megiwerki ep. 322. 1. 329. 20. 333. 35. 353. 25. 394. 30. v. Imma.
 Emma civit. Hildesh. *Grana* 861. 5. — Empne 862. 10. Empne 864. 35. 865. 20.
 Emonensis (*Laybach*) ep. Patricius 7. 15. 44. 35.
 Emund, Edmund I. rex Sueon. f. Herici 305. 15. 314. 1. 5.
 Emund II. Gamul, rex Sueon. 340. 40. 341. 15. frater Jacobi 375. 25. filius eius Anundus ib.
 Emund fl. Olaph reg. Sueciae 326. 30.
 Emund, Adelradi reg. Anglor. frater 324. 30.
 Ende, *Inda*, *Cornelisminster* 429. 20.
 Endenses 429. 25. 465. 1.
 Endiriat palus 290. 1.
 Engbrandus abb. Laubis sis 470. 5. 532. 20.
 Engelbertus de Mareca ep. Leod. 157. 30.
 Engelbertus marchio (*Istriae*) (1111.) 778. 45.
 Engelinghorstel. nobilis de—, *Engelbostel* 869. 1.
 Engelhardus archiep. Magdeburg. 246. 15. 249. 25. 335. 1. 346. 25.
 Engelhardus episc. Eielat. 251. 5.
 Engilman presb. Eichst. 250. 5.
 Engrannus, Engranus episc. Camerac. et Atrabat., ante monachus Corbiensis 414. 50. 415. 1. 432. 35. 433. 5. 444. 5.
 Engolismensis episc. Gerardus 1112
 Engulenheim 431. 1. v. Ingelheim
 Enoch 52. 30.
 Eolica lingua 24. 1.
 Ephrata episc. Colon. 171. 60.
 Epiphanius patr. Grad. 8. 35. 45. 10. episcopales milites 445. 1.
 Eporedia, *Isera* 101. 20. 118. 25. ep. Ioseph; march. Albertus I.
 Eppo v. Ebo.
 Equilus, *Iesulo*, ins. Venet. 5. 40. 22. 35. Equilegeses, Equileoses, Aequilenses episc. Petrus 18. 45. 20. 30. portus 31. 35.
 Equitania, i. e. Aquitania 26. 20.
 Er— v. Her—
 Eraclianus civitas 11. 20. 13. 15. 21. 25. ins. 5. 40. vid. Heracliana.
 Eraclianus usurp. imp. 8. 25.

- Eraclius imp. 5. 35. 8. 25. 30. 181. a.
 Eraclesus fil. Heraclii, imp. C. 8. 30.
 S. Erasmus virg. 42. 15. 43.
 S. Erasmus alt. Casini 726. 35. 763. eccl.
 de Capua 394. 25. 730. 19.
 Erasmus ep. Segniensis 719. 40. 720. 15.
 Erasmus Piltzberger 253. 25.
 Erbigolensis v. Herbig.
 Erchanbertus episc. Firmensis 248. 40.
 249. 40.
 Erchanboldus, Erchanbold episc. Eichstet. 244. 1. 245. 25. 245. 40. 254. 40. 255. 20. 256. 20.
 Ercl praedium in pag. Laudun. 464. 25.
 Erfemarus 557. 40.
 Erfordia 873. 30.
 Ericus v. Horicus III.
 Ericus (comes) de Schowiborch 869. 40. 870. 1.
 Erigerus v. Herigerus.
 Eripidius i. q. Eridius 33. 40. v. Aripidius.
 Erimberrus presbyter (episc. Sueon.) 295. 25.
 Erleboldus rubens, eccl. S. Crucis Camerac. instaurator 437. 10. 510. 45. 535. 15. 537. 55.
 Erlebaus coustres (custon?) de Peglize de Cambry 510. 45. cf. Erleboldus 497. 10.
 Erleboldus excom. 476. 30.
 Erluinus, Eilewinus, ad Leodec. post ep. Cam. et Atrab. 205. 25. 393. 25. 448. 35. 449. 1. (Herluinus, Herloianus ib. 20. 45.) 450. 10. (Erluwinus ib. 25. 454. 30. Erluwinus ib. 30.) 451. 1. 452. 5. 453. 10. 455. 5. 466. 35. 467. 1. 491. 5. 527. 5. 528. 5. 539. 30.
 Ermanus card. subd. Rom. 799. 50.
 Ermelina ux. Alberici patricii 563. 10.
 Ermenari porta, Suessae 645. 20.
 Ermenaldus villicus et cubicular. Lietherii episc. Camer. 495. 5.
 Ermenfridus ep. Situnensis 246. 1. (Ermenegarda fil. Caroli ducis Loth.) mater Rothardi com. Namure. 468. 5.
 Ermenoldus soror Ableberti ep. Cam. 408. 40.
 Ermentrudis abb. Dun. 461. 20.
 Ermentrudis ux. Walteri 489. 45. 490. 1. 532. 35. 533. 40.
 S. Ermes martyr 465. 1. v. Hermes.
 h. Erminus abb. Laubiens. 464. 1.
 Erminus vir illustr. 409. 50.
 Ermonia fons 637. 35.
 Ernaldus presb. et manualis notar. 421. 20.
 Ernestus comes de Scomborch, episc. Hildesheim. 873. 20.
 Ernestus dapifer Hildesb. 860. 35.
 Erni mons terr. Camer. 489. 45.
 Erp diacon. Hammab. episcop. Ferdensia 307. 35. 847. 45.
 Erpo ep. Monast. 848. 15.
 Erveus v. Herveus.
 S. Easgiola 110. 10. Acciola 118. 45.
 Escut v. Scaldia.
 Escholobach dioec. Eichstet. 247. 25.
 Escharde, Escharte 859. 25. 860. 35. 861. 1. 862. 30. 863. 20. Escharte 873. 10. v. Lippoldus de E.
 Eschinebach ec. dioec. Eichstet. 247. 25.
 Esclavus v. Slavi.
 Esclusa cast. Flandr. 505. 30. l'Esclusa 516. 15.
 Esico episc. Sleswic. 322. 5. 323. 25. 328. 35. 330. 35. cf. Esico et Ekkeh.
 Esico diacon. Hildesb. 849. 40.
 Esicus episc. (August?) 847. 40.
 Escharte v. Escherde.
 Escland 283. 1. v. Aescland.
 Estrud-uzor Olaph reg. Sueon. 319. 30.
 Estruen cast. Camer. 505. 40. Estruen 517. 20.
 Ete fl. 616. 5.
 Eternbroch palus 330. 30.
 Etheldogus archiep. Brem. 847. 25. v. Adaldegus.
 Etherius not. Karoli M. 569. 10.
 Ethiopia 631. 30. Ethiopes 684. 35.
 Etilo, Ethylo, Etילו, Hettulo, Hecil, praep. Goslar, ep. Hildesb. 246. 15. 849. 1. 35. 850. 1. 854. 40.
 Etlo abbas 409. 50.
 Etruscanis quidam 601. 15. cf. Hetr.
 S. Eucharius primus ep. Trev. 142. 45. 143. 145. 5. 163. 167-171.
 Eucharis, Eucherus ep. Tungr. 176. 15.
 Eudoxius haer. 10. 20.
 S. Eufimia virg. 42. 15. 43. 1. atrium 23. 10. coen. c. Teat. 709. 20. eccl. Grad. 7. 55. 21. 1. 40. 43. 20. 44. 45. 45. 1. 47. 5.
 Eufrates Paradisi amnis 52. 25.
 Eugenius II. papa 594. 35. 829. 15. 835. 45.
 Eugenius III. 856. 1.
 Eugippius (Eugippus) 746. 40.
 Eulogimenopolis, San Germano 603. 10.
 Euraccus v. Eber-.
 Europa 174. 25. 285. 15. 312. 10. 313. 35. Europa 122. 25.
 S. Eusebia, S. Rictrudis virg. Silia 461. 10. (cf. Ducange s. v. Virgo).
 S. Eusebii Romae presb. card. Robertus (1112), Iohannes 1122.
 Eusebius ep. Vercell. 171. 25.
 Eusebii chron. 146. 50.
 Eustachius comes S. Audomari 538. 10.
 Eustachius miles Camer. 483. 15.
 S. Eustasii coenob. ad arcum 632. 15. 778. de Pantasia 573. 30. in Ribus 745. 30. de Vipera 745. 30.
 Euthices haeret. 10. 25.
 S. Eutropia 173. 35.
 Eutropii hist. Romana 591. 30. citatur 780. 45.
 S. Eutychieus socius Placidi 590. 45.
 S. Euticius in Arestina 697. 15.
 Evagrius v. Eber-.
 Euander 403. 1.
 Evasian ep. Astensis 98. 5.
 Ever v. Eber-.
 Everbarch monit. dition. Brunsw. 866. 35.
 Evodius ep. Antioch. 167. 5.
 Evostium villa, foot ad fl. Chiers 460. 20. 529. 50.
 Ewargus v. Eber-.
 Exaugustus catapanus 676.
 S. Exuperius episc. Tolos. 173. 20.
 Exzo de Eilstringe 859. 30.
 Ezechia 361. 10.
 Ezechiel proph. 295. 30.
 Exzelinus v. Atellanus, Hazelinus.
 Exzelinus archiepisc. Brem. 281. 55. v. Hazelinus Aldreundus.
 Exzelinus episc. Merseburg. 848. 5.
 Exzelinus, Exzelo presb. Hild. 849. 10. 31.
 Exico episcopus Aldinburg. 314. 30. v. Esico, Ezzo.
 Exziliwangen ec. dioec. Eichst. 247. 25.
 Ezzo ep. in Aldinburg 343. 20. 366. 30. v. Esico.
 Exzolfus v. Vastolfus.

F.

- Fabratera, Fabaterra 746. 5. 767. 60.
 Fadoa, Fado 118. 1.
 Faffone locus prope Beneventum 608. 35.
 Fagala Cameracensis 484. 30.
 Faidolfus f. Gueltonis 649. 5.
 Falco episc. Tungr. 176. 15.
 Falconari pectora 582. 35.
 Faltempin villa dioec. Camer., Phaltempin 534. 25.
 Faletri v. Fraudani.
 Faletus Venet. 18. 40.
 Fallucca, Ugo.
 Falmana locus dioec. Camer. 420. 10. de Falabryna, Sicelrit.
 Falstra insula 373. 30.
 Fananus v. Ioh. XVIII. papa.
 Fanensis urbs 25. 5.
 Faniae, die hoke Yeen 184. 35.
 Faoumarcensis pagus, Famares 412. 30.
 Fanum castellum com. Aprut. 674. 25.
 Far, Ferrol 368. 20.
 Fara com. Termul. 647. 30.
 Fara Maionis 603. 30.
 Farabertus abbas Pram., episc. Leod. 149. 20. 201. 15.
 Farfense monasterium 705. 10. Farva 733. 30.
 Farfer fluv. 767. 55.
 Faristina, der Forst 289. 20.
 Farnetum 746. 15.
 Farnietum 583. 1.
 Faro, Ragachario a consil. 404. 20.
 Farria, Forria, Helgoland 366. 15. 369. 10. v. Fossetland atque Haligland. cf. episc. in Funi.
 Farva, Faro di Messina 842. 15.
 Farva 739. 30. cf. Farf.
 Fastradus 439. 50.
 Faustinum 645. 5.
 SS. Faustini et Iovittae coen. Braxiae 104. 25. ara et rell. Casini 582. 5. 763. 20.
 S. Faustus 578. 1. 580. 5. 581. 1.
 Federicus v. Fridericus.
 Federiga pag. ep. Monast. 289. 30.
 Felcctum, Fellico; de F. Raimpertus.
 Felicia fil. Usi II. duc. Ven. 21. 5.
 Felicia com. Ursoyl. duc. 26. 5.
 S. Felicitiani corpus 309. 25.
 S. Felicitatis eccl. de Alguido 709. 35. 745. 15. in Furconis 607. 20.
 Felicia (III?) papae registrum 746. 40.
 Felix IV. papa 580. 20.
 Felix ep. 412. 5.
 S. Felicia corpus 45. 15. 309. 25. eccl. in Carrufe 649. 10. in Comino 644. 5. 709. 35. 748. 20.
 S. Felix inter flumina 645. 10.
 S. Felix de Montiano 645. 10. eccl. in Pastoricio 611. 10. in Pulverio 611. 15. 633. 5. 637. 30. de Rosticelle 612. 25. in Stabulo 612. 20. mon. Ven. 23. 10.
 S. Felicia curtis de Miniano 651. 25. 709. 1.
 Felix Cornicula mag. mil. Ven. 12. 1. 37. 25.

- Felix trib. Venet. 13. 50. 14. 30.
 Felix locus 685. 25.
 Feltrensis episc. Fontegius.
 de Feltriano, eccl. S. Angeli.
 Fembræ ins. (v. Imbra) 283. 1. 374. 15.
 feminarum terra 373. 15. 374. 15. v.
 Amazones
 Fenestre curtis 612. 5.
 Fennuli castrum 785. 25. infans Ugo.
 Fercellenses ep. v. Verocellenses.
 Ferde, Ferdensis episcopus v. Verden-
 ses episc.
 Ferentinum Campaniæ 709. 20. 781. 30.
 Ferita Waltari 94. 30.
 Ferrata locus in Comino 633. 30.
 Ferrariense castellum, Ferraria 25. 20.
 31. 5.
 Ferrariensis episc. elect., sed. apost.
 leg. 861. 25.
 Ferrarini locus 769. 30.
 Ferrerias eccl. Cam. 484. 35. Ferroras.
 Ferro abb. Tremilensis 716.
 Ferroras villa Camer. Ferreras 431. 50.
 432. 1. v. Ferrerias.
 Ferrucini in Sardinia 796. 5.
 Ferruzanum, Ferrazano 622. 25.
 Ferulium 772. 1. 773. 25.
 Fescau villa et monast. dioc. Camer.
 Fustius prope Avesnes 463. 5.
 S. Fæsti corpus 595. 35.
 Ficaria 611. 5.
 Ficarola 709. 25.
 S. Filibertus abbas Gemetic. 461. 30.
 Ad filicem locus 603. 25.
 Filimer rex Gothorum 172. 5.
 Filone 645. 15.
 Finis loc. urb. Ven. 22. 35.
 Finnedi 378. 15.
 Finola (Finola) fl. Vebne 290. 1.
 Firmans civ. Fermo 644. 15. 648. 30.
 665. 5. marchio 632. 15. ep. Huber-
 tus c. 1000, Erchembertus, Eoemau.
 Firmus monachus Casin. 753. 45.
 Fiscampus, Fiscamp, coen. dioc. Roto-
 mag. 51. 30. abb. Wilhelmus II.
 Fivina, Fivinis, Fivne v. Fune.
 Fivilgo pagus Monast. episc. 289. 30.
 Fivelgoe (comitatus de-) 353. 5.
 Flaminia provincia 818. 20.
 Flandria, Flandriae, Flandrae, Flandres,
 Flandrensis patria 293. 40. 332. 15.
 337. 25. 368. 15. 431. 50. 459. 35.
 492. 40. 493. 20. 497. 1. 498. 1. 504.
 45. 507. 50. 508. 40. 516. 25. 518. 25.
 537. 30. 538. 10. 547. 35. 548. 5.
 549. 10. Flandrenses orae 538. 1.
 curia 542. 40. comes Arnulfus I.
 retulus, Arnulfus II. imitor, Baldui-
 nus I. barbatus, Balduinus II. Insu-
 lanus, Balduinus III. Montensis, Bal-
 duinus IV. Arnulfus IV. Robertus I.
 Robertus II., Balduinus V., Carolus,
 Wilhelmus, Theodericus de Alsait,
 Philippus.
 Flardenges, Vlaerdigen 207. 10.
 Flavianus monachus 95. 20.
 S. Flaviani eccl. in Fonte tecta 637. 10.
 in Fleo, opp. S. Petri 681. 1.
 Flion villa, Flizon 404. 1.
 S. Florebertus ep. Leod. 190. 15. 198.
 Florenorum coenob. v. Florinae.
 Florentia 694. 45. 695. 701. 50. 703.
 704. 45. 706. 5. 711. 35. 745. 40. ep.
 Girardus (Nic. I.)
 Florentinum, Ferentino s. Firenzeola
 661. 1. ep. Robertus 1071.
 Florentinus episc. Tungr. 171. 10.
 Florantius presbyter 579. 35.
 Ad floretum, eccl. S. Angeli.
 Florianus imp. 38. 50.
 Flona, Florinacense, Fiorinense, Flo-
 renorum mon. S. Iohannis B. Flo-
 rennes 206. 40. 469. 35. 470. 35. 525.
 40. 530. 40. 532. 50.
 Florinensis campus 469. 5.
 Florus 107. 5.
 Flumetica 628. 30.
 Focas, antea strator Prisci patricii 8.
 10. imp. 8. 15. 581. 25.
 S. Focatis eccl. Lustinæ 630. 1. 744.
 35. in Barano 645. 15.
 foedus Veneticorum cum Italico rege
 14. 35. foedus inter Sclavos et Vene-
 ticos 20. 15. foedus, pax inter imper.
 (Ottomen II.) et Venet. 27. 5. 25. v.
 not. 34. 20. v. n.
 Foigelstal eccl. dioc. Eichst. 247. 35.
 Folcardus, ep. Sclavaniae s. Aldinburg.
 323. 10. 328. 25.
 Folwech via publica 290. 1.
 Folgract ep. Dan. Sleswic? 314. 20.
 Folingi villa 114. 10.
 Follocastrum 764. 40.
 Fontanae, Fontaine Notre Dame praed.
 Camer. 447. 15.
 Fontanae villa v. Maionis villa 484.
 Fontanis (alodium de-) dioc. Camer.
 542. 45. 547. 5.
 Fontaneti pugna 105. 35.
 Fontis Avellani heremus 695. 50.
 Fontegius, Fontenis episc. Feltrensis 7.
 15. B. 5. 44. 40.
 Fonte tecta, Fontecchia 637. 10.
 Força locus 633. 25.
 Forcle 594. 5.
 Forcone, olim Furconium 632. 10. Fur-
 conz 607. 20.
 de Foresta, coen. S. Petri.
 Forinum locus 595. 5.
 foris muros, abb. S. Laurentii Romae
 715. 10.
 Foriulensis eccl. 12. 25. episc. Sere-
 nus, Iohannes; Foriulani duces: Gi-
 sulphus, Lupus. v. Foroiulensis et
 Forogul.
 Formae locus Marsiae 731. 35.
 ad Formas, coenob. S. Angeli, eccl. S.
 Antimi.
 Formeis (alodium de-) dioc. Camer.
 542. 45.
 Formiani colles 610. 1. Formians civi-
 tas (olim Formiac) 733. 30. episc. S.
 Herasmi.
 Formosus pap. 281. 25. 301. 30. 302. 5.
 613. 1.
 Formosus servus 587. 35.
 Fornitus locus agri Benev. 9. 35.
 Forogulensium partes 43. 25.
 Foroiulensis, Berengarius imp. 623. 10.
 march. Everardus; v. Foriulensis.
 Forovicus 98. 5.
 Forria 369. 35. v. Farris.
 S. Fortunatus 15. 5. corpus 45. 35.
 Fortunatus patr. Grad. 13. 40. 45. 14. 10.
 15. 1. 47. 10.
 Fortunatus, sedis Gradensis post Cy-
 prium invasor 45. 20.
 Forus fl. 612. 5.
 ad Fossa locus Romae 731. 45.
 Fossacea castellum 769. 40.
 Fossenses, S. Maur des Fossés 770. 15.
 Fossensis praepositura 200. 1.
 Fosseliland 369. 20. cf. Farris et Hel-
 ligland.
 Foucra miles Camer. 523. 10.
 Foulques, Fouques v. Fulco.
 Fractae, Frattae, La Fratte 693. 45. 704.
 708. 35. 709. 1. 727. 5. 736. 30. 744.
 756. 45. 763. 50. 764.
 Franchenfurt 252. 25. Franchenovordi
 synodus gen. 552. 45.
 Franci, Franchi, Francia, Frantia, das
 Frankenreich 8. 25. 13. 50. 14. 5. 16. 5.
 17. 15. 59. 1. 84. 75. 105. 5. 163. 175.
 176. 180. 10. 161. 1. 284. 15. 285. 1.
 290. 30. 294. 5. 295. 25. 299. 25. 299.
 15. 300. 10. 320. 20. 347. 15. (Fren-
 cius, populus, 404. 20.) 405. 25. 408.
 1. 409. 1. (40. principes) 414. 20.
 579. 25. 588. 589. 592. 20. 596.
 20. 599. 10. 601. 605. 20. 606. 25.
 607. 30. 623. 757. 20. 758. 15.
 766. 45. 767. ab Antenore oriundi
 176. 1. Attica lingua vocati 176. 5.
 Reges Clodio—Ludowicus pius. Fran-
 corum via 101. 1. gentis 258. 20. 406.
 55. historia 296. 15. 298. 10. 300. 1.
 301. 20. 303. 1. 403. 45. historici
 373. 1. nobiles Noralici 84. 25. 93.
 25. 100. 40. nebulones 92. 15.
 Francia Rhenana, Teutonice, orientalis,
 Austrifranca, Franci cis Rhenum,
 australes, Deutschland 90. 45. 96. 10.
 178. 45. 287. 30. 290. 30. 291. 10.
 422. 15. 737. 50. v. Germania.
 Francia i. e. Franconia 287. 25. dus
 Conradus.
 Francia, Frantia occidentalis, France,
 Franci, Francigense, Frankreich 54. 15.
 58. 25. 59. 1. 106. 20. 225. 30. 228.
 10. 237. 30. 252. 35. 291. 30. 304. 1.
 339. 40. 347. 20. 381. 40. 424. 15.
 439. 15. 485. 25. 500. 30. 502. 10.
 508. 10. 509. 50. 523. 55. 536. 60.
 545. 10. 848. 30. v. Karolenses, Reges
 Carolus Calvus—Ludowicus VII.
 Franci i. e. Europae incolae 251. 10.
 Francicus, cognomen Berardi 623. 20.
 Franco episc. Leod. 149. 25. 190. 15.
 198—200.
 Franco presb. Hild. 849. 25.
 Franco presb. et mon. 645. 1.
 Franco Arpinas presb. 664. 15.
 Franculi rivus 731. 25.
 Frankenberg claustr. Goslariae 860. 20.
 Frascenium v. Fraxenedum.
 Frassenetula 770. 35.
 Frassiniga aqua 611. 1.
 SS. XII Fratrum corpora 586. 25. ap-
 paritio 587. 1.
 Fratte v. Fractae.
 Frauduni qui et Faletri, Venetici litoris
 incolae 39. 30. 41. 20.
 Fraxenedum, Franes 83. 40. Fraxenetum
 107. 25. 108. 109. 40. Fraxenetum
 110. 30. Fraxenedellum 114. 35.
 Fraxinetus locus in Alpibus 55. 30.
 Frecentum, Frigento 636. 10.
 Fredericus v. Fridericus.
 Freselona 582. 30.
 Frest, Fresones, Frestia, Frisia, Fresonia
 223. 20. 252. 20. 280. 35. 284. 35. —
 293. 35. 296. 30. 298. 35. 299. 10.
 309. 20. 316. 1. 317. 5. 324. 25. 334.
 15. 351. 25. — 354. 50. 368. 16. 369.
 35. 372. 10. 386. 15. 387. 10. 390. 5.
 537. 35. aquatici 472. 30. tributum
 351. 20. comitatus Brem. eccl. conc.
 338. 5. 353. 5. episcopus 347. 35.
 comes Gotafrius, Ekebertus, Ber-
 nardus; monarchiam Frisonum tenet
 Arnulfus Gandensis.
 Fresonicus oceanus 367. 35. v. Britan-
 nicus oceanus.

- Fricco, deus 379. 45. 390. 5. simulachrum 371. 20.
- Fridericus, Fridericus, Fredericus, Fridericus, Frithericus, Frithericus, Fridericus.
- Fridericus I. imp. 251. 25. 252. 1. 501. 30. 508. 10. 509. 5. 856. 30. 857. 10. 45.
- Fridericus II. imp. 250. 40. 252. 2. 861. 15.
- Fridericus e canon. S. Lamberti, cano. papae, abb. Casicensis et card. S. Chrisogoni, 533. 55. 877. 30. 622. 35. 628. 627. 683. 45. 685—695. 701. 20. 702. 828. v. Stephanus IX.
- Fridericus (II.) archiep. Colon. 782. 20.
- Fridericus, Frithericus archiep. Mogunt. 427. 15. 847. 20.
- Fridericus archiep. Ravennae 33. 50.
- Fridericus I. de Huwenat ep. Eichst. 251. 1. 30. 252. 5.
- Fridericus II. de Parsperch episc. Eichst. 251. 6. 40. 252. 10.
- Fridericus frater comitis de Namu ep. Leodiens. 546. 50.
- Fridericus abbas S. Godehardi Hildesh. 855. 30.
- Fridericus Alamannise dux, cognatus Henr. V. 547. 10. 778. 805. 45.
- Fridericus dux de Brunswig 873. 10.
- Fridericus dux Brunsw. Wilh. II. 873. 20.
- Fridericus marchio Anchos. 822. 25.
- Fridericus, com. palat. 360. 35.
- Fridericus com. pal. Saxonise, nepos superioris e sorore 778. 45. 779. 10. 782. 20.
- Fridericus com. (Frisingensis) 782. 20.
- Fridericus comes Saxo 778. 779. 10. 782. 20. fr. Heinricus.
- Fridericus convers., avunc. Balduini barb. Fland. com. 488. 20.
- Fridericus 439. 55.
- Frigeria vallis 120. 1.
- Frisa cast. com. Teat. 688. 10. 600. 30. 745. 5.
- Fricincurtis, *Frisingensis* dioc. Atreb. 411. 15.
- Frisia v. Friesland.
- Frisingensis episcop. Egilbertus; com. Fridericus 782. 20.
- Fritulariensis ep., rectus abbas Appulin.
- Friso v. Robertus Friso.
- Frodoinus f. Magafredi, abb. Noval. 84. 20. 97—105. 106. 10. 107. 40. 120. 15. 131. 132. 20.
- S. Frontianus 110. 10. 118. 40.
- Fructuariensis abb. Mainfredus.
- Fucinus lacus 590. 30. 604. 10. 633. 5. 771. 20.
- Fulbertus episc. Camerac. et Atrebat. 413. 50. 418. 4—418. 30. 426. 5. 427. 1. 428. 1. 429. 30. 430. 15. 431. 1. 462. 40. 494. 15.
- Fulbertus civis et merc. Cam. 498. 30.
- Fulcardus episc. Albensis 118. 40.
- Fulchealdus 184. 30.
- Fulcherus archiep. et Atreb. eccl. vicedom. 535. 20. 536. 1. 537. 5.
- Fulco, Fulcho, Fouiques, Fouques.
- Fulco, Foukes comes Andegav. rex Hieros. 523. 50.
- Fulco archiep. Remensis 302. 35. 422. 25. 423. 1.
- Fulco episc. Ambianensis 479. 35.
- (Fulco junior) com. Andegav. 801. 50.
- Foukes, Fouques viduus de Cambry 511. 15. 512. 1. 513. 45.
- Fulco fil. Fulcheri archiepiscopi Cam. 537. 10.
- Fulco, Fulcho miles Camer. Heriwardi Ferrei-br. nepos 484. 30. 528. 15.
- Fulcho miles Camerac. nepos Iohannis militis 541. 20.
- S. Fulconis vita 794. 15.
- Fulcradus 439. 50.
- Fulcoinus, Fulcoinus abbas mon. Altimontis 463. 35. 468. 25. 532. 25.
- Fulcoinus abb. Lobiens. 137. 45.
- Fulcoinus Camerac. 484. 30.
- Fulcoinus 439. 50.
- Fuldensis abbas 256. 20. eccl. 548. 30.
- Fulgaricus episc. Leod. 198. 30.
- Fulradus abb. S. Vedasti 446. 10. 447. 5. 452. 15.
- Fumo castellum 805. 35.
- Fundi, *Fondi* civ. et lacus 599. 10. 600. 40. 732. 1. 788. 30. 805. 10. eccl. S. Magni, S. Mariae; ep. Constantinus, Benedictus; consules 773. 40. Leo, Girardus, Luitfridus, Richardus de Aquila, Leo.
- Fundus magnus in Marsia 607. 15.
- Fune; Fonia, Finnia, Finnis, Finne, Finnes 282. 50. 307. 15. 318. 30. 368. 15. 368. 1. 369. 1. 370. 1. 373. 25. ep. in Fune et Farris: Reginbertus, Eilbertus (Edbertus).
- Furatus de Gylli, Sardus 796. 1.
- Furcae Candine 820. 20.
- Furca S. Martini 562. 25. 732. 5.
- Furca Pennensis 646. 1.
- Furcona 607. 20. Forcone 607. 20.
- Furmise v. Formise.
- Furnis (eccl. de-) dioc. Cam. 484. 35.
- Fuscari servus 587. 20.
- Fuscarius Gregorii, mai. Ven. 13. 50.
- Fusco, Landulfus c. Mincani 710. 15.
- Fusco consiliarius Crescentii com. Mars. 844. 5.
- Fuscus fluvius 770.
- Fusenna fl., *Fuse* 866. 15.
- G cf. W.
- G. abbas 479. 10.
- Gabiana curtis 97. 20. 101. 45. 105. 10.
- Gadarius rex Gothorum 172. 5.
- Gageta v. Caieta.
- Gaidericus Firmenus 644. 15.
- Gaisia v. Caieta.
- Gaitruda abb. Cinglensis 613. 30.
- Gaius Caligula imp. 38. 20.
- Galatia 548. 40.
- Galbanicum curtis 612. 20. eccl. S. Angeli.
- de Gale campus 612. 20.
- de Galera, Girardus 694. 5.
- de Galiano, S. Angelus 637. 35. 645. 10.
- Galliae 478. 45.
- Galla dux Venet. 13. 5. 37. 25.
- Gallia, Galliae, Galli 7. 30. 53. 10. 57. 40. 61. 20. 79. 20. 80. 81. 5. 95. 95. 15. 99. 142. 45. 163. 167. 168. 170. 5. 171—176. 181. 187. 40. 189. 221. 5. 234. 15. 237. 288. 10. 298. 15. 299. 25. 313. 35. 319. 35. 342. 1. 355. 5. 387. 35. 402—407. 1. 426. 40. 440. 35. 456. 40. 501. 40. 540. 1. 544. 30. 545. 30. 546. 40. 45. 549. 40. 578. 1.
580. 5. 581. 5. 641. 1. 664. 35. 732. 10. 738. 35. 782. 20. 785. 15. 770. 15. 775. 777. 10. 793. 5. 824. 35. 828. 40. 829. 45. 840. 5.
- Gallia Belgica 313. 35. subalpina 108. 30.
- Gallia superior 474. 15. tripartita 135. 25. 149. 30. brachata 187. 25. comata 167. 20. prov. Lugdunensis 173. 20. 181. 15. prov. Narbonensis 173. 20. 181. 15. Gallicanus coturnus 168.
- Gallicanus orbis 172. 35. Galliae episcopi 237. 30. Gallicani cardinales 775. 5.
- Gallorum rex Arnulfus 615. 45.
- Gallianus campus 619. 5.
- Gallicus patriarcha Constantinop. 10. 50.
- Gallicus fl. 770. 30.
- Gallienus f. Valerii imp. Rom. 38. 50.
- Gallipolis 743. 25.
- Gallus imp. 38. 45.
- Gallus apost. Alemanniae 287. 20.
- Gallus eunuchus 24. 1.
- Gambacane fl. 770. 30.
- Gambas servicae v. Calciamiri.
- Gambara prope Terracina 644. 35.
- Gamul, Gamulan v. Emund G.
- Ganda, Gandavus 179. 452. 10. Gandensis populus 163. 40. 179. Gandenses fratres 137. 34. 138. 20. abbas Womarus; comites Arnulfus, Theodericus.
- Gandeshelm, Gandershem, Gaudeshemensis, Gaudershemensis eccl. 848. 35. 851. 20. 852. 45. 856. 40. 858. 1. 859. 25. 863. 45. coenob. 851. 20. 856. 5. abbatissae Hathamoda, Gerberga I., Christina, Roswida, Wendelgharda, Gerberga II., Sophia, Adelheid I., Bertha, Liutgharda, Adelheyda II.
- Gaugavia, Germ. ins. 371. 30. v. Scantis et Scandinavia.
- Ganus Wolf setrapa Danorum 372. 15.
- Garganus 590. 10. 642. 35. 676. 15. 683. 20. 703. 15. 777. 45. 800. 35. 818. 20. v. S. Michaelis.
- Garibertus abb. Noval. 107. 45. 133. 5.
- Garibertus II. v. Gezo.
- Garifall curtis 610. 35. fossatum 611. 5.
- Garitimus fl. 579. 583. 10. 610. 614. 10. 615. 25. 616. 651. 5. 688. 1. 714. 30. 733. 15. 773. 15.
- de Garitiano villae 583. 5. curtis 645. 30. turris 652. 63. 653. 30. 717. 10. 772. 50.
- Garibold praepos. inf. coen. Casinensis 583. 1.
- Gariperga 583. 20.
- Garipertus praepos. Casinensis 619. 35.
- de Garraia, eccl. S. Iohannis 665. 10.
- Gaucher episc. Camer. 511. 40. v. Walcherus et Walterus.
- Gaudertus postea Symon, ep. Suevoniae 292. 40. 294. 5. 295. 20.
- Gaudius mons Romae 31. 25.
- Gaudris episc. Laudon. 520. 35.
- h. Gaugericus, Gaygericus, Gery episc. Camerac. et Atreb. 407. 40. 408. 1. 428. 20. 430. 30. 432. 10. 456. 5. 487. 20. 488. 1. 489. 20. 484. 1. 487. 15. 501. 1. 528. 50. 530. 20.
- S. Gaugerici conf. monast., abbas, basilica, ecclesia, templum Camerac. 408. 35. 418. 20. 422. 15. 426. 15. 429. 1. 432. 5. 456. 5. 458. 5. 498. 5. 497. 10. 498. 35. 501. 15. 514. 25. 516. 35. 523. 10. S. Gaugerici familia 422. 5.
- Gauleni villa 619. 35.
- Gaurano, locus Calabriae 799. 40.
- Gausane abb. Cinglensis 583. 20.

- Gauselinus notator Karoli hab. 425. 45.
Gavensis ricus, *Ciceno* 101. 4.
Gaydeport presbyter 897. 26.
Gebhardus, Gebhart, Gebhardus, Gebhardus, Giehardus, Giehardus.
Gebhardus (arch)ep. Ravennens. 249. 40. 250. 4.
Gebhardus archiep. Salzburg. 248. 1.
Gebhardus ep. Constantiensis, Rom. sed. legat. 850. 45.
Gebhart, Giehardus I. ep. Eichstet., postea papa Victor. II. 245. 4. 24. 245. 35. 249. 40. 254. 45. 262. 1. 45. 263. 40. (ibi dem eius parentes) 264. 20. 265. 20. 533. 40. 684. 30. (Noricus) 686. 28.
Gebhart. II. episc. Eichst. 250. 20. 251. 30.
Gebhardus ep. Ratispon, Henrici III. patris 246. 1. 248. 20. 249. 25. 263. 44.
Gebhardus ep. Tridentinensis 782. 20.
Gebhardus comes Eichst. 252. 35.
Gebhardus com. ter. Eichst. 252. 60.
Gebeno de Poulouch 248. 30.
Gebizo mon. Casinensis 737.
Gebroicus ep. Catalonorum 81. 35.
Geceman v. Gezeman.
Gempfangen eccl. dioc. Eichst. 247. 20.
Gelani populus 375. 30. v. Geloni.
Gelatus II. papa qui et Iohannes Gai-tanus Calesanus, 506. 10. 546. 40. 792. 838. 25.
Geloni 376. 5. 377. 35. v. Gelani.
de Gemberusi curias, comes Pinn. 612. 20.
Gemblacense mon. 233. 80.
Gemegium cenobium, *Jumidyges* 461. 23.
S. Geminianus sacerdot. Altit. 39. 5.
Geminianus presb. 42. 5.
b. Geminorum martyrum Lingon. eccl. 11. 40.
Geminus mons, *Mont Gendore* 81. 5. 97. 10. 99. 10.
Gemma uxor Gisulfi I. pr. Sal. 632. 15.
Gempbingen monast. 262. 45.
Gencus, Iohannes 635. 10.
Genestrula 612. 20.
S. Gengulfi monast. v. Gingulfi mon.
Genne locus 590. 35.
de Gennor, S. Maria 811. 25.
S. Genovesae Paris. canonici 205.
Gensericus rex Arrianus 740. 5.
Gentiana v. Casa Gentiana.
Gentiana, *Genzano* in Basilicata 736. 1.
Gentilia f. Balduini de com. Marsorum 762. 30.
Gentio cleric. Camerac. 429. 10.
Gentilium loc. dioc. Camer. 420. 35.
Geon annis Paradisi 52. 20.
Georgius, Gregorius patriarcha Graecus, Victoris patriarchae frater 21. 45. 47. 25.
Georgius abb. Noval. 107. 45. 133. 10.
Georgius diac. Ven. 24. 45.
Georgius mon. Casinensis 770. 15. 773. 50.
Georgius mansionarius Casin. 730. 45.
Georgius patricius 615. 20.
S. Georgii miraculum 767. 20.
(S. Georgii) diac. card. Roscemaonus.
S. Georgii eccl. et episcopium in Babenberg 627. 5. 658. 10. S. Georgii monast. in Barala 458. 30. coen. Lucae 626. 10. 689. 713. 20. 745. 35. praepos. Iohannes; eccl. in Banstalcu 795. 5. de Baray 811. 25. cella Casinensis 600. 10. 606. 10. 666. 15. turris 639. 20. 677. 45. 704. 25. 710. 10. 808. 25. eccl. in Feneculo 785. 25. prope Termulas 633. 40. 647. 45. S. Georgius de Tulvi 714. 1. S. Georgii de Colfine curias 634. 40.
Gops 248. 15.
Ger-, Gber-
Geraldus, Gerardus v. Gerhardus.
Gerbaldus ep. Leod. 198. 35.
Gerberga, Heinrich I filia, Gisleberti, postea Ludowici IV. uxor 54. 5. 426. 45. fl. Lotharius rex Franciae.
Gerberga I. Lindolfi ducis fl., abbatissae Ganderb. 851. 15.
Gerberga II. abbatissa Ganderb. 852. 15.
Gerbertus e mon. Casin. archiep. Cap. 635. 15.
Gerbertus scholasticus, archiepiscopus Romanus, deinde Ravennas, post papa 56. 40. 146. 25. 449. 5. 451. 30. 527. 30.
Gerbrandus episc. Selandiae 325. 10. 328. 20.
Gerdagus episc. Hild. 849. 1. 852. 20.
Gerdagus presb. Hild. 849. 25.
Gerdradis v. Gertrudis.
S. Gereonis basilica Colon. 432. 30. 848. 30.
Gerhardus, Gherardus, Gerardus, Geraldus, Girardus, Gyraudus, Gerars.
Gerardus, Girardus card. S. Crucis 789. 821-832. 835. 30. 836. 60. 837. cf. Lucius II.
Geraldus (Girardus) e mon. Casinensi archiep. Sipontinus 715. 10. 719. 40.
Gerhardus, Geraldus I. imper. Heinrichi II. capellanus, episc. Camerac. et Atrab. 206. 40. 393. 25. 402. 15. 415. 30. 430. 15. 453. 35. 455. 20. (frater Elbertus ibid. 40.) 456. 45. 459. 28. 460. 10. 35. 461. 5. 462. 1. 463. 30. (ib. frater Godefridus) 465. 25. 466. 1. 467. 10. 468. 5. (ib. 15. pater Arnulfus) 469. 10. 470. 1. 471. 35. 472. 1. 473. 1. 474. 1. 477. 5. 478. 1. 479. 10. (neptis ib.) 480. 1. 481. 5. 482. 5. 483. 1. 484. 5. 485. 5. 488. 45. 497. 1. 498. 1. 499. 5. 490. 5. 491. 5. 525. 30. 528. 5. 529. 1. 530. 1. 531. 1. 532. 1. 533. 5. 536. 25. 537. 40. 539. 30.
Gerardus II. s. iunior Brachatonis archidisc. episc. Camer. et Atrab. 393. 25. 394. 55. 491. 15. 497. 30. (Lietberti nepos) 498. 1. 499. 1. 500. 1. 504. 5. 510. 40. 511. 1. 525. 30. 528. 5. 539. 40. 540. 1. 541. 10. (30. nepos Ibertus) 542. 35. 543. 50. 544. 1. 546. 5.
Gerardus III. de Dainville ep. Camer. 491. 30.
Gerardus ep. Engolism. 554. 30.
Gerardus, Girardus ep. Florent. 534. 1. 705. papa Nicolaus II.
Gherardus, haro de Monte, cantor, decanus Hild., ep. Verdensis, Hildesh. 870. 45-672. 5.
Girardus, Gerardus de com. Marsorum, s. praepos. in Pica abb. Casinensis 577. 35. 731. 30. 743. 15. 755. 25. 757. 758. 784-803. 807. 5. 810. 1. 828.
Gyraudus abb. in Glannsfolio 793. 5. 801. 45.
Gyraudus mon. Casinensis, abb. S. Vincentii ad Vulturum 788. 40.
Gerardus abb. 147. 50.
Geraldus monsch. 62. 20.
Gerardus I. comes Alsatiae 469. 20. 470. 1. fl. Sigifridus.
Geraldus comes (in Burg.) 70. 25.
Gerardus com. Marsorum 604. 20.
Gerardus comes de Rozeclon 502. 10. cf. 766. 10.
Gherardus comes de Brownbarch 867. 5.
Girardus consul Fundanus 731. 40. 789. 5.
Girardus infans (de Crevecoeur) 547. 5.
Girardus de bono alipergo 707. 10.
Girardus de Corvazano 774. 5.
Girardus de Galera 695. 5.
Gerardus, Gerars, Malouillaster sive Mauffilaster, miles Camer. 506. 40. 507. 20. 524. 15. 525. 20. 550. 4.
Gerardus fl. Gerardi Mauffilaster, mil. Camer. 507. 50.
Gerars miles Camerac. 523. 30.
Girardus de Rosclione 766. 10. cf. 502. 10.
Girardi f. Robertus 766. 10. 767. 15.
Gerardus 439. 20.
Gerardus 859. 20.
Gerardus inergominus 457. 15.
Gerhoch episc. Eichstet. 243. 35. 245. 20. 248. 15. 254. 20. 256. 5.
Gherlagus diac. Hild. 849. 45.
Gerlendus monach. Aquicin., abbas S. Andreae Camer. 546. 30. 547. 1.
Gerlandus et Arlandus 109. 35. (114.)
Germania, Germani 67. 45. 68. 20. 167. 35. 168. 40. 170. 5. 173. 20. 181. 5. 221. 5. 234. 15. 284. 25. 285. 10. 286. 40. 287. 15. 294. 20. 311. 15. 313. 35. 348. 20. 378. 20. 387. 35. 403. 30. 405. 20. 406. 30. 418. 30. 431. 20. 459. 10. 501. 40. 502. 10. 505. 30. 548. 35. 654. 40. 683. 15. 722. 20. 751. 1. 826. 55. profundis horrens saltibus 368. 5. superior 384. 30.
Germaniae sceptrum 66. 15. vicodominatus 359. 20. consulatus 359. 30. cf. 348. 10. v. Alenmania, Lotharionia, Lotha-Karlessee, Saxones, Saxonia, Teutonici, Teutonice regio, Transrhonense; Germaniae principes 506. 35. episcopi 801. 20.
S. Germanus Autisiodor. 49. 15. 30.
S. Germani Capuani corpus 607. 30.
b. Germanus episc. Parisiacus. 460. 25. 539. 5.
S. Germani monast. Autisiodor. 48. 15. in monte Castriloco, *Mons* 464. 20. in Petrella Romani 634. 20. eccl. Aquaroles 633. 20. iuxta montem Casinum 578. 15. 629. 40. 650. 25. archiep. Meinardus, Iohannes; civitas 626. 15. 628. 30. 643. 15. 648. 40. 668. 678. 40. 677. 10. 685. 20. 695. 20. 703. 40. 788. 4. 789. 10. 793. 25. 805. 30. 806. 808. 810. 25. 813. 30. 814. 15. 817. 30. 820. 5. 834. 50. 835. 10. 836. 40. 839. 20. 842. 10. eccl. S. Mariae.
Germineum villa 187. 60.
Geroch v. Gerhoch.
Gero archiep. Colon. 847. 25.
Gero archiep. Magdeburg. 328. 5.
Gertrudis, Gertrudis.
Gertrudis de Weyers, meter Mauricii episc. Eichst. 253. 5.
Gertrudis alodium dioc. Cam. 484. 20.
S. Gertrudis capella Haser. 762. 1.
Gerulfus monachus S. Andreae Camer. 547. 5.
Gerungesberch eccl. dioc. Eichst. 247. 20.
Geruntia 173. 10.
Gerutho oppid. fabul. 387. 1.
Gervais v. Gervasius.
Gervasius archiepiscopus Rem. 539. 15. 542. 25.
Gervasius, f. Hugonis com. Regitescecia

- Remensis sedis invasor 510. 45. 546. 46.
- Gervias ux. Oderisii com. Mars. 644. 1. S. Gery v. S. Gaugeritana.
- Gerolf (Iaroclay) rex Russiae 319. 30. 339. 35. uxor Ingrad; fil. Elisabeth.
- Gesi locus 612. 15.
- Gesta pontificum Camerac. 500. 15.
- Gesta pontificum Romanorum 255. 10.
- Getas, Gethas 374. 20. 376. 5. 377. 35.
- Getarum deserti 372. 30. 376. 5. 377. 40.
- Geveldehusen munici. dii. Brunsw. *Geveldehusen* 868. 35.
- Gezmannus, Gezeman, Gezemannus ep. Eichstet. 245. 1. 35. 254. 45.
- Gezo abb. Bremet. 108. 1. 110. 115. 116. 20. 117. 118. 35. 119. 125. 35. 126. 15. 130. 35. (Garivertus qui et G.) 131. 35. 133. 30.
- Gezo de Pontecurvo 694. 1.
- Gezolinus 768. 35.
- Ger- v. Ger-.
- Gibbora ux. Oderisii com. Mars. 644. 1. 649. 10.
- Gibico rex Francorum 86. 35. Gybi- chus 87. 10. 91. 15. f. Cundharius.
- Giehardus v. Gebehardus.
- Gifeno dioc. Hildesh. *Giften* 860. 45.
- Gilbertus de Balhans 820. 25.
- Gimberuti collis, prope Casin. 883. 1.
- S. Ginguil, Gengulth mon. 470. 35. 527. 50.
- Gipedes 173. 15. 405. 15.
- Girardus v. Gerardus.
- Gisa soror Grimoaldi 9. 20.
- Gisela, Gisila, Gisla.
- Gisla Rodulfi reg. Burg. soror, uxor Conradi II. imper. 236. 30. 248. 15. 250. 5. 328. 10. 334. 1. 671. 25. 673. 1.
- Gisela soror Henr. II. Stephani Ung. reg. uxor 62. 25. 321. 30.
- Giselbertus, Giselpertus, Giselbertus.
- (Giselbertus) archiep. Bremensis 864. 30.
- Giselbertus ep. Parisiorum 61. 25.
- Giselpertus praepos. Casinensis 583. 25.
- Giselbertus corra cellerarius Eichstet. 250. 10.
- Giselbertus presb. Hild. 849. 20.
- Giselbertus dux Lotharing. 54. 5. 426. 3.
- Giselbertus Bastericus 652. 10. 655. 5. fratres Asclittinus, Osmundus, Rainulfus, Rodulfus.
- Giselesheim eccl. dioc. Eichst. 247. 40.
- Giselpertus v. Giselbertus.
- Gisepertus praepos. S. Sophiae 633. 30.
- Gisila v. Gisela.
- Gisilarius, Gisilarius archiep. Magdeb. 313. 25. 322. 5.
- Gisla v. Gisela.
- Gisaldus abb. Noval. 107. 40. 131. 35. 132. 10.
- S. Gislanus v. Gislenus.
- Gislaranus mun. Novalic. 102. 15.
- Gislarudus bubulcus 96. 25.
- Giselbertus v. Giselbertus.
- Gislemarus Anagarit socius 292. 6.
- S. Gislenus, Gislanus 409. 10. 464. 30. 530. 20.
- S. Gisiani mon. in Cella 484. 80. 472. 1. 528. 40. abb. Herbrandus.
- Gisochardus episc. Vird. 184. 25.
- Giso de Apratio 634. 30.
- Gisum 773. 20.
- Gisulfus abb. Casinensis 577. 10. 578. 45. 592—594. 645. 20. 528. 45.
- Gisulfus maior dux Benevent. 591. 30. 593. 40.
- Gisulfus minor dux Benev. 578. 1. 582. 45. 583. 364. 1. 585. 25. 590. 20. 593. 35. 614. 40. 629. 30. 799. 20. uxor Scannipurga.
- Gisulphus dux Forlensis 8. 15. 45. 5.
- Gisulfus I. pr. Salern., f. Guaimarii II. 632. 10. ux. Gemma.
- Gisulfus II. pr. Salern., f. Guaimarii IV. 635. 10. 702. 25. 705. 35. 707. 20. 715. 15. 720. 5. 735. 743. 30. 749.
- Gisulfus com. Presenzani, f. Pandulf. 780. 30.
- Gisulfus com. Teanensis, f. Pandulf. I. 637. 10. 651. 20 (?)
- Glaber I. e. calvus 48. 10. 20.
- Glaber Rodulfus 51. 1.
- Glanzofolium, *Glanzofol* 757. 5. 770. 15.
- Glandius imp. 35. 50.
- Glevus loc. dioc. Cam. 420. 15.
- Gneus prince. Winulorum 329. 5. 331. 25.
- Gniph satrapa Susonum 356. 20.
- S. Goar 181. 10.
- Goelle v. Gosalo.
- Gode-, Gote-,
- Goteboldus, Gotebolt patriarch. Aquileiensis 249. 25. 250. 10.
- Gotebaldus ep. Sconiae, apost. Sueon. 281. 25. 320. 20. 371. 30.
- Godefridus, Gotafrid, Gotfridus, Goisfridus, Goffridus, Ioffridus, Godesfrol.
- Godefridus ep. Ambianensis 395. 25.
- (Goffridus) episcopus Aversanus 720. 1.
- Godefridus de Condesto episc. Camer. 491. 25.
- (Goffridus) episcop. Pervinus 720. 5.
- Godefredus abb. Bremet. 108. 1. 110. 15. 119. 124. 5. (125. 35.) 126. 130. 20. 131. 20. 133. 35. f. Roberti c. Valpiani 119. 5.
- Godefrideus archidiacon. Camer. 450. 45.
- Godefridus scolar. Hild. 850. 10.
- Godefroi de Bouillon, Gotfridus, Goffridus dux Lotharing. 521. 10. 735. 40. 766. 767. 15. rex Ierosolimas 770. 5.
- Godefridus dux Normann. 199.
- Gotafridus rex Danorum 291. 10.
- Gotafrid dux Norm. piratar. 298. 15. rex 299. 25. 301. 35. cf. 199.
- Ioffridus Ridellus dux Cateiae, dom. Pontiscurvi 732. 50. 733. 25. 734. 45.
- Godefridus (Vetulus s. Ardiennensis, Virdunensis, et Hainoensium comes) 439. 40. 440. 20. 441. 15. 443. 5. 445. 10. 435. 5. ux. Mathildis; fil. Herimannus, Gocelo et Godefrid.
- Godefridus com. Vird., postea dux Lothar. infer. 467. 1. 468. 35. 469. 1. 470. 1. 471. 10. 480. 15.
- Godefridus f. Gosolonis, dux Lotharing. sup. com. Fresiae, Barbatus 221. 25. 223. 225. 20. 228. 55. 338. 5. 347. 10. 353. 5. 687. 5. 694. 15. 696. 30. 703. 1. 714. Thusciae dux et marchio 714. 20. fil. Mathildis com. Tusciae.
- Goisfridus cogn. Grisgonella, com. Andegar. 441. 30.
- Gotfridus com. Cycaenensis 803. 40.
- Gotfridus com. de Ruscillione 766. 10.
- Gotfridus comes (de Snavia filii.) 776. 45. 779. 10. 782. 20.
- Goffridus de Aquila dom. Suesvae, f. Richardi 758. 45. 807. 50. 808. 809. 40. 810. 817. 40.
- Godefridus, Godefroi fil. Anselmi, praefectus civium Camer. (*defensor de la cite*) 505. 40. 517. 20.
- Godefridus miles Campaniensis 482. 25.
- Godefridus Florinensis, frat. Gerardi ep. Cam. 463. 30. 468. 20.
- Gotfridus Maricanus 614. 20.
- Ioffridus de Monte scario 766. 10. 767. 30.
- Goffridus, Ioffridus Monius 733. 20. 741. 25. 763. 5.
- Godehardus abbas Althahensis, ep. Hild. 849. 5. 852. 40. 853. 45. 854. 5. 858. 45. transl. 855. 25.
- S. Godehardi monast. Hildesh. 855. 25. 856. 15. 858. 45. 860. 40. abb. Fredericus.
- Godelinus praepositus Camer. 448. 30.
- Godelpertus abb. S. Vincentii 617. 30.
- Godeschalco, Godescalcus, Gotescalch, Gotescalcus.
- Gotescalch ep. Eichstet. 244. 1. 245. 25. 249. 10. 254. 40. 256. 20.
- Gotescalcus ep. Scaranae s. Gothorum 328. 25. 329. 10. 378. 1.
- Godescalcus praep. mai. eccles. Leod. 207. 1. 209. 15.
- Gotescalch presb. Eichst. 250. 1.
- Gotescalcus dux Benev. 582. 15.
- Gotescalcus fil. Utonis, Winulor. principis 252. 1. 30. 329. 10. princeps 353. 25. 342. 25. 343. 10. 344. 5. 353. 15. 354. 35. 355. 1. 367. 5. uxor 355. 10.
- Godeschalco (de Witteleve) 855. 1.
- Godi locus 771. 30.
- Godol abb. Noval. 79. 30. 107. 40. 132. 5.
- Godulnus abb. Stab. 189. 40. 193. 10.
- Gordicus v. Godefridus.
- Gog et Magog 295. 30.
- Gogitium, Goy, Gouy praed., castrum, *Gouy en Arouaise* 440. 25. 443. 35. 505. 1. 511. 20. 512. 15.
- Goismondus 439. 55.
- Gomanus fil. Vomano 608. 10.
- tion - v. Gun-
- Gorbis 420. 10.
- Gordianus imp. 38. 45.
- Gorgiensis monasterii scolae 443. 30. (Gorsia.)
- S. Gorgonii eccles. 468. 1.
- Gostarium, Gostaria, Gostaria 228. 20. 265. 40. 282. 35. 346. 10. 354. 15. 361. 30. 363. 5. 848. 15. 36. 856. 40. 858. 25. 861. 15. congregatio 850. 35. decanus: Brunigug; praep. Adolugus, Ethilo; Gostarii curia Lotharii imper. 856. 10. Gostariae solempnis curia celebrata 856. 45.
- Gosmannus Normannus 652. 50. 655. 5.
- Gossuinus miles Camerac., Walcheri ep. Camer. consang. 514. 30.
- Gosvius de Montibus 525. 25.
- Gote- vid. Gode-.
- Gotfridus v. Godefridus.
- Gothelba, *Gotha Eib* 376. 25.
- Gothi I. e. Gothi aec. V. cf. Getar 4. 40. 6. 25. 7. 5. 44. 25. 163. 172. 173. 295. 30. 370. 40. 404. 1. 746. 40. reges Gadaricus, Theodericus.
- Gothi, Gotti, Gothia I. e. incolae et provincia Suediae 285. 15. 304. 35. 305. 10. 327. 25. 329. 15. 356. 10. 365. 20. 366. 25. 370. 30. 373. 25. 376. 35—378. 1. 381. 1. 10. Gothia occidentalis 328. 25. Gothorum ep. v. ep. in Scaranae.

- Gothilo vid. Gozelo.
 Gotinge, *Göttingen* 867. s. duces vid. Brunswic. duces.
 Gotselo 439. 55.
 Goutubese eccl. dioc. Eichst. 247. 20.
 Gouy vid. Gogicum.
 Gowisch, nobilis de-, 870. 25.
 Goy vid. Gogicum.
 Gozbertus praep. presb. Hild. 849. 15.
 Gozelo, Gozilo, Gothilo dux primas Retiae 65. 10. Lothar. 483. 15. 485. 1. 487. 40. 530. 45. f. Godefridus (frater Godefridi III.).
 Gozmarus diac. Hildesh. 849. 35.
 Grozianna abbat. *Goseck* 338. 30.
 Gradensis urbs, castrum, Gradus-insule, Grado l. e. nova Aquileia, iotus Venetiae et Hystriae metropolis 4. 1. 5. 10. 7. 5. 55. 17. 25. 19. 25. 50. 20. 10. 29. 25. (novae Venetiae metropolis) 42. 5. 44. f. patriarchae ante Heliam: Marcellianus I, II, Stephanus. Maurus. Macedonius, Paulus, Probinus. Helias patr. Aquileiens. transfert patriarchatum in Gradensem urbem, Helias, Severus, Marcianus, Candidianus, Epiphanius, Cyprianus (Fortunatus invasor), Primogenitus, Maximus, Stephanus, Agathon, Christophorus, Donatus, Antoninus, Ercilianus, Vitalianus, Iohannes I, Fortunatus, Iohannes II, III, Venerius, Victor I, Vitalis I, Petrus, Victor II, Georgius s. Gregorius, Vitalis II, Dominicus, Laurentius, Marinus, Bonus, Vitalis III, Ursus. Gradensis eccl. defensor Antonius.
 Gradonicus v. Iohannes Gradon.
 Graeci, Graeci, Graecia, Grecia 4. 40. 30. 50. 57. 23. 67. 10. 171. 45. 237. 30. 311. 25. 313. 1. 339. 35. 341. 25. 348. 1. 347. 15. 349. 20. 356. 35. 365. 15. 372. 5. 373. 20. 374. 5. 470. 25. 548. 40. 579. 5. 614. 1. 624. 20. 625. 25. 635. 40. 642. 10. 652. 654. 665. 25. 675. 676. 831. 15. Graeci in circuitu maris baltici 312. 10. Grecus cantus 602. 15. Graecorum exercitus 9. 40. Graecorum hereses 686. 20. Graecus ignis 312. 20. Graeci Italici 63. 5. Graecae litterae 257. 20. Graecum opus 753. 50. 754. 1. Graecorum patres catholici 51. 25. Graecae peritiae pingendi 723. 1. Graeci philosophi 52. 5. 739. 30. 833. Graeci Romae 779. 10. VII Graeci 121. 4. Graeci fratres 640. 25. 648. 20. Graecorum catapani: Boiano 1018, Maniakis 1038, Ducliano 1040, Exaugustus 1041. Graecorum strategi et patricii: Theophilactus circa 890, Symbaticus 891, Georgius 892, Nicolaus 910, Paschalis 950, Marianus 956, Basilus 1011. Graecorum imp. v. Constantinopolis.
 grammaticorum inflata doctrina 488. 15.
 Grandicampus villa d. Cam. 420. 15.
 Grandovillaro loc. d. Cam. 420. 40.
 Grandi pal. 448. 30. v. Aquigr.
 Gratinopolis, *Grenoble* 81. 10.
 Gratianus imp. 10. 20.
 Gratianus abb. Casinensis 577. 5. 586. 10. 828. 45.
 Gratianus nobilis Romanus 748. 5.
 Grecianum 685. 25.
 b. Gregorius I. M. pap. Theologus 7. 45. 8. 15. 300. 30. 357. 30. 469. 15. 475. 25. 477. 15. 479. 1. 489. 1. 503. 40. 526. 25. 579. 580. 20. 581. 25. 756. 1. 827. 20. 829. 30.
 S. Gregorii dialogi 118. 20. 120. 30. 379. 621. 20. 685. 35. opera 300. 30. omelias et moralia 602. 25. super cantica canticorum 747. 5.
 Gregorius II. pap. 12. 10. 30. 46. 47. 1. 80. 25.
 Gregorius III. papa 46. 45. 255. 10. 582. 5. 585. 20.
 Gregorius IV. papa 292. 30. 294. 15. 296. 5. 302. 5. 307. 10. 390. 15. 581. 10. 807. 40.
 Gregorius V. papa 31. 1. 450. 5. 526. 25. 527. 30. postea Bruno appellatus (sic) 449. 10.
 Gregorius (antip. 1044.) 72. 20.
 Gregorius VI. qui et Gratianus et Iohannes, p. schism. 228. 45. 236. 15. 237. 15. 337. 35. 532. 30. 682. 683. 15. cf. Iohannes archipr.
 Gregorius VII. 539. 10. 540. 1. 552. 35. 697. 729. 35. 733. 35. 734. 1. 735. 736. 738. 743. 30. 747. 753. 16. 760. 45. 771. 30. 774. 5. 776. 55. 850. 35. Gregorii VII. decreta 539. 10. 542. 25. dampnatio 854. 25. cf. Hildebrandus; registrum 755. 20.
 Gregorius X. 863. 10.
 Gregorius presb. card. tit. Apostolorum 554. 30. 807. 884. 35.
 Gregorius diac. card. S. Angeli 549. 25. 811. v. Innoc. II.
 Gregorius patriarcha regiae urbis 10. 10.
 Gregorii Nazianzeni sermones 746. 45.
 Gregorius e mon. Casin. ep. Terracina (1112) 554. 30. 566. 10. 783. 45. 806.
 Gregorius ep. Turonensis 285. 20. 406. 55.
 Gregorii Turonensis historia 746. 40.
 (Gregorius) ep. Vercell. (1061.) 712. 1.
 Gregorius abb. congreg. Lateran. 828. 45.
 Gregorius abb. S. Sophiae Benevent. 700. 40.
 Gregorius presb. Casin. 790. 15.
 Gregorius mon. Casin. 741. 10.
 Gregorius presb. 24. 45.
 Gregorius dux Benev. 585. 25.
 Gregorius dux Neapol. 615. 50. 616. 35. 617. 5.
 Gregorius de Tusculana, Rom. consul, dux et senator 562. 30. 563. 645. 40. ux. Maria; f. Bened. VIII, Iohannes XIX, Albericus, Theodora.
 Gregorius de Alberico, Lateran. et Tuscul. comes, Rom. patricius 562. 30. 563. 10. 695. 1. 830. 10. fil. Iohannes, Petrus, Gregorius.
 Gregorius patricius Romanorum, fil. praecedentis 562. 30. 563. 15. 709. 40. 745. 773. 60. 791. 15. 794. 55. 830. 10. f. Ptolemus, Gregorius, Petrus, Egidius, Isidara.
 Gregorius f. eius 563. 15. 564. 25. 565.
 Gregorius f. Petri consulis Rom. 563. 15.
 Gregorius imperialis catapanus Baren-sis 35. 10.
 Gregorius comes palatii 730. 10.
 Gregorius f. Adenulfi de S. Iohanne 817. 834. 25.
 S. Gregorii eccl. prope Aquinum 595. 20. iuxta Bifernum 647. 35. in Paterno 607. 15. 665. 15. in Pentoma 650. 15. ad Clivum Scauri Romae 238. 10. in Serviliano 814. 20. 645. 15. in Tarsia 764. 20. eccl. Venet. 16. 10. 22. 45. altare in eccl. Casin. 662. 15. 717. 40. 720. 15. 721. 1. 753. 35.
 Grene, castr. haud procul a Gandersheim 873. 5.
 de Greniano curtis 770. 25.
 Grenleve castr. Hildesh. 870. 35.
 Grigentum, *Argento*? 676. 20.
 Grimaldus v. Grimoald.
 Grimkil ep. Sued. et Norwegiae 326. 10. 383. 16.
 Grimoald, Grimaldus, Grimoald. Grimoald, Grimoald, Grimoald, res Langob. 9. 5. 38. 10.
 Grimoaldus ep. Pincensis 608. 10.
 Grimoaldus msior domus 184. 24. 185. 35. 167.
 Grimoaldus I. f. Arichis, princ. Benev. 588. 20. 589. 20. 599. 20. 593. 615. 1.
 Grimoaldus II. princ. Benev. (Thesaurarius 593. 35) 593. 35. 595. 30.
 Grimoaldus index Aquinensis 637. 20.
 Grimoaldus de Camerino 619. 35.
 Grimaldus f. Maionis 788. 15.
 Grimoaldus minister Sicanoli 598. 25.
 Grimoaldus servus 587. 30.
 Grimburtus cleric. Camerac. 429. 10.
 Gristi curtis 687. 30.
 Grona, conflictus apud-, 872. 40.
 Groningon praed. 346. 15. 359. 25.
 Gronlani, Gronland 282. 35. 283. 15. 344. 40. 365. 20. 372. 15. 385. 20. 25.
 Gronowe, *Gronau*, dioc. Hild. 865. 25. v. Empna.
 Grose locus 612. 10.
 ad Gruttam, eccl. S. Angeli.
 Gruttale 772. 20.
 Gryphus rex Hyberniae 340. 35. (rectus Walliae).
 Gus - vid. Wa-.
 Gude, fil. duci VII, uxor Eduardi sancti 340. 35.
 Gude vid. Gunhild uxor Sueni II.
 Gudredus, Nortmann. in Anglia dux, Nordimbriae dom. 299. 25.
 Gudredus rex Danor. in Anglia consist. 314. 10.
 Gudrun princeps Nortmann. 296. 20.
 Horici II. nepos.
 Gudwinus, Godwinus dux Angliae 325. 1. 340. 5. 30.
 Guæ-, Gui- vid. We-, Wi-.
 Gumbertus presb. Hildesh. 849. 25.
 Guæ-, Gôn-.
 Gundebaldus rex Burgund. 405. 30.
 Gundehar I, Gundehar, Gunno, servus conditionis, Babenh. ecclesiae custos, episc. Eichst. 245. 1. 20. 249. 15. 252. 20. 254. 45. 260. 40.
 Gundehar II, Gundesar, Gundehar, ep. Eichstetensis s. Aurenstensis 239. 1. 242. 45. 243. 15. 245. 5. 246. 20. 247. 1. 248. 1. 249. 5. 254. 15. 255. 1. 266. 15. parentes: Reginkeri et Irmingart; soror Tonta 249. 15.
 Gunderam, Gunderamus magist. scol. Eichst. 250. 1. 261. 20.
 Gundolt parrochian. Eichst. 249. 45.
 Gundolt diacon. Eichst. 250. 10.
 Gondrada uxor Macharij 419. 35. 420. 25. 421. 15. filia Achildis.
 Gundreccias, *Honneches*, villa Camerac. 424. 40.
 S. Gondulfus 487. 50.
 Gunhild, Heroldi Blastand uxor 307. 1. 315. 20.
 Gunhild s. Giuthe, Gude, Sreini (II) uxor repudiata 282. 20. 333. 10. 339. 20. 341. 1. 342. 10. 343. 40.
 Gunhild, relicta Anundi reg. Suediae 341. 35.
 Gunnarius de Laccon Sardus 796. 35. 796. ux. Helena.
 Gunnarius de Thori 796. 10. f. Vera.
 Gunthbertus cleric. Camerac. ecclesiae 418. 30.

- Gunfridus sive Gonfridus ep. Camer. et Atrebat. 415. 40.
- Guntharius, Gunterus, Gontarius, Gunterus.
- Guntharius archiep. Colon. 199. 296. 4. 417. 45.
- (Gunterus) archiep. Magdeburg. 872. 35.
- Guntherus archiep. Salisburg. 205. 25.
- Guntherus ep. Babenbergens. 245. 40. 246. 15. 249. 20.
- Guntharius episc. Hildenesb. 848. 45. 851. 5.
- Gontarius abb. S. Modesti 597. 1.
- Gonterus 439. 50.
- S. Gunthildis 243. 25. altare Eichstet. 240. 30. 249. 10.
- Gontho miles Camer. 484. 35.
- S. Guntramus laicus 465. 20.
- S. Guntramii mon. *Liers* 465. 20.
- Gonmarus 439. 55.
- Guntramus 110. 15. 119. 15.
- Gouzo presbyt. Eichst. 250. 10.
- Gouzo 439. 55.
- Guo archidiacon. 492. 1.
- Guo — v. Wo —.
- Gurd fil. Olaph, rex Dan. 301. 20.
- Gurguncus locus dioec. Camer. *Gurguncus* 448. 20.
- Gurm rex Danor. v. Hardecnuth Wrm. Gustedo locus dioec. Hild. 863. 20. v. Bruno de Gustedo.
- Gyrardus v. Gerardus.
- Gysenheim, *Getenheim*, curt. Hildesh. 852. 15.
- Gysoaldi rocca 820. 20.
- Gyter salina, *Satzgitter* 871. 35.
- de Gytill, Furatus.
- H.
- Ha — cf. A —.
- Habola fluv. *Havel* 312. 1. cf. Hoveldi.
- Haeburg eccl. dioec. Eichstet. 247. 25.
- Haeccon prince. Norvegiae 314. 1. 319. 6. fil. Thrucco.
- Hachelingu eccles. d. Eichst. 247. 30.
- Hadelos, Hadeloe, Haduloe, *Hadeln* 284. 30. 285. 30. 317. 5. 332. 20. 352. 35. 369. 10.
- Hademar ep. Polensia 249. 35.
- Hademersleve (comites de —) 871. 5. ad Hadonis crucein praed. in Brabant 484. 25.
- Hadugato dux Saxonum 285. 30.
- Haduidea, soror Ottonis I, uxor Hugonis magi 54. 30. 61. 5.
- Hadulfus ep. Camer. et Atreb. 414. 5. 415. 1. 484. 5.
- Hadulfus ep. Noviomens. 433. 5.
- Haduloe vid. Hadeloe.
- Haeracliana civ. 13. 5. v. Eracliana.
- Haffiginense monast. 504. 25.
- Hagano comes 425. 20.
- Hagno, Agano, Hagenus 86. 35. 87. 40. 91. 22.
- Hagenesbere eccl. dioec. Eichst. 247. 20.
- Hagenbusec eccl. d. Eichst. 247. 40.
- Hagna fluv. *Haine* 439. 45. 440. 1.
- Hagnoensis pagus v. Hannonia.
- Hagninus rex Sueon. 356. 35.
- Haidis villa dioec. Camerac. 420. 6.
- Haimenesvurt eccl. d. Eichst. 247. 40.
- Haimo ep. Virdun. 205. 25. 469. 10. 408. 50. 485. 1. 530. 45.
- Hainoensis pagus, Hainou v. Hannonia. Haiati popul. 373. 1.
- Halsgland, Helligland, Eligland, *Helsingland* 282. 50. 283. 15. 369. 20. 372. 10. 385. 20. v. Farris et Fosseliland; cf. ep. in Funt.
- Halberstatensis, Halverstatensis, Halverstedonsis eccl. episcopat. 330. 15. 348. 30. chorus 330. 1. ep. Simundus, Berhart, Forchart s. Bucco; praepositi Herimannus, Adalbertus post archiepiscopos Bremenses.
- Haldo, pater Wendilgardia 309. 15.
- Hallinarius abbas S. Bened. Divionensis 235. 20. archiepisc. Lugdunensis 236. 1. 237. 40. 238. 5.
- Haliornannae magae mulieres 172. 5.
- Halingarius, Haliticharius ep. Camerac. 291. 30. 416. 15.
- Haltensium librae 252. 55. v. moneta.
- Halogis villa dioec. Camerac. 420. 10.
- Halpandi rex Danorum, frat. Sigafred regis 298. 10. 299. 25.
- Halremunt prope Springe 857. 23. 858. 20. comites de — 863. 30.
- Halsinburg, Halsinpurgh, *Helsingborg* 320. 5. 370. 25.
- Halsingland civ. Scythiaeorum, *Helsingland* 378. 20. 379. 1. ep. Stenphi cogn. Symeon.
- Halzstein, fil. Stenkel, rex Sueon. 356. 35.
- Ham stodium Bragbatense, *Ham* prope Vitvorde 405. 55. 484. 35.
- Hamatia, Hamaticum coenob. *Hamage* prope Marchiennes 410. 25. 461. 10.
- Hammaburg, Hammabure, Hamburg (sita in Stormariorum provincia 345. 10.) 280. 35—285. 5. 290. 30. 294. 1. 296. 30. 298. 25. 302. 25. 307. 25—312. 10. 314. 30. 316. 20. 318. 15—323. 15. 326. 35—331. 20. 335. 30. 339. 30. 342. 25. 343. 20. 349. 40. 352. 35. 359. 25. 360. 25. 364. 35. 366. 1. 387. 25. 389. 20. 390. 20. patriarchatus 347. 25. 359. 30. (patriarcha 350. 15. patriarchatus XII episcopatus novi 347. 35.) episcopatus 344. 15. Dania, Sueonibus atque Sclavia metropolis statuitur 292. 20. 345. 30. cathedra 300. 25. 325. 25. dyocesis 310. 5. 343. 5. 372. 10. parochia 303. 10. 311. 25. 312. 1. 313. 5. 316. 5. 336. 1. 339. 25. 373. 5. 384. 5. provincia 355. 10. toparchia 345. 10. castrum 355. 10. vetus castellum 345. 25. novum castellum, *Neueburg* 345. 30. ducis praetorium 331. 20. civitas muro circumdata, III portis et XII turribus munita 331. 35. cives 331. 25. advocatus 331. 35. reconditio Hamburg 352. 25. episc. Heridagus; archiep. Augarius; cf. Bremens. archiep.; decanus, praepositus, canonici, magister scholarum 331. 35.
- Hanensee v. Eghardus de Hanensee.
- Hannonia, Hagnoensis, Hainoensis, Hainoensis, Hainocensis pagus, comitatatus, patria, Hainou, *Hennegau* 420. 35. 424. 40. 425. 20. 427. 35. 468. 10. 485. 5. 491. 15. 507. 45. 527. 20. 530. 45. 550. Comites Hainoenses, Castrilocoenses, Hognoneses Amulricus, Rainerus I. Longicol., Rainerus II. et Leutbertus, Richarius, Warnerus et Raynaldus, Godefridus Virdunensis, Arnulfus Valentianensis, Rainerus III, Richildis, Hermannus, Baldinus I. Montensis (III. Flandriae), Baldinus II. Richildis fil., Baldinus III.
- Haoldus diacon. Hildesh. 849. 40.
- Haraldus v. Haroldus.
- Harcarius ep. Leod. 198. 35.
- Hardecnuth Wrm, rex Danor. 281. 30. 304. 1.
- Hardecnuth, Canuti fil., rex Angliae et Daciae 332. 10. mater Imma.
- Hardegon, fil. Srein Nortmanni, rex Danorum 303. 6.
- Harderadus diac. Hildesh. 849. 40.
- Hardeheim, Hardeesheim, villic. Hildeshaim: *Harum* 860. 30. 862. 5.
- Harduinus, Arduinus, Ardoinus.
- Arduinus ep. Lingon. 237. 40.
- Harduinus ep. Noviom. 407. 30. 473. 30. 474. 5. 481. 30. 485. 1. 530. 45.
- Ardoinus, Arduinus, com. Dadonis fil. usurpator rex 35. 1. 62. 10. 128. 1. Longob. rex. 62. 10.
- Arduinus f. Rogerii marchio Taurin. 85. 15. 109. 40. 110. 30. 111. 20. 112. 25. 113. 115. 122. 30. 123. Glabrio 113. 30. 115. 20. filii Maginfredus, Odde, Alricus.
- Arduinus 112. 5. f. Rogerius, Arduinus.
- Ardoinus marchio f. Oddonis 125. 40.
- Arduinus Lombardus 675. 676. 20.
- Harduinus percus S. Mazelandis 410. 45.
- Harduinus 439. 35.
- Haribertus, Herigerus v. Heribertus, Herigerus.
- Harig episc. Dan. 314. 20. 328. 25.
- Harilegus locus dioec. Cam. 420. 35.
- Harlessem dioec. Hild. 863. 45.
- Harlingeberch, *Herlingsberg* prope Goslarium 865. 60. 866. 1.
- Haroldus, Haraldus, Herioldus, Heroldus, Horit, Haredus.
- Horit, Haredus, Haroldus prim. episc. Siaswig. 307. 10. 314. 20. 391. 1.
- Haroldus I, Chnuti fil. eiusque in Anglia succ. 332. 10.
- Haroldus, Heroldus II, rex Angl. fil. Guduiui ducis Anglor. 325. 5. 340. 5. 356. 1. 537. 25.
- Haraldus, Herioldus I, rex Danor. 291. 25. 292. 10.
- Haroldus II, rex Danorum, Blastand 281. 5. 306. 35. 307. 313. 25. 314. 1. 315. 5. filius Hiring; uxor Gunhild.
- Haroldus, Haraldus, cog. Haradrada, rex Nortmannorum s. Norvegiae, frater S. Olaph regis martyris 282. 25. 329. 30. 339. 30. 340. 5. 341. 20. 342. 5. 356. 5. 372. 15. 378. 25. 382. 35.
- Haroldus f. Hardecnuth Wrm 304. 25.
- Haroldus princeps Danorum 333. 10.
- Harsenium villa dioec. Cam. 420. 15.
- Hart, Hartus nemus, *der Harz* 265. 40. 864. 1.
- Hartbertus presb. Hildesh. 849. 25.
- Hartbertus cantor, maior praepos. ep. Hildesh. 858. 859.
- Hartgarus eremita 294. 30.
- Hartildus rex Norvegiae 314. 5. (v. n.)
- Hartnidus presb. Hildesh. 849. 10.
- Hartwicus, Hartwigus, Hertwigus.
- Hartwicus archiep. Bremens. 856. 40.
- Hertwicus, comes de Sulzpach, episc. Eichst. 250. 30. 45. 251. 30. 252. 5.
- Hertwic subdiacon. Eichst. 250. 10.
- Hertwigus, com. de Calw, pater Gebhardi I. ep. Eichst. postea Viet. II. 263. 40. 264. 15.
- Haruson v. Arhusan.
- Hasula fluvius 289. 15.
- Hasbanium, Hasbaniensis pagus 179. 45. 433. 1. 450. 15.
- Hasen, Hase, *Hasede*, villicat. Hild. 857. 50. 870. 1.
- Haserensis S. Salvat. eccl., *Herrieden* d. Eichst. 247. 16. 253sq. abbat. 256. 20.
- Haserieth 247. 40. v. Haserensis eccl.

- Hasikenhusen dioc. Hild. 867. 10.
 Hasnum abbat. regalis, Hasnon 460.
 40. 541. 1.
 Haspra, Hasprum, Haspré 461. 20. 462.
 16. 50. 528. 20. 549. 50.
 Hathamoda filia ducis Liudolfi, abbat.
 prima Ganderh. 851. 20.
 Hatto episc. Tredendinus 249. 28.
 Havelberg, Havelberg 310. 1. ep. An-
 selmus; v. Habola.
 Haverincourt castr. Camerac. 570. 30.
 Haze v. Hasen.
 Hebingen loc. 250. 38.
 Hebrei 402. 40. Hiterse 257. 20. isto-
 riae 51. 18.
 Hechridus rex Anglorum 40. 28.
 Hecil, Hezelo, Hetylo v. Heioricus.
 Hector mon. Casinensis 820. 1.
 Hector com. Presentiani, fil. Pandulfi
 789. 30.
 Hedi, Hetti archiep. Trever. 292. 25.
 Hégerberch eccl. dioc. Eichst. 247. 40.
 Heico presb. Hild. 849. 20.
 Heidiba, Heidiba, Heidibam i. e. Slias-
 wig 306. 30. 314. 25. 330. 35. 333.
 20. 368. 10.
 Heihampus Camerac. 482. 18.
 Heiligland v. Haligland.
 Heiligo rex Danorum 301. 20.
 Heimo v. Haimo.
 Heingi eccl. dioc. Eichst. 247. 35.
 Heinricus, Einricus, Henri-
 cus, Heury, Henris, Hecil,
 Hezil, Hezelo, Hezzelo, He-
 tulo, Hetylo, Etylo.
 Heinricus archiep. Magdeburg. 847. 30.
 Heinricus archiep. Ravensensis 249. 35.
 Heinricus episc. Augustensis 249. 20.
 Heinricus I. de Zuppelingen ep. Eichst.
 251. 1. 35. 252. 5.
 Heinricus II. de Tachingen ep. Eichst.
 251. 1. 40. 252. 5.
 Heinricus III. de Rabenspurch episc.
 Eichstet. 251. 6. 252. 5.
 Heinricus IV. de Wirtanberch episc.
 Eichstet. 251. 5. 45. 245. 10.
 Heinricus V. Malso (ep. Eichst.) 252.
 55.
 Hecil, Etylo I. ep. Hiltensheim. 246.
 16. 853. 28.
 Heinricus II. praep. Hylligunst, episc.
 Hild. 861. 35. 862. 10.
 Henricus III. comes de Woldenberge,
 decanus, episcopus Hild. 867—869.
 10.
 Henricus IV. fil. Alberti Gotingensis
 ducis de Brunswich, ep. Hildesh. 869.
 33—870. 35.
 Henricus Gelensis, ep. Leod. 157. 25.
 Henricus episc. Lundensis 371. 5.
 Henricus ep. Ratispon. et can. 822.
 25. 840. 10.
 Hecilo, Hecil episc. Strazburg. 246. 1.
 249. 20.
 Henricus III. ep. Argentens. s. Straz-
 burg. 861. 45.
 Hezelo episcopus Tullens. 205. 25.
 Hetilo episcopus 422. 55. 423. 1.
 Heinricus presb. Hildesh. 849. 15.
 Hezelo presb. Hildesh. 849. 30.
 Heinricus diac. Hildesh. 849. 40.
 Heinricus diac. Hildesh. 849. 45.
 Hezzelo diac. Hildesh. 850. 50.
 Heinricus aeccl. Hildesh. 850. 10.
 Heinricus aeccl. Hildesh. 850. 10.
 Heinricus I. rex Germ. 201. 1. (imp.) 281.
 35.) 303. 40. 304. 5. 391. 10. 426. 45.
 462. 40. 823. 35. 827. 5. 850. 30. rex
 Saxon. 54. 30.
 Heinricus II. dux Baiariae, dux re-
 galis, Saxonum, Germaniae rex, ce-
 sar, imper. 35. 1. 45. 51. 15. 57. 20.
 59. 25. 61. 1. 62. 5. 63. 30. 64. 1.
 66. 1. 68. 40. 124. 15. 125. 35. 126.
 10. 128. 190. 30. 205. 40. 207. 25.
 208. 235. 30. 236. 30. 252. 25. 260.
 10. 322. 15. 323. 1. 325. 25. 391. 20.
 414. 15. 444. 40. 451. 1. 50. 452. 1.
 463. 30. 465. 25. 466. 15. 467. 10.
 468. 5. 470. 1. 471. 1. 472. 25. 479.
 50. 480. 1. 481. 1. 484. 40. 488. 35.
 527. 1. 528. 5. 529. 35. 530. 1. 625.
 627. 5. 643. 5. 647. 651. 25. 652. 45.
 653. 15. 654—659. 661. 30. 682. 15.
 665. 20. 666. 683. (patricius 1.) 753.
 45. 778. 40. 779. 1. 808. 5. 823. 35.
 828. 30. 827. 5. 837. 40. (Pius) 838.
 25. (magnus) 850. 35. 852. 40. uxor
 Cunigunde; capell. Antonius; cano-
 nic. Theodericus.
 Heinricus III. rex Germaniae, Lotha-
 rianus, Saxonum, caesar, imp. II.
 49. 45. 69. 20. 70. 5. 71. 1. 128. 15.
 219. 35. 223—225. 228. 229. 235.
 20. 236. 30. 237. 1. 248. 40. 262. 40.
 263. 40. 264. 40. 265. 20. 282. 35.
 328. 1. 332. 5. 335. 15. 337. 25. 30.
 338. 1. 342. 20. 346. 10. 347. 5. 392.
 1. 487. 40. 488. 25. 490. 25. 491. 1.
 492. 5. 493. 15. 494. 5. 532. 1. 533.
 25. 534. 1. 535. 1. 536. 60. 626. 20.
 627. 45. 658. 15. 672. 5. 673. 1. 682.
 684. 30. 685. 686. 30. 689. 5. 690.
 823. 35. 827. 837. 45. 838. 30. 850.
 35. ux. Agnes.
 Heinricus IV. rex Germaniae, imp. III.
 (falso II. 504.) 246. 5. 247. 1. 248.
 5. 251. 10. 255. 5. 262. 41. 348. 1.
 352. 5. 359. 30. 361. 35. 363. 1.
 497. 30. 498. 5. 500. 20. 502. 35.
 503. 10. 504. 40. 505. 20. 510. 45.
 511. 5. 515. 15. 516. 5. 517. 35.
 518. 15. 519. 1. 535. 5. 536. 65. 539.
 15. 540. 5. 542. 25. 544. 5. 545. 10.
 689. 50. 690. 20. 697. 20. 711. 714.
 728. 15. 738—741. 750. 751. 757.
 15. 770. 20. 771. 1. 774. 5. 779. 823.
 35. 827. 5. 848. 20. 850. 35. 854. 30.
 cancell. 746. 10.
 Heinricus V. rex Germ., imp. IV. (falso
 III. 545. 35.) 251. 10. 506. 1. 510.
 20. 519. 45. 520. 1. 521. 1. 10. 523. 35.
 542. 30. 545. 35. 546. 15. 547. 10.
 554. 757. 758. 770. 20. 774. 5. 779—
 782. 788. 10. 791. 792. 805. 40. 823.
 35. 827. 5. 832. 25. 838. 1. 842. 15.
 850. 40. f. Berta; cano. Albertus.
 Heinricus VI. Germ. rex, fil. Frid. II.
 250. 40. 252. 10.
 Heinricus (Raspe) lancravivus Thuringiae,
 rex Roman. 252. 15.
 Henricus de Lutcelenborch, rex Rom-
 post imperat. 867. 50.
 Henricus I. rex Angliae 519. 45. 549.
 15.
 Henricus I. rex Franc. s. Galliae 64.
 25. 68. 40. 69. 45. 191. 5. 225. 25.
 226. 235. 20. 339. 4. 347. 15. 491. 45.
 493. 1. 533. 55. 536. 60. uxor Ma-
 thildis.
 Henricus dux Eiaioriorum (Rixosus),
 marchio Veronensis 29. 35. 439. 30.
 527. 1.
 Hecelinus comes, postea dux Baiova-
 riorum 33. 50. 34. 10. 30.
 Henricus dux Baiariae, gener Lotharii
 III. 759. 10. 795. 10. 817—819. 821.
 5. 822. 25. 832. 25. 833. 30. 835.
 40. 842.
 Henricus dux (Saxoniae, Superbus) 855.
 25.
 Henricus dux (Saxoniae, Leo) 857. 10.
 Henricus fil. Alberti duc. Brunswic.
 dux in Grubenhagen 865. 30. 866. 1.
 Henricus dux de Brunswig 872. 10.
 Henricus dux Burgund., fil. Hugonis
 Magul 61. 5.
 Henricus dux Carinthiae 778. 45. 779.
 19.
 Henricus fil. Gotescalci pr. Slav. 325.
 10.
 Heselius miles Camerac. 479. 10. ux.
 nepis Gerardi ep. Cam.
 Henricus de S. Angelo 772. 40.
 Henricus f. Henrici com. de castro
 Cremonensi 745. 15.
 Henricus frater Friderici comitis 778. 50.
 Henricus de Hooborch 864. 10.
 Henricus fil. Lantberti comit. Lovan.
 469. 5.
 Henricus Lucensis, f. Siemundi 689. 10.
 Henricus fil. Petri III. duc. Venet. 37. 5.
 Henricus (de Monestede) 859. 30.
 Henricus comes de Waldenberge 862.
 35. 863. 25. fr. Burchardus.
 Heinrich de Wizenbure ad Aquam-
 pendentem 250. 50.
 Henricus camerarius Hildesh. 860. 5.
 Henricus fil. Lippoldi Crax 862. 45.
 Heirardus, Heirardus abb. Noval. 107.
 45. 108. 5. 131. 35. 133. 4.
 Heidrardus v. Eldrardus.
 Helemwærdshusengis eccles. 848. 30.
 S. Helena mater Constantinii 5. 15. 242.
 50.
 Helena uxor Gunnarii 796.
 Helfridus cementarius sive carpentarius
 Camer. 455. 5.
 Helias 294. 35. 330. 15. 351. 20.
 S. Heliae eccles. in Ambrife 767. 55.
 805. 10. prope Casium. 605. 15. 637.
 25. castellum 677. 1. de monte sanc-
 to in Sardinia 713. 45. eccles. in
 Sclangario 611. 15. in Setio 796.
 in com. Teatino 633. 1.
 Hellicum castrum 785. 25.
 Helias patriarcha Aquileiensis et Gra-
 densis 3. 40. 5. 15. 7. 1. 35. 43. 20.
 Heligonstat; Heliganstade, Heiligsten-
 ten Holstiae 293. 10. episcopat. 347. 35.
 Helingaudus episc. Ferdensis 292. 30.
 Helisacharius cancell. Lud. Pii 416. 10.
 Helysseus 294. 35.
 Heliseus episcopus Mantuanus 246. 40.
 249. 40.
 Helius Pertinax imp. Rom. 38. 35.
 Helinus de Wanrigo, frat. Rogori
 episc. Camer. 525. 45.
 Helmenstat oppid. ducatus Grubenhag.
 Helmatdt 865. 40.
 Helpra, Helpre Naviol., Helpe mineure
 412. 30. 425. 20.
 Helys, Helyseus v. Helias, Heliseus.
 Hemesedoron, Hemesedora curt.
 Hildesh., Himmelskur 852. 35. 859.
 40.
 Hemmendorpe dioc. Hild. 864. 1.
 Hemmeranus, Hemmeranus, Hemme-
 ranus apost. Baiariae 287a 20
 Hemming rex Danorum 291. 10.
 Henim villa Camerac. Henin—Lietard
 460. 30.
 Henningus episc. Hildesh. 873. 25.
 Hensestede 873. 25.
 Heraclae, Ercls 767.
 Heracliana civitas v. Erachiana.
 Heraclius I. imp. 5. 15.
 Heraclius II. imp. 10. 5.
 Heraclius III. imp. 45. 40.

- Herasma, Herasmus, of Erasmus, Erasmus.**
S. Erasmus virgo 42. 16. 43. 5.
S. Herasmus 40. 1.
S. Herasmi eccles. in Carretu plano 611. 25. coen. in Furnia 733. 30. 734. 20. in Pomperano 634. 20. 643. 25. 709. 30. eccl. in Terrarisi 769. 30.
SS. mart. Hermis et Herasmi eccles. Venet. 41. 1.
Herbipolis 261. 10. v. Wirceburg.
Herbrandus v. Herbrandus.
Herbretingo locus. i. e. Bonae-mansiones 237. 10.
Herchempertus mon. Casinensis 579. 5. 586. 15. 595. 40. 613. 40. 614. 746. 40.
Herbrandus, Herbrandus, abbas S. Gislei in Colla 393. 30. 472. 25.
Herena augusta v. Hirene.
Herena, eccl. in —, 848. 35.
Herfeld, Herfeldis 852. 5. Herfeldensis eccl. 848. 30.
heresis in Italia 67. 20.
S. Heribertus archiep. Colon., Otton. III. cauc. 34. 50. 206. 45. 261. 5. 450. 40. 470. 40.
(Heribertus) arch. Mediol. 487. 25. 670. 15.
Heribreht, Heribertus episc. Eichstet. 245. 1. 35. 248. 35. 254. 45. 261. 5. 263. 30.
Heribertus episc. Tergestens. 249. 40.
Heribertus ep. in Wibergh civ. 366. 10.
Heribertus abb. mon. in Vastero 417. 5.
Heribertus monach. Atreb. 452. 40.
Heriprath disc. Eichst. 250. 1.
Heribertus subdiac. Eichst. 250. 10.
Heribertus I. regni Fr. primas 53. 10. 54. 1. 424. 25.
Heribertus II. comes Meldorum ac Tre-corum 61. 30. 65. 35. soror Liutgarda Wilhelmi Rotomag. uxor.
Heribertus puer 422. 5.
Heribordus presb. Hild. 849. 30.
Hericus, Horicus, Horich, Horuch, cf. Ericus.
Horicus I. rex Danor. 280. 15. 295. 15.
Horicus II. iunior rex Danor. 296. 15. petrus Gudurni.
Horicus III. fil. Horicus II. rex Danor. 296. 20.
Herich, Hericus I. rex Sueon. 305. 15. 314. 1. 356. 15.
Hericus II. rex Sueonum et Danorum 281. 20. 316. 30. 317. 1. 318. 10. 319. 20. 356. 15. 380. 1.
Horich sive Rorich dux Normannorum pirat. 298. 15.
Horuch, Haraldi regis Danorum frater 291. 35.
Herius peregrinus Sueon. apost. 357. 1.
Heridagus ep. prim. Hammab. 290. 25.
Heridanus, Po 89. 20. cf. Arripdanus.
Herigerus, Heriger, Heygerus, Herigerus, Harigerus, Erigerus abb. Lau-biens. 136. 137. 138. 16. 145. 146. 147. 149. 151. 40. 162. 5. 445. 15.
Herigarius Sueo 292. 10. 294. 5.
Herigarius 108. s. Erigarius 107. 20.
Herimannus, Hermannus, Herimandus.
Herimannus praep. Helvetat. eccles., archiep. Brem. 281. 50. 329. 30. 331. 5. 391. 25.
Herimannus I. archiep. Colon. 200. 15.
Herimannus II. archiep. Colon. 210. 20. 220. 1. 281. 20. 301. 25. 302. 20. 331. 40. 346. 24. 853. 15.
Herimundus episc. Morinensis 422. 45.
Hermanus praep. S. Crucis, ep. Hild. 849. 5. 856. 30. 857. 1.
Hermannus praep. S. Cyriaci Brunswic. 861. 35.
Hermannus presb. Hild. 849. 15.
Hermannus Thuringus presb. 855. 45.
Hermanus diac. Hild. 849. 45.
Hermannus accol. Hild. 850. 10.
Herimannus dux Alamann. 66. 50.
Herimannus dux Saxonis 281. 45. 308. 10. 313. 20. 427. 15.
Herimannus marchio de Brandeborch 866. 25.
Herimannus puer com. Aversae 676. 50.
Herimannus comes Eihamensis v. Vir-dun. 463. 30. 465. 5. 466. 1. 467. 468. 1. 469. 1. 482. cf. Herimannus comes Montis Castrorum.
Herimannus, nepos Balduini Inaul. com. Flandr., com. Hainoentium, Ricchildis prior maritus 533. 20. 538. 1.
Herimannus comes Montis castrorum (Eihamensis?) 224. 30.
Herimannus comes de Waldenberge 862. 10. 863. 45.
Herimannus fil. Bernardi II. duc. Sax. 351. 45. comes 352. 10.
Herimannus comes 778. 779. 10. 782. 20.
Herimannus de Cannis 766. 10.
Herimundus 30. 30.
Heriveus, Erveus.
Erveus archiep. Capuanus 734. 5.
Heriveus archiep. Remor. 424. 1. 425. 5.
Herveus Normannus 676. 10.
Herwardus, Herewardus, Herwardus.
Herwardus advocatus Camerac., Rai-neri et Lantherii socius 442. 5.
Herwardus, Herwardus cogn. Ferreum-brachium miles Camer. 484. 30. 529. 10. fil. Herwardus; nepos Fulcho.
Herwardus fil. Herwardi Ferrei-brach. 529. 15.
Herward eques Saxonis. 317. 30.
Herwardi Vallis locus dioec. Camerac. 529. 10.
Herwardus villa dioec. Traiect., Her-werden 471. 20.
Herlaga pagus episc. Brem. 289. 25.
Herlunus v. Erlunus.
Herlunus capell. Jordani pr. 736. 50.
S. Hermachoras 5. 20. 15. 5. 31. 40.
S. Hermachoras corpus 5. 10. 45. 30. 47. 25.
Hermannus v. Herimannus.
Hermefrid Asculanus 613. 5.
Hermencudus abb. S. Michaelis 132. 4.
Hermenecharius ep. Augustidun. 410. 1.
Hermoris abb. Casinensis 577. 5. 586. 10. 628. 45.
S. Harnes mart. 40. 1. 429. 15. 465. 1.
S. Hermetis eccl. v. S. Herasmi.
Heroicus iudex Benevent. 608. 15.
Herste cast. Hild., Harste 867. 5.
Herstelle 851. 1.
Hertwicus v. Hartwicus.
Heruli, Heruclii 173. 15. 285. 15. 405. 15.
Herveldia v. Herfeld. eccl.
Hesilingen monast. dioec. Hammab. 309. 15.
Hessewech via publ. Sax. 289. 20.
Hessones; Hassones 287. 30.
Hester liber 362. 40.
Hetruriensis, Rainaldus abb. 816. 30.
S. Hetto Scotus 463. 5.
Hetto vassallus Lotharii II. regis 417. 10.
Hevac regis Arsbiae liber 795. 15.
Havelberg cf. Hayelberg.
Heveldi 312. 1. cf. Hahola.
Hevenhusen dioec. Hild. 855. 1.
Hever, der Hever dioec. Hild. 863. 45.

Hi - cf. 1 -

Hiberi 234. 15.

Hibernia patria Scotorum 313. 35. 340. 35. 350. 5. 384. 10. rex Gryphus.

Hicela, Petri III. ducis Ven. filia, Ste-

fani Scavorum regis filii uxor 37. 10.

Hicela conversa 250. 5.

Hieremias 478. 40.

Hieronymus, Ieronimus, Ieronimus II.

40. 140. 35. 173. 15. 305. 20. 405. 10. 503. 40. 698. 10.

S. Ieronimi opera 746. 40. Ieronimi

chronica et martyrologium 662. 30.

Hieronymus ad Eustochium 82. 40.

Ieronimus abb. S. Bened. Bar. 35. 30.

Ieronimus rusticus 679. 25.

Hierosolima, Hierusalem 26. 40. 58. 10.

171. 45. 251. 10. 325. 5. 334. 35. 343.

20. 367. 5. 405. 5. 464. 50. 478. 50. 501. 5.

532. 55. 535. 15. 536. 50. 543-545. 5.

550. 20. 625. 10. 636. 15. 637. 1. 640. 15.

642. 10. 649. 25. 652. 1. 661. 10. 660. 5.

701. 30. 743. 10. 755. 10. 765. 766. 769.

770. 5. 801. 40. 833. 35. 887. a Sarac.

subiugatur 8. 25. 510. 25. iter, via Ieru-

salem 257. 30. 537. 35. 544. 30. 50. patr.

857. 1. reges Goffridus, Balduinus.

S. Ierusalem coen. Romae, dictum Su-

xarianum 626. 25. 684. 1. 729. 30.

coen. terr. Tusc. 709. 35. 745. 45.

Hilarius, Hyllarius, Hyllarius.

Hilarius episc. Pictav. 171.

Hylacius e mon. Casin. ep. Tean. 603. 20.

Hylarius episc. 412. 1.

S. Hilarii mon. Ven. 15. 50. 16. 19. 45.

25. 45. 26. 45. 27. 10. eccl. de Vipera

745. 30. corp. 43. 10. 44. 20.

Hilarii opera 747. 5.

Hildebaldus; Hildibaldus.

Hildebaldus archiep. Colon. 290. 5.

Hildebaldus ep. Wormac. 447. 30. 448. 5.

Hildebertus ep. Cam. et Atreb. 414. 45.

Hildebertus fil. Chlodovei I. rex Franc.

176. 20.

Hildebertus serviens in mon. Cam. 457. 40.

Hiltebrandus, Hildebrandus,

Hiltbrandus, Hildeprandus,

Hildebrandus.

Hiltebrandus subdiac., archisubdiac.,

archidiaconus, legatus Roman. eccl.,

papa Greg. VII. 246. 10. 255. 5.

265. 15. 497. 30. 504. 5. 539. 5. 542.

25. 686. 30. 687. 1. 693. 5. 694. 40.

704. 45. 711. 35. 715. 1. 716. 5. 719.

15. 729. 30. 740. 30.

Hildebrandus archiepisc. Cap. 693. 40.

696. 20. 708. 10. 715. 25. 719. 40. 730.

Hiltbrandus de Mern episc. Eichstet.

251. 5. 252. 45.

Hildebrandus rex Langob. nepos Liubr.

regis 12. 5. 38. 10.

Hildebrandus dux Spolet. 590. 25. 608. 1.

Hildebrandus com. de Sora 632. 25.

Hildebrandus comes (Tusciae) 804. 35.

Hildebrandus mil. Camer. 439. 45.

Hildegardis 422. 36.

Hildegarius episc. Belvacensis. 431. 5.

Hildeneshem, Hyldestem, Hiltinshem-

ensis, Hildinensis, Hildinensis

eccl. 206. 15. 306. 5. 333. 5. 846. 30-

*73. 35. Hild. eccl. consuetudines 857.

25. episcopus nullius ducatus subinet

861. 20. Bonus, palatium 861. 25.

864. 5. 867. 10. comeria nova 863.

25. minor comicia 861. 5. maior co-

micia 863. 45. Hild. terra 872. 10.

advocatus 860. 50. advocatus Bertol-

dus. Camerarii Hild.: Henricus, Jo-

hannes, Ludolfus. Dapifer Hildesh.

Ernestus; camerarius, marscalcus, pin-

cerna, officii 864. 15. officii cu-

riae 870. 40. 871. 25. ministeriales

- et vasalli 865. 20. 868. p. 869. 45. 871. 15. Hild. urbs, civitas 853. 1. 854. 45. 858. 40. 868. p. 873. s. civitas nova 860. 1. Latina porta H. 862. 35. porta retro urbem per quantum ad S. Paulum 868. 10. S. Pantaleonis porta 868. 20. burgemes ac cives 868. 5. civitatis consules 868. 20. 869. 40. cives 868. 35. 869. 40. civitatenses 870. 15. Hild. eccles. et mon.: S. Andreae eccl., S. Bartholomaei monaster., Carthusianum claustrum, ascensionis Christi monast., S. Crucis et sb. Petri et Pauli monast., S. Godehardi monast., S. Mauritii monast., S. Michaelis monast., S. Pauli eccl.; Hildesheim. episc.: Guntharius, Reinbertus, Ebo, Alfridus, Marcwardus, Wigbertus, Walbertus, Scharzus, Thidhardus, Otwinus, Osdegus, Gerdagus, Bernardus, Godehardus, Thadmarus, Azelinus, Elio I, Udo, (Brunigus), Bertoldus, Bernhardus, Bruno, Hermannus, Adologus, Berno, Conradus, Harbertus, Sifridus, Conradus, Henricus II, Johannes, Otto de Brunswik, Sifrid de Querenverde, Henricus II de Woldenberge, Otto de Woldenberge, Henricus III de Brunswik, Johannes I Schadelant, Ghevardus de Monte, Johannes II de Hoya, Magnus, (Bernardus de Brunswik, provisor), Ernestus de Scomborch, Hennigus; praepositi: Valcwardus, Benno, Gazbertus, Bodo, Johannes, Eghardus de Hanenze, Bertholdus, Thiodericus, Otto, Rodolfus, Cono, Adeloldus, Bertoldus post ep., Bernhardus post ep.; presbyteri canonici 849. 5. diaconi canonici 849. 30. subdiaconi sceoliti et scolares 850. 5. magistri sceolarum: Bruno, Alwinus, Berno, Bernhardus post episcopus; b. Mariae Hild. choro scolares pauperes deservientes 860. 45. cf. 306. 5.
- Hildenrothe, praed. Halberstat. 330. 15. Hilderadus dia. Hild. 849. 40. Hildericus abh. Casinensis 577. 10. 596. 15. 898. 45. Hildericus II, filius Clodovei II, rex Francorum 180. 20. 187. 50. 188. 1. 193. 5. Hildibaldus v. Hildebaldus. Hilduinus, Hildewinus. Hildewinus Hildesheimensis 853. 45. Hilduinus abbas 165. 5. Hilduinus, Lotharii II. capellan., Cam. sedis invasor 418. 40. 419. 1. Hildwardus sive Hildoardus ep. Cam. et Atrab. 415. 10. 416. 15. Hillemarus de Oberg 863. 25. Hilmodunum, *Assoudun* in Biturigibus 508. 50. Hilgund, Hilgunde, Hdegunda 82. 5. 86-92. Hiltinus episcop. Bircac. 283. 10. 376. 10. vide Johannes episc. Birc. Hiltwerdeshusen castr. Hild. 870. 35. Hincmarus archiep. Rem. 165. 5. 404. 30. 417. 15. 418. 30. 419. 25. 421. 30. Hincmarus ep. Laudun. 419. 25. 421. 25. Hirenz, Herenis imp. 13. 30. 588. 25. 593. 35. Hiring fil. Haroldi reg. Dan. 314. 10. Hirmengardis 422. 30. Hirminfridus dux Thuringorum 285. 10. Hirsperg (comes de -) v. Tollstain. Hisebardus gast. S. Agathae 606. 20. Hismerna v. Iernia. Hismhel 55. 20. Hismhelitae 831. 15. Hismem, *Hism villicat.* Hild. 857. 50. Hispania, *Hispaniae*, *Hispani* 49. 30. 57. 30. 128. 40. 173. 20. 181. 15. 313. 25. 374. 5. 385. 20. 548. 40. 598. 15. 758. 55. 808. 40. Hispani Agreni 598. 20. Hispanus quidam 793. 15. Hludowicus v. Ludowicus. Hlotenem v. Hotteneu. Hlogetus monach. Corbei. archiep. Brem. 281. 25. 301. 30. 302. 1. 303. 10. 330. 10. Hoico presb. Hild. 849. 25. Hoinboko, *Hohenbüchen* castr. Hildesh. 868. 25. Hoium, *Huy* 176. 30. 177. 40. 178. 45. 222. 20. 420. 5. Hoius fluv. d. Cam., *l'Hoisul* 420. 5. Holcetes Transal. Sax. 310. 10. Hohenstein eccl. dioec. Eichst. 247. 30. Holle villicatio Hild. 863. 40. Holmus ins. 373. 25. v. Hulmus. Homborch, Homburg castrum, *Homburg* 857. 10. 862. 5. 863. 30. 864. 10. dominus de - 868. 25. 870. 25. Homburgense dominium 873. 10. Homerus, Omerus 539. 40. 746. 40. Homodei mon. Casinensis, ep. Sardiniae 803. 45. Hon fluv. pag. Hainoens. 425. 25. Homburg v. Homborch. Honestus episc. Berulanus (1071.) 719. 40. 726. 35. 763. 20. Honhamelen, *Hohenhameln* dioec. Hild. 860. 30. Honoratus ep. Torcellensis 11. 30. 40. Honoratus archid. b. Vinditiani 414. 1. Honorius I. papa 45. 30. Honorius II. 547. 20. 549. 25. 758. 759. 792. 45. 803. 50. 804-811. 828. 15. 829. 15. 838. 25. cf. Lambertus ep. Ost. Honorius episc. 10. 15. Honovere, *Hannover* 867. 1. 868. 30. Horatius 374. 30. Oratius cum Geometria 747. 10. Horbinstenon riv. *Garbeck?* 310. 25. Horchenbici rivulus 310. 20. Hordsin castr. Camer. 510. 30. Horedus, Horicus, Horuch v. Hericus. Horontius episc. Vicentin. 8. 5. Horosius 172. 5. Horrea locus Campaniae 581. 35. Hotteneu, Hottenem, *Hottelen* dioec. Hild. 858. 20. 863. 20. Hoya, comes de -, 672. 1. Hubaldus, Huboldus, Hupaldus. Hubaldus episc. Savinensis (1071.) 719. 40. 720. 15. 748. 5. Huboldus subdia. Hild. 850. 10. Hupaldus cler. Leod. 205. Hubaldus mil. Cam. 439. 55. Hubaldus ingenuus Cam. 484. 25. 530. 30. Hubaldus 200. 20. Hubertus, Hupertus, Hubertus, Ubertus. S. Huberti mon. in Arduenna 198. 25. Hubertus archiep. Pisanus 811. 25. Hubertus episc. Firmanns 644. 10. S. Hubertus, Hupertus ep. Leod. 190. 15. 194. 40. 198. 201. 1. Hubertus episc. (Leod.) 394. 55. Uobertus abbas 131. 20. Ubertus praepos. Bremet. 110. 116. 35. Hubertus com. Cicconi 648. 25. Ubertus 129. 15. Hudde, Huden castr. Hildesh. 863. 25. 867. 5. Hügmerchi pagus Monaster. episcopatus 289. 30. Hugo, Ugo, Huon, Hus, Huss. Hugo archiep. Chrisopolit. 236. 40-237. 10. 249. 30. Hugo Diemis sive de Diis, archiep. Lugdun. 487. 30. 504. 5. 540. 1. 747. 40. 752. 15. Hugo, Remensis sedis invasor 431. 1. (Ugo) archiep. Ydrontinus 719. 40. Hugo electus ep. Camer. 491. 25. Hugo episc. Leod. 201. 15. Hugo ep. Lingonensis depot. 237. 55. S. Hugo ep. Rotomag., Karlomani regis fil., Gemetic. abbas 481. 25. (Hugo I.) *evesque de Soissons* 517. 40. Hugo episc. Tornacens. 483. 15. Ugo I. abb. Cluniac. 741. 5. Hugo, Ugo abb. Noval. dictus f. Karoli Mag. 97. 102. 2. 105-107. 40. 129. 20. 132. Hugo abbas 131. 40. Hugo capell., decan. S. Mariae Camer. 535. 15. 540. 40. Hugo subdia. Hildesh. 850. 5. Hugo monach. 136. 25. 137. 10. Hugo notarius Caroli heb. 425. 5. Hugo fil. Magni Hugonis ducis Parisiensis, rex Francorum 58. 45. 60. 40. 61. 1. 441. 5. Hugo dux Aquitaniae, rex Italiae 109. 20. 111. 621. 25. 623. 20. 651. 40. 823. 35. 827. 5. f. Lotharius. Hugo Magnus, fil. Rotherti ducis Paris., dux Francor., comes Vermand. 53. 40. 55. 20. 66. 50. 426. 40. 765. 45. 787. 15. Hugo I. marchio Ital. a. Tusciae 25. 15. Hugo, Ugo II. marchio 28. 35. 61. 30. 451. 25. 636. 5. 637. 5. 608. 5. Hugo comes Casetanus 664. 1. 734. 30. 788. 45. fil. Johannes. Ugo com. de Molisio, f. Raulis 773. 25. 791. 40. f. Symon. Hugo comes Regitescensis, *Rathet?* 519. 45. Hugo, Huc, Huon I. d'Orsi v. d'Inchi castell. Camerac., Walteri II. Castell. nepos 492. 25. 493. 10. 494. 25. 495. 5. 496. 5. 498. 1. 499. 1. 504. 10. 512. 5. 517. 25. 521. 55. 528. 5. 534. 5. 535. 10. 539. 25. 541. 15. Hugo, Huon, Huss II, castellanus Camerac., fil. Hugonis Castell. post monachus Valcellensis 506. 25. 521. 55. 522. 5. 523. 40. 524. 30. 542. 40. filius Symon. Ugo de Albaspina 757. 35. 784. Ugo Falluca 655. 6. Ugo infans de castro Fenuruli 785. 25. Ugo f. eius ib. Ugo de Holtusen 863. 50. Hugo, frat. Iustacii 859. 45. Ugo Tutebovi 676. 15. Hugo miles Longob. 67. 40. 68. 1. Hulmusius, *Bornholm* 371. 15. v. Holmus. Humbertus, Humbertus, Huntbertus, Umbertus. S. Humbertus episc. et abbas Maricof. 409. 50. 412. 20. 425. 25. 462. 35. S. Humberti coenob. de Maricolis 497. 20. b. Humberti abbatifuncta 426. 40. Humbertus ep. Silvae candidae 664. 45. 690. 30. 691. 692. 693. 5. 695. 15. 701. 20. 703. 40. Umbertus (III) com. (Sabaudiae) 130. 25. Hundesrugo, castr. Hild. *Hunserack* 967. 15.

S. Hunegundis monast. *Hombières* prope St. Quentin 473. 40.
 Hunfrid, Hunfrid, Unfrid.
 Hunfrid archiep. Magdeb. 328. s. 334. 30.
 Hunfridus filius Tancredi com. Norm. 675. s. 676. 689. 707. 15.
 Unfridus f. Rao 766. 10.
 Hungari v. Ungari.
 Huni qui et Avarae 8. 10. 70. 10. 87. 91. 15. 192. 10. 149. 153. 163. 171. 172. 1. 173. 174. 175. 176. 285. 15. 372. 35. 406. 30. 501. 40. 535. 20. Unni quos nunc Turcos vocamus 766. 35. reges Aulia, Abbo.
 Huno f. Dyonisii 102. 20. 103. 5.
 Hunolcorth villa d. Cam. *Honnecourt* 412. 10. 458. 25.
 Hunoldus ep. Camer. et Atreb. 414. 40.
 Hunta fl. 290. 1.
 Hunus pagus episc. Monaster. 289. 30.
 Huodetrus archiep. Benev. 701. 25.
 Hupalduus v. Hubaldus.
 Husi 375. 20.
 Huswart ep. Veronensis 249. 35.
 Hwardus villa dioec. Camer. *Hongard* 467. 40.
 Huwenstat 251. 30.
 Hwalerada, Hwarinus, Hwido v. W. Hy- v. Hi-
 Hyllegunstadensis eccl. 861. 35.
 Ypocrates 729. 10.
 Hyrinfredus diac. Hild. 849. 40.
 Hyselgarda comitissa 611. 20. 612. 20.
 Hystria v. Iстриa.

I.

Iabes Galaad 478. 10.
 Iacob patriarcha 52. 30.
 S. Iacobi fest. 334. 35. dies 865. 5. manus 363. 5.
 S. Iacobi mon. Leod. 207. s. 233. 30. eccl. de Tremiti 607. 45. praepos. Moncaeus; eccl. princ. Capuano 685. 20.
 S. Iacobus, *S. Iago di Comp.* 368. 25.
 Iacobus sive Anund I. fil. Olaph regis Sueon. 319. 30. 326. 35. 332. 5. 339. 15. 340. 10. 378. 15. v. Anund et Amunder; ei. filii 341. 5.
 Iacobus abb. S. Iusti Secus. prior Noval. 130. 45.
 Iacobus abb. S. Vincentii 601. 25.
 Iacobus miles Camer. 525. 40.
 Iadara f. Gregorii patricii 563. 15. 565. 10.
 Ianipert 632. 1. f. Arechis.
 Ianellus 741. 20.
 S. Ianuarii translatio 578. 20. 595. 35. apparitio 735. 35.
 S. Ianuarii eccl. de Benevento 785. 30. curtis 610. 35. fossatum 611. s. S. Ianuarii locus 594. 5.
 Ianuarius discipulus Guinizonis 737. 20. vita 794. 20.
 Ianulae arx 629. s. 758. 1. 789. 15. 796. 20. 803. 30. 806. 813. 35.
 Iaquinatus monachus 699. 701. 15.
 Iatera, urbs Iatransis, civis Iatranses, *Zara* 15. 31. 25. 32.
 Ibertus nepos Gerardi II. ep. Camerac. 541. 30.
 Iconium, *Kontak* 767. 40.

SS. T. VII.

Ida abbatissa S. Caedellae Colon. 151. 15. 152. 1. 162. 191. 30.
 Idagesem dioec. Hild. *Itum?* 859. 30.
 Idstein eccl. dioec. Eichst. 247. 20.
 Ieroinus index Draconsiensis 673. 15.
 Ieronimus v. Hieronimus.
 Ierusalem v. Hierosolyma.
 Ihesus 55. 29. summus et verus pontifex 462. 45.
 Iezehiel, Ezechiel proph. 475. 5. 478. 25. 531. 25.
 Ignatius patr. Constant. 609. 50.
 Iharho saltus 311. 30. (*Isarho?* q. v.)
 Iham locus dioec. Cap. 465. 1.
 Ibia (Ibia) matrona 294. 25.
 Iidebrandus v. Hildebrandus.
 Iidegunda v. Hilgund.
 Iidauri 172. 25.
 Iieunc archidiacon. Eichst. 250. 5.
 Iiesunc deeanus Eichst. 250. 10.
 de Iliano, curtis 611. 20.
 Ilimne, *Iulinum?* 312. 10. v. Iumne.
 S. Iliarius v. Hilarius.
 Iliara locus 650. 10.
 S. Illuminatae eccl. de *Limessano* 778. 5.
 Iiprand rex Lang. 38. 10. v. Hildebrand.
 serese bestiarum imagines in baptismatis fontes aquas evolvunt Venet. 40. 45.
 Imbra ina, *Fehmern?* 373. 30.
 Imbrike v. Eymbrike.
 Imma Adelrati regis Anglor. et postea Chaudi uxor 324. 30. 325. 1. mater Hardechnoti et S. Edwardi 332. 15. 333.
 Imma senatrix 282. 5. v. Emma.
 Immeto ep. Podelbrunnens. 246. 15.
 Immo ep. Noviomag. 417. 35.
 imperiale praesceptum de eligendis summis pontificibus 56. 1.
 imperii corona 850. 20.
 imperii dissensio 859. 5.
 imperii magnates 337. 35.
 Impius latex 117. 20.
 Incicium municip. Atreb., *Inchi-en-Artois* 495. 35.
 Incenium, Inciacum, Iney, Inehy, Ynchi, cast. Flandriae 565. 30. 506. 5. 516. 15. 518. 5. 519. 20. 535. 5. 544. 20.
 India, Indi 382. 30. 403. 20. 728. 40.
 Industria f. Hild., *Innegrat* 869. 45.
 Ingelheim, Ingelhem, regalis curia 430. 30. 850. 40. v. Engulenheim.
 Ingellelmus abbas Noval. 107. 40. 132. 10.
 Ingelramus ep. Camer. 491. 30.
 (*Ingelrammus II.*) episcopus de Leao 517. 10.
 Ingenunus ep. de Sabione 8. 5.
 Ingeanus episc. secundae Retiae 7. 15. 44. 5.
 Ingo ep. Vercell. 113. 1. Ingius Beneventanus 613. 10.
 Ingoliamus, *Angoulême* 96. 15.
 Ingrad filius Olaph regis Sueon., uxor sancti Gerzlef regis Ruzziae 319. 30.
 Inguar, filius Lodparchi, pirat. Nortm. dux 298. 15.
 Inguar genus 314. 5.
 Inmedingorum genus clarissimum (*Paderbrumense?*) 322. 20.
 (*Innacius*) ep. Monorbin. 620. 1.
 Innocentius II. papa 506. 35. 507. 5. 523. 50. 524. 1. 549. 25. 550. 45. 571. 5. 759. 795. 35. 811. — 813. 616. 30. 817. 818. 820. — 840. 844. 35. 855. 25. 856. 1. cano. Aymericus; cf. Gregorius card. S. Angeli.

Innocentius III. papa 859. 5.
 Innocentius IV. papa 852. 10. 861. 40. 862. 1.
 Innocentius (VI) papa 870. 20.
 Insula castr. Hild. *Werder* 861. 5.
 Insula locus Italiae 645. 20.
 de Insula, eccl. S. Nicolai 674. 10.
 Interampne, *Terni* 772. 20.
 Inter aquas in Balva 607. 20.
 Inter-celos turris Romae trans Tiberim (cast. S. Angeli) 56. 10.
 Inter flumina, S. Felix 645. 10.
 Inter montes, rocca prope Barregium 651. 1.
 investitura episcoporum imperatori concessa 520. 5. Investitura ecclesiae a laico non recipienda 733. 35. 795. 10. 740. investiturae ecclesiarum 752. 30. 774. 5. 777. 40. 779. 45. 780. 781. 59. 782. 785. 1. 811. 30.
 Job 262. 35.
 Job i. e. Iovis mons, *S. Bernhard* 22. 30. cf. 63. 10.
 Ioculator Langobard. 97. 15. 100. 101. 110. 25. vestis eius 120. 10.
 Ioffridus v. Godefridus.
 Iohannes abbatissa S. Zachariae monast. Ven., fil. Ursi II. ducis 21. 10.
 S. Iohannes bapt. 52. 1. 309. 1. vestimenta 746. 45.
 euang. secund. Iohannem 52. 1. b. Iohannes ap. 297. 30. 303. 10. 475. 35. dies 246. 5.
 S. Iohannis coen. in valle Calva 769. 15. Florinus 470. 10. in Frassenstula 770. 35. in insula Leod. 264. in Scorzona 644. 25. apost. euang. coen. *Torcetell.* 41. 50. Valentianense 462. 20. in Veneris 667. 20. 703. 10. eccl. in Besenge 634. 15. de Busseta 637. 15. in Campusani 767. 60. 768. 5. Capuae 627. 20. 665. 1. 730. 5. 758. 5. 790. 30. 820. 20. de Landepaldi Capuae 730. 1. 734. 5. de Cilicia 685. 25. de Conca 709. 25. 745. 30. de Garzanis 665. 10. in Gentiana 640. 40. apost. et euang. *Gradenis* 42. 50. 45. 45. de Helicuzo 785. 35. euang. eccl. Leod. 190. 25. 203. 40. prope Minisium 710. 15. b. Iohanna basilica in loco Modicia 9. 1. in Monte Metulo 664. 10. in Nugulbi 796. 1. in Pantano 746. 15. in Poto 746. 5. in Ruliana 622. 5. in Serra maiore 674. 1. in Selva 796. 1. bapt. eccl. *Torcetellensis* 40. 35. 45. 42. 5.
 Iohannes euang. alt. Eichst. 247. 50. capilla Eichst. 249. 1. bapt. alt. Eichst. 247. 50. S. Iohannis oratorium Cam. 483. 10. S. Iohannis bapt. oratorium Casini 580. 15. 630. 25. 717. 35. 720. 721. 40. 753. 35. 754. 1. 828. 35. 8. Iohannis chorus in eccl. b. Mariae Camer. 499. 50.
 S. Iohannis de Carica cast. 694. 1. 709. 25. 745. 35. 767. 55.
 S. Iohannis curtis ad Currentes 788. 35. 808. 35.
 de S. Iohanne, Landulfus, Adenulfus.
 SS. Iohannis et Pauli castellum 772. 20.
 Iohannes I. papa 79. 25. 589. 20.
 Iohannes V. Rom. eccl. diaconus, papa 10. s. 410. 45. 411. 45. 412. 40.
 Iohannes VI. papa 551. 30.
 Iohannes VIII. pap. 20. s. 25. 478. 50. 602. 40. 609. 610. 1. 651. 5. 652. 35.
 Iohannes IX. papa 613. 35.
 Iohannes X. papa, antea episc. Ravenn. 303. 35. 391. 5. 616. 40. 617. 20. 618. 30. 651. 5.
 Iohannes XI. papa filius Sergii III. 619. 1. 623. 15.

- Iohannes XII. ppp. cog. Octavianus f. Alberici 308. 25. 623. 30. (XI. vocatur) 624. 15. 628. 5.
- Iohannes XIII. papa 109. 40. 122—124. 635. 15.
- Iohannes XV. papa 30. 25. 258. s. 316. s. 391. 20. 449. 10. 621. 35. 628. 10. 638. 5.
- Iohannes XVI. Grecus ep. Piacentinus eccl. pseudopapa XVI. 30. 45. 31. 6. 15. 56. 5. 527. 35. (628. 40?)
- Iohannes XVII. p. c. Sico 527. 50.
- Iohannes XVIII. p. c. Fanassus s. Fanassus 527. 50.
- Iohannes XVIII. papa 56. 45. 67. 15. 642. 25.
- Iohannes XIX. 328. 10. 391. 23. 528. 15. 530. 35. 589. s. 609. 40. antea Romanus f. Gregorii 67. 13. 563. 5.
- Iohannes (II.) Porrogenitus (imp. fil. Alexii 789. 16. 792. 10. 833.
- Iohannes de Brienne gen. Balduini imp. 38. 55.
- Iohannes Casostomus 747. 5.
- Iohannes card. ep. Portuensis (a. 681) 70. 16.
- Iohannes card. ep. Port. (a. 1071) 719. 40. (a. 1087) 750. 1. 760. 761. 10.
- Iohannes card. episc. Sabineus, papa Silvester 682. 15.
- Iohannes card. ep. Tuscul. (a. 1073) 719. 40. 720. 15. (a. 1087) 750. 1. 760. 45. 761. 10. (a. 1090) 762. 30. 763. 15. (a. 1111) 554. 780. 25. 781.
- Iohannes card. episc. Velitern. 693. 5. 695. 5. cf. Bened. X.
- Iohannes Gratianus archipresb. Rom. eccl. 236. 15. 237. 15. 682. cf. Gregorius VI.
- Iohannes presb. card. S. Eusehii 799. 30.
- Iohannes Gaitanus s. Caietanus mon. Casinensis, diac. card. et cano. 546. 40. 758. 16. 762. 40. 789. 40. 790. 40. v. Gelasius II.
- Iohannes patriarcha Aquil. 8. 15.
- Iohannes I. patr. Grad. 13. 35. 47. 10. cf. Ioh. ep. Olivolensis.
- Iohannes II. patr. Grad. 14. 10. 15. 5.
- Iohannes III. abbas S. Servuli, electus patr. Grad. 18. 5.
- Iohannes archiep. Capuanus (966) 635. 15.
- (Iohannes) archiep. Neapol. 719. 40.
- Iohannes archiep. Ravenn. 8. 1. 47. 1.
- (Iohannes) archiep. Surrent. 719. 40.
- Iohannes episcopus Belonensis 29. 30. 30. 10.
- Iohannes, antea voc. Hiltinus ep. Bircacensis (Sued.) 366. 15. 376. 40.
- (Iohannes) ep. Calenus 720. 1.
- S. Iohannes I. ep. Camerac. 419. 5. 420. 1. 421. 15. 422. 10. 450. 15. 491. 25.
- Iohannes II. de Bethunia ep. Camer. 491. 25.
- Iohannes III. Cherelaus ep. Cam. 491. 30.
- (Iohannes) ep. Cannensis 720. 1.
- Iohannes ep. Celeianae, *Cilly* in Carantania 7. 10. 44. 35.
- Iohannes ep. Civitatis novae. *Cittanova* in sg. Ven. 20. 50.
- Iohannes de Aych ep. Eichst. 253. 5.
- Iohannes abbas, postea ep. Foroiulienensis 42. 15. (cf. Iohan. patriarch. Aquil. 8. 15?)
- (Iohannes) ep. Halberstadensis 872. 35.
- Iohannes, praep. S. Mauricii, ep. Hild. 862. 20—863. 1.
- Iohannes Schadelaut de ord. Predicat. ep. Hild. 870.
- Iohannes comes de Hova, elect. episc. Padubrunensis, ep. Hild. 872. 5.
- (Iohannes) ep. Iuvencensis 720. 5.
- Iohannes (Scotus) episc. M. gnopolens. 282. 5. 345. 20. 355. 5. 367. 1.
- Iohannes ep. Norweg. 319. 15. 383. 15.
- Iohannes diac. Olivolensis et Gradensis sedium usurpator 14. 15. 5.
- Iohannes episc. Olivol. fil. Martini patricivquem videt 20. 15. 21. 45.
- Iohannes ep. ins. Orchad. 366. 20.
- Iohannes episc. Parentinae eccl. 7. 15. 44. 35.
- Iohannes ep. Soranus, mon. Casin. 552. 640. 5. 726. 10. 737. 45. 728. 5.
- Iohannes ep. Terracin. 638. 1. 644. 35.
- Iohannes ep. Tucid. 199. 45.
- Iohannes ep. Torcell. 17. 20.
- S. Iohannes Agnus ep. Trasi. 163. 30. 176—182.
- Iohannes ep. Trivuntius 778. 5.
- (Iohannes) ep. Vigiliensis 720. 5.
- Iohannes patricius et ep. 8. 10.
- Iohannes ep. 8. 10.
- Iohannes praep. Brémet. 110. 2. 115. 13. 133. 23. Ioseph vocatur 108. 1. abb. Brémet. 131. 4. (idem?)
- Iohannes ex archidia. Capuano abbas Casinensis 575. 25 (chronicon). 577. 20. 579. 10. 614. 30. 617. 618. 628. 15. 630. 25. 828. 45.
- Iohannes II. abb. Casinensis 577. 25. 625. 10. 640. 10. 641. 642. 655. 628. 45.
- Iohannes III. archidia. Beneventanus, ex praeposito abb. Casinensis 577. 25. 625. 636. 642—646. 661. 10.
- Iohannes abb. de Curte, fil. Gualmarii IV. 772. 55.
- Iohannes abb. congreg. Lateran. 828. 45.
- Iohannes Rotundulus abb. Casinensis, deinde S. Modesti 625. 20. 646.
- Iohannes abbas S. Vedasti Atreb. 489. 25.
- Iohannes Maricacus praep. Capuanus, deinde Casinensis, abb. S. Vincentii 552. 40. 688. 40. 694.
- Iohannes abbas 131. 25.
- Iohannes praepos. Cinglensis 613. 25. 621. 30.
- Iohannes Apulus praepos. S. Georgii Lucensis 628. 40. 689. 690.
- Iohannes praepos. Hild. 865. 5.
- Iohannes praep. S. Lamberti 190. 208. 40. 211. 213. 25. 216.
- Iohannes praep. S. Liberatoris 619. 30.
- Iohannes Gratianus archipresb. Romanus, ppp. Gregor. VI. 236. 15. 237. 15. 682.
- Iohannes archipresb. S. Germani 620. 1.
- Iohannes archidia. Grad. 18. 15.
- Iohannes camerarius Casin. 820. 1.
- Iohannes camer. Hild. 862. 30.
- Iohannes scolar. Hild. 850. 10.
- Iohannes presb. Cannensis 635. 1.
- Iohannes presb. Draconariensis 673. 20.
- Iohannes presb. Hild. 849. 15.
- Iohannes presb. Hild. 849. 20.
- Iohannes diac., nuncius Petri III. ducis Venet. 33. 20. 34. 30.
- Iohannes diac. 745. 25.
- Iohannes mon. Capuanus 622. 20.
- Iohannes mon. Casin. fr. Leonis 552. 1.
- Iohannes Veneticus mon. Casin. 734. 20.
- Iohannes mon. Casin. 645. 25. alius 818. 30.
- Iohannis mon. Cas. visio 759. s. 814.
- Iohannes de Stabianus mon. S. Laurentii 137. 30.
- Iohannes monach. 7. 30.
- Iohannes Coloprinus clericus 28. 20.
- Iohannes dux Bolonae 21. 10.
- Iohannes I. dux Caetiae fil. Decibilli 616. 25. 617. 5. 651. 60. 632. 25. 772. 55.
- Iohannes fil. Otton. ducis Brunsw. dux Luedburg. 863. 5. 864. 35.
- Iohannes consul et dux Neap. 579. 45. 619. 20.
- Iohannes I. f. Mauricii, dux Venet. 13. 20. 14. 1. 37. 30.
- Iohannes II. f. Agnelli d. Ven., dux 15. 35. 16. 20. 35. 17. 1.
- Iohannes III. f. Petri ducis Ven., dux 17. 25. 18. 20. 36.
- Iohannes IV. f. Ursi ducis 20. 1. dux 20. 20. 21. 23. 23. 5. 37. 30.
- Iohannes V. f. Petri ducis 31. 1. dux 35. 5. 36.
- Iohannes com. de Morrona 674. 1.
- Iohannes Sciatus com. Pontiscurvi 673. 20. 710. 15.
- (Iohannes) comes Suetonienis 543. 5. frater Mathiasse Camer. episc. electus.
- Iohannes comes Teanenensis fil. Landolfi 710. 20.
- Iohannes comes Venafranus fil. Landolfi 744. 25. 769. 10. f. Palud.
- Iohannes Benafraus viccomes 732. 40.
- Iohannes f. Higónis comitis 734. 30.
- Iohannes advoc. Atrebat. mar. Ermen-trudis Walteri relictae; castellanus Camer. 490. 1. 25. 491. 45. 492. 10. 493. 5. 494. 5. 532. 40. 533. 40. 534. 1. 535. 10.
- Iohannes maiordomus Cameracensium 438. 35. 439. 30?
- Iohannes fil. Ottonis, miles Cam. 541. nepos Falcho miles Cam.
- Iohannes Fabricius mag. mil. Ven. 12. 25. 37. 25.
- Iohannes tribun. Ven. 17. 15.
- Iohannes choropalasius 770. 1.
- Iohannes Achen 864. 10.
- Iohannes de Adammo 769. 15.
- Iohannes de Adenoya 863. 25.
- Iohannes Affidatus 775. 40.
- Iohannes f. Lhudini de Aquino 746. 10.
- Iohannes Bannatus Ven. 28. 20.
- Iohannes de Cepereno 746. 5.
- Iohannes Comitellus 772. 45.
- Iohannes Crescentius 30. 50. 31. 40. 20. v. Crescent.
- Iohannes f. Dracomari 771. 10.
- Iohannes Gencus 635. 10.
- Iohannes Gradonius Ven. 18. 40.
- Iohannes Gradonius 25. 45. 26. 40.
- Iohannes f. Gregorii de Alberico 563. 15.
- Iohannes Hiberniensis 732. 1.
- Iohannes Labroella 18. 45.
- Iohannes Marturius (Ven.) 17. 5.
- Iohannes Maturceus nob. Venet. 26. 40.
- Iohannes cogn. Revere 768. 5.
- Iohannes Sagoraino ferrarius 37. 35.
- Iohannes Salea. f. Romualdi 706. 25.
- Iohannes de Silva de Mulli 769. 15.
- Iohannes civ. Termulensis 693. 20.
- Iohannes Toravicus 16. 10.
- Iohannes de Warnans 157. 25. scriptor rerum Leodiensium.
- Iohannes medicus 753. 25.

- Iohannes monetarius 16. 10.
 Iohannes 439. 50.
 Iohannis visio de Greg. VII. 697. 30. 741. 45.
 Iohannis Scutari, locus 664. 20.
 Iohannis uxor prior Petri IV. ducis 25. 10.
 in Iohanno, eccl. S. Petri.
 Ionathas com. Tuscul., f. Ptolemei II. 563. 25. 791. 55.
 Ionathas f. Iordanis principis 768. 35.
 Ionia 257. 30.
 Ionianum 772. 20.
 Iordanis episcopus 172. 1.
 Iordanis, Iordanus pr. Capuae, fr. Richardi 708. 20. 714. 25. 720. 5. 732. 40. 735. 40. 736. 737. 1. 739—741. 25. 744. 1. 745. 20. 748—750. 1. 756. 45. 764. 30. 768. 35. 784. 40. 797. 20. 811. 1. f. Richardus, Ionathas, Robertus, Iordanis; vicecom. Iohannes; cap. Gualterius, Hertiunus.
 Iordanis II. princ. Cap., f. Iordanis I. 733. 40. 793. 50. 804. 25. 808. 810. 811. 1. f. Robertus.
 Iordanis f. Ptolemei II. 791. 50.
 Iordanis hist. de Romanis et Gothis 745. 40.
 Iosaphat vallis 501. 20.
 Ioseph patriarcha 52. 30.
 Ioseph episc. Maurigenensis 85. 33.
 Ioseph II. abb. Noval. ep. Eposed. 105. 15. 107. 108. 3. 130. 25. 132. 60.
 Ioseph episcopus 130. 40.
 Ioseph abb. Novalic. 107. 40. 131. 25? 132. 5.
 Ioseph presb. Larinensis 632. 20.
 Iosephus de bello Iudaeo 746. 40.
 Ioseppi f. Rainerius 644. 25.
 Iosue patriarch. 485. 45.
 Iosue abb. S. Vincentii 592. 30.
 Iovis mons 63. 10. cf. 22. 30.
 Ipsasae 661. 45.
 Ireneus villa Cam. *Aerony*? 484. 15.
 Irland 372. 15. vid. Hibernia.
 Irmingart mater Gundechari ep. Eichst. 248. 30.
 Irminul 286. 45.
 (Isaac) imp. 694. 5. 702. 45.
 Isaac patriarcha 52. 30. 55. 20.
 Isaac comes Camerac. 424. 15. 426. 40. 427. 30.
 Isarho, *Dänische Wald* 311. 30. 367. 30.
 Isauria 535. 30.
 Ischarb flux, *Scorpe* 540. 35.
 ad Iscleta, eccl. S. Petri 648. 20.
 Isera fluvius 412. 30.
 Iserehagen dioec. Hildesh. 855. 50.
 Isertia civ. Hisernia, Ysernia 601. 1. 606. 20. 732. 1. 768. 1. 791. 40. ep. Petrus (1060.); com. Landulfus circa 960.
 Hliadorum officiorum 662. 30.
 Island extrema orbis patris 341. 25. 354. 25. 365. 5. 372. 15. 382. 40. 384. 25. 385. 1. 25. 386. 20. Islani i. e. Islandiae incol. 282. 35. 327. 10. 344. 40. 365. 20. 385. 20. Islanorum episcopus Iseleph.
 Iselese castrum, *Lillo* 494. 15. 534. 50.
 Iseleph ep. in ins. Island 366. 20. 385. 15.
 Isonarus Geticus (mons Thraciae) 548. 40.
 Israel 321. 15. 364. 20.
 Issa urbs Croat., *Lissa* 30. 45.
 Isthria, Histria, Hystria, Istriensis prov. 7. 55. 9. 60. 19. 25. 50. 31. 40. 42. 43. 43. 586. 1. Istriensis sive Veronensis marchio 29. 45. marchiones Heinricus, Otto, Engilbertus; Istrienses episcopi 17. 1.
 Italia, Italya, Ytalia, Itali, Italic 11. 20. 19. 35. 30. 51. 1. 84. 30. 93. 5 (mercatu) annu). 94. 45. 98—99. 102. 105. 108. 15. 114. 112. 5. 114. 10. 123. 123. 15. 127—129. 137. 1. 167. 199. 35. 202. 219. 5. 225. 25. 226. 25. (Ital. inf. 237.) 251. 15. 257. 30. 281. 60. 294. 20. 308. 5. 309. 30. 316. 10. 320. 20. 321. 25. 325. 25. 329. 1. 337. 25. 338. 1. 348. 25. 363. 5. 391. 15. 438. 5. 451. 25. 457. 25. 509. 25. 548. 35. 578. 580. 25. 585. 35. 600. 20. 601. 1. 605. 20. 615. 45. 622. 624. 5. 654. 1. 670. 10. 678. 30. 694. 15. 711. 25. 718. 25. 719. 20. 722. 10. 738. 741. 35. 743. 5. 747. 30. 751. 30. 758. 10. 778. 30. 791. 35. 793. 1. 812. 45. 818. 40. 824. 35. 827. 10. 838. 5. 856. 30. 857. 5.
 Italiae, Italicum regnum 25. 15. 84. 25. 100. 15. 103. 25. 106. 111. 5. 113. 40. 308. 5. 579. 25. 596. 20. 598. 10. 621. 50. 623.
 Italiae rex 20. 35.
 Italiae corona 66. 15. reges Theodericus 79. 30. Karolus, Ludovicus, Lotharius, Ludovicus II, Karolus, Karolusmannus, Berengarius, Wido, Lambertus, Rodulfus, Hugo, Lotharius, Berengarius, Adelbertus, Ardotus; com. pal. Maginfredus, Samson; Italiae princeps 28. 35. 29. 15. 123. 10. Italiae marchiones, quorum assensu imp. Rom. eliguntur 66. 20. 128. 5. Albericus, Hwido fil. Berengarii, Hugo I, Hugo II, Henricus march. Veronensis, Otto march. Veronens., Manfredus, Bonifacius dux Italorum, marchio Tusciae; marchia Mathifrida, Italiae marchiae; Camerina s. Spolentis, Veronensis s. Istriensis. Italicus logotheta 840. 30. Italicus cardinalis 778. 5. Italicus ep. 854. 25. Italiae civitatum primas 57. 35. Italica expeditio 337. 30. 501. 30. Italicus moderni 57. 35. Italicum opus (de munitione) 331. 10.
 Itimari 172. 25.
 Itinerarium totius orbis 662. 30.
 Ita principissa, uxor Gusimarii f. Salaria 632. 15.
 Ita fluv. 187. 45.
 Iulianus Ypatos, mag. mil. Ven. 12. 5. 37. 25.
 Iuda Quiriacus sanctae crucis inventor 172. 50.
 Iudae 257. 30. Iudaei 171. 472. 1. Iudaeita gens 216. 25. Iudaicus medicus 216. 25. Iudaeica plebs 475. 55. Iudaei 656. 35. Romae 779. 50. Iudaismus 349. 30.
 Iudae. apost. orator. Cam. 448. 30.
 Iudae Isacr. 413. 5. 450. 1. 548. 45.
 Iudae, *die Jüthen* 373. 5.
 Iudland, Iutland, Dania cismarina 282. 45. 307. 5. 322. 10. 367. 35. 368. 1. 369. 1. 370. 1.
 S. Iulia 104. 25.
 Iulia stirps 564. 20.
 S. Iuliani eccl. ad pugnam 769. 30. Rivoltensis 20. 5. basilica Ven. 20. 50. hospit. Camerac. 523. 20. castellum, *San Giuliano di Puglia* 673. 30.
 Iuliani lacus 632. 25.
 Iulianus apostata 591. 35.
 Iulianus ep. Torcellensis 10. 1. 55.
 Iulitta uxor Ludovici Pii 609. 1.
 S. Iulii castellum, ad lacum Hortanum 113. 45.
 Iulius papa 10. 20.

K. cf. C.

- Kedelhohe ep. Parmensis v. Cadalus.
 S. Kadoldus 243. 25.
 Karlenes, Carlenes, *Frantosen* 421. 20. 440. 10. 452. 1. 465. 25. 466. 40 (indisciplinatus mores in ordiandis episcopis). 528. 10. rex Rothbertus I.
 Karlenses custumiae 481. 20.
 Carlitus fil. Lothar. imperatoris, rex Saxoniae 601. 5. 623. 10. v. Karolus rex Provinciae.
 Karolus rex Franc. i. e. Karolomannus, fr. Pippini 578. 5. 584. 598. 20. Karolus magus 584. 5.
 Karolomannus, Karlomannus, Carlemannus.
 Karolus i. e. Karolomannus fil. Pipini 585. 30.
 Karolus manns, Carlemannus rex Baiovarorum, s. Bsgiovariorum et Italiae 20. 35. 38. 15. 122. 5.
 Carlomannus, Carolus imp. ex Carlomanno fratre Pipini regis et Karolo Magno confatus 821. 623. 25. 826. 827. 1.
 Karolus rex Franc. (Mariellus 462. 20.) 584. 5. 580. 15.
 Karolus, Carolus magnus, Karlemannus, Karlomannus.
 Karolus, Carolus I. Magnus, rex Francorum, imper. 13. 40. 34. 50. 38. 15. 47. 15. 84. 97—106. 122. 15. 129. 130. 20. 176. 6. 198. 284. 35. 287. 5. 288. 1. 289. 25. 290. 5. 291. 1. 303. 1. 308. 5. 310. 20. 311. 5. 355. 85. 369. 40. 390. 5. 415. 10. 416. 45. 423. 20. 589. 15. 590. 20. 591. 592. 607. 10. 608. 1. 619. 30. 651. 10. 656. 35. 765. 40. 770. 25. 778. 40. 779. 1. 780. 15. 817. 5. 828. 25. 827. 1. 839. 40. 837. 40. 839. 35. 848. 45. 850. 15. Karolomannus i. e. Karolus magnus 130. 23. 461. 30. 578. 10. 585. 30. 589. 1. 598. 20. uxor Berta; f. Hugo, Hudo-

- wicus; Pipinus rex, capellanus Andreas; notarii Etherius, Wigbaldus; pruil. 121. epitaph. 105. sepulcrum 106. versus 747. 5.
- Carolus II. Calvus, rex Francorum et Aquitanie, imp. 20. 30. (rex Italiae unctus) 38. 45. 60. 60. 121. 40. 122. 1. 294. 20. 296. 15. 417. 20. 419. 25. 421. 15. 502. 10. 598. 20. 601. 5. 609. 1.
- Karolus, Karulo III, junior Crassus, imp. rex German. 35. 20. 299. 25. 422. 15. 429. 35. 850. 25.
- Karolus IV. rex Rom. 871. 40.
- Karolus III. Hohen, rex Galliae 53. 10. 54. 1. (largior hereditas ib. 10. 45.) 424. 20. 425. 5. 460. 20. 539. 1.
- Carolus rex Francorum (Provinciae), fil. Lotharii I. 18. 30. v. Carlitus.
- Karolus frat. Lotharii, reg. Galliae, dux Lotharingiae citerioris s. inferioris 313. 15. 440. 10. 442. 40. 468. 35.
- Carolus, Charles, Charlon, fil. regis Daniae, com. Flandriae 506. 20. 522. 20. 523. 30. 547. 25. 548. 5. mater Athala.
- Carolus nobilis Germanus 30. 20.
- Katapan i. e. secundus dominus 536. 5.
- h. Katherinae altare Hild. 870. 35.
- Kerkvede 871. 40.
- Kyllianus, Chilianus Scotus, apostol. Franciae 287. 25. 459. 50. mon. in Albiniaco 459. 50. altare in ecclesia Eichst. 248. 5.
- Knut vid. Chnut.
- Knystede, nobiles de-, 871. 40.
- Kyl oppid. Krel 311.
- L.
- Labellum, Lavello 675. 30. 676. 15.
- de Laeon, Gunnarius.
- Lacus (Maior) 116.
- Lacus pensilis, Lago pesote 820. 43. 822. 20. 840. 35.
- de Lacuvio 771. 30.
- Ladaefestina, ins. Lesina Dalm. 32. 50.
- Lacna-Layna, Leyna fluv. Lame 862. 15. 863. 25. 866. 20. 871. 30.
- Laentus s. Alentus fluv. Lenta 610. 35. 611. 661. 15.
- Lafferde dioec. Hild. Lafferde 853. 45.
- Laiantum curtis 606. 40.
- Laidulfus, Laydulfus, Laydolfus.
- Laidulfus pr. Capuae f. Pandulf I. 625. 1. 638. 643. 35.
- Laidulfus Larinensis 633. 20.
- Laydulfus com. Presenzani, f. Pandulf I. 778. 1.
- Laidulfus com. Teanensis 677. 5. 681. 40.
- Laydulfus com. 771. 40. f. Landonulfus.
- Laydulfus f. Petri Laydolfi 772. 10.
- Lainum 770. 40.
- Laland ins. 373. 30. 374. 1.
- Lambertus, Lambertus, Lambertus, Lambertus, Lambrecht, Lambers.
- Lambertus ep. Hostiensis 547. 30. 554. 40. 758. 45. 803. 60. 804. 35. v. Honorius II.
- Lambertus episc. Alatrinensis 726. 35. 763. 25.
- Lambertus, Lambers archidia. Terwanensis, ep. Atrebat. 500. 40. 502. 40. 503. 5. 511. 30. 513. 15. 544. 45. 573. 5.
- S. Lambertus ep. Trai. 182. 45. 187. 30. 190-195. 197. 198. 206. 230. 10. 412. 10. S. Lambertus terra 200. 5. S. Lambertus ecclesiae 200. 40. 203. 5. 207. 1. Leodii 692. 15.
- Lambertus praep. S. Lambertus 190. 45. 216.
- Lambertus preb. Hild. 849. 25. 30.
- Lambertus rex (imp.) 127. 5. 614. 15. 623. 15. 632. 10(?)
- Lambertus s. Lambrecht 324. 35. vide Chnut fil. Svein.
- Lambertus dux Spolet. (f. Widonis I.) 604. 20. 609. 1. fr. Guido imp.
- Lambertus comes Lencensis 494. 15. 534. 50.
- Lambertus com. Lovaniensis, fil. Reineri III. com. Han. 439. 30. 440. 1. 441. 5. 467. 45. 468. 10. 469. 1.
- Lambertus miles Camerac. 481. 25.
- Lambris, Lambras villa quondam sireus regalis d. Cam. 431. 45. 442. 5. 460. 20. 538. 15. 539. 1. 540. 15.
- Lami gens Esthonorum boreal. 373. 15.
- Lamolens molendinum prope Hild. Lademühle 870. 50.
- S. Landelinus 409. 5. 425. 25. 463. 1. 45. 464. 35.
- Landenulfus episc. Capuae novae 609.
- Landenulfus ep. Lucerinus 637. 35.
- Landenulfus com. Caloni 733. 15.
- Landenulfus pr. Capuae f. Pandulf I. 624. 40. 635. 25. 40. (dux Caietae) 638. 665. 1.
- Landenulfus com. f. Laydulf 771. 40.
- Landenulfus gastaldeus Siconolfi 598. 35.
- Landenulfus nobilis Capuanus 685. 10.
- de Landepaldi, ecel. S. Iohannis.
- Lando, Landus, Landonus.
- Landonus op. Tavis. 20. 40.
- Lando abbas S. Medardi Cam. 501. 35.
- Lando presb. Aquinensis 674. 10.
- Lando presbyter 769. 5.
- Landus magister 617. 50.
- Lando dux Caietan. 768. 5.
- Lando com. Aquin. fr. Adenulfus iucis (c. 1040.) 677. 45. 678. 5.
- Lando com. Aquin. 768. 35. 777. 20. f. Pandulfus(?) et:
- Lando com. Aquin. 789. 40.
- Lando com. Calvensis 792. 1. f. Roggerius.
- Lando gastaldeus Capuanus 597. 65. 598. 40(?) comes 601. 30.
- Lando com. Traiectensis 744. 40.
- Lando comes 638. 30.
- Lando dom. Arpini 733. 30.
- Lando de Baluco 746. 10. f. Oderisius.
- Lando nepos Ptolemei I. 564. 20.
- de Lando de mari, curtis 788. 35. 808. 35.
- S. Landoldi translatio 138. 45.
- Landoarius Capuanus 613. 25.
- Landricus fil. S. Vincentii ep. Meldens. 465. 15.
- Landricus 369. 40. 439. 55.
- Landuinus consul Campaniae 648. 25.
- Landulfus archiep. Benevent. 785. 25. 786. 30. 791. 5.
- Landulfus ep. Capuae veteris 609.
- Landulfus II. eqm. et episc. Capuanus 601. 30.
- Landulfus episcopus 131. 30.
- Landulfus I. princ. Benev. et Capuae f. Atenuff I. 615. 20. 616-618. 20. 620. f. Atenuffus III, Landulfus II, Landulfus II. princ. Benev. et Capuae, f. Landulf I. 620-622. 628. 5. 629. f. Pandulfus I, Landulfus III, Iohannes archiep. Capuanus.
- Landulfus III. princ. Benev. et Capuae, f. Landulf II. 628. 5. 638. 20. f. Landulfus V. Cap., Pandulfus II. Benev.
- Landulfus IV. princ. Benev. et Capuae, f. Pandulf I. 628. 5. 630. 1. 635. 25.
- Landulfus de S. Agatha V. princ. Capuae, f. Landulf III. Benev. 625. 1. 638. 20. f. Pandulfus III.
- Landulfus VI. princ. Benev., f. Pandulf III. 696. 1. 700. 35. 720. 5.
- Landulfus VI. princ. Cap., f. Pandulf V. 707. 40. 708. 50.
- Landulfus princ. Salerni, fil. vel nepos Atenuff II. 644. 15.
- Landulfus com. Aquin. 768. 35.
- Landulfus gastaldeus Capuanus 597. 35.
- Landulfus com. Hieracensis 635. 5.
- Landulfus com. Teanensis 677. 15. 710. 20. f. Iohannes, Landulfus.
- Landulfus f. Landulf, com. Tean. 710. 25.
- Landulfus com. de Venafro 744. 25. f. Iohannes.
- Landulfus de S. Iohanne 563. 20. 572. 5. 805. 20. 815. 816. 10. 842. uxor Gnylla.
- Landulfus pater Arniperti 587. 30.
- Landulfus Fusco, com. Mintini 710. 10.
- Laneus fluv., Lago 685. 25.
- Lanfrancus archiep. Cantuariensis, philosophus 356. 10.
- Langenrich ecel. dioec. Eichst. 247. 35.
- Langland ins. 373. 30.
- Langobardi 4-8. 60. 10. 1. 33. 20. 35. 1. 45. 62. 10. 80. 15. 81. 95. 20. 98. 113. 40. 285. 15. 370. 40. 376. 30. 382. 20. 487. 25. 576. 10. 580. 25. 582. 10. 591. 601. 605. 20. 615. 10. 748. 45. 765. 40. 779. 35. 781. 35. 807. 35. 841. 842. 5. qui et Winnii 4. 25. Langobardorum historia 575. 25. 598. 15. 602. 20. 746. 40. Langobardorum leges 651. 45. 708. 45. 710. 55. Langobardorum regnum 127. 20. Lombardi 765. 40. Lombardi 6/5.
- Lambardi artifices 717. 50. Lambardorum pons 778. 1. Langobardia sc. inferior 615. 15. Longobardia 45. 15. Lombardia (regno Lombardo-Veneto) 614. 20. 637. 1. 665. 20. 678. 10. Reges: Alboin, Cleps, Authari, Agilulfus, Adalbold, Ariold, Rodwald, Arripert, Grimoald, Berthari, Cunibert, Liuperto, Arripert, Ansprando, Liuprandus, Ipprand, Raticchio, Agistulfo, Desiderius, Lodowicus, Ardoinus. Principes et duces: Adalchisep, Gisulfus.
- Lanthegehoven ecel. dioec. Eichst. 247. 35.
- Lanteresheim ecel. d. Eichst. 247. 25.
- Lanzo presb. Eichst. 250. 10.
- Laoditis urbs Syriae 535. 35. 536. 40.
- Laodicensis episcopus 536. 60.
- Laodicia v. Leodium.
- Laon v. Laudunum.
- Lapides dioec. Hildesb. 864. 10.
- Larinum, Larino 619. 35. 622. 20. 632. 20. 633. 20. 649. 1. 664. 20. 709. 15. episcopus 811. 5. ep. Arz. c. 970. Guilelmus 1071. com. Daufferius c. 1050.
- Lastentanum castellum 688. 15.
- Lastimona 338. 30.
- Lateranis 686. 15. Lateranense palatium 720. 30. (arcivum). 796. 30. 801. 10. 807. 35. com. Albericus 363. 30. Gregorius 685. 40. patriarchum 581. 1.

693. 15. 762. 40. disc. Odericus 708.
 6. Tadius 715. s. Iohannes 762. 40.
 Odericus II. 802. 20. conc. (1112).
 554. 25. v. Rom.; con. Casinensium
 581. abbas 828.
- Latini** 781. Latinae linguae vernaculus
 sonus 237. 30. Latinae litterae 257.
 20. Latinae mos in celebrand. missis
 345. 35. Latini nomina monasteria
 752. 5.
- Latinitas** i. s. Europae Romano-Ger-
 manicae nationes 57. 25.
- Latiniannum** 590. 40.
- Laubias, Lobise, Laubiense, Lobiese**
 coenob. *Lobbe* 136. 40. 162. 5. 200.
 1. 417. 5. 421. 20. 424. 5. 445. 40.
 498. 10. 540. 5. abb. Fulcauna, He-
 zigerus; eccles. S. Benedicti, S. Urs-
 ur.
- Laude, Lodi** 614. 20.
- Laudecense locus** 595. 5.
- Laudosa villa** 532. 55. v. Lutosa.
- Laudunum, Laon** 441. 1. 512. 50. 520. 35.
 541. 5. Laudunenses milit. 450. 10.
 opp. Hincmarus, Dido, Rodulfus, Aze-
 linus, Adalbero, Wido, Elyant, Gau-
 dris, Fridericus, Alexander; Lauden-
 sensis pagus 412. 30. 464. 10. patria
 462. 35.
- Laumellum, Lumeilo, Laumellina** 114.
 10. Lumeillensis comitatus 114. 30.
 com. Otto.
- Laurentianum** 770. 30.
- Laurentius patriarcha Grad.** 22. 40. 23.
 10. 47. 30.
- Laurentius episc. Bellanensis** 8. 5.
- Laurentius episc. Olivet.** 21. 20.
- Laurentius episcopus** 412. 1.
- Laurentius praepos.** Cingl. 613. 25.
- Laurentius presb. provincialis** 7. 20. 44.
 40.
- S. Laurentius** 261. 15. 465. 5. S. Lau-
 rentii miraculum 559. dies 35. 10.
 245. 5. 480. 25.
- S. Laurentii coenob. Capus** 641. 30.
 664. 35. 696. 15. in villa Iham 465.
 5. Leodii 209. 210. Salera 705. 40.
 eccel. in Casa Palumbi 746. 15. iuxta
 Larinaum 632. 30. Leodii 202. 40. in
 Lusina eccl. Romae 554. 25. basilica
 Mersburg 652. 20. Venet. 41. 20.
 in Vico 634. 15. capella Eichstet.
 249. 1.
- S. Laurentii foris muros** s. SS. Laur.
 et Stephani abb. card. Aldemarius,
 Raynerius.
- Laurensa coenob., Loreca** 346. 15. 352.
 30. 360. 5.
- Laurentum castrum** com. Pinnas. 612.
 20.
- Lauri fluv.** 596. 5. 622. 5. 633. 35. 635.
 5. 644. 10. 744. 35.
- de Lauriana, curis** 645. 20. 788. 608. 35.
- Laurianum in monte Asprano** 638. 35.
- Laurianum com. Pinn.** 612. 20.
- de Lauriello, Rotello** terr. Larin. com.
 Robertus, Robertus.
- de Laverano, ville** 612. 30.
- Lavicanus episcopus** 780. 1.
- Lavinus fluv.** 611.
- de Lavite, foestum** 611. 35.
- Laydulfus v. Laidulfus.**
- Lazarus** 475. 30. 536. 30.
- S. Lazari eccl. Camer.** 501. 30.
- Leo uxor Erigari** 107. 20. 108. 5.
- Lech fluvius** 244. 15.
- Leda villicatio Hildesh. prope Gronau**
 898. 55.
- Legiwardus archiep. Bremen.** 391. 5.
 vid. Regiuw.
- Legionensis, in Hispania, ep. Galo.**
- Leidradus praepos.** Brem. 303. 35.
- Lelleivelt ecclae. dioec. Eichstet.** 247.
 40.
- Lelleyis, altare de-, dioec. Camer.** 537.
 10.
- Lemnides** 548. 45.
- Lenense castrum dioec. Camer., Lens.**
 439. 10. cf. Walterus Lenensis.
- Lenense monast., Lens** 460. 30.
- Lenturis locus** 616. 15.
- Leo I. papa** 10. 20. 345. 40. 476. 15.
 740. 5. registrum 746. 35. sermones
 746. 45.
- Leo III. papa** 47. 15. 593. 40. 850. 10.
- Leo IV. papa** 597. 25. 600. 30.
- Leo VI. papa** 618. 30.
- Leo VII. 252. 40. 306. 40. 391. 10.**
- Leo VIII. papa** 67. 50. 281. 60. 308.
 30.
- Leo IX. papa** 337. 30. 249. 25. 264. 35.
 265. 30. 346. 20. 347. 5. 367. 20. 532.
 40. 533. 40. 622. 35. 626. 20. 627. 45.
 658. 15. 673. 35. 683-687. 592. 696.
 5. 701. 702. 45. 706. 5. 729. 30. 820.
 20. 837. 40. cf. Bruno episc. Tull.;
 vita 795. 25. S. Leonis IX. coen. sp.
 Guardian. Lombardorum 820. 25.
- Leo e mon. Casinensi archiepisc. Cap.**
 635. 15.
- Leo episcopus Acridanus** 686. 25.
- Leo episc. Aquinensis** 726. 15. 728. 5.
- Leo episc. Caietan** 719. 40. 762. 45.
- Leo episcopus Capulensis** 20. 30.
- Leo episcopus Metamancensis** 20. 50.
- Leo e mba. et biblioth. Casinensi ep.**
 Ostiensis 551. 599. 1. 574. 10.
 698. 715. 5. 733. 35. 754. 35. 755.
 15. 762. 50. 780. 25. 783. 20. 803. 50.
 Maricanus 574. 15. fr. Iohannes.
- Leo episcopus Tean.** 609. 15.
- Leo presb. Larinensis, ep. Termul. et**
 Trivent. 622. 20.
- Leo episc. Venafragus** 726. 40. 763. 25.
- Leo episcopus Verrell.** 110. 10. 118. 25.
- Leo episcopus** 450. 25.
- Leo episcopus** 598. 35.
- Leo abbas Casinensis** 577. 20. 579. 10.
 612. 30. 616. 617. 10. 628. 15. 630.
 30. 828. 45.
- Leo abb. congreg. Lateran.** 828. 45.
- Leo abb. S. Pauli Romae** 627. 5. 659.
 30. 660.
- Leo abbas S. Vincentii (948.)** 623. 1.
- Leo presb. Aquinensis** 674. 5.
- Leo presbiter Boviensis** 649. 40. 664.
 10.
- Leo maior custos S. Benedicti** 666. 35.
- Leo mon. fr. Aligerni abb.** 636. 15.
 662. 15.
- Leo Amalitanus, mon. Casinensis** 694.
 15.
- Leo imper. s.** 695. 10. 40.
- Leo III. imperat.** 11. 45. 12. 20. 47. 1.
 585. 20.
- Leo IV. imp.** 585. 30. 596. 30. 599. 25.
 (Zacharia).
- Leo V. imp.** 15. 25. 45.
- Leo VI. imp.** 22. 45. 23. 1. 30. 609. 45.
 615. 50. 616. 25.
- Leo mag. mil. Venet.** 12. 1. 37. 25.
- Leo consul Fundanus s.** 1075. 731. 40.
 788. 5.
- Leo consul Fundanus s.** 1123. 804.
 806. 7. Petrus.
- Leo nobilis Beneventanus** 576. 10.
 587.
- Leo Dorcari** 764. 45.
- Leo equus** 69. 20.
- Leo Fargadari** 764. 45.
- Leo de Manso** 681. 40.
- Leo de Raynerio** 769. 15.
- Leo frater S. Iusti** 95. 25.
- Leo f. Rozzi** 687. 40.
- Leo f. Symeonis** 744. 40.
- Leo 604. 15. ux. Guillerona.**
- Leo Patri Leonis filia, uxor Ptole-
 mei II.** 563. 20.
- II Leones** 583. 5. 600. 10. 704. 30.
- Leoldal** 587. 30.
- Leobardus ep. Radburgensis** 249. 40.
- Leobegarius archiep. Viennensis** 127. 5.
- Leodegarius ep. Augustidan.** 409. 25.
 412. 5.
- Leodegarius comes de Lechmann, S.**
 Willibaldi canonio. 262. 20. 263. 1.
- Leodium, Legis, Leubgia, Leugia, Leo-
 dia, Liege, Leutia** 133. 148. 162.
 191. 104. 198. 201. 203. 217. 25.
 222. 20. 233. 50. 234. 466. 15. 471.
 35. 485. 1. 506. 35. 516. 45. 518. 15.
 523. 55. 530. 45. 545. 25. 549. 40.
 811. 30. 830. 45. Leodium vicus po-
 blicus 131. 30. altera Athenae 135. 25.
- Leodiensium pontificum gesta** 136. 25.
 40. 137. 10. 152. 50. Leodiensis epi-
 scopatus 136. 50. 191. 35. 407. 35.
 546. 50. Leodiensis ecclesia 135. 10.
 157. 25. 162. 191. 216. 30. 220. 25.
 447. 30. 448. 35. 466. 20. Leodiensis
 episc. 149. 201. 40. Leodiense pon-
 tificium 201. 15. Leodiensitades 161.
 35. Leodic. civas 202. 35. Leodicenses
 203. 5. archidiacon. 448. 35. 474. 35. 479.
 10. Leodicensium urbs 445. 5. episcopi
 S. Hubertus, S. Florebertus, Ful-
 garicus, Agilfridus, Gerbaldus, Wal-
 candus, Eiradus, Harcarius, Franco,
 Stephanus, Ricardus, Hugo, Fars-
 bertus, Rothericus, Baldricus I. Ewe-
 rclus, Notgerus, Baldricus II, Wal-
 bodo, Durandus, Reginhardus, Ni-
 hardus, Wazo, Theodinus, Robertus,
 Henricus Galrensis, Engelbertus
 de Marcha; eccl. S. Dionisi, S. Bar-
 tholomaei, S. Crucis, S. Iohannis,
 S. Laurentii, S. Martini, S. Mariae,
 S. Petri, S. Pauli.
- Leonensis abbatia, Leod** 671. 25. abb.
 Richerius.
- Leonianus civitas** 600. 30.
- Leonianus episcop. Tyborianensis** 7. 10.
 44. 30.
- Leonianus** 587. 10.
- leoniferi Romae** 779. 45.
- Leontia, Lontio civit. Lenon** 343. 15.
 355. 1.
- Leontius ep. Santonensis** 408. 15.
- Lerenburen ecclae. dioec. Eichst.** 247.
 25.
- Lesden vicus dioec. Camer., Lesdin**
 483. 30.
- Lesio civit. Apuliae** 590. 25. 615. 1.
 622. 629. 35. 630. 1. 633. 635. 5. 637.
 25. 654. 30. eccliae S. Benedicti, S.
 Forcia, S. Petri. Lesinae com. Gual-
 terius c. 1000. Petronas 1071. Gual-
 terius.
- Leskebone, Lissabon** 368. 25.
- Lestines v. Lesteini.**
- Lestringen loc. dioec. Cam. Ladrington?**
 484. 15.
- Letericus archiep. Senonens.** 64. 30.
- Leubico vid. Lubice.**
- Leubuzi pop. Sclar.** 312. 1.
- Lenchorum opp. v. Tullum.**
- S. Leucii coenob. in Marano** 634. 30.
 eccl. in Morcosi 604. 5. mona 673.
 25.

- Leudericus, Liutricus ep. Bremensis 280.
30. 293. 29. 284. 10. 316. 5. 390. 10.
Leupichis abbas Pauli D. 591. 5.
S. Leutherii furca 633. 1.
Leuticherius v. Litherius.
Lentici (Lutizi) 68. 20. 281. 1. 312. 10.
344. 1. 373. 5. 805. 45.
Levenborch, *Liebenburg* castr. dioec.
Hild. 866. 5. 870. 30.
Leverianum 665. 5.
Levigrada ins. 32. 25. v. n.
Lewenrod, castr. *Lewenrode* 861. 5. v.
Lewenrode et Conrad de L.
Lia Oivius, *dis Lake* 289. 15.
Liafagus, *Liffagus* prim. ep. Ripens.
307. 10. 314. 20. 371. 30. Norweg.
apost. 383. 20. 391. 15.
Liana cortis 105. 10.
Libentius, Libentio, Liawinzo senior I.
nepos archiep. Adaldagi, archiepisc.
Brem. 281. 10. 316. 5. 317. 30. 319.
1. 321. 20—323. 10. 341. 40. 346. 30.
391. 20.
Libentius, Liawinzo junior II, praepos.
archiep. Bremens. 281. 45. 309. 20.
328. 329. 5. 331. 1. 351. 40. 391. 25.
S. Liberatoris coen. ad Maillem 610.
35. 625. 45. 627. 10. 661. 602. 10.
667. 15. 669. 20. 688. 15. 697. 20.
738. 1. 759. 15. 818. 20. praepositi
Potericus (sub Barthario) Iohannes v.
940. Theobaldus 1022. Adenulfus
c. 1070. Transmundus 1137.
Libersee v. Brit. ocean. 384. 25. v. n.
Liburia, pars terrae *di Lavoro* 594. 15.
603. 25. 604. 20. 619. 5. 622. 15.
640. 40. 685. 25. 736. 35. 747. 15.
834. 5.
Liemarus archiep. Brem. s. Hamma-
burg. 283. 15. 284. 50. 335. 25. 388.
5. 389. 25.
Liers eccl. iuxta Leodium 206. 45.
Liestmona loc. in agr. Brem. 317. 25.
Lietcini, *Lehtines*, alodium dioec. Cam.
497. 45. 499. 40. 504. 25.
Ligeris fluv. *Lors* 161. 15. 187. 45.
296. 15. 404. 1.
Liguria 112. 35. 770. 20. 776. 5. 783.
30. 791. 1. 792. 35. 802. 45. 834. 5.
842. 5. Liguria ducitrix Matilda 745.
40. comitissa 738. 5. march. Mala-
spina 1137.
Lilium insula, *Giglio* 713. 10.
Limata castellum 769. 30.
Limata insula 625. 25. 651. 30. 673.
10. 683. 30. 709. 55. 745. 35.
Limessoum, *Limosant* 778. 5. dom.
Robbertus.
Lindowe castr. Hild. *Lindow* 869. 5.
Lingones civ. *Longres* 11. 40. 237. 40.
clerus 235. 25. opp. Hago, Arduin.
Lingones, Lingoes, pop. Slavorum 311.
30. 343. 5.
Liniscom, *Ligny* 484. 35.
Liris, Lyris fl. tributarius Rapidis 586.
30. 594. 35. 680. 25. 815. 10.
Liris, Lyris fl. *Lari* 599. 50. 600. 45.
708. 25. v. Carnellus.
Lis, *Vieshis* aut *Newessis*, villa Camer.
424. 40.
Lis fluv. 442. 25.
Lismona, *Lerem* 332. 30. 333. 35. 334.
1. 338. 1. 346. 5. 352. 35. 360. 35.
episcopatus 347. 35.
Niones 853. 35.
Littoria (Ictorea?) 24. 1.
Liubenstein eccl. dioec. Eichst. 247. 30.
Liubile sanctimonialis 256. 30.
Liubice, Liubicea, Leubice, *Lubek*
310. 30. 343. 15. 367. 35.
Liut-, Liut-, Liut-, Lied-, Leut-,
Luit-
Liutbertus, Liutbertus, Liu-
perio.
Liutbertus archiepisc. Mogont. 297. 40.
299. 50.
Liutbertus praepos. et archid. Camer.,
post Henr. III. capellanus, ep. Cam.
et Atrab. 393. 25. 439. 5. (pater Liut-
bertus, mater Osburgia) 490. 10. 491.
1. (Libertus) 492. 1. 30. 493. 1. 494.
1. 495. 5. 496. 1. 497. 30. (Gerardi II.
avunculus) 498. 1. 504. 10. 523. 30.
528. 5. 533. 20. 534. 1. 535. 5. 536.
25. 537. 1. 538. 10. 539. 15.
Liutbertus pater Liutberti episc. Cam.
489. 40.
Liuperto rex Langob. 38. 10.
Luitfridus subdisc. Eichst. 250. 10.
Luitfridus consul Fund. 731. 50.
Liutgarda, Liutgharda, Luid-
garda, Liutgart, Leutgardis.
Liutgharda abbat. Gandesh. 856. 10.
858. 1.
Leutgardis Heriberti soror, Willelmi
d. Norm. vidua, uxor Teibaldi com.
Carnot. 61. 25.
Liutgerda ux. Arnolfi com. Lous. 206. 40.
Liutgart matrona 296. 40.
Liudgerus, Lrudegerus, Liu-
degherus, Luidgerus, Liut-
gerus, Ludgerus, Lutgerus.
Liudgerus, Ludgerus, Lutgerus, Luid-
gerus 288. a. primus ep. Monast. 289.
35. 369. 40.
Liudegerus ep. Vicentianus 249. 35.
Liudgerus decan. Bremens. 362. 45.
Liudgerus diac. Hild. 849. 50.
Liutgerus comes 333. 35. uxor Emma
senatrix.
Liudgerus frater Brunonis duc. Saxon.
392. 1. 391. 20.
Liuditis Sclavus 17. 35.
Ljethard, Liethardus, Liethar-
dus, Liethara.
Liethardus clericus imp. Lotharii, episc.
Camer. 491. 25. 506. 40. 507. 1. 524.
1. 525. 1. 30.
Liethardus praep. Traiect. 549. 45. 550.
45.
Litherius ep. Cum. 125. 20. Leutiche-
rius 126. 20.
Liupo 28. 55.
Luitboldus, Lippoldus.
Luitboldus archiep. Mogont. 245. 40.
246. 10. 249. 20.
Lippoldus de Antiquo Foro 862. 30. v.
Ant. et Vet. Forum.
Lippoldus Cras 852. 45. fl. Henricus.
Lippoldus miles de Dalem 867. 10.
Lippoldus de Escherde 859. 25. 866. 35.
862. 25. fr. Basilus 863. 25.
Lippoldus de Vreden 864. 1.
Luthero presb. Eichst. 250. 10.
Liutprand, Liutprandus, Liu-
prandus, Liutprandus, Lai-
prand, Lioprandus, Liubran-
dus.
Liutprand rex Langob. 11. 15. 20. 12.
5. 36. 10. 99. 583. 15. nepos Gisulfus.
Liuprand dux Boevr. 593. 55.
Liuprandus f. Dracomari 771. 10.
Lioprandus 608. 15.
Liudolfus, Luidolfus, Ludol-
fus, Litolfus, Litulfus.
Liudolfus archiep. Trevir. 847. 25.
Ludolfus camerar. Hildesh. 867. 10.
Ludolfus presb. Hildesh. 849. 25.
Ludolfus monachus Corbeiens. 851. 35.
Luitulfus f. Ottonis I. 624. 10.
Liudolfus dux Saxoniae 851. 20. Bliaz
Hathamoda, Gerberga, Christina.
Litulfus f. Bernardi de Aquino 799. 40.
Ludolphus de Dales, frat. Adolphi 857.
10. 862. 5.
Ludolfus de Escharta 873. 10.
Liudolfus comes de Woldeberge 863. 30.
Ludolphus frat. Willibrandi 857. 20.
Litolfus 799. 45.
Liutricus v. Leudericus.
Lietzeimus 439. 50.
Lietduinus, Leduinus, Liudin-
nus, Leduwinus.
Lietduinus abb. S. Vedasti Atrabatens.
460. 5. 461. 5. 482. 1. 470. 20. 474.
30. 477. 30. 478. 1. 488. 15. 531. 20.
532. 25.
Liudinus de Aquino 746. 10.
Liudwinstein, *Steinborg*? 310. 25.
Liotus mon. Casinensis 637. 1. 646.
30. 647.
Livii historia 565. 90.
Lobke parvum dioec. Hildesh., *Klein-
nen Lobke* 863. 20.
Lobias v. Leobias.
Lochardus 439. 50.
Lochheim eccl. dioec. Eichst. 247. 30.
Loconium, *Logroino* 808. 40.
Loctuna, *Lochten* praed. 354. 15.
Lodperchus pater Inguar ducis Nortm.
298. 15.
Legerus archiep. Brem. 391. 1. vid.
Hogerus.
Lobes v. Sigerus de Lobes.
Lomelli v. Laumellum.
Londonis 537. 30. v. Lundons.
Londwardus episcopus Hild. 847. 40.
Longius praefect. 4. 40.
Lontio vide Leontia.
Lorgoe prov. Saxoniae 288. 32. 289.
20. 290. 1.
Lota Alfani 645. 25.
Lotharingenses, Lotheringi, Lotharion-
ses 421. 20. 443. 1. 445. 5. 465. 25.
471. 25. 539. 10. 536. 60. 548. 45.
685. 50. 692. 10. 811. 25. 838. 1. Lo-
tharyens 518. 45. Lotha-Karlenses
490. 25. Lothariensis rex 482. 10.
Lothariensium principes 451. 45. Lo-
tharionenses milites 481. 20. Lotharin-
ga, Lotharingia 137. 1. 199. 10. 221.
35. 225. 294. 30. 296. 15. 304. 1. 439.
50. 543. 25. Lotharii regnum 54. 5.
prima Reia 68. 20. Lotharingia cle-
rior. Reges Lotharius I, Lotharius II,
Zuentibolchus. Duces Lothar. inf.:
Gislebertus, Carolus, Otto, Godefridus
I, Godefridus II; Lothar. super.:
Theodericus, Gozilo.
Lotharius (L. imp.) rex Francorum 16.
10. 105. 10. 106. 107. 3. 108. 4. 129.
25. 294. 20. 416. 55. 420. 1. 578. 25.
576. 15. 601. 607. 10. 610. 30. 623.
10. 770. 25. 827. 5. fl. Ludowicus,
Lotharius, Carlitus.
Lotharius III. imper. 251. 15. 506. 25.
507. 5. 523. 45. 525. 10. 547. 15. 549.
40. 550. 45. 570. 755. 30. 759. 795.
805. 40. 811. — 813. 815. — 842. 865.
50. 856. 10. ux. Richina; cano. Ber-
tulfus, Ioh. ep. Batisp.
Lotharius III. fl. Clodovei II, rex Franc.
187. 50. 188. 1.
Lotharius rex Franc., rex Karlesium
54. 5. 61. 1. 236. 25. 313. 15. 445.
10. 25. 441. 1. 442. 25. 443. 1. 444.
10. 445. 1.

Lotharius rex Italiae 109. 111. 113. 5. 115. 12. 123. 40. 621. 25. 623. 651. 10. 823. 35. 827. s. ux. Adelaide.
 Lotharius (II.), Eltharius rex Lotharing. 189. 417. 40. 418. 35. 419. 1. 421. 15. 601. 5. 623. 10.
 Lovanium, Louvain, Louen 196. 1. 515. 50. com. Lambertus.
 Lovinon, Lovinolo, villula 190. 10. 196.
 Lowendal castr. dit. Brunsw. 866. 15.
 Lowenrode castr. dit. Lüneb. 867. 1. 868. 30. v. Lowenrod.
 Lucania provincia 815.
 Lucania, Pesto 589. 20. 631. 30.
 Lucanus poëta 781. 20.
 Lucanus 376. 20. 377. 30. 387. 15.
 Lucan, *Luchel* basilica canonice. 460. 1.
 Lucan 687. 10. 689. 745. conob. S. Georgii; ecd. S. Mariae in palatio; posterula Guirigala; episcopus Anselmus (= Alex. II.), Anselmus II.
 Lucenses solidi 774. 5.
 Luceria Apuliae 9. s. 606. 1. 709. 36. ep. 720. 1. Adelichis c. 730. Landulfus c. 990.
 S. Lucia translatio 627. 30. 675. 5. ecd. 606. 1. de Alcido 709. 35. 745. 15. terris. Arpini 664. 15. de Basincola 732. 5. de Fria 868. 10. Isantae 645. 20. in Molino vetulo 648. 1. iuxta Rendenarium 709. 20. 746. 1. diaconia iuxta Septesolis, Romae 748. 40. 749. 15. de S. Lucia, fossatum 811. 5.
 Lucianus locus 610. 35.
 Lucii fontana 605. 15.
 Lucius II. v. Gerardus card. in Luce, ecd. S. Mariae.
 Ludowicus, Hludowicus, Ludovicus, Ludewichs, Ludwicus, Ludwicus, Lodowicus, Ludowicus, Lodowicus, Lodoicus, Lodoycus, Lodawicus, Ludowicus, v. Clodoveus.
 Ludowicus I. imp. 15. 45. 17. 15. 38. 15. 103. 1. 105. 10. 106. 198. 20. 280. 35. 290. 20. 294. 5. 390. 15. 415. 416. 423. 20. 465. 1. 578. 15. 592. (Almus rei Sanctus 20) 596. 15. 778. 40. 779. 1. 780. 15. 823. 35. 837. 5. 850. 20. 851. 35. uxor Iulitta; f. Lotharius, Ludowicus, Carolus; filius. Pipini 598. 20. capit. de monast. 578. 15. 592. 20. pactum Rom. 578. 15. 592. 25.
 Ludowicus II. imp., rex Langob. 18. 19. 60. 15. 121. 40. 129. 55. 578. 35. 599. 5. 601. 605. 608. 610. 30. 623. 10. 623. 35. 827. 5. 834. 40. ux. Anselberga; f. Barro.
 Ludowicus rex (imp.) f. Bosonis 132. 1. 623. 15.
 Ludowicus II. rex German. Transanenensis 281. 10. 293. 25. 298. 20. 390. 422. 15. 598. 30. 601. 5. 850. 20. 851. 35.
 Ludo as III. rex German. 281. 10. 299. 01. 1. 390. 25. 850. 20.
 Ludwicus cog. Infans rex Germ. 302. 20. 303. 1. 391. 4. 850. 25.
 Ludowicus IV. rex Galliae 53. 426. 40. 431. 1.
 Ludowicus V. rex Galliae 54. 20. 61. 1.
 Ludowicus VI. rex Galliae 547. 24. 549. 15. 550. 45.
 Ludowicus VII. rex Galliae 251. 20. 509. 40.
 Ludowicus iudex Beneventanus 608. 35.
 Ludoycus ep. Petrum Casinensem, v. Ludowicus.

Lutholus v. Rusticus L. 39. 30.
 Lugdunum, Lugedunum, Lyos civitas 236. 35. 252. 15. 404. 1. 540. 1. 861. 40. 863. 10. provincia 405. 20. Lugdunensis sedes 235. 20. ecclesia 236. 5. archiepiscopus 70. 20. 85. 15. 95. 35. archiep. Theodericus, Burchardus, Odalricus, Hiltwardus, Hugo; concil. s. 1274. 863. 10.
 Lugdunum, cella puellarum S. Petri.
 Lullo ep. Magoniacensis 289. 1. in Lumisano, ecd. S. Benedicti, S. Mariae, S. Petri.
 Lona urbs 585. 35. Lunensis comitatus 745. 40.
 Lunda, Lunda civitas, Luid in Scotia 324. 30. 370. 10. 371. c. Lundensis episcopus 371. 5. episcopus Heinricus.
 Lunda Britannica, London 371. 30. v. Londonia.
 Luniburg, Lunibare, Lüneborch 329. 10. 359. 30. 866. 20. 868. 30. 869. 30. 873. 10. Lüneburgenses duces 872. 35. cf. duces Brunswicensis.
 Lüneburg. (S. Mich.) abb. Anno 1137.
 Lupi pictari curtis 587. 35.
 lupiferi Romae 779. 45.
 Lupoald ep. Teanenensis 603. 20.
 Luppenstedo dioc. Hildesh. 863. 20.
 Lupus ep. Trece. 173. 10.
 Lupus dux Forulanus 10. 30.
 Lupus f. Azonis de Aprutio 645. 1. 649. 20. 664. 5.
 Lupus servus 587. 35.
 Lusbek, *Losebeck* villicat. Hild. 857. 50. 862. 15.
 Lutberge, comites de-, *Lutterberg?* 862. 15.
 Lutelenborch, *Luxemburg* 867. 50.
 Luteciae Parisiorum 167. 25.
 Lutosa vicus Brachatenis 464. 50. 532. 50.
 Lutere, *Lutter am Barenberge* 862. 30. castrum 868. 45. 869. 5. 870. 30.
 Luxorium, *Luxovl* 79. 25. 409. 40.
 Lyparitana insula 597. 1.
 Lyris v. Liris.

M.

Mæn, *Maign* vicus super Scald. 493. 25. 534. 15.
 Magadaburch, Magadburg, Magedburg, Magathoburch, Magedburg, metropolis 281. 55. 285. 5. 309. 30. 313. 15. 316. 35. 321. 30. 322. 5. 328. 5. 334. 30. 430. 30. 848. 35. 850. 30. 864. 35. 865. 10. archiepiscopi: Adalbertus, Otricus, Gisilharus, Daganus, Waltherus, Gero; Hunfrid, Witherus, Engilhardus, Weclo; Wernerus, Heinricus, Bernardus; cf. Parthenopolitana sedes; abbas Othwinus.
 Mageresheim ecd. dioc. Eichst. 247. 20.
 Maginfredus, Mainfredus.
 Maginfredus Francigena 97. f. Frodoinus.
 Mainfredus abb. Fracturienensis 131. 5.
 Maginfredus, Mainfredus fl. Arduini, marchio (Taurin.) 57. 25. 112. 35. (113. 35.) 124. 45. 125. 40. 126. 4.
 Maginfredus comes pal. 108. 5. 127. 10. filius 127. 15.
 Magipertus Aquinensis 651. 25.
 Magnopolis, Mecklenburg 311. 25. 343. 15. 355. 5. episc. Iohannes, v. episc. Sclavaniae; cf. Michlunburg et Mecklenburg.
 S. Magni monast. inter Alpes 262. 40. ecd. in Castell. 649. 1. coen. iuxta Fundos 636. 25. 731. 40. 758. 40. 805. 10. 839. 45. abb. Manso; praepositus Rainaldus.
 Magnus fl. ducis Saxoniae, ep. Camminensis, post Hild. 872. 30.
 Magnus monach., ep. in ins. Wendila 366. 10.
 Magna I. fl. Olaph martyris, rex Nortmannorum et Danorum 282. 1. 332. 30. 333. 5. (soror Wulfhildis) 339. 10. 382. 35.
 Magnus II. rex Nortman. 356. 20.
 Magnus dux de Brunswig 871. 5. iunior, dux Brunsw. et Lüneb. 871. 10.
 Magnus fl. Ordulfi, dux 354. 10. 359. 35. 364. 5.
 Maguntia, Maguntiacus, Mogontia, Magontiacenses, Mogontiacenses, Moguntini, Moguntiacenses 219. 30. 247. 25. 265. 20. 269. 40. 288. 15. 291. 35. 297. 35. 298. 35. 306. 10. 346. 25. 353. 1. 405. 15. 485. 1. 530. 853. 45. 681. 20. 870. 65. Moguntinum concilium (1261.) 251. 45. archiep. S. Bonifacius, Lulius, Odgarius, Liuthbertus, Sundrodus, Fridericus, Willibelmus, Rothbertus, Willigius, Aribo, Luitboldus, Adelbertus, Conradus, Sifridus, Werner.
 Mahomed (proph.) 55. 15.
 Maico vicedom. Hammab. 330. 5.
 Maiella mons 610. 35. 611. 1. 696. 5. 759. 15. Maiellae heremitae 701. 10. coen. S. Liberatoris.
 Maielpotus a praeposito abb. Casinensis 577. 20. 579. 20. 620. 55. 622. 628. 15. 628. 45.
 Maielpotus genl. Telesinus 604. 20.
 maiestas regia (Heinric IV.) 349. 5.
 Maimonis, Petrus.
 Mainardus, Maynardus, v. Meinardus.
 (Maynardus) ep. Arianensis 720. 1.
 Mainardus ep. Maurigenensis 85. 35.
 Mainardus ep. Silvan candidus 703.
 Mainardus episcopus 366. 20. 363. 30.
 Mainardus archipresbyter 680. 10.
 Maynerius de Trivento 742. 35.
 Maio abb. S. Vincentii 604. 30. 614. 40. 615. 45. 617. 25.
 Maio presb. et grammaticus 614. 35.

Maccia bona 633. 25.
 Macedonia 403. 20. 615. 10.
 Macedonius patriarch. Grad. 42. 30.
 Macedonius haeret. 10. 20.
 Macellina ep. Wirzoburg. 259. 15. 260. 1.
 Macellin praep. Eichst. 250. 5.
 macelli forum Venet. 25. 45.
 Macerius, villa de-, dioc. Camer. *Maières sur Oise* 412. 20.
 Machabaeus 355. 1.
 Macharius patriarcha Antiochiae 10. 10.
 Macharius 419. 55. 421. 15. uxor Gondrada.
 Macinii Celleres, incolae littor. Grad. 39. 25.
 Macrinus imper. 38. 40.
 Macrobius 283. 5. 378. 20.
 Macrobius 367. 15. Macrobius commentum 527. 40.
 Madelfrid comes 634. 1.
 Madelgarius 409. 15. v. S. Vincentius.
 Madelmus abb. S. Sophiae Benev. 553. 5.

- Maio mon. Casinensis 761. 45.
 Maio illustr. comes 417. 45.
 Maio de Aquino 789. 16. f. Grimaldus.
 Maio iudex Berulanus 746. 5.
 Maio Testinus 603. 30.
 Maio Telesinus 597. 16.
 Maio cognatus Siconolfi 599. 1.
 Maio servus 587. 40.
 Maioria villa, quae dicitur Fontanas
 484. 15. Maioria farsa 611. 80. 35.
 in Maiolisi, S. Angelus 815. 40.
 b. Maiolica Cluniae. 49. 18. 54. 35.
 maiordomatus Cameracens. 438. 35. 439.
 10.
 monasterium maius, *Marmoutier* prope
 Turona. 48. 30.
 Malaspina marchio Liguriae 822. 25.
 Maleandrosi 770. 40.
 maledictorum centum licentia 258. 45.
 Mallerter, vill. Hild., *Mallerter* 859. 20.
 860. 30.
 Mallianellum 611. 35.
 Malleo ecclis 603. 35.
 Malmesiaci limes 770. 25.
 Malmouardium mon. *Malmedy* 164. 5.
 184. 187. 15. abb. Papoliua.
 b. Mamerus archiep. Vienn. 406. 40.
 Mamista, i. q. Mopanesia, civ. Cilicis
 767. 40.
 S. Mammetis eccl. in com. Tsat. 611. 20.
 Mammeus pons, *Ponte Mammo* 782. 5.
 Mampo 769. 15.
 Manasses ex praeposito archiep. Remen.
 505. 15. 514. 1. 515. 35. 517. 5. 518.
 1. 519. 10. demum canon. S. Dionysii
 Rem. 520. 10. 544. 45. 546. 5.
 Manasses, Manasses Francigena, frater
 Iohannis I. Sues. comitis, Manassis
 archiep. Remorum nepos, cleric. et
 canon. Sues., episc. Camerac. post
 Suesion. 491. 20. 500. 30. 503. 1.
 504. 30. 505. 1. 45. 511. 1. 512. 35.
 513. 20. 514. 1. 515. 20. 517. 40. 520.
 40. 525. 30. 544. 5. 545. 20.
 Manasses episc. Trecorum 61. 35.
 Manasses miles Camerac. 505. 1. 511.
 20. 512. 5.
 mansuci 604. 5.
 Mandrele locus 685. 35.
 Mandulium 772. 20.
 Maniakis calapanus 675.
 Manicheorum heresis 226. 228.
 Manno mon. Casia. 712. 15.
 Manao ex abb. S. Magni abbas Casia.
 577. 25. 622. 35. 625. 1. 636. 40.
 642. 10. 649. 10. 661. 10. 828. 45.
 839. 50.
 de Manso, Leo.
 Manso S. Andreae, villa Cam. 484. 35.
 Mantio episc. Catalaun. 424. 1.
 Mantua 5. 20. 14. 5. 585. 35. ep. Heliseus
 Manupellum, *Mampello* 619. 30.
 Maraculum, *Marocul* dioec. Atreb. 411.
 20. 459. 15.
 Maraborum saltus, *der Märbrische Wald*
 313. 1.
 Maralda uxor Meli 652. 30.
 (Maraldus) episc. Paganus 720. 1.
 Maraldus gast. Cannensis 635. 1.
 Maraldus Tranensis 653. 20.
 Maranum in Aprutio 607. 20. in Mar-
 sia 634. 20.
 marca auri, arg. 833. 50. 835. 15.
 S. Marcelli eccl. Capuae 636. 1.
 ss. mm. Marcelliani et Maximi ecclies.
 Venetia 41. 30. rel. ib.
 SS. Marcellini et Petri corpus in abb.
 Hannu. 460. 40.
 Marcellinus I. patriarcha Grad. 42. 20.
 Marcellinus II. patriarcha Grad. 42. 20.
 Marcellus episc. Tung. 171. 10.
 Marcellus dux Venet. 11. 50. 53. 37. 20.
 Marcellus, *Marchionnes* 461. 1. v. Mar-
 tianus.
 Marcenisi locus 685. 25.
 Marchia Firmana, Testina q. cf. 579. 1.
 594. 40. (Marca). 610. 30. 619. 30.
 645. 35. 655. 25. 661. 30. 663. 25.
 667. 15. 696. 30. 705. 5. 709. 20.
 marchiae 626. 1. 654. 5. 672. 5. 695. 1.
 Marchisus 765. 45. 766. 10. f. Guilliel-
 mus, Tancredus.
 Martiana, *Marchianae* 540. 1. v. Mar-
 ceniae.
 Marcianum castr. 770. 35.
 S. Marciani passio 565. miracula 795.
 20.
 Marcianus patriarcha Grad. 8. 15. mor.
 23. 45. 5.
 Marciana uxor Marcellus episc. Ope-
 terti. (*Oderzo*) 7. 10. 44. 30.
 Marcianus ep. Petenatis eccl. 7. 15. 44. 40.
 Marcianus Capella 372. 30. 373. 5. 376.
 5. 384. 5. 396. 10.
 Marcianus imp. 10. 20.
 Marcomanni 265. 15.
 Marconium, Marcoing cast. dioec. Cam.
 505. 30. 515. 40. 516. 15.
 Marculana vallis 710. 25.
 Marwardus, *Marewart*, *Mar-
 quardus*.
 Marquardus de Hagel episcop. Eichst.
 252. 55.
 Marwardus, Marquardus episc. Hild.
 848. 45. 851. 35.
 Marwardus episc. 298. 30.
 Marwart dioc. Eichst. 250. 10.
 Marwart subdiac. Eichst. 250. 10.
 Marcus euang. 4. 20. 5. 15. 26. 20. prim.
 patriarcha Aquil. 42. 30. passio 565.
 794. 15. Inuentio 794. 25. transl. Ven-
 etias 16. 35. 17. 20. miracula 795. 20.
 euangelium 51. 45. altare Venet. 26.
 50. eccl. extra Capuam 667. 15. de
 Carpenone 709. 20. Venetis 17. 20.
 25. 30. 26. 6. 34. 10. 41. 25. oraculum
 i. e. ecclis Venet. 33. 40. ca-
 pella Venet. 13. 35. 15. 5. castrum
 in Sicilia 707. 25. 735. 1. rocca in
 Calabria 707. 5.
 Marcus Antonia Verus imp. 38. 35.
 Marcus Aurelius Antonius imp. 38. 40.
 Marcus poeta 719. 10.
 Marellus, Marellus, Marecolae v. Ma-
 ricolae.
 Merenda ux. Benedicti 664. 45.
 Mereta allodium dioec. Camer. 537. 15.
 Margereta soror Chaudi, uxor Rikardi
 com. Nortu. 325. 1. 340. 30.
 de Marge, mons Siciliae 792. 1.
 S. Maria 40. 50. 535. 50. 536. 1. stel-
 la maris 35. 35. S. Mariae annun-
 tiatio 363. 5. lac. et capilli 102. 10.
 sepulchrum et vell. 720. 721. appa-
 ritio 119. 730. 20. missa 569. 15. obis-
 Carini in ecclis. S. Martini 552. 1.
 altare in bas. Brem. 337. 1. Casini
 717. 40. 720. 15. 721. 1. 753. 35.
 Eichst. 247. 50. ecclesia v. Albana
 de Monte Alberici 688. 10. Aquila-
 grani 87. 20. 203. 15. 430. 1. ad Ar-
 vente 769. 25. Asprandana 650. 45.
 Atrebat. 407. 10. 409. 1. 25. 410. 25.
 411. 10. 416. 1. 433. 15. 459. 30. 467.
 35. 478. 25. 485. 10. 497. 20. 528. 40.
 531. 20. 546. 5. in Audano 645. 10.
 Augustae 247. 35. Aurola 709. 15. Ba-
 buco 746. 10. Bacciano 611. 10. Ba-
 niarola 732. 5. Banza 594. 1. Bar-
 bulano 665. 10. in valle Briancon.

81. 20. Bubbali in Sardinia 715. 45.
 Calamae 787. Calena 696. 15. 705.
 30. Cameraci 410. 15. 415. 25. 416.
 40. 419. 55. 420. 35. 421. 35. 422. 25.
 423. 15. 424. 5. 425. 20. 427. 15.
 428. 1. 432. 30. 433. 5. 438. 15. 442.
 35. 444. 5. 447. 15. 448. 30. 453. 30.
 455. 1. 456. 1. 451. 5. 452. 5. (maior
 eccl. S. M.). 453. 20. 454. 10. eccliae
 eccl. S. M. C. 458. 15. 45. 492. 20.
 45. 496. 50. 497. 1. 499. 15. 500.
 5. 501. 20. 510. 25. 525. 35. 529. 1.
 532. 35. 533. 15. 539. 1. 549. 25. prope
 Campumpurani 637. 15. Canneto
 612. 5. 657. 15. Capuae 617. 55. 621.
 30. 771. 5. 797. 799. abb. Alferada;
 in Casali piano 648. 30. 664. 20. 759.
 30. 785. 35. 802. 1. in monte Castri-
 loco (*Monte*) 464. 35. Caslia 625. 10.
 642. 30. 708. 45. Ceraseto 807. 20.
 ad fontem de monte Cervario 767.
 55. in Casis 634. 30. Cingis 578. 5.
 583. 589. 25. 606. 35. 615. 15. 616. 5.
 621. 30. 630. 30. 757. 50. 758. 20.
 769. 35. 771. 1. 788. 10. 797. 799.
 abb. Gausano, *Badelchisa* (c. 888).
 Gestrada (c. 888); praep. Laurentius
 (c. 888), Iohannes (c. 888); de Colle
 longo 634. 15. 762. 35. de Colle ro-
 tundo 742. 40. Condato. Cond. 454.
 45. in Carte vecchia 745. 35. Fundis
 731. 40. in Fundo magno 607. 15.
 Eichst. 246. 35. 247. 30. 40. 248. 40.
 Ellertio 604. 5. Eporediae 118. 20.
 Erfordiae 873. 30. ad flumen tepidum
 in Sardinia 714. 1. de Genor 811.
 25. quinque turrim in civ. S. Ger-
 mani 578. 10. 589. 30. 793. 25. Grad. 42.
 5. de Guado 674. 10. Hammah. 331. 20.
 capella Haevenis 262. 20. maius
 mon. Hild. 649. 35. 850. 1. 851. 15.
 25. 852. 5. 853. 20. 856. 40. Ibam
 465. 5. Iliaris 650. 10. de Iubianico
 Ven. 22. 45. 25. 30. supra faram de
 Luento 611. 10. in Laurentiatico 770.
 30. Leod. 200. 5. 203. 207. 221. 30.
 in Levetiano 665. 5. abb. Haimburga
 1032; Lucae in palatio 745. 35. in
 Luce 574. 35. 634. 5. 643. 25. 710.
 30. 757. 40. 792. 30. 809. 35. praep.
 Senorecti. in Luminato 633. 25.
 Maraculo 459. 45. in valle Marculana
 710. 25. in Mauris 578. 45. 608. 1.
 Melbodi 409. 20. in Milazzano 597. 5.
 prope Minianum 710. 15. in Mon-
 torone 607. 15. 632. 40. 633. 5. in
 Monumento 649. 5. Novalicis 63. 30.
 120. Ad arcem 84. 40. in Ore-
 tino 607. 15. 632. 40. in Orsi 611. 25.
 de Palma. in Sardinia 714. 1. de
 Palude 633. 5. in Passariano 634. 15.
 in Paterno 612. 25. Pescio mastulino
 709. 25. prope cast. Pica 673. 20.
 Pisea 792. 40. in Plumbarola 585.
 20. 589. 25. 615. 15. in Iustale Pon-
 postia 33. 40. 34. 15. in Pontiano 611.
 20. in valle Porclaneci 745. 25. de
 Rabiata 758. 35. 803. 40. Revenae
 206. 15. basilica Romae 9. 60. 26. 30.
 v. Pantheon; Romae in turribus 750.
 20. Romae de Palladio 697. 5. 729.
 30. 803. 50. Romae maior 705. 5.
 729. 35. rotunda 772. 10. in Rovera
 206. 45. in Sala 744. 30. Sigaria
 776. 25. 783. 45. domus Spira 247.
 35. 265. 5. Tornaci 542. 60. 543. 1.
 Treieci 471. 15. Venetis 15. 10. 19.
 10. 37. 20. 39. 35. 40. 41. 44. 10. ad
 vineas 709. 30. 745. 15. Viridun. 221.
 30. de Uppa 709. 30.
 S. Mariae Egyptiacae alt. Eichst. 247. 50.
 S. Mariae Magdalenae corp. Verocellici
 464. 50. 502. 15. 533. 55. sorores
 880. 45. alt. Eichst. 247. 50.
 Maria Graec ductrix, uxor Iohannis V.
 ducis Ven., Argiropoli patricii filia
 36.
 Maria uxor Petri III. ducis Venet.
 37. 10.

- Maria uxor Gregorii de Tuscanis 563. 6.
- Martiana curia in Aprutio 634. 33. 637. 36.
- Martianus insul. Narrentensis habitans 17. 30.
- Synodus in Mariano 8. 5.
- Marianus de Zori, Sardinus 796. 5.
- Marianus stritigo 630. 40.
- Marticolae, Martecolae, Martechas, Martellae, Martiolus, SS. Mariae et Petri et Pauli mon. dioc. Camer., Marticolae 403. 40. 412. 25. 425. 10. 462. 26. 493. 50. 528. 40. abbas S. Choroherus.
- Martienborch castr. Hild. 870. 15.
- Martianorod mon. Clatericus. Hild. 955. 50. cf. Bunsarothae et Vessingerode.
- S. Martiane eccl. in colle 746. 18.
- Martinianus, met. Ven. 13. 50.
- S. Martin coen. prop. Praesias 693. 45. 745. 1.
- Martinus II. papa 579. 15. 620. 621. 30. 729. 40.
- Martinus patriarcha Grad. 23. 10. 47. 30.
- Martinus ep. Olivolensis 30. 23.
- Martinus vicarius et legatus Romanae sedis, ep. urbis Polimarti 411. 45. 431.
- Martinus presb. provinc. 7. 20. 44. 40.
- Martinus Coloprinus 28. 20.
- Martinus comes Cumacensium 21. 30.
- Martinus patricius Ven. 17. 15. 19. 10. 25.
- Martinus com. Traiect. a. 1058. 693. 45. 744. uxor Obdulana.
- Martitia 574. 52.
- Maro Virgilius 284. 5.
- Marotta uxor Todini 737. 50.
- Marozia omnium Romanorum senatrix 563. 30.
- Maroziae rivus 593. 5.
- de Marri, monticelli 583. 5.
- ad Marrita, silva 773. 1.
- Mars 379. 20.
- Marsi, Marsioani, Marsia, Marsorum pagus, comitatus 574. 15. 579. 15. 590. 30. 606. 15. 607. 10. 614. 20. 619. 15. 631. 15. 632. 633. 30. 634. 40. 639. 35. 643. 1. 649. 5. 650. 634. 5. 655. 15. 674. 15. 679. 10. 685. 40. 709. 30. 710. 30. 720. 40. 731. 35. 745. 45. 771. 20. 815. 40. caesites 631. 35. 633. 5. 654. 16. 685. 50. 739. 25. 760. 1. 784. 1. 842. 25. Gerardus c. 860. Berardus Franciscus c. 950. Rainaldus — 1000. Oderisius 1012. Berardus 1038 — 1055. Oderisius, Berardus, Rainaldus eius filii; Baldinus, Gentilis, Berardus, Crescentius, Berardus; gastaldi Subulius, Ottavianus.
- Marsicana civitas 607. 15. 634. 10. eccl. S. Barbara, S. Cypriani, S. Pauli, S. Salvatore; episc. Albericus 960. Guisivius 980. Pandulfus 1057.
- Marsicens mons 590. 35. 603. 40.
- Marsilius 368. 30. v. Massilia.
- S. Martha, in Sardinia 714. 1.
- Martina mater Eraclonse imp. 8. 30.
- Martinas praef., Merchies 408. 60.
- S. Martinus 482. 20.
- S. Martin alt. in eccl. Casin. Salvatore; 593. 15. 610. 15. eccl. in Alchisi 633. 15. Aquino 746. 10. Arci 758. 25. 799. 35. abb. Sparanus; in colle Arcini 746. 20. in Armino 804. 35. de Arpino 709. 35. in valle Briancon. 81. 20. Cameraci 484. 25. 550. 10. Casini 582. 1. 585. 25. 586. 5. 587. 10. 592. 20. 596. 1. 607. 1. 725. 726. 727. 755. 15. 756. 15. 763. 738. 40. 795. 1. 814. 30. 828. 25. abbas S. Marise, alt. SS. Faustini et Jovite, Erasmi, Ambrosii, Martini 726. 30. 727. 763. 768. 15. de Cerreta plano 611. 25. in Cornocellano 645. 5. Cupplatu 799. 40. Eichstedt 249. 10. Filimini 771. 20. Genestrula 512. 30. Haesrich 262. 10. Henim, Henin Lictard 460. 30. Leodii, Mons puelicus, Palermos 207. 203. 20. Martisano 770. 35. Mindedis 559. 35. in Pisis, prop. Anrolam 766. 5. 892. 1. in Salinis 518. 20. in Savia 412. 15. Sclavi 771. 30. Spoletii 773. 20. apud Mistrinam in loco Strata 17. 5. 10. Tornaci 505. 50. 518. 5. 520. 60. in Transaguar 634. 15. Turonis 61. 45. 65. 15. de Terrepalatio 785. 30. in Tyrrhis 731. 40. 805. 10. iuxta Vulturnum 594. 25. 640. 10. de Troia 805. 40. S. Martini Luchus 745. 40. S. Martini eccl. ib. 745. 40. curia 17. 30. furca 569. 25. 732. 5. marga. (Ven.) 16. 50. mercatum 38. 5. mons dioc. Camer. 305. 20. vallis in com. Teatino 612. 15. ad S. Martinum porticus Eichst. 257. 45.
- Martinus e mon. Casin. ep. Aquinensis 696. 15. 706. 5. 719. 40.
- Martinus episc. Tang. 171. 10.
- Martianus episc. Toron. 171. 25.
- Martius episc. 412. 1.
- Martius presbyter 643. 30.
- Martorianus, gualdum 596. 25.
- Mascelinus praepos. Camer., episcopus invasor 500. 30. Maselinus 504. 35. Masselinus 510. 45. 511. 5.
- Masliass, Meckels dioc. Camer. 465. 15.
- Massa 590. 35.
- Massar dux Saracenorum 600. 35.
- Maustilia 126. 45. 384. 20. Abb. Richardus; v. Marsilia.
- Mastallici 17. 20. 41. 20.
- Mataloni locus 585. 25.
- Matera in Terra d'Otranto 606. 1.
- S. Materniani corpus ep. Haligonstat 293. 10.
- S. Materius archiep. Colon. 145. 10.
- S. Materius primus episc. Tangr. 142. 45. 143. 145. 5. 149. 55. 152. 153. 40. 162. 163. 167. 171. 191. 25. 192. 1.
- S. Mathei translatio 624. 30. 631. 30. 735. 20. brachium 697. 735. 25. 743. 10. 758. 25. 800. 814. 30. rell. 744. 25. eusangelium 51. 45. eccl. de Lbeg 745. 35. Salerni 697. 15. 735. 20. 747. 40.
- Matheus episc. Albanensis 808. 810. 15.
- S. Mathias, S. Mathé en Bretagne 368. 20.
- Mathildis, Mathilda, Mattilda, Mehaux.
- Mathilda fl. Ottonis I. abbatis eccl. Quittenborch 448. 40. 449. 1.
- Mechaus fl. Henrici I. regis Angl., ux. Henr. V. 519. 45.
- Mathilde uxor Henrici I. regis Galliae 68. 40. v. n.
- Mathilda uxor Conradi regis Burgund. 236. 35.
- Mathildis marchisa, comit. Liguria et Toscana 542. 30. 738. 745. 40. 748. 10. 750. 10. 760. 770. 20. 771. 1. 773. 25. 791. 1.
- Mathildis uxor Godefr. II. com. Arden. 465. 5.
- Mathild 248. 30.
- Matildae terra 811. 30.
- Matrelle silva 746. 20.
- Matrius mater S. Remacii 181. 25.
- Matronula pagus S. Germani 605. 15.
- Mattiel locus 613. 10.
- Mauri 377. 30.
- S. Maurici relig. in monest. Ripesholtens. 309. 20. S. Mauricii mons in Hildesh. 854. 5. 855. 40. 860. 25. 862. 11. 25. 868. 50. 869. 15. 872. 40.
- Mauricius archiep. Braccianensis, antipapa 792. 796. 20. 805. 30.
- Mauricius (de Hatten) episc. Eichstet. 253. 5.
- Mauricius episc. Portuensis (1100) 553. 30.
- Mauricius Cappadox imp. 7. 20. 8. 10. 489. 1.
- Mauricius I. dux Ven. 13. 15. 37. 30.
- Mauricius II. fl. Iohannis dux Ven. 13. 25. 14. 1.
- Mauricius Maureceni 38. 5. v. Mauroceni.
- Mauricius fl. Tribuni duci 29. 1.
- Maurigena eccl., S. Jean de Maurienne 62. 5. Maurigenensis 85. Maurigenis 105. 10. episcopi Malsardus, Joseph, Wilhelm, Benedictine, Wigarius.
- in Maurinis v. S. Marise.
- Maurinus archidisc. 145. 10.
- Maurinus f. Petronillae 95. 5.
- Mauritania (Maurungae) Francorum patria 176. 1.
- Mauro Meligena, sculptor 711. 50.
- Mauroceni, Mauroceni proceres Venet. 27. 15. 28. 5. 40. 38. 5.
- S. Maurus fl. Adalardi duci et S. Rictrudis 410. 10. 460. 15.
- S. Maurus 49. 15. 579. 35. 580. 5. 581. 5. 759. 50. 793. 5. 807. 35. 815. 627. 30. 828. 829. 45. 843. 844. vita 581. 5. 711. 20. 828. 40. S. Mauri brachium 625. 50. 627. 15. 663. 814. rell. 721. 50. oraculum in civitate Paeninsula 31. 45. eccl. in Casate 640. 40. 814. 1. in Gianzole dioc. Andegav. 588. 20. 727. 5. 758. 15. 770. 15. 793. 5. 794. 45. 801. 45. abbas Gyraudus; in com. Test. 611. 40. ad Tirillo 731. 45. in suburbio Ven. 16. 15.
- Maurus patriarcha Grad. 42. 30.
- Maurus qui et Martinus episc. Altino-Torcellensis 10. 1. 65. of Maurus presb.
- Maurus episc. Olivol. 18. 15. 20.
- Maurus presb. et episc. Torcellensis? 49. 1. 41. 40. vide supra Maurus ep. Altino-Torcellensis.
- Maurus caropolates mon. Casin. 820. 1.
- Maurus e Liburia 603. 25.
- Maurus servus 587. 35.
- Mazarus Albanus 771. 30.
- S. Mazelendis 410. 30. relig. in mon. S. Andreae Camer. 530. 25.
- Maxentius ep. Iulienis in Carniola 7. 15. 44. 35.
- S. Maximi eccl. in Dalmatia 32. 45. 33. 15. in com. Teatino 637. 30.
- Maximianus imp. 126. 40.
- Maximianus ep. Trevir. 171.
- Maximianus ep. Tangr. 171. 10.
- Maximianus imp. 38. 15.
- Maximus patriarcha Gradensis 10. 1. 30. 45. 45.
- Maximus Caesarius 594. 25.
- Maxus miles 39. 30.
- Mayn- v. Mainz.
- Mazaris, Mazzaris 707. 30. Mazaricenis decanus Guarnerius.
- Mazelinus familiar. Ottonis III. 451. 20.
- Mecchenhusen eccl. dioc. Eichst. 247. 25.

- Mechilinburg episcopatus 347. 35. v. Magnopolis et Michilburg.
- b. Medardi basil. 456. 15. con. Cam. 501. 35. 502. 20. Succ. 97. 40. 108. 417. 15.
- Medegiselus ep. Turonensis 408. 10.
- Mediolanum 22. 30. 101. 20. 111. 20. 251. 25. 624. 10. 670. 10. 715. 10. archiep. Arnulfus, Heribertus, Wido; comes Otto a. 1101. Mediolanensis rura (sic) 26. 45. Mediolanense 65. 6. de Mediolano Guifredus miles.
- Mediolanis, *Metus* dioec. Cam. 542. 45.
- Medonivilla, *Moyenville* dioec. Atreb. 411. 15.
- Megaló, Adenulfus gast. Aquinensis.
- Meginbolt presb. Eichst. 250. 5.
- Megingox (ep.) de Pola 248. 24.
- Megingox, Megingox, Megingawus, cognatus Heir. II. ep. Eichst. 244. 5. 245. 30. 248. 25. 254. 40. 258. 6. 260. 10.
- Meginwart presb. Eichst. 250. 10.
- Meginwart diacon. Eichst. 250. 10.
- Meginwardus peregrinus 248. 25.
- Meginwerkus episc. Padarbarnensis 333. 35. soror Emma senatrix.
- Meinhardus subdiac. Hild. 850. 5.
- Meinhardus, Meyneko comes de Sladen 862. 5. 870. 25.
- Meinherus ep. Aldinh. 328. 25. cf. 329. 10.
- Meklenoh locus agri Eichst. 250. 30.
- Melazzeti in Sicilia 792. 1.
- Melbodium, *Maudenge* 408. 55. 409. 20. 463. 35.
- Meldense concilium 476. 35. Meldensis ep. (*Mecur*) Landricus; com. Heribertus, Odo; v. Miault.
- Melentoum, -ium locus dioec. Camer. 534. 20.
- Messana, locus Apuliae 622. 5.
- Melfa, *Melpha* fl. 651. 30. 660. 40. inluit in Carnellum.
- Melisa, *Melphis*, *Melphis*, *Melf* 675. 30. 676. 789. 1. 818. 30. 819. 20. rva. (1059) 696. 15. 705. 30. (1089) 552. 35. ep. 720. 1.
- Melftensis episc. (*Molfettae*) Balduinus 1071.
- Melindorp, *Meldorf* 310. 10. cf. Melindorp. de Melito, S. Nycolaus 792. 5.
- de Mellarino, aqua 582. 30.
- Mellitus monach. 7. 50.
- Mello arx Casini 582. 15.
- Melredense monaster. *Moutiers* dioec. Autisiodor. 48. 15. 30.
- Melun villa Brabantens. 546. 5.
- Melus dux 625. 25. 651. 35. 652. 653. 654. 1. ux. Maraldi; f. Argiro.
- Melus nepos Meli, com. Comin. 653. 5.
- Meningen eccl. dioec. Eichst. 247. 30.
- S. Mennae eccl. de Rippe 612. 5.
- S. Mennas vita et translatio 555.
- Meoticae paludes 172. 10. 372. 30. 376. 5.
- S. Mercurii corpus 586. 25. S. Mercurius in Maris 635. 1.
- Mercurius deus Saxonum 286. 20.
- Mereboto archidiacon. Eichst. 250. 10.
- Mereweda locus, *Merwede* 471. 1.
- Merka, Marco ep. Dan. (Sleswic?) 314. 20. 392. 20.
- Mero 251. 50.
- Merovingi i. q. Franci 170. 1.
- Mersiburg 310. 1. episc. Bruno, Ezzelinus, Woffo, Winiberti, Albinus.
- Mesulanus locus 710. 15.
- Mescenreus rivulus 310. 20.
- Messana, *Messina* 707. 734. 50. Mezein 368. 30.
- Meta castellum 731. 35.
- Metamaucus, *Metamucensis* ins. Venet., *Malmucco* 8. 75. 13. 1. 16. 45. 22. 35. 39. 40. 41. 50. 42. 45. ep. Leo.
- Metapontium 635. 20.
- Metropolis ep. Tung. 171. 10.
- Mettis, *Mettensis* urbs, *Mediomatricum* 157. 20. 168. 174. 175. 182. 5. 183. 487. 30. 491. 1. 495. 1. 501. 60. 529. 50. *Mettensis* synodus a. 863. 192. 20.
- Mettenses episc. S. Clemens, Auctor, S. Arnulfus, S. Chlodulfus, Drogo, Adventus, Theodericus I. (Cesso), Theodericus II, Adalbero.
- Mexia v. Messana.
- Mexetius, *Mexentius* imperii in Sicil. usurp. 9. 60. 10. 5.
- Mexius campus 639. 35.
- Miaulx, *Mearx* 522. 1. v. Meldense.
- S. Michael archangelus 237. 40. S. Michaelis apparitio 650. 35. abbas Novalicii 120. altare in atrio Satoris Casini 593. 20. 602. 20. in turri Eichst. 247. 45. capella Eichst. 247. 40. 249. 1. ecclesia *Irremae* 302. 15. 303. 10. 304. 15. Brunduli in ag. Ven. 18. 20. in Monte Casini 718. 10. 726. 15. 728. 5. sub Monte Casini 588. in Cusano dioec. Perpinicens. 28. 20. abbas Hwarinus; in Ferrucesi 795. 5. in Gargano 590. 10. 664. 35. Hammaburg 330. 10. Hildesheim 852. 30. 853. 45. 858. 45. 861. 20. 870. 10. abbas Theodericus; *Papiae* 101. 25. 111. 25. de Torpelliano 648. 30. S. Mich. civitas in Gargano 772. 40. com. Guilielmus.
- Michael patr. Constant. a. 1054. 686. 25.
- Michael imp. cogn. Balbus 16. 1.
- Michael cogn. Curpalat. imp. 15. 25. 19. 10. 416. 45.
- Michael IV. imp. 67. 50. 672. 10. 675.
- Michael VIII. imp. 731. 15. 742. 20. 827. 5.
- Michael dux Sclav. Chroator. 23. 5. *michalati* solidi 743. 770. 5. 785. 20.
- Michilburg civit. Obodritor. 355. 10. v. Magnopolis et Mechilburg.
- microcosmus 52. 5.
- Milazaunum curtis 597. 5.
- Milindorp 291. 5. cf. Melindorp.
- militiae mos 653. 1.
- Milo e praepos. Capuano ep. Suessanus 715. 45.
- Milo f. Bernardi de Aquino 799. 40.
- Milucra 769. 5.
- Mincius papa 627. 1. 695. 703. 40. est Benedictus X.
- Minda, Myden 851. 1. 859. 35. 870. 50. dioec. 338. 20. ep. Theodericus, Bernarius, Eorvicus, Louwardus, Bruno, Eilbertus, Volomarus, Siwardus.
- Minervium, *Minervino* 622. 5. Monorbium 645. 15. 676. 20. ep. Innacius 1071.
- Minisium, *Mignano* 670. 5. 700. 1. 710. 15. 815. 15. com. Landulfus.
- Minores fratres 860. 15.
- Minturnenses 704. 20.
- Miranensis civ. (Lyciae) 750. 5.
- Mirica, *Heyde* 863. 25.
- Mirri, gens Finorum orient. 373. 15.
- Mirtula castr. 767. 60. cf. Mortula.
- Mistang rex Polanorum 325. 25.
- Missa, *Meissen* 310. 1. *Miscenenses* ep. Bruno, Reginheri.
- Missizla princeps Slavor. 315. 1.
- Mistras, *Mestre* 14. 15. 17. 10. 28. 20.
- Mistiensis comitatus 28. 20.
- Mitola Capuani comes 9. 30.
- Mirzdrog princeps Vinulorum 320. 25.
- S. Modesti passio 728. 15. con. Beneventi 587. 10. 646. 20. abb. Gontarius, Joh. Rotundulus.
- Modicia locus 9. 1.
- Modoaldus episc. Treverensis 408. 15.
- Modonensis i. e. *Modinensis*.
- Moehheim monast. 356. 30.
- Mogontia v. *Mogontia*.
- Molap, *Mola di Gaeta* 609. 35.
- Molinum vetulum 649. 1.
- Molise comitatus 632. 50. 768. 1. 773. 25. comes Rodulfus, Ugo, Symon, Robertus.
- Molras pons Romae 11. 35.
- de Monacho, rivus 622. 10.
- Monacensis porta, Teate 612. 15.
- Monasterium, *Le Monastier* 81. 20.
- Monasteriensis eccl. 846. 30. ep. Lutgerus, Dodo, Sigifridus, Ruotpertus, Erpo, Bruchardus.
- Monneaus praepos. Tremi. 607. 35.
- Monestede, *Münstedt* dioec. Hild. 859. 25.
- moneta, bizantef; mancus; skifati; aolidi auri figurati 598. 30. marali 598. 35. praedulati 599. 1. Amalfrani; *michalati*; Lucenses, Siculi, Papienses; tarenii Africani; libra auri, argenti, *Hallensium*; marca 833. 50. 835. 15. argentum exanimatum 860. 30. denarii ponderati 860. 30. denarii *Hildensemensea* 860. 35. 862. 30. 864. 10. moneta *Hildensemensis* 861. 1. *Bremensis* argenti talenta 862. 30. librae *Hild. denariorum* 867. 40. *Hallensium* librae 252. 55. depravatio monetae *Hild.* 869. 40. *Noreni* de Reno 873. 10.
- Monikhusen, nobiles de -, *Münchhausen* 869. 1.
- Moosius cogn. Goffridi.
- S. Mono 176. 55.
- Monomachus Constantinus X. 347. 15. 686. 20.
- Monopolis 676. 45. ep. Petrus 1071.
- Monorbium v. *Minevrium*.
- Mons castrum, *Mons Castrilocus*, *Mons* 440. 15. 468. 40. 471. 40.
- de Monte barones (prope Mindem hab.) 870. 45.
- Mons Alberici, comit. Teat. 688. 10. 745. 5. *Mons de Alberto* 769. 1. *Mons bellus* com. Terminiensi 647. 30. 661. 35. *Mons Caprarum* castellum, *Cassanense* 203. 5. *Mons Cassinus* v. *Casinense* coen.; *Montis castrorum* 191. 5. *Mons Domusii* castellum, *Monte Tomello* 674. 25. *Mons fortis* castrum Langob. in dioec. Astensi 67. 20. *Mons S. Eligii* 459. 50. *Mons Garganus* 237. 40. cf. *Garganus*; *Mons Gaudii*, *Monte Mario* 31. 25. 779. 45. *Mons S. Mariae*, *Mont-Notre-Dame* 474. 5. *Mons Marii*, *Monte Mario* 779. 45. *Mons Martirum* 441. *Mons Metuli* 684. 10. *Mons niger* 590. 35. 733. 30. *Mons Petrus* 637. 10. *Mons pilous*, *Montepeloso* 676. *Mons planus* 610. 35. 611. 5. *Mons sanctus* in Sardinia 713. 45. *Mons scitonus*, *Montescaploso*, *Ioffridus* de-; *Mons scopuli* 768. 30. *Mons Silicii*, *Montetice* 5. 20. 586. 1. *Mons viridis*, *Monteverde* 736. 1. 820. 45. *Mons de Vico*, *Trivico* 735. 45.
- de Montaniano, S. Felix 645. 10.
- de Monterione, curtis 770. 25.
- Monticellus prope Biferum 645. 1.
- Monticulus, *Monticchio* in Capitata 736. 1.

- Montirone 770. 35.
 Montirone in Marsia 607. 15.
 S. Monulfus v. Monulfus.
 Monumentum, locus 649. 5.
 S. Morantius, Maurontius, *St. Morand* 460. 15. cf. Maurontius.
 Morebach dioc. Eichst. 247. 25.
 Morianus ins. Venet. *Murano* 6. 1.
 Morini 173. 20. 405. 20. Morinenses 394. 20. eccl. 395. 40. episcopium 409. 45. ep. Herimandus.
 Morianus locus 709. 20. 746. 1.
 Morianus egm. Benafraus 732. 5. 762. 35.
 Mornesham 261. 35.
 in Morrei, eccl. S. Restituta.
 Morrone, Murrone civ. Capitinatae 648. 25. 664. 15. 674. 1. com. Iohannes et Adamarius c. 1050.
 Morse insula, *Mors* 373. 25.
 Morseti pag. episc. Brem. 289. 25.
 de Moris, collis 637. 40.
 Mortula castrum 670. 35. 708. 35. 710. 20. 733. 15. 736. 30. 757. 25. 767. 60 (Mirtula) 778. 1. 801. 30. 810. 25.
 Mosa 54. 15. 64. 5. 135. 190. 1. 202. 35. 299. 25. 471. 1. bicornis 135. 45. limes Galliae et Germ. pons super Mosam 210. 10. ostium v. Cincfal.
 Mosborch castr. dioc. Hild. 866. 40.
 Moscosi locus 604. 5. Muscosi 634. 20. de Mosculo, curtis 612. 20. 641. 25.
 Moscomum, *Moscon* 431. 5. 480. 25.
 Mostarda, Guilelmus 714. 25.
 Mota fluv. *Meds* 289. 15.
 Mousenheim eccl. dioc. Eichst. 247. 25.
 Moyland ins. *Moen* 373. 30.
 Moyes 52. 35. 300. 1. 402. 40. S. Moyai eccl. Olivol. 14. 35.
 Moxtant, locus 746. 10.
 Mucella cast. com. Teat. 688. 10. 745. 5.
 Muculus loc. agri Ven. 22. 10.
 Muddesdeborch, *Mishury* prope Hannover 871. 40.
 Muisclavus princeps Sclavorum 17. 30.
 Mulana in Sardinia 796. 10.
 Mulimbach fluv. 289. 15.
 Mumulus ep. Ucticens. 190. 20.
 mundani orbis quatuor partes 51. 20.
 Munliacus locus dioc. Cam. 420. 45.
 Munteligena eccl. dioc. Eichst. 247. 35.
 Muntiacum, *Montigny* villa Camerac. 424. 40.
 S. Munulfus, Monulfus ep. Trai. 176. 20. 191. 25. 487. 50. 498. 1. cf. Gundulfus.
 Mureca locus 613. 10.
 Muricentum 771. 30.
 Murotum castellum 769. 15.
 de Murra, Robbertus 820. 30.
 Murro, locus 644. 30.
 Murrone civ. v. Morrone.
 Musconionia Sarda 796. 5.
 Mutinensis comitatus 619. 25. territor. 770. ep. Varius.
 Myrra in Sardinia 796. 10.
 Myrtula v. Mortula.
 Myrtuloi, Misiwoli princeps Winulorum 320. 25. 329. 10. fl. Ufo 343. 1.
- N.
- Nabiot Ismaelia fl. 55. 20.
 Naccon princ. Sclavor. 315. 5.
 Namnetis urbs 502. 5. Namnetensis comes Rotberdus, ep. Actardus.
 Namu, *Namur*, comes de-, 546. 50.
 Nauterus mon. Vanafraus 673. 15.
 Narhonensis prov. 405. 20. v. Gallia.
 Narnensis comitatus 768. 30. ep. Augustinus.
 Narrentis, Narrentanas insulae, *Norrento*, *Nurenta* ins. 16. 40. 17. 30.
 Narretani, Narrentani Sclavi, Scavi 17. 20. 20. 25. 22. 5. 24. 30. 31. 25. nobiles 32. 15. princeps 32. 35. cf. Sclavi orientales.
 Narsis, Narses patritius 4. 30. 6. 25. 652. 10.
 Narsese, *Niocrasund*, mare sp. Gibraltar 368. 25.
 Nautor episcopus 412. 1.
 Navitus episcopus Tung. 171. 10.
 SS. Nazarii et Vincentii eccl. Anglenae 597. 15. S. Nazarius in Caucis 598. 35. eccl. in hircio S. Martini 745. 35. ad Melfam 625. 45. 660. 40. 662. 35. de Peperozu 673. 15. 732. 5. 744. 30.
 Neapolis civitas Campaniae 5. 1. 9. 20. 595. 35. 604. 20. 605. 30. 608. 40. 609. 1. 614. 1. 615. 25. 619. 628. 15. 631. 30. 636. 50. 653. 40. 665. 30. 667. 15. 668. 40. 684. 35. 735. 30. 811. 838. 841. 1. eccl. S. Ceciliae, S. Dimitrii; platea Palmarum; regio Albinensis; episc. Athanasius (877); archiep. Iohannes 1071; duc. Sergius 877. Athanasius, Gregorius 900. Iohannes 940. Sergius 1014. Pandulfus 1027—1030. Sergius 1071.
 Neapolones Franci 92. 15.
 Nectarius episc. Constantinop. 10. 20.
 Nemete, Nemetes, *Speier* 173. 20. 405. 20. palatum Nemet. 290. 10.
 Nenselingus eccl. dioc. Eichst. 247. 30.
 Neptunus triplicis naturae, Sclavorum deus 312. 20.
 Nero imp. 38. 25. 751. 15. 795. 10.
 Nervs imperator 38. 30.
 Nestorius ep. Augustae urbis i. e. Constantinop. 10. 20.
 Nettolinge, *Nettingen* dioc. Hildesh. 883. 45.
 Nenstria 69. 40.
 Neutri pop. 376. 5.
 Newahova villa, *Niessenhoven* 429. 30.
 Ni-, Ny-
 S. Nicandri passio 565. rell. 720. 35. 721. 10. 726. 15. 728. miracula 795. 20.
 S. Nicandri coen. in terr. Troiano 744. 10. 764. 50. eccl. in Calabria 685. 15.
 S. Nicasius episc. Rem. 173. 35.
 Nices, Nyces 766. synod. 10. 20. 762. 40. 831. 45. 833. 15. dux Solima.
 Nicoforus, Nycephorus imper. 13. 40. 622. 35. 624. 50.
 Niciforus colonus 764. 45.
 Nicetas patriarcha Aquileg. 42. 30.
 Nicetas patricius 14. 25.
 Nicholaus Nicolaus, Nicholaus, Nycolaus I. 295. 10. 296. 1. 297. 40. 307. 10. 390. 20. 418. 45. 419. 35. 597. 25. 602. 40.
 Nicholaus II. papa 249. 20. 302. 5. 534. 1. 536. 50. 696. 10. 705. 705. 711. 35. 740. 50. cf. Girardus ep. Flor.
 Nicholaus I. praepos. post ep. Camer. 491. 25. 507. 15. frat. Gosvinius de Montibus 525. 30.
 Nicholaus II. electus ep. Camer. 491. 25.
 Nicholaus III. de Fontanis ep. Camer. 491. 25.
 (Nicholaus) episc. Termulensis 720. 1.
 Nicholaus abb. Bremet. 130. 20.
 Nicholaus Tusulanus, abb. Casinensis 877. 40. 753. 807—810. 813. 35. 828. 40. 833. 25.
 Nycolaus cellararius Casin. 789. 5.
 Nycolaus Ficingii, patricius 616. 30.
 S. Nicolai historia 287. 20. tumba 256. 1. translatio 697. 45. 780. 5.
 S. Nicolai du Bos monast. 520. 35.
 S. Nycolai coen. in Pica 673. 20. 731. 50. 751. 35. 758. 773. 40. 788. 805. 30. 809. 30. praepos. Girardus, Otto, Seniorectus; in Belleceno 744. 10. 764. 45. in Summiano 644. 20. 8. Nicolai de Sylva mon. (d. Leod.) 506. 1. com. Termulensi 632. 1.
 S. Nycolai eccl. apud Amalphilim 673. 10. Aquini 709. 20. Beneventi in terra pagana 757. 771. 15. 772. 5. S. Nicolai et S. Sepulchri eccl. Camer. 491. 35. 492. 30. S. Nycolai eccl. Capuae 685. 15. Casini 662. 20. 717. 45. 719. 1. 720. 15. 721. 5. 729. 15. 754. 5. iusta Draconarum 673. 20. S. Nicolai eccl. Eichst. 247. 30. 248. 10. eccl. prope S. Germanum 643. 15. in Guynanello 806. 1. de Insula 674. 10. in S. Iohanne de Carice 694. 1. in Lestugiano 698. 15. in castr. S. Martini 802. 1. in Nubio castr. S. Martini 802. 1. apud castrum gulbi 795. 35. 796. 25. apud castrum S. Petri 643. 15. Rodenandi 772. 10. ad fossa Romae 731. 45. in Sambuceta 644. 25. in Solla 796. 1. in valle Sorana 634. 15. 756. 40. 762. 35. in Tarsia 774. 30. extra Terracina 771. 35. in Tiliata 772. 45. et S. Moyes in Turrici 709. 30. in Urbiliano 772. 5. in Venatro 769. 30.
 S. Nycolai casale de Melito 792. 5.
 Nicomia i. e. Nicomedia 766. 30.
 Nigella, *Noyelles* villa dioc. Camerac. 463. 35.
 S. Nitas 640. 25. 648. 50.
 Nithardus, Nitho, Nizo ep. Leod. 149. 45. 190. 35. 204. 40. 210. 218. 50. 219. 487. 40.
 Nithardus capellen. Gauderti 294. 5.
 Nivella 469. 35. 477. 1.
 Nivernensis comitatus, Petri Camerac. episcopi post abdicatum episcopatum coel. 505. 45. 525. 35.
 Nizo v. Nithardus.
 Nocetum 590. 35.
 Nocherus, Nodgerus v. Notgerus.
 Noe 52. 30.
 Nokerus v. Notgerus.
 Nola 619. 5. episcopus 720. 1.
 Noanatale oppidum 219. 5.
 Nord-, Nort-, Nor-
 Nordalbingi, Nordalbingia 284. 35. 290. 35. 291. 10. 294. 30. 296. 30. 320. 25. 323. 15. 344. 15. 345. 10. 351. 40. 361. 25. 367. 30. 390. 15.
 Nordelingen regalia curia in Retia 261. 1.
 Nordi, *Norde* pag. ep. Brem. 289. 20.
 Nordimbria, *Northumberland* 299. 30. v. Nordumbri.
 Nordmanni, Nordmanni (Scandinavii), Nordmannia, Nordmannia i. e. Norwegia (Constantinopoli 18. 25.) 57. 40. 58. 25. 199. 200. 285. 15. 286. 1. 291. 10. 293. 25. 296. 15. 298. 15. 300. 10. 301. 15. 303. 5. 305. 5. 311. 10. 314. 1. 318. 5—329. 5. 332. 10. 333. 20. 339. 10—342. 10. 347. 15. 356.

30. 357. 1. 365. s. 368. s. 372. 10. 373. 1. 376. 10. 378. 16. 382. 11. 386. 20. 417. 25. 423. 16. 453. 35. 461. 20. 501. 40. 502. 1. Nordmanniae fratrum 370. 10. reges v. Nordwegia; Nortmannorum ciuitatum duces: Horich, Orwig, Gotafred, Rudolf, Ingaur, Gudredus, Nordimbrise dominus; episcopus, Iohannes, Grimkil, Rodulfus, Sigfridus, Tholf episcopus, Trondemnis, Sewardus, Angoth, Bernardus; apostolus: Alfwardus.
- Nordmanni, Normanni Franciae, Normannia, Normendia, *Normandia* 340. 25. 356. 10. 381. 40. 522. s. 537. 25. 546. 21. 549. 20. 622. 10. 675. 5. Normannorum a Rotomagensium duces: Richardus I, II, Robertus, Wilhelmus II. cogn. Bastardus, Robertus fil. Bastardi.
- Nordmanni, Nortmanni Apuliae 62. 35. 237. 45. 265. 1. 381. 40. 625. — 627. 651. — 653. 655. s. 665. 30. 666. 672. 675. — 686. 698. 30. 694. 16. 696. 30. 699. 15. 701. 25. 703. 30. 714. 715. 1. 727. 5. 736. 25. 739. 748. 16. 755. 50. 764. 35. 768. 35. 779. 35. 781. 35. 791. 808. 35. 820. 30. 839. 35. 841. 842. s. historia 723. 35. com. Ateulfus, Argio, Guilelmus, Drogo, Humfridus, Robbertus.
- Nordumbri 314. 10. v. Nordimbrina.
- Nordwegia, Nortwegia, Norwegia, Norwegia, Norwegia, of Nordmanni 281. 20. 283. s. 314. 1. 318. 1. 319. 5. 320. 20. 322. 10. 323. 25. 324. 25. 326. s. 327. 10. 333. 5. (Norwegiae regnum pro ducatu in beneficium acceptum 340. 1.) 342. 1. 345. 1. 357. 1. 365. 25. 369. 1. 372. 30. 378. 25. 381. 20. 382. 15. 383. 10. 386. 5. reges Haeccon, Hastingus, Thrucco, Olaph Cracabben, Svein, Olaph maritimus, Chnut, Svein I, Magnus I, Svein II, Harold Hardrada, Magnus II, Olaph Kyrr; princeps: Gudurn.
- Nordwidi pagus Frisiae 299. 15.
- Nortwolt dioec. Hildesh. 861. s.
- Norwegia v. Nordwegia.
- Noricus, Victor II. 684. 30.
- Normanni v. Nordmanni.
- Normannus cogn. Stephani 780. 10.
- Nort. v. Nord.
- Norwegia v. Nordwegia.
- notarius manualis 421. 20. Notarum liber 795. 15.
- Notehaldus 360. 35. 361. 15. 362. 35.
- Notgerus, Nothgerus, Notkerus, Nodgerus, Nokerus praep. S. Galli, ep. Leod. 135. 35. 136. 15. 137. 138. 35. 140. 20. 149. 190. 25. 203. — 206. 210. 25. 214. 35. 443. 25. 445. 10. 447. 30. 448. 15. 467. 40.
- Novalicium, Nova lux, *Novalles*, coen. SS. Petri et Andreae d. Taurin. 79. — 86. 93. — 110. 114. 30. 116. 119. — 122. 129. — 132. ecclesiae Salvatoris, Mariae, Michaelis, Eldradi; orator. S. Petri; abbas v. p. 132; decan. Warnarius; prior Iacobus; praepos. Aglerannus, Richarius; advoc. Rainpertus.
- Novaria, *Novara* 101. 20.
- Novellus, Raul 746. 15.
- novem populorum provincia 405. 20.
- Novimagus villa, *Nymcegen* 448. 10. 466. 15. 470. 25. 485. 530. 45. ep. Immo.
- Noviomensis eccl., *Noyon* 416. 10. 544. 20. episc. Wendilmarus, Harduinus, Baldericus.
- Noviomensis sinodus s. 814. 416. 10.
- Nova Aquileia 3. 35. v. Gradensis urbs.
- Novae Corbeiae coenob. 297. 30.
- Nova Venetia 5. 25.
- Novum Castellum S. Mariae d. Cam. *Le Cateau* 450. s. 490. 15. 492. 35. 493. 1. 497. 15. 505. 25. 507. 20. 527. 20. 528. 30. 535. 15. 537. s. 541. 20. 544. 1. 545. 40. 546. 1. castr. praepositorum 509. 45. of. Castell. S. Mariae et Vendelgeias.
- Novi Castr. refugium pauperum S. Mariae dic. 528. 45.
- Novum castrum, castellum, in monte Perago 696. 10. 704. 40. 758. 50. 808. 25. 810.
- Nub o com. de Vipera 745. 30.
- Nuceris, *Nocera de Pagani* 589. 20.
- Nuenburgensis abbatia S. Mariae, *Newbury* 2. 3. 15.
- Nugulhi locus Sardiniae 796.
- Nurki in Sardinia 795. 35. eccl. S. Petri.
- Nuris provincia 579. 25.
- Nyc. v. Nic.
- O.
- O. cf. Ho.
- Oddulana s. Oddulana com. Traiect. 744.
- Obelebatas ep. Olivol. 13. 30.
- Obellierius, Obeliterius, qui et Willarenus et Willeri trib. et dux Venet. 13. 50. 14. 1. 13. 20. 16. 40. 37. 30. 39. 40.
- Obercurtis villa d. Camer. 499. 30.
- Oberendorf eccl. dioec. Eichst. 247. 35.
- Oberge turris Hild. 863. 25. 866. 30. v. Hillemarus de O.
- Saint-Obers castr. Camerac. 510. 30.
- Obertus, Obiers ep. Leodiens. 505. 50. 515. 50. 518. 15.
- Obertus prior S. Andr. Taurin. 130. 30.
- Obertus comes 109. 45. 116. 10. 117. 10 (I. Estensis?).
- oblatio filii in monasterio 104. 35. 105. 3. per capillos capitis 613. 10.
- Obodriti s. Obotriti, qui et Roregi vel Polabingi 286. 5. 291. 10. 311. 25. 319. 30. 343. 5. 355. 10.
- oceanum mare, *Nordsee* 289. 15.
- Ochtersem dioec. Hildesh. 862. 45.
- Ociatis v. Ulcienens.
- Octavia stirps 791. 10.
- Octavianus imp. Rom. 38. 20.
- Octavianus v. Iohannes XII. papa 308. 25.
- Octavianus antipapa, Victor IV. 508. 10.
- Octavianus f. Alberici 563. 10. 709. 45.
- Octavianus fr. Leonis cons. Fundani 804. 10.
- Octavum castellum 674. 30.
- Oetricus archiep. el. Magdeb. 309. 15. ad Odaldicos, eccl. S. Angeli.
- Odaldus 801. 20.
- Odelricus, Odelricus v. Udalricus.
- Odanus civitas, *Odense* 370. 1.
- Obertus ep. Veron. 30. 20.
- Oddar praepos. Aldenburg. 321. 1.
- Oddara, Oddora fl., *die Oder* 311. 20. 312. 1. 313. 1. 321. 10. 373. 5.
- Oddo v. Otto.
- Oddulana v. Oddulana.
- Odemundus Firmanus 648. 30.
- Odemundus Pisanus 792. 40.
- Odemundus 637. 40.
- Oderianus f. Oderianus com. Marsorum, dioec. carlin. et e praeposito abbas Casinensis 551. 15. 553. 555. 574.
577. 35. 696. 15. 697. 40. 698. 15. 706. 1. 726. 727. 1. 753. 10. 755. 20. 756. 55. 757. 760. — 774. 776. 30. 777. s. 784. s. 785. 35. 799. 25. 802. 807. 1. 809. 25. 808.
- Oderianus II. e praepos. abb. Casinensis, disc. card. S. Agathe 564. 10. 565. 25. 577. 40. 798. 783. 45. 789. 15. 794. 803. — 810. 10. 813. 35. 828. 50. 843. 35.
- Oderianus com. Balvensis (s. 972.) 633. 10.
- Oderianus iun. com. Balv. 731. 30.
- Oderianus com. Marsorum f. Einaldi (s. 993.) 636. 1 (f) 643. 30. 644. 1. 649. 10. xx. Gervisa, Gihborge.
- Oderianus iunior com. Mars. f. Berardi 687. 35. 706. 1. 714. 40. 715. 35. 745. 1. f. Oderianus card., Trasmundus ep., Balduinus comes.
- Oderianus fil. Oderianus com. Sangrorum 764. 25.
- Oderianus comes 806. 1.
- Oderianus f. Landonis de Babuco 746. 10.
- Odgarus v. Olgarius.
- Odilo abb. Bremet. 108. 1. 124. 125. 20. 126. 15. 133. 40.
- Odilo abb. Cluniac. 49. s. 51. 1. 70. 30. 124. 5. 625. 50. 662. 30. 663.
- Odinkarus senior s. magnus, episcopus Saxoniae 314. 20. 318. 30. 328. 25. 371. 30. 383. 20. soror Ana.
- Odinkar, Othinkardus, Othingar, cogn. Adalagus et Philosophus, episcopus Ripensis, apost. Norwegiae 319. 1. 322. 10. 323. 25. 328. 30. 334. 40. 383.
- Odo vid. Otto.
- Odoacer 79. 30.
- Odolricus, Odulricus v. Udalricus.
- Offensis ep. 547. 20. v. Ostiens. ep.
- Ogeyum, Oisium, Oiselum, Oisi, Oisy, Oisy castr. Camer. 489. 40. 492. 40. 496. 10. 497. 45. 505. 20. 510. 30. 522. 40.
- Ogia insula, *Oyem* 179. 5.
- Oildardus miles Camerac. 541. 20. 542. 35.
- Oirctanus i. o. Orias archiepisc. 719. 40.
- Oisium, Oisi, Oisy v. Ogeyum. de Oididit, eccl. S. Angeli.
- Olaph I, filius Truceonis, cogn. Cracabben, Nortmannorum rex 319. 5. 320. 1.
- Olaph II. filius O. Cracabben, rex Nortmannorum (c. pinguis s. sanctus), martyr. 281. 45. 283. 10. 324. 15. 326. 1. 327. 5. 332. 30. 341. 30. 382. 35. 383. s. 391. 25. reliq. Trondemnis 327. 20. 333. 5.
- Olaph III. Kyrr, rex Nortm. 356. 20.
- Olaph, Olaph I, rex Sueonias 295. 25. 305. 15.
- Olaph II. rex Sueon., I. Daniae 301. 20. 303. 1.
- Olaph III. rex Sueonias, II. Daniae, cogn. Skautkonung, fil. Horici victoriosi 281. 45. 319. 25. 324. 20. 326. 20. 332. 5. 340. 10.
- Obertus abb. Gemblac. et S. Iscobi Leod. 191. 15. 232. 35. 233. 15. 234. 30.
- Oldibertus miles 786. 5. 790. 30.
- Ol m., *Olum* dioec. Hildesh. 858. 15.
- Olesborch dit. Brunaw. 865. 15.
- Olevia rivulus 169. 40.
- Olibanus comes Gell. 625. s. 641. 1.

- Oliventi s. *Olivento* 675. 30.
 Olivetum (in marchia Firmans) 619. 30.
 Olivolensis, Olivolensis insula, *Oliolo*
 13. 16. 14. 10. episcopatus ib.; epi-
 scopi: Obeliebatus, Christoforus I,
 Johannes usarp. v. Grad. patr., Chri-
 stoforus II, Ursio s. Ursus I, Domi-
 nicus I, Johannes, Laurentius, Do-
 minicus II, Petrus, Ursus II, Mari-
 nus, Dominicus III. Gradonitas.
 Olivum (urbis?) 36. 6.
 Olkessen pons, *Olkeim*, dioec. Hild.
 563. 45.
 Olla Vulcani, prope Oddaram 312. 20.
 olla Vulcani v. Vesuvus.
 Olicus v. Udricus.
 Omerus v. Homerus.
 Onisium villa com. Hainoens., Oneng
 sacus, *Onsing* 409. 1. 424. 40.
 Onsingum eccl. dioec. Eichst. 247. 40.
 S. Onufrii coen. 731. 45. 788. 5. 805.
 10.
 Opi territ. Marsicano 648. 5.
 Opiertium, Opiertium castrum, Opi-
 terine, Opiertina, *Oderzo* 5. 20. 25.
 20. 43. 45. ep. Marciannus; cf. Civitas-
 nova Venet.
 Oppianus fundus 644. 15.
 Opplosa vallis 790. 20.
 Optatus abb. Casinensis 577. 5. 585.
 586. 828. 45.
 Oratus v. Horatius.
 do Orbato, vallis Marsorum 709. 20.
 731. 35.
 Orchades, Orchadae, Orcaedae, Orga-
 dae, Organae, *die Orkaden* 282. 35.
 283. 10. 324. 25. 341. 25. 344. 40.
 365. 5. 371. 5. 372. 10. 382. 35. 384.
 5. 386. 20. ep. Heinrichus, Thurolfus,
 Adalbertus, Johannes.
 Orvi villa dioec. Camer. 407. 5.
 Ordulfus, Ordolf, fl. Bernardi duc.
 Saxon., dux Saxon. 393. 10. 351. 45.
 352. 5. 354. 5. fl. Magnus 353. 20.
 Ordwig 298. 35. v. Orwig.
 Orestes 360. 20.
 Oretinum in Marsia 607. 15. cf. Aure-
 tium.
 Organae insulae v. Orchades.
 Oriens 8. 20. orientalis exercitus 9. 40.
 Orientale mare, *Ostsee* 311. 5. 372. 30. cf.
 barbarum, Balticum, Scithicum mare.
 Orientales reges i. e. barbarorum reges
 365. 15.
 Origenis super Cantica canticorum 747.
 5.
 Ornitida papa 406. 5.
 Orni locus 611. 30.
 Oronica com. Suesano 645. 25.
 Orosius 172. 5. 285. 20. 376. 20. historia
 661. 50. v. Horosius.
 Ors, *Ors* dioec. Atrebat. 411. 20. 484.
 35.
 Orseve, *Ocherseleben* vill. Hild. 859.
 15.
 Orticosa mons 582. 35.
 Ortona civ., *Ortona a mare* 612. 10.
 Ortuclae vallis 634. 15.
 Orwig, Ordwig princeps 298. 35. Nort-
 man. piratar. dux 298. 15.
 Osberg filius ducis Wolf, dux Angl.
 489. 40.
 Osburga mater Lieberti I. ep. Cam.
 489. 40.
 Osdagus, Osdagus ep. Hild. 849. 1.
 853. 20.
 Osenbruggensis episc. vid. Osenbrug-
 gensis episc.
 Osenbruggensis episc. vid. Osenbrug-
 gensis episc.
 Oselveshen, *Osselste*, villa Hild. 869. 1.
 Osmundus ep. Sueon. 340. 15. 366. 20.
 393. 15. v. Aesmundus.
 Osmundus fr. Giselberti 652. 15.
 Osnabrugenses, Osenburgenses, Osen-
 bruggenses, Osenbruggenses episcopi:
 Bernarius I, Dudo, Fersenger, Berna-
 rdus II, Banno III, Udo.
 Ospirin ux. Attilae 87. 5. 88. 20. 89.
 50.
 Osta fl., *die Oste* 289. 15.
 Ostergoe pag. Saxoniae 290. 1.
 Osterwik, conflictus apud —, 872. 40.
 Ostis, Hostiensis civ. 749. 50. 750. 20.
 ep. Iso c. 1101 — 1115, (Formosus
 613. 5.) Odo — 1101. Lambertus 1115.
 Petrus c. 1058. 1070. Oto — 1068.
 Drogo 1137. archipresb. 695. 10.
 Ostraga pag. ep. Brem. 289. 20.
 Ostrevant pag. Haemoniae 523. 30. v.
 Austrevant pagus.
 Ostrogothia prov. Sueon. 378. 1.
 Ostrogard civitas Ruziae 312. 30. 372.
 20.
 Othertus cler. Leod. 205. 30.
 Otensaxze eccl. dioec. Eichst. 247. 30.
 Otfredesam, *Olfrosen* vill. Hild. 859.
 15.
 Othridus episc. Silvanect. 424. 1.
 Otharius, Otharius archiep. Mogont.
 292. 25.
 Otharius ep. Ambianens. 424. 1.
 Otatis v. Utiense.
 Ottingen eccl. dioec. Eichst. 247. 35.
 Otkerus, Otker ep. Eichstet. 243. 35.
 245. 25. 248. 30. 254. 40. 256. 15.
 Otmarus miles Camerac. 439. 50.
 Otseimus miles Camerac. 439. 50.
 Otteramus castald. Marsorum 645. 10.
 Ottingen (comes de-) 251. 35.
 Ottingun eccl. dioec. Eichst. 247. 40.
 Otinsand, Otinsund 306. 35. 368. 1.
 cf. Wendilo mare.
 Otto, Ottho, Oddo, Otho, Odo,
 Oedon, Oedes.
 Otto I. dux Saxonum, Baioariae, rex
 Saxonum, Germaniae, caesar, imp.
 Magnus 54. 10. 30. 55. 30. 60. 50.
 61. 5. 65. 20. 109. 30. 113. 40. 115.
 28. 123. 15. 127. 20. 201. 25. 281. 40.
 298. 35. 305. 30. 306. 10. 307. 1. 308.
 5. 309. 5. 313. 10. 355. 35. 368. 10.
 391. 15. 426. 40. 427. 5. 429. 35.
 430. 30. 431. 1. 438. 5. 439. 20. 440.
 1. 447. 25. 462. 40. 623. 50. 624.
 628. 1. 631. 633. 10. 635. 20. 652.
 20. 623. 35. 827. 5. 850. 30. uxor
 'delais; fl. Liulfus, Otto II; Otuo-
 nis strata per Indiant 368. 1.
 Otto II. imp. medianus 28. 15. 25. 27.
 5. 25. 54. 10. 55. 35. 60. 50. 116. 10.
 127. 20. 139. 35. 281. 1. 313. 15. 347.
 20. 391. 15. 439. 20. 440. 5. 441.
 10. 442. 40. 443. 5. 444. 10. 445. 5.
 447. 15. 628. 5. 631. 15. 635. 20.
 823. 35. 827. 5. cogn. Rufus 635. 20.
 850. 30. ux. Theophana; f. Otto III.
 Otto III. iunior, rex famosissimus, imp.
 29. 15. 40. 30. 1. (35. Papias ab Italicis
 principibus rex consaludatus) 33. 20.
 55. 50 (eius amarus animus). 56. 25.
 57. 20. 60. 80. 97. 40. 106. 35. 110.
 10. 127 (captus a Grecis 127. 25).
 136. 45. 137. 203. 251. 1. 313. 15.
 316. 5. 318. 30. 319. 30. 320. 20.
 391. 20. 418. 25. 444. 45. 445. 5. 447.
 20. 448. 5. 449. 10. 450. 5. 20. 451.
 1. 488. 35. 528. 25. 527. 20. 528. 5.
 625. 15. 635. 25. 637. 5. 638. 15. 640.
 30. 642. 25. 646. 15. 808. 5. 823. 35.
 827. 5. 850. 30. Ottonis tercii the-
 saurus 853. 50.
 Ottonia i. e. imper. Saxon. 321. 10.
 Otto (IV.) imperator 859. 5.
 Odo fax (Fr.) 432. 30.
 Otto archiep. Capuanus 758. 20. 797.
 799.
 Odo episc. Belvacensis 419. 35.
 Odo, Oedes, Oedon, schol. Aurelian.,
 S. Martini Tornac. abbas, post ep.
 Cameracensis 491. 20. 505. 50. 506. 1.
 518. 5. 519. 20. 520. 5. 525. 30. 545.
 10. 546. 5.
 Otho praepos. ord. Praemonstr. episc.
 Cam. electus sed non ordinatus 507.
 10.
 Otto ep. Eichst. 247. 50. 248. 45. 250.
 30. 252. 1.
 Otto fil. Ottonis duc. Brunsw., episc.
 Hild. 863. 1. 865. 10.
 Otto comes de Woldenberghe, praep.
 montis S. Mauriti, episc. Hild. 868.
 50—869. 35.
 Odo, Otto, canon. Remens., monach.
 Cluniac., ep. Ost. 542. 30. 740. 30.
 747. 40. 749. 5. 750. 1. 753. 15. 761.
 10. v. Urban. II.
 Odo II. ep. Ost. 553. 25.
 Oddo episc. Ripens. 366. 10.
 Odo episcopus 418. 50.
 Oddo, Otto abb. Bremet. 125. 35. 126.
 131. 20. 133. 65.
 Otto, praep. in Pica, abb. Casinensis
 577. 35. 757. 773—777. 10. 784. 5.
 787. 40. 828. 50.
 Oddo abb. Clun. 621. 45.
 Otto abbas 131. 15.
 Otto decanus Casinensis 819. 25. 834.
 25. 839. 30.
 Otto decanus Eichst., dietus Hillinc
 250. 50.
 Otto praep. et diae. Hild. 849. 40.
 Otto disc. Hildesh. 849. 25.
 Otto vicidomus Mogdeh. 316. 10. 35.
 Otto inelausus 790. 5.
 Otto dux Baioariorum 347. 10. 359. 35.
 Otto I. dux Brunsvic. 861. 15. 863. 5.
 Otto II. dux de Brunsvic. 869. 30.
 Otto Salzdorheldensis dux de Brunsw.
 871. 15.
 Otto (dux Karantanorum, march. Ve-
 ronensis) Gregorii V. pater 30. 30. 35.
 40. 56. 1.
 Otto fil. Karoli, dux Lothar. inferior
 468. 35.
 Otto I. dux de Luneborch 866. 20. 867.
 1. 868. 30. 869. 30.
 Otto II. dux de Luneborch 873. 10.
 Otto Petri Ursuli fil., dux Venet. 30.
 10. 31. 5. 36. 20. 37. 5. 38. 5.
 Oddo, Otto march. fl. Arduini Giar-
 bronis 110. 5. 117. 15. 123. 45. 130.
 30. 131. 20. fl. Arduinus.
 Otto marchio de Brandeborch 864. 25.
 865. 25.
 Otto com. palat. (Rheni vel Baioariae
 s. 1137.) 821. 5.
 Otto de Aelo comes 857. 15. ux. Salome.
 Otto comes Laumeliensis 106. 35.
 Otto comes Mediolanensis 780. 35.
 Odo I. filius Tethaldi, com. Turonorum
 Carnotique 61. 30. 65. 40.
 Odo II. fl. Odonis I, Treccorum ac
 Meldorum comes, Choucradi regis
 Burg. ex Berta nepos, Tethaldi tri-
 nepos 64. 30. 65. p. 69. 45.
 Odo, Otto comes Campaniae 467. 30.
 480. 50. 481. 1. 482. 20. 487. 25.
 (idem atque Odo II.)

- Otto fil. Alberti comitis Vermand. 440. 15. 443. 35.
 Otto fil. Heriberti, com. Vermand. 393. 35. 473. 5.
 Otto comes 130. 40.
 Otto fil. Petri consulis Rom. 563. 15.
 Otto de Borchia 822. 25. 832. 25.
 Otto pater Iohannis milit. Cam. 541. 20.
 Odo, Otto miles Camer. 428. 15. 481. 25. 40. 483. 15.
 Odo domesticus 188. 1.
 Odo legatus ad papam v. n. 322. 30.
 Otwinus, Othwinus, Parthenopolitanae sedis abbas, episc. Hildesh. 849. 1. 852. 10. 853. 1.
 Oudalfridus, Udalfrid, Udalfrid episc. Eichst. 244. 5. 245. 25. 248. 10. 254. 40.
 Oudalhart cellarius Eichst. 249. 35.
 Oudalricus v. Udalricus.
 Oudinhoven eccl. dioec. Eichst. 247. 20.
 Ouzingun eccl. dioec. Eichst. 247. 40.
 Ovedercia 43. 45. v. Opitergium.
 Ovidius Pastorum 747. 10.
 Owochuden eccl. dioec. Eichstet. 247. 25. 40.
- P.
- Patherbrunn, Poderbrunn, Pater-, Pather-, Padar-, Pade-, Podar-, Podelbrunnensis, Palbrunnensis eccles. Paderborn 216. 40. 322. 20. 333. 35. 848. 30. 851. 1. 856. 10. episcopi: Biso, Meginwerkus, Immeto, Peppo, Bernhardus, Iohannes de Hoya.
 Patherbrunnensis saltus, *der Teutoburger Wald* 285. 5.
 Paduenses episc. v. Patav.
 Padus fluvius 118. 1.
 Padagonia i. e. Palagonia 766. 15.
 Paganica fluv. *Pegnitz* 252. 25.
 pagani i. e. Sarrazeni 57. 30. 94. 25. 95. 96. 15. 107. 25. 111. 30. 114. 35. 120. 20. 129. 45. 735. 1. 770. 5. 789. 25. (Langobardi 95. 20.).
 Pagenica 768. 30.
 Pagnus coen. *Pagno* 105. 15. 107. 3. (29. 40.).
 Pagi Germaniae: Arduenna, Atrebatensis, Austrevandensis, Brabantensis, Cameracensis, Hainoensis, Hasbaniensis, Texandria, Tullensis, Wirzeburgensis. Saxoniae: Wigmodia, Lorgeo, Sturmego, Derus, Rmisgoe, Ostrageo. Bremensis episcopatus: Ostrage, Rustris, Wango, Triesmeri, Herlogi, Nordi, Morseti. Frisiae: Nordwid. Galliae: Baduensis, Belvacensis, Condrensia, Panomarcensis, Laudunensis, Vermandensis.
 palatium regium Papiae 66. 20. palatium antiquum imperatorum in monte Aventino 451. 5. palat. com. Germa. Dedus, Fridericus, Rodulfus nescio quis, et Otto Rheni vel Batoariae; palatini comites Italiae Maginfredus, Samson.
 in Palatio, eccl. S. Mariae 745. 35.
 Palbrunnensis episcopus v. Paderbrun.
 Paldo abb. S. Vincentii 581.
 Paldus com. Venafranus 710. 5.
 Paldus fil. Iohannis com. Venafr. 757. 1. 769. 10.
 Palestina 403. 20.
 Paliki, Polids, Pfoledo, curtis regia, *Poldo* 229. 1. 246. 5. 255. 5. 443. 25.
 Pallaria s. in Palladio, coen. Romae S. Mariae 692. 40. 693. 10. 729. 20. 803. 50.
 Palmarum plates Neap. 619. 20.
 Palmis, episcopus Daniae in-, *Palenhuden* 347. 35.
 Paluel, Paluel castr. Flandr. 505. 30. 510. 30. 516. 15.
 (Palumbus) episcopus Soranus 719. 40.
 Paoarius mons 83. 45.
 S. Pancratii coen. in com. Testino 612. 10.
 Pancrituda 583. 30.
 Pando gastaldus Barenis 598. 10.
 Pandulfus archiep. Cap. (1014.) 651.
 Pandulfus ep. Mara. (c. 1061.) 551. 20. 626. 50. 693. 35. 719. 40.
 Pandulfus mon. Casin., ep. Tean 568. 45. 794. 30. 801. 30. 820. 1. 823. 10.
 Pandulfus vestatar. Casin. 636. 15.
 Pandulfus I. (Caput farreum 628. 5.) pr. Benev. et Capuae fil. Landulf II. 628. 5. 629. 30. 630. 631. 35. 632. 635. 636. 20. 652. 55. 654. 40. 772. 45. uxor Aloara; fil. Landulfus IV, Atenufus, Landenufus, Laidulfus, Gisulfus.
 Pandulfus II. Benev., III. Cap. princ. fil. Landulf III. 646. 15. fil. Atenufus abbas, Pandulfus IV.
 Pandulfus III. pr. Benev., fil. Landulf V. 657. 40. 675. 40. fil. Landulf VI.
 Pandulfus II. pr. Cap.; fil. Landulf V. 651. 5. 652. 20.
 Pandulfus IV. princ. Capuae, dux Neap., fil. Pandulf III. 625—627. 647. 40. 650. 1. 653. 654. 662. 35. 663. 25. 665—672. 677. 678. 10. 680. 40. 681. 683. 827. 10. fil. Pandulfus V, Hildebrandus archiep. Capuae.
 Pandulfus iunior V. princ. Capuae, fil. Pandulf IV. 683. 5. 687. 30. 702. 25. 707. 40. 769. 40. fil. Landulfus VI, Adelgrinus.
 Pandulfus com. Tean. VI, princ. Cap. 625. 35. 627. 20. 651. 20. 655. 5. 665.
 Pandulfus com. Aquinensis, fil. Landonis a. 1127. 809. 839. 40.
 Pandulfus com. Aquinensis, Cominii 746. 20.
 Pandulfus com. Aquinensis 768. 35.
 Pandenufus com. Capuae 609. 30.
 Pandulfus com. de Presenzano 665. 5. 757. 25. 767. 60. 778. 1. 789. 30. fil. Hector, Laydulfus, Gisulfus et.
 Pandulfus 789. 30.
 Pandulfus comes, fil. Guaimari III. Salern. 563. 5. ex. Theodora.
 Pandulfus com. de Sexto 758. 30. 801. 20. 803. 20.
 Pandulfus et Azzo comites 661. 35.
 Pandulfus nobilis Sipontinus 710. 25.
 Pandulfus fil. Guatae 668. 35. 708. 60.
 Panis, Pannis, Penes fluv., *die Peene* 310. 1. 312. 1. 25. 343. 5. 35. 344. 373. 5.
 Pannardum oppidum 206. 35.
 Pannonia, Pannoniae 4. 25. 43. 10. 86. 45. 87. 90. 173. 20. 176. 5. 234. 15. 405. 15. 535. 20. Pannonicae armillae 68. 25. Pannoniarum ritus 89. 30. Pannonum seditiones 337. 30. cf. Ungaria.
 Panormus, *Palermo* 596. 1. 707. 720. 10. 734. 40. 735. 5. admirarius Vulthuninus.
 S. Pantaleon ad Olivaram (in Sardinia) 714. 5.
 Pantana 771. 30.
 in Pantano, eccl. S. Iohannis 748. 15.
 Pantanum castr. prope Beneventum 597. 40. 595. 5. 608. 15. 618. 25.
 de Pantasia, coen. S. Eustasii 673. 30.
 Pantheon Romae; sanum, B. Mariae et omni. Martyr. eccl. 8. 26. 9. 50. 286. 15.
 Paonariae insulae, *principum insulae* 23. 45.
 Papa abb. Bremet. 132. 2.
 Papeberg. episc. v. Bamberg.
 Papeborch castr. dioec. Hildesh. 866. 15. cf. Poppenburg.
 Papis, Pappa, Papiensis urbs 20. 35. 22. 30. 28. 5. 35. 30. 23. 34. 40. 35. 50. 38. 5. 101. 103. 25. 109. 30. 111. 112. 20. 113. 450. 35. 589. 1. 591. 10. 836. 35. Papienses episc. Theodorus, Oudalricus; eccl. S. Michaelis, S. Syri; cf. Ticinum. Papienses Illicorum superbia. 66. 20. Papienses denarii 639. 10. solidi 741. 25. 796. 30. cf. moneta.
 de Papiiano, Adelbertus.
 Papolenus abbas Mahmudar. 187. 10. 188. 40.
 Pappenheim eccl. dioec. Eichst. 247. 30.
 Paradeus dux Vicentinus 12. 10.
 Parentina civit., *Parento* 31. 40. episc. Iohannes, Severus, Andreas.
 Parietes de Balearia 582. 30.
 Parisius, Parisii, Paris 54. 15. 187. 45. 205. 35. 298. 15. 426. 45. 441. 1. 523. 45. 848. 80. 860. 10. Parisiorum plebs 441. 5. Parisienses episcopi: S. Germanus, Gislebertus, Azelinus, Rothbertus.
 Parium marmor 717. 30.
 Parma 20. 35. 101. 20. Parmensis ep. Caselous, Bernardus 111.
 Parsperch 281. 40. 252. 10.
 Parthenopolitana sedes i. e. Magdeburg 852. 10.
 Parti 377. 30.
 Particus v. Ursus IV. dux Venet.
 Parvulus abbas S. Sepulcri Camerac. 507. 15.
 Pascalis I. papa 291. 30. 592. 25. 594. 30.
 Pascalis, Paschal, Pascent, Paschaus II. papa 251. 15. 505. 15. 519. 20. 520. 1. 521. 1. 545. 30. 546. 20. 553. 554. 757. 758. 15. 771—792. 799. 30. 801. 30. 802. 15. 806. 5. 828. 15. 847. 35. 850. 35. cf. Raynerius.
 Paschalis stratigo 629. 40.
 Pisenanus locus 709. 20. 745. 45.
 Pisinianum 734. 35.
 Pasquerthrus vicus Cam. 497. 45.
 Passarenum 634. 15.
 Passari ecclesiae 777. 50.
 Pastena locus Apuliae 597. 5.
 Pastina in Pennis 637. 35.
 Pastinae cast. com. Ponticourvi 710. 20. 732. 1.
 Pastorium 611. 10.
 S. Pastoris eccl. iuxta Tibur 642. 35.
 Pasturini a. Pastorini fundos 665. 20. 773. 25. 774. 5.
 Patavia, Patavium, Patavium civitas 5. 20. 22. 30. 28. 15. 40. 30. 43. Patavienus, Paduenses episc. Bergullus, Egilbertus, Fernhart, Waltolf, Burcharius.
 Patenaria curtis 597. 15. 604. 1. 614. 26. 619. 30. 678. 10. 714. 30. 781. 30.
 Paterbrunnensis eccl. v. Paderbrunnensis ecclesia.
 S. Paterniani ecclesia 772. 20.

- Paternum**, prope civ. Castellanam 643. 4.
Paternum in com. Penf. 612. 25. 634. 40.
Paternum fundus, prope Firmam civitat. 644. 15.
Paternum ad lacum Fucinum 590. 30. 607. 16. 665. 15.
Paternum locus in Marsis 590. 30.
Paternum castell. 34. 45.
Pathena episcopatus Dalmatiae 43. 28.
Patherbruna v. Padarbrunnens. eccl.
Patrias lacus 685. 25.
patrioli Gregorius dux Neapolitanus, Joh. dux Caietanus, Roffridus, cf. Greci, Roma.
Patrius ep. Emonensis (Layback) 7. 15. 44. 35.
S. Patris eccl. Formis 731. 35.
Paulcia fluv. dioc. Cam. 420. 10.
Paulcia v. Paulitio.
S. Paulinus discip. S. Benedicti 772. 35.
S. Paulini Nolani corpus 642. 40.
Paulini versus 747. 10.
Paulinus ep. Trev. 171. 30.
Paulini locus 635. 10.
Paulitio, Paulicis, dux Ven. 11. 20. 60. 37. 20.
S. Paulus apost. 57. 5. doctor eccles. 479. 20. S. Pauli comes 491. 35. conventus 860. 45.
S. Pauli coen. Romae 599. 10. 600. 20. 620. 25. 624. 45. 628. 15. 639. 774. 50. abb. Baldoinus, Leo; eccl. in Aprutio 637. 15. sub Babuco 746. 10. in Comino 637. 30. 649. 20. Hild. 868. 10. Leod. 202. 40. Rom. 18. 1. 57. 1. 238. 10. in Rupi 611. 25. in civ. Teatinus vet. 612. 15. praeposit. Brem. 338. 25. S. Paulus supra civ. Marsicanam 607. 15. S. Paulus de Petra corvina 742. 40.
Paulus I. papa 287. 25.
Paulus card., patriarcha Gradensis 42. 50. 43. 5. 25.
b. Paulus patr. Aquileg. 5. 10.
Paulus ep. Altin. 10. 60.
Paulus ep. 10. 15.
Paulus abb. S. Vincentii 631. 5.
Paulus mon. S. Benedicti Cap. 627. 15. 664. 25. 665. 35.
Paulus f. Warnefrid, diaconus Aquil. 51. 5. 376. 30. 382. 30. 578. 15. 586. 15. 591. 592. 657. 35. Pauli historia Langob. 575. 25. 586. 15. 591. 40. versus 747. 5.
Paulus alchymista, ex Iudaismo conversus 349. 35.
Paulus grammaticus mon. Casin. 737. 40.
Peasis fl. v. Penis.
Pectinanus locus 774. 20.
Pectinianus in Anulo 607. 25.
de Pectorano, vallis 633. 10.
Pedelbrandus episc. 412. 1.
Pelagianus heresis 6. 15.
Pelagius II. papa 5. 15. 7. 35. 44. 15. 581. 1.
Peldino ep. Invaensis 249. 25.
Peligni 619. 15. 650. 5. 834. 5. 843. 1.
Pemminvald eccl. dioc. Eichst. 247. 20.
Penes fl. vide Panis.
Penne, Pennensis, Pinnensis comitatus et civ. 590. 20. 607. 608. 1. 610. 30. 612. 20. 634. 40. 637. 644. 30. 645. 10. 665. 20. 687. 30. 688. 15. 716. 5. 734. 30. 742. 40. 834. 1. episc. 607. 1. 720. 1. Grimoald (s. 871); com. Bernardus.
Pennis lacus 820. 45. 822. 20. 840. 35.
Pentoma 650. 15.
Penzo ep. Adrianus 249. 30.
Peola pagus 695. 15.
de Peperozu, colliculus 673. 15. **Piperossa** 732. 5. **Piperozu** 744. 30.
Peracelo ferrit. Marsicano 649. 5.
Peranus mons 704. 50.
Perechita 764. 45.
Peregrinus cf. Pilgrinus.
Peregrinus patr. Aquileg. 822. 20. 831. 35. 832. 5. 835. 637. 15. 839. 15. 840. 19.
Peregrinus Ligur mon. Casin. 783. 30.
Perengerus ep. 250. 5. v. Berengerus.
Pergollus praepos. S. Sophiae 608. 15.
Pernolfus famosus magister Wirzeburgensium 261. 25.
Pero ep. Vincentiensis 249. 40.
Perpetuus ep. Trai. 176.
Perpetuus ep. Tang. 163. 20.
Perrona municipium Viromandense S. Mariae 410. 10. 432. 40. 433. 1. 439. 40. 450. 10. 495. 35. 527. 15. **Perromensis fucus** 484. 25. 530. 25.
Persae 6. 60. 8. 20. 480. 45. 767.
Persiceta, S. Giovanni in Persiceta 614. 20. 618. 25. 770. 25.
ad Pertiellus, campus 681. 20.
Perusina urbs, Perugia 585. 5. episc. (1057.) 693. 5. Goffridus a. 1071.
Pes montis oppid. 696. 20. 709. 5. 736. 30. 745. 20. 799. 45.
Pescant villa Cam. 484. 20.
Pescinagi 313. 30.
Pesclatura castellum 742. 35.
Pescioli castellum com. Termulensis 647. 30. 661. 35.
Pescium masculinum 709. 25.
Pescium terr. Velitern. 709. 40.
Pestanus ep. Maraldus a. 1071.
Pestis epud Ravennam Gradum et Hystrium 8. 10.
Petenatis eccl. ep. Martianus.
Petilianum in Ponne 607. 20.
de Petra abundant., com. Borrellus.
Petra corvina 742. 40.
Petra francida castellum 645. 30. 661. 35. 670. 5.
Petra Hermerissi, ripa iuxta Termulas 633. 20.
Petra maiore, locus 778. 5.
Petra Mellaria, Piedra Malara 618. 20. 790. 30.
Petra Palumbi 736. 1.
Petra pedicina 772. 5.
Petra scripta 582. 35. 769. 5.
Petracelle 768. 30.
Petrella Romani 634. 20.
Petriglio i. e. Petrus regionarius, notar. et script. Rom. eccl. 450. 5.
Petronax abb. Casinensis 576. 5. 577. 1. 578. 1. 581—585. 590. 20. 610. 25. 614. 50. 629. 30. 631. 1. 698. 5. 799. 25. 828. 45.
Petronax Brixlensis 80. 25.
Petrones fl. Amici 675. 40. com. Lesinae a. 1071. 715. 35. 716. 15.
Petronilla vidua 95. 3. f. Maurinus.
Petronius mon. Casinensis, abbas Dalmatiae 803. 45.
Petrosa strata 770. 35.
Petrosa villa Cam. 484. 30.
Petrosus castellum 649. 40. 664. 10.
b. Petrus apostolorum princeps 66. 45. 449. 35. 475. 10. 478. 40. 479. 1. 487. 20. 530. 25. 543. 45. b. Petri magiste-

- rium 67. 10. S. Petri apparitiones 110. 5. 118. 125. 5. 750. 40. miracula 110. 20. 120. 15. 125. 25. 680. 30. tunulus 174. os 60. 1.
S. Petrus i. e. patrimon. S. Petri 265. 35. S. Petri bonus 714. 20. civitates 589. 1. fideles 760. 15. 760. 25. 798. 55. fidelitas 748. 40. patrimonium 778. 40. 779. 45. vexillum 751. 30. vicarius 585. 35. 589. Karfomanus seae mancipat 584. 5. promissio Karoli 569. 10. Ludovici 578. 15. 592. et offertur Babenberg 658. 10.
S. Petri coen. de Avellana 710. 40. 731. 20. Breneti q. v.; de Burgano 709. 35. in Castroniano 612. 35. abbatia Crispin. v. Crispin; coen. de Foresta 733. 30. S. Petri mon. Gandense 179. 45. abb. Womarus; in villa Hunolchurt 458. 25. coenoh. de Laco 709. 40. 731. 30. abbatia Marellis q. v.; coen. de Pireto 769. 45. basilica et coenobium puellarum in litt. Ven. 44. 1.
S. Petri domus Bremse 364. 1. Colon. 200. 10. eccl. prope Alifan 597. 20. Aquini 840. 1. in Ari 612. 5. cast. Atreb. 415. 1. basilica in castro Atreb. 453. 45. eccl. in Barbarano 607. 20. prope Beneventum 699. 30. basilica Bremae 290. 15. 293. 5. 15. 295. 1. 297. 1. 300. 35. 305. 30. 328. 25. 336. 30. 391. 30. ad instar Beneventanae domus 337. 1. eccl. in vallo Briancon. 61. 20. in Buda 805. 50. Camerac. 409. 35. basilica in Capua veteri 609. 25. eccl. in Casino castro 583. 15. 602. 10. 643. 20. civ. S. Pietro in monistero 602. 10. 643. 15. 666. 15. 677. 46. in Monte Casini 717. 1. 718. 10. 726. 15. 728. 5. 763. 40. 764. 30. Colonienis 490. 20. in Fabratera 746. 5. ad Ferulium 772. 1. 773. 25. in Gaurano 799. 40. in Hunolcorth 412. 15. in Iolliano 612. 5. ad Isclata 648. 20. 803. 45. Lurini 664. 20. Leod. 201. 10. prope Lesinae 644. 10. in Mallianello 611. 25. in Matie 603. 35. de Montecoppulo 768. 30. in Morino 709. 20. 746. 1. sub Murolo 769. 15. in Nugulbi 796. in Nurki 795. 35. 796. 25. in Olivolensi insul. 15. 5. 31. 35. 43. 25. in Pectiniano 607. 25. in Planisci com. Teat. 661. 35. in Plegi 709. 35. 745. 15. Romae (a Barracenis depraed. 18. 1.) 61. 20. 62. 1. 519. 55. 520. 1. (templum Rom. 545. 45.) 599. 10. 600. 635. 25 (paradyau) 682. 35. 686. 692. 40. 693. 20. 697. 35. 705. 20. 749. 50. 750. 779. 782. altare 589. 15. 760. 20. confessio 760. 20. curia 28. 30. Humina 9. 60. 585. 10. porta argentea 11. 35. 779. 35. porticus Romae 11. 5. 35. 444. 10. 739. 1. 749. 50. 778. 35. 779. 50. 780. 35. 781. 15. rota porfiratica 780. 1. ad Vincula eccl. Romae 693. 15. eccl. in Russace 755. 25. de Sexto 732. 5. in Synthesio 796. 15. in civ. Teatina vet. 612. 15. Ven. 17. 25. 25. 45. 40. 15. 50.
S. Petri altare in basil. Brem. 337. 5. cella puellarum Lugduni 95. 35. chorus Babenberg 264. 45. mon. in Golaris, praepositura Hild. 858. 25. castellum com. Testino 610. 25. Olivolense forum 27. 20. in Flea opp. postea in Fino 661. 1. pons Romae 640. 50. 778. 50. valva Hild. 860. 1. S. Petrus de Arlo 623. 25. de Castroniano 645. 10. in Laminano 633. 20. Imperialis Laurenti 734. 35. 744. 10. 757. 45. 765. 1. 766. 15.
SS. Petri et Andreae coen. Novalicium; S. Petri oratorium ibi 84. 35.
SS. Petri et Caesarii eccl. Terracinae 760. 45.
SS. Petrus et Paulus 22. 35. 342. 10.

58. Petri et Pauli mon. in Alto Monte Martini prope Matubergo 433. 16. 468. 46. 522. 45. 528. 40. abb. 532. 15. Lantianus coen. *Lobbes* 443. 40. 464. 33. mon. in villa Lutoa, *Luceo* 464. 10. 532. 16. monaster. in villa Marcellis, *Marcellis* 462. 35. 585. Petri et Pauli et S. Sulpicii confessoris basil. ep. Pomerioles 410. 40. 585. Petri et Pauli basil. Romae 80. 1. 106. 6. mon. in vico Romanico, *Romae* 464. 10. alt. *Richtel* 246. 45. (Petrus a. 1037.) ep. Alban. 750. 1. 761. 10.
- Petrus card. presb. S. Calixti 811. 10. ascriptus filius Petri Leonis appellatur 548. 20. 550. 45. 769. 30. 816. 25. 817. 20. 818. 1. 820. 50. 821. 830. 30. 832. 834. 15. 835. 45. 838. 15. 844. 35. cf. Anacletus.
- Petrus Damiani card. t. ad S. Rufinam ep. Ostiensis 249. 35. 627. 45. 671. 45. 695. 5. 712. 25. 728. 25.
- Petrus episc. Portuensis (1101.) 553. 20. 781. 25.
- Petrus ep. Tuscani. (1057.) 698. 5. 695. 15. 703. 40.
- Petrus Atenulf cardinalis, abb. S. Benedicti Salerni 715. 15.
- Petrus patriarcha Grad. 19. 40. 45. 20. 47. 20.
- Petrus archiep. Amalfit. 686. 20.
- Petrus archiep. Pisanus 792. 40.
- Petrus ep. Altinas 7. 10. 8. 5. 44. 35.
- (Petrus) ep. Anagninus (1071.) 719. 40.
- Petrus ep. Asculensis 249. 30.
- Petrus I. fil. Theoderici com. Flandriae, frater Philippi com. Flandr., praepos. S. Audomari et cancell. Flandriae, ep. Cam. 491. 25. 501. 25. 508. 25. 525. 35.
- Petrus II. de Corbolio, *Corbol*, episc. Cam. 491. 25.
- Petrus III. de Milapi, *Mirepoix*, episc. Cam. 491. 20.
- Petrus IV. Andreo ep. Cam. 491. 30.
- Petrus ep. Equilensis sive Equilegensis 18. 45. 20. 30.
- (Petrus) ep. Guardiensis 720. 1.
- (Petrus) ep. Monopolitana 720. 5.
- Petrus fil. Petri trib., ep. Olivol. 23. 20. 24. 35.
- Petrus e mon. Casinensi ep. Venafra-nus et Hisern. 696. 15. 706. 10. 720. 1.
- Petrus ep. 10. 15.
- Petrus antistes 84. 15.
- Petrus abbas S. Andreae Camer. 549. 45.
- Petrus abbas Belvacensis, frater Guif-ridi abbatis S. Andreae 541. 15.
- Petrus abb. Casinensis 577. 30. 626. 40. 688—692. 702. 825.
- Petrus abb. de Morrone 674. 1.
- Petrus prior de Calos 130. 40.
- Petrus Machabeus mon. Casin. 820. 1.
- Petrus mon. Casin. 650. 30.
- Petrus presb. de Campomaurani 637. 15.
- Petrus presb. Tiburtinus 642. 30.
- Petrus presbyter 648. 30.
- Petrus archidiacon. Novioni. 395. 40.
- Petrus disc. et biblioth. Casin., f. Egi-dii 562. 499. 754—756. 758. 15. 759. 763. 1. 784. 795. 819—835. 838. 40. 839. 30. 840. 841. 15.
- Petrus Theonensis, diac. Casinens. 564. 10.
- Petrus heremita 765. 40.
- Petrus socius S. Lamberti 188. 30.
- S. Petrus Verus 95. 25.
- Petrus dux Ravennae 770. 25.
- Petrus I. dux Ven. (836.) 17. 25. 18. 35. 37. 30.
- Petrus II. frat. min. nati Ioh. IV. ducis, dux Ven. 21. 45. 22. 1. 37. 30.
- Petrus III. f. Dominici trib. et Agnel-les, dux Venet. 23. 37. 35.
- Petrus IV. fil. Petri Ursinuli ducis, dux Veneticorum et Dalmaticorum 29. 2. 30. 15. 31. 30. 32. 1. 33. 20. 34. 1. 35. 5. 36. 1. 37. 1.
- Petrus Badaevarius fil. Ursi Partio duc., dux Venet. 23. 37. 35.
- Petrus Candianus I. dux Venet. 22. 1. 15.
- Petrus cogn. Candianus II. dux Venet. 23. 15. 37. 35.
- Petrus Candianus III. dux Ven. 23. 45. 24. 30. 25. 5. 37. 35.
- Petrus Candianus IV. dux Ven. 24. 35. 25. 38. 1.
- Petrus Barbolanus dux Ven. 37. 35.
- Petrus cogn. Ursinulus dux Venet. 26. 1. 38. 1.
- (Petrus) princ. Salerni 601. 55. f. Ade-marius.
- Petrus nepos Meli, com. Comin. 655. 5.
- Petrus f. Leonis cons. Fundani 804. 1. 805.
- Petrus senator Rom., fil. Alberici 563. 10. f. Gregorius, Otto.
- (Petrus) praef. Rom. qui ob. a. 1116. 584. 40. 790. 20.
- (Petrus) f. eius 790. 50. 791. 1.
- Petrus gastaldeus Siconolfi 598. 35.
- Petrus nobilis Capuanus 685. 10.
- Petrus trib. Ven. 28. 20.
- Petrus f. Atenulf 768. 5.
- Petrus Caldina 773. 20.
- Petrus de Ceperano 746. 5.
- Petrus Clentensis 18. 45.
- Petrus fil. Deferi 730. 10.
- Petrus fil. Draconis 771. 10.
- Petrus Flabianicus 18. 45.
- Petrus f. Gregorii de Alberico 563. 15.
- Petrus f. Gregorii patricii 563. 15. 709. 50. 745. 5.
- Petrus Leonis 778. 779. 5. 790. 50. 791. 5. filii 844. 35.
- Petrus Macri 764. 45.
- Petrus Maimonis 634. 20.
- Petrus Maynus de Aquino 790. 20.
- Petrus Normannus dominus Trani 676. 15.
- Petrus fil. Petri Cand. ducis 23. 20.
- Petrus fil. Petri III. ducis Ven. 37. 1.
- Petrus de Pontecurvo 694. 1.
- Petrus f. Rainerii 665. 10.
- Petrus Rosolus Ven. 24. 30.
- Petrus fil. Stephani Candiani 18. 40. 45. 19. 1.
- Petrus Tyrac dom. Bisiniani 707. 10.
- Petrus fil. Pet. Ursinuli ducis 26. 5. in Pettinari, eccl. S. Benedicti.
- Petrus, *Petrus*, civ. Hild. 861. 1. 862. 35. 864. 5. (h. comitia de -); castrum 870. 30.
- Petrus villa prope Kerkverde 871. 40.
- Pfolede cf. Palithi.
- Pharao 344. 40.
- Pharao locus 844. 30.
- S. Philibertus 530. 30.
- Philibertus Hispanus 768. 40. 808. 40.
- Philippicus imp. qui et Bardanis 10. 50. 11. 1.
- Philippus Innoc. IV. in Alemannia le-gatus 282. 10.
- Philippus de Margny episc. Camer. 491. 50.
- Philippus imp. 38. 45.
- Philippus fil. Philippi imp. 38. 45.
- Philippus rex Germ. 282. 5. 859. 4.
- Philippus I. rex Franc. 539. 5. 639. 40. 544. 15. 786. 15. filia Constantia.
- Philippus II. rex Franc. fil. Ludoy. VI. 525. 50.
- Philippus comes Flandr., frater Petri ep. Cam. 508. 25. 509. 1.
- Philippus Hispanus 758. 50. 808. 40.
- Philo dux exercitus Nortman. 327. 35.
- Phison animi Paradisi 52. 15.
- Phito 361. 10.
- Photius patr. Constant. 609. 50.
- Pia domus 287. 50.
- Pica castellum 673. 20. 710. 50.
- Picannum castrum, Pica 758. 804. 808. 80. coen. S. Nicolai.
- Picenum 815. 40. 818. 30. 834. 5.
- Pictavis syn. a. 1106. 777. 10. ep. An-saldus; duces Wilhelmus I. II. picturae in porticu S. Petri Romae 11. 1. 35. picturae mirificae et quodammodo vivae 262. 1.
- Pitanum 651. 25. 709. 25.
- Pilatus 478. 45.
- Piligrinus, Piligrinus, Peregrinus, Bel-grimus archiep. Colon. 195. 35. 210. 15. 214. 10. 216. 10. 470. 25. 471. 10. 480. 40. 485. 1. 523. 40. 530. 45. 625. 30. 647. 10. 654. 657.
- Polegimmus, Belegrius, Belegrius abbas Bremet. 108. 1. 109. 111. 30. 115. 15. 131. 133. 15. epistola 122—124.
- Pinarcolensis (*Pinarolo*) abbas Aginul-fus.
- Pineta silva 772. 15.
- Pinaritarium, *Pignataro* 625. 30. 641. 15. 653. 20. 577. 1.
- Pinnensis v. Penne.
- Pinnensis comitatus 745. 40.
- Piperium, *Piperno* 764. 30.
- Piperozu v. Peperozu.
- Pippinus, Pippinus, Pypinus.
- Pippinus f. Angysi, maior domus, prin-cipes 188. 5. 195. 10. rex! 850. 15.
- Pippinus dux Francorum confusus cum Pipino rege 97. 45. 98.
- Pippinus dux (rex Franc.) 84. 25. 88. 121. 20. 287. 5. 415. 20. 423. 20. 585. 586. 589. 592. 25. 598. 20. 617. 5. 821. 5. 823. 35. 826. 55. 827. 1. 833. 45. 850. 15.
- Pippinus fil. Karoli M., rex Langob. 14. 40. 176. 5. 589. 610. 30. 770. 25. 780. 15. (imp.)
- Pippinus fil. Lud. Pii 284. 20.
- Piratum prope Casinum 641. 15.
- Piretus in Marais 634. 20. 769. 45.
- Pirineus v. Pyreneus.
- Pisa, Pisani 696. 25. 713. 714. 745. 40. 789. 25. 792. 40. 811. 816. 30. archi-episcopatus 792. 40. archiep. Petrus 1118, Hubertus 1136, Baldofus 1138. eccl. S. Mariae ad domum, S. Sil-vestri.
- Piscaria fl., *Pescara* 607. 1. 611. 705. 15.
- Piscina 860. 35. v. Conradus de P.
- in Pille, S. Martinus.
- Pistoriensis comitatus 745. 40.
- Pisai ei 766. 20.
- Pisulu, eccl. S. Benedicti.
- Pizzum Corvarium in com. Teat. 611. 35.

- Placentia, *Placenza* 101. 20.
 Placentini opp. Iohannes Graecus anti-
 peps, Dionysius, Aido.
 S. Placidus 578. 25. 580. 10. 759. 20.
 807. 25. 827. 20. 843. via 589. 794.
 15.
 in Piansci, S. Petrus.
 Planellu castellum 734. 35.
 de Piano, eccl. S. Mariae.
 Planum episcopale 772. 20.
 Platiplatum fl. Sicilia 792. 1.
 Plato 729. 19.
 Plave maior fl., *Flave* 11. 25.
 Plavisella, *minor Flave* 11. 25.
 Plazanum curtis 597. 5.
 Plebe martyrum 82. 20. 95. 20.
 Pleccasse villa 290. 15.
 in Plegi, eccl. S. Petri.
 Pleiscani barbari 371. 19.
 Plisse, nobilis de -, 869. 10.
 Plina praed. 346. 15. 359. 25.
 Plomba fl., *Pionda* 608. 10.
 Plombata 612. 1.
 Plumbariola, *Pimbarola* coen. prope Ca-
 sinum 585. 20. v. S. Mariae.
 Plumbariola 745. 20.
 Plunie civitas 311. 30.
 Poranus locus 695. 25.
 Podarbrunnensis ep. v. Paderbrunnensis.
 ep.
 Podium Pollocanti 612. 30.
 Podium, *Puy*; ep. Ademar.
 Pola, *Pota* 249. 25. Pollensis civitas
 31. 45. Polenses ep. Adrianus, Bertal-
 dus, Megingoz, Hademar.
 Polabingi v. Reregi et Obodriti 311. 25.
 343. 5.
 Polani, Polonia, Polonia 311. 20. 313. 30.
 315. 30. 325. 25. 340. 15. 373. 10.
 374. 25. rex Misingus II. (Miecystlav);
 v. Bolani regio.
 S. Policarpus, Iohannis ap. discipulus
 70. 35.
 Polida villa v. Palithi.
 Pollentia 110. 5. 117. 20. 119. 40. 125.
 40. 130. 30.
 b. Pollina 458. 30.
 Pomarum 611. 20.
 Pomerani 311. 20. 313. 5. 373. 10.
 Pomeriolas villa, *St. Souplet* 410. 45.
 Pomenie castellum 674. 30.
 Pomperanum 634. 20. 709. 30.
 pomum aureum imperii Romani insigne
 59. 20.
 Pons S. Anastasiae, ad Alentum fl. 769.
 20. dom. Balduinus.
 Pons curvus, *Pontecorvo* 578. 45. 607.
 30. 630. 5. 651. 30. 654. 25. 673. 45.
 694. 1. 732. 50. 733. 30. 757. 15. 773.
 787. 45. 789. 20. 806. 25. gast. Radoald;
 com. Iohannes Scintus 1049; dom.
 Ioffridus 1072, Raynaldus 1093, Gual-
 guanus, Robbertus.
 Pons ligneus, locus 677. 15.
 Pontelongo 770. 35.
 in Pontino, eccl. S. Mariae.
 Ponticum territorium 414. 10. cf. Pon-
 tium.
 Pontieu 523. 50.
 Pontius abh. Cluniac. 758. 30. 790. 40.
 792. 45. 801. 30.
 Pontius f. Allonis 648. 1. f. Berardus.
 Pontus, Ponticum mare 10. 40. 11. 1.
 173. 25.
 Popenburg, Poppenberch, Poppenburg,
Poppenburg ad Letnam, curia, castr.
 Hild. 854. 20. 861. 45. 863. 20. 864.
 5. 867. 5. 871. 40. cf. Papsenberch.
 Poppo, Poppus.
 Poppo v. Damarus II.
 Poppus archiepisc. Aquileg. 654. 5.
 Poppo archiep. Trevir. 490. 5.
 Poppo apost. et episc. Danor. 313. 35.
 314. 20.
 Poppo apost. Norweg. 383. 30. v. Poppo
 episc. Slesw.
 Poppo ep. Patherburn. 848. 10.
 Poppo theologus ep. Slesw. et Norweg.
 281. 20. 318. 15. 322. 5. 323. 25. 328.
 25. 333. 30? (post Arhusiens. ep. vid.
 Annal. nostr. IX. 399.)
 Poppo ep. Susonium 371. 30. 383. 30.
 Poppo abh. Stabul. 218. 30.
 Poppo subdiac. Hild. 850. 5.
 Popplu furca 582. 25.
 Popponiensis comitatus 745. 10.
 Porcacius mons 582. 35.
 de Porcari, campus 594. 15.
 Porcaria 768. 30.
 Porcarius mons, *Monte Picare* 100. 1.
 Porcile pratum 594. 15.
 Porcilenoci vallis 745. 25.
 Porculus mons 709. 25. 745. 5.
 Porcigenitus cogn. Iohannis II. imp.
 792. 10.
 Porrivallus locus pagi Camer. 495. 30.
 Porta aurea Beneventi 818. 10.
 Porta S. Laurentii, pars civ. Spoletii
 773. 20.
 Portuenses ep. Iohannes, Petrus.
 Portus Romanus 677. 35. 685. 40. 717.
 10. 750. 20. ep. Iohannes 1071. Mau-
 ricius 1100. Petrus 1102.
 Posta 632. 25. 709. 5.
 Postumianum 770. 40.
 Pote mons 746. 5.
 Potentia 590. 40.
 Poterius praepos. S. Liberatoris 611.
 30.
 S. Potiti eccl. 604. 1. 772. 10.
 Poto abh. Casinensis 577. 5. 588. 593.
 1. 828. 45.
 Poto gastaldeus, f. Potonia 608. 25.
 Poto nobilis Benevent. 608. 25. f. Poto
 gastaldeus.
 Poulo inclusus 250. 5.
 Poulch v. Gebeno de P.
 Pracelepetanum 772. 15.
 Praseneste, *Palastrina* 683. 20. Prasen-
 stini episc. Bernardus 1061. Cono
 1111.
 Praetorium mons, *Pretora* 611. 1. 635. 1.
 Praga civitas 205. 45. 315. 25. 848. 35.
 episc. S. Adelbertus, Severus.
 de Pranduli, curtis 619. 30.
 Praracelle vallis 772. 20.
 Prasinii 5. 20.
 de Prata, castellum 612. 15.
 in Pratora, eccl. S. Angeli.
 Pratum cardoum coen. 731. 30.
 S. Praxedis presb. card. Chonradus.
 Predicatores fratres 860. 15. 861. 30.
 Predicatorum ordo 870. 40. monast.
 ep. Magunciam 870. 55.
 S. Preisci mart. monasterium, *St. Fritz
 prope St. Quentin* 455. 45.
 Presenzani com. Pandulfus temp. Desi-
 derii, Laydulfus 1108, Hbctor, Pan-
 dulfus, Gisulfus.
 Primarius portus (in ostio meridon. Padi)
 25. 1.
 Primogenius, Primogenitus, regionarius

sedis apost. patriarcha Grad. 8. 60.
 9. 45. 45. 20.

Principatus, sc. Capuanus et Beneven-
 tatus, ut nomen provinciae ponitur
 601. 15. 606. 35. 654. 1. 877. 25. 705.
 15. 719. 20. 739. 20. 751. 40. 769. 30.
 768. 10. 778. 25. 779. 45. 781. 40.
 811. 10. 834. 1.

de Principatu, Richardus, Rainulfus.

Priscilla 79. n.

Priscillanistes heretici 228. 25.

Priscus historicus 173. 10.

Priscus patricius Constantinop. 8. 10.

Probinus patr. Gradensis 6. 35. 7. 1.
 43. 15.

Probus imp. 38. 55.

Proconius insula, *Proconnesus* 24. 25.

Produce 772. 20.

Prod. *Fraula in Anglia* 368. 20.

Prosper (codex) 661. 50.

SS. Proit et Iacincti apparitio 625. 45.
 660. 30.

protospatrii 14. 45.

Provincia, *Procones* 99. 20. 108. 115. 2. 128.

Provinciarum reges Karolus, Lotharii I.
 II., Bosco 623. 15. (pater Ludowici III.
 imp.)

Prudentius scholasticus Hisp. 167. 1.

Pruxi, Pruxi vel Semb 311. 30. 312.
 25. 318. 35. 374. 25. 375. 1.

Ptolemeus, Tolomeus I. consul Rom.,
 com. Tuscul. 563. 15. 564. 20. 566.
 15. 745. 773. 30. 781. 30. 791. 10.
 filius:

Ptolemeus II. 563. 20. 791. 795. 30. 840.
 20. m. Bertha; f. Reginalfus, Iona-
 than, Iordanis

Publica, locus 632. 20. 654. 25.

ad pugnam, eccl. S. Iuliani 769. 30.

Pulianellum curtis 597. 15.

Pulverium curtis eccl. S. Felicia 611.
 15.

Punzo f. Benedicti 746. 20.

Putech eccl. dioc. Eichst. 247. 30. 35.

Populia ins. Venet., *Povegna* 6. 5.

Purcman presb. Eichst. 250. 10.

Purcman cellerarius Eichst. 249. 45.

Purpuranus locus 608. 35.

Puteoli, *Fozzoni* 605. 25. 841. 45.

Pygnardus, Richardus 804. 1.

Pyllum opp. Campaniae 791. 25.

Pyppinus v. Pippinus.

Pyreneus mons 173. 15. 405. 15.

Pyrrhus ep. 10. 15.

Pythagoras puer 668.

Pytheas Massiliensis 384. 20.

Q.

Quadi 173. 15. 405. 15.

Quana civ. 612. 35.

Quarnerii cuius 18. 1. (v. n.)

quaternitas divina 51. 25.

SS. Quattuor coronatorum eccl. Roman
 741. 40.

Querecunium 583. 1.

Querecunorde, nobilis de -, 865. 15.

Quidilingurgensis eccl., *Quintinsborch*
 448. 40. 848. 35.

S. Quintinus, locus 650. 45.

S. Quintini coenob. 423. 1. castr. 429. 9.
 abbatia 583. 20. eccl. Perronae 527. 10.

- S. Quintini comes 495. 25.
 S. Quintini eccl. de Babuco 746. 10.
 S. Quiricus 242. 20.
 S. Quirici et Caesarii corpora Ham-
 mah. 309. 20.
 Quirillus ep. Tungr. 176. 15.
 S. Quirini corp. in Gradensi urbe 43.
 10. eccl. Eichst. 249. 5.
 Quistina fl., *de Tivole* 289. 15.
 Quistiborch v. Quidilingurgens. eccl.
 Quosentini 805. 50. v. Consentia.
- R.
- Rabanus v. Rhabanus.
 Rabenger ep. Aquileiensis 249. 30.
 Rabenspurch 251. 40. 252. 10.
 Rabia prope Ragusam 758. 35. 803.
 40.
 Rachus rex Lang. 827. 1. v. Racheis.
 Rachus gast. de Vicalbo 632. 25.
 Racterius Maricannus fil. Petri 745. 45.
 S. Radbodus episc. Traiect., *Mastricht*
 298. 30.
 Radburgensis episc., *Razisburg?* Leo-
 hardus.
 Radechis com. Compassus 578. 20. 595. 30.
 Radelchis princ. Benev. 597. 25. 598.
 600. 35. 601.
 Radelchis II. princ. Beneventi 615. 20.
 Radelchis abb. Cinglensis 613. 25.
 Radeprandi lacus 583. 1.
 Radisbona, Radispona v. Ratisbona.
 Radoald gastaldus 607. 25.
 Radonvilla, *Ronsille* dioec. Atreb. 411.
 20.
 Radulfus cler. Flandr. 534. 30.
 Rael, Rahel com. Tean. 784. 801. 30.
 807. 55. 808. 45. 817. 40. f. Rao.
 Ragin-, Regio-, Rehin-, Rain-,
 Rayn-, Raim-, Rein-
 Rainaldus, Raynaldus, Regenaldus,
 Raenaldus, Rainaldus, Reinaldus,
 Rumoldus, Rainault, Regnault.
 Rainaldus archiep. Colon. 847. 30. 856.
 45.
 Rainaldus, Raynaldus, Regnault, Rai-
 nault I. archiepisc. Rem. 394. 35.
 502. 15. 503. 1. 504. 30. 505. 1. 511.
 35. 512. 35. 513. 30. 514. 1.
 Rainoldus, Rumoldus II. Andegavensis,
 custos eccl. Turonens. post archiep.
 Remens. 506. 30. 507. 1. 524. 5. 525.
 1. 542. 35. 544. 25. 45. 547. 25. 549.
 40. 550. 45.
 Raynaldus e mon. Casinensi ep. Caste-
 latus 726. 35. 727. 1. 762. 45. 763.
 15. 764. 20.
 Raynaldus Colemanus diac. et abbas
 Casinensis 566. 30. 569. 572. 734—
 756. 759. 794. 20. 816. 842.
 Raynaldus Hetruriensis abb. Casinensis,
 praep. S. Magni 759. 816—852.
 Reualdus abbas 131. 30.
 Raenaldus presb. Aquinensis 674. 5.
 Raynaldus mon. Casinensis 566. 45.
 Regenaldus diac. Casin. 605. 5.
 Reinaldus diac. Hild. 649. 40.
 Raynaldus subdiac. Casin. 567. 25. 568.
 30. 569. 20.
 Raynaldus com. Hannon. 439. 35.
 Rainaldus com. Marsorum, fil. Berardi
 c. 993. 634. 5. 636. 1. 637. 30. 642. 30.
 643. 20. 649. 10. f. Oderisius.
 Raynaldus iun. com. Mars., fil. Berardi
 c. 1050. 687. 35. 769. 40. ux. Adel-
 grima.
 Raynaldus Ridellus comes Pontiscurvi
 763. 59. 764. 703. 5.
 Rainaldus f. Ubberti 745. 45.
 Rainardus, Reginhardus.
 Reginardus, Reginhardus, Rainardus ep.
 Leod. 190. 209. 210. 216. 218. 530. 40.
 Rainardus camerar. Ott. III. 33. 50.
 Rainaldus archiep. Arelat. 127. 4.
 Raimbaldus com. Tarrisiensis 33. 50.
 Reginbaldus comes 295. 10.
 Reginbertus ep. Aldinburg. 329. 10. 323.
 20. (Mecklenburg. ep.? cf. Ann. nostr.
 IX. 391.)
 Reginbertus episc. in Fune 325. 10. cf.
 Reginbercus.
 Reinbertus ep. Hild. 848. 45. 851. 5.
 Raimpertus de Felecto 102. 30.
 Reinboto de Meinhart ep. Eichst. 252. 40.
 Raganprandus, abb. Casinensis 577. 15.
 613—616. 20. 828. 45.
 Reginbrundus, Reginbrond, Reinbran-
 dus, prim. episc. Harhusanus 307. 10.
 314. 20. 391. 15.
 Raimburga abb. S. Mariae 665. 5.
 Raidulfus Trinclinocle comes Aversae
 676. 25.
 b. Rainfredus 461. 15.
 Reginfridus, Regonfridus rex Danorum
 291. 25.
 Raimfridus Normannus 476. 20.
 Rainerus abb. SS. Laurentii et Stephani
 Bomae qui et Paschalis II. pap. 545.
 30. 546. 40. 771. 10.
 Reginberus ep. in Fune 369. 40. vide
 Reginbertus.
 Reginheri ep. Misensensis 249. 30.
 Rainerus I. com. Hannon. 439. 30.
 Rainerus II. filius Raineri I. comes
 Hannon. 439. 30. 440. 1. 441. 5. 10.
 469. 1.
 Rainerus III. fil. Raineri II. com. Hay-
 noisensium 469. 1. 472. 10. 485. 5.
 529. 35. 530. 45. 532. 50.
 Reginheri pater Gundechari ep. Eichst.
 249. 5.
 Rainerius gast. Soranus 649. 10. 665.
 10. f. Petrus.
 Rainerius f. Ioseppi 644. 25.
 Rainerius de Rastello 618. 25. f. Adel-
 bertus.
 Rainerius 611. 30.
 Raimundus com. S. Egidii 765. 40. 766.
 767. 15.
 Raimundus 30. 30.
 Regenoldus, Reginolt ep. Eichstet. 244.
 5. 245. 30. 248. 20. 254. 40. 255. 30.
 257. 20. 268. 5.
 Reginolt decan. Eichst. 250. 5.
 Reginolt camer. Eichst. 250. 1.
 Reginoldus archiepisc. Eichst. 248. 20.
 Reginolt medicus presb. Eichst. 250. 10.
 Reginolt magister scolae. Eichst. 249. 45.
 Reginold fil. Gudredi, rex Danor. in
 Angl. 314. 1.
 Rainulfus, Raynulfus, Rogi-
 nulfus, Raino.
 Raynulfus, Reginulfus, Reginulfus
 comes, fil. Roberti, dux Apuliae 797.
 —799. 839. 35. 841. 1.
 Rainulfus comes Aversae 652. 15. 665.
 672. 1. 675. 676. 681. 40.
 Rainulfus com. Casatus, fil. Aschitini
 555. 5. 720. 5. 749. 756. 10. 769. 15.
 773. 15. f. Richardus, Robbertus.
 Rairb. Reginulfus comes Tusculi, fil.
 Ptolemaei II. 563. 25. 791. 50. 840. 20.
 Rairnulfus de Principatu 766. 10.
 Rairnulfus 587. 40.
 Rairnualo mil. Camer. 439. 45.
 Rairnwardus, Rairnwardus arch. Brem.
 261. 30. 303. 15. 847. 20.
 Ragoscherius Clodovei nepos aut con-
 sobr. 404. 5.
 Ragonellus Camer. 484. 20.
 S. Ragonellus martyr 414. 45.
 Ragonuola curtis 770. 30.
 Ragusa 603. 40. Ragusiensis civitas 18.
 10. archiep. 33. 15.
 Rahel v. Rael.
 Rains v. Rami.
 Raimbrudus heresiarcha Camer. 540. 15.
 Rainsola, Ramsolan, Ramsolae coenob.,
Ramseloh 294. 25. 296. 35. 392. 30.
 317. 35. 322. 1. 325. 25. episcopatus
 347. 35.
 Ranganra ux. Richardi de Aquila, Alex-
 andri 757. 50. 768.
 Randiscius mon. Casin. 741. 10.
 Rani s. Rani gens Sclavor. 283. 5. 374.
 20.
 Raous, Raoul v. Rodulfus.
 Rapedella curtis 685. 20.
 Rapertus com. (Taurin.) 102. 25.
 Rapirus fl., postea Clarus dictus 582. 30.
 Rapirus fl. 605. 10.
 Rapini locus 612. 10.
 Rappotus Termulensis 664. 20.
 do Rastello, Rainerius.
 Rataldus fil. Ratherii 94. 40.
 Ratchi rex Langob. 38. 15. 578. 5. 585.
 Rachus 827. 1. ux. Tasia; fil. Rat-
 truda.
 Ratchi vias 585. 15.
 Raterius consul Campaniae 648. 25.
 Ratherius ep. Veron. et Leod. 201.
 Ratherius fil. Waltherii 94. 40. fil. Ra-
 taldus.
 Ratholo mil. Camer. 439. 50.
 Rathor dux Sclavorum 331. 25. 333.
 15.
 Ratisbona, Ratispona 219. 35. 261. 1.
 Ratisponens. ep. Gebehardus, Henricus;
 Ratisponae comitia 265. 25.
 Ratisponensis via 260. 10.
 Ratispona eccl. dioec. Eichst. 247. 30.
 Ratolfus episc. Slesw. 249. 35. 366. 10.
 369. 10. 392. 10.
 Ratruda fil. Ratchi 585. 15.
 Ratrude, Bette 634. 25.
 Raul v. Rodulfus.
 Ravengarius ep. 412. 6.
 Ravenna, Ravennatum civitas 7. 55. 12.
 15. 20. 21. 35. 36. 25. 1. 33. 35. 79.
 30. 261. 5. 266. 15. 450. 40. 451. 30.
 527. 40. 585. 30. 586. 603. 1. 706. 19.
 816. 50. 818. 20. synodus 20. 25. ep.
 Johannes, Ioh. X. papa, Gerbertus, Fe-
 dericus, Heinrichus, Gebehardus, Gui-
 bertus; exarchatus 586. 1. dux Petrus;
 militia Ravennae 10. 35.
 Ravenola 732. 5.
 Rays- v. Regin-
 Ratisburg, Ransiburg civitas Polabing.
 311. 30. 343. 15. 355. 1. episcopatus
 347. 35. ep. Aristo, Boro, Leobar-
 dus?
 Restinum coen. 710. 30.
 Rebedorf eccl. dioec. Eichst. 247. 30.
 Redee loc. dioec. Hild. 867. 15.
 Redigast daemon Sclavorum 312. 5.
 353. 5.

- Redulfus comes Arimantensis 30. 30.
 regale, regium ius 426. 15. 474. 20.
 Regensteyn 871. 35.
 regia e. augusta urbs i. e. Constantino-
 polis 10. 10. 11. 5. 36. 1. 45. 40.
 regia vexilla 85. 20. regius mos serro-
 rum 115. 35. 116. 5.
 Regino abb. Prum. 195. 1.
 Regium (Lepidi), Regio 585. 35. episc.
 Adalbero, Bonus senior; cf. 113. 25.
 Regium urbs Catebrae 8. 60. 707. 15.
 743. 20.
 Regimuir episcopus 131. 25.
 regnum scil. Ital. 126. 10.
 regnum scil. Siciliae 759. 10.
 Reingard nobil. matrona 309. 20.
 Reinoldis soror Ableberti episc. Camer.
 408. 40.
 Reite eccl. dioc. Eichst. 247. 30.
 reliquiae in ecclesiis Casinensibus 720.
 721. 726. 727. 60. 728. 763. 764.
 773. 30.
 S. Remacius ep. Traiect. 141. 60. 152.
 153. 40. 162—165. 15. 180—189.
 192. 1. 193. 10.
 Remadius episcopus 130. 25.
 Remi, Remorum ecclesia, urbs, Rains,
 Rheims 173. 20. 237. 35. 394. 40. 404. 25.
 405. 20. 406. 1. 417. 20. 419. 60. 422.
 45. 423. 1. 10. 431. 1. 441. 1. 449.
 25. 452. 60. 466. 35. 511. 25. 512. 35.
 514. 1. 515. 10. 517. 1. 519. 40.
 520. 40. 521. 25. 523. 10. 527. 30.
 528. 25. 551. 10. Remensis eccl. ma-
 ior Hildesheimensis eccl. 648. 30.
 Remense concil. (1132) 855. 25. Re-
 mensis episcopi 421. 25. archiepi-
 scopi; S. Nicasius, Remigius, Son-
 nastius, Vulfricus, Ebo, Hinemarus,
 Fulco, Herivens, Seulfus, Artoldus,
 Albero, Arnulfus, Gerbertus, Ebul-
 o, Guido s. Wido, Gervasius I, Rainald-
 us I, Rianasse, Rodulfus, Gerra-
 sinus invasor, Rainoldus II, Williel-
 mus; Remor. ep. gesta 408. 10.
 S. Remigius ep. Remens. 163. 30. 165.
 s. 176. 404. 30. 405. 20. 406. 1. 407.
 527. s. tram. 1049. 237. 35. s. h. Re-
 migii cimitia 293. 10. capilli 721. 10.
 S. Remigii bas. in vico Belgico 460.
 35. monast. Remis 532. 45. in villa
 Sanctis 459. 25.
 Remigius abb. Mediolan. 143. 10.
 S. Renati coen. in com. Teat. 611. 40.
 Rendenaria maior et minor 582. 30.
 Rendenaria castellum 709. 20. 746. 1.
 Rengelom vid. Ringelhem.
 Reusia abbas 256. 20.
 Renu, Rhenus 53. 35. 65. 10. 68. 20.
 90. 35. 173. 15. 199. 1. 256. 25. 266.
 s. 284. 30. 285. 20. 287. 5. 288. 1.
 293. 25. 294. 30. 299. 25. 304. 1.
 360. 1. 404. 1. 405. 15. 432. 35. 471. 1.
 Repenard, Reppener dioc. Hildesh.
 559. 35.
 Reppostellus, Guilielmus 652. 10.
 Reregi qui et Obodriti 311. 25. 343. 5.
 v. Obodriti et Polabingi.
 Resignatus ep. Tungr. 176. 15.
 Resino miles Camerac. 484. 30.
 S. Resitutae eccl. in Morrei 634. 15.
 762. 35.
 Retefeldus presb. Hildesh. 649. 10.
 Rethari 312. 5.
 Rethari pop. Slav. s. Wilzor. 312. 1. 344. 5.
 Rethra metropolis Sclar. 312. 5. 343.
 345. 30. 355. 10.
 Reus 261. 1. Retensis ep. Arnolt.
 Reus prima i. e. Lotharingia sup. 65.
 10. 98. 20.
 Reus secunda 68. 20. ep. Ingenuus.
 Reus ius. 374. 20. 20.
 Revere cognom. Iohannis 768. 5.
 Rhabanus 294. 15.
 Rhabanus ethimologiseram 662. 25.
 Rhaetia v. Retia.
 Rhenus v. Renu.
 Rhodanus fluv. 99. 20. 404. 1.
 Rhodope 377. 40. glacialis 548. 35.
 Ribza castellum 745. 30.
 Ricbertus prob. Hild. 849. 25.
 Richardus, Richarius, Rihha-
 rius.
 Richardus ep. Albanensis, Rom. sedis
 legatus 850. 40.
 Richardus e mon. Casin. ep. Caietan.
 789. 25. 816. 5.
 Richarius, Riharius abbas Prumensis,
 episcopus Leodiensis 190. 200. 201.
 430. 1.
 Richardus episc. Virdun. 237. 1.
 Richardus abb. mon. St. Hunegundis
 473. 10.
 Richardus abb. Massiliensis 752. 15.
 Richarius abbas Novalic. 107. 45. 132.
 60.
 Richardus, Ricardus abbas S. Vedasti
 Atrabat., S. Petri Laubiensis, S. Ioh-
 annis Floricensis et S. Vitoni Vir-
 dun. 65. 10. 452. 45. 454. 5. 466. 1.
 468. 25. 470. 15. 483. 45. 488. 20.
 528. 1. 532. 5.
 Richarius praepos. Noval. 103. 6. 104.
 40.
 Richardus monach. Casinensis 569. 20.
 794. 30. 817. 15.
 (Richardus rex?) 262. 25.
 Richardus dux Burgundiae 53. 35. 58.
 20.
 Richardus I. fil. Willelmi, dux Norm.
 s. Rotomagensium 58. 40. 61. 30.
 65. 35. 414. 20. 452. 1. 462. 15.
 Richardus II. dux Norm. 58. 30. 62.
 40. 63. 10. 64. 1. 325. 1. 462. 16.
 soror Inna, Adelardi et Chaudi uxor
 340. 35. uxor Margareta.
 Richardus com. Aversa, princ. Capuae,
 fil. Asclitini 670. 30. 686. 1. 696.
 20. 702. 25. 704. 40. 705. 30. 706.
 10. 707. 708. 711. 40. 714. 720. 5.
 728. 25. 729. 40. 733. 20. 735. 743.
 1. 797. 20. 811. 1. fil. Iordanis; not.
 Aldemarius 715. 5.
 Richardus II. princ. Capuae, fil. Ior-
 danis 736. 45. 764. 35. 768. 10. 773.
 774. 1. 811. 1. viccom. Citrus.
 Richardus III. princ. Capuae, fil. Rob-
 erti I. 793. 55.
 Richarius comes Haunon. 439. 35.
 Richardus de Aquila 731. 45. 757. 60.
 763. 1. 767. 55. 773. 5. 788. ex. Res-
 garda; fil. Andreas, Goffridus.
 Richardus fil. Bartholomei, dom. Catani
 789. 30. 804. 805. 807. 20. 808. 20.
 Richardus de Principatu 766. 10. 767.
 15.
 Richardus Pygnardus dom. Picae 804.
 1.
 Richardus fil. comitis Rainulfi 766. 10.
 Richardus miles 763. 40.
 Richardi domus. eccles. dioc. Eichst.
 247. 35.
 Richerius episcopus Senonensis 408. 15.
 Richerius ex mon. Alth., abb. Leo-
 nensis, Casinensis 577. 30. 626. 627.
 647. 20. 667. 5. 671—674. 676. 30—
 688. 690. 45. 692. 30. 704. 10. 725.
 1. 728. 30. 760. 5. 823. 60. 838. 30.
 vultus depictus 712. 15.
 Richier (église de-) en Pontieu 523. 50.
 Richildis comitissa Hainconsis, Hoc-
 manni comitissa relicta, ux. Baldoini
 com. Flandr. 492. 40. 495. 40. 496.
 1. 533. 15. 538. 1. 539. 25. neptis
 Ada.
 Richiz imper. 759. 795. 10. 811. 35.
 819. 5. 832. 10. 833. 30. 835. 839.
 40. 839. 15. 840. 15.
 Richiza conversa 250. 5.
 Richizo 28. 55.
 Richolfus episc. Tergestensis 249. 40.
 S. Rictrudis uxor Adalardi 410. 10.
 virg. 461. 1. (fil. Eusebia)
 S. Rictrudis mon. in Mercensia, Mar-
 ctiensis 461. 1.
 Riculfus ep. S. asorum 422. 45. 424. 1.
 Riculfus praepos. Taurin. 108 n. 109.
 Ridellus, Ioffridus, Raynaldus.
 Riewe, autei de-, dioc. Cam. 514. 60.
 ad Rigora 710. 25.
 Rimetum urbs Siciliae 707. 25. 734. 50.
 Rimbertus episc. Brem. et Hamb. 281. 1.
 S. Rimbertus mon. Turbuzensis, arch.
 Bremae 283. 20. 287. 25. 289. 1.
 299. s. 300. 1. 301. 1. 302. 5. 305.
 1. 399. 25. eius vita 297. 35. 298. 1.
 299. 5. 300. 10.
 Rimbertus apost. Sueonice 304. 35.
 Rimbertus praepos. 266. 25.
 Ring rex Sueon. 305. 10.
 Ringelhem, Ringelomensis abbas dioc.
 Hildesh., Ringheim ad Indistram
 548. 35. 855. 20. 859. 862. 40. 863.
 30.
 Riolum fluv. 776. 40.
 Ripa portus Daniae 296. 25. 307. 10.
 314. 25. 318. 25. 319. 5. 322. 10.
 323. 35. 332. 1. 333. 20. 369. 10. 369.
 15. 369. 1. 391. 15. episc. Lindogus,
 Odinkar inior cog. Adalagus (cf.
 Adalbrecht ep. Sleswic.), Wal, Oddo.
 Ripa mala, castellum 645. 30. postea
 Guardia 661. 45.
 Ripa urbs a. urbs, ad Trinum 633. 15.
 647. 30. 661. 35.
 ad Ripam 590. 35.
 de Ripa, eccles. S. Mennae.
 Ripeholt, Reepholt, monast. in Fresia
 dioc. Hammab. 309. 20.
 Riphei montes 376. 20. 378. 35. 379.
 1. 381. 25. in Island positi 382. 40.
 Riphea iuga 382. 20. 385. 25.
 Ris, comicia ad-, Bereler Ris, dioc.
 Hildesh. 863. 30.
 Rivoaltus ius. Venet. Riatio 6. 1. 15.
 20. 20. 22. 24. 40. 39. 40.
 ad Rivum tortum, locus 746. 25.
 Rivus cavus 664. 20.
 Rivus Matricis, cast. 732. 30. 733. 15.
 Rivus planus, com. Termul. 647. 30.
 662. 1.
 Rivus siccus 582. 25.
 Rivus vivus 733. 25. influit in Garilia-
 num.
 Rivus vivus, com. Termul. 647. 35.
 Rivus vivus, in valle Sovera 756. 40.
 762. 35.
 Robertus, Rotbertus, Rothber-
 tus, Ruoptertus, Ruoptertus,
 Rodbertus, Rotbodus.
 Robertus presb., card. S. Eusebii 554.
 30.
 Rothbertus archiep. Mogunt. 647. 25.
 Robertus archiep. Rolomng. 462. 60.
 Robbertus episc. Aversanus 787. 30.
 Robertus Arinsis praepos., ep. Cam.
 491. 25. 509. 1. 525. 40.
 Robertus de Gebennis, ep. Cam. 491. 30.

- (Robertus) ep. Florentinensis 720. 1.
 Robertus episcopus Leod. 157. 30.
 Robertus episc. Monaster. 249. 25.
 Robertus episc. Paris. 782. 50.
 Robertus archiep. Ottonis I. 427. 30.
 430. 25.
 Robertus archidiaconus S. Lamberti 204. 5.
 Robertus mon. 136. 20. 137. 10. 146.
 35.
 Robertus monachus 438. 15.
 Robertus fil. Wilhelmi Basl. rex Angliae 788. 10. 791. 45. cf. Rob. II. com. Norm.
 Robertus senior comes Parisiorum, rex Franc. (+923) 53. 45. 66. 20.
 Robertus junior rex Galliae, rex Karolensium 51. 15. 62. 5. 64. 6. 68. 10. 20. 69. 45. 205. 40. 235. 20. 474. 20. 482. 1. 462. 15. 467. 25. 480. 20. 481. 40. 485. 10.
 Robertus Viscardus dux Apuliae, Calabriae et Siciliae 627. 30. 678. 25. 686. 1. 688. 20. 697. 703. 30. 708. 10. 707. 716. 720. 40. 730. 1. 730. 25. 734—736. 1. 738. 45. 741. 743. 744. 763. 25. 764. 40. 765. 45. 786. 5. 800. 20. 810. 45. 811. 5. ux. Alverada, Sikelgaita; fil. Boamundus, Rogerius.
 Robertus dux Burgundiae, fil. Rotherti junioris reg. Gall. 64. 25.
 Robertus I. princ. Capuae, fil. Iordaniae I. 774. 777. 30. 781. 787. 40. 788. 25. 792. 793. 40. 811. 1. filius Richardus III.
 Robertus II. princ. Capuae, fil. Iordaniae II. 867. 40. 878. 45. 808. 1. 810. 60. 811. 817. 839. 35.
 Robertus com. Casertae, dom. Pontiscurvi, fil. Rainulfi comitis 555. 5. 757. 15. 769. 35. 773. fil. Rainulfus.
 Robertus (comes?) Atrebatensis. 393. 30. 460. 35.
 Robertus I. com. Casselensis (et Atrebat.) 519. 50.
 Robertus II, fil. Roberti I. com. Casselensis (et Atrebat.) 519. 50.
 Robertus I. senex, Friso, fil. Baldoin. Insul. comes Flandriae 498. 1. 504. 10. 537. 35. 538. 1. 547. 45.
 Robertus II. com. Flandriae, castell. Camerac. 499. 1. 505. 30. 506. 511. 20. 512. 10. 513. 1. 515. 35—523. 45. 543. 15. 546. 1. 547. 60. 765. 45. 766. 15. 767. 15.
 Robertus com. de Lauretello 715. 35.
 Robertus com. de Lauretello, fil. superioris 786. 5. 790. 30. 833. 50.
 Robertus com. Molisii, fr. Raulis 811. 5.
 Robertus de Murra 820. 30.
 Robertus, Rothodus, comes Namurcensis 418. 1. mater Ermengarda.
 Robertus I. comes Nortmann. 325. 5.
 Robertus H. com. Normanniae, filius regis Wil. I. 549. 15. 758. 10. 765. 45. 766. 15. 767. 791. 45. rex Angliae 758. 10. 791. 45.
 Robertus comes Normanniae 652. 15. relictus dux Richardus II.
 Robertus Perrenensis 454. 10. Robertus de Perrons 495. 35. 498. 1.
 Robertus comes (Principatus?) 772. 55. fil. Heinrichus, Guilielmus.
 Robertus frater Rich. duc. Rot. 462. 45.
 Robertus miles Camer. 481. 35.
 Robertus nobil. Camer., miles episc. Gerardi I. 481. 10. 529. 30.
 Robertus ingenuus Camerac. 484. 25. 530. 30.
 Robertus dom. Limesani, fil. Trielayni s. Troslayni 778. 5.
 Robertus de Anta 766. 10.
 Robertus de Bellograto 746. 5.
 Robertus de Buthone 773. 20.
 Robertus I. Girardi 766. 10. 767. 15.
 Robertus de Sarda vallis 766. 10.
 Robertus fil. Trostini 766. 10.
 Robertus 439. 35. 45.
 Roboam 489. 5.
 Roboldus com. (Niciensis) 115. 2.
 Rocca fil. Drogonis comitis 757. 10. 771.
 Rocca Gysoldi 820. 20.
 Rocca sicca, Roccasecca 638. 15. 639. 1. 640. 10.
 Rocco 665. 15.
 Rochingus eccl. dioec. Eichst. 247. 35.
 Rod, allodium ad-, dioec. Hild. 863. 40.
 Rodem, Röchrode dioec. Hild. 860. 35.
 Roden, nobiles de-, 871. 40.
 Rodanus v. Rhodanus.
 Rodanus dux Langobard. 81.
 Rodegarius gastald. Benev. 595. 10.
 Rodegarius Compasnus 596. 25.
 Rodelgrimus 608. 30.
 Rodeaudi eccl. S. Nicolai.
 Rodepertus Beneventanus 604. 10.
 Rodipert gastaldus 632. 20.
 Rodianus ep. Tolosan. 171. 30.
 Rodnech villa v. Rotnaece.
 Rodold rex Langob. 38. 10.
 Rodoldus fil. Iohannis ducis Bononiae 21. 10.
 Rodulfus, Rodolfus, Rao, Raul, Raous.
 Rodulfus archiep. Quosentinus 805. 50.
 Rodulfus archiep. Quosentinus 805. 50.
 Rodulfus, Rodulphus, Raous, cler. et praep. post archiep. Rem. 519. 45. 521. 25. 546. 10. 547. 25.
 Rodulfus ep. Landun. 424. 1. 431. 5.
 Rudolf ep. Norvegiae 326. 10. 328. 30.
 Rodulfus episc. Sleswic. 332. 1. 333. 5.
 Rodulfus abb. 422. 54.
 Rodulfus thesaurarius Atrebat. 459. 30.
 Rodulfus presbyter 785. 45. 786. 50.
 Rodolfus presb. Hild. 849. 10.
 Rodolfus subdiacon. et praep. Hildesh. 850. 5.
 Rodulfus dux 542. 30. 738. 25.
 Rodolfus rex Romanorum 865. 20. 866. 1.
 Rodolfus III. rex Burgundiae 64. 40. 236. 20.
 Rodulfus fil. Richardi ducis Burgund. 53. 35. rex Francor. 53. 45. 58. 20.
 Rodulfus rex Ital. 111. 4. 127. 20. 623. 15.
 Rodulfus princ. Beneventanus 686. 1.
 Rodulfus com. Aureates 112. 15.
 Rodulfus fil. Oddonis, cogn. Cappellus, com. Averae 676. 25. cf. Rodulfus dux Norm. in Italia.
 Rodulfus comes, gener Rainulfi comitis Averae 626. 20. 676. 50. 678. 35. 680. 25. 681.
 Rodulfus, Raul de Molisio, com. Romanensis 768. 1. fr. Robertus; f. Ugo.
 Rodulfus dux Norm. in Italia 62. 40. 63. 1. 64. 1. (comes Averae?)
 Rudolf dux Nortm. pirat. 298. 15.
 Rao comes Teanensis, fil. Raelis 784. 801. 30. 807. 55. 808. 45. 817. 40.
 Rodulfus com. palat. 821. 5.
 Rodulfus comes 425. 20.
 Rodulfus Norm. dom. Archangeli 676. 20.
 Rao de Banterone 799. 40. ux. Auristella.
 Rodulfus fr. Giselberti 652. 15. (Todiensis 50.) 676. 15(?) dom. Canis.
 Raul Novellus 746. 15.
 Raonis fil. Unfridus 766. 10.
 Rodulfus curialis, Röchencourt, dioec. Atreb. 411. 20. cf. Rolaincourt.
 Rodum castrum Italiae 117. 10.
 Roffridus archiep. Benevent. 769. 25.
 Roffridus episc. Soranus 726. 40. 763. 25.
 Roffridus mon. Casinensis 657. 40. 680. 45.
 Roffridus patricius 644. 35.
 Rotgerus, Rogerus, Rogerius, Roggerius.
 Rotgerus archiep. (Karoli heb. cano.) 428. 45.
 Rogerius de Wanrigavo s. Waurin, archid. post ep. Cam. 491. 25. 509. 35. 510. 1. 525. 45. frat. Hellinus de W.
 Rogerius I. episc. Catalonorum 65. 10.
 Rogerius II. ep. Catalan. 191. 5. 226. 533. 55.
 (Rogerius) episc. Civitatis 715. 35. 720. 1.
 (Rogerius) episc. Valleranus 796. 40.
 Rogerus praepos. S. Audomari et S. Amati Duacens. 538. 25.
 Roggerius fil. Roggerii com. Siciliae, dux Apuliae, rex 757. 759. 786. 810. 50. 811—820. 825. 30. 832. 35. 833. 1. 834. 20. 835. 45. 840—843. f. Alfusus; conc. Guarinus.
 Roggerius dux Apuliae, fil. Roberti 706. 35. 744. 15. 749. 756. 45. 764. 25. 773. 5. 777. 45. 781. 35. 784. 10. 786. 5. 811. 5. f. Guilielmus.
 Rogerius fil. Arduini, com. Aureates 112. fil. Rogerius, Arduinus Galabro.
 Roggerius fil. Landonis, com. Calvensis 792. 1.
 Roggerius com. Siciliae et Calabriae, fil. Fancardi 707. 30. 757. 760. 1. 771. 25. 810. 50. fil. Roggerius.
 Rogerius comes 109. 45. 116. 10.
 Rogerius fil. Rogerii com. 112. 25.
 Roitcher episc. Tarvisiensis 249. 25.
 Roitger presb. Eichst. 249. 45.
 Roi tyrannus, dux Norman. 481. 20.
 Rolaincourt praed. Cam. (v. n.) 484. 20. cf. Rodulfus curialis.
 Rolandus Ascianus 674. 15.
 Rolandus Lucensis, fil. Sisemundi 689. 15. 745. 35.
 Roma, Romana urbs, Rome, Romme, Romni 4. 30. (Roma inundata? 40.) 9. 45. 52. 50. Roma univ. Latinitatis genera imperium 57. 25. 61. 20. 79—81. 96. 15. 124. 10. 125. 45. capta a Langobardis 81. 137. 60. 163. 167. 171. 174. 176. 179. 193. 20. 206. 10. 214. 220. 25. 225. 25. 229. 234. 237. 238. 288. 1. 288. 5. 295. 30. 296. 1. Roma pristinae libertati reddita 308. 25. 309. 5. 15. 313. 15. 320. 20. 337. 35. 340. 15. 344. 35. 346. 1. 365. 20. 367. 35. 371. 35. 372. 30. 403. 25. 404. 1. 407. 60. 414. 10. 419. 30. 431. 5. 444. 10. 448. 35. 449. 10. 451. 5. 457. 25. 511. 35. 514. 10. 515. 10. 519. 20. 55. 520. 45. 526. 25. 530. 50. 544. 10. 545. 40. 546. 1. 549. 25. 577. 45. 579—582. 584—586. 35. 589. 1. 599. 600. 20. 608. 40. 609. 612. 10 (?) 613. 10. 614. 616. 45. 620. 25. 624. 15. 626. 635. 640. 30. 643. 5. 647. 25. 653. 5. 654. 665. 35. 660. 40. 670. 20. 675. 20. 678. 1. 682. 683. 686. 687. 690. 692—695. 701—703. 705. 710. 40. 711. 35. 712. 714. 715. 717. 10. 721. 25. 729. 736. 1. 738. 40. 739. 741. 743. 30. 748—752. 760. 765. 45. 774—785. 788—797. 804. 35. 805. 30.

806. 808. 810. 811. 815. 45.
823. 827. 830. 840. 20. (aera urbe).
841. 84. 842. 16. (aerao). 850. 28. 852.
28. aera Constantianopolit. 792. 8. cf.
Romulidarius aera; Roma Capitolium
749. 28. castellum S. Augusti e. Cres-
centii civitas Leoniana; diaconia S.
Luciae; eccl. S. Benedicti, S. Boni-
fati, S. Iohannes, S. Laurentii in
Lucina et foris muros, S. Mariae
maioris, in Palladio et in turribus,
S. Nycolai, S. Petri, S. Petri, S.
Petri ad vincula; SS. Quatuor co-
nstantinensis; Iulia 643. 1. 750. 20.
778. 20. Iuliana apostolicorum 589. 8.
mons Gaudii s. Marti; patriarchatum
Lateranense; pons Melvius 11. 33.
pons S. Petri; porticus S. Petri Trans-
iberim; porta S. Petri 11. 33. pon-
ticulus 779. 20. via lata 11. 33. Ro-
manus portas v. Portus.
- Romana sedes, ecclesia, cathedra, ca-
put omnium ecclesiarum 8. 16. 167.
25. 330. 6. 338. 35. 406. 40. 528. 25.
532. 30. 539. 50. 542. 30. 549. 30.
848. 20. 861. 20. pontifices 284. 1.
Romanorum pontif. gesta 228. 35.
decreta 662. 30. registra 755. 20. Ro-
mani episcopi 718. 15. 748. 20. 749.
40. 750. 1. card. episcopi 761. 6. Ro-
manus abbas 131. 40. Rom. eccles. or-
dinarii 122. 20. Romanus pontificalis
662. 30. Romanus eccl. fideles, dux
Apulie et princ. Capuae 706. 10.
739. 20. archidiacon. archidiacon.
Hildebrandus; card. Balduinus, Guido,
Petrus Atenuit, Stephanus; card.
presb. v. S. Anastasiae, Apostolo-
rum, Calisti, Cecilie, Christophori,
Crispini, Eusebii, Praxedis; card. dia-
con. Crux, Eusebii, Praxedis; card. dia-
con. Aymericus; v. S. Agathae, Angeli,
Georgii, Lateranis; card. subdiacon.
Ermanus, Hildebrandus; card. abb.
v. S. Laur. foris muros; cf. Paulus
patr. Grad., Willelmus archiep. Rem.;
legati Rom. sedis 367. 10. v. Gobe-
hardus, Constant., Marinus, Richar-
dus Albonensis, Philippus; Romano
synodi 725. 47. 1. 1059. 237. 30.
Victor II. 1057. 690. 16. Steph. IX.
1057. 693. 25. Nicol. II. 1059. Apr.
705. 25. Alex. II. 715. 25. Greg. VII.
1078. 552. 35. 733. 33. 736. 25. 1079.
Febr. 728. 20. 1086. April. 748. 25.
Urbani II. 552. 35. Pasch. II. 1112.
Mart. 554. 25. 785. 1. 1116. Mart.
790. 40. Calisti II. 1123. Mart. 802.
- Romanum imperium 163. 15. 171. 173.
25. 225. 15. 287. 25. 391. 5. 403. 20.
nomen 403. 30. 451. 10. 497. 30. Im-
perator non nisi a papa eligendus 59.
10. Romanorum regnum. 656. 45. Ro-
manum obtabile solum 33. 35. Ro-
mani imperii cappellani 795. 5. 817.
5. 818. 50. 821. 5. 833. 840. 30. ma-
gister cappellanus Guibaldus 840. 25.
auditor 795. 5. 840. 45. index palat.
Guilfridus; camera, monaster. Ca-
stianense 816. 50. 818. 5. 821. 5. 825.
— 827. 830. 45. 834. 45. 842. 5.
sceptrum 839. 20. pomum aureum
59. 20. vertillum 817. 40. Romanus
orbis 51. 10. 52. 40. 53. 5. 57. 20.
171. 40. 790. 45. 792. 30. 811. 30. 812.
45. 821. 40. 823. 5. 825. 838. 30.
exercitus 826. 45. 827. 5. princeps
i. e. Iulius Caesar 403. 25. Romani
reges 237. 15. Romanorum senatus
populusque 792. 40. 793. 40. Roma-
nus populus 9. 45. 11. 15. 308. 30.
309. 5. Romani civitas 34. 40. 345. 45.
549. 30. Romana plebs 549. 30. Ro-
manorum meliores 704. 50. nobiles
238. 10. primates 265. 20. proceres
778. 30. 791. 20. Romanas urbis
praefectus ann. 1086. 749. 20. Bene-
dictus (1088.), Petrus († 1116.), s.
1118. 792. 20. Romani patricii, duces,
consules, senatores. — Pipinus 568. 5.
- Karolus Magnus 821. 25. Theodactus
(c. 920.), Albericus (954.), Marozza (959.),
Gregorius (979.), Iohannes Crescen-
tius (996.), Zazo (1001.), Romanus
(1015.), Albericus (1028.), Gregorius
(1032.), Heinrich III. (1046.), Grego-
rius (1064.), Genetius (1084.), Prola-
menus I., II., Lotharius III. 835. 10.
consules, senatores et populus 750.
29. 791. 20. senatores 801. 5. huiusmodi
779. 45. consules patricii et senato-
res 122. 20. patricius 8. 1. patricie-
tus 683. 1. 714. 20. 782. 10. patrici-
alis circulus 683. 1. 833. 10.
- Romanorum antiqua avaricia 285. 1.
451. 10. philargia 66. 35. Romam
camena e Gallia portatus 79. 20. fe-
bris 494. 1. 702. 35. Romanorum
historici 370. 40. historia 117. 25.
581. 30. 662. 25. Romanae leges 651.
19. 822. 40. Romanorum mos antiquus 79. 16.
Romanorum mos 792. 30. ordo 779. 55.
Romanus potentia 403. 20. privilegia
342. 40. Romanorum scripta 565. 5.
scriptores 373. 1. auctores 382. 20.
384. 15.
- Romani Hlyrici 31. 50. orientales 792.
10.
- Romani lacus 604. 15. 645. 15.
- Romania i. e. terra Constantinopoli-
tani imperatoris 102. 1. 697. 20. 738.
45. 743. 35. 766. 35.
- Romanos I imp. 23. 25. 622. 35.
Romanos II imp. 622. 35. 624. 50.
Romanos III imp. 666. 45.
Romanos IV imp. 722. 35. 827. 5.
- Romanus senator Rom., s. Gregorii,
v. Ioh. XIX. 68. 15. 69. 1.
- S. Romanus 579. 30.
- Romanus abb. congreg. Lateran. 828.
45.
- S. Romaricus 181. 10.
- Romuald, Romualt, Romualdus,
Romaldus, cf. Romoldus.
- Romuald, Romualdus ep. Constantiensis
246. 1. 249. 30.
- Romualdus ep. Port. 199. 15. 45.
- Romaldus abb. Bremet. 108. 1. 109. 33.
114. 5. 130. 15. 131. 15. 133. 15.
- Romualdus presbyter 745. 30.
- Romualdus advocat. S. Benedicti Salerni
706. 20. f. Iohannes.
- Romald fil. Grimaldi, dux Benev. 9. 5.
84. 45. 85.
- Romuleus mons, Roccamelone 82. 5.
84. 45. 85.
- Romulidarum urbs i. e. Roma 30. 30.
- Romulus rex 84. 45. 85. 5. 105. 5. 403. 1.
- Ronsa 636. 15.
- Rorich v. Hericus.
- Rosales 770. 30.
- Rosald, Roschald, sedes regia Danor.,
Roskilde 315. 20. 370. 5. episcopus
Roscydensis Willelmus; v. episcopi
in Seland.
- Roscemanus diac. card. (S. Georgii)
783. 50. 793. 1.
- Roscota castellum 745. 25.
- Rosellae, Grosselo; episc. Dodo 1071.
comitatus 745. 40.
- Rosendal, Rosenthal castr. et civitas
Hildesh. 861. 1.
- Rosente Riv. 611.
- Rosgveldon praed. 359. 25.
- de Rosicelle, fossatum 612. 25.
- Roscius v. Petrus.
- Roscelon v. Roscilio.
- Roswida abbat. Gandersb. 852. 1.
- Rota vicus Ven. 39. 35.
- Rota locus 616. 10.
- Roto eccl. dioc. Eichst. 247. 25.
- Rotari, Rotharis rex Long. 5. 40. 38. 10.
Rotbardus, Rothardus, Rotradus ep.
Cam. et Arelat. 205. 25. 417. 25.
422. 10. 443. 25. 444. 1. 445. 1. 446. 10.
447. 15. 448. 15. 449. 1. 452. 15.
454. 25. 462. 20.
- Rothardus episc. Suesion. 416. 10.
- Rothadus 439. 50. cf. Rolandus.
- Rotmundus 439. 50.
- Rodnash cella in Gallia, Rotnasce.
Rotnasce, Rematz in Brachet. pago
291. 1. 429. 20. 25. 464. 50.
- Rotomagus, Rotomogorum civit., Roto-
magenses 59. 30. 65. 35. 414. 20. 426.
40. 45. 461. 25. episc. Audouenus, S.
Hugo, Robertus; comites v. Nor-
mannia.
- Rotricus abb. S. Bertini 474. 30.
- Rotunda vallis 605. 10.
- Rotundulus cogn. Iohannis abb. Casin.
Roumalt v. Romuld.
- Routmundshöven eccl. dioc. Eichst.
247. 30.
- Rouzo custos eccl. Eichst. 250. 1.
- Roze episcopus Tervisianus 30. 10.
- Rozius 587. 40.
- Rubensius i. e. Ruborum ep. 720. 1.
- S. Rufi eccl. Capuae 685. 15. 736. 40.
745. 20. 797. 5.
- S. Rufinus ep. 693. i. q. Silvae can-
diae.
- Rufini porta Beneventi 594. 5.
- Rufinus Normannus 652. 50.
- Rufus Otto II. 635. 20.
- Rufius, Rovino 20. 10.
- Ruite eccl. dioc. Eichst. 247. 20.
in Rutiana, S. Iohannes.
- Rumaldus v. Romuald.
- Rumilly castr. Camer. 605. 1. 511. 20.
512. 15.
- b. Rumoldus Scotus, mart. 465. 15.
- Runi pop. Sclav. 312. 25. v. Rani.
- Rupi locus 611. 25.
- Ruscilio, Roscelon, Roscillon 502. 10.
comes Goffridus; vidi Gerardus de
Ruscillione.
- Rushoven 282. 35.
- Russa civitas 766. 15.
- Russanum 785. 25.
- Russia v. Ruzia.
- Rusticus ep. de Tervisio 8. 5.
- Rusticus Lutholius 39. 20.
- Rustitius locus 685. 20.
- Rustri pagus episcopus Brem. 289. 20.
290. 15.
- Ruta, Rute, Rute, Ruffe castr. Hild.
863. 25. 866. 50. 870. 30.
- Rutenberge 863. 20. v. Sifridus de R.
Ruteschirchen eccl. dioc. Eichst. 247.
40.
- Rutubi portus 313. 25.
- Ruzzi, Ruzia, Russi, Russia 311. 30.
312. 20. 318. 35. 319. 30. 324. 30.
339. 40. 372. 20. 373. 10. 374. 25.
375. 15. 376. 25. 383. 1. 640. 25. 652.
20. vidi Ostrogard Ruziae et Chun-
gard; Ruziae rex Gerzlef.

S.

Saba princ. Saracenorum 17. 40.
Sabaudiae com. Umberto III, Ame-
deus VI.

- Sabbatus fluv., *Sabbato* 594. s. 771. 45.
 Sabin-, *Savin-*
 S. Savina 525. ab. S. Sabinae eccles. in monte Aventino 509. 40.
 Sabianenses episc. Iohannes, Hubaldus, Crescentius, Conradus.
 Sabini 781. 20.
 Savinianus papa 581. 25.
 S. Sabini eccl. ad montem S. Leucii 673. 23. in Trevisano 612. 1.
 Sabinaensis ep. Silvester antip.; Savinus ep. Cansinus 740. 5.
 de Sabione episc. Ingenuinus.
 Sabinus Dalmatinus 803. 30. 808. 1.
 Sabucetum villa dioec. Cam. 407. 5.
 Sabucus mons 663. 13. 674. 15.
 Saburrus optimas Neapol. 9. 60.
 Sadelfrid diac. Lesimensis 633. 15.
 Sadelfrid iudex Capuanus 623. 1.
 Sadipterus 587. 35.
 Sagornino v. Iohannes Sagornino.
 Saisnes i. e. Saxones 519. 15. 523. 45.
 Sala cast. terr. Mutin. 770. 35.
 Sala prope Venafrum 685. 20. 744. 30.
 Sala flumen 310. 1. 313. 30. 338. 30.
 Salabuca iuxta Bifernum 645. 1.
 Salasianum 612. 30.
 Salarius pons 782. 25.
 Salbianus Venet. 18. 40.
 Salderichshusen eccl. dioec. Eichst. 247. 35.
 Salegenstad, Salegenstad abb. Hild., *Osterwik* 857. 15.
 Salehsch eccl. dioec. Eichst. 247. 35.
 Salomon v. Salomon.
 Salerna urbs 470. 25. Salernum 589. 20. 591. 30. 594. 5. 598. 5. 605. 35. 608. 609. 1. 622. 1. 624. 30. 646. 30. 652. 653. 1. 683. 45. 684. 30. 685. 5. 697. 15. 709. 25. 701. 728. 45. 735. 743. 10. 746. 25. 747. 30. 811. 10. 815. 45. 818. 30. 833. 35. eccles. S. Benedicti, S. Laurentii, S. Mathaei; archiep. Alfano I, II; principes: Siconolfus, Sico, Petrus, Ademarius, Guisiferus, Guaimarius II, Landolfus, Gisulfus, Guaimarius III, IV, Gisulfus II.
 Salica lex 411. 5.
 Salichus, Adam 645. 5.
 Saline cast. in Aprutio 649. 13. in Salinis, coen. S. Martini.
 Salinus fluv. Aprut. 664. 5.
 Salitus fons 85. 1.
 Sallanum 772. 20.
 Salliacum, *Sally* villa Camer. 433. 5. 453. 10.
 Salome uxor Ottonis comitis de Aale 857. 15.
 Salomon rex Indaeor. 339. 30. Salomon proverbialia 419. 45.
 Salomon, Salemo, fil. Stephani, rex Ungar. 339. 40. 352. 10. 674. 35.
 Salomon (ep. Constant.) 423. 30.
 Salpianus ep. 720. 1. pons 777. 30.
 Salvatoris linteum 625. 25. 649. 25. aliae rell. 720. 30. 721. Salvatoris sepulchrum Hierosolim. 58. 40. vid. Sepulchrum.
 S. Salvatoris coen. in territ. Aliphano 556. 40. abb. Adalgisa; eccl. Aquiceniensis 499. 30. 504. 20. in Camerata 634. 20. sub monte Casino 592. 35. 593. 602. 603. 10. 605. 610. 16. 612. 40. 648. 15. 635. 1. praepos. 602. 30. Garibold; altaria Salvatoris, Benedicti, Martini; civ. *San Germano* 603. 10. 648. 16. cf. S. Germani; Colla in Berlona, *Bell-Berlona* 480. 5. de Civitate 765. 25. in monte Cucurucus 708. 40. 733. 25. 767. 40. in villa Ham 455. 10. in Pontalougu 770. 35. ad Trestant 742. 35.
 S. Salvatoris ecclesiae Aterni 612. 15. in territor. Atinensi 683. 35. eccles. Auratensis s. Eichtetensis 245. 15. in Avezzano 607. 15. 632. 40. 673. 25. territor. Bovian. 649. 40. Cameracens. 501. 25. Capuae 685. 15. Caput aquis 607. 20. 633. 25. foris Casam maiorem 595. 10. de Cerreto plano 611. 25. supra Flumen, in Balva 607. 20. in agro cir. Mariciana 634. 15. Minervii 622. 5. 645. 15. Notalicci 82. 120. 25. de Seriole 645. 10. in civil. Tusculana 709. 25. 745. 15. Venet. 40. 5. 41. 1. apud Viculum 674. 15.
 S. Salvatoris altare Eichtet. 246. 20.
 Salustius, Sallustius 357. 40. 377. 30. 598. 5.
 Salutationum liber 795. 25.
 S. Salvius mart. 462. 20. 530. 20. S. Salvii mon. Camerac. 462. 20.
 S. Salvius mon. Casinens. 612. 1. eius eccl. in Plombata 612. 1.
 Salzburgenses archiep. Peldinc, Gebhardus, Conradus.
 Salzderheldenses duces v. duces Brunswicensis.
 Samba fluv. 448. 15.
 Sambuceta com. Pennensi 644. 30.
 Sambucetum 644. 15.
 Sampnium 815. Sempnia 834. 5.
 Samse insula, *Sangoe* 373. 25.
 Samson comes pal. 109. 45. 115. 30. 123. 5.
 Sancti, Sanctas, *Sains-les-Maryuon*, villa et mon. Cam. 459. 10. 470. 30.
 Sangretanus comitatus 764. 30. com. Oderisius, Oderisius, Berardus; Sangrorum comitum prosapia 802. 15.
 Sangrus fluv. 9. 25. 607. 35. 654. 45. 710. 40. haud procul ab urb. Benev.
 Sanssus, ins. *Sanseyo* 18. 1.
 Sanso fil. Alberti 734. 30.
 Santari solitarius 699. 700. 5.
 Santonensis, *Saintes* ep. Leontius.
 Sao fluv., olim Savo 622. 15. 632. 1. 685. 20.
 Saphinum 771. 30.
 Saphira 413. 5.
 Saphirus presbyter 648. 25.
 Saraceni, Saraceni 9. 65. 17. 40. 27. 30. 35. 10. 54. 15. 83. 40. 84. 15. 95. 10. 108. 110. 30. 112. 35. 114. 115. 122. 20. 313. 15. 339. 30. 367. 5. 444. 15. 510. 15. 535. 85. 545. 5. 576. 10. 578. 579. 596. 1. 597. 601. 603. 606. 608. 40. 609. 610. 612. 40. 614. 617. 621. 30. 628. 20. 634. 30. 635. 20. 648. 1. 650. 5. 651. 5. 652. 1. 675. 687. 40. 697. 45. 707. 728. 40. 734. 50. 743. 25. 751. 30. 757. 45. 765. 767. 30. 786. 35. 787. 789. 30. 807. 40. 841. 16. 842. 5. Saraceni generosus 55. 20. Saraceni principes 29. 49. v. Calphon (541), Seodan (867), Saha, Seodan; Saraceni in Africa et Hispania principes: Algall, Almutor; dux Masar (846); admirarii Volthumicus, Balacoth 1061. cf. Agaravi, pagani.
 Saracenicum castellum 628. 25. 637. 30. 697. 25. 741. 20. 745. 20. 834. 25.
 Saracenicus mons, *Pretora* 611. 1.
 Saracenus sculdais Benevent. 583. 15. 799. 15.
 Sarachildis soror Ableberti ep. Camer. 408. 40.
 Sarawardus 439. 50.
 Sardinia 9. 55. 11. 50. 713. 10. 757. 45. 758. 20. 773. 35. 786. 35. 795. 35. reg. Barzo, Torchytorius; ep. Benedictus, Bonus, Homodel, Albertus; archiep. Arbu.
 Sarebertus presb. 139. 50.
 S. Sarit corpus in eccles. S. Andreae Camer. 530. 20.
 Sarmatae, Sauromatae 173. 15. 180. 50. 285. 15. 376. 5. 405. 15.
 Sarzun, *Sarno* 616. 15. 619. 5.
 Sarnus fluv. 735. 45.
 Sarraconi v. Saraceni.
 Sarzanum ad Vulturum 730. 10.
 S. Saturnus 459. 10.
 Saucit, Sauchis, castr. Camer. 505. 1. 512. 25.
 Saund; Sarraconum princeps 20. 20. Seodan 604. 606.
 Saul rex Iud. 478. 10.
 Sauromatae v. Sarmatae.
 Sautesidum, *Sauchy-Cauchy?* dioec. Atreb. 411. 20.
 Sauvionir mons, *Montplastr*, dioec. Cam. 448. 15.
 Savia villa 412. 15. v. Squavia.
 Savin- v. Sabin-.
 Savus fluv. *Selle* 450. 10. 527. 15.
 Sawynge, *Sauringen*, dioec. Hild. 853. 45.
 Saxones, Saxonia 29. 15. 52. 50. 68. 30. 173. 20. 266. 5. 280. 281. 284. 285. 287. 288. 1. 289. 10. 290. 15. 291. 30. 297. 5. 10. 298. 30. 303. 40. 304. 1. 306. 35. 308. 5. 310. 10. 311. 20. 312. 15. 313. 5. 30. 317. 5. 30. 323. 1. 325. 25. 329. 10. 330. 20. 331. 5. 342. 20. 348. 10. 349. 10. (duces ib. 15.) 351. 40. 355. 30. 359. 35. 360. 1. 368. 15. 372. 10. 376. 35. 390. 5. 391. 1. 403. 20. 405. 15. 459. 25. 465. 25. 472. 45. 532. 15. 542. 30. 589. 1. 850. 45. 854. 20. cf. Saines.
 Saxones Teutonicis opponuntur 605. 50.
 Saxonum avaritia 344. 15. Saxoniae naturae vinum repugnat 331. 5. Saxonum pag. v. pag. Saxoniae a Carolo M. in provinciam redacta 288. 30. Saxoniae ducatus 308. 20. 842. 10. duxes Hadogato, Widichind, Brun, Lindolfus, Otto I. 623. 30. 624. 1. Hermandus, Benno I. Bernardus II. Ordolf, Magus, Lutharius, Heinrichus I, Heinrichus II; comes palatin. Fridericus; ducis filius 872. 40. maiores 438. 30. principes et nobiles 865. 50. 866. 1. orientalis limes 281. 60. limes trans Albiam 310. 20. 311. 1. Saxonum Transalbanii 355. 35. populi tres Tedmarsgot, Hotesta, Sturmarii; Saxonum colonia in Sitaswich 304. 15. colonia in Danis 308. 30.
 Saxonis, i. e. Germania 26. 15. 54. 15. 57. 15. 62. 15. 64. 5. Saxonum regnum, reges i. e. Germaniae 54. 10. 58. 45. 59. 1. principes 485. 1. 530. 10.
 Saxonis rex Theodericus 656. 40. 808. 5. Carlitus 601. 5.
 Saxonis Adelmodus, Iemens II.
 Saxonis calices 656. 35. 753. 40. 808. 5.
 Scadholz civit. Island. 385. 35.
 Scalchispurg 323. 15.
 Scaldis, Scaldia, Scaldus, Scaldh fluv. *Schelde* 179. 40. 299. 25. 428. 15. 465. 1. 493. 25. 534. 15.
 Scansfeld, *Schonsfeld*, eccl. 310. 10.
 Scandinavia 371. 30.
 Scania prov. 366. 15. Skania 282. 55.
 Scantia insula 172. 5. 371. 30.
 Scarane civitas Gothorum, *Skara* 326. 25. 378. 1. 381. 1. Scaranensis eccl.

371. 20. 378. 45. Scerriensis eccles.
368. s. episc. Thurgot, Gotescaucus,
Adalwardus senior, Aclinus.
Scaravaniensis ep., *Scarabania ad Istrum*,
Vigilias.
Scatinasus locus 609. 35.
Scanniperga ux. Gianli ducis 683.
Scauri Clivus 239. 10. v. S. Greg.
Scavi v. Scavi meridionales.
Savorum mons, agr. Venet. 22. 10.
Scavo presb. Hild. 849. 20.
Scobzaa fl., der *Sächelchenbach* 290. 1.
Schammach eccl. dioec. Eichstet. 247.
40.
Schelmas oppidum dioec. Camerac. (?)
483. 1.
Schereb villa dioec. Cam. 540. 20.
Schorsted, Chersted, Chyrensted, Tær-
sted dioec. Hildesb., *Sarstedt* 861. 1.
10. 862. 30. 863. 20. 864. 35. 865. 25.
Schirensee, Istrociniis ditissimi 264. 30.
Schonowia 861. 30.
Sciridus 741. 20.
Scintus cogn. Ioh. com. Pontiscurvi.
Scipionis somnia 284. 5.
Scirbeke dioec. Hildesb., *Schirbeck* 863.
45.
Scirbeki eccl. dioec. Brem. 334. 20.
sciama inter Romanas ecclesiam et
Heinricum IV. 848. 15. sciama inter
sedem apost. et imperium 861. 25.
Scitae v. Scythae.
Scitangium 611. 15.
Scilavi (septentrionales) 281. 35. 282. 5.
285. 5. 287. 1. 290. 30. 291. 1. 292.
20. 296. 5. 298. 20. 303. 10—316. 25.
318. 30—321. 5. 323. 5. 325. 25—
327. 1. 328. 25. 329. 49. 333. 15. 342.
25—345. 40. 347. 10. 351. 10. 363. 15.
367. 25. 373. 1. 374. 1. 377. 30. 391.
1. 443. 1. (Eclavrus 518. 25.) 851.
40. Slavonica clades 323. 15. 331. 15.
bellum 311. 5. Scilavi tributarii 298.
20. civitates 322. 1. 355. 5. 10. curia-
tinae regiones 341. 25. Slavonica
sinus 370. 10. lingua 55. 35. Slavonica
verba 343. 10. Slavorum negotiationes
trece 355. 35. Slavorum principes 333.
20. (dux 321. 26.) *Misalis*, *Naccen*,
Sederich, *Mysitwoi*, *Misaidrog*, *Uto*,
Gneus, *Hatibor*, *Anatrog*, *Gotescaucus*,
Heinricus, *Butus*, *Bisus*; Slavorum
marchio Theodericus; Slavania (Sclav-
onia 310. 1. 383. 1.) septentrionalis
281. 60. 282. 30. 307. 20. 311. 15
(Germaniae provinciis amplissima). 312.
1. 314. 30—316. 20. 318. 35. 320. 30
—323. 20. 324. 1. 333. 25. 337. 25.
342. 20. (Slavonia citerior 343. 1.)
344. 1. 354. 35. 355. 30. 364. 25. 366.
30—368. 15. 381. 10. Episcopi Sclav-
oniae cf. ep. Aldinburgenses, Bazis-
burgenses, Magnopolitani; Folwardus,
Reginbertus, Benno, Abbellianus, Ezze,
Iohannes Scotus, Aristo, Bovo.
Slavonia (Prussia) 640. 30. ep. S. Adel-
pertus.
Scilavi, Scavi (meridionales), Narrentoni,
Croati 16. 40. 17. 20. 18. 5. 19. 35.
20. 10. 22. 5. 30. 45. 31. 30. Scilavo-
rum rex 32. 25. Croatorum rex 32. 10.
Croatorum iudex 30. 40. Marianorum
iudex 17. 30. Narrentenorum princeps
32. 35. Scilavorum ducatus 21. 5. Prin-
cipes: *Misislavus*, *Droscaicus*, *Dom-
magous* s. *Domogoi*, *Tibimirus*, *Sede-
slavus*, *Brenamir*, *Michael*, *Su-
rigas*.
Slavonia, Scilavonia (meridionalis) 15.
40. 17. 30. 758. 38. 765. 40. 766. 20.
Scilavi castell., *Sclavus* 619. 30. 771. 30.
Sclavus II. dioec. Cam. 420. 5.
Sclavus cast. Fland. 535. 5. 544. 20.
scolarum magistri iuxta Rennum seu in
Gallia docti 281. 20.
S. Scolasticus 560. 20. 556. 25. 660. 1. vita
711. 20. 728. 15. enco. iuxta Tabum
612. 20. 687. 30. 834. 1. eccl. Cate-
tae 626. 1. 669. 1.
Scolasticus patricius et exarxus Ytaliae
11. 10.
Sconé, Scotia, *Schonen* 307. 15. 318. 30.
320. 5. 20. 356. 20. 369. 1. 370. 10. 371.
1. (regio Danor.) 373. 15. 376. 25. 378.
1. 380. 35. 383. 10. parrochia 371. 1.
ep. 381. 5. ep. Godebaldus, Bernardus,
Heinricus ep. Lundensis, Egiuo ep.
Dalboiensis.
Sconenberc eccl. dioec. Eichst. 247. 35.
Scopacallis v. Steph. Scop.
Scorzone in Aprutio 644. 25.
Scotia, Scotch, Scoti 318. 10. 355. 30.
366. 20. 367. 1. (Hyberniae incolae
372. 15.) 384. 10. 403. 20. rex 356. 5.
ad Scotos, hospitale Eichst. 252. 40.
Scowenborch, *Schaumburg* 867. 5. Scho-
winborch 869. 40. comites: Gherar-
dus, Ericus.
Scritefingi, -fini, -finni, incolae Suediae
366. 25. 376. 30. 378. 15. 25. 382. 20.
Scutula cast. Campaniae 769. 60.
Scuti, *Tschuden?* Finnor. orient. gens
373. 15.
Scythae, Scytae, Scitae 172. 306. 5.
324. 10. 339. 30. 374. 30. 535. 20. Sci-
thia, Scithica terra 172. 305. 5. 341.
25. 375. 20. 876. 30. Scithicae regio-
nes 372. 5. paludes, *Ostsee* 312. 10.
372. 30. 376. 5. cf. Meothicae paludes;
mare, *Ostsee* 372. 30. pelagus 311. 1.
372. 5. 30. litus 372. 30. 376. 5.
Scutari, Iohannia.
S. Sebastiani eccl. in Passarano 634. 15.
643. 25 (?).
SS. Sebastiani et Zosimi coen. Romae
s. *Pallaria* 729. 60.
Sebastianus mon. Casinensis 775. 40.
Sebbettesen fons, *Sedezet* dioec. Hild.
863. 46. Sibbhetessen 863. 50.
Sechardus comes 425. 25.
S. Secundinus dux legionis Thebeor.
345. 40. vita 746. 25. ecclesia 640. 10.
S. Secundi translatio 109. 15.
Secunianum 634. 20.
Secunium, *Suzo* 867. 5. Segunius, Sigo-
nius, Sigunus, Siusius civitas 79. 20.
82. 20. 95. arcus 82. 20. 95. 40. porta
Taurini 108. 20. eccl. S. Iusti.
Segusina vallis 80. 5. 99. 20. 109. 40.
115. 10. 121. 20. Alpes 122. 15.
Sederich, Sedericus princ. Slav. 315. 5.
327. 1.
Sedeslavus, Sedescavus ex progenie
Tibimiri, dux Scilavorum 21. 5. 20.
Sedulius de evangelis 747. 5.
Segnia, Signia, *Segni* 648. 25. 776. 783.
45. ep. Hieronymus, Bruno.
Segusium v. Secusium.
Sehardus ep. Hild. 848. 50. 852. 1.
Seiherus I. Lenensis (vas.) 453. 30. Wal-
teri II. patruus.
Seiherus II. Lenensis, frater Walteri II.
454. 1.
Seland, Selant, Selandia 282. 55. 307.
15. 318. 30. 320. 5. 366. 15. 369. 1.
370. 1. 373. 25. Selandenses s. Ro-
scylidenses episc. Gerbrandus, Avoro,
Wilhelmus.
Selenwic 391. 15. v. Sletwic.
Sellectanum 744. 10. 771.
Selice, porta civit. Camer. 523. 10.

- Sellis portus 187. 45.
Sellitulus f. Rossii 897. 40.
Sembel vel Pruzzi 205. 5. 327. 25. 374.
25. 377. 40.
Semland, Semlant, provinc. Pruzorum,
Semland 283. 5. 312. 25. 368. 10.
374. 25.
Senator ep. Torcell. 19. 45.
senatorum ordo 354. 5.
Seneca 747. 10.
Seniorectus praep. S. Mariae in Luro.
in Pica, dec. Casinensis, praep. Ca-
puae, abb. Casin. 564. 567—569. 20.
577. 40. 755. 25. 759. 789. 794. 807.
10. 809—816. 819. 10. 828. 829. 15.
844. 1.
Sennes archiep. Capuanus 774. 25. 785.
30.
Senocus ep. Elosensis 408. 15.
Senonica urbs 64. 35. Senonenses, Sen-
nenses archiep. Richerus, S. Amatus,
Venelo, Leticus.
Senosa locus 685. 25.
Sensualus 9. 10. Sensual 9. 20.
Serdan rex Sarac. 694—696. 16. Sau-
dan 20. 20.
Septem fratrum campus, prope Roman.
783. 25.
Septem fratrum castellum 637. 30. 793.
45.
Septem viae 611. 30.
septentrionis latitudo 365. 5.
Septesolis Romae 748. 40.
in Septimo 594. 5.
sepulchrum Domini Hierosolimitis 58. 40.
62. 25. 543. 50. 544. 5. 720 (candela,
lapis) 857. 1. S. Sepulchri monast.
Camer. (cf. S. Nicolai eccl.) 491. 10.
497. 5. 601. 20. 507. 15. 523. 5. 539.
45. S. Sepulchri eccles. Camer. extra
muros 536. 55.
Sequana 65. 25. 296. 15. 461. 25.
Sercia villa, *Sercia* 409. 45.
Serenus episc. Forinl. 12. 25. 46. 1.
47. 1.
Serenus pater S. Amandi 179. 5.
S. Sergius mart. 41. 30.
S. Sergi sive Serri et Bachi eccl. Tor-
cello-Venet. 41. 30. 43. 45.
Sergius I. pap. 10. 35.
Sergius II. pap. 284. 20. 307. 10. 417.
25. 597. 25. 599. 5.
Sergius III. papa 392. 1. 391. 1. 615.
25. 619. 1. I. Iohannes XI.
Sergius IV. papa 322. 1. 645. 40.
Sergius episc. 10. 15.
Sergius Amalbianus mon. Cas. 790. 15.
Sergius dux Neapol. (s. 877.) 609. 5.
Sergius dux Neapol. (s. 1014.) 651. 10.
665. 35 (mag. militum). 667. 10. 668. 5.
Sergius dux Neap. (s. 1071.) 720. 5.
Sergius dux Surrent. (s. 1071.) 720. 5.
de Seriole, eccl. S. Salvatoris 645. 10.
Serra, *Serra Capriola* 811. 5.
Serra maior, locus 674. 5.
Serraldus clericus Camer. 428. 45.
S. Servatius episc. Tongrens. 162. 163.
171. 60—176.
S. Servatii eccl. Traiecti ad Mossum
488. 1.
servitium imperiale 658. 10.
Servilianum 614. 20. 645. 15.
S. Serrvli, Serrvli monachi, monaster.
Ven. 15. 55. 16. 15. 34. 1. abbas Io-
hannes.
S. Serri v. Sergii.
Sesmaria II., *Siamara*, *la Semoy* 164. 5.
184.

- Sessonenses 473. 20. v. Suescion.
 Sesula 605. 25.
 Sessald v. Sessaldus.
 Setin locus Sardiniae 796.
 Setra 615. 24.
 Seulfus archiep. Remor. 424. 15.
 Severianus pap. 5. 40.
 Severiani sermones 746. 40.
 Severinus papa 10. 1.
 b. Severinus archiep. Colon. 162. 171. 25.
 S. Severini coen. in com. Teat. 612. 5. orator. Camer. 448. 35. basil. Colon. 438. 30. 442. 35.
 Severinus ep. Alia. a. Torcell. 12. 50.
 Severinus ep. Tuug. 171. 40.
 S. Severi ep. Casin. vita 569. 20. 794. 20. eccl. ad Voltam 662. 20. 732. 45.
 S. Severi eccl. Erford. 873. 35. cella Surrenti 619. 25. eccl. Ven. 15. 35.
 Severus Pertinax imp. 38. 40.
 Severus patr. Aquil. 8. 5. 44. 45.
 Severus ep. Parentinus 8. 5.
 Severus ep. Pragens. 249. 20.
 Severus ep. Tergestinae eccl. 7. 15. 44. 35.
 Sewardus, Sigwardus episc. Norwegiae 366. 15. 383. 20.
 Sexti comites 667. 20. 677. 6. Sextum castellum 710. 10. com. Pandulfus. de Sexto, eccl. S. Petri.
 Sibertus presb. Hild. 849. 15.
 Sibertus presb. Hild. 849. 25.
 Sibico ep. Spirensis 346. 25.
 Sica ux. Rob. de Buthone 773. 20.
 Sicambri i. q. Franci 176. 1. 285. 15.
 Sicco v. Ioh. XVII. pap.
 Sicefrid de Falsabris 774. 10.
 Sicelgaita v. Sikelgaita.
 Sichelardus princ. Benev. 578. 25. 596. 597.
 Sichelardus fr. Benedicti de Salerno 608. 35.
 Sichelfrid Capuanus 614. 25.
 Sicerus, Sigerus miles Cam. 499. 20. 504. 20. v. Sigerus de Lohes.
 Sicilia 9. 50. (a Saracenis vastata 9. 65.) 17. 50. 368. 30. 548. 35. 578. 20. 590. 10. 596. 1. 627. 30. 678. 676. 25. 697. 15. 703. 35. 707. 716. 40. 734. 40. 735. 758. 10. 766. 5. 779. 45. 786. 40. 792. 1. 811. 15. dux Robertus; com. Roggerius, Roggerius rex (vocatur Siculorum comes 825. 30. Syculus ille 819.); Siculi solidi 598. 25.
 Sico ep. Capuanus 620. 5.
 Sico princ. Benevent. 578. 25. 594. 35—596. 5. 599. 1. fil. Sichelardus, Siconolfus.
 (Sico) f. Siconolfi pr. Sal. 601. 25.
 Sico v. Sico 587. 35.
 Siconolfus praepos. S. Sophiae Benev. 700. 20.
 Siconolfus princ. Salerni 578. 30. 597—599. 601. f. Sico.
 Siconolfus com. Aquinensis 678. 5.
 Sictuna, Sictuna urbs Suediae 366. 25. 378. 30. 379. 1. 10. 390. 30. 361. 1. ep. Adalwardus, Tadicus.
 Siffridus v. Sigfrid.
 Siga-, Sige-, Sighe-, Sigi-.
 Sigebaldus cleric. 431. 5.
 Sigebardus ep. Spiriae 236. 50.
 Sigebertus III. fil. Dagoberti I. rex Francor. 164. 5. 180. 182. 184. 187.
 Sigebertus mon. 394. 40.
 Sigebodo aeccl. Hild. 850. 10.
 Sigeboth de Baloria (1111.) 778. 45. 779. 10.
 Sigebrechtshusen curt. Hild., Steiershausen 852. 25.
 Sigefrid, Sigifridus, Sigefredus, Siffrida, Siffrida.
 Sigefridus Danorum, fr. Halpdani 291. 20. 298. 10. 299. 25. 361. 35.
 Siffridus archiep. Maguntinus 861. 40.
 Siffridus ep. Hild. 859. 40—860. 10.
 Siffridus, Syffridus, nobilis de Queren-vorde, doc. Magdeb., ep. Hild. 865. 10. 866. 1. 867. 45. 869. 5.
 Sigifridus ep. Monst. 848. 1.
 Sigefrid ep. Sued. et Norwegiae, avunc. Aasmundi sive Osmundi 326. 10. 328. 30. 340. 15. 383. 15.
 Siffridus presb. Hild. 849. 20.
 Sigefredus dux Saxonum, socer Henrici II. 62. 15.
 Sigefridus marchio (Stadensis) 317. 10. (Sigifridus) fil. Gerardi I. comes Alsat. 469. 30.
 Siffrid comes de Blankenburch 859. 15.
 Siffridus de Homborch 870. 25.
 Siffridus de Rutenberge 863. 20.
 Sigefridusmor pius 289. 15.
 Sigehardus patriarcha Aquileiensis 247. 45.
 Sigilius abb. Stab. 188. 40.
 Sigerich rex Danor. 303. 5.
 Sigerus de Lohes, nob. Cam., fondator coen. Aquicin. 540. 35. cf. Sicerus.
 Sigewicus subdiae. Hild. 850. 5.
 Signis v. Segnia.
 Sigosina, Sigosina ci. v. Secusium.
 Sigrid Storrda, soror Bollilai 318. 20.
 Sigtrich, fil. Gudredi, rex Dan. in Anglia com. 314. 1.
 Sigwardus ep. Norw. v. Sewardus.
 Sikelgaita ux. Roberti Visc. 707. 20. 743. 744. 749. 20. 786. 45. 763. 35. 764. 40. 811. 5.
 de Sile, mons 562. 30.
 Sillis Num. terr. Ven. 19. 10.
 Silex 563. 1.
 Silla (dictat. Rom.) 359. 5.
 Sileo 478. 45.
 Silvae caudiae a. S. Rufinae ep. Hum-hestus, Mainardus.
 Silva S. Leodegarii, Le bois de Luchaux 409. 45.
 Silva plana 632. 30.
 Silvanectensis ep. Otridus.
 Silvester, Sylvester.
 SS. Silvester et Frontianus 110. 10. 118. 40.
 S. Silvestri coen. in Pireto 634. 20.
 S. Silvestri basilica 21. 5.
 S. Silvestri eccl. in Orni 611. 25. Pisse 792. 40. Teani 632. 1. in Valle de Fressu 685. 10.
 S. Silvestri de Doliola curtis 634. 40.
 S. Sylvester papa 145. 10. 171. 25. 829. 40.
 Silvester II. papa 527. 35. 642. 25. v. Gerbertus.
 Sylvester III. ep. Sabiniensis, antipapa 237. 45. 337. 35. 532. 30. 682. 15. v. Iohannes ep. Sabiniensis.
 Silvester presb. Larinensis 649. 1.
 Silviniacum coenob. 61. 35.
 Silvinius ep. 412.
 Silvodia portus mar. Adriat. 19. 25.
 Simachus senator 79. 25.
 Simeon v. Symeon.
 Simeon rex Vulgaricus 23. 5. 25.
 Symeon, Symon, sive Staphi, ep. in Helsingland 366. 15. 375. 20.
 Simon, Symon.
 S. Simonis apost. orator. Camer. 448. 30.
 Simon abbas mon. S. Gaii. 472. 1.
 Symon fil. Ugonis com. Molani 791. 40.
 Simon, Symon d'Olay fil. Hugonis II. castellan. Cam., Balduini V. comit. Hanon. nepos 508. 45. 507. 25. 45. 508. 5. 524. 30. 542. 40.
 Symon magus 166. 167. 487. 20. 751. simonis 49. 35. symoniaca philargiria 70. 30. pestis 322. 30. heresis 346. 25. Simplicius abb. Casin. 577. 1. 580. 25. 628. 40.
 Simundus ep. Halverstadens. 302. 10.
 Sina, Synai, Syna mons, Sines 58. 40. 346. 1. 642. 10.
 Sincicum praedium, Sontz prope Rhen. 346. 15. 359. 25.
 Sindulfus ep. Viennensis 468. 10.
 S. Sincicii corp. 293. 10. 294. 25.
 Sipiars urbs, Cervere 20. 10.
 Siphianus curtis 710. 20.
 Sipontum 565. 30. 598. 15. 676. 15. 703. 10. 710. 25. 818. archiep. Geraldus.
 Sitenbach eccl. dioec. Eichst. 247. 35.
 Sithiu 548. 5.
 Situenensis (Sitten?) ep. Ermenfridus.
 Siusius civ. v. Secusium.
 Sivardus ep. Mindena. 848. 25.
 S. Sixti corpus 293. 10. 294. 25. festi-vitas 18. 45.
 Sizo ep. Verdunensis 246. 15. 249. 20.
 Sizo subdiae. Eichst. 250. 1.
 Skagen promuntorium 369. 25.
 Skania 282. 55. v. Scania.
 skifati i. e. scyphati 743.
 Sladem, Sladno, Sladen castr., Schloden 862. 5. 866. 50. 870. 25. comites de S. 863. 30. 866. 45. 870. 25. Meinhardus, Meyneke.
 Sleswischmen eccl. dioec. Eichst. 247. 25.
 Slia lacus a. Danorum stagnum 367. 30. 35. 368. 10. 373. 5.
 Sleswich, Sliaswich, Sliaswig, Slierswig civitas et marcha 281. 45. 282. 1. 20. 295. 15. 300. 5. 304. 15. 306. 30. 307. 10. 312. 25. 318. 15. 322. 5. 325. 30. 332. 1. 333. 5. 340. 5. 342. 15. 335. 35. 398. 1. 368. 1. 369. 25. cf. Sleswic et Heitthe.
 Sleswicensis episcopatus 369. 1. episc. Horit (Hareduus, Haroldus), Adelbrecht a. Adalagus, Folgeract a. Folcbertus, Mares a. Maros, Esko a. Eccard, Poppo, Rodulfus a. Retolfus.
 Sleswicensis duces 672. 35.
 Smaragdus patriicus 7. 55. 8.
 Suedibach fl. 288. 15.
 Soissons 520. 45. v. Suescion.
 S. Sola 243. 25.
 S. Solae corpus 256. 15. elevat. 255. 15.
 Solacius, Solacius episc. Veronensis 7. 15. 44. 35.
 Soleda dioec. Hild. 868. 45. cf. Solide.
 Solemia villa Camer. 438. 20.
 Solempniacum monast., Solignac 181. 35.
 Solenhoven ecr. dioec. Eichst. 247. 35.
 Solesze dioec. Hild., Solachen 856. 25.
 Solide dioec. Hild., Solde 863. 30. cf. Soleda.
 solidi v. moneta; solidi micalati 785. 20. v. micalati.

- Soliman rex Turcorum 766. 35. dux Nicæa 767. 30.
- Solinus 312. 20. 375. 20. 376. 20. 379. 5. 384. 5. de miraculis 795. 5.
- solis accessus et recessus 385. 35.
- Solium in Sardinia 796.
- Sollonberg, *Sälberg* 338. 30. 345. 20. praepositorum dioec. Hammaburg. 345. 20.
- Soliman praed. d. Cam. 484. 30.
- Soltza, comecia ad -, dioec. Hild. 863. 30. 864. 20.
- S. Solutoria passio 109. 15.
- Solzchirichna eccl. dioec. Eichst. 247. 20.
- Somas fluv. 404. 5.
- Soonatus ep. Remor. 408. 10.
- S. Sophias coenob. Beneventi 552. 35. 578. 5. 579. 20. 584. 1. 586. 20. 589. 23. 606. 3. 608. 615. 15. 618. 25. 620. 621. 637. 25. 695. 1. 697. 10. 700. 701. 733. 35. 762. 45. 785. 35. 790. 40. orator. S. Benedicti; praep. Pergolus, Criticus, Gisepertus, Siconolfus; abb. Gregorius, Medelmus.
- Sophia, Suffia coni. Iustini 4. 40. 6. 20. 45. 7. 20.
- Sophia soror Otton. III. abb. Gandesh. 448. 40. 449. 1. 454. 30. 853. 10.
- Sora 581. 35. 605. 25. 634. 15. 665. 10. 668. 1. 756. 40. 762. 35. 768. episc. Palumbus, Iohannes, Hoffridus; com. 768. 30. Hildebrandus, Baldoinus; gast. Rainierus.
- Sorabi 281. 35. 284. 35. 298. 20. 304. 10. 313. 5.
- Soractes mons 781. 20.
- Sorleramus mon. S. Andreae Camer. 533. 5.
- Spaelina totius Dalmaciae metropolis, *Spalatro* 32. 35.
- Sparanus abb. S. Marini in Arci 758. 25. 799. 35.
- Sparros castrum 128. 2.
- spatharii honor 17. 35.
- Speigelberg 860. 20. v. Bernardus com. de Speigelberg.
- Spigianus locus 604. 1.
- Spinacius mons 592. 35.
- Spinacolum, *Spinazzola* in Basilicata 736. 1.
- Spinium, *Spigno* 693. 45. 744. 763. 40. 808. 30. dom. Adenulfus.
- Spira, urbs Nemetensis 192. 20. 246. 5. 255. 1. 266. 5. 547. 40. episc. Sigebardus, Sibico, Chnooradus, Einhart, Bruno.
- Spoletem, Spolegium 19. 45. 599. 609. 10. 773. 20. Spoletensis v. Camerini marchio 25. 1. Spoletinus ducatus 586. 1. 632. 10. 642. 55. 706. 25. 772. 15. dices Hildebrandus (790), Lambertus (860), Guido II. (876), Albericus (916).
- Spreng insula, *Spröges* 370. 35. 373. 25.
- Squavia, *Ecoteres* dioec. Atreb. 411. 20.
- Squillae curia 597. 20.
- Stebilis mon. 110. 15. 119. 40.
- Stabulans monast. *Stablo* 164. 5. 164. 185. 5. 187. 15. 193. 10. 838. 1. 839. 20.
- Stabulensis eccl. 140. 30. Stabulense cartularium 144. 35. abb. Remaculus, Papoleus, Sigillius, Goduigas, Weinfridus, Guibaldus.
- de Stabulo, eccl. S. Angeli.
- in Stabulo, eccl. S. Felicia.
- Stadium portus Albiae 317. 5. Stade 334. 20. 338. 30. episcopus 347.
35. marchiones Stidenses Sigafridus, Iho.
- Starkandus, Storchandus ep. Eichstet. 244. 5. 245. 30. 249. 15. 254. 40. 257. 5.
- Statuta pacti inter Venet. et Lang. 11. 25. cf. Venetiae.
- stauferi Romae 779. 45.
- Stiederach curia Eichst. prope Ungariam 261. 1.
- Stederdorp, Stiederdorp turris dit. Hild. 866. 30. 40.
- Steinbach fl. 289. 15.
- Steinberc eccl. dioec. Eichst. 247. 35.
- Steynbrugge castr. 871. 35.
- Steinkol, Stenkel v. Stinkil.
- Stencom loc. 857. 20.
- Stephi v. Symon.
- S. Stephanus (proton.) 355. 35. inventio 261. 15. transitio 794. 35. ref. Cam. 416. 45. 498. 1.
- SS. Stephani et Laurentii reliquiarum porciones Hild. 858. 40.
- S. Stephani praepositorum Brem. 338. 25. coenobium Terracinae 579. 20. 621. 20. 626. 30. 644. 35. 685. 30. eccl. Aquini 674. 10. Capulensis 43. 30. Capuae 607. 50. (episcopium) 668. 5. 797. 6. in monte Casino 648. 15. 757. 10. 772. 25. 775. 30. 814. 35. 815. 25. calla Casino 600. 10. eccl. Metensis 417. 1. 502. 1. in valle de Pectorano 633. 10. de Planella 734. 35. in valle Sorana 634. 15. (in Rivo vivo) 756. 40. 762. 35. in Verulis 746. 5. curia in Alifis 643. 20.
- Stephanus II. papa 585. 30. 586. 589. 10.
- Stephanus V. papa 301. 10. 302. 35. 390. 30. 613. 1. 614. f. Adriani 651. 55.
- Stephanus VII. papa 619. 1.
- Stephanus IX. pap. 249. 20. 534. 1. 577. 30. 622. 35. 692-695. 10. 702-704. 45. 753. 45. 808. 1. 828. 1. 838. 20. v. Fredericus cardin.
- Stephanus fl. Romani imp. Const. 23. 40. 24. 1. 25.
- Stephanus rex Ungrorum 62. 25. 321. 35. 627. 40. 674. 30. fl. Salomo.
- Stephanus card. 703.
- Stephanus patriarcha Const. 809. 50.
- Stephan patr. Grad. 10. 30. 42. 25. 45. 45.
- Stephanus ep. Caietanus 669. 1.
- Stephanus ep. Cam. et Atreb. 424. 10. 425. 20. 426. 1. 460. 20.
- Stephanus episc. Leod. 149. 190. 200. 201. 424. 5.
- Stephanus ep. Teanensis 606. 10.
- (Stephanus) ep. Troianus 715. 35. 720. 1.
- Stephanus abbas S. Laurentii 209. 40. 210. 10.
- Stephanus decanus Casin. 730. 35.
- Stephanus monach. S. Andreae Camer. 533. 1.
- Stephanus Veneticus mon. Casin. 734. 25.
- Stephanus presb. Aquinensis 674. 5.
- Stephanus presb. Larinensis 649. 1.
- Stephanus presb. Minianensis 670. 5.
- Stephanus fl. Surignae princ. Scavorum 32. 40.
- Stephanus nepos Meli com. Cominens. 655. 5.
- Stephanus Landianus Ven. 18. 40. 19. 1.
- Stephanus Capuanus 603. 35.
- Stephanus Coloprinus 27. 45. 28.
- Stephanus iunior fl. Stef. Colopr. 28. 20.
- Stephanus Normannus, Romae 780. 10.
- Stephanus f. Rozzi 657. 40.
- Stephanus de Sabulo Ven. 18. 40.
- Stephanus Scopacallia 41. 30.
- Stephanus 439. 50.
- Stephanus serrus 587. 35.
- Stercoff ep. Dan. 314. 20.
- Steten eccl. dioec. Eichst. 247. 25.
- Steyn - v. Stein-.
- Stigandus Normannus 652. 50. 655. 5.
- Stinkil, Stinkel, Stenkel, Steinkel nepos aut privignus Emundi regis Sueon. 341. 1. rex Sued. 341. 15. 356. 15. 380. 30. 381. 10.
- Stiplaga cortis, *Stiepel* 333. 35.
- Stirne eccl. dioec. Eichst. 247. 35.
- Stockem, *Stöckheim* vill. Hild. 859. 15. 860. 45.
- Stoderani pop. Slav. 312. 1.
- Stopenheim eccles. dioec. Eichst. 247. 25.
- Stouphemborch castr. dioec. Hild., *Staufenburg* 865. 35.
- Strata locus agri Venet. 17. 10.
- Stratiburgo civitas 167. 55. cf. Argentoratus et Argentinensis eccl.; Strazburg. ep. Heccilo, Heinrichus III.
- stratores Romae 779. 45.
- Stunenensis (*Osuna*) ep. Datto 1071.
- Sturis fl. in Hobat. 310. 10.
- Sturwald, Sturwold, Sturwoldia, Sturwald, castr. Hild., *Steserwald* 868. 10. 869. 10. 870. 5. 872. 15.
- Sturmarii, Transalb. Sax. 310. 10. 355. 10. Sturmarios prov. 345. 10.
- Sturgoe prov. Sax. 289. 20.
- Styx 312. 10.
- Suabibus gualdeus Marsorum 604. 5. fl. Rodepertus.
- Svalaveldus 243. 20.
- Suaningun eccl. dioec. Eichst. 247. 15.
- Suabicus, *Subiaco* 579. 30.
- Sueci 371. 30. Suedi, Suedis, 314. 1. 316. 30. 319. 5. 320. 20. 32. 322. 10. 323. 25. 326. 15. 327. 80. 332. 5. 339. 10. 340. 20. 356. 15. 30. 357. 1. 364. 22. 365. 5. 366. 15. 368. 15. 373. 15. 377. 30. 378. 25. 381. 1. 382. 10. 385. 25. 386. 5. cf. Sueones, Sueonia, Suevi, Suevonia, Suiga.
- Sueinotto, Suein Otto, Sueno, Suein f. Haroldi Blast., rex Danorum atque Normannorum 281. 20. 282. 1. 307. 5. 315. 5. 316. 25. 317. 1. 318. 5. 319. 25. 320. 5. 324. 15.
- Suein, Sueno, Suanus Estrithson, f. ducis Anglor. Wolf, rex Danor. atque Norm. 301. 20. 303. 1. 305. 15. 315. 1. 317. 1. 318. 10. 325. 5. 332. 5. 20. 333. 1. 339. 15. 40. 340. 342. 10. 35. 343. 25. 344. 10. 345. 1. 347. 25. 356. 20. 357. 1. 359. 30. 365. 10. 369. 5. 371. 1. 374. 10. 376. 15. 379. 5. fl. Thore.
- Suein fl. Canuti eiusque in Nortmannia succ. 281. 60. 332. 10.
- Suein Nortmannus pater Hardegon regis Dan. 303. 5.
- Suein fl. Goduini ducis Angl. 325. 5. 340. 5.
- Sueones, cf. Sueci, 280. 45. 281. 35. 282. 25. 283. 15. 287. 1. 292. 5. 295. 20. 296. 5. 303. 1. 304. 35. 305. 10. 311. 10. 317. 10. 326. 35. 327. 10. 340. 10. 341. 5. 372. 30. 373. 1. 374. 1. 375. 25. 376. 10. 377. 1. 378. 15. 379. 10. 381. 30. 383. 25. 387. 30. Sueones ulter. 357. 1. placitum gener. Sueonum 295. 25. reg. Sueon.: Anundus, Borrn, Olfeph 1. rex Danorum, Ring, Herich 1, Edmund, Hericus victoriosus rex Danor.

rum, Olaph H. Skautkonung, Anund Jacobus, Emond cogn. Gamul, Stinkil, Hericus II, Hericus Halastein, Amundger, Haguinus; satraps Gniph.

Sueonia 281. 46. 283. 10. 292. 10. 294. 5. 295. 35. 299. 35. 305. 15. 307. 15. 314. 30. 326. 20. 332. 5. 341. 10. 356. 15. 370. 30. 373. 20. 376. 15. 378. 16. 380. 6. 381. 15. 383. 1. Sueoniae apostoli Erimbertus, Othmarus sen., Folwardus, Gotthaldus, Sigafred, Grimkil, Rudolf, Bernhard, Gaudbertus postea Symon; episcopi v. epp. Bircaeneus, Dalhogienseus, in Helsingland, Lundeneus, in Scarene, Sictonienseus.

Suessia, *Sessa* 625. 15. 645. 25. 733. 20. 772. 15. 798. eoen. S. Benedicti; ep. Milo; com. 733. 25. dom. Goffridus.

Suessionis, Sueonica urbs, Sueosionense 65. 25. 417. 15. 441. 1. cf. Sessanense, Soisson; epp. Rothardus, Riculfus, Beroldus, Manasses; com. Ioannes; Sueosionensis comitatus 424. 40.

Suevi, Swevi i. e. Germani 263. 40. 285. 15. 376. 20. dux (Fridericus a. 1111), Conradus a. 1137. 822. 25. 832. 25.

Suevus, Guernerius 686. 1.

Suevi i. e. Suedi 319. 30.

Suevonia 304. 35. 305. 5.

Suevus ingenuus Cam. 484. 25. 530. 30.

Suggium v. Suium.

Suidger, Suiger, Suidgerus cap. Hermann archiep. Brem., ep. Babenh., postea papa Clem. II. 264. 35. 330. 5. 358. 20. 532. 40. 682. 40 (Saxo).

Suigie 345. 1. v. Suedia.

Suinabe eccl. dioec. Eichst. 247. 25.

Suivart 250. 30.

Suim, Sugiun, *Sujo* 664. 5. 697. 25. 717. 10. 734. 30. 741. 25. 745. 20. 756. 45. 759. 45. 763. 1. 768—790. 801. 30. 807. 809. 40.

Sulmo civitas 633. 10.

b. Sulpitius archidisc. 163. 30. 179. 20. 181. 25.

S. Sulpitius ep. Bituric. 408. 10. 410. 40.

Sulpicia (Severus) 698. 10.

Sulzpah, comes de —, 250. 30.

Sumatrap insula, *Samostrace* 24. 25.

Sungois, Sungois villa et mon. dioec. Camer., *Solignis* 465. 10.

Summucla, Adenulfus com. Aquin.

Sumusium ad Trutinum 644. 20. eoen. S. Nicolai.

Sundoldus archiepisc. Moguntinus 301. 10.

Supplicius ep. Tangr. 176. 15.

Supunicus vicus, *Shupinigi* 117. 40.

de Sardavalle, Robbertus.

Surgili 790. 25.

Surianum 585. 35.

Surigna princeps Sclavorum 32. 30.

Surrentum 619. 25. 672. 5. archiepisc. Iornnes; duces Guaimarius, Guido, Sergius.

Susanna Sarda 796. 10.

Susenhoven eccl. dioec. Eichst. 247. 35.

Susi vulgo dicti Siualii pop. Sclavor. 298. 20.

Sutheren, *Soltrum* dioec. Hild. 856. 40.

Sutrium, *Sutri* 642. 50. 796. 20. syn. a. 1046. 682.

Suxorianum coen. S. Ierusalem Romae 684. 1.

Swevi v. Suevi.

Syagrus dux Romanorum 285. 20.

Symbalicus patricius et stratigo 615.

Symbraun in Sardinia 796. 15.

Synodi: Nicœana 10. 20. 752. 40. Constantinopolitana prima 10. 20. Ephesi 40. 20. Calcedone 10. 20. Constantinopolitana secunda 10. 20. Constantinopolitana tertia 10. 20. Viennensis a. VI. 406. 40. Aurelianensis a. 549. 176. 20. in Mariano a. 588. 8. 1. Gradl 585. 5. 15. 43. 20. 44. 10. Romis a. 625. 408. 10. Romae a. 725. 47. 1. Noviomensis 614. 416. 10. Metensis 833. 417. 1. Sueonica 853. 417. 15. Metensis a. 562. 199. 20. apud Wormaciam 891. 302. 35. apud Triburiam 895. 301. 25. apud Altheim 916. 303. 20. Remensis in villa Trostlegio 824. 424. 15. apud Engulheim 945. 431. 1. Mosconensis 945. 431. 5. apud Montem S. Mariae dioec. Guca. c. 1020. 474. 5. Aquigrani 1023. 479. 50. Sutri 1046. 852. Moguntiae 1049. 282. 40. 346. 25. Remis 1049. 237. 35. 532. 35. Romae 1050. 237. 35. Romae Victorii II. 1057. 690. 50. Romae Stephani IX. 1057. 693. 25. apud Melphiam 1059. 696. 16. 705. 30. Romae Nicolai II. 1059. Apr. 705. 30. Romae temp. Alex. II. 715. 25. Romae (1078?) 552. 35. 733. 35. 736. 25. Romae 1079. Febr. 728. 20. Romae 1086. Apr. 748. 25. Capuae 1087. Mart. 749. 40. Beneventi 1087. Aug. 751. 40. apud Melphim 1089. 552. 35. Troise 1093. 552. 35. 762. 40. Lauduni 1094. 512. 60. 513. 30. Arvernenis sive Claremontana 1095. 595. 5. 517. 50. 544. 32. Turonensis 1096. 770. 15. Bari 1098. 553. 5. Romae Urbani II. 552. 25. Siervicensis sac. XI. ex. 366. 1. Pictavia 1106. 777. 10. Trecentis 1107. 519. 45. 545. 30. Beneventi 1108. 777. 40. Beneventi 1113. 785. 30. Ceperapi 1114. Oct. 786. 20. Troise 1115. 788. 40. Romae 1116. Mart. 790. 40. Remis 1119. 546. 45. Romae 1123. Mart. 547. 15. 802. 803. Remis 1132. 655. 25. Moguntina 1261. 251. 45. Lugduni 1274. 863. 10. Heidense concilium (quando?) 478. 35.

Syracusa, Syracusse 9. 55. 60. 675. 5.

Syria 538. 35.

S. S. ri eccl. Papise 101. 25.

T cf. D.

Tabe II., *Tano* 612.

Tabulenta locus 767. 40.

S. Taccianus 15. 5. corpus 43. 10. 44. 20.

Tacitus imp. 38. 50.

Tacitus hist. 378. 30. Taciti codex v. Cornelius.

Tadicus, Tadicco ep. Sictoniensis 366. 15. 381. 15.

Tamo camer. Oct. III. 33. 50.

Tanmarum 590. 40.

Tanagra fl., *Tanaro* 118. 40.

Tancridus (de Altavilla) 675. 676. 45. fl. Guillelmus, Drogo, Humfridus, Robbertus, Roggerius.

Tancrodus f. Marchisii 766. 10. 767.

Tancwart, Tangwardus ep. Brandenb. 249. 25. 367. 1.

Tanhusun eccl. dioec. Eichst. 247. 40.

Tanne eccl. dioec. Eichst. 247. 25.

Tantalus 549. 5.

taveni 619. 10. 620. 30. 735. 15. 784. 45. 811. 20. taveni Africani 374. 20.

Tarentum, Tarantum 8. 55. 17. 40. 19. 15. 595. 1. 40. 606. 15. 608. 40. 635. 20. 724. 35. eoen. S. Petri; ep. Drogo; Tarentinus fler. Danihet.

Tardassus Tarjanus 44. 6.

Tarsia in Calabria 774. 20.

Terraticum locus 13. 45.

Tarvisium; *Trevio* 144. 20. 40. 23. 30. epp. Raticus, Landanus, Roro, Roitcher, Wolfram; comes Raimbaldus.

Tasis ux. Ratchisi regis 585. 15.

Tasia ux. Waceonis 590. 40. 594. 20.

Tasso abb. S. Vincentii 581.

Tassile locus 595. 10.

Tato abb. S. Vincentii 581.

Tauacus fl. 187. 45.

Taurinensis urbs, *Torino* 81. 1. 101. 15. 103. 1. 107—111. 124. 45. turres et muri 127. 10. portus Sigutius, comitalis; eccl. SS. Andreae et Clemenciae, postea S. Benedicti, S. Andreae; epp. Claudius, Ammulus, Williclmus; Taurinensis ep. 345. 30. praepos. Riculfus; com. Rapertus; march. Arduinus, Maginfredus.

Taurini lacus 632. 25.

Taurinus abbas 131. 15.

Taxe civitas 612. 10.

Teanenense comites 628. 25. 629. 25. 676. 35. 681. 708. 15. comitatus 788. 30. com. Giulfus, Pandulfus pr. Cap. Laidulfus, Landulfus, Iohannes et Landulfus, Raol, Rao.

Teannum 578. 10. 579. 597. 10. 605. 5. 608. 35. 610. 20. 612—615. 622. 25. 630. 5. 632. 1. 643. 25. 677. 5. 684. 10. 708. 15. 710. 10. 808. 45. 820. 5. eoen. S. Bened.; eccl. S. Silvestri; epp. Lupold, Hylarius c. 550. Stephanus 867, Leo 879, Angelarius 889, Ardericus 949, Guillelmus 1071, Pandulfus c. 1120.

Teate civ. vetus et nova, *Chieti* 612. 15. eccl. S. Pauli, S. Petri, S. Teclae; porta monastica; marchia 661. 5. episcopatus 611. 10. comitatus 603. 35. 607. 10. 610. 30. 627. 55. 633. 1. 637. 25. 644. 30. 645. 661. 15. 687. 25. 709. 20. 731. 35. 738. 1. comites Transmundus 993, Atto c. 1030, Transmundus 1050.

Teclae v. Ticclae.

S. Teclae virgo 42. 15. 43. 1.

S. Teclae eccl. in Teate nova 612. 15.

Tedeus i. e. Tydides 315. 20.

Tedmargoi Transalb. Sax. 310. 10.

Tegeningen eccl. dioec. Eichst. 247. 20.

Tegrinenses (monachi) 848. 35.

Telesia, *Telese* 597. 10. 600. 35. 603. 30. 606. 20. 608. 25. 757. 1. 769. 20. 841. 45. gastald. Maielpotus.

Telgae civ. 381. 1.

Temmarius Aprutiensis 637. 15.

Temmo f. Teudelaui 649. 10.

S. Tenestri eccl. in com. Teatino 633. 1.

Teramense castellum, ad Garillanum 638. 25. 708. 35. 709. 1. 736. 30. 745. 20. 757. 25. 777. 20.

Teramnensis civ. et castaldatus, *Terni* 772. 15.

Terascio, *Thirache*, silva dioec. Cam. 450. 10. 464. 1.

Terebellus rex Vulgarum 10. 45.

S. Terentiani eccl. Larini 664. 20.

Tarentius 112. 45. 747. 10.

Tergestina civitas in Iatria 7. 15. 42. 10. 44. 35. ep. Tergestenses: Severus, Ondalger, Nicholfus, Heribertus.

Termulae, *Termoli*, Thermuleus civ.

- et comitatus 594. 25. 619. 35. 633. 647. 654. 45. 657. 15. 661. 35. 664. 20. 670. 5. 674. 20. 790. 30. 793. 15. ep. Leo c. 950. Nicolaus 1071.
- Termuletum** 633. 40.
- Terracina** 19. 35. 638. 1. 644. 35. 697. 5. 729. 30. 749. 25. 760. ep. Iohannes 934. Ambrosius 1054. Benedictus c. 1100. Gregorius 1112; coen. S. Stephani; eocl. S. Andreae, SS. Petri et Cesarii, S. Nicolai; porta Albina 771. 35.
- Terrae matoris, Torre maggiore**, abbas 715. 35. 716. 3. Benedictus.
- terrae rotunditas** 355. 35.
- Terranea** 590. 35.
- Terions, Tortona** 101. 20.
- Tertullus patricius** 579. 35. 580. 10. 827. 20. f. Placidus.
- Terwanenses** ep. S. Aodomar, Drogo.
- Testardis, Guillelmus** 714. 35.
- testimonium septem episcoporum** 852. 50.
- Tetto, Tiedo, Tetho, Teddo** ex Saxonibus matoribus, S. Severini Colon. praep., post episc. Camer. et Atrab. 438. 15. 439. 1. 440. 5. 441. 40. 442. 1.
- Tetenheim** eocl. dioc. Eichst. 247. 40.
- Teudalusi f. Temmo** 649. 10.
- Tendo dom. Sculcolae** 757. 1. 769. 10.
- Teuperas miles** 33. 60.
- Teuto praepos. Casinensis** 677. 1.
- Teuto fil. Teutonis de Aprutio** 644. 25.
- Teutonica regio, Teutonica**, 27. 30. 4. 624. 15. regnum 31. 25.
- Teutones, Theutones, Teutonici, Teutoniqui** 31. 20. 287. 25. 451. 10. 579. 25. 623. 5. 624. 15. (reges). 641. 1. 683. 20. 714. 20. (rex). 715. 15. 757. 30. 780. 781. 1. 782. 5. 791. 30. 805. 50. 841. 1. Teutonici episcopi 854. 25. lingua 62. 20. 237. 10. 779. 35. terra 624. 15.
- Texandria** 190. 1. 193. 45. 194. 10.
- textores heretici** 540. 35.
- Tharsus** 767. 45.
- Thebeorum legio** 345. 40.
- Theobaldus, Tobaldus, Totboldus, Totboldus, Dietbolt**.
- Theobaldus** card. S. Anastasiae, el. papa Celestinus 894. 40.
- Theobaldus** ep. Castellanus 720. 5.
- Dietbolt** episc. Veronensis 249. 25.
- Theobaldus praepos. Casinensis**, deinde S. Liberatoris, deinde abb. Casinensis 577. 30. 622. 35. 625. 626. 5. 627. 637. 1. 641. 25. 643. 15. 653. 654. 661. 669. 683. 25. 720. 30. 828. 50. 837. 40. 838. 25.
- Theobaldus cleric.**, Camer. sedis invasor 418. 40.
- Theobaldus** cogn. Tricator, com. Carnoti 65. 20.
- Theobaldus marchio** (de Vohburg 1111.) 773. 45.
- Tobaldus** vir nobilis 773. 20.
- Thiethericus** subdiac. Hildesh. 850. 5.
- Thiethirga, Thiethirga**, ux. Lotharii II. regis 199.
- Thietgudus** archiep. Trev. 199. 20.
- Thietfridus** ep. Tull. 184. 25.
- Theoardus, Deotheadus, Thiethardus**.
- S. Deotheadus** 243. 30.
- Thiethardus** abbas Herfeldiae monast., episc. Hildesh. 848. 50.
- Theoardus** episc. Trai. 152. 153. 45. 162. 182. 40. 185. 40. 188. 192.
- Thiethardus** scolar. Hild. 850. 10.
- Thiethelmus** mag. scol. Brem. 309. 10.
- Theodelinda** uxor Warnefrid 591. 10.
- S. Diethericus** 243. 25.
- Theotmarus, Theodemar, Thiedmarus, Tymme, Thietmarus, Tietmar, Tetmarus, Deithmarus**.
- Tietmar, Dietmarus** ep. Curienis 246. 1. 249. 30.
- Thiadmarus** seu Tymme, Thietmarus, Deithmarus reg. capellan., ep. Hild. 333. 5. 849. 5. 853. 5. 45.
- Theotmarus archiepisc. imper. Arnulfi** 423. 55.
- Theodemar** abb. Casinensis 577. 10. 578. 10. 588. 592. 614. 55. 629. 30. 775. 50. 828. 45.
- Thiethmarus** presb. Hildesh., post monachus in monte Casino 849. 10.
- Thietmarus** diac. Hildesh. 849. 45.
- Theodmarus, Thiedmarus, Thietmarus, frater duc. Bernardi Sax.** 329. 20. 332. 30. 338. 5.
- Thietmarus comes** 855. 40.
- Tetmarus** 439. 50.
- Theodericus, Thieodericus, Thiedericus, Teodericus, Thiodericus, Thiodericus, Thidricus, Thidricus, Tydericus, Tedericus**.
- S. Teoderici** corp. Magdeburg. 430. 40.
- (Diethericus II.)** archiep. Coloniensis 872. 35.
- (Diethericus)** archiep. Magdeburg., dictus: bishop Kogelwyt 871. 5.
- b. Theodericus**, ep. Camer. et Atrab. 416. 50. 417. 5. 418. 1. 430. 40. 446. 40.
- Theodericus** ep. Lugdunensis 408. 10.
- Theodericus, Thieodericus I.** ep. Mettensis 236. 50. 444. 30. 847. 40.
- Thiodericus, Theodericus II.** ep. Mettensis 468. 10. 488. 1.
- Theodericus** ep. Mindens. 297. 35.
- Diethericus** ep. Wirtunens. 246. 1.
- Thidricus** episcopus 298. 30.
- Theodericus cancell. Heinrichi II.** 657. 10.
- Theodericus** abbas Gemetic. 462. 5.
- Theodericus** abb. S. Michaelis Hild. 858. 45.
- Diethericus praepos. Eichst.** 250. 5.
- Thidricus** capellan. Hormanni archiep. Hammab. 330. 5.
- Teodericus cleric. Camerac.** 429. 10.
- Thiodericus** diac. Hild. 849. 40.
- Thiodericus** diac. Hildesh. 849. 45.
- Thiodericus praep. et diac. Hild.** 849. 45.
- Theodericus** diac. Hild. 849. 45.
- Thiodericus** subdiac. Hild. 850. 5.
- Thiodericus** subdiac. Hild. 850. 5.
- Theodericus rex Francorum**, fil. Brunehildis 79. 20. 122. 15.
- Theodericus, Thiedricus, Thidricus III.** fil. Clodevei II, rex Frano. 188. 5. 285. 30. 409. 30. 410. 5. 411. 5. 412. 5.
- Theodericus rex Gothorum** 79. 25. 102. 15. rex Italiae 580. 20. 827. 1. status 79. 25.
- Theodericus rex Saxon.** 656. 40. 608. 5.
- Theodericus Tullensis**, dux Lotharing. superioris 481. 1. 485. 5. 530. 45.
- Theodericus marchio Scavorum** 321. 25. 30.
- Theodericus** com. Catiatae 597. 20.
- Theodericus** de Alasit, fil. ducis Alsaciae, comes de Alsat, comes Flan-
- drise** 501. 25. 507. 50. 508. 25. 523. 45. 525. 35. 549. 20. fil. Petrus ep. Camerac.
- Theodericus** com. Gaudensis 471. 5.
- Theodericus** com. Hollandiae 229. 20.
- Ydericus comes** de Werringerode 871. 35.
- Thiadericus** comes 317. 10.
- Theodericus** de Alten 859. 25.
- Theodericus** de Avenis miles 541. 30.
- Theodericus** (de Honhamela) 860. 30.
- Theodericus** de Stockem 860. 45.
- Tedericus** Asulanus 674.
- Theodericus Capuanus** 603. 40.
- Theoderici** mons alodium Camer. 484. 30. 529. 15.
- Tiethelmus** 439. 50.
- Thietricus** episc. Leod. 195. 45.
- Tetwinus** 439. 45.
- Theodinus, Tadinus**.
- Todinus, Theodinus**, f. Berardi, com. Marsorum, diac. card. 551. 710. 39. 715. 5.
- Theodinus** com. Balv. 731. 30.
- Theodinus** de Trivento 742. 35.
- Todinus, Theodinus**, servus Basilii 626. 1. 666. 667. 670. 30. 677. 1. 737. ux. Marotta.
- Theodolus Dimini** 764. 45.
- Theodora** uxor Pandolfi Salern. 563. 5.
- S. Theodori** miraculum 767. 20. S. Theodori martyri. rel. Cameraci 416. 45. eocl. Aterni 612. 15. Venet. 25. 30.
- S. Theodoros** ep. Papiensis 101. 15.
- Theodoros** abb. congregationis Lateranensis 581. 5. 828. 45.
- Theodoros** nomenclator 592. 30.
- Theodorus** haeret. 10. 25.
- Theodori** (Theodul?) eglota 747. 10.
- Theodosius** Magus imperator 10. 20.
- Theodosius** imperator 11. 30.
- Theodosius** fil. Mauricii augusti 6. 10.
- Theodosius** patricius 17. 35.
- de Theodosio**, curtis 633. 40.
- Theophanius** de Sicilia, ep. Antiochiae 10. 15.
- Theophani** cosmographia 566. 30.
- Theophanu** imper. coni. Ottonis II. 127. 347. 20. 687. 5.
- Theophilactus** Rom. senator 651. 25.
- Theophilactus** stratego 614. 15.
- Theophilactus**, fil. Gregorii, v. Bened. VIII.
- Theophilactus**, fil. Alberici, vide Benedictus IX.
- Theophilus** abb. congreg. Lateran. 828. 45.
- Theophilus** 536. 15.
- Theopropus** 590. 30.
- Theotimus** ep. Scytarum 324. 10.
- Thermule** v. Termuis.
- Thilo** v. Thule.
- Thodelo** diac. Hild. 849. 45.
- Tholf, Theolf** episcop. in Trondemnis (Norw.) 366. 15. 383. 20.
- Tholosantes** pop. Slav. Witzorum 312. 1. 344. 5.
- S. Thomae** eocl. in Betuge 649. 5. ep. Vellam frigidam 791. 20. 752. 35. terra, ad Piscarium 611. 20.
- S. Tomas** ep. Cantuariensis 252. 35.
- Thomas** episcopus 417. 5.
- Thomas** notarius 241. 45.
- Thor** idolum Sueon. 328. 1. 379. 15. 380. 1.
- Thore** cogn. Magnus, fil. Sueini 343. 40.
- Thore** uxor Olaph, f. Th. 319. 10.

- Thore conebica Saeni 361. 35. 343. 40.
 Thorgatus v. Thurgot.
 Thori v. Zori.
 Thrucco, Trucco, Truccus, fl. Haccensis, rex Norw. 318. 5. 319. 10. 320. 1.
 Thud insula, *Tated* 373. 25.
 Thule, Thyle, Tyle, Thile 283. 10. 334. 15. 385. 1. 396. 10. 548. 35.
 Thunium, Thunium-Episcopi, villa Camer. 507. 25. 508. 35.
 Thurgot, Thorgatus, Thurgotus, primus episc. Scarasnae 326. 25. 328. 25. pr. Goth. ep. 378. 1.
 Thuringia, Toringia, Thuringea, Thuringi, Foringi vel Saxones 176. 5. 284. 5. 285. 1. 30. 286. 1. 287. 5. 313. 30. 403. 50. Thuringiae saltus 239. 1. dux Hermenfridus; Imperator Henricus cogn. Raspa.
 Thurolfus, Turolfus ep. ins. Orchedam 366. 20. 384. 15.
 Thusburg, *Duisburg* 256. 25.
 Thyle v. Thule.
 Tiberis, Tyberis 7. 40. 749. 50. 780. 40. 781. 35. 782. 25. 792. 20.
 Tiberius imperator Rom. 38. 25.
 Tyberius Constantianus augustus 3. 40. 6. 15. 7. 20.
 Tyberius fil. M. ricii aug. 8. 10.
 Tyberius imp.? caesar? 10. 5.
 Tyberius II. imp. 581. 40.
 Tibimirus princ. Sclavor. 21. 5.
 Tiburtina civ. 642. 30. 743. 30. 840. 35.
 Tickle, Tecce rivus 645. 30. 662. 1.
 Ticinum, Ticinensis urbs, *Pavia* 28. 35. 31. 5. 33. 25. 35. 1. 101. 102. 30. 103. 25. 615. 45. cf. Papii.
 Ticinensis com. pal. 770. 40.
 Ticinus fluv. 101. 30. 116. 5.
 Tiele locus 471. 50.
 Tieno praepos. Eichst. 249. 45. 250. 1.
 Tiesatia, *Tyhsage* 177. 45.
 Tiedo episc. Camer. v. Tiedo.
 Tigris miles ingenus Camerac. 530. 35.
 Tigris Paradisi ann. 52. 20.
 in Tilia, S. Benedictus.
 Tiliata 772. 45.
 Tiliodium, *Tilloi*, vill. Cam. 450. 45.
 Timari mons 809. 5.
 Tirille, Tyrille, *Terelle* 731. 45. 789. 40. 805. 10. 809. 1. 817. 25. 839. 40.
 Tischingen 251. 40. 252. 5.
 Titus imp. Rom. 38. 30.
 To - v. Theo.
 Tobias 262. 35.
 Todici 714. 35. 803. 15. S. Angeli civ. et poss.
 Todinus v. Theodinus.
 Toki-dux Wislondensis 323. 35. fl. Odinkar iunior.
 Tolomeus v. Ptolemeus.
 Tollastain et Hirsperg, comes de -, 247. 25.
 Tollenstein eccl. dioec. Eichst. 247. 35.
 Tolosa 173. 20.
 Tomichis abb. Casinensis 577. 5. 587. 528. 45.
 Torcellus insula Venetiae 5. 45. 10. 1.
 Torcellensis lacuna 19. 40. Torcellanus episcopat. 39. 40? epp. Maurus qui et Mauritus, Iulianus, Deusdedi I, Honoratus, Vitalis, Severinus, Dominicus I, Iohannes, Deusdedus II, Senator, Dominicus II, Vitalis Ursolot; Torcellanus populus 40. 20.
 Torcellus Arius 39. 15.
 Torcinum 710. 10.
 Torinacum com. Virmand. 424. 40.
 Torkytorius rex Sardiniae 714. 1. 795. 35.
 Tornacus, Tornacensis urbs, *Tournay* 173. 20. 404. 5. 405. 20. 460. 25. 483. 10. 484. 15. 505. 50. 518. 5. 520. 25. 534. 50. 538. 5. 542. 50. eccl. 544. 20. ep. Hugo.
 Torocelos monticulus, *Trocchio* 628. 25.
 Toronianus locus 594. 10.
 Torpellianum 648. 30. eccl. S. Michaelis.
 Tortianus balbus 655. 5.
 Tostia, Tosti, fil. Gudoini duc. Angl. 325. 5. 340. 5.
 Tosti, Tostinus, fr. Haroldi 376. 5. 537. 25.
 Totilas rex Gothorum 4. 30.
 Tota soror episc. Gunderhari II. 249. 15.
 Tracia 615. 15.
 Traianus imper. Rom. 38. 30.
 Traiectum, *Traietto*, iuxta Garilianum 590. 25. 615. 763. 50. comitatus 693. 45. 744. comites 651. 1. Mariani 1058. Lando nepos eius.
 Traiectum civitas, ad Mosam, *Mastricht* 298. 30. 487. 50. ep. S. Radbodus.
 Traiectum ad Rhenum, *Utrecht* 173. 10. 174. 40. 175. 176. 20. 178. 185. 191. 194. 198. 360. 1. 471. 10. 472. 30. 485. 1. 487. 40. 530. 45. 532. 1. Traiectensis oppidum 477. Traiectensium plebs 145. 40. 182. 5. Traiectenses 180. 5. 192. 50. pontificatus 191. 50. Traiectensis aedes 161. 35. 177. 25. cathedra 162. 30. 164. 1. 182. episcopatus 163. 40. ecclesia 182. 20. 193. 45. epp. Munulfus, Gundulfus, Perpetuus, Eberhardus, S. Iohannes, S. Amandus, S. Remachus, S. Theodardus, S. Lambertus, Alkaidus, Wilhelmus de Ponte, Conradus.
 in Trane 590. 35.
 Transanis urbs, Trane iuxta Garilianum 590. 25. 615. 763. 50. comitat. 693. 744. comites 651. 1. Mariani 1058. Lando nepos eius.
 Transquilus vicus 58. 1. v. a.
 Transalbi 280. 45.
 Transalbiani Saxones, Transalbiani prov. 288. 1. 291. 15. 292. 20. 304. 1. 310. 10. 311. 25. 316. 1. 326. 35.
 Trans aquas, loc. 634. 15.
 Transcornati servi 101. 15.
 transmarinae seu barbarae provinciae 61. 10.
 de Transmonte, *Tramont* 587. 15.
 Transmundus v. Trasmundus.
 Transrhenenses i. e. Germani 431. 45.
 Transiberim, *Translere* 750. 782. 15.
 Transiensis urbs, *Tras* 32. 20.
 Transi monachus 645. 15.
 Trasectus, pantanum 644. 40.
 Trasmundus, Trasmundus, Trasmundus.
 Trasmundus abb. Tremitanensis S. Clementis, ep. Balbeus, fl. Oderinii comitis Marcorum 551. 15. 715. 25. 716.
 Trasmundus praepos. S. Liberatoris 818. 20.
 Trasmundus de comitibus Marcorum, nepos Gentilis 762. 30.
 Trasmundus com. Testinus (993.) 636. 1. 662. 5. fl. Atto.
 Trasmundus com. Teutia, fl. Attonis c. 1053. 626. 35. 686. 30. 687. 25. 688. 689. 50. 690. 25. 701. 5. 742. 40. 745. 1.
 Trasmundus consiliarius Crescentii com. Marr. 844. 5.
 Trasmundus Beneventanus 595. 1.
 Trasmundus clericus Aprut. 637. 20. 644. 20.
 Trasmundus clericus 641. 20.
 Travenna flumen, *Tras* 310. 30. 367. 35.
 Travenna silva, *Trasmors* 310. 25.
 Travarus episcopus Camer. et Atrch 415. 5.
 Trebicum castellum 781. 25.
 Treccassius pagus 58. 1. Treccas, Treccas, Treccassina urbs, Troica, *Treyer* 173. 10. 519. 45. 545. 30. Treccorum episc. Manasses; Treccorum comites Heribertus, Odo.
 Ad Trefone, locus Liburiae 622. 15.
 Treteccensis v. Traiectensis.
 Trelicium 590. 40.
 Tremitanensis insula et coen. *San Nicola* 591. 25. 687. 20. 698. 700. 45. 715. 30. 716. abbas Adam, Trasmundus, Ferro.
 de Tremiti, eccl. S. Iacobi.
 Trepurium 590. 35.
 de Trequanzano, mons 773. 20.
 Tresidius Teatinus 645. 20. 662. 5.
 Trestra fluv. 742. 35.
 treuga Dei, Domini 69. 35. 474. 10. 485. 25.
 Treveris, Treberis, Trebirorum metropolis, civitas, Treberica urbs, Treverenses 163. 167-169. 50. 171. 55. 261. 10. 298. 35. 471. 5. archiepp. S. Eucharius, S. Valerius, Agricola, Paulinus, Tiegodus, Modaldus, Heddi, Bertulfus, Poppo, Eberhardus, Wilhelmus, Landulfus.
 Trevisanum 612. 1.
 Tribonianum castellum 674. 15.
 in Tribio, eccl. S. Benedicti 649. 41.
 tribunal palatii ducal. Venet. 36. 25.
 Tribunus cognom. Menius, dux Venet. 27. 10. 29. 20. 40.
 tribuni Venetici (1). 10. 13. 10. annui 15. 15.
 Triburis 245. 10. 255. 1. 354. 1. 485. 20. 530. 50. 531. 45. synodus 301. 25.
 tributum Danis ab Anglorum rege oblatus 339. 15.
 Tricium, locus 613. 15.
 Tridanti ep. Agnellus, Hatto, Gebhardus.
 Trigrameri pag. episc. Brem. 289. 25.
 Trifidus mons 601. 30.
 Trincasocce s. Trincloste, Raldulfus.
 Trinius fluv. *Trigno* 633. 15. 645. 30. 662. 1. 664. 20.
 S. Trinitatis eccl. in Casa aurea 607. 1. praepos. Celus (874.); s. i. in eccl. Casinensi 648. 10. coen. ad Cavam 646. 30. 696. 1. 700. 30. abb. Alferius † 1050; eccl. Termulis, in Petra Hermerisi 633. 20. 647. 35. Roccaldensis 315. 20. S. Urbano 709. 35. 746. 20.
 Tristannus Normannus 676. 15.
 Tristayni (rectius Trostayni) fl. Robertus 778. 5.
 Triventum, *Trivento* 742. 35. ep. Leo c. 950. Alferius 1084. Iohannes 1109.
 Tritulus nobil. Gradensis 17. 15.
 Trogoditeae 376. 5.
 Troia urbs Capitatae 63. 20. 470. 30. 625. 30. 634. 35. 655. 1. 661. 1. 707. 15. 744. 10. 764. 20. 773. 5. 786. 10. 818. 15. 841. 1. ep. Stephanus (1071.)

- ryaad. (1093.) 552. 35. 762. 40. (1115.)
 768. 40.
 de Troia, fons in com. Test. 611. 15.
 Troiana 403. 1.
 Troiana gens chron. 795.
 Troise v. Treca.
 Troandemil. Troandempis. Troandem
 Nortmannor. metropolis 283. 10. 327.
 30. 341. 20. 383. 5. 10. 384. 10.
 in Tronto (Sv. V.) 590. 30.
 Trostus fluv. 674. 25.
 Trolegium villa dioc. Rem. 424. 15.
 Trostianus 799. 45.
 Frostani fl. Robertus 766. 10.
 Trouneveld eccl. dioc. Eichst. 247. 25.
 S. Trudo 164. 1. 182. 183.
 Tröbenmotingen eccl. dioc. Eichst.
 247. 25.
 Truscina villa Flandriae, *Dronghene*
 448. 40.
 Trutinus fluv. *Trontio* 644. 20.
 Trutmonia 162. 20. 176. 35. 191. 35.
 Tuigingen eccl. dioc. Eichst. 247. 40.
 Tulliana curia 634. 35. in Aprutio.
 Tullius (Cicero) 284. 5. 579. 40. 827.
 15.
 Tullum civitas, Leucum Aulerorum
 168. 237. 405. 55. epp. Teodefridus,
 Arnulfus, Bruno, Uto. Tullensis pas-
 sus 64. 50.
 Tuncorst 172. 25.
 Tungris, *Tungrie* 149. 163. 174. 175.
 185. 191. *Tungrensia* eccl. 145. 40.
 149. 30. 176. 1. 181. 25. 182. urbs
 174. *Tangorum* civitas 175. 45. 176.
Tungrensia ep. 149. 176. *Tungren-*
sium pontif. gesta 152. 15. 191. 25.
 192. 1. pontificatus 181. 50. *Tungren-*
sis sedes 161. 35. 163. 171. 10. ka-
 thedra 172. 35. 209. 45. fons 163. 5.
 168. Octavia 168. porta 175. 10. epp.
 S. Materius, Navitus, Marcellus,
 Metropolus, Severinus, Florentius,
 Martinus, Maximinus, Valentinus, S.
 Servatius, Agricola, Ursicinus, De-
 signator, Rengastus, Supplicius, Qui-
 rillus, Eucherus, Falco, Eucharis,
 Domitianus.
 Taph dux 339. 15.
 Turchis tyrannus 13. 40.
 Turci 375. 20. 766. 767. Turcae 767.
 10. rex Soliman.
 Turci gens circa civitatem Abo habi-
 tans 373. 15.
 Turcopoli 766. 50.
 Turholtis cella, monast. in Gallia 292.
 293. 30. monast. Flandriae 293. 35.
 294. 20.
 Turonis, *Turonos*, *Tours* 65. 15. 163.
 35. 179. 15. 296. 15. 502. 50. 503. 15.
 512. 40. 542. 35. 848. 35. ep. Gre-
 gorius, Medegisilus, Amalricus; co-
 mes Odo; Turonense territorium 800.
 35. Turonense concil. a. 1096. 770. 15.
 Turrepstatium castellum 785. 30.
 Turri locus, princ. Henov. 613. 10. in
 Trato 590. 30. 611. 10. 619. 35.
 eccl. S. Benedicti.
 Turrici locus Campaniae 709. 30.
 Turris de Gariliano v. de Gariliano.
 Turris ad mare s. de mari 708. 25.
 736. 35. 745. 20. 772. 10. 788. 20.
 808. 35. 811. 1.
 Turricola, *Torriceola* 792. 35.
 Turritus locus 606. 10.
 Tuscia 30. 35. 33. 30. 266. 10. 690. 35.
 692.—694. 701. 50. 703. 5. 714. 20.
 750. 45. 778. 35. 841. 5. Tuscias march.
 Hugo 893. Gotfridus; com. Matildis;
 proceres 623. 25.
 Tuscolana civ. et terr. 709. 745. 15.
 840. 20. Tuscolanensis comites 352.
 seqq. 682. 15. Gregorius (980). Gre-
 gorius (1030). Palsometa I, II, Jo-
 nesthan, Raino.
 Tuscolanus, Bened. VIII. 643. 40. Be-
 nedictus IX. 669. 40.
 Tuscolanus, Nyeol. abb. Casin. 807. 5.
 Tusculani epp. Petrus 1057. Ioannes
 1071. Iohannes 1111.
 Tutabovi, Ugo 678. 15.
 Tybormiensis ep. Leonianus.
 SS. Tyburtius et Valerianus 851. 25.
 Tydericus v. Theodericus.
 Tyderingerod dioc. Hildesh. 864. 1.
 Tyle vid. Thule.
 Tyras, Petrus 707. 10.
 Tyrus 510. 20.
 Tzerstede vid. Scherstede.
 U
 U cf. Hu.
 Ubertus v. Hubertus.
 Ubsala, Ubsala, Sueonum celeberrimum
 templum 304. 40. 326. 20. 366. 25.
 379. 10. 380. 5. 381. 5.
 Udalicus, Uodalicus, Oudalri-
 cus, Odalricus, Odalricus,
 Odalricus, Giricus, Uclricus,
 Ulricus.
 Odalricus archid. Lingonens., archiep.
 Lugdun. 70. 45. 235. 25. 236. 1.
 S. Odalricus, Udalricus, Ulricus Baio-
 rorum confes., ep. August. urb. 61.
 45. 244. 45. 257. 5. domus Auguste
 247. 35. altare Eichst. 246. 30. dies
 864. 40. 865. 5.
 Odolricus praesul Aurelianorum 49. 50.
 Uclricus, Uodalicus f. ep. Eichst. 250.
 15. 251. 30.
 Ulricus, Uodalicus II. episc. Eichst.
 250. 20. 251. 30.
 Uodalricus ep. Papiensis 246. 1. 249.
 30.
 Uodalricus ep. Pribiensis 249. 35.
 Odalricus thesaurar., presb. Hildesh.
 849. 15.
 Odalricus diac. Hild. 849. 35.
 Odalricus scol. Hildesh. 860. 10.
 Udo, Uto.
 S. Uto 243. 30.
 Udo episc. Hildesh. 849. 1. 35. 850. 1.
 854. 45. nepes: Athelbedis, Erika.
 Udo praep. S. Mauricii, ep. Osenbrucg.
 848. 25.
 Uto episc. Tullensis 249. 30.
 Uto marchio (Stadensis) 332. 30. Utonis
 comitatus circa Albin in dioc. Brem.
 situs 353. 10. 354. 25.
 Uto fl. Mystiwoi, satrap. Sclav. 327. 1.
 329. 10.
 Ugo v. Hugo.
 Uciense monast., *Outz* 81. 50. 95. n.
 Ociatis villa 97. 25. 102. 20.
 Uginus notarius 412. 35.
 Ulmita locus 788. 15.
 Utanus abb. in Perrona 410. 10.
 Utherius Treiectum, *Utrecht* 207. 15.
 ultramontanum iter (ex Ital. in Germ.)
 30. 40.
 ultramontanum regnum i. e. Germania
 36. 1.
 Umacus urbs, *Umago* 20. 10.
 Umberto vid. Humbertus.
 Umbria 818. 20.
 Umilla comitissa 131. 20.
 unciales litterae 656. 25.
 Uncia cast., *Anzola* 770. 35.
 Uncia fluv. dioc. Camerae. 420. 35.
 Ungri, Hungri, Hungari, Ungria, Hun-
 garia, v. Hunni et Pannonia, 22. 25.
 65. 45. 69. 5. 62. 25. 70. 45. 171. 50.
 237. 45. 244. 15. 264. 25. 281. 25.
 (Ungrorum irruptio 281. 20. 301. 35.)
 303. 10. 304. 1. 311. 25. 313. 30. 321.
 30. 332. 5. (Ungrica expeditio 337.
 30. 352. 10.) 337. 25. 339. 40. 347. 10.
 352. 15. 391. 1. 428. 1. 456. 40. 531.
 40. 535. 20. 579. 15. 615. 50. 619.
 624. 1. 650. 30. 674. 30. 765. 40.
 Ungariorum reges: Bulgaria, Stephanus I,
 Salomo, Abbo, Andreas, Belo, cf.
 535. 20.
 de Ungo, castellum 612. 10.
 S. Unni archiep. Brem. 281. 30. 303.
 30. 305. 15. 306. 5. 365. 1. 391. 5.
 tumulus Birca 370. 25. 381. 40.
 Unstrute fluv. *Unstrut* 296. 1.
 Unwanus, Unewanus, Unvanus, ex
 choro Podarbrun., archiepisc. Brem.
 281. 30. 322. 15. 323. 10. 324. 1. 325.
 15. 326. 25. 327. 1. 328. 1. 331. 15.
 365. 1. 391. 20. 847. 30.
 Uzonis filii 651. 25.
 de Uppa, eccl. S. Mariae.
 Uppum, Uppen, *Uppen*, vill. Hild. 859.
 15. 863. 30.
 S. Urbani civitas, *Abito* 632. 30. 644.
 1. 647. 40. 673. 5. 709. 733. 30. 746.
 20. 768. 45. 790. 25. eccl. S. Felices,
 S. Trinitatis; S. Urbani eccl. ib. 632.
 35. 709. 10. 710. 5. 746. 1.
 Urbanus, Urbains II. papa qui et Odo,
 canon. Rem., mon. Cluniac. 398. 5.
 502. 40. 503. 5. 505. 5. 511. 50. 512.
 35. 513. 5. 542. 30. 544. 10. 545. 30.
 553. 756. 40. 757. 761. 15. 762. 764.
 15. 765. 20. 769. 25. 770. 771. 773.
 30. 776. 10. 799. 25. 850. 35.
 Urbanus IV. papa 863. 5.
 Urbanus V. papa 870. 45.
 Urbisani coen. 85. 5.
 Urbislanum 772. 5.
 Urenheim eccl. dioc. Eichst. 247.
 40.
 Ursicinus episc. Tungr. 176. 15.
 Ursitride locus 674. 10.
 S. Ursmarus abbas Laubiens. 409. 50.
 464. 1.
 SS. Uramari et Ermini monast. dioc.
 Camer. 464. 5.
 S. Uramari eccl. Lobiens. 137. 15.
 Urso, Ursus.
 Urso patriarcha Grad. 47. 35.
 Ursus clericus, fl. Patri III. duc. Ven.,
 ep. Altinas 37. 5. 15.
 Urso, Ursus ep. Olivolenis 17. 15. 18.
 15. 24. 35.
 Ursus abb. cong. Lateran. 828. 45.
 Ursus I. dux Ven. 11. 55. 12. 1. 37. 25.
 Ursus II. dux Venet. 18. 40. 19. 5. 15.
 20. 1. 30. 21. 37. 30.
 Ursus III. dux Venet., frat. Ioban. IV.
 duc. 21. 50. 22. 1.
 Ursus IV. cogn. Festicus dux 23. 1.
 10. 37. 35.
 Ursus index 622. 30.
 Ursus Bedoverius, Venet. 24. 30. 28.
 20.
 Ursus Grugnarius, Ven. 18. 40. 19. 1.
 Ursus cognatus Siconolfi 598. 25.
 Ursus Spina 772. 45.
 Ursus 608. 20. ux. Venera.

Ursus cernus 587.
Ursula nunt. dit. Brunew., *Uslar* 866. 35.
Uterns fluv. *Otter* 289. 15.

V cf. W.

Vaccaricia 653. 5.
Vaccia, Wasconia 180. 10.
Vachè eccl. dioec. Eichst. 247. 25.
Vadium de fco 778. 1.
Valcellae, Valcellas 509. 35. 525. 35.
Valchinus archiepisc. Ebradunensis 79. 20. 107. 40.
Valentiana massa 685. 25.
Valentianae, *Valentiennes* 414. 20. castrum 451. 45. 462. 20. 466. 1. 493. 25. 534. 15. portus 462. 25. fiscus 452. 30. comes Arnulfus v. Hannoveriae comes.
Valentinianus abbas congreg. Lateranensis 581. 5. 828. 45.
Valentinianus imper. Rom. 285. 20.
Valentinus ep. Tungr. 149. 85. 171. 10.
Valentinus frat. Obellierii, dux Venet. 14. 35.
S. Valentinus in Apulia 604. 15.
S. Valentinus coen. terr. Cominensis 647. 40. 648. 1. eccl. Feventini 709. 20.
S. Valentinus locus 645. 10.
S. Valentinus pons, iuxta Beneventum 817. 50.
Valeria provincia 842. 35.
Valerius episcopus Altinas 37. 15.
S. Valerius sec. ep. Trev. 142. 45. 143. 145. 5. 163. 167—171.
Valerius imp. 38. 50.
Valle de Frassu 685. 10.
de Valleluci, furca 582. 35.
Vallis bone, apud Atinam 644. 5.
Vallis frigida 731. 40. 757. 30. 782. 35. 810. 25.
Vallis Luci v. S. Angeli.
Vallis plana 610. 35.
Vallis rotunda castr. 834. 35.
Vallis locus 611. 40. eccl. S. Calixti.
Vantra v. Bantra.
Varenis urbs, *Bari* 20. 20. 35. 10. cf. *Bari*.
Varrianus, *Vairano* 604. 1.
Varro 579. 40. consul Rom. 827. 15.
Vasterus monast. v. Waslerns.
Vasylus v. Basilus imp. 36. 1. 15.
Vassilius fil. Iohan. ducis Venet. et Marise 36. 30.
Vastolfus sive Ezzolfus, Hasserensis 258. 15.
Veclensis ep. v. Veglia.
S. Vedastus ep. Camer. et Atrebat. 404. —407. 5. 409. 25. 433. 15. 456. 2. 458. 35. 459. 35. 460. 5. 462. 1. 478. 1. 484. 5. 500. 1. 501. 1. 527. 5. eccl. Camerac. 497. 10. monast. Atrebat. 415. 1. 442. 25. 446. 10. 452. 50. 459. 40. 470. 20. abbas Fulradus; episc. St. Vast à Arras 519. 50. basil. 410. 40. eccl. in Leod. episcopatu 407. 30. reliquiae 417. 10. 446. 40. 484. 5. 487. 10.
Vedulfus ep. Cam. et Atrebat. 407. 40.
Veglia, Veclensis ep., *Veglia insula Dalmatiae* 32. 5. 43. 25.
Veliternense territorium 709. 40.
Velitrenses epp. Iohannes, Leo 553. 40. 554.
Velons, *La Vallona* 766—768.
Vensfrum, Bensfrum. *Venafro* 605.

673. 15. 710. 10. 752. 40. 744. 30. 769. 35. 788. 30. episc. Petrus 1060. Leo 1090. comes 653. 30. Paldus, Morinus, Lundulfus, Iohannes, Paldus.
Vendelgeias' antiq. Novi Castell. nomen 450. 25. cf. Nov. Castell. et Cast. S. Marise.
Vendemius episcopus 8. 10.
Venelo archiep. Sennensis 417. 15.
Venera uxor Ursi 608. 20.
de S. Venera, fluv. Siciliae 792. 5. in Veneris, coen. S. Iohannis 687. 20. 703. 10.
Veneris castellum, in Marsia 650. 15.
Veneris patriarcha Grad. 16. 15. 18. 19. 47. 15.
Venecia, Venetiae 4. 15. 14. 20. 5. 22. 363. 1. aenea 27. 10. prima provinc. Ital. 5. 20. 586. 1. Venetiae alicuius iuris Germanis habentur 33. 30. Venetiarum insulae: Gradus, Bibiones, Caprulas, Heracliana, Equilus, Torcellus, Morisus, Rivoaltus, Metamsucus, Pupilia, minor Clugies, maior Clugies, Dorsumdurum; castrum: caput Argilis; Macelli forum.
Venetici, Venetiqui 5. 25. 11. 15. duces 11. 20. Obellierius I. Bestus I. Paulitio s. Paulicis, Marcellus, Ursus I. Deusededi, Galia, Dominicus I. coga. Monogarius, Mauricus I. Iohannes I. Mauricus II. Obellierius qui et Wilhareus sive Willeri, Bestus II, Valentinus, Agnellus I. Iustinianus, Iohannes II, Agnellus II, Carosus usurp., Petrus I. Iohannes III, Ursus II, Iohannes IV, Petrus II, Ursus III, Petrus Candianus I. Petrus III. Dominici filius sive Trondominico, Ursus IV. C. Patricianus, Petrus Candianus II, Petrus Badavarius I. Petrus Candianus III, Petrus Candianus IV, Petrus Ursotius (Ursyolo), Vitalis Candianus, Tribunus Menius (Ment), Petrus III, Iohannes V, Otto, Petrus Barbolanus (Centranigo) 1026, Dominicus Flabianus (1031); ducatus 16. 20. 29. 30. in insulam Rivoaltensem translatus 15. 20. palatii ducalis turris 34. 10. maiores sive preceres (proceres) Veneticorum 27. 15. magistri milit. Venet. 12. 1. Leo, Felix, Cornicula, Deusededi, Iohannes Fabricius; populus 43. 20. tribuni duo 11. 10. 13. 10. 39. 40. 41. 30. annui 15. 25. tribuni Aurius princeps Torcellanus, Obellierus, Carosus, Basilius, Iohannes, Dominicus, Felix, Andreas. Veneticorum pacta et foederata cum Langobardis 11. 25. cum Italico rege 14. 35. cum imperatore Ottone II. 27. p. 34. 20. cum Salavio 20. 15. census Croatiae oblatu 29. 15. 30. 10.
Veneti factio circensis 8. 20.
Venusia, Venosa 606. 5. 675. 30. 676. 15. 743. 10. ep. Constant 1071.
Venzensis villa Camer. (v. n.) 424. 40.
Vera fil. Gunnarii de Thori 796. 10.
Vercelliacus locus, *Vezelai* 464. 50.
Vercelliacensis ecclesia 502. 10. 532. 55.
Vercellis 101. 20. 112. 30. cf. Vergelesensis urbs; episc. Ingo, Leo, Gregorius, Perahart.
Vercetum, *Bercetto* 585. 35.
Verdenses, Ferdenses, Fardenses epp. Helingodus, Erp I. Adalwardus, Erpo II, Bernerius, Brun, Gherardus; Ferde 374. 35. episcopatus 291. 25. 294. 25. 347. 25. 359. 30.
Verdonum castrum Italiae 117. 10.
Verethum villa dioec. Camer. 499. 30.
Vergelensis urbs 26. 45. cf. Vercellis.
Vermandenses, Viromandense municipium 410. 10. 438. 35. milites 450.

10. pagus 439. 5. 541. 35. comitatus 424. 40. comes Albertus (com. S. Quintini?), Otto.
Verons 5. 20. 19. 45. 28. 5. 30. 5. 35. 45. 43. 20. 79. 30. 84. 15. 623. 10. 624. 10. 791. 40. epp. Solatus, Iunior, Odherius, Diethold, Adalbero, Huswart, Pero, Bruno; Veronenses circa 30. 15. marchia 27. 5.
Verona cisalpina v. Bonna.
Verulae, *Veroli* 746. 5. Berola 606. 30. ep. Honestus 1071.
Veseneribus curtis 107. 20.
Vesenius mons 109. 5.
Vespasianus imp. Rom. 38. 25.
Vesigerade monast. Hild. post dictum Maricardo 855. 50. cf. Banchemrothe.
Vesuntio, Vesoncio, vide Chrisopolis civ. 70. s. archiepp. Donatus, Ingo.
Vesuvius 49. 35. qui et Volcani colla 61. 40. Vesuvius mons 684. 40. incendium 670. 35.
Vetara 732. 1.
Vetraria portus 187. 45.
Vetus Villa, dioec. Hild. 863. 35.
Vetus Forum 860. 25. v. Bertoldus de V. F. v. Antiq. Forum.
Via Francorum 101. 2.
Via lata (Romae) 11F. 35.
Vicalbus, *Vicaloi* 619. 25. 632. 30. 633. 647. 35. 673. 5. 674. 15. 710. 5. 733. 30. 746. 1. gastald. Rachus.
Vicarium 590. 35.
Viciatensis eccl. v. Vercelliacus.
Vicentini, Vicentines episcopi: Honorantius, Lindegerus, Pero; cf. Vicentia.
in Vico, eccl. S. Antonii 632. 40. S. Laurentii 634. 15.
SS. Victoris et Coronae corp. Hamab. 309. 20.
Victor II. papa 533. 50. 536. 65. 626. 35. 697. 688. 15. 689. 50. 690—692. 696. 5. 701. 40. 702. 710. 40. cf. Gebardus.
Victor III. cf. Desiderius cardis. 577. 35. 697. 749—754. 760. 763. 10. 771. 40. 775. 45. 823. 10. 833. 40. 839. 20. 850. 35.
Victor (IV.) electus papa 844. 35. cf. Gregorius card. titul. Apostolorum.
Victor I. patriarch. Gradens. 17. 1. 18. 10. 15. 47. 20.
Victor II. patriarcha Grad. 21. 47. 25.
S. Victoria corpus 309. 20.
S. Victoria castellum in terra S. Benedicti 679. 10. 803. 45.
S. Victoria in Marro 645. 5. 649. 20.
S. Victorinus socius Placidi 580. 45.
S. Victorini eccl. de Celano 604. 10. 634. 45. in Posta 632. 30. 719. 5. 746. 1.
de Vicalo, curtis 612. 35.
Vicus Maioribus, locus Ven., *Mazzorbo* 30. 25.
Viennensis terra 79. 20. castrum 96. 1. 10. urbs 96. 25. 111. 5. 406. 40. archiepp. Mamertus, Sindulfus, Wido, Raimbaldus, Guido (Byennensis 792. 50.).
Vigilia civit., *Veglia* 16. 40.
Vigilia, *Blacogha* ep. Iohannes 1071.
Vigilius papa 10. 25. 195. 1.
Vigilius ep. Scaravaciensis, *Scarabanthae ad Istrum* 7. 15. 44. 40.
Vigintimilii (*Vintimiglia*) episc. 120. 20.
S. Vilhadus 390. 10. cf. Willehadus, in Villano, monasterium 565. 5.
Villaris villa Camer., *Villars-Pol* 420. 35. 444. 10.

- Vincenburg civit. dioec. Hild. 861. 40.
 Vincenia^s. 5. 20. cf. Vincenii opp.
 S. Vincenius de Taberna 714. 1.
 S. Vincenius comes, ante Madelgarus,
 S. Waldarudis mar. 489. 40. 483. 10.
 484. 28. 465. 10. (fl. S. Landricus
 ep. Meld. 468. 10. 549. 5.) S. Vincenii
 dens 480. 40.
 S. Vincenii conu. ad Vulturum 578.
 40. 581. 586. 45. 592. 30. 601. 604.
 605. 1. 617. 35. 694. 25. 758. 1. 788.
 40. 834. abb. Paldo, Tazo, Tato, Iou-
 sue c. 800, Iacobus 849. Maio 860,
 Godelpertus 914, Leo 949, Paulus
 968, Iohannes 1058—1060, Gyrdanus,
 Amicus 1112.
 S. Vincenii ecclies. Anglesae 597. 15.
 613. 20. Capuae 820. 15.
 Vinciacum castellum, *Vinchy* 443. 35.
 541. 20.
 ad Vincula, eccl. S. Petri Romae.
 Vindemius ep. Cassensis in Istria 7. 1.
 44. 3.
 S. Vindemianus, Viadicianus ep. Cam.
 et Atreb. 409. 30. 410. 1. 411. 35.
 412. 5. 413. 10. 25. 414. 5. 446. 25.
 484. 1.
 S. Vindiani mon. in Monte S. Eligii
 459. 50. 497. 20.
 Vineae loc. Ven. agri 21. 50.
 ad vineas, eccl. S. Mariae.
 Vinetia patria Francorum 178. 1.
 Vinistat eccl. dioec. Eichst. 247. 40.
 Vinzianum, *Onzain*, dioec. Atreb. 411.
 20
 Vipera cast. 745. 30. com. Nubilo.
 Virduum 237. 1. 246. 1. 45. 445. 10.
 480. 50. 485. 1. 529. 10. 530. 45.
 532. 10. Virduenses 190. 50. 221.
 Virduensis eccl. 221. epp. Gislechar-
 dus, Wilfridus, Haimo, Richardus,
 Dietericus, Sixo; comites Godofridus
 I, II, Herimanus.
 Virgilius 590. 35.
 Virgilius 377. 35. 565. 30. 706. 15. 747.
 10.
 b. Virginis altare Hild. 865. 1. reliquiae
 Hild. 864. 45. v. S. Maria.
 Viscardus cogn. Roberti 676. 25. 686.
 1. 686. 20. 703. 30. 707. 15. 765. 45.
 Visetum loc. Cam. 484. 35.
 Vitalianus papa 9. 45.
 Vitalianus patr. Grad. 12. 45. 47. 10.
 Vitalis I. fil. Patri IV. ducis ex Iohanna,
 patr. Gradensis 18. 19. 25. 15. 26. 15.
 27. 1. 31. 40. 47. 20.
 Vitalis II. iunior patr. Grad. 21. 45. 22.
 23. 47. 25.
 Vitalis I. ep. Alia. sive Torcellensis 11.
 45. 40.
 Vitalis II. Ursio ep. Venetiarum i. e.
 Torcellanus 363. 5.
 Vitalis abb. Casinensis 577. 1. 580. 25.
 828. 45.
 Vitalis cleric. fl. Petri III. duc. Ven.
 37. 5.
 Vitalis Candianns dux Venet. 27. 1. 38. 1.
 S. Vitalis martyris altare in urb. Grad.
 42. 5. eccl. ad Mariellam 611. 10. coen.
 prope Salem 770. 30. Vitalis compis
 i. e. compania Veronensis 35. 40.
 Vitenum, *Vitico* 653. 35. 710. 10.
 757. 16. 788. 30. 773. 30. 789. 20.
 801. 25. 803. 30. 834. 25.
 Vitenum lacus 582. 25.
 S. Vitus martyr 243. 20. 309. 20. dies
 253. 1. ecclies. in monte S. Agathae
 622. 25. alt. Eichst. 247. 10. 255. 55.
 basilica Hammaburg. 322. 25. domus
 Haserieth 247. 49. eccl. supra Levi-
- num 611. 45. in com. Testino 633. 1.
 castellum 600. 35. 601. 15.
 S. Vitusclodus martyr 55. 35.
 Vitruvius de architectura mundi 795. 15.
 Vitula aqua 582. 20.
 Vogatio 187. 45.
 (Vohburg) marchio Theobaldus a. 1111.
 Volchardus presb. Hild. 849. 30.
 Volcherus eccl. Hild. 850. 10.
 Volcoides diac. Hild. 849. 45.
 Volcmarus archiep. Colon. 847. 20.
 Volcmarus ep. Mindena. 848. 15.
 Volcmar iuvenis 248. 40.
 Volkwardus praep. Hild., ep. Brand? 848. 5.
 Volterrensis comitatus 745. 40. Vul-
 teranus ep. Rogerius 1120. *Vollerra*.
 ad Voltam S. Severi 662. 20.
 Volusianus f. Galli imp. Rom. 38. 45.
 Vormersa villa Hild., *Karmen* 871. 5.
 Vorstede villa Hild., *Forste* 859. 25.
 Vossagus silva 91. 25.
 Vreden castr. Hild. ad Leinam 864. 1.
 872. 10. v. Lypp. de Vr.
 Vulcanum locus 595. 5.
 Valdensis eccl. v. Fuld.
 Vulfarius archiep. Rem. 416. 10.
 S. Vulganus, Scotus 480. 30.
 Vulgaria 766. 15.
 Vulpodo ep. Leodic. 470. 5. cf. Wol-
 bodo.
 Vultumnus admirarius Panormi 734. 45.
 Vulturensis portus 590. 25. 615. 1.
 Vulturus fl. 581. 25. 592. 30. 594. 25.
 604. 40. 616. 5. 617. 35. 640. 10. 811.
 Valvinghusen claustrum, *Walvinghusen*
 860. 20.
 Vynenborch castr. dioec. Hild., *Vienen-
 burg* 871. 35.

W (Gu, Hw).

- Wacco Benev. 590. 30. 594. ux. Tasia;
 fl. Wachipert.
 Wachenhöfen eccl. dioec. Eichst. 247. 30.
 Wachipert fil. Wacconis 590. 35.
 Wackensleve, *Wackerleben*, villa dioec.
 Hild. 859. 15.
 Wadingus loc. dioec. Casl. 420. 20.
 Wagri 374. 15. cf. Waigri.
 Guasiferius mon. Casin. 697. 35. 746. 25.
 Guasiferius princ. Salern. 578. 50. 609.
 Waigri 310. 30. 311. 25. 321. 20. 343.
 s. Wagri 374. 15.
 Guasimarius II. princ. Salern. 616. 632
 10. fl. Gisulfus.
 Guasimarius III. princ. Salerni 646. 30.
 647. 5. 652. 1. 665. 25. 670. 40. fl.
 Guido, Pandulfus et:
 Guasimarius IV. pr. Salerni et Capuae,
 dux Amalfi et Surrenti 626. 30. 627.
 50. 670. 40. 671. 35. 673. 5. 675—
 678. 680. 681. 685. 5. 700. 30. 701. 45.
 fl. Gisulfus, Sikelgaita, Iohannes abb.
 Wairinus ep. Belvacor. 462. 45.
 Wal ep. Ripensis 332. 1. 345. 1.
 Wal fl. 471. 1.
 Guala ep. Legionensis 554. 30. 782. 50.
 Gualae f. Pandulfus 668. 25. 708. 50.
 Walamir Beneventanus 613. 15.
 Gualani 652. 20. cf. Guasani.
 Walbertus episc. Hild. 848. 45. 851. 50.
 852. 1.
 Walpertus presb. Hild. 852. 10.
 Walbodo v. Wolbodo.
 Walburgis 864. 10. v. Walpurga.
 Walcandus, Walcandus ep. Leod. 149.
 25. 198.
 Walcherus, ep. Camerac. v. Waltherus.
 Walcherus archidiaconus et curias Camer.
 praep. 835. 15. 537. 35. cf. Waltherus
 ep. Camer.
 Waleras villa 466. 15.
 Waldburga 250. 1. v. Walpurga.
 Waide cortis dominicalis, *Altencaule*
 352. 40.
 Waldenberge, Woldenberge dioec. Hild.,
Woldenberg, 862. 10. 883. 25. comites
 863. 40. 867. 50. 868. 50. Hermannus,
 Burchardus, Heinrichus, Ludolfus.
 Hwালেরদা filia Uberti m. uxor Hugo-
 nis marchionis, uxor altera Petri
 Cand. IV. ducis 25. 15.
 Waldrada concubina Lotharii II. regis
 199. 419. 35.
 Waldesmor 290. 1.
 h. Waldevrudis ux. S. Vincenii 409. 20.
 463. 10. 464. 25. 468. 40. (soror S.
 Aldegundis).
 de Gualdo, eccl. S. Marise 674. 10.
 Waldonis curia i. dioec. Cam. 543. 50.
 Waldrada v. Walderada.
 Waldricus mon. Florinensis, post abb.
 S. Andree Camer. 632. 45. 533. 60.
 537. 1—540. 5. 543. 35.
 Waterannus ep. Belvacensium 414. 10.
 Wateranus abbas monasterii S. Hunn-
 gundis 393. 35. 473. 10.
 S. Waterici corpus 162. 5. miracula 110.
 10. 118. 10. 119. 10.
 Waleshusen, *Walshausen*, praed. Hild.
 865. 30.
 Gualfridus iud. palat. Bonon. 822. 30.
 834. 1.
 Gualfridus de officiis 747. 1.
 Gualguanus dom. Pontiacurii 773.
 Wallaincourt castr. Cam. 510. 30.
 Walmoden castr. dioec. Hild. 866. 45.
 871. 15.
 Walpodo, Walpodus ep. Leod. v. Vul-
 podo et Wolbodo.
 S. Walpurga, Walpurgis, Waldburga,
 Walburgis, S. Willibaldi soror 243.
 20. 250. 1. 255—257. 1. 261. 10.
 262. 10. 263. 1. monast. 262. 45. 263. 25.
 capella Eichst. 249. 1. festum 864. 10.
 Gualtercuri, *Waltercourt*, villa Camer.
 424. 40.
 Waltherardus archiep. Magdeb. 322. 5.
 328. 5.
 Waltherardus presb. Hild. 849. 25.
 Waltharius, Walthere, Walthe-
 rus, Gualterius, Gualterus,
 Walcherus.
 Waltherus, Walcherus, Galcherus, Gau-
 chier, Ganchiers, archid. Brach. custos
 et comitatus Tornac. a. Noriom. eccl.,
 ep. Camerac. 491. 20. 502. 25. 503.
 1. 504. 1. 505. 1. 506. 1. 511. 40.
 512—520. 525. 30. 544. 20. 545. 10. cf.
 Gauchiers et Walcherus archid. Cam.
 Walthere, Waltharius ep. Eichst. 245.
 254. 45. 261. 5 (servilis conditionis).
 Waltherus abb. S. Andree Cam. 537. 30.
 Waltherus abbas S. Autherti 567. 15.
 Waltherus capellanus Ott. III. 33. 50.
 Gualterius capell. iordanii pr. 743. 1.
 Waltherus fil. Ursionis, fundator coen.
 Aquic. 540. 35.
 Waltharius mon. Noval. 75. 82. 85. 40.
 86—95. ux. Hilgund; fl. Rotherius.
 Gualterius monachus 634. 5.
 Gualterius com. de Lesina 644. 5.
 Gualterius (iunior) com. Lesina 744. 35.

- Gualterius com. (Teramnensis?) 772. 45.
 Walthari I. castell. Lenensis castri, castellanus Cam. 436. 10. 441. 45. 442. 1. 444. 1. 449. 1. 453. 6. 527. 50. 528. 6.
 Walthari, Gualterus II. fil. Walkert I. castelli, Camer. 432. 10. 439. 10. 453. 10. 466. 8. 467. 5. 481. 10. 492. 1. (Illius). 495. 10. 487. 1. 489. 30. (uxor Ermentrudis). 490. 30. 527. 50. 528. 5. 529. 20. 532. 30. 533. 40. 534. 5. patrus Seiherus Legensis.
 Walthari miles Cam. 499. 20. 504. 20.
 Gualterius de Canosa, Normannus 655. 5.
 Gualterius fil. Amici 675. 40. 676. 16. (idem?).
 Gualterius nepos Borrelli 731. 25.
 Walthari 421. 45.
 Walthof ep. Paduensis 249. 25.
 Waltrickhusen, Waltringhausen principatus Schaumburg 857. 10.
 Wambais (autel de -) d. Cam. 514. 60.
 Wamelfrid praep. Casin. 613. 10.
 Wandali 173. 15. 175. 50. 285. 15. 311. 20. 405. 15. Wandalarum historia 746. 40.
 Guandelmaris infantulus 608. 35.
 Wandelpertus gast. Bovinensis 604. 20.
 Guanengi filii 665. 15.
 Wangs pagus ep. Brem. 289. 20.
 Wangarde curis Hild. 854. 20.
 Wangiones, Worms 173. 20. 405. 15. cf. Wormatia.
 Wansigaro 525. 45. v. Waurin.
 Waplinga palus, die Wapel 289. 25.
 Guarani i. e. Gageyos 676. 1. cf. Guaziani.
 Warchione rivulus, Warchienne 184. 35.
 Guardia (Guarda Alerca) ep. Petrus.
 Guardia Lombardorum 820. 20.
 Guardia, com. Termulensi, olim Ripamela 661. 35.
 Guaricus ep. Aquinensis 794. 20. 812.
 Waurin ep. Mutin. 113.
 Hwaricus abb. monast. S. Michaelis dioec. Perpinicensis 26. 20.
 Guaricus-canc. Rogerii regis 759. 5. 811-815.
 Warmatia 90. 35. cf. Wormatia.
 Wernabi pop. Slavor. 311. 30. 343. 5.
 Wernefrid 591. 10. uxor Theodelinda; fil. Paulus.
 Guarnerius decanus Mazar. 811. 10.
 Warnarius decanus Noval. 104. 40.
 Warnerus, Guarnerus comes Hannon. 439. 35. 45.
 Guarnerius comes a. 1111. 782. 20.
 Guarnerius Larinensis 633. 20.
 Guarnerius Suevus 686. 1.
 Wasconia v. Vaccia.
 Waslerus, Waslerus villa et mon., Wallers St. Hilaire sive Wallers en Faigue d. Cam. 417. 5. 463. 1.
 S. Wasulfus, Scotus 464. 45. 530. 20.
 Wasviero eccl. Cam., Basuel 484. 35.
 Watineas, Wateneia, alod. dioec. Cam., Walthynias 484. 30. 529. 15.
 Wattenhoven eccl. dioec. Eichst. 247. 25.
 Waurin sive Wanrigavus 509. 35. 525. 45. v. Rogerus de W. ep. Cam. et Hellinus de W.
 in Guaytsuello, eccl. S. Nicolai.
 Guazo sive Waso, Watho, Waso episc. Leod. 135. 20. 152. 5. 153. 45. 162. 190. 40. 191. 40. 192. 5. 202. 5. 206. 20. 210-234.
 Weello, Weell, Werner archiep. Magdeburg. 348. 20. 361. 30.
 Wego ep. Aldinb. 314. 30.
 Weistheim eccl. dioec. Eichst. 247. 30.
 Welstabi 373. 1.
 Welpus dux Baloez. 359. 35.
 Gueho Maricanus 649. 5. 650. 15. fil. Faldolus.
 Wemedingun eccl. dioec. Eichst. 247. 25.
 Wemma fl., die Wämme 289. 20.
 Wenczelaus princ. Boemiae 315. 30.
 Wendelgharda abb. Ganderah. 852. 5.
 Wendila nobil. matr. 309. 20.
 Wendila insula, Fensysseel 366. 10. 369. 1. 369. 25. 370. 10. 373. 20. 383. 10. (Danorum); episc. Magnus Albricus.
 Wendila mare, Lymford 368. 1. 369. 25. v. Oulinsand.
 Wendilgard virgo 309. 15.
 Wendimarus ep. Noviom. 416. 10.
 Wengarde villa Hild., Wengarde 852. 10.
 Wenna fl. dioec. Camer. 420. 15.
 Wencricus abbas mon. S. Gisl. 472. 5.
 Wenthusen dioec. Hild. 853. 45.
 Werdensels castr. Eichst. 252. 20.
 Werdero castr., Werder an der Nette 863. 30. nobilis 866. 45.
 Werimboldus, Wirembaux, civis Cam. 506. 25.
 Werinfridus abb. Stabulens. 140.
 Wermilani 378. 15. Wirmilani 341. 10.
 Werner v. Weello et Warnerus.
 Werner archiep. Moguntinus 863. 10. 865. 20.
 Wernherus subdiae. Hild. 850. 5.
 Werningerode 871. 35. comites Conradus, Tydericus.
 Werno presb. Hild. 849. 25.
 Werno subd. Hild. 850. 5.
 Westenhem mansus 857. 10.
 Westerhove castrum Hild., Westerhof 867. 5.
 Westphali 285. 5.
 Westragothis 377. 30.
 Wetelesheim eccl. dioec. Eichst. 247. 25.
 Wethio (autel de -) dioec. Camer. 514. 60.
 Wiamarus 439. 50.
 Guierdus ep. Cam. 491. 25.
 Wibaldus, Wiboldus.
 Wiboldus ex Cameracensium primoribus Noviomens. archidiae., post ep. Camer. et Atreb. 433. 25. 438. 1.
 Guibaldus abb. Stabulensis, Casin. 759. 795. 833. 35. 838-842.
 Wiboldus praep. Cam. 496. 30. 539. 25.
 Wibergh civ., Wibory 366. 10. 369. 25. ep. Heribertus.
 Guibertus archiep. Rav., antipapa 687. 739. 1. 740. 50. 743. 20. 749. 50. 750. 751. (katopapa 10.) 771. 40.
 Wibertus civis et mercator Cam. 498. 30. 504. 15.
 Wichertus, Wigbertus ep. Hild. 848. 45. 851. 40.
 Wiceman diae. Eichst. 250. 15.
 Wicharf presb. Eichst. 249. 45.
 Wichingi piratae 370. 15. v. Ascomanni.
 Wichingus cano. Arnulf imp. 423. 65.
 Wiewoto presb. Eichst. 250. 1.
 Wideo subdisc. Hild. 850. 5.
 Widekindus diae. Hild. 849. 45.
 Widichind dux Saxonum 288. 1.
 Widekind comes de Poppenborch 864. 10.
 Widenewanch eccl. dioec. Eichst. 247. 40.
 Wideroldus presb. Hild. 848. 15.
 Widgerus 301. 20.
 Wido 104. 40. I. Ambulfus.
 Wido imp. 127. 20. 609. 1. 623. 10. (rex Ital.); ux. Ageltruda; fil. Lembertus.
 Guido card. (Celestin. II.) 821. 20. 822. 20.
 Wido archiep. Mediol. 245. 40. 246. 1. 249. 30.
 Wido, Guido archiep. Remensis 49. 20. 491. 45. 532. 45. 533. 55. 539. 15.
 Wido archiep. Viennensis s. Byennensis, papa Calixt. II. 546. 40. 792. 90.
 Wido clericus, fil. Oberti I. Est. 117. 10. dictus ep. Albensis 110. 5.
 Guido de Collo Medio, Colmen, episc. Cam. 491. 30.
 Guido de Babylonia s. Balonia; episc. Cam. 491. 30.
 Guido de Venthadorio ep. Cam. 491. 30.
 Wido clericus, coepisc. Laudun. 477. 5.
 Wido ep. Suesson. 431. 5.
 Wido cancell. Engranni episc. Camer. 433. 1.
 Guido (cogo. Aretinus) musculus 330. 10.
 Guido mon. Casinensis 564. 1. 568. 20. 794. 1.
 Guido dux et marchio, princ. Benev. 615. 20.
 Guido dux Surrenti, fil. Guaimarii III. 672. 5. 681. 40. 685. 5.
 Heido marchio, fil. Berengarit regis 24. 45.
 Wido marchio, fil. Oberti II. Est. 110. 5. 117. 40. 118. 5.
 Guido comes 623. 10. fil. Guido imp. Guido comes 604. 1.
 Guido Asculanus 633. 25.
 Guido de Castro 788. 30.
 Wifridus ep. Virdun. 445. 1.
 Guiffredus frater Petri abb. Belvacens., abbas S. Andree Camerac. 541. 10. 546. 20.
 Guiffredus miles de Mediolano 131. 2.
 Wig civ. Nortmann. 383. 10.
 Wigandus presb. Hild. 849. 30.
 Wigaldus notarius 121. 35.
 Wigbertus v. Wichbertus.
 Wigerus arch. Ravenn. 224.
 Wigmodia prov. Saxoniae 288. 35.
 Wilbrandus fr. Ludolphi 857. 20.
 Wildasthusin, Wildasthusun praep. dioec. Osnob., Wildeshausen 313. 20. 347. 35. 358. 25.
 Guifrons ux. Leonis 604. 15.
 Wilhareus s. Obellierus 14. 45.
 Wilni pop. Slav. 312. 1.
 Wila regina ux. Berengarit 111. 25.
 Gylla ux. Ludolfi de S. Iohanne 63. 20. 572. 10.
 Willareni Mastalici, incolae litoris Ven. 41. 20.
 Wileve locus 484. 15. v. Wilava.
 Wille-, Willi-:
 S. Willibaldus, Williwaldus ep. Eichst. 243. 245. 15. 247. 30. (domus). 252. 25. 254. 35-264. 15. 266. 20. elevatio 248. 25. 252. 30. 255. 30. chorus Eichst. 251. 45. alt. ib. 246. 23. 248. achor S. Walpurgis.
 Willebertus archiep. Colon. 200.
 Willebrodus, Willebrordus spout. Fresiae 287. 25. 288. 10. 292. 15.
 Willeghius, Willigius archiep. Mogunt. 448. 5. 450. 40. 647. 25. 652. 35.
 S. Willehadus ep. Brem. 280. 40. 281. 1. 284. 15. 287. 35-290. 10. 293. 5.

297. 1. 305. 30. 329. 25. 334. 10. (mausol. 30.) 386. 25. 387. 15. 390. 5. 391. 30. praepositura Bremae 335. 25. *capella Hammab.* 322. 25.
- Willeharius v. Willericus.
- Willehelmus, Willelmus, Willelmus etc.
- Willelmus de Hollandia, rex Germ. 252. 15.
- Willelmus Bastardus, e com. Norm. rex Angliae 325. 5. 356. 5. 537. 20.
- Willelmus, Willermus archiep. Rem. et cardin. Rom. 509. 40. 525. 45.
- (Guillelmus) archiep. Capuanus 812. 10. 814. 20.
- Willelmus archiep. Mogunt. 847. 20.
- Guillelmus de Hannonia ep. Cam. 491. 30.
- (Guillelmus) ep. Larinensis 720. 1.
- Willelmus ep. Maurigenensis 85. 30.
- Willelmus ep. Roskildensis 366. 1.
- Willelmus ep. Taurin. 109.
- (Guillelmus) ep. Teanenensis 720. 1.
- Willehelmus (de Ponte) ep. Traiectena. 348. 25.
- Guillelmus episc. 130. 30. Willelmus 131. 30.
- Willelmus, Willelmus abbas S. Benigni Divion. 49. 1. 66. 45. 130. 15. 131. 15.
- Willelmus abb. Fiscani 131. 35.
- Guillelmus dux Apuliae et Calabriae, fil. Rogerii 757. 45. 759. 1. 784. 10. 796. 792. 25. 796. 20. 810. 45. 811. 5.
- Willelmus dux Arelatensis 55. 30.
- Willelmus dux Brunsw. 873. 20.
- Willelmus fil. eius, dux Brunsw. 873. 25.
- Willelmus I. dux Pictav. 61. 35.
- Willelmus II. dux Pictav. socer Heinr. III. 70. 5.
- Willelmus I. dux Rotomagensium s. Normannorum 58. 30. 65. 20. 426. 40.
- Willelmus dux Welferbytanus, fil. Alberti ducis Brunsw. 865. 30.
- Guillaumeus quens d'Alot 523. 45.
- Guillelmus comes S. Angeli 757. 10. 772. 40.
- Guillelmus Bellabocca c. Aversae 676. 45.
- Willelmus Normannus, fil. Roberti com. Norm., comes Flandriae 549. 15.
- Guillelmus com. Normannorum, f. Tancredi 675. 676.
- Guillelmus f. Marchisii 765. 45. 767. 30.
- Guillelmus Mostartolus 714. 25.
- Guillelmus Repostellus 652. 10.
- Guillelmus Testardita 714. 35.
- Wilelmus Iseius S. Andreae Camerac. 533. 1.
- Guillelmi filii 665. 15.
- Willelammus abb. Eichst. 263. 30.
- Willeri 14. 45. v. Obellierius.
- Willericus s. Willeharius episc. Brem. 280. 40. 290. 20. — 293. 297. 1. 390. 10.
- de Guilliolisi villa 619. 40.
- Wilreham, Wolreham locum dioec. Camer. 499. 40. 504. 25.
- Wilwa s. Wilwa, parochia Woluensis in Brabantia 426. 10. 494. 45.
- Wili qui et Wizzi et Leuticii, populus Sclavorum 311. 10. 312. 10. 313. 5. 372. 25. 373. 1. 374. 20. 375. 30.
- Wizorum quatuor populi nobilitate potentisque insignes: Chirzini, Ciripeni, Tholosantes, Bletheri.
- Wimarcha fil. 289. 15.
- Wimribheim eccl. dioec. Eichst. 247. 35.
- Winzenburg castr. v. Winzenburg.
- Windloch, *Wildeck* s. Amrius 290. 1.
- Winhusen conventus dioec. Hild. 860. 20.
- Wioifridus v. Bonifacius.
- Guinatus episc. Marsorum, f. Alberici 631. 20.
- Winitheri ep. Merseb. 249. 15.
- Guinise mon. Casinensis 737. vita 569. 30. 794. 20.
- Winland ins. 283. 15. 386. 5. Winlandensis terra 323. 35.
- Winpossungen 252. 35.
- Wintherus elect. arch. Magdeb. 335. 1.
- Winuli qui et Longobardi 4. 25.
- Winuli incol. Sclavoniae 311. 15. 313. 5. 320. 25. 321. 25. 323. 5. 329. 5. 333. 20. 344. 1. 373. 10. Winulorum tributum 331. 25.
- Winzenburg, Winzenburg castr. Hild. 855. 15. 856. 20. 860. 45. 861. 40. 864. 5. 870. 30.
- Guirigala posterula Luccae 659. 20.
- Wirinus presb. 196. 1.
- Wirmlanorum gens, *Haermeland* 341. 10. Wern. 378. 10.
- Wirraha fil. *Weser* 255. 1. 288. 35. 299. 20. 290. 1. 317. 20. 332. 35 (ostium). 369. 35. 386. 15. Wisara 285. 1. Wisula 285. 1. 334. 25.
- Wirtenberch 251. 45. 252. 10.
- Wirzburg, Wirzbukr urbs 195. 40. 255. 15. 261. 50. Wirzburgensis pagus 190. 5. 195. Wirzburgensis nemus 258. 40.
- Wirzburgensis episc. tenet omnes comitatus suae parochiae, ducatumque provinciae gubernat 353. 1. ep. 854. 35. Burchardus, Macelinus, Bruno, Adalbero; episcopi opes 353. 3.
- Wisara v. Wirraha.
- Guiscardus cogn. Roberti 627. 30. 676. 40. 697. 707. 45. 810. 45. cf. Viscardus.
- Wisebroch fil. 289. 15.
- Wiso cellar. Eichst. 250. 10.
- Wispicom, *Wesenberg* 310. 25.
- Wisula fil. v. Wirraha.
- Witelo presb. Eichst. 250. 1.
- Witensheim eccl. dioec. Eichst. 247. 40.
- Witgerius episc. Maurigen. abb. Noval. 98. 40. 104. 30. 107. 40. 132. 20.
- Witgerus comes, pater Ableberti episc. Camer. 408. 40.
- Witalove, *Witzleben* ap. Wolfenbüttele 855. 1.
- Witmarus socius Ansgarii 292. 5.
- Witfenburch dioec. Hild. 859. 30.
- Wizenburc eccl. dioec. Eichst. 247. 25.
- Wizenburg eccl. dioec. Eichst. 247. 35.
- Wizenchirichen eccl. dioec. Eichst. 247. 20.
- Wizzenburc 250. 50.
- Wizynloch eccl. dioec. Eichst. 247. 35.
- Wizzi sive Albani pop. 373. 15.
- Wodan deus 379. 15. 380. 1.
- b. Guodila soror Ableberti episc. Cam. 408. 40.
- Woffo camerarius, postea ep. Merseb. 246. 15. 249. 20. 250. 5. anonymo Haserani cognatus 262. 15.
- Woffo subdisc. Eichst. 250. 1.
- Woffus presb. Haser. 258. 15.
- Wolbodo, Wathodo, Wolpodo, Walpodo, Vulpodo ep. Leod. 190. 30. 207. 208. 214. 35. 470. 5. 532. 20.
- Woldenberge v. Waldenberge.
- Woldenstein castr. Hild. 870. 25. 871. 25.
- Wolf, Hlf dux Angliae 325. 1. 332. 5. 340. 30. filii Suevi, Tostin, Haroldus.
- Wolf v. Gannu W.
- Wolfrigi presb. Eichst. 250. 5.
- Wolfgangus presb. Haerensis monachus 255. 30. 258. 40.
- Wolfram ep. Bellunensis 249. 25.
- Wolfram ep. Tarsianensis 249. 30.
- Wolffredus apost. Suediae 327. 25.
- Wolffridus advocatus (Bren. ?) 334. 35.
- Wolreheim cf. Wilreham.
- Womarus, abbas S. Petri Gunders. 134. 35. 139. 5.
- Wormatis, Warmatia 90. 35. 295. 40. 302. 35 (synodus). 423. 55. cf. Wangiones.
- Wormac. vinum 262. 35. epp. Hildebaldu, Arnoldus, Adalbero, Adalbertus, Eppo.
- Wrm, Worm, Gurm, rex Daniae 281. 30. 304. 10. 25. v. Hardecnuth Wrm.
- Wrochterewolt, sylva Harti 864. 1.
- (Wulffildis) soror Magni regis Nortm., uxor Ordulfi 333. 10.
- Wulfbuthe, *Wolfenbüttele* 862. 35. 40. fratres de W. 859. 20.
- S. Wuniboldus fr. S. Willibaldi 243. 20. 255. 15. 257. 35.
- Wydenla castr. Hild., *Wiedelah* 870. 20.

X.

Nerxes rex Persarum 346. 20.

Y.

Yconomium, palat. Const. 36. 10.

Ydrontum, *Otranto* 654. 15. 707. 30. archiep. Ugo 1071.

Ylbingen locus 250. 35.

S. Ylarius v. Hylarius.

Ymuntopodes 379. 5.

Ynola, *Lenola* 732. 1. 805. 10.

Ypatus 14. 50.

Yperborei 373. 5. 376. 30. 377. 10. montes 379. 20.

Yporea civit. Ital. 66. 25. Yporegia 130. 25. v. Eporodia.

Yppo presb. 355. 1.

Yscannum locus Sardinae 795. 10.

in Ysclata, com. S. Petri 803. 45.

Ysornia v. Isornia.

Ystrionenses 20. 10. v. Istris.

Ytalia v. Italia.

Z.

Zaban dux Langob. 81.

Zachaeus 486. 1.

Zacharias papa 578. 1. 582. 5. 584. 5. 585. 807. 40.

Zacharias prothopostarius 10. 35.

S. Zachariae monast. Ven. 16. 30. 18. 25. 21. 25. 45. 27. 20. 28. 45. 29. 1. 34. 5. 36. 45.

Zalla Arrisnus 740. 5.

Zappineta prope Cannas 635. 1.

Zaso patric. Rom. 34. 40.

Zennehusen eccl. dioec. Eichst. 247. 40.

Zeno imp. 79. 25.

Zouppelingen, Zuppelingen 251. 35. 252. 5.

Zolde dioec. Hild. 860. 15.

de Zori s. Thori, Gunnarius, Marianus.

Zouo dux Benev. 615. 10.

Zwentifeld, *Bornhöft* 311. 1.

Zrentina Rumen 311. 1.

Zwentebolchus, Cendeboldus rex 424. 30. 450. 15.

GLOSSARIUM

AUCTORE D. ROGERO WILMANS PH. D.

- abantea* 461. 25.
abida 337. 5.
acephali clerici 125. 45. (ad nullam se-
dem specialiter inthronizati 314. 15.)
340. 15. 40.
actuatus 867. 40.
addestrare, ad dextram ire 480. 50.
adgloriaré 250. 30.
admassus pannus 619. 10.
admirarius 734. 45. v. *amirarius*.
admiratus 707. 25.
adrumare, rumores adferre 471. 40.
affidare, tutum reddere 773. 30.
albae, margaritae 667. 40. 711. 1.
aldiones 618. 20.
alpergus, thorax 707. 10.
aloditum 206.
alopices, vulpes 588. 10.
ambrones, latrones 375. 15.
ambulare caute erga principes 359. 20.
amicare 468. 35.
amirarius 766. 45. v. *admirarius et*
admiratus.
amphiorare 424. 10. 450. 45.
anula, vas vinarium 598. 25. v. *ama-*
na 723. 20.
angaria 495. 1. 861. 5.
anichos, ἀνίχοσ? 124. 35.
annonari 485. 45.
antemurachus 127. 15.
antennati 95. 15.
anthipatus 630. 10.
anus, anulus 86. 5.
appendicium 289. 1.
applicare, venire 599. 10. 766. 50. 767.
40. 818. 15. 820. 20.
opponere, audere 681. 30. 712. 5.
aquamantle 618. 10. 693. 40. 753. 50.
equimantle 744. 1. 758. 45. 808. 1.
armarium, tabularium 115. 30.
armarium 200.
articulum convertere 376. 10.
astidentes, iudices 651. 15.
atrium, coemeterium 23. 10. 472. 40.
auca, anser 600. 40.
auditor, index vel inquisitor 489. 20.
795. 5. 822. 25. 827. 20. 833. 30. 840. 10.
aurea dicitus ombas tinuunt 265. 10.
auricularius 115. 5. 127. 30.
aurifrigium 658. 35.
aurum aurizum 127. 1. *aurum obrizum*
349. 40.
aviones, abavi 102. 25.
aximiles 833. 5.
bachanis 458. 35.
bacilla 754. 1. v. *bacilli*.
bacillus 816. 10.
banbarium, bombyzinum 743. 45.
bandus, vexillum, taenia 597. 25.
banum 448. 20.
barones 811. 10. 812. 5. 817. 45. 819.
20. v. *bravones*.
bastardus 325. 5. 356. 5.
bazia, patera 598. 30.
bacilli 743. 45. v. *bacilla*.
bellio, populus? 53. 5.
bellum, proslum 332. 35.
beneficiaria de iure regio 426. 15.
benne, pisina 511. 30. 35.
bibliotheca, biblia 55. 10. 388. 15.
biwangium 448. 20.
bizantus 349. 45. v. Index s. v. moneta.
boare 346. 1.
boia, vas 598. 25.
boipensiga, reditus 870. 40.
bonum 493. 10. 494. 45.
bravores 860. 30.
bravo, haro 871. 5.
brustus, acu pictus 657. 5. 722. 25.
bullare 622. 10. 642. 25. 647. 25. 654.
45. 673. 5. 731. 15. 740. 25. 741. 1.
764. 45. 765. 1.
bunuarium, gall. *bonnier*, mensura agri
420. 5.
burchus 745. 35.
burgartus 501. 30.
byrrus, lacerna 84. 35.
calamarius 768. 20.
califa-787. 25.
calunnia, actio 687. 40. 716. 15. 744. 20.
801. 25. 808. 45. 834. 40.
calumpnia, calumnias 336. 1.
calzati 811. 50.
camba, Brauerri 420. 10.
cambium 618. 20. 697. 5.
cambulla, baculus incurvatus 329. 30.
737. 15. 801. 10.
camerarius 33. 50. 259. 15.
camista 409. 35. 496. 30.
camius, alba clericorum 753. 30.
campana 631. 4. 661. 25. 662. 10. 664.
45. 679. 1.
campanarium 455. 10. 593. 20. 648. 10.
712. 35. 718. 1. 721. 45.
campanula 107. 5. 750. 30.
campidoctor 834. 30. 839. 25.
campio, pugil 311. 1.
campus i. e. *singulare certamen*, quod
rustice dicitur c. 407. 20. 488. 5.
cancelli altaris 331. 5.
candidatus, honor Graecus 675. 10.
capella, supellex sacra 694. 45.
capitanei 481. 1. 675. 25. 680. 25. 712.
1. 766. 10.
capitella columnarum 721. 10. 742. 25.
capra rubra papae 352. 30. 749. 20. 761.
15.
caprellaria 818. 50.
carasare, inscribere 419. 10.
carasatura 449. 20.
carbasu traicere 372. 25.
cardinalatus 705. 5.
carra, *carrada*, mensura vinaria, bat
Fubri 217. 259. 35.
casalina 772. 15.
casata 587. 40. 590. 35. etc.
casati, domestici 490. 25. 500. 45.
castaldatus 615. 20. 628. 30. 772. 15. v. *ga-*
staldatus.
castaldus 645. 10.
castanea 619. 40.
castita, medicina 420. 5.
catapanus 653. 661. 5. 675. 10. *cata-*
pontus 62. 35.
causa, terra, possessio 89. 20. 611. 1.
615. 15. 633. 30. 644. 15. 664. 25.
674. 15. 687. 25. 713. 25. 714. 5.
cedrina poma i. e. citrea 652. 10.
cenodoxia 67. 10. 336. 15.
centinolum 772. 5.
centenarius 671. 55. i. e. 100 librae.
ceraplata 602. 5. 695. 25. 723. 45.
ceriferaria 618. 5. 643. 10.
cerivatus, contumax 433. 20.
cerwinaria, i. e. cella vinaria 730. 30.
cesa, sepes, rus sepe munijum 605. 15.
cestrinus, coloris citrini 753. 25.
chaldaria, bet Riffi 546. 25.
chiropalastus, europalastes 766. 15. 770. 1.
chivrium 593. 30. 723.
circitoria 744. 5. 753. 35. 768. 15.
citrare, umbetgrfen, bejuden, gall.
chercher 301. 5.
civiltanense 870. 15.
clamare aliquem i. e. vocare 787. 5.
clamar, interpellatio 411. 10. cf. gallice
clameur de Haro.
clangorium, campanile 428. 45.
classula 494. 10.
clenodia, Kleinobien 858. 50.
clerici, discipuli, gall. *clerconnets* 413. 35.
classis i. e. glossae 729. 10.
coacternus 166.
coactenus, coetanens 114. 30.
collaterales imperii 840. 30.
colonia 32. 25.
comacia, comitatus 861. 862. 15.
commata stella 121. 40. 122. 1.
commutare, ducere 684. 35.
communis 498. 10. v. Ind. s. v. *Came-*
raenses.
compagi, calcementa 770. 10.
compagnare historiam 364. 30.
compara, gall. *les pairs* 496. 10.
componere, *compositio legalis* 632. 10.
633. 45. 644. 10.
concomitare 617. 30. 730. 1. 768. 45.
concomitium 813. 25. 632. 25. 643. 20.
644. 1. 654. 25. 696. 733. 60. 734.
744. 25. 769. 10.
concanonicus 872. 40.

- conclavae terrae* i. e. cultus 412. 25.
conclusio literarum, clausura vias 841. 15.
concordare act. 858. 15.
conflictum in iudicio 630. 5.
concludere se (ital. *colocarsi*, gallic. *se coucher*), cubitum ire 95. 5.
conspicere, finitimum esse 792. 1.
conspicere se in placito 630. 5.
commercatio 451. 10.
conspicere, occupare 680. 25.
conspicere motor 23. 25.
conspicuius, conspectus 118. 30.
consul i. e. consiliarius 348. 5. 359. 20.
princeps consiliorum 352. 10.
consulatus 353. 40. 359. 30.
consulere in iudicio 644. 5.
consulere aliquem, sibi vindicare 633. 25.
contentio 651. 1.
contractum, pactum 353. 20.
conventio, nobis liberintunt 614. 25. 597. 5. 633. 10. 687. 40.
coppa, poculum 658. 25. 744. 1.
coppetella, vasculum 754. 1.
corona, sc. cereis portandis apta 619. 5. 648. 5. 754. 1. 768. 20.
corrigia, vestis? 712. 40.
corvis 97. 20. 101. 45. 105. 1. 107. 20. 109. 45. 110. 5. 123. 1. 333. 25. 338. 5. 354. 25. 364. 1. dominicalia 352. 40. aula imperatoris 123. 34.
cortis vel vicos 93. 5.
cortanea i. e. curtis 595. 25.
corvina, tapetum 744. 5. 868. 40.
crasari, grassari 751. 15.
crassus, crassus 723. 1. 724. 15.
crusena, Slavae originis, i. e. pellicia 259. 10. unde Rürfänger.
cucullata milita 124. 25.
cucumellum, vas 808. 10.
cultus, golf 17. 50. 18. 1.
cultura plures 21. 25.
cultura 411. 15.
cuppe, gall. la coupe 535. 5.
curia regis 115. 35.
curios regales 112. 15. 114. 15.
curia primatus 352. 20.
curiales 820. 1.
currente, impetus aquarum 733. 20. 799. 25. 806. 25.
curtis 96. 10. 323. 20. 352. 25. 583. etc. saepe in Chr. Casin.; aula imperat. 124. 25. 216. 229.
custoda 87. 5. 88. 20.
custumiae 481. 20.
data, yectigal 811. 1.
dato, yectigal 777. 45. 796. 15.
decimancia 411. 20.
desico, desicco 416. 10.
deliberare, tradere 639. 20.
delongarius, militum praefectus apud Graecos 23. 30.
despoliare 606. 30.
devenire, fieri 740. 15.
destrale, securis 841. 30.
diacetrinus, *diocetrinus*, coloris citrini 667. 40. 711. 1.
diapistin, subviridis 656. 35. 711. 1. 753. 25.
diarodanus, *diarodinus*, coloris rosei 619. 10. 657. 20. 711. 722. 50. 723. 30. 753. 25.
diaper, versicolor? 656. 30. 661. 15. 693. 35. 722. 25. 753. 25.
dichura, biditu 261. 10. libros componere 575. 15. 795. 20.
didymare, plura manu dividere 481. 5.
dicombiare, 604. 20.
discipula, Regellio 712. 20.
dirumpere 792. 55.
distitudo temporum, distantia 446. 45.
districtum 337. 10.
divinus, divinator 326. 5. 360. 1.
doctrinare 226.
doctrinare 439. 40. 463. 40. 470. 10.
doma, tectum 704. 5. 718. 30.
domesticatus consortium 259. 10.
domnicalia 590. 25. 615. 1. 770. 45.
domus, ber. Dom 298. 5. 334. 1. 337. 1.
doreale, pallium, regale 352. 20. 722. 25.
dossales, auleae 752. 25.
dossalia 711. 20.
ducatum praetore 842. 30.
ducatus, officium ducis 658. 1.
ducitris 38. 20.
ebdomas motor, bir. Charwoche 496. 5.
ebdentale 119. 5.
echwardi 864. 1.
elaces, alces, Giensthier 383. 1.
elementorum non solitas figuras 350. 25.
elemosinaris 217.
emellorare 421. 5.
emunitas 868. 15.
encenia templi, dedicatio 466. 30.
enceniare 636. 35.
entima, praecipuum 615. 15.
epacare, omnino pacare 442. 1.
epilepsia 667. 50.
equilatura 784. 15.
essodus, equus 93. 40.
essentia 103. 35. 166.
euxz 103. 15.
oimachus palatii 821. 30.
evectio 71. 10.
exaggerare parricidium 315. 20. v. n.
examelus, Sammit 711. 1. 753. 25. idem atque *examitus* 898. 35?
exenia, Etna 68. 25.
exmologia 434. 30.
expilator 454. 20.
expohare se, ital. *spogliarsi* 602. 25.
exstimare, aestimare 201.
extolentia 798. 20.
eulogiose, eulogioso 455. 15.
facula 869. 20.
falanga 842. 20.
falistorium, gall. *fauleit* 711. 5.
faidones, lenae indumenta 374. 30.
famine? 37. 15.
fano, indumentum 753. 30. 754. 1.
fara, generatio, curtis 603. 30. 611.
farganae, genus piscium 743. 25.
fauces, ostia lacunarum maris 590. 25. 633. 25. fluvii 772. 15. *face* 608. 10. 629. 35. 744. 35.
fohreticus 689. 5.
foedere de aliquo re 508. 5.
fore, ital. *fra* 122. 15.
feudum 834. 1.
fideiussores 415. 35. 430. 5.
fidella efficitur 643. 45.
fidellas, ligna 666. 706. 739. 748. 771. 815. 817. 819. 821. 824. 825. 827. 832. 834. 839.
fideltatem dare 839. 25. — *facere* 614. 738. 740. 759. 766. 792. 810. 816. 821. 839. — *irare* 666. 678. — *recipere* 796. 803.
Aluater, privignus 687. 20.
finem i. e. pacem habere, componere 729.
firmare altius aliquid, usque in Chronico Casicensi, aliquam de re 687. 25. 718. 15.
flabio, aquaeductus 674. 10.
flabula, ad visum hauriendum 753. 40.
flosa i. e. reptili servientes 58. 5.
fluctuatio creascens 386. 20.
foderare vestes 869. 20.
foenerare, donare 30. 20.
fontana 605. 15.
forastum 448. 15.
fortia 45. 5. 46. 1.
fortiana, donum, munus 34. 25.
fredum 415. 25. 430. 5.
frigia stola 835. 15.
frigoriticus 421. 40.
frivatus 722. 20.
frisus 722. 25.
frisum, opus Phrygium 667. 711. 722. 743.
fumigatorium 753. 20.
functoria praedictio 464. 1.
fundat 598. 20.
fundicum, ital. *fondaco* 744. 764.
funebritas 413. 26. 433. 10.
furca, cultus 582. 633. 646. 732.
furitas, furca 119. 5.
fussariae, piscinae? 598. 25.
galea, navis 716. 15.
garaba, scyphus 587. 598.
gastaldatus 614. 640. cf. *castaldatus*.
gastaldus 590. 595. 597—599. 604. 606—608. 632. 635. 643. 649.
gaudiois 457. 5. 480. 20.
gabaius, gall. *la gabella* 497. 45. 504. 15.
genicium, yuvusstov 15. 1.
gerarcha, hierarcha, abbas 430. 25.
gerere in animo 342. 10.
gerere memoratorium 610. 30.
gipsae fenestras 718. 724. 725. 727.
gyrovagus, *gyrovagus* 197. 340.
gogavia, Chaugraffacht 863. 45.
graphio 589. 30.
gratia, studium, amor 406. 457.
gualdam, nemus, Ebalb 590. 596. 609. 618. 619. 620. 632. 685. 811.
guerra, *guerra* 481. 45. 866. 25. 869. 45. v. *verra*.
gunbaria, navis 24. 30.
gutteria, gall. *goitre* 408. 20.
habetica, quae pertinent 111. 23.
habitud, habitus 658. 45.
habuere, fulare 93. 1.
hama, i. q. *ama*, *amada*, mensura vinaris, Ebn 216.
herbidare 418. 20.
hisperulac, ephesulac 745. 35.
hominem alticus per manus devenire 740. 15. cf. 113. 20. 339. 35. 498. 1.
hominum 508. 5. 811. 20.
honores, feuda 778. 45.
honum 88. 25.
hora ponti 376. 10.
hospitala 217.
hostialis, *hostaria*, paucus ad ostia appendendus 619. 10. 695. 30.
hostis, exercitus 493. 40. gall. *ost* 518. 25.
humangri 51. 10.
huo, vestis 258. 30. 259. 30.
hypatus 652. 35.

- iconis*, status 694. 722. 723. cf. *ycona*.
idolus, facies 122. 45.
ignominium 27. 10.
inania, abhinc, postes 481. 25. 657. 1.
incardinare, ecclesiam maiori praeficere 371. 1.
incastellata, munire 666. 30.
incastrum, gall. *Incaslo*, *Incacinte* 495. 5.
inconcere, ingurgitare 472. 40.
indeficium 338. 5.
indonatus 490. 25.
indutiola 426. 30.
inermenus 457. 5.
infans 785. 25.
infantulus 608. 35.
inficere, 460. 1.
ingento doli 653. 10.
inimicare 446. 10.
inpraesentiarum 67. 25.
inatus, documentum 371. 20. vexillum 681. 15.
insonnia, in somnio 679. 694. 732.
interim, donec 36. 15.
intrastrare 308. 314. 336. 345. 348.
investire 608. 662. 672. 694. 707. 716. 757. 785. per *anulum* 804. 840. per *ferulam* 749. 10. per *sceptrum* 839. 20. per *virgam et regulam* 760. 15.
investitia 40. 706.
investitura 483. 729. 733. 738.
Irmasul, universalis columna 286. 45.
iste, hic, saepe in Chr. Cas. 787. 5. sq.
iudex christianus, marchio 320. 25.
iudex viduarum 344. 30.
iudicare, legaliter donare 590. 733. 769.
iudicii figura 861. 15.
ugulum, gladius 223.
iustitia, quod alicui debetur 666. 740. 789. 798.
iusta esse, proximum esse unum alteri 380. 35.
laus, cantus et strepitus faventium 609. 817.
leuga 187.
leuae, depraedationes 692. 35.
libellare placitum 630. 15.
libellario more 614. 15. 774. 5.
libellario nomine 612. 40. 641. 25.
libellus, pactum locationis 568. 5. 625. 644. 10. 649. 10. 650. 25. 687. 40. 710. 35.
libellum facere 594. 25. 604. 1. 614. 20. 616. 15. 618. 25. 619. 622. 25. 624. 35. 625. 15. 633. 30. 634. 635. 637. 641. 20. 645. 665. 15. 670. 5. 673. 25. 674. 20. 745. 1. 753. 5. 767. 35.
sub libello recipere 608. 30.
libra 229. 230.
ligatura, fasciculus 635. 5.
ligus miles 493. 15.
ligna facere 616. 5.
liguarum 495. 1.
ligura, ad falconum venationem pertinet 259. 20.
litus, epistylia 717. 10.
litta, limba, laenia 595. 619. 657. 693. 711. 722. 768. 774. 835.
litones 855. 35. 860. 30.
ludi solemnnes, germ. *Zuttnere* 260. 10.
luminare 787. 25.
lybare, sacrificare 380. 1.
magicae artes 360. 40.
magister regis 352. 10.
magones, magnates? 358. 40.
magus, divinator 326. 5. paganus 327. 5.
- maior*, dux 713. 30. — *domus* 349. 10.
vittulae gall. maior 472. 40. *maiores personae* 349. 35.
maleficus artes 341. 30.
maleficium mulierum, incantatio 327. 5.
maleficus, incantator 320. 326. 360. 380.
malepotens 330. 25.
mandatum vetus; testamentum vetus 486. 1.
mandatum, ablutio pedum 649. 684. 762.
manifestare se, publice profiteri 633. 661. 662. 733. 778. *manifestare* 645.
manifestatio, in iudicio, probatio? 633. 10.
manipulus s. mappa 65. 30. 656. 657. 835.
mani serviles 420. 10.
mantilia, vestes stragulae 743. 40.
mantons corr. *wantones* 106. 40.
manutia, pecora 744. 10.
manum vertere 331. 5.
manus iudicialis, auctoritas 306. 10.
manutene 759. 813. 819.
marca 317.
marchia 542. 30.
maritima petis 374 *maritimum pelles* i. e. *martium*, br. *Marber* 377.
massi i. q. *massa*, armatorum globus 30. 25.
matra 497. 45.
matricularius, gall. *le marguillier* 337. 414.
mazati, solidi 598. 35.
mediastinus 343. 10.
medietas 611. 612. 616. 632. 633. 637. 639. 649. 664. 665. 671. 673. 707. 710. 730. 733. 734. 744. 768. 772. 773. 811.
melitta 331. 5.
menaldus, mensura farinaria 510. 20.
ministerialis 666. 5.
mini, normannico populus 57. 45.
mittere, admittere 767. 1.
molesius, moestus 360. 35.
monarches 67. 10.
moriger, *morigerus* 343. 346.
monticellus 583. 5. 611. 1.
monimima, tabulae 607. 610. 614. 706. 733. 797. 799. 807. *monimima* 575. 583. 616. 630.
muriceps, felis 735. 813.
murmurare, conquiri 687. 35.
musioria ars 715. 15.
nappa, poculum, germ. br. *Rapf* 89. 5.
naves bellicosae 17. 30.
navicularius 713. 25.
navitici 685. 40.
navicula ad thurificandum 743. 20.
necessitas, penuria 810. 5.
negare, suffocare, ital. *annegare* 120. 35.
negociare, agrum colere 498. 5.
neptis, *neptis*, *neptis* 22. 40. 64. 45.
niyellum, ital. *niello* 695. 744. 753. 754.
notator, notarius 425. 40.
obediencia, officium monasterii, cella ei subiecta 584. 602. 612. 613. 655. 660. 661. 663. 702. 703. 775. 805. 812. — 815.
obedienciales 816. 5.
oberrare, germ. in die *Irre* *föhren* 438. 20.
obsidio, obsidem esse 86. 40.
offati margines 120. 40.
offerio 104. 35.
officiales tabulae 712. 15.
otographa synodi manus 346. 30.
- onachus* 685. 743. 753. 754.
orgaculum; ecclesia 31. 33.
orator, sacerdos 485. 10.
ostaria, sulca 753. 40.
oxiduratus 770. 1.
padules, paludes 685. 45.
pagenses, br. *Landelent* 541.
palatium cum obvia 704. 40.
palia altaris 104. 40.
palium, pallium 335. 15.
palium altaris 104. 40.
pallium, praetextum, germ. *Normant* 863. 35.
pallium, panni species 661. 693. 695.
pandente? 11. 40.
pantimum, pelus 644. 45.
pantomimus 350. 35.
papas, paedagogus, custos 646. 20.
papilio, tentorium 621. 626.
paradies 763. 65.
paradyus, atrium ecclesiae Romanae constantinodinae 635. 697. 712. 717.
paramentum 329. 25.
parasti 350. 15.
parata 415. 430.
paratus, ornatus, gall. *paré* 753. 30.
patria terra 129. 45. *patria*, terra, regio 320. 349. 357. 375. 387. 617.
patriarius 616. 683. 714. 782.
patriarius, patri similem esse 453.
patrius, consanguineus 668. 50.
pavorabilis, pavorem excitans 360. 10.
peccarium, germ. br. *Secht* 472. 35.
pedagium 506. 30.
pellicia navis, ex pellibus confecta 22. 30.
perdonare 482. 15.
perinsula saep. in Chron. Casin.
perus, color subcaeruleus 743. 40.
petilum, *petelus*, rupis, locus in rupe positus 589. 583. *petadora* 582. *petolos* 583.
petala, bractea 168. 723.
petal, ital. *pezzo* 612. 770. 788.
petulantia, petilio 113. 25.
pharus, *lychnuchus* 723. 25.
phylaterium 64. 20.
pigmenta, condimenta 90. 40.
pigmentati crateres 88. 55.
pithia, epistylia 85. 35.
placitum 608. 625. 630. 631. 633. 648. 651. 662. 687. 733. 803. 810. — *libellare* 630. 15.
plaga, germ. die *Plage* 340. 345.
plategium 619. 745.
plastratum, germ. *Huttr* 860. 40.
plebs, praedium, proprietas 14. 16.
plenarium missae 352. 711.
plenarium, plenus 287. 30.
podium, collis 612. 632.
poleticus, libr. 421. 25.
polyandrium, coemeterium 537. 40.
pompae 441. 5.
portaticum, portorium 619. 745.
potentibus, potentis 751. 15.
posterula sc. porta 689. 699.
potentatus 827. 5.
potestas i. e. advocatus qui dicitur *koninckis wolf*, *walthota* 306. 10; i. q. terra 494. 5.
praebenda 230.
praebendarius 230.
praebendatus, dives 462. 35.
praesulati soliti 599. 1.
praepotestas 467. 5.

- princeps pacis* 840. 25.
privilegium, privilegium 115. 20.
proclamare, in iudicio 608. 632—634.
 651. 651. 652. 657. 691. 771. 785.
proclamationem facere, in iudicio 608.
 670. 762. 785. 796. 790. 802. 816.
 833. 854.
profusio fides 468. 35.
pronuntiorum 372. 25.
prosapia, progenies 356. 15.
protodemestri 831. 25.
protospaltharius 615. 622.
puerulus, parvus 36. 30.
pulcare, ponere 804. 45.
punitas, poena 117. 5.
pyphanis, e iphanis 746.
quadraginta, 40 dierum spatium 481.
 30.
quanti, quot 383. 25.
quateritas 51. 35.
quatuor iuramentorum sacramenta 28. 40.
rusta, milliaria 294. 25.
rebellatio, active 715. 10.
reciprocare, redire 33. 15.
recolligere, recuperare praesertim sen-
 tentis iudices 608. 626. 630. 633.
 634. 659. 662. 676. 677. 687. 755.
 808. 834. 844.
recognoscere aliquid ab aliquo, tanquam
fensum 741. 763.
reconciliare, restaurare 581. 634.
reconciliatio, restauratio 576. 624. 650.
reconsignare, restituere 621. 622.
recredere se, victum se profiteri 488. 5.
rectitudo 482. 741.
in rectum stare 496. 10.
reditio, vectigal 786. 10.
refutare, rem dimittere et in alterius
 ius transferre 630. 662. 678. 683.
 687. 690. 710. 731. 733. 768. 789.
 801. 808. 820. 832. 834.
refutatio 629. 631. 681.
regales servientes 289. 5.
regalia, terra regis 611. 1.
regeria quotidiana 510. 20.
regimentum 461. 470. 480.
reinvestire 798.
renunciatio cartula 629. 651. 799.
renunciare aliquid 627. 634. 648. 651.
 808. 834. *se aliquid de re* 741. 776.
renuntium 568. 624. 625. 630.
repatriare 410. 427. 454.
responsalis 229.
revocare 216. 229. 353. 35.
reversire 799. 5.
rocca, castellum 650. 657. 666. 670—
 672. 676. 677. 681. 682. 708—710.
 735. 758. 768. 771. 807. 820.
rogus, preces 673. 35.
roto 744. 5.
rumigerulus 350. 15.
sacellarus i. e. saccellarius, german.
 Säckelmeister 483. 35.
sacra, epistola imperatoris 819. 834.
sacramentaria 711. 746. 753.
sagmarii 641. 5.
sabules, xenia 768. 5.
sabinca corr. *sabinca* 85. 15.
saraballa, braccas 125. 15.
sarcophogare, sepelire 252. 30.
sarica, pallium 598. 25.
saryaballa 126. 10.
satelles, campio 338. 10.
satellicium 352. 10.
semmarii 684. 35.
scadenita, terra hominis sine haereditate
 mortali 811. 1.
scaramanga 754. 1.
scaramangium 693. 35.
scallo, vas quoddam 597. 598.
scavini 102. 30.
sculdabis 799. 15. *sculdais* 583. 15.
sculdascius 102. 30.
sculifer 812. 818.
secretarium, quid sit 717. 40.
senatrix 383. 30.
senior, gall. *seigneur*, ital. *signore* 80.
 87. 89. 92. 98. 103. 112. 449. 602.
 675. 706. 708.
sequester, arbiter 206. 216. 236.
sermentatus 483. 45.
serras, altiora montium 582. 583. *Serra*
tra nos significa una faltezza di monti
lungi ed erti, a guisa di sega dritta
ed teguale. Tria, Mem. di Larino
 p. 413.
sigale, seculo 113. 25.
sigillum, privilegium 630. 816.
similia, panis et tritico factus 217.
sinochagium, xenodochium 45. 25.
siphum, siphon? 34. 30.
siriaticus *curgor* 439. 35.
skilla, campana, germ. Schille 93. 5.
smalium 593. 618. 630. 643. 656. 695.
 711. 722. 743. 744. 753. 768.
solacium, auxilium 617. 636.
solariata casa 622.
solarium, germ. Söller 107. 688. 704.
 725.
solatario 485. 45.
solidarius, miles stipendiarius 505. 1.
 gall. *saudoyer* 512. 15.
solidi, i. e. soluti 786. 15.
sommatores 350. 15.
sona, reconciliatio 866. 40.
sonia, sumis, impedimentum, gall. *soin*
 481. 35.
sonoritas 63. 45.
sonuere, campanas pulsare 121. 5.
species, gall. *épices* 729. 10.
specularia, fenestras 661. 20.
spiculi, formicae acuminati 717. 10.
stamineas, interulas lenaeas 645. 10.
staphilius, cippus terminalis 611. 1.
stemma monastici habitus 841. 35.
stigma, stemma 85. 40. *stigma* 116. 15.
extemmate 117. 10.
stipa vini 868. 45.
storia i. e. historia 661. 50.
strata, via 765. 770.
stratigo 614. 615. 620. 630.
substantia, res familiaris, saepe in chron.
 Casin. 583. 20 sq.
subterrare, sepelire 330. 15.
subularium, gall. *couker* 472. 20.
sufferentia 584. 10.
suffragium, auxilium 767. 50.
summi, somni 92. 5.
summus iohans, Deus 822. 40.
synagoga, ecclesie 347. 1.
tabula, mensura Langob. 98. 5.
tabularius monasterii 712. 15.
tallo 104. 680.
tallum, poculum 98. 5.
tanti i. e. tot 303. 5.
temporior dies 69. 20.
terraticum vechyal 747. 753.
terratio, ager cultus 412. 35.
testamentum paginas 447. 20.
thalamus 350. 40.
thema i. q. thema 630. 50.
timoratio 14. 1. 32. 25.
iodericum 704. 15.
ionam decantare 867. 30.
toparchia archiepiscopatus 345. 1.
toro, collis 792. 5.
totus, omnis, gall. *totz* 343. 380.
travia, *traugna*, *trauga*, *tribus*, gall.
trave 481. 15. 529. 30. 843. 865. 870.
triocontasinum pallium 770. 785.
triblatis ponni 711. 25.
triduum 815. 20.
tumba 96. 107. 114. 119. 597.
tunicas propter incensum 753. 30.
ullissimus 473. 20.
urna, orula, margo 619. 704. 711. 723.
 743.
vadare 424. 15.
vass. 112. 124.
Vastofus, *nomex a ieiunio ductum* 258.
 10.
vechia, vetus 745. 35.
venerium incendium 404. 10.
ventilabrum, vexillum 484. 10.
ventarium, thesaurus monasterii 598.
 788. 790. 802.
vexillum imperatoris 817. 40.
viaticum, iter 694. 5.
vicariato, commutatio 658. 15.
vicenda, praedium 607. 650. 710.
victricia, victrix 35. 20.
villani 710. 730. 743.
villitatio, villici munus 213.
vir, maritus 38. 45.
viridarium a. verario 685. 15.
vocabula sanctorum 726. 728. 763.
volla, locus ubi via flexitur 682. 20.
vorvercum 860. 40.
vorvatsp 870. 10.
wadiscopium, locus ubi aqua hauritur
 420. 45.
work, Sueonum concilium commune
 377. 15.
scripte, beneficia manu propria dimit-
 tere 495. 496. gallice *guerp* 514.
 515.
verra 506. 507. 10. v. *guerra*.
vizi 375. 15.
zenia 341. 5.
zeona, elatus 583. 695. 742. cf. *teona*.
zypnus 669. 20.
zypocrita, histrio 349. 362.
zalamdria, navis 18. 27.
zelari, irasci 325. 338.
zianus, avunculus 772. 40.

CORRIGENDA.

Pag. 76. 6. lege mentem. — 77. 9. l. quarti subiecit. — 137. 32. l. 26. — 165. 30. l. no dem. — 169. 20. l. vidam. 184. 7. l. quibus. — 189. 42. l. so cum. — 210. 31. l. probis. — 227. 4. l. scriptistis. — 241. 20. l. Rabonis. — 320. 54. l. Paterni. — 322. 40. l. c. 34. — 322. 38. 39. l. 59. 60. — 335. 63. l. 13. — 339. 58. l. c. 14. — 340. 56. Griffid. — 356. 18. Schol. 86. ad lin. 24. pertinet. — 364. 2. l. exhiberi. 69. Nam (numerus capituli omissus est). — 369. 52. l. scholio 141. — 393. 2. l. EPISCOPORUM. — 397. 27. l. distinctione. — 40. 33. l. Waterloo. — 404. 32. l. aliquandiu. — 426. 40. l. Cameraci. — 428. 50. l. quod. — 439. 18. l. etiam. — 494. 56. loco ostiarii lege laudatoribus. — 495. 36. l. praedaque. — 509. 34. l. quibusdam. — 536. 34. l. secum. — 556. 32. l. vitiosus, littera R. — 568. 9. l. opere sequens. — 592. 19. dele 831. in marginis. — 635. 28. l. Landulfus. — 640. 14. l. concessari. — 642. 22. l. ordinavit. — 45. 45. l. ordinans. — 648. 27. l. Cannuzzo. — 651. 44. l. 65. — 925. columna prima l. Soderanus.

ADDENDA.

Pag. 45. 6—11. ex Pauli Warnefridi historia Langobardorum; cf. pag. 8. 15. — 45. 53. nota 31. ut et chronicon Venetum pag. 10. 40. — 209. 54. dies indicata est 10. Kalend. Febr. — 224. 29. an Duo legendum? — 276. cf. C. F. Wegener de vita Anders Sörensen Vedel. Hafniae 1846. pag. 112—117. — 360. 55. Adalbertus s. 1071. Dec. 29. Wormsiae cum Henrico IV. fuit. Lacomblet Urkundenbuch I, 140. qui tamen a. 1072. interpretatus errat. — 400. 34. Codex bibliothecae Cameracensis 884. manu abbatii Tronchant anno 1775. descriptus est de apographo, quod paulo ante abbas Mutte consecravit ex variis codicibus, et prae ceteris e codice capituli Cameracensis membranaceo saec. XV. inuentis, in quo codice iam deperditio post chronicon abbreviatum Cameracense, tabulam litterarum arcae communis et capituli Cameracensis, catalogum episcoporum Gallice confectum, legebatur versio illa vetus Gestorum Gallico sermone saec. XIII. condita „*Chî comenche li vie. St. Vast le premier évesque* etc. usque ad *privilege de la prevosté en l'as . . .*“ ubi desinebat ille codex capituli Cameracensis, in fine mutilus. — 450. 5. Petri regionarii Leibniti emendavit. — 525. 23. Summas quae toties iam praedicanda nobis fuit viri ornatissimi Le Glay humanitati debemus, quod finem huius versionis deperditum hic possumus quodammodo supplere. Etenim auctor chronici cuiusdam Cameracensis a. 1616. vel paulo post scripti, quod idem vir egregius gratiose nobis assensit, in priori ante a. 1151. parte versionem hanc Gallicam saepenumero excerptis, iisdem verbis non raro retentis. Damus inde, quae ibi f. 36. leguntur lacunam versionis plenitiam; tenendum tamen, haec in brevius redacta esse per auctorem chronici, qui postea alia plane vestigia premit, ita ut reuera pauca tantum illius versionis intercidisse veri videatur non abnihilare. „*Dont ses chanoines allerent vers levesque de Reims, luy et reporterent, comment levesque Lietard estoit revenu en Cambray contre sa deffense. Dont il fut fort courroucé, parquoy il envoya avec ledits chanoines vers le pape Eugene 3e certains messagers, qui raconterent tous les faits de Lietard et de sa desobeissance a l'archevesque, et que tout le Cambresia estoit gastez par luy. Le pape manda Lietard a Rome quil y alla, mais a grand regret. Quand il fut la venu, il s'humilia fort et pria merchy au pape, mais sans fruit; car par les conseils des cardinaux et des évesques fut deposez, et en sa presence fut faict et sacree évesque un des chanoines de Nostredame qui avoit estez envoiez a Rome, nommé Nicolas Claret, qui fut 38. évesque et 9e comte de Cambray, et audit Lietard donna une petite éveschez en Lombardie et luy dit en public, que si ce neant estes pour le respect de temperour, eut estes privez de son éveschez sans pouvoir en pretendre un autre. Ledit Nicolas vint a Reims, ou il fut sacré. Il estoit de saiainte vie et fut premier de ce nom; il fut recueu a Cambray en grande joye, il senquista diligement, qui estoit amis ou ennemis a levesque, et fit tant par belles paroles, qui le reconcilia. Il fit ensuy, que messire Gerard de Maulfillatre se repentit de ses outrages qui avoit fait au chastel en Cambresia, et donna tout ce qu'il peut a levesque Nicolas pour refaire les eglises qui avoit ruinez et brulez, luy priant merchy requers absolution de ses peches; ce que fit volentier levesque, car il avoit puissance dabsoudre de toute cas. Ainsy trespassa ledit Gerard Maulfillatre.*“ — 554. 1. cf. p. 754. n. 2. — 556. 46. De codd. Casin. cf. p. 844. — 559. n. 69. Non est quod dubitemus, Lebnum Gestis Pontificum usum esse. Nam schedula illa, in Petri Reg. a^o scribit ipso paulo post inserta, nihil continet nisi *Preceptum Caruli regis ecclesie Rom. Adriani. papa — Lateranensis bibliothecae; v. Borgia del dominio temporale* etc. App. p. 3. Praeterea nihil de his rebus in Reg. Petri extat. Quae manus prima scripsit I, 12. aliunde sumpta sunt, quae addidit, ex Adriani vita coll. Erchemp. c. 9. E vita Steph. III. fluxit I, 8. assumpta ex c. 12. finium descriptione; I, 18. e vita Leonis III. Sed pactum Ludowici I, 16. unde acceperit nescio. — 562. 40. de vita Petri cf. IV, 66. — 563. 18. Hic Gregorius fortasse is est quem a. 1098. cum filio Theodolo commemoratam invenimus ap. Sigeb. ad a. 1105. — 45. 25. De Ptolomeo II. eiusque posteris cf. not. ad IV, 25. 61. — 564. 28. Ep. Gregorii extat in cod. Cas. 257. f. 30. Ibi legitur lin. 1. *accipiens*, lin. 2. *quo*, lib. 3. *mens*, lin. 4. *et*, lin. 5. *suade*. — 565. 33. Corr. e cod. lectione *Casinensis* et lin. 34. *cosmographia Theophani et ex chronogr.* lin. 35. *excorpens* et *Incipit*. „*Tempore*. — 569. not. 4. Haec 4 vitae extant etiam in Reg. S. Placidi. — 572. 43. Codd. habent *Fulco*. — 574. 40. not. a. *Incipiunt chronica casinensis ecclesie. Incipit prologus* 3. desunt 2, in cuius fol. 1° magnum D pictum est, omnia et p. a. desunt. — 576. 54. not. 5. Cod. 3. habet: *Expt. prologus. Nomina abbatum casinensis ecclesie*. — 577. 56. n. 1. *Inc. cap. libri primi* 2. *Inc. cap. 3.* — 579. 50. n. 1. Cod. 3. habet: *Incip. lib. I. sequentis operis*. — 581. 67. n. 13. Annot. 720. etiam in libro pontificali ap. Stephanum Borgia, Del dominio temp. p. 4. invenitur. Ibi etiam privit. Zachariae commemoratur. — 585. 67. n. 41. Cf. Addenda ad 559. n. 69. — 606. n. 93. Privit. n. 113. datum est 9. Kal. Martii, imp. s. 17. ind. 13. Benevento, eodem die cum superiore. — 608. 65. Diploma genuinum videri, scribit Bethmannus. — 623. n. 97. „*Dedimus mense October, ind. 10, anni ab initio mundi 6526° i. e. 1011. Abbas ibi nullus nominatus esse videtur*. — 622. lin. 40. Cod. 3. *Hasillus* etc. hoc loco collocat; in verbis convenit cum 2. — 624. 55. not. i. k. Codd. 2. 3. ita habent. — 645. 44. n. a. Sequentia etiam 1°. scripsit, sed alio ordine. — 652. n. 65. cf. pag. 772. n. 7. — 664. n. 21. cf. p. 788. n. 96. — 687. 56. 1443. *leg. 1043*. Ceterum Cadolus ep. Numb. et can. iam a. 1045. mortuus est; hic Parmensis intelligendus est, qui eo tempore complura placia habuit, sed nunquam cancellarius fuit. Cf. W. A. Schmidt, Zeitschrift für Geschichte, Jahrg. 1847. — 875. ad vocem Adalagus adde 847. 30; 879. col. tert. adde: *Aulica dioec. Hildesh. 865. 35; 917. adde: Pratum molle 94. 25.*

HANNOVERAE . DIE . VIII . APRILIS . ANNI . MDCCCXXXVII.
TYPIS . CVLEMANNORVM.